

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLATAS.
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIEbus CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA : ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUI
UNUSQUISQUE RATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURA TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ETATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIA LATINA
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXXVII.

SANCTI GREGORII MAGNI

TOMUS TERTIUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SRU PETIT-MONTROUGE

550.1

HARVARD COLLEGE LIBRARY

1875, March 22.

Beguest of
James Walker, D.D., L.L.D.
(A.U. 1814.)

President of Harr. Univ.

SANCTI
GREGORII PAPÆ I
COGNOMENTO MAGNI,
OPERA OMNIA.

AD MANUSCRIPTOS CODICES ROMANOS, GALLICANOS, ANGLICANOS EMENDATA, AUCTA,
ET ILLUSTRATA NOTIS.

STUDIO ET LABORE MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI, E CONGREGATIONE SANCTI MAURI
EDITIO MEMORATISSIMA QUA PARISIIS PRODIT ANNO DOMINI MDCCV, NUNC AUTEM ACCURATIOR
ET AUCTIOR REVIVISCIT

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSAE

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS TERTIUS.

VENEUNT QUINQUE TOMI 35 FRANCIS GALLICIS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1849

ELENCHUS OPERUM

QUE IN HOC TOMO LXXVII CONTINENTUR.

Liber regulæ pastoralis.	col. 9
Dialogorum libri quatuor.	149
Epistolarum libri quartuordecim.	431
Appendix ad Epistolas.	1327

ERRATUM.

In capite paginæ 1503-1504, lege lineam quæ, errore typographicō, initio secundæ columnæ paginæ præcedentis posita est.

Ex typis MIGNE, au Petit-Moutrouge.

PRÆFATIO

IN LIBRUM REGULÆ PASTORALIS.

I. Post exegetica in Scripturam sacram primo tomo comprehensa, in hoc secundo complexi sumus reliqua indubitate fidei Gregorianæ opera, omnis interpolationis expertia, cuiuscunq; sint generis : sive apologetica, pro detrectio curæ pastoralis onere; sive historica, nimirum Dialogos; sive dogmatica, et canonica, Registrum videlicet Epistolarum, quibus universum pene jus canonicum continetur. Ut autem ab apologetico libro Regulæ Pastorale tomum hunc secundum auspicaremus, multa persuaserunt; præsertim Opusculi antiquitas, præstantia et utilitas.

Primo quidem scriptum esse ante Dialogos, Epistolarumque Registrum, in ipso sui pontificatus exordio, non obscurè testatur ipse sanctus Doctor, in epist. olim 43, nunc 48, libri 1.

Secundo, ex omnibus sancti Gregorii lucubrationibus nulla est præstantior, sive totius operis ordo et cœnonomia, sive sententiarum copia pondusque perpendantur.

Tertio, nihil est in toto illo libello plane aureo, quod maximam non afferat utilitatem, non solum epis copis aliisque animarum pastoribus et réctoribus; sed etiam omnibus et singulis Christianis, maxime quibus regendas familiæ cura incumbit.

II. Hinc ab universis tam Græcis quam Latinis avide expetitus, magno plausu exceptus est. Hunc sanctus Leander Hispalensis episcopus ab amico Gregorio sibi directum exosculatus est, ac in omnibus Hispaniarum Ecclesias evulgavit. Hunc Mauritius Augustus ab Anatolio diacono impetratum, cum maxime placuissest, Anastasio Antiocheno episcopo in languam Græcam transferendum tradidit (a), et publicavit; quod agre tulit sanctus Doctor humilitate non minus quam scientia præstantissimus. Hunc Angli a primis Evangelii præconibus nostri Gregorii discipulis attulit summum in pretio semper habuerunt. Ne vero soli qui latine sciebant hujus libri fructibus p̄scentur, Alfredus Occidentalium Saxonum rex sapientissimus, Oxoniensis Academæ fundator, ipsum Saxonice verit, et suis popularibus, præmissa præfatione gratissimum munus obut; cuius versionis existant exemplaria, tum in bibliotheca Sanctissimæ Trinitatis Cantabrigensis, tum in Cottoniana.

III. Verum nullibi existimatio de hoc opere concepta magis enituit quam nostris in Galliis, et in finitimiis quæ Francia tunc parebant provinciis, ut ex antiquis monuementis pene innumeris liquet, quorum pauca hic delibabitur.

In concilio Mogontino an. 813, post sanctum Evangelium, Epistolas Actusque Apostolorum ac canones, propositus est hic liber, in quo scrutarentur episcopi, quibus modis statum Ecclesiæ Dei, et Christianæ plebis projectum, sana doctrina et exemplis justitiae inconvolsum, largiente gratia Dei, perficere et conservare potuissent; ut in hujus concilii præfatione legitur.

In concilio Rhemensi II, ejusdem anni, can. 10 : *Lectæ sunt sententiae libri Pastorale beati Gregorii, ut pastores Ecclesia intelligerent, quonodo ipsi vivere, et qualiter sibi subjectos deberent admonere; quoniam, teste eodem beato Gregorio, aliter admonendi sunt prælati atque aliter subditi.*

In concilio Turonensi III, sub idem tempus habitu, prouulgatum est, can. 3: *Nulli episcopō liceat Canones, aut Librum Pastorale a beato Gregorio papa, si fieri votest, ignorare. In quibus se debet unusquisque quasi in speculo assidue considerare.*

Concilii Cabilonensis II primus canon decernit ut episcopi canones intelligent, et librum beati Gregorii Papæ de cura pastorali; et secundum formam ibidem constitutam et vivant et prædicent.

Denique in concilio Aquisgranensi ann. 836, cap. 1, de Vita episcoporum, idem liber commendatur can. 7, 9 et 10, ac cap. 2, de doctrina episcoporum, can. 5. 5, 6.

Ad hæc accedit quod ex Hincmaro Rhemensi archiepiscopo (*In Præf. opusc. 55 Capit.*) intelligimus, in more tunc positum fuisse ut ordinandus et consecrandus episcopus coram altari, una cum libro sacrorum Canonum Regulam Pastoralem beati Gregorii in manu acciperet, cum hac obtestatione : *ut ita servaret in vivendo, docendo et iudicando, sicut ibidem descriptum est.*

Ut autem pluribus prôdissent apud nostros Gallos perfectissimæ et exquisitissimæ videndi regulæ hoc libro propositæ, ejusdem versio Gallica nuper prodit Parisiis apud Andream Pralard 1694. Quæ si ad manu exaratos Codices, potius quam ad excusos fuisse exacta, numeris omnibus absoluta merito dici posset.

IV. Præstantissimum hoc opus, antequam ederetur, diu parturivit sanctus Doctor. Certe jam mente præconceptum gerebat, cum tricesimum librum Moraliū elucubraret, ut conferenti argumenta admonitionum tertia pars, cum capite olim 4, nunc nun. 13, laudati-libri constabat, ubi videlicet legitur : *Alier namque viri, aliter admonendæ sunt feminæ. Alier juvenes, aliter senes, etc. Quæ sic concludit : et quidem de singulis, quis sit admonitionis ordo, subtiliter insinuare debuimus; sed formidata locutionis prolixitate præpedimur. Autore autem Deo, in alio opere id explere aperuit animus; si tamen laboriosæ hujus vitæ adhuc aliquantulum temporis restaverit.*

V. Id feliciter implevit in ipso veluti pontificalis muneri tyrocinio, ut Joanni Ravennati episcopo responderet, amicæ conquerenti quod *Pastoralis curæ pondera fugere deliteacendo voluisse*. Raræ admiduum nunc sunt, at frequentes olim fuerunt hujusmodi querelæ; universis fere piis viris ad officium pastorale postulatis, tantum onus pre annis demissione summa que modestia deprecantibus. Eamdem ob causam expostulantibus amicis respondere coactus est Gregorius alter longe senior cognomento Theologus, in Apologetico seu oratione prima in qua fugæ sive declinandi episcopatus gratia, rationes exponit (*Tom. I*); et postquam captiuitum episcopatum insaniam increpavit, pastoralis offici difficultates prosequitur, tum in animarum gubernatione, tum in verbi divini erogatione et prædicatione, tum in christiane perfectionis assequenda necessitate : *Antistitis enim, inquit, vitium est non esse quam optimum.* Eximium sane opus, dignissimumque ex quo Gregorius noster multa deprompsisse judicetur, in his preseruum sententiam hanc : *Ars artium, et scientia scientiarum est, hominem regere, quæ legitur in Apologetico Greg. Nazianzeni cap. 31, et lib. Reg. Past. 1 part. c. 1.*

(a) Versionis Græcae jacturam lugemus. Nullam illius memoriam supersuisse saeculo IX hinc conjicimus, quod Photius, qui in sua Bibliotheca Dialogos a Zacharia Græce redditos plurimum commendat, Cod. 252, de Græca translatione libri Reg. Pastor. prorsus sile.

Eodem quoque arguento, ac simili occasione scripsit Joannes Chrysostomus libros sex de sacerdotio, quibus inter tot eximia sancti Doctoris opera, primas partes iure merito Suidas tribuit, propter orationis tum sublimitatem, tum perspicuitatem et eleganciam. Sed jam ad ipsum redemus Regulæ Pastorale librum; et quid in illo edendo sit a nobis præstatum ostendamus.

VI. In plerisque a sancto Pontifice elaboratis, distinctio capitulorum eorumque argumenta minime ad eum spectant. At vero ipsum agnoscunt auctorem, tum integri Libri Pastorale distibutio quatuor in partes, tum partium in varia capitula, praefixa singulis capitulis tituli. Præcipua nobis cura fuit ut purum ab omnibus, sive antiquiorum, sive typographorum mendis et corruptelis textum repræsentaremus; quod plurimorum, et quidem optimorum MSS. ope impletum magna saltem ex parte confidimus.

Et sane turpiter deformatum jacebat etiam in novissimis Editis pulcherrimum opus; ita ut sepe sensus aut haeret, aut penitus doliceret, aut etiam, quod peius est, ad errorem defleceret: quod paucis exemplis demonstrare operæ pretium est, non ut aliis Editoribus invidiam, nobis vero gratiam queramus, sed ut castigationis editionis necessitas magis ac magis eluceat.

VII. Tertia parte, capite 1, admونit. 22, col. 1106, edit. Gussanv., legitur: *Ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a præsentis vita funditus, quasi viriditate radicis, exsiccentur; ubi orationis series, librique manuscripti cogunt legere: quasi a viriditate radicis essecentur. Quæ optime cohærent immediate præcedentibus: letum securis vicina prævideant; et ad prolatam ex Luca Joannis increpationem, jam securis ad radicem arboris posita est (Luc. iii), hanc dubie referuntur.*

Admonitione 23, col. 1108, Mutilu. proferunt Matthæi contextus hoc modo: *Quid putatis, quia pacem veni mittere in terram? non utique, sed gladium (Math. x); cum in MSS. legitur: Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram (vel in terra); non veni pacem mittere, sed gladium.*

Admon. 24, col. 1130: *Hinc namque est quod contra damnati illius vasa, videlicet Antichristi prædicatores, divina voce beato Job dicitur. In MSS. autem exstat: damnati illius vasis, videlicet Antichristi; et quidem ad mentem Gregorii qui solet Antichristum vas diaboli appellare. Vide Moral., lib. xxxii, n. 22.*

Admon. 36, col. 1143: *Atque aliter (admonitione sunt) qui bona faciunt, abscondunt. Desideratur sensus, at restituendo vacuam quæ, et legend: qui bona quæ faciunt, abscondunt, compleetur.*

Cap. 2 ejusdem tertiae partis, col. 1130, quod in nostra Edit. est cap. 63: *Sic prædicanda sunt bona, ne ex latere jubantur et mala, ubi legendum: Ne ex latere juventur et mala, ut habent MSS. omnes. Scopus sancti Doctoris ex proximis cohærentibus palam fit: Sic, inquit, tenacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis effusionis frena minima taxentur.*

Denique c. 4, nobis 38, col. 1129: *Concedendo enim lenia, subtrahit acriora, ut quia ad deserenda cuncta simul non assurget, dum in quoddam suum animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore toleretur. Si quid sensus his verbis insit, pessimum quid sonant, nempe animum in quibusdam minimis vitiis relinquendum, ut in majoribus toleretur, et quiescat; quod absit a tanti Doctoris mente. Sic itaque legendum ex MSS.: Concedendo enim lenia (vel levia) subtrahit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assurget, dum in quoddam suum (vitium, vel, in quodam suo vitio) familiariter relinquitur, a quodam suo (vitio) sine dolore tolleretur; quæ plana sunt et sana.*

VIII. Talibus igitur et longe pluribus erratis pulcherrimum opus fœdantibus, omnem adhibuiimus diligenter, ut antiquiorum melioris nota Codicum magnam colligeremus suppellectilem, ad quos conferretur textus, eorumque opus facile repurgaretur; quorum hic indiculum accipe.

1. Trecensis antiquissimus, uncialibus majusculisque litteris, non longe post sancti Gregorii obitum, ut conjicere licet, exaratus. Hoc in Codice eleganter et accurate, unde testimonia Scripturae sacrae proferantur, annotatur. Si qua vero juxta LXX Interp. laudentur, indicatur. Verum a male fertato quopiam lectore corruptus est pretiosissimus hic liber, maximè in sacrae Scripturae contextibus. Arduum tamen hand fuit esse quid quid ante corruptelam legeretur, quod secuti sumus. Commodatus est nobis vetustissimus hic Codex a RR. Patribus Oratoriis collegi Trecensis, annuente ac favente reverendissime patre de la Tour, congregacionis Oratoriæ præposito generali meritissimo.

2. Codex Corbeiensis not. 13 octingentorum annorum ætatem superat.

3. Carnotensis Ecclesiae, ejusdem fere antiquitatis.

4. Sancti Petri Carnotensis, vix inferioris ætatis.

5. Alter ejusdem monasterii circiter annorum.

6. Sancti Petri Belvacensis. Exaratus est Codex hic Belvacensem Ecclesiam regente episcopo Hugo, medio seculo x, vel paulo post, ut ex versibus de hujus episcopi recenti morte in calce voluminis eadem manu descriptis ass. qui possumus.

7. Ecclesiae Laudoniensis.

8, 9 et 10. Sancti Petri Gemeticensis quorum antiquior 8c annorum ætatem præfert.

11, 12 et 13. Sancti Audoeni Rothomag. Primus a 8c annorum antiquitate parum abest.

14. Ecclesiae primatialis Rothomag. 8c annorum.

15. Monasterii Beatae Mariæ de Lyræ.

16 et 17. Duo Sancti Theoderici prope Rhemos omnino consentientes.

18. Monasterii Vallis Clarae ord. Cisterciensi.

19. Monasterii Longipontis ejusdem ordinis.

20. Vigesimo loco recensendi Anglicani octo, unus ex bibliotheca publica Oxoniensi, alter ex bibliotheca collegii Mertoniensis, cæteri ex collegio Sancti Joannis Præcursoris, aut ex bibliotheca Ecclesiae Vintoniensis, de quibus consule Thomam Jamesium in *Gregorio restituto*.

21. Cœsuliuinus præterea, et adhibuiimus ad insigniora loca duos Sangermanenses Codices, quos potissimum, dum prelo subjiceretur exsumim hoc opus, ob oculos habuimus.

Variis quoque Editionibus usi sumus, presertim Parisiensiibus una an. 1518 et altera 1571. Romana seu Vaticana Sixti V summi pontificis jussu adornata, et aliis aut pene coævis, aut recentioribus, presertim Parisiensi ann. 1668, quæ prodit ex officina Leonardina, opera Theologi Parisiensis, a quo collectas magna eura diversas lectiones ex antiquioribus MSS. cum nostris convenire pene ubique observavimus.

Faxit Deus, ut quemadmodum Gregorius librum hunc assidue legend, et consulendo universam Ecclesiastiam tanta charitate, pietate, humilitate, mansuetudine, sollicitudine gubernavit; ita quæ singulis administrandis Ecclesiæ prædictiuntur ejusdem consilii et monitis præludentibus, munere pastorali rite defungantur, et sic alii præsint, ut et illis prosint et sibi.

SANCTI GREGORII MAGNI,

ROMANI PONTIFICIS,

• REGULÆ PASTORALIS LIBER, AD JOANNEM EPISCOPUM CIVITATIS RAVENNÆ.

PRIMA PARS.

I Reverentissimo et sanctissimo fratri Joanni coepi. A circinæ arcem tenere appetunt, a præcipitationis sum ausibus in ipsa locutionis nostræ janua repellantur.

CAPUT PRIMUM.

¶ Ne venire imperiti ad magisterium audeant.

Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur.¹ Ab imperitis ergo pastore magisterium qua temeritate suscipitur, quando **3** ars est artium regimenter animarum. Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? Et tamen sæpe qui nequaquam spiritualia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profleri non metuunt: dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescunt. Sed quia auctore Deo ad religionis reverentiam omne jam præsentis sæculi culmen inclinatur, sunt nonnulli qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris; videri doctores appellant, transcendere ceteros concupiscent, atque attestante Veritate, primas salutationes in foro, primos in consensu recubitus, primas in conventibus cathedras quærunt (*Matth. xxiii, 6, 7*); qui susceptum curæ pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt, quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et aliud docetur. Quos contra Dominus per prophetam queritur, dicens: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes existierunt, et ego ignoravi* (*Osee viii, 4*). Ex se namque, et non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur. Quos tamen internus iudex et provehit,

a Ita Corb., Belvac. et alii votust. Quem titulum præstulimus, quod lezatur in epist. olim 46, lib. al. iv, nunc lib. v. ep. 49, ut librum regulæ pastoralis, quem in episcopatus mei exordio scripsi. In recentioribus Mss. legitur, liber Curæ pastorali, quibus concinunt plur. Edit. Occasionem hujc titulo forte præbuit libri exordium. *Pastoralis curæ me pondera*, etc. In Trec. titulus desideratur.

b Tertius Gemet. addit. salutem.

c Hæc editoribus persuaserunt librum hunc in iv partes dividendum, quamvis hujus divisionis nulla in vet. Mss. sint vestigia. Verum Gregorius, parte tertia, c. 26, admonitione 27, indicat quedam jam a se dicta in prima parte: *sicut, inquit, in priori hujus voluminis parte jam diximus*. Unde non immrito intelligitur partitionis libri hujus ipsum esse

autorem. Scribitur autem *quadripartita* in antiquis simis Codd. Trec., Belvac., Gemet., Theodoric.

d Trec., Bellov., duo antiqui. *Carnot.*, *alligationibus*

e Hec deerant in Corb., sed addita sunt recentiori manu. In **4** Carnot. quoque non legitur, aut vitam doct. destitut. Illa repræsentant Trec. et alii.

f Corb., videndo.

g Laudun. et Trec., arbitris oculos.

h Hoc argumentum legitur in iudice Trae. Cod., nec tamen præmittitur capiti primo, quod absolute sic incipit: *Nulla ars. Prima linea minio est depicta. In margine notular 1, et in reliquis eapp. 2, 3, 4, etc.* Quia in re huic Ms. concinunt Gemelites esses.

i Corb., Laud., Longip. : *Ab i. per. ergo pastoralis magistri. pastorale suscipitur in magna temeritate, auoniam ars, etc.*

et nescit, quia quos permittendo tolerat, profecto per judicium reprobationis ignorat. Unde ad se quibusdam et post miracula venientibus dicit : *Recedite a me operari iniquitatis, nescio qui estis* (Luc. XIII, 27). Pastorum imperitia voce Veritatis increpatur, cum per Prophetam dicitur : *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* (Isai. LVI, 11). Quos rursum Dominus detestatur, dicens : *Et tenentes legem nescierunt me* (Jer. II, 8). Et nesciri ergo se ab eis Veritas queritur, et nescire se principatum nescientium protestatur, quia profecto hi quae (Dist. 38, c. Qui ea) quae sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante qui ait : *Si quis autem ignorat, ignorabitur* (I Cor. XIV, 38). Quae nimurum Pastorum saepè imperitia meritis congruit subiectorum, quia quamvis lumen scientiae sua culpa exigente non habeant, stricto tamen judicio agitur, ut per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant. Hinc namque in Evangelio per semetipsam Veritas dicit : *Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in sevam cadunt* (Matth. XV, 14). Hinc Psalmista non optantis animo, sed prophetantis ministerio denuntiat, dicens : *Obscurantur oculi eorum ne rideant, et dorsum illorum semper incurva* (Psalm. LXVIII, 24). Oculi quippe sunt, qui in ipsa honoris summi facie positi, providendi itineris officium suscepereunt : quibus hi nimurum qui subsequenter inhærent; dorsa nominantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, qui cum lumen scientiae perdunt qui præcunt, profecto ad portanda peccatorum curvantur onera qui sequuntur.

CAPUT II.

Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt quæ meditando didicerunt.

Et sunt nonnulli qui solerti cura spiritualia præcepta perscrutantur, sed quæ b intelligendo penetrant, vivendo conculcant; re gente docent 4 quæ non opere, sed meditatione didicerunt; et quod verbis prædicant, moribus impugnant. Unde sit ut cum Pastor per abrupta graditur, a præcipitium grex sequatur. Hinc namque per prophetam Dominus contra contemptibilem Pastorum scientiam queritur, dicens : *Cum ipsi limpidissimam aquam biberetis, c reliquam pedibus vestris turbabatis; et oves meas quæ conculcata pedibus vestris fuerant!, pascebatur; et quæ pedes vestri turbaverant, haec bibeant* (Ezech. XXXIV, 18, 19). Aquam quippe limpidissimam Pastores bibunt, cum fluenta veritatis recte intelligentes hauriunt. Sed eandem aquam pedibus perturbare, est sanctæ meditationis studia male vivendo corrumpere. Aquam scilicet eorum turbatam pedibus oves bibunt, cum subjecti quique non sectantur verba quæ audiunt, sed sola quæ^d conspicunt exempla prævitatis imitantur. Qui cum dicta sitiunt, quia per

^a Duo priores Gemet, secundus Aud., Lyr., Rothomag., mysterio.

^b Tertius Carnot., Rothomag., secundus Aud., Lyr., Longip., Val. Cl., legendo. Error forsitan irreposit ex modo scribendi veterum, qui dixerunt, intelligendo, ut est in Trec,

^c Bellov., reliqua.

A opera pervertuntur, quasi corruptis fontibus in potibus lutum sumunt. Hinc quoque scriptum est per prophetam : ** Laqueus ruinæ populi mei, sacerdotes mali* (Osee. V, 4; ix, 8). Hinc rursus de sacerdotibus Dominus per prophetam dicit : *Facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis. Nemo quippe* (Dist. 83, c. Nemo quippe) amplius in Ecclesia nocet, quam qui perverse agens, nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus presumit; et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honatur. Indigni autem quique tanti reatus pondera fuderent, si veritatis sententiam sollicita cordis aure pensarent, quæ ait : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credant, t expedit ei ut suspenderetur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (Math. XVIII, 6). Per molam quippe asinariam, secularis vita circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo cæteros destruit, vel exemplo; melius profecto fuerat, ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa cæteris imitabilem demonstrarent, quia nimurum si solus caderet, utinque hunc tolerabilius inferni pena cruciaret.

CAPUT III.

De pondere regiminis; et quod adversa quæque despicienda sunt, et prospera formidanda.

Hæc itaque breviter diximus, ut quantum sit pondus regiminis monstraremus, ne temerare sacra regimina quisquis his impar est audeat, et per concupiscentiam culminis, ducaum suscipiat perditionis. Hinc enim pie Jacobus prohibet, dicens : *Nolite plures magistri fieri, fratres mei* (Jac. III, 1). Hunc ipse Dei hominumque Mediator regnum percipere vitavit in terris, qui supernorum quoque spirituum scientiam sensumque transcendens, ante sæcula regnabit in cœlis. Scriptum quippe est : *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus* (Joan. VI, 18). Quis enim principari hominibus tam sine culpa potuisset, quam is qui bos nimurum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in carne venerat, ut non solum nos per passionem redimeret, 5 verum etiam per conversationem doceret, exemplum se sequentibus præbens, rex fieri noluit, ad crucis vero patibulum sponte convenit; oblatam gloriam culminis fugit, pœnam probrosæ mortis appetit; ut membra ejus videlicet disserent favores mundi fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare, quia et ista sæpe per tumorem cor inqui-

^d Corb., conspicunt opera.

^e In plur. Codd., causa ruinæ.

^f Plerique Norm., melius erat ei.

^g Primiū Aud. et tres Gemet. : venerunt ut raperent eum, et constituerent regem sibi, quo cognito fugit iterum in montem ipse solus et abscondit se. Alii Norm., quo cogn. Jesus, fugit ei et abscondit se.

nant, et illa per dolorem purgant. In istis se animus erigit, in illis autem etiam quando se erexerit, sternit. In istis sese homo obliviscitur, in illis vero ad sui memoriam nolens etiam coactusque revocatur. In istis saepe et anteacta bona depereunt, in illis autem longi quoque temporis admissa terguntur. Nam plerumque adversitatis magisterio sub disciplina cor premitur: quod si ad regiminis culmen eruperit, in elationem protinus usu glorie permittatur. Sic Saul, qui indignum se prius considerans fugerat, mox ut regni gubernacula suscepit, intumuit (*I Reg. x, 22; xv, 17, 30*); honorari namque coram populo cupiens, dum reprobandi publice noluit, ipsum qui ^a in regnum se unixerat, scidit (*Act. xiii, 22*). Sic David auctoris iudicio pene in cunctis actibus placens, mox ut pressuræ pondere caruit, in tumorem vulneris erupit (*II Reg. xi, 3, seq.*), factusque est in morte ^b viri crudeliter rigidus, qui in appetitu seminæ fuit enerviter fluxus; et qui malis ante noverat pie parcere, in bonorum quoque necem post dicit sine obstaculo retractationis anhelare (*Ibid., 15*). Prius quippe ferire deprehensum persecutorem noluit, et post cum domino desudantis exercitus etiam devotum militem extinxit. Quem profecto ab electorum numero culpa longius raperet, nisi hunc ad veniam flagella revocassent.

CAPUT IV.

Quod plerumque occupatio regiminis soliditatem dissipet mentis.

Sæpe suscepta cura regiminis cor per diversa di-
verberat, et impar quisque inventur ad singula, dum C confusa mente dividitur ad multa. Unde ^c quidam sapiens provide prohibet, dicens: *Fili, ne in multis sint actus tui* (*Ecclesi. xi, 10*), quia videlicet nequaquam plene in uniuscujusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditate vacuatur: sit in exteriorum ^d dispositione sollicita, et sui solummodo ignara, scit multa cogitare, se nesciens. Nam cum plus quam necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obli-
scitur quo tendebat; ita ut ab studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna consideret, et per quanta delinquit ignoret. Neque enim peccare se Ezechias credidit (*IV Reg. xx, 13*), cum venientibus ad se alienigenis aromatum cellas ostendit; sed D in damnationem securæ proli ex eo iram judicis pertulit, quod se facere licenter æstimavit (*Isai. xxxix, 4*). Sæpe dum multa suppetunt, dumque agi possunt, quæ subjecti quia acta sunt admirantur, in

^a Ita MSS. pene omnes, aut in regno. Editi, in regem.

^b Excusi pene omnes Uriæ, invitis MSS. Anglic. et nostris.

^c Recent. Vulgati, admonet, quibus contrarii sunt MSS. Cæterum familiare est Gregorii Libri Ecclesiastici auctorem, quemdam sapientem appellare, ut patet ex lib. vii Moral., num. 45, lib. xx, num. 91, lib. xxvii, num. 53, etc. Vide etiam infra, secunda parte, cap. 6. Eodem titulo designat scriptorem libri Sapientiae passim. Vide lib. xiv, num. 26.

A cogitatione se animus elevat, et plene in se iram judicis provocat, quamvis per iniqua foras opera non erumpat. ^d Intus quippe est qui judicat, intus quod judicatur. Cum ergo in corde delinquimus, latet homines quod apud nos agimus, sed tamen ipso iudice teste peccamus. Neque enim ^e rex Babylonie tunc reus de elatione exstitit (*Dan. iv, 16, seq.*), cum ad elationis verba pervenit; quippe qui ore prophetico et ante cuim ^f ab elatione tacuit, sententiam reprobationis audivit. Culpam namque perpetrata superbiæ jam ante deterserat, qui omnipotenter Dœum quem se offendisse reperit, cunctis sub se gentibus prædicavit. Sed post haec successu suæ potestatis elevatus, dum magna se fecisse gauderet, cunctis prius in cogitatione se prætulit, et post adhuc tunidus dixit:
B Nonne haec est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, et in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei? (*Ibid., iv, 27.*) Quæ videlicet vox illius iræ vindictam aperte pertulit, & quam occulta elatio accedit. Nam districtus iudex prius invisibiliter vidit quod postea publice feriendo reprehendit. Unde et in irrationali animal-hunc veriti, ab humana societate separavit, agri bestiis mutata mente conjunxit, ut districto videlicet jus-toque iudicio homo quoque esse perderet, qui magnum se ultra homines æstimasset. Haec itaque proferentes, non potestatem reprehendimus, sed ab appetitu illius cordis infirmitatem munimus, ne imperfecti quique culmen arriperemus regiminis audeant, et qui in planis ^h stantes titubant, in præcipiti pedem ponant.

CAPUT V.

De his qui in regiminis cummine prodeesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugunt.

Nam sunt nonnulli, qui eximia virtutum dona perciplunt, et pro exercitatione cæterorum magnis munib[us] exaltantur, qui studio castitatis mundi, abstinentiae robore validi, doctrinæ sapientib[us] referunt, patientiae longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, pietatis gratia benigni, justitiae severitate districti sunt. Qui nimirum culmen regiminum si vocati suscipere renunt, ipsa sibi plerumque dona adiungunt, quæ non pro se tantummodo, sed etiam pro aliis acceperunt. Cumque sua et non aliorum lucra cogitant, ipsis se, quæ privata habere appetunt, bonis privant. Hinc namque ad discipulos Veritas dicit: *Non potest civitas abscondi super montem posita; neque accendent lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui*

^a Primus Aud., disputatione.

^b In Trecensi, 1 Aud. et duobus priorib. Gemet., rex Babylonie successu suæ pot. omissis aliis

^c Corb., cum ad elationem.

^d Carnot. 4, quam tamen tacitæ elationis vocem tacitus audivit, quia hanc feriendo protinus reprehendit. A quibus non multum discrepat secundi Carnot. et tertii Aud. lectio.

^e In Corb., in planis titubant, omisso stantes. Legitur in Trec.

in domo sunt (Math. v. 15). Hinc Petrus dicit : « Simon Joannis, amas me? (Joan. xv. 16, 17.) Qui cum se amare protinus respondisset, audivit : Si diligis me, pascere oves mens. Si ergo dilectionis est testimonium cura passionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincetur non amare. Hinc Paulus dicit : Si Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et si pro omnibus mortuus est, superest ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrectus (II Cor. v. 15). Hinc Moyses ait (Deuteronomio xxv, 5), ut uxorem fratris sine filiis defuncti, superstes frater accipiat, atque ad nomen fratris filios gignat : quam si accipere forte renuerit, huic in faciem mulier exspuat, unumque ei pedem propinquas discalcelet, ejusque habitaculum domum discalceati vocet. Frater quippe defunctor ille est, qui post resurrectionis gloriam apparet, dixit : Ite, dicite fratribus meis (Math. xxviii, 10). Qui quasi sine filiis oblitus, quia adhuc electorum suorum numerum non implevit. Iujus scilicet uxorem superstes frater sortiri praecepitur, quia dignum profecto est, ut cura sanctae Ecclesiae ei qui hanc bene regere praevalet imponatur. Cui nolenti in faciem mulier exspuit, quia quisquis ex intineribus quae perceperit prodesse aliis non curat, bonis quoque ejus sancta Ecclesia exprobrans, ei quasi in faciem salivam jactat. Cu. ex uno pede calceamentum tollit, ut discalceati dominus vocetur. Scriptum quippe est : Calceati pedes in preparatione Evangelii pacis (Ephes. vi. 15). Si ergo ut nostram, sic curam proximi gerimus, utrumque pedem per calceamentum munimus. Qui vero suam cogitans utilitatem, propter mortuum negligit, quasi unus pedis calceamentum cum dedecore amittit. Sunt itaque nonnulli qui magnis, ut diximus, muneribus ditati, dum solitus contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorum in prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt. De quo si districte judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Quia enim mente is qui proximis profuturus enitesceret, utilitati cæterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris unigenitus, ut multis prôdasset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum?

CAPUT VI.

Quod hi qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tunc vere sunt humiliæ, cum divinis iudicis non relutanter.

Et sunt nonnulli qui ex sola humilitate refugiunt, ne eis quibus se impares aestimant præferantur. Quorum profectio humiliæ, si cæteris quoque virtutibus cingitur, tunc ante Dei oculos vera est, cum ad respendum hoc quod utiliter subre præcipitur per-

^a In pler. Norm., *Patre, amas me*, quod olim letem in Trecensi.

^b Absit particula si a Corb. tribus, Gemet. 2, Aud. et Lyr.

^c Ita legere cogunt MSS. omnes, licet in Editis optimo sensu legatur, *domus discalceati* vocetur.

A tinax non est. Neque enim vere humiliæ est, qui superbi nullus arbitrium ut debeat præesse intelligit, et tamen præesse contemnit. Sed divinis dispositiobibus subditus, atque a vita obstinationis alienus, cum sibi regimini cultmen imperatur, si jam donis præventus est, quibus et aliis prosit, et ex curde debet fugere, et invitatus obedire.

CAPUT VII.

Quod nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coaci pertrahuntur.

Quamvis nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coaci pertrahuntur : quod liquido cognoscimus, si duorum prophetantium facta pensamus, quorum unus ut ad prædicandum mihi debuisset sponte se præbuit, et quod tamen alter pergere cum pavore recusavit. Isaïas quippe Domino querenti quem mittet, ultra se obtulit, dicens : Ecce ego, mitti me (Isai. vi, 8). Jeremias autem mittitur, et tamen ne mitti debeat humiliiter reluctatur, dicens : A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum (Jerem. 1, 6). En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit. Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videbitur amor et proximi. Per actum igitur vitam præsse proximis cupiens Isaïas officium prædicationis appetit; per contemplativam vero Jeremias amori conditoris sedulo inhaerere desiderans, ne mitti ad prædicandum debeat contradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetit, hoc laudabiliter alter expavit : iste ne tacite contemplationis lucra lequendo perderet, ille ne damnata studiosi operis taceendo sentiret. Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit, plene non resistit; et is qui mitti voluit, ante per altaris calcum se purgatum vidit; ne aut non purgatus adire quisque sacra ministeria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humiliatis specie superbe contradicat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quilibet posse cognoscere, prædicationis officium tulius declinatur; nec tamen declinari, ut diximus, pertinaciter debet, cum ad suscipiendum hoc superna voluntas agnoscatur. Quod Moyses utrumque miro opere explevit, qui præsse tantæ multitudini et noluit et obediuit. Superbus enim

D fortasse esset, si ducatum plebis innumeræ sine trepidatione suscepisset; et rursum superbus existaret, si auctoris imperio obediere recusaret. Utrobique ergo humiliæ, utrobius subjectus, et præsse populis secundum metiendo noluit, et tamen de imperantibus viribus presumendo consensit. Hinc ergo, hinc quique præcipites colligant cum quanta culpa ex appetitu proprio cæteris præferri non metuant, si sancti viri plebium ducatum suspicere Deo etiam jubente

^d Longip., *prodesse, et tamen prodesse*. Ric Codex aliter capita dividit, quam cæteri; ita ut cap. 7 sit attulum quinto.

^e Rothomag. et primus Aud., *quorum tamen*.

^f Gemet., Aud. secundus, Lyr. tertius, Carnot., Longip., *mysteria*.

Timerunt. Moyses ^a suadente Domino trepidat, et infirmus quisque ut honoris onus percipiat anhelat; et qui ad casum valde argetur ex propriis, humerum libenter opprimendus ponderibus submittit alienis; quæ egit ferre non valet, et auget quod portet.

CAPUT VIII

De his qui præesse concupiscunt, et ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt.

Plerumque vero qui præesse concupiscunt, ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt, quo ait: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (*I Tim. iii, 1*); qui tamen laudans desiderium, ^b in pavorem vertit protinus quod laudavit, cum repente subiungit: *Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse* (*Ibid., 2*). Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, quæ sit irreprehensibilitas ipsa manifestat. Et sicut ergo ex desiderio, et terret ex præcepto, ac si aperte dicat: Laudo quod quæratis, sed prius discite quid quæratis; ne dum vosmetipsos metiri negligitis, tanto stetior vestra reprehensibilitas appareat, quanto et a cunctis conspici in honoris aree festinat. ^c Magnus enim regendi artifex favoribus impellit, terroribus retrahit, ut auditores suos et ^d descripto irreprehensibilitatis culmine restringat a superbia, et officium laudando quod quæritur, componat ad vitam. Quamvis notandum quod illo in tempore hoc dicitur, quo quisquis plebis præerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora pervenire. Unde ipsum quoqua episcopatus officium boni operis expressione definitur, cum dicitur: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (*I Tim. iii, 1*). Ipse ergo sibi testis est quia episcopatum non appetit, qui non per hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quærit. Sacrum quippe officium non solum non diligit omnino, sed ne-cit, qui ad culmen regiminis anhelans, in occulta meditatione cogitationis cæterorum subjectione pascitur, laude propria lætatur, ad honorem cor elevat, rerum affluentum abundantia exsultat. Mundi ergo lucrum quæritur sub ejus honoris specie quo mundi destrui lucra debuerunt. Cumque mens humilitatis culmen arripare ad elationem cogitat, quod foris appetit, intus immutat.

CAPUT IX.

Quod mens præesse volentium plerumque sibi ficta bonorum operum promissione blanditur.

Sei plerumque bi qui ^e subire magisterium pastorale cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo proponunt; et quamvis hoc elationis intentione ap-

^a Carnot. secundus, jubente.

^b Aud. secundus, imperium veritatis.

^c Corb., Bellov., Carnot. secundus, districto. Alii, maxime Trecensis, descripto.

^d Carnot. secundus, sumere, et Aud. secundus, tempore pro pastorale.

^e Carnot. primus, proponunt.

^f Aud. primus, in intinmis.

^g Sic Corb. et alii MSS. Gallic., Anglic., Norm., etc. Hic mutulus est Codex Trecensis et usque ad cap. 15,

A petant, operaturos tamen se magna pertractant; sicutque ut aliud ^g in imis intentio supprimat, aliud tractantis animo superficies cogitationis ostendat. Nam sæpe sibi de se mens ipsa mentitur, et flingit se de bono opere amare quod non amat, de mundi au-

tem gloria non amare quod amat: quæ principali appetens, fit ad hoc pavida cum querit, audax cum pervenerit. ^h Tendens enim, ne non perveniat trepidat; sed repente perveniens, jure sibi hoc debitum ad quod pervenerit putat. Cumque percepti principatus officio perfaci sæculariter cœperit, libenter obliviscitur quidquid religiose cogitavit. Unde necesse est ut cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis oculus ad opera transacta revocetur; ac penset quisque quid subjectus egerit, et repente

ⁱ B cognoscit si prælatus bona agere quæ proposuerit possit, quia nequaquam valet in culmine humilitatem discere, qui in imis positus non desit superbire. Nescit laudem cum suppetit fugere, qui ad hanc dedit cum decesset anhelare. Nequaquam vincere avaritiam potest, quando ad multorum sustentationem tenditur is cui sufficere propria nec soli potuerunt. Ex anteacta ergo vita se quisque inveniat, ne in appetitu se culminis imago cogitationis illudat. Quamvis plerumque in occupatione regiminis ^k ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur, quia quieto mari recie ^l 10 navem et imprimitur dirigit; ^m turbato autem tempestatis fluctibus, etiam peritus se nauta confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis? In qua

ⁿ C semper cogitationum procellis navis cordis qualitur, hic illucque incessanter impellitur, ut per repentinus excessus oris et operis quasi per obviantia saxa frangatur. Inter huc itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat? Ille si omnino renitur, caveat ne acceptam pecuniam in sudarium ligans, de ejus occultatione judicetur (*Math. xxv, 18*). Pecuniam quippe in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere. At contra, iste cum regimen appetit, attendat ne per exemplum pravi operis, Pharisaorum more, ad ingressum regni tendentibus obstaculum fiat: qui juxta Magistri vocem (*Math. xxiii, 13*) nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Cui consi-

^o D derandum quoque est, quia ^p cum causam populi electus præsul suscipit, quasi ad ægrum medicus accedit. Si ergo adhuc in ejus ^q opere passiones vivunt, qua præsumptione percussum mederi properat, qui in facie vulnus portat?

sit rector discretus in silentio, etc. Editi habent, *Tinens enim*, errore manifesto in nullis Valgatis castigato

^h Aud. primus, in se quoque.

ⁱ Corb. et Carnot. primus, turbatus, prior cum Aud. 1, turbatis.

^j Corb. Val. Cl., Theod., Carnot., Norm., Longip., Laud., ms. duces sequimur, non excusos qui habent, cum curam.

^k Excusi, in ejus corpore, contradicentibus MSS penè omibus.

CAPUT X.

Qualis quisque ad regimen venire debeat.

Ille igitur, ille modis omnibus debet ad exemplum vivendi pertrahi, qui eunctis carnis passionibus moriens jam spiritualiter vivit, qui prospera mundi postposuit, qui nulla adversa pertimescit, qui sola interna desiderat. Cujus intentioni bene congruens, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per contumeliam repugnat spiritus. Qui ad aliena cupienda non ducitur, sed propria largitur. Qui per pietatis viscera citius ad ignoscendum flectitur, sed nunquam plus quam deceat ignoscens, ab arce recitudinis inclinatur. Qui nulla illicita perpetrat, sed perpetrata ab aliis ut propria deplorat. Qui ex affectu cordis alienae infirmitati compatitur, siveque in bonis proximi sicut in suis proiectibus lætatur. Qui ita se imitabilem cæteris in cunctis quæ agit insinuat, ut inter eos non habeat quod saltem de transactis erubescat. Qui sic studet vivere, ut proximorum quoque corda arentia doctrinæ valeat fluentis irrigare. Qui orationis usq; et experimento jam didicit, quod obtinere a Domino quæ poposcerit, possit, cui per effectus vocem jam quasi specialiter dicitur: *Adhuc loquente te, dicam, Ecce adsum (Isai. LVIII, 9).* ^d Si enim fortasse quis veniat, ut pro se ad intercedendum nos apud potentem quempiam virum, qui sibi iratus, nobis vero est incognitus, ducat, protinus respondemus: Ad intercedendum venire non possumus, quia familiaritatis ejus notitiam non habemus. Si ergo homo apud hominem de quo minime præsumunt fieri intercessor erubescit, qua mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se ejus gratiæ esse per vitæ meritum nescit? **11** Aut ab eo quomodo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re adhuc aliud est sollicitius formidandum, ne qui placare posse iram creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur (*Dist. 49, initio, et c. 1*). Cuncti enim liquidu novimus, quia cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animos ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis astringitur, caveat ne districti iram judicis gravius accendens, dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ.

CAPUT XI.

Qualis quisque ad regimen venire non debeat.

Soliter ergo se quisque metiatur ne locum regiminis assumere audeat, si adhuc in se vitium damnable regnat, ne is quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum. ^e Hinc etenim superna voce ad Moysen dicitur: *Locere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias qui*

^a Maluerunt Editores saltem recentiores, contumaciam, contra MSS. fidem.

^b Gemet., saventibus Lyr. et Aud. 2, aliena cupienda.

^c Sic MSS., magno consensu. Editi, cui prophetica voce jam.

^d Hic incipit caput undecimum in plur. Editis. Dissentient Codices manu exarati.

^e Hoc caput pertinet adhuc ad septimum in Lon-

A habuerit maculam, non offeret panes Domino Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus (*Lev. xxi, 17*). Ubi et repente subjungitur: *Si cæcus fuerit, si claudus, si vel parvo, vel grandi et torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel ponderosus (Ibid., 18)*. Cæcus quippe est, qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui presentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequam diligendo conspicit, & quo gressus operis porrigit nescit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur, *Pedes sanctorum suorum servabit, et impii in tenebris conticescent (1 Reg. II, 9)*. Claudus vero est qui quidem quo pergere debeat aspicit, sed per infirmitatem mentis, vitæ viam perfecte non valet tenere quam videt, quia ad virtutis statum & dum fluxa consuetudo non erigitur, quo desiderium innititur, illuc gressus operis efficiaciter non sequuntur. Hinc enim Paulus dicit: *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur (Heb. XII, 12, 13)*. Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Naso quippe odores fetoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Unde et in laude sponsæ dicitur: *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano (Cant. VII, 4)*, quia nimur sancta Ecclesia quæ ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretionem conspicit, et ventura vitiorum bella ex alto deprehendit. Sed sunt nonnulli qui dum æstimari hebetes nolunt, sapere se in quibusdam inquisitionibus plus quam necesse est exercentes, ex nimia subtilitate falluntur. Unde hic quoque subditur: *Vel grandi et torto naso*. Nasus enim grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata, quæ dum plus quam deceat excreverit, actionis sue recitudinem ipsa confundit. Fracto autem pede vel manu est, qui viam Dei pergere omnino non valet, atque a bonis actibus funditur exsors vacat, quatenus haec non ut claudus saltem cum infirmitate tenet, sed ab his omnimodo alienus existat. Gibbus vero est quem terrenæ sollicitudinis pondus deprimit, **12** ne unquam ad superna respiciat, sed solis his quæ in infirmis calcantur intendat. Qui et si quando aliquid ex bono patriæ celestis audierit, ad hoc nimur perverse consuetudinis pondere prægravatus, cordis faciem non attollit, quia cogitationis statum erigere non valet, quem terrenæ usus sollicitudinis curvum teneat. Ex horum quippe specie Psalmista dicit: *Incurratus sum & humiliatus sum usquequaque (Psalm. xxxviii, 8, sec. LXX)*. Quorum culpam quoque per semetip-

gip.

^f Ad haec verba inchoatur caput 11 in MSS. Corb. duob., prior. Carnot. et tribus Gemet.

^g Aud. primus, quo ingressus.... ponere. Laud., quo gressum corporis.

^h Editi, dum fluxa consuetudine, reluctantibus MSS. universis.

ⁱ Abest a Corb., et humiliatus sum.

sam Veritas reprobans, ait : *Semen autem quod in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt verbum, et a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vite euntes suffocantur, et non referunt fructum (Luc. viii, 14).* Lippus vero est, cuius quidem ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente ^a infirmatae palpebrae grossescunt; quorum, quia infusione crebro atteruntur, etiam acies pupillæ vitiatur. Et sunt nonnulli quorum sensum carnis vita operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed usu pravorum actuum eslignant. Lippus itaque est, cuius sensum natura exacuit; sed conversationis pravitas confundit. Cui bene per angelum dicitur : *Collyrio inunge oculos tuos ut videas (Apoc. iii, 18).* Collyrio quippe oculos ut videamus innungimus, cum ad cognoscendam veri luminis claritatem intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adjuvamus. Albuginem vero habet in oculo, qui veritatis lucem videre non sinitur, quia arrogantia sapientiæ seu justitiae cœatur. Pupilla namque oculi nigra videt, albuginem tolerans nil videt, quia videlicet sensus humanæ cogitationis si stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi justitiae seu sapientiæ tribuit, a luce se supernæ ^b cognitionis excludit; et eo claritatem veri luminis nequaquam penetrat, quo se apud se per arrogantiam exaltat; sicut de quibusdam dicitur : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. i, 22).* Jugem vero habet scabiem, cui eornis petulantia sine cessatione dominatur. In scabie etenim fervor viscerum ad cutem trahitur, per quam recte luxuria designatur, quia si cordis tentatio usque ad operationem prosilit, nimirum fervor intimus usque ad cutis scabiem prorumpit; et foris jam corpus sauciat, quia dum in cogitatione voluptas non reprimitur, etiam in actione dominatur. Quasi enim cutis pruriginem Paulus curabat abstergere,

^a Hic in MSS. mira varietas. In Laud., infirmitates palpebræ. In duob. pr. Gemet., infirmanti palpebra. In Corb., Bellov., Carnot. 2, duob. Thod., infirmantes palpebrae. In priori Carn. et Aud. 1, infirmatio palpebra.

^b Gemeticenses, cogitationis.

^c Laud., exulcerat.

A cum dicebat : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana (I Cor. x, 13);* ac si aperte diceret : Humanum quidem est tentationem in corde perpeti, daemoniacum vero est in temptationis certamine et in operatione superari. Impetiginem quoque habet in corpore, quisquis avaritia vastatur in mente : quæ si in parvis non compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Impetigo quippe sine dolore corpus occupat, et absque occupati tedium excrescens membrorum decorem fœdat, quia et avaritia capti animum dum quasi delectat, exulcerat; dum adipiscenda quæque cogitationi objicit, ad inimicitias accedit, et dolorem in vulnere non facit, quia æstuanti animo ex culpa abundantiam **13** promittit. Sed decor membrorum perditur, quia aliarum quoque virtutum per hanc pulchritudo depravatur; et quasi totum corpus ^d exasperat, quia per universa vitia animum supplantat, Paulo attestante qui ait : *Radix omnium malorum est cupiditas (I Tim. vi, 10).* Ponderosus vero est, qui turpitudinem non exercet opere, sed tamen ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente; qui nequaquam quidem usque ad opus nefarium rapitur, sed ejus animus voluptate luxuriae sine ullo ^e repugnationis stimulo delectatur. Vitium quippe est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quæ profecto cum molestia dedecoris intumescent. Ponderosus ergo est, qui lotis cogitationibus **14** ad lasciviam deluens, pondus turpitudinis gestat ^f in corde; et quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non evellitur mente. Nec ad usum boni operis in aperto valet assurgere, quia gravat hunc in abditis pondus turpe. Quisquis ergo quolibet horum vitio ^g subigitur, panes Domino offerre prohibetur, ne profecto diluere aliena delicta non valeat is quem adhuc propria ^h devastant. Quia igitur paucis ad pastorale magisterium dignus qualiter veniat, atque hoc indignus qualiter pertimescat ostendimus, nunc is qui ad illud digne pervenerit, in eo qualiter vivere debeat demonstremus.

^d Editi, repugnationis obstaculo; quod in nullis e nostris MSS. legitur.

^e Carnot. primus et secundus Aud., in corpore.

^f Carnot. primus, subjungitur. Bellov. et alii, subigitur.

^g Hic absolvitur caput in Longip.

D

SECUNDA PARS.

DE ^a VITA PASTORIS.

CAPUT PRIMUM [AI. XII].

Is qui ad regimen ordinate pervenerit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere.

Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita pasto-

^a Titulus hic in antiquis MSS. non legitur, nisi recentiori manu addictus, ut videtur in 2 Gemet. Continua ergo serie in manu exaratis sequitur cap. 12. In Longip. est tantum cap. 9. Divisioni tamen a san-

ris. Oportet namque ut metiri sollicite studeat quanta tenenda rectitudinis necessitate constringitur, sub cuius estimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione præcipius, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis cuncto Doctore propositæ, cum conveniat haec inscriptio, ut patet ex superioribus verbis quibus cap. 11 absolvitur, eam retinendam duximus.

passione proximus, præ cunctis contemplatione suæ spensis, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiae electus, internorum curam in exteriorum occupationem non inueniens, exteriorum providentiam in intelectum sollicitudine non relinques. Sed haec quæ breviter enumerando perstrinximus, paulo latius replicando dissolvamus.

CAPUT II [AL. XIII]

Ut rector cogitatione sit mundus.

Rector semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit oscilat, ut in alienis quoque cordibus pollutionis malolis tergit, quia necesse est ut esse mundus studeat manus, quæ dilucide sordes curat; ne tacta quæque deterius inquietet, & si sordida insequens latum ^b levaret. Hinc huiusque per prophetam dicitur: *Mundus qui fortis rasa Domini (Isai. lxi, 11).* Domini etenim rasa ferunt, qui proximorum animas ad eternam saecula pereundas in sua conversationis fidei suscipiunt. Apud semetipos ergo quantum debent mundari consipient, qui ad aeternitatis templum rasam viventia in situ proprie spensionis portant. Hinc divina voce præcipitur (*Exod. xxvii, 15*), ut in Aaroni pectore rationale judicii vittis ligantibus imprimitur, quatenus & sacerdotale eorū nō equatram cogitationes fluxit possident, sed ratio sola constringat; nec indiscretum quid vel inutile cogitet, quil ad exemplum alii constitutis, ex gravitate vita semper debet ostendere quantum in pectore rationem portet. In quo etiam rationali vigilanter adjungitur, ut duodecimi patriarcharum nomina describantur. Ascriptis etenim patres semper in pectore ferre, est antiquiorum vitam ^a intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum precedentium indesinenter intueretur, etiam Sæculorum vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem ^c tendat. Quod bene etiam rationale judicii vocatur, quia debet rector subtili semper examine bona malaque discernere; et quæ vel quibus, quando vel qualiter congruant, studiose cogitare; huiusque proprium quæcere, sed sua commoda propinquorum bona depitare. Unde illic scriptum est: *Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem, quæ erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram Domino, et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper (Ibid., 50).* Sacerdoti quippe judicium filiorum Israel in pectore coram Domini conspectu gestare, est

^a Vatic. præsuntibus Paris. 1518, Gilot. et al. Ed., si sordida in se mens. Repugnant Angl. et nos. stri MSS.

^b Carnot. secundus, manet.

^c In Corb., rationale.

^d And. primus, ponat.

^e Cathol. primus, et primus And., studio.

^f Hic dissentient MSS. Corb. habet, cupidinem pollutæ pulvære cogit. Carnot. secundus, pollutæ cogitationis, omisso pulv. Dux prior. Gemet., cupiditatem imp. pulvere cog.

A subjectorum causas pro sola interiori judicii intentione discutere; ut nihil se ei humanitatis admisceat in hoc quod divina positus vice dispensat, ne corruptionis studia privatus dolor exasperet. Cumque contra aliena vita simulacrum ostenditur, quæ sua sunt exequatur, ne tranquillitatem judicii aut latens invidia maculet, aut præcepta ira perturbet. Sed dum consideratur terror ejus qui super omnia præsidet, videlicet judicis intimi, non sine magno regantur timore subjecti. Qui nimis timor dum mentem rectoris humiliat, purgat; ne hanc aut præsumptio spiritus levet, aut carnis detectatio inquietet, aut per terrorum 15 rerum cupidinem importunitas pulvrae cogitationis obscuret: quæ tamen non pulsare rectoris animum nequeunt, sed sesinare necesse est, ut repugnatione vincantur, ne vitium quo per suggestionem tentat, & mollitie delectationis subigit, comque haec ab animo tarde repellitur, ^b mucronis consensus occidat.

CAPUT III [AL. XIV].

Ut rector semper sit operatione præcipiūs.

Sit rector operatione præcipiūs, ut vita viam subditis vivendo denuntiet, et greci qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba graditatur. Qui enim loci sui necessitate exigunt summa dicere, hic eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo imperat, ostendendo adjuvat ut fiat. Hinc enim per prophetam dicitur: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion (Isai. xl, 9).* Ut videlicet qui ecclesiæ prædicatione utitur, ima iam terrenorum operum deserens, in i rerum culmine stare videatur; tantoque facilis subditos ad meliora pertrahat, quanto per vitæ meritos de supernis clamat. Hinc divina lego armum sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum (*Exod. xxxix, 22*), ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis; nec inter malos tantummodo quæ recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore i ordinis superat, ita etiam uorum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum eum armo tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso auctori discat immolare. Et non solum ^c pectore quæ recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia arma operis invitet: nulla prospera præsentis vitæ appetat, nulla adversa pertinet; blandimenta mundi ^d respecto intimo terrore despiciat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento conteunat. Unde su-

^a Carnot. 1, malitia dilectionis. Aud. 1, malitia delectationis.

^b Carnot. 2 et Bellov., Vereor ne consensus succedat.

^c Primus Aud., in cœlestium rerum.

^d Audioen. secundus car. 1 voce ordinis.

^e Hic locus in Audioen. primo, et primo Carnot. legitur sine hac voce pectore.

^f Laud., respectu intimi terroris. Favet Carnot. secundus.

pernas quoque vocis imperio (*Exod. xxix, 5*) in Auroque humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur, ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur; quatenus, iuxta vocem Pauli (*II Cor. vi, 7*), per arma justitiae a dextris simistrisque gradiens, cum ad sola quæ^a interiora sunt nititur, in nullo^b delectationis infima latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda esque ad voluntatem demulcent, nou aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine legatur ostendat. Quod recte etiam superhumerali ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto coco, et tercia fieri byssso præcipitur (*Exod. xxviii, 8*), ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiae principaliiter emicet. Cui hyacinthus, qui aereo colore resplendet adjungitur, ut per omne quod intelligendo penetrat; non ad favores infimos, **16** sed ad amorem cœlestium surgat; ne dum suis incautus laudibus capit, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. ^c Auro quoque et hyacintho purpura permiscetur; ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæ prædicat sperat, in semetipso etiam suggestiones vitiiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat, et cœlestis regni sibi habitum moribus defendat. De hac quippe nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr. ii, 9*). De hac etiam potestate, quia vita subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem reciperunt eum, dedit eis potestatem filias Dei fieri* (*Joan. i, 12*). Hanc dignitatem fortitudinis Psalmista considerat, dieens: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum* (*Psal. cxxxviii, 17*). Quia nimirum sanctorum mens p: incipitaliter in summis erigitur, cum exteriū perpeti abjecta cernuntur. Auro autem, hyacintho ac purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur; et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu^d occulti arbitri flamma intimi amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul ac proximum diligit, quasi ex duplice tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino amore torpescat; quia unum horum quolibet negligit, in superhumerali ornamento habere coccum bis tintatum nescit. Sed cum mens ad præcepta charitatis tenditor, restat procul debito ut per abstinentiam

^a Ita Corb. tres Carnot., Belv., Aut. primus, tres Gemet. Legitur tamen in Edit., anteriora.

^b Carnot. primus, dictionis. Corb., in nullo delectationes infime latere flectantur.

^c In pler. Miss., auro quoque ac byssso atque hyacintho; omitti debet ac byssso. Byssi enim infra meminit

A caro maceretur. Unde et bis tincto cocco torta byssus adjungitur. De terra etenim byssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi candens decor munditiæ corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta, pulchritudini superhumeralis innescatur; quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

CAPUT IV (Al. XV).

Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo.

Sit rector (*Dist. 43, Sii rector*) discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticerecat. Nam sicut incauta locutio in

B errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui libere recta pertimescant; et iuxta Veritatis vocem (*Joan. x, 12*), nequaquam jam gregis costodiæ Pastorum studio, sed mercenariorum viee deserviunt, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos per prophetam Dominus increpat, dicens: *Canes muti non valentes latrare* (*Isai. LVI, 10*). Hinc rursum queritur, dicens: *Non ascendistis ex aavero, nec opposuistis* **17** *murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech. XIII, 5*). Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die

C Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiae amore resistere. Pastori enim recta timuisse dicere, quid est aliud quam tacendo terga præbusisse? qui nimur si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursum delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant iniuriam tuam; ut te ad paenitentiam provocarent* (*Thren. II, 14*). Prophetæ quippe in sacro eloquio nonnunquam doctores vocantur; qui dum fugitiva esse præsentia^e indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa videre redarguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur; qui iniuriam peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescant, Clavis quippe aperitionis est sermo correptionis, quia^f increpando culpam delegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere* (*Tit. I, 9*). Hinc per Malachiam dicitur: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam. et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercitum est* (*Malac. II, 7*). Hinc per Isaiam Do-

^d Carnot. primus; Laud. et Botvac.; occulte arbitris.

^e Carnot. primus, et Aud. primus; corripiebant.

^f Aud. f. judicant.

^g Tres Gemel., secundus et tertius Aud., Lyr., Corb., increpatio.

minus admonet, dicens : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam* (*Isaiæ. lviii, 1*). Praeconis quippe officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, ut ante adventum judicis qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super Pastores primos in linguarum specie Spiritus sanctus insedit (*Act. ii, 3*); quia nimur quos repleverit, de se protinus loquentes facit. Hinc Moysi præcipitur ut tabernaculum sacerdos ingrediens, tintinnabulis ambiatur (*Exod. xxviii, 33*), ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni spectatoris judicium ex silentio offendat. Scriptum quippe est : *Ut audiatur sonitus quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur* (*Ibid., 35*). Sacerdos namque ingrediens vel egrediens moritur, si de eo sonitus non auditur, quia iram contra se occulti judicis exigit, si sine prædicationis sonitu incedit. Apte autem tintinnabula vestimentis illius describuntur inserta. Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere? Propheta attestante qui ait : *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psalm. cxxxi, 9*). Vestimentis itaque illius tintinnabula inhaerent, ut vite viam cum lingue sonitu ipsa quoque sacerdotis opera clament. Sed cum rector se ad loquendum præparat, sub quanto cautelæ studio loquatur attendat, ne si inordinate ad loquendum rapiatur, erroris vulnere audientium corda feriantur; et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compaginem insipiente abscidat. Hinc namque Veritas dicit : *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc. ix, 49*). Per sal quippe, ^a verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom. xii, 3*). Hinc in sacerdotis veste **18** juxta divinam vocem tintinnabulis mala punica conjuguntur (*Exod. xxviii, 34*). Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico, ^b uno exteriori cortice multa interius grana muniuntur; sic ^c innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fidei congettis, quos intus diversitas meritorum tenet. Ne igitur rector incautus ad loquendum proruat, hoc quod jam præmisimus, per semetipsam Veritas discipulis clamat : *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc. ix, 49*). Ac si figurate per habitum sacerdotis dicat : *Mala punica tintinnabulis jungite, ut per omne quod dicitis, unitatem fidei cauta observatione teneatis.* Providendum quoque est sollicita intentione rectoribus ut ab eis non solum prava nullo modo, sed ne recta quidem nimis et inordinate proferantur; quia saepe dictorum virtus perdi-

A tur, cum apud corda audientium loquacitatis incauta importunitate levigatur; et auctorem suum hæc eadem loquacitas inquinat, quæ servire auditoribus ad usum profectus ignorat. Unde bene per Moysen dicitur : *Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit* (*Levit. xv, 2*). In mente quippe audientium semen secuturæ cogitationis est auditæ qualitas locutionis, quia dum per aurem sermo concepitur, cogitatio in mente generatur. Unde et ab hujus mundi sapientibus predicator egregius seminiverbius est vocatus (*Act. xvii, 18*). Qui ergo fluxum seminis sustinet, immundus assurit, quia multiloquio subditus, ex eo se inquinat, quod si ordinate promoveret, prolem rectæ cogitationis edere in audientium corda potuisse; dumque incautus per loquacitatem difflit, non ad usum generis, sed ad immunditiam semen effundit. Unde Paulus quoque cum discipulum de instantia prædicationis admoneret, dicens : *Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius et regnum ejus, prædicta verbum, insta opportune, importune* (*II Tim. iv, 1*); dicturus *importune*, præmisit *opportune*, quia scilicet apud auditoris mentem ipsa sua ^d vilitate se destruit, si habere importunitas opportunitatem nescit.

CAPUT V [AL. XVI].

Ut sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus.

Sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem semetipsum quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens, proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens, appetere alta derelinquit (*II Cor. xii, 3*). Hinc est namque quod Paulus in paradisum ducitur, cœlique tertii secreta rimatur, et tamen illa invisibilium contemplatione suspensus, ad cubile carnalium aciem mentis revocat, atque in occultis suis qualiter debeant conversari dispensat, dicens : *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro* (*I Cor. vii, 2*). Et paulo post (*Ibid., 5*) : *Nolite fraudare iuvicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacatis orationi; et iterum revertimini in 19 id ipsum,* ne tentet vos Satan. Ecce jam cœlestibus secretis inseritur, et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile perscrutatur; et quem sublevatus ad invisibilia erigit, hunc ^e miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit. Cœlum contemplatione transcendent, nec tamen ^f stratum carnalium sollicitudine deserit, quia compage charitatis summis simul, et infimis junctus, et in semetipso virtute

et alii, utilitate.

^a Laud., verbum sapientie.

^b Tres Gemet., Carnot. primus et secundus, ac Belv. una.....cortice.

^c Lyr., universos.

^d Tres Gemet., tertius Carnot., Val. Cl., secundus Aud. et Lyr., subtilitate. At duo Theod., Laud.

^e Longip. ac plurimi, misericorditer.

^f Trecensis, Corb., Norm., Belv., Laud., etc., sic legendum suadent; a quibus longe abeuntes Editores omnes posuerunt, statum carn. Supra habes, carnalium cubile perc.

spiritus ad alta valenter rapitur, et pietate in aliis exanimiter infirmitur. Hinc etenim dicit : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror (II Cor. xi, 29)*? Hinc rursus ait : *Pactus sum Iudeis tanquam Iudeus (I Cor. ix, 20)*. Quod videlicet exhibebat non amittendo fidem, sed extendendo pietatem, ut in se personam insidelium transfigurans, ex semetipso disceret qualiter aliis misereri debuisse, quatenus hoc illis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisse. Hinc iterum dicit : *Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis (II Cor. v, 13)*; qui et semet ipsum neverat contemplando transcendere, et cumdem se auditoribus condescendendo temperare. Hinc Jacob Domino desuper innitente, et uncto deorsum lapide, ascendentes ac descendentes angelos vidit (*Gen. xxviii, 12*); quia scilicet prædicatores recti non solum sursum sanctum caput Ecclesie, videlicet Dominum, contemplando appetunt, sed deorsum quoque ad membra illius miserando descendunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat et exit; et qui intus in contemplationem rapitur, foris infirmitum negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat. Qui de rebus quoque dubiis semper ad tabernaculum recurrit, coram testimenti arca Dominum consulit : exemplum præcudubio rectoribus præbens, ut cum foris ambigunt quid disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum redeant; et velut coram testimenti arca Dominum consulant, si de his in quibus dubitant apud semetipso intus sacri eloquii paginas requirant. Hinc ipsa Veritas per susceptionem nostræ humanitatis nobis ostensa, in monte orationi inheret, miracula in urbibus exercet (*Luc. vi, 12*); imitatio nis videlicet viam bonis rectoribus sternens; ut etsi jam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmitum compatiendo misceantur, quia tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit; et quo benigne descendit ad infirmita, valenter recurrit ad summa. Tales autem sese qui præsunt exhibeant, quibus subjecti ^b occulta quoque sua prodere non erubescant; ut cum temptationum fluctus parvuli tolerent, ad Pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrent; et hoc quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio, ac lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluerendas ingridentium manus mare æneum, id est luterem, duodecim boves portant (*III Reg. vii, 23, seq.*) : qui quidem facie exterius eminent, sed ex posterioribus laent. Quid namque duodecim bobus, nisi universus pastorum ordo designatur? De quibus Paulo disserente lex dicit : *Non obturabis os bovi trituranti (I Cor. ix, 9; ex Deuter. xxv, 4)*. **20**

^a Sequimur hic Trec., Laud., Gemelenses, duos Carnot. Prior Carn. cum primo Aud. habet, sed appetendo. Neutris consentiunt Vulgati, in quibus leg., sed ostendendo.

^b Laud., occulta quæque sua.

^c Ita Trec. et plerique. In Carnot. primo tamen et

A Quorum quidem nos aperta opera cernimus, sed apud districtum judicem que illos posterius maneat in occulta retributione nescinus. Qui tamen cum condescensionis suæ patientiam diluendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant; ut quisquis intrare æternitatis januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum luteræ cogitationis vel operis manus lavet. Et sit plerisque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo cognoscit, auditis temptationibus etiam ipse pulsetur, quia et hæc eadem per quam populi multitudo diluitur, aqua præcudubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quasi suæ munditiae serenitatem perdit. Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilis a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena temptatione fatigatur.

CAPUT VI [AI. XVII].

Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiae erectus.

Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiae erectus; ut et bonis in nullo se præferat, et cum prævorum culpa exigit, potestate protinus sui ^c prioratus agnoscat, quatenus et honore suppresso æqualem se subditis bene viventibus deputet, et erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet. Nam sicut in libris Moralibus dixi se me memini (*Iib. xxi, Moral., cap. 10, nunc n. 22*), lique quod omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas quæ accessit ex viito, divino judicio dispensatur; ut quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero. Unde cuncti qui præsunt, non in se potestatem debent ordinis, sed æquitate pensare conditionis; nec ^d præesse se hominibus gaudent, sed prædrosse. Antiqui etenim patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum suisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiisque eius diceret : *Crescite et multiplicamini, et replete terram (Gen. ix, 21)*, protinus adjunxit : *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ*. Quorum videlicet terror ac tremon, quia esse super animalia terræ præcipitur, profecto esse super homines prohibetur. Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus ceteris natura prælatus est; et idcirco ei dicitur ut ab animalibus et non ab hominibus timeatur, quia contra naturam superbire est ab æquali velle timeri. Et tameu necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt; ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Nequaquam namque præpositi ex hoc

^c in Aud. primo habes, *sui primatus*.

^d Haec ex S. P. Benedicti regulæ c. 64, de prompta videntur, ubi exstat : *sciatque (abbas) sibi eportere prædrosse magis quam præesse*. Nec mirum, cum regulæ hujus observationi assuefactus esset Gregorius.

quæsito timore superbipat, in quo non suam gloriam, A sed subditorum justitiam querunt. In eo enim quod metum sibi a perverso viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet **¶** ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam formidini jacerem substrati.

Sed plerumque recte eo ipso que ceteris præminent, elatione cogitationis intumescit, et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt, laudibus efferunt, male gestis autem nulla anchoritate enquirant, dum plerumque laudent etiam quod reprehare debuerant, seductus ab his quem infra superpetunt, super se animus extollitur; et dum foris immenso favore circumdatur, iuptus veritate vacuatur, atque oblitus sui in voces se spargit alienas, talemque se credit, qualis se foris audit, non qualis intus discernere debuit. Subjectos despicit, eosque æquales sibi ^b naturæ ordine non agnoscit; et quos sorte potestatis excesserit, transceduisse se etiam virtus meritis credit. Cunctis se cæstimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum, et qui æqua ceteris nature conditione constringitur, ex æquo respicere ceteros dignatur; sicque usque ad ejus similitudinem dicitur, de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est res super universos filios superbiam* (*Job xli, 38*). Qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo* (*Isai. xiv, 15*). Miro ergo judicio intus foveam dejectionis inventum, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostate quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse simile dignatur. Sic Saul post humilitatis meritum in tumorem superbie culmine potestatis excrevit: per humilitatem quippe prælatus est, per superbiam reprobatus, Domino attestante, qui ait: *Nonne cum eses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribibus Israel?* (*1 Reg. xv, 17*.) Parvulum se in suis prius oculis viderat, sed fultus temporali potentia, iam se parvulum non videbat. Ceterorum namque comparationi se præferre, quia plus cunctis poterat, magnum se præ omnibus cæstimat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Deum magnus; cum vero apud se magnus apparuit, apud Deum parvulus fuit. Plerumque ergo dum ex subiectorum afflentia animus inflatur, ^c in æxum superbie ipso potentia fastigio levocinante captivatur. Quam videlicet potentiam bene regit, qui et tenere illam noverit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa ceteris æqualitate componi. Humana etenim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate spicatur; quantum magis in altum se erigit, cum se ei etiam potestas adjungit? Quam tamen po-

testatem recte dispensat qui sollicito noverit et amero ex illa quod adjuvat, et expugnare quod tentat, et æqualem se cum illa ceteris seruere, et tamen se peccantibus zelo ultionis apteferre,

Sed hanc discretionem pleniæ agnoscimus, si Pe-steris primi exempla sernamus. Petrus namque ap-
tore Deo sanctæ Ecclesiæ principatum tenet, a
bene agente Cornelio, et sese ei humilius preter-
neunte, immoderatus venerari recusat, sequi illi
similem recognovit, dicens: *Surge, ne facias, et ego*
ipsæ homo sum (*Act. x, 26*). Sed cum Ananias et Saph-
phire **¶** culpam ^d reperit (*Act. v, 5*), mox quanta
potentia super ceteros excrevisset ostendit. Verbo
namque eorum vitam percavit, quam spiritu perser-
tante, reprehendit: et sumum se intra Ecclesiæ
B contra peccata recoluit, quod bene sibi vehemen-
ter impenso eoram bene agentibus fratribus non
agnovit. Illic communionem æqualitatis meruit san-
ctitas actionis, hic zelus ultionis jus aperuit potesta-
tis. Paulus bene agentibus fratribus prælatum se esse
nesciebat, cum diceret: *Nor quia dominatur fideli*
vestris, sed adiutores sumus gaudi vestri (*II Cor. i, 23*). Atque illico adjunxit: *Fide enim statit.* Ac si id
quod protulerat aperiret, dicens: *Ideo non domina-
tur fidei vestre, quia fide statit; æquales enim vo-
bis sumus in quo nos stare cognoscimus.* Quasi præ-
latum se fratribus esse nesciebat, cum diceret:
Facti sumus et parvuli in medio vestrum (*I Thess. ii,
7*). Et rursum: *Nos autem servos vestros per Christum*
(*II Cor. iv, 5*). Sed cum culpam quam corrigi debuisset invenerit, illico magistrum se esse recoluit, dicens,
Quid talis? In via regia veniam ad vos (*I Cor. iv, 21*).

Summus itaque locus bene regitur, cum is qui
prætest, vitiis potius quam fratribus dominatur. Sed
cum delinquentes subditos præpositi corrigunt, restat
necessæ est ut sollicito attendant, quatenus per disci-
plinæ ^e debitus culpas quidem jure potestatis se-
riant, sed per humilitatis custodiam æquales se ipsis
fratribus qui corriguntur, agnoscant: quamvis ple-
rumque etiam digaum est ut eosdem quos corrigimus,
facili nobis cogitatione præferamus. Illorum namque
per nos vitia disciplinæ vigore feruntur, in his vero
qua ipsi committimus, ne verbi quidem ab aliquo
invectione laceramur. Tanto ergo apud Dominum
obligatores sumus, quippe apud homines iusle pec-
camus. Disciplina autem posita subditos divino judi-
cione tanto liberiorē reddit, quanto bic eorum culpas
sine vindicta non deserit. Servanda itaque est et in
corde humilitas, et in opere disciplina. Atque inter
hæc solerter intuendum est, ne dum immoderatus
custoditur virtus humilitatis, solvantur jura regimi-
nis; et dum prælatus quisque plus se quam decet
dejicit, subditorum vitam stringere sub disciplinæ
vinculo non possit. Teneant ergo rectores exterius
quod pro aliorum utilitate suscipiunt; servent in-
te-

^a Tres Genet., fortitudini.

D

^b Edit. in Gilot, et recent. legitur, in furum.

^c Aud. primus, reprehendit.

^d Tres Genet., sicut parvuli.

^e Duo priores Genet., meritum.

^a Tres Genet., fortitudini.
^b Editores maluerunt, naturæ origine, invitis om-
nibus MSS.
^c Ita Tree., Garnot., Genet., Laud., Val. Cl., etc.,

rius quod de sua misericordia pertinet. Sed tamen qui budsonam signis decenter erumpentibus, eos apud se esse humiles etiam subjecti reprehendant, quatenus et in auctoritate eorum quod formidant videant, et de humilitate quod imitentur agnoscant. Student igitur sine intermissione qui præsumunt, ut eorum potentia quanto magna exterius eorum, tanto apud eos interioris deprimatur, et ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne jam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit. Ne enim præsidentis animus ad elationem potestatis sua delectatione rapitur, recte per quemdam sapientem dicitur : *Ducim te constituerunt, noli estolliri, sed eum in illis quasi unus ex illis* (*Ecclesi. xxxii, 1*). Hinc etiam Petrus sit : *Non dominantes in clero, sed forma facti a gregis* (*I Petr. v, 3*). Hinc per semetipsam Veritas ad aliora nos virtutum merita provocans, dicit : *Sicut quis principes genitum dominantur eorum, et qui majora sunt, potestatem exercent in eos. Non illa erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus*; sicut *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (*Math. xx, 25, seq.*). Hinc est quod servum ex suscepto regimine elatum, quæ post supplicia maneat, indicat, dicens : *Quod si diversi matutus ille servus in corde suo : Morem facit Dominus meus venire, et desperat percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum abiis; veniet dominus servi illius, in die quo non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum, portemque ejus penet cum hypocrita* (*Math. xxiv, 48 seq.*). Inter hypocritas enim iure deputatur, qui ex simulatione disciplinae ministerium regimis virtutis in usum dominationis; et tamen non nunquam gravius delinquitur si inter perversos plus equalitas quam disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum judicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit (*I Reg. iv, 17, 18*). Hinc namque divina ei voce dicitur : *Honorasti filios tuos magis quam me* (*Ibid. ii, 29*). Hinc pastores increpat per prophetam, dicentes : *Quod fractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxitis* (*Ezech. xxix, 4*). Abiectus enim reducitur eum quisque in culpa lapsus, ad statum justitiae ex pastoralis sollicitudinis vigore revocatur. Fracturam vero ligamen astringit, cum culpam disciplina deprimit, ne plaga vacua ad interitum defluat, pi hanc districtonis seruitas non capretat.

Sed saepe deterius frangitur, cum fractura incaute colligatur, ita ut gravius scissuram sentiat, si haec immoderatus ligamenta constringant. Unde necesse est ut cum peccati vulneris in subditis corrigendo re-

^a Carnot. primus, ne cogitatione tumeant. Aud. primus, ne cogitatione timeant.

^b Tres Gemel., gregi.

^c In Editis aut districtior, aut districtor ipse. Quibus MSS. omnes reluctantur.

^d In plur. Edit. tam Moral. quam Pastoral., consolans. Apud Gratianum et in MSS. habes consulens.

A stringitur, magna se sollicitudoine etiam districtio ipsa moderetur, quatenus sic iuri disciplinae contra delinquentes exerceat, ut pietatis viscera non amittat. Cuiandum quippe est ut rectorem subditis et maiorem pietas, et patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc sollicita circumspunctione providendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Nam sicut in libris Moralibus jam diximus (*Lib. xx Moral.*, n. 14, c. 8, et epist. 25, lib. 1), disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed erga subditos suos inesse rectoribus debet et justa et clementia misericordia, et pie aeviens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate (*Luc. x, 34*), per Samaritanum mundum saffiyus in statuolum ducitur, et viquidi aique oleum viñneribus ejus adhibetur, ut per viñnum sciaret mordentur vulnera, per oleum sequantur. Necesse quippe est ut quisquis sanandis vulneribus praeset, in viño mortuum doloris adhibeat, in alio multitudinem pietatis, quatenus per viñnum et mundantur pulvra, per oleum foreantur sananda. Misericordia ergo est lenitas cum severitate; faciendum quoddam ex misericordia temperante, ut neque multa severitate exuletrentur subditi, neque nimia benignitas solvantur. Quod iusta Punii vocem (*Hebr. ix, 4*) bene illa hyperbolali arca significat, in qua cum tabulis virginis simul et majesta est; quia cum Scriptura sacra scientia in honore rectoris pectore, si est virga ^e districtio, sit et manus dulcedinis. Hinc David ait : *Virga tua et baculus tuus, ipse me consolata sunt* (*Psal. viii, 4*). Virga enim percutitur, baculo sustentatur. Si ergo est districtio virgæ quæ ferial, sit et consolatio baculi quæ sustentat. Sit itaque amor, sed non emolliens; et sit rigor, sed non exacerbans; sit zelus, sed non impudentera seviciens; sit pietas, sed non plus quam expedita parcens; ut dum se ^b in arce regiminis justitia clementiaque permiscet, is qui præstet corda subditorum et tenuendo demulcent, et tamen ad terroris reverentiam deinceps constringat.

CAPUT VII [AI. XVIII].

Ut sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens.

Si rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens; ne ^c aut exterioribus deditus ait intimus corrut, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet proximis non impendat. Sæpe namque nonnulli velut oblitii quod fratribus animalium causa prælati sunt, tuto cordis adiutis singularibus curis inserviunt; has, cum adiunt, se agere exultant; ad has etiam cum deunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidæ testibus anhelant.

^a Tres Gemel., Iyr. et Aud. secundus, mordentur. Tric., Val. Clr. et alii, mundentur.

^b Corb., nimis. Trecensem et alios plur. sequimur.

^c Edit., sit rigor. Reluctantur MSS. omnes.

^d Carnot. primus, in arte.

^e Corb. et Gemel. tertius, ne aut solis exterioribus.

Comque ab his, cessante forsitan ^a opportunitate, quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censem si actionibus deprimuntur, laborem deputant si in terrenis negotiis non laborant. Sicque sit, ut dum ^b se urgeri mundanis tumultibus gaudent, interna quæ alios docere debuerant ignorent. Unde subjectorum quoque proculdubio ^c vita torpescit, quia cum proficere spiritualiter appetit, in exemplo ejus qui sibi prælatus est, quasi in obstaculo itineris offendit. Languente enim capite membra incassum vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur. Nulla subditorum mentes exhortatio sublebat, eorumque culpas increpatio nulla castigat; quia dum per animarum præsulem terreni exercetur officium judicis, a gregis custodia vacat cura pastoris; et subjecti veritatis lumen apprehendere nequeunt, quia dum pastoris sensus terrena studia occupant, vento tentationis impulsus Ecclesiæ oculos pulvis cœcat. Quo contra recte humani generis Redemptor, cum nos a ventris voracitate compesceret, dicens : *Attendite autem vobis, ut non graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc. xxi, 34*), illico adjunxit : *Aut in crux hujus vitæ. Ubi pavorem quoque protinus intente adjiciens : Ne forte, inquit, superveniat in vos repentina dies illa* (*Ibid.*). Cujus adventus etiam qualitatem denuntiat, dicens : *Tanquam laqueus enim veniet super omnes qui sedent super faciem omnis terræ* (*Ibid., 35*). Hinc iterum dicit : *Nemo potest duobus dominis servire* (*Luc. xvi, 13*). Illic Paulus religiosorum mentes a mundi consilio contestando, ac potius conveniendo suspendit, dicens : *Nemo militans Deo implicat se* **25** *negotiis secularibus, ut ei placat cui se probavit* (*II Tim. ii, 4*). Hinc Ecclesiæ rectoribus et vacandi studia præcipit, et ^d consulendi remedia ostendit, dicens : *Sacerdotia igitur ^e iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (*I. Cor. vi, 14*); ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritualia non exornant. Ac si apertius dicat : Quia penetrare intima nequeunt, saltem necessaria fari operentur. Hinc Moyses, qui cum Deo loquitur (*Exod. xviii, 17, 18*), Jethro alienigenæ reprehensione judicatur, quod terrenis populum negotiis stulto labore deserviat : cui et consilium mox præbetur, ut pro se alios ad jurgia dirimenda constituat, et ipse liberius ad erudiendos populos spiritualium arcana cognoscat.

A subditis ergo inferiora gerenda sunt, a rectoribus summa cogitanda; ut scilicet oculum, qui prævidendis gressibus præminet, cura pulveris non obsecuret. Caput namque subjectorum sunt cuncti qui

^a Hic dissentient MSS. Ex Anglican., alii habent *importunitate*, alii *inopportunitate*; quod habetur in Corb., Belv. et secundo Carnot. Sequimus Trecensem cum quo Norm. convenient, et omnes Vulgati.

^b Corb., *urgere se. In Trecens., dum se urgueri.*

^c Corb., *vita torpescit.*

^d Carnot. primus, *consolandi.*

^e Carnotenses, *negotia.*

^f Excusi, in secretis sanctuariorum. Coagit nos MSS.

A præsunt; et ut recta pedes valeant itinera carpare, haec proculdubio caput debet ex alto providere, ne a proiectus sui itinere pedes torpeant, cum curvata rectitudine corporis caput sese ad terram declinat. Qua autem mente animarum præsul honore pastorali inter cæteros utilit, si in terrenis negotiis quæ reprehendere in aliis debuit, et ipse versatur? Quod videlicet ex ira justæ retributionis per prophetam Dominus minatur, dicens : *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (*Osee iv, 9*). Sacerdos quippe est ut populus, quando ea agit is qui spirituali officio fungitur, quæ illi nimirum faciunt qui adhuc de studiis carnalibus judicantur. Quod cum magno scilicet dolore charitatis Jeremias propheta conspiciens, quasi sub destructione templi deplorat, dicens : *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum* (*Thren. iv, 1*)? Quid namque auro, quod metallis cæteris præeminet, nisi excellētia sanctitatis? Quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reverentia religionis exprimitur? Quid sanctuarii lapidibus, nisi sacrorum ordinum personæ signantur? Quid platearum nomine, nisi presentis vitæ latitudo figuratur? Quia enim Graeco eloquio πλάτος latitudo dicitur, profecto a latitudine plateæ sunt vocatæ. Per semetipsam vero Veritas dicit : *Lata et spatiovia est quæ ducit ad perditionem* (*Math. vii, 13*). Aurum igitur obscuratur, cum terrenis actibus sanctitatis vita polluitur. Color optimus commutatur, cum quorundam qui degere religiose credebantur, æstimatio anteacta minuitur. Nam cum quilibet post sanctitatis habitum terrenis se actibus inserit, quasi colore permuto ante humanos oculos ejus reverentia despacta palescit. Sanctuarii quoque lapides in plateas disperguntur, cum causarum secularium foras lata itinera expetunt hi qui ad ornementum Ecclesiæ internis mysteriis quasi ^g in secretis tabernaculi vacare debuerunt. Ad hoc quippe sanctuarii lapides siebant, ut intra sancta sanctorum in vestimento summi sacerdotis apparerent. Cum vero ministri religionis a subditis honorem Redemptoris sui ex merito vitæ non exigunt, sanctuarii **26** lapides in ornamento pontificis non sunt. Qui nimirum sanctuarii lapides dispersi per plateas jacent, cum personæ sacrorum ordinum volupatum suarum & latitudini deditæ, terrenis negotiis inhærent. Et notandum quod non hos dispersos in plateis, sed in capite platearum dicit; quia et cum terrena agunt, summi videri appetunt, ut et lata itinera teneant ^h ex voluptate delectationis, et tamen in platearum sint capite ex honore sanctitatis.

Nil quoque obstat si sanctuarii lapides eosdem multitudine et præstantia ponere, *tabernacula*. Nunc quidem in Trecensi legitur, *sanctuarii*; at a secunda manu scriptum.

^g Recentiores Excusi, *libidini*, *reluctantibus omnibus* MSS. Cæterum per *personas sacrorum ordinum*, hic et paulo superius intelligit Greg. potissimum episcopos, presbyteris tamen et diaconis non exclusis. Vide infra, *viri sac. ord.*

^h Tres Gemel., Lyr. secundus, Aud. Longip., ex

ipos quibus constructum sanctuarium existebat accipimus : qui dispersi in platearum capite jacent. quando sacrorum ordinum viri terrenis actibus ex desiderio inserviunt, ex quorum prius officio sanctitatis gloria stare videbatur. Sæcularia itaque negotia aliquando ex compassione toleranda sunt, nunquam vero ex amore requirenda ; ne cum mentem diligenter aggravant, hanc suo vietam pondere ad imam de cœlestibus mergant. At contra, nonnulli gregis qui dem curam suscipiunt, sed sic sibimet vacare ad spiritalia appetunt, ut rebus exterioribus nullatenus occupentur. Qui cum curare corporalia funditus negligunt, subditorum necessitatibus minime concurrent. Quorum nimirum prædicatio plerumque despiciuntur; quia dum delinquentium facta corripiunt, sed tamen eis necessaria præsentis vitæ non tribuunt, nequaquam libenter audiuntur. Egentis etenim mentem doctrinæ sermo non penetrat, si hunc apud ejus animum manus misericordiae non commendat. Tunc autem verbi semen facile germinat, quando hoc in audientis pectore pietas prædicantis rigat. Unde rectorem necesse est ut interiora possit infundere, cogitatione innoxia etiam exteriora providere. Sic itaque Pastores erga interiora studia subditorum suorum serveant, quatenus in eis exterioris quoque vitæ providentiam non relinquant. Nam quasi jure, ut diximus, a percipienda prædicatione gregis animus frangitur, si cura exterioris subsidii a pastore negligatur. Unde et primus pastor sollicite admonet, dicens : *Seniores qui in vobis sunt, obsecro conserior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est, gloriae communicatur, pascite qui in vobis est gregem Dei* (*I Pet. v, 1*). Qui hoc in loco passionem cordis a corporis suaderet aperuit, cum protinus adjunxit : *Providentes non coacte, sed spontaneæ secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie*. Quibus profecto verbis pastoribus pie præcavetur, ne dum subjectorum inopiam satiant, se munrone ambitionis occidant, ne cum per eos carnis subsidiis reliquuntur proximi, ipsi remaneant a justitiae pane jejuni. ^d Hanc Pastorum sollicitudinem Paulus excitat, dicens : *Qui suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infidelis deterior* (*I Tim. v, 8*). Inter hæc itaque metuendum semper est, et vigilanter intuendum, ne dum cura ab eis exterior agitur, ab interna intentione mergantur. Plerumque enim, ut prædiximus, corda rectorum dum temporali sollicitudini incaute deserviunt, ab intimo amore frigescunt; et foras fusa oblivious ²⁷ non metuunt, quia animarum regmina suscepérunt. Sollicitudo ergo quæ subditis exterioris impeditur, sub certa necesse est mensura voluntate. Sequimur Trecens., Corb. et alios quos Editores omnes expresserunt.

^a Primus Aud., exquisitori sensu, occurunt.

^b Corb., Belv. et secundus Carnot., non coactos. Prior Carnot., non coacti, sed spontanei.

^c Idem Carnot. et primus Aud., inopiam sentiant.

^d Secundus Carnot., *Hinc pastorum*.

^e Corb., cum nonnullis, curæ temporalis sollicitudines. Laud., curæ temporales sollicitudines.

A teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur : *Sacerdotes caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attundent capita sua* (*Ezech. XLIV, 20*). Sacerdotes namque jure vocati sunt, qui ut sacrum ducatum præbeant, fidelibus præsunt. Capilli vero in capite, exteriore sunt cogitationes in mente : qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant; quæ ex sensu negligent, quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuicti qui præsunt, habere quidem sollicitudines exteriore debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutritio; ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se suuditus amputent, nec rursum ad crescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur : *Tondentes attundent capita sua* (*Ibid.*); ut videlicet curæ temporali sollicitudinis et quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorem providentiam corporum vita protegitur, et rursus ^f per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et rescantur ne oculos claudant.

CAPUT VIII. [AL. XIX.]

Ne placere rector suo studio hominibus appetat, sed tamen ad quod placere debeat, intendat.

Inter hæc quoque necesse est ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset; ne cum studiose interiora penetret, cum provide exteriore subministrat, se magis a subditis diligat quam veritatem querat; ne cum, bonis actibus fulitus, a mundo videtur alienus, hunc auctori reddat extraneum amor suus. Hostis namque Redemptoris est, qui per recta opera quæ facit, ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit, quia adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. Qui nimirum amor proprius cum rectoris mentem ceperit, aliquando hanc inordinate ad mollitiem, aliquando vero ad asperitatem rapit. Ex amore etenim suo mens rectoris in mollitiem vertitur; quia cum peccantes subditos respicit, ne erga hunc eorum dilectio torpeat, corripere non præsumit; nonnunquam vero errata subditorum quæ increpare debuerat, adulatinibus demulcit. Unde bene per prophetam dicitur : *Vox his qui consuunt pulvillo sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ atlatis ad capiendas animas* (*Ezech. XIII, 18*). Pulvillo quippe sub omni cubito manus ponere, est cadentes a sua rectitudine animas, atque in hujus mundi se ^g delectatione reclinantes, blanda adulatio refovere. Quasi

^f In Edit. Paris. 1518, Gilot. et plur., per immo- deratam. Quibus suffragantur multi MSS., scil. tres Carnot., duo Aud., Lyr. et tertius Gemet. Secus alii, præsertim Trec., quem errare nusquam reprehendi- mus, nisi ubi recenti manu corruptus fuit.

^g Duo priores Gemet. hic et deinceps, cubitu; con sentiunt Lyr. et secundus Aud.

^h Duo pr. Gemet., dilectione.

enim pulvillo cubitus, vel cervicalibus caput jacentis A excipitur, cum correptionis duritia peccanti subtrahitur, eique molliities favoris adhibetur, ut in errore molliter jaceat, quem nulla asperitas contradictionis pulsat. Sed haec rectores, 28 qui semetipsos diligunt, his proculdubio exhibent, a quibus se noceri posse in studio gloriae temporalis timent. Nam quos nil contra se valere consciunt, hos nimurum asperitate rigidæ semper invectionis premunt, nunquam clementer admonent, sed pastoralis mansuetudinis oblii, jure dominationis terrent. Quos recte per prophetam divina vox increpat, dicens : *Vos autem cum austoritate imperabatis eis et cum potentia* (Ezech. xxxiv, 4). Plus enim se suo auctore diligentes, jactanter erga subditos se erigunt, nec quid agere debant, sed quid valeant attendunt; nil de subsequenti B judicio metuunt, improbe de temporali potestate glorianter; libet ut licenter et illicita faciant, et subditorum nemo contradicat. Qui ergo et prava studet agere, et tamen ad haec vult ceteros tacere, ipse sibimet testis est, quia plus veritate se appetit diligi, quam contra se non vult defendi. Nemo quippe est qui ita vivat, ut aliquatenus non delinquit. Ille ergo se ipso amplius veritatem desiderat amari, qui sibi a nullo vult contra veritatem parci. Hinc etenim Petrus increpationem Pauli libenter accepit (Galat. ii, 11); hinc David correptionem subditi humiliter audiuit (II Reg. xii, 7); quia rectores boni dum privato diligere amore se nesciunt, liberæ puritatis verbum a subditis obsequium humilitatis credunt. Sed inter haec necesse est ut cura regiminis tanta moderaminis arte temperetur, quatenus subditorum mens C cum quædam recte sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat; ne dum fortasse immoderatus linguae eis libertas conceditur, vitæ ab his humilitas amittatur. Sciendum quoque est quod oporteat ut rectores boni placere hominibus appetant, sed ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta denuntians prædictor qui non diligitur, libenter audiatur. Debet ergo qui præest, et studere se diligi, quatenus possit audiri, et tamen amorem suum pro semetipso non querere, ne inveniatur ei cui servire per officium cernitur, occulta cogitationis tyrannide resultare. Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens : *Sicut et ego per omnia omnibus placebo* (I Cor. x, 33). Qui tamen rursus dicit : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Galat. i, 10). Placet ergo Paulus, et non placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed per se hominibus placere veritatem querit.

^a Corrupte in Gilot., Vatic. et plur., quod non oporteat; repugnantibus MSS. Anglic., etc., necnon invito sensu.

^b Editi, contra MSS. fidem, quid impenditur.

CAPUT IX [AI. XX].
Quod scire sollicite rector debet, quia plerunque virtus virtutes se esse mentiuntur.

Scire etiam rector debet quod plerunque virtus virtutes se esse mentiuntur. Nam saepè sub parcimonie nomine se tenacia palliat, contraque se effusio sub appellatione largitatis occultat. Saepè inordinata remissio pietas creditur, et effrenata ira spiritualis zelus virtus æstimatur. Saepè præcipitata actio velocitatis efficacia, atque agendi tarditas 29 gravitatis consilium putatur. Unde necesse est ut rector animarum virtutes ac virtus vigilanti cura discernat, ne aut contumacia occupet, et parcum se videat in dispensationibus exsultet; aut cum effuse ^b quid perditur, largum se quasi miserando glorietur; aut remittendo quod ferire debuit, ad æterna supplicia subditos pertrahat; aut immaniter feriendo quod delinquitur, ipse gravius delinquat; aut hoc quod agi recte ac graviter potuit, immature præveniens leviget; aut bona actionis meritum differendo, ad deteriora ^c permuteat.

CAPUT X [AI. XXI].
Quæ esse debet rectoris discretio correptionis et dissimulationis, servoris et mansuetudinis.

Sciendum quoque est quod aliquando subjectorum virtus prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda; aliquando et aperte cognita, mature toleranda, aliquando vero subtiliter et ^d occulta perscrutanda; aliquando leniter arguenda, aliquando autem vehementer increpanda. Nonnulla quippe, ut diximus, prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda; ut cum delinquens et deprehendi se cognoscit et perpeti, has quas in se tacite tolerari considerat, augere culpas erubescat, seque se judice puniat, quem sibi apud se rectoris patientia clementer excusat. Qua scilicet dissimulatione bene Iudeam Dominus corripit, cum per prophetam dicit : *Mentita es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo, quia ego lacens et quasi non videns* (Isaiæ LVII, 11). Et dissimulavit ergo culpas, et innotuit, quia et contra peccantem tacuit, et hoc ipsum tamen quia lacuerit dixit. Nonnulla autem vel aperte cognita, mature toleranda sunt, cum videlicet rerum minime opportunitas congruit, ut aperte corriganter. Nam secta immaturity vulnera deterius infervescunt, et nisi cum tempore medicamenta convenientia, constat proculdubio quod medendi officium amittant. Sed cum tempus subditis ad correptionem queratur, sub ipso culparum pondere patientia præsulis exercetur. Unde bene per Psalmistam dicitur : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores* (Psal. cxxviii, 3). In dorso quippe onera sustinemus. Supra dorsum igitur suum fabricasse peccatores queritur, ac si aperte dicat : *Quos corrigere nequeo, quasi superimpositum onus porto.*

Nonnulla autem occulta subtiliter sunt perscruta-

^e Laud., permettit.

^d Carnot. primus et secundus Aud., et occulite.

^e Primus Carn. cum 2 priorib. Gem., non audiens.

tanda, ut quibusdam signis erumpentibus, rector in subditorum mente omne quod clausum latet, inventiat, et interveniente correptionis articulo, ex minimis majora cognoscat. Unde recte ad Ezechielem dicitur : *Fili hominis, fode parietem* (*Ezech. viii, 8*). Ubi mox idem propheta subjungit : *Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum. Et dixit ad me : Ingressere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ibid. 9, 10*). Per Ezechielem quippe præpositorum persona signatur, per parietem duritia subditorum. Et quid est parietem fodere, nisi acutis inquisitionibus **30** duritiam cordis aperire? Quem cum fodisset, apparuit ostium; quia cum cordis duritia vel studiosis percunctionibus, vel maturis correptionibus scinditur, quasi quandam janua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur : *Ingressere et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic* (*Ibid.*). Quasi ingreditur ut abominationes aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, ut euncta ei quæ illicite cogitantur innotescant. Unde et subdidit : *Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio* (*Ibid.*). In reptilibus cogitationes omnino terrenæ signantur, in animalibus vero jam quidem aliquantulum a terra suspensæ, sed adhuc terrenæ mercedis præmia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terræ inhærent, animalia **b** autem magna parte corporis a terra suspensa sunt, appetitu tamen gulæ ad terram semper inclinantur. Reptilia itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente, quæ a terrenis desideriis nunquam levantur. Animalia quoque sunt intra parietem, quando et si quia jam justa, si qua honesta cogitantur, appetitus tamen lucris temporalibus honoribusque deserviunt; et per semetipsa quidem jam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum quasi per gulæ desiderium sese **c** ad ima submittunt. Unde et bene subditur : *Et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ezech. viii, 10*). Scriptum quippe est : *Et avaritia, quæ est idolorum servitus* (*Coloss. iii, 5*). Recte ergo post animalia, idola describuntur, quia etsi honesta actione nonnulli jam quasi a terra se erigunt, ambitione tamen in honesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur, *Depicta erant;* quia dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quidquid fictis imaginibus deliberando, cogitat. Notandum itaque est quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum occulta abominatione demonstratur; quia nimurum uniuscujusque peccati prius

A signa forinsecus, deinde janua aperta ^d iniquitatis ostenditur, et tunc demum omne malum quod intus latet aperitur.

Nonnulla autem sunt leniter arguenda : nam cum non malitia, sed sola ignorantia vel infirmitate delinquitur, profecto necesse est ut magno moderamine ipsa delicti correptio temperetur. Cuncti quippe quoque in hac mortali carne subsistimus, corruptionis nostræ infirmitatibus subjacemus. Ex se ergo debet quisque colligere qualiter alienæ hunc oporteat **e** imbecillitati misereri, ne contra infirmitatem proximi si ad increpationis vocem ferventius rapitur, oblitus sui esse videatur. Unde bene Paulus admonet, dicens : *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans te ipsum, ne et tu teneris* (*Galat. vi, 1*). Ac si aperte dicat : Cum displices ex aliena infirmitate quod conspicis, pensa quod es; ut in increpationis zelo se spiritus temperet, dum sibi quoque quod increpat timet.

Nonnulla autem sunt vehementer increpanda, **31** ut cum culpa ab **f** auctore non cognoscitur, quanti sit ponderis, ab increpantibus ore sentiatur. Et cum sibi quis malum quod perpetravit levigat, hoc contra se graviter ex corripiens asperitate pertinescat. Debitum quippe rectoris est supernæ patræ gloriæ per vocem prædicationis ostendere, quanta in hujus vitæ itinere tentamenta antiqui hostis lateant aperi, et subditorum mala quæ tolerari leniter non debent, cum magna zeli asperitate corrigeret; ne si minus contra culpas accenditur, culparum omnium reus ipse teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur : *Sume tibi laterem, et pones eum & coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem* (*Ezech. iv, 1*). Statimque subjungitur : *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et das contra eam castra, et pones arietes in gyro. Eique ad munitionem suam protinus subinsertur : Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem. Cujus enim Ezechiel propheta nisi magistrorum speciem tenet? Cui dicitur : Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem.*

D Sancti quippe doctores sibi laterem sumunt, quando terrenum auditorum cor, ut doceant, apprehendunt. Quem scilicet laterem coram se ponunt, quia tota illud mentis intentione custodiunt. In quo et civitatem Jerusalem jubentur describere; quia prædicando terrenis cordibus curant summopere quæ sit supernæ pacis visio demonstrare. Sed quia incassum gloria patræ coelestis agnoscitur, nisi et quanta hic irruant hostis callidi tentamenta noscantur, apte subjungitur : *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones.* Sancti quippe prædicatores

^a Tres Gem., *fode tibi*; quod olim lectum in Trec., aut, *fode ibi*. Idem Cod., et cum perfodissem.

^b Ita MSS. et vet. Ed. In recent., *mole corporis*; quod minime verum.

^c Aud. secundus, *ad ima suspendunt*.

^d Longip., *inquisitionis*.

^e Lyr. et secundus Aud., *infirmitati prodesse*.

^f Laud., *auctore*.

^g Carnot. secundus, *contra te*.

^h Corb., *ad monitionem*.

obsidionem circa laterem, in quo Jerusalem civitas A descripta est, ordinant, quando terrenæ menti, sed jam supernam patriam requirenti, quanta eam in hujus vitæ tempore vitorum impugnet adversitas demonstrant. Nam cum unumquodque peccatum quomodo proficiens insidietur ostenditur, quasi obsidio circa civitatem Jerusalem voce prædicatoris ordinatur. Sed quia non solum debent innotescere qualiter vitia impugnent, verum etiam quomodo custoditæ nos virtutes roborent, recte subjungitur: *Et ædificabis munitiones.* Munitiones quippe sanctus prædicator ædificat, quando quæ virtutes quibus resistunt vitiis demonstrat. Et quia, crescente virtute, plerumque bella temptationis augmentur, recte adhuc additur: *Et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro.* Aggerem namque B comportat, quando prædicator quisque molem crescentis temptationis enuntiat. Et contra Jerusalem castra erigit, quando rectæ intentioni audientium hostis callidi^b circumspectas et quasi incomprehensibiles insidias prædictit. Alique arie es in gyro ponit, cum temptationum aculeos in hac vita nos undique circumdantes, et ^c virtutum murum perforantes innotescit.

Sed cuncta hæc licet subtiliter rector insinuet, nisi contra delicta singulorum ænulationis spiritu serveat, nullam sibi in perpetuum absoluiione parat. Unde illic adhuc recte subjungitur: **32** *Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem.* Per sartaginem quippe frixura mentis, per ferrum vero increpationis fortitudo signatur. Quid vero acrius doctoris mentem, quam C zelus Dei friget et excruciat? Unde Paulus hujus sartaginis urebatur frixura, cum diceret: *Quia infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, ei ego non uror?* (II Cor. xi, 29.) Et quia quisquis zelo Dei acceditur, ne daminari ex negligentia debeat, forti in perpetuum custodia munitur, recte dicitur: *Pones eam murum ferreum inter te et civitatem.* Sartago enim ferrea murus ferreus inter prophetam et civitatem ponitur; quia cum nunc fortem zelum rectores exhibent, eudem zelum postmodum inter se et auditores suos fortem munitionem tenent; ne tunc ad vindictam destituti sint, si nunc fuerint in correptione dissoluti.

Sed inter hæc sciendum est quia dum ad increpationem se mens doctoris exasperat, difficile valde est ut non aliquando et ad aliquid quod dicere non debet erumpat. Et plerumque contingit ut dum culpa subditorum cum magna invective corripitur, magistri lingua usque ad excessus verba pertrahatur. Cumque increpatio immoderate accendiatur, corda delinquentium in desperatione deprimuntur. Unde necesse est ut exasperatus rector, cum subditorum mentem plus quam debuit percussisse considerat,

^a Corb., recta intentione.

^b Gemel. et tertius Carnot., incircumspectas. Hanc lectionem amplexi sunt Gilot., Vatic. ac cæteri Edit., præter Gussanv., quem sequimur præeuntibus MSS. Anglic., Trec., Corb., etc.

^c Carnot. Secundus, et virtutem muri.

apud se semper ad poenitentiam recurrat; ut per lamenta veniam in conspectu veritatis obtineat, ex eo etiam quod per zeli ejus studium peccat. Quod figurate Dominus per Moysen præcipit, dicens: *Si quis abierit cum amico suo simpliciter in silvam ad ligna cedenda, et lignum securis ^d fuderit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserrit et occiderit, hic ad unam supradictarum urbium ^e fugiet, et riret; ne forte proximus ejus, cuius effusus est sanguis, doloris stimulo persecutus et apprehendat eum, et percutiat animam ejus* (Deut. xix, 4, 5). Ad silvam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda subditorum delicta convertimur. Et simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis ^f in manu fugit, cum sese increpatio plus quam necesse est in asperitatem pertrahit. Ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit et occidit, quia auditorem suum prolata contumelia a spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repente ad odium proruit, si banc immoderata increpatio plus quam debuit addicit. Sed is qui incaute ligna percutit et proximum extinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum defensus vivat; quia si ad poenitentiae lamenta conversus, in unitate sacramenti sub spe et charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Eumque existenti proximus et cum invenerit non occidit; quia cum districtus judex venerit, qui sese nobis per naturæ nostræ consortium junxit, ab eo proculdubio culpareatum non expedit, quem sub ejus venia fides, spes, et charitas abscondit.

33 CAPUT XI [AL. XXII].

Quantum rector sacræ legis meditationibus esse debeat intentus.

Sed omne hoc rite a rectore agitur, si supernæ formidinis et dilectionis spiritu afflatus, studiose quotidie sacri eloquii præcepta meditetur; ut in eovim sollicitudinis, et erga cœlestem vitam providæ circumspectionis, quam humanæ conversationis usus indesinenter destruit, divinæ admonitionis verba restaurent; et qui ad velutatem vitæ per societatem sæcularium ducitur, ad amorem semper spiritualis patriæ compunctionis & aspiratione renovetur. Valde namque inter humana verba cor defluit; cumque D indubitanter constet quod externis occupationum tumultibus impulsum a semelipso corruat, studere incessanter debet, ut per eruditionis studium resurgat. Hinc est enim quod prælatum gregi discipulum Paulus admonet, dicens: *Dum venio attende lectioni* (I Tim. iv, 13). Hinc David ait: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est* (Ps. cxviii, 97). Ilinc Moysi Dominus de portanda arca præcepit, dicens: *Facies quatuor circulos au-*

^d Tres Gemet. et primus Aud., fuderit manum.

^e Al., fugiat, ut est in trib. Gemet.

^f Corb. cum Norm., manum fugit.

^g Carnot. tertius, asperitate renovetur. Longip. revocetur.

reos, quos pones per quatuor arcæ angulos, faciesque rectes de lignis sethim, et operies auro, inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis (Exod. xxv, 12, seq.). Quid per arcam, nisi sancta Ecclesia figuratur? Cui quatuor circuli aurei per quatuor angulos jacentur adjungi, quia in eo quod per quatuor mundi partes dilatata tenditur, 34 proculdubio quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur. Vectesque de lignis sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur; quia fortes perseverantesque doctores velut imputribilia ligna querendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inhærentes, sanctæ Ecclesiæ unitatem denuntient, et quasi ^a intromissi circulis arcam portent. Vectibus quippe arcam portare, est bonis doctoribus sanctam Ecclesiam ad rudes ^b infidelium mentes prædicando deducere. Qui auro quoque jacentur operiri, ut dum sermone aliis insonant, ipsi etiam vita splendore fulgescant. De quibus apte subditur:

^a Ita Trec., Laud., Gemet., etc. In Editis, intromissis, contra sacrae Scripturæ sensum.

^A Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis. Quia nimurum necesse est ut qui ad officium prædicationis excubant, a sacræ lectionis studio non recedant. Ad hoc namque vectes esse in circulis semper jubentur, ut cum portari arcam opportunitas exigit, de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur; quia videlicet cum spiritale aliquid a subditis Pastor inquiritur, ignominiosum valde est si tunc querat discere, cum quæstionem debet enodare. Sed circulis vectes inhærent, ut doctores semper in suis cordibus eloquia sacra meditantes, testamenti arcam sine mora elevent, si quidquid necesse est, protinus docent. Unde bene primus pastor Ecclesiæ pastores cæteros admonet, dicens: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea ^c quæ in robis est spe* (I Petr. iii, 15). Ac si aperte dicat: Ut ad portandum arcam nulla mora præpediat, vectes a circulis nunquam recedant.

^b Carnot. secundus, fidelium.

^c Trec., Theod. et Corb., quæ in vobis est spes.

TERTIA PARS.

QUALITER RECTOR BENE VIVENS DEBEAT DOCERE ET ADMONERE SUBDITOS.

PROLOGUS [AI., cap. XXIII].

C

CAPUT PRIMUM [AI. XXIV].

Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis.

Aliter namque admonendi sunt viri, atque aliter feminæ.

Aliter juvenes, aliter senes.

Aliter inopes, aliter locupletes.

Aliter læti, aliter tristes.

Aliter subditi, aliter prelati.

Aliter servi, aliter domini.

Aliter hujus mundi sapientes, aliter hebetes.

Aliter impudentes, aliter verecundi.

Aliter protervi, aliter pusillanimes.

Aliter impudentes, aliter patientes.

Aliter benevoli, aliter invidi.

Aliter simplices, aliter impuri.

Aliter incolumes, aliter ægri.

D Aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter 35 vivunt; aliter qui sic in iniuitate duruerunt, ut neque per flagella corriganter.

Aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes.

Aliter pigri, aliter præcipites.

Aliter mansueti, aliter iracundi.

Aliter humiles, aliter elati.

Aliter pertinaces, aliter inconstantes.

Aliter gulæ dediti, aliter abstinentes.

^a In Trec., Corb. et plur. vet. MSS., hic titulus absent, et quæ sequuntur caput 23 componunt. In Longip. legitur: *Explicit liber primus, incipit liber*

secundus. Cap. 20.

^b Trec. et Corb., *Nazarenus.*

Aliter qui sua misericorditer tributūt, aliter qui aliena rapere contendunt.

Aliter qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur: aliter qui et ea quæ habent tribuunt, et tamē aliena rapere non desistunt.

Aliter discordes, aliter pacati.

Aliter seminates jurgia, aliter pacisci.

Aliter qui sacræ legis verba nōn intelligunt recte; aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humi-
ter non loquuntur.

Aliter qui cum digne prædicare valeant, præ ni-
mnia humilitate formidant; aliter quos a prædica-
tione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præ-
cipitatio impellit.

Aliter qui in hoc quod temporaliter appetunt, pro-
sperantur; aliter qui ea quidem quæ niundi sunt con-
cupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur.

Aliter conjugiis obligati, aliter a conjugii nexibus
liberi.

^b Aliter admisionem carnis experti, aliter igno-
rantes.

Aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui
egitationum.

Aliter qui commissa plangunt, nec tamen dese-
runt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt.

Aliter qui illicita quæ faciunt, etiam laudent; ali-
ter qui accusant prava, nec tamen devitant

Aliter qui repentina concupiscentia superantur,
atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur.

Aliter qui licet minima, crebro tamen illicita fa-
ciunt; aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquan-
do ^c in gravioribus demerguntur.

Aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata
minime consummant.

Aliter qui mala occulte agunt, et bona publice;
aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen
quibusdam factis publice mala de se opinari per-
mittunt.

^d Sed quid utilitatis est, quod cuncta hæc collecta
numeratione transcurrimus, si non etiam admoni-
tionis modos per singula, quanta possumus brevitate,
pandamus ^e.

[AI., c. XXIV] (Admonitio 1.) ^f Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminæ, quia illis
graviora, istis vero injungenda sunt leviora, ut illos
magna exerceant, istas autem levia demulcendo
convertant.

^a Corb., qui aliena appetunt. Vulgati habent ap-
petunt, pro rapiunt.

^b Editi, aliter peccatorum carnis consci, aliter
ignari. Quod nullus ex MSS. nostris exhibet.

^c Trec. et Corb., in gravibus.

^d Ab his verbis usque ad hæc, admonitio 1, nihil
legitur in Corb. præter capitum hujuscem partis tertiae
et quartæ quæ admonitionibus subjunguntur sum-
maria. Mox sequitur: *Incipit liber secundus*. Hoc
in Cod. liber Reg. Past. in duos tantum libros divi-
ditur. Eadem est partitio trium Gemet. et Longip.
In Trec., nulla est distinctio vel librorum vel par-
tium.

^e Hic in Vulgatis attexitur: *De his igitur omnibus
a principali sumentes exordium, latius ex ordine per*

^A [AI., c. XXV.] (Admonitio 2.) Aliter admonendi
sunt juvenes, atque aliter senes, quia illos plerumque
severitas admonitionis ad profectum dirigit; istos
vero ad meliora opera ³⁶ deprecatio blanda com-
ponit. Scriptum quippe est: *Seniorem ne increpa-
veris, sed obsecra ut patrem* (I Tim. v, 1).

CAPUT II [AI. XXVI].

Quomodo admonendi sint inopes et divites.

(Admonitio 3.) Aliter admonehdi sunt inopes, at-
que aliter locupletes; illis namque offerre consola-
tionis solarium contra tribulationem, istis vero
inferre metum contra elationem debemus. Inopi
quippe a Domino per prophetam dicitur: *Noli timere,
quia non confunderis* (Isai. LIV, 4). Cui non longe
^B post blandiens, dicit: *Paupercula tempestate convulsa* (Ibid., 11). Rursusque hanc consolatur, dicens: *Elegi te in camino paupertatis* (Ibid., XLVIII, 10). At
contra Paulus discipulo de divitibus dicit: *Divitibus
hujus seculi præcipe non superbe sapere, neque sperare
in incerto divitiarum suarum* (I Tim. VI, 17). Ubi no-
tandum valde est, quod humilitatis doctor memori-
ram divitium faciens non ait, *Roga*, sed *Præcipe*,
quia etsi impendenda est pieles infirmitali, honor
tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum
quod dicitur, tanto rectius jubetur, quanto et in re-
bus transitoriis altitudine cogitationis intumeacunt.
De his in Evangelio Dominus dicit: *Vx vobis divi-
tibus, qui habetis consolationem vestram* (Luc. VI, 24).
Quia enim quæ sunt æternæ gaudia nesciunt, ex præ-
sentis vita abundantia consolantur. Offerenda est
ergo eis consolatio, quos caminus paupertatis ex-
coquit; atque illis inferendus est timor, quos con-
solatio gloriæ temporalis extollit; ut et illi discant
quia divitias quas ^c non conspicunt possident, et
isti cognoscant quia eas quas conspicunt nequam tenere possunt. Plerumque tamen personarum ordi-
nem permutat qualitas morum, ut sit dives humilis,
sit pauper elatus. Unde mox prædicantis lingua cum
audientis debet vita componi, ut tanto districtius ^b
in paupere elationem feriat, ⁱ quanto eam nec illata
paupertas inclinat; et tanto lenius hemilitatem di-
vitum mulcat, quanto eos nec abundantia quæ
sublevat, exaltat.

^D Nonnunquam tamen etiam superbos dives exhor-
tationis blandimento placandus est, quia et plerum-
que dura vulnera per lenia fomenta mollescant, et
singula disseramus. Assumentum est in MSS. Anglic.
et nostris ignotum. Aliunde vero inutile est post ista
verba: *Sed quid utilitatis, etc.*, quæ in Trecenti et
al. excepto Corb. leguntur.

^f In Trec. et al. MSS. cap. 24, et sic deinceps,
singulas admonitiones pro singulis capitibus compu-
lendo.

^g Sic legendum ex MSS. Trecenti, Carn., Val. Cl.,
Theodoric., Bellov., Gemel., etc., non, quas non con-
cupiscunt, ut est in Gilot. et aliis poster. Editis. Paulo
post, iudeo Excusi, omnibus MSS. iavitibus, quas con-
cupiscunt.

^h Carn. secundus, in panperis elationem serveat.

ⁱ Laud., quanto cum tumor elationis infestat, ne
illata paupertas inclinat.

furor insanorum saepe ad salutem medico blandiente perducitur; cumque eis in dulcedine condescenditur, languor insanæ mitigatur. Neque enim negligenter intuendum est, quod cum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesciam sedebat (*I Reg. xviii*, 10). Quid enim per Saulem, nisi elatio potentum; et quid per David innuitur, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente, ejus vescia temperatur; quia cum sensus potentum per elationem in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentis quasi dulcedine cithara, locutionis nostræ tranquillitate revocetur. Aliquando autem cum hujus aëculi potentes arguuntur, prius per quasdam similitudines velut **37** de alieno negotio requirendi sunt; et cum rectam sententiam quasi in alterom protulerint, tunc modis congruentibus de proprio reata feriendi sunt; ut mens temporali potentia tumida contra corripientem nequaquam se erigat, quæ suo sibi judicio superbiam cervicem calcat; et in nulla sui defensione se exerceat, quam sententia proprii oris ligat. Hinc est enim quod Nathan propheta arguere regem venerat, et quasi de causa pauperis contra divitem judicium quærebat (*II Reg. xi*, 4, 5, seq.); ut prius rex sententiam diceret, et reatum suum postmodum audiret, quatenus nequaquam justitiae contradiceret, quam ipse in se protulisset. Vir itaque sanctus et peccatorem considerans et regem, miro ordine audacem reum prius per confessionem ligare studuit, et postmodum per invectionem secare. Celavit paululum quem **C** quæsivit, sed percussit repente quem tenuit. Pigrius enim fortasse incideret, si ab ipso sermonis exordio aperte culpam ferire voluisse; sed præmissa similitudine, eam quam occultabat exacuit increpationem. Ad ægrum medicus venerat, secundum vulnus videbat, sed de patientia ægri dubitabat. Abscondit igitur ferrum medicinale sub veste, quod eductum subito fixit in vulnere, ut secantem gladium sentiret rēger antequam cerneret, ne si ante cerneret, sentire recusaret.

CAPUT III [AI. XXVII.]

Quomodo admonendi læti et tristes.

(Admonitio 4.) Aliter admonendi sunt læti, atque aliter tristes. Lætis videlicet inferenda sunt tristia quæ sequuntur ex supplicio; tristibus vero inferenda sunt læta quæ promittuntur ex regno. Discant læti ex minarum asperitate quod timeant; audiant tristes præriorum gaudia de quibus præsumant. Illis quippe dicitur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam flebitis* (*Luc. vi*, 25); isti vero eodem magistro docente audiunt: *Iterum video vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (*Joan. xvi*, 22). Nonnulli autem læti vel tristes non rebus

^a In Excusis, quod quæsivit. Omnes MSS. nostri, quem, optimo sensu.

^b Per consersionem Gregorius intelligit hic et alibi indolem, naturam, corporis et animæ temperationem et habitum, ut satis liquet. Vide iuxta, cap. 38, juxta recent. Edit. 3, et 61 in MSS.

A flunt, sed ^b consersionibus existunt. Quibus profecto intimandum est quod quædam vitia quibusdam consersionibus juxta sunt. Habent enim læti ex propinquo luxuriam, tristes iram. Unde necesse est ut non solum quisque consideret quod ex consersione sustinet, sed etiam quod ex vicino deterius perurget; ne dum nequaquam pugnat contra hoc quod tolerat, ei quoque a quo se liberum aestimat, vitio succumbat.

CAPUT IV [AI. XXVIII].

Quomodo admonendi subditi et prælati.

(Admonitio 5.) Aliter admonendi sunt subditi, atque aliter prælati. Illos ne subjectio conterat, istos ne locus superior extollat. Illi ne minus quæ jubentur impleant, isti ne plus justo jubeant ^c quæ compleantur. Illi ut humiliter subjaceant, isti ut temperanter præsent. Nam quod intelligi et figuraliter potest, illis dicitur: *Fili, obeditis parentibus vestris in Domino*; istis vero præcipitur: *Et patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* (*Colos. iii*, 20, 21). Illi **38** discant quomodo ante ^d occulti arbitri oculos sua interiora componant, isti quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exterius præbeant.

Scire etenim prælati debent (*ii, q. 5, c. Præcipue, p. scire prælati*), quia si perversa unquam perpetrant, ^e tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est ut tanto se cautijs a culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt, non soli moriuntur [^f sed aliorum animalium, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt]. Unde admonendi sunt illi; ne districtus puniantur si absoluti reperiri nequierint saltem de se; isti ne de subditorum erratibus judicentur, etiam si se jam de se securos inveniunt. Illi ut tanto circa se sollicitus vivant, quanto eos aliena cura non implicat; isti vero ut sic aliorum curas expleant, quantum et suas agere noti desistant, et sic in propria sollicitudine fervent, ut a commissorum custodia minime torpescant. Illi enim sibimet vacanti dicitur: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et discere sapientiam* (*Proverb. vi*, 6). Isti adiuti terribiliter admonentur, cum dicitur: *Fili mi, si spondöneris pro amico tuo, deflaxisti apud extraneum manum tuam, et illaqueatus es verbis oris tui, et captus prœpris sermonibus* (*Ibid.*, 1). Spondere namque pro amico, est alienam ahilwam in periculo suæ conversationis accipere. Unde et apud extraneum manus defligitur, quia apud curam sollicitudinis quæ ante deerat, mens ligatur. Verbis vero oris sui illaqueatus est, ac propriis sermonibus captus; quia dum commissis sibi cogitur bona dicere, ipsum prius necesse est quæ dixerit custodire. Illaqueatur igitur verbis oris sui; dum ratione exigente constringitur, ne ejus vita ad aliud quam admonet relaxetur. Unde apud districtum judicem

^c Laud. et Corb., quam compleantur.

^d Laud. et Trec., occulti arbitris.

^e Gemit. ac plur., tot tormentis.

^f Carent bac parenthesi Trec., Corb., Laud. Es in Gemeticensibus et in primo Aud.

cogitur tanta in opere exsolvere, quanta eum constat alii voce præcepisse. Ubi et bene mox exhortatio subditor, ut dicatur : *Fac ergo quod dico, fili mi, et temelipsum libera, quia incidisti in manus proximi tui : discurre, festina, suscita amicum tuum ; ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tue* (Prov. vi, 3). Quisquis enim ad vivendum aliis in exemplo præponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam ut amicum suscitetur admonetur. Ei namque vigilare bene vivendo non sufficit, si non et illum cui præest, a peccati torpore disjungit. Bene autem dicitur : *Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tue* (Ibid., 4). Somnum quippe oculis dare, est intentione cessante, subditorum curam omnino negligere. Palpebrae vero dormitant, cum cogitationes nostræ ea quæ in subditis arguenda cognoscunt, pigredine deprimente dissimulant. Plene enim dormire, est commissorum acta nec scire, nec corrigere. Non autem dormire, sed dormitare est, quæ quidem reprehendenda sunt cognoscere, sed tamen propter mentis laetitiam dignis ea increpationibus non emendare. Dormitando vero oculus ad plenissimum somnum ducitur, quia dum plerumque qui præest malum quod cognoscit non resecat, ad hoc quandoque negligentia sua merito pervenit, ut quod a subjectis delinquitur, nec agnoscat.

Admonendi sunt itaque qui præsunt, ut per **39** circumspectionis studium oculos pervigiles intus et in circuitu habeant, et coeli animalia fieri contendant. (*Ezech. i, 18*). Ostensa quippe coeli animalia in circuitu et intus oculis plena describuntur (*Apoc. iv, 6*). Dignum quippe est ut cuncti C qui præsunt intus atque in circuitu oculos habeant, quatenus et interno judici in semetipsis placere studeant, et exempla vitæ exterius præbentes, ea etiam quæ in aliis sunt corrigenda deprehendant.

Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere judicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident; ne unde mala recte redarguant, inde per elationis impulsum in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audacieores siant, sed sic si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti ferre sub eis jugum reverentia non recusent. Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus (*I Reg. xxiv, 4, seq.*). Saul quippe persecutor, cum ad purgandum ventrem speluncam fuisse ingressus, illuc cum viris suis David inerat, qui jam tam longo tempore persecutionis ejus mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul acconderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in christum Domini non deberet. Qui tamen occulte surrexit, et oram chlamydis ejus abscidit. Quid enim per Saul, nisi mali rectores; quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam usque ad

^a Corb., Laud., Longip., *ut non extrema*.

^b Vulgat., *vestem secant*; potius ex conjectura quam ex MSS., qui omnes contradicunt.

^c Carnot. secundus, *sub jugo servitutis*.

A opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia pia subditorum mentes ab omni se peste obirectionis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguae gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui etsi quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, ^a ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamidis silenter incident; quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi ^b vestem fœdant, sed tamen ad semetipsos redeunt seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est : *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamidis Saul* (Ibid., 6). Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem poenitentia cor prematur; quatenus ad semetipsum redeat, et cum præposita potestati deliquerit, ejus contra se judicium a quo sibi prælata est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordinationi qui eos nobis prætulit obviamus. Unde Moyses quoque cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait : *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (*Exod. xvi, 8*).

40 CAPUT V [AI. XXIX].

Quomodo admonendi servi et domini.

(*Admonitio 6.*) Aliter admonendi sunt servi, atque aliter domini. Servi scilicet, ut in se semper humilitatem conditionis aspiciant; domini vero, ut naturæ suæ qua æqualiter sunt cum servis conditi, memoriā non amittant. Servi admonendi sunt ne dominos despiciant, ne Deum offendant si oratione illius superbiendo contradicunt; domini quoque admonendi sunt, quia contra Deum de munere ejus superbiunt, si eos quos per conditionem tenent subditos, æquales sibi per naturæ consortium non agnoscant. Iste admonendi sunt ut sciant se servos esse dominorum: illi admonendi sunt ut cognoscant se conservos esse servorum. Iste namque dicitur : *Servi, obediē dominis carnalibus* (*Coloss. iii, 22*). Et rursum : *Qui cunque sunt ^c sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur* (*I Tim. vi, 1*); illis autem dicitur : *Et vos domini eadem facite illis, remittentes mīngs, scientes quod et illorum et vester Dominus est in cælis* (*Ephes. vi, 2*).

CAPUT VI [AI. XXX].

Quomodo admonendi sapientes et hebetes.

(*Admonitio 7.*) Aliter admonendi sunt sapientes bñjus sæculi, atque aliter hebetes. Sapientes quippe admonendi sunt, ut ^d amittant scire quæ sciunt; he-

^a Sic legere cogunt MSS. Trec., Carnotenses, Val Cl., duo Gemet. vet., duo Aud. Editi habent, ^b sciant amittere, quibus faret Cod. Belvac. In tertio Gemet. legitur, ^c ne amittant scire.

betes quoque admonendi sunt, ut appellant scire quæ nesciunt. In illis hoc primum destruendum est, quod se sapientes arbitrantur; in istis jam sedificandum est quidquid de superna sapientia cognoscitur, quia dum minime superbiunt, quasi ad suscipiendum adfiscium corda paraverunt. Cum illis laborandum est, ut sapientius stulti fiant, stultum sapientiam deserant, et sapientem Dei stultitiam discant; istis vero prædicandum est, ut ab ea quæ putatur stultitia, ad veram sapientiam vicinus transeant. Illis namque dicitur: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc saeculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (*I Cor. iii, 18*); istis vero dicitur: *Non multi sapientes secundum carnem* (*Ibid., i, 22*). Et rursum: *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes* (*Ibid., 27*). Illos plerumque ratiocinationis argumenta, istos nonnunquam melius exempla convertunt. Illis nimurum prodest, ut in suis allegationibus victi jaceant; istis vero aliquando sufficit ut laudabilis aliorum facta cognoscant. Unde et magister egregius, sapientibus et insipientibus debitor (*Rom. i, 14*), cum Hebræorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret, illis de completione Testamenti Veteris loquens, eorum sapientiam argumento superavit, dicens: *Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Hebr. viii, 13*). Cum vero solis exemplis quosdam trahendos cerneret, in eadem Epistola adjunxit: *Sancti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occidente gladii mortui sunt* (*Ibid., xi, 36, 37*). Et rursum: *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem* (*Ibid., xiii, 7*); quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad majora condescendere imitatio blanda suaderet.

41 CAPUT VII [Al. XXXI].

Quomodo admonendi impudentes et verecundi.

(Admonitio 8.) Aliter admonendi sunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentiæ vitio non nisi increpatio dura compescit; istos autem plerumque ad melius exhortatio modesta componit. Illi se delinquere nesciunt, nisi etiam a pluribus increpantur; istis plerumque ad conversionem sufficit quod eis doctor mala sua saltem leniter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui inventendo reprehendit; istis autem major profectus adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur quasi ex latere tangatur. Impudentem quippe Judæorum plebem Dominus aperte increpans, ait: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, nolivisti erubescere* (*Jerem. iii, 3*). Et rursum verecundantem refovet, dicens: *Confusionis adolescentia tuæ oblivia seris, et opprobrii vindictatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te* (*Isai. liv, 4*). Impudenter quoque delin-

* *Corb., deterget. Legendum detegret, propter antithesim cum velaret; sive legitur in Trec., Gemet., Aud., etc., omisso epitheto dura.*

* *Rothowag. et Longip., in proprio vitio confundantur.*

* *Mirum quantum hic discrepant MSS. Corb. et*

A quentes Galatas aperte Paulus increpat, dicens: *O insensati Galatae, quis vos fascinavit* (*Galat. iii, 1*)? Et rursus: *Sic stulti estis, ut cum spiritu corporis, nunc carne consummamini* (*Ibid. 3*)? Culpas vero verecundantium quasi compatiens reprehendit, dicens: *Gavisus sum in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando reformatus pro me sentire sicut et sentiebatus; occupati enim eratis* (*Philipp. iv, 10*); ut et illorum culpas increpatio dura * detegret, et horum negligentiam mollior sermo velaret.

CAPUT VIII [Al. XXXII].

Quomodo admonendi protervi et pusillanimes.

(Admonitio 9.) Aliter admonendi sunt protervi, atque aliter pusillanimes. Illi enim dum valde de se presumunt, exprobrando ceteros dedignantur; isti autem dum nimis infirmitatis suæ sunt consciæ, plerumque in desperationem cadunt. Illi singulariter summa æstiment cuncta quæ agunt, isti vehementer despecta putant esse quæ faciunt, et idcirco in desperatione franguntur. Subtiliter itaque ab argente discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent, ostendantur quia Deo displicant.

Tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse se credunt, male acta monstramus; ut unde adeptæ gloria creditur, inde utilis subsequatur confusio. Nonnunquam vero cum se vitium proterviæ minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris ex latere requisita * impropositio confunduntur; ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendantur. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alias Pauli, alias Apollo, alias Cephæ, alias Christi esse se diceret (*I Cor. i, 12; iii, 4*), incestus culpam in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat, et incorrecta remanebat, dicens: *Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio 42 vestrum qui hoc opus fecit* (*I Cor. v, 1, 2*). Ac si aperte dicat: *Quid vos per proterviam, hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiae, nullius vos esse monstratis?*

At contra, pusillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, si quedam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilius apud illos proficiimus, si et eorum bene gesta memoramus. Et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeat prohibemus, ut et illa quæ approbamus, illatus favor augeat, et contra ea quæ reprehendimus

Belv. habent, *quid vos protervia*. Duo priores Gemet., *quid vos proterviam*. Prior Carnot. et Laud., *quid vos hujus proterviam*. Tertius Carnot., Rothomag., primus Aud., Lyr., Longip., tertius Gemet., *quid vos protervi*. Lectionis nostræ, quæ est Cod. Trec. et vulgatorum, datet sensus.

magis apud pusillanimes exhortatio verecunda contalescat. Unde idem Paulus cum Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurante, quia de vicino mundi termino quadam cognoscerei pusillanimitate turbatos, prius in eis quæ sortia prospicit laudat, et eaute monendo postmodum quæ infirma sunt roboret. Ait enim : *Gratias agere debemus Dño semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide* (*II Thes. 1, 3, 4.*)

Qui cum blanda hæc vitæ eorum præconia præmisisset, paulo post subdidit, dicens : *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostre congregacionis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini* (*Ibid. 11, 1.*). Egit enim verus docter, ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur; quatenus eorum mentem ne admonitio subjuncta concuteret, laus præmissa solidaret; et qui commotis eos vicini finis suspicione cognoverat, non jam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibebat; ut dum de ipsa levitate motionis prædicatori suo se incognitos crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto ei cognosci ab illo formidarent.

CAPUT IX [AI. XXXIII].

Quomodo admonendi sint impatientes et patientes.

(Admonitio 10.) Aliter admonendi sunt impatientes, atque aliter patientes. Dicendum namque est impatientibus quia dum refrenare spiritum negligunt, per multa etiam quæ non appetunt iniquitatum abrupta rapiuntur, quia videlicet mentem impellit furor quo non trahit desiderium; et agit commota velut nesciens, unde post doleat sciens. Dicendum quoque impatientibus, quia dum motionis impulsu præcipites, quædam velut alienati peragunt, vix mala sua postquam fuerint perpetrata cognoscunt. Qui dum perturbationi suæ minime obstant, etiamque qua a se tranquilla mente fuerant bene gesta confundunt, et improviso **43** impulsu destruunt, quidquid forsitan diu labore provido construxerunt. Ipsa namque quæ mater est omnium custosque virtutum, per impatientiæ vitium virtus amittitur charitatis. Scriptum quippe est : *Charitas patiens est* (*I Cor. XIII, 4.*). Igitur cum minime est patiens, charitas non est. Per hoc quoque impatientiæ vitium ipsa virtutum nostræ doctrina dissipatur. Scriptum namque est : *Doctrina viri per patientiam noscitur* (*Prov. XIX, 11.*). Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto unius convincitur patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit sequanimiter aliena mala tolerare.

* *Tertius Cart., lev. monitionis. Belv., lev. motionis. Laud., levitate motionis.*

A Per hoc quoque impatientiæ vitium plerumque mentem arrogantiae culpa transfigit; quia dum despici in mundo hoc quisque non patitur, bona si qua sibi occulta sunt, ostendare conatur, atque sic per impatientiam usque ad arrogantiam ducitur; dumque ferre despectionem non potest, detegendo semetipsum in ostentatione gloriatur. Unde scriptum est : *Melior est patiens arrogante* (*Eccle. VII, 9.*). Quia videlicet eligit patiens qualibet mala perpeti quam per ostentationis vitium bona sua occulta cognosci. At contra eligit arrogans bona de se vel falsa jactari, ne mala possit vel minima perpeti. Quia igitur cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quæ jam gesta sunt destruuntur, recte ad Ezechielem in altari Dei fieri fossa præcipitur, ut in ea videlicet superposita holocausta serventur (*Ezech. XLIII, 13.*). Si enim in altari fossa non esset, omne quod in eo sacrificium reperiret, supervenientis aura dispergeret. Quid vero accipimus altare Dei, nisi animam justi, quæ quot bona egerit, tot super se ante ejus oculos sacrificia imponit? Quid autem est altaris fossa, nisi honorum patientia, quæ dum meum ad adversa toleranda humiliat, quasi more foveæ mano in imo positam demonstrat? Fossa ergo in altari fiat, ne superpositum sacrificium aura disperget: id est, electorum mensa patientiam custodiat, ne commota vento impatientiæ, et hoc quod bene operata est amittat. Bene autem hæc eadem fossa unius cubiti esse monstratur (*Ibid.*); quia nimis si patientia non deseritur, unitatis mensura servatur. Unde et Paulus ait : *In vicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat. VI, 2.*)

Lex quippe Christi est charitas unitatis, quam soli perficiunt, qui nec cum gravantur exceedunt. Audiant impatientes quod scriptum est : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium* (*Prov. XVI, 32.*). Minor enim est Victoria urbium, quia extra sunt quæ subiguntur; valde autem ^b majus est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibi meti subjicit, quando cum patientia intra se frenare compellit. Audiant impatientes quod elecitis suis Veritas dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc. XXI, 19.*). Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, et anima possideat corpus. Jus vero animæ a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur. Custodem igitur conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipos docuit. Quanta ergo sit impatientiæ culpæ cognoscimus, per quam et hoc ipsum amittimus possidere quod sumus. Audiant impatientes quod per Salomonem rursum dicitur : *Totum **44** spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt et reservat in posterum* (*Prov. XXIX, 11.*). Impatientia quippe impellente agitur ut totus foras spiritus proferatur; quem idcirco perturbatio citius ejicit, quia nulla interioris disciplina sapientiæ circumcludit. Sapiens autem

* Duo priores Gem., melius est.

^c Latid., Belv.; Cartot. secundus, frater;

differit et reservat in posterum. Iesus enim, in A præsens se ultisci non desiderat, quia etiam tolerans perci optat, sed tamen justus vindicari omnia extremo iudicio non ignorat.

At contra admonendi sunt patientes, ne in eo quod exterius portant, interius doleant, ne tantæ virtutis sacrificium quod integrum foras immolant; intus malitiæ peste corruptant; et cum ab hominibus non agnoscitur, sed tamen sub divina examinatione peccatur, tanto deterior culpa doloris fiat, quanto sibi ante homines virtutis speciem vindicat.

Dicendum itaque est patientibus, ut studeant diligere quos sibi necesse est tolerare; ne si patientiam dilectio non sequatur, in deteriorem culpam odii virtus ostensa vertatur. Unde Paulus cum diceret: *Charitas patiens est*, illico adjunxit: *Benigna est* (*I Cor. xiii, 4*); videlicet ostendens quia quos ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat. Unde idem doctor egregius cum patientiam discipulis suaderet, dicens: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vocis* (*Ephes. iv, 31*); quasi cunctis exterius jam bené compositis ad interiora convertitur, dum subjungit: *Cum omni malitia* (*Ibid.*); quia nimis frustra indignatio, clamor et blasphemia ab exterioribus tollitur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur; et incassum foras nequitia ex ramis inciditor, si resurrectura multiplicius intus in radice servatur. Unde et per semelipsam Veritas dicit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos* (*Luc. vi, 27*). Virtus itaque est eorum hominibus, adversarios tolerare; sed virtus coram Deo, diligere; quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit. Illic est quod rursum quibusdam patientibus, nec tamen diligentibus dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides* (*Math. vii, 5; Luc. vi, 41*)? Pertubatio quippe impatientiae festuca est; malitia vero in corde, trabe in oculo. Namque aura tentationis agitat, hanc autem consummata nequitia pene immobiliter portat. Recte vero illie subjungitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejercere festucam de oculo fratris tui* (*Ibid.*). Ac si dicatur menti iniquæ interior dolenti, et sanctam se exterius per patientiam demonstranti: Prins a te molem malitiæ exute, et tunc alios de impatientia levitatem reprehende, ne dum non studes simulationem vincere, pejus tibi sit aliena prava tolerare.

Evènire etiam plerumque patientibus solet ut eo quidem tempore quo vel adversa patiuntur, vel con-

tumelias audiunt, nullo dolore pulsentur, et sic patientiam exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam non omittant; sed cum post paululum hæc ipsa quæ pertulerint, ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerantes habuerunt, retractantes in malitiam vertunt. Quibus citius a praedicante succurritur, si quæ sit 45 hujus permutationis causa pandatur. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans ut contumelias prior inferat, alterum provocans ut contumelias Iesus reddat. Sed plerumque dum hujus jam victor est qui injuriam persuasus irrogat, ab illo vincitur qui illatam sibi æquanimiter portat. Unius ergo victor quem commovendo subjugavit, tota contra alterum virtute se erigit, eumque obstantem fortiter et vincentem dolet; quem quia commovere in ipsa contumeliarum jaculatione non potuit, ab aperto certamine interim quiescens, et secreta suggestione cogitationem lacescens, aptum deceptionis tempus inquirit. Quia enim publico bello perdidit, ad exercendas occulte insidias exardescit. Quietis namque tempore jam ad victoris animum reddit, et vel rerum danæ, aut injuriarum jacula ad memoriam reducit, cunctaque quæ sibi illata sunt, vehementer exaggerans, intolerabilia ostendit; tantumque mentem in corpore conturbat, ut plerumque vir patiens illa se æquanimiter tolerasse post victoriam captivus erubescat, seque non reddidisse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio praebatur, querat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi bis qui per fortitudinem id campo viatores sunt, sed per negligenciam postmodum intra urbis claustra capiuntur? Quibus sunt similes, nisi iis quos irruens gravis languor a vita non sebrahit, sed leniter ventiens recidiva febris occidit? Admonendi sunt igitur patientes, ut eorū post victoriam maniant, et hostem publico bello superatum insidiari inuenient; et languorem plus reserpentem timeant, ne hostis callidus eo in deceptione postmodum majori exultatione gaudeat, quo illa dudum contra se rigida colla victorum calcat.

CAPUT X [AI. XXXIV]:

Quomodo admonendi benevoli et insidi.

(Admonitio II.) Alter admonendi sunt benevoli, atque alter invidi. Admonendi namque sunt benevoli, ut sic alienis bonis congaudeant; quatenus habere propria concupiscant. Sic proximorum facts diligendo laudent, ut ea etiam limitando multiplicent, ne si in hoc præsentis vita studio ad certamen alienum dévoit fautores; sed pigri spectatores assistant, eo post certamen sine bravio remaneant, que nunc in certamine noui laborant; et tunc corum palmas affi-

solute verbum hoc, ut in præf. Moral., c. III, lib. xxxiii num. 4, neconon præfat. ad lib. xxviii.

^a Longip., rediviva febris.

^b In Gémét.; post cœptionem, insidiari in ejus membris.

^c Rothom., Lyr., et tres Gémét., repetentes.

^a Primus et tertius Carnot., judicari.

^b Trecc., Laud., Rothom., Lyr., duo priores Gemet., si surreptura.

^c Pthimus Carnot., impatiens.

^d Carn. primus, bello non perdidit. Melius in cœtēris Mass., perdidit, hoc est victimus fuit, succubuit, a uroboeo excidit. Eodem sensu st̄epe usurpatur ab-

cti respiciant, in quorum nunc laboribus otiosi perdurant. Valde quippe peccamus, si aliena bene gesta non diligimus. Sed nil mercedis agimus, si ea quæ diligimus, in quantum possumus non imitamur. Dicendum itaque est benevolis, quia si imitari bona minime festinant quæ laudantes approbat, sic eis virtutum sanctitas sicut stultis spectatoribus ludicrarum artium vanitas placet. Illi namque aurigarum et histrionum gesta a favoribus effuerunt, nec tamen tales esse desiderant, quales illos conspiciunt esse quos laudant. Mirantur eos placa egisse, sed tamen devitant similiter placere. Dicendum est 46 benevolis ut cum proximorum facta conspiciunt, ad suum cor redeant; et de alienis actibus non presumant; ne bona laudent, et agere recusent. Gravius quippe extrema ultione feriendi sunt, quibus placuit quod imitari noluerunt.

Admonendi sunt invidi, ut perpendant quantæ cœtitatis sunt, qui alieno proiectu deficiunt, aliena exultatione contabescunt. Quantæ infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores flunt; dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud se metipos anxie afficti, cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicius, quos dum conspecta felicitas afficit, poena nequiores reddit? Aliorum vero bona quæ habere non possunt, si diligenter, sua facerent. Sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno in corpore: quæ per officium quidem diversa sunt, sed eo quo sibi vicissim congruunt, unum flunt. Unde sit ut pes per oculum videat, et per pedes oculi gradiantur; ori auditus aurium serviat, et ad usum suum auribus oris lingua concurrat; susfragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipso igitur corporis positione accipimus, quod in actione servemus. Nimis itaque turpe est non imitari quod sumus. Nostra sunt nimurum, quæ etsi imitari non possumus, amamus in aliis; et amantium flunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alieni laboris opera, nostra sine labore facit. Dicendum itaque est invidis, quia dum se a labore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam demerguntur. De illo namque scriptum est: *Invidia autem diabolus mors intravit in orbem terrarum* (Sep. ii, 24). Quia enim ipse eolum perdidit, condito hoc homini invitit, et damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit. Admonendi sunt invidi ut cognoscant quantis laevis successentis ruinæ subjaceant, quia duni laborem a corde non projiciunt, ad apertas operum nequitias devolvuntur. Nisi enim Cain invidiisset acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad extinguendam vitam. Unde scriptum est: *Et resperxit Dominus ad Abel et ad munera ejus; ad Cain vero et ad munera ejus non resperxit. Irratusque est Cain*

^a Rothom. et Lyr., *laudibus*.

^b Ia Trec., Laud., Belvac., tres Carnot., Theod. et duo priores Genet., quibus concinunt vet. Ed. In Gilot. et recentioribus leg. *exaltatione*.

^c Duo priores Gew., tentavit. In Trec. et cæteris, amputavit, quos, licet s̄c̄re, sequimur.

A vehementer, et concidit vultus ejus (Genes. iv, 4). Livor itaque sacrificii, fratricidii seminarium fuit. Nam quem meliorem se esse doluit, ne utcumque esset amputavit. Dicendum est invidis quia dum se ista intrinsicus peste consumunt, etiam quidquid in se aliud boni habere videntur interimunt. Unde scriptum est: *Vita carnium sanitas cordis, putredo ossium invidia* (Prov. xiv, 30). Quid enim per carnes nisi infirma quedam ac tenera, et quid per ossa nisi fortia acta signantur? Et plerumque contingit ut quidam cum cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur, quidam vero jam quedam ante humanos oculos robusta exerceant, sed tamen erga aliorum bona intus invidia pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur: *Vita carnium sanitas cordis*; quia si mentis innocentia custoditur, etiam si qua foris infirma sunt quandoque roborantr. 47 Et recte illic subditur: *Putredo ossium invidia*, quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quedam etiam robusta deperire.

CAPUT XI [AI. XXXV].

Quomodo admonendi simplices et versipelles.

(Admonitio 42.) Alter admonendi sunt simplices, atque alter impuri. Laudandi sunt simplices quod studeant nunquam falsa dicere, sed admonendi sunt ut neverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem falsitas læsit, ita nonnunquam quibusdam audita vera noquerunt. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans, ait: *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare* (Joan. xvi, 42). Admonendi sunt igitur simplices, ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Admonendi sunt ut simplicitatis bono prudentiam adjungant, quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, ut circumspectionem prudentiae non amittant. Hinc namque per doctorem gentium dicitur: *Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo* (Rom. xvi, 19). Hinc electos suos per semetipsam Veritas admonet, dicens: *Estate prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae* (Math. x, 16). Quia videlicet in electorum cordibus debet et simplicitatem columbae astutia serpentis acuere, et serpentis astutiam columbae simplicitas temperare, quatenus nec seducti per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant.

At contra admonendi sunt impuri, ut quam gravis sit, quem cum culpa sustinent, duplicitatis labor agnoscant. Dum enim deprehendi metuunt, semper improbas defensiones querunt, semper pavidis suspicionibus agitantur. Nil autem est ad defendendum puritate tutius, nil ad dicendum veritate facilius. Nam dum fallaciam suam tueri cogitur, duro cor labore

^d Idem Gemet., lacessit.

^e Corb., Carnot., Belv., Rothom., primus Aud., Lyr., per prudentiam novi calleant. Longip., per prud. nova cal. Sequimur Trec., Gemet., etc.

^f Excusi, ante Guss., falsitatem, reluctantibus MSS. Anglic., Trec., Norm., etc. Ibid., in Guss. et pleris-

fatigatur. Ille namque scriptum est: *Labor labiorum ipsorum operiet eos* (*Psal. cxxxix*, 10). Qui enim nunc implet, tunc operit, quia cuius nunc animum per blandam inquietudinem exerit, tunc per asperam retributionem premit. Hinc per Jeremiam dicitur: *Docuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt* (*Jerem. ix*, 5). Ac si aperte diceretur: Qui amici esse veritatis sine labore poterant, ut peccent laborant; cumque vivere simpliciter renunt, laboribus but exigunt ut moriantur. Nam plerumque in culpa deprehensi, dum quales sint cognosci refugunt, sese sub fallaciæ velamine abscondunt, et hoc quod peccant, quodque jam aperte cernitur, excusare moluntur; ita ut saepe is qui eorum culpas corripere studet, aspersæ falsitatis nebulis seductus, pene amisisse se videat quod de eis jam certum tenebat. Unde recte sub Judææ specie per prophetam contra peccantem animam excusantemque se, dicitur: *Ibi habuit foveam ericus* (*Isai. xxxiv*, 15). Ericii quippe nomine impuræ mentis seseque callide defendantis duplicitas designatur; quia videlicet ericus cum apprehenditur, ejus et 48 caput cernitur, et pedes videntur, et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in sphæram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur, quod totum simul ante videbatur. Sic nimurum, sic impuræ mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur. Caput enim ericii cernitur, quia quo initio ad culpam peccator accesserit videtur. Pedes ericii conspicuntur, quia quibus vestigiis nequitia sit perpetrata cognoscitur, et tamen adductis repente excusationibus impura mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondit. Caput subtrahit, quia miris defensionibus nec inchoasse se malum aliquod ostendit. Et quasi sphæra in manu tenentis remanet, quia is qui corripit, cuncta quæ jam cognoverat subito amittens, involutum intra conscientiam peccatorem tenet; et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione prævæ defensionis illusus totum pariter ignorat. Foveam ergo habet ericus in reprobis, quia malitiosæ mentis duplicitas sese intra se colligens abscondit in tenebris defensionis.

Audiant impuri quod scriptum est: *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (*Prov. x*, 9). Fiducia quippe magnæ securitatis est simplicitas actionis. Audiant quod sapientis ore dicitur: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap. i*, 5). Audiant quod Scriptura rursus teste prohibetur: *Cum simplicibus sermocinari*, est per illustrationem suæ præsentiae humanis mentibus arcana revelare. Cum simplicibus igitur

que Excusis, conatur vel conantur, pro cogitur, quod habes in Corb., Trec., Laud., etc.

* Quinque Anglic., nunc implicat, nullo ex nostris consentiente.

Corb., Belv. et secundus Carn., exiguntur; sequimur Trec. et cæteros.

* Trec., Carnot. et Helvac., cognoscere fugiunt.

A sermocinari dicitur; quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat. Est autem speciale duplichum malum, quia dum perversa et dupli actione cæteros fallunt, quasi præstantius cæteris prudentes se esse gloriantur; et quia distinctionem retributionis non considerant, de dannis suis miseri exultant. Audiant autem quomodo super illos propheta Sophonias vim divinæ animadversionis intendat, dicens: *Ecce dies Domini venit magnus et horribilis, dies iræ dies illa, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinit, dies tubæ et clangoris super omnes civitates munitas, et super omnes angulos excelsos* (*Soph. 1, 14, 15*). Quid enim per civitates munitas exprimitur, nisi suspectæ mentes et fallaciæ semper defensione circumdatæ, quæ quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se jacula non admittunt? Et quid per excelsos angulos (duplex quippe semper est in angulis paries) nisi impura corda signantur? quæ dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad semetipsa quodammodo duplicitatis perveritate replicantur, et, quod est deterius, apud cogitationes suas in fastu prudentiarum ex ipsa se culpa impuritatis extollunt. Dies igitur Domini vindictæ atque animadversionis plena super civitates munitas et super excelsos angulos venit, quia ira extremi iudicij humana corda et defensionibus contra veritatem clausa destruit, et duplicitatibus involuta dissolvit. Tunc enim munitæ civitates cadunt, quia mentes Deo festim impenetratæ damnabuntur. 49 Tunc excelsi anguli corruunt, quia corda quæ se per impuritatis prudentiam erigunt, per justitiæ sententiam prosteruntur.

CAPUT XII [AL. XXXVI].

Quomodo admonendi sunt incolumes et ægri.

(Admonitio 13.) Aliter admonendi sunt incolumes, atque aliter ægri. Admonendi sunt incolumes, ut salutem corporis exerceant ad salutem mentis; ne si acceptæ incolumitatis gratiam ad usum nequitæ inclinent, dono deteriores stant; et eo postmodum supplicia graviora mereantur, quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt. Admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerendas despiciant. Scriptum namque est: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*II Cor. vi*, 2). Admonendi sunt ne placere Deo si cum possunt noluerint, cum voluerint sero non possint. Hinc est enim quod eos post sapientia deserit, quos prius diutius renuentes vocavit, dicens: *Vocavi, et renuisti; extendi manum meam, et non fuit qui asperceret; despedisti omne consilium meum, et increpationes meas neglexisti; ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis quod timebatis advenerit*.

d Trec., Bellov. et alii vetust., speram. Sic scribi sphæram in antiquioribus Codd. jam observavimus.

* Primus Carnot., malitiosa mens duplicitata.

† Ita Trec., Rothom. et al. Norm. In tertio Carnot legitur, impenitentes. In omnibus sc̄re Editis, suscep̄ta.

rit (*Prov. i, 24, seq.*). Et rursum : *Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non inventient me (Ibid., 28).* Salus itaque corporis quando ad bene operandum accepta despicitur, quanti sit munespis amissa sentitur. Et infructuose ad ultimum queritur, quæ congruo concessa tempore utiliter non habetur. Unde bene per Salomonem rursum dicitur : *Ne des alienis honorem tuum, et opes tuas crudeli; ne forte implentur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, et gemas in novissimis, quando consumperis carnes et corpus tuum (Ibid. v, 9, seq.).* Qui namque alieni a nobis sunt, nisi maligni spiritus, qui a cœlestis sunt patriæ sorte separati? Quis vero honor noster est, nisi quia in luteis corporibus conditi, ad Conditoris tamē nostri sumus imaginem et similitudinem creati? Vel quis alias crudelis est, nisi ille angelus apostata, qui et semetipsum poena mortis superbiendo perculit, et inferre mortem humano generi etiam perditus non pepercit? Honorem itaque suum alienis dat, qui ad Dei imaginem et similitudinem conditus, vitæ suæ tempora "malignorum spirituum voluptatibus administrat. Annos etiam suos crudelis tradit, qui ad voluntatem male dominantis adversarii accepta vivendi spatia expendit. Ubi bene subditur : *Ne forte implentur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena.* Quisquis enim per acceptam valetudinem corporis, per tributam sibi sapientiam mentis, non exercendis virtutibus, sed perpetrandis vitijs elaborat, nequam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est immundorum spirituum facta multiplicat, nimis ruro vel luxuriando, vel superbiendo agens, ut etiam se addito, perditorum numerus crescat. Bene autem subditur : *Et genos in novissimis, quando consumperis carnes et corpus tuum.* Plerumque enim accepta **50** salus carnis per vitia ^b expenditur; sed cum repente subtrahitur, cum molestijs caro alteritur, cum jam egræ anima urgetur, diu male habita quasi ad bene vivendum salus amissa requiritur. Et tunc genuint homines quod Deo servire poluerunt, quando damna negligentiae sua recuperare serviendo nequam possunt. Unde alias dicitur : *Cum occideret eos, tunc requirebant eum (Psal. lxxviii, 34).*

At contra admonendi sunt ægri, ut eo se alios Dei sentiant, quo illos disciplinæ flagella castigant. Nisi enim correctis hæreditatem dare disponeret, erudire eos per molestias non curaret. Hinc namque ad Joannem Dominus per angelum dicit : *Ego quos amo arguo et castigo (Apoc. iii, 19; Prov. iii, 11).* Hinc

^a Gilot. et alli recent., sensu ita fere postulante, malignorum spirituum voluntatibus; cum in vet. Ed. et in omnibus fere MSS. nostris, sc., Trec., Laud., Belv., Corb., Carnot., duobus prioribus Gemet., exstet, voluptatibus. Malignorum spirituum voluptates appellat, quas illi suggestur et offerunt. Paulo post habent etiam Laud., Corb., Belvac. et secundus Carnot., ad voluptatem; secus Trec. et al. Per voluptatem intelligi quoque potest beneficium. Quod idem esse videtur cum voluntate.

^b Secundus Carnot., extenditur.

^c Extremam hujus versus partem non habent

A rursum scriptum est : *Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 5, 6).* Hinc Psalmista ait : *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberavit eos Dominus (Psal. xxxiii, 20).* Hinc quoque beatus Job in dovere exclamans, ait : *Si justus fuero, non levabo caput, saturatus afflictione et miseria (Job. x, 15).* Dicendum est ægris, ut si cœlestem patriam, suam credunt, necessario in hac labores volunt in aliena patientur. Hinc est enī quod lapides extra tunsi sunt, ut in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur; quia videlicet nūc foris per flagella tundimur, ut intus ^d in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur, quatenus quidquid in nobis est superfluum, modo percussio resecet, et tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Admonendi sunt ægri, ut considerent pro percipiendis terrenis hæreditatibus quam dura carnales filios disciplinæ flagella castigent. • Quæ ergo nobis divinæ correptionis poena gravis est, per quam et nunquam amittenda hæritatis percipitur, et semper mansura supplicia vitantur? Hinc etenim Paulus ait : *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur eis; non multo magis obtuperabimus patri spirituum, et vivemus?* Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam eruditabant nos; hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus (*Hebr. xii, 9, 10*).

Admonendi sunt ægri, ut considerent quamvis salus cordis sit molestia corporalis, quæ ad cognitionem sui mentem revocat, et quam plerumque salus abicit, infirmitatis & memoriam reformat, ut animus qui extra se in elationem ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussa quam sustinet carne memoretur. Quod recte per Balaam (si tamen vocem Dei subsequi obediendo voluisse) in ipsa ejus itineris retardatione signatur (*Num. xxii, 23, seq.*). Balaam namque pervenire ad propositum tendit, sed ejus yotum animal cui præsidet præpedit. Prohibitione quippe immorata asina angelum videt, quem humana mens non videt; quia plerumque caro per molestias tarda flagello suo menti Deum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat, ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impedit, donec ei invisibilis qui sibi obviat innotescat. Unde et **51** bene per Petrum dicitur : *Correptionem habuit suæ vesaniae subjugale mutu-*

Trec., Gemetenses. Val. Cl., Theod., aliquie plur. et præstantissimi MSS.

^d Laud., in templo.

^e Carnot. primus, *Quære ergo nobis.*

^f In Ed., nonne multo. Trec., Belvac., Carnot. et pl., eodem sensu, habent simpliciter, *non multo magis.*

^g Sic Trec., Carnotenses et al. Editores omnes, legentes *memoria*, sensum corruerunt. Hic significatur molestiam corporis revocare memoriam infirmitatis, quam plerumque abigit optima valeudo.

rum, quod in hominj voce loquens prohibuit prophetæ A insipientiam (II Petr. II, 15). Insanus quippe homo a subjugali muto corripitur, quando elata mens humiliatis bonum quod tenere debeat ab afflita carne memoratur. Sed bujus correptionis donum idcirco Balzam non obtinuit, quia ad maladicendum pergeps, vocem, non mentem mutavit. Admonendi sunt ægri ut considerent quanti sit muneris molestia corporalis, quæ et admissa peccata diluit, et ea quæ admissi poterant compescit; quæ sumpta ab exterioribus plagiis, concussæ menti pœnitentiae vulnera infligit. Unde scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala, et plague in secretioribus ventris* (Prov. XX, 30). Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor vel cogitatio, vel perpetratas nequitias diluit. Solet vero ventris appellatio mens accipi; quia sicut venter consumit escas, ita mens pertractando excusat curas. Quia enim venter mens dicitur, ea sententia docetur qua scriptum est: *Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris* (Ibid.). Ac si diceret: Divini afflictus illuminatio, cum in mentem hominis venerit, eam sibi metipsi illuminans ostendit, quæ ante Spiritus sancti adventum cogitationes pravas et portare poterat, et pensare nesciebat. Livor ergo vulneris abstergit mala, et plague in secretioribus ventris; quia cum exterioris percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam taciti afflictio revocamus, atque ante oculos nostros cuncta quæ a nobis sunt male gesta reducimus, et per hoc quod foris patimur, magis intus quod fecimus dolemus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis amplius nos ablatu plaga secreta ventris, quia sanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris.

Admonendi sunt ægri quatenus patientiæ virtutem servent, ut incessanter quanta Redemptor noster ab his quos creaverat, pertulit mala, considerent; quod tot abjecta conviciorum probra sustinuit; quod de manu antiqui hostis captivorum animas quotidie rapiens, insultantium alapas accepit; quod aqua salutis nos diluens, a perfidorum sputis faciem non abscondit; b quod advocatione sua nos ab æternis suppliciis liberans, tacitus flagella toleravit; quod inter angelorum choros perennes nobis honores tribuens, colaphos pertulit; quod a peccatorum nos punctinibus salvans, spinis caput supponere non recusavit; quod æterna nos dulcedine inebrians in siti sua fellis amaritudinem accepit; quod qui pro nobis Patrem, quamvis divinitate esset æqualis, adoravit, sub irrisione adoratus tacuit; quod vitam mortuis præparans, usque ad mortem ipse vita pervenit. Cur itaque asperum creditur, ut a Deo homo toleret flagella pro malis, si tanta Deus ab hominibus pertulit mala pro bonis? Aut quis sana intelligentia de percusione sua ingratu existat, se ipse hinc sine flagello non exiit, qui hic sine peccato vixit?

a Gemeticenses, et plaga.

b Edili omnes invitis MSS. Anglic. et nostris,

CAPITULUM XIII [AL. XXXVII].
Quomodo admonendi qui flagella metunt, & qui contemnunt.

(Admonitio 14.) Aliter admonendi sunt qui flagella metunt, C 52 et propterea innocenter vivunt; atque aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate duruerunt, ut neque per flagella corriganter. Dicendum namque est flagella impenitibus, ut et bona temporalia nequaquam pro magno desiderent, quæ adesse etiam pravis vident; et mala presentia nequaquam velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque etiam bonus affici non ignorant. Admonendi sunt ut si malis veraciter carere desiderant, æterna supplicia perhorrescant, neque in hoc suppliciorum timore remaneant, sed ad amoris gratiam nutrimento charitatis excrescant. Scriptum quippe est: *Perfecta caritas formis mittit timorem* (I Joan. IV, 18). Et rursum scriptum est: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in qua clamamus: Abba pater* (Rom. VIII, 15). Unde idem doctor iterum dicit: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. III, 17). Si ergo adhuc a prava actione formidata pena prohibet, profecto formidantis animum nulla spiritus libertas tenet. Nam si posnam non metueret, culpam procudubio perpetraret. Ignorat itaque mens gratiam libertatis, quam ligat servitus timoris. Bona enim pro semetipsis amanda sunt, et non penitus compellentibus exequenda. Nam qui propterea bona facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse quod metuat, ut audenter illicita committat. Unde luce clarius constat quod coram Deo innocentia amittitur, ante cujus oculos deaderio peccatur.

D At contra hi, quos ad iniquitatibus nec flagella compescunt, tanto acriori invective feriendi sunt, quanto majori insensibilitate duruerunt. Plerumque enim sine designatione dedignandi sunt, sine desperatione desperandi; ita duntaxat, ut et ostensa desperatione formidinem incutiat, et sub juncta admonitio ad spem reducat. Districte itaque contra illos divinæ sententiæ proferendæ sunt, ut ad cognitionem sui considerata æterna animadversione revocentur. Audiant enim in se impletum esse quod scriptum est: *Si conuderis stultum in pila, quasi pilas ferient desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus* (Prov. XXVII, 22). Contra hos propheta Dominus conqueritur, dicens: *Attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam* (Jer. V, 3). Hinc est quod Dominus dicit: *Interfeci et perdidì populum istum, et tamen a viis suis non sunt reversi* (Isai. IX, 13). Hic rursum ait: *Populus non est reversus ad percutientem se* (Jer. XV, 6). Hinc voce flagellantum propheta conqueritur, dicens: *Curgavimus Babylonem et non est sanata* (Jer. LI, 9). Babylon quippe curatur, nec tamen ad sanitatem reducitur, quando mens in prava actione confusa, verba correptionis audit, flagella correptionis percipit, et tamen ad recta salutis itinera redire con quod vocatione sua. Significatur Christum, ut docet Joannes, advocationem apud patrem nos habere.

temnit. Hinc captivo Israelitico populo, nec tamen ab iniuitate converso Dominus exprobrat, dicens : *Versa est mihi domus Israel in scoriam; omnes isti es, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis* (Ezech. xxii, 18). Ac si aperte dicat : Purgare eos per ignem tribulationis volui, et argentum illos vel aurum fieri quæsivi, sed in fornace mibi in æs, stannum, et ferrum, et plumbum versi sunt, quia non ad virtutem, sed ad vitia etiam in tribulatione proruperunt. Æs quippe dum percuditur, amplius metallis cæteris sonitum reddit. Qui igitur in percussione positus erumpit ad sonitum murmurationis, in æs versus est 53 in medio fornacis. Stannum vero cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur. Qui ergo simulationis vitio non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur, qui vitæ proximi insidiatur. Ferrum itaque in fornace est qui nocendi malitiam non amittit in tribulatione. Plumbum quoque cæteris metallis est gravius. In fornace ergo plumbum invenitur, qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus a terrenis desideriis non levetur. Hinc rursum scriptum est : *Multo labore sudatum est, et non exiit de ea nimia rubigo ejus neque per ignem* (Ezech. xxiv, 12). Ignaem quippe nobis tribulationis admovet, ut in nobis rubiginem vitiorum purget; sed nec per ignem rubiginem amittimus, quando et inter flagella vitio non caremus. Ilinc Propheta iterum dicit : *Frustra confлавit conflator; malitia eorum non sunt consumptæ* (Jer. vi, 29).

Sciendum vero est, quod nonnunquam cum inter flagellarum duritiam remanent incorrecti, dulci sunt adiunctione mulcendi. Quos enim cruciamenta non corrugunt, nonnunquam ab inquis actionibus lenia blandimenta compescunt; quia et plerumque ægros, quos fortis pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua revocavit; et nonnulla vulnera quæ curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur. Et durus adamans incisionem ferri minime recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit.

CAPUT XIV [AI. XXXVIII].

Quomodo admonendi taciturni et verbosi.

(Admonitio 15.) Aliter admonendi sunt nimis taciti, atque aliter multiloquio vacantes. Insinuari namque nimis tacitis debet, quia dum quedam vitia incaute fugiunt, occulte deterioribus implicantur. Nam sæpe linguam quia immoderatus frenant, in corde gravius multiloquium tolerant; ut eo plus cogitationes in mente serveant, quo illas violenta custodia indiscreti silentii angustat. Quæ plerumque tanto latius diffundunt, quanto se esse securius testimant, quia foris a

^a Hic et infra semper legitur, *stagnum*, in Trec., Corb., Laud. et Gemet.

^b Gemet. aliisque Norm. cum tertio Carnot., æternis desideriis non elevetur.

^c Corb. de eo. Laud., *de camino*.

^d Trec., Corb., Laud., Gemet. et alii Norm., *ut in nos.... purget.*

^e Carnot. primus, *purgamentorum*, quem sequeremur nisi Trec. et cæteri MSS. nos cogherent præferre,

A reprehensoribus non videntur. Unde nonnunquam mens in superbiam extollitur, et quos loquentes audiit, quasi infirmos despicit. Cumque os corporis claudit, quantum se vitiis superbiendo aperiat non agnoscit. Linguam etenim premit, mentem elevat; et cum suam nequitiam minime considerat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et secretius accusat. Admonendi sunt igitur nimis taciti, ut scire sollicite studeant, non solum quales foris ostendere, sed etiam quales se debeant intus exhibere, ut plus ex cogitationibus occultum judicium quam ex sermonibus reprobationem metuant proximorum. Scriptum namque est : *Fili mi, attende sapientiam meam, et prudentiæ meæ inclina aurem tuam, ut custodias cogitationes* (Prov. v, 1). Nil quippe in nobis B est corde fugacius, quod a nobis toties recedit, quoties per pravas cogitationes defluit. Hinc etenim Psalmista ait : *Cor meum dereliquit me* (Ps. xxxix, 13). Ilinc ad semetipsum rediens, ait : *Invenit servus tuus cor suum ut oraret te* (II Reg. vii, 27). Cum ergo cogitatio per custodiam 54 restringitur, cor quod suggere consuevit inventur.

Plerumque autem nimis taciti cum nonnulla in-justa patiuntur, eo in acriorem dolorem prodeunt, quo ea quæ sustinent non loquuntur. Nam si illatas molestias tranquille lingua diceret, & a conscientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus cruciant. Nam cum putredo quæ interius servet ejicitur, ad salutem dolor aperitur. Scire igitur debent, qui plus quam expedit tacent, ne inter molesta quæ tolerant, C dum linguam tenent, vim doloris exaggerent. Admonendi sunt enim ut si proximos sicut se diligunt, minime illis taceant unde eos juste reprehendunt. Vocis enim medicamine utrorumque saluti concurritur, dum et ab illo qui infert actio prava compescitur, et ab hoc qui sustinet doloris servor vulnera aperio temperatur. Qui enim proximorum mala respiciunt, et tamen in silentio linguam premunt, quasi conspectis vulneribus usum medicaminis subtrahunt, et eo mortis auctores flunt, quo virus quod poterant curare noluerunt. Lingua itaque discrete frenanda est, non insolubiliter obliganda. Scriptum namque est : *Sapiens tacebit usque ad tempus* (Eccli. xx, 7), ut nimirum cum opportunum considerat, postposita censura silentii, loquendo quæ congruunt, in usum D se utilitatis impendat. Et rursum scriptum est : *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (Eccl. iii, 7). Discrete quippe vicissitudinem pensanda sunt tempora, ne aut cum restringi lingua debet, per verba inutiliter defluat; aut cum loqui utiliter potest, semetipsum pigre restringat. Quod bene Psalmista considerans, dicit : *Pone, Domine, custodiam ori meo, et pigmentorum.*

^f Trec., duo priores Gemet. et vetust., *adamans*; ibid., pro *recipit*, Laud. habet *minime non recipit*, optimo sensu, sc., adamans ne minimam quidem ferri incisionem patitur.

^g Corb., Laud., Belvac., secundus Carnot., *mens a conscientiæ dolore aliena manaret*. Belv. tamen et secundus Carnot. habent, *manaret*, pro *maneret*, errore amanuensis. Sequimur Trecensem et alios.

c tium circumstantiae labitis meis (Ps. cxl, 5). Non enim poni ori suo parietem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur et clauditur. Unde et nobis caute descendum est, quatenus os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat.

At contra admonendi sunt multiloquio vacantes, ut vigilanter aspiciant a quanto rectitudinis statu deperirent, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more^a circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa, a secreto se intimæ considerationis excludit. Totam vero se insidiantis hostis vulneribus detegit, quia nulla munitione custodie circumcludit. Unde scriptum est: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum (Prov. xxv, 23).* Quia enim murum silentii non habet, patet iniicii jaculis civitas mentis; et cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario ostendit. Quam tanto ille sine labore spernit, quanto et ipsa quæ vinclitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat.

Plerumque autem quia per quosdam gradus desideriosa mens in lapsum casus impellitur, dum **55** otiosa cavere verba negligimus, ad noxia pervenimus; ut prius loqui aliena libeat, postmodum detractionibus eorum vitam^b de quibus loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad apertas lingua contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax extinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum (Prov. xvii, 14).* Aquam quippe dimittere est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra in bona etiam parte iterum dicitur: *Aqua profunda, verba ex ore viri (Ibid., xviii, 4).* Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est: *Qui imponit silentio silentium, iras mitigt (Ibid., xxvi, 10).* Quod autem multiloquio quisque serviens, rectitudinem justitiae tenere nequaquam possit, testatur Propheta, qui ait: *Vir linguosus non dirigetur super terram (Ps. cxxxix, 12).* Hinc quoque Salomon iterum dicit: *In multiloquio non deerit peccatum (Prov. x, 19).* Hinc Isaías ait: *Cultus justitiae silentium (Is. xxxii, 17),* videlicet indicans quia mentis justitia desolatur quando ab immoderata locutione non parcitur. Hinc

^a In Angl., aquæ more circumclusæ. Stant pro nostra lectione Trec., Belv., tres Carnot., Rothomag. Lyr.

^b Laud., de quibus loquimur.

^c Belv. et duo priores Carnot., serviens, linguam frenare nequererit accident ut rectitudinem, etc.

^d In Belv., Corb., Theod. et duobus prioribus Carnot., recte sentiendo. Quæ lectio a recto sensu non abhorret, modo sic legatur: quia paulisper

A Jacobus ait: *Si quis putat se religiosum esse non refrrens linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio (Jac. i, 26).* Hinc rursum ait: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum (Ibid., 19).* Hinc iterum, linguae vim deliniens, adjungit: *Inquietum malum, plena veneno mortifero (Jac. i, 8).* Hinc per semetipsam nos Veritas admonet, dicens: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii (Math. xii, 36).* Otiosum quippe verbum est, quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione pœnitentiale utilitatis caret. Si ergo de otioso sermone ratio exigitur, pensemus quæ pœna multiloquium maneat, in quo etiam per noxia verba peccatur.

CAPUT XV [AL. XXXI.X].

Quomodo admonendi pigri et præcipites.

(Admonitio 46.) Aliter admonendi sunt pigri, atque aliter præcipites. Illi namque suadendi sunt, ne agenda bona, dum differunt, amittant; isti vero admonendi sunt, ne dum bonorum tempus inante festinando præveniunt, eorum merita immutent. Pigris itaque intimandum est quod æque dum opportune agere quæ possumus nolumus, paulo post cum volumus non valemus. Ipsa quippe mentis desidia dum congruo fervore non accenditur, a bonorum desiderio funditus, convalescente furtim torpore mactatur. Unde aperte per Salomonem dicitur: *Pigredo immittit soporem (Prov. xix, 15).* Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nil operando torpescat, sed pigredo soporem innmittere dicitur, quia paulisper

C etiam^e recte sentiendo vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. Ubi recte subjungitur: *Et anima dissoluta esuriet (Ibid.).* Nam quia se ad superiora stringendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit; et dum studiorum sublimium vigore non constringitur, cupiditatis infirmæ^f fame sanciatur; ut quo se per disciplinam **56** ligare dissimulat, eo se esuriens per voluptatum desideria spargat. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: *In desideriis est omnis otiosus (Prov. xxi, 26).* Hinc ipsa Veritate prædicante (Math. xii, 44, 45), uno quidem exente spiritu munda domus dicitur, sed multiplicius redente dum vacat occupator. Plerumque piger dum necessaria agere neglit, quædam sibi difficultia opponit, quædam vero

D incertæ formidat; et dum quasi invenit quod velut juste metuat, ostendit quod in otio quasi non injuste torpescat. Cui recte per Salomonem dicitur: *Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei (Prov. xx, 4).* Propter frigus quippe piger non arat, dum desidiae torpore constrictus, agere quæ debet bona dissimulat. Propter frigus piper etiam recte sentiendo vigilancia amittitur. Se licet non sufficit recte sentire, nisi bonum operemur, quo neglegio amittitur vigilancia. Alia lectio quædam sequitur, est Trec., Genet., etc.

^e Laud. et primus Carnot., cnp. infirmæ acuminæ sauc. Belv. et secundus Carn. habent etiam acuminæ additis post sauciatur, his verbis, vel famæ augetur.

^f Norm. et Carnot., dum desidiae et torp.

ger non arat, dum parva ex adverso mala metuit, et operari maxima prætermittit. Bene autem dicitur: *Mendicabit æstate, et non dabitur ei.* Qui enim nunc in bonis operibus non exsudat, cum sol judicii ferventior apparuerit, quia frustra regni aditum postulat, nil accipiens æstate mendicat. Bene huic per eundem Salomonem rursum dicitur: *Qui observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metit* (Eccl. xi, 4). Quid enim per ventum, nisi malignorum spiritum tentatio exprimitur? Et quid per nubes quæ moventur a vento, nisi adversitates pravorum hominum designantur? A ventis videlicet impelluntur nubes, quia immundorum spirituum afflatus pravi excitantur homines. Qui ergo observat ventum, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metit; quia quisquis tentationem malignorum spirituum, quisquis persecutionem pravorum dominum metuit, neque nunc grana boni operis seminat, neque tunc manipulos sanctæ retributionis secat.

At contra, præcipites dum bonorum actuum præveniunt tempus, meritum pervertunt, et sæpe in malis corrunt, dum bona minime discernunt. Qui nequaquam quæ quando agant inspiciunt, sed plerumque acta quia ita non debuerunt agere cognoscunt. Quibus sub auditoris specie recte apud Salomonem dicitur: *Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non paenitebis* (Eccl. xxxii, 24). Et rursum: *Palpebrae tue precedant gressus tuos* (Prov. iv, 25). Palpebrae quippe gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præveniunt. Qui enim neglit considerando prævidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed prævidendo sibimetipsi non antecedit, atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit.

CAPUT XVI [Al. XL].

Quomodo admonendi mansueti et iracundi.

(Admonitio 17.) Aliter admonendi sunt mansueti, atque aliter iracundi. Nunnunquam enim mansueti cum presunt, vicinum et quasi juxta positum torporem desidiæ patiuntur. Et plerumque nimia resolutione lenitatis, ultra quam necesse est vigorem distinctionis emolliunt. At contra iracundi cum regiminum loca percipiunt, quo impellente ira in mentis vœsaniam **57** devolvuntur, eo etiam subditorum vitam dissipata quietis tranquillitate confundunt. Quos cum furor agit in præceps, ignorant quidquid irati faciunt, ignorant quidquid a semet-

^a Hoc est, adversantium pravorum impetus, et opnugnationes. De sensu vocis hujus apud Gregorium, vide l. ii Moral. n. 51.

^b Hic sanctus Doctor librum Ecclesiastici diserte Salomoni tribuit, cuius auctorem sæpe alii appellantum, quemdam sapientem. Vide l. vii Moral. n. 45; l. xx, n. 51; l. xviii, n. 55; l. xxxiii, n. 23. Intra, in admonitione 28, Salomon, juxta quosdam MSS. optimæ fidei, pronuntiatur scriptor hujus sacri libri. Consule ibidem notam ^a.

* Secundus Carn., Corb., Longip., Rothornag., Lyr. et tertius Gemel.: *Isti quod habent amplexantur.*

^A ipsis patiuntur irati. Nunnunquam vero, quod est gravius, iræ suæ stimulatum justitiae zelum putant. Et cum vitium virtus creditur, sine metu culpa cumulatur. Sæpe ergo mansueti dissolutionis torpescunt tædio; sæpe iracundi rectitudinis falluntur zelo. Illorum itaque virtuti vitium latenter adjungitur; his autem suum vitium quasi virtus fervens videtur. Admonendi sunt igitur illi ut fugiant quod juxta ipsos est, isti quod in ipsis est attendant; illi quod non habent discernant, • isti quod habent. Amplexantur mansueti sollicitudinem, damnant iracundi perturbationem. Admonendi sunt mansueti, ut habere etiam æmulationem justitiae studeant; admonendi sunt iracundi, ut æmulationi quam se habere existimant, mansuetudinem subjungant. Idcireo namque Spiritus sanctus in columba nobis est et in igne monstratus, quia videlicet omnes quos implet, et columbae simplicitate mansuetos, et igne zeli ardentes exhibet.

Nequaquam ergo sancto Spiritu plenus est, qui aut in tranquillitate mansuetudinis servorem æmulationis deserit, aut rursum in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit. Quod fortasse melius ostendimus, si in medium Pauli magisterium proferamus, qui duobus discipulis et non diversa charitate præditis, diversa tamen adjutoria prædicationis impendit. Timotheum namque admonens, ait: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina* (II Tim. i, 2). Titum quoque admonet dicens: *Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio* (Tit. ii, 15). Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat, ^D ut in exhibenda hac, alteri imperium, atque alteri patientiam proponat, nisi quod mansuetoris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum? Num per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat. Illi quod deest jungit, huic quod super est subtrahit. Illum stimulo impellere nititur, huic freno moderatur. Magnus quippe susceptæ Ecclesiæ colonus, alios palmites ut crescere deheant rigat; alios cum plus justo crescere conspicit resecat, ne aut non crescendo non ferant fructus, aut, immoderate crescendo, quos protulerint amittant. Sed longe alia est ira quæ sub æmulationis specie subripit, alia quæ turbatum cor et sine justitiæ prætextu confundit. Illa enim in hoc quod debet inordinate extenditur, hæc autem semper in his quæ non debet inflammatur. Sciendum quippe est quia in hoc ab impatientibus iracundi differunt, quod illi ab aliis illata non tolerant, isti autem etiam quæ tolerantur important. Nam iracundi sæpe etiam • se de-

Mansueti per sollicitudinem torporei damment, iracundi perturbationem. Ita etiam primus Carnot., adjecto ^a ut, ante torporem. In Laud., Belv. et tertio Carnot.: *Illi quid habent discernant, isti quod non habent amplexantur.* *Mansueti per sollicitudinem torporei damment.* Duo priores Gemel.: *Mansueti pro sollicitudine torp. damment.* Sequitur cum omnibus Edit. Trecensem.

^a Belv. et secundus Carn., ut ad exhibenda hæc.
^c Laud., deditigantes inseq. Tertius Carnot., deci-
nantes ut deditigantes inseq.

clinantes insequuntur, rixæ occasionem commovent, labore contentionis gaudent; quos tamen melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus. Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto^a liberius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebriæ, omne rectum quod dicitur, perversum videtur. Unde et Nabal ebrio culpam 58 suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit (*I Reg. xxv, 37*). Idcireo enim malum quod fecerat, cognoscere potuit, quia hoc ebrios non audivit.

Cum vero ita iracundi alios impetunt, ut declinari omnino non possint, non aperta exprobratione, sed sub quadam sunt cautela reverentia parendo seriendi. Quod melius ostendimus, si Abner factum ad medium deducamus. Hunc quippe cum Asael vi incaute præcipitationis impeteret, scriptum est: *Locutus est Abner ad Asael, dicens: Recede, noli me persequi, ne compellar confondere te in terram. Qui audire cœnsepsit, et nosuit declinare. Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mortuus est* (*II Reg. ii, 22, 23*). Cujus enim Asael typum tenuit, nisi eorum, quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu tanto caute declinandi sunt, quanto et insane rapiuntur. Unde et Abner, qui nostro sermone patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cujuspam ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequenter non vult ferire. Sed cum iracundi nulla consideratione se mitigant, et quasi Asael persequi et insanire non cessant, necesse est ut hi qui furentes conantur reprimere, nequaquam se in furore ergant, sed quidquid est tranquillitatis ostendant; quedam vero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furentis animum pungant. Unde et Abner cum contra persequenter substitit, non eum recta, sed aversa asta transforavit. Ex mucrone quippe percuteere, est impetu aperiæ increpationis obviare. Aversa vero hasta persequenter ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, et quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod et exercent statim cadunt. Qui ergo b a fervoris sui impetu sub lenitatis percusione resilunt, quasi sine ferro moriuntur.

CAPUT XVII [Al. XL1].

Quomodo admonendi humiles et elati.

(Admonitio 18.) Aliter admonendi sunt humiles, atque aliter elati. Illis insinuandum est quam sit vera excellentia quam sperando tenent; istis vero intimationum est quam sit nulla temporalis gloria, quam et amplectentes non tenent. Audiant humiles quam

^a Gemet. ac pl. Norm., *tanto libertius*.

^b Editi, a furoris sui, contra MSS. tam Angl. quam nostrorum fidem.

^c De hoc loquendi modo Gregorio familiali, vide

A sint æterna quæ appetunt, quam transitoria quæ contemnunt; audiant elati quam sint transitoria quæ ambunt, quam æterna quæ perdunt. Audiant humiles ex magistra voce Veritatis: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc. xviii, 14*); audiant elati: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (*Ibid.*) Audiant humiles: *Gloriam procedit humilitas*; audiant elati: *Ante ruinam exaltatur spiritus* (*Prov. xv, 33; xvi, 18*). Audiant humiles: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai. lxvi, 2*)? audiant elati: *Quid superbis terra et cinis* (*Ecli. x, 9*)? Audiant humiles: *Deus humiliat respicit*; audiant elati: *Et alta a longe cognoscit* (*Psal. cxxxvii, 6*). Audiant 59 humiles, quia *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (*Matth. xx, 28*); audiant elati, quia *initium opinis peccati superbia est* (*Ecli. x, 15*). Audiant humiles, quia *Redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem* (*Philip. ii, 8*); audiant elati quod de eorum capite scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbie* (*Job. xli, 25*). Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis enim noster inter opinia conditus, voluit videri supra omnia elatus: Redemptor autem noster magnus manens super omnia, c fieri inter omnia dignatus est parvus.

Dicatur ergo humilibus, quia dum se dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in apostatae angeli imitationem cadunt. Quid itaque elatione dejectus, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit? Est tamen aliud quod in eis debeat caute pensari, quia sæpe quidam humilitatis decipiuntur specie, quidam vero elationis sua ignoratione falluntur. Nam plerumque nonnullis qui sibi humiles videntur, is qui hominibus deferri non debet, conjunctus est timor; plerumque vero elatos comitari solet liberae vocis assertio. Et cum quedam increpanda sunt vitia, illi reticent ex timore, et tamen taceere se aestimant ex bumilitate, isti loquuntur per impatiens elationis, et tamen se credunt loqui per libertatem rectitudinis. Illos ut perversa non increpent, sub specie humilitatis premit culpa formidinis; istos ad increpanda quæ non debent, aut magis increpanda quam debent, sub imagine libertatis effrenatio impellit tumoris. ^d Unde et elati admonendi sunt (*ii, q. 7, c. Admonendi*), ne plus quam decet sint liberi; et humiles admonendi sunt, ne plus quam expedit sint subjecti, ne aut illi defensionem justitiae vertant in exercitationem superbie, aut isti cum student plus quam necesse est hominibus subjici, compellantur eorum etiam virtus venerari.

Considerandum vero est quod plerumque elatos

^{1. xv Moral., n. 20; 1. xvi, n. 37, ac passim.}

^d Gratianus hæc referens, non verba sed sensum reddit.

utilius corripimus, si eorum correptionibus quædam laudum fomenta misceamus. Inferenda namque illis sunt aut alia bona quæ in ipsis sunt, aut dicendum certe quæ poterant esse si non sunt; et tunc demum resecanda sunt mala quæ nobis displicant, cum prius ad audiendum eorum placabilem mentem fecerint præmissa bona quæ placent. Nam et equos indomitos blanda prius manu tangimus, ut eos nobis plenius postmodum etiam per flagella subigamus. Et amaro pigmentoru[m] poculo mellis dulcedo adjungitur, ne ea quæ saluti profutura est, in ipso gustu aspera amaritudo sentiatur; dum vero gustus per dulcedinem fallitur, & humor mortiferus per amaritudinem vacuatur. Ipsa ergo in elatis invectionis exordia, permixta sunt laude temperanda, ut dum admittunt favores quos diligunt, etiam correptiones recipient quæs oderunt.

Plerumque autem persuadere elatis utilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius **60** quam illis profuluru[m] dicamus, si eorum ^b meliorationem nobis magis quam sibi impendi postulemus. Facile enim ad bonum elatio flectitur, si et aliis ejus inflexio prodesse creditur. Unde Moyses, qui regente se Deo, deserti iter aerea columna duce pergebat ^c cum Ilobab cognatum suum a gentilitatis conversatione vellet educere, et omnipotentis Dei dominio subjicare: *Proficiscimur ad locum quem Dominus datus est nobis; veni nobiscum, ut bene faciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israeli. Cui cum respondisset ille: Non vadam tecum, sed revertar in terram meam in qua natus sum; illico adjunxit: Noli nos relinquere; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris duxor noster (Num. x, 29, seq.).* Neque enim Moysi intentem ignorantia itineris angustabat, quem et ^d ad prophetæ scientiam cognitio Divinitatis expanderat, quem columnam exterius praebat, quem de cunctis interius per conversationem cum Deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet vir providus elato auditori colloquens, solatum petivit ut daret; ducem requirebat in via, ut dux ei fieri potuisset ad vitam. Egit itaque ut superbus auditor voci ad meliora suadent eo magis fieret devotus, quo putaretur necessarius; et unde se exhortatorem suum præcedere crederet, inde se sub verbis exhortantis inclinaret.

CAPUT XXIII [Al. XLII].

Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes.

(Admonitio 19.) Aliter admonendi sunt pertinaces, atque aliter inconstantes. Illis dicendum est quod plus de se quam sunt sentiunt, et idcirco alienis consiliis non acquiescunt; istis vero intimandum est

^a Laud. et secundus Gemet., *humor mortifer*. Sic quoque legitur in Gemet. primo, sed a secunda manu.

^b Laud., Longip., Val. Cl., duo priores Gemet., et tertius Carnot., *moderationem*.

^c Al., *Jetro*. Cod. Corb. habet *utramque lectio nem*.

^d Laud., Rothom., Lyr., *ad prophetæ In Trec.*, Corb. et plerisque legitur, quam, sc. mentem, pro

A quod vale se despicienes negligunt, et ideo levitate cogitationum a suo judicio per temporum momenta flectuntur. Illis dicendum est quia nisi meliores se cæteris estimarent, nequaquam cunctorum consilia sua deliberationi postponerent; istis dicendum est quia si hoc quod sunt, utcunque attenderent, nequaquam eos per tot ^e varietatis latera mutabilitatis aura versaret. Illis per Paulum dicitur: *Nolite prudentes esse apud vosmetipos (Rom. xii, 16)*; at contra isti audiunt: *Non circumferamur omni reno doctrinae (Ephes. iv, 14)*. De illis per Salomonem dicitur: *Comedent fructus viæ sue, quisque consiliis saturabuntur (Prov. i, 31)*; de istis autem ab eo rursus scribitur: *Cor stultorum dissimile erit (Ibid., xv, 7)*. Cor quippe sapientum sibimetipsi semper est simile; B quia dum rectis persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor vero stultorum dissimile est, quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id quod fuerat manet. Et quia quædam virtus sicut ex semelipsis gignunt alia, ita ex aliis oriuntur, sciendum suminopere est quod tunc ea corripiendo melius tergimus, cum ab ipsa amaritudinis sue fonte siccamus. Pertinacia quippe ex superbia, inconstantia vero ex levitate generatur.

Admonendi igitur sunt pertinaces, ut elationem suæ cogitationis agnoscant, et semelipsos vincere studeant; ne dum rectis aliorum suasionibus foris superari despiciunt, intus a superbia **61** captivi tenentur. Admonendi sunt, ut solerter aspiciant quia Filius hominis, cui una semper cum Patre voluntas est, ut exemplum nobis frangendæ nostræ voluntatis præbeat, dicit: *Non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris (Joan. v, 30)*. Qui ut hujus adhuc virtutis gratiam commendaret, servaturum se hoc in extremo judicio præmisit, dicens: *Ego a me ipso non possum facere quidquam, sed sicut audio, judico (Ibid.)*. Quia itaque ^f conscientia dignatur homo alienæ voluntati acquiescere, quando Dei et hominis Filius, cum virtutis sue gloriam venit ostendere, testatur se non a semelipso judicare?

At contra admonendi sunt inconstantes, ut intentem gravitate roborent. Tunc enim genimina in se mutabilitatis sarefaciunt, cum a corde prius radicem levitatis abscidunt, quia et tunc fabrica robusta contruitur, cum prius locus solidus, in quo fundamentum ponи debeat, providetur. Nisi ergo ante mentis levitas caveatur, cogitationum inconstantia minime vinclatur. A quibus se alienum Paulus fuisse perhibuit, cum dicit: *Nunquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, est et non (1 Cor. i, 17)*? Ac si aperte dicat: Idcirco mu-

^g *qui*

^e Edit. plerisque, *varietatis littora*, quibus ex Ms. ignoramus. Paulo post habent, *fructus vineæ sue pro via*. Hebr. textus, ejusque versiones, nec non Ms. s. sancti Gregorii cogunt legere, *via sue*.

^f Laud., *constantia*.

^g Laud., et tertius Gemet., *arescunt*. Alii Norm., arefiant.

tæbilitatis aura non moveor, quia levitatis vitio non succumbo. A in honore aliquo ad saturitatem carnis (*Coloss.* ii, 23).

CAPUT XIX [AL. XLIII].

Quomodo admonendi qui intemperantius, et qui parcias cibo utuntur.

(*Admonitio 20.*) Aliter admonendi sunt gulæ dediti, atque aliter abstinentes. Illos enim superfluitas locutionis, levitas operis, atque luxuria; istos vero saepe impatientiae, scœpse vero superbie culpa comitatur. Nisi enim gulæ deditos immoderata loquacitas rape-ret, dives ille qui epulatus quotidie dicitur splendi-de in lingua gravius non arderet, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extreum digihi in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (*Luc.* xvi, 24). Quibus profecto verbis ostenditur quia epulando quotidianè crebrius in lingua peccaverat, qui totus ardens refrigerari se præcipue in lingua requirebat. Rursum quia gulæ deditos levitas protinus operis sequitur, auctoritas sacra testatur, dicens: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod.* xxxii, 6). Quos plerumque edacitas usque ad luxuriam per-trahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Unde et hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentia pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divina voce dicitur: *Per eum et ventre repes* (*Gen.* iii, 14), ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis. Quia gulæ deditos luxuria sequitur, propheta testatur, qui dum aperta narrat, occulta denuntiat, dicens: *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalem* (*Jer.* xxxix, 9; *IV Reg.* xxv, 10, sec. *LXX*). Princeps namque cocorum venter est (*Dist.* 43, *initio*), cui magna cura obsequium a cociis impen-ditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatae. Cocorum igitur princeps muros Jerusalem dejicit; quia dum venter ingluvie ex-tenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.

62 Quo contra nisi mentes abstinentium plerumque impatientia a sinu tranquillitatis excuteret, nequaquam Petrus cum diceret: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentium* (*II Petr.* i, 5); protinus vigilanter adjungeret, dicens: *In abstinentia autem patientiam*. Deesse quippe abstinentibus patientiam præ-vidit, quæ eis ut adesset admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium nonnunquam superbie culpa transfigeret, Paulus minime dixisset: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom.* xiv, 5). Qui rursum ad alios loquens, dum de abstinentiæ virtute gloriantium præcepta perscriberet, adjunxit: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non*

* Trec., Carnot. primus et Belv., a prima manu, *voluptas*. Retinuimus *voluntas*, quod referatur ad locum Isaiae, in quo legitur *voluntates vestræ*. Quan-quam in Trecensi legamus, *voluptates*. At in Hebr. fonte et in translatione septuaginta Interp. ex qua

Qua in re notandum est quod in disputatione sua prædicator egregius superstitioni humilitatis speciem jungit, quia dum plus quam necesse est per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Et nisi aliquando mens ex abstinentia virtute tumesceret, nequaquam hanc velut inter magna merita Pharisæus arrogans studiose numeraret, dicens: *Jejuno bis in sabbato* (*Luc.* xviii, 12). Admonendi ergo sunt gulæ dediti, ne in eo quod escarum delegationi incubant, luxuriae mucrone transfigant; et quanta sibi per esum loquacitas, quanta mentis le-vitas insidietur, aspiciant, ne dum ventri molliter serviant, vitiorum laqueis crudeliter astringantur. B Tanto enim longius a secundo parente receditur, quanto per immoderatum usum dum manus ad cibum tenditur, parentis primi lapsus iteratur. At contra admonendi sunt abstinentes, ut sollicite semper aspiciant, ne cum gulæ vitium fugiunt, acriora his vitia quasi ex virtute generentur; ne dum car-nem macerant, ad impatientiam spiritus erumpant: et nulla jam virtus sit quod caro vincitur, si spiritus ab ira superatur. Aliquando autem dum mens ab-stinentium ab ira se deprimit, hanc quasi peregrina veniens lætitia corrumpit, et eo abstinentiæ bonum deprimit, quo sese a spiritualibus vitiis minime cu-stodit. Unde recte per prophetam dicitur: *In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ* (*Isai. LVIII, 3, sec. LXX*). Et paulo post: *In iudicia et rixas jejunalis, et percutitis pugnis* (*Ibid.*) * Voluntas quippe ad lætitiam pertinet, pugna ad iram. Incas-sum ergo per abstinentiam corpus atteritur, si inor-dinatis dimissa motibus mens vitiis dissipatur. Rursumque admonendi sunt, ut abstinentiam suam et semper sine imminutione custodiant et nunquam hanc apud occultum judicem eximiæ virtutis credant, ne si fortasse magni esse meritum creditur, cor in elationem sublevetur. Hinc namque per prophetam di-citur: *Nunquid tale est jejuniū quod elegi? Sed frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque in-duc in domum tuam* (*Ibid.*, 5).

Qua in re pensandum est virtus abstinentiæ quam parva respicitur, qua nonnisi ex aliis virtuti-bus commendatur. Hinc Joel ait: *Sanctificate jeju-nium*. Jejunium quippe sanctificare, est adjunctis aliis bonis dignam Deo abstinentiam earnis ostendere. Admonendi sunt abstinentes, ut noverint quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, **63** cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus lar-giuntur. Solerter namque audiendum est, quod per prophetam Dominus redarguit, dicens: *Cum jeju-naretis et plangeretis in quinto et in septimo mense per hos septuaginta annos, nunquid jejuniū jejuniastis*

desumuntur laudata verba, legitur voluntas aut vol-untates. In versionibus Syriaca et Arabicæ habes, *cupiditatibus indulges*, *cupiditates queritis*. Verum hic c. *piditantes* non possunt significare voluntates; sed propriam voluntatem.

miti? Et cum comedisti et bibisti, nunquid non robis metepeis comedisti, et vobis metepeis bibisti (Zach. vii, 5 seq.)? Non enim Deo, sed sibi quisque jejunal, si ea quae ventri ad tempus subtrahit, non egenis tribuit, sed ventri postmodum offrenda custodit.

Itaque ne aut illos appetitus gulæ a mentis statu dejiciat, aut istos afflcta caro ex elatione supplantet, audiant illi ex ore Veritatis: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curio hujus mundi* (Luc. xxi, 34). Ubi utilis quoque pavor adjungitur: *Et superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ* (Ibidem, 35). Audiant isti: *Non quod intras in os, coquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coquinat hominem* (Matth. xv, 41). Audiant illi: *Esca ventri, et venter esca; Deus autem et hunc^b et has destruet* (I Cor. vi, 13). Et rursum: *Non in commissationibus et ebrietatibus* (Rom. xiii, 13). Et rursum: *Esca nos non commendas Deo* (I Cor. viii, 8). Audiant isti, quia omnia munda mundis; coquinatio autem et infidelibus nihil est mundum (Tit. i, 15). Audiant illi: *Quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum* (Philip. iii, 19). Audiant isti: *Discident quidam a fide* (I Tim. iv, 1, 3). Et paulo post: *Prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipendum cum gratiarum actions fidelibus et his qui cognoverunt veritatem*. Audiant illi: *Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum: neque in quo frater tuus scandalisatur* (Hom. xiv, 21). Audiant isti: *Modo vino utere propter stomachum et frequentes tuas infirmitates* (I Tim. v, 23). Quatenus et illi discant cibos carnis^c inordinate non appetere, et isti creaturam Dei quam non appetunt, non audeant condemnare.

CAPUT XX [AI, XLIV].

Quomodo admonendi qui sua distribuunt, et qui rapiunt aliena.

(Admonitio 21.) Aliter admonendi sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, atque aliter qui adhuc et aliena rapere contendunt. Admonendi namque sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, ne cogitatione tumida super eos se quibus terrena largientur, extollant; ne idcirco se meliores sentiunt, quia contineri per se ceteros vident. Nam terrenæ domus dominus famulorum ordines ministeriaque dispergiens, hos ut regant, illos vero statuit ut ab aliis regantur. Ilos jubet ut necessaria ceteris præbeant, illos ut accepta ab aliis sumant. Et tamen plerunque offendunt qui regunt, et in patrisfamilias gratia permanent qui reguntur. Iram merentur qui dispensatores sunt, sine offensione perdurant qui ex aliena dispensatione

^a Laud., Val. Cl. Corb., Gemet., comedisti et bibisti. Trec., cum comedisti et cum bibisti.

^b Laud. Trec. et duo priores Gemet., et hac.

^c Gennet. et Laud., immoderata.

^d Corb. hic et deinceps longa serie habet nec, pro ne.

^e Aud. primus, non fecimus.

A subsistunt. Admonendi sunt igitur qui jam quæ possident misericorditer tribuunt, ut a cœlesti Domino dispensatores se positos subsidiorum temporalium agnoscant; et tanto humiliter præbeant, quanto et aliena esse intelligunt quæ dispensant. Cumque in illorum ministerio quibus accepta largiuntur **64**

constitutos se esse considerant; nequaquam eorum mentes tumor sublevet, sed timor premat. Unde et necesse est ut sollicite perpendant ne commissa indigne distribuant; ne quedam quibus nulla, ne nulla quibus quedam; ne multa quibus patita, ne patita præbeant quibus impendere multa debuerunt; ne præcipitatione hoc quod tribuunt inutiliter spargant; ne tarditate petentes noxie crucient; ne recipienda hic gratiae intentio subrepatur; ne dationis lumen laudis transitoriae appetitio exstinguat; ne oblatum munus conjuncta tristitia obsident; ne in bene oblato munere animus plus quam decet hilarescat, ne sibi quidquam, cum totum recte impleverint, tribuant, et simul omnia postquam peregerint perdant. Ne enim sibi virtutem suæ liberalitatis deputent, audiant quod scriptum est: *Si quis administrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus* (I Petr. iv, 11).

Ne in benefactis immoderatus gaudent,

audiant quod scriptum est: *Cum feceritis omnia que præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus* (Luc. xvii, 10). Ne largitatem tristitia corrumpat, audiant quod scriptum est: *Hilarem enim datorem diligit Deus* (II Cor. ix, 7). Ne ex impenso munere transitoriam laudem quaerant, audiant quod scriptum est: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua* (Matth. vi, 3); Id est, pia dispensationi nequaquam se gloria vitæ praesentis admisceat, sed opus rectitudinis^f appetitio ignoret favoris. Ne impensa gratiae vicissitudinem requirant, audiant quod scriptum est: *Cum facis prandium aut canam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinus divites, ne forte et ipsi te reinvitant, et fiat tibi retributio: sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos cæcos; et beatus eris, quia non habent unde retribueri tibi* (Luc. xiv, 12 seq. etc.). Ne quæ præbenda sunt ceteri, sero præbeantur, audiant quod scriptum est: *Nedicas amico tuo: Vade et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possidere* (Prov. iii, 28). Ne sub obtenu^b largitatis ea

Dqua possident inutiliter spargant, audiant quod scriptum est: *Sedet eleemosyna in manu tua. Ne cum multa necesse sint, pauca largiantur, audiant quod scriptum est: Qui parce seminat, parce et metet* (II Cor. ix, 6). Ne cum pauca oportet, plurima præbeant et ipsi postmodum minime inopiam tolerantes ad impatientiam erumpant, audiant quod scriptum est: *Non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex*

^f In Edit., appetitionem. Cogimur sequi MSS. turbam, et quidem optimorum, sc., Trec., Laud., Corb., duorum priorum Carnot.

^g Ita Corb., Trec., Laud., Gemet. Consentit vet. Edit. 1518. Aliæ habent, unde retribuant.

^h Laud. et nonnulli, pietatis.

æqualitate, vestra abundantia illorum inopiam suppleat et ut illorum abundantia vestrae inopie sit supplementum (*Ibid. viii, 13, 14*). *Cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impunitate exquirit. Prius namque præparandus est pauperis animus, et tunc aut multa sunt aut cuncta largendi, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mente deterioris maturatio subsequens perdat. Ne omnino nihil eis præbeant, quibus conserre aliquid parvum debent, audiant quod scriptum est: Omnes petenti te tribue* (*Luc. vi, 30*). *Ne saltem aliquid præbeant, quibus omnino conserre non debent, audiant quod scriptum est: Da bono, et non receperis peccatorum; benefac humill, et non deridis impio* (*Ecclesi. xii, 4*). *Et rursus: Panem tuum et vinum super sepulturam justi constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus* (*Tob. iv, 17*).

65 *Panem enim suum et vinum peccatoribus præbet, qui inquis subsidia pro eo quod inqui sunt impendit. Unde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutrunt bistrones. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit; nimis non peccatorem, sed justum pauperem nutrit, quia in illo non culpani, sed naturam diligunt.*

Admonendi sunt etiam qui jam sua misericorditer largiuntur, ut sollicitè custodiè studeant, ne cum cœnissa peccata eleemosynis redimunt, adhuc redimenda committant; ne venalem Dei justitiam aestiment, si eum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inuite peccare. Plus est namque anima quam esca, et corpus quam vestimentum (*Matth. vi, 25; Luc. xii, 23*). *Qui ergo escam aut vestimentum pauperibus largitur, sed tamen animæ vel corporis iniuriantate polluitur, quod minus est justitiae obtulit, et quod maius est, culpæ; sua enim Deo dedit, et se diabolo.*

At contra admonendi sunt qui adhuc et aliena rapere contendunt, ut sollicitè audiant quid veniens in judicium Dominus dicat. At namque: Esurivi, et non dedistis mihi manducare; siti, et non dedistis mihi bibere; hospes eram, et non collegiasti me; nudus, et non operiasti me; infirmus et in carcere, et non visitasti me (*Matth. xxv, 35, 36*). Quibus etiam præmittit, dicens: *Discedite a me, maledicti, in ignem eternam, qui paratus es diabolo et angelis ejus* (*Matth. xxv, 41*). Ecce nequaquam audiunt, quia rapinas vel quælibet alia violenta commiserunt, et tamen æternis gehennæ ignibus mancipantur. Hinc ergo colligendum est quanta damnatione plectendi sunt qui rapiunt aliena, si tanta animadversione ferriuntur qui sua indiscrete fenerunt. Perpendant

^a Corb., Belv., et duo priores Carnot., qui rapinaz.

^b Trecc., tres Gemet., Rothom., Audoen., Lyr., qui non habere in communione mundi minime potestis. Fortasse hic minime, non habet vim negandi, sed significat: ne minimam quidem mundi portionem aliis ha-

A quo eos obliget reatu res rapia, si tali subjicit poena non tradita. Perpendant quid mereatur iniquitia illata, si tanta percussione digna est pietas non impensa.

Cum aliena rapere intendunt, audiant quod scriptum est: Vae ei qui multiplicat non sua; nequeque aggravat contra se densum lutum (*Abac. ii, 6*)? *Avaro quippe contra se densum lutum aggreditur, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Cum multiplicare large habitationis spatia cupiunt, audiant quod scriptum est: Vae qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Nunquid habitabitis soli vos in medio terræ* (*Isai. v, 8*)? *Ac si aperte diceret: Quoniamque vos extenditis, b qui habere in communione mundo conservates minime potestis?* *Conjunctorum quidem premitis, sed contra quos valeatis vos extendere, semper inveneritis. Cum augendis pecunias inhibant, audiant quod scriptum est: Avarus non impletur pecunia; et quia amat divitias, non capiet fructus ex eis* (*Ecclesi. v, 9*). *Fructus quippe ex illis caperet, si eas bene spargere non amando voluisse. Qui vero eas diligendo retinet, hic utique sine fructu derelinquet. Cum repleri cunctis simul e opibus inardescunt, audiant quod scriptum est: Qui festinat ditari, non erit innocens* (*Prov. xxviii, 20*); *profecto enim qui attingere opes ambit, vitare peccatum negligit; et more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidus conspicit, quo stranguletur peccati laqueo non agnoscit.*

66 *Cum quælibet præsentis mundi lucra desiderant, et ea quæ de futuro d^a damna patientur, ignorant, audiant quod scriptum est: Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit* (*Prov. xx, 21*). *Ex hac quippe vita initium ducimus, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus: qui itaque in principio hæreditari festinant, sortem sibi in novissimo benedictionis amputant; quia dum per avaritiae nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes flunt. Cum vel plurima ambiant, vel oblinere cuncta quæ ambierint possunt, audiant quod scriptum est: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat* (*Matth. xvi, 26*)? *Ac si aperte Veritas dicat: Quid prodest homini si totum quod extra se est congregat, si hoc ipsum solum quod ipse est, damnat?* *Plerumque autem citius raptorum avaritia corrigitur, si in verbis admonentis quam fugitiva sit præsens vita, monstretur: si eorum ad medium memoria ducatur, qui et ditari in hoc mundo diu conati sunt, et tamen in adeptis divitiis diu manere nequierunt, quibus festina mors repente et simul abstulit quidquid eorum nequitia nec simul nec repente congregavit; qui non solum hic rapta reliquerunt, sed secum ad judicium causas rapinæ*

^a bitandam conceditis. Vide supra, c. 13, nota e.

^b In vet. Edit. 1518 et Gussanv., operibus, crasso errore.

^c Vitiosæ in Excusis, de futuro damno.

^d Gussanv., non minori errore, benedictione.

detulerunt. Horum itaque exempla audiant, quos in verbis suis proculdubio et ipsi condemnant; ut cum post verba ad cor redeunt, imitari saltem quos iudicant, erubescant.

CAPUT XXI [AI. XLV].

Quomodo admonendi qui aliena non appetunt, sed sua retinent; et qui sua tribuentes, aliena tamen rapiunt.

(*Admonitio 22.*) Aliter admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur; atque aliter qui et ea quae habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt. Admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicite quod ea de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert. Incassum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatum vindicant; qui cum accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur, quia tot pene quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt. Nam cum quilibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; justitiae debitum potius solvimus, quam misericordiae opera implemus. Unde et ipsa Veritas cum de misericordia caute exhibenda loqueretur, ait: *Attende ne justitiam vestram faciat coram hominibus* (*Matth. vi, 1*). Cui quoque sententiæ etiam Psalmista concubens dicit: *Dispersit dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum* (*Psal. ci, 9*). Cum enim largitatem impensam pauperibus præmisisset, non hanc vocare misericordiam, sed justitiam maluit; quia quod a communi Domino tribuitur, justum profecto est, ut quicunque accipiunt, eo communiter utantur. Ille etiam Salomon ait: *Qui justus est, tribuet et non cessabit* (*Prov. xxi, 26*). Admonendi sunt quoque ut sollicite attendant quod sicut linea quæ fructum non habuit, contra hanc districtus agricola queritur, quod etiam terram occupavit. **67** Terram quippe sicut linea sine fructu occupat, quando mens tenacium hoc quod prodesse multis poterat, inutiliter servat. Terram sicut linea sine fructu occupat, quando locum quem exercere alius ^a per solem boni operis valuit, stultus per desidiae umbram premit.

Hil autem nonnunquam dicere soleant: Coucessis utimur, aliena non querimus, et si digna misericordiae retributione non agimus, nulla tamen perversa perpetramus. Quod idcirco sentiunt, quia videlicet aurem cordis a verbis cœlestibus claudunt. Neque enim dives in Evangelio, qui induebatur purpura et byssio, qui epulabatur quotidie splendide (*Luc. xvi, 19, seq.*), aliena rapuisse, sed infructuose propriis usus suis perhibetur, eumque post hanc vitam ultrix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum gessit,

^a Carnot. primus, per solem boni operis; alii contradicunt, aliundeque legendum solem probat umbra oppositio.

^b Corrupte Guss., quasi ariditate radicis exsiccentur. Lectioni nostræ favent duo MSS. S. Germ. et ceteri. Ratio quoque suffragatur; nam exsecutur optime referunt ad ea quæ immediate præmissa sunt: *ictum securis vicine prævideant.*

^c Ekeusi, inconsultis MSS., ne dum valde munifici

A sed quia immoderato usu totum se licitis tradidit.

Admonendi sunt tenaces, ut noverint quod banc primam injuriam faciunt Deo, quia danti sibi omnia, nullam misericordiae hostiam reddunt. Hic enim Psalmista ait: *Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ* (*Psal. xlvi, 8*). Pretium namque redemptionis dare, est opus bonum prævenienti nos gratias reddere. Hinc Joannes exclamat dicens: *Jam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Luc. iii, 9*). Qui ergo se innoxios, quia aliena non rapiunt testimont, ictum securis vicine prævideant, et torporem improvidæ securitatis amittant, ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a præsenti vita funditus ^b quasi a viriditate radicis exsecutur.

B At contra admonendi sunt, qui et ea quæ habent tribuunt, et aliena rapere non desistunt, ^c ne valde munifici videri appetant, et de boni specie deteriores flant. Hi etenim propria indiscrete tribuentes, non solum ut supra jam diximus, ad impatientiæ murmurationem proruunt; sed cogente se inopia, usque ad avaritiam devolvuntur. Quid ergo eorum mente infelicius, quibus de largitate nascitur avaritia, et peccatorum seges quasi ex virtute seminatur? Prius itaque admonendi sunt ut tenere sua rationabiliter sciant, et tunc demum ut aliena non ambiant. Si enim radix culpæ in ipsa effusione non exuritur, nunquam per ramos exuberans avaritiæ spina ^d siccatur. Occasio ergo rapiendi subtrahitur, si bene prius jus possidendi disponatur. Tunc vero admoniti audiant, quomodo quæ habent misericorditer tribuant, quando nimirum didicerunt ut bona misericordiae per interjectam rapinæ nequitiam non confundant. Violenter enim exquirunt quæ misericorditer largiuntur. Sed aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare: quæ jam nequaquam misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit quæ per virus pestilæ radicis amarescit. Hinc est enim quod ipsa etiam sacrificia per prophetam Dominus reprobavit, dicens: *Ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto* (*Isai. lxi, 8*). Hinc iterum dixit: *Hostiae impiorum abominabiles, quæ 68 offeruntur ex acelere* (*Prov. xxi, 27*). Qui D saepè quoque et indigentibus subtrahunt quæ Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione renuat per quemdam sapientem Dominus demonstrat, dicens: *Qui offerit sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* (*Ecli. xxxiv, 24*). Quid namque esse intolerabilius potest, quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque videri appetunt, de boni.

^d Carnot. secundus, secatur.

Duo priores Gemet., per Salomonem. In Trec. legitur, quemdam sapientem. At in marg. notatur eadem manu, *Apud Salomonem*, id est, *apud Sal.* Nam in vet. MSS. ⁱ pro ^d solet usurpari. Eadem nota legitur infra in hoc Cod. in Admon. 31, ubi laudatur alias Ecclesiastici locus.

sacrificium quanta ira aspiciatur ostenditur, quod orbati patris dolori comparatur. Et tamen plerumque quanta tribuunt, pensant; quanta autem rapiunt, considerare dissimulant. Quasi mercede numerant, et perpendere culpas recusant. Audiant itaque quod scriptum est: *Qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum* (*Aggæi. vi.*). In sacculo quippe pertuso videtur, quando pecunia mittitur; sed quando amittitur, non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quantum rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt, quia profectio has^a in spem suæ fiduciae intuentes congerunt, sed non intuentes perdunt.

CAPUT XXIII. [AI. XLVI].

Quomodo admonendi sunt discordes et pacati.

(Admonitio 23.) Aliter admonendi sunt discordes, atque aliter pacati. Discordes namque admonendi sunt ut certissime sciant quia quantislibet virtutibus polleant, spiritales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum quippe est: *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, paz* (*Gal. v. 22*). Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Hinc Paulus ait: *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis* (*I Cor. iii. 3*)? Hinc iterum quoque dicit: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr. xii. 14*). Hinc rursum admonens ait: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unus corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae* (*Ephes. iv. 3, 4*). Ad unam ergo vocationis spem nequaquam pertingitur, si non ad eam unita cum proximis mente curratur. At saepè nonnulli quo quædam specialiter dona percipiunt, eo superbiendo donum concordia quod majus est, amittunt; ut si fortasse carnem præ cæteris gulae respiratione quis edimat, concordare eis quos superat abstinendo contemnat. Sed qui abstinentiam a concordia separat, quid admoneat Psalmista perpendat; ait enim: *Laudate eum in tympano et choro* (*Psal. cl. 4*). In tympano namque sicca et percussa pellis resonat, in choro autem^b voces societas concordant. Qui quis itaque corpus affigit, sed concordiam deserit, Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in choro. Saepè vero dum quosdam major scientia erigit, a cæterorum societate disjungit, et quasi quo plus sapiunt, eo a concordia virtute despiciunt. Hi itaque audiant quid per semetipsam Veritas dicat: *Habete sal in vobis, et pacem habeite inter vos* (*Marc. ix. 49*). Sal quippe sine pace non virtutis est dominum, sed damnationis argumentum. Quo enim quisque melius sapit, et eo deterius delinquit; et idcirco inexcusabiliter merabitur supplicium, quia prudenter^c si voluisset, potuit vitare peccatum. Quibus recte quoque per Jacobum dicitur: *Quod si zelum amarum habetis, et*

A contentiones sunt in corde vestro, nolite gloriari, et mendaces esse adversum veritatem. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalia, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica (*Jac. iii. 14, 15, 17*). Pudica videlicet, quia caste intelligit; pacifica autem,^d quia per elationem se minime a proximorum societate disjungit. Admonendi sunt dissidentes, ut noverint quod tardiu nullum boni operis Deo sacrificium immolant, quandiu a proximorum charitate discordant. Scriptum namque est: *Si offeres munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth. v. 28, B 24*). Ex qua scilicet præceptione pensandum est quorum hostia repellitur, quam intolerabilis culpa monstratur. Nam cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pensamus quanta sint mala discordia, quæ nisi existincta funditus fuerint, bonum subsequi non permittunt. Admonendi sunt discordes, ut si aures a mandatis coelestibus^e declinant, mentis oculos ad consideranda ea quæ in infimis versantur aperiant; quod saepè aves unius ejusdemque generis sese socialiter volando non deserunt, et quod gregatim animalia bruta pascuntur. Quia si solerter aspicimus, concordando sibi irrationalis natura indicat, quantum malum per discordiam rationalis natura committat, quando hæc^f a rationis intentione perdidit, quod illa motu naturali custodit.

C At contra admonendi sunt pacati, ne dum plus quam necesse est, pacem quam possident amant, ad perpetuam pervenire non appetant. Plerumque enim gravius intentionem mentium rerum tranquillitas tentat; ut quo non sunt molesta quæ tenent, eo minus amabilia flant quæ vocant; et quo delectant præsentia, eo non inquirant æterna. Unde et per semetipsam Veritas loquens, cum terrenam pacem a superna distingueret, atque ad venturam discipulos ex præsenti provocaret, ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (*Joan. xiv. 27*). Relinquo scilicet transitoriam, do mansuram. Si ergo in ea cor quæ relicta est figitur, nunquam ad illam quæ danda est, pervenitur. Pax igitur præsens ita tenenda est, et ut diligenter et contemni; ne si immoderate

D diligitor, diligentis animus in culpa capiatur. Unde et admonendi sunt pacati, ne dum niuvis humana pacem désiderant, pravos hominum mores nequaquam redarguant; et consentiendo perversis, ab auctoris sui se pace disjungant; ne dum humana feras jurgia metuunt, interni fœderis^g et discussione feriantur. Quid est enim pax transitoria, nisi quodam vestigium pacis æternæ? Quid ergo esse demen-tius potest, quam vestigia in pulvere impressa diligere, sed ipsum a quo impressa sunt, non aware?

^a Laud. et primus Aud., in specie suæ fiduciae.

^b Editoribus magis placuit, *voces societas*, invitis omnibus MSS. nostris.

^c Laud., eo concordiam deserens deterius delinquit.

^d Corb., quia præstatione.

^e Corb., non declinant.

^f Laud. et Val. Cl., cum rationis. Et quidem sensu meliori. Cogimur tamen sequi Trec. et cæteros Cod., tum manu exaratos, tum excusos.

^g Belv. et duo priores Carn., discussione.

Hinc David dum totum se ad federa pacis interne constringeret, testatur quod cum malis concordiam non teneret, dicens : *Nonne qui te oderunt, Deus, oderum illos, et super inimicos tuos tabescbam?* Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi (*Psal. cxxxviii, 21, 22.*) Inimicos etenim Dei perfecto odio odisse, est et quod facti sunt diligere, **70** et quod faciunt increpare; mores parvorum premore, vitæ prodesse.

Pensandum ergo est, quando ab increpatione quiescitur, quanta culpa cum pessimis pax tenetur, si propheta tantus hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino pravorum inimicitias excitavit. Hinc est quod tribus Levi assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus dicta est conseccasse (*Exod., xxxii, 27, seq.*). Hinc Phinees peccantium civium gratiam spernas, coeuntes cum Madianitis pereculit, et iram Domini iratas placavit (*Num. xxv, 9.*) Hinc per semetipsam Veritas ^a dicit : *Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem missere, sed gladium* (*Matth. x, 34.*) Malorum namque cum incaute amicitiis jungimur, culpis ligamur. Unde Josaphat, qui tot de antea vita praecocissis attollitur, de Achab regis amicitiis pene perituras inerepatur. Cui a Domino per prophetam dicitur : *Impio præbas auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitiam jungeris; et tunc iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucus de terra Iudea* (*11 Par. xix, 24.*) Ab illo enim qui summe rectus est, eo ipso jam discrepat, quo perversorum amicitiis vita nostra concordat. Admonendi sunt pacati, ne si ad correctionis verba prosiliant, temporalem pacem sibi perturbare formident. Rursumque admonendi sunt, ut eamdem pacem dilectione integra intrinsecus teneant, quam per infectionem vocis sibi extrinsecus turbant. Quod utrumque provide se David servasse prohibet, cum dicit : *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis* (*Psal. cxiv, 7.*) Ecco et loquens impugnabatur; et tamen impugnatus, erat pacificus, quia nec insanentes cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (*Rom. xii, 18.*) Hortaturus enim discipulos ut pacem cum omnibus haberent, promisit, dicens : *Si fieri potest, atque subjuxxit: Quod ex vobis est. Difficile quippe erat ut si male acta corriperant, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum temporalis pax in prætoriis cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata necesse est ut in nostro corde servetur. Reete itaque ait: Quod ex vobis est. Ac si nimirum dicat: Quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis qui corripiuntur expellitur, integræ*

^a Hic restituimus textum Evang., magna ex parte mutatum in Editis, duorum Germ., Belvac., Trec., etc., ope.

^b In Laud. et tertio Gemel., inserta suisseris sisania.

A tamen in vestra qui corripitis mente tenetur. Unde idem rursum discipulos admonet, dicens : *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc note: et non commisceamini cum illo, ut confundatur* (*II Thess. iii, 14*): Atque illico adjunxit : *Et nolite ut inimicum existimare illum, sed corripite ut fratrem* (*Ibid., 15.*) Ac si diceret : *Pace cum eo exteriorē solvite, sed interiorē circa illum medullitus custodite; ut peccatis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax a cordibus vestris nec abnegata discedat.*

CAPUT XXIII [AL. XLVII].

Quomodo admonendi qui jurgia serunt, et pacifici.

(*Admonitio 24.*) Aliter admonendi sunt seminarites jurgia, atque aliter pacifici. Admonendi namque sunt qui **71** jurgia seminarunt, ut cuius sint sequaces agnoscent. De apostata quippe angelo scriptum est, cum bonæ messi ^b inserta suisset zizania : *Inimicus homo hoc fecit* (*Matth. xiii, 28.*) De cuius etiam membro per Salomonem dicitur : *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede; digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminal* (*Prov. vi, 12.*) Ecce quem seminarient jurgia dicere voluit, prius apostalam nominavit : quia nisi ^c more superbientis angeli a conspectu Conditoris prius intus aversione mentis cadret, foras postmodum usque ad seminanda jurgia non veniret. Qui recte describitur quod annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque est custodia, ^c quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, subsequenter foras in inconstantiam motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interior radice subsistat. Audiant jurgiorum seminaratores quod scriptum est : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth. v, 9.*) Atque e diverso colligant, quia si filii Dei vocantur qui pacem faciunt, prout dubio Satanas sunt filii qui confundent. Omnes autem qui per discordiam separantur a viriditate dilectionis, arestunt. Qui etsi boni operis fructus in suis actionibus proferunt, profecto nulli sunt, quia non ^d ex unitate caritatis oriuntur. Hinc ergo perpendant seminarantes jurgia, quam multipliciter peccant : qui dum unam nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus concitas alius virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem quæ nimis virtutum omnium mater est, extinguunt. Quia autem nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nil est desiderabilius diabolo extinctione caritatis. Quisquis ergo seminando jurgia dilectionem proximorum perimit, hosti Dei satiliarius servit, quia qua ille amissa cecidit, hanc iste vulneratis cordibus subtrahens, eis iter ascensionis abscidit.

At contra admonendi sunt pacifici, ne tantæ actionis pondus levigent, si inter quos fundare pacem

In Trec. et aliis, zizania usurpatur in singulari.

^c Carnot. primus et Theod., quæ ornata.

^d Laud., ex virtute caritatis.

debeant, ignorant. Nam sicut inultum nocet si unitas desit bonis, ita valde est noxium si nou desit malis. Si ergo perversorum nequitia in pace jungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur; quia quo sibi in malitia congruant, eo se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Hinc namque est quod ^a contra damnati illius vasis, videlicet Antichristi prædictores, divina voce beato Job dicitur: *Membra carnium ejus coherentia sibi* (Job. xli, 14). Hinc sub squamarum specie de ejus satellitibus perhibetur: *Una uni conjugitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas* (*Ibid.*, 7) Sequaces quippe illius quo nulla inter se discordia adversitate divisi sunt, eo in bonorum gravius nece glomerantur. Qui ergo iniquos pace sociat, iniquitati vires administrat, quia bonos deterins deprimit, quos et unanimiter persecuntur. Unde prædictor egregius gravi Pharisæorum Sæduccorumque persecutione deprehensus, inter semetipsos dividere studuit, quos contra se graviter unitos vidit, cum clamavit, dicens: *Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor* (*Act. xxii, 6*). Dumque Sadducei spem resurrectionemque **72** mortuorum esse denegarent, quoniam Pharisæi juxta sacer eloquii præcepta crederent, facta in persecutorum unanimitate dissensio est, et divisa turba illius Paulus exiit, quæ hunc unita prius immuniter pressit. Admonendi itaque sunt qui facienda pacis studiis occupantur, ut pravorum mentibus prius amorem debeant internæ pacis infundere, quatenus eis postmodum valeat exterior paz prodesse; ut dum eorum cor in illius ^b cognitione suspenditur, nequam ad nequitiam ex hujus perceptione rapiatur; dumque ^c supernam provident, terrenam nullo modo ad usum suæ deteriorationis inclinent. Cum vero perversi quique tales sunt, ut nocere bonis nequeant, etiamsi concupiscant, inter hos nimirum debet terrona pax construi et priusquam ab eis valeat superna cognoscari; ut bi scilicet quos contra dilectionem Dei malitia suæ impietas exasperat, saltum ex proximi amore mansuescant; et quasi e vicino ad melius transeant, ut ad illam quæ a se lohge est, pacem Conditoris ascendant.

CAPUT XXIV [AI. XLVIII].

Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles.

(*Admonitio 25.*) ^a Aliter admonendi sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt; atque aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliiter non loquuntur. Admonendi enim enim sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt, ut perpendant, quia saluberrimum vini potum in veneni sibi poculum vertunt, ac per medicinale ferrum vulnere mortali se feriunt, dum per hoc in se sana perirent, per quod

^a Gilot. et alii recent., *contra damnati illius vasis*, *relinquantibus MSS. Trec., German., Belvæi, etc.*, *imo repugnante sanctissimo doctore, qui solet Antichristum vas diaboli appellare*. Vide lib. xxii Moral., pum. 22. Hic autem editoribus placet peccatores Au-

^A salubriter abscondere sauciata debuerunt. Admonendi sunt, ut perpendant quo Scriptura sacra in nocte vite presentis quasi quædam nobis lucerna sit posita, cuius nimirum verba dum non recte intelligent, de lumine tenebrescent. Quos videlicet ad intellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dum enim se præ cæteris sapientes arbitrantur, sequi alios ad melius intellecta despiciunt; atque ut apud imperium vulgus scientias sibi nomen extorquent, student summopere et ab aliis recte intellecta destruere, et sua perversa robrire. Unde bene per prophetam dicitur: *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum* (*Amos i, 13*). Galaad namque acervus testimonii interpretatur. Et quia cuncta simul congregatio Ecclesiam per confessionem servit testimonio veritatis, non incongrue per Galaad Ecclesia exprimitur, quæ esse euangeliorum fidelium, de Deo quæque vera sunt testatur. Prægnantes autem vocantur animæ, quæ intellectum verbi ex divino amore concipiunt, si ad perfectum tempus veniant, conceptam intelligentiam operis ostensione patituræ. Terminum vero suum dilatare, est opinionis suæ nomen extendere. Secuerunt ergo prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum; quia nimirum heretici inentes fidelium quæ jam aliquid de veritatis intellectu conceperant perversa prædicatione perimunt, et scientiae sibi nomen extendunt. Partuorum corda jam de verbi conceptione gravida, **73** erroris gladio scindunt, et quasi doctrinæ sibi opinionem faciunt. Hos ergo cum conamus instruere ne perversa sentiant, admonemus prius necesse est, ne inachem gloriam querant. Si enim radix elationis absconditur, consequenter rami pravæ assertionis arocent. Admonendi sunt etiam, ne errores discordiasque generando, legem Dei quæ idecirco data est ut sacrificia Satanae proflibeat, eamdem ipsam in Satanae sacrificium vertant. Unde per prophetam Dominus queritur, dicens: *Dedi eis frumentum, vinum et oleum, et argenteum multiplicavi eis et atrum, quæ fecerunt Balal* (*Osee ii, 8*). Frumentum quippe a Domino accipimus, quando in dictis obscurioribus subducto tegmine litteræ per medullam spiritus legis interna sentimus. Vinum suum Dominus nobis præstat, cum Scripturæ suæ alia prædicatione nos debemus. Oleum quoque suum nobis tribuit, cum præceptis apertioribus vitam nostram blanda lenitate disponit. Argentum multiplicat cum nobis luce veritatis plena eloquia subministrat. Auro quoque nos dedit, quando eorū nostrum intellectu summi fulgoris irradiat. Quæ cuncta heretici Balal offertunt, quia apud auditorum suorum corda corrupte omnia intellegendo pervertunt. Et de frumento Dei, viño atque oleo, argento pariter et auro, Satanae sacrificium immolant, quia ad errorem discordiæ verba pacis inclinant. Unde admonendi sunt ut perpendant, quia tichristi vasa nuncupare.

^b Duo Gemæt. præores, cogitatione.

^c Corb. et Terius Getti, supetna... terrena; optime supernum, sc., pacem.

^d Laud. et Corb., *Aliter adm., enim sunt,*

Dum perversa mente de præceptis pacis discordiam faciunt, justo Dei examine ipsi de verbis vitæ meriuntur.

At contra admonendi sunt qui recte quidem verba legis intelligunt, sed hæc humilior non loquuntur; ut in divinis sermonibus prius quam aliis eos proferant, semetipsos requirant, ne insequentes aliorum facta, se deserant; et cum recte cuncta de sacra Scriptura sentiunt, hoc solum quod per illam contra elatos dicitur, non attendant. Improbus quippe et imperitus est medicus, qui alienum mederi appetit, et ipse vulnus quod patitur nescit. Qui igitur verba Dei humiliter non loquuntur, profecto admonendi sunt, ut cum medicamina ægris apponunt, prius virus suæ pestis inspiciant, ^a ne alias medendo ipsi moriantur. Admoneri debent, ut considerent ne ^b a virtute dicti, dicendi qualitate discordent, ne loquendo aliud, et ostendendo aliud prædicent. Audiant itaque quod scriptum est: *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (*I Petr. iv, 11*). Qui ergo verba quæ proferunt, ex propriis non habent, cur quasi de propriis timent? Audiant quod scriptum est: *Sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur* (*II Cor. ii, 17*). Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui prædicationis verbum et quia a Deo accepit intelligit, et placere per illud Deo non hominibus querit. Audiant quod scriptum est: *Abominatio Domini est omnis arrogans* (*Prov. xvi, 15*). —Quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam querit, jus dantis invadit; eumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudatur accepit. Audiant quod prædictori per Salomonem dicitur: *Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui. Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (*Prov. v, 15*). Aquam quippe prædictor de cisterna sua bibit, cum ad eorū suum rediens, prius **74** audit ipse quod dicit. Bibit sui fluenta puto, si sui irrigatione verbi infunditur. Ubi bene subjungitur: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide* (*Ibid., 18*). Rectum quippe est ut ipse prius bibat, et tunc prædicando aliis influat. Fontes namque foras derivare, est exterius aliis viam prædicationis infondere. In plateis autem aquas dividere, est in magna auditorum amplitudine juxta uniuscunque qualitatem divina eloquia dispensare. Et quia plerunque inanis gloriae appetitus subrepit dum sermo Dei ad multorum notitiam currit, postquam dictum est: *In plateis aquas divide, recte subjungiatur: Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (*Ibid.*). Alienos quippe malignos spiritus vocat, de quibus per Prophetam tentati hominis voce dicitur: *Alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam* (*Ps. lxxii, 5*). Ait ergo: Aquas et in plateis vide, et tamen solus habe. Ac si apertius dicat: Sic necesse est ut prædicationi exterius servias, quatenus per elationem te immundis spiritibus non con-

^a Trec. et alii MSS. unanimiter ita habent, quod recentiores mutarunt in, *alias medendo*.

^b Eadem libertate, spretis MSS., Gilot. et alii recent. habent, *a virtute dicendi, vivendi qualitate discordent, vel, a virtute dicti, vivendi, etc.*

A jungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te particeps admittas. Aquas ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando et exterius late prædicationem fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus.

CAPUT XXV [AI. XLIX.]

Quomodo admonendi qui officium prædicationis nimia humilitate detrectant, et qui precipiti festinatione occupant.

(*Admonitio 26.*) Aliter admonendi sunt qui cum prædicare digne valeant, præ nimia humilitate formidant; atque aliter admonendi sunt quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit. Admonendi namque sunt qui cum prædicare utiliter possunt, immoderata tamen humilitate refugiunt; ut ex minori consideratione colligant quantum in majoribus rebus derelinquant. Si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias abscondent, ^c adiutores proculdubio calamitatis exstiterint. Quo ergo reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis subtraheant, morientibus mentibus vite remedia abscondunt. Unde et bene quidam sapiens dicit: *Sapientia abscondita et thesaurus d' invitus, quæ utilitas in utrisque* (*Ecli. xx, 32*)? Si populos fames attareret, et occulta frumenta ipsi servarent, ^d auctores proculdubio mortis existarent. Qua itaque plectendi sunt poena considerent, qui cum fame verbi animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiae non ministrant. Unde et bene per Salomonem dicitur: *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis* (*Prov. xi, 26*). Frumenta quippe abscondere, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicatur, quia in solius culpa silentii pro multorum quos corrigere potuit poena damnatur. Si medicinalis artis minime ignari secundum vulnus cernerent, et tamen secare recusarent, profecto peccatum fraternalis mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa involvantur aspiciant, qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligunt sectione verborum. Unde et bene per prophetam **75** dicitur: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine* (*Jer. xlvi, 10*). Gladium quippe a sanguine prohibere, est prædicationis verbum a carnalis vita interfectione retinere. De quo rursum gladio dicitur: *Et gladius meus manducabit carnes* (*Dew. xxxii, 42*).

Hi itaque cum apud se sermonem prædicationis occultant, divinas contra se sententias terribiliter audiant, quatenus ab eorum cordibus timorem timor expellat. Audiant quod talentum qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit (*Math. xxv, 24, seq.*). Audiant quod Paulus eo se a proximorum sanguine mundum credidit, quo seruendis eorum vitiis non pepercit, dicens: *Contestor vos hodierna die,*

^c Laudum., auctores.

^d Carnot. primus, et primus Aud., absconditus.

^e Gemet. et pl. Norm., exactores.

^f Gemet. cum primo Aud., devorabit.

quia mundus sum a sanguine omnium : non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. xx, 26, 27). Audiant quod vox angelica Joannes admonet, cum dicitur : *Qui audit, dicat : Veni (Apoc. xxxi, 17)*. Ut nimurum cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alios quo ipse rapitur trahat; ne clausas fores etiam vocatus inveniat, si vocanti vacuus appropinquat. Audiant quod Isaías quia a verbi ministerio tacuit, illustratus superiore lumine, magna voce pœnitentiae se ipse reprobavit, dicens : *Væ mihi quia tacui (Isai. vi, 5)*. Audiant quod per Salomonem in illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc quod jam obtinuit, torporis vitio non tenetur. Ait namque : *Anima quæ benedicit, impinguabitur ; et qui inebrial, ipse quæque inebrabitur (Prov. xi, 25)*. Qui enim exterius prædicando benedicit, interioris augmenti pinguedinem recipit; et dum vino eloquii auditorum mentem debriare non desinit, potu multiplicati muneris debriatus excrescit. Audiant quod David hoc Deo in munere obtulit, quod prædicationis gratiam quam accepérat non abscondit, dicens : *Ecce labia mea non prohibeo. Domine, tu cognovisti ; justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi (Ps. xxxix, 10, 11)*. Audiant quod sponsi colloquio ad sponsam dicitur : *Quæ habitas in hortis, amici auscultant ; fac me audire vocem tuam (Cant. viii, 13)*. Ecclesia quippe in hortis habitat, quæ ad viriditatem intimam exulta plantaria virtutum servat. Cujus vocem amicos auscultare, est electos quosque verbum prædicationis illius desiderare : quam videlicet vocem sponsus audire desiderat, quia ad prædicationem ejus per electorum suorum animas vellet. Audiant quod Moyses cum irascentem Deum populo cerneret, et assumi ad ulciscendum gladio juberet; illos a parte Dei deuincti existere, qui delinquentium scelera incunctanter ferirent, dicens : *Si quis Domini est, jungatur mihi ; ponat vir gladium super femur suum : ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum (Exod. xxxii, 27)*. Gladium quippe super femur ponere, est prædicationis studium voluptatibus carnis anteferre; ut cum sancta quis studet dicere, curet necesse est illicitas suggestiones edomare. De porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, increpando discurrere. Per medium vero castrorum transire, est tanta æqualitate intra Ecclesiam vivere, ut qui delinquentium culpas redarguit, in nullius se debeat favorem declinare. Unde et recte subjungitur : *Occidat vir fratrem, et amicum, et proximum suum. Fratrem scilicet et amicum et proximum interficit, qui cum punienda inventit, ab increpationis 76 gladio nec eis quos per cognitionem diligit parcit. Si ergo ille Dei dicitur qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur*

* Corb. et alii a Guss. visi, dum divino eloquio.
† Corb., si lignorum.

A proposito esse se Dei denegat, qui in quantum sufficit, increpare vitam carnalium recusat.

At contra admonendi sunt quos a prædicationis officio vel imperfectio, vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit, ne dum tanti sibi onus officii præcipitatione arrogant, viam sibi subsequentis meliorationis abscondit; et cum arripint intempestive quod non valent, perdant etiam quod implere quandoque tempestive potuissent; atque scientiam, quia incongrue conantur ostendere, juste ostendantur amisisse. Admonendi sunt ut considerent quod pulli avium si ante pennarum perfectionem volare appetunt, unde ire in alta cupiunt, inde in ima merguntur. Admonendi sunt ut considerent quod, structuris recentibus necum solidatis, si lignorum pondus superponitur, non habitaculum, sed ruina fabricatur. Admonendi sunt ut considerent quod concepias soles feminæ si priusquam plene formentur proferrunt, nequaquam domos, sed tumulos replent. Hinc est enim quod ipsa Veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos e de virtute prædicationis instruxit, illico adjunxit : *Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto (Luc. xxiv, 49)*. In civitate quippe considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterior evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismeti sis foras etiam alios instruentes examus. Hinc per quemdam sapientem diritur : *C Adolescens loquere in causa tua vix ; et si bis interrogatus fueris, habeat initium responsio tua (Eccli. xxxii, 10)*. Hinc est quod idem Redempter noster, cum in celis sit conditor, et ostensione sue potentiae semper doctor angelorum, ante tricennale tempus in terra magister noluit fieri hominum; ut videlicet præcipitatis vim saluberrimi timoris infunderet, cum ipse etiam, qui labi non posset, perfectæ vita gratiam non nisi perfecta ætate prædicaret. Scriptum quippe est : *Cum factus esset annorum duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem (Luc. ii, 42)*. De quo a parentibus requisito, paulo post subditur : *Invenierunt illum in templo seaentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem (Ibid. 46)*. Vigilanti itaque consideratione pensandum est, quod cum Jesus annorum duodecim dicitur in medio doctorum sedens, non docens, sed interrogans invenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur ne insirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam verbum scientiae ipsis suis doctoribus ministravit. Cum vero per Paulum discipulo dicitur. *Præcipe hoc et doce : nemo adolescentiam tuam contemnat (I Tim. iv, 4)*; sciendum nobis est quia in sacro eloquio aliquando adolescentia juventus vocatur. Quod citius ostenditur, si Salomonis ad medium verba proferantur, qui ait : *Lætare juvenis in adolescentia tua (Eccl. xi, 9)*. Si enim utraque unum

* Laud., de virtutis prædicatione.

esse non decerneret, quem monebat in adolescentia, **A** juvenem non vocaret.

77 CAPUT XXVI [AI. L].

Quomodo admonendi quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla.

(*Admonitio 27.*) Aliter admonendi sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur; atque aliter qui ea quidem quae mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur. Admonendi namque sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur, ne cum cuncta ad votum suppetunt, dantem querere negligant; ^a sed in his quae dantur animum figant; ne peregrinationem pro patria diligent, ne subsidia itineris in obstacula perventionis vertant, ne nocturno lunæ lumine delectati, claritatem solis videre refugiant. Admonendi itaque sunt ut quæque in hoc mundo consequuntur, calamitatis solatia, non autem præmia retributionis credant; sed contra favores mundi mentem erigant, ne in eis ex tota cordis detectione succumbant. Quisquis enim prosperitatem qua uititur, apud judicium cordis, melioris vite amore non reprimit, favorem vite transeuntis in mortis perpetua occasionem vertit. Hinc est enim quod sub Iudæorum specie, qui vincendos ^b se prosperitatibus reliquerunt, in hujus mundi successibus lætantes increpantur cum dicitur: *Dederunt terram meam sibi in hereditatem cum gaudio, et toto corde, et ex animo* (*Ezech. xxxvi, 5*). Qui- bus verbis perpenditur, quod non solum quia gaudeant, sed quod toto corde et ex animo gaudent, districta reprehensione feriantur. Hinc Salomon ait: *Aversio parvolorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos* (*Prov. i, 32*). Hinc Paulus admonet dicens: *Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur* (*I Cor. vii, 30*). Ut videlicet sic nobis quæ suppetunt, exteriori serviant, quatenus a supernæ ^c delectationis studio animum non inflectant, ne luctum nobis internæ peregrinationis temperent eaque in exilio positis subsidium præbent; et quasi felices in transitoriis nos gaudeamus, qui ab æternis ^d nos interimi miseros cernimus. Hinc namque est quod electorum voce dicit Ecclesia: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplectabitur me* (*Cant. ii, 6*). Sinistram Dei, prosperitatem videlicet vitæ præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur; quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur. Hinc rursus per Salomonem dicitur: *Longitudo dierum in dextera ejus, in sinistra vero illius divitiae et gloria*. (*Prov. iii, 16*). Divitiae itaque et gloria qualiter sint habentia docuit, quæ posita in sinistra memoravit. Hinc Psalmista ait: *Salvum me fac dextera tua* (*Ps.*

^a *Gemeticenses, sed a quo dantur animo figant.* Alii Norm., cum tertio Carnot., si in his quæ, etc.

^b *Corb., Belv. et duo priores Carnot., se præsperitate sua.*

^c *Belv., primus et tertius Carn., Rothom., Lyr., Val. Cl., dilectionis.*

^d *Excusi, nos interimi. Adhæreimus Trec., Belv.,*

C cvii, 7). Neque enim ait manu, sed dextera; ut vide- licet cum dexteram diceret, quia æternam salutem quæreret, indicaret. Hinc rursum scriptum est: *Dextera manus tua. Domine, confregit inimicos* (*Exod. xv, 6, sec. LXX*). Hostes enim Dei etsi in sinistra ejus proficiunt, dextera franguntur quia plerumque pravos vita præsens elevat, sed adventus æterna beatitudinis dominat.

Admonendi sunt qui in hoc mundo prosperantur, ut solerter considerent quia præsentis vitæ prospe- ritas aliquando idcirco datur ut ad meliorem **78** vitam provocet, aliquando vero ut in æternum ple- nius damnet. Hinc est enim quod plebi Israelitica Chanaan terra promittitur, ut quandoque ad æterna speranda provocetur. Neque enim rudis ille populus promissionibus Dei in longinquum crederet, si a promissore suo non etiam e vicino aliiquid percepisset. Ut ergo ad æternorum fidem certius roboretur, nequaquam solummodo spe ad res, sed rebus quo- que ad spem trahitur. Quod liquido Psalmista testa- tur, dicens: *Dedit eis regiones gentium, et labores populorum possederunt: ut custodiant justifications ejus, et legem ejus requirant* (*Ps. civ, 44*). Sed cum lar- gientem Deum humana mens boni operis ^e res- ponsione non sequitur, unde nutrita pie creditur, inde justius damnatur. Hinc enim per Psalmistam rursum dicitur: *Dejecisti eos, dum alleverantur* (*Ps. lxxii, 18*). Quia videlicet reprobi cum recta opera divinis muniberibus non rependunt, cum totos se hic deserunt, et affluentibus prosperitatibus dimittunt, unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt. Hinc est quod in inferno cruciato diviti dicuntur: *Recepisti bona in vita tua* (*Luc. xvi, 25*). Idcirco enim bona hic recepit et malus, ut illic plenius mala reci- peret, quia hic fuerat nec per bona conversus.

At contra admonendi sunt, qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur, ut sollicita consideratione perpen- dant, Creator ^f dispositorque cunctorum quanta super eos gratia vigilat, quos in sua desideria non relaxat. Ægro quippe quem medicus desperat, con- cedit ut cuncta quæ concupiscit accipiat. Nam qui sanari posse creditur, a multis quæ appetit prohibetur: et pueris nummos subtrahimus, quibus tota simul patrimonia hereditibus reservamus. Hinc ergo de spe æternæ hereditatis gaudium sumant, quos adversitas vitæ temporalis humiliat; quia nisi sal- vandos in perpetuum cerneret, erudiendos sub disciplinæ regimine divina dispensatio non frenaret. Admonendi itaque sunt qui in his quæ temporaliter concupiscunt, adversitatis labore fatigantur, ut sol- licite considerent quod plerumque etiam justos cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo enpa-

Corb., Laud. et duobus prioribus Carn. Tertius ha- bet, nos interius.

^g *Visum est Editoribus ponere, repensatione pro* respon- *sione, quod legitur in omnibus MSS. nostris.*

^h *Iudem Ed. mutarunt dispositor (sic habent MSS. omnes) in, dispensator.*

comprehendit. Nam sicut in priori hujus voluminis parte jam diximus (*1 parte, c. 3*), David Deo amabilis rectior fuit in servitio, quam cum pervenit ad regnum (*I Reg. xxiv, 18*). Servus namque amore justitiae, deprehensum adversarium ferire tinuit; rex autem persuasione luxuriae devotum militem etiam sub studio fraudis extinxit (*II Reg. xi, 17*). Quis ergo opes, quis potestatem, quis gloriam quærat innoxie, si et illi exsisterunt noxia, qui haec habuit non quæsita? Quis inter haec sine magni discriminis labore salvabitur, si ille in his culpa interveniente turbatus est, qui ad haec fuerat Deo eliciente præparatus? Admonendi sunt ut considerent quia Salomon qui post tantam sapientiam usque ad idolatriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur; sed concessa sapientie funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodivit (*III Reg. xi, 4*).

79 CAPUT XXVII. [AI. LI]

Quomodo admonendi conjugati et cœlestes.

(Admonitio 28.) Aliter admonendi sunt conjugiis obligati, atque aliter a conjugii nexibus liberi. Admonendi namque sunt conjugiis obligati, ut cum vicissim quæ sunt alierius cogitant, sic eorum quæque placere student conjugi, ut non displiceat Conditori; scilicet ea quæ hujus mundi sunt agant, ut tamen appetere quæ Dei sunt non omittant; sic de bonis præsentibus gaudeant, ut tamen sollicita intentione mala æterna perimescant; sic de malis temporalibus lugeant, ut tamen consolatione integra spem in bonis perennibus rigant; quatenus dum in transitu cognoscunt esse quod agunt, in mansione quod appetunt; nec mala mundi cor frangant, cum spes honorum cœlestium roborat; nec bona præsentis vitæ decipient, cum suspecta subsequentis judicii mala contristant. Itaque animus Christianorum conjugum et infirmus et Adelis, qui et plene cuncta temporalia despicer non valet, et tamen æternis se conjungere per desiderium valet; quamvis in delectatione carnis interim jaceat, supernæ spei refæctione convalescat. Et si habet quæ mundi sunt in usu itineris, sperat quæ Dei sunt in fructu perventionis; nec totum se ad hoc quod agit conserat, ne ab eo quod robuste sperare debuit funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit, dicens: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes* (*I Cor. vii, 29, 30*). Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia spiritus ex

A desiderio exspectat. Non flendo autem flere, est sic exteriora adversa plangere, ut tamen neverit æternæ spei consolatione gaudere. Et rursum, non gaudendo gaudere, est sic de infirmis animum attollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare. Ubi apie quoque paulo post subdit: *Præterit enim figura hujus mundi* (*Ibid., 4*). Ac si aperte diceret: Nolite, constanter mundum diligere, quando et ipse non potest, quem diligitis, stare. Incassum cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse quem amat.

B Admonendi sunt conjuges, ut ea in quibus sibi aliquando displicant, et patientes invicem tolerent, et exhortantes invicem salvent. Scriptum namque est: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat. iv, 2*). Lex quippe Christi charitas est; quia ex illo nobis et largiter sua bona contulit, et æquanimiter mala nostra portavit. Tunc ergo legem Christi imitando compleimus, quando et nostra bona benigne conferimus, et nostrorum mala pie sustinemus. Admonendi quoque sunt, ut eorum quisque non tam quæ ab altero tolerat, quam quæ ab ipso tolerantur attendat. C 80 Si enim sua quæ portantur considerat, ea quæ ab altero sustinet, levius portat.

C Admonendi sunt conjuges, ut suscipienda prolixe meminerint causa conjuncios, et cum immoderata admistioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licet extra non exeat, in ipso tamen conjugio conjugii jura trascendent. Unde necesse est ut crebris exortationibus deleant quod pulchram copulæ speciem admistis voluptatibus fœdant. Hinc est enim quod peritus medicinæ cœlestis Apostolus non tam sanos instituit, quam infirmis medicamenta monstravit, dicens: *De quibus scripsisti mihi: Bonum est homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem unusquisque suam habeat uxorem, et unaquæque suum virum habeat* (*I Cor. vii, 1, seq. etc.*). Qui enim fornicationis metum præmisit, proficio non sanctis præceptum contulit; sed ne fortasse in terram ruerent, lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdidit: *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxori viro* (*Ibid.*). Quibus dum in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur, adjunxit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (*Ibid.*). Culpa quippe esse innuitur, quod indulgeri perhibetur; sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc quod est licitum, sub moderamine non tenetur. Quod bene Lotus in semetipso exprimit, qui ardentem Sodomam fugit; sed tamen Segor inventiens, nequaquam inox montana concendit (*Gen. xix, 30*). Ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium, est munditia continentium. Vel certe quasi in

prius in Editis legeretur, quia ille nobis.

^a Carn. primus, meditando.

^b Ita Trec., Laud., Geinet. et alii. In Excusis, crebris exhortationibus, repugnante sensu.

^a Removimus hinc sciunt, ab Editoribus frustra additum, ipsius etiam sensus damno.

^b Laud., ex desiderio spiritus.

^c Sic restituimus ad Ms. omnium fidem, cum

monte sunt qui etiam carnali copulae inhaerent, sed tamen extra suscipienda prolix admisionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur. • In monte quippe stare est, nisi fructum propaginis in carne non querere. In monte stare, est carni carnaliter non adhaerere. Sed quia multi sunt qui sceleris quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservant, exiit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celstido conjugalis continentiae ^b subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quae fugientem salvet infirmum, quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam quippe civitatem inveniunt in qua ab ignibus defendantur, quia conjugalis haec vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secura. Unde idem Loth ad angelum dicit: *Est civitas hic iuxta, ad quam possum fugere, parva; et salrabor in ea. Nunquid non modica est, et vivet anima mea in ea* (*Genes. xix, 20*)? Juxta ergo dicitur, et tamen ad salutem tua perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in hac actione vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum **81** ad eumdem Lothi dicitur: *Ecce etiam in hoc suscepī preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es* (*Ibid. 21*). Qui videlicet cum deprecatione funditur Deo nequaquam talis conjugii vita damnatur. De qua deprecatione Paulus quoque admonet, dicens: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (*1 Cor. vii, 5*).

At contra admonendi sunt qui ligati conjugiis non sunt, ut preceptis cœlestibus eo rectius serviant, quo eos ad curas mundi nequaquam jugum copulae carnalis inclinat; ut quos onus licitum conjugii non gravat, nequaquam pondus illicitum terrenæ sollicitudinis premat; sed tanto eos paratiore dies ultimus, quanto et expeditiores inveniat; ne quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, eosu*p*licia deteriora mereantur. Audiant quod Apostolus cum quosdam ad celibatus gratiam instrueret, non conjugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit, dicens: *Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam; sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento* ^c *Domino observandi* (*Ibid., 33*). Ex conjugiis quippe terrenæ sollicitudines prodeunt; et idecirco magister gentium auditores suos ad meliora

^a Hic laborat sensus in Editis ubi legitur, *in monte quippe stare quid est, nisi fructum propaginis in carne non querere?* Quod pugnat contra superiora: *In monte sunt qui etiam carnali copulae inhaerent, sed tamen extra suscipienda prolix admisionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur.* Expressius praescritum MSS. Trec., ubi, nisi fructum non querere idem est ac, non nisi fructum propaginis in carne que-

A persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur celibem curarum sæcularium impedimentum præpedit, et conjugio se nequaquam subdidit, et tamen conjugii onera non evasit. Admonendi sunt celibes, ne sine damnationis judicio misceri se feminis vacantibus potent. Cum enim Paulus fornicationis vitium tot criminibus execrandis inseruit, cuius sit reatus indicavit, dicens: *Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt* (*1 Cor. vi, 9, 10*). Et rursum: *Fornicatores autem et adulteros judicabit Deus* (*Hebr. xiii, 4*). Admonendi itaque sunt, ut si tentationum procellas cum difficultate salutis tolerant, conjugii portum petant. Scriptum namque est: *Melius est nubere, quam uri* (*1 Cor. vii, 9*). Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt, si tamen needum meliora voverunt. Nam quisquis bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licuit, illicitum fecit. Scriptum quippe est: *Nemo mittens manum suam ^d al aratum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum* (*Luc. ix, 62*). Qui igitur fortiori studio intenderat, retro convincitur respicere, si relictis amplioribus bonis ad minima retrorquetur.

CAPUT XXVIII [A. LII].

Quomodo admonendi peccata carnis experti, et eorum expertes:

(Admonitio 29.) Alier admonendi sunt peccatorum carnis consci, atque aliter ignari. Admonendi namque sunt peccata carnis experti, ut mare saltē post naufragium metuant, et perditionis suæ discrimina vel cognita perhorrescant; ne qui pie post perpetrata mala servati sunt, haec improbe repetendo moriantur. Unde peccanti animæ et nunquam a peccato desinenti dicitur: *Frons mulieris meretricis facta est tibi, nolivisti erubescere* (*Jerem. iii, 3*). Admonendi itaque sunt ut studeant quatenus si accepta naturæ bona integra servare noluerunt, saltē scissa resarciant. Quibus nimirum necesse est ut perpendant **82** in tam magno fidelium numero quam multi et se illibatos custodian, et alios ab errore convertant. Quid ergo isti dicturi sunt, si aliis in integritate stantibus, ipsi nec post damna resipiscunt. Quid dicturi sunt, si cum multi et alios secum deferunt ad regnum, hi exspectanti Domino nec semelipsos reducent? Amonendi sunt, ut præterita commissa considerent, et imminentia devitent. Unde sub Judæa specie per prophetam Dominus corruptis in hoc mundo mentibus transactas ad memoriam culpas recusat, quatenus pollui in futuris erubescant, dicens: *Fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua forni-*

rere.

^b Laud. primus, and. et nonnulli. sublimer. In Trec. et cæteris, subtiliter.

^c Trec., Land., Val. Cl. et tres Gemet., *Domino observandi. Corb., Dominum observandi; et secunda manu, Dom. obsecrandi.*

^d Laud., Theodor. et Val. Cl., *super aratum.*

cate sunt; ibi subacta sunt ubera earum, et fractæ sunt mammæ pubertatis earum (Ezech. xxiii, 3). In Ægypto quippe ubera subiguntur, cum turpi luxu mundi desiderio humanæ mentis voluntas substernitur. In Ægypto pubertatis mammæ franguntur, quando naturales sensus adhuc in semetipsis integri, pulsantis concupiscentiæ corruptione vitiantur.

Admonendi sunt peccata carnis experti, ut vigilanti cura conspiciant post delicia nobis ad se redeuntibus Deus quanta benevolentia sinum suæ pietatis expandat, cum per prophetam dicat: *Si dimiserit vir uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alium, nunquid revertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus (Jerem. iii, 1).* Ecce de fornicante et relicta muliere argumentum justitiae proponitur, et tamen nobis post lapsum redeuntibus non justitia, sed pietas exhibetur. Ut hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pietate parcitur, a nobis nec post delictum redeuntibus quanta improbitate peccatur; aut quæ ab illo erit super improbos venia, qui non cessat vocare post culpam. Quæ nimur bene per prophetam post delictum misericordia vocationis exprimitur, cum averso homini dicitur: *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis (Isai. xxx, 20).* Humanum quippe genus Dominus in faciem monuit, quando in paradyso condito homini atque in libero arbitrio stanti, quid facere, quidve non facere debebat, indixit. Sed homo in Dei faciem terga dedit, cum superbiens ejus jussa contempsit. Nec tamen superbientem Deus deseruit, qui ad revocandum hominem legem dedit, ^a exhortantes angelos misit, in carne nostræ mortalitatis ipse apparuit. Ergo post tergum stans nos admonuit, qui ad recuperationem nos gratia etiam contemptus vocavit. Quod igitur generaliter simul potuit dici de cunctis, hoc necesse est specialementer sentiri de singulis. Quasi enim coram Deo positus quisque verba monitionis ejus percipit, cum priusquam peccata perpetret, voluntatis ejus præcepta cognoscit. Adbuc enim ante faciem ejus stare, est needum euni peccando contemnere. Cum vero derelicto bono innocentia, iniquitatem eligens appetit, jam terga in ejus faciem mituit. Sed ecce adhuc et post tergum Deus subsequens monet, qui etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revo- cat, commissa non respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audi- mus, si ad invitantem nos Dominum saltem post peccata revertimur. Debemus igitur pietatem **83** vo- cantis erubescere, si justitiam nolumus formidare; quia tanto graviori improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc vocare non deginatur.

At contra admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut tanto sollicitius præcipitem ruinam metuant, quanto altius stant. Admonendi sunt, ut noverint,

^a Gemet. primus, *exhortatus*.

^b Corb., *captum*.

A quia quo magis loco prominenti consistunt, eo crebrioribus sagittis insidiatoris impetuntur. Qui tanto ardenter solet erigi, quanto robustius se conspicit vinci; tantoque intolerabilius designatur vinci, quanto contra se videt per integra infirmæ carnis castra pugnari. Admonendi sunt ut incessanter præmia suscipient, et libenter proculdubio temptationum quas tolerant labores calcabunt. Si enim attendatur felicitas quæ sine transitu attingitur, leve fit quod trans-eundo laboratur. Audiant quod per prophetam dicitur. *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ volui, et fœdus meum tenerint: dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus (Isa. lvi, 4, 5).* Eunuchi quippe sunt, qui compressis motibus carnis, affectum B in se pravi operis abscidunt. Quo autem apud Patrem loco habeantur, ostenditur; quia in domo Patris videlicet æterna mansione etiani filii præferuntur. Audiant quod per Joannem dicitur: *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coquinati: virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quoconque ierit (Apoc. xiv, 4).* Et quod canticum cantant, quod nemo potest dicere, nisi illa centum quadraginta quatuor millia. Singulare quippe canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant, quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgant. Audiant peccatorum carnis ignari quod per semetipsam C de hac integritate Veritas dicit: *Non omnes capiunt verbum hoc (Matth. xix, 11).* Quod eo innovuit sumum, quo denegavit omnium; et dum prædictit quia difficile capit, audientibus innuit ^b captum cum qua cautela teneatur.

Admonendi sunt itaque peccata carnis ignorantibus, ut et præminere virginitatem conjugio sciant, et tamen se super conjuges non extollant, quatenus dum et virginitatem præferunt, et se postponunt; et illud non deserant quod melius esse aestimant, et se custodiant ^c quo se inaniter non exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod plerumque actione sacerdotalium vita continentium confunditur, cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti juxta ordinem proprium non excitant corda. Unde bene per prophetam dicitur: *Erubesce, Sidon, ait mare (Isai. xxiii, 4).* Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparationem vitæ sacerdotalium atque in hoc mundo fluctuantium, ejus qui munitus et quasi stabilis cernitur, vita reprobatur. Sæpe enim nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeentes, tanto se ardenter in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores se de malis vident. Et sæpe quidam in carnis integritate perdurantes, cum minus se respiciunt habere quod desleant, plene sibi sufficere vitæ suæ **84** innocentiam putant, atque ad servorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflam-

^c Carnot. primus, *quos inaniter*.

mant. Et fit plerumque Deo gravior amores ardentes vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. Unde et voce judicis dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum* (*Luc. vi, 47*). Et: *Gaudium erit in celo super uno peccatore paenitente, magis quam super nonaginta novem justis, quibus non spes est paenitentia* (*Luc. xv, 10*). Quod citius ex ipso usu colligimus, si nostrae mentis judicia pensemus. Plus namque terram diligimus quam post spinas exarata fructus uberes producit, quam quam nullas spinas habuit, sed tamen exulta sterilem segetem gignit. Admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ne superioris ordinis celsitudine se ceteris praferant, cum ab inferioribus quanta se melius agantur ignorant. In examine namque recti judicis mutat^a merita ordinum, qualitas actionum. Quis enim consideratis ipsis rerum imaginibus, nesciat quod in natura gemmarum carbunculus praferatur hyacintho? Sed tamen cœrulei coloris hyacinthus praefertur pallenti carbunculo; quia et illi quod naturæ ordo subtrahit, species decoris adjungit; et hunc quem naturalis ordo prætulerat, coloris qualitas fœdat. Sic ergo in humano genere et quidam in meliori ordine deteriores sunt, et quidam in deteriori meliores, quia et isti sortem extremi habitus bene vivendo transcendunt, et illi superioris loci meritum moribus^b non exequendo diminuunt.

CAPUT XXIX [AL. LIII].

Quomodo admonendi qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum.

(Admonitio 30.) Alter admonendi sunt qui peccata deplorant operum, atque alter qui cogitationum. Admonendi quippe sunt qui peccata deplorant operum, ut consummata mala perfecta diluant lamenta, ne plus astringantur in debito perpetrati operis, et minus solvant fletibus satisfactionis. Scriptum quippe est: *Potum dedit nobis in lacrymis in mensura* (*Psal. lxxix, 6*); ut videlicet uniuscujusque mens sua tantum paenitendo compunctionis suæ bibat lacrymas, quantum se a Deo meninæ aruisse per culpas. Admonendi sunt ut incessanter admissa ante oculos reducant, atque vivendo agant, ut a districto judice videri non debeant. Unde David^c cum peteret, dicens: *Averte oculos tuos a peccatis meis* (*Psal. l, 41*), paulo superius intulit: *Delictum meum coram me est semper* (*Ibid., 5*). Ac si diceret: Peccatum meum ne respicias postulo, quia hoc respicere ipse non cesso. Unde et per prophetam Dominus dicit: *Et peccatorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto* (*Isai. xliii, 25, 26, sec. LXX*). Admonendi sunt ut singula quaque admissa considerent, et dum per unumquodque erroris sui inquisitionem deflent, simul se ac totos lacrymis mundent. Unde bene per Jeremiam dicitur,

^a Idem, *merita cordium*.

^b Idem Cod., *non sequendo*.

^c Laud., *si minus solv.*

^d Corb., Carnot., Belv., *cum paeniteret*. Sequimur eum editis Trec., Norm., etc.

^e Corb., *contra me*.

^f Belv., Corb. et primus Carnot., *reperit*.

A cum Judeæ singula delicta paenitentur: *Divisiones aquarum deduxit oculus mens* (*Thren. iii, 48*). Divisa quippe ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis disperitas lacrymas damus. Neque enim uno eodemque tempore æque mens de omnibus dolet; sed dum nunc hujus, nunc illius culpa memoria acris tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur.

35 Admonendi sunt, ut de misericordia quam postulant, presumant, ne vi immoderata afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semet ipsum ea districte ferire voluisset. Constat enim quod a suo judicio abecondere voluit, quos miserando præveniens submetipis judices fecit. Hinc enim scriptum est: *Præveniamus faciem Domini in confessione* (*Psal. xciv, 2*). Hinc per Paulum dicitur: *Si nos metipos dijudicaremus, non utique judicaremur* (*I Cor. xi, 31*). Rursumque admonendi sunt, ut sic de spe fiduciam habeant, ne tamen incauta securitate torpescant. Pierumque enim hostis callidus mente quam peccato supplantat, cum de ruina sua afflictam^g respicit, securitatis pestiferæ blanditiis seducit. Quod figurate exprimitur, cum factum Dina memoratur. Scriptum quippe est: *Egressa est Dina ut videret matrem regionis illius; quam cum vidisset Sichem filius Hémor Hevari, princeps terræ illius, adoravit eam, et rapuit, et dormitio cum illa, vi opprimens virginem; et conglutinata est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis definita* (*Genes. xxxiv, 1-3*). Dina quippe ut malieres videat extranæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium vagatur. Quam Sichem prius ipsis terra opprimit, quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumptit. Et conglutinata est anima ejus cum ea (*Ibid.*); quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens a culpa resipiscit, et addicatur, atque admissum here conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos revocat, quatenus utilitatem tristitia subtrahat, recte illuc adjungitur: *Tristemque blanditiis definita* (*Ibid.*). Modo enim aliorum facta graviora, modo nil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad paenitentiam pollicetur; ut dampnus per hoc decepta mens duclitor, ab intentione paenitentiae suspendatur; quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc mala nulla contristant: et tunc plenius obruator suppliciis, quæ nunc etiam^h gaudet in deficitis.

At contra admonendi sunt qui peccata cogitationum deflent, ut sollicite considerent intra mentis arcanæ utrum delectatione tantummodo, an etiam consensu deliquerint. Pierumque enim tentatur eos,

^g Vulgati, mss. contradicentes, *ad se ducitur*. Familiaris est nostro Gregorio vox ista, addicatur, de qua jam lib. ii Moral., num. 45. Vide etiam lib. ix, num. 32, et lib. xxii, num. 22, 23.

^h Bellov., priua manu, *gaudet in deliciis*.

ⁱ Ita MSS., vel, *tentatus*; cor. In Gussani, *tentatus* cor.

et ex carnis nequitia delectatur, et tamen eidem nequitiae ex ratione renitur, ut in secreto cogitationis et contristet quod libet, et libeat quod contristat. Nonnunquam vero ita mens ~~per~~^{pro} tentationis absorbetur, ut nullatenus renitur, sed ex delibetatione sequitur hoc, unde ex delectatione pulsatur; et si facultas exterior appetit, rerum mox effectibus interiora vota consummat. Quid videlicet si justa animadversio districti judicis respicit, non est iam cogitationis culpa, sed operis; quia etsi rerum tarditas foras peccatum distulit, intus hoc consensionis opere voluntas implevit.

In primo autem parente didicimus quia tribus modis omnis culpæ nequitiam perpetranus, suggestione scilicet, delectatione et consensu. **86** Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim ^a prava suggerit, caro se delectationi subjicit, atque ad extremum spiritus virtus delectatione consentit. Unde et ille serpens prava suggestit, Eva autem quasi caro se delectationi subdidit, Adam vero velut spiritalis suggestione ac delectatione superatus assensit. Suggestione itaque peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu etiam ligamur. Admonendi sunt igitur qui nequitias cogitationis deflent, ut sollicite considererent in qua peccati mensura ceciderunt, quatenus iuxta rupes modum quam in semetipsis introrsus sentient, etiam mensura lamentationis erigantur, ne si cogitata mala minus cruciant, usque ad perpetranda opera perducant. Sed inter haec ita terrendi sunt, ut lamen minime frangantur. Sæpe enim misericors Deus eo ciuius peccata cordis abliuit, quo lacrime exire ad opera non permittit; et cogitata nequitia quando ciuius solvitur, quia effectu operis districtius non ligatur. Unde recte per Psalmistam dicitur: *Dixi, pronuntiabo adversum me injusticias meas Domino, et tu remisisti impietatem coram mei* (Ps. xxxi, 5). Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum injusticias pronuntiare vellet indicavit. Dumque ait: *Dixi, pronuntiabo, atque illuc adjunxi, Et tu remisisti; quam sit super hæc facilis verba ostendit.* Qui dum se adhuc petere promittit, hoc ^b quod petere se promittet, obtinuit; quatenus quia usque ad opus non reverat culpa, usque ad cruciatum non perveniret peccatoria, sed cogitata afflictio mentem tergeret, quam nimur tantummodo ^c cogitata iniquitas inquinasset.

CAPUT XXX [AJ. LIV].

Quomodo admonendi qui a peccatis que deflent, non abstinent; et qui cum abstineant, non deflent.

(Admonitio 34.) Alter admonendi sunt qui admissa plangunt (*De penit., dist. 3, c. Qui admissa plangunt*), noctem deserunt; atque alter qui dese-

runt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicite sciunt quia flendo inaniter se mundant, qui vivendo se nequier inquinant, cum idcirco se lacrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant. Hinc enim scriptum est: *Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabre luti* (Prov. xxvi, 11; II Petr. ii, 22). Canis quippe cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat, projicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt, quam post confessionem dum repetunt, resumunt. Sus vero in volutabre luti cum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissa plangunt, nec tamen deserit, pœnae ^d gravioris culpæ se subjicit (*Eadem dist., c. 14, Qui admissa plangit*); quia et ipsam quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, et quasi in iutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacrymas facit. Hinc rursum scriptum est: *Ne iteres verbum in oratione tua* (Eccli. vii, 15). **87** Verbum namque in oratione iterare, est post fletum committere quod rursum necesse sit flere. Hinc per Isaiam dicitur: *Lavamini (Isai. i, 16), mundi estote* (*Eadem dist., c. 15, Laramini*). Post lavacrum enim mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lavantur ergo et nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursus flenda committunt. Hinc per quemdam sapientem dicitur: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus* (Eccli. xxxiv, 30)? Baptizatur quippe a mortuo (*Eadem dist., c. 16, Baptizatur*), qui mundatur fletibus a peccato; sed post baptismum mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit.

Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut ante districti judicis oculos eis se esse similes agnoscent, qui venientes ad faciem quorundam hominum, magna eis submissione blandiuntur; recedentes autem, inimicitias ac damna quæ valent atrociter inferunt. Quid est enim culpam flere, nisi humilitatem Deo suæ devotionis ostendere? Et quid est post fletum prava agere, nisi superbas in eum quem rogaverat, inimicitias exercere? Jacobo attestante qui ait: *Quicumque voluerit amicus esse saceruli hujus, inimicus Dei constituitur* (Jac. iv, 4). Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut sollicite considererent quia ita plerumque mali inutiliter compunguntur ad justitiam, sicut plerumque boni innoxie tentantur ad culpam. Fit quippe mira exigentibus meritis dispositionis internæ mensura, ut et illi dum de bono aliquid agunt, quod

^a Carnot, primus, cum prava suggerit.

^b Trece., duo priores Carnot., duo priores Gemet. et Bellov., per correctionem, et illic serpens.

^c Laud., Val. Cl., tertius Gemet. et tertius Carnot., hoc quod petret, puniendo obstinuit.

^d Duo priores Gemet., agitata.

^e Bellov. et secundus Carn., tanto gravieri culpæ.. quanto et ipsam.

^f Ad hunc locum in cod. Treccensi annotatur in margine: *Apud Salomonem. Quod probat Salomon tunc ascriptum fuisse Ecclesiastici librum.*

tamen non perficiunt, superbe inter ipsa quæ etiam plenissime perpetrant mala confidant; et isti dum de malo tentantur, cui nequaquam consentiunt, quo per infirmitatem titubant, eo gressus cordis ad justitiam per humilitatem verius fligant. Balaam quippe, iustorum tabernacula respiciens, ait: *Moriarum anima mea morte iustorum, et fiant novissima mea horum similia* (*Num. xxiii, 10*). Sed cum compunctionis tempus abscessit, contra eorum vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; et cum occasione de avaritia reperit, illico oblitus est quidquid sibi de innocentia optavit (*Ibid. xxiv, 14*). Hinc vero doctor et prædicator gentium Paulus, ait: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum meducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (*Rom. vii, 23*). Qui profecto idcirco tentatur, ut in bono robustius ex ipsa infirmitatis suæ cognitione solidetur. Quid est ergo quod ille compungitur, et tamen justitiae non appropinquat; iste tentatur, et tamen eum culpa non inquinat, nisi hoc quod aperie ostenditur, quod nec malos bona imperfecta adjuvant, nec bonos mala inconsummata condemnant?

At contra admonendi sunt qui admissa deserunt, nec tamen plangunt; ne jam relaxatas vestimenta culpas, quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant. Neque enim scriptor, si a scriptione cessaverit, quia alia non addidit, etiam illa quæ scripscrat delebit; nec qui contumelias irrogat, si solummodo tacuerit, satisfecit, cum profecto necessesse sit ut verba præmissæ superbiae verbis subjectæ humilitatis impugnet; nec debitor absolutus est quia alia non multiplicat, nisi et illa quæ ligaverat solvat. Ita et cum Deo delinquimus, nequaquam satisfacimus si ab iniuitate **88** cessamus, nisi voluptates quoque quas dileximus, e contrario appositis lamentis insequamur. Si enim nulla nos in hac vita operum culpa maculasset, nequaquam nobis hic adhuc degentibus ipsa ad securitatem innocentia nostra sufficeret, quia illicita animum multa pulsarent. Qua ergo mente securus est, qui perpetrat iniquitatibus ipse sibi testis est quia innocens non est?

Neque enim Deus nostris cruciatibus pascitur, sed delictorum **b** morbos medicamentis contrariis medetur, ut qui voluntatibus delectati discessimus, fletibus amicati redeamus; et qui per illicita defluendo cecidimus, etiam a licitis nosmetipsos restringendo surgamus; et cor quod insana lætitia infuderat, salubris tristitia exurat; et quod vulneraverat elatio superbiae, curet abjectio humiliis vitae. Hinc enim scriptum est: *Dixi inquis, Nolite inique agere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* (*Ps. LXXIV, 5*). Cornu quippe delinquentes exaltant, si nequaquam se ad poenitentiam ex cognitione suæ iniuitatis humiliant. Hinc rursum dicitur: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Ps. l, 19*). Quisquis enim peccata plangit, nec tamen deserit, cor quidem conterit, sed

A humiliare contemnit. Qui vero peccata jam deserit, nec tamen plangit, jam quidem humiliat, sed tamen cor conterere recusat. Hinc Paulus ait: *Et hæc quidem fuisti; et sed abluti estis, sed sanctificati estis* (*I Cor. vi, 11*). Quia nimur illos emendatior vita sanctificat, quos per poenitentiam abluens afflictio fletuum inundat. Hinc Petrus cum quosdam territos malorum suorum consideratione conspiceret, admonuit, dicens: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum* (*Act. ii, 38*). Dicturus enim baptismis, præmisit poenitentia lamenta, ut prius se aqua suæ afflictionis infunderent, et postmodum sacramento baptismatis lavarent. Qua igitur mente qui transactus culpas flere negligunt, vivunt securi de venia, quando ipse summus Pastor Ecclesiæ huic etiam Sacramento addendam poenitentiam credidit, quod peccata principaliter extinguit?

CAPUT XXXI [AL. LV].

Quomodo admonendi qui illicita quorum sunt conciū laudant; et qui condamnantes, minime tamen cauent.

(*Admonitio 32.*) Aliter admonendi sunt qui illicita quæ faciunt etiam laudant; atque aliter qui accusant prava, nec tamen devitant. Admonendi sunt enim qui illicita quæ faciunt etiam laudant, ut considerent quod plerumque plus ore quam opere delinquent. Opere namque per semetipsos solos prava perpetrant; ore autem per tot personas iniuitatem exhibent, quot audientium mentes iniqua laudantes docent. Admonendi ergo sunt, ut si eradicare mala dissimulant, saltem seminare pertimescant. Admonendi sunt, ut eis perditio privata sufficiat. Rursumque admonendi sunt, ut si mali esse non metuunt, erubescant saltem videri quod sunt. Plerumque enim culpa dum absconditur, effugatur, quia dum mens erubescit videri quod tamen esse non metuit, erubescit quandoque esse quod fugit videri. Cum vero pravus quisque impudenter innotescit, quo liberius omne facinus perpetrat, eo etiam licitum putat: **89** et quod licitum suspicatur, in hoc proculdubio multiplicius mergitur. Unde scriptum est: *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt, nec abscondentes* (*Isai. iii, 9*). Peccatum enim suum si Sodoma abscondet, adhuc sub timore peccaret. Sed funditus frena timoris amiserat, quæ ad culpam nec tenebras inquirebat. Unde et rursum scriptum est: *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est* (*Gen. xviii, 20*). Peccatum quippe cum voce, est culpa in actione; peccatum vero etiam cum clamore, est culpa cum libertate.

At contra admonendi sunt qui accusant prava, nec tamen devitant, ut provide perpendant quid in districto Dei judicio pro sua excusatione dicturi sunt, qui de reatu suorum criminum etiam semetipsi judicibus non excusanter. Hi itaque quid aliud quam praæcones sunt sui? Voces contra culpas proferunt, et semel ipsos operibus reos trahunt. Admonendi sunt ut videant

^a Carnot, primus, cogitatione.

^b Idein Cod., morbis.

^c Omititur in Guss., sed abluti estis.

quia de occulta jam retributione judicii est, quod eorum mens malum quod perpetrat illuminatur ut videat, sed non conatur ut vincat; ut quo melius videt, eo deterius pereat, quia et intelligentiae lumen percipit, et actionis pravæ tenebras non relinquit. Nam cum acceptam ad adjutorium scientiam negligunt, hanc contra se in testimonium vertunt; et de lumine intelligentiae augent supplicia, quod profecto acceperant ut possent delere peccata. Quorum nimurum nequitia cum malum agit quod dijudicat, venturum jam judicium hic degustat; ut cum æternis suppliciis servatur ^a obnoxia, suo hic interim examine non sit absoluta; tantoque illic graviora tormenta percipiat, quanto hic malum non deserit, etiam quod ipsa condemnat. Hinc enim Veritas dicit: *Servus qui cognovit voluntatem Domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, b vapulabit multis* (Luc. XII, 47). Hinc Psalmista, ait: *Descendant in infernum viventes* (Psal. LIV, 16). Vivi quippe quæ circa illos aguntur sciunt et sentiunt, mortui autem sentire nil possunt. Mortui enim in infernum descenderent, si mala nesciendo perpetrarent. Cum vero sciunt mala, et tamen faciunt, ad iniquitatis infernum viventes miseri ^c sentientesque descendunt.

CAPUT XXXII [AI. LVI].

Quomodo admonendi qui subito motu, et qui consulto peccant.

(Admonitio 33.) Aliter admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur. Admonendi quippe sunt quos repentina concupiscentia superat, ut in bello praesentis vite se quotidie positos attendant, et cor quod ^d prævidere vulnera non potest, scuto solliciti timoris tegant; ut occulta insidiantis hostis jacula perhorrescant, et in tam caliginoso certamine intentione continua intra mentis castra se munitant. Nam si a circumspectionis sollicitudine cor destitutur, vulneribus aperitur, quia hostis callidus tanto liberius pectus percutit, quanto nudum a providentiae **90** lorica deprehendit. Admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, ut curare nimis terrena desuescant; quia intentionem suam dum rebus transitoriis immoderatus implicant, quibus culparum jaculis transfigantur ignorant. Unde et per Salomonem vox percussi et dormientis exprimitur, qui ait: *Verberaverunt me, sed non dolui; e traxerunt me, et ego non sensi. Quando evigilabo, et rursum vina reperiām* (Prov. XXVIII, 35)? Mens quippe a cura suæ solli-

A citudinis dormiens verberatur et non dolet, quia sicut imminentia mala non prospicit, sic nec quæ perpetraverit agnoscit. Trahitur et nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum dicitur, nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Quæ quidem evigilare optat, ut rursum vina reperiāt, quia quamvis sonno torporis a sui custodia prematur, vigilare tamen ad sæculi euras nititur, ut semper voluptatibus debretur; et cum ad illud dormiat in quo solerter vigilare debuerat, ad aliud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset. Hinc superius scriptum est: *Esis quasi dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amiso clavo* (*Ibid.*, 34). In medio enim mari dormit, qui in hujus mundi temptationibus positus, providere motus irruentium vitiorum quasi imminentes undarum cumulos negligit. Et quasi clavum gubernator amittit, quando mens, ad regendam navem corporis, studium sollicitudinis perdit. Clavum quippe in mari amittere, est intentionem providam inter procellas hujus sæculi non tenere. Si enim gubernator clavum sollicite stringit, modo in fluctibus ex adverso navem dirigit, ^e modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita cum mens ^f vigilanter animam regit, modo alia superans calcat, modo alia providens declinat; ut et præsentia laborando subjiciat, et contra futura certamina prospiciendo convalescat. Hinc rursum de fortibus supernæ patriæ bellatoribus dicitur: *Uniuscusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos* (*Cant.* III, 8). Ensis enim super femur ponitur, quando acumine sanctæ prædicationis prava suggestio carnis edomatur. Per noctem vero cæcitas nostræ infirmitatis exprimitur, quia quidquid adversitatis in nocte imminet non videtur. Uniuscusque ergo ensis super femur suum ponitur ^g propter timores nocturnos, quia videlicet sancti viri dum ea quæ non vident metuunt, ad intentionem certaminis parati semper assistunt. Hinc rursum sponsa dicitur: *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano* (*Cant.* VII, 4). Rem namque quam oculis noui cernimus, plerumque odore prævidemus. Per nasum quoque odores fetoresque discernimus. Quid ergo per nasum Ecclesiæ, nisi sanctorum provida discretio designatur? Qui etiam torri similis quæ est in Libano dicitur, quia discreta eorum providentia ita in alto sita est, ut temptationum certamina et priusquam veniant videant, et contra ea dum venerint munita subsistat. Quæ enim futura præventur, cum præsentia fuerint, ^h minoris virtutis flunt; quia dum contra iustum quisque parati redditur, hostis qui se inopinatum

D Theod., modo undas superans calcat, modo alia providens declinat, modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita. Excusis suffragantur Trecensis, Genet. et al.

ⁱ Recent. Ed., vigilantem. Repugnant MSS. Obest sensus a sancto Doctore propositus.

^k In plerisque Ed., propter tentationes sive timores nocturnos. Glossema est.

^l Hoc est, minori vi pulsant; quod fortasse non intelligentes Editores, mutarunt virtutis in timoris contradicentibus quotquot legimus MSS.

^a Laud., innoxia.

^b Gemet., plagi vapulabit multis.

^c Laud., scientesque.

^d Habet antiqui MSS. Trec., Bellov., Gemet., prævidere.

^e Corb., transfixerunt me. Indicia sunt correctionis factæ in Trec., ubi videtur olim ita lectum. Cæterum lectionis hujus fundamenta nulla, nulla vestigia existant aut in Hebr. textu, aut in variis ejus translationibus. Neque sic legit Gregorius, cum postea dicat, locum hunc explicando: *trahitur, et nequaquam sentit*.

^f Galli; Carnotii Belli; Latidi; Longi; Val. Gl.,

91 credidit, eo ipso quo prævisus est, enervatur. **A** At contra admonendi sunt qui in culpa ex consilio ligantur, quatenus provida consideratione perpendant, quia dum mala ex judicio faciunt, districtius contra se judicium accidunt; ut tanto eos durior sententia feriat, quanto illos in culpa arctius vincula deliberationis ligant. Citius fortasse delicta poenitendo abluerent, si in his sola præcipitatione cecidissent. Nam tardius peccatum solvitur quod et per consilium solidatur. Nisi enim mens omni modo externa despiceret, in culpa ex judicio non periret. **B** Hoc ergo præcipitatione lapsis per consilium pereuentes differunt, quod cum hi a statu justitiae peccando concidunt, plerumque simul et in laqueum desperationis cadunt. Hinc est quod per prophetam Demiaus non tam præcipitationum prava, quam delictorum studia reprehendit, dicens: *Ne forte egredierat ut ignis indignatio mea, et succendat, et non sit qui extinguet, propter malitiam studiorum vestrorum* (*Ior. iv, 4*). Hinc iterum iratus dicit: *Viciaboo super vos justa fractum studiorum vestrorum* (*Ibid. xxiiii, 2*). Quia ergo peccatis aliis differunt peccata quæ per consilium perpetrantur, non tam prave facta Dominus quam studia pravitatis insequitur. In factis enim sepe infirmitate, sepe negligentia, in studiis vero malitiosa semper intentione peccatur. Qeo contra recte beati viri expressione per Prophetam dicitur: *Et in cathedra pestilentiae non sedet* (*Ps. i, 1*). Cathedra quippe judicis esse vel præsidentis solet. In cathedra autem pestilentiae sedere, est ex judicio prava committere: in cathedra pestilentiae sedere, est et ex ratione mala discernere, et tamen ex deliberatione perpetrare. Quasi in perversi consilii cathedra sedet, qui tanta iniquitatis elatione attollitur, ut adimplere malum etiam per consilia conetur. Et sicut assistentibus turbis prælati sunt qui cathedrae honore fulciuntur, ita delicia eorum qui præcipitatione corrunt, exquisita per studium peccata transcendunt. Admonendi ergo sunt, ut hinc colligant qui in culpa etiam se per consilium ligant, qua quandoque ultione feriendi sunt, qui nunc praverunt non socii, sed b' principes sunt.

CAPUT XXXIII [AL. LVII].

Quomodo admonendi qui minimis, sed crebris nexis, et qui minimas cavenles gravibus aliquando immunguntur.

(Admonitio 34.) Aliter admonendi sunt qui, licet minima, crebro tamen illicita faciunt; atque aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur. Admonendi sunt qui quamvis in minimis, sed tamen frequenter excedunt, ut nequamquam considerent qualia, sed quanta committunt. Facta

^a Editi, *hac ergo præcipitatione lapsi per consilium pereuentes differunt*, in quibus sensus desideratur. Legendum igitur, ut habent Trec., Corb., Theod., Val. Cl., Laud., Norm., etc. *Hoc ergo, id est, in hoc præcipitatione lapsi, id est, ab his qui per præcipitationem labuntur, per consilium, seu ex deliberatione, pereuentes differunt.* Vet. MSS. habent *lapsi pro lassis*. In Theod. legitur, a præcipitatione lapsi. Infra,

enim sua si despiciunt timore cum pensant, debent formidare cum numerant. Altos quippe gurgites flu-minum, parvæ sed innumeræ replent guttae pluvia-rum. Et hoc agit sentina latenter excrescens, quod patenter procella sæviens. Et minuta sunt quæ erumpunt membris per scabiem vulnera, sed cum multi-tudo eorum innumerabiliter occupat, sic vitam corporis sicut unum grave inflictum **92** pectori vulnera necat. Hinc videlicet scriptum est:

Qui modica spernit, paulatim decidit (*Ecli. xix, 1*). Qui enim peccata minima flere ac devitare negli-git, a statu justitiae non quidem repente, sed parti-bus totus cadit. Admonendi sunt qui in minimis fre-quenter excedunt, ut sollicite considerent quia non-nunquam in parva deterius, quam in majori culpa peccatur. Major enim quo citius quia sit culpa agno-scitur, eo etiam celerius emendatur; minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo et securius in usu retinetur. Unde sit plerunque ut mens assueta ma-lis levibus nec gravia perhorrescat, atque ad quam-dam auctoritatem nequitiae per culpas nutrita perve-niat; et tanto in majoribus contemnat pertimescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.

At contra admonendi sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ut sollicite seipso deprehendant, quia dum cor eorum de custoditis minimis extollitur, ad perpetranda gra-viora ipso elationis sua barathro ^c devorantur; et dum foris sibi parva subjiciunt, sed per inanem gloriam intus intumescent, languore superbiae intrinsecus vi-ciam mentem etiam foras per mala majora proster-nunt. Admonendi ergo sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ne ubi se stare extrinsecus aestimant, ibi intrinsecus cadant, et juxta districti judicis retributionem elatio minoris ju-stitiae via fiat ad foveam gravioris culpæ. Qui enim vane elati, boni minimi ^d custodiam suis viribus tri-buunt, juste derelicti culpis majoribus obruantur; et cadendo discunt non fuisse proprium quod steterunt, ut mala immensa cor reprimant, quod minima bona exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod et in culpis gravioribus alto reatu se obligant, et tamen plerumque in parvis quæ custodiunt, deterius peccant, quia et in illis iniqua faciunt, et per ista se homini-bus quod iniqui sunt tegunt. Unde sit ut cum majora mala perpetrant coram Deo, aperte ^e iniquitatis sit; et cum parva bona custodiunt coram hominibus, simula-tæ sanctitatis. Hinc est enim quod Pharisæis di-citur: *Liquantes culicem, camelum autem glutientes* (*Matth. xxiii, 24*). Ac si aperte diceretur: Minima mala discernitis, majora devoratis. Hinc est quod rursum ore Veritatis increpantur, cum audiunt: *De-peccatis aliis differunt peccata.*

^b Ita melius MSS. quam Excusi, ubi legitur, prin-cipes sunt.

^c Trec., cui consequunt Editi recentiores, devo-ratur, sc., cor.

^d Corrupte in Guss., custodiam suam viribus.

^e Tres. Gemel. et duo poster. Carnot., inq. sint. Legitur sit in Trec. et in al., optimo quidem sensu.

cimatis mentham, et anethum, et cynamum; et relinquunt quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Neque enim negligenter audiendum est quod cum decimari minima diceret, extrema quidem de oleribus maluit, sed tamen bene olentia memorare; ut profecto ostenderet quia simulatores cum parva custodiunt, odorem ^a de se extendere sanctæ opinonis querunt; et quamvis implere maxima prætermittant, ea tamen minima observant, quæ humano iudicio longe lateque redoleant.

CAPUT XXXIV [AL. LXXII].

Quoniam admonendi qui bona nec inchoant et qui inchoata non absolvunt.

(Admonitio 35.) Aliter admonendi sunt qui bona nec inchoant, **93** atque aliter qui inchoata minime consummant. Qui enim bona nec inchoant, non sunt **B** eis prius ædificanda quæ salubriter diligent, sed destruenda ea in quibus semelipsos nequierunt versant. Neque enim sequuntur quæ inexperta audiunt, nisi prius quam perniciosa sint ea quæ sibi sunt experta, deprehendant, quia nec levari appetit, qui et hoc ipsum quia cecidit nescit; et qui dolorem vulneris non sentit, salutis remedia non requirit. Prius ergo ostendenda sunt, quam sint vana quæ diligunt, et tunc denum vigilanter intimanda quam sint utilia quæ prætermittunt. Prius videant fugienda quæ amant, et sine difficultate postmodum ^b cognoscant amanda esse quæ fugiunt. Melius enim inexperta recipiunt, si de expertis quidquid disputationis audiunt, veraciter cognoscunt. Tunc igitur pleno voto discunt vera bona querere, cum certo iudicio deprehenderint falsa se vacue tenuisse. Andiant ergo quod bona præsentia et a delectatione citius transitura sunt, et tamen eorum causa ad ultionem sine transitu permansura; quia et nunc quod libet invitis subtrahitur, et tunc quod dolet invitis in supplicium reservatur. Itaque eisdem rebus terreatur salubriter, quibus noxie delectantur; ut dum percussa mens alta ruinæ suæ damna conspiciens, sese ^c in præcipitum pervenisse deprehendit, gressum post terga revocet, et pertimescens quæ amaverat, discat diligere quæ continebat.

Hinc est enim quod Jeremiæ missio ad prædicationem dicitur: *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes* (Jer. 1, 10). Quia nisi prius perversa destrueret, ædificare utiliter recta non posset; nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris evelleret, nimirum frustra in eis sanctæ prædicationis verba plantaret. Hinc est quod Petrus prius evertit, ut postmodum construat, cum nequam Judæos monebat quid jam facerent, sed de his quæ fecerant, increpabat dicens: *Iesum Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus et prodigiis et signis quæ per illum fecit Deus in medio vestri,*

^a Vulgati, *de se ostendere. Stant contra MSS. omnes, quibus inhærendum censemus.*

^b Carn. secundus, *cognoscant.*

^c Trec., Belv., Theod., et primus Carn., *sese in præcipiti. Alii, præcipitio.*

A sicut vos scitis: hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum ^d affigentes interemistis, quem Deus suscitavit solitus doloribus inferni (Act. ii, 22-24); ut videlicet crudelitatis suæ cognitione destructi, ædificationem sanctæ prædicationis quanto anxie quererent, tanto utiliter audirent. Unde et illico respondet: *Quid ergo faciemus, viri fratres?* Quibus mox dicitur: *Agite penitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum* (Ibid., 37, 38). Quæ ædificationis verba profecto contemnerent, nisi prius salubriter ruinam suæ destructionis invenissent. Hinc est quod Saulus cum super eum cœlitus lux emissa resplenduit, non jam quid recte deberet facere, sed quid præfecisset, audivit. Nam cum prostratus requireret, dicens: *Quis es, Domine?* Respondet protinus: *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris* (Act. ix, 4, seq., xxii, 8, seq.). Et cum repente subiungeret: *Domine, quid me jubes facere* (Ibid.). Illico adjungitur: *Surgens ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere* (Ibid.). Ecce de cœlo Dominus loquens persecutoris sui facta corripuit, nec tamen illico quæ essent facienda monstravit. Ecce elationis ejus fabrica jam tota corruerat, et **94** post ruinam suam humilis ædificari requirebat; et cum superbia destruitur, ædificationis tamen verba retinuntur; ut videlicet persecutor immanis diu destructus jaceret, et tanto post in bonis solidius surgeret, quanto prius funditus eversus a pristino errore cecidisset. Qui ergo nulla adhuc agere bona coeperunt, a rigiditate antea suæ pravitatis, correctionis manu evertendi sunt, ut ad statum postmodum rectæ operationis erigantur, quia et idcirco altum silvæ lignum succidimus, ut hoc in ædificiis tegmine sublevemus; sed tamen non repente in fabrica ponitur, ut nimirum prius vitiosa ejus viriditas exsiccatetur, cuius quo plus in insimilis humor excoquitur, eo ad summa solidius levatur.

At contra admonendi sunt qui inchoata bona minime consummant, ut cauta circumspectione considerent quia dum proposita non persiciunt, etiam quæ fuerant copta convellunt. Si enim quod videtur gerendum sollicita intentione non crescit, etiam quod fuerat bene gestum decrescit. In hoc quippe mundo humana anima quasi more navis est contra fluctum fluminis ^e condescendentis: uno in loco nequaquam stare permittitur, quia ad iama relabitur, nisi ad summa conetur. Si ergo inchoata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, ipsa operandi remissio contra hoc quod operatum est, pugnat. Hinc est enim quod per Salomonem dicitur: *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipans* (Prov. xviii, 9). Quia videlicet qui copta bona districte non exsequitur, dissolutione negligentia manum destruentis imitatur. Hinc Sardis Ecclesiae ab

^d Guff., mendose, affigentes.

^e Vulgati recent., *quid me vis facere?*

^f Excusi, surge et ingr.

^g Orrupissime Editi ante Guss., condescendentis.

Emendantur tam ex MSS. Angl. quam ex nostris.

angelo dicitur : *Esto vigilans, et confirma cætera quæ moritura erant, non enim a inventio opera tua plena coram Deo meo (Apoc. iii, 2).* Quia igitur plena coram Deo ejus opera inventa non fuerant, moritura reliqua etiam quæ erant gesta prædicebat. Si enim quod mortuum in nobis est ad vitam non accenditur, hoc etiam extinguitur, quod quasi adhuc vivum tenetur. Admonendi sunt ut perpendant quod tolerabilius esse potuisset recti viam non arripere, quam arrepta post tergum redire. Nisi enim retro aspicerent, erga cœptum studium nullo torpore languerent. Audiant ergo quod scriptum est : *Melius erat eis non cognoscere viam justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti (II Petr. ii, 21).* Audiant quod scriptum est : *Utinam frigidus essem, aut calidus; sed quia tepidus es, et nec frigidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo (Apoc. iii, 15).* Calidus quippe est qui bona studia et arripit et consummat; frigidus vero est qui consummada nec inchoat. Et sicut a frigore per tempore transitur ad calorem, ita a calore per tempore redditur ad frigus. Quisquis ergo ^b amissō infidelitatis frigore vivit, sed nequaquam tempore superato excrescit ut serueat, procul dubio calore desperato, dum noxio in tempore demoratur, agit ut frigescat. Sed sicut ante tempore frigus sub spe est, ita post frigus tempore in desperatione. Qui enim adhuc in peccatis est, conversionis fiduciā non amittit. Qui vero post conversionem tenuit, et spem quæ esse potuit de peccatore subtrahit. Aut calidus ergo quisque esse, aut frigidus quæritur, ne tepidus evomatur; ut videlicet aut ne cum conversus, adhuc de se spem **95** conversionis præbeat, aut jam conversus in virtutibus inardescat; ne evomatur tepidus, qui a calore quem proposuit torpore ad noxiū frigus redit.

CAPUT XXXV [AI. LIX].

Quomodo admonendi qui mala clam et bona palam faciunt; ac qui versa vice.

(*Admonitio 36.*) Aliter admonendi sunt qui mala occulte agunt, et bona publice; atque aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Admonendi enim sunt qui mala occulte agunt, et bona publice, ut pensem humana iudicia quanta velocitate evolant, divina autem quanta immobilitate perdurant. Admonendi sunt ut in fine rerum mentis oculos figant, quia et humanæ laudis attestatio præterit, et superna sententia, quæ et abscondita penetrat, ad retributio nem perpetuam convalescit. Dum igitur occulta mala sua divinis iudiciis, recta autem sua humanis oculis anteponunt, et sine teste est bonum quod publice faciunt, et non sine æterno teste est quod latenter delinquunt. Culpas itaque suas occultando hominibus, virtutesque pandendo, et unde puniri debeant abscondentes delegunt, et unde remunerari poterant, detegentes abscondunt. Quos recte sepultra dealbata spe-

Aciosa exterius, sed mortuorum ossibus plena Veritas vocat (*Math. xxiii, 27*), quia vitiorum mala intus contegunt, humanis vero oculis quorundam demonstratiōne operum, de solo foris justitiae colore blandiuntur. Admonendi itaque sunt, ne quæ agunt recta despiciant, sed ea meriti melioris credant. Valde namque bona sua dijudicant, qui ad eorum mercedem sufficere humanos favores putant. Cum enim pro recto opere laus transitoria queritur, æterna retributione res digna vili pretio venundatur. De quo videlicet pretio percepto Veritas dicit : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Math. vi, 2, 5).* Admonendi sunt ut considerent quia dum pravos se in occultis exhibent, sed tamen exempla de se publice in bonis operibus præbent, ostendunt sequenda quæ fugiunt, clamant amanda quæ oderunt, vivunt postremo aliis, et sibi moriuntur.

At contra admonendi sunt qui bona occulte faciunt, et tamen quibusdam factis publice de se mala opinari permittunt, ne cum bona semetipsos actionis rectas virtute vivificant, in se alias per exemplum pravæ estimationis occidunt; ne minus quam se proximos diligent, et cum ipsis ^c salubrem potum vini sorbeant, intentis in sui consideratione mentibus pestiferum veneni poculum fundant. Hi nimur in uno proximorum vitam minus adjuvant, in altero multum gravant, dum student et recta occulte agere, et quibusdam factis, ad exemplum de se prava seminare. Quisquis enim laudis concupiscentiam calcare jam sufficit, ædificationis fraudem perpetrat, si bona quæ agit, occultat; et quasi jactato semine germinandi radices subtrahit, qui opus quod imitandum est, non ostendit. Hinc namque in Evangelio Veritas dixit : *Videant opera vestra bona, et glorifcent Patrem vestrum qui in cælis est (Math. v, 16).* Ubi illa quoque sententia ^d promittit, **96** quæ longe aliud præcepisse videtur, dicens : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (Math. vi, 1).*

Quid est ergo quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur, et tamen ut debeat videri præcipitur, nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus? Nam cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit : *Ut videamini ab eis.* Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdidit : *Ut glorifcent Patrem vestrum qui in cælis est (Math. v, 16).* Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiārum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quereret, et tamen hoc propter cœlestis Patris gloriam non celaret. Unde sit plerumque ut bonum opus et in occulto sit, cum sit publice; et rursus in publico, cum agitur occulte. Qui enim in publico bono opere non suam, sed superni Patris

^a Corb., inveni. Sic prius lectum in Trec.

^b Adjecimus ex MSS. Angl. et Gallic., *vivit*, post, *frigore*; et maxinus *exardescit*. Editorum in *excrescit*, quod habent MSS. omnes; *vol.*, *excrescit*.

^c Trec et Corb., *salubre potum*.

^d Belv., *repromititur*. Duo priores Carnot., *præmis-* titur.

gloriam quærit, quo*l* fecit abscondit; quia solum **A** illum testem habuit, cui placere curavit. Et qui in secreto suo bono opere deprehendi ac laudari concupiscit; et nullus fortasse vidit quod exhibuit, et tamen hoc coram hominibus fecit, quia tot testes in bono opere secum duxit, quot humanae laudes in corde requisivit. Cum vero prava estimatio, in quantum sine peccato valet, ab intentuum mente ^a non tergitur, cunctis mala credentibus per exemplum culpa propinatur. Unde et plerumque contingit, ut qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semetipsos quidem nulla iniqua faciant; sed tamen per eos qui se imitati fuerint, multiplicius delinquant. Hinc est quod Paulus immunda quædam sine pollutione comedentibus, sed imperfectis tentationis scandalum sua hac comeditione moventibus dicit: *Videte ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis* (*I Cor. viii, 9*). Et rursus. *Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis* (*Ibid., 11, 12*). Hinc est quod Moyses cum diceret: *Non maledices surdo, protinus adjunxit: Nec coram cæco pones offendiculum* (*Levit. xix, 14*). Surdo quippe maledicere, est absentia et non audiens derogare: coram cæco vero offendiculum ponere, est discretam quidem rem agere, sed tamen ei qui lumen discretionis non habet, scandali occasio-
ne præbere.

CAPUT XXXVI [Al. LX].

De exhortatione multis exhibenda, ut sic singulorum virtutes adjuvet, quatenus per hanc contraria virtutibus vitta non excrescant.

b Hæc sunt quæ præsulanimarum in prædicationis diversitate custodiunt, ut sollicitus congrua singulorum vulneribus medicamina ^c opponat. Sed cum magni sit studii ut exhortandis singulis serviatur ad singula, cum valde laboriosum sit unumquemque de propriis sub dispeusatione debitæ considerationis instruere, longe tamen laboriosius est auditores ^d innumerous ac diversis passionibus laborantes, uno eodemque tempore voce unius et **97** tanta arte vox temperanda est, ut cum diversa sint auditorum vitta, et singulis inveniatur congrua, et tamen sibimetipsi non sit diversa; ut inter passiones medias uno quidem ductu transeat, sed more bicipitis gladii tumores cogitationum carnalium ex diverso latere incidal, quatenus sic superbis prædicetur humilitas, ut tamen timidis non augeatur metus, sic timidis infundatur auctoritas, ut tamen superbis non crescat effrenatio. Sic otiosis ac torpentibus prædicetur sollicitudo boni operis, ut tamen inquietis immoderate licentia non

augeatur actionis. Sic inquietis ponatur modus, ut tamen otiosis non fiat torpor securus. Sic ab impatientibus extinguitur ira, ut tamen remissis ^e ac lenibus non crescat negligentia. Sic lenes accendantur ad zelum, ut tamen iracundis non addatur incendium. Sic tenacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis effusionis freна minime laxentur. Sic prodigis prædicetur parcitas, ut tamen tenacibus periturarum rerum custodia non augeatur. Sic incontinentibus laudetur conjugium, ut tamen jam continentes non revocentur ad luxum. Sic continentibus laudetur virginitas corporis, ut tamen in conjugibus despecta non fiat secunditas carnis. Sic prædicanda sunt bona, ne ex latere ^f juventur et mala. Sic laudanda sunt bona summa, ^g ne desperentur ultima. Sic nutrienda sunt ultima, ne dum sufficere creduntur, nequaquam tendatur ad summa.

CAPUT XXXVII [Al. LXI].

De exhortatione quæ uni adhibenda est contrariis passionibus laboranti.

Et gravis quidem prædicatori labor est, in communis prædicationis voce, ad occultos singulorum motus causasque vigilare, et palestrarum more in diversi lateris arte se vertere; multo tamen aeriori labore fatigatur, quando uni e contrariis vitiis servienti prædicare compellitur. Plerumque enim quis lætæ nimis ^h conspersione existit; sed tamen eum repente tristitia oborta immaniter deprimit. Curandum est itaque prædicatori quatenus sic tergatur tristitia quæ venit ex tempore, ut non augeatur lætitia quæ suppetit ex conspersione; et sic frenetur lætitia quæ ex conspersione est, ut tamen non crescat tristitia quæ venit ex tempore. Iste gravatur usu immoderata præcipitationis, et aliquando tamen ab eo quod festine agendum est, eum vis præpedit subito natæ formidinis. Ille gravatur usu immoderata formidinis, et aliquando tamen in eo quod appetit, temeritate impellitur præcipitationis. Sic itaque in isto reprimatur subito oborta formido, ut tamen non excrescat entrita diu præcipitatio. Sic in illo reprimatur repente oborta præcipitatio, ut tamen non convalescat impressa ex conspersione formido. Quid autem mirum si mentium medici ista custodiunt, dum tanta discretionis arte se temperant, qui non corda sed corpora medentur? Plerumque enim debile corpus opprimit languor immanis, cui languori **98** scilicet obviari adjutoriis fortibus debet, sed tamen corpus debile, adjutorium forte non sustinet. Studet igitur qui medetur, quatenus sic superexistentem morbum subtrahat, ut nequaquam supposita corporis debilitas crescat, ne fortasse languor cum

Norm., etc., non ut habent Editi, jubeantur. Occasionem hallucinationi præbuerunt vet. MSS., in quibus scriptum, jubentur, pro juventur, littera ⁱ pro ^v usurpata. Postea Editores mutarunt jubentur, in jubentur.

^a Ex mera conjectura, rejecto desperentur, Editores pretulerunt despiciantur.

^b De hac voce jam dictum est in admonitione ⁴, seu cap. 5.

^a Ita cum Trec., Theod., Corb., Laud. et Gemet., veteres Edi., cum in recent. legatur, non legitur.
^b In Corb. est cap. 37. In Longip., 57.

^c In Excusis, apponat. Obsequimur MSS.

^d Belv. et primus Carn., innumeris ac diversis. Retinemus jam vulgatam lect., quæ est Trec. et ext.

^e Duo priores Gemet., levibus, et infra leves.

^f Ita legendum ex Msc. Germ., Belvac., Trec., et ext.

vita deficiat. Tanta ergo adjutorium discretione A componit, ut uno eodemque tempore et languori obviet et debilitati. Si igitur medicina corporis indivise adhibita servire divisibiliter potest (tunc enim vera medicina est, quando sic per eam vitio superexistenti ^a succurritur, ut etiam suppositæ conspersioni serviatur), cur medicina mentis una eademque prædicatione ^b apposita, morum morbis diverso ordine obviare non valeat, quæ tanto subtilior agitur, quanto de invisibilibus tractatur?

CAPUT XXXVIII [AL. LXII.]

Quod aliquando leviora vitia relinquenda sunt, si graviora subtrahantur.

Sed quis plerumque dum duorum vitiorum languor irruit, hoc levius, illud fortasse gravius premit; ei nimirum vitio rectius sub celeritate subveniatur, per quod festine ad interitum tenditur. Et si hoc a vicina morte restringi non potest, nisi illud etiam quod existit contrarium crescat ^c tolerandum prædicatori est, ut per exhortationem suam artificioso moderamine unum patiatur crescere, quatenus possit aliud a vicina morte retinere. Quod cum agit, non morbum exaggerat, sed vulnerati sui, cui medicamentum adhibet, vitam servat, ut exirendæ salutis congruum tempus inveniat. Sæpe enim quis a ciborum se ingluvie minime temperans, jamjamque pene ^d superantis luxurie stimulis premitur, qui hujus pugnæ melu territus, dum se per abstinentiam restringere nititur, inanis gloriæ tentatione fatigatur: in quod nimirum unum vitium nullatenus extinguitur, nisi aliud nutritur. Quæ igitur pestis ardenterius insequenda est, nisi quæ periculosius premit? Tolerandum nunquam est ut per virtutem abstinentiæ interim arrogantia contra viventem crescat, ne eum per ingluviem a vita funditus luxuria extinguat. Hinc est quod Paulus, cum infirmum auditorem suum perpendret, aut prava adhuc velle agere, aut de actione recta humanæ laudis retributione gaudere, ait: *Vis non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa* (Rom. XIII, 3). Neque enim ideo bona agenda sunt ut potestas hujus mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitoriæ laudis sumatur. Sed cum infirmam mentem ad tantum robur ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem vitaret simul et laudem; prædicator egregius ei, admonendo aliquid obtulit, et aliquid tulit. Concedendo enim lenia, subtraxit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assureret, dum in quodam suo vitio animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore ^e tolleretur.

^a Mallemus, occurritur, quod legitur in primō Carn., nisi in Trec. et aliis etiam potioribus esset, succurritur.

^b Corb., Laud., Theod. et primus Carn., opposita.

^c Corb., Belv. et duo priores Carn., curandum. Trec. et al., tolerandum.

^d Primus Carn., superatis.

^e Ita Gem., Trec., Belv., Corb., Norm., etc. At

99 CAPUT XXXIX [AL. LXIII].

Quod infirmis mentibus omnino non debent alla praedicari. -

^f Sciendum vero est prædicatori, ut auditoris sui animum ultra vires non trahat, ne, ut ita dicam, dum plus quam valet tenditur, mentis chorda runpatur. Alta enim quæque debent multis audientibus contingi, et vix paucis aperiri. Hinc namque per semetipsam Veritas dicit: *Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut del illis in tempore tritici mensuram* (Matth. XXIV, 45; Luc. XIII, 42)? Per mensuram quippe tritici exprimitur modus verbi, ne eum angusto cordi incapable aliquid tribuitur, extra fundatur. Hinc Paulus ait: *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. III, 1). Hinc Moses a secreto Dei exiens, coruscantem coram populo faciem velat (Exod. XXXIV, 33), quia nimirum turbis claritatis intimæ arena non indicat. Hinc per eum divina voce præcipitur (*Ibid.* XXI, 33), ut is qui eisternam foderit, si operire neglexerit, corruente in ea bove vel asino, pretium reddat; quia ad alta scientiæ fluenta perveniens, eum hæc apud bruta audientium corda non contergit, pene reus addicitur, si per verba ejus in scandalum, sive munda sive immunda mens capiatur. Hinc ad beatum Job dicitur? *Quis dedit galli intelligentiam* (Job. XXXVIII, 36)? Prædicator etenim sanctus dum caliginoso hoc clamat in tempore, quasi gallus cantat in nocte, cum dieit: *Hora est jam nos de somno surgere* (Rom. XIII, 11). Et rursum: *Evigilate justi, et nolite peccare* (I Cor. XV, 34). Gallus autem ¹⁰⁰ ^g profundioribus horis noctis altos edere cantus solet; cum vero matutinum jam tempus in proximo est, minutas at tendes voces format, quia nimirum qui recte prædicat, obscuris adhuc cordibus aperta clamat, nil de occultis mysteriis indicat, ut tunc subtiliora quæque de cœlestibus audiant, cum luci veritatis appropinquant.

CAPUT XL.

De opere prædicationis et voce.

Sed inter hæc ad ea quæ jam superius diximus, charitatis studio retorquemur, ut prædicator quisque plus actibus quam vocibus insonet, et bene vivendo vestigia sequacibus ^h imprimat potius, quam loquendo quo gradiantur ostendat. Quia et gallus iste, quem pro exprimenda boni prædicatoris specie in locutione sua Dominus assumit, cum jam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens

invisus MSS. repugnanteque totius orationis sensu, recentiores Editores habent hic, toleretur. Docet itaque Gregorius fidèles in minoribus vitiis aliquandiu tolerandos, ut facilius a majoribus tollantur et extinxantur.

^f Rothom., Lyr. et tertius Gem., studendum.

^g Corb., in profundioribus.

^h In Guss., omissa erat vocula potius. In aliis habetur: imprimat, ut potius agendo quam loquendo.

vigilantiorem reddit, quia nimurum necesse est ut hi qui verba sanctæ prædicationis ^a movent, prius studio bona actionis evigilent, ne in semetipsis torpentes opere, alios exirent voce; prius se per sublimata facta executant, et tunc ad bene vivendum alios sollicitos reddant; prius cogitationum alia semetipsos feriant; quidquid in se inutiliter torpet, sollicita in-

A vestigatione reprehendant, districta animadversione corrigant; et tunc deum aliorum vitam loquendo componant; prius punire propria fletibus current, et tunc quæ aliorum punienda sunt denuntiant; et antiquam verba exhortationis inservent, omnia quod locuti sunt, operibus clament.

^a Excudit Editoribus monent, pro movent, quod legimus in omnibus Cod. mss.

QUARTA PARS.

QUALITER PRÆDICATOR OMNIBUS RITE PRACTIS AD SEMETIPSUM REDEAT, NE HUNC VEL VITA VEL PRÆDICATIO EXTOLLAT.

Sed quia sœpe dum prædicatio modis congruentibus ubertum funditur, apud semetipsum de ostensione sui oculata letitia loquentis animus sublevatur, magna enta necessæ est ut timoris laceratione se mordat, ne qui aliorum vulnera medendo ad salutem revocat, ipse per negligentiam suæ salutis intumescat, ne proximos juvando se deserat, ne alios erigens cadat. Nam quibusdam sœpe magnitudo virtutis occasio perditionis fuit; ut cum de confidentia virium inordinata securi sunt, per negligentiam inopinatæ moterentur. Virtus namque cum vitiis renititur, quadam delectatione ejus sibimet ipsi animus blanditur; fitque ut bene agentis mens metum suæ ^b circumspectionis abjectat, atque in sui confidentia secura requiescat; cui jam torpenti seductor callidus omne quod bene gessit enumera, eamque quasi præ cæteris præpollentem in tumore cogitationis exaltat. Unde agitur, b ut ante justi judicis oculos, fovea mentis sit memoria virtutis; quia reminiscendo quod gessit, dum se apud se erigit, apud humilitatis auctorem cadit. Hinc namque superbienti animæ dicitur: *Quo pulchrior es, descend, et dormi cum incircumcisio* (Ezech. xxxii, 19). Ac si aperte diceretur: Quia ex virtutum decoro te elevas, ipsa tua pulchritudine impelleris ut cadas. Hinc sub Jerusalem specie, virtute superbens anima reprobatur, cum dicitur: *Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus; et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo* (Ezech. xvi, 14, 15). Fiducia quippe suæ pulchritudinis animus attollitur, cum de virtutum meritis læta apud se securitate gloriatur. Sed per hanc eamdem fiduciam ad fornicationem ducitur; quia cum interceptam mentem cogitationes suæ decipiunt, hanc maligni spiritus per innumera vitia seducendo corruptunt. Notandum vero quod dicitur: *Fornicata es in nomine tuo*; quia cum respectum mens superni rectoris deserit, laudem protinus privatam querit, et sibi arrogare incipit omne bonum, quod ut largitoris præco-

B nio serviret accepit; opinionis suæ gloriâm dilatare desiderat, satagit ut mirabilis cunctis innotescat. In suo ergo 101 nomine fornicatur, quæ legalis theori connubium deserens, cofruptori splititu in laudis appetitu substernitur. Hinc David ait: *Tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici* (Psal. lxxvii, 61). In captivitatem etenim virtus, et pulchritudo in manus inimici traditur, cum deceptus menù antiquus hostis ex boni operis elatione dominatur: quæ tamen virtutis elatio, quamvis plene non superat, utcunque tamen et electorum animuni sœpe tentat; sed cum sublevatus destituitur, destitutus ad formidinem revocatur. Hinc etenim David iterum ait: *Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum* (Psal. xxix, 7). Sed quia de confidentia virtutis intumuit, paulo post quid pertulit adjutavit: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum confunditus* (Ibid., 8). Ac si aperie dicat: Fortem me inter virtutes credidi, sed quantæ insurmitatis sim derelictus agnovi. Hinc turbuth dicit: *Juravi et statui custodiare iudicia justitiae tuæ* (Psal. cxviii, 106). Sed quia ejus virium non erat manere in custodia quam jurabat, debilitatem suam protinus turbatus inventit. Unde et ad preciosum repente se contulit, dicens: *Humiliatus sum usquequaque, Domine; vivifica me secundum verbum tuum* (Ibid., evi). Nonnunquam vero superna moderatione præsumptuosa pet munera prævehat, infirmitatis memoriam ad mentem revocat, ne de acceptis virtutibus intumescat. Unde Ezechiel propheta quoties ad contemplanda cœlestia ducitur, D 102 prius filius hominis vocatur; ac si hunc aperte Dominus admoneat, dicens: Ne de his qua vides, in elatione eorū sublœves; cauus perpende quod es; ut cum summâ pénétrâs, esse tē hominem recognoscas, quatenus dum ultra te raperis, ad semetipsum sollicitus infirmitatis tue ^c freno revoceris. Unde necesse est ut cum virtutum nobis cœpia blanditur, ad infirma sua mentis oculus redeat, seseque salubriter deorsum premat; nec recia quæ agere

^a Gemeticenses, suspicionis.

^b Ed. Gilot. et nonnullæ, ante stulti judicis; quod

optime

referri potest ad mentem stulte de suis virtu-

tibus præsumptuenteri. Adhucremus MSS.

^c Corb., surge qui dormis cum incircumcisio.

^d Lyr., consideratione.

neglexit aspicat; ut dum cor ex memoria infirmitatis attenit, apud humilitatis auctorem robustius in virtute solidetur. Quia et plerumque omnipotens Deus idecirco Rectorum mentes quamvis ex magna parte perficit, imperfectas tamen ex parva aliqua parte derelinquit; ut cum miris virtutibus rutilant, imperfectionis suæ tædio labescant, et nequaquam se de magnis erigant, dum adhuc contra minima initantes laborant; sed quia extrema non valent vin-

A cere, de præcipuis actibus non audeant superbire.

Ecce, bone vir, reprehensionis meæ necessitate compulsus, dum monstrare qualis esse debeat Pastor invigilo, pulchrum depinxi hominem pictor fœdus; aliosque ad perfectionis litus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus vursor. Sed in hujus quæso vitæ naufragio orationis tuæ me tabula sustine, ut quia pondus proprium deprimit, tui meriti manus me levet.

ARGUMENTUM IN QUATUOR LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI.

Ex editione Romana anni 1591.

103 Illud sanctissimo eruditissimoque pontifici Gregorio propositum fuit, ut quæcunque de cura pastorali instituta et præcepta litteris mandasset, ea episcoporum in Italia, cum sanctitate vitæ tum episcopalibus virtutis disciplina florentissimorum, exemplis vere solideque exprimeret. Optimo igitur jure factum videtur, ut Pastorali libro præclaros illos Dialogorum de vita et miraculis Patrum Italicorum libros, tom Latinos, tum Græcos in Vaticana bibliotheca conquisitos summaque fide ex veterum exemplariorum ratione emendatos, adjungemus. Tanti autem hos libros vetus Græcia fecit, ut ob præstantiam, Gregorium Dialogi nomine appellaret. Cum vero contra Græcos ipsos est aliqua suscepta disputatio, plerique Græci non modo illi veteri Græcia digni, sed etiam ab hac ætate recentes, ex ipsis his libris argumentorum arma sumpserint adversus suos, ut in ultima hujus argumenti parte perspicue demonstratur. Sunt vero hi libri ita suaviter et luculentiter scripti, ut eorum auctorem facile quis agnoscat Gregorium Magnum, qui Petrum Diaconum, cum interrogantem inducat, aditum et viam sibi aperit, cum ad præclara illa divinaque responsa, tum ad explicandas magnas quæstiones, quæ difficultes explicatus habent. Et vero ex iis secundus liber plenus est miraculis et exemplis vitæ sancti Benedicti Abbatis. Reliquo vero tres varie aspersi sunt documentis, et exemplis aliorum perfectorum et probatorum virorum, præsertim episcoporum, ut Paulini Nolani, Marcellini Antonitani, Bonifacii Ferentini, Fortunati Tudertini, Constantii Aquini, Fulgentii Utriculani, Herculani Perusini, et aliorum multorum, quos longum nimis esset reconsendo enumerare. Est igitur cur ab omnibus eo studiosius legantur, quo cumulatores sunt, et documentis, et exemplis, quibus in omnes partes sanctæ vitæ usus conformari potest.

Latinis autem Dialogis Græcos apposulmus, quoniam sapientum virorum judicio, atque exemplo optimum factu illud videatur, ut Græcia cum Latinis conjungantur. Quod cum in cæteris omnibus fieri expedit, tum omnino effici oportuit in horum Dialogorum editione, qui hæreticorum quorumdam, omnia temere oppugnantium, pravis studiis exagitati, in posterum præsidio firmissimo communiquerentur Græcae, hujus interpretationis veteris, qua a tam eruditio Pontifice Zacharia nihil neque ad veri perspicientiam, neque ad rerum quæ commemorantur gravitatem, neque ad purum sermonis cultum, neque ad sententiarum gravitatem, neque ad dogmatum pondus præstantius dici aut exprimi potuit. Hæc autem editio, quam in omnes partes utilis, vel potius necessaria sit, cum ex aliis multis facile intelligi possit, tum ex eo maxime, quod non solum olim in concilio Lugdunensi, quod Gregorius decimus habuit, verum etiam in Florentino, ii Dialogi Græci, una cum aliis veterum Græcorum Patrum monumentis desiderati non modo sint, verum etiam iam inde usque a Græcia asportati, ad retundendum ipsorum Græcorum, pertinaciter a Latinis dissidentium, audiadim. Quare factum est ut cum contra Græcos est aliqua unquam suscepta disputatio, plerique etiam Græci, ex iis ipsis Dialogis contra suos argumentorum arma sumpserint. Id vero in multis aliis animadvertisit licet, **104** sed præsertim et in Emmanuele Caleca, qui horum Dialogorum doctrinis instructus, in eodem concilio Lugdunensi, egregia disputationum certamina contra suos confecit, et in Gennadio Scholario patriarcha Constantinopolitano, qui in ipsa synodo Florentina œcumonica Græcos cum Latina Ecclesia de quibusdam fidei catholicecretis diu pugnantes vicit argumentorum et doctrinarum armis, quæ sibi ad dicimandum sumpsit ex horum Græcorum Dialogorum auctoritate, quam maximè semper fecit et vetus, et recens Græcia. Sed res est in promptu, neque opus habet cur in præsentí pluribus explicetur. Ut igitur rationibus publicis consuleremus, operæ pretium censuimus, Latinis sanctissimi Gregorii popæ Dialogis eos adjungere, quos itidem eruditissimus Zacharias pontifex Græcos divine fecit. Cum autem alia plures causæ esse possint, eæque gravissimæ, quamobrem hanc Græcam Dialogorum interpretationem et Vaticana typographia emiserimus, eas relinquimus iudicio eruditorum hominum, de catholica republica bene sentientium. Cæterum illud inſciandum nobis non est, in hac ipsa Editione, præsertim libro tertio, desiderari hæc capita sex (1) utpote καὶ περὶ τῶν μὴ θελητάνων μικροφαγῆσαι τεσταράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Δογυδάρδων ἀποκεφαλισθέντων. Deinde alterum caput proxime sequens, καὶ . περὶ τῶν αὐχμαλώτων τῶν μὴ θελητάνων τὴν τοῦ αἵγειρος καταβήσας προσκύνησαι, καὶ κατασφράγιστων. Post, caput tertium nempe, καὶ . περὶ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τυφλωθέντος. Proximo etiam caput quartum notatum littera λ. περὶ τῆς ἀκληπίσιας τῆς ἄγιας ἁγαθῆς εἰς τὴν Σουβούραν. Aliud item caput consequens, videlicet λ'. περὶ Ἐρμηνεύδον ῥηγῆς πρωτον Ἀρειανοῦ τετράχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τὴν ὄρθοδοξοῦ πίστει, ὑπὸ τοῦ ἑδου πατρὸς σφράγιντος. Ultimum et sextum caput est, λ''. περὶ τῶν μὴ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπων, τῶν διὰ τὴν ὄρθοδοξοῦ πίστει γλωσσοκοπθέντων, καὶ πάλιν λαλητάνων. Hæc quidem capita sex ordine numerata absunt in hac Vaticana Editione, non dolo, nec fraude, sed quia etiam accuratissime investigata ea nulla exstant in duabus exemplaribus vetustissimis, quorum

(1) Sex illa capita libri tertii, quæ deerant in prima Dialogorum Græcorum editione, in posterioribus editionibus restituta sunt ex Henrico Canisii tomo III lectionum antiquarum. Sic etiam habentur in ms. Codice Regio, ex quo plura alia restaurata sunt, ut dicetur in notis ad Dialogos. (Monitum Petri Casanellæ).

num est Vaticanum, alterum nobilissimæ Bibliothecæ Cryptæ Ferratæ. Nec vero si hæc capita desiderantur, eam ob rem negligenda fuit hæc Græcorum Dialogorum Editio, cum cætera capita, Græce redditæ, in omnes partes maxime utilia esse quænt ad reipublicæ catholicae usum; illa vero sex quæ desiderantur, cùm præsertim in exemplari Gregoriano Latino, et in cæteris Latinis monumentis ita belle et usque adeo enucleatae perscripta sunt, etiam si, vel temporum vetustate, vel hominum vitio deleta his temporibus non essent, nulla inde jactura facta putetur.

VINDICIÆ DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI, AUCTORE PETRO GUSSANVILLÆO.

105 De vindicandis Gregorio papæ primo, qui et Magnus cognominatur, Dialogis, nullus, quod sciam, hactenus laboravit (*a*), tum quia illos constans plurimorum sœculorum consensu auctori suo asserebat, tum quia criticorum natio certos sibi fines inquisitionis circumscribens, nondum ausa fuerat veritates quælibet suarum dubitationum tormenta aggredi. Prodierat tandem aliqui nostro sœculo, qui Dialogos istos aut omnino repudiant, aut certe sancto Gregorio abjudicant, levibus, ut existimo, conjecturis adducti. Eos refellere animus est, ne novus error si negligitur, serpat latius, et incuriosorum mentes inficiat; quibus ut caveamus juliet charitas, susceptique in edendo Gregorio munera ratio depositit. Id autem ut cum efficacitate præstems, prodibit ¹ Gregorius, suos ipse sibi Dialogos vindicans; ² sequentur auctores plurimi omnium fere a Gregorio sœculorum; ³ astipulabuntur innumerii Codices manu exarati, iisque melioris notæ; ⁴ demum præcipua criticorum istorum momenta difflabimus.

Sanctus Gregorius rogatus a familiaribus, ut exemplo Hieronymi, Theodoreti, et Cassiani, illustriora quæque Patrum qui paulo ante in Italia floruerant facta describeret, annuit, litterisque ad amicos datis instanter petiit, ut quæcunque ad rem istam pertinentia noverant, sine mora transmitterent. Leges epistolam 50 libri II, ind. 11, ad Maximianum: « Fratres mei qui mecum familiariter vivunt, omnimodo me compellunt aliquis de miraculis Patrum, quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestra charitatis vehementer indigo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque vos cognovisse contigit, mihi breviter indicetis. De domno enim Nonnoso abbatे, qui juxta dominum Anastasium de Pentenis luit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivionis mandavi. Et hæc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti. » Maximianum rescripsisse liquet, ex c. 7 l. I. Dialogorum, ubi de Nonnoso verba faciens Gregorius, testatur se hæc omnia a Maximiano, quem et episcopum nominat, et adhuc in vivis esse indicat, didicisse. Erat autem annus quartus pontificatus Gregorii, cum id scribebat, Christi vero 596. Porro Maximianus obiit ann. 596, ex historiæ Siculae scriptoribus. De eo etiam mentionem facit lib. III Dialog., c. 36, et l. IV, c. 32, sicut et homilia 34, in Evangelia; quibus in locis eum dicit episcopum Syracusanum, et monasterii sui Patrem, ad quem etiam sunt plures epistolæ in Regesto.

Notabilis lector in Homiliis et in Dialogis easdem historias eisdem fere verbis expressas, et tanquam ab eodem relatas, inveniri, ut in l. III Dialog., c. 6, et in lib. IV, c. 56, ubi de Cassio Narniensi episcopo verba facit, de quo etiam loquitur hom. 37 in Evang. In eodem l. IV, c. 14, ubi de Servulo, cuius antiqua Martyrologia memorant ad diem x Kal. Jan., ait se de eo in homiliis locutum, quod videre est in homili. 15 in Evang. Sic et in c. 15 ejusdem l. IV, loquitur Gregorius de Romula, de qua se in homiliis verba fecisse testatur, nempe hom. 30 in Evang. Idem dicendum de c. 16, ubi de Tarsilla, de qua hom. 38, cap. 19; de Stephano, hom. 39, cap. 27; de Theophanio, hom. 36, cap. 37; de Theodoro puer, hom. 38, cap. 38; de Chrysaorio, hom. 12. Eodem c. 38, de Athanasio presbytero Isauriæ, de quo sære in epistolis mentionem facit. Cap. 57, loquitur de Agatho Panormitanus episcopo, quem constat ex historiis vixisse tempore Pelagii II decessoris Gregorii, ut ipsem loquiatur. Sed et de eodem Pelagio predecessor suo disertis verbis agit cap. 16 lib. III, et de eo alias sære mentionem habet. In cap. 19, de Autarit Longobardorum rege, de quo lib. I, epist. 17, et alibi. Historiam vero Herminigildi quis ad alia quam ad Gregorii tempora referat, cum ipse dicat eam se ab amico suo Leandro, Hispalensi episcopo, qui ei interfuit, didicisse? Rem fuse narrat in ejusdem l. cap. 51. Sed et in c. 32, 36 et 37, de sua ad urbem Constantinopolitanam **106** legatione, cum esset Pelagii II Apocrisiarius, refert. Quis porro ignoret Leandrum jam tum in urbe Constantinopoli pro Wisigothorum rege legatione fungentem, Gregorio familiarissimum fuisse; unde et ipsi Moralium libros, ejus hortatu elaboratos, inscripsit, et ad eum plures epistolæ dedit.

Denique scripturus Vitam sancti Benedicti, initio libri II Dialogorum, ait se quæ dicturus est accepisse a quatuor ejusdem sancti disciplinis, quorum adhuc duo in vivis erant.

Ex his omnibus luce meridiana clarius constat, quantum aberraverint qui Dialogos istos Gregorio II, Gregorio nostro 150 annis juniori, assignarunt, cum hæc omnia quæ retulimus alteri quam Gregorio I convenire nemo sanus affirmare aut judicare possit.

Inter auctores qui post Gregorium vixerunt, primum profero Paterium, ipsius familiarem ac discipulum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarium et secundicerium, de quo etiam in Regesto mentio habetur. Is librū Testimoniorum edidit, ex omnibus Gregorii operibus collectum, idque sancti Patris hortatu, ut ipsem in Praefatione loquitur, in quo plusquam viginti ex ipsis Dialogis testimonia iisdem prorsus verbis adducit ut lectori studioso indicabant notæ ad marginem positæ (*b*). Paterii liber operibus Gregorii subjunctus est.

Taius vel Taio Cesaraugustanus episcopus, qui vivebat ann. 650, insigni opus edidit, quod inscripsit Collectaneum ex operibus sancti Gregorii, ut ipse in procœmio testatur, quodque in libros quinque divisit, et Quirico episcopo Toletano, viro celeberrimo dicavit. In hoc opere plura de Dialogis Gregorii testimonia preferuntur, quæ causa brevitatibus omitto, et quæ lector videre poterit in insigni manuscripto Codice, qui asservatur in bibliotheca Thuanea.

(a) Imo ex nostris plurimi jam id præstiterant, præsertim Benedictus Haestenus, in prolegom. ad Vitam sancti Bened., et J. Mabillonius, in præfat. ad tom. I Actorum, § 2.

(b) In Editione Guisanvillæana nullæ notæ indicant testimonia ex Dialogis a Paterio excerpta. Sunt tamen aliqua ejus Collectioni inserta; ut in lib. Num. cap. 4, et in lib. Josue cap. 1. Sed longe pauciora quam Guisanvillæus asserit, quia Paterii non sunt Collecta in Novum Testamentum nomine Paterii insinuata et vulgata, ut suo loco demonstrabimus.

Idefonsus, Toletanus episcopus, qui obiit an. 667, in libro quem composuit de Scriptoribus Ecclesiasticis, cap. 1, Dialogos nostri Gregorii memorat his verbis: De vitis Patrum per Italiam commorantium edidit (Gregorius) etiam libros quatuor, quos volumine uno compedit: quem quidem Codicem Dialogorum maluit appellari.

Julianus, Toletanus etiam episcopus, an. 680, opus edidit, quod Prognosticon futuri saeculi appellavit, et Idalio Barcinonensi episcopo inscripsit; in eo plura ex Dialogis loca refert lib. II, cap. 8, 12, 19, 24, 25, et aliis.

Beda presbyter, qui florbat an. 730, lib. II Histor., cap. 1, facta Gregorij referens, sic sit: « Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, etc. » Et paulo ante inducit sanctum Gregorium, de onore Pastorali con querentem his verbis, quæ habentur initio Dialogorum: « Infelix animus meus, etc. »

Paulus Diaconus, qui vivebat an. 780, in Vita Gregorii, quam ejus operibus prædiximus, ita loquitur: « Libros etiam Dialogorum quatuor edidit, in quibus rogatu Petri Diaconi sui virtutes sanctorum, etc. » Et paulo ante refert ex præfatione Dialogorum hæc verba: « Qualis autem in monasterio fuerit, quamque laudabili studio vitam duxerit, ex ipsius possimus verbis colligere, quibus ipse in pontificatu iam positus, dum cum Petro suo colloqueretur Diacono, flendo usus est dicens: « Infelix quippe animus meus, etc. » In historia denique quam de Gestis Langobardorum inscripti, lib. IV, cap. 3, Dialogorum quoque mentionem ita facit: « Sapientissimus et beatissimus papa Romanæ urbis, postquam alia multa ad utilitate ecclesie scripserat, etiam libros quatuor de vita sanctorum composuit, quem Codicem Dialogum, id est duorum locutionem, quia ipsum cum suo Diacono Petro colloquenter ediderat, appellavit. Ilos igitur libros prefatus papa Thrudelinde reginæ direxit, quam sciebat utique et Christi fidei deditam, et in bonis actibus esse præcipuum. » Jam supra, in lib. I, cap. 26, de his etiam Dialogis verba fecerat, ubi de sancto Benedicto agens, in hunc modum loquitur: « His quoque diebus beatissimus Benedictus, etc., cuius vitam, sicut notum est, beatissimus papa Gregorius in suis Dialogis suavi sermoni composuit. »

Joannes Diaconus, qui circa an. 875 floruit, vitamque Gregorii accuratissime scribens, omnia Ecclesiæ Romanae scrinia diligenter evolvit, pluribus in locis Dialogorum a Gregorio editorum meminit. Lib. I, cap. 7, refert recuperatam sanitatem a Gregorio precibus Eleutherii monachi, de quo lib. III Dialog., cap. 37, et plures alias ejusmodi historias, quæ in Dialogorum opere continentur, passim recenset. Lib. II, cap. 11 sic loquitur: « Inter prudentissimos 107 consiliarios familiaresque delegit Petrum Diaconum, coætaneum suum, cum quo postea disputans, quatuor Dialogorum libros composuit. » Et in lib. IV, cap. 75, Gregorius sanctorum miracula Patrum cum Petro suo Diacono, quæ per inquisitionem aliquæ responsionem protulerat, expositionis altius studium interrumpeus, sola nominum prænatactione disiugxit, et in libros quatuor ordinavit, etc.

Hadrianus papa I, an. 787, in epistola ad Carolum magnum pro septima synodo, actiope 5, cap. 16, citat Dialogorum cap. 9 lib. I, his verbis: « Sanctus Gregorius in Dialogis suis meminit de sancto Bonifacio, etc. »

Anastasius Bibliothecarius, in Vita Zachariae papæ, ait eum quatuor Dialogorum sancti Gregorii libros ex Latina in Græcam linguam vertisse; obiit autem anno. 887.

Alcuinus, Bedæ discipulus et Caroli Magni præceptor, in fine libri de divinis Officiis, ubi de 3, 7 et 30, die pro defunctis agit, testimonium super ea re ex cap. 55 lib. IV Dialogorum assert. Florebat ann. 790.

Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, qui floruit an. 860, plurima in operibus suis ex Dialogis Gregorii testimonia profert, ut tom. I, pag. 106, 422, 460, 524, 537, 548, et aliis, quæ referre tedium est.

Paschasius Rathbertus, Corbeiensis monachus, circa an. 850, in libro de Corpore et Sanguine Domini laudat cap. 58 lib. IV Dialogorum.

Prudentius, Trecensis episcopus, an. 845, librum scripsit de Prædestinatione contra Joannem Scotum Erigenam, in quo nonnulla profert testimonia ex Dialogis Gregorii, ut in c. 17, n. 10, c. 19, n. 2, et aliis.

Photius, Patriarcha Constantinopolit., an. 870, in sua Bibliotheca, cod. 252, post elogium Gregorii, de quatuor Dialogorum libris ab eo scriptis, et a Zacharia papa in linguam Græcam translatâ loquitur: « Quin etiam vitas eorum qui in Italia claruiscent, salubribus admist s narrationibus, quatuor Dialogi concinnavit. Etenim per centum et sexaginta quinque annos hi qui Latinam linguam ignorarent, sola utilitate hujus operis frustrati sunt. Zacharias vero, qui hujus sancti viri post illud tempus successor fuit, tantum opus Italia conclusum in linguam Græcam vertens, communem utilitatem orbi terrarum benignè exhibuit. Taceo plurimos alios et Græcis, Joannem Damascenum, Euthymium et alios, qui Gregorium ob Dialogos ab ipso scriptos Dialogum cognominarunt. »

Regino, Prumiensis abbas, qui excessit anno 904, lib. II de Ecclesiasticalis disciplinis, c. 198, narrat historiam quæ habetur lib. IV Dialogorum, cap. 32, de quadam qui filiolam suam polluerat.

Concilium Triburiense sub Formoso, an. 895, cap. 17. Ut nullus in Ecclesia sepeliatur, refert ex lib. I Dialogorum, cap. 53, historiam Valentini cuiusdam in Ecclesia sepulti, et ex ea a demonibus ejecti.

Berno Augiensis abbas, an. 1020, in libello de quibusdam rebus ad missam spectantibus, cap. 12, narrat quæ a beato Gregorio de Paschasio Diacono scribatur in lib. IV Dialogorum, cap. 40.

Burchardus, Wormatiensis episcopus, plurima in Decretis suis ex Dialogorum libro testimonia adducit. Vivebat an. 1000.

Algerus Cluniacensis monachus, qui florebat an. 1050, lib. II de Sacramento Corporis et Sanguinis Domini, profert, cap. 31 lib. II Dialogorum Gregorii.

Lafrancus, Cantuariensis archiepiscopus, an. 1080, in libro de Corpore et Sanguine Domini, cap. 14 et 20, argumentum sumit ex cap. 58 lib. IV Dialogorum.

Idem facit Durandus, Troarnensis abbas, qui circa an. 1075 florebat, in libro de Corpore et Sanguine Christi, parte VI; et Guilmundus, Aversanus archiepiscopus, ann. 1070, in libro de Veritate Eucharisticæ.

Anselmus, Lucensis episcopus, qui decessit anno 1086, in Collectione canonum, lib. V, cap. 24, refert caput fere integrum 30 lib. III Dialogorum. Lib. II, c. 159, assert testimonium de Purgatorio, ex lib. IV Dialogorum, c. 39, et plura alia.

Alulfus, monachus Tornacensis, qui floruit an. 1000, edidit exemplo Pateri, sed tunc Pateriano ampliorem librum insignem, compositum ex omnibus operibus Gregorii, quem propterea Gregorizalem inscripsit, ubi testimonia retulit in duodecim prophetas et in alia quedam sacra Scripturaræ loca quæ Paterius omiserat. Is itaque in exceptionibus tam super Vetus quam super Novum Testamentum innumera profert

loca ex variis Gregorii Dialogorum libris. Cæterum 108 hoc opus Alulfi (a) existat in tribus voluminibus antiqua manu et eleganti charactere exaratum, in monasterio Longipontis, ordinis Cisterciensis, Diocesis Sessessionensis.

Possimus adducere plurimos viros insignes, qui Dialogos illos approberunt, Sigebertum Gemblacensem, Ivonem Carnotensem, Honorium Augustodunensem, Rupertum Tuitiensem, Bernardum Claravallensem, Gratianum (b), Petrum Lombardum, dictum Magistrum sententiarum, Guillelmum de Campellis, Canonicorum sancti Victoriae Parisiensis Institutorem, ac post episcopum Catalaunensem, Petrum Cluniacensem, Albertum magnum, Thomam Aquiatem, Bonaventuram, et alios qui ad sacram usque nostrum fluerunt. Verum ne simus fastidio, lectorem ad eos remittimus.

Sed nec manuscripts Dialogorum Gregorii Codices enumerare opere pretium est, cum infiniti propositum ubique inveniantur, nec ullum sere antiquum monasterium sit in quo duo aut tria exemplaria Dialogorum Gregorii scripta non reperiantur.

Quibus machinis totum testium testimoniorumque robur valeant adversarii iusfringere, nos satis video. Restat ut quæ a ratione petunt argumenta dissolvamus. Sunt autem tria quæ maxime opponunt. Primum ducunt ex stylo, quem in Dialogis omnino diversum, inæqualem, et inelegantem, barbaris et corruptis vocibus refertur aiunt, et Gregorii ingenio, majestateque prorsus indignum. 2º In eis multa mirantur quæ sunt penitus incredibilia. 3º Doctrinæ Gregorii quedam adversantur, ut lib. iv Dialogorum, cap. 29, ubi gebennæ ignem esse corporeum dicuntur, cum e contrario manifeste dicat Gregorius, lib. xv Moral., c. 17, ejusmodi ignem esse incorporeum.

Quod ad stylum attinet, agnosco diversitatem aliquam, non tamen omnimodam. Et vero quis nesciat idem sere in omnibus sanctorum Patrum operibus animadverteri, et varium esse stylum pro varietate tractatum ac materiarum? Neque enim eundem esse orationum, epistolarum, historiarum, dialogorum, etc., stylum, quis sanus assuerit. Quanquam in hisce Dialogis multa sunt, quæ cæterorum Gregorii operum stylum, vim, elegantiam, immo et scientia altitudinem referant, ut legenti patet. Sed et ipsam stili diversitatem non mirabitur, qui viderit Gregorium ipsum ingenuo fateri se eundem stylum in solo opere Moralium observare non potuisse. Sic enim loquitur lib. xi Moral. cap. 1: « Quævis in protiro opere esse culpabilis stili mutabilitas non debet, etc. » Et paulo post: « Immutationem stili, lector meus sequamini acceperit, quia et sepe eosdem cibos edendibus diversitas placet coctionis. »

Ad phrases et dictiones barbaras quod attinet, quis nesciat multa ejusmodi in sanctorum Patrum tractatibus reperiri, qui non tam eleganter et puritati sermonis, quam veritati et simplicitati studuerunt. Idque se de industria factitasse faretur ipsem Gregorius in epistola ad Leandrum Moralibus praesixa, ubi de his ita loquitur cap. 5: « Ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplina exterioris insinuat, servare despxi. Nam sicut hujus quoque epistolæ tenor enuntiat, non metacismi collisionem fugie, non barbarissimi confusione devito, situs inotusque præpositionum, casusque servare contendo; quia indignum vehementer existimo, ut verba coelestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque enim haec ab illis interpretibus in Scripturæ sacræ autoritate servata sunt. » Idem de vocibus barbaris dicendum, quas Laudobardorum et aliorum populorum barbaries in Italiæ invexerat: unde et iam Latinæ linguae puritas velut luto isto prorsus inticebatur. Imo et illa verba, paulo ut ita dicam rusticiora, non ipsius Gregorii, sed aliorum esse ipsem proutetur in prologo Dialogorum: « Id vero scire te cupio, quia in quibusdam sensu soluimusmodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipsa specialiter verba teneo voluissim, hæc rusticano usu pro'ata stylus scribentis non apta suscipero. »

De historiis quæ in Dialogis continetur, nihil est quod dicam, nisi quod Gregorius eas referendo prout ab aliis didicerat, fidem suam liberavit. Fauces enim erunt, quas ipse se vidisse, aut quibus interfuisse dixerit. Fecit quod plurimi sanctorum Patrum fecerunt in multis historiis, quæ utique incredibiles videbantur, si ad rationis humanæ trutinam expanderentur. Quia vero sunt miracula, id est fidem humanam excedentia, humano judicio metienda non esse quis ambigat? Standum putavit rumoribus publicis, uti testes oculati ipsi defuerunt, cum ex eo præsentim fidelium posset augeri pietas, et nulla erroris aut falsi 109 aliunde species appareret. Praecclare et apposite ad rem nostram Theodoreetus, in præfatione Historiæ sanctorum Patrum: « Narrando autem procedet oratio, non utens legibus encioniorum, sed pauca quedam vere referens. Rogo autem qui in hac religiosisam inciderint historiam, seu formam monastice exercitationis (vocet enim quis hoc corpus (c) ut voluerit), ne iis quæ dicuntur minus credant, si quid audient quod eorum vires supereret, nec ex se illorum virtutem metiantur; sed aperte sciunt quod piorum animis Deus desuper metitur dona sanctissimi Spiritus, et majora largitur perfectioribus. Hæc autem a me dicta sunt ad eos qui in rerum divinarum mysteriis non sunt admodum accurate initiati; mystæ enim aditorum Spiritus sciunt gloriam Spiritus, et quæcum per homines in hominibus faciat miracula, attrahens incredulos ad Dei cognitionem. Qui autem non est crediturus iis quæ a me dicenda sunt, clarum est eum ne iis quidem credere tanquam veris quæ per Moseum et Iesum et Eliam et Eliseum facta sunt, habere autem etiam pro fabulis miracula quæ facta sunt a sanctis apostolis. Si autem illa esse vera testatur, hæc quoque credat esse a falso aliena. Quæ enim in illis operata est gratia, ea per illos quoque fecit ea quæ fecit. Per reuniens enim gratia et eos qui digni sunt eligens, veluti per quosdam salientes per hos effudit fluentia sue operationis. Ex iis autem quæ sunt dicenda, ipse quidem vidi nonnulla; quæ autem non vidi, audiui ab illis qui viderunt, viris virtutis amantibus, et qui digni sunt habiti ut et eos viderent, et eorum doctrina fruarentur. Evangelicæ autem doctrinæ scriptores fide digni non solum sunt Mauhaeus et Joannes, magni et primi in evangelistis, qui Domini videre miracula, sed etiam Lucas et Marcus, quos qui ab initio viderunt, et fuerunt Verbi ministri, non solum quæ passus est, et quæ fecit Dominus, sed et eis quæ perpetuo docuit, accurate edocuerunt. Etenim cum non vidisset ipse beatus Lucas, in principio operis dicit se ea narrare de quibus certior factus est. Non ergo etsi audiassemus eum non vidisse ea quæ narrat, sed hanc doctrinam accepisse ab aliis, non minus ei et Marco credimus quam Mattheo et Joanni. Utique enim est in

(a) Alulfi opus in Novum Testamentum, Patrum nomine designatum, prodidit secundum Romam anno 1553, et inter sancti Gregorii Opera ann. 1591, ac deinceps in variis Gregorianis Editionibus. Hallucinationem ostensum sumus, cum Patrum integrum et genuinum infra exhibemus.

(b) Inserta Gratiani Decreto Dialogorum testimonia quæcumque occurserunt in margine motare, quod negligit Gussanvilleus, nobis cura fuit.

(c) Apud Theodoreum legitur, τὸ σύγγραμμα, quod significat hoc scriptum, sive, ut apud interpropterem habetur, hoc opus, non vero hoc corpus. In ceteris veterum scriptorum locis, hic aut alibi a Gussauv. laudatis, pro ipso spondere minime volumus.

narrando fide dignus, ut qui didicerit ab eis qui viderint. Nos itaque alia quidem narrabimus, ut quæ a nobis visa sunt, alia autem ut qui crediderimus eis qui viderant narrantibus viris, qui illorum vitam sunt æmulati. Prolixiori autem de iis usus sum oratione, dum volo persuadere me vera narraturum.

Tertio denique certum est sententiam sancti Patris eamdem esse in Dialogis quæ in ceteris ejus operibus. Frivolum est enim quod aiunt, diversam, imo contrariam eam omnino esse de igne inferni, quem corporum in Dialogis esse profitetur, scilicet in lib. iv, cap. 29. Verba sunt: Si igitur diaboli ejusque angelii, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animæ, et antequam recipient corpora, possint corporeo sentire tormenta? Cum econtra, in lib. xv Moral., cap. 17 (a), apertissime dicat ignem gehennæ esse incorporeum, scilicet exponens illa verba cap. xx Job: *Devorabit eum ignis qui non succeditur.* Sic enim loquitur: « Miro valde modo paucis verbis expressus est gehennæ ignis; ignis namque corporeus ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna proculdubio nutritur; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit incorporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur. Sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret. » Fator in quibusdam Editionibus ita legi, imo et in nonnullis mss. Codicibus; verum errorem esse oscitantum exscriptorum et imperitorum librariorum nemo non judicabit, cum viderit infinitos illos Codices mss. antiquissimos, et probatissimos, ex quibus nonnulli a nobis inspecti sunt: nimurum in bibliotheca Vaticana Codices inss. Moralem, n. 574, 575, 578, 579, 582; Codex antiquissimus bibliothecæ Barberinæ; alias item ms. Codex in folio magno pergamo admodum antiquo, qui tempore Alexandri VII ex Bibliotheca Urbinate Romam adactus est; duo etiam Bibliothecæ Chisiæ: omnes isti Codices scriptum habent corporeus; et licet duo Mss. alii, num. 576 et 580, habeant *incorporeus*, manifesto tamen appareat syllabam, in, recentiore manu supra adjunctam esse. Sed et antiqua translatio Italica Moralem, edita Florentiæ ann. 1486, sic eam sententiam transfert: *mà lo fuoco dall' inferno è tutto per contrario.* **110** Imperochè esendo egli cosa corporeale et ardendo corporaliter li miseri dannati, etc. Hæc omnia supradicta ad me misit eminentiss. card. Bona, qui ea præ eximia sua erga litteratos benitatem recensere dignatus est. Eodem modo scriptum habent Codices Gallicani, Sorbonicus 600 et amplius ann.; cathedralis Sanctæ Mariæ Rhemensis 600 annorum; Sancti Remigii Rhemensis duo 800 et 800 ann.; Sancti Germani a Pratis 800 sere ann.; Codex antiquissimus et optimæ notæ Ecclesiæ Bajocensis; Codex Bibliothecæ viri clarissimi et eruditissimi Claudi Jolii, Cantoris Parisiensis, 700 ann.; Monasterii Regalis Montis ord. Cisterciensis 600 ann.; Bibliothecæ Ecclesiæ Bellaviciensis 700 ann.; Codices duo Sancti Cornelli Compendiaria, alter 800 et amplius ann., alter 300 ann.; Codex Regius 400 ann.; In Bibliotheca Ecclesiæ Carnotensis, 400 ann.; in Bibliotheca viri cl. Emerici Bigotii, 400 annorum; in monasterio Cluniacensi Codex scriptus a Bertramo monacho, jussu sancti Majoli abbatis, qui obiit an. 994, cum præfuissest annis 40.

Sed et antiquiorum et einandiorum Editionum auctores ita legisse constat. Profero Venetam an. 1480, quæ prima censemur suisse Editionum sancti Gregorii, studio Bartholomæ Cremonensis, canonici regularis, in qua, lib. xv, cap. 50, legitur, *corporeus*. Sic in alia Veneta 1496; in Parisiensibus annorum 1495, 1518, 1521, et aliis, quas studio b: evitatis omitto.

Eodem quoque modo legerunt qui Gregorij Moralem libros in compendium redegerunt. Cujusmodi est ms. Codex Corbeiensis, tempore Adhalardi abbatis, circa an. 750, qui asservatur in Bibliotheca sancti Germani Præteosis, scilicet post epistolulas, numero 54, sancti Gregorii a Paulo diacono ad eundem Adhalardum missas, habetur liber, cui titulus est: *Incipit ecloga quam scripta Lathen filius Bath, de Moralibus Job, quas Gregorius fecit.* Ubi, l. xv, ante finem, ita legitur: « *Devorabitque eum ignis qui non succeditur. Gehennæ ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat,* » et cætera, ut apud sanctum Gregorium.

Odo Cluniacensis abbas, qui floruit an. 940, in Epitome Moralem sancti Gregorii, c. 20, num. 26, sic habet: « At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, etc. »

Garnerus, canonicus regularis sancti Victoris Parisiensis, sub Hilduino abate, an. 1140, in opere quod Gregorianum nominavit, l. xi, c. 1, eodem plane modo legit quo supra.

Ita etiam legitur in ms. Codice qui asservatur in Bibliotheca Coelestinorum Parisiis, et appellatur Remedium conversorum, quicunque collectus est ex dictis sancti Gregorii in Moralibus. Hic, in tertia parte, l. vi, capitul. 7, in titulo sic habet: « Quod damnatorum corpora simul et animæ torquebuntur igne corporeo et inextinguibili, l. xv Moral. » In corpore autem capituli ita legitur: « In reprobis quidem per desiderium ardor conscientia, et foris cruciat ignis gehennæ. Qui cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, etc. » Cæterum hoc opus sine auctoris nomine tribuitur Petro Blesensi a quibusdam, nempe in Catalogo mss. Codicum Angliae. Pitseus tamen in libro de Scriptoribus Angliae tribuit Petro cuidam archidiacono Londinensi paulo recentiori.

Denique ita legendum esse constat ex theologorum communi doctrina, qui post Magistrum sententiarum, in iv, dist. 50, et sanctum Thomam, in iv, dist. 44, quæst. 2, artic. 3, asserunt ignem inferni esse corporeum, et duobus maxime testimoniosis nituntur, nempe sancti Augustini et sancti Gregorii. Et quidem sanctus Augustinus, l. xxi, de Civitate Dei, c. 10, ita loquitur: « Cur autem non dieamus, quamvis veris, miris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi. » Et paulo post: « Adhærebunt ergo si eis nulla sunt corpora spiritus dæmonum, imo spiritus dæmonum, licet incorporei corporis ignibus cruciandi. » Et tandem sic concludit: « At vero gehennæ illa corporeus ignis erit, et cremabit corpora damnatorum, aut et hominum et dæmonum, solida hominum, aerea dæmonum, etc. » Sanctus autem Gregorius, qui a sententia sancti Augustini vix unquam recedit, idem docet duobus illis locis quæ retulimus, nempe l. xv Moral., c. 17, et l. xv Dialog., c. 29 (Nunc numero 35), ubi expressis verbis ait ignem gehennæ esse corporeum. Quod autem sit ejus ista doctrina, demonstrat luculentus Prudentius, Trecensis episcopus, qui vivebat circa an. 850. Etenim in responsione ad Joannem Scotum Erigenam sic ait: « Primo hæc tua sententia in eo falsitatis arguitur, quod ignem illum ab Augustino corporeum, a Gregorio incorporeum dici invenitur. Nam uteque eum absque contradictione corporeum confitetur. Et quia super Augustinum tu ipse fassus es, ipsius sententiam ponere non necessarium duximus. Super aestimatione autem Gregorii, ne cui in dubium veniat, tametsi paulo superius sententiam illius de eodem igne in Moralibus posuerimus, qua eum corporeum fatebor; non ab te tamen videtur, si aliam ejus sententiam ex alio ipsius opere ad medium deducamus. » Nam sicut liber illius, **111** qui Dialogorum prenotatur, refert, Petrus Diaconus, cum de memorâ igne inter alia suscitans [Lege sciscitans] ita adorsus est, etc., refert verba c. 29 lib. iv Dialog. Tunc conclu-

(a) Nunc num. 35, ubi tamen legitur ignis... corporeus.

dit: *Ecce dam ignis illius corporei testimonia certa proponimus, ad omnia pene quæ in præfata tua sententia posueras, responsio vera redditæ comprebatur. Nam auctoritate tanti doctoris non solum ignis ille corporeus asseveratur, verum etiam et animas hominum et apostatas spiritus in eo sensibiliter cruciari probabiliter docetur.* » *Eadem* fuit opinio Flori magistri, Ecclesiæ Lugdunensis diaconi, Prudentii æqualis, qui in scripto quod edidit nomine Ecclesiæ Lugdunensis contra eundem Scotum Erigenam, c. 17, probat ignem inferni esse corporeum, referens Gregorii testimonium hoc modo: « Gehennæ ignis cum sit corporeus, » et reliqua, ut apud sanctum Gregorium, Moralium loco citato. Hæc desumpta sunt ex libro qui inscribitur, *Vindiciae prædestinationis et gratiæ*, auctore clarissimo viro D. Guillelmo Mauguino. Reip totam optime elucidavit Sex-tus Senensis, in Bibliotheca sacre lib. v, annot. 141, ubi post relatum sancti Gregorii testimonium ex lib. xv Moralium sic ait: « Videlut ex his verbis deduci quod ignis inferni sit incorporeus, et ab hoc igne nostro specie diversus, etc. Cæterum non ita sensisse Gregorium perspicue demonstratur lib. iv Dialogorum c. 29, etc. » Tum ita concludit eleganter: « Proinde sciendum est hæc verba Gregorii in omnibus Codicibus Lugdunensisibus Hoganis a Porta, et in aliquibus mss. exemplaribus corrupte legi, ubi in his habetur: Ignis vero gehennæ cum sit incorporeus, etc. Delenda fuerat syllaba in, ut pro dictione *incorporeus*, legeretur *corporeus*. Hoc enim sequentia verba palam ostendunt. » Et in hunc modum ea citat divus Thomas in IV Sententiarum volumine, dist. 44, quæst. 2, etc. Ex quibus apparet eum corruptionem quorundam exemplariorum tam mss. quam impressorum agnoscere, quibus nos quamplurimos et optimæ notæ Codices opposuimus, præter antiquiorum et probatiorum Editionum exemplaria, quæ vocem *corporeus* retinuerunt. Et propterea illam lib. xv Moral., c. 17, restituimus, cum in posterioribus Editionibus haberetur vox *incorporeus*. Sed de his satis supperc.

Ex supradictis aperte (ni fallor) intelligi colligique potest quatuor Dialogorum libros non alii quam Gregorio papæ, ejus nominis primo, tribui oportere: quibus ille homo Romanus, genere ac opibus clarus, *miracula Patrum*, qui in Italia paulo ante floruerant, litteris mandavit; sicut eadem ætate Gregorius, Turonicus episcopus, librum composuit de *Vitis sanctorum Patrum, seu quorundam* (ut ipsius nomine utar) *feliosiorum* qui in Gallia sanctitate miraculisque claruerant, cum episcoporum et presbyterorum, tum abbatum et reclusorum. Sed uter altero prior scripserit, aut uter ab altero ea in materia præventus sit, haud facile dixerim.

Post assertos Gregorio Magno Dialogos, superest ut quid hac in Editione præstitum sit paucis lectorem admoneamus.

In primis textum Latinum multis in locis depravatum ad fidem plurimorum mss. Codicum emendavimus: quorum indicem hinc apponere supervacaneum est, cum initio totius Gregoriani operis id abunde prestiterimus, ubi Ms. omnium quibus in universo opere emendando usi sumus, catalogum teximus.

Deinde quod ad versionem Græcam attinet, ejus auctorem faciunt Zachariam papam Gregorii magni post annos 175 successorem, qui cum natione Græcus esset, pro amore gentis suæ Dialogos illos in lingua Græcam aut transtulit aut transferendos curavit, ut qui Latinam linguam ignorarent, tanti operis utilitate non frustrarentur, inquit Photius in Bibliotheca, Cod. 252. Id etiam demonstrat auctor anonymus præfationis Græcæ quam a nobis Latine redditam præfiximus Dialogis, ex ms. Codice Bibliothecæ regis Christianissimi desumptam, quam quia in multis notarius corruperat, emendavimus ex altero ms. Codice Bibliothecæ Ambrosianæ Mediolani: cuius præfationis Græcæ exemplum benigne mihi transmisit vir clarissimus Petrus Paulus Boscha, doctor theologus, et ejusdem bibliothecæ præfectus, qui et varias quasdam eorumdem Dialogorum Græcorum versiones dedit, ex quibus nonnulla Ms. Regii σχάλματα correxi: unde et pro tanto beneficio maximam viro doctissimo et humanissimo gratiam me habere profliteor. Sed nec parum me obstrictum esse sentio eruditio viro D. Emerico Bigotio literatis omnibus notissimæ, qui suis in textum Græcum doctissimis et maximi judicii conjecturis, necnon et collatione quam de libro secundo ad exemplar Ingolstadiense summo cum labore fecit, me plurimum adjuvit. Porro notandum est versionis hujus Dialogorum auctorem non semper menti sancti Gregorii adhæsisse; sed sœpe paraphrasibus et additionibus usum, et in transversis verbis 112 a Gregorii sensu recessisse, ut in notis demonstrabitur. Sunt etiam multæ voices barbaræ, prout cerebant ea tempora, in quibus Græca simul et Latina lingua corrumpi incipiebat. Plurima quoque reperiuntur vocabula Latinogræca, quorum syllabum iufra adjiciemus. Præterea versio illa Græca non usquequaque similis est in Ediditis et in Ms. Regio; imo in plurius differt, ita ut integras interdum periodos reperi sit in Ms. quæ in Editionibus non leguntur. Quod si conjectura uti licet, factum crediderim ex eo quod Dialogos illos forte bis traduxerit Zacharias; quod idem sibi contigisse refert Socrates, lib. II Historia Ecclesiastica, cap. 1, ubi ait se ea quæ in priori Editione minus accurate retulerat, in posteriori enucleatus et studiosius reddidisse. Quamvis autem Græca multis in locis ope Ms. Regii emendaverimus, id tamen accuratius acturi fuissimus, si plura suppetissent exemplaria. Adde quod in Ms. illo Regio nævi non pauci amanuensis imperitii aut oscitania irrepserunt. Postremo notas adjecimus, paucas tamen et in loca difficultiora, id exigentibus viris doctis; statueram enim solas Epistolæ notis illustrare, has tamen qualescumque benevolo lector animo accipiet, benignoque oculo perleget, interim dum ampliores et elucubratiōes ab Eruditis parabuntur.

PRÆFATIO IN LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII PAPÆ.

113 I. Edituri Dialogos qui sancti Gregorii papæ nomen præ se ferunt, paucis saltem præfari debemus, tum de auctore, tum de opere. Quamvis enim de utroque argumento jam copiosissime disputatum sit et doctissime, quædam tamen attexere libet, quam fieri poterit brevissime, unde controversiæ hac de re insti-tute facilius dirimende magis ac magis lux affulget.

II. Gregorium hujus nominis primum Romanum pontificem Dialogorum istorum parentem esse negavit *Cedrenus* vir Græcus et in Latinis peregrinus; dubitavere *Huldricus Coccius, Chemnitius, Andreas Rivetus* et alii ex heterodoxis non pauci. Afferuerunt autem, invictissimisque argumentis demonstrarunt ex nostris præsertim *Benedictus Haëstenus Affligeniensis* monasterii prepositus in *Disquisitionibus Monasticis*, prolegom. 2 et seq. ad Vitam sancti Benedicti; ac *Joannes Mabillonius*, tomo I Act. sauctorum ordin. sancti Benedicti

in præfatione, a num. 17 ad 30. Idem non minus strenue postea præstitit Petrus *Gassanillæus* in *Vindicta* quas præmittendas duximus. Verum præ cæteris eamdem materiam cumulatissime simul ac ornatissime retractavit e sodalibus nostris, qui laudatos Dialogos e Latino in Gallicum convertit, ediditque an. 1689, nimirum in præfatione qua eximium hoc opus munivit. Hoc ipsum breviter uno quasi syllogismo complexur sumus hic et conjecturi.

III. Dialogorum proxime edendorum scriptor, quicunque sit, monachum induisse, et quidem in Romano quod condiderat ipse monasterio, passim profitetur, scilicet in ipso Dialogorum prologó, lib. III, cap. 33; l. IV, cap. 24, 38, 47, 55, etc. Ex assignatis locis, maxime ex cap. 55 libri IV, liquet eundem a se constructo monasterio præfuisse. Apocrisiarii provinciam Constantinopoli obisse constat ex lib. III, cap. 36. Postea Romanum pontificem creatum esse, palam fit ex ejusdem libri cap. 16, ubi Pelagium II papam suum antecessorem appellat, et ex l. IV, c. 57, ubi ejusdem sui antecessoris adhuc meminit. Romæ sedens Homilia in Evangelia ad populum habuit, ut sæpissime testatur, maxime lib. IV, cap. 14, 15, 16, 19, 27. In laudatis Homiliis vicissim de Dialogis a se conscriptis loquitur; potissimum hom. 38 libri Dialogorum, caput 7. Est de Nonnoso abbatе, ubi quæ de eo narrat, profitetur a Maximiano Syracusano episcopo accepisse. Porro, lib. III, alias 2, indictione 11, epistola olim 50, nunc 51, eundem Maximianum rogat Gregorius, ut quæ de Nonnoso abbatе noverit, et de italicorum Patruin miraculis, sibi per epistolæ nuntiare curet; quod a fratribus suis de hoc argumento scribere compelleretur. Idem prorsus est quod in Dialogis pertractatur, ut ex ipso titulo non obscure potest intelligi.

IV. Quis autem sanæ mentis, alteri quam nostro Gregorio, vel unicum ex his omnibus veluti inneamentis, quibus ejus vita perfectissime exprimitur, convenire posse suspicetur? Et certe optime convenient cum his quæ de eodem sanctissimo Patre, ex indubitate ejusdem operibus didicimus; scilicet ex lib. Moralium, maxime in epist. prævia ad sanctum Leandrum, ex Registro Epist. ex Homiliis, etc.

V. Verum, inquies, qui sub Gregorii persona latere voluit Dialogorum scriptor, cum sancti Patris historiam ad unguem ex assidua operum ejus lectione didicisset, iis se coloribus pingere ac ornare studuit. Quasi vero tam peritus fallendi artifex esse potuisse, is cui nimiam simplicitatem in miraculis credendis et narrandis adversarii nostri passim objiciunt. Præterea quonam pacto fraus universos qui de Gregorio scripserunt, sive suppare, sive etiam æquales, latere potuit? Quomodo se felicitate ejus notarium et exceptorem Paterium? Sane in tam certis luceque meridiana clarioribus probandis frustra diutius immoraremur. Vindicatis itaque nostro Gregorio Dialogis, jam ipse ab obrectatoribus vindicandus; qui scilicet eum nimia credulitatis arguunt, imo rudis et stolidæ simplicitatis, qua nobis aniles fabulas ab eo referri conqueruntur.

VI. Primo autem peto a morosis illis acutisque censoribus utrum sincere credant quæ tum in Veteri tum in Novo Testamento narrantur miracula, licet omni verisimilitudine careant: Eve colloquium cum serpente, Genes. III; uxorem Loth in statuam salis conversam, Genes. XI; Asinam cui Balaam insidebat, humano more, imo præter plerorumque hominum captum et consuetudinem, cum ipso sapientissime disputasse, Num. XXV; e molari dente maxilla asini aquas erupisse, ut unius Samsonis sitis restinguatur, Judic. XV; staterem inventum in ore piscis recenter hamo capiti, Matth. XVII; Petrum super aquas ambulasse, Matth. XIV; legionem dæmonum ex unico homine ejectam a Christo et missam in porcos, qui præcipiti cursu in mare se projecterunt ac perierunt, Marci V; et similia quæplurima.

Secundo, interrogare licet eos qui ita exsufflant relata a Gregorio miracula, utrum indubitatam fidem habeant Christo etiam cum sacramento asserenti, Joan. XIV, 12: Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet.

Tercio concedant nobis illi tam emunctæ naris critici, tempus edendis illis signis ac miraculis magis idoneum fuisse, quando vocandi ad fidem fuerunt barbari a vera religione Deique cognitione prorsus extorres. Quippe, Apostolo teste, I Cor. XIV, 22, Linguae (idem dic de cæteris miraculis) non fidelibus, sed infidelibus; prophetæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Judæis ergo quibus concessæ prophetæ tanquam fidelibus, denegata ut plurimum signa quæ gentilibus a fide prorsus alienis reservata et reposita fuerunt.

VII. His autem impetratis, minime obstupescendum, labente quinto sæculo et fere toto sexto percurrente (quæ tempora Gregorius Dialogi suis complectitur) tot tantaque a Deo procurata fuisse miracula. Nimis totus pene tunc orbis aut in idolatriæ tenebris, aut in densa nefardarum hæresum caligine misere jacebat, adeo ut vix unus tunc, maxime in Occidente, regnaret princeps, qui verum Deum legitimo ritu coleret. Italia aut ab Ostrogothis Arianam perfidiam amplexis occupata, aut Langobardis postea tradita, qui Arianorum errores æque sectabantur, vel idolatriæ, quod pejus est, serviebant. Gallia Franci idolorum cultoribus, vel ab eorum cultu paulo ante, nec perfecte revocatis parebat, aut Visigothis aliisque barbaris fidei catholicæ infestis. Hispania iisdem Visigothis et Suevis æque Arianis cesserat. Britannia insula novis hospitibus, Anglis videlicet subdita, redintegratum suis in templis idolorum cultum ingenuiscebat. Vandali Africa potiti, bellum atrocissimum Catholicis indixerant, ut Arianum dogma statuerent.

VIII. Nunquid igitur a Dei benignitate ac providentia tum abhorrebat fieri miracula tot et tanta, quibus ad veritatis lucem inuidelēs pellicerentur? Quod sane contigit. Nam intra non multos annos Langobardi Arianam impietatem ejurarunt; Gothi catholicam fidem amplexi sunt in Hispania, auctore ac hortatore Recaredo rege; Angli Christo nomen dederunt; omnes denique ad Christianæ et orthodoxæ fidei unitatem recepti.

IX. Quod spectat ad Langobardos, qui magna ex parte Italianam his temporibus obtinebant, eorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani Dialogi: his enim ad se missis a Gregorio, uti narrat Paulus Diaconus, usa est Theodelinda regina, ad catholicam fidem tum regi, tum ejus gentilibus et subditis persuadendam. Et vero hæc in historia plurima narrantur miracula (*Histor. Langob.* l. IV, c. 5), ipso spectante Langobardorum exercitu facta, quæ nisi certo constitissent, omniumque fuisse calculo comprobata, Langobardi quos Gregorius ursis magis quam hominibus similes propter ferocitatem depingit, irrisissent; majorique quam antea odio in catholicam fidem, Ecclesiamque Romanam exarsissent. Contrarium autem contigisse refert ex eadem gente Paulus Diaconus, lib. IV de Gestis Langobard., c. 4. Scilicet Agilulfum regem, cæteris fere ipsius exemplum sequentibus, catholicam fidem amplexum esse, Ecclesiæ adempta bona restituisse, episcopisque debitum honorem impendisse.

X. Præter idolatriæ reliquias in Italia et alibi passim adhuc superstites, aperieque grassantes hæreses, tunc apud ipsos etiam qui Catholicæ audiebant, exilio serpebant occulteque disseminabantur errores, contra animarum immortalitatem, et eborum resurrectionem. De resurrectione ancipitem olim se fuisse, humiliiter fatetur ipse Gregorius, homil. 26 in Evangelia. Multi enim, inquit, de resurrectione dubitantes, sicut et nos aliquando sumus. Vide etiam l. II in Ezechieleum, hom. 8, olim 20, et l. XIV Moral., n. 70. Greg. Turonius,

I. x Hist., capp. 13 et 14, testatur quendam Ecclesiæ sum presbyterum docuisse futuram non esse resurrectionem; quem ipse debellavit; et Theodulsum Diaconum urbis Parisiacæ, qui sibi videbatur in aliquo sciolus, sepius de hac causa altercationes movisse. Audiamus Petrum Diaconum cum Gregorio colloquentem, l. iii, c. 38: *Quia multos intra sancte Ecclesie gremium constitutos, de vita animæ post mortem carnis perpendo dubitare. Quorum salutem prospiciens Gregorius, post asserta invictissimis argumentis hæc fidei dogmata, plurima congerit miracula et prodigia, quibus ut immortalitas animæ, ita resurrectio carnis apud rudiores eluscacius probaretur.*

XI. Ex his quæ gesta refert Gregorius, nonnulla sunt quibus ipse interfuit, alia vero a locupletibus testibus accepterat; nimisrum a sanctissimi episcopis, fuci prorsus expertibus, ab integrissimæ vitæ monachis aut monasteriorum præfectis, a viris nobilibus et ingenuis. Nihil ex imperiti vulgi rumusculis scripsit. Cu' ergo reus postulatur, cum exploratum sit, historiae leges ab eo tanta cautione scribente religiose fuisse observatas?

115 XII. Neque tamen idcirco velim asseverare nihil falsi obrepssisse in rerum quæ narrantur adjunctis et circumstantiis. Quin immo insicari non possum in his quæ leguntur de sancto Paulino episcopo Nolano aliqua contra historiæ veritatem pugnare; videlicet quod abductus fuerit in Africam a Vandals Campaniam devastantibus, cum nonnisi diu post sancti Paulini obitum Vandali Africam occupaverint et depopulati sint Italiam. Ex hoc tamen loco insolubiles difficultates non oriuntur. Dici enim potest Vandalo hic pro Gothis esse sumptos, quod, ut observat post Procopium Chiffletius in Paulino illustrato (*Lib. de Bel. Vand.*, c. 2; *Chiff.*, p. 187), ex eadem gente forent orti; legibus iisdem utearentur, eademque lingua, quam Gothicam vocant, eidem haeresi adiuncti essent.

Nolam a Gotis fuisse captam circa ann. Christi 410, consentiunt scriptores omnes. Quo tempore a barbaris vinctus Paulinus, ut ubi opes reconditas haberet, indicaret, Deum ita precabatur, ut refert Augustinus, l. i de Civitate Dei, c. 10: *Domine, non exasperier propter aurum et argentum; ubi enim sint omnia mea tu sis.* Verisimile autem videtur captivos, et in his Paulinum, una cum Gothorum exercitu, ex Italia in Gallias, et triennio post in Hispaniam abductos, ac Vandali qui ab anno 409 Hispaniam invaserunt, venditos. Legesis dissertationem 7 operibus et Vitæ sancti Paulini attextam, in nova Editione, an. scilicet 1685. Hac enodata difficultate, plana sunt omnia in Dialogis, tum quoad historiam, tum quoad chronologiam.

XIII. Si qua describantur miracula rationi minime consentanea, similia occurunt apud Ambrosium, Augustinum, præsertim in libris de Civitate Dei, Hieronymum, Sulpicium Severum ex Patribus Latinis; ut interim taceam Gregorum Turon., Fortunatum Pictav., Nicetium Trevirensen; atque ex Græcis, apud Theodoritum in Historia religiosa, Greg. Nyssenum in Vita Gregorii Neocæsar. episcopi cognomento Thaumaturgi, ipsumque Athanasium in Vita sancti Antonii, quam ei jure merito nostri asserunt in novissima operum sancti Doctoris Editione. Itaque ne propter insolentiam, narratis a Gregorio miraculis fides denegatur, minus credibilia similibus exemplis aliunde accersitis munire curavimus, ut videre est l. i, capp. 1, 3, 4, etc.; lib. iii, c. 3 et seq.

Quod spectat ad eos quos pius Doctor in extremis positos futura vaticinatos esse testatur, ut l. iv, c. 26, id illustrari potest ex August., l. xii de Genesi ad litt., c. 17, ubi similia proferuntur, quem consule. Legi quoque doctissimum Petuum, l. i de Sibyl., quo in loco laudat Tertullianum, libro de Anima, c. 55, et utitur testimonio Tullii, l. i de Divinatione asserentis hominem quendam ex insula Rhodo sex aliorum mortem prædictisse.

XIV. Ceterum quibus non ita placent miracula, liberum est, his prætermissis, insignia virtutum exempla hic proposita seligere; quæ procul dubio, ut ipse monet sanctus Doctor, l. ii, cap. ultimo, miraculis omnibus sunt anteponenda. Ut in unico stenus, quis ad Sanctuli presbyteri humilitatem, patientiam, charitatem, ut in libro iii, c. 37, delineantur, non obstupescat?

Mulia etiam fidei dogmata his in Dialogis exponuntur et astruuntur; idque forsitan heterodoxorum in eos fidem potius excitavit, quam longa miraculorum series. De corpore et sanguine Christi in Eucharistia quid sentiat, vide l. ii, capp. 24 et 37, et lib. ii passim. De viatico morti proximis ministrato, lege l. ii, c. 37, ac l. iv, capp. 15 et 35. De sanctissimo novæ legis sacrificio pro vivis et pro defunctis offerendo, consule l. iv, c. 55 et seq. De purgatorio agit eodem lib., cap. 39, 55, etc. Prædestinatio doctissime explicatur l. i, c. 8. Immortalitas animæ peccatarumque reprobis et præmiorum justis retribuendorum æternitas, validissimis argumentis propugnatur l. iv, c. 4 et seq. De visione Dei theologicæ disseritur l. ii, c. 35. De justorum beatitudine ante resurrectionem legendum caput 25 l. iv. Ut de mystica theologia quædam delibemus, nullibi clarius explicatur quid sit compunctione, quot ejus species, qui effectus, etc., quam l. iii, c. 34. Sed jam Dialogorum vindiciis ponamus modum, ut summatum quæ de ipsis observanda supersunt absolvamus.

XV. Dialogorum auctorem esse sanctum Gregorium, ex supra dictis constat; verum cum in Dialogis duo saltem colloquantur, quis hic qui cum sanctissimo doctore congregatur inquirendum. Id nos docet ipse Gregorius in Dialogorum exordio: *Dilectissimus filius meus Petrus Diaconus adjuit, qui mihi a primævo juventutis flore amicariter obstrictus est, atque ad sacri verbi indagationem socius.* Hoc de Petro testimonium multis persuasit, eum in sancti Andreas monasterio monachum fuisse, ac sub Gregorii tunc abbatis disciplina institutum. Joannes Diaconus tamen, in Vita sancti Gregorii, l. ii, c. 11, Petrum clericis potius accenset quam monachis in sancti Patris contubernio viventibus. Ipsi simet esse Petrum Subdiacorum, ad quem scipe, et quidem familiarissime scribit Gregorius, nihil conjicere prohibet. Hic primo Gregoriani pontificatus anno ecclesiasticum patrimonium rexit in Sicilia, altero vero in Campania. His provinciis defunctus, potuit ad diaconatum promoveri, ac deinceps lateri summi pontificis adhaerere. Lege epp. i et 2 l. i, et l. ii, 32, olim lib. xii, 30. Ejus elogium historicum leges tom. I Act. sanctorum ord. sancti Bened. pag. 497.

116 XVI. Hoc vero scribendi genus, mutua flingendo controquia, usurparunt sancti Patres, non solum ad res polemicas pertractandas, ut Hieronymus tum adversus Luciferianos, tum in Pelagianos, et Theodoritus tribus prioribus libris tractatus qui Eranistes nuncupatur; sed etiam ad gesta sanctorum referenda. Sic enim Palladius Joannis cognomento Chrysostomi vitam perscripsit, et Sulpicius Severus tribus Dialogis virtutes monachorum Orientalium et sancti Martini prosecutus est.

XVII. Occasionem rationemque scribendorum Dialogorum aperit ipse Gregorius in epist. ad Maximianum Syrac. *Fratres mei, inquit, qui mecum familiariter vivant, omni modo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere.* Ad quam rem solatio vestræ charitatis vehementer indugeo, ut ea quæ vobis in mente redeant, queque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis (*Lib. iii, al. ii in d. 11, epist. olim 50, nunc 51*), etc. Gregorium ponuisse de sanctis qui in Italia floruerunt loqui cogitasse

patet ex l. iii, c. 14, ubi de sancto Isaac ita loquitur: *Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quæ conversatus in Italia fecit.* Ubi excusatum se petit, quod de Isaac non in Italia nato agat. Per miracula Patrum intelligi possunt tam stupenda virtutum opera, quam signa et prodigia, quæ bonis operibus postponenda, nec immerito docet sanctus Gregorius, l. ii, c. ult. Unde non minus accurate illa observavit, quam ista.

XVIII. Tempus quo scripti sunt Dialogi, explorari posse videtur ex l. iii, c. 19, ubi legimus: *Ante hoc sere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est*, etc. Hanc Tiberis exundationem brevi secuta est lues, quæ Pelagium papam abstulit. Quo defuncto Gregorius in ejus locum sufficiens est mense Septembri ann. 590. Ab illa itaque inundatione quam nono mense, hoc est Novembri ann. 589, contigisse narrat Gregorius Turon. annos quinque computando (*Lib. x Hist.*, c. 4), usque ad tempus quo scripti sunt Dialogi, pervenimus ad ann. 594. At vero l. iv Dial., c. 23, Gregorius noster tres tantum numeral annos elapsos ab extrema peste quæ Romam devastarat: *In ea quoque mortalitate, inquit, que ante triennium hanc urbem vehementissima clade vastavit*, etc. Quæ inter se pugnantia componere possumus, dicendo priori loco non Gregorium loqui, sed Joannem Tribunum, cuius referunt verba. Deinde Joannes non assignare quinquennium integrum, sed sere quinquennium. Præterea ipsum computare annos ab inundatione, Gregorium vero a pestilentia, quæ quidem paulo post inundationem cœpit, sed diu postea deservit, et ultra annum integrum, ut ex hom. 1 in Evangelio liquido constat: *Pestilentias sine cessatione patimur,* inquit Gregorius jam summus pontifex factus; hanc enim homiliam, quæ legitur habita Dominica secunda Adventus, prius pronuntiare non potuit, quam elapsso anno integro ab exundatione. Tandem Joannes de annis solum inchoatis fortasse loquitur, Gregorius de expletis. Assentimur ergo his qui Gregorium Dialogos elucubrasse volunt anno 593 aut 594.

XIX. Ut huic opere tranquillus incumberet, secessum quidem petuit vir solitarie vitæ studiosissimus, ut in ipso Dialogorum exordio legitur; neque tamen Roma excessit, cum l. iv, c. 26, jam laudato, Roman designans dicat: *In ea quoque mortalitate quæ ante triennium hanc urbem..... vastavit.* Ita sœpe loquitur, maxime l. iii, capp. 19 et 33, et l. iv, c. 52, quod manifeste probat eum Romæ tunc fuisse. Neque vero decebat vigilantissimum pastorem gregem suum, tot imminentibus periculis, tot lupis circumstantibus diu deserere. Ex veteri autem inscriptione quam publici juris fecit noster Mabillonius tom. IV Analect., pag. 497, intelligit Gregorium ad condendos Dialogos in monasterium sancti Andreae secessisse.

XX. Statim ac in lucem editi sunt Dialogi, toto in orbe Christiano summa gratulatione sunt excepti, maxime in Italia, et ab ipsis etiam Langobardis, favente præsertim Theodelinda regina, ut jam diximus, maximo in pretio habiti. Certe quanti eos fecerint maiores nostri, probant innumeri propemodum exarati manu Codices, in quibus aut integri continentur, aut in epitomen redacti. Illis autem contrahendis operam dedit præ ceteris sanctus Odo, Cluniac, abbas. Hujusmodi compendium in Codice Uticensi sexcentorum annorum invenimus, quod utrum sit Odonis an alterius nos latet (*Vide tom. XVII Bibl. PP. Lug.*).

XXI. Optimam de iisdem conceptam opinionem confirmat quoque quod tot in linguis conversi legantur. Præter Græcam enim versionem, de qua mox agemus, exstat Arabica in bibliotheca Colb. asservata, quæ anno 779 facta fuit ex Græca, non ex ipso latino texto. De illa consule præfationem novæ interpretationis gallicæ, p. 106 et seq. Ibidem lege quæ commemorantur de Saxonica versione jussu regis Alfredi facta inclinante sæculo ix, vel etiam ab ipso elaborata, ut asservit Guillelmus *Cave* in historia Litteraria; de versione Gallica in bibliotheca Joannis ducis Bituricensis 117 qui Joannis regis tertius filius erat asservata, olimque magno pretio comparata; ac de plurimis aliis. Bibliothecam monasterii Lyrani in diœcesi Ebroicensi perlustrando, incidimus in Codicem d. ann. eosdem Dialogos Gallice redditos et rythmice continentem. Exstant quoque stricta oratione Latina descripti in Bibliotheca Gemeticensi. Ex his omnibus unicam tantum interpretationem exhibemus, scilicet Græcam, in qua edenda quid a nobis præstitum sit dicemus, postquam de ipsis Latinis textus nova hac Editione quædam fuerint præmissa; de aliis enim quæ præcesserunt, sufficiet legere Dialogorum Vindicias, auctore Petro Gussanvillæo supra excusas, ubi plurimas recenset, quarum copiam habuit. Infra quoque post recensitos mss. Codices quos consuluerimus subjicietur.

XXII. 1º Argumenta seu capitum titulos retinuimus, quod in MSS. sere omnibus legantur, atque ab ipsomet Gregorio prodiisse jure credantur.

2º Breves notas infra columnas atteximus, in quibus aut variantes lectiones inserimus, aut restitutionum a nobis factarum rationem reddimus, aut quæ sanctus Gregorius narrat illustrantur, aut nonnullis difficultatibus occurritur, scrupulique removentur. Ex his autem notis paucas a Gussanvillæo et Mabillonio mutuâ sumus, parum curantes utrum nostra daremus an aliena, modo nostris meliora. Illorum autem a quibus eas mutuo sumpsimus, nomen in calce duximus ascribendum.

XXIII. 3º At nihil nobis antiquius fuit quam totum opus pristinæ reddere sanitati et integritati, ope MSS. Codicum quorum indicem hic accipe: — 1. Codex S. Germ. a Pratis saltem occc annorum notatus a tergo 162, quem brevitatis causa German. appellamus; — 2. Duo alii Codices inferioris ætatis in ejusdem monasterii bibliotheca asservati, quos Saenger. nuncupaturi sumus; — 3. Sancti Petri Carnotensis Codices tres, unus nono sæculo, alter undecimo, tertius vero decimo tertio descriptus; — 4. Duo S. Theoderici prope Rhemos notati 58 et 59, qui non raro ab invicem dissentient; — 5. Compendiensis monasterii Sancti Cornelii a tergo signatus 30; — 6. Codex monasterii Longipontis, ord. Cisterciensis; — 7. Exemplar optimæ notæ monasterii Vallis Claræ, ejusdem ord.; — 8. Duo monasterii S. Petri Gemeticensi, quorum antiquior ad ooc annorum ætatem accedit; — 9. Codex monasterii Pratellensis, ejusdem sere xvi et antiquitatis; — 10. Duo monasterii S. Audoeni in urbe Rothomago non minus quam dc ann.; — 11. Totidem Beccenses aliquando utili; — 12. Codex biblioth. Bigotianæ apud Rothomagum v, ad minimum, annorum; — 13. Codex monasterii Lyrani. — 14. Tot MSS. Gallicanorum seriem claudet insignis Codex biblioth. Regiae, nono circiter sæculo exaratus, at ex longe antiquiori descriptus, ut conjicere licet ex titulo, ubi Gregorius minime vocatur sanctus; sic enim legitur: *Incipit liber Dialogorum Gregorii papæ urbis Romæ, de diversis miraculis pulchris.* Et postea: *Dialogorum Gregorii papæ urbis Romæ num. 4, de miraculis Patrum Italie.* — 15. His omnibus accedunt quatuor exemplaria mss. ad quæ in Anglia collati sunt Dialogi, quorum varias lectiones publicavit Thomas Jamesius. — 16. Adhibuimus quoque præstantiores Editiones: Parisiensem, an. 1518, per magistrum Bertholdum Rembold et Joan. Parvum adornatam; Gilotianam Parisiis vulgatam an. 1571; Vaticanam Parisiis recusam 1605; denique Gussanvillæcanam an. 1675.

XXIV. Neque vero tanti laboris in evolwendis tot Codicibus, nos pœnit, quandoquidem eorum auxilio non solum factarum a Gussanvillæ restitucionum rationes, quas ipse dissimulavit, comportas habuimus, sed etiam plurima in omnibus Editis adhuc corrupta sanavimus et restituimus, quod nonnullis exemplis, ut se offenser, nunc breviter sumus demonstraturi.

Lib. I, cap. 9, de sancto Bonifacio, legitur in Excusis : *Episcopatus officium tenuit, moribus implevit. At in MSS. elegantius, propter antithesim : Episcopatum officio tenuit, moribus implevit.*

Eodem libro, cap. 11, Editi habent : *Crudi panes signo signari solent. At MSS. a quibus standum credidimus : Ligno signari solent. Cæteroquin, signo signari, quid sensus habet ? quid sonat ?*

Lib. II, cap. 1, in Editione Gussanvill. : *Sed Benedictus plus appetens mala mundi perpeti, 118 quam laudes ab hominibus querere. Tria ultima verba quæ proprio marte, nullo prælucente ms. Codice addidit, resecimus ; quibus rejectis periodus magis sapit. Paulo antea corrupte habetur in Excusis, omnes agnoscerent, a quanta Benedictus puer conversationis gratia perfectione cœpisset. Pro, omnes agnoscerent, Benedictus puer conversationis gratiam, a quanta perfectione cœpisset.*

Lib. III, cap. 2, irrepsit in Editos, Justinianum seniorem principem, pro Justinum seniorem, ut ex MSS. legendum ; neque sinit historia veritas aliter legere.

Eodem libro, cap. 37, de Sanctulo in Vulgatis habetur : *sicut jucundus erat et vultu et animo ; ubi exstat in MSS., sicut jocundi erat et vultu et animi. Significat sanctus Gregorius Sanctulum læto semper animo et vultu suis, unde subdit : Laborantes Langobardos læto vultu salutavit. Et paulo post : Quibus, videlicet Langobardis a quibus injuriis lacessitus fuerat, vir Domini lætiori adhuc vultu respondit.*

Lib. IV, cap. 35 in Excusis : *Quidam Stephanus qui alio nomine Optio dictus fuit. In Editione Gussanvillæ ad marginem additur : cui cognomen Optio fuit. Restituimus autem ex MSS., Quidam Stephanus qui in numero Optio fuit. Error a primis Editoribus incepit ; quod forsitan ignorarunt, quid hic numerus, quid Optio significaret. Utrumque decebunt notæ ad hunc locum.*

Ejusdem libri cap. 47 : *In eodem quoque monasterio alius quidam Joannes dictus est, magnæ indolis adole-scens, qui ætatem suam intellectu et gravitate transigebat. Ita barbare libri editi, et contra sensum. At ex MSS. lumen affluit, ubi legitur, transibat, quod prætulimus. Sed de his, et de Latinis Dialogis satis. Nunc de versione Græca conjunctum hic edita, paucis præmonitionib[us] lectorum velim.*

XXV. Dialogorum sancti Gregorii interpretem esse Zachariam testantur Anastasius Bibliothecarius (*In Zach.*), Joannes Diaconus (*Lib. IV, c. 95*), Photius (*Cod. 252*) ; dissitetur nemo. Errant autem tum Joannes Diaconus, tum Photius in assignando tempore quo prodidit hæc interpretatio ; Joannes enim id factum docet, *post annos fere centum septuaginta quinque, temporibus imperatoris Constantini, scilicet Copronymi*. Photius vero, quem sequitur anonymous in præfatione Græca versioni præmissa, asserit centum sexaginta quinque annos effluxisse, inter Dialogos a Gregorio conditos, eosdemque a Zacharia Græce redditos. Constat autem sanctum Zachariam an. 741 sedere cœpisse, nec ultra decem annos et paucos menses Ecclesiam rexisse. Unde cum ab anno 595, quo citius conditi nonsunt Dialogi, usque ad extrema pontificatus Zachariæ tempora, non numerantur nisi centum quinquaginta octo anni, utrumque in Chronologia peccasse necesse est.

Quod spectat ad ipsam versionem, legenti patebit eam ab authenticō Latino, tum in capitulorum titulis et argumentis, tum in aliis multis dissentire, ut aliquot in locis observavimus. Quantum ad scribendi rationem attinet, vocibus scatæ barbaris, quæ doctissimo Cangio lingua Græco-barbaræ Glossarium colligentia amplam segetem suppeditarunt.

XXVI. Ille interpretationem corruptam fuisse I. II, cap. ultimo, antiqua est Joannis Diaconi aliorumque orthodoxorum querela. Ubi enim Latine legitur : *Cum constet quia Paraclitus Spiritus a Patre semper procedat et Filio, Græcus interpres, vel potius interpolator reddit : Manifestum est quod Paraclitus Spiritus ex Patre procedat, et in Filio maneat. Id fraude Græcorum Spiritus sancti processionem a Filio impugnantium factum queritur Joannes Diaconus. Hujus autem corruptionis auctorem fuisse Photium, peritissimum scilicet talium depravationum artificem, inde maxime suspicor, quod Zachariæ opus et Gregorianos Dialogos plurimum commendet. Nimis ex illis interpolatis, jamjam sibi aut suis contra processionem Spiritus sancti armata conflabat, et machinas comparabat.*

Cæterum a Græcorum errore quantum sit alienus Gregorius, probare in promptu est, tum ex symbolo quod initio sui pontificatus edidit, ubi docet *Spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coeternum de Patre et Filio procedentem*, tum ex multis Moral. locis. Nempe lib. I, num. 30, olim cap. 7, ait : *Dum sanctum Spiritum qui a se procedit, id est a Filio. Et lib. V, num. 65 : Qui de Patre procedens, et de eo quod est Filii accipiens. Clarius adhuc hom. 26 in Evang., post initium : De Patre procedit et Filio.*

XXVII. Superest ut quantum a nobis laboratum sit ut emendatiorem Editionem procuraremus hujus interpretationis Græca paucis aperiamus. Dissimulare non possumus in recensenda Editione Gussanvillæ offendisse nos in gravissima σφάλματα. Comparatione autem facta cum Vaticanis Editis, intelleximus Gussanvillæ ex iis omnes pene typographicos lapsus etiam graviores, in sua transtulisse ; religione erga Romanos typos, an oscitantia, judicent alii. Quod, ne inaniter a nobis jactari eredatur, quibusdam exemplis in medium prolatis confirmandum est.

119 In Editione Gussanv., lib. III, cap. 21, col. 178, legitur ἐκθιεῖναι, ἐκβληθῆναι. Ita quoque in Vaticana. — Cap. 26, col. 187, vitiosa est interpunctio in utraque Editione hoc modo : καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα, Εἴροις τὸν, etc., ubi transposita virgula legendum, ὑποστελλόμενα ξίφος, τὸν, etc. Col. 188 ejusdem capituli ultimum verbum mendose scribitur in utraque, scilicet : πιπάσωματ, pro πιπάσομα. — Cap. 28, col. 190, ἐν utraque, καθάπερ, pro καθάπερ. — Cap. 34, col. 203, in utraque hæc omittuntur fere initio : θρηῶνται θέτεντες προσώπου τὸν μετανόντων ἵππον. Ibidem, infra, post quindecim circiter lineas, οἱ συμμετοχὴ, pro η συμ.

Cap. 37, col. 215, prope finem οὐ τὸ, pro οὐτως. Lib. IV, in titulo, cap. 4, col. 226, legitur Ἐξηλησιαστικὸν, pro Ἐξηλησιαστοῦ. In extrema cap. hujus parte, col. 230, prætermisso sunt duæ lineæ integræ. — Initio sequentis capituli, ibid., desunt tria verba. — Cap. 15, paulo post initium, col. 246, deficit omnino sensus duarum linearum omissione. — Cap. 38, non longe ab exordio legitur καλεῖται, pro λαλεῖται. Et versus finem δρόμου, loco, τρόμου. — Cap. 42, circa medium ὑπεράστω, pro ὑποάστω.

Ante col. 178, nullos similes errores observavimus, non quod superiora puriora sint et castigatoriæ, sed quia jam fere integræ Editionem Dialogorum adornaveramus, antequam veniret in mentem hæc animadvertere.

Ut ab his erratis utrique communibus Editioni, et a multo pluribus expurgaremus Zacharianam interpretationem, præsto nobis fuerunt exemplaria duo Græca, Regium et Colbertinum ; quod tamen in cap. 13 libri II desivit. Neque vero satis nobis fuit eorum ope mendosa emendare, nisi etiam quibusdam notis, quæ sana jam et pura erant, illustraremus, ut lectoris laborem levaremus (quod æqui bonique consulat), nullum detrectantes.

PRÆFATIO IN DIALOGOS SANCTI GREGORII MAGNI, AUCTORE ANONYMO.

120 Ἐπανοῦνται μὲν δικαίως παρὰ πάντων οἱ ἀρετὴν μετερχόμενοι· οὐ γάρ αὐτοὶ μόνοι τοῦ χέρδους μετέχουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῖς μετέπειτα ὄρθως ^β βιώνται προαιρουμένοις, καθάπερ ἐμπνούν εἰκόνα καὶ στήλην ἐμψυχον, διὰ τὰς μνήμης ταύτην καταλιμπάνουσιν. Ἀξιεπανεγέντεροι δὲ μᾶλλον οἱ πᾶσαν σπουδὴν τιθέμενοι, μετὰ τὸ κατορθώσαν τὴν ἀρετὴν, τοῦ καὶ συγγράμματα τῷ βίῳ καταλείπειν, δυνάμενα πρὸς ἀρετὴν γυμνάζειν, τοὺς πόδων τούτοις ἐντυγχάνοντας. Μεγίστη γάρ ὁδὸς πρὸς τὸν τοῦ καθίκοντος εὑρεσιν ἡ μελέτη τῶν θείων γραφῶν (*Basilius, epist. I ad Gregor. Naz.*). Ἐν ταύταις γάρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὐρίσκονται, καὶ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀντίγραπτοι περαθεδομένοι, οἷον εἰκόνες τε τῆς ἐμψυχοῦ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας τῷ μικρῷ ματὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται· καθὼς ^ο καὶ τινες τῶν ἀγίων ἡμῶν πατέρων περὶ τούτου ἐφίλοσοφοσαν. Πολλῶν τοῖνυν σκουδίων ἀνδρῶν κατὰ τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διεθίκην συγγράμματα καταλειπότων τῷ βίῳ, ιστορίας τε τῶν γεγονότων καὶ προφητείας τῶν μελλόντων περιέχοντα, οὐ μήν ἀλλὰ βίους ἀγίους καὶ ἐναρίτων ἀνδρῶν, τῶν τε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Λιγύπτων ἐν ἀστέσει διαπρεψάτων ^ο τὸ πνεύματος ἀγίου κινθεῖς, καὶ ὁ παντὸς ἐπαίνου ὑπέρτερος ὁ ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ πατημακάριστος ὁ τῆς μεγαλωνύμου πόλεως Ῥώμης γενόμενος πάπας, σὺν καὶ ἑτέροις πλείστοις βίβλοις κάλλει τε λέξεως καὶ βάθει νοημάτων διαλάμπουσιν, καὶ τοὺς βίους τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαπρεψάτων ἀγίων ἀνδρῶν, ^δ καθ' οὓς τε χρόνους καὶ τόπους γεγόνασιν, ἐν τέσσαροι βιβλίοις [•] τῇ Ῥωμαϊκῇ διελάκτηται διεγράφατο. Διελθόντων δὲ πῦρ που ἐκετὸν ἔζηκοντα πάντες ἐναυτῶν, καὶ μηδενὸς τῶν πάντων σπουδὴν θεμένου ἐπὶ τὴν ταυτῶν μετάφρασιν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς τῶν Ἑλλάδα γλώτταν, ὁ ἐκ τῆς ἄνωθεν ^β ροπῆς ψηφισθεὶς ποιμέν τε καὶ ποιμενάρχης καὶ ὁδηγὸς ὄρθοδοξου πίστεως, ὁ τοῦ πρωτοβάθμου τῶν ἀποστόλων Πέτρου διάδοχος Ζαχαρίας, ὁ τρισμακάριστος, καὶ ισάγγελος, ἀποστολικὸς καὶ οἰκουμενικὸς πάπας, φιλάθεος ὁν καὶ φιλόκαλος τὴν ψυχὴν, καὶ ολὸν ἐναυτὸν ἀναβεῖς τῷ μελλούσῃ μισθαποδοσίᾳ, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν κατορθωμάτων ἐπιειμάλως σχολάζων τὰς θείας γραφεῖς, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τῶν φάσκουσαν, Ἐρευνάτε τὰς γραφὰς, ἐν αὐταῖς γάρ δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· ἐπιμνησθεὶς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενομένων ἀγίων πατέρων καὶ ἀσκητῶν, βουλὴν ἀρίστων ἐδουλεύσατο, τοῦ καὶ ^γ τὰς αὐτὰς βίβλους τὰς παρὰ τῶν ἀνωτέρων μνημονευθέντων συγγραφεῖσας τῇ Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ, τάς τε παρεχούστας τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαπρεψάτων ἀγίων πατέρων ἀρετὰς,

^a Abest a Codicibus Latinis, et ab Ed. Vatic. Exstat Graece in Cod. Reg. 2934, et Colb. 2500.

^b Colb. βιοῦ.

^c MSS. καὶ τινες τῶν.... περιέσφραγται.

^d MSS. καθ' οἶους τε.

^e Colb. τῇ Ῥωμαϊκῇ.

^f MSS. θείας ὁπῆς.

121 Merito quidem virtutis sectatores laudibus omnium celebrantur. Neque enim sibi solis lucruin comparant, verum etiam posteris recte vivendi studio deditis illam velut viventem quondam imaginem et animatam statuam factorum suorum relinquunt. Sed multo ampliori laude digni censendi sunt, qui post virtutis opera omne studium in eo posuerunt, ut scripta mundo relinquenter, quae eos, qui cum affectu illa legerent, ad virtutem instituere et exercere possent. Maxima enim via ad id quod honestum est inveniendum, Scripturarum divinarum est meditatione; siquidem in iis actionum præcepta reperiuntur, et vita sanctorum virorum scriptis traditis veluti quedam divinae conversationis imagines animatae ad imitationem bonorum operum propositæ sunt, ^B prout quidam sanctorum Patrum nostrorum philosophati sunt. Ceterum cum multi exsisterint studiosi viri tam in Veteri quam in Novo Testamento, qui scripta præteriorum rerum historias et futurarum prædictiones continentia orbi reliquerunt, necnon Vitas sanctorum et virtute præditorum hominum, qui per Orientem et Aegyptum in vita monastica excellerunt, Spiritu sancto motus, omni laude major sanctus Pater noster Gregorius beatissimus et inclytæ urbis Romæ papa, una cum plurimis aliis libris dictio[n]is venustate et sensuum profunditate nitemibus, Vitas etiam sanctorum hominum qui in Italia eluxerunt, et quo tempore quibusve in locis flouerunt, quatuor libris Latina lingua conscripsit. Cum autem effluxissent ^h jam centum et sexaginta ^C quinque anni, et ex omnibus nemo repertus esset qui ad ipsos ex Latina lingua in Graecam transferendos operam impenderet, divino consilio electus pastor, et princeps pastorum, orthodoxæ fidei dux, et principis apostolorum Petri successor Zacharias, ter beatus, et angelis par, apostolicus et oecumenicus papa, cum animam haberet Dei et præclararum rerum amantem, et totum se retributione futuræ consecrasset, inter cetera ab ipso præclare gesta, diligenter Scripturis divinis vacans, juxta præceptum Domini dicentes: Scrutamini Scripturas, quia in ipsis videmini vitam æternam habere (Joan. v, 19). Recordatus vite et conversationis sanctorum Patrum et monachorum qui in Oriente vixerunt, optimum scilicet suscepit consilium tam libros illos a viris supra D memoratis Latina lingua conscriptos, quam eos qui complectuntur virtutes sanctorum Patrum qui in

^g Colbert. Τὰς αὐτὰς τέσσαρας βίβλους παρὰ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος αὐτοῖμον πατέρος ἡμῶν Γρηγορίου συγγραφεῖσας.

^h Joannes Diaconus, lib. iv, cap. 75, numerat centum et septuaginta quinque annos. Utrumque in Chronologia aberrasse ostendimus in præf.

Italia claruerunt, in linguam Græcam transferendi; Aetepioe videlicet utilem animæ fructum ex ipsis provenientem abundantem cunctis elargiri. Hoc igitur ad finem deducens, thesaurum quidem indeficientem illis qui studiose libros illos legerint reliquit; sibi vero repositam fidelibus et prudentibus dispensatoribus mercedem acquisivit. Subjectorum autem librorum capita sunt hujusmodi.

A εἰς τὸν Ἑλλάδα μεταφράσαι γλῶτταν ἀρδόνως πᾶσι θελοῦσι παρίχειν τὸν δὲ αὐτῶν πορεύμενον ψυχικὸν πλοῦτον. Τοῦτο οὖν εἰς πέρας ἀγαγών, θησαυρὸν μὲν ἀνέλειπτον τοῖς πόθῳ ἐντυγχάνουσιν κατέλιπε, ἔντοπῃ δὲ τὸν ἀποκείμενον μισθὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονήμαν αἰκονόμων περιποτέσσατο. ^a Τῶν δὲ ὑποτεταγμένων βιβλίων εἰσὶν τὰ κεφάλαια οὕτως.

^a Quæ sequuntur desunt in Colb.

Nota. Hic, in editione Benedictina evolvitur Græco-latina series elenchorum capitum, qua nos consulto caremus, quippe quod idem elenchi singulis capitulo præfixi legantur. *Korr.*

SANCTI GREGORII PAPÆ DIALOGORUM LIBRI IV, DE VITA ET MIRACULIS PATRUM ITALICORUM, ET DE AETERNITATE ANIMARUM.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ^b ΠΑΠΑ ΤΗΣ ΠΡΕΞΙΤΕΡΑΣ ΡΟΜΗΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ.

ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ, ^c ΔΙΑΚΟΝΟΝ,

Περὶ πολιτείας διαφόρων πατέρων τῶν δι τῆς Ἰταλίας διαλαμψάντων.

LIBER PRIMUS.

B

ΒΙΒΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

149 Quadam die nimiis quorumdam sacerdotalium tumultibus depresso, quibus in suis negotiis plerumque cogimur solvere etiam quod nos certum est non debere, secretum locum petii amicum ^d mæroris, ubi omne quod de mea mibi occupatione displicebat, se patenter ostenderet, et cuncta quæ infligere dolorem consueverant, congesta ante oculos licenter venirent. Ibi itaque cum afflictus valde et diu tacitus sederem, dilectissimus filius meus Petrus diaconus adsuit, mibi a primævo juventutis flore amiciis familiariter obstrictus, atque ad sacri verbi indagationem socius. Qui gravi excoqui cordis languore me intuens, ait: Nunquidnam novi tibi aliquid accedit, quod plus te solito mæror tenet? Cui, inquam: Mæror, Petre, quem quotidie patior, et semper mihi per usum vetus est, et semper per augmentum novus. ^e Infelix quippe animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit; **152**

^a Ita pier. Codd. Abest tamen *Italicorum*, a Geomet. et Aud. Sanctus Gregorius satis innuit sibi propositum esse de Patribus Italicis loqui. Consule præfat. Porro per Patres intelligendi sunt *majores*, seu sancti, superioris ætatis. Non igitur solos hic designat monachos, eo sensu quo dicitur, *Vita Patrum*. Quanquam soleat S. Doctor monachos *Patres* appellare (*Vide l. iv, olim iii, epist. 46, al. 44*), et veteres monachos, *abbates*, hoc est *Patres*, nuncupatos legamus.

^b Abest καὶ ἀποστολικοῦ a MSS. Colb.

^c Seg. διάλογος.

150 Μια τῶν ἡμερῶν σφροδρᾶς τισιν ἀνάγγαις κοσμικᾶς βαρρθεῖς, ἐξ ὧν ἐν ταῖς αὐταῖς πραγματείαις ἐκλύεσθαι ἐκ παντὸς ἀναγκαζόμεθα, ὅπερ τοῦτο ἐν ἡμῖν τῷ σύνολον εἶναι οὐκ ἄρειλε, ἡτοτάπην ἐμαυτῷ ἡσυχάζουτά τινα τόπον ϕίλον τῆς λύπης, ἐν ᾧ τόπῳ ἄπαντα τὰ τῇ ἐμῇ ἀπάρεσκοντα φροντίδι, αὐτά μοι φανερῶς ἐπεδεικνύοντο, καὶ πάντα ἢ τὸν πόνον ἐκθλίειν εἰώθασιν, ἐνώπιον τῶν ἐμῶν ὄφθαλμῶν εὐκόλως παρίσταντο. Έκεῖ τοίνου καθεξομένου μου, πάντα τεθλημένου καὶ ἡσυχάζοντος, ὁ ἀγαπητός μου νιὸς Πέτρος ὁ διάκονος παρέστη μοι, ὃς τις καὶ ἐκ πρώτου καιροῦ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ τῆς νεότητος ἄγθει, γνησίως ἐν τῷ τῆς φιλίας ^f δεσμῷ συνηρόδθη μοι, οὐ μὴ ἄλλᾳ καὶ ἐν τῇ τῶν ἱερῶν λόγων διατυπώσει κοινωνός μοι γεγονὼς, ὃς τις θεασάμενός με σφροδρῶς τῷ τῆς καρδίας νοσήματι συγκαίμενον, ἔφη. Μήποτε γε νέον τι συνέβη, ὅτι πλειοτέρα σε τοῦ ἔθους λύπη, ὡς ὄρδινα, κατέχει; ὃ τινι ἀποκρίθει, ἔπουν· Ή λύπη, Πέτρε, πᾶν περ καθ' ἡμέραν ὑπομένω, τῶ μὲν ἔθι παλαιά

^a MSS. ἀρχιδιάκονον. *Infra diaconus simpliciter nuncupatur*, tamen in textu Lat. quam in translatione Græca.

^b Germ., mærori. Gemet., mærori meo.

^c Iste locus usque ad verba hæc, quem reliqui, exscriptus est Beda, l. II Hist., cap. 1, et a Paulo Diac., in sancti Greg. Vita. Similia scribit sanctus Doctor in præf. Moral. ad Leandrum, et in epist. 4, 5, 6, etc., lib. 1.

^d Reg. δεσμῷ. Colb. convenit cum Editis, qui οὐδὲ præferunt.

ιστε, διὰ δὲ προσθήκης νεάζει. ^a Ταλαιπωρεῖ τοίνυν ἡ ψυχὴ μου τῇ ἑαυτῇ ἀσχολίᾳ, νυσσομένη τῷ τραύματι. Μνημονεύει γάρ ὅποια ποτὲ ἐν τῷ μονάστηρι 151 ὑπῆρχε· πῶς αὐτῇ πάντα τὰ μὴ ἀνήκοντα ὑπέκειτο· πόσων πραγμάτων τῶν ἐν τῷ βίῳ κυλιομένων ὑπερανέστηκεν, ἢ τις οὐδὲν ἔτερον εἰς μὲν τὰ οὐράνια μεριμνᾷ εἴωθεν κρατουμένη γάρ τῷ σώματι τὰ τῆς σαρκὸς κλεῖθρον, τῷ θεωρίᾳ ὑπερέβανε· διὸ καὶ τὸν θάνατον, τὸν πᾶσι φοβερὸν ὑπάρχοντα, ὥσπερ εἰσόδον ζωῆς καὶ τοῦ καμάτου αὐτῆς ἀμοιβὴν ἡγάπα. ^b Η τις νῦν προφάσει ποιμαντικῆς μερίμνης, κορικῶν ἀνθρώπων πράγματιν ὑποπίπτει, ^c καὶ μετὰ τοσοῦτον ὠραῖον τῆς ἀδιότητος αὐτῆς καλλος, γητῆς πράξεως τῷ κονιορτῷ ^d συνοζένει. Ήνίκα γάρ ἑαυτὸν διὰ συγκατάθεσιν πολλῶν εἰς τὰ ἔξωθεν σκορπίει, ὅτε τοῖς ἔνδον ἐπινεύσει, πρὸς ταῦτα πόρρωθεν ^e δραμασοῦσα, ἐλαχίστην ὑποστρέψει. Κατανοῶ τοιγαροῦν τί ὑποφέρω, καὶ τοτὶ ἀπειθαλόμην. Ἐν ὅσῳ δὲ ἀφορῶ εἰς ὁ ἀπώλεσα, γίνεται τοῦτο βαρύτερον ὅπερ βαστάζω. Ιδοὺ γάρ μεγίστης θαλάττης τοῖς κύμασι δονοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλοιῷ τοῦ νοὸς, σφροδράτης ἀνάγκης τῷ κλύδωνι προσαράσσομαι. Καὶ ἐν ὅσῳ τῆς πρώτης ζωῆς μνημονεύω, ὥσπερ εἰς τὰ ὄπίσω τοὺς ὄφθαλμοὺς ἀπενέγκας, θεώμενος τὸν λιμένα ὅθεν ἐξῆλθον, ἀναστενάζω. Οπέρ μοι καὶ ἐστιν ἀκμὴν βαρύτερον, ὅτι ἐν ὅσῳ τοῖς ἀμετρήτοις κύμασι πεφυρμένος φερομαι, μόλις λοιπὸν τὸν λιμένα θεάσασθαι δύναμαι, ὅνπερ κατέλιπον τοιαῦται γάρ αἱ συμφοραὶ τοῦ νοὸς ὑπάρχουσι, πρῶτον μὲν ἀπώλεσαι τὸ καλὸν, ὅπερ κατέχει, μνημονεύειν δὲ ὅπερ ἀπώλεσεν ὅτε δὲ μήκοθεν ἀποστῆ, καὶ αὐτοῦ οὐπέρ ἀπώλεσεν ἀγαθοῦ ἐπιλανθάνεται· γίνεται δὲ ὅπως μετέπειτα μὴ τε ἐπὶ μνήμῃς θεάσηται, ὅπερ πρότερον διὰ πράξεως ἔκρατει. Οθεν τοῦτο ἀληθὲς ὑπάρχει ὁ προσθέμαν, ὅτι τίκα μήκοθεν πλέομεν, οὐδὲ τὸν λιμένα λοιπὸν τῆς ἡσυχίας, διν κατέλιπομεν, θεωροῦμεν. Δεῖ οὖν ἀληθῶς εἰς προσθήκην τοῦ ἐμοῦ πόνου πρόστιθεται ἡ ζωὴ τῶν καταλειψάντων τὸν παρόντα κόσμον ὅλη τῇ διαθέσει, καὶ εἰς ὑψος ἀγγελικῆς πολιτείας ἀναδραμόντων, ὃν ἐπὶ μνήμῃς τὸ ὑψος τοῦ βίου φέρων, πόσον ἔγω ἐν τοῖς κατωτάτοις κεῖμαι, ἐπιγινώσκω ἐξ ὧν οἱ πλείστοι τῷ ἑαυτῶν κτίστη ἐν τῇ ἡσυχῷ ζωῇ εὐηρέστησαν ἵνα μὴ δὲ ἀνθρωπίνων πράξεων ἐκ τοῦ νεάζοντος λογισμοῦ παλαιωθῶσι, τούτους οὐν ὁ παντοδύναμος Θεὸς ταῖς τοῦ κόσμου τούτου φροντίσιν οὐ συνεχάρησεν δεσμευθῆναι. Οθεν λοιπὸν τὰ προελθόντα προθύμως ἐκτίθημι, διὰ τῆς ἐρωτάσθεως καὶ ἀποκρίσεως, καὶ τῆς τῶν ὄνομάτων διαγνώσεως.

ΠΕΤΡ. Οὐ πάνυ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τινῶν τὴν πολιτείαν δυνάμεσι ^a διαλαμψάσαι διέγνων· ἐκ τίνων τοίνυν τῷ μεμήσει ^b ἀνάπτη ἀγνοῶ. Καλούς μὲν οὖν ἀνθρώπους ἐν τῇ γῇ ταῦτη γεγονέων οὐκ ἀπιστῶ, σημεῖα δὲ καὶ δυνάμεις παρ' αὐτῶν ^c οὐδαμῶς γεγονέναι ὑπόλαμβάνων. Εἰ δὲ καὶ εἰσὶ μέχρι τοῦ παρόντος σιγῇ καλυπτόμενα, μὴ ἀγνοήσωμεν, ἀπερ γεγονότα ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐάν μόνα, Πέτρε, τὰ περὶ τῶν τελείων καὶ δοκίμων ἀνθρώπων ἀναγγεῖλω, ἀπερ ἔγω μόνος τὸ ἀνθρωπάριον, διὰ τε καλῶν καὶ πιστῶν ἀνθρώπων μαρτυρούντων

^a Reg. ταλαιπωρία τοίνυν ἡ ψυχὴ μου συνέχεται, τῆς ἑαυτοῦ ἀσχολίᾳ, νυσσομένη τῷ, etc. Colb., νυσσομένη τῷ πράγματι.

^b Reg., καὶ μετά τὸ ὠραῖον καλλος αὐτῆς τῆς ἀδιότητος τῷ κονιορτῷ τῆς γῆνης πράξεως συνοζένει, etc.

^c Reg. et Colb., δειλῶσα.

^d Ita MSS. cum in Vulgatis legatur διαλαμψάντων,

A quomodo ei labentia cuncta subter erant; quantum rebus omnibus quae volvuntur eminebat; quod nulli nisi cœlestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat; quod mortem quoque, quae pene cunctis poena est, videlicet ut ingressum vitæ et laboris sui præmium amabat. At nunc ex occasione curæ pastoralis sacerdotalium hominum negotia patitur, et post tam pulchram quietis suæ speciem, terreni actus pulvere foedatur. Cumque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad hæc procul dubio minor reddit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quid amisi. Dumque intueor illud quod perdidī, fit hoc gravius quod porto. Ecce etenim nunc magni maris fluctibus B quatiōr, atque in navi mentis tempestatis validæ procellis illidor. Et cum prioris vitæ recolo, quasi post tergum ductis oculis viso littore suspiro. Quodque adhuc gravius est, dum immensis fluctibus turbatus feror, vix jam portum videre valeo quem reliqui, quia et ita sunt casus mentis, ut prius quidem perdat bonum quod tenet, ^e si tamen se perdidisse meminerit; cumque longius recesserit, etiam boni ipsius quod perdidera obliviscatur; sicut ut post neque per memoriam videat, quod prius per actionem tenebat. Unde hoc agitur quod præmisi, quia cum navigamus longius, jam nec portum quietis quem reliquimus videmus. Nonnunquam vero in augmentum mei doloris adjungitur, quod quorundam vita qui præsens sæculum tota mente reliquerunt, mili C ad memoriam revocatur. Quorum dum culmen aspicio, quantum ipse in insimis jaceam agnosco; quorum plurimi Conditori suo in secretiori vita placuerunt, qui ne per humanos actus a nobilitate mentis veterascerent, eos omnipotens Deus hujus mundi laboribus noluit occupari. Sed jam quæ prolata sunt, melius insinuo, si ea quæ per inquisitionem ac responsionem ^f dicta sunt, sola nominum prænotatione distinguo.

PETR. Non valde in Italia aliquorum vitam virtutibus suisissime cognovi; ex quorum igitur comparatione accenderis ignoro. Et quidem bonos viros in hac terra fuisse non dubito, signa tamen atque virtutes aut ab eis nequaquam facta existimo, aut ita sunt hactenus silentio suppressa, ut utrumne sint facta nesciamus.

GREGOR. Si sola, Petre, referam, quæ de perfectis probatisque viris unus ego homuncio, vel bonis ac fidelibus viris attestantibus, agnovi, vel per memet-

quod minus respondet Latino textui.

^e Excusi, ἀνάπτεται, deficiente sensu.

^f Reg., ἀληθῶς γενήσαι.

^g Fortasse legendum, sic tamen ut se perdidisse; etc., ad quod valde alludit versio Græca. In omniūbꝫ tamen MSS. habetur si tamen se.

^h Ita MSS., ubi Editi habent, dicenda sunt.

ipsum didici; dies, ut opinor, ante quam sermo, Αἴρασθαι, καὶ σταῖς δὲ ἐκείνοις ἔγνων, διπλάσιες με, ἀς αὐτοῦ πατέρας, διπλούμενον ὁ χρόνος.

PETRA. Vellem quærenti mibi de eis aliqua nar-
res. Neque pro hac re interrumpere expositionis
studium grave videatur, quia non dispar ad discussio-
nem ex memoria virtutum. In expositione quippe
qualiter invenienda atque tenenda sit virtus, agno-
scitur; in narratione vero signorum cognoscimus
inventa ac retenta qualiter declaretur. Et sunt non-
nulli, quos ad amorem patriæ cœlestis plus exempla,
quam prædicamenta **153** succendent. Fit vero
plerumque audientis animo duplex adjutorium in
exemplis Patrum, quia si ad amorem venturæ vitæ
ex præcedentium comparatione accenditur, etiam si
se esse aliquid existimat, dum meliora de aliis cogno-
verit, humiliatur (*Eadem leg., hom. 38 et 39 in
Evang.*).

GREGOR. Ea quæ mihi sunt virorum venerabilium narratione comperta, incunctanter narro sacre auctoritatis exemplo; cum mihi luce clarius constet a quia Marcus et Lucas Evangelium quod scripserunt, non visu, sed auditu didicerunt. Sed ut dubitationis occasionem legentibus substraham, per singula quæ describo, quibus hæc auctoribus mihi comperta sint manifesto. Hoc vero scire te cupio, quia in quibusdam sensum solummodo, in quibusdam vero et verba cum sensu teneo; quia si de personis omnibus ipsa specialiter verba tenere voluissem, hæc rusticano usu prolata stylus sribentis non apte susciperet. Seniorum valde venerabilium didici relatione quo narro.

CAPUT PRIMUM.

» *De Honorato abbe monasterii Fundensis.*

e Venantii quondam patricii in ^d Samnii partibus villa fuit, in qua colonus ejus filium Honoratum nomine habuit (*Martyrolog.*, 16 Jan.), qui ab annis puerilibus ad amorem cœlestis patriæ per abstinentiam exarsit. Cumque magna conversatione polleret, seque jam ab otioso quoque sermone restringeret, multumque, ut præfatus sum, per abstinentiam carnem domaret, die quadam parentes ejus viciniis suis convivium fecerunt, in quo ad vescendum carnes parate sunt: quas dum ille ad esum contingere pro abstinentiæ amore recusaret, cœperunt eum parentes ejus irridere, ac dicere: Comede; nunquid pisces in his montibus tibi allaturi sumus? Illa vero in loco pisces audiri consueverant, non videri. Sed cum his sermonibus Honoratus irrideretur, repente in convvio aqua ad ministerium desuit; et cum situla lignea, sc̄iēt illie moris est, mancipium ad fontem perrexit.

- a Eadem exempla profert Theodoretus in præfat. Hist. Relig.

• Hujus meminit Martyrol. Rom., die 16 Jan.

**Is esse videtur cuius encomium legitur apud
ssiod., l. ix, epist. 23.**

³ MSS. pler., Samniae. Pratell. et Germ. hic habent Samniae, et postea Samnii.

Reg., μιχρά.

Μεσ., οὐδενίου πατριός πλειόνως τὰ ὑπόδ... ἔπει.

ἔμαθον, καὶ ὅσα δέ ἐστιν ἔγνων, θεπλεύσεις με, ἀς αἴ-
μαι, διεργούμενον ὁ χρόνος.

ΠΕΤΡ. Δυστοπῶ, πανάγιε πάτερ, πάνυ ποθεύντος μόν, ίνα τοῦ κερί αὐτῶν ἄρξῃ δημητσεως, καὶ μὲν βαρεῖα νομισθῇ ὡς αἰτητικούς τοῦ διανοιγῆναι τὰ τοῦ ὑποδέσεως· οὐ γάρ· φετρία εἰκόδομην ἀνατέλλει ἐκ τῆς μνήμης τῶν δυναμεών. Ἐν γάρ τῷ διαβέσσει, τὸ, πῶς εὐρίσκεται καὶ κρατεῖται ἡ δύναμις, διαγιώσκεται· ἐν δὲ τῇ ἔξηγήσει τῶν σημειῶν εὑρεῖσται καὶ κρατηθεῖσα, λαμπρύνεται. Εἰσὶ γάρ πλεῖστοι, οὓς ἐν τῷ πόθῳ τῆς ἱερουργίου βασιλέως πλείονα τὰ ὑποδείγματα μᾶλλον, ὥπερ **154** τὰ κηρύγματα διεγέρουσι. Γίνεται δὲ ἐν τῇ τοῦ ἀκούοντος ψυχῇ διπλῆ βούθεια τὰ τῶν πατέρων ὑποδείγματα· ὅτι καὶ εἰς τὸν πόθον τῆς μελλούστης ζωῆς ἐκ τῆς τῶν προλαβιόντων μεμάστως θερμότερος γίνεται, καὶ ἵστι εἰσατὸν εἶναι τι νομίζει, ἐν ὁσφῷ περὶ ἑτέρων κρείττονας διαγινόμενον.

ΓΡΗΓΟΡ. Διπερ μοι ού πάρχουσι, παρὰ ἀνδρῶν εὐεεβῶν διηγήθεντα, ἐκεῖνα καγών ἐν ἐμφανεστάτῃ διηγήσει ἐκτίθημι, ιερές ἀρχηγίας τῷ ὑπόδειγματι ἐπομένος, παθώς μοι δυνατὸν ὑπάρχει. Μάρκος γάρ καὶ Δουκᾶς, ἀπερ συνεγράψαντο εὐαγγῆλικα, οὐχὶ τῇ θέξ, ἀλλὰ τῇ ἀκοῇ μεμαθήκασσεν. "Ομως, ἵνα τῆς ἀπίστιας τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν ἀναγκιωσκόντων ἡ παρεπάρω, περὶ ἕκάστου ὅπερ γράφω, περὰ τίνων μοι εἰσι διηγήθεντα φαιροποιήσω. Τοῦτο δὲ ἀλιθῶς γεννώσκειν σε βούλομαι, ὅτι ἐν τισ τὸν νοῦν μόνον, ἐν τισ δὲ καὶ ἥμετα σὺν τῷ νοὶ κρατῶ· ἕκάνειν γάρ οὐθὲλον προσωπικῶς ἀπάντων εὐτῶν τὴν ὠφριστητα τῶν λόγων κρατῆσαι, ταῦτα τῇ ἴδιωτικῇ μου προβοληθέντα ὃ κάλαμος τού γραφίων οὐ προσφόρως ὑπε-
C δέχετο. Παρὰ πρεσβυτῶν οὖν σφόδρα σεμνοτάτων τὴν διήγησεν, ἣν ἀφγούομαι, μεμάθηκα.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ Ὀνωράτου ἡγουμένου μονῆς τῆς ἐπιλεγομένης
Φούνδης.

Βεναντίου τοῦ τηνικαῖτα πατρικίου ἐν τοῖς τῆς Σαμινίας χώρεσ μέρεσι χωρίον ὑπᾶρχεν, ἐν ᾧ γεωργὸς αὐτοῦ οἰκὶ ἐσχεν, ὃνδικατε· Ὁνωράτον, ὃς τις ἐκ νηπίας αὐτοῦ ἀλικίας, εἰς τὸν πόθον τῆς οὐρανίου ἡ πατρίδος δὲ ἐγκρατείας ἔξεκαύθη. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οὖν ἀγνῇ ἀναστροφῇ προκόπτων, ἵστατο λοεπὸν καὶ ἀπὸ ἀκαίρου λόγου ἀνέστελλεν, ἵσταντος δὲ, καθὼς προείπον, δι' ἐγκρατείας τὴν σάρκα ἀδάμαζεν· ὅθιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ τούτου γονεῖς τοῖς γείτονις αὐτῶν συμπόσιον ἐποιήσαντο, ἐν ᾧ εἰς βρόσιν ἡ ἄγκυσθι παντελῶς Δ ἀπέτρεπετο, διὰ τὸν τῆς ἐγκρατείας πόθον. Ἡρξαντο οὖν οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐμπαιζεῖσιν αὐτῷ καὶ λέγειν· Φάγε· μὴ γάρ ἤχθιν σοι ἐν τούτοις¹ τοῖς ὀρεσιν ἔχομεν παραδεῖναι. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ τόπῳ, ἵχθις μὲν ἥκουετο, οὐδαμῶς δὲ εὐρισκόμενος ἦθεωρεῖτο. Ἐν ὅσῳ δὲ τούτοις τοῖς ρίμασιν δὲ Ὁνωράτος ἀνεπαιάζετο, ὕδωρ εἰς τὴν τοῦ συμπόσιου ὑπουργίαν παρελλέλεψε· καὶ¹ μετὰ σίτιας Ἑυλίνης. καθὼς αὐ-

Reg. liabet, ὑπέρ. Editi, εἴπεο.

Reg. U.S. Pat. & Tm. Off.
S. Colb., designer

b Reg, ἐπάρω.

ⁱ Reg., βασιλείας et paulo post, ἀγύεια καὶ ἀναστροφῆ. In Colb. tantum legitur, οὐν ἀναστροφῆ; quod Latinum textum melius repræsentat.

Latinum textu
1 MSS. xcix

1. Miss. xpcx.
2. Reg., τοῖς μίσεσιν

¹ Reg., σύτλας. Colb., σίχλας.

τόδες έπεις είστην, τὸ διδράσκοδον εἰς τὸν παργύν ἀπέλθε. Καὶ ἐν ὁσῷ ηὔτει τὸ ὄδωρ, ἔχθντος τοῖς εἰς τὸ ἄντλημα εἰσάλλεν. Ἱποστρέψας δὲ ὁ τὸ ὄδωρ κομίζων, πρὸ προσώπου τῶν ἀνακειμένων τὸν ἔχθντον σὺν τῷ ὄδαι τέλεσεν, οὐστις δὲ^a διὰς τῆς ὑμέρας εἰς βράσιν τῷ Ὀνυράτῳ αὐτάρκεσσαι ὑδύναθε. ^b Θαυμασάντων δὲ πάντων, ἔκενος οἶλος ὁ τῶν γονέων ἐμπαγμὸς ἐπεισέν. Καὶ τὸν τοῦ Ὀνυράτου ὄγκρατειαν ἥρξαντο σίβεσθαι, ἥπτερ κατεγέλλων τὸ πρότερον^c οὕτως οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐμπαγμοῦ τῷ ὄδρῳ ὅ λγθυς τοῦ ὄδους ἀπέλειψεν. Προκύπαντος δὲ αὐτοῦ^d μεγίσταις δυνάμεσται, παρὰ τοῦ προλεχθέντος αὐτοῦ χυρίου ἐλευθερίας ἐτυχεῖ, καὶ εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον τὸν θεύρας λεγόμενον μοναστήριον ὥχοδομεσσεν, ἐν φυιασθέντων λοιπῶν μοναχῶν πατέρων γέγονεν.

Eκεῖ οὖν ^e ὡς ἔναντον ἐν ἀπαστον 155 ὑπόδειγματα θαυμασίας διαγωγῆς δόδωσεν. Ἐν μαῷ οὖν ὑμέρᾳ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄδους, ἐν φυι τὸ μοναστήριον αὐτοῦ ἐν τῷ ὑψει διάκειται, λέθος παμμεγέθεος ἀπετέμθη, ὃς τις διὰ τῆς αὐτοῦ^f καταγωγῆς ἐκ πλαγίου τοῦ ὄδους ἐλθὼν πτῶσιν τοῦ μοναστηρίου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἀπάλειστον ἤπειλεν· ἐν φυι ἄγιος ἐκεῖνος ἐνύπει ἄνωθεν ἐρχόμενον θεατάμενος, συχῆ τῇ φωνῇ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπικαλεσάμενος ὄνομα, καὶ τὸν δεξιὸν χειρὸν ἐπέτεινας, τὸν τύπον αὐτῷ τοῦ τιμίου ἐπαυροῦν ἐπέθεσεν, καὶ παραχρῆμα ἐν τῷ τοῦ ὄδους προφυι κατερχόμενον ἐστοσε, καθὼς ὁ σπουδαῖος ἀνάφει πᾶσι θεωρίταις, μέχρι τοῦ παρόντος παρὰ πᾶσι θεωρίταις, ἐν φυι ἄγιος τῇ τοῦ Χριστοῦ δυγάμει ἐστασεν.

ΠΕΤΡ. Πινθένειμαι, τίμε πάτερ, ὁ περιφανὴς οὗτος ἄνθρωπος, δὲ ὁ οὐτερός διδάσκαλος μαθητῶν γεγονὼς, τὸ πρότερον ἐσχε διδάσκαλον;

ΓΡΗΓ. Οὐδέαμας τούτου γεγονόντοι τοὺς μαθητὴν ἀκάκιον τοῦ δὲ ἄγιου πνεύματος τὸ δῶρον νόμων αὐτὸν στενεῦται. Ομως έθος τῆς ὄρθρης ἀναστροφῆς ὑπάρχει, ἵνα προστεταχθεῖ τες μὴ ταλαντηροῦ, ὃς τις ὑποτάσσεσθαι οὐ μεμάθηκε, μὴ δὲ ὑπάκοην τοῖς ὑποκειμένοις ἐπιτρέψῃ, ἢν τούτος ἐκ τοῦ προπονούμενων ἀκτελέσται οὐκ ἔγωκεν. Εὐρίσκονται δέ τινες ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος διδικτῆς ἔνθου διδασκόμενοι, καὶ ἔνωθεν αὐτοῖς ἀνθρωπίνος διδαχῆς ἀπιστήμην οὐκ ὑπάρχει, ἢ τοῦ ἔνθου διδασκάλου σοφία οὐκ ἐκλείπεται. Τούτο δὲ συμβαίνει εἰς τελείους ἄνδρας, ἣν φυι τῆς ζωῆς ἐλευθερία, ^g ἐν τῷ ὑπόδειγματι τῶν ἀσθετήρων καταπιστεῖν οὐ δύναται, ἵνα μὴ τις ἐαυτὸν ὄμοιος πνεύματος ἄγιου πεπληρωμάνον εἴναι νομίσας, μαθητὴς ἀνθρώπου γενέσθαι παρακρούσηται, καὶ πλάνης διδάσκαλος γένεται. Νοῦς δὲ ὁ τοῦ θείου πεπληρωμάνος πνεύματος διμονεύσταται ἔχει τὴν σημειὰν αὐτοῦ, ἂν τινά εἰσι δύναμις καὶ ταπεινοφροσύνη, ἀπερ ἐὰν ἀμφότερα ἐν λογισμῷ ὀλεσκήρως συνιδωθεῖ, σαρψ τὴν μαρτυρίαν τῆς τοῦ ἄγιου πνεύματος παρουσίας φέρουστεν. Οὕτως οὖν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὸς διδάσκαλος μὴ ἐσχηκέναι ἀναγινώσκεται· οὐδὲ γέρα αὐτῷ ἡ ἀληθεία, δι κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σω-

^a Excusis, θαυμάσοντες δὲ πάντες. Ita restituimus ex MSS. et ex grammaticæ legibvls.

^b Reg., ὡς θαυμαστον μεγίστοις και παρε τῶν προδεχθέντων γονίον... ἐλευθερίας τυχών, εἰς ἐκεῖνον...

^c Reg., 'Ἐν πᾶσι τῇ ζωῇ αὐτοῦ ὑπόδειγματα θαυμαστον διαγωγῆς ὑπέδειξεν. Colb. habet, ἔδωκεν, προδέωκεν.

^d Reg., καταβάσεως.

^e MSS., ἐν τῷ ὑπόδειγματων.

^f Plurima miracula quid commendandam abstinen-

A Dumque hauriret aquam, ^g piscis sitalam intravit. Reversumque mancipium ante ora discubentium piscem cum aqua fudit, qui ad totius diei victimum potuissest Honorato sufficere. Mirati omnes, totaque illa parentum irrigatio cessavit. Cōspere namque in Honoreto venerari abstinentiam, quam ante deridebant; sicque a Dei homine irrisio detersit opprobria piscis & de monte. Qui cum magnis virtutibus cresceret, a prædicto domino suo libertate donatus est, atque in eo loco ^h qui Fundis dicitur, monasterium construit, in quo ducentorum ferme monachorum Pater exstitit, ibique vita illius circumquaque 158 exempla eximiæ conversationis dedit. Nam quadam die ex eo monte qui ejus monasterio in excuso prominet ingentis saxi moles erupta est, qua per de- vexum montis latus veniens, totius ruinam celat, omniumque fratrum interitum minabatur. Quam cum venientem desuper vir sanctus vidisset, frequenti voce nomen Christi invocans, extensa manu dextera signum ei crucis opposuit, eamque in ipso devexi montis latere cadentem fixit, sicut religiosus vir Laurentius perhibet. Et quia locus ei non fuerat quo inhærente posuissest, aspicitur ita nō hucūque meale cerneniihus, casura pendere videatur.

Λαυράντιος λέγετ. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος ἐν φυι περιβαλλόντος δι λίθος δινάστηται, μέχρι τοῦ παρόντος παρὰ πᾶσι θεωρίταις, πᾶς ἀποτκασθεῖς ἐκ τοῦ ὄδους κρέμεται,

PETR. Putamus, hic tam egregius vir, ut post magister discipulorum fieret, prius habuit magistrum?

C GREGOR. Nequaquam hunc fuisse cuiusquam discipulum audivi, sed lege non constringitur sancti Spiritus donum. Usus quidem rectæ conversationis est, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis non novit exhibere. Sed tamen sunt nonnulli qui ita per magisterium Spiritus intrinsecus docentur, ut etsi eis exterius humani magisterii disciplina desit, magistri intimi censura non desit. Quorum tamen libertas vitæ ab infirmis in exemplum non est trahenda, ne dum se quisque similiter sancto Spiritu impletum præsumit, discipulus hominis esse despiciat, et magister erroris fiat. Mens autem quæ divino spiritu impletur, habet evidentissime ⁱ signa sua; virtutes scilicet et humilitatem, quæ si utraque perfecte in una mente convenient, liqueat quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt. Sic quippe etiam Joannes Baptista magistrum habuisse non legitur, neque ipsa Veritas, quæ corporali præsentia apostolorum docuit, eum corporaliter inter discipulos aggregavit; sed quem intrinsecus docebat, extrinsecus

tiam facta referuntur. Simile pene lege apud Sulpitium Severum, dialogo 3, de virtutibus sancti Martini, c. 13. Ad primum jactum reti permodico immanem esocem diaconum extraxit, Martino, qui, etiam in feriis Paschalibus, a carnibus abstinebat, apponendum.

^g Nonnulli Editi, de fonte.

^h Gemet. et Pratel., qui Fundis. Fundi urbs est nunc episcopalis in Latio.

ⁱ Sic legenduni ex MSS. non, evidenter signa sua, ut ferunt Editi. Quam sententiam ad se trahunt

quasi in sua libertate reliquerat. Sic Moyses in ^a Aetate ^b παρουσίᾳ τοὺς ἀπεστόλους διδάξει, τοῦτον σωματικὸς μεταξὺ αὐτῶν ευηθρότειν· ἐνδοθεν δὲ μᾶλλον διάσκον, ἔξωθεν ἐν ἀλευθερίᾳ ^c κατέλειπεν οὐτως Μωυσῆς ἐν τῷ ἑράμῳ ὑπὸ ἄγγελου ὁδηγηθεὶς, ἐνταῦθι μεμάθηκεν, ἥνπερ δὲ ἀνθρώπου οὐκ ἔγνω. Ταῦτα δὲ, καθὼς προειπαμεν, τοῖς ἀσθενίστερον διακειμένοις ^d σεβαστέα εἰσὶ, καὶ οὐ μητέται.

PTRA. Placet quod dicas; sed peto ut mihi dicas si tantus hic Pater aliquem sui imitatem discipulum reliquit.

CAPUT II.

De Libertino præposito ejusdem monasterii b.

Grecoius. Vir reverentissimus Libertinus, qui tempore Totilæ regis ^c Gothorum ejusdem Fundensis monasterii præpositus fuit, in discipulatu illius conversatus atque eruditus est. De quo quamvis virtutes multis plurimorum narratio certa vulgaverit, prædictus tamen Laurentius religiosus vir, qui nunc superest, 157 et ei ipso in tempore familiarissimus fuit, multa mihi dicere de illo consuevit; ex quibus quae recolo, paucia narrabo.

In eadem provincia Samnii, quam supra memoravi, idem vir pro utilitate monasterii carpebat iter. Dumque Darida ^d Gethorum dux cum exercitu in loep eodem venisset, Dei servus ex caballo in quo sedebat, ab hominibus ejus projectus est. Qui jumenti perditum damnatum libenter ferens, etiam flagellum quod tenebat, diripientibus obtulit, dicens: Tollite, ut habeatis qualiter hoc jumentum minare possitis; quibus dictis protinus se in orationem dedit. Cursu autem C rapido prædicti ducis exercitus pervenit ad fluvium, nomine Vulturnum, ibique equos suos copererunt singuli hastis tundere, et calcaribus cruentare; sed tamen equi verberibus cæsi, calcaribus cruentati, fatigari poterant, moveri non poterant; sicque aquam fluminis tangere quasi mortale præcipitum pertimescabant. Cumque diu cædendo sessores singuli fatigarentur, unus eorum intulit, quia ex culpa quam servo Dei in via fecerant, illa sui itineris dispendia tolerabant. Qui statim reversi, post se Libertum reperiunt in oratione prostratum. Cui cum dicerent: Surge, tolle caballum tuum; ille respondit: Ita cum bono, ego caballo opus non habeo. Descendentes vero, invitum eum in eabellum de quo deposuerant,

heterodoxi, ut probent hominem certo debere credere non tantum se esse justum, verum etiam electum. Refelluntur autem a Theodoro Petreio Caribusiano Confession. Greg., l. ii, c. 4, n. 7.

^a Aud., Lyr., Prat., eductus. Gemet., ductus.

^b Addit Gemet., quomodo projectus de Caballo fuerit.

^c Abest Gothorum a tribus Carnot., Germ., Norm. et pler. In Graeca vers. non legitur.

^d Carnot., Longip. et primus Theod., Goth. Comes, ut in Græc. Alter Theod. habet Goth. rex.

^e MSS., κατέλειπεν.

^f Idem Cod., σαβάσματά εἶσι.

^g Hoc est, qui secundas partes in monasterio obtinet. Is autem vocatur præpositus, maxime in reg. S. P. Bened., c. 65. Quæ tamen hic de Libertino narrantur, œconomum potius quam præpositum vindicent adumbrare. Forsitan utroque officio præpo-

ματικῷ παρουσίᾳ τοὺς ἀπεστόλους διδάξει, τοῦτον σωματικὸς μεταξὺ αὐτῶν ευηθρότειν· ἐνδοθεν δὲ μᾶλλον διάσκον, ἔξωθεν ἐν ἀλευθερίᾳ ^c κατέλειπεν οὐτως Μωυσῆς ἐν τῷ ἑράμῳ ὑπὸ ἄγγελου ὁδηγηθεὶς, ἐνταῦθι μεμάθηκεν, ἥνπερ δὲ ἀνθρώπου οὐκ ἔγνω. Ταῦτα δὲ, καθὼς προειπαμεν, τοῖς ἀσθενίστερον διακειμένοις ^d σεβαστέα εἰσὶ, καὶ οὐ μητέται.

PETR. Άρέσκει ὁ λόγος· ἀλλ' αἰτῶ ἵνα μοι εἴπῃς, διὸ ὁ τοιοῦτος πατέρης μιμητὴν ἔστι τοῦ τῶν μαθητῶν κατέλειπεν

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ Διεργίου οὗ διετεραρίου τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀνάρ τις εὐλαβέστατος Λιβερτῖνος ὄνοματι, ἐν τοῖς χρόνοις Τοτιλα τοῦ ῥηγὸς, τοῦ αὐτοῦ Φουνδείνου μοναστηρίου διετεράριος ὑπῆρχεν, ἐν τῷ παιδεύσει, καὶ μιθοσίᾳ τοῦ ἀγίου τούτου ἀνθρόπος ἀναστραφεῖς. Ήρι οὐ πολλὰς δυνάμεις πολλῶν ἢ διάργησις ἀσφαλῶς ἀνήγγειλεν μαλιστα δὲ ὁ προλεχθεὶς εὐλαβείστατος ἀνὴρ Δακρύντιος, ὃς τις καὶ νῦν περίστιν, ἵστηται ἔστιν ^b παρόντιστικάτετος γέγονεν, πολλὰ μοι περὶ αὐτοῦ λέγειν εἰώμεν, θέντι δὲ ὡν μέρμημα διηγήσομαι.

Ἐν τῷ προμηνούντιον τῆς Σαμνίας χώρας ὁ αὐτὸς εὐλαβείστατος ἀνὴρ Διεργίος διὰ τὸν τοῦ μοναστηρίου χρειαν ἐν ὅδῳ ἐβάδιζεν. Δερδᾶς ⁱ γοῦν ὁ τῶν Γότθων κάμης, μετὰ στρατοῦ τῷ δούλῳ τοῦ Θεοῦ ἐν ὑπάτητον, καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τινες, τοῦτον ἐκ τοῦ ἕπου ἐν ὧ ἐκεδέσθη κατεσάκατες, τὸν ἕπου ἀφείλαντο ^j ὃς τις προθύμως τὸν τοῦ ἀφειρεόντος ἕπου ζημιαν ὑπενέγκας, καὶ τὸ ^k φλαγγέλιον ὑπέρ ἐκράτει, τούτοις δέδωκεν, εἰπών· Δάβετε, ἵνα ἔχητε πᾶς τὸ κτῆνος τοῦτο μάστι. Τούτων δὲ ρύμιντων εὐθέως ἔστι τὸν εἰς τοῦχον δέδωκε. Δρόμῳ δὲ ταχυτάτῳ τοῦ προλεχθείστος ἄρχοντος ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν κατέλιπε τὸν λεγόμενον Βούλτευρον ^l Ἡράντα οὖν ἐκαστος τὸν ἔστι τὸν ἕπου τῇ τῆς ῥομφαίας ^m ἀστρη τύπτειν, καὶ ταῖς πτερυιστάριας πλήττειν. Ἐπὶ πλεύσιον δὲ οἱ ἕποι τυπτόμενοι καὶ πληττόμενοι κόποι μὲν ὑπέμενον, κυνθῆναι δὲ οὐκ ἡδύναντο· οὕτω γάρ τῷ ὑδατι τοῦ ποταμοῦ προσεγγίσαι ἐφοβούντο, καθάπερ κρημνῷ θανασίμῳ. Ότα δέ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἕπους ἴμαστιγώσαν, καὶ ἔστιντον ἐκαστος, εἰς ἓξ αὐτῶν εἴπε· Διὰ τὸ πτερισμόν, ὑπέρ δὲ τῇ ὁδῷ εἰς τὸ δούλον τοῦ Θεοῦ πεποιήκαμεν, ταῦτας τὰς προσβολὰς τῆς ὁδηγητῆς ὑποφέρομεν. Οἱ τινες παρεντά εἰσ τὰ ὅπίσω ⁿ ὑποστρέψαντες, εὐοίσκουσι Διεργίον ἐν τῷ εὐχῇ πειμενον, ὅπται εἴπον·

D siti et cellararii seu œconomi fungebatur Libertinus. In concilio Constantinop., sub Mena, act. i, legitur, Φλαβιανὸς πρεσβύτερος καὶ διετεράριος. Et infra, Αγαστάτιος πρεσβύτερος καὶ διετεράριος. Non repugnat hoc nomine designari etiam œconomum et cellararium, qui secundos ab abbate dici potest; quia quemadmodum abbatis spiritualia, ita cellarario temporalia credita sunt. Illic in reg. S. P. Bened., cap. 31: *Cellerarius... omni congregatiōni sit sicut pater.*

^b Colb. παρρησιώτατος. Reg. παραπλάστιος.

^c Colb. οὐν.

^d Vulgati ὑπαντήσας, contradicentibus mss. et re-pugnante sensu.

^e MSS. φραγγέλλιον.

^f Idem, ἥραστο.

^g MSS., ἀστρη τύπτειν καὶ ταῖς πτερυιστάριας πλήττειν.

^h Reg. στραφήσας.

Ἄναστα, λαβέ τὸν ἵππον σου. Ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη, λέγων· Ἀπέλθετε μετὰ καλοῦ, ἐγὼ χρείαν τοῦ ἵππου οὐκέχω. Κατελθόντες δὲ μετὰ βίσας, αὐτὸν εἰς τὸν ἵππον ὅθεν κατήγαστο ἐκούφισαν, καὶ παρευθὺς ἀνεχώρησαν. Ὁντινούς οἱ ἵπποι τὸσούτῳ δρόμῳ ἐκεῖνον τὸν ποταμὸν, ὃνπερ πρότερον περάσας οὐκέτιδύναντο, παρῆλθον, ὡς ὅτε ὕδωρ παντελῶς οὐκέτιζεν.^a Οὗτοι τοίνυν γέγονεν, ἵνα τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ὁ ἵππος ἀποδοθείς, πάντες λοιπὸν ἀκόπως περάσωσιν.

Τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ὁ Βουκελίνος μετὰ Φράγκων ἦλθε. Φθῆμα οὖν ἔξηλθεν, ὅτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προλεχθέντος δούλου τοῦ Θεοῦ Ὁνοράτου πολλὰ χρήματα ἀπόκεινται. Εἰσελθόντες δὲ ἐν τῷ εὔκτηρᾳ οἱ Φράγκοι, ἥρξαντο μετὰ πλείστου θυμοῦ τὸν Λιβερτένον ἐπικτείν, καὶ ἐξ ὄνοματος Λιβερτένον κράζεν· ἐκεῖνος δὲ ἐν τῇ εὐχῇ ἐκείτο ἡπλωμένος. Θαυμαστὸν γοῦν πρᾶγμα συνέβη· ζητοῦντες γάρ αὐτὸν, καὶ ἡ θυμομαχοῦντες οἱ Φράγκοι εἰσερχόμενοι μάνι ἐν τῷ εὔκτηριώ, εἰς αὐτὸν εἰς προσέκοπτον, θεωρῆσαι δὲ αὐτὸν οὐκέτιδύναντο· οὗτοις οὖν τῇ ἑστῶτιν τυφλώσει μαστιγωθέντες, ἐκ τοῦ μοναστηρίου διάσπουροι ἔξηλθεν.

Ἐν ἀλλῷ τοίνυν καιρῷ, διὰ πρᾶγμα τοῦ μοναστηρίου κατὰ κέλευσιν τοῦ ἡγουμένου τοῦ κατὰ διαδοχὴν Ὁνοράτου τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ προχειρισθέντος ἐν Ῥαβένην ἡπάρχετο. Διὰ δὲ τὸ πόδον, ὃν εἶχε πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις ἐκείνον Ὁνοράτον, δόντον δὴ ποτε ὁ Λιβερτένος ἀπάρχετο, τὸ οὐρανίον αὐτοῦ ἐν τῷ ἑαυτῷ κόλπῳ βαστάζειν εἰωθεν. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐν Ῥαβένην, ὡς εἴρηται, συνέβη γυναικά τινα τελευτάσαντος τοῦ νιοῦ αὐτῆς τὸ σῶμα αὐτοῦ βαστάζειν, ἣ τις τοῦτον θεασαμένην, καὶ Θεοῦ δούλου αὐτὸν εἴναι πιστεύσασα, τῷ πόδῳ τοῦ τελευτάσαντος αὐτῆς οὐοῦ φλεγομένη, τὸν ἵππον αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἡχαλιναρίου ἐκράτησε, καὶ μεθ' ὄρκου ἐφη μηδαμῶς αὐτὸν ἔσται ὑποχωρῆσαι, εἰ μὴ τὸν νιὸν αὐτῆς ἀναστήσει. Ἐκεῖνος δὲ πειραν μὴ ἔχων τοιούτου θαύματος, ἔρεστη ἐπὶ τῷ ὄρκῳ **159** τῆς αἰτήσεως αὐτῆς· ὅθεν ἐκκλίναιει ἐκ τῆς γυναικὸς ηδελφες, ἀλλὰ οὐδαμῶς ἡδύνθη, ἐν ἑκολαῖῃ γάρ ψυχικῶς διὰ τῆς συμπαθείας. Κατανοῆσαι οὖν ἔστιν, ὅποιον καὶ πόσον ἐνδοθεὶς εἴχειν ἀγόνα. Πόλεμος γάρ, ὡς οἶμαι, συνήπετο τῆς τεπενοφροσύνης τῆς αὐτοῦ πολετίας πρὸς τὴν τῆς μητρὸς εὐσπλαγχνίαν. Φόδος δὲ καὶ πόνος ^b παρείποντο· φόδος, διὰ τὸ ἀσύνθετος τοῦ τοιούτου θαύματος· πόνος, ἵνα μὴ τῇ πληπτομένῃ μητρὶ συμπαθήσῃ. Πρὸς δὲ μεγίστην τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐνίκησεν ἡ εὐσπλαγχνία. Οὐκ ἐν δὲ τοῦτο ὁ ληγυσμὸς κατισχύσαι δυνατὸς ἐγγένει, εἰ μὴ τῇ συμπαθείᾳ ὑπῆρχεν ἡττημένος. Κατελθὼν οὖν ἐκ τοῦ ἵππου, καὶ κλίνας γόνου, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἔξετενειν,^c καὶ ἔσενέγκας ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, ὁ ἐπεφέρετο καλίγιον, ἐπάνω τοῦ στήθους τοῦ τεθνεῶτος παιδίου ἔθηκεν. Εὐχομένου αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου ἐν τῷ σώματι ὑπέστρεψε, καὶ παραχρῆμας ἀνέστη· κρατήσας δὲ αὐτοῦ τῆς χειρὸς τῇ κλαϊσθη μητρὶ ἤσντα ἀποδέδωκε, καὶ οὗτοις τὴν ὕδωρ αὐτοῦ ἐν ἡρεύθη.

^a MSS., τοῦτο τοίνου γέγονεν ἵνα τῷ δούλῳ... ἀποδοθῇ.
^b Reg., ζυγομαχοῦντες.
^c MSS., προσέκοπτον.
^d Reg., ἀπράκτοι. *Vocem σάβουρος sacerissime usurpavit interpres, ut vacuum significaret. Vide infra, c. 7, et consule Glossar. Græcum Cangii, ubi vocem hanc derivari censem a saburra sen arena, qua sola si naves onerentur, vacua dicuntur.*

^e Reg., καλύγιον. *Infra tamen habet καλύγιον. Colb., καλλύγιον.*

^f MSS., χαλανοῦ.

^g Reg., ἐκελύθη. *Fortasse, ἐκαλύθη.*

^h Reg., παρείποντο φόδος αὐτομολῆσαι διὰ τὸ, etc.

A levaverunt, et protinus abcesserunt. Quorum equi tanto cursu illud quod prius non poterant transire flumen, transierunt, ac si ille fluminis alveus aquam minime haberet. Sicque factum est ut cum servo Dei unus caballus suus redditur, omnes a singulis reciperentur. **160**

Eodem quoque tempore in Campaniae partibus Buccellinus ⁱ cum Francis venit. De monasterio vero præfati famuli Dei rumor exierat, quod pecunias multas haberet. Ingressi oratorium Franci, cœperunt sœvientes Libertinum quærere, Libertinum clamare, ubi in oratione ille prostratus jacebat. Mira valde res: quærentes, sœvientesque Franci, ingredientes in ipso impingebant, et ipsum videre non poterant; sicque sua cœcitate frustrati, a monasterio sunt vacui regressi.

ἐκ τοῦ μοναστηρίου διάσπουροι ἔξηλθεν.

Alio quoque tempore pro causa monasterii, abbatis jussu, qui Honorato ejus magistro successorat, Ravennam pergebat. Pro amore vero ejusdem venerabilis Honorati, quocunque Libertinus ibat, ejus semper ^k caligulam in sinu portare consueverat. Itaque dum pergeret, accidit ut quædam mulier extincti filii corpusculum ferret. Quæ dum servum Dei suisset intuita, amore filii succensa, jumentum ejus per frenum tenuit, atque cum juramento dixit: Nullatenus recedes, nisi filium meum suscitaveris. At ille inusitatum habens tale miraculum, expavit petitionis illius juramentum: declinare **160** mulierem voluit, sed nequam prævalens, animo hæsit. Considerare libet quale quantumque in ejus pectore certamen fuerit. Ibi quippe pugnabat inter se humilitas conversationis, ac pietas matris: timor ne inusitata præsumeret, dolor ne orbata mulieri non subveniret. Sed ad majorem Dei gloriam vicit ^l pietas illud pectus virtutis, quod ideo fuit validum, quia devictum; virtutis enim pectus non esset, si hoc pietas non vicisset. Itaque descendit, genua flexit, ad cœlum manus tetendit, caligulam de sinu protulit, et super extincti pueri pectus posuit. Quo orante, aniina pueri ad corpus rediit: quem manu comprehendit, ac flenti matri viventem reddidit, atque iter quod cœperat ^m pergit.

D Colb., παρείποντο φόδος αὐτομολῆσαι, etc.

ⁱ Reg., ἔξενεγκάν.

^j Theudeberti regis Francorum dux, de quo lege Greg. Tur. I. III Hist. Franc., c. 32.

^k Gemet. Aud. et Prat., *Calliculam. Lyr., galliculam.* Caligæ numerantur inter calceamenta aut vestimenta monachorum initio reg. sancti Pachomii et in prologo, nec non in reg. S. P. Benedicti, cap. 55.

Legi Hieronymum in præf. ad reg. sancti Pachomii:

Nihil habent in cellulis (Tabennenses) præter psalmum.... baltheolum lineum, et caligas et saculum.

Primus Theodore habet caligam, secundus ligulam.

^l Bigot., pietas matris.

^m Lyr., Big., Prat., pergit.

PTRA. Quidnam hoc esse dicimus? virtutem tanti miraculi Honorati egit meritum, an petitio Liberini?

GREGOR. In ostensione tan admirabilis signi cum fide feminæ virtus convenit utrorumque; atque ideo Libertinum existimo ista potuisse, quia plus didicerat de magistri, quam de sua virtute considere. Cujus enim caligulam in pectore extincti corpusculi posuit, ejus nimirum animam obtinere quod petebat testimavit. Nam Elisæus quoque magistri pallium ferens, atque ad Jordanem veniens, percussit semel, et aquas minime divisit. Sed cum repente diceret: *Ubi est Deus Eliae etiam nunc* (IV Reg. xiv)? percussit flumivm magistri pallio, ac iter inter aquas fecit. Perpendis, Petre, quantum in exhibendis virtutibus humilitas valeat? Tunc exhibere magistri virtutem potuit, quando magistri nomen ad memoriam reduxit. Quia enim ad humilitatem sub magistro rediit, quod magister fecerat et ipse fecit.

PTRA. Libet quoq; dicas; sed, quæso te, estne aliquid aliud quod adhuc de ipso ad nostram ædificationem narres?

GREGOR. Est plane, sed si sit qui velit imitari ^a. Ego enim virtutem patientiæ signis et miraculæ majorem credo. Quadam namque die is qui post venerabilis Honorati exitum monasterii regimen tenebat, contra eundem venerabilem Libertinum gravi iracundia exarsit, ita ut ^b eum manibus cæderet. Et quia virgam qua eum ferire posset, minime invenit, comprehenso scabelllo suppedaneo, ei caput ac faciem tutudit, totumque illius vultum lumentem ac lividum reddidit: qui vehementer cæsus, ad stratum proprium tacitus recessit. Die vero altera erat pro utilitate monasterii ^c causa constituta. Expletis igitur hymnis matutinalibus, Libertinus ad lectum abbatis venit, orationem sibi humiliiter petiit. Sciens vero ille quantum a cunctis honoraretur, quantumque diligenter, pro injuria quam ei ingesserat, recedere eum a monasterio velle putabat, atque requisivit, dicens: *Ubi vis ire? Cui ille respondit: Monasterii causa constituta est, Pater, quam declinare nequeo, quia hesterno die me hodie iturum promisi, illuc ire disposui.* Tunc ille a fundo cordis considerans asperitatem et duritiam suam, humilitatem ac mansuetudinem Libertini, ex lecto **161** prosiliit, pedes Libertini tenuit, se peccasse, seque reum esse testatus est, qui tanto talique viro tam crudelē facere contumeliam præsumpsisset. At contra Libertinus sese in terram prosternens, ejusque pedibus provolutus, sua culpæ, non illius sævitiae suisse referebat quod pertulerat. Sicque actum est ut ad magnam mansuetudinem perduceretur Pater, et humilitas discipuli ma-

PETR. Tί οὖν εἶναι τοῦτο λέγομεν; τοῦ Ὀνωράτου ἡ ἀγιότης τὴν δύναμιν τοῦ τοσούτου θεάματος πεποίκην, ἢ τοῦ Λιβερτίνου ἡ αἴτης;

GRIG. Ἐν τῇ ἐποιεῖσαι τοῦ τοιώτου ^d θεάματοῦ στρεμίου μιτά τῆς πίστεως τῆς γυναικὸς ἡ δύναμις τῶν ἀμφοτέρων συνῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο ὑπολαμβάνου Λιβερτίνου ταῦτα δύνασθαι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον τῇ τοῦ διδασκάλου δύναμει, ὥπερ τῇ ἑστοῦ πεποίθεναι ἐπίστευσεν. Οὔτενος γάρ τὸ καλίγον ἐν τῷ στίθει τοῦ τεθνεῶτος ἔθηκεν, αὐτοῦ δηλαδὴ τὴν ψυχὴν ὑπακουσθῆναι, ὥπερ ἤπιστο ὑπελάμβανεν. Ἐπει ταῦτα ἐλισσαῖς τοῦ διδασκάλου τὴν μηλωτὴν βαστάζων, καὶ εἰς τὸν Ἱορδάνην ἐλθὼν, ἐπάταξεν ἀπαξ, καὶ οὐδαμῶς τὰ ὑδατα διηρίθη^e ὡς δὲ παρευθὺ εἴπε, Ποῦ ἔστε ὁ Θεὸς Ἡλιοῦ; καὶ πάλι τὸν ποταμὸν τῇ τοῦ διδασκάλου μηλωτῇ ἐπάταξεν, ὅδὸν ἀναμέστον τῶν ὕδατων πεποίκη. Κατανοεῖς, Πέτρε, πόσον ἡ ταπεινοφροσύνη ἐν ταῖς γενομέναις δυνάμεσιν ἴσχύει; τότε γάρ ποιῆσαι τὴν ἄστην τοῦ διδασκάλου δύναμιν ἡδυνίθη, ὅτε τοῦ διδασκάλου τὸ ὄνομα εἰς μηνύμην πήγαγε, καὶ ὅτε τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἐπὶ τὸν διδασκάλον ἀνθυπέστρεψε, τότε καὶ αὐτὸς πεποίκην ὥπερ καὶ ὁ διδασκαλος.

PETR. Ἀρέσκει ὁ λέγεις^f ἀλλ' αἰτῶ, τίμε πάτερ, ἔστιν ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ, ὥπερ εἰς ἡμετέραν οἰκοδομήν φρεμῆς διηγεῖσθαι.

GRIG. Εστίν δύτως, ἐὰν η̄ ὁ θέλων μεμήσαθαι. Ἐγὼ γάρ τὴν δύναμιν τῆς ὑπομονῆς μελέσων τῶν θεαμάτων καὶ τῶν σημείων ἐναι πιστεύω: Ἐν μιᾷ οὖν ἡ ἡμέρα ἐκεῖ νος, ὁ μετὰ τὴν τοῦ εὐλαβεστάτου Ὀνωράτου τελείωσι τὴν τῆς μονῆς ποιμαντικὴν ἡγεμονίαν κατέχων, κατὰ τοῦ θεοφιλοῦ Λιβερτίνου βαρυτάτῳ θυμῷ ἐξήρθη, ὥστε εἰς αὐτὸν τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας ἐπιβαλεῖν. Καὶ μὴ εὐρών ράβδον, δεὶς ἡς αὐτὸν μαστιγῶσαι δυνήσται, κρατήσας τὸ ὑπόποδιον, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ ^g πρόσωπον ἔτυψε, καὶ ὅλον μελανὸν καὶ πεφυσημένον πεποίκη. Σφροδρῶς οὖν μαστιγωθεὶς ἐν τῇ κλίνῃ τῇ ἰδίᾳ ἀπελθὼν ἡσύχαζεν. Ἡν δὲ πρᾶγμα ὡρισμένον διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου φροντίδα, καὶ τῇ ἐξης ἡμέρᾳ, πληρωθέντων τῶν ἑωθηνῶν ὕμνων, Λιβερτίνος εἰς τὴν τοῦ ἡγουμάνου κλίνην ἀπῆλθε, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης εὐχὴν ἤτάστο. Γιγάντιον δὲ ὁ ἡγούμενος πῶς ἐκ πάντων ἐτιμάτο καὶ ἡγαπάτο ὁ Λιβερτίνος, ἐνόμισεν ὅτι διὰ τὴν ὑβρινὴν αὐτῷ ἐπήγαγεν, ὑποχωρῆσαι ἐκ τοῦ μοναστηρίου ὑθελεν, ὅθιν καὶ ἡρώτησεν αὐτὸν, λέγων· Ποῦ βούλει ἀπελθεῖν; ὃ τινες ἀποκριθεὶς, εἶπε· Τοῦ μοναστηρίου πρᾶγμα ὡρισμένον θατί, πάτερ, ὥπερ ἀδύνάτως ἔχω τοῦ ἔσται· τῇ γάρ χθεὶς ἡμέρᾳ ὡριστο σήμερον ἐκεῖστος εὐρεθῆναι. Τότε ἐκεῖνος ἐν βάθους καρδίας στενεζάς, καὶ κατανοήσας τὴν ἑαυτοῦ δυσκολωτάτην σκληρότητα, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα τοῦ Λιβερτίνου, ἐκ τῆς κλίνης ἀναστὰς τοὺς πόδας αὐτοῦ **162** ἀκράτησε, καὶ ἑαυτὸν ἡμαρτινάς, καὶ κατάκριτον εἴγων ὀμολόγησεν, ὅτι τοιούτῳ καὶ τηλικούτῳ ἀνδρὶ τοιαύτην ὀμωτάτην βάσανον ἐπενέγκεις ἐπετόλμησε. Τούναντίν δὲ Λιβερτίνος ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν ὑποστρώσας, καὶ τοῖς ἐκείνου ποσὶ προσκύλεψε.

^a In Audioeno et Lyr. additur, ignor.

^b Theod., Gemet., ac al. Norm., in eum manibus excederit, vel excesserit.

^c In Aud. et Lyr., causa constituta exiturus.

^d Reg., θεάματος καὶ σημείου. Colb.; hic multilis

^e Reg., οὖν τῶν ἡμέρων ἐκεῖνος.

^f Reg., πρόσωπον ἐν αὐτῷ ἔτυψεν.

^g Reg., ηθέλησεν. Colb. ηὐτομόλησεν.

δούμανος, τοθ θίου πτερίσματος, καὶ οὐ τὰς ἐκάινου ἀσπενίας γερούνται ἔλεγον, ὅπερ υπέμενε. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐν μεγίστη προστήπτη ἐπανῆλθεν ὁ πατέρως, καὶ ἡ ταπείνωσης τοῦ μαθητοῦ ὀδηγὸς γέγονε, τοῦ διδασκάλου. Θετοὶ οὖν διὰ τὸ τοῦ μοναστηρίου φροντίδα εἰς τὸ ἀριστέρον πρῆγμα ἀπῆλθε, πολλοὶ ἄνδρες εὐγενεῖς τε καὶ γνώριμοι, οἵ τενες αὐτὸν μεγάλως ἐτίμων, πάντα θαυμάσαντες, ἀκριβῶς ἐπεξήσθουν πόθεν αὐτῷ τοῦτο συνέβη, ὅτι οὗτοις πεφυστέρον καὶ ^a μελανὸν εἶχε τὸ πρόσωπον. Πρὸς οὐδὲ ἀπεκρίθη Χθές πρὸς ἑσπέραν τῶν ἀμαρτιῶν μου ποιούντων, εἰς τὸ ὑποκόδιον τοῦ σταύρου προσκύνας τὴν τίμην ἀληθείας φυλάκτων, οὗτε τοῦ πατρὸς ὑπέπεσεν.

ΠΕΤΡ. Γυνῶναι θῆλον, θεοτίμητε πάτερ, εἴαν ὁ εὐλαβεστάτος οὗτος ἀνὴρ Λιθερίνος, περὶ οὗ τοσαῦτα σημεῖα καὶ θαυμάσια διηγήσω, ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνοδίᾳ μητᾶς αὐτοῦ ^b ἐν ταῖς θυνάμεσι κατέλιπεν.

ΚΕΦΑΔ. Γ'.

Περὶ ^c μοναχοῦ κηπουροῦ τῆς αὐτῆς μονῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἡν τις ^d ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Φῆλξ ὄντομάτι, ὁ ἐπίλεγόμενος Κεκυφώς, τούτος τι κυρτός, ὃν καὶ αὐτὸς καλῶς ἀπίστασαι, ὃς τις καὶ δευτεράριος τῆς αὐτῆς Ιωνῆς γέγονεν. Οὗτος πολλά μοι θαυμάστα περὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν διηγήσατο. Ἐξ ὧν τὰ μὲν παραστιπῶν, διὰ τὸ εἰς ἔτερά με σπεύδειν, πλὴν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ οὐδὲ κράδε παραλιθεῖ δύναμαι.

Μοναχὸς τις ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχε θαυμαστῆς βιωγογῆς, ὃς τις τὸν τοῦ κήπου φροντίδα ἐν πεπιστεύμενος. Κλέπτης δέ τις διὰ τοῦ φραγμοῦ εἰσερχόμενος κρυφῇ τὰ λάχανα ὀλάμβανεν. Ἐκεῖνος οὖν πλεῖστα φυτεύων, καὶ ὀλίγα εύρισκων, ἅλλα δὲ τοῖς ποσὶ καταπεπατημένα, καὶ ἔτερα κρυκομένα θεωρῶν, μόνον τὸν κήπον γυρεύσας, εὗρε τὴν εἰσόδον δι’ ἣς ὁ κλέπτης ἐν τῷ κήπῳ εἰσίρχεσθαι εἶδε. Γυρεύων δὲ τὸν κήπον, εὑρεῖ ὄφον, ὃτενι κελεύσας, εἶπε· Ἄκολούθει μοι. Ἐλθὼν οὖν ἐν τῇ εἰσόδῳ δι’ ἣς ὁ κλέπτης εἰσήρχετο, λέγει τῷ ὄφει· Ἐν τῷ ὄντοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ κελεύω σοι ἵνα τὴν εἰσόδον ταῦτην φυλάξῃς, καὶ τὸν κλέπτην ἐνθάδε εἰσελθεῖν μὴ ἕστησῃς. Εὐθέως οὖν ὁ ὄφης, ὅλον ἑαυτὸν ἀπλώσας ἔκλεισε ^e τὴν ὁδὸν, ὁ δὲ μοναχὸς ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ ὑπέστρεψεν. Ἡνίκα δὲ πάντες ἐν τῷ μετεπηριῶν κατρῷ ἀντέποντο, ὁ κλέπτης, κατά τὸ ἔθος, ἐλθὼν εἰς τὸν φραγμὸν ἀνῆλθεν, καὶ ὡς τὸν πόδα αὐτοῦ εἰς τὸν κήπον κατέγειν, ἥψων θεσάμενος τὸν ὄφεν ὑπλωμένον καὶ τὸν ὁδὸν κλείσαντα, γενόμενος ἐντρομός εἰς τὸ διπέσων ^f ὁ δὲ ποὺς αὐτοῦ ἐν τοῦ ὑποδόματος ἐν τοῖς τοῦ φραγμοῦ ἔωλοις ἐκρατήθη, καὶ ἐως οὐ ὁ κηπουρὸς ἦλε, καταχέφαδα ^g ἐκριμάτο. Τοῦ οὖν κηπουροῦ ἐλθόντος, καὶ τὸν κλέπτην ἐν τῷ φραγμῷ κρεμάμενον εὑρίσκοντος, τῷ μὲν ὄφει εἶπεν·

^a Colb., μελανόμενον.
^b Reg., ἐν τοῖς θαύμασιν.
^c Colb., τὸν μονάκοντος.
^d Editio, ἐν τῷ αὐτοῦ.
^e Colb., τὸν εἰσόδον.
^f Reg., ἐκρεμέτο. ὁ οὖν κηπουρὸς ἦλθὼν καὶ τὸν κλέπτην εὑρὼν ἐν τῷ φραγμῷ κρεμάμενον, τῷ μὲν ὄφει εἶπεν· εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι ἐπέληφες τὸν εἰκενθήσας ὑποχώρησον ἄρτι. ὅστις παραχρῆμα ὑπεχώρησεν.

^g Germ., duo Carniol., 2 Thieod., Compend. et Longip., Corvus. Non sic lectum a Zacharia papa.

Poweridiani somni meminit S. P. Benedictus

A gistra fieret magistri. Cumque pro utilitate monasterii ad constitutionem causae egressus fuisset, multi viri noti ac nobiles qui eum valde honorabant, vehementer admirati, sollicite requirebant quidnam hoc esset, quod tam tumentem ac lividam haberet faciem. Quibus ille dicebat: Hesterno die sero, peccatis meis scientibus, in scabello suppedaneo impegi, atque hoc pertuli. Sicque vir sanctus servans in pectore honorem veritatis et magistri, nec patris prodebat vitium, nec falsitatis incurrebat peccatum.

προσκύνας τοῦτο ὑπέραν. Οὕτως οὖν ἐγένετο ἀνὴρ τὸν αἰτίαν ἀδημοσίευσαν, οὗτε τὴν ἀμαρτίαν τοῦ φεύδοντος προτέπεσεν.

PETR. Putasne vir iste venerabilis Libertinus, de quo tot signa et miracula retulisti, in tam ampla congregatione imitatores suos in virtutibus non reliquit?

CAPUT III.

B De hortulano monacho monasterii ejusdem.

GREGORIUS. Felix qui appellatur ^h Curvus (*Martyrol. 6 Novemb.*), quem ipse bene nosti, qui ejusdem monasterii nuper præpositus fuit, multa mibi de fratribus ejusdem monasterii admiranda narrabat: ex quibus aliqua quæ ad memoriam veniunt suppimo, quia ad alia festino. Sed unum dicam, quod ab eo narratum prætereundum nullo modo aestimo.

In eodem monasterio quidam magnæ vite monachus erat hortulanus. Fur vero venire consueverat, per sepem ascendere, et ocellis olera auferre. Cumque ille multa plantaret, quæ minus inveniret, et alia pedibus conculcata, alia direpta conspiceret; totum hortum circumiens, invenit iter unde fur venire consueverat. Qui in eodem horto deambulans,

C reperit etiam serpentem, cui præcipiens dixit: Sequare me: atque ad aditum furis pervenientis, impetravit serpenti, dicens: In nomine Jesu præcipio tibi ut aditum istum custodias, ac furem hue ingredi non permittas. Protinus serpens totum se in itinere in transversum teneundit, et ad cellam meaachus rediit.

^h Cumque meridiano tempore cuncti fratres quiescerent, more solito fur advenit, ascendit sepem; et cum in hortum pedem deponeret, vidi subito quia lensus serpens clausisset viam; et tremefactus post semel ipsum concidit, ejusque pes ⁱ per calcematum in sude sepiis inibæsit, sicque usque dum hortulanus rediret, deorsum capite pependit. Consueta hora venit hortulanus, pendente in sepe furem reperit, serpenti autem dixit: Gratiae Deo, impliesti quod jussi; recede modo. 164 Qui statim absces-

reg. c. 48. Vide Concordiam Regularum, c. 55.

ⁱ Gemet., per calcaneum. Porro non dissimile miraculum a sancto Spiridione Cypriorum episcopo factum refert Socrates, l. 1 Eclesiast. Hist., c. 12: Fures media nocte caulus ejus clanculo ingressi, oves inde abducere tentabant. Sed Deus qui pastorem ipsum servabat, oves quoque ejus conservavit; fures enim invisibili quadam virtute constricti tenebantur. Quos lamen postea liberos dimisi et ariete donavit, adjecto hoc facete dicto: Ne, inquit, frustra vigilare videamini. Adhuc similius occurrit apud Greg. Tiro., l. de Vit. Patrum, c. 14.

sit. Ad furem vero perveniens, ait: Quid est, frater? Tradidit te mihi Deus. Quare in labore monachorum sursum toties facere præsumpsisti? Et hæc dicens, pedem illius a sepe in qua inhæserat, solvit, eumque sine læsione depositus. Cui dixit: Sequere me. Quem sequentem duxit ad horti aditum, et olera quæ surto appetebat auferre, ei cum magna dulcedine præbuit, dicens: Vade, et post hæc sursum non facias; sed cum necesse habes, hoc ad me ingredere, et quæcum peccato laboras tollere, ego tibi devotus dabo.

[¶] μὴ τολμῆσθε ποιῆσαι, ἀλλ' ὅτε ἵχρειν ἔχεις, ἐνθεν πρὸς με εἰσέλθε, καὶ ὅπερ σοι μετὰ εὐχαριστίας δίδωμε.

PETR. Nuncusque, ut invenio, incassum ego non suisse Patres in Italia qui signa sacerdotes estimabam.

CAPUT IV.

De Equito abbe provinciae Valerio.

GREGORIUS. Fortunati viri venerabilis abbatis monasterii quod appellatur ^b Balneum Ciceronis, aliorumque etiam virorum venerabilium didici relatione quod narro. Vir sanctissimus Equitius nomine (*Martyrol.*, 11 Aug.), in Valeria province partibus, pro vita sua merito apud omnes illic magna admiratio habebatur, cui Fortunatus idem familiariter notus fuit. Qui nimirum Equitius pro suæ magnitudine sanctitatis multorum in eadem provincia monasteriorum Pater exstitit. Hunc cum juventutis suæ tempore acri certamine carnis incentiva fatigarent, ipsæ suæ tentationis angustiae ad orationis studium solertiorem fecerunt. Cumque hac in re ab omnipotenti Deo remedium continuis precibus quæreret, nocte quadam assistente angelico eunuchizari se vidit, ejusque visioni apparuit, quod omnem motum ex genitalibus ejus membris abscederet; atque ex eo tempore ita alienus exstitit a tentatione, ac si sexum non haberet in corpore. Qua virtute fatus ex omnipotentis Dei auxilio, ut viris ante præterat, ita cœpil postmodum etiam feminis præcessere; nec tamen discipulos suos admonere cessabat, ne se ejus exemplo in hac re facile crederent, et casuri tentarent dominum quod non accepissent.

Eo autem tempore quo malefici in hac sunt Romana urbe deprehensi, ^c Basillus, qui in magicis operibus prius fuit, in monachico habitu Valeriam fugiens petiit. Qui ad virum reverentissimum Castorium ^d Amiterninæ civitatis episcopum pergens,

^a Regio est Latii juxta lacum Fucinum, ubi urbes Valeria sive Marsi, Amiternum, Reate et alias.

^b Aut Puteolis, aut in agro Tusculano, ubi Cicero villas et elegantes domos possidebat.

^c De hoc Basilio legendus Cassiodorus, l. iv, epist. 22 et 23, ubi ei magicarum artium accusato judices assignantur; nec non Baron., ad an. 504.

^d Haec urbe nunc diruta, Valeriae provinciae erat.

^e Reg., λαβεῖν.

^f Reg., μὴ ποιῆσης. ἀλλ' ὅτε χρειαν ἔχῃς ἐλθε πρὸς μή, δὲ γὰρ μετὰ ἀμαρτίας μᾶλλον λαβεῖν προφθόν, ἕγώ σοι, etc.

A Εὐχαριστίᾳ τῷ Θεῷ, ἐπλήρωσας ὁ ἑκελεύθης, ¹⁶³ ὑποχώρησον ἄρτε. Ὅστις παρευθὺς ἀνεχώρησε. Πρὸς δὲ τὸν κλέπτην ἐλθὼν, εἶπε: Τί ἔστιν, ἀδελφέ; Ἰδού παρέδωκε σε ὁ Θεός. Διατί εἰς τὸν κάμπατον τῶν μοναχῶν κλέμμα πλειστάκις ποιῆσαι ἐτόλμησες; Ταῦτα οὖν πρὸς αὐτὸν εἰπών, τὸν πόδα αὐτοῦ ἐκ τοῦ φραγμοῦ, ἐν ᾧ πρατηθεὶς ὑπῆρχεν, ἔλυσεν, καὶ ἀνευ βλάβης αὐτὸν κατέγαγε, φίσας πρὸς αὐτὸν Ἀκολουθεὶς μοι. Ἀκολουθοῦντος δὲ αὐτοῦ, ἀπῆγαγε αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ κάπιου εῖσοδον, καὶ ὅπερ λάχανον κλεψυμαί τρόπῳ ἐπάραι ἥθελε, μετὰ πάσης καλοηθείας δέδωκεν, εἰπών· Ἀπελθε, καὶ τοῦ λοιποῦ κλέμμα

ΠΕΤΡ. Καθὼς εὑρίσκω, μέχρι τοῦ πιρόντος ἀκάρως ἐνόμιζον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μὴ γεγονέναι πατέρας σημειοφόρον.

B RΟΥΣ.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Περὶ Ἐκυτίου ἐν ἡγουμένου χώρας Βαλερίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Διέγησται ἦν λέγω, παρὰ Φορτοναῖτου, ἐνδρὸς εὐλαβεστάτου ἡγουμένου γεγονότος μοναστηρίου τοῦ ἐπονομαζομένου Λουτροῦ Εικέρωνος, καὶ ἐτέβων ἐνδρῶν εὐλαβῶν, θυμαθον. Ἡν τες ἀνήρ ἀγιωσύνη ^a διαλάμπων, ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Βαλερίας χώρας, ὀνόματι Ἐκύτος^b δοτίς διὰ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐναρέτον, πάσαι τοῖς ^c ἐκεῖσε κόσμιος ὑπῆρχεν. Οὗτοις, δὲ προλεχθεὶς Φορτοναῖτος, πάνυ ἐν ἀγάπῃ ἦν ἐγνωσμένος. Ὅστις Ἐκύτος, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀγιωσύνην, πλειστῶν μοναστηρίων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πατήρ γέγονε. Τοῦτον, ἡνίκα τῇ τῆς νεότητος αὐτοῦ χρόνῳ, μεγάλως οἱ τῆς σαρκὸς πειρασμοὶ ἐχείμαζον, αὐτῷ ἢ τῶν πειρασμῶν ἢ στένωσις σπουδαιότερος ἐν τῷ τῆς εὐχῆς ἀγῶνι πεποίηκεν. Ως οὖν κουφισμὸς τῶν πειρασμῶν παρὰ τὸν παντοδυνάμου Θεοῦ μετὰ πολλῆς δεήσεως ^d ἡγετό τοντεῖ, ἐν μιᾷ νυκτὶ θεωρεῖ ἀγγελος παρειστάτα αὐτῷ, καὶ ὡςπερ αὐτὸν εὐνουχισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ἐνόμισεν, δοτίς πάσαν κίνησιν σαρκὸς ἐκ πάντων αὐτοῦ τῶν μελῶν ἐξέκοψεν. Ἀπὸ οὗν ^e τῆς ήμέρας ἐκείνης οὗτος ἐκ τοῦ πειρασμοῦ ἥλευθερώθη, ὥστε νομίζειν αὐτὸν μὴ πειρικεῖσθαι σῶμα. Τειχισθεὶς οὖν τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ βούθεις ὃ ^f ἀνθράστη πρότερον προεστάθη, ἥξεται λοιπὸν καὶ ταῖς θηλείαις προσταθεῖ. Τούς δὲ μαθητὰς αὐτοῦ ^g νοικεῖται τοῦ τοιούτου πράγματος εὐπόλως καταπιστεύσωσιν. Ινα μὴ ἐκ πειρασμοῦ πτῶσιν ὑπομειωσι.

D Τῷ καιρῷ οὖν ἐκείνῳ, θειοὶ φαρμακοὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὃν Ψωμαίων πόλει δικρατίθησαν, Βασίλειος ὁ ἐν τοῖς μαγικοῖς ἔργοις πρῶτος ὑπάρχων, φυγὴ χρησάμενος ἐν μοναχικῷ σχήματι τοῖς τῆς Βαλερίας μέρεσιν ἐπεδημησεν. Οἱ τις πρὸς τὸν εὐλαβεστάτον ἐνδρα καστόριον,

ε Ἡαec omittuntur in Gell.

^a Reg., δὲ ἐτέρων διαλ.

^b Reg., ἐκεῖσε στεβάσμιος ὑπῆρχεν. τούτου δὲ προλεχθεὶς Φορτοναῖτος πάνυ ἐν προσφύλαξι. δοτίς Ἐκύτος διὰ τὴν ἐναρέτον αὐτοῦ πολιτείαν πολλῶν μοναστηρίων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ πατήρ καὶ καθηγεμών γέγονε. Colbert, habet etiam σεβάσμα.

^c Reg., ταπείνωστε.

^d Iia MSS. Ed., ἥπτο.

^e MSS., τὰς ὄψεις.

^f Reg., τῶν ἀνδρῶν... τῶν θηλεων.

^g Reg., νομοθετῶν οὐκ ἐπεύσατο.

τὸν Ἀμυντερίας τῆς πόλεως; ἐπίσκοπον καταλαβών, ἀδυ-

σώπει ἵνα αὐτὸν Ἐκυτίῳ τῷ ἡγούμενῷ προσταγήρη, ὅπως
ἴν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ διὰ τῆς αὐτοῦ παραθέσεως τοῦ-
του εἰσδέξηται. 'Ο οὖν ἐπίσκοπος ἐν τῷ μοναστηρίῳ πα-
ραγενόμενος, ἥγετε μεθ' ἑαυτοῦ Βασιλείου τὸ μοναχὸν,
καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον Ἐκύτιον παρεκάλει, ὅπως τοῦτον
ἔν τῇ ^a συνοδίᾳ ἑαυτοῦ ὑποδέξηται. 'Ον δὲ ἄγιος ἔκεινος
ἐπηρ θεασάμενος, εἶπε· Τοῦτον ὁν παρατίθεσαι μοι, τίμε
πάτερ, ἥγω οὐ θεωρῶ εἶναι μοναχὸν, ἀλλὰ διάβολον. Πρὸς
δὲ ἀποκριθεὶς ὁ ἐπίσκοπος, **166** εἶπε· Πρόφαστον λέγεις
μὴ θέλων τῆς ἡμετέρας εἰτίσεως ὑπακοῦσαι. 'Ο δὲ τοῦ
Θεοῦ δοῦλος ἔφη· Ἔγὼ ὑπερ αὐτὸν εἶναι ὅρῳ, τοῦτο ἀναγ-
γῆλλω. Ἱγα δὲ μὴ θέλειν με ὑπακοῦσαι λογίσθη, ὑπερ κα-
λεύεις ποιῶ. Ὑπεδέχθη τοῖνυν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Οὐ μετά
πολλὰς δὲ ἡμέρας, ὁ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Ἐκύτιος,
πρὸς τὸ οἰκοδομῆσαι λόγῳ διδασκαλίας τοὺς τὸν οὐράνιον
ποθοῦντας ἀπόλαυσιν, ὥλεγον ἐκ μάκους τοῦ μοναστηρίου
ἔξηλθε. Τοῦτου δὲ ἔξελθόντος, συνέβη ἐν τῷ μοναστηρίῳ
τῶν παρθένων, ὃν τὸν προνοητικὴν ἐπιμέλειαν ὁ αὐτὸς
κατηρήν ἀναδέξαμενος, μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἡτις πάντα
κατὰ τὴν σάρκα ταῦτη εὑπόπτος ὑπῆρχεν, πυρετῷ
λαβροτάτῳ κατεργέσθαι, καὶ φωνᾶς ἀρπάναι λέγουσαν·
Πάντως ἀρτίως ἀποθνήσκω, ἐὰν μὴ Βασιλεὺς ὁ μοναχὸς
ἔλθῃ, καὶ αὐτὸς μοι διὰ τῆς συνθρομῆς τῆς ἑαυτοῦ Ια-
τρίας, τὴν ἵστιν παράσχῃ. Οὐδεὶς οὖν τῶν ἀδελφῶν
διτομα τῷ τῶν παρθένων συνοδίᾳ προστεγίσας ἐν τοῦ
ἑαυτῶν πατρὸς ἀναχωρήσει, πόσῳ μᾶλλον ἔκεινος ὁ
νεωστὶ παραγενόμενος, οὐτενος ἀπέινη τὸν βίον ἢ τῶν
ἀδελφῶν συνοδίᾳ οὐκέτι ἐγίνωσκεν. Εὐθέως οὖν ἀπέστειλαν,
καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ Ἐκυτίῳ ἐμάνυσαν, ὅτι ηδένα μο-
νάστρια σφοδρῷ πυρετῷ κατεργέταται, καὶ Βασιλεὺον τοῦ
μοναχοῦ τὴν ἐπίσκεψιν στενοχωρουμένην ἐπιζήτει. Τοῦτο
δὲ ἀκούσας ὁ δίκαιος οὗτος ἀνήρ, ἥγανάκτησεν, ὑπομε-
νίασας δὲ εἶπεν· Ἄρα οὐκέ εἴποις, ὅτι διάβολος ἐστιν οὗτος,
καὶ οὐχὶ μοναχός; Ἀπέλθετο οὖν, καὶ ἐκ τοῦ κελλίου τοῦτον
ρίψατε, περὶ δὲ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ, ἡ τις τῇ εἰσβολῇ τοῦ
πυρετοῦ κατεργέταται, μηδὲν μεριμνήστετε· ἀπὸ γάρ τῆς
ώρας ταύτης, οὔτε τῷ πυρετῷ κοπιάστε, οὔτε Βασιλείου
ἐπιζήτηστε. Ὑποστρέψας δὲ ὁ μοναχὸς, εὐρεν ὅτι ἐν αὐτῇ
τῇ ὥρᾳ τὴν ἵστιν τοῦ Θεοῦ παρθένος ἐλασσεν, ἐν ᾧ δὲ τοῦ Θεοῦ
δούλος Ἐκύτιος μάκροθεν ὑπῆρχεν εἶπε. Τῷ τοῦ διδασκαλοῦ
γάρ ἀκολουθῶν ὑποδείγματε, τὸν τοῦ θαύματος τούτου δύ-
ναμεν εἰργάσαστο· καὶ ὁ κύριος γάρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,
τοῦ βασιλικοῦ δυσωποῦντος, λόγῳ μόνῳ τὴν ἵστιν τῷ
τούτου παρέσχετο οὐδὲ, καθὼς ἐν εὐαγγελίοις εὐρίσκομεν.
ὑποστρέψαντος γάρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, ἐν αὐτῇ τῇ
ὥρᾳ εὗρε τὸν νιὸν αὐτοῦ τὴν ἵστιν ὑποδέξαμενον, ὅτε
ἐκ τοῦ στόματος τῆς Ἀλυθίας τοῦτο ἀκήρον. Οἱ δὲ μο-
ναχοὶ πάντες τὴν κελευσιν τοῦ ἰδίου πατρὸς ἐκπληρώ-
σαντες, τὸν αὐτὸν Βασιλεύον ἐκ τῆς τοῦ μοναστηρίου
κατοικίας ἐδίωξαν. Διωκόμενος δὲ, ἐφι συχνῆς τὸ τοῦ Ἐκυτίου κελλίου ποιῆσαι ταῖς μαγικαῖς αὐτοῦ τέχναις εἰς τὸν
ἄιρα κρεμασθῆναι, αὐδαμάς δὲ ἡδυντία ἐκ τῶν αὐτοῦ τοι τὸ παράπτων βλάψαι. Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνου ἐν ταύτῃ
τῇ τῶν Ρωμαίων πόλει, ζηλῷ τῷ πρὸς Θεὸν τοῦ χριστιανικῶτάτου λαοῦ ἐκκαθάριστος, τοῦτον πυρὶ καυσθῆναι πε-
ποιήκασιν.

'Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ὑμερῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου τῶν
παρθένων, μονάστριά τις εἰς τὸν κῆπον εἰσελθοῦσα, καὶ

^a Reg., μονῆ.

^b Reg., κατὰ σῶμα εὑωπτος (forlē, εὐωπός) ὑπῆρχεν
πυρετῷ λαβροτάτῳ (laud dubie λαβρότατῷ) κατεργε-

A petit ab eo ut eum Equitio abbati committeret, ac
sanandum monasterio illius commendaret. Tunc ad
monasterium venit episcopus, secumque Basilium
monachum deduxit, et Equitum Dei famulum roga-
vit, ut eumdem monachum in congregationem susci-
peret. Quem statim vir sanctus intuens, ait: Hunc
quem mibi commendas, Pater, ego non video mo-
nachum esse, sed diabolum. Cui ille **165** respon-
dit: Occasionem queris ne debeas præstare quod
peto. Ad quem mox Dei famulus dixit: Ego quidem
hoc cum esse denuntio, quod video; ne tamen nolle
me obedire existimes, facio quod jubes. Susceptus
itaque in monasterio est. Non post multos dies
idem Dei famulus pro exhortandis ad desideria su-
perna fidelibus, paulo longius a cella digressus est.
B Quo discedente contigit ut in monasterio virgi-
num, in quo ejusdem Patris cura vigilabat, una ea-
rum quæ justa carnis hujus putredinem speciosa vi-
debatur, febricitare inciperet, et vehementer anxiari,
magnisque jam non vocibus, sed stridoribus cla-
mare: Modo moritura sum, nisi Basilius monachus
veniat, et ipse mihi per sue curationis studium sa-
lutem reddat. Sed in tanti Patris absentia accedere
quisquam monachorum in congregationem virginum
non audebat; quanto minus ille qui novus adven-
rat, cujusque adhuc vitam congregatio fratrum ne-
sciebat. Missum repente est, et Dei famulo Equitio
nuntiatum, quod sanctimonialis illa immensis febri-
bus astuaret, et Basilii monachi visitationem anxie
quereret. Quo auditio vir sanctus, dedignando subri-
sit, atque ait: Nunquid non dixi quod diabolus esset
iste, non monachus? Ite et eum de cella expellite.
De ancilla autem Dei, quæ anxietae febrium urge-
tur, nolite esse solliciti, quia ex hac hora neque
febribus laboratura est, neque Basilium quæsitura.
Regressus est autem monachus, et ea hora saluti
restitutam Dei virginem agnovit, qua ^d eamdeum sa-
lutem illius Dei famulus Equitius longe positus
dixit; in virtute scilicet miraculi exemplum teuens
Magistri, qui invitatus ad filium reguli (Joan. iv,
46), eum solo verbo restituit salutem, ut revertens
pater ea hora filium restitutum vitæ cognosceret,
qua vitam illius ex ore Veritatis audisset. Omnes
autem monachi iussionem Patris sui impletentes, eum-
dein Basilium ex monasterii habitatione repulerunt.
D Qui repulsus dixit, frequenter se cellulam Equitii
magicis artibus in aera suspendisse, nec tamen ejus
quempiam lēdere potuisse. Qui non post longum
tempus, in hac Romana urbe, exardesciente zelo
Christiani populi, igne crematus est.

Quadam vero die una Dei famula ex eodem mo-
nasterio virginum hortum ingressa est: quæ lacu-

γεσθαι.

^c Genet., quo descendente.

^d Fratel. et Big., eamdeum salvatam.

cam conspiciens concupivit, eamque signo crucis benedicere oblitera, avide momordit; sed arrepta a diabolo protinus cecidit. Cumque vexaretur, eidem Patri Equitio sub celeritate nuntiatum est, ut veniret concitus, et ^a orando succurreret. Moxque ^b horum idem Pater ut ingressus est, coepit ex ejus ore quasi satisfaciens ipse qui hanc arripuerat diabolus clamare, dicens: Ego quid feci? ego quid feci? ^c Sedebam mihi super lactucam; venit illa, et momordit me. Cui cum gravi indignatione vir Dei praecepit ut discederet, et locum in omnipotentiis Dei famula non haberet. Qui protinus abscessit, nec eam ultra contingere prævaluit.

A θεασμάντι μαροῦλν, ἐν ἀπειθυμίᾳ αὐτοῦ γέγονε. Τὸν δὲ τοῦ σταυροῦ τύπον ἀπιλησθεῖσα ποιῆσαι, ὡς γαστρίμαργος τοῦτο ἔφαγεν. Εὐθέως οὖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου κρατηθεῖσα, πεσοῦσα ἐρράγη. Τούτο οὖν οἱ παρόντες θεασμοῖς, μετὰ σπουδῆς τῷ πατρὶ Ἐκυτίῳ ἐμάνυσαν, ὅπως ἡ τάχει ἀλθών, διὰ τῆς αυτοῦ εὐχῆς τῇ κανδυνευούσῃ ^d συμπαθήσῃ. Εὐθίως δὲ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν κῆπον εἰσελθόντος, ἥρξατο ὁ ταῦτην ρίζας διάβολος, ὡς πληροφορῶν αὐτὸν διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς Φράξειν καὶ λέγειν· Ἔγώ τι ἐποίησα; καθεξομένου μου ἐπάνω τοῦ μαρουσίου ἐκενην ἄλλες καὶ ἔσσει με. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποις μετ' ὄργας ^e τούτῳ ἐπετίμησαν, ὅπως ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δούλης ὑποχωρήσῃ, καὶ τόπον ἐν αὐτῇ τοῦ λοιποῦ μὴ σχῆ. Παραστάσιν κατὰ τὸ λόγον αὐτοῦ τὸ ἀκάθαρτον πιεῦμα ἔξαλθε, καὶ μρδικῶς αὐτῇ τοῦ λοιποῦ προσεγγίσαι εἶδικησεν.

168 Quidam vero, Felix nomine, Nursiae provincie nobilis, pater hujus ^f Castorii qui nunc nobiscum in Romana urbe demoratur, cum eumdem venerabilem virum Equitium sacrum ordinem non habere consiperet, et per singula loca discurrere, atque studiose prædicare, eum quadam die familiaritatis ausu adiit, dicens: Qui sacrum ordinem non habes, atque a Romano pontifice sub quo degis prædicationis licentiam non acceperisti, prædicare quomodo præsumis? Qua ejus inquisitione compulsus vir sanctus indicavit prædicationis licentiam qualiter accepit, dicens: Ea quæ mihi loqueris ego quoque tecum ipse pertracto. Sed quadam nocte speciosus mihi per visionem juvenis astitit, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id est phlebotomum posuit, dicens: Ecce posui verba mea in ore tuo; egressere ad prædicandum. Atque ex illo die etiam cum voluero, de Deo tacere non possum.

169 Διάνηρ δέ τις εὐγενέστατος, ὀνόματι Φᾶλεξ, ἀπὸ Νουρσίας τῆς χώρας ὁρμώμενος, πατὴρ ὑπάρχων ^g Καστορίου τοῦ νῦν μεθ' ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῶν Ῥωμαίων πόλεις κατοικοῦντος, τοῦτον τὸν εὐλαβίστατον ἄνδρα Ἐκύτιον, ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχειν γενώσκων, σπουδαῖος δὲ καθ' ἔκαστον τόπον διατρίχοντα διδασκαλίας χάρον θεώμενος, δὲ μιᾷ τῶν ἡμερῶν, τῇ πρὸς αὐτὸν παρόντην θαρρῶν, ἥρξατο αὐτὸν ἐπερωτᾶν· Ἱερατικὸν ἀξίωμα μὴ ἔχων, μάτε ἐπιτροπὴν τῆς κυρίεως περὰ τοῦ τῶν ^h Ῥωμαίων πατράρχου λαβὼν, οὐ καὶ ὑπόκεισαι, πῶς τούτῳ ποτέσαι τολμᾶς; Πρὸς δὲν ὃ ἄγιος οὔτος ἀνὴρ ἀπεκρίθη· Ταῦτα, ἀπερ μοι λέγεις, καὶ γών ἐν ἐμαυτῷ διλογισάμην· τὸ πῶς δὲ τὸν τῆς κυρίεως ἐπιτροπὴν ἀλαβον, φανερὸν σοι ποιούμαι· ἐν μιᾷ νυκτὶ δὲ ὀπτασίας νεώτερος πάνυ ὠραῖος παρέστη μοι, καὶ ἐν τῇ γλώττῃ μου ἵστρεκὼν ἐργαλεῖον, Σ τούτοις φλεβότομον τέθεικεν, εἰρηκὼς μοι· Ἰδοὺ τοὺς λόγους μου ὀθόμην ἐν τῷ στόματί σου, ἔξελθε τοῦ κυρύττειν. Ἀπὸ οὗν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, εἰ καὶ θελήσω σιωπῆσαι, οὐδὲν μᾶς δύναμαι, τοῦ Θεοῦ με εἰς τοῦτο ἀναγκάζοντος.

PETR. Ήθελον τοῦ πατρὸς τούτου τὸ ἔργον διαγνῶναι, καὶ δὲ τις τοιαῦτα χαρίσματα λέγεται εἰληφεναι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ ἔργον, Πέτρε, ἐκ τοῦ χαρίσματος, οὐχὶ τὸ χάρισμα ἐκ τοῦ ἔργου. Ἐπεὶ ὁ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις. Ἐκάστον οὖν ἔργου τὰ χαρίσματα προλαμβάνονται, ἐκ δὲ τοῦ ἀπακολούθουντος ἔργου τὰ χαρίσματα αὐξάνονται· τίνα δὲ μὴ τῆς πολιτείας αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν στερηθῆ, ὁ Ἄλβινος ὁ εὐλαβίστατος ἀνὴρ, ὁ τῆς ἐκκλησίας Πτατᾶς ἐπίσκοπος, πάνυ καλῶς ταύτην διέγνω, καὶ ἐτεροι-

epist. olim 31 l. iv, ind. 13; nunc 40 lib. v.

D ⁱ Expunximus, a Deo, insertum ab Editoribus, D invitis MSS. In Graeco quoque non exprimitur, etsi semper subintelligendum sit.

^f In Gilot., Vatic. et plerisque Edit., corrupte, donum ex opere, detracta negatione, quod falsum et hereticum sensum reddit. Locum hunc sanavimus ope MSS. tum Gall., tum Angl., et Graecorum Cod.

^g Additur in Colb. κόρην. De hac voce ^h consule Gloss. Graecum Cangli, ubi multis adductis testimoniis probat ea lactucam significari.

^a MSS., τοῦτον ἐπετίμησεν.

^b Colb., Νεστορίου.

^c Ita semper appellat Rom. pontificem. Ignatius Constantinop. patriarcha Nicolaum papam vocat, Πρόδρομον καὶ Πατράρχην πάντων τῶν θρόνων, in epist. concilio iv Constantinop. inserta.

^d MSS., οὐτινα τοιαῦτα.

^e Nonne nœc notæ pars referenda est ad vocem μερῶν quæ supra habetur, vel ad vocem μερῶν quæ infra? Epist.

δὲ πλεοντοι ἀπενες καὶ μέχρι τοῦ παρόντος περιεισ. Πάσιν δὲ τὸ ξυτὸν ἔργον, ὁπόταν ^a συνεφάνει ἡ τῆς πολεμίας καθαριότης τῷ σπουδῇ τοῦ κηρύγματος; Τοσοῦτος γάρ αὐτὸν πέθετο εἰς τὸ προσενήκως τῷ Θεῷ ψυχὰς, ἐξέκαυσεν, διστοιχοὶ καὶ μοναστηρίοις προστέκμενος, οὐ διελίπετο ἐν δικλινίαις, ἐν πέδεσιν, ἐν ἐμπορίοις, καὶ ἐν ἕναστρῳ τόπῳ τῶν πεστῶν διατρίχων, καὶ τὰς τοῦ ἀκουόντων καρδίας εἰς τὸ πόδεν τῆς ^b αἰλουρίου ζωῆς διτύειραν. Πάντα δὲ εὐτελεστάτους ἐνόμαστον ἐκέρχοτο διστοιχοὶ τοὺς μὴ γινώσκοντας αὐτὸν προσκυνούμενους παρ' αὐτοῖς, βδελύτεσσοις τοῦτος ἀντιρροσκυνότεσσι. Ἐν ἑέροις δὲ τέποις πορευόμενος, ^c ἔθος ἦν αὐτῷ τῷ εὐτελεστάτῳ πάντων τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἵππουν ἐπιβῆναι. Καπιστρῷ δὲ ἀνεὶχαλινηρίου, καὶ ἀνεὶχαλινῆς δέρμασι προβάτων ἔχρητο. Τὰς δὲ ἱερὰς φίδιούς, ἐν δερματίνῳ δεσμακτίῳ ἰθάστατες, καὶ ὅπου δὲ ἐπιδράχετο, τὴν τῆς γραφῆς ἀνοίγουν πηγὴν, τὴν τῶν ιοημάτων ἐπιθήκη γῆν. Ἔρθασι δὲ καὶ μέχρι τῆς τοῦ Θεοφάνειαν πόλεως ἡ φύμη τῆς αὐτοῦ κηρύξεως. Καθὼς δὲ ἔθος τοῖς ^d κολαζέσι ὑπάρχει, διὰ τῆς οἰκείας γλώττης τοῦ ἀκρωράμένου αὐτοῖς τὸν ψυχήν ἐπισπωμένους φυγεύειν, κατ' ἐπίσην τὸν καιρὸν οἱ κληρικοὶ τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῷ προσδόξῳ ^e ἀργοκομοῦντες, ἀλλογενοί. Τίς ἐστιν ὁ ἄγριοις ἀνθρώπος οὗτος, ὃς τε τὴν τῆς κηρύξεως αὐθεντίαν ἔστηται εἰπεπτάται, καὶ τὴν διακονίαν τῆς ^f ὑμετέρας, δεσποτα, παναγυστίας εἰς αὐτὸν μετατίθεσκεν, αὐτομολῶν ἀμφεστάτος; Πεμφθεῖσαν οὖν, εἰ δοκεῖ ὑμέν, ὃς τε αὐτὸν ἔστατην ὄφελοις ἀγαγεῖν, ἵνα γαρ τίς η ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις ὑπάρχει. Καθέτερ δὲ πολλάκις συρρέειν περὶ πολλὰ τῆς ψυχῆς ἀσχόλουμένης, τὴν κολακεῖαν δὲ αὐτῇ χώραν λαμβάνειν, ἵνα μὴ ἀγρύπνων φυλακῇ δὲ αὐτῇς ἀποκειμέθῃ, συνίει καὶ τότε τοῖς δελέχουσιν αὐτὸν ¹⁷⁰ κληρικοῖς συναπεισκει τὸν πατράρχην, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἄνδρα Ἐκύτιον τῷ τῷ τοῦ Θεομαίλεων πόλεις ἐνοχθῆναι ἐκδίουσεν, δύος τὰ δακτοῦ μέτρα ὥποις δεστεὶς ἐπιγυώσται. Ιουλιανὸν δὲ ἀποστείλας, τὴν τηνικαῦτα δεφίσσορα ὑπάρχοντα, ἀσχάτως δὲ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς ἐν Σαβίνῳ ἐκκλησίας διεθύνοντα, τοῦτον ἐκδίουσεν, ὅπως ἐν μεγίστῃ τιμῇ ἀγάγην, ἵνα μὴ δι οἰωδήποτε τρόπῳ δὲ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ὑγρὸν ὑπομείνῃ. Ἰκανὸς δὲ τοῖς κληρικοῖς δι τούτων δέλων ὀφθῆναι, μετὰ σπουδῆς δὲ τῷ μοναστηρίῳ κατέλαβεν· καὶ τοῦτον ἐκεῖσε μὴ εὑρηκώς, τοὺς τὸν ἀδελφὸν προύχοντας δι τῇ μονῇ καλλιγραφοῦντας θεασάμενος, ἥρξετο ἀπερωτᾶν, ποῦ δὲ ἡγούμενος ὑπάρχει. Πρὸς ἐν ἀποχρεβόντες εἶπον· Ἐν ταύτῃ τῇ κοιλάδι, τῇ τῷ μοναστηρίῳ ὑποκαμένῃ χόρτῳ θερίζει. Ο δὲ αὐτὸς Ιουλιανὸς παῖδα εἶχε πάνυ ^g ἐπαρμένουν, καὶ ὑπερόργανον δὲν καὶ αὐτὸς μᾶλις κυριεῦσαι ὑδύνεται. Τοῦ-

^a Sed quia plus querit operis, quando concordabat vita munditia cum studio prædicationis? Tantus quippe illum fervor ad colligendas Deo animas accenderat, ut sic monasteriis præcesset, quatenus per ecclesias, per castra, per vias, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, et corda audientium ad amorem patriæ ostendit. Erat vero valde vallis in vestibus, atque ita despctus, ut si quis illum fortasse nesciret, salutatus etiam resalutare despiceret, et quoties alia tendebat ad loca, ^h jumentum sedere consueverat, quod despicabilius omnibus jumentis in cella posuisse reperiri; in quo etiam capistro pro freno, et verbum cum pellibus pro sella utebatur. Super ⁱ semel ipsum sacros codices in pelliceis sacculis missos dextro laevoque portabat latore, et quoconque pervenisset, Scripturarum aperiebat fontem, et rigabat prata mentium. Hujus quoque opinio prædicationis ad Romanæ urbis notitiam pervenit; atque (ut est lingue adulantium auditoris sui animam amplectendo necans), eodem tempore clerici hujus apostolicam sedis antiasti adulando questi sunt, dicentes: *Quis est iste vir rusticus, qui auctoritatem sibi prædicationis arripuit, et officium apostolici nostri Domini sibi meti induxit usurpare præsumit?* Mittatur ergo, si placet, qui hoc cum exhibeat, ut quis sit ecclesiasticus vigor agnoscatur. Sicut autem moris est ut occupate in multis animo adulatio valde subrepat, si ab ipso cordis oatio nequaquam ¹⁷⁰ fuerit citius repulsa, studentibus ac clericis consensum pontifex prebuit, C ut ad Romanam urbem deduci debuisset, et quamnam sua esset mensura cognoscoret. Julianum tamen tunc defensorem militans, qui Sabinensi Ecclesiam postmodum in episcopatu præfuit, hoc præcepit, ut magno cum honore eum deduceret, nec quidquam Dei famulus ex conventione eadem injurias sentiret. Qui parere de eo clericorum votis concitus volens, festine ad ejus monasterium cucurrit, ibique absente illo ^j antiquarios scribentes reperit, ubi abbas esset inquisivit. Qui dixerunt: *In valle hac quæ monasterio subjacet, fenum sociat.* Idem vero Julianus superbum valde atque contumacem puerum babuit, cui vix poterat vel ipse dominari. Hunc ergo misit, ut ipsum ad se sub celeritate perduceret. Perrexit puer, et protervo spiritu pratum velociter ingressus, D omnesque illic intuens fenum secantes, requisivit quisnam esset Equitius. Moxque ut audivit quis

^a Ulterque MSS., συμφωνεῖ.

^b Reg., ἐπουρωνιού.

^c MSS., ἔθος εἰχε τῷ. Et paulo post, ἐπιβάνειν.

^d In utroque, κολαζεῖν.

^e Reg., κολακεύοντες. Colb., ἀργοκωμαδοῦντες.

^f Reg., ἡμετέρας.

^g Reg., ἐπηρέμον.

^h Pler. Excusi, jumento sedere, quod etiam habent pauci MSS. De hoc loquendi modo, Gregorio et coævis, aut etiam antiquioribus scriptoribus familiari jam præmonimus in nota ad l. i Moral., num. 22. Vide præterea l. ii in Ezech., hom. 5 num. 2, not.

ⁱ Editi, per semel ipsum., MSS. Germ., Norm., Theod., Val. Cl., Longip., Compend., etc., sequimur.

^j Antiquariorum labore monachos maxime decere jam observavimus in Vita Cassiodori Gallico scripta, l. iii, c. 3, § 6. Lege ipsum Cassiod., de Instit. c. 30, et Sulpicium Sev., de Vita sancti Martini, c. 7, ubi laudans disciplinam in monasterio a sancto Martino institutam: *Ars, inquit, ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur.* In Vita sancti Epiphani, auctore quodam ejus discipulo, num. 5: *Occurrit ei quidam vir Christianus, nomine Lucianus, admirandus et eruditus, qui vitam exercet monasticam, et elegantiæ librariæ artem apprime tenebat, eique navans strenuæ operam ex ea panem quærebatur quotidianum.* Sacris libris describendis etiam sanctimoniales operam naves, probat exemplum Melaniae Junioris. Vide Sur, ad diem 31 Januarii.

eset, eum adhuc longe positus aspexit, et immenso timore correptus, cœpit tremere, lassescere, seque ipsum nutantem gressu vix posse portare. Qui tremens ad Dei hominem pervenit, atque ulnis humiliiter ejus genua deosculans, strinxit, suumque dominum ei occurrisse nuntiavit. Cui resulato Dei famulus præcepit, dicens : Leva senum viride, porta pabulum jumentis in quibus venisti : ecce ego, quia parum superest, opere expleto te subsequor. Is autem qui missus fuerat, Julianus defensor mirabatur valde quidnam eset quod redire moraretur puer : cum ecce revertentem puerum conspicit, atque in collo senum ex prato deferentem ; qui vehementer iratus cœpit clamare, dicens : Quid est hoc ? Ego te misi hominem deducere, non senum portare. Cui puer respondit : Quem queris, ecce subsequitur. Tum ecce vir Dei, clavatis calceatus caligis, falcem senariam in collo deferens, veniebat : quem adhuc longe positum puer suo domino quia ipse eset quem quereret indicavit. Idem vero Julianus repente ut vidit Dei famulum, ex ipso habitu despexit, eumque qualiter deberet alloqui proterva mente præparabat. Mox vero ut servus Dei cominus adfuit, ejusdem Juliani animum intolerabilis pavor invasit, ita ut tremeret, atque ad insinuandum hoc ipsum ^a quod venerat, vix sufficere lingua potuisse. Qui humiliato mox spiritu ad ejus genua cucurrit, orationem pro se fieri petiit, et quia pater ejus ^b apostolicus pontifex eum videre vellet indicavit. Vir autem venerandus Equitius cœpit immensas gratias omnipotenti Deo agere, asserens quod se per summum pontificem gratia superna visitasset. Illico vocavit fratres, præcepit hora eadem jumenta præparari, atque executorem suum cœpit vehementer **172** urgere ut statim exire debuissent. Cui Julianus ait : Hoc fieri nullatenus potest, quia lassatus ex itinere hodie non valeo exire. Tunc ille respondit : Contristas me, fili, quia si hodierna die non egredimur, jam crastina non exhibimus. Dei itaque famulus executoris sui lassitudine coactus, in monasterio suo eadem nocte demoratus est. Cum ecce sequenti die sub ipso lucis crepusculo vehementer equo in cursu fatigato ad Julianum puer cum epistola pervenit, in qua præceptum est ei ne servum Dei contingere vel movere de monasterio auderet. Quem cum ille requereret cur sententia eset mutata, cognovit, quia nocte eadem, in qua ipse executor illuc missus est, per visum pontifex fuerat vehementer exterritus, cur ad exhibendum Dei hominem mittere præsumpsisset. Qui proutus surrexit, seque venerandi viri commendans

^a Ita ex MSS. legendum. Editi, explicationis causa, sic habent : *hoc ipsum pro quo general*. In Big., *hoc ipsum ad quod*.

^b Hoc nomine jam saeculo vi designabatur pontifex Rom., quod ad nos usque perseveravit. Hinc in publicis supplicationibus rogamus ut dominum apostolicum, etc. Mos iste apud Graecos etiam receptus. Unde Theod. Studii, l. 1, epist. 34, ad Leon. papam : *Tibi primo omnium apostolico capiti nostro*, etc.; et l. II, epist. 55 : *Misi epistolam duas ad apostolicum*. Et ita passim. Observa quoque paulo post papam vo-

A ton οὐν πρὸς αὐτὸν ἀπέστελνεν, ὅπως μετὰ συνουδῆς αὐτὸν ἄγαγῃ. Ἀπειθὼν δὲ ἐ πεῖς, καὶ ἀποτόμως ἐν τῷ λειβάδῳ εἰσελθών, εἰς πάντας τοὺς τὸν χόρτον θερίζοντας ἀτενίσας, ἐπέζητε τίς ἐστιν ὁ Ἐκύθιος· ὡς δὲ παρ' αὐτῶν τίς ἐστιν διέγνω, μάκοδεν τεῦτον ὑπάρχοντες θεασάμενος, ἀναριθμήτῳ φόβῳ βληθεὶς, ἥρξατο τρίμενον καὶ ἀγνοεῖν, καὶ μόλις δύνασθαι τῷ τοῦ βάματος κενότες βαδίζειν. Ὁς τις πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον δεδοικώς ἐθέλων, μετὰ πάστις ταπεινοφροσύνης τοῖς ποστὶν αὐτοῦ περιπλακεῖς, καὶ τεύτους περιπτυσσόμενος, τὸν τοῦ κυρίου αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐμάνυσεν. Ὁντικα ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος προσαγορεύσας, χόρτον αὐτῷ χλωρὸν ἐπέβαινε προσέταξεν εἰς τροφὴν τῶν κτηνῶν, ἐν ὃς παρεγίνοντο, λέγων· Ἀπελθε, τάκινον, καὶ ^c πληροῦντός μου τὸ ἀναπομέναν ὀλύγον ἔργον, εὐθίως καταλαμβάνω. Ιουλιανὸς δὲ διεφόνωρ, σφόδρα διθαύματεν ἦτι τῇ ^d τοῦ πειδός βραδύτητι. Τοποστρέφοντα δὲ τοῦτον θεασάμενος, καὶ ἐν τῷ ὄμφῳ χόρτον ἐκ τοῦ λιναδίου ἐπιφερόμενον, θυμαθεῖς ἥρξατο κράξεις καὶ λέγειν· Τί ἐστι τοῦτο; Ὁγκὸς ἄνθρωπος ἀγαγεῖν σε ἀπέστειλα, οὐχὶ δὲ χόρτον βαστάσαι. Ως τοις διαποκριθεῖς, εἶπεν· Ἰδού δὲ ζετεῖς, ὅπισθέν μου ἀκολουθῶν καταλαμβάνει. Εὐθέως δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὑποδημάτος, ^e καὶ δεσμῆστος τῷ ὑποδήματος αὐτοῦ, ἐτί τοῦ ὄμου βαστάζων τὸ δρέπανον, ἐν φέτῃ τὸν χόρτον ἔχοπτε, παρεγίνετο. Ον δὲ μάκους ὁ παῖς ὁρχόμενον θεασάμενος, τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἐμάνυσεν, Ὁτε ὄντερ ἔπειτες, αὐτὸς ὑπάρχει. Ο δὲ αὐτὸς Ιουλιανὸς, οὐκα τὸ τοῦ Θεοῦ ^f δούλον ὁρχόμενον ἐθάσατο, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦτον ἐβελόντα, τὸ πόνον δὲ ἐ δρεμέσι βριαρᾶς αὐτῷ διαλεχθῆναι πύτρεπίστο. Ηλωσίστι δὲ αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος παραγενόμενος, ἀνηπόστατος φίδος ἐν τῇ Ιουλιανοῦ ψυχῇ εἰσῆλθε, καὶ λοιπὸν τρίμενον, μάλις ἀναγρῦπλαις ὑδωνίθια τὸ διατί ἐλύνθε. Ταπεινομόντος οὖν τοῦ φρανήματος αὐτοῦ, τοῖς γένοις τοῦ ἀγροῦ προσέδραμε, καὶ οὐχὶ ὑπέρ ἑαυτοῦ ἔτετο γενέθει, καὶ ὅτι ὁ πετρὸς ἥμαν ὁ ἀποστολικὸς ποθεῖ τοῦ θεάτασθαι ὑμᾶς, καὶ ^g ἐπὶ τούτῳ με ἀπέστειλεν. Ο δὲ εὐλαβέστατος ἄντερ Ἐκύτιος ἥρξατο εὐχαριστηρίους ὑμίνοις τῷ παντούντοντο Θεῷ ἀναπτημένους, καὶ λέγειν, Οτι δὲ ἄνωθεν χέρις διὰ τοῦ ὑψηλότατου με πατεριάρχου ἐπεστέψατο. Εὐθέως δὲν παλέας τούς ἀδελφούς, ἐβλευστι αὐτοῖς ἐν αὐτῷ τῇ ὥρᾳ τὰ κτήτην ἐτοιμάσαι, καὶ ^h τὸν ἐκβιβαστὸν αὐτὸν **171** ἥρξατο ἐπισπεύσειν, ἵνα εὐθέως περιπατέσσωτε. Πρὸς δὲν Ιουλιανὸς ἔφη· Εἰσάνθην ἐκ τῆς ὁδοῦ, πάτερ, καὶ σήμερον ἐξελθεῖν οὐ δύναμαι. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ δούλος, εἶπεν αὐτῷ· Θλίψεις με, τάκινον, ἐστι γὰρ τῇ σήμερον ἥμέρᾳ μὴ παρευθῆμεν, αὔριον λοιπὸν ἀδύνατόν ἐστιν ἥμέρᾳ παρευθῆναι. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ιουλιανοῦ, τὸν κώταν νύκτα ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐμείνε, τῇ δὲ ἐπισύνῃ ἥμέρᾳ αὐγάζοντος τοῦ φωτὸς, πᾶς πρὸς Ιουλιανὸν μετ' ἀπιστο-

eari summum pontificem.

^c Colb., πληροῦντος τὸ ἀποκείμενον ὀλύγον.

^d Colb., τοῦ πατρὸς βραδ. ὑπόστε... τοῦ παῖδα.

^e Reg., καὶ ὑπόδηστας τά.

^f Idem, ἄνθρωπον.

^g Reg.: ὄφεις ἴσχυρῶς αὐτῷ διαλεχθῆναι πύτρεπίστο, ὡς δὲ πλησίον αὐτοῦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος παρεγίνετο. ἀνυπόστατος φόβος ἐν τῇ τοῦ Ιουλιανοῦ. Colb. διαλεχθῆ ναι ὑπέλιξετο.

^h Colb., διὰ τοῦτο με. Reg., ἐπὶ τοῦτο με.

ⁱ Reg., τὸν ἐπιβαστὴν

λῆς κατέβασε, σφόδρα τὸν ἵππον ἀλάσσει, περιχούσης τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα τὸν τοῦ Θεοῦ δούλου μὴ τολμήσῃ ἐκ τῆς μονῆς αὐτοῦ κινῆσαι. Τὸν δὲ ἀποσταλέντα ἐπεροτῶν, διεῖ ν̄ ἀπόφεσις ὑπολλάγη, ἐπέγω, ὅτι δὲν αὐτῷ τῇ νυκτὶ ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς Ἰουλιανὸς ἀπεστάλη, δὲν ὀπεσίας ὁ πατριάρχης ἔμφοβος γέγονε, ^a δὲν δὲν ἀποστεῖλαι ἀτόλμησεν, ἵνα σὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου ἀγύρη. Παρευθὺς δὲν ἀναστὰς, εἰ ταῦτα ταῖς τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς εὐχαῖς παραθέμενος, ἥρας αὐτὸν ἐψη^b. Παρακαλεῖ ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ πατριάρχης τοῦ μὴ ^c κοπιθῆναι ὑμᾶς. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἀκούσας, πάνι λυπθεῖς, εἶπεν· Οὐχὶ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ εἴπόν σοι, ὅτι ἐστι μὴ εὐθίσις πορευθῶμεν, οὐδαμῶς λοιπὸν ἡμέν ἀπελθεῖν ἀποβάσεται; Τότε οὖν διὰ τὸ ποιῆσαι ἀγύρην, τὸν αὐτὸν δεφένσορα ὀλίγον παρεκρατήσας, καὶ ὑπὲρ τοῦ κόπου αὐτοῦ μισθῶν τηνα, καίτοι μὴ θέλοντος αὐτοῦ παρεσχῶν, ἀπέστειλε. Γίνωσκε οὖν, Πέτρε, ὃν ποιεῖ δόξῃ παρὰ Θεοῦ ὑπάρχουσαν οἱ ἑαυτοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ βθελυκτούς εἴναι ἀλόμενοι^d μετὰ γάρ τῶν τῆς ἐπουρανίου ἀνθρώποις εἴναι οὐκ αἰδοῦνται. Όσοι δὲ διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν πλησίων δικαιοῦσι, καὶ διὰ τῆς κενοδοξίας φυσιοῦνται, ἀπεγνωτίας τῶν τοῦ Θεοῦ ὄρθραντος λόγος διελέγχων, λέγει· Τμεῖς ἔστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς δὲ γενώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, τὸ γάρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, βθελύγμα παρὰ Θεῷ ὑπάρχει.

ΠΕΤΡ. Θαυμάζω λίγαν, ὅτι περὶ τοιούτου ἀνδρὸς συνεπάρει τὸν πατριάρχην ὑδυνάθησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θαυμάζεις, Πέτρε, ^e εἰ τῷ νῷ ἀσφάλη; ἀνθρώποις γάρ ὅντες πλανύμεθα, ὅπερ καὶ Δαυὶδ ὑπέστη, ὃς τις καὶ προρητεῖας πνεῦμα ἔχειν μεμαρτύρηται, ὅτε τοὺς λόγους τοῦ παιδὸς ψευδομένου ἀκούσας, ψῆφον κατὰ τοῦ ἀθώου νιοῦ Ἰωνέθαν δέδωκεν. Ὁπερ δὲ διὰ τοῦ Δαυὶδ γέγονε, τῇ κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, δίκαιοι εἴναι πιστεύομεν^f τῇ γάρ ἀνθρωπίῃ κατανοήσει, πῶς δίκαιοι ἔστε οὐκ ἐπιστάμεθα. Τί οὖν θαυμαστὸν, ἐὰν τοῖς λόγοις τῶν ψευδομένων, καὶ ἡμεῖς εἰς ἕτερα ἀπαγγέλμεθα, οἱ τινες προφῆται οὐχ ὑπάρχομεν; Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν πατριαρχῶν τὸν κοῦν ἢ τῶν φροντίδων ἀλλεπαλλήλος μέριμνα λυμαίνεται. Ὁπόταν γάρ η ψυχὴ εἰς πολλὰ διαμερίζεται, σμικρύνεται καθ' ἔκστον, καὶ πάντων εἰς ἐν συνεπαίρεται, ἐν ὅσῳ ἐν πολλοῖς τῇ ἀσχολίᾳ πλαστύνεται.

ΠΕΤΡ. Σφόδρα ἀληθῆ ἀπερ λέγεις ὑπάρχουσαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐχ ἡγοῦμαι δίκαιοιον οὐδὲ τοῦτο σιγῆσαι, ὅπερ παρὰ Βαλεντίνου τοῦ εὐλαβεστάτου, τὸ τηνικαῦτα ἡγουμένου μου γεγονότος, περὶ τούτου τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς διεγουμένου ἀκίκοια. Ἔλεγε γάρ ὅτι ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ μακαρίου μάρτυρος Λαυρεντίου τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦν τεθαμμένον. Ἐπάνω δὲ τοῦ μνήματος γεωργός τις ^g ἄρκαν μετὰ σίτου ἐπέθηκεν, μὴ κατανοῆσας, ὅποιος ἀνήρ αὐτόθει 174 ἔκειτο. Αἰρνίδιον οὖν τάραχος ἐξ οὐρανούθεν γέγονεν, καὶ πάντων ἐν τῇ ἑαυτῶν καταστάσει διαμενόντων, η ἐπάνω τοῦ μνήματος τεθεῖσα ἄρκα ἐπήρθη, καὶ ἀπὸ

^a Reg., δι' οὗ. Colb. δι' ὄν.

^b Uterque Cod., κοπωθῆναι.

^c Colb., τάξις.

^d Uterque, ἀληθεῖας, et melius quidein, juxta textum Lat., veritas dicit: *Vos, etc.*

^e Reg.. εἰ τῷ ἀνθρώπῳ.

^f Reg., ἀρχλόν, et inira, ἀρχλίον. Colb., ἀρχλά; fortasse ad significandum arcuam.

^g Plerique MSS., *Pater vester.*

^h Commodum hic significat stipendium, mercedem,

A orationibus, ait: Rogat s Pater noster ne fatigari debeatis. Cumque hoc Dei famulus audisset, contristatus ait: Nunquid non die hesterno dixi tibi, quia si statim non pergeremus, jam pergere minime liceret? Tunc pro charitatis exhibitione aliquantulum exsecutorem suum in cella detinuit, eique laboris sui ⁱ commodum coacto renitentique dedit. Cognosce igitur, Petre, in quanta Dei custodia sunt qui in hac vita seipso despicerne noverunt; cum quibus intus civibus in honore numerantur, qui despici foris hominibus esse non erubescunt; quia econtra in Dei oculis jacent, qui apud suos et proximorum oculos per inanis gloriae appetitum tument. Unde et quibusdam Veritas dicit: Vos estis qui justificatis nos coram hominibus, Deus autem novii coram B vestra: quia quod hominibus alium est, abominabile est ante Deum (Luc. xvi, 15).

πατρίδος πολετῶν ἀρθροῦνται, οἵ τες βθελυκτοὶ τοῖς βθελυκτοῖς οὐκ αἰδοῦνται. Όσοι δὲ διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν πλησίων δικαιοῦσι, καὶ διὰ τῆς κενοδοξίας φυσιοῦνται, ἀπεγνωτίας τῶν τοῦ Θεοῦ ὄρθρων τοπούς διδασκαλίας λόγος διελέγχων, λέγει: Τμεῖς ἔστε οἱ δικαιοῦντες ἑαυτούς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς δὲ γενώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, τὸ γάρ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, βθελύγμα παρὰ Θεῷ ὑπάρχει.

PETR. Miror valde quod de tali viro subripi pontifici tanto potuerit.

GRIGOR. Quid miraris, Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit quod David, qui prophetiae spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathām filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen quia per David factum est, ^j et occulto Dei iudicio justum credimus, et tamen humana ratione qualiter justum fuerit, non videmus. Quid ergo mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui prophetæ non sunus? Multum vero est quod uniuscuiusque præsulis mentem curarum densitas devastat. Cumque animus dividitur ad multa, fit minor ad singula: tantoque ei in una qualibet re subripitur, quando latius in multis occupatur.

PETR. Vera sunt valde quae dicis.

GRIGOR. Silere non debeo, quod de hoc viro abbate quandam meo reverentissimo ^k Valentino narrante, agnovi. Aiebat namque quia corpus ejus dum in beati Laurentii martyris oratorio esset humatum, super sepulcrum illius rusticus quidam arcam cum frumento posuit, nec quantus qualisque vir illic jaceret, perpendere 173 ac vereri curavit. Tunc repente turbo cœlius factus, rebus illic omnibus in sua stabilitate manentibus, arcam, quæ superposita sepulcro ejus fuerat, extulit, longeque projectit, ut

laboris præmium, Graece, κόπου μισθόν. Sæpe hæc vox apud Gregorium accipitur pro qualibet penitallione, ut l. i. epist. olim 42, nunc 44.

^j Duo priores Carn., duo Audibeni, Big. et Lyr., et occultum Dei iudicium justum cred.

^k Bigot., 2 Aud., Longip., cum Germi., Valentio. Tres Carnot., Genet., primus Aud., Prat., Lyr., Valentine. Hic nota Gregorium vitam monasticam anplexum esse.

palam cuncti cognoscerent quanti esset meriti is cuius **A** μήκους ἐφρίφη, ὅπως γνώσωνται πάντες πόσης παρὰ θεοῦ τιμῆς ἡξιώθη, οὗτον τὸ σῶμα ἔκειτο.

Etiam ea quæ subjungo, prædicti venerabilis viri Fortunati, qui valde mihi æstate, opere et simplicitate placet, relatione cognovi. Eamdem Valeriae provinciam Langobardis intrantibus, ex monasterio reverentissimi viri Equitii in prædicto oratorio ad sepulcrum ejus monachi fugerunt. Cumque Langobardi sævientes oratorium intrassent, cœperunt eosdem monachos foras trahere, ut eos aut per tormenta discuterent, aut gladiis necarent. Quorum unus ingemuit, atque acri dolore commotus clamavit: Heu, heu, sancte Equiti, placet tibi quod trahimur, et nos non defendis? Ad cuius vocem protinus sævientes Langobardos immundus spiritus invasit. Qui corruentes in terram tandem vexati sunt, quoisque hoc cuncti, etiam qui foris erant, Langobardi cognoscerent, quatenus locum sacrum temerare ulterius non auderent. Sicque vir sanctus dum discipulos defendit, etiam multis post remedium illuc fugientibus præstít.

CAPUT V.

De Constantio mansionario Ecclesie sancti Stephani.

Cujusdam coepiscopi mei didici relatione quod narro: qui in Anconitana urbe per annos multos in monachico habitu deguit, ibique vitam non mediocri ter religiosam duxit; cui etiam quidam nostri jam provectionis ætatis, qui ex eisdem sunt partibus, attestantur. Juxta eam namque civitatem ecclesia beati martyris Stephani sita est, in qua vir vitæ venerabilis, Constantius nomine, mansionarii functus officio deserviebat (*Martyrolog.*, 23 Sept.): cuius sanctitatis opinio sese ad notitiam hominum longe lateque tetenderat, quia idem vir funditus terrena despiciens, toto annisu mentis ad sola cœlestia flagrabat. Quamadū vero die dum in eadem Ecclesia oleum deesset, et prædictus Dei famulus unde lampades accenderet omnino non haberet, ^a omnes lampades Ecclesie: implevit aqua, atque ex more in medio ^b papyrum posuit; quas allato igne succedit, sicquaque arsit in lampadibus ac si oleum fuisset. Perpende igitur, Pe-

^a Germ., *omnes candelas*; primus Aud. et Lyr., *omnes cyathos*. In Graeca vers. legitur, κανδήλας, κανδήλας; qua voce intelligi lucernas olearias multis probat Cangius in *Gloss.* Gr.

^b Papyrus hic pro ellychnio adhibitam legimus; quod etiam testatur Gregorius Turon. de *Vitis Patrum*, l. viii: *In quo nec papyrus addita, nec olei gulta stillantis adjecta. Ad cereos conficiendos usurpatam docet sanctus Paulinus in nat. 30, de sancto Felice: Lumina ceratis adolescentur odora papyris.*

Porro per papyrus hic intelligi debent papyri, quod est fruticis palustris genus, phylaxe, quæ ad chartas, funes, stragulas, vestes, et ad varios alias usus præparabantur. Papyri originem ex locis palustribus, usumque ad luminaria optime describit Ennodius in benedictione cerei, opusc. *Papyrus ad alimenta ignium lympham transmisit.*

^c Reg., συντάξει τῷ.

D ^a Idem, καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις πάντα ἀρέσκει. ^b Διηγεῖ δὲ οὐτας.

^c MSS., Λογγινόρδων, Δογγινόρδων.

^d Utique Cod., μεμαθήσατιν. (Sic.)

^e Colb., ἐπ' ἵσχετον παρέθετο πρ.

^f Cætera quæ in titulo leguntur, desunt in Cod. Colb.; παραμονάριος autem optimè respondet voci Latinæ *Mansionarius*; et à παραμονή derivatur, quod custodiā, vel stationem militarem aë custodiā palatii significat. *Mansionarius* enim Ecclesiæ dicitur, qui ejus est custos et assiduus in ea ministrat. Infra, l. III, c. 24, indiscriminatim idem Theodororus vocatur modo, εὐλαξ, *custos*, modo παραμονάριος, *Mansionarius*. Idem occurrit cap. 25, seq., de Abundio.

^g Colb., ως ἐν τῷ πλησίον.

^h Reg., ἀπρίν. Colb., αὐτρίν. Retinemus ἀπτρίν, quod significat ellychnium. Vide *Gloss. Gr. Cang.* Άπο τοῦ ἄπτω accendo derivatum videtur.

Tauta δέ ἀπέρ νυνὶ ἁ καθηποβάλλω τῷ διηγήματι παρὰ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Φορτούνατου διηγουμένου ἐπέγνων. Οστις ^d καὶ τῷ γήρᾳ, καὶ τοῖς ἔργοις, καὶ τῇ ἀκαίᾳ πάντα μοι ἀρέσκει. Ἐλεγε δέ οὐτος, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τῆς Βαλερίας χώρᾳ τῶν ^e Δογγοβάρδων εἰσελθόντων, μοναχοὶ ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Ἐκτίου, εἰς τὸ μηῆμα αὐτοῦ ἐν τῷ προλεχθέντι εὐκτηρίῳ προσέφυγον. Οἱ δὲ Λογγοβάρδοι θυμολθέντες, καὶ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσελθόντες, ἥρξαντο τοὺς μοναχοὺς ἐξ αὐτῶν, ὅπως αὐτοὺς, εἴτε διὰ βασάνων μαστηγώσωσιν, εἴτε ἔρεις θανατώσωσιν. Εἰς δέ οἱ αὐτῶν στενάξεις, καὶ ἐκ μεγίστου πόνου κινθεῖς, ἔκραξεν Ἀτ, ἄγιος Ἐκτίος, ἀρέσκει σοι ὅτι συρόμεθα, καὶ οὐκ ἐκδικεῖς; Παρειθὲ δὲ σὺν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, πνεῦμα ἀκάθαρτον εἰς τοὺς θηριώδεις Δογγοβάρδους εἰσῆλθε· καὶ εἰς τὴν γῆν καταπεσόντες ἐπὶ τοσοῦτον ἐδαιμονίσθησαν, ἣντας οὖν πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν ὅντες Δογγοβάρδοι τοῦτο ^f μεμαθήσασιν, ὧντας τοῦ λοιποῦ τῷ ἴερῷ τόπῳ ἔκεινον οὐδαμοῖς ἐπειδὴναι ἐτόλμησαν. Ο γάρ ἄγιος οὐτος ἀπήρ, τοὺς μεθυτὰς τοῖς ἐκδικήσας, πολλοῖς ^g ἐπ' ἵσχατου πρόνοιαν παρέσχετο τοῖς ἔκει καταφέγγουσιν.

ΚΕΦΑΔ. Ε'.

Περὶ Κωνσταντίου ^h παραμονάριου ἐκδηλούσας τοῦ ἄγιου Στεφάνου πλησίον τῶν πόλεως Ἀγκώνων.

Παρὰ συνεπιπόπου μου τοὺς μεμάθηκα, πήπερ διηγοῦμαι ἀφήγησιν, ὅστις ἐν τῇ Ἀγκώνων πόλει, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐν τῷ μοναχικῷ διέπρεψε σχήματι, σπουδαῖος καὶ ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ ἔκειται πολιτευσάμενος· ὃς τοις συμμαρτυροῦσι καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τεινές προβοητότες ηδὲ λοιπόν, καὶ ἐκ τῶν αὐτοῦ γεγονότες μερῶν, ἡντὶς οἵτις πλησίον τῆς αὐτῆς πόλεως Ἀγκώνων, ἐκδηλούσας τοῦ ἄγιου πρωτομάρτυρος Στεφάνου διάκειται. Ἀνάρ δὲ τις τῇ πολιτείᾳ πάντα εὐλαβεστάτος, Κωνσταντίος τούγομα, ἐν αὐτῇ προσκαρτερῶν, τὴν τῆς ἐκδηλούσας δουλείαν ἐπετέλει. Ἡ οὖν φήμη τῆς ἀγιωτάτης αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις κατάθλιπος διὰ πλάτους γέγονεν· ἐξ δηλούσας αὐτοῦ τὰ ἐπίγεια βρελυξάμενος, δηλητή τοῦ νοὸς διαθέσσι εἰς μόνα τὰ οὐράνια ἐσπειδεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ διλαιού ἐν τῷ αὐτῇ ἐκδηλούσι παρέλειψεν, ὡστε παντελῶς μὴ ἔχει τὸν προλεχθέντα τοῦ θεοῦ δοῦλον θέμα τὰς κανδήλας ὄφειλη ἄψι. Γερίσας δὲ πάστις ὑδατος, καὶ πρὸς συνέδεσιν ἐν μέσῳ τῷ ἀπτερύνι βαλὼν, προσεγγάγων τὸ

πῦρ ὑψεν· οὕτως δὲ τὸ ὑδάρι ἐν ταῖς κανδήλαις ὑψεν, Ᾱ tre, cuius meriti vir iste fuerit, qui necessitate con-
* ὡς ὅτε ἔλαιον ὑπῆρχεν. Κατακόστας (Sic) ὅν, Πέτρος,
ποίησε δικαίουσύνης ὁ ἄνθρωπος οὗτος γέγονεν, ὅτις τῇ
ἀκάγκῃ τῷ στενώσεως νυπτάμενος, τὸν τοῦ στοιχείου
φύσιν ἀνῆλλαξεν.

ΠΕΤΡ. Ὁντες σφόδρα θαυμαστὸν ἔστεν ὅπερ ἀκούω, ἀλλ' ὥθελον γνῶναι ἐν ποιειτεώσεις ἐνδον ὑπῆρχεν ὁ
τοσαντύρη ὑψώσεις ἔξωθεν διελάμπων.

175 ΓΡΗΓΟΡ. Μεταξὺ ^b τῶν δυνάμεων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς
ψυχῆς διάκειται, καλῶς ἐπικητεῖς^c σφόδρα γάρ τὸν κοῦν
ἐνδον ἐκπλάνητουσαν ἐν τῷ δοκιμαστὶ ἀπέρ ἔξωθεν γινονται
θεώματα. Τούτοις δὲ τοῦ σεβασμίου Κωνσταντίου ἐν ὅπερ
ἐποιηστεν ἐὰν ἀκούσῃς, ταχίως μαθάσῃς, ποιας ταπεινώ-
σεις γέγονεν.

ΠΕΤΡ. Ὦντα περὶ τοῦ τοιούτου θαύματος διηγήσω,
ἔχεστι λοιπόν, ὅπως με καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ
νοὸς αὐτὸν φέροδομάσῃς.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τῷ σφόδρα τὸν φύμαν τοῦ ἀγωνίσαντος
αὐτὸν ^a πλειστηθῆναι, πολλοὶ ἐκ διαφόρων χωρῶν συνερ-
χόμενοι, τούτον θεωρῆσαι ἐπειθύμουν. Ἐν μαζῇ δὲ ἡμέρᾳ
γεωργός τις ἦν τὸν ἐκ μάκην διακειμένων τόπων πρὸς
τὸ θεάσασθαι αὐτὸν παρεγγόνεν· κατ' αὐτὸν δὲ τὴν
ώραν συνέβη τὸν ἄγιον τούτον ἄνδρα ἐν ἔνδιψει τετραπο-
δίῳ ἰστάμενον, τὰς κανδήλας σκευάζειν. Πάνυ γάρ ^d στε-
νὸς ὑπῆρχεν τῇ ἀλεκτίᾳ, καὶ ισχὺς τῇ τοῦ σώματος κα-
τασκευῇ, καὶ ἀειδός τῇ μαρφῇ. Επικελεώς δὲ τοῦ παρε-
γενομένου γεωργοῦ πρὸς τὸ θεάσασθαι αὐτὸν ἐπικητεῦ-
τος τίς ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ^e Κωνσταντίος ὑπάρχει, καὶ
ὅπως αὐτῷ ὀφεὶλη ἐπιδειχθῆναι δυστοποῦντος, οἱ τούτου
σαρῶς ἐπιτάμενοι, τῷ γεωργῷ αὐτὸν ὑπέδειξαν. Καθά-
περ δὲ οἱ ἀρρενὶς λογισμῷ χρώμενοι, καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώ-
ματος κατασκευῆς τὸν ἀρετὴν ἀνδρὶ ὀφίζονται, τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ οὗτος, ^f στενὸν καὶ ἀμφορφὸν τὸν ἄγιον θεάσα-
μανος, οὐδὲμαῶς ^g ἐπιστένει τοῦτον εἴναι περὶ οὐ ἀκόκουεν.
Ἐν δὲ τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ἀμφιβολία τις ὑπῆρχεν, ὃν τε
περὶ αὐτοῦ ἢν ἀκούσας, καὶ περὶ ὃν ἐθέασατο^h διελο-
γίζετο γάρ ἐν ἀντεψόμενοι μηδὲν θεάσασθαι τοιούτον ⁱ στενὸν εἴναι,
οὐν ἐν πολλῷ μεγίθει διεὶς τῆς φύμας εἶχεν. Ως δὲ ἐκ πλει-
στῶν ἀκούσας, φανερὸν αὐτῷ γέγονεν, ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει περὶ οὐ ἀκόκουεν, ἥρετα καταγείην, καὶ βδελύττεσθαι αὐ-
τὸν, λέγων· Ἐγώ μέγαν ἄνθρωπον θεάσασθαι προσεδ-
κούν, εὗταις δὲ ἀνθρώπου οὐδὲν ἔχει. Οὐ δέ τοῦ θεοῦ ἄν-
θρωπος Κωνσταντίος τοῦτο ἀκούσας, καταλείψας ἀς
ἐπεμπλεῖτο κανθάριας, μετὰ σπουδῆς κατῆλθε, καὶ εἰς τὸν
τοῦ γεωργοῦ ἀσπασμὸν ἔδραμεν, καὶ μετὰ πολλοῦ πόθου
ταῖς ἱαυτοῦ χερσὶ τοῦτον περιλαβών, ἥρετο αὐτὸν κα-
ταφιλεῖν καὶ μεγάλας χάριτας αὐτῷ ὀμολογεῖν, ὅτι περὶ^j
αὐτοῦ οὕτως ἔκρινεν· ἔλεγε γάρ αὐτῷ, Ὄτι σὺ μόνος τούτος
ὅφθαλμούς σου ἔσχες ἀνεῳγμένους εἰς ἐμέ. Ἐκ τούτου
οὖν τοῦ πράγματος κατανοῆσαι ἐστι ποιας παρ^k ἐστι τῷ
ταπεινώσεως ὑπῆρχεν, δις τις τὸν βδελυσσόμενον αὐτὸν
τὸν ἐνδον λεχρυμένον προσάρτειν ἡ προσαγομένη ὑδρίς δοκιμάζει·
τοις οἱ ταπεινόρροντες ὅπει τῇ ἱαυτῷ δέουδεντες ἀγάλλονται· ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς τῶν ἀλλοτρίων ὄφθαλμοῖς
ἔξουδενημένοι ὀρνταται, πλεινως χαίρονται, καὶ τὸν ἱαυτὸν κρίσιν στηριχθῆναι πιστεύουσιν, ὅτι ὅποιος ἱαυτὸς
εἶχεν, τοιοῦτος καὶ παρ^l ἔκεινων ἀνομβούσαν.

^a Colb., ὡς ὅτε θάσιον.

^b Reg., τῶν σημείων.

^c Colb., πλειστηθῆναι.

^d Uterque Cod., στρινὸς ὑπῆρχεν

^e Idem, στρινὸν καὶ ἀμφορφὸν; error videtur.

Petr. Mirum est valde quod audio; sed nosse vel-
lem cujus humilitatis apud se esse intus potuit iste,
qui tanta excellentia foris fuit.

176 Γρεγορ. Inter virtutes animum congrue re-
quiris, quia multum valde est quod tentatione sua intus
mentem lassitudine mira quae foris flunt. Sed si huic
Constantii venerabilis unum quod fecit audis, cuius
humilitatis fuerit, citius agnoceas.

Petr. Postquam facti illius tale miraculum dixisti,
superest etiam ut me de humilitate mentis eius adi-
B sice.

Gregor. Quia valde opinio sanctitatis ejus exere-
verat, multi hunc ex diversis provinciis anxiæ videre
sütebant. Quadam vero die ex longinquo loco ad vi-
dendum eum quidam rusticus venit. Eadem vero hora
casu contigerat, ut sanctus vir stans in lignis gra-
dibus, reficiendis deservedret lampadibus. Erat autem
pusillus valde, exili forma atque despectus. Cumque
is qui ad videndum eum venerat quisnam esset inqui-
rere, atque obnixe peteret ut sibi debuisse ostendi,
hi qui illum noverant monstrarunt quis esset. Sed
sicut ^b stultæ mentis homines merita ex qualitate
corporis metiantur, eum parvulum atque despectum
videns, ipsum hunc esse cœpit omnino non crederet.
In mente etenim rustica inter hoc audierat et
videbat, quasi facta fuerat quædam rixa; et æstima-
bat tam brevem per visionem esse non posse, quem
tan ingentem habuerat per opinionem. Cui ipsum
esse dum a pluribus fuisse assertum, despexit et
cœpit irridere, dicens: Ego grandem hominem credidi, iste autem de homine nihil habet. Quod ut vir
Dei Constantius audivit, lampades quas reliciebat
protinus latus relinques, concitus descendit, atque
in ejusdem rustici amplexum ruit, eumque ex amore
nimis constringere cœpit brachii, et osculari, ma-
gnasque gratias agere quod is de se talia judicasset,
dicens: Tu solus in me apertos oculos habuisti. Qua-
ex re pensandum est cuius apud se humilitatis fuerit,
qui despicienter se rusticum amplius amavit. Qualis
enim quisque apud se lateat, contumelia illata probat.
Nam sicut superbi honoribus, sic plerumque humili-
les sua despectione ⁱ gratulanter. Cumque se et in
alienis oculis viles aspiciunt, idcirco gaudent, quia
hoc judicium confirmari intelligunt, quod de se et
ipsi apud semelipsos habuerunt.

D τὸν ἐνδον λεχρυμένον περιστοτέρως μᾶλλον ἡγάπεταιν· ἐκάστου γάρ

^f MSS., ἐπιστένειν.

^g Reg., μικρὸν. Colb., σεμνὸν.

^h Prat., Big., Lyr., primus Aud., Gemet. et unus

Carn., stultæ mentes hominis, vel hominum.

ⁱ Aud. et Lyr., gloriantur.

PETR. Ut agnosco, vir iste magnus fortis fuit illi A

PIETR. Ως οἶμαι, ὁ ἀνὴρ οὗτος μέγας μὲν γέγονεν ἔξω
θν ἐν θαύμασι, μεῖζον δὲ ἐνδόθεν ἐν ταπεινοφρεσύνῃ.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

CAPUT VI

* De Marcellino Anconitanæ civitatis episcopo.

GREGORIUS. Eiusdem quoque Anconitanæ antistes Ecclesiæ vir vita venerabilis Marcellinus fuit (Martyrol., 9 Jui.), cuius gressum dolore nimio podagra contraxerat, eumque familiares sui sicubi necesse erat in manibus ferrebat. Quadam vero die per culpam incuriaæ eadem civitas Anconitana 177 succensa est. Cumque vehementer arderebet, concurrerunt omnes ut ignem extinguerent. Sed illis aquam certatum projicientibus, ita crescebat flamma, ut jam totius urbis interitum minari videretur. Cumque propinquiora sibi quæque loca ignis invaderet, jamque urbis partem non modicam consumpsisset, et obsistere nullus valeret, deductus in manibus venit episcopus, et fanta periculi necessitate compulsa, familiaribus suis se portantibus præcepit, dicens: * Contra ignem me ponite. Quod ita factum est, atque in eo loco est positus, ubi tota vis flammæ videbatur incumbere. Coepit autem miro modo in semel ipsum incendium retrorqueri, ac si reflexione sui impetus exclamaret se episcopum transire non posse. Sicque factum est ut flamma incendi illo termino refrenata, in semel ipsa refrigeraret, et contingere ulterius quidquam ædificii non auderet. Perpendis, Petre, cujus sanctitatis fuerit ægrum hominem sedare, et exoraudo Nammas premere?

PETR. Et perpendo et obstupesco.

CAPUT. VII.

De Nonnoso præposito monasterii in monte Soractis.

GREGORIUS. de vicino nunc loco tibi aliquid narrabo, quod et viri venerabilis Maximiani episcopi, et Laurionis, quem nōstī veterani monachū, qui uterque nuncusque superest, relatione cognovi; qui scilicet Laurio in illo monasterio quod juxta Nepesinam urbem^a Suppentonia vocatur, ab Anastasio viro sanctissimo nutritus est. Qui nimurum Anastasius, vitæ venerabilis viro^b Nonnoso præposito monasterii, quod in Soractis monte situm est, et propinquitate loci et morum magnitudine, et virtutum studiis assidue jungebatur (Martyrol., 2 Sept.). Idem vero Nonnus sub asperrimo sui monasterii degebat Patre:

^a Titulus in Gemel. est: Quemodo Marcellinus episcopus positus est contra ignem, et extinctus est. Ubique argumenta prolixiora exhibet hic Codex.

^b Gemel., cuius gressum nimius dolor contraxerat. Illoc exemplum referit Vener. Beda in Vita sancti Cuthberti, c. 11.

^c Mons hic Poetis olim decantatus. Virgilius recens populos qui contra Æneam in prælium descendederunt, de his montis accolis canit, Æneid. l. vii:

Hi Soractis habeat area.

Et Horatius, l. i Carm., ode 9:

Vides ut alta stet nive candidum
Soracte.

ΠΙΕΤΡ. Ως οἶμαι, ὁ ἀνὴρ οὗτος μέγας μὲν γέγονεν ἔξω θν ἐν θαύμασι, μεῖζον δὲ ἐνδόθεν ἐν ταπεινοφρεσύνῃ.
Περὶ Μαρκελλίνου ἀπισκόπου τῆς αὐτῆς πόλεως. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Εν τῇ αὐτῇ τοίνυν τῇ Ἀγκώνων πόλεως ἱκαλησίᾳ ἐπισκόπος γέγονεν ἀνὴρ πάνυ τῷ πολειτείᾳ εὐλαβέστατος, Μαρκελλίνος τοῦνομα, οὔτινος τὴν τῶν ποδῶν βάσιν ἡ τῆς ποδαλγίας νόσος συνέσπασεν, ὥστε κενθεῖν αὐτὸν μὴ δύνασθει· ἄλλ οὖν χρεία ἦν αὐτὸν ἀπελθεῖν, ἐν ταῖς χερσὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ὑπουργῶν τούτον βαστάζεσθαι. Εν δὲ μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ διὰ πταισμάτος τίνος ἀμέλειαν ἡ αὐτὴ πόλις 178 Ἀγκὼν ἐντυρίσθη. Τοῦ δὲ πυρὸς σφοδρῶς τὴν πόλιν κατανυμόμενον, συνέδραμον ἀπαντεῖς, εἴπως κατασβίσαι αὐτὸν δυνηθῶσι. Πρὸς δὲ τῷ πυρὶ ὑδωρ ἐπέχυνον, πλειοτέρως ἡ φλόξ ὑπερηφανεῖν, ὧστε λοιπὸν παντελὴ ἀπώλειαν τῇ αὐτῇ πόλεις ἀπειλήθηναι. Εν δοσῷ δὲ διαφόρους τόπους τὸ πῦρ κατέφλεξεν, καὶ οὐ μικρὸν μέρος λοιπὸν τῆς πόλεως κατενυμάστεο, μηδενὸς ὑποστῆναι δυναμένου, ἡ ἐπισκόπος χερσὶ βασταζόμενος κατέλαβε, καὶ τῇ δόδυνῃ τῆς τοῦ πυρὸς ἀντίκης νυττόμενος, τοῖς αὐτὸν βαστάζουσιν ἐκάλευσε, λέγων· Κατένατι τοῦ πυρὸς ἐμὲ θήσατε, ὅπερ λοιπὸν καὶ γέγονεν καὶ ἐνέκινο τῷ τόπῳ ἐπίθη, ἐν δὲ πᾶσαι ἡ τῆς φλογὸς δύναμις ἐπιθυμεῖσαι ἐφαίνετο. Ἐρξατο δὲ θαυμαστὴ τρόπῳ τὸ πῦρ πρὸς ἑαυτὸν ὑποστρέψειν, ὧστε φωνῆς δίκην κεκραγόντος τῇ τῆς ὑποστροφῆς αὐτοῦ δυναστείᾳ, μὴ δύνασθει τὸν ἐπισκόπον παρελθεῖν. Οὕτω τοίνυν γέγονεν, ὧστε τὸν τοῦ ἐμπυρισμοῦ φλόγα χαλινάγωγησίσαν, ἐν αὐτῷ τῷ ὁροθεῖών ψυχρὸν θεῖναι, καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ ἄφασθαι τοὺς τῶν κτισμάτων. Κατανοεῖς, Πετρέ, ποιας ἀγωσύνης ὑπῆρχεν οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἀσθενής ἦν, καὶ καθεξέμονος, δὲ εὐχῆς τὸν φλόγα κατέπειν;

ΠΙΕΤΡ. Κατανοῶ, καὶ λίαν ἐπιλάττομαι.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ Νοννώσου οευτεραρίου μονῆς τῆς εἰς τὸ Σεραφένος ὄρος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ πληπλάκουτος τόπου νῦν σοὶ τι διηγήσομαι, διπέρ παρὰ ἀνθρώπων εὐλαβῶν ἀρρηγουμένων μεράθηκα, Μαζιμιανοῦ λέγω δὲ τοῦ ἀπισκόπου καὶ Λαυρίους γέροντος μοναχοῦ, ὃνπερ καὶ σὺ ἔγνως, οἵτινες καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίστασιν. Οἱ τις Λαυρίων ἐν τῷ μοναστήρῳ τῷ διακειμένῳ πλησίον τῆς^c Νεπεσίας πόλεως, ὅπερ Τπόκρημον καλεῖται, παρὰ Ἀναστατίου ἀνδρὸς ἀγιωτάτου ἀκτεράφη. Οὐ οὖν αὐτὸς Ἀναστάσιος, λίαν ὑπάρχων τῇ πολιτείᾳ σεβάσμος, πάντι προσέκειτο Νοννώφ τῷ διυτεραρίῳ τῆς μονῆς, τῆς ἐν τῷ Σεραφένῳ ὄρει διακειμένης, καὶ διὰ τὴν τοῦ τόπου πλησίότητα, καὶ διὰ τὴν ηθῶν μεγίστην κοσμιότητα. Οὐ δέ αὐτὸς Νοννός

Nunc sancti Sylvestri, qui in eo latitasse fertur, nomine insignitur hic mons. Nomen tamen, sancti Gregorii ævo nondum mutaverat; quod facile probat tunc nondum disseminatam de sancti Sylvestri latebris, de meditato ad Constantini curationem infanticidio, ejusdemque imperatoris baptismo Romæ celebrato, historiam.

* Syracusani, de quo sæpe in epistolis.

^c Vide, cap. seq., notam a et b (col. 185, not. b et c).

^d Nonnosi meminit sanctus Gregorius, lib. olim. ii, ind. 41, epist. 50, nunc l. iii, epist. 51.

^e Reg., μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν.

^f Reg., Νεμοτίς, Colb., Νεσπεσίας.

ὑπὸ σκληρότατου πατέρα τὸν τῆς μονῆς αὐτοῦ δῆγεν· ἀλλὰ τὴν σκληρότητα τῶν τούτου ήδην, θαύμασίως πάντοτε τῷ μακροθυμίᾳ ὑπέφερεν. Καὶ οὕτω τοῖς ἀδελφοῖς ἐν πραότητι προεστάτῳ, ὅπει τὸν τοῦ πατρὸς θυμὸν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνης πάντοτε κατεπράψει. Τὸ δὲ αὐτὸν μοναστήριον ἐν τῇ ἀκροτάτῃ τοῦ ὄρους κορυφῇ διακείμενον ὑπάρχει^a ὅθεν πρὸς τὸ ποιῆσαι τοῖς ἀδελφοῖς μικρὸν κηπάριον οὐδεμία ἰσότης ἐν τῷ τόπῳ ἐφαίνετο. Ἐν δὲ τῷ τοῦ ὄρους πλαγίῳ^b στενὸς τόπος ὑπῆρχεν, ὃν ἐπεκράτει λίθου παμμεγέθους ἀπόκλασμα. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Νοννᾶς ἐν ἑαυτῷ διελογίζετο ἐπιτήδειον τὸν τόπον ὑπάρχειν πρὸς οὗπον ποίησιν, ἵνα μὴ ὁ λίθος αὐτὸν ἐπεκράτει. Τοῦτον δὲ μετακινῆσαι πεντάκοντα [ζεύγη βιῶν οὐκ ἡδύκαντο^c] ὅθεν λαεπὸν οὐκ ἥν δῆπις ἢ δὲ ἀνθρωπίνου καμάτου τούτο γενέσθαι. Ἀρίστην δὲ βουλὴν βουλευσάμενος, ἐπὶ τὴν θεῖκὴν καταφεύγει βοήθειαν, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ εἰς εὐχὴν ἑαυτὸν δέδωκεν ἐν τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ. Πρωΐας δὲ γενομένης ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ οἱ ἀδελφοὶ παρεγένοντο, καὶ ἰδοὺ τὸ μέγεθος τοῦ τοιούτου λίθου εὑρον^d μακρόθεν ἐξείνου τοῦ τόπου 179 ὑποχωρῆσαν, καὶ τῇ αὐτοῦ ὑποχωρήσει πλατυσμὸν γενέσθαι πρὸς οὗπον ποίησιν τοῖς ἀδελφοῖς.

Ἐν ἀλλῷ τοινυν καιρῷ, ἐν ὅσῳ ὁ αὐτὸς σεβάσμιος ἀνὴρ κανδῆλας ἐν τῷ εὐκτηρίῳ ἔπλυνεν, μία ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν εἰς τὴν γῆν πεσοῦσα συνετρίβη, ὥστε εἰς πλεῖστα κλάσματα γενέσθαι αὐτάν. Τὴν δὲ τοῦ πατρὸς σφροδροτάτην ὄργην φόβουμενος, ἀπαντα τὰ τῆς κανδῆλης κλάσματα συναγαγών, ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου ἔηκεν, ἑαυτὸν δὲ εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν, καὶ ἀναστάντος, ὑγκή τὴν κανδῆλαν εὑρεν, ἃς τὰ κλάσματα φοβούμενος ἦν συναγαγών. Οἱ σεβάσμιος οὖν εὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις θαύμασι, δύο πατέρων τὴν δύναμιν ἐν τῇ ἐπιδείξει τῶν σημείων ἐμικρήσατο^e ἐν τῇ μετακίνησει τοῦ λίθου, Γρηγορίου τοῦ λόγω τὸν λίθον μετακίνησαν^f ἐν δὲ τῆς κανδῆλης ἀνακτίσει, τὴν τοῦ Δονάτου δύναμιν, ἥτις τὸ κεκλασμένον ποτήριον ἐν τῷ πρώτῃ ὑγέτητι ἀπεκατέστησεν.

ΠΕΤΡ. Καθὼς θεωρῶ, ἔχομεν ὅμοια τῶν παλαιῶν νέα θαύματα.

ΓΡΗΓ. Θελεις ἐν τῇ τοῦ Νοννᾶσον ἐργασίᾳ ὅμοιόν τι τῶν τοῦ Ἐλεισταίου^g γνωρίσαι;

ΠΕΤΡ. Θελω καὶ πάνι ἴπειθυμα.

ΓΡΗΓ. Ἐλαίου ποτὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ λεῖψις γέγονεν, ἣν δὲ λοιπὸν ὁ καιρὸς τοῦ σωρεῦσαι ἐκ τῶν δένδρων τὰς θλίας, ἀλλ' οὐδαμῶς καρπὸς ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου δένδροις ἐφαίνετο.^h Βουλῆς οὖν ὁ πατήρ τῆς μονῆς γέγονεν, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ πέριξ πρὸς τοὺς ἔχοντας ἐλαίας ἐπὶ τῷ συνάξει ἀπέλθωσιν, ⁱ ὅπως ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας αὐτῶν δυνηθῶσιν ἐλαῖον ἐν τῇ μονῇ διηγάκαι. Οἱ δὲ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπός Νοννᾶς, μετὰ πολλῆς ταπει-

^a Colb. habet adhuc σεμνός, pro στενός; Reg., μικρός.

^b Reg., δὲ ἀνθρωπίνων χειρῶν.

^c Colb., μηκόθεν; et paulo post πλατυσμὸν γεγονότα πρός.

^d Uterque Cod. Reg., sc. et Colb., ἀνακτησει.

^e Colb., γοῦσαι.

^f MSS., βουλὴ δὴ (vel οὖν) τῷ πατεῖ.

^g Reg., ἀπως.

^h In Ed. ante Guss., quinq̄genta; corrigitur hic error

A sed ejus mores mira semper sequanimitate tolerabat. Sicque fratribus praeerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat. Quia vero ejus monasterium in summo montis cacumine situm est, ad quemlibet parvum hortum fratribus excolendum nulla patebat planities: unus autem brevissimus locus in latere montis excraverat, quem ingentis saxi naturaliter egrediens moles occupabat. Quadam die dum Nonnosus vir venerabilis cogitaret, quod saltem ad condimenta olerum nutrienda locus idem aptus potuisse existere, si hunc moles saxi illius non teneret, occurrit animo, quod eamdem molemⁱ quinquaginta boum paria movere non possent. Cumque de humano labore facta esset desperatio, ad divinum se solatium contulit, seque illic nocturno B silentio in orationem dedit. Cumque mane facto ad eumdem locum fratres venirent, invenerunt molem tantæ magnitudinis 180 ab eodem loco longius recessisse, suoque secessu largum fratribus spatum^j dedisse.

Alio quoque tempore cum idem vir venerabilis lampades vitreas in oratorio lavaret, una ex ejus manibus cecidit, quæ per innumeræ partes fracta dissiluit: i qui vehementissimum Patris monasterii furorem timens, lampadis protinus omnia fragmenta collegit, atque ante altare posuit, seque cum gravi gemitu in orationem dedit. Cumque ab oratione ca-

C put levasset, sanam lampadem reperit, quam timens per fragmenta collegerat. Sicque in duobus miraculis duorum Patrum virtutes imitatus est: in mole scilicet saxi, factum^k Gregorii qui montem movit; in reparacione vero lampadis, virtutem^l Donati, qui fractum calicem pristinæ incolumitati restituit.

PETR. Habemus, ut video, de exemplis veteribus nova miracula.

GREGOR. Visne aliquid in operatione Nonnosi de imitatione quoque Elissæ cognoscere?

PETR. Volo, atque inhibanter cupio.

GREGOR. Dum quadam die in monasterio vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus inumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Patri monasterii fuerat ut circumquaque fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum monasterio oleum deportarent. Quod vir Domini Nonnus fieri cum magna humilitate prohibuit, ne ex-

ex MSS. tam. Angl. quam Gall. et ex Graeca vers.

ⁱ In Editis contra MSS. fidem additur, ad excellendum hortum.

^j Germ., Compend. et unus Theod., qui vehementissime.

^k Cognomento Thaumaturgi, Neocæs. in Ponto episc., in cuius Vita a sancto Gregorio Nyss. conscripta legitur hoc miraculum.

^l Qui Aretii in Etruria fuit episcopus et pro martyre colitur die 7 Aug.

entes fratres ex monasterio dum lucra olei quærent, animarum damna patarentur. Sed quia in monasterii arboribus olivæ paucæ inesse videbantur, eas colligi præcepit, et in prælo mitti, et quamlibet ^a parum olei exire potuisset, sibimet deferri. Factumque est, et susceptum in parvo vasculo oleum fratres Nonnoso Dei famulo detulerunt: quod ipse protinus ante altare posuit, cunctisque egredientibus oravit, atque accessitis postmodum fratribus præcepit, ut hoc quod detulerant oleum levarent, et per cuncta vasa monasterii exigue fundendo dividenter, quatenus benedictione ejusdem olei omnia infusa vi-derentur: quæ protinus ut erant vacua claudi fecit. Die vero altera aperta omnia plena reperta sunt. monasteriorum ἀγγεῖα κατ' ὅλιγον ἐκχέοντες διαιρέσωσιν, ταῦτα σάβουρα ὄντα παρεύθυνται πεποίηνται. Ἐν

PETR. Probamus quotidie impleri verba Veritatis, B quæ ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego ope-ror (Joan. v, 27).*

CAPUT VIII.

De Anastasio abbatे monasterii, quod b Suppentonia vocatur.

GREGORIUS. Eodem quoque tempore venerandus vir Anastasius, cuius superius memoriam feci (Cap. 7), sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, notarius fuit (*Martyrol.*, 11 Jan.). Qui soli 181 Deo vacare desiderans, scrinium deseruit, monasterium elegit, atque in eo loco ^c quem præfatus sum, qui Suppentonia vocatur, per annos multos in sanctis ac-tibus vitam duxit, eique monasterio solerti custodia præfuit. Quo videlicet in loco ingens desuper rupes eminet, et profundum subter ^d præcipitum patet. Quadam vero nocte cum jam omnipotens Deus ejus-dem venerabilis viri Anastasii labores remunerare decreviset, ab alta rupe vox facta est, quæ productio sonitu clamaret, dicens: Anastasi, veni. Quo vocato alii quoque septem fratres vocati sunt ex nomine. Parvo autem momento ea quæ fuerat emissæ vox siluit, et octavum fratrem vocavit. Quas dum aperte voces congregatio audisset, dubium non fuit quin eorum qui vocati fuerant obitus appropinquasset. Intra pau-cos igitur dies primus venerandus vir Anastasius, cæteri autem in eo ordine ex carne educti sunt, quo de rupis vertice fuerant vocati. Frater vero ille ad quem vocandum vox parum siluit, atque eum ita no-minavit, morientibus aliis, paucis diebus vixit, et lunc vitam finivit; ut aperi monstraretur quia interje-ctum vocis silentium parvum vivendi spatiū signa-verit. Sed mira res contigit, quia venerabilis vir Ana-stasius dum de corpore exiret, erat quidam frater in

^a Germ., *parum oleum*. Norm., *parvum oleum*.

^b Nunc castellum sancti Eliæ.

^c In Ed. quem præfatus sum Suppentoniam vocari.

^d Propter hoc præcipitum locus hic Ὑπόκρημνον

Græce vocatur. Fortasse etiam Suppentonia dicitur, quod superpendeat, et quasi pensilis immineat.

^e Reg., *ἵστως ὅλιγον ἔλαιον*.

^f Colb., *σεμνοτάτῳ ἀγγεῖῳ*. Reg., *μικροτάτῳ*. Sæpe Zacharias utilius voce *σεμνός*, ad significandum par-vum, exiguum, ut infra videtur, c. 9, σιμοῦ πα-

A νοφροσύνης τοῦτο γενέσθαι ἐκάλυσε, μήπως τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς ἕξερχομένων, ἐν ὃσῳ κέρδῃ ἔλαιον ζητοῦσι, ψυχὴν τὴν ὑπομείνωσι. Μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς τοῦ μονα-στηρίου δένδροις τούτους ἀπέλθειν ἐκάλεσσεν, ὅλιγαι γάρ ἔλαιον ἐν αὐτοῖς ἐθεωροῦντο, καὶ αὐτὰς σωρευθῆναι καὶ ἐν τῷ ἀλιστρεῖῳ βληθῆναι προσέταξεν, ^g καὶ εἰ τι ὁλί-γον ἔλαιον ἔξελθειν δυνήσσεται, ὅπως αὐτῷ προστηγάωσι. Γέγονε τοίνυν καὶ ἐν ^h στενωτάτῳ ἀγγείῳ τὸ ἔλαιον οἱ ἀδελφοὶ δεξάμενοι, Νονώσαν τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ ⁱ ἐπάγαγον. Ὁπερ αὐτὸς δεξάμενος ἐμπροσθειν τοῦ θυσιαστη-ρίου τύποικε ^j καὶ πάντων ἔξελθονταν, μόνος ἐνδον τῆς ἐκκλησίας ἀπέμεινεν, καὶ ἵστον εἰς εὐχὴν δίδωκε. Μετά δὲ τοῦτο φωνήσας τούς ἀδελφούς, ἐκάλεσσεν ἵνα ὅπερ αὐτῷ προστηγάωσιν ἔλαιον ἐπάρωσι, καὶ εἰς ὅλα τὰ τοῦ ὄπως ἐκ τῆς τοῦ ἔλαιου εὐλογίας ἀπαντα πιανθῶσι, καὶ δὲ ἀλλῃ ἡμέρᾳ ἀνοιχθέντα, ἀπαντα γέμοντα εὐρέθησαν.

B ΠΕΤΡ. Πιστεύομεν καθ' ἡμέραν πληροῦσθαι τοῦ ἀλι-θινοῦ Θεοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ ῥήματα, ἀπερ προσίρηκεν. Ο πατέρι μου ἴως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γάλι-εργάζομαι.

ΚΕΦΑΔ. Η.

Περὶ Ἀναστασίου ἡγουμένου μονῆς τῆς Ὑπόκρημνου ὄνο-μαζομένης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ χρόνῳ ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Ἀναστάσιος, οὐτινος ἀνωτέρω μνείαν ἔποιεσάμην, ^b νωτάριος ὑπῆρχε ταῦτης τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἢ Θεοῦ χάριτε νυνὶ δουλεύω ἄγω. Ος τις 182 Θεῷ μόνῳ ἐν ἡσυχίᾳ δουλεῦσαι ἐπιθυμῶν, τὸ σκρινιον καταλεῖψας, τὸν μονήρην βίον ἔξελέσσατο, καὶ ἐν τῇ προμητουευθεῖσῃ μονῇ, ἢ τις Ὑπόκρημνον καλεῖται ἀποταξάμενος, ἐπὶ τολλοὺς χρόνους διερκέσας, ἐν ἄγιᾳ ἀναστροφῇ τὴν ζωὴν παρήγαγε τῆς δὲ αὐτῆς μονῆς ἀγρύπνῳ φυλακῇ καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ ἐτη ἰκανὸν ἐν-εχειρίσθη. Ἐν αὐτῷ ὅντι τῷ τόπῳ παμμεγέθης λίθος ἀνω-θεν ὑπέρκειται, καὶ βαθύτατος κρημνός κάτωθεν θεωρεῖ-ται. Ότι δὲ λοιπὸν ὁ παντοδύναμος Θεὸς τοῦ αὐτοῦ σε-βασμοῦ ἀνδρὸς Ἀναστασίου τοῖς κόποις ἀνεστι παρα-σχεῖν ἐκάλεσεν, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τοῦ ὑψοῦς τοῦ λίθου φωνὴ γέγονεν μετά ὥχου λέγουσα· Ἀναστάσιε, δεῦρο. Δύ-τοῦ δὲ αὐληθέντος, ἐπεροι ἐπτὰ ἀδελφοὶ ἐξ ὄνόματος ἐκλή-θησαν. Μικρὸν δὲ τῆς γενομένης φωνῆς σιωποῦσάτος, καὶ τὸν ὅγδοον ἀδελφὸν ἐκάλεσε. Πᾶσα οὖν ἡ ⁱ συνοδείᾳ φα-νερῶς τῆς φωνῆς ἀκούσαστα, ἐν πληροφορίᾳ γέγο-νεν, ὅτι τῶν κεκλημένων ὁ θάνατος ἐπλησίασε. Μεταξὺ οὖν ὀλίγων ἡμέρων πρῶτος ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἀνα-στάσιος, καὶ οἱ λοιποὶ κατ' ὄρδινον τῶν δεσμῶν τοῦ σώ-ματος ἀπολυθέντες, πρὸς κύριον ἔξεδήμησαν, ὃν τρόπον ἐκ τῆς κορυφῆς ἐν λίθῳ ἐκλήθησαν. Ο δέ ἀδελφὸς ἐκεῖνος, ὃν ἡσυχάσαστα ἡ φωνὴ μετ' ὅλιγον ἐκάλεσε, τε-λευτησάντων τῶν ἄλλων ζήσας ὀλίγας ἡμέρας, καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἐν κυρίᾳ ἐτελειώθη, ὃστε δειχθῆναι, ὅτι τὸ διά-

D δαρίον. Et paulo post, σεμνοτάτῳ ἀγγείῳ. Plurima deinceps exempla vocis huius hoc sensu usurpatæ recurrent.

^g Reg., ἀπίγαγον. (Sic.)

^h Οὐτέρque, νωτάριος.

ⁱ MSS., συνοδία, et quidem melius; neque tamen aliquid multere præsumpsimus, quia quemadmodum dicitur ἐξοδία et ἐξοδία exitus, ita dici posse videtur συνοδία et συνοδείᾳ conventus.

^j Colb., τοῦ δρυν.

Οτηνια τῆς στρῆς τοῦ καλοῦντος, μικρὰν ἀναμονὴν αὐτῷ τῷ ζῆν προεστήμανεν. Θαυμαστὸν δὲ πρᾶγμα μετά τοῦτο συνέβη· τοῦ γάρ σεβασμίου ἀνδρός Ἀναστασίου ἐκ τοῦ παρόντος βίου μεταστάντος, ἀδελφός τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχεν, ὃς τις ἐπάνω αὐτοῦ ζῆσαι οὐκ ἤθελεν. Τοῖς δὲ ποσὶν αὐτοῦ προσκυλινδόμενος, μετὰ δακρύων ἰκέτευεν αὐτὸν, λέγων· Οὗτος ἔχοι σε πρὸς ἓν ἀπέρχη, μὰ ἕάσθης με ἐπάνω σου ἐπτά ἡμέρας ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ ποιῆσαι. Πρὸ σού τῆς ἑβδόμης ἡμέρας καὶ μετὰ τῶν ἀλλων κεκλημένος. Φανερὸν δὲ οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὴν τούτου μετάστασιν μόνον ἡ τοῦ ἐγκλαδιστάτου Ἀναστασίου προσευχὴ ὑπακούσθεται ἡδύνηθε ποιῆσαι.

ΠΕΤΡ. Ἡνίκα ἐάδελφός οὗτος κεκλημένος μεταξὺ τῶν ἀλλων οὐκ ἔν, ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετέστη, τί ἔτερον δίδοται γοεῖν, εἰ μὴ ὅτι οἱ παρὰ τῷ κυρίῳ τελείοις ὄντες, δικαίως ὑπακούσθηναι πολλάκις εἰ δύνανται, καὶ εἰς αὐτὰ ἀπέρ προώρισμάν οὐχ ὑπάρχουσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ὑπακούσθηναι οὐδαμός δύνανται ἐν τοῖς μᾶς ὑπάρχουσι προώρισμάνοις, ἀπέρ δὲ εὐχόμενοι οἱ ἄγιοι ἀνδρες ποιεῦσιν, ὅπῃ λοιπὸν προώρισμάν εἰσιν, ὅπως διὰ προσευχῆς τούτων ἐπιτελέσωται. Καὶ αὐτῷ γάρ ἡ τῆς αἰωνίου βασιλείας κλήρονομία παρὰ τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἡ προρισθήσεα ὑπάρχει, διὰ δὲ καμάτου πολλοῦ καὶ δεήσεως λεμβάνειν αὐτούς εἰ δύνα-
ται, ἀπέρ πρὸ τῶν αἰώνων δωρέασθαι προώριστεν.

ΠΕΤΡ. "Πθειλον τηλαυγῆς μοι δειχθῆναι, ἐὰν δύνηται ἡ προόρισις τῇ εὐχῇ συνιεργῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τούτο, Πάτρε, ὅπερ ἐγὼ προεθέμην, συντόμως ἡ δύναται ἐπιγράψαι. Καθὼς οὖν ἐπίστασαι, τῷ Ἀδριανῷ ὁ Θεὸς εἶπεν· Ἐν Ἰσαάκῳ κληθήσεται σοι σπέρμα. Καὶ πάλιν· Πατέρα πολλῶν ἔθνων τέθεινά σε. Καὶ πάλιν ὑπέσχετο αὐτῷ, λέγων· Εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνὼν τὸ σπέρμα σου ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. "Οθεν λοιπὸν φανερὸν καθίστηκεν, ὅτι ὁ παντοδύναμος Θεὸς, διὰ τοῦ Ἰσαάκου πληθύναι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀδριανοῦ 183 προώρισε. Βέγυρατται δὲ, ὅτι Ἰσαάκ ἥτάστατο τὸν κύριον περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ τὰ εἴναι καὶ τὴν στείρην, καὶ εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ σύλληψιν τῷ Ἄρεικα. Εἴην οὖν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀδριανοῦ διὰ τοῦ Ἰσαάκου πληθύναι προώριστε, διατί σύζυγον σταίρειν ἔλαβεν. Ἐγείθεν οὖν ὑπάρχει, ὅτι ἡ προόρισις ταῖς εὐχαῖς πληροῦται, ἐν τῷ δὲ εὐχῇ ὑπακούσθηναι τὸν Ἰσαάκο τεκνοποιῆσσι, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς πληθύνει τὸ σπέρμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἣν προορίστε.

ΠΕΤΡ. Οὐδέν μοι ταῖς ἀπίστιαις καταλέλειπται· τὸ γάρ μυστήριον ἡ πληροφορίη ἐφανέρωσε.

ΓΡΗΓΟΡ. Θέλεις ἐκ τῶν τῆς Τουσκίας μερῶν σοι τὶ διηγήσομαι [Forte leg. διηγάσωμαι], ἵνα γνῶς τὸ ποταπόν αὐτὸς ἐν αὐτῇ ἐγένεστο, καὶ πόσον τῷ παντοδύναμῷ Θεῷ τῇ γνώσει ἐπλοσίκου;

^a Ita MSS., ubi Editi habent προεστήμανεν.
^b Mendose οὐκ pro οὖν in Ed. irrepit.

^c Colb., ἡδύνατο.

^d Uterque, προρισθεῖσκος.

^e Idem, εὐδόκησεν.

^f Reg., δύνασθαι ἐπιγράψαι.

^g MSS., γέγραπται γάρ ὅτι. Colb. addit., σπέρμα, post κύριον.

^h Reg. pro φανερὸν, habet δηλόν ἔστιν ὅτι.

A monasterio qui super cum vivere nolbat : provolutus vero ejus pedibus cœpit cum lacrymis ab eo postulare, dicens : Per illum ad quem vadis, te adjuro, ne septem dies super te in hoc mundo i faciam; anno cuius septimum diem etiam ipse defunctus est, qui tamen in illa nocte inter cœteros non fuerat vocatus, ut aperie claresceret, quia ejus obitum sola venerabilis Anastasii intercessio obtineret potuisse.

καὶ τὸν τούτου μετάστασιν μόνον ἡ τοῦ ἐγκλαδιστάτου Ἀνα-

πτερ. Cum idem frater et vocatus inter cœteros non est, et tamen sancti viri intercessionibus ex hac luce subiractus est, quid aliud datur inielligi, nisi quod hi qui apud Dominum magni sunt meriti, obvitere aliquando possunt ea etiam quæ non sunt prædestinata?

GRECOR. ^k Obtinéri nequaquam possunt quæ prædestinata non fuerint (Gratian., caus. 23, q. 4, c. 21, Obtineri); sed ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatione ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore parveniant, quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante aucta disponuit donare.

PETR. Probari maki aperiū velim, si poteat prædestinatione precibus juvari.

GRECOR. Hoe quod ego, Petre, intuli, concite valet probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit: In Isae vocabitus ibi semen (Genes. xi, 13). Cui etiam dixerat: Patrem multarum gentium constitutus es (Ibid. xvii, 4). Cui rursus promisit, dicens: Benedic tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et sicut arenas qua est in littore mari (Ibid., xxii, 17). Ex qua re aperiū constat quia omnipotens Deus semen Abrahæ multiplicare per Isae prædestinaverat, 184 et iam scripsum est: Deprecatus est Isae Dominum pro uxore sua, eo quad esset sterilis, qui evanđivis eum, et dedit conceplum Rebekam (Genes. xxv, 21). Si ergo multiplicatio generis Abrahæ per Isae prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed similiter constat quia prædestinatione precibus impletar, quando is in quo Deus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit ^m ut filios habere potuisse.

PETR. Quia secretum radio aperuit, nihil mihi dubitatis remansit.

GRECOR. Via tibi aliquid de Tuscia partibus narrarem, ut cognescas quales in ea vieti fuerint, et omnipotens Dei notitiae quantum propinquai?

ⁱ Idem Cod., σπέρμα αὐτοῦ προώρισεν.

^j Excusi, vivam. Sequimur unanimem MSS. consensum, et vers. Græcam in qua legitur, ποιᾶσαι facere.

^k Germ. et nounnulli, obtinere.

^l Excusi, sicut arenam mari. Cætera omissa supplevimus ex MSS.

^m Germ. et plur., ut filium.

Petr. Volo, atque hoc omainmodo expresso.

CAPUT IX.

De Bonifacio Ferentinus civitatis episcopo.

Gaudensius. Fuit vir vita venerabilis Bonifacius nomine, qui in ea civitate qua Ferentia dicitur^b episcopatum officio tenuit, et moribus implevit (*Martyrol.* 14 *Maie*). Hujus multa miracula in qui adhuc superest Gaudentius presbyter narrat. Qui nutritus in ejus obsequio, tanto valet de illo quæque veracius dicere, quanto eis hunc contigit interesse. Hujus Ecclesiae gravis valde paupertas inerat, quæ bonis mentibus esse solet custos humilitatis, nihilque aliud ad omne stipendum, nisi unam tantummodo vineam habebat: quæ quodam die ita grandine irruente vastata est, ut in ea paucis in vitibus vix parvi rarique racemi remanerent. Quam cum Dei prædictus vir reverentissimus Bonifacius episcopus suisset ingressus, magnas omnipotenti Deo gratias retulit, quia in ipsa sua adhuc iæcupia sese angustiari cognovit. Sed cum iam tempus exigeret ut ipal quoque racemi qui remanserant, maturarecere potuissent custodem vineæ ex more posuit, eamque solerti vigilancia servari præcepit. Quadam vero die mandavit Constantio presbytero nepoti suo, ut enacta vini vascula in episcopio, omniaque dolia, ita ut ante consuoverat, pice superflua prepararet. Quod cum nepos illius presbyter audisset, vnde admiratus est quod quasi insana præcipere, ut vini vascula preparari ficeret, qui vinum minime haberet; nec tamquam presumposuit inquirere cur talia juberet, sed jussis obtemperans, omnia ex more preparavit.^c Tunc vir Dei vineam ingressus racemos collegit, ad calcatorium detulit, omnesque exinde egredi præcepit, solusque ibi cum uno parvulo puerulo remansit, quem in eodem calcatorio depositus, et calcare ipso paucissimos racemos fecit. Cumque ex iisdem racemis parum aliquid vini dedueret, cœpit hoc vir Dei suis manibus in parvo vase suscipere, et per cuncta dolia omniaque vasa quæ parata fuerant, pro benedictione dividere, ut ex eodem vino omnia 185 vascula vix infusa viderentur. Cum vero ex liquore vini parum aliquid in vasis omnibus misisset, vocato protinus presbytero, jussit pauperes adesse. Tunc cœpit venum in calcatorio præcere ita ut omnia quæ attulæ fuerant pauperum vascula impleret. Quibus cum se idonee satisfecisse conspiceret, ex calcatorio jussit puerum descendere, apothecam clamavit, alique impresso sigillo proprio munilitam reliquit, moxque ad Ecclesiam rediit. Die vero tertia prædictum Constantium presbyterum vocavit, et oratione facta apothecam aperuit, et vasa in quibus tenuissimum:

^a In Germ. et aliis antiquioribus MSS. scribitur, *Bonifacius*.

^b Ita melius Codex Reg. *cccc an.*, San-Germ. et MSS. pene omnes; ubi Excus habent, *episcopatus officium tenuit, et moribus impl.*

^c Carnot., Germ. et primus Theod., quanto ei.

^d Hoc testimonio uultur Adrian. P., epist. ad Carol.

M., pro septima synodo, cap. 16, Tom. vii Concil.

^e Plurimi MSS., *ascendere*. In Ed. Gilot., Vatic. et nonnullis, *descendere*, quod versioni Græcae magis con-

Α ΠΕΤΡ. Θόμω, καὶ τοῦτο πεντὶ τρόπῳ αἰτᾶ.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ.

Περὶ Βανηρέτου ἐπισκόπου πόλεως θέρης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἀνάρ τις ὑπέρχει δικρέτου πολιτείας ε Βοιηράτος τούτοις ἐν τῷ Φερνήτῃ λεγομένῃ πόλει. Ὁς τις τὰν τεύτης ἐπισκόπου πᾶσι τρόποις χρηστότερος κατεκόμυσε. Περὶ τούτου πολλὰ θευμάτια διηγεῖται Γαυδιντίος^f ὁ πρεσβύτερος, ὃς τις καὶ νῦν περιστεῖται ἐν τῷ αὐτῷ ὑπουργίᾳ ἀνατραφεῖς. Τοσοῦτα γέρ τις περὶ αὐτοῦ ἀλθεῖς δύναται λέγειν, ὅτα καὶ ὅψει παρὼν θέάσατο. Τούτου τὸν ἐκκλησίαν σφροδροτάτη πτωχείᾳ κατεῖχεν· τοῖς δὲ ἀγαθοῖς λογισμοῖς συνινεῖ διαπαντὸς εἴλιστο, φυλακτήριον τούτους τῆς τεκνομορφοσύνης πεπτάμενος. Οὐδέν δὲ ἔτερον εἰς πᾶσαν διοίκησιν είχει, εἰ μὴ ἕνα καὶ μόνον ἀμπελῶνα. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ χαλάξης ἐπιθεώσας, καὶ αὐτὸς κατελύθη, ὥστε μὴ ἀπομεῖναι ἐν αὐτῷ σταφυλίν, εἰ μὴ ὁ σπουδαῖον εἰς ἄραικα κλίματα, εἰς δὲ ὁ προλεχθεὶς εὐλαβίστατος ἀνὴρ Βοιηράτος ὁ ἐπίσκοπος εἰσελθὼν, εὐχαριστηρίους ὑμνους τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ παντεργάψει, καὶ τοι ἐν τοιαύτῃ πτωχείᾳ καὶ στινώσεις ὑπάρχων. Ὁτε δὲ λεπτὸν ὁ καρπὸς ἐκτίθεται τοῦ ὀπριμάτου αὐτούς τοὺς ἐναπομεγνατας ὀλίγους βότρυας, φύλακα τοῦ ἀμπελῶνος κατὰ τὸ ὄνος κατέστησε^g καὶ εὐθὺς ἀγρύπτων φύλακῇ τηρεῖσθαι ἐκβλευσεν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ Κανονιστῶν τῷ πρεσβυτέρῳ τῷ ἀστυοῦ σταφυλὴν συνάκει, εἰς τὸν ληρὸν ἀπῆγαγεν, καὶ πάντας ἐκεῖνον^h ἔξελθειν κελεύσας, μόνος μετὰ ἑνὸς στρονοῦ πανδαρίου ἐνδον ἀπέμενεν. Ἐν δὲ τῷ ληρῷ τὸ παιδίον βαλάνη, πατηθῆναι αὐτούς τοὺς ὀλίγους βότρυας πεποίηκεν. Ἡγέρα δὲ ἐξ αὐτῶν οἶνος ὀλίγος προσλθεῖν ἡρέστο, τούτου δὲ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ταῖς ἰδίαις χερσὶ εἰς επερντάτῳ ἀγγελοῦ θεξάμενος, εἰς διλα τὰ ἐποιμασθήνατα στεύνειν εὐλογίας χάριν διεμέριστεν· ὥστε μόλις πάντα τὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ 186 οἴνου πιενθῆναι. Μετὰ δὲ τὸ βιασθῆναι δὲ πάσι τοῖς ἀγγείοις ταύτην τὴν εὐλογίαν, καλέσας τὸν πρεσβύτερον, παρεισθή τοὺς πτωχοὺς παραγενόμενοι ἐκβλευσεν. Τότε ἡρέστο δὲ οἶνος ἐν τῷ ληρῷ αὐτὸν ἔκαπεν, καὶ τὸν ἴδιαν σφραγίδα ἐπιθέμενος, μετὰ ἀσφαλείας κατέλιπε, καὶ εἰδὼς δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπίστρεψε. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν, τὸν προλεχθεῖται Κανονιστῶν

sonum.

^f Caret hac voce Compend.

^g Colb., ὀνόματι Βοιηράτος.

^h Reg., ὁ ἐπίσκοπος οὔστις.

ⁱ Reg., ὅπου ἐν βοτρύδιον εἰς ὀλίγα φύλλα, εἰς δὲ

^j Colb., ἔρθασεν τοῦ.

^k Idem Colb., πληθυνθώσι.

^l MSS., ἔξελθειν ἐκβλευσεν, καὶ μόνος μετὰ σεμναῖ.

^m Reg., μικροτάτῳ.

τὸν πρεσβύτερον καλέσας, καὶ εὐχὴν ποιήσας, τὴν ἀπόθηκὴν πάντας. Τὰ δὲ σκεύη ἐν οἷς ὁ ἐπικειθεὶς ὅλιγος οὖν
ἐβλήθη, δαγκίλως τὸν οἶνον ἐκχύνοντα εἶπεν· ὅστις εἰ
ἔδειστο τὸν ἐπίσκοπον ὅλιγον βραδύναι τοῦ εἰσελθεῖν, τὸν
γῆπα τῆς ἀποθήκης πᾶσαν ἐπὶ τοῦ ὑπερεχεισμένου οἴνου
* σκεπασθῆναι. Τότε τῷ πρεσβυτέρῳ μετὰ αὐτηρότητος
ἐκλευσεν, ἵνα μηδενὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἔξειπῃ, ἵνα οὐδὲ
ἐπίσκοπος ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς μετέλθῃ, φοβούμενος
μὴ πως ἐν τῇ γεγονούια δυνάμει τοῦ θαύματος, διὰ τοῦ
τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνου, βλάβην τεκνὸν ὑπομείνῃ. ^b τὸν
γάρ τὰς πράξεις τὰς ἀγαθὰς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνος
παραθλέπτει εἰσθεῖν^c καὶ ἐν τούτῳ τῷ τοῦ διδασκαλοῦ
ὑποδείγματι ἐξακολουθῶν, ὅστις ἡμᾶς ἐν τῇ ταπεινῇ ὅδῷ
ἔπειτατο, λέγων, περὶ ὧν θεώρουν σημεῖαν, ἵνα μηδενὶ

ΠΕΤΡ. Προφάσεως εὐκαίρου ἀναφανείσης, ἐπικηπτῶσαι
θέλω τί βούλεται εἶναι, ὅτι ὁ λυτρωτής ἡμῶν Θεός, ἐν
ὅσῳ τοῖς δυσὶ τυφλοῖς τὸ φῶς ἐχαρίστε, ἐκλευσεν
ὅπως μηδενὶ εἰποῦσιν^d ἔκεινοι δὲ ἀπελθόντες, διερήμασσαν
εὐτὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἔκεινη; μὴ τί γε ὁ μονογενὴς τοῦ
πατρὸς Τίτος, καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος συναίδιος ἐν τούτῳ
τῷ πράγματι θέλομα εἶχεν, ὅπερ οὐκ ἡδυνήθη πληρώ-
σαι· ὥστε τὸ θεῦμα, ὅπερ σιωπήθηναι θεόλε, μηδαμῶς ε
δυνηθῆναι ἀποκριθῆναι.

ΓΡΗΓ. Ὁ λυτρωτής ἡμῶν Θεός, διὰ τοῦ θυητοῦ σῶ-
ματος, ἐκαστὸν ὅπερ εἰργάσατο, ἡμῖν ὑπόδειγμα ^e πρά-
ξεως παρέσχετο^f ἵνα καὶ ἡμεῖς δυνάμεις σημείων ἐργα-
ζόμενοι, τρόπῳ τοιούτῳ τοῖς ἔχοντας αὐτοῦ ἐπακολου-
θοῦντες, ἀπροσκόπτῳ ποδὶ ἐν τοῖς τὰς παρούσης ζωῆς
ἔργοις ὀδεύσωμεν, θευματίων νομοθετήσας, καὶ πονχά-
ζειν κελεύσας, καὶ μᾶλλον σιωπηθῆναι οὐκ ἡδυνήθη^g ὥστε
λοιπὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς τῷ ὑπόδειγματι τοῦ αὐτοῦ
διδασκαλίας ἀκολουθῶντας, ἐν οἷς ἐργάζονται μεγίστοις
θεῦμασι, κρυψῆναι μὲν ταῦτα, πρόδεσσιν ἔχειν, ἀλλ' ἵνα
καὶ ἕτεροι ὀφεληθῶσι, φανερά γενιστανται· τοῦτο δὲ καὶ
ταπεινοφροσύνη μεγίστη ὑπάρχει, ὅτι τὰ ἐργα αὐτῶν
κρυψῆναι θέλουσι, καὶ ὀφελειαν μετίζονται τῷ ταῦτα σιω-
πηθῆναι μὴ δύνασθαι. Οὐδαμῶς δὲ τι ὁ κύριος γενέσθαι
ἡθελήσειν, ὅπερ ποτέσαι οὐκ ἡδυνήθη^h εἰ τοῦ δέ περι αὐ-
τοῦ λέγεται θελῆσαι, καὶ μὴ θελῆσαι, σωματικῶς αὐτοῦ
τοῖς ἀνθρώποις ἀπειδημούντος, εἰς ἡμετέρους διδασκαλίαν
• ὑπόδειγμα δίδωσεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓ. Ἀχρήμην ὀλίγα τενά τῶν ἐργῶν Βονιφατίου τοῦ
ἐπισκόπου, ἀπερ κατελείψαμεν, οὔτενος μενίαν ἐποιησά-
μεθα, διεξέθειν δίκαιον τύγευμα. Ἐν ἀλλῷ τοίνυν καὶρῷ
τοῦ μακαρίουⁱ Προκούλου τοῦ μάρτυρος ἡ τῆς ἑρτῆς
ἐπλησίας ζεν ἡμέρα. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ ἀνήρ τις εὐγενέ-
στατος κατόκητε, Φορτουνῆτας τοῦνομα^j ὅστις τῷ σεβασμίῳ
τούτῳ ἀνδρὶ πολλὴν ἴκεσίαν προσήγαγεν, ἵνα τὴν
λειτουργίαν ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ τὰς τοῦ μακαρίου μάρ-
τυρος **187** ἑρτῆς, εὐλογίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐπειλένην

* Colb., πιανθῆναι.

^b Hanc periodum ac sententiam Zacharias addidit,
cum in Latino textu nulla sint ejus vestigia. Signifi-
cat autem: *Mulsum enim nocere consuevit bonis ope-
ribus, huminum laus.*

* MSS., ἡδυνήθη.

^c Reg., εἰργάσατο ἵνα ἡμεῖς.

^d Reg., ὑπόδειγμα γέγοντα. Colb., ὑπόδειγματα δέ-
δωσεν.

A liquorem infuderat, ubertim vinum fudentia invenit,
ita ut pavimentum omne excrecentia vina invade-
rent, si adhuc episcopus tardius intrasset. Tunc ter-
ribiliter presbytero præcepit ne quosque ipse in cor-
pore viveret, hoc miraculum cuiquam indicaret;
pertimescens videlicet ne in virtute facti favore hu-
mano pulsatus, inde intus inanesceret, unde foris
hominius magnus appareret. Exemplum etiam Magi-
stri sequens, qui ut nos ad viam humilitatis ^k instru-
ret, de semelipso discipulis præcepit, dicens ut ea
quæ vidissent, ^l nemini dicerent, quousque Filius bo-
minis a mortuis resurgeret (*Math. xvii, 9*).

τῆς ταπεινοφροσύνης ὁδηγῶν, τοῖς ιαυτοῦ μαθηταῖς
εἴπεισιν, ἵνα οὐδὲ τὸ Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ

B PETRA. Quia occasio apta se præbuit, libet inqui-
rere quidnam sit quod Redemptor noster cum duo-
bus ex eius lumen reddidit, jussit ut nemini dicerent,
et illi abeuntes diffamarerunt eum ^m in totam ter-
ram illam (*Math. ix, 27*). Nunquidnam unigeni-
tus Filius, Patri et sancto Spiritui coeterus, hac
in re velle habuit, quod non potuit implere, ut
miraculum quod taceri voluit, minime potuissest
abscondi?

GREGOR. Redemptor noster per mortale corpus
omne quod egit, hoc nobis in exemplum actionis
præbuit, ut pro nostrarum virium modulo ejus
vestigia sequentes, inoffenso pede operis præsentis
vitæ carpamus viam. Miraculum namque faciens, et
taceri jussit, et tamen taceri non potuit; ut videlicet

C et electi ejus exempla doctrinæ illius sequentes, in
magnis quæ faciunt, latere quidem in voluntate ba-
beant, sed ut prosint aliis, prodantur invitati; quale-
nus et magna humilitatis sit quod sua opera taceri
appelunt, ⁿ et magna utilitatis sit quod eorum opera
taceri non possunt. Non ergo voluit Dominus quid-
quam fieri, et minime potuit; sed quid velle ejus
membra debeant, quidve de eis etiam nolentibus
fieri, doctrinæ magisterio exemplum dedit.

PETR. Placet quod dicas.

GREGOR. Adhuc pauca aliqua quæ de Bonifaci^o
episcopi opere supersunt, quia ejus memoriam fe-
cimus, exsequamur. Alio namque tempore beati
Proculi martyris natalitius propinquabat dies, quo
in loco vir nobilis Fortunatus nomine manebat:
qui magnis precibus ab eodem venerabili viro postu-
lavit ut cum apud beatum martyrem missarum so-
lemnia ageret, **188** ^o ad benedictionem dandam
in suam domum declinaret. Vir autem Dei negare

^f MSS., Πρόκλου.

^g Secundus Theod., introduceret. Edili ante Goss.,
diceret.

^h Germ. et Compend., minimè dicerent. Paulo post
tamen legitur: *jussit ut nemini dicerent.*

ⁱ Secundus Carnot., in totam regionem.

^j Tertius Carnot., et primus Theod., et magna
adificationis.

^k Compend., ad benedicendum.

non potuit quod ab eo ex Fortunati mente charitas poposcat. Peractis igitur missarum solemnibus, cum ad predicti Fortunati venisset mensam, prius quam Deo hymnum diceret, sicut quidam ludendi arte victimi solent querere; repente ante januam cum simia vir astitit, et cymbala percussit. Quem sanctus vir ^a sonitum audiens designatus, dixit: Heu, heu, mortuus est miser iste, mortuus est miser iste. Ego ad mensam refectionis veni, os adhuc ^b ad laudem Dei non aperui, et ille cum simia veniens percussit cymbala. Subiunxit tamen et ait: Ite et pro charitate ei cibum potumque tribuite; scitote tamen quia mortuus est. Qui infelix vir dum panem ac vinum ex eadem domo perceperisset, egredi januam voluit, sed saxum ingens subito de tecto cecidit, eique in verticem venit. Ex qua percussione prostratus in manibus jam semivitus levatus est: die vero altera secundum viri Dei sententiam funditus finivit vitam. Qua iu re, Petre, pensandum est quantus sit viris sanctis timor exhibendus; templa enim Dei sunt. Et cum ad iracundiam vir sanctus trahitur, quis aliis ad irascendum nisi ejusdem templi inhabitator excitatur? Metuenda ergo tanto est ira justorum, quanto et constat quia in eorum cordibus ille praesens est, qui ad inferendam ultiōrem quam voluerit, invalidus non est.

^c τὸν δύναμιν ἐργάζεται. Τοσοῦτον οὖν φοβερός ἔσται ὁ ἐπίσκοπος τὴν δύναμέν την ἀποδίδειν ἐπαγγεγένη δυνάμενος, σίτων αὐτοῖς βούλωνται.

Alio quoque tempore predictus Constantius presbyter nepos eius, equum suum duodecim aureis vendidit, quos in propriam arcam ponens, ad exercendum opus aliquod discessit. Cum subito ad episcopium pauperes venerunt, qui importune precabantur ut eis sanctus vir Bonifacius episcopus ad consolationem suae inopiae aliquid largiri debuisse. Sed vir Dei quia quid tribueret non habebat, æstuarie cœpit in cogitatione ne ab eo pauperes vacui exirent. Cui repente ad memoriam rediit, quia Constantius presbyter nepos eius, ^c equum quem sedere consueverat, vendidisset, atque hoc ipsum in arca sua pretium haberet. Absente igitur eodem nepote suo accessit ad arcam, et pie violentus claustra arcæ comminuit, duodecim aureos tulit, eosque indigentibus, ut placuit, divisit. Itaque Constantius presbyter reversus ex opere, arcam fractam reperit, et caballi sui pretium quod in eam posuerat, non invenit. Cœpit itaque voce magna perstrepere, et eum furore nimio clamare: Omnes

^a Germ., quem sequitur Gussan., omittit, audiens, reluctantibus omnibus aliis MSS.

^b Val. Cl., ad laudandum Deum.

^c De hoc loquendi modo jam dictum est supra, ad cap. 4.

^d Colb. Τὴν τοῦ προλεχθέντος μάρτυρος μνήμην θουρτουνάτου εἰς τὸν τράπεζαν ἡλθεν πρενὴ αὐτῷ τὴν ὄραμάν την τροφὴν ἐν τῷ τραπέζῃ θῶν προστέγκαι, ως ἔθος τοις τῶν, εἰτ., εἰτ., quæ minime probanda.

^e Colb., μετὰ σύστρων πάρεστι καὶ. Legendum fortasse σύστρων. Σύστρων est erupitaculum quoddam. In Latino, huic voci respondet Simia, cum qua quid Sistrum commune habeat, non videmus.

^f Reg. ^g ἐκ τῶν κεραμίων.... κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ

A δοῦναι: ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτο οὐ παρηγέτατο, διὰ τὸ μετὰ πίστεως καὶ εἰλεκρινοῦς ἀγάπης τὸν Φορτουνάτον τοῦτο κίτισασθαι: τῆς δὲ ἀγίας τοῦ Θεοῦ λειτουργίας τελεσθέστης ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος ἑρτῇ, ἐν ὅσῳ εἰς ^d τὸν τοῦ προλεχθέντος Φορτουνάτου τράπεζαν ἡλθε, πρὸν ἡ αὐτὸν τὸν ὠρισμένην εὐχὴν ἐν τῷ τραπέζῃ τῷ Θεῷ προστέγκαι, ως ἔθος τισὶ τῶν προστικούντων ὑπάρχει μετὰ παιγνιδίου ζητεῖν τροφὴν, παρευθὺν ἐμπροσθειν τῆς θύρας ἀνάρ τις ^e μετὰ σίστρων παρέστη, καὶ τὰ κύμβαλα ἔκρουστεν. Οὐ δέ ἄγιος ἀπέρ οὐτος, τὸν ἥχον τῶν κυμβάλων βδελυξάμενος, ἔφη: Οὐαὶ, οὐαὶ; ἀπέθανεν ὁ ἐλεεινὸς οὐτος: ἔγώ ἐν τῷ τραπέζῃ τῆς εὐφροσύνης ἐλθὼν, τὸ στόμα μου ἀκμὴν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ αἰγεστιν οὐκ πνοικα, κάκείνος μετὰ σίστρων ἐλθὼν, κύμβαλα ἔκρουστεν. Προσθεὶς δὲ εἶπεν: Ἀπέδθετε διὰ τὸν ἀγάπην πιν, καὶ τούτῳ τροφὴν καὶ ποτὸν δωράσσασθε: ἵνα δὲ γινώσκητε, ὅτι ἀπέθανεν. Οὐ δέ ἐλεεινὸς οὐτος ἀπήρ, ἀρτον καὶ οἶνον ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου λαβὼν, τὴν θύραν ἔξειλθεν θέλων, λίθος μέγας: ^f Εἰς τὸν κεράμου αἰρψίδιον πεσών, κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δέδωκεν, καὶ τοῦτον πεσόντα ἡμιθανὴν ἐν ταῖς κερσὶν ἐβάστασαν: ἐν δὲ ἀλλη ἡμέρᾳ κατὰ τὸν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ψῆφον τέλει τοῦ βίου ἔχρηστατο. Εξ οὐ πράγματος, Πέτρε, κατακούσσαι ἐστε πᾶς φοβεροὶ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι τυγχάνουσι, ναοὶ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχουσι. Καὶ ἐάν εἰς ὄργανον μυηθῇ αὐτούς κενθῆναι, ἐν ἀντοῖς κατοικῶν δι' αὐτῶν ὁ τῶν δικαιῶν θυμός, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἀεὶ παρόντεν.

B πιν, καὶ τούτῳ τροφὴν καὶ ποτὸν δωράσσασθε: ἵνα δὲ γινώσκητε, ὅτι ἀπέθανεν. Οὐ δέ ἐλεεινὸς οὐτος ἀπήρ, ἀρτον καὶ οἶνον ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου λαβὼν, τὴν θύραν ἔξειλθεν θέλων, λίθος μέγας: ^g Εἰς τὸν κεράμου αἰρψίδιον πεσών, κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δέδωκεν, καὶ τοῦτον πεσόντα ἡμιθανὴν ἐν ταῖς κερσὶν ἐβάστασαν: ἐν δὲ ἀλλη ἡμέρᾳ κατὰ τὸν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ψῆφον τέλει τοῦ βίου ἔχρηστατο. Εξ οὐ πράγματος, Πέτρε, κατακούσσαι ἐστε πᾶς φοβεροὶ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι τυγχάνουσι, ναοὶ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχουσι. Καὶ ἐάν εἰς ὄργανον μυηθῇ αὐτούς κενθῆναι, ἐν ἀντοῖς κατοικῶν δι' αὐτῶν τῶν δικαιῶν θυμός, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἀεὶ παρόντεν.

C Εν ἀλλῷ τοίνυν καιρῷ ὁ προλεχθεὶς Κανοστάτιος ὁ πρεσβύτερος ὁ τούτου ἀνεψιὸς, τὸν ἐκειτοῦ ἵππον εἰς δώδεκα νομίσματα πέπρακε: καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἴδιᾳ ἢ ἀρκλη βαλὼν, πρὸς τὸ ἐργάσσασθαι ἐξῆλθεν. Διψυδίοις δὲ πτωχοῖς ἐν ταῖς κερσὶν ἐβάστασαν: Ὁ δέ ἄγιος οὐτος ἀπήρ, μὴ ἔχων τι δοῦναι, ἡρέστος στενοχωρεῖσθαι τῷ λογισμῷ, μὴ θέλων τοὺς πτωχοὺς κόλπῳ κεινῷ ἔξαποστεῖλαί τοις. Εἰς μνήμην δὲ αὐτῷ ἡλθεν, ὅτι Κανοστάτιος ὁ πρεσβύτερος ὁ αὐτοῦ ἀνεψιὸς, τὸν ἵππον αὐτῷ πέπρακε, καὶ τὸ ^h λογάριον ὅπερ ἐλαβεν, ἐν τῇ ἢ ὑφαλῇ αὐτοῦ ἔχει. Εν ταῖς ἀποντίαις οὖν τούτου εἰσελθὼν, ἐν ᾧ τὸπῳ ἡ ἀρκλη ἔκειτο, καὶ σκοπῷ εὐτεβείως τὰ κειθρὰ αὐτῆς συντρίψας, ἐπαρὼν τὰ δώδεκα νομίσματα ταῦτα, τοῖς δεομένοις, καθὼς αὐτῷ ⁱ ἥρετο, διεμέρισεν. Ὅποστρέψας δὲ ἐκ τοῦ ἐργοῦ Κανοστάτιος ὁ πρεσβύτερος, καὶ τὴν κλειδωσιν τῆς ἀρκλης κελακασμένην θευσάμενος, μὴ εύρων δὲ τὸ λογάριον, ὅπερ εἰς τὴν ταμῆν τοῦ ἵππου ἦν λαβὼν, ἡρ-

D εκρούστεν καὶ, εἰτ., Colb. habet etiam κατὰ προ μετά, quod in quibusdam editis legitur.

^g MSS., ἀρκλα. Paulo post Reg. habet ἐργάζεσται.

^h Reg., αὐτοῖς ὅτι οὖν δωράσσονται πρὸς τὴν τῆς.

ⁱ MSS., λογάριον. Λογάριον, aul λογάριον, proprie non significat pretium, sed summam pecuniae, et certam nummorum quantitatem, ut probat coacervatis testimentiis eruditissimus Cangius, in Gloss. Gr. Hinc λογαρισμός est ratio, subductio, numeratio.

^j Colb.: ἀρκλα αὐτοῦ ἐν. Reg., ἀρκλα αὐτῷ ἔχει ἐν δὲ ταῖς ἀποντίαις αὐτῷ εἰσελθὼν ἐν ᾧ τὸπῳ ἔκειτο καὶ σκοπῷ.

^k Colb., ἡρεστεν.

Ἔτοι μετ' ὄργης μεγάλῃ τῇ φωνῇ κρόξειν καὶ λέγειν· Πάντες ἀπειθεῖτε ἵνα ζῆσαι, μόνος δὲ ἦγά τι τῷ οἶκῳ τούτῳ ζῆσαι οὐ δύναμαι. Εἰς τὰς φωνάς δὲ αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ πάντες ὅσοι ήσαν ἐν τῷ ἐπίσκοπῳ παρεγένοντο. Καὶ οἱλλον αὐτὸν ὁ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ καταπρᾶψαι, ἥρξατο λύγοις κολακευτικοῖς παρασεῖν αὐτὸν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ θεραυῶν ἀπεκρίθη λέγων· Πάντες μετά σου ζῶσι, μόνος ἦγά ἐμπροσθῶν σου ζῆσαι οὐ δύναμαι, **190** ἀπόδος μοι τὸ λογάριον μου. Καπνοῖς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ταῖς τούτον φωναῖς, ἵνα τῷ νεῳ τῆς ἀγίας θεοτόκου καὶ κατεπερθέντου Μαρίας εἰσελθῶν, ^a τὸ φελόνιον αὐτοῦ φορῶν, καὶ ἔκτείνας τὰς χεῖρας ^b ἡρέκτο εὔχεσθαι, ὅπως αὐτῷ ὁ Θεὸς χορηγήσῃ, ὅθεν τῷ πρεσβυτέρῳ δυνηθῇ ἀποδοῦναι ἀπέρ αὐτῷ ἐπεῖτε, καὶ τὸν θυμὸν κατεπαύσαι. Εὐχρημάτου δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰς χεῖρας ὑποκάτω τοῦ φελονού ὑψωμένας ἔχοντος, τοὺς ὄφραλμούς πρὸς ξαντὸν ἐπιστρέψας, ἀφων ἐν μέσῳ τῶν δύο αὐτοῦ χειρῶν ἐν τῷ ^c ἐπειδήτῃ δάδεκα τομίσματα εὑρεν, οὐτως ἀποστράπτεντα, ὡς ὅτι ἐν αὐτῇ ^d τῇ ὥρᾳ ἐν τοῦ πυρὸς ἡστα ἐξελθόντα. Παρευθὺς οὖν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόντων, εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ τοῦ θυμωδέντος πρεσβυτέρου ἐβρίψε, λέγων· Ιδού ἐχεις τὸ λεγάριον, ὅπερ ἐξῆτος, τούτῳ δέ σοι γνωστὸν ἔστω, ὅτι μετὰ θάνατον μου, ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος οὐ οὐ μὴ γενήσῃ διὰ τὴν κυρηπίαν σου. Τούτῳ δὲ ἀληθεῖς ὑπῆρχεν, ὅτι ὁ πρεσβύτερος διὰ τὸ ἐπειτυχεῖν τῆς ἐπίσκοπᾶς οὐδὲν οὐδέμαρτεν. ^e ἐν τῷ τοῦ πρεσβυτέρου γάρ τάχματι ὡν, τὸ τῆς παρούστης ζωῆς τέλος ἐδέξατο.

Ἐν ἄλλῳ τούτων κειρῷ δύο τινές Γότθοι, ἐν Ραβένην γάστηστες ἀπέρχεσθαι, παρὰ τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ εἰς μονὴν ὑπεδέχθησαν. Προπέμπων δὲ αὐτούς, μικρὸν σκευός ξύλου οἷον γερίσας, τῇ οἰκείᾳ χειρὶ τούτοις ἐπιδιδώσκεν ὅπερ ἐν τῇ ὅδῳ ἀριστάντων αὐτῶν ἴστοις ἀράσται αὐτοῖς ἡδύνατο. Ἔως οὐδὲ ἐν Ραβένην εἰσπίλθον, διακιλῶς ^f ἐξ αὐτοῦ πίνοντες, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει δὲ ὀλίγας ημέρας διατερίψαντες, ὁ παρὰ τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρὸς δοθεὶς αὐτοῖς οἶνος ἐν τῷ ^g σεμνοτάτῳ σκεύει, οὐ διελέγεν· ἀλλὰ καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς αὐτὸν, πήγαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴνου, καθ' ημέραν εἰς κόρον πίνοντες, καὶ μιδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ σκεύει ἐπιβαλόντες· ^h ἀλλ' ὡς ἵνα ἐδρυνε, οὐτως διήρκεσε.

Γέρων τις κληρικός, ἀρτίως ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐγενέσθαι κατέλαβεν, διτις περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγίου ἀνδρὸς Βονιφατίου ταῦτα ⁱ διηγεῖται, ἀπέρ σιωπηθῆναι οὐχ

^a Φελόνιον proprie accipitur pro veste sacra maxime ad episcoporum et presbyterorum usum. Vide Germanium patriarcham CP., in Mystagog. Et eminent. card. Bona, Rerum Liturg. l. i. c. 24, num. 8. Quandocumque tamen feloniū est vestimentum commune idem significans quod Latine penula; quo nomine in scriptoribus nostro Gregorio coevis non raro intelligitur vestis etiam vītioris genus. Greg. Tur., l. de Vit. vet. Patr., c. 4, ita suscipere penulam pauperis, ac si veneraretur togam militis.

^b Colb., Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀρέστο.

^c Colb., ἐπειδήτοις.

^d Idem, τῷ ἀμύρᾳ.

^e Mss., ὁ γάρ αὐτὸς Βονιφατίος ἐν τῷ τοῦ.

^f Idem Cod., ἐξ αὐτοῦ ἐπινοι.

^g Reg., μικροτάτῳ.

^h Reg., ἀλλὰ ἀπονάκις βλυστάνων αὐτῶς διήρκεσεν.

ⁱ Colb., διηγέστα.

J. Intelligit aureus de quibus supra. De solido aureo Cassiod. l. i Var., epist. 10: Sex millia dena-

A hic vivunt, solus ego in domo hac vivere non possum. Ad cuius nimirum voces venit episcopus, omnesque qui in eodem episcopio aderant. Cumque eum locutione blanda vir Dei temperare voluisse, cœpit ille cum jurgio respondere, dicens: Omnes tecum vivunt, solus ego hic ante te vivere non possum: **189** redde mihi I solidos meos. Quibus vobis commotus episcopus, beatæ Mariæ semper virginis Ecclesiam ingressus est, et elevatis manibus extenso vestimento, stando cœpit exorare, ut ei rediret unde presbyteri furentis insaniam mitigare potuisse. Cumque subito oculos ad vestimentum suum inter extensa brachia reduxisset, repente in sinu suo duodecim aureos invenit ita fulgentes, tanquam si ex igne producti eadem hora fuissent.

B Qui mox de Ecclesia egressus, eos in sinum furentis presbyteri projicit, dicens: Ecce habes solidos quos quæsisti; sed hoc tibi notum sit, quia post mortem meam tu hujus Ecclesia episcopus non eris propter avaritiam tuam. Ex qua sententia veritate colligitur quia, eosdem solidos presbyter pro adipiscendo episcopatu parabat. Sed viri Dei sermo prævaluit, nam idem Constantius in presbyteratus officio vitam finivit.

tὸ λογάριον ἡτοιμάζειν. 'Ἄλλος ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ οὐ διήμαρτεν.' ἐν τῷ τοῦ πρεσβυτέρου ὡν, τὸ τῆς παρούστης ζωῆς τέλος ἐδέξατο.

Alio quoque tempore duo ad eum Golbi hospitallitis gratia venerunt, qui Ravennam se festinare professi sunt. Quibus ipse parvum vas ligneum vino plenum manu sua præbuit, quod fortasse in prandio itineris habere potuissent: ex quo illi quadusque Ravennam pervenirent, ^k biberunt Gothi. Aliquantis autem diebus in eadem civitate morati sunt, et vinum quod a sancto viro accepérant, quotidie in usu habuerunt. Sicque usque ad eundem venerabilem Patrem ^l Ferentis reversi sunt, ut nullo die cessarent bibere, et tamen vinum eis ex illo vasculo nunquam deesset, ac si in illo vase ligneo quod Episcopus dederat, vinum non augeretur, ^m sed nasceretur.

Nuper quoque de ejusdem loci partibus senex quidam clericus advenit, qui ea de illo narrat, quæ silentio non sunt premenda. Nam dicit quod quadam

riorum solidum esse voluerunt (vetores) scilicet ut radiantis metalli formata rotunditas cælum mundum quasi sol aureus convenienter includeret. Vide Cang. in Gloss. et notas in Epist. ubi de solido sœpe loquendi occasio.

^k Editi, biberunt. Gothi autem aliquamvis, ^m macta Codicum mss. interpunctione. In duob. Aud., Bigot. et Pratell., pro biberunt, legitur biberent.

^l Sex mss. Norm., ferentes, quibus accenseri protest Val. Cl., ubi legitur, deferentes. Pierique Editi Norm. mss. consentiunt. Plurimi sunt urbes in Italia quæ Ferentum, Ferentia, Ferentianum, Ferentinum dicuntur, sive in Apulia, sive in Latio, sive in Etruria. Porro ea de qua hic agitur Ferentia, est in Etruria, olim episcopalis, cui Viterbiam, quinque tantum mill. distans, in sede episcopali successit. De urbe Tuscia sive Etruriae loqui Gregorianum ex his verbis, quæ caput octavum claudunt manfestum est: Vis tibi atiquid de Tuscis partibus narrarem, etc.

die ingressus horum, magna bune ^a erucas mulitiu-
dine inventit esse coopertum : qui omne olus depe-
rire conspiciens, ad easdem erucas conversus, dixit :
Adjuro vos in nomine Domini Dei nostri Iesu Christi,
recedite hinc, atque haec olera comedere nolite. Quæ
statim ad viri Dei verbum ita orantes egressæ sunt,
ut ne una quidem intra spatum horti remaneret.
Sed quid mirum quod haec de episcopatus ejus tem-
pore narramus, quando jam apud omnipotentem
Deum ordine simul et moribus creverat, dum illa
magis miranda sint que cum hic senex clericus
adibuc puerulum fecisse testatur? Nam alt quod eo
tempore quo cum matre sua puer habitabat, egressus
hospitium, nonnunquam sine linea, crebro etiam
sine tunica revertebatur, **192** quia mox ut nudum
quempiam reperisset, ^b vestiebat hunc, se expolians,
ut se ante Dei oculos ^c illius mercede vestiret. Quem
mater sua frequenter incoparo consueverat, dicens
quod justum non esset ut ipse inops pauperibus
vestimenta largiretur. Quia die quadam horreum in-
gressa, pene omnes triticum quod sibi in stipendio
totius anni paraverat, invenit a filio sue pauperibus
expensum. Cumque semetipsam alapis pugnisque
tanderet, quod quasi anni subeida perdidisset, su-
pervenit Bonifacius puer Dei, cumque verbis quibus
valuit considerari coepit. Quia cum nihil consolationis
admitteret, hanc rogavit ut ab horre exire debuisse-
set, in quo ex omni eorum tritico parum quid inven-
tum est remanuisse. Puer autem Dei scie illie proti-
nus in orationem dedit, qui post paulatim egressus,
ad horreum matrem rediit, quod ita tritico plenum
inventum est, sicut plenum ante non fuerat, cum
mater illius anni sumptus se congregasse gau-
debat. Quo viso miraculo cumpuncta mater, ipsa
jam caput ^d egere et daret, qui sic doloriter posset
quæ peccasset accipere. Haec itaque in hospitii sui
vestibulo gallinas nutrita consueverat : sed eas ^e ex
vicino rure vulpes venientia auferebat. Quadam vero
die dum in eodem vestibulo puer Bonifacius stareret,
vulpes ex more venit, et gallinam abestulit. Ipse au-
tem concitus Ecclesiam intravit, et se in orationem
prosternens, operis vocibus dixit.: Placeat tibi, Do-
mine, ut de nutrimentis matris meæ manducare non
possim? Ecce enim gallinas quas nutrit vulpes co-
medit. Qui ab oratione surgens, Ecclesiam est egressus.
Mox autem vulpes rediit, gallinam quam ore ter-
nebat dimisit, atque ^f ipsa moriens ante ejus oculos
in terram cecidit.

^a Ha Mss. At in Editis, erucarum. In Codicibus
tamen mss. postea legitur, ad easdem erucas.

^b Editi, vel, restiebat, hic se expolians; vel, restie-
bat, hoc; vel, restiebat nunc; contradicentibus mss.
Angl. et nostris.

^c Val. Cl. et longip., illius obtentu mercedis. Germ.,
Lyr. et secundus Aud., illius obtentu mercede vest.
Compend., illius operatione mercedis vest.

^d Gemet. ac Prat., rogare; primus Aud., Big. et
Lyr. cogere.

^e Longip., ex vicinitate.

^f Primus Aud. et Lyr., ipsa hora moriens. Secun-
dus Aud., cum Gemet., ipsa moriens.

A ὑγουμει δίκαιοις. Ἐλεγε γάρ, εἰτε ἐν μᾶς φύμέρᾳ εἰσελθε-
τος αὐτοῦ εἰς τὸν καὶ πονο, εὑρε πολὺ πλεθος κάμπης,
ῶστε· οἷον τὸν κῆπον επιποσθέντα, πῶν δὲ λάχανον ἀπολυ-
μένον θιασάμενος, πρὸς τὴν αὐτὴν πάμπτων ἐπιστρα-
φεις, εἶπεν· Ὁρκίων υμᾶς ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ πυρίου καὶ
Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ, ὁ ἀναχωρήστε
ἐπεῦθεν, καὶ τὸ λάχανον τούτο φυγεῖν μὴ τολμήστε·
Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ εἰδέντες ἀπειπον τὸ
πλῆθος ἔκπινε ξέπλιθεν, ὃστε μηδὲ ἐν ἕνδει τοῦ κάποιου
ἀπομεῖναι. Τί δὲ θυμαστὸν, ὅτι ταῦτα ἀπειπον τὸν τῆς
ἐπισκοπῆς αὐτοῦ χρόνον πετούσις διπηγύμεθε, ^g ὅτι χά-
ριτος τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ, σὺν τῷ ταῖς ιερωσύνης
τάγματι καὶ τοῖς θεύμασιν ἐμα ἀπούσησον; ἐκεῖνα δὲ
θυμαστώτερα μᾶλλον υπάρχουσιν, ἀπειπον τηπιού
αὐτοῦ ὃντος πεποιηκέναι αὐτὸν ἀμαρτύρει ὁ γέρων οὗτος
οἱ κληρικοίς. Ἐλεγε γάρ περι αὐτούς, δει τοι παρὰ τῇ μη-
τρὶ ὁν, πάντα νόπιος υπάρχων, θιερχόμενος ἐκ τοῦ οἴκου
αὐτοῦ, ποτὲ μέτ' αὐτοῦ ^h θιοπαμίσιον, ποτὲ δὲ ἀπειπον στε-
χαρίου **191** υπέστρεψεν. Ἡνίκα γάρ γυμνόν τις θεά-
στορο, ἀποδύναμος ἀπειπον ψιφίστο, τοῦτον ἔνδεις, μέ-
νεις τοῖς τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ θεθαλμοῖς τούτο ταῦτα
οπτεύσθαι θέλων, παρ' οὐ καὶ τὸν μισθὸν ἀπιέζει·
Συχνοτέρως δὲ παρὰ τὰς οἰκείας μητρὸς ἐπειτιάτο
λεγούσται, μὴ εἶναι δύσκοιον, αὐτὸν ἔνδει υπάρχουσιν, τοῖς
πτωχοῖς ἐνδύματα δωρεῖσθαι. Ἐν μᾶς δὲ ἡμέρῃ εἰς τὸ
ὅρθιον εἰσελθοῦσα, σχιδὸν δὲν τὸν στόν δὲν εἰσιπον
τοῦ οἴκου αὐτῆς παντὸς τοῦ διακονεῖσθαι ἦν,
εὑρε παρὰ τοῦ νιστρού αὐτῆς τοῖς πτωχοῖς παραδοθέντα.
Τούτο δὲ θεατρίκια ἥρετο θρηνοῦν, καὶ τὸ πρόσωπον
αὐτῆς τύπτει, ἀε τοῦ διακονοῦ παντὸς τὴν τροφὴν ἀπο-
λέσσασα. Ἐν τούτοις δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς Βονιφάτιος κατέ-
λθειν, δοτεις αὐτοῦ λόγοις παρακατεκοῖς κατάπτρινετο
ἥρετο. Εἰς οὐδὲν δὲ τὸν αὐτοῦ πανεύνοιν ταῦτα λογ-
οιμένοις, παρακαλεῖν αὐτὸν ἥρετο, διπει τοῦ τοῦ ὄρθιον
ἔβληθη, φήστος δὲλγος ἐνεπομένεις ἦν. Ταύτης δὲ ἔξιλ-
θεντος, δὲ τοῦ Θεοῦ παῖς διεντὸν εἰς εὐχὴν δὲ αὐτῇ τῇ
τέλῃ υπέστρεψεν, καὶ μετ' ὀλγος ἔβληθον τὴν εἰσιτοῦ
μητέρα εἰς τὸ ὄρθιον εἰσῆγεν, ὅπερ παραχρῆμα γέμου
στον τύρτῳ υπερεκπερισσοῦ τοῦ πρόσωπου, σύπερ η μάτηρ
αὐτοῦ οὐρεύσασα ἦν, χαίρουσα· εἰς τὴν τοῦ παντὸς
ἐκειτοῦ διελκησον τοῦτο δὲ τὸ θεῖμα θεατρίκην, κατε-
νυγόσια ἥρετο λόγειν αὐτῷ διεδοῦνται ὅπου βούλεται,
ἡνίκα οὐτοις συντόμως δύνεται λαθεῖν, ὅπερ παρὰ τοῦ
Θεοῦ αἰτεῖται. Η αὐτὴ τούτη δὲ τῷ τοῦ οἴκου αὐτῆς
προσαύλιον ἔδος εἶχεν ἐν ορνήσια ἀνατρέψειν. Ἐκ δὲ προσ-
παραπιέντον ἀγρεύον ἀλώπηκ ἐρχομένην, ταῦτα ἐλαύνειν.
Ἐν μᾶς δὲ ἡμέρᾳ, δὲ τῷ αὐτῷ προσαύλιῳ ὁ
παῖς Βονιφάτιος ἵστεται, ἀελώπηκ κατὰ τὸ ἔθος ἐλθοῦσα,

^g Reg., ἀναχωρῆσαι.

^h Mss., χάροται γάρ τοῦ Θεοῦ.

ⁱ Τηπαμίσιον subūcula est seu camisia, Galice chemise. Interula etiam diaclitor, quasi vestis interior. Aliquando pro veste sacra intelligitur; doceatque Symeon Thessalon., de Sacris Ordinat., c. 2, idem esse ac penula seu ψελάων. Verum hic nonnisi pro communi profanaque veste accipi potest. Idem statuendum de voce στιχάριον quæ, eti aliquando ecclesiasticam vestem, aut monachicam significat, eo taunoi loci est strictioris tunicæ genu, etiam laicorum nisi concessa.

^j Reg., ὄργιστα, ταῦτας ἐλάμβανεν.

όρνθιον ὑπάστερον. Άντος δὲ συντόμως εἰς τὸν ἐκκλησίαν εἰσελθών, καὶ εἰστὸν εἰς εὐχὴν ὑποστρώσας δεόρεστος, ἔλεγεν· Ἐρέσκει σοι, κύριε, ἵνα ἐξ ἡμῶν τὸ μήτηρ μου ἀνατρέψῃ ὄρνιν φαγεῖν μὴ δυνηθῶ.^a Ἀπαντα γάρ οὐ ἀλλαπτεῖ αὐτὸν κατέφεγεν.^b Ἀναστὰς οὖν ἐκ τῆς εὐχῆς, καὶ ἐξελθὼν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, παραχρῆμα οὐ ἀλλοπεῖ ὑποστρέψασ, τὸ ὄρνθιον ὅπερ ἐν τῷ ἰστόματι κατεῖχεν, εἶστιν, αὐτὴ δὲ ἐνώπιον τῶν ὄφελιμῶν αὐτοῦ ἐν τῷ γῇ πεσοῦσα ἀπέθενεν.

ΠΕΤΡ. Λίαν θευμαστὸν ὑπάρχει, διτε ἐν πράγμαστι εὐτελεστάτοις ταῖς εὐχαῖς τῶν εἰς εἰστὸν ὀλιγόντων ὑπεκοῦσα κατακεῖοι ὁ θότος.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῦτο, Πέτρε, ἐκ μεγίστης^c τοῦ κτιστοῦ ἡμῶν οἰκονομίας γένεται, ἵνα διὰ τῶν μεκρῶν ὧν λαμβάνουμεν, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἀλπίζειν πιστεύωμεν. Εἰσπονθόθη τοίνυν ἐν πράγμαστι εὐτελεστάτοις ὁ ἄκακος καὶ ἄγιος παῖς οὗτος, ὅπως ἐν τοῖς μικροῖς μάθη πόσον ὄφειλει καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις παρὰ τῷ Θεῷ αἰτήμασι κατατολμῆσαι.

ΗΕΤΡ. Ἐρέσκει ὁ λέγεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Περὶ Φορτουνάτου ἐπισκόπου^d πόλεως Τουδέρεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄλλος τοίνυν ἀνὴρ πάνυ εὐλαβοῦς πολιτίας, ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουσκίας γέγονε μέρεσι, Φορτουνάτος ὄνοματι, τῆς Τουδέρεως δὲ ἐκκλησίας κατέστη ἐπίσκοπος^e διτος παρὰ Θεοῦ χάριν εἰληφώς, φυγαδευτής τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ὑπῆρχεν ἐξαισιος, ὥστε ἐκάστοτε τὰς τῶν δαιμόνων λεγέναις ἐκ τῶν σωμάτων ἐν οἷς κατώκουν διώκων, τὰς ἐπερχομένας αὐτῷ παρὸν ἀντῶν πλείστας ἐπιβουλᾶς, διὰ τῆς ἐπιφύλου καὶ καρτερής εὐχῆς ὑπερέβανεν. Τούτου τοῦ ἀγίου ἀνδρὸς οἰκειότατος 104^f ἐγάπητη γέγονεν ἰουλιανὸς ὁ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας δεφύσωρ. Οστις οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἀπελεύθερον· οὐδὲ λέγω διήγησιν ὑπὲρ αὐτοῦ μεμάθηκα. Οὗτος οὖν ἐν πολλῷ παρόρθησιᾳ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, τὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἀκριβῶς ἐπιστάτο. Οστις τὸν τούτον γλυκύτητα εἰς ὑμέτερον σταργεύμαν, καθάπερ μελίστος καιρίου διὰ τῆς μνήμης ἐν τῷ στόματι ἀεὶ περιέφερεν.

Ἐλεγε δέ, διτε ματρῶνά τες εὐγενεστάτη ἐν^g τοῖς γειτνιάζουσι τῆς Τουσκίας μέρεσιν, οὐ πρὸ πολλοῦ καιροῦ θύμφων εἰς τὸν νέον αὐτὸν ἢν λαβοῦσα· ητίς ἀμα τῇ ἑαυτῇ πενθερᾷ εἰς ἐγκαυμισμὸν εὐκτηρίου τοῦ μακαρίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἢν κληθεῖσα. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνη ἥμελλεν ἡ τῶν ἐγκαυμάτων ὁμέρα τοῦ προλεχθέντος^h εὐκτηρίου ἐπιφάνειαν, τῇ τῆς σαρκὸς ἥδονη νυκθεῖσα, ἐκ τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρὸς ἐγκρατεύσασθαι οὐκ ἥδυνάθη. Προϊάτης δὲ λοιπὸν γενομένης, μὴ εὐλαβηθεῖσα τὸν γενομένην τῆς σαρκὸς ἥδυνάθειαν, προσλήσενⁱ ἡρετίστατο, τὸ τῶν ἀν-

^a Colb., ἀλλοπεῖ τεῦτα κατέφεγεν.

^b Reg., ἀναστάτως οὖν αὐτοῦ ἐκ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόντος παραχρῆμα.

^c Colb., τοῦ ποιητοῦ.

^d In eodem Cod. legitur simpliciter, ἐπισκόπου.

^e Ila Ed. cum Reg. Ms. Colb. habet ἐν τοῖς γειτνιώστας.

^f Colb., εὐκτηρίου ἐπιφύειν τῷ.... ἥδονη κενθεῖσα ἦ.

^g Uterque MSS., ἡρετίστατο.

^h Addunt Excusi, videatur, vel, mihi videtur, invitūs MSS.

ⁱ Tudertum nunc Todi, urbs episcopalē Umbriæ.

^j Primus Theod. et Val. Cl., spiritibus immundis. Secundus Theod. et Longip., spiritibus malignis.

^k De defensoribus agitur ssepe in epistolis. Lege presertim epist. olim 25, l. iv, nunc l. v, epist. 29, Ind. 13, ubi quidquid ad eorum officium, institutiōnew, conditionemque spectat, exponit.

PETR. Valde mirum^l quod exaudire preces in se sperantium etiam in rebus vilibus dignatur Deus.

GREGOR. Hoc, Petre, ex magna Conditoris nostri dispensatione agitur, ut per minima quæ percipimus, sperare in majora debeamus; exauditus namque est in rebus vilibus puer sanctus et simplex, ut in parvis disceret quantum de Deo presumere in magnis petitionibus deberet.

PETR. Placet quod dicas.

CAPUT X.

De Fortunato^m Tudertinae civilitis episcopo.

GREGORIUS. Alius quoque vir virtute venerabilis in eisdem partibus fuit Fortunatus nomine, Tudertinæ antistes Ecclesiæ (*Martyrol.*, 14 Octob.), qui in effugandis spiritibus immensæ virtutis gratia pollebat, ita ut nonnunquam ab obcessis corporibus legiones dæmonum pelleret, et continuæ orationis studio intentus, objectas contra se eorum multitudines superaret. Hujus viri familiarissimus 193ⁿ fuit Julianus nostræ Ecclesiæ defensor, quia non longum tempus in hac urbe defunctus est. Cujus ego quoque hoc didici relatione quod narro, quia ssepe gestis illius^o ausu familiaritatis intererat, ejusque post memoriam ad instructionem nostram quasi favi dulcedinem in ore retinebat.

Matrona quædam nobilis in vicinis partibus Tusciae nurum habebat, quæ intra breve tempus quo filium eius acceperat, cum eadem socru sua ad dedicationem oratorii beati Sebastiani martyris fuerat invitata. Nocte vero eadem qua subsequente die ad dedicationem prædicti oratorii fuerat^p processura, voluptate carnis devicia, a viro suo sese abstinere non potuit; cumque mane facto conscientiam deterret perfracta^q carnis delectatio, processionem vero imperaret verecundia, plus erubescens vultum hominum,

^l Germ., Longip., Val. Cl., primus Carnot., Big. et secundus Theod., usu. Retinemus αὐτον, suadentibus aliis MSS. et vers. Græca.

^m Procedere, apud Ambrosium, Gregorium, aliosque ecclesiasticos auctores, significat loca sacra adire, et religionis causa ad ea se conferre, aut etiam rem sacram facere. Gregorius, l. olim iv, epist. 39: *Nunquam cum eo procedere præsumas.* Idem, l. olim xi, epist. 59, nunc 48 libri xiii, *hortandus est* (Januarius episcopus Calarit.) *ut quoties aliquam molestiam servarit, non procedat*, hoc est sacrificium non celebret, ut patet ex epistolæ contextu. Vide Ambr., serm. 47, et consule Menardum in notis ad sacrament., p. olim 177, et ad concordiam Reg., p. 746.

ⁿ Ex Hieronymo, in *Apolog.* ad Pammach., patet Romanos pro piaculo habuisse ecclesias adire post copulam etiam licitam: *Quare, inquit, ad martyres ire non audent?* *Quare non ingrediuntur ecclesias?* Hæc mulier, haud dubie sacram Eucharistiam per-

quam Dei judicium metuens, cum sacerdotu sua ad dedicationem oratorii processit. Mox vero ut reliquiae beati Sebastiani martyris oratorium ingressae sunt, eamdem praedictae matronee nurum malignus spiritus arripuit, et coram omni populo vexare coepit. Eiusdem vero oratorii presbyter dum eam vehementissime vexari consiperet, ex altari protinus sindonem tulit, eamque operuit; sed hunc simul repente diabolus invasit. Et quia ultra vires voluit quidquam presumere, compulsus est cognoscere in sua vexatione quid esset. Hi vero qui aderant, puellam in manibus ex oratorio sublatam ad domum propriam deportaverunt. Cumque hanc antiquus hostis vexatione continua vehementer atticeret, propinqui sui eam carnaliter amantes, et amando persequentes, ad obtinendum salutis remedium malefici tradiderunt; ut ejus animam funditus extinguerent, cuius carni magicis artibus ad tempus prodesse conarentur. Ducta est itaque ad fluvium, atque in aquam mersa; ibique diutius incantationibus agere malefici moliebantur, ut is qui eam invaserat diabolus exiret. Sed miro omnipotenti Dei judicio, dum arte perversa unus ab ea repellitur, in eam subito legio intravit. Coepit ex hoc illa tot motibus agitari, tot vocibus clamoribusque perstrepere, quot spiritibus tenebatur. Tunc inito consilio parentes ejus sua perfidiæ culpam fatentes, hanc ad venerabilem virum Fortunatum episcopum duxerunt, eique reliquerunt. Qua ille suscepta, multis se diebus ac noctibus in orationem dedit; tantoque annisu precibus incubuit, quanto et in uno corpore contra se assistere legionis aciem invenit.^b Cum non post multos dies ita sanam atque incolumem reddidit, ac si in ea jus proprium diabolus nunquam habuisset.

Cκιθρωπος ταῦτην δέξαμενος, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας ἐν τῇ πόλει ἀγάπησεν, ὅσον τὸν τῆς λεγένδων πληθὺν τὸν ἐπιστρέψας, ταῦτην πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Φορτουνάτον τὸν ἐπίσκοπον ἀπίγαγον, δεόμενος αὐτῷ βοηθήσας τῇ χειμαζομένῃ παρ' αὐτῷ δὲ ταῦτην καταλείψαντες, ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ

D196 Alio quoque tempore idem vir omnipotentis Dei famulus ex obesse quadam homine immundum spiritum excusit. Qui malignus spiritus cum vesperascente jam die secretam ab hominibus horam cerneret, peregrinum quempiam esse se simulans, circumuire coepit civitatis plateas et clamare: O virum sanctum Fortunatum episcopum! ecce quid fecit? peregrinum hominem de hospitio suo expulit. Quare ubi requiescere debeam, et in civitate ejus non inventio. Tunc quidam in hospitio cum uxore sua et parvulo filio ad prunas sedebat, qui vocem ejus audiens, et quid episcopus ei fecerit requirens, hunc invitavit hospitio, sedere secum juxta prunas fecit. Cumque vicissim aliqua confabularentur, parvulum ejus filium idem malignus spiritus invasit, atque in easdem pru-

cepit, quod conjugibus post opus carnale legibus ecclesiasticis est interdictum. Lege Can. 21, *Omnis homo de consecratione, dist. 2, et Mabill., in notis ad epist. Vaselini abbatis, t. I Annal., p. 346.*

a Norm., primus Carnot. et duo Theod., ad dedicandum oratorium.

b Ita legere cogunt MSS. Excusi mutaverunt cum PATROL. LXXVII.

A θρόπων μᾶλλον πρέστωπον ἐρυθριῶσα, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ χρίσιν φοβηθεῖσα, ὅμεν μετὰ τῆς ἑαυτῆς πενθερᾶς εἰς τὸν ἔγκαινισμὸν τοῦ εὐκτηρίου προῆλθεν. Ηὐίκα δὲ τὰ λείψαντα τοῦ ἀγίου μάρτυρος Σεβαστιανοῦ ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰσόλθην, τὸν προλεχθεῖσαν τῆς ματρώνης νύμφην, πνεῦμα πονηρὸν κρατήσαν, ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ δαιμονισθῆναι πειπόκεν. Οἱ δὲ τοῦ εὐκτηρίου πρεσβύτερος, σφρόδρως τεύτην δαιμονιζομένην θεασάμενος, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν σινδόνα λαβών, ταύτην ἵσκεπασε. Παραυτά δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος εἰσῆλθε, διὰ τὸ ὑπέρ τοῦ δύναμιν τοῦτον τι ἀποτομῆσαι^c ἵνα ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὄχλῳσσει συναδύομενος, γινῷ τί ἔστιν ὁ πέπονθεν. Οἱ δὲ ἐκεῖσες εὐρεύντες, τὸν κόρην ἐν ταῖς χερσὶν ἐκ τοῦ εὐκτηρίου ἀραντες, εἰς τὸν οἴκον ἀπήγαγον. Ἐν ὕστερῳ δὲ ταύτην ὁ ἀρχέτακος ἔχθρος σφροδροτάτη βίᾳ ὄχλῶν συνέτριβεν, οἵ πλησίον αὐτῆς σωματικῶς αὐτὴν ἀγαπῶντες, καὶ σπεύδοντες διὰ τῆς θεραπείας σωτηρίας αὐτὴν τυχεῖν, φαρμακούς αὐτῇ προστήγαγον, ὅπως τὸ σῶμα ταῖς μαγεικαῖς τέχναις πρὸς καιρὸν ἐπιμελήσασθαι θείοντες, τὴν ψυχὴν ἐκ βαθρῶν στένσασιν. Ἀπηνέγκη τοιγαροῦν εἰς ποταμὸν, καὶ ἐν τῷ ὄνται βληθεῖσα, πολλαῖς ἐπελαλαῖς οἱ φαρμακοὶ χρησάμενοι, ἐθούλοντο ὅτι ὁ ἐπιβάτης αὐτῷ διάβολος ἔξελεύσθηται. Ἀλλὰ θαυμαστὴ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ η̄ κρίσις γέγονεν. Ἐν ὕστερῳ διὰ τῆς ἔξεστραμμένης τέχνης ὁ εἰς δαιμόνων ἀπ' αὐτῆς διωχθῆναι προσεδόχατο, ἀφρῷ εἰς αὐτὴν^d λεγάνων εἰσῆλθεν. Ἡρξατο οὖν ἡ κόρη τοσαύτη δονήσει τοῦ σώματος συντρίβεσθαι, καὶ τοσαύτας ὑλακτεῖν φωναῖς, ὥστε πᾶσι φανέρων γενέσθαι. ὑπὸ πλήθους δαιμόνων αὐτὴν βασανίζεσθαι. Τότε οἱ ταύτης γονεῖς βουλὴν ἀγαθὴν βουλευτάμενοι, καὶ τὸ αἴτιον τῇ ἑαυτῶν ἀπιστίᾳ ἐπιγράψαντες, ταῦτην πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἄνδρα Φορτουνάτον τὸν ἐπίσκοπον ἀπίγαγον,

Cε δεόμενος αὐτῷ βοηθῆσαι τῇ χειμαζομένῃ παρ' αὐτῷ δὲ ταῦτην καταλείψαντες, ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀλλοιοὶ τούτου τοῦ ποταμοῦ οὐδὲν δεδωκός, τοσαύτη ἀγροὶ ἄνδρος Φορτουνάτου τοῦ ἐπίσκοπου^e τι πεποίκεν; Ιδού γάρ ξένον ὑνθρωπονέκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἔξεβαλε. Ζητῶ^f που ὄφελον ἀναπτάναι [Fortis leg. ἀναπτανθίναι], καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ τόπον οὐχ εὑρίσκω. Ταύτης δὲ φωνῆς ἀνήρ τις ἀκούσας, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἀμα τῆς ἑαυτοῦ συμβίου καὶ σεμνοῦ παιδίου παρὰ τῇ πυρᾳ καθεξόμενος, τοῦτον καλέσας, καὶ ἐπιζητήσας τι αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος πεποί-

in quam.

^c MSS., δύναμιν τι ἀποτομῆν ποιῆσαι.

^d Idem, λεγάνω.

^e Reg., δεόμενος καὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν βοηθῆσαι... πειπάρησαν.

^f Reg., ὁ ἀληθῶς τοῦ.

^g MSS., που ὄφειλω.

ηκεν, ἐν τῷ αὐτῷ οἷκῳ τοῦτον εἰσῆγαγε, καὶ πλησίον Α παρέθει τῇ πυρᾷ καθίσαι αὐτὸν πεποίηκε. Καθέζομέν θά αὐτῶν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὅμοιόντων, τὸ αὐτὸν ποντόνια πνεῦμα ἔν τῷ αὐτῷ σεμνῷ παιδὶ εἰσελθόν, ἐν τῷ πυρὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀποδούνται πεποίηκε. Τοῦτο οὖν ὁ ἀλειφόντος ὑπομετέντες ἀπῆγε, καὶ τίνα οὐτος ὑπεδέξατο.

ΠΕΤΡ. Τί οὖν τοῦτο λέγομεν; πῶς τὸν τοῦ φονεῦσας ξένουσίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦτον ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς ἔλαβεν, δοτὶς τοῦτον ἔντονος νομίζων ὑπάρχειν, ὑποδοχῆς χάριν ἐν τῷ ἀντοῦ κελλίῳ προσελάθετο;

ΓΡΗΓΟΡ. Πόλλα, Πέτρε, θεωροῦντας νομίζουσαν καλέ εἶναι, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ, διότι ἀγαθὴ εἰς θιασίσσει οὐ γίνονται. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ ἀψευδής τοῦ κυρίου λέγει φανῆται. Εἳσται δὲ δρθαλμός σου ^δ ποντόρος δοτεῖν, δολον τὸ σῶμα σου σκοτεινὸν δέσται. Ἐν τούτω γάρ πρόγυματε, ἀλλ' μετὰ δολιθτος ή ἀρχὴν γίνονται, πᾶν τὸ ἀπακολουθοῦν ἔργον σκολιὸν εὐρίσκεται, καὶ εἰ δρόβην εἶναι νομίζετο. Εγὼ οὖν τοῦτον τὸν ἄνθρακα, ὃν ἔνοδοχὸν ποιεῖσαι θελήσαντα, τυφλώσει περιπεσόντα ἀπάντα, οὐχὶ ἔνεκεν εὐσπλαγχνίας; τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν ἀπολαμβάνων, ἀλλὰ τὸν ἐπίσκοπον μεριφόμενος. Ηγάρης ὑπακολουθήσασα κρίσις φανερὸν τοῦτο πεποίηκεν, ὅτι η γενερίνη ὑποδοχὴ ἀνευ πταίσματος οὐκ ἦν. Εἰσὶ τοιγαροῦν οὐκ δλίγοι, οἵτινες ἔργον ἀγαθὸν ποιεῖσαι ἐπιτιθένουσιν, ἵνα τὸν τοῦ ἀλλοτρίου ἔργου ἀρετὴν συσκιάσωσιν· οὐδὲ γάρ ἔνεκεν μισθωτοδοσίας τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν προαιροῦνται, ἀλλ' ἐπαινεῖσθαι θελούντες, καὶ ἵνα τὰ τῶν ἄλλων καλέ ἀνατρέψωσιν. Οὐθὲν ὑπολαμβάνω καὶ τοῦτον τὸν ἄνθρακα τὸ ποντόνια πνεῦμα ὑποδοχῆς χάριν δέξαμενον, τῇ ἐπιδείξει μᾶλλον, η συμπλοκίας ἔνεκεν τοῦτο ποιήσαντα· ὅποιος κρατεῖτερον θρώκος τοῦ Θεοῦ Φορτουνάτος ἔγιγνεν, ^ε αὐτὸς ὑποδέξασθαι ἐσπεστο.

ΠΕΤΡ. ¹ Καθάπερ εἰρηκας, οὕτως ὅτι² τὸ τέλος γάρ τοῦ ἔργου ἀπέδιδεις, καὶ ἀμφιβολία ἐν τούτῳ οὐχ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓ. ³ Εν ἀλλῷ τοίνυν καιρῷ τὸ τέλον δρθαλμὸν φῶς τις εἰς ἀποβαλλόν, πρὸς τὸν ἄγιον τοῦτον ἄνθρακα ἀπιπέχθει, δεῖσθαις αὐτῷ προστάγω τοῦ βοηθείας παρ' αὐτοῦ ⁴ ἐπειτεύξεσθαι, ὅπερ καὶ γέγονε. Τοῦ γάρ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τούχην ποιεῖσθαις, καὶ τοῖς τοῦτον δρθαλμοῖς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐπειθέντος, παραχρῆμα τὸ φῶς ἀπέλαβε, τοῦ σκότους τῆς τυφλώσεως φυγαδεύσθεντος. ⁵ Στρατιώτου πάλαι τινὸς τὸν ἱππικὸν λύσσα σφοδροτάτη κατεῖχεν, ὃστε τοῦτον μᾶλις ὑπὸ πολλῶν κρατηθῆναι δύνασθαι· εἰς οὓς γάρ ἐπειθῆναι ἥδυνθή τούτων τὰ μῆλα τοῖς δύργασις κατέπλιστε. Ὁτι οὖν ὑπὸ πολλῶν κρατηθῆς ἦδην, ⁶ 193 πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου Φορτουνάτον ἀπνέχθη. Οστις παρειθὺν τὴν αὐτοῦ ἔκτινας χεῖρα, καὶ

^a Reg. et Colb., παρὰ τὴν πυραν.

^b In Reg., εἰς τὸ αὐτοῦ παιδύν (forte, παιδίον) εἰσελθοῦ.

^c Reg., προσιράθει.

^d Uterque, σκοτεινός ἐστω.

^e Reg., αὐτὸς ὑπεδέξατο. Colb., ὑποδέξασθαι ἐπούδαστο.

^f Colb., καθ' ἓ προσιράθει.

^g Reg., ἀποβαλλόμενος. Colb. idem habet cum unicō λ.

^h Uterque, ἐπιτεύχασθαι.

ⁱ Hæc vox non semper militem gregarium significat, sed aliquando officialem, alicuius præfecturæ dignitatem insignem. Nonnulli volunt stratiotas speciatione appellatos aliquos, inter imperatoris custo-

A nas projectit, ibique mox ejus animam excusavit. Qui orbatus miser, vel quem ipse suscepit, vel quem episcopus expulisset, agnoscit.

PETR. Quidnam hoc esse dicimus, ut occidendi asum in ejus hospitio antiquus hostis acciperet, qui hunc peregrinum aestimass, ad se hospitalitatis gratia vocasse?

GREGOR. Multa, Petre, videnter bona, sed non sunt, quia bono animo non sunt. Unde et in Evangelio Veritas dicit: Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit (Matth. vi, 25). Quia cum perversa est intentio qua procedit, pravum est omne opus quod sequitur, quamvis esse rectum videatur. Ego namque hunc virum, qui dum quasi hospitalitatem exhiberet orbatus est, non pietatis opere delectatum aestimo, sed episcopi derogatione; nam poena subsequens innotuit, quia praecedens illa susceptio sine culpa non fuit. Sunt namque nonnulli, qui idcirco bona facere student, ut gratiam alienus operationis obnubilent; nec pascuntur bono quod faciunt, sed laude boni qua i cæstros presumunt. Quae de re existimo hunc virum qui malignum spiritum in hospitalitatem suscepit, ostentationi potius intendisse quam operi, ut meliora quam episcopus fecisse videatur; qualenus ipse suscepit eum, quem vir Domini Fortunatus expulisset.

autē δὲ τούτῳ τοῦ ἀπικόπου γνῶμαι, ὅτι δὲ ἐπειστοσθεὶς εἰσπεστο.

PETR. Ita est ut dicis; nam mala operis probabas, quod munda ² intentio in operatione non ficerit.

GREGOR. Alio quoque tempore, cum oculorum quidam lumen amisisset, ad hunc deductus intercessio-nis ejus opem petiit, et impetravit. Nam cum vir Dei oratione facta oculis ejus ¹ signum crucis imprimeret, ab eis, protinus luce redditâ, nox cœcitatiss abscessit. Praeterea equus eujusdam militis in rabiem fuerat versus, ita ut a multis teneri vix posset: sed et quoscumque potuisse invadere, eorum membra morsibus dilaniaret. Tunc utcunque a multis ligatus ¹⁹⁷ ad virum Dei deductus est. ² Qui mox ejus capiti extensa manu signum crucis edidit, cunctam ejus rabiem in mansuetudinem mutavit, ita ut postea D minor existeret, quam ante illam insaniam fuisse.

des; quod doctissimo Cangio non probatur.

¹ In dub. prioribus Carnot., qua cæstros praeminent. Consentit Val. Cl.

² Germ., Val. Cl., Longip., secundus Theod., Comp. et Prat., munda susceptio in op.

¹ Crucis signum a veteribus Christianis frequen-tissime usurpatum discé ex Tert., I. de Coron. mil., c. 3. De ejusdem vero effigie in patrandis miracu-lis lege Petavium, tom. II, in Epiph., p. 57. Narrat Gregorius Naz., orat. 3 in Julianum, hunc apostatam summo in metu ad discrimine ad crucis signum con-sugisse, eoque dæmones fugasse.

² Big., qui mox ut... dedit, quod olim in primo Aud. lectum. In Val. Cl. legitur quoque, dedit, pro edidit.

Tunc idem miles equum sum, quem celerrimo milaculi imperio a sua vesania vidit immutatum, eidem sancto viro decrevit offerendum. Quem cum suscipere ille renueret, ipse vero in precibus, ne despiceretur ejus oblatio, perseveraret, sanetus vir medium duarum partium viam tenens, et petitionem militis audivit, et munus recipere pro exhibita virtute recusavit; prius namque dignum pretium præbuit, et postea equum qui sibi offerebatur accepit. Quia enim si non susciperet, eum contristari conspexerat, charitate cogente emit quod necessarium non habebat.

μήδιδεντος, τότε τὸν ἵππον τὸν προσενεγχθυτα αὐτῷ στρατιώτας θιεῖναι οὐκέλλειν. Τῆς οὖν ἀγάπης ἀναγκαζούσης, τὴρ διηρέειν, οὐπερ χρείαν οὐκ εἶχεν.

Neque hoc silere de hujus viri virtutibus debeo, quod ante dies sere duodecim agnovi. Quidam namque ad me deductus est senex pauper; atque ut mihi senum collocutio esse semper amabilis solet, studiose bene unde esset inquisivi, qui se esse de Tudertina civitate respondit. Cui inquam: Queso te, Pater, num Fortunatum episcopum nosti? Qui ait: Novi, et bene novi. Tunc ipse subjunxi: Dic, rogo, si quis illius miracula nosti, et desideranti mibi qualis vir fuerit innotescere. Qui ait: Homo ille longe fuit ab istis hominibus quos videmus modo. Nam quidquid ab omnipotenti Deo petilit, ita dum petret impetravit. Cujus hoc unum narrō miraculum, quod ad praesens animo occurrit. Quadam namque die Gothi juxta Tudertinam civitatem venerunt, qui ad partes Ravennas properabant, et dnos parvos puerulos de possessione abstulerant, quae possessio præfatae Tudertinæ civitati subjacebat. Hoc cum viro sanctissimo Fortunato nuntiatum fuisset, protinus misit, atque eosdem Gothos ad se evocari fecit. Quos blando sermone alloquens, eorum prius studuit asperitatem placare, ac post intulit, dicens: Quale vultis pretium dabo, et puerulos quos abstolitis reddite, mihi que hoc gratiae vestrae munus præbete. Tunc is qui prior eorum esse videbatur, respondit dicens: Quidquid aliud præcipis, facere parati sumus, nam istos puerulos nullatenus reddemus. Cui venerandus vir blande minatus est, dicens: Contristas me, ^a fili, et non audi Patrem tuum: noli me contristare, ^b ne non expedit tibi. Sed idem Gothus in cordis sui feritate permanens, negando discessit. Dic vero altera digres- surus, rursus ad episcopum venit, quem eisdem verbis pro prædictis puerulis iterum episcopus rogavit. Cumque ad reddendum nullo modo consentire voluisset, contristatus episcopus dixit: Scio quia tibi non expedit quod me contristato discedis. Quæ Gothus verba despexit, atque ad hospitium reversus,

A ἐπὶ τὴν τοῦ ἵππου κεφαλὴν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν λύσαν εἰς πραότητα μετέβαλεν· ὅστε πραότερον αὐτὸν μᾶλλον ἔκτοτε γενόσθαι ὑπὲρ τὸ πρότερον, πρὶν ἡ τὴν λύσαν ἐκείνην σχῆ. Τότε ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος τὸν ἑαυτοῦ ἵππον, ὃνπερ θαυμασίᾳ κελεύσει συντόμως ἐκ τῆς λύσας ιαθέντα ἴθεάστατο, τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ προσενέγκαιο ἔχρινε. ^c Μή βουλομένου δὲ τὸν ἵππον τοῦ ἐπισκόπου δέξασθαι, αὐτὸς ἀπέμενεν ἱκετεύον μὴ παροκτρωθῆναι τὴν αὐτοῦ προσφοράν. Οἱ δὲ ἄγιος ἀνὴρ οὗτος, μέσην ὁδὸν κρατήσας, καὶ τὸν τοῦ στρατιώτου αἴτησιν ἐπιτίχωσε, καὶ τὸ δέρον δέξασθαι διὰ τὸ γενόμενον θαυμα οὐκ ηθέλησε. Πρότερον οὖν δικαίων ^d τελέσθησε. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτον λαβεῖν πατεδέσθαι, πάντα δὲ τὸν δέξασθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτον λαβεῖν πατεδέσθαι, οὐπερ χρείαν οὐκ εἶχεν.

B Οὐδὲ τούτῳ παραστωποθῆναι δίκαιον κρίνω ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου τούτου ἀνδρὸς ^e δυνάμεων, διπερ πρὸ τῶν δώδεκα τούτων ἡμερῶν ἔγραν. Γέρων γάρ τις πτωχὸς ὥλε πρὸς με. Ός δὲ προσφίλεις μοι πλευτοῦ τῶν γερόντων ἡ συντυχία ὑπάρχει, νομιμής τούτου πόλεων ἑστίν πρέπειαν· δοτες καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως Τουδέρεως δικτὸν εἶναι ἐφασκεν. Εγὼ δὲ προσθεὶς εἰς τὸν Διτῶ σε, πάτερ, Φορτονιάτος τὸν ἐπισκόπον γνώσκεις; Αὐτὸς δὲ ἀποκρίθεις, εἶπε· Γενόσθω, καὶ πάντα καλάς αὐτὸν γνώσθω. Εγὼ οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφην· Εἰπέ, θυσιῶπι, ἐάν τινα τῶν αὐτοῦ θαυμάτων γνώσκης, καὶ ἐπιθυμοῦντός μου ^f διηγήσαις ὅτος εὑρίσκει. Τότε ὁ γέρων ἀποκρίθεις, εἶπεν· Οἱ δέντροι τεῖχος μακράν ὑπῆρχεν ^g ἀπὸ τῶν διθράπων τῆς γενεᾶς ταύτης ὃν νῦν θεωροῦμεν. Εἴτε γὰρ παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ γέτετο, ^h εἰδένως τούτο δάμβανεν. Εγὼ δὲ ἐκ τῶν αὐτοῦ θαυμάτων, ὅπερ μοι πρὸς τὸ παρὸν ἐν τῷ λογισμῷ ὑπεισῆλθε, ⁱ διηγήσεσθαι πειράσομαι. Έν μιᾷ ἡμέρᾳ πλησίον τῆς πόλεως Τουδέρεως, Γέρθος κατέλαβον, οἵτινες ἐπὶ τῷ μέρῃ Ραβέννης ἀνήρχοντο. Δύο οὖν παιδία σιμάδα ἀπὸ κτήματος ἐν ὑποκειμένου ἐπίγρασαν. Ός οὖν τούτῳ τῷ ἀγιωτάτῳ ἀνδρὶ Φορτονιάτῳ ἡμινύθη, τύθως ἀπέστειλε, καὶ τοὺς αὐτοὺς Γέρθους πρὸς θαύτην μεταπειλάμενος, ἥρεστο τούτους καλακευτικοῖς λόγοις προσφέρεσθαι, θέλων πρότερον τὴν τούτων καταπράΐναι τραχύτητα. Μετά δὲ τοῦτο περὶ τῶν παιδίων λόγου αὐτοῖς προήγαγε, λέγων· Οἷαν θελετε τιμὴν διδωμι, καὶ τοὺς παιδίας οὓς ἐπήρατε ἀπόδοτε μοι; τοῦτο γὰρ ὑμῶν παισιόντων, μεγάλου μοι χάριν καταβάλλεσθε, καὶ ὡς ^k δὲ δέρον μοι αὐτοὺς παρέχετε, χάριν ὑμῶν διμολογῶ. Τούτο δὲ ὁ πρώτος αὐτῶν ἀκούστας ἀπεκρίθη, λέγων· Εἴτε ἡμέν ^l καλέσεις ἄλλο, ἔτοιμοί ἀσμεν ποιῆσαι, ἀπει τοὺς παιδίας τούτους οὐδαμός ἀποδοῦναι δυνάμενα. Πρὸς δὲ ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ μετὰ πραότητος εἴτε Θάλεις με, τέκνον, ὃτι οὐκ ἀκούεις μου τοῦ πατέρος σου. Μή θελότης με θλίψαι, μή πως καὶ οὐ συμφέρῃ σοι. Οἱ οὖν αὐτὸς Γέρθος ἐν τῇ τῆς καρδίας αὐτοῦ δινηρέβηται διαμένων, μὴ πεισθεῖς ἀνεχώρηστιν. Εν ἀλλῃ δὲ ἡμέρᾳ

dem melius: est enim secunda persona Imperativi. EDIT.

^a Idem, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης ὃς νῦν θεωροῦμεν.

^b Colb., τοῦτο πάντοτε διαμένειν. REG., τοῦτο πάντως διάμενεν. ὃν οὖν ἐκ τῶν τούτου θαυμάτων.

^c MSS., διηγήσασθαι.

^d Idem, ὑποκειμένου, τῆς αὐτῆς πόλεως τουδέρεως.

^e REG., ὃς δέρων μοι αὐτοὺς παρέχοντες χάριν δια-

λογῶν.

^f Idem, κελεύεις, quod Latiuūn fidelias reddit.

^a Abest fili a German. Norm. et sere omnibus MSS. Legitur in Graeca vers.

^b Excusi, reluctantibus MSS., nam non expedit tibi.

^c Ita restituimus ex MSS. Prius legebatur: μὴ βουλέμενος... ἐπισκόπος.

^d REG., τιμὴν δίδειν τῷ στρατιώτῃ καὶ τότε τὸν τείχον.

^e REG., θαυμάτων.

^f REG., διηγησει, cum accentu in antepenult., — et qui-

τὸς πόλεως ἔκερχόμενος, πάλιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, ἥθε. Τοῖς δὲ αὐτοῖς λόγοις περὶ τῶν προλεχθέντων παιδίων, ἥρξατο αὐθίς ὁ ἐπίσκοπος παρακαλεῖν. Μή πειθομένου δὲ αὐτοῦ ταῦτα ἀποδούναι, « Θλίβεις με, ὁ ἐπίσκοπος εἶπε· πίστευσον ὅτι οἶδα σὺ συμφέρειν σοι, ὅτι θλιβόμενον καταλημπάνων με ἀναχωρεῖς. Βδελυξάμενος δὲ ὁ Γότθος τὰ ῥήματα αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἄπληκτον αὐτοῦ ὑπόστρεψες, τούς αὐτοὺς παιδίας περὶ ὃν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει, τοῖς ἐπιποιεῖς δὲ ἐπιβιβάσαι 199 μιτά τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ προέπεμψεν. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιβάς τῷ ἵππῳ κατέπισθεν αὐτῶν πηκολύθει. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ πόλει ἐμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Πέτρου ἡθάων, τοῦ ἵππου αὐτοῦ ὁ ποὺς ὀλισθίσας, καὶ μετ' αὐτοῦ συμπεσὼν, τὸν ἡ μηρὸν τοῦ αὐτοῦ Γότθου ἔκλασεν, ὥστε τὸ ὀστοῦν εἰς δύο μέρη γενέσθαι. Τοῦτον δὲ οἱ παρόντες, ταῖς χερσὶν ἄραντες, ἐν τῷ ἀπλήκτῳ αὐτοῦ ἀπῆγανον. Παρευθὺς οὖν μετὰ σπουδῆς πολλῆς, ἀποστειλας τοὺς παιδίας ἀνθυπέστρεψεν, οὗσπερ ἦν προπέμψας, περὶ ὃν ὁ ἐπίσκοπος παρεκάλει. Καὶ τῷ αὐτῷ σεβασμῷ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἐδόλωσε, λέγων· Παρακαλῶ σε, τίμιε πάτερ, ἀπόστελον πρὸς μαὶ τὸν διάκονόν σου. Ἐλθόντος δὲ τοῦ διακόνου πρὸς αὐτὸν, τοὺς παιδίας οὓς παντάπασιν ἀποδούναι διατεβάλλετο, εἰς μέσον ἀγαγών, τούτους τῷ διακόνῳ ἀπέδωκε, λέγων· Ἀπελθε καὶ εἰπέ τῷ κυρίῳ μου τῷ ἐπισκόπῳ· Ἰδού δέ ὃν δὲ κατηράσω με πεπληγμένος κατέμαι. Ἀλλὰ τοὺς παιδίας οὗσπερ ἔκτεινες ἀπόλαβες, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, δυσωπῶ, πρεσβείαν ποίησον, ὅπως διὰ τῆς ἀγίους σου εὐχῆς, λάσεως τύχω. Δεξάμενος δὲ τοὺς παιδίας παρ' αὐτοῦ ὁ διάκονος, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑπίστρεψε. Καὶ ταῦτα αὐτῷ ἐπαγγείλας, παρευθὺς ὁ εὐερεδῆς οὗτος ἀνὴρ Φορτουνάτος, εὐλογημένον ὑδωρ τοῦτῳ δεδωκός, ἀπέστειλεν αὐτὸν, λέγων· Ἀπελθε ἐν τάχει, καὶ τὸ ὑδωρ τούτο ἐπάνω τοῦ σώματος αὐτοῦ ῥάνον. Τοῦ δὲ διακόνου ἀπελθόντος, καὶ πρὸς τὸν Γότθον εἰσελθόντος, τὸ εὐλογημένον ὑδωρ ἐπάνω τῶν μελῶν αὐτοῦ ἔρρεεν·

πρᾶγμα δὲ συνέθη θαυμαστὸν καὶ φρίκης ἄξιον· ἥντα γὰρ τὸ ὑδωρ τοῦ μηροῦ τοῦ Γότθου ἥψατο, πᾶσα δὲ συντριβὴ ἐκείνη ἐστερεώθη, καὶ ἐν τῷ προτέρᾳ ὑγείᾳ ὁ μηρὸς αὐτοῦ ἀπεκατέστη· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκ τοῦ κραββάτου ἀναστάς, καὶ τῷ ἵππῳ αὐτοῦ ἐπιβάς, ἐν τῷ ὅδῳ ἡ ἥρξατο ἐπορεύθη, ὡς ὅτε διαδέ μιαν βλάβην ἐπ τῷ σώματι αὐτοῦ ἦν ὑπομείνας. Γέργονε δὲ τοῦτο, ἵνα τοὺς παιδίας οὗσπερ μετὰ τιμήματος τῷ ἀγίῳ ἀνδρὶ Φορτουνάτῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀποδοῦναι οὐχ ἥθελε, κολάσσῃ ὑποκείμενος, δῶρον αὐτούς δὲ ἀποστέψη. Τῆς διηγήσεως δὲ ταύτης πληρωθείσης, ἥθελεν ἀκριτὸν ὁ γέρων καὶ ἄλλα τινὰ περὶ αὐτοῦ μοι διηγήσασθαι. Ἀλλὰ διὰ τὸ πολλοὺς παρείναι τοὺς παρ' ἡμῶν νουθετεῖσθαι ὄφειλοντας, καὶ λοιπὸν σχολὴν ἀγειν μὴ δυνάμενος, λοιπὸν δὲ καὶ τῆς ἡμέρας πρὸς ἐσπέραν ἥδη κλινούστης, πλειόν τι περὶ τῶν ἔργων τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς Φορτουνάτου ἀκούσαι με οὐκ ήττοντο.

Ἐν δὲ ἀλλή ἡμέρᾳ ὁ αὐτὸς γέρων πρᾶγμα περὶ αὐτοῦ μᾶλλον θαυμασιώτερον διηγήσατο, λέγων· Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Τουδέρεως πόλει, ἀνὴρ τις Μάρκολλος ^κ τοῦνομα σεμνῶς πολιτευόμενος, ἄμα δυσὶν αὐτοῦ ἀδελφαῖς καταικάνων,

^a MSS., ἀποδοῦναι. λυπηθεὶς ὁ ἐπίσκοπος εἶπε πίστευσον οἶδα σὺ συμφέρειν σοι.

^b Idem, ἐπιβάσας μετὰ.

^c MSS., Τὸ μήρον... ἔκλασθη.

^d Colb., κατηράσω μοι.

^e Uterque Ms., ἀπέγγειλς παρευθὺς οὖν ὃ.

^f Reg., ἐπορεύθη τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ὡς

^g Colb., una voce, οὐδέμιαν.

^h Uterque, ὑπόστρεψη.

ⁱ Reg., τὸν ἡμέραν... κλινούσαν. Ita eliam Colb. hoc solo discrimine quod habet, ἐπικλίνουσαν.

^j MSS., εὐκαίρωσαν.

^k Idem, ὄνειραται.

A eosdem pueros de quibus agebatur, equis superimpositos cum 200 suis hominibus præmisit. Ipse vero statim ascendens equum subsecutus est. Cumque in eadem civitate ante beati Petri apostoli ecclesiam venisset,¹ equo ejus pes lapsus est; qui cum eo corruit, et ejus coxa mox fracta est, ita ut in duabus partibus esset divisum. Tunc levatus in manibus, reductus est ad hospitium. Qui festinus misit, et pueros quos præmiserat reduxit, et viro venerabili Fortunato mandavit, dicens: Rogo te, Pater, mitte ad me diaconum tuum. Cujus diaconus dum ad jacente venisset, pueros quos redditum se episcopo omnino negaverat, ad medium deduxit, eosque diacono illius reddidit, dicens: Vade, et dic domino meo episcopo: Quia maledixisti mihi, ecce percussus sum; sed pueros quos quæsisti, recipe, et pro me, rogo, intercede. Suscepitos itaque puerulos diaconus ad episcopum reduxit, ^m cui benedictam aquam venerabilis Fortunatus statim dedit, dicens: Vade citius, et eain super jacentis corpus projice. Perrexit itaque diaconus, atque ad Gothum intrgressus, benedictam aquam super membra illius aspersit. Res mira et vehementer stupenda! mox ut aqua benedicta Gotbi coxam contigit, ita omnis fractura solidata est, et saluti pristinæ coxa restituta, ut hora eadem de lecto surgeret, et ascenso equo ita coeptum iter ageret, ac si nullam umquam læsionem corporis pertulisset. Factumque est ut qui sancto viro Fortunato pueros cum pretio reddere obedientiæ subjectus noluit, eos sine pretio pona subactus ⁿ daret. His igitur expletis studebat adhuc senex de eo et alia narrare. Sed quia nonnulli aderant ad quos exhortandos occupabat, jamque diei tardior hora incubuerat, venerabilis Fortunatus facta diu mihi audire non licuit, quæ audire, si liceat, semper volo.

C ^D Sed die alia idem senex rem de illo magis adhuc mirabilem narravit, dicens: In eadem Tudertina urbe Marcellus quidam, bonus actionis vir, cum duabus sororibus suis habitabat: qui eveniente molestia

¹ Ita MSS. Quod emendantes Editores mutaverunt in, equi ejus.

^m Aquæ bened. usum, et ex usu miraculum, vide apud Epiphani., in hær. 50 Eblonit., n. 12, et apud Photium, cod. 96, ubi refertur Euclie cuiusdam filium ab Chrysostomo aquæ bened. aspersione a morbo desperatissimo fuisse liberatum. Vide eliam Hist. Tripart. l. ix, ubi ex Theodorito refertur, Marcellum Apameæ episc. iussisse aquam bened. aspergi. Quod autem suisset factum, dæmon effugit, non serena aquæ virtutem.

ⁿ Gussanv., renitentibus aliis tum excusis, tum manu exaratis, coactus donavit.

corporis, ^a ipso sacratissimo vesperascente jam Sab-
bato paschali, defunctus est. Cujus corpus cum lon-
gins esset efferendum, die eodem sepeliri non potuit.
Gumque mora esset temporis ad explendum debitum
sepulturæ, sorores ejus, morte ejus afflictæ, cucur-
rerunt flentes ad venerabilem virum Fortunatum,
eique magnis vocibus clamare coeperunt: Scimus
quia apostolorum vitam tenes, leprosos mundas, cæ-
cos illuminas, veni, et resuscita mortuum nostrum.
Qui mox ut cognovit earum fratrem defunctum, flere
ipse etiam de morte ejus coepit, eisque respondit,
dicens: **201** Recedite, et hæc dicere nolite, quia
Iussio omnipotentis Dei est, cui contraire nullus ho-
minum potest. Illis itaque discedentibus, tristis ex
morte ejus mansit episcopus. Subsequente autem die
Dominico ante exsurgentis lucis crepusculum, vocatis
duobus diaconibus suis, perrexit ad domum defuncti;
accedensque ad locum ubi corpus jacebat exanimé,
ibi se in orationem dedit. Expleta autem prece sur-
rexit, et juxta corpus defuncti sedit; non autem
grandi voce defunctum per nomen vocavit, dicens:
Frater Marcellus. Ille autem, ac si leviter dormiens,
ad vicinam vocem ^b quamvis modicam fuisse excitatus,
statim oculos aperuit, atque ad episcopum
respiciens, dixit: O quid fecisti? o quid fecisti? Cui
episcopus respondit, dicens: Quid feci? At ille: Duo
hesterno die venerunt, qui me ejientes ex corpore
in bonum locum duxerunt, hodie autem unus missus
est qui dixit: Reducite eum, quia Fortunatus episco-
pus in domum ejus venit. Quibus verbis expletis,
mox ex infirmitate convaluit, et in hac vita diutius
mansit. Nec tamen credendum est quia locum quem
accepterat perdidit, quia dubium non est quod inter-
cessoris sui precibus potuit post mortem melius vi-
vere, qui et ante mortem studuit omnipotenti Deo
placere. Sed cur multa de ejus vita dicimus, cum
nunc usque ad corpus illius tot virtutum documenta
teneamus? Dæmoniacos quippe absolvere, ægros cu-
rare quoties ex fide petitur, ut vivus consueverat hoc
indesinenter facere, et apud mortua sua ossa perse-
verat. Sed libet, Petre, adhuc ad Valerias provincias
partes narrationis meæ verba reducere, de quibus me
eximia valde miracula ex ore venerabilis Fortunati,
eujus longe superius memoriam feci (Scilicet initio
cap. 4), contigit audisse. Qui crebro ad me nunc
usque veniens, dum facia mibi veterum narrat, nova
refectione me satiat.

θαυμάτων ἐπεκτείνεται. Δαιμονιοῦντας γάρ ἐκ τῆς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων δουλεῖας θευρεῖσθαι. Καθάπερ γάρ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ περὶ ὧν ἀκόνιας τῶντο ποιεῖν ἔθος εἶχε, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν μετάστασιν, τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ χάριτι, ἐν τῷ τιμών αὐτοῦ σώματι τὰ αὐτὰ ἐπιτελοῦνται. Ἡδέως δὲ τάλιν, Πέτρε, ^c περὶ τῶν μερῶν τῆς Βαλερίας χώρας τὴν τοῦ λόγου δεήγησον ἐπανύιον, περὶ ὧν μάγιστρα θαυμάτια συνέβη με ἀκούσαι ἐκ στόματος Φορτουνάτου τοῦ ἀνωτέρω παρ'
ἡμῶν μημονευθέντος, ὅστις μάζη τοῦ παρόντος συχνότερον πρός με ^d παραβάλλει εἰωθεῖ καὶ τὰς τῶν ἀρχαίων ἀνδρῶν ἀρετὰς μοι διηγούμενος, νεκρᾶς εὐφροσύνης με πληροῖ.

^a German., Longip. et secundus Theod., ipso sa-
cratissimo vespero ascende jam Sabbato paschi.

^b German. et plerique Norm., quamvis modica suis-
set excitatus.

^c Uterque Ms., τὸ βλέπεται.

^d Miss., καὶ τοιαῦτα.

^e Reg., καὶ τοῦ θεοῦ διομένος. πρὸ τοῦ.

A ἀσθενεῖα σωματικὴ περιέπεσε. Καὶ ἐν αὐτῷ τῇ ἑσπέρᾳ τοῦ ἡγίου Σαββάτου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιφασκούσης, τέλει τοῦ βίου ἐχρή-
στο. Ἐν μήκος δὲ τοῦ τόπου ὅντος, ἀν̄ ὡ τὸ σῶμα τα-
φῆναι ἥμελλεν τῇ αὐτῇ τοῦ ἡγίου Σαββάτου ἐσπέρᾳ, τοῦτο θάψαι οὐκ ἡδυνήθησαν. Βραδύτητος οὖν γενομένης τοῦ κηδευθῆναι αὐτὸν, οἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ θανά-
του αὐτοῦ θιλόμεναι, πρὸς τὸν σεβάσμον ἄνδρα Φορ-
τουνάτου τὸν ἐπίσκοπον κλαίουσαι, ἔδραμον, καὶ τοῖς τούτου ποσὶ μετὰ στεναγμοῦ καὶ δακρύων προσκυλιν-
δούμεναι, ἐλέγον· Οἴδαμεν, τίμε πάτερ, ὅτι τοῖς τῶν
Ἀποστόλων Ἱχνεσιν ἔχακολυθῶν, πάντα ὅσα τὸν Θεὸν
αἰτεῖς, λαμβάνεις· λεπροὺς γάρ καθαρίζεις, καὶ τοῖς
τυφλοῖς ^f τὸ βλέμμα χαρίζῃ ἀλλὰ οὐν καὶ τὸν ἀρτίως
τελευτήσαντα ἡμῶν ἀδελφὸν ἀνάστησον. Ἀκούσας δὲ ὁ
B ἐπίσκοπος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πάντα λυπηθεὶς,
κλαίειν ἥρξατο, πρὸς δὲ ταῦτα ἀποκριθεὶς, **202** εἶ-
πεν· Ἀποστῆτε ἀπ' ἐμοῦ, ^g καὶ ταῦτα λέγετο μὴ θελή-
σητε. Τῇ τοῦ παντοδυνάμου γάρ Θεοῦ κελεύσει ἡ τούτου
τελείωσις γέγονε, καὶ ὅπερ αἰτεῖσθε τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνει
δύναμιν. Ἰποχωρησάντων δὲ αὐτῶν μετὰ λύπης, ἔμεινεν
τῇ ἑσπέρᾳ ὁ ἐπίσκοπος. ^h Πρὸ τοῦ δὲ ἡμέραν τοῦ ἀρίου
πάσχα διαυγῆσαι, ὑπὸ τὸν ὄρθρον, καλέσας δύο διακό-
νους αὐτοῦ, εἰς τὸν οἶκον τοῦ τεθνεῶτος σὺν αὐτοῖς ἀπῆλθε. Προσελθὼν δὲ τῷ τόπῳ ἐν φόρμῃ σῶμα ἔψυχον ἔκειτο,
ἐκεὶ οὖτον εἰς εὐχὴν δέδωκε. Πληρώσαντος δὲ αὐτοῦ τὴν
εὐχὴν, ἀνέστη, καὶ πλησίον τοῦ τεθνεῶτος ἔκαθίσθη.
ⁱ Σεμνῇ δὲ τῇ φωνῇ τούτων δέξι ὄντος ἀκάλεσε, λέγων·
Ἄδελφε Μάρκελλε. Τῆς δέ φωνῆς ταῦτα ὁ νευηκός ἀκού-
σας, ὡς ὅτι ἐλαφρῷ ὑπνῷ ἐκάθευδεν ἔξυπνοιςθείς, καὶ
τούς ὄφθαλμούς ἀναψάκει, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἀτενίσας,
εἶπεν· Τί εἰς ἐποίησας; Πρὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀπεκρίθη, λέ-
γων· Τί ἐποίησα; Αὐτὸς δὲ εἶπε· Τῇ χθές ἡμέρᾳ, θύ-
τιν τινὸς ὑπός με, οἵ τινες ἐκ τοῦ σώματος τούτου με
ἔσχαγγόντες, εἰς τόπον πάντα καλὸν με ἀπῆγαγον. Σήμερον δὲ εἰς ἀποσταλεῖς, εἶπεν· Ἀποστρίψατε αὐτὸν, ὅτι
Φορτουνάτος ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἥλθε. Τῶν
δὲ ἥρηκτων τούτων πληρωθέντων, παρευθὺν καὶ ἐκ τῆς
νόσου ἐνίσχυσε, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἐτη ^k πλείω διέ-
μενε. Πιστεύομεν δὲ ὅτι οὐδὲ τόπον διέλαβεν ^l ἀπώ-
C λεσε καὶ διεταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ ἔστι. Τοῦ γάρ εὐχο-
μένου ὑπέρ αὐτοῦ ταῖς πρεσβύτεροις, ἡδυνήθη μᾶλλον μετὰ
τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν βελτιονὶς ζῆσαι. Οστις καὶ
πρὸ θυνάτου ἡγωνίστατο τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ εὐαρε-
στῆσαι. Τί δὲ πολλά περὶ τῆς τοῦ μακαρίου τούτου Φορ-
τουνάτου πολετίες λέγομεν; Μέχρε γάρ καὶ τοῦ παρόν-
τος, ἐν φόρμῃ τίμου αὐτοῦ σῶμα κατάκειται, πλῆθος

^f Reg. μικρᾶ δὲ τῇ φωνῇ τὸν αὐτὸν.

^g His verbis absolvitur caput hoc in Colb.

^h Reg., ἵπι πλεῖ.

ⁱ Idem, ἀπάλεσε. (Sic.)

^j Idem, ἐν ὡ τόπῳ. Et paulo post δαιμονιῶντας.

^k Reg., περὶ τῶν μερῶν. (Sic.)

^l Reg., παραγίνεσθαι.

ΛΕΦΑΔ. ΙΑ'.

Περὶ Μαρτυρίου μοναχοῦ χώρας τῆς Βαλερίας.

Οὗτος τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ἐν αὐτῇ τῆς Βαλερίας χώρᾳ, ἀνήρ τις ὑπῆρχεν ὄνόματι Μαρτύριος πάντα σκουδίως τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ δούλευών, ὃστις διὰ τῶν ἔργων τῶν πολεμεῖσαν φωνερά ἀπέδειξεν. Ἐν μιᾷ γάρ τῶν ἡμερῶν, ^δ οἱ ὑπὸ αὐτὸν ἀδελφοί, ὑποσπόδιοι ἄρτον πεποιήκασι, καὶ τὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ τύπον ἐν αὐτῷ ποιῆσαι ἐλθάργισκον, καθὼς ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ἔθος ὑπάρχει τοὺς ἄρτους σφραγίζειν ὥστε διὰ τετάρτων μεριδῶν τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον θεωρεῖσθαι. Οἱ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος Μαρτύριος ^ε ἱερίστας, τύτων πρὸς ἐκευτοὺς ἀφγουμένων, ἐπίγνωσιν εἶναι τὸν ἄρτον ἐσφραγισμένον. Ἡδη δὲ λοιπὸν ἐν τῇ ἀνθρακὶ ὑπὸ ^δ 203 τῆς στάκτης ὁ αὐτὸς ἄρτος ἐκαλύπτετο πρὸς οὓς εἶπεν. Διὰ τί αὐτὸν, ἀδελφοί, οὐκ ἐσφραγίσατε; τοῦτο δὲ εἰπών, τὴν χεῖρα αὐτοῦ πλησίον τοῦ πυρὸς ^ε προσενεγκών, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, παραχρῆμα τοιοῦτον ψόφου ἄρτος ἐν τῷ πυρὶ πεποίκην, ὥστε νομίζειν ὅτι χύτρα μεγάλη συνετρίψῃ. Μετὰ δὲ τὸ ὀπτηθῆναι τὸν ἄρτον, καὶ ἐν τοῦ πυρὸς ἐξελθεῖν, ἐσφραγισμένος τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ εὑρθη, ὅτινι χείρ οὐχ ἦψατο, ἀλλ' ἡ πίστις τοῦτο πεποίκην.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ Σευῆρου πρεσβυτέρου τῆς αὐτῆς χώρας.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς τῆς Τουθέρεως πόλεως μέρεσι, μεταξὺ δύο ὄρέων ἐν κοιλάδι τινὶ, ἐπιχωρίως Ἰντερορίνα ὄνομαζομένη, ἐκκλησία τῆς θεσποίνης ἡμῶν τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ αἱ τοῦ παρθένου Μαρίας ὑπάρχει. Ἀνήρ δὲ τις Σευῆρος ὄνόματι ^ε πάνω θαυμασίας διαγωγῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ἵεριν ὑπῆρχεν, οἰκοδεσπότης δέ τις ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐλθὼν, ἐν συντόμῳ πρὸς τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον ἀποστεῖλας ἐδυσώπει, ἵνα μετὰ πεποιθῆς πρὸς αὐτὸν παραγίνηται, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβείαν ποιήσῃ, ὅπως δὲ ἐξομολογίσεως καὶ μετανοίας τὰ πεπραγμένα αὐτῷ ἀμαρτήματα λύσην λάβωσι, πρὶν ἡ καὶ τοῦ σώματος τούτου ἐξελθεῖ. Συνέβη δὲ κατὰ συγκυρίαν τὸν αὐτὸν ἐν πρεσβύτερον, εἰς τὸ τὸν ἀμπελὸν ἀλαδεῦσαι, εἶναι ἐπάσχολον, καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλθοῦσιν, εἶπεν· ὜μητος προλάβετε, καὶ ἴδον κάγκω καταλαμβάνω ὑμᾶς. Θεωρίσας δὲ, ὅτι ὀλίγον ἦν ἐναπομεῖνας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, συνεῖδε μικρὸν προσκαρτερῆσαι, ὅπως πληρώσῃ αὐτό. Τοῦτο δὲ τελειώσας, ἥρξατο πρὸς τὸν αὐτοῦ πορεύεσθαι. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπάντησαν αὐτῷ ἐν τῇ ὁδῷ οἱ καὶ τὸ πρὶν πρὸς αὐτὸν ἐλθόντες, λέγοντες· Διὰ τί, πάτερ, ἐβράδυνας; μηκέτι οὖν κοπωθῆς.

^ε Ιδει, οὐτως.. διηγεῖτο μοι ὅτι. Ita quoque Colb., omisso moio.

^δ Colb., οἱ αὐτοῦ ἀδελφοί.

^ε Colb., επιστέλλει καὶ τοῦτο πρὸς ἐκευτοὺς ἀφγουμένους νοήσας.

^ε Reg., τῆς σποδοῦ. Colb. τῆς τάκτου.

^ε Colb., πυρὸς προσεγγίσας τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ. Reg., προπενεγκές τὸν τύπον.

^ε Reg., πάνω θαυμαστὸς τῇ πολεμεῖ. Colb., πάνω θαυμαστὸς καὶ θαυμασίας.

^ε Reg., πρεσβύτερον εἶναι εἰς τὸ τὸν ἀμπελὸν ἀλαδεῦσαι, καὶ τοῖς.

^ε Alius est a Martyrio qui laudatur in hom. 39 in Evang. Hic enim Valerīæ, ille Lycaonie monachus fuit. In illis distinguendis hallucinatus est Guilmundus, lib. II de Eucharistia. Prioris nomen Martyrologio inseritur die 23 Jan.

^ε Ita Reg., German., duo alii Sangerm., Norm., etc. In Editis, signo signari solent.

^ε Hinc Suidæ, κοδρετης ἄρτος, panis quadratus qua-

CAPUT XI.

De Martyrio monacho provinciae Valerias.

Quidam namque in eadem provincia, ^ε Martyrius nomine (Martyrol., 23 Jan.), devotus valde omnipotentis Dei famulus existit, qui hoc de virtutis sue testimonio signum dedit. Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eisque obliti essent crucis signum imprimerere, sicut in hac provincia crudi panes ^ε ligno signari solent, ut per quadras quatuor paruti videantur, idem Dei famulus adfuit, eisque referentibus signatum non fuisse cognovit. Cumquaque jam panis ille pruni 204 esset ei cineribus cooperitus, dixit: Quare hunc minime signasti? Qui hoc dicens, signum crucis digito contra prunas fecit. Quo signante protinus immensum crepitum panis dedit, ac si ingens in ignibus ella crepuisset. B Qui dum coctus postmodum fuisse ab igne subtractus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit.

CAPUT XII.

De Severo presbytero ejusdem provinciae.

In eo etiam loco Interorina vallis dicitur, quae a multis verbo rusticō Interocrina nominatur, in qua erat quidam vir vita valde admirabilis, nomine Severus, Ecclesiae beatae Mariæ Dei genitricis semper virginis ^ε sacerdos (Martyrol., 15 Feb.). Hunc cum quidam paternostrias ad extrellum venisset diem, missis concite nuntiis, rogavit ut ad se quantocias veniret, suisque orationibus pro peccatis ejus intercederet, ut, acta de malis suis penitentia, solutas culpa ex corpore exiret. Qui videlicet sacerdos inopinata contigit ut ad putandam vineam esset occupatus, atque ad se venientibus diceret: Antecedite, ecce ego vos subsequor. Cumque videret sibi in eodem opere parum aliquid superesse, paululum moram fecit, ut opus quod minimum restabat expletet, quo expleto, cœpit ad ægrum pergere. Eunti vero in itinere occurrentes hi qui prius venerant, obviam facili sunt, dicentes: Pater, quare tardasti? Noli fatigari, quia iam defunctus est. Quao audito, ille contremuit, magnisque vocibus se interfectorum illius clamare cœpit. Flens itaque pervenit ad corpus detinutum in partes dividendum. Quadra itaque est frustum panis. Hinc Juven., satyr. 5:

Ut bona summa putes aliena vivere quadra.

Et Horat., l. I, epist. 17:

Et mihi dividua findetur manere quadra.

In Moreto etiam Virgilii nomine vulgato:

Format opus palmisque suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discriminis quadris.

Etsi ad commodiorem panis divisionem, hæc figura crucis imprimeretur pani; non nihil tamen religionis in signando crucis charactere accedebat. Sic panis trisidis aliquando coquebatur, ut Trinitatem adumbraret. Hinc sanctus Paulinus, epist. 3, ad Altypium, in fine: Panem unum sanctissimi tuæ unitatis gratia misimus, in quo etiam Trinitatis soliditas continetur.

^ε Sacerdos hic simplicem prebyterum significat, cum pro episcopo accipi solet in antiquioribus et hujus ævi scriptoribus.

functi, seque coram lecto illius cum lacrymis & in terram dedit. Cumque vehementer fleret, in terram caput tunderet, seque reum mortis illius clamaret, repente is qui defunctus fuerat animam recepit. Quod dum multi qui circumstabant aspicerent, admirationis vocibus emissis, cœperunt amplius flere præ gaudio. Cumque eum requirent ubi fuerit, vel quomodo rediisset, ait : Tetri valde erant homines qui me ducebant, ex quorum ore et naribus ignis exhibat, quem tolerare non poterau. Cumque per obscura loca me ducerent, subito pulchrae visionis & juvenis cum aliis nobis euntibus obviam factus est, qui me trahentibus dixit : Reducite illum, quia Severus presbyter plangit, ejus enim lacrymis Dominus eum donavit. Qui scilicet Severus protinus de terra surrexit, eique pœnitentiam agenti opem suæ intercessionis præbuit. Et dum per dies septem de perpetratis culpis pœnitentiam æger redivivus ageret, octava die lætus de corpore exiit. Perpende, Patre, quæso, hunc de quo loquimur Severum, quam dilectum Dominus attendit, quem contristari nec ad modicum pertulit.

αύτοῦ εὐχῆς μαστιὸν τὸν ἀφερτιὸν ὁ θεοθενὰς κομισάμε
ποιόνκε, περὶ τῶν αὐτῶν πεπραγμένων μετάνοιαν ἄγων. Ἐ
στι. Κατανόησον οὖν ἐν ποίᾳ ἀγαπήσει ὁ κύριος Σευηρού
ἡμεσήσετο.

Petr. Admiranda sunt valde hæc, quæ me **205** invenio nunc usque latuisse. Sed quid esse dicimus quod modo tales viri nequeant inveniri

GRUCOR. Ego, Petre, multos tales in hoc saeculo nec modo deesse existim: neque enim si talia signa non faciunt, ideo tales non sunt. Vitæ namque vera estimatio in virtute est operum, non in ostensione signorum. Nam sunt plerique, qui eti signa non faciunt, signa tamen facientibus dispares non sunt.

PETA. Uncle mibi, rogo, ostendi potest, quod sint
quidam qui signa non faciunt, et tamen signa facien-
tibus dissimiles non sunt?

Gregor. Numquidnam nescis quoniam Paulus apostolus Petri apostolorum primo in principatu apostolico frater est?

Petr. Scio plane, nec dubium est quia etsi minus omnium apostolorum, plus tamen omnibus laboravit.

(*I Cor. 15.*) GREGOR. Quod bene ipse reminisceris, Petrus c super mare pedibus ambulavit (*Math. 14.*), Paulus in mari naufragium pertulit (*II Cor. 11.*) : d et in uno eodemque elemento ibi Paulus ire cum navi non potuit, ubi Petrus pedibus iter fecit. Aperte igit-

Α ἐκεῖνος γάρ οὐτελεύτησεν. Τοῦτο δὲ ὁ πρεσβύτερος ἀκούσας, καὶ σύντρομος γενόμενος, ἥρετο ^{οὐ} ὀδύρεσθαι, καὶ μεγάλη τῇ φωνῇ φονευτῶν ἑαυτὸν τούτου καλέειν. Εἰλίων τοίνυν κατέβαντος ἐν διὰ τὸ σῆμα τοῦ τελευτήσαντος ἔκειτο, καὶ ἑαυτὸν ἐμπροσθεν τοῦ κραβάτου αὐτοῦ ^{εἰς} γῆν ἐρήμει, τούτου δὲ σφοδρῶς κλαίοντος, καὶ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν γῆν προσαράσσοντος, καὶ ἵσταντον αἴτων τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔναν λέγοντος, ἄρτῳ δὲ τελευτῆσκος τὴν φυχὴν ^{εἰς} ἀνθίσει. Τοῦτο δὲ οἱ περιεστῶτες θεασάμενοι, καὶ σρόδρος ἐπὶ τῷ θαύματι ἐπιλαγόντες, ἥρετον ἐπὶ πλεῖστον ἀπὸ χαρᾶς κλαίειν, καὶ τούτον ἐπερωτᾶν, τὸ ποῦ ἦν καὶ πῶς ὑπέστρεψεν; Αὐτὸς δὲ ἀποκρίθεις εἶπεν· "Ἄνθρες τενές σοδαροὶ σφόδρα ἡσαν, οἱ τενές με παρέλαβον, ὃν ἐκ τοῦ στόματος καὶ τὸν ἡνίον πῦρ ἔκρηχεν, ὅπερ ὑπορέρειν οὐκ ἀδύναμην. Ἐν δοσῷ δὲ διὰ σκοτεινῶν τόπων με περηῆγον, ἀφνω νεανίσκος πάνυ εὔοπτος, μετὰ καὶ ἔτερων ἐν ^{οὐ} ἀπαντήσεις ήμεν γέγονε, καὶ πρὸς τοὺς σύροντάς με εἶπεν· 'Ιπεστρέψατε αὐτὸν, ὅτι Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος κλαίει περὶ αὐτοῦ. Τοῖς γάρ ἐκίνον δάκρυσιν ὁ κύρος αὐτὸν ἐδωρήσατο. Οὐ δὲ αὐτὸς Σευῆρος ὁ πρεσβύτερος, ἐπὶ τῆς γῆς ἀνακτᾶς, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστῆσας, τοῖς περὶ μετανοίας λόγοις τούτον νοιβετῆσας, καὶ διὰ τῆς νοοῦς, ἐβδόμην ἡμέραν ἐν τῇ ζωῇ ταῦτη ὑπεστρέψας πειτῇ δὲ ὅγδον ἡμέρας εὐφρατινόμενος, πρὸς κύριον ἐξεδημπτὸν πρεσβύτερον εἶχεν, ὃν οὐδὲ πρὸς ὡραν θιεῖναι

ΠΕΤΡ. "Οντως θαυμαστά είσι σφρόδρα, ἀπερ μέχρι του **206** παρότοι τὴν ἐμήν διελθόντεν εἴποντο" τι δὲ τούτῳ είναι λέγομεν, ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες ἀρτίας εὑρεθῆναι οὐδὲν δύκουνται.

ΓΡΗΓ. Ἐγώ, Πέτρε, πολλούς τοιούτους ἄνδρας καὶ νῦν
δὲ τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰναι σούχ ἀπίστῳ^ν οὐδὲ γάρ ἐκαὶ ση-
μεῖα τοιοῦτα οὐ ποιοῦσι νῦν, ^ι οὐ παρὰ τούτου μηδὲ εἰναι
αὐτούς τοιούτους ἀπίστημάστεται. Πολιτείας οὖν ἀνθέουν
διηγηνωσις ἐν τῇ τῶν ἔργων ὑπάρχει δυνάμει, καὶ οὐχὶ ἐν
τῇ τῶν σημείων ἐπιδιέξει^ν εἰς τὴν γάρ πλείστοι, οἵτες ση-
μεῖα μὲν οὐ ποιοῦσι, τῶν δὲ τὰ σημεῖα ποιούντων ἀνό-
μοις σούχ εἰσι.

ΠΕΤΡ. Πόθεν μα, ταρσακάλ, τούτο ἐπιδεχθῆναι δύνασκι, ὅτι εἰσὶ ταῖς εἰ μὲ ποιῶντες σφρεῖα, καὶ τῶν τὰ σπουδαῖα τακτούντων ἀγόμοιοι εὐκαίστοι;

ΓΡΜΓ. Μά τοι γε οὐ γνώσκεις, ὅτι Παύλος ὁ ἀπόστολος ἀδελφὸς ὑπάρχει ἐν τῷ ἀποστόλῳ Πέτρου ἡ τοῦ κομιστῶν τῶν ἀποστόλων;

ΠΕΤΡ. Ἀσφαλῶς ἀλλά, ^κ καὶ δισταγμὸς ἐν τούτῳ οὐκ
ἔστιν ἀλλὰ οὐν γε, εἰ καὶ μικρότερος πάντων τῶν ἀποστό-
λων ἔστι. ¹ εἰδεις τάκτουν ἔχοταίσες.

ΓΡΗΓ. Καλώς ἐπίστασαι, Πέτρος ἐν τῇ θαλασσῇ τοῖς
D ποσὶ περιπτάγεις, Παῦλος δὲ ἐν τῇ θαλάσσῃ καυγαῖς
περιέπεσεν· ἴδον εἰς ἓν καὶ αὐτὸ τὸ στοιχεῖον, ἐν ᾧ
Παῦλος μετὰ πλοίου πορευθῆναι οὐκ ὑδύνηθ, Πέτρος τοῖς
ποσὶ τὴν ὁδοπορίαν πεποίκη. Φανερὸν οὖν καθέστηκεν,

^a Primus Theod., in terram in orationem dedit.

Compend., juvenis apparuit.

e Plerique miss. in mari, vel in mare ped.

*In Germ. et omnibus Norm. En in uno. In tribus
Songerm. et Regio legitur, ibi Paulus, etc. At in
omnibus Norm., ubi Paulus ire cum navi non potuit,
ibi, etc.*

• Colb., κλαίειν και ὀδύσσεσθαι

¹ MSS., μετὰ δακρύων εἰς τὴν γῆν.

¶ Uterque, ἀπειλαῖς.

b *Iudem, ὑπαντήσει.*

ⁱ Reg. οὐ παρὰ τούτῳ, Colb.

^k *Mas* παὶ πέποικην παὶ διπλωμές

¹ *Bog.* πλεῖσι πέντεν.

ὅτι εἰ καὶ ἐν τῷ θαύματι τῶν ἀμφοτέρων η δύναμις ἀνό-
μοιος γέγονεν, ἀλλ' οὐν ἀμφοτέρων τὸ ἄξιοντα ἐν οὐρανοῖς
δύοισιν ὑπάρχει.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκειν ὁμολογῶ κατὰ πάντα ^a ὅπερ λέγεις·
ἴδου γάρ ἀσφαλῶς ἐπέγνων, ὅτι ὁ βίος καὶ οὐ τὰ σημεῖα
ζητοῦνται· καὶ αὐτὰ γάρ τὰ γινόμενα σημεῖα τοῦ ἔναρ-
του βίου ἀπόδειξιν φέρουσι· δυστωπῶ οὖν, ἐν τοῖς ἀκμά-
τινα ὑπολείπονται, φανερά μοι ταῦτα γενέσθαι ὅπως λε-
μώττοντά με ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ὑποδέιγματι διατρέψῃς.

ΓΡΗΓ. Ἡθελόν σοι εἰς αἶνον καὶ δόξαν τοῦ λυτρωτοῦ
ἡμῶν Θεοῦ, περὶ ἀνδρὸς τίνος εὐλεκτοῦς, οὐδόματι Βενε-
δίκτου, τινὰ διηγήσασθαι· ἀλλ' ὅρῳ τὸν τῆς ἡμέρας και-
ρὸν πρὸς τὴν τούτων διέγυσιν μὴ δυνάμενον ἐπαρκέσαι.
Οὐθὲν λοιπὸν ταῦτα, τοῦ Θεοῦ ἵσχυν παρέχοντος, ἀλλην
ἄρχοντα συντάξεως ^b προβαλλόμενος, μετὰ ἀνέστεως διη-
γοῦμαι.

^a MSS. ἀπερ λέγεις.

^b Colb. προβαλλόμενος μετὰ ανέστεως διηγοῦμαι,
συνεργίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς οὐ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς

A tur constat, quia cum utriusque virtus fuerit dispar
in miraculo, utriusque tamen meritum dispar non
est in celo.

PETR. Placet, fateor, omnino quod dicas: ecce
enim aperte novi, quia vita et non signa querenda
sunt. Sed quoniam ipsa signa quae sunt, bona vita
testimonium ferunt, quæso te adhuc si qua sunt re-
feras, ut esuriente me per exempla bonorum pa-
scas.

GREGOR. Velle tibi in laudibus redemptoris de
viri venerabilis Benedicti miraculis aliqua narrare,
et sed ad hæc explenda hodiernum tempus video non
posse sufficere. Liberius itaque hæc loquemur, si
aliud exordium sumamus.

B

αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἄμαν. Eadem habet Reg., sed
deinit in διηγοῦμαι.

^c Compend., sed ad hæc exempla.

BIBLION ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

LIBER SECUNDUS.

Hie secundus liber, continens Vitam S. Benedicti, ante opera magui monachorum occidentalium sospitatoris, tom.
LXVI. 125

BIBLION ΤΡΙΤΟΝ.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Α'.

• Περὶ Παυλίνου ἐπισκόπου πολεως Νοιλῶν.

278 Εν τῷ προσέχειν με τοῖς γειτνιάζουσιν πατράσι,
καὶ τοῖς τούτων θαύμασι τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβειν, τῶν μηγά-
λων τὰ ἔργα κατελκπον. Τοῦ γάρ Παυλίνου τὸ θαῦμα τοῦ
τῆς ^b Νοιλῶν πλεως ἐπισκόπου, τίνα οὐ καταπλήττει;
Οστις καὶ χρόνι, καὶ τῇ τοῦ θαύματος δυνάμει πάντων
προτερεύει. Τῆς οὖν μηνίμης ^c καταλειφθείστης, ὡς παρὼν
καὶ ὄρμανος νομισθήσεται, τοῖς δὲ προλεχθεῖσιν καὶ
ταῦτα, ὅση δύναμαι συντορίᾳ ἐπισφίγω. Εἴδος γάρ
τοῖς ^d πρεσβύτας ημῶν τῶν παλῶν τὰ ἔργα σπουδαίως
γνωστὰ πανῆσαι τοῖς τῶν δικαίων ^e ἐπόμενοι διηγήμασιν,
όδεν καὶ τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς τὸ φα-
δρὸν ὅνομα ἐδηλοποιεῖην. Τὸ γάρ αὐτοῦ ἔργον θαυμαστὸν,
εἰς οὖν τὰ ἐκείνων οἰκεδομητία ἐμπονήματα ^f ἱεντὸν παρέτεινεν. Οὐθὲν μοι λοιπὸν πᾶσα ἀνάγκη ὑπάρχει περὶ
τῆς μεγίστης αὐτοῦ πολεισίας τοσοῦτον ἀσφαλῶς πιστεύειν, οὐν

C

CAPUT PRIMUM.

De ^c Paulino Nolane urbis episcopo.

277 Dum vicinis valde ^b Patribus intendo, ma-
jorum facta reliqueram, ita ut Paulini miraculum, No-
lanæ urbis episcopi, qui multos quorum memini virtute
et tempore præcessit, memorizæ desuisse videatur.
Sed ad priora nunc redeo, eaque quanta valeo brevi-
tate perstringo. Sicut enim bonorum facta innotescere
citius similibus solent, senioribus nostris per justo-
rum exempla gradientibus prædicti venerabilis viri
celebre nomen innotuit, ejusque opus admirabile ad
eorum se instruenda studia tetendit, quorum ne-
cessesse fuit ⁱ grandavitati tam certo credere, ac si ea
qua dicerent meis oculis vidi sem.

D

Cum sævientium Vandalarum tempore fuisset Italia
in Campaniæ partibus depopulata, multique essent
de hac terra in Africam regionem transducti, vir-

quod multi alii præstiterunt. Nostram de hac con-
troversia mentem aperiuimus in præfatione. Nola
autem urbs est episcopal sub archiep. Neapol. et
colonia Romana salis nota in Campania.

^b Ita MSS. Theod., German., Norm., etc., quibus
consentit Græca translatio. In Editis habes, partiæ,

^c Excusi, gravitati,

^a Præmittitur in Ms. Regio capitum index.

^b Ms., Νοιλῶν.

^c Ms., καταληφθείστης.

^d Ms., πρεσβύτερος.

^e Ms., ἐπόμενοι ὑποδέιγμασιν.

^f Ms., ἐμπνεύσα παρέτεινεν.

^g Hanc historiam de libera sancti Paulini servitute,
amplissima nota, imo dissertatione, resellit Gussanv.

Domini Paulinus cuncta quæ ad episcopii usum habere potuit captivis indigentibusque largitus est. Cumque jam nihil omnino superasset quod potentibus dare potuisse, quodam die quædam vidua advenit, quæ a regis Vandalorum genero suum filium in captivitatem suis ductum perhibuit, atque a viro Dei ejus premium postulavit, si forte illius dominus hoc dignaretur accipere, et hunc concederet ad propria remeare. Sed vir Dei magnopere potenti feminæ quid dare potuisse inquirens, nihil apud se aliud nisi se invenit, potenter feminæ respondit, dicens: Mulier, **280** quod possim dare non habeo, sed memet ipsum tolle, servum me juris tui esse profitere, atque ut filium tuum recipias, me vice illius in servitium trade. Quod illa ex ore tanli viri audiens, irrisione potius ereditum quam compassionem. At ille, ut erat vir eloquentissimus, atque apprime exterioribus quoque studiis eruditus, dubitanti feminæ citius persuasit ut audita crederet, et pro receptione filii sui in servitium episcopum tradere non dubitaret. Perrexere igitur utrique ad Africam. Procedenti autem regis genero, qui ejus filium habebat, vidua rogatura se obtulit, ac prius petuit ut ei filium donare debuisset. Quod cum vir barbarus ^a typho superbis turgidus, gaudio transitoriae prosperitatis inflatus, non solum facere, sed etiam audire despiceret, vidua subiunxit, dicens: Ecce hunc hominem pro eu vicarium præbeo, solummodo pietatem in me exhibe, mibique unicum filium reddo. Cumque ille venusti vultus hominem conspexisset, quam artem nosset inquisivit. Cui vir Dei Paulinus respondit, dicens: Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio. Quod vir ^b gentilis valde libenter accepit, cum in nutriendis oleribus quia peritus esset audivit. Suscepit itaque servum, et roganti viduæ redditum filium. Quo accepto, vidua ab Africana regione discessit. Paulinus vero excolendi horti suscepit curam. Cumque idem regis gener crebro ingredetur hortum, suumque hortulanum quædam requireret, et sapientem valde esse hominem videret, amicos cœpit et familiæres deserere, et sæpius cum suo hortulano colloqui, atque ejus sermonibus delectari. Cui Paulinus quotidie ad ^c mensam odoriferas virentesque herbas deferre consueverat, et accepto pane ad curam horti

^a In Editis, *episcopi*, renitentibus MSS. Angl., Norm., Germ., Theod., etc., Græcoque interprete.
^b Duo Gemet. et Prat., atque a primævo juventutis flore distincte et digne eruditus.

^c MSS. Germ., Norm. et plerique, *typo*. De hac voce vide l. xxiii Moral., n. 25, et l. xxxiii, n. 6.

^d Non quod Idololatriæ deditus esset, gentilis dicitur (erat enim Christianus, etsi Arianus, ut alii Vandali), sed eo sensu quo Romani *gentiles* vocabant barbaros etiam sibi federatos. Vide Cangium in Glossar.

^e Ita MSS., vel *odoratas*, aut, *odoras*. Nusquam autem legimus, *olera* ut in Excusis. Suffragatur hinc lect. Græc. interpres.

^f Editi, διδώσκεται.

^g MS., ὥραστο. ήμέρα μιᾶς.

^h Ρῆξ apud mediaæ æt. Græcos idem est quod βασιλεὺς apud antiquos, id est rex; nomen autem βασιλεὺς

A ὑπ' αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντες, ἐκ τῆς γῆς ταύτας ἐν τῷ χώρᾳ τῆς Ἀφρικῆς ἀπονέθησαν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος πάντα ὅσα εἰς τὴν τοῦ ἐπιστοκίου χρεῖαν εἶχε, τοῖς αἰχμαλώτοις καὶ τοῖς δεομένοις διέμεινεν. Ἐνίκα δὲ λοιπὸν, οὐδὲν αὐτῷ παντάπασιν ὑπελείφθη, ὅπερ τοῖς αἰτοῦσι δουκαὶ ὄφειλοι, ήμέρα τινὶ χήρᾳ τις γυνὴ πρὸς αὐτὸν ὥθε, λέγουσα, τὸν ταύτης υἱὸν παρὰ τοῦ γαμβροῦ τοῦ ἣντιοῦ τῶν Οὐανδάλων ἐν τῇ αἰχμαλωτικῇ ἐπενεχθῆναι, καὶ παρὰ τοῦ ἄνθρωπου τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἤτειτο, ἐὰν καὶ καταξιώσῃ ὁ κύριος αὐτῷ ταύτην λαβῖν, καὶ τούτου παραχωρῆσαι εἰς τὰ ίδια ὑποστρέψαι. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος μετὰ πάσας σπουδῆς καὶ προθυμίας ἐπικεντήσας, ἐὰν τι περιεύρῃ, ὅπερ τῇ αἰτούσῃ γυναικὶ παρασχεῖν ὁ ὄφειλος, οὐδὲν περ ἔστιν ἄλλο τι εἴρεν, εἰ μὴ ἔστιν, καὶ πρὸς αὐτῷ ἀπεκρίθη, λέγων: **279** Γύναι, τί σοι δωρήσασθαι οὐκ ἔχω. Ἐμὲ δὲ ἔστιν δούλον, τοῦ ὑπεξόντεον δίδωμι, καὶ ίνα τὸν υἱὸν ἀπολάβης, ἐμὲ δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς δουλείαν παράδος. Ἐκείνη δὲ ἐκ τοῦ στόματος τοιούτου ἀνδρὸς τοῦτο ἀκούσασα ἐμπαγμὸν μᾶλλον, ὥπερ συμπάθειαν εἴσαι ἐπίστευσεν. Δύτες δὲ λόγος ἀνήρ καὶ ἀγχίσους ὑπάρχων, καὶ τὰ ἔξω φυλοτόνως πεπαιδευμένος, τῇ δισταζούσῃ γυναικὶ ταχίσις παρήνεσεν, ὅπως τὰ λεχθέντα αὐτῷ ἀληθῆ εἴναι πιστεύσῃ, καὶ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἀνέργυσιν, τὸν ἀπίσκοπον εἰς δουλείαν παραδοῦναι μὴ δεειλάσῃ. Ἐπορεύθησαν τοίνυν εἰς Ἀφρικὴν ἀμφότεροι. Προσερχομένου δὲ τοῦ γαμβροῦ τοῦ ἣντιοῦ, ὅστις τὸν υἱὸν αὐτῆς εἴχει, η̄ χήρα προστήθεν αὐτῷ δυστοποῦσα, ὅπως τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀπολάβῃ. Οἱ δὲ βαρβάρος ἐκεῖνος ἀνήρ τῷ τύφῳ τῆς ὑπερηφανείας ὑπεραιρόμενος, καὶ τῇ παρεχομένῃ χαρᾷ τῆς κατευδώσεως φυσιούμενος, οὐ μόνον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀκούσαι ἐδελεῦσατο. Ἡ δὲ χήρα προσέθετο, λέγουσα: Ιδού τὸν ἄνθρωπον τούτον ἀντίσωμον ὑπὲρ αὐτοῦ παρέχω μόνον ποίησον εὐσπλαγχνίαν εἰς ἐμέ, καὶ τὸν μονογενῆ μου υἱὸν ἀπόδος μοι. Εκεῖνος δὲ ἵλαρῶς προσώπῳ τὸν ἄνθρωπον θεασάμενος, ποιοις τέχνην ἐπίστιται ἐπεξίτησεν. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος, ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων: Τέχνην μὲν οὖν τινα οὐκ ἐπίσταμαι, κῆπον δὲ καλῶς ἐπιμελήσασθαι γινώσκω. Τούτο δὲ ὁ ἴθυνκός ἀνήρ ἐκεῖνος ἀκούσας, ηδέως πάντα ἐδίξατο, ὅτι ἐν τῇ τοῦ κῆπου ἐπιμελεῖα ἐμπειρος ὑπῆρχεν. Ἐδίξατο οὖν αὐτὸν δούλον, καὶ τῇ παρακαλούσῃ γυναικὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀποδέδωκεν, ἐν λαθοῦσα ⁱ καὶ ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς χώρας ὑπεχώρησεν. Οἱ δὲ Παυλῖνος τὸν

D solis imperatorib. CP. tribuerunt. Quidam tamen etiam Persarum regibus: alios vero quoscunque ῥῆγες appellabant. Sic Anna Comnena in sua Alexiade Henricum IV imperatorem vocat ῥῆγα τῆς Ἀλεξανδρίας. Notandum vero in Ms. Regio pro ῥῆγος, legi ἀμηρᾶ, quo nomine reges apud Arabes nuncupabantur, etc. GESSANV.— Ex hac voce Arabica idem conjectit, Ms. Regium a quodam Arabe fuisse descriptum. Fortasse etiam ex versione Arabica, de qua in prefatione dictum, hæc vox in Græcam translationem irrepatit. Significat autem Dominum. De ea consule Cangium, tum in gloss. Gr., tum in notis ad Joinvillæum et Cinnamum.

ⁱ Ms., τὸ τίμημα ἤτειτο ὑπὲρ ἀκρρόστων ἐὰν ἔρῃ καὶ θελήσῃς ὁ κύριος αὐτοῦ τὸ λαβεῖν.

^j Ms., ὥριλη.

^k Ms., ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς χώρας.

φροντίδα τῆς τοῦ κήπου ἐπιμελείας ὑπεδίξετο. Ὁ οὖν προδεχθεὶς γαυμήσος τοῦ ῥήγος, συχνοτέρως εἰς τὸν κήπον εἰσέρχεσθαι ἡρέστο, καὶ μετά τοῦ αὐτοῦ κηπουροῦ περὶ ἀποκεκριμένων, πάντας τοὺς οἰκιακούς αὐτοῦ φίλους καταλεῖψας, μετ' αὐτοῦ διηνεκδῆς συνετύχασε, καὶ τοῖς αὐτοῦ κατετρύφει ράμπασιν. Ὁ δέ Παυλῖνος εἰς τὴν τούτου τράπεζαν καθ' ἡμέραν κοδίμεντα καὶ εὔσημα βότανα ἔχορτης, καὶ τὸν ἄρτον πορκέμυνος, εἰς τὴν τοῦ κήπου φροντίδα ὑπέστρεψεν. Ἐν δὲ τοῦτο ἐπὶ πολὺ ἐπράττετο, ὅτι τοὺς ὑμέρας τοῦ κυρίου αὐτοῦ μετ' αὐτῶν συντυχάνετος, πρὸς αὐτὸν ὁ Παυλῖνος ἐν μυστηρίῳ εἶπε· Βλέπε τι πράττειν μέλλεις, καὶ πῶς τὸ ταῦν Οὐανδάλων βασιλεῖον διοικηθῆναι ὁφεῖται προνόσσει. Ἐνταῦθε γάρ δὲ ῥῆξ τρόποις ἀπασιν ἀποθνήσκει. Ὁ δέ τούτο ἀκούσας, ὡς ὑπέρ ἀπαντας ὑπὸ τοῦ ῥήγος ἀγαπώμενος, οὐδαμένος ἕστειλεν· ἀλλ' εἶπε παρὰ τοῦ ἰαυτοῦ κηπουροῦ ἀκήκοις, τούτο διμήνυσεν. Ὁ δέ ρῆξ τούτο ἀκούσας, ἀπεκρίθη λέγων· Βγὼ δέλα θεωρήσαι τὸν ἄνδρα τούτου περὶ οὐ λόγεις. Ὁ δέ τούτου γαμβρὸς, ὁ πρὸς κατίρον οὐλαβεστάτου Παυλίνου διεπέπτει, ἀποκριθεὶς εἶπε· Καδίμεντα δὲ τοῦ κήπου ἐν τῷ ἀριστερῷ μου ἀγαγεῖν εἴλαθεν. Τοῦτα οὖν αὐτὸς εἰς τὴν σὴν τράπεζαν ἐνέγκει ποιήσω, ἵνα γνέσι τις ἔσται ὁ ταῦτά μοι εἰπάν. Ως καὶ γέγονεν. Κινήτα γάρ δὲ ῥῆξ ἐπὶ τὸ ἀριστερόν τοῦ κηπούτου ἀκούσας περισσότερον βότανα, εἰς χλωράκα κοδίμεντα βιστάζειν εἰσῆλθεν. ^b Τοῦτο δὲ ὁ ρῆξ αἰρνεῖς θεωράμενος, ἀτρόμαξε· τὸν δὲ τούτου δεσπότην, διὰ τῆς ἰαυτοῦ θυγατρὸς πλονιούς ἀντοῦ προσκαλεσάμενος, τὸ μυστάριον ὑπὲρ πρότερον ἦν ἀποκρύψας, ἀρπάζειν αὐτῷ, λέγων· Ἀλλοίς ἐστιν ὅπερ ἀκάκουεις. Ἐν τῷ νυκτὶ γάρ ταῦτη ἐν ὁράματι θεωράμενος ἀρχοντας ἦν βίηματος κατ' ἐμοῦ καθεξέμενος, ὃν μεταξὺ καὶ ὁ οὗτος συνεκαθέζετο, καὶ τὸ φλαγέλλον ὑπὲρ ποτὲ ἔλαβον τῷ αὐτῶν κρίσις ἐπήρθη μοι. ²⁸² Ερέταντα οὖν αὐτὸν τὶς ὑπάρχεις ὥρη γάρ τούτου τὸν ἄνδρα τὸν ἐν ^a τοσούτῳ ἀξιώματι ὄντα, λαΐτην, κακῶς φαίνεται, εἴναι οὐχ ὑπολαμβάνων. Τότε ὁ τοῦ ῥήγος γαμβρὸς κατ' ἴδιον Παυλίνον λαβὼν, τὶς ὑπάρχεις, ἐπίζητεται. Πρὸς ἴν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη, λέγων· Δοῦλος σου εἰμι, διν ὑπέρ τοῦ ιεροῦ τῆς χάρες ἀντίσωμον ἔδεξαν. Επεῖνος δὲ πεπονημένως ἀπέκτησε, οὐχὶ τὶ νῦν ἐστιν, ἀλλὰ τὶ ἐν τῷ χώρῳ αὐτοῦ ὑπάρχει. Περὶ τούτου οὖν ἐπὶ πολὺ ^c ἔρευνάστας, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος στεναθεὶς, καὶ τοὺς ὄρχους οὓς αὐτῷ ἀπέγαγε περαθεάντει καὶ δυνάμενος, ἐπίγραπον ἱευτὸν ὑπάρχειν ὀφελόγησε. Τοῦτο δέ ὁ κατέχων αὐτὸν ἀπόσπει, σφόδρα ἐφοβήθη, καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης ^d προσπνέθη ἀντῷ, λέγων· Λίτησαι παρ' ἐμοὶ δὲ θύλεις, ὅπως ἐν τῷ γῇ σου μετὰ μεγίστων δώρων ὑποστρέψης. Πρὸς ἴν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Παυλῖνος ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἐν ἐστιν εὐεργεισῶν δώρων δὲ αἰτοῦμαι. Ὁπερ μοι καὶ παρασχεῖν δύνασαι, ἵνα πάντας τοὺς τῆς πόλεως μου αἰχμαλώτους ἀπαλύσῃς. Παρεισά οὖν ἐν πάσῃ τῇ τῆς Ἀρραπῆς χώρᾳ ἀπεκτηθήσεται, ἐν πλοίοις ἀπάντες μετὰ σιταρχίων ἀναχθήσεται, ὑπὲρ τῆς τοῦ οὐλαβεστάτου ἀνθρώπου Παυλίνου πληροφορίας; συγδοικοροῦντες αὐτῷ ἀπελύθησαν. Όν μετὰ πολλὰς δὲ ὑμέρας καὶ ὁ ταῦν Οὐανδάλων ῥῆξ ἐτ-

A remare. Cumque hoc diutius ageretur, quadam die suo domino secum secretus loquenti ait: Vide quid agas, et Vandalorum regnum qualiter disponi debeat provide, quia rex citius et sub omni celeritate est moriturus. Quod ille audiens, quia ab eodem rege prae ceteris diligebatur, ei minime tacuit, sed quid a suo hortulano, sapienti scilicet viro, agnoverisset indicavit. Quod dum rex audisset, illlico respondit: Ego vellem hunc de quo loqueris hominem videre. Cui gener ejus, venerabilis Paulini temporalis dominus, respondit dicens: Virentes herbas mihi ad prandium deferre consuevit, has itaque huc ad mensam eum deportare facio, ut quis sit qui mihi haec est locutus agnoscas. Factumque est. Et dum rex ad prandendum discubuit, Paulinus ex suo opere ^e odora

B quæque et virentia delaturus advenit. Cumque hunc rex subito conspexisset, intremuit, atque, accersito ejus domino, sibi per filiam propinquum, ei secretum quod prius abseonderat indicavit, dicens: Verum est quod audisti; nam nocte haec in somnio, sedentes in tribunalibus contra me judices vidi, inter quos iste etiam simul sedebat, et flagellum quod aliquando acceperam eorum mihi iudicio tollebatur. ²⁸¹ Sed percunetare quisnam sit; nam ego hunc tanti meritum virum, popularem, ut consulexerit, esse non suspicor. Tunc regis gener secreto Paulinum tuli, et quismam esset inquisivit. Cui vir Domini respondit: Servus tuus sum, quem pro filio viduæ vicarium suscepisti. Cumque instanter ille requireret ut non ^f quid esset, sed quid in terra sua fuisse indicaret, atque hoc ab eo iteratione ^g frequenter inquisitionis exigeret, vir Domini, constrictus magnis conformatiōnibus, jam non valens negare quid esset, episcopum se fuisse testatus est. Quod possessor ejus audiens, valde pertinuit, atque humiliter obtulit, dicens: Per te quod vis, quantum ad terram tuam a me cum magno manere revertaris. Cui vir Domini Paulinus ait: Unum est quod mihi impendere beneficium potes, ut omnes civitatis meæ captivos relaxes. Qui sancti protinus in Africana regione requisiti, cum onustis frumento navibus pro venerandi viri Paulini satisfactione, in ejus comitatū laxati sunt. Post non multos vero dies Vandalorum rex occubuit, et flagellum quod ad suam perniciem, dispensante Deo, pro fideliis disciplina acceperat amisit. Sicque factum est ut omnipotentis

C Dei famulus Paulinus vera prædicaret, et qui se in servitium solum tradiderat, cum multis a servitio ad libertatem rediret, illum videlicet imitatus qui formam servi assumpit, ne nos essemus servi peccati. Cuius sequens vestigia Paulinus, ad tempus voluntarie servus faciens est solus, ut esset postmodum liber cum multis.

^a Ms., τίνων συκοτίσεων συμβαλών σφόδρα.

^b Ms., τοῦτο δὲ θεωράμενος ξύλινης ὁ αἱμηρᾶ ἐτρόμαξεν.

^c Ms., οὗτος καθεξόμενος καὶ τὸ ψραγέλλιον.

^d Ms., ἐν τῇ ταῦτη τάξει ὄντα λαϊκην.

^e Ms., ἐρευνῶντος.

^f Excusi, olera quæque virentia.

^g In Editis, ut non quis esset, sed quis.

¹ Becc. et Pig., frequenti inquisitione. Secundus Gemet., iteratione frequentis et inquisitione.

λιώσιν, καὶ τὸ δὲ φλαγγέλλον ὅπερ εἰς τὴν ἑαυτὸν ἔξολθρωσεν, εἰς δὲ τὸν πιστῶν παύσειν τὸν Θεοῦ παραχωροῦντος ἔκρατες, τοῦτο ἀπεβάλλετο. Οὕτως οὖν γέγονεν, ὥστε ὁ τὸν παντοδύναμον Θεοῦ οἰκότες Παυλῖνος ἀλιθῆ είναι τὰ μελλοντα προείπη, καὶ ὁ ἑαυτὸν μόνον εἰς δουλείαν παραδόντι, μετὰ πάλλων ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ὑποστρέψηρ, ἕκτην μητροπόλεως τὸν τὸν μορφὴν τοῦ δούλου ἀναλαβόντα, ἵνα ἡμέτερος δῶμαν δοῦλος τῆς ἀμαρτίας. Οὗτος τοῖς ἔχοντος ὁ Παύλεος Ἑπικολούθιστες, πρὸς καφρὸν ἢ μόνος ἐκ θελήματος δοῦλος γέγονεν, ὅπως ὑστερουμενά πελλών ἐλεύθερος γένησται.

PETR. Dum me audire contingit quod imitari non possem. PETR. Τοῦ σέφη με συνέδω ἀκοῦσαι ὅπερ μιμησκοῦσει οὐ δύναμαι, δεκρύψαι μᾶλλον τὸδέος ἔχω, ἵππερ τι λαλήσαι.

GREGOR. De cuius etiam morte apud ejus Ecclesiastum scriptum est, quia cum dolore esset lateris tactus, ad extrema perductus est. Dumque ejus omnis domus in sua soliditate persistieret, cubiculum in quo jacebat sacerdos, factio terrae motu, contremulit, omnesque qui illuc aderant nūnco terrore concussit; siue sancta illa anima carna soluta est. Factumque est ut magnus pavor invaderet eos qui Paulini mortem videre potuissent. Sed quia haec, quam superius dixi, Paulini virtus valde est intima, nunc, si placet, ad miracula exteriora veniamus, quae et multis iam nota sunt, et ego tam religiosorum virorum relationē didici, ut de his omnimodo ambigere non possim.

CAPUT II.

De sancto Joanne papa.

Gothoruni tempore, cum Joannes vir beatissimus hujus Romanæ Ecclesiæ pontifex ^b ad Justinum seniorem principem pergeret, 284 in Corinthis partibus advenit, cui necesse fuit ut in itinere ad sedendum equus requiri debuissest. Quod illic quidam vir nobilis audiens, equum, quem pro magna mansuetidine ejus conjux sedere consueverat, ita ei obliuit, ut cum ad loca alia pervenienti aptus equus inventari potuisset, deberet ille quem dederat propter suam conjugem retransmitti. Factumque est, et usque ad certum locum prædictus vir equo eodem subveniente perductus est. Qui mox ut alium reperit, illum quem acceperat retransmisit. Cumque eum prædicti nobilis viri conjux sedere ex more voluissest, ultra non valuit, quia post sessionem tanti pontificis mulierem ferre recusavit. Cœpit namque immenso statu et fremitu, atque incessanti totius corporis motu quasi despicioendo prodere, quia post membra pontificis mulierem ferre non posset. Quod vir ejus prædenter intuitus, hunc ad eundem venerabilem virum protinus retransmisit, magnis precibus petens ut

^a In Edit. Gussanv. præcedunt hæc: Paulini virtus valde est intima. De, etc., quæ nullis in MSS. nobis occurrerunt.

^b Excusi, Justinianum, crasso errore, cui forte locum dedit interpres Graecus, ubi tam in editis quam in manu exaratis Codicibus legitur, 'Ιουστίνιανον. At in omnibus MSS. Latinis, Angl., Norm., Regio, tribus Germ., Compend., habes Justinum. Sane Joannes papa, de quo hic, sub Jnstino rexit Ecclesiam, non sub Justiniano, quo regnare incipiente, jam obierat. Præterea Justinianus tunc minime appellari potuit Senior, cum nullus alias ejusdem nominis adhuc imperasset. Bictus est autem hic Justinus Senior, ad alterius Justini discrimen, qui circa an. 565 imperio pusillus est.

GREGOR. Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἄγιου τούτου ἀνδρὸς ἔγγραφως ἐν τῇ αὐτῷ ἐκκλησίᾳ ἀπόκειται· ὅτι ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ πόνος τῇ πλευρᾷ αὐτοῦ ἦντο, καὶ ἐν τοῖς ἰσχάτοις ἦν, παντὸς δὲ τοῦ οἴκου ἐν τῇ θυσιᾷ στερεότητι μένοντος, τὸ καβούλιον ἐν φασιθεντιών κατέκειτο, σεισμοῦ γεγονότος συνετρόμαξε, καὶ πάντας τοὺς ἔκειτο ὅντας, σφροδροτάτῳ φόβῳ κατέπληξεν. Οὕτω τε ἡ ἀγία ἔκεινη ψυχὴ ἐκ τῶν τοῦ σώματος δεσμῶν ἀπολυθεῖσα, πρὸς κύριον ἐξεδημησεν. Τούτο δὲ γέγονεν, ὅπως μέγιστος φόβος ἐπεισθῇ εἰς τοὺς τὸν θανάτον Παυλίνου θεωρῆσαι δυναθίντας. Ἐπειδὴ γάρ ἡ τούτου δύναμις, ἢν ἀνωτέρω εἴποι, σφρόδρα μεγίστος ὑπῆρχε· νῦν δὲ, ἐὰν ἀρέσῃ, εἰς Β τὰ τῶν ἔξω θαυμάσια ἐλθωμένη, ἀπέρ καὶ πολλοῖς λοιποῖς εἰσιν ἐγγραμμένων μεμάθηκα, ὥστε περὶ τούτων παντας παστιθέξαι οὐ δύναμαι.

ΚΕΦΑΛΑ. Β.

Περὶ Ιωάννου πάπα Τρόμης.

Τῷ καφρῷ τῶν Γότθων, ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ιωάννης, ὁ ταῦτας τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας πατριάρχης, πρὸς Ιουστίνιανον^c τὸν βασιλέα τὸν πάλαι ἀνίβαλεν. 283 Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ μέρη Κορίνθου, χρεια γέγονεν ἵππου πρὸς τὸ δὲ τῇ ὁδῷ τὸν πατριάρχην ἐπιβῆναι. Ἀνήρ δὲ τις εὐγενὴς τοῦτο ἀκούσας, ἵππον διπέρ διὰ^d μεγάλην προστήπτα, ἢ τούτου σύμβιος διαπαντὸς ἐκαθίζεστο, τούτους αὐτῶν προστηγαγεν, ἵνα ἐν ἑτέρῳ ἀπερχομένου αὐτοῦ τόπῳ, καὶ ἵππου προσφόρως εὑρισκομένου, τοῦτον ἀνθυποστρέψῃ διὰ τὸν αὐτοῦ, ὃς εἴρηται, σύζυγον. Γέγονε τούτῳ καὶ μέχρι τοῦ ὁρισθέντος τόπου ὁ προλεχθεὶς ἀγιώτατος ἀνήρ ἐπιβὰς τῷ ἵππῳ ἐπορεύθη. Ἐτερον δὲ ἵππον ἢ εὐρητήρες ἐκεῖνον ἀντέπεμψαν. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος, ἢ τοῦ προλεχθέντος εὐγενεστέτον ἀνδρὸς σύμβιος, τῷ ἵππῳ ἐπιβῆναι θελήσασα, οὐδαμάδς τοῦ λοιποῦ ἀδυνήθη. Μετὰ γάρ τὴν καθίδραν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, γυναῖκα βαστάσαι οὐκ ἀνέσχετο. Ἡρξατο οὖν πλείστως χρεμετισμῷ καὶ φυσήμασι, καὶ δλῷ τῷ σώματι ἀπαντώσας^e καὶ κούμμινος ἀστατεῖς, καὶ ὀσταῖς φθέγγεσθαι, Ὅτι μετὰ τὸν τοῦ πατριάρχου καθέδραν γυναῖκα βαστάσαι οὐκ δύκομαι. Τοῦτο δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς^f σοφῶς πατανόντας,

^a Gilot. et Valie., alius equus potuisset inueniri. Guss., apius equus inveniretur. MSS. Codices magna fide representantur.

^b Ms. φραγγέλλον ὅπερ εἰς τὴν αὐτοῦ.

^c Forsan, μόνον. Ms. tamēs levē Edīlis.

^d Ms., τῆς πλευρᾶς.

^e Hæc omessa illi Editis revocavimus ex Ms. Codice Regio, et superius, col. 279, līu. 35 (nobis col. 219, lin. 8), καθ' ἡμέραν. οἰκεῖ planior sensus efficitur, et Latino textui versio Graeca perfecte respondet.

^f Ms., τὸν πάλαι βασιλέα ἀνέλαβεν.

^g Ms., διὰ πολλῶν πραστητα.

^h Ms., εὐρητῶς ἐκεῖνον ἀντέπεμψε.

ⁱ Ms., κενούμενος ἀστεῖν (forse ἀπτεῖν) καὶ.

^j Ms., σάρψας.

πρὸς τὸν πατριάρχην τὸν ἵππον παρευθύνεις ἀπέστειλε, δύσωπτῶν ἵνα ὅνπερ αὐτὸς καθεσθεῖς, τῷ ίδιῳ αὐτῷ ὅρῳ καθηγίασεν, τοῦτον διαπαντὸς κατέχη. Περὶ τούτου τοῦ ἄγιου ἀνδρὸς καὶ ἔτερον θαῦμα ἐκ τῶν ἡμετέρων πρεσβυτῶν ἀκάκος. "Ἐλεγον γάρ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν πόλην τὴν καλούμενην χρυσίαν, ἀλλόντος αὐτοῦ, τὰ πλήθη τῶν λαῶν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ἥθιον" καὶ ἐνώπιον πάντων τυφλῆ δύσωπούντες αὐτὸν, τὸ φῶς ἀποδέδωκε, τὴν χείρα γάρ αὐτοῦ ἐπιλήσας, ἐκ τῶν ὄφθαλμῶν τὸ σκότος ἐφυγάδευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ἀγαπητοῦ πάπα.

Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον, τοῦ τῶν Γότθων πράγματος κατεπείγοντος, καὶ ὁ μακαριώτατος ἀνὴρ Ἀγαπητὸς ὁ ταῦτης τῆς τῶν Ρωμαίων ἄγιας τοῦ Θεοῦ ἑκκλησίας πατριάρχης γενόμενος, ἢ, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, νυνὶ δουλεύων ἐγώ, πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν βασιλέα ^a ἀνέβαλεν. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς Ἑλλάδος μέρεσιν, ἐν τινὶ ἡμέρᾳ προσπέχθη ἀντῷ ἀνθρώπος χαλὶς καὶ ^b βουδός, πρὸς τὸ λαθῆναι ὑπὸ αὐτοῦ. "Οστις οὗτος οἰονοῦν ἥημα φθέργασθαι ἔθινατο, οὔτε ἐξ τῆς γῆς ποτε ἀναστῆναι. Ήνίκα δὲ τοῦτον ^c διαρρέουντες οἱ πλησίον αὐτοῦ τῷ πατριάρχῃ προσῆγκαν, ὃ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἐπιμελῶς ἐπειζήτησεν, ἐὰν ἔχωσι πίστιν περὶ τῆς αὐτοῦ ἴασεως. Αὐτοὶ δὲ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δύναμει, ὡς ἐκ τῆς ἀρχηγίας Πάτρου τὴν ἀπίδια τῆς τούτου σωτηρίας ἀδραιωμένου ἐστούντος ἔχειν ὡμολόγησαν, τότε παρευθύνει ἐνδιαβέστατος οὗτος ἀνὴρ τῇ εὐχῇ ἐπέκλινε, καὶ τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν ἐπιτελέσας, θυσίαν ἐνώπιον τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ προσήγει. Ταλεσθείσης δὲ τῆς λειτουργίας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθών, τοῦ χαλοῦ τὴν χείρα ἐκράτησε, πάντος τοῦ λαοῦ παρεστηκότος καὶ θεωροῦντος, καὶ τοῦτον εὐθέως ἐκ τῆς γῆς ἐν τῇ ίδιᾳ τῶν ποδῶν στάσσει ἀνέστησε. Ἐκ δὲ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ βαλόν, παραχρῆμα καὶ ἡ πάνω ^d βουδὴ γλώσσα ἀκείνη ἐλύθη, καὶ λαλεῖν ἤρξατο. Θυμάσαντες δὲ πάντες αἱ παρεστῶτες, σὺν τῇ χαρᾷ διακρύνων ἐπληροῦντο, τοὺς δὲ λογισμούς αὐτῶν φόνος κατέσχεν, πατανοῦντές ^e τι Ἀγαπητὸς ἐν τῇ δύναμει τοῦ κυρίου ἐκ τῆς βοηθίας Πάτρου ποιῆσαι ἐδυνάθη.

286 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Δατίου ἐπισκόπου πόλεως ^f Μεδιολάνου.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, Δάτιος ὁ τῆς Μεδιολάνων πόλεως ἐπίσκοπος, διὰ πρᾶγμα τῆς πίστεως ἐν Κωνσταντινούπολεις ἀπήρχετο. Καταλαβόντος δὲ αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, οἷκον εὐρύχωρον εἰς τὸ ἀπληκεῦσαι αὐτὸν ἔζητει, ὅστις πάσσαν τὴν συνοδίαν αὐτοῦ χωρῆσαι δυνάσται. Μὴν εὑρίσκοντος δὲ αὐτοῦ, ἐθεάσατο οἷκον ὑψηλὸν καὶ εὐαρμόστου μεγίθους, καὶ τοῦτον ἐτοιμασθῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ἀπληκεῦσαι προσίταξεν. Οἱ δὲ τούτου τοῦ τόπου πάροικοι ἐλεγον, μὴ δύνασθαι τιναί ἐν αὐτῷ εἰσοικεῖσθαι, διὰ τὸ πολλοῖς λοιπὸν ἔτεσι τὸν διέζηλον αὐτόθι κατοικεῖν, καὶ τούτου χάρεν διάκενον αὐτὸν ἀποκεῖναι. Ὁ δὲ εὐλεβέστατος ἀνὴρ Δάτιος ἀπεκρίθη, λέγων· Μενοῦνγε, διὰ τοῦτο ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ παροικῆσαι ὀφελομέν, διὰ δὲ τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐν

^a Ms., ἀνῆλθεν.

^b Ms., βωδός. Utrumque dicitur, et mutum elinguemque significat. Consule Gloss. Græcum Cangii:

^c Ms., δαρκύσθετε; οἱ προσπάντες αὐτῷ, τῷ πατριάρχῃ.

^d Ms., βωδή.

^e Ms., ὅτι ὁ Ἀγαπητός.

^f Ms., Μεδιολάνου.

^g Bigot, et Becc., ibi occurrit.

A equum ipse possideret, quem juri suo sedendo dedicassem. De quo etiam illud mirabile a nostris senioribus narrari solet, quod in Constantinopolitana urbe ad portam quæ vocatur Aurea, veniens, populorum turbis & sibi occurrentibus, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit, et manu superposita oculorum tenebras fugavit.

CAPUT III.

De sancto Agapito papa.

Post non multum vero temporis, exigente causa Gothorum, vir quoque beatissimus Agapitus hujus sancte Romanæ Ecclesiæ pontifex, cui Deo dispensante deservio, ad Justinianum principem ^b accessit. Cui adhuc pergenti quadam die in Græciarum jam partibus curandus oblatus est mutus et claudus, qui neque illa verba edere, neque ex terra unquam surgere valebat. Cumque hunc propinquai illius flentes obtulissent, vir Domini sollicite requisivit a curationis illius haberent fidem. Cui dum in virtute Dei, ex auctoritate Petri, fixam salutis illius spem habere se dicerent, protinus venerandus vir orationi incubuit, et missarum solemnia exorsus, sacrificium in conspectu Dei omnipotens immolavit. Quo peracto, ab altari exiens, claudi manum tenuit, atque assistente et aspiciente populo, eum mox a terra in propriis gressibus erexit. Cumque ei Dominicum corpus in os mitteret, illa diu mota ad loquendum lingua soluta est. Mirati omnes flere præ gaudio cœperunt, eorumque mentes illico metus et reverentia invasit, cum videlicet cernerent quid Agapitus facere in virtute Domini ex adjutorio Petri potuisset.

C

CAPUT IV.

De ^c Datio Mediolanensi episcopo.

285 Eiusdem quoque principis tempore cum Datius Mediolanensis urbis episcopus causa fidei exactus, ad Constantinopolitanam urbem pergeret, Corinthum devenit. Qui dum largam donum ad hospitandum quereret, quæ comitatum illius totum ferre potuisset, et vix inveniret, asperxit eminus domum congruentis magnitudinis, eamque sibi præparari ad hospitandum jussit. Cumque ejusdem loci incolæ dicerent, in ea hunc manere non posse, quia multis annis hanc diabolus iuhabaret, atque ideo vacua remansisset, vir venerabilis Datius respondit, dicens: Imo ideo hospitari in domo eadem debemus, si hanc spiritus malignus invaserit, et ab ea hominum inhabitationem repulit. In ea igitur i sibi

^b De hac Agapiti ad Justinianum prefectione diximus in Vita Cassiodori, l. II, c. 5, num. 4, in fine, et 5.

^c De Datio quoque dictum in eadem Cassiodori Vita, l. II, c. 5, n. 5, et cap. 7, n. 5.

^d Prat. et secundus Gemell., sibi parari lectum. Consentient Ed. Gilot, et Vatic.

parari præcepit, securusque illam, antiqui hostis certamina toleraturus, intravit. Itaque intempestæ noctis silentio, cum vir Dei quiesceret, antiquus hostis immensis vocibus magnisque clamoribus cœpit imitari rugitus leonum, balatus pecorum, ruditus asinorum, sibilos serpentium, ^a porcorum stridores et soricium. Tunc repente Datius tot bestiarum vocibus excitatus surrexit, vehementer iratus, et contra antiquum hostem magnis cœpit vocibus clamare, dicens: Bene tibi contigit, miser, tu ille es qui dixisti: Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo (*Isai. xiv, 14*); ecce per superbiam tuam porcis et soricibus similis factus es; et qui imitari Deum indigne voluisti, ecce, ut dignus es, bestias imitaris. Ad quam ejus vocem, ut ita dicam, dejectionem suam malignus spiritus erubuit. An non erubuit, qui eamdem domum ad exhibenda monstra quæ consueverat ulterius non intravit? Sieque postmodum fidelium habitaculum facta est, quia dum eam unus veraciter fidelis ingressus est, ab ea protinus mendax spiritus atque infidelis abscessit. Sed oportet jam ut priora faceamus, ad ea quæ diebus nostris sunt gesta veniendum est.

Bι τὸ πνεῦμα τοῦ φεύδοντος καὶ ἀπίστον δὲ αὐτοῦ ἀπέστω. ["]Εἶστι τοίνυν λοιπὸν, ἵνα τὰ ἀρχαῖα παρασιωπήσωμεν

CAPUT V.

De b Sabino Canusina civitatis episcopo.

Quidam enim religiosi viri Apuliæ provinciæ partibus cogniti, hoc quod apud multorum notitiam longe lateque percerebuit, de Sabino Canusinæ urbis episcopo testari solent, quia idem vir longo jana senio oculorum lumen amiserat, ita ut omnimodo nil videret. Quem rex Gothoru[m] Totila prophetæ habere spiritum audiens, minime credidit, sed probare studuit quod audivit. Qui cum in iisdem partibus devenisset, hunc vir Domini ad prandium rogavit. Cumque jam ventum esset ad mensam, rex discubere voluit, sed ad Sabini venerabilis viri dexteram sedit. Cum vero eidem Patri **288** puer ex more poculum vini præberet, rex silenter manum tetendit, calicem abstulit, eumque per se episcopo vice pueri præbuit, ut videret an ^b spiritu providente diserneret quis ei poculum præberet. Tunc vir Dei, accipiens calicem, sed tamen ministrum non videus, dixit: Vivat ipsa manus. De quo verbo rex latratus erubuit, quia quamvis ipse deprehensus fuisset, in viro tamen Dei quod quærebat invenit. Hujus autem venerabilis viri, cum ad exemplum vitæ sequentium in longum senium vita traheretur, ejus archidiaconus ^D ambitione adipiscendi episcopatus accensus, eum extinguere veneno molitus est. Qui cum ^c vini su-

^a Editi, porcorum grunniens, strid, soricium.

^b De Sabino et Canusina civitate, vide I. II, c. 15. Martyrologii inscribitur die Febr. 9.

^c Primus Carnot., spiritu providentia. Alter, providentia. Val. Cl. et primus Theod., spiritu prophe-tice.

^d Duo Carnot., Comp., Val. Cl., Gemet. et allii Normi., cum unius (vel, uni) ex pueris ejus animum corrupisset. Sequimus Germ. et alios Cod., tuni scriptos, tum vulgatos, quibus suffragatur Græc. in-

A αὐτῷ εἰσῆλθε, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων κατοίκησεν δὲ εὐ-
τοῦ ἀπειδίαξεν. Έν αὐτῷ οὖν ετοιμασθῆναι αὐτῷ τὸν πα-
τερμονί ἐκίλευσεν, ὁ ἀμερίμνως ὑποφέρειν τὰ τοῦ ἀρ-
χαίου ἔχθρου παλαίσματα προθυμούμενος· εἰσῆλθε τοί-
νυν ^e καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατέμεινεν. Έν δὲ τῇ νυκτερινῇ ὑσυ-
χίᾳ, ὃν ὅσω ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπός ἀντιτάνετο, ὁ ἀρχέ-
κατος ἔχθρος ἥρετο μημεῖσθαι ἀναρεθμάτος φωναῖς καὶ
μεγίστας κραυγαῖς, βρυγμούς λεόντων, βοὰς προβάτων,
κραυγὰς ὄνταρων, συργυμούς ὄφεων, ^f χοίρων γρυγμούς,
καὶ ποντικῶν κλαγγάς. Ταῖς δὲ φωναῖς τῶν τοσούτων
θηρίων εἴδης δυπνισθεὶς ὁ Δάτιος ἀνέστη, καὶ σφόδρα
θυμωθεὶς κατὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἔχθροῦ, ἥρετο μεγίστη
φωνῇ χράξεν, καὶ λέγεν· Καλῶς σοι συνέένη, ἐλεινέν. Σὺ
γάρ εἰ δὲ εἰπών, Θήσω τὸν θρόνον μου ὑπεράνω τῶν νεφε-
λῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσομαι ὄμοιος τῷ ὑψίστῳ. Ἰδού
B διὰ τὸν ὑπερηράντειάν σου, χοίρων καὶ ποντικῶν ὄμοιος
γέγονες· καὶ ὁ μημεῖσθαι τὸν Θεὸν ἀναξίως θελάστας,
ἴδου ὡς εἰ ἀξίος θηρία μιμήσῃ. Οὐ δὲ πονηρὸς δαιμων
τὴν τούτου φωνὴν, ἵνα οὐτως εἴπω, καὶ τὸν αὐτοῦ ἀπορέα-
γήν αἰσχυνθεὶς, εἰς τὸ οίκον ἱκεῖνον, πρὸς ποιεῖν ἐν-
δείγματα, τοῦ λοιποῦ οὐκ εἰσῆλθεν. Οὔτως οὖν ἐπ' ^g ἐσχά-
του τῶν πιστῶν κατοικητάριον ὁ αὐτὸς οἶκος γέγονεν·
ἡνίκα γάρ εἰς αὐτὸν εἰς ἀληθῶς πιστὸς εἰσῆλθεν, παρεύ-
θεισεν.

ΕΦΔΛ. Ε'.

Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Κανουσίας.

"Ανδρες τινὲς εὐλαβεῖστατοι, καὶ πάνυ σπουδαῖοι, ἐκ
τῶν μερῶν τῆς Ἀπουλίας χώρας ὑπάρχοντες, τοῦτο,
ι ὅπερ παρὰ πολλοῖς διὰ πλάτους ἐν εἰδήσει γέγονε, περὶ^h
Σαβίνου τοῦ τῆς Κανουσίας πόλεως ἐπισκόπου, μαρτυ-
ροῦντες, ἐλεγον, ὅτι ὁ αὐτὸς ἀνήρ τῷ μακρῷ λοιπὸν γῆρα
τὸ τῶν ὄφθαλμῶν φῶς ἀπεβάλετο, ὥστε παντάπατι μηδὲ
C θεωρεῖν. Περὶ τούτου ὁ τῶν Γότθων ῥῆξ Τοτίλας ⁱ προ-
φητείας πνεῦμα ἔχειν αὐτὸν ἀκηκοώς, οὐδαμῶς ἐπιστευ-
σεν, ἀλλ ἐκπειράσαι, ὅπερ ἦκουσεν, ἡγωνίσατο. Έγ δὲ
τοῖς αὐτοῖς μέρεσι τούτου καταλαβάνοντος, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
θρωπος εἰς ἀριστον τούτου ἐκάλεσεν. Επὶ δὲ τῆς τραπέ-
ζης λοιπὸν ἐλθόντες, ἀκουμβῆσαι ὁ ῥῆξ οὐκ ἡθίλησεν,
ἀλλ εἰς τὰ δεξιά μέρη Σαβίνου τοῦ εὐλαβεῖστατου ἀνδρὸς
ἐκαθέσθη. Έν οὖτις δὲ ὁ παῖς κατὰ **287** τὸ ἔθος τὸ τοῦ
οίκου ποτήριον τῷ αὐτῷ εὐλαβεῖστατῷ ἀνδρὶ ἐπιδέωκε,
κ μυστηρίως ὁ ῥῆξ τὸν χείραν ἐκτείνας τὸ ποτήριον ἐλα-
βε, καὶ αὐτὸς λοιπὸν δὲ ἐσαυτοῦ, εἰς τόπον τοῦ παιδός,
τοῦτο τῷ ἐπισκόπῳ ἐπιδέωκε, θέλων διαγνῶναι ἐάν προ-
γνώσεως πνεῦματι ἐπιγνωσάσῃ, τίς αὐτῷ τὸ ποτήριον
ἐπιδιδάσιν. Οὐ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπός τοῦτο δεξάμενος,
καίτοι τὸν διακονοῦντα μᾶς θεωρῶν, εἶπε· Ζήσῃ αὕτη ἡ
χείρ. Έν δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ εὑρεκθεὶς ὁ ῥῆξ, ἀμά καὶ
κατησχύνθη δι' ὃν ὑπ' αὐτοῦ ὑπεπιάσθη εἴτε δὲ ἐξάτει
ἢ τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ εὗρε. Τούτου εὐλαβεῖστατου
τερπες.

ⁱ Ms. προθύμως... τὰ τοῦ ἀρχεκάκου ἔχθροῦ

^j Ms., καὶ ἐν αὐτῷ κατέμεινεν.

^k Ms., χοίρων βρυγμούς (forlasse, γρυσμούς) καὶ.

^l Ms., ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμέρων, τῶν πιστῶν, εἰς.

^m Ms., ὅπερ πλατυτέρως παρὰ πολλοῖς ἐν εἰδήσει.

ⁿ In Vocem πνεῦμα omissem in Ed. Vat. et Guss. restitutimus ex Ms.

^o Ms., μυστηρίω.

ἀνδρὸς ὁ τῷ ^a παρεκταθῆναι τὴν ζωὴν, καὶ εἰς μακρὸν ἀγράπεις διαλατέναι, δὲ τούτου ἀρχιδιάκονος τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀκειμένος, διὰ ποτοῦ δηλητηρίου θανατῶσαι αὐτὸν πέθησε. Διὰ δὲ ψυχῆς γάρ τὴν τοῦ ἐπιγυμένου αὐτὸν διαφθείρας, παρεσκεύασεν, λινοῖς μεμγυμένον τῷ ἵψῃ τὸ ποτήριον αὐτῷ διπλῶσῃ ἐν τῇ τῆς ἑστίαστεως ὥρᾳ. Τοῦ δὲ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ ἑστιαθῆναι ἀναπλέντος, δὲ τοὺς δώροις διαφθαρεῖς πάτει, τοῦ δὲ τὸ ποτήριον, διπερ παρὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἔλασι, τῷ ἄγρῳ τοῦτο ἀνθρόποις διπλῶσῃ. Πρὸς δὲ ὁ ἐπισκόπος ἐφη^b Σὺ πίε τούτο, ὅπερ ἴμοι προστίνεγκας. Ἐντρομός δὲ ὁ παῖς γεννήμενος διὰ τὸ ἑαυτὸν ὑπάπτειν εἶναι, πέθησε μᾶλλον τοῦτο πειθεῖν καὶ ἀποθανεῖν, πέπερ βάσανα ὑπομεῖναι, διὰ τὴν τολμαν τοῦ τοιούτου φόνου. Εν δὲ ἐν τῷ ἑαυτῷ στόματι τὸ πετήριον ὑπῆγαγεν, ὁ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ, διεκώλυσεν αὐτὸν, λέγων· Μή πέρ εἰπε, διοι δὲ μᾶλλον αὐτὸς δός, καὶ γάρ αὐτὸς πίνω. Ἐκεῖνως δὲ τῷ δώσαντι σοι αὐτὸς ἀπελθε καὶ εἴπε· Ἐγὼ μὲν τὸν δὲ πίνω, σὺ δὲ ἐπισκόπος οὐ μή γενισθῇ. Ποιήσας δὲν τὸ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ σημεῖον, ἀμερίμως δὲ ἐπισκόπος τὸν δὲν ἐπιει. Ἐν ἑτέρῳ δὲ τόπῳ τοῦ ἀρχιδιακόνου αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐτελέντησεν, τρόπον τινά, ὡς ἵνα διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἐπισκόπου πέθησεν αὐτὸν ἀπελθεῖν τούτον ἐνώπιον τοῦ αἰώνιου γριτοῦ ἐφύεσε.

ΠΕΤΡ. Θαυμαστά εἰσιν ὅντες, καὶ τοῖς ἡμετέροις χρήσιοις σφόδρα ἐκπληκτά. Τοιαῦτας δὲ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι μαρτυρούμενος, τὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ τις διαγνούς, πῶς τὴν δύναμιν οὐδὲ ὅφειλε θαυμάσας;

ΚΕΦΑΔΑ, 5.

Ηερὶ Κασσιοῦ ἐπισκόπου πόλεως Ναρνίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τούτο, Πέτρε, παρασιωπήσω, διπερ παρὰ πολλῶν τῶν ἐκ ταῖς Ναρνίας πόλεως καθ' ἡμέραν πρὸς ἡμᾶς παραγνομένων μαρτυρούντων ἀπόκοια. Ἐλεγούν γάρ, ὅτι ἐν τοῖς αὐτοῖς τῶν Γότθων χρόνος δὲ προβρέποντες ἦν Τοτίλας εἰς Ναρνίαν τὴν πόλιν κατελαβε. Κάσσιος δὲ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἀνὴρ πάνω τῷ ξανθῷ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν ὑπαντήσει αὐτῷ γέγονε. Τοιαῦτης δὲ κράστως δὲ ἀνὴρ ὑπῆρχεν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ^c πυρράκιζεν ἐφαίνετο. Τοῦτον Τοτίλας ὁ ἥρξις θεασάμενος, οὐχὶ ἐν φύσεως εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον ἐνόμισεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πολλῶν τοῦ οἰνοῦ πόσεως, διεν καὶ παντάπασιν αὐτὸν ἐβδελύξατο. Οἱ δὲ παντοδύναμος Θεὸς, θελῶν ἐπιδεῖξαι ὅποιος δὲ βδελυχθεὶς ὑπάρχει ἀνὴρ, εἰς τὸν Ναρνίας κάμπον τοῦ ῥήγος παραγνομένου, πνεῦμα πονηρὸν ἐνώπιον παντὸς τοῦ στρατοῦ εἰς ἔνα τῶν σπαθαρίων αὐτοῦ εἰσῆλθε, καὶ τοῦτον ὀμοτάτως ἤρξατο διαβρέπεσσεν· δοτεῖς ἐνώπιον τῶν τοῦ ῥήγος ὀφθαλμῶν πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἀνδρα Κάσσιον ἀπηνέχθη. Οἱ δὲ 290 τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος εὐχάριτος πεποιηκὼς, καὶ τῷ τοῦ σταυροῦ σημείῳ σφραγίσας αὐτὸν, τὸν δαιμόνα εἴς αὐτοῦ ἀπῆλασε, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν οὐδὲ ἐπόμπειν. Οὕτω τούτους γέγονε, διπερ ὁ βέρβαρος ἥρξις ἀπὸ τοῦ παρθίας, διν πρότερον ἐβδελύσσετο, διὰ τὴν τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Θεασάμενος γάρ ἀνδρα τοσαύτης δύναμεως, ἐκεῖνος ὁ περὶ αὐτὸν θηριώδης λογισμὸς, δὲ τῇ ὑπερφανίᾳ κορυφούμενος, διεπεδάσθη.

^a In Editis, παρεκταθῆναι.

^b Ms., τοῦ Παχέριου ψυχὴν διαφθείρας, παρεσκεύασεν ἵνα οὖτις μεμγυμένῳ τῷ τοῦ διον τὸ ποτήριον.

^c Ms., τούτο τοιεῖν ἡπερ βάσανα.

^d Ms., πυρράκιζον ἐφαίνετο.

* Aut., Narnius, vel Narnis, ut in plerisque Ms. habetur. Est autem Narnia (Narna apud Strabonem) urbs episcopalis Umbriæ ad montis radicem, et Na-

A soris ejus animum corrupisset, ut mistum vino veleni ei poculum præberet, refectionis hora cum iam vir Dei ad edendum discumberet, ei præmis corruptus puer hoc quod ab archidiacono ejus accepérat veleni poculum obtulit. Cui statim venerabilis episcopus dixit: Bibe tu hoc quod mihi bibendum præbes. Tremescens puer, deprehensum se esse sciens, inaluit moriturus bibere quam poenas pro illa tanti homicidii culpa tolerare. Cumque sibi ad os calicem duceret, vir Domini compescuit, dicens: Non bibas, da mihi, ego bibo; sed vade, dic ei qui tibi illud dedit: Ego quidem venenum bibo, sed tu episcopus non eris. Facto igitur signo crucis, venenum episcopus bibt securus. Eademque hora in loco alio quo inerat archidiaconus ejus defunctus est, ac si per os episcopi ad archidiaconi viscera illa venena transiissent. Cui tamen ad inferendam mortem venenum quidem corporale defuit, sed hunc in conspectu aeterni iudicis venenum suæ malitia occidit.

PETR. Mira sunt hæc, et nostris valde stupenda temporibus; sed talis ejusdem viri vita perhibetur ut qui conversationem ejus agnoverit, virtutem non debeat mirari.

CAPUT VI.

De Cassio Narniensis civitatis episcopo.

GREGORIUS. Neque hoc, Petre, sileam quod multi nunc qui hic de Narnensi civitate adsunt mihi sedulo testificantur. Eodem namque Gothorum tempore, cum præfatus rex Totila ^e Narniam venisset, ei vir virtus venerabilis Cassius ejusdem urbis episcopus occurrit. Cui quia ^f ex conspersione semper facies rubore consueverat, hoc rex Totila non conspersione esse credidit, sed assidue potationis, eumque omnimodo despexit. Sed omnipotens Deus, ut quantus vir esset qui despiciebat ostenderet; in Narniensi campo quo rex advenerat, malignus spiritus coram omni exercitu ejus ^g spatharium invasit, eumque vexare crudeliter cœpit. Qui cum ante regis oculos ad venerandum virum Cassium suisset adductius, hunc 289 ab eo vir Domini oratione facta, signo crucis expulit, qui in eum ingredi ulterius non præsumpsit. Sicque factum est ut rex barbarus servum Dei ab illo jam die veneraretur ex corde, quem despectum valde judicabat ex facie. Nam quia virum tantæ virtutis vidit, erga illum illa mens effera ab elationis fasta detunuit.

D rem fluvium subtleruentem. Sanctus Cassius colitur die 26 Junii.

^f Pler. Ms., conspersione. Hac voce Gregorius significat quod vulgo appellatur, le tempérament, ut liquet ex lib. Reg. Past., parte iii, admonit. 4, vel cap. 3, et l. xxix Moral., n. 45. Idem significant voces Graecæ, κράστως et φύσεως, quæ conspersioni respondent.

^g De hac voce dictum ad cap. 14 l. ii.

CAPUT VII.

A

ΕΦΑΔ. Ζ'.

De Andrea Fundane civitatis episcopo.

Sed ecce dum facta fortium virorum narro, repente ad memoriam venit quid erga Andream Fundanam civitatis episcopum divina misericordia fecerit. Quod tamen ad hoc legentibus ut valeat exopto, quantum qui corpus suum continentias dedicant, habitare cum feminis non presumant; ne raina menti tanto repentina subficiat, quanto ad hoc quod male concepiscitur etiam presentia concepitae forme simulator. Nec res est dubia quam narro, quis penitentiis in ea festes sunt, quanti et ejusdem loci habitatores existant. Hic namque venerabilis vir cum vitam multis plenam virtutibus ducere, seque sub sacerdotali custodia in continentias arce custodiaret, quandam sanctimonialem feminam, quam secum prius habuerat, ^a noluit ab episcopii sui cura repellere, sed certus de sua ejusque continentia, secum hanc permisit habitare. Ex qua re actum est ut antiquis hostis apud ejus animum aditum ^b tentationis exquireret. Nam coepit speciem illius oculis mentis ejus imprimere, ut illectus nefanda cogitaret. Quandam vero die Iudeus quidam ex Campania partibus Romanas veniens, ^c Appiae carpebat iter: qui ad Fundanum clivum perveniens, cum iam item vespere scire cerneret, et quo declinare posset minime reperiret, juxta Apollinis templum fuit, ibique se ad manendum contulit. Qui ipsum loci illius sacrilegium pertinebat, quavis adem crucis minimo haberet, signo isamen se crucis munire curavit. Nocte autem media, ipso solitudinis pavore turbatus, pervaigil Jacobebat, et repente conspiciens vidi malignorum spirituum turbam quasi in obsequium ejusdam potestatis praesire, cum vero qui existeret praeberat, in ejusdem gremio loci consedit: qui coepit singulorum spirituum obsequentium sibi causas actusque discutere, quatenus unusquisque quantum nequit esse egisset inveniret. Cumque singuli spiritus ad inquisitionem ejus exponerent quid operati contra bonos fuissent, unus in medium prosiliit, qui in Andrea episcopi animum per speciem sanctimonialis feminam, qua in episcopio ejus habitabat, quantum temptationem carnis commovisset speruit. Cum vero hoc malignus qui praeberat spiritus inhianter audiret, et tanto sibi sciam lucrum grande crederet, quanto sanctioris viri animum ad lapsum porditionis inclinaret, ille spiritus, ^d 282 qui haec eadem fatebatur, adjunxit quia usque ad hoc quoque, die praeberito, vespertina hora, ejus mentem traxerit, ut in tergo ejusdem sanctimonialis feminam blandiens alapain daret. Tunc malignus spiritus atque humani generis antiquus inimicus ex-

περι Ἀνδρέου ἐπισκόπου πάλαις θούδες.
Ἐν σφι τὰ τέντα μεζόνων ἀνδρῶν ὅργα διηγοῦμαι, εἴρης εἰς ἀνέμυντον ἡθον περὶ Ἀνδρέου τοῦ τόδεις φούνδης ἐπισκόπου, τί εἰς αὐτὸν ἡ θεῖα ἀλεμοσύνη πεποιήκε. Διόπερ μάλιστα τοῖς ἀναγνώσκουσι φιλάττεται περατῶ, ἵνα οἱ τὸ σῶμα αὐτῶν τῷ ἄγραπτει καθαροῦνται, κατοικῆσαι μετὰ γυναικῶν καὶ τολμάσσωται, καὶ πτώματι τοσούτῳ τῷ λογισμῷ καθυποβληθῶσι, παρουσιάζουσα γέρ τορφὴ τὸν ἀπιθυμίαν εἰσεκάψῃ, καὶ πακές ὑποκλίεται: περὶ οὐ γάρ πράγματος διηγοῦμας, δοσάσσω οὐκέτις ἔσται· ἀπειδὴ γάρ τοροῦται μάρτυρες εἰσι, ὅσοι ἐν τῷ αὐτῷ πόλει πατεῖσανται. Οὗτος τότεν ὁ εὐλεπτότερος ἀνὴρ τῶν ἁντοῦ ζωτικὰ πλήρη μέρεσιν ὑπάρχουσαν διείγαγεν, καὶ δὲ ἄγραπτεις τὸν τόντον φιλαττεῖται ^e ἴστρης ὀμιτάρπεται· μονάστρων δέ τινα ἐκ πρώτων μεθ' ἁντοῦ συνοικοῦσσαν εἰχειν· ταύται δέ ἐν τῷ εἰπισκόπῳ πεισι, ἡ τάς ἁντοῦ φροντίδος ἀποβάλλεσθαι οὐκέτιθεται, ἐν πληροφορίᾳ ὑπάρχουσαν περὶ τῆς ἁντοῦ κάτισθαι ἀγνοεῖται. Ταύται δέ μεθ' ἁντοῦ ἐν τῷ ἐπισκόπῳ πατεῖσανται παρεχόρρωσται. Εἴ τούτου οὐν τοῦ πράγματος συνέθη, ὅστε ὁ ἀρχέτακός ἔχθρος εἰσεδόν πειρασμοῦ τὸ τούτου ψυχῆς ἐπικυτάσῃ. Όθεν ἥρετο τὸ ταύτης κάλλος τοῖς νοτοῖς αὐτοῦ δραματοῖς ὑποτίθεσθαι, ^f ὅστε καὶ ἐν κλίνῃ τῷ μὲν ἀνίκονται διαλογίζεσθαι. "Ἐν τοις δὲ ἡράρεις ιουδαϊκές τις ἐκ τῶν τῆς Ιουδαίας μερῶν ἐν τῇ 'Ρώμῃ ἀρχόμενος, τὸν τός 'Απόπλιας ὅδὸν διήνουσαν, ὅστε ἐν τῷ ἄντα φόρῳ τῷ εἰς Φούνδης ἡθόν, καὶ λαπτὸν τὸ ημέραν πρὸς ἑσπέραν κλίνασσαν θεατάμενος, καὶ μὲν εὐρίσκων τόπον δικού ὄφεις κατακλιθῆναι, πλοιὸν τοῦ γαοῦ τοῦ ἀπόδλανος γεγονός, τοῦ αὐτοῦ δηνος, ἵνα ἁντὸν πρὸς τὸ μεῖναι εἰσίστηται. Φοβηθεὶς δὲ τὰ ἐκτενεῖ τὸ τόπον γεννεμένα μάστιχα, καίτοι πλοῖον ἐν τῷ σταυρῷ μὲν ἔχων, ἁντὸν τῷ σημεῖῳ τοῦ σταυροῦ κατασφαλίσκων εἰρόντες. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ήσυχιας οὖσης, διό τε τὸν τόπον ἰρμίσιν, καὶ τὸν ἁντοῦ μενοντοῦ φόβῳ θρονθεῖς, γρηγορῶν ἔκετο. Λέπτη δὲ ἀτενίσας, εἰδε τὸν πονηρὸν πνευμάτων ὄχλον πολὺν, ὡς ὅτι εἰς ὁψίκιον ἔκουσας τενὸς προεπορεύοντο. Ἐκεῖνος δὲ τὸν τόπον ἀλλοι πράττουν ὑπάρχουσα, ^g ἐν τῷ τοῦ αὐτοῦ τοποῦ προεδρίᾳ καθίσκεται ἰθάσατο, δόστες ἥρετο ^h ἐπικυτόν τῶν πνευμάτων τῶν δύκινωντων αὐτῶν τὰς πράξεις καὶ τὰ ἀπετεδύματα αὐτῶν ἀνακρίνεται, ζητῶν εὑρέσεων ἔκπτωτος αὐτῶν κακίας καὶ πονηρίας εἰργυρετο. Βασσάφη δὲ πάντες αὐτῶν τῇ τούτου ἐπικυτάσῃ, ἀπερι κατέτα τὸν ἀγαθὸν εἰργυρεῖται ἔτηγοντο, εἰς δὲ τῷ μέσῳ εἰσπιπλόσιας, ὅπερι πειρασμὸν ἔτηγε· τεν τῷ ψυχῆς Ἀνδρέου τοῦ ἐπισκόπου, διὰ τοῦ καλλους τῆς συνοικούσης αὐτῷ ἐν τῷ ἐπισκόπῳ μοναστρίας, καὶ ταραχῆται τῆς σπρχῆς διεσάργησται. Τούτο δὲ ὁ πονηρὸς δαιμόνος ὁ τὸν λοιπὸν πνευμάτων προστάτης ἀσύντακτος, πάντας ἀδί-

^a De hac urbe vide, supra, c. 4 lib. primi.

^b Beccens. et Bigot., tanti mei testes sunt.

^c Idem cum Lyr. et primo Aud., non curavit ab episcopii sui cura repellere.

^d Val. Cl., inveniret. Et quidem invenit. Hinc licet quam prudenter a clericorum contubernio feminæ etiam saniores arceantur.

^e Secundus Carnot., Val. Cl., Compend., et omnes Norm., præter Gemet. et Prat., Caputæ corp. illar.

^f Ms., καλῶς.

^g Ms., ἐπικυτον; et ita infra.

^h Legit interpres in lectio, ubi legendum illectus, aut, quemadmodum habent scripti Codices, inlectus.

ⁱ Eodem sensu adhuc usurpatur, l. iv, o. 17. Dicitur etiam ὄστεον. Alias significaciones stupreditat Cangius in Gloss. Gr.

^j Ms. δὲ τὸ ἁντοῦ καθαρίω καθέσταται.

^k Videtur legendum, καθ' ἔκαστον, vel ἔκάστων.

ἁστο, καὶ μέγα κέρδος αὐτῷ προστενχῖναι ὀμολόγησεν. ὅτι ἄγριον ἀνθρὸς ψυχὴν ἐν σφάλματι ἀπωλείας ἐπέλειν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ πονηρὸς δάκιμων ὁ **291** ταῦτα ἀπαγγειλας, προσθεῖς εἶτε. Μέχρι ταύτης τῆς παρεθύουσης ἡμέρας οὐδὲ μέλπον αὐτὸν ἀνοχλῶν, καὶ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ παρασύραις οὐκ ἡδυνθῆνον· χθὲς δὲ πρὸς ἑσπέραν πεποίηκα, ὅπως τοῖς ὀπισθίοις τῆς ἱερᾶς παρθένου ἐμπαθῶς τῷ οἰκείᾳ χειρὶ ἄψυται. Τότε ὁ πονηρὸς δάκιλος καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀρχαῖος ἔχθρος, τοῦτον κολακεύτηκες προσκαλεσάμενος, ἔφη· Ὄπερ ἐνήρξω, σπένσον πληρῶσαι, ἵνα ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ σὺ μόνος μεταξὺ τῶν λοιπῶν τὸ τῆς νίκης ^a βαῖν κρατάσσῃς. Ταῦτα οὖν ὁ Ἰουδαῖος γηρυορόνιος πεποίησεν, ἐν μεγάλῃ δειλίᾳ καὶ ^b στενοχωρίᾳ περιέπεστον. Οἱ δὲ πάντων τῶν πνευμάτων πρωτεύων διάβολος, τούτοις ἐπέτρεψεν, ἵνα ἐπικτήσσωσι, τίς ἄρα ἐστίν ὁ ἐν τῷ ναῷ αὐτῶν κατακλιθῶν τολμήσας. Τῶν δὲ πονηρῶν πνευμάτων πρὸς αὐτὸν ἀθόντων, καὶ ἀπιμελῶν καταμαθανόστων, θεωράμενος αὐτὸν τῷ σημεῖῳ τοῦ σταυροῦ ἐσφραγισμένον, θαυμάσαντες εἶπον· Βάθει, σπένσος ^c σάδινορόν καὶ ἐσφραγισμένον ὑπάρχει. Τοῦτο δὲ αὐτῶν μηνυσάντων, πᾶσα ἐκείνη ἡ τῶν πνοηρῶν πνευμάτων ταραχὴ ἀφαντος γέγονεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖος ὁ ταῦτα θεωράμενος, εὐθέως ἀνέστη, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον μετὰ σπουδῆς κατέβαντεν. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦτον εὐρὼν, κατ' ίδιαν αὐτὸν ἔλαβε, καὶ παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐπεζήτει ποίᾳ πειρασμῷ συνέχεται. Οἱ δὲ ἐπίσκοπος αἰδούμενος, οὐκ ἔθελε τὸν ἔστουπο πειρασμὸν ὄμολογησαι. Τότε ὁ Ἰουδαῖος εἶπεν· Οὐχὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δούλῃ τῇ δείνῃ αἰσχρῷ πόθῳ τοὺς ὄφελαμούς ἐπεστόριστας; Οἱ δὲ ἐπίσκοπος καὶ ἐπὶ τούτοις ἀντείπετο. Προσθεῖς δὲ ὁ Ἰουδαῖος, εἶπε· Αἰα τὶ ἀρνεῖσαι ὅπερ παρ' ἐμοῦ ἔρωτάςσαι; οὐχὶ μέχρι τούτου κατηνέχεις, ὅτι χθὲς πρὸς ἑσπέραν τοῖς ταῦτης ὀπισθίοις ἐμπαθῶς τῇ χειρὶ σου προστήγησες; Τότε ὁ ἐπίσκοπος τοῖς τούτου ρύμασι διελεγχθεῖς, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης ὄμολογησεν, ὅπερ πρότερον στερεῶς ἦρνετο. Θέλων δὲ ὁ Ἰουδαῖος τὸν αἰσχύνοντοῦ σφάλματος αὐτοῦ παραμυθῆσασθαι, ἥρξατο αὐτῷ διηγῆσθαι πῶς τοῦτο διέγκω, καὶ ὅποια περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ συναθροίσμῳ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀκάκος. Ταῦτα δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας καὶ ἀπεγνούς, εὐθέως ἐν τῇ γῇ κατακλιθεῖς, ἐκυνόν εἰς εὐχὴν δίδωσε. Παραχρῆμα δὲ ἐκ τοῦ ἐπισκοπίου, οὐ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ δούλην ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θηλεῖαν, ἥπερ εἰς τὸν αὐτῆς ὑπευρίαν εἴχεν, ἀπεβάλετο, τὸν δὲ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εὐκτύρον τοῦ μακαρίου ^d Ἀνδρόν τοῦ Ἀποστόλου πεποίησεν. Ἀπαλλάξην δὲ τοῦ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πειρασμοῦ, χάριτι Θεοῦ παντελῶς ἐξ αὐτοῦ ἀπελαθέντος. Τὸν δὲ Ἰουδαῖον τὸν διδάξας, καὶ τῷ τοῦ βαπτίσματος ὑδατὶ καθαρίσας, εἰς τὸν τῆς ἀγίας ἱεροῦ πόλκου πήγαν. Οὕτω τοῖνυν γέγονε, ὅτε τὸν Ἐβραῖον τὸν εἰς ^e τὸν ἑτέρου σωτηρίαν συντρέχοντα, εἰς τὴν ίδιαν καταντῆσαι. Καὶ ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐκ τούτου ἐτερον εἰς ζωὴν ἀγαθὴν πήγαν, ὅθεν ἀλλον ἐν αὐτῇ φυλαχθῆναι ποδόκησεν.

PETR. Τοῦτο τὸ γεγονός πρέγμα ὅπερ ἀκίνοι, καὶ φόβον μοι παρέχει καὶ ὀπίδια σωτηρίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὕτω καὶ ἀρρόδει τῇ τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς εὐ-
σπλαγχνίᾳ πάντοτε ^f πεποθέναι, καὶ τὴν ἡμετέραν διε-
λητὴν ἀσθένειαν. Ιδού γάρ καὶ τὸν τοῦ παραδίσου κέδρον
σταλευθεῖσαν ἡκούσαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐκρέωθεῖσαν ὅπως

^a De hac voce ejusque origine fuse disserit doctiss. Cangius in Gloss. Gr., quem consule.

^b Ms., στενοχωρίᾳ κατέστη.

^c Vox Græco-barbara a saburra derivata, vacuum significans; quod naves saburra seu arena oneratae vacuae censeantur. De ea legesis Cangium. In Ms.,

A hortatus hunc blande est, ut perficeret quod corpisset; quatenus ruinæ illius singularem inter ceteros palam teneret. Cumque Judæus qui ad venerat hoc vigilans cerneret, et maguæ formidinis anxietate palpitaret, ab eodem spiritu qui cunctis illic obsequentibus præterat jussum est ut requirerent quisnam esset ille qui jacere in templo eodem præsumpsisset. Quem maligni spiritus pergentes, et subtilius intuentes, crucis mysterio signatum viderunt, mirantesque dixerunt: Væ, vae, vas vacuum et signatum. Quibus hoc renuntiantibus, cuncta illa malignorum spirituum turba disparuit. Judæus vero qui haec viderat, illico surrexit, atque ad episcopum sub festinatione pervenit. Quem in Ecclesia sua reperiens, seorsum tulit, qua tentatione urgeretur inquisivit. Cui confiteri B episcopus temptationi suam verecundatus noluit. Cum vero ille diceret quod in illa tali Dei famula pravi amoris oculos injecisset, at quo adhuc episcopus negaret, adjunxit, dicens: Quare negas quod inquiris, qui ad hoc usque vespere hesterno perditus es, ut posteriora illius alapa ferires? Ad qua nimis verba reprehensum se episcopus intuens, humiliiter confessus est quod prius pertinaciter negavit. Cujus ruinæ et verecundiæ idem Judæus consulens, qualiter hoc cognovisset, vel quæ in conventu malignorum spirituum de eo audivisset, indicavit. Quod ille agnoscens, se ad terram protinus in orationem dedit. Moxque de suo habitaculo non solum eamdem Dei famulam, sed omnem quoque feminam, quæ in ejus illic obsequio habitatbat, ex pulit. In eodem vero templo Apollinis, beati Andreas apostoli repente oratorium fecit, atque omni illa temptatione carnis funditus caruit. Judæum vero, cuius visione atque increpatione salvatus est, ad æternam salutem traxit. Nam sacramentis fidei imbutum, atque aqua baptismatis emundatum, ad sanctæ Ecclesiæ gremium perduxit. Sicque factum est ut Hebreus idem, dum saluti alienæ consuluit, perveniret ad suam, et omnipotens Deus inde alterum ad bonam vitam perduceret, unde in bona vita alterum custodisset.

C **PETR.** Res haec gesta quam audivi, et metum mihi præbet et spem.

GREGOR. Utique sic oportet et de Dei nos semper miseratione confidere, et de nostra infirmitate formidare. Ecce enim paradisi cedrum concussam audiimus, sed non evulsam, quatenus infirmis nobis

Reg. legitur κανὸν καὶ σταρόν.

^d Ms., ἡρνίσατο... δια τὴν ἀρνή ὅπερ.

^e Ms., Πέτρου.

^f Ms., εἰς τοῦ ἑτέρου.

^g Edit. Vatic., πεποικνάται.

et de ejus concussione nascatur timor, et de ejus A τοῖς ἀσθενοῦσιν ἡμῖν, διὸ μὲν τῆς σαλεύσεως αὐτᾶς φόβος; γένεται, θάρσος δὲ διὰ τῶν αὐτῆς σταθερότεττα.

CAPUT VIII.

De a Constantio Aquinae civitatis episcopo.

293 Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinae civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessore mei tempore beatæ memorizæ Joannis papæ defunctus est. Hunc prophetæ habuisse spiritum multi testantur, qui eum familiariter scire potuerunt. Cujas inter multa hoc ferunt religiosi veracesque viri qui præsentes fuerunt, quod in die obitus sui cum a circumstantibus civibus utpote discessurus Pater tam amabilis amarissime plangeretur, eum flendo requisierunt, dicentes: Quem post te, Pater, habebimus? Quibus ipse Pater per prophetæ spiritum respondit, dicens: Post Constantium, mulionem; post mulionem, fullonem. O te, Aquine, et hoc habes. Quibus prophetæ verbis editis, vitæ spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto, ejus Ecclesia pastoram suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto, ad episcopatum ordinem ^c Jovinus accessitus est, qui in eadem urbe fullo fuerat. Quo adhuc superstite, ita cuncti inhabitatores civitatis illius et barbarorum gladiis et pestilentia immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis episcopus fieret, nec quibus fieret inveniri potuisset. Sic itaque completa est viri Dei sententia, quatenus post decepsum duorum se sequentium ejus Ecclesia pastorem minime haberet.

τοῖς νῦν δὲ τοῦ ἀνθράκου τοῦ Θεοῦ πρόδρόποις ἐπληρώθη, καὶ τοῦτον, ἢ αὐτὴν ἐκκλησίαν ¹ ποιεῦσι λαϊς μὲν σχῆμα.

CAPUT IX.

De Frigidiano Licensis civitatis episcopo.

Sed neque hoc sileam, quod narrante viro venerabili ^d Venantio Lunensi episcopo me ante biduum contigit agnovisse. ^e Lucanæ namque Ecclesiæ, sibi met ^f propinquæ, fuisse miræ virtutis virum ^g Frigidianum nomine narravit episcopum: cuius hoc opinatissimum a cunctis illic habitantibus testatur memorari miraculum, quod ^h Auseris fluvius, qui juxta illius urbis muros influebat, sæpe inundatione facta cursus sui alveum egressus per agros diffundi consueverat, ut quæque sata et plantata reperiret everteret. Cumque hoc crebro fieret, et magna ejusdem loci incolas necessitas urgeret, dato studio operis, cum per loca alia derivare conati sunt. Sed quamvis diutius laboratum foisset, a proprio alveo D

ⁱ De Aquina urbe et Constantio episcopo, vide l. ii. c. 16. Colitur die 1 Septembris.

^j Scilicet Joannis III, qui an. 561 sedere coepit.

^k Hic MSS. non eadem est lectio. In Gemeticensibus legimus Jobinus accitus est. In Compend., Jovinus assumpitus est. In secundo Theod. accitus est. German., ad ep. ord. Jovinus sortitus est. Plerique Norm. idem habent, omisso ad, et mutato Jovinus in Jovinus.

^l Ad quem et de quo plures existant Greg. Epistolæ, scilicet lib. olim iii, nunc iv, epist. 21 et 22, ac lib. v, olim iv, epist. 7, alias 5.

^m Luca urbs Etruria nunc libera et respublica satis nota, ad Auserim seu Sarculum fl., vulgo Serchio.

PATROL. LXXVII.

294 ΚΕΦΑΛ. Η.

Περὶ Κωνσταντίου ἐπισκόπου πόλεως Δικίου.

'Ανήρ τις πάνυ ⁱ τῇ ζωῇ εὐλαβεστατος, Κωνσταντίος τοῦνομα, ἐπίσκοπος τῆς Ἀκυνίου πόλεως ὑπάρχει, ὅστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐπὶ τοῦ προσηγορισμένου με 'Ιασονοῦ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μηνῇ γεννημένου πατράρχου ἐτελεύτης. Τούτον προφητείς ἵσχηκάντια χάρισμα πολλοὶ μαρτυροῦσιν, οἱ πάνυ καλῶς αὐτὸν ἐπιστάμενοι, ἄνδρες ἀληθινοὶ καὶ σπουδαῖοι, οἵτινες ὄψει παρόντες ἀπερ διηγοῦντο θεάσασθαι ἔφασκον. Τεύτου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἀλλοτός, πάντες οἱ τῆς πόλεως αὐτοῦ πολίται, ὡς ποθενοτάτῳ πατρὶ, καὶ ὥδη τελευτὴν μελλοντες, παρεστάτες αὐτὸν ἐκλαίον, κλαίοντες δὲ ὑπώτουν αὐτὸν, λέγοντες· Τίνα μετὰ σε, πάτερ, ποιεῖνας ἴσχηκάναι μέλλομεν; Ήρός οὐκέτι τοῦ τῆς προφητείας πνεύματος ἀπεκρίθη, λέγων· Μετά Κωνσταντίου ^j σταυλάρην, μετὰ σταυλάρην κηρύξα. Οὐαὶ σοι, πόλεις Ἀκύνη, ὅτι καὶ τοῦτο ἔχεις ὑπομεῖναι. Ταῦτα διὰ τῆς προφητείας εἰπὼν τὰ ρύματα τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἐδέξατο. Τούτου δὲ τελευτήσαντος, τὸν ποιηστικὸν φροντίδα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐδέξατο Ἄνδρες; ὃ τούτου δίλασσος, ὅστις ποτὲ τῶν στρατιωτικῶν βερέδων τοὺς στεκύλους τῶν ἵππων ἐρύλασσε. Καὶ τούτου δὲ ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς ὑποχωρήσαντος, εἰς τὸν τέλος ἐπισκοπῆς βαθμὸν Ἱωβίνος ^k κατέκυρτον, ὅστις ὁν τῇ αὐτῇ πόλεις κηρύξεις ὑπάρχει. Τούτου δὲ ἐτί περιόντος, πάντες οἱ τὴν αὐτὴν πόλεις κατοικοῦντες ὑπὸ βαρβάρων, μακαρίερ καὶ λεμῷ πειροτάτῳ κατεφθάρησαν· ὅστε λοιπὸν μετὰ τὸν τούτου θάνατον εὐρίσκεσθαι, μάτε τὸν ὄφεις. C λοιπα γενέσθαι ἐπίσκοπου, μάτε τίναν γενέσθαι. Οὕτω

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ Φρεγδιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως ^l Δούνης.

Οὐδὶ τοῦτο παρασιωπάσω, ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βεναντίου τοῦ τῆς Λούγας πόλεως ἐπισκόπου πρὸ δύο ἡμερῶν διηγουμένου, συνέβη με ἀκοῦσαι. Έν τῷ πλησιάζειν γέρ τῷ πόλεις Λούγη, διηγεῖτο περὶ Φρεγδιανοῦ τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τούτου θαυμασίας ὑπνάμεως ὑπάρχειν. Ἐλεγε δέ, ὅτι ὁ Δύσαρις ποταμὸς πλησίον τῶν τειχέων τῆς αὐτῆς πόλεως παρέρχεται. Πλειστάκις δὲ ^m καταβροχίας γενομένης, τῆς ίδιας κοίτης ὁ ποταμὸς ἐπερχόμενος, τοὺς πλησιάζοντας ἀγροὺς ἐπικαύνει, πάντα τὰ φυτά καὶ τὴν ἐργαζομένην γῆν κατέστρεψεν. Έν δὲ τῷ συχνοτέρως τούτῳ γίνεσθαι, μεγάλη τοὺς ἕκεισι παροικοῦντας ἀνάγκη κατεῖχεν. Ήθει πολλὰν ἤργεσταν καὶ σπουδὴν καταβαλέμενοι, δὲ ἐτέρων

ⁱ Ex MSS. alii ita habent; alii, propinquum; quod referunt ad sanctum Frigidianum.

^j Gemet. et plur. Norm., Frigidianum. In sanctorum catalogum relatus est Frigid. ad diem 18 Martii.

^k German., duo Theod., Longip. et plerique Norm., Ausaris.

^l Ms., πάνυ σπουδαῖος καὶ τῇ ζωῇ.

^m Ms., σταυλάρην.

ⁿ Ms., εἰσάγεται.

^o Ms., ποιεῖνα σὺν ἴσχειν.

^p Ita Ms. cum ipso Latino textu; unde corrupie in Ed. Λούγης.

^q Ms.; πολυβροχίας.

τέκων τούτου παρεδεῖν ἐπύκτειν, ἀλλ' οὐδὲμῶς τὸν ποταμὸν ἐκ τῆς ίδιας κοίτης μετεπόγκει πόνηθησαν. Τότε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀργούστας σκαλίδιον σεμνὸν ἔαντῷ πεποικθεῖ, παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ ἐπέστη, καὶ μόνος τῇ εὐχῇ ἔαντὸν ἐπεδένει. τῷ ποταμῷ ἐπέλευσεν ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτῷ διὰ τοπίων ὧν αὐτὸς συνεῖδε, τῷ σκαλίδιῳ τῇ γῆν παρεσύρων. "Οἶν δὲ τοῦ ποταμοῦ τὸ ὕδωρ **295** τὸν ίδιαν κοίτην κατελεῖφεν, τῷ ἀγίῳ τούτῳ ἡκολούθησεν· ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ τε νοτίδαι ἀπομεῖναι ἐν τῷ ἀρχαῖον αὐτοῦ τέκῳ, ἀλλ' ὅπου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τὸν γῆν τῷ σκαλίδιῳ παρέσυρεν, ἐκεῖ ὁ ποταμὸς τὸν δρόμον αὐτοῦ πεκόπηκε, καὶ βλάβην τινὰ τοῖς φυτοῖς, ήν τῇ ἐργαζομένῃ γῆ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἐπέτρεψεν.

ΚΕΦΑΛ. I.

Περὶ Σαβίνου ἐπισκόπου πόλεως Πλακαντίας.

Τούτου τούτου τοῦ εἰδενεστάτου ἐνθρόνου Βεναντίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἀφερίσσῃ ἐτερον θεῦμα μεμέθεκα, ὅπερ ἐν τῇ Πλακαντίᾳ πέιλε ἐμαρτύρει φρεγανύκαι, καὶ ἰωάννης ἀλλ' ὃ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ Καρματίου πέλει τὸν τοῦ Ἐπάρχου τόπουν κατέχων, ἀνὴρ ἀλιθίστατος ὑπάρχων, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Πλακαντίᾳ γενεθεῖς καὶ ἀντράρεις, τῷ ἐπισκόπῳ συμμαρτυρεῖ περὶ τοῦ τασύτου θεύματος. "Ἐλέγειν τοίνυν, ὅτι ἀνήρ τις Σαβίνος οὐδέποτε, ἢ θευματεῖς ὑπάρχων δυνάμεως, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐπεικοπος γέγονεν. "Ἐν δὲ ὑμέραι τινὶ ἐν τούτῳ διάκονος ἐμένυσεν αὐτῷ λέγων, "Οτι Πάλας ὁ ποταμὸς τὸν ἀντούνοι κοίτην ὑπερβάσῃ, τοὺς τοῦ ἐκκλησίας ὄγρους ἐπελέγετο, καὶ πάστα τὰ εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἐν τις αὐτούς ^a τοπίοις μέλλοντα γίνεσθαι, τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐπεκράτεσθεν. "Ο δὲ τῇ ζωῇ εὐλαβόστατος Σαβίνος ὁ ἐπισκόπος ἀπεκρίθη λέγων· "Ἀπέλθε καὶ εἰπὲ αὐτῷ· Δηλοί σοι ὁ ἐπισκόπος, ἵνα ιδιάσῃς, καὶ εἰς τὸν ἴδιον σου τόπον ὑποστρέψῃς. Τούτο δὲ ὁ διάκονος αὐτοῦ ἀκούσας, παρουστρώσατο αὐτὸν καὶ κατεγίλασεν. "Ο δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος νατάριον προσκαλεσάμενος, ὑπαγόρευσεν αὐτῷ, λέγων· Σαβίνος ὁ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, κορμονιτάριον Πάλων τῷ ποταμῷ· Ἐγ οὐδέποτε τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κελεύω σοι, ὅπως ἐκ τοῦ τόπου σου ταῦ λοιποῦ μὴ ἔξιλθῃς, μηδὲ τὸν γῆν τῆς ἐκκλησίας βλάψῃς γελμήσῃς. Τῷ δὲ αὐτῷ ποταμῷ προσθίει, εἴτε· "Ἀπέλθε, τοῦτο γράψον, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρίψον αὐτό. Τούτου δὲ γενομένου, δεξάμενος ὁ ποταμὸς τοῦ ἀγίου ἀνθρός τὸ πρόσταγμα, ^b παρευθὺν ἐκ τῆς γῆς ἐκκλησίας ἀνέστελνεν, καὶ εἰς τὸν ἴδιον

^a Ms., οὐκ ἐποίησεν.

^b Ms., θαυματεῖς τὸν ὑπάρχων. εν τῇ, εtc.

• Ms., τούτο... ἄγρους ἐπεβάλλετο.

• Ms., τόπος.

• Hæc verba, ī τᾶς γῆς, omissa in Excusis, revo-
cavimus ex Ms. Reg. Ad integratatem sensus requi-
runtur.

^c Placentia urbs episcopalis sub archiepiscopo Bononiensi. Distat uno millario a Pado.

^d In Ed., vir quoque Dei. Irrepsit Dei contra Ms.
fidem, et sancti Gregorii consuetudinem; neque enim
solet laicos viros Dei appellare. Versio Græca pro
nostra conjectura militat.

^e Prat. et primus Gemet., locum præfectorii. Lyr.,
Becc. et primus Aud., locum præfectorium. Hic Joan-

A deflecti non potuit. Tunc vir Domini Frigidianus rastrum sibi parvulum fecit, ad alveum fluminis accessit, et solus orationi incubuit; atque eidem flumini præcipiens ut se sequeretur, per loca quæque ei visa sunt rastrum per terram traxit. Quem relicto alveo proprio **296** tota fluminis aqua secuta est, ita ut suaditus iocuni consueti cursus desereret, et ibi sibi alveum, ubi tracto per terram rastro vir Domini signum fecerat, vindicaret, ei quæque essent alimentis hominum profutura sala vel plantata ultra non læderet.

CAPUT X.

B *De Sabinus episcopo Placentino, qui Padum finiter per litteras suas compescuit.*

Hujus quoque venerabilis viri Venantii episcopi aliud miraculum relatione coguoyi, quod in ^c Placentina urbe perhibet gestum; quod ^d vir quoque veracissimus Joannes in hac modo Romana civitate ^e locum præfectorum servans, qui in eadem Placentina urbe est ortus et nutritus, ita ut episcopus memorat, quia gestum fuerit attestatur. In ea namque civitate ^f Sabinum nomine suisse asserunt miræ virtutis episcopum. Cui dum die quadam suis diaconis nuntiasset quod cursus sui Padus alveum egressus Ecclesie agros occupasset, letaque illuc loca prægrediens i hominibus profutura aqua ejusdem fluminis tenerat, venerabilis vitæ Sabinus episcopus respondit, dicens: Vade, et dic ei: Mandat tibi episcopus ut te compescas, et ad proprium alveum redeas. Quod diaconus ejus audiens, despexit et irrisit. Tunc vir Dei, accersito notario, dictavit, dicens: Sabinus Domini Jesu Christi servus, ^g commonitorium Pado: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi Domini nostri ut de alveo tuo in locis istis ulterius non exgas, nec terras Ecclesiæ lædere præsumas. Atque eidem notario subjunxit, dicens: Yade, hoc scribe, et in aquam ejusdem fluminis projice. Quo facto, sancti viri præceptum suscipiens, statim se a terris Ecclesiæ fluminis aqua compescuit, atque ad proprium alveum reversa, exire ulterius in loca eadem non præsumpsit. Qua in re, Petre, quid aliud quam inobedientium hominum duritia confunditur, quando in virtute

Dnes præfecti vices egit Romæ; quod significat, *locum tenens, locum servans*. Græci dicunt, *τοποτηρητής*. Nos Gallice, *lieutenant*.

ⁱ Sabinus nomen Martyrologio ascribitur ad diem 11 Decembris. De eo consule Baron., in annotationibus ad Martyrol. Vivebat sancti Ambrosii temporibus, cuius etiam in scriptis celebratur.

^j MSS. alii habent *hominibus*, alii *oleribus*, alii *seminibus*. In Germ. prius lectum *hominibus*; postmodum, *oleribus*.

^k Ne mireris Sabinum fluvio scripto præcientem memineris Gregorium cognomento Thaumat., reforente Gregorio Nysseno, ad Satanam scripsisse. *Gregorius Salanæ*: intra. Idem Thaumaturgus, fluvium exundantem compescuit, quod hic de Sabinō et ^m sepius de Frigidiano narrat sanctus Gregorius.

Jesu et elementum irrationalis sancti viri praecipis. Ᾱ τόπον ὑποστρέψας ἐξελθεῖν τοῦ λαικοῦ εἰς τὰς τοπικὰς τάξις
obedivit?

Πάτη, ή σκληρότερης τῶν δὲ ἀγυπτικῶν ἀνθρώπων κατασχύνεται, οἵτις δὲ ἐν τῷ δυνάμει τοῦ κυρίου ἴσχοις τὸ μὲν ὄντος λογικὸν, τοῦ ἄγιου ἀνδρὸς τῷ προστάγματι ὑπάκουειν.

CAPUT XI.

De Cerbonio Populonii episcopo.

Vir quoque vita venerabilis • Cerbonius Populonii episcopus, magnam diebus nostris sanctitatis suae probationem dedit. Nam cum hospitalitatis studio valde esset intentus, die quadam transeuntes milites hospitio suscepit, quos Gothis supervenientibus abscondit, eorumque vitam ab illorum nequitia abscondendo servavit. 297 Quod dum Gotborum regi perfido Totila nuntiatum fuisse, crudelitatis immannissimae vescania successus, bunc ad locum qui ab octavo bujus urbis millario Merulis dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat, jussit deduci, eumque in spectaculo populi ursis ad devorandum projici. Cumque idem rex perfidus in ipso quoque spectaculo consedisset ad inspicendam mortem episcopi, magna populi turba confluxit. Tunc episcopus deductus in medium est, atque ad ejus mortem immanissimus ursus exquisitus, qui dum humana membra crudeliter carperet, saevi regis animum satiaret. Dimissus itaque ursus ex cavea est: qui accensus et concitus episcopum petiit, sed subito suæ feritatis oblitus, deflexa cervice, submissaque humiliiter capite, lambere episcopi pedes coepit, ut patenter omnibus daretur intelligi quia erga illum virum Dei et ferina corda essent hominum, et quasi humana bestiarum. Tunc populus qui ad spectaculum venerat mortis, magno clamore versus est in admirationem venerationis. Tunc ad ejus reverentiam colendam rex ipse perimotus est, quippe cum quo superno iudicio actum erat, ut qui Deum sequi prius in custodienda vita episcopi noluit, saltem ad mansuetudinem bestiam sequeretur. Cui rei hi qui tunc præsentes fuerunt adhuc nonnulli supersunt, eamque cum omni illic populo se vidisse testantur. De quo etiam viro aliud quoque miraculum Venantio Lunensi episcopo narrante cognovi. In ea namque Populonii ecclesia cui præter sepulcrum sibi præparavit. Sed cum Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad Illyam insulam recessit. Qui ingruente ægritudine ad mortem veniens, clericis suis sibique obsequentibus præcepit, dicens: In sepulcro meo quod mihi præparavi Populonii me ponite. Cui illi cum dicerent: Corpus tuum illuc qualiter reducere possumus, qui a Langobardis teneri loca eadem, et

^a Vide Martyrol. Rom., 20 Octob. Populonia civitas Etruriae olim celeberrima de qua i. x. Aeneid.

Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos bellii juvenes.

Ea excisa, sedes episcopalæ ad Massam Etruriae opidum cultum et amplius non longe distans translata est. Populonia in nostris MSS. ut apud geographos, varia sortitur nomina; *Populonia*, *Populonium*; *Populona*, *Populonum*.

^b In plerisque MSS., *Elba*, seu *Heba*. Insula est Tyrreni mari, contra Populonię, quam celebrat Virg. l. x. Aeneid., ob 500 milites Turno adversus

Περὶ Κερβονίου ἐπισκόπου πόλεως Ποπούλωνίου.

Ο τῷ πολιτείᾳ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Κερβονός ὁ τοῦ Ποπούλωνίου ἐπίσκοπος, μεγίστην ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν τῆς ἀγυπτικῆς αὐτοῦ ἀπόδεξιν δίδωσε. Πάσῃ γέρε σπουδῇ τῶν φιλοξενίαν μετέδωκεν, ὅστις ἐν ἕμέρᾳ τινι, στρατιώτας παρερχομένος ὑποδεξάμενος, ἔξενοδοχεῖται. Τέλος δὲ Γότθων ἐπελθοντῶν, τούτους κατέκρυψεν, καὶ τὸν αὐτὸν ζωὴν ἐκ τῶν ἔκειται πονηρίας τῇ ἀποχρυβῇ 298 διφύλαξε. Τούτο δέ ὁ τὸν Γότθων ρήπτην ὁ δυσσεβεῖς Τοτίλας ἀκούσκει, τῷ πονηρῷ καὶ ἀνυγεῖ ἀμύνεσθαι ἐπικενθάνει, τοῦτον εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Μέρουλης, ἀπὸ ὅγδους μιλίου τὸς αὐτῆς πόλεως ἐκέλευσεν ἀπενεγχθῆναι, ἵνα αὐτὸς τότε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκαθέσται, καὶ τοῦτον ἐπὶ πάντος τοῦ λαοῦ, εἰς βορρᾶν τοῖς ἄρχοις ἐργάζεται προσέταξε. Τοῦ δὲ αὐτοῦ δυσσεβεστάτου ρήπτης ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ λαοῦ καθεσθέντος πρὸς τὸ θεωρῆσκε τὸν τεῦχος τοῦ πατέρος τὸν θάνατον, ⁱ μεγάλα τοῦ λαοῦ ταραχὴν συνάλλει. Τοῦ δὲ ἐπισκόπου ἐν τῷ μέσῳ ἐνεχθέντος, ^b ἄρχος λαοῦ πικροτάτη πρὸς τὸν τούτου θάνατον ἐπικυνηγεῖσαν εὑρέθη, ἥτις ἀνθρώπινα σώματα ὀμοτάτως διασκαρράσσει εἰωθεῖν, ὃστε τὸν τοῦ ἀλιτηρίου ρήπτης ψυχὴν δυνηθῆ πληροφορηταί. Ἀπολυθείσος οὖν τοῖς ἄρκουν ἐν τῷ ζωγρίου, σπουδαίως μετὰ πλειστον ὑμοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔδραμεν. Διόνυσος δὲ τὰς ιδίας θηριωδίας ἐπιλασσόμενος, κλίνασκος τὸν τράχηλον, τὸν δὲ κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἐπισκόπου ^c ἐπιλαβοῦσα, μετὰ πάντας τακτικῶτας τούτους λείχειν ἔρχεται. Ὡστε φανερῶς πάσι δειχθῆναι, οἵτις εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου ἔκεινα αἱ τὸν θηρίων καρδίας εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων μετεβλήθεσαν, οἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄμοιαι θηρίων ἐγένοντο. Τότε ἄπας ὁ λαὸς, ὁ συνελθὼν τὸν θάνατον αὐτοῦ θεάσασθαι, μεγίστη φονῆ ἔρχεται τὸν εὐλάβεσαν αὐτοῦ θαυμάζειν. Ομοίως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ρήπτης τὸν ἄνωθεν γενομένων κρίσιν θεασάμενος, μεγάλας αὐτὸν σέβεσθαι ἔρχεται. Καὶ ὁ τῷ θεῷ πρότερον ἀκολουθήσαι μὴ θελάσται, πρὸς τὸ τὸν ζωὴν τοῦ ἐπισκόπου φυλάξαι, ἐσχατον εἰς τὴν τὸν ^d θηρίων πραστότες ἡκολούησε. Τούτου δὲ τοῦ θαύματος πάντες οἱ τόποι ἐκεῖσται παρόντες αὐτόπται γεγόνασιν. Οὐκ όλιγοι δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεισιν, αἴτιος τοῦτο θεάσασθαι μετά πάντος τοῦ λαοῦ ἔκεινον μαρτυροῦσι. Περὶ τούτου τοῦ ἄγιου ἀνδρὸς ἔτερον θεῦμα, Βεναντίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Λούην της ἀφηγουμένη ἀπόκοσι. Ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ Ποπούλωνίου ἐκκλησίᾳ, οὐ καὶ προσέστη, μνῆμα ἰευτῷ θεύματεν. Ήδη δὲ τὸν Δογγοδάρδων τὸ γένος εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθε, καὶ

Aeneam præliaturom in subsidium misses.

Ast Ilva trecentos

Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.

^e Ms., προστάγματι.

^d Ms., ἀνηκόσιων.

^e Ms., τῷ φιλοξενίᾳ μετέδωκεν.

^f Ms., καὶ μεγάλη τοῦ λαοῦ συνάχθη ἐ μάγυρις. τοῦ δι.

^g Hanc vocem, pro ἀντοτος, usurpari observat Capinus, et plurimis adductis exemplis probat.

^h Ms., ὑποβάλλεσσα.

ⁱ Ms., προβάτων προκόπται.

πάκτα τόπου διάφραστον, εἰς ἡλίδαν τὸν νῆσον μετέστη. Ἀρρώστιας δὲ αὐτῷ ἀπελθούσης, καὶ λοιπὸν τελευτὴν ἥδη μείλισται, τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτῷ κληρικοῖς ἐκέλευσε, λέγων· Ἐν τῷ μνήματί μου, ὅπερ ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ πέσθη μαστα, ἔκει με θάψατε. Αὗτοι δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Πῶς δυνάμεθα τὸ σῶμά σου ἔκει ἀπενέγκαι, οὐτε εἰς τῶν Λογγούνδρων οἱ τόποι ἐκεῖνοι κροτῶνται, καὶ παντρχοῦν αὐτοὺς διαδραμεῖν γενώσκομεν; Οὐ δέ ἄγιος πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· Ἀπαγγέλε με ἀμερίμνως μηδὲν δειλιῶντες, μετὰ πάσης δὲ σπουδῆς θάψαι με ἀγωνίσασθε, καὶ εὐθέως ἕντειν τὸ σῶμά μου τῇ ταφῇ παραδώστε. Τούτου δὲ τελευτῆσαντος, καθὼς αὐτοῖς ἀνετείλατο τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν πλοιαρίῳ βαλόντες, ἐν τῷ Ποπουλωνίῳ ἀπήρχοντο. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν, συνιεφύσαντος τοῦ ἄρρενος, σφοδρὸς ὑέτος λίαν γέγονεν. Ἰνα δὲ πάσι φωνερωθῆ, ποιὸν ἀνδρὸς σῶμα ἡ ναύς ἔκεινη ἐβάσταξε, δὲ ὀλού τοῦ πλοὸς τῆς θαλάσσης, δῶδεκα μιλῶν ὄντων ἀπὸ ἡλίδης τῆς νῆσου μέχρι τοῦ Ποπουλωνίου, ἐν τοῖς ἀμφοτέροις τοῦ πλοίου μέρεσι καταγιεῖ ὑετοῦ σφοδροτάτη κατῆλθεν, ἐν δὲ τῷ πλοίῳ ράντις μία ἐκ τῆς βροχῆς οὖν ἐπεσεν. Ἐθάσαντες τούντην τῷ τόπῳ οἱ κληρικοὶ, καὶ τῇ ταφῇ τὸ σῶμα τοῦ ἵερός τε, μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψαν. Εἰσελθόντων δὲ αὐτῶν ἐν αὐτῷ, ἐν τῷ τόπῳ ἐν φόρῳ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπὸς ἐτάφη, ὁ τῶν Λογγούνδρων ὡμότατος ῥῆξ Γούμμαρις κατέλαθεν· ἐκ τῆς τούτου οὖν ἐλέυσεως ὁ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπὸς πνεῦμα προφητείας ἔχει ἀπειδείχθη, ὃστις τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ μετὰ σπουδῆς ἀποστάντες.

299 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. ΙΒ'.

Περὶ Φουλγεντίου ἐπισκόπου πόλεως Θυτρικούλου.

Ἐντότε ὅπερ διηγησάμην γεγονόνται θεῦμα ἐν τῷ τῆς βροχῆς διακερισμῷ, καὶ εἰς ἄλλους ἐπισκόπους εὐλαβεῖς γεγονόνται ἐδείχθη. Κληρικὸς γάρ τις γέρον, ὅστις καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίστην, ἐν τῇ ἐαντοῦ παρουσίᾳ τὸ πρᾶγμα τοῦτο γεγονέναι μαρτυρεῖ. Ἐλεγε γάρ, ὅτι Φουλγεντίος ὁ ἐπίσκοπος, ὃστις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θυτρικούλου προέστη, τὸν ὡμότατον ῥῆγα Τοτίλα παντελῶς κατ' αὐτοῦ ἀγανακτοῦντα ἔγινωσκεν. Ἐν δὲ τῷ πλησιάσαι αὐτὸν μετὰ στρατοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσι, ἀνάγκη τῷ ἐπισκόπῳ γέγονε, διὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ἡ ἔκκινα αὐτῷ ἀποστεῖλαι, ἵσως τὴν τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ὡμότητα τοῖς δῶροις καταπράγναι δύνηται. Ιαῦτα ὁ δυσσεβῆς ἔκεινος θεοκάμμενος, παντελῶς ἐβδελύκατο, καὶ θυμοῦ πλησθεὶς τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν ἐπίσκοπον μετὰ πάσης ὄργης κρατήσωσι, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἔξτασιν παραφύλαξον. Οἱ δὲ θηριώδεις Γότθοι, καὶ τῆς ἐκείνου ὡμότητος ὑπουργοὶ τοῦτον κρατήσαντες, καὶ κυλάει αὐτοῦ περιστάντες, ἐν ἐνὶ τόπῳ στῆναι αὐτὸν ἐκέλευσαν, τροχὸν ἐν τῇ γῇ τυπώσαντες, ἵνα τὸν πόδα αὐτοῦ ἔξωθεν ταύνσαι μὴ τολμήσῃ. Ἐν δοσῷ δὲ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπὸς ἐν τῷ ἡλίῳ ἴστατο, ἐκ τῶν κατόντων Γότθων κυκλούμενος, καὶ

^a Ms., εἰς ἄλλους ἐπισκόπους εὐλαβεῖσαν γεγ.

^b Ms., δῶρα.

^c Ms., χαράξαντες.

^d Excusi, collectis in aere nubibus. Aliam lectio nem præferre cogunt MSS. Germ., Longip., Norm., etc.

^e Primus Carnot., quod de visa pluvia.

^f Consule Bolland., ad 21 Maii.

^g Utriculum, seu Gliculum, aut. Oriculum, Tacito Oriculi, oppidum Umbriæ; olim vero urbs episcopalis.

^h In MSS. Germ., Norm., Val. Cl., Longip., Theod. et aliis legitur xenia, hic et alibi fere semper. Ob-

A ubique eos illic discurrere scimus? Ipse respondebit; Reducite me securi, nolite metuere, sed festine se-pelire me curate; mox autem ut sepultum fuerit corpus meum, ex eodem loco sub omni festinatione recedite. Defuncti igitur corpus imposuerunt navi; cumque Populonium tendereut, ^d collecto in nubibus aere, immensa nimis pluvia erupit. Sed ut patesceret omnibus cuius viri corpus navis illa portaret, per illud maris spatium quod ab Ilva insula usque Populonium duodecim millibus distat, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, et in naveam eamdem una pluviae gutta non cecidit. Pervenerat itaque ad locum clerici, et sepulturæ tradiderunt corpus sacerdotis sui. Cujus præcepta servantes, ad navem sub festinatione reversi sunt. Quam mox ut intrare potuerunt, in eundem locum ubi vir Domini sepultus fuerat, Langobardorum dux crudelissimus Gummarith advenit. Ex cuius adventu virum Dei habuisse spiritum prophetæ claruit, qui ministros suos a sepulturæ suæ loco sub festinatione discedere præcepit.

αὐτῶν παρεδόντες, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάξατε, μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψαν. Εἰσελθόντων δὲ αὐτῶν ἐν αὐτῷ, ἐν τῷ τόπῳ ἐν φόρῳ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπὸς ἐτάφη, ὁ τῶν Λογγούνδρων ὡμότατος ῥῆξ Γούμμαρις κατέλαθεν· ἐκ τῆς τούτου οὖν ἐλέυσεως ὁ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπὸς πνεῦμα προφητείας ἔχει ἀπειδείχθη, ὃστις τοὺς ὑπουργοὺς αὐτοῦ μετὰ σπουδῆς ἀποστάντες.

300 ΚΑΠΟΥΤ ΧΙΙ.

De Fulgentio Utriculanæ civitatis episcopo.

Hoc vero quod ^e de divisa pluvia factum narravi miraculum, etiam in alterius episcopi *veneratione* monstratum est. Nam quidam clericus senex, qui adhuc superest, eidem rei preste se fuisse testatur, dicens: ^f Fulgentius episcopus qui ^g Utriculensi Ecclesiæ præberat, regem crudelissimum Totilam infensum omnimodo habebat. Cumque ad easdem partes cum exercitu propinquasset, curæ fuit episcopo per clericos suos ^h xenia ei transmittere, ejusque furoris insaniam, si posset, muneribus mitigare. Quæ ille ut vidit, protinus sprevit, atque iratus suis hominibus jussit ut eundem episcopum sub omni asperitate constringerent, eumque ejus examini servarent. Quem dum ferocias Gothis, ministri scilicet crudelitatis illius, tenuissent, circumdantes eum uno in loco stare præceperunt, eique in terra circulum designaverunt, extra quem pedem tendere nullo modo auderet. Cumque vir Dei in sole nimio ⁱ æstuaret, ab eisdem Gothis circumdatus, et designatione circuli inclusus, repente i coruscationes et tonitrua, et tanta vis pluviae erupit, ut hi qui eum custodiendum acce-

servavimus tamen ad calcem libri Regulæ Past. manu exarati, Ecclesiæ Belv. in quibusdam carminibus de Hugone episcopo legi

Xenia constitutus; Christe, tu es operis.

Libro etiam vi Epistol. sanctus Gregorius, alias 5, epist. olim 62, nunc 65, legitur xenia, tam in Manuscriptis, quam in Excusis. Sic quoque legendum, nam xenium est munus missum ^j hospiti.

ⁱ Duo Aud. et Prat, staret.

^j In omnibus pene MSS., coruscus et tenitus.

perant, immensitatem pluviae ferre non possent. Et **A** ἀντὶ τοῦ τροχοῦ περιωρισμένος σφραγίσματι· αὐτῆς dum magna nimis inundatio fieret, intra eamdem designationem circuli in qua vir Domini Fulgentius stetit, ne una quidem pluviae gutta descendit. Quod dum regi crudelissimo nunciatum esset, illa mens eius ad magnam ejus reverentiam versa est, cuius pœnam prius insatiabili furore sitiebat. Sic omnipotens Deus contra elatas carnalium mentes, potentias sue miracula per respectos operatur; ut qui superbo contra præcepta veritatis se elevant, eorum cervicem veritas per humiles premat.

λυσσομένοις ἐργάζεται· ὅπως οἱ ἱεροὺς ὑπερηφάνους κατὰ τὸν προσταγμάτων τῆς ἀληθείας διατεινοφρόνων κατακάμψῃ.

CAPUT XIII.

De Herculano Perusinæ civitatis episcopo.

Nuper quoque Floridus venerabilis vitæ episcopus narravit quoddam memorabile valde miraculum, dicens: Vir sanctissimus Herculanus nutritor meus, ^a Perusinæ civitatis episcopus fuit, ex conversatione monasterii ad sacerdotalis ordinis gratiam deductus. Totila autem perfidi regis temporibus, eamdem urbem ^b annis septem continuis Gothorum exercitus obsedit, ex qua multi civium fugerunt, qui famis periculum ferre non poterant. Anno vero septimo nondum finito, obsessam urbem Gothorum exercitus intravit. Tunc comes qui eidem exercitu præterat, ad regem Totilam nuntios misit, exquirens quid de episcopo vel populo fieri juberet. Cui **301** ille præcepit, dicens: Episcopo prius a vertice usque ad calcaneum corrigiam tolle, et tunc caput ejus amputa; omnem vero populum qui illic inventus est, gladio extingue. Tunc idem comes venerabilem virum Herculanium episcopum super urbis murum deductum capite truncavit, ejusque cutem jam mortui a vertice usque ad calcaneum incidit, ut ex ejus corpore corrigia sublate videretur. Moxque corpus illius extra murum proiecitur. Tunc quidam, humanitatis pietate compulsi, ^c abscissum caput cervici apponentes, cum uno parvulo infante, qui illic extinctus inventus est juxta murum, corpus episcopi sepulturæ tradiderunt. Cumque post eamdem cædem diē quadragesimo rex Totila jussisset ut cives urbis illius qui quolibet dispersi essent ad eam sine aliqua trepidatione remarent, hi qui prius famem fugerant, vivendi licentia accepta reversi sunt. Sed, cuius vitæ eorum episcopus fuerat memores, ubi sepultum esset corpus illius quæsierunt, ut hoc juxta honorem debitum in Ecclesia beati Petri apostoli humarent. Cumque itum esset ad sepulcrum, effossa terra, invenerunt corpus pueri pariter humati, utpote jam die quadragesimo, tabe corruptum, et vermis plenum; corpus vero episcopi ac si die eodem esset se-

άστραπαι καὶ βρονται, καὶ τοσαύτη ἀνάγκη βροχῆς γέγονε, ὃντε μὴ δύνασθαι ὑπενέγκαι τὸν τῆς βροχῆς βίαν τοὺς τὴν ἔξουσίαν τοῦ φυλάξαι αὐτὸν λαβόντας. Ἐνδον δὲ τῆς τοῦ τροχοῦ διατυπώσεως, ἐνθα ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος φυλαττόμενος ἴστατο, οὐδὲ μία ῥάνις τῆς βροχῆς οὐθε. Τοῦτο δὲ τῷ ὠμοτάτῳ ῥῆγι μηνύσαντες, ὁ θηριώδης ἐκεῖνος λογισμὸς, ἀκορέστηθε θυμῷ ἐπὶ τὸ βασανίσκαι τὸν ἀπίσκοπον ἐκκαίσμενος, εἰς μεγίστην εὐλάβειαν ἐπίστρεψεν. Οὗτος οὖν παντοδύναμος Θεός κατὰ τῶν τῇ γνώμῃ ἐπαιρομένων τῆς δυναστείας αὐτοῦ τὰ θαυμάσια ἐν τοῖς βδελυσσομένοις ἐργάζεται· ὅπως οἱ ἱεροὺς ὑπερηφάνους κατὰ τὸν προσταγμάτων τῆς ἀληθείας διαγείροντες, τὸν

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΓ'.

Περὶ Ἐρκουλάνου ἐπισκόπου πόλεως Περουσίας.

Φλόριδος ὁ εὐλαβείστατος ἐπίσκοπος τοῦτο μοι νῦν δημηγόρειο τὸ μηνήμης ἄξιον θαύμα. Ἔλεγε δὲ οὔτως, ὃτι ὁ ἀγιότατος ἀνὴρ Ἐρκουλάνος ὁ ἀναθρέψας αὐτὸν, τῆς πόλεως Περουσίας ἐπισκόπος γέγονεν, ἐκ τῆς μοναχικῆς ἀναστροφῆς εἰς τὸν τῆς Ἱερωσύνης βαθμὸν χάριτι Θεοῦ ἀναχθεῖς. Τοῖς δὲ χαιροῖς τοῦ δυσσεβεοῦς Τοτίλα τοῦ ῥῆγος, τὸν αὐτὸν πόλειν ἐπτὰ ἐπὶ τὴν σπουδαίως ἐπολιόρκηστον ὁ τῶν Γότθων στρατός. Μη δυνάμενοι δὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ ^d ὑπενέγκαι, πολλοὶ ἐκ τῶν πολετῶν ἐφυγον. Οὕτω δὲ τοῦ ἔδρου ^e χρόνου πληρωθέντος, ἡπερ ἐπολέρχουν πόλειν οἱ Γότθοι, παρέλαβον. Τότε ὁ κόμης ὁ τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ προεστώς πρὸς Τοτίλαν τὸν ῥῆγα ἀπέστειλεν ἐρωτῶν περὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ λαοῦ, τί κελεύει αὐτὸς γενέσθαι. Οἱ δὲ **302** ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων· Τοῦ ἐπισκόπου πρῶτον ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔως τῆς πτέρυνς ^f λωρὶν ἐκ τοῦ δέρματος ἐπαρον, καὶ τότε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπότεμε, πάντα δὲ τὸν λαὸν τὸν ἐκεῖστι εὐρεθέντα, ἐν μαχαίρᾳ ἀπόκτενον. Τότε ὁ αὐτὸς κόμης τὸν εὐλαβείστατον ἄνδρα Ἐρκουλάνον τὸν ἐπίσκοπον ἐπάνω τῶν τετράχων τῆς πόλεως ἀνενέγκας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπέτεμε. Νεκρὸς δὲ αὐτοῦ λοιπὸν ὅντος, ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔως τῆς πτέρυνς τὸ δέρμα δεσχίστεν, ἵνα φανῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ λωρὶν ἐπαρθῆναι. Εὐθέως δὲ τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ἔζω τοῦ τείχους ἐρρίψε. Τότε τείκες ἀνθρωπίνην εὐσπλαγχνίαν υπεκβάντες, τὴν ἐκκοπεῖσαν αὐτοῦ κεφαλὴν τῷ τραχύλῳ ἐπιστάσαντες, ἀμαρτίαν δέ τοι σεμνοῦ παιδίου ἐκεῖστε σφαγαγμένου ἐνύρεθέντος, πλαστὸν τοῦ τείχους τὸ σώμα τοῦ ἐπισκόπου τῇ ταρῇ παρέθωκαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀλωσιν, παρελθουσῶν ἡμερῶν τεσσαράκοντα, ἐκέλευσε Τότιλας ὁ ῥῆγος, ἵνα ὅπου δὲ ἂν οἱ τῆς πόλεως ἐκείνης πολῖται δισκορπίσθησαν, εἰς αὐτὴν ἄνευ τῆς οἰστοῦν διειλίας ὑποστρέψῃσε. Πάντες οὖν οἱ διὰ τὸν λιμὸν πρώτη φυγόντες, καὶ τοῦ ἡρᾶ ἄδειαν λαβόντες, ἐν αὐτῇ ὑπέστρεψεν. Ἡ πομηνοθέντες δέ ποιας ζωῆς ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν γέγονε, ποὺ τὸ σώμα αὐτοῦ τεθαμμένον ὑπῆρχεν ἐζήτησαν, ὅπως τοῦτο τῇ περιεργαστημένῃ τιμῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου θάψωσιν. Ἀπελ-

savet. Potuit dici obsessa hæc urbs quandiu Totila, Gothorumve exercitus agrum Perusinum Romano vicinum occuparunt.

^a In pler. Ms., abscisum, ab abcido, vel abescido.

^b Ms., ὑπομεναι.

^c Ms., τοῦ ἐπτὰ χρόνου.

^d Ms., λωρὶν. At postea, λωρὶν.

Θόντες δὲ ἐν τῷ μνήματι, καὶ τὰν γῆν αποψίαντες, εὑροῦ τὸ σῶμα τοῦ παιδίου ταῦτα σὺν ἡμέρᾳ ταφέντες, ὅλοι διαθεράντες καὶ σκωλίζοντες γέρμον, τεσσαράκοντα ψῆφοι λοιπὲν ἡμερῶν διελθούσων, τὸ δὲ τοῦ ἐπιστάτου σῶμα, ὃς ὅτι ἐν αὐτῷ τῇ ἡμέρᾳ ἦν ταφέν, οὗτοι σῶμαν διέμεινεν. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ σεβάσμιον θαύμα τούτου ὑπάρχει, ὅτι ἡ κηφαλὴ αὐτοῦ ἐνθεῖσα τῷ σκανδάλῳ, ὃς ὅτι οὐκ ἔκκοπεῖσα, οὗτοις οὐδὲ ἔχοντες κοπᾶς ἐν αὐτῷ ἀφίεντες.

Τούτο οὖν καὶ εἰς τὰ ἀπίστως στρέψαντες, καὶ ζητέσαντες, σῶμα καὶ ὄλόχηρον τὸ σῶμα αὐτοῦ εὗρον, ὃς ὅτι οὐδὲ μία πληγὴ στήνηρος τούτου ἦφατο.

ΠΕΤΡ. Τίς μια ἐκπλεγῆ περὶ τῶν ταυτῶν σκεψίων τῶν ἐν τοῖς νεκροῖς γινομένων διὰ τῶν ζώτων δάγκρεστον.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΙΑ'.

Περὶ Ἰσαὰκ ἡγουμένου προορετικοῦ, πλησίου Σπολήτης, τῷ γένει Σύρου.

Ἐν τοῖς ἀρχαῖοις τῶν Γότθων καιροῖς, πλησίου τῆς πόλεως Σπολήτης, ἀνήρ τε πάντα τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπῆρχεν, Ἰσαὰκ τῷ ὀνόματι, ὅστις καὶ μέχρι τῶν τελευταίων τῶν Γότθων χρόνους κατίητεσε. Τούτου ἐν τῶν ἡμετέρων πολλοῖς ἔγνωρισταν, πλειστέρως δὲ πάντων ἡ ιερὰ παρθένος Γρηγορία, ἢ νῦν ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει κατοικοῦσα, πλησίου τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς ἀγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας. Ἡτις ἐν τῷ τοῦ νεότητος αὐτῆς χρόνῳ ἀνδρὶ μηνοτευθίστα, καὶ τῶν γάμων ὥδη λοιπὸν ὠρισμένων, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσέφυγε, καὶ τὴν τοῦ μονήρους βίον ἴεραν ἀναστροφὴν ἐπεποθίσασα, παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκδικηθεῖσα, εἰς ἐκεῖνο διπερ ἐπόθει σχῆμα, τοῦ κυρίου κατευδόδωσαντος προτίχθη, καὶ τὸν ἐπίγειον νυμφίον καταλείψασα, τῷ οὐρανῷ νυμφίῳ μηνοτευθίναι κατηξάθη. Περὶ τοῦ ἀγίου οὗν τούτου ἀνδρὸς, πολλὰ ἔγνογύμενον ἀκήκοα τὸν εὐλαβέστατον πατέρα Ἐλευθέριον. Ὁστις πολλὴν παρήντισκεν πρὸς αὐτὸν κεκτημένος, πάνυ καλῶς αὐτὸν ἐγίνωσκε. Τούτου δὲ τοῖς λόγοις τὸ εὑπιστόν ἡ τῆς ζωῆς πολιτεία παρεῖχεν. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος Ἰσαὰκ οὐχ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς Ιταλίας ὄρμώμενος, ἐκεῖνα δὲ αὐτοῦ τὰ θαύματα διηγεῦμαι, ἀπερ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διάγων πεποίκευ. Ἐν πρώτοις οὖν ἡτίκα ἐκ τῶν τῆς Συρίας μερῶν ἐλθὼν, εἰς τὴν πόλιν Σπολήτης κατήντησεν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραγενόμενος, τοὺς προσμοναρίους ἡτίσατο, ἵνα δοσην θελει 303 ἀδειαν τοῦ εὐχεσθαι παράσχωσιν αὐτῷ, καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς ὠραῖς ἔξελθεν αὐτὸν μὴ συνωθῆσωσιν. Ὅστις ἐν τῇ εὐχῇ σταθεῖς, πᾶσαν τὴν ἡμέραν εὐχόμενος διετέλεσε, συνάκις τῇ εὐχῇ καὶ τῷ ἐπακολουθοῦσαιν νύκτα. Ὄμοιως δέ καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τῆς ἐπακολουθούσης νυκτὸς, ἔκτος ἀτονίας ἐν τῷ δεἵσει ἐστη, ὥστε τοῖς τρίτην ἡμέραν τῇ εὐχῇ συντήψει. Εἰς δὲ τῶν παραμοναρίων τοῦτο θεατάμενος, τῷ τῆς ὑπερτριπλακίας πνεύματι φυστωθεῖς, ὅσην προκόψαι διφελεν, ἐκείθεν τὸν τῆς ἀποτυχίας ζημιαν ἐκατῷ ἐπισπάσατο. Ἡρέστος γάρ ἥμαστιν ἔξουθενήσεως προσποιεῖτο καὶ ἐπιβέπτον αὐτὸν ἡ ἀποκαλεῖν, ἵνα ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ τυχῇ πρὸς ἐπιθεῖσεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐσαύτον εἰς εὐχὴν παρέστησε. Ταῦτα δὲ εἰπόντων δρομαίως ἀπειλῶν, τὸν τοῦ θεοῦ ἀνθρωπον ῥαπίσματι ἐτυψεν, ἵνα ὁ τῆς εὐλαβοῦς ζωῆς προσποιητὸς

^a Ms., ἀνάρ τις πολίτης πάνυ εὐλαβέστατος.

^b Ms., ἐν τῇ. Εἰ παῦλο ποτ, τοῦτον θεατάμενος.

^c Ms., ἐπικαλεῖν.

A pultum. Et quod est adhuc magna admiratione venerandum, quia ita caput ejus unitum fuerat corpori, ac si nequaque suisset abscessum, sic videlicet, ut nulla vestigia sectionis apparerent. Cumque hoc et in tergo verterent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuisse, ita sanum atque intemeratum omne corpus inventum est, ac si nulla hoc incisio ferri teligisset.

ΡΗΤΡ. Quis non obslupecat talia signa mortuorum, quae sunt pro cemeratione viventium?

CAPUT XIV.

De Isaac servo Dei.

B Prioribus quoque Gotborum temporibus fuit iuxta Spoletanam urbem vir vita venerabilis ^a Isaiae nomine, qui usque ad extrema penes Gotborum tempora pervenit, quem nostrorum monili auctorani, ei maxime sacra virgo Gregoria, quae nata in hac Romana urbe iuxta Ecclesiam beatae Mariæ semper virginis habitat. Quae dum adolescentia sua tempore constituta jam nuptiis in ecclesiam fugisset, et sanctimonialis vita conversationem quereret, ab eodem viro defensa, atque ad eum quem desiderabat habilitum, Domino protegente, perducta est. Quae quia sponsum fugit in terra, habere sponsam meruit in celo. Multa autem de eodem viro, narrante venerabili Patre Eleutherio, agnovi, qui et hunc familiariter noverat, et ejus verbis vita fidem prebeat. Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quae convertau in Itala fecit. Cum primum de Syria partibus ad Spoletanam urbem venisset, ingressus ecclesiam a custodiis petiti ut sibi quantum vellet 304 licentia concederetur orandi, eumque horis secretioribus egredi non urgeant. Qui mox ad orandum stetit, diemque totum peregit in oratione, cui sequentem continuavit et noctem. Secundo etiam die, cum nocte subsequente indefessus in precibus persistuit, diem quoque tertium in oratione conjunxit. Cumque hoc unus ex custodiis superbię spiritu inflatus cerneret, unde proficere debuit, inde ad defectus damna pervenit. Nam hanc simulatorem dicere, et verbo rusticō cœpit impostorem clamare, qui se tribus diebus et noctibus orare D ante oculos hominum demonstraret. Quid protinus currens, virum Dei alata percussit, ut, quasi religiosæ vita simulator, de ecclesia cum contumeliam exiret. Sed hunc repente ulti spiritus invasit, et ad viri Dei vestigia stravit, ac per os illius clamare cœpit: Isaac me ejicit. Vir quippe peregrinus quo censeretur nomine nesciebat, sed ejus nomen ille spiritus prodidit, qui se ab illo posse ejici clamavit. Mox autem super vexati corpus vir Dei incubuit, et malignus spiritus qui eum invaserat abscessit. In tota urbe tunc statim quid in ecclesia factum fuisse.

^a In sanctorum album relatus est ad Aprilis diem 13.

notum. Currere viri et feminæ nobiles atque ignobiles pariter cœperunt, certatimque eum in suis rapere domibus conabantur. Alii ad construendum monasterium prædia, alii pecunias, alii subsidia quæque poterant, offerre viro Dei suppliciter volebant. Sed servus omnipotentis Domini horum nihil accipiens, egressus urbem non longe desertum locum reperit, ibique sibi humile habitaculum construxit. Ad quem dum multi pergunt, exemplo illius aeternæ vitae accessi desiderio cœperunt, atque sub ejus magisterio in omnipotentis se Domini servitium dederunt. Cumque ci crebro discipuli a humiliiter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones quæ offerebantur acciperet, ille soscitus suæ paupertatis custos formam sententiam tenebat, dicens: Moaachus qui in terra ^b possessionem quærit monachus non est. Sic quippe metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicut avari divites solent perituras divitias custodire. Ibi itaque prophetæ spiritu magnisque miraculis cunctis longe lateque habitantibus vita ejus inclinavit. Nam die quadam ad vesperum in hortum monasterii fecit jactari ferramenta, quæ usitato nos nomine vangas vocamus. Dixit itaque discipulis suis: Tot vangas in hortum projicite, et cœtius fedite. Nocte vero eadem dum ex more cum fratribus ad exhibendas laudes Domino surrexisset, praecipit, dicens: Ité et operariis nostris pulmentum coquite, ut manè primo paratum sit. Facto autem mane, fecit deserri pulmentum quod parari jussérat, atque hortum cum fratribus ingressus, quot vangas jactari præceperat, tot in eo laborantes operarios inventit. Ingressi quippe futes fuerant, sed mutata fluenter per spiritum apprehenderunt vangas quas inventerunt, et ab **305** ea hora quā ingressi sunt, quoque vir Domini ad eos veniret, cuncta horli missa spatia quæ inculta fuerant coluerunt. Quibus vir Dottini mot ut ingressus est, ait: Gaudete, fratres, multum laborastis, fáci quiescite. Quibus illis aliamen quæ detulerat præbuit, eosque post tanti laboris fatigatiorem refecit. Suffcienter autem refecit: Nolite malum facere, sed quodles de horto siquid vultis, ad horti aditum venite, tranquille petite, cum benedictione percipite, et a furti pravitate cessate. Quos statim collectis oleribus onustari fecit. Actumque est ut quid ad hortum nocituri venerant cum laboris sui præmio et repleti ab eo et innocui redirent.

b Τῷ κάτιπώ κάμινοντας εὑρεν. Οἱ εἰσελθόντες μὲν γὰρ πνεῦματος ἀλλαγείστης, τὰ λισγάρια ἄπειρ εὗρον κρατήσαντες, ἀπ' αὐτῶν τὸν θεού, ἔως οὐ τοῦ θεοῦ δούλου πρὸς αὐτοὺς παρεγένετο, οὐκ ἐπαύσαντο ἐργαζόμενοι· πάντα δὲ τὰ τοῦ κάπη

τὸν πνεῦμα πονηρὸν εἰσῆλθεν, ὅπις ἀκούσατο τοῦ θεοῦ, καὶ τούτοις εἰς τὰ ἔχη αὐτοῦ ἐβόψει, καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ κράζειν ἥρετο· Οἱ ἵστανται με ἀκούλαις. Ποιῶ δὲ ὀνόματι ἔνος ἀνὴρ ἀκτελεστα, οὐδεὶς δύνατος καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ ἀκέντονον μεταφέρωσε, καὶ παρ' αὐτοῦ δύνασθαι ἀκεληθῆναι ἐξαρτᾶν. Εὐθέως οὖν ὁ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπος ἐπάνω τοῦ σώματος τοῦ πάσχοντος ἐπικύψας, τὸ ἐπιβάντα αὐτῷ πονηρὸν πνεῦμα, τῇ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ δυνάμει, ἀπ' αὐτοῦ ἀπέλασεν. Εν πάσῃ δὲ τῇ πόλει, τοῦ γέγενότος ἐν τῇ ἀκτησίᾳ θάυματος διαγνωσθέντος, ὑρέαντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς, ὀμοθυμαδὸν τρέχειν σπεύσαντες, τοῖς αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ οἷς δυνατοῖ προκράσαις οἱ μὲν, ἐπὶ τῷ ἀκτελεσταὶ αὐτῷ πονητήριον ἀγρούς προσφέρειν ἐπαγγελλόμενοι ἔτεροι δὲ χρήματα, καὶ πρὸς τροφήν ἀναλάματα παρέχειν αὐτῷ ψῆλον. Οἱ δὲ τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ δούλοις μαθὼν παρ' αὐτῶν λαβεῖν τὸ σύνολον ἀνασχόμενος, τῆς πόλεως ἐξῆλθεν. Οὐ πολὺ δὲ μήκον τόπου ἐρημον εύρων, ἐκεῖστε ἱαντῷ σεμνὸν κέλειον φωδόμησος. Πολλοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενοι, τῷ ἔκεινον ὑποδέιψατι ὑρέαντο εἰς τὸν πόδιον τῆς εἰδωντος ζωῆς πυροῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ διαδασκαλίας, εἰς τὸν τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ δούλειαν ἐστοῦνται. Ήρέαντο δὲ οἱ τούτου μαθηταὶ μετὰ ταπεινοφροσύνης δυσωπεῖν αὐτὸν, ὅπως διὰ τὴν τοῦ μοναστηρίου χρειαν τὰ προσφερόμενα αὐτῷ ^c χρήματα δέξεται. Άντος δὲ τῆς ἐστοῦν πτωχείας τὴν ψῆφον στερεῖ φυλακῆ ἐκράτει, λέγων· Μοναχὸς ὁ ἐν τῷ γῇ κτῆμα ζετῶν, μοναχός οὐκ ἔστιν. Οὕτως οὖν ἐροβείτο τὸν ταῦς πτωχείας αὐτοῦ φροντίδα ἀπολέσαι, καθάπερ οἱ κυνηγοὶ ἀρχοντες τὰ ἀπολλύμενα χρήματα τῷ φυλακῆ συντορεῖν εἰώδασιν. Ἐκεῖ τοῖνυν πνεύματι προφητείας κατεκομιδη, καὶ πάσι τοῖς ἔγγιστα καὶ ἐκ μάκρους κατοικοῦσι, διὰ τῶν θαυμάτων ή τῆς ζωῆς αὐτοῦ λαμπρότης διεγνώσθη. Εν μιᾷ ^d δὲ ημέρᾳ πρὸς ἐσπέραν ἐν τῷ κάπω τοῦ μοναστηρίου, ἐργαλέον στοῦρον, ὕπερ εἰ λιγάρεν ὄνομαζεται, ρίφτην πεποίκην^e εἰθ' οὐτως τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἴπεν· Απέλθετε καὶ ἡ λισγάρια ἔχετε, ταῦτα ἐν τῷ κάπω ρέψατε, καὶ συντόμως ὑποστρέψατε. Τῷ δὲ νυκτὶ ἔκεινη ἀναστάς, κατὰ τὸ εἰωθός, ὅπως μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἐσθιτοὺς ὑμνους τῷ κυρίῳ ἀναπέμψῃ, ἐκάλεσεντες αὐτοῖς, λέγων· Ἀπέλθετε καὶ τῷ ^f ἐργατῶν ἡμῶν προσφέργυον ἐψήσατε, οὐα τὸ πρωτας ἔτοιμον ἔσται. Ήμέρας δὲ ἦδε μηδεμένας, τὸ προσφάγιον, ὅπερ γενέσθαι προσέταξε, βασταχθῆσαι πεποίκης, καὶ ἀμά τοῖς ἀδελφοῖς εἰς τὸν κάπην εἰσῆλθεν· οἵσα δὲ λισγάρια ρίφτην πεποίκην, τοσούτους ἐργάτας κλέπται ὑπάρχον, ἀλλὰ τές τυχάκος αὐτῶν διὰ τῶν πνεύματος ἀλλαγείστης, τά λισγάρια ἄπειρ εὗρον κρατήσαντες, ἀπ' αὐτῶν τὰς ὥρας. **306** έντονος τῷ κάπω τοῦ προσφάγου τοίνυν πρὸς αὐτοὺς ὁ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπος εἶπε· Κατέρε,

^a Longip., hum. innuerent, Val. Gl., hum. exor- rent.

^b Uterque Theod. et omnes Norm. cum Germ. ita habent, non possessiones, ut in Editis exstat. Hoc Isaæ exemplo utiatur ad commendandum relig. pauperum statum sanctus Thomas, opusc. 17, c. 6, 14, 15, 16, et sanctus Bonaventura, opuse. 19, c. 6. Nec tamen vituperandi monachi, quibus ad vitæ necessaria posseessions assignatae. Alioquin culpa non caruisset ipse Gregorius, qui monasteria quæ construxit sufficien-

libus redditis ditare curavit.

^c Ms., ἐκράτειν.

^d Ms. τῷ ἀντοῦ οἶκῳ διαρκάσαι.

^e Ms., κτίσματα.

^f Ms., δὲ τῶν ἡμερῶν.

^g Ms., λισγάρ. Et paulo infra; οὐα τῷ λισγάρια... εἰς τὸν κάπην.

^h Ms., τοῖς ἐργαλίοις... οὐα τῷ προῖσα.

ⁱ Additum in Ms., τοῦ ἀγίου.

^j Λασάνιον significat proprie olus, λάχανον. Favori-

ἀδελφοί, παύσασθε λοιπον, πολὺ γάρ ἐπάμετε. Ἐνέγκας δὲ τροφάς, μετὰ τὸν τοσούτου καμάτου κόπον, τούτους εὐφρανθῆναι πεποίηκε. Κορεσθέντων δὲ αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Μή θείστας τοῦ λοιποῦ κακὸν πρᾶξαι, εἴτε δὲ χρείαν δὲ τοῦ κάπου ἔχετε, διὰ τῆς εἰσόδου ἐλευθερίας ἤρχομενοι αἰτίσασθε, καὶ μετ' εὐλογίας λάβετε, ἄποδε τῆς τοῦ κλείματος ἀμαρτίας ἴνδοστατε. Παρενθύ δὲ λάχανα συναχθῆναι κελεύσας, τούτους φορτωθῆναι πεποίηκε. Γέγονε δὲ ὥστε οἱ εἰς τὸν κῆπον ἐπὶ τὸ κλέψυτα ἀλθόντες, σὺν τῷ μισθῷ τοῦ καμάτου αὐτῶν ἐμπεπλυσθέντες, καὶ ἀβλαβεῖς ὑποστρέψασιν.

Ἐν ἀλλῳ τοίνυν καιρῷ, ξένοι ταῖς πρὸς αὐτὸν μετρησο-
σύνῃς ζητοῦντες παρεγένοντο, βάκχῳν ἡμάτια ἡμιριεσ-
μένοι· ὅστε γυμνούς αὐτοὺς θεωρεῖσθαι. Τούτουν δὲ ἡμά-
τια ^a παρ' αὐτοῦ αἰτουμένουν, μυστικῶς αὐτῶν λαλούν-
ταν, ὃ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἀκήκοεν, ὅστις ἔνα τῶν μαθη-
τῶν αὐτοῦ ^b προσκαλεσάμενος, μυστικῶς ἐκβιεύσεν αὐ-
τῷ, λέγων· "Ἀπελθε ἐν ἑκεῖνῃ τῇ ὑλῇ, εἰς τόδε τὸν τό-
πον, καὶ εὐράσεις δένδρον ὑπόκουφον, ἐν αὐτῷ ἐρεύνησον,
καὶ ἀπέρ εὐράσεις ἡμάτια ἄγαγε μοι." Ἀπελθὼν δὲ ὁ ἀδελ-
φὸς καθὼς ἐπετράπη, καὶ ἐπιζητήσας, εὗρε τὸ δένδρον
καὶ τὰ ἡμάτια. Ταῦτα δὲ ἀγαγὼν, κατ' ἤδιαν τῷ διδασκά-
λῳ δέδοκεν. Ἀπέρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος δεξάμενος, τοῖς
ξένοις, αἵτινες ὡς δῆθες γυμνοὶ ἡμάτια ἦτοῦντο, ταῦτα
θέδωκεν, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· "Ἐπειδὴ γυμνοὶ ὑπάρχετε,
λάβετε ταῦτα καὶ ἐνδύσασθε. Θεασάμενοι οὖν αὐτὰ ἔκε-
νοι, καὶ ἐπιγράψαντες, ὅτι ἀπέρ ἔκρυψαν ^c εἰσι, μεγιστο-
θντροπὴ αὐτούς κατέσχεν. Ἐν ὅσῳ δὲ μετέ δῆλον ἡμάτια
ἐλλότρια ἔζατουν, κατεκισχυόμενοι τὰ ἤδια ἀπέλασθον.

Ἐν ἀλλῳ πάλεν καιρῷ ταῖς τούτου εὐχαῖς ἱσαντὸν τις
παρατείμενος, δύο σπυρίδας ἄρτων πλάρεις αὐτῷ ἀπέ-
στειλεν· ὃ δὲ αὐτὸς παῖς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ ὅδῷ
ἀπέκρυψε, τὸν δὲ ἔτεραν πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ
ἀπάγαγε· ^d καὶ τὸν αἰτησον τοῦ ἀποστειλαντος αὐτὸν
ἀνηγγέλει, τοῦτον διὰ τῶν δώρων τῇ εὐχῇ αὐτοῦ παρα-
τιθέμενος. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, θαρρῶς ταῦτα δεξά-
μενος, τὸν αὐτὸν ποιεῖα νουθετῶν, ἔφη· Χάριν ἔχω μὲν,
ἄλλα βλέπε τὸν σπυρίδα οὐκ ἐν τῇ ὅδῷ θηκας, μὴ τολμά-
σης ἀφεως αὐτῇ ἀγγίσαι, εὐνυήσας δὲ μᾶλλον, ἐπιειδὲ
ὅφει ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε, καὶ ἐάν ἀγυνῶς ταῦτην ἐπέραι τεθλή-
σῃς, μᾶλλεις ὑπὸ τοῦ ὄφεως δηχθῆναι. Τούτοις δὲ τοῖς
λόγοις σφιδρὰ ὁ παῖς κατασχυθεὶς, πάλιν ἡγαλλιάσατο,
ὅτι τὸν θάνατον ἀπέργυε. Εἳπε γάρ στυγηρὸς πρὸς ὀλίγουν
ἔγρεντο διὰ τὸν αἰσχύνην, πλὴν ὅμως σωτηριώδη βάσα-
νον ταῦτην ἐδέξατο. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὸν σπυρίδα,
καθὼς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος προεῖπεν, εὗρεν, ὅτι ὁφει
ταῦτην ἐπέκρατει. Οὗτος τοίνυν τῇ δυνάμει τῆς ἔγκρα-
τείας, καὶ τῇ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος χάριτει κατα-
λαμπόμενος, πάντα τὰ παρερχόμενα πράγματα κατα-
λείψας, πάντα καρτερεώς ἐν τῇ εὐχῇ ὑπῆρχεν, ὡς τε
μεγάλως ἐν τούτῳ διαπρέπειν αἰτέον. Ἐν δὲ τὸν αὐτῷ
πρᾶγμα μεμπτέον νομιζόμενον εἴναι θεωρεῖτο. Τοσάντη
γάρ εὐφροσύνη συνεχῶς ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν, ὅτι εἰ μά τις
θεῷμῶς περὶ αὐτοῦ ἐπιστευσεν.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο εἶναι λέγομεν, αἰτῶ σε; Οἰκεῖα προ-
θίσται χαυνότερον τὸν τὰς εὐφροσύνης χαλινὸν ἐπῆρε, η
τοσαύτας δυνάμεσσιν αὐξάνων, καὶ τὰς τούτου ψυχῆς
ἐπιλαμπομένης, πρὸς τὸν παροῦσαν χαρὰν παρεσύρετο;

*bus : Δασκαλεῖ Γραικιστὶ αἱ πρασιαὶ. In Col. Regio le-
gitur, λατέναι, πρασιαὶ (foris πρασιαὶ) τὰ μὴ, etc.
Quocunque modo locus hic legatur, discrepat Za-
charias a Greg., et de oleribus intelligit quād de spa-
tiis incultis horti dixit sanctus Doctor. Sic explicari
possunt verba Graeca ; Oleribus fodiendo culturam
qua indigebant adhibuerunt.*

Alio quoque tempore accesserunt ad eum pere-
grini quidam misericordiam postulantes, scisis ve-
stibus, pannis obsiti, ita ut pene nudi viderentur.
Cumque hunc vestimenta peterent, eorum verba vir
Domini tacitus audivit; qui unum ex discipulis suis
prolinus silenter vocavit, eiique praecepit, dicens:
Vade, atque in illa silva in loco tali cavam arborem
require; et vestimenta quae in ea iuveneris defer.
Cumque discipulus abiisset, arboreum sicut fuerat
jussum requisivit, vestimenta reperit, et latenter
detulit magistro. Quia vir Dei suscipiens, peregrinis
nudis atque petentibus ostendit et præbuit, dicens:
Venite, quia nudi estis, ecce tollite, et vestite vos.
Haec illi intuentes, recognoverunt quae posuerant,
magnoque pudore consternati sunt; et qui fraudu-
lenter vestimenta quererebant aliena, confusi recepe-
runt sua.

Alio quoque tempore quidam se ejus orationibus
commendans, sportas duas plenas alimentis ei per
puerum transmisit, quarum unam idem puer subri-
put, atque in itinere abscondit: unam vero ad Dei
hominem detulit, et petitionem illius qui se ei per
xenium commendaverat enarravit. Quam vir Domini
benigne suscipiens, eumdem puerum adunonuit, di-
cens: Gratias agimus, sed vide, sportam quam in
itinere posuisti ne incaute tangere præsumas, quia in
eam serpens ingressus est. Esto ergo sollicitus, ne
si tollere incaute volueris, a serpente feriaris. Qui-
bus verbis puer valde confusus, exsultavit quidem
C quod mortem evaserit, sed tristis ^d ad modicum factus
est, quia quamvis salubrem poēnam, tamē periret
verecundiam suam. Qui reversus ad sportam, caute
ac sollicite attendit, sed eam jam, sicut vir Dei præ-
dixerat, serpens tenebat. Hic itaque cum virtute ab-
sidentiae, contemptu rerum transeuntium, prophetia
spiritu, orationis intentione esset incomparabiliter
præditus, unum erat quod in eo reprehensibile esse
videbatur, quod nonnunquam tanta ei lætitia inerat,
ut illis tot virtutibus nisi sciretur esse plenus, nullo
modo crederetur.

PETR. Quidnam, quæso te, hoc esse dicimus? Sponte sibi lætitiae frena laxabat, an tot virtutibus pollens, aliquando ad præsens gaudium etiam renitens ejus animus trahebatur?

^a Ms., αὐτὸν αἰτεῖν μελλόντων καὶ μυστηριῶς ἔτι λα-
λούντων.

^b Ms., προσκαλεσάμενος, χρυφῶς αὐτῷ ἐκβιεύσει,
λέγων.

^c Ms., εἰσι καὶ κατανοήσαντες μεγιστα..... κατθλα-
σεν.

^d Longip. et plurimi Norm., admodum.

GREGOR. Magna est, Petre, omnipotens Dei dispensatio, et plerumque contingit ut **308** quibus maiora bona praestat, quedam minora non tribuat, ut semper eorum animus habeat unde se ipse reprehendat; quatenus dum appetunt perfecti esse, nec posse sunt, et laborant in hoc quod non acceperunt, nec tamen laborando prevalent, in his quae accepta habent se minime extollant, sed discant quia ex semel-
• ipsis majora ^a bona non habent, qui in semetipsis vincere parva vicia atque extrema non possunt. Hinc est enim quod perductio Dominus ad terram reprobationis populo, cunctos fortis atque præpotentes adversarios ejus extinguens, Philistheos atque Chanaeos diutius reservavit, ut, sicut scriptum est, in eis experiretur Israel (*Jud. iii, 4*); quia nonnunquam, ut dictum est, eis etiam quibus magna dona tribuit, parva quedam reprehensibilia relinquit, ut semper habeant contra quod bellum gerant, et devictis magnis hostibus mentem non erigant, quando eos adhuc adversarii etiam minimi fatigant. Fit itaque ut miro modo una eademque mens et virtute polleat, et ex infirmitate lassecat, quatenus et ^b ex parte constructa sit, et ex parte se conspiciat esse destructam, ut per bonum quod querit, et habere non valet, illud servet humiliiter quod habet. Sed quid mirum quod hoc de homine dicimus, quando illa superna regio in cibis suis ex parte damna pertulit, et ex parte fortior stetit, ut electi angelorum spiritus dum alios per superbiam cecidisse conspicerent, ipsi tanto robustius quanto humilius starent? Illi ergo regioni sua etiam detimenta profecerunt, quae ad æternitatis statum ex parte sua destructionis est solidius instruxerat. Sic ergo et in unaquaque anima agitur, ut in humilitatis custodiā aliquando ad lucra maxima ex minimo damno servetur.

γεγόνασιν, ὅσω καὶ ταπεινοφρόνως ἴστανται. Ἐκείνος θρυστήν, καὶ διὰ τῆς μερικῆς καταλύσεως στερεῶς ἀνεκανέθη. Οὐτώς τοις εἰς τῷ φυλακῇ τῆς ταπεινοφροσύνης, εἰς κέρδος μέγιστα ἐκ μικρᾶς ζημιας κατατησώσει.

Petri. Placet quod dicas.

CAPUT XV.

De Eutychio et Florentio servis Dei.

GREGORIUS. Neque hoc sileam quod ex regione eadem venerabilis viri Sanctuli presbyteri narratione cognovi; de cuius verbis ipse non dubitas, quia ejus vitam fidemque minime ignoras.

Eodem quoque tempore in Nursiae provinciæ partibus duo viri in vita atque habitu sanctæ conversacionis habitabant, quorum unus Eutychius, alter vero Florentius dicebatur. Sed idem Eutychius in spirituali zelo atque in servore ^c virtutis excreverat, multorumque animas ad Deum perducere exhortando satagebat; Florentius vero simplicitati atque orationi deditam

A ΓΡΗΓΟΡ. Μεγάλη, Πέτρε, ὑπάρχει τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ ἡ αἰκενομία. Ὁθεν πολλάκις συμβαίνει, ὅτι μεγάλα **307** ἄγαθά τις παρέχουσα, παραχωρεῖ ἐν τούτοις καὶ μικρά ἀλεττώματα ὑπολείπεται, ἵνα πάντοτε αὐτῶν ἡ ψυχὴ ἐχῃ ὅθεν ὁρεῖται ἐστὸν ὑποπέζεται ἵνα ἐν ὅσῳ ὑπολαμβάνουσα τελεῖται εἴναι, καὶ εὐρίσκουσιν ἐστὸν τούτοις ἐν ἀλεττώμασι ὄντας, κάμνωσι λοιπὸν ἐν τούτοις, αἰσκερεῖσθαι. Οὐδὲ γάρ κοπιῶντες δι' ἐκείνων τῶν κατορθωμάτων, ὥνπερ λαβόντες ἔχουσι, δύνανται τῶν ἀλεττώματων κετισχύσαι, ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται. Ἐκ τούτου οὖν ἐπιγνώσκουστον, ὅτι οὐδὲ τάς μεγίστας ἀρετὰς ἐκ' ἐστὸν ἔχουσιν, οὔτενες μικρά καὶ οὐδαμακά σφάλματα κεκῆσαι οὐ δύνανται. Τοιοῦτον τι γάρ ἐστι καὶ τὸ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κείμενον, εἰσαγαγὼν γάρ ἐν τῇ γῇ τὰς ἐπαγγελίας τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὁ κύριος, πάντας τοὺς ἐν δύναμεις καὶ ισχύῃς ἀντιδίκους αὐτῶν ἐξαλόθρευσεν. Ἐκ δέ τῶν Φεισταίων καὶ Χαναναίων τέως διερύθαξεν, ἵνα, καθὼς γέγραπται, ἐν αὐτοῖς σωφρονισθῇ ὁ Ἰσραὴλ. Οὐ γάρ πάντοτε, καθὼς ἀρρένθεις αὐτοῖς περιεπάτουν. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μέγιστα δῶρα παρέσχεν, καὶ μικρά τενα ἀλεττώματα τούτοις κατέλεπτεν. ἵνα πάντοτε ἔχωσι μερόντας ^d πόλεμον κροτάσσωσιν, καὶ μεγίστων ἐχθρῶν παρ' αὐτῶν νικαθέντων, τῷ λογισμῷ μὲν ἀπαρθῶσιν, ὅταν αὐτοὺς ἀκμὴν οἱ ἀντίδικοι καὶ τοι μικροὶ ὄντες ἀνθιστάμενοι θλιβοῦσιν. Θεαμαστῷ δὲ τρόπῳ τοῦτο γίνεται, ὅπως ὁ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς λογισμὸς, τῇ μὲν δυνάμεις ἀκεβάλῃ, τῇ δὲ ἀσθενεῖς ἀτονόσῃ· ὅπετε ἐν μέρους ἀκοδομημένον ἐστὸν θεώματος, ἐκ μέρους δὲ πάλαις καταπίπτοντα, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐπέρ ζυτεῖ ἐπεινυχεῖν, καὶ οὐ δύναται ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει, ταπεινοφρόνος φυλάξαι. Τι δέ θεαματόν εἰ περὶ ἀνθρώπων ταῦτα λέγομεν; Ὅπου γε καὶ ^e οὐράνιος χώρος τὸν τοῖς πολίταις μερικῶς ζημίαν ^f ὑπομείνεις, οἱ λοιποὶ στερεωτέρως ἀστάθεσαν. Τό γάρ ἐλεκτὰ τῶν ἀγράμων τάγματα, ἐν ὅσῳ ἀλλοι διὰ τῆς ὑπερηφνίας περόντας ἰθεάσαντο, αὐτοὶ τοσοῦτον ισχυρότεροι μὲν γάρ τῆς πατρίδος η ζημία προέκοψεν εἰς αἰωνίου τίνας πολιτείαν.

PETR. Δρίσκεις ὁ λέγεις.

ΚΕΦΑΛΑΙ. ΙΙΙ.

Περὶ Εὐτύχιου καὶ Φλορεντίου, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδὲ τοῦτο παρεστωπῆσαι δίκαιου κρίνει, ὅπερ παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Σαγκτούλου τοῦ πρεσβυτέρου διηγουμένου μεριάσκει. Οὐτίνος τῶν λόγων ἀλλοιειν οὐκ ἀγνοεῖς πάντως, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ πίστεως τὸν πολιτείαν.

Οὗτος τοίνυν διηγεῖτο, ὅτι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Νουρσίας χώρας, δύο ἀνδρες ἦστε τῷ αὐτῷ ἔχουν ἐν τῷ μοναχικῷ καὶ ἀγιῷ σχῆματι σεμνῶς βιωῦντες. Ήξ ὀν, ὁ μὲν εἰς Εὐτύχιον, ὁ δὲ ἐπεργος Φλορεντίος ὀνομάζοντο. Οὐντος Εὐτύχιος τῷ πνευματικῷ ζῆλῳ καὶ δυνάμεως θερμότητε ὑπερακτίνων, πολλῶν ψυχῶν τῷ θεῷ προσενέγκαι διὰ παρανίσεως πηγανίζετο. Οὐ δέ Φλορεντίος, τῷ ἀκανίδ καὶ

^a Secundus Aud., dona.
^b Bigot. et Becc., et ex parte constructam, et ex parte se conspiciat esse destructam.
^c Vulgati, se exercuerat, invitit MSS.
^d Ms., πολέμῳ κρατάσσωσι.

^e Ms., οὐράνιος χωρός. Vulgatorum lectione, quam retinemus, melius concinit Latino textui: illa superna regio.
^f Ms., ὑπομείνεις τοῖς λοιποῖς στερεωτέρων τῶν στάσιν ἐπιειργάσαστο. τά γέρον, εἰς,

τῇ προσευχῇ προσκαρτερῶν; τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀδιά-
ποτος. Οὐ μήπεδον δὲ αὐτῶν μοναστήριον ἀσθρῶν ὑπῆρ-
χεν, ὅπερ, τοῦ προστάτος αὐτῶν τελευτόνας, ἀπερί-
στατον ποιμαντικῆς ἐπιμελείας καὶ ὑγειονός κατελειφθ-
εῖ. Καὶ δὲ μοναχοὶ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, τὸν Εὐτύχιον
γενίσθαι αὐτοῖς πατέρα καὶ προστάτην παρεκάλουν.
Οὐσις ταῖς αὐτῶν δηῆσεις ἐπικαμφθεῖς, τὸν τούτων
ὑγειονόν καταδέξαμενος, ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τὸν μο-
νῶν ἴποιμανεν, τῶν μαθητῶν τὰς ψυχὰς ἐν τῷ τοῦ ἄγιας
ἀναστροφῆς ἀσχολίᾳ εἰς τελειότητα ἄγων. Ινα δὲ μή τὸ
εὐκτήριον, ἐν ᾧ τὸ πρότερον κατέψης, μόνον ἀπομεινά,
ἔκει τὸν **310** εὐλαβέστατον ἄνδρα Φλορέντιον κατέλεπεν.
Οὗτος τοινυν μόνος αὐτοῖς διάγων, ἐν τινι ὥμερᾳ εἰς εὐ-
χὴν ἰαυτὸν ὑπόστρωσε, ^δ καὶ τοῦ παντεδύναμου κυρίου
ἴλιετο, ὅπως αὐτῷ βούδιαν, εἶναι καλέσει, δοῦναι κατα-
βούσῃ, πρὸς τὸ ἐπίστεις αὐτὸν κατοικῆσαι.^ε δὲ οὖν τὸν
εὐχὴν ἐπιλήρωσεν, ἔξθιμόν ἐν τοῦ ^ε εὐκτηρίου, ἐμπρο-
σθεν τῶν θυρῶν ἄρκον ἰστώσαν εὗρεν, ἐπὶ τῆς γῆς τὸν
κεφαλὴν κελιψάντην ἔχονταν, μῳδὲν θηράδες τοῖς κενό-
μασιν ἐπιδεικνύειν, φανέρων δὲ μᾶλλον δειπνούσαν,
ὅτι πρὸς δουλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ἐλάχιθεν.
Ἐπεργούς ^δ δὲ ὃ τοῦ Θεοῦ δούλος Φλόρεντιος, ἀπέρ ἐν
τῷ ἱερού παλλίῳ κατελειφθεῖσαν πρόσβατα, τίσσαρα ἡ
άντε τὸν ἄρκιμόν, μὴ ἄντος παντελές τοῦ ^ε βόσκοντος
ἢ τοῦ φυλάττεοντος, τῇ ἄρκῃ παραδόντες, ἐκλευσταν αὐτῇ,
λέγον· "Ἄπειδε, καὶ ταῦτα τὰ πρόσθετα εἰς βοσκὴν ἔξα-
γεις, περὶ δὲ ἑκτὸν δραχμῶν ὑπόστρεψον." Ήρέστο οὖν τοῦτο
διαπαντὸς ποιεῖν, καὶ ἀντέθη τῇ ἄρκῃ ἡ φροτής τοῦ
ποιμανὸς τὰ πρόβατα. Ἀπέρ γάρ τρέψαν ἦν ^ε θίσασα
ταῦτα τῆστις ἔθοστην. Ότε δὲ νοστεύσαε ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
θρωπος οὗτος, τῇ ἵνατῃ ὥρᾳ τῇ ἄρκῃ ἐκλευσταν ^ε ἀμά
τὸν προβάτων ὑπόστρεψεν. Ότε δὲ σὺν ηδούλετο, περὶ
τοῦ ἑκτοῦ δραχμῶν, καὶ τὸν αὐτοῦ ἀπεροκτήν ὑπόστρεψε,
καὶ λοιπὸν ἣν πάσι, τῇ ἐπεισεγῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ
ἢ ἄρκῃ ἐπήκουεν. Καὶ οὔτε ἐν τῇ ἑκτῃ ἐπετρεπομένη εἰς
τὴν ἴνστην ὑπόστρεψεν, οὔτε ἐν τῇ ἴνστη εἰς τὴν ἑκτην,
ἄλλα καθὼς ἐπετρεπετο, οὔτες ὑπόστρεψεν. Ἐν τῷ δὲ
διαπαντὸς οὐτως ἐπράττετο, ἡρέστο ἐν τοῖς τόποις ἑκ-
τοῖς διὰ πλάτους ἡ φύη τῆς τοῦ θεύματος τούτου δυνά-
μεως διαστέχειν. Οἱ δὲ ἄρκαιοι ἔχθροι, ὅμεν θεωρεῖ-
τοὺς ἀγαθούς εἰς δόξαν φησεομένους, ἐκεῖθεν τοὺς δια-
στρόφους δέκτε τοῦ φθόνου συναρπάζει εἰς πόλασιν. Τίσ-
σαρες γάρ ὅνδρες ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ μακαρίου Εὐτύ-
χιου, ὄρθροι τοῦτο φθενθεῖστες, δέ τοι διδάσκαλος ἄνω
τῶν θημεῖα οὐκ ἀπολεῖ, ἀλεῖν δέ ὁ μόνος παρ' αὐτοῦ
καταλειφθεῖς, ἐν τοσούτῳ θαύματι λαμπρὸς ἐραΐστος,
τὴν αὐτὸν ἄρκον ἀνθρεύσαστες ἀρένευσαν. Κατὰ δὲ τὴν
δραχμὴν ἡ ἐπετρέπη, μή μητοτερέψασα, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
θρωπος Φλόρεντιος ἐν ὑποψίᾳ γέγονεν, ὃς δέ τῆς ὥρας
τῶν ἀσπεργῶν ἀναμετάντες, θλίβεσθαι ἡρέστο, ὅτι ἡ ἄρ-
κος, ἢ ἐν πολλῆς ἀκατέληπτη ὄντως ἔτσιθεν, οὐχ
ἐπέστρεψεν. Ἐν δὲ ἐλλην ὥμερᾳ εἰς τὸν ἄγρον ἐπορεύθη

A ducebat vitam. Non longe autem erat monasterium, quod rectoris sui mortis erat destitutum, ex quo sibi monachi eumdem Eutychiem praesesse voluerunt. Qui eorum precibus sequiescens, multis annis monasterium rexerit, discipulorumque animas in studio sanctae conversationis exercuit. Ad ne oratorium in quo prius habitaverat solum remanere potuisse, illuc **309** venerabilem virum Florentium reliquit. In quo dum solum habaret, die quadam sese in orationem prostravit, atque ab omnipotenti Domino petiit ut ei illuc ad habitandum aliquod solarium donare dignaretur. Qui mox ut imploievit orationem, oratorium egressus, ante fores ursum reperit stantem. Qui dum ad terram ^b caput deprimore, nihilque feritatis in suis motibus demonstraret, aperte dabant intelligi B quod ad viri Dei obsequium venisset, quod vir quoque Domini protinus agnovit. Et quia in eadem cella quadrator vel quinque pecudes remanserant, quas omnino deerat qui pasceret et custodiret, eidem ursu præcepit, dicens: Vade, atque oves has ad pastum ejice, ad ^c horam vero sextam revertere. Cœpit itaque hoc inde sinenter agere. In iungebatur ursu cura pastoralis, et quas manducare consuetorat, pascebatur oves bestiæ jejuna. Cum vir Domini jejunare voluisse, ad nonam horam præcipiebat ursu cum ovibus reverti; cum vero noluisset, ad sextam. Atque ita in omnibus mandato viri Dei obtemperabat ursus, ut neque ad sextam jussus, rediret ad nonam, neque ad nonam jussus, rediret ad sextam. Cumque dixit hoc ageretur, cœpit in loco eodem tantæ virtutis fama longe lateque crescere. Sed quia antiquus hostis unde bonus certit enitescere ad gloriam, inde perversos per invidiam rapit ad ponam, quatuor viri ex discipulis venerabilis Eutychii vehementer invidentes quod eorum magister signa non feceret, et is qui solus ab eo relicitus fuerat, tanto hoc miraculo cœtarus appareret, eumdem ursum insidiantes occiderunt. Cumque hora qua jussus fnerat non rediret, vir Dei Florentius suspectus est redditus, quem usque ad horam vesperi exspectans, affligi cœpit, quod is quem ex simplicitate multa fratrem vocare consueverat ursus minime reverteretur. Die vero altera perrexit ad agrum, ursum pariter ovesque quæsitus; quem occisum reperit. Sed sollicitus inquirens, citius a quibus fnerat occisus invenit. Tunc sese in lamentis dedit, Fratrum malitiā magis quam ursi mortem deplorans. Quem venerandus vir Eutychius ad se deductum consolari studebat; sed idem vir Domini, coram eo dñforis magni stimulatis accensis, imprecatus est, dicens: Spérō ^d in omnipotenti Deo, quia in hac vita ante oculos omnium ex sua malitia vindictam recipient qui nihil se laudentem ursum inveniēti occiderunt. Cœsus vocem proximis uitio divina

^a Ms., διήρεψ.

^b Ms., καὶ τῷ... θεῷ ἔστιστο σπῶς αὐτῷ... οἷαν κα-
λεύσει.

^c Ms., μοναστηρίου.

^d Ms., δὲ τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ.

Ms., βόσκοντος ταῦτα ἡ.... παραδόντες αὐτὰ, ἐκελ.

^e Ms., θείσθεισα.

^f Ms., ἀμά τοις προβάτοις.

^g Longip., caput reclinaret.

^h Sexta hora meridies est; nona vero, tertia post meridiem.

ⁱ Bigot. et Bec., pervenire.

^k Germ., ab omnip. Deo. Secundus Aud., in omnip. Deum.

recata est. Nam quatuor monachi qui eundem ursum occiderant statim elephantino morbo percussi sunt, ut membris putrescentibus interirent. Quod factum vir Dei Florentius vehementer expavit, seque illa fratribus maledixisse persimuit. Omni enim vita sua tempore fiebat quia exauditus fuerat, se crudelem, se in eorum morte clamabat homicidam. Quod idecirco omnipotentem Dominum fecisse credimus, ne vir mira simplicitatis, quantolibet dolore commotus, intorquere ultra presumeret jaculum maledictionis. Aproposito apostolam benevolentiam, oī tūn ἄρχον μου μηδὲν αὐτοὺς βλάψασα φονεύσατε. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ παραχρῆμα οὐ θεῖται ἐκδίκησις ἐπηκολούθησεν. Οἱ γὰρ τίσσαρες μοναχοὶ, οἱ τὴν ἄρχον φονεύσατες, λέπρας νοσήματι περιέπεσσον, διπλῶς μελῶν αὐτῶν σαπέντων, οὔτες αὐτοὺς συνέβη τελευτῆσαι. Τούτου δὲ γενομένου, οὐ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ φλορέντιος σφόδρα ἔξεστη, φοβηθεὶς δὲ ἀν τοὺς ἀδελφοὺς κατηρίσατο. Ἐν δὲ τοίνυν τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρήμα θρηνῶν οὐ δελιπεῖ, διὰ τὸ ὑπακουούσηναι αὐτὸν εἰς τὸν ἐκεῖνον ὀμβράτων θάνατον, καὶ οὐταντὸν φονεύτες τεθτῶν ἀπέλει. Τούτο δὲ τὸν παντοδύναμον θεόν ποιῆσαι πιστεύομεν, οὐα μη τοῦ λοιποῦ οὐ θαυμάσιος καὶ ἀκακος οὐτος ἀνὴρ τολμάσῃ, οὐδὲ δῆ ποτε πόνῳ συνταρασσόμενος, τὸν τῆς κατάρες βαλιδίᾳ τοντὶ ἐπιτέμψῃ.

312 PETR. Nunquidnam valde grave esse credimus, si fortasse cuiilibet ^a exagitanti iracundia maledicamus?

GREGOR. De hoc peccato cur me percunctaris an grave sit, cum Paulus dicat: *Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi. 10)*? Pensa itaque quam gravis culpa est, quae separat a regno vite.

PETR. Quid si homo non fortasse ex malitia, sed ex linguae incuria, maledictionis verbum jaculatur in proximum?

GREGOR. Si apud districtum judicem, Petre, otiosus sermo reprehenditur, quanto magis et noxious? Pensa ergo quantum sit damnabilis, qui a malitia non vacat, si et ille sermo penalitatis est, qui a bonitate utilitatis vacat.

PETR. Assentio.

GREGOR. Idem vir Dei egit aliud, quod sileri non debeat. Cum enim magna ejus opinio longe lateque crebresceret, quidam diaconus longe positus ad eum pergere studuit, ut ejus se orationibus commendaret. Qui ad ejus cellulam veniens, omnem locum per circuitum invenit innumeris serpentibus plenum. Cuiusque vehementer expavisset, clamavit, dicens: Serve Dei, ora. Erat autem tunc mira serenitas. Egressus vero Florentius, ad cœlum oculos et palmas tetendit, ut illam pestem, sicut sciret Dominus, auferret. Ad cuius vocem subito cœlum intonuit, atque idem Iomitus omnes illos, qui eundem locum occupaverant, serpentes interemit. Quos cum vir Dei Florentius interemptos aspiceret, dixit: Ecce illos occidisti, Domine, quis eos hinc levat? Moxque ad ejus vocem tantæ aves venerunt, quanti serpentes occisi fuerant: quæ asportantes singulos, et longius projicientes, locum habitationis illius mundum a serpentibus omnimodo reddiderunt.

PETR. Quid virtutis, quid fuisse meritu dicimus,

^a Exensi, contradicentibus Mas., exagitante iracundia.

^b Ms., γεγονότος.

^c Ms., τις τὸν ἐκέίνον.

A τὸν ἄρχον ἄμα καὶ τὰ πρόσετα ἐπιζητήσαι, ταύτην δὲ περιουμένην εὑρεν. Ἐπιμελός δὲ ἐπιζητήσας, καὶ εἰρὼν παρὰ τίνων ἐφονεύθη, οἴστον εἰς θρῆνον δίδωκε, τῶν ἀδελφῶν μᾶλλον τὴν πονηρίαν, η̄ τῆς ἄρχου τὸν θάνατον κλαίον. Τούτον δὲ ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Εὐτύχιος πρὸς οἴστον ἐπισπασάμενος παραμυθεῖσθαι ἤρξατο. Οἱ δὲ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ δοῦλος φλορέντιος ἐνώπιον αὐτοῦ μεγίστῳ πόνῳ συγκυνθεὶς, εὐχόμενος, ἤρξατο λέγειν. Ἐλπίζω εἰς τὸν παντοδύναμον θόνον, οὗτοι δὲ τῷ ζωῇ ταύτῃ ἐνώπιον τῶν ὄφελμάν τῶν ἀθρώπων, διὰ τὴν κακίαν εὐτῶν τὴν ἀνταρμένην, οἵ τινες φονεύσαντες. Τῇ δὲ τούτου φωνῇ παραχρῆμα οὐ θεῖται ἐκδίκησις ἐπηκολούθησεν. Οἱ γὰρ τίσσαρες μοναχοὶ, λέπρας νοσήματι περιέπεσσον, διπλῶς μελῶν αὐτῶν σαπέντων, οὔτες αὐτοὺς συνέβη τελευτῆσαι. Τούτου δὲ γενομένου, οὐ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ φλορέντιος σφόδρα ἔξεστη, φοβηθεὶς δὲ ἀν τοὺς ἀδελφούς κατηρίσατο. Ἐν δὲ τοίνυν τῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρήμα θρηνῶν οὐ δελιπεῖ, διὰ τὸ ὑπακουούσηναι αὐτὸν εἰς τὸν ἐκεῖνον ὀμβράτων θάνατον, καὶ οὐταντὸν φονεύτες τεθτῶν ἀπέλει. Τούτο δὲ τὸν παντοδύναμον θεόν ποιῆσαι πιστεύομεν, οὐα μη τοῦ λοιποῦ οὐ θαυμάσιος καὶ ἀκακος οὐτος ἀνὴρ τολμάσῃ, οὐδὲ δῆ ποτε πόνῳ συνταρασσόμενος, τὸν τῆς κατάρες βαλιδίᾳ τοντὶ ἐπιτέμψῃ.

311 PETR. Σφόδρα λοιπὸν βαρὺ εἶναι πιστεύομεν, οὐαν πολλάκις ὑπὸ τοινος τῷ θυμῷ σαλευθέντες, τοῦτον καταπράωμεθα;

GRIGOR. Περὶ τοῦ ἀμαρτήματος τούτου τί γε ἐπερωτᾶς ἐάν βαρὺ ὑπάρχῃ, ὅποταν Παῦλος λέγει, οὗτοι λοιδοροὶ βασιλεῖαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Κατανόησον οὖν καὶ οὗτοι, ὅποιον βαρὺ ἀμάρτημα ὑπάρχει, οὗτοι τὰ κληρονομίαν τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀποστέρεται.

PETR. Τί δὲ δάν ἀνθρωπος οὐχὶ ἐνεκεν κακίας, ἀλλ' τὰ τῆς ἀπειρίας τῆς γλώσσης λόγου κατάρας τῷ πλοσίῳ ἐπιπέμπει;

GRIGOR. Εάν ἐπὶ τοῦ φρικοῦ δικαστοῦ, Πέτρε, ὁ ἄρεγός λόγος κατακρίνεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ ὑπαιτιος; Κατανόησον οὖν πόσης ἐστιν ἀξιος κατακρίσεως, ὅστις ἐπὶ τῆς κακίας οὐκ ἀργεῖ, ἀλλὰ καὶ λόγους βασικοτάκους Κ προφέρων, ἐπὶ τῆς διεύσης ἀγαθωσάντης ἀργεῖν.

PETR. Συνιῶ.

GRIGOR. Οἱ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος ἐπερωτᾷ πεποίηκε, ὅπερ σιωπήσουσαν οὐλι ἐστιν ὀρμέδιον. Ἐν γάρ τῷ πανταχοῦ διαδοθεῖσαν τὸν περὶ αὐτοῦ φέρμα, δέσμονός τις ἐκ μάκρους αὐτοῦ τὴν αἰκίστην δέχεται, ὥρεστη πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖση, καὶ οἴστον τὰς ἐκεῖνον εὐχαριστητέοντας. Παραγενόμενος δὲ εόρτα πέρης τοῦ καλλίστου αὐτοῦ πάντα τάπον ἀμετρήτων ὄφεων γέμεντα. Εποτές δὲ τὸ τούτων, ἔραξε, λέγων· Δῶμε τοῦ Θεοῦ, εὐέρε. Ὑπάρχει δὲ τότε κατὰ συγκυρίαν θεαματικά εὐδία. Εξελθὼν δὲ ἐφλορέντιος τοὺς ὄφελμάν τοις εἰσήγειται, διὰ τὸν λόγον ἐκείνων, ὡς εἴδει ὁ κύριος, παρεπάρει. Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ δεσμοῖς αἰρεταις ὁ αὐτοχθόνιος ἔργος πλήθων, ὅστις ὄφεις περιστρέψαντος ὑπάρχει· εὐθὲς μάκροθεν ἐπέργειν, τὸν δὲ κατοίκησιν τοῦ τόπου ἐκεῖνου καθαράν παντάπταστ πεποίησε.

PETR. Πόστις δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης ὑπάρχειν εἰ-

^a In Vulgatis, ὅπως τὸν λίμον ἐκέίνον, manifeste offore.

^b Ms., ὅφεις ἐκείνους τοὺς τὸν τόπου

τὸν λεγομένον, ὅτι τῇ αἰτίσσει αὐτοῦ, τοσοῦτον ^a γέγονεν Α quod ejus ori tantum factus est proximus omnipotens Deus?

ΓΡΗΓΟΡ. Περὰ τῷ παντοδύναμῷ Θεῷ, τῷ μόνῳ, καθαρῷ καὶ ἀκακῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ φύσιν, πολλὰ, Πέτρε, καὶ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καθαρότης καὶ ἀκακία δύναται. Οἱ γέρας αὐτοῦ θεράποντες, ἐκ τῶν γῆνων πράξεων ὄντες κεχωρισμένοι, ἀργὸν τι λέγεται οὐκ ὁδατεν^b οὐδὲ γάρ τὸν ἔαντων νοῦν διὰ ρόμπατων σκορπισθῆναι, ἢ μολυνθῆναι σύνγχωρούσιν. Ὁθεν λοιπὸν παρὰ τοῦ ἔαντῶν ἀρχηγοῦ τὴν ὑπακοὴν ὑπέρ τοὺς ἄλλους εὐρίσκουσι, Μιὰ τὸ σπεύδειν κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς ἐν τῷ καθαρότητι καὶ ἀκακίᾳ αὐτῷ ἔξομοιούσθαι. Ἡμεῖς δὲ ταῖς τοῦ λαοῦ ταραχαῖς μεμιγμένοι, ἐν τῷ συγχωτέρως ἀργούς λόγους, πολλάκις δὲ καὶ βλασφεμούς λαλεῖν ἡμᾶς, τοσοῦτον τὸ στόμα ἡμῶν τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ μακρύνεται, ὅσον τῷ κόσμῳ τούτῳ πλησιάζει. Πολὺ τοίνυν ἐπὶ τὰ κάτω ἀπαγόμεθα, ἐν τῷ τῇ συντυχίᾳ εὐκόλως ἡμᾶς τοῖς κοσμικοῖς συγγίνεσθαι. Ὁπερ καλῶς καὶ ὁ Ἡσαΐας, μετὰ τὸ ἐώρακται αὐτὸν τὸν βασιλέα κύριον Σαβαὼν, ἔαντὸν ^c ἐταλάντει, λέγων· Ὡ τάλας ἔγω, ὅτι κατανένυγμα, ὅτι ἀκάθαρτος ὁν, καὶ ἀκάθαρτος χειλοῦ ἔχων· φανεροποίησας διατὶ ἀκάθαρτα χειλοῦ ἔσχεν, ἐν τῷ προσθῆναι, Ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χειλοῦ ἔχοντος ἔγω κατοικῶ. Τὴν μὲν οὖν ἀκάθαρσίαν τῶν ἔαντων χειλέων, ἥν ἔσχεν, ηλθήσει. Πόθεν δὲ ταύτην ἐπεστάσατο, ἐδηλοποίησεν ἐν 314 τῷ μεμαρτυρηκέναι αὐτὸν ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χειλοῦ ἔχοντος κατοικεῖν. Ἀμάχανον γάρ ἔστιν ἐκ τῆς τῶν κοσμικῶν γλώσσης τὸν νοῦν μὴ ῥύπωθῆναι, ἐν ὅσῳ ἐν συντυχίαις τιστὸν ὀλεκάς αὐτοῖς συγκαταβαίνομεν, κατ' ὅλιγον δὲ θίσαντες αὐτοῖς συντυχάνειν, συντυχίαν τὸν ἡμίν οὐχ ἀρμόζουσαν, καὶ οὐδέως ταύτην κρατοῦντες, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδὲ ἐπιστρέψειν ἐξ αὐτῆς ἡμᾶς θέλειν. Ἐκ συγκαταβάσεως δὲ ἐν τῷ ἀρχῇ ἐπὶ ταύτην ἐλθόντες, λοιπὸν τῷ Εὐθείᾳ καὶ βιαίῳ ἡμῖν περιγίνεται. Ὁθεν καὶ συμβάνει ἐν τῶν ἀργῶν εἰς ^d τὰ βλασφέμα, καὶ ἐν τῶν ἀλαφρῶν εἰς τὰ βαρεῖα ρόμπατα ἡμᾶς κατανένυσαι. Καὶ λοιπὸν τὸ στόμα ἡμῶν παρὰ τῷ παντοδύναμῳ Θεῷ τοσοῦτον παρεισπούντειν τῇ αἰτίᾳ, ὅσον ἐπὶ πλεῖστον μολύνεται τῷ ματαίᾳ συντυχίᾳ, καθάπερ καὶ γέγραπται, ὅτι ὁ ἀποστρέψαν τὸ οὐρὸν αὐτοῦ τοῦ μη ^e ἀκοῦσαι νόμον, ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἀπόδοσις ἔσται. Τί δὲ θαυμαστόν, ἐάν αἰτοῦντες τε παρὰ κυρίου, βραβεῖον ὑπακουόμεθα, οἵτενες ὑπὸ αὐτοῦ ^f καλεσόμεθα, ἡ βραδίων, ἡ παντελῶς αὐτοῦ οὐχ ὑπακούομεν; Οὐκ ἔστιν οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ ὁ Φλορέντιος ἐν τῇ εὐχῇ αὐτοῦ τάχιον ὑπέκουσε προσταγμάτων.

ΠΕΤΡ. Οὐδέν δέ τοι λοιπὸν, ὅπερ ἀποκριθῆναι δύναμαι, ^D ἀνεῳγμένης λοιπὸν σαφῶς τῆς ἀπολογίας.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐτύχιος δὲ ὁ τοῦ προλεχθέντος Φλορεντίου ἐν τῷ τοῦ κυρίου ὁδῷ γεγονὼς συνοδοιπόρος, μᾶλλον μετὰ θάνατον ἐλαμπρύνθη τῇ τῶν σημείων δύναμι. Οἱ γέρας τῆς πτλεως ἐκείνους πολίτει, πολλὰ θαυμάσια περὶ αὐτοῦ διηγήμενοι, τούτο πρῶτον ἐλέγουν, ὅπερ καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῶν Δογγοβάρδων ἐφθασεν. Διὰ γάρ τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ, ὁ παντοδύναμος Θεὸς συγχωτέρως

^a Ms., γέγονες ταχύς.

^b Ms., ἐταλάντες.

^c Ms., καὶ τὰ βλασφέμα... εἰς τὰ βαρεῖα.

^d Ms., μὴ εἰσακούσειν.

^e Ms., καλεσμένοις.

^f In vulgaris, etiam, quod est gravius, noxia.

^g Editi, ostendit. Compend., apparuit.

Gregor. Apud omnipotentis Dei singularem mun-

dilitiam, atque ejus simplicem naturam multum, Petre, humani cordis munditia atque simplicitas valet. Hoc ipsum namque quod ejus famuli a terrenis actionibus segregati, otiosa loqui nesciunt, et mente in per verba spargere atque inquinare devitant, auctoris sui præ ceteris exauditionem impetrant. Cui in quantum est possibile, ipsa puritate ac simplicitate cogitationis, quasi ex quadam jam similitudine concordant. Nos autem turbis popularibus admisi, dum frequenter otiosa, nonnunquam vero ^h etiam graviter noxia loquimur, os nostrum omnipotenti Deo tanto longinquum sit, quanto huic mundo proximum. Multum quippe deorsum ducimur, dum locutione continua sæcularibus admiscemur. Quod bene Isaías postquam regem Dominum exercituum vidit, in semetipso reprehendit, et poenituit, dicens: *Væ mihi, quia laecui, quia vir pollutus labiis ego sum (Isai. vi, 5).* Qui cur polluta labia haberet, & aperuit, cum subjuxxit: *In medio populi polluta labia habentis ego habito (Ibid.).* Pollutionem namque labiorum habere se doluit; sed unde hanc contraxerit, indicavit, 313 cum in medio populi polluta labia habentis se habitare perhibuit. Valde enim difficile est ut lingua sæcularium mentem non inquietet quam tangit, quia dum plerumque eis ad quædam loquenda condescendimus, paulisper assueti, hanc ipsam locutionem quæ nobis indigna est etiam delectabilius tememus, ut ex ea jam redire non libeat, ad quam velut ex condescensione ducti venimus inviti. Sicque sit ut ab otiosis ad noxia, a levibus ad graviora verba veniamus; et os nostrum ab omnipotenti Domino tanto jam minus exaudiatur in prece, quanto amplius inquinatur stulta locutione, quia sicut scriptum est: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis (Prov. xxviii, 9).* Quid ergo mirum si postulantes tarde a Domino audimur, qui præcipientem Dominum aut tarde aut nullo modo audimus? Et quid mirum si Florentius in prece sua citius est auditus, qui in præceptis suis Dominum citius audivit

C PETR. Nihil est quod responderi valeat aperiæ rationi.

Gregor. Eutychius vero, qui prædicti Florentii in via Domini socius fuerat, ⁱ magnus post mortem clariuit in virtute signorum. Nam cuncti multi cives urbis illius de eo soleant narrare miracula, illud tamen est præcipuum, quod usque ad hæc Langobardorum tempora omnipotens Deus per vestimentum illius assidue dignabatur operari. Nam quoties pluvia deerat,

^h In Excusis, magis post mortem. Cæterum plurimæ in Italia visuntur Ecclesiæ sub sancti Eutychii seu Eutychii nomine Deo consecratæ. Adi Bollandum, ad Maii diei 23. Sanctus Florentius vero inter patronos Ecclesiæ episcopalnis Fullimi in Umbria, in qua jacuit, censemur.

et astu nimio terram longa siccitas exurebat, collecti in unum cives urbis illius, ejus tunicam levare atque in conspectu Domini cum precibus offerre consueverant. Cum qua, dum per agros pergerent et orantes, replete pluvia tribuebatur, que plene terram satiare potuisset. Ex qua re patuit, ejus anima quid virtutis intus, quid meriti haberet, eujus foris ostensa vestis iram Conditoris averteret.

CAPUT XVI.

De Martino monacho de monte Marsico.

Nuper quoque in parte Campaniae vir valde venerabilis ^a Martinus nomine in monte Marsico solitariam vitam duxit, multisque annis in specu angustissimo inclusus fuit, quem multi ex nostris neverunt, ejusque actibus praesentes extiterunt. De quo multa ipse et *beatae memorie* ^b papa Pelagio decessore meo, et aliis religiosissimis vicis narrantibus agnovi. Cujus hoc miraculum primum fuit, quod mox ut se in predicti montis foramine contulit, ex petra eadem, quae in semetipsa concava angustum specum fecerat, aquae stilla prorupit, quae Martino Dei famulo in usu quotidiano sufficeret, et nec plus adesset, nec necessitatibus decesset. Qua in re ostendit omnipotens Deus quantam ani famuli curam geroret, cui velusto miraculo potum in solitudine ex petra duraria ministraret (*Num. xx.*) **316** Sed antiquus hostis humani generis, ejus ^c viribus invidens, hunc usitata arte pellere ex eo specu molitus est. Nam ^d amicam sibi bestiam, serpentem scilicet, ingressus, hunc ab eadem habitatione ejicere facto terrore conatus est. Cœpit etenim serpens in ^e speluncam venire soles cum solo, eoque orante se ante illum sternere, et cum cubante pariter cubare. Sed vir sanctus omnino imperterritus, ejus ori manum vel pedem extendebat, dicens: Si licentiam acceperisti ut serias, ego non prohibeo. Cumque hoc continue per triennium gereretur, die quadam antiquus hostis tanta hac ejus fortitudine virtus infrenuit, seque per deversum montis latus in precipitum serpens dedit, omniaque arbusta loci illius flamma ex se exeunte concremavit. Qui in eo quod montis latus omne combussit, cogente omnipotente Deo, monstrare compulsus est, quante virtutis fuerat, ^f per quem virtus abscedebat. Perpende, quæso, iste vir Domini in ^g quo mentis vertice stetit, qui cum serpente per triennium jacuit securus.

αὐτοῦ ἐκπορνεύμαν διὰ τῆς καύστως ἡμάρται τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ^h ἀναγκάσαντος αὐτὸν ἐπιδεῖξαι πόσης ὑπῆρ-

A θαυματουργεῖν ⁱ κατηξίουν. Ἡνίκα γάρ ἀδροχία ἔγινετο, καὶ ὑπὸ καύματος δὶς ἐπιμήκους ἕπρεποντος οἱ τῆς αὐτῆς πόλεως πολέται, καὶ τὸ ἐπείουν ^j στιχάριον βαστάζοντες, καὶ τούτο ἐνώπιον κυρίου μετὰ δεήσεως προσάγοντες, διὰ τῶν ἀγρῶν εὐχόμενοι διήρχοντο, αἴψις λόβροχὴ ἐδίδοτο πλουσίων τὴν γῆν καταπιάνουσα. Ἐξ οὐ πράγματος δίκινται πόσης δυνάμεως καὶ ^k δικαιούμενης ἡ τούτου ψυχὴ ἐνδον ὑπῆρχεν, οὐτεν τὸ ἔδαφος περιελαύνειν, τὸν θυμὸν τοῦ κτιστοῦ ἀπέστρεψεν.

ΚΕΦΑΛ. Ιε'.

Περὶ Μαρτίνου μοναχοῦ τοῦ ἐν τῷ ὄρει Μάρπησ.

B Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἐν τῷ ὄρει τῷ εἰς Μάρπησ, ἀνήρ τις στόρδρος εὐλαβέστατος Μαρτίνος τοῦ νομα, μονήρῳ βίῳ διετέλεσεν, δοτις ἐπι πολλοὺς χρόνους ἐν σπηλαίῳ στενωτάτῳ ἐστὸν κατίκεισθαι. Τοῦτον δὲ πλεῖστον καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀγνώριστον, καὶ τὰς αὐτοῦ πράξεις παρόντες κατώπτευσαν, περὶ οὐ κάρα αὐτὸς πολλὰ πάρο τοῦ ἐν μασκρίᾳ τῷ μνήμῃ Πελαγίου τοῦ ^λ προνυπαρμένου με, καὶ ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν διηγουμένων μεμάθηκα. Τοῦτον οὖν πρῶτον θάῦμα περὶ αὐτοῦ διηγοῦντα, οὗτος φάσκοντες, οἵτις πνίκα ἔστων ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ προλεχθέντος ὄρους κατέκλειστεν, ἐκ τῆς πέτρας νοτίς ὑδατος ἐξεδόθα, ὅστις Μαρτίνος τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ εἰς χρεῖαν καθημερινὴν διήρκει, οὕτε οὐν πλεῖστον πρεστιθέτο, οὕτε δὲ διάγκυη διελιπτεῖν. Ἐν ὧ πράγματι ἐ παντοδύναμος Θεὸς ἐπέδεξεν, πόσην μέριμναν περὶ τῶν δούλων αὐτοῦ εἶχεν. Κατὰ γάρ τὸ πάλαι θάῦμα τὸ ἐν τῇ δέρμα, καὶ τούτῳ πάτον ἐκ τῆς τοῦ λίθου ἔπροτος διεκόπεσθαι.

C **315** δὲ ^λ ἀρχαῖς ἐχθρὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ταῖς ἐκτίνους φθονήσας δυνάμεστο, τῇ συνήθεσσι αὐτοῦ τέχνῃ ἀποδιᾶκει τούτον ἐκ τοῦ σπηλαίου ἥγανθεστο. Οὐρεὶ ἐπὶ φύλων αὐτοῦ θυρίον ὅρτεν εἰσελθάν, τοῦτον ἐκφοβεῖν ἐπειράτο· νομίζων διὰ τοῦ φόδου, τῆς κατοικίας τοῦ σπηλαίου τούτουν ἐκδύσκεται. Ἡρξατο οὖν ὁ ὄφις ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐρίσκεσθαι μόνος πρὸς μόνον. Εὔχομένου δὲ τοῦ ἄγιου, ἐμπροσθεῖν αὐτοῦν ὁ ὄφις σύτος ἀνήρ, τῷ ἐκείνου στόματε τὸν ἔστων χειρά, καὶ τὸν πόδα ^μ παρετίθην, λέγων Ἰδού ἀδειας ἐλαῖς τοῦ βλάψαι με, δύώ οὐ καλύω. Ἐν φόδε τούτῳ ἀδιαλείπτως μέχρι τριετίας ἐγίνετο, ἐν τοῖς ἡμέραις δὲ φρέσκας ἐχθρὸς ὑπὸ τῆς τοσαύτους αὐτοῦ ὑπομονῆς καὶ δυνάμεως νικηθεῖς ἔθρυξε, καὶ ἐστὸν δὲ φις ὑπὸ τὸ ἀδειπόντος μέρος τοῦ ὄρους κατέπλεγεν τοῖς εἰδόσαις.

D Πάντας αὖν ἀφόβως διαισθένων ὁ ἄγιος σύτος ἀνήρ, τῷ ἐκείνου στόματε τὸν ἔστων χειρά, καὶ τὸν πόδα παρετίθην, λέγων Ἰδού ἀδειας ἐλαῖς τοῦ βλάψαι με, δύώ οὐ καλύω. Ἐν φόδε τούτῳ ἀδιαλείπτως μέχρι τριετίας ἐγίνετο, ἐν τοῖς ἡμέραις δὲ φρέσκας ἐχθρὸς ὑπὸ τῆς τοσαύτους αὐτοῦ ὑπομονῆς καὶ δυνάμεως νικηθεῖς ἔθρυξε, καὶ ἐστὸν δὲ φις ὑπὸ τὸ ἀδειπόντος μέρος τοῦ ὄρους κατέπλεγεν τοῖς εἰδόσαις.

e Editores mutarunt mentis in montis, contra MSS. saltem nostrorum fidem

f Ms., εὐδόκαι.

g Revolve qua ad hanc vocem observavimus, supra, l. i, cap. 9, col. 190, nota λ (Nobis col. 198 not. i).

h Ms., ἀγιωσύνης.

i Ms., προτρομήν.

l Ms., ἀρχάκακος.

m Ms., οὐσίας αὐτοῦ.

n Ms., παρετίθεται.

o Ms., ἀναγκάζοντος.

Ζε δυνάμεως, ὅστις νικήθεις κατηγοριμένος ἀνεχώρητος.^a Κατανόστον, αὐτῶν, ἐν ποιᾳ τοῦ νοὸς χωρηφῆ ἔστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις μετὰ ὄφεως τριετίου ἀμερίμνως ^b συνοίκησεν.

ΠΕΤΡ. Τῇ ἀκοῇ καὶ μόνῃ δεῖλαί.

ΓΡΗΓΟΡ. Ό τῇ ζῷῃ εὐλαβεστάτος οὗτος ἀνὴρ, εν τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ἐν ᾧ ἦντον ἐν τῷ σπηλαιῷ κατέκλειστον, ὥριστον ὅπως τοῦ λοιποῦ γυναικαῖα μὴ θεάσθαι, οὐχ ὡς τὴν φύσιν βδελυσσόμενος, ἀλλὰ τῷ κινδύνῳ τοῦ πειρασμοῦ φοβούμενος περιπεσεῖν, τῷ ἐκ τοῦ θεωρουμένου κάλλους συμβαίνοντος. Γυνῆ δέ τις τοῦτο ἀκούσασα, εἰς τεθαρρηκότως εἰς τὸ ὄρος ἀνῆλθε, καὶ εἰς τὸ ἀντοῦ σπηλαιὸν ἀναιδῶς παρεγένετο. Οὗτος δὲ μικρὸς ἐκ μήκους ταῦτα θεασάμενος ἔρχομέννυν, καὶ ἐν τῶν ἴματιν ἐπηγούνς γυναικαῖα αὐτὴν ἔτινε, ἔαυτὸν εἰς τὸν ὄπακην, καὶ ἐν τῇ γῇ τὴν ἔαυτοῦ ὄψιν ἐπεστήρξεν. Τοσοῦτον δὲ ἀπλωμάνος ἐν τῇ εὐχῇ προσεκαρέρησεν, ἥντος οὐ τὸ ἀναδέεις ἐτέινο γύναιον ἀτομῆσαν ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ κελλίου αὐτοῦ ἀπέστη. Κατελθοῦσα ὅμως ἐκ τοῦ ὄρους, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ζωὴν ἐπλήρωσεν. Ἐκ τῆς θοδίστης οὖν ψήφου τῷ ταύτῃ τῆς σπηλαιῶνάματος θερήσασαν τὴν ταύτην τοῦ πετροῦ σπηλαιὴν, μέχρι τῆς ὑποκεφαλῆς τῇ ὄρει κοιλάδος κατηνέχθη. Ἡ δὲ αὐτὴν κοιλάδας ἐκ τοῦ ὑψους, τοῦ ὄρους, ὡσπερ εἰς βυθὸν κειμένην θεωρεῖται. Τοσούτης γέρη ὑψεις τὸ ὄρος ἐκεῖνο ὑπέρκειται, ὥστε τὰ ἐν τῇ κοιλάδι ὕδατα, καὶ τοι παρμεγένην ὑπέρκειται, καθάπερ θάμνοι τοῖς ἐκ τοῦ ὑψους τοῦ ὄρους θεωροῦσι νομίζονται.^c

Ἐν ταραχῇ τοίνυν γέγονος πάντες οἱ ἔρχομέννυν, καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ φροντίδος ἔρχαντο ζωτεῖν, ποὺ τὸ σκήνωμα τοῦ πεσόντος πατέδιον δυνηθῶσι εὐρεῖν. Τις ^d δὲ τῷτον εἰ μὴ τεθνῶτα εὐρεθῆναι προσεδόκα; ἡ τὸς ἀκτηραιούν τὸ σκήνωμα ἐν τῇ κοιλάδι φθάσαι ὑπενόσι, καὶ οὐχὶ διεσπαραγμένον ἐν τῇ τεσαύτῃ τῆς καταγωγῆς φορᾶ; Ἐπιζητήσαντες οὖν ἐν τῇ κοιλάδι τὸ πατέδιον, εὑρὼν αὐτὸν οὐ μόνον ζῶν, ἀλλὰ καὶ ὑγέις πάντα, Τότε πᾶσι κατάδηλον γέγονεν, ὅτι διὰ τῆς εὐχῆς τοῦ εὐλαβεστάτου Μαρτίνου ἀβλαβῆς ὁ πατεὶς ἐκ τοῦ τοιούτου πτώματος διεφυλάχθη. Ἐν αὐτῷ **318** τοίνυν τῷ σπηλαιῷ κρηπημὸς ἄνωθεν ὑπέρκειται, ἐν ᾧ ἀπόσπασμα λίθου ἐπάνω τῆς κεῖλης Μαρτίνου κρεμάμενον ἔθεωρετο, θάνατον αὐτῷ καθ' ἡμέραν καὶ πτῶσιν τῆς κεῖλης ἀπελούν. Μαρκητῶρ δὲ ὁ ἀνεψιός Ἀρμενταρίου τοῦ Θλουστρίου, μετὰ πλήθους γεωργῶν πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν παρεκάλει, ἵνα ἐκ τοῦ σπηλαίου ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἔξελθει ἀκινθη, ὅπως τὸν ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ κρηπημού λίθου, ἐάν δυνηθῇ, ἐπάρῃ, καὶ λοιπὸν ἀμερίμνως ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαιῷ κατοκήσῃ. Ό δέ τον Θεοῦ ἄνθρωπος οὐδεμίς αὐτῷ ἐν τούτῳ συνήνεσε, πλὴν ὅμως ἐκέλευσεν, ἵνα ὅπερ δύναται ποιήσῃ. Δύντος δὲ ἐν τῷ ιδιάζοντι μέρει τοῦ κελλίου ἔαυτὸν ἐπεί-

^a Edili, κατανόστον οὖν αὐτῶν.

^b Ms., συνόικισεν.

^c Ms., τεθαρρόπνικα εἰς τὸ.

^d Ms., τις δε τοῦτο εἰ μὴ τεθνήσῃ.

^e Val. Cl. et Longip. habent fructecta.

^f Primus Gemel., dum impossitis.

A PETR. Auditu paveo.

GREGOR. Vir iste vita venerabilis, inclusionis susse tempore primo, decreverat ut ultra mulierem non videret, non quia aspernabatur sexum, sed ex contemplata specie tentationis incurrere metuebat vitium. Quod quædam mulier audiens, audacter ascendit montem, atque ad ejus specum impudenter prorupit. At ille paulo longius intuens, et venientis ad se muliebria indumenta conspiciens, sese in orationem dedidit, in terram faciem depresso, et eo usque prostratus jacuit, quo impudens mulier a fenestra cellulæ illius satigata recederet. Quæ die eodem, mox ut de monte descendit, vitam finivit, ut ex mortis ejus sententia daretur intelligi quia valde omnipotenter Deo displicuit, quod ejus famulum ausu imprebo contrahit. B stavit.

Alio quoque tempore dum multi ad hunc religiosa devotione concurrerent, atque arcta esset semita quæ in devenio montis latere ad ejus cœtum properantes ducebant. puer parvulus, incaute gradiens, ex eodem monte cecidit, et usque ad vallem corruit, quæ, sub monte eodem sita, quasi in profundo conspicitur. In loco quippe eodem tanta monte ipse altitudine exortus, ut arbusta ingentis, quæ ex eadem valle prodeunt, ex monte aspicioentibus quasi ^f fracta esse videantur. Perturbati itaque sunt cuncti qui veniebant, summa que cura quæsitus est si cibū corpus etapsi puer potuissest inventari. Quis enim aliquid nisi extinctum crederet? quis vel corpus ad terram integrum pervenisse suspicaretur, dum interpositis ubique scopulis in partes discerpi potuissest? Sed requisitus puer in valle inventus est non solum vivus, sed etiam incolamus. Tunc cunctis patenter innovuit quod ideo lædi non potuit, quia hunc in casu suo Martini oratio portavit. In specu vero illius **317** magna desuper rupes eminebat, quæ cum ex parte exigua monti videretur affixa, Martini cellæ prominens, casum suum quotidie, et illius interitum ruitura minabatur. Ad hanc ^g Mascator illustris viri Armentarii nepos, cum magna rusticorum multitudine veniens, precabatur ut vir Dei de specu eodem dignaretur exire, quatenus ^h ipse ruituram rupem ex monte potuissest evellere, atque in specu suo Dei famulus jam securus habitaret. Cumque hoc vir Dei neququam acquiesceret, ei quod posset ut sacerdoti præcepit, et ipse in cellæ sue remoliori se parte contulit. Si tamen ingens moles rueret, dubium non erat quod simul et specum destrueret, et Martinum necaret. Itaque dum ea quæ venerat multitudine conaretur, si posset, sine periculo viri Dei, ingens illud, quod desuper incubauerat, sa-

^g Excusi, Mascator (vel Mascatus) illustris vir, Armentarii, etc.

^h Longip., ipsi (nimirum rusticis)... potuissest, etc. Quæ sequuntur: Dum ea quæ venerat multitudine conaretur, etc., et: motus ipse quam conabantur evellere; hæc, inquit, lectionem ms. Longipontani confirmant.

xum levare, cunctis videntibus, repente res valde admirabilis contigit, quia moles ipsa quam conabantur eveltere, subito ab eisdem laborantibus evulsa, ne spelunce Martini lectum tangeret, salutem dedit, et quasi servi Dei lesionem fugiens, longius cecidit. Quod ad jussum omnipotentis Dei angelico ministerio actuū intelligit, qui divina providentia disponi omnia fideliter credit. ^a Hic cum primum se in eundem montem contulit, secundum clauso specu habitans, ^b catena sibi ferrea pedem ligavit, eamque saxo ex parte altera affixit, ne ei ultra liceret progredi, quam catene ejusdem quantitas tendebatur. Quod vir vita venerabilis Benedictus audiens, cuius ^c superiori memoriam feci, ei per discipulum suum mandare curavit: Si servus Dei es, non teneat te catena ferri, sed catena Christi. Ad quam vocem Martinus protinus eamdem compedem solvit, sed nunquam postmodum solutum telendit pedem ultra locum quo ligatum bunc tendere consueverat, atque in tanto se spatio sine catena coercuit, in quanto et antea ligatus mansit. Qui dum se postmodum in ejusdem loci specu conclusisset, coepit etiam discipulos habere, qui ab ejus specu seorsum habitantes, ad usum vitæ aquam de puteo haurire consueverant. Sed funis in quo ad hauriendum aquam situla dependebat crebro rumpebatur. Unde factum est ut eamdem catenam quam ex pede suo vir Domini solverat ejus discipuli peterent, eamque funi adjungerent, atque in illa situlam ligarent. Ex quo jam tempore contigit ut idem funis et quotidie tingeretur aqua, et nullo modo rumperetur. Quia enim catenam viri Dei funis ille contigit, ipse quoque ad ^d tolerandam aquam, ferri in se fortitudinem traxit.

λαμπτειν, οπότε είκα τον ποδός αυτού ό του Θεού ἄνθρωπος ἔλυσεν, οι μαζηταὶ αὐτοῦ αἰτησάμενοι, ταύτην τῷ σχοινίῳ ἐν τῇ σιγαλὶ προσέβαστον. Ἔκπτε δὲ καθ' οὐμέραν ἐν τῷ ὑδατι τὸ σχοινίον βρεχόμενον οὐδεμιῶς τοῦ λειποῦ ἐκπίπη. Τὸ γέροντος σχοινίον ἐκεῖνη προσθέμεν τῇ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεού ἀλύσει, τὰν τοῦ σιδήρου δύναμιν εἰς ἔστατην ἐπεσπάσατο,

PETRA. Facia hæc placent, quia mira; et multum, quia recentia.

320 CAPUT XVII.

De monacho ex monte Argentario, qui mortuum suscitavit.

GREGORIUS. Nostris modo temporibus quidam vir,
Quadragesimus nomine, ^e Buxentinæ Ecclesiae sub-
diaconus fuit qui ovium suarum gregem pascere in
ejusdem Aurelia partibus solebat. Cujus valde vera-
cis viri narratione res mira innotuit, quæ secreto
fuerat gesta. Is namque, ut prædiximus, dum gregis
sui in Aurelia curam gereret, in diebus ejusdem vir
fuit e monte, qui ^f Argentarius vocatur, venerabilis
vitæ, qui habitum monachi, quem prætendebat spe-

^a Compend., hic cum primus. Uterque Theoder.,
hic cum prius.

Primos Carnot., calenam sibi ferream ad pedem.

e Nimirum toto libro secundo.

^d Primus Carnot., ad tollendam aquam.

• Ms. sere omnes *Baxentinæ*. Legendum tamen *Buxentiniæ*. Apud Plinium leguntur Buxentini populi. Buxentum olim urbs episcopalis: nunc Castrum in Lucania vulgo *Pisciota*. Aliis tamen est *Polycastrum*. A buxo, cuius hic magnâ copia, nomen habuisse creditur.

Α σεν. Οὐκ ἦ δὲ διστάξαι, ὅτι ἐὰν τὸ μέγθος ἀκείνου τοῦ λίθου πεπτώκοι, ὁμοῦ καὶ τὴν κελῆη συνέτριψε, καὶ τὸν Μαρτίνον ἐρόνευεν. Ἐν ὕστεροι δὲ τὸ θύλων πλῆθος τοῦ λασθήνων οἰκιστοῦ, ἵνα, ἐὰν δύνανται ἄνευ κινδύνου τοῦ θούλου τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄνωθεν ἐπικλίναντα παραμεγέθη λίθον ἐπάρωσι, πάντων θεωρούντων πρᾶγμα συνέβη σφόδρα θαυμαστόν. Τὸ γάρ τοῦ λίθου ἀπόλατσμα, ὃπερ ἡγωνίζεται ἀποσπάσαι, αἴρντος ἀπ' αὐτῶν τῶν καμινῶντων ἀνασπαθέν, ἵνα μὴ εἰ τῷ κεράμῳ τῆς κελλις Μαρτίνου ἐγγίσῃ, καὶ ὥσπερ τὴν βλάβην τῷ δούλου τοῦ Θεοῦ ἀποφεγγού, μήκοθεν ἔπεσεν. Ὁπερ διὰ τῆς τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ καλεύσεως ἀγρυπνικῆ ύπηροςσίᾳ πραχθῆναι πιστεύει πᾶς, ὅτις θεικῷ προνοίᾳ διοικεῖθεν τὰ πάντα πιστῶς ἐπίζει. Οἱ αὐτὸς ἐν ἀρχῇ, ὅτε ἐν τῷ ὥρει ἐαυτὸν ἐκδέδωκεν, οὐ μάντοι τεκλείστεμένῳ τῷ κελλίῳ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, **Β** ἀλύστει σιδηρῷ τὸν ἑαυτοῦ πόδα ἔδησεν. Ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ταύτην τῷ λίθῳ προσέπηξεν, ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ δυνηθῇ ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ὅσον τὸ τῆς ἀλύστεως μέτρον ἐτάννε. Τούτο δὲ ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβίστατος ἀνὴρ Βενέδικτος, οὗτινος ἐκατέρω μνείαν πεποίημε, ἀκούστε, δι' οἰκείου αὐτοῦ μαθητοῦ δηλώσατε αὐτῷ ἐφρόντιστε. Εάντι¹ δούλος εἴ τοῦ Θεοῦ, μὴ σε κρατήσει ἀλυσίς σιδηρᾶ, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀλυσίς. Πρὸς ταύτην δὲ τὴν φωνὴν παρευθύνει Μαρτίνος τὴν τοῦ ποδὸς αὐτοῦ ἀλυσιν ἔλυσε, καὶ οὐδὲ ποτε ἐν ὑστέρῳ τὸν πόδα λευκέν τον ἐξέτινεν ἔξω τοῦ τόπου, οὐ δηλεῖται δεδεμένον αὐτὸν τανύσαις ἐν δὲ τοσούτῳ διαστήματι, ἄνευ ἀλύστεως αὐτὸν ἀπέιναι παρεχώρει, εἰς δόσον καὶ πρότερον δεδεμένος ἀπίει. Ἐν ὑστέρῳ δὲ μετά τὸ ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐγκλείσται, πρήξατο λοτρὸν καὶ μαθητὰς δέχεσθαι. Ἡ Παραμέρος δὲ τον σπηλαίου **Γ** αὐτοῦ οἰκοῦντες, εἰς τὴν ἑαυτῶν χρείαν ὅδωρ ἐκ τοῦ φρέστος ἥπτλουν. Τὸ δὲ σχοινίον ἐν ᾧ ὡς καὶ σκιλαὶ ἐδέδετο, δὲ ἂν τὸ ὅδωρ ἥπτλον, συχνοτέρως ἐκόπτετο. Οθεν τὴν ἔλησην, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ αἰτησάμενοι, ταύτων τῷ σχοινίῳ ὅδας τὸ σχοινίον βρεχόμενον οὐδεμῶς τοῦ λοιποῦ ἐκόπησαν ἀλύστει, τὸν τοῦ σιδηροῦ δύναμιν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο,

ΠΕΤΡ. Πάνυ τοις πάσιν ἀρέσκευστ; ταῦτα τὰ θαύματα, πλειστέρως δὲ διὰ τὸ προσφέτως αὐτὰ γεγονόναι.

319 ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἄρτιως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων,
κουαδραγίστιμός τις ὄνόμα, ὑποδιάκονος τῆς¹ Βουηνή-
τικῆς ἐκδησίας ὑπάρχων, τινὲς τῶν προβάτων ἀντοῦ
ποιμνην ἐν τοῖς μέρεσιν Αὐρηλίας ἔθος εἶχεν τοῦ βίσσουτον.
D "Οστις πρᾶγμα θαύματος πλήρες ἀνδρί τεν σφρόδα ἀλη-
θεστάτῳ διηγήσατο, ὅπερ μυστικῶς ἦν πραχθέν. Καθόδε
δὲ προείπον, οὗτος τὸν τῶν οἰκιών αὐτοῦ προβάτων
ἐπιμελεων ἐν τοῖς μέρεσιν Αὐρηλίας ποιούμενος, ἐτί εἴκετο
γατις ταῖς ἡμέραις, ἀνήρ τις ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ λεγομένου

¹ Mons in Tuscia inter portum Herculis et Telamoris excurrens in mare. Unde Rutilius:

**Funditur in medias mores Argentarius unde
admodum in Tuncius fuisse.**

Hinc Aureliam in Tuscia suisse conjicimus.

B Ms., τοῖς κεράμοις.

^h Ms., τῷ σπηλαίῳ

i Ms., δοῦλος εἴ...

^k MS., παραμερως.

¹ Ms., BOSTON.

Ms., Boucicaut,... avou... perché... Adolphus, sic infra.

Ἄργενταρίου, τῷ μοναχικῷ σχήματι κεκοσμημένος, καὶ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ὑπάρχων, ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἔρχετο, ἕθος ἔχων κατ' ἐνιαυτὸν τοῦτο ποιεῖν. Ἐν δὲ τῷ οἶκῳ τοῦ προλεγέντος Κουαδραγέσιμου τοῦ ὑποδιάκονου πάντοτε ἐξενίετο, καθὼς ὁ αὐτὸς ὑποδιάκονος διηγήσατο. Καὶ τότε οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὑποδεχεῖς ὁ προρρήθεις μοναχὸς, ἐν τοις ὑμέρας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπάρχετο, πλησίον τοῦ οἴκου τοῦ ὑποδιάκονου ὑπάρχουσαν. Πτωχοτάτης δέ τινος γυναικὸς σύνεργης οἰκεύστης ὁ ἀνὴρ ἐπελεύτης, καὶ μετὰ τὸ ἔνος, τοῦτον λούσαντες, καὶ τοῖς ἴματοις ^a ἀνταφάσαντες, καὶ τῷ σαβάνῳ περιειλασαντες, τῆς ἐσπίρας καταλαβούσης, θάψας αὐτὸν οὐκ ἡδυνάθησαν. Ἔγγιστα δὲ τοῦ σώματος τοῦ τεθνεῶτος ἡ χάρα γυνὴ παρακαθεσθεῖσα, ἐν μεγίστῳ κλαυθμῷ τὴν νύκτα διμελεῖσε, ταῖς ὁδονηραῖς φωναῖς καὶ τῷ θρήνῳ τὸν πόνον παραμυθουμένη. Ἐν δὲ τῷ ἐπιμόνως τοῦτο γίνεσθαι, καὶ τοῦ κλαίεντος γυναικὸς οὐκ ἐνδιδούστης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὁ ἐν τῷ οἴκῳ Κουαδραγέσιμου ὑποδεχεῖς, κατανυγίεις εἰπε πρὸς αὐτὸν· Συμπαθεῖς ἡ ψυχή μου τῷ πόνῳ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἀλλὰ παρακαλῶ, ἀνάστα καὶ εἰξέμεθα. Ἐπορεύθησαν οὖν ἀκρότεροι ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὥραθυμαδὸν ἔστους εἰς εὐχὴν ἐπιδέδωκαν. Ἐπιμόνως δὲ εὐξαμένων αὐτῶν, τέλος τῇ εὐχῇ ἐπιτιθένται Κουαδραγέσιμον τὸν ὑποδιάκονον ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἥττάστο. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐκ τῆς εἰσόδου τοῦ θυσιαστηρίου κόντην ἀνελδεμόνος, ἀμα τῷ αὐτῷ Κουαδραγέσιμῳ, πρὸς τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος παρεγένοντο, κάκεστες δὲ ἐσυτὸν εἰς εὐγήνην διδώκαντον. Ως οὖν διπλύνως οὕκατο, ὀνκάτει λοεπὸν ας τὸ πρότερον πεπούλησε διὰ τοῦ ὑποδιάκονου τέλος τῇ εὐχῇ ^b ἐπιτεθεῖσαι, ἀλλ' αὐτὸς τὴν εὐλογίαν δέδωκε, καὶ εὐθὺς ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνίστητο. Διὰ δὲ τοῦ βαστάζειν αὐτὸν ἐν τῷ δεξιῷ χειρὶ διηπερ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνηκέει κονιορτὸν, τῇ εἰναύμῳ τὸ σάβανον, διπέρ τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐκάλυπτε, παρεπήρεν. Τούτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, καταλέγετον αὐτῷ ἥρετο, καὶ θαυμάζειν τὶ θεῖλησε ποιῆσαι. Τοῦ δὲ σαβάνου ἐπαρθέντος, ἐκ τοῦ κονιορτοῦ, οὐπέρ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου συνηκέει, τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ ἐπιμόνως ἐτρύψε. Τούτου δὲ γεγονότος, παραχρῆμα δὲ τεθυγάπως τὴν ψυχὴν ἀπλανεῖν, τὸ σῶμα δὲ σταλεύσας τοὺς ὄφθαλμοὺς θέωψε, καὶ ἐσυτὸν ἔγειρας ^c ἀνεκάθησεν. Ως δέ τις δὲ ἀπὸ ὑπονού βερυτάτου ἦν ἐκεπινεθεῖς, τι περὶ αὐτὸν διηγεύει, θεαύματε. Τούτο δὲ ἡ γυνὴ θεασαμένη, δὲκ τοῦ πολλοῦ πάνθους κατάκοπος γενομένη, ἥρετο ἀπὸ χωρᾶς πλειστέρως κλαίειν, καὶ φωνὰς μείζονας ἀφίειν, οὗ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ μετὰ πραῦτης διεκάλυσε, λέγων· Σιώπα, σιώπα, σιώπα. Εἳναι ^d τις ὑμᾶς ἐρωτήσῃ πῶς τοῦτο γέγονε, μηδὲν ἂλλο ἔρειτε, εἰ μὲν, δέ τις ὁ κύριος ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἔργον τοῦτο πεποίηκε. Τούτο δὲ αὐτοῦ ^e εἰπόντος, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς ἐξῆλθε, καὶ Κουαδραγέσιμον δὲ τὸν ὑποδιάκονον εὐθέως κατέληπε, καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἐφάνη. Τὸν γάρ πρόσκαιρον δόξην φεύγων, ἐπρεγματύσατο, ίνα παρ' οἷς ἐν τοσαῦτῃ τῇ δυνάμει θεύματος ἰθεωρήσῃ, μηδέτε λοεπὸν ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ^f θεωρῇ.

ΠΕΤΡ. Τί ὑπολαμβάνουσιν ἔτεροι, οὐ γενώσκω, ἐπειδὴ πάντοτεν τῶν θευμάτων τοῦτο μᾶλλον κρίνω εἶναι θευ-

^a Ms., ἀμφιάσαντες καὶ τῷ Σαμβάνῳ περιελύσαντες.
Fort., περιελέσαντες.

^b Ms., ἐπεπονχούσι.

^c Forte., ἀνεκάθησε.

^d Melius Ms., τούτῳ δὲ εἰπεν αὐτοῖς ἐξῆλθε.

^e Additur in Ms., παρ' αὐτοῖς.

^f Longip. et secundus Theod., habebat.

^g Solus Longip., mulieris matris filius def.

A cie, moribus explebat. Hic itaque ad Ecclesiam beati Petri apostolorum principis ab eodem monte Argentario anni singulis venire consueverat, atque ad hunc, quem prædixi, Quadragesimum subdiaconum, sicut ipse narravit, hospitalitatis gratia declinabat. Quadam vero die, dum ejus hospitium, quod non longe ab Ecclesia ^h aberat, intrasset, cuiusdam paupercula ⁱ mulieris maritus juxta defunctus est: quem ex more lotum, vestimentis indutum, et ^k sabano constrictum, superveniente vespere, sepelire nequiverunt. Igitur iuxta defuncti corpus viduata mulier sedet, quæ in magnis fletibus noctem ducens, continuis lamentorum vocibus satisfaciebat dolori. Cumque diutius fieret, et flere mulier nullo modo cessaret, vir Dei, qui receptus hospitio fuerat, Quadragesimo subdiacono compunctus ait: Dolori hujus mulieris anima mea compatitur; rogo, surge, et oremus. Perreverunt igitur utrique ad vicinam ecclesiam, seseque pariter in orationem dederunt. Cumque diutius orassent, ^l completere orationem Quadragesimum subdiaconum servus Dei petiit. Qua completa ab altaris crepidine pulverem collegit, atque cum eodem Quadragesimo ad defuncti corpus accessit, seseque ibidem in orationem dedit. Cumque diutius orasset, jam non, sicut prius fecerat, orationem compleri per subdiaconum voluit, sed ipse benedictionem dedit, statimque surrexit. Et quia manu dextera collectum pulverem gestabat, sinistra pallium quo facies defuncti velabatur abstulit. Quod cum mulier fieri cerneret, contradicere vehementer cospit et mirari quid vellet C facere. Ablato itaque pallio, diu eo quem collegerat pulvere defuncti faciem fricavit. Qui cum diutius fricaretur, recepit animam, oscilavit, oculos aperuit, seseque elevans resedit, quid erga se ageretur miratus est, ac si de gravissimo somno suisset excitatus. Quod cum mulier lamentis fatigata consiperet, cospit ex gudio magis flere, et voces amplius edere. Quam vir Domini modestia prohibitione compescuit, dicens: Tace, tace; sed ^m 321 si quis vos requisiverit qualiter factum sit, hoc solummodo dicite: quia Dominus Jesus Christus opera sua fecit. Dixit hoc, atque ab ejus hospitio exivit, Quadragesimum subdiaconum protinus reliquit, et in loco eodem ultra non apparuit. Temporalem namque honorem fugiens, egit ut ab his a quibus visus in tanta virtute fuerat nunquam

D jam in hac vita videretur.

PETR. Quid alii sentiant ignorō: ego autem cunctis miraculis hoc potius existimo esse miraculum,

^b Gilot. et pler. Edili, sabbato. Legendum ex MSS., sabano. Sabanum autem idem est ac linteum. Vide Cangium, iu utroque Gloss.; Hugonem Menardum, in notis ad lib. Sacr., nota 326, et ad Concordiam Regul., pag. 610 et 806; nec non Theod. Ruinart., in not. ad Victor. Vitens., p. 194.

^h Primus Theod., compleri per subd. orationem voluit.

quod ad vitam mortui redeunt, eorumque animæ ad carnem ex occulto revocantur.

GREGOR. Si visibilia attendimus, ita necesse est ut credamus; si vero invisibilia pensamus, nimirum constat, quia majus est miraculum prædicationis verbo atque orationis solatio peccatorem convertere, quam ^a carne mortuum resuscitare. In isto enim resuscitatur caro iterum moritura, in illo vero anima in æternum victura. Cum enim propono duos, in quo horum existimas majori factum virtute miraculum? Lazarum quippe, quem jam fidem credimus fuisse, carne Dominus suscitavit (*Ioan. xi.*); Saulum vero resuscitavit in mente (*Act. xi.*). Et quidem post resurrectionem carnis de Lazari virtutibus tacetur. Nam post resurrectionem animæ, capere nostra infirmitas non valet quanta in sacro eloquio de Pauli virtutibus dicuntur: ^b quod illius prædicatione crudelissimæ cogitationes ad pietatis mollia conversæ sunt viscera; quod mori cupit pro fratribus, in quorum prius morte gaudebat (*Rom. ix.*, 3); quod, plenus omnis scripturæ scientia, nil se scire judicat, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (*I Cor. ii.*, 2); quod pro Christo virginis libenter cæditur, quem gladiis insequebatur (*II Cor. xi.*, 25); quod Apostolatus honore sublimis est, sed tamen sponte fit parvulus in medio discipulorum; quod ad cœli tertii secreta ducitur (*II Cor. xii.*, 2), et tamen mentis oculum per compassionem reflecit ad disponendum cubile conjugatorum, dicens: *Uxori vñ debitum reddat, similiter et uxor viro (I Cor. vii.*, 3), quod admiscetur in contemplatione cœtibus angelorum, et tamen non aspernatur cogitare atque disponere facta carnalium; quod gaudet in infirmitatibus, sibique in contumelias placet (*II Cor. xii.*, 10); quod ei vivere Christus est, et mori lucrum (*Phil. i.*, 24); quod totum jam extra carnem est, hoc ipsum quod vivit in carne (*Galat. ii.*, 20). Ecce qualiter vivit, qui ab inferno mentis ad vitam pietatis rediit. Minus est ergo quempiam in carne suscitar, ^c nisi forte per vivificationem carnis ad vitam reducatur mentis; ut ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conversus interius vivificetur.

PTR. Valde infra credidi hoc, quod modo quam sit incomparabiliter superius agnovi. Sed, quæso, cœpta prosequere, ut dum tempus vacat, sine ædificatione hora non transeat.

324 CAPUT XVIII.

De Benedicto monacho.

GREGORIUS. Frater quidam mecum est in monastério conversatus, in Scriptura sacra studiosissimus,

^a Prat. et secundus Aud. cum primo Gemet., quam carnem mortuum.

^b Ita Compend., Carnot., Theod., Longip. et Val. Cl., cum Germ. In Gemet. et aliis Norm., quibus concinunt Editi: quod illæ ejus, vel etiam crudeliss.

^c Germ., Norm., Longip. et Theod., nisi forte cum per... reducitur.

^d Ms., ὑπὲ τὸν σαρκὶ.

PATROL. LXXVII.

A μαστιώτερον, ὅτι οἱ ἀποθανόντες ἐν τῇ ζωῇ ταῦτη πάλιν ὑποστρέφουσι, καὶ αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἀφανῶς ἀπόδιδονται.

GRIGOR. Εάν μόνοις τοῖς ὄρωμάνοις προσέχομεν, ἀναγκαῖόν ἔστι τοῦτο εἶναι μεῖζον πιστεῦσαι: εἰ δὲ περὶ τῶν ἀστράτων ταλαντεύσωμεν, θαυμασίως δείκνυται, ὅτε ; μεῖζόν ἔστι τὸ θεῦμα, τὰς τοῦ λόγου κυρύξεις συντρέχοντες, καὶ τὰς εὐχῆς πρὸς τὸ τὸν ἀμαρτωλὸν ἐπιστρέψαι, ^d ἥπερ τοῦ ἐν τῷ σαρκὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι. Ἐν τούτῳ γάρ ἀνίσταται ἡ σάρκες πάλιν ἀποθνήσκουσα, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἀνίσταται ἡ ψυχὴ εἰς τὸν αἰώνα ζῶσσα. Δύο τοίνυν σος περιτίθημι πρόσωπα, ἵνα ἐν εὐτοῖς κατανοήσῃς, αἴσιογένει μεῖζον τῷ δυνάμει τὸ θεῦμα, Λάζαρον ὅντερ σωματικῶν ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ^e ἀνέστησε, καὶ Σαῦλον ὃν ἀπὸ τῆς ἀμάρτιας νερῶν ἤγειρε. Καὶ περὶ μὲν τῶν Δαρ-

B ζάρου δυνάμεων, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν παρεσιωπόθη^f μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς, πόσις δυνάμεις ἐν τῷ ^g ἡγιασμένῳ λόγῳ πεποίηκεν, ἡ ἡμέτερα ἀσθίνεια χωρῆσαι οὐ δύναται. Πᾶς ἐκεῖνοι οἱ ὠμότατοι αὐτοῦ διαλογισμοὶ εἰς τὰ τῆς εὐσεβείας μετεστράψαντα σπλάγχνα; Πᾶς ἀποθανεῖν ἐπεθύμει ὑπὲρ τῶν ἀδειῶν, ὅπερ πρότερον τῷ θευτῷ ἔχαιρε; Πᾶς πάσῃ γραφικῇ γνώσει πεπληρωμένος, μηδὲν ἐστὸν εἰδέναι κρίνει, εἰ μὴ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ τούτον ἐσταυρωμένον; Πόσας ράβδοις ὑπὲρ Χριστοῦ προθύμως μαστιγύωται, ὅπερ ἐν μαχαίρᾳ δὲ τὸ πρὶν κατεδίωκεν; Ἐν πόσῳ ὑψει τιμῆς ἀποστολικῆς ὑπάρχων, διάχιστον αὐτὸν πάντων τῶν μαθητῶν ἀποκαλεῖ; Πᾶς ἐν τοῖς τοῦ τρίτου οὐρανοῦ μυστηρίοις ὑψόσται; Τοῦ δὲ νοὸς τὸ δύμα διὰ τῶν συμπαθειῶν ἐπεκλίνει πρὸς τὸ διοικῆσαι τὴν τῆς συζυγίας κοίτην, λέγων: ^hΟ ἀνὴρ τὴν ὁρειλομένην εὑνοισαν τῇ γυναικὶ ἀποδίδοτω, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. ⁱΟ ἀνακραθεὶς κορεῶς τῷ τῶν ἀγγελῶν συνοδίᾳ, ^j καὶ πλὴν ὁμοῖος οὐ παρατείται μεριμνῆσαι καὶ διοικῆσαι τὰ ἔργα τῶν σαρκικῶν ὁ ἐν ταῖς βασάνοις χαίρων, καὶ ἐν ταῖς ἀσθενείαις δηκαυχώμενος^k αὐτῷ γάρ τὸ ζῆν, Χριστός ἐστι, καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. ^l Καὶ αὐτὸ δέ, ὅπερ ἐν σαρκὶ ζῇ, ἔξω τῆς σαρκὸς ὑπάρχει. Θέα λατπὸν πᾶς ἔχει τοις ἐν τοῦ νοὸς πρὸς τὴν τῆς εὐσπλαγχνίας ζωὴν ἐπανέρχεται. Διανοὶ οὖν διάχιστον θεῦμα ἔστι τὸ ἐν σαρκὶ τινὰ ἀναστῆσαι, οὐκ οἶδα μή πως ἐστὶ διὰ τῆς ζωποιήσεως τῆς σαρκὸς, καὶ εἰς τὸν τοῦ νοὸς ζωὴν ἐπανέρχεται^m ⁿ ἵνα τὸ αὐτὸ γένηται διὰ τοῦ ἔξιθεν θεῦμάτος, ὅπως καὶ ἐνδιδοὺς ἐπιστραγεῖς ζωποιεῖθη.

PTR. Σφόδρα πεπιστευκὼς ἀρτίως ἔγνων πόσον τοῦ-
D το ἐκείνου ὑπάρχει μεῖζον ἀλλ' αἰτῶ, ἀπερ διηγεῖσθαι ἀπίρξου, ἀκολούθως πλήρωσον, ἵνα τοῦ καιροῦ ἀργοῦν-
τος, ἄκεν οἰκοδομῆς ἡ ὥρα μὴ παρελθῃ.

323 ΚΕΦΑΔ. ΙΗ'.

Περὶ Βενεδίκτου μοναχοῦ.

GRIGORIOΣ. Ἄδελφός τε ἐν τῷ μοναστηρὶ μου ὑπῆρ-
χε, γηησίως μοι συναναστρεφόμενος, πάντα τὸν ἴερὸν

[•] Ms., ἀνίστησεν, ἡ Σαῦλον.

[†] Ms., ὑγιασμένω... ἡ ἡμετέρα.

[§] Ms., πρώτον.

^{||} Ms., πλὴν οὐ παρατείται.

[¶] Ms., καὶ αὐτὸς.

[¤] Ms., ἐκ τοῦ ἀδύτου νοὸς.

^{¤¤} Ms., ἵνα τὸ αὐτῷ.

267

γραφὴν ἔκσηκμένος, ὅστις τὸν ἡμένην κύριον ὑπερίβαντον^a οὗτος εἰς καλλά, ἀπερ ὥντειν, οἰκοδομεῖν με ἐσπευδεῖ. Παρ' αὐτοῦ δὲν τοῦτο, ὅπερ διηγοῦμαι, μεμάθηκα. Ἐλεγε δέ οὕτως. εἰ Ἐν τοῖς τῆς Καμπανίας μέρεσιν, ἔνδον τοῦ τεσσαρεκοστοῦ μιλίου ἀπὸ τῆς Ψαμαίων πόλεως, ἀνάρτητος ὑπῆρχεν ὄνοματι Βενέδικτος, νέαν μὲν ἄγων τὴν πλειάν, πεπολεμένην δὲ σύμεσιν κατητημένος, ὅστις ἁκτοὺς ἐν τῷ τῆς ἀγίας ἀναστροφῆς κανόνι, δυνάμει συνέστηγγε. Ταῦτα δὲ χρόνοις Τοτίλα τοῦ ἥρης τοῦτον οἱ Γότθοις εὐρόντες, ἐμπυρίσας αὐτὸν ἄμα^b τῆς αὐτοῦ κελλαῖς θήλεισαν. Ὅθεν πῦρ ὑράψατες, καὶ ὑποβέντες, πάντα τὰ πέρηξ ἐνεπύρισαν, τὰς δὲ κελλὰς αὐτοῦ τὸ πῦρ οὐχ ἦψατο. Τοῦτο δὲ οἱ Γότθοις θεασάμενοι, καὶ ἐπὶ πλειστῷ θυμῷ^c ἔξαρθρόντες, τοῦτον ἐν τῆς κελλᾶς σύραντες, οὐ μάκροθεν θεασάμενοι κλίβανον ὑποκαυόμενον ἐπὶ τῷ ὀπτηθῆναι ἄρτους, τοῦτον ἐν αὐτῷ βαλόντες, τὸν κλίβανον ἡσφαλίσαντο. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ τοῦτον ἀνοιξάντες, εὗρον οὐ μόνον τὸν τοῦτον σάρκα ἀβλαβῆ ἐν τοῦ πυρός διαφυλαχθεῖσαν, δὲ^d ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἄκρα τῶν ἴματίων αὐτοῦ γέλογισθέντα.

ΠΕΤΡ. Ἀρχαῖον τῶν τριῶν παιδῶν θαῦμα ἀκούω, οἵτινες ἐν τῷ πυρὶ ῥιζέντες οὐκ ἐβλάβησαν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκεῖνο, ὡς ὑπολαμβάνω, τὸ θαῦμα, ἐκ μάρρους μὲν, ὅμοιως, οὐκ ἵσως δὲ τούτου ἐπράχθη. Τότε γάρ οἱ τρεῖς παιδεῖς δεδεμένοι χεῖρας καὶ πόδας ἐν τῷ πυρὶ ἐρρίφθησαν, ἐν ἀλλ' δὲ οὐ μέρῃ τούτους ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ καμίνῳ ἐπικατάστας, εὑρεις ἀβλαβεῖς περιπατοῦντας, μὴ τε τῶν ἴματίων αὐτῶν ἀδικηθέντων. Ἐξ οὐ πράγματος κατανόσον, ὅτι τὸ πῦρ ἐν φέρρῳ μένοντος ὑπῆρχον, τῶν μὲν ἴματίων αὐτῶν οὐκ ἦψατο, τοὺς δὲ δεσμούς κατέκαυσεν^e ὥστε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ καιρῷ πρὸς τὸν τῶν δικαιῶν ὑπηρεσίαν, καὶ ἰσχυρέναι τὸ πῦρ τὸν διέργειν πρὸς τὸν αὐτοῦ βούθειαν, πρὸς δὲ βάσανον μὴ ἰσχυρέναι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ.

Περὶ τοῦ γενεθέντος θαύματος ἐν τῷ ἀκαλυπταῖ τοῦ ἀγίου Ζώνηνος ἐν τῷ πλειστού Βερώνης.

Τῷ ἀρχαῖῳ τούτῳ καὶ τολμεσθεῖ τεθύματε ἐν τοῖς ἀμέραις ημῶν πρᾶγμα δύσκοτον ἀντιστρέψως συνέβη, ἐν ἑτέρᾳ στοιχείῳ^f περὶ οὐκ ιωάννου ὁ τριβούνος ἀρτίως τῷ αὐτοῦ με διηρήσεις ἐκίνησεν. Ἐλεγε γάρ, δοτὶ Προνοῦδος ὁ κόμης ἐν τῷ καιρῷ ἐπεινῶ παρέστη μετὰ τοῦ ἥρης Διονυσίου, ἐν τῷ τόπῳ ἐν φέρρῳ μετατόπετον πράγμα τοῦτο συνέβη, καὶ ὅπερ ὅφει παρέλθει θεάστητο, τοῦτο τῷ προλεχθέντι τριβούνῳ δηγορίσθησεν. Ἐλεγε δὲ οὕτως, ὡς πρὸ ταύτης τῆς πεντατεῖας, ὅταν ἐν τῇ τῶν Ψαμαίων πόλει τεύχη, ἐν δὲ Τίβερις ποταμῷ τὸν καίτην αὐτοῦ ὑπερβλύσας ἐξῆλθεν, διπτενάθεις τὸν τεύχειν τῆς

^a Id est, conversionis, vel conversationis; hoc enim sensu accipitur non raro, maxima in libris sacris. Vide Galat. i, 13, et I Pet. ii, 12. In Codicibus etiam manuscriptis una vox pro altera sacerdotis ne observatur.

^b Ms., τῷ αὐτοῦ κελλῃ ἐπενδυθεῖσαν.

^c Ms., ἐξακαρδιθέντες. Fort., ἐξακαρδιθέντες.

^d Ms., ἀλλὰ δὲ τὰ... οὐ φλογί.

^e Ms., τούτῳ.

^f Ms., ὁ Τίβερις ποταμὸς τὸ μεθρον αὐτοῦ ὑπερβλύσας ἐξῆλθε. Τοοῦτον δὲ ὑπερβλέψας, ὥστε ἐπανάθει.

^g Cuius meminist Rom. Martyrol., die 25 Martii.

^h Primus Carnot., cellam vero illius comburere non

qui me æstate præbat, et ex multis quæ nesciebam, me ædificare consueverat. Hujus itaque narrationes didici quod fuit quidam in Campania partibus intra quadragesimum Romanæ urbis miliarium nomine s. Benedictus; et quidem æstate juvenis, sed in oribus grandævus, et in sanctæ conversationis regula se fortiter stringens. Quem Totila regis tempore cum Gothi reperissent, hunc incendere cum sua cella moliti sunt. Ignem namque supposuerunt, sed in circuitu arserunt omnia, ⁱ cella vero illius igne comburi non potuit. Quod videntes Gothi, magisque sævientes, atque hunc ex suo habitaculo trahentes, non longe aspicerunt succensum clibanum, qui coquendis panibus parabatur, eumque in illo projecterunt, clibanumque clauserunt. Sed die altero ita illæsus inventus est, ut non solum ejus caro ab ignibus, sed neque extrema ullo modo vestimenta cremerentur.

PETR. Antiquum trium puerorum miraculum audio, qui projecti in ignibus læsi non sunt (Daniel. 3:1).

GREGOR. Illud, ut opinor, miraculum ex parte aliqua dissimiliter gestum est. Tunc quippe tres pueri ligatis pedibus ac manibus in ignem projecti sunt, quos die altera rex requirens, in camino illæsis vestibus deambulantes reperit. Ex qua re colligitur quia ignis in quo jactati fuerant, qui eorum vestimenta non contigit, eorum vincula consumpsit, ut uno eodemque tempore in obsequio justorum et haberet flamma virtutem suam ad solatium, et non haberet ad tormentum.

CAPUT XIX.

De Ecclesia beati Zenonis martyris Veronæ, in qua aqua ultra portam apertam inundantes minime intraverunt.

Huic tam antiquo miraculo, diebus nostris res similis e contrario evenit elemento. Nam nuper Joannes tribunus relatione sua me docuit, quod Pronulphus comes, ⁱ cum illic adesset, se cum rege i. Autharico eo tempore in loco eodem ubi mira res contigit adfuisse, eamque se cognovisse testatus est. Prædictus etenim tribunus narravit, dicens: quia ante hoc sere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem D alveum suum Tiberis egressus est, tantum crescebat, ut ejus unda super muros urbis influeret, ^k atque inde in ea jam maximas regiones occuparet, apud

rotuerunt.

ⁱ Becc. et Bigot., cum illum adiisset

^j Regis hujus nomen varie in Ms. scribitur: Authario, Autharico: Authalarico, Autharie, etc. De illo consule epist. 17 lib. 1.

^k Ita Ms. At Editi, atque inde iam nus. Cætetum non semel Tiberim ita exorvisse testis est Flaccus lib. 1 Carm., oda 2.

Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Vesta.

Veronensem **325** urbem fluvius Athesis extrescens, ad beati Zenonis ^a, martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cujus ecclesiae dum essent januae aperte, aqua in eam minime intravit. Quae paulisper creseeas, usque ad fenestras ecclesiae, quae erant tectis proximae, pervenit; sicque stans aqua Ecclesiae januam clausit, ac si illud elementum liquidum in soliditate parietis fuisse mutatum. Cumque essent multi inventi interioris, sed et aquarum **b** multitudine omni ecclesiae circumdata, qua possent egredi non haberent, ibique se siti ac fame desiccare formidarent, ad ecclesiae januam veniebant, ad bibendum hauriebant aquam, quae, ut prædicti, usque ad fenestras extreverat, et tamen intra ecclesiam nullo modo diffuebat. Hauriri itaque ut aqua poterat, sed diffuere ut aqua non poterat. Stans autem ante januam ad ostendendum sanctis meritum martyris ut aqua erat ad adjutorium, et quasi aqua non erat ad invadendum locum. Qued ego antiquo antedicti ignis miraculo vere prædicti non fuisse dissimile, qui trium puerorum et vestimenta non contigit, et vincula incidunt.

χε., πρὸς δὲ τὸ ἐπελάθεα τῷ τόκῳ, ὑδωρ οὐκ ἦν. Ὁπερ ἔγώ τῷ προλεχθέντι τοῦ πυρὸς ἀρχαῖῳ θαύματι, ἀληθῶς τῶν μὲν ἴματιν οὐχ ἥψατο, τὰ δὲ δεσμὰ κατέκαυσε.

PETR. Mira sunt valde sanctorum facta quae narras, et præsenti infirmitati hominum vehementer suspenda. Sed quia tantos nuper in Italia fuisse audio admirandæ virtutis viros, nosse velim si nullas eos contigit antiqui hostis insidias pertulisse, ^c an ex insidiis profecisse.

GREGOR. Sine labore certaminis non est palma victoriae. Unde ergo victores sunt, nisi quod contra antiqui hostis insidias decertaverunt? Malignus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque operi nostro semper insistit, si fortasse quid inveniat unde apud examen æterni judicis accusator existat. Vis etenim nosse quomodo ad decipiendum semper assistat?

CAPUT XX.

**De Stephano presbytero protincia Valeriae, cui dia-
bolus caligas e tibiis traxit.**

Quidam qui nunc nobiscum sunt rem quam narrantur. ^d Vir vitæ venerabilis, Stephanus nomine, Valeriae provinciae presbyter fuit, hujus nostri. Bonifacii diaconi aique dispensatoris Ecclesiae agnitione proximus. Qui quadam die de itinere domum regressus, mancipio suo negligenter loquens præcepit, dicens: Veni, diabole, discaleca me. Ad cuius vocem mox coepérunt se ^e caligarum corrige in summa velocitate dissolvere, ut aperte constaret quod ei ipse qui nominaliter fuerat ad extrahendas diabolus caligas obedisset. Quod mox ut presbyter vidit, ve-

^a De hoc martyris titulo jure debitatatur. Consule præ ceteris doctissimum Tillemontium in Commen-
tar. de Eccles. Historia, tom. iii, in sancto Zenone.

^b Longip., Val. cl. et Compend., magnitudine.

^c Secundus Carnot, aquæ ex insid., etc.

^d Longip. et duo Theod., testantur quod vir vitæ, etc.

^e De eo in epistolis. Illum enim esse suspicamur, qui legitur missus Constantinopolim epist. 40 l. xxi, anno 47 l. ii, et ad quem plures existant epistolæ, ut

A πόλεσ τὸ ὑδωρ ἐπελάνεται, ὅθεν καὶ πλείστους μργδανας ^f ἐν αὐτῇ ἐπελάθετο. Τότε οὖν καὶ ἐν Βεράνη τῇ **326** πόλει: Οὐάτεις παταγὸς ὑπερημένος, καὶ εἰς τὴν τοῦ μα-
καρίου Σύνανως ἐκάλυσιος τοῦ πατριάρχου καὶ μάρτυρος ἐφθασε. Τὸν δὲ θυρῶν τῆς εὐτέρης ἐκάλυστος ἀπεφυγμένων οὐσῶν, τὸ ὑδωρ οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ εἰσῆλθε. Κατ' ὅλογν δὲ αὐξάνον, μέχρι τῶν ἡ θυρῶν ἀντίθετον, αὔτινες πλησίον τοῦ κεράμου ὑπῆρχον. οὗτοι οὖν ὑψωθέντες τὸ ὑδωρ, τὴν θύραν τῆς ἐκάλυσιος παράλιστος καὶ παθάπερ στερεὸν τεί-
χος μεταβληθεῖσα οὐ υγρὰ καὶ διελευμένη φθειρεῖ τοῦ στοιχείου, οὗτοι ιστετο. Πολλῶν δὲ τότε ἐνδον τῆς ἐκ-
άλυσιος εὐρέθησαν, διὰ τὸ πυκνωθῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τῶν οὐδάτων, ^g i τὸ πόθεν ἐξελθεῖν οὐκ εἶχον. Φόβῳ δὲ παὶ δε-
λῆρι συνίχοτο, μήποις τῇ πείνῃ καὶ τῇ δέψει ἀκλείψασιν. Εἰς οὖν τὸν θύραν τῆς ἐκάλυσιος ἀρχόμενοι, πρὸς τὸ πιονίον ὑδάθην, ὅπερ, ὡς προεῖπον, μέχρι τῶν θυρῶν ὑψωθη, ἐνδον δὲ τῆς ἐκάλυσιος οὐδεποτέ ἐπε-
λαύζει καὶ ὡς μὲν ὑδωρ ἀπλανθῆσαι ηδύνατο. ὡς δὲ ὑδωρ ἐπελάνεται οὐκ οὐδύνεται ἵστατο οὖν ἐμπροσθεν τῶν θυ-
ρῶν, εἰς τὸ ἐπιδεῖξαι πᾶσι τῷ δικαιοσύνην τοῦ μάρτυρος. Καὶ ὑδωρ μὲν πρὸς τὸ πατακαῖσιν τὴν δίψαν ὑπῆρ-
χε γάρ τῷ προλεχθέντι τοῦ πυρὸς ἀρχαῖῳ θαύματι, ἀληθῶς τῶν μὲν ἴματιν οὐχ ἥψατο, τὰ δὲ δεσμὰ κατέκαυσε.

PETR. Θυμαστά εἰσι σφόδρα τὰ τῶν ἄγιων ἔργα, ἀπερ διηγῆ, καὶ τῇ προσύνῃ ἀσθενεῖ τῶν ἀνθρώπων πάκιν ἐκπληκτα. Ἐπειδὴ δὲ ἀρτίως ἀκούω τοσούτους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεγονόντας θαυμαστῆς δυνάμεως ἀνθράκας, γνῶ-
ναι οἵδιοι ἔτι οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ ἀπόρων συνέβη, οὐ καὶ ἔτι ἐκ τούτων πρεσβόφυν.

GREGOR. Ἀνευ ἀγῶνος οὐκ ἔστι νικηῖ βαῖν ἄρα. Πόθιν οὖν νικηταὶ ἀνεβείχθησαν, εἰ μὴ ὅτι κατὰ τῶν τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ μηχανημάτων γεννάσιον; Τὰ γάρ τῆς πονηρίας πνεύματα τῇ ἐνθυμήσει, καὶ τοῖς λό-
γοις, καὶ τοῖς ἔργοις ημῶν διαπαντὸς ἐνεδρεύουσιν· ἵνα ὅπερ δυνηθῶσιν εὐρεῖς ἐπὶ τῇ τοῦ αἰώνιου κριτοῦ ἐξετά-
σι κατηγορήσωσιν ήμεν. Καὶ εἰ θελεῖς γνῶναι, πῶς εἰς τὸ ἀπατῆσαι διαπαντὸς παρίστανται, ἔγώ διηγοῦμαι.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ Στεφάνου πρεσβυτέρου χάρας Βιδερίας.

Τέτες δὲ καὶ τῶν νυν μεθ' ἡμῖν δητῶν ἐνταῦθα, περὶ τοῦ πρᾶγματος τούτου μαρτυροῦνται. Ἀνήρ τις πάνυ ^h τὴν ζωὴν εὐλαβεῖστας, Στεφάνος ὄνομαζόμενος, τῆς Βαλερίου χώρας ὑπῆρχε πρεσβύτερος, τούτου δὲ ἡμέτερου Βονιφατίου τοῦ διακόνου, καὶ διοικητοῦ τῆς ἐκκλη-
σίας κατὰ γένος ἐπλησίαζεν. Οὗτος δὲ τινες ἡμέρα ἐξ ὁδοπορίας εἰς τὸν οἴκον εὐτὸν εἰσελθὼν, τῇ ἀνδραπόδῳ αὐτοῦ ἀποκαὶς ἐπέτρεψε, λέγων Ἐλθέ, διάβολε, ἔξυπό-
λυσόν με. Οὐτούς τῇ φωνῇ παραχρῆμα ἥρξαντο ἀφ' ἑα-
τῶν τὰ τῶν καλυγίων αὐτοῦ λαριά μετὰ πολλῆς σπουδῆς λύεσθαι. Ήστε φωρῶς δείκνυθαι, διτὶ ἐκεῖνος δ ὅν-
ex indice constabit.

ⁱ Caligæ dicuntur tunī de calcis, quām de tibiali-
bus; unde Act. xii, 8 : Et calcet te caligas tuas. Ubi
Græcus textus habet τανθάλια

^j Ms., εἰς αὐτῇ δειβαλλετο. Τότε οὖν καὶ ἐν Βεράνῃ τῇ πόλει ὁ σατέστος.

^k Ms., τῶν κεράμων.

^l Ms., οὕτη ἐξελθεῖν.

^m Ms., βραχεῖον.

ⁿ Ms., τῷ βιῷ

μασθεὶς διάβολος τούτῳ ὑπακούσας πρὸς τὸ σύραι τὰ πάντας προσέτατο. Τοῦτο δὲ ὁ πρεσβύτερος θεοτάτος, σφόδρα ἐξέστη καὶ μεγίστη φωνῇ χράξειν ἥρξατο, λέγων· Ἀπόστα, ἀλειψειν, ἀπόστα, οὐ γάρ σοι, ἀλλὰ τῷ ἀνθραπόδῳ μου ἔλαλσα. Περιειδούσης τῆς φωνῆς ἀπέστη. Καὶ καθὼς ὅστις ἐκ μέρους λυθέντα τὰ τῶν καλεγίων εἰπούν λόρια, οὕτως πύρθησαν. Ἐξ οὐ πράγματος κατενόησαν, ὅτι εἰ τοῖς σωματικοῖς ἔργοις ὁ ἀρχέτης ἐχθρὸς οὗτος παρέστη, πόσῳ μᾶλλον **327** πλειστέρως ἐνεδρεύων τῶν ὑμετέρων λογοσμῶν οὐκ ἀγίσταται.

ΠΕΤΡ. Δύσκολον πάντα καὶ φοβερὸν ἔστι κατὰ τῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐνέδρων πάντοτε προσέχειν οὕτω συντόμως αὐτοῦ καὶ διπεινεῖς περιστεκμένου.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύσκολον οὐκ ἔστιν, ἐάν τὴν ὑμετέραν ἀσφάλειαν, οὐχ ἡμέν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῇ ἄνθετῃ χάρετε ἐμπειστέος ναυμαχεῖν. Ήλὴν ὅμως, ἵνα καὶ ἡμεῖς, ὅστος δυνάμεις, ^ἢ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ γρηγορόσωμεν. Ἐάν δὲ ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς ἕρξηται ἐκ τοῦ νοὸς ἐκβληθῶνται, διὰ τῆς θείας παρεχῆς, ἀσφαλῶς δεῖκνυνται, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐδεὶς διειλάσσει, ^{εἰ} ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνος, διά τῆς τῶν καλῶν πολετευομένων δυνάμεως, φοβηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ. ΚΑΙ.

Περὶ τῆς μοναστρίας τῆς φυγαδευσάστης τὸν διάμονα.

Περὶ τοῦ πράγματος οὐπερ νυνὶ διηγοῦμαι, ὁ ἀγιώτατος ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, οὐτίνος ἀντιστέρω μνείαν πεποίημαι, μάρτυς ὑπάρχει, ὅστις αὐτὸν καὶ διηγήσατο. Ἔλεγε γάρ, ὅτι ἐν τῇ πόλει Σπολάτης κόρη τις ^ἢ λοιπὸν παρθένος τοῦ γάμου πλεισταν ἥδη φθάσασα, θυγάτερος ὑπῆρχε τοὺς ἐκεῖστι πρωτεύοντα. Ἡτις ἐν τῷ πόδῳ τῆς ἐπουρανίου ζωῆς πυρωθεῖσα πάσῃ σπουδῇ πρὸς ταύτην ἐπίεγετο. Οἱ δὲ ταύτας πατέρων ἀντιστῆναι αὐτῇ ἦν ^ἢ τῇ ὁδῷ τῆς ζωῆς ἡγουνίζετο. Αὐτὴν δὲ τὸν πατέρα καταλιποῦσα, τῆς μοναχικῆς πολετείας τὸ σχῆμα ἐδέξατο, ὅθεν λοιπὸν ὁ ταύτης πατέρος ἐκ τῆς ιδίας αὐτοῦ ὑποστάσεως ^ἢ ἀπληρονόμητον αὐτὴν πεποίηκε, καὶ οὐδὲν αὐτῇ ἐπερούσην, εἰ μὴ ἐξ οὐγκίας ἴνδος κτηματισίου, κατέλεπε. Ταύτης δὲ τῷ ὑποδείγματι ἐξακολουθοῦσαι ἥρξαντο πολλαὶ κόραι εὐγενεστάτου γένους πρὸς αὐτὴν ἀποτάσσεθαι, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ ^ἢ ἡγιεισμένῃ τῇ παρθενίᾳ δουλεύειν. Ἐν μῷ δὲ ὑμέρᾳ, ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Ἐλευθέριος, ἐπιστέψεως καὶ οἰκοδομῆς χάριν πρὸς αὐτὴν παρεγένετο. Καθεξομένου δὲ αὐτοῦ ἄμα αὐτᾶς, καὶ θείοις λόγοις ὅμιλούντων, ἐκ τοῦ προαστείου, οὐπερ τές ἐξ οὐγκίας παρὰ τοῦ ἑαυτῆς πατρὸς ἥν λαβοῦσα, γεωργός τις μετὰ ξενίου πρὸς αὐτὴν ἥλθεν, ὅστις ἐν ὅσῳ ἐμπροσθεν αὐτῶν ἴστατο, πνεύματι πονηρῷ ράγεις ἐπεσε, καὶ ἥρξατο μετὰ μεγίστων φωνῶν λίαν ὅδυνάσθιαι. Τότε ^ἢ ἀγιώτατη ἐκείνη θήλεια ἀναστῆσα, αἰστηρῷ προσώπῳ μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς, ἐπέτρεψε τῷ ἀκεθάρτῳ πνεύματι λέγουσα· ^ἢ "Ἐξελθε ἀπ' αὐτοῦ, ἀλειψε, ἔξελθε.

^a Ms., ἀρχαῖος.

^b Ms., εἰς τὴν φυλακὴν καὶ σκέπην ὑμῶν γρηγ.

^c Ms., ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.

^d In Ed., λοιπὸν τοῦ γάμου θυγάτηρ, omissois aliis quæ ad sensum necessaria videntur.

^e Ms., τῇ αὐτῆς καλλιστῇ βουλῇ. Αὐτὴν δέ.

^f τίληρον.

^g Ms., τῇ ἀγνείᾳ.

^h ἐκείνην παρθένος ἀνασ.

ⁱ Ita Ms., probe.

A bementer expavit, magnisque vocibus clamare coepit, dicens : Recede, miser, recede; non enim tibi, sed mancipio meo locutus sum. Ad cuius vocem protinus recessit, et ita ut inventa sunt, magna jam ex parte dissoluta, corrigere remanserunt. Quia in re colligi potest, antiquus hostis, qui jam presto est factis **328** corporalibus, quam nimis insidiis nostris cogitationibus insistat.

PETR. Laboriosum est valde atque terrible contra inimici insidias semper intendere, et continue quæsi in acie stare.

GREGOR. ^k Laboriosum non erit, si custodiam nostram non nobis, sed gratiae supernæ tribuimus; ita ^B tamen, ut et ipsi, quantum possumus, sub ejus protectione vigilemus. Si autem antiquus hostis a mente cœperit expelli, ex divina largitate plerumque agitur, ut non solum jam timeri non debeat, sed ipse etiam bene viventium virtute terreatur.

CAPUT XXI.

De puella conversa, cuius solo imperio homo est a demone liberatus.

Rei namque quam narro, vir sanctissimus Eleutherius senex Pater, cuius memoriam superius feci (Cap. 44), testis existit, mihiique hoc intimare curavit : quod in Spoletana urbe ^l puella quædam jam nubilis cuiusdam primarii filia, cœlestis vita desiderio exarsit, eique pater ad viam vitæ resistere conatus est; sed contemptio patre, conversationis sanctæ habitum ^m suscepit. Qua ex re factum est ut eam Pater suæ substantiæ exhiberedem ficeret, nihilque ei aliud nisi sex uncias unius possessiunculæ largiretur. Ejus vero exemplo provocatae cœperunt apud eam multæ nobilioris generis puellæ converti, atque omnipotenti Domino dedicata virginitate servire. Quædam vero die idem Eleutherius abbas, vir vita venerabilis, ad eam gratia exhortationis atque ædificationis accesserat, et cum ea de verbo Dei colloquens sedebat; cum repente ex eodem fundo, quem ⁿ in sex uncias a patre percepérat ^o cun xenio rusticus venit. Qui dum ante eos assisteret, maligno spiritu corruptus cecidit, fatigarique nimiis stridoribus atque latibus cœpit. Tunc sanctimonialis semina surrexit, ^D atque irato vultu magnis clamoribus imperavit, dicens : Exi ab eo, miser, exi ab eo, miser. Ad cuius vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens : Et si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis semina præcepit, dicens : Exi ab eo, et in hunc por-

^j Pratel., perfidi inimici.

^k Primus Carnot., Labor utilis est.

^l Primus Carn., pudica quædam nobilis. In Becc. legitur, nobilis pro nubilis. Sic etiam lectum olim in Germ. Pratel. habet : quæ jam dicebatur nuptialis, nobilis cuiusdam.

^m Lyr. et primus Aud., quæsivit.

ⁿ Val. Cl., in sex uncias.

^o MSS. pene omnes, cum xenio. Vide supra, notam d, ad c. 12 huius libri (Nobis col. 259, not. h)

cum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem jussus fuerat invasit, occidit, et recessit.

LEON. εἰς τὸν ἔχωντα εἰσελθεῖν; **PETR.** Κατὰ σὺν συγκυρίᾳ χοῖρος στεμνὸς πλησίου εἴδοτε. **LEON.** ἐπέτρεψεν αὐτῷ, λέγουσα· "Εἰσελθε ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τοῦτον τὸν χοῖρον εἰσελθε." **PETR.** Οστις παραντά ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἔξελθων, εἰς τὸν χοῖρον εἰς ὃν ἐκελεύθη εἰσῆλθε, καὶ φυεύσταις αὐτὸν, ἀπίστη.

PETR. Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit.

GREGOR. Proposita regulæ nostræ actioni sunt facta Veritatis. Ipsi etenim Redemptori nostro a legione, quæ hominem tenebat, dictum est: *Si ejicis nos, mille nos in gregem porcorum* (*Matth. viii, 31*). Qui hanc et ab homine expulit, et in porcos **329** ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentia Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permisus. Illi ergo nos necesse est sponte ^a subdi, cui et adversa omnia subjiciuntur invita, ut tanto nostris hostibus potentiores simus, quanto eum auctore omnium unum efficimur per humilitatem. Quid autem mirum, si electi quique in carne positi multa facere mirabiliter possunt, quorum ipsa quoque ossa mortua plerumque in multis miraculis vivunt?

LEON. Τι σὺν θαυμαστὸν, ἐὰν οἱ ἐκλεκτοὶ ἔτι ἐν ταύτῃ τῷ πολλῇ δυνάμει θαυμάτων ζῶσιν;

CAPUT XXII.

De presbytero provinciae Valeriae, qui furem ad sepulcrum suum tenuit.

In Valeria namque provincia res est hæc gesta quam narro, mihique beatæ memorie abbas mei Valentonis relatione cognita. Ibi etenim quidam venerabilis sacerdos erat, qui cum clericis suis, Dei laudibus bonisque operibus intentus, sanctæ conversationis vitam ducebat. Superveniente autem vocationis suæ die defunctus est, atque ante ecclesiam sepultus. Eadem vero ecclesiæ caulae inhærebaunt ovium, atque idem locus in quo sepultus est ^b ad easdem oves tendentibus pervius erat. Quadam autem nocte cum clericis intra ecclesiam psallentibus, sur venisset, ut ingressus canitas furtum ficeret, vervecem tulit, et concitus exiit. Cum vero pervenisset ad locum ubi vir Domini sepultus erat, repente hæsit, et gressum movere non potuit. Vervecem quidem de collo depositum, eumque dimittere voluit, sed manum laxare non valuit. Coepit igitur stare miser cum præda sua reus et ligatus. Volebat ^c vervecem dimittere, nec valebat; volebat egredi cum vervece, nec poterat. Miro itaque modo fur, qui a vivis videri timuerat, hunc mortuus tenebat. Cumque ita gressus manusque illius fuissent obstricta, immobilis perstitit. Facto autem mane expletisque laudibus Dei, ab Ecclesia egressi sunt clerici, et invenerunt ignotum hominem vervecem tenentem manu. Res venit in du-

^a Prat., subdi et aduersa omnia subjiciendo committere, ut ianta, etc.

^b Primus Aud., Lyr., Big. et Becc., ad easdem oves custodiae mancipandas, pervius erat.

^c Gemet., berbicem; unde vox Gall. brebis.

^d Ms., κατὰ συγκυρίαν σὺν χοῖρος μικρὸς πλησίου εἴδοτο. Η δὲ ἵερωτάτη παρθένος ἐκείνη.

A Εν δὲ τῇ ταύτῃ φωνῇ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ δαιμονιοῦτος, ὁ ὑπέβαλος ἀπεγρίθη λέγων· Καὶ ἐὰν ἐκ τούτου ἔξιλθω, εἰς τὸν ἔχοντα εἰσέσκετο. Η δὲ ἵερωτάτη θήλεια ἐξεντέψεν αὐτῷ, λέγουσα· "Εἰσελθε ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τοῦτον τὸν χοῖρον εἰσελθε." Οστις παραντά ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἔξελθων, καὶ φυεύσταις αὐτὸν, ἀπίστη.

PETR. Ήθελον γνῶναι ἀκριβῶς ἐὰν τὸν χοῖρον ^d ὄφει-λει τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι δωρίσασθαι.

GRIG. Τοῦ προκειμένου κανόνος τῆς ἡμετέρας διαγωγῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ εἰσὶ τὰ ὑποδείγματα. "Οταν γάρ ὁ λυτρωτὴς ὑμᾶς Θεὸς τὸν λεγεῶνα ἀπὸ τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου ἔξεναλε, παρεκάλουν αὐτὸν τὰ πνεύματα, λέγοντα· Ἐάν τὸν ἔχαλης ὑμᾶς, ἐπίστρεψον ὑμῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν. Τὸν ἄνθρωπον οὖν καθαρίστας, παραχώρησεν αὐτῷς **330** εἰς τὸν χοῖρον εἰσελθεῖν, καὶ τούτους ἐν τῇ θαλάσσῃ καταποντίσαι. Όθεν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι ἀνευ παραχωρήσεως τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ οὐδεμίγνιον ἔχοντος τὸ πονηρὸν πνεύμα κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, ὅποτεν οὐδὲ κατὰ χοίρων ἔχουσίαν ἔσχεν, ἀνευ παραχωρήσεως. Όθεν λοιπὸν ἀνεγκαϊόντεν ὑμᾶς ἐκείνῳ ὑποταχῆναι, φέτος πάντα τὰ δυνάτια καὶ μὴ βουλόμενα ^e ὑποτάσσονται. Ποτε τοσοῦτον τῶν πολεμίων ὑμῶν δυνατώτεροι ἐσόμεθα, ὅσους 5 μετὰ τοῦ πάντων ἀρχηγοῦν ἐν γονόμεθα διὰ τῆς ταπεινούσης τῷ σαρκὶ περιόντες, πολλὰ θαυμάσια ποιεῖν δύνανται, ὅποτεν ταῦν καὶ νεκρὰ τὰ ὅστα τὸ πολλῇ δυνάμει θαυμάτων ζῶσιν;

ΚΕΦΑΔ. ΚΒ'.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀσφάτως τὸν κλίκτην κρατήσαντος μετὰ θάνατον ἐν τῷ χώρᾳ τῆς Βαλερίας.

Ἐν τῷ χώρᾳ τῆς Βαλερίας πρᾶγμα γέγονεν, ὅπερ μοι Βαλεντῖνος ἐν μακαρίῃ τῇ μνήμῃ ἥγουμενός μου, ἐξηγούσαμενος ἐγράφειν. Ἐκεῖ τοίνυν εὐλαβίστατος ἵερεύς τις ὑπῆρχεν, ὁστις μετὰ τῶν κληρικῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἵνεται, ἔργος τε ἀγαθοῖς καὶ ἀγίᾳ ἀναστροφῇ ἐπιμένων, τὸν ζωὴν ^f ἐτέλεσεν. Ἐπελθούσης οὖν τῆς ὑμέρας τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τελος τοῦ βίου δεξάμενος, ἐμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας ἐτάφη. Λί δὲ τῶν προβάτων μάνδραι τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ προσεγγίζουσιν. Ο δὲ τόπος ἐν ᾧ ἐτάφη, τοῖς εἰς τὰ πρόβατα ἀπερχομένοις πάροδος ὑπῆρχεν. Εν μιᾷ δὲ νυκτὶ τῶν κληρικῶν ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ψαλλόντων, ἀλέπτης εἰς τὰ πρόβατα ἦλθεν. Εἰσελθὼν οὖν εἰς τὸν μάνδραν, καὶ κρίον ἄρας, τάχιον ἔκπλησε. Κατὰ δὲ τὸν τόπον ἐλθών, ἐν ᾧ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τεθαμμένος ὑπῆρχεν, αἴρντης οἱ ^g πόδες αὐτοῦ ἐν τῷ γῇ ἐκολαύθησαν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου κινηθῆναι οὐκ πήδυνετο. Τὸν οὖν κρίον ἐκ τοῦ ὕδου κατέγαγε, θέλων αὐτὸν ἴασαι, ἀλλὰ τὸν χεῖρα χαυμάσαι οὐκ ἴσχυσεν. Ἰστατο οὖν δεδεμένος ὁρασίᾳ ἀλεπίνος, καὶ κατηγραμμένος μετὰ τοῦ δράματος αὐτοῦ. Ἡθελεν τὸν κρίον ἐστατεῖν, καὶ οὐκ ἡδύνατο, ἦθελεν ἔξελθειν σὺν τῷ κρίῳ, καὶ ὅμοιώς οὐκ ἴσχυεν. Θαυμάστῳ τοίνυν τρόπῳ ὁ ἀλέπτης ὁ παρὰ τῶν ζώντων ^h θεωρηθῆναι μὴ βουλόμενος, οὗτος παρὰ νεκροῦ ἀσφάτως ἐκρατεῖτο. ⁱ Εὐ τῷ οὐν διαμένει τὸ βῆμα αὐτοῦ καὶ τὴν χεῖρα ἀσάλευτην, γενορέντης πρωΐας, τῶν τοῦ Θεοῦ ὑμνων πληρωθέν.

^a Ms., ὄφειλη.

^b Ms., ὑποτασσέται.

^c Ms., μετὰ τοῦ παντοδυνάμου καὶ πάντων ἀρχηγοῦν.

^d Ms., ἐτέλεστησεν.

^e Ms., πόδες αὐτοῦ ἐκολαύθησαν, καὶ ἐκ τοῦ τόπου ἔξελθειν.

^f Ms., θεωρεῖσθαι φοβούμενος.

των, ότι ταῖς έκκλησίαις οἱ κλερικοὶ έπέλθον. Βύρόντες δὲ ἄγκυστου ἀνθρώπου, τὸν πρὸν τῇ χειρὶ κατέχοντα, ὃν ἀμφιβολίῃ περὶ τοῦτον γεγόναστι, λογιζόμενοι· ἔρα ἐπῆρε τὸν χριόν, ὃ τοῦτον προσφέρει; ἀς δὲ τάχιον τὰν ἀλήθειαν ἔμαντυσεν ὃ τοῦ πταίσματος ἔνοχος, πάντες ἴθεμασσαν, ὅτι διὰ ταῖς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ ἀγιωσύνης, ὃ εἰσελθὼν κλέψει, ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ δεδεμάνες ἵστατο. Οὖτες πειρεύνην ὑπέρ αὐτοῦ εἰς εὐχὴν ἱστούσις ἐπιδόματαν, δέομνοι τοῦ ἀπόλυθῆναι αὐτούν. Ταῖς οὖν διέστασις αὐτῶν ἀπαίτησις ἔμαντα τοῦ πταίσματος ἀγάπην σταθεῖς κλέπτης, ὡσπερ αἰχμάλωτος.

ΠΕΤΡ. Φανερῶς δέικνυνται, ὃν ποιός γλυκύτητι ὁ παντοδύναμος θεός πρὸς ἡμᾶς διάκειται, ὅστις κύκλῳ ἥμαντα ταῦτα τερπνὰ δικύματα εὐδοκεῖ γίνεσθαι.

331 ΚΕΦΑΔ. ΚΓ'.

Μερὶ τοῦ ἥρογμάνου τοῦ ἐν τῷ πόλει Πραινεστένη, καὶ τοῦ αὐτοῦ πρεσβυτέρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ταῖς Πραινεστένης πόλεως ὅρος ὑπέρκειται, ἐν ᾧ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου μοναστήριον ἴδρυται. Ἀνδρῶν θεοῦ δοῦλων διάτηκατοικούτων, ἐν δὲ τῷ μοναστήριῳ μου ὑπέρχροντός μου, συνέβη παρὰ μοναχῶν τῆς προλεχθείσης μονῆς ἀκοῦσαι ταῦτο, ὅπερ διηγοῦμαι, μέγιστον θαῦμα, διπέρ οἱ αὐτοὶ μοναχοὶ γινώσκειν διῆσχυρίζοντο. Ἐλεγον γάρ ὅτι ὑπῆρχεν ὃ τῆς μονῆς αὐτῶν προεστώς, ἀνὴρ πάντα τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος, ὁστις μοναχὸν τανα ἀναθρέψας, θήσει χρηστοῖς καὶ πολλῇ εὐλαβεῖς τοῦτον ἐρύθμιζεν. Ὄτε δὲ αὐτὸν ἐν τῷ τοῦ κυρίου φόδῳ ὑπεραυξάνοντα ἰθέασατο, τοῦτον ἐν τῷ αὐτοῦ μοναστήριῳ πρεσβύτερον χειροτονθῆναι πεποίηκε. Τούτου δὲ χειροτονθήντος, δὲ ἀποκαλύψεως αὐτῷ ἐγνωρίσθη, ὃς οὐ μακρὰν ἡ ἐκ τοῦ βίου τούτου μετάστασις αὐτῷ τυγχάνει. Τὸν οὖν προλεχθέντα τῆς μονῆς πατέρα ἥτταστο, ὅπως παραχωρήσῃ αὐτῷ, ἵνα μνῆμα ἔαυτῷ ἐτοιμάσῃ. Πρὸς δὲ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη· Πρό σου, τέκνον, ἔγω ἀποθνήσκω, ὅμως ἀπελθε, καὶ, καθὼς βούλει τὸ μνῆμά σου ἐτοίμασον, ἀπῆλθε τοίνυν, καὶ τοῦτο ηὔτρεπτεν. Οὐ μετὰ πολλὰς δὲ ἡμέρας ὃ πατήρ πυρετῷ κατασχεῖται, δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ ἀλλε. Παρισταμένου δὲ τοῦ πρεσβύτερου, ἐκλευσεν αὐτῷ, λέγων· Ἐν τῷ σῷ μνηματὶ μεθάψου. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πρεσβύτερος, εἶπεν· Οἶδας, πάτερ, ὅτι καγώ δι ταύταις ταῖς ἡμέραις ἀκολουθῶσι, καὶ τοὺς ἀμφοτέρους χωρῆσαι τὸ μνῆμα οὐ δύναται. Οἱ δὲ ἥρούμενος πρὸς αὐτὸν ἔγη· Οὐτῷ ποίησον καθὼς εἰπὼν σοι, ὅτι τὸ μνῆμά σου τοὺς δύο ἡμέρας ἔχει χωρῆσαι. Ἀπεθανεν οὖθα, καὶ εἰς τὸ μνῆμα, ὅπερ ἔαυτῷ ὁ πρεσβύτερος ἦν ἐτομέας, ἐτάρη. Εὐθέως δὲ καὶ τὸν πρεσβύτερον δι τοῦ σώματος κατέσχει ἀσθενεία, ἐν ᾧ καὶ τὴν ζωὴν συντεῦκως ἐπλήρωσε. Τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν βασταχθέν, εἰς τὸ μνῆμα, ὅπερ ἔαυτῷ δι τοιμάσας, ἀπηντήθη. Ἀνεῳχθέντος οὖν τοῦ μνηματος, θεάσαντο ἀπαντες οἱ παρεστάτες, ὅτι οὐκ ἦν τόπος ἐν αὐτῷ ὀρείλων καὶ αὐτὸν χωρῆσαι. Τὸ γάρ σῶμα τοῦ πατρὸς τῆς μονῆς τεθνὲν δι αὐτῷ, δῶλο τὸ μνῆμα ἔχρατε.

^a Ms., κανός.

^b Ed., δύο ἡμέραν.

^c Duo Theod., Compend., Longip., Germ. Duo Aud. et Lyr., quantæ sunt super nos dulcedines omnipotentis Dei.

^d Prænestē, nanc Palestrina, urbs episcopalē Latii, ab urbe Roma xxi miliariibus distans. Ejus prioris situs in montis jugo meminuit Virgil., canens Aeneid.7:

Quique altum Preneste viri...

A bius, utrum vervecem tolleret, an offerret, sed culpe reus citius indicavit personam. Mirati omnes quia ingressus fur viri Dei merito ad praedam suam stabat ligatus. Qui se pro eo protinus in orationem dederunt, suisque precibus vix obtinere valuerunt ut qui res eorum venerat rapere saltem vacuus exire mereretur. Itaque fur, qui diu steterat cum praedā captivus, quandoqđe exiit vacuus et liber.

PETR. Apparet ^a quantæ sit super nos dulcedinis omnipotens Deus, cuius erga nos fiunt iam jucunda miracula.

332 CAPUT XXIII.

De abate Prænestini montis, ejusque presbytero.

GREGORIUS. ^d Prænestinæ urbi mons præeminet, in quo ^e beati Petri Apostoli monasterium ^f situm est virorum Dei: quorum relatione adhuc in monasterio ^g positus audisse me contigit magnum hoc quod narrō miraculum, quod ejusdem monasterij monachi nosse se testabantur. In eo namque monasterio fuit Pater vita venerabilis, qui quemdam monachum nutriendis, usque ad reverendos ^h provexit mores. Cumque eum in timore Domini videret excravisse, in eodem sibi monasterio tunc presbyterum fecit ordinari. Cui post ordinationem suam, quia non longe abesset ejus exitus, revelatione indicatum est. A prædicto autem Patre monasterii petiti quatenus ei concederet, ut sibi sepulcrum pararet. Cui ille respondit: Ante te quidem ego moriturus sum, sed tamen vade, et, sicut vis, præpara sepulcrum tuum. Recessit igitur, et præparavit. Cum non post multos dies senex Pater sebre præventus ad extrema pervenit, atque assistenti presbytero jussit, dicens: In tuo sepulcro pone me. Cumque ille diceret: Scis quia ego modo te secuturus sum, utrosque capere non potest, abbas protinus respondebat, dicens: Ita fac ut dixi, quia sepulcrum tuum ambos nos capit. Defunctus itaque est, atque in sepulcro eodem quod sibi presbyter paraverat positus. Mox quoque et presbyterum corporis languor secutus est, quo languore crescente citius presbyter vitam finivit. Cumque ad sepulcrum quod sibi ipsi paraverat corpus illius fuisse a fratribus deportatum, aperito eodem sepulcro viderunt omnes qui aderant locum non esse ubi ponni potuisset, quia corpus patris monasterii, quod illic ante positum fuerat, omne illud sepulcrum tenebat. Cumque fratres qui presbyteri corpus detulerant, factam sibi sepeliendi difficultatem viderent, unus eorum exclamavit, dicens: O Pater, ubi est quod dixisti, quia sepulcrum istud ambos nos capere?

Nunc ad radices montis jacet.

^a Beccens., in honorem sancti Petri.

^b Longip. et Val. Cl., situm est. Virorum Dei quoque relatione, etc. Ita etiam duo Geret.

^c Plurimi MSS. habent positum, non tamen potiores; hinc nihil corrigendum hic duximus, quidquid in contrarium suadereat grammaticæ leges, quas plerumque spernit Greg.

^d Theod., prævexit annos.

Ad cuius vocem subito, cumq[ue] videntibus abbatis corpus, quod illic ante positum fuerat, et supinum jacebat, sese vertit in latere, et vacantem sepulcri locum ad sepeliendum presbyteri corpus prebuit; et quia utresque ille locus coperet, sicut vivus promiserat, mortuus implevit. Sed quia hoc quod predixi apud Praesertim urbem in beati Petri apostoli monasterio gestum est, viam aliquid cuiam in hac urbe de ejus ecclesiae custodibus, ubi sacratissimum corpus illius est positum, andire?

δι οὐτέρον τι ἀκαθίστη, ὅπερ μὲν δι τούτην τὴν πάλαι γέγονε περὶ τῶν φυλάκων τῆς ἱκαλησίας, δῆποτε θεός εἰσιν.

PETR. Volo, atque id ut fiat magnopore deprecor.

333 CAPUT XXIV.

De Theodoro mansionario ecclesie beati Petri apostoli urbis Romae.

GREGORIUS. Adhuc supersunt alii qui ^a Theodorum ejus ecclesie custodem noverunt, eujus narratione insotuit res quae ei contigit, valde memorabilis: quod quadam nocte dum cilius ad melioranda iuxta januam luminaria surrexisset, ex more in lignis gradibus sub lampade positis stabat, et lampadis refrevbat lumen. Tunc repente beatus Petrus apostolus in stola candida deorsum in pavimento constitutus, eique dixit: ^b Conliberte, quare tam cilius surrexisti? Quo dicto, ab oculis aspicientis evanuit. Sed tantus in eum pavor irruit, ut tota in illo corporis virtus deficeret, et per dies multos de stratu suo surgere non valeret. Quia ita quid idem beatus apostolus servientibus sibi voluit, nisi presentiam sui respectus ostendere, ^c quia quidquid pro ejus veneracione agerent, ipse hoc pro mercede retributionis sine intermissione semper videret?

PETR. Mihi hoc non tam appareat mirum quia visus est; sed quia is qui eum vidit, cum sanus esset, agrotavit.

GREGOR. Quid super hac re miraris, Petre? Num quidnam menti excidit, quia cum Daniel propheta magnam illam ac terriblem visionem vidit, ex qua etiam visione contremuit, protinus adjunxit: *Et ego elangui, et ægrotavi per dies plurimos* (Daniel, VIII, 27)? Caro enim ea quae sunt ^d spiritus capere non valet; et idcirco nonnunquam cum mens humana ultra se ad videndum dicitur, necesse est ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valeat, infirmetur.

PETR. Scrupulum cogitationis meæ aperta ratio dissolvit.

^a Theodori nomen exhibet Martyr. Rom., 26 Decemb.

^b Seu, conliberte, ut habent multi MSS. Quasi diceret, qui mecum libertatem consecutus es, vel, cum quo in libertatem sum assertus. Zacharias hanc vocem red-

Οἱ δὲ τὸ σῶμα τοῦ πρεσβυτέρου ἀγαγόντες ἀδειφοῖ, τὴν γέγονεν αὐτοῖς δυσκολίᾳ πρὸς τὸ θάψαι αὐτὸν θεατήμενοι, εἰς δὲ αὐτῶν ἀνέκρηγε, λέγων· Αἱ, πάτερ, ποῦ ἴστιν ὁ οἶκος, διε τὸ μῆμα τοῦτο τοῦτο δύο ἔχει χωρῆσαι; Ἐν δὲ τῷ τούτου φανῇ, πάντων θεωρούντων, αἴρηντος τὸ σῶμα τοῦ ἄγομένου, ὅπερ ἐκεῖσε νηπικοῦ ἔκειτο, ἀφ' ἵστοῦ διτράχη μὲν ^e πλάγην, καὶ τόπον ἐν τῷ μῆματι παρασχεῖν, τὸ δὲ ὅρμει τοῦ πρεσβυτέρου τὸ σῶμα ^f τεθεῖναι. Καὶ ὅπερ ζῶν ὑπέσχετο, νεκρὸς ἐπλήρωσε τοὺς γάρ ἀμφοτέρους ὁ τόπος ἐκεῖνος ἔχωρος εν. Τοῦτο οὖν, ὅπερ εἴπον, θεύμα ἐν τῇ Πραιτιστήνη πόλει ἐν τῷ μουαστηρίῳ τοῦ μακαριωτάτου Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου γέγονε. Θέλεις περὶ τῶν φυλάκων τῆς ἱκαλησίας, δῆποτε τὸ ὑγιασμένον

PETR. Θεύμα πάντα ἡνα τοῦτο γένηται, καὶ πάσῃ δυνάμει παρακαλῶ.

334 ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

B Περὶ θεόδωρου παραμοιαρίου τοῦ ἄγρου Πέτρου ει Rώμη.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Μεχρὶ τοῦ παρόντος περίεστοι τινες οἱ γεννώσκοντες θεόδωρον τὸν τῆς αὐτῆς ἱκλησίας φύλακα, οὐτανος τῷ διηγήσει ἐγνώσθη, ὅπερ αὐτῷ συνέβη πρᾶγμα οφρόρα μνήμης δέξιον. Ἐλεγε γάρ, ὅτι ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἐν διώ τάχιν ἀνέστη εἰς τὸ τάς κανοδηλας προμύξαι πλάσθον τὸν θύρας, καὶ γατὰ τὸ θύρος δι τοῖς ξυλίνοις βασμάδοις ἰστάς, τῶν λαμπτῶν τὸ φῶς διπυλελόμενος, ἄφιν τὸν μακάριον Πέτρον τὸν Ἀπόστολον, ἐν στολῇ λευκῇ ὑποκάθαστο αὐτοῦ ἰστάτα θεάσατο, πρὸς δὲ καὶ εἰπεῖ Σωτῆρε, δικτὶ τοσοῦτον τάχιον ἀνέστος; Τοῦτο δέ εἰπὼν ἀρανής ἀπὸ τῶν ὄφθαλμῶν αὐτοῦ γέγονε. Τοσοῦτος δὲ φόβος εἰς αὐτὸν ἐπέπεσεν, ὃστε πᾶσαν τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἰσχὺν ἐκλεῖψαι, καὶ ἐπὶ ἡμέρας πλείστας ἐπ τῆς κλίνης αὐτοῦ μὴ ἰσχεῖν αὐτὸν ἀναστῆναι. Ἐν δὲ τῷ πρέγματι τούτῳ τὸ ἀλλο θετὸν ὑπολαβεῖν, η ὅτι ὁ μακάριος ἀπόστολος τὸν θέαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῖς δουλεύουσιν αὐτῷ ἀθέλουσεν ἐπειδεῖξαι· εἰ μὴ ὅτι εἴτε διὰ τὸ σύντονο σέβας ἐκτελοῦσιν, αὐτὸς τοῦτο διαπαντός ἀνεύ ὑπερβίσσως θεωρεῖ, καὶ τὸ τῆς ἀνταποδόσεως μισθὸν περίχει;

PETR. Θευμάστὸν ὑπάρχει ὄντως, ὅτι τὸν ἀπόστολος θέλων θέλεισθαι. Θευμάξιον δὲ πάλιν καὶ ἐν ταύτῃ ὅτι ὑγείας θεσσαλίας ὑπάρχει, θεόθενη.

D ΓΡΗΓΟΡ. Τί θευμάζει περὶ τοῦ πράγματος τούτου, Πέτρε; μὲν γάρ τῷ λογισμῷ ^g ξέστη; οὐχὶ καὶ Δαυΐδη ὁ προφήτης ὃς τὸν μεγίστην ἱεντὸν καὶ φοβερὰν ὀπετασίαν ἀθέλεστο ἐτράχαστον; αὐτὸς γάρ λέγει· Κάρῳ ησθίστος ἐπὶ ἥμερας πολλάς. Καὶ γάρ τὸν πνεύματος χωρᾶσαι οὐ δύναται, καὶ τούτου ἐντα πολλάκις ἡνίκα ἐπιθράπτων λογισμὸς ἔξια ιεντὸν ἀπάγεται, εἰς τὸ θεάσασθαι τὸ πνεύματαν, ἀνάγκη πάσσα θετεν, δπως τὸ σάρκαν τούτο σκεῦος ἀθενηση, μὴ δυνάμενον τὸ βάρος τοῦ ταλάντου ὑπενέγκαι.

PETR. Τὴν ἐν τῷ λογισμῷ μου δυσκολίαν ἀνεφργμένη ἀπολογεία κατηύθυνων.

didiit per σύντεροφη, quod significat, consubstantialis, θινερις comes, convictor.

^a Nonnulli, *spiritus Dei*,

^b Ms., εἰς πλάγιον.

^c Ms., τεθῆναι.

ΚΕΦΔΑ. ΚΕ'.

Περὶ Ἀβουνδίων παραμοναρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Νέτρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπερός τις φύλαξ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, καθὼς οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν δημογοῦνται, Ἀβουνδίος ὄνομάτι, ἐν μεγίστῃ ταπεινοφροσύνῃ ὑπῆρχε, πιστῶς τῷ παντοδύναμῳ Θεῷ δουλεύων. Ὁθεν ὁ αὐτὸς μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, σημεῖοις ἐπέδειξε ποίαιν προσδοκίεν^a εἰς αὐτὸν ὥφελον ἔχειν οἱ γηνησίως αὐτῷ δουλεύοντες. Κόρη γάρ τις παραλυτικὴ τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ παραμένουσα, ταῖς χερσὶν ἐρπουσα, λελυμένων τῶν νεφρῶν αὐτῆς ὄντων, τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς γῆς ἔσυρε. Πολλάκις δὲ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ Ἀπόστολῳ ἐδεκάθι, ὅπως ὑγείας ἀξιωθῇ. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ παρέστη αὐτῇ δὲ ὁ ὀπτασίας, καὶ εἶπεν· Ἀπειλεθε πρὸς Ἀβουνδίον τὸν μανσιωνάριον, καὶ παρακάλεσον αὐτὸν, καὶ αὐτὸς σοι τὴν ὑγείαν παρέχει. Τις δὲ ἦν Ἀβουνδίος, ἐκείνης οὐκ ἔγινεται. Πληροφορίαν δὲ ἐκ τῆς ὀπτασίας δεξαμένην, **335** ἥρξατο ὁδες κάκεισας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συρομένην Ἀβουνδίον ἐπιζητεῖν, ἵνα τίς ἐστιν ἐπιγινόντης. Αἴρηντος οὖν ἐν ὑπωνήσει αὐτῆς γέγονεν ὃν ἔξητε, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Παρακαλῶ σε, πάτερ, δεῖξόν μοι τίς ἐστιν Ἀβουνδίος ὁ φύλαξ. Πρὸς ὃν αὐτὸς ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐγώ εἰμι. Εκάινη οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ω ποιμὴν ἡμῶν καὶ τροφεὺς ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος πρὸς σε ἀπέστειλε με, ὅπως ἐκ τῆς νόσου ταύτης λυτρώσῃς με. Διύτος δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἐάν παρ’ αὐτοῦ ἀπεστάλης, ἀκάστα. Καὶ ^b χρειάσας τὴν χεῖρα αὐτῆς, ταύτην ἐν τῇ ἡλικίᾳ αὐτῆς παρατά ἀνύψωσεν. Ἐκ τῆς ὥρας οὖν ἐκείνης, οὕτω πάντα τὰ μέλη καὶ τὰ νεύρα αὐτῆς ἴστερεώθησαν, ὡστε σημεῖον τῆς παραλύσεως ἐν αὐτῇ τῷ καθόλου μὴ ἐντοπισθεῖν. Ἐάν οὖν ἀπαντά, ἀπέρ τὸν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ γενούμενα θαύματα, καὶ τὴν ἔγνωμαν, διηγήσασθαι θελόμονεν, ἀπάγκη ἡμᾶς στηγῆσαι ἐπάντων τῶν λοιπῶν ^c διηγήσεων. Ἀντηκαύτερον δὲ μᾶλλον ἥγομεις τὴν ἡμετέρουν δεάγησον εἰς τοὺς ἀρτίων ἐν τῇ Ἱταλίᾳ διαλαμψάντας πατέρας ^d ἀνακάμψου.

ΚΕΦΔΑ. Κε'.

Περὶ Μηνᾶ Ἐρημίτου.

Ἐν τῇ Σαμνείᾳ χώρᾳ ἀρτίων γέγονεν ἀνάρ τις εὐλαβέστατος Μηνᾶς προσαγορεύομενος, τὸν μονήριν βίον ἔλόμενος^e ὅστις πολλοῖς τῶν ἡμετέρων γνωστὸς ὑπῆρχεν, ὅστις πρὸ ταύτης τῆς δεκαετίας τὸν βίον ἐτέλεσεν. Περὶ δὲ τῶν τούτου ἔργων, οὐχ ἔνα μάρτυρα προρέψω^f τοσοῦτοι γάρ τῷ πολειτεύματοι μαρτυροῦστεν, ὃσοι τὴν χώραν Σάμνιος ἐγνώρισκαν. Οὗτος οὐδὲν ἔτερον εἰς πᾶσαν αὐτοῦ φροντίδα ἔκάπιτο, εἰ μὴ ὀλίγων μελεσσῶν σκεύην. Λογιοδέξαρδος δὲ τις αὐτάκιοις ηθελητης ποιησαί. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποις λόγῳ παρανιετικῷ τούτου κατήχησεν. Παραχρῆμα δὲ πνεύματι πονηρῷ πληγεῖς, παρὰ τὰ ἵχην αὐτοῦ πεσάντων, ἐρράγη. Ἐκ τούτου οὖν γέγονεν, ὡστε καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βαρβάρου ἔνοντος, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παροίκων τὸ αὐτοῦ ὄνομα σεβασθῆναι. Οὐδεὶς δὲ τοῦ λοι-

A **CAPUT XXV.**
De Acontio mancionario ejusdem ecclesie beat Petri.
GREGORIUS. Alius illic non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclesie. Acontius dictus est, magnae humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet estimationem. Nam cum quædam puerilla paralytica, in ejus Ecclesia permanens, manibus reperet, et ^g dissolutis renibus corpus per terram traheret, diuque ab eodem heato Petro apostolo peteteret ut sanari mereretur, nocte quadam ei per visionem astitit, et dixit: Vade ad Acontium mansiōnarium, et roga illum, et ipse te saluti restituet. Cumque illa de tanta visione certa esset, sed quis esset Acontius **336** ignoraret, cœpīt hoc illucque per ecclesiæ loca se trahere, ut quis esset Acontius investigaret. Cui reperente ipse factus est obvius, quem quærebat, eique dixit: Rogo te, Pater, indica mihi quis est Acontius custos? Cui ille respondit: Ego sum. At illa inquit: Pastor et nutritor noster beatus Petrus apostolus ad te me misit, ut ab infirmitate ista liberare me debeas. Cui ille respondit: Si ab ipso missa es, surge. Numquid ejus tenuit, et eam in statum suum protinus erexit. Sicque ex illa hora omnes in ejus corpore nervi ac membra solidata sunt, ut solutionis illius signa ulterius nulla remanerent. Sed si cuncta quæ in ejus ecclesia gesta cognovimus, evolvere conamur, ab omnium jam proculdubio narratione conticescimus. Unde necesse est ut ad ^h modernos Patres, quorum vita per Italiam provincias claruit, narratio se nostra retorqueat.

C **CAPUT XXVI.**
De Mena monacho solitario.
Nuper in ⁱ Samnii provincia quidam venerabilis vir, i Menas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium defunctus est. De cuius operis narratione unum antecorem non infero, quia pene tot mibi in ejus vita testes sunt, quot Samnii provinciam neverunt. Ric itaque nihil ad usum suum aliud, nisi pauca ^k apum vascula possidebat. Huic cum Langobardus quidam ^j in eisdem apibus rapinam voluissegeret ingerere, prius ab eodem viro verbo correptus est, et mox per malignum spiritum ante ejus vestigia vexatus. Qua ex re factum est ut sicut apud omnes incolas, ita etiam apud eamdem barbaram gentem ejus celebre nomen haberetur, nullusque ultra præsumeret ejus cellulam nisi ^m hu-

^a Ms., πρὸς αὐτὸν ὥφελουσαν.

^b Ms., χρειάσας εὐτὴν τῆς χειρὸς ἐν τῇ ἡλικίᾳ αὐτῆς παρατά ἀνύψωσεν. Ἀπὸ τῆς ὥρας.

^c Ms., διηγήσεων μὲν ἀναγκαιότερον.

^d Ms., ἀνακάμψαι, ὃν ὁ βίος δὲ ἀρετῶν ἐλαμπρύνθη.

^e Εν τῇ Σαμνείᾳ χώρᾳ, etc.

^f Pauci habent Abundius quos Edit. secuti sunt. Legitur etiam Abundius in Graeca vers. Sanctorum albo inscribitur ad diem 24 April.

^g Longip., dissol. genibus.

^h Pler. Editi, ipse tibi salutem restituet.

ⁱ Compend. et primus Carnot., ad modestos Patres Consentient duo Theod.

^j Plur. MSS. hic et alibi, Samnia.

^k Dies 11 Novembris ejus memorie dicatur.

^l Germ. cum Gemet. ac aliis Norm., apidem.

^m Vel in ejusdem apibus.

ⁿ Duo Carnot., humiliiter.

milis intrare. Sæpe vero ex vicina silva venientes A apes ejus comedere conabantur : quos ille deprehensos, ferula, quam portare manu consueverat, cedebat. Ante cujus verbera immanissimæ bestiæ rugiebant, et fugiebant; et quæ gladios formidare vix poterant, ex ejus manu ictus ferula pertimescebat. Hujus studium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil querere ; omnes qui ad se charitatis causa veniebant, ad æternæ vitæ desideria accendere. Si quando autem quorūlibet culpas agnosceret, nunquam ab interpretatione parcere, sed, amoris igne succensus, studebat in eis vehementer per lingua sævire. Consuetudinem vero vicini vel longe positi ejusdem loci accolæ fecerant ut diebus singulis per hebdomadam unusquisque ei oblationes suas transmiseret, ut esset quod ipse ad se venientibus offerre potuisset. Quodam vero tempore possessor quidam, Carterius nomine, immundo desiderio devictus, quamdam sanctimoniam feminam rapuit, sibique illico matrimonio conjunxit. Quod mox ut vir Domini cognovit, ei per quos potuit quæ fuerat dignus audire mandavit. Cumque ille **337** sceleris sui conscientia timeret, atque ad vivum Dei nequaquam accedere præsumeret, ne forte hunc aspere, ut delinquentes solebat, increparet, fecit oblationes suas, easque inter oblationes aliorum misit, ut ejus munera saltem nesciendo susciperet. Sed cum coram eo fuissent oblationes omnium deportatae, vir Dei tacitus sedit, sigillatim omnes considerare studuit, et omnes alias eligens atque seorsum ponens, oblationes quas idem Carterius transmiserat cognovit per spiritum, sprevit atque abjecit, dicens : Ite et dicite ei : Oblationem suam omnipotenti Domino abstuli, et mihi tuas oblationes transmittis ? Ego oblationem tuam non accipio, quia suam abstulisti Deo. Qua ex re factum est ut præsentes quosque magnus timor invaderet, cum vir Domini tam scienter de absentibus judicaret.

et infra), καὶ ἡμοὶ ταύτας τὰς εὐλογίας ἀποστέλλεις ; ἵγαν τὴν προσφορὰν ἐπῆρες. Έκ τούτου οὖν μήγας φόβος τοῖς περὶ τῶν ἀγνοούμενῶν ἔκρει.

PETR. Multos horum suspicor martyrium subire potuisse, * si eos tempus persecutionis invenisset.

GREGOR. Duo sunt, Petre, martyrii genera, unum in occulto, alterum in publico. Nam etsi persecutio desit exterius, martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quia enim esse possit et sine aperta passione martyrium, testatur in Evangelio Dominus, qui Zebedæi filiis adhuc præ infirmitate mentis majora sessionis loca quærentibus dicit : Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (*Math. xx, 22*)? Cui videlicet cum responderent : Possumus ; ait utrisque : Calicem quidem meum bibetis ; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis (*Ibid.*). Quid autem calicis nomen, nisi passionis poculum signat ? Et cum nimirum constet quia Jacobus in passione occubuit, Joannes vero in pace Ecclesiæ quievit, incun-

ποῦ ἐτὸλμησεν εν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, εἰ μὴ δὲ ταπεινοφροσύνῃ, εἰσελθεῖν. Πολλάκις δὲ ἐκ τῆς γειτνιαζούσης ὑλῆς ἄρχοι ἐρχόμενος, τὰ μελίσσαι εὐτοῦ φαγεῖν ἐδοκεῖται, οὓς ἐκεῖνος πιάσας τῷ ναρθηκῷ ἔτυπτεν, ὅπερ δὲ τῷ χειρὶ αὐτοῦ βαστάζειν εἰωθεν. Ἐν δὲ ταῖς αὐτοῦ μάστιξι, τὰ θυμάδα θηρία ἐκεῖνα βοῶντα ἀνεχώρουν, καὶ τὰ μὴ ὑποστελλόμενα ζύρος, τὸν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ μάστιγα διὰ τοῦ ναρθηκοῦ ἴφοδοῦντο. Τούτου η πᾶσα σπουδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐδὲν ἐτερον ὑπῆρχεν, εἰ μὴ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀγάπτος χάριν ἐρχομένους, εἰς τὸν τῆς αἰώνιου ζωῆς ἐπιθυμίαν διεγέρει. Ἐὰν δὲ καὶ ποτέ τενος πταῖσμα διέγνω, οὐδαμῶς ἐλέγχων τοῦτον ἐρείπετο. Ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπτος πυρὶ ἐκκαιόμενος, ἐσκόπεις πῶς αὐτοῖς διὰ τῆς γλώττης καθάψηται. Ἐδος δὲ εἰχον οἱ γειτνιαζούσες τῷ τόπῳ, καὶ οἱ ἐν μήκους πεκροκοῦντες, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς ἑδομάχος, ἐκποστος αὐτῶν τὰς ἁσυτοῦ εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν ἀποστέλλει, ἵνα ἐχρι τι παρ' ἐαυτῷ ὅπερ διέπει τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις παραθεῖναι. "Ἐγ τοι δὲ καιρῷ κτήτωρ τις Καρτέριος ὄνοματι, ἀκαθάρτῳ ἐπιθυμίᾳ νικηθεὶς, καθιερωμένην τινὰ ε θῆλειαν ἐκλεψε, καὶ ἀναρμόστῳ συνοικεσίᾳ ἁσυτῷ συνέζευξε. Τούτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Μητᾶς ἀκούσας, δὲ ὃν ἡδυνήθη εὐρεῖν ἀπερχομένων, ἀπερ ἦν ἀξιος ἀκούσαι δι τούτῳ ἐδηλώσαν. Ἐκεῖνος δὲ τὸν **338** ἁσυτοῦ αἰτίαν συνειδεῖ, οὐδαμῶς ἐτόλμα τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ προσεγγίσαι, φοβούμενος ἵνα μὴ καὶ τούτον καθὼς τοὺς λοιποὺς ἀμαρτάνονταις διέλεγῃ. Ἐποίησε δὲ τὰς ἁσυτοῦ εὐλογίας, καὶ ταύτας μετοξὺ τῶν ἀλλων εὐλογιῶν μίκας ἀπέστειλεν, ὅπως ἀκριβῶς μὴ ἐπιγινώσκοντος αὐτοῦ τὰ δῶρα, ταῦτα δέξηται. Ής δὲν ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ προσφοραὶ πάντων ἀπομέχθησαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ήσυχάζων ἐκαθέζετο, καὶ καθ' ἐν πάσας αὐτῶν σκοπήσας καὶ κατανόσας, διλας τὰς ἀλλας ἐπιλεξάμενος, καὶ παρὰ μίαν θήσας τὰς εὐλογίας, ἀπερ ὁ αὐτὸς Καρτέριος ἀπέστειλε διὰ τοῦ πνεύματος γνωρίσας, παροικτώσατο καὶ ἀπεβάλετο, λέγων Ἀπέλθετε καὶ εἴπατε αὐτῷ. Τὴν προσφορὰν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπῆρες [*F. leg. ἀπῆρας, hic*

PETR. Πολλοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνω δύνασθαι μαρτύριον ὑπομεῖναι, ἐάν αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατελαθεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύο εἰσι, Πέτρε, μαρτύριον εἰδόντες ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ἐτερον ἐν τῷ φανερῷ. Κανὸν γάρ ὁιωγμὸς ἔξωθεν οὐκ ἔστι, τὸ τοῦ μαρτυρίου ἀξιώματα ἐν τῷ κρυπτῷ εἶναι δύναται, ἐν τῷ προθύμως τὴν ψυχὴν τοῖς πάθεσι δυνάμεις ἀντιτάσσεσθαι. Ὁτι δὲ δύναται καὶ ἐπτὸς φανερῶν τιμωριῶν εἴναι μαρτύριον, ὁ κύριος ἐν τῷ εὐκαγγελίᾳ δείκνυται, ὅστις τοῖς νιοῖς Ζεβεδαίου ἐκ τῆς τοῦ λογισμοῦ ἀκμήν ἀσθενεῖς μεγάλους τῆς καθέδρας τόπους ἐπικηρύσσει εἴπεντες. Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὁ ἕγω μέλλω πίνειν ; Δύτιον δὲ ἀποκριθέντων, Δυνάμεις, τοῖς ἀμφοτέροις εἴπεντες. Τὸ μὲν ποτήριον μου πίεσθε, τὸ δὲ ἀκθίσαις ἐν δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὓς ἔστεν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἵς ήτοι μάσθη. Τι δὲ ποτήριον ὄνομα, εἰ μὴ τὸ πάθος δὲ αὐτοῦ σημαίνει ; Έν τούτῳ οὖν δείκνυται, ὅτι Ἱακωβὸς μὲν πάθει ἐτελεώθη, Ἰωάννης δὲ τὸ

c Ms., τινὲς κόρην.

d Ms., ταῦτα αὐτῷ ἐδηλ.

e Ed., καθῆσθαι.

* Longip. et Theod., si eos eo tempore persecut. tempestas invenisset.

^b Ms., ὥσπερ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ Ἀβουνδίων παραμοναρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἄγιου Πέτρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπερός τις φύλαξ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, καθὼς οἱ πρεσβύται ήμῶν διηγοῦνται, Ἀβουνδίος ὄνοματι, ἐν μεγίστῃ ταπεινοφροσύνῃ ὑπῆρχε, πιστῶς τῷ παντοδύναμῷ Θεῷ δουλεύων. Ὁθεν ὁ αὐτὸς μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, σημείοις ἐπέδειξε ποίαν προσδοκίαν ^a εἰς αὐτὸν ὅφελον ἔχειν οἱ γυνήσιοι αὐτῷ δουλεύοντες. Εόρη γάρ τις παραλυτικὴ τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ παραμόνουσσα, ταῖς χεροῖς ἐρπουσα, λελυμένων τῶν νεφρῶν αὐτῆς ὄντων, τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς γῆς ἔσυρε. Πολλάκις δὲ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ Ἀπόστολῳ ἐδειθή, ὅπως ὑγίειας ἀξιωθῇ. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ παρέστη αὐτῇ ὁ ὀπτασίας, καὶ εἶπεν· Ἀπειθε πρὸς Ἀβουνδίον τὸν μανσιωνάριον, καὶ παρακάλεσον αὐτὸν, καὶ αὐτὸς σοι τὸν ὑγίειαν παρέχει. Τις δὲ ἦν Ἀβουνδίος, ἵκεν οὐκ ἰγνωσκε. Πληροφορίαν δὲ ἐκ τῆς ὀπτασίας διέκαμψεν, **335** ἥρετο ὡς κάκεσσε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συρομένῳ Ἀβουνδίῳ ἐπιζητεῖν, ἵνα τίς ἴστιν ἐπιγράψῃ. Λίγην οὖν ἐν ὑπαντήσει αὐτῆς γέγονεν ὃν ἔζητει, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Παρακαλῶ σε, πάτερ, δειξόν μοι τίς ἴστιν Ἀβουνδίος ὁ φύλακς. Πρὸς τὸν αὐτὸς ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐγώ εἰμι. Εκάιν οὖν πρὸς αὐτὸν ἐφη· Ω ποιμὴν ἡμῶν καὶ τροφεὺς ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὴν ἀπέσταλτο με, ὅπως ἐν ταῖς νόσου ταύτης λυτρώσῃς με. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἐάν παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλης, ἀνάστα. Καὶ ^b κρατάσσας τὴν χειραντής, ταύτην ἐν τῇ ηλικίᾳ αὐτῆς παρεντά ἀνύψωσεν. Ἐκ τᾶς ὥρας οὖν ἐκείνης, οὗτω πάντα τὰ μὲν καὶ τὰ νεῦρα αὐτῆς ἴστερεώθησαν, ὧστε σημεῖον τῆς παραλύσεως ἐν αὐτῇ τὸ καθίδιον μὴ ἀναπομένα. Ἐάν οὖν ἀπάντα, ἀπέρ τὸν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ γενόμενα θαύματα, καὶ ἔγνωμεν, διηγήσασθαι θελόνσαμεν, ἀνάγκη ἡρᾶς στηγῆσαι ἐκ τάντων τῶν λοιπῶν ^c διηγήσεων. ἀναγκαῖστερον δὲ μᾶλλον ἤγουμεν τὴν ἡμετέρων διάγνωστον εἰς τοὺς ἀρτίως ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαλάμψαντας πατέρας ^d ἀναπάμψαι.

ΚΕΦΑΛ. Κε'.

Περὶ Μηνᾶ Ἐρημέτου.

Ἐν τῇ Σαμνειᾳ χώρᾳ ἀρτίως γέγονεν ἀνάρ τις εὐλαβέστατος Μηνᾶς προσταγορεύομένος, τὸν μονήρια βίον ἐλόμενος· ὅστις πολλοῖς τῶν ἡμετέρων γνωστὸς ὑπῆρχεν, ὅστις πρὸ τεύτης τῆς δεκαετίας τὸν βίον ἐτίλεσσε. Περὶ δὲ τῶν τούτου ἔργων, οὐχ ἔνα μάρτυρα προφέρω· τοσοῦτοι γάρ τῇ πολετείᾳ αὐτοῦ μαρτυροῦσσι, ὅσοι τὴν χώραν Σάμνιος ἔγνωρισσαν. Οὗτος οὐδέν ἔτερον εἰς πᾶσαν αὐτοῦ φροντίδα ἐκάπιτο, εἰ μὴ ὀλίγων μελισσῶν σκεύη. Λογογοδάρδος δέ τις αὐτὰ κλοπὴν ἥθελησε ποιῆσαι. Ω δέ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος λόγῳ παρανιετικῷ τοῦτον κατέκησε. Παραχρῆμα δὲ πνεύματι πονηρῷ πληγεὶς, παρὰ τὰ ἔχην αὐτοῦ πεσών, ἀρράγη. Ἐκ τούτου οὖν γέγονεν, ὅστις καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βαρβάρου ἔθνους, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παροίκων τὸ αὐτοῦ ὄνομα σεβασθῆναι. Οὐδέτερος δὲ τοῦ λο-

^a Ms., πρὸς αὐτὸν ὄφελουσιν.

^b Ms., κρατάσσας αὐτὴν τῆς χειρὸς ἐν τῇ ηλικίᾳ αὐτῆς παρεντά δανύψωσεν αὐτὴν. Ἀπὸ τῆς ὥρας.

^c Ms., διηγήσεων μὲν ἀναγκαῖστερον.

^d Ms., ἀναγάμψαι, ὃν ὁ βίος δὲ ἀρτῶν ἐλαμπρύνθη.

Ἐν τῇ Σαμνειᾳ χώρᾳ, etc.

^e Pauci habent Abundius quos Edit. secuti sunt. Legitur etiam Abundius in Graeca vers. Sanctorum albo inscribitur ad diem 24 April.

A

CAPUT XXV.

De Acontio mansionario ejusdem ecclie beati Petri.

GREGORIUS. Alius illuc non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclie ^f Acontius dictus est, magnae humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet estimationem. Nam cum quædam pœnita paralytica, in ejus Ecclesia permanens, manibus repereret, et ^g dissolutis renibus corpus per terram traheret, diuque ab eodem heato Petro apostolo poteret ut sanari mereretur, nocte quadam ei per visionem astitit, et dixit: Vade ad Acontium mansionarium, et roga illum, et ipse ^h te saluti restituet. Cumque illa de tanta visione certa esset, sed quis esset Acontius **336** ignoraret, coepit hoc illucque per ecclesialœca se trahere, ut quis esset Acontius investigaret. Cui reperente ipse factus est obvius, quem quærebatur, eique dixit: Rogo te, Pater, indica mihi quis est Acontius custos? Cui ille respondit: Ego sum. At illa inquit: Pastor et nutritor noster beatus Petrus apostolus ad te me misit, ut ab infirmitate ista liberare me debeas. Cui ille respondit: Si ab ipso missa es, surge. Manumque ejus tenuit, et eam in statum suum protinus erexit. Sicque ex illa hora omnes in ejus corpore nervi ac membra solidata sunt, ut solutionis illius signa ulterius nulla remanerent. Sed si cuncta quæ in ejus ecclesia gesta cognovimus, evolvere conamur, ab omnium jam proculdubio narratione conticescimus. Unde necesse est ut ad ⁱ modernos Patres, quorum vita per Italiæ provincias claruit, narratio se nostra retorqueat.

CAPUT XXVI.

De Mena monacho solitario.

Nuper in ^j Samnii provincia quidam venerabilis vir, i Menas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium defunctus est. De cuius operis narratione unum auctorem non infero, quia pene tot mihi in ejus vita testes sunt, quot Samnii provinciam noverunt. Hic itaque nihil ad usum suum aliud, nisi pauca ^k apum vascula possidebat. Huic cum Langobardus quidam ^l in eisdem apibus rapinam voluisse ingerere, prius ab eodem viro verbo correpli est, et mox per malignum spiritum ante ejus vestigia vexatus. Qua ex re factum est ut sicut apud omnes incolas, ita etiam apud eamdem barbarem gentem ejus celebre nomen haberetur, nullusque ultra præsumeret ejus cellulam nisi ^m hu-

^f Longip., dissol. genibns.

^g Pler. Editi, ipse tibi salutem restituet.

^h Compend. et primus Carnot., ad modestos Patres Consentiant duo Theod.

ⁱ Plur. MSS. hic et alibi, Samniæ.

^j Dies 11 Novembris ejus memorie dicatur.

^k Germ. cum Gemet. ac aliis Norm., apism.

^l Vel in ejusdem apibus.

^m Duo Carnot., humiliiter.

mis intrare. Sæpe vero ex vicina silva venientes A apes ejus comedere conabantur : quos ille deprehensos, ferula, quam portare manu consueverat, cedebat. Ante cujus verbera immanissima bestiæ rugiebant, et fugiebant; et quæ gladios formidare vix poterant, ex ejus manu ictus ferulæ pertimescebat. Hujus stadium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil querere ; omnes qui ad se charitatis causa veniebant, ad æternæ vitæ desideria accendere. Si quando autem quorūlibet culpas agnosceret, nunquam ab increpatione parcer, sed, amoris igne succensus, studebat in eis vehementer per linguam sævire. Consuetudinem vero vicini vel longe positi ejusdem loci accolæ fecerant ut diebus singulis per hebdomadam unusquisque ei oblationes suas transmiseret, ut esset quod ipse ad se venientibus offerre potuisset. Quodam vero tempore possessor quidam, Carterius nomine, immundo desiderio devictus, quamdam sanctimoniam seminam rapuit, sibique illico matrimonio coniunxit. Quod mox ut vir Domini cognovit, ei per quos potuit quæ fuerat dignus audire mandavit. Cumque ille 337 sceleris sui conscius timeret, atque ad virum Dei nequaquam accedere præsumeret, ne forte hunc aspere, ut delinquentes solebat, increparet, fecit oblationes suas, easque inter oblationes aliorum misit, ut ejus munera saltem nesciendo susciperet. Sed cum coram eo fuissent oblationes omnium deportatae, vir Dei tacitus sedit, sigillatim omnes considerare studuit, et omnes alias eligens atque seorsum ponens, oblationes quas idem Carterius transmiserat cognovit per spiritum, sprevit atque abjecit, dicens : Ite et dicite ei : Oblationem suam omnipotenti Domino abstuli, et mihi tuas oblationes transmittis ? Ego oblationem tuam non accipio, quia suam abstulisti Deo. Qua ex re factum est ut præsentes quosque magnus timor invaderet, cum vir Dominus tam scienter de absentibus judicaret.

et infra), καὶ ἐμοὶ ταύτας τὰς εὐλογίας ἀποστέλλεις ; Ἕγω τὸν σὺν μήτρᾳ φόβος τοῖς περὶ τῶν ἀγνοουμένων ἔκρειτον.

PETR. Multos horum suspicor martyrium subire potuisse, * si eos tempus persecutionis invenisset.

GREGOR. Duo sunt, Petre, martyrii genera, unum in occulto, alterum in publico. Nam etsi persecutio desit exterius, martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quia enim esse possit et sine aperita passione martyrium, testatur in Evangelio Dominus, qui Zebedæi filiis adhuc præ infirmitate mentis majora sessionis loca quærentibus dicit : Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (*Matth. xx. 22*)? Cui videlicet cum responderent : Possimus, ait utrisque : Calicem quidem meum bibitis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis (*Ibid.*). Quid autem calicis nomen, nisi passionis poculum signat ? Et cum nimis constet quia Jacobus in passione occubuit, Joannes vero in pace Ecclesiæ quievit, incun-

* Longip. et Theod., si eos eo tempore persecuti tempes-
tas invenisset.

† Ms., ὡς θελ.

ποῦ ἐτόλμησεν εν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐν ταπεσεοφροσύνῃ, εἰσελθεῖν. Πολλάκις δὲ ἐκ τῆς γειτνιαζούσης ὑλῆς ἄρχοι ἐρχόμενοι, τὰ μελίσσαι εὐτοῦ φαγεῖμενοι, οὓς ἐκεῖνος πιάσας τῷ ναρθηκῷ ἔτυπτεν, ὅπερ δὲ τῇ χειρὶ αὐτοῦ βαστάζειν εἰώθεν. Ἐν δὲ ταῖς αὐτοῦ μάστιξ, τὰ θυμόδα θηρία ἐκεῖνα βοῶντα ἀνεχώρουν, καὶ τὰ μὴ ὑποτελλόμενα ζέροις, τὴν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ μάστιγα διὰ τοῦ ναρθηκοῦ ἐφοδοῦντο. Τούτου ἡ πᾶσα σπουδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐδὲν ἔτερον ὑπῆρχεν, εἰ μὲν τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀγάπτος χάριν ἐρχομένους, εἰς τὸν τῆς αἰώνιου ζωῆς ἐπιθυμίαν διεγέρει. Εάν δὲ καὶ ποτέ τίνος πταῖσμα δίψην, οὐδαμῶς ἀλέγχων τοῦτον ἐφείδετο. Ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπης πυρὶ ἐκκαιόμενος, ἀσκόπεις πῶς αὐτοῖς διὰ τῆς γλώττης καθάψυται. "Εδος δὲ εἰχον οἱ γειτνιαζούσες τῷ τόπῳ, καὶ οἱ ἐμήκους περοικοῦντες, καθ' ἔκαστην ὑμέραν τῆς ἑδομάλδος, ἐκποστος αὐτῶν τὸν ἁσυτοῦ εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ἔχῃ τι παρ' ἑαυτῷ ὅπερ ἢ ὄφειλε τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις παραθεῖναι. "Ἐν τινὶ δὲ καιρῷ κτητώρ τις Καρτέριος ὄνδρας, ἀκαβάττω φίτιθυμιά νικηθεὶς, καθιερωμένην τινὰ εὐηλέψη, καὶ ἀναρμόστῳ συνοικεσίᾳ ἑαυτῷ συνέκευεν. Τούτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Μητᾶς ἀκούσας, δ' ὃν ὑδυνήθη εὐρεῖν ἀπερχομένων, ὅπερ ἦν ἀξίος ἀκοῦσαι ἀ τούτῳ ἐδῆλωσεν. Ἐκεῖνος δὲ τὸν 338 ἁσυτοῦ αἵτιαν συνειδὼς, οὐδαμῶς ἐτόλμα τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ προσεγγίσαι, φοβούμενος ἵνα μὴ καὶ τούτον καθὼς τοὺς λοιποὺς ἀμαρτάνοντας διελέγην. Ἐποίησε δὲ τὰς ἑαυτοῦ εὐλογίας, καὶ ταύτας μετοξύ τῶν ἀλλων εὐλογιῶν μίκτας ἀπέστειλεν, ὅπως ἀκριβῶς μὴ ἐπιγινώσκοντος αὐτοῦ τὰ δῶρα, ταῦτα δέξηται. Ὅς δὲν ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ προσφοραὶ πάντων ἀπηρχόθησαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ὑστεράζων ἐκάθετο, καὶ καθ' ἐν πάσας αὐτῶν σκοτίσας καὶ κατανόσας, διὰ τὰς ἀλλας ἐπιλεξάμενος, καὶ παρὰ μίαν θήσας τὰς εὐλογίας, ἀπερ ὁ αὐτὸς Καρτέριος ἀπέστειλε διὰ τοῦ πνεύματος γνωρίσας, παροικτώσατο καὶ ἀπεβάλετο, λέγων· Ἀπέβλετε καὶ εἴπατε αὐτῷ· Τὴν προσφορὰν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπῆρες [*F. leg. ἀπῆρας, hic*

ΠΕΤΡ. Πολλοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνω δύνασθαι μαρτύριον ὑπομεῖναι, τὰν αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατέλασεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Δύο εἰσι, Πέτρε, μαρτύριον εἶδον ἐν ἐν τῇ χρυπτῷ, καὶ ἔτερον ἐν τῷ φανερῷ. Κανὸν γάρ ὀιωγμὸς ἔζωθεν οὐκ ἔστι, τὸ τοῦ μαρτυρίου ἀξιωματα ἐν τῷ χρυπτῷ εἶναι δύναται, ἐν τῷ προθύμως τὸν ψυχὴν τοῖς πάθεσι δυνάμεις ἀντιτάσσεθαι. Οτι δὲ δύναται καὶ ἐπέτοις φανερῶν τιμωριῶν εἶναι μαρτύριον, ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δείκνυται, ὅστις τοῖς ιδίοις Ζεbedæiοις ἐκ τῆς τοῦ λογισμοῦ ἀκριβὴς ἀσθενείας μεγάλους τῆς καθέδρας τόπους ἐπικηρύσσει εἰπεν· Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον ὃ ἔγα μείλλω πίνειν; Δύτινον δὲ ἀποκριθέντων, Δυνάμεθα, τοῖς ἀμφοτέροις εἰπεν· Τὸ μὲν ποτήριον μου πίεσθε, τὸ δὲ ἡ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐονύμων, οὐκ ἔσται ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἴς ηπομάσθη. Τι δὲ ποτήριον ὄνομα, εἰ μὴ τὸ πάθος δὲ αὐτοῦ σημαίνει; Ἐν τούτῳ οὖν δείκνυται, ὅτι Ἰακωβὸς μὲν πάθει ἐτελεώθη, Ἰωάννης δὲ τὸ

c Ms., τινὰ κόρην.

d Ms., ταῦτα αὐτῷ ἐδολ.

e Ed., καθῆσθαι.

ΚΕΦΑΔ. ΚΕ'.

Περὶ Ἀβούνδιου παραμοναρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τοῦ ἄγιου Πέτρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπερός τις φύλαξ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, καθὼς οἱ πρεσβύτες ήμῶν διηγοῦνται, Ἀβούνδιος ὀνόματι, ἐν μεγίστῃ ταπεινοφροσύνῃ νῦπηρχε, πιστῶς τῷ παντοδύναμῳ Θεῷ δουλεύων. Ὁθεν ὁ αὐτὸς μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, σημείοις ἐπέδειξε ποίαν προσδοκίαν ^a εἰς αὐτὸν ὥφελον ἔχειν οἱ γηνησίων αὐτῷ δουλεύοντες. Κόρη γάρ τις παραλυτικὴ τῇ αὐτῷ ἐκκλησίᾳ παραμένουσα, ταῖς χερσὶν ἐρπούσα, λευμάνων τῶν νεφρῶν αὐτῆς ὄντων, τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς γῆς ἔσυρε. Πολλάκις δὲ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ Ἀπόστολῳ ἐδειχθε, ὅπως ὑγείας ἀξιωθῇ. Ἐν μᾶς δὲ νυκτὶ παρέστη αὐτῇ ὁ ὀπτασίας, καὶ εἶπεν· Ἀπελθε πρὸς Ἀβούνδιον τὸν μανσιωνάριον, καὶ παρακαλέσον αὐτὸν, καὶ αὐτὸς σοι τὴν ὑγείαν παρέχει. Τις δὲ ἦν Ἀβούνδιος, ἐκείνης οὐκ ἔγινοτε. Πληροφορίαι δὲ ἐκ τῆς ὀπτασίας δεξαμένη, **335** ἡρέστο ὁδὸς κάκεστος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συρομένην Ἀβούνδιον ἐπιζητεῖν, ἵνα τίς ἐστιν ἐπιγνῶν. Αἴρηντος οὖν ἐν ὑπαντήσεις αὐτῆς γέγονεν ὃν δέκατει, πρὸς ὃν καὶ εἶπε· Παρακαλῶ σε, πάτερ, δεῖξόν μοι τίς ἐστιν Ἀβούνδιος ὁ φύλακας. Πρὸς δὲ αὐτὸς ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐγώ εἰμι. Ἐκάπιν οὖν πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ω ποικὴν ἡμῶν καὶ τροφεύς ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος πρὸς σε ἀπέστειλε με, ὅπως ἐκ τῆς νόσου τεύτης λυτρώσῃς με. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἐάν παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλης, ἀκάστα. Καὶ ^b κρατήσας τὴν χειραντήν, ταύτην δὲ τῇ ἀλικῇ αὐτῆς παρατά ἄνυψωσεν. Ἐκ τῆς ὥρας οὖν ἐκείνης, οὕτω πάντα τὰ μέλη καὶ τὰ νεῦρα αὐτῆς ἴστερεώθησαν, ὡστε σημεῖον τῆς παραλύσιας ἐν αὐτῇ τῷ καθόλου μὴ ἐναπομεῖναι. Εὖτος οὖν ἀπαντα, ἀπερ δὲ τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ γενόμενα θαύματα, καὶ εἶγωμεν, διηγήσασθαι θελήσωμεν, ἀνάγκη νῆμας στηγῆσαι ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν ^c διηγήσεων. Ἀναγκαῖστερον δὲ μᾶλλον ἥγομαι τὴν ὑμετέρους διέγηστην εἰς τοὺς ἄρτιοις ἐν τῇ Ἱταλίᾳ διαλαμψάντας πατέρας ^d ἀνακάμψαι.

ΚΕΦΑΔ. Κε'.

Περὶ Μηνᾶ Ἐρημητοῦ.

Ἐν τῇ Σαμνεικῇ χώρᾳ ἀρτίων γέγονεν ἀνάρη τις εὐλαβέσστατος Μηνᾶς προσαγορευόμενος, τὸν μονάρη βίον ἔλομενος^e ὅστις πολλοῖς τῶν ἡμετέρων γνωστὸς ὑπῆρχεν, ὅστις πρὸ ταύτης τῆς δεκαετίας τὸν βίον ἐτέλεσε. Περὶ δὲ τῶν τούτου ἔργων, οὐχ ἔνα μάρτυρα προφέρω^f τοσοῦτοις γάρ τῇ πολιτείᾳ αὐτοῦ μαρτυροῦσιν, ὅσοι τὴν χώραν Σάμνην ἐγνώρισαν. Οὗτος οὐδὲν ἐτερον εἰς πᾶσαν αὐτοῦ φροντίδα ἐκέπιτο, εἰ μὴ ὀλίγουν μελισσῶν σκεύεν. Λοιγοδάρδος δὲ τις αὐτὴν ἀποτίν θεμέλισε ποιῆσαι. Ω δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπως λόγῳ παρανεικῆ τούτου κατήχησε. Παραχρῆμα δὲ πνεύματι πονηρῷ πληγεῖς, παρὰ τὰ ἔχοντα αὐτοῦ πεσάνω, ἐρράγη. Ἐκ τούτου οὖν γέγονεν, ὡστε καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βαρβάρου ἔθνους, καθὼς καὶ παρὰ τῶν παροίκων τὸ αὐτοῦ ὄνομα σεβασθῆναι. Οὐδεῖς δὲ τοῦ λο-

^a Ms., πρὸς αὐτὸν δρεῖλουσται.

^b Ms., κρατήσας αὐτὴν τῆς χειρὸς ἐν τῇ ἀλικῇ αὐτῆς παρατά ἄνυψωσεν αὐτὴν. Ἀπὸ τῆς ὥρας.

^c Ms., διηγήσεων μάθη ἀναγκαῖστερον.

^d Ms., ἀνακάμψαι, ὃν ὁ βίος δὲ ἀρετῶν διαμπρύνθη. Εν τῇ Σαμνεικῇ χώρᾳ, εἰτε.

^e Ms., pauci habent Abundius quos Edit. secuti sunt. Legitur etiam Abundius in Graeca vers. Sanciorum albo inscribitur ad diem 24 Aprilis.

A

CAPUT XXV.

De Acontio mansionario ejusdem ecclesie beatissimi Petri.

GRECOARUS. Alius illic non ante longa tempora, sicut nostri seniores referunt, custos ecclesie ^g Acontius dictus est, magna humilitatis atque gravitatis vir, ita omnipotenti Deo fideliter serviens, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet estimationem. Nam cum quædam puerilla paralytica, in ejus Ecclesia permanens, manibus repereret, et ^h dissolutis renibus corpus per terram traheret, diuque ab eodem heato Petro apostolo peteret ut sanari mereretur, nocte quadam ei per visionem astitit, et dixit: Vade ad Acontium mansionarium, et roga illum, et ipse ⁱ te saluti restituet. Cumque illa de tanta visione certa esset, sed quis esset Acontius **336** ignoraret, cœpit hoc illueque per ecclesiæ loca se trahere, ut quis esset Acontius investigaret. Cui reperente ipse factus est obvius, quem quærebat, eique dixit: Rogo te, Pater, indica mihi quis est Acontius custos? Cui ille respondit: Ego sum. At illa inquit: Pastor et nutritor noster beatus Petrus apostolus ad te me misit, ut ab infirmitate ista liberare me debas. Cui ille respondit: Si ab ipso missa es, surge. Numquamque ejus tenuit, et eam in statum suum protinus erexit. Sicque ex illa hora omnes in ejus corpore nervi ac membra solidata sunt, ut solutionis illius signa ulterius nulla remanerent. Sed si cuncta quæ in ejus ecclesia gesta cognovimus, evolvere conamur, ab omnium jam proculdubio narratione conticescimus. Unde necesse est ut ad ^k modernos Patres, quorum vita per Italiae provincias claruit, narratio se nostra retorqueat.

CAPUT XXVI.

De Mena monacho solitario.

Nuper in ^l Samnii provincia quidam venerabilis vir, i Menas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc sere decennium defunctus est. De cuius operis narratione unum antíorem non infero, quia pene tot mihi in ejus vita testes sunt, quot Samnii provinciam neverunt. Hic itaque nihil ad usum suum aliud, nisi pauca ^m apum vascula possidebat. Huic cum Langobardus quidam ⁿ in eisdem apibus rapinam voluisse ingerere, prius ab eodem viro verbo correptus est, et mox per malignum spiritum ante ejus vestigia vexatus. Qua ex re factum est ut sicut apud omnes incolas, ita etiam apud eamdem barbaram gentem ejus celebre nomen haberetur, nullusque ultra præsumeret ejus cellulam nisi ^o hu-

^g Longip., dissol. genibus.

^h Plur. Editi, ipse tibi salutem restituet.

ⁱ Compend. et primus Carnot., ad modestos Patres.

Consentint duo Theod.

^j Plur. MSS. hic et alibi, Samnia.

^k Dies 11 Novembris ejus memorie dicatur.

^l Germ. cum Genet. ac aliis Norm., apium.

^m Vel in ejusdem apibus.

ⁿ Duo Carnot., humiliiter.

milis intrare. *Sæpe vero ex vicina silva venientes* A *ursi, apes ejus comedere conabantur : quos ille deprehensos, ferula, quam portare manu consueverat, cedebat. Ante cujus verbera immanissimæ bestiæ rugiebant, et fugiebant; et quæ gladios formidare vix poterant, ex ejus manu ictus ferulæ pertimescebat. Hujus stadium fuit nihil in hoc mundo habere, nihil querere ; omnes qui ad se charitatis causa veniebant, ad æternæ vitæ desideria accendere. Si quando autem quorūlibet culpas agnosceret, nunquam ab increpatione parere, sed, amoris igne succensus, studebat in eis vehementer per linguam sævire. Consuetudinem vero vicini vel longe positi ejusdem loci accolæ fecerant ut diebus singulis per hebdomadam unusquisque ei oblationes suas transmitteret, ut esset quod ipse ad se venientibus offerre potuisset. Quodam vero tempore possessor quidam, Carterius nomine, immundo desiderio devictus, quamdam sanctimoniam feminam rapuit, sibique illicito matrimonio conjunxit. Quod mox ut vir Domini cognovit, ei per quos potuit quæ fuerat dignus audire mandavit. Cumque ille 337 sceleris sui conscius timeret, atque ad virum Dei nequaquam accedere præsumeret, ne forte hunc asperre, ut delinquentes solebat, increparet, fecit oblationes suas, easque inter oblationes aliorum misit, ut ejus munera saltem nesciendo susciperet. Sed cum coram eo fuissent oblationes omnium deportatae, vir Dei tacitus sedit, sigillatim omnes considerare studuit, et omnes alias eligens atque seorsum ponens, oblationes quas idem Carterius transmiserat cognovit per spiritum, sprevit atque abjecit, dicens : Ite et dicite ei : Oblationem suam omnipotenti Domino abstulisti, et mihi tuas oblationes transmittis ? Ego oblationem tuam non accipio, quia suam abstulisti Deo. Qua ex re factum est ut præsentes quosque magnus timor invaderet, cum vir Domini tam scienter de absentibus judicaret.*

B et infra], et huius tautas tæc eulogias à postostellæs ; ἦγα τὴν προσφορὰν ἐπῆρες. Ἐκ τούτου οὖν μήγας φόβος τοῖς οὐταὶ τῷ ἀγνοούμενῳ ἔκρευεν.

PETR. Multos horum suspicor martyrium subire potuisse, * si eos tempus persecutionis invenisset.

GREGOR. Duo sunt, Petre, martyrii genera, unum in occulto, alterum in publico. Nam etsi persecutio desit exterius, martyrii meritum in occulto est, cum virtus ad passionem prompta flagrat in animo. Quia enim esse possit et sine aperla passione martyrium, testatur in Evangelio Dominus, qui Zebedæi filiis adhuc præ infirmitate mentis majora sessionis loca quærentibus dicit : *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (Matth. xx, 22)*? Cui videlicet cum responderent : *Possumus*; ait utrisque : *Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis (Ibid.)*. Quid autem calicis nomen, nisi passionis poculum signat ? Et cum nimis constet quia Jacobus in passione occubuit, Joannes vero in pace Ecclesiæ quievit, incun-

* Longip. et Theod., si eos eo tempore persecutum invenisset.

† Ms., ὅτελη.

ποῦ ἐτόλμησεν εν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, εἰ μὴ δὲ ταπεινοφροσύνῃ, εἰσελθεῖν. Πολλάκις δὲ ἐκ τῆς γειτναζούσης ὑλῆς ἄρχοι ἐρχόμενοι, τὰ μελίσσια αὐτοῦ φαγεῖν ἐδοκίμασαν, οὓς ἐκεῖνος πιάσας τῷ ναρθηκῷ ἔτυπτεν, ὅπερ δὲ τῇ χειρὶ αὐτοῦ βαστάζειν εἰώθεν. Ἐν δὲ ταῖς αὐτοῦ μάστιξι, τὰ θυμόδων θηρια ἐκεῖνα βοῶντα ἀνεχώρουν, καὶ τὰ μὴ ὑποτελλόμενα ζέροις, τὴν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ μάστιγα διὰ τοῦ ναρθηκοῦ ἐφοδοῦντο. Τούτου ἡ πᾶσα σπουδὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὐδὲν ἔτερον ὑπῆρχεν, εἰ μὴ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀγάπτος χάριν ἐρχομένους, εἰς τὸν τῆς αἰώνιου ζωῆς ἐπιθυμίαν διεγέρει. Εάν δὲ καὶ ποτέ, τίνος πταῖσμα διέγων, οὐδὲμις ἀλέγχων τοῦτον ἐφειδετο. Ἀλλὰ τῷ ταῖς ἀγάπτος πυρὶ ἐκκαιόμενος, ἐσκόπει πῶς αὐτοῖς διὰ τῆς γλώττης καθάψηται. "Εδος δὲ εἰχον οἱ γειτναζούσες τῷ τόπῳ, καὶ οἱ ἐν μήκους παροικοῦντες, καθ' ἐκάστην ὑμέραν τῆς ἑδομάδος, ἐκποστος αὐτῶν τὸν ἐσυτοῦ εὐλογίαν πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ἔχῃ τι παρ' ἐσυτῷ ὅπερ ἢ ὄφειλε τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένοις παραθεῖναι. "Ἐν τινὶ δὲ καιρῷ κτητώρ τις Καρτέριος ὀνόματι, ἀκαβάτω ἐπιθυμίᾳ νικηθεὶς, καθιερωμένην τινὰ εἰ θήλειαν ἐκλέψει, καὶ ἀναρμόστῳ συνοικεῖν ἐσυτῷ συνέκευεν. Τούτο δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Μητᾶς ἀκούσας, δὲ ὥν ἀδυνήθη εὐρεῖν ἀπερχομένων, ὅπερ ἥν ἀξιος ἀκούσαι δι τούτῳ ἐδῆλωσεν. Βεκεῖνος δὲ τὸν 338 ἐαυτοῦ αἵτιαν συνειδὼν, οὐδὲμις ἐτόλμα τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ προσεγγίσαι, φοβούμενος ἵνα μὴ καὶ τούτον καθὼς τοὺς λοιποὺς ἀμαρτάνοντας διελέγη. Ἐποίησε δὲ τὰς ἐσυτοῦ εὐλογίας, καὶ ταύτας μετοῖξεν τῶν Ἑλλων εὐλογιῶν μίκτας ἀπέστειλεν, ὅπως ἀχρεῖδος μὴ ἐπειγιώσκοντας αὐτοῦ τὰ δῶρα, ταύτα δεῖχται. Ὅς δὲν ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ προσφοραὶ πάντων ἀποκρίθησαν, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἡσυχάζων ἐκαθίζετο, καὶ καθ' ἐν πάσας αὐτῶν σκοπήσας καὶ κατανόσας, μᾶς τὰς ἀλλας ἐπιλεξάμενος, καὶ παρὰ μίαν θήσας τὰς εὐλογίας, ἀπερ πότερος Καρτέριος ἀπέστειλε διὰ τοῦ πνεύματος γνωρίσας, παροικτρώσατο καὶ ἀπεβάλετο, λέγων· Ἀπέβλετε καὶ εἴπατε αὐτῷ· Τὴν προσφορὰν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐπῆρες [F. leg. ἀπῆρας, hic τὴν σὴν προσφορὰν οὐ λαμβάνω, διότι σὺ αὐτοῦ Θεοῦ παροῦσιν ἐπέπεσεν, διότι οὐτώ τοφῶς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος περὶ τῶν ἀγνοούμενῶν ἔκρευεν.

C PETR. Πολλοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνω δύνασθαι μαρτύριον πομεῖναι, ἐκαὶ αὐτοὺς ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς κατελαθεν.

GRIGOR. Δύο εἰσι, Πέτρε, μαρτύριον εἰδον· ἐν δὲ τῷ χρυπτῷ, καὶ ἔτερον ἐν τῷ φανερῷ. Κανὸν γάρ διωγμὸς ἔξωθεν οὐδὲν ἔστι, τὸ τοῦ μαρτυρίου ἀξιωματα δὲ τῷ χρυπτῷ εἰκαὶ δύναται, ἐν τῷ προθύμως τὴν ψυχὴν τοῖς πάθεσι δυνάμεις ἀντιτάσσεσθαι. "Οτι δέ δύναται καὶ ἐκτὸς φανερῶν τιμωριῶν εἰναι μαρτύριον, ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δείκνυται, διότι τοῖς νιοῖς Ζεβεδαίου ἐκ τῆς τοῦ λογισμοῦ ἀκμήν ἀσθενείας μεγάλους τῆς καθέδρας τόπους ἐπικηρύσσει εἴπεν. Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον δὲ ἐγαλλιανὸν πίνειν; Δύτον δὲ ἀποκριθέντων, Δυνάμεθα, τοῖς ἀμφοτέροις εἴπεν· Τὸ μὲν ποτήριον μου πίεσθε, τὸ δὲ εἰ καθίσαις ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐσενάρμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δουναι, ἀλλ' οἷς ηπομάσθη. Τι δὲ ποτήριον ὄνομα, εἰ μὴ τὸ πάθος δὲ αὐτοῦ σημαίνει; Ἐν τούτῳ οὖν δείκνυται, ὅτι Ἱακωβὸς μὲν πάθει ἐτελεώθη, Ἰωάννης δὲ τὸ

c Ms., τινὰ κόρην.

d Ms., ταῦτα αὐτῷ ἐδη.

e Ed., καθῆσθαι.

εἰρίνης τῆς ἐκελυστικῆς ἀπόδοτος. Ἐν ἄπαντες τούσαν δείκνυται, καὶ ἀνέντι φανερὸς πάθους μαρτύρων εἶναι, ὅπότε ἀποκατέτοις παῖς τὸ τοῦ κυρίου ποτήριον ἀφρίδην, ὅστις ἡ διαγνωμὴ οὐκ ἀπέδινεν. Περὶ τούτων δὲ τοιούτων καὶ τολμούτων ἀνδρῶν, ὃν ἀνωτέρω μνεῖαν πεποίησαι, πῶς οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι εἰ αὐτοὺς ὁ τοῦ διαγνωμῆς καιρὸς κατελαβεῖν, ἔστιν εἰς μαρτύριον ἀποδοῦναι εἶχον; οἵτινες τοῦ ἀφανοῦς πολεμήστορος τάς ἀνδράς διὰ παντὸς ὑπότινογκαν, καὶ τοὺς ἔστιν ἀντιδίκους ἐν αὐτῷ τῷ κτηρίῳ ἥραπτοσαν, καὶ πάσταις ταῖς κοσμικαῖς ἐπιθυμίας ἀντέστησαν, διέ τὸ ἱερόν τοῖς θυσίαις τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ προσενύκτας. Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῷ τῆς εἰρίνης καιρῷ ἀρτίως ἐκὶ τῶν ὑμετέρων χρόνων μάρτυρες γεγόνασσιν κοσμικοῖς τίναις καὶ τῇ ζωῇ ἀπεράγμονες, καὶ ἐν τῷ οὐρανοῦ δόξῃ, τεφράνων μαρτυρίου κατεκομιδησαν, προφάσσεις εὐκαιροῦ ἐπιλθούσης, διηγήσασθαι πειράσσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ.

Περὶ τῶν μὴ θελησάντων μαρφαργῆται τεσσαράκοντας γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἀποκεφαλισθέντων.

Πρὸ τῶν δεκαπάντες τούτων ἑτῶν, καθὼς οὗτοι μαρτυροῦσιν, οἵτινες μεταξὺ αὐτῶν τότε εὑρεθῆναι λέγουσιν, τεσσαράκοντα γεωργοὶ παρὰ τῶν Λογγοβάρδων αἰχμαλωτισθέντες, κρέα τὰς αὐτῶν θυσίας φεγεῖν ἤστηκάσσοντο. Σφόδρα δὲ αὐτῶν ἀντισταθέντων, καὶ βρώσεις μαρταρές ἀμαζοῖ μὴ ἀνεχομένων, ἥραντο οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτοὺς Λογγοβάρδοι **339** θάνατον αὐτοῖς ἀπελεῖν, ἐπειδὴ μὴ τῶν θυσιασθέντων κρέων φάγωσιν. Ἐκεῖνος δὲ τὰν αἴσινον μᾶλλον ζωὴν ἀγαπήσαντες ὑπέρ ταύτων τὴν πρόσκαρον καὶ παρερχομένην πιστῶς ^δ ἀστάθησαν, καὶ ἐν τῇ ἔστιν ὁμολογίᾳ πάντες ἐσφράγισαν. Τί οὖν, οὐχὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας πάντες αὐτῶν ἐγένονται, οἵτινες ἴνα μὴ τὸ καλυθέν φάγωσιν, ^ε καὶ τῷ κτιστῇ αὐτῶν προστόφωσιν, ^ζ μᾶλλον διὰ ξίφους τὸν ζωὴν ταῦτας ἀπαλλάξαι;

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ.

Περὶ τῶν αἰχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὸν τῆς αἰγὸς πεφαλῆν προσκυνῆσαι, καὶ κατασφράγισταν.

Ἐν τῷ αὐτῷ τοίνυν καιρῷ ἐτέρους μέχρι τῶν ^Δ τετρακοσίων ἑκάτησαν οἱ Λογγοβάρδοι, κατὰ δὲ τὸ ἔθος αὐτῶν, κεφαλὴν αἰγὸς τῷ διαβόλῳ θύσισαν, κύκλῳ περιτρέχοντες, καὶ ^ε ἀσματὶ μιαρῷ φόδνῃ ἀναπέμποντες, τοὺς αὐχένας αὐτῶν τούτῳ ὑποκλίνοντες καὶ προσευχόμενοι. Τοῦτο δὲ πράξαι καὶ οὓς ἑκάτησαν ὁμοθυμαδὸν ἡνάγκαζον. Ἀπαντὸν δὲ αἰχμαλώτων τὸ πλῆθος ἀπελέξαντο μᾶλλον διὰ τοῦ προσκαίρου θανάτου τὴν ὁδάνατον ζωὴν ἐπισπάσκοι, ^η τοῖς αὐτῶν μιαροῖς κελεύσμασιν ὑπακοῦσαι, καὶ σὺν αὐτοῖς προσευχαμένους ζῆν τεθανατωμένην ζωὴν. Αδύκαν γάρ ^β διὰ τῷ κτιστῇ πάντοτε ὑπέκλινον, τῷ κτίσματι ὑποκλίναι οὐκ ἦνεσθοντο. Ὁθεν γέγονε τοὺς κρατήσαντας αὐτοὺς πολεμίους σφροδροτάτῳ θυμῷ ^γ ἐκκαυθέντας, πάντας αὐτῶν ξίφεστιν ἀνελεῖν, οὖσπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ πλάκῃ συμμετέχουν σχετὸν οὐκ ἐδυνθίσανταν. Τί οὖν λοιπὸν θευματόν, ἐὰν καιροῦ διωγμοῦ καταλαβέντος ἔστιν εἰς μαρτύριον παρέδωκεν ἐκεῖνοι, ἐν τῷ τῆς εἰρίνης τῆς ἑκατοστίς καιρῷ ἔστησες πάντοτε δι' ἔγκρατες ἑκτή-

^α Ms., ἀνεπαύθη.

^δ Ms., ἐστησκαν, καὶ ἐκ τῇ ὁμολογίᾳ.

^ε Ms., καὶ τὸν κτιστὴν αὐτῶν προστόφωσιν ἡρετίσαντο.

^δ Mendose Editi, τριακοσίων, cūm in Lat. textu legantur quadrigeniti.

^ε Ms., ἀσματὶ μιαροῖς καὶ φόδνῃ ἀναπ... ὑποκλ.

A clante colligitur, esse et sine spora passione martyrum, quando ei ille calicem Domini bibere dictus est, qui ex persecutione mortuus non est. De his autem talibus tantumque viris, quorum superioris memoriam feci, eur dicamus quia si persecutionis tempus existisset, martyres esse potuissent, qui occulti hostis insidias tolerantes, suosque in hoc mundo adversarios diligentes, eunctis carceribus desiderios resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde macerarunt, etiam pacis tempore martyres fuerunt, dum nostris modo temporibus viles quoque et sacerdotes vita personas, de quibus nil celestis gloria presumi posse videbatur, oborta occasione, contigit ad martyrii coronas pervenisse?

B

CAPUT XXVII.

De quadraginta rustico, qui pro eo quod carnes comedere immolatissimas noluerunt, a Langobardis occisi sunt.

Nam ante hos ferme annos quindecim, sicut histantur qui interesse potuerunt, ^β quadraginta rustici a Langobardis capili, carnes immolatissimas comedere compellebantur. Qui cuni valde resisterent, et contingere cibum sacrilegum nollent, cōpere Langobardi qui **340** eos tenuerant, nisi immolata comederent, mortem eis minari. At illi aeternam potius vitam quam præsentem ac transitoriam diligentes, fideliter persistenterunt, atque iu sua constantia simul omnes occisi sunt. Quid itaque isti, nisi veritatis martyres fuerunt, qui, ne vetitum comedendo, Conditorem suum offendebant, elegerunt gladiis vitam finire?

CAPUT XXVIII.

De multitudine captivorum, qui pro eo quod caput capræ adorare noluerunt, occisi sunt.

Eodem quoque tempore, dum fere quadringentos captivos alios Langobardi tenuissent, more suo immolaverunt caput capræ diabolo, hoc ei per circuitum currentes et carmine nefando dedicantes. Cumque illud ipsi prius submissis cervicibus adorarent, eos quoque quos ceperant hoc adorare pariter compellebant. Sed ex eisdem captiis maxima multitudo magis eligens moriendo ad vitam mortalem tenere, obtemperare jussis sacrilegis noluerunt, et cervicem quam semper Creatori flexerant creature inclinare contempserunt. Unde factum est ut hostes qui eos ceperant, gravi iracundia accensi, cunctos gladiis interficerent, quos in errore suo participes non haberent. Quid ergo mirum si erumpente persecutionis tempore, illi martyres esse potuissent, qui in ipsa quoque pace Ecclesiæ semel ipsos semper affligendo angustam martyrii tenuerant viam, quando, ^δ irruente persecutionis articulo, hi νευτες.

^β Editi, αὐτῷ κτιστῷ.

^ε Ms., ἔξαρθάντας πάντας αὐτοὺς ξίφ.

^δ Eorum et sequentium martyrum memoria celebratur die 2 Mart.

^ε Editi ingruente.

etiam meruerunt martyrii palmas accipere, qui ita **A** peccato Ecclesie latas hujus saeculi vias sequi videbantur? Nec tamen hoc, quod de eisdem electis dicimus viris, de cunctis jam quasi in regulam tenemus. Nam cum persecutionis aperte tempus irruit, sicut plerique martyrium subire possunt, qui esse in pace Ecclesia despicabiles videntur; ita nonnunquam ^a in debilitatis formidinem corrueant, qui in pace prius Ecclesie fortiter stare eredebantur. Sed eos de quibus praediximus, fieri martyres potuisse fidenter fatemur, quia hoc jam ex eorum sine colligimus. Cadere enim nec in aperta persecutione paterant hi de quibus constat quia et usque ad fletum vitae in occulta animi virtute persistierunt.

PETR. Ut asseris ita est, sed super indignos nos **B** divina misericordia dispensationem miror, qui Langobardorum scelitiam ita moderatur, ut eorum sacerdotes sacrilegos, qui esse fidelium quasi victores videntur, orthodoxorum fidem persecuti minime permittat.

CAPUT XXIX.

De Ariano episcopo cœcato.

34】 Gagcoanus. Hoc, Petre, facere plerisque co[n]nati sunt, sed eorum scelitiae miracula superna restiterunt. Unde unum miraculum narrò quod per Bonifacium monasterii mei monachum, qui usque ante quadriennium cum Langobardis fuit, adhuc ante triduum agnovi. Cum ad Speletanam urbem Langobardorum episcopus, scilicet Arianus, venisset, et locum illic ubi solemnia sua ageret non haberet, cœpit ab ejus civitatis episcopo Ecclesiam petere, quam suo errori dedicaret. Quod dum valde episcopus negaret, idem qui venerat Arianus, beati Pauli apostoli Ecclesiam illic continuo sitam se die altero violenter intraturum esse professus est. Quod eisdem ecclesiae custos audiens, festinus ecurrit, ecclesiam clausit, seris munivit; facte autem vespere, lampades omnes extinxit, seque in interioribus abscondit. In ipso autem subsequentis lucis crepusculo Arianus episcopus collecta multitudine advenit, clausas ecclesias januas effringere paratus. Sed repente ^b cunctæ simul portæ divinitus concusse, abiectæ longius seris, aperte sunt, atque cum magno sonitu omnia ecclesiae claustra patuerunt; effuso desuper lumine, omnes que extinctæ fuerant lampades accensæ sunt. Arianus vero episcopus, qui vim facturus advenerat, subita cœcitate percussus est, atque alienis jam manibus ad suum habitaculum reductus. Quod dum Langobardi in eadem regione positi omnes agnoscerent, nequaquam ulterius presumperunt catholica loca temerare. Miro enim modo res gesta est, ut quia eisdem Ariani causa lampades in ecclesia beati

^a Compend., primus Carnot., 1 Theod., Longip., Val. Cl., imbecillitatis formidine. Alter Carnot., in adversitatis formidine.

^b Longip., secundus Theod. et nonnulli Norm. cum Germ., cunctæ simul regiæ. Lyr., cunctæ januæ regiæ.

* Ms., ἐπεισόντος μαρτ.

κούτες, καὶ στενά μαρτυρίου προσοῦτες ὁδὸν, ὅπότ’ ἂν οἱ τὸν τοῦ κόσμου πλατεῖαν ἀδύνατες ὁδὸν, ἐν τῇ τοῦ ἱεροτητὸς εἰρήνῃ διωγμοῦ αὐτοῖς ^c ἀπεστῶτες, μαρτυρίου στεφάνους λαβεῖν ἡξιώθεσσαν. Ἀσφαλῶς τούτου καὶ ὁμολογουμένων κρατοῦμεν, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ ἄνδρες οὗτοι περὶ ὧν λέγομεν, καὶ ἐν καιρῷ φανερῷ διωγμῷ μαρτυρίῳ ἐπιδύναι ἔστούσι τούτοις ἥδυνται, καθάπερ καὶ πλεῖστοι ἐν τῷ τοῦ ^d εἰρήνης καιρῷ, οἵτινες οἰκτροὶ καὶ οὐδαμενοὶ ἀφανοῦτο. Συμβαίνει δὲ πολλάκις ἐν καιρῷ διωγμοῦ εἰς δειλίαν ἀδυνατίας καταστοσσεῖν, οὓς πρότερον ἐν τῷ τοῦ εἰρήνης καιρῷ δυνατούς εἶναι ἐπιστεύμενον. 'Ἄλλ' οὐχ οὕταις ταῦτοις περὶ ὧν προσέπαμεν δύνασθαι μάρτυρες. Ἐκ γέρερ τοῦ αὐτῶν τελους ἀσφαλῶς διέκυνται, ὅτι εὗται ἐν φαρερῷ διωγμῷ πεσεῖν ἥδυνοτα, οἵτινες μέχρι τοῦ τῆς ζωῆς οὐτῶν τελους ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς ἀπένται ἔστησαν.'

PETR. Τές θεικὰς οὐκονόματες τὰ ἑλέν θαυμάζω, πόση τῶν Δογγοθάρδων σληνρηταὶ κατέχει, καὶ τὴν ^e μαρουργῶν αὐτῶν ἵεραν, αἵτινες πιστοὺς ἔσωτοις εἴναι νομίζουσι, διὰ τὸ νικητὴς αὐτοῖς φαίνεσθαι, ὅτι τὴν ὁρθοδόξων πίστεων οὐδαμῆς αὐτοῖς καταδιδόμει συγχωρεῖ.

35 ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τυφλωθέντος.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τοῦτο, Πέτρε, πάσῃ δυνάμει ποιῆσαι πλευρίσκετο, ἀλλὰ τῇ ικανεύναι ὀμότητι τὰς ἄνωθεν ἀντέστη θεμιμάτια. 'Οδεὶς ἐν διηγοῦμαι, ὅτερ διὰ Βουνιφατίου τοῦ τῆς μονῆς μου μονεχῶν πρὸ τριῶν ἀκμήν ἡμέρων ἦγαν, οἵτις μετὰ τῶν Δογγοθάρδων ὑπῆρχεν ἕνες πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἐστῶν. Οὗτος τοίνυν διηγεῖται, ὅτι ἐν τῷ πόλει Σπολήτης ὁ τῶν Δογγοθάρδων ἐπίσκοπος ὢθών, Ἀρειανὸς ὀπλαδὸν ὑπάρχων, καὶ τόπον ἐκεῖστι μὴ ἔχων, ἐν φέτῃ οὔτεν αὐτοῦ ἐπιειλέση, ὑρέστο τῷ τῆς πόλεως ἐπέκτηντος ἐκκλησίαις ἐπικεκτεῖν, ἥπερ ὀφελεῖ κατὰ τὴν ἴδιαν οὐτουσιν πλάκησιται. Τοῦτο δέ ὁ ἐπίσκοπος μὴ ποιῆσαι παντελῶς ^f διυσχυρίσατο· ὁ δέ Ἀρειανὸς ἐπέκτως εἰς τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐκκλησίας τὴν οὖσαν ἐτένει τὸ ἀλληλή ἡμέρᾳ εἰσελθεῖν ^g βραχίονι διεβεβαιώσατο. Τοῦτο δέ ὁ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φύλακες ἀκονοεῖσθαι, σπουδαῖοις δραμάν τὴν ἐκκλησίαν ἡσφάλισαν. 'Εσπίρας δὲ γενομένης πάσας τὰς τανδήλας ἔσθεται, καὶ οὐστὸν ἐν τοῖς ναοῖς ἀνδοτάτοις κατέκρυψεν. Τοῦ δὲ φωτὸς τῆς ἡμέρας ἐπακολουθήσαντος, ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος συνέκεις πλῆθος λαοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεγένετο, τὰς κεκλεισμένας θύρας ἐτοιμός διν ἀπεκλεῖσαι. Αἴροντος δέ πάσαις θύραις διασθυμαδὸν θεόδεν τηναχθεῖσαι τῶν κλειθρῶν μάκροθεν ρίψετων μετὰ μεγάλου ἡχούς ἀνεῳχθησαν. Φωτὸς δέ ἔκαθεν ἐκχυθέντος ἰσθεσμένα κανθόλιται πάσαις ἀνήφθησαν. 'Ο δέ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος ὃ βίαν ποιῆσαι θελήσας, αἴρυντς τυφλώσεις πληγῆς ἀλλοτρίας χερσὸν ὀδηγούμενος εἰς τὸ ἴδιον οἴκημα ἀνθυπέστρεψεν. Τοῦτο δέ διαγνόντες οἱ ἐν τῷ χώρᾳ ἐκείνη ὄντες Λοργόθαρδοι, οὐδαμῶς τοῦ λαοποῦ ἀπλημησαν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις ἐπιβῆνται· θαυμασίως τῷ

^d Ms., εἰρήνης τῆς ἐκκλησίας καιρῷ.

^e Ms., λεπρούργων.

^f Ms., ὁρθόδοξους πίστεων... αὐτοῖς.

^g Ms., ἀνωθεν γέγονε θεύματα.

Ms., διευχυρίσετο.

ⁱ Ms., χειρί.

^j Ms., ὥχον.

Θεοῦ οἰκουμήσαντος, ὥστε ἐν μιᾷ καιρῷ ῥωῇ καὶ τὸν Ἀρειανὸν τὸ φῶς ἀπολέσαι, καὶ ἐν ταῖς ^a σθεσθίσιν πανδήλαις ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐκκλησίᾳ τὸ φῶς ὑποστρέψαι.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἄγιας Ἀγαθῆς εἰς τὴν Σουβούραν.

Οὐδὲ τοῦτο οὖν παρασιωπάσω, ὅπερ εἰς κατάκρισιν τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, πρὸ δύο χρόνων ἡ ἀναθεν εὐσπλαχνίσει διέξαι πὺδόκησεν. Ἀπειρὶ δὲ διηγοῦμει, τὰ μὲν ὁ λαὸς γιώσκει, τὰ δὲ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ φύλακες τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἀκούσαι τε καὶ θεάσασθαι μαρτυροῦσσιν. Ἐν ταύτῃ τοίνυν, καθὼς προεῖπον, τῇ τοῦ Ρωμαίων πόλει ἐν τῇ ῥέγειν τῇ ἐκείνη μάνη Σουβούρα τῶν Ἀρειανῶν ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχεν, πτις κακεισμένη ἦν ἀπομείνασσα ἔνας πρὸ ταύτης τῆς διετίας. Ἐδοξεν οὖν ἵνα τοῦ μεκαρίου Σεβαστικοῦ καὶ τῆς ἄγιας μάρτυρος Ἀγαθῆς λειψάνα ἐν αὐτῇ ^b καταθῶσσιν, ὀφελούστης αὐτῆς Ἑγκανεισθῆναι, ὅπερ καὶ γέγονεν. Μετὰ μεγίστου δὲ πληθύους λαοῦ ἀπερχομένων ἡμῶν, καὶ τῷ παντεδυνάμῳ κυρίῳ τοὺς τῆς ψαλμωδίας αἴνους ἀναπεμπόντων, τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν κατελάβομεν, καὶ ἐν αὐτῇ εἰσελθόντες τὰ τῆς θείας λειτουργίας ἕόρτια ἐτελοῦμεν. Διὰ δὲ τὴν τοῦ τόπου στενοχωρίαν, τὸ τοῦ λαοῦ πλῆθος ἐάντοις ^c 343 συνέσφιγγον τινές δὲ ἐξ αὐτῶν οἵτινες ἔζω τοῦ Ἱερατείου ἴσταιτο, ἀφίγνη χοῖρον ἐν τοῖς ποστοῖς αὐτῶν ὥδε πάκισσε περιτρέχοντα ἐνόσταν. Ἐν ὄσῳ δὲ εἰς ἔκαστος ὁ νοίσας, τῷ πλησίον αὐτοῦ ἴσταμένων ἐμήνυσεν, ὃ αὐτὸς χοῖρος τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἔξηλθεν, πάντας δὲ δί ἀν παρῆλθεν ἐν θαύματι συνεκίνησεν. θεαθῆναι δὲ οὐδαμῶς ἡδύνηθη, εἰ καὶ μόνον, ὡς εἴρηται, περιτρέχοντα τοῦτον ἐνόσταν. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία διὰ τοῦτο ὑπόδειξεν, ἵνα πάσται φανερωθῇ ὅτι ἔνοικῶν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἀκάθαρτος δαιμόνιον ἔξηλθεν. Πληρωθείστης οὖν τῆς Ἱερᾶς λειτουργίας ἡμεῖς τῶν αὐτόθι ἀνεχωρήσαμεν. Τῇ δὲ αὐτῇ νυκτὶ μάγις κτύπος ἐν τοῖς ^d κεραμίοις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ὡς ὅτε πλευρῶνός τε ἐν αὐτοῖς διέτρεχεν. Ἐν δὲ τῇ ἐπελθούσῃ νυκτὶ βαρύτερος ἡχος ἐπιπύξεσεν. Τοιούτος γάρ ^e κτύπος αἴφνις φανερὸς ἐγένετο, ὡς νομίζειν πάσται τὴν ἐκκλησίαν ἔκεινην ἐκ θεμελίων ἐπεγέρατο. Ἐκτοτε δὲ ἀπέστη, καὶ οὐδεμία τοῦ λοιποῦ ἀκαταστασίᾳ τοῦ ἀρχαίου πολεμίτορος ἔκειτο ἐφάνη. Διὰ δὲ τοῦ φοβεροῦ ἡχους, οὐν περ ἐποίησεν, ἔδειξεν πῶς ἡ ἀναγκαζόμενος βίᾳ ἔξηλθεν ἐκ τοῦ τόπου, ὅπερ ἐπὶ πολὺ κατεῖχεν. Μετ' ὅλης δὲ ἡμέρας ἐν ^f μεγίστη εὐδίᾳ τοῦ ἀέρος ὑπάρχοντος, ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας μεριδὸν οὐρανόθεν κατῆλθεν, καὶ ἴδια ^g σκιά τοῦτο ἐκάλυψε. Πάσται δὲ τὴν ἐκκλησίαν τοσούτῳ φόβῳ καὶ ἡδύτητι εὐωδίᾳς

^a Pauli fuerant extinctæ, uno eodemque tempore et ipse lumen perderet, et in ecclesiam lumen rediret.

CAPUT XXX.

De Arianorum ecclesia, quæ in Romana urbe catholica consecratione dedicata est.

Sed neque hoc sileam, quod ad ejusdem Arianorum damnationem in hac quoque urbe ante biennium pietas superna monstravit. Ex his quippe qua narrat alia populus agnovit, alia autem sacerdos et custodes Ecclesiæ se audisse et vidisse testantur. Arianorum ecclesia in regione urbis hujus ^h quæ Subura dicitur (*De Consecrat., dist. 1, c. 22, Ariano-*rum), cum clausa usque ante biennium remansisset, placuit ut in fide catholica, introductis illicet ⁱ beati Sebastiani et sanctæ Agathæ martyrum reliquiis, dedicari debuisset; quod factum est. Nam cum magna populi multitudine venientes, atque omnipotenti Domino laudes canentes, eamdem Ecclesiam ingressi sumus. Cumque in ea jam missarum solemnia celebrarentur, ^j 344 et præ ejusdem loci angustia populi se turba comprimeret, quidam ex his ⁱ qui extra sacrarium stabant porcum subito intra suos pedes huc illucque discurrere senserunt. Quem dum unusquisque sentiret, et juxta se stantibus indicaret, idem porcus ecclesiæ januas petuit, et omnes per quos transiit in admirationem commovit; sed videri a nullo potuit, quamvis sentiri potuisse. Quod idcirco divina pietas ostendit, ut cunctis patesceret quia de loco eodem immundus habitator exiret. Peracta igitur celebratione missarum recessimus; sed adhuc nocte eadem magnus in ejusdem Ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Sequenti autem nocte gravior sonitus excrevit, cum subito tanto terrore insonuit, ac si omnis illa ecclesia a fundamentis suis esset eversa; et protinus recessit, et nulla illicet ulterius inquietudo antiqui hostis apparuit; sed per terroris sonitum quem fecit, innoluit a loco ^k quem diu tenuerat quam coactus exibat. Post paucos vero dies, in magna serenitate aeris super altare ejusdem Ecclesiæ nubes cælitus descendit, suoque illud velamine operuit, omnemque Ecclesiam tanto terrore ac suavitate odoris replevit, ut patentibus januis nullus illicet præsumeret intrare. Sacerdos quoque et custodes, vel hi qui ad celebranda missarum solemnia venerant, rem videbant, ingredi minime poterant, et suavitatem mirisci odoris trahabant. Die vero alio, cum in ea lampades ^l sine

^a Ms., σθεσθίσαις.

^b Ms., κατατεθῶσσιν.

^c Ms., κεράμους.

^d Ms., κτύπος φοβερὸς ἐγένετο ὡς.

^e Ms., καλλιστῆ.

^f Ms., σκιά.

^g De ecclesia sanctæ Agathæ in Subura, deque Subura situ, lege Diarii Ital. R. P. D. Bernardi de Monfacon p. 151 et seq.

^h In Ed. Gilot. et Yatic., beati Stephanii et sanctæ Marthæ. In Paris. 1640, beati Stephanii et sancti Matthei. Sequimur MSS. Angl., Norm., etc. Vide I. iv epist., indict. 42 epist. 19

ⁱ Duo Carnot., Val. Cl., et ex Norm. 4, qui juxta sac. Porro his quæ refert hic sanctus Gregorius lucem afferre ac fidem conciliare possunt quæ narrat Victor Vit., lib. II de Persecut. Vandal., num. 6, pag. 28 novæ Edit. : Vidi quidam presbyter ipsam Fausti basilicam refertam turbis innumerabilibus populorum, et post paululum evacuatam et repletam porcorum multitudo; quo visu significabatur basilicam hanc, fugatis Catholicis, esse tradeodam Arianis, qui eam porcorum more polluerent.

^j Edili, reluctantibus MSS., sine lumine deprehenderent.

lumine dependerent, emisso divinitus lumine sunt accessa. Post paucos iterum dies, cum, expletis missarum solemnibus, extinctis lampadibus custos ex eadem ecclesia egressus fuisset, post paululum intravit, et lampades ^a quas extinxerat lucentes reperit. Quas negligenter extinxisse se credidit, eas jam sollicitius extinxit, et exiens atque ecclesiam sollicitius clausit. Sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades quas extinxerat inventit, ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret quia locus ille a tenebris ad lucem venisset.

εύρεν. Νομίσκες δὲ ὅτι, ὡς ἔτυχεν ταύτας ἐσβεσεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνίσθησαν, πάντας ἐπιμελῶς αὐτὰς σβέσας ἔξῆλθεν, καὶ τὴν ἐκπλοσίαν ἀσφάλισεν. Ὡρῶν δὲ τριῶν διαστήματος παρελθόντος ὑποστρέψας φαινούσας πάλιν πάστας τὰς κανδῆλας, ἀσπερ ἐσβεστη, εύρεν. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ φωτὸς δείκνυται, ὅτι ὁ τόπος ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς ἐπανῆλθεν.

PETR. Etsi in magnis sumus tribulationibus positi, quia tamen a conditore nostro non sumus omnino despecti, testantur ea quae audio ejus stupenda miracula.

GRIGOR. Quamvis sola quae in Italia gesia sunt narrare decreveram, visne tamen ut, pro ostendenda ejusdem Arianæ hæreseos damnatione, transeamus verbo ad Hispanias, atque inde per Africam ad Italiam redeamus?

PETR. Pergo quo libet; nam latus ducor, latus reducor.

CAPUT XXXI.

De Herminigildo rege Liuviwaldi Visigothorum regi filio, pro fide catholica ab eodem patre suo occiso.

345 Gregorius. Sicut multorum qui ab Hispaniarum partibus veniunt relatione cognovimus, nuper ^b Herminigildus rex Liuviwaldi ^c regis Visigothorum filius, ab Ariana hæresi ad fidem catholicam, viro reverentissimo ^d Leandro Hispalitano episcopo, dum mihi in amicitia familiariter juncto, prædicante ^e conversus est. Quem pater Arianus, ut ad eamdem hæresim rediret, et præmiis suadere, et minis terrere conatus est. Cumque ille constantissime responderet nunquam se veram fidem posse relinquere, quam semel agnoscisset, iratus pater eum privavit regno, rebusque expoliavit omnibus. Cumque nec sic virtutem mentis illius emollire valuisse, in arcta illum custodia concludens, collum manusque illius ferro ligavit. Cœpit itaque idem Herminigildus rex juvenis terrenum regnum desplicere (*Causa 24, q. 1, c. 42, Cœpit*), et forti desiderio coeleste quærens, in ciliciis vinculatus jacere, omnipotenti Deo ad confortandum se preces effundere, tantoque sublimius gloriam transeuntis mundi desplicere, quanto et religatus agnoverat nil fuisse quod potuerit auferri. Superven-

^a Vulgati, *quas extinctas reliquerat*; et paulo post, *solicitus*, *pro solicitus*.

^b Ejus festum celebratur die 13 Aprilis. De eo consule Marianam lib. v Hist., c. 12.

^c Lauvieldus appellatur apud Greg. Tur., lib. iv, c. 38.

^d De sancto Leandro, lege epistolam libris Moraliū præfixam, et notas ad eam. In plerisque MSS. legitur, *Spolitano episcopo*, pro *Spalitano*, vel *Hispal.*

A ἐπόληρωσεν, ὥστε καὶ θυρῶν ἀνεῳγμένων, μᾶς τολμᾶν ταῦτα ἐκεῖσε εἰσελθεῖν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἵερος καὶ οἱ ^f φύλακες πάντες οἱ συνελθόντες τὰ τῆς λειτουργίας ἔστρια ἐπιτελέσσαι, τὸ θαύμα τοῦτο θεατάμενοι, οὐδεμῶς εἰσελθεῖν ἀδύνηθεσσαν, τὴν δὲ ἡδύτερα τῆς θευμαστῆς ἐκίνης εὐωδίας πρὸς ἄντους ἐπειρύσσοτο. Ἐν δὲ ἀλλή ἡμέρᾳ τῶν κανονιῶν ἄντος φωτὸς ^g οὐσῶν, θεόθεν φωτὸς ἀποσταλέντος πάσσων ἀνήρθησαν. Καὶ μετ' ὅλης πελειῶν ἡμέρας μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὴν τῆς θείας λειτουργίας ἀκολουθίαν, σεβίσας τὰς κανδῆλας τῆς αὐτῆς ικανοποίας ὁ φύλαξ ἔξηλθεν. Μετ' ὅληγον δὲ εἰσελθὼν, πάσας ἡς ἔσβεσεν κανδῆλας αἰδούστης εὑρίσκεται.

B PETR. Εἴναι εἰ τὸ μεγάλας δεσμῶν ἐνεχόμενοι θλίψεσιν, ἀλλ' οὐν ὅτι οὐκ ἐσμέν παρὰ τὸν κτιστοῦ ἡμῶν παντάπασι βδελυκτοῖ, μαρτυροῦσιν ἀπερ ἀκούων ἀκπληκτὰ αὐτοῦ θαυμάσια.

GRIGOR. Ἐπειδὴ μόνα τὰ εἰς Ἰταλίαν πραχθέντα διηγήσαθεν ὡρίστα, θέλεις πρὸς τὸ ἐπιδειχθῆναι τῆς αὐτῆς Ἀρειανῆς αἵρεσις τὸν κατάκρισιν διελθωμεν τῷ λόγῳ ἵν Σπικινῆ, κἀκεῖνον δὲ Ἀφροδίτης εἰς Ἰταλίαν ὑπόστρεψαν;

PETR. Ὄπου δὲ ἂν βούλεις ^h πορεύθητι, καγώ γάρ εὐφρατικόμενος συμπερεύσομαι, καὶ εὐφρατικόμενος πάλις ἀνθυποστρέψω.

346 ΚΕΦΑΔΑ. ΛΔ

Περὶ Ἐρμηγίλδου ῥήγος πρώην Ἀρειανοῦ ὑπάρχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ὁρθοδοξῷ πίστει ὑπὸ τοῦ δίοιν πατρὸς στραγέντος.

GRIGORIOS. Εκδός παρὰ πολλῶν τῶν νῦν ἐρχομένων ἀπὸ τῶν μερῶν Ἰσπανίας διηγουμένων ἔγνων, ⁱ Ἐρμηγίλδος ὁ ῥῆγος νίδος ὑπάρχων Λουσιγιάλδου τοῦ ῥῆγος τοῦ τῶν Οὐστιγύτων ἔθνους ἐκ τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσις εἰς τὰν ὁρθόδοξον πίστιν ὑπέστρεψεν, Διάνθρου ταῦτην κηρύττοντος, τού τῆς πόλεως Ἰσπάλης ἐπισκόπου, ὁστις ἐμοὶ πάλαι γνωστὸς ἐν ταῖς φωλίαις ἐπροσεκολλήθη. Οἱ δὲ τοῦ προλεχθέντος Ἐρμηγίλδου πατήρ Λουσιγιάλδος Ἀρειανὸς ὑπάρχων, ἐσπευδεῖς τούτον ἐν τῇ αὐτῇ αἵρεσι πάλις ὑποστρέψας, καὶ οὐ διέλεπεν, ὑποσχέσαις δώρων αὐτὸν κολακεύων, καὶ πάλιν ἀπειλαῖς καταπλήττων. Δύντος δὲ ὁ δραίως ἴσταμενος, ἀπεκρίθη λέγων, μιδέποτε ἐκυτὸν ἀληθῆ πίστιν δύνασθαι καταλεῖψαι, ηνπερ ἀπαξι μεμάθηκεν. Θυμωθεὶς δὲ ὁ τούτου πατήρ ἐστέργησεν αὐτὸν τῆς βασιλίας, καὶ πάντων τῶν πραγμάτων τοῦτον ἐγρύμασεν. Μηδὲ καὶ οὗτος δὲ τὸν τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ σταθηρότατα ἀπαλύνει δυνθεῖς, ἐν στανωτάτῃ φυλακῇ τοῦτον κατέλιπεν, τὰς χειρας αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας στιθῆρας ἀστρατιώμενος. Ἡρέστο οὖν δὲ αὐτὸς Ἐρμηγίλδος ὁ ῥῆγος, κακοῖς νέκαις τὸν ἡλικίαν τὸν ἀπίγειον βασιλεύειν πάντας δειλοττεούσαι, καὶ πάσῃ ἐπιθυμίᾳ τὸν οὐρανὸν ἐπικήνεεν.

^j Ad hanc conversionem bortatrix fuerat uxor Ingundis, Sigiberti Francorum regis filia.

^k Ms., φύλακες καὶ πάντες.

^l Ms., κρεμασμένον, ut in Lat. habetur.

^m Edili, πορευθῆναι.

ⁿ In Ms., Ἐρμηγίλαδος.

^o Ms., προσεκόλληται.

^p Fortasse, οὐτως, cum in Latino textu legatur, sic.

Οθεν δεδεμένος ἐν κιλικῷ κατέκειτο, τῷ παντοδύνάμῳ Θεῷ δηστεῖς προσφέρων, πρὸς τὸ ἐνισχύσαι αὐτὸν. Ἐν δὲ τοσούτῳ τοῦ νοὸς ὑψεὶ τὴν τοῦ παρερχομένου κόσμου δέξαν ἐδέλευτο, ὅσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ πόλῳ δεσμευθεὶς ἐπέγρα μηδὲν εἶναι, ὅπερ δυνάσται αὐτὸν τούτου χωρίσαι. Τῆς δὲ τοῦ ἀγίου πάσχα ἕορτης ἐπελθούσῃς ἐν τῇ τῆς νυκτὸς ἡσυχίᾳ, σιγῇ πρὸς αὐτὸν ὁ τούτου κακόπιστος πατήρ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπον ἀπέστειλεν, ὅπως ἐκ τῆς αὐτοῦ χειρὸς τῆς ἀθεμίτου αὐτῶν ἱερουργίας τὴν μετάληψίν δέσποται, καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς εὐμένειαν ἐπιστρέψαι ἀξιωθῆναι. Ὁ δὲ τῷ Θεῷ δεδωρημένος οὗτος ἀνήρ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐλόγουτον Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον παντελῶς ἐδέλευτο, καὶ καθὼς αὐτῷ ἥρμοζε τὴν κακοπιστίαν αὐτοῦ ἀξιῶς διελέγεται, τούτον ἀφ' ἵστον ἀπεβάλετο. Εἰ γάρ καὶ ἔχωθεν δεδεμένος ἔκειτο, ἀλλ' ἦδον παρ' ἑαυτῷ τῷ τοῦ λογισμοῦ φωτὶ ^a ἀμερίμνως ἴστατο. Τποστρέψις δὲ ὁ Ἀρειανὸς ἐπίσκοπος πρὸς τὸν δυστεβῆ τούτου πατέρα, καὶ τὰ δὲ γνήσια αὐτοῦ ἐπαγγεῖλας ἔθρυξεν κατ' αὐτοῦ. Παρευθὺς δὲ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ ἀποστείλας, τούτοις ἐκέλευσεν, ἵνα τὸν σταθηρὸν τοῦ Θεοῦ ὄμολογητὸν, ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἔκειτο, ἀποκτείνασιν. "Οπέρ καὶ γέγονεν. "Ηνίκα γάρ πρὸς αὐτὸν ^b εἰσῆλθον, καὶ τὴν ἀξινην ἐν τῷ ἐγκεράλῳ αὐτοῦ ἐμπήκαντες, τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ζωὴν ἀφείλοντο. [d] Οὕτως δὲ αὐτὸν ἐνίσχυσαν φονεῦσαι, ὃστε καὶ πρὸ τοῦ φονεύθηναι αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν συνεστᾶται, τούτον ἐπιπλέξαι καὶ παροικείωσασθαι.] Διὰ δὲ τὸ ἐπιδειχθῆναι ^c τὸν ἀληθενὸν αὐτοῦ δόξαν, οὐ παρέλειψαν ἀκαθενθαύματα αὐτοῦ γνεσθαι. Ἐν γάρ τῇ νυκτερινῇ ἡσυχίᾳ ἤρκαντο ἀσματα φαλμαδίας ἐν τῷ σώματε τοῦ ἥρητος καὶ μάρτυρος ἀκοίσθαι, καὶ λαμπάδες ἀπονοται αὐτοῖς φαίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μάρτυρος, οἵτι μάρτυρες ἀληθῶς οἱ ἔκεισθαι παραγενόμενοι. (Sic.) Οθεν καὶ γέγονεν, τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ πάντων πιστῶν σεβασθῆναι, ὡς ἀληθενὸν δηλαδὴ μάρτυρος. Ὁ δὲ κακόπιστος καὶ τεκνοτόνος αὐτοῦ πατήρ, **347** δι' ὧν τοῦτο εἰργάσατο μεταγνούντος, τῷ πόνῳ ἑαυτὸν συνετάραξεν, οὐ μέν τοι γε πρὸς τὸ ἐγκρατῆ γένεσθαι τῆς σωτηρίας ἑαυτὸν ἐπέδωκεν. "Οτι γάρ ἀληθὶς ὑπάρχει ἡ καθολικὴ πίστις, ἐπέγρω, τὸ δὲ ἔνθος αὐτοῦ φοβηθεῖς, ^f ταῦτη προσελθεῖν οὐκ ἔξισθαι. Ἀσθενείας δὲ αὐτῷ ἐπελθούσῃς, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπενεγχθέντος, Δεάνδρῳ τῷ ἐπίσκοπῳ, ὅνπερ πρότερον σφρόβας, ἢν καταπλέξος, Ρεχάρεδον τὸν μὲν αὐτοῦ καὶ ἥρητα, ὃν τῷ διόριᾳ αἱρέσθαι κατελίμπανεν, παραβέσθαι ἐστενεσεν, ἵνα καὶ εἰς τούτου τοιαυτὰ ἰργάζηται, οὐκ τῷ αὐτῷ διδασκαλίῃ, καὶ εἰς τὸν ἐκίνον ἀδελφὸν πεποίηκεν. Τῆς οὖν τοιαύτης παραβέσθεως πληρωθείσης, παρευθὺν ἐτελεύτησεν. Ρεχάρεδος δὲ ὁ ῥῦξ οὐχὶ τῷ κακοπιστῷ πατρὶ ἀκαλούθεσσας, ἀλλὰ τῷ μάρτυρι ἀδελφῷ ἐπόμενος, ἀπὸ τῆς δυσωνύμου Ἀρειανῆς αἱρέστων ἐπέστρεψεν, καὶ ὅλον τὸ τῶν Οὐαστόθων ἔθνος εἰς τὰν ἀλιθενὴν ὁδηγεῖσθαι κίστεν· μὴ ενυ-

^a Ms., ἀμερίμνως ἔκειτο.

^b Ms., ρύθνετα αὐτῷ παρ' αὐτοῦ ἀπῆγεντον. Ὁ δὲ βρύζεις κατ' αὐτὸν παρευθὺν τοὺς ἐπιφανεῖς.

^c Edili, εἰσῆλθαν καὶ.

^d Locus hic, quem intra uncinos conclusimus, deest in Ms., depravatusque, aut saltem non medio-criter intricatus esse videtur.

^e Ms., ἀληθινὸν αὐτοῦ καὶ δόξαν.

^f Ms., ταῦτη προσελθεῖν.

^g Plurimi Norman. cum secundo Carnot., reverso

A niente autem paschalis festivitatis die (*Causa 1, q. 1, c. 72, Superveniente*), intempestæ noctis silentio ad eum perfidus pater Ariano episcopum misit, ut ex ejus manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire merebatur. Sed vir Deo deditus Ariano episcopo venienti exprobavit ut debuit, ejusque a se perfidiam dignis increpationibus repulit; quia etsi exterius jacebat ligatus, apud se tamen in magno mentis culmine stabat securus. Ad se itaque & reverso episcopo, Arianus pater infremuit, statimque suos & apparatores misit, qui constantissimum confessorem Dei illic ubi jacebat occiderent; quod et factum est. Nam mox ut ingressi sunt, securum cerebro ejus infigentes, vitam corporis abstulerunt; hocque in eo valuerunt perire, ¹ quod ipse quoque qui peremptus est, in se constituerat despississe. Sed pro ostendenda vera ejus gloria, superna quoque non defuere miracula. Nam ceperit in nocturno silentio psalmodiæ cantus ad corpus ejusdem regis et martyris audiri; atque ideo veraciter regis, quia et martyris. Quidam etiam ferunt quod illic nocturno tempore accensæ lampades apparebant; unde et factum est quatenus corpus illius, ut videlicet martyris, jure a cunctis fidelibus venerari debuisse. Pater vero perfidus et particida commotus **348** penitentia, hoc fecisse se doluit, nec tamen usque ad obtinendam salutem. Nam quia vera esset catholicæ fides agnivit, sed gentis suæ timore perterritus, ad hanc pervenire non meruit. Qui eborta ² gritudine ad extrema perductus, Leandro episcopo, quem prius vehementer affligerat, Recharadum regem filium, quem in sua heresi relinquebat, commendare coarctavit, ut in ipso quoque talia faceret, qualia et in fratre illius suis cohortationibus fecisset. Quia commendatione expleta defunctus est. Post ejus mortem & Recharadus rex non patrem perfidum, sed fratrem martyrem sequens, ab Ariane heresos pravitate conversus est, totamque Visigothorum gentem ita ad veram perduxit fidem, ut nullum in suo regno militare permitteret, qui regno Dei hostis existere per ³ hereticam perfidiam non timeret. Nec mirum quod vera fidei predicator factus est, qui frater est martyr, cuius hunc quoque merita adjuvant, ut ad omnipotentis Dei gremium tam multos reducat. Quia in re considerandum nobis est, quia totum hoc agi nequaquam posset, si Herminigildus rex pro veritate mortuus non fuisset. Nam sicut scriptum est: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum afferi* (Joan. xii, 24). Hoc fieri videmus in membris, quod faciem scimus in capite. In Visigo-

episcopo Ariano, pater, etc.

² Interpres habet, *illustriores magnatam sex procurum*; quasi intellexerit apparatores idem significare ac magis apparentes ἐπιφανεῖς.

³ Edili, quod ipsum quoque.

⁴ De Recharedi totiusque Visigoth. gentis conversione, consulenda epistola 122 libri ix, indict. 11, quae olim erat 127 libri vii, indict. 41.

⁵ Edili, penitentibus Mss., hereticam præstatem.

therum etenim gente unius mortuus est, ut multi vivent; et dum unum granum fideliter eeeidit ad obtinendam vitam animalium, seges multa surrexit.

μος, τὰ παρ' ἐπίνευ δεκαπλημέται τούτῳ συνεργοῦντά
τοσούτων πλεθερών λασσού ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτῳ οὖν πρέ-
δακμάς πλέυνετο, εἰ μὴ Ἑρμογέλδος ὁ μέσος ὑπέρ τας ἀλι-
στὶ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσθεὶς τὸν γῆν ἤτι μηδὲ πεθανεῖ.
Τούτο τούτου καὶ ἐν τοῖς μέλσοις ὄφραμα γινομένου, ὅπερ
γένθων θύμη μὲν ἀκτίνεσσιν, ὅπερι πολλοὶ ζόστεσσι· τὸ
ταῦ ψυχῶν πίστιν, παρκὲς πολὺς ἀνέστη.

PETR. Res mira, et nostris stupenda temporibus.

CAPUT XXXII.

b *De episcopis Africanis qui pro defensione catholicae fidei abcessa ab Ariana Vendatis lingua nullum locutionis solitae sustinuerunt dispendium.*

GREGORIUS. Justiniani quoque Augusti temporibus, dum contra catholicorum fidem exorta a Vandalis persecutio Ariana in Africa vehementer insalet, quidam in defensione veritatis episcopi fortius persistentes, ad medium sunt ducuti. Quos Vandalaorum rex verbis ac muneribus ad perfidiam flectere non valens, tormentis frangere posse se credidit. Nam cum eis in ipsa defensione veritatis silentium indicaret, nec tamquam ipai contra perfidiam taceant, ne faciendo foretan consensisse viderentur, raptae in servorem, eorum linguis abscidi radicitus fecit. Res mira et multis nota senioribus, quia ita post pro defensione veritatis etiam sine lingua loquebantur, sicut prius loqui per linguam consueverant.

**340 PETR. Mirandum valde et vehementer siu-
pendam.**

Glossa. Scriptum, Petre, est de Unigenito summum
Patris: In principio erat Verbum, et Verbum erat
apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). De
cajus elliā virtute subjungitur: Omnia per ipsius
facta sunt (*Ibid.*). Quid igitur miratur, si verba ede-
re sive lingua notuit Verbum quod fecit linguam?

Petr. Placat mundi dicit.

Gancio. Hi itaque, eo tempore profagi, ad Constantiopolitanam urbem venerant. Eo quoque tempore quo ipse exsplendis responsis Ecclesiae ad principem ipse transmissum sum, seniorem quemdam ecclesiarum rescripsi qui se adhuc corrum ora sine lin-

• In Volumen, ad ultim. fasciam.

De episopis Afris post linguam radicibus amputatam loquentibus, vide Vict. Vitensem, Hist. Persecut. Vandal. lib. v, c. 6, p. 76 edit. D. Theod. Ruyhart.; et Procopio, lib. i de Bello Vandalico: *Multis et lingue exercitabat et scacibus, qui mea etiam etate Byzan:ii ambulabant, integrō uenies sermone, nihilque de veteri pena persentientes.* E quicis duo, postquam se prostituti pudoris sentitis miscuerant, loqui desierat. Hoc Procop. Quia tamen Justinianus imperante contigisse cave credere, cum nondum unicus natus esset Justinianus. Himericus reguare capit

χωρῶν τινες ὑπὸ τῶν πολτῶν βασιλεῖσαν πρετατέοντας,
ὅστις διὰ τῆς Ἀριστᾶς κακοπίστου αἵρεσεως ἔχθρος τῆς
τεῦ Θεοῦ βασιλείας καθέστηκεν. Εἰρῆκε δὲν τῆς ἀληθινῆς
πίστεως γέγονε, ὅστις ἐδελφὸς ὑπέρβη τοι μάρτυς

Βοηθούσεν, διότε εἰς τοῦ πατροδούλωμάν θεοῦ εἰ κῆποι
ματι κατανοῦσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτε ἀλον τοῦτο πράξαι αὐ-
τεῖς ἀπίσταντες, καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπτες,
αὐτὸς μόνος μάνει· διὸ δὲ ἀπόδοκην, πολὺν καρπὸν φέρει
καὶ ἐν τῇ περιττῇ ἡμένῃ Χριστῷ· Ἐν γάρ καὶ τῷ Οὐατ-
οῦ γάρ εἰς κόκκος πιεστὸς ἔπειστεν, εἰς τὸ κατασχεῖν τὸν

ΠΕΤΡ. Πρέσυμα θεωραστὸν ὅπτως, καὶ ἐπιλέξεως γέρος
δὲ τοῖς ἀμετέροις χρήνοις.

КЕФАД. АВ.

Περὶ τῶν ἀπὸ Ἀρρικῆς ἐπισκοπῶν τῶν διὰ τὴν ὄρθοδοξίαν πίστιν γλωσσοκοπηθεῖσταν, καὶ πάλιν λαλησάντων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐπὶ δὲ τῶν χρήμαν ιουστινιανοῦ τοῦ Αὐγούστου τὸ τέλος Οἰνανδάλιον ἔγραψε πατέρα τῆς παθολεκῆς πόλης καὶ ὀρθοδόξου πάστορας ἀναφένει, ὁ Ἀρεταῖος διοικητὴς πρόδροπος καὶ ἐν Ἀρετῇ ὑστερήχη. Τινὲς δὲ τῶν ἀκτιστῶν εἰς τὴν τὰς ἀλιθίας ἀπόλυτοι στερβόρδις ιστάμενοι εἰς μάστον πήχθωσαν. Τούτους δεὸς τῶν Οἰνανδάλων φέρει λόγος ἀκτιστοῖς καὶ δώρῳ ὑποσχέσεσι δέος τὸν αὐτοῦ κακοποιεστέα πλέον μὴ δυνηθεῖς, ἐπεράπτωτο δέος πολλῶν βασικῶν αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. Ως δὲ παῖς ἐν τούτῳ διημαρτυρεῖ, μὴν γάρ τινας αὐτοὺς ἀπέτερηψε, καὶ μὴ λαλεῖν ὑπέρ τῆς ἀπεικόσιας τῆς ἀληθίας. Ἔκενοι δὲ οὐδέποτε τοῦτο ποιῶσι μὴν σχοτεῖσθαι, ἵνα μὴ στῶμάντες συναισθεῖσαι αὐτῷ τονούσισθωσιν. Ἐπὶ τούτοις δέ δὲ αὐτὸς φίλος ἐν τοῖς θυμοῖς ὑπερέσσεις, τὰς γλώττας αὐτῶν ἐν τῷ λάρυγγιος κοπῆς πολλοῖς καὶ τόνι ἡμετέρων γερόντων ἕγνωριστέσσιν. Μετά τούτων τῆς ἀλιθίας αὐτοῦ ἀλλοιουν, καθάπερ μετὰ τοῦ

350 ΠΕΤΡ. Θεοφάνεια θέωρ υπέρχει καὶ σφύρη
ἔκπληξτον.

ΓΡΗΓΟΡ. Γέγραπται, Ήστε, περὶ τοῦ μανυσθέντος Υἱοῦ
τοῦ ἀνάρχου Πατέρος· Ἐν ἀρχῇ δὲ οὐδός, ταῦτα δὲ οὐδός
διὰ πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ θεός δὲν οὐδός. Προσθεῖται δὲ οὐδέ
εὐαγγελεῖσθαι, περὶ τῆς αὐτοῦ δυναμίας λέγεται· Πάντα δὲ
επιτοῦ λύγιστο. Τί οὖν; Οὐκανέτος, εἰδὼν δὲ λέγος ἀπό-
φθέγγεσθαι λόγους ἄνευ γλωσσῆς ηὔμανθη, οὐ τὸν γλῶτ-
ταν ποιήσας

ПЕТР. Ἀρτοχεις ὁ λέγεις.

ΓΡΗΓΟΡ. Ούτοι τοίνυν θεὶς εἰς τῷ κακῷ πρόσφυγος
ἐν Κονσταντινούπολει παρεγένοντο. Ἐν τῷ χρόνῳ δὲ ἡ
φῆγώ ἀπεστάλη πρὸς τὸν βασιλέα ἵπται τὸ ἐκπληρῶσα
μετὰ τὰς τελεσίας ἀποκρίσεις. γέροντέ τοι ἐπισκό^D
που εὑροο. δεσπόζεις ἔμενος γλώττης τὰς ἔξεινον

²ann. circulier 484, et Institutus ann. 527.

*c Fuit hic Hunnericus, seu Honorius, Viclore Vit.
et Procopto testibus,*

d Prat., silentium impōnere con-

Lege exordi

¹ Ms., ἀφόβως γεγ...

^b Ms., χόλπου.

¹ Ms. ἀπειράτο δι' ἀπειρού

στόματα λαλοῦντα θωρακῖναι. Ἀνοίγοντες γάρ τὰ έσυντον στόματα, ἔλεγον πᾶσιν Θεάσασθε ὅτι γλώττας μὴ ἔχουντες λαλοῦμεν. Ἐθεωροῦντο οὖν παρὰ πάντων, καὶ καθὼς ἔλεγον, οὕτως ὑπῆρχον. Τῶν δὲ γλωσσῶν εὐτῶν ρέζόθεν κοπειῶν, καθάπερ τι βάραθρον ὃ ^b λάρυγξ ἀνεῳγμένος ἐθεωρεῖτο. Σεβούρου οὖν τοῦ στόματος ὑπάρχοντος, λόγοι πεπληρωμάτων προήρχοντο. Ἐνὸς δὲ αὐτῶν ἐκεῖτες εἰς πορείαν σφαλέντος, εἰδέντας τοῦ θαυμαστοῦ τούτου χαρίσματος ἐστερῆθην ^c δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ κρίσει, ἵνα τὸν τῆς σαρκὸς ἕγκράτειαν φυλάξαι καταρρούσας, ἀκεν γλώττης σωματικῆς μὴ σχῆδι δύναμιν πρὸς τὸ λαλῆσαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ καταχρίσεως τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως λέγενται αὐταρκές ὑροῦμεν. Εἰς δὲ τὰ νεωτερὶ γενόντα ἐν τῷ Ἰταλίᾳ σημεῖα τῶν διάγησιν ὑποστρέψαμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ'.

Περὶ Ἐλευθερίου μήγουμένου μονᾶς τοῦ ἀγίου Μάρκου Σπολάτης.

ΤΡΙΓΓΟΡΙΟΣ. Οἱ προδευθῆταις Ἐλευθερίος; αὐτοῖς ἀνατέραν μνείαν πεποίημαι, ὃ τῆς τοῦ μακαρίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μονᾶς ὑγούμενος ταῦτα ἐν τῷ πόλει Σπολάτης διακειμένης ^d ἐν τόπῳ ὄροφῳ, πάκινον γηροσίας μετ' ἐμοῦ ἀνεστρέφετο ἐν τῷ ἐμῷ μοναστηρῷ, πόλεις ὅτες ταῦτα παρεγίνετο, ὅστις ἐν τῷ ιδίᾳ κύτῳ μονῆ ἐτελεύτησε. Περὶ τούτου ἔλεγον οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅτι εὐχάριμος νεκρὸν ἀνέστησε. Τοιαῦτης γάρ ὁ ἀνὴρ ἀπαριθτότας καὶ κατανύξεως ὑπῆρχεν, ὥστε δισταγμὸν μὴ εἶναι, τοῦ πολλὰ δύνασθαι ὑπακουσθῆναι παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ ἐκεῖνα τὰ δάκρυα, τὰ δὲ τοσούτου ταπεινόφρονος καὶ ἀκάκου λογισμοῦ προερχόμενα. Περὶ τούτου οὖν θαῦμά τι, καγγύ διηγοῦμαι, ὅπερ αὐτὸς παρ' ἐμοῦ ἐρωτήθεις, ἀπλάστως μοι αὐτὸς ὡμολόγησεν. "Ἐλεγε γάρ, ὅτι ἐν τεις ὑμέρᾳ ὅδὸν αὐτῷ δικαύνοντι, ὃ τῆς ἱσπέρας αὐτὸν καρπὸς κατέλαβε. Τόπου δὲ μὴ ὑπάρχοντος, ὃ φέτος ἐστὶν κατακλέναι ὄφειλη, ἐν μοναστηρῷ παρθένων εἰς μονὴν εἰσῆλθε. Παιδίον δὲ μικρὸν αὐτῷδις ὑπῆρχεν, ὅπερ καὶ ἐκάστην νύκτα ὑπὸ πνεῦμάτος πονηροῦ ἐρίπτετο. Λίγεραι δὲ τοιαῦταις ἐκεῖναι, ὡς θεοῦ ἀνθρωπον ὑποδέξαμεναι, παρειλάσσαν αὐτὸν λέγουσαι. Πάτερ τίμε, μετὰ σοῦ ταῦτη τῇ νυκτὶ τὸ παιδίον ἀκαπτανέσθω. Αὐτὸς δὲ ἐν Δαρότητι τοῦτο δεῖξαμενος, μεθ' ἐστοῦ τῇ νυκτὶ ἐκεῖνῃ ἀκαπταυσθῆναι πεποίηκε. Πρωτίας δὲ γενομένης ἡρξάντο οἱ μονάστραι ἐπικειμένοις τὸν αὐτὸν πατέρα ἐρωτᾷν, ἐάν τι συνίστη τῇ νυκτὶ τῷ παιδίῳ. "Οστις θαυμάσας διὰ τοῦ παρ' αὐτῶν ἡρωτάτο, ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτῷ συμβεβηκέναι. Τότε δὲ αὐτῷ ἐκεῖναι περὶ τοῦ παιδὸς ἔγνωρισαν, ὅτι οὔδε μίαν νύκτα τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ ἀφίστατο. Συμφώνως οὖν ἀπασπαὶ αὐτὸν ἐδυσάπονουν, ὅπως τὸν αὐτὸν παιδία μεθ' ἐστοῦ ἐν τῷ μοναστηρῷ αὐτοῦ λάθη. Θύκη ἡδύγαντο γάρ **351** λοιπὸν θεωρεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δαιμονος οὕτω ^e ρίπτόμενον. Εἴξεν οὖν ὃ γέρων ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὸν παιδία ἐν τῷ μοναστηρῷ αὐτοῦ μεθ' ἐστοῦ ἀπέγαγε. Παλὸν δὲ καρπὸν ἐν τῷ μοναστηρῷ τοῦ

^a Ms., ὑπῆρχεν.
^b Ms., φάρυγξ ἀνοιγόμενος..... διστοῦν οὖν.
^c Ms., δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις· ἵνα ἐτίν.
^d Ms., ἐν τόπῳ ἀρειανῷ. Fort. ἐν τῷ πανηρῷ.
^e περεγίνετο..... ἐτελεύτησε.

A quis loquentia vidisse testabatur, ita ut apertis orbibus clamarent: Ecce vide, quia linguis non habemus et loquimur. Videbatur enim a respicientibus, ut serebat, quia abcessis radicitus linguis, quasi quadam barathrum patebat in giture, et tamen ore vacuo plena ad integrum verba formabantur. Quorum illic unus in luxuriam lapsus, mox privatus est dono miraculi; recto videlicet omnipotentis Dei iudicio, ut qui carnis continentiam servare neglexerat, sine lingua carneā nou haberet verba & virtutis. Sed haec nos pro Arianæ heresos damnatione dixisse sufficiat, nunc ad ea quæ nuper in Italia gesta sunt signa redeamus.

B

CAPUT XXXIII.

De Eleutherio servo Dei.

GREGORIUS. Is autem, cuius superius memoriam feci (Cap. 21 hujus libri), ^b Eleutherius Pater monasterii beati evangelista Marci, quod ^c in Spoleto urbis pomerii situm est, diu necum est in hac urbe in meo monasterio conversatus, ibique defunctus est. Quem sui discipuli referebant ^d orando mortuum suscitasse. Vir autem tantæ simplicitatis erat et compunctionis, ut dubium non esset quod illæ lacrymæ ex tam humili simpliciisque mente editæ apud omnipotentem Deum multa obtinere potuissent. Hujus ergo aliquod miraculum narro, quod inquisitus mihi simpliciter et ipse fatebatur. Quadam namque die dum iter carperet, facto vespere cum ^e ad secedendum locus deesset, in monasterium virginum devenit, in quo quidam puer parvulus erat, quem malignus spiritus omni nocte vexare consueverat. Sed sanctimoniales feminæ ut virum Dei suscepserunt eum rogaverunt, dicentes: Tecum, Pater, hac nocte puer iste maneat. Quem ipse benigne suscepit, secumque eum nocte eadem jacere permisit. Facto autem mane cœperunt sanctimoniales feminæ eumdem Patrem vigilanter inquirere, si quid ei puer quem dederant nocte eadem fecisset. Qui miratus cur ita requirerent, respondit: Nihil. Tunc illæ ejusdem pueri innotuerunt causam, et quod malignus spiritus nulla ab eo nocte recederet indicaverunt, summopere postulantes ut hunc secum ad monasterium tolleret, quia jam vexationem **352** illius videre ipse non possent. Consensit senex, puerum ad monasterium duxit. Qui cum multo tempore in monasterio fuisset, atque ad hunc antiquus hostis accedere minime præsumpsisset, ejusdem sensis animus de salute pueri immoderatus per ^f latitudinem tactus est. Nam coram positis fratribus dixit: Fratres, diabolus ^g ibi cum illis sororibus jocabatur; at vero

D

ⁱ Primus Theod., in Spoleto urbe pos.

^j Excusi, plorando.

^k Gemet. et secundus Theod., ad succedendum, quod optime dicitur Virg. l. iv Aeneid. :

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes.

^l Val Cl., per lat. hilaris factus.

^m Vel. sibi; utrumque enim legitur in Ms..

^a Ms., ὑπῆρχεν.
^b Ms., φάρυγξ ἀνοιγόμενος..... διστοῦν οὖν.
^c Ms., δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις· ἵνα ἐτίν.
^d Ms., ἐν τόπῳ ἀρειανῷ. Fort. ἐν τῷ πανηρῷ.
^e περεγίνετο..... ἐτελεύτησε.
^f Ms., ρηστούμενον εἶχεν.
^g Vulgati, veritatis.
^h In sacris tab. ejus nomen legitur die 6 Septembri.

ubi ad servos Dei ventum est , ad hunc puerum accedere non præsumpsit. Post quam vocem, hora eadem ac momento , idem puer coram cunctis fratribus diabolo se invadente vexatus est; quo viso senex , se protinus in lamentum dedit. Quem dum lugentem diu fratres consolari voluissent, respondit, dicens : Credite mihi, quia in nullius vestrum ore hodie panis ingreditur, nisi puer iste a dæmonio fuerit ereptus. Tunc se in orationem cum cunctis fratribus stravit, et eo usque oratum est , quounque puer a vexatione sanaretur. Qui tam perfecte sanitas est , ut ad hunc malignus spiritus accedendi ausum ulterius non haberet.

μοις, ὅτε ἐν σύδενι εἰς ὑμῶν σῆμερον ἐν τῷ στόματι ἄρτος εἰσέρχεται, εἰ μὴ ὁ παῖς οὗτος ἐκ τοῦ δαιμονος ἀλευθερωθῆ. Τότε οὖν ἔστι τὸ εὐχῆν μετὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ὑπέστρωσε, καὶ τοσοῦτον ἡ τὸς εὐχῆς προσεκατέρησαν, ἵνα οὖν ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ δαιμονος ἀλευθερώθη. Οὗτω δὲ παντελῶς ὁ παῖς οὐ λάσθη, ὥστε τοῦ λοιποῦ τὰ πονηρὰ πνεῦμα τούτω προσεγγίσας οὐκ ἴσχυσεν.

Petr. Credo quod ei elatio parva subreperat, et ideo ejus discipulos omnipotens Deus facti illius esse voluit adjutores.

GREGOR. Ita est ; nam quia pondus miraculi solus portare non potuit, divisit hoc cum fratribus, et portavit. Hujus viri oratio quantæ virtutis esset, in memet' pso expertus sum. Nam cum quodam tempore in monasterio positus incisionem vitalium paterer, crebrisque angustiis per horarum momenta ad exitum propinquarem (quam medici molestiam Greco eloquio syncopin vocant), et nisi me frequenter fratres cibo resicerent, vitalis mihi spiritus funditus ^a intercedi videretur, paschalis supervenit dies. Et cum sacratissimo Sabbato, in quo omnes et parvuli pueri jejunant, ego jejunare non possem, coepi plus mœrere quam infirmitate desicere. Sed tristis animus consilium citius invenit, ut eumdem virum Dei secreto in oratorium ducerem, eumque peterem qualenus mihi ut die illo virtus ad jejunandum daretur, suis apud omnipotentem Dominum precibus obtineret ; quod et factum est. Nam mox ut oratorium ingressi sumus, ^b a me humiliiter postulatus, sese cum lacrymis in orationem dedit, et post paululum completa oratione exiit. Sed ad vocem benedictionis illius, virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoria tolleretur cibus et ægritudo. Coepi mirari quis essem, quis fuerim, quia et cum ad annum redibat infirmitas, nihil in me ex his quæ memineram recognoscerebam. Cunque ^c in dispositione monasterii occupata mens esset, obliviscebar funditus ægritudinis meæ. Si vero, ut prædixi, rediret ægritudo ad memoriam, cum tam fortè me esse sentirem, mirabar si non comedissem. Qui ad vesperam veniens, tantæ me fortitudinis inveni, ut si voluisse, jejunium usque ad diem alterum transferre potuisse. **353** Sicque

• Longip., infer dici. Consentit secundus Theod.

b Sic legendum suadet unanimis MSS. consensus.
In vulgaris tantum habes, ingressi sumus, humiliiter
~~sumus~~

^c Val. Cl. et duo Theod. in dispensatione.

^a Ms., αὐτὸν μερόν τι ἔχοντας.

Α παιδὸς πεποιηκότος, καὶ τοῦ ἀρχαίου ἐχθροῦ¹ μάζαμῶς τολμήσαντος αὐτῷ προσεγγίσαι, μετ' εὐφροσύνης ἢ τοῦ γέροντος ψυχὴ ἀναρπισθίας πότομόλησε περὶ τῆς τοῦ παιδὸς σωτηρίας, ὡς ὅτε δὲ αὐτοῦ λάσθη. Ἐνώπιον γάρ τῶν παρόντων ἀδελφῶν, εἶπεν· Ἄδελφοί, ὁ διάβολος μετὰ τῶν μοναστρῶν ἔκειναν ἐπαιξεν. Ήνίκα δὲ εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ὁ παῖς οὗτος ἥλθε, προσεγγίσαις αὐτῷ σούχη ἐτὸλμησε. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν φωνὴν ἐν αὐτῇ τῇ ὠρᾳ ὁ διάβολος τῷ παιδὶ ἐπιβάς, ἐνώπιον πάντων τῶν ἀδελφῶν τοῦτον ἔβρέξε. Τούτῳ δὲ ὁ γέρων θεασύμενος, παραντά εἰς θρηνὸν ἔστυντό δέδωκε. Τούτου δὲ ἐπὶ πολὺ θρηνοῦντες, καὶ τὸν ἀδελφὸν παρακαλούντων ⁴ αὐτὸν τοῦ μικρὸν ἐνδοῦνται, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· Πιστεύσατέ μέτος εἰσέρχεται, εἰ μὴ ὁ παῖς οὗτος ἐκ τοῦ δαιμονος τῶν ἀδελφῶν ὑπέστρωτε, καὶ τοσοῦτον¹ τῆς εὐχῆς θευθερώθη. Οὕτω δὲ πανελῶς ὁ παῖς ⁵ ἐλάσθη, ὥστε ἴσχυσεν.

Β. ΠΕΤΡ. Λογίζομαι, διτε ὑψηλοφροσύνη μικρὰ αὐτῷ ὑπεισῆλθε, καὶ τούτου ἐνεκα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ὁ παντοδύναμος Θεὸς βοηθοὺς αὐτοῦ ἐν τῷ θαύματι τούτῳ ποιῆσαι ήδελόσεν.

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐτως ἐστιν. Ἐπειδὴ γάρ τὸ βάρος τοῦ θαυματος μόνος βαστάσαι οὐκ ἴσχυεται, διεμερίσεται αὐτὸ μετά τῶν ἀδελφῶν. Τούτου τοῦ ἀνδρὸς ή εὐχὴ πόστος δυνάμεως ὑπῆρχεν, ἐγὼ δὲ ἐμαυτῷ διὰ πείρας ἔγραψα. Ἐν δοσῳ, γάρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπῆρχον, ἐν τοις καιρῷς ἀσθενείας συγκοπήν τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος ὑπομένων, καὶ συχνῶς στενοχωρούμενος κατὰ στεγμὴν ὄρες, πρὸς τὴν τοῦ θαυμάτου ἔξοδον ἐπλησίαζον. Ταῦτην δὲ τὰν ἀσθενείαν οἱ ἱατροὶ τῇ εἰ "Εὐληπτίδει διαλέκτῳ συγκοπὴν καλεῖν εἰώθασιν. Εἰ μὴ δὲ συχνοτέρως οἱ ἀδελφοὶ τῇ τροφῇ με περιεμυθούντο, τὸ ζωτικὸν μοι πνεῦμα δὲ βάθρων ἡ ἀνασπάστοσις ἡμέλλε. Τῆς δὲ τοῦ ἀγίου πάσχα ἡμέρας καταλαβούστης, τῷ ἀγίῳ σαββάτῳ δὲ φῶ πάντες ἦσαν καὶ τὰ ἁ σεμνὰ παιδία νηστεύουσιν, ἐγὼ νηστεύσας οὐκ ἦδυνάμην. Ὕρξάμην τοίνυν τῇ λύπῃ πλειστέρως, ἢ εἴκερ τῆς ἀσθενείας ἐκλιπτάνειν. Ταχέως δὲ η κατόδυμός μου ψυχὴ, ἀρίστην βουλὴν εὗρε. Τὸν γάρ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἐλευθέρον δὲ μυστηρίῳ εἰς τὸ εὐκτήριον ἀπήγαγον, καὶ τοῦτο χτησάμην, ὅπως διὰ τῆς αὐτοῦ δεήσεως, παρὰ τῷ παντοδυνάμῳ κυρίῳ δύναμίς μαι πρὸς τὸ νεστείεν δοθήσεται. Ὁπερ καὶ γέγονεν. Ἡνίκα γάρ εἰς τὸ εὐκτήριον εἰσῆλθομεν, καὶ μετὰ πολλῆς ταπεινώσιας τοῦτον ἡττάμην, ἐκετὸν μετά διεκρύων εἰς εὐχὴν δίδωκε. Μετ' ὀλίγου δὲ τῆς εὐχῆς πληρωθείστης, ἐν τῇ τοῖς εὐλογίαις αὐτοῦ φωνῇ δύναμιν τοσαύτην ὥ στόμαχός μοι ἔλαβεν, ὥστε παντελῶς ἐκ τῆς μηνίμης μον τὴν τροφὴν καὶ τὴν ἀσθενείαν ἀφῆναι. Ὅρξάμην τούτην θαυμάζειν τίς ημῖν, καὶ τίς ἐγένομαν. Ὁτε δὲ καὶ ἐπίστρεψεν ἐν ἐμοὶ η ἀσθενεία, οὐδέποτε δέ εἰσείνων ἐγνώριζεν, ὧνπερ ἐπιστάχον πρώτην. Ἡνίκα δὲ ἐν τῇ τοῦ μοναστηρίου διεκόπει τηλάσχεις δὲ λογισμός μον ὑπῆρχε, παντελῶς ἐπελαγθανόμην τῆς ἀσθενείας μον. Ἐάν δέ, καθὼς πορείαν,

• Ms., ፳ጀ ፳፻፭፯.

^१ Ms., ৰে অমুক্ত.

⁸ Ms., ιάθη, ὡστε παντελῶς τοῦ λοιποῦ.

b Ms., ἀνασπάσθαι

i Ms., μεχρά παδία.

J Ms., γπερ

ὑπόστρεφεν ἡ διθίμεια ὑπομηνήσκουσά με, ἐν τοιστῷ ^A factum est ut in me probarem ea etiam de illo vera δυνάμεις θεάματος ἔστων, καὶ τοι μὴ ἰσθίοντος μου θεάματος. Πρὸς γάρ ἵστερον ἐρχόμενος, τοιαύτων ἴσχυν ἴματος πύρισκον, ὥστε ἐὰν ἡθελον ἦντος ἄλλος ἡμέρας τῶν νοστικῶν παρατείνει πάθονάμην. **354** Ἐκ τούτων οὖν τῶν εἰς ἐμὲ γεγονότων, ἀλιθῇ εἶπε κακοῖνα περὶ αὐτῶν πιστεύω, ὅντες πάντας ἐγὼ οὐ γέγονα.

ΠΕΤΡ. Ἐπειδὴ τὸν ἄνδρα τούτον μεγίστης κατανύξεις ἔψεις ὑπάρχειν ἔψεις, αὐτὸν τὸν τῶν διεκρίων δύναμαν τολαυγώς μαθεῖν ἐπιθυμοῦ, καὶ αἵτη ίνα εἴπεις πόσα γένος τῆς κατανύξεως εἴστεν.

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ.

Περὶ διαφορᾶς κατανύξεως.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐν πολλοῖς εἰδέσσει καλλίους ἡ κατανύξεις διαιρεῖται, ὅταν ἄπαντα τὰ πταῖσματα παρὰ τῷ ^a μετατοιχούντων θρηνῶνται. Ὁθεν ἔχει προσώπου τῶν μετατοιχούντων Ἱερέμιος λέγει: Διαμιρισμοῦς ὑδάτων ἐπάγγελν ὁ ὄφθαλμος μου. Δύο τοίνυν εἰσὶ κεφαλαιωδέστερα γένη τῆς κατανύξεως. Ὅταν γάρ τὸν θεόν διψήσῃ ψυχὴ, πρῶτον μὲν τῷ φόβῳ κατανύγεται, ἔπειτα δὲ τῷ πόθῳ. Ἐν πρώτωις οὖν διεκρίνεται, ὑπόμνησιν τῶν κακῶν αὐτῆς λαμβάνοντα, φοβουμένη περὶ αὐτῶν, ίνα μὴ αἰώνιας καταστῆσει ὑπόπεσθαι. Ήνίκα δὲ λοιπὸν ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ λύπης ὑπάρχει, ηδὲ δειλίᾳ τέλος λαμβάνεται. Ἀμεριψία δὲ τις περὶ τῆς συγχωρήσεως, καὶ παρέψησι ἐν αὐτῇ γεννᾶται, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ πίστῳ τῆς οὐρανίου χαρᾶς ἡ ψυχὴ ἐκκαίσται. Καὶ ηὗτις πρότερον ἐκλαίει φοβουμένη, ίνα μὴ εἰς χριστὸν ἀπενεγχθῆ, ἐν ὑστέρῳ πάλιν ἀρχεται πλαίσιον πειρῶν, ὅτι ἀπέχεται τῆς βασιλείας. Κατοπτεύει γάρ ὁ νοῦς ὅποιοι τῶν ἀγγέλων εἰσὶν οἱ χοροί, καὶ ποία αὐτῶν ἡ συμμετοχή; πολλὰ τῶν μετακαίρων πνευμάτων ἡ μεγάλωσην, τίς ἡ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ κατόπτευσις. Ἐπὶ ^b πλάνου τοίνυν καὶ πλέον θρηνεῖ, ὅτι τῶν διαμεύντων ἀγαθῶν στερεῖται, ηὗτις πρότερον ἐθρήνει, τὰ αἰώνια κακὰ φοβουμένη. Οὕτως οὖν γίνεται, ίνα ἡ τελεία κατανύξεως ἐν τοῦ φόβον τὴν ψυχὴν εἰς τὸν ἀγάπητον καταπέμψῃ. Ὁπερ καλῶς ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ἀληθεντὶ ἴστοριον τοῦ ^c καὶ χαρακτηριστικῆς γέγραπται, περὶ Ἀσχάστης θυγατρὸς Χαλεύ, ὅτι καθεξομένη ἐπὶ τῆς ὄνου, ἐστεναγήσεν. Οἱ δὲ πατέρων πρὸς αὐτῶν ἔψεις τί ἔχεις; Ἀποκριθεῖσσα δὲ αὐτῷ εἴπειν· Δός μοι εὐλογίαν, τὴν γῆν τῆς ἄρκτου ὅτι ἔνηραν δέδωκάς μοι, πρόσθες μοι καὶ τὴν ὑδρευομένην. Καὶ ἐδίκαιης αὐτῷ ὁ πατέρων αὐτῆς τὴν ὑδρευομένην τὴν ἀναθενεῖ, καὶ τὴν ὑδρευομένην τὴν κάτωθεν. Ἀσχάστη τοίνυν ἐπὶ τῆς ὄνου καθεξομένην, ἐρμηνεύεται ψυχὴ ἡ τοῖς ἀλόγοις τῆς σαρκὸς πάθεσι προσκαθεξομένη. Τὸ δὲ στενάζεσσα ἥτταστο παρὰ τὸν πατέρος τὴν γῆν τὴν ὑδρευομένην, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι παρὰ τῷ κτιστῷ ἡμῶν μετὰ μεγάλου στεναγμοῦ ζητεῖ τὴν δεῖ τὸ τῶν δακρύων δῶρον. Πολλοὶ γάρ εἰστιν, εἴτενες διδασκαλικοῦ μὲν χαρίσματος ἀπειληστοῦ, καὶ μετὰ παρέρησίας τὸ τὰς ἀληθείας δικαιώματα λαλῶσαι, τοὺς ἐν θλίψει παραμυθήσασθαι, τοῖς δεομένοις ἐπαρκέσαι, καὶ ζηλωτάς γενέσθαι περὶ τῶν πίστων, ἀκριτούς δὲ τὴν δῶρον τῶν δακρύων οὐκ ἀλαζεῖν. ^d Οὕτω δηλεᾶδη τὴν τῆς ἄρκτου τὸν ξηράν ἔχου-

^e factum est ut in me probarem ea etiam de illo vera esse quibus ipse minime intersuisset.

ΡΕΤΒ. Quia eumdem virum magnæ compunctionis suisse dixisti, ipsam lacrymarum vim largius addiscere cupio. Unde queso εἰ ut quoniam sunt genera compunctionis mihi edisseras.

CAPUT XXXIV.

Quot sunt compunctionis genera.

GREGORIUS. In multas species, compunctionis dividitur, quando singulæ quaque a penitentibus culpe planguntur. Unde ex voce quoque penitentium Jeremiah ait: *Divisiones aquarum deduxit oculus meus* (*Thren. iii, 48*). Principaliter vero compunctionis genera duo sunt, quia Deum sitiens anima prius timore compungitur, post amore. Prius enim sese in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti æterna supplicia pertimescit. At vero cum longa mortoris anxietudine fuerit formido consumpta, quædam jam de præsumptione veniae securitas nascitur, et in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur; et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum amarissime flere incipit, quia dissipatur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ maiestas æternæ visionis Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus deest, quam flevit prius cum mala æterna metuebat. Sicque fit ut perfecta compunctionis formidinis, et trahat animum compunctioni dilectionis. Quod bene in sacra veracique historia figurata narratione describitur, quæ ait quod Axa filia Caleb sedens super asinum suspiravit, Cui dixit pater suus: Quid habes? At illus respondit: Da mihi benedictionem; terram Australem etarentem dedisti mihi, junge et irriguam. Deditque ei pater suus ^b irriguum superius et irriguum inferius (*Josue xv, 18, seqq.*). Axa quippe super asinum sedet, cum irrationalibus carnis suæ motibus anima presidet. Quæ suspirans a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno genitu quærenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia loqui, oppressos tueri, indigentibus possessa tribuere, ardorem fidei habere; sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Ili nimurum terram Australem etarentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque serventes sunt, oportet, oportet nini, ut aut timore supplicii, aut amore regni cœlestis mala etiam quæ ante perpetraverunt deplorent. Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irri-

^a Locum hunc, mancum in Edit. Vatic. et Gus-
sanv. multarum vocum omissione, restituimus ope
Ms. Reglii.

^b Ms., ἐπὶ πλείω τοίνυν καὶ πλει.

^c Ms., Χαρακτηριστικῆς διηγήσει γέγραπται.

^d Ms., ὅτι δηλαδὴ τὴν γῆν τῆς ἄρκου, τὴν γῆν ξηράν.

^e Secundus Carnot., ut mihi quæ genera sunt comp-

ediss.

^f Eadem et ille pene verbis docet epist. 26 lib. vii, ind. 15, in qua de compunctione potissimum agit.

^g Longip., tradat, quem scieunt sunt Edit.

^h Duo Theod. et unus Carnot., irriguam sup. et irriguam inf.

gum superius et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum gese in lacrymis caelstis regni desiderio affigit. Irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. **356** Et quidem prius inferius, ac post irriguum superius datur. Sed quia coarctatio amoris dignitate preeminet, recessus fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius commemorari debuisset.

¹ τὸν ἄνωθεν τοῖνυν λαμβάνει ψυχὴ ἡ ἐν δέκρυσι πενθοῦσα τὰ κάτωθεν λαμβάνει ἡ θρηνοῦσα τὰ ρέωφ **355** τὰς αἰώνου κολασίας. Καίτοι γε πρότερον ὑδρευομένη ἡ κάτω διδοται; καὶ μετέπειτα ἡ ἄνω. Διὸ δὲ τὸ ὑπερβάλλειν τὰ ἀξένωματα τῶν τοῦ πάθους κατέστηκε, ἀκραγτικὸν ὑπῆρχε, ἵνα πρότερον τῆς ἄνωθεν ὑδρευομένης ἐπιμηποθῇ ἡ ἴστορία, καὶ ἐν ὑστέρῳ τῆς κάτωθεν.

PETR. Placet quod dicas. Sed postquam hunc venerandæ vitæ Eleutherium hujus meriti suisse dixisti, libet inquirere si nunc in mundo esse credendum eas aliquos tales.

CAPUT XXXV.

De Amantio presbytero provinciae Tusciae.

GREGORIUS. Floridus ^a Tiburtinæ Ecclesiæ episcopus, cuius veritatis atque sanctitatis est dilectioni tuae incognitum non est. Hic mihi esse apud se presbyterum quemdam ^b Amantium nomine præcipue simplicitatis narravit virum; quem hoc habere virtutis perhibet, ut apostolorum more manu super ægros ponat, ^c et saluti restituat, et quantumlibet vehemens ægritudo sit, ad tactum illius abscedat. Quem hoc etiam habere miraculi adjunxit, quia in quolibet loco quamvis immanissimæ asperitatis serpentem repererit, mox ut eum signo crucis signaverit, extinguit, ita ut virtute crucis quam vir Dei dedito ediderit, disruptis visceribus moriatur. Quem si quando serpens in foramine fugerit, signo crucis os foraminis benedicit, statimque ex foramine serpens jam mortuus trahitur. Quem tante virtutis virum ipse etiam videre curavi, eumque ad me deductum in infirmorum domo paucis diebus manere volui, ubi, si qua adasset ^d curationis gratia, citius proberi posuisset. Ibi autem quidam inter ægros alias mentis captus jacebat, quem medici Graeco vocabulo phreneticum appellant. Qui nocte quadam cum magnas voces, scilicet ut insanus, ederet, cunctisque ægros immensis clamoribus perturbaret, ita ut nulli illie corpore somnum liceret, liebat res ^e valde miserabilis, quia unde unus male, inde omnes deterioris habebant. Sed sicut et prius a reverentissimo viro Florido episcopo, qui tunc cum praedicto presbytero illic pariter manebat, et post a puerò qui nocte eadem ægrotantibus serviebat, subtiliter agnovi, idem venerabilis presbyter de proprio stratu surgens, ad lectum phreneticum silenter accessit, et super eum positis manibus oravit. Moxque illum melius habentem tulit,

^a Ita legendum ex omnibus MSS. vel Tiburtinæ, aut Tiburtinæ, non vero Tadertinæ, ut habent Edit. Porro Tiber urbe episcopalibus in Latio ad Anienem fl., nunc dicta Tivoli, multum differt a Taderto, vulgo Todi, episcopalibus in Umbria ad Tiberim fl.

^b Eius nomen Martyrolog. inscriptum. ad 26 Sept.

^c Ad. et salutem rest., ut habent Germ. et ex Norm. nonnulli.

^d Compend., Carnot. et Longip., consolationis gr.

^e In Edit., reluctantibus MSS., valde mirabilis.

ει, τὰς δὲ ὑδρευομένης ἀκμὰν ἐπιδέονται. Ἐν ἔργοις μὲν γάρ ἀγθεοῖς διακινεῖται, ἀλλ᾽ ἔζεστι λοιπὸν ὅπες ὃ μᾶλα τὰς τῆς κρίσεως φύσεων, ὃ διὰ τὸν πάθον τῆς βασιλείας τῶν αὐτοκανῶν, τὰ κακὰ ἢ ἐπιριζανθρητικά, καὶ οὕτω λοιπὸν, ἐνθα εἰ μηγάλοι καὶ ζέοντες τῷ πόθῳ, καὶ οὕτως εἰσθίωσι. Καθὼς δὲ εἴπον, δύο τοῦ κατανύξεως εἶναι γύνα, ἔδωκεν αὐτῷ ἐπιπλέοντα τῷ τόπῳ ὑδρευομένην τὸν ἄνωθεν, καὶ τὸν ὑδρευομένην κάτωθεν. Ὁ δρευομένην

^f τὸν ἄνωθεν τοῖνυν λαμβάνει ψυχὴ ἡ ἐν δέκρυσι πενθοῦσα τὰς αἰώνου κολασίας. Καίτοι γε πρότερον ὑδρευομένη ἡ κάτω διδοται; καὶ μετέπειτα ἡ ἄνω. Διὸ δὲ τὸ ὑπερβάλλειν τὰ ἀξένωματα τῶν τοῦ πάθους κατέστηκε, ἀκραγτικὸν ὑπῆρχε, ἵνα πρότερον τῆς ἄνωθεν ὑδρευομένης ἐπιμηποθῇ ἡ ἴστορία, καὶ ἐν ὑστέρῳ τῆς κάτωθεν.

PETR. Άρεσκει ὁ λόγος. ^g Άλλ' ἐπειδὴ ταύτου ἀξιομάτως γεγονόναι ἐφης τοῦτον εἰ τῷ ζωῷ εὐλαβέσσατον Ἐλευθέρων, ἐπιζητοῦσε θέλω, εἴδε καὶ νῦν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ πιστεύετον ἔστι, τινάς ταυτούς ὑπάρχειν.

ΕΠΦΑΔ. ΔΕ'.

Peri Ἀμαντίου ἐπισκόπου χώρας Τοσκανίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Φλώριδος ὁ Τιβερίτης ἐπίσκοπος, αὐτοῖς τὰ τῆς ἀλκηίας καὶ δικαιοσύνης ἀγνοεῖται τῷ ἀγάπῃ σων αὐχ ὑπάρχει. αὐτὸς μετειργεῖ, εἶναι ποιεῖ αὐτῷ τρεσθεντρόν τοια ^h Ἀμάντιον ὄνόματι, μηγίστες ἀκακίας ἄνδρα. Τούτον δύναμιν τακτύτεν ἐσχημάτι μαρτυρεῖ, ὅτι τῷ ἔθνει τῶν ἀποστόλων τῷ χερῷ ἐπὶ τοὺς ἀθειωτας ἐπιτεθεὶς, παραχρῆμα τῷ ἰασιν ⁱ παρέχει. Οἷς γάρ διποτοῦν βαρεῖς ἀσθενεῖς κατέχεται τις, διὰ μόνας τῶν τῷ χειρὶ αὐτοῦ ἀφεῖς ἡ νόσος φυγαδεύεται. Καὶ τοῦτο δὲ προσέθεται ἐν τῷ περὶ αὐτὸν θεύματι, στένει εἰς δὲ ἀν τόπῳ ὄφει εὑρεῖ, τῆς αἰσθοῦσαν θυμάδος σπαλαττότης ὑπάρχοντα, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ στεκυροῦ τούτων σφραγίσῃ, παρεχρῆμα ἀποθεσθεῖ. Τῷ γάρ τοι στεκυροῦ δικάζει, διὸ αὖ ἡ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος τῷ δεσπότῳ αὐτοῦ τοῦτον ἰκτυπῶν, διασχιζομένην τοῦ σπλάγχνου, τὸ θερίου ἀποθενθεῖ. Καὶ δὲ καὶ εἰς τρυμαδόν ποτε ἐφις προσφύγη, ἀμάίως τῷ τοῦ στεκυροῦ επομέιρ τὸ στόμαιον σφραγίζων, παρευθύνει ὁ ὄφος νονιγραμένης ἀέριχεται. Τούτον τὸν ἄνδρα, τοπούτας δυνάμεως ὑπάρχοντα, ^j πάντα ν θεωρεῖσαι φύγοντας αὐτοῦ. Ἀχθέντος δὲ αὐτοῦ πρὸς με, ἐν τῷ μοσαχομεῖρη διαιρεῖνται αὐτὸν ἀλίγας ἄκριτες πεποίκησαν. Οἷς δὲ τῆς ἱέσσως χύρις αὐτοῦ γέγονεν, τὸ συντόμω παραστάσαι δύναμεται. Μετεῖν γάρ ἐν τῷ νοτοκαμψίῳ ἀσθενῶν ὑπῆρχε τις τῶν νοσῶν βεβλαρμένος, ἀπεράσθενεστι ^k ἡ ιατρικὴ τέχνη τῇ Ἑλληστὶ διασκέπτηται ὄνομάτει. Οὗτος τούτων ἐν ταῖς νοσή, μηγάλας καὶ ἀπανταῖς προστρέψων φωνας, ὡς ἀνηγκῆς διαλαλῶ ταῖς φρεσὶ πάντας τοὺς ἀρρώστους ἐτέρασσεν, ὥστε μαρτύρια τῶν ἐκεῖστις κειμένων δύναταισαν ὑπεινού μεταλαβεῖν. Ἐγίνετο οὐκ πράγμα σφόδρα ἐλεσσών, ἐπει τοῦτο ἕνας κακὸς ἔχεταις, πάντες ἐξ αὐτοῦ χείρων ὠδυνῶντο. Παρὰ Φλώριδου οὐν τοῦ ἐπισκόπου ἐν πρώτοις μεμάθηκε τὸ συμβόλιον, ὃς τις ἄμα τῷ προλεχθεῖται πρεσβυτέρῳ ^l τὲ τημεντα

^f Ms., ὑδρευομένην τοῖνυν τὴν ἄνωθεν λαμβάνει ἡ ψυχὴ, ἡ ἐν δέκρυσι πενθοῦσα λαβεῖν τὴν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀπόλαυσιν. Τὴν δὲ ὑδρευομένην τὸν κάτωθεν.

^g Ms., τὸν τῷ βίῳ εὐλαβεῖν.

^h Ms., Ἀμάντιον.

ⁱ Edili, κομιζοντες. Οἷα γάρ.

^j Ms., ίδεν ἐπειδύμησα.

^k Ms., τοῦ τηνικάτα.

τεκτος ἀνεπαύετο; ἔπειτα δὲ καὶ πιστὰ τοῦ παιδὸς τοῦ τῇ γυναικὶ ἐκείνῃ τοῖς ἀρρώστοις δουλεύοντος. "Ἐλεγεν οὖν ὅτι ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος πρεσβύτερος ἐκ τῆς στρωμανῆς αὐτῷ ἀναστάς, ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ ^a φρενετιοῦντος μυστικῶς παρεγένετο, καὶ ἐπάνω αὐτοῦ θεὶς τὰς χεῖρας ηὔξατο. Εἰδένως δὲ χρείττον αὐτὸν ἴσχηκότα ἐπῆρε, καὶ εἰς τὰ ἀνάγκαια τοῦ οἴκου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ μεθ' ἑαυτοῦ ἀπήγαγε· καὶ κατ' ιδίαν τῇ εὐχῇ ἐπικλίνας, εὐθίως αὐτὸν ὑγιῆς τὴν ιδίαν κλίνην ἀπήγαγεν, ὅπει τοῦ λοιποῦ μή τε φωνᾶς αὐτὸν ἀφίειναι, μήτε τινὰ τῶν ἀσθενούντων τὸ σύνολον ταράσσειν. Ἀπολεθὼν γάρ τελείως ἀρρώστον τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν, ἀλλοτριαν ἀσθένειαν οὐ προσέθετο τοῦ λοιποῦ ταράξαι. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ ἐνὸς θαύματος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότος, οὐπέρ θεαταὶ γεγόναμεν, καὶ πάντα τὰ ποτὶ αὐτοῦ ἀκούσθιντα, ἀληθῆ εἶναι πιστεύομεν.

ΠΕΤΡ. Μεγίστη σ' ὀκοδομὴ πολιτείας προσγίνεται, τοῦ Θεωρῆσαι ἄνδρας θαύματα ποιοῦντας, καὶ τοὺς τὰς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ πολίτας ἐν τῇ γῇ γῆ θεωρεῖσθαι.

358 ΚΕΦΑΛ. Λ^ς.

Περὶ Μαξιμιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Συρακούσης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὐδέ τοῦτο παρασιωπῆται δίκαιον ἡγούμενοι, ὅπερ ὁ παντοδύναμος Θεὸς κατηξίωσεν ἐποδεῖξαι θαύμα εἰς Μαξιμιανὸν τὸν αὐτοῦ ὀκέτην, τὸν νυνὶ Συρακούσιον ἐπισκόπον, τότε δέ τοῦ ἐμοῦ μοναστηρίου ἡγούμενον ὑπάρχοντα. Ἐν γάρ τῷ διακονεῖν με ἐν Κανονατετουπόλεις, τῇ τοῦ πατριάρχου μου καλέσει, ταῖς ἐκκλησιαστικές ἀποκρίσεσιν, ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος Μαξιμιανὸς ἀγάπης ἔνεκεν μετὰ ἀδελφῶν ^b πρὸς με παρεγένετο. Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέψει αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐν τῷ πολλαγεὶ ^c τῆς Ἀδριαίας, σφροτράτῃ ἀνάγκη καταπιεσθεῖς, παραδέξων καὶ ἀνεξιχνιάστω θαύματα πέριξ αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων, καὶ τὸν θυρὸν τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ἀπέγνω. Ἄνεμων γάρ σφοδρὸν ἐπιστάντων, καὶ τῶν κυμάτων αὐξανομένων, τὰ τοῦ πλοίου ^d ὥλωματα ἀνεστάσθησαν, τὸ κατάτρυν ἐκλάσθη, τὰ ἄρματα ἐν τῷ θαύμασῃ ἀρρίφησαν, καὶ ὅλον τὸ πλοῖον ἐκ τῆς τῶν κυμάτων βίνς δονηθέν, ἐκ πάσης αὐτοῦ ἀρμονίας διελύθη. Τῶν οὖν ἀρμῶν, ὡς εἴρηται, διαλυθεντῶν, ἐνδον ἡ θάλασσα εἰσελθοῦσα, ἔως τῶν ἀνωτέρω σκινῶν τὸ πλοῖον ἀγέματον, ὥστε οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς κύμασιν εἶναι τὸ πλ. ἵνα. ὅσον ἐνδον τοῦ πλοίου τὰ κύματα. Οὐαὶ λοιπὸν πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, οὐχὶ γειτνεῖσον τὰ τὸν θάνατον, ἀλλὰ τέοις ἐφαλμοῖς παρόντα αὐτὸν θεωροῦντες, ὃν ποδὸς ἐν τῷ πλοίῳ, ὅπως ταύτως εἰ μενῶς ὑποδέξεται, ὥστε τὰ σώματα ἐν τοιούτῳ φοβερῷ θανάτῳ παραδοθῆναι συνεχώρησεν. Ὁ δὲ παντοδύναμος Θεὸς, δι τοὺς αὐτῶν λογισμούς φοβερῶς καταπλήξας, τὴν τούτων ζωὴν θαυμασίως ἐφύλαξεν. Μέχρι γάρ ημερῶν

^a Ms., φρενιόντος. Fortasse, φρενιτιῶντος.

^b Ms., ἔκεισθαι πρὸς μέ.

^c Ms., τοῦ Ἀδριαίου.

^d Ms., ὥλωματα συνεστάσθησαν, τὸ κατάτρυν συντρίβειν, τὰ ἄρματα.

^e Illeius meminit Martyrolog. Rom., die 9 Jun. Porro quae hic arrantur, ex epistola ad Leandrum libris Moral. præmissa confirmantur. Plures existant ad eum Gregorii epistolæ, quia legesis. Amicūm jam e vivis sublatum deslet epist. 17 lib. v. iudic. 13.

^f Ita plerique et potiores MSS. Val. Cl., clavo perdito. Edit. habent clavis perditis.

^g Germ., duo Theod. et pler. Norm., ex mortis vicinia, vel vicinio, vel vicinitate.

A atque in superiora domus secum ad oratorium duxit, ubi pro eo liberius orationi incubuit, et statim eum sanum ad lectum proprium reduxit, ita ut nullus ulterius voces ederet, nec jam ægrotorum quempiam aliquo clamore perturbaret; nec jam ægritudinem auxit alienam, qui perfecte receperat mentem suam. Ex quo ejus uno facto didicimus ut de eo illa omnia audita crederemus.

PETR. Magna virtus ædificatio est, videre viros tam mira facientes, atque in civibus suis Jerusalem cœlestem in terra conspicere.

357 CAPUT XXXVI.

De Maximiano Syracusanæ civitatis episcopo.

GREGORIUS. Neque hoc silendum puto, quod omnipotens Deus super eum Maximianum famulum suum, nunc Syracusanum episcopum, tunc autem mei monasterii Patrem, dignatus est monstrare miraculum. Nam dum iustitiae pontificis nei in Constantinopolitanae urbis palatio responsis ecclesiasticis deservirem, illuc ad me idem venerabilis Maximianus charitate exigente cum fratribus venit. Qui curu ad monasterium meum Romain rediret, in mari Adriatico nimia tempestate deprehensus, inæstimabili ordine atque inusitato miraculo erga se cunctosque qui cum eo aderant, omnipotentis Dei et iram cognovit, et gratiam. Nam cum in eorum morte ventorum nimietatibus elevati fluctus sœvirent, ex navi ^f clavi perditæ, arbor abscissa est, vela in undis projecta, totumque vas quassatum nimiis fluctibus, ab omni fuerat sua compage dissolutum. Rimis itaque patentibus intravit mare, atque usque ad superiores tabulas implevit navem, ita ut non tam navis intra undas quam undæ iam intra navem esse viderentur. Tunc in eadem navи residentes non jam ^g ex morte vicina, sed ex ipsa ejus præsentia ac visione turbati omnes, sibimet ^h pacem dederunt, corpus et sanguinem Redemptoris acceperunt, Deo se singuli commendantes, ut eorum animas benigne susciperet, quorum corpora in tam pavenda morte tradiderat. Sed omnipotens Deus, qui eorum mentes mirabiliter terruit, eorum quoque vitam mirabilius servavit. D Nam diebus octo navis eadem usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens enatavit; nono autem die in ⁱ Crotoneensis castri portum

^b Nimicum pacis osculum, quod Eucharistiæ sumptioni præmittebatur ex antiquo more. In reg. S. P. Bened., c. 63: *Fratres sic accedant ad pacem, ad communionem.* Lege doctissimum Menardum in notis ad append. libri Sacram. ad hæc verba: *Interim osculetur archidiaconom,* p. olim 378, nunc nota 986. Hic observa veterem Eucharistiæ servandæ, ac in peregrinationibus deferendæ morem; et lege quæ de Satylo fratre scribit Ambros., lib. de ejus Excessu, n. 43 novæ Edit., et notam ad hunc locum.

^c Bericens., Crotoneensis. Constat Gregor. de Crotone urbe Brutiorum in ora maris Ionii locutum, non de Crotone urbe Etruriæ, quæ mari non adjacet.

deducta est. Ex qua exierunt omnes incolumes, qui cum praedicto venerabili viro Maximiano navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisse egressus, mox ea ejusdem portus profundum navis demersa est, ac si illis egredientibus pro pondere sublevatione carniasset; et quæ plena hominibus in pelago aquas portaverat, atque malaverat, Maximiano cum suis fratribus recedente, aquas sine hominibus in portu non valuit portare; ut hinc omnipotens Deus ostenderet quia hanc onusam sua manu tenuerat, quæ ab hominibus vacua et derelicta super aquas non potuit manere.

380 CAPUT XXXVII.

De Sanctulo presbytero provincia Narsiæ.

GREGORIUS. Ante dies quoque fere quadraginta vidisti apud me eum, cuius superiorius memoriam feci (*Cap. 15*), venerabilis vitæ presbyterum Sanctulum nomine, qui ad me ex Narsiæ provincia annis singulis venire consuevit. Sed ex eadem provincia quidam monachus ante triduum venit, qui gravis nuntiū mœrore me perculit, quia eumdem virum obiisse nuntiavit. Ilujus ergo viri, etsi non sine gemitu dulcedinis recolo, jam tamen sine formidine virtutes narro, quas a vicinis ejus sacerdotibus ^a mira veritate et simplicitate praeditis agnovi. Et sicut inter amantes se animos magnum charitatis familiaritas ausum præbet, a me plerumque ex dulcedine exactus, ipse quoque de his quæ egerat extrema quædam fateri cogebatur. Hic namque quodam tempore cum in prelo Langobardi ^b olivas premerent, ut in oleum liquari ^c debuissent, sicut ^d jocundi erat et vultus et animi, utrem vacuum ad prelum detulit, laborantesque Langobardos læto vultu salutavit, utrem protulit, et jubendo potius quam petendo eum impleri sibi dixit. Sed gentiles viri, qui tota jam die frustra laboraverant, atque ^e ab olivis exigere oleum torquendo non poterant, verba illius moleste suscepserunt, eumque injurias insectati sunt. Quibus vir Domini lætiori adhuc vultu respondit, dicens: ^f Sic pro me orebis, istum utrem Sanctulo impleatis, et sic a vobis revertetur. Cumque illi ex olivis oleum defluere non cernerent, et virum Dei ^g Æthiopias ^h χαρίσint πάλει προσώπῳ ἀπεκρίθη, λέγων.

^a Editi, mira virtute, dissentientibus MSS. et Graeco interprete.

^b Germ. et plerique, olivam prem.

^c Modus est loquendi Gregorio nostro familiarissimus, qui etiam in Scriptoribus coævis aut fere supparibus occurrit. Greg. Turon., lib. de Vit. Pat., c. 9: *Immisit ei cogitationem, ut pretermissa eremo ad sæculum reverti deberet, hoc est reverteretur.* Beda, lib. I Hist., c. 23: *Augustinum..... remittunt, qui a beato Gregorio obtinueret ne tam periculosa.... peregrinationem adire deberent.*

^d Sic German., Regius, Norman., duo Carnot., et alterius fragmentum, duo Theod., Longip., etc. In Edit. legitur: *sicut jucundus erat et vultu et animo. Ceterum hilaritas etiam in sanctis et in ipsis monachis, licet prætentias addictis, laudatur. Macario juniori archimandritæ Nitriensi laudi tribuitur quod*

A ὅτῳ τὸ αὐτῶν πλοῖον ἡσεὶ τῶν ἀκατέρω σπιθάμων, ὡς εἴρηται; γεμισμένον ὑδάτι, τὴν ὕδισην ὁδὸν διανύον, ἐπλεεν. Τῇ δὲ ἵνατῃ ἡμέρᾳ ἐν τῷ λιμένι τοῦ ⁱ κάστρου Κοτράνης ὠδηγήθη. Πάντων δὲ τοῦ πλοίου ἀποβάντων, τῶν μετά τοῦ προλεχθέντος εὐλαβεστάτου ἄνδρός Μαξιμιανοῦ πλεόντων, ἐσχατον δὲ πάντων καὶ αὐτοῦ ἀποβάντος, εὐθίως ἐν τῷ αὐτῷ λιμένι τὸ πλοῖον ἐνδιασθη μετά τὸ κουφισμὸν τοῦ βάρους ἀπομεῖναι. Ἡ γάρ ναῦς ἡ ἀνθρώπους ἐπιφερομένη, καὶ ὑδάτων πλήρης οὖσα ἐν τῷ πελάγει ἐπλεεν Μαξιμιανοῦ δὲ μετά τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν ἔξ αὐτῆς ἐξελόντος, ὑδωρ ἄνευ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ λιμένι βαστάζει οὐκ ἥδυνθέη. Ἐν τούτῳ οὖν ὁ παντοδύναμος Θεὸς ὑπέιδεξεν, ὅτι αὐτὸς τῷ οἰκείᾳ αὐτοῦ χειρὶ τούτο διεκράτει, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἡ σάσουρον καταλαμψθει, ἐπάνω τῶν ὑδάτων διαμείναι οὐκ ἥδυνθη.

B

359 ΚΕΦΑΔ. ΛΖ.

Περὶ Σαγκτούλου πρεσβυτέρου χώρας Νουρσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ὑμερῶν τούτων ἔθασος παρ' ἐμοὶ ὅντα τὸν τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτον Σάγκτουλον τὸν πρεσβύτερον. Ὁς τις πρὸς μὲν ἐκ τῆς Νουρσίας χώρας καθ' ἐκστον ἐνιαυτὸν ἔθος εἶχεν τοῦ ἐρχεσθαι. Μοναχὸς δὲ τις ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας πρὸ τριῶν ὑμερῶν ἔλθων, τούτον τὸν ἄνδρα τετελευτικάνει δύπτεν, ὅστις ἐν βαρείᾳ λύπῃ μετέπαμψεν διὰ τὸς ἀπαγγελίας ταῦτης. Τούτου τοῦ ἄνδρός καὶ ἐκτὸς στεναγμοῦ τὴν τῆς γλυκύτατος αὐτοῦ μνείαν ποιεῖσθαι οὐχ ὑποφέρω, ἀλλ' οὐν ὅμως ἐκτὸς πάσης ὑποστολῆς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ δηγοῦμαι, ἃς παρὰ τῶν γειτνιαζόντων αὐτῷ ἴερέων μεμάθηκα, σφραγῖδα ἀληθινῶν καὶ πιστῶν ὄντων. Τὰς (Sic) δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ ἡ αὐτοῦ γλυκύτης ἐρωτώμαντι, βιαζόμενη μᾶλλον, δίλγια ὅν πέπραχε διηγεῖτο μοι. Λί γε γάρ διὸ ἀγάπης ἀλλήλαις ἐνούμεναι, τὰν πρὸς ἑαυτὰς παρέποσιαν τίκτουσιν. Οὗτος τοίνυν ἐν καιρῷ τινι Δογγοβάρδων τονόν ἐλαῖας ἀληθίντων, καὶ ταύτας ἀκτιπαζόντων, ὅπως ἐλαῖον ἐξενέγκωσι, τούτοις ἐπιστάς ⁱ ἀσκὸν σάσουρον μεθ' ἑαυτοῦ ἐπιφερόμενος, καθὼς ἔθος αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ προσώπῳ ἐν εὐφροσύνῃ ἔιναι, τοὺς κάμυνοντας Λογγοβάρδους χαρίσντε προσώπῳ προστίγορευσε, καὶ τὸν ἀσκὸν προσταγάγων, ἐπιτρέπων μᾶλλον, πέπερ αἵτοις ἐλαῖον αὐτοῖς τούτον γείσιν ἐλεγεν. Οἱ δὲ ἑνίκοι ἄνδρες ἐκεῖνοι, διὰ τὸ πάσκαι τὴν ὑμέραν εἰς ἄκαρπον ^k αὐτοὺς κάμνειν, καὶ ἐλαῖον ἐκ τῆς ἐλαῖας ἐξενέγκας μη δύνασθαι, τὰ ῥύματα αὐτοῦ εἰς οὐδὲν λογισάμενοι, μεθ' ὑβρεων αὐτὸν ἀπεπέμποντο. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ

^j hilari fronte advenientes exciperet, et lepido sermone oblectaret, urbanita e quadam juniores ad disciplinum monast. alicuius. Vide de eo S. craitem, Sozomenum, Theodoritum, et Palladium in Hist. Lausiaca.

^k Prate..., ab olivis exire oleum..... non potuerat.

^l Ita Germ. cum Longip., Val. Cl. et plurimis. Idem habet Graecus interpres. In Norm., si Geomet. ac secundum Andoen. excipias, si mihi creditis. Consentit secundus Carnot. In primo, si pro me oreritis, quod Editores retinuerunt.

^m Ms., κάστρου Κρωτάνης.

ⁿ Ms., κανόν.

^o Ms., ἀσκὸν κενόν.

^p Ms., τῷ σώματι.

^q Ms., αὐτούς κοπιῶν καὶ ἐλαιον ἐκ τῆς θαλασσῆς μη δυνάμενοι ἐξενέγκαι, τὰ ῥύματα.

^r Ms., φαιδρῷ προσώπῳ

Οὗτος εὐέσσθε ὑπὲρ ἡμοῦ, καὶ τὸν ἀσκὸν τοῦτον τῷ Σεγκτούλῳ γεμίσατε, ἵνα οὔτες ^a πάρ' ἡμῶν ὑποστρέψῃ. Ός δὲ προσερχόμενον ἐλαυνόν ἐξ τῶν ἐλαιῶν οὐκ θεώρου, καὶ τὸν θεοῦ ἄκιρωτον πρᾶς τὸ γεμισθῆναι τὸν ἀσκὸν ἐπιμένοντι, σφόδρα θυμωθήνεις, ὑβρεσθεντὸν τὸν ἀσκὸν ἀπειλαῖς ῥάματων ἀπεκόμποντο. Ό δὲ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος θεωρήσας ὅτι τῶν ἐλαιῶν ἐκπιζόμενων, ἐλαυνούσια προσύρχετο, ὑδωρ αὐτῷ δοθῆναι ἔτεστο. Τοῦτο δὲ, πάντων θεωρούντων, οὐλόγησε, καὶ τὸν τοις ἐκπιζόμενας ἐλαιάς ταῖς ιδίαις χερσὶν ἔρριψεν. Τούτου δὲ γεγονότος, τοσαύτη εὐφορία τοῦ Λαϊού προέβη, ὥστε τοὺς Λογγοβάρδους, τοὺς πρότερον εἰς ἄκαρον κοπῶντας, οὐ μόνον τὰ ἴδια σκέψη πάντα γεμίσαι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀσκὸν, ^b ὃνπερ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ζύγης, καὶ χάρεν δὲ αὐτῷ μεγίστην ἔχειν ὀμολόγησαν, ὅτι ἐλθὼν ἐλαιού ζητῆσαι, αὐτὸς διὰ τῆς εὐλογίας ὅπερ ἔτεστο ^c διδαχεῖν.

'Ἐν ἀλλῷ τοίνυν καιρῷ μάγιστος λεμὸς ἀπανταχῇ κα-
τέλαβεν. Ἐκκλησίᾳ δὲ τοῦ μακαρίου Δαυρεντίου τοῦ μάρτυρος ὑπὸ τῶν Δογγοβάρδων ἐμπροσθεῖσα ὑπῆρχεν.
'Ιν δὲ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἀνακαίνισμα ἐπιθυμῶν, πολλοὺς τεχνίτας, καὶ ἐργάτας δὲ πλείους συνάθροισιν. Ἀνάγκη
οὖν ὑπῆρχε τὸν καθημερενὸν δαπάνην τοῖς κάμηνοις πε-
ραστοῦντας, ἐκτὸς ὑπερβέσεων πάστης. Τοῦ δὲ ἀνάγκης
362 τοῦ λιμοῦ ἐπικειμένης, ὁ ἄρτος διέλευσεν. Ἡρεκ-
το οὖν οἱ κάμηνοις δαπάνην ἐπικεῖταιν. Δύναμιν γάρ πρὸς
τὸ κάμενον οὐκ εἶχον ἐκ τῆς πείνης. Τοῦτο δὲ ὁ τοῦ θεοῦ
ἄνθρωπος ἀκούσας, λόγοις αὐτοὺς παρεμυθεῖτο ὑπε-
σχινόμενος ὅπερ οὐκ εἶχε. Σφόδρα δὲ ἐνδοθεν στενοχω-
ρούμενος, ἐν τῷ μὴ ἔχειν αὐτὸν ὅθεν προσενέχει τὸν
τροφὴν ἢν ὑπέσχετο, ὡδὸς τε κάκεστος ἐκ στενοχωρίας
^d περιεγύρευεν. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τινα κλίβανον, ἐν φρὶ-
νήμερας ἄρτους ἡσαν ὀπτήσασαι αἱ γειτνιάζουσαι αὐτόις
γυναῖκες, ἐπικύψας, θεώρει μὴ πολλάκις ἄρτος ἐκεῖται
δικαπέμενεν. Ἀλγητης οὖν ἄρτους θαυμαστοῦ μεγίσθους καὶ
ἀσυνήθους. ^e ἀσπρότοτος αὐτοῖς εὑρεν. Τοῦτο δὲ ἐπά-
ρας, ἀπενέγκαι τοῖς τεχνίταις οὐκ ἡδέλησε, μὴ πως ἀλ-
λοτρίους αὐτοῦ ὑπάρχοντας, προφάσει εὐσπλαγχνίας
πταισματεὶς ὑποπέσῃ. Πρὸς οὖν τὰς γειτνιάζουσας γυναῖ-
κας αὐτὸν ἐπενήγκας, πᾶσιν ὑπέδεξεν ἐρωτῶν, μὴ πως
τινὶ αὐτῶν ἐκεῖται κατελεῖρην. Πᾶσαι δὲ αἱ γυναῖκες αἱ
ἐκεῖται ἄρτους ὀπτήσασαι, μὴ εἴναι τοῦτον ἰδιον αὐτῶν
ὠμολόγησαν, ἐν ἀκεραιῷ γάρ τοὺς ἱεντῶν ἄρτους ἐκ τοῦ
κλεβάνου λαβεῖν διασχυρίζοντο. Τότε ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος
Ἄγαλλιώμενος, ἐπῆλθε πρὸς τοὺς πολλοὺς τεχνίτας μετὰ
ἐνός ἄρτου, καὶ τούτους τῷ παντοδύναμῷ θεῷ εὐχαρι-
στῆσαι παρεκάλεσε, καὶ ὅτι δαπάνην αὐτοῖς παρέσχεν
ἐμῆτησεν. Εὐθέως καὶ ἐπὶ τὸ ἐστιαθῆναι προσκαλεσάμε-
νος αὐτούς, τὸν εὐρεόντα ἄρτου παρέθηκεν. Εἰς κόρον δὲ
αὐτῶν ἐρυπλοσθέντων, πλειον κλάσματα ^f περιερέθησαν,
ὑπὲρ ἀ ὁ ἄρτος ἐκεῖνος ὑπῆρχε. Καὶ ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ
ἐκεῖνα αὐτοῖς φαγεῖν παρέθηκεν. Ὁμοίως οὖν καὶ πάλιν
χορτοκόπετες, τὰ τοῦ ἄρτου κλάσματα ^g ἐπειστενεσαν.
Αὐτὰ τοίνυν τὰ πεισσεύοντα κλάσματα πάλιν αὐτοῖς
παρατιθῶν, γέγονεν, ὥστε ἐπὶ δέκα ἡμέρας πάντες ἐκεῖ-
νοι οἱ τεχνίται καὶ οἱ ἐργάται δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς ἄρτου
τοώγοντες ἐχορτάζοντο. Καθ' ἡμέραν γάρ ἐξ αὐτοῦ ἐσθίουν-

A ad implendum uicem sibi insistore viderent, vche-
menter accensi, majoribus hunc verborum consumme-
liis detestari coepserunt. Vir autem Dei videns quod
ex prelo oleum nullo modo exiret, aquam sibi dari
petiti, quam cunctis videntibus benedixit, atque in
prelum suis manibus jactavit. Ex qua prolixius be-
nedictione laeta ubertas olei erupit, ut Langobardi,
qui prius dia incassum laboraverant, non solum sua
vascula omnia, sed utrum quoque quem vir Dei de-
tulerat implerent, et gratias agerent, quia is qui
oleum petere venerat, benedicendo dedit quod po-
stulabat.

B Alio quoque tempore rebemus ubique fames in-
cubuerat, et beati Laurentii martyris ecclesia fuerat
a Langebardis incensa. Quam vir Dei restaurare cu-
piens, artifices multos, ac plures subministrantes
operarios adhibuit, quibus necesse erat ut quoti-
diani sumplius laborantibus sine dilatione præberen-
tur. Sed exigente ejusdem **361** famis necessitate,
panis desuit; coepérantque laborantes instanter vi-
clum querere, quia vires ad laborem per inopiam
non haberent. Qued vir Dei audiens, eos verbis con-
solabatur foris, promittendo quod deorat; sed ipse
graviter anxiabatur intus, exhibore cibum non va-
lens quem promittebat. Cum vero hoc illucque auxiliu
pergeret, devenit ad clibanum, in quo vicinæ mu-
lieres pridie panes coxerant, ibique incurvatus
C aspergit, ne forte panis a coquentibus remansisset.
Tunc repente panem mirae magnitudinis, atque in-
soliti candoris invenit: quem quidem tulit, sed de-
ferre artificibus noluit, ne fortasse alienus esset, et
culpam velut ex pietate perpetraret. Per vicinas
itaque hunc mulieres detulit, cumque omnibus ostendit,
ac ne cui earam remansisset inquisivit. Omnes
autem quas pridie panem coxerant, suum hunc esse
negaverunt, atque panes suos numero integro se a
clibano retulisse professi sunt. Tunc laetus vir Do-
mini pererit ad multos artifices eum uno pane; ut
omnipotenti Deo gratias agerent admónuit; et quia
eis annonam præbuerat, indicavit; eisque ad refe-
ctionem protinus invitatis inventum panem apposuit.
Quibus sufficienter pleneque satiatis, plura ex eo
quam ipse panis fuerat, fragmenta collegit. Quæ die
quoque altero eis ad refectionem intulit; sed id quod
ex fragmentis supererat, ipsa quoque, quæ apposita
fuerant, fragmenta superabat. Factumque est ut per
dies decem omnes illi artifices atque operarii ex illo
uno pane satiati, hunc et quotidie ederent, et ex eo
quotidie quod edi posset in crastinum superesset, za-
si fragmenta panis illius per esum crescerent, et ei-
bum comedentium ora repararent.

^a Ms., ἀρ' ἡμῶν.

^b Ms., πλειστέρως.

^c Ms., ἔτεστο.

^d Ms., περιέτρεχεν.

^e Ms., λευκότητος.

^f Ms., περιεσθήσαν: sorte ἐπειστενέθησαν.

^g Ms., ἐπεισεσεσαν.

τοι, ὃσου φαγεῖν θέλουσσος, τοσοῦτον πάλαι ἐπερίσσευεν ὃσον εἰς τὰν αὐριον αὐτοῖς ἀρχίσαι καὶ πεισθεῖσαι θέλουσσος, καὶ οἱ μὲν ἄρτοις ἔκεινος τὰ τῶν ἐσθεντῶν σώματα ἀνεκάινε πρὸς δύναμιν, διὰ δὲ τῶν πλασμάτων καθ' ἥμεραν ὑπερούξανεν.

PETRA. Mita res, alio in exemplum Dominici A

operis vehementer omnibus stupenda.

NETR. Θαυμαστὸν πρᾶγμα καὶ σφόδρα ἐκπλεκτοῦ, πρὸς γάρ τὸ δεσποτικὸν ὑπόδειγμα τὸ ἔργον τοῦτο βλέπει.

ΓΡΗΓΟΡ. Λύτος γάρ καὶ νῦν, Πετρά, διὰ τοῦ δεύτερου αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς ἄρτου πολλοὺς ἐχόρτασεν, ὃστε δὲ ἑαυτοῦ ἐπάντε πέντε ἄρτων πέντε χλιδίδας ἀνδρῶν ^a ἐνέπλησεν ὃστις ἐξ ὀλίγων κόκκων σπερμάτων ἀπειρούς καρπούς τῶν γεννημάτων πληνύνει, ὃστις καὶ αὐτά τὰ σπέρματα ἐκ τῆς γῆς προσήγαγεν, καὶ ὡμοῦ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίκηνεν. Ινα δὲ μὴ ἔτι ^b πλέον θαυμάζεις, τί ἔξανεν ἐν τῷ τοῦ κυρίου δυνάμεις ὁ σεβάσμιος ἀνὴρ Σάγκτουλος εἰργάσατο, ἀκουσον, ποίος ἐνδον τῷ τοῦ κυρίου δυνάμεις ὑπῆρχεν. "Ἐν τινι ἡμέρᾳ διάκονος τις παρὰ τῶν Δογγοβάρδων κρατηθεὶς, δεδεμένος παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχε, φονεύσας δὲ αὐτὸν οἱ τοῦτον κρατήσαντες ἐδούλοντο. Τίς δὲ ἡμέρας πρὸς ἑσπέραν καταλαβάστης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Σάγκτουλος τοὺς Δογγοβάρδους ἐδυσάπει, ὅπως τὰν ζωὴν τούτῳ χαρίσωνται. Λύτοι δὲ παντάπαις τοῦτο ποιῆσαντο. Ἐν τῷ θάνατοιούντος ἀσφαλῶς ἐψηρίσαντο, γῆτόσατο αὐτοὺς ίνα καν ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι αὐτὸν, τοῦτον αὐτῷ παραχωράσωσιν. Ἀποκρίθεντες δὲ εἶπον. Ἐπὶ τῷ παραφυλάξαι μὲν ^c διδοῦμεν σοι αὐτὸν, ἐπὶ δὲ ὅρῳ τοιούτῳ, ίνα ἐαν οὔτος φύγῃ, σὺ ἀντ' αὐτοῦ ἀποθάνῃς. Προθύμως δὲ τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καταδέξαμενος, τὸν προλεχθέντα διάκονον ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀνεδέξατο πίστει. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ὅσῳ πάντας τοὺς Δογγοβάρδους ὑπνῳ βαρυτάτῳ κατεχομένους ἐθέάσατο, ἐξυπνίσας τὸν διάκονον, πρὸς αὐτὸν εἶπεν. Ἄναστα, καὶ μετὰ σπουδῆς φεῦγε, καὶ λυτρώσῃς τε ὁ παντοδύναμος Θεός. Οἱ δὲ αὐτὸς διάκονος 364 τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ οὐκ ἀμνημονῶν, ἀπεκρίθη λέγων· Φυγεῖν, πάτερ, οὐ δύναμαι, ἐὰν γάρ φύγω, ἀνυπερθέτως ὑπέρ ἐμοῦ σὺ ἀκονίσκεις. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος Σάγκτουλος τοῦτον πρὸς τὸ φυγεῖν κατηπίειγε, λέγων· Ἄναστα καὶ ἀπελθε, ὁ παντοδύναμος Θεός λυτρώσεται σε. Ἔγὼ γάρ ἐν τῷ χειρὶ αὐτοῦ εἴμι, καὶ τοσοῦτον ^d εἰς ἐμὲ ποιήσαι δύνανται, ὃσον αὐτὸς παραχωράσει. Ἐφυγε τοίνυν ὁ διάκονος, καὶ ὡς ὅτι ἀπατηθεὶς ὁ ἀντιφωνητής, ἐν τῷ μέσῳ ἀπέμεινε. Προίστας δὲ γεννιμένος οἱ Δογγοβάρδοι οἱ τὸν διάκονον ἐπὶ τὸ φυλαχθόνας τῷ πρεσβυτέρῳ παραδόσαντες, πρὸς αὐτὸν ἥλθον, ζητοῦντες ὄντερ αὐτῷ παραδιδώκασιν. Οἱ δὲ εἰλαβότας πρεσβύτερος πρὸς αὐτοὺς ἐφη, φυγῇ τὸν διάκονον χρόσασθαι. Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον. Τὸ πᾶν ἐστεκάθητο, αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι. Οἱ δὲ εοῦ κυρίου δοῦλοι θερσαλέως εἶπεν· Γενώσκω. Οὗτοι δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Καλὸς ἄνθρωπος εἶ, καὶ οὐ θελομέν σε ^e διὰ κριτηρίων διαφόρων κολάσαντες φονεύσαι. Ἐπιλέξαι οὖν θάνατον διον θελεις. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἀπεκρίθη, λέγων· Ἐν τῷ χειρὶ τοῦ Θεοῦ εἴμι, καὶ οἵω θανάτῳ αὐτὸς με παραχωράσει ἀποθανεῖν, αὐτῷ με φονεύσατε. Τότε πάσι

^a Germ., cum nonnullis Norm., eumque ipsi quem.
^b Val. Cl., cum Germ., ad custodiendum.
^c Lyr. et primus Aud. cum Germel., et sicut sunt.... ad spectaculum mortis circumsteterunt. Inter ipsas itaque acies, etc.
^d Ms., ἐχόρταστο.
^e Ms., διδομέν σοι.
^f Ms., λυτρώσεται σε.
^g Ms., εἰς ἡμᾶς ποιήσαι, ὃσον ὁ θεὸς παραχ.
^h Ms., διὰ βασάνων δια.,

τοῖς σύστοι ἀκεῖσθαι λογγοβάρδοις ὑπερσεν, ὅπως αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνωσιν, ὡστε ἄνευ ^a βαρυτάτης κρίσεως συμπληστικῆν θανάτῳ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπολέσσωσι. Διαγόντες τοῖν τοῖς οἷς ἐν τῷ τόπῳ ἔστιν εὑρεθέντες λογγοβάρδοις, διτὶ Σάγκτουλος ὁ μεταξὺ αὐτῶν δι' ἀγωστήν τοῖς σιναῖς ἐν μεγίστῃ τιμῇ ὑπάρχων, φονευθῆναι ἥμελλεν, πάντες συνῆλθον, τῇ συνιθεὶς αὐτῶν ὁμοτρέπῃ χρώμενοι εὐφρατού· μνοι, ^b καὶ ἐν ὁρδίνῳ στάντες, τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔξε-δέχοντο. Τοῦ δὲ ἄνθρωπου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν εἰσαχθίνεος, ἵκε πάντων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν δυναστείᾳ σώματος ἐπελέχθη εἰς, περὶ οὓς διστάσαι οὐκ ἥν, ὅτι ἐν δινὶ κρούσματε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτέμνοι. 'Ο δὲ εὐ-λαβέσστατος οὗτος ἀνήρ, μέσον αὐτῶν ἐνόπλων ὄντων προσενθεῖς εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὄπλον εὐθέως ἀνέδραμεν γῆπ-στατο γάρ ὅπως αὐτῷ ^c διήγη ἄδεια τοῦ εὔξασθαι παρα-χεθῆ. Τούτου δὲ γεγονότος, ἐν τῇ γῇ ἑαυτὸν ὑποστρώσας, εὑρέσθαι ἥρετο. Μικρὸν δὲ χρονίστων αὐτοῦ ἐν τῇ εὐχῇ, ὃ ἐπελεχθεὶς πρὸς τὸ φονεῖσθαι αὐτὸν, τῇ τοῦ πο-δὸς αὐτοῦ λαχταὶ τούτου ἐνεζε, λέγων· 'Ανάστα, καὶ κλί-νεις γάρν ἔκτεινόν σου τὸν αὐχένα. 'Αναστάς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καθὼς προσετάγει πεποίκην. 'Ἐκταθή-τος δὲ αὐτοῦ τοῦ ἀνέχοντος, καὶ τὸ ἔιρος καθ' αὐτοῦ γυμ-νωθὲν θεασάμενος, τούτου τὸν ἕνα λόγον, καθὼς λέγουσι, δημοσίως εἶπεν· 'Ἄγιε Ἰωάννη, δέξαι αὐτό. Τότε ὁ ἐπ-λεκτός καὶ σαρκοβόρος ἐκεῖνος, γυμνὸν τὸ ἔιρος κρατῶν ἐν ἰσχύει τὸν βραχίονα εἰς ὑψός ἐπῆρεν ἐπὶ τὸ κρούσμα αὐτὸν, καταγγεῖν δὲ αὐτὸν οὐδαμῶς ἥδυνθέν. 'Τύχωσαντος γάρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι τὸν μάχαιραν, ἄφων ὁ βραχίων αὐτοῦ ἀσθενῆς ἀπέμεινεν. Τότε ἄπας τῶν λογγοβάρδων ὁ θόρυβος, τῶν εἰς θέαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ παραγεγονό-των, εἰς αἴνον θεοῦ μετιστράψη, καὶ θαυμάζειν ἀρέσκε-ναι, τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ^d μετὰ φόβου ἐσέβοντο. Φανερός γάρ ἀπελέχθη ποίας ἀγωστήν ὑπῆρχεν, ὅστις τὸν τοῦ σαρκοβόρου ἀνδρὸς βραχίονα ἐν τῷ ἀέρι ἐδόσθε. Παραπλεῖσις τοῖν τοῖν ἀνέστη, καὶ ἐδυσώπουν αὐτὸν ἵνα τὸν βραχίονα τοῦ αὐτοῦ σαρκοβόρου ἀνδρὸς ἴστηται. 'Ο δὲ ἄγιος οὗτος ἀνήρ διανεβάλλετο, λέγων· Οὐδαμῶς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχομαι, εἰ μὴ πρότερον ὄρκον μοι δώσῃ, διτὶ μετὰ τῆς χειρὸς τετύπης χριστιανὸν ἄνθρωπον οὐ φονεύ-σαι. 'Ο δὲ λογγοβάρδος ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τοῦ Θεοῦ (^eτὰ οὖτας εἶπε) βραχίονα ἔκτεινας, τούτου ἀπώλειη, τῆς βασάνου αὐτὸν κατεπεγύσσης, ἡναγκάσθη ὁμοσκει τοῦ μυδέποτε χριστιανὸν ἄνθρωπον φονεύσαι. Τότε **366** δ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐκέλευσεν αὐτῷ, λέγων· Κατένυκε τὸν χειρὸν σου κάτω. 'Οστις παραχρῆμα τεύτην κατήγει, τὸν δὲ μάχαιραν εὐθέως εἰς τὸν θάκην αὐτῆς ἔβα-λεν. 'Ἀπετετες δὲ οἱ λογγοβάρδοι, τοιαύτης δυνάμεως ὄντα τὸν ἄνδρα γνωρίσαντες, πρόβατα καὶ βόες καὶ ἔτερα κτήνη, ἐξ ὧν ἥστεν ^f πραιτεύσαντες, δῶρα αὐτῷ προσφέρειν ἥγανθεντο. 'Αλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοιαῦτας δῶρα δέξασθαι οὐκέπειτο. Μᾶλλον δὲ μισθοῦ ἀγαθοῦ δῶρον ἴστησε, λέγων· 'Εάν μοι ^g θέλεται τὶ ποτε δῶρον δωρή-σασθαι, τοὺς αἰχμαλώτους ὅλους οὓς ἔχετε χαρίσσοθε μοι, ἵνα ἔχω πόθεν ὑμέν ὄφελον εὕξασθαι. Γέγονε τοῦτο τοῖν, καὶ πάντες οἱ αἰχμαλώτοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀγελύθησαν. Οὗτος γάρ οὐ ἀνάθεν φύκονόμησε πρόνοια, ἵνα ἐσφέρει τὸν θανάτον μόνον ὑπὲρ ἑνὸς τῷ θανάτῳ προστήγησε, πολλοὺς ἀπὸ θεατῶν λυτρώσηται.

^a Ms., βαρυτάτης βασάνου.... τῆς ζωῆς αὐτὸν ἀπαλλ.

^b Ms., ἐνορδίνως, adverbialiter occurserunt, in lin-
guis Graecobarbara, ὄρδενον, ὄρδενος, ὄρδενια, pro La-
tine ordo. Dicitur eiliam ὄρδενάριος, ordinarius, et
ὄρδενερ, ordinare.

^c Ms., ὀλγή ἄδεια.

^d Ms., μετὰ φόβου ἀπίστενον, φανερῶς γάρ.

^e Ms., πρεδεύσαντες.

^f Ms., θέλεται τὶ ποτε.

^g Compend., carnifex.

A ciaeculum mortis. Circumsteterunt itaque acies. Vir autem Domini deductus in medium est, atque ex omnibus viris fortibus electus est unus, de quo dubium non esset quin uno ictu caput ejus abscederet. Venerandus igitur vir inter armatos deductus, ad sua arma statim cucurrit; nam petiti ut sibi pavulum orandi licentia daretur. Cui dum concessum fuisse, in terram se stravit et oravit. Qui dum paulo diutius oraret, hunc electus ^h intersector calce pul-
savit ut surgeret, dicens: Surge, et flexo genu tende cervicem. Surrexit autem vir Domini, genuflexit, cervicem latendit, sed tenso collo eductam contra se spatham intuens, hoc unum publice fertur dixisse:
ⁱ Sancte Joannes, suscipe illam. Tunc electus carnifex evaginatum gladium tenens, nisi forti in altum brachium percussurus levavit, sed deponere nullo modo potuit, nam repente diriguit, et erecto in colum gladio brachium inflexibile remansit. Tunc omnis Langobardorum turba quæ ad illud moris specaculum aderat, in laudes favorem conversa, mirari coepit, virumque Dei cum timore venerari, quia pro-
fecto claruerat cuius sanctitatis esset, qui carnifex sui brachium in aere ligasset. Itaque postulatus ut surgeret, surrexit; postulatus ut brachium sui carni-
ficiis sanaret, negavit, dicens: Ego pro eo nullo modo orabo, nisi mihi ante juramentum dederit quia cum ista manu Christianum hominem non occidat. Sed Langobardus idem, qui, ut ita dicam, brachium contra Deum tendendo perdidera, poena sua exigente, compulsius est jurare se Christianum hominem nunquam occidere. **365** Tunc vir Domini præcepit, dicens: Depone manū deorsum. Qui statim depositus. Atque illico adjunxit: Remitte gla-
dium in vaginam. Et statim remisit. Omnes ergo tantæ virtutis hominem cognoscentes, boves et ju-
menta quæ deprædati fuerant, certatum ei offerre in munere volebant; sed vir Domini tale munus susci-
pere renuit, munus autem bonæ mercedis quæsivit, dicens: Si mihi aliquid vultis concedere, omnes captivos quos habetis mihi tribuite, ut habeam unde pro vobis debeam orare. Factumque est; et omnes captivi cum eo dimisi sunt, atque, superna gratia disponente, cum se unus pro uno morti obtulit, multos a morte liberavit.

D ^h Haud dubie sanctum Joannem Bapt. invocavit Sanctulus, qui apud Langobardos magna religione colebatur, ut dicit Paulus Diac., de Gestis Langobard., lib. v, cap. 6. Id in causa fuit ut Theodelinda regina magnis sumptibus basilicam sancti Joannis Baptistæ titulo insignitam adiūcaret, ornamenti auri et argenti decoraret, ditareque prædictis apud Modociam, seu Modiciam, nou longe a Mediolano. Vide Paul. Diaconum, lib. iv, cap. 22 et 23.

PETR. Mira res, et quamvis hanc ab aliis et ipse A cognoverim, vere tamen fateor quia mihi quoties narratur innovatur.

GREGOR. Nihil in hac re in Sanctulo mireris, sed pensa, si potes, quis ille spiritus fuerit, qui ejus tam simplicem mentem tenuit, atque in tanto virtutis culmine erexit. Ubi enim ejus animus sicut, quando mori pro proximo tam constanter decrevit, et pro temporali vita fratris unius suam desperit, atque sub gladio cervicem tetendit? Quæ ergo vis amoris a filio cor tenuit, quod mortem suam pro unius salute proximi non expavit? Scimus certe quia idem venerabilis vir Sanctulus ipsa quoque elementa litterarum bene non moverat. Legis præcepta nesciebat; sed quia plenitudo legis est charitas (*Rom. xiii, 10*), legem totam in Dei ac proximi dilectione servavit; et quod foris in cognitione non moverat, intus vivebat in amore. Et qui nunquam fortasse legerat quod de Redemptore Joannes Apostolus dixit: *Quoniam sicut ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere* (*I Joan. iii, 18*), tam sublimis apostolus cum præceptum faciendo magis quam sciendo moverat. Comparemus, si placet, cum hac nostra indocta scientia illius doctrinam ignorantiam. Ubi haec nostra jacet, ibi illius disciplina eminet. Nos de virtutibus vacui loquimur, et quasi inter fructifera arbusta positi, odoramus poma, nec manducamus; ille virtutum fructus carpere moverat, quamvis hos in verbis odore nesciebat.

κατεῖται. Ήμεῖς γάρ ἐν δυνάμει λόγου διάκενοι ὀμιλοῦντες, ἀσπερ μεταξὺ καρπίων δένδρων ἔστωτες, ὅπερ εἴη δύναμθα. Έκεῖνος δὲ ἐργῷ τοῦ καρποῦ δράξας δύναται σφραγίδαν τοῦ διάκενου πεπαιδευμένην ἀγωστίαν, ποῦ αὐτη ἡ ἡμέτέρα καῖται, καὶ ποῦ ἡ ἐκείνου κατάστασις ὑπέρβασις.

PETR. Quidnam, queso te, esse existimas, quod C boni quique subtrahuntur; et qui vivere ad ædificationem multorum tolerant, aut penitus inventiri nequeunt, aut certe jam omnimodo rarescunt?

GREGOR. Malitia remanentium meretur, ut hi qui prodesse tolerant festine subtrahantur: et cum mundi finis appropinquit, electi tolluntur, ne deteriora videant. Hinc enim propheta ait: *Justus perit, et nemo est qui recognitet in corde suo; et viri misericordiae colliguntur, quia non est qui intelligat* (*Isai. xlvi, 1*). Hinc rursus scriptum est: *Aperite, ut ezeant qui conculcent eam, tollite de via lapides* (*Jerem. l, 26*). Hinc Salomon ait: *Tempus mittendi lapides, et tempus colligendi* (*Eccle. iii, 15*).^d Quo igitur 368 finis mundi urget, eo necesse est ut vivi lapides ad ædificium cœlestis colligantur, quantum Jerusalem nostra in mensuram suæ constructionis excrescat. Nec tamen ita omnes electos subtrahi credimus, ut soli in mundo perversi remaneant, quia nunquam peccatores ad lamentum penitentia redirent, si nulla essent bonorum exempla, quæ eorum mentem traherent.

^a Carnot., illum continuit.

^b Alii, rigebat, quod legitur in Carnot. et plurib. Norm.

^c German. ac plur. Norman. odorari.

PETR. Θαυμαστὸν ὅντας πρᾶγμα. Τοῦτο δέ καὶ περ' ἑτέρων ἀκίκος ἀλλοθες ὑπάρχειν. Πλὴν ὅμως ὁμολογῶ, ὅτι σάκις μοι ^e ρίσκοται, ἀπακαπίζεται ἐν ἡμοι.

GREGOR. Μή θαυμάσῃς ἐν τῷ Σαγκτούλῳ περὶ τοῦ πράγματος τούτου, ἀλλ' ἐὰν δύνασται, κατανόσου ὄποιον ἐκείνου τὸ πνεῦμα ὑπῆρχεν, ὅπερ αὐτοῦ τὸν λογισμὸν οὕτως ἀκέραιον διεκράτεσε, καὶ ἐν τοσούτῳ ὕψει δυνάμεως ἀνύγαγε. Ποῦ γάρ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ὑπῆρχεν, ὅτεν ἀποθανεῖ διὰ τὸν πλοσίον οὕτω προδύμως ἡπείγετο, καὶ διὰ τὸν ἐνὸς ἀδελφοῦ πρόσταυρον ζωὴν, τὸν ὁδικὸν ὑπερεῖδε, καὶ τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον ὑπὸ τὸν μάχαιραν δέξεται; ποίᾳ δὲ ἱκτίσις πόθου τὸν ἐκείνου καρδιὰν κατεῖχεν, ὅτι τὸν θάνατον ὑπέρ τὰς τοῦ πλοσίον σωτηρίας οὐκ ἔδεικται; τὸ δὲ θαυμασιώτερον, ὅτι οὐδὲ γράμματα ἡπιστατο. Ἐν βεβαίῳ γάρ γνώσκομεν, ὅτι ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος ἀπὸ Σαγκτούλου, οὐδὲ αὐτὸς τὰ στοιχεῖα τῶν γραμμάτων καλῶς ἔδει. Τὰ τοῦ νόμου προστάγματα οὐκ ἡπιστατο. Ἄλλ' ἐπειδὴ πλάρωμα νόμου ή ἀγάπη, οἷον τὸν νόμον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ τοῦ πλοσίον ἀγάπην ἐφύλαξεν. Καὶ ὅπερ ἔξωθεν διὰ μαθήσεως οὐκ ἔδει, ἐνθὸν τῷ πόδῳ ἡ αὐτῶν ἔξι. Καὶ διὰ τοῦτος οὐδὲ ποτὲ πολλάκις ἀμέγεια ὅπερ Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος περὶ τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπεν, ὅτι ὁ σπερ πατέρας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπέρ ἡμῶν, ὁρίλομεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς τεθέναι, οὕτω τὸ ἀποστολικὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦτο πρόσταγμα ἐργῷ ἐπλήρωσεν, ὅπερ μᾶλλον διὰ γνώσεως αὐτὸς ἡπιστατο. Παρεικάσωμεν τοῦτο, έταν βούλει, μετὰ ταύτης τῆς ἡμετέρας ἀμαθοῦς εἰδόσεως τὸν ἐκείνου πεπαιδευμένην ἀγωστίαν, ποῦ αὐτη ἡ ἡμέτέρα καῖται, καὶ ποῦ ἡ ἐκείνου κατάστασις ὑπέρβασις.

PETR. Τί τοῦτο εἶναι ὑπολαμβάνεις, εἰτῶ, ὅτι οἱ αγαθοὶ ἄνδρες συντόμως μεβιστανται, οἵτινες ξῆσται εἰς αἰχοδομήν πολλῶν ὑδάνωντο· καὶ εἰ τὸ καθόλου εὐρεθῆναι οὐδὲν δύνανται, εἰ δὲ καὶ εὐρεθῶσι, ἀφασοὶ εὐρίσκονται.

GREGOR. Η κακία τοις ἀπομένουσιν ἀρμόζει. Διὰ γάρ τοῦτο μετὰ σπουδῆς αἰρονται ἐκεῖνοι, οἵτινες ἡδύναντο εἰς ὥρβειςαν ἐτέρων εἶναι, ἵνα μὲν τὸν τίλους τοῦ κόσμου πλησιάζοντος, δυστολῶτερα θάσωνται. Περὶ γάρ τούτου καὶ ὁ προφήτης λέγει: *Δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ὁ δικαιογέζομενος ἐν τῇ καρδιᾷ αὐτοῦ,* καὶ οἱ τῆς ἐλεημοσύνης ἄνδρες συνάγονται, ὅτι οὐκ ἔστεν ὁ συνεών. *Οὐθεν πάλιν γύραπται· Ἀνοιξάτε, ἵνα ἐξέλθωσιν οἱ καταστρωνύοντες αὐτὸν.* *Ἄρατε ἐκ τῆς ὁδοῦ τοὺς λίθους.* Διὰ γάρ τοῦτο καὶ ὁ σολομὼν λέγει: *Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους,* καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. *Ωστε οὖν σπεύδοντος* 367 *λοιπὸν τοῦ τίλους τοῦ κόσμου, ἀναγκαῖον ὑπάρχει ἵνα λίθοις ζῶντες εἰς τὴν οὐράνιον οἰκοδομητὸν σωρευθῶσιν,* ὅπως ἡ ἡμέτέρα *Ιερουσαλήμ* ἐν τῷ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς μέτρῳ ὑπερστρέψηται. Οὐ πάντας δὲ τοὺς ἐκδεκτοὺς μεταστήναι πιστεύομεν, ὅπτε μόνους τοὺς διαστροφούς ἐν τῷ κόσμῳ ἀπομένους, ἐπειδὴ οὐδέποτε εἰς ὁδυρμὸν μετανοίας οἱ ἀμαρτωλοὶ ὑπέστρεφον, ἐπειδὴ οὐδεμῶς ὑπάρχον τῶν ἀγαθῶν τὰ ὑποδεγματα, τὰ τὸν νοῦν ἐκείνων ἐπισπόμενα.

^d Primus Carnot., quia igitur mundi finis surgit.

^e Fortasse, ἀπὸ τοῦ ῥέσκοσθαι, in vulgus spargi, de qua voce consule Gloss. Gangii. In Ms. legitur, λέγεται.

ΜΕΤΡ. Εἰς καὶ λοιπὸν ἐπιχεῖτῶ, διατί ἀγαθὸς ὑποσύνη^A Πέτρ. Incassum subtrahi bonos queror, qui perfite
ρουται, ἵνα ὅσῳ τὸν πονηρὸν ἀκαμψιβόλως ἀπαλλυμένους
θεωρῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑΒ.

Περὶ τῆς ὑπωνομίας Ῥέδεμπτου ἐπίσκοπου πάλαις
φερεντανος.

ΓΡΕΓΟΡΙΟΣ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου μαδὲν, Πέ-
τρε, θωμάσσεις. Τὸν γάρ εὐλαβέσσατο τῇ ζωῇ ἄνδρα
Ῥέδεμπτον, τὸν φερεντινὸν ἐπίσκοπον, τὸν πρὸ ταύτης
τῆς ἐπιταξίας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μεταστάντα ή σὺ
ἀγάπτειν ἐν γνώσει εἶχεν. Οὗτος ἔτι δὲ τῷ μοναστηρίῳ
^B ὑπάρχοντί μοι, στόδρα μοι παρέρρεστοις ἐπλησίας.
Τοῦτο δὲ ὁπερ ἀπογούμει, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀσκητὸς ὁ
προκυπταμένος με ἔγνω, ὅστις ἀρτίως ἐκ τοῦ κόσμου
τούτου μετῆλθε, καὶ πάσι δὲ διὰ πλάτους ἀδηλοτοῦθεν.
Οὐ κατὸς οὖν Ῥέδεμπτος πατέρ^C ἐρευνώντος, διηγήσατο
μοι, λέγων^D ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τὰ περόχητα αὐτοῦ κατά^E
τὸ ἔθος γυρνώντων, ἀλλεν εἰς τὴν ἐκδησίαν τοῦ μακαρίου
μάρτυρος^F Εὐτυχίου. Ὁφελεῖ δὲ γνομάντος, τὸν μάλιστα
αὐτὸν πλησίον τῆς περοῦ τοῦ μάρτυρος γενίσθω προσέ-
τηται. Βασικὸς οὖν ἐκ τοῦ κόπου ἀπεπαύστο. Περὶ δὲ τὸ
μαστούκτεν, καθόδις ἀλεγνυ, εὔτε παντελῶς ἐκουμένη,
οὔτε πάλιν γρηγορεῖσαι ἥδηντο. Ἀλλά καθὼς πολλάκις
τυμβικάνει, ^G βεβαρημένος ἔπειτο. Η δὲ φυχὴ τυρηγόρει.
Οὐ οὖν αὐτὸς μακάριος μάρτυρς Εὐτυχίος παρέστη αὐτῷ,
λέγων^H Ρέδεμπτος, γρηγορεῖ; Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ, εἶπε^I.
Γρηγορῶ. Οὐ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη Τέλος ἔρχεται πάσῃ
σαρκὶ, τέλος ἔρχεται πάσῃ σαρκὶ, τέλος ἔρχεται πάσῃ
σαρκὶ. Μετὰ δὲ τὴν τριστὴν ταύτην φυτὴν, η ὀπασία
τοῦ μάρτυρος η γατεῖα τοῖς νεοροῖς αὐτοῦ ὄφελαιμοῖς,
θεραπεῖ γάρ καὶ διατάκτεις ἔμπυροι ἐκ τοῦ μέρους τοῦ
θερόρεως θεάθησαν. Τὸ δὲ τεντακτά δὲ λοιπὸν τὸ θηρώδες
τῶν Λογγοβάρδων ἔθος, ἐκ τῆς πατοικήσεως τοῦ τόπου
αὐτοῦ ἡσέθη, τῷ φρετέρῳ τραχύλῳ ἐπεπέσθη. Καὶ τὸ
στόδρα πυκνωθὲν, δίπου γεννήματος, πλῆθος τῶν ἀνθρώ-
πων ἐν ταύτῃ τῇ γῇ ἐπαναστάντες, οὐτοὶ ἐκπόνητες
ἔχηραντο. Αὐτοὶ γάρ ὅχλον εἰ κόλεις ἀπέκεντον, κατε-
στρέφονται κάστρα, ^I ἐπεκυρίσθησαν ἐπελησίαι, πατελ-
θουσαν μοναστήρια ἀνθράκη τε καὶ γυναικῶν. Τὰ προάστεια
δὲ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐπειμείσις ^J ἔρημα παταλευ-
θῆσαν, ἀργὴ η γῆ, καὶ οὐδεὶς ταύτην νερόμονος κατοικεῖ.
Ἐπελέθησαν τὰ θυριὰ τῶν τοπίων, ἀπέρ πρότερον τὸ τῶν
ἀνθρώπων πλῆθος κατεκράτει. Καὶ τί μὲν ἐν ἑτέροις μέρεσι^K
τοῦ κόσμου πράττεται, οὐκ ἀπέσταμεν. Ἐπει τὸ ταύτη

^A Ms., ὑπάρχοντός μου.

^B Ms., Ιουτικοῦ. Ιδεινον semper legitur infra.

^C Ms., βεβαρημένος.

^D Ms., ἐνεπρόσθησαν.

^E Ms., ἔρημα κατελείρθη.

^F Collit ut die 8 Aprilis. Ferentium urbs est episcopalis Latii in aliis Hernicorum.

^G Scilicet sancti Joannis papæ III.

^H Hic parochiae dicuntur vici vicanaeque ecclesiae, quod vix in superioribus aut etiam æqualibus scriptoribus inveniatur. Legitur tamen parochia in eadem significacione in epist. synod. ad Egidium de novo Castri Dunensis episcopatu, in appendice operum Gregor. Turon., col. 1341.

^I In Germ. et secundo Theod., Juthici. Primus Carnot., Justici, consentiente interprete Greco. St-

Petr. Incassum subtrahi bonos queror, qui perfite
catervatum et malos video.

CAPUT XXXVIII.

De visione Redempti Ferentinæ civitatis episcopi.

Gregorius. Hec de re nihil, Petre, mireris; nam
^I Redemptum Ferentinæ civitatis episcopum, vitam
venerabilis virum, qui ante hos fere annos septem
ex hoc mundo migravit, tua dilectio cogitatum ha-
buit. Hic sicut mihi adhuc in monasterio posito
valde familiariter jungebatur, hoc quod ^I Joannis
junioris prædecessoris mei tempore de mundi fine
cognoverat, sicut longe lateque claruerat, a me
requisitus mihi ipso narrabat. Aiebat namque quia
quandam die dum ^I parochias suas ex more circui-
ret, peruenit ad Ecclesiam beati ^I Eutychii martyris.
Ad vesperascentem autem die stratum fieri sibi juxta
sepulcrum martyris voluit, atque ibi post laborem
quievit, cum nocte media, ut asserebat, nec dor-
miebat, nec perfecte vigiliare poterat; sed depresso,
ut solet, somno, gravabatur quedam pavidore vigi-
lans animas, atque ante eum idem beatus martyr
Eutychius astitit, dicens: Redempti, vigiles? Cui
respondit: Vigilo. Qui ait: Finis venit universæ carnis, finis venit universæ carnis.
Post quam trinam vocem visto martyris, quæ mentis
ejus oculis apparebat, evanuit. Tunc vir Dei surrexit,
seque in orationis lamentatum dedit. Mox enim illa terri-
bilia in celo signa secula sunt, ut hastæ atque acies
igneæ ab Aquilonis parte viderentur. Mox effera
Langobardorum gens de ^I vagina sua habitationis
educta, in nostram cervicem grossata est atque hu-
manum genus, quod in hac terra præ minia multi-
tudine ^I quasi spissæ segetis more surrexerat, suc-
cicum aruit. Nam depopulatae urbes, everata castra,
concrematae ecclesiae, destructa sunt monasteria
virorum ac seminarum, ^I desolata ab hominibus
prædia, atque ab omni ^I cultore destituta, in solitu-
dine vacat terra, nullus hanc possessor inhab-
itat, occupaverunt bestie loca quæ prius multi-
tudo hominum tenebat. Et quid in aliis mundi par-
tibus agatur, ignoro. Nam in hac terra, in qua nos
vivimus, finem suum ^I 389 muadus jam non nunti-
at, sed ostendit. Tanto ergo nos necesse est in-
stantius æterna querere, quanto a nobis cognosci-
mus velociter temporalia fugisse. Despicendum a

cundus Carnot., Justini. Compend. Zotic. Primus
Theod., Judici. Cæteri habent Eutychii, aut Eutychii.
In Martirolog. Rom. decimo sept. Kal. Maii legitur
Ferentini in Hernicia sancti Eutychii mart.

^I Simili fere loquendi modo Jornandes, de rebus Geticis, cap. 4, appellat Scandinaviam, ex qua Goti, Vandali, Langobardi prodiere, officinam gen-
tium, vaginam nationum.

^K Compend. quasi spicarum segetis.

^L Becc. et Bigot. ^I deserta, quod etiam legitur in
secundo Carnot. Primus Carnot. et tertius legitur
dissoluta.

^M Primus Carnot., cultura. Cæterum quæ hic descri-
bitur sanctus Doctor, alibi iisdem pene verbis narrat,
maxime hom. olim 18 in Ezechielem, itaque sexta
lib. II, circa finem.

nobis hic mundus fuerat, etiam fui blandiretur, si rebus prosperis demulceret animum; at postquam tot flagellis premitur, tanta adversitate fatigatur, tot nobis quotidie dolores ingeminat, quid nobis aliud quam ne diligatur clamat? Multa autem fuerant quae adhuc de electorum factis narrari debuissent, sed haec silentio suppriuit, quia ad alia festina.

οτές βαρούμενος, καὶ τοσοῦτη διαστροφῆ θλεόμενος, καὶ τοσοῦτος ἡμῖν πόνους καθ' ἡμέραν διπλασιάζειν. Πολλαὶ εὖ ἀκρίτην ὑπάρχουσσι τελετῶν πράξεις, οὐπερ δηγόσασθαι • ὄφελον. Ἀλλὰ τούτας οὐγῇ καλύπτω διὰ τὸ εἰς ἔτερα με σπεύδειν.

ΠΕΤΡ. Quia nūdios intra sorores Ecclesiae gremium constitutes de vita anime post mortem carnis perpendo dubitare, quæsi ut debeas, • vel quæ ex ratione suppetunt, vel si qua animarum exempla animo occurrant, pro multorum adificatione dicere, ut hi qui suspicantur, discant cum carne animam^b non finiri.

ΓΑΓΟΝ. Laboriosum valde hoc opus est, et maxime occupato animo atque ad alia tendenti. Sed si sunt quibus prudesse • valeat, voluntatē meān procul dubio postpono utilitatī proximorum, et, in quantum Deo largiente valuero, quod anima post carnem vivat subsequenti hoc quarto volumine demonstrabo.

^a Ita MSS., etsi legatur in Excusis : *Vel qua ex ratione possit agnoscī, vel si, etc.*

^b Al., non finire, ut legitur in Prat.

^c Pier. Norman., valeam.

Α τῇ γῇ ἐν δημοκρατίᾳ, τὸ τέλος κύτου **370** διορθὼς οὐχὶ λοιπὸν μάνει, ἀλλὰ φανερῶς δείκνυσιν. Οὐθὲν ἀναγκαῖον ἔστι τὴν ἡμέραν τοσοῦτον πεπονημένων τὰς αἰώνιας ζητᾶσαι, ὅσον γεννθομένη τὰ πρόσκαιρα παρ' ἡμέραν ἀπεργευόντες· βθελυκτὸν ἡγούμενον τοῦτον τὸν κόσμον, εἰ καὶ ἐκολεπεύσθω, ὅτι ἐν τοῖς πράγμασι καταστῶτο, τὴν φυχὴν^d ἀποθλάζειν. Τοσαύτας γὰρ μάτιστας εἶναι τοῖς πράγμασιν προστάτεις, οὐδὲν ἔτερον.

ΠΕΤΡ. Πολλοὺς τὸν ένδον διητούν τοῦ κόλπου τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας διετάξαντας κατανοῶ περὶ τῆς ζωῆς τῆς φυχῆς μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. Διστοπῶ οὖν, ἵνα ἕπερ δικαῖως ἔχαιτοσθαι, εἴπης, ὑπὲρ τῆς τῶν πολλῶν οἰκοδομῆς, οὐαὶ τῇ φυχῇ σου ὑπεισέρχονται ὑποδείγματα, ὃστε τοῦτο ἐν διστογμῷ ὄντας μαθεῖν, διε τῇ φυχῇ σὸν τῇ σαρκὶ οὐκ ἀποθνήσκει.

ΓΡΗΓΟΡ. Σφόδρα ἐπίπονον τοῦτο τὸ ἔργον ὑπάρχει. Β Καὶ μάλιστα τῆς φυχῆς ἐν ἀσχολίᾳ οὔσης, καὶ εἰς ἔτερα παρετανομένης. Εάν δὲ εἰσὶ τοῖς οἷς ὀψιεις γενέσθαι δύναται, τὸ θελημά μυν καταλιμπάνω, καὶ^e πρὸς τὸν τῶν πλησίον κοπῆ, καὶ τοῦ Θεοῦ δύναμιν παρέχοντος, καθὼς δυνηθῶ, τὸ τῷ ἐπακολουθοῦντι τετάρτῳ βιβλίῳ ὑποδεικνύω, ὅτι ἡ φυχὴ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς τελείωσι διδάσκεται διαμένει.

^d Ms., ἀπλίσαν, εἰ paulo post, λυπούμενος pro θλόμενος.

^e Ms., ὥφειλον.

^f Ms., πρὸς τὸν πλησίον.

LIBER QUARTUS.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

372 CAPUT PRIMUM.

C

Quod æterna ac spiritalia ideo a carnalibus minus credantur, quia ea quæ audiunt per experimentum minime noverunt.

GREGORIUS. Postquam de paradisi gaudiis, culpa exigente, expulsus est primus humani generis pārens, in hujus cœxitatis atque^a exsiliī quam patimur venit sermnam, quia peccando extra semelipsum fatus, jam illa cœlestis patriæ gaudia, quæ prius contemplabatur, videre non potuit. In paradiſo quippe assueverat homo verbis Dei perfungi, beatorum angelorum spiritibus cordis munditia et celsitudine visionis interesse; sed postquam buc cecidit, ab illo quo implebatur mentis lumine recessit (*Hom. 32*). Ex eujus videlicet carne nos in hujus exsiliī cœditate natū, audivimus quidem cœlestem esse patriam, audivimus ejus cives angelos Dei, audivimus eorumdem angelorum socios spiritus justorum et persecutorum. Sed carnales quique, quia illa invisibilitia scire non valent per experimentum, dubitant utrumne sit quod corporalibus oculis non vident. Quæ nimurum

D

^a Duo Theod., in hujus exsiliī atque cœxitatis pārem.

^b In Ms., præmisso capitūlū indice, legitur : Μετὰ τὸν τῷ παραδεῖσῳ τρυφὴν ὁ προπάτωρ τοῦ ἀνθρωπίου γένους, τὸ πταιτυχ τῆς παρακεῖσθαι ἐργαστάμενος

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Μετὰ^b τὸν ἐν τῷ παραδεῖσῳ χαράν, τοῦ πταισμάτος τῆς παρακοῆς ποιήσαντος, ὁ προπάτωρ τοῦ ἀνθρωπίου γένους ἐκεῖθεν ἐξεβλήθη, καὶ ἐν τῇ ἔξοριᾳ τῆς τυφλώσεως ταῦτας καὶ μερίμνας, ἢν ὑπομένομεν, ἥλθεν. Αμαρτήσας γέρ, καὶ ἡμὶ ἐαυτοῦ ἔξενεχθείς, οὐκέτι λοιπὸν θεάσασθαι ἥδύνατο τὸν χαράν ἐκείνου τῆς οὐρανίου πατρίδος, ἢν πρότερον ἔώρα. Ἐν γέρ τῷ παραδεῖσῳ ἐᾶνθρωπος ὑπάρχων,^c τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις ἀκούειν εἰώθει, καὶ ἐν τῇ τῶν^d μακαρίων ἀγγέλων καταστάσει, καθαρότερη καρδίας, καὶ ὑψώματει θεωρίας ἐνδον ὑπάρχει. Μετὰ δὲ τὸ ἐνταῦθα ἐπετεῖν αὐτὸν τοῦ λογισμοῦ ἐκίνου, οὐπερ φωτὸς ἐπλούσιο ἀπέστη, δῆθεν ἐκ τῆς ἐκείνου σαρκὸς ἡμέρας ἐν ταύτῃ τῆς ἔξοριας τυφλώσει γενηθέντες, πατρίδα μὲν οὐρανὸν ὑπάρχειν ἀκούομεν, καὶ τοὺς ταύτης πολίτας ἀγγέλους^e ἀκούομεν κοινωνούς τῶν αὐτῶν μακαρίων ἀγγέλων, πνεύματα δικαίων τετελειωμένων. Σαρκικοὶ δέ τεις τὰ ἀθεώρητα ἐκεῖνα γινώσκειν μὴ δυνάμενοι,

^b Εξεβλήθη τοῦ παραδεῖσου καὶ ἐν ταῖς μερίμναις καὶ ἀναγκαῖς τοῦ σώματος ἢν ὑπομένομεν ἥλθεν. Αμαρτήσας γέρ ταῦτα ἐν ταῖς ἔνεχθεις οὐκέτι λοιπὸν, εἰς.

^c Ms., τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους.

^d Ms., ἀγίων.

καὶ διὰ τῆς ἀπειρίας εἰς δεύτερα καταπίπουσες, ἐν δυ-
σπιστίᾳ εἰσὶ, μὴ νομίζοντες ὑπάρχειν ἕκεīνα, ἀπέρ τοῖς
σωματικοῖς ὄφθαλμοῖς θεωρήσαις οὐδὲ δύνανται. Αὕτη δὲ ἡ
διειδία ἐν τῷ προπάτορι ἡμῶν οὐχ ὑπῆρχε. Κανὸν εἰ γάρ
ἴξενθήτη ἐν τῷς τοῦ παραδείσου χαρᾶς, ἀλλ᾽ οὐν ὅμως
ὑπεριμπόσκοτο, ὅπερ ἦν θεασάμενος, εἰ καὶ ἀποβαλόμε-
νος ἦν τοῦτο. Οὗτοι δὲ νοῦσαι, ἢ ἀναμνησθῆναι τὰ ἀκου-
σθέντα οὐδὲν δύνανται, διὰ τὸ μηδὲ μιαν πειράν βεβαίως
χρατεῖν αὐτούς, καθὼς ἔκεīνος, ἐκ τῶν παρελθόντων.
“Ωσπερ γάρ ἔγχος γυνὴ, ἐν φυλακῇ βληθεῖσα, ἰκεῖται τὸ
παιδίον γεννήσει. Τὸ δὲ γενθῆται παιδίον ἐν αὐτῇ τῇ φυλα-
κῇ ἀνατραφῇ καὶ αἰχνήσει. Ή δὲ τοῦτο τεκοῦσα μήτηρ
πολλάκις αὐτῷ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέ-
ρας, ὅρη καὶ πεδιάδας, πετεσάν πετόμενα, καὶ ἵππους
τρέχοντας ὀνομάζει, ἔκεīνος δὲ ἐν τῇ φυλακῇ γεννηθεῖς
καὶ ἀνατραφεῖς, οὐδὲν ἔτερον εἰ μὴ τὸ τῆς φυλακῆς σκό-
τος γενώσκει. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπάρχειν ἀκούει, διὰ δὲ τὸ
ἐν πειρᾷ αὐτὰ μὲν γενώσκειν, ἀλλαχθὲν αὐτὰ εἰναι ἀπιστήσειον.
Οὔτες ἡ ἐν ταῦτῃ τῇ τῆς ἔξορίας αὐτῶν τυράννει γεννη-
θέντες οἱ ἄνθρωποι, οὐδὲν λάθεσσι, καὶ ἀθίατα ἀκούοντες ὑπάρ-
χειν, ταῦτα δυσπιστοῦσιν εἰ ἐπ' ἀληθείας εἰσι. Μόνα γάρ
ταῦτα γενώσκουσι τὰ οἰκτρά καὶ ὄρώμενα, ἐν οἷς ἔγεννη-
θησαν. Ὅθεν 374 λοιπὸν γίγνονται ἵνα αὐτὸς ὁ τῶν ἀστρά-
των καὶ ὄρωμένων κτίστης, ὁ μονογενῆς τοῦ Πατρὸς Γεός
εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λύτρωσιν ἐλθεῖ, καὶ τὸ
πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἄγιον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν εἰσοικήσῃ,
ὅπως δὲ αὐτοῦ ζωοποιηθέντες, πιστεύσαμεν, περὶ ὧν
ἄκμὴν διὰ πειρᾶς ἐν γνώσει γενέσθαι οὐ δυνάμεθα. Όσοι
οὖν τὸ πνεῦμα τούτῳ τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐνίχυρον
ἢλάθομεν, περὶ τῆς τῶν ἀστράτων ζωῆς οὐ διστάζομεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει σφόδρα ὁ λέγεις. Οὐ δὲ τὰ ἀστράτα μὴ
πιστεύων εἶναι ἀσφαλῶς, ὅτι ἀπιστός ἐστιν. Όστις δὲ
ἀπιστός ὑπάρχει, ἐν τῷ πράγματι ὅπερ διστάζει, οὐ
ζητεῖ πίστιν, ἀλλὰ πληροφορίαν.

ΚΕΦΑΔ. Β'.

“Οτις ἀνευ πίστεως οὐδὲν ὁ ἀπιστος ζῆ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τολμῶ δὲ λέγειν ὅτι ἀνευ πίστεως οῦτε
ὁ ἀπιστος ζῆ. ‘Ἐάν γάρ τὸν ἀπιστὸν ἐρωτήσαις θελήσω,
τίνα πατέρα, ἡ τίνα μητέρα ἔχει; παρειθὲν ἀποκρίνεται,
ἔκεīνον, κάκείτην. Όντενα πᾶλιν ἔαν ἀνακρίνω εἰ γενώσκει
πότε συνλήψη, η ἔαν ιθεώρησε πότε ἔγεννη; οὐδὲν ἐκ
τούτων ἔαυτὸν γνῶναι, η θεάσασθαι ὄμολογει, πλὴν ὅμως
καὶ ὅπερ οὐκ οἶδε πιστεύει’ ἔκεīνος δὲ πατέρα κάκείτην
μητέρα ἐσχηκτεῖνας ἔαυτὸν ἀνευ δισταγμοῦ μαρτυρεῖ.

ΠΕΤΡ. Ομολογῶ μὴ γενώσκειν με ἔως τοῦ νῦν ὅτι καὶ
ὁ ἀπιστος πίστιν ἔχει.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐχουσε μὲν οὖν καὶ οἱ ἀπιστοι πίστιν, ἀλλ'
εἴθε εἰς τὸν Θεόν, ὑπὲρ ἔαν ἀσφαλῶς ἐκέīτηντο, ἀπιστοι
εἶναι οὐκ εἰχον. Έκ τούτου δὲ εἰς τὴν τῆς πίστεως χάριν

a Ms., ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ γεννηθέντες οἱ ἄνθρωποι.
b Ms., τὸν γενῶσιν.

c Plerique Norm. et Val. Cl., nullus... experimentum tenet.

d Duo Theod., hæc infirma.

A dubietas in primo parente nostro esse non potuit,
quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amiserat,
quia viderat recolere. Hi autem sentire vel recolere
audita non possunt, quia eorum • nullum, sicut ille,
saltem de præterito, experimentum tenent. Ac si
enim prægnans mulier mittatur in carcere, ibique
pariat puerum, qui natus puer in carcere nutritur
et crescat; cui si fortasse mater quæ bunc genuit,
solem, lunam, stellas, montes et campos, volantes
aves, currentes equos nominet, ille vero qui est in
carcere natus et nutritus nihil aliud quam tenebras
carceris sciatis, et hæc quidem esse audiat, sed quia
ea per experimentum non novit, veraciter esse diffi-
cilitat; ita in hac exsiliī sui cæcitate nati homines, dum
esse summa et invisibilia audient, diffidunt an vera
sint, quia sola d hæc insima in quibus nati sunt visi-
bilia noverunt. 373 Unde faciūt est ut ipse invis-
ibilium et visibilium Creator ad humani generis re-
demptionem Unigenitus Patris veniret, et sanctum
Spiritum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum
vivificati crederemus, quæ adhuc scire per experi-
mentum non possumus. Quolquit ergo hunc spiritum
hæreditatis nostræ pignus accepimus (Ephes. 1, 14),
de vita invisibilium non dubitamus. Quisquis autem
in hac credulitate adhuc solidus non est, debet pro-
cul dubio majorum dictis fidem præbere, eisque jam
per Spiritum sanctum invisibilium experimentum
habentibus credere, quia et stultus est puer si ma-
trem ideo æsimet de luce mentiri, quia ipse nihil
aliud quam tenebras carceris agnoscit.

C PETR. Placet valde quod dicis. Sed qui esse invi-
sibilia non credit, profecto infidelis est; qui vero
infidelis est, in eo quod dubitat, fidem non querit,
sed rationem.

CAPUT II.

Quod sine fide neque infidelis vivat.

GREGORIUS. • Audenter dico, quia sine fide neque
infidelis vivit. Nam si eumdem infidelem percunctari
voluero, quem patrem vel quam matrem habuerit,
protinus respondebit, illum atque illam. Quem si sta-
tim requiram utrumne noverit quando conceptus sit,
vel viderit quando natus, nihil horum se vel nosse,
vel vidisse fatebitur, et tamen quod non vidit, credit.
Nam illum patrem illamque se habuisse matrem
absque dubitatione testatur.

D PETR. Fateor quia nunc usque nescivi quod infi-
delis haberet fidem.

GREGOR. f Habent etiam infideles fidem, sed utili-
tati in Deum. Quam si utique haberent, infideles
non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt,

e Iidem Codices, evidenter. Quæ vero hic docet
sanctus Gregorius, jam ab Arnobio magna ex parte
dicta et occupata libro secundo adv. Gentes.

f Duo Geinet. ac Prat., habent etiam infid. necesse
est fidem.

hinc ad fidei gratiam provocandi, quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur in invisibilia non credunt, quae corporaliter videri non possunt;

CAPUT HI.

Quod tres vitales spiritus sunt creati.

Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admista. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus: unum qui carne non legitur; aliud qui carne legitur, sed non cum carne moritur; tertium qui carne legitur, et cum carne moritur. Spiritus namque est qui carne non legitur, angelorum; spiritus qui carne legitur, sed cum carne non moritur, hominum; spiritus qui carne legitur, et cum carne moritur, jumentorum omniumque brutorum animalium. Homo itaque sicut in medio creatas est, ut esset inferior angelo, superior jumento, ita aliquid habet commune cum summo, aliquid commune cum infimo: immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum jumento; **376** quoque et ipsam mortalitatem carnis gloria resurrectionis absorbeat, et inhærendo spiritui caro servetur in perpetuum, quia et ^a ipse spiritus inhærendo carni servatur in Deum. Quæ tamen caro nec in reprobis inter supplicia perfecte delicit, quia semper deficiendo subsistit; ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu sine fine moriantur.

PETR. Rationi fidelium placent cuncta quæ dicens. Sed queso te, dum spiritus hominum atque jumentorum ^b tanta distinctione discernas, quid est quod Salomon ait: *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis; idcirco unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio (Eccl. iii, 18)*? Qui adhuc eamdem suam sententiam subtiliter exsequens, adjungit: *Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur, similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius (Ibid., 19)*. Quibus adhuc verbis generalem definitionem subinsert dicens: *Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum; de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur (Ibid.)*.

CAPUT IV.

De questione Salomonis qua dicitur: Unus interitus est hominis et jumentorum.

GREGORIUS. Salomonis liber in quo hæc scripta

* In priori Gemet, olim legebatur, *ipse spiritus inhærendo servatur in Deum, omissa voce, carni. In altero vero Gemet, ipse spiritus servatur in Deum*. Græcus interpres videtur legisse, quia et *ipse spiritus inhærendo Deo, in eo servatur, πνεῦμα προσκολλώμενον τῷ Θεῷ*. Ceterum de Resurrectione vitæ que post resurrectionem legie Apostoliū, I Cor. xv, et interpres in hoc caput, maxime Estium, ubi sanctos Patres, qui de resurrectione doctius scripserunt, adductis plurimis eorum testimoniosis, laudat.

* Beccens, *tanta discretione distinguas.*

A προσκλητέοις είσιν, ὅτι ἐκ τῆς ἴδιας αὐτῶν διελέγχουται δυσπιστίας. Εἳνα γάρ περὶ τοῦ ἴδιου σώματος πιστεύουσιν, ὅπερ οὐδὲμις ἰθεάσαντο, διετί καὶ περὶ τῶν ἀόρατῶν οὐ πιστεύουσιν, ὅπερ σωματικῶς θεωρήσαι εὖ δύνανται;

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

"Οτι τρία ἔκτισεν ὁ Θεὸς ζωτικὰ πνεύματα.

"Οτι οὖν μετὰ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ζῆσται η ψυχὴ διὰ τῆς ἀπολογίας ἀποδεῖξαι πειράσματι, συντρεχούσῃς δηλονότε τῆς πίστεως. Τρία τοίνυν ζωτικὰ πνεύματα ἔκτισεν ὁ παντοδύναμος κύριος ἐν, ὅπερ σαρκὶ οὐ καλύπτεται. Ἐτερον δὲ, σαρκὶ μὲν καλυπτόμενον, οὐχὶ δὲ ἄμα τῇ σαρκὶ ἀποθνήσκον. Τὸ δὲ τρίτον, σαρκὶ καλυπτόμενον, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποδυνήσκον. Ηνέμα οὖν σαρκὶ μὴ καλυπτόμενόν ἔστι τὸ τῶν ἀγγέλων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, οὐ μετὰ τῆς σαρκὸς δὲ ἀποθνήσκον, τὸ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ τῇ σαρκὶ καλυπτόμενον πνεῦμα, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀποθνήσκον, τὸ τῶν κτηνῶν. Ή ἄνθρωπος ^d τοίνυν ὅστις ἐν μίσῳ ἐκτίσθη, κατώτερος ὁν τοῦ ἀγγέλου, καὶ ἀνώτερος τοῦ κτήνους λαπόν ἐπίκοσιν τι ἔχει μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ, ὅμοιος καὶ μετὰ τοῦ ἐλάττονος, τὴν τοῦ πνεύματος δῆλον ἀθανασίαν μετὰ τοῦ ἀγγέλου, τὸν δὲ τῆς σαρκὸς θάνατον, μετὰ τοῦ κτήνους. **375** ἡσε ὁν οὐ καὶ αὐτὸς τὸ θυτὸν τῆς σαρκὸς η δόξα τῆς ἀναστάσεως ἀθανατήσει. Προσκολλώμενον γάρ τῷ πνεύματι η σάρκη, φυλάττεται εἰς τὸν αἰώνα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τὸ πνεύμα προσκολλώμενον τῷ Θεῷ οὐ αὐτῷ φυλάττεται. Όθεν οὐδὲ ἐν τοῖς ἀποδεδοκιμασμένοις η αὐτῷ σάρκη ἐν ταῖς βασάνοις παντελῶς ἐκτίστη. Πάντοτε γάρ τηκομένη διαιρέεται· ἵνα οἱ τῷ πνεύματε καὶ τῇ σαρκὶ ἀμαρτήσαντες, πάντοτε οὐ διαιρούντες, σαρκὶ καὶ πνεύματι ἄνευ τέλους ἀποθάνωσιν.

PETR. Τῇ τῶν πιστῶν πληροφορίᾳ ἀρέσκουσι πάντα & λέγεται, ἀλλ' αὐτῶν σε, ἐν ὅσῳ τῶν ἀνθρώπων πνεῦμα ἀπὸ τῶν κτηνῶν τοσαύτη διαστάσει διέκρινας, τι ἐστιν ὅπερ ὁ Σαλομὼν λέγει. Εἴπον ἐν τῇ καρδίᾳ μου περὶ λαλίας νιῶν ἀνθρώπου, οτι διακρινεὶ αὐτῶνς ὁ Θεὸς, καὶ τοῦ δεῖξαι οτι αὐτοὶ κτήνη εἰσίν καὶ γε αὐτοῖς συνάντημα νιῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνάντημα τοῦ κτήνους, συνάντημα ἐν τοῖς πάσοις αὐτοῖς; "Οστις ἀκμὴν τῇ αὐτῇ ψύφει ἐπὶ λεπτοῦ ἀκαλοθύσων, προστίθησιν· Ή οὐ ὁ θάνατος τούτου, οὐτως ὁ θάνατος τούτου, καὶ πνεῦμα οὐ τοῖς πάσοις καὶ τὶ περίσσευτον ἐνθρωπος * περὰ τὸ κτῆνος; Οὐδέν. Οἰς ἀκμὴν λόγοις καθολικὴν ψῆφον ὑποβάλλει λέγων· "Οτι τὰ πάντα ματαίστης, τὰ πάντα πορεύεται εἰς ἕνα τόπον, τὰ πάντα ἔγνοντο ἀπὸ τοῦ χοὸς, καὶ τὰ πάντα ἀπιστρέψει εἰς τὸν χοὸν.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Περὶ τοῦ ῥήτου τοῦ! Ἔκλησιστοῦ.

GRIGORIOS. Τὸ τοῦ Σαλομῶντος βιβλίον, οὐ φ ταῦτα

* Ms., καλύπτεται, οὐχ ἄμα.

^a Secuti sumus constitutionem Ms. In Editis vero legitur, τοίνυν, κατώτερος ὁν τοῦ ἀγγέλου ὅστις οὐ μίσῳ ἐκτίσθη, καὶ ἀνώτ.

* Ms., ἀπὸ κτήνους; hic vitiatam interpretationem invenimus in excusis, unde sensus obscuritas; legebatur enim una serie, οὐδὲν οἰς ἀκμήν.

* Ita legendum, non, ἐκκλησιαστικοῦ, ut Excusi exhibent; paulo infra legitur, ἐκκλησιαστικῆς διανορά-^{τη}; quod statim repetitur.

γεγραμμάτια εἰσὶν, Ἐκκλησιαστής ἐπανομάσθη. Ἐκκλησιαστής δὲ κυρίως λέγεται, ὁ λαὸν ἀθροίζων. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὖν ὁρισμὸς προβαίνει, δι’ οὗ ἡ ταραχὴ τοῦ πλέθους καταστρέψεται. Καὶ ἐν ὁσῳ πολλῷ διάφορα νοῦσι διὰ τῆς τοῦ ἐκκλησιαστοῦ ἀπολογίας, πάντες εἰς μίαν ψῆφον ἀπάγονται. Τούτου ἔνεκεν καὶ τὸ βεβλίον τοῦτο Ἐκκλησιαστής ἀνομάσθη. Ἐπειδὴ γάρ ὁ Σαλομῶν ἦν τούτῳ, ὥστε πάντες τὸν νοῦν ἀνεδέξατο, ἵνα δὲ ἐπικεντάσεως ^a πάντα εἴπῃ, ὥστε λαπόν διὰ πτύεις καὶ τὸν ἀπειρον λογισμὸν ναῦσαι· οἵτις ^b ὁ στασιαστής ψήφους δι’ ἐπικεντάσεως κατεῖ, τοσοῦτα εἰς ἕαυτὸν διάφορα πρόσωπα ἀνεδέξατο. Ἀλλ᾽ ὁ ἀληθινὸς ἐκκλησιαστής, ὥστε πέπτεται μέν τῆς χειρὸς πάντων τὴν ταραχὴν καταστρέψει, καὶ τούτους ^c εἰς μίαν ψῆφον ὑποστρέψει, καθὼς ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς βίβλου λέγει· Τέλος λόγου τὸ πᾶν ἄκουε· τὸν θάνατον φοβεῖν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλαξεν. Τοιτέστιν ἔκαστος ἀνθρώπος. Ἐάν γάρ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ διὰ τῆς ἀπολογίας αὐτοῦ παλλῶν πρόσωπα οὐκ ἀνεδέξατο, πῶς ἢν τῷ τέλει τοῦ λαλεῖν εἰς τὸ ἀκούσαι, πάντας ἄμμα ἕαυτοῦ ἐνοικεῖτεσσεν; Διύτος γάρ ἢν τῷ τέλει τῆς βίβλου λέγει· Πάντες ὁμοῦ ἀκούσαμεν. Θέτεν αὐτὸς ἕαυτοῦ μάρτυς ἐστιν, οἵτις ἕαυτὸν πολλῶν πρόσωπα ἀναδέξαμεν, ὥστε πέρ μόνος λαλήσας οὐκ ἐστιν. Ἐπειδὴ γάρ εἰστιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, ἀπέρ δὲ ἐπικεντάσεως κανοῦνται. Καὶ ἔπειτα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας ἐπιλυόμενα, ἔπειτα ταύλαι ἀπέρ ἐκ προσώπου τῆς πειραζόμενής ψυχῆς προφέρεται. Καὶ ἔτι ἐν ταῖς τοῦ κόσμου ἐπιθυμίαις ἀνεδεδομένη, καὶ ἔπειτα τὰ διὰ τῆς ἀπολογίας ^d 378 ἀπογγέλλει, ὥστε τὸν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντον τερπνότητος ^e παρεπάρει. Ἐκεῖ μὲν γάρ εἴπει τοῦτο· Μέλλων καλέντι ἴνα φάγει τις καὶ πίει, καὶ ἀπολαύσεις τύρφη· σύνης ἐκ τοῦ μέχθεν αὐτοῦ. Παρακατάντι δὲ προστίθεται, λέγων· Ἅγαθὸν παρευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, η̄ εἰς οἶκον πότου. Ἐκεῖνον μὲν, ἐκ προσώπου τῶν νοσούντων προσήγει, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἀπολογητῆς προσέθεται τελειότητος. Παρειών γάρ αὐτά τὰ τῆς ἀπολογίας ἐρμηνεῖαι, καὶ τίς η̄ ἀπέλειται ἡ̄ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πόνθους διένειται, λέγων· Ἐν αὐτῷ γάρ τὸ τέλος πάντων ἀνθρώπων νοσούεται, καὶ ζῶν διαλογίζεται τι μέλλει εἶναι. Μάλιστα γέρασται· Εὐφράνθητι, νεανίσκε, ἐν τῇ νεότητι σαν. Καὶ μετ’ ὀλίγουν· Η νεότης καὶ η̄ ἄνοια μάταια ἐστιν. Οὐδὲν μάταιον εἶναι διαλείγχων, ἐπειρ πρότερον ἐν τάξει νοσούσιας ἐνοικεῖται, φυκερῶς ἀποδεικνύει, οἵτις ἐκεῖναι τὰ ῥήματα ὡς ἐκ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας προσήγει, ταῦτα δὲ ἐκ τῆς κρίσεως τῆς ἀληθείας προσέθηκε. Καθάπερ γάρ πρότερον τὴν τερπνότητα, ὡς ἐκ προσώπου τῶν σαρκικῶν ἀπεζήτατο, καλὸν εἶναι τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν λέγων τῆς φροντίδος ἀμελήσας, ὥστε μελλον μετέπειτα ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς κρίσεως καταδέ-

A sunt, Ecclesiastes appellatus est. Ecclesiastes autem proprie ^f concionator dicitur. In concione vero sententia promitur, per quam tumultuosæ turbæ seditione comprimatur. Et cum multi diversa sentiunt, per concionantis rationem ad unam sententiam perducuntur. Hic igitur liber idecreo concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quasi fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot sententias quasi per inquisitionem movet, quasi et tot in se personas diversorum suscipit. Sed concionator verax velut extensa manus omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audiamus; Deum time, et mandata ejus obser-
B ra; hoc est enim omnis homo (Eccle. xii, 13). Si enim in libro eodem per locutionem suam multorum personas non suscepit, cur ad audiendum loquendi finem secum pariter omnes admonebat? Qui igitur in fine libri dicit: Omnes pariter audiamus, ipse sibi testis est quia in se multarum personas accipiente, quasi solus locutus non est. Unde et alia sunt quae in libro eodem per inquisitionem reventur, aliaeque alia quae per rationem satisfaciunt; ^g alia quae ex tentatione profert animo, atque adhuc hujus mundi delectationibus dediti; alia vero in quibus ea quae ratione sunt 377 disserit, ut animorum a delectatione cœspescat. Ibi namque ait: Hec itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur luxuriam et labore suo (Eccle. v, 17). Et longe inferius subjungit: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii (Eccle. vii, 3). Si enim bonus est manducare et bibere, melius fuisse videbatur ad domum convivii pergere quam ad domum luctus. Ex qua re ostenditur quia illud ex infirmantium persona intulit, hoc vero ex rationis definitione subjungit. Nam ipsas protinus rationis causas edidit, et de domo luctus quae sit utilitas ostendit, dicens: In illa enim finis concitorum admonetur dominum, et vivens cogitas quid ^h futurus sit (Ibid.). Ruram illuc scriptum est: Lassare, juuenis, in adolescentia tua (Eccle. xi, 9). Et paulo post subditur: Adolescentia enim et voluptas vanam sunt (Ibid., 10). Qui dum hoc postmodum vanum esse redarguit, quod prius admonuisse videbatur, patenter indicat, quia illa quasi ex desiderio carnali verba intulit, hec vero ex iudicio veritate subjungit. Sicut ergo i delectationem prius carnalium exprimens, curis postpositis, denuntiat bonum esse manducare et bibere, quod tamen postmodum ex iudicio ratione reprehendit, cum esse melius dicit ire ad domum luctus quam ad domum convivii; et sicut lætari de-

^a Ms., ἀπειριμόστης.

^b Excusi, θεα ψῆφος.

^c Ms., εἰς ἓν αριθμον.

^d Ms., παραγένη.

^e Ms., ἀνομίστη.

^f Interpres, litteræ magis inhærendo: Ecclesiastes qualem proprie dicitur populum congregare, καὶ λαὸν ἀθροίζειν.

^g Secundus Carnot., tot in se personarum suscipit

^h Compend., tertius Carnot. et duo Theoder. alia quae ex tentatione profert animi. Secundus Carnot., alia quae ex tentatione carnaliter profert animi. Val. El., quae ex tentato.

ⁱ Primus Gemet., primus Aud. et Lyr., sumrum sit.

^j Primus Carnot., dilectionem. Ibidem omissitur, curis postpositis.

bere juvenem in adolescentia sua, quasi ex definitione carnalium proponit, et tamen postmodum per definitionem sententiae adolescentiam et voluptatem vana esse redarguit; ita etiam concubitor noster, velut ex mente infirmantium humanæ suspicionis sententiam proponit, dum dicit: *Unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio.* Sicut moritur homo, sic et illa mortiuntur; similesque spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius (Eccl. iii, 40). Qui tamen ex definitione rationis suam postmodum sententiam profert, dicens: *Quid habet amplius sapiens a stulto, et quid pauper, nisi ut perget illuc ubi est vita (Ibid. vi, 8)?* Qui igitur dixit: *Nihil habet homo jumentis amplius, ipse rursum definitivit, quia habet aliquid sapiens non solum amplius a jumento, sed etiam ab homine stulto, vide licet ut perget illuc ubi est vita.* Quibus verbis primum indicat quia hic hominum vita non est, quam esse alibi testatur. Habet ergo homo hoc amplius jumentis, quia illa post mortem non vivunt, hic vero tunc vivere iachuat, eum per mortem carnis hanc visibilèm vitam consummat. Qui etiam longe inferius dieit: *Quodcumque poteris manu tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, que tu properas (Eccl. ix, 10).* Quomodo ergo unus interitus est hominum et jumenti, et æqua utriusque conditio? Aut quomodo nihil habet homo jumentis amplius, cum jumenta post mortem carnis non vivunt; hominum vero spiritus pro malis suis operibus post mortem carnis ad inferos deducti, nec in ipsa morte moriuntur? Sed in utraque tam dispari sententia demonstratur quia concubitor verax et illud ex tentatione carnali intuitus, et hoc postmodum ex spirituali veritate definitivit.

σκοτιστικός. Οὗτε οὖν λοιπὸν φανερὸς δέδενται, μὴ εἶναι τὸν προσώπου σαρκικῆς ἀπειθίας ἀπερίφνατο.

PETR. Libet nescisse quod requisivi, dum me **380** in tanta subtilitate contigit discere quod nescivi. Sed queso te, ut me sequanimititer feras, si ipse quaqua apud te more Ecclesiastis nostri, infirmantium in me persecam suscupo, ut eisdem infirmantibus professe propinquius quasi per eorum inquisitionem possim.

GREGOR. Cur condescendentem te infirmitati proximorum sequanimititer non feram, cum Paulus dicat: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facherem salves (J Cor. ix, 93)?* Quod ipso quoque dum ex condescensione charitatis egeris, in hac re amplius a venerari debes, in qua morem egregii prædictoris imitaris.

^a In plurib. omittitur.

^b Hic venerari sumitur passive contra Grammaticorum leges; at Gregoriano more. Vide Moral. lib. xviii, n. 43, et Pastor., parte ii, cap. 6. Eodem modo in significazione passiva usurpat, meditari, perscrutari, inservi, et similis, ut non oscitantur legenti statim patet.

^c Ms., οὐτως.

^d Ms., δύναμις του.

Α κάζει ἐν τῷ λόγειν, κρεῖτον εἴναι πορευθῆναι εἰς οὐκον πένθους ὑπὲρ εἰς οἰκον πότου. Καὶ πάλιν ἐν τῷ εὐφρα-
θηναι τὸν νεανίσκον ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, τοῦτο αὐτὸν ἐκ προσώπου τὸν σαρκικὸν προτίθεται· μετέπειτα δὲ διὰ τῆς ἀπαφάσεως, τὸν νεότητα καὶ τὴν ἄνοιαν μα-
ταίκαν ἀναιδέγχει. ^e Οὕτος λοιπὸν ὁ ἐκκλησιαστὴς ἡμῶν, ὃς περ ἐκ λογισμοῦ τῶν ἀσθενῶν τῆς τῶν ἀνθρώ-
πων ὑποψίας φέρον προστίθησιν, ἐν τῷ λόγειν, ἐνα θά-
νατον εἴναι ἀνθρώπου καὶ κτίους, καὶ ὅμοιαν τῶν τῶν ἀμφιτέρων ὑπεταγήν, ἣς καθὼς ἀποθνήσκει ὁ ἀνθρώπος, εὐτας ἀποθνήσκουσι κάκενα^f καὶ μία πνεῦ τοῖς πᾶσι,
καὶ οὐδὲν ἔχει ἀνθρώπος περισσότερον τοῦ κτίους. Οστει λοιπὸν ἐκ τοῦ ἀριστοῦ τῆς ἀπολογίας, τὰς ιδίας μετέπειτα ψῆφον προφέρει, λέγων· *Οτι περισσεία τοῦ σοφοῦ ὑπὲρ τὸν ἀφρονα, διάτι πάντας οἶδε ποῦ πορευθῆ κατέναντι τοῖς ζωας.* Ο τοινύν εἰπεύν ὅτι οὐδὲν ἔχει ὁ ἀν-
θρώπος τῶν κτίων περισσότερον, αὐτὸς πάλιν ἀπερί-
ντο, ὅτι ἔχει τι ὁ σοφός, οὐ μόνον τῶν κτίων περισσό-
τερον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπου μεταίου, ἵνα πορευθῇ, ἐκεῖτε
δηλονότι ἔνθα ἔστιν ή ζωα. Οις ρύμασι προδόλως σπο-
μαῖνει, ὅτι ἀνθάδει ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλα-
χοῦ δὲ ταύτην μαρτυρεῖ ὑπάρχειν. *Ἐχει οὖν λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος τοῦτο περισσότερον τῶν κτίων.* Ἐκείνα μὲν γάρ μετὰ θάνατον οὐ ζῶσιν, οὗτος δέ τότε ζῶσι καὶ ἀπάρ-
χται, ὅταν διὰ τοῦ θανάτου τῆς σαρκὸς τὸν ὀρμωμένην
ζωὴν τελειώσῃ. *Ο δέ αὐτὸς παρακετιών, λέγει·* Πάντα
σα ἀν εὐρὶ ή κείρ σου τοῦ ποιῆσαι, οὐτα δύναμις τοι
ποιήσουν, δι τούς ἔστι ποίησαι, καὶ λογισμός, καὶ γράσις,
καὶ σορία ἐν ἀρι, ὅπου σὺ πορεύῃ ἐκεῖ. Πῶς λοιπὸν ἐν
τέλος ἔστιν ἀνθρώπου καὶ κτίους, καὶ ἵστη τῶν ἀμφοτέ-
ρων ὑπεταγή, ή πῶς οὐδὲν ἔχει ἀνθρώπος τοῦ κτίους
περισσότερον; *Επειδόμην γάρ τα κτίων μετὲ τὸν τῆς σαρκὸς
θάνατον οὐ ζῶσιν, τῶν δέ ἀνθρώπων τὰ πνεύματα διὰ
τὰ κακὰ αὐτῶν ἔργα μετὰ θάνατον τῆς σαρκὸς εἰς τὸν
ἄδην ἀπενεγχθέντα, οὐδὲν εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον ἀποθνή-
ῖσσον ἀμφοτέρων τὸν θάνατον.* δ γάρ ἀληθῆς ἐκκλησια-
στικῆς προτίθησεται τοῖς πληρόις δι' ὅμοιν γενέ-
σισι δινήσκωμα.

PETR. Ομολογῶ μὴ γνωστειν με διπερ ἔχειτοσα, ἐν **379** διῳ με ευθέη ἐν τοσούτῃ λεπτότητι μαθεῖν διπερ οὐκ εἰδέσθη. *Ἄλλ'* αὐτῷ διπεις μεις ἀνεξιεπέκτως ἀνάσχη, ἵνα τὸ τῶν νοσούντων πρόσωπον εἰς ἀμαυτὸν ἀκαδέψωμαι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐκκλησιαστοῦ, καὶ ὡς διὰ τῆς αὐτῶν ἐπιεικήσεως ὥρελεια τοῖς πληρόις δι' ὅμοιν γενέ-
σισι δινήσκωμα.

GREGOR. Διετί ἐπιεικάσωμεις μὲν ὑπενέγκωμει, συρκατα-
βαίνοντός σου τῷ ἀσθενείᾳ τῶν πλησίων, πιθώς Παῦλος λέγει· *Τοῖς πάσι τὰ πάντα γέγονα, ἵνα πάρτεις ἐ τοῖς σώμασι;* Όπερ καὶ αὐτὸς νυν πομήσ, διὰ τὴν τῆς ἀγάπης συγκαταβάσειν, τὸ τοῦ πάρων ἔθος ἐν τῷ πρόγυματι τούτῳ μιμούμενος.

^e Huc revocavimus duas fere lineas omissas in Editionibus Vaticana et Gussanvill. magno sensus detrimento.

^f In Editis, τινὶ, id est aliquem, contra fidem Ms. et Graci textus epistolarum sancti Pauli, cui consonant versiones Syriaca et Arabica. In Vulgata legitur: *ut omnes salvos facherem;* et recte ex sup., omnibus omnia factus sum. Proprie, *ut omnino aliquos salvem.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Περὶ ψυχῆς αὐγῆς ἐκ τοῦ σώματος ἔξελθούσης.¹

ΠΕΤΡΟΣ. Τελευτῶντι τοι ἀδελφῷ συνέβη παρόντα με
ἔπειτε εὑρεθῆναι. "Οστεῖς ἐν ὅσῳ ἐλάλει, αἴρητος τὸ ζωτι-
κὸν πνεῦμα ἀπεβάλετο, καὶ ὃν πρότερον μετ' ἑμοῦ λα-
λοῦντα ἰθεώρουν, ἀφοῦ νεκρωθίντα ἴθεασάμην. Τὴν δὲ
τούτου ψυχὴν εἶτε ἔξηλθεν, ² εἴτε οὐκ ἔξηλθεν ἵεται οὐκ
ἡδυνθήτη. Καὶ σφόδρα δύσκολον φαίνεται τοῦ πιστευθῆ-
ναι ὑπάρχειν πρᾶγμα, ὅπερ οὐδεὶς δύναται θεωρῆσαι.

ΓΡΗΓΟΡ. Τί θωμαστὸν, Πίτρε, ἐὰν ἔξερχομένην τὴν
ψυχὴν οὐκ ἰθεόσω, ἀνύπερ οὐδὲ ἐν τῷ σώματι μένουσαν
θέασασθαι δύνασαι; Μή γάρ ἄρτιως ἐν ᾧ μετ' ἑμοῦ συ-
τυγχάνεις, ὅτι τὴν ψυχὴν μου θεωρῆσαι οὐ δύνασαι,
ἄψυχον εἶναι με πιστεύεις; Ἡ οὖν τῆς ψυχῆς φύσις
ἀθεώρητος ὑπάρχει, ὡστε καὶ ἐκ τοῦ σώματος ³ ἀκορά-
τως ἔξερχεται, καθὼς καὶ ἐν τῷ σώματι οὔσα, ἀθίατος
διαιτᾷν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Περὶ ψυχῆς καὶ σώματος τῶν ἀγίων.

ΠΕΤΡΟΣ. Ἀλλὰ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ σώματι
μενούστης, δύναμαι εἰκάσαι ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ σώματος
κατημάτων. Εἰ μὴ γάρ παρῆν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ, τὰ
μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος κενεῖσθαι οὐκ ἦδύναντο. Ζωὴν
δὲ ψυχῆς μετὰ τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς ἔξοδον, ἐν ποίοις κι-
νήμασιν, ἡ ἐν ποίοις ἔργοις θεωρῶ, ἵνα ἐκ τῶν θεωρου-
μένων πραγμάτων ὑπάρχειν κατανοήσω, ἀπέρ θεωρῆσαι
οὐ δύναμαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Οὐχ ὅπερε νί δύναμις τῆς ψυχῆς ζωοποιεῖ
καὶ κινεῖ τὸ σῶμα, οὗτως καὶ ἡ θεία δύναμις πληροῖ
πάντα ἀπέρ ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέουσα ζωοποιεῖ. Καὶ
τοῖς μὲν παρέχει, ἵνα ζήσωσι, τοῖς δὲ, τὸ εἶναι καὶ μό-
νον. Τὸν δὲν θέον ἀόρατον καὶ ἀπεργύραπτον ὑπάρχειν
οὐ διστάζεις, κτίζοντα καὶ ποιμάνοντα, πληροῦντα καὶ
περιέποντα, ὑπερβαίνοντα καὶ διαμένοντα. Οὐκ ὁρεῖσθαι
οὐδὲ διστάσαι τούτον καὶ ἀόρατος λειτουργούς ἔχειν.
Ἔπερπε γάρ τοὺς αὐτῷ διακονοῦντας εἰς τὸν αὐτοῦ
ὅμοιωσιν παρεκταθῆναι, φτενοὶ καὶ διακονοῦσιν. ⁴ Ιστε
τὰ τῷ ἀόρατῷ δουλεύοντα, ἀόρατα εἶναι μὴ ἀπιστηθῶσι.
Ταῦτα δὲ ποῖοι εἴναι πιστεύομεν, εἰ μὴ τοὺς ἀγίους ἀγ-
γελούς, ⁵ 382 καὶ τὰ τῶν δικαιῶν πνεύματα, ὡστε λο-
πὸν καθάπερ τὸν τοῦ σώματος κίνηστην κατανοῶν, τὴν τῆς
ψυχῆς ζωὴν ἐν τῷ σώματι μένει εἰκάζεις, οὗτως ὁρεῖ-
λαις ἀπὸ τοῦ μηκοῦ καὶ τὸ ὑψηλὸν εἰκάσαι. Οτι καὶ
ἔξερχομένη τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ζῆσαι δύναται ἀωρά-
τως, ⁶ ἣ δίον ἔστων εἰς τὸν τοῦ ἀόρατου κτίστου λε-
ιτουργίαν διαμεῖναι.

ΠΕΤΡ. Ὁρθῶς ἀπαντᾷς ἀρέσκοντας. Ἀλλ' ὁ νοῦς ἀπο-
φέγγει, ὅπερ τοῖς σωματευοῖς ὄφθαλμοῖς θεωρῆσαι οὐ
δύναται.

¹ Hic restituimus adhuc tria verba in Excusis omisis.

² Ita Ms. Excusi, ἀριστος.

³ Ms., ἢ χρὴ εἰς τὸν.

⁴ Ita Ms. Ed., τύρισκονται.

⁵ In plurimis MSS. et Editis caput 6 non incipit hic, sed ad hanc verba: *Hac in re si cor paratum.*

⁶ Excusi, contra MSS. Anglic., Norman., etc., si-
dem, non quidem subtiliter, sed solerter.

⁷ Primus Carnot. et tertius cum primo Gemet.,

A

CAPUT V.
*De questione animæ invisibiliter exequuntis, an si qua-
videri non potest.*

PETRUS. Quodam fratre moriente præsentem mo-
suisse contigit. Qui repente dum loqueretur, vitalem
emisit flatum; et quem prius mecum loquentem vide-
bam, subito extinctum vidi. Sed ejus anima utrum
egressa sit, an non, non vidi; et valde durum
videtur ut credatur res esse, quam nullus valeat vi-
dere.

GREGOR. Quid mirum, Petre, si egredientem ani-
mam non vidisti, quam et manente in corpore non
vides? Nunquidnam modo cum mecum loqueris quia
videre in me non vales animam meam, idcirco me
esse examinem credis? Natura quippe animæ invisibilis
est, atque ita ex corpore invisibiliter egreditur, sicut
in corpore invisibiliter manet.

B

CAPUT VI.

*Quod vita animæ manentis in corpore sicut deprehendi-
tur ex motu membrorum, sic vita animæ post corpus
in sanctis pensanda est ex virtute miraculorum.*

PETRUS. Sed • vita animæ in corpore manentis
pensare possum ex ipsis motibus corporis, quia nisi
corpori anima adesset, ejusdem membra corporis
moveri non possent; vitam vero animæ post carnem
in quibus motibus quibusve operibus video, ut ex ro-
bus visis esse colligam quod videre non possum?

GREGOR. Non ¹ quidem similiter, sed dissimiliter
dico, quia sicut vis animæ vivificat et movet corpus,
sic vis divina implet quæ creavit omnia; et alia inspi-
rando vivificat, aliis tribuit ut vivant, aliis vero hoc
solummodo præstat ut sint. Quia vero esse non
dubitas creantem et regentem, implantem et circum-
plecentem, transcendentem et sustinentem, incircumscrip-
tum atque invisibilem Deum, ita dubitare
non debes hunc invisibilia obsequia habere. Debent
quippe ea quæ ministrant ad ejus similitudinem ten-
dere cui ministrant, ut quæ invisibili serviunt, esse
invisibilia non dubitentur. Hæc autem quæ esse
credimus, nisi sanctos angelos, ² 381 et spiritus jus-
torum? Sicut ergo motum considerans corporis,
vitam animæ in corpore manentis ³ perpendis ab
imo, ita vitam animæ exequuntis a corpore perpendere
debes a summo, quia potest invisibiliter vivere,
quam oportet in obsequio invisibilis Conditoris ma-
nere.

PETR. Recite totum dicitur, sed mens refutit credo-
re, quod corporeis oculis ⁴ non valet videre.

perpendis animo, vel in animo. Alter Gemet., a min-
imo.

¹ Excusi, non valet videti; legitur videre in omnibus
Norm., tribus Carnot., duob. Theod., Val Cl., etc.;
solus German. habet videri. Neque vero absurdum
est dicere animam seu mentem corporeis oculis, hoc
est per oculos, videre, cum ipsa vulgo credatur omnes
corporum motus per organa corporea exequi.
Hanc esse Gregorii doctrinam ex consequentibus ma-
nifestum est.

GREGOR. Cum Paulus dicat : *Est enim fides spe-
randarum substantia rerum, argumentum non apparen-
tium* (*Hebr. xi, 1*), hoc veraciter dicitur credi, quod
non valet videri. Nam credi jam non potest quod
videri potest. Ut tamen te breviter ^a reducam ad te,
nulla visibilia nisi per invisibilia videntur. Ecce enim
cuncta corporea oculus tui corporis aspicit, nec la-
men ipse corporeus oculus aliquid corporeum vide-
ret, nisi hunc res incorporeas ad videndum acueret.
Nam tolle mentem quae non videtur, et incassum
patet oculus qui videhat. Subtrahe animam corpori,
remanent procul dubio oculi in corpore ^b aperti. Si
igitur per se videbant, cur discedente anima nihil
vident? Hinc ergo collige quia ipsa quoque visibilia
non nisi per invisibilia videntur. Ponamus quoque
ante oculos mentis ^cedificari domum, immensas moles
levari, pendere magnas in machinis columnas; quis,
quæso te, hoc opus operatur, corpus visibile quod
illas moles manibus trahit, an invisibilis anima quæ
vivifacit corpus? Tolle enim quod non videtur in
corpore, et mox immobilia remanent cuncta quæ
moveri videbantur, visibilia corpora metallorum.
Qua ex re pensandum est quia in hoc quoque mundo
visibili nihil nisi per creaturam invisibilem disponi
potest. Nam sicut omnipotens Deus aspirande vel
implendo ea quæ ratione subsistunt, et vivifacit, et
movet invisibilia; ita ipsa quoque invisibilia implendo
movent atque ^d vivificant carnalia corpora quæ vi-
dentur.

PETR. Istis, fateor, ^d allegationibus libenter victus,
prope nulla jam esse hæc visibilia existimare com-
pellor, qui prius in me infirmantium personam sus-
cipiens, de invisibilibus dubitabam. Itaque placent
cuncta quæ dicas; sed tamen sicut vitam animæ in
corpore manentis ex motu corporis agnosco, ita vi-
tam animæ post corpus, apertis quibusdam rebus
attestantibus, cognoscere cupio.

GREGOR. Hac in re si cor paratum tuæ dilectionis
invenio, in allegatione minime labore. Nunquidnam
sancti apostoli et martyres Christi præsentem vitam
despicere, et in mortem carnis animas ponerent,
nisi certiore animarum vitam subsequi scirent? Tu
vero ipse inquires quia vitam animæ in corpore ma-
nenitis ex motibus corporis agnoscis; et ecce hi qui
animas in mortem posuerunt, atque animarum vitam
post mortem carnis esse crediderunt, quotidiani **384**
miraculis coruscant. Ad extincta namque eorum
corpora viventes ægri veniunt, et sanantur; perjuri
veniunt, et dæmonio vexantur, dæmoniaci veniunt,
et liberantur; leprosi veniunt, et mundantur; de-

GRIGOR. Ἐν τῷ τὸν μακάριον Παῦλον λέγειν ὅτι ἐστὶ^A
πίστις, ἀλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἀλγυχος οὐ
βλεπομένων, δίκαιον ἐν τούτῳ ὑπάρχει τὸ πιστευθῆναι
καὶ ὅπερ θεωρηθῆναι οὐ δύναται. Ἔπει λοιπὸν οὐδὲ ὅπερ
θεωρεῖται πιστευθῆναι δύναται. Ὁμως κατὰ τὸ δυνατόν
μοι, δὲ ὁλίγου σε πρὸς σεαυτὸν ἐπιστρέφω, οὐδὲν τῶν
ὑραμένων ἀνεν τῶν ἀσφαλτῶν θεωρεῖται. Ἰδού γάρ πάντα
τὰ σωματικὰ ὁ ὄφθαλμὸς τοῦ σώματος θεωρεῖται. Οὐκ ἀν δέ
τι σωματικὸν ὁ αὐτὸς τοῦ σώματος ὄφθαλμὸς θέάσηται,
ἴσων μὴ τούτον πρᾶγμα ἀσώματον κινήσῃ πρὸς τὸ θέάσα-
σθαι. Ἐπαρον γάρ τὸ λογισμὸν τὸν μὴ θεωρούμενον, καὶ
εἰς ἄκαριον ὁ ὄφθαλμὸς ἀνέσκεται ὁ θέάμενος. Παρέπαρον
τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἀπομένουσι δηλονότι οὐ
ὄφθαλμοι ἐν τῷ σώματι ἀνεῳγμένοι. Ἐὰν οὖν δὲ ἔστων
θέάρων, διατί ὑποχωρησάστης τῆς ψυχῆς οὐδὲν θεω-
ρεῖται. Ἐκ τούτου τοίνυν κατανόησον, ὅτι αὐτὰ τὰ ὄφά-
λμα, εἰ μὴ διὰ τῶν ἀσφαλτῶν οὐ θεωροῦνται. Θῶμεν οὖν
ἐνώπιον τῶν ὄφθαλμῶν τοῦ νοὸς οἰκοδομηθῆναι οἶκον, καὶ
ἐν πλειότω βάρει τούτους ὑψώσκει, μεγίστους δὲ κίονας ἐν
τοῖς μαργαρίνοις κρεμάσσαι. Τίς τοίνυν, αἰτῶ σε, τὸ ἐργον
τούτο ἐργάζεται, τὸ σώμα τὸ ὄφώμενον, ὅπερ αὐτὰ τὰ
βάρη ταῖς χερσὶν αἴρει, ή ἡ ἀσφατος ψυχὴ ή ζωοποιῶσα
τὸ σώμα; Ἐπαρον γάρ τὸ μὴ θεωρούμενον ἐν τῷ σώματι,
καὶ εὐθέως ἀκίνητα ἀπομένουσι ἀπαντα ἐκεῖνα τῶν με-
τάλλων τὰ σώματα, ἀπέρι κανούμενα θεωροῦντο. Ἐκ
τούτου οὖν κατανόησον, ὅτι ἀνεν τοῦ κτίσματος τοῦ ἀσ-
φαλτου, οὐδὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τῷ ὄφωμένῳ διοικηθῆ-
ναι δύναται. Καθάπερ γάρ ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐμπνέων
καὶ πληρῶν πάντα τὰ δίκαιων συγιστάμενα, ζωοποεῖ καὶ
κινεῖ τὰ ἀσφατα, οὗτος αὐτὰ τὰ ἀσφατα πληροῦσι, καὶ
C κινοῦσι, καὶ σοφίζουσι τὰ ὄφωμενα σώματα.

PETR. Ὁμολογῶ οὐδέως, τοῦ δεσμοῦ τούτου ἀπολυ-
θεῖς, μηδὲν εἴναι ταῦτα τὰ ὄφατὰ λογίσασθαι, διτις πρό-
τερον τὸ τῶν ιστούντων πρόσωπον εἰς ἐμαυτὸν ἀκναδέξα-
μενος, περὶ τῶν ἀσφαλτῶν ἰδίστακον. Ἀρέσκουστο τοίνυν
πάντα ἀπέρι λέγεις ἀλλ ὅνυ καθάπερ τὸν ζωὴν τῆς ψυ-
χῆς ἔτι ἐν τῷ σώματι ταῦτας ὑπαρχούσης, ἐν τῶν τοῦ
σώματος διαγνώσκων κοινημάτων, οὗτοις αὐτῆς τῶν ζωῶν
καὶ μετὰ τῶν ἐν τῷ σώματος ἔξοδον, φανερῶν μαρτυ-
ρούντων πραγμάτων διαγνῶνται ἐπεθυμῷ.

GRIGOR. Ἐν τούτῳ τῷ πρᾶγματι, ἐκαὶ ἐτοίμην κερδίσαν
ἐν τῷ τῆς σῆς ἀγάπης ^b δεσμῷ εὔροιμι, πέπεισμαι ὅτι
οὐδὲν κοπιάπω. Οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι καὶ μάρτυρες τοῦ
Χριστοῦ, εἰ μὴ αἱρετωτέραν εἴναι τὴν ἐπακολουθοῦσσαν
ζωὴν τῶν ψυχῶν ἐγίνωσκον, πῶς τὴν παροῦσαν ζωὴν
ἐδελύσσοντο, καὶ ἐν τῷ τῆς σαρκὸς θανάτῳ τὰς ψυχὰς
ἔθισαν; σὺ δὲ αὐτὸς λέγεις, ὅτι τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς
μενούσσας αὐτῆς ἐν τῷ σώματι, ἐν τῶν τοῦ σώματος κινη-
μάτων ἐπεγνώσκεις. Ἰδού καὶ οὗτοι, οἱ τινες τὰς ψυχὰς
ἐν τῷ θανάτῳ ἔθικον, πιστεύσαντες ὑπάρχειν ζωὴν ταῖς
ψυχαῖς μετὰ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, θαύμασι **383**
καθημερίοις ἐκαστράπτουσεν. Εἰς γάρ τὰ νεκρὰ αὐτῶν
σώματα ζῶντες ἀρρώστοι ἔρχονται, καὶ λαστις τυγχά-

allegatione, etc. Unde Zacharias voces has reddidit
per δεσμού, δεσμῷ. Infra, nulla, ut opinor, huic alle-
gationi ratio obssistit. Quibus Graeca hæc respondent
οὐδὲ μια ὡς δίμαι, ἀπολογία τῷ δεσμῷ τοιτῷ ὑπολέπεται,
hūic vinculo, huic allegationi.

^c Ms., δεσμῷ εύρω.

^a Primus Gemet., *reducam a te*.
^b Secundus Gemet., *operti*.
^c Secundus Carnot. et Lyr, cum pler. Norm.,
sensificant. German. et secundus Theod., *sensum vi-
ficant*. Val. Cl. et primus Carnot., *sensim vivificant*.
Teritus Carnot., *sensu vivifico*.
^d In veteribus MSS. hic et alihi legitur, *allegationibus*,

κανονι. Ἐπίσημοι ἔρχονται, καὶ ὑπὸ διάριμος ^a ρίπτονται. Διαμονοῦντες ἔρχονται, καὶ λυτροῦνται τοῦ διάκριμος. Δεπροὶ ἔρχονται, καὶ πενθριζούνται. Νεκροὶ ἀποφέρονται, καὶ ἀνιστάνται. Κατακόφθον τοίνυν τοῖς ζῶσιν καὶ φυγαὶ αὐτῶν ἐπεὶ ἐνθα ζῶσιν, ὡς ἐνθάδε νεκρὰ τὰ σώματα ἐν τοσούτοις θαύμασι ζῶσιν. Ἐάν τοίνυν τὰ τῆς φυχῆς ζῶν, ἐν τῷ σώματι ταύτῃς μενούστης, ἐκ τῆς τῶν μελῶν κατέστησες καταλαμβάνηται, διατί οὐ κατανοεῖς τινὰ ζῶν τὰ θαυμάτων δυνάμεως, τῆς ἐν τοῖς νεκροῖς ὅστισις γενομένης.

ΠΕΤΡ. Οὐδὲ μία, ὡς οἶμαι, δικολογία τῷ δεσμῷ τούτῳ ὑπολέπεται, πάντα καὶ διὰ πραγμάτων δρωμένου ἀναγκαζόμενα πιστεύστε ὥπερ θεωροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Περὶ ὄρθσεως ἔξοδου φυχῆς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ὄλιγος ἀνατέρω ἕρπηκες, δει τελευτῶντες, ἔπει τοις τελευτῶντες, ἔπει τοῦτο αὐτὸν πτεῖσμα ὑπῆρχεν, στὶς σωματικοῖς ὅρθιδαίς ἀδέσποτον πρόγρυμα θεάσκονται ἐξάντεσται· ἐπεὶ τοῖς πτεροῖς ὄγκοις πολλοὶ τῶν ἡμετέρων πτεῖσι καθαρῇ καὶ εἰλειχρινῇ διαθέσει ἐσαυτοὺς ἐκκαθάραντες, ἔπειρχομένης φυχῆς ἐκ τοῦ σώματος πολλάκις ἰθέασται. Ὅθεν μοι νῦν ἀπεγκάιον ὑπάρχει διηγήσασθαι πεδίον ἔπειρχόμενη φυχῇ ἰθεάσθαντα, καὶ πόσα ἱκεῖναι ἐν τῷ ἔπειρχεσθαι αὐτὰς ἰθεάσατο. Οστες πυκάτουσαν τὴν φυχὴν, πάντες ὀλολάρως η ὄπολογία πεῖσαι οὐκ ἦδυντο, τὰ ὑποδείγματα πεῖσσοντες.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ ἔξοδου τῆς φυχῆς Γερμανοῦ ἐπισκόπου πόλεως Καπύνης.

Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ταῦτης τῆς πραγματείας εἴκον περὶ τοῦ ἐν τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτου ἀνδρὸς Βενεδίκτου, καθώς παρὰ τῶν πιστῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἔγραψαν, ὅτι μάκροθεν τῆς πόλεως ^b Καπύνης ὑπάρχων Γερμανοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς αὐτῆς πόλεως τὴν φυχὴν μεσονυκτίῳ ὃν σφαιρή πυρίνη ὑπὸ ἀγγείων βασταζομένην, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνερχομένην ἰθεάσατο. Ὅστις τὴν αὐτὴν φυχὴν ἀνερχομένην θεασάμενος τοῦ νοῖς τὸν κόλπον ἀπλώσας, ὡς ὅτι ὑπὸ μίαν τοῦ ἡλίου ἀκτίνα, ὅλον τὸν κόσμον συναγχθίνει τοῖς ^c νοεροῖς ὄγκοις πολλάκις ἰθεάσατο.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ ἔξοδου τῆς φυχῆς Σπεικώστου μοναχοῦ.

Παρὰ τῶν αὐτῶν τοίνυν μαθητῶν αὐτοῦ διηγουμένων μεμάθηκα, ὅτι δύο εὐγένεις ἀνδρες, καὶ τὰν ἔξο ^d σορίαν ἔπιστημένους γνήσιοι ἀδελφοὶ ὑπάρχοντες, οἱ μὲν εἰς Σπεικώστος, οἱ δὲ ἐπειρος Γρηγόριος λεγόμενοι, τῷ ἐκείνου κανόνει ἐν τῇ ἀγίᾳ ἀκαστοφῷ ἐσαυτοὺς παραδόδωκαστε. Τούτους ὁ αὐτός εὐλαβεστάτος πατήρ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ὅπερ πλησίον τῆς Τερράκινῶν πόλεως ὠκοδόμησεν, κατασκήσας πεποίκεν. Οἱ τινες πολλὴν περιουσίαν χρημάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐκέπεντο· ἀλλὰ πάντα ὑπέρ λυτρώσεως τῶν φυχῶν αὐτῶν, πτωχοῖς διενείμαντες, ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ διέμεναν. Ὁ δὲ εἰς ἔξ αὐτῶν, Σπεικώστος ^e φημι, διὰ 386 χρείαν τοῦ μοναστηρίου, πλησίον τῆς πόλεως Καπύνης ἀπεστάλη. Ἐν τινὶ δὲ ἡμέρᾳ, ἐ τούτου ἀδελφὸς Γρηγόριος, μετά τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τρα-

^a ΜΣ., ῥάσσονται.

^b ΜΣ., τῷ βίῳ.

^c ΜΣ., Καπογέ.

^d ΜΣ., νοεροῖς ὄγκοις μοισις νοερῶς ἰθεάσται.

^e ΜΣ., παιδεῖσαν.

A seruntur mortui, et suscitantur. Pensa itaque coram animæ qualiter vivunt illie ubi vivant, quarebius hic mortua corpora in tot miraculis vivunt. Si igitur vitam animæ manentis in corpore deprehendis ex motu membrorum, cur non perpendis vitam animæ post corpus, etiam per esse mortua in virtute miraculorum?

ΠΕΤΡ. Nulla, ut opinor, huic allegationi ratio obicitur, in qua ex rebus visibilibus cogitatur credere quod non videmus.

CAPUT VII.

De egressibus animarum.

ΓΕΓΟΡΙΟΣ. Paulo superius (Cap. v) questus es, morientis ejusdam egredientem animam te non vidisse; sed hoc ipsum iam culpa fuit, quod corporeis oculis rem videre invisibilem quiesisti. Nam multi nostrorum mentis oculum fidé pura et ubere oratione mundantes, egredientes e carne animas frequenter viderunt. Unde nunc mihi necesse est vel qualiter egredientes animæ visæ sint, vel quanta ipsæ diem egredierentur viderint enarrare, quatenus fluctuantur animo, quod plene ratio non valet, exempla suadeant.

In secundo namque hujus operis libro (Cap. 35) jam præfatus sum quod vir venerabilis Benedictus, sicut a fidelibus ejus discipulis agnovi, longe a Capuana urbe positus, Germani ejusdem urbis episcopi animam nocte media iu globo igneo ad cœlum ferri ab angelis asperxit. Qui eamdem quoque ascendentem animam intuens, mentis laxato siu quasi sub uno solis radio cunctum in suis oculis collectum mundum vidiit.

CAPUT VIII.

De egressu animæ et Speciosi monachi.

Eisdem quoque discipulis illius narrantibus didici, quia duo nobiles viri, atque exterioribus studiis eruditæ germani fratres, quorum unus Speciosus, alter vero Gregorius dicebatur, ejus se regulæ ^f in sancta conversatione tradiderunt. Quos idem Pater venerabilis in monasterio, quod juxta Terracinem urbem construxerat, fecit habilitare. Qui multas quidem pecunias in hoc mundo possederant, sed concia pauperibus pro animalium suarum redemptioe largiti sunt, et in eodem monasterio permaneserunt. Quorum unus, scilicet Speciosus, 385 dum pro utilitate monasterii juxta Capuanam urbem missus fuisset, die quadam frater ejus Gregorius cum fratribus ad mensam sedens atque convescens, per spiritum sublevatus asperxit, et vidit Speciosi germani sui ani-

^f Μα., ὡς φασι δαὶ χρ... λεπούνται.

^g Ejus meminist Martyrol. Rom., Idibus Martii.

^h Primus Garnet. et eterque Theod., in sancte vita conversatione.

mam tamē longe a se positi de corpore exire; quod mox fratibus indicavit, atque festinales cœcurrerit, jamque eundem fratrem suum sepulchrum reperit, quem tamen hora ea qua viderat exisse de corpore invenit.

φέντα εὐτὸς τὸν θεῖον ἀδελφὸν εὑρε. Κατ' εὐτὸν δὲ τὸν Ἐγράχητον έθειστο.

CAPUT IX.

De anima cuiusdam inclusi.

Quidam religiosus atque fidelissimus vir adhuc mibi in monasterio positio narravit quod aliqui de Siciliae partibus navigio Romanam potentes, in mari medio positi, cuiusdam servi Dei qui in Samosia fuerat inclusus, ad cœlum ferri animam viderunt. Qui descendentes ad terram, causaque an ita esset acta perscrutantes, illo die invenerunt obiisse Dei famulum, quo eum ad coelestia regna ascendisse coguerunt.

CAPUT X.

De egressu animæ a Spei abbatis.

Adhuc in monasterio meo positus cuiusdam valde venerabilis virtus relatione cognovi quod dico. Aiebat enim quia venerabilis Pater nomine Spes, monasterium construxit in loco cui vocabulum Cample est, qui sexti ferme milliarii interjacente spatio a vetusta Nursiae urbe disjungitur. Hunc omnipotens et misericors Deus ab æterno verbere flagellando protexit, eique dispensationis suæ maximam b severitatem servavit et gratiam; quantumque eum prius flagellando diligeret, postmodum perfecte sanando monstravit. Ejus namque oculos per quadraginta annorum spatium continuæ cœcitatæ tenebris pressit, nullum ei lumen vel extremæ visionis aperiens. Sed quia nemo in verbere illius gratia se destituente subsistit, et nisi idem misericors Pater qui pœnani irrigat patientiam præstet, mox c per impatientiam peccatum nobis ipsa auget correptionem peccatorum, si que modo miserabili ut culpa nostra unde sperare debuit terminum, inde sumat augmentum; idcirco nostra Deus infirma conspiciens, flagellis suis custodiæ permisit, atque in percussione sua electis filiis nunc misericorditer justus est, ut sint quibus postea debeat juste misereri. Unde venerabilem senem dum exterioribus tenebris premeret, interna nunquam luce destituit. Qui cum flagello fatigaretur corporis, habebat per sancti Spiritus custodiæ, consolationem cordis. Cum vero jam anni quadragesimi 388 fuisset in cœcitate d tempus expeditum, ei Dominus lumen reddidit, et vicinum suum obitum denunciavit, atque

a In Martyro. Rom. relatæ est, quinto Kal. April.

b Primus Gemit., serenitatem. Tertius Carnet., securitatem.

c Primus Gemit., mox impatientia peccatum.

d German. secundus et tertius Carnet., Gemit. prior ac plur. Norm., tempus exactum. Alter Gemit. et Val. Cl., tempus exactum.

e Ms., tempore.

f Ms., εὐτὸν εἰ τὸν σώματος.

Α πόλις παθεῖσάντος, καὶ συνεθέλων εἴποτε, διὸ τὸν πινεύματος οὐφασίς, ἐβρεκε ἑπτεῖσθαι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν φυχὴν ἐξ τοῦ σώματος ἔξελθούσαν, • τοσούτου δεσπόματος ἀπ' αὐτοῦ ὑπάρχοντος, ὥπερ εἰδίως τοῖς ἀδελφοῖς ἐμάντυσε. Δρομείος οὖν ἐπεισει παραγνήματος, ταῦτα τελεσθόντα τούτοις ὅγει ἡ τὴν φυχὴν ἀπὸ τοῦ

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ φυχῆς ἀγλείσθεντος εἰς οὐρανὸν ἀνελθούσης.

'Αντίρ τις πάντα σκούπατος καὶ πιστότατος ήτε μοι ὁ τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντι διηγούσατο λέγων· διε τοὺς μερῶν Σικελίκης διὰ τοῦ πλοὸς ἐπὶ Τάρρην ἐρχόμενοι, ἐν μέσῳ τοῦ θαλάσσης ἢ ὑπάρχοντες, τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τὴν φυχὴν, δοτεῖς τὸ Σάραντα ὑπῆρχεν ἐγγέλειστος, ἐν τῷ οὐρανῷ ἀπερχομένου ἀνείστετο, οἵτινες ἦν τῷ γῇ πατέασστος, καὶ διὸ δρεύνεις περὶ τούτου γενέμενοι, ἐπεινὶ ἀλλοδ ἀπέρι ἀνείστησαν ὑπῆρχεν, εὐροι ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ τοῦ Θεοῦ πατέας ἀνελέντησεν, ἐν τῷ αὐτῷ φυχὴν εἰς τὸν οὐρανὸν βασιλεύσαν ἀρχορεῖτην ἐγνάκεσσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ.

Περὶ ἑξόδου φυχῆς Ἐλπίδιον ἢ ἀρχιμανδρίτου πόλεως Νουρσίας.

"Ἐτι καὶ μοι ἡ τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντι, παρὰ τοὺς ἀνθρῷσ τρόπορα εὐλαβεῖστάτου διηγουμένου ρεμάθηκα, ὥπερ καχὺς διηγοῦμεν. Ἐλεγε γάρ, ὅτι ὁ εὐλαβεῖστας πατήρ, ὁ ὄντος ὀμοικόμενος Σπές, μοναστήριον τὸν κτίσας, ἢν τῷ τόπῳ τῷ ὄνομαζομένῳ Κάμπλε, ὀστεις ἔκτῳ μαλιφ, ἢ καὶ 1 προσένδον διάκειται ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς καλούμενης παλαιᾶς Νουρσίας. Τούτον ὁ παντοδύναμος ταῖς διελήμμασιν Θεός ἐγταῦθα πατένεσσας, ἐν τῶν οἰωνίων βασάνων ἐξείλατο. Τοὺς γάρ μεγιστος αὐτοῦ οἰκονομίας καὶ τὴν ἀπειλὴν ἐδίει, καὶ τὸν συμπάθειαν. Πόσον γάρ αὐτὸν τὸ πρότερον μαστίξων ἤγαπε, μετέπειτα ὀλοκλήρως αὐτὸν ἰαστάμενος ἐπέδειξεν. Τούτος γάρ αὐτοῦ ὄφελομούς μέχρι τεσταρακονταετοῦς χρόνου διαστάμετος, τῷ ἐπικυρῷ τοῦ σχότους τῆς τυφλόστεως ἢ ἐπλήρωσες, μηδὲν αὐτῷ φατὸς καν μικρᾶς δράσεως ἀνρὸν καταλείψας. Οὐδεὶς δὲ τὸν μάστιγα ὑπενέγκει δύναται, τὸν χάριτος αὐτὸν δυκαταλιμπανούσης, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ διελήμμαν πατήρ ὁ τὸν βίσταν παρέχων ὑπομονὴν διαρίσται. Διὰ τὸρ τὸν ἀνυπομονησίας ἀμαρτίνην ἡμέν αὐτὸν ἡ πατένεσσις προστέθησεν ὅθεν λοστὸν συμβαίνει, τρόπῳ ἐλειπεῖν γενέσθαι, ὅτι ὅθεν ὀφείλει τὸ πταῖσμα ἡμῶν συγχώρησιν λαβεῖν, ἐκεῖνον προσθίκην ὀδύνης δέχεται. Τούτου ἔνεκεν τὰ ἡμέτερα ἀσθενήσατα ὁ Θεός ἐπιδέπτων, ταῖς μάστιξιν αὐτοῦ καὶ ὑπομονὴν ἀναμιγγεῖ, ὃστε καὶ πατένευν τὰ ἐκλεκτὰ αὐτοῦ τέκνα εἰλέημα καὶ δικαιος φανῆ οἰς μετέπειτα μελλει δικαιος πλαγυνίζεσθαι. "Οὐδεν καὶ τὸν εὐλαβεῖσταν γέροντα τούτον, εἰ καὶ τῷ ἑωθεν σχότει ἡμαρτώσαν, ἀλλ' οὐν τῷ ἑνδεῖσιν φαντεῖσθαι εἶναι πατέλεπεν. "Ουτοίς οὖσι τῷ τοῦ σώματος ἀχειριδέστο ράστερ, εἴχε-

s Ms., διηρεύεται τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος διηγήσθεται διελθεῖν.

h Ms., ὑπάρχοντες ἀγλείσθεντος τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τὴν φυχὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀπερχομένου ἀνείστετο, εtc.

i Editio, ἀλλοδ ὥπερ.

j Ita Ms. In Exch. is legitur πατένεσσις, πατένετον.

k Ms., μονι τῷ τοῦ μοναστ. ὑπάρχοντος.

l Ms., πρὸς ἔνδον.

m Ms., ἑσέλετο.

n Ms., ἐπέρωσε.

δικ τῆς τοῦ ἀγίου πνεύματος^a σκέπτος περάσληστον καρ- δίξ. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν τεσσαρακοστὸν 387 ἦτος ἐν τῇ τυφλώσει ὑπάρχων ἐπλήρωσεν, ὁ κύριος τὸ φῶς αὐτῷ ἀποδίδωκε, καὶ ἡγγίζει τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐμπίνετε. Ταῦτα δὲ ὑπὸ αὐτοῦ κτισθεῖσι μοναστηρίοις κύκλῳ κηρύξαι αὐτὸν τὸν τῆς ζωῆς λόγον ἐξέλευσε, καὶ ἵνα ὁ τοῦ σώματος ἀναλαβάνων τὸ φῶς, ἐπιστεψάμενος κύκλῳ τοὺς ἀδελφούς, τὸ τῆς κηρδίας^b αὐτῶν διανοίξῃ. Οστις παρεθύν τῷ προστάξει τοῦ κελεύσαντος ὑπακούσας, τὰ τῶν ἀδελφῶν κοινόνια^c ἔχυρευσε, καὶ τὰς τῆς ζωῆς ἐντολάς, ἃς πράττειν μεμάθηκε, τούτοις πορθέσει. Μετὰ πεντεκαπεντάτην δὲ ἡμέραν, πληρώσας τὸ κύριγμα, ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ὑπέστρεψεν. Ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τοὺς ἀδελφούς προσκαλεσάμενος, καὶ σταθεὶς ἐν μέσῳ αὐτῶν, τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος μετελαβε, καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς μυστικὰς τῶν ψαλμῶν ὑμνοφδίας ἐπετέλεσεν. "Εἰς δὲ αὐτῶν φαλλόντων, αὐτὸς τῇ εὐχῇ ἐπιμείνας τὴν ψυχὴν περίδωκε. Πάντες δὲ οἱ παρόντες ἀδελφοί ἐκ τοῦ στόματος τοῦ εὐκτηρίου διανοιγόντος, τῶν ἀδελφῶν θεωρούντων, εὐθέως ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνῆλθεν. Ὁθεν τὴν τούτου ψυχὴν ἐν τῷ τῆς περιστερᾶς σχήματι ὄφεσται πιστεύομεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ὁ παντοδυναμὸς Θεὸς, διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος διεἴη αὐτοῖς ἐν πόλᾳ ἀκεραιότετε κηρδίας οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐδούλευσεν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. IV.

Περὶ ἑόδου ψυχῆς τοῦ ἀπὸ Νουρσίας πρεσβυτέρου.

Οὐδέτε τοῦτο παραποτῆσαι δίκαιον ἥγουμαι, ὅπερ ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἀδεῖας Στέφανος, ὁστις οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐτελείωθη, ἢν καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Νουρσίας χώρῃ συμβεβηκάντας διηγεῖτο. Ἐλεγε γάρ, ὅτι πρεσβύτερός τις ἐκεῖστι τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν μετὰ μεγίτου φόβου τοῦ κυρίου ἐποίμανεν. Οστις ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ σύμβολον, ὡς μὲν ἀδελφὴν ἥγαπα, ὡς δὲ ἔχθρὸν φοβούμενος ταῦτην πρὸς ἑαυτὸν προσεγγίσας^d οὐδέποτε παρέστηεν ἐν οὐδεμίᾳ προφάσει. Παντελῶς δὲ τὸν ἐν τῆς κοινωνίας γνωστότητα αὐτῆς ἀπέτεμνεν. Μετὰ πάντων γάρ τὸν ἀγαθῶν καὶ τοῦτο τὸ ἰδίωμα ἔχουστοι οἱ ἄγιοι ἄνδρες, δότε οὖν μόνον ἐκ τῶν μη ἀρμοζόντων πάντοτε ἐκ μάκρους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρμόζοντα πολλάκις ἀρ' ἑαυτῶν ἀποτέμνουσιν. Ὅθεν ὁ αὐτὸς ἀνὴρ, ἵνα μὴ ἐν οἰωδηποτοῦν πταισματι δε' αὐτῆς περιείλη, οὔτε εἰς τὸ ἐπάναγκες διαγνονθῆσαι πορ' αὐτῆς κατεδίχετο. Οὗτος τοίνυν ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος ἐν πολλοῖς ἔτεσι τὴν ζωὴν διανύσας, καὶ εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλατώς, τῷ τεσσαρακοστῷ χρόνῳ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἐκκαύστει βαρυτάτον πυρετοῦ συσχεθεῖς, ἐν τοῖς ἀσχάτοις ἀπονέκχθη. Θεασαμένη δὲ ἡ αὐτοῦ γενομένη σύμβολος, ὅτι ἀπαντά αὐτοῦ τὰ μέλη ἀπενεκρώθεσσι, καὶ λοιπὸν τὸν θανάτον προσήγγιστος, τὸν ἀκότον αὐ-

^a Prior legebatur, ἐκάινος, pro σκέπτος; hujus loci corruptionem agnoverat Guisanv., sed remedium non attulit; quod tamen non arduum, cum ms. Regis, in quo legitur, σκέπτος, copiam haberet. Verum errata omnia Editionis Romanæ religiose retinuit, ut in præfatione probavimus.

^b Ms., αὐτῶν φῶς διαν.

^c Ms., περιῆλθε.

^d Ms., οὐδέποτε διέστη.

^e Ila Pratel. et prius Aud. In primo Carnot., presbyteri cuiusdam ex Nursia provincia. Suffragatur huic lect. Græcum interpres. In Germi. tamen ac plerisque, ut in Editis, Ursini.

A ut monasteriis circumquaque constructis verbum vnde prædicaret admonuit, quatenus corporis recepto lumine, visitatis in circuitu fratribus, cordis lumen aperiret. Qui statim jussis obtemperans, fratrum conobia circuivit, mandata vita quæ agendo didicerat prædicavit. Quinto decimo igitur die ad monasterium suum peracta prædicatione reversus est, ibique fratribus convocatis astans in medio, sacramentum dominici corporis et sanguinis sumpsit, moxque cum eis mysticos psalmorum cantus exorsus est. Qui illis psallentibus orationi intentus animam reddidit. Omnes vero fratres qui aderant ex ore ejus exisse columbam viderunt, quæ mox, aperto tecto oratori egessa, aspicientibus fratribus, penetravit cœlum. Cujus idcirco animam in columba specie apparuisse credendum est, ut omnipotens Deus ex hac ipsa specie ostenderet quam simplici corde ei vir ille servisset, αὐτοῦ περιστεράν ξείλθουσαν ἴωρακαν. Τοῦ δὲ κεράμου τοῦ εὐκτηρίου διανοιγόντος, τῶν ἀδελφῶν θεωρούντων, εὐθέως ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνῆλθεν. Ὅθεν τὴν τούτου ψυχὴν ἐν τῷ τῆς περιστερᾶς σχήματι ὄφεσται πιστεύομεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ὁ παντοδυναμὸς Θεὸς, διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος διεἴη αὐτοῖς ἐν πόλᾳ ἀκεραιότετε κηρδίας οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐδούλευσεν αὐτῷ.

CAPUT XI.

De egressu animæ • Nursini presbyteri.

Sed neque hoc sileam quod vir venerabilis abbas Stephanus, qui non longe ante hoc tempus in hac urbe defunctus est, quem ipse etiam bene nosti, in eadem provincia Nursiae contigisse referebat. Aiebat enim quod illuc presbyter quidam commissam sibi cum magno timore Domini regebat Ecclesiam (*Dist. 32, can. Presbyter*). Qui ex tempore^f ordinationis accepta^g presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se proprius accedere nunquam sinebat, eamque sibimet propinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditus familiaritatis absciderat. Illebat quippe sancti viri hoc proprium; nam ut semper ab illicitis longe sint, a se plerumque etiam licita abscondunt. Unde idem vir, ne in aliquam per eam incurriteret culparum, sibi etiam per illam ministrari recusabat necessaria. Hic ergo venerabilis presbyter cum longam vitæ implesset ætatem, anno quadragesimo ordinationis suæ inardescente graviter febre correptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solutis jam membris, quasi in morte distentum, si quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimum inerat flatus, quantulo adnisi

^f Compend. et plur., ordinis accepti.

^g Id est, uxorem. Sic dicebantur presbyterorum conjuges, mutuato a viris nomine, quas casie, abdicato conjugi usu, diligebant. [Conversæ uxores dicuntur in concilio Arelat. ii, c. 5. Vide Baron., ad ann. 405, num. 60, Aurelian. iv, cap. 17; Turon. ii, can. 20; Autissiod., cap. 21. Aliquando etiam apud Ecclesiastic. rerum scriptores reperitur nomen presbyteræ, pro viduis senioribus, Græcis πρεσβύτις, ut in concil. Laodic., cap. ultimo, et apud Athanasium, ad Virgines. Et fortasse de illis loquitur Gregorius, utpote que peculiari quoddam habitu dignoscenbantur. Guisanv.

valuit, ut loqui potuisset, infervescente spiritu colligit vocem atque erupit, dicens: Recede a me, mulier, adhuc igniculus vivit, paleam tolle. Illa igitur recedente, crescente virtute corporis, cum magna cœpit lætitia clamare, dicens: * Bene veniant domini mei; **389** bene veniant domini mei; quid ad tantillum servulum vestrum estis dignati couenire? venio, venio, gratias ago, gratias ago. Cumque hoc iterata crebro voce repeteret, quibus hoc diceret noti sui, qui illum circumsteterant, requirebant. Quibus ille admirando respondit, dicens: Nunquid hic conuenisse sanctos apostolos non videtis? beatum Petrum et Paulum primos apostolorum non aspiciatis? Ad quos iterum conversus, dicebat: Ecce venio, ecce venio; atque inter haec verba animam reddidit. Et quia veraciter sanctos apostolos viderit, eos etiam sequendo testatus est. Quod plerumque contingit justis, ut in morte sua sanctorum præcedentium ^b visiones aspiciant, ne ipsam mortis suæ penalem sententiam pertimescant, sed dum eorum menti internorum civium societas ostenditur, a carnis suæ copula sine doloris et formidinis fatigazione solvantur.

A τῆς ταῖς ρίστιν αὐτοῦ ^c ἐπιθείσασα, ἀσπευδεῖ διαγράνων, ἔκαν αὐτῷ τις ἦτι πνοὴ ζωτικὴ ὑπῆρχεν. Ὁπερ ἐκεῖνος ἐπεγνούς, οὐ καὶ τι λίγην λεκτοτάτης αὐτῷ πνοῆς ὑπαρχάντος, τῇ ἐπικυνέσει δὲ ^d μᾶλλον θερμανθέντος τοῦ πνεύματος, ὃσην ὑδυνάθη σωρεῦσαι πνοὴν τοῦ λαλῆσαι, τὴν φωνὴν δινούει, λέγων· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, γύναι. Τὸ γάρ πῦρ ἔτι ξῆ, ἐπαρον τὸ ἄχυρον. Ἐκεῖνος δὲ ὑποχωρησάσκεις, καὶ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ δυνάμεως αἰξέσασκεις, μετὰ μεγάλης εὐφροσύνης ἡρέστοιο κράζειν καὶ λέγειν. Καλῶς ἔρχονται οἱ κύριοι μου· **390** τι πρὸς τὸν ἀνάξιον ὑμῶν δούλον ἀθέτην κατηξίωσατε; Ἐρχομαι, ἔρχομαι, εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Ἐν δὲ τῷ συχνῇ τῷ φωνῇ τὸν αὐτὸν λόγον προσφέρειν αὐτὸν, οἱ γυναικοὶ αὐτοῦ, οἵτινις ἔκειται παριστάντο, τίστοιτο ἐλεγενή ηρώταν. Πρὸς οὓς ἐκεῖνος θεωράκιον ἀπεκρίθη, λέγων· Οὐ θεωρεῖτε τοὺς ἄγιους ἀποστόλους συνελληθότας ἐνταῦθα; Οὐ θεωρεῖτε τοὺς μακαρίους Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων; Πρὸς οὓς πάλιν ἐπιστρέψεις, εἶπεν· Ἰδού ἔρχομαι, ίδού ἔρχομαι. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ῥάμφοις τὸν ψυχὴν ἀπέδωκεν. Ἐπ' ἀληθείας τοιγαροῦν τοὺς ἀποστόλους ἰθεάστο, οἵς καὶ ἀκολουθεῖν ἐμαρτύρησεν. Οθεν λοιπὸν συμβαίνει ἐν τοῖς δικαιοῖς, ὅστε ἐν ὄθησται, ἵνα μὴ ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ θανάτου βάσταν διελαΐσσωσιν. Ἄλλ' ἐν τῷ ἐπιθείσασθαι αὐτοῖς τῷ ἐνδόθεν λογισμῷ μετὰ τίνων συμμέτοχοι ὑπάρχουσι, ἐκ τοῦ δεσμοῦ τῆς σαρκὸς αὐτῶν ἄνευ πάνου καὶ φόβου ἀπολυθῶσιν.

CAPUT XII.

De anima & Probi Reatinæ civitatis episcopi.

Qua de re neque hoc sileam, quod Probus omnipotens Dei famulus, qui nunc in hac urbe monasteriū præfest, ^d quod appellatur Renati, de Probo patruo suo Reatinæ civitatis episcopo mihi narrare consuevit, dicens quia, appropinquante vitæ ejus termino, eum gravissima depressit ægritudo. Cujus pater nomine Maximus, pueris circumquaque transmissis colligere medicos studuit, si fortasse ejus molestiae subvenire potuisset. Sed congregati ex viciniis locis undique medici, ad tactum venæ denuntiaverunt ejus exitum citius adsuturum. Sed cum iam tempus refectionis incumberet, atque diei hora tardior excrevisset, venerandus episcopus de illorum potius quam de sua salute sollicitus, eos qui aderant admonevit ^e cum suo patre in superioris episcopii sui partes ascendere, seque post laborem resicendo reparare. Omnes igitur ascenderunt domum, unus ei tantummodo parvulus relictus est puer, quem nunc quoque prædictus Probus asserit superesse. Qui dum lecto jacentis assisteret, subito aspergit intrantes ad virum Dei quosdam viros stolis candidis amictos,

* Germ. et Norm., *bene veniunt*; quod significat Græca versio.

^b Visiones passim admittunt leviores animi, derident impii, expendunt sapientiores. Probavit sanctus Cyprianus, iisque usus est non semel, ut fidem daret. Vide epistolas ejusdem 10, 34, 40, 54, 56. GUSSANV.

* Ejus nomen legitur in Martyrol. die 15 Mart.

^d Ita Germ., Gemet. et cæteri Norm., uno Beccensi excepto, tres Carnot. et duo Theod. In Compend. et Val. Cl. legitur Reati. In Ed. Renatum.

* Excusi, cum sene pater, renentibus MSS.

B τῆς ταῖς ρίστιν αὐτοῦ ^c ἐπιθείσασα, ἀσπευδεῖ διαγράνων, ἔκαν αὐτῷ τις ἦτι πνοὴ ζωτικὴ ὑπῆρχεν. Ὁπερ ἐκεῖνος ἐπεγνούς, οὐ καὶ τι λίγην λεκτοτάτης αὐτῷ πνοῆς ὑπαρχάντος, τῇ ἐπικυνέσει δὲ ^d μᾶλλον θερμανθέντος τοῦ πνεύματος, ὃσην ὑδυνάθη σωρεῦσαι πνοὴν τοῦ λαλῆσαι, τὴν φωνὴν δινούει, λέγων· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, γύναι. Τὸ γάρ πῦρ ἔτι ξῆ, ἐπαρον τὸ ἄχυρον. Ἐκεῖνος δὲ ὑποχωρησάσκεις, καὶ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ δυνάμεως αἰξέσασκεις, μετὰ μεγάλης εὐφροσύνης ἡρέστοιο κράζειν καὶ λέγειν. Καλῶς ἔρχονται οἱ κύριοι μου· **390** τι πρὸς τὸν ἀνάξιον ὑμῶν δούλον ἀθέτην κατηξίωσατε; Ἐρχομαι, ἔρχομαι, εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Ἐν δὲ τῷ συχνῇ τῷ φωνῇ τὸν αὐτὸν λόγον προσφέρειν αὐτὸν, οἱ γυναικοὶ αὐτοῦ, οἵτινις ἔκειται παριστάντο, τίστοιτο ἐλεγενή ηρώταν. Πρὸς οὓς ἐκεῖνος θεωράκιον ἀπεκρίθη, λέγων· Οὐ θεωρεῖτε τοὺς ἄγιους ἀποστόλους συνελληθότας ἐνταῦθα; Οὐ θεωρεῖτε τοὺς μακαρίους Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων; Πρὸς οὓς πάλιν ἐπιστρέψεις, εἶπεν· Ἰδού ἔρχομαι, ίδού ἔρχομαι. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ῥάμφοις τὸν ψυχὴν ἀπέδωκεν. Ἐπ' ἀληθείας τοιγαροῦν τοὺς ἀποστόλους ἰθεάστο, οἵς καὶ ἀκολουθεῖν ἐμαρτύρησεν. Οθεν λοιπὸν συμβαίνει ἐν τοῖς δικαιοῖς, ὅστε ἐν ὄθησται, ἵνα μὴ ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ θανάτου βάσταν διελαΐσσωσιν. Ἄλλ' ἐν τῷ ἐπιθείσασθαι αὐτοῖς τῷ ἐνδόθεν λογισμῷ μετὰ τίνων συμμέτοχοι ὑπάρχουσι, ἐκ τοῦ δεσμοῦ τῆς σαρκὸς αὐτῶν ἄνευ πάνου καὶ φόβου ἀπολυθῶσιν.

ΚΕΦΑΔ. ΙΙ'.

Περὶ τῆς ψυχῆς Πρόδου ἐπισκόπου πόλεως Ρεατᾶς.

Cαὶ τοῦτο φανερὸν καταστῆσαι εὐλογος ἡγοῦμαι, ὅπερ μαὶ Πρόδος ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης διηγάστατο, ὃστις νῦν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ⁱ μοναστηρίῳ προϊσταται, Ῥεατῆς ἐπανομαζομένῳ. Ἐλεγε γάρ περὶ Πρόδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς πόλεως Ρεατᾶς, ὅτι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ πλησιάσαντος, βαρυτάτη νόσος αὐτὸν κατέσχεν. Ὁ δὲ ἔκεινου πατήρ Μάξιμος ὄνοματι, παῖδας ἐν τοῖς πέριξ τόποις ἀποστεῖλας συναγαγεῖν ἱατρούς ^j ἡγωνιστατο, ὃστε τῇ ἐκείνου ἀσθενείᾳ ἐστηναται συνδράμασιν. Τῶν δὲ ἱατρῶν ἐκ τῶν γειτνιαζόντων τόπων ^k πορευθέντων, καὶ τούτου τὸν σφυρηλατήσαντες ἐμήνυσαν σύντομον αὐτοῦ τὴν ἔζοδον μᾶλλον εἶπεσθαι. Τῆς οὖν ὥρας προκόψασης, καὶ τοῦ καιροῦ τοῦ ἀρίστου οὗδη λοιπὸν καταλαβόντος, ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος περὶ τῆς ἔκεινων μᾶλλον ^l ἡπέρ τῆς ἔκεινου σωτηρίας ἐφόρτυσεν. Ὁθεν τοὺς παραγενομένους ἱατροὺς παρεκάλεσεν, ἵνα ^m ἄμα τοῦ πρεσβύτου αὐτοῦ πατρὸς ἐν τοῖς ἀνωγείοις τοῦ ἐπισκοπίου ἀνιλθωσι καὶ τροφῆς μεταλάβωσι. Πάντες οὖν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ οἷσιν ἀνῆλθον. Ἐν δὲ παιδίον ⁿ σεμνὸν παριστάμενον αὐτῷ καὶ μόνον κατελεῖθη, ὅπερ καὶ μέχρι τοῦ νῦν περίεστι, καθὼς ὁ πρ-

^f Fortasse, ἐπιθεῖσα.

^g Forte, καίτοι.

^h Ms., μᾶλλον τοῦ Θεοῦ θερμαν.

ⁱ Ms., μοναστηρίῳ προϊσταται Ῥεατᾶς ἐπανομαζομένῳ.

^j Ms., ἡγωνίζετο.

^k Ms., συναχθέντων καὶ.... ψιλαρησάντων ἐμήνυσαν σύντομα.

^l Ms.. ἡπέρ τερὶ τῆς ιδίας σωτηρίας.

^m Ms., μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπερώφ.

ⁿ Ms., μικρόν.

λεχθεὶς Πρόδος λέγει. Ὅστις δὲ δοῦλος τῇ κλίνῃ τοῦ καιρού
νου παρίστατο, θεάσαστο εἴρηνος ἀνθράκες τινάς πρὸς
αὐτὸν προστροχομένους, στολὰς λευκὰς ἡμιεισμένους,
οἵτεν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν τὴν λαμπρότητα
τῶν ἱματίων ὑπερβεῖαν. Ἐκ τῆς ἀστραφῆς οὖν τῆς αὐτῶν
λαμπρότητος πληγεὶς ὁ παῖς, φωνὴν προσενήγκας,
κράξειν ἥρξατο, τίνες ἐκεῖναι ὑπάρχουσι. Τῇ δὲ τούτου
φωνῇ Προδός ὁ ἐπίστοπος συνταραχθεὶς εἰστροχομένους
αὐτοὺς ἔωρακός τούτους ἐπέγνω. Τὸν δὲ κράξαντα καὶ
πατεκαλεῖν ἥρξατο, λέγων· Μή γάρ, ὅτι πρὸς με ὁ
ἄγιος Ἰωνᾶνάλιος, καὶ ὁ ἄγιος Ἐλευθέριος οἱ μάρτυρες
ἥλθον. Βακεῖνος δὲ τῆς τοιαύτης ὀπτασίας ^a τὸ πενύρητο
μητὸν φέρων, δρόμῳ ταχυτάτῃ ἔξα τῶν θυρῶν ἐφύγει.
Περὶ δὲ ὁν θεάσατο, τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἵστροις ἐμπίστην.
Οἵτινες συντόμως κατελθοῦσι, τὸν ἄρρωστον, ὃν κατέλιπον,
θανάτας λοιπὸν εὑροῦν.

391 ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.
Ἡερὶ τῆς τελειώσεως Γέλλης μοναστρίας θυγατρὸς Συμ-
μάχου πατρίου.

Ἐπὶ τούτοις οὐδὲ τούτῳ παρασιωπηθῆναι δίκαιον ^b κρί-
νω, ὅπερ μοι πρόσωπον μέγιστον καὶ πιστὸν τῇ διηγήσει
ἔγνωριστον. Ἐλέγε γάρ, ὅτι ἐν τοῖς τῶν Γότθων καιροῖς,
Γάλλα τις σύγιεστάτη κόρη ταύτης τῆς πόλεως, θυγάτηρ
ὑπάρχουσα Συμμάχου τοῦ ὑπάτου καὶ πατρίου, ἐν τῷ
τῆς νεοτητὸς αὐτῆς χρόνῳ, ἀνδρὶ ^c παραδοθεῖσα, ἵνα καὶ
μόνον ἴναστὸν συζήσασα, τούτου τελευτήσατος χήρα
γέγονε. Ταύτη δὲ ἡ ἀκμὴ τῆς νεότητος, καὶ ἡ τοῦ κόσμου
ἰπιθυμία, καὶ τοῦ πλούτου ^d ἀπάτη, πρὸς τὸ δευ-
τέροις προσομιλῆσαι γάμοις τῷ Θεῷ συγαρθῆναι,
οἵτινες ἀπὸ εὐφροσύνης ἀρχονται, ἐν δὲ τῷ τελει μετὰ πένθους
πορεύονται. Σφόδρα δὲ αὐτῆς θέρμης ὑπάρχουσης τῇ
καταπικνῇ τοῦ σώματος, ἥρξαντο οἱ ἵστροι λέγειν, ὅτι εἰ
μὴ εἰς συμπλοκὴν ἀνδρὸς ἐπιστρέψει, τῇ σφοδροτάτῃ
θέρμῃ τῆς φύσεως γένεια μὲλλει ἰκρέτεν. Ὁπερ μετέ-
πειτα καὶ γέγονεν. Ἀλλ' ἡ ἄγια ἐκείνη γυνὴ οὐδὲν τῆς
ἔζωθεν ἀσυγχωσόντης ἐφρόντισεν, ητὶς ἐνδον νυμφίου τὸ
κάλιος ἡγάπησεν. Οὐδὲ τὸ ἐν αὐτῇ ἀκαλλές ἡρυθρίασεν,
ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο γέδεσθαι τὸ παρὰ τοῦ οὐρανίου νυμφίου
μὴ ἀγαπῶμεν. Παρευθὺν οὖν τοῦ τελευτῆσαι τὸν ταύ-
της σύζυγον, ἀποβαλοῦσα τὸ κοσμικὸν σχῆμα, εἰς τὸν
τοῦ παντοδύναμου Θεοῦ δουλείαν ἰαυτὴν ἐκδέδωκεν, ἐν
τῷ μοναστηρίῳ τῷ ὄντι παρὰ τὸν τοῦ μακαρίου Πέτρου
τοῦ ἀποστόλου ἐκκλησίᾳν. Ἐκίσσεις οὖν ἐπὶ πολλοὺς χρό-
νους ἐν ἀκακίᾳ καρδίας καὶ ἐπιμόνῳ προσευχῇ διήρκεσε
πλουσίως τοῖς δεομένοις τὴν ἀλειμνοσύνην παρέχουσα.

Οτε δὲ λοιπὸν τὸν αἰώνον μισθὸν δι παντοδύναμος Θεὸς
τοῖς ταύτης παμάτοις παρασχέσθαι δόρις, ^e καρκίνου
ἐπλάγη θαλῆ. Ἐν δὲ τῇ νυκτερινῇ πάνυχι ἐμπροσθεν τῆς
κλίνης αὐτῆς δύο λυχνίαι φαίνειν ἥρξαντο. Ηγάρ τοῦ
φωτὸς προσφύλκης οὐ μόνον τὸ νοστὸν σκότος, ἀλλὰ καὶ τὸ

^a Ms., τὸ δραμα.

^b Ms., ηγουμα.

^c Ms., ἀρμαθεῖσα.

^d Ms., ἀργάπη.

^e Ms., καρκίνου πληγῆ ἐν τῷ ταύτης μάσθω ἐκρύσθη.

^f Aliter, Qui splendoris eorum clar.

^g Ejus eucomium lege in Martyrolog. Rom., ad

qui eundem quoque candorem vestitum, vultuum
suorum lucee vincabant. ^h Quia splendoris etiam elari-
tate percussus, quinam illi essent, emissa excepit voce
clamare. Quia voce etiam Probus episcopus commo-
tus, intrantes eos aspexit et agoravit, alique eundem
stridentem vagientemque puerum consolari cōspit,
dicens: Noli timere, fili, quia ad me sanctus Juvena-
lis et sanctus Eleutherius martyres venerantur. Ille
autem tante visionis novitatem non serens, cursu
concito extra fores fugit, atque eos quos viderat pa-
tri ac medicis nuntiavit. Qui coacte descederunt;
sed agrum quem reliquerant jam defunctionum inver-
nerunt, quia illi eum secum tulerant, quorum visio-
nem puer ferre non potuit, qui hic remansit.

3

392 CAPUT XIII.

De transitu ⁱ Gallæ ancillæ Dei.

Interea neque hoc silendum arbitror ^j quod mihi
personarum gravium atque fidelium est relatione
compertum. Gothorum namque temporibus Gallæ hu-
ius urbis nobilissima puerilla Symmachi consulis ac
patricii filia, intra adolescentiae tempora marito tra-
dita, in unius anni spatio ejus est morte viduata. Quam dum, servente mundi copia, ad iterandum tha-
lamum et opes et ætias vocarent, elegit magis spi-
ritualibus nuptiis copulari Deo, in quibus a luctu incipi-
pitur, sed ad gaudia æterna pervenitur, quam carna-
libus nuptiis subjici, quæ a lætitia semper incipiunt,
et ad finem cum luctu tendunt. Huic autem cum
valde ignea conspersio corporis inesset, cœperunt
medici dicere, quia nisi ad amplius viriles reclinaret,
calore nimio contra naturam barbas esset habitura,
quod ita quoque post factum est. Sed sancta mulier
nihil exterioris deformitatis timuit, quæ interioris
sponsi speciem amavit, nec verita est si hoc in illa
scudaretur, quod a celesti sposo in ea non amare-
tur. Mox ergo ut ejus maritus defunctus est, abjecto
sæculari habitu, ad omnipotentis Dei ^k servitium
sese apud beati Petri apostoli ecclesiam monasterio
tradidit, ibique multis annis simplicitati cordis atque
orationi dedita, larga indigentibus eleemosynarum
opera impendit. Cumque omnipotens Deus peren-
nem jam mercedem reddere ejus laboribus decrevis-
set, cancri ulcere in mamilla percussa est. Nocturno
autem tempore ante lectum ejus duo candelabra lu-
cere consueverant, quia videlicet amica lucis, non
solum spiritales, sed etiam corporales tenebras odio
habebat. Quæ dum nocte quadam ex hac eadem ja-
ceret infirmitate fatigata, vidi beatum Petrum apo-
stolum inter ultraque candelabra ante suum lectum
consistentem; nec perterrita timuit, sed ex amore
diem 5 Octobris. Eadem esse creditur ad quam san-
ctus Fulgentius scripsit, De viduis.

^j Primus Carnot., quod mihi personarum civium fl-
delium.

ⁱ Becc., obsequium in Ecclesia beati Petri apostoli
se convertit; ibique multis annis simplici corde, orationi
dedita.

sumens audaciam exsultavit, eique dixit : Quid est, Domine mi, dimissa sunt mihi peccata mea? Cui ille benignissimi ut est vultus, inclinato capite annuit, dieens : Dimissa ; veni. Sed quia quamdam sanctimonialem feminam in eodem monasterio præ cæteris diligebat, illico Galla subjunxit : Rogo ut ^a soror Benedicta tecum veniat. Cui ille respondit : Non, sed illa talis veniat tecum ; hæc vero quam petis, die erit trigesimo secutura. His itaque expletis, visio apostoli assistentis et colloquentis ei ablata est. At illa protinus cunctæ congregationis accivit Matrem, eique quid viderit, quidve audierit, indicavit. Tertio autem die cum ea quæ jussa fuerat sorore defuncta est ; illa vero quam ipsa poposcerat die est trigesimo subsecuta. Quod factum nunc usque in eodem monasterio manet **393** memorabile, sive hoc a præcedentibus ^b Matribus traditum narrare illic solent subtiliter juniores quæ nunc sunt sanctimoniales virgines, ac si illo in tempore huic tam grandi miraculo et ipsæ adfuisserent.

κύττα ἡττήσατο, τῇ τριάκοστῇ ἡ μέρα τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο. Τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ πραχθὲν μέχρι τοῦ γένεως **394** μηνημονεύομέν τοι διαμένει. Παρὰ γάρ τῶν προοδευκούσων (sic) μπτέρων ἐκεῖσε παραχθόθεν, οὗτος ἔτι λεπτοῦ διαγούνται αὐτόθι· οἰκοῦσαν νεάνιδες ιεραὶ παρθένοι ὑπάρχουσαι, ὡς ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ παραστασία τὸ τοιοῦτο μέργιστον θαύμα μένεσκαν.

CAPUT XIV.

De transitu Servuli paralytici.

Sed inter hæc sciendum est quia sæpe animabus exœuntibus electorum, et dulcedo solet laudis cœlestis eruçpere, ut dum illam libenter audiunt, dissolutiō nem carnis ab anima sentire minime permittantur. Unde in Homiliis quoque Evangelii jam narrasse me memini (*Homil.* 45) quod in ea porticu quæ euntibus ad ecclesiam beati Clementis est pervia, fuit quidam, ⁴ Servulus nomine, cuius te quoque non ambi go meminisse, qui quidem pauper rebus, sed meritis dives erat, quem longa ægritudo dissolverat. Nam ex quo illum scire potuimus, usque ad finem vitæ paralyticus jacebat. Quid dicam quia stare non poterat, qui nunquam in lecto surgere vel ad sedendum vale bat, nunquam manum suam ad os ducere, nunquam se potuit ad latus aliud declinare? Huic ad servien dum mater cum fratre aderat, et quidquid ex eleemosyna potuisset accipere, hoc eorum manibus pau peribus erogabat. Nequaquam litteras noverat, sed Scripturæ sacrae sibimet Codices emerat, et religiosos quosque in hospitalitatem suscipiens, hos coram se studiose legere faciebat. Factumque est ut juxta modum suum plene sacram Scripturam disceret, cum, sicut dixi, litteras funditus ignoraret. Studebat semper in dolore gratias agere, hymnis Deo et laudibus diebus ac noctibus vacare. Sed cum jam tem-

^a Cojus meminit Martyrol. Rom. die 6 Maii.

b Nota in Gregorio morem hodiernum appellandi
sanctimoniales, maxime quæ proiecte jam sunt æta-
tis, *matres*. In his dialogis sæpius legitimus monachos
Patrum titulo insignitos, maxime lib. II., quod in notis
ad epistolam aliquando illustraturi sumus.

¶ Ita **Mss.** **omnes**, **eis** **legamus** **in Excusis**, **dulces**
solen **laudes** **cælestes** **erumpere**, **ut dum** **illas**.

¶ Eadem de Servulo compendiose leguntur in Mart. tyrolog. Rom., die 23 Decembris.

αισθητὸν εἰς μῆσος εἶχεν. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ κατάκοπος ἐξ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας κειμένη, τὸν μακάριον Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐν μέσῳ τῶν ἀμφοτέρων λυχνιῶν ἐμπροσθεν τοῦ κραβάτου αὐτῆς ἔστωτα ἴθεάσατο. Ἡ Μηδόλως δειλιάσσασα ἡ φοβίησεσα, μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ πόθου ταρρύσιαν λαζούσα, ἀγαλλιαμένην, πρὸς αὐτὸν εἶπε· Τί ἔστι, κύριε μου, συνεχωρήθησάν μοι αἱ ἀμαρτίαι μου; Πρὸς ἣν αὐτὸς, ἡ ἀγαλλίη προσώπῳ καθὼς καὶ ὑπάρχει, τὴν κεφαλὴν κλίνας, ἔνευσε λέγων· Συνεχωρήθησαν, ἔλλο. Ἡ οὖν Γάλλα ιερωτάτην τινὰ καὶ θυλείαν ἐν τῷ αὐτῷ μουσαστηρῷ υπέρ τὰς λοιπὰς ἀγαπώσα, προσέθετο, λέγουσα· Παρα-
καλῶ ἵνα καὶ ἡ ἀδελφὴ Βενέδικτα μετ' ἐμοῦ ἔλθῃ. Αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγων· Οὐχι, ἀλλ᾽ ἡ δεῖνα, ἀρτιώς ἔλθῃ μετά σου. Αὗτη δὲ ἦν αἰτεῖς, μετὰ τριακοστῶν ἡμέρων ἀκολουθήσει σοι. Τούτων τοῖνυν ρίθιντων, ἡ
ορατὸς τοῦ ἀποστόλου τοῦ παρεστῶτος καὶ συντυχά-
νοντος αὐτῇ ἥρθη. Ἐκείνη δὲ εὐδέως τὴν μητέρα τῆς συνοδίας προσκαλεσαμένη ἀπαντά αὐτῇ ἀπερ ἴθεάσατο καὶ ἀκήκοεν ἐμήνυσε. Τῇ δὲ τρίτῃ ὥμέρᾳ ἂμα τῇ ἀδελφῇ
καὶ ἡ ἐκελεύσθη πρὸς κύριον ἕξεδημηταν. Εκείνη δὲ ἡ πηρε

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ.

Περὶ τῆς τελειώσεως Σερβούλου παραλυτικοῦ.

καὶ τοῦτο δὲ γνώριμον ποιῆσαι ἀναγκαῖον ὑπάρχει,
ὅτι πολλάκις τῶν ψυχῶν των ἐκλεκτῶν ἔξερχομένων | διὰ
τοῦ σώματος, αὖνος δὲ τοῖς οὐρανοῖς ἐπιτελεῖται, ἵνα δὲ
ὅσῳ τούτου ὥδίως αἱ ψυχαὶ ἀπακριῶνται, τὴν ἐκ τῆς
σαρκὸς διάλυσιν μὴ αἰσθανται πᾶς ὑπομένουσιν. Ὁθεν
περὶ τούτου καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ εὐαγγελίου διηγή-
σασθαι μέμνημαι. Ἐν γὰρ τῷ ^κ ἐρθόδῳ τῷ ἀπερχομένῳ
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μακαρίου Κλήμεντος ὑπῆρχε τις κατά-
τιν ὁδὸν κατακείμενος, ὃνόματι Σέρβουλος, ὅνπερ ἀγοεῖ
σε οὐ λογίζομαι. Οὗτος οὖν, εἰ καὶ πτωχὸς τοῖς πράγμα-
σι τοῦ βίου ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὐν τοῖς ὕστεροις πλού-
σιος ὑπῆρχεν. Τοῦτου δὲ τὸ σῶμα πολυχρόνος ἀρρέ-
στια παρέλυσεν. Ἐξ οὐ γὰρ αὐτὸν γνῶντος ἐδυνάθησεν,
μέχρι τοῦ τελούς τῆς ζωῆς αὐτοῦ παραλυτικὸς ἦκειτο.
Τί δὲ λέγω; Παπτελᾶς στῆναι οὐκ ἤδυνατο, οὔτε ἐν τῇ
κλίνῃ αὐτοῦ ποτε ἀνακαθίσαι ἴσχυσεν, οὐδὲ ποτε τὴν
χειραὶ αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι ἀπενεγκαὶ ἡδυνήθη, οὐδὲ
ποτε ἔαυτὸν ¹ εἰς ἑτέραν πλευρὰν στρέψαι ἴσχυσεν.
Τούτῳ δὲ πρὸς ὑπερεσίαν ἡ μῆτηρ καὶ ἑτερος εὐτῷ
ἀδελφὸς παρίσταντο. Εἴτε δὲ ἀπὸ διεμοσύνης ἐλάμβανε,
τοῦτο πάλιν διά τῶν χειρῶν ² αὐτοῦ τοῖς πτωχοῖς
διεδίδον. Καὶ γράμματα μὲν ονδαμῶς ἐγίνωσκε, βιβλίους
δὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἔαυτῷ ἡγόρασε. Καὶ δεχόμενος πρὸς
παροικίαν εὐλαβεῖς τινας ἄνδρας, τούτους ἐνώπιον αὐ-
τοῦ πεπονημένως ἀναγνῶνται ἐποίει. Γέγονε δὲ ὁστε κατέ-

• Ms., und' elw.

¹ Ms., ἐλαρῶ.

κ Μι., παρθένου.

և Ms., չ էկալսնօթη.

ⁱ Ms., ἡμέρα ἀπὸ τοῦ βίου.

¹ MS., ἐκ τῶν σωμάτων.
² Μεταβολή.

¹ Ms., εμβούλω.

^m Ms., ଅସ୍ତାନ୍.

220, 221.

τὸ δυνικτὸν εὐτῷ, χρησίμως τὴν ἵεράν γραφήν ἔκμα-
θεῖν, γράμματα, καθὼς προεπίπον, παντελῶς μὴ γνώσκων.
Εὐχαρίστως δὲ πάντοτε τὸν πόνον ὑπέφερε, καὶ ἐν τῷ
τοῦ Θεοῦ αἰνέσσει νύκτα καὶ ὥμέραν ἐσχόλαζεν. 'Ως δὲ
λοιπὸν καιρὸς ὑπῆρχεν, ἵνα ἡ τοσκύτη σύντον ὑπομονὴ
τὴν ἀντάμειψῃ ἀπολίθη, ὃ τῶν μελῶν αὐτοῦ πόνος
ἔπαυσεν. 'Ηγίκα δὲ τῷ θανάτῳ πλησιάζειν ἔιντῷ ἐπέγω,
οὐστερὸν ἢν ὑποδεξάμενος ἄνδρας πρὸς τὸ ξενοδοχῆσαι
παρεκάλεσεν, ὅπως ἀναστῶσι, καὶ σὺν αὐτῷ διὰ τὴν
ἀναμονὴν τῆς ἔξοδου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ψελμωδίαν τῷ
Θεῷ ἔστωσιν. 'Ἐν δοσῷ δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ αὐτὸς ὁ τελευ-
τῶν ἔψαλλεν, αἴφνης τούτους τοῦ ψάλλειν ἐκώλυσε μετὰ
φόβου καὶ κραυγῆς μεγάλης, λέγων· Σιωπᾶτε, μὴ γάρ
οὐκ ἀκούετε πῶς ἡ ἀντοχῶσιν αἰνέσσεις ἐν τῷ οὐρανῷ;
Εἰς οὖν τὰς αἰνέσσεις ἔκεινας προσέχων, ὡς ὅτι ἐνδον ἐν
τοῖς ωτὶν τῆς καρδίας αὐτοῦ τούτων ἥκοεν, ἢ ἀγία
ἔκεινη ψυχὴ ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη. Ταύ-
της δὲ ἔξελθουσης, τοσαύτη ὁσφρησις εὐωδίας ἐν τῷ τό-
πῳ ἔκεινη ἐπέλθεν, ὧστε πάντας τοὺς ἔκεισε παριστα-
μένους ταύτης ἐμπλησθῆναι. 'Οθεν ἐκ τούτου φανερὸν τοῖς πάσι γινέσθαι, ὅτι ταύτην αἱ ἐν τῷ οὐρανῷ αἰνέσσεις
ἔδεσαντο. 'Ἐν δὲ τῷ πράγματι τούτῳ μοναχὸς ἡμέτερος περι-
στοι. Οὗτος μετὰ πολλοῦ κλαυθμοῦ μαρτυρεῖ, λέγων ὅτι ὡς οὐ τὸ σῶμα σύντον τῇ ταφῇ παρεδώκασσιν, δι
τῶν ἥρων αὐτῶν ἔκεινας τῆς εὐωδίας ἡ ὁσφρησις οὐκ ἀπέστη.

395 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Περὶ τῆς τελεώσεως Ρωμανοῦ μοναστηρίας.

'Ἐν ταῖς αὐταῖς τοῦ ἐναγγελίου ὀμιλίαις, πρᾶγμα διη-
γόσθειται μέμνημα, ὅπερ καὶ ^b Σπεκιώπος ὁ συμπρεσ-
βύτερὸς μου ἐν τῷ διηγεῖσθαι με αὐτῷ, καὶ αὐτὸς γνώσ-
κειν αὐτὸν μεμαρτύρηκεν. 'Ἐν τῷ χαρῷ ἐν ᾧ τὸ μοναστή-
ριον ἦτοράμην, γραῦς τις 'Ρεδέμπτης ὄνοματι, ἐν τῷ
^c ἴερῷ ὑπάρχουσα σχήματι, ἐν ταύτῃ τῇ τῶν 'Ρωμαίων
πόλεως κατόπιν τοῦ ναοῦ τῆς μακαρίας ἀειπαρ-
θέντου καὶ θεοτόκου Μαρίας, μαθήτρια γενομένην Ἰρουνδί-
νης ἔκεινας τῆς ἐν μεγίσταις ^d δυνάμεσιν ὑπερανησά-
σθης. 'Ητις ἐπάνω τῶν Πρατινεστίνων ὄρεών, ἐρημιτικὴν
ζωὴν ἀπενέγκασθαι φέρεται. Ταύτης δὲ τῆς 'Ρεδέμπτης
δύο μαθήτριαι ὑπῆρχον ἐν τῷ αὐτῷ ἴερῷ σχήματι· ὃνο-
ματα τῇ μιᾷ 'Ρωμανοῦ, τῆς δὲ ἑτέρας τὸ μὲν ὄνομα οὐ
γνώσκω, προσώπῳ δὲ ταύτην ἐπίσταμαι, πτῖς καὶ μέχρι
τοῦ νῦν περίεσται. Λί τρεῖς οὖν αὐταὶ ἐν μιᾷ οἰκίᾳ κατ-
έμενον, ηθεσε μὲν χρηστοῖς πλουτοῦσαι, κατὰ δὲ τὴν
πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν ἐν ἀνδείξι ^e ὑπάρχουσαι. 'Ην δὲ
προεπίπον 'Ρωμανοῦ τὴν συμμαθήτριαν αὐτῆς ἐν μεγί-
στοις τῆς πολείσιας δικαιώμασιν ὑπερέβιλλον. 'Τιπήρ-
χε δὲ ἄκρας ὑπομονῆς καὶ ὑπακοῆς θυγάτηρ, τοῦ στομα-
τος φύλαξ, καρτερικὴ ἐν τῇ εὐχῇ, καὶ πρὸς σιωπὴν
ἐπιτηδεία. 'Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τελεόπτητῃ ὑπάρχειν τενάς ὑπο-
λαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐν δὲ τοῖς ὄφθαλμοις τοῦ πάν-
των δημιουργοῦ πάντως ἀτελές τι ἔχουσιν ὡσπερ γάρ
οἱ τελείως μὴ γλυφεῖσαι σφραγίδες, πολλάκις παρὰ τῶν
μὴ γνωσκόντων ὄρωμεναι, ὡς ἂηδη λοιπὸν τετελειωμέναι
ἔπαινονται, ἀσπερ ἀκμὴν ὃ τεχνίτης, εἰ καὶ ἐπαινουμέ-

^a Ms., αὐτηχοῦσιν.

^b Ms., Σπεκίως ὁ πρεσβύτερὸς μου ἐν τῷ διηγήσθαι με αὐτῷ.

^c Ms., μοναχῶν, et paulo post, τῆς ἀγίας ἀειπαρθ.

^d Ms., δυνάμεις καὶ τέρασσι.

^e Ms., διάγουσαι.

^f In Valic. et Gussanv. lacuna est quam replevi-
mus ope Ms. Reg. siveque Graeca Latinis perfecte

A pus esset ut tanta ejus patientia remunerari debuis-
set, membrorum dolor ad vitalia rediit. Cumque
jam se morti proximum agnoscisset, peregrinos viros,
alique in hospitalitatem susceptos, admonuit ut sur-
gerent, et cum eo psalmos pro exspectatione sui exi-
tus decantarent. Cumque cum eis et ipse moriens
psalleret, voces psallentium repente compescuit cum
terrore magni clamoris, dicens: Taceite; nunquid
non auditis quantæ resonant laudes in cœlo? Et dum
ad easdem laudes quas intus audierat, aurem cordis
intenderet, sancta illa anima carne soluta est. Qua
scilicet exente, tanta illic fragrantia odoris aspersa
est, ut omnes qui illuc aderant inestimabili suavi-
tate replerentur, ita ut per hoc patenter cognoscere-
rent quod eam laudes in cœlo suscepissent. Cui rei mo-
nachus noster interfuit, qui nunc usque vivit, et cum
magno fletu attestari solet, quia quoisque corpus
ejus sepulturæ tradiderat, ab eorum naribus odoris
illius fragrantia non recessit.

396 CAPUT XV.

De transitu Romulæ ancillæ Dei.

In eiusdem quoque Homiliis (Homil. 15) rem narras-
se me recolo, ^b quam Speciosus presbyter meus,
qui hanc noverat, me narrante attestatus est. Eo
namque tempore quo monasterium petii, anus quæ-
dam ^b Redempta nomine, in sanctimoniali habitu
constituta in urbe hac juxta beatæ Mariæ semper
virginis ecclesiam manebat. Hæc illius Herundinis
discipula fuerat, quæ magnis virtutibus pollens,
super ^c Prænestinos montes vitam eremiticam duxisse
ferebatur. Huic autem Redemptæ duæ in eodem ha-
bitu discipulæ aderant, una nomine Romula, et al-
tera, quæ nunc adhuc superest, quam quidem facie
scio, sed nomine nescio. Tres itaque hæc in uno ha-
bitaculo commanentes, morum quidem divitiis ple-
nam, sed tamen rebus pauperem vitam ducebant.
Hæc autem quam præfatus sum Romula alias quam
prædixi condiscipulam suam magnis vitæ meritis
anteibat. Erat quippe miræ patientiæ, summe obe-
dientiæ, custos oris sui ad silentium, studiosa valde
ad continuæ orationis usum. Sed quia plerumque bi-
quis summi opificis aliquid imperfectionis habent,
sicut sære imperiti homines necrum perfecte sculpi-
sigilla conspicimus, et jam quasi perfecta laudamus,
quæ tamen adhuc artifex considerat et limat, laudari
jam audit, et tamen ea tundere meliorando noui desi-
nit; hæc quam prædictimus Romula ea quam Græco

respondent.

^a Duo Gemel., totidem Theod., et tertius Carnot.,
cui Speciosus... attestatus est.

^b Trium illarum Virginum nomina exhibet Marty-
rolog. Rom. die 23 Jul.

^c Prænestinæ urbis situm in monte jam observavi-
mus.

vocabulo medici paralysin vocant molestia corporali percussa est, multisque annis in lectulo decubans, pene omni jacebat membrorum officio destituta, nec tamen hæc eadem ejus mentem ad impatientiam flagella perduxerant. Nam ipsa ei detimenta membrorum facta fuerant incrementa virtutum, quia tanto sollicitius ad usum orationis excreverat, quanto et aliud quodlibet agere nequaquam valebat. Nocte igitur quadam eamdem Redemptam quam præfatus sum, quæ utrasque discipulas suas filiarum loco nutritiebat, vocavit, dicens: Mater, veni, mater, veni. Quæ mox cum alia ejus condiscipula surrexit, sicut utrisque referentibus et multis eadem res claruit, et ego quoque eodem tempore agnovi. Cumque noctis medio lectulo jacentis assisterent, subito cœlitus lux emissæ omne illius cellulæ spatiū implevit, et splendor tantæ claritatis emicuit, ut corda assistentium inestimabili pavore perstringeret, atque, ut post ipsæ referebant, omne in eis corpus obrigeseret, et in subito stupore remanerent. Cœpit namque quasi cujusdam magnæ multitudinis ingredientis sonitus audiri, ostiumque cellulæ concuti, ac si ingredientium turba premeretur; atque, ut dicebant, intrantium multitudinem sentiebant, sed nimietate timoris et luminis **397** videre non poterant, quia earum oculos et pavor depresserat, et ipsa tanti luminis claritas reverberabat. ^a Quam lucem protinus est miri odoris fragrantia subsecuta, ita ut earum animum quem lux emissæ terruerat odoris suavitatis resoveret. Sed cum vim claritatis illius ferre non possent, cœpit eadem Romula assistenter et trementer Redemptam suorum morum magistram blanda voce consolari, dicens: Noli timere, mater, non morior modo. Cumque hoc crebro diceret, paullatim lux quæ fuerat emissæ subtracta est, sed is qui subsecutus est odor remansit. Sicque dies secundus et tertius transiit, ut aspersa odoris fragrantia remaneret. Nocte igitur quarta eamdem magistram suam iterum vocavit; qua veniente, ^b viaticum petiit, et accepit. Necdum vero eadem Redempta, vel illa alia ejus discipula a lectulo jacentis abscesserant, et ecce subito in platea ante ejusdem cellulæ ostium duo chori psallentium constiterunt, et sicut se dicebant sexus ex vocibus discrevisse, psalmodiæ cantus dicebant viri, et feminæ respondebant. Cumque ante fores cellulæ exhiberentur coelestes exequiæ, sancta illa anima carne soluta est. Qua ad cœlum ducta, quanto chori psallentium altius ascendebant, tanto cœpit psalmodia lenius audiri, quoisque et ejusdem psalmodiæ sonitus, et odoris suavitas elongata finiretur.

^a German. et Becc., quam lucem suavissimus odor secutus est.

^b Etsi viaticum, in conciliis et in scriptoribus ecclesiasticis sæpe pro absolutione intelligatur, hic tamen significat Eucharistiam a morituris sumi solitam. Vide cap. sup. De viatico hujusque vocis in canone Niceno significatione, consule doctissimum Tillemontum, t. vi Commentar. in Hist. Ecclesiast. De concilio Niceno, art. 15. Eodem sensu quo hic intelligi debet apud Paulinum in Vita sancti Ambrosii,

A νας αὐτὰς ἀκούει, ἀλλ' οὐν ἥριζων καὶ κατακρούων, καλλωπίζων σὺν ἀρισταῖς· ὅθεν τι τοιοῦτον καὶ ἐπὶ ταύτη γέγονεν. Ὡν γάρ πρόσφημεν Ῥωμαῖλλον συνέδε νόσῳ σωματικῇ περιπεστῖν. Ἐνυπερ νόσου τῇ Ἑλληνὶδε διωλέκτῳ οἱ ιατροὶ εἰ παρέλυσεν ὄνομάζουσιν. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ χρόνους ἐν τῇ κλίνῃ κατακειμένη ἦκ τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπερφείας ἀκίνητος διέμενεν. Οὐ μέν τοι γε τὸν ταύτης λογισμὸν αἱ τῆς νόσου μάστιγες εἰς ἀνυπομονοσίαν γετέσπασαν. Ἀλλὰ μᾶλλον αὐταις αἱ ὁδύναι τῶν μελῶν, προσθήκη δυνάμεως ἐν αὐτῇ γεγόνασι. Τοσούτη γάρ πονουδαστέρα ἐν τῇ εὐχῇ γέγονεν, ὅτι εἰ καὶ θήλησσαν ἔτερόν τι ποιῆσαι, οὐδαμῶς ὕδύνατο. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ τὴν προρρήθεσσαν Ῥεδέμπταν, ἥτις τὰς ἀμφοτέρας αὐτῆς μαθητρίας ἐν ταξίθει θυγατέρων ἀγέτρεψε, πρὸς ἑαυτὴν ἐκάλεσε, λέγουσα· Ἐλθε, μῆτερ, θέλω. Εὐθέως δὲ Β σὺν τῇ ἀλλῃ αὐτῆς μαθητρίᾳ ἀνέστη, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπλήθων, καθὼς ἀμφοτέρων αὐτῶν διηγουμένων καὶ ἔτερων πολλῶν τὸ πρᾶγμα ἐδιλοποιήθη. Κάγιν δὲ ἐν αὐτῇ τῷ καιρῷ τοῦτο διέγνων. Ἐν ὅσῳ οὖν κατὰ τὸ μεσονύκτειον τῇ κλίνῃ τῆς κειμένης παρέσπασαν, αἴρηντος οὐράνθεν φωτὸς ἀποσταλέντος, πάντα τόπον τῆς καλλις ἐπιλύρωσαν. Τοσαύτη δὲ ἀστραπὴ τῇ λαμπρότητι τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐξέλαμψεν, ὥστε τὰς καρδίας τῶν παρεστώτων φόβῳ ἐπιλήπται, καὶ καθὼς μετέπειτα ἐκείναι διηγοῦντο, ἐκαστον μέλος τοῦ σώματος αὐτῶν ἀπεπάγη. Ἐν ἐκπλήξει δὲ αὐτῶν ἀπομεινάντων, ἥρξατο ὥχος μέγας ἀκούσθαι, ὡς πολλοῦ πλήθους εἰσερχομένου, καὶ τῶν θυρῶν τοῦ καλλίου δονομένων, ὡς ὅτε ὄχλος πολὺς εἰσερχόμενος ταύτας ἐξέθλει, καὶ ἀπλῶς καθὼς ἐλεγον πλῆθος λαοῦ ^c εἰσερχόμενον ὑπενόουν. Τῇ δὲ ὑπερβολῇ τοῦ φόβου **398** καὶ τῇ ἀστραπῇ τοῦ φωτὸς θεωρῆσαι τινὰ οὐκ ὕδύναντο. Οἱ γάρ ὄφθαλμοι αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ φόβου ἐβαροῦντο, καὶ ἐκ τῆς τοσαύτης τοῦ φωτὸς λαμπρότητος ἀντεσκοτούντο. Τῷ δὲ φωτὶ ἐκείνῳ θαυμαστὴν ὁσφροσίς εὐωδίας ἐπηκολούθει, ὥστε τὰς τούτων ψυχάς, κάνει τὸ φῶς ἴρισθησεν, ἀλλ' οὐν ἡ τῆς εὐωδίας ὁσφροσίς μᾶλλον ἐψυχάγει. Μηδὲ τίν τοῦ φωτὸς ἐκείνου λαμπρότητα ὑπενύγαι οὐν ὕδύναντο, ἥρξατο ἡ αὐτὴ Ῥωμιὰ παρεσταμένην καὶ τρέμουσαν Ῥεδέμπταν τὸν τῶν ὕδων αὐτῆς διδάσκαλον κολακευτικῇ φωνῇ παραμυθίσασθαι, λέγουσα· Μὴ φοβοῦ, μῆτερ, οὐκ ἀποθνήσκω ἀρτί. Ἐν δὲ τῷ συχνῶς τοῦτο λέγειν αὐτὴν, κατ' ὅλην τὸ φῶς ἐκείνο ὅπερ ἡν ^d αὐτόθι ἀποσταλέν ὑπεχώρησεν. Η δὲ ἐπακολουθήσα εὐωδία διαπέμψειν. Δευτέρας οὖν καὶ τρίτης ἡμέρας παρελθούσης, ἡ τῆς ἐκκενωθείσης εὐωδίας ὁσφροσίς οὔτω διέμενεν. Τῇ δὲ τετάρτῃ ^e τὴν αὐτὴν διδάσκαλον αὐτῆς πάλιν ἐκάλεσεν. Ἐλθούσης δὲ αὐτῆς, δοθῆναι αὐτῇ συνοδοῖτορος τὸ δεσποτικὸν σῶμα ἥτταστο, ὅπερ καὶ ἐλασσει. Οὐ μέν τοι γε ἡ αὐτὴ Ῥεδέμπτα, οὗτε ἡ ἀλλῃ αὐτῆς μαθητρία ἀπὸ τῆς κλίνης τῆς κειμένης ὑπεχώρησεν. Διῆρης οὖν ἐν τῇ πλατείᾳ ἐμπροσθεν τῶν θυρῶν τοῦ καλλίου,

D num. 47. Honoratus Sacerdos Ecclesie Vercellis.... tertio vocem vocantis audivit.... qui descendens obtulit sancto (Ambrosio) Domini corpus; quo accepio ubi gluiuit, emisi spiritum, bonum viaticum secum ferens.

^c Ms., πάρεστιν, εἰ paulo intra, παρέστως.

^d Ms., εἰσερχομένου.

^e Ms., ἐν αὐτῇ.

^f Ms., τῇ ἑαυτῇ διδ.

δύο χαροὶ φαλλότων παρέστησεν. Λαζάρος δὲ ἐλρυγον, δύο ρύστων φονές ἐν ταῖς τοῦ φρεματος φαλληφθίσις διεγένε-
καν, ἀπόρων καὶ γυναικῶν δυντηρανούντων. Ἐν δὲ τῷ ταύτην τὴν σύράκου δοξολογίαν ἐμπράσσεν τῶν τοι
διλίσιν θυρῶν ἀποτελεῖσθαι, ἡ ἄγια ἐπίνη ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος διεσμένη ἀπελύση. Ήττις ἐν τῷ σύρακῳ ἐνερχομένη,
ὅσον εἰ τοῦ φαλλότων χαροὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἀνίβασαν, τοσοῦτον ἔρεκτο ἡ ψαλμαρία ἐξ ὑψους ἀπούσθαι,
ὅσης οὐ λοιπὸν πιλ ἐ μήχος τῆς αὐτᾶς φαλληφθίσις καὶ τῆς εὐωδίας ὅσφρησις μετρυνθεῖσα ἀπελάσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Περὶ τῆς τελείωσεως Ταρσοῦλης τῆς ἱερᾶς παρθένου.

Πολλάκις δὲ ἐν τῇ παρακλήσει τῆς Κερχομένης ψυχῆς,
εὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἀνταποδέσθης τῶν τῆς ζωῆς ημῶν
πράξεων ἐπιφανεῖται. Ὁθεν τοῦτο, διπερὶ περὶ Ταρσοῦλης
τῆς ἡμέτον θείας καὶ ἐν ταῖς ὄμοιαις τοῦ εὐαγγελίου ἀ-
λεχίναι μέμνημα, καὶ ἀρτίως λέξι. Διπερὶ μεταξὺ δύο
ἀδελφῶν αὐτῆς πάσῃ δυνάμεις ἐν τῇ ἀδελφείᾳ προσευ-
χῇ προστεκτέρει, ἐν μονώσει διάσχουσα. Καὶ διὰ τοῦ
τῆς ἁγκρατείας ὑψώματος τεκμηνοφροσύνη ὑπερπύσησε.
Δέ ὀπτασίας δὲ αὐτῇ ἐπεφάνη Φέλιξ ὁ πρόπταπκός μου,
ταῦτης τῆς τῶν Θωρακίων ἀποληπτίας πατεριάρχης γενόμε-
νος, καὶ ταύτη μονὸν αἰώνιον λαμπρότητος ὑπόδειξης, λέ-
γον· Ἐδόθη, ὅτι ἐν τούτῃ στῇ μονῇ ταῦτη ἡ φωνὴς ὑποδέ-
χομένη. Πυρετοῦ δὲ αὐτῇ ἐπελύθησε, ἐν τῇ ἰσχάτῃ τοῦ
θειάτου πιμέρα κατάπτυσε. Καθὼς δὲ ἔθος ἀστένι ἀνδρῶν
τε καὶ γυναικῶν εὐτελῶν ἀποθησάντων, πολλοὺς παρα-
γίνεσθαι, εἴπει τὸ τούτου πλησίον αὐτῶν περιμνθάσθαις,
ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῆς ἡξέδους εὐτῆς πολλαὶ ἀνδρες καὶ γυ-
ναικεῖς τέρπει τῆς εὐλογῆς εὐτῆς παρίσταντο. Διρυς δὲ
αὐτῆς ἔνια θεαταρέστες, καὶ τὸν ἵκεσσον ἐρχόμενον, καὶ
μετὰ ἡ μεγίστης ψυχῆς προθυμίας ἔρεκτο τοῖς παριστα-
μέναις αὐτῇ μετὰ πρακτηῆς λόγους ἀπόστητε, ἀπίστητε,
ὁ Ἰησοῦς ἐρχεται. Ἐν δὲ τῷ πρωσέχειται αὐτῶν εἰς ὅνπερ
ἰδεώρει, ἡ ἄγια ἐπίνη ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθε.
Τοσαύτη δὲ ὅσφρησις θειαμαστᾶς εὐωδίας ἐκεῖσε ἔξεχύ-
θη, διπερὶ διὰ ταύτης τῆς ὁσφρήσεως πᾶσι πατάδηλον
γενέσθαι, ἐκεῖσε τὸν τῆς εὐωδίας 380 ἀρχηγὸν παρα-
γενόταν. Εκτὰ δὲ τὸ ἔθος τὸ ἐν τοῖς νεκροῖς τελούμενον,
διπερὶ τῷ λοιπῷ τῷ σῶμα εὐτῆς γυμνώσαντος ἐκ τῆς συν-
τόνου εὐχῆς καὶ γυναικίσιας, εὐρούντων τοῖς γόνασι καὶ ἐν
κόσκινος. Ὅθεν ποιεῖται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Περὶ τῆς τελείωσεως Μούσης τῆς κόρης.

Οὐδὲ τούτο λοιπὸν σιγῇ παραπέμψω, ὅπερ μοι δὲ προ-
λέχθεις Πρόδος δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης διηγήσατο περὶ τῆς
εἴδης αὐτοῦ ἀδελφῆς Μούσης ὀνομαζομένης, κόρης μικρᾶς
πατερούσης. Ἐλεγε γέρ τοι ἐν τῇ συκεῖ δὲ ἀστεσίας
εἰντῇ ἐπεφάνη ἡ παταρίας θεοτόκος καὶ ἀπειπέρθητος Μαρίας,
καὶ τάς εἰς ὁμολίκους αὐτῇ πάρος υπέδηξεν αὐτῇ. Ταῦ-
ταις δὲ ἀστέντῃ συμμίκται ἐπεχείρει, ἀλλ' αὐτὸν ἀπόλιτα. Παρεψή
δὲ τῆς μακαρίας ἀπειπέρθητον καὶ θεοτόκου Μαρίας ἐρ-
γασθεῖσα εἴαν θέλη ἀμα αὐτᾶς εἶναι, καὶ εἰς τὸ ὄψικον
αὐτῆς ἔπισται, ἀπεκριθεὶς ἡ κόρη λέγουσα· Θέλω. Παρεψή
σὺν παρ' αὐτᾶς ἐντολήν ἔδειξατο, ἐπικες τοῦ λοιποῦ μηδὲν
παθικόν, ἢ ἀπαιρέντες διαπράξηται, ἀπὸ γέλωτος καὶ
παγυνιδίου ἐγκρατεύεσθαι, γυνώσκουσα εἰς παντός, ὅτε
μεταξὺ τῶν εὐτῶν παρέβησαν ἐν ἀθηνάστο, εἰς τὸ ὄψικον

D

^a Μα., λεχθῆναι.

^b Ms., αἰώνιον φατος.

^c Ms., δὲ τῷ τον πλησίον.

^d Ms., μεγ. χαρᾶς καὶ προθ.

^e Ms., διηλίκας.

^f Ms., παγνιον.

^g Ejus memoria celebratur in Martyrol. Rom. die

C

De transitu Musae pueras.

Sed neque hoc sitio i quod prædictus Probus Dei
famulus de sorore sua, nomine Musa, puella parva,
narrare consuevit, dicens, quod quadam nocte ei
per visionem sancta Dei genitrix semper virgo Maria
apparuit, atque coevas ei in albis vestibus pueras
ostendit. Quibus illa eum admisceret appeleret, sed
se eis jungere non auderat, beatæ Marie virginis
voce requisita est an velit cum eis esse atque in ejus
obsequio vivere. Cuī cum puella eadem diceret,
Volo, ab ea protinus mandatum accepit, ut nihil
ultra leve et puerare ageret, et a risu et jocis absi-
neret, sciens per omnia quod inter easdem virgines
quas videt, ad eum obsequium die trigesimo veniret.
Quibus visis, in cunctis suis moribus puella mutata

24 Decembri.

^a Sanctus Felix tertius, ut in sancti Gregorii Vita
probavimus.

^b Plur. Ms., longe orat. usu, quod oīm lectum in
Germ., anno autem, longo, etc., per correct.

^c Vide cap. 120 hujus libri.

A

CAPUT XVI.

De transitu & Tharsillae sacrae virginis.

Nonnunquam vero in consolatione egredientis ani-
mæ ipse apparere solet auctor ac retributor vita.
Unde et hoc quod de Tharsilla amita mea in Homiliis
Evangelii dixisse me recolo (Hom. 38) replicabo:
qua inter duas alias sorores suas virtute continuo
orationis, gravitate vita, singularitate abstinentie,
ad culmen sanctitatis exereverat. Huic per visionem
^b Felix atavus meus hujus Romanae Ecclesie antistes
apparuit, eique mansionem perpetua claritatis
ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansione
suscipio. Quia subsequenti mox lebre correpta, ad
diem pervenit extremum. Et sicut nobilibus feminis
virisque morientibus, multi conveniunt qui eorum
proximos consolentur, eadem hora exitus ipsius
multi viri ac feminæ ejus lectulum circumsteterunt.
Cum subito illa sursum respiciens, Jesum venientem
vidit, et eum magna animadversione cepit circum-
stantibus clamare, dicens: Recedite, recessit, Jesus
venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, san-
cta illa anima corpore est egressa. Tantaque subito
fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque
suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis
venisse. 400 Cumque corpus ejus ex more mor-
tuorum ad lavandum esset nudatum, ^c longo oratio-
nis usu in cubitis ejus et genibus camelorum more
inventa est obdurala entis excrevisse; et quid
vivens ejus spiritus semper erigerit, caro mortua testa-
batur.

τοῖς ἀγάπων αὐτῆς καθάπερ καρδίου τὸ δέσμα ἀποσκεπτό-
νται στρέψαντες δημορτύρουσ.

CAPUT XVII.

De transitu Musae pueras.

Sed neque hoc sitio i quod prædictus Probus Dei
famulus de sorore sua, nomine Musa, puella parva,
narrare consuevit, dicens, quod quadam nocte ei
per visionem sancta Dei genitrix semper virgo Maria
apparuit, atque coevas ei in albis vestibus pueras
ostendit. Quibus illa eum admisceret appeleret, sed
se eis jungere non auderat, beatæ Marie virginis
voce requisita est an velit cum eis esse atque in ejus
obsequio vivere. Cuī cum puella eadem diceret,
Volo, ab ea protinus mandatum accepit, ut nihil
ultra leve et puerare ageret, et a risu et jocis absi-
neret, sciens per omnia quod inter easdem virgines
quas videt, ad eum obsequium die trigesimo veniret.
Quibus visis, in cunctis suis moribus puella mutata

est, omnipotens a se levitatem parvularis vix magno gravitatis deterat manu. Cumque eam parentes ejus mutatam esse mirarentur, requisita rem retulit, quid sibi Dei Genitrix jussere, vel qua die itura esset ad obsequium ejus indicavit. Tunc post vigesimum quintum diem febre corrupta est. Ille autem trigesimo cum hora ejus exiit propinquasset, eamdem beatam Genitricem Deicam puerilis quas per visionem viderat, ad se venire conspexit. Cui se etiam vocanti responderet caput, et depressis reverenter oculis aperta voce clamare: Eeee, Domina, venio, ecce, Domina, venio. In qua etiam voce spiritum reddidit, et ex virginico corpore, habitatura cum sanctis virginibus exiit.

xai φωνῇ πραοτάτῃ ἰδού, κυρία, ἔρχομαι, οἶδο, κυρία, ἔρχομαι. καὶ τὸν παρθενόντος σώματος ἔξελθοντα, μετὰ τῶν ἄγιων

PETR. Cum humaanum genus multis atque innumeris viis sit subjectum, Jerusalem celestis maximam partem ex parvulis vel infantibus arbitror posse compleri.

CAPUT XVIII.

Quod quibusdam parvulis regni celestis aditus a parentibus clauditur, cum ab eis male nutriantur; et de phero blasphemio.

GREGORIUS. Eisi omnes baptizatos infantes, atque in eadem iustitia morientes ingredi regnum cœlestis credendum est, omnes tamen parvulos qui scilicet iam loqui possunt, regna cœlestia iugredi credendum non est, quia nonnullis parvulis ejusdem regni cœlestis aditus a parentibus clauditur, si male nutriantur. Nam quidam vir cunctis in hac urbe notissimus, ante triennium filium habuit apporum, sicuti arbitror, quinque; quem nimis carpaliter **401** diligens remissus nutritus. Atque idem parvulus (quod dicitur ^b grave est) mox ut ejus aperto aliquid probstisset, majestatem Dei blasphemare conveverat: qui in hac ^c urbe ante triennium mortalitate percussus, venit ad mortem. Cumque eum suus pater in sinu teneret, sicut hi testati sunt qui presentes fuerunt, malignos ad se venisse spiritus trementibus oculis puer aspiciens, coepit clamare: Obato, pater, obato, pater. Qui clamans declinabat faciem, ut se ab eis in sima patris absconderet. Quem cum ille trementem requireret quid vidaret, puer adjunxit, dicens: Mauri homines venerunt, qui me tollere volunt. Qui cum hoc dixisset, majestatis nomen protinus blasphemavit, et animam redidit. Ut enim omnipotens Deus ostenderet pro quo reatu talibus suis traditus executoribus, unde viventem pater suus noluit corrigere, hoc morientem permisit iterare; ut qui diu per Divinitatis patientiam blasphemauit vixerat, quandoque per Divinitatis judicium blasphemaret, et moreretur; quatenus realum suum pater ejus agnoscet, qui parvuli filii animam negligens, non parvulum peccatorem gehennæ ignibus nutritisset. Sed interim hoc triste seponentes, ad ea quæ narrare cooperamus ^d leta redeamus.

^a Val. Cl., corpore abitura.

^b Nonnulli Nurm., nefas est.

^c Abest urbe a duob. Gemet. et totidem Theod.

^d Alii, læti.

A κύτης τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἔρχεται. Ταῦτα οὖν ή πάροι θεατικόν εἰς πάντων τῶν ἔθνων αὐτῆς ἥλατρα, καὶ πάσαν ἀφ' ἐαυτῆς παιδικήν ἀλαρρόπτητα συντόνῳ δυνάμει περιπτέτων. Οἱ δὲ ταῦτα γονεῖς, οὗτοις αὐτήν ἀλλαγεῖσαν θεατικόν, θαυμάζοντες, ἐπηρωτῶν αὐτήν περὶ τούτου. Οἵς τινις ἀπελογεῖτο • τί αὐτῷ η μωκαρία παρθένος καὶ θεατόκος Μαρία ἔκβλεψε, καὶ ποιητὴ μέρᾳ εἰς τὸ δύτικον αὐτής μὲλει ἀπέρχεσθαι, τούτοις ἐμάνυσε. Τῇ οὖν εἰκοστῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ πυρετῷ ^e κατεσχέθη. Τῇ δὲ τριακοστῇ ὅτε ή ὅρα τῆς ἔξοδου αὐτῆς ἐπλοσίασεν, πάλιν τὴν αὐτήν μωκαρίαν παρθένον καὶ θεατόκον πρὸ, αὐτὴν ἔθεντον θηάσατο οὖν ταῖς κόραις, ἃς καὶ τὸ πρότερον μετ' αὐτῆς δὲ ὀπτασίας ἦ θεαταρένη, καὶ ταῦτη κατηλογεῖτο αὐτῇ ἀποκρίνεσθαι, ἐρυθρῶνται βλέμματι, ἐν ταύτῃ δὲ τῇ φωνῇ τὸ πνεῦμα ἀπίδωκε, καὶ ἐκ παρθένων κατέψησε.

B ΠΕΤΡ. Έν τῷ πολλοῖς καὶ ἀμετρήτοις πάθεσι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὑποταγῆς τῆς ἐπουρανίου Θεουσταλῆμα πλείστων μέρος ὑπολαμβάνεται τηλετῶν μὲλλεν πληροῦσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΩ.

Ἐρώτησες, ίαν πάντα τὰ βαπτιζόμενα παιδία εἰσέρχονται εἰς τὰν βασιλείαν, καὶ περὶ τοῦ βλασφημώσαντος παιδίου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πάντα μὲν τὰ βαπτιζόμενα νήπια, καὶ ἐντῇ τῇ την τηπτότητα ἀποθύσκοντα εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὐκ ἀπιστοῦμεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ λαΐσιν ἀρχόμενα πάντα εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν οὐ πιστευτέον. Πολλοῖς γάρ τῶν νηπίων η τῆς αὐτῆς βασιλείας ιτοδος καὶ παρὰ τῶν γονίων ἀπολείσται, ἐὰν κακῶς αὐτὰ ἀνατρέφωσιν. Ἐν γάρ τῇ τεττῇ τῇ πόλει, ἐνόρ τες πάσι γνώριμος ὑπάρχων, πρὸ τριῶν ἑταῖρων οὐδὲν ^f ὑπάρχοντα, οὐς ὑπολαμβάνω, οὐς ἑταῖρον ^g. Οὐτεις λαγκῶν κατὰ τὴν σάρκα, ἀπαιδεύτως **402** αὐτὸν ἀνέτρεψεν. Οθεν ὁ αὐτὸς παῖς, τύκα τὸ οίσουν ἐθύμιστο τῷ ψυχῇ αὐτῷ ὑπεισιτήλουν, θύος ἀλατεν, ὅπερ καὶ εἰπεῖν κανδυνος ὑπάρχει, τὸν τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖν μεγαλωσύνην. Ο οὖν αὐτὸς παῖς ἐν τῷ θεατακῷ τῷ πρὸ τριῶν ἑταῖρων ἐνταῦθι γενοράντι κρουσθεὶς, ἐπὶ τὸ ἀπαλεπνὸν ἀλλεν. Εἴ δέ τοι πατέρα αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτὸν ἔκρετει, καθὼς οἱ αὐτοῖς παρόντες μαρτυροῦσι, τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα πρὸς αὐτὸν ἐλθόντα ὁ παῖς θεατάρμενος, τρέμων καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς κακμάνων ἔρεστο κράζειν. Ἐκδικητόν με, πάτερ, ἐκδίκησον. Τάξ δὲ φωνὰς ταῦτας κράζον, ἔκλεις τὸ πρόσωπον εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θέλων ἐαυτὸν κρύψαι. Τοῦτον δὲ τρέμοντα ὁ πατέρας θεατάρμενος, ἐπηρώτησεν αὐτὸν τί θεωρεῖ. Ο δέ παῖς ἀπεκρίθη, λέγων· Μαῦροι ἄνθρωποι ὥλουν θελοντές με λαβεῖν. Τοῦτο δὲ εἰπών, παρειθὲν τὸ τῆς μεγαλωσύνης ὄνυμα ἐβλασφήμησε, καὶ ἐπὶ τούτοις τῷ ψυχῇ ἀπέδωκε πρὸς γάρ τὸ δεῖξαι τὸν παντοδύναμον Θεὸν διὰ ποίησι ἀμάρτημα τοιωτῆς ὑπορέτως παρεδόθη, ὅπερ ἐτί ζῶντος αὐτοῦ, ὁ πατέρας κολοσσαὶ αὐτὸν θύκησε, τούτῳ ἀποθύσκοντα συναπλέθεν παρεκχύρεται. Καὶ ἐν ᾧ θειαὶ εὐσπλαγχνία βλασφημώς ζήτηται, τῷ διεκαίη κρίσει καὶ ἀποθύσκοντα βλασφημᾶσαι αὐτὸν παρεκχώρησεν, ἵνα τὸν τούτου ἀμαρτιανὸν πατέρα αὐτοῦ διεγνώσῃ, ὅστις ἀμελῶν τῆς ψυχῆς τοῦ

^e Ms., ὅτι αὐτή.

^f Ms., κατασχθεῖσα τῇ δέ.

^g Ms., πιστεύωμεν, εἰ παιοῦ ποιη, οὐρανίου βασιλ.

^h Ms., ὅντα οὐς ὑπελαμβάνως ἑταῖρον πίνεται.

μικροῦ αὐτοῦ νίοῦ, οὐχὶ μικρὸν ἀμαρτωλὸν, ἀλλὰ μέγαν τῷ γεένη τοῦ πυρὸς ἀνέθρεψεν. Ἐλλ ἐπειδὴ τὸ λυπηρὸν τοῦτο καὶ κατηφές διέγημα διεξῆλθομεν, εἰς ἑκεῖνα μᾶλλον τὰ εὐφραίνοντα, ἀπερ διηγάσασθαι ηρξάμην πάλιν ἡ ἐπερέψουμεν.

ΚΕΦΑΛ. Κ.

Ἡρὶ τοῦ βίου τοῦ δοσίου Στεφάνου.

Περὶ τοῦ προλεχθέντος Πρόδου, καὶ ἄλλων ἀνθρώπων διηγουμένων ἔμαθον ἑκεῖνα ἀπερ τοῖς ἀκροωμένοις μηνύσαι ἐσπούδασα, ἐν ταῖς τοῦ εὐαγγελίου ὥμελαις περὶ τοῦ εὐλαβεστάτου πατρὸς Στεφάνου. Καθὼς γάρ ὁ αὐτὸς Πρόδος, καὶ πολλοὶ ἔτεροι μαρτυροῦσιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνὴρ μηδὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ κεκτημένος, μηδὲν ζητῶν, εἰ μὴ ὃ μόνην τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαπῶν πτωχείαν. Τοὺς δὲ ἐναντιουμένους αὐτῷ πάντοτε ὑπομένων, πρὸς ἑκατὸν τούτους ^ε ἐπεσπάτο, τὰ συνέδρια τῶν κοσμικῶν φεύγον. Τῇδε ἐνχῆδιαπαντὸς σχολάζειν ἐπεθύμησε. Ὄθεν περὶ τῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἐν ἔργον ἀναγγέλλω, ὡστε εἰς τοῦ ἐνὸς δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ κατανοῆσαι. Οὐντος ἐν τοῖς ἡμέρας γένημα ^δ ὃπερ ὁ χεῖρ αὐτοῦ ἐσπειρευθεὶς, εἰς τὴν ἄλλων ἀπίγαγεν· οὐδὲν δὲ ἔτερον εἶχεν εἰς ὃ προστροφὴν ὅλου τοῦ χρόνου ἄμα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πάρεξ τούτου. Ἀνὴρ δὲ τις διεστραμμάνης προθεσεως, καὶ τοῖς τοῦ ἀρχεκάκου ἔχθροι σχόλοψιν ἐμπεπαρμένος, τὸ αὐτὸ γένημα εἰς τὴν ἄλλων κείμενων πῦρ ὑψάψας ἔκαυσεν. Ἔτερος δὲ τις τοῦτο γεγονός θεασάμενος, τῷ τοῦ Θεοῦ οἰκέτῃ δραμών ἐμήνυσε. Μετὰ δὲ τὸ μηνύσαι ^ε προέθετο, λέγων· Οὐαὶ οὐαὶ, πάτερ Στέφανε, τί σοι συνέβη; Αὐτὸς δὲ ἀπρῷ τῷ προσώπῳ καὶ λογισμῷ ἀταράχῳ ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων· Οὐαὶ τί ἐκεῖνῷ συνέβη τῷ τούτῳ πουκάσαντι; Ἐπεὶ ἐμοὶ τί συνέβη; Ἐκ τούτου οὖν κατανήποντον ἀντὶ ποιῶν ὑψεὶ δυνάμεως καὶ βαθμῷ ὁ τούτου λογισμὸς ἴδρυτο, ὅτι ἐν ὃπερ εἰς ἀποτροφὴν εἶχεν ἐν δλω τῷ βίῳ τοιεύτῃ ἀμερίμνῳ διαθίσεις ^ε ποπλανεῖ, καὶ μᾶλλον αὐτῷ ὑπὲρ ἑκείνου τοῦ τὸν ἀρρετίαν ποιήσαντος ἐπόνει, ^δ ὑπὲρ διὰ τὴν ζημιὰν ἢν ὑπέμεινε διὰ τῆς ἑκείνου ἀμαρτίας, οὐδὲ ἐμέτρησε πόσον αὐτὸς ἐξωθεὶς ἀπώλεσεν, ἀλλὸς ^ε μᾶλλον ὁ τοῦ πτελεσματος ἐνοχος ἐνδον ἐξημούστο. Τούτου τοινύν τῆς τοῦ θανάτου **403** ἡμέρας καταλαβούστης, καὶ κατεπειγούστης αὐτὸν ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθεῖν, πολλοὶ ἑκεῖσε συνῆλθον, ἵνα τῆς ἀγίας ἑκείνης ψυχῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πορευομένης, τὰς ἑκατὸν ψυχὰς ταύτῃ παράθωνται. Τῇδε ἐλήτη αὐτοῦ πάντες οἱ συνελόντες παριστάμενοι, οἱ μὲν εἰσερχομένους τοὺς ἀγγέλους θιάσασκο, εἰπεῖν δὲ τι οὐδαμῶς ἡδυνθῆσαν. Ἔτερος δὲ τί ποτε μὲν οὐν ἐθέασαντο, πάντας δὲ τοὺς εὐρεθέντας φόδος σφοδρὸς συνετάραξεν, ὡστε μὴ δυνηθῆναι ἑκεῖσε τινα στῆναι, τῆς ἀγίας ἑκείνης ἐξερχομένης ψυχῆς. Πάντες γάρ καὶ οἱ θεασάμενοι, καὶ εἰ μὴ ἐωρακότες, ἐνὶ φόδῳ συσχεθέντες, ἐψυγον. Ὅστε φανερῶς διεχθῆναι, τίνες ἑκείνοις ὑπῆρχον, οἵ τὴν ἀγίαν ψυχὴν ἐξερχομένην ὑποδεχόμενοι, ἵνα τὴν ἐξόδον οὐδεὶς τῶν θυητῶν ὑπενήγκαιοι ἦδηνθῆ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ.

Περὶ ψυχῶν δικαίων, ὅτι ἐν τῇ ἐξόδῳ οὐχ ὄρῶνται, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσι, καὶ τοῦτο γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι οὐ πάντοτε ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ψυχῆς τὸ ἄξιωμα αὐτῆς δείκνυται, μετὰ δὲ θάνατον ἀσφαλῶς φανεροῦται. Όθεν

^a Ms., ὑποστρέψω.

^b Ms., μόνον.

^c Ms., ἐπεισάστατο.

^d Ms., ὃπερ ταῖς χεροῖς αὐτοῦ.

^e Foris, ἀνατροφη.

^f Ms., προσέθετο.

A

CAPUT XIX.

De transitu i Stephanī viri Dei.

Prædicto etenim Probo aliisque religiosis marrantibus viris agnovi ea quæ indicare audientibus de venerabili Patre Stephano in Homiliis Evangelii curavi (*Hom. 35*). Fuit enim vir, sicut idem Probus et multi alii testantur, nibil in hoc mundo possidens, nibil requires; solam cum Deo paupertatem diligens, inter adversa semper patientiam amplectens, conventus saecularium fugiens, vacare semper orationi concupisces. De quo unum bonum virtutis refero, ut ex hoc uno valeant ejus multa pensari. Is namque cum quadam die messem quam sua manu severat decisam ad aream deduxisset, nihilque aliud cum discipulis suis ad totius anni stipendum haberet, quidam perverse voluntatis vir, antiqui hostis stimulis instigatus, eamdem messem, igne supposito, ita ut erat in area, incendit. Quod factum dum alter consiperet, eidem Dei famulo cucurrit et nuntiavit. Quod postquam indicavit, adjunxit, dicens: Vx, vx, pater Stephanus, quid tibi contigit? Cui statim vultu ac mente placida ille respondit: Vx illi contigit qui hoc fecit; nam mihi quid contigit? In quibus ejus verbis ostenditur in quo virtutis culmine sedebat, qui unum quod ^k in sumptus mundi habuerat tam secura perdebat mente, magisque illi condolebat qui peccatum commiserat, quam sibi qui peccati illius damnata tolerabat; nec pensabat quid ipse exterius, sed culpe reus quantum perdebat intus. Hunc itaque cum dies **404** mortis egredi de corpore urgeret, convenerunt multi, ut iam sanctas animas de hoc mundo recedenti suas animas commendarent. Cumque lecto illius hi qui convenierant omnes assisterent, alii ingredientes angelos viderunt, sed dicere aliquid nullo modo potuerunt, alii omnino nil viderunt; sed omnes qui aderant, ita vehementissimus timor perculit, ut nullus, egrediente illa sancta anima, illie stare potuisset. Et hi ergo qui viderant, et bi qui omnino nihil viderant, uno omnes timore percussi et territi fugerunt, ut palam daretur intelligi quæ et quanta vis esset quæ illam egredientem animam susciperet, cuius egressum nemo mortalium ferre potuisse.

C

CAPUT XX.

Quod aliquando animæ meritum non in ipso egressu, sed post mortem verius declaratur.

Sed inter hæc sciendum est quia aliquando animæ meritum non in ipso suo egressu ostenditur, post mortem vero certius declaratur. Unde et sancti mar-

^g Ms., ἀπώλεσε.

^h Ms., ἕπτερ καὶ διά;

ⁱ Ms., μᾶλλον πόσον ὁ.

^j Laudatur in Martyrol. Rom. die 13 Februarii.

^k Val. Cl., in sumptus anni.

tyres ab infidelibus crudelia multa perpessi sunt, qui A καὶ οἱ ἄγιοι μάρτυρες πολλὴν ὀμότητα παρὰ τῶν ἀπί-
tamen, ut prædiximus (*Supra*, c. 6), ad ossa sua mor-
tua signis quotidie et miraculis clarescunt.

CAPUT XXI.

De duobus monachis Valentini abbatibus.

Vitæ namque venerabilis ^a Valentio, qui post in
hac Romana urbe mibi, sicut nosti, meoque mona-
sterio præfuit, prius in Valeriarum provincia suum mo-
nasterium rexit. In quo dum Langobardi sævientes
venissent, sicut ejus narratione didici, ^b duos ejus
monachos in ramis unius arboris suspenderunt, qui
suspensi eodem die defuncti sunt. Facto autem ve-
spere utrorumque eorum spiritus claris illic apertis-
que vocibus psallere coeperunt, ita ut ipsi quoque
qui eos occiderant, cum voces psallentium audirent,
nimium mirati terrentur. Quas videlicet voces
captivi quoque omnes qui illic aderant audierunt,
atque eorum psalmodiae postmodum testes extiterunt.
Sed has voces spirituuni omnipotens Deus id-
circo pertingere voluit ad aures corporum, ut viven-
tes quique in carne discerent, quia si Deo servire
studeant, ^c post carnis mortem verius vivant.

405 CAPUT XXII.

De transitu Surani ^d abbas.

Quibusdam religiosis quoque viris attestantibus,
adhuc in monasterio positus agnovi quod hoc Lan-
gobardorum tempore, ^e juxta in hac provincia quæ
^f Sura nominatur, quidam monasterii Pater vitæ
venerabilis, Suranus nomine, fuerit, qui captivis
advenientibus, atque a Langobardorum deprædatione
fugientibus, cuncta quæ in monasterio videbatur ha-
bere, largitus est. Cumque in eleemosynis vestimenta
sua ac fratrum omnia, et cellarium consumpsisset,
quidquid habere ^g in horto potuit, expendit. Expensis
vero rebus omnibus, Langobardi ad eum subito ve-
nerunt, eumque tenuerunt, et aurum petere coope-
runt. Quibus cum ille diceret se omnino nihil habere,
in vicino monte ab eis ductus est, in quo silva im-
mensæ magnitudinis stabat. Ibi captivus quidam fu-
giens in cava arbore latebat, ubi unus ex Langobardis
educto gladio prædictum venerabilem occidit virum.
Cujus corpore in terram cadente, mons omnis proti-

A καὶ οἱ ἄγιοι μάρτυρες πολλὴν ὀμότητα παρὰ τῶν ἀπί-
στων ὑπέμενον. Οἵτινες, καθὼς προείπομεν, ἐν ταῖς νε-
κροῖς αὐτῶν ὀστέοις σημείοις καὶ θαύμασι καθ' ἡμέραν
λαμπρύνονται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῶν δύο μοναχῶν τῶν κρημασθέντων ὑπὸ τῶν Λογ-
γοθάρδων εἰς δένδρον.

'Ο ^{τὸν} εὐλαβεστάτην ζωὴν διαπρέψας Βαλέντιος, ὅστις
καθὼς γεώσκεις μετέπειτα ἐν ταύτῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων
πόλει καὶ τῷ ἐμῷ μοναστηρίῳ προστέπτηρον πρότερον
γάρ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας τὸ αὐτὸν μοναστηρίου
^l ἐποιμανέν· οὗτος τοίνυν ἔμηγεστο ὅτι θυμομαχοῦντες
οἱ Λογγοθάρδοι, ἐκεῖσε θλίθοντες, δύο μοναχοὺς αὐτοῦ εἰς
κλάδους δένδρων ἐχρέμασαν, οἵτινες κρημασθέντες ἐν
αὐτῇ τῇ ὑμέρᾳ ἀπέθανον. Οφίες δὲ γενομένης, ἐκτερέων
αὐτῶν τὰ πνεύματα λαμπράς ἐκεῖσε καὶ φανεράς τὰς
φωνας φάλλειν ἥρξαντο. Ἀκούσαντες δὲ τὴν τούτην φω-
λόντων φωνὴν οἱ φονεύσαντες εἰπούντες, ἐκπλαγέντες, λίαν
ἐφοβήθησαν· Ταύτας δὲ τὰς ἐν φαλλούσις τὰς φωνάς, καὶ
πάντες οἱ ἐκεῖσε ὄντες αἰχμαλώτοις ἤκουσαν. Μάρτυρες
γάρ ἀληθῶς ἀνεδειχθησαν. Τούτου δὲ χάριν ὁ παντοδύ-
ναμος Θεὸς τὰς τῶν ^k ἀνθρώπων φωνάς ἐν τοῖς σκηνώ-
μασιν αὐτῶν ἀκουούσης πηδόκησεν, ὅπως οἱ ζῶντες ἐν
σαρκὶ μάθωσεν, ὅτι ἐὰν τῷ Θεῷ γνησίως δουλεύσται ἀγω-
νίσωνται, καὶ μετὰ τὸν τοῦ σαρκὸς θάνατον ἀληθῶς ζῶ-
σιν.

406 ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς τελειώσεως Σουράνου ὑγουμένου.

Παρὰ εὐλαβεστάτων τινῶν ἀνδρῶν, ἐπειδὴν τῷ μοναστη-
ρίῳ ὑπάρχοντός μου, καὶ τοῦτο ὅπερ διηγοῦμαι, ἔγων.
Ἐλεγον γάρ, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Σούρᾳ ὄνομαζομένῃ,
ὑπῆρχε τις ἀνάρ., ^l πάνυ τῇ ζωῇ εὐλαβίστατος πατέρος
μοναστηρίου, ὄνδματι Σούρανος, ὅστις τοῖς πρὸς αὐτὸν
ἔρχομένοις ^m αἰχμαλώτοις, ἀπαντα ἀπέρι ἐν τῷ μοναστη-
ρῷ πράγματα εἶχεν ἐδωρήσατο, ἕως καὶ τὰ ἴματα αὐ-
τοῦ, καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ κελλαρίῳ ἀπαντα
ⁿ ἔξοδιας. Πάντων δὲ τῶν πραγμάτων πληρωθέντων,
αἴροντες Λογγοθάρδοι πρὸς αὐτὸν κατέβασον, καὶ τοῦτον
χρατήσαντες, ἥρξαντο αὐτῷ χρυσίον ἐπιζητεῖν. Πρὸς
οὓς ἀπεκρίθη, μηδὲν αὐτῶν ἔχειν τὸ σύνολον. Τότε ἐν τῷ
γειτνιάζοντι ὄρει ὑπὸ αὐτῶν ἀπηνέχθη, ἐν φύλῃ παμμε-
γίθης καὶ καταλόσος ὑπῆρχεν. Αἰχμαλώτος δὲ τις ἐκεῖσε
φυγῶν, ἐν ^o ὑποκούφῳ δένδρῳ ἐκρύθητο. Ἐν αὐτῷ οὖν
τῷ τόπῳ εἴς τῶν Λογγοθάρδων τὸν μάχαιραν ἐκβαλὼν,
τὸν προλεγόντα εὐλαβίστατον ἀνδραν ἐρόνεστε. Τοῦ δὲ
σκηνώματος αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ πεσόντος, πᾶσα η ὑλη καὶ

D a Surrento urbe Picentinorum.

^o Lyr. et Becc., in oratorio.

^p Ms., ὁ λαμπρῶς τῷ βίῳ... καθ' ἐ οἰδας.

^q Ms., ἐποίησεν.

^r Ms., τὰς φαλλομοδίας καὶ τὰς φωνάς.

^s Ms., τὰς τῶν πνευμάτων.

^t Ms., πάντα τῷ βίῳ εὐλ. ὑγουμένος ὄνδματι Σωρανὸς
ὅτις.

^u Ms., αἰχμαλώτοις τοῖς ὑπὸ τῶν Λογγοθάρδων αἰχμα-
λωτεῖσμονοις ἀπέρι τὸν τῷ... ἕως καὶ τῶν ἰματίων.

^v ^w Ἐξοδος in Gloss. Cangii, sumptus, expensa, reli-
tus; unde ἔξοδάζειν εἰς ἔξοδατν, expendere; ξοδιαστής.
dispensator. Observandum tamen in Ms. Regio legi
διάδοχεν, pro ἔξοδ. Additur etiam ταῦτα ἐν τῷ πατρῷ,
quod in Latino textu legitur.

^x Ms., ἀποκρύψων.

τὸ ὅρος ἀδοκίδην φαντὸν ὑσπερ ἀφίστα ἡ ^a τρομάσασα γῆ, Αντὶς et silva concussa est, ac si se ferre non posse pondus sanctitatis ejus diceret terra, quæ tremuerat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΩ.

Περὶ τῆς τελειώσεως τοῦ ἀπὸ Μάργου διάκονου.

Ἐπερος δὲ πάλιν ἐν τῷ χώρᾳ Μάργου διάκονος, πάντα τῷ πολιτείᾳ εὐλαβέστερος ὑπῆρχεν. Τούτον εὐρόντες οἱ Δογγούβαρδοι, ἐκράτησαν. Εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν τὸν μάχαιραν ἔλκυσας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπέτεμεν. Ήτος δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν ἵπεσεν, ἐκεῖνος ὁ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμών, ἀκαθάρτῳ πνεύματι συσχεθεὶς, εἰς τοὺς πόδας τοῦ εἰς θανάτον ἐπεσεν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι δὲ ὁ φύλος Θεοῦ ἐφόνευσε, τῷ τοῦ Θεοῦ ὑχρῷ παρεδόθη.

ΠΕΤΡ. Τί τοῦτο ὑπάρχει, αἵτινες στε, ὅτι ὁ παντοδύναμος Θεὸς οὐτε παραχωρεῖ ἀποθνήσκειν, οὐσπερ μετὰ θάνατον οὐκ ἀνέχεται καλύψαι ποιεῖς ἄγιων σύντονες ὑπῆρχον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΩ.

Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀποσταλότος ἐν Σαμαρείᾳ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γέργηται, διτὶ οἷς δ' ἡ θανάτῳ προφθασθῇ ὁ δίκαιος, η δικαιοσύνη αὐτοῦ οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπὸ αὐτοῦ. Οθεν τοῖς ἑκατοῖς ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ παρατίθεται τί μελλει αὐτοῖς ὑπάρχειν, εἰ καὶ πρὸς τὸ παρὸν πικρῷ θανάτῳ τελευτήσωσεν; πολλάκις δὲ καὶ μικρὸν πταῖσμα τούτοις ὑπολειπται, ὥπερ δὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἐκκοπῆς δρεῖται, οὗτον καὶ συμβαίνει, ἐπὶ 407 ζώντων αὐτῶν, τοὺς ἐναντίους κατ' αὐτῶν ἔκουσιαν λαβεῖν, ἵνα τελευτῶνταν αὐτῶν ἡ ἐκδίκησις εἰς τὴν ἔκσιν τῶν ἀμότητα ^b τούτων αὐτῶν γεννίσται. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ σαρκωδόρου, τοῦ παραχωρθέντος ζῶντα τὸν εὐλαβέστατον διάκονον κρούσαι. Ἀλλὰ νεκρωθέντος αὐτοῦ οὐ συνεχωρίθη, καθὼς καὶ τὰ ιερά λογικα μαρτυροῦσιν. Ἐπειδὴ γάρ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος, ἐν Σαμαρείᾳ ἀποσταλεῖς δι' ὧν παρήκουσε, λέων αὐτὸν ἐν τῷ ὅρῳ ἐφόνευσε. Πρὸς τούτοις δὲ γέργαπται, διτὶ ἔστη ὁ λέων πλεόντων τῆς ὕδνης, ἐκ δὲ τοῦ πτώματος οὐκ ἔφαγεν. Οθεν δείκνυται, ὅτι η τῆς παρακοῆς ἀμαρτίᾳ, ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ συνεχωρίθη. "Οὐ γέρ ὁ αὐτὸς λέων ζῶντα φονεύσαι ἐτόλμασε, τούτου ἀψεσθαι φονεύθεντος οὐκ ἐτόλμασε. Φονεύσαι μὲν γέρ ἔξουσίουν ἐλασσεν, ἐκ δὲ τοῦ πτώματος τοῦ θανατότος φαγεῖν ἀδειεν οὐκ ἐλασσεν. Ἐπειδὴ γάρ ἔκεινος ἐν τῷ ζωῇ πταῖσματι ὑποπεσὼν, διὰ τοῦ θανάτου λοιπὸν δίκαιος γέγονεν, οὗτον ὁ λέων ὁ πρότερον τὸν ζῶντα τοῦ ἀμαρτωλοῦ θανατώσας, μετὰ θάνατον τοῦ δικαιοῦ πτῶμα ἐφύλαξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΩ.

ΠΕΤΡ. Αρέσκει δὲ λόγεις^c ἀλλὰ γνῶναι θέλω, ἐὰν νῦν πρὸ τῆς ἀπολήψεως τῶν σωμάτων ἐν τῷ οὐρανῷ προσδεχθῆναι δύναται εἰ ψυχαὶ τῶν δικαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΩ.

Ἐρώτησις περὶ τῶν ψυχῶν τῶν δικαίων.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τοῦτο οὖτε περὶ πάντων τῶν δικαίων εἰπεῖν δυσκολότερον, οὔτε πᾶλιν παντελῶς ἀρνθετεθεῖ. Εἰσὶ

^a Ms., τρομάζεσθα.

^b Ms., ἔπερον... διάκονον... εὐλαβέστατον εὐρόντες εἰ.

^c Ms., θαυμάστος.

^d Ms., διὰ τούτων αὐτῶν.

^e Ms., θανάτος.

^f Lege Martyrol. Rom., die 14 Martii.

A nus et silva concussa est, ac si se ferre non posse pondus sanctitatis ejus diceret terra, quæ tremuerat.

CAPUT XXIII.

De transitu diaconi Ecclesie Marsorum.

Alius quoque in ^g Marsorum provincia vitæ valde venerabilis diaconus fuit; quem inventam Langobardi tenuerunt, quorum unus educto gladio caput ejus ampulavit. Sed cum corpus ejus in terram caderet, ipse qui hunc capite truncaverat, immundo spiritu correptus, ad pedes corruuit, et quod amicum Dei occiderit, iunimo Dei traditus ostendit.

ΠΕΤΡ. Quid est hoc, quæso te, quod omnipotens Deus sic permitit mori, quos tamen post mortem cuius sanctitatis fuerint, non patitur celari?

CAPUT XXIV.

De morte viri Dei, qui missus Bethel fuerat.

ΓΡΕΓΟΡΙΟΣ. Cum scriptum sit: *Justus quacunque morte prævenitus fuerit, justitia ejus non auferetur ab eo* (*Sap. iv, 7; Ezech. xxxiii*), electi, qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest si ad modicum dure moriuntur? Et est fortasse nonnunquam eorum culpa, licet minima, quæ in eadem debeat morte resecari. Unde sit ut 408 reprobi potestate quidem contra viventes recipiant, sed illis morientibus hoc in eis gravius vindicetur, quod contra bonos potestatem sua crudelitas accepimus, sicut idem carnifex qui cumdem venerabilem diaconum viventem ferire permisit est, gaudere super mortuum permisus non est. Quod sacra quaque testantur eloquia. Näm vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in hinc comedit, hunc leo in eodem illicere occidit. Sed statim illuc scriptum est: *Quia stetit leo justu asinum, et non comedit de cadavere* (*III Reg. xii, 28*). Ex qua res ostenditur quod peccatum inobedientiae in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo, quem viventem presumpsit occidere, continget non presumpsit occidere. Qui enim occidendi asinum habebit, de occisi cadavere comedendi intentiam non accepit, quia is qui culpabilis in vita fuerat, panitia inobedientia, erat jam justus ex morte. Les ergo qui prius peccatoris vitam necaverat, custodivit postmodum cadaver justi.

PETR. Placet quod dicis; sed nosse velim si nunc ante restitutionem corporis recipiantur in cœlo animæ justorum.

CAPUT XXV.

Si ante restitutionem corporis recipiantur in cœlo animæ justorum.

ΓΡΕΓΟΡΙΟΣ. Hoc ^h neque de omnibus justis fateri possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quo-

^g Eadem est ac Valeria, in Latio ad lacum Fucinum. Urbis Marsorum nunc dirutæ sedes episcopalis, nunc est apud Fiscianum oppidum.

^h Duo Theod., German. et pler. Norm., ante resurrectionem.

ⁱ Ex hac Gregorii doctrina facile solvetur difficultas.

rumdam justorum salme quæ a coelesti regno qui-
bessim adhuc mansionibus differuntur. In quo dilata-
tionis datum quid aliud intruderit, nisi quod de per-
fecta justitia aliquid winus habuerunt? Et tamen luce
clarior constat quia perfectorum justorum animæ,
mox ut hujus carnis claustra exirent, in coelestibus
sedibus recipiantur, quod et ipsa per se Veritas at-
testatur, dicens: *Ubi cunque fuerit corpus, illuc con-
gregabuntur et aquile* (Luc. xvii, 37); quia ubi ipse
Redemptor noster est corpore, illuc procul dubio
colliguntur justorum animæ. Et Paulus dissolvi desi-
derat, et esse eum Christo (Phil. i, 23). Qui ergo
Christum in cœlo esse non dubitat, nec Pauli ani-
mam esse in cœlo negant. Qui etiam ^a de dissolutione
sui corporis, atque de inhabitatione cœlestis
patriæ, dicit: *Scimus quoniam si terrestris domus
nostra hujus habitationis dissolvatur, quod edificatio-
nem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed
eternam in cœlis* (II Cor. v, 1).

PETR. Si igitur nunc sunt in cœlo animæ justorum,
quid est quod in die judicij pro justitiæ suæ retribi-
tutione recipient?

GREGOR. Hoc eis nimirum crescit in judicio, ^b quod
nunc animarum sola, postmodum vero etiam corpo-
rum beatitudine perseruentur, ut in ipsa quæque carne
gaudeant, in qua dolores pro Domino cruciatusque
pertulerunt. Pro hac quippe germinata eorum gloria
scriptum est: **409** *In terra sua duplicita possidebunt*
(Isai. li, 7). Hinc etiam ante resurrectionis diem de
sanctorum animabus scriptum est: *Datae sunt illis
singulæ stolæ ab æterna, et dictum est illis ut requiescerent
tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus con-
servorum et fratribus eorum* (Apoc. vi, 17). Qui itaque
nunc singulas acceperunt, binas in Judicio stolas ha-
bituri sunt, quia modo animarum tantummodo, tunc
autem animarum simul et corporum gloria læta-
buntur.

PETR. Assento; sed velim scire, quoniammodo agi-
tur quod plerumque morientes multa prædicunt?

CAPUT XXVI.

*Quibus modis morientes aliqua prædicunt; et de quodam
advocato, de Geronto ac Melito monachis, et Ar-
monio puro.*

GRACORIUS. Ipa aliquando animarum vis subtili-
tate sua aliquid prævidet. Aliquando autem exituræ
de corpore animæ, per revelationem ventura cognoscunt.
Aliquando vere dem jam juxta sit ut corpus
deserat, divinitus efflata in secreta cœlestia incor-
pororum mentis oculum misunt. Nam quod vis anime
aliquando subtilitate sua ea quæ sunt ventura co-

tatis nodus, qui ex perplexis quibusdam Bernardi
nonnullorumque sanctorum Patronum locis de Beatitudinis dilatatione astringuntur. Nimirum a gloria dif-
feruntur justi, in quibus adhuc maculæ quedam pre-
gandæ supersunt. Perfecti autem justi statim in co-
elestibus sedibus recipiantur. In judicio tamen extreme,
nova sanctis sicut accessio gloriæ, quia ad animæ
beatitudinem accedit corporis restantiæ felicitas et
beata incorruption.

^c Norman., dissolutionem sui corporis cupiens, aique
inhabitationem.

A mihi igitur talium dominios psychai, ab invicem de tuis òkoumenis
procedentes tuis per se sunt. Tous δὲ θερις ^d ταῦ-
ταις τὸν δίλαστον τὸν ἔπειρον δεκτούσι, εἰ μὴ διὰ τοὺς ἀλ-
ιάρηρους διακοστήρες τὶ ποτὲ ἐλλειψεις δύσχεν; διὰ τὸ
τὸν τυπελευμένων δικαῖων εἰ ψυχαι, εἰδὼς τὸν διὰ
τὸν τὸν σαρκὸς ἀλιθῶν ὑψηλόντα, τὸν διὰ τοὺς εὐρεῖς
καθιδρας ὑποδέχονται, φωνάζετον τοῦ φωτὸς καθίστα-
νται. Άλιθη γάρ δὲ ἀλιθεία διὰ ιανῆς ^e μαρτυρεῖ, λέγουσα
“Οπου τὸ σῶμα, ἵκε συναγχθήσονται οἱ ἀντοι. Τούτοιτε
διὰ δύνα αὐτὸς δὲ λυτρωτὸς ὑμῶν σὺν τῇ σαρκὶ, διὰ ἀνιλ-
θεν ὑπάρχει, ἐπὶ δὲ διατάκτως συναγχθήσονται καὶ εἰ τὸν
δικαῖων ψυχαι. Καὶ δὲ Παῦλος δὲ ἐπιθύμει ἀναλῦσαι, καὶ
τὸν Χριστὸν εἶναι. Οστις σὸν Χριστὸν δὲ σύραντο ὑπάρ-
χειν οὐκ ἀπιστεῖ, οὐδὲ τὴν Παύλου ψυχὴν ἐν τῷ σύραντο
ὑπάρχειν ἀρνήσεται. Αὐτὸς γάρ περὶ τῆς τοῦ σώματος
B διαλύσεως, καὶ τῆς δὲ τῇ ἐπονταντῳ πατρὶ κατασκευα-
λύγει. Οἴδαμεν διὰ δὲν δὲ λύτρης τοῦ ὑμῶν οἰκίᾳ τοῦ σκήνου
καταλύθη, οὐκοδομῶν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποιη-
τον, αἰώνιον δὲ τοῖς σύραντοις.

PETR. Εἴ τοι νῦν δὲ τῷ σύραντο εἰσιν εἰ ψυχαι τῶν δι-
καιων, ^f τι λέγειν δέ δέ τῷ σύραντος ὑπὲρ τῆς
διακοστήντης αὐτῶν μελλοντούς διπολεῖται;

GRPH. Τοῦτο αὐτοῖς δὲ τῇ κρίσει θευματοῖς ὑπάρχει
νῦν γάρ τῶν ψυχῶν μόνον, τότε δέ καὶ τὸν σωμάτων τὸν
μακαρωτέτα διπολιζόντος. Πότε δὲ αὐτῇ τῇ σαρκὶ αὐτοὺς
ἀγαλλιασθῆναι, ἐν δὲ πόνους ὑπὲρ Χριστοῦ περι βασάνους
ὑπέμεναν. Διὰ ταύτην γάρ τὴν διπλᾶν αὐτῶν δόξαν γά-
γραπται. **410** Εν τῇ γῇ αὐτῶν διπλασίαις νεματίζονται.
Καὶ τοῦτο δέ πρὸ τῆς ὑμέρας τῆς δικαστάσεως περὶ τῶν
ψυχῶν τῶν δικαιῶν γέγραπται, διὰ δὲδοῦ αὐτοῖς ἀπὸ μῆτρας
C στολῆς λευκῆς, καὶ ἐρίθη αὐτοῖς, ὅπως ἀναπαύσωνται
ἢ τι δίλγον καιρόν, ἵως οὐ πληρωθῇ τὸ μήτρον τῶν συν-
δούλων καὶ ἀδελφῶν αὐτῶν. Οἰτινες τούτους ἀπὸ μῆτρας στε-
λλῆς Μαλβον, διπλᾶς δὲ τῇ κρίσει στολᾶς λήψονται. Ἐπειδὴ
γάρ ἀρχίως ταῖς ψυχαῖς καὶ μόνον, τότε δὲ ταῖς ψυχαῖς
δρουν καὶ τοῖς σώμασι τῇ δέξῃ εὐφρατίζονται..

PETR. Συντίθημε ἀλλὰ θελώ γράψαι πολὺ τρόπῳ πε-
δοῖ τελευτῶντες πολλὰ προλέγουσιν;

KEΦΑΛ. ΚΕ'.

Τεράτησις περὶ ψυχῶν, διὰ ἀποκαλύψεως Γεροντίου καὶ
Μελλοτοῦ μοναχῶν, καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ παιδὸς
τοῦ ἀρμενταρίου.

GRHGORIOS. Πετρό μὲν αὐτῷ τῷ θελάμει τῶν ψυχῶν
διὰ τὰς λεπτότετος αὐτῶν την προθεωρούσι. Ποτὲ δέ
διερχόμενον τῶν ψυχῶν ἐν τῶν σωμάτων δὲ ἀποκαλύ-
ψεως τὰ μελλοντα προγρηγάσκουσιν. “Εστι δὲ λοιπὸν, ὅτι
καὶ δὲ τῷ πληριάσεων τοῦ καταλαΐψαι τὸ σώμα τῶν ψυχῶν,
θεῖς δὲ πεπτωματὸν ταῖς σύραντος μυστηρίοις, τὸν τοῦ νοσ-
αὐτῆς ἀσώματον ὄφελμὸν ἐπιβάλλει. Ὅτι δέ τῷ θελά-

^b Secundus Carnot. et plerique Norman., quod
nunc animæ sola sua gloria retributionis lætantur; post-
modum, etc.

^c Ms., ταῦτην δίλησαν.

^d Ms., διακοστήντης τοιαὶ ἐλειψεις δύσχεν.

^e Editi, μαρτυροί.

^f Ms., τι λέγειν εἰσα δι.

^g Ita melius Ms. quam ἐπινοεῖ, quod in Edit. lo-
gitur.

ματι τῇ ψυχῇ τῇ λεπτότητι αὐτῆς ἐκεῖνα τὰ μὲλλοντα γί-
νεσθαι διαγνώσκει, φανέρων ἐκ τῶν γεγονότων καθίσταται.
· Κουκοδόσιος γάρ ὁ ἀδεοκάπος, διτοὶ ἀν ταύτῃ τῇ πόλει
πρὸ δύο ἡμερῶν τῷ τοῦ πλευροῦ πόνῳ ἐτελεύτησ, πρὸ
ἔλιγον τοῦ ἀποδικεῖν αὐτὸν ἐκάλεσε τὸν παῖδα αὐτοῦ, καὶ
τούτῳ εὐτρεπίσαι τὰ ἴματα αὐτοῦ πρὸς τὸ προσθέτην
αὐτὸν ἐκέλευσεν. ·Ο δὲ αὐτὸς παῖς, ὃς περ ἐξηχήσαντα
αὐτὸν λογισάμενος, ὄνδαρος τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ
ὑπῆκούσεν· αὐτὸς δὲ ἀκατάτος, ἐκεῖνον τοῖς ἴματοις ἐνέ-
δυσε, καὶ διὰ τῆς Ἀππίας ὅδου ἐν τῇ τοῦ μακαρίου
Σύκου ἐκκλησίᾳ ἐισεπόντες προσθέτην εἰρηκε. Μετ' ὅλιγον δὲ
τῇ νόσῳ ἢ βαρχθεὶς ἐτελεύτησεν. ·Ωρισμένον δὲ ὑπάρχειν,
ὅπως εἰς τὸν μακάριον Ἰανουάριον τὸν μάρτυρα ἐν τῇ
Πρατινοτινή^c ὁδῷ ταφῆ. Διὰ δὲ τὸ ἐκ μάκρου τὸν τόπον
ὑπάρχειν, οἱ τὴν κηδείαν αὐτοῦ ποιούμενοι αἴψυντος ἔδου-
λεύσαντο, ἵνα ἐξερχόμενοι μετὰ τῆς κηδείας διὰ τῆς ὁδού
τῆς Ἀππίας ἀπέλθωσιν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτὸν
θάψωσιν, ἐν ἡ αὐτὸς προεπέ, καὶ τοι μὴ γενώσκοντες τι
νῦν προεπώλω, ὅπερ καὶ γέγονε. Τούτον δὲ τὸν ἄνδρα γε-
νώσκομεν κοσμικαῖς μερίμναις ἐμπεπλεγμένον, καὶ εἰς
κέρδον ἐπίγεια κατεπεγύμνευν. Πόθεν οὖν τοῦτο προεπεῖν
ἡδύνηθη, ὅπερ ἡμελλον ἐν τῇ σώματι αὐτοῦ γίνεσθαι, εἰ
μὴ δηλούστη τῇ τῇ ψυχῆς θελάματι διὰ τῆς λεπτότητος
αὐτῆς προεβώρησεν; Τὸ δὲ δέ ἀποκαλύψεως πολλάκις
γενώσκειν τοὺς τελευτῶντας τὰ μὲλλοντα γίνεσθαι, ἐκ
τούτων ἐπιδεῖξαι δινάμεθα, ἕξ ἀν παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς μο-
ναστηρίοις^d γεγόνοις διέγιναμεν. ·Ἐν γάρ τῷ ἐμῷ μονα-
στηρίῳ ἀδελφὸς τις ὑπάρχει Γερόντεος ὄνομαζόμενος,
ὅστις πρὸ τῆς δεκαετίας ταύτης ἢ βαρείᾳ ἀρρώστῃ τοῦ
σώματος κατατεθείς, ἐν τῇ καθ' ὑπονομήν ὁράστει ἄνδρας
· εὐχημονοῦντας, καὶ λειπρῷ λιαν τῷ σχήματι ἐκ τῶν
ἄνωθεν κατερχομένους, καὶ ἐν τῷ μοναστηρῷ εἰσελθόν-
τας ἰθέαστο. ·Εμπροσθεν δὲ τῆς κλίνης αὐτοῦ σταθίστε,
ὅτις ἔξ αὐτῶν εἶπε· ·Ἐπὶ τοῦτο ἥλθομεν, ὅπως ἐκ τοῦ μο-
ναστηρίου τοῦ Γρηγορίου τενάς ἀδελφούς ἐν τῇ στρατιᾷ
βάλωμεν. ·Ἐτέρῳ δὲ κελεύσας, προσέθετο, λόγων· Γρέψον
Μάρκελλον, Βαλεντιανὸν, **411** Δγνέλλον, καὶ ἄλλους τι-
κάς, οἵσπερ ἀρτίως οἱ μέμπται. Πληρωθέντων δὲ αὐτῶν,
προσθεῖς εἶπε· Γράψον καὶ τούτον αὐτὸν τὸν θεωροῦντα
ἥμας. ·Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὄράσεως, ἀληθῆ εἶναι τὰ ῥῆστα
ὁ προλεχθεὶς ἀδελφὸς πιστεύσας, πρωτας τοῖς ἀδελφοῖς
ἴγνωρτε, τίνες εἰσὶν οἱ μέλλοντες ἕξ αὐτοῦ τοῦ μοναστη-
ρίου τελευτᾶν. Καὶ περὶ ἑαυτοῦ διεμήνυσεν, ὅτι τούτοις
μέλλει ἀκολουθεῖν. ·Ἐν δὲ ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ οἱ προλεχθέντες
ἀδελφοὶ ἀποθνήσκειν ἦρξαντο. Καὶ κατὰ τὸν ὄρδενον ἐν
εἶπεν, ἀλλήλοις ἐν τῇ θανάτῳ ἐπικολούθησαν, καθάπερ
ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἡσαν ὄνομασθέντες. ·Εσχατον δὲ καὶ αὐ-
τὸς ἐτελεύτησεν ὁ προθεωρήσας τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν τὸν
θάνατον. ·Ἐν τῷ θανατικῷ δὲ τῷ πρὸ τριετίας ταύτην τὴν
πόλιν σφροτάτη συμφορὰ λυμηναμένω, ἐν τῷ μοναστη-
ρῷ τῆς πόλεως τοῦ Πόρτου, μοναχός τις Μελίτων λεγό-
μενος, νέαν μὲν ἄγων τὴν^e ἡλικίαν, θαυμαστῆς δὲ ἀκα-

^a Ms., Κόδος.^b Ms., Βαρυθέος.^c Ms., ὁδῷ τὰ σώμα αὐτοῦ ταφῆ.^d Ms., γεγονῶστι.^e Ms., λευχειμονοῦντας καὶ λειπρῷ.^f Ms., ἡλικίαν ἀκαίας δὲ καὶ ταπεινοφροσύνης ἀντρὸς.^g Sic German. et plerique MSS. ac potiores. Primus Aud., Lyr. et Gemel., quod Cumquodeus advocatus.

A gnoscit patet ex eo s quod quidam advocatus qui in
hac urbe^b ante biduum lateris dolore defunctus est,
paululum antequam moreretur, vocavit puerum suum,
paraque sibi vestimenti ad procedendum jussit.
Quem dum puer quasi insanire cerneret, ejusque pr.^c
ceptis minime obediret, surrexit, vestimento se in-
duit, et per viam Appiam ad beati Xysti Ecclesiam
se esse processurum dixit. Cumque post modicum,
ingravescente molestia, esset defunctus, deliberatum
fuerat ut apud beatum Januarium martyrem Præne-
stina via ejus corpus ponи debuisse. Sed quia longum
hoc bis qui funus ejus^d curaverant visum est, repen-
te orto consilio exeuntes cum ejus funere per viam
Appiam, nescientesque quid ille dixerat, in ipsa eum
ecclasia quam prædixerat posuerunt. Et cum eumdem
B virum curis sacerularibus obligatum lucrisque terrenis
inhabitent suis noverimus, unde hoc prædicere po-
tuit, nisi quia id quod futurum erat ejus corpori ipsa
vis animæ ac subtilitas prævidebat? Quod autem sa-
pe etiam revelationibus agitur ut a morituri futura
præsciantur, ex his colligere possumus quæ apud
nos gesta in monasterio scimus. In monasterio ele-
nim meo quidam frater ante deconnium Gerontius
dicebatur. Qui cum gravi molestia corporis suis
depressus, in visione nocturna albatos viros, et clari
omnimoto habitus in hoc ipsum monasterium descend-
dere de superioribus aspexit. Qui dum eorum lectio
jacentis assisterent, unus eorum dixit: Ad hoc ve-
nimus, ut de monasterio Gregorii quosdam fratres in
militiam mittamus; atque alteri præcipiens adjunxit:
C Scribe Marcellum, Valentinianum, Agnellum, atque
412 alios quorum nunc minime recordor. Quibus
expletis addidit, dicens: Scribe et hunc ipsum qui
nos aspicit. Ex qua visione certus redditus prædictus
frater, facto mane innotuit fratribus, qui et qui es-
sent i in brevi ex eadem cella morituri, quos se
etiam denuntiavit esse seculorum, cum diē alio præ-
dicti fratres moriri cœperunt, atque sub eodem ordine
se in morte seculi sunt quo fuerant in descriptione
nominati. Ad extremum vero et ipse obiit, qui eos-
dem fratres morituros prævidit. In ea quoque mortali-
tate quæ ante triennium hanc urbem vehementis-
simā clade vastavit (Scilicet anno 590), in Portuensis
civitatis monasterio, Mellitus dictus est monachus,
adhue in annis juvenilibus constitutus, sed miræ sim-
plicitatis atque humilitatis vir: qui, appropinquante
vocationis die, eadem clade percussus ad extrema
deductus est. Quod vir vitæ venerabilis Felix ejusdem
civitatis episcopus audiens, cujus et hæc relatione
cognovi, ad eum accedere studuit, et ne mortem ti-
mere debuisse, verbis hunc persuasoriis confortare,
cui etiam adhuc de divina misericordia longiora vitæ
Idem habet Græcus interpres; pro quo legit Gussanv.
Godeus, cui favel Ms. Regius versionis Zachariæ, ha-
bet enim Κόδος. Casterum per Advocatum, quæ vox
multis significationibus patet, intellige hic causarum
patronum.

^b Primus Aud., cum Rec. et Lyr., ac secundus Theod., ante biennium.^c Compend. et Val. Cl., portaverunt.^d Omitiuit in plur. MSS. in brevi.

spatia polliceri cœpit. Sed ad hæc ille respondit, cur-
sus sui tempora esse completa, dicens apparuisse sibi
juvenem, atque epistolas detulisse, dicentem : Aperi,
et lege. Quibus apertis, asseruit quia se et omnes qui
eodem tempore a prædicto episcopo in Paschali fes-
tivitate fuerant baptizati scriptos in eisdem epistolis
litteris aureis invenisset. Primum quidem, ut dice-
bat, suum nomen reperit, ac inde omnium illo in
tempore baptizatorum. Qua de re certum tenuit, et
se et illos de hac vita esse sub celeritate migraturos.
Factumque est ut die eadem ipse moreretur, aliquid
post eum cuncti illi qui baptizati fuerant ita secuti
sunt, ut intra paucos dies nullus eorum in hac vita
remaneret. De quibus nimirum constat quod eos præ-
dictus Dei familius idcirco auro scriptos viderat,
quia eorum nomina apud se fixa æterna claritas ha-
bebat. ^a Sicut itaque hi revelationibus potuerunt
ventura cognoscere, ita nonnunquam egressuræ ani-
mæ possunt etiam mysteria cœlestia non per so-
nnum, sed vigilando prælibare. Ammonium namque
monasterii mei monachum bene nosti, qui dum esset
in sæculari habitu constitutus, Valeriani hujus urbis
advocati naturalem filiam in conjugio sortitus, ejus
obsequiis sedule atque incesanter adhærebatur, et que-
que in ejusdem domo agebantur noverat. Qui mihi
jam in monasterio positus narravit quod in ea mu-
raltate quæ ^b patricii Narsæ temporibus hanc urbem
vehementer afflixit, in domo prædicti Valeriani
^c puer Armentarius fuit præcipue simplicitatis et hu-
militatis. Cum vero ejusdem advocati domus eadem
clade vastaretur, idem puer percussus est, et ^d usque
ad extremum deductus. Qui subito sublatus a præ-
sentibus, postmodum rediit, sibique dominum suum
vocari fecit. Cui ait : Ego **413** in celo sui, et qui de
hac domo morituri sunt agnovi. Ille, ille, atque ille
morituri sunt ; tu vero ne timeas, quia in hoc tem-
pore moriturus non es. Ut vero scias quod me in celo
fuisse verum fateor, ecce accepi illuc ut linguis om-
nibus loquar. Nunquid tibi incognitum fuit Græcam
me lingua omnino non nosse ? et ^e tamen Græce
loquere ut cognoscas an verum sit quod nie omnes
linguas accepisse testificor. Cui tunc Græce dominus
suus locutus est, atque ita ille in eadem lingua re-
spondit, ut cuncti qui aderant, mirarentur. In ea
quoque domo prædicti Narsæ spatharius Bulgar ma-
nebat : qui festine ad ægrum deductus, ei Bulgarica
lingua locutus est ; sed ita puer ille in Italia natus et
nutritus, in eadem barbara locutione respondit ac si
ex eadem fuisset gente generatus. Mirati sunt omnes

^a In vetustiori Gemet. Codice hic incipit nova se-
ctio, seu caput aliud. In altero Gemet. incipit ad hæc
verba, Ammonium namque, etc.

^b Plurimæ sunt Gregorii ad Narsem epistolæ.
Verum de Alio Narse intelligenda videntur quæ hic
narrat, nempe de illo strenuo duce qui Justiniani
Augusti temporibus Gothos debellavit in Italia ;
quam tamen postea Langobardis accersitis prodidit.
Vide quæ de eo scriptissimus in Vita Cassiodori.

^c Sic dictus videtur, quod armenta custodiret,
Græce, Boukòlos.

A κιας καὶ ταπεινοφροσύνης ἀνὴρ ὑπάρχων, ἐκ τῆς συμφορᾶς
τοῦ αὐτοῦ θανατικοῦ κρουσθεῖς, πλησιαζούσης τῆς ἡμέρας
τῆς ἀλησίως αὐτοῦ, εἰς τὰ ἔσχατα ^f ἀπονέθη. Τοῦτο
δέ ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστετος καὶ φύλαξ ἀκούσας ὁ τῆς αὐτῆς
πόλεως ἐπίσκοπος, δότες μοι καὶ διηγήσατο, πρὸς αὐτὸν
ἀπελθεῖν ἐσπευσε, βουλόμενος αὐτὸν λόγος παρανετε-
κοῖς ἐνισχύσαι, ὃστε μὴ φοβηθῶνται τὸν θάνατον. Ἀπελ-
θὼν οὖν ὥρξατο περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας ^g αὐτῷ
διηγήσασθαι, καὶ ἐπιμικέστερον τὸ τῆς ζωῆς δάστημα τού-
τῳ ἐπαγγελλεσθαι. Ἐκεῖνος δὲ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίθη, λέγων,
τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον πεπλαρωμένον ὑπάρχειν.
^h Ορθῶνται γάρ αὐτῷ νεανίαν ἔφασκεν ἴτιστολὰς βιστά-
ζοντα, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντα. Ἀνοιξον καὶ ἀνάγαθοι.
Ἀνοιχθεισῶν δέ αὐτῶν, ἐλεγεν, ὅτι ἱστὸν καὶ πάντας
τοὺς βαπτισθέντας παρὰ τοῦ προλεχθέντος ἐπισκόπου τῷ
B καιρῷ ἐγείνω ἐν τῇ ἕσπερῇ τοῦ πάσχα γεγραμμένους ἐν
ταῖς αὐταῖς ἐπιστολαῖς χρυσοῖς γράμμασιν εὗρε. Πρὸ δὲ
πάντων, καθὼς ἐλεγε, τὸ ἰδούν ὄνομα εὗρε, καὶ τότε πάν-
των τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ βαπτισθέντων. Ἐξ οὐ πρά-
γματος ἀσφαλῶς ἐπιστώθη, καὶ ἱστὸν κάκινους ἐν ταύ-
της τῆς ζωῆς ἐν σπουδῇ μεταρσίους γενέσθαι, ὃστε ἐν
αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ συνέβη αὐτὸν τελευτῆσαι, μετ' ἐπείνον
δέ. Ἰντος ὅλγων ἡμερῶν, καὶ πάντας τοὺς τότε βαπτι-
σθέντας, ὃστε μηδένα ἐξ αὐτῶν ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἀπο-
μεῖναι. Περὶ τούτου οὖν ἀληθές καθέστηκεν, ὅτι ἡ προλε-
χθεὶς τοῦ Θεοῦ οἰκίτης διὰ τοῦτο ἐκ χρυσίου γεγραμμέ-
νους αὐτοὺς ἐθεάσατο, ὅτι τὰ ὄνόματα αὐτῶν παρὰ ἱστὸν
ⁱ πεπηγμένα εἶχεν ή αἰώνιος λαμπρότης. Καθὼς δέ οὗτος
δὲ ἀποκαλύψεων ἡδύνηθος τὰ μέλλοντα διηγῶνται, οὕτω
πολλάκις καὶ ἔξερχόμεναι αἱ ψυχαὶ δύνανται μυστήρια
οὐράνια οὐχὶ δὲ ὑπνίων, ἀλλὰ γρηγοροῦσαι θεάσασθαι.
Οὐθεν καὶ περὶ τούτου δῆλον γενήσεται. Ἄμμανον τὸν
τοῦ μοναστηρίου μου μοναχὸν καλῶς ἔγνως. Οὗτος ἐτε-
ί τῷ καθημένῳ ὑπάρχων σχῆματι, Βαλεριανοῦ τοῦ ἀδβο-
κάτου, τοῦ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει οἰκουμέντος, γνησίαν θυγα-
τέρα πρὸς συζυγίαν ὥρμόσατο, ὅστις ἐν τῇ τούτου
ὑπουργίᾳ ἀδιαλείπτως προσεκαρτέρει. Ὁθεν καὶ πάντας
τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ γενόμενα καλῶς ἔγινασκεν. Ἐν δὲ
τῷ μοναστηρίῳ λοιπὸν ἀλθῶν αὐτὸν μοι διηγήσατο, λέγων,
ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ πατρικίου ^j Ναρσῆ σφοδρῶς τὸ
θανατικὸν ταύτην τὸν πόλιν ἐλυμήνετο. Ἐν δὲ τῷ οἴκῳ
D τοῦ προλεχθέντος Βαλεριανοῦ παῖς ὑπῆρχε Βουκόλος,
πολλὴ ἀκαίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ συζῶν. Ήνίκα δὲ ἐκ τῆς
αἰτίας τοῦ θανατικοῦ συμφορᾶς καὶ ὁ τούτου οίκος ἐλ-
μάνετο, αὐτὸς ὁ παῖς ἐκρύσσει, καὶ μέχρι τῶν ἔσχα-
των ἀπονέθη. Λίγην δὲ ἀρπαγεῖς ἐκ τῶν παρόντων,
πάλιν εἰς ἱστὸν ὑπέστρεψε, τὸν δὲ κύριον αὐτοῦ πρῆς
ἱστὸν καληθῆναι πεποίκην. Τούτου δὲ ἐλθόντος, ἐφη
αὐτῷ, λέγων. Ἐγώ **414** ἐν τῷ οἴκῳ τούτου τελευτῆσαι μέλλοντας ἔγνων, ὃ

^f Editi, usque ad mortem.

^g Ita legendum ex versione Græc. et ex MSS., ubi
Excusi habent, tamen Græce loquar. Provocat hic
puer Dominum suum ut Græce loquatur, paratus ei
eadem lingua respondere, periculumque facturus in-
fusæ sibi linguarum omnium perire.

^h Ms., ἔρθαστεν.

ⁱ Ms., φληξ, forte φῆλξ legendum.

^j Ms., καὶ μακροθυμίας διαλέγεσθαι.

^k Editi, corrupte, πεποιημένα.

^l Ms., Δοσῆ.

φείμαι, καὶ ἐδέκα, καὶ ἐδέκα· σύ δὲ μᾶς ροδοῦ, τῷ γάρ Α χρόνῳ τούτῳ οὐκ ἀποθνήσκεις. Ἰντι δὲ πληροφορηθῆς, στὶς ἀλλοθή λέγω ἐν τῷ οὐρανῷ με γεγονόναι, ιδού ἐπιτροπὴν ἔλαβον, ἵνα πάσας ταῖς γλώσσας ἢ λαλήσω. Καὶ ὡς οὖν ἐπίστασαι τὸν Ἑλληνιδα γλώσσαν παντελῶς οὐκ ἕγιασκον. Πλὴν δώμας ἴνα γνῷς ὅτις ἀλλοθή λέγω, τῇ Ἑλληνιδα μοι γλώσσην λάλησον, καὶ ἀποχρονοῦμαι τοι. Τούτῳ δὲ ἐκύριος αὐτοῦ Ἐλληνιστὶ συντυχῶν, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ ἀπεκρίθη εὐτῷ, ὥστε πάντας τοὺς παρόντας θεωρήσασι. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ οἴκῳ επαθάριος τοῦ προλε-

χθέντος πατρικού Μαρτὶ ἡνὶ ἀπληκυμάνως, τῷ γένει Βούλγαρος¹ οὗτος πρὸς αὐτὸν ἀπενεγίθεις, τῷ τοῦ Βούλγαρος ρων γλώσσῃ ἀλλάσσειν αὐτῷ. Οἱ δὲ αὐτὸς παις ὁ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἀπετεφρίς, οὐτως τὴν αὐτὴν βάρβαρην γλώσσαν ἀπεκρίθεις ἀλλάσσει, ὃς ὅτε ἐν αὐτῷ² τῷ γένει ὑπῆρχε γεννηθεὶς. Πάντες δὲ αἱ ἀκούσαντες τας δύο ταῦτας γλώσσας αὐτὸν λαλήσαντα, ἀσπερ πρώτων οὐκ ἦδει, καὶ περὶ τῶν λατινῶν ἐπιτεισαν ἀλλοθή αὐτὸν λέγειν. Ἐν δὲ δὲ φύρας ὁ θεόπιπος αὐτοῦ ἐλληλοποίθων. Τῷ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τῇ ερυπτῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ,³ ὅπερ παρ' οἷς τοις ἄγνωσταις ταῖς χειραῖς αὐτοῦ καὶ τούς βραχίονας καὶ τοὺς ἄγκυντας τοῖς ἀδύοντας καὶ πάντας ἰκανοὺς οὓς προσέπιπον ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου παρειστὰς ὑπερχωρησαν. Οὐδέποτε δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ θεοῦ βασι-

τικοῦ ἀνέγκη, ἐξ αὐτῶν τοῦ οἴκου ἑτερος ἀπέθανεν εἰς μᾶς οἱ τῇ φωτῇ ἰκανοὺς μαντινέοντες.

ΒΕΤΡΟ. Φοβερον δέτι σφέδρα, στὶς τοιούτου ὅρον Β δέξιωδεις λαβεῖν, τοιαύτη χρίσει μετέπειτα παθυπεθλίθη.

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς τὰ χρυπτὰ τοῦ θεοῦ γνάστας χρίματα; Έκεῖνα δὲ τὰ τῇ θείᾳ χρίσει γνόμαντα καταλαβίσθαι φίσεις μὲν δυνάμεστοι, φοβηθῆναι μᾶλλον πάπερ ἔξετάσαι ὄφελοντα.

ΕΠΙΦΑ. ΚΗ.

Περὶ τὰς τελευτὰς θεοφάνους κόμματος Επιγονικάλλων.

Ἔνα οὖν ὑπέρ φρέάμενος ἀναπλερώσαμεν περὶ τῶν ἔξερχομένων ψυχῶν ὅτι πολλὰ προγονώσκουσιν, εὐδὲ πούτο σηρπίδον, ἀπέρ περὶ θεοφάνους τοῦ κόμματος πολλῶν μαρτυρούντων ὄγκον, τοῦ ἐν Επιγονικάλλῃ τῷ πάλαι οἰκοῦντος. Οὗτος γάρ ὁ ἀνέψη ταῖς πράξεσιν ἐλευθερίνης ἐφρόντιζε, πρὰ δὲ πάντων τῇ ἐξερδαχίᾳ προστείχειν, καὶ τοι ταῖς φρεπίσι τέος ἀρχῆς ἀποχαλώμενος, καὶ ἐπραττεὶ μὲν τοῦ δονεῶν ἐπίγεια καὶ πρόσκαιρο, ⁴ τὸ δὲ πῶς ἀλαυπερύνθη ἐν τῇ τελευτῇ αὐτοῦ, φωμάρι γέγονεν. Ἐν γάρ τῷ πλησιάσμα τὸν καρπὸν τοῦ θεούτου, βαρυτάτα ἀνάγκη, ὥστε μὴ δύνασθαι μάτε ἐπὶ τῷ τε-

ρῷ καὶ ἀπενεγίθαι αὐτὸν. ⁵ Η δὲ τούτου γνῶν μετὰ ἀλευθεροῦ σφροδροτέτου πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Τί ποιέσω; Πῶς ετοῖ τὸν τερπὸν δύναθαι ἀπενύγει, μάτε τὸν θύραν τοῦ ὄστου δυναμένα ἔξελθεῖν, διὰ τῶν πολλῶν τοῦ δέρος ἀνάγκην; Τότε ἐκεῖνος πρὸς αὐτὴν ἀπεκρίθη, λέγον· Μή θελήσης, γῆναι, κλαίειν, εὐθέως γάρ οὐκαὶ ἄγων τελευτήσω, η τοῦ οἴρος οὐδίας ἐπανέρχεται. **415** Ἐπὶ δὲ ταύτῃ τῇ φωνῇ τὰ τέλος δέλεστο, τῷ δὲ θενάτῳ καὶ η εὐδία ἐπηκολούθησεν. Καὶ ἑτερα δὲ σημεῖα ἐν τῷ θενάτῳ αὐτοῦ γεγόνασται. Λί γάρ χειρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες φυσηθέντες ἐκ τοῦ χυμοῦ τῆς ⁶ ποδάληγκς, εἰς πωρόματα ἤσαν μετα-

¹ qui audiebant, atque ex quarum linguis experientia quas eum antea nescisse noverant, crediderunt de omnibus quas probare minime valabantur. Tunc per biduum mors eius dilata est, sed die tertio, quo occulto judicio nescitur, manus ac brachia lacertosæ que suos dentibus laniavit, atque ita de corpore exiuit. Quo mortuo, omnes illi quos prædixerat ex hac protinus luce subitæ sunt, nullusque in illa domo ² eadem tempestate defunctus est qui voce illius denuntiatus non est.

Β ΕΠΤΡ. Φοβερον δέτι σφέδρα, στὶς τοιούτου ὅρον ³ δέξιωδεις λαβεῖν, τοιαύτη χρίσει μετέπειτα παθυπεθλίθη. ⁴ PETR. Valde terrible est, ut qui tale dantem percipere meruit, tali etiam post hoc pœna plecteretur.

ΓΡΕΓΟΡ. Quis occulta Dei iudicia seiat? Ea quae in divino examine comprehendere non possumus timore magis quam discutere debemus.

CAPUT XXVII.

De morte Theophani comitis.

Ut antea de egredientibus αἰωνίοις, quae mortalia prenoscunt, ea quae cœpimus exscoquamus, neque hoc silentium est quod de Theophanio. ¹ Centumcellensis urbia comite, in eadē urbe positus, multis alterantibus agnovi. Fuit namque vir misericordissimus, aequaliter dedicans, bonis operibus intentus, hospitalitati præcipue studens. Exercendis quidem comitatus curia occupatus, agebat terrena et temporalia, sed, ut post in fine clariuit, magis ex debito quam ex intentione. Nam dum appropinquante mortis ejus tempore gravissima aeris tempestas obvieret, ne ad sepelendum dei potueret, eamque uerba cum fletu vehementissimo inquireret, dicens: Quid faciam? quomodo te ad sepelendum ejicio, quae ostium datus huic egredi præ nimia tempestate non possum? tuac ille respondit: Noli, mulier, flere, quia mox ut ego defunctus fuero, ² eadem hora aeris serenitas redibit. **416** Cujus protinus vocem mors, et mortem serenitas secuta est. Quod signum etiam alia signa sunt comitata. Nam manus ejus et pedes podagræ humore tumescentes versi in vulneribus fuerant, et profluente sanie ³ patebant. Sed dum corpus ejus ex-

¹ Ms., ἀλλοθής.

² Ms., λαλήσω καθὼς οὖν.

³ Ms., τῷ ἔθνει.

⁴ Ms., οὐαὶ παρ' ἡμῶν.

⁵ Ms., ἐν τοῦ σώματος ἐξῆλθεν, τούτου θανέτος.

⁶ Ms., τοιούτου χαρίσματος ἀξιωθεῖς τοιεύτη.

⁷ Ms., φιλοξενία.

⁸ Ms., πῶς δὲ ἀλαυθερός.

⁹ Ms., τὰς ποδάληγκς; foris ποδάγρας, οὐ ποδα-

γίας.

¹⁰ Primus Aud. Lyr. et nonnulli, qui adorant.

¹¹ Pratol., eadem peste.

¹ Corrupte in Gilot. et Vatic. legitur, *Centumcellensis*. in omnibus MSS. Anglic., Norm., Germ., Compend., etc., neenon in Graeca interpretatione habes *Centumcellensis*. Comes hic dicitur qui e comitatu, seu aula mittebatur ad præcipias urbes gubernandas, jusque populis dicendum. De diversis comitatu officiis, vide Cassiod. lib. vi Variar. De comitibus alibi erit commodior disserendi locus.

² Addidimus ex MSS., eadem hora.

³ In Excusis, putebant. Sequitur versionem Gr., tres Carn., German., omnes Norm., etc.

more ad lavandum fuisse nudatum, ita manus per-
yedesque ejus sani inventi sunt, ac si nunquam
retraheris aliquid habuissent. Ductus itaque ac sepul-
tus est, ejusque conjugi visum est ut quarto die in
sepulcro illius marmor quod superpositum fuerat
mutari debuisse. Quod videlicet marmor corpori
ejus superpositum dum fuisse ablatum, tanta ex
corpo ipsius fragrantia odoris emanavit, ac si ex
putrescente carne illius pro veribus aromata fer-
buissent. Quod factum dum narrante me in homiliis
(Homil. 36), insirmis quibus iam venisset in dubium,
die quadam, sedente me in conventu nobilium, ipsi
artifices qui in sepulcro illius marmor mutaverant ad-
fuerunt, aliquid me de propria causa rogaturi. Quos
ego de eodem miraculo coram clero, nobilibus ac
plebe requisivi, qui et eadem odoris fragrantia mi-
ro modo se repletos fuisse testati sunt, et quedam
alia in augmento miraculi, quae nunc narrare longum
estimo, de eodem sepulcro ejus addiderunt.

δι την εις προσθήκην τοῦ θαύματος περὶ τοῦ αὐτοῦ μνήματος ἔλεγον, ἀπεριγγένεσθαι διπέμπης εἶναι ἡγούματε.

PETR. Inquisitioni meæ sufficienter jam video sa-
tisfactum, sed hoc est adhuc quod quæstione animum
pulsat: quia cum superioris dictum sit esse jam san-
ctorum animas in celo, restat procul dubio ut ini-
quorum quoque animæ esse non nisi in inferno crea-
dantur. Et quid hac de re veritas habeat ignoro. Nam
humana æstimatio non habet peccatorum animas ante
judicium posse cruciari.

CAPUT XXVIII.

*Quod sicut persecutorum animæ in celo, ita post disso-
lutionem corporis iniquorum animæ in inferno esse
credendæ sunt.*

GREGORIUS. Si esse sanctorum animas in celo sa-
cer eloquii satisfactione credidisti, oportet ut per
omnia esse credas et iniquorum animas in inferno,
quia ex retributione æternæ justitiae, ex qua justi jam
gloriantur, necessæ est per omnia ut et injusti eru-
cientur. Nam sicut electos beatitudine lastificat, ita
credi necessæ est quod a die exitus sui ignis reprobos
exurat.

PETR. Et qua ratione credendum est quia rem in-
corpoream tenere ignis corporeus possit?

CAPUT XXIX.

*Quia c ratione credendum sit ut incorporeos spiritus
tenere ignis corporeus possit.*

GREGORIUS. Si viventis hominis incorporeus spi-
ritus tenet in corpore, car non post mortem, cum
incorporeus sit spiritus, etiam corporeus ignis tenetur?

417 PETR. In vivente quolibet idcirco incorpo-
reus spiritus tenetur in corpore, quia vivificat cor-
pus.

GREGOR. Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc te-

^a Val. Cl., ac si vulneris nihil hab.

^b In secundo Carnot, et nonnullis Norm., eadem,
marmore mutato, odoris fr.

^c De hac quæst. consulendum Aug. I. xxi de Civit.
Dei, c. 40.

^d Ms., ἀπεκέμπετο δι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἀντι.

A Εἰδούστες, καὶ ύπορθέοντος ὑγροῦ διηνοίησαντο. Κατὰ δὲ τὸ
ἔθος ἐπὶ τῷ λούσαν τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνάσαντες, αἱ
χεῖρες αὐτοῦ καὶ οἱ πόδες ὅγεις ηὔρεθοσαν, ὁστε μάτε
ζυγος πωρώματος δι αὐτοὺς ἐνρεθῆναι. Διπλέχθη τοινού
καὶ ἀτρηφ. Τῇ δὲ συζύγῳ αὐτοῦ ἐδοξεῖ μετὰ τετάρτην
ἡμέραν τοῦ ταρφῆναι αὐτὸν, τὸ μαρμαρον τὸ ἐπάνω τοῦ
μνήματος αὐτοῦ τεθέν ἀλλαζεῖ. Τούτου δὲ ἀπερθέντος
ἐκ τοῦ σῶματος αὐτοῦ δισφρησις ἐνωδίας ἐπενεμθεῖ,
ὡς δι τῆς συκείσης σαρκὸς αὐτοῦ, θνητὴ σκαλητίνην
ἀρρώματα ἀνέβιησαν. Τούτο δὲ καὶ δι ταῖς διμίλαις τοῦ
εὐαγγελίου δεηγουμένου μου γέγονε τενας τῶν θεοπο-
στέρων εἰς ἀπίστιαν θλίψιν. Ἐν δὲ θαύματα τοῦ παθεο-
μένου μου ἐν συλλόγῳ μετὰ ἀνδρῶν εὐγενῶν, αὐτοῖς οἱ
τεχνῆται παρεγένοντο, οἰκτονες τὸ μαρμαρολούντις με περὶ τὸ πρόγειον
τοῦ αὐτοῦ θλασσαν παρακαλοῦντες με περὶ τὸ πρόγειον
τοῦ παντὸς τοῦ λαοῦ, περὶ τοῦ θαύματος τούτου εἰς ἐρωτήσας,
ἀπεκριθησαν, λέγοντες· Θαυμασιοὶ τρόπῳ τῆς δοσφρά-
σεως τῆς εὐωδίας ἐκείνης ἐμπλησθησαν αὐτοῖς. Πατὴτερα
μνήματος ἔλεγον, ἀπεριγγένεσθαι διπέμπης εἶναι ἡγούματε.

PETR. Τῷ παρ' ἐμοῦ ἐπιζητήσει λοιπὸν ἱκανὸς ὄρῶ
ἐαυτὸν πληροφορηθεντα. Τοῖον δὲ ἀκοῦν ὀρθωτέον τὴν
ψυχὴν ὑπονοῦτες. Οτι καθὼς ἀνωτέρα θλίψη, τὸ τῶν
ἄγιων ψυχάς ἐν οὐρανῷ εἶναι λοιπόν, καὶ τὰς τῶν ἀδί-
κων ψυχάς ἐν τῇ ἀδηνῇ εἶναι πιστευτέον. Τι δὲ περὶ τούτου
τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀγνοῶν. Ή γάρ ἀνθρωπες
βουλή τὰς τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχὰς οὐκ ἔχει περὶ τῆς ἡμέ-
ρας τῆς κρίσιος δύνασθαι κριθῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ.

"Οτι ὁσπερ αι τῶν δικαιῶν ψυχαὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, οἵτω
τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ ἀδῃ ἀπέρχονται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Εἳνα τὰς τῶν ἀγίων ψυχὰς ἐν τῷ οὐρα-
νῷ εἴναι ἐκτίεντας τῷ τῆς ἵερᾶς εὐταγέσι τολμορο-
ρίᾳ, διὸ φασί ἡ τὰς τῶν ἀδίκων ψυχὰς ἐν τῷ
ἀδῃ εἴναι ἐν πεντάστασινες. Μη γέρ της ἀνθρωπο-
στοι τοῖς ἀνθετήσαντος δικαιοστίαις ἐν ὅσιοι διάκονοι διέ-
ζησαν, ἀνηγκαῖον ἔσται εἴναι καὶ εἰ δύσκολον πιστὸν κρι-
θῆσθαι. Καθέκερ γέρ τοὺς ἐκλεκτοὺς δι μακρηρύτην εὑρετή-
κες, φύτω πεπτάντας χρόνος ἦτος καὶ τοὺς ἀδίκους ἀπὸ τῆς
ἡμέρας τῆς ἀδηνῆς αὐτῶν τὸ πῦρ καταβλήγει.

PETR. Καὶ ποιητεί τρόπῳ πιστευτέον ἐστὶν, ὅτι πληστού-
κὸν πῦρ εἰδός ἀσώματον κρατεῖσθαι δύναται.

ΚΕΦΑΛ. Α'

"Ἐρώτησις πῶς πιστεύσαμεν, ὅτι τὰ ἀσώματα πνεύματα
τῷ σωματικῷ πυρὶ δύναμεν εἰσερχεσθαι κρατεῖσθαι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Εὖν ζῶντος τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀσώματον
πνεῦμα κρατεῖσθαι εἴ τῷ σώματι, διὰ τί οὐχὶ καὶ μετὰ
θανάτου, εἰ καὶ ἀσώματον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει, ἢ τὸ
σωματικό πυρὶ κρατεῖνδεσθαι;

418 PETR. Τούτου ἔνεκεν ἐν τοῖς ζῶσι τὰ ἀσώματον
πνεῦμα εἰ τῷ σώματι κατεστη, ἀπειδὴ τρόπῳ ζωτοποιεῖ
τὸ σῶμα.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὖν τὸ ἀσώματον πνεῦμα, Πέτρε, κρατεῖται

^a Ms., εὐλαβῶν οὐτο.

^b Ms., πράγματος την, ἔνο.

^c Ms., ποντησα. οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον θαύματο
τρόπῳ.

^d Ms., ἀδικοι πάνεσ.

ους ἐν τῷ σώματι δύναται ὑπέρ ζωοποιεῖ, διὰ τί οὐχὶ κάκει κρατηθῆσεται βασανιστικῶς, ἔνθα θανατοῦται; διὰ δὲ τὸ πυρὸς κρατηθῆναι τὸ πνεῦμα λέγομεν, ἐπειδὴ ἡ τῷ βασικῷ τοῦ πυρὸς ἔσται, θεωροῦν καὶ αἰσθανόμενον, τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο ὑπέρ υπομένει θεωροῦν ἀπτήκεται. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὥστε τὸ σώματικὸν εἶδος, τὸ ἀσώματον κατακεῖσαι, καθάπερ ἐν τῷ πυρὶ τούτου τοῦ φαινομένου ἐκκαυστικὸν πόνος ἀθεώρητος ἐν τῷ λογισμῷ διαβαίνει, ὅτι διὰ τοῦ σώματικοῦ πυρὸς ὁ ἀσώματος λογισμὸς φλεγμένος τάκεται κατὰ τὸ ἡμένην δυνατὸν, ἐν τῷ εὐστργγελικῷ ἐφαμάτων ἀποδεῖξαι πειράσσομαι. Οὐ μόνον γάρ ἡ ψυχὴ θεωροῦσα υπομένει τὸν ἐμπυρισμὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ πείρας τούτο πάσχει. Λύτης οὖν τῆς ἀληθείας ἡ φωνὴ λέλεχεν περὶ τοῦ πλουσίου, ὅτι ἀπέθενται καὶ ἔταφον.

Οὐτὶ δὲ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ πυρὶ κατεσχθῇ, σημαίνει λέγοντα σύντως· Ἐν τῷ ἄρδη ὑπάρχων, τὸν Ἀβραὰμ ἴδυσθαι, λέγων· Ἀπόστελον λάζαρον, ἵνα βάψῃς τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὑδατος δροσίσῃ μου τὴν γλῶτταν, ὅτι ὅδυνῶματα ἐν τῷ φλογὶ ταῦτη. Ἡνίκα οὖν ἀμαρτωλὸν πλούσιον ἐν τῷ πυρὶ ^a κατακεχρυμένον ἡ ἀληθεία λέγει, τίς σοφὸς, δότις τῶν ἀποδεδοχηματικῶν τὰς ψυχὰς ἐν τῷ πυρὶ κρατεῖσθαι ἀρνησται;

ΠΕΤΡ. Ιδού τῇ ἀπολογίᾳ ταύτη καὶ τῇ μαρτυρίᾳ εἰς πίστωσιν κλίνεται ἡ ψυχὴ, ^b ἀλλὰ περαιουμένη πάλιν εἰς ψυχρότητα ἐπιστρέψει. Πῶς γάρ ἀσώματον πρᾶγμα, παρὰ σώματικὸν εἶδους κρατηθῆναι καὶ βληθῆναι δύναται, ἄγνωστο.

ΓΡΗΓΟΡ. Εἰπὲ, αἰτῶ σε, καὶ ἀποστολικὰ πνεύματα, τὰ ἐκ τῆς οὐρανίου δόξης ἐκριφέντα, σώματικὰ ὑπάρχειν, η ἀσώματα ὑπολαμβάνεις;

ΠΕΤΡ. Τις ὑγῆς ^c λογιζόμενος, σώματικὰ ὑπάρχειν τὰ πνεύματα λέγει;

ΓΡΗΓΟΡ. Τὸ δὲ γενέντος πῦο ἀσώματον ὑπάρχειν λέγεις, η σώματικόν;

ΠΕΤΡ. Τὸ δὲ γενέντος πῦρ σώματικὸν ὑπάρχειν οὐκ ἀμφιβόλω, ἐν ἀσώματα ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ κρεθῆσονται.

ΓΡΗΓΟΡ. Τοῖς καταδίκοις η ὄντως ἀληθεία Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ συντελεῖ ἔρει· Ἐπάγετε εἰς τὸ πῦρ τὸ εἰλόνιον τὸ ήτοι μαστίμονος τῷ διεσβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις εἰτοῦ. Ἐάν οὖν ὁ δάμαδος καὶ οἱ ἄγγελοι εἰτοῦ ἀσώματοι ὄντες, τῷ σώματικῷ πυρὶ κριθῆναι μέλλουσι, τι θευματοῦ ἔσται καὶ αἱ ψυχαὶ πρὸ τοῦ ἀπολαβεῖν τὰ σώματα, σώματικῶν ^d κριτηρίων δύνανται αἰσθάνεσθαι;

ΠΕΤΡ. Φανεράς οὖσης τῆς ἀπολογίας, οὐκ ὄφειλει τοῦ λοιποῦ η ψυχὴ περὶ ταύτης τῆς ἐκχητήσεως διστάσαι.

ΚΙΦΑΛΛΑ. ΛΑ'.

Ἐρώτησις, εἰ μετὰ θάνατου καθαρτικὸν πῦρ ὑπάρχει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἡνίκα μετὰ καρμάτου ἐπίστευσας ^e τῆς ἐργασίας τοῦ καρμάτου προσθήκην πίστεως πιοιγάναι, ἐπείνα· δειγόμενος, ἀπέρ ^f μοι εἰσὶ παρὰ πιστῶν ἀνθρώπων γνωρισθήντα. Ιουλιανὸς ὁ δευτερεὺς τῶν δεφενσόρων ταύτης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, η χάριτι Χριστοῦ δουλεύων. Οστις πρὸ ἐπτά ἑτῶν ἀπέθεντεν, ἔτι μου ἐν τῷ μοναστηρίῳ ὑπάρχοντος, εἴθος

^a Ms., κατακεχρυμένον.

^b Ms., ἀλλὰ ἀριθμέσσα.... ὑπειστρέψει.

^c Ms., ὑγῆς.

^d Ms., βασανῶν.

^e Ms., τῇ ἐργασίᾳ.

^f Ms., μοι παρὰ πιστῶν ἀνδρῶν ἐγνωρίσθη.

^g In Vulgatis, ut in tormento ignis sit. alque sent.

Aneri potest quod vivificat, quare non penaliter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem spiritum per ignem dicimus, et ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Igne namque eo ipso patitur, quo videt; et quia concremari se aspicit, concrematur. Sicque sit ut res corpoream incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut per ignem corporeum mens incorporea ^h etiam incorpoream flamma crucietur. Quoniam colligere ex dictis evan gelicis possumus quia incendium anima non solus videndo, sed etiam experiendo patiatur. Veritatis etenim voce dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cuius anima quia in igne teneatur insinuat vox ejusdem divitis qui Abraham deprecatur, dicens: *Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flammā (Luc. xvi, 24).* Dum ergo peccatorem divitem damnatum Veritas in ignem perhibet, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?

PETR. Ecce ratione ac testimonio ad credulitatem flectitur animus, sed dimissus iterum ad rigorem reddit. Quomodo enim res incorporeas a re corporeas teneri atque affligi possit ignoro.

GREGOR. Dic, quæso te, apostolatas spiritus a coelesti gloria dejectos, esse corporeos, an incorporeos suspicaris?

PETR. Quis sanum sapiens esse spiritus corporeos dixerit?

GREGOR. Gehennæ ignem esse incorporeum, an corporeum fateris?

PETR. Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.

GREGOR. Certe reprobis Veritas in fine dictura est: *Ite in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius (Matth. xxv, 41).* Si igitur diabolus ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum si animæ et aucte quam recipient corpora, possint corporea sentire torments?

PETR. Patet ratio, nec debet animus de bac ulcerius quæstione dubitare.

CAPUT XXX.

De morte Theodorici regis Ariani.

GREGORIUS. Postquam laboriose credidisti, operæ pretium credo, si ea que mihi a viris fidelibus sunt digesta narravero. Julianus namque bujus Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, secundus defensor, qui ante septem ferme annos defunctus est, ad me adhuc in monasterio positum crebro veniebat, et mecum colloqui de animæ utilitate consueverat.

punitur. In secundo Aud. legitur vivendo, pro vendo.

^h Uterque Theod., Val. Cl. et secundus Aud., etiam corporeu s. In primo Geinet. manus recens delevit primam syllabam in, ut postea legeretur, corporeu s.

ⁱ Hic incipit cap. in Gemit.

Hic itaque mihi quadam die narravit, 420 dicens :
• **Theodorici regis temporibus pater socii mei in Sicilia b exactionem canonis egerat, atque jam ad Italiam redibat. Cujus navis appulsa est ad insulam quæ Liparis appellatur. Et quia illic vir quidam solitarius magnæ virtutis habitabat, dum nautæ navis armamenta repararent, visum est prædicto patri socii mei ad eumdem virum Dei pergere, seque ejus orationibus commendare. Quos vir Domini cum vidisset, eis inter alia colloquens, dixit : Scitis quia rex Theodoricus mortuus est? Cui illi protinus responderunt : Absit, nos eum viventem dimisimus, et nihil tale ad nos de eo nuncusque perlatum est. Quibus Dei famulos addidit, dicens : Etiam mortuus est : nam besterno die hora nona c inter Joannem papam et Symmachum patricium discinctus atque discalceatus et vinclis manibus deductus, in hanc vicinam Vulcani d ollam jactatus est. Quod illi audientes, sollicite conscripserunt diem, atque in Italiam reversi, eo die Theodoricum regem invenerunt fuisse mortuum quo ejus exitus atque supplicium Dei fainulo fuerat ostensus. Et quia Joannem papam affligendo in custodia occidit, Symmachum quoque patricium ferro trucidavit, ab illis juste in ignem missus apparuit, quos in hac vita injuste judicavit.**

στου, ἐν ᾧ τὸν ἔπεινον ἔξοδον, καὶ τὴν τῆς κρίσεως βάσανον ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκέτης δὲ ἀποκαλύψεως ἀγώριστον.
Ἐπειδὴν δὲ Ἰωάννην τὸν πάπαν μεγάλως ἐκθίζειν, αἵ τι φυλακτὴν ἐφόνευσε, Σύμμαχον δὲ τὸν πατρίκιον ἔπειτα κατέστησε, δικαιώς ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ πυρὶ θλιθῆναι ἐφάνη, οὓς ἐν τῇ ζωῇ ταύτη ἀδίκως ἐκρινεν.

CAPUT XXXI.

De morte Reparati.

Eo quoque tempore quo primum remotæ vitæ de-
sideriis anhelabam, quidam honestus senex, Deusde-
dit nomine, valde bujus urbis nobilibus amicus, mibi
quoque in amicitiis sedule jungebatur, qui mihi narra-
bat, dicens : Gothorum tempore quidam spectabilis
vir, Reparatus nomine, venit ad mortem. Qui dum
diu jam mutus ac rigidus jaceret, visum est quod ab
eo funditus flatus vitalis exisset, atque exanime re-
mansiisset corpus. Cumque et multi qui convernerant,
et eum jam mortuum familia lugeret, subito rediit,
et cunctorum plangentium in stuporem versæ sunt
lacrymæ. Qui reversus ait : Citius ad Ecclesiam beati
Laurentii martyris. quæ ex nomine conditoris Da-
masi vocatur, puerum mittite, et quid de Tiburtio
presbytero agatur videat et renuntiare festinet. Qui

* Regis Gothorum in Italia de quo fusissime egimus in Vita Cassiodori, potissimum l. 1, c. 3, usque ad 6 inclusive. Consule etiam Paul. Diac. Hist. Miscell. l. xv, et Greg. Turon. de Gloria Mart., c. 40. Olim notus erat quidam locus qui Theodorici infernus dicebatnr. Vide Act. SS. Ord. S. Ben. sœcul. III, part. II, pag. 379.

^b Qui hoc munere fungebantur dicebantur *canonicarii*, ut videre est apud Cassiod., max. l. vi Var., form. 8, et l. xii, c. 13. Non solum frumentum, sed etiam pecuniam exigebant; hinc apud eundem Cassiod. *canonici solidi*, l. ii, Vg^o, ep. 25. Legem etiam Sidon. Apoll. ep. 10 l. vi et notas doct. Savaronis.

c Is sicut Joannes I, qui Hormisdæ successit an. 523.
d In nonnullis Mss. Norm., insulam; quæ lectio
confirmatur ex Vers. Græca.

είχε συχνοτέρως πρός με παρεβάλλει, καὶ περὶ ὡφελείας ψυχῆς συντυγχάνειν. Οὗτος τὸν ἐν μιᾷ τῶν ἡμέρων δηγήσατο μοι, λέγων, **419** ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις Θεοδώριχον τοῦ ῥήγος. ὁ πατέρ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἐν Σικελίᾳ τὴν ἀναστον τοῦ κανόνος ἐπραττεν. Τποστρέφοντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἰς νᾶσόν τινα τὸ πλοῖον προσώρμησεν καλουμένην Λίπαριν. Ἀνὴρ δέ τις τὸν μονίρην βίον ἔκπιες ἀσκῶν, ἀν δυσκέψει ἔργων μεγίστων ὑπῆρχεν. Ἐν ὅσῳ δὲ οἱ καῦται τὰ ἔξαρτα τοῦ πλοίου περιποιήσαντο, ἐδόξει τῷ προλεχθέντι πατέρι τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, καὶ ταῖς ἔκεινοις εὐχαῖς ἰαντὸν παραθίσθαι. Τοῦτον δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος θεασάμενος, μετὰ τὸ συντυχεῖν αὐτοῖς περὶ ὡφελείας, προσθεῖς καὶ τούτῳ εἶπεν· Οδόπειρα ὅτε Θεοδώριχος ὁ ῥῆξ ἀπέθανεν; Αὐτοὶ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Μη γένοιτο, ήμεις ζῶντα αὐτὸν παρετάσαμεν, καὶ οὐδέτε τοιούτον περὶ αὐτοῦ μέχρι τοῦ παρόντος ἤκουόσαμεν. Πρὸς οὓς ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκήτης πάλιν εἴπον· Τῇ χθίς γάρ ημέρῃ περὶ ὧραν ἐννέατην μεταξὺ Ιωάννου τοῦ πάπα καὶ Συμμαχού τοῦ πατρικίου, λυσόδασονς, καὶ ἀντιπόδετος, καὶ τὰς χειράς δεδεμένος ἀπενεγκθεῖς, ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ τήσθω τοῦ βουλκάνου ἐν τῷ ὑποκαιωμάνῳ πυρὶ αὐτοῦ θέρρῳ. Τοῦτο δὲ ἔκεινοι ἀκούσαντες, νοονεχῶς τὴν ἡμέραν διπειρώσαντο. Τποστρέψαντες δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἴρον ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ Θεοδώριχος ὁ ῥῆξ ἐτελέυτην τοντον ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκήτης δὲ ἀποκελύψεως ἐγκώρισεν. Οὐλακτίνη ἐφόνευσε, Συμμαχοῦ δὲ τὸν πατρίκιον ἔφει πατέρας ἐν τῇ ζωῇ ταύτη ἀδίκως ἐκρινεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Περὶ τοῦ θεαγάτου Ἐπιποέτου

'Εν ἀρχῇ τῶν χρόνων ἐν οἷς τόν Ι ἴδιαζουσαν ζωὴν ἐπιθυμίᾳ πολλῆ ὠρεγόμενην, γέρων τις πάνταν εὐκατάστατος ὑπάρχων, Δεουσδέδειτ ὄνδρατι, καθ' ἔκστην μοι εν ταῖς κ φύλαις προστεκολλᾶτο. Καὶ πάντων δὲ τῶν εὑρεγέν τῆς πόλεως ταῦτης φύλος ὑπῆρχεν, οὗτως μοι διηγεῖτο, λέγων, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Γότθων, ἀνήρ τις Ρεπαράτος ὄνδρατι, ἐν τῇ τοῦ θανάτου ὥρᾳ μέθων, ἐπὶ πολὺ 1 καταχθονισμένος ἔκειτο, ὥστε παρὰ πάντων νομίμεσθαι τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ πυνθὴν ἐκ τοῦ βάθους ἀναστηθῆναι, καὶ ὄψυχον αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπομεῖναι. Πολλῶν δὲ πρὸς αὐτὸν συνεληπυθότων, ἀμα τῆς αὐτοῦ ^π φαμίλιας, ὡς νῦν τελευτήσαντα αὐτὸν ἐπένθουν. Αἰφνις δὲ αὐτοῦ ἐνευθύνατος, πάντων τῶν χλαισίγνων τὰ δάκρυα εἰς ἐκπληξίαν μετεστράφησαν. 'Ο δὲ ἀσθενής εἶπε· Διὰ τάχους πατέδα ἀποστειλατε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου μάρτυρος Δευ-

D • Titulus erat honoris. Vide *formulam spectabilitatis*,
qua scilicet hic titulus conferebatur, apud Cassiod. l. vii Var. c. 57. Qui eo fruebantur, inter comites
primi ordinis recensebantur, ut colligere licet ex
eiusdem Cassiod. l. ii Var., ep. 28.

¹ Ms., εἰσπραξεν. Et paulo post, ὑποστραφέντος.

8 Ms., ἔργη ἐν ἀληθείᾳ ἀπέθανεν· τῷ χθέσι.

^b Ms., πυρχάνυ.

¹ Ms., ἐν φυλακῇ. Et post pauca, πυρὶ βλαυθείς.

J. Ms., iðian ȝaw.

κ Ms., συντυχίαις.... οὐτός μοι
λ Ms. i. 89v.

1 Ms., numberis
in Editio. con-

^m In Editis corrupte φαμίλιον. Legitur quidem aliquando φαμίλιος; sed significat familiam, et est in masc. generis. In Excusis autem legitur, τὰς φαμίλιου, ubi in Latino habes, *familia*INGERET.

ρεγίου, τῷ επονομαζόμενῷ Δαμάσου, ἢ τις κατὰ τὸν ἐπωνυμίαν τοῦ ταῦτη κτίσαντος οὐτώ κέληται, ἵνα θεωρῆσῃ τὴν περὶ Τίβεριτον τοῦ πρεσβυτέρου γίνεται, καὶ σπένσῃ τοῦ μηνύσαι. Οὗτος δὲ Τίβεριτος ὑψωματικής ἐπιφύλαξ τότε δουλεύει ἐλέγετο. Τὸν γάρ αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τῆς διαγωγῆς τὰ οὖθα, καλῶς ἐπισταταῖ Φλωρέντιος, ὁ νῦν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπάρχων πρεσβύτερος. Ἐν τῷ πορευθῆναι οὖν τὸν παῖδα, δημηγόριον ὁ αὐτὸς Ῥεπαράτος, ὁ εἰς ἕαυτὸν ἐπανελθὼν τὶ θεάσαστο ἐκπίθεν ἔνθα ἀπηνέχθη. Ἐλεγε γάρ ὅτι μεγίστη στοιχίη ἔγινεν ἄπορον. Ἀπενεγχθέντος δὲ Τίβεριτον εὐ πρεσβυτέρου, ἐν αὐτῇ ἐπειδόν, καὶ πυρὸς ὑποβλήθητος, πατέτεκεν. **422** Ετίπα δὲ στοιχίη ἔγινεν ἡ τοιμάζετο, ἵνα τίνος η κορυφὴ ἄπο τῆς γῆς ἔως τοῦ οὐρανοῦ πιρατείνεσθαι θεωρεῖτο, φανῇ δὲ ἐλθούσα, εἰρήκε τίνος ὑπῆρχεν. Τούτων τοινυν ἐνθέτων, παραχρῆμα δὲ αὐτὸς Ῥεπαράτος ἀπέθανεν. Οὐ δέ πατέρα πρὸς Τίβεριτον ἀποστάλεις ἦδη λοιπὸν κακεῖνον ἀποθανόντα εὑρεν. Οὐδὲν περὶ τούτου φανερὸν καθέστηκεν, ὅτι Ῥεπαράτος εἰς τοὺς τόπους τῶν βασάνων διὰ τοῦτο ἀπηνέχθη, καὶ ἀπερ ἐθάστητο ὑποστρέψας διηγήσατο, καὶ παραχρῆμα ἀπέθανεν, δύχι δὲ ἕαυτὸν, ἀλλὰ δι’ ὑμᾶς τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἀκμὴν ὑπάρχοντας, ἵνα λοιπὸν ἐν τῶν πονηρῶν ἔργων διορθωσάμεθα. Ξύλο δὲ εὐτρεπεῖόμενα δὲ Ῥεπαράτος εἶδεν, οὐδὲ ὅτι περά τῷ φόρῳ ἔγιλα ^a καίσανται, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἔπηγιθῆναι τοῖς ζῶσιν, εἰδεν ἐκεῖνα τὰ περὶ τοῦ ἐμπνευσμοῦ τῶν σκαλήκων, ἐξ ὧν ἡθισταῖ τὸ πῦρ τρέφεσθαι πάρα τοῖς ^b σωματικαῖς ζῶσιν, ἵνα διὰ τῶν γυαροφίμων ἀκούοντες μάθωσι τὶ ἀφέλον καὶ περὶ τῶν ἀγνοουμένων φοβηθῶσι.

ΚΕΦΑΔ. ΔΓ'.

Περὶ τοῦ θανάτου κουριαλίου, καὶ τοῦ ὥπας τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐνεπυρίσθη.

Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Βαλερίας, πράγμα πάνυ φοβερὸν συμβιβήκεναι δὲ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος Μαξιμιλιανὸς διηγήσατὸς μὲν, δὲ νῦν τῆς Συράκουσιῶν πολεως ὑπάρχων ἀπεικόπος, πρότερον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τοῦ ἐμού μοναστηρίου γεγονός προεστώς. Ἐλεγε δέ σύντος ὅτι κουριάλεις τε ἐκεῖσε τῷ ἀγίῳ καὶ ἱερῷ τοῦ Πάσχαγα σαββάσιῳ θυγατέρᾳ τηνὸς νεωτέραν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ ^c βαπτισματὶ διδόκετο. Οστις μετὰ τὴν νηστείαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὄντος θυγατρός, πόλλῳ τε οἷνῳ μεθυσθείς, τὸν σύντιν αὐτοῦ θυγατέρα μετὰ μὲν ἐαυτοῦ ἡτήσατο. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ, διπέρ καὶ εἰπεῖν ἀθέμιτον ὑπάρχει, ταύτην διδύθειρε. Πρωτας δὲ γενομένης, ἀνέστη δὲ ἀθλιος καὶ διαλογίζεσθαι ἦρξατο, ἵνα εἰς τὸ λουτρὸν ἀπέλθῃ, δοκῶν διὰ τοῦ ὄντας τὸν τῆς ἀμαρτίας μολυσμὸν ἀποπλύνειν. Ἀπίθλε τοινυν καὶ ἐλούσατο. Φόβῳ δέ καὶ δεδίξ συνείχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέλθειν, ἐνώπιον τηνὸς ἀμαρτιῶν ἣν εἰργάσατο. Ποσχόντο δὲ πάλιν τοὺς ἀνθρώπους, δάντιν τοιαύτην ἡμέραν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μηδ ἀπέλθη καὶ πάλιν δάντιν ἀπέλθη, τὴν πρίστιν τοῦ Θεοῦ ἐφεβεῖτο. Ἐνίκησε τοινυν ἡ τὸν ἀνθρώπους εἰσχύνη, καὶ ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τρέμειν δέ καὶ θεοσεῖν ἦσατο, καθ' ἐξίσιν τὴν ὥραν ὑφορώμενος, κόπτε πνεύματα ἀκαθάρτων παραδοθῆ, καὶ ἐνώπιον πάντος τοῦ λαοῦ διαφέγγει. Μίτια πολλοῦ δὲ

^a In Ms. allexitur ἵνα τὸ πῦρ.

^b Ms., σωματικῶς.

^c Ms., τοῖ φῶ.

^d Ms., ἀγρίω βαττό.

^e De S. Maximiliano vide l. iii, c. 30, et plur. ad eum Gregorii epist.

^f Apud Cassiod., l. ix Var. c. 2, exstat edictum Athalarici regis in gratiam curialium, in quo eos ap-

A videlicet tunc Tiburtius carnalibus desideriis subjaceere serebatur: cuius adhuc vitæ morumque bene quoque Florentius ejus nunc Ecclesiæ presbyter meminīt. Cum vero puer pergeret, narravit idem Reparatus, qui ad se reversus fuerat, quid de illo ubi ductus fuerat agnovit, dicens: Paratus fuerat rogus ingens, deductus autem Tiburtius presbyter in eo est superpositus, atque supposito igne **421** concrematus. Alius autem parabatur rogus, cuius a terra in cœlum cacumen tendi videbatur. Cui emissā voce clamatum est cuius esset. Ille igitur dictis statim Reparatus defunctus est: puer vero qui transmissus fuerat ad Tiburtium, iam eum mortuum invenit. Qui videlicet Reparatus ductus ad loca pœnaruim, dum vidit, rediit, narravit, et obiit, **B** aperte monstratur quia nobis illa, non sibi viderit, quibus dum adhuc concessum est vivere, licet etiam a malis operibus emendare. Rogum vero construi Reparatus vidit, non quod apud infernum ligna ardeant ut ignis fiat; sed narraturus hanc viventibus, ille de incendio pravorum vidit, ex quibus nutriti apud viventes corporeus ignis solet, ut per hanc assueta audientes discerent quid de insuetis timere debuissent.

CAPUT XXXII.

De morte Curialis, enījs deputata incensa est.

Terribile etiam quiddam in Valerianæ provincia contigisse vir vitæ venerabilis ^e Maximianus, Syracuseus episcopus, qui diu in hac urbe meo monasterio præfuit, barrare consuevit, dicens: Quidam ^f Curialis illici sacratissimo paschali Sabbato juvenculum cuiusdam filiam in baptismate suscepit. Qui post ieiunium domum reversus, multoque vino inebriatus, eamque nocte illa (quod dictu nefas est) perdidit. Cumque mane facto surrexisset, reus cogitare coepit ut ad balneum pergeret, ac si aqua balnei lavaret maculam peccati. Perrexit igitur, lavit, coepitque trepidare ecclesiam ingredi. Sed si tanto die non iret ad ecclesiam, erubescerat homines; si vero iret, pertimescerat judicium Dei. Vicit itaque humana verecundia, perrexit ad ecclesiam: sed tremebundus ac pavens stare coepit, atque per singula momenta suspicetus qua hora immundo spiritui traderetur, et coram omnī populo vexaretur. Cumque vehementer timeret, ei in illa missarum celebitate quasi adversi nihil contigit. Qui læsus exiit, et die altero ecclesiam Jam securus intravit. Factumque est ut per sex continuos dies læsus ac securus procederet, aestimans pellat minorem tentatam.

^g De hoc verbo ut propterea significat ecclesiam audiē, jam dictum est in notis ad c. 10 libri primi. A Tertulliani temporibus ad id significandum jam consecratum videtur: Si, inquis, procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio obveniat, l. ii ad Uxor., c. 4.

quod ejus scelus Dominus aut non vidisset, ^a aut misericorditer dimisisset. Die autem septimo subita morte defunctus est. Cuthque sepulturæ traditus fuisset, per longum tempus cunctis videntibus de sepulcro illius flamma exiit, et iandiu ossa ejus concremavit, quoque omne sepulcrum consumeret, et terra quæ in tumulum collecta fuerat defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens ostendit quid ejus anima in occulto pertulit, cuius etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Quia in re nobis quoque hæc audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac consideratione colligamus, **424** quid anima vivens ac sentiens pro reatu suo patiatur, si tanto ignis supplicio etiam insensibilia ossa concremantur.

κατέσωμεν τι μὲλλει **423** ή ψυχὴ ζῶσα καὶ νοῦσα ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας αὐτῆς ὑπομένειν, ἐν ἔσφι τοσούτου πυρὸς βασάνῳ καὶ τὰ ἀναίσθητα ὀστᾶ κατακαιόντα.

PETR. Nosse velim si vel boni bonos in regno, **B** vel mali malos in supplicio agnoscant.

CAPUT XXXIII.

Si boni bonos in regno, et mali malos in supplicio agnoscant.

GREGORIUS. Hujus rei sententia in verbis est dominicis, quæ jam superius protulimus, hæc clarissim demonstrata. In quibus cum dictum esset: *Homo quidam erat dives, ^b qui inducebatur purpura et byssio, et epulabatur quotidie splendide; et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad funerari ejus ulceribus plena, cupiens saturari de mictis quæ radebant de mensa divitiis, et nōm illi dabat; sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus* (Luc. xvi, 19). Subiectum est quod mortuus Lazarus portatus est ad angelis in sinum Abrahæ, et mortuus dives sepultus est in inferno. Qui elevans oculos suos cum esset in tormentis, videt Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus, ^c et ipse clamavit, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et misere Lazarum, ut instigas estremum dignitatem in aquam, et refrigeres tñnguam meam, quia tracior in hac flamma. Cui Abraham dixit: Fili, recordare quia receperisti bona in vita tua, et Lazarus similes mala. Dives autem jam spem salutis de seipso non habens, ad promerendam suorum salutem convertitur, dicens: Rogo te, pater, ut miseras cum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentarum* (*Ibid.*). Quibus verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali malos cognoscunt. Si enim Abrahæ Lazarum minime recognovisset, nequaquam ad divitias in tormentis positum de transacta ejus ^d contritione loqueretur, dicens quod mala receperit in vita sua. Et si mali malos non recognoscereant, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum aliud abominationem meminisset. Quomodo enim praesentes nos possunt agnoscere, qui etiam pro absentium memoria ca-

A φόβου τὸν λεπτουργίαν τελέσας, καὶ μεθίνην ἴναντιν θεασάμενος, ἀγαλλιάμενος λοιπὸν ἐξῆλθεν. Οὐδεν καὶ ἄλλη ἡμέρᾳ ἀμερίμνως ἐν τῇ ἀκκλησίᾳ ἀπῆλθε. Καὶ ἦν δὲ ἐπὶ ἓξ ἡμέρας ἐν ἀγαλλίᾳ καὶ ἀμερίμνᾳ προσῆχετο, νομίζων ὅτι τὸν αἰτίαν αὐτοῦ οὐχ ἐώρακεν ὁ κύριος, ή θεωρίσις, εὐσπλαγχνος ὁν, συνεχέστησεν. ἐπὶ δὲ εἰ τῷ ζητητῇ αἰφνιδίῳ θανάτῳ ἐτελεύτησε. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τῇ ταφῇ παραδόθητο, μετά χρήσιν τῶν πάντων θεωρούντων, ἐκ τοῦ μημάτου αὐτοῦ φλόξεις ἔξειλθε, καὶ ἐπὶ τοσούτου τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ κατέκαυσεν, ὥστε καὶ ὅλον τὸ μνῆμα καὶ τὴν γῆν τὸν ἐπάνω κειμένην καταφλέξαι. Τούτῳ δὲ ὁ παντοδύναμος Θεὸς γενίσθαι νινθόποι τεν, ὅπως ἐπιδειχθεῖ τί η ψυχὴ αὐτοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ ὑπέμεινεν, οὐτενος τὸ σῶμα οὐ φλόξει κατέφραγε, καὶ ἵνα ἡμέτερα ταῦτα ἀκούσετες, τὸ ὑπόδειγμα φοβηθῶμεν, καὶ κατα-

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

'Ερώτησες ἐὰν οἱ δίκαιοι τὸν δικαίους, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐν τῷ μελοντικῶν ἐπιγενώσκουσιν. Όμωνος δὲ πάλιν ἐὰν τοι εις πενταροι τοὺς πονηρούς ἐν τῇ βασικῷ γνωρίζουσιν.

GREGORIΟS. Τῆς ἐρωτήσεως ταύτης η ἀπόδειξις διὰ τῶν δεσποτικῶν ῥῆμάτων ὃν ἀνωτέρῳ προέφημεν, τοῦ φωτὸς λαμπρότερον ἀποδίδεινται. Ἐρρίθη γάρ, ὅτι ἡν τις ἀνθρώπος πλούσιος, ὅστις ἐνειδίσκετο πορρόραν καὶ βύσσον, εὐφραντόμενος καθ' ἐκάστην ἡμέραν λαμπρῶς. Πτωχὸς δὲ τις ὀνύματι Λάζαρος ἐθέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἥλκωμένος πάντοτεν, ἐπειθμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι, ἀπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις γέγραπται, ὅτι ἀποθανὼν Λάζαρος ἐθαστάχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀπονίσθη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπέθαψε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάργη. Καὶ ἐν τῷ ἀρρένι ἐπάρας τοὺς ὄφθαλμούς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὅρᾳ Ἀβραάμ ἀπὸ μαργόδεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας, εἶπε· Πάτερ Ἀβραάμ, θέλον με, καὶ πέμψον Δάζαρον ἵνα βάψῃ τὸ δέρκον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὑδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλώσσαν μου, ὅτι ὕδυνωμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτης. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ· Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλασες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὅμοιός τὰ κακά. Ο πλούσιος δὲ λειπόντων ἐπιδίκαιων τοῖς δικασταῖς μὴ ἔχων, ἐπὶ τὴν τῶν ἴδιων σωταρίας ὑποστράψει, ^f εἴτε λέγον· Διστριῶσε, πάτερ, ἵνα ἀποστέλῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πάτερός μου, ἔχοι γάρ πέντε ἀδελφούς, ὅπως τὸ διαμαρτύρωτα αὐτούς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἐλθωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς βασικούς τούτης. Άλλο τούτους δύο τῶν ῥῆμάτων, φαστερῶς διέκυψεν ὅτι καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς γνωρίζουσιν. Ήλκαν γάρ δὲ Ἀβραάμ τὸν Λάζαρον οὐδεποτε ἐγνωρίζειν, οὐδὲ μὴ πρὸς τὸν πλουσίον ἐν ταῖς βασικήσις ὑπάρχοντα περὶ τῆς παρελθόντης κότορος δυντριῶσης διλέγειτο, φάσκων, ὅτι ἀπολαβεῖ τὰ κακά ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ἐὰν

^a Vulgati, aut visum misericorditer dimisisset.

^b Germ., Norm. et alii MSS., et inducetur.

^c Idem, et ipse clamans dixit.

^d Beccens., conversatione.

^e Ms., ἰδούμηρ ἡμέρᾳ.

^f Ms., αὐτῷ.

^g Ms., διαμαρτυρῆ.

οἱ πονηροὶ τοὺς πονηροὺς οὐκ ἡγνώριζον, οὐκ ἐν ὁ πλούσιος ἐν βασάνοις ὑπάρχων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἀπόντων ἀμέμνητο. Πῶς οὖν τοὺς περόντας οὐ δύναται γνωρίσει, ὃ καὶ περὶ τῶν ἀπόντων μνημονεύσας, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσαι φροντίσας; ἐν τούτῳ δὲ τῷ πρόγυματε κάκεῖνο δείκνυται, δῆτας οὐδαμῶς ἀπεξάντησες, ὅτι καὶ οἱ ἄγαθοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς ἄγαθοὺς γνωρίζουσιν. Ἐπειδὴ γάρ καὶ ὁ πλούσιος παρὰ τοῦ Ἀθραῆμ ἡγνωρίσθη, πρὸς ὃν ἔφη, ὅτι ἀπέκλαβες τὰ ἄγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἐκλεκτὸς Δάζαρος παρὰ τοῦ ἀποδεσμικασμένου πλουσίου ἡπεργώσθη, ὃν ἀποσταλήκαν εἰδυσθείς, εἴ δύνατος αὐτὸν καλῶν, καὶ λέγων Ἀπόστειλον Δάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ἰδατος καὶ καταγύγη μον τὴν γλώσσαν. Ἐν ταύτῃ τοῖνυν τῇ ἐπίγυνωσι τῶν ἀμφοτέρων μερῶν, τὸ τῆς ἀνταποδόσεως μέγεθος ἐπαυξάνει· ἵνα καὶ οἱ ἄγαθοὶ ἐπιπλείον χαρώστων, οἵτινες αὐτοὺς μετ' ἐκείνων ἀγαλλιωμένους θεωροῦσιν, ὥνπερ ἡγάπησαν· ὥστε τὰς δὲ καὶ οἱ πονηροὶ μετ' ἐκείνων στρεβλωθῶστον, οὐσπερ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ὁ Θεὸς ἐθελάντηστο, αὐτοὶ δὲ τούτους ἡγάπησαν. Ὁθεν οὐ μόνον αὐτοὺς ή ἴδια βάσανος, ἀλλὰ καὶ ή ἐκείνων θέα ἐπὶ πλεῖστον καταφλέξῃ. Ἐν δὲ ταῖς ἐκλεκτοῖς, καὶ ἔτερόν τι θαυμαστώτερον συμβαίνει, περὶ τοῦ θεαταρέμονος τοὺς προφήτας ἐν τῇ ἑξόδῳ αὐτοῦ.

Ἀντὶ τις τῶν ἡμετέρων πάνυ εἰς πατεντής πολιτείας πρὸ ταύτης τῆς τετραετίας μέλλων τελευτῶν, καθὼς τινες εὐλαβεῖς ἐκεῖσες τότε παρόντες μαρτυροῦσιν, ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἑξόδου αὐτοῦ ἐλθών, ἱωάν τὸν προφήτην, ἀμαὶ ἵζεκεῖη καὶ Δανιηὴλ ἐθεάσατο, καὶ τούτους ἐξ ὀνόματος χυρίους ἐσαυτὸν καλεῖν ἥρξατο. Τούτοις δὲ τὴν τιμὴν ἀπονίμων, πρὸς τοὺς παρεστηκότας αὐτοῦ ἔλεγεν, Ὅτι οὗτοι πρὸς με ἐληλύθασι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, φωτὸς φανέντος, ἐκ τῆς σαρκὸς ἑξῆλθεν. Ὁθεν καὶ ἐν τούτῳ ρανερῶς δεικνυται ὅποια ἔσται ἐπίγυνωσις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀφθάρτῳ ζωῇ, ^a ἐν ᾧ ὁ ἀντὶ οὗτος ἔτι ἐν τῇ φθαρτῇ ταύτῃ σαρκὶ ὑπάρχων, τοὺς ἀγίους προφήτας, οὓς οὐδέποτε εἶδεν, ἡγνώρισεν.

ΚΕΦΑΔ. Λ.Σ.

Οτι ἄγνωστοι εἰσὶν αἱ ψυχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ περὶ ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν τέ καὶ πονηρῶν, καὶ περὶ τοῦ θανάτου καὶ Οὔρου καὶ Εὐμορφίου καὶ Στεφάνου.

Πολλάκις συμβαίνει τῆς ψυχῆς ἔξερχομένης, ἐκείνους ἐπεγνῶναι, μεθ' ὧν μέλλει διὰ τῆς τῶν πταισμάτων ἰσότητος, ὥστε τὰς δὲ καὶ διὰ τῶν κατορθωμάτων ἐν μίχη μονῆ ὄρισθηκαι. Ὁθεν περὶ τούτου, ^b ὁ τῇ ζωῇ εὐλαβέστατος ἀνὴρ Ἐλευθέριος ὁ πρεσβύτερος, περὶ οὐ ἐν τῷ προλαβόντει βιβλίῳ πολλὰ διηγησάμην, ἔλεγεν, ὅτι ἐν τῷ ἑαυτοῦ μοναστηρίῳ γῆποιον ἀδελφὸν εἰχειν, ἱωάνην τῷ ὀνόματι, διστις μέλλων τελευτᾶν, πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν τῷ ἑαυτοῦ ἑξοδον τοῖς ἀδελφοῖς προεμάνυσε. Υποφέζων δὲ

^a Ms., οὐσπερ.

^b Ms., τρυφῇ οὐκ.

^c Ms., ἐπανιετός τῇ πολιτείᾳ.

A ravi exorare? Quia in re illud quoque ostenditur, quod nequaquam ipse requisisti, quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est: *Recepisti bona in vita tua; et electus Lazarus a reprobo est divite cognitus*, quem mitti precatur ex nomine, dicens: *Mile Lazarum, ut intingat extrellum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam* (*Ibid.*). In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrevit: ut et boni amplius gaudent, qui secum eos letari conspiciunt quos amaverunt, et mali, dum cum eis torqueantur quos in hoc mundo, despecto Deo, dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum poena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilis, quia non solum eos agnoscent quos in hoc mundo noverant, sed velut visos ac cognitos recognoscunt **425** bonos quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos Patres in illa æterna hereditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt, quos in opere semper noverunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?

ὅτι οὐχὶ μόνον ἐκείνους γνωρίζουσιν, οὓς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἐγίνωσκον, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐδέποτε ἐθέάσατο, καθάπερ **426** συνήθεις καὶ γνωρίμους ούτως ἐπιγενώσκουσιν. Θεώμενοι γάρ τοὺς ἀρχαίους πατέρας ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰώνιᾳ ^d κληρονομίᾳ, οὓς ἔσονται αὐτοῖς ἀγνωστοῖ διὰ τῆς θέας, οὓς ἐν τῇ τῶν ἄργων μιμήσει διαπαντός ἐγράψκον. Ήνίκα γάρ ἐκεῖς πάντες κοινῇ τῇ λαμπρότητι τὸν Θεὸν θεωροῦσιν, τί ἔστιν ὅπερ οὐ γνώσκουσιν, ἔνθα τὸν γνώμονα κοντα τῇ πάντα γενώσκουσιν;

CAPUT XXXIV.

De quadam religioso, qui prophetas moriens videt.

Nam quidam noster religiosus, vir vitae valde laudabilis, cum ante hoc quadriennium moreretur, sicut religiosi alii qui præsentes fuerunt testati sunt, in hora exitus sui Jonam prophetam, Ezechielem quoque et Danielem cœpit aspicere, eosque dominos suos, ex nomine clamare. Quos dum ad se venisse diceret, et depresso luminibus eis reverentiae obsequium præberet, ex carne eductus est. Quia in re aperte datur intelligi quæ erit in illa incorruptibili vita notitia, si vir iste adhuc in carne corruptibili positus prophetas sanctos, quos nimirum nunquam viderat, agnovit.

CAPUT XXXV.

Quod se etiam ignotæ animæ nonnunquam in exitu recognoscunt, quæ vel pro culpis tormenta, vel pro bonis actibus similia sunt præmia recepta; et de morte Joannis et Ursi, Eumorphii, et Stephani.

Solet autem plerumque contingere ut egressura anima eos etiam recognoscat cum quibus pro æquitate culparum, vel etiam præriorum, in una est mansione deputanda. Nam vir vitae venerabilis Eleutherius senex, de quo præcedente libro (*Cap. 33*) multa narravi, in monasterio suo germanum fratrem nomine Joannem se habuisse perhibuit, qui ante dies quatuordecim suum fratribus exitum prædixit. Cumque decrescentes quotidie computaret dies, ante

^a Ms., ζωῇ ἐν δῖσι.

^b Ms., ὁ τῷ βιώ εὐλ.

^c Primus Carnot., valde venerabilis vel laudabilis

triduum quam vocaretur ex corpore, sebre correpli est. Ad horam vero mortis veniens, mysterium Dominici corporis, et sanguinis accepit. ^a Vocatisque fratribus, coram se psallere præcepit, quibus tamen antiphonam ipse ^b per semetipsum imposuit, dicens: Aperite mihi portas justitiae, et ingressus in eas confilebor Domino: hæc porta Domini, justi intrabunt per eam (Psal. cxvii, 19). Cunque coram eo assistentes fratres psallerent, emissa subito et producta voce clamavit dicens: Urse, veni. Quod mox ut dixit, eductus e corpore mortalem vitam finivit. Mirati sunt fratres: quia hoc quod moriens frater clamaverat, ignorabant. Quo defuncto, in monasterio facta est magna tristitia. Quarto autem die quiddam fratribus necessarium fuit, ut ad monasterium aliud longe positum transmittenrent. Illuc ergo euntes **428** fratres, omnes ejusdem monasterii monachos tristes vehementer invenerunt. Quibus cum dicerent: Quid habetis, quod vos in tanto inchoore deprimitis? responderunt, dicentes: Loci hujus desolationem geminus. quia unus Frater, cuius nos vita in hoc monasterio continebat, hodie quartus est dies quod ex hac luce subtractus est. Cumque fratres qui venerant, studiose inquirent qualiter dictus fuisset, responderunt: Ursus. Qui vocationis ejus horam subtiliter inquirentes, ipso eum in momento cognoverunt exisse de corpore, quo per Joannem, qui apud eos defunctus est, fuerat vocatus. Qua ex re colligitur, quia utrumque par fuerat meritum, eisque datum est, ut in una mansione socialiter viverent, quibus e corpore contigit socialiter exire.

Sed neque hoc sileam, quod dum adhuc laicus vivem, atque in domo mea, quæ mihi in hac urbe ex jure patris obvenerat, manerem, de quibusdam vicinis meis me contigit agnovisse. Quædam namque juxta me vidua, Galla dicebatur. Hæc Euminophilum nomine juvenem filium habebat, a quo non longe quidam Stephanus, ^c qui in numero Optio fuit, ba-

^a Pler. mss., vocatosque fratres... psallere præc.
^b Primus Carn. et Val. Cl., de semetipso.

^c Ita tres German. Regius, duo Carnot., duo Theod. Norm. et alii. Val. Cl. cui cognomen Optio fuit. In tertio Carnot., qui in numero Optionis fuit. Genuina est lectio quam sequimur. Optio est qui militaris duces vices agit, quasi ab eo coopertus et adoptatus; vel qui Centurioni adjutor datus. Plautus Asin. 3, Tibi Optionem sumito Leonidam. Consule Thesaurum Latinas ling. R. Steph. et alia dictio. In numero, hic idem significat, ac in cohorte. Sic sumitur l. 8, ind. 1, ep. 5, olim l. 74, indict. 1: Ep., Si qui vero ex militibus numeris (corrupte in quibusdam ed. viris) in monasteriis converti festinat, etc. In notitia dignitatum imperii Rom. section. 40, hic titulus est: Qui numeri ex prædictis, per infra scriptas provincias habitantur intra Italiam. Jovani seniores, etc. Optat. Milev. lib. iii, de Schismate Donatistarum cap. 4, novæ edit: Reverterunt vexati milites ad numeros suos. Ambrosiaster seu auctor commentar. in ep. D. Pauli, in cap. iv ep. ad Ephes.: Quamvis singula hæc numeros proprios habeant, et sint legiones. Hæc minime attendentes qui huc usque Dialogos ediderunt, corruerunt hunc locum. Sic enim habent: qui alio no-

^d καθ' ἡμίραντάς παρερχομένας ἡμέρας, πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς κλήσεως αὐτοῦ, τῷ πυρετῷ συνεσχέθη. Εἰς δὲ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου ἐλθὼν, τῶν θείων μυστηρίων μετελθεῖ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἷματος. Καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καλέσας, ἐνώπιον αὐτοῦ ψάλλειν ἐκάλευσεν. Οἵς ἁντες; αὐτῷ τὸ ^e τροπάριον αὐτὸς περὶ θαυτοῦ ὑπέβαλε, λέγων: Ἀνοίξατε μα πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθόντες σὺν εσεῖς. ἔσεμολογήσομαι τῷ κυρίῳ, αὗταν η πύλη τοῦ κυρίου, δικαιος εἰσελύσονται ἐν αὐτῇ. Ἐν δὲ τῷ ψάλλειν ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς ἀδελφούς, αἴροντς φωνὴν προσενέγκας, ἔκραζε, λέγων: Οὐρτε, ἐλθέ. Τούτο δὲ εἰπὼν, παρευθὺν ἐκ τοῦ σώματος ἐξῆλθε, εἰ τὸν θυτὸν ζωὴν τελειώσας. Ἐθαύμασαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ περὶ τούτου μη γνωσκούτες τί ὁ ἀδελφὸς τελευτῶν ἔκραζε. Τούτου δὲ θανόντος, μεγάλη λύπη ἐν τῷ μοναστηρίῳ γέγονε. Μετὰ δὲ ἡμέραν τετάρτην, ἐπάντηκες ^f τοῖς ἀδελφοῖς ὑπῆρχε περὶ τούς πρόγυματος εἰς ἑτέρῳ μοναστηρίῳ ἀπόστειλει ἐν μήκοντι αὐτῶν διακειμένῳ. Πορεύθητας τοίνυν ἐκεῖσε τῶν **427** ἀδελφῶν, πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ ^g μοναχούς τεθλημένους πάνταν εὑρον. Ἄνακρι: αντες δὲ αὐτοὺς τίνος ἐνεκεν ἐν τοι-αὐτῇ λύπῃ ἐκείνους ^h κατεχόντες, ἀπεκρίθησαν, λέγοντες: Τίνι κατάλυσον τοῦ τόπου τούτου στενάζομεν. Εἰς γάρ ἀδελφὸς οὐτείνος η πολεσία ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἡμᾶς ἔκρατει, τετάρτη στήμερον ἡμέρα ὑπάρχει, στις ἐκ τοῦ φωτὸς τούτου ὑπεχώρησεν. Οἱ δὲ παραγενόμενοι ἀδελφοὶ πεπονημένως ἔρωτάσαντες τις ἐλέγετο, ἀπεκρίθησαν. Οὐρσος. Ἐπὶ λεπτοῦ δὲ καὶ τῷ τῆς κλήσεως αὐτοῦ ὥρατι πειποτίσαντες, εὐρον ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ ἐξῆλθε τοῦ σώματος, ἐν ἡδὺ ιωάννου τοῦ παρ' αὐτοῖς ⁱ τελευτάσαντος γέγονεν κλεψίς. Ἐξ οὐ πράγματος δείκνυται, ὅτι τῶν ἀμφοτέρων ὄμοιον ὑπάρχειν ἐν ^k δικαιοσύνῃ τῷ ἀξιωματικῷ.

^f Οθεν καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐν μιᾷ μονῇ ὁμοθυμαδὸν ζῆσαι, οὐς καὶ ὁμοθυμαδὸν συνέδη ἐν τοῦ σώματος ἐξελθεῖν

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παρασιωπόσι, οπερ συνέδη με γνωστα περὶ τούς γένετον μου, ἔτι μου λαίκου ὑπάρχοντος, ταῦτα ^l γενεκῷ μου οἶκῳ τῷ ἐκ πατρικᾶς κληρονομίας μοι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει περιελθόντες κατοικοῦντος. Χάρη γάρ γυνά τις ὄνοματι Γάλλα, πλαστὸν μου οἰκεῖσσα, νιὸν εἶχε μάτερν, ὄνοματι Εύμηρριον. Οὐ μήκοθεν δὲ ταῦτας κατέκει τις ὄνοματι Στέφανος, ^m Ὁπτιόν δὲ κοινέρων

mine Optio dictus fuit. Quod mss. est ignotum, et sensum mutat. Latino textui restituendo sufficere potuisset versio Graeca in qua extat Ὁπτίων δὲ νουμέρων ὑπάρχων.

ⁿ Ms., καθ' ἐκεῖτὴν ἡμ.
^o Ms. Excius, ὃς ἀντιρ.
^p Vox τροπάριον Canticis in Ecclesia Graeca recepit communis, antiphonis Latinorum quadamtenus respondere observat Goarus ad Euchol. p. 32. Quo sensu hic usurpatur a Zacharia. Aliis tamen significandis, ut odis et hymnis non raro accommodata ur. Troparia aulem dicuntur a verbo τρόπων *verto*, *convertō*; qua ratione, lege in Gloss. Græc. Gangi.

^q Ms., τῶν πρόσκαιρον ζωὴν τελίσσει.
^r Ms., ἀδελφούς τεθλ.
^s Ms., κατεβαπτίσαν.
^t Ms., τελειωθέντος ἐκκλήση.
^u Ms., ἐν εὐσεβείᾳ.
^v Ms., γενεκῷ.
^w Non idein prorsus significat Græce quod Latine; est enim in scriptoribus Græcis, erogatur militaris Annonæ; cuius officium describit Procopius in hist. arcana, nec non l. i de bello Vandal. c. 27; et l. ii c. 20.

ὑπέρχων. Ο δὲ προλεχθεὶς Εὐμόρφιος; νόσῳ πειλθών, εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἥλθε. Παῖδα δὲ προσκαλεσάμενος, ἀπέτρεψεν αὐτῷ, λέγων· Ἀπελθε ἐν τέχει, καὶ εἰπε τῷ Στεφάνῳ ἵνα συντόμως ἔλθῃ, ἵτις ἴδου τὸ πλόον ἔτομον ἔστιν, ὅφελον ἡμᾶς ἐν Σικελίᾳ ἀπαγαγεῖν. Ο δὲ παῖς νομίστης ὅτι ἐκ τῆς ἀσθενείας παρερρόντεν, καὶ διὰ τούτου παραλοιπεῖ, ὑπακοῦσκαι αὐτῷ ὡδαμῶς^a ἔθουλετο. Ἐκεῖνος δὲ σφραγίστερες ἐπέμενε, λέγων· Ἀπελθε καὶ μάνυσον αὐτῷ ὅπερ λέγω, ἀπίμων γάρ οὐ παραρρονῶ. Ἐξῆλθε τοῖνυν ὁ παῖς, ἵνα πρὸς τὸν Στεφάνον ἀπέλθῃ. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ, μέσου τῆς ὥσθι^b ὑπήντησεν αὐτῷ τις, καὶ τούτος ἤριτσε, λέγων· Ήσύ ἀπέρχῃ; Ο δὲ παῖς ἀποκρίθεις, εἶπε· Πρὸς Στεφάνον τὸν Ὀπτίονα παρὰ τοῦ κυρίου μου ἀπεντάλησα. Ο δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφει· Εξ αὐτοῦ ἔρχομαι, ἀλλὰ τὸντὸν μου τῇ ἄρα ταύτῃ ἀπελιώθη. Τοπτρέψας δὲ ὁ παῖς πρὸς Εὐμόρφιον τὸν κύριον αὐτοῦ, χάκενεν λοιπὸν ἀποθανόντα εὗρε. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα ἔτερος μέσον τῆς ὥσθι^c ὑπήντησε τοῦ πατέρος γίνεται, καὶ οὕτως ὑποστρήψῃ, ἵνα ἐκ τοῦ μέτρου τοῦ διαστάματος δειχθῇ, ὅτι ἐν μιᾷ ῥωτῇ^d τῷ ἀμφιτροφοὶ κύτουν κληθέντες, ἀπελεώθησαν.

ΠΕΤΡ. Φθερέτιστο ὄντως πάντα τὸ λιγόμενον^e ἀλλὰ εἰτέ στι, διὰ τὸ τοῖς φυχῆσις ἔρχομένης πλεονὸν αὐτῷ ἐσείχθη, καὶ διὰ τὸ ἐν διαδίκτης ἀνταντέπειχθεναι ἐτελετῶν πρόσπεν,

ΓΡΗΓΟΡ. Η̄ φυχὴ τὸ δέσσοντι πλεονὸν ἔρχομέντα τῷ σάματος, οὐκ ἔστι θὲ θαυματεῖν λέπειν ἐν σαρκὶ ἀνθρώπου, ὑπέρχοντι, ἕκακον αὐτῷ δειχθῆ, ὅπερ ὡς εἰχε σωματικῆς θεωρεῖν, ὥστε διθύνει τοῦτῷ ἀπειρόναι, στὶς οὐ φυχὴ πνευματικῆς ἀπειρόνθηναι δύναται. Οτι δὲ τὸ δικελίδιον δευτέρον ἀπειρόνθηναι δρει, τι ἔτερον νοεθεῖσαν δύναται, τι μὴ διὰ ὑπέρ τοὺς ἀλλούς τόπους ἐν ἐπίνειαις ταῦς νόσος^f 430 τὸ βασανοτέρον πῦρ ἐκβρασθέντον θεωρήσαι. Καθὼς γάρ εἰ γνώσκοντες διηγεῖσθαι τὸν κολπῶν αὐτοῦ ὑπερεγκόμενον τὸ πῦρ καθ' ἡμέραν ὑπερεκάνεται· Οθεν λοιπὸν τοῦ κέλευς τοῦ κόσμου πλεονάσσοντος, ἀσφαλῶς δίκιπτοι, θειούς τῶν φλεγμάτων πλήθος πρὸς δευτέρο τὸ πῦρ ἀπειρόντας, τερποῦται καὶ τοῦ βασάνων οἱ τόποι· ἐπὶ πλεονὸν ἀπορέομεν θεωρεῦνται. Τοῦτο δὲ ὁ παντοδύναμος θεός τῆς διόρθωσις τῶν ἄνθρωπων ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ διεῖξεν ἡθέλοντας, ἵνα τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀπίστων πληροφορήσῃ τῶν μη πιστεύοντων ὑπάρχειν τὰ τοῦ ἔδους^g κριτέρια. Οθεν καὶ τοὺς τῶν βασάνων τόπους θεαθῆναι πεποίηκεν, οὐσπερ ἀκούοντες πιστεύειν οὐκ ἰθούλοντα. Οτι δὲ οἱ ἐκλεκτοί, ὃν ὅμοια ἡ Ἱερατεῖα ἐν τῷ ἀγαθῷ γίγνεται ποιητέρως τοὺς τῆς ἀναπάντειας τόπους ἀκόλαμ-θεύονται; θρυσίως δὲ πολὺ οἱ ἀποδεδομένα πατρούσιν τοὺς τῆς καλάτεως τόπους, ἵνα καὶ τὰ παραδείγματα μὴ ὑπῆρχον, αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ τὰ ράματα ὡμές πληροφορῶσι. Περὶ μέν γάρ τῶν ἐκλεκτῶν ἐν τῷ εὐεγγελίῳ λέγεται· Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατέρος βουλοῦται πολλαὶ μοναὶ εἰσεῖσθαι. Εὖ δὲ τὸν πάντας ἐν ἐκείνῃ τῇ αἰωνίᾳ μαχαριστοτέτη ὄμοιας· τὰ τῆς ἀνταπόδοσεως ἐλάμβανον, μία μονὴ εἶχεν εἶναι, ἡπερ πολλαῖ. Πολλαὶ δὲ μοναὶ εἰστοῦσι τοῖς κατ τοὺς ἀδεῖους οἱ ἐκλεκτοὶ διανεμοῦνται ὑπέρ τῆς δικαιοσύνης θετῶν, κοινωνότεροι ἀγαλμάτωσισται. Τὸ δὲ ἄλλη διηγόμενον πάντας λα-

Abitabat. Sed idem Eumorphius ad extrema vitæ veniens, vocavit puerum suum, eique præcepit, dicens: Vade citius, et dic Stephano Optioni, ut concitus veniat, quia ecce navis parata est ut ad Siciliam duci debeamus. Cumque hunc puer insanire crederet, et obedire recusaret, cœpit ille vehementer immovere, dicens: Vade et nuntia illi quod dico, quia non insanio. Egressus est itaque puer ut ad Stephanum pergeret. Cumque in medium iter venisset, ei alias quidam obvius factus est, qui hunc requisivit, dicens: Quo vadis? Cui ille respondit: Ad Stephanum Optionem a domino meo missus sum. Atque ille protinus dixit: Ab eo venio, sed ante me hac hora defunctus est. Reversus vero est puer ad Eumorphium dominum suum, sed jam eum mortuum invenit. Sicque factum est, ut dum alter obviem venit, et ex medio itinere puer reversus est, ex mensura spatii potuisse colligi, quia uno momento utriusque fuerant vocati

PETR. Terribile est valde, quod dicitur: sed quæso te, cur egredienti animæ navis apparuit, vel cur se ad Siciliam duci moriturus prædixit?

GREGOR. Anima vehicūlo non eget: sed mirum non est, si adhuc homini in corpore posito illud apparet, quod per corpus assueverat videre, ut per hoc intelligi daretur quo ejus anima spiritualiter duci potuisse. Quod vero se ad Siciliam duci testatus est, quid sentiri aliud potest, nisi quod præ ceteris locis in ejus terræ 429 insulis eructante igne tormentorum ollæ patuerunt? Quæ, ut solent narrare qui noverunt, laxatis quotidie sinibus excrescent, ut mundi termino appropinquante, quanto certum est illuc amplius exurendos colligi, tanto et eadem tormentorum loca amplius videantur aperiri. Quod omnipotens Deus ad correctionem viventium in hoc mundo voluit ostendandi; ut mentes infidelium, quæ inferni tormenta esse non credunt, tormentorum loca videant, quæ audita credere recusat. Quod vero sive electi, sive reprobi, quorum communis causa in opere fuerit, ad loca etiam communia deducantur. Veritatis nobis verba satisfecerint, etiam exempla deessent. Ipsa quippe propter electos in Evangelio dicit: In domo Patris mei mansiones multæ sunt (Joh. xiv, 2). Si enim dispar retributio in illa æterna beatitudine non esset, una potius mansio quam multis essent. Multæ ergo mansiones sunt, in quibus • distincti honorum ordines, et propter meritorum consortia communiter detinuntur, et tamen unum denarium omnes habentes accipiunt (Math. xx, 9). Qui multis mansionibus distinguuntur; quia et una est beatitudo quam illuc percipiunt, et dispar retributionis qualitas, quam per opera diversa consequuntur. Quæ nimis Veritas iudicii sui diem denuntians, ait: Tunc dicam

^a Ms., ἔθουλετο.

^b Ms., ὑπήντησεν.

^c Ms., βασανιστήρια.

^d Uterque Theod. et Val. Cl., apparere.

^e Duo Theod., distinxisse.

messoribus: *Colligite zizania, et ligate ea in fasciculos ad comburendum* (*Malthe.* XIII, 30). **Messores** quippe angelii zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infideilibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis penitentibus angelii deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

ψευσταί μετά τῶν ψευστῶν, οἱ φθονεροί μετά τῶν φθονερού τούτου ἐρρέθη, ὅτι οἱ ἄγγελοι τὰ ζιζάνια εἰς δεσμὰ πρὸς ὄμοιώς ἀμαρτίσαντας ὄμοιώς καὶ ἐν ἑταῖροι τῶν βασάνων

PETR. Ad inquisitionem meam responsioni satis-
factione patuit causa rationis. Sed quidnam est,
quæso te, quod nonnulli quasi per errorem extra-
buntur e corpore, ita ut facti exanimes redeant, et
eorum quisque audisse se dicat, quia ipse non fuerit
qui erat jussus deduci?

CAPI^T XXXVI.

*De his qui quasi per errorem educi videntur e corpore,
et de vocatione et revocatione Petri monachi, et de
morte et resuscitatione Stephani, ac de visione cu-
jusdam militis.*

GREGORIUS. Hoc cum sit, Petre, si bene perpenditur, non error, sed admonitio est. Superna enim pietas ex magna misericordiae suæ largitate disponit, ut nonnulli etiam post exitum reente ad corpus redeant, et tormenta inferni, quæ audita non crediderant, saltem visa pertimescant. Nam quidam Illiricianus monachus, qui in hac urbe in monasterio iacecum vivebat, mihi narrare consueverat, quia **432** quodam tempore cum adhuc in eremo moratur, agnoverit quod Petrus quidam monachus ex regione ortus ^b Iberiæ, qui ei in loco vastæ solitudinis, cui Evasa nomen est, inhærebat, sicut ipso narrante didicerat, priusquam eremum peteret, molestia corporis interveniente defunctus est: sed protinus corpori restitutus, inferni supplicia atque inanumera loca flammarum se vidisse testabatur. Qui etiam quosdam hujus sæculi potentes in eisdem flammis suspensos se vidisse narrabat. Qui cum jam ductus esset ut ^c in illas et ipse mergeretur, subito angelum coruscí habitus apparuisse fatebatur, qui eum in ignem mergi prohiberet. Cui etiam dixit: Egressere, et qualiter tibi posthac vivendum sit, cautissime attende. Post quam vocem paulatim recalscentibus membris, ab æternæ mortis sonno evigilans, cuncta quæ circa illum fuerant gesta narravit. Tantisque se postmodum jejuniis vigiliisque constrinxit, ut inferni eum vidisse et pertinuisse tormenta, etiam si taceret lingua, conversatio loqueretur: quippe cui omnipot-

** Duo Aud. et lyr. cum utroque Gemel., et ligata
ea fasciculos. Prat., et lig. ea fasciculis.*

^b Ilic forte Iberia est Hispania, sic olim dicta; et
Evasa est insula Ebusus, nunc vulgo Ivica dicitur.
Vide notas ad ep. olim 61, lib. ix, nunc lib. xi,
ep. 67.

e Plurimi mss. illo, nonnulli illuc.

^d Εδίτι, οἱ πονηροὶ μετὰ τῶν πονηρῶν, quod minime

βεν τούς εν ταῖς πολλαῖς μοναῖς διακηρυχθέντις, διπλῶ
ότι μία ἔστεν ἡ μακαρώτης, ἣν ἐκεῖσε πάντες λαμβά-
κουσι. Παρηλλαγμένη δὲ τῆς ἀνταποδόσεως ἡ ἴσθτις, ἃς
δὲ ἔργων διαφόρων ἐπιτυγχάνουσι. Τὴν δὲ τῆς κριτικῆς
ψιμέρων δηλῶν ὁ κύριος, ἔλεγε· Τότε δρῶ τοῦς θρεπταῖς,
Συνάξετε πρώτον τὰ ζιζάνια, καὶ δύσκετε αὐτὰ εἰς δεσμά
πρὸς τὸ κατακαῦσαι. Οἱ θερισταὶ οὖν ἄγγελοι τὰ ζιζάνια
εἰς δεσμὰ δέουσι πρὸς τὸ κατακαῦσαι, τούτοιστι, τοὺς
ὅμιοις μετὰ τῶν ὅμοιῶν ἐν ταῖς βασικίναις ζευγνύουσι,
ἷνα οἱ ὑπεράνθρωποι μετὰ τῶν ὑπερφρένων, ^δ οἱ πόρνοι
μετὰ τῶν ποργυών, οἱ φυλάργυροι μετὰ τῶν φυλαργύρων, οἱ
νοί, οἱ ἄπιστοι μετὰ τῶν ἀπίστων κατακαῦσαι. Ήπει γάρ
ἡ κατακαῦση δεσμοῦσιν. Όστε τούς εν τοῖς πτελέμασιν
ὑπό τῶν ἄγγελων ἀπεινεύθησαν.

ΠΙΤΡ. Πρὸς τὴν ἐκδότησιν τῆς ἑρωτίσεώς μου η πληροφορία διὰ τῆς ἀπολογίας ἀπέδειχθη. Ἀλλ᾽ αἰτῶ, τι ἔστι τοῦτο, ὅπερ πολλοὶ ὡς ἐν πλάνῳ ἐκ τοῦ σώματος ἀρπάζονται, καὶ ὥσπερ ἄψυχοι γενομένοι πάλιν ὑποστρίψουσε, καὶ λέγουσιν ἀκούσαι ὅτι οὐχ ὑπῆρχεν οὗτος ὁ ἐπιτρεπτὸς ἀπενεγχθῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τῶν ἔξαιρης ἀρπαζομένων ψυχῶν καὶ πάλιν ἐπι-
στρεφουσῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Τούτου είναι φυγέαν; Ήττα, διότι πάλις νοσθή, ούχι πλάνη; Εδώλικη φυγή; Η γέρα του Σερού είναι πλαγκτόν, διά περιπλέοντος θάλασσας δωρεάν οικονομικός τούτο κατεύ. Πάστα πολλούς μετα την έξιση πάλιν είναι το σύμφωνο υποδειγμάτος; Έτσι τόσο έδουν βασικούς, απόπειραν πάντας ούτε έκπτωσης, μεταλλούς θεωρούντες φρουριώδεις; Καὶ Μοναχός γέρε τις Ἐλληνικάνδ; τῷ ὀνόματι δὲ ταύτη τῇ πάλι τὸν τρεῖς τῷ τῷ μοναστηρίῳ θάγαν, δημόσιον τοῦ, οὐτε δια τοὺς 131 χρόνοις ἐν οἷς ἀκριτοὶ εἰς ἔργα φύστερις, τόστο οὐτε διηγείτο μεμβληκεν. Ελεγε γέρε, οὐτε μοναχός τε Μίτρας θύματα δὲ τῆς χώρας τῆς Ἰεραπίτιας φυνθανεῖς, οὐτε τάπειροι θρησκευτικοὶ κατόπιν. Παρ' αὐτούς οὖν διαφρονεύειν μεράθηκεν, οὐτε πρὸ τοῦ τὴν Ἑρμούν ^{τὸν} πάτερονται, ψάθινεις αὐτῷ ἐπέλθοντες, ἀπέβανε. Ήπαρεντεὶ δὲ πάλι τοι τῷ σώματι ἀποδοθεῖς, τὰ τοῦ ἔδου βάσταντα καὶ ἀμετρήτους τόπους φλογὸς ἐπωρικέναι ἐλεγεντοί τούτου κόπτειν τούτου δυνάστας ἐν τῇ αὐτῇ φλογῇ χρηματικούς θεωρήσται διεισθαιούστο. Εγ γάρ δέ λοιπόν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ ἐπίστειρ φίρηναι ἀποκηρύχθην, αὐτονίς ἀγγελοντος πραγμάτους θέας ἐπιφανῆναι ἐλέγεν, δοτις τούτου τῷ τῷ πυρὶ ρύπηνα τελέωνται. Πρὸς αὐτὸν δὲ εἶπεν· Ἀπέλθε καὶ βλέπε τὰς μελλεῖς μετά ταῦτα προσέχεν τετταὶ ζῆσαι. Μετὰ δὲ ταύτη τὴν φωνὴν, κατ' ὀλίγου τῶν μελῶν ἀντοῦ ἀναζεύοντων ἐκ τοῦ ὑπνου τοῦ αἰωνίου θενάτου ἐφυπνήθεις, πάντα τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα διηγήσατο. Τοσαύταις δὲ μετέπειτα υπότειαις καὶ ἀγρυπνίαις ἑστός ἀκ- δεδωκε διὰ τὸ ἐμφανέστερον ποιούσθαις αὐτὸν γὰ τοῦ

probandum.

^e Ms., ἐν τοῖς βασιλεῖς.

¹ Ms., γενομένου.

⁶ Id est, *Monachus enim quidam Illyricianus nomine* ; ubi de patria Gregorius loquitur. Sic paulo post nomen solitudinis *Erasce seniori monacho tribuit.*

b Ms., ex*negat*

ἡδου βάσανα, ὅπει καὶ ηγλάσσα αὐτοῦ φύγαξεν, ἡ Α τεντίς Dei mira largitate in morte actum est ne mori πολιτείᾳ διέλει. Οὗτοι τοῖνυν τῇ θαυμαστῇ τῷ Θεῷ προνοίᾳ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπράχθη, ἵνα μὴ αἰωνίως ἀποθάνῃ.

Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀνθρωπίνη καρδία σφόδρα βαρεῖας σκληρότητος ὑπάρχει, ἵσως καὶ αὐτή τῶν βασάνων ἡ ἐπίδειξις πρὸς μετάνοιαν αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ. Καὶ Στέφανος δὲ ὁ Βιούστριος, ἐν αὐτῷ καλῶς ἔγνως, περὶ ἑαυτοῦ μοι δηγήσατο. Ἐλεγε δέ οὐτως· Ὄτι ἐν Καινοτανευούπολει ἀπεβόντος μου, καὶ διὰ πρᾶγμά τι ἐκτίσι μου βραδύνοντος, νόσου σωματικῆς ἐπειδούσης, ἀπέθανεν. Ἱατροῦ δὲ καὶ πεγματικέων ζετηθέντων ἐπὶ τῷ ἀνοίξαι καὶ ^a σμυρνίσαι αὐτὸν, οὐδαμῶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εὑρεθῆναι ηδυνήσθαν. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπελθούσης, ἐκεῖτο τὸ σώμα ἄταφον. Ἀπενεγκόντη δὲ εἰς τοὺς τόπους τοῦ ἄδου ἐλεγε, καὶ ποιλὰ θεάσασθαι, ἀπέρ πρότερον ἀκούων, οὐκ ἐπίστευεν. Ὡς δὲ πρὸς τὸν προαθέξειμον ἐκεῖσε ἄρχοντα ἐπαρουσίας, ^b παρ' αὐτοῦ οὐκ ἰδέχθη, ὥστε εἰπεῖν αὐτὸν· Οὐχὶ τούτον, ἀλλὰ Στέφανον τὸν χαλκία ἀγαγεῖν ἐκέλευσα. Οστις εὐθέως ἐν τῷ σώματι ἀπεστράψυ, καὶ Στέφανος ὁ χαλκίς ὁ πλησίον αὐτοῦ κατοικῶν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀπέθανεν. Οὗτος οὖν ἀληθινά ὑπάρχειν τὰ ῥήματα ἀπέρ πάντεσσι ἐπιστεύθω, ἵνακ τὸ ^c γενόμενον περὶ τοῦ θανάτου Στέφανου τοῦ χαλκίας ἴδειχθη.

Πρόστριτίς τοίνυν ἐν τῷ λοιμῷ τῷ ταύτη τὸν πόλειν ἐν συμφορᾷ σφοδροτάτῃ διὰ τοῦ θαυματικοῦ ἀσίκτοντο ποιήσαντι, σωματικὴ θεωρία βέλη οὐρανούθεν ἔρχόμενα, καὶ ἓνα ἕκαστον κρουονταντα θεωροῦντο. ^d Ἐν ᾧ καὶ ὁ προλεχθεὶς Στέφανος ἀπέθανε. ^e Στρατιώτας δέ τις ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πόλει ἐκ τῆς συμφορᾶς τοῦ αὐτοῦ θαυματικοῦ κρουούσθεις, ἐτελεύτησεν. Τὸ δέ τούτου σώμα ἀψύχον ^f ἐκεῖτο. Διὺς τάχους δὲ πάλιν ἡ ψυχὴ ὑποστρέψασα ἐν τῷ σώματι, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀλιθῶν ἀπέρ ἐώρακε διηγῆτο, ὥστε πολλοὶς κατάδηλον τοῦτο γενέσθαι. Ἐλεγε δέ οὐτως, ὅτε γίγνεται ὑπῆρχεν, ὑπὸ ἦν ζόφος καὶ ἀμβλωπία, δυσωδίατε ^g ἡ ἀνύποτος, καὶ ὀμήχλη ἐκφερομένη περὶ αὐτὴν θεωρεῖτο. Ποταμὸς καὶ κάτωθεν αὐτῆς ὑπάτρεψεν. Ἐμπροσθεὶς δὲ τῆς γεφύρας λεβάδια χλοάζοντα ὑπῆρχον **434** ἔξαιστα, βοτάναις εὐωδεστάταις καὶ ἄνθεσι ποικίλοις κοσμούμενα. Λευχειμονούντων δὲ ἀνθράκων συνέδρια ἐν αὐτοῖς εἴναι θεωροῦντο. Τοσαύτη δὲ ὁσμὴ εὐωδίας ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ὑπῆρχεν, ὥστε τοὺς ἐκεῖσε διακινούντας καὶ κατοικοῦντας, ἐν τῇ ὁσφρόσεως τῇ αὐτῆς εὐωδίαις χορτάζεσθαι. Ἐκεῖ μοναὶ διάφοροι μεγίστου φωτὸς γέμουσαι, οἵκος δὲ ἐν θαυμαστῆς εὐπρεπείας ἐκεῖσε ὠκοδομέτο, δότις χρυσοῖς ^h βισάλοις ἐφάνετο κτιζόμενος. Τίνος δὲ ἦν, γράνται οὐκ ηδυνήθη. Καὶ ἐπάνω δὲ τῆς ὄχθης

ⁱ Sed quia humanum cor gravis valde duritiae est, ipse quoque poenarum ostensio non æque omnibus utilis est. Nam ^j illustris vir Stephanus, quem bene nosti, de semel ipso mihi narrare consueverat, quia in Constantinopolitana urbe pro quadam causa demoratus, molestia corporis superveniente defunctus est. Cumque medicus atque pigmentarius ad aperiendum eum alique condidendum esset quiesitus, et die eodem minime inventus, subsequenti nocte corpus jacuit inhumatum. Qui ductus ad inferni loca, vidit multa quæ prius audita non credit. Sed cum præsidenti B illic judici præsentatus fuisset, ab eo receptus non est, ita ut diceret: Non hunc deduci, sed Stephanum ferrarium jussi. Qui statim reductus in corpore est, et Stephanus ferrarius qui iuxta eum habitatbat, eadem hora defunctus est. Sicque probatum est vera fuisse verba quæ audierat, dum hæc effectus mortis Stephanii demonstravit.

Ante triennium quoque in hac pestilentia quæ hanc urbem clade vehementissima depopulavit, in qua etiam corporali visu sagittæ cœlitus venire, et siungulos quosque ferire videbantur, sicut nosti, Stephanus idem defunctus est. Quidam vero miles in hac eadem urbe nostra percussus, ad extrema pervenit. C Qui eductus in corpore ^k exanimis jacuit, sed citius rediit, et quæ cuim eo fuerant gesta narravit. Aiebat enim, sicut tunc res eadem etiam multis innotuit, quia pons erat, sub quo niger atque caliginosus fœtoris intollerabilis nebulam exhalans fluvius decurrebat. Transacto autem ponte, amœna erant prata atque virentia, odoriferis **433** herbarum floribus exornata, in quibus albarum hominum conventicula esse videbantur. Tantusque in eodem loco odor suavitatis inerat, ut ipse suavitatis fragrantia illic deambulantes habitantesque satiareti. Ibi mansiones diversorum singulæ, magnitudine lucis plenæ. Ibi quedam miræ potentias edificabatur domus, quæ aureis videbatur laterculis construi, sed cuius esset, non potuit agnoscere. Erant vero super ripam prædicti fluminis nonnulla habacula, sed alia exurgentiœ fœtoris nebula tangebantur, alia autem exurgens fœtor e flumine mihi tange-illustratus vacantis extat apud Cassiod. lib. vi Var., c. 11.

^k Id certe mirabile quod de egrediente et regrediente anima memorat Gregorius. Rem illustratam iri crediderunt ex Aug. lib. de Cura pro mortuis cap. 10, 11, 12, ubi et mentem suam aperit, et proficit exempla. Si philosophorum placita quara, vide quid referant de hero Pamphylio et de eunucio quodam Leonardus coquetus et Lud. Vives comment. in cap. 28 lib. xxii de Civit. Dei ejusdem sancti: qui dum Platonis, Varronis, Porphyrii vanas de resurrectione opiniones proponit, observat simul assumptas et copulatas totam quæstioneum de carnis in æternum resurrectione solvere. GUSSANV.

^a Ms., σμυρνίσαι μου.
^b Ms., παρ' αὐτῷ.
^c Ms., γενομένου.
^d Ms., καθ' ἡ καὶ ἐπιστασαι αὐτῆς. Ἐν ᾧ.

• De hujus vocis significatione jam egimus lib. 1, c. 10, nota 7, col. 46. (Vide tom. LXXV Vitam sancti

Gregorii, ex ejus scriptis adornata.)

^e Ms., ἀνυπότατος.

^f Ms., θαυμαστῆς εὐωδίας καὶ εὐπρ.

^g Ms., βιστάλοις, ulrumque dicitur.

^h Carnot. Sed quia hūm. cordi gravis valde duritiae

est.

ⁱ Vide infra; titulus erat honoris, quem viro cuique aut tribuere aut assumere non licebat, nisi facultas a Principe concederetur. Formula conferendi

bat. Nec vero erat in praedicto ponte probatio ut quisquis per eum vellet injustorum transire, in tenebrosum festeitemque fluvium laberetur: justi vero quibus culpa non obsisteret, seculo per eum gressu ac libero ad loca amoenia pervenirent. Ibi se etiam Petrum ecclesiasticae familiae majorem qui ante quadriennium est defunctus, deorsum positum, in locis telerrimis magno ferri pondere religatum ac depresso vidiisse confessus est. Qui dum requireret cur ita esset, ea se dixit audisse, quae nos qui eum in hac ecclesiastica domo novimus, scientes ejus acta recolimus. Dictum namque est: Hæc idcirco patitur, quia si quid ei pro facienda ultione jubebatur, ad inferendas plagas plus ex crudelitatis desiderio, quam ex obedientia serviebat. Quod sic fuisse, nullus qui illum novit, ignorat.] Ibi se etiam quendam peregrinum presbyterum vidiisse fatebatur, qui ad praedictum pontem veniens, tanta per eum auctoritate transiit, quanta et hic sinceritate vixit. In eodem quoque ponte hunc quem praediximus Stephanum se recognovisse testatus est. Qui dum transire voluisset, ejus pes lapsus est, et ex medio corpore jam extra pontem dejectus, a quibusdam telerrimis viris ex flumine surgentibus, per coxas deorsum, atque a quibusdam albatris et speciosissimis viris capitus per brachia sursum trahi.] Cumque hoc luctamen esset, ut hunc boni spiritus sursum, mali deorsum trahebant, ipse qui hæc videbat, ad corpus reversus est, et quid de eo plenius gestum sit, minime cognovit. Qua in re de ejusdem Stephani vita datur intelligi, quia in eo mala carnis cum eleemosynarum operatione certabant. Qui enim per coxas deorsum, per brachia trahebatur sursum, patet nimis, quia et eleemosynas amaverat, et carnis virtutis perfecte non restiterat, quæ eum deorsum trahebant. Sed in illo occulti arbitri examine quid in eo vicerit, et nos, et eum qui vidit et revocatus est, latet. Constat tamen, quia idem Stephanus postquam, sicut superius narravi, et inferni loca vidit, et ad corpus rediit, perfecte vitam minime correxit, qui post multos annos de corpore adhuc ad certamen vitae et mortis exiit. Qua de re colligitur, quia ipsa quoque inferni supplicia cum demonstrantur, aliis hoc ad adjutorium, atius vero ad testimonium fiat: ut isti videant mala quæ caveant, illi vero eo amplius puniantur, quod inferni ^a supplicia nec visa, et cognita vitare noluerunt.

metà pollois χρόνους ἐν τῇ πάλῃ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θεατῶν φανεροῖται, ὅτι τὰ τοῦ ἄδου βάσταντα ἴπιστεκτήμενα, τοῖς μὲν εἰς ἀσφάλειαν, τοῖς δὲ εἰς περισσοτέραν κατάκρισιν γίνεται, ἵνα οἱ μὲν θεωρίσαντες τὰ κακά φεύγησσιν, οἱ δὲ διὰ τοῦτο ἐπὶ ^b πλεῖστον καταδικασθῶσιν, ὅτι οὔτε θεατῶν καὶ γνωρίσαντες τὰ τοῦ ἄδου βάσταντα ἔσαντος διωρθῶσαντο.

436 PETR. Quid est hoc, quæso te, quod in

^a Gussanv., *supplicia visa et cognita*. Particulam negativam nec restituere coegerunt miss. omnes, ac Editi. Sensus autem est, homines amplius puniendos esse, quod supplicia inferni, et si non visa, cognita lauen certis et indubitatis demonstrationibus vitare neglexerint.

^b Ms., περάσαι, et ita adhuc infra.

^c Ms., συμμερίας.

A τοῦ προλεχθέντος πόταμοῦ πλεσταὶ μοναὶ ὑπῆρχον, ἡλλέτιστοι ἦσαν ἀνερχομένη ἡ δύσωδια καὶ ὄριχλη προσῆγκες, τινὶ δὲ, οὐδαμῶς^d εἰς δὲ τὴν προλεχθεῖσαν γέρουραν ἥν ἡ δοκιμασία. Οστις γάρ τῶν ἀδίκων δι' αὐτῆς ^e περάσαι πήθεται, ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ δυσωδιστάτῳ ποταμῷ ὀθωμένος ἐβάλλετο. Οἱ δὲ δίκαιοι εἰς τὸ πταῖσμα οὐκ ἦσαν, ἀμερίγνω καὶ ἐλευθερίᾳ ποδὶ δι' αὐτῆς διέρχονται, καὶ εἰς τοὺς εὐωδεστάτους τόπους ἀπήρχοντο. Ἐκεῖ Πέτρον τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φαμίλιου μειότερον, τὸν πρὸ τῆς τετρατίκης ταῦτης τελευτήσαντα, κατακέφαλα κρεμάμενον ἐν τοῖς φοβεροῖς τόποις ἐκείνοις θιάστασθαι ἐλεγε, μεγάλῳ βάρει σιδήρου δεδεμένον. Ἐρωτήσαντος δὲ αὐτοῦ, διὰ τί τοῦτο ὑπομένει, ταῦτα ἀκποένται ἔσαντος ἐφασκε, ἀπέρ καὶ ἡμεῖς γνωσκομεν, οἵτες αὐτὸς διὰ τούτων τῷ ἐκκλησιαστικῷ οἴκῳ ἐνωρίσαμεν, καὶ τάς αὐτοῦ μηνιμονεύομεν πράξεις. Ἐξέβη γάρ αὐτῷ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα ὑπομένει. Ἐπειδὴ γάρ ἐάν αὐτῷ διὰ πταῖσμα δύναι τει πληγὴς ἐκελεύεται, πλειόνως μᾶλλον ἐκ τῆς ὀμοτάτης ἀπιψυμίας, πηπερ δὲ ὑπακοήν ἐδούλευε. Ταῦτα δὲ οὐτως ἔχειν πάντες οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐπίστανται. Ἐκεῖστος δὲ κοὶ πρεσβύτερον τινα ξένον ἑωρακίναι ἐλεγεν, ὅτις ἐν τῷ προλεχθεῖσῃ γεφύρᾳ ἐλθὼν, τοσαύτη παρόρτια δι' αὐτῆς διέλθειν, ὅση καὶ ἐνθάδε ἀκεραιότητες ἔχεισεν. Εἰς δὲ τὸν αὐτὸν γέρυραν καὶ Στέφανον, ὃν προείρηκε γνωρίσαι ἐφασκε. Τούτου δὲ περάσαι θιάσαντος, ὃ ποὺς αὐτοῦ ἀλισθητε, καὶ ἀπὸ μέσου τοῦ σώματος ἔξω τῆς γεφύρας ἐκρεμάτο. Φοβεροὶ δέ τενες ἀνδρες ἐκ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀνιστάμενοι ἀπὸ τῶν μηρῶν κάτω ἐσυρον, ἔπειροι δὲ ^f εὐσχειμονοῦντες καὶ περικαλλεῖς ἀνδρες διὰ τῶν βραχιών τοῦτον ἄνω ἐσυρον. Ἐν ὅσῳ δὲ αὐτῷ οὐ πάλη ἐπράττετο, τῶν ἀγαθῶν πνευμάτων ἄνω, τῶν δὲ πονηρῶν κάτω, ὃ ταῦτα θεωρῶν, εἰς τὸ ἕδιον σώματα ὑπέστρεψε, καὶ τί περὶ αὐτοῦ εἰς τέλος γέγονεν οὐδαμῶς ἔγνω. Ἐν τῷ πράγματι οὐν τούτῳ περὶ τῆς αὐτοῦ Στεφάνου ζωῆς δίδοται οὐδεῖσαι, ὅτι τὰ κακά τῆς σαρκὸς μετὰ τῶν τῆς ἐλεημοσύνης ἔργων πάλεν ^g συνεκροτοῦσαν. Ἐν ᾧ γάρ διὰ τῶν μηρῶν κάτω ἐσύρετο, διὰ δὲ τῶν βραχιών ἄνω, φανερὸν λίστην καθέστηκεν, ὅτι τὴν μὲν ἐλεημοσύνην ἡγάπησε, τῶν δὲ τῆς σαρκὸς παθῶν δλοκλήρως οὐκεὶ ^h ἀντέστη, δι' ὃν κάτω ἐσύρετο. Τῇ οὖν κρυπτῇ τοῦ Θεοῦ ἐτάσσει διγνωρισμένον ὑπάρχει τὸ ἀντώνιον ἔνικησεν. Ἐπειδὴ καὶ ἡμᾶς καὶ αὐτὸν τὸ ταῦτα θεάσαμεν καὶ ὑποστρέψαντα πάλεν λανθάνει: τί περὶ αὐτοῦ ἔγένετο. Δείκνυται δέ περὶ τοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, καθὼς ἀνωτέρω διηγεῖται, ὅτι καὶ μετὰ τὸ θεάσασθαι αὐτὸν τοὺς ἄδου τόπους, καὶ ὑποστρέψαι ἐν τῷ σώματι, οὐδαμῶς τὴν ἔσαντον ζωὴν δλοκλήρως διωρθώσατο. Οστις

435 PETR. Τί ἔστι τοῦτο, αἰτῶ σε, ὅτι ἐν τόποις

^d In Vulg., ἀνιστάμενον, vitiose.

^e Ms., λευχειμονοῦντες, et quidem melius iuxta Lat.

^f Forte, συνυπότητα, aut est tertia persona plur. imperf., συνυπότητα, sicut apud LXX, Ps. v. vers. 9, legitur διδούσαν πρὸ ἐδολίουν α δολίων.

^g Ms., οὐκ ἀνείστη δι' ὅν κάτω ἐσυρον.

^h Ms., ἐπὶ τίκτην.

τερποῖς καὶ εὐδεστάταις, οἷός τινι κτίζομενος ^a βίσταις χρυσοῖς ἔθάθι. Γέλοιόν μαι γάρ φαίνεται σφρόφρα ἐκα πιστεύωμεν, ὅτι ἐν ἑκατῷ τῇ ζωῇ πάλι μιτάλλων ταῦτα τὸ χρυσὸν δεδόπιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Τίς ὑμαίνων τές φρίνας τοῦτο ὑπάλαμβανει;
Ἐξ δὲ τῶντον τοῦ ἑκατὸν δευτερόντος φυτεύεις διδοται
καὶ σταί τριάντα ἑργατίαιν ὄνταίνται ἕργαζεται ἑκατόν; οὐ ν
μονά ταῦτα ὠκοδομεῖτο. Ἐπειδὴ γάρ τὸ τοῦ αἰώνιου φρ
έας δέρον τῇ ταῖς ἀλευματίνης διαδέσσει την ^b προσφορή
ζεται, θαυματίων δείκνυται, ὅτι χρυσίῳ τῷ ἑκατῷ
ἀκοδομεῖ μανῆν ὁ ταῦτος. Ὁπερ δὲ τὸν μνήμην ἀκα
τέρω διέφυγε, οὐ καλὸν παρασκωπέσαι. Οἱ στρατιώτες
οὖν ὃ ταῦτα θεασάμενος, ἐλέγεν ὅτι τὰ αὐτά χρυσά^c
βίσταλα εἰς τὸν φίκον αἰκεδομῶν γέροντες καὶ νεά
τεροι, κόραι τε καὶ παῖδες παρέρερον. Όθεν δείκνυται
ὅτι αὐτοὶ οἱ τὸν ἀλευματίνην παθόντες ἀντεῖδα, εὗται
ἴργαται λειτίσεις εἶναι ἐθεωροῦντο.

ΚΕΦΑΛ. ΔΗ.

Περὶ Λεουσδέδιτ τοῦ τζαγγυρίου.

Διάρρη τις εὐλαβεστάτες Δεουσδέδιτ οὐδέματι πλησίον
ψήσιν κατέκει. Τέχνη δὲ αὐτῷ ἡ τοῦ ^d τζαγγυρίου ὑπ
ῆρχε. Περὶ τούτου οὖν τις δὲ ἀποκαλύψεις θεάσατο,
ὅτι αὐτὸς αὐτῷ ὠκοδομεῖτο. Ἐν δὲ τῇ τοῦ σκεπάστου καὶ
μένον ὑμέρᾳ θεασάμενος εἰς τοῦ ὄντρος τούτου παλεύεις
ἐπὶ λεπτοῦ διερευνήσας, εὑρετι, ὅτι ἢξ αὐτῶν ἡ μηδ'
ἔκαστον φύραν οὐργάζεται, εἰ τι δὲ ἀπὸ αὐτοῦ περιπλέσσον
ἄπο τι τρεπτεῖς καὶ διεύματες, τῷ πάρετον τοῦ σεββάτου
εἰς τὸν μακαρέστον Πέτρον τοῦ ἀκοστόλου ἐκλαστὸν
ἀπορέρειν εἴωθεν, καὶ τοῖς δεομένοις διακάθατο. Εἴ δὲ
πράγματος καταστόσου, ὅτι οὐ παρὰ τὸ προστίκτον ἡ τοῦ
εἴκους αὐτοῦ κτίσις ἦν τῇ ὑμέρᾳ τοῦ σκεπάστου πλέκανται.

ΠΕΤΡ. Περὶ τοῦ πράγματος τούτου ἀρμοδίων ἔστι τὸν
ὅρῳ πληροφορηθῆντα. Ἀλλ' αὐτὸν τὸ ^e λέγοντος εἶναι τοῦτο,
ὅτι τῶν μόνον οἰκουμένων οὐδὲχλα καὶ η ἔυσταθία καθάπτετο,
τῶν δὲ καθέκασθαι εὐθὺς ήδύνατο; τί δὲ καὶ ἡ ποταμὸς καὶ
ἡ γέφυρα ἡν θεάσατο;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐκ τῶν εἰδέναι τῶν πράγμάτων, Πέτρε, τὰ
εἰδίωματα τῶν πραγμάτων τελευταύωμεν. Διὰ τές γεφύρας
οὖν ^f περάσαι τοὺς δεκάσιους, καὶ εἰς τόπουν περπτίους
ἀπελθεῖν ἔργοντο ὑπειδὴν σφρόφρα στενή ἀστένης η ὁδὸς η
ἀπέργουσα τοῖς τῶν ζωῶν. Τὸν δὲ δυσφύδην ποταμὸν ὑπο
τρέχοντα θεάσατο, ὅτι καθ' ὑμέραν ἀντοῦθικ εἰς τὰ
κάτω ὑποτύρα τῶν σαρκεῶν ἀνθρώπων τὰ φρόντες η
τῶν πεθῶν σπηθῶν. Ὅτι δέ τινες τῶν οἰκουμένων η ὑστε
ρία καθ' οὐδέχλα καθίπτετο, τινῶν δὲ καθέκασθαι εὐθ
ύδύνατο, πολλοὶ εἰσὶν ἥργα ποιεῦντες καλά, πλέον ὅμως
ὅτι τῶν σαρκεῶν παθῶν η ἐπιθυμία τῆς διανοίας αὐτῶν
καθάπτεται. Καὶ δίπλους λίκεν ὑπάρχει, ἵνα η ὄμιχλα τῆς

^a Ms., βίσταλοι.

^b Sequentes duas voces revocavimus omissas in Excusis.

^c Ms., βίσταλα.

^d Id est, auctoris calcarii, a voce τζάγγαι, quae si
gnificat calcros, seu potius cothurnos, quia crura per
desque legebant. De his fuse et eruditissime Cang.
in Gloss. Græc. In Ms., τέχνη... σκηνοτομική. περι.

^e Ms., λέγωμαν..., τῶν οἰκουμένων τῶν μὲν η ὄμι.

A amoenis locis cuiusdam domus laterculis aureis adi
ficari videbatur? Ridiculum est valde, si credi
mus quod in illa vita adhuc metallis talibus egea
mus.

CAPUT XXXVII.

Quid sibi vult in amoenis locis domus constructio : et
de Dresdedit, cuius domus sabbato videbatur adifi
carī : et de poma Sodomerum.

Gazeous. Quis hoc, si sanum sapit, intelligat?
Sed per hoc quod illic ostensum est, quisquis ille
est cui mansio ista construitur, aperte datur intel
ligi quid est quod hic operatur. Nam qui præmium
internæ lucis eleemosynarum largitate promereb
itur, nimis constat, quia auto adificat mansio
nem suam. Quod enim superioris memoriam fugit ut
dixerem, idem miles, qui bœc viderat, narrabat quod
eodem laterculo aureo ad adificationem domus,
senes ac juvenes, pueri et pueri ferent. Quia ex
re colligitur, quia bi quibus hic pietas facia est, ipsi
hic operatores esse videbantur. /

Hic etiam quidam iuxta nos, ^d Dresdedit nomine,
religious, habitabat, qui calceamenta solebat oper
ari, de quo alter per revelationem vidit quod ejus
domus adificabatur, sed in ea constructores sui solo
die sabbati videbantur operari. Qui ejusdem viri
postmodum subtiliter vitam requirens, ^e iuvenit
qua ex his que diebus singulis laborabat, quidquid
ex vieti aliquo vestitu superesse potuisse, die sab
bato ad besti Petri Ecclesiam deferre consueverat,
atque indigentibus erogare. Quia ex re perpende,
quia non immerito domus ipius fabrica sabbato
crecebat.

PETR. Hac de re mihi idonea video satisfactum :
sed queso te, quid esse dicimus, quod quorundam
habitacula fœtoris nebula langebantur, quorundam
vero langi moe poterant: i tel quid quod poutem,
quid est quod fluvium vidit?

Gregor. Ex rerum, Petre, imaginibus peneantus
merita causarum. Per pontem quippe ad amoenia
loca transire justos aspergit: Quia angusta valde est
semita quae ducit ad vitam (Matth. vii, 14). Et for
tentem fluvium decurrentem vidit, quia ad ima de
finit quotidiæ carnalium hic ^f putredo vitiorum. Et
quorundam habitacula fœtoris nebula langebat,
quorundam vero ab ea langi non poterant: quia
sunt plerique qui multa jā bona opera faciunt, sed
tamen adhuc carnalibus vitiis in cogitationis delecta
tione tanguntur. Et justum valde est, ut illuc ne
bulæ fœtoris obsideat, quos hic adhuc carnali fœtor

^f Ms., περᾶσαι.

^g German., nam quoniam.

^h Inscrifit Martynol. Rom. die 10 Aug.

ⁱ Val. Cl., invent.

^j Ha legendum ex ψalmi mss. consensu; quam
vis in Editis legamus: quid quod vobis addam et
fluvium vidit.

^k Plur. Norm., haec nutredo.

delectat. Unde et eamdem delectationem carnis **437** A esse beatus Job in fetore consciens, de luxurioso ac lubrico sententiam protulit, dicens: *Dulcedo illius vermis* (Job xxiv, 20). Qui autem perfecte cor ab omni delectatione carnis excutiunt, constat nimis quia eorum habitacula fetoris nebula non tanguntur. Et notandum quod idem fetor esse et nebula visa sit, quia nimis carnalis delectatio mezentem quam inficit obscurat, ut veri luminis claritatem non videat, sed unde delectatur inferius, inde caliginem ad superna patiatur.

PETR. Putamusne hoc auctoritate sacri eloquii posse monstrari, ut culpas carnalium fetoris peccata puniantur?

NEGROR. b Potest; nam libro Genesensis attestante dicimus, quia super Sodomitas Dominus ignem et sulphur pluit (Genes. xix, 24), ut eos et Ignis incenderet, et fetor sulphuris necaret. Quia enim amore illicio corruptibilis carnis exarserant, simul incendio et fetore perierunt, quatenus in poena sua cognoscerent quia aeternae mortis fetoris sui se delectatione tradidissent.

PETR. De his in quibus dubius fui, nihil mihi, sautor, quaestioni remansit.

CAPUT XXXVIII

Quod quorundam animæ adhuc in corpore posita pene aliiquid de spiritualibus vident; et de Theodoro puer; et de morte Chrysostomii, et monachi cuiusdam Iconi.

NEGRORIUS. Scindum quoque est, quia nequam quam animæ adhuc in suis corporibus posita pene aliiquid de spiritualibus vident, quod tamen quibusdam ad regenerationem suam, quibusdam vero contingere ad regenerationem audiendum solet. Nam is de quo^d in Homiliis (Homil. 10 et 58) coram populo me narrasse jam memini, inquietus valde. Theodorus nomine, puer fuit, qui in monasterium premis, fratrem suum necessitate magis quam voluntate servatus est. e Cui nimis grave erat si quis ei pro salute sua aliquid loqueretur. Bona enim ueni soluim facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sanctæ conversationis habitum venire, jurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem penitentia quia super hujus urbis populum magna ex parte consumpsit, peresus in inguine, perduotus est ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt fratres, ut egressum illius grande protegarent. Iam corpus ejus ab extrema parte funeral preparatum, in solo tantummodo pectore vitialis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto pro

^a Duo Theod., Val. Cl., duo Gemet. ac alii, *Dulcedo illius vermis*. Huic lectioni favet Graecus textus,

^b Germ., duo Gemet. et alii Norm., *pulchrum*. Aliam lectionem Versioni Græc. magis consonam præstulumus.

^c Geniticensis, *sulphurem*.

^d Duo Carnot., in *Homiliis Evangelii coram*.

busuadis exsiste ēpisselthη, οὐτεπερ ἔτι ἐνταῦθα οὐ τοῦ ευρήδος δυσώδια ἡ θέλημη. Οὐτε καὶ ὁ μακάριος ἡλίος **438** τὸν τῆς σαρκὸς ὑδυπάδειαν δυτελάνει ὑπάρχειν ἔραστον, περὶ τῶν πόρων καὶ εὐολίσθων τὸν ψῆφον ἐπάρθηγε, λέγων Γλυκύτης αὐτῶν, φτάλινη. Οἱ δὲ ὀλοκλήρως τὴν ἑαυτῶν καρδίαν ἐκ πάσῃς σαρκῆς ὑδυπάθειας ἐκκαθάραντες, λίγου φανερῶς δεινούνται ὅτι τούτων τὰ οἰκάντατα η ὄρμη χλη καὶ η δυσωδία οὐδεμῶς καθέπτεται. Ἀλληγορικῶς δὲ τὸν ὄμηχλον καὶ τὸν δυσωδίαν ὑπολεπτόν τὸν σαρκὸν ὑδυπάθειαν. Η τις τάνδοματαν οὐτινὸς οὖν κατάσχη, θολοὶ καὶ σκοτίαι, ἵνα τοῦ ἀληθινοῦ φυτοῦ τὴν λαμπρότητα μὴ θεωρῆσῃ, ἀλλ' οὖν ὑδυπάθεια κατάθεν, ἵνα ταῦτα ἀγαθάπιαν ὑπομένει.

PETR. Δύναται ἐκ μαρτυρίας γραψαί τοῦτα ἀποδειχθῆναι, ὅτι τὰ πτυσίσματα τῶν σαρκῶν τῷ βασάνῳ τῆς Βυσσᾶς παρεικάνεται;

ΚΕΦΑΛ. ΔΘ'.

Περὶ τῆς πρίσεως τῶν Καθοριτῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Δύναται^e ἀποκαρεῖν γάρ οἱ βίβλου τῆς Γενάσεως μαρτυροῦστε, ὅτι ἔνεργε κύρος εἰς ἡ τοὺς Σοδομίτας πῦρ κατέβει, ἵνα τὰ μὲν πῦρ τούτων καταπαύσῃ, οὐ δὲ δυτελάνα τοῦ θείου ἀποκτείνῃ. Ἐπειδὴ γάρ ὅρθειται ἀνακούειν τῷ γενερῷ τῶν σαρκῶν ἐξεκαύθησαν, οροίσας τῷ ἐμπυρισμῷ καὶ τῷ δυτελάνοντο· ἐπως δὲ τῇ βασάνῳ αὐτῶν γράσσωσαν, ὅτι τῷ αἰλυνίῳ θεατέος διεπένθεσαν διὰ τὰς θεταῦθας αὐτῶν δυσθεάς.

PETR. Περὶ τούτων ἀνένδομαι οὐδὲν γάρ οὐδέποτε οὐδὲν ἐμοὶ ἐνζητήσεως ἐνταίμενεν.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῶν θεωρουμένων ψυχῶν, ἔτι ἐν τῷ σώματι ὑπάρχουσῶν, μέρος της κρίσεως, καὶ περὶ θεοδώρου τοῦ παιδίος, καὶ περὶ τοῦ θανάτου Χρυσαορίου, καὶ τίνος μεναχοῦ θεαύρου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Διλέπω καὶ τοῦτο καθέστηκεν, διτοπλάκης ὅτι τὸς σώματος ὑπάρχουσας μὲν ψυχαὶ βίσσονόν τινα παρὰ τὸν τῆς πονηρίας πνευματικὸν θεωροῦσιν αἱ μὲν, εἰς οἰκοδομὴν ἐστῶν, οὐδὲ εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἀπονότων. Θεόδωρος γάρ τις, περὶ οὗ καὶ ἐν ταῖς θελίσταις ἐπὶ πονητὸς τοῦ λεοντοῦ διηγεῖσθαι μέμνηται, παῖς ἀκατάστατος σφόδρᾳ ὑπῆρχεν, οὔτε δὲ τῷ ἐμῷ κονκαστηρίῳ τῷ διδέλφῳ αὐτῶν, ἀνάγκη μελλοντοῦ τοποθετεῖν πολούθησεν. Οὔτος διὰ τὴν ἀπειθὴν ὑπάρχων, διὰ τὸς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ιδίας σωτηρίας ἀγαθόν τε ἀληγον, οὐχὶ ποτέσσι, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούσαι τίθεται. Οὐδέποτε ἐστὸν δὲ τῷ τῆς ἀγίας Διαγνωσῆς^f σχήματε θλεῖν γίνεσθε, ἀλλ' ὅμοιων, ὥργούμενος, καὶ δηπάσσων, οὗτον τὸν βίον αὐτοῦ παρήρχετο. Εν δὲ τῷ λοιπῷ τοῦ ἡ θανατοῦ, τοῦ νυνὶ πλεῖστου μέρους λαὸν ταῦτης τῆς πόλεως συμπελέσαντος, καὶ οὐτὸς δὲ τῷ μηρῷ αὐτοῦ κρονοθεῖς, εἰς θάνατον ἀπινέθη. Εν δὲ τῇ δεσχάτῃ ἀνατοῦ ἐλθόντος αὐτοῦ, πάντες οἱ ἀδελφοὶ συνῆθον, ὅπως εὐχόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἐξέσωσθαι ἐν τῇ ἐρδῷ αὐτοῦ δυνάσθωνται. Τὸ γάρ σῶμα αὐτοῦ οὐδὲ λοιπὸν ἐκ πατέσι μέρους νεκρωθὲν ὑπῆρχεν. Εν μόνῳ δὲ τῷ στόματι φίκου ἀλλοὶ ζωτικὰ θέρμην ἢ ἀπο-

^e Primum Carnot, et secundus Theod., cui nomen.

^f Ms., θέλητ.

^g Ms., τὸς βίβλου τῆς γεννήσεως.

^h Ms., ἐπὶ τούς.

ⁱ Ms., συστήματα.

^j Ms., τοῦ νυνὶ θανατοῦ πλεῖστου μέρους.

μείνασσα. Τοσοῦτον δὲ διπλώμωνς ἀπαντεῖς οἱ ἀδελφοὶ ὑπέρ αὐτοῦ πούχοντο, ὅσον αὐτὸν μετὰ σπουδῆς ἔβλεπον πρὸς τὴν ἔξοδον ἐπεγύμενον. Διφνης δὲ κράζειν ἥρξατο μεγίστη φωνῇ, καὶ τῶν παρεστάτων ἀδελφῶν τὰς εὐχὰς ἐπικόπτειν, λέγων· **439** Ἀπόστητε ἀπ' ἡμοῦ, ἵδον τῷ δράκοντι εἰς βρῶσιν ἐδόθην, ὅστις διὰ τὴν ὑμετέραν παρουσίαν φαγεῖν με οὐ δύκαται. Τὴν γάρ κεφαλήν μου λοιπὸν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ κατέπιεν. Δότε οὖν τόπον, ἵνα μὴ ἐπλείον με κρίνῃ. Ἀλλ' ὅπερ ἔχεις ποιῆσαι ἐν τάχει ποιήσει. Ἐπ' ἄν αὐτῷ εἰς βρῶσιν ἐδόθην, καὶ διὰ τὸ βραδύτητα ὑπομένω; Τότε οἱ ἀδελφοὶ ἥρξαντο αὐτῷ λέγεν· Τί ἔστιν ὅπερ εἰλέσαις, ἀδελφέ; τὸν σρραγίδα ποιεῖσθαι ἐπὶ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Ἔκεῖνος δὲ μετὰ μεγίστης κραυγῆς ἀπεκρίνατο, λέγων· Θέλω ἐμαυτὸν σφραγίσαι, ἀλλ' οὐ δύναμας. Ἐκ γάρ τοῦ σιέλου τοῦ δράκοντος τούτου βαροῦμαι. Τούτῳ δὲ ἀκούσαντες οἱ ἀδελφοὶ, ἐπὶ τῆς γῆς κείμενοι, ἥρξαντο μετὰ δακρύων διὰ τὴν λύτρωσιν αὐτοῦ σφοδροτέρως εὐχεισθαι· παραχρῆμα οὖν ὃ ἀρρώστος ἥρξατο μεγάλη τῇ φωνῇ κράζειν, καὶ λέγεν· Εὐχαριστία τῷ Θεῷ, ἵδον ὁ δράκων ὁ λαβὼν με τοῖς βρῶσιν ἔργει· διὰ γάρ τῶν εὐχῶν ὑμῶν ἐδώλευ, καὶ στῆναι δυταῦθα οὐκ ὀδυνήθη. Ἀρτίως οὖν διὰ τὰς ἀμφορίας μου εὑξασθε. Ἔτοιμος γάρ εἰμι ἐπιστρέψαι καὶ τὴν κοσμικὴν Ἑώνην παντελῶς καταλεῖψαι. Οὗτος τοίνυν ὁ ἀνθρώπος, ὅστις καθὼς ἐρρέθη, ἐκ παντὸς μέρους τοῦ σώματος νεκρωθεὶς ὑπῆρχεν, εἰς δὲ ζωὴν φυλαττόμενος, δῆλη τῇ καρδίᾳ μετέπειτα πρὸς Θεὸν ἐπιστρέψεν. Ἀλλαγεὶς τῇ γνώμῃ διὰ τὸ ἱκανῶς αὐτὸν τὴν μάστιγον κατατρέπειν, καὶ οὐτως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς διελύθη. Ἐπὶ τούτοις δὲ εἰ τὸ ἱκαντίον.

Πρόδος γάρ, οὐ τενος καὶ ἀνωτέρω μνήμην πεποίημαι, διηγεῖσθαι, ὅτι Χρυσαρίος τις ὄνοματι, φέτιν καὶ παρέπιστασικῶς ἐπλησιάζειν, ἀνήρ κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον σφοδροὶ περιφανῆς ὑπῆρχε, τοσούτοις δὲ πάθεισιν ἐκόμα, ὅσον τῶν τοῦ πλούτου ὅγκῳ ἐπλεόνασθε, ἐν ὑπερηφανείᾳ φυτισμένος, τοῖς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θελάμασιν ὑπότασσόμενος, πρὸς τὸ ἐπισωρεῦσαι πλοῦτον σπουδαῖως ἀγωγούζόμενος, τῇ δὲ κνηπίᾳ ποικιλῶς ἀγωνιζόμενος· οὗτον τῶν τοσούτων αὐτοῦ κακῶν τέλος ἐπιθῆσαι ὁ κύριος εἰδοκόπτας, σωματικὴ ἀρρώστια περιπτεστῶν αὐτὸν παρεχώρησεν. Οστις εἰς τὰ ἐσχάτα ὥδη λοιπὸν ἀλθών, ἐν τῇ ὥρᾳ ἐν ἦμελλεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σώματος ἐκτορεύεσθαι, ἀνεῳγμένους ἔχων τοὺς ὄφθαλμους, φοβερά καὶ ξοφῶς πνεύματα ἐνώπιον αὐτοῦ παρεστῶτα ἐθεάσατο, βιαίως αὐτὸν κατεπείγοντα ὄπεις εἰς τὰ τοῦ ἔδου κλειδρά τοῦτον ἀπενέγκωσιν. Ἡρξατο οὖν τρέμειν καὶ ὠχριᾶν καὶ ἰδράτε περιρρέεσθαι, φωνῇ μεγάλῃ κράζων, καὶ διωρίαν αἰτούμενος. Τὸν δὲ ἱεντοῦ νιὸν ὄνοματι Μάξιμον, ὃν ἐγὼ λοιπὸν μοναχὸς ὑπάρχων, καὶ αὐτὸν μοναχὸν ὄντα ἐγνώρισα, τοῦτον σφοδροτάτῃ καὶ πεφυμένῃ κραυγῇ καλῶν, ἔλεγε· Μάξιμε, δράμε, οὐδὲ ποτὲ εοι κακὸν ἐποίεισα. Ἐν τῇ πίστει σού με ὑπόδεξαι. Ο οὖν Μάξιμος τεθορυβήμενος, καὶ κλαίων, εὐθέως παρεγένετο. Σὺν αὐτῷ δὲ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ οἴκου φαμίλια, ἀλλὰ τὰ πονηρὰ πνεύματα τὰ

^a Ms., ποιῆσαι ἐν τάχει ποιῆσαι.

^b Sic legendum ex Ms. et ex Latino textu, *moras patior*. In Excnosis exstat, ὑπομένει, vel ὑπομένεις.

^c Mendose in Vulgatis, καλεῖς.

^d Ms., πρὸς κύριον.

^e Ms., τουκόντιον.

^f Ms., τῇ δὲ ἡ ειδωλίᾳ... ἐκκαιόμενος.

^g Ms., φωνῇ.

A eo cœperunt enixius orare, quanto eum jam videbant sub celeritate discedere. Cum repente cœpit eiusdem fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: **440** Recedite, recedite, ^h ecce draconis ad devorandum datus sum, qui propter vestram præsentia devorare me non potest. Caput meum jam in suo ore absorbut, date locum ut me amplius non cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior? Tunc fratres cœperunt ei dicere: Quid est quod loqueris, frater? Signum tibi sanctæ crucis imprimere. Respondebat ille cum magnis clamoribus, dicens: Volo me signare, sed non possum, quia squamis hujus draconis premor. Cumque hoc fratres audirent, prostrati in terra cum lacrymis cœperunt proereptione illius vehementius orare. Et ecce subito ⁱ melioratus æger cœpit cum magnis vocibus clamare, dicens: Gratias Dei, ecce draco qui me ad devorandum accepérat fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. Pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, et sæcularem vitam funditus relinquere. Homo ergo qui, sicut iam dictum est, ab extrema corporis parte fuerat præmortuus, reservatus ad vitam, toto corde ad Deum conversus est. Et postquam, mutatus mente, diu est flagellis attritus, tunc ejus anima carne soluta est.

C At contra Chrysaorius, sicut Probus propinquus illius, cuius jam superius (Cap. 12 memoriam feci, narrare consuevit, vir in hoc mundo valde ^j idoneus fuit, sed tantum plenus vitiis, quantum rebus, superbia tumidus, carnis suæ voluptatibus subditus, in acquirendis rebus avaritiae facibus accensus. Sed cum tot malis Dominus finem ponere decrevisset, corporali hunc molestia percussit. Qui ad extremum veniens, eadem hora qua jam de corpore erat existurus, aperiens oculis vidit tetros et nigerrimos spiritus coram se assistere, et vehementer ^k immisere, ut ad inferni claustra ^l eum raperent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, et magnis vocibus inducias petere, filiumque suum nomine Maximus, quem ipse jam monachus monachum vidi, nimiis et turbatis D clamoribus vocare, dicens: Maxime, curre, nunquam tibi mali aliquid feci, in fide tua me suscipe. Turbatus mox Maximus adsuit, lugens ac perstrepens familia convenit. Eos autem quos ille insistentes sibi graviter tolerabat, ipsi malignos spiritus videre non poterant, sed eorum præsentiam, in confusione, et pallore, ac tremore illius qui trahebatur videbant. Pavore autem tetræ eorum imaginis hue illucque vertebatur in lectulo; jacebat in sinistro latere,

^h Primus Theod., quia drac.

ⁱ Abest melioratus a Germ. Norm. et Carnot.

^j Uterque Theod., valde dives. Ita etiam Val. Cl.

^k Gregorius hoc verbo frequenter utitur pro *urges*, maxime in epistolis. Virgilii, lib. i Georgic., versu 443, usurpat quoque *urgere*, pro *imminere*, ut observatur in indice Edit. Corn. Schrevelli 1666.

^l Germ. et Norm., se raperent.

aspercum eorum ferre non poterat; vertebatur ad parietem, ibi aderant. Cumque constrictus nimis relaxari se jam posse desperaret, cœpit magnis vocibus clamare: Indicias vel usque mane, indicias vel usque mane. Sed cum hæc clamaret, in ipsis vocibus de habitaculo suæ carnis evulsus est. De quo nimirum constat quia pro nobis ista, non pro se, viderit, ut ejus visio nobis proficiat, **441** quos adhuc divina patientia longanimiter exspectat. Nam illi tetos spiritus ante mortem vidisse et indicias petuisse quid profuit, qui easdem indicias quas petit non accepit?

ὅτι οὐχὶ δὶ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δὶ' ὥμας ταῦτα ἐθέάσατο, ἵνα διὰ τῆς ἐκείνου θείας μαρκοδυμία ἀνεξιχάκως ἐκδέχεται. Τι γάρ ἐκεῖνον ὠφέλησεν ἢ τῶν φοβερῶν πνευμάτων πρὸ τοῦ θανάτου θία, καὶ τὸ διωρίαν αἰτίσσασθαι, ἥνπερ αἰτησάμενος, οὐκ ἔλαβεν;

B Est etiam nunc apud nos Athanasius^a Isauriæ presbyter, qui in diebus suis^b Ieonii rem terribilem narrat evenisse. Ibi namque, ut ait, quoddam monasterium τῶν Γαλατῶν dicitur, in quo quidam monachus magnæ estimationis habebatur. Bonis quippe cernebatur moribus, atque in omni sua actione compositus; sed sicut ex sine res patuit, longe aliter quam apparebat fuit. Nam cum jejunare se cum fratribus demonstraret, occulte manducare consueverat, quod ejus vitium fratres omnino nesciebant. Sed corporis superveniente molestia, ad vitæ extrema perductus est. Qui cum jam esset in fine, fratres ad se omnes qui monasterio aderant congregari fecit. At illi tali, ut putabant, viro moriente, magnum quid ac delectabile se ab eo audire crediderant. Quibus ipse afflictus et tremens compulsus est prodere cui hosti traditus cogebatur exire. Nam dixit: Quando me vobiscum credebatis jejunare, occulte comedebam, et ecce nunc ad devorandum draconi traditus sum, qui cauda sua mea genua pedesque colligavit, caput vero suum intra meum os mittens, spiritum meum ebibens extrahit. Quibus dictis statim defunctus est, atque ut pœnitendo^c liberari potuisset, a dracone quem viderat exspectatus non est. Quod nimirum constat quia ad solam utilitatem audientium viderit, qui eum hostem cui traditus fuerat ei innoluit et non evasit.

PETR. Doceri vellem si post mortem purgatorius ignis esse credendus est.

CAPUT XXXIX.

An post mortem purgatorius ignis sit.

GREGORIUS. In Evangelio dicit Dominus: Ambulate dum lucem habetis (Joan. xii, 35). Per Prophetam quoque ait: Tempore accepto exaudivi te, et in die sa-

^a Becc., Big., primus Aud., Lyr. et secundus Carnot., cum interpr. Græc., Lycaoniæ. Is est Athanasius qui hæresis insinulatus cum sodalibus monachis, absolutus postea fuit. Vide lib. vi, al. v, ind. 14; epistolas olim 14, 15, 16, 17, 67; et lib. vii, al. vi, indic. 15; epist. 52, olim 29.

^b Norm. supra indicati habent Lyconiaæ. In Prat. nec Iconii, nec Lyconiaæ legitur.

^c Hoc est monasterium Galatarum.

^d Excusi, reluctantibus MSS., se liberare, quod

A τοῦτον σφοδρῶς κατεπείγοντα, οὗτοι θεωρῆσαι οὐκ ἡδύ-ναντο. Τὴν δὲ παρουσίαν αὐτῶν ὑπενόουν διὰ τῆς ἀκείνου ἔξομολογίσεως καὶ τῆς ὀχριάσεως καὶ τοῦ ἡρόμου οὐ ὑπέμενεν. Ἐκ γὰρ τοῦ φόβου τῆς ζοφερᾶς αὐτῶν εἰκόνος ὅδε κάκεστος περιεστρέπετο καὶ ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς κλίνης καίμενος, τὴν θέαν αὐτῶν ὑπενίγκαται οὐκ ἡδύνατο, ἐπὶ τὸν τοῖχον πάλεν στρεφόμενος, ἐκεῖστε παρόντας αὐτοὺς ἔβλεπεν· ἀπελπίσας δὲ λοιπὸν τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτὸν παρεθῆναι, στεναθεὶς, μεγάλῃ τῇ φωνῇ κράζειν ἦρετο· Κακὴ ἡώς πρωὶ διωρίαν, καὶ ἡώς πρωὶ διωρίαν. Ταῦτα δὲ λέγων ἐν ταῖς αὐτοῦ φωναῖς, ἐκ τῶν δισμῶν τοῦ σώματος ἀπελύθη. Τοῦτο δὲ λίσταν φωνερῶς δείκνυται, ὅτι τῆς ἐκείνου θέας **442** ἡδὺν προσοπὴ γένηται, οὐς ἡ θεία μαρκοδυμία ἀνεξιχάκως ἐκδέχεται. Τι γάρ ἐκεῖνον ὠφέλησεν ἢ τῶν φοβερῶν πνευμάτων πρὸ τοῦ θανάτου θία, καὶ τὸ διωρίαν αἰτίσσασθαι, ἥνπερ αἰτησάμενος, οὐκ ἔλαβεν;

B Εστι δὲ καὶ νυνὶ παρ'^e ἡδὺν πρεσβύτερός τις, ὄνοματε 'Αθανάσιος ἐκ τῆς χώρας Λυκαονίας γινόμενος, πόλεως δὲ τοῦ Ἰκονίου, ὃστις πράγμα φοβερὸν ἐκεῖστε ἐπὶ αὐτοῦ γεγονόναις διηγεῖτο, οὕτω λέγων, ὅτι μοναστήριον αὐτοῦ ὑπῆρχε, τῶν Γαλάτων λεγόμενον. Ἐνῷ τις μοναχὸς ἐν μεγίστῃ διαγωγῇ καὶ^f σημνότητος ὑθεσιν ὑπάρχειν ἐνομίζετο. Καθὼς δὲ τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ τέλει^g ἐδηλοποιήθη, μακρὰν ὑπῆρχεν οὐπερ^h ἐφαίνετο. Ἐαυτὸν γάρ σύν τοῖς ἀδελφοῖς ηστεύοντας ἐπεδείνυνεν, κρυψῆⁱ δὲ τούτων ἐσθίειν εἴλαθεν, ὅπερ παντάπασιν οἱ ἀδελφοὶ οὐκ ἔγινασκον. Σωματικῆς δὲ ἀρρώστιας αὐτῷ ἐπελθούσης, ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς ζωῆς ἀπηνέχθη. Θεωρήσας δὲ ἑαυτὸν τῷ τέλει λοιπὸν προσεγγίζοντα, πάντας τοὺς ἐν τῷ μοναστήριῳ ὑπάρχοντας ἀδελφοὺς συναθροισθῆναι πεποίηκεν. Ἐκείνοις δὲ παρὰ τοιούτου, ὡς ἐνομίζον, ἀδρὸς τελευτῶντος μέρα τι καὶ ἐπιθυμητὸν ἀκοῦσαι προσεδόκουν. Πρὸς οὖς ἐκείνους πενθῶν καὶ τρέμων, καὶ ἐκ τοῦ σώματος ἐξελθεῖν κατεπεγόμενος, ὁποίῳ ἐχθρῷ παρεδόθη, ἐξειπεῖν συνέχετο. Ἐλεγε δὲ οὗτος· Ὁτι μεδ'^j ὑμῶν ηστεύειν με ἐπιστεύετε, κρυψῆ^k δὲ ὑμῶν ἐγὼ ησθῶν. Καὶ νυνὶ ἰδού εἰς βρῶσιν τοῦ δράκοντος παρεδόθην. Ὁστις τοὺς πόδας μιου καὶ τὰ γόνατα, τὴν κέρκων αὐτοῦ συγκόπει, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ἐνδον τοῦ στόματος μου βαλῶν, τὸ πνεῦμά μου ἐκπιέζων ἀποσπά. Τούτων δὲ ῥύθητων, εὐθέως ἀπέθανε, μὴ παρεχωρηθεὶς ἀπομεῖναι, ἵνα διὰ μετανοίας ἐκ τοῦ δράκοντος οὐπερ^l ἐθέάσατο, λυτρωθῆναι δυνάσπηται. Ἐν τούτῳ δὲ φωνερῶς δείκνυται, ὅτι εἰς ἡμέτεραν καὶ μόνον τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν τοῦτο ἐθέάσατο. Ὁστις τὸν πολέμιον, ὁ παρεδόθη δηλοποιήσας, τοῦτον διαφυγεῖν οὐκ ἡδύνθη.

C ΠΕΤΡ. Διδαχῆναι αἰτῶ, ἐν μετά θάνατον καθαριτικὸν πῦρ εἶναι πιστευτέον ὑπάρχει.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οἱ Κύριοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Πορεύεσθε ἡώς οὐ τὸ φῶς ἐχετε. Διὰ δὲ τοῦ προφήτου λέγει· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐξοή-

utrum recte dici possit, hic non inquirimus, sane solum Christum hominis liberatorem agnoscunt sacra litteræ.

^e Ita Ms. Corrupte in Edit. Rom. et Gussanv., δρόμου.

^f Ms., λοιπὸν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἑαυτὸν ἀφεῖναι... διωρίαν αὐτῷ δοθῆναι ταῦτα.

^g Ms., διηγεῖται.

^h Ms., καὶ σημνότητει παρὰ πᾶσιν ὑπάρχειν.

ⁱ Ms., ἐδηλοποιεῖτο.

θοσά σοι. Ὅπερ Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐρμηνεύων, λέγει: Ἰδού νῦν καύρος τύπος δέσμευτος, ἰδού νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Ὁ δὲ Σολομὼν οὗτος λέγει: Εἴ τι δὲ ἂν δύνατος ὁ χεῖρ σου ποῆσαι, οὕτε δύναμις σου ἐργάζου. Οὕτε γάρ ἐργάζεις οὔτε εἰδησις, οὔτε σοφία ἐν τῷ ἅδῃ ὑπόρχει, ἐν ᾧ σὺ πορεύεσθαι. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει, Ὄτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος κατέρνηται. Ἐκ πασῶν οὖν τῶν μαρτυρῶν τούτων φανερώς δείκνυται, ὅτι οὐδὲ ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐξέλθῃ ἐκαστος, τοιοῦτος καὶ ἐν τῇ κρίσει παραστήσεται. Πλὴν ὅμως περὶ τῶν ἐλαφροτέρων πταίσμάτων καθηρτικόν εἶναι πῦρ πρὸ τῆς κρίσεως πιστευτέον. Αὕτη γάρ οὐ ἀλλέως εἰρηκεν, ὅτι ἐάν τις βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ψήφου νοῆσαι δύστοι, ὅτι τινὰ μὲν πταίσματα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, τινὰ ἐν τῷ μέλλοντι παραχωρηθῶνται δύνανται. Ὅπερ γάρ περὶ ἑνὸς ἀρνητέον οὐκ ἐστιν, ἀκολούθως καὶ περὶ ἑτέρων **443** νοῆσαι ^a δύνανται. Πλὴν ὅμως, καθὼς προεῖπον, τούτῳ περὶ ἐλαχίστων ἀμαρτιμάτων γίνεσθαι δυνατὸν πιστευτέον ὑπάρχειν. Οἰνος, λόγος ἀργός, γέλως ἀτακτος, ή ἀμέλεια τῆς φροντίδος τῆς φαμαλίας, καὶ τι μὴ ἐπιγενώσκειν τὰ τούτων πταίσματα, καὶ ὅπως αὐτὰ διαχρίνειν ^b ὡραῖησαν. Ταῦτα γάρ ἀπαντά διὰ πλάνων ἀγροίων οὐ δοκοῦσι βαρεῖα τυγχάνειν, ἀπερ μετὰ θύνατον βαρέα τύρισκονται, ἐάν τις ἐτί ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων παραχωρήσῃ τύτα. Καὶ ὅπερ δὲ ὁ Παῦλος λέγει Σκριτόν εἴναι θεμέλιον, καὶ προσθεῖς, ἔφη: Ὅστις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τούτων χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, καλάμου, χόρτον, ἐκάστου τὸ ἔργον εἰς ὃν ἐτί τὸ πῦρ αὐτὸν δοκιμάσῃ. Εἴ τινος τὸ ἔργον μένει, ὁ ἐποικοδόμησε, μισθὸν λήψεται. Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακρίσεται, ζημιαθήσεται, αὐτὸς δὲ πιστήσεται, οὗτος δὲ μὴ πυρός. Τοῦτο καὶ ^c περὶ τοῦ ταῖς θλίψεως τᾶς ἐν ταύτῃ ἀμάρτινης προτετίνειν ^d πορθεῖν ἄν πλὴν ὀρῶν ἐάν τις αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ πυρὸς τᾶς μελλούσης ^e καθηρτεως λάβῃ, μηρόντως κατανοῦσται δεῖ, ὅτι ἐκεῖνον εἴπει διὰ πυρὸς δύνανται σωθῆναι, οὐχὶ τὸν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τούτων, σιδηρὸν, ή χαλκὸν, ή μόλιβδον οἰκοδομῶντες, τοιτέστιν ἀμαρτίας μεγάλας καὶ στιληράς καὶ μὴ διαλυμένας τότε, ἀλλὰ ξύλα, χόρτον, καλάμου, τουτέστιν ἐλαφρά καὶ ἐλάχιστα ἀμαρτίματα, ἀπερ εὐκόλως τὸ πῦρ κατεσθίει. Ταῦτο δὲ γνωτὸν ἐστω, ὅτι οὕτε περὶ ἐλαφρῶν καὶ ἐλαχίστων ἀμαρτιῶν ἐκεῖνος τις εὐκόλως τοῦ καθηρισμοῦ τυγχάνει, εἰ μὴ διὰ πράξεων ἀγαθῶν ἐτί ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ὑπάρχων ἐστῶν ^f ἐκκαθίσει, ἵνα κάκεστες ἐπιτυχεῖν τούτου ἀξιωθῇ.

ΚΕΦΑΔ. ΜΒ.

Περὶ τᾶς ψυχῆς Πασχασίου διεκύνου.

Ἐτις ^g μὲν νέαν τὸν πλεισταὶ ἄγοντε, καὶ ἐν τῷ τένι λαῖκῶν ὑπάρχονται σχήματι, περά τινων μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἐν γνώσει ὄντων διηγουμένων ἀτέκτος, ὅτι Πασχάσιος τις ὀνόματις διάκονος τούτου τοῦ ἀπόστολικοῦ θρόνου

^a Ms., νοῆσαι δίδοται. πλὴν καθὼς.

^b Ms., ὄφειλονται.

^c Ms., ὅποιόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμ.

^d Ms., περὶ τοῦ πυρὸς τῆς θλίψεως.

^e Ms., νοηθῆναι δύναται πλὴν τῶν τε.

^f Ms., κρίσεως.

^g Ms., ἀκαθάρτη.

^h Ms., ἐτί μου... ἄγοντος... ὑπέρ, εκτος.

A lutis adjuvi te (Isai. xliv. 8). Quod Paulus apostolus exponens, dicit: Ecce nunc tempus ⁱ acceptabile, ecce nunc dies salutis (1 Cor. vi. 2). Salomon quoque ait: Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas (Eccles. ix. 10). David quoque ait: Quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cxvii). Ex quibus nimis sententiis constat quia qualis hinc quisque egreditur (Dict. 25, cap. Qualis), talis in iudicio præsentatur. Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quod Veritas dicit, quia si quis in sancto Spiritu blasphemiam dixerit, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro (Math. xii. 31). In qua sententia datur intelligi quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro posse laxari. Quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam **444** conceditur. Sed tamen, ut prædicti, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum i curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debant sciunt; aut in non gravibus rebus error ignorantiae, quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positis minime fuerint relaxata. Nam cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subjungat: Si quis superædificaverit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, tigana, ferum, stipulum; uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit; si cuius opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, deliramentum patietur; ipse autem salvis erit, sic tamen quasi per ignem (1 Cor. iii. 12 seq.). Quamvis hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicite est quia illum per ignem dixit posse salvari, non qui super hoc fundamentum, ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est peccata majora, et idcirco duriora, atque tunc jam insolubilia; sed ligna, ferum, stipulam, id est peccata minima atque levissima, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic oblineat, D promereatur.

CAPUT XL.

De anima Paschasi diaconi.

Nam cum adhuc essem juvenculus, atque in laico habitu constitutus, narrari a majoribus atque scientibus audivi, quod ^k Paschasius hujus apostolicæ sedis diaconus, cuius apud nos reclamati et luculentati de

ⁱ Big., acceptum.

^j Ab eo rai a Gratiano, distinctione 25 assignata.

^k De Paschasio vide Bollandum, tom. VII Maii, pag. 438. Ejus libri duo de Spiritu sancto contra Haedonium variis Patrum bibliothecis inserviunt. Eos Casimirus Oudin in supplem. Biblioth. Fausto Rhegiensi tribuit, quem refellit Guillelmus Case Hist. Literariorum sæculo vi.

sanclo *Spiritu Hbvi estant, mire sanctitatis vir fuerit, A* cleemosynarum maxime operibus vacans, cultor pat-
perum, et coetempor sui. Sed hic in ea contentione
que inardescente zelo fidelium inter ^a Symmachum
alique Laurentium facta est ad pontificatus ordinem
Laurentium elegit; et omnium post unanimitate su-
peralua, in sua tamen sententia usque ad diem sui
exitus perstitit, illum amando atque præferendo,
quem episcoporum judicio præcessu sibi Ecclesia re-
futavit. Illic itaque cum temporibus Symmachi aposto-
licae sedis Praesulis esset defunctus, ejus dalmati-
cam seferetro superpositam dæmoniacus tetigit, ^b sta-
tumque salvatus est. Post multum vero temporis Germano Capuano episcopo, cuius superius memoriam
feei (*Llib. II. c. 55, et lib. IV. c. 7*), medici pro corporis salute dictaverant, ut in ^c Angulanis thermis la-
vari debnisset. Qui ingressus easdem thermas, præ-
dictum Paschasiūm diaconum stantem et obsequen-
tem in caloribus inventit. Quo viso vehementer exti-
muit, et quid illic tantus vir faceret inquisivit. Cui ille
respondit: Pro nulla **445** alia causa in hoc penali
loco deportatus sum, nisi quia in parte Laurentii contra Symmachum sensi. Sed quæso te, pro me Domini-
num deprecare, atque in hoc cognoscere quod exaudi-
tus sis, si huc rediens me non inveneris. Quia de re
vir Domini Germanus se in precibus constrinxit, et
post paucos dies rediit, sed jam dictum Paschasiūm
in loco eodem minime invenit. Quia enim non ma-
litia, sed ignorantia errore peccaverat, purgari post
mortem a peccato potuit. Quod tamen credendum
est, quia ex illa cleemosynarum suarum largitate
hoc obtinuit, ut tunc potuisse promereri veniam, cuim
jam nihil posset operari.

Θεραπηναι. Μᾶλλον δὲ τοῦτο πιστεύετον ὑπάρχει, ὅτι διὰ τῆς ἐλεημοσίνης αἰτήσεως λοιπὸν εὑρίσκεται.

PETR. Quid hoc est, quæso, quod in his extremis
temporibus tam multa de animabus clarescunt, que
ante latuerunt; ita ut apertis revelationibus atque
ostensionibus venturum sæculum inferno se nobis al-
que aperire videatur?

CAPUT XLI.

**Cur in extremis temporibus, tam multa de animabus
clarescunt, que antea latuerunt.**

GREGORIUS. Ita est; nam quantum præsens sæculum
propinquat ad finem, tantum futurum sæculum ipsa
^d jam quasi propinquitate tangitur, et signis ma-
nifestioribus aperitur. Quia enī in hoc seculo cogi-
tationes nostras vicissim minime videmus, in illo
autem nostra in alterutrum corda conspicimus, quid
hoc sæculum nisi noctem, et quid venturum nisi
diem dixerim? Sed quemadmodum cum nox simiri et
dies incipit oriri, ante solis ortum, simul aliquo modo
tenebrae cum luce commixtae sunt, quoisque disce-

A ὑπάρχου, οὐτενος καὶ βίθιοι περ' ἡμέν εἰσιν ἀρθεῖταις
καὶ φατεῖται περὶ τοῦ ἄγιου πεντάμετος, ἀνὴρ θυμασίαις
ἀγωστύνης ὑπῆρχεν, ἔργοις ἀλεμοσίνης σχολέζων, φρε-
τεῖτης τῆς τῶν πτωχῶν. Οὗτος ἐν τῇ φιλονεκίᾳ τῇ γνο-
μήν διὰ ζῆλου πίστεως ἐν τῷ λαῷ περὶ τῆς ἐπιδορῆς
Συμμάχου καὶ ^e Λαυρεντίου, τὸ, τίς ἔχει πατριάρχης
προβῆναι, Λαυρεντίου μᾶλλον ἐπελέξατο. Πάντων δὲ ὁμο-
νοιοσάντων, καὶ Συμμάχου χειροτονθέντος, αὐτὸς ἦττο-
θείς, ἥσας ήμέρας ἕξδον αὐτοῦ ἐν τῇ Καίαφα θνητάτῳ,
ἐκεῖνον ἀγαπῶν καὶ προφέρων, ὃν ἐπίστοπον ἱευτῆς προ-
βιβασθῆναι ἢ ἐκκλησίᾳ ἀπειθάλετο. Συνέθη δέ τὸ αὐτὸν

B Πιστοχάσιον ἐν τοῖς χρόνοις Συμμάχου τοῦ ἀποστολικοῦ
προθέρου τελευτῆσαι· ἐν δὲ αὐτοῦ παθεῖσα, τοῦ θελματι-
κίου αὐτοῦ τῇ κλίνῃ ἐπιτείνετο, δακρυοῦν τις ἀκόματος
αὐτοῦ, παραχρῆμα λέθη. Μετὰ πολὺν δὲ χρόνου, Γερ-
μανὸν τῷ τῆς πόλεως Καπύντιον ἐπισκόπῳ, σύντεος ἀνωτέρω
μνεῖαν πεποίημαι, πρὸς ὑγείαν τοῦ σώματος οἱ ιατροὶ^f
τεπέταξαν, ἵνα εἰς τὰ θερμά τὰ ἐπονομαζόμενα Ἀγλαῶν
ἀπελθῶν λοισθῶται. Καταλαβόντος οὖν αὐτοῦ εἰς τὰ αὐτὰ
θερμά, τὸν προλεχθέντα Πασχάσιον τὸν διάκονον ἐκεῖσε
ἔγραψεν τῷ θέρμῃ παριστάμενον, καὶ καθυπουργοῦντα.
Οὐ θεσαύρεος, σφρίδα ἐφοβήθη. Τί δέ ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ
ἐκεῖσε ἐποιεὶ ἐπειζητεῖσεν. Λύτος δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν·
Δέ οὐδὲν **446** ἔτερον ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τῆς κρίσεως
ἀριστην, εἰ μὴ ^g δὲ ὃν εἰς μέρος Λαυρεντίου συνήνεσσα,
καὶ κατὰ Συμμάχου ἐγνόμον. Ἄλλ' αἰτῶ, ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν
κύριον εἰς δυσώπησον, καὶ ἐν τούτῳ γνώσῃ ὅτι οὐτοκονθήτης,
ἐὰν ὑποστρέψων ἐνθάδε μὴ εὔρῃς με. Οὐ δέ τοι Θεοῦ
θεντρόπος Γερμανὸς ισαντός εἰς θίστεσι οὐπερ αὐτοῦ πρὸς
κύριον ἐπίτεινε. Εἰπεν μετ' ὅλιγας ήμέρας ἐκεῖσε ὑποστρέ-
ψας, τὸν προλεχθέντα Πασχάσιον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ οὐ-
δαμῶς εὔρεν. Διὰ δὲ τὸ μὴ ἐκ πονηρίας, ἀλλὰ ἐκ πλάνων
ἀγνοίας ἡμερητίκαιας αὐτὸν, ημεριθή ἀπὸ ἀμαρτίας κα-
ταθησάμενος.

PETR. Τί τοῦτο θελεῖται, κατέν τε, οὐτε τοις δοχε-
τοῖς καρποῖς τούτας τοσαῦτα περὶ ψυχῶν φανεροῦνται,
ἄπειρ πρότερον ἐλάνθανον, η πάντως, ἡν φανερᾶς ἀπο-
γανύψει τὸν μέλλοντα κόσμον ἐπιδεικνύμενον ἡμέν θεα-
σώμεθ;

ΚΕΦΑΔ. ΜΓ'.

'Ερώτησε τίνι λόγῳ πολλά ἐν τοῖς ἀποχάτοις καρποῖς περὶ^h
ψυχῶν φανεροῦνται.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Οὕτως ἐστὶ καθὼς ὑπελαθεῖς ὅσον γάρ τοῦ
παρόντος κόσμου τὸ τέλος πλησιάζει, τοσοῦτον τοῦ μελ-
λοντος ἡ παρουσία σημείοις φανερᾶς ἐπιγενώσκεται.
Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ τοὺς διαλογισμοὺς ἀλλή-
λων οὐδαμῶς θεωροῦμεν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ἀπεντά τὰ
ἡμέτερα ἐν ταῖς ἀλλήλων καρδίαις ὄρῶμεν. Τί τοῦτον τὸν
κόσμον καλέσω, εἰ μὴ νύκτα; τι δὲ τὸν μέλλοντα, εἰ μὴ
ἥμέραν; Κανάπερ γάρ τῆς νυκτὸς τελειουμάντης ἡ μέριχ
ἄρχετοι αὐγάκειν, πρὸ δὲ τῆς τοῦ θαύμου ἀνατολῆς τρόπῳ
τούτο τὸ σκότος μετά τοῦ φωτὸς μεμιγμένον ὑπέρχει ἐσ

ⁱ **Prai.** et **Bere.**, ipso jam appropinquante. **Primus**
Gemet., ipsa jam quasi propinquante.

^j **Ms..** Λαυρ. τίς ἄρα προβῆναι πατριάρχης Λαυρέ-
του ἐπελέξατο.

^k **M..**, δι' ὧν εἰς.

^l **Editi.**, δυσώπησον.

^m **Ms.,** τούτου ἀπίτυχε.

^a Electus est an. 498, non unanimi consensu; quippe plurimi Laurentii archidiaconi partibus favebant, et in his Paschasiis. De hoc schismate legesis Baro-nium, ad annum assignatum.

^b Ita **Mss.** In Editis, statimque sanatus est.

^c Angulus, Angulos Plinio urbs est Vestinorum, nunc
dicia, Città di S. Angelo in Aprutio inter Adriam et
Aternum.

οὐ περιθη τὸ τῆς νυκτὸς ἐπίμοιπον, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀποκελουθούσης ἡμέρας ὀλοκλήρως ἐπανῆθη, οὕτω τοῦ παρόντος κόσμου λοεπὸν τὸ τέλος, τῇ ἀνατολῇ τοῦ μελλοντος συμμεγάν, ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν αὐτοῦ πραγμάτων τινὰ τῇ τῶν πνευματικῶν συμμικτὰ διαλάμπουσιν. Ὅθεν λοιπὸν καὶ πολλὰ ἐπὶ τῶν τοῦ κόσμου ἔπεινον κατανοοῦμεν, οὐχὶ δὲ πάντα ὀλοκλήρως γνώσκομεν, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοῦ νοὸς διαυγίᾳ ταῦτα ὥσπερ πρὸ τοῦ ἡλίου ὄρῶμεν.

ΠΕΤΡ. Ἀρέσκει ὁ λέγεις, ἀλλὰ περὶ τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς Πασχασίου πρὸς ἑκάτησεν τὴν ψυχὴν ἡ ἐρώτησις κινεῖ, ὅτι μετὰ θάνατον εἰς τόπον κρίσεως ἀπηνέχθη, οὐτενος τὸ ἐνδυματα ἐν τῇ κλίνῃ κείμενον, καὶ τούτου ἀψάμενος ὁ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος κρατούμενος ἄνθρωπος περαχρῆμα iāθη.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐν τούτῳ τῷ πράγματι μεγάλως ἡ τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ οἰκονομία ὁποία ἴστι διαγενώσκεται, οὐ τινος τῇ κρίσει γέγονεν, ἵνα ὁ αὐτὸς ἀνὴρ Πασχασίος πρὸς ὅλην τοῦ πατολάθη, διὸ ἦν ἡμαρτεῖν. Εὐδέ τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς θαύματα διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ μετὰ θάνατον γενέσθαι ποδόκησεν, ὃν πρὸ θανάτου ἐγίνωσκεν εὐσεβείας ἔργα ποιήσαντα, ἵνα μάτε ἔκεινοι οἱ τε ἀγαθοὶ αὐτοῦ θεωρήσαντες, περὶ τῶν ἀλευμοσυνῶν αὐτοῦ σκανδαλισθῶσι, αὐτὸς τὸ πταῖσμα αὐτοῦ ἔνει πέδικτες ἀφίθη. ὅπερ οὔτε εἴναι πταῖσμα ἐπιστευει, οὐδὲν οὐδὲ τοῖς δάχρυσι τούτῳ ἔσθετον.

ΠΕΤΡ. Κατανοῶ ὅπερ λέγεις, θίνει τῇ ἀπολογίᾳ 447 ταύτη συσταλεῖς, οὐ μόνον ἀπερὶ ἐπιγενώσκων ἐν ἐμοὶ ἀμαρτίματα, ἀλλὰ καὶ ἀπερὶ ἀγνοῶ b δειλίασαι ἀναγκάζομαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλην ἀνωτέρω περὶ τόπων βασανιστικῶν τοῦ ἄδου c λόγος ἐκεντεῖνο, αἰτῶ ποὺ τὸν ἄδον d ὑπάρχειν χρὴ πιστεύειν, ἐπάνω ταύτης τῆς γῆς, η ὑποκάτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΜΔ'.

Ἐρώτησις ποὺ τὸν ἄδον εἴναι πιστευτέον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Περὶ τῆς ἐρώτησεως ταύτης, οὐδὲν ἀσφαλῆς ἀπορήνασθαι τολμῶ. Πολλοὶ γάρ ἐν μέρει τενὶ τῆς γῆς τὸν ἄδον ὑπάρχειν ἐνώμισαν^a ἔτεροι δὲ τούτον ὑποκάτω τῆς γῆς εἴναι ὑπέλασθον. Πλὴν ὅμως τούτη τὴν ψυχὴν νύττει, ὅτι εἴναι τὸν ἄδον διὰ τούτο e λέγομεν ὑποκάτω κεῖσθαι, ὅτι η γῆ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστει, ἥδης εἰκός η γῆ ὅφειλεν νοηθῆναι, διὸ τὸ f καὶ ὑπὸ τοῦ φύλακος δοῦ λέγεσθαι. Ἐρήρυσω τὴν ψυχὴν μου δὲ ἄδον κατοτάσσου. g Οστε ἄδος ἀνώτερος η γῆ, ἄδος δὲ κατώτατος, ὑπὸ τὴν γῆν ὑποληπτέον. Καὶ Ιωάννης δὲ ταύτη τῇ φωνῇ κατὰ τὸ εἰκός συνάδει, ὅστις βιβλίον ἐσφραγίσμενον ἐπὶ τὰ σφραγῖστε θεωρῆσαι ἔστιν λέγει. Καὶ οὐδὲ i ἡ οἶσις εὐρέθη, οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε δὲ τῇ γῇ, οὔτε b ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοίξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ· κατὰ ἔθρηνον πολύ. Ὁπερ βιβλίον μετέπειτα διὰ τοῦ λέοντος τοῦ ἐκ φυλῆς Ιούδα λέγει ἀνεῳχθῆναι. Τί δὲ ἔτερον τὸ βιβλίον σημαίνεται, εἰ μὴ η θεία γραφὴ, ἢ mόνος οἱ λυτρωτῆς

^a Ms., μήποτε τὸ πταῖσμα.

^b Ms., δειλίασαι.

^c Ms., λόγος κείμενται.

^d Ms., ὑπάρχειν ὑποληπτέον ἐπάνω.

^e Ms., λέγωμαν ὑποκάτω.

^f Ms., τὸ ὑπὸ καὶ τοῦ φύλακος δοῦ λέγεσθαι ὅτι τὸ ἐλεός σου μέγα ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐρήσω τὴν ψυχὴν.

^g Ms., ὅστε ἀνώτερος η γῆ ἄδος δὲ κατώτατος οἱ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ Ιωάννης δὲ ταύτη τὴν φωνὴν κατὰ τό.

^h Vincere in Editio, ὑπερκάτω. qui d emendamus

A dentis noctis reliquiæ in lucem diei subsequentis perfecte vertantur, ita hujus mundi flnis jam cum futuri sæculi exordio permiscetur, atque ipsæ reliquiarum ejus tenebræ quadam jam rerum spiritualium permissione translucent. Et quæ illius mundi sunt, multa jam cernimus, sed necdum perfecte cognoscimus, quia quasi in quoddam mentis crepusculo hæc velut ante solem videmus.

PETR. Placet quod dicis. Sed de tanto viro Paschasio hoc animum ad quæstionem movet, quod post mortem ad pœnalem locum duxit est, cuius seretri vestis tanti potuit ut malignus spiritus ab obsoeto homine fugaretur.

GRIGOR. Hac in re magna debet omnipotentis Dei dispensatio et quam sit multiplex agnosci. Cujus iudicio actum est ut idem vir Paschasius et ipse intus ad aliquantum temporis recipere quod peccasset, et tamen ante humanos oculos mira per corpus suum post mortem faceret, qui ante mortem eis quoque cognoscentibus pia opera fecisset; ut neque hi qui bona ejus viderant, de eleemosynarum illius aestimatione fallerentur, neque ipsi sine ultione laxaretur culpa, quam nec esse culpam credidit, et idcirco hanc flitibus non extinxit.

PETR. Perpendo quæ dicis, verum tamen 448 bac ratione constrictus, non solum quæ intelligo, sed etiam ipsa quæ non intelligo in me cogor iam pœcata formidare. Sed quæso, quia paulo superius sermo de locis pœnalibus inferni versabatur, ubinam C esse infernum putamus? super hanc terram, an sub terra esse credendum est.

CAPUT XLII.

Ubi esse infernum credendum sit.

GRIGORIUS. Hac de re temere definiere nill audeo. Non nulli namque in quadam terrarum parte infernum esse putaverunt: alii vero hunc sub terra esse existimant. Sed tamen hoc animum pulsat, quia si idcirco infernum dicimus quia inferius jacet, quod terra ad cœlum est, hoc esse infernum debet ad terram. Unde et fortasse per Psalmistam dicitur: Liberasti animam meam ex inferno interiori (Psal. lxxxv, 13); ut infernus k superior in terra, infernus vero inferior sub terra esse l videatur. Et Joannis vox in estimatione ista concordat, qui cum signatum septem sigillis librum vidisse D se diceret, quia nemo inventus est dignus neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, et solvere signacula ejus, adjunxit: Et ego flebam multum (Apoc. v, 4). Quem tamen librum postea per leonem de tribu Juda dicit aperiri. Quo videlicet in libro quid aliud quam sacra Scriptura situm ex textu Græc. Apoc., tum ex Ms. Reg.

ⁱ Ms., μόνος οἱ Θεοὶ ημῶν.

^j Duo Carnot., Val. Cl. et primus Theod., ita habent. In Carnotensibus tamē legitur, ut malignos spiritus.... fugavit. In Gerian., secundo Theod. et Norm., quibus Editi consentiunt, vestis tangi potuit, et mal. spiritus.... fugari.

^k Germ. et Norman., superior terra.

^l Duo Carnot., credatur.

gnatur? Quam solus Redemptor noster aperuit, qui A ήμῶν δέπονεῖται. Αὐτὸς γάρ ἀνθρωπός γενόμενος, ἀποθανών καὶ ἀναστάς καὶ ἀνεληφθείς, πάντα τὰ μυστήρια τὰ ἐν αὐτῇ κεραυνιμένα διένοιεν. Οὐτε δὲ οὐδεὶς ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστιν ἄγγελος, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστιν ἀνθρώπος ζῶν ἐν σώματι, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἄξιος εὐρέθη, τουτέστιν αἱ ψυχαὶ αἱ ἐκ τοῦ σώματος ἔξελθουσαι ἀνοίξαι ἡμῖν τῆς Ἱερᾶς γραφῆς τὰ μυστήρια πάρεξ κυρίου. Εἰν τῷ ^l λέγεσθαι οὖν, Οὐδεὶς ὑπὸ τὴν γῆν εύρεται ἄξιος λύσαι τὸ βιβλίον, οὐδὲν ἀνθιστάμενον θεωρῶ, τοῦ τὸν ἄδην ὑπὸ τὴν γῆν ὑπάρχειν πιστεύειν.

PETR. Quæso te, unus esse gehennæ ignis credendus est; an quanta peccatorum diversitas fuerit, tanta quoque aestimanda sunt et ipsa incendia esse præparata?

CAPUT XLIII.

Utrum unus gehennæ ignis sit, an diversi.

GREGORIUS. Unus quidem est gehennæ ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuersus jusque etenim quantum exigit culpa, ^b tanta illuc sentitur pena. Nam sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt, ^c quia alius plus aestuat, aliquo aliis minus; **449** ita illuc in uno igne non unus est modus incendi; quia quod hic diversitas corporum, hoc illuc agit diversitas peccatorum, ut et ignem non dissimilem habeant, et tamen eosdem singulos dissimiliter exurat.

PETR. Nunquidnam, quæso te, dicimus eos qui semel illuc mersi fuerint, semper arsuros?

CAPUT XLIV.

Si semper ardeant qui gehennæ incendiis deputantur.

GREGORIUS. Constat nimis, et incunctanter verum est quia sicut finis non est ^d gaudio bonorum, ita finis non erit tormento malorum. Nam cum Veritas dicat: * *Ibunt impii in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam* (*Math. xxv, 46*), quia verum est quod promisit, falsum procul dubio non erit quod minatus est Deus.

PETR. Quid si quis dicat: Idcirco peccantibus aeternam penam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratione compesceret?

GREGOR. Si falsum est quod minatus est ut ab iniustitia corrigeret, etiam falsum est pollicitus ut ad iniustiam provocaret. Sed quis hoc dicere vel insanus presumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum asserere eum misericordem volumus, fallacem (quod dici nefas est) prædicare compellimur.

* *Gemet. cum cæteris Norm., in ea, scilicet Scriptura sacra.*

^b *Primus Carnot., tantum illuc sentiet pœnam. Alii duo Carnot., tantum illuc sentietur pœna.*

^c *I'rior Carnot., quia alios plus actual, etc.*

A ήμῶν δέπονεῖται. Αὐτὸς γάρ ἀνθρωπός γενόμενος, ἀποθανών καὶ ἀναστάς καὶ ἀνεληφθείς, πάντα τὰ μυστήρια τὰ ἐν αὐτῇ κεραυνιμένα διένοιεν. Οὐτε δὲ οὐδεὶς ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστιν ἄγγελος, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστιν ἀνθρώπος ζῶν ἐν σώματι, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἄξιος εὐρέθη, τουτέστιν αἱ ψυχαὶ αἱ ἐκ τοῦ σώματος ἔξελθουσαι ἀνοίξαι ἡμῖν τῆς Ἱερᾶς γραφῆς τὰ μυστήρια πάρεξ κυρίου. Εἰν τῷ ^l λέγεσθαι οὖν, Οὐδεὶς ὑπὸ τὴν γῆν εύρεται ἄξιος λύσαι τὸ βιβλίον, οὐδὲν ἀνθιστάμενον θεωρῶ, τοῦ τὸν ἄδην ὑπὸ τὴν γῆν ὑπάρχειν πιστεύειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΓΑΛΟΝ.

B 'Ερώτησις έάν τὸ δάρωμα (sic) τῆς γενένης πῦρ ἔστιν, οὐτε τέτερον.

PETRO. Αἰτῶ σε, τὸ τῆς γενένης πῦρ, ἐν ὑπάρχειν χρὴ πιστεύειν, οὐτε τῶν ἀμαρτιῶν αἱ διαφοραὶ, τοσαῦται καὶ τοῦ πυρὸς αἱ τιμωρίαι δύσονται.

GΡΗΓΟΡ. Τὸ δὲ γενένης πῦρ, ἐν ὑπάρχειν χρὴ πιστεύειν. Οὐχὶ δὲ πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐν τρόπῳ καλάζει. Ἐκαστος γάρ κατὰ τὸ ἐιστοῦ πταῖσμα, οὔτω καὶ τοὺς πόνους αἰσθάνεται. Καθάπερ γάρ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπὸ τὸν ἓνα θλιψιν πολλοὶ συνιστανται, οὐκ ἐπὶ ἵσης δὲ τῆς τοῦ θλίψης πάντες αἰσθάνονται, ἀλλὰ ὁ μὲν πλεῖον εἰ καταστῆται, οὐδὲ ἐλαττον, **450** οὗτοι κακεῖσθαι ἐν τῷ πυρὶ οὐκ ἔστιν εἰς ὁ τρόπος τῆς καύσεως. Πασπερ γάρ ἐνθάδε οὐδὲν διαφορά τῶν σωμάτων, οὔτως ἐκεῖ η διαφορά τῶν ἀμαρτημάτων. Οθεν καὶ τὸ πῦρ οὐκ ἀνόμοιον ἔχουσιν, οὐκ ἴσως δὲ πάντας εὐτοὺς ἐκκαύσσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΓΑΛΟΝ.

'Ερώτησις έάν πάντοτε κατακαιονται οἱ ἐν τῇ γενένῃ τοῦ πυρὸς ὄριζόμενοι.

PETRO. Τούτο αἰτῶ μαθεῖν, τινὲς ἀπαξέντεν ἐν ἐκείνῳ τῷ πυρὶ ριποτομένους διηγεῖσθαι καταφλέγεσθαι ὑποληπτέον.

GΡΗΓΟΡ. Τοῦτο λίκι συνισταται, καὶ παντάπασιν ἀληθεῖς ὑπάρχει. Πασπερ γάρ τέλος τῆς τῶν ἀγαθῶν χαρᾶς οὐκ ἔστιν, οὕτως οὐδὲ τῆς βασάνου τῶν πονηρῶν τέλος ἔσται. Αὐτὴν γάρ οὐ ἀληθεῖα εὑρηκεν. Απειλεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Εὔδολον οὖν λοιπὸν, οἵτις ἀληθεῖς ὑπάρχει, σπερ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο, καὶ φεύδος οὐδαμῶς ἔσται περὶ ὃν ἡπειλήστεν.

D PETR. Τι δὲ ἔσται έάν τις εἰπῃ, οἵτις διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀμαρτάνουσιν αἰώνιον κόλασιν ἡπειλήστεν, ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῆς ἡραγασίας τῶν ἀμαρτιῶν ἀναστείλαι;

GΡΗΓΟΡ. Έάν φεύδεις ὑπάρχει σπερ ἡπειλήστεν ἵνα τοὺς ἀμαρτάνοντας διορθώσηται, φεύδεις λοιπὸν ὑπάρχει καὶ ὅπερ ^b ὑπέσχετο, ίνα εἰς δικαιοσύνην προσαγάγῃ. Τις δὲ τοῦτο εἰπεῖν τολμήσει, εἰ καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἔξεστη φρενῶν; Εἰ γάρ σπερ ἡπειλήστεν οὐκ ἔστιν δικπληρῶν, ἐν ὅσῳ θέλομεν αὐτὸν ἐλεήμονα λέγειν, φεύστην αὐτὸν κηρύττειν συναθούμεθα. Όπερ καὶ εἰπεῖν ἐπεκίνδυνον ὑπάρχει.

^a Norm. et nonnulli, gaudii . . . tormenti.

^b Gemet., ibunt ii in suppl.

^c Ms., λέγεις οὐδεῖς.

^d Ms., καίτις.

^e Ms., ὑπέσχετο τοῖς δικαιοῖς ίνα.

ΠΕΤΡ. Γνῶνσι θέλω πᾶς δίκαιούν ἴστοι ἵνα τὸ πτεῖσμα **A** τὸ μετά τέλους γενόμαντον, ἀνευ τέλους καλασθῇ;

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐάν ὁ ἑτάκων κρήτης οὐχὶ τὰς καρδίας τῶν ἀθρώπων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἔζηταζεν, τοῦτο ὅφθας ὑπελάμβανες. Ἀλλ᾽ ἐπεδὴ γάρ οἱ ἄδικοι μετά τέλους ἔζησαν, διὰ τοῦτο καὶ μετά τέλους ἡμαρτον^τ ἐπεὶ ^a οὐδελον εἴναι δυνατὸν ἀνευ τέλους ζῆσαι, ἵνα δυνηθῶσι καὶ ἀνευ τέλους ἡμαρτάνεν. Δεικνύουσιν γάρ οὗτοι ἐν ἀμαρτίαις πάντοτε ζῆσαι ἐπιθυμοῦσιν, οἵτινες οὐδέποτε ἐν ὅσῳ ζῶσι τοῦ ἡμαρτάνεν ἀφίστανται. Μεγάλη οὖν ἡ δίκαιοιςύνη τοῦ κρίνοντος δείκνυται, ἐν τῷ μὴ διαλείπειν τοῦ πάντοτε βασανίζεσθαι τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ μηδέποτε θελήσαντας τοῦ ἡμαρτάνεν διαλεῖψαι.

ΠΕΤΡ. Ἀλλ᾽ οὐδεὶς δίκαιος τῇ ἀμόδηπτι τρέφεται, καὶ δοῦλος δὲ ἡμαρτάνων παρὰ δεκάρια δεσπότη, τούτου ἐνεκεν μαστιγωθῆναι καλείεται, ὅπως ἐκ τῆς κακεξίας αὐτοῦ **B** διορθώσηται. Οἱ ἄδικοι δὲ τῷ τῆς γέννησις πυρὶ πυραδοθήσεται, ἐὰν πρὸς διάρθρωσιν οὐκ ἐρχωνται, ποιῶ τέλει διανεκές καταφλέγουσαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Ὁ παντοδύναμος θεὸς εὐσπλαγχνος ὑπάρχων, τῇ τῶν ἐλεεῖνων βασάνῳ ^b οὐ τρέφεται. Δίκαιος δὲ ὁν, ἐκ τῆς τῶν ἀδίκων ἐνδικάσεως εἰς τὸν οἰκανα οὐκ ἀφίσταται. Οἱ δὲ ἄδικοι πάντες οἱ τῇ αἰώνιᾳ βροτόνευ παταδίκασθίντες, τῷ δόιᾳ ἀνομίᾳ ἐτάξονται. Τούτων δὲ φλεγομένων, οἱ δίκαιοι πάντες ἐν τῷ θεῷ ὄντες, θεωροῦσι μὲν τὴν χαρὰν, ὑπὲρ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσιν, ἐν ἐκεῖνοις δὲ τὸν βάσανον ἣν ἀπέφυγον. ^c Λεστε τοσοῦτον μᾶλλον τῇ θεῖᾳ χάριτι **4** **¶** χρέωσται ἀνευ ἕκατον; εἰς τὸν αἰώνα ἐπιγνωσται, ὅσους ἐκείνους πρινομένους ἐν τοῖς κακοῖς εἰς τὸν αἰώνα θεωροῦσιν, ἀπέρ αὐτοὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βούθειας ἐνίκησαν.

ΠΕΤΡ. Καὶ ποῦ θήσομεν τὸ ἀγίους αὐτοὺς ὑπάρχειν, δὲν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν οὐκ εὔχωνται, οὐδὲ τότε κατομένους θεωροῦσιν, οἷς ἐρρέθη^d **C** Εὐξασθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν.

ΓΡΗΓΟΡ. Εὐχονται μὲν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ δύνανται εἰς τὸν τῆς μετανοίας καρποφορίαν τὸν καρδίαν αὐτῶν ἐπιστρέψαι, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐπιστροφῆς σῶσαι. Τί γάρ καὶ ἐστιν ἐτερον ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσεύξασθαι, εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ὁ ἀπόστολος λέγει^e? Ἰν δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀλιθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγιδίου, ἐξωγοημονού πάντας εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα; πῶς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τότε προσεξονται, ὅτε λατπὸν κύδαμας δύνανται ἐκ τῶν τῆς ^f ἀνομίας ἐργῶν πρὸς δικαιοσύνην αὐτοὺς ἐπιστρέψαι. Ὅμοιον δὲ τοῦτο ὑπάρχει τὸ ὑπὲρ ἀθρώπων τῶν τῶν αἰώνιων πυρὶ καταχρείσθων τότε προσεύξασθαι, οἷον νῦν τὸ ὑπέρ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ προσεύχεσθαι τῶν τῇ αἰώνιᾳ βασάνῳ ὠρισθέντων. Οὐεν οὐδέ ἐν τῷ νῦν αἰώνιοι οἱ ἀγιοι ἀνθρες ὑπὲρ ἀθρώπων ἀπίστων καὶ ^g ἀσεβῶν προσεύχονται, οὐσπερ τῇ αἰώνιᾳ βασάνῳ ὀρισθένται ἔγνωσαν, ἀποφεύγοντες ἵνα μὴ τὸ τῆς εὐχῆς αὐτῶν ἀξέιματα ἐνώπιον ^h τοῦ Θεοῦ ἔξουδενωθῇ. Ἐὰν οὖν οἱ ζῶντες νῦν δίκαιοι τῶν τελευτησάντων

^a Ms., οὐδελον εἰς ἣν δυνατόν.

^b Ms., οὐ τρέφεται.

^c Ms., εὐχασθε.

^d Ms., τὰς ἡμαρτίας.

^e Ms., καὶ ἀτεβῶν τελευτησάντων.

^f Ms., τοῦ δικαίου κριτοῦ.

PETR. Scire velim quomodo justum sit ut culpa quae oīum sine perpetrata est sine fine puniatur.

Gregor. Hoc recte disceretur, si districtus index non corda hominum, sed facia pensaret. Iniqui enim ideo cum sine deliquerunt, quia cum sine vicerunt. Nam voluisse utique (*De penitentia. Dist. 1, c. 60*), si potuerint, sine fine vivere, ut potuerint sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet ut nunquam careant suppicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

PETR. Sed nullus justus crudelitate pascitur, et delinquentes servos a justo domino idecirco cœdi præcipitur, ut a nequitia corrigatur; ad hoc ergo vapulat, ut emendari debeat. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, si ad correctionem non perveniant, et quo sine semper ardēbunt?

Gregor. Omnipotens Deus, qui pius est, misericordia cruciatu non pescitur; quia vero justus est, ab iniquorum ultiōne in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes aeterno suppicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut justi omnes et in Deo videant gaudia quae percipiunt, et in illis respiciant suppicia quae eva serunt, quatenus tanto magis in aeternum gratiae diuinæ **452** debitores se esse cognoscant, quanto in aeternum mala pudiri conspicient quae ejus adjutorio viceunt.

C

PETR. Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint non orabunt, quibus utique dictum est: *Pro inimicis vestris orate (Matth. v, 44)*?

Gregor. Pro inimicis suis orant eo tempore quo possunt ad fructuosam penitentiam eorum corda ^b convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait: *Ut dei illis Deus penitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli iniquitate, a quo ^c captivi tenentur ad ipsius voluntatem (II Tim. ii, 25)*? Et quomodo pro illis tunc orabunt, qui jam nullatenus possunt ad justitiae opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est cur non ore tur tunc pro hominibus igni aeterno damnatis, quae nunc etiam causa est ut non ore tur pro diabolo angelisque eius aeterno suppicio deputatis. Quae nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus implisque defunctis, nisi quia i pro eis utique quos aeterno deputatos suppicio iam nov erunt, ante illum judicis justi conspectum orationis suæ meritum cassari refugint. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis mi

^g Primus And. et Laud., quo sine fine semper ard.

^b Al., converti . . . salvare.

^c Gerim., Gemet., et alii Norm., capit.

ⁱ Carnot. secundus et tertius cum Norm., de eis. Prior Carnot., nisi quia eos utique quos aeterno suppl. deputatos jam noverunt . . . causa refugint.

nime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne sese perpeti etiam ipsi neverunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respi- ciunt, quando, ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiae vicinius atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo judicii inhaerent vis distinctionis absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius aeternæ regulæ subtilitate discordat.

PETR. Non est jam quod responderi debeat aperte rationi. Sed haec nunc quæstio mentem movet, quomodo anima immortalis dicitur, dum constet quod in perpetuo igne ^a moriatur.

CAPUT XLV.

Quomodo anima immortalis dicitur, si constat quod mortis damnatione puniatur.

GREGORIUS. Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud namque est quod in Deo vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus; ^b id est, aliud beatæ vivere, atque aliud est essentialiter. Anima itaque et mortalitatem esse intelligitur, et immortalem. Mortalis quippe, quia beatæ vivere amittit; immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et naturæ suæ vitam perdere non vallet, nec cum in perpetua fuerit morte damnata. Illic enim posita ^c beata esse perdit, et esse non perdit. Qua ex re ^d cogitur semper, ut et mortem sine morte, et defectum, sine defec- tu, et finem sine fine patiatur; **453** quatenus ei mors immortalis sit, et defectus indeſciens, et finis infinitus.

PETR. Quis' hanc tam inexplicabilem damnationis sententiam, cuiuslibet sit operis, ad exitum veniens non pertimescat; quando etsi jam novit quod egit, adhuc tamen facta illius quam subtiliter judicentur ignorat?

CAPUT XLVI.

De quidam sancto viro qui ad mortem veniens expatili.

GREGORIUS. Ut asseris ita est, Petru. Sed plerumque de culpis minimis ipse soles pavor egredientes iustorum animos purgat, sicut narrari de quidam sancto viro: mecum frequenter audiebat. Qui ad mortem veniens vehementer timuit, sed post mortem discipulis in stola alba apparuit, et quem praecellere sit susceptus indicavit.

CAPUT XLVII.

Quod quidam ne in morte timeant, revelationes roboran- tur; et de Antonio, et Meruto, et Joanne me- nachis.

Nonnunquam vero omnipotens Deus trepidantium mentes quibusdam prius revelationibus roborat, ut in morte minime pertimescant. Nam quidam mecum in monasterio frater Antonius nomine, vivebat, quis multis quotidianisque lacrymis ad gaudia patriæ cœ-

πει τῇ στρική αὐτῶν ύπομεῖναι αὐτοὺς μὴ γνώσαντες, πόσῳ μᾶλλον ὅταν τὴν βάσανον τῶν ἀνόμων θεωροῦσιν εἰς πέρας ἐθύδοσαν, ὅταν καὶ αὐτοὶ ἐκ πατός πάθους φθορᾶς λοιπὸν ἔχειθόντες, τῇ δικαιοσύνῃ προσκολληθήσονται. Οὗτοι τοίνυν τῷ θελήματι τῆς ἔξτασεως τοῦ δικαιού κρετοῦ ^e διὰ τῶν λογισμῶν προσκολληθήσονται, οὐδὲν παντάπαιοι τοδιώσι μυστηρῖσαι, ὅπερ τῇ ἐνδόν αὐτοῦ ἀκριβετάτηρ βουλῇ οὐ ^f συνάχδει.

PETR. Οὐχ ἔστι λοιπὸν ὅπερ ἀποκριθῆκε ^g δύναμαι, ἀνεφράγμην τῆς ἀπολογίας. Ἀλλὰ νῦν αὐτὸν ἡ ξά- τησις τὸν νοῦν κινεῖ, πῶς η ψυχὴ ἀθάνατος λέγεται, ὥσπερ καὶ ἔστιν, ἐν δὲ τῷ αἰώνιῳ πυρὶ ἀποθνήσαι.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ἐρώτησις πῶς η ψυχὴ ἀθάνατος λεγομένη ὡς γέγραπται, τῇ τοῦ θανάτου κρίσει υποβάλλεται.

GREGORIΟΣ. Ἐπειδὴ ἐν δύσι τρόποις η ζωὴ λέγεται, ἀν δυοὶ τρόποις καὶ ὁ θάνατος ἀφείται νοηθῆναι. Ἐπερον οὖν ἔστιν ὅπερ ἐν Θεῷ ζῶμεν, καὶ ἔπερον ἐν τούτῳ ὅπερ ἀκτισθμεν καὶ γεγόναμεν τουτέστιν, ἔπερον ἔστι ^h μακαρίως ζῆσαι, καὶ ἔπερον οὐσιωδῶς. Η ψυχὴ οὖν καὶ θυστὴ ὑπάρχειν νοεῖται, καὶ ἀθάνατος. Θυητὴ οὖν, ὅτι μακαρίως ζῆσαι ἀποβάλλεται, ἀθάνατος δὲ, ὅτι πνευματικῶς ζῶσα οὐδέποτε ἀγισταται, τῆς δὲ φύσεως αὐτῆς τὰν ζῶνταν ἀπολέσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ὅταν ἐν κατακρίσει εἰς τὸν αἰώνιον γένηται θάνατον. Ἐκεὶ μὲν γάρ ὑπάρχουσα, τὸ μακαρίως εἶναι ἀπολεῖ, τὸ δὲ εἶναι αὐτὴν, οὐκ ἀπολεῖ. Ἐξ οὐ πράγματος συνίσταται, ὅτι καὶ θάνατον ἄνευ θεατήσου, καὶ ἐκλεψεῖν ἄνευ ἐκλεψίας, καὶ τέλος ἄνευ τέλους **454** ὑπομίνει. Ἰνα καὶ ὁ θάνατος ἀθάνατος αὐτῇ γένεται, καὶ

η ἐκλεψίς μη ἐκλείπουσα, καὶ τέλος ἀτελεύητον.

PETR. Τίς τὴν τοσαύτην ἀπλήρωτον τῆς κατακρίσεως ψῆφον, οἷον δὲ ἡ ἔργου ὑπάρχει, πρὲς τὴν ἐξαδόν ἐρχόμενος οὐ φοβηθῆσται, ὅτε λοιπὸν καὶ τὸ τι ἐπράξειν ⁱ ἐπεγράψεται, πῶς δὲ μέλλουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ ἀκρι- βειας κρίνεσθαι ἀγνοεῖ;

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Περὶ τοις ἀγίοις φοβοθίστος τὸν θάνατον.

GREGORIΟΣ. Οὕτως ἔστι καθὼς εἴρηκας, ὅμως, Πίτρε. Περὶ πταισμάτων ἀλαφροτέρων τὰς τῶν δικαίων ἔφερχομένας ψυχάς αὐθός καὶ μόνος ὁ φόβος καθαίρει, καθὼς παρά ^j την ἀπόκρισα. Ἐλεγε γάρ ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ μᾶλλον, σφόδρα φοβιθήσθη. Μετὰ δὲ θάνατον τοῖς ἑαυτοῦ μαθητεῖς ἐν στολῇ λευκῇ φανεῖς, ἐν ποιᾳ λαμπρότητι ὑπάρχειν ἐμπίνεται.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Ἐρώτησις πῶς τινες μὴ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον δὲ ἀπο- καλύψως ἐπιστηρίζονται, καὶ περὶ Ἀντωνίου καὶ Μερούλλου τῶν μοναχῶν.

Πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ὁ παντοδύναμος Θεός τηνων δειλιώτων τοὺς διελογισθκούς ἀποκαλύψει τιστιν ἐπιστηρίζει, ἵνα ἐν τῷ θανάτῳ ἐρχόμενοι, μιδέν φοβηθῶσιν. Ἀδελφὸς γάρ τις μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ^k ὑπάρχων, ὀνόματε Ἀντώνιος, ἐν παθητερινῷ πένθει καὶ

^f Ms., συνάδη.

^g Ms., δύναται.

^h Ms., μακαρίως εἶναι.

ⁱ Ms., ἐπεγράψεται.

^j Ms., τενος ἀγίου ἀνδρός.

^k Ms., διάγον.

δάκρυσιν ἀδιαλείπτοις ἡγωνίζετο περὶ τοῦ ἐπιτυχεῖν αὐτῷ τῆς χαρᾶς τῆς ἣν τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδει ἀπικειμένης, μετὰ πολλοῦ πόθου καὶ ἐπιμονῆς τὰ ἵερά μελετῶν λόγια, οὐχὶ γνώσεως ρύματα ἔν αὐτοῖς ἐπιζητῶν, ἀλλὰ κλαυθμοῦ καὶ κατανύξεως, ὅπως διὰ τούτων ὁ λογισμὸς αὐτοῦ ἀνάνθιψε, τὰ ἐπίγεια καταλειπών, ἐν τῇ ἐπουρανίᾳ πατρίδει διὰ θεωρίας μετάρπτος γένεται. Τούτῳ οὖν διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας ἄφρεθη· Ἐτοιμος γενοῦ. Οἱ γάρ κύριος ἔκεινεν ἵνα μετάρηῃ. Ἐκείνου δὲ εἰρήκοτος μὴ ἔχειν ἐν ἑτοίμῳ τὰ δίοντα πρὸς τὸ μετάραι αὐτὸν, παρενθύν ἀπολογίας ἥκουσε πρὸς αὐτὸν λεγούστης· Εάν περ τῶν ἀμαρτιῶν σου ἐστίν ὅπερ λέγεις, συνεχωρήθησάν σοι. Τοῦτο δὲ ἀπαξέλκουσας, ἐν μεγάλῳ φόβῳ καὶ δειλίᾳ ἔτι ὑπῆρχεν. Ἐν δὲ ἐτέρᾳ νυκτὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἐχρηματισθη. Μετὰ δὲ πάντες ἡμέρας πυρετῷ συσχεθεῖς, πάντων τῶν ἀδελφῶν κλαιόντων καὶ εὐχομένων πρὸς κύριον ἑξέδημησεν.

Ἐτερος δὲ ἀδελφὸς ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ Μέρουλλος λεγόμενος, σφροδροτάτοις δάκρυσι καὶ τῇ ἐλεημοσύνῃ προσεκαρτέρει. Ἡ δὲ ψαλμῳδία ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐν οὐδενὶ καιρῷ ἀδειλίμπανε, πάρεξ τῆς ὥρας τοῦ μεταλαβεῖν αὐτὸν τροφῆς, καὶ διαναπαῦσαι ἐν τῷ ὑπνῳ τὸ σῶμα. Τούτῳ διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας ἔφάνη, ὅτι ἐκ λευκῶν ἀνθίων στίφανος ἀπὸ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸν κεφαλὴν αὐτοῦ κατήρχετο. Οστις εὐθέως τῇ τοῦ σώματος ἀφρόωστια κατασχθεῖς, μετὰ πολλῆς ἀμεριμνίας, καὶ ψυχῆς ὑλαρότητος ἐτελεύτης. Μετὰ δὲ χρόνους δεκατέσσαρας, πλησίον τοῦ μνήματος ἐν ᾧ ἐτάφη, Πέτρος ὁ νυνὶ τῆς αὐτῆς μονῆς **455** προεστός, μνῆμα ἐνυπῷ ἐποῖσα τὴν ἑτέληστην. Κάμψοντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε, καθὼς λέγει, τοσαύτην δορρησίαν εὐωδίας ἐκ τοῦ μνήματος ἀνηλθεν, ὡς ὅτι παντοῖων ἀνθῶν ἐκεῖσε συνηγμένων ἡ δορρησία ἀπεπέμφθη. Ἐξ οὗ πράγματος φανερὸν καθισταται, ὅτι ἀληθέες ὑπῆρχεν ὅπερ διὰ τῆς ὀπτασίας τῆς νυκτερινῆς ἐθέεστο.

Ἐτερος δὲ ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ Ἰωάννης λεγόμενος, νέαν ἄγων τὸν ἡλικιαν ἐν πολλῇ γνώσει καὶ γλυκύτητε ταπεινώσεως καὶ μεγαλοπόνου ἀσκήσεως ὑπῆρχεν, ὥστε ὑπερβαίνειν τοὺς ἀγῶνας ἐν τὸν κῆραν αὐτοῦ. Τούτου ἀσθενήσαντος, καὶ ἐν τοῖς ἐσχίτοις ἀθόντος, διὰ νυκτερινῆς ὀπτασίας, γέρων τίς ὥφθη ράβδον κατέχων, καὶ τοῦτον τῇ ράβδῳ ἐνυξε, λέγων· Ἄναστα, ἐκ ταύτης γάρ τῆς ἀσθενείας ἀρτίως οὐχ ἀποθνήσκεις, ἐτοιμος δὲ γενοῦ, ἵνα τοι παρὰ τῶν ἱατρῶν ἀπελπισθεὶς ὑπῆρχε, παρα-

^a Ms., ἀποκειμένης.

^b Ms., κλαυθμὸν κατανύξεως.

^c Ms., τῇ ἐπουρανίῳ πατρίδος θεωρίᾳ.

^d Ms., δειλίᾳ γεγονεν.

^e Ms., ἑξέδημη.

^f Ms., ἀσθενείᾳ.

^g Ms., ποιῆσαι θελήσας κάμνοντος.

^h Ms., καὶ πόνῳ ἀσκήσεως.

ⁱ Ms., τὴν κείρων. Utrumque dici et pro aetate usurpari probat Cangius in Gloss. Græc.

^j Ms., ἐπειδὴ χρόνου.

^k De oniromantia plurimi scripserunt, vani vana. J. Launois, theologus Paris., in lib. quem de viso Simonis Stochii inscripsit, cap. 7, ubi visum ejusmodi dilapidat, octo refert de somniis iudicia haud spernenda. Legesis illud quod Theologæ Facultas Paris. tolit ann. 1554, Januarii 24, quod ex illis octo unum est: hoc cum senore percurres. GUSSANV.

^l Ita Germ., Theod., Val. Cl., Norm., etc. In Editis, omissa particula et, legitur: quia Dominus

A lexis anhelabat. Cumque studiosissime, et cum magnō servore desiderii sacra eloquia meditaretur, non in eis verba scientiæ, sed fletum compunctionis inquirebat, quatenus per hæc excitata mens ejus inardesceret, et ima deserens, ad regionem cœlestis patriæ per contemplationem volaret. Huic ^k per visionem nocturnam dictum est: Paratus es, ^l et quia Dominus jussit, migra. Cumque ille non habere se sumptus ad migrandum diceret, responsum protinus audivit, dicens: Si de peccatis tuis agitur, dimissa sunt. Quod cum semel audisset, et magno adhuc metu irrepidaret, nocte quoque alia eisdem verbis est admonitus. Tunc post quinque dies febre correplu, cunctis fratribus orantibus flentibusque, defunctus est.

B

Alius etiam frater in eodem monasterio Merulus dicebatur, vehementer lacrymis atque ^m orationibus intentus: psalmodia vero ex ore illius pene nullo tempore cessare consueverat, excepto cum aut alimentum corpori, aut membra dedisset sopori. Huic nocturna visione apparuit quod ex albis floribus corona de cœlo in caput illius descendebat. Qui mox molestia corporis occupatus, cum magna securitate animi atque hilaritate defunctus est. Ad cuius sepulcrum dum Petrus, ⁿ qui nunc monasterio **456** præstet, sibi sepulturam facere post annos quatuordecim voluisse, tanta, ut asserit, de eodem sepulcro illius fragrantia suavitatis emanavit, ac si illic flororum omnium fuissent odoramenta congregata. Qua ex re manifeste patuit quam verum fuit quod per nocturnam visionem vidit.

In eodem quoque monasterio alias quidam ^o Johannes dictus est, magnæ indolis adolescens, ^p qui aetatem suam intellectu et humilitate, dulcedine et gravitate transibat. Huic agrotanti atque ad extremum deducto, per nocturnam visionem quidam senex apparuit, et hunc virga tetigit, eique dixit: Surge, ex hac enim molestia modo minime morieris, sed paratus es, quia longum tempus hic facturus non eris. Qui dum jam esset a medicis desperatus, repente sanatus est, atque convalevit. Item quam

jussit migrare te.

D In vulgatis, contra MSS. nostrorum fidem, atque eleemosynis. Certe monachum nihil possidentem magis decent orationes quam eleemosynæ.

ⁿ Bigot, qui huic monast., scilicet sancti Andreæ.

^o De eo et de duabus aliis sanctis monachis agit Martyrol. Rom., ad 17 d. Januarii.

^p Ita primus Germanensis, cui consentiunt MSS. Theod., Val. Cl., Norm. In secundo German. legitur, qui ultra aetatem . . . transibat. In tertio, qui aetat. . . superabat. In Regio, qui aetat. . . transiebat. Joan. Diac., lib. 1, cap. 20 Vitæ sancti Gregorii hæc eadem referens habet, qui aetatem . . . transcendebat. Simile aliiquid legitur initio lib. II Dialog. in Prologo, aetatem moribus transiens. Et hoin. 14 in Evang., n. 5: ibi pueri qui hic annos suos moribus transcenderunt. Ad hæc non attendunt Editores, cum pro transibat, usurparunt, traxerint, inconsutis manuscriptis.

viderat narravit; seque per biennium in Dei servi-
tio, sicut prædixi, ultra ætatis suæ annos exhibuit.
Ante hoc autem triennium, cum quidam frater suis-
se mortuus, atque in ejusdem monasterii cœmitorio
a nobis sepultus, cunctis nobis ab eodem cœmitorio
exequitibus, idem Joannes, sicut postmodum pallens
et tremens indicavit, illuc nobis discedentibus in-
ventus, ab eodem fratre qui mortuus fuerat de
sepulcro vocatus est. Quod mox etiam subsequens
fuis edocuit. Nam post dies decem, invasus febri-
bus carne solutus est.

PETR. Doceri velim si hoc quod per nocturnas
visiones ostenditur debeat observari.

CAPUT XLVIII.

An observanda sint somnia, et quot sint modi
somniorum.

GREGORIUS. In hoc, Petre, sciendum est quia
sex modis tangunt animum imagines somniorum.
Aliquando namque somnia ventris plenitudine vel
inanitate, aliquando vero illusione, aliquando cogi-
tatione simul et illusione, aliquando revelatione,
aliquando autem cogitatione simul et revelatione
generantur. Sed duo ^a quæ prima diximus, omnes
experientia cognoscimus; subjuncta autem quatuor,
in sacra Scripturæ paginis invenimus. Somnia ele-
nim, nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem
fierent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret, di-
cens: *Multos enim errare fecerunt somnia, et excide-
runt sperantes in illis* (Eccl. xxxiv, 7). Vel certe, *Non
augurabimini, nec observabilis somnia* (Levit. xix,
26). Quibus profecto verbis cuius sint detestationis
ostenditur, quæ auguriis conjunguntur. Rursum nisi
aliquando ex cogitatione simul et illusione procede-
derent, ^b vir sapiens minime dixisset: *Multus curas
sequuntur somnia* (Eccl. iii, 15). Et nisi aliquando
somnia ex mysterio revelationis orientur (Genes.
xxxvii), nec Joseph præferendum se fratribus som-
nlio videret (Matth. ii); nec sponsum Mariæ, ut
ablatio 457 puer in Ægyptum fuderet, per som-
nium Angelus admoneret. Rursum nisi aliquando
ex cogitatione simul et revelatione procederent,
nequaquam Daniel propheta, Nabuchodonosor vi-
sionem disserens, a radice cogitationis inchoasset,
dicens: *Tu rex cœpisti cogitare in stratu tuo quid
esset futurum post hæc, et qui revelat mysteria ostendit
tibi quæ ventura sunt* (Dan. ii, 29). Et paulo post:
*Videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa
magna, et statura sublimis stabat contra te* (Ibid., 31),
etc. Daniel itaque dum somnium et implendum ^c re-
verenter insinuat, et ex qua ortum sit cogitatione
manifestat, patenter ostenditur, quia hoc plerumque
ex cogitatione simul et revelatione generetur.

^a Editi, quæ primo, renuentibus MSS.

^b Talius, lib. iv, cap. 7, Salomon.

^c Lyr. et primus Aud., revelantur.

^d Ms., δρελη.

^e Ms., γένωντο. Hoc δὲ δι' ἀποκαλύψεως, ποτὲ δὲ πά-
λι διὰ τῶν λογισμῶν ὅμοι καὶ ἀποκαλ. καὶ τὰ μέν.

^f Ms., εὐρίσκονται.

^g Ms., οὐκ ἄν τις ἀνὴρ σοφὸς, quidam vir sapiens;

A χρῆμα ὑγίαντεν, καὶ τὴν ὑπερασπίαν ἡθεάσατο, διηγήσατο.
Ἐαυτὸν δὲ εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ δουλείαν, καθὼς προεῖπον,
ὑπὲρ τὴν κῆραν αὐτοῦ ἀγανάζομενος μέχρι δύο ἵτων
συνέστριγξεν. Πρὸ δὲ τῆς τριτίας ταύτης, ἐτέρου τενὸς
ἀδελφοῦ τελευτήσαντος, καὶ ὃν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ αὐτοῦ
μοναστηρίου παρῆμάν ταφέντος, πάντων ἡμῶν ἔκειθεν
ἔξελθόντων, ὁ αὐτὸς ἱωάννης, καθὼς ἐν ὑστέρῳ ἀλλοχροῶν
καὶ τρέμων διηγήσατο, παρὰ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ
ἐκ τοῦ μητράτος ἐκλίθη. Ὁνπερ λοιπὸν εὐθέως ἐπακο-
λουθίσαντα τὸ τέλος ἔδειχε. Μεθ' ἡμέρας γάρ δέκα, πυρετῷ
κατασχεθεὶς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἀπέλυθη.

PETR. Διδαχθῆναι θέλω, ἐάν τούτο, ὅπερ διὰ τῆς
υπεριερῆς ὄρασεως δείκνυται, παραφυλάττεσθαι ^h ὄφειλε.

ΚΕΦΑΛ. N'.

'Εράτησις ἐὰν χρὴ παραφυλάττεσθαι τὰ ὄνειρα, καὶ
ἐκ ποιῶν τρόπων γίνονται.

B ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γνωστὸν, Πέτρε, ὑπάρχει, ὅτι κατὰ ἓξ
τρόπους ἀπτονται τῇ ψυχῇ αἱ τῶν ἐνυπνίων εἰκόνες.
Ποτὲ μὲν γάρ τῆς κοιλίας πληρούμενος καὶ ἀδυνα-
τούσης τὰ ἐνύπνια ⁱ γένωνται, ποτὲ δὲ δὲ ἐμπαγμοῦ,
ποτὲ δὲ πάλιν διὰ τῶν λογισμῶν ὅμοι καὶ ἀποκαλύψεως.
Καὶ τὰ μέν δύο, ἀπέρ πρότερον εἴ πομεν, πάντες διὰ πεί-
ρας γνώσκομεν ὑπερεύχθαι ἡμῖν. Τὰ δὲ τέσσαρα, διὰ
ταῖς δέλτοις τῆς θείας γραφῆς ^k εὐρίσκομεν. Τὰ γάρ
ἐνύπνια εἰ μὴ ἐν ἀσφαλείᾳ παρὰ τοῦ κρυπτοῦ ἐχθροῦ
δύγνοντο, καὶ οὐδαμῶς ἀνὴρ σοφὸς τοῦτο ἴστημαιε, λέγων.
"Οτι πολλοὺς τὰ ἐνύπνια πλαινθῆται ^l πεποίηκαν, καὶ
ἀπώλοντο, ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς. 'Ωσαύτως'. Μηδὲ μαν-
τεύεσθαι, μηδὲ παραφυλάττειν ἐνύπνια. Οἵς λόγοις πρό-
δηλον τίνος εἰσὶ ^m διὰ μαρτυρίας δείκνυται, ἀ ταῖς μαν-
τείαις συκευγνύονται. Καὶ πάλιν εἰ μὴ ποτε διὰ τῶν
διαλογισμῶν ὅμοι καὶ ἐμπαγμοῦ προάρχοντο, οὐδαμῶς
ὁ αὐτὸς σοφὸς ἀνὴρ ἐλεγεῖ. Πολλαὶ μέριμναι ἀκολουθῶσι
τοῖς ἐνυπνίοις. Καὶ πάλιν, εἰ μὴ ποτε τὰ ἐνύπνια δι'
ἀποκαλύψεως ἐγίνοντο, οὐχ ἀν ὁ ἱωστὴ πριβειασθέντα
ἴσαντὸν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ δὲ ἐνυπνίου ἡθεάσατο, οὐδὲ
τὸν τῆς παρθένου Μερίας μνήστορα δι' ἐνυπνίων 458 ὁ
ἄγγελος ⁿ ἐχρημάτισεν ἐπάραι τὸ παιδίον κοι φύγειε
εἰς Δίγυπτον. Όμοιος δὲ πάλιν, εἰ μὴ διὰ τῶν λογισμῶν
ὅμοι καὶ δὲ ἀποκαλύψεως τὰ ἐνύπνια προάρχοντο, οὐκ
άν δανειὴλ ὁ προφήτης τὸν τοῦ Ναεύοντος ὄφασιν
έρμηνεύων, ἀπὸ τῆς φίξης διάτοι λογισμοῦ ἥρξατο, λέγων.
Σὺ, βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς κοίτης σου διαλογίσασθαι ἥρξου τὶ
μέλλει ἐσεσθος. Μετὰ δὲ τούτο, καὶ δὲ ἀποκαλύπτων μυ-
στήρια ἐφανέρωσέ σοι τὰ μέλλοντα. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἰδού
ἴθεωρεις ὅτι εἰκὼν ἴστατο ἐναντίον σου, καὶ οὐ εἰκὼν
ἐπειν μεγάλη καὶ ύψηλή, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα τοῦ
ὄνειρου. καὶ τὸ τέλος ἀσφαλῶς ὁ δανειὴλ ἀναγύέλλει, καὶ
τὸ ἐκ ποιῶν διαλογισμοῦ καὶ ἀποκαλύψεως γεννᾶται. Ὁθεν
λοιπὸν δὲ ὅσῳ τοσούτοις εἰδέσθε πραγμάτων τὰ ὄνειρα
ἀμφιβάλλονται, ^o οὐκ ὁφειλούστεν αὐτοῖς πιστεύειν ἐν τῷ
μη ἐιχενώσκειν εἰκόλως δι ποιας ὑποθεθῆς ἀνέρχονται.
Οἱ δὲ ἄγιοι ἀνδρες μεταξὺ τῶν ἐμπαγμῶν καὶ ἀποκα-

quo nomine designari auctorem libri Eccles. a nostro

Greg. jam observavimus. Vide lib. xxvii Moral.,

n. 53.

^h Ms., πεποίησται.

ⁱ Fortasse, διαμαρτυρίας, υπα νοσε.

^j Ms., ἐχρημάτισε λέγων, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ

φεύγει εἰς Δίγυπτον.

^k Ms., οὐκ ὄφειλε.

λύψεων αὐτὸς τὸς τῶν ὄράσσων εἰκόνας διδοτέτω τοι. Αἱ παχρίσσει δικάζουσιν, ὡστε αὐτοὺς ἐπεγνῶναι τὶ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματος λαμβάνουσι, τί δὲ παρὰ τοῦ ἐμπαίξοντος ὑπομένουσιν. Ἐὰν γάρ ὁ νοῦς περὶ τῶν ταυτῶν ἐν ἀσφαλείᾳ οὐ διαγινώσκει, εἰ ἐν πολλαῖς αὐτῶν ἀπάταις τὸ παραδειγματίζον πνεῦμα καταποντίζει. Πολλάκις γάρ αὐτῷ ἀληθειὰ πλεῖστα προλέγει, ἵνα εἰς τὰ ἔσχατα διηγήθῃ ἐκ μᾶς οἰκεῖον πλάνος τὴν ψυχὴν παγιδεύσῃ. spiritum multis se vanitatibus immergit, qui nonnunquam solet multa vera prædicere, ut ad extremum valeat animam ex aliqua falsitate laqueare¹.

ΕΦΑΔ. ΝΑ'.

Περὶ τοῦ ἐμπαιχθέντος ὑπὸ ὄντερου.

Ταῦτα τὸν ἡμετέρων νεωστὶ τοιοῦτον συνέβη σφόδρα τοῖς ἐνυπνίοις προσέχοντι. Τούτῳ γάρ διὲ ἐνυπνίον ἐπιμέτρη μίτρα ταύτης τῆς ζωῆς ὑπεσχθῆσται. Πολλὰ δὲ χρήματα δέ τοι τῆς ζωῆς μῆκος² συνιάσσει, οὐτως; αἰφνίδιῳ τῷ θανάτῳ ὑπῆρθι, ὡστε ἀπτωτα τὰ πάντα ἀφέναι, αὐτὸς δέ οὐδὲν ἐξ ἕργου ἀγαθοῦ μεθ' ἀντοῦ φερόμενος.

ΕΦΑΔ. ΝΒ'.

Ἐρώτησις ἐὰν ὀφελοῦνται αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν ἐκκλησίαις ταπτομένων.

ΠΕΤΡΟΣ. Μέμνωμαι καὶ γὰρ τὶς ἔκεινος; ὑπῆρχεν, ἀλλ' αἴτως σε ἴμα αὐτὰ ἀπερ³ ἀρξόμεθα ἀκληρώσωμεν, ὥρελαντιν τινα ταῖς ψυχαῖς⁴ προσθένταις νομιστέον, ἵνα τῶν ἀποδανόντων τὰ σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταφῶσιν.

ΓΡΗΓΟΡ. Ἐάν βαρεσσαὶ ἀμαρτιαὶ ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπάρχουσιν, ὀφελεῖ τὸ θάπτεῖν τοὺς νεκρούς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Οἱ γάρ συγγενεῖς αὐτῶν, ὀσάκις ἐν τοῖς ἵεροις τόποις συνιρχοῦσται, τῶν δόιων τὰ μνήματα ἐθεωροῦνται, ἀνεμιμήσονται τούτων, καὶ ὑπέρ αὐτῶν τῷ κυρίῳ⁵ 459 δεῖσταις προσφέρουσιν. Ἐπει τῶν αἱ ἀμαρτιαὶ βαρεσσαὶ τυγχάνουσσιν, οὐχὶ εἰς λότου μᾶλλον πέπερ εἰς μεῖζον κατακρίσεως ὑψηλα τὰ ἀντοῦ σώματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις⁶ τίθεται. Ἀντίτον δειπνούμεθα, ἐὰν ἔκεινα τὰ ἐν ταῖς ἡμέραις ημῶν γεγονότα⁷ δὲ ἕργον ἀγαθοῦ.

ΕΦΑΔ. ΝΓ'.

Περὶ τῆς μοναστρίας τῆς ταφεῖταις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἄγιου Λαυρεντίου, ἡς πύρθη τὸ ημέτου τοῦ σώματος καυθέν.

Οἱ τῇ ζωῇ εὐλαβεῖστατος ἀπὸ τῆς θηλεῖ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πόρτου ἐπισκόπος, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Σαΐνης γεννηθείς καὶ τραφεῖς, ὅστις ἐμαρτύρησεν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ γεγο-

^a Ms., παναγάθου.

^b Ms., πλανάντος.

^c Ms., ἐν πολλαῖς ἀπάταις αὐτὸν τὸ παραδ.

^d Ms., συνιάσσεις αἰρνίδιον τῷ θανάτῳ ὑπῆρχθη. Σῶα καὶ ἀπτωτα τὰ πάντα κατατείγας μπόν δὲ ἕργον ἀγαθοῦ μετ' ἀντοῦ πομπάσανος.

^e Ms., ἡμέμεθος, — Et est vera lectione. EDIT.

^f Ms., ἐπιγινεσθαι νομ. ἐὰν τῶν.

^g Ms., θεωροῦντες.

^h Ms., τίθενται. τοῦτο δὲ τραπῶς ἀποδεῖξεις δυνάμεθα.

ⁱ Ms., ἐν ὀλίγῳ διηγησθώμεθα.

^j Ms., ὁ τῷ βίῳ... φιλέξ ὁ τῆς πόλεως ἐκ τῆς χώρας Σαβ. γέγονε. μοναστρίαν δέ τινα ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ ὑπάρχειν εἰλεγεν πέτις.

^k Βεβοῦνται, percipiant.

^l In Pratet. additur, sicut referre poterimus.

^m Eademdem quæstionem olim proposuit sanctus Paulinus, voles doceri ab Augustino: utrum propositi cœlici post mortem quod corpus ejus apud sancti alicuius memoriam sepeliatur. Cui respondit sanctus Bo-gor, lib. de Cura pro mortuis. Quia ratione, quo siue

Sed uimirum cum somnia tot rerum qualitatibus alterent, tanto eis credi difficilis debet, quanto et ex quo impulsu veniant, facilius non elucet. Sau-cū autem viri inter illusiones aliquæ revelationes ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore k discernunt, ut sciant vel quid a bono spiritu percipient, vel quid ab illusione patientur. Nam si erga hæc mens cauta non fuerit, per deceptorem spiritum multis se vanitatibus immergit, qui nonnunquam solet multa vera prædicere, ut ad extreum valeat animam ex aliqua falsitate laqueare¹.

CAPUT XLIX.

De quadam viro cui per somnum longa vitæ spatio promissa sunt, ei in brevi tempore morte reseca.

Sicut culdam nostrum nuper certum est contigisse, qui dum somnia vehementer attenderet, ei per som-nium longa spatio hujus vitæ promissa sunt. Cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repente defunctor est, ut intactas omnes reliqueret, et ipse secum nihil ex bono opere portaret.

CAPUT L.

An m prosit animabus, si mortuorum corpora in ecclesia fuerint sepulta.

PETRUS. Quis ille sit memini: sed, quæso te, ea quæ cœpimus, exequamur. Putamusne animabus aliquid prodesse si mortuorum corpora fuerint in Ecclesiis sepulta?

GREGOR. Quos (Caus. 13, q. 2, c. 17) gravia peccata non deprimit, hoc prodest mortuis si in ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum quorum sepulera conspicunt, recordantur, et pro eis Domino 460 preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimit, non ad absolutionem potius quam ad maiorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur. Quod melius ostendimus, si ea quæ diebus nostris gesta sunt, breviter enarreremus.

CAPUT LI.

De quadam sanctimoniali femina in Ecclesia sancti Laurentii sepulta, quæ dimidia apparuit incensa.

Vir namque vita venerabilis n^a Felix, Portuensis episcopus, in n^a Sabiniensi provinciæ ortus atque natus est. Qui quandam sanctimonialeum feminam in

fidelium sepeliantur corpora tradit sanctus Aug. lib. i de Civitate Dei, c. 13, et de Cura pro mortuis, c. 2, 3, 7, 8, 9. Exponit etiam capit. 12 ejusdem libri de Civit. Dei, et lib. de Cura pro mortuis, c. 4, 5, 6, quatenus a tyrannis sepulturam prohibentibus nihil Christiano depereat; et quomodo horum cura prodit mortuis. Vide Augustinum docente, Enchirid. c. 100 et 110, lib. de Cura pro mortuis, c. 1, et inter octo Quæst. Dulcitudi secundam. Nostris temporibus in ecclesiis, si numeretur pecunia, sepelire licet quemcumque Christianum; gratis sepelire, ne probus quidem licet. Legatur sanctus Gregorius, lib. 1, epist. 12. GUSSANV. Qui in assignanda illa epistola erravit; in illa enim altum est de sepulturis silentium. Legenda potius libri viii, olim vii, indic. 1, epistola 3, et libri ix, indic. 2, epist. 3.

ⁿ De Felice ac urbe Portuensi legi epist. 25 libri ix et epist. 46 lib. xi.

^o Sabini populi sunt Italiæ, Aniene, Tiberi, Nare, Velenoque fluvio comprehensi. Veteres Sabini apud Virgil. celebrantur lib. vii Abuid.

loco eodem suis testatur, quae carnis quidem continentiam habuit, sed lingua proeacitatem atque stultiloquium non declinavit. Haec igitur defuncta, atque in ecclesia sepulta est. Eadem autem nocte custos ejusdem ecclesiae per revelationem vidi quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igne cremabatur, et pars altera intacta remanebat. Cumque hoc surgens mane fratribus narrasset, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammae combustio ita ante altare in marmoribus apparuit, ac si illic eadem semina igne corporeo fuisset concremata. Quia ex re apercere datur intelligi quia hi quibus peccata dimissa non fuerint, ad evitandum judicium sacris locis post mortem non valeant adjuvani.

CAPUT LII.

De Valeriani patricii sepultura.

Joannes quoque vir magnificus, in hac urbe ^a locum praefectorum servans, cuius gravitatis atque veritatis sit novimus: qui mihi testatus est Valerianum patricium in civitate quae ^b Brixia dicitur suis defunctum. Cui ejusdem civitatis episcopus, accepit pretio, locum in ecclesia præbuit, in quo sepeliri dehuiisset. Qui videlicet Valerianus usque ad ætatem decrepitam levis ac lubricius existit, modumque suis prævitatibus ponere contempait. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martyr, in cuius Ecclesia corpus illius fuerat humatum, custodi suo apparuit, dicens: Vade, et dic episcopo ut projiciat hinc has letentes earnes quas hic posuit; quod si non fecerit, die trigesimo ipso morietur. Quam visionem custos episcopo timuit consideri, et rursus admonitus declinavit. Die autem trigesimo ejusdem civitatis episcopus, ^c 481 cum vespertina hora sanus atque incolmis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

CAPUT LIII.

De corpore Valentini ab ecclesia post mortem projecto.

Adest quoque in præsenti venerabilis ^c frater Valentini Lunensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire, suoque homines interfuisse testantur ei rei quam ^D

*Ecce Sabinorum prisco de sanguine magniūm
Agmen agens Clausus.*

et lib. II Georg. :

Hanc oīm veteres vitam cohunc Sabini.

^a Hoc est, vicarius praefectorum. Vide Gregorium, lib. II, epist. 32. In Panormitana autem parte loci servatorem cui me sufficie elegisse. Et infra: Loci cui servatoribus deputata, etc. Loci servitoribus tuis præcipit, hoc est vices tuas impletibus. Sic apud Suidam, τοντηρης, loci servator, dignitatis genus. Vide Thesaurum Graecum Henrici Stephani. Itaque non perfecte reddi sensum hujus loci mihi videtur his versionis Versionis Gallica recentioris: Qui exercit in cette ville la charge de préfet; cum dici potius debuisse: Qui est viceaire ou lieutenant des préfets en cette ville,

^A νίκαι γυναῖκα μενιχή. Ήτες μὲν τὰς αρχὰς ἑκρέπουν ἀπότετο, τὰς δὲ προπετείας τῆς γλώσσης καὶ ἀκαρδηγίας οὐκ ἀφίστετο. Ταύτης δὲ τελευτησάστης, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταφείσης, ἐν τῷ αὐτῷ νυκτὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας φύλαξ δὲ ἀποκαλύψεως ἰθεάσατο ταύτην ἐμπροσθετοῦ θυσιαστηρίου ἀπενχθεῖσαν, καὶ εἰς μέσον πρισθεῖσαν, καὶ τὸ ἐν μέρος αὐτῆς τῷ πυρὶ ρίψεν, κατεκαιέσθο. Τὸ δὲ ἔτερον ἅπτωτον διέμενε. Πρώτης δὲ γενομένη, ἀνυστάς, τοῦτο ^d τοῖς περοῦσιν αὐτῷ διηγήσατο, καὶ ὡς ἦθελε δεῖξαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ὑπῆρχε διὰ πυρὸς δαπανηθεῖσα, ἐμπροσθετοῦ θυσιαστηρίου εὑρον τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ τῆς φλογὸς ἐν τοῖς μαρμάραις γήγενεν ἔκκαυσις, ὡς ὅτι πυρὶ σωματικῷ ἢ αὐτῇ θύλαια ἐκεῖσε κατεκάπ. Ἐξ οὗ πρόγυματος φυλερῶν διανοεῖται, ὅτι ὃν αἱ ἀμαρτίαι οὐκ ἀφίθησαν, μετὰ θάνατον ἀφρυγενεῖς τὴν κρίσιν ἐκ τῶν ἵερῶν τὸ-

^B παν βούθειας τυχεῖν οὐ δύνανται.

ΕΦΑΔ. ΝΔ'.

Περὶ τῆς ταῦτης Βαλεριανοῦ πατρίκιου.

^C Ιακώντη τὸν μεγαλοπρεπέστατον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γενόμενον ἐπαρχον ποιας ἀληθείας ἀνήρ ὑπῆρχε, πάντες γινώσκουμεν. Οὐτός μοι τοῖνυν διηγεῖτο, ὅτι ὁ Βαλεριανὸς ὁ πατρίκιος, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ Βρίξα γενόμενος, συνιέντος αὐτὸν ἐκεῖσε τελευτῆσι. Ο δέ τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, χρήματα ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ κομισάμενος, τόπον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρέσχετο, ἐν ᾧ ἐμελλε ταφῆ δοθῆναι. Ο οὖν αὐτὸς Βαλεριανὸς πατρίκιος μέχρι γῆρας αὐτοῦ τοῦ πάσου ἐ-δικτυρῶς ἔζησε, χαλκὸν τὰς ἀσταξίας αὐτοῦ ἐπιθέναι μὴ βουλόμενος. Εν δὲ τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἐν ᾧ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτάφη, ὁ μακάριος θαυματῆνος ὁ μάρτυς, οὐτινος καὶ ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῷ προσμοναριῳ ἐπεράντη, λέγων: "Ἄπειδε καὶ εἰπὲ τῷ ἐπισκόπῳ, ἵνα τὰς ὁζούσας σέρχας, ἵνε ἀπόθετο ἐνταῦθα, ρίψῃ ἔξω, ἐπει, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, τῇ τριακοστῇ ἡμέρᾳ ἡ αὐτὸς 482 ἐπίσκοπος ὑγιὴς ὑπάρχων, πρὶς ἀσπέρνας ἐν τῇ πληνῇ αὐτοῦ ἐκελαθεῖσι, αἰρω-διῷ καὶ ἀγνώστῳ θανάτῳ ἐτελεῖταισεν."

ΕΦΑΔ. ΝΕ'.

Περὶ τοῦ σώματος Βαλεντίνου δεφνισθορος μετὰ θάνατον ἐκριθέστος τοῦ μνήματος.

"Ο εὐλαβεῖστατος ἀδελφὸς Βενίγνιος, ὁ τῆς πόλεως Δούνης ἐπίσκοπος, ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος παρών, καὶ Λιβύριος ὁ μεγαλοπρεπέστατος ἀνήρ εὐλαβής καὶ ἀληθινὸς ὑπάρχων, οὗτοι ἱστοροῦ ἄμα τῶν ἴδιων ἀνθρώπων παρεῖ-

^b Germ., Thend., Norm., ita habent. Brixia Urbs est episcopalis satis nota sub archiep. Mediol. Venetis pareat. Legitur etiam Brixia apud interpretem Græc.

^c De illo supra, l. III, c. 9. Plurimæ exstant Gregorii ad eum epistolæ. In Big. legitur senex venerabilis Pater.

^d Ms., τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ διηγήσατο καὶ τὸν τόπον δὲ αὐτοῖς ὑπέδειξεν ἐν ᾧ αὐτὴν μονάστραι τῷ πυρὶ κατεκάπ.

^e Ms., φυλερῶν δείκνυται ὃν αἱ ἀμαρτίαι συγκρωμητεῖσαν οὐν εἰσὶ πρὸς τὸ ἀφρυγενεῖς τὴν κρίσιν.

^f Ms., ὑλαθερῶς ἔζη.

καὶ ἐν τῷ πράγματι ληγούσι περὶ οὐ διηγοῦνται, ὅπερ ἐν τῇ πόλει Γενούες συμβίβησε. Βαλεντῖνος γάρ τις ὄνοματι τῆς ^a Μεδιολάνου ἐκκλησίας ὑπάρχων δεφάνσωρ, ἐκεῖσε ἀπέθεντεν, ἀνάρι ^b σφόδρα μεμολυσμένος, καὶ πάσῃ ἀταξίᾳ ἀσχολούμενος. Τὸ δὲ τούτον σῶμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σύρου ἐτάφη. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ φωναὶ γεγόνασιν, ὡς ὅτι μετὰ βίας ἀκεθέν τις ἔξεβλήσκετο. Εἰς δὲ τὰς αὐτὰς φωνὰς δραμόντες οἱ φύλακες, θιωροῦσι δύο ^c τενά κτί φρικώδη πνεύματα τοῦ αὐτοῦ Βαλεντίνου τοὺς πόδας δεσμῷ τενι σφῆγαντα, καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν σύροντα, σφόδρῶς πάνυ κλαίοντα καὶ ὀδυρόμενον. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καταπτήκαντες, ἐν τοῖς ιδίαις κοίταις ὑπέστρεψαν. Προίκις δὲ γενομένης, ἀνοίξαντες τὸ μνῆμα ἐν ᾧ αὐτὸς Βαλεντῖνος ταρεὶς ὑπῆρχεν, οὐχ εὑρὼν ἐκεῖσε τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἔξω δὲ τῆς ἐκκλησίας ζητήσαντες, εὑρὸν ἐν ἐνὶ μνήματι τοῦτο ρίφεν δεδέμενον τοῖς ποσὶ καθὼς ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε συρέν. Ὁθεν ἐν τῷ πράγματι τούτῳ, Πέτρε, κατανόησον, ὅτι ὃν αἱ ἀκαρτίαι βαρεῖαι ὑπάρχουστι, ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις ταφῆναι ἁντούς ποιήσωσιν, ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μολύσεως καὶ κατακρίσεως καταλιμπάνουσι, παρὰ τῶν ἵερῶν τόπων μὴ λυτρούμενοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ πταίσματι τῆς τόλμης κατηγορούμενοι.

ΚΕΦΑΔ. Ν^o. 4.

Περὶ τοῦ σώματος τοῦ βαφέως τοῦ ταφέντος ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο μὴ εὑρεθέντος.

Καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ πόλει τί συνέβη, ποίλοι τῶν ἐνθάδε κτητοκούντων βαφέων μαρτυροῦσι. Τοῦ πρώτου γάρ τῆς τέχνης αὐτῶν τελευτήσαντος, ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Ἰανουαρίου τοῦ μάρτυρος ἐκκλησίᾳ τῇ οὖσῃ πλησίον τῆς πόρτης τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τὸ τούτου σῶμα παρὰ τῆς συμβίου αὐτοῦ ἐτάφη. Τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιλθύσης ἐν τοῦ μνήματος αὐτοῦ, ἀκούσυστος τοῦ φύλακος, τὸ πνεῦμα κράζειν ἥρξετο· Καίομαι, καίομαι! Ἐν ᾧ δὲ ταύτας τὰς φωνὰς ἐπιπολὺ ἔκραζεν, ὅ τῆς ἐκκλησίας φύλακος τῇ ἐκείνου ἐμῆνυσε γυναικί· ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, ἀνδρας ἐκ τῆς αὐτῆς τέχνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέστειλε, τοὺς ὄφειλοντας περὶ τούτου ἀκρεβῶν ἐκηπήσαι, καὶ ἐν ποίοις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ ὑπάρχει, δὲ ὃν τοιαῦτα ἔκραζεν. Οἵτενες ἀλλόντες, καὶ τὸ μνῆμα ἀνοίξαντες, τὰ μὲν ἐνδύματα αὐτοῦ σῶμα καὶ ἀπτωτα εὐροῦ· ἀπέρι μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν τοῦ πράγματος τούτου μαρτυρίαν φυλάττονται· τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ παντελῶς οὐχ εὑροῦ, ὡς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ μνήματι οὐκ ἐτάφη. Ἐξ οὐ πράγματος κατανοησάι ἔστιν ἐν τοῖς ποιαὶ κατακρίσεις ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπάρχει, αὐτὸν τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπέριψεν. Τί τοίνυν αἱ ἱεροὶ τόποι τούς θαπτομένους ἐκεῖσε ὠφελοῦσιν,

463 ΚΕΦΑΔ. Ν^o. 4.

^a Ερώτησις, τί ἔστιν μετὰ θάνατον τὸ δυνάμαν τοῦ βοηθῆσαι ταῖς ψυχαῖς, καὶ περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Κεντούριαντα, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς ἰούστου μοναχοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ. Τί ^d γάρ οὐν δύνεται τὰς τῶν τελευτῶν των ψυχὰς μετὰ θάνατον ὠφελῆσαι;

ΓΡΗΓΟΡ. Εἳναν τὰ πταίσματα μετὰ θάνατον ἀσυγχώρετα οὐκ εἰσὶ, πολὺ δύνεται ταῖς ψυχαῖς ἡ ἱερὰ προσφορὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας βοηθῆσαι. Ὡθεν τοῦτο

^a Ms., Μεδιολάνου.

^b Ms., σφόδρα ἡσθολωμένος καὶ πάσαις ἀταξίαις ἀσχολούμενος.

^c Ms., τινά καὶ φρικώδη.

A narrant nuper in ^e Genuensi urbe contigisse. Ibi namque, ut dicunt, Valentinus nomine, ecclesiae Mediolanensis defensor, defunctus est, vir valde lubricus, et cunctis levitatis occupatus, cuius corpus in ecclesia beati martyris Syri sepultum est. Nocte autem media in eadem ecclesia factae sunt voces, ac si quis violenter ex ea expelleretur atque traheretur foras. Ad quas nimirum voces cucurserunt custodes, et viderunt duos quosdam tētrimos spiritus, qui ejusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et cum ab ecclesia clamantem ac nimium vociferantem foras trahebant, qui videlicet exterriti ad sua strata reversi sunt. Mane autem facto aperientes sepulcrum in quo idem Valentinus positus fuerat, ejus corpus non invenerunt. Cumque extra ecclesiam quæsererent ubi projectum esset, invenerunt hoc in sepulcro alio positum, ligatis adhuc pedibus, sicut ab ecclesia fuerat abstractum. Ex qua re, Petre, collige quia hi quos peccata gravia deprimunt, si in sacro loco sepeliri se faciant, restat ut etiam de sua presumptione judicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

CAPUT LIV.

De linctoris corpore in Ecclesia sepulso, et postmodum non invento.

Nam quid quoque in hac urbe contigerit, linctorum, qui hic habitant, plurimi testantur, quod quidam artis eorum primus, cum defunctus fuisse, in Ecclesia beati Januarii martyris iuxta portam sancti Laurentii a conjuge sua sepultus est. Sequenti autem nocte ex eadem sepultura, audiente custode, ejus spiritus coepit clamare: Ardeo, ardeo. Cum vero diu has voces emisisset, custos hoc ejus nuntiavit uxori. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent artis ejusdem viros transmisit ad ecclesiam, volens cognoscere qualiter ejus corpus esset in sepulcro, de quo talia clamaret. Qui aperientes sepulcrum, vestimenta quidem intacta repererunt, quæ nunc usque in eadem ecclesia pro ejusdem causæ testimonio servantur, corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in sepulcro eodem positum non fuisse. Qua ex re colligendum est qua ultione anima ejus damnata sit, cuius ei caro est ab ecclesia projecta. Quid igitur sacra loca sepultis prosunt, quando bi qui indigni sunt ab eisdem sacris locis divinitus projiciuntur?

464 CAPUT LV.

Quid sit quod post mortem valeat ad *absolutionem animas adjuvare*; et de Centumcellensi presbytero; ac de anima Justi monachi.

PETRUS. Quidnam ergo esse poterit, quod mortuorum valeat animabus prodesse?

GREGOR. Si culpæ post mortem insolubiles non sunt, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare; ita ut hanc non-

^d Ms., τις λοιπὸν δύν.

^e Urbs est celeberrima, ex republica cui præstatis nota.

munquam ipse defunctorum animæ expetere videantur. Nam predictus Felix episcopus a quadam vita venerabilis prebytero, qui usque ante biennium vixit, et in diœcesi ^a Centumcellensis urbis habita bat, alique ecclesiae beati Joannis, quæ in loco qui Taurania dicitur sita est, præcerat, cognovisse se asserit quod idem presbyter in eodem loco in quo aquæ calidæ vapores nimios faciunt, quoties corporis necessitas exigebat, lavari consueverat. Ubi dum die quadam fuisse ingressus, invenit quemdam incognitum virum ad suum obsequium præparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet, et exenti de caloribus ^b sabana præberet, atque omne ministerium cum magno famulatu per ageret. Cumque hoc saepius fieret, idem presbyter die quadam ad balnea iurus, intra semetipsum cogitans, dixit: Viro illi qui mibi solet tam devotissime ad lavandum obsequi ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc ^c duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox ut pervenit ad locum, hominem invenit, alique ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus voluisse egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut benigne susciperet quod ei gratia charitatis offerret. Cui ille interrens afflicitus que respondit: Mibi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum. ^d Ego etenim quem vides, hujus loci dominus aliquando fui, sed pro calpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi præstare vis, omnipotenti Deo pro me ^d offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias. Et tunc exauditum te esse cognosce, cum hoc ad lavandum veneris, et me minime reperiris. In quibus verbis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescendo innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdoruada continua se pro eo in lacrymis afflxit, salutarem hostiam quotidie obtulit, et reversus post ad balneum, eum jam minime invenit. **465** Qua ex re quantum proposit animabus immolatio sacræ oblationis ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, et signa indicant quibus per eam absoluti videantur.

^a Centumcellæ, nunc Civita vecchia, oppidum Etruriæ ad Tirrenum mare xl milliar. distans ab urbe Roma.

^b Sabana esse linteamina jam observavimus ad c. 17 lib. iii.

^c Videntur fuisse panes rotundi in modum placenta, ex iis qui offerebantur in sacrificio missæ: quorum pars inserviebat ad consecrationem, altera distribuebatur populo. Propterea hic dicitur: Panis iste sanctus est. Plura de his emin. card. Bona, lib. i rerum Liturg., cap. 23. GUSSANV.

^d Germ., Theod., Norm. et alii: Me etenim quem vides.

Preces et sacrificia pro defunctis apud antiquos patres Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, etc., passim occurunt. Observandum est ex Ambrosio, alias olim celebrasse tertium et trigesimum diem, alias septimum et quadragesimum lib. II de fide resur.. c. 1, n. 1, tom. II, p. 1153, nova Edit., et de obitu Theodi., n. 3, p. 1198. In serm. sancti Macarius

A πολλάκις καὶ αὐταὶ αἱ τῶν τεθνεώτων ψυχαὶ ὡρηταὶ ἐπισητοῦσαι, καθὼς καὶ ὁ προλεχθεὶς Φῆλξ ὁ ἐπίσκοπος παρά τενος πρεσβυτέρου, πάνω τῇ ζωῇ εὐλαβεστάτου ἀκηκόνται λέγει, ^ε ὅτι οὗτος ὁ πρεσβύτερος ἔως προδιετίκες ταύτης ζῶν ὑπῆρχε, καὶ ἐν τῇ περιοικώδει τῆς πόλεως Κρυπτομέλλον κατήζει. Τῆς δὲ ἐκκλησίας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τῆς ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐπλεγομένῳ Ταυρίστα, τριτορυν προΐστατο. Οἱ τοιοῦτος πρεσβύτερος ἔθος, εἰχεν, εἰς ὄστας ἔχρηστε βούλεια σώματος, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν τῇ θερμᾷ ὑδάτῳ ποιοῦσι μεγάλην ἀτμίδα, νίπτεσθαι. "Οπου τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἥγουν ἐν τινὶ ἡμέρᾳ εἰσελθόν, εὑρεν ἄνδρα τινὰ ἀγυρώτον ἐτοιμον εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπουργίαν. "Οστις ἐν τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὰ ὑποδήματα ἔσυρε, καὶ τὰ ἴμάτια αὐτοῦ ὑπεδέξατο. Ἐξέρχομένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν θερμῶν, τὰ σάβανα αὐτῷ ἐπιδέωκεν, καὶ B πᾶσαν ὑπουργίαν μετὰ μεγάλης τιμῆς ἔξειλεσεν. Ἐν δὲ τῷ πολλάκις τούτῳ γίνεσθαι, αὐτὸς πρεσβύτερος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς τὰ θερμά ἀπερχόμενος, ἐν ἑαυτῷ ^ε διαλογισάμενος ἔκεινος τῷ τοιούτῳ πόδῳ διακονεῖν νίψειν ἀνθρώπῳ τῷ εἰωθότι, οὐκ ἀφειλον κενὸς ὀφθῆναι. 'Ἄλλ' εἴτε οὖν δῶρον ^ε βαστάσαι αὐτῷ χρεία. Δύο οὖν μεθ' ἑαυτοῦ προσφοράς λαβὼν ὁ πρεσβύτερος, ἐπορεύθη. Ἐν τῷ οὐρανῷ παραγενόμενος, αὐθίς τὸν ἀνθρωπὸν εὑρε. Κατὰ δὲ τὸ ἔθος ^ε ἐν πᾶσι τὴν ὑπουργίαν ἐπετέλει. "Ελουσε μὲν καὶ ὡς λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐνθυμότενος, θειελον ἔξερχομέναι, ἀσπερ μεθ' ἑαυτοῦ προσφοράς ἐβάσταξε τῷ ὑπουργοῦντι αὐτῷ ἀνθρόπῳ εὐλογίας χάριν ἐπέδωκε, παρακαλῶν ἀγάπης χάριν αὐτὸν ὑποδίξασθαι. "Ἐκτίνος δὲ πενθῶν καὶ θλιβόμενος ἀπεκρίθη, λέγων· 'Ἐμοί, πάτερ, ταῦτα διὰ τὶ παρέχεις; οὗτος δὲ ἄρτος ἄγιος; ἔστι, καὶ γὰρ φαγεῖν αὐτὸν οὐ δύναμαι. 'Εμὲ γάρ ὁν θεωρεῖς, ποτὶ τοῦ τόπου τούτου κύριος ὑπῆρχον. 'Αλλὰ διὰ τὰ πταίσματά μου ἐνθάδε κατερχάσθην. 'Ἐάν δέ μοι τὶ παρασχεῖν θέλῃς, τὸν ἄρτον τοῦτον ὑπὲρ ἐμοῦ τῷ παντοδύναμῷ Θεῷ προσένεγκαι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν μου προσενεχεῖ. Τότε δὲ ἐπακονοθηνει γνώσκε, ἐάν ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἀλθῶν, ἐμὲ ἐνθάδε μὴ εὔρης. Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀφανῆς γέγονε. Καὶ ὅστις ἀνθρώπος εἶναι θεωρεῖτο, ἀφανῆς γενόμενος, ἐγνώσθη διτιπεντάμενος ὑπῆρχεν. 'Ο δὲ αὐτὸς πρεσβύτερος ἐθδομάζει ἡμέρων ἑαυτὸν ^ε ἐπιμόνος δὲ δάκρυσταινός τοιούτῳ συνέσφργε, σωτήριον θυσίαν καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσέθυσε, μετέπειτα εἰς τὰ θερμὰ ὑποστρέψας, οὐδαμῶς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ ἔκεισται εὑρεν. **466** 'Ἐκ τούτου οὖν δείκνυται πόσον ταῖς

D Alexandr., dicti junioris, sit etiam mentio oblationis pro mortuis die 3 et 40. Quandoquidem, inquit Macarius, ex Patribus traditum est tercia et nona et quadragesima die oblationem pro mortuo in Ecclesia Deo reddi, quid utilitas exinde animæ in exitu redundat. etc. Vide catena in Hist. Litt. Guill. Cave, pag. 117. Florebat Macarius paulo post an. 360.

^e Ms., ὡς τὶς πώσ. πρὸ τῆς διετίας... ἐν τῇ περιοχῇ.

^f Ms., ὁ οὖν αὐτὸς πρεσβ. εἰς τὰ θερμὰ ὄντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὄστας ἐνέγκαζε χρεῖα λουσασθαι· ἐν τινὶ δὲ ἡμέραις ἔκεινος ἐπὶ τῷ λούσασθαι εἰσελθὼν.

^g Ms., εἰπεν. τῷ ἀνθρόπῳ ἐκίνω τῷ οὐτοῖς μοι γνησίως ἐν τῷ λούσασθαι μοι (fūgile με) ὑπουργεῖν εἰσθεῖται οὐκ ἀφείλον.

^h Ms., προσάζαι.

ⁱ Ms., ἐν ἀπαστον τὸν ὑπουργίαν ἀποτέλεσεν. λουσασθαι δὲ αὐτοῦ καὶ ἐνθυμάτενος καὶ ἦδη λοιπὸν μελλοντος δέρχεσθαι ἀπερ.

^j Ms., ἐπιμόνος.

ψυχής συμβολάται ή τῆς ἵερᾶς θυσίας προσφορά, ὅπεραν ταύτην καὶ αὐτὰ τὸν τείνονταν τέ πινόμετα παρὰ τῶν ζώντων αἰτοῦνται. Καὶ διὸ σημεῖν μηδέουσιν, διεῖ δὲ αὐτῆς τῶν πτωσιμάτων λυτροῦνται.

Οὐδὲ τοῦτο δὲ παραποτῆσαι^a νομίσω, ὅπερ ἐν τῷ Α. ἐμῷ μανοστηρίῳ τῷ ταύτης ταῖς τριτικαὶ γιγαντῖαι μέμνημαι. Μοναχὸς γάρ τες, ὀνόματι Ἰοῦστος, τὴν ἱερικὴν πέχυμα ἐπιστάμενος, ὃς μοι ἐν τῷ μανοστηρίῳ ὑπάρχοντος, καὶ ἐπέστην^b ὑπουργίαι, καὶ ἐν ταῖς καθημεριναῖς ἄρρωστίαις μοι εἴωθε καρτερεῖν. Οὗτος τοίνυν πεσὼν ἐν ἀσθενείᾳ αώματος ἐν ταῖς ἐσχάτοις ἡχθο, ὃς εἶχεν ἀδελφὸν, ὀνόματι Κοπιώσου, ὃστες ἐν τῇ αὐτῇ ἀσθενείᾳ ἐδούλευε τούτῳ, ὃστες καὶ μέχρι τοῦ καὶ περίσσετον, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐκ τῆς αὐτῆς ἱερικῆς τέχνης τῆς προσκαίρου ἡσῆς τὸν πρόσοδον πορίζεται. Ὁ δὲ προλεγθεὶς Ἰοῦστος ἥνικα λοιπὸν ἔστιν τῷ τέλει προσεγγίζοντα δίεγνω, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Κοπιώσω ἐδηλοποίησεν, ὃτι κεκρυμμένα τρία τοῦ χρυσοῦ νομίσματα είχε. Τούτο δὲ τοὺς ἀδελφοὺς παντελῶς λαθεῖν οὐκ ἦδύνετο. Ἀλλὰ ἀκριβῶς περιβλέψαντες πάντα τὰ τῆς ἱερείας φάρμακα, διερευνήσαντες ταὶ τρία νομίσματα ἐκεῖ τοῦ χρυσοῦ κεκρυμμένα εὗρον. Ὡς δὲ τὸ τοιωτον κακὸν ἡμηνύθη μοι περὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ κοινωνίᾳ συγκίνεσος, ἢ ποτέρειν οὐκ ἡδύνων μεκροβύνως. Άσι γάρ οὐ τοῦ ἡμετέρου μανοστηρίου τάξις ὑπῆρχεν, ἵνα πάντες οἱ ἀδελφοὶ κοινῶς ζητώσαι, μηδὲν δὲ ἴδοιν ἔχωσι. Λύπη οὖν κατασχεθεῖς, διαλογίζονται ἡρξάμπον, τι ὕφειδον πρὸς πάθαρους μὲν τοῦ ἀποθήσκοντος, πρὸς ἐνδείγματα δὲ καὶ διόρθωσιν τῶν ζώντων ἀδελφῶν ποιῆσαι. Τὸν τοῦ μανοστηρίου οὖν οἰκενόμον πρός με καλέσας, εἶπον αὐτῷ· "Ἄπειδε καὶ μὴ ποιήσῃς τινὰ τῶν ἀδελφῶν προσεγγίσαι ἐκείνω τῷ τελευτῶντι, μηδὲ λόγον παρακλήσεως ἐν τοῦ στόματάς τενος αὐτῶν ἀκούσῃ. Ἄλλ' ἂν τὸ πλησιάζων τῷ θανάτῳ τοὺς ἀδελφοὺς προσταλέσται, ὁ σαρκικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς εἴπη αὐτῷ, ὃτι διὰ τὰ τρία νομίσματα ἀπέρ ἐν κρυφῇ εἴχει, παρὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἐδελέχθης. "Ισως κανὸν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ πταισμάτος τούτου τὸν λογισμὸν αὐτὸν πειρατάτη καταδικάσας μάστησε, ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἡς ἐποίησε καθαρόντες δυνήσοται. Ἡνίκα δὲ τελευτῶντι, μὴ θάψετε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἕκθει οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ θάπτονται, ἀλλὰ ἐν τῇ κοπρίᾳ^c μνημεῖον οἰστόνποτε ποιήσατε, καὶ εἰν αὐτῷ τῷ σῶμα αὐτοῦ θάψετε. Τὰ δὲ τρία νομίσματα ἀπέρ κατέλεπτον, ἐπάνω^d αὐτῷ ρίψατε, πάντες ὅμοισμαδὸν κράζοντες, Τὸ ἀργύριον σου^e σύνσοι εἰς ἀπάλειαν, καὶ οὕτως αὐτὸν γῆ τηπάσατο. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις μίαν τῷ ἀποθησκοντι, ἐπέραν δὲ τοῖς ζώσιν ἀδελφοῖς ὠφελεῖσαν γενίσθαι ἡθελοστα^f ἵνα ἐκείνων^g η ἀποκρία τοῦ θανάτου ἐκ τοῦ πταισμάτος ἐλευθερώσῃ, τούτοις δὲ ὁ φόνος τῆς τοπάντης κατακρίσεως καλύπτη συμμισθόχους τοιώτου πταισμάτος γενέσθαι. Ὅπερ καὶ γέγονεν. Εἰς γάρ τὸν θάνατον ὁ αὐτὸς μοναχὸς ἐλύσων, καὶ

^a Ms., δίκαιον χρίνω.

^b Ms., καὶ ἐπέστην ἥμέραν ὑπουργεῖν εἴωθεν καὶ ταῖς ἔξ οὖν μοι προσπιπτούσαις ἀσθενίαις. Οὗτος τοίνυν στθίνεια σωματικῆ προφθασθεὶς, εἰς τὰ ἐσχάτα ἀπηνείχθη. ἀδελφὸς δὲ αὐτοῦ γηῆστος ὀνόματι Κοπιώσος παριστάμενος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἐδούλευε τούτῳ, εἰτι.

^c Ms., τοὺς μοναχούς^h τῆς μονῆς λαθεῖν οὐκ ἡδύνηθη. μετὰ ἀκριβείας πάντα τὰ ποιεόντα τῆς ἱερείας αὐτοῦ διερευνήσαντες τὰ αὐτὰ τρία νομίσματα ἐκείσεται κεκρυμμένα τῷρον· οὐ δέ το, εἰτι.

^d Hic Manuscriptus Regius ab Editis discrepat paucisper in verbis, non in sensu.

A. Sed neque hoc silentium existimo quod actum in meo monasterio ante hoc triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Justus nomine, medicinali arte fuerat imbutus, qui mihi in eodem monasterio constituto sedule obsequi, atque in assiduis ægritudinibus meis excubare consueverat. **Hic** itaque languore corporis præventus, ad extremum deductus est. Cui in ipsa sua molestia frater germanus, nomine Copiosus, serviebat, qui ipse quoque nunc in hac Urbe per eamdem medicinæ artem temporalis vite stipendia sectatur. Sed predictus Justus cum jam se ad extremum pervenisse cognovisset, eidem Copioso fratri suo quia occultos tres aureos haberet innotuit. Quod nimurum fratribus non potuit celari, sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta B. persecutantes, eodem tres aureos invenerunt absconsos in medicamine. Quid mox ut mihi nuntiatum est, tantum malum de fratre qui nobiscum communiter vixerat sequimenter ferre non valui, quippe quia ejusdem nostri monasterii semper regula fueratⁱ ut cuncti fratres ita communitor viverent, quatenus eis singulis nulla habere propria liceret. Tunc nimio mœrore percusus cogitare vespri vel quid ad purgationem morientis facerem, vel quid ad exemplum viventibus fratribus providerem. I. Preterea igitur, ejusdem monasterii præposite, ad me accessisse, dixi: **B. Vade, et nullus ex fratribus se ad eum morientem jungat, nec seritonem consolationis ex cuiuslibet eorum ore percipiat; sed cum in morte constitutus fratres exquisierit, ei suus carnalis frater dicat,**^j C. quia pro solidis quos occulta habuit a cunctis fratribus abominatus sit, ut salem in morte de culpa sua mentem ipsius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit, purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratribus corporibus non ponatur, sed quolibet in sterquilino fossam facite, in ea corpus ejus projicie, ibique super eum tres aureos, quos reliquit, jactate, omnes simul clamantes: **Pecunia tua tecum sit in perditionem** (Act. viii, 20); et sic eum terra operite. In quibus utrisque rebus, unam morienti, alteram vero volvi prodesse fratribus viventibus, ut et illum amaritudo mortis a culpa solubilem faceret, et istos avaritiae tanta damnatio miseri in culpa prohiberet, quod ita factum est. Nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, D. atque anxie se quereret commendare fratribus, et nullus e fratribus ei applicari et loqui dignaretur, si

^e Ms., λάκκον.

^f Ms., αὐτῶν.

^g Ms., σου ἔστο σιν.

^h Ms., η ἐν τῷ θανάτῳ θλέψεις ἐκ τοῦ πταισίου.

ⁱ Gussany. cum Gerin., ita fratres communiter vivere, quatuor, etc. Sequimus tres Carnot., Norm. omnes, et alios, cum prioribus Editis.

^j Becc., hic et infra, Specioso.

^k Editi, Vide ut nullus.

^l Idem Excusi., omnia propter aureos, invitis Manuscriptis.

**carnalis frater cur ab omniis esset abominatus in-
dicavit.** Qui protinus de reatu suo vehementer ingo-
muit, atque in ipsa sua tristitia e corpore exivit, qui
ita est sepultus ut dixeram. **488** Sed fratres omnes
eadem ejus sententia conturbati, cooperunt siaguli
extrema quæque et vilia, et quæ eis habere regulari-
ter semper licuerat, ad medium proferre, vehementerque
formidare ne quid apud se esset unde reprehendi
potuissent. Cum vero post mortem ejus triginta
jam essent dies evoluti, cœpit animus eius de-
functo fratri compati, ejusque cum dolore gravi
supplicia pensare, et si quod esset ereptionis ejus
remedium querere. Tunc evocato ad me eodem
Pretioso monasterii nostri præposito, tristis dixi:
Diu est quod frater ille qui defunctus est in igne cru-
ciatur, debemus ei aliquid charitatis impendere, et
eum in quantum possumus, ut eripiatur, adjuvare.
Vade itaque, et ab hodierna die diebus triginta con-
tinuis offerre pro eo sacrificium stude, ut nullus
omnino prætermittatur dies quo pro absolutione il-
lius hostia salutaris non immoletur. Qui protinus
abcessit, et dictis paruit. Nobis autem alia curanti-
bus, atque dies evolutos non numerantibus, idem
frater qui defunctus fuerat, nocte quadam fratri suo
germano Copioso per visionem apparuit. Quem ille
cum vidisset, inquisivit, dicens: Quid est, frater,
quomodo es? Cui respondit: Nunc usque male fui,
sed jam modo bene sum, quia hodie communionem
recepisti. Quod idem Copiosus pergens protinus indi-
cavit fratribus in monasterio. Fratres vero sollicite
computaverunt dies, et ipse dies exstiterat quo pro
eo tricesima oblatio fuerat impleta. Cumque Copio-
sus nesciret quid pro eo fratres agerent, et fratres
ignorassent quid de illo Copiosus vidisset, uno eo-
demque tempore dum cognoscit ille quid isti egerant,
atque isti cognoscunt quid ille viderat, concordante
simul visione at sacrificio, res aperte claruit quia
frater qui defunctus fuerat per salutarem hostiam
evasit supplicium.

CAPUT LVI.

De vita et transitu Cassii Narniensis episcopi.

PETRUS. Mira sunt valde quæ audio, et non medio-
critate læta.

GREGOR. Ne nobis in dubium veniant verba mortuorum, confirmant hæc facta viveantium. Nam vir vite venerabilis e Cassius Narniensis episcopus, qui quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium, sequere in lacrymis inter ipsa sacrificiorum arcana mactabat; mandatum Domini per cuiusdam sui presbyteri visionem suscepit, dicens : Age quod agis, ope-

^a In Excusis, *upud eos.*

b Sic legitur in tribus Carnot., duobus Theod., Val. Cl., Germ., duobus Gennet., ac caeteris Normas. Pro immoleatur, Editores præstulerunt, osseratur.

c In sacras tabulas relatus est ad d. 29 Junii. Quæ hinc de eo referuntur sicutus explicetur hunc. 57 in Evang.

πειρατεψι σφοδρα φοβηθεντας μη τι παρ αυτοις

* Legendum videtur, δείκνυται, εἰναι τεθαμμένος

σφόδρα τινούχομενος, έκπτων τοῖς ἀδέλφοῖς παραβίασας
ἐγγίπτουεν. Οὐδένος δὲ τῶν μοναχῶν πληπιάσαντο εἰτῷ καὶ
επιδεξαιρένουν, ὁ στρατικὸς αὐτοῦ ἀδέλφος ἐμπίνεται αὐτῷ
ὅτι τί παρ' αὐτῶν βρέθηκεται, ὅτις παρειδύνεις, διὰ
τὴν ἐμπρεσίαν αὐτοῦ ἀκαίδης ἐστίνεται. 'Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ
στρατηγῷ ἔκ τοῦ σώματος ἐξῆλθεν. Θύπων διετάφη καθὼς
διεταξάμενος. **487** Οἱ δὲ ἀδέλφοι πάντες ὥστε τῷ δοθεῖ-
σαν εἰς αὐτὸν ψήφου, μεγάλως συνταραχήντες, ἦρι ατο
ἔκαστος αὐτῶν εἰς μέσον φέρει τὰ ὀδηγματά καὶ διάχειτα
πρίγκιπατα, ἀπερ αὐτοὺς ἔχειν ὃ τοὺς κονσούτους κανὼν
ἀπέτρεψε πάντοτε, καὶ σφόδρα διελάτεσσι μόνι τι εἰς αὐ-
τοὺς ἔσται, ὅθεν ἀλλέγουσιν δικαίωσιν. 'Μετὰ δὲ τὸν
θίασον αὐτοῦ ἡδὸν τραύματα ἡμέρας ὑπῆρχον κυκλούμε-
ναι, ἀργοτεῦτο τὸ ψυχή μου συμπαθεῖν τῷ θεατῇ ἀδελφῷ,
καὶ μεγάλωσι μετὰ πόνου τέ τῶντον βαρέα βάσανα, καὶ
εἶπεν ὑπῆρχε τῆς λυγρώσασις τοτεῦ βούθημας ζητῆσαι.
Τάχις καλέσαντος μου πέρος με τὸν αὐτὸν οὐκανόμον τοῦ
ἡμέν μενοστερίου, ἀλλούμενος λέπτον. 'Δρκτὸν λατέσιν
ὑπάρχει ἔτεσιν τὸν τελετεῖσκεντα ἀδελφὸν ἐν τῷ παρε-
βασιαῖς επέδει. 'Θρηδόντεν αὐτῷ αὐτὸν ὁ δικαιάσθειας ὃ ἀγάπητο
θεοῦται, ἵνα ταῖς βασισταῖς λακραθῇ. 'Δεπέδει οὖν καὶ ἀπὸ
τῆς στήματος ἡμέρας, μέχρις ὃ ἡμέραν ἡ ἀπελλεπιδῆ
ὑπέρ αὐτοῦ θυσίαν ἀπομακεῖται προσταχθεῖναι πάσσου, μᾶλλον
παρεχωρῶν παντοδάπεδον, μήτε μίαν ἡμέραν ἐν ὃ ὑπέρ ταῖς
λυγρώσασις αὐτῶν ἀστεριώδης. Αθεσία δὲ προσκομισθῇ.
'Θορεις πορευόμενος, καὶ πέταμεσσεν. 'Ἄμειν δὲ ἔτερος
φροντίζειτω, καὶ τὰς κυκλούμενάς ἡμέρας μὲν ἀριθμούμε-
ναν, οὗτος ὁ ἀδέλφος ὁ ἀποθεώνειος ἐργάζεται τῷ αὐτεῖ δὲ ἀπε-
σίας τῷ ἀδέλφῳ τῷ στρατικῷ αὐτοῦ κοπιώσα, καὶ ὡς αὐτοῖς
ἔργαντες ἔτεσιν, ἐράτιστες λέγων· 'Τί ἀστιν, ἀδέλφε, πάν-
τες; 'Φανταὶ αὐτοῖς ἀποπρίθοντες λέγων· 'Ἔως, τούς τὸν κακῶς
ὑπῆρχον, ἀλλὰ ἡδὸν τὸν καλός εἴρι, ὅπει στήματον κονω-
νίουν ἐλαῖσσον. 'Οπερ αὐτὸς κοπιώσας ἐν πῷ μοναστηρίῳ
πορευεῖται πειρευθεν τοῖς ἀδέλφοις ἐμπίνεται. Μετὰ ἀχριθείας
δὲ τὰς ἡμέρας οἱ ἀδέλφοι ἀρθριστασσες, ἔμρον, ὅτι αὐτη
ἡ ἡμέρα ὑπῆρχεν, ἐν ὃ ὑπέρ αὐτοῦ ἡ τριποστή προσφορά
ἡ πληρωθεῖστα. 'Ηγήσεις γάρ καὶ ὁ κοπιώσος τί νι ἀδέλφοι
ὑπέρ αὐτοῦ ἐποίουν, δομοίων δὲ καὶ απτοῖ τοῖς ὁ Κοπιώσος
ὑπέρ αὐτοῦ ἐνώρακεν. 'Ἐν τῷ αὐτῇ οὖν ἡμέρᾳ διέγυν πάκε-
τον. 'Αμα συμφωνούμεναι ἡ τε θεωρία καὶ ἡ θυσία τοῦτο
ὁ ἀπέθαμανένος ἀδέλφος τῆς βασάνου ἐλυτρώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

Περὶ Σωτῆς καὶ τελείωσεως Βασιλείου ἐπισκόπου.

ΠΕΤΡΟΣ. Θαυμαστά είσιν ὅντως πάνυ ἄπερ ἀκούω, καὶ
οὐ μετοίως εὑφορεῖνται.

Γ ΓΡΗΓΟΡ. Ἰνα δὲ μὴ ήμειν εἰς ἀμφιβολίαν ἐλθωσιν οἱ λόγοι τῶν γεκοῶν. Βεβαιοῦσται πάντα αἱ πορέξεις τῶν ζών-

τῶν. Ὁ γάρ τῇ ζωῇ εὐλαβής κάσσισις ὑνόματε τῆς Νάρψης
ἐπίσκοπος, ὃς καθ' ἡμέρουν τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνέψιμακτεῖ
προστέρευτο εἰώθειν, μετά πολλῶν δὲ μαρκύρουν δὲ τελον τῆς
ἱερᾶς θυσίας τὰ μυστήρια, ἔδοτ δὲ τοῦ θυσιαστηρίου
ὑπάρχοντος αὐτοῦ ἀπόφεσιν 8 παρὰ Θεοῦ ἐδέξατο δι'

εύρεται ὑπέρ πάντων μητροκρίνει μελλό. Μετὰ δὲ τὴν ταύτου τελευτὴν τριάκοντα ἡδὲ ἡμερῶν παρελθουσῶν ἤρξατο ἡ ψυχὴ μου τῷ τελευτήσαντι εἰδέλαφη συμπαθεῖν καὶ μετέ πονού βαρυτάτοι τῷ τάσσοντι βάσισαι καταπονεῖν.

⁶ Ms., ἡμερῶν αριστούσα.

¹ Ms., δαχρύων ἐπιτελῶν τός.

§. Ms., παρὰ κυρίου.

* Legendum videtur, δείκνυται, ε infra τιθαμένος pro ἀπεθαμένος. EDIT.

δηπασίας τοῦ ιδίου αὐτοῦ πρεσβυτέρου, λέγοντος· Ἐρ- γάζου, ὅπερ ἐργάζῃ, μὴ παύσῃ ὁ ποὺς σου, μηδὲ ἡ χεῖρ σου. Τῇ γὰρ ἑορτῇ τῶν ἀγίων Δ ἀποστόλων θλαύσεις ἔμαι, καὶ ἀνταποδώσω τοι τὸ μισθὸν σου. Μετὰ δὲ ἐπτὰ ἔτη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑορτῆς, τελειώσας τὰ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας μυστήρια, καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς κοινωνίας κοινωνάσας, ἐκ τοῦ σώματος ἠλύθη.

470 ΚΕΦΑΛΑ. ΝΘ.

Περὶ τοῦ ἀρράτως ἐκ τῶν σιδήρων λυθέντος, καὶ περὶ τοῦ καύτου τοῦ ἐκ τοῦ ναυαγίου σωθέντος.

Καὶ Ε τοῦτο ἀπέρ ἀκηκόαμεν, τινὰ ὑπάρχοντα δεδεμένον ἐν τοῖς ἔχθροις δἰ αἰχμαλωσίας καὶ ἐν δεσμοῖς δεδέσθαι, ὑπὲρ οὐ νόσυν γος [ΜΒ., σύμβοιος, hic et infra] ιδίαις ήμέραις θυσίαν εἰωθε προσφέρειν. Οστις μακρῷ χρόνῳ, ὑστερον εἰς τὴν σύζυγον ἀναστρέψων ἐν αἷς ἡμέραις αἱ ἀλλάσσεις αὐτοῦ ἐλύοντο, ἀδηλοποίησεν. Ή δὲ αὐτὰς εἶναι τὰς ἡμέρας ἐργανεῖ, ἐν αἷς ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν προσφορὰν προσφέρει. Καὶ δι’ ἐτέρου δὲ ἡμέραν πράγματος τοῦτο ἀσφαλές ὑπάρχειν γνωρίζεται πρὸ τῶν ἐπτὰ τούτων γεγονότος χρόνων, καθὼς μοι πιστοὶ καὶ σπουδαῖοι ἀνδρες πλεύστοι Ε διηγήσαντο, καὶ μαρτυροῦσσεν. Ἡνίκα γὰρ Ἀγάθων ὁ τῆς Πανόρμου ἐπίσκοπος, ὑπὸ τοῦ ὑποδόχου μου δὲ μακαριαὶ τῇ μηνῆῃ, ἐν τῷ καιρῷ πρεσταχθεὶς θλεῖν εἰς τὴν Ρώμην, ὑπέμεινε βίᾳα σφροδοτάτης κατεγγίδος, οὕτως ἐκ τοσούτου κυμάτων κινδύνου φεύγειν ἀπελπισμένος οὖν. Ο. ναύτης δὲ αὐτοῦ Βάραχος οὐδόματι, οὐ νῦν τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας τοῦ κλήρου χρᾶται τῇ λειτουργίᾳ, ἐκβέρνα τὸν κάραβον ὄπισθεν τοῦ πλοίου. Τοῦ δὲ σχοινίου καπέντος ἄμα τῷ καράβῳ δὲ ἐκβέρνειν ὑψωθεὶς, ἐν τοῖς κύμασι ἀφεντὸς ἀγνόετο. Τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ ὁ ἐπίσκοπος ὑπῆρχε, μετὰ πολλῆς ἀνάγκης εἰς τὴν νῆστον τὸν λεγομένην Οὔστικαν ηὗθες συντριβένων ὑπὸ τῆς βίᾳας τῶν κυμάτων. Τρίτης δὲ ἡμέρας παρελθούσης, καὶ ἐν οὐδενὶ μέρει τῆς θαλάσσης τὸν ἀποσπασθέντα κάραβον σὺν τῷ ναύτῃ θεωρήσαντες, σφόδρα δὲ ἐπίσκοπος Η θλεόμενος, ἐπίστευσεν ἀπολέσθαι καὶ τὸ δῶρον ὅπερ ὠρείλε τῷ τελειωθέντι, ἀδαπάνησε διὰ λειτουργίας, ἀλεημοσύνην, ὅπως τῷ παντοδυνάμῳ θεῷ ὑπὲρ τῆς δαλαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ προσφέρεσθαι μίαν θυσίαν σωτηρίου· ἵς προστερομένης, τὸ πλοῖον ἐρρύσθη, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν Ἰταλιανόν. Ής δὲ ηὗθες εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν λιμένα, ἐκεῖσε τὸν ναύτην, ὃν τελειωθέντα ὑπελάφθανεν, εὑρε. Τότε μὴ νοούμενην χαράν ἐχάρη, καὶ ἐρώτησε τὸν αὐτὸν ναύτην, πῶς τεστάτας ἡμέρας ἐν τῷ τοιούτῳ κινδύνῳ τῆς θαλάσσης ζῆσται ηδύνηθη. Διὸς δὲ ἀποκρίθεις, διεσάφησεν πῶς ἐν ἐκείνῳ τῷ κινδύνῳ τῶν κυμάτων, συγγεμώσαντος τοῦ καράβου οὐπερ ἐκβέρνα, κυστῶν (sic) αὐτὸν ἐκολύμβα, καὶ ποσάκης ἐπεγίραντος αὐτοῦ τὴν ἄνω κατά, δὲ τροπὴ ἐπάνω γέγονεν. Εν

a ὅπερ videtur redundare, ac constructioni obesse, aut saltem sensum diu suspendere. Non est in Ms. Reg.

b Ms., ἀληθὲς ὑπάρχειν.

c Cum hæc vox significet successorem, manifestus est hic error.

d Ms., ἡ τρόπις, carina.

e In Excusis, hoc quoque quod audivimus. Quod, hic redundant, et abest a Manuscriptis.

f Al., a vinculis absolveretur, ut legitur in Becc. et aliis.

g Omissam hic in vulg. particulam conjunctivam

A gare quod operaris, non cesseret pes tuus, non cesseret manus tua, natali Apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam. Qui post annos septem ipso natalilio apostolorum die cum missarum solemnia peregisset, et mysteria sacræ communionis accipisset, e corpore exiit.

469 CAPUT LVII.

De quodam ab hostibus capto, cuius vincula oblationis hora solvebantur; et de Baraca nauta per salutarem hostiam a naufragio liberato.

Hoc e quoque audivimus, quemdam apud hostes in captivitate positum, et in vinculis religatum suis, pro quo sua conjux diebus certis sacrificium offerre consueverat: qui (Vide nom. 37 in Ewang.) longo post tempore ad conjugem reversus, quibus

B diebus ejus vincula solverentur innotuit, ejusque conjux illos suisse dies in quibus pro eo sacrificium offerebat recognovit, et ex alia nobis re quæ ante annos septem gesta est certissime confirmatur. Agatho enim Panormitanus episcopus, sicut fideles mihi ac religiosi viri multi testati sunt atque testantur, cum beatæ memoriar̄ antecessoris mei tempore Iesus esset ut Romam veniret, vim nimirū tempestatis pertulit, ita ut se ex tanto undarum periculo evadere posse disideret. Nauta vero illius, Baraca nomine, qui nunc ejusdem Ecclesiæ clericatus officio fungitur, post navem carabum regebat, rupioque fune cum eodem carabo quem regebat inter undarum cumulos repente disparuit. Navis autem cui episcopus præserat, tandem post multa pericula ad i Usticam insulam fluctibus quassata pervenit. Cumque die tertio episcopus nautam qui ab eo abreptus in k carabo fuerat in nulla maris parte videret apparere, vehementer afflictus mortuum credidit, sed, per obsequium charitatis, unum quod mortuo dehebat impedit, ut omnipotenti Deo pro absolutione ejus animæ offerre sacrificium victimæ salutaris juberet. Quo oblato, restaurata nave, perrexit ad Italianam. Cumque ad Romanum portum venisset, illic nautam reperit quem mortuum putabat. Tunc inopinata exultatione gavisis est, et eum qualiter tot diebus in illo tanto maris periculo vivere potuisse inquisivit. Qui videlicet indicavit quoties in illius tempestatis fluctibus cum eodem quem regebat suisset carabo versatus, qualiter cum illo undis pleno nataverat, et quoties eo a superiori parte deorsum verso ipse carinæ ejus supersederat; adjungens cum diebus ac noctibus hoc incessanter faceret, jamque ejus

et revocavimus, prælentibus Manuscriptis.

^b Singulis trienniis episcopi Siculanī semel Romanam venire tenebantur; ut autem id semel uno quoque quinquennio fieret, indulxit Gregorius. Vide l. vii, al. vi, epist. olim 19, nunc 22.

^c Primus Carnot., Varica. Tertius, Varaca, quod in omnibus Manuscriptis legitur.

^d Plurique Ms., Ositica. Insula est Siciliæ ex Aegiali una.

^e Primus Theod. ceraphum habet semper pro carabo. Carabus autem est parva scapha ex vienue et corio, in Glossis Isidori. Vide Cangium.

virtus funditus ex fame simul et labore cecidisset, quo eum ordine divina misericordia servaverit indi-
cavit. Etenim quod etiam nunc usque testatur, di-
cens : Laborans in fluctibus atque deficiens, subito
mentis pondere sum gravatus, ita ut neque vigilare
me crederem, neque depresso somno eassem; et ecce
in eodem medio mari me posito, quidam apparuit,
qui mihi panem ad refectionem detulit. Quem mox
ut comedi, vires recepi, nec longe post navis
transiens adfuit, qua me ab illo undarum periculo
suscepit, atque ad terram deduxit. Quod scilicet ep-
iscopus audiens requisivit diem atque **472** illum
fuisse diem reperit quo pro eo presbyter in Usticula
insula Deo omnipotenti hostiam sacræ oblationis im-
molavit.

PETR. Ea quæ narras, ipse quoque in Sicilia posi-
tus agnovi.

GREGOR. Idecirco credo, quia hoc tam aperte cum
viventibus ac nescientibus agitur, ut cunctis hæc agen-
tibus ac nescientibus ostendator quia si ^b insolubili-
les culpe non fuerint, ad absolutionem prodesse
etiam mortuis victimæ sacræ oblationis possit. Sed
sciendum est quia illis sacræ victimæ mortuis pro sint,
qui hic vivendo obtinuerunt ut eos etiam post mor-
tem bona adjungent, quæ hic pro ipsis ab aliis sunt.
Ignyon ἐγένοντο. "Oditu εὐτοῖς καὶ μετὰ θάνατου τὰ καλὰ βοηθοῦσιν, ἀπερ ἑνάδε υπὲρ αὐτῶν παρ' ἔτερων γένονται.

CAPUT LVIII.

De virtute ac mysterio victimæ salutaris.

Inter hæc autem pensandum est quod tutior sit
via ut boum quod quisque post mortem suam sperat
agi per alios, agat ipse ^c dum vivit per se. Beatus
quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem
querere. Debemus itaque præsens sacerdotum velquia
jam conspicimus defluxisse, tota mente contempnere,
quotidianas Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas
carnis ejus et sanguinis hostias immolare. Hæc nam-
que singulariter victimæ (*Grat., de consecrat., dist. 2,*
§ 1) ab æternō interitu animam salvat, quæ illam
nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui
licet resurgens a mortuis jam non moritur, et mors
ei ultra non dominabitur (*Rom. vi, 9*), tamen in se-
melipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens,
pro nobis ^d iterum in hoc mysterio sacræ oblationis
immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus
caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non
jam in manus infidelium, sed in ora fidelium fundi-
tur. Hinc ergo pensamus quale sit pro nobis hoc sa-
crificium, quod pro absolutione nostra passionem
unigeniti Filii, semper imitatur. Quis enim fidelium

A ὁσῳ δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῦτο ^e ἀπαύστως ποιήσαι
λαετὸν, ή αὐτοῦ δύναμις διὰ τὴν πένιν ἄμα, καὶ διὰ τὸν
κόπον κατέπεσεν. Ποίω δὲ τρόπῳ αὐτὸν διερύλαξεν η τοῦ
Θεοῦ φιλανθρωπία, ^f ἐδηλοποίησεν, ὅπερ καὶ μέχρε τοῦ
νῦν μαρτυροῖ, λέγων· Ἐν τοῖς κύμασι κοπιῶν καὶ ἀγωνιζό-
μενος, ἄφων τῷ νῷ ἐβαρύθη, μήτε Θ ὑπνῷ κρατούμενος,
μήτε πάλιν πιστεύει με ἀγρυπνῆσαι. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ
μέσῳ ὑπάρχοντός μου ἐν ἐκτάσει, ἤφαντι τις αὐτῷ ὃς
ἄρτου ἐδωκεν αὐτῷ εἰς βρῶσιν, καὶ παρευθὺς ὡς ἐφαγος,
δύναμιν ἀνέλαβον. Μετὰ τοῦτο δέ, οὐ μακρὰν τοῦ πλοίου
παρελθόντος παρέστη, ὅπτις τοῦ κινδύνου ἐκάνου καὶ τὸν
τῶν κυμάτων βίας τοῦτον ἀνείλετο, καὶ εἰς τὸν γῆν ὀδύ-
γησε. Τοῦτο δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας, ἀκήτησε τὸν ὑμέραν,
καὶ **471** εὐρε ὅτι αὐτὴν ὑπῆρχεν, ἵνα ὁ πρεσβύτερος
εἰς Οὐστικαν τὴν νῆστον ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν τῆς ἱερᾶς προσ-
θορεῖς τῷ παντοδύναμῷ Θεῷ ἐνύσσειν.

PETR. Ταῦτα δὲ πάπερ λέγεις, ὑπάρχοντός μου ἐν Σικε-
λίᾳ, πάντα γεγονέναι ἀκίκοια.

GRIGOR. Πιστεύω, ὅτι τούτου χάριν οὕτω φανερός
καὶ ἐν τοῖς ζῶσι καὶ τοῖς μὴ γενώσκουσιν αὐτῶν τοῦτο
γένεται, ἵνα πάσι τοῖς τοῦτο ποιοῦσι καὶ μὴ γενώσκουσι,
δηλοῦθος, ὅτι ἐάν ἀσυγχώρατα τὰ ^h ἀμαρτήματα σὸν εἰσί,
εἰς μεγάλην ὀψιλεων καὶ κουφισμὸν γενέσθαι τοῖς νεκροῖς
δύνεται η προσφορὰ τῆς ἱερᾶς θυσίας. Τοῦτο δὲ γνωστὸν
ἴστω, ὅτι η ἱερὰ θυσία ἐκείνους τοὺς νεκροὺς ὀφέλει, αλ-
λοις δὲ τῷ παρόντι βίᾳ ζῶστες, ἐγκρατεῖς ἐκ πονηρῶν
ἔργων ἐγένοντο. "Οδιν εὐτοῖς καὶ μετὰ θάνατου τὰ καλὰ βοηθοῦσιν, ἀπερ ἑνάδε υπὲρ αὐτῶν παρ' ἔτερων γένονται.

C

ΚΕΦΑΔ. Σ'.

Ηερὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀγίων μυστηρίων τῆς θείας
λειτουργίας.

Μετὰ ⁱ δὲ οὐν τούτων δῆλον καθίστηκεν, ὅτι κριτο-
τέρα ὁδὸς αὐτὴν ὑπάρχει, ἵνα ἔκκριτος τὸ ἀγαθὸν, ὅπερ
μετὰ θάνατον αὐτοῦ ^j ἀπίκει ποιεῖσθαι διὰ ἄλλων, πουείτω
ἐν ἡ οὐτὸς ὑπέρ αὐτὸν. Μακαριώτερον γάρ ἔστιν, ἐλεύ-
θερὸν τενα ἔξειθεν, ^k ή Ι μετὰ τὰς ἀλύσεις ἐλευθερίας ζη-
τεῖν. Ὁφειλομένον τοίνυν τὸν παρόντα αἰῶνα, ὅτι λοιπὸν
θεωροῦμεν περιρρίεσθαι, δηλη τῇ δικαιοὶς ἔξουδενεν, καὶ
καθημερινὰς θυσίας δακρύων τῷ Θεῷ, καθημερινάς τε τῆς
σαρκὸς αὐτοῦ καὶ αἵματος προσφοράς θύειν. Λύτρα γάρ
μόνιη η θυσία ἐκ τοῦ αἰώνιου θανάτου τὸν ψυχὴν ἐλευθεροῖ
καὶ σώζει, οὐπερ ἐκείνον ἡμῖν θάνατον τοῦ μονογενοῦς οὐσίου
τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου κατασκευάζει. "Ος ἐκ νεκρῶν
διάναστάς, οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι
κυριεύει. Ἀθάνατος δέ καὶ ἄρθρος διαιμένων, διὰ τὴν
πάλιν θύεται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερᾶς θυσίας. "Η γάρ
αὐτὸν σάρκη ἐκεῖται μερίζεται εἰς τὴν τοῦ λαοῦ σωτηρίαν.
Οὐμώς καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐχὶ λοιπὸν εἰς χεῖρας τῶν
πάπιστων, ^l ἀλλ' δὲ στόματι πιστῶν ἐκχέται. Τοῖτο οὖν
νοῦμεν, ὅτι διὰ συγχώρησιν καὶ λόσιν ἡμετέραν τὸ πάθος
τοῦ μονογενοῦς ιδίου τοῦ Θεοῦ ἀεὶ μημείται. Τις γάρ τῶν
πιστῶν δύνεται ἔχειν ιδειλίαν ἐν αὐτῇ τῆς θυσίας ὥρᾳ

^a Duo Carnot. et primus Theod., ac scientibus.

^b Per culpas solubiles, intelligit fortasse quas veniales nuncupamus. Per insolubiles vero peccata lethalia, in quibus diem claudens extreumum sacræ victimæ oblatione a poenis absolvit et liberari non potest.

^c Duo Carnot. et eterque Theod., dum vivit ipse pro se.

^d Val. Cl., iterum verum corpus.

^e Ms., ἀπαύστως ἐποίει, λοιπὸν η δύναμις αὐτοῦ ἀπό τε τοῦ κόπου, καὶ τῆς ποίνης δὲ βάθρων κατέπεσεν.

^f Ms., ἐδηλώσεν ὅτι ἐν τοῖς κύμασι.

^g Ms., ἀπερ διηγήσω... ἐν Σικελίᾳ ἀπειλθών.

^h Ms., πτωσμάτων. In Ediliis legiunt, συγχωρητά, contra sancti Doctoris mentem.

ⁱ Ms., μεταξὺ δὲ τούτων δῆλον.

^j Ms., ἀπίκει δὲ ἐτέρων γενέσθαι ἐν ὅσῳ δὲ η οὐτὸς ποιησῃ.

εἰς φωνὴν τοῦ ἱερέως τοὺς οὐρανούς ἀπογίγεσθαι, ἐν ἑκάειφ τῷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μυστηρίῳ τοὺς τῶν ἄγγέλων χοροὺς παρεῖναι, τοῖς ἄνω τὰ κάτω κοινωνεῖσθαι, τὸν γῆν σὺν τοῖς οὐρανοῖς συμμίγεσθαι, ἵν τι ἔξ δρατῶν καὶ φοράτων γίγεσθαι;

ΚΕΦΑΛ. ΣΔ'.

Περὶ τοῦ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις, καὶ περὶ τῆς τοῦ νόος φυλακῆς.

Ἄναγκαιοῖν δὲ ἔστιν ἐν ταῦτα πράττομεν, ἵνα ἡμᾶς ἔσωτούς ἐν συντριβῇ καρδίας θυσίαν τῷ Θεῷ προσενέγκωμεν. Τοῦ γάρ πάλους τοῦ κυρίου τῷ μυστήρᾳ ἐπιτελοῦντες, ὁφελομένη μηδέπασθαι ὑπὲρ πράττομεν. Τότε γέρ τὸν ἀληθῆς Λύπερ ἡμῶν τῷ Θεῷ θυσίαν προσφέρομεν, ὅταν ἡμᾶς ἔσωτούς θυσίαν ποιήσωμεν. Ἀλλὰ σπουδαστέον ἡμῖν ἔστιν, ἵνα ἐν ὅσῳ καὶ μετὰ τὸν τῆς εὐχῆς καιρὸν, τοῦ Θεοῦ παρέγοντος δύναμιν τὰς ψυχὰς Νήμῶν ἐν τῇ αὐτῷ δυνάμει καὶ ἀκμῇ φυλάξωμεν, μὴ ἔωντες 474 ὑπὸ λογισμοῦ χαυνοῦσθαι, ὡς τοῦτον διαλυθῆναι, εἰ μὴ ἡ ματαία τοῦ νοὸς εὐφρόσυνη διασύρουσα, καὶ ἡ ψυχὴ ἀπολῆ τοῦ λέρος τῆς κατενίκεως διὰ τὴν περιεργίαν τῆς ρεούσης μεριών. Οὕτω γάρ, ὅπερ παρὰ τοῦ δεσπότου γίττησεν ἡ Ἀνάτα, κατηξιώθη ἐπιτυχεῖν, δοι μετὰ τὰ δάκρυα ἐν τῷ αὐτῷ φόβῳ τοῦ λογισμοῦ ἔσυντο ἐφύλαξε. Περὶ ἃς καὶ γῆγραπται, διτὶ τὸ πρόθεωπον αὐτῆς οὐδὲ συνέπεσεν. Ὄτι οὖν μὴ ἀπλαθεμένη ἔστιν ὑπὲρ πῆξατο, οὐκ ἔστρεψατο τοῦ δώρου οὐδὲπερ γίττετο.

ΚΕΦΑΛ. ΣΒ'.

Περὶ τοῦ συγχωρεῖν πταῖσματα ἑτέρων, ὅπως καὶ τῶν ἀφίεντων συγχωρηθῶσιν.

Τοῦτο δὲ γνωστὸν ἔστω, ὅτι ἔκεινος ^b τῶν αὐτοῦ πταῖσμάτων συγχώρεσιν ὥρμᾶς αἰτεῖται, ὁστις πρότερον τὰ εἰς αὐτὸν πλημμεληθέντα συγχωρεῖ. Τὸ δῶρον γάρ ^c οὐ λαμβάνεται, εἰ μὴ πρῶτον τὴν ἔχθραν ἐκ ψυχῆς ἔξαθεται, τῆς ἀληθείας λεγούσης· Ἐὰν προστέθης τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔκει μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατά σου, ^d ἀφες ἔκει τὸ δῶρον ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστήριου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον διαλλάγηθε τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ Ν δῶρον σου. Ἐξ οὐ πράγματος νοντέον ἐν τῷ πάν τὸ πταῖσμα λύεσθαι ὡς βαρύ ἔστι τὸ πταῖσμα τῆς ἔχθρας δὲ οὐ τὸ δῶρον οὐ λαμβάνεται, τοιοῦτον δῶρον ὁ Θεὸς οὐ προσδίχεται. Ὁφελομένην οὖν τοῖς πλησίον εἰ καὶ ἐκ μήκους ἡμῶν ὑπάρχουσε, νοερῶς συναφθῆναι, καὶ αὐτοῖς μετὰ ταπεινώσεως τὴν ψυχὴν ^e ὑποτάξασθαι, καὶ διὰ καλοθελίαν αὐτοῖς εὑρεστῆσαι. Ηὐτὰ γάρ ὁ κτίστης ἡμῶν τοιοῦτον λογισμὸν ἡμῶν ἐν ἕ αληθείᾳ τὸ εὐάρεστον ἡμῶν τὰς διανοίας θεωρίσῃ, ἐκ τοῦ ἀμαρτήματος ἡμᾶς λύει, ὅτι δῶρον ὑπὲρ τοῦ πταῖσματος λαμβάνει. Φωτῆ δὲ τῆς ἀληθείας μαρτυρούσης ὁφελομένη, ὅτι ὁ δοῦλος ἐπένειος, ὁστις τάλαντα δέκα ὄφειλεν, ὡς μετάνοιαν κιθαράν τέποιστε, διάλυσιν περὰ κυρίου εἰληρεύ· ἀλλ' ὅτι τῷ συνδαιλῷ αὐτοῦ, τῷ ἔκατον δηνάρια ὄφειλοντι αὐτῷ τὸ ὄφειλόμενον οὐκ ἀρέθη, καὶ τοῦτο ἔστι προσταχθὲν ἀπαιτεῖσθαι, ὑπὲρ

^a Ms., συνέπεσεν ἔτι, μὴ ἀπλαθεμένη γάρ ὑπὲρ γῆξατο.

^b Ms., τῶν ἔκυτον πταῖσ.

^c Ms., οὐ λύεται τις εἰ μὴ πρότερον ἡ κακία ἐκ τῆς ψυχῆς ἀποδιωχθεῖ, αὐτῆς γάρ ἡ ἀληθεία εἴρηκεν ἔαν.

^d Ms., ἀφες τὸ δῶρον σου κείμενον ἐμπροσθεν.

A habere dubium posuit, in ipso immodicatiois horo ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in Nō Jesu Christi mysterio angelorum chorus adesse, summis ima sociari, terras coelestibus jungi, unumquod ex visibiliibus atque invisibilibus fieri?

CAPUT LIX.

De affigendo corde inter sacra mysteria, et de mortis custodia post compunctionem.

Sed necesse est ut cum hæc agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus, quia qui passionis dominice mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis hostia erit ^f Deo, cum nos ipsos hostiam fecerimus. Sed studendum nobis est ut etiam post orationis tempora, in

B quantum Deo largiente possumus, in ipso animum suo pondere et vigore seruenius; ne post cogitatio 473 fluxa dissolvat, ne vana menti laetitia subrepat, et lucrum compunctionis anima per incuriam fluxæ cogitationis perdat. Sic quippe quod proposcerat Anna obtinere meruit, quia post lacrymas in eodem mentis vigore permansit. De qua nimirum scriptum est: *Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati* (*I Reg. 1, 18*). Quæ igitur non est oblitera quod petiit, non est privata munere quod possicit.

CAPUT LX.

De relaxandis culpis alienis, ut nostræ nobis relaxentur.

Sed inter hæc sciendum est quia ille recte sui delicti venient postulat, qui prīus hoc quod in ipso delinqutitur relaxat. Munus enim non recipitur, nisi ante discordia ab animo repellatur, dicente Veritate: *Si offeres munus tuum et ante altare, et ibi recordatus fueris quia fratres tui habet aliquid adversum te,* ^g *relinque munus tuum ante altare, et vads prīus reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Math. v, 23*). Quia ipse pensandum est, cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Deberimus itaque ad proximum quamvis longe possum, longaque disjunctum, mente ire, siue animam subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet Cunditor noster dum tale placitum nostræ mentis asperxit, a peccato nos solvet, qui munus pro culpa sumnit (*Math. xix, 27*). Veritatis autem voce attestante, fiduciamus quia servus qui decem milia talenta debebat, cum prouidentiam ageret, absolutionem debuit a Domino accepit; sed quia conservo suo capitum sibi denarios debenti debitum non dimisit, et hoc est iussus exigi quod ei fuerat iam dimissum. Ex quibus videlicet dictis constat (*De penit. dist. 4, c. Constat*), quia si hoc quod in nos delinqutitur, ex

^e Ms., ὑποτάξαι.

^f Val. Cl. et Becc., accepta Deo.

^g Duo Gemel. aliquie Normi., exceptio Becc., habent cum Val. Cl., *ad altare*.

^h Idem Gemel., relinque ibi munus, etc.

corde non dimicamus, et a Modo rursus a nobis exi- gitur quod nobis jam per peccati remissum suisse gaudebamus. Ignotus dum per induitam temporis spatium licet, dum iudex sustinet, dum convictio nem nostram is qui culpas examinat expectat, con- flemus in lacrymis duritiam mentis, formemus in proximis gratiam benignitatis. Et idcirco dies quia salutari hostia post mortem non indigemus, si ante mortem Deo ipsi hostia fuerimus.

a Primus Theod. et primus Gamel. Bigot. et Lyr., et illud rursus exigimur.

VARIE LECTIOES PROLIXIORES,

Quae brevibus notis comprehendendi non posuerunt, litteris A, B, G, Δ, εtc., designantur.

A Θυσία προσκομισθέσται παρευθύς οὐν ἀπελθὼν εὗτα πεποίηκεν ἡμῶν δὲ περὶ πραγμάτων ἑτέρων ἀσχρολουμένων καὶ τὰς παρερχομένας ἡμέρας μὴ ἀριθμούντων, αὐτὸς ὁ τελευτῆς ἀδελφὸς ἐν μίᾳ νυκτὶ ποιοισθα τῷ γνωσίᾳ αὐτοῦ ἀδελφὸν καθ' ὑπουργόν ἔφεν. Ήδηδέ τοῦτον θεοκάμμινος ἡμάτησεν αὐτὸν λέγων, ἀδελφὸς ἐν παῖσι ἔκεισθε ὑπάρχεις. Πρὸς δὲν αὐτὸς ἀπεκρίθη, ἔνως μὲν τοῦ οὐν πάντα κακός ὑπάρχου. Ἀρτίως δὲ καλώς ὑπάρχωσημερον γάρ τὸν ἄγιον κοινωνίαν ἀπέλαβον. Τούτο δὲ αὐτὸς κοινός παρευθὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ, εἰς.

Β Ηερὶ αὐτὸν κοπίσος ἥρακεν ἐν τῷ συκεδαιν τῷ ὀπτασίᾳν τῇ συμπληρώσει τῆς θυσίας. Φανερώς οὖν δείκνυται ὅτι διὰ τῆς σωτηριώδους θυσίας ἐτεθηκός ἀδελφὸς, εἰς.

Γ Γρηγόριος. 'Ολιγοι τῶν τελευτησάντων ἐπιστηρίζουσι τὰ κύωταν **475** τὰ ἔργα. Ἄντα μὲν εἰς δειλιαν καταπέσωμεν. Κάπιος γάρ δὲ τῆς πολέως Ναρνίας ἐπισκόπος, ἀνάρ πάντα τῷ βίῳ εὐλαβέστατος καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ.

Δ Ἀποστόλων ἐρχη πρός με καὶ ἀποδιδωμέ σοι τὸν ρεσθέν σου. Οστει μετά χρόνους ἐπάτε ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἀποστόλων ἑρότης ἐν τῷ ἐπιτελέσκον αὐτὸν τῆς ἀγάπης λειτουργίας τὰ μυστήρια, μεταλαβόν τῆς θυσίας κοινωνίας, τῶν δεσμῶν ἀπελύθη τοῦ σώματος.

Ε Εἰ τούτο δὲ ἀξοῦ παρειδηγα περὶ τενὸς ἐν αἰχμαλωσίᾳ παρὰ τῶν πολεμίων ὑπάρχοντος καὶ ἀλλοσιος δεδεμένου, ὅτι ἡ τούτου σύμβιοι ἐν ἡμέραις ὠρισμέναις θυσίαις ἐπέρ πάρ αὐτοῦ προσέρθενται εἰωθεῖν· οστει μετά χρόνους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας πρός τὴν ἑαυτοῦ ὑπέστρψε συμβίου, δια ποίας ἡμέρας αἱ ἀλλοσιες, εἰς.

Ζ Δεηπόστολο. 'Ο γάρ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνιμῃ προηγουμένος με (Ιορίε μου) πατριάρχης Ἀγαθόν, αὐτὸν τῆς πόλεως Πατούρου ἐπίσκοπον ἐν τῇ Ρώμῃ ἀθένεισσεν, διό δὲ τῇ θειάστη ἐρχομένος ἀνάγκης σφροτράτην ὑπέμενεν, ὃςτε λοιπὸν ἀπελπίσα αὐτὸν ἐν τοῦ κινδύνου τῶν τοσθῶν κυμάτων διασώζεσθαι. Ναύτης δέ τις ἐκ τῶν σὺν αὐτῷ πέντεν Βαρακός τῷ ἱδίωσι οἵστις γυνὴ τῆς αὐτῆς ἀκελλησίας κληρικός ὑπάρχεις ὅπισθεν τοῦ πλοίου δι τῷ καράδην συρρόμενος τούτον ἐκβέρων. Τοῦ δὲ σχοτνοῦ, εἰς.

Η Θιεδόμενος νεκρὸς τούτου εἶναι ὑπέλαμβανε. Διό δὲ τῆς ἀγάπης διακονίαν ἐν ὑπέρ τῶν νεκρῶν χρεωστι πεποίησεν ὑπέρ ἡρῷ αὐτούς σεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τῷ παντοπινάκῳ Θεῷ θυσίαν προστενεχθῆναι ἐκέλευσεν. Τούτου δὲ υγονότος ἀνεκπανίσαντες τὸ πλοῖον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατελαβον. Ἐν τῇ πόλει δὲ πόρτου καταντήσαντες ἐκεῖσε τὸν αὐτόντον εὑρόν ὄντερ τελευτῆς τούτας θυσίας ἀγαλλιασθεῖς ὁ ἐπίσκοπος πέραστο αὐτὸν ἐπερωτῶν πῶς τοσαύτας ἡμέρας, εἰς.

Θ Γενιφ κατενεχθεὶς μέτε πάλιν παντελῶς γρηγορεσσι δυνάμενος μέσον δὲ τῆς θαλάσσης ὑπάρχοντος αὐτοῦ ἐράπι τις αὐτῷ στροφον εἰς πλησμονὴν κομίσας. Φυγὼν δὲ καὶ ἐμπλοθεὶς δύναμεν ἀνελάβετο. Οὐ μετά πολὺν δὲ χρόνου ἐπερχόμενον πλοίον ἐκ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς τῶν κυράτων, εἰς.

Α αὐτῷ ὑπάρχεις δέδη δριβέμενον. Μηδ δὲ διλαμψει βαθύταται, εἴαν μὴ ἐκ παρδίας συγχωρήσωμεν τὰ εἰς ἡρᾶς πλημμελθόντα, κόπενα πάλιν εἰσπραχθεσόμεθα, ἀπέρ διὰ μετανοίας συγχωρθέντα ἐν χαρῷ ὑπόρχομεν. Ἐν δὲ οὐν καιρὸν ἀνέσσεις παρὰ τοῦ κριτοῦ εἰδηραμεν τοῦ τὰ πτερόσματα ἡμῶν ἀτάξοντος, τὸν γάρ ἐπιστροφὴν ἡμῶν ἐκδέχεται, δάκρυσι τοῖν ὀμότετα τοῦ κατεπίκημεν, καὶ πρὸς Ο τοὺς πλησίους τυπάρην χάριν ἀγαθότεος· καὶ πεποιθώς λέγω, ὅτι σωτηρίου θυσίας οὐ χρίζομεν, εἴαν πρὸ τοῦ θανάτου Θεῷ θυσίαν εὐτοῦ ὑπάρχωμεν.

B Ι ἡ μετά δεσμούς διευτερίαν ἔπειται· Ὁρείλομεν οὐν τὸν παρότα κόσμον ὅλω τῷ λογισμῷ παραικράτασθαι θεωροῦντες αὐτὸν ἢδη λοιπὸν τα λείποντα καὶ μετὰ δικρινῶν τῷ Θεῷ καθημερινὸς θυσίας διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος. Αὕτη γάρ καὶ μόνη ἡ θυσία εἰς τοῦ αἰώνιου θανάτου τὴν ψυχὴν ρίεται. Καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου εἰς ἀνάμνησιν ἐρχόμεσθα τοῦ θυντάτου τοῦ μονογενοῦς οὐν τοῦ Θεοῦ. Οστις ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς **476** οὐκέτι λοιπὸν ἀποθνήσκει. Αθανάτος δὲ καὶ ἀφθαρτος, εἰς.

C Κ ἀλλ' εἰς τὰ τῶν πιστῶν στόματα ἐκχέεται. Ἐν τούτῳ οὖν κατανοήσωμεν ὅποια ὑπάρχει αὐτὴν ἡ θυσία, ὅτι διὰ τὴν πιστότερων αποκτήρωσιν τὸ πάθος τοῦ μονογενοῦς οὐδὲ τοῦ Θεοῦ πάντοτε μιμεῖται. Τις δὲ τῶν πιστῶν διστάσαι δύκαται ὅτι ἐν τῷ ὄργῳ τῆς Ἱερᾶς θυσίας ἐπὶ τῇ τοστέρων φυγὴ οἱ οὐρανοὶ ἀναγοντες εἰς εἰκὼν τῷ μυστηρίῳ τοῦ κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ οἱ τῶν ἀγγέλων χοροὶ εἰκεῖται παραγένονται τὰ ὑψηλὰ μετὰ τῶν ταπεινῶν συμμερύσμενα, τὰ επουράνια μετὰ τῶν ἐπιγείων, ἐν τι ἐξ ὄρκων καὶ αφετῶν γυμνενα. Ανάγκαιον, εἰς.

D Λ ὑπέρ οὐκέτι τῇ (Ιορίε) θυσία προσφέρεται, ὅταν ημᾶς ἔκυτους μημητας ποιήσωμεν. Τούτο δὲ ἀναγκαῖως ἡμᾶς πυραγνυάττεσθαι χρήν, οὐαὶ μετὰ τὸν τῆς εὔχης, εἰς.

E Μ ἡμῶν ἐν τῷ αὐτῷ φόβῳ φυλάξωμεν μὴ ἁντεῖς ὑπὸ λογισμοῦ χαυνούστες τούτον διαλυθῆναι μηδὲ μετατί τοῦ νοῦ εἰνροστούση τούτον διαλυθῆναι μηδὲ μετατί τοῦ μῆτηρπάτη καὶ τὸ κέρδος τῆς κατανύξεως διὰ τὸ ἀνατραπέτος τοῦ λογισμοῦ ἡ ψυχὴ ἀπολέσθ. Τοῦ γάρ καὶ ἀναγκαῖον, οὐαὶ, ὑπέρ πηγαστο καρπώσασθαι οὐκίσθει. Οτι καὶ μετὰ τοῦ ἐν δάκρυσι δέσποιν εἰς τῷ αὐτῷ φρονήματι τοῦ λογισμοῦ ἐστήνετε, εἰς.

F Ν δώρον στον. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ πράγματι κατανοῦσαι (Ιορίε κατανόσσον) ὅτι ἐν ὅσῳ πάντα τὰ πταίσματα δι' ἀποδιδούς (Ιορίε ἀποδίσσεως) τοῦ δώρου λύνεται, ποίην βαρύν ἀμάρτημα τὸ τᾶς μυστικακίας ὑπάρχει, ὅτι διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ δῶρον προσδέχεται οὐφείδωμεν, εἰς.

G Ε ἐν ἀλληλειᾳ ἀείστηται παρευθύνει καὶ ημᾶς ἐν τῆς ἀμαρτίας λύει, τούτο τὸ δῶρον ὑπέρ τῶν πταίσμάτων λαμβάνων. Οὕτω γάρ καὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀλληλειας μαρτυρούστας ἀκηκόαμεν περὶ τοῦ δούλου τοῦ τὰ μύρια ταλαντών ἀφείλοντος. Οτι τούκα εἰς μετάνοιαν ήλθε, συγχωρηστον τοῦ χρέους παρὶ τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐλαύνε. Διό δὲ τὸ μη συγχωρῆσαι καὶ αὐτὸν τῷ συνδούλῳ αὐτοῦ τὰ ἐκατόν δηκάρια ἀπέρ αὐτῷ ὠφείλετε ἐκελεύθη ἀπό τοῦ θύμης πάντα ἀπέρ ησάν αὐτῷ στηρίζεται, διά τούτο οὐν φωνέρον καθισταται ὅτι εἴαν μὴ ἐκ παρδίας συγχωράσωμεν, εἰς.

H Ο πρὸς τοὺς πλησίους ἀγαθότεος χάρατος (Ιορίε χάριν) στερεώσωμεν καθηροῦντες ὅτι σωτηριώδους θυσίας μετὰ θυντάτου οὐ διηποτεμεθα εἴαν πρὶ θανάτου ημεῖς αὐτοὶ θυσία γενώμεθα. Ξάριται καὶ φιλαθρωπιά τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ δὲ δέξι καὶ πεποιθώς λέγω, ὅτι σωτηρίου θυσίας οὐδὲ τούτον τῶν καίωνας. Δρεῖν.

Elenchus vocum Gracobarbararum quae in Dialogorum versione reperiuntur (1).

Ἄδεσχτος, *Advocatus*, 410.
Ἄκουμδίζειν, *accumbere*, 279.
Ἄρκη, *arcu*, 171.
Ἄρκλα, *arcula*, 187.
Ἀνάρπων, *denarium*, 430.
Ἀπρένσωρ, *vel* ἀπρένσωρ, *defensor*, 170, 247.
Ἀπούσθετος, *Deusdedit*, 419.
Ἀλλούστρος, *illustris*, 318.
Καβούλιον, *cubiculum*, 282.
Καλίγον, *caliga*, 158.
Κάμπος, *campus*, 287.
Κανδῆλαι, *candelæ*, 174.
Κάραβος, *carabus*, 470.
Καστρον, *castrum*, 367.
Κέλλον, *et* κέλλον, *cella*, 166, *et* saepe alias.
Κοδίμεντα, *condimenta*, 279.
Κόμης, *comes*, 158.
Κωμοντόριον, *commonitorium*, 295.
Κουκόδοτος, *Cumquodens*, 410.
Κουράλιος, *curialis*, 422.
Δάκκος, *lacus*, 222.
Μανσιωνάριος, *mansionarius*, 334.
Μανούβριον, *manubrium*, 223.
Ματρώνη, *matrona*, 194.

A Μηλώτη, *melote*, 226.
Μίλια, *millia, seu millaria*, 250.
Νοτάριος, *notarius*, 295.
Νούμερος, *numerus*, 427.
Ὀπτιῶν, *Optio*, 427.
Ὀρδόνες, *ordo*, 363.
Ουγκία, *uncia*, 327.
Ὀψίκον, *obsequium*, 399, 250.
Πατρίκιος, *Patricius*, 411.
Πιγμεντάριος, *pigmentarius*, 431.
Πόρτα, *porta*, 462.
Πραιδέαντ, *prædari*, 366.
Ρεγέων, *regio*, 323.
Σάβανον, *sabanum*, 319.
Σάνδουρος, *vacuus, a saburra*, 158.
Σάγιον, *sagum*, 234.
Σίνδων, *sindon*, 194.
Σκάμνιον, *scamnum*, 162.
Σκρινίον, *scrinium*, 182.
Τριβουνος, *tribunus*, 323.
Φαμίλια, *familia*, 230, 419.
Φλεγύλιον, *flagellum*, 282.
Φλάσκιον, *flasco*, 246.

Alia fortasse studiose inter legendum occurrent.

(1) In hoc elenco revocatur lector ad numeros in textu crassiori charactere expressos. Edīt.

PRÆFATIO IN EPISTOLAS SANCTI GREGORII PAPÆ I.

¶ Novam omni ex parte Gregorianarum epistolarum Editionem tibi jam oblaturi, pie ac studiose lector, de ea prefari cogimur, ut consilii nostri rationem tibi æquissimo judici approbadam subjiciamus.

I. De operis præstantia et dignitate satis notis non est quod præloqui satagamus. Enimvero sanctorum Patrum epistolas reliquis eorum scriptis anteponendas norunt Eruditi omnes, quod in ipsis auctoris ingenium, animi dotes, et mores magis eluceant. Id vero maxime de sancti Gregorii epistolis liquet, in quibus singularis ejus prudentia, sollicitudo pastoralis, effusa in pauperes liberalitas, animi simul robur et demissio, cæteræque virtutes adumbrantur unde perfecta ejusdem sanctissimi papæ exprimatur effigies. In commendandis hac ex parte Gregorianis epistolis, multus est Petrus Gussanvillæus, cuius præfationis sectionem ad id spectantem attendendam infra judicavimus.

II. In alia ejusdem erudití viri præfatiuncula quam epistolis a se publicatis præmisit, quid in sua Editione præstiterit, his verbis exponit :

« Cum videremus præ ceteris tanti viri operibus hunc maxime fetum, theologorum approbatione celebrem, canonistarum usu tritum, stabiendi fidei dogmatibus idoneum, illustrande retinendæque ecclesiasticae discipline percommodum, prælatorum, privatorumque componentis moribus apprime nilem, nobis præcipuo quadam studio laborandum esse duximus, ut quam emendatissime ederetur, eaque forma quæ docis placere, rudiorens juvare posset. Itaque, primo, textum, qui in omnibus superioribus Editionibus, nescio quo fato, misere depravatus fuerat, restituimus, collatis triginta quinque, ut minimum, exemplaribus manuscriptis, quorum alia nos ipsi propriis oculis usurpavimus, propriis manibus excussimus, alia doctorum virorum sive in excerptis quæ ad nos ab ipsis officiose transmissa pervenerunt exploravimus. His adjuti subsidiis, corruptelas subnovimus, variasque lectiones, quæ alicuius visæ sunt momenti, aut ad marginem* transtulimus, aut gratia uberioris explicationis, notis inseruimus. »

III. Sane nonnullos priorum Editionum nœvos a Gussanvillæo sublatos ultra concedimus, at (quod inviti dicimus) paucos, ut nostras notas legenti statim constabit. Hinc novo labore ac studio accersendi undecunque fuerunt, et accurate perlegendi manu exarati Codices, iidem fere quos Gussanvillæus commemorat, in quibus tamen saepe legimus secus ac ipse. Exemplo sit quod modo nobis occurrit in epist. 6 libri v, olim libri iv quart., ubi Editi habent : *Post lapsum cellæ ipsius pene generalem*. Ad hunc locum monet vir doctus, in Tellerianis, Lyrensi, et Pratellensi deesse vocem *cellæ*. De Tellerianis hic silemus, quos olim quidem consuluiimus, at nunc revolvere minime licet. De duobus aliis vero quos ob oculos nunc positos sedulo inserviimus, constanter asseveramus *cellæ* vocem in illis nequaquam desiderari. Itaque alienis oculis non omnino credentes, novam epistolarum sancti Gregorii collationem ad varios mss. Codices infra commemorando aggressi sumus, ut accuratissima prodiret Editio quam meditabamur, et jam dudum moliebamur. Quo vero fructu id laboris a nobis susceptum sit, nostras notas consulenti statim obvium erit. Nulla enim fere est epistola in qua vel corruptum locum non restituerimus, vel novam aliquam lectionem minime spernendam saltem non assignaverimus. In locorum a nobis sanatorum et restitutorum specimen paucula hæc seligere sufficiat ex libro priori tantum, reliquos enim percurrere immensi pene laboris foret.

IV. In hujuscemodi libri epist. 6 prius legebatur : *Quæsi destituta vidua vocibus cum propheta dico, pro, quasi destructa Judææ vocibus*. Paulo post in Editis : *Tu ergo qui easdem bestias necdum mactaveras, cur jam manducare*

* Quæ in margine erant, eas nos in textum inter uncinos revocavimus. Edīt.

per obedientiam nolebas? Legendum esse volebas docuerunt MSS. omnes; hancque lectionem postulabat sensus integritas. Adducto videlicet Scripturæ sacræ testimonio, *macta et manduca*, monet sanctus Gregorius prius mactandum quam manducare liceat. Unde ita urget amicum: *Tu ergo, inquit, qui easdem bestias needum mactaveras, cur jam manducare per obedientiam volebas?* Scribendo vero, *nolebas*, sensus penitus evanescit.

Ibidem legitur in prius Vulgatis: *Aut nescis quia easdem quas scripsisti bestias oris tui 478 gladius occidere recusavit?* At inconsultis quidem MSS., in quibus una eademque est haec lectio: *Aut nescis quia ea de qua scripti bestia oris tui gladio occidi recusavit?*

In Epistola 20, olim decima, lectum ante: *Sin vero ita discordia inter vos partes suas armaverit, ut in timore scandali voluntas vestra partes armaverit.* Ubi MSS. exhibent: *ut in tumore scandali;* nec aliter legi potest extra sensus detrimentum et grave incommodum; agitur enim hic de tumore superbie, unde scandala in Ecclesia Salomonita contentionesque generabantur.

In epistola 25, olim 24, sanctos Gregorius juxta superiora edita, scribit: *Et tamen in illa invisibilium contemplatione suspensus (Paulus) ad cubile carnalium mentis aciem revocat; cum in veteribus libris manu exarata constantissime legatur: Et tamen illa invisibilium contemplatione suspensa (Paulus) ad cubile, etc.*

In ejusdem epistolæ serie aliæ Editiones legendum exhibent: *In his velut in quadraginta lapide sanctæ fidei structura consurgit, et cuiuslibet vitæ atque actionis norma consistit. Quisquis eorum, etc.* Sane non ad mentem sancti Doctoris, qui hoc loco quatuor concilia œcumonica tanquam certam fidei regulam proponit; de vita vero moribus et actibus nihil attingit. In hac tamen lectione ab Editoribus gratis conflata eadem concilia dicuntur, *cuiuslibet vitæ atque actionis norma.* Sed lege ut in MSS.: *Quia in his..... sanctæ fidei structura consurgit; et cuiuslibet vitæ atque actionis existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiamsi lapis esse cernitur, tamen extra edificium jacet.*

Epist. 34, alias 33, in excusis exemplaribus haec occurrunt: *Si autem fortasse in causa Dei minus credor. At si serio attenteque libros MSS. consuluisserint Editores, legissent: Si autem esse fortasse in causa Dei nimis credor, et pro zeli mei ardore suspectus sum. Quæ ultima verba MSS. lectionem mire confirmant.*

Negleximus observare in inscriptione primæ epistolæ legendum esse ex unanimi MSS. consensu: *Gregorius servus servorum Dei, quod tamen omissum in Vulgatis.*

Hæc modo sufficient, ut studiosus lector intelligat non inanem suisse laborem quem in recensendis denuo sancti Gregorii epistolis per annos plures assidue impendimus.

Ubi religio fuit quominus a recepta lectione recederemus, quod plerorumque MSS. auctoritate niteretur, satis nobis visum est diversas lectiones occurrentes annotare, etiamsi pro optimis ac genuinis haberri possissent. Sic in epist. 72, olim 70, cum obscurum sit quod legitur: *Quia tantum hic parva nativitas fuit, ut nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, famæ vehementer immineat,* et longe præstantiorem censeremus eam lectionem quam suppeditat Codex ms. Vita sancti Gregorii, auctore Joanne Diacono, in Bibliotheca Bigotiana Rothomagi asservatus, scilicet lib. II, cap. 59: *Quia tantum hic parva nativitas, et ubi superscriptum legitur, vel satio; retinuimus tamen parva nativitas, in qua lectione convenienter tam editi quam manuscripti Codices, et singularem exemplaris Bigotiani lectionem notis inseruimus.*

V. Sanato ac restituto epistolarum textu, de ordine tum librorum, tum ipsarum epistolarum jam cogitandum fuit. Ad libros quod attinet, eorum ordo ac numerus ab inductionibus seu annis pontificatus sancti Gregorii repeti debent. In Registro enim nullæ continetur epistolæ, nisi quæ a Gregorio jam ad regendum Ecclesiam assumpto scriptæ sunt. Itaque cum per tredecim annos et sex menses, paucis diebus additis, vir sanctissimus pontificis officio defunctus sit, singuli, pro singulis annis, epistolarum libri fuerunt assignandi. Hac etiam ratione eosdem numeravit Joan. Diaconus, lib. IV Vitæ, cap. 71. Postquam enim cap. 68 dixit Gregorium *sedem catholicæ et apostolicæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ annis tredecim, mensibus sex, et diebus decem* obtinuisse ac illustrasse, subdit, cap. 71, quarum (videlicet epistolarum) tot libri in scrinio reliquit, *quos annos vixit (in pontificatu.) Unde quartum decimum epistolarum librum septimus inductionis imperfectum reliquit.*

Non dissimilandum tamen in editis, imo in plerisque MSS. Codd. legi: *unde tertium decimum, etc.* At error gravis es, qui ex narrationis contextu facile emendatur. Si enim tot sunt libri epist. Gregorii quot anni ejus in pontificatu juxta Joan. Diac., cum ex eodem scriptore et aliud constet indubitatis testimonii Gregorium tredecim annis cum dimidio in pontificatu vixisse, ultimus epistolarum liber imperfectus non potest esse decimus tertius, sed decimus quartus. Deinde liber imperfectus epistolarum septimus inductioni respondet ex Joanne, ac huic inductioni minime convenire potest liber XIII, ut liquet.

Præterea veram lectionem in Codice Uticensi seu monasterii sancti Ebrulsi optimæ notæ ac dc annorum tandem deteximus. Ne quis vero putet hæc Joanni alia cogitanti et parum attendenti, **479** excidisse, accedit ejusdem testimonium in prefatione ad Joannem papam: *Si cui tamen, inquit, ut assulet, visum fuerit aliter, ad plenitudinem scrinii vestri recurrens, tot chartios libros epistolarum ejusdem Patriæ, quot annos probatur vixisse, revolat.*

It. legerat haud dubie apud Joannem Diaconum Sigebertus Gemblacensis monachus, qui undecimo saeculo florebat; hæc enim in libro de Scriptoribus ecclesiasticis ait: *Epistolarum tot libri posteris reliqui sanctus Gregorius, quot annos in pontificatu vixit, id est tredecim et semi.*

Opponi potest Ildefonsi Toletani episcopi testimonium, lib. de Viris illustribus, cap. 1, ubi de Gregorianis epistolis: *Has, inquit, uno volume arcant, in libris duodecim distinxit, Registrum nominandum esse decrevit.* Hinc fortasse data Editoribus occasio laudata epistolas in duodecim libros saltem specie tenuis distribuendi, cum tamen reipsa libros quatuordecim exhibeant omnes excusi Codices. Nam liber secundus bis numeratur, scilicet inductione 40, et indic. 11. Liber item septimus bis computatur, scilicet in inductionibus prima et secunda.

Ad testimonium vero sancti Ildefonsi, respondemus ipsum in lectione operum sancti Gregorii prorsus suisse peregrinum; unde post commemoratas epistolas addit: *Fertur et alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum pervenerunt.* Nequidem epistolas ad ejus notitiam pervenisse pene certum nobis videatur. Hinc Joanni Diacono, Sigeberto, et omnibus sere MSS. qui Gregorianas epistolas quatuordecim libris comprehendunt fides magis adhibenda. Etsi enim nonnulli sint MSS. Codices, in quibus absque ultra librorum distinctione laudatæ repræsentantur epistolas, nulli tamen occurrerunt nobis qui eas in libros dividendo, in pauciores quam quatuordecim partiantur.

Pro duodenario librorum epistolarum numero pugnare videtur hæc nostri J. Mabillonii nota ad prefatio-

nem Iohannis Diaconi : *Selectiones epistolas in decretalibus libres* ex redigiebas dicitur Adriano papa prima, infra, lib. iv, cap. 74. Sed lapsus est calami, prater decessimi scriptoris mentis aberrantia, aut in typographos mendum hoc regerendum; nam in loco Gregorianae: *Vitis assignata, laudatus Joan. Diac. ann. decim.*, sed dico tantum decretalium libros, ab Adriano papa collecte commemorat. Praeterea non hic de selectis Gregorii epistolis decretalibus queritur, sed de integra quarumlibet epistolarum ipsius complexione et collectione; neque curamus quod in libros Adrianus papa predictas epistolas parvulas sit, sed de divisione ab ipsomet Gregorio instituta solem est controversia.

VI. In restituendo epistolarum ordine magis laborandum fuit. Ex earum quippe toties Morata lectio facile compertum nobis fuit multas loco suo motas fuisse, et alio transpositas. Vetus esse mullah probant plurimi antiqui Codices, a nec certe annis scripti, in quorum ex parte, maxime Normannorum, multas colliguntur epistolas, cum hac inscriptione: *Epistolæ quæ de superioribus iudicationibus pretermissee sunt. In plorique MSS. exstant xxxi.* Plures exhibet Pauli Diaconi collectio ad sanctum Adalardum abbatem Corbeiensem missa, quam existimamus esse Registri Gregorii supplementum; nam ex iuv. epistolis in illa contentis plurimas plorisque in MSS. desiderari observavimus. Neque sane potest illa ratio excogitari cur paucas illas epistolas, quæ et plurimum nihil scita dignum nos docent, præ ceteris describi curasent vir doctissimus et sapientissimus. Cum itaque multas epistolas extra Registri ordinem vagantes et sparsas invenissent ambae, et qui ipsis successerunt typographi, eas intra varios libros cogere, sed vix utile prius arbitrio criterio, cooperant. Inde malo labore, et epistolarum preposta dispositio, quæ ex rerum in epistolis commoratarum serie et historie illius temporis vel mediocre notitia facile comprehendetur.

Hoc vitium non latuit Petrum Gussanvillæus, cujus haec verba sunt, in prefat. ad epistolas: « Petrus ordinem cuiusque epistole absit ut status aut propagnam. Imo plurimas alieno loco poetas sponte agnoscat. Docabunt passim nota. Nec tamen receptam seriem interturbare placuit, ne, quod in aliis quibusdam libris temere factum est, tenebras lectoribus offunderemus; quibus citationes epistolarum sancti Gregorii per omnes librorum genus sparsas forent inutiles, aut certe laborosæ. »

Optima sane ratio, qua tantum labore a se deprecari consabatur vir alias diligenter. Ergo cognita malo nunquam mederi ticebit? Absit autem ut ex restituente legitimo epistolarum ordine tenebras effudi suspicemur. Imo tenebras potius ubi nullus est ordo sunt metuenda. At ex ordinata rerum dispositione ter affluit maxima. Ut ad rem ipsam veniamus, quanta dubitatione restituere necesse est lectorem, cum, intellecta ex prioribus epistolarum libris cuiusdam noti episcopi morte, et alterius in demortui locum ordinatione, postea in librorum posteriorum serie legit epistolam ad ipsamnoti episcopam, quem iam e vivis substatu novit, quasi redivivum **480** scriptam? Non dissimilis confusione exempla plurima in medium adducere arduum non fore; quod praestituri cuspis quando restitutorum a nobis epistolarum ordinem certis argumentis demoposuerimus.

Incommodo autem quod causatur Gussanvillæus ob citationes epistolarum, juxta ordinem antiquum, tot libris ac scriptis sparsas occurremus, duplicitem epist. indicem exhibende: primam juxta ordinem realium cum prius recepto comparatum; secundum juxta ordinem et morem antiquum, vice veras eam prior collativa, non secus ac in edendis Augustinianis epistolis, doctorum virorum nemino improbando, observatum est. Sic nullo labore citate reperientur epistolas; nam concependo indicem facta antiquam epistolarum seriem, statim docebit quotæ nunc sint et quo loco habentur. Duebus prefatis indicibus tertium adjiciemus ordinem alphabeticum, qui ex nominibus eorum ad quos sanctus Doctor scribit contineatur; et quartum geographicum.

VII. Ex epistolarum censu plurima expunimus prius perperam inserta, qualia sunt quæ tegenter initio libri n. iudicatione 10, de Laurentii archidiaci depositione, et de litania maiore in beatifica sancta Marte; libro xi, indict. 6, historia de Phœbus coronatione, et Meuricili filiorumque ejus interfectione, quæ omnibus bujus inductionis epistolis præmittitur, cum sermone beati Gregorii tempore mortaliatis: *Oportet fratres charicium, etc.; nonnullarem synodorum Romæ habitarum acta; denique varia privilegia a sancto Gregorio concessæ; quæ omnia ad calcem ableganda judicavimus, cum Symbolo cujus meminimus Joan. Diac., lib. ii, cap. 3, quædque in capite omnium fero MSS. epistolarum legitur.*

E contrario ad Registrum epistolarum revocandæ nobis visæ sunt quædam epistolas, sive a Gregorio, sive ad Gregorium scriptæ, quæ vel in alienis operibus exsudabant, vel non ita pridem ex tenebris sunt erit. Quorum vero diligenter debeantur, suo loco commemorare nobis cura erit.

VIII. Sublati, MSS. ope, textus seu litteræ corrupti; et restituta mille in locis vera lectione, deinde dispositio tum librorum, tum etiam epistolarum ordine, de ipsarum argumentis et summaribz cogitandum fuit. In his quidquid singulis complectuntur epistolas summariæ delineari debet, ac cùmpendiose representari. Quæ vero huc usque præmissa sunt epistolas argumenta, pleraque saltem (ut sedulo exploranti patet) propositum Gregorii scribentis scopum minima ex parte attingunt. Sic ante primam prioris libri epistolam tantum legitur: *Ut semel in anno in unum convenient (episcopi Siciliæ) ad provinciale concilium.* At multum hoc argumentum quis nesciat, in quo scilicet nihil de Petro subdiacono cui sanctus Gregorius vices suas intra Siciliam, ob perspectam virtutem et experientiam eadem epistola commendat; nihil de modo celebrandorum synodorum dicitur. Sequentis epistolas, secundas videlicet, summarium adhuc minus probandum; siquidem de frumentis non ex integrō transmissionis totum est, quæ tamen epistolas pars est minima. In ea enim maxime incumbit sanctissimus papa ut Justinum Siciliae prætorem, prius amicis et honorificis verbis definitum, ad concordiam cum viris ecclesiasticis a quibus dissidebat compellat, atque ad judicis munus summa exequitate obendum. Similia de reliquis sunt intelligenda, quæ ulterius prosequi superfluum ei ingratis foret. Itaque novis endendis argumentis danda fult opera, quæ epistolis præfixa ad earum intelligentiam lectori veluti faciem preferant.

Nec minori diligentia notis difficultia loca, quæ plurima sane sunt, explanare et illustrare curavimus. Quod ut certius præstaremus, in statuenda eruendaque ex MSS. vera, quantum fecit, lectione, potissimum deservavimus. Quippe dum de vocibus ambigitur, variis conjecturis liberius indulgetur, et saepè mani consti digladiantur et aerem verberant viri docti. Ceterum uberrimam notarum et observationum in Gregorii epistolas segetem nobis obtulerunt præserium eruditissimi viri Antonius Dadinus Alteserra, Tolosanus antecessor, et Petrus Gussanvillæus. Illo in studiosorum juris canonici gratiam, notationes in plerasque sancti Gregorii, quæ receditam juris utriusque pertiam in auctore arguant, scriptæ, et Clementi IX pontifici max. nuncupavit. Ex quibus paucas mutuati sumus, et, adjecto ad calcem nomine, honoris et gratitudinis ergo, a nostris distinximus. De notis quas P. Gussanvillæus suæ inseruit Editioni, operæ pretium est ipsum audire ita præfamant :

IX. « De notis adjectis, aut, si mavis, intertextis, nonnulli annotandum est, quo morosorum offenditibus

occurramus. In hoc opere multa reperire est vocabula obscuriora, abstrusiora, minus obvia, phrases non usitatas, urbium regionumque nomina, pleraque alia antiqui moris, legum civilium scita, ecclesiasticæ politice canones, fidei morumque axioma. Non omnibus autem datum est esse grammaticis, philologis, antiquariis, geogra his, historicis, jurispreritis, canonistis, theologis, μηδ' ἡπαχλῆς πρὸς δύο, ut ait Græcum adagium. Eapropter Jolai Patrocli advocandi **481** hinc inde fuere, qui in difficultioribus opem, in obscurioribus lucem, in intricatis industriali conserentes, lectorum studia adjuvarent, promoverent. Scilicet ex variis antiquorum recentiorumque auctorum cellis multa hausimus : plurima quoque communicarunt nobiscum aliquot eruditū, qui reipublicæ litteraræ bonisque moribus consulum volunt.

Ex his verbis constat notas quas Gussanvilæus Gregorianis epistolis attexuit ab ipso tantum adoptatas fuisse, at alios parentes habuisse. Hinc in earum approbatione doctores testantur *legisse notas in dialogos sancti Gregorii collectas a M. P. Gussanvillæo presbytero*. Quosnam vero patrocles et adjutores accersivit vir prudens ? si publicæ famæ fides, præcipue in concinnandis et elucubrandis his notis partes debentur clarissimo viro N. Julien, cuius symbolum, scilicet lillum cum hac epigrapha, *en lillum*, aiunt post epistolam dedicatoriam videri.

Vero sunt qui eadem *notas* et *observationes* potissimum ascribant clarissimo viro D. Auget doctori et socio sorbonico, in quorum sententiam pedibus ire cogimur. Beneficio eni clarissimi viri D. Auget regi a consiliis, et Francie apud Parisios questoris ejusdem fratri, consecuti sumus supplementum notarum in sancti Gregorii epistolas, auctore eodem doctore ipsiusdem manu descriptum, in quo sane cundem ac castarum notarum stylum deprehendimus, idem dicendi et res explicandi genus. Unde nobis persuasum, quod etiam nobis prius asseruerat laudatus ejus frater, vir spectata integritalis, sapientissimo huic doctori cæteras, maxima saltem ex parte, vindicandas.

De his notis judicium ferre nostrum non est. Certe quascunque retinere licuit, hac in Editione recudi curavimus, ascripto *Gussanvill.* nomine. Alias a quibus abstine coegerunt severioris criticæ leges, aut alias rationes, certe graves, legere poterunt in *Gussanvill.* Editione qui varia et multiplo eruditione delectantur. In his enim omnia scientiarum genera, artes omnes delibantur, coacervatis, tum ex sacris, tum ex profanis, ex Græcis et Latinis scriptoribus, innumeris fere testimoniis; utrum ad rem an præter rem? judicent alii. Notæ vero quas ex Augetiano supplemento desumpsimus etsi paucissimas, ejus nomine in fine addito designabuntur.

X. Quod spectat ad notas quas elucubravimus, in his brevitati maximo studeandum censuimus ; memores celeberrimi illius dicti : *Cito lutum contrahit amvis exundans*. Certe nihil magis cavimus quam locos omnes communes sive theologicos, sive ethicos, etc., percurrere et exhaustire, et si nihil omiserimus eorum que ad locorum difficultatum evocationem et obscuriorum illustrationem conferre potuerunt. Ubi tamen occurrent quæ accuratoriæ explicatione indigere videantur, Vita sancti Gregorii a nobis elucubrata consulatur, adhibita indicare facit ; et si dicitur satis diligens lector fatebitur.

XL De epistolarum inscriptionibus, unum duntaxat observandum occurrit, *sancus Gregorius primus omnium, se in principio epistolarum suarum servum servorum Dei scribi satis humiliter definit*; inquit Joannis Diaconus, lib. II Vita, cap. I, subditque documentum hoc humilitatis cunctis successoribus ab ipso relictum, haereditario jure in Ecclesiæ Rom. conservatui fuisse. Quod Joannis testimonium multis questionibus occasionem præbet, quas solvere nunc e re videtur. 1. Cur titulus hic Gregorio ita gratis, in tam paucis epistolis compareat? nam si tres excipias, quæ totidem in libris priores sunt, scilicet lib. VIII, IX et XII (veterem ordinem sequimur) cetera hoc titulo carent. 2. Quo pacto sanctissimus papa ob assumptionem hunc humilitatis titulum ceteris pontificibus incognitum laudari possit, cum ipso usus sit sanctus Damasus papa in epist. ad Stephanum et alios Africæ episcopos ; quam epistolam hanc in rem adducit et Petrus Gussanvillæus (*In notis ad epist. I lib. VIII.*). 3. Qui potuit ignorare Joann. Diaconus Augustinum et plurimas alios hac eadem inscriptione suas muniesse epistolas? Legatur sanctus August., epist. ad Vitaliem 247 : *Augustinus episcopus servus Christi, et per ipsum servus servorum ipsius*. Fulgentius quoque epistolam 5 ita inscribit : *Dono sancto fratri et compresbytero Eugippio Fulgentius servorum Christi famulus*. Misericordia nonnulla alia a Gussanvillæo prolatæ testimonia, vel quod ex suspectis auctoribus desumpta sint, ut quæ ex Eusebio Emisso sunt excepta ; vel quod ad rem non faciant, quia episcoporum ætate Gregorio longe inferiorum exempla continentur.

Ad object. 1 respond. epistolas omnes a sancto Gregorio missas hunc titulum, *servus servorum Dei*, prætulisse ; at brevitalis causa omissum fuisse, tum ab antiquariis, tum a typographis. Præmitti tamen debuit primæ saltem (et quidem in MSS. et in nova hac Editi legitur) ut ex illa inscriptione casterarum forma modusque haberetur.

Ad object. 2 respond. epistolam sub Damasi nomine laudatam, pro dubia, ne dicam spuria et suppositionia, a viris eruditis nunc haberi, Isidoroque Mercatori cum aliis multis interpolatis mercibus tribui. Præter alias rationes a doctis qui de illa tulerunt sententiam, maturo et aliquato judicio prolatas, falsitatis argumentum præfert in temporis quo scripta dicitur nota, scilicet **482** an. 405, ut ex consubditis inscriptis liquet, cum jam a XX annis obiisset Damasus.

Ad 3 resp. Augustinum quidem, et ejus exemplo sanctum Fulgentium sanctissimi doctoris discipadem (de aliis sileo) servos servorum Dei in epistolarum suarum exordio et inscriptione aliquando se dixisse, idque Joannis Diaconi testimonium non revertere. Quando enim asservit sanctum Gregorium primum omnium se in principio epistolarum hoc humilitatis titulo exornasse, subintelligendum est primus omnium Romanorum pontificum, ut satis ex verborum serie constat, ubi aut. cunctis Gregorii successoribus relictum hoc haereditario jure humilitatis documentum. Hac etiam quasi pia arte Joannis Constantiopolitanus, qui se coemeticum jacitabat, Thrasonicum fastum voluit reprimere et coercere sapientissimus Pater. Ejus exemplum secuti sunt plerique Romanorum pontificum, non tamen omnes ; nam alii præsulis, alii papæ titulos assumperunt. Quidam budo suo nomine contenti, ut Zacharias, a dignitate sue mentione nonnunquam abstinuerunt. Modo in bullis summus pontifex hunc titulum, *Servus servorum Dei*, semper ; in brevibus, papæ nomine adhibet. Non alios episcopos modo, sed et reges ac principes, non semel eadem hac appellatione *Servus*, etc., usos observat eruditissimus Caigius in Glossario. Consentiebant illi omnes Augustino, lib. XX de Civit. Dei, cap. 15 : *Hominibus, inquit, in illo pacis ordine quo alii alii subjecti sunt, sicut protest humilitas servientibus, ita nocet superbia dominuntibus*.

Antequam ab hoc argumento recedamus, vapulare debent Centuriatores Magdeburgenses, qui, centuria 6, cap. 7, § de consociatione, Joannis Diaconus, testimonium sic adulteraverunt : *Joannes Diaconus, lib. II Vita, cap. I, ait : Gregorius, rejecto superstitione pontificis vocabulo, se, primus omnium, servum servorum in epistolis suis scriptis. Ubiq[ue] vero veat in mente huic Vita sancti Gregorii scriptori pontificis nomen superstitionem*

appellare? quod passim usurpat, ut videre est in ejus præfat. et lib. 1, capp. 1 et 25. Pudeat nunc heterodoxos nobis veterum scriptorum corruptelam exprobrire, cum ipsius criminis cuius nos insimulare nunquam desinunt, rei clare arguantur. Verum de hac criminatione qua nos infamare conantur, alias.

XII. Nunc commemorandi sunt veteres Codices mss. ad quos Gregorii Registrum recensuimus et contulimus.

Corbeiensis, qui nunc est bibliothecæ sancti Germani a Pratis, Codex venerandæ antiquitatis, ut fere sunt omnes celeberrimi hujus monasterii.

Rhemensis, nimirum archimonasterii sancti Remigii, æqualis circiter ætatis.

Quinque MSS. e locupletissima et splendida bibliotheca Colbertina utendos accepimus, beneficio illustrissimi ac reverendissimi D. Jacobi Nicolai Colbert archiepiscopi Rothomagensis, Normanniae primatis; cui quantum litteræ literarumque cultores omnes debeant, nemo nescit. Ex his MSS. duo tantum sunt integri. Unus antiquior, quem veterum appellaturi sumus, epistolæ in xv libros distinctas continet, ac in plurimis diem quo scriptæ sunt notatum exhibet. Alter epistolæ quidem omnes complectitur, et eodem ordine quo superior, sed minime in libros divisas.

Duos Codices manu exaratos e bibliotheca regia nobis suppeditavit vir cl. D. Clément, annuente illustrissimo ac abbatæ de Louvois ejusdem præfectori, qui bonarum artium et literarum maxime sacrarum studiosis omnibus patronum et Mæcenatemque præbet.

Ad laudatos bibliothecæ vere regiæ Codices nuper accesserunt duo Telleriani, dono illustrissimi ac reverendissimi viri Caroli Mauricii le Tellier, Rhemensis archiepiscopi, quorum prius copiam ipse archipræsul excellentissimus nobis concesserat, pro sua erga omnes qui in stadio litterario, et maxime in sacrae antiquitatibus studiis desudant, summa humanitate et benevolentia. In his veteribus exemplaribus, quæ prorsus similia nobis visa sunt, saepè annotatur quo die, saltem quo mense, quæve inductione datæ sint Gregorianæ epistolæ.

Unum dcc fere annorum Codicem impetravimus ex biblioth. ecclesiæ metropolitanæ sancti Gatiani apud Turonos, ex quo multas etiam temporis scriptarum epistolârum notas erimus: hunc nomine Turon. S. Gat. designaturi sumus, ut ab alio Turonico, scilicet majoris monasterii prope Turonos secernatur, quem accurate quoque recensuimus.

Sancti Albini nobile monasterium apud Andegavos insignem præterea Codicem nobis præbuit, in quo nonnullæ epistolæ notam temporis quo scriptæ sunt præferunt; sed longe pauciores quam in Colbertinæ, Tellerianis, ac Turon. supra laudatis Codicibus.

At vero nullum nobis præsentius auxilium adfuit, quam a mss. Codd. nostrorum monasteriorum in Normannia, ubi novissima hæc Editio fuit adornata. Septem omnino exemplaria inde nobis subministrata, et quidem optimæ notæ, spectandeque integratæ, ætatis autem dcc annorum, alia minimum dc, quorum nomina hic accipe: Gemeticense, seu monasterii sancti Petri Gemeticensis; **483** Audioenum, hoc est regalis monasterii sancti Audioeni apud Rothomagum; Michaelinum, scilicet monasterii sancti Michaelis in periculo maris; Beccense, percelebris monasterii beatæ Mariæ de Becco Herluini; Sagiente, seu monasterii sancti Martini apud Sagium; Lyrense, id est beatæ Mariæ de Lyra, in diocesi Ebrouensi; denique Pratellense, scilicet monasterii de Pratellis, diocesis Lexoviensis. Verum cum maximus fere semper sit consensus inter illuc Codices, Normannorum nomine illos designare solemus.

De Audioeno illud observandum, in primo folio post compactum volumen vacuo relicto, descriptam recentiori manu legi confessionem Berengarii, cui præmittitur: Anno ab incarnatione sempiterni principii 1078, mense Febr., indict. 2, pontificatus vero domni Gregorii universalis pontificis septimi anno sexto, etc., ut legitur in concilio Rom. vi, tom. X Concil. Labb., ad an. 1079, paucis verbis immutatis. Exempli gratia, in Ms. legitur sempiterni principi; et in Edit. Labb. sempiterni principi. Confessionem hanc Berengrianam, statim ac emissa est ac publicata, hoc in folio suiscriptam non dubitamus, ut sane tunc mos erat, quidquid recens elucubratum erat, in quovis obvio Codice exarare, modo ad id capiendum satis chartæ puræ superesset. Et ex his conjicimus Audioenum Codicem mediante undecimo sæculo saltem scriptum esse.

Omnibus enumeratis Codicibus, si ratio antiquitatis habeatur, præponi debuerat Codex Corbeiensis, nunc bibliothecæ sancti Germani a Pratis, missus a Paulo Diacono ad sanctum Adalardum abbatem Corbeiensem, ut patet ex ejusdem Pauli epistola præmissa collectis hoc in libro sancti Gregorii epistolis, quam noster D. J. Mabillonius Act. sanct. ord. sancti Benedicti, tomo I, pag. 397, inserendam curavit. Quinquaginta quatuor tantum epistolæ continent hic Codex (quæ ratio fuit ut eum omnium postremum enumeraremus) quarum **xxxiv** ipsius Pauli manu correctæ sunt et emendatae. Verum de hac collectione jam supra; de Paulo autem legenda præstatiuncula Vitæ sancti Gregorii ab illo compendiose scriptæ præfixa.

Hos omnes Codices propriis oculis inspeximus, accurateque varias eorum lectiones excerptimus. Nunc agendum de Vaticanis et Anglicanis, quos nobis videre non licuit.

Quatuor Vaticanorum Codicium discrepantes lectiones nobis communicavit vir cl. Steph. Baluzius, cui multa alia debemus; nam ut cetera laceam, Colbertinos Codices ipse nobis indicavit et subministravit. Qui ad laudatos Vaticanæ bibliothecæ Codices Gregorianæ epistolæ recensuit et contulit (vir certe acris judicii, summæ diligentiae, ac indefessi laboris), ita premonet initio Codicis characei: «Eodem die coepi conferre epistolæ libri primi, cum tribus mss. exemplaribus Vaticanis, quorum unum coopertum corio fulvo, et notatum numero 2534, et littera A, non habet primam epistolam, nec dimidiam partem secundæ. Alterum autem coopertum corio rubro, et notatum num. 2538, et littera B, habet principium (epistolârum) cum hac inscriptione: *Incipiunt epistolæ ex Registro beati Gregorii papæ, mense Septembri, inductione nona, scilicet anno sue ordinationis primo.* Tertium est coopertum corio rubro, sine numero, quod fuit cujusdam Cartusianæ, pag. 1, et notatur littera C. Quartum exemplar manuscriptum epistolârum sancti Gregorii Magni, Domini custodes mihi dederunt 18 Febr. 1600, signatum numero 190, et a me liuera D, continens epistolæ septingentas et quindecim, nullo ordine nullaque librorum distinctione digestas, sed omnes mixtas, cujus sequuntur diversæ ab impresso lectiones. In fine legitur: *Hujus totius Registri castigationes absolvi quinto die Decembri 1600.* »

Si ad quatuor laudatos Codices alii postea accesserint ab eodem viro docto consulti et recensiti, suo loco admonere curabimus.

Magna fide collectas et expressas diversas illorum Codicium lectiones nobis omnino persuadet, tum quod ubique fere cum nostris convenient, tum quod easdem observaverit in præfatis Codicibus noster D. Claudius Estiennot. Quippe antequam nobis nota fuisset hæc variarum lectionum a centum annis et ultra facta collectio, laudatus vir religiosissimus et eruditissimus qui tunc Romæ agebat, a nobis rogatus, eosdem Vati-

canos Codicis diligatissime excusserat, et in quibus ab Editis discrepant sedulo notaverat, in novæ Editionis subsidium. Quæ ad nos missa ubi contulimus, cum variis lectionibus, longe antea excerptis, prorsus consentire probavimus.

*Sex Angliæ Codicum discrepantes lectiones nobis obtulerunt *Vindiciae Gregorianæ* Thomæ Jamezii. Hoc opus plurimi fecerunt heterodoxi; at quale est, Deus immortalis, si cum Vaticana collectione comparetur! Nam plurimas lectiones diversas summi momenti, et ex quibus etiam locis corruptis mederi licuisset, dissipulavit Jamezius.*

Editiones quibus potissimum usi sumus præter Gussanvillæanam, sunt Parisiensis an. 1518, apud Magistrum Bertholdum Rembolt. Item Parisiensis 1571, quæ accurante Joanne Gilio viro doctissimo 484 prodiit, et Vaticana. Per recentiores, quas nonnunquam commemoramus, Vaticanam hanc, et Gussanvillæanam præsertim intelligimus.

Nunc attexenda ea præfationis Gussanvillæanæ pars quæ ad epistolæ spectat. De illa autem præfatione, ac de notis ejusdem auctoris in nostra recusis Editione, hoc præmonendum censemus, sicut ea non reprobamus, utpote a tribus doctoribus Sorbonicis approbata et regio diplomate munita, sic pro ipsis spondere minime audemus.

Ex præfatione generali Petri Gussanvillæi.

¶ Epistolæ dialogos excipiunt. Registrum sive Regestum vulgo vocant, id est rerum a sancto Gregorio generstarum indices monumenta. Siquidem eruditis solemine est sanctorum Patrum quam maxime versare epistolæ, unde eruant cujusque auctoris ingenii dotes, morum imagines, prudentiae nervos, disciplinam Ecclesiæ, historiam temporum, nodosarum quæstionum solutionem, officia intercurrentia eorum quibuscum consuetudinem habebant. Id omne vero cumulat dant sancti Gregorii epistolæ. Vim dexteritatemque ingenii quis non de, reprehendat in istis expressas tabulis, solertia, robur animi, demissionem Christianam, zelum, cæterasque virtutes? Quantum laborat pro retinenda asserendaque disciplina, quasi nefas fuerit dispensare, canonibusque solvere? Non ostentat potestatem, non laxat habendas voluntati, ut quidquid libertat licet. Infractum animum sola inclinabat utilitas evidens Ecclesiæ, aut urgens cogebat necessitas. Noverat qua data occasione rigor ille foret remittendus paterna concessione, non proculcando regulas, sed reducendo insleclendoque paulisper, prudentis oculatæque charitatis arbitrio. Ut jus summum suum quandoque est injuria, ita relaxations imprudentes disciplinam evertunt, subruunt, pessumdat. Utrumque aliquot exemplis illustremus. Adversus vocem occumencii episcopi suo sensu intellectiam, canones et usum Ecclesiæ non cessat opponere. Episcopos neophytes iisdem tormentis arietat, nec ulli facit gratiam; eadem adversus illos argumenta proferens, quæ sanctus Gregorius Nazianz. in Monodia præformaverat, quasi ex eo totidem verbis desumpserit. Digam fortius repulit, rogante licet Brunechilde regina, nec aliam causam obtendit præter canones.... Cætera omitto utpote prolixiora.

SANCTI GREGORII MAGNI

REGISTRI EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

Mense Septembri, ^b indict. ix, quæ fuit ordinationis ejus prima.

485 EPISTOLA PRIMA.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS SICILIE.

Suas intra Siciliam vices Petro subdiacono commissas declarat. Ut provincia illius episcopi semel per annum convenient statuit. Ipsos quid in concilio cavadum, quid agendum sit monet.

Gregorius servus servorum Dei, universis episcopis per Siciliam constitutis.

Valde necessarium esse perspeximus (Grat. dist.

*Epist. I. — Ita Editi omnes ac plerique Codd. mss. In duobus tamen, scilicet Regio et Andeg., legitur *Regesti* et *Regestum* (quod purus dici non diffitemur) a verbo regero, id est, in Codicem aut in tabulas refero. Vocabulum hoc *Registrum* usu firmatum est, et quidem antiquo. Vide Cangii Glossarium, hac tamen cautione adhibita, ut scriptoribus Gregorio Magno antiquioribus, apud quos *Registrum* legi observatur, Gregorium Turomensem non adjungas; ubique enim usurpat *Regestum*, ut lib. x Hist., cap. 19: *Hæc episcopus negare non potuit; scripta enim ista in Regesto Chilperici regis, in uno scriniorum pariter sunt reperta.* Et lib. ix, cap. 34: *Et ingressa in Regestum, reseravit arcum monilibus ornamentiisque pretiosis reseratam.* Ubi per *Regestum* intelligendum videtur conslage.*

A 94, cap. 1) ut sicut decessorum nostrorum fuit judicium, ita uni eidemque personæ omnia committamus; et, ubi nos præsentes esse non possumus, nostra per eum cui præcipimus repræsentetur auctoritas. Quamobrem Petro subdiacono sedis nostræ, 486 ^c intra provinciam Siciliam vices nostras, Deo auxiliante, commisimus. Nec enim de ejus actibus dubitare possumus, cui, Deo auxiliante, totona nostræ Ecclesiæ noscimus ^d patrimonium commisisse.

B ^b Seu potius anno indictionis nono. Indictio cyclus est seu numerus quindecim annorum, qua revolutione peracta, a num. 15 redditur ad unitatem. Hanc a Constantino Magno institutam nonnulli volunt. Variæ fuerunt indictiones: Constantinopolitana, secundum quām numerantur anni pontificatus sancti Gregorii, incipiebat ineunte mense Septembri. De hac indictione Ambrosius in epist. ad episcopos Amilianæ, quæ est 23 primæ clas., n. 16. *Indicio, inquit, mense Septembri incipit.* Eumdem consule lib. de Noe et Arca, cap. 17. Ante Ambrosium indictionis meminit sanctus Athanasius, lib. seu epist. de Synodis, num. 15, ubi Antiochenum concilium Marcellino et Probino coss., indict. 14, habitum fuisse testatur. Hanc quidem esse Athanasii dubitavit Pelavius, de Doctrina temp., lib. ii, cap. 4, pag. 363, sed scrupulos ea de-

• Illud quoque fieri debere perspeximus, ut senecl A per annum ad Syracusam, sive Cataniensem civitatem, universaliter honore quo dignum est, sicut eidem iussimus, frateritas vestra convenient, qualiter quis ad utilitatem ipsius provinciae Ecclesiarum pertinet, sive ad necessitatem pauperum oppressorumque sublevandam, sive ad admonitionem omnium atque correctionem eorum quorum excessus contigerit demonstrari, congrua cum eodem Petro subdiacono sedis nostrae debeat moderazione disponere. A quo concilio procul absent odia, facinorum nutrimenta, atque invidia interna tabescat, et nimis execrabilis animorum discordia. Sacerdotes suos **437** concordia Deo placita, et charitas recognoscant. Hæc igitur omnia cum ea materialitate ac tranquillitate gerite, ut dignissime episcopale possit concilium nuncupari.

EPISTOLA II.

AD JUSTINUM PRÆTOREM SICILIÆ.

Justinum omnes ac serio hortatur, ut paci cum sacerdotibus, exequiati erga omnes studeat; utique integrum frumentum annonam curat tranmisisti.

Gregorius Justino prætori Siciliæ.

re omnes tollunt, qui super ex nostris Athanasii opera edidere. Consule Tillemonium, Historia Augustorum tom. IV, in Constantino Magno, pag. 144. Constantii imperatoris Constitutionibus aliquot ascriptæ leguntur inductiones in Codice Theodos. Indictionis nota concitata apposita non videtur ante Chalcedon., an. 451, neque a summis pontificibus legitur adhibita ante Gregorium M. Indictionis usum in diplomatis Francicis ante initium saeculi noni lere nullum, in rebus historicis rarum admodum fuisse cum Eustacio sentit Mahilloius; at locum habuisse nonnunquam, sexto etiam saeculo, in actis conciliorum aliisque monumentis propagnat.

Indictio ab indicis per singulos annos tributis et vesticilibus nomen videtur acceptiose. Hinc tributa ipsa inductiones aliquando dicuntur. De Hunnerico rege Victor Uicensis, Hist. Vandalicae persecutionis lib. II, cap. 1. Provincias regni sui variis columnis et inductionibus onerabat. Præter inductionem Constantiopolitana, quam Gregorius suis in Epistolis adhibuit, fortasse quod ipsa incipiente pontificatum inicit, scilicet die tertia Septembbris, duce aliæ sunt nouissimæ, nimirum Cæsarea, quæ a viii Kalend. Octob., et pontificalia sive Romana, quæ a Kalend. Januarii sequentibus progreditur. De inductionibus plura apud Baron., ad annum Christi 312, num. 10., et seqq.; Petav., de Doctrina temporum, lib. II, cap. 40; Caugium, in Glossario; Mabillonum de Re diplomatica, lib. II, cap. 24.

• Nullum tunc in Sicilia fuisse metropolitam suadet primo lib. I epist. 18, et lib. II epist. 24, qua ordinandos pro Sicilia episcopos Romanum transmittit. Secundo, lib. II, epist. septima ad Maximianum Syracusanum episcopum, cui sedis apostolicæ vices committens, ipsi de minimis in Sicilia causis judicare concedit. Tertio epist. quintæ lib. octavi inscriptio. Quarto quod ad Romanum concilium aut annis singulis, aut triennio quoque, aut tandem quinquennio episcopi Siculi convenire cogebantur. Nonnullis scrupulum injicit epistola Constantini ad Chrestum Syracusanum, qua mandat ut duos secum secundæ sedis, secundi throni viros asciscat comites. At presbyteros hic intelligi, scilicet secundi ordinis sacerdotes, sere consentient eruditæ. Vide Sirmondi notæ ad Sidonii, epist. 41 et 25, lib. IV. Porro antiqui moris fuit ut Romanus pontifex in remotis extra Italiam provincias vicarios institueret sibi metropolitas ipsos, et quandoque episcopos. At in Sicilia, quæ

Quod lingua loquiter, altissima conscientia, quia dum vos et nullius dignitatis occupationibus implicatos, multum dilexi, multumque veneratus sum. Ipsa namque incessus vestri modestia quibusdam conatibus exigebat ut diligenter etiam a molente debuisset. Et cum vos venisse ad administrandam prætoriam Siciliæ audivi, valde gavisus sum. Et quis quamdam inter vos atque ecclesiasticos simulationem subrepere comperi, vehementissime constristatus sum. Nunc vero quia et vos administrationis cura, et me studium hujus regimini occupat, b in tentu nos recte diligere specialiter possumus, in quaestione generalitati minime nocemus. Unde per omnipotentem Dominum rogo, in cuius trepidando iudicio nos trorum actuorum possumus rationes sanas, ut ejus respectum semper gloria vestra ante oculos habent, et nunquam quodlibet ex quo inter vos vel parva dissensio proveniat admittat. Nulla vos lucra ad injustitiam petrahant, nullius vel misere, vel amicitie, ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspice; ad quæqua quoque iuri estis iudicem, qui iudicariem potestatem geritis, cogitate.

C non aliam a Romano episcopo metropolitam habebit, etiam subdiscedens suas communis vices. Quæcumque postea Maximianum Syracusanum episcopum, suam et sedis apostolicæ vicarium in Sicilia Gregorius instituerit, ut infra videbimus. De vicariis apostolicis sedis per varias urbis Christiani provincias constitutis lege notas et observations Ant. Dadini Alteserri in epistolas sancti Gregorii. Ceterum ante Anastasium Thessalonensem episcopum cui Leonem Magnum vices suas per Orientem commissis docet, commemorandi sunt Acholius et Anysius ejusdem sedis episcopi, quos vicarios suos per Illyricum Orientale, hoc est Macedoniam, Achaiam, Thessaliam, utramque Epirum, Cretam, utramque Daciam, etc., Damasco et Syrius instituerunt. Lege doctiss. Tillemonium, in Damasco, tom. VIII Commentarium in hist. Eccles. Ad Petrum subditæ, pures existant Gregorii epistolas, ut ex indice patet.

* In nonnullis Edit., pat oculum, reluctantibus MSS. Vaticanis, Gallic., etc., necnon veteribus Excusis. Legendum esse patrimonium, probant etiam duas quæ sequuntur epistolæ. Porro diversis in provinciis erant ecclesiæ Romæ, patrimonia, in Africa, Dalmatia, Galliis, etc., ut intelligimus ex variis Gregorii epistolis, lib. I, 75, lib. III, 22 et 33, etc. De patrimonio in Italia, Sicilia, Sardinia, Corsica magis notis taceamus.

D c Quæcunque necessaria sint concilia, tun ad configendam doctrinæ novitatem, tun ad corrigendos Christianorum mores, et ad dijudicandas episcoporum lites, ex pluribus atque Gregorii epistolis manifeste liquet, necnon ex superiorum pontificum epistolis, scilicet Cornelli, Jñli I ad Orientales episcopos in causa Athanasii, Liberis ad Constantium imperat., Damasi, Innocentii I, Leonis, etc. Gussanv.

* Syracuse, vulgo, Saragossa Hispanis; Italis Siragosa, urbs Siciliæ nouissima, episcopal, sub archiepiscopo montis Regalis.

• Catana Plinio, et Melæ, Catina, vulgo Catania, Siciliæ urbs celebris. In multis MSS. legitur Catanism.

EPIST. II. — * In Editis, simulationem. Lectiones nostræ patricinuntur MSS. Vaticanæ, et pene omnes. De hac voce quæ idem sonat ac simultatem, jam dictum est, ad lib. XIV Moral., n. 73.

b Sic legendum ex MSS. non in tantum vos, ut habent Vulgati. Infra quoque non legendum inter vos, cum Excusis.

Sofiter ergo intuendum est quod cuncta lucra sic A
retinqueantur, et aedes ~~400~~⁴⁰⁰ dispendiosorum lacrorum
causes nobiscum ad judicium deportantur. Ille ergo
sunt nobis commercia querenda, que nequaquam more
adimat, sed mansura in perpetuum praesentis vita
finis ostendat.

De frumentis autem quae scribitis, longe aliter vir magnificus Citonatus asserit, quia solummodo tanta transmissa sunt quae pro transacta inductionis debito ad replendum sitonicum redderentur. De qua re curam gerit, quia si quid minus huc transmittitur non usus quilibet homo, sed cunctus simul populus trucidatur.

Ad regendum vero Sicilie patrimonium, idem, ut secundo, ¹ virum, Deo auctore, transmisi, cum que vobis, si, ut ego expertus sum, recta diligentia, omnino convenient. Quod autem me ut vestri magister esse debeam admodum, verum fatior, si ex antiqui hostis iniustitia nulla subrepai, tantum glorie immoderatione didici, ut esse non temere erubescam.

* Prioris Editiones habebant *Ciridamus*, et ad marginem citabantur tres epistole ad *Ciridanum* scriptae, nempe epist. 21, lib. vii, indict. 2, 38 et 39, lib. x, ad confirmandum errorem.

Vero evincunt plerimi mss. Codices Vatic., Moiss., Clun., Catalaun., Vallisluc., Bigot., Anglic., et probatores quique, quibus ex favore Editiones Veneta 1504, Paris. 1508 et 1571, et aliae; quo etiam modo legit *Sigonius de regno Italiæ*, ubi referens hanc epistolam, legit *Citonatus*. Est autem nomen Citonatus satis usurpatum antiquis. Nam *Citonatus episcopus* subscrispsit conc. Romano II, sub Silvestro, an. 524. *Citonus episcopus* *Ceralitanus* interfuit conc. Constantiopol. iii, sub Agathone, an. 680. Legiter et *Citonus abbas* in Vita sancti Amelii, et *Brautio episcopo Casaraugustano* conscripta. Ex adverso C reperitur nomen *S. ronatus* apud *Siderium Apollinarium*, lib. ii, epist. 1. *Citonatum vocavere veteres*, quem cito ac facile, ac pene sine doloribus sua enixa erat mater; *Seronatum contra*, quem tardie et labore, nec nisi post multos et diutinos annos genuit pepererat. GUSSANVIL.

* *Sitonicum, ἄντο τοῦ οἰκου, quod frumentum sonat:* aliquando certam trumenti mensuram, quae singulis auctoribus procuratur, significat; aliquando vero publicum horreum, ut hoc loco. Romanis arabant Africa, Sardinia, et maxime Sicilia: *Neminem vestrum præterit, iudices, inquit Tullius actione 5 in Verran, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae.... consistere in re frumentaria, maxime..... hac alimur ac sustinemur.* Canon frumentarius, in quo quidquid frumenti pendebat provinciae continebatur, conditus est Augusti tempore.

* Quippe Ecclesia borrea subverterat anno superiore Tiberis exundans, perierant nonnulla tritici D modiorum millia. Vide Greg. Turon., lib. x, cap. 4.

* Scilicet Petrum subdiaconum, de quo epist. prima.

EPIST. III. — * Scholasticus appellatus est qui vivit eloquens, disertus, oratorie faciliatis et pulchritudine litterarum studitis eruditus. Sic Eulogius apud Palladium, et apud sanctum Hieron. in Catalogo Scriptor. Eccles. Serpion et elegantiam ingenii cognomini Scholastici meruit. Tributum est etiam id nominis auctento, judici, vel judicis assessori, infra, epist. 44, epist. 50, lib. v, lib. ix, epist. 58. In conc. Africano, can. 64, pesturab imp. ut dent facultatem constitueri

EPISTOLA III.

AD PAULOM SCHOLASTICUM.

Primum, quod de pensione nobis gratulator, arguit.
Maurentium illi et Petrum subdiaconum commendat.

Gregorius Paulo et Scholastica.

Quidquid mihi ex honore sacerdotalis officii extranei atrident non valde penso, de tebis autem mihi hac ex re arridenibus non minime doleo, qui desiderium meum plenissime scitis, et tamquam profecisse me creditis. Successus enim mihi profectus fuerat, si potuisse impliri quod votel; si voluntatem meam, quam dudum cognitam habetis, perficere optaret quietis perceptione valuisse. At quia nunc in civitate teneor Romana, honoris huic vinculis religatus, habeo aliquid quod etiam vestrae gloriae exsultem.

B 489 Et quia viro ^b eminentissimo domino Leone exconsule veniente, vos in Sicilia remanere non suspicor; et cum ipse quoque tuo honore religatus, Romæ retineri cooperis, quid mororis, quid amaritudinis ego patiar agnosces. Veniente autem viro magnifico ^a domino Maurentio chartulario, ei, queso,

defensiones scholasticas, qui, etc. in conc. Miloviæ, cap. 16, idem statuitur. Vide Cod. lib. xii, tit. 62, et Syxheim, epist. 105, 155, 156, ad Domitianum Scholasticum.

* Sequitur nos. Rosarios, Gallie, etc., non vero vulgariter Codices, ubi legitur, excellenter.

* Num consulatum gesserat, ut diceretur exconsul? At consulatus a Justiniano abolitus fuerat an. 549. Quem dignitatem Justinus ejus successor irrivo conatu restituere tentavit. Sed quemadmodum sibi electus et consenserat per codicilium, ut palatii ex Cassiodoro, lib. vi Variar., cap. 10 et 20, ita etiam haud dubio crebantur exconsules; non secus ac apud nos vidimus fieri quoddam sacri censoriorum consilium, per codicilium, Gallicum per bracca. Id confirmatur ex epist. 55 lib. 2; Chartas exconsulatum expellit, etc.

* Pro domino; sic donna, caldus, frigidus, mala, et in pluribus aliis. Et hoc frequens est in antiquis Codicibus. Videntes Ayyonius Popnia, de Usu antiquæ lectionis, cap. 5 lib. 1. Gregorius Turonensis, *Donna Brancifordis*, lib. ix Hist., cap. 20. Græcetiam utimur hac voce δόμησα. Oppianus, Cynegeticum lib. 1. Usurpat et hoc verbum Brissonius, in Parergis, ex lib. xxxviii, § *Lucius*, de legat. 2. In Digest. plura. Menardus in notis ad Concord. Regular., cap. 70. GESSANVIL. Vide fuisse notata Mabil. in Epist. 72 sancti Bern.

* Chartularii vulgo dicuntur qui chartis inserviunt. Varii erant: alii in ecclesia, alii in palatio, alii in exercitu. De chartulariis eccles. erit alius dicendi locus. Præsertim chartularii dicuntur qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant. Auctor Historie Miscellæ, lib. xxii: *Cum chartularius esset, et publica tributa facia ratione conferret.* Qui his præterat magnum chartularius dicuntur *Dux*, cap. 30. Imperatoriis etiam equis prefectus erat chartularius, ut docentur ex Zosim. in Leone Isamro, pag. 83, et Niceta, in Isaacio Angelo, lib. iii, num. 2. Magnum chartularium ex nomine post protostratorem in aula meruisse scribit Codinus, de Officiis aulæ CP., cap. 3, n. 6. Illiusque potissimum nomen tradit, ut equum peregre act quovis e palatio prefecturo imperatori ad palati ipsius portam adduceret. Hinc illa dignitate donati præcipui auxili proceri. Paulo Diacon., l. ii de Gestis Langob., cap. 1 et 3: *Narses Italæ prefectus chartularius imperialis dicitur*, et hac ipsa epistola Mauretius chartularius vir magnificus appellatur.

in Romanæ urbis necessitate concurrite, quia hosti-
libus gladiis foris sine cessatione confodimur. Sed
seditione militum, interno periculo gravius urgemur.
Petrum vero subdiaconum nostrum, quem pro regendo
Ecclesiæ patrimonio, Deo auctore, transmisimus,
vestre glorie per omnia commendamus¹.

EPISTOLA IV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

*Quod electionem suam ab imperatore confirmari pro-
curasse conqueritur. Ejus orationibus se commendat.
Synodicam spondet epistolam.*

Gregorius^a Joanni episcopo constantinopolitano.

Si charitatis virtus in proximi dilectione consistit,
si sic diligere proximos sicut nos jubemur, quid est
quod beatitudo vestra me non ita sicut se diligit? Quo
enim ardore, quo studio, ^b episcopatus pondera fu-
gere voluerit scio; et tamen hæc eadem episcopatus
pondera ne mihi deberent imponi, non restitut. Con-
stat ergo quia **490** non me sicut vos diligitis, qui
illa me volnisti onera suscipere, quæ vobis imponi
noluitis. Sed quia vetustam navim vehementerque
conftractam indignus ego infirmusque suscepit (undi-
que enim fluctus intrant, et quotidiana ac valida tem-
pestate quassatæ putridæ naufragium tabulæ sonant),
per omnipotentem Deum rogo, ut in hoc mihi peri-
culo orationis tuae manum porrugas, quia et tanto
enixius potestis exorare, quanto et a confusione tri-
bulationum, quas in hac terra patimur, longius statis.

¹ In Ms. Turon. S. Gatiani scripta legitur hæc epist. mense Octobri, indict. 9.

EPIST. IV. — ^a Hic est Joannes Jejunator appellatus, Græcis νηστευτής, ita dictus διὰ τὸ καταρθύσο-
φῆσαι λίαν τῶν ἡδονῶν, τυραννῆσαι τε τῶν παθῶν, αὐτο-
χρότερά τε τῆς κοιλίας γενισθεῖ, inquit Theophylactus Simocatta, lib. vii Histor. Mauric., cap. 6. In locum Eutychii Constantinopolitanus episcopi suffectus est, licet invitus ex præsenti epistola, imperante Tiberio, ann. 588, cum esset magnæ Ecclesiæ diaconus, inquit Theophanes in Chronographia, et Cedrenus in compendio historiarum. Vir magnarum virtutum; unde Sophronius, Hierosolymitanus patriarcha, apud Photium, in Bibliotheca, cod. 231, vocat eum ἀνδρα ἀπερᾶς οἰκτηρίου.

Sed et quanti fecerit Joannis sanctitatem Gregorius Magnus, indicant epistole plures, in quibus eum *sanc-*
cissimum nominat; imo et post ipsius mortem, quando
vere laudari possunt homines, sanctissimum appellat
lib. vi, epist. 66, in cuius fine *sanctum Joannem* eum
nuncupat. Sed et Isidorus Hispalensis, Gregorio fe-
re suppar, de eo sic loquitur libri de Scriptoribus
ecclesiasticis cap. 26: *Joannes sanctæ memoriae Con-*
stantinopolitanus episcopus, natione Cappadox, vir
æstimabilis abstinentia, et eleemosynis largissimus,
etc. Idipsum repetit in libro de viris illustribus.

Non solum autem virtutum gloria claruit, sed et
doctrina celebris fuit. Testis est liber de Baptismo, quem Leandro Hispalensi episcopo inscripsit ex Isi-
doro supra. Testes alii, de quibus videndum Morinus in fine libri de pœnitentia, pag. 77. Guss. De Joanne
tamen postea graviter expostulavit Gregorius ob usur-
patum *œcumenicu* seu *universalis* nomen; qua de re
dicetur infra. Huic epistolæ in Cod. Colb. præfigitur:
mense Decembri, ind. 9.

^b Quantum sit pondus episcopatus, sed quanti sit
illud periculi, satis aperte demonstrarunt sancti Pa-
tres. Unus pro omnibus sufficiet Chrysostomus, ho-
minilia 3 in cap. 1 Act. Apost., dum paucis illis sed
éπεργατικοῖς verbis ita loquitur: Οὐκ οἴμαι εἶναι πολλοὺς

A ^a Synodicam vero epistolam subsequenti festinatione
transmitto, quia latorem præsentium ^b Bacaudam fra-
trem et coepiscopum nostrum in ipso meæ ordina-
tionis initio, multis et gravibus pressus occupa-
tionibus ^c relaxavi. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 46.)

EPISTOLA V.

AD THEOCTISTAM SOROREM IMPERATORIS.

*E contemplationis quiete ad negotiorum tumultus se-
raptum gemit. Contemplativam vitam Racheli et Ma-
riæ, actiram Liae et Marthæ comparat.*

Gregorius^a Theoctiste sorori imperatoris.

Mens mea vestræ venerationi quanta devotione
substernitur, explere verbis nequeo, nec tamen me
prodere labore, quia et me tacente in vestro
corde legitim quid de mea devotione sentiatis. Mi-
rror autem quod in me collatas dudum ^b continen-
tias vestras ex hac moderna **491** pastoralis offici
continentia distractis, in qua, sub colore episcopatu-
s, ad seculum suum reductus; in qua tantis terræ
curis inservio, quantis me in vita laica nequaquam
deservisse reminiscor. Alta enim quietis meæ gaudia
perdi, et intus corruens, ascendas exteriū vi-
deor. Unde me a conditoris mei facie longe expulsum
deploro. Conabar namque quotidie extra mundum,
extra carnem fieri, cuncta phantasmatæ corporis ab
oculis mentis abigere, et superna gaudia incorpo-
rata videre; et non solum vocibus, sed medullis cor-
dis ad Dei faciem anhelans, dicebam: *Tibi dixit cor*

*τὸν ἵερον τοῦ σωζομένου, ἀλλὰ πολλῷ πλείους
τοὺς ἄπολυμάνους.* Id est: *Non arbitror inter sacer-
dotes multos esse qui salvi fiant, sed multo plures qui
pereant.* GUSANV. At de oneribus et periculis episco-
patus, nullus melius scripsit, quam sanctus Doctor,
in Dialogis, ipso in limine, plurimis in epistolis, sed
maxime lib. Regula pastoralis.

^c Invaluerat consuetudo ut patriarchæ singuli sta-
tim a consecratione summa fidei ad alios mit-
terent patriarchas, ut esset veluti quædam contesse-
ratio ejusdem fidei et communionis. Hujus moris
apud sanctum Cyprianum aliquot prostant initia, ut
epist. 42, ad Corneliam, Gelasius, epist. 2, ad La-
rentium: *Quia mos est sanctæ Romanae Ecclesiæ sacer-
doti noviter constituto formam fidei sue ad sanctas
Ecclesiæ prærogare, etc.* Jam. epist. 1, ad Euphemium
Constantinopolitanum, dixerat: *Apostolicam sedem
institutum sibi noviter sacerdotem præuentibus oport-
uisse litteris indicare, sicut quondam ecclesiastica velut
hæc regula apud patres nostros, etc.* Et ante ipsum
Hilarius, epist. 5 et 6. Regibus etiam confessionem
sue fidei a Romanis fuisse pontificibus missam, cui-
que obvium est. Exempli causa profero epistolam 16
Pelagii I, ad Childebertum regem, cuius fragmentum
refert Gratianus, caus. 25, quest. 4, cap. 10, *Sata-
gendum.* GUSANV.

^a De Bacauda vide infra, epist. 8.

^b Id est dimisi. Vide lib. iii, indict. 11, epist.
48; lib. vii, epist. 15; lib. ix, epist. 125; lib. xiii,
epist. 13.

EPIST. V. — ^a De Theoctista lege infra epistolas
26 libri septimi, et 45 libri undecimi.

^b Non unum habet sensum *continentia* in hujus
epist. initio. Priore quidem loco pro benevolentia et
affectu sumitur; at posteriore, pro conditione pon-
tificis. Apud Spelmanum, in *Glossario*, *continentia*
seu *contenementum*, Gallice *contenance*, est *æstimatio*
et *conditionis forma*, qua quis in republica
subsistit. Vide de hac voce amplissimam Alteserra
notam.

meum : Quosvis vultum tuum; Vultum tuum, Domine, requiram (*Psalm. xxvi*, 8). Nil autem in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mibi in quadam rerum vertice stare, ita ut in me pene crederem implatum, quod pollicente Domino ex propheta didicisset : Sustollam te super altitudines terrae (*Izai. lviii*, 14). Super eam altitudines terrae sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloria præsentis videntur saceruli per mentis despectum calcat. Sed repente a rerum vertice tentationis hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corri, quia etsi mibi nil timeo, eis tamen qui mibi commissi sunt, valde formido. Undique causarum fluctibus quasier, ac tempestatibus deprimer, ita ut recte dicam : Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me (*Psalm. lxviii*, 3). Redire post causas ad cor desidero, sed, vanis ab eo cogitationum tumultibus exclusus, redire non possum. Ex hoc ergo mibi longe factum est quod intra me est, ita ut obedire nequeam prophetice voci, qua dicitur : Redite, prævaricatores, ad cor (*Isai. xlvi*, 8). Sed stultis pressus cogitationibus, solummodo exclamare compellor : Cor meum dereliquit me (*Psalm. xxxix*, 13). Contemplativae vitæ pulchritudinem velut Rachelem dilexi sterilem, sed videntem ac pulchram (*Genes. xxix*); quæ etsi per quietem suam minus generat, lucem tamen subtilius videt. Sed quo judicio, nescio, Lia mibi in nocte conjuncta est, activa videlicet vita; secunda, sed lippa; minus videns, quamvis amplius pariens. Sedere ad pedes Domini cum Maria festinavi, verba oris ejus percipere; et ecce cum Martha compellor in exterioribus ministrare, erga multa satagere (*Luc. x*, 39 seq.). Expulsa a me, ut credidi, legione dæmonum, volui obliisci quos novi, et ad Salvatoris pedes quiescere; et ecce mibi nolenti atque compulso dicitur : Revertete in domum tuam, et annuntia quanta fecerit tibi Dominus (*Marc. v*, 19). Sed quis inter tot terrenas curas valeat Dei miracula prædicare, cum jam 492 mihi difficile sit saltem recolere? ^d Pressum namque in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, ex eis me esse video de quibus scriptum est : Dejecisti eos dum allevarentur (*Psalm. lxxii*, 18). Neque enim dixit : Dejecisti eos postquam allevati sunt, sed dum allevarentur;

^e Hierarchicas ipsas functiones non deprimit, ut fngit hic Gussany. in notis, Gregorio Ambrosium, Theodoritum, et Hieronymum incassum opponens, sed illis se inparem clamat; terrenis curis et sæcularibus causis se dolet implicitum, quibus menti sue caliginem offundi, rectumque ac perspicacem divinæ contemplationis intuitum frangi experiebatur. Sub colore episcopatus, inquit in hac ipsa epistola, ad sæculum sum reductus..... terræ curis inservio?.... undique causarum fluctibus quasier ac tempestatibus deprimer..... Pressum in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, etc. In eundem sensum scribit epist. 25 hujus libri : Quisquis pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur, ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris officium an terreni proceris agat. Quippe Christianorum causæ olim non apud laicos judices, sed apud episcopum ipsum agebantur. Maximis præterea curis Gregorius angebatur, ob mala quæ a Langobardis patiebatur Italia, ipsaque Roma metuebat, ut ipse asserit hom. 7 in *Evang.*

A quia pravi quique dum temporali, honore suffulti, foris videntur surgere, intus cadunt. Allevatio ergo ipsa ruina est, quia dum gloria falsa subnixi suat, a gloria vera evanescunt. Hinc iterum dicit : Deficientes ut fumus deficient (*Psalm. xxxvi*, 20). Fumus quippe ascendendo deficit, et sese dilatando evanescit. Sic videlicet fit cum peccatoris vitam præsens felicitas comitatur, quia unde ostenditur ut altus sit, inde agitur ut non sit. Hinc rursum scriptum est : Deus meus, pone illos ut rotam (*Psalm. lxxxii*, 14). Rota quippe ex posteriori parte attollitur, et in anterioribus cadit. Posteriora autem nobis sunt bona præsentis mundi, quæ relinquimus; anteriora vero sunt æterna et permanentia, ad quæ vocamur, Paulo attestante, qui ait : Quæ retro oblitus, in ea quæ sunt priora me extendens (*Phil. iii*, 13). Peccator ergo cum in præsenti vita profecerit, ut rota ponitur; quia in anterioribus corruens, ex posterioribus elevatur. Nam cum in bac vita gloriam percipit quam relinquit, ab illa cadit quæ post hanc venit. Et quidem multi sunt qui sic exteriores provectus regere sciunt, ut per eos nequaquam interlus corruant. Unde scriptum est : Deus potentes non abicit, cum et ipse sit potens (*Job. xxxvi*, 5). Et per Salomonem dicitur : Et intelligens gubernacula possidebit (*Prov. i*, 5). Sed mihi haec difficultia sunt, quia et valde onerosa; et quod mens voluntarie non recepit, congrue non disponit. Ecce serenissimus Dominus imperator fieri simiam leonem jussit. Et quidem ^f pro jussione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suæ pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit. (Cf. *Joan. Diac. l. I*, c. 47.) ,

EPISTOLA VI.

AD NARSEM PATRICIUM.

*E contemplatione delectatione se dejectum dolet.*Gregorius ^a Narsa ^b patricio.

^c Dum contemplationis dulcedinem alte describitis, ruinæ meæ mihi gemitum renovastis, quia audivi quid intus perdidi, dum foris 493 ad culmen regiminis immeritus ascendi. Tanto autem me percutsum mœro agnoscite, ut vix loqui sufficiam, oculos enim

^D ^d In Cod. ms. Biblioth. Vatic., not. 1031, *Pressum ... hoc onere tumultus*. In tribus aliis Vatic. quorum varias lectiones penes nos habemus, haec minime legenduntur. Nostri quoque MSS. lectionem hanc non admittunt.

^e Alludit fortasse ad illud adagium : *Induitis me leonis exuvias*, quod ex illo Luciani desumptum est : *Tanto tempore non animadverti, eum sub leonis palle ridiculam quamdam simiam occultare*. Gussany.

^f In eundem sensum sanctus Chrysost., hom. 52 in Acta : *Princeps est, inquit, non cui vocatus est, sed qui vere est. Sicut enim rex neque medicum, neque rhetorem faciet, ita neque principem*. Non enim litteræ vel nomen principem faciunt. In nonnullis Editis legitur, provisio, non pro jussione, sed huic lectioni MSS. minime favent; eam tamen sequitur *Alte-terra*.

ERST. VI. — ^a Male hunc confundit Baronius, ad annum 568, cum altero Narsete, qui sub Justiniano imperatore patricius et præfector Italiae, summusque bellidux fuit. Hie vero ad quem scribit sanctus Gre-

mentis meo doloris tenebras obsident. Triste est quidquid aspicitur, quidquid delectabile creditur, cordi meo lamentabile appetit. Penso enim, ab alto quietis mea culmine corvenis, ⁴ ad quam dejectum exterioris proiectus cutem ascendit. Et pro celsis meis in occupationis excitatum a facie dominantis misericordia, ⁵ quasi desiderante Iudee vocibus cum propheta dico: Qui confortabat me, longe recessit a me (Thren. 1, 46). Quod vero caue et nominis similitudinem faciendo, per scripta vestra clausulas declarationesque formalis, certe, frater charissime, similiam leonem vocas. Quid eo modo vos agere conspicimur, quo scabiosos saepem cataline, perdes vel tigrides vocamus. Ego enim, bene vir, quasi filios perdidisti, quia per terrenas euras recta opere amici. Nolite ergo me vocare Noemi, id est, ⁶ putatis; sed vocate me Mara, quia emundinare plena sum (Ruth. 1, 20). Quid autem me dicitis scribere non debuisse, ut in agro Dominico ⁷ cum bubalis arves (Amos. vi, 13), quia in ostendo beato Petre Notes, ⁸ et bubali et omnes ferae oblate sunt, scio ipse quia subjunctum est: Hacten et manducat (Act. x, 13). Tu ergo qui easdem

gorius fuit primum stipator, ὑπερασπιστής, Comitatio ducis exercitus sub Mauricio, xxx circiter annis post obitum prioris Noveti. Neque tamen alteri bellum laude non inferior, ut videtur ei apud antores οὐρανούς. Præcipue autem emulit virtus ipsius adversus Persas, quibus tanto terror erat, ut Persarum infantes auditu solo Marsellis nonrare tremerent, ex Historia Miscellæ lib. xvi. De ipius egregiis facinoribus fuse Simocatta in Historia Mauriciana. Tandem spe et blanditiis delinitus, et ad Curiam evocatus a Phoca, igne crematus est. De quo sie Constantinus Massace in compendio:

Φωνὴ Ναρσίου, τὸν στρατηγὸν, τὸ τῶν Περσῶν θεόμα, Ηὔρος τροφὺν πεποίκη.....

GUSSAN.

^b Patricius primo fuit nomen nobilitatis, postea dignitatis et potestatis. Justinianus, lib. i Instit., tit. 12, patriciatum vocat summam dignitatem, et quæ sola morte solvatur; sic et Cassiodorus, lib. vi, form. 2. Constantius Magnus patricios instituit, atque ita appellavit, quod suos et futurorum imperatorum patres, conservatores, et consiliarios eos esse vellet, a consulibus proximos alique perpetuos. Sicut Romulus centum ex senioribus electos et ex auctoritate patres ob ætatem senatores vocatos, instar habuit consilii publici: quæ origo veterum patriciorum fuit. Divus Hieronimus, epist. 10, ad Furiam, ejusdem patris memini tanquam consularis et patricii. Cassiodorus, in lib. viii, epist. 9, chlamydem calceosque Romanos inter insignia patriciatus numerat. Rectores quoque provinciarum patricios non raro dictos reperto: credo quod ex corpore patriciorum plerumque eligerentur. Certe Passagnates Armeniorum patricius vocatur in Historia Miscellæ lib. xix, qui sub Constante Heraclio Augusti nepote regebat Armeniam; et Sabbatius patricius Armeniæ, qui sub Justiniano Rhinotmeto ei provinciae præfuit. Quin et historici nostri, Fredericus, aliqui, rectores pagi Transjurensis et Scutungorum in Burgundia, nunc duces, sæpius patricios nuncupavere. Sanctus Audoenus, in Vita sancti Elegii, vocat Burgundia patricios. Et qui provinciam Arelatensem et Massiliensem ad tempus sub regibus Francorum regebant, patricii Galliarum, vel de Galliis appellantur a Gregorio Magno. Unde epist. 53, lib. ii, nunc in, scribit Dynamio patricio Galliarum, qui fuit rector provinciæ Massiliensis. Hoc nomine apud nos supradictarum provinciarum rectores ap-

A besties needum maestaveras, cur juis mandaturo per obedientiam volebas? Aut necis quia ea de qua scripti bestia oris tui gladio occidi recusavit? Quas ergo per compunctionem occidere poteris, de illis necesse est ut in tua desiderii fame satieris.

^b De causa autem fratrum neutrorum, ut scripti, ita saturum si Deus adjuvet animo, de qua modo serenissimis rerum dominis scribere omnino non debui, quia in ipso initio non est a questionibus inchoandum. Sed dilectionissime filio meo Honorato diaconi scripti, ut opportuno tempore eis congrue susperat, et mihi responsum sub celeritate in dicet. ¹ Domum Alexandrum, domum Theodorum, sicut meam Marium, domum Esicium, domum Eudechium, et domum Domitium, ² atque alia pote vice satulari. (Cf. Jean. Diac. l. 1, c. 48.)

• EPISTOLA VII.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM ANTIOCHENAM.

^aErgo fert se multis occupationibus deprimi, et ab eo trahari.

Gregorius ^b Anastasio episcopo • Antiocheno,
Epistolas beatitudinis vestra, ut fons responsum,

pellabantur. Gregorius Turonensis, libro iv Histor., cap. 24: Γυνάχραντος rex, amato Agricola patricio, Celsum patricium honore donavi, et cum iuri lectione peritum. Et cap. 42: Ennius cognomento Mummalus a rege Guntachramno patriciatum promeruit. Patricii saepe et consules electi. GUSSAN. In nonnullis MSS. Vatic. legitur, Nariss patricius. In aliis et in modernis assiduis simpliciter, Nariss.

^c Vaticani A, B, C: Dum contemplationis alta descriptis. Ita etiam Cod. Reg.

^d Excusi, ad quanum dejectus extortis processus, etc. Sequitur Cod. Vatic. Regius, Novi,

^e Hic Excusi, gravi errore habent, quasi destituta vidua. Arguntur ab omnibus MSS.

^f Editores maluerunt paliorum... plena sunt, quæ Gregorius nos conuenire putarent pulchra, etc. Verum contradicunt MSS., aliasque profertur Script. sacra locus, ubi legitur, pulchra.

^g Vulgati, reluctantibus MSS., cum bubaris non ereres.

^h Obcuritatem dagus loci minus corruptio macroura quæ in MSS. nonnullis Mque in Editis omnibus pulularunt. Plenam lucem afflent prior Gregorii ad Narsem, et Narsis ad Gregorium epist., nisi utrumque excedisset. Vide sanctum Hieronymum, in cap. vi Amos.

ⁱ In superioribus Ed. deficit sensus, mutato vobis, quod in omnibus MSS. legitur, in nolebas. Sequitur gravior corruptela in his verbis: Aut necis quia easdem quæ scripti bestias, oris tui gladius occidere recusavit. Locum hunc restitutus ex omnibus Vatic., Colbert., Reg., etc.

D ^k Causa illa non lateret, si epistolam hanc ad Honorablem haberemus.

^l Pro dominum. Et infra dominam pro dominam, Græci quoque hujusmodi diminutivis utuntur, dicuntque ρυπός pro ρυπος, et ρυπά pro ρυπα. Lege Gloss, Græcum Cangii, et consule Mabill., in not. ad epist. 72 sancti Bernardi

Epist. VII. — ^m Supplicem ad imperatores pro Anastasio libellum disposuerat Gregorius, hancque simul epistolam. At neutrum mittere, nisi interrogato prius Anastasi animo, consilium vigum est. Lege, infra, epist. 28, ad Sebastianum Khiziniensem episcopum,

ⁿ Huius loco amplissimam observationem attexuit Gussan, de Anastasio, quem putat esse Anastasium Sinaitam, doctrina celeberrimum. Sed Anastasium in monte Sina monachum ab Antiocheno pa-

salutem sager, fontem siliens, umbram sustinans accepit. Neque enim illa verba per linguam carpis videbantur expressa, sed sic spiritalem amorem suum quem gestabat aperuit, ac si viens per semelipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod seculum est, quia amor vester terrena me portare coera precepit; et quem prius spiritualiter diligebat, postea, ut existimauis, tempore dicitur amantes, neque ad terram nos superposito amore depressisti, ita ut mentis retributio funditus perdens, contemplationeque aciem amittens, non per prophetiam spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Paul. cixii, 107). ^d Multo enim causarum fluctibus quatuor, et tumultuoso via tempore statim affligor, ita ut recte dicam: *Veni in afflictionem maria, et tempestas demorsat me* (Paul. lxxviii, 3). Periclitans igitur mihi orationis vestra manum tendite, vos qui in virtutum littere statim, Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod multis prodesse perhibetis, hoc quoque mihi ad iniquitatum meorum cumulum accidit, ut, cum vindicari in me iniquitas debuit, laudes pro vindicta recipiam. Quibus autem hoc in loco terrenarum rerum

triarcha alium esse ostendit Leo Allatius, Diatriba de Simeonum scriptis. Idem asserunt Bollandiani ad diem Aprilis 21. Anastasius eum ac restituendum narrat Eusebius lib. iv, cap. 23 et seqq., maxime 39, aliquique omnes post illum historici. At non modo Sinaitam cum patriarcha, sed et Anastasiu[m] junior[em] cum seniori confundit Nicephorus Callistus, Hist. lib. xvii. Anastasio senior succedit junior, ad quem scribit Gregorius epist. lib. noni 49. Anastasiu[m] de quo hic e sua sede ejusdem a Justiniano, quod adversus ejus deliria de corporis Christi incorrigibilitate doctrinam orthodoxam strenue propagaristi, omnes consentiunt. De Gregorio in ejus locum subrogato, infra.

^c In Corb. Norm. et plerisque Mas. docet Antiocheno.

^d In recent., post usquequaque additur: *Tanta quippe me occupationum onera deprimit, ut ad superna animus nullatenus erigatur. Hoc additamentum responsum Mas. Vaticani, Reg. Corb., Norm. Ducas alias ex eadem epistola, sed breviores lacunias infra interras rejecimus.*

^e Non ut suam ei sedem restitueret, cum enim apud se Romanos retinere vellet. Vide concilium Chalcedonense, cap. 12, ubi distinctio est inter ius et honorem; Nicenum, cap. 8; Ephesium, in synodica ad synodum Pamphylii de Eustathio. In concilio Nicenii epistola de Meletio hanc habentur: *Concilium clementius aliquando in Meletium animatum decernit, ut in propria ac sua civitate remaneat, nullamque habeat potestatem vel cuiquam manus imponendam, vel administrandi, vel quemquam ad aliquid munus ecclesiasticum diligendi, vel in aliena regione aut civitate ejus rei gratia comparendi, sed ut solum dignitatis nomen retineat. Illi vero qui ab eo in sacrum ordinem electi sunt, simul atque sanctiore ordinatione confirmati fuerint, ad communionem post hanc admittantur, et permittatur illis honoribus frui, et sacris munib[us] fungi, etc.* Hæc ex Gelasii Cyziceni Historia concilii Nicenii lib. 1, cap. 33, et apud Theodoretum, lib. 1 Histor., cap. 9. Observa tamen Anastasius ius habuisse, sed impeditus, quandoquidem censetur inuste depositus. Gregorius Turoensis, Historia lib. viii, cap. 29, meminit Ursicini Cadureensis episcopi, cui ius servatum est, sed multum et restrictum. In concilio Chaledonensi, act. 11, episcopi depositi

tumultibus premor, expiere verbis nequos; quod tam colligere ex brevitate epistola potestis, in qua ei minus loquor, quem plus omnibus diligo. Præterea indico quia a serenissimis dominis quantis 405 valui precibus postulavi, ^e ut vos honore resultato, ad sancti Petri apostolorum principis lumine venire; et, quoque ita Deo placuerit, hic mecum vivere concedant; quatenus diem vos videre merito, peregrinatione nostra tandem de istorno patria inviam loquendo relevemus. (Cf. Joann. Disc. 6. 1, c. 25; 1. xv, c. 25.)

EPISTOLA VIII.

AD BACAUDAM FORMIENSEM EPISCOPUM.

^a Minturnensem Ecclesiam desolatam Formiensi unit. Gregorius ^b Bacauda episcopo Formianel.

Et temporis necessitas nos perget, et imminutio personarum exigit, ut destituti Ecclesiis salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturnensem funditus tam clericum plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiae in qua corpus beati Erasmi martyris requiescit, cui fraternitas sua presidet, ^c adjungi debeat, piam esse

habent dignitatem episcopatus et necessaria salario, ἀξιαὶ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παραμυθίας τῆς προσκούσους. GUSSANT. Quid pro Anastasio postulaverit Gregorius legit ex epist. 28 sequenti. Per serenissimos autem dominos intelligit Mauricium imperatorem, et filium ejus Theodosium jam coronatum, ut ex Theophane athisque Græcis scriptoribus constat.

^d Epist. VIII. — ^e Minturnæ urbs olim Latii novi, episcopalis in Campaniæ confinio, paulo supra Liris fluvii ostia, cuius rudera vix apparent hodie. Locus tamen dicatur *la Scappa*, seu *la Barca del garigliano*, quia Liris ibi scapha trajicitur. Unita est Ecclesie Formiensi, ex hac epistola, sed ultraque in propinquum locum, nempe Cajetam, una cum corpore sancti Erasmi translatâ est. Videntius Baroniūs in Martyrologio, ad diem 2 Junii, ubi de sancto Erasmo. Gess.

^f De quo epist. iv iam meminim.

^g Formiæ urbs fuit episcopalis in Latio, maritima ad sinu Formianum, et vulgo dictum *Golfo di Gaeta*, ubi nunc pagus elegans et amplus, vulgo *Mola*. De urbe hac ejusque situ canit Horat., Carip. l. iii, ode 17 :

Auctore ab illo duels originem,
Qui Formiarum securia diritur,
Princeps, et innante Marica,
Litoribus tenuisse Lyrin.

Idem celebrat colles Formianos ob exquisitum vicinum, cuius feraces sunt, nobilissimos, lib. 1 Carm., ode 20, in Cod. Reg. et pler. Norm., pro Formiensi, legitur Firmianæ, aut Firmianæ.

^h Istiusmodi uacionis causa est utilitas, vel necessitas ecclesiae, Verbi gratia, 1. si multitudo populi non mediocriter decreverit; 2. si ecclesia sint directe, nec in pristinum statum facile reparari queant; 3. si cum duo episcopi ex redditibus commode non possint ali, unus pro tempore sufficiat. Vide ex sancto Gregorio caput *Et temporis*; caput *Postrquam*, 16, q. 4, de religiosis dominis; cap. 2, de stato et qualitate, etc., cap. *Ea de te*. Sic Justinianus imperator magistratus plures conjunxit. Novell. 8, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Porro tribus modis uniantur ecclesiae: 1. Quando in unum corpus confunduntur et coalescent, ita ut una sit ecclesia, unum beneficium, unum vocem Justinianus; et beneficium non modo omnibus

ac justissimam providentes, necessarium duximus, A consilentes tam desolationi loci illius, quam Ecclesiae tuae paupertati, redditus supradictae Ecclesiae Minturnensis, vel quidquid ei antiquo modernoque jure vel privilegio potuit potestive qualibet ratione competere, ad tuæ Ecclesiae jus **486** potestatemque hac præcepti nostri auctoritate transmigrare, ut a præsenti tempore, sicut de propria Ecclesia, debeas cogitare, eique tua competentia disponere; quatenus deinceps, quod perire nunc usque potuit, pauperum Ecclesiae tuae utilitatibus clerique proficiat. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 14.*)

EPISTOLA IX.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut disceptatio de agrorum finibus quadraginta annorum possessione componatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Gregorius servus Dei, presbyter et abbas monasterii sancti Theodori in Sicilia provincia, territorio Panormitanus constituti, insinuavit nobis homines fundi ^a Fulloniaci, juris sanctæ Ecclesiae Romanæ, fines fundi Gerdimis, collimitantis eidem præfato fundo Ecclesiae sanctæ Romanæ, quos quieto jure per innumeros annos possederunt, velle pervadere.

dicitur, sed et ἀναμένον; 2. quando junguntur, ita ut una sit inferior, altera superior, quo casu vicario opus est, cap. *Exstirpanda*, § Qui vero, de Præbendis; 3. quando ambabus suum titulum gradumque retinentibus idem minister præficitur. Extra *Ne sede vacante*, cap. 1 et 16, q. 1, et cap. *Et temporis*. Episcopatum unio soli Romano pontifici tandem reservata. Vide extra lib. I, tit. 7, de translatione episcopi, cap. 1, 2 et 4, et cap. *Quod translatione*, eod. lib., tit. 30. Aliorum beneficiorum unio permittitur episcopis, lib. V, tit. 3, cap. *Sicut unire*. **Gussanv.** Plures similes uniones infra videbimus; scilicet ad id cogebant depopulare urbes, ob assidua Gotborum et Langobardorum bella, de quibus gemit sanctus Doctor, maxime hom. 17 in *Evang.*, n. 16.

• *Excusi, plerique.* Veram lectionem suppeditarunt Codd. Vatic., Reg., Norm., etc.

EPIST. IX. — ^a *Excusi*, MSS. Codicibus repugnantibus, *Saloniaci*.

^b *Al., certatio.*

^c Ut etiamnum in sacerdotalibus rebus sufficit possessio xxx annorum, ita et alias valebat in ecclesiasticis, 16, quæst. 3, cap. 2, 4, 8, 9, et in *Decretal.*, lib. II, tit. 26, cap. 3 et alii. Videtur autem prius Gregorius eam extendisse ad xl annos, nam Gelasius, epistola 10, de tricennali loquitur. De possessione xl annorum agitur tit. de exceptionibus, et tit. de præscriptionibus. Nam præscriptio una est exceptionum quæ ex lapsu temporis sumitur, sive de re mobili agitur, sive de immobili. Notandum vero centenariam præscriptionem concedi ecclesiis et quibuscumque locis piis, Cod. de sacrosanctis ecclesiis, leg. *Ut inter*. Huic subnexa est authentica: *Quas actiones alias decennalis, alias vicennialis, alias tricennalis præscriptio excludit; hæc si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur, usucapione triennii, vel quadriennii præscriptione in suo robore durantibus, sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel privilegio. Quæ certe authentica ut jacet, præscriptionem centenariam soli Romanæ Ecclesiae reservat. At si novellam 131, cap. 3, perlegas, unde authenticam illam suis desumptam clamitant, centenariam illam Ecclesiae Romanæ præ-*

A Et ideo (*Caus. 16, q. 4, cap. 2*) volumus accedenter te ad Panormitanam civitatem, questionem ipsam tali ratione discutere, dominio rei apud possessorem, sicuti hactenus possessum est, videlicet permanente, ut si monasterium præstatum sancti Theodori fines, de quibus ^b causatio mota est, inconcussis ^c quadraginta annis possedisse repereris, nullam deinceps, etiam si quid **487** sanctæ Romanæ Ecclesiae competere potuit, patiaris sustinere ^d calumniam, sed quietem eorum inconcussam modis omnibus procurare. Sin vero ^e actores sanctæ Ecclesiae non eos possedisse quadraginta annos inconcuso jure monstraverint, sed aliquam intra hæc tempora motam fuisse aliquando questionem eorumdem finium, electis arbitris, tranquille et legaliter sopiaatur. Nos enim non solum nunquam mota suscipi volumus, verum etiam quæ prava foris admoventur, sospire modis omnibus festinamus. Ita ergo experientia tua cuncta faciat effectibus mancipari, ne qua post hac hujus rei ad nos questione revertatur. Testamentum autem Bacandæ quondam xenodochi in ea qua conditum est volumus firmitate persistere.

^f Mense Novembri, indictione nona.

scriptionem non invenies, aut mendacibus utor ^{Co} dicibus. Sic enim habet: *Pro temporalibus x et xx, et xxx annorum præscriptionibus sacrosanctis ecclesiis, et aliis universis venerabilibus locis, solam xl annorum præscriptionem opponi præcipimus, hoc ipso servando et in executione legatorum et hereditatum, quæ ad pias causas relicta sunt.* Et hanc ob rem fortasse sanctus Gregorius xl annorum præscriptionem admissit hoc loco. **Gussanv.** Contendit Alteserra Ecclesiam Romanam (et quidem solam), gaudere præscriptione centum annorum, ex novella 131, cap. 6. At Gregorium, minus indulgentem suis commodis, hoc loco admittere præscriptionem xl annorum. Negat hoc Gussanv. Inter dissidentes item componere noa audemus. Liceat tamen observare Gussanvæcum hic secum pugnare; nam autumat Gregorium primum esse qui præscriptionem ad xl annos extenderit, et postea tamen laudat novellam ipso antiquorem, qua id cautum est. Voluit forsitan innuere primum Romanorum pontificum fuisse, qui de hac præscript. quadrag. aliquid decreverit. De præscriptione ex possessione triginta ann. lege Apollin. Sidonium, lib. viii, epist. 6. *Per ipsum fera tempus, inquit.... lex de præscriptione tricennii fuerat præquiritata; cuius peremptoriis abolita rubricis, lis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur.* Ad quæ verba Sirmondus: *Ea est, inquit, novella Valentianiana de xxx annorum præscriptione omnibus causis opponenda.*

^D ^d Calumnia hie non significat malitiosam et mendacem infamacionem, sed potius injustam vexationem, et bonorum spoliationem, quo sensu Joannes Bapt. militibus eum consulentibus dicebat, *Luc. xii, 14: Neminem concutatis, neque calumniam faciat.* Vide, supra, notam ^b ad epistolam 1, ubi calumnia hoc sensu usurpatur in Victoris Vit. testimonio.

^e In Corb. *auctores*, ut etiam legitur in vet. Ed. Remb. et apud Gilot., sed vitiose; hic enim loquitur sanctus Doctor de rerum Ecclesiae curatoribus.

^f Hæc desunt in plur. MSS., leguntur tamen in Colb. vet., in duobus Teller., Andegav. et Turon. S. Gatiani.

EPISTOLA X.

AD BACAUDAM ET AGNELLUM EPISCOPOS.

De synagoge Judæorum transferenda, si ecclesiæ officia impediatur.

Gregorius Bacaudæ et Agnello episcopis.

Supplicaverunt nobis Hebrei Tarracinae degentes, ut locum quem synagogæ hactenus habuerunt, eum illis nostra quoque auctoritate esset habendi licentia. Sed quia pervenit ad nos quod locus ipse sic vicinus esset ecclesiæ, ut etiam ad eam vox psallentium perveniret, scripsimus fratri et coepiscopo nostro Petro, ut si ita esset ut vox de eodem loco in ecclesia resonaret, Judæorum celebrationibus privaretur. Itaque fraternitas vestra cum suprascripto fratre et coepiscopo nostro locum ipsum diligenter inspiciat; et si ita est ut aliquid vobis ecclesiæ visum fuerit obsuisse, alium locum intra ipsum castellum prævideat, ubi præfati Hebrei convenient, quo possint suas sine impedimento ceremonias celebrare. Talem vero fraternitas vestra locum prævideat, si hoc fuerint loco privati, ut nulla exiude in futuro quæla nascatur. Prædictos vero Hebreos gravari, vel affligi **498** contra ordinem rationis prohibemus; sed sicut Romanis vivere legibus permittuntur, annuente justitia, actus suos, ut norunt, nullo impudente disponant, eis tamen Christiana mancipia habere non liceat.

EPISTOLA XI.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Eam de morte Eutherii consolatur.

Gregorius Clementinæ patricie.

Epistola gloriæ vestre suscipientes, quæ de trans-

EPIST. X (Al. 18 lib. XII). — ^a Hanc epistolam in lib. ultimum, sine ratione rejectam suo loco restituimus. Quæ autem erat 10 nunc est 20.

^b In uno Vatic. et in plerisque MSS., maxime Norm., additur, de Hebreis.

^c In Cod. Vatic. D, sub synagogæ nomine.

^d Idem Codex, illis nostra quoque auctoritate, habendi licentiam daremus.

^e Ita MSS., ubi Editi habent, Judæi privarentur. Plurima alia juxta mss. Codices infra restituimus hac in epistola.

EPIST. XI. — ^a Præmittitur in Colbert. mense Novemb., indict. 9. Consentient duo Teller. Clementinæ degisse Neapolii conjicimus ex lib. III, epist. 4.

^b Male suspiciati sunt Eutherium illum suis episcopum. Quippe hunc titulum honoris magnificæ memorie nunquam episcopis tribuit Gregorius. Unde nescio quomodo irreperit in argumentum hujus epistolæ, nisi quia in fine ejusdem epistolæ sermo est de episcopio administrando, quod forte vacabat morte Eutherii. Verum non agitur de Eutherii episcopio, sed de Romano, pro quo regendo diaconum illum retinuerat Gregorius. GUSSANV.

^c Idem forsitan est qui postea fuit apocrisiarius Constantiopolis, cuius mentio lib. x, epist. 39, et lib. XII, epist. 24.

^d Varia erant munia vicedomi, de quibus infra in pluribus epistolis sancti Gregorii. Hoc loco agitur de eo, cuius est episcopum disponere. Interdum dicitur oeconomicus ecclesiæ, ut lib. V, epist. 55. Et apud Froboardum, lib. II Histor. Rhemens., cap. 13; vicedominos Romanæ ecclesiæ habes non semel apud Anastasium, in Vitis pontificum. Erat olim prima ista dignitas in palatio summi pontificis. Ad vicedominum spectabat totius eura familiæ. In processionibus pri-

A itu ^b Eutherii quandam magnificæ memorie loquebatur, indicamus non minus animos nostros quam vestros esse tali moerore confusos, eo quod opinionis probatæ viros huic paulatim subtrahi mundo conspicimus, cujus ruina in ipsis jam causarum effectibus comprobatur. Sed huic nos solerti decet conversionis cautela subducere, ne sua nos secum pariter ruina circumspicit. Et quidem amicorum nos amissio tanto debet tolerabilius contristare, quanto amissi nos illos conditio mortalitatis exposcit. Sed tamen amissum carnalis vite subsidium potens est ille consolari, qui ut adimeretur permittendo concessit, et ipse ad locum qui destinatus erat consolator accedere. ^c Diaconum vero Anatholium (Grat. dist. 39, cap. 3), quem ad vos dirigi possestis, hoc nos facere non posse, causæ magis modus, quam rigoris austeritas facit. ^d Vicedominum enim eum constituimus, cujus arbitrio episcopium commisimus disponendum.

EPISTOLA XII.

AD JOANNEM EPISCOPUM DE URBE VETERI.

Ne Monasterium vexare perget admonet.

Gregorius Joanni episcopo ^a de urbe veteri.

Agapitus, abbas monasterii sancti Georgii, insinuat nobis plurima se a vestra sanctitate ^b gravamina sustinere, et non solum in his quæ necessitatis **499** tempore aliquod monasterio possint ferre subsidium; verum etiam quod in eodem monasterio missas prohibeatis celebrari, sepeliri etiam ibidem mortuos interdicatis. Quod si ita est, a tali vos hortamur in humanitate suspendi; et sepeliri ibidem mortuos, vel celebrari missas, nulla ulterius habita contradic-

mus post pontificem equitat, ex ordine Romano. Hodie major domus appellatur. De vicedominis vide in Decret., dist. 89, cap. Diaconum, et cap. Quia. In Decretal., lib. V, tit. 3, de Simonia, cap. Consulere. Nam qui pro ejusmodi officiis pecunias dabant, simonia rei censemantur. Vide et Capitular., lib. III, cap. 26, et lib. V, cap. 120. Aliquando distinguebantur ab oeconomicis; hi enim ad clerum, illi ad episcopum pertinebant. GUSSANV. Consule Glossarium Gangii. Vicedomini apud Gothos meminit Cassiodorus, lib. V Variar., epist. 14.

EPIST. XII. — ^a Orvieto, urbs Etruriæ permunita, etiamnum episcopalisis.

^b Præcipua exemptionum causa fuit oppressio subditorum, quam sæpe his in epistolis sanctus Gregorius memorat. Vetus est Ecclesiæ querela, de qua sanctus Bernardus, serm. 23, super Cantica: *Prälati sibi commissis volunt sæpe esse formidini, utilitati raro... Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos; studete magis amari quam metui*, etc. Monachis exemptiones sanctus Gregorius fere concessit primus, non passim omnibus, nec ubique, sed paucis et restrictis. Indiligenz Gratianus, caus. 25, quæst. 2, cap. 2, abutitur epistola sancti Leonis, ut privilegiorum fingat antiquitatem, repugnante canone Chalcedonensi, et ipsam sancti Leonis epistola. GUSSANV. Hanc Gussanvillæ observationem, licet ultra metas longius feratur, rescindere noluiimus, ne de ejus omissione, quod contra nos militaret, conquerendi daretur occasio. Cæterum longe antiquiores Gregorio monasteriorum exemptiones probare facilissimum est. Certe monasterium cui præserat quidam Petrus abbas, circa an. 525, liberum erat ab auctoritate episcopi Byzacene provinciæ in cuius diecese situm erat, et a solo papa Carthaginensi pendebat, ut

ctione permittas, ne denuo querelam de sis quæ dicta sunt prædictus vir venerabilis Agapitus depone compellatur.

EPISTOLA XIII.

AD DOMINICUM EPISCOPUM CENTUMCELLENSEM.

Commendat Luminosam viduam Zemarchi ut ei
comitiva servetur.

Gregorius Dominico episcopo a Centumcellensi.

Officij quidem sacerdotialis est ut viduis ac mari-
tali regime desolatis impertiri solertia beatis, ut
unde in hoc mundo humana conditione privantur,
sacerdotali tuitione possint remedia reperire. Quo-
niam ergo Luminosa, ^b herilis semina relicta claris-
simi Zemarchi tribuni, nostræ se post Deum tuitioni
commisit, hunc vos solitari in quo sibi necesse
fuerit admonemus, nullusque sit ei de quolibet mo-
lestus articulo. Sed quia ^c comitivam illam, quam
vir ejus agendam suscepere, nunc Theodoro palati-
no concedente, ipsi est mulieri, ut peragere de-
beat, attributum, vel quem ipsi placuerit, donec pre-
sentis indictionis celebretur impletio, nullum eam-
dem quoque expleat inquietare permittas. Ita ergo
facite, ut et Deum vobis faciat pro rebus talibus
debitorem, et noster hujuscemodi de impensis a vo-
bis solatis propensius animus gratuletur.

500 EPISTOLA XIV.

AD DEMETRIUM EPISCOPUM NEAPOLITANUM.

Ut quosdam prius in fide dubios, jam vero catholicam
communionem repetentes excipiat.

Gregorius a Demetrio episcopo Neapolitano.

Stephanus presentium portitor, cum de quibus- C

patet ex libello supplici ejusdem Petri, dato in con-
cilio Carthaginensi sub Bonifacio civitatis hujus epi-
scopo. Exstat tom. IV Concil. Labb., pag. 1628 et
seq. In altero libello supplici, pag. 1646, proferun-
tur exempla plurima similium exemptionum in Ec-
clesia Africana. Quæ vero Petrus cum tota sua congrega-
tione de suis privilegiis protulit, videntur approba-
bari a Bonifacio Carthaginensi episcopo.

EPIST. XIII. — ^a Vulgo Civita Vecchia, urbs olim
episcopalis Etruræ, a Saracenis quondam excisa,
nunc oppidum diœcesis Viterbiensis.

^b Ita MSS. Vatic., Corb., Norm., etc. cum in Exer-
cis legatur honesta femina.

^c Varii erant tribunorum ordines: tribuni celerum,
tribuni ærariorum, tribuni plebis, tribuni militum. Le-
guntur et tribuni voluptatum apud Cassiodorum in
libris Variorum; tribuni scholarum, Cod. lib. xii, tit.
41; tribuni Vigilum, ibid., tit. 55. De eorum officio
legendi scriptores. GUSSANY.

^a Comitiva, vulgo, comitis dignitas. Hic sumitur
pro administratione quadam quæstuosa, quæ alii
committit a palatino potuerit. Talem fuisse credide-
rim comitivam commerciorum, comitivam metallorum,
comitivam horreorum, comitivam auri, comiti-
vam formarum, comitivam riparum et alvei, de quib-
us Cassiodorus Variorum Epistolarum l. ii. Multi
sunt hac de re tituli Cod. lib. i, vi, et xii. Porro co-
mitivarum alias erant primi ordinis, alias secundi,
alias tertii. In Cod. plarim locis referuntur variae
comitum species. Comes rerum privatorum, de quo
Theodore. lib. iii Hist. Eccles., cap. 41. Comes sa-
crarum largitionum, sacri palatii, sacri patrimonii,
sacri consistorii, militum, domorum, scholarum, pa-
tronum Italiae, commerciorum, siliquatariorum,
sacrae vestis, sacri stabuli, domesticorum, archiatro-
rum, moderatorum, ærariorum, exhibitorum, metallorum,

A dam fideli capitulois ejus a via veritatis nutaret inter-
tio, pro bujus rei dubietate a catholice se ecclesiæ
communione suspenderat, donec eum Deus, veritatis
judex, ad viam rectitudinis revocaret, quem recepta
satisfactione in fide catholica communicasse cogno-
scas. Sed quia eum quosdam dubietatis sue socios
ibidem in Neapolitana civitate habere emperimus,
hoc nobis de his quoque præfatus Stephanus pollici-
tus esse dignoscitur; ut si eorum ambiguitatem anti-
mæ nostre interpositionis periculo sanaremus,
ipsos etiam ad communionem catholicam sine mora
posse ^b vel replicatione converti. Pro qua re præsen-
tibus epistolis admonemus, ^c nostra fide, nostroque
sicut ipsi videntur, poposcisse periculo, eos in fidem
catholicam communionemque suscipere, quibus poto-
stis modis ad lucem de tenebris revocate. Ne post-
quam ad nos hujusmodi causa perlata est, si silentio
præterimus, de animabus eorum, negligentia pos-
simus subire jacturam.

EPISTOLA XV.

AD BALBINUM EPISCOPUM ROSELLANUM.

Ut Populonensem Ecclesiam viset, ac presbyteros
discoenorsque ordinal, præcipit.

Gregorius Battibino episcopo a Rosellano.

Pervenit ad nos quod ^b Populonensis Ecclesia ita-
sit sacerdotis officio destituta, ^c ut 501 nec peni-
tentia decadentibus ibidem, nec baptisina possit
præstari infantibus. Hujus igitur tam pie rei tamque
necessaria mole permoti, jubemus dilectioni tuæ, ut,
hujus præceptionis auctoritate commonitus, memo-

auri, formarum, riparum, dispositionum, matrona-
rum, morm, horreorum, thesaurorum, palatines. Comitum originem referit Spartanus ad Adrianius
imper., qui cum senatum in eundam suam transtulisse-
set, recepits senatorum optimatibus in amicorum
cohorem, ita domesticum quemdam senatum ha-
bere coepit, qui comitatus Cæsaris appellatos est, et
senatores ipsi, comites. Eorum autem consilii atque
ope in bello et pace Augusti uebantur: inde frequens
ille comitum numerus, de quibus supra, inter quos
etiam idem Spartanus in Adriano numerat comitem
sparthariorum, quem Græci πρωτοταξίαπον
nuncupant, custodum corporis regi præfectum. GUSSANY.

^a Palatinos hic intelligimus inferioris ordinis comi-
tes, qui a comitibus primi ordinis in provincias diri-
gi solebant. De utriusque titulus est in utroque Codi-
ce. De illis scholiaste Juliani Antecessoris, cap. 82.
Palatini dicuntur qui pertinent ad conitum rerum pri-
vatuarum, et ad comitem sacrarum largitionum. Ho-
rum etiam Palatinarum meuniuit Gregorius M., lib.
10, ep. 9, 26, 58, et lib. xi, epist. 25. Sidonius,
lib. iv, epist. 24.

EPIST. XIV. — ^a Hic postea ob gravia crimina do-
positus est, ex Ep. 6. lib. ii.

^b In excusis, refutatione.

^c Quanta lenitatem cum iis sit agendum, qui ad Ecclesie
redeunt unitatem, docet hoc exemplo S. Grego-
rius. Vide Conc. Africanum can. 33. et 35. GS-
SANY.

EPIST. XV. — ^a Rosella vel Russella, urbs olim
Etruræ episcopalis, eversa pridem, cuius radera
hodie Rosella vulgo dicta, duobus circiter milliariis
a Roseto civitate episcopali distans, Senas ver-
sus. GUSSANY.

^b Populonium et Populonia, urbs olim episcopalis
Etruræ, ubi hodie Populonia dicitur, in ora maris

^a ratæ Ecclesiæ ^a visitator accedas, ut usum ^c cardi-
nalem illic presbyterum, et duos debeas diacones
ordinare. In parochiis vero præfatae Ecclesiæ tres
similiter presbyteros, quos tamen dignos ad tale of-
ficium veneratione vitae et morum gravitate prævi-
deris, et quibus in nullo obvient constituta canonica
disciplinæ, ut sanctæ cum digna cautela provideatur
Ecclesiæ.

EPISTOLA XVI.

AD SEVERUM EPISCOPUM AQUILEIENSEM.

Precivit ut Romam veniat cum sequacibus suis in
synodo judicandus.

Gregorius ^a Severo episcopo ^b Aquileiensi.

Sicut gradiente per avia, carpentem denuo rectum
tramitem tota Dominus aviditate complectitur, ita
demum de deserente cognitam veritatis viam majore
^b inerere quam gaudio quandam de convertente lœtatus
fueraat contristatur, quia minoris excessus est verita-
tem non cognoscere, quam in eadem cognita non
manere. Aliudque est quod ab errante committitur,

Tyrrheni contra Ilyam insulam. GUSSANV. De Popu-
lonia, vide lib. in Dial., cap. 41, nota g.

^c Dubitant cur episcopo absente din, nec paeniten-
tia decadentibus dari nec baptisma præstari possit
infantibus, scilicet his qui voluntates mores ex nostris
æstimant, obscuriores videntur qui dissonant. Quam
pauci tunc essent sacerdotes, nos tam ex defectu
quem sanctus Gregorius culpat colligo (potuerant
enim intra paucos dies multi dececessisse), sed ex ip-
sæmet quam in tanta penuria præscriptib[us] ordinatio-
ne confirmo. Quatuor tantummodo precipit ordi-
nari, atque ita sanctæ eum digna cautela providetur
Ecclesiæ omni sere sacerdotis officio destitutæ. Ex
Justiniani novell. 3 constat in tota Constantinop. Ec-
clesia, qua ex pluribus coaluerat Ecclesiæ, et in qua
erant 525 clerici, non plures fuisse quam 60 presby-
teros. De re eadem plura dicimus infra. Unum addo :
tunc temporis ex can. 6 Conc. Chalced. nulli ordi-
nabantur absolute nulli qui non alicui ecclesiæ, aut
martyrio, aut monasterio specialiter, cœdixos, addi-
cerentur et incederentur; nulli, qui non per ali-
quos annos in eadem Ecclesia militaverint; nullus
qui non ante prædicaretur, si ut traxpōrto, id est,
publice coram clero et populo proponeretur et pro-
baretur; non, ut si, coloniae presbyterorum vacan-
tium et diœcesi in diœcesis transmigrabant, vica-
riam operam locatur, aut ex tremendo mysterio vi-
citur. Quid mirum si tot adhibitis cautionibus
presbyterorum numerus decrescebat? Accedit quod
nulli tunc essent episcopi vacantes, qui in aliena
diœcesi ordines conferrent; litterarum dimissoriarum,
Ut a quoque, etc., nullus usus. GUSSANV.

^a Episcopo mortuo, aut in crimen vel in amentiam
lapso, alius episcopus visitationia onus suscipiebat, ut
videre est in causa Contumeliosi, tempore Joannis II
papa, et Agapeti, necnon in pluribus sancti Gregorii
epistolis. Post restitutas electiones Iññmarus aliquot
in epistolis visitatorum meminit, quos ipse tanquam
metropolita, rege annuente, nominabat et delegabat.
Vide Sirmondum, ad finem tom. II Conciliorum Gal-
liae, ubi et formulæ designationis prostant. Cave ne
bos visitatores cum aliis confundas, quos Laod ce-
num conc., can. 57, vocat περιστερæ, qui quidem
non erant episcopi. At de episcopis loquitur sanctus
Gregorius ut et Joannes papa II, epist. 5 et 4, in
causa Contumeliosi. GUSSANV.

^b Non est quod hic quisquam de cardinalibus nostre
ætatis somnit, qui non nisi longo post tempore natu-
sunt, aut dicendum erit cuique episcopo jus fuisse
presbyteros et diaconos constituti cardinalis, quod
hinc in epistolis obvium. Itaque nomen vetus, nova est

Aliud quod per scientiam perpetratur. Et nos si qui-
dem quantum incorporatum te jampridem fuisse in
unitate Ecclesiæ gavisi fueramus, abundantius nunc
dissociatum a catholica societate confundimur. Pro
qua re imminentia latore presentium, ^c juxta chris-
tianissimi et serenissimi rerum domini jussionem,
ad beati Petri apostoli limina, cum tuis sequacibus
venire te volumus, ut auctore Deo aggregata synodo,
de ea quæ inter vos vertitur dubieta ^d judicetur.
(Cf. Paul. Diac. I. iii, c. 18; Jean. Diac. I. iv, c. 38.)

509 EPISTOLA XVII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS ITALIE.

Ut filii Langobardorum in hæresi Ariana baptizati, ad
fidem catholicam concilientur.

Gregorius universis episcopis Italæ.

Quoniam nefandissimus ^a Autharit in hac, quæ
nuper expleta est paschali solemnitate Langobardo-
rum filios in fide catholica baptizari prohibuit, pro
qua culpa cum divina Majestas extinxit, ut solemnitatem ^b Paschæ alterius non videret, vestram frater-

dignitas, purpura recentior. Per sacerdotem cardinal-
em intelligo episcopum proprium, et, ut vocant, ti-
tulatum; cardo et titulus idem. Sic presbyter cardina-
lis, diaconus cardinalis, qui erant in cardine, id
est qui primi erant sui ordinis hujus titulo affixi. In
jure reperio præfectos cardinales, quos Alciatus nit
esse præfectos prætorio in Asia et Africa. GUSSANV.
Cardinalis idem est ac præcipuous. Consule Cangium,
de vocis bujus sensu, et Alteserram in notis ad hanc
epist. Apud Cassiodorum lib. vii Var., epist. 31, oc-
currat *princeps cardinalis*.

EPIST. XVI. — ^a De Severi schismate ob damnationem trium capitulorum, vide Paulum diaconum;
Histor. Langobard. lib. iii, cap. 27; Baronium, ad
an. 590, num. 45; Bollandum, ad 5 Februario, pag.
670 et seqq. De tribus istis capitulis dicimus ad epist.
2 lib. olim iii, num. quarii, *notas* in Vita sancti
Gregorii susissime.

^b Aquileia urbs olim Carnorum clarissima, Venetiae
et Istræ metropolis; cuius episcopi, maxime in schis-
mate ob tria capitula, patriarcharum nomen sibi
vincitaverunt, quod, iam extineto schismate, cum in
gratiam sedis apostolicæ rediissent, studio pacis ipsis
concessum relatumque est. Hæc autem varias a
Gothis et a Langobardis passa calamitates, nunc tan-
dem jacet paucis habitata, ob aeris inclemantium;
ejusque sedes patriarchalis Utinum, Udine, in pro-
vincia Forojuliensi vulgo Friuli, translata est. Hic
Severus ad quem seribit sanctus Gregorius, epist.
olii 40 lib. ii, num. 53 lib. xiii, Gradensis episcopus
dicitur, quia tunc episcopi Aquileienses in insula Gra-
densis sedem habent. GUSSANV.

^c Per rerum Domini designat imperatorem, qui
scilicet Romanis præcerat, de quibus Maro enit: Ro-
manos rerum dominos, Æneid. lib. i.

^d In Excusis, quod justum fuerit judicetur. Glos-
sena est quod in nullis Mas. reperiuntur; evolvimus
tamen quatuor Vatio., Reg., Corb., Rhemens., Tu-
ron., Norm.

EPIST. XVII. — ^a Aliis Antharit, Paulo Diacono
Flavio Authari, Gregorio Turoensi, lib. x Hist.,
cap. 3, Apiacharius, Langobardorum rex Arianus; de
cujus morte ita Paulus Dia., lib. iii, cap. 56: Res
Authari.... veneno, ut tradunt, accepto moritur, post
quam sex regnaverat annos, scilicet anno 590. De Fla-
vii nomine, quod, ut Romanis gratissimum, sumpit,
diximus in Vita sancti Gregorii, lib. ii, ubi quoque
cetera quæ ad hunc principem pertinent prosecuti
sumus.

^b Sic legendum ex MSS. Excusi autem habent ut
solennitatem paschalium alterius.

nitatem decet cunctos per loca vestra Langobardos admonere, ut quia ubique gravis mortalitas imminet, eosdem filios suos in Ariana hæresi baptizatos ad catholicam fidem concilient, quatenus super eos iram Domini omnipotens placent. Quos ergo potestis admonete, quanta virtute valetis eos ad fidem rectam suadendo rapite, æternam eis vitam sine cessatione prædicare; ut cum ad districti veneritis conspectum judicis, possitis ex vestra sollicitudine lucrum in vobis ostendere pastoris. (*Cf. Joan. Diac. l. II, c. 50.*)

PISTOLA XVIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Marcello ad victim et vestitum necessaria provideat, pastores in lapsorum locum et vicem curet substitui.

Gregorius Petro subdiacono.

Insinuatum nobis est Marcellum a Barunitanæ Ecclesiæ, ibidem in Panormitana civitate, in monasterio sancti Adriani in pœnitentiam deputatum, non solum vicius necessitatem pati, sed et nuditatis nimiam sustinere molestiam. Pro qua re necesse habemus strenuitati tuæ præsenti jussione præcipere, ut ipsi pro victu et vestimento stratoque ^b ad continentiam, puerisque ejus 503 annonam, quantum prospexeris satis esse, constituas; ut inopia nuditasque ejus tali providentia possint habere consultum, ut ea quæ eidem viro deputaveris, tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac, ut et nostram jus-

PIST. XVIII. — ^a Ita scribitur in plerisque MSS. In uno tamen e Vaticanis legitur, *Barroliitanæ*, in alio *Barulitanæ*. In *Excusis*, *Barbicanæ*, vel *Barubicanæ*.

^b Id est, ad ipsum in vita continendum, ne egestate pressus deficiat. Gall., *pour sa subsistance, son entretien*. Hanc vocem eodem sensu usurpat, infra, epist. 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30; Pastoral. III part., cap. 20, adm. 21.

^c Vulgati, *ut Deus..... valeat providere*. Certe contra MSS. fidem. Sensus est: *ut valeat provideri is quem Deus dignum judicaverit*. Verum non raro Gregorius præpostero ordine voces disponit et contextit.

^d In Norm., Corb., Turon., per præsumpta.

^e Istitus vocis non unus est in ecclesiasticis monumentis significatus. Siquidem alii idolatria, alii hæresi, alii schismate, alii corpore labebantur. His quasi lapsu graviore aut certe fœdiore ruissent, si clerici essent, nulla spes erat revertendi ad gradum priorem, secundum disciplinam illorum temporum, quam pluribus in epistolis vir sanctus repræsentat. Concinit cum Epaonensi, cap. 22, Agathensi, c. p. 50: *Si episcopus, presbyter, aut diaconus capitale crimine commiserit, aut chartas falsaverit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus, in monasterio retrudatur, et ibi quandiu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat*. Innocentius I, epist. 2, ad Exuperium, rigidus adversus sacerdotes incontinentes. Neocæsariense, cap. 9 et 10, obscurius loquitur, et alias difficultates movet. Quamobrem cur cum libellaticis et sacrificatis, cum hæreticis et schismatice facilius aliquando dispensatum sit, non liquet. Fortassis extranei alliciendi erant quoquomodo, filii severius castigandi. Monet sanctus Augustinus lib. II contra Cresconium, cap. 16, alter paganos, aliter hæreticos recipi. Sic Donatistis nihil non concedit, ut ad Ecclesiæ redeant unitatem. De iis qui carne lapsi sunt, legat studiosus sanctum Augustinum, epist. 64, ad Aurelium, ubi locum explicat Rom. XIII, queriturque cur hoc vitii genus acerrime præ cæteris ab Ecclesiæ vindicetur. Ejus tamen in-

A sionem impleas, et tu quoque hoc ipsum bene disponendo, hac ipsa possis participari mercede. Præterea hoc tibi indagandum mandare curavimus, veteri quæ jam inoleverat consuetudine postposita, ut si quæ civitates in provincia Siciliae pro peccatis per sacerdotum lapsus a pastorali regimine vacare noscuntur, de clero Ecclesiarum ipsarum, vel ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum possunt inveniri, perspicias, et ad nos inquisita primitus morum gravitale transmittas, ut grex uniuscujusque loci per pastoris lapsum inveniri non debeat longo tempore destitutos. Si vero vacantia quidem loca repereris, et nullus tali dignitate ex eadem Ecclesia congruus inveniatur, ad nos similiter inquisitione solerti renuntia, ut Deus quem dignum talibus ordinationibus judicaverit, valeat c. provideri. Non enim oportet ut unius excessu grex dominicus ^d per prærupta possit sine pastore disfluere. Ita enim et locorum ordinatio proveniet, et revertendi ^e lapsis ad gradum priorem, quo melius pœniteant, suspicio non manebit.

PISTOLA XIX.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Honoratum archidiaconum suo gradui restitutus; deinde, si manet controversia, Romæ causam dicant. (Vide l. II, ep. 48.)

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Gesta (Grat. dist. 74, cap. 2) quæ nobis in conciliis vestri confecta ^a secretario direxistis, in quibus ar-

dulgentiam in persona incestuosi Corinthii exhibet Theodoretus, hæretic. Fabul. lib. V, cap. 28, de pœnitentia: *De eo autem qui Corinthi fornicatus est, quid dicent, qui non solum divinis sacramentis dignus est habitus, sed docendi quoque gratiam assecutus est? Quare cum tanquam de vero, docto et sapiente se jactarent, qui sub eo erant, divinus Apostolus illos reprehendit, dicens: Et vos instati estis, et non potius lactum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc fecit. Sed tam cum eum qui doctor erat, et maximum flagitium patrare ausus fuerat, Satanæ tradidisset, rursus illum ex ejus manibus eripuit, et corpori Ecclesiæ tradidit, etc.* Tum concludit: *Illi usmodi habebant commiserationem Ecclesiæ magistri. Erant enim medici spiritales, sanctorum quidem valetudinem conservantes, male autem affectionum morbos profligantes.* GUSSANV. De irrevocabili lapsorum clericorum depositione, infra, ad epist. 52, lib. IX.

PIST. XIX. — ^a Vox apud jurisconsultos obvia, pro loco in quo judices causas audiunt. In conciliis et scriptoribus ecclesiasticis usurpatur pro parte templi ab aliis secreta, in quam episcopus, sacerdotes et ministri sese recipiebant ante et post sacrum. Sic apud Severum Sulpicum, dialogo 2, de Vita sancti Martini, cap. 4. Conc. Laodicenum, cap. 21, appellat secretarium sive diaconicum. Sidonius Apollini, lib. V, epist. 17, vocat receptorium. Sanctus Gregorius, epist. 56, lib. V, salutatorium. Erat autem secretarium majus, et secretarium minus. Majus proprie salutatorium dicebatur, quod in eo episcopi sacra facturi, antequam ad altare procederent, fidelium salutationes exciperent, seu illorum se orationibus commendarent. In illo filii Ecclesiæ admittiebantur, viduæ profligabantur, et cogebantur quandoque concilia. Carthagin. concil. tertium, quartum, sextum, septimum, Milevitaniæ atque Africani plenarium habita sunt in secretario basilicæ, ut habeat singulorum inscriptio. Cæsaraugustanum quoque et Arelat. secundum. Locum in quo habita est synodus Chalcedon. secretarium vocat Liberatus Diac., in Breviario, cap. 13. Vide lib. III, epist. 56. Ipsum in inferiori

chidiaeconus Honoratus ^b addicitur, plena esse cognovimus **504** semine jurgiorum, cum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii honorem provehitur, quæ tanquam immerita ^c a diaconis officio removetur. Et sicut justum est ut nemo crescere compellatur invitus, ita censendum puto, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio dejiciatur injuste. Verumtamen quia inimica Deo discordia tuas partes excusat, locum et administrationem suam Honorato archidiacono restitutas commonemus, atque concordes divinis ministeriis competentia exhibere servit. Audientiae et quæstiōni nostræ, si adhuc inter vos causa nutritur scandali, prædictus archidiaconus occurrat admonitus, atque dilectio tua pro partibus suis dirigit personam instructam, quibus præsentibus solatante nobis Domino, deposito studio personarum, quæ competunt favori justitiae decernere valeamus.

* EPISTOLA XX.

AD MONORATUM DIACONUM SALONITANUM.

De contentione ipsius contra episcopum suum, et de custodia rerum Ecclesiæ.

Gregorius Honoratus ^b diacono ^c Salonitano.

Ea quæ nobis contra vos tu et episcopus tuus contraria direxisti scripta agnoscentes, doluimus, eo quod inter vos nihil charitas recognoscit. Verumtamen te in officio ordinis tui administrare præcipimus; et si illic potest, superante gratia, causa vestri scandali definiri, multum credimus vestræ animæ acquisivisse. Sin vero ita discordia inter vos partes suas armavit, ^d ut in tumore **505** scandali voluntas vestra debeat remanere, tu ad nostram audientiam ^d in differenter occurre, et episcopus tuus pro se dirigat

parte navis ad Austrum collocabant. Vide Mabillon., Comment. in Ord. Rom., § 3. In istis porro salutariis erant quandoque mansiones, ut videre est apud Gregorium Turon., lib. II Histor., cap. 21, et lib. VII, cap. 22. Secretarium minus, in quo sacerdotes sacra facturi sacras vestes induebant, aut alia quæ ad sacram liturgiam spectant, exsequebantur. Hæc innuere videatur Sev. Sulpicius, loco supra citato. *Partim ex Gussany.*

^b In multis Vaticanis, accusatur.

^c Archidiaconatum intellige, qui non presbytero, ut fit, sed solis diaconis competebat, ut ex hac epistola liquet. Qui multa de diaconis vulgo incognita scire avert, legat Codinum, de offic. aulæ Constant., et Joannem episcopum Citri, in Respons. ad Cabasilam. *Gussany.* Cur Natalis Honoratum ad presbyteratum promovendo ab archidiaconatu vellet dejicare, infra patebit. Sic olim Anatolius CP. patriarcha Ætium archidiaconum sibi in virus, ut ab archidiac natu amoveret, presbyterum fecit; *Qui, inquit sanctus Leo, epist. 84, ad Marcianum, non inveniens quod argueret in fide, quod improbarer in moribus, dejectionem innocentis per speciem honoris implevit.*

^d Editi, accusat, cum legatur excusat in omnibus sere MSS. Vatic., Reg., Corb., Norm., etc.

EPIST. XX (Al. 10). — ^a Præmittitur in Colb. mense Noveemb. indict. 9. Consentiente Turon. S. Gal. In Alb. seu Andeg., ut in Editis, legitur, mense Decembri, etc.

^b In excisis, archidiacono; at non ex Codd. MSS.

^c Salona erat olim Dalmatiæ metropolis, in ora littorali ad fluvium Salonem, bodie excisa. Ex ejus ruinis crevit Spalatum urbs, ad quam translatus est archiepiscopatus, vulgo Spalatro.

A quam elegerit personam instructam; ut omnia subtili ratione perpensa constituere, quæ visa fuerint partibus, debeamus. Scire vero te volumus (*Extra de officio Arch. c. 5*), quod a te omnia districte quæsiti sumus; ^e quia vel propriæ ecclesiæ, vel quæ de diversis ecclesiis ^f cimelia sunt collecta, sub omni nunc sollicitudine et fide servantur. Quod si quid ex eis vel negligentia, vel cujusquam fraude deperierit, tu in hoc reatu constringeris, qui per archidiaconatus ordinem custodiæ ejusdem ecclesiæ arctius implicaris.

EPISTOLA XXI.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

De pontificatu gratulanti animum aperit, atque orationis depositum subsidium.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Scripta (*Grat. dist. 74, cap. Gestæ*) reverentia tuæ, quæ ^a processioni nostræ gratias referebant, offerente Stephano diacono, quem direxisti, accepimus; et nimur valde credenda sunt gratia et studio charitatis impensa, dum ^b pontificatus vestri congaudere ordinem ratio commonebat. Idcirco nos salutationis tuæ causa redditæ lætiores, conscientiam nostram indica mus, ipsius honoris onera me ægro animo suscepisse. Sed quia ^c divinis iudiciis nou poteram ^d resultare, necessario mentem meam parti lætiori revocavi. Pro qua re reverentiam vestram epistolario sermone de poscimus, ut tam nos quam Christianus grec curæ nostræ commissus orationis vestræ solatiis perfruamur, quatenus ea valeamus præsili firmitate procel las temporum superare. ^e Mense Februario, indictione nona.

^d Corrupte in Vulgatis, ut in timore.

^e In MSS. Vaticanis et cæteri. Significat, absque dilatione.

^f Hanc lectionem in Vatic., Reg., Norm. et al. MSS. repertam præfulminus vulgata: si non ea quæ vel propriæ, etc., serventur.

^g Cimelia hic sunt vasa, ornamenta, resque Ecclesiæ, quarum cura penes archidiaconum erat. In epist. 50, lib. III, meminit Greg. cimelarchi Ecclesiæ. Consule si vacat amplissimam Gussanv. observationem ad hunc locum. Porro quam pretiosis ornamentis olim Ecclesiæ ditarentur, vel ex hoc intelligitur quod Optatus, lib. I de Schism. Donat., cap. 18, scribit de Carthag. Ecclesiæ opibus, saeviente licet persecutio ne: Erant enim Ecclesiæ ex auro et argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere, nec secum portare poterat Mensurius, episcopus Carthag. quæ quasi fidelibus, senioribus commendavit, commemorative facto.

^h EPIST. XXI (Al. 20). — Hoc est, provectioni seu promotioni, ut etiam legitur in duobus Vat.

ⁱ Editores mutarunt vestri in nostri, inconsultis mss. Codicibus, nam in omnibus Norm., in 4 Vatic., etc., legitur vestri.

^j Denotare videtur columnam illam fulgidam, quæ supra Gregorium latitatem apparuit, de qua Joan. Diac., lib. I, cap. 44. *Gussany.*

^k Id est, resilire, resistere. Vide lib. viii. Moral. Resultatio etiam legitur in eodem sensu, lib. viii Moral., num. 50, et lib. ix, num. 22. Sic Histor. Tripart. lib. v, cap. 11: De resultatione Judæorum... tentabant resultare Romanis.

^l In Colb. hæc ad epistolam sequentem videntur pertinere. Leguntur in Turon. S. G.

EPISTOLA XXII.

AD NONNOSUM.

Maurentium de possessione quam petuit dicit se exauditum.

Gregorius Nonnosus.

Omnipotens Deus cordi vestro indicet quanta devotione ac dilectione vobis conjungor. **506** Et si hanc per epistolas implere nequeo, si quando tamen opportunitatem inveniam, rebus ostendere curabo. Salutationis præterea alloquium solvens, indico quia veniente humili vestro domino Maurentio de possessione quam gloria vestra petuit, per omnia parebimus.

EPISTOLA XXIII.

AD GREGORIUM PRÆPOSITUM ITALIE.

Mutuam testatur dilectionem.

Gregorius Gregorio ^a præposito Italiæ.

Bonitatem ^b excellentie vestrae, quam semper cognitam habui, nunc experientia superadido recognovi. Unde omnipotentem Deum deprecor, ut suas protectione custodiat, vobisque et apud se gratiam, et apud serenissimos principes largiatur. Si autem nullæ hominum qui intersunt pravitates ^c nos divident, esse me vestrum proprium valde certum tenete. ^d Quod in omnipotente Domino confido, quia hoc vobis etiam per documentum meæ attestationis ostendo. Salutationis igitur alloquium solvens, peto ut quoties usus exegerit, vestris me affatibus relevare curetis.

EPISTOLA XXIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ut quibusdam ancillis Dei Paulino presbytero, et duobus monachis certam solidorum summam eroget.

Gregorius ^a Anthemio subdiacono.

Insinuatum nobis est ancillas Dei quasdam ^b Nolane civitatis, in ^c Aboritana domo commorantes,

EPIST. XXX (A. 21).

EPIST. XXIII (A. 22). — ^a Hujus Gregorii dignitatem nosse difficultimum est ex hujus epist. inscriptione. Nam in duobus Vatic. legitur, *episcopo Italiæ*, ut etiam exstat in Colb. vet. In uno Vatic., *præfecto Italiæ*. In Rhenensi, *Italiæ præposito*, consentiente altero Colb., Pratell., Michael. et aliis. Plurimam etiam ex Normannis habent simpliciter, *præposito*. Episcopum non fuisse Gregorium vel ex titulo excellentiae liquet.

^b Titulus honoris quo Gregorius utitur erga reges, reginas, exarchos, et alios summa dignitatis et auctoritatis vires, ut infra sæpe videbimus.

^c Vulgati, vos dividant, contra Ms. fidem.

^d Additur in *Excusis*, et vobis dilectione conjunctum, que cum absint a quatuor Vatic., a Reg., Corb., Norm., etc., in nullo enim Codice veteri reperta sunt, resecanda duximus.

EPIST. XXIV (A. 23). — ^a Ex plurimis ad eum scriptis Epistolis, ut index docebit, notissimus est Anthemius.

^b Nola urbs etiamnum episcopal Campaniæ, sub archiepiscopo Neapolitano, sede sancti Paulini notissima. GUSSANV.

^c Varie legitur bœc vox in Ms. : *Horridana*, *Aboritana*, *Aboridana* in pluribus.

^d Mons est in Etruria hodie *monte di San Oreste*, ab oppido ei adjacente. Guss. De hoc monte jam dictum in *Dialogis*, lib. I, cap. 7.

^e Parva est Campaniæ insula ante Neapolim cui ponte jungitur. Nunc dicitur : *Castello dell’Ovo*, a

A nimiam virtus vestitusque penuriam sustinere. Quibus ex præcepto Dei subvenire nos convenit, et impianum earum, in quantum possumus, donante Domino, sublevare. Præterea experientia tua præsenti jussione mandamus, ut de hac præsenti nona inductione, quadraginta in auro eis solidos dare debeas, et deinceps succedentibus inductionibus annues viginti solidos ministrare, qui tuis rationibus imputari. Præterea Paulino presbytero monasteri sancti Erasmi, quod in latere ^d montis Soractis situm est, sed et duobus monachis in oratorio sancti Archangeli servientibus, quod in ^e Lucullane castro **507** iuxta sancti Petri basilicam esse dognoscitur, binos te in præsenti tantummodo solidos dare precipimus, qui et ipsi tuis rationibus imputentur. Ita ergo sic, ut B impensa mercedis tu queque participium sortiatis.

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM, ET CETEROS PATRIARCHAS.

Pastoris onus, dotes, officia late prosecutur, ac demum fidem ad conciliorum normam proficiat.

^a Gregorius Joanni Constantinopolitano, ^b Eulogio Alexandrino, ^c Gregorio Antiocheno, Joanni Jerosolymitano, et ^d Anastasio expatriarchæ Antiocheno, ^e a paribus.

Consideranti mibi quod impar meritis, at toto animo renitens, pastoralis curæ pondera portare compulsus sum, caligo interoris occurrit, et triste cor nihil altius nisi eas quæ videri nil sint tenebras videt. Nam quid antistes a Domino, nisi pro delictis

C populi intercessor eligitur? Quia itaque fiducia ad eum pro peccatis alienis intercessor venio, apud quom de propriis securus non sum? Si fortasse quispiam apud potentem virum, qui et sibi iratus, et mihi esset incognitus, intercessorem suum me fieri

forma illius insulæ.

EPIST. XXV (A. 24). — ^a Ita restituimus hunc titulum viginti saltem mss. Codicum beneficio, quibus concordant Editiones antique, Veneta 1504, Paris. 1508, 1571, et aliae. Eodem modo legitur apud Joannem Diaconum, lib. II, cap. 3, et apud Ivnem, part. IV, c. 117. De hoc Joanne, dicto Jejunatore, vide quæ supra diximus, epist. 4. GUSSANV. In Ed. Vatic. exciderat Gregorio Antioch. In aliis *Excusis* legitur, Anast. Patriarchæ; scribere expatriarchæ coacti sumus auctoritate quatuor Mss. Vatican., Norm., Anglic. et sere omnium.

^b De Eulogio, vide, infra, epist. 52.

^c Hic e monte Sina monachus in locum Anastasi Magni, a Justino imperatore pulsi ann. 572, subrogatur. Vir sane magnarum virtutum, nisi viventis episcopi et tanti viri sedent occupasset. De eo mira dicit Evagrius libro quinto, capite 6, et Nicephorus, lib. xvii, cap. 56. Cum autem per annos xxiii sedem Antiochenam pacifice rexisset, decessori eamdem reliquit moriens ann. 594. GUSSANV.

^d De eo, supra, epist. 7.

^e Id est, eodem exemplo, scilicet, quia plures epistolæ ad singulos exemplis partibus mittentes. Eodem modo habetur epist. 80 hujus libri, et epist. olim 59 et 111 lib. vii, inductione 2, nunc 69, et 106 lib. ix. Videtur nonnullis idem esse quod litteræ *pariculae* vel *pariclie*, estqne conjectura clarissimi viri Hieronymi Bignonii, in notis ad Marculfum. Alia est opinio Claudi Salmasii, ex libro de modo usurarum,

quæreret, protinus responderem: Ad intercedendum venire nequo, quia ejus notitiam ex sedula familiaritate non habeo. Si igitur recte homo apud hominem, de quo minime præsumpsisse, fieri intercessor erubescerem, quantæ hoc audacia est, quod apud

Deum pro populo locum intercessoris obtineo, cui familiarem me esse per vitæ meritum non agnosco? Quia in re est mihi adhuc aliud gravius formidandum, quia sicut cuncti liquido novimus, cum is qui displaceat, ad intercedendum mittitur, irati ad deteriora animus provocatur. Et valde pertimesco ne commissa mibi plebs fidelium reatus mei additamento depereat, cuius nunc usque delicta Dominus æquanimiter tolerabat. Cum vero utcunque hunc timorem suprimo, et consolatam mentem ad pontificalis operis studia accingo, considerata ipsa rei immensitate deterreo. **B** (Cf. Joan. Diac. I. II, c. 3.)

508 Perpendo quippe quod omni cura vigilandum est ut rector cogitatione sit mundus, operatione præcipiuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiae erectus. Quæ videlicet cuncta dum subtili studio inquisitione perscrutari, ipsa me in singulis latitudo considerationis angustat. Nam sicut prædicti, curandum summopere est ut rector cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officii, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergit. Quia necesse est (Caus. I Q., cap. Necesse est) ut esse munda studeat manus, quæ diluere sordes curat, ne tacta quæque deterius inquiet, si sordida ipsa ingequens lutum tenet. Scriptum namque est: *Mundamini, qui fertis vasa Domini* (Isai. LII, 11). Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas ad interna sacraria perduntendas in conversationis suæ exemplo suscipiunt. Apud semetipsum ergo quantum debeat mundari conspiciat, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu propriæ conversationis portat. Hinc divina voce præcipitur (*Exod. xxviii, 22, seq.*), ut in Aaron pectore rationale judicij vittis ligantibus imprimatur, quatenus sacerdotiale cor nequaquam co-

ubi ait: *pariculam chartam*, Græcis τὸ ισον, esse exemplum quod ex authentico exemplari descriptum est; unde *exemplare, describere ex authentico*, ita ut par sit τὸ πρωτότυπον. Et sic *pariculæ chartæ* diversæ sunt ab authenticis et originalibus, ut Græcis τὸ ισον, et τὸ ισότυπον diversum est ab ἀρχέτυπῳ et πρωτότυπῳ. GUSSANVIL. Consule, si placet, Mabillon., *De re diplomatica*, lib. I, cap. 2, num. 7. Idem loquendi modus infra, epist. 80, et lib. ix, epist. 60 et 106. Legi Cod. Theod., tit. de sententiis et pariculo recitat s.

Alio modo quid significet *a paribus* explicatur in Ms. Pratell., iii nota ad epist. 28, lib. ix. Antonio subd. *charta quæ in distractione et emptione possessio- nis fieri solet, a paribus proprio dicitur; pro eo quod exemplar illud tam apud emptorem quam apud distracto rem retinetur atque servatur*. Proinde beatus Gregorius interdum hujusmodi rītu usus est, dirigens epistolæ suas ad diversas personas; retinebat enim exemplar apud se, ne forte cassaretur vel corrumpe-

A gitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat. Nec indiscretum quid vel inutile cogitet, qui ad exemplum vitæ aliis constitutos ex gravitate semper debet ostendere quantam in pectore rationem portet.

In quo etiam rationali vigilanter adjungitur, ut duodecim patriarcharum nominia describantur. Ascriptos enim Patres in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla Patrum præcedentium indesinenter intuetur, cum sanctorum vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis sui limitem pedem operis tendat. Rursum cum me ad consideranda debita pastoris opera conservo, perpendo quanta intentione curandum est ut sit operatione præcipiuus, quatenus vitæ viam subditis vivendo denuntiet, et greci, qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiantur. Qui enim loci sui necessitate cogitare summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. Illa namque vox libentius auditorum **509** cor penetrat, quam dicentis vita commendat; quia quod loquendo præcipit, ostendendo adjuvat ut fiat. Hinc enim per prophetam dicitur: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion* (Isai. XL, 9). Ut videlicet qui cœlesti prædicatione utitur, una jam terrenorum operam deserens, in rerum culmine stare videatur, tantoque subditos facilius ad meliora pertrahat, quanto per vitæ meritum de supernis clamat. Hinc divina lege armum sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum (*Levit. VII, 33, seq.*), ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis; nec inter malos tantummodo quæ recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum cum armo tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso discat Conditori suo immolare. Et non solum pectore quæ recta sunt cogite, sed spectatores suos ad sublimia armo operis invitent. Nulla præsentis vitæ appetat, nulla pertimescat, blandimenta mundi, respectio intimi terrore, despici-

D *retur epistola sua in itinere. Hæc nota ejusdem est antiquitatis ac ipse Codex, qui n.c. an. atatem præfert. Juxta conjecturam hanc omnes Gregorii epistolæ a paribus dici posseint. De ordine patriarcharum, ut hoc logo servatur, diximus in Vita sancti Gregorii, lib. II, cap. 1, et de inscriptione a paribus disserimus.*

¹ *De eo Exod. xxviii. Hebr. 10, choden, Græcis, λόγον, alijs λόγιον. De qua voce Budæus, in comment. linguae Græcae. Apud antiquos (ait) dicebatur λόγος, qui unaquaque natione patria instituta interpretari et eloqui poterat..... postea omnes disseri sic appellati; item vates seu fatidici. Λόγον autem est oraculum seu responsum divinum oratione soluta, ut χρημάτων, versibus, secundum quosdam grammaticos. Vide Philonem, de Vita Mosis, lib. I, sed præcipue sanctum Hieronymum, ad Fabiolam, de veste sacerdotali, qui legit πρῶτον. Porro de rationate eadem verba reperies in secunda parte Pastoral., cap. 2. GUSSANV.*

ciat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Unde supernæ quoque vocis imperio, in utroque humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur, ut contra adversa et prospera virtutum semper ornamen^mtum muniantur, quatenus juxta Pauli vocem (*II Cor. vi, 7*), *Per arma justitiae a deizis sinistrisque gradiens*, cum ad sola quæ anteriores sunt nitiuit, in nullo delectationis infimæ latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perurbent, non blanda usque ad voluptatem demulcent, non aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine teⁿgatur, ostendat.

Quod recte etiam superhumerale ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto coco et torta fieri byssu præcipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiae principaliter emicet. Cui hyacinthus qui aereo colore resplendet adjungitur ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem coelestium surgat, ne dum suis incœlus laudibus capit, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. Auro quoque ac hyacintho purpura permisceatur, ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæque prædicat, etiam in semetipso suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat, et coelestis regni habitum moribus defendat. De hac etiam nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr. ii, 9*). De hac etiam potestate, qua via subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. i, 12*). Auro autem, ac hyacintho, et purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum opera ex charitate decorentur, et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu occulti arbitri flamma intimi amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul et proximum **510** diligit, quasi coecus ex duplice tinetura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino & amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumeralis ornameⁿto habere cocum bis tinctum nescit. Sed cum mens ad præcepta charitatis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam caro maceretur. Unde et bis tincto coco torta byssus adjungitur, de terra enim byssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi ^b candens decore munditiae corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta pulchritudini superhumeralis innecitur, quia tunc castimonia ad perfec-

Atum munditiae candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

Rursus cum me ad considerandum debitum Pastoris verbum ac silentium conseruo, paventi cura perpendo, quod valde necesse est ut et discretus sit in silentio, et utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui recta libere pertimescant; et, juxta Veritatis vocem (*Joan. x, 12, 13*), nequam jam gregis custodiæ pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos Dominus per prophetam increpat, dicens: ⁱ *Canes mati non valentes latrare* (*Isai. lvi, 10*). Hinc rursus queritur, dicens: *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech. xiii, 5*). Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione commissi gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiae amore resistere. Pastori etenim recta timuisse dicere, quid est aliud quam terga tacendo præbuisse? Qui nimil si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursus delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec apiebant nunc iniquitatem tuam, ut te ad paenitentiam provocarent* (*Thren. ii, 14*). Prophetæ quippe nonnunquam in sacro eloquio doctores vocantur, qui dum fugitiva esse præsentia indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa videre redarguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur. Qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescant. Clavis quippe aperitionis sermo est correptionis, quia increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt redarguere* (*Tit. i, 9*). Hinc per Malachiam dicitur: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercitum est* (*Malach. ii, 7*). Hinc per Isaiam Dominus admonet, dicens: *Clama, ne cesses, sicut tuba exalta vocem tuam* (*Isai. lviii, 1*). Præconis quippe officium suscipit, quisquis i ad sacerdotium **511** accedit, ut ante adventum judicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradatur. Sacerdos vero si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super pastores primos in lingua rum specie Spiritus sanctus insedit (*Act. ii, 4*), quia

^a Vulgati, *tepesca*.

^b Ita MSS. et vet. Ed. At Vatic. et Gussanv., *candens nitore*.

^c In tribus Vatic., in Norm. et plerisque: *dicens*,

Non ascendistis, omisso Isaiae testimonio. Sic legitur in vet. Ed. Paris. et in Gilot.

^d In Vulgatis, *ad sacerdotem descendit*.

nimirum quos repleverit, de se protinus loquentes facit. Hinc Moysi præcipitur ut tabernaculum sacerdos ingrediens tintinnabulis ambiatur, ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni speculatoris judicium ex silentio offendat. Scriptum quippe est : *Audiatur sonitus quando ingreditur vel egreditur sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur (Exod. xxviii, 35).* Sacerdos namque ingrediens vel egrediens moritur, si de eo sonitus non audiatur, quia iram contra se occulti judicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Apte autem tintinnabula vestimentis ejus describuntur inserta? Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere, propheta attestante, qui ait : *Sacerdotes tui induantur justitiam (Psal. cxxxii, 16)*? Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent, ut vitæ viam cum linguae sonitu ipsa quoque opera sacerdotis clament.

Sed considerandum quoque est ut rector cum se ad loquendum præparat, sub quantæ cautelæ studio loquatur attendat; ne si inordinate ad loquendum rapitur, erroris vulnere audientium corda feriantur, et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipiente abscondat. Hinc namque Veritas dicit : *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. ix, 49).* Per sal quippe verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. xii, 3).* Hinc in sacerdotis veste juxta divinam vocem, tintinnabulis mala punica conjunguntur (*Exod. xxviii, 33*). Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in mala punica ^k una exterius cortice multa interius grana muniuntur, sic innumeros sanctas Ecclesiae populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet. Tunc ergo tintinnabulis mala punica jungimus, cum per omne quod dicimus unitatem fidei custodimus.

Rursum, cum me ad considerandum conseruo qualis rector in compassionē, qualisque esse debeat in contemplatione, perpendo ut et singulis compassionē sit proximus, et præ cunctis contemplatione suspensus; quatenus et per pietatis viscera in se infirmatatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem semetipsum quoque invisibilia appetendo D transcendat, ne aut alta petens proximorum ^l infima despiciat, aut infimis proximorum congruens appetere alta desistat. Hinc est namque quod Paulus in paradisum ducitur, cœlique tertii secreta rimatur (*II Cor. xii, 2, seq.*); ^m et tamen illa invisibilium contemplatione suspensa, ad cubile carnalium mentis aciem revocat; et cum sanctum conjugium creandorum sit causa liberorum, aliquid etiam eis et de voluptate largitur, dicens : *Propter fornicationem autem unus-*

^k Semper legimus in MSS. *corticem* fem. generis. Vide lib. *xxiiii Moral.*, num. 31, et lib. *xxv*, num. 20.

^l In Vatic. et aliis, *infirma*; et *infra*, *infirmis*.

^m Ita ex communi MSS. consensu; quod Editores

A quisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum vi-
rum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter autem.
et uxor viro (*I Cor. vii, 2*). **512** Ecce jam cœlesti-
bus secretis inseritur, et tamen per condescensionis
viscera carnalium cubile perscrutatur; et quem sub-
levatus ad invisibilia erigit, hunc mentis oculum ad
secreta conjugum inflectit. Cœlum contemplatione
transcendit, nec tamen stratum carnalium sollicitu-
dine deserit, quia compage charitatis summis simul
et infimis juncitus, et in semetipso virtute spiritus ad
alta valenter rapitur, et pietate in aliis æquanimiter
ad ima revocatur. Pro hac sue compassione charita-
tis, iterum dicit : *Quis infirmatur, et ego non infir-
mor? quis scandalizatur, et ego non uror (*II Cor. xi,
29*)?* Hinc rursus ait : *Factus sum Judæis tanquam
Judæus (*I Cor. ix, 20*).* Quod videlicet exhibebat non
amittendo fidem, sed extendendo pietatem, et in se
personam infidelium transfigurans; ut ex semetipso
discret qualiter aliis misereri debuisset, quatenus
hoc illis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, im-
pendi recte voluisset. Hinc iterum dicit : *Sive mente
excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis (*II Cor. v,
13*)*; quia et semetipsum noverat contemplando
transcendere, et eundem se auditoribus condes-
cendendo attemperare. Hinc Jacob Domino ⁿ desu-
per innitente, et unclo deorsum lapide, ascendentibus
et descendentes angelos vidi, quia scilicet prædica-
tores recti non solum sursum sanctum caput Eccle-
siae, videlicet Dominum, contemplando appetunt, sed
deorsum quoque ad membra illius miserando descen-
dunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat et exit,
et qui intus in contemplatione rapitur, foris infirmati-
um negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat,
foris onera carnalium portat. Qui de rebus quoque
dubiis semper ad tabernaculum recurrit, coram testa-
menti arca Dominum consulit; exemplum procul du-
bio rectoribus præbens, ut cum foris ambigunt quid
disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum
redeant, et velut coram testamento arca Dominum
consulant, si de his in quibus dubitant apud semet-
ippos intus sacri eloquii paginas requirant. Hinc ipsa
Veritas per suspicionem nobis nostræ humanitatis
estensa, in monte orationi inhæret, miracula in ur-
bibus exercet; imitationis videlicet viam bonis rec-
toribus sternens, ut etsi jam summa contemplando
appetunt, necessitatibus tamen instrinxiū compati-
endo misceantur, quia tunc ad alta charitas mirabiliter
surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer
atrabit; et quo benigne descendit ad infima, eo
valenter recurrit ad summa.

In qua videlicet compassionē necesse est ut talem
se qui præcessit exhibeat, cui subjecti quique occulta
quoque sua prodere non erubescant; ut cum tenta-
tionum suarum fluctus parvuli tolerant, ad pastoris
mentem, quasi ad matris sinum, recurrent, et hoc,
nulla ratione sic mutarunt, in illa invisibilium con-
templatione suspensi.

ⁿ Editi, *Domino scalæ desuper*, etc. Abest scalæ in
omnibus MSS. Vatic. et aliis melioris notæ. Sic quo-
que legitur in lib. *Reg. Past.*, i part., cap. 5.

quod se inquinari pulsantis culpes seribus prævident, exhortationis ejus totatio lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluedas ingredientem manus mare seneam, id est luterem, duodecim boves portant (*III Reg.* vii, 24, 25), qui quidem saepe exterritos eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecimi bovibus, nisi universus pastorum ordo signatur? De quibus lex, Paulo disserente, dicit: *Non obstatibus 513 os bovi trituranti* (*I Cor.* ix, 9). Quotum quidem nos aperta opera eernimus; sed apud districtum judicem, quæ illos posterius maneat in occulta retributione, nescimus. Qui tamen cum condescensionis esse patientiam abluendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant; ut quisquis intrare æternitatis Januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum lutere cogitationis vel operis manus lavet. Et sit plerumque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo recognoscit, auditis temptationibus et ipse pulsetur, quia et hæc eadem per quam populi multitudine diluitur, aqua procul dubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscepit, quasi suæ munditiae serenitatem perdit. Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia, Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

Rursus cum me ad considerandum conseruo qualis in humilitate, qualisque esse rector debeat in distinctione, perpendo, quoniam necesse est ut et bene agentibus sit per humilitatem socius, et contra delinquentium vitia per zelum justitiae erectus, quatenus et bonis in nullo se præferat, et cum pravorum culpa exigit, prioratus sui potestatem agnoscat; ut et honore suppresso, æqualem se subditis bene viventibus deputet, et contra perversorum culpas ex zelo justitiae excrescat. Hinc est namque quod Petrus, auctore Deo, sanctæ Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et se ei humiliator prosternente, immoderatus venerari recusavit, sequi illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego homo sum* (*Act.* x, 26). Sed cum Ananias et Sapphiræ culpam reperit, mox quanta potentia super cæteros excrevisset, ostendit (*Act.* v, 3, seq.). Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit; et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod, honore sibi vehementer impenso, eoram bene agentibus fratribus non agnovit. Hic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultionis ^P jus aperuit potestatis. Hinc est quod Paulus bene agen-

^o Multis hanc sententiam explanat quasi gravissiman, ne prælatio si ambitionis argumentum et dominationis fomentum. Legant sanctum Bernardum, in Cantica, serm. 23: *Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos; studete magis amari quam metui; et si interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica..... Quid jugum vestrum aggrauatis super eos quorum potius onera portare debetis?* Prævixit sanctus Paulus ad Rom. xiii disserens de principib⁹

tibus fratribus prælatum se esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominamur fidei vestrae, sed adatores sumus gaudii vestri* (*II Cor.* i, 23). Ad quæ ideo adjunxit: *Fide enim statis.* Ac si id quod protulerat aperiret, dicens: *Ideo non dominamur fidei vestrae, quia fide statis.* *Æquales enim vobis sumus, in quo vos stare cognoscimus.* Quasi prælatum se esse fratribus nesciebat, cum diceret: *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess.* ii, 7). Et rursus: *Nos autem servos vestros per Christum* (*II Cor.* iv, 5). Sed cum culpa, quæ corrigi debuisset, invenit, illici se magistrum esse recoluit, dicens: *Quid ruitis, in virga veniam ad vos* (*I Cor.* iv, 21)? Summus itaque locus tunc bene regitur, cum is qui præst vitius potius quam fratribus dominatur. Bene acceptam potestatem regit, qui et tenere illam novit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, scit cum illa cæteris in æqualitate componi.

514 Sic autem servanda est virtus humilitatis, ut non solvantur jura regiminis; ne dum prælatus quisque plus se quam decet dejicit, subditorum vitam restringere sub disciplina vinculo non possit; et sic servanda est disciplina severitas, ne dum plus quam necesse est zelus accenditur, mansuetudo funditus amittatur. Sæpe namque (*Graec. diss.* 41, cap. 6) virtutes se esse mentiuntur, ut tenacia parcimonia, effusio largitas, crudelitas zelus justitiae, remissio pietas velit videri. Disciplina ergo vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed magna discretionis arte servanda est, et juste consulens misericordia, et pie feriens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, et viuum atque oleum vulneribus ejus adhibetur (*Luc.* x, 35, seq.); ut per viuum scilicet mordeantur vulnera, et per oleum soveantur. Necesse quippe est ut is qui sanandis vulneribus præst, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus ^q per viuum mendentur putrida, per oleum sananda soveantur. Sit ergo amor, sed non emolliens; sit vigor, sed non exasperans: Quod bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est; quia cum Scripturæ sacrae scientia in boni rectoris pectore, si est virga distinctionis, sit et manna dulcedinis.

Suscepto itaque pastoralis curæ onere, cum cuncta hæc atque alia hujusmodi multa considero, videor quod esse non possum, maxime quia hoc in loco quisquis Pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur; ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris

sæculi, qui non sunt timori boni operis, sed mali. Merentur laudem qui bonum faciunt, nec est quod a potestate timeant. GUSSANV.

^P In Excusis, vim aperuit. Sequimur Codd. Anglic., Norm., Corb., etc.

^q Ita quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Excusi habent, per viuum mordeantur. Infra iidem exhibeat, rigor pro vigor.

officium ^x an terreni proceris agat. Et quidem quisquis regendis fratribus praest, vacare funditus a curis exterioribus non potest, sed tamen curandum magnopere est ne ab his immoderate deprimatur. Unde recte ad Ezechielem dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutrient; sed tendentes attendeant capita sua* (*Ezech. xliv, 20*). Quid enim signant capilli in capite, nisi exteriores cogitationes in mente? Qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis exprimunt; quæ ex negligenti ac torpenti sensu, quia importune prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia ergo cuncti qui præsunt habere quidem sollicitudines exterioræ debent, nec tamen eis vehementer incurrere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursum ad crescendum nimis relaxent. Unde bene dicitur: *Tendentes attendeant capita sua*, ut videlicet curæ temporalis sollicitudinis, et ad quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorem providentiam corporalis subditorum vita protegitur, et rursus ^y per moderatam alta cordis intentio non impeditur, quasi capilli in capite sacerdotis servantur, ut cutem cooperiant; et resecantur, ne oculos claudant. Sed **515** hoc in loco hujus discretionis moderamina video servari non posse, quia tanti quotidie casus imminent, ut mentem simul obruant, cum vitam corporalem necant. Unde, ^z frater sanctissime, per venturum judicem rogo, per multorum millium angelorum frequentiam, per Ecclesiam primitiverum qui conscripti sunt in cœlis, sub hoc pastoralis curæ onere lassescensem orationis tuæ intercessione adjuva, ne suscepta me pondera ultra vires premant. Memor vero

^x In Codd. Vatic. 1031 et 160. legitur *terreni procuratoris*.

^y In excusa exemplaria, non tamen vetustissima, irrepsit per *immoderatum*. Reluctatur sensus; contradicunt mss. Codd. Vatic., Gallic., Angl.

^z Editores maluerunt, *fratres sanctissimi*, licet in omnibus Vaticanis, Norm., Corb., etc., legatur in singulare, *frater*, etc. Nimirus in singulis exemplaribus hujus epist. ad patriarchas misit, non omnium patr., sed illius tantum cui mittebatur nomen inscriptum erat; quod maxime confirmat Baronii conjecturam, de qua in Vita sancti Gregorii, lib. II, cap. 1.

^a Recens. Ed., *robustus pes figuratur*.

^b Hæc est epistola secunda pars, et quidem præcipua, ratione ejus vocatura a Joan. Diacono, lib. II, cap. 8, *synodica*; et quidem ad mentem sancti doctoris, ut patet ex epist. sequenti: *sicuti patriarchis atque... synodicas vobis epistolam direxi*. In ea Gregorius, post datum initio pontificatus fidei symbolum, quod ad calcem epistolarum legi potest, singularem fidei confessionem de synodis recentioribus, singulos ad patriarchas misit pro more antiquitus recepto, cuius etiam meminit epist. 82, lib. IX: *Hinc est, inquit, ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolæ risticemilliant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodus cum aliis generalibus synodis custodiæ fiantur*.

^c Scilicet verbum Dei aliud scriptum, aliud tra-

A quod scriptum est: *Orate pro invioce ut salvemini* (*Jac. v, 16*), etiam impendo quod peto. Sed recipiam quod impendo. Dum enim nos vobis per orationis opem conjungimur, quasi ambulantes per lubricum vicissim nobis manum tenemus, sitque ex magna provisione charitatis ut eo singulorum ^d robustius charitas perfigatur, quo in alterum alter innititur.

^v Præterea, quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ^e sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic ^f quatuor concilia suscepere et venerari me fateor. Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur; Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomii et Macedonii error convincitur; Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur; Chalcedonense vero, in quo Eutychis, Dioscorique pravitas reprobatur; tota devotione complector, integrissima approbatione custodio: quia in his velut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit, et ^g cujuslibet vitæ atque actionis existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiam si lapis esse cernitur, tamen extra ædificium jacet. Quintum quoque concilium pariter veneror, in quo et ^h epistola, quæ Ibæ dicitur, erroris plena, reprobatur. Theodorus personam Mediatrix Dei et hominum in ⁱ duabus subsistentiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convinicetur. Scripta quoque Theodoriti, per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementiæ prolata refutantur. Cunctas vero quas prefata veneranda concilia personas responsum, respuo; quas venerantur, amplector, quia ^j dum universali sunt consensu constituta, se et nota illa destruit, quisquis præsumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit. Quisquis vero prædictorum synodorum fidem tenet, pax ei sit a Deo Patre

ditum, utrumque fidelibus venerandum. *Concilium Tridentinum, sess. 4.* Ideoque Christus de Spiritu sancto prædixerat: *Docebit vos omnen veritatem, quod in sacris conciliis fieri docet*, Act. cap. xv: *Visum est Spiritui sancto, et nobis*, etc. Gussany.

^k Justinianus imperator adversus Eutychianos edictio civili ut sanctorum quatuor conciliorum fides ubique terrarum suscriberetur ab episcopis. Vide Cod. de summa Trinitate, Epiphonio et Joanni. Hinc forte nos inolevit ut patriarchæ singuli initio ordinationis formam suæ fidei aliis patriarchis mitterent, quia de re vide que dicta sunt ad epist. 4. Gussany.

^l Ita restitimus ad duos Colbertinos (tertius enim hic est mutulus) ad Vatic., Norm., etc., cum prius legeretur: *cujuslibet vitæ atque actionis norma consistat. Quisquis*.

^m Læcia fuerat ista epistola in concilio Chalcedonensi, Act. 10, ne de ea sic censent legati summi pontificis: *Selectis chartis, agnominis ex sententia reverendissimorum episcoporum, Ibam reverendissimum, innoxium approbari; selecta enim ejus epistola, agnominis eum esse orthodoxum, et ob hoc decernimus*, etc. Gussany.

ⁿ Ineante Ed., in duabus substantiis.

^o Refertur hic locis, tantillum immutatus, dist. 15, cap. Sicut. Hinc concludunt theologi robur actorum synodalium fluere a sanctorum communione et a catholicò consensu, quem sanctus Leo, epist. 61, vocat unanimitatem. Gussany.

per 516 Jesum Christum Filium ejus, qui cum eo vivit et regnat consubstantialiter Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sacula saeculorum. Amen.

EPISTOLA XXVI.

AD ANASTASIU M P A T R I A R C H A M A N T I O C H E N U M .

Conqueritur de onere pastorali.

Gregorius Anastasio patriarchæ Antiocheno.

^a Scripta vestræ beatitudinis, uti fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans inveni. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, quia sic spiritalem amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit, et quem prius spiritualiter diligebatis, postea, ut æstimo, temporaliter amantes, usque ad terram me superposito onere depressistis; ita ut omnem mentis rectitudinem sunditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetæ spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequa (Psal. cxviii, 107).* Tanta me quippe occupationum onera deprimit, ut ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quasier, et post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me (Psal. lxviii, 3).* Periclitanti igitur mihi manum orationis vestræ tendite, vos qui in virtutum littore statis. Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod loquendo multis prodesse, multisque posse lucere perhibetis, æstimationem mihi meam, fateor, in dubietatem maximam perduxistis. Considero namque qui sum, et nihil in me ex hujus boni signo deprehendo. Considero autem qui estis, et vos mentiri posse non arbitror. Cum ergo credere volo quod dicitis, contradicit inibi insirmitas mea. Cum disputatione volo quod in laude mea dicitur, contradicit mihi sanctitas vestra. Sed quæso, vir sancte, nobis aliquid de hoc certamine nostro conveniat, ut etsi non quod dicitis ita est, sit ita quia dicitis. Præterea sicuti ^b patriarchis **517** aliis patribus vestris, syn-

EPIST. XXVI (Al. 25). — ^a Isdem fere verbis concepta est septima hujuscæ libri epistola, quam ad Anatasiū non fuisse missam ibi annotavimus. In hac multa emendavimus, ex MSS. maxime Vaticanicis et Gallicanicis, inter quos mirus ubique fere consensus.

^b Ita restituimus ex mss. omnibus Vatic. et aliis, cum prius legeretur: *Sicuti Patriarchis aliis fratribus a paribus syndicam.*

^c Subtiliter distinguit inter episcopos qui ex Deo sunt et eos qui ex hominibus, et tamen hos et illos quasi legitimos habet. Quod non satis advertere videntur qui, ad summos juris apices de re qualibet decernentes, schismatibus et contentiōibus viam parant zelo præcipiti, nec satis canto. GUSSANVIL.

^d Alias procurator, syndicus, ἔδικτος dicitur. Istius vocis non eadem semper notio. Defensor ecclesiæ apud Justinianum, novella 56, ἐκλησίας δικαστής. Legitur δρεπέωρ apud Codinum, Suidam, Balsamonem. Alli causas criminales, alii civiles, alii pauperum adversus potentiores defendebant. Alii erant judices. Vide

A dicam vobis epistolam direxi; quia apud me semper hoc estis, quod ex omnipotentis Dei munere acceptis esse, non quod ex voluntate hominum putamini non esse. Latori vero præsentium Bonifacio defensori aliqua injunxi, quæ sanctitati vestra debit secretius intimare. Amatoris autem vestri beati Petri apostoli vobis claves transmisi, quæ super ægros positæ multis solent miraculis coruscare. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 23; l. iv, c. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASIU ARCHIEPISCOPO CORINTHI.

Ordinationem suam gemens indicat, et Bonifacium defensorem commendat.

Gregorius Anastasio archiepiscopo ^a Corinthi.

Judicia Dei quanto sunt investigabilia, tanto de-

B bent humanis sensibus esse metuenda; ut quia ea ratio mortalis comprehendere non valet, his se necesse est humilis cordis cervice substernal, quatenus quo eam regentis voluntas duxerit, illuc obedientibus mentis gressibus prosequatur. Ego autem considerans infirmitatem meam ad ^b apostolicæ sedis culmen non posse pertingere, onus hoc malui declinare, ne in pastorali regimine imparis administrationis actione succumberem. Sed quia contraire non est Domini disponentis arbitrio, obedienter secutus sum quod misericors de me regentis manus voluit operari. Nam fraternitatì vestræ, etsi præsens non eveniret occasio, necessario fuerat indicandum quod licet indignum me apostolicæ sedi Dominus præesse dignatus est. Cum ego fieri hoc et causa posceret, et directi a nobis præsentium latoris, id est ^c Bonifacii defensoris, evenisset occasio, curavimus, non solum scriptis fraternitatì vestræ, **518** charitatis vota persolvere, sed etiam de ordinatione nostra, quod desiderabile vobis fuisse credimus, indicare. Propterea charitas vestra reciprocis litteris nos de unitate Ecclesiæ, et desiderabili nuntio salutis vestræ lætificet, quatenus absentia corporalis, quam nos locorum facit sustinere disjunctio, scriptorum sibi vicissitudine præsentetur. Adhortamur etiam ut quia memoratum superioris præsentium portiorem pro necessariis quibusdam causis ad clementissimi principis vestigia destinavi-

Conc. Afric., can. 42, de defensoribus ecclesiæ ab imperatoribus petendis. Sic enim legitur in Codice antiquo Ecclesiæ Romanæ. GUSSANV. Defensorum Romanæ Ecclesiæ munus erat potissimum pauperum atque ecclesiæ defensioni et commodis invigilare, ipsiusque Romanæ Ecclesiæ patrimonia in diversis provinciis posita curare. Defensores septem regionarios instituit Gregorius Mag., lib. viii, epist. 14. Vide Cangianum Glossarium.

EPIST. XXVII (Al. 26). — ^a Corinthus, urbs ex Pauli apostoli epistolis maxime notissima. Dicitur bimaris ab Horatio, lib. 1, oda 7, et Græce διθελάρων, quod in isthmo sita sit, duo maria ab ortu et occasu arietis fauicibus dirimente.

^b Etsi multæ sint Ecclesiæ apostolicæ, quia ab apostolis fundatae, Romana tamen per antonomasiam dicitur apostolica sedes. Hinc Romanus antistes dictus simpliciter apostolicus, etiam a Græcis, ut in notis ad Vitam sancti Gregorii auctore Paulo Diacono probavimus.

^c De quo in superiori epistola.

mus, et mutabilitas temporis multa solet impedi-
menta itineris generare, quidquid ei sive in terreni
itineris provisione, sive etiam in procuratione navi-
gii necessarium fuerit, vestra sacerdotalis impendat
affectio, ut destinatum iter celerius, Domino mis-
rante, valeat explicare. (Cf. *Joan. Diac.*, l. 1, c. 64.)

EPISTOLA XXVIII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM RHISINIENSEM.

*Ut Anastasii patriarchae a sede sua pulsi, quem secum
in honore suo vivere cupiebat, animum exploreat.*

Gregorius Sebastianus episcopo ^a Rhisiensi.

Quamvis nulla merui beatitudinis vestrae scripta
suscipere, tamen ego etiam obliscentem me non
obliviscor, negligentem pulso, torpente amoris sti-
mulis inquieto, ut qui ex semetipso non vult im-
pendere, vel pulsatus sciat reddere quod debet. Præterea indicò suggestionem me apud piissimos
dominos suminis precibus plenam fecisse, ut virum
beatissimum dominum Anastasium patriarcham, ^b con-
cesso usu pallii, ad beati Petri apostolorum prin-
cipis limina mecum celebraturum solemnia missarum
transmittere debuissent; quatenus si ei ad sedem

EPIST. XXVIII (Al. 27). — ^a Rhisenum, vulgo Ri-
sine, urbs olim episcopal Dalmatiae provinciae, Illy-
rici Occidentalis, ad mare Adriaticum, ex Holstenio,
in annotat. ad Geographiam sacram; quam alii sitam
esse volunt in intimo recessu sinus Rhisonici, qui
hodie dicitur Golfo di Cataro; alii vero in ora mari-
tima, non ita longe ab antiqua Epidauro, inter ipsum
ad Boream, et Arsecinium ad Austrum eam a Rezana
distinguentes. Successu temporis sedes episcopalis
Castrum novum translata est, subestque archiepisco-
po Epidaurio sive Ragusino sub dominio Turcarum.
Gress. Operosum est nomen hujus urbis, et epistola
titulum ex MSS. statuere. In Vatic. D, legitur epi-
scopo Poresiensi, quod etiam habent Rhemens. et
Gemet. In Vatic. C, præposito Resmiensi. In Vatic. B,
episcopo Resmiensi, quod in plerisque Codd. legitur,
scilicet in Colb., Corb., Norm.; nullibi autem leges
Rhisin. Sed in uno aut altero Vaticano occurrit Risi-
mieni. In Regis legitur, Serminensi.

^b An usus pallii a pallio distingui debeat, an con-
cessio utriusque ab imperatore sit impetranda, rime-
tar lector. Varia fuit pallii fortuna, quam piget post
tot auctores classicos iterare. Illius formam, originem,
usum, privilegium, necessitatem qui bene no-
verit, satis noverit. Titulus Decretalium de auctoritate
et usu pallii paucula docet, plura nostræ
permittit inquisitioni, multos injicit scrupulos; quem-
admodum et epistola Paschalis II, ad Panormitanum
episcopum, de electione et electi potestate, cap. 4. Pallium fuisse pretio datum affirmat in synodo san-
ctus Gregorius, negat Zacharias. Non metropolitis
tantum sed episcopis concessum, Occidentalibus raro,
Orientalibus passim, nullus negaverit qui concil. CP.
viii, can. 27 Latinis, 14 Græcis, legerit; et Latera-
nensis iv, sub Innoc. iv, can. 5. Sæculo Gregorii I,
honor pallii nondum erat omnium metropolitarum.
Gregorii VII astate, nullus archiepiscopus sine pallio
sua sinebatur obire munis, quod tamen sine prestito
fidelitatis juramento, non poterat emereri. De usu et
modis usus multoties certatum est, tanquam pro aris
et focis. Itaque potestatis per hoc insigne date plen-
nitudo non sibi semper et ubique constituit. Ali ab
imperatoribus sumpserit initium, fluctuant docti.
Certe apud Liberatum, in Breviario, cap. 21, impe-
ratori ab episcopo redditur. Vigilius Auxano, et sanctus
Gregorius Syagro, nonnisi accidente impera-
toris voluntate, concedunt. Nodus istum facile
dissolverit, qui primum pallii retexerit auctorem.

A suam minime reverti liceret, saltem mecum in ho-
nore suo viveret. 519 Sed quæ causa contigerit, ut
eadem scripta retinerem, præsentium lator vobis in-
notescet. Ejusdem tamen domni Anastasii animum
cognoscite, et quidquid ei de hac re placuerit, vestris
mihi epistolis indicate.

EPISTOLA XXIX.

AD ARISTOBOLUM EXPRÆFECTUM ET ANTIGRAPHUM.

*Illum consolatur, et rogat ut in epistolis suis e Latino
in Græcum convertendas, non verba, sed sensum red-
dat.*

Gregorius ^a Aristobolo, expræfecto et ^b antogra-
pho.

Ad explendum affectum meum, fateor, lingua non
sufficit; sed quidquid de vobis sentio, vester vobis
melius affectus dicit. Quibusdam vero vos adversita-
tibus laborare audivi. Sed non hac de re valde con-
tristor, quia plerumque navis, quæ pervenire ad alta
pelagi per prosperitatem poterat, in ipso navigationis
initio vento adversante repellitur, sed ad portum re-
pulsa revocatur. Præterea si ^c prolixam epistolam

Forma Latinis et Græcis an eadem? In CP. viii, can.
14, ὀμοφόριον. Latini interpretantur *pallium*. De omo-
phorio vide Codinum, in Offic. auctæ CP.; Maloxum,
in Vita patriarcharum; Balsamonem, ad Mar. patr.
Alex., resp. 26. Referebat figuram agui, εἰς τύπον
τοῦ ἄγριου. Germanus, in Historia Eccles. distinguunt
inter omophorium patriarchale et episcopale. Hinc crux
intertexta: ξχι δὲ και σταυρούς. Hinc forte
πολυστάτωρ dictum, in quo erant τριγύνια, sive γα-
μάδια. Accurunt et aliae voces oruainenti haud ab-
similis, πάθος, τάκχος, etc. Videat lector Luitpran-
dum, legatione ad Nicephorium Phocam; Procopium,
lib. xiv, cap. 42, et in Decreto, dist. 10. Adderem
sanctum Petrum Damiani, lib. vii, epist. 4, ad Agne-
tem imperatricem, si veritatem melius expendisset,
et prejudiciorum fuisset vacuus. GUSSANV. Plurima
dubia proponit hic Gussanv., pauca solvit. De hoc
argumento dicitur iterum ad epist. 14, lib. ix. Inter-
terum consule notam 782 Menardi ad lib. Sacramen-
torum.

EPIST. XXIX (Al. 28). — ^a Forte is est Aristobu-
lus de quo Simocatta, lib. iii Histor. Mauric., cap. 3,
qui cum esset domus regis procurator (præfectus
pallii vel europaletum vocant, τῆς βασιλεῖς οἰκίας
προστάτη) ab imperatore Mauricio ad exercitum
missus, ad sedandam seditionem inter milites exor-
tam, qua verbis, qua muneribus duros et implacabili-
les animos aliquantulum emollivit. GUSSANV.

^b Antigraphus cancellarium aut notarium significat.
Græcis ἀντιγράφων, dictator, rescriptor. Budæus,
Annotation. In Pandectas ex titulo de officio questio-
ris, ait contrarolutatores, Gall., contrôleurs, ἀντιγρά-
φες, a Græcis dictos, eorum autem scripta, ἀντι-
γράφα, quasi contra scripta. ἀντιγράφες etiam dicti
sunt Magistri scriiniorum. GUSSANV. ἀντιγράφων re-
censere est ac rescribere; dicebatur autem rescribere
opus suum, qui emendandi animo illud recognosce-
bat. Antigraphorum ingenio formabantur, principis
sancções, epistola, responsa et rescripta; mente in
enim tantum, non manu commodabant; postquam
vero dictassent, relegentibus librariis et scriinariis,
dictata recognoscebant ac corrigebant. Plura videois
apud Hofmannum in Lexico. Functum quoque fuisse
interpretis officio, declarant haec verba: Si prolixam
epist. ad interpretandum accipere foris est contige-
rit, etc.

^c Superiorum ad quatuor patriarchas epistolam 25
forte intelligit.

nicam ad interpretandum accipere fortasse contige-
rit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex
sensu transferte, quia plerunque dum proprietas
verborum attenditur, sensuum virtus amittitur.

EPISTOLA XXX.

AD ANDREAM ILLUSTREM.

*De sua ad episcopatum assumptione dolet; clavem a
corpo sancti Petri transmittit.*

Gregorius Andreæ ^a illustri.

Omnipotens Deus dulcissimo cordi vestro indicet quia et absens corpore, a charitate vestra animo non recessi. Bona enim vestra, etiam si volo, oblivious non valeo. Hoc autem quod me ad episcopatus ordinem cognoscitis pervenisse, si me diligitis, plangite, quia hic hujus mundi tantæ occupationes sunt, ut per episcopatus ordinem pene ab amore Dei me videam esse separatum. Quod incessanter desleo, atque ut pro me Dominum exoretis rogo. Præterea sacra-
tissimam clavem a sancti Petri apostoli corpore vobis **520** transmisi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare; nam etiam de ejus catenis interius habetur. ^b Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensa colla vestra sanctificant. (Cf. Joan. Diac. l. i. c. 50.)

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM EXCONSULEM, ATQUE PATRICIUM ET
QUESTOREM.

Clavem sancti Petri, et de catenis ejus transmittit.

Gregorius Joanni ^a exconsuli, atque ^b patricio, et questori.

^c Nonitatem excellentie vestre expertus, tanto erga vos amore constringor, ut vestra memoria de meo pectore aboleri nullatenus possit. Sed contra amorem non modice contristor, quia quietem me querere cognovisti, et ad inquietudinem perduxisti. Vobis quidem omnipotens Deus, quia hoc bono animo fecisti, bona æterna retribuat; sed me a tanto loci hujus periculo qualiter voluerit absolut, quia sicut peccata mea merebantur, non Romanorum, sed Langobardorum episcopus factus sum, ^d quorum

EPIST. XXX (Al. 29). — ^a Titulus hic præfectis praetorio, magistris militum, aliisve dignitatibus præcipuis attribuebatur; inno Francorum reges, donec Christianissimi a Romanis pontificibus dicti sunt, hocce gloriabantur titulo, Vir illustrer, ut ex ipsorum diplomaticis constat. Fornicatum qua illustratus seu illustris titulus conferebatur habes apud Cassiod., lib. vi Variar., form. 41. In Excusis legitur, Andreæ ill. de Debiria, qua ultima verba absunt ab omnibus MSS. quos consuluiimus. In Andeg. pro illustri legitur Ityrico.

^b Idem epist. sequenti; lib. iii, epist. 33; lib. vi, epist. 6; lib. xi, epist. 14; lib. xii, epist. 7. Pari reli-
gione, praesidiis et custodie causa, moris fuit Evan-
gelia collo suspensa gestare. Joan. Chrysost., hom.
49, ad Antioch. ALTESERRA.

EPIST. XXXI (Al. 30). — ^a De hoc titulo vide no-
tam c ad epist. 3 hujus libri.

^b De patriciatus dignitatibus, Cassiodorus, lib. vi Va-
riarum, form. 2. Vide Cassiodori Vitam a nobis
gallice scriptam, lib. i, cap. 5, num. 6.

^c Ita in Norm., duabus Toller. et plerisque MSS.
In Editis, Bona excell.

^d Synthiciae sunt pacta, conventiones, a Græco
euonym. Spatha, gladius; unde spatharius; de qua

A synthiciae spathæ sunt, et gratia pena. Ecce ubi me patrocinia vestra perduxerunt. Gemo quotidie occu-
pationibus pressus, et respirare non valeo. Sed vos, qui adhuc valetis, ^e mundi hujus occupationes fugite,
quia quantum in eo quisque proficeret, tanto, ut vi-
deo, ab amore Dei amplius decrescit. Præterea sa-
cratissimam clavem a beati Petri apostolorum prin-
cipis corpore vobis transmisi, que super ægros multis
solet miraculis coruscare, nam etiam de ejus catenis
interius habet. Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta
colla tenuerunt, suspensa colla vestra sanctificant. (Cf. Joan. Diac. l. i. c. 51.)

EPISTOLA XXXII.

AD PHILIPPUM COMITEM EXCUBITORUM.

*Episcopatu cur tandem consenserit exponit; Italia
causas commendat.*

Gregorius Philippo, ^a comiti excubitorum.

In quantum hoīo discutere et investigare judicia superna non sufficit, in tantum sub eis **521** debet cervicem cordis inflectere; ut quia id quod sibi tribuitur quo judicio disponatur ignorat, nec ad appendiculum locum procax insistere, nec ad repellendum contumax debet inveniri. Unde indignus ego ad suscipienda episcopatus onera, jussioni omnipotentis Dei vestræque voluntati me subdidi, cui me præesse largitate magis gratia quam judicio astimatione re-
luit. Potens est enim Deus, propter quem me indi-
gnum diligit, hanc vobis in perpetuum recompensem
mercedem, ut gratiam quam indignis famulis
ejus impenditis, apud eum invenire multiplices va-
leatis. Causas vero Italiam vestram, quæso, excellentiæ
habeat commendatas, ut dum vos petentibus libenter
impenditis, omne quod a Deo petitis quæsicius im-
petretis. (Cf. Joan. Diac. l. i. c. 54.)

EPISTOLA XXXIII.

AD ROMANUM PATRICIUM ET EXARCHUM ITALIE.

*Blandum episcopum, aut in synodo judicari, aut in
Ecclesium suam reverti concedat.*

Gregorius ^a Romano, patricio et ^b exarcho Italie.

Scribendi ad excellentiam vestram si causa omnino

voce vide cap. 14 lib. ii Dial. Sensus igitur est:
Langobardorum pacta, contractus, id est, iura omnia
quæ apud Romanos constant ex paetis et contracti-
bus, versantur in vi et ferris.

^c Id laico dictum animadverstant clerici. GESSANTV.

EPIST. XXXII (Al. 31). — ^a Erat hic præfector
militum seu stipatorum, qui nocte excubabat in pa-
latio principis. Vide Smaragd., lib. iii, cap. 41.
GUSSANTV.

EPIST. XXXIII (Al. 32). — ^a Tertius fuit Italie
exarchus, in locum Smaragdi a Mauricio imper. suf-
fector. Moritur ab. 598 Ravennæ, ubi tunc tempore
erat sedes exarchorum Italie. De eo Paulus Diaconus,
in Historia Langob., et Itubens in Historia Ravennæ.
GUSSANTV.

^b Exarchus idem omnino est ac præfector, ἔπαρχος,
quasi ἐπὶ τοῦ ἔπαρχος, a priuince, quod ab eo ad re-
gendam Italiam transferetur. Erat autem summus
magistratus, scilicet qui imperatoris vices gerebat,
summantque in provincia auctoritatibus habebat, cuius-
modi legimus exarchum Italie, exarchum Africæ, etc.
Appellatus est autem exarchus Ravennæ, quia semper
exarchus sive præfector Italie sedem habebat in ci-
vitate Ravenna. Primus autem exarchi nomine habuit
Longinus, qui a Justino imperatore ad Iuandiam contra

nulla suppeteret, nos tamen esse oportet charitate A paterna de vestre salutis incolumitate sollicitos, ut quod de vobis audire cupimus, interpelliorum frequentia cognoscamus. Præterea pervenit ad nos, Blandum episcopum Hortensis et civitatis longo jam tempore in civitate 522 Ravennate a vestra excellētia detineri. Et h̄i ut Ecclesia sine rectore, et populus, quasi sine pastore gressus, defūst, et ibidem d infantes pro peccatis absque baptismate moriantur. Et rursus quia non credimus quod eum excellentia vestra, nisi pro aliqua probabilis excessus causa lenuerit, oportet ut habita synodo palam fiat, si quod in eo crimen intenditur. Et si talis in eo culpa reperitur, quæ usque ad degradationem sacerdotij perducatur, aliam necesse est ordinationem inquirat.

Langobardos Italiam missus est. Vide Paulum Diaconum, in Histor. Langob. et Hieronymum Rubeum, in Historia Ravennatensi. Gussany. Ille loco Gussanvillæ videtur ex Italæ præfecto et exarcho unum eundemque summum constituere magistratum; sed paroperam, cum Italæ suos simul haberet exarchos et præfectorum, ut ex Gregorii epistolis planum sit. Supra, epistola 23, inscribitur *Gregorio Italæ præposito, seu præfecto. Infra, in epist. 57 et 58, Georgius Italæ præfector legitur, dum Romanus exarchus est. Lib. v, epist. 1, ad Joannem Ravennatæ episcopum: Sed per excellētissimum Romanum Patricium et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis sue nobilis viros, etc. Lib. v, epist. 40, loginus Grexorum præfectum labores vigilarium et custodiam civitatis in Romana obsidione pertulisse, scilicet præfector erat urbis. De præfectorio urbis, Cassiod., Var. lib. vi, formula 4: Ditione tua non solum Roma commissa est, verum etiam intra centrum potestatem te pretendere antiqua jura voluerunt... Tu etiam ex designatis provinciis ab appellatione cognoscis. A præfecto annona rationes exigebat urbanus præfector. Inf., epist. 57: Sed quo et gloriatus vir Maurilio exarcho rationes suas abque suspicione oppressionis exponat, et predictus excellētissimus vir Dominus Georgius præfector rationes sine taceratione sue opinionis exsequatur. Vide epist. 21 lib. x. Multa addit. Gussanvillæ de exarchis ecclæsiasticis quæ non sunt hujus loxi.*

Ce Hortanum, Orta Paulo Diacono, vulgo Orta, urbs olim Etruria ad fluvium Tiberim, nunc oppidum Patriomini sancti Petri, cuius sedes episcopalæ translata est ad civitatem Castellanam, Città di Castello. Gussany. In tribus Vatic, legitur Hortensis.

DQuare, absente episcopo, infantes sine baptismo moriebantur? Quia nullus ordinarius minister est episcopus, et in illa solum civitatis ecclesia qua episcopus sedebat olim erat baptisterium; hodieque Florentiae, Pisis, Parmæ, Patavii, Bononiæ, etc., in solis ecclesiæ cathedralis baptisteriis infantes sacris aquæ intinguuntur. Utrumque probat Josephus Viccomes, de antiquis bapt. rit., ac cærem., lib. i, cap. 8; quod etiam observavit Mabillon, Itin. Ital. num. 25. Intantum vero baptismum celebrabat episcopo us ipse, ut videtur est in Sacram. Gregorii, cap. de Subbato sancto. Cujus consuetudinis, inquit laudatus Viccomes, lib. i, cap. 28, vestigium adhuc (Mediolani) durat, ubi infantes hebdomadæ Pascha vel Pentecostes proxime antecedente in lucem editi, ad præcipuam urbis ecclesiam deferri jubentur, ut sis solemnis ritu hujus ecclesiae archiepiscopus baptismum ministret, a quo se lenitatem quincunque presbyterum, tam urbis quam diaœcessis abstineat cautum est (Conc. prov. iv). Presbyteros tamen prioribus scæculis extra civitates baptizasse, notum est ex Hieron., dialogo adversus Luciferianos; imo in ipsa episcopalæ urbe aliquando baptizabant; non tamen sine episcopi auctoritate, inquit Tertull., de Bapt., cap. 17. Sive olim baptismum

mus, ne Ecclesia Dei in his siue quibus eam Christiana non patitur esse religio, inculta ac destituta remaneat. Sin autem excellentia vestra aliter se habere quam de eo quod dicitur esse persupererit, eum ad Ecclesiam suam reverti concedat, ut officium suum in commissionis sibi animabus adimpleat. Mense Martio, indictione nona.

EPISTOLA XXXIV.

Ad VENANTIUM EXMONACRUM PATRICIUM SYRACUSANUM. Venantium, quod monasticum habitum dimisrit, interprepat; ut quantius resipescat, horatatur; quorūnam consilia ipsi audienda sint, docet.

Gregorius a Venantio exmonacho patricio Syracusano.

Multi hominum stulti putaverunt quod si ad ordi-

B nonni ex mandato episcopi celebratum, testis est Iguatius in epist. ad Smyrnenses: non licet, inquit, absque episcopo baptizare. Hic inquirit Gussany, quam ob rem dicuntur infantes absque baptismo mori, cum quilibet utrinque sexus viator, ipso teste Tertulliano, potuerit eos tangere? Arguta in speciem quæstio, sed reipsa vana, cum satius superque constet non ea semper fieri quæ fieri possent, quod exemplis planum sit. Sine iudice potest quisvis jus suum cuique tribuere, sine duce milites generosi armis instructi possent hostes sugare; quisvis Christianus a quovis eruditio potest necessaria discere, etiam si pastor absit aut dorminet. Fingamus tamen nullum esse justicem, statim impune grassabuntur iniusti; nullum esse ducom, fugabitur exercitus; nullum esse pastorem, error, ignorans, impietas invalescent. Simili ratione, quisque fidelis sine episcopi cura potest pœnitere, potest bene vivere, potest baptizare in necessitate. At pauci pœnitent, pauci bene vivunt, pauci baptizant, nisi pastor impingeat. Dilatio baptizandi per canones imperabatur; in tanta morsa periculum, adde negligentiā ut proprie sic et alienæ salutis. De Tertulliano mente non disputum, quam fortasse lector non assequetur, lib. de Bapt., cap. 17 et 18. Neocassariensis concilii et Laodicensi canones non obtulerunt. Unum dico: Laici jus habebant baptizandi in necessitate; usum non habebant, aut spe sanitatis decepti, aut timore deterriti, ne in canones assu temerario peccasse videbentur. Vide conc. Paris, vi, cap. 29, ubi de absentia sacerdotis, ac de hominibus sine confessione, et de infantibus sine baptismo plerumque mortuis. Gussany. Sed potissimum lege epist. 228 Augustini, ad Honoratum, præsertim num. 8.

Co In Colb. hæc ad epistolam sequentem Venantio, etc, pertinent.

Eccl. XXXIV (Al. 53). — a Sic legitur titulus epistolæ in omnibus Vatic., Regiis, Corb., Anglic., Norm., nisi quod in uno aut altero e Vaticanis deest Syracusano. Ceterum de cancellarii dignitate quam ei gratis conferunt Editores, in omnibus MSS. tam epistolaram quam Joan. Diac. in Vita sancti Gregorii altum est silentium; unde resecandam duximus Gussanvillæ uetam ad vocem Cancellario. Idem Gussany. in priori nota observat in Codicibus Gemelicensi et Audiōeno legi Venantio et Exarcho Italæ. Certo Codices hæc ob oculos habemu, ubi nullum hujus tituli vestigiolum nimadvertisimus; immo ubique legitur, quemadmodum in titulo expressimus; nec Bratellensis et Lyranus cum Gemel. et Audiōeno pugnant, ut fingeat vir doctus. Venantius, abjecto monachali habitu, italicam duxerat uxorem, ad quam epist. lib. ix 425, ac duas ex illa filias Barbaram et Antoninam suscepserat, ad quas epist. lib. xi 34. Ex epist. 42, infra, intelligimus nonnullos Sicilie monachos, ad tantum nebras prosiliisse, ut uxores publica sortirentur. Joannem Syracusanum episcopum, epist. lib. xi 35, obtestatur Gregorius, ut heretionibus, precibus, nimis, Venantio.

nem episcopatus eveherer, ^b te alloqui et per epistolas frequentare recusarem. Sed **523** non ita est, quia ipsa jam loci mel necessitate compellor, ut tacere non debeam. Scriptum quippe est : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (Isai. LVIII, 1).* Et rursus scriptum est : *Speculatorem dedi te domui Israel, audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me (Ezech. III, 17).* Ex qua videlicet annuntiatione vel retenta vel exhibita, quid speculatorem vel auditorem sequatur, protinus intimatur : *Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ei, ut avertatur a via sua impia, et vivat, ipse impius in iniuitate sua morietur; sanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab iniuitate sua, et a via sua impia, ipse quidem in iniuitate sua morietur; tu autem animam tuam liberasti. Hinc etiam Ephesis Paulus dicit : *Munda sunt hodie manus meæ a sanguine omnium vestrum. Non enim subtersugi, quoniam annuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. XX, 26, 27).* Mundus ergo a sanguine omnium non esset, si eis Dei consilium annuntiare noluissest, quia cum increpare delinquentes noluerit, eos procul dubio tacendo pastor occidit. Haec igitur consideratione compulsa, velis, nolis, locuturus sum, quia omni virtute aut te cupio salvari, aut de tua morte me eripi. In quo enim habitu fueris recolis, et supernæ districtio-
nis animadversione postposita, ad quid sis delapsus agnoscis. Culpam ergo tuam pensa, dum vacat; distinctionem futuri judicis, dum vales, exborresce; ne tunc illam amaram sentias, cum eam jam nullis fletibus evadas. Pensa quod scriptum est : *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato (Matth. xxiv, 20).* Ad ambulandum quippe in hieme torpor frigoris obsistit, et juxta præceptum legis, ambulare in Sabbato non licet. Hieme ergo vel Sabbato fugere conatur, qui iram districti judicis tunc appetit fugere, quando ei jam non licet ambulare. Dum vacat ergo, dum licet, animadversionem tanti terroris fuge; pensa quod scriptum est : *Omne quod potest manus tua facere, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, sunt apud inferos, quo tu properas (Eccle. IX, 10).* Teste Evangelio, scis quia divina severitas de otioso sermone nos arguit, et de verbo inutili rationes subtiliter exquirit (Matth. XII, 36). Pensa ergo quid factura est de perverso opere, si quosdam in judicio suo reprobat de sermone? Ananias pecunias Deo

tium morti proximum ad habitum suum redire, vel in extremis procureti. Monachos qui uxores duxissent excommunicat conc. Chalced., can. 16. Eosdem in monasterium revocari jubet Gregorius infra, epist. 42. Fuit tamen erga Venantium hunc indulgentior. Inde sancto Bernardo (cujus ævo disputatum fuit an validum esset monachi matrimonium) Gregorium Mag. et Augustini librum de Bono viduit. objecere nonnulli, quibus ob suminam erga sanctos Patres reverentiam vix responderet lib. de Præcep. et dispensat., cap. 17. Vide Horstii not. in epist. ejusdem Bernardi 76, et consule nostros de Vita sancti Gregorii commentarios. Certe Gregorium desperasse de salute Venantii, nisi a conjugio recederet, ac monachum rursus induret, vel ex hac epistola manifestum est.

A voverat (*Act. V, 2, seq.*), quas post, diabolica vicius persuasione, subtraxit (*Caus. 17, q. 1, can. 3*). Sed qua morte multatus est, scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachico habitu devoveras, subtraxisti. ^c (Considera judicium Dei, quod mereatur qui temetipsum Deo vovit, continuoque, mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit.) Quapropter si correptionis meæ **524** verba ^d secuturus audieris, quam sint blanda et dulcia in fine cognosces. Ecce, fateor, moerens loquor, et facti tui tristitia adductus, edere verba vix valeo, et tamen animus tuus actionis suæ conscius vix sufficit ferre quod audit, erubescit, **B** confunditur, adversatur. Si ergo non valet verba ferre palveris, quid facturus est ad judicium Conditoris? Fateor tamen quia supernæ gratiæ esse misericordiam maximam credo, quod te effugere vitam conspicit, et tamen ad vitam adhuc reservat; quod superbientem te videt, et tolerat; quod per indignos famulos suos verba tibi increpationis et admonitionis administrat. Tantum est ut pensare sollicite debetas quod Paulus ait : *Exhortamur vos, fratres, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis; ait enim, Tempore acceptio exaudihi te, et in die salutis adjungi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. VI, 1, 2, seq.).*

Sed scio quia cum epistola mea suscipitur, protinus amici convenient, litterati clientes vocantur, et de causa vitæ consilium a futoribus mortis queritur: qui dum non te, sed res tuas diligunt, nulla tibi, nisi quæ ad tempus placeant, loquantur. Tales enim fuerunt, sicut ipse reminisceris, dudum consiliarii, qui ad tanti facinus te perduxerunt delicti. Ut tibi aliquid sacerularis auctoris loquar, cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis. Si vero in causa tua hominem consiliarium queris, consiliarium, rogo, me suscipe. Nullus tibi fidelior esse ad consilium potest, quam qui non tua, sed te diligit. Omnipotens Deus cordi tuo indicet, cor meum quanto te amore, quantoque charitate complectitur, in quantum tamen divina gratia non offendatur. Nam sic culpam tuam insecuror, ut personam diligam; sic personam diligo, ut culpas vitium non amplectar. Si igitur a me amari te credis, apostolorum liminibus praesentare, meque consiliario utere. ^e Si autem esse fortasse in causa

^b In Excusis, vos alloqui per epistolas frequenter recusarem; cui lectioni ex MSS. nostris nulli favent. In Rhem. sic legitur hoc exord. : *Multi hom. studii mei putaverunt, quod, etc.*

^c Hæc a MSS. absunt et pro glossemate, quod e margine in textum irrepsit, sunt habenda.

^d Virtuose in Vulgatis, securus audieris. Infra habent, astrictus pro, adductus; et aversatur, pro adversatur; quæ restituimus ex MSS. Vatic. et aliis mire inter se consentientibus.

^e Haec sunt Senecæ, epist. 3 : *Tu omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est; ante amicitiam, judicandum.*

^f Hunc locum corruperunt Editores omnes, qui lo-

Dei nimius credor, et pro zeli mei ardore suspectus sum, cunctam simul Ecclesiam in consilio hujus disceptationis adhibeo, et quidquid omnibus fieri salubriter placet, ego in nullo contradico, sed quod in commune decernitur, laetus impleo, et subscribo. Implementum quæ monui gratia te divina custodiat. (Cf. *Joan. Diac. lib. III. c. 44 et 48.*)

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM EPISCOPUM TERRACINENSEM.

Concessum prius Judæis locum restitutat. A Christiana religione discordes benigne aliciendi.

Gregorius Petro episcopo Terracinensi.

Joseph (*Ivo part. I. cap. 283*), præsentium lator, *Judæus* nobis insinuavit quod de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas *Judæi* in Terracinensi **525** castro consistentes convenire consueverant, tua eos fraternitas expulerit, et in alium locum pro colendis similiter festivitatibus suis, te quoque noscente et consentiente migraverint, et nunc de eodem loco expulsose denuo conqueruntur. Sed si ita est, volumus tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, et ad locum quem, sicut prædictimus, cum tua conscientia, quo congregentur adepti sunt, eos, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. Eos enim qui a religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis et præventus futuri judicis terror ad credeendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de vobis verbum Dei benigne convenient, quam austoritatem quæ supra modum extenditur expavescant.

EPISTOLA XXXVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Commonitorum sibi datum assidue relegat. Quædam addit monita summam spirantia æquitatem ac prudentialm.

gerunt : si autem fortasse in causa Dei minus credor. Certe lectionem nostram præferunt exemplaria omnia Vaticana, Colbert., Norm., etc. Confirmant que sequuntur : et pro zeli mei ardore suspectus sum.

Epist. XXXV (A. 34). — ^a Tarracina, quæ et Anxur, hodie Terracina, urbs adhuc episcopalis in Campania Romana, fere media Romanam inter et Capuam.

^b De Judæis, infra, epist. 45; lib. III, epist. 26; lib. IV, epist. 6. In *Decretal.*, lib. V, tit. 6, can. 9. Clemens papa III : *Fides suadenda est, non extorquenda.* Sanctus Augustinus, lib. II contra epistolam Petiliani, cap. 83. *Ad fidem nullus est cogendus invititus;* loquitur de Donatistis. Idem, epist. 84 : *Nos eos persequimur odio nocendi, sed dilectione sanandi.* Ibidem : *Paulus ad veritatem magnæ Christi cogentis violentia compulsus est.* Jubente sancto Gregorio, lib. III, epist. 2°, Pagani, qui, teste Nicephoro, lib. XIV *Histor.*, cap. 12, facilius convertuntur, multo gravantur onere, si converti nolunt. Hæc vis indirecta, Judæis, lib. IV, epist. 6, diminuit onus pensionis, ut velint converti; eorumque perfidiam, qua frequenter ad vomitum redeunt, agnoscens, post Agathense concil., c. 34, Gregorius subiungit : *Et si ipsi minus fideliter veniunt, hi tamen qui de eis nati fuerint, jam fidelius baptizantur.* Et lib. I, epist. 45, istam perfidiam inde ori existimat, quod vi magis ad fontem baptismi quam prædicatione deducantur. Adderem ego vel spe commodi. Imo si historias consulimus, quamplurimi

Gregorius episcopus ^b servus servorum Dei Petro subdiacono.

Pergenti tibi ad Siciliam capitulare quod dedi assidue relegendum est, ut cura maxima esse de episcopis debeat, ne in causis secularibus misceantur, nisi in quantum necessitas defendendorum pauperum cogit. De monachis vero vel clericis quæ in eodem capitulari sunt inserta, nequaquam existimo modo esse movenda. Sed experientia tua tanta hæc observatione custodiat, quanta meum desiderium ex hac re valeat adimplere. ^c Præterea pervenit ad me ab Antonini defensoris temporibus nunc usque in hoc decennio multos a Romana Ecclesia quasdam violentias pertulisse, ita ut quidam publice conquerantur fines suos violenter invasos, mancipia abstracta, res etiam mobiles manu, non judicio aliquo ablatas. In quibus omnibus volo ut experientia tua vehementer invigile, et quidquid per hoc decennium invenerit violenter ablatum, vel sub nomine Ecclesiæ injuste detineri, hoc ei cuius esse cognoverit ex præsentis præcepti mei auctoritate restitutus; ne cogatur qui viu perlit ad me venire, et tanti itineris labore assumere cum utrum **526** vera dicat hic apud me non possit edoceri. Considerata ergo venturi judicis majestate, omnia cum peccato ablata restitue, sciens quod magnum miliu lucrum reportas, si mercedem potius quam divitias congregas. Plerisque vero cognovimus de amissis mancipiis conqueri : dicentes quia si servus cuiuspiam fortasse Dominum suum fugiens, juris ecclesiastici se esse professus est, rectores Ecclesiæ protinus hunc ut servum ecclesiastici juris habuerunt, nullo agentes judicio, sed servi vocem manibus defendantes. Quod mihi tantum displicet, quantum a veritatis judicio abhorret. Unde volo ut experientia tua quæcumque ita facta cognoverit, postposita tarditate corrigat, et talia quoque

eam ob rem plures baptismum repetierunt. Quid enim refert an quæsius amore, an pœnae terrore veniant, qui prava veniunt voluntati? Praclare admodum Gregorius Nazianz., orat. 8 : *Non tamen conducibilius est nec tutius, quam ut volentes voluntibus præsint :* quandoquidem neminem vi duci vult lex nostra, coacteque ac non sponte gubernari. *Hoc enim modo ne alia quidem imperia contineri ac conservari possunt (quod ita natura comparatum sit, ut quidquid vi tenetur, arrepta occasione statim seu libertatem asserat), nedum nostrum non dicam imperium, sed magisterium, quod nulla re æque ac voluntatis libertate conservatur.* Verum D εμπατικάρεοι sunt quæ sequuntur : βουλομένων γάρ, οὐ τυραννουμένων τὸ τῆς Εὐθείας μνηστήριον. GUSSANV. Hac in observatione Gussinwillius Gregorium, quasi pugnantia scripsit, ipsiusne Gregorio videtur opponere, sed inmerito. Aliud est enim Judæos mansuetudine, benignitate, præmiis ad fidem alicere; et renuentibus gravia onera, modo non indebita, impone; aliud vi illata ad baptismum invitios cogere.

Epist. XXXVI. — ^a Hanc epistolam ex Cod. Colbert. erutam vir clariss. Steph. Baluzius edidit tomo V *Miscellaneorum*, p. 469.

^b De hac epistola inscribendi formula, qua primum usum esse Gregorium asserit Joau. Diac., lib. II, cap. 1, diximus in præfatione.

^c Quæ sequuntur usque ad finem epistole melius intelligentur ex epistola 44 hujusce libri.

mancipia, si quae nunc in jure ecclesiastico habentur, A sicut sine judicio ablata sunt, restitui ante judicium decet; ut si quid in eis sanctæ Ecclesie legitime competit, tunc eorum possessores delinant ordinata actione pulsari. Cuncta hæc irretractabiliter corrigere, quia tunc vere beati Petri apostoli miles eris, si in causis ejus veritatis custodiam etiam sine ejus acceptione tenueris. Si quid vero juste conspicis juri ecclesiastico posse competere, cave ne unquam hoc manu studeas defensare; maxime quia et decreum sub anathematis interpositione constitui ne unquam a nostra ecclesia urbano vel rusticō prædio tituli debeatim imponi; sed quidquid ratione pauperibus competit, ratione etiam debet defendi, ne dum bona res non bene agitur, apud omnipotentem Deum quod juste a nobis quæritur, de injustitia redarguantur. Laici autem nobiles vel vir gloriosus precor pro humilitate te diligant, non pro superbia perhorrescant. Et tamen cum eos fortasse contra quoslibet inopes injustitiam aliquam agere cognoscis, humilitatem protinus in erectionem verte, ut eis semper, et bene agentibus subditus, et male agentibus adversarius existas. Sed ita fac ut nec humilitas tua remissa sit, nec auctoritas rigida, quatenus et humilitatem rectitudine condit, et ipsam tuam rectitudinem humilitas blandam reddat. Præterea sicut moris fuit ut ad natalem pontificis episcopi convenient, ad ordinationis meæ diem venire eos prohibe, quia stulta et vana superfluitas non delectat. Sed si eos convenire necesse est, in beati Petri apostolorum principiis natalem convenient, d^ut ut ei ex cuius largitate pastores sunt gratiarum actiones solvant. Bene valeas. Datum sub die xvii Kalendarum Aprilium, imperatoria Mauricia anno nono.

^d Idem profertur antistites, dum se suis in epistolis et communioribus praefantur apostolicæ sedis gratia esse episcopos. Sedem enim apost. pro sancto Petro usurpari et vice vera, norunt eruditio omnes. Quia ratione multi prædictores in reipub. Christianas exordio leguntur a sancto Petro varias in provincias missi, hoc est ab apostolica sede. Eodem sensu Nicolaus papa I, epist. 24: *Beatissimo Petro apostolorum principi contradicere nullus præsumat. Consule Quaterniūm, tom. II, in notis et observ. ad sanctum Leonem, p. 857.*

Epist. XXXVII (Al. 35). — ^a Qui præfectura abiit; sic exconsule, exproætore, et apud Tullium præquestore: Græcis ἀρχούσιον, ἀρχοντοπολιτευόμενος, exconsule, exproætore. Alii scribunt exconsul, exquaestor. Vide epist. 69, infra: *Viri magnifici exproætore, et supra epist. 33. Gussav.*

^b Erant asyli unde neminem nisi de prælati consensu extrahi fas erat. Vide lib. I Cod., tit. 12, cap. 3, ubi imperatores Theodosius et Valentianus plerima de seipsis ecclesiasticis statuant. Caus. 17, quest. 4, referunt metuae auctoritatis Nicolai, Galasii, concilii Tribur, Joannis VIII, Telet. XII, c. 10. Addo Aurelian. I, IV, V, Matiæcon. II, sanctorum Gregorium, lib. VIII, epist. 38, nunc lib. X. Vocantur etiam claustra dominica, et continent atria et porticos ecclesiæ, domum episcopi, XXX vel XL passus in circuitu, et domos quæ in eis fuerint. Tandem cessavit ista immunitas ob abusus. Male confunduntur ista septa cum decanicis, de quibus Novell. 79, cap. 5, Gall., *le chapitre*. Quæ quidem decanica erant appendices templi, in quibus tanquam in libera custo-

527 EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM RAVENNATEN.

Mauritioni exproætecto opem foral.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Si professionem ordinis nostri et locum cujus ministerium gerimus attendamus, oportet nos afflictis, in quantum possumus, comitante justitia subvenire. Quoniam ergo gloriosum virum Maurilionem ^a exproætecto ^b in septis ecclesiasticis insomniem residere cognovimus, vestra ei fraternitas, in quantum possiblitas subest, opem ferre festinet. Non quis, quod absit, de viri excellentissimi domini Georgii præfecti justitia dabitamus, aut in alioquo putamus eum rationis tramitem declinare, virum quem in hujus tanta dignitatibus administratione, ^c in bonis omnibus habemus expertum; sed quo et gloriatus vir Maurilio exproætecto rationes suas absque suspicione oppresionis exponat, et prædictus excellentissimus vir dominus Georgius præfector rationes sive lacerationes sum opinionis exequatur.

EPISTOLA XXXVIII.

AD MALCHUM EPISCOPUM DALMATIE.

Stephanum episcopum ad judicium compellat, et quod judicatum fuerit exequatur.

Gregorius ^a Melchob episcopo ^b Dalmatiae.

Joannes vir eloquentissimus, consiliarius viri excellentissimi domini Georgii præfecti per Italiam, insinuavit nobis contra Stephanum episcopum ^c Scodrensis civitatis, quorumdam se negotiorum habere controversias, et petiit inter eum et se judicium debere consistere. Propterea fraternitatem tuam presenti preceptione curavimus admonescendam, et prædictum episcopum ad eligendam compellas venire judicium. Et quidquid inter prædictum Joannem vi-

dia clericit quandoque detinebantur. Nec enim eos ante Bonifacium VIII in ergastulis et custodiariis macerabant; sed monasterium erat eis pro carcere, infra, epist. 59, nunc 61. Gussav. Hæc verba in sepius eccles. absunt ab omnibus quos videre licuit Ms., quæ tamen, ut note Gussav. parceremus, censuimus relinquenda.

^c Vulgati recent. addunt, *sicut nosis*, quæ in vet exemplaribus non leguntur.

Epist. XXXVIII (Al. 36). — ^a Patrimonium sedis apostolicæ in Dalmatia tunc procurabat Malchus, ut liquet ex epist. 22 lib. III. Eum a Gregorio indigne habitum, et in custodia occisum, cum solvendo non esse, calumniatus fuerat Maximus qui Salonitanam ecclesiam invaserat, quam criminationem diluit Gregorius, lib. IV, epist. 47.

^b Dalmatia olim Illyrici proprie dictu pars, ubi Dalmatæ populi, quæ post primum bellum Dalmaticum in provinciam redacta est; processu vero temporis, adhibita Liburnia, crevit, et a sinu Liburnico seu Flanianum ad Drilonem usque protensa est. Quis fuerit Malchus ille Dalmatiensis ignoratur, nisi nomen haberit ab ipsa Dalmatiae provincia, quod probabile est, in qua erat episcopus, sed cujus sedis nescio. Gussav.

^c Nunc Italis Scutari, urbs alias Dalmatia episcopalis, postea Prævalitanæ provinciae metropolis, donec Justinianus imp. patriam suam Acrida, quam Justinianam nominavit, ad eam dignitatem erexit. Concilio Ephesino subscripsit Senecio episcopus πόλεως ἐκδίπνειος. Gussav. In uno Valic, ei omnibus Norm. legitur Scodrensis.

rum magnificum, et saepe fatus episcopum electorum sperit sententia definitum, ad effectum perducere non omittas, 528 ut et actor de consecuta iustitia gratias referat, et pulsatus cum ad cognitio- nem deducitur, nihil contra se de illata iustitia con queratur.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANTHEMUM SUBDIACONUM.

De neglectis pauperibus eum arguit. Dominis Pateris, Palatinæ et Vivianæ largum et liberale subsidium offerri jubet.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Discedenti tibi mandavimus, et postmodum a preceptis discordantibus injunxisse me memini, ut cum pauperum gereres. Et si quos illic egere cognosceres, scriptis recurrentibus indicares, et vix de præcisis hæc facere curasti. Volo autem ut domine Pateris thicæ meæ, mox ut presentem jussionem suscepferis, et offeras ad calciarium puerorum solidos quadraginta, et tritici modios quadrungentos. Domnae Palatinæ relictæ Urbici, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Domnae Vivianæ relictæ Felicis, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Qui omnes simul octoginta solidi in suis rationibus imputentur. Summam vero pensionis sub festinatione adducito, et ad paschalem diem, Domine auxiliante, occurrio. (Cf. Joan. Diac. l. ii. c. 55.)

EPISTOLA XL.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Ut Paulinus peregrinus episcopus sancti Theodori monasterium regat.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Et tibi gratum considimus, si fratris cui viri vene-

EPIST. XXXIX (Al. 57). — * Hoe est, epistola quam amissam putamus.

^b Corrupte autem legebatur, *Patericis meæ*. Sic autem restituimus ex probatoriis MSS. Sorb., Victor., Reg., Cister., Vatic., num. 618, 2534, 2538, et alio sive numero 620, Rhem., Catal., Seguieriano, nempta illustriss. Francie cancellarii nec annorum et optimæ notæ, in quo supra vocem illam thicæ legitur amitæ recentiore manu, quasi quis voluerit addere interpretationem vocis thicæ, Gr. θιας, que Latinis annis significat. Addo et Carnotensem sancti Petri Ms. Cod. cem. sic habere, *Patericis amitæ meæ*. Gussanv. Ille non legerat vir doctus, cum in Vita sancti Gregorii auctore Joan. Diacono ipse retinuit vitiosam illam lectionem, *Paterichis meæ*. Autem in Joannis Diaconi MSS., si consuluisset, legisset *Pateris thicæ meæ*.

^c Ille intelligendam videtur non de certa ad calceos solum emendando, sed et in vietus ac vestitus subsidium pensione. Sic Leo III, epist. 9: *Qui robis eum collaudant, hoc per munera et calcaria faciunt*. Sane ad puerorum calceos cur tot solidi? et quid quadrungenti tritici modii?

EPIST. XL (Al. 58). — * Idem epistola sequenti. Sic suum cuique jus asseritur, nec in aliorum possessiones illius involut. In synodo Gangreni, can. 6, 7, 8: *Kατὰ γράμμα τοῦ ἀποκτίνου, παρὰ γράμμην, παρεπτὸς τοῦ ἀποκτίνου*. Antiochen., c. 9: *Ἐξουσίαν ἔχει τὰς ἀποκτήνας*. Loquitur de metropolitâ qui amavit dilatare Ambriæ suas. In Ephesino, c. 2, ne sanctorum Patrum canones prætereantur, neque sub specie administrationis rerum sacra- rum potentiaz sacerularis typhus irrepatur, sensimque

A rabilis episcopi Paulini peregrinationis onera reliventur, ut ejus regimine communi mercede beati Theodori monasterium in civitate tua fundatum studiosius omnipotenti Deo deserviat. Quod etiam te voluisse facere, jam ejus relatione didicimus. Ideoque rectori patrimonii nostri præcepimus, ut monachos monasterii memorati 529 episcopi perquisitos ad unum congreget, et in eodem monasterio cum illis qui nunc ibi sunt enlocare non differat, quatenus rectore dignius apud parum suarum curam exerceant. Quam rem venerationi tuae innotescendum prævidimus, ne te omisso aliquid in tua consisteris diecesi ordinari.

EPISTOLA XLI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

^B *Dispersos per Siciliam monachos in Messanensi sancti Theodori monasterio congreget.*

Gregorius a Petro subdiacomp.

^d Venerabilis Paulinus episcopus a Tanti civitatis, province d' Brutiorum, nobis assernit monachos suos occasione dispersos barbarica, eosque nunc per totam vagari Siciliam, et eos quippe sine rectore, nec animarum curam gerere, nec disciplinae sui habitus indulgere. Qua de re præcipimus eodem monachos te omni cura et sollicitudine perquisitos ad unum reducere, et cum memorato episcopo rectore que suo in monasterio sancti Theodori in Messanensi civitate posito enlocare, ut et hi qui nunc ibi sunt, quos egere rectore comperimus, et illi quos de congregatione ejus inventos reduxeris, in unum possint eo duce omnipotenti Domino deservire. Quam rem f' venerabilis Felici ejusdem civitatis episcopo

imprudentes libertatem eam amittamus, quam nebis propriis sanguine, etc. Notet lector. Porro hunc canonem innuunt et explicant Africani Patres apostolis synodis ad Bonifacium et Cyprianum. Accurrit Chalced. synodus, c. 4, ad quod respxisse videtur hac in epist. sanctius Gregorius, siquidem mira ejus erat erga sanctissimos canones reverentia, et velox disciplinae tenax sollicitudo. Gussanv.

EPIST. XLI (Al. 39). — * Vitiose irreparabat in Ed. Petro Diacono.

^b Ille non consentiunt exemplaria vot. In Vatic. D, Corb. Turon., Michaelino, Gemet. ac cat. Norm., legitur, *Vir magnificus Paulinus episcopus*. In Rhem. deest hec epist. la.

^c Varie quoque scribitur hujus civitatis nomen in MSS. Nam in Vatic. legitur, *Tarrinæ*, al., *Taurinæ*, al., *Tauriæ*. Urbs fuit olim episcopal Brutiornæ, eversa a Saracenis inter Regium et Hippopoli.

^d In nonnullis Vatic. et in Norm., *Brutiorum*. Paulus post in uno Vaticano, legitur occidente, pro occasione.

* De monachorum disciplina varijs in epistolis agit sanctus Gregorius. Ille vagos, acephalos, abnormes improbat et coercet. Vagos interpretator qui in claustris stabiles non degunt, sed statione deserta committi inter gentes, discunt opera eorum, insidemque serviunt sculptilibus. Acephalos dico, qui licet amantes, rectoris jugum non ferunt. Abnormes intelligo, qui sui monasterii ordinis, status, regulæ observantias, quas regulas vocant, vivi astimant teruncii, nec ad eas ulla se religione teneri putant. Non enim video quid aliud per disciplinam nisi habitus sanctus Gregorius designet. Gussanv.

* In illis Codd. ubi Paulinus vir magnificus dicitur,

nos significasse cognosce, ne præter suam notitiam in diœcesi & sibi commissa ordinatum quipiam contumelietur. (Sup. ep. 40.)

530 · EPISTOLA XLII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monachos vagos, pecuniaritati studentes et uxoratos coercent; et clericatus vero ad monachium convertores Ecclesiam in qua militarunt repeterem non sinat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

^b Joannes frater et coepiscopus noster directo per Justum clericum suum c capitulari inter alia plura hoc nobis noscitur intimaesse, aliquos monachos monasteriorum in d^a Surrentina diœcesi positorum de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigrare, et a proprii abbatis regula desiderio rei sacerularis abscedere: sed, et quod non licere notum est, e pecularitati eorum singulos studere. Propterea experientia tuæ praesenti jussione mandamus, ut neque monacho ulterius de monasterio in monasterium liceat migrare, neque eorum aliquem peculiare quidquam habere permittas. Sed si quilibet hoc præsumperit, in monasterio in quo ab initio conversatus est, et sui abbatis sub regula de qua fuderat, cum competenti coercitione reddatur, ne si tantam iniquitatem fluxam inemendatamque dimittimus,

legitur hic: *Quam rem et viro magnifico.*

^s Vitoise in Vulgatis, sibi concessa.

EPIST. XLII (Al. 40). — ^a Huic epistola præmittitur in Colb. mense Aprili. In plerisque MSS. perturbato et præpostero ordine legitur hæc epistola, optimo vero in Vatic. D.

^b Hic fuit quintus episcopus Surrentinus, electus anno 580, qui synodo Romanæ a sancto Gregorio habitæ subscriptis an. 59., et obiit an. 588, cui successit Amandus, de quo epist. 18 et 19 lib. x. C. GUSSANV.

^c Est scriptum capitulis distinctum, κεφάλαιον γράψαντο.

^d Surrentum, vulgo Sorrento, urbs olim episcopalis in Campania, nunc archiepiscopal. GUSSANV.

^e De peculiaritate monachorum vide lib. XII, epist. XXIV, Joanni subdiacono et reg. sancti Benedicti, cap. 35, ubi sanctus Pater nequissimum hoc vitium graphice depingit. Cap. 55 ejusdem regulæ dicit frequenter scrutanda monachorum lecta, propter opus peculiare, ne forte inteniantur. Qua pœna monachum proprietarium, ut modo dicimus, mihi taveat sanctus Gregorius, repeat ex Joan. Diac., lib. I, cap. 15.

^f Clericis et sacerdotibus sua patre monasteria concessit sanctus Benedictus, reg., cap. 60, unde probat Lupus abbas Ferrar., epist. 29, non solos criminosos in monasteriis ad penitentiam et conversionem esse recipiendos.

^g Duo verba hæc pene in nullis MSS. leguntur, de quorum additione graviter stomachatur Thomas Jamesius in Vindictis Greg.: *Verba hæc, qualibet occasione, ad amplificandum monachorum ordinem spectant, inquit; adjecta sunt autem assuta textui ab aliquo tenebrione; in membranis non comparent.* Quis effusum protinctilla re hominie heterodoxi bilem non rideat? Ibidem monet legi in MSS. Anglic. conversationem, pro conversionem. Certe in MSS. Norm., in Vatic. et in plurimis legimus conversionem.

^h A monastica vita ad clericorum vivendi genus transire quam periculosum sit his expressi: coloritius Severus Sulpicius, dial. I, cap. 14: *Si quis clericus fuerit effectus, dilutat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur excursionibus: ipse etiam*

A pereuntium animæ a præpositorum anima requirantur. ⁱ Si quos autem (e qualibet occasione) a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit, ^b non licet eis ad eamdem vel aliam Ecclesiam, quarum pridem milites fuerant, sua voluntate denuo remeare, nisi talis vitæ monachus fuerit, ut episcopus cui ante militaverat sacerdotio dignum prævidebit, ut ab eo debeat eligi, et in loco quo judicaverit ordinari. Et quia ⁱ aliquos monachorum 531 usque ad tantum nefas prosiliisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilantia requiras, et inventos digna coercitione in monasteriis quorum monachi fuerunt retrasmittas (Grat. 16, q. 1, can. 32; et 27, q. 1, can. 39). Sed et de clericis ad monachatum venientibus, sicut supra diximus, perage non omittas. Ita enim Dei placabis oculos, et impletæ mercedis particeps invenieris.

· EPISTOLA XLIII.

AD LEANDRUM EPISCOPUM HISPALEM.

De onore episcopali gemit. Lætatur de Recharedi regis conversione. Inductum ab Hispanis ex Arianorum occasione unicæ in baptismo mersionis ritum probat. Nonnullos mittit Codices.

Gregorius ^b Leandro episcopo ^c Hispalensi.

Respondere epistolis vestris tota intentione vo-

ubique discurrevit; et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur. Parca prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celso laquearia, constructa multa conclavia, sculpti ostia, pingit armaria; vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc charis viduæ ac familiaribus mandat tributa virginibus, illa ut birrum rigenter, hæc ut fluentem texat lacernam. Tanta depravatio argumentum deprehenderat Severus Sulpicius in Brizio monacho et postea clero, qui tamen postmodum mores emendavit.

ⁱ Ex his monachis Siculus uxoratus erat Venantius Syracusanus Patricius, ad quem supra, epist. 34. Nec dubitare licet tunc auctoritatis virum sui similibus patrocinium impendisse.

EPIST. XLIII (Al. 41). — ^a Hujus epistola meminit sanctus Isidorus Hispal., lib. de Scriptor. Eccles. Scriptit, inquit, etiam et quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, et quibus unam in eisdem libris Job titulo præfationis adnectit. Altera loquitur de mersione baptismatis, etc. De eadem loquitur concil. Toletanum IV, cui præfuit sanctus Isidorus, can. 4. Unde patet Alcuinu immерito de hac epistola dubitasse, epist. 10 dicens: *Epistolam vero quam a beato Gregorio de simila mersione dicunt esse conscriptam, in epistolari suo libro qui de Roma nobis allatus est non invenimus... Ideo dubii sumus an illius sit, an ab aliquo hujus sectæ auctore sub illius nomine conscripta sit.* Hanc etiam epistolam laudat sanctus Licinius episcopus ad sanctum Gregorium scribens. Vide ind. 10 epist. ultimam.

^b De sancto Leandro lege epistolam præiam ad libros Moral., et nostras quibus eamdem illustravimus breves notas.

^c Hispalis, hodie Sevilla, Hispaniae urbs amplissima, et emporium celebre ad fluvium Boëtum, vulgo Guadalquivir, olim Boëtæ, nunc autem Vandalus seu Andalusia metropolis, archiepiscopal titulo insignita. GUSSANV. Non legitur Hispal. in Vatic., Reg., Corb., Norm., et plerisque MSS. In nonnullis tantum scriptum, episcopo de Hispanis. In Colb., episcopo de Spaniis. In Cod. Rev. PP. Capucin. Rothom.: Ad Leandrum Spalensem ep.

Iuissem, nisi pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis flerit libeat, quam aliquid dicere. Quod **vestra** quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intelligit, quando ei negligenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quasier, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescent, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque hæc omnia turbatus cogor modo in ipsam clavum adversitatem dirigere; modo, curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentiu vitiorum, et tempestate fortiter obviante, jamjamque putridæ naufragium tabulae sonant. Flens reminiscor quod perdidì meæ placidum littus quietis, et suspirando terram conspicio, quam tamen rerum ventis adversantibus tenere non possum. Si ergo me, frater charissime, diligis, tuæ mihi orationis in his fluctibus manum tende; ut quo laborantem me adjuvas, ex ipsa vice mercedis in tuis quoque laboribus valentior existas.

Explere autem loquendo nullatenus valeo gaudium meum, quod communem filium⁴ Recharelum gloriissimum regem ad catholicam fidem integrissima agnovi devotione conversum. **532** Illius dum mihi per scripta vestra mores exprimitis, amare me etiam quem nescio fecistis. Sed quia antiqui hostis insidias scitis, quoniam bellum durius contra victores proponit, nunc erga enimdem solertius⁵ sanctitas vestra evigilet, ut bene cœpta perficiat, nec se de perfectis bonis operibus extollat, ut fidem cognitam vitæ quoque meritis teneat, et quia æterni regni civis sit operibus ostendat, quatenus post multa annorum curricula de regno ad regnum transeat.

⁴ De trina vero mersione baptismatis (*Grat. de Consecr. dist. 4, can. 89*), nil responderi verius potest quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesie consuetudo diversa. Nos au-

⁴ De ejus et Visigothorum conversione, vide sanctum Gregorium, lib. iii Dialog., cap. 31, et fusius scriptores Hispaniæ, et maxime Rodericum Toletanum, lib. ii, cap. 15. GUSSAV.

⁵ Nunc hoc titulo soli summi pontifices ornantur. Olim communis erat non solum episcopis, sed etiam presbyteris et diaconis. Lege Ennodium, lib. v, epist. 13, ubi alloquens Hormisdam diaconum ait, et quia novit optime sanctitas vestra. Imo in serm. 9 apud edicis operum sancti Ambrosii, ipse, vel Maximus plebem Christianam hoc modo compellat, Apostolum æmulatus qui Romanos et alios Christo adhaerentes per fidem sanctos vocat. Non aliis tamen quam episcopis Gregorius dicere solet, sanctitas vestra.

⁶ Idem confirmatur a conc. Tolet. iv, can. 5, quod et utitur auctoritate Gregorii; alidique utramque immersionem irreprehensibilem haberi: Propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hereticorum dogmatis usum, simplicem teneamus mersionem, ne videantur apud nos qui tertio mergunt, hereticorum approbare assertionem, dum sequuntur et morem. Nempe quia Ariani trinam immersionem adhibebant, ad significandum tres esse in tribus personis naturas.

A tem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quod si quis forte etiam pro summæ Trinitatis veneratione astimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, et reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel secundum mergere, quando et in tribus mersionibus personarum trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Sed quia nunc usque ab hereticis infans in baptismate tertio mergebatur, siendum apud vos esse non censeo; ne dum mersiones numerant, divinitatem dividant, dumque quod faciebant faciunt, ^b se morem nostrum vicesse gloriantur.

Dulcissimæ autem mihi fraternitati vestre Codices direxi, quorum notitiam subter inserui. Ea autem quæ in beati Job expositione dicta fuerant, et vobis dirigenda scribitis, quia hæc verbis, ⁱ sensibusque tepentibus per homilias dixeram, utcumque studii in librorum ductum permutare, quæ nunc adhuc a librariis conscribuntur. Et nisi portitoris præsentium me festinatio coangustasset, cuncta vobis transmittere sine aliqua imminutione voluisse, maxime quia et hoc ipsum opus ad vestram reverentiam scripsi, ut ei quem præ ceteris diligo, in meo videar labore desudasse. Præterea si vobis indulgeri tempora ab ecclesiastica occupatione cognoscitis, quid sit iam scitis; quamvis etiam absentem corpore, præsentem C mihi te semper intineor, quia vultus tui imaginem intra cordis viscera impressam porto. Data ^k mente Maii. (Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 32.)

533 EPISTOLA XLIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

Plurima contra jus facta emendari jubet. De subdiacorum celibatu decernit.

Gregorius Petro subdiacono Siciliæ.

Quod ^a responsalem tuum tarde dimisisimus, Paschalis festivitatibus occupationibus implicati, eum relaxare

Notandum vero ante sanctum Gregorium concilia et Patres locutos esse de trina immersione, quasi necessaria et ex Dei institutione; quod quidem explicavit a sancto Thoma, iii part., quæst. 66, art. 8. De trina mersione agitur de cons., dist. 4, cap. 78 et seqq.; Dionysius, Eccl. IIier. cap. 2; canon 50 Apost.; Tertullianus, adversus Præxeam, cap. 27, lib. de Bapt. et lib. de Corona, cap. 3; Basilius, de Spiritu sancto, cap. 27; Augustinus, serm. 201, de tempore; Ambrosius, lib. ii de Sacram., cap. 7; Hieronymus, contra Lucif. Ceterum pro unica mersione non videtur sanctus Thomas testimonium ullum asserre ante conc. Tolet. iv, quod Gregorio Magno posterius fuit. GUSSAV.

⁶ Hæc ipsa verba sanctius Isidorus Hispalensis refert loco superioris laudato, quod omnem fraudem et interpolationem factæ suspicionem amovere debet.

^b In uno Vatic., Norin. et nonnullis aliis, ^c se morem vestrum. Idem est sensus.

^d In nonnullis Ed., sensibusque potentibus. Nostræ lectioni suffragantur Vatic., Gallic., etc.

^e Ita in solo Turon. S. Gat.

EPIST. XLIV (Al. 42). — ^f Non intelligit legatum qui apud principem Ecclesiæ negotia procuraret, sed

cius minime valuimus. Causas vero, de quibus in- A dicandum cutasti, omnes subtiliter perquirentes, qua- lier disposuerimus, inferius cognoscet.

Cognovimus ^a rusticos Ecclesie vehementer in frumentorum preisis gravari, ita ut instituta summa eis in comparatione abundantia tempore non serve- tur. Et volumus ut iuxta pretia publica omni tempore, sive minus sive amplius frumenta nascantur, in eis comparationis mensura tenetur. Frumenta autem quae naufragio peteunt, per diuinum volumus reputari; ita tamen ut a te negligentia ad transoitendum mi- nime fiat, ne dum transmitendi tempus negligitur, daunum ex villo vestro generetur. Valde autem ini- quum est inustum esse prospeximus, ut a rusticis Ecclesiae de ^b sextariis aliquid accipiantur, et ad majorem modum dare compellantur, quam in hor- rea Ecclesiae infertur. Unde ^c praesenti admonitione pricipimus, ut plus quam decem et octo sextariorum

nuntium seu cursorem qui, datis quas serebat episto- lis, et responso accepto, quamprimum reverteretur. Aut forte loquitur de aliquo negotio Ecclesiastica jussu Petri subd. procurante. Sic intellecta vox re- sponsalis in notis ad lib. Moral., col. 1, satis expli- catur.

^d Hi erant agricolæ in Siculo Romanæ Ecclesiae patrimonio. Certum modiorum frumenti numerum singulis annis ex censoria locatione sic reddere te- nelandunt, ut tamen numeros pro frumento nonnum- quam darent. Ex quo Romani populi imperio adjun- cta fuit Sicilia, aratores Siciliæ decimam frumenti quod colligebant Romanis penitabantur.... Cum vero, inquit Tullius, act. 5 in Verrem, orator aut frumen- tum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit beneficij loco et gratis ut sibi pro frumento quantis frumento esset dare licet. Ex hujusmodi principio atque accommoda- tione magistratuum consuetudo estimationis introduc- ta est.... Non igitur ex estimatione crimen, sed ex con- junctione annonæ atque estimationis. Gravabantur enim coloni, si in annonæ copia, domi viliori pretio, variis frumentum, pecuniam multam ultra publicum præsumtu solvere cogerentur. Id egerat Verres Siciliæ per triennium prætor. Unde ipsum accusat Tullius, quod cum in Sicilia sestertiis duobus aut ad summum ternis tritici modius esset, ite pro tri iei modiis singulis ternos ab aratoribus denarios seu duodenos sestertiis exigisset. Ne quid simile in Siciliæ patrimonio erga aratores ab Ecclesiae actoribus fieret, cœt sanctissimum pontifex, in quo factum fuerat, reprehendit.

^e Quorum erat collatio annonæ, eorumdem erat transvectio. L. Mediterraneæ, Cod. de annon. et tribut. ; Tullius, Verr. 5. Atque eadem lege teneban- tur Siculi coloni Ecclesie Romanæ, qua olim Siculi omnes. Igitur colonorum Ecclesiae erat ut frugum periculum (si forte naufragio perirent) pertineret ad daunum coloni seu possessoris, nisi forte casu con- tigisset, aut culpa et negligentia defensoris, quod tem- pestive frumentum transmissum esset, aut tem- pestatis vi certis testimoniis probata. Vide Cod. Theod. tom. V, pag. 57.

^f Sexdecim in modio sextarii. Fannius :

Amphora terti caput modium, sextarius ipsum
Sexdecies haerit.

Plebis citum, quod duo Silii Publius et Marcus tribuni plebis rogarunt anno Urb. cond. 510 : Sexdecim sex- tarii in modio sient.... Sextarius æquus libræ cum besse- sit. Habet autem modius libras xxiv Romanas seu unciarum xii. De sextariis accipiebatur, cum ultra debiti modii mensuram sextarium unum aut plures adjicere ex consuetudine iniqua cogebantur coloni;

modios nunquam a rusticis Ecclesiae frumenta de- beant accipi. Nisi forte si quid est quod nautæ juxta consuetudinem superaccipiunt, quod minui ipsi in navibus attestantur.

Cognovimus etiam ^g in aliquibus massis Ecclesiae 534 exactionem injustissimam fieri, ita ut ^h a septuaginta terni semis, quod dici nefas est, condu- ctores exigantur; et adhuc neque hoc sufficit, sed insuper aliquid ex usu jani multorum annorum exigi dicuntur. Quam rem omnino detestamur, et amputari de patrimonio funditus volumus. Sed tua experientia sive in hoc quod per libram amplius, sive in aliis minutis oneribus, et quod ultra rationis qualitatem a rusticis accipitur, penset; et omnia in summam pensionis redigat, et prout vires rusticorum portant, pensionem integrum et pensantem ad septuagen- bina persolvant; et neque ⁱ siliquas extra libras, neque libram maiorem, neque onera supra libram

inde onus adjectionis vocatur inferius. Dolens remque ipsam exsecrans queritur Gregorius epist. 34 lib. xii, quod modium cum quo coloni Ecclesiae frumenta dore compellebantur, xxv sextariorum invenerit Pantaleon notarius in Syracusana Sicilia parte.

^g In Lyr. et Aud., praesenti ius. s. s. s.

^h Quod Gregorius sepe, Cassiodorus, et plures alii massam vocant, idem est quod communis dicitur mansus vel mansum. Est autem ager certi modi et mensuræ; quod quidem non male convenit cum ea possessione quam alii appellant domum : ultam, co- lontiam vestitam, Gall., une ferme, une métairie, une cense, ubi servi, pecora, et stipplex necessaria, hu- jusmodi mansæ vel mansi partem constituebant. Nec videtur vorem banc confundendam esse cum casa aut casula, quæ tenuissima erat possessio, nam erat differentia inter casatos et mansuarios. Ad confirmationem hujus rei videndus Gregorius, lib. xii, epist. 9 : Massam cum onibus fundis suis, etc. GLOSSAV. Massa quid sit, ex ipso Gregorio notum est. Nam epist. 34 libri v, quæ olim erat libri xii duodecima, et inserbitur, conductoribus massarum seu fundorum per Gall. Ita etiam est in tribus Colbert. et in collec- tione Pauli Diaconi. Eodem sensu usurpatum massa apud Senatorum, lib. viii, epist. 23, massa subter annexas, etc.

ⁱ In Vulgatis legitur, a septuagenis ternis semis. Ex Colbert. duo habent, a septuaginta ternis, vel terni semis. Alter, a septuagenii terni semis; sed in Vatic. Corb., Norm. et plerisque ac potioribus legitur : a septuaginta terni semis..... exigantur; unus scilicet modius ex viginti. Et infra leg. ad septuagenia bina persolvant; unum ad 55 Joan. Diac. lib. ii, cap. 61. Ex Tullio, act. 5 in Verrem, ab Sicilia aratoribus, præter decumam, ternæ quinquag. simæ, solidi tres ex 50 exigebantur. Observandum tamen hunc locum varie in MSS. legi. In Vaticano D, habes : septuageni- viña persolvant. Ita Normann., Andeg. et duo Teller. In aliis Vatic. legitur, ad septuagenia rina persolvant. Consentit Corb., mutata vocula ad in et. In aliis etiam Vat., ad septuaginta rina, al., ad septuaginta rini lagenas. Fortasse rina idem est ac bina, usurpatu- r pro b, quod frequenter fit. Quanvis perspicue deli- nire quid haec voces nostris moribus parum accommo- datae olim significant expeditum non sit, constat tamen agi de quibusdam census persolvendi modis. Vide Cassiodorum, lib. i Var., epist. 14; lib. ii, epist. 17; lib. vii, epist. 20 et 21; sed præseruum consule Glossar. Cangii, ad vocem Tertia, ubi ex Cassiodoro prolert locum de exactione binorum et ternorum.

^j De siliquatico Theodoricus rex apud Cassiodo-

majora exigere debeat; sed per estimationem tuam, prout virtus sufficit, in summam pensionis tressat, et sic corporis exactio nequaquam sit. Ne vero post obitum meum haec ipsa onera quae super pensum illata subtraximus, et in capite pensionis fecimus crescere, iterum in quolibet addantur, et inveniar summa pensionis augeri, et onera adjectionis insuper rustici solvere compellantur, volumus ut securitatis libellos ita de pensionibus facias, quatenus imprimas, dicens tantam pensionem nonquemque debere persolvere, hibi objectis aliquis, ¹ oneribus, vel granulis. Quid autem ex his minutis in usum rectoris decedebat, volumus ut hoc ex praesenti jussione nostra ex summa pensionis in usum tunum veniat.

B Ante omnia hoc te volumus sollicite attendere ne injusta pondera in exigendis pensionibus ponantur. Sed si qua talia inveneris, frange, et nova et recta constiture; quia et filius natus servus Dei Diaconus jam talia inventit quae ipsi displicerent, sed licentiam haec immutare non habuit. Super justa ergo pondera ² praeter excepta 535 et villa cibaria, nihil aliud volumos a colonis Ecclesiae exigi.

Præterea cognovimus quod prima illatio ¹ burdationis rusticos nostros vehementer angustat, ita ut priusquam labores suos ventundare valeant, compellantur tributa persolvere: qui dum de suo unde date debeant non habent ² ab auctionariis publicis munro accipiant, et gravia commoda pro eadem beneficio persolvere, ex qua re sit ut dispendiis gravibus coangustentur. Unde præsenti admonitione præcipimus et omne quod mutuum pro eadem causa ab extraneis accipere poterant, a tua experientia ³ publico datur, et a rusticis Ecclesiae paulatim ut habuerint recipiatur; ne dum in tempore coangustantur, quod eis postmodum sufficere in inferendum poterat, prius compulsi, vitios vident, et hoc eis minime sufficiat.

Pervenit etiam ad nos quod de noctiis rusticorum immoderata commoda percipiuntur: de quibus præcipimus ut ⁴ omnia commoda nuptiarum unius solidi summam nullatenus excedant. Si qui sunt pauperes,

rum, Var. lib. ii, epist. 50; lib. iii, epist. 25; lib. iv, epist. 19. Onus erat rusticis impositionum, ut de rebus omnibus neadmodum, frumento, vino, et oleo certam præstarent portionem, quo licet venderet. Cavet Gregorius ne a rusticis ultra justi ponderis libram aliquam exigatur.

¹ In duobus Ms. Vatic., oleribus.

² In Norm., duobus Teller., Corb., Turon., et in plerisque Ms. Vita sancti Gregorii a Joan. Diac. scripta legitur, et sibi cibo. In Andeg., et vilibus.

³ Burdum, inquit Alleserra in brunc locuten, est pensio quae a rusticis præstata prædicti nominis, quod Burdum vocant, nostri Borda. Autra: cognovimus etiam rusticos burdationem..... iterum dedisse. Gassanvilius vero vult burdationem esse onus, tributum, pensionem, ita dictam a burdo aut burdenibus, seu mulis, qui ferendis bujusmodi exterritos inservient.

= In Vatic. A et C, et in duabus aliis legitur auctionaris, ut etiam in Turon. S. Cat., Corb., Norm. et in normella Cod. Joan. Bisc. in Vaticano. Dammen et in duobus Teller. habes, auctionaris vel auctionarius. Auctionarii fortasse intelligenti qui auctionam mutant, hoc est publice sub laeta vendent.

⁴ Enconi, ex publico; sequitur Ms. concessionem.

A etiam minus date debeat; si qui autem divites, præfati solidi summam nullatenus transgrediantur; quod nuptiale commodum nullatenus volumus in nostram rationem redigi, sed utilitati conductorum proficere.

Cognovimus etiam quod nonnullis conductoribus morientibus parentes sui non permituntur succedere, sed res eorum ad usum Ecclesiae pertrahuntur; de qua re definimus ut parentes morientium qui in possessione Ecclesiae degunt hæredes eis succedere debeant, nec aliquid eis de substantia morientium subtrahatur. Si vero filios parvulos aliquis reliquerit, quoisque ad ætatem tamè perveniant ut substantiam suam regere taleant, personæ elegantur caute quibus parentum eorum res tradi debeant ad custodiendum.

Cognovimus etiam (Grat. 16, q. 6, can. 5) quod si quis ex familia culpam fecerit, non in ipso, sed in ejus substantia vindicatur; de qua re præcipimus ut quisquis culpam fecerit, in ipso quidem ut dignum est vindicetur. ² A commodo autem ejus omnino abstineatur, nisi forte parum aliquid quid in usum executoris qui ad eum transmissus fuerit proficere possit. Cognovimus etiam (Grat. 16, q. 10) quia quoties conductor ³ 536 aliquid colone suo injuste abstulerit, hoc quidem a conductore exigitur, sed si non redditur a quo ab' alium est: de qua re præcipimus ut quidquid violenter cuilibet ex familia ablatum fuerit, ipsi restituatur cui ablatum est, et utilitatibus nostris non proficiat, ne nos ipsi autores violentiae esse videamur. Præterea volumus ut si quando eos qui in obsequio sunt experientia sua in aliquibus causis que sunt extra patrimonium transmittas, parva quidem commoda ex eis accipiant, sed tamen ita ut in eorum utilitatem proficiant, quia nos a sacerdotibus Ecclesie ex facies turpibus volumus inquinari. Subemus etiam ut hoc experientia tua summopere custodias, ut per commodum conductores in massis Ecclesie nunquam flant; ne dum commodum queritur, conductores frequenter mutentur, ex qua mutatione quid aliud agitur, nisi ut ecclesiastica prædia nonquam colantur?

¹ Menus quod coloni aliquotones servi dominis solvabant ut licetet nubere.

² Male, a communione, et contra seriem contextus, eti reperitorum in Froben. Ed. et apud Gratianum, causa 16, questione 6, can. Cognit. Gassant.

³ Saccus vox est omnium tinguarum. Nunc sac-

Dius, saccellus, sacellarius, sacellarius, sacerularies, saccus, saccarius apud jurisconsultos passim usurpati pro locutis, serario, thesario, repositorio numerorum. Graecis σάκχοι, τάξις, αὐτοτάξιον, ταξιδίου. Male itaque finius, ad epist. 54 lib. iv, sacerularium a sacerellariorum significata distinguit. Fromiscue enim pro eodem usurpari sacculum et saccellum, sacerellarium et sacerellariorum legitimus. Nisi forte quando sacerellum a sacro deductum, ut apud Augustinum, lib. vi de Civit. Dei, cap. 3; ex Varrone, verbo Capella, quarent atque cum teato, atque apud paganos sine teato. Perni sacerulariorum atque pro custodia et c. recte, ut apud Balsamonem, de chartophylace et proxedre, ut τοὺς καρπούς πολιτεύονται, καρποφύτης ταξιδίου; atque eleemosynarum vel Ecclesiae, vel imperatoris, vel monachorum. Sacerellarii atque maiores, atque minores. Lege Balsamonem, Codinum, et Joannem episcopum Cittri, in respons. Gassant.

Sed et ipsa etiam ^x libellatica, prout summa pensio- mis fuerit, moderentur. Per ^x cellas et cellaria non plus de massis Ecclesiæ te accipere volumus, nisi quantum consuetudo est, tua autem quæ comparari jussimus, ab extraneis comparentur.

Pervenit autem ad nos tres libras auri Petro conductori de Subpatriana injuste ablatas : de qua causa Fantinum defensorem subtiliter require ; et si manifeste, injuste, et incompetenter ablatæ sunt sine aliqua tarditate restitue. Cognovimus etiam rusticos burdationem quam jam ab eis exactam Theodosius minime persolverat iterum dedisse, ita ut in duplo exacti sint. Quod ideo factum est, quia ejus substantia ad debitum Ecclesiæ non sufficiebat. Sed quoniam per filium nostrum servum Dei Diaconum edocti sumus quod ex rebus substantiæ ejus possit hoc ipsum damnum sufficienter resarciri, volumus quingentos septem solidos eisdem rusticis sine aliqua imminutione restitui, ne in duplo videantur exacti. Si autem supra damnum rusticorum etiam quadraginta solidi de rebus Theodosii remanent, quos et apud te diceres habere, volumus ut filiæ ejus reddanetur, ut res suas, quas in pignore dederat, recipere debeat. Cui etiam ^x batiolam patris sui restituim volumus.

Campanianus gloriosus magister militum duodecim 537 solidos annuos Joanni notario suo reliquerat ex massa Varroniana : quos dare te annis singulis sine aliqua dubitatione præcipimus nepti Eupli con-

^x Libellatica, a libellis quibus agrorum locationes scribebantur sic dicta, proprie significant locationes ipsas, Gallice, *les baux à ferme*. Vide lib. II, epist. 4. Apud Cassiodorum, lib. ^v Var., epist. 7 : *qua suggestione comperimus..... patrimonii nostri prædia in Apulia..... Thomari libellario titulo commissare*. Illoc est contractu vel libello, *un bail*. Aliquando in fraudem fiebant hujusmodi locationes, et sub specie libellarii seu emphyteutici juris, Ecclesiæ suis bonis spoliabantur. Hinc in capitul. Caroli Calvi, tit. 47, cap. 10 : *ut res ecclesiastica tam mobiles quam et immobiles nemo invadere..... præsumat, et quæ a rectribus Ecclesiæ hactenus ob timorem vel favorem, alicui libellario vel emphyteuticario jure, dolose et cum damni detimento Ecclesiæ, amissa videntur, ad pristinum jus revertantur*.

^x Aliquando pro mansionibus, hic pro reconditorio, *ἀποθήκη*; huic præstet Cellarius. Cellaria autem ea sunt quæ in reconditorio reponuntur. Sic Severus Sulpicius, de concilio Ariminensi loquens : *Quibus (episcopis) annonas et cellaria dari imperator præcepit*. Aliquando tamen cellaria pro cellis. Nota apud Tertullianum, lib. de Resurr. carnis, *cellas promas pro sepulcris*. Et apud monachos pro mansione monachi. C. Privilegium, de verborum signif., in sexto. Gregorius Turon., lib. IX Historiæ, cap. 6, cameram suam vel cubiculum vocat *cubulum*. Cap. 15, meminit *cubulum* Athaloci episcopi, id est cubiculi. Vide infra, lib. IV, epist. 4. GUSSANV. Utrum hæc explicatio ad rem pertineat, judicet prudens lector. Interim aliam subjiciemus. Tullius, act. 5 in Verrem, frumenti meminit ultra decimam ab aratoribus Siculis prætori ejuusve ministris gratis in cellam dati, *pour la dépense de la maison. Magistratibus*, inquit, *tantumdem detur in cellam quantum semper datum est*. Cavet sanctus Gregorius ne patrimonii Siculi rectores in cellas et cellaria, tum sua, tum defensorum atque actorum Ecclesiæ, plus de massis accipient, nisi quantum consuetudo est.

^x Vasculum a batus vel bata. Glossæ veteres Ba-

A ductoris, quamvis omne mobile ejusdem Eupli percepit, exceptis duntaxat solidis; dare etiam de solidis illius te volumus solidos viginti quinque. ^x Suppostorium aliquod argenteum, pro uno solidi dicitur esse appositum, et calix pro sex solidis dicitur esse appositus. Interrogato Dominico secretario, vel aliis qui scire possunt, debitum recipe, et vascula præstat restitue.

Agimus autem gratias sollicitudini tue, quia de causa fratris mei præcepi tibi ut argenteum illius retransmittere debuisses, et sic oblivioni mandasti ac si tibi aliquid ab extremo mancipio tuo diceretur; quod jam vel modo non experientia, sed negligentia tua studeat implere, vel quidquid ejus apud Antoninum fuisse cognoveris, sub omni velocitate retransmitte.

De causa Salpingi Judæi, epistola aliqua est inventa quam tibi fecimus transmitti, ut eam relegens, et subtiliter causam ejus, vel viduæ cujusdam quæ in eodem negotio dicitur implicata, cognoscens, de quinquaginta uno solidis qui reddi ^x debere noscuntur, sicut justum tibi fuerit visum, responsum facias, ita ut res alienæ injuste nullo modo a ^y creditoris defraudentur.

Antonino medietas legati sui data est, medietas redimetur : quam medietatem ex communi substantia ei volumus adimpleri, et non solum ei, sed etiam defensoribus et peregrinis, quibus legati titulo aliiola, *πατρίπον*. Plautus, in Colace : *Batiolam auream octo pondō habebat*. Nonius Marcellus, qui et citat Varronem, de Re rustica, lib. I. Reperiatur apud Græcos *βατιάκην* et *βατιάκον*, proculi genus. GUSSANV. In Turon. S. Gat. habes *baciola*. Sed in tr. bus Colb., 2 Teller., Norm. et pl. legitur *baciolam*. Varie autem scribitur, *baciola*, *batiola*, *batiolica*. Vide Spelman., Glossar. arch., p. 77. Apud Plautum, in Stich., vers. 4 :

Quibus divitiis domi sunt scaphio et Cantharis
Batiolis bibunt.

Arnobius, lib. II, adv. Gentes, *polubrum, siliquastrum... batiolæ, scopæ, scyphus*, etc.

^x Glossæ Græco latine *ὑπόθεμα*, suppositorium. Item alibi *ὑποκόδιον*, scabellum, subsellum, suppositorium. Videtur esse quod vulgo Latinis dicitur *repositorium*; cuius erant duo genera : alia ampliora, quæ mensis subiecitur, *τραπέζοφόρα*. Cicero, lib. vii, ep. famil. : *Quod tibi destinaveras trapezophorum, si desideras, habebis*. Alia minoria sustinendis orbibus et discis, quæ Gallici appellant *chapelets*, *colliers*, *porte-assiettes*. Athenæus, lib. iv, 81^η, in qua scilicet lanx cum opsonio reponitur. Vide Lazarum Baysum, de vasculis. GUSSANV. In omnibus MSS. Vatic., Anglic., Teller., Colb., etc., legitur *suppositorium*, non ut Editi habent, *suppositorium*, licet eadem sit utriusque vocis significatio. Hic accipi potest pro vase, Gallice *soucoupe*; idque snadere videtur mentio *calcis appositi* (sic enim habent mss. Codices) hoc est oppignerati. Consule Cangianum Glossarium.

^x In Vatic. A et D, qui *reddi debet*. In C et in duabus aliis, qui *redhiberi noscuntur*. De hoc verbo, quo sæpe utuntur Apollinaris Sidon. maxime lib. IX, epist. 11 et 14, nec non Ennodius, lib. III, epist. 10, observat Sirmondus *hoc plerumque esse redhibere, reddere quod debeas*.

^y Ita in duabus Vatic., in omnibus Norm., Corb., etc., pro *creditoribus*, ut in Edit. In Vatic. A et B, legitur : *ita ut res alienæ injuste nulli crediturus sit*.

quid dereliquit; et familiæ legatum persolvi volumus, quod tamen ad nos pertinet. Collecta ergo ratione pro nostra parte, id est pro novem uncias persolve.

De solidis Ecclesiæ Canusinæ volumus ut aliquid clericis ejusdem Ecclesiæ largiaris, quatenus et ii qui nunc inopiam patiuntur, sustentationem aliquam habeant; et si illuc Deus voluerit ordinari episcopum, habeat unde subsistat.

De ^{aa} lapsis sacerdotibus vel quolibet ex clero, observare te volumus ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis; sed pauperrima regularia monasteria require, quæ secundum Deum **538** vivere sciunt, et in eisdem monasteriis ad poenitentiam lapesos trade; et res lapsorum in eodem loco proficiant, in quo agere poenitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus illorum subsidium habeant, qui de correptione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habent, res eorum legitimis parentibus datur, ita tamen ut eorum stipendium, qui in poenitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes, vel levitæ, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in poenitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico juri non subtrahi. Ad usum tamen suum accipiant, unde ad poenitendum subsstant, ne si nudentur, locis, in quibus dati fuerint, onerosi sint. Si qui parentes in possessione habent, ipsis res eorum tradendæ sunt, ut in ipsis juri Ecclesiæ conserventur.

Ante triennium (*Grat. dist. 31, can. Ante triennium*) ^{bb} subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliæ præ-

^z *Gallis pour les trois quarts. Sic infra, hæres in sex uncias, pour la moitié.* GUSSANV.

^{aa} Hoc decretum referunt Gratianus et Ivo, refert et sequens: *Si qui vero ex familia ecclesiastica, etc. Canonistaræ sicut ut unrumque legitimum esse sancti Gregorii futurum defendant; ego vero crederem alterutrum superfluum esse ac subditum, cum utriusque sit idem sere sensus, verbis paulisper immutatis. Studiosos expendat ac judicet. Fatorum tamen posse aliquam distinctionem inter eos clericos qui servi fuerant Ecclesiæ antequam promoverentur, et ingenuos qui res habebant proprias. Illorum bona ad Ecclesiam videntur omnino pertinuisse; borum res propriis cedebant parentibus, decerpis prius necessariis ad lapsorum victimum vestitumque subsidiis. De monachis autem, cum nihil habere possint proprium, eadem lex quæ de servis observabatur. Consule canonistas, in can. *De lapsis*, caus. 16, quæst. 6, et quod infra subdit hac in epist. sanctus Gregorius, de ancilla Dei lapsa. Jam de lapsis multa diximus ad epist. 18. GUSSANV. Prius legebatur, *de lapsis sacerd., vel levitis, quæ ultima rejecimus*, quippe quæ id nullig MSS. melioris notæ reperiantur.*

^{bb} Sic sensim subdiaconis lex fuit imposita cælibatus, quo factum est ut ad sacros ordines propius accederent, ita ut illic tandem licuerit in sacrarium ingredi, et sacra vasa contingere, refixis canonibus antiquioribus conc. Laodic., cap. 11, Agath., can. 66. GUSSANV. Varias de subdiaconorum cælibatu constitutiones vide apud Thomass., part. 1, lib. II, cap. 61, 62, 63. Multa de hoc arguento diximus in Vita sancti Gregorii, lib. II.

^{cc} Hic pro particulari sumitur, ut sequenti epistola. GUSSANV.

^{dd} *Glossa, in can. 1, dist. 31, hanc Pelagii consti-*

*A*hibiti fuerant ^{ee} ut more Romanæ Ecclesiæ nullatenus suis uxoribus miscerentur. Quod mihi ^{dd} durum atque incompetens videtur, ut qui usum ejusdem continentiæ non invenit, neque castitatem ante promisit, compellatur a sua uxore separari, atque per hoc, quod absit, deterius cadat. Unde videtur mibi ut a præsenti die episcopis omnibus dicatur ut nullum subdiaconum facere præsumant (*Grat. dist. 28, can. Nullum*), nisi qui se victurum caste promiserit, quatenus et ^{ee} præterita quæ per propositum mentis appetita non sunt, violenter non exigantur, et futura caute caveantur. Qui vero post eamdem prohibitio nem, quæ ante triennium facta est, continenter cum suis uxoribus vixerunt, laudandi atque remunerandū sunt, et ut in bono suo permaneant exhortandi. Eos *B*autem qui post prohibitionem factam se a suis uxoribus continere noluerint, nolumus pervenire ad sacram ordinem, quia nullus debet ad ministerium alaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

Liberato negotiatori qui se Ecclesiæ commendavit, qui habitat in massa Cinciana, ^{ff} annuam continentiam a te volumus fieri. Cujus continentia sum mam ipse aestima, qualis esse debeat, ut **539** renuntiata nobis in tuis possit rationibus imputari. De præsenti vero inductione, jam a filio nostro servo Dei Diacono percepi.

Fantinum defensorem ^{gg} Joannes Monachus quidam moriens in sex uncias hæredem dimisit, cui hoc quidem quod dimissum est trade, sed contestare eum *C*ut hoc facere ulterius non præsumat. Sed pro labore suo statue quid accipiat, ut ei vacuus labor suus esse

tutionem vocat iniquam. Ego censuram istam adversus summi pontificis statutum dico esse durissimam, et novis canonistarum placitis contrariam. Vide can. *In memoriam*, dist. 19, de jugo vix ferendo, ferendo tamen, et pia devotione tolerando; et caus. 1, quæst. 3, multos canones pro prælatis, et adversus impotentes prælatos. GUSSANV.

^{ee} In *Excusis, præterita mala*; quæ cum frustra quæsierimus in Vatic. et aliis MSS., ubi solum legitimus *præterita*, vocem *mala* superadditam rejecimus.

^{ff} Hoc est annuam pensionem in vita subsidium. Vide supra, epist. 18, nota b, et hom. 20 in *Evang.*, col. 1521. Epist. 45 sequenti legitur *contineri*, eodem sensu.

^{gg} Olim de rebus suis testari poterant monachi. Vide Cod. Theodos., lib. V, tit. 3, et not. Gothofred. Postea illis adempia testandi facultas. Justinian., Nov. 5 et 123, cap. 38. Non facile hoc Joannis Monachii factum cum alio Sirice abbatissæ conciliari potest, cojus testamentum rescinditur epist. 7 lib. ix, maxime cum xenodochio pars legati a Sirice traxita fuisset; bic a Joanne, Fantino defensori. Sed hanc fortasse dispensationem idcirco a Gregorio admissam conjicit Mabillonius, quod Fantinus defensor hanc meruisse prærogativam propriæ auxilium monasterio impensum. Vide lib. 1 de Re diplom., cap. 2, num. 10. Ex facultate testandi concessa Probo abbati, singulari privilegio, gravibusque de causis, lique tunc monachis testari interdictum. Vide Gregorii rescriptum Probo abbati in appendice; olim epist. 22 lib. ix, in. 4, et quæ de hoc argumento diximus in Vita sancti Gregorii. Certe nihil a sancti Doctoris mente magis alienum, quam monachis aliquid proprii relinquere, ut maxime eluet in epist. 42 superiori.

bon debeat; et hoc meminerit, ut qui Ecclesie stipendiis subsistit, ad lucra propria non anhelet. Si quid vero sine peccato, sine appetitu concupiscentiae, per eos qui causas Ecclesie agunt ad Ecclesiam venherit, dignum est ut ex labore suo ipsi vacui esse non debeat, sed nostro servetur judicio qualiter debeat remunerari.

De argento Rusticiani causam subtiliter require, et quod tibi justum videtur exsequere. Alexandrum virum magnificum admone, ut causam suam cum sancta Ecclesia decidere debeat. Quod si facere forte neglexerit, eamdem causam cum timore Dei, honestate servata, ut potes, exsequere. In qua re etiam largiri te volumus aliquid; et si potest fieri, quod aliis dandum est, ipsi relaxetur, dummodo causam quam nobiscum habet ubi perexeat.

Denationem ancillæ Dei, quæ lapsa est, et in monasterio data, omni postposita tarditate restitue, quatenus ipse locus, ut superius dixi, rerum ejus stipendia habeat, qui ejus sollicitudinis labores portat. Sed et quidquid ab aliis ex ejus substantia tenetur, recollige, et monasterio præfato trade.

Pensiones Xenodochii de via nova, quantas mihi indicasti, quia apud te habes, nobis dirige. Actionario autem, quem in eodem patrimonio deputasti, prout tibi videatur, ei aliquid largire.

De ancilla Dei quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mibi ut ei continentiam facias, si utile conspicis, aut certe donationem, quam fecit reddas. Domum monasterii, quam Antoninus datis trintia solidis a monasterio tulerat, receptis solidis omni postposita tarditate restitue.¹¹ Amulas onychinas, requisita subtiliter veritate, restitue, quas per portitorem præsentium retrasmisi.

Saturninum, si vacat, et occupatus apud te non est, ad nos dirige. Felix conductor Bonae Campanæ, quem liberum reliquerat, atque esse indiscretum juss erat, dixit sibi a Maximo subdiacono septuaginta duos solidos ablatos, pro quibus dandis aegritudine quia oranes res suas quas in Siciliâ habuit, vel venueredidit, vel apposuit. Sed scholastici dixerunt quod de fraudibus indiscretus esse non potest. Dux tamen ad nos de Campania reverteretur, facta tempestate mortuus est: cuius te volumus uxorem et filios requirere, et quidquid apposuerat, vel vendiderat, apposita **550** absolve, de venditis pretium D restitue, et insuper eis aliquod alimentum præbe, quia Maximus cum in Siciliam miserat, et ibi ei quæ asserebat abstulerat. Cognosce ergo quæ ablata sunt, et uxori filiisque ejus sine aliqua morare restitue. Haec omnia sollicite relege, omnemque illam familiarem tuam negligentiam postpone. Scripta mea ad rusticos quæ direxi, per omnes massas fac relegi, ut sciatis quid sibi contra violentias debeat defendere

¹¹ Prins legebatur, exerceat.

¹¹ Amula vas vinarium inquit Papias. Ordo Romanus usurpat pro ercolis, quibus continetur vinum et aqua ad sacrificium altaris. Apud quosdam autores appellatur Amula. Gessanv. Lege notas Alteseræ ad hunc locum.

A ex auctoritate nostra, tisque vel authenticæ vel exemplaria eorum dentur. Vide ut omnia absque immunitatione custodias, quia de his quæ tibi pro servanda justitia scribo, ego absolvor, et tu si negligis, obligaris. Terribilem judicem considera temeritatem; et de adventu illius hunc tua conscientia contremescat, ne tunc sine causa jam timeat, cum coram illo cœlum et terra tremuerit. Audisti quod voto, vide quid agas. (Cf. Joan., Diac., l. II, c. 59.)

EPISTOLA XLV.

AB UNIVERSIS EPISCOPIS PER ILLYRICUM.
Ut episcopos ab hostibus expulsos suscipiant, tisque necessaria subministrent.

Gregorius universis episcopis per Illyricum.

B Jobinus excellentissimus vir, filius noster, praepositus per Illyricum, scriptis suis nobis indicasse dignoscitur, ad se sacris apicibus destinatis, iussum fuisse episcopos quos e propriis locis hostilitatis furor expelerat ad eos episcopos qui nunc usque in locis propriis degunt pro sustentatione et stipendiis presentis vitæ esse jungendos. Et licet ad hoc fraternitatem vestram jussio principalis admoneat, habemus tamen majus his præceptum æterni principis, quo ad hæc terribilis peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed ipsos etiam, quos nobis contrarios patimur, cum opportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatuum carnalium, diligamus. Oportet ergo vos ad hanc rem et cœlesti primi principi obedientes existere, et imperialibus etiam jussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos capivitatis diversarumque necessitatuum angustiae compriment, debeat consolando convivendoque vobissem in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere. Non quidem ut per communionem episcopalis throni dignitas dividatur, sed ut ab Ecclesia ^a iuxta possibiliterum sufficiencia debeat alimenta percipere. Sic enim et proxima in Deo, et Deum in proximo diligere comprehendamur. Nostram quippe eis nos in vestris Ecclesiæ auctoritatem tribuimus, sed tamen eos vestris solatis contineri summopere hortamur. Mense Junii, in dictione nova. (Cf. Joan. Disc. l. III, c. 16.)

541 EPISTOLA XLVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Godiscalchi fitio inopi et naco ad vietum necessaria suppeditet, prescribit.

Gregorius Petro subdiacono.

Divina præcepta nos admoneant diligere proximos sicut nosmetipsos; et cum bac eos præcipiamur charitate diligere, quanto magis debemus his in subsidiis necessitatuum carnalium subvenire, et eorum angustias, si non ex omnibus, saitem aliquibus su-

Erist. XLV (A. 43). — ^a In Vulgatis, justa possibiliterum sufficientia.

^b In nullis Codd. miss. haec occurserunt, si Taren. S. Gat. et Colbert. ret. excipiatis, in quo tam diu bium, utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem 46 ista pertineant.

stentaculis sublevemus. Quoniam ergo a Gediscalchi A viri dignissimi filium non solum ammissione viuis, sed etiam inopia viuis egestatem pati consperimus, necessarium duximus, in quantum possibilis supponit, ei prebere consultum. Proprietas experientias tuae praesenti juntione praescipimus ut annis singulis viginti quaque modis triplex, fabas quoque modis decem, et vini^b decimatis viginti pro sustentatione vite debeat ministrare, quod tuis postmodum possit rationibus implirati. Ita ergo fac ut praesentium lator metas de percipientib[us] Domini donis moras sustineat, et tu bene dispensata mercedis possis particeps inveniri. (Cf. Joan. Diac. I. II. c. 55.)

EPISTOLA XLVII.

AD VIRGILIJ ARELATENSEM, ET THEODORUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Judeos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suos excitandos.

Gregorius^a Virgilio^b Arelatensi, et Theodoro^c episcopo Massiliæ Galliarum.

Scribendi ad fraternaliter vestram reddendique

EPIST. XLVI (Al. 44). — ^a Ita tres Vatic., consententibus atfis melioris nota. In Vaticano tamen qui notatur B legitur, filium Flaminum. In A et C, illum Ovidiscalchi. Hinc fortasse occasio scribendi Odiscalchi, ut habemus in Corb. et omnibus Norm.

^b Videntur esse dolia, mensura vini, ut infra epist. 30 lib. x, nunc 27 lib. xii. Anastasius in Adriano: *Decimatis duas pensantes per unamquamque decimatam libras* LX. Gussany. In Vatic. B, et vini decimas ter viginti. In altero C, et vini decimalinem viginti. In regis, et vini decima ter viginti debeat ministrari.

EPIST. XLVII (Al. 45). — ^a Dissentient Mts. in hujus Ep. inscriptione. In Vatic. B et C legitur Viry. et Throd. episcopis Gall. In D, Virg. et Theodore episcopo Massiliæ. Ita etiam Corb., Rhem., Norm., Ansg. Virgilium inter et Licerianam, qui anno 588 obiit, Saxius in ponit, Arelat. Paschasius locat, quem, quia brevi temporis intervallo sedet, a Gregorio Turon. prætermisso censem; et quidem in veteribus diplieb[us] Arelat. Ecclesie a Mabilloniis editis, tom. III Analectorum, Paschasius eodem ordine recessetur. Sancu Virgili mortem anno circa 616 accidisse putat Mabillonius. Certe beata Rusticula fons, quam anno 652 obiisse probat Carolus le Cointe, in Annal. Eccles., ad an. 556, num. 17, et ad an. 652, num. 15, curavit Theodosius Arelat. Vide Mabilloniis notas in Vitam beatæ Rusticulæ, num. 31, et in Vita sancti Virgili, num. 7. Porro Lerinensem chronologum immerito erroris arguit Gussanyvileus, quod dixerit Virgilium fusse abbatem Liran. post sanctum Honoratum. In Virgilii quidem Vita, quam ex perantiquo membraneo Codice Vincentius Barralis edidit, Honoratus dicitur Virgilii præcessor, at non proximus, ex ipso Codice. Quippe Hilarius Honorato in episcopatu successisse circa annum 430 scribit chronolog. ex parte I, pag. 81. Deinde, pag. 94, observat ex Arnaldo Wion, et ex Virgilii ipsius Vita sub saeculi VIII initium scripta, creatum fuisse Virgilium episcopum Arelat. an. 591. An vero cum ad episcopatum assumptus est fuerit Lerinen. abbas, ut habeat illius Vita; an Augustodunensis, ut apud Greg. Turon., lib. IX Histor., cap. 23, legitur, non inquit. Plura de Virgilio apud Francie historie parentem frustra quereres. De illo Bollandiani, 5 Martii.

^b Arelate, gallice Arles, urbs Provincie (Provence) ad Rhodanum fluvium, archiepiscopal. Arelatensem Ecclesiam Vicenensi munquam fuisse sub-

A debitis salutationis altoquem, ite nullus^a congrat temporis vel personarum esset occasio, sciam est. ut uno in tempore et quae decubatur de dilectione presbititatis fratrum petivit, 542 et quorundam querimoniam, quae ad nos parata est, quomodo errantium animas salvandas sint, non tacerem. Plurimi si quidem Iudeis religiosis viri in hac provincia conamantur, ac subinde in Massilie partes pro diversis negotiis ambulantes, ad nostram perduxero nobilitam, multos consistentiam in illis partibus Iudeorum, vi magis ad fontem baptismatis quam prædicatione peractos. Nam intentionem quidem hujuscemodi et laude dignam censeo, et de Domini nostri dilectione descendere prospiceo. Sed hanc eamdem intentionem, nisi competens Scripturæ sacrae B comitem efficiens, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut juxta aliquid, animarum quas eripi volumus, quod absit, dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non prædicationis suavitate, sed ^b necessitate perverterit, ad pristinam superstitionem remeans, inde de-

jectam, ut contendit Gussanyi, probat Quesnelli dissertatio 5 apologetica pro sancio Hilario Arelatensi, capp. 4 et seqq., quem videsis.

^a Fuit hic sanctitate conspicuus, qui ab ann. 580 ad 590 variis procellis agitatus, Massiliensem rexit Ecclesiam, multa a rectoribus Massiliis perpessus, quia Childeberti regis partibus adhærebat, cum retores illi Guntchrauno regi Childeberti patruo faverent. Rēm totam fusa narrat testis oculatus Gregorius Turoneus, lib. VI, cap. 11; lib. VIII, cap. 12; et lib. IX, cap. 22. Gussany.

^b A recens ordinatis episcopis mitti solebant paulo post ordinationem littere communicariz, neque id a Romanis etiam præsulibus prætermittebatur. Exinde quondam ecclesiastica vetus haec regula apud patres nostros, inquit Gelasius I, epist. 1, ad Euphemium, apostolicam sedem institutum sibi noviter sacerdotem præsentibus latenter indicare. Vide secundam ejusdem epist. ad Laurentium, et 12, ad Aeonium Arelat. Id dudum præstiterat Hilarius papa, epist. 5 et 6, Leontio Arelat, et per ipsum universis Gallie episcopis. Id præstitit Gregorius ipse, nec patriarchis modo, sed et præcipuarum sedium antistitibus. Vide, sup., epist. 25 et 27. Petagius I recens in pontificem electus, epist. 8, ad Sapaudum Arelat., scripsit in hunc modum: *Quia nobiscum omnipotens Dei gratia fuerit operata, ad charitatem tuam credimus suisse perlatum: pro qua re ad nos destinari convenerat ut visitatione communis mingo invicem gaudio frueremur. Nos tamen fraterno memores charitatis præsentium portitorum occasione reperta, officium fraterno salutantis impendimus. Huius Pelagii monito obsequentes Virgilius et Theodorus, ad Gregorium, auditu illius consecratione, scripserant. Ad illos rescribit ipse, tum quod adsit congruus temporis occasio, tum ut debite salutationis altoquem reddat.*

^c A Chilperico Neustriae rege moltos e Iudeis ad baptismum adactus scribit Greg. Turon., ad an. Christi 582, lib. VI Hist., cap. 17, idem in Childeberti regno factum colligitur ex hac ad episcopos Arelat. et Massil. epistola qua morem illum Gregorius Mag. improbat. In Hispan. quoque circa an. 613 Iudeos ad baptismum suscipiendum cogebat Silvius rex, lege data ut Iudeus baptismum recusans, centum flagella decantatos suscipiat, et debita multetur exsilii pena. Concil. Tolet. IV, post annos circiter 29 habitum, can. 57, de Iudeis precipit, nemini deinceps ad credendum vinh inferre. Si Frederigo credimus, Ciron., cap. 63: *Heraclius ini-*

serius moritur, unde renatus esse videbatur. Frater-
mitas ergo vestra hujusmodi homines frequenti præ-
dicatione provocet, quatenus mutare veterem vitam
magis de doctoris suavitate desiderent. Sic enim et
intentio nostra recte perficitur, et conversi animus
ad priorem denuo vomitum non mutatur. Adhiben-
dus ergo est illis sermo, qui et errorum in ipsis spi-
nas urere debeat, et prædicando quod in his tene-
brescit illuminet, ut pro his admonitione frequenti
mercedem fraternitas vestra capiat, et eos quantum
Deus donaverit, ad novæ regenerationem vitæ per-
ducat. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 43.)

EPISTOLA XLVIII.

AD THEODORUM DUCEM SARDINIAE.

Ut officiale suum cum Julianam abbatissam judicium subire præcipiat, Pompeianam vero in pia causa salvo jure protegat.

Gregorius Theodoro ^a duci ^b Sardiniae.

Justitiam, quam mente geritis, oportet corum ho-
minibus luce operum demonstretis. Julianam siquidem
abbatissam monasterii ^c sancti Viti, quod 543 Vi-
tula ^d quondam recordandæ memorie construxerat,
insinuavit nobis a Donato officiali vestro possessio-
nem juris prædicti monasterii detentari. Qui dum
excellentiae vestræ patrociniis ^e se cingi conspicit,
ad examinandum judicium venire contemnit. Sed
nunc ^f gloria vestra præcipiat eumdem officialem
cum predicta ancilla Dei arbitrale subire judicium,
quatenus quidquid eorum de tali controversia arbi-
troru*n* judicio fuerit disflinitum, effectui mancipe-
tur; ut id quod se amittere sive retinere perspexerit,
non hoc virtutis opere fieri, sed legis justitiae debeat
reputari.

Præterea et Pompeiana religiosa, quæ monaste-
rium in domo propria construxisse dignoscitur, que-
sta est matrem quondam generi sui defuncti testa-
mentum ejus velle cassare, quatenus ultimum filii

operator.... ad Dagobertum regem Francorum diri-
gens, petiit ut omnes Judæos regni sui ad fidem catho-
licam baptizandos præcipiteret, quod protinus Dagober-
tus impelerit. Ipseque Heraclius per omnes provincias
imperiū idem facere decrevit. Id quidem a Dagoberto
præsulium testatur Baudemundus scriptor corevus in
Vita sancti Amandi Trajectensis episcopi. At Frede-
garium aliosve ex ipsis idem de Heraclio scribentes
conlata Adrianus Valesius, rerum Francic. lib. xix.
De veteri more baptizandi Judæos atque infideles,
plura in utramque partem Launnoius et Nicolai.

EPIST. XI.VIII (Al. 46). — ^a Præfecto. Δούκατος, Grecis recentioribus præfectura. Ο δούκε, dux, apud Constantiū, de Admin. imper., apud Codinū δούρας, etc. GUSSANV. Theodori mores epist. seq.
describuntur.

^b Sardinia, vulgo Sardegna, Italæ ingens insula, inter mare Balearicum et Tyrrenum, sub dominio Hispanorum, cuius caput est Caralis, de qua epistola sequenti. Ad diœcesim Africanam tunc pertinebat Sardinia, eratque ejus septima et ultima provincia.

^c In Vatic. C, sancti Justi.

^d Ita tres Vaticani et pierique. In Editis, titulana.

^e In Editis, erigi.

^f Honorifice alloquendi modus, quo otiam sanctus Leo utitur epist. 54, ad Pulcheriam Augustam : debetur hoc vestræ specialiter glorie.

A ejus arbitrium ad irritum deducatur. Pro qua re cha-
ritate paterna gloriam vestram necessarium duximus
abhortandam, ut piis se causis salva justitia libenter
accommodeat, et quidquid his juris ratio tribuit, be-
nigne jubeat custodiri. Dominum autem petimus ut
viam vitæ vestræ propitius dirigat, dignitatemque
susceptam administrationis prosperitate disponat.

EPISTOLA XLIX.

AD HONORATUM DIACONUM.

Quid imperatoribus pro Sardinia incolis suggestendum sit.

Gregorius ^a Honorato diacono.

Quia regiminis locum licet immeriti suscepimus,
oportet ut fratrum nostrorum necessitatibus, in quantu-
m facultas suppetit, concurremus. ^b Januarius
ergo metropoleos ^c Caralis frater et coepiscopus no-
ster, veniens hic in Romanam civitatem, edocuit
nos Theodorum gloriosum magistrum militum, qui
ducatum Sardiniae insulæ suscepisse dignoscitur,
multa illic contra piissimorum dominorum iussa
peragere, quibus plurima gravamina possessorum,
vel civium imperii sui, competenti clementia vel
mansuetudine submoverunt. Pro qua re volumus ut
apto tempore piissimis dominis, juxta id quod pro-
vinciales 544 prædictæ insulæ juste et competen-
ter postulant, suggestas; dum et antea ad Edancium
gloriosum magistrum militum, jam per inductionem
septimam tunc ducem Sardiniae, ^d sacra imperialia
concurreront, quibus omnia præceperunt gravia
nunc capitula submoveri, quatenus eorum iussa de
pietatis largitate procedentia a ducibus quos in tem-
pore præesse contigerit inconcussa serventur, mer-
cesque eorum ab administrantibus non debeat dissipa-
ri; ut quietam sub imperio clementi dominorum
vitam transigant, et consultum quod subjectis suis
tranquilla mente tribuunt, in adventu æterni judicis
multiplicata compensatione recipient.

EPIST. XLIX. (Al. 47). — ^a Videtur illum esse Honoratum, qui in al. Editis, initio lib. II, legitur factus archidiac. Eccles. Rom. in locum Laurentii. Ille ad appendicem relegavimus. Conjectura nostra favet unus Vatic. Codex, ubi legitur, *Honorato ar- chidiaco*. Tunc in aula versabatur, fortasse Apoci-
arii munere defungens. Non dissimulandum tamen in Vatic., not. D, legi *Honorato diacono Salonitano*, sed vitoise. Vide epist. 53, lib. II.

^b Ex tot ad illum aut de illo scriptis epistolis satis notus.

^c Recentioribus Calaris, vulgo Cagliari, urbs adhuc
primaria Sardiniae insulæ. Olim quoque metropolis
fuit tum civilis, tum Ecclesiastica, uti ex hac ipsa
epistola patet. Sita est ad mare in ora australi insu-
læ. Caralitano autem metropolitæ Sardiniae subjec-
tos fuisse sex episcopos conjicit Holstenius ex epi-
stola 8 lib. vii, nunc lib. ix, inductione 2, sancti
Gregorii. Vide alia quæ in hanc rem affert in annotationibus ad Geographiam sacram, pag. 5. GUSSANV.

^d Saera imperialis, vel sacra simpliciter, sunt re-
scripta seu iussa imperi. Sanctus Augustinus, lib.
contra Donat. post collationem, cap. 51: *Illi* (Do-
natistæ) portant multorum imperiorum sacra, nos
sola portamus Evangelia. Supra epist. 45, sacri apices.
In actis Chalcedoni. concilii legitimus divinas litteras,
divinam sanctionem, litteras divinitatis.

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne cum monachis habent mulieres. Ne in quarum-dam insularum monasteriis pueri ante 18 aetatis annum suscipiantur.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Sicut regiminis locum Deo, ut ipsi placuit, disponente suscepimus, ita nos oportet de commissis nobis animabus esse sollicitos. Comperimus autem ^a in insula Eumorphiana, in qua situm beati Petri apostolorum principis oratorium esse dignoscitur, multos virorum cum mulieribus suis diversorum patrimoniorum illuc pro necessitate feritatis barbaricæ refugisse: ^b quod importunum judicavimus, ut dum alia refugiorum loca vicina sint, cur ibidem cum monachis debeant mulieres habitare? Propterea præsentis jussione præcipimus experientæ tuae ut a præsentis tempore nullam illic ulterius mulierem, sive ecclesiastici juris sit, sive cujuslibet alterius, habitare commanere permittat, sed refugium sibi, cum si-
cūt prædictum est, tot loca vicina sint, ubi maluerint, ipsi provideant, ut omnis exinde mulierum conversatio submoveatur; ne si, quæ in nobis est, curam gerere desistamus, atque inimici laqueis obviare, nos exinde, quod absit, si quid diversi contigerit, culpabiles existamus. Præsentium itaque latori Felici abbati mille quingentas **545** plumbi libras, de quo in eadem insula egere dignoscitur, dare non differas, quod tuis postmodum, cum totius quantitatis ratio noscetur rationibus imputetur *Gra. 20, q. 1, can. 5*). Ita ergo fac ut te ipse provideas, si in ejusdem insulae fabrica expendi utiliter valent. ^c Quia autem dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante decem et octo annorum tempora suscipi prohibemus. Vel si qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, et in Romanam urbem transmittat. Hoc et in ^d Palmaria aliisque insulis te per omnia volumus custodiare.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS MONACHOS IN CHRISTI MONTE INSULA CONSTITUTOS.

Abnormes illos monachos Horosio abbati obedire jubet.

Gregorius universis monachis ^a in Christi monte insula constitutis.

EPIST. L (*Al. 48*). — ^a Sic legitur in omnibus Vatic., Norm., etc. In vet. Ed. ex *Eumorphiana* conflatum est *Orphiana*. Tandem in recentioribus legitur *Orphiaria*, quam insulam esse parvam Tyrrheni maris, non longe a Palmaria et Pontia, Gusanvilleus ait. Ex *Eumorphianæ* situ conjicimus illam ipsam esse insulam, quæ nunc sanctæ Mariæ insula dicitur. De monachis eam incolentibus ad Anthemium Campaniae rectorem scribitur, quod, uti et Palmaria, Campaniae littori objaceret.

^b Hoc est *inopportunum*, unde in duobus Vatic. legitur, quod *inopportune* judicavimus.

^c Ille lex quæ caveret pueri ante decem et octo annos in monasteriis recipiantur, de illarum insularum monasteriis tantum intelligitur, ut legenti statim patevit. Ille regulæ sancti Benedicti puerorum infra hos annos admissionem permittenti frustra opponitur hæc prohibitio.

^d Insula etiam parva maris Tyrrheni contra Terracina, ab ea circiter **xxxvii** mill. distans. Ille

A Pervenit ad nos nulla vos monachicæ regulæ præcepta custodire: pro qua re compulsi sumus præsentis præcepti portitorem Horosium abbatem ad vos dirigere, ut omnia acta vestra subtiliter exquirrens, quæque ei recte fuerint visa disponat, et nobis quæ ab eo ordinata fuerint renuntiet. Proinde admonemus ut omnem ei obedientiam præbentis; et quidquid disposuerit, velut a me dispositum, cum debita reverentia custodite.

EPISTOLA LII.

AD SYMMACHUM DEFENSORUM.

De construendo in Corsica monasterio; de corrigen- dis monachis in Gorgonia; de sacerdotum cum mu- lieribus conversatione.

Gregorius Symmacho defensori.

B Filius meus Bonifacius diaconus dixit mihi quod experientia tua scripsisset monasterium quandam ab ^a Labina religiosa femina constructum paratum existere, ut in eo debeant monachi ordinari. Et quidem laudavi sollicitudinem tuam; sed volo ut excepto eo loco qui jam **546** in eamdem rem dismissus est, locus alter debeat provideri; ita tamen, ut pro incertitudine temporis locus super mare requiri debeat, qui aut loci dispositione munitus existat, aut certe non magno labore muniri valeat, ut illuc monachos transmittamus, quatenus iuscula ipsa, quæ monasterium nunc usque non habuit, etiam in hujus conversationis via meliorari debeat. Ad quam rem implendam atque providendam Horosium abbatem, præsentis præcepti portitorem, direximus, cum quo tua experientia littora Corsicæ circumeat; et si cujuslibet personæ privatae locus talis inveniri dignus potuerit, dignum parati sumus pretium dare, ut possimus aliquid firme constituere. Cui præfato Horosio injunxit ut in ^b Gorgoniam insulam ^c perget, cum quo tua experientia pariter eat; et mala omnia quæ illic cognovimus admissa ita vindicate, ut per ultionem vestram prefata insula etiam in posterum maneat correcta. Hujus insulae monasteria sæpe fatus abbas Horosius instituat, atque ita ad nos remeare festinet. Ita igitur experientia tua faciat, ut ex ultraque re, id est vel providendo in Corsica monasterio, vel corrigenidis monachis in Gorgonia, non nostræ, sed voluntati omnipotentis Dei parere festines.

C insulas a monachis cultas, ut in majori secessu viventer, etiam tempore sancti Ambrosii, docet ipse lib. v. in *Hexam.*, cap. 5.

D EPIST. LI (*Al. 49*). — ^a Nomen hodieque retinet, vulgo *Monte-Christo*. Mons excelsus seu scopulus in mari Tyrrheno est, totam fere insulam cognominem conplectens. Observandum tamen mss. Codices in hujus epistolæ inscriptione discrepare. In Vaticano 4 legitur, *universis... in insula Gorgona constitutis*. Codex B habet *universis monachis in Christi monte constitutis*. Omititur etiam *insula* in Colb.

EPIST. LII (*Al. 50*). — ^a Ita tres Mss. Vatic., Norm., Corb., vel *Labinta*. In vulgaris, *Albinæ*.

^b Vulgo dicitur *la Gorgona*. Insula Tyrrheni maris, media fere inter oram Tusciæ et Corsicam insulam. *Gussav.*

^c In Vatic. C et D, Norm. et Corb., *peregrinat*. Retinimus tamen *perget*, quod est aliorum Vaticani. et Excusorum.

Præterea volumus ut sacerdotes qui in Corsica A commorantur prohiberi debeant ne cum malieribus conversentur, excepta duntaxat matre, sorore, & vel uxore, quae castæ regenda est. Tribus vero, de quibus prædicto filio meo Bonifacio diacono tua experientia seripait, quia vehementer egent, quidquid eis sufficere cestimas, impendo; quod nos in tuis postmodum rationibus imputabimus. • Data mense Julio.

EPISTOLA LIII.

AD FELICEM EPISCOPUM SIPONTINUM.

Canusinam ecclesiam visitare, atque in ea duos parochiales presbyteros ordinare precipi.

Gregorius Felici episcopo * Sipontino.

Pervenit ad nos quod ^b Canusina ecclesia ita sit sacerdotii officio destituta, ut nec paenitentia ibidem decedentibus, nec baptismus præstari possit infantibus. Hujus igitur tam piæ rei 547 tamque necessariae mole permoti, jubemus dilectioni tuæ ut, hujus præceptionis auctoritate commonitus, memoratae ecclesiae visitator accedas, et vel duos parochiales presbyteros debeas ordinare; quos tamen dignos ad tale officium veneratione vitæ et morum gravitate pvideris, et quibus in nullo obvient constituta ca nonicæ disciplinæ, ut sanctæ condigna cautela provideatur ecclesie.

EPISTOLA LIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SURRENTINUM.

Ut in sancti Stephani monasterio sanctæ Agathæ reliquias solemniter collocet.

Gregorius Joanni episcopo Surrentino,

^a Dubito an non vox illa irreperitur, siquidem ista conversatio res est plœa periculi et suspicioseissima. Vide concilium Nicenum, can. 3; Gregorium Magnum, Dialog. lib. iv, cap. 20, de presbitero Ursino. Ideoque quod ait lib. vii, epist. 5), uxores non relinquent, interpretor, eum earum non deserant, vietum eis administrent. In Agath., can. 16: Non ordinentur conjugati, nisi sequestrato mansione cubiculo. Turonense II, can. 12, de episcopo conjugem habente, ait: Propter Deum zelotem tam longe absent mansionis propinquitate divisi, ut, etc. Et can. 20 ejusdem concibi caveatur ne presbyteri cum suis conjugibus maneat; sed segregatus solitarius in cella jaceant, oreant, dormiant. Quia nulli clericorum, juxta sententiam canonum, cum conjugio sua manere permititur, etc. Negotium tamen fecit concilium Carthaginense III, can. 47, quem critici subtiliores expendunt. Interca induco Gregorii Turonensis Historie lib. I, cap. 38, et ejusdem de Gloria confess., cap. 76 et 78. Gussany. Sacerdotes, diaconos et subd. post conjugium ordinatos cum uxoris suis conversari vetant quidem Gallie concilia hoc ipso sexto saeculo congregata. Agath., can. 16: Turon. II, can. 12, 19; Aurelian. IV, can. 17; Lugdun. III, cap. 1. Vide Greg. Turon., lib. I Hist., cap. 39. Et de Gloria confess., cap. 78. Nondum tamen in Italia id prohibitum fuisse, modo turpis abesset suspicio, innuit sanctus Gregorius. tum hic, tum epist. 59 lib. ix, et lib. IV dialog., cap. 2. Illic consuetudini patrocinabatur can. Apostol. 5: Episcopos, vel presbyteros, vel diaconos uxorem suam non ejcial religiosis praetextis.

^b Id in nullo alio Cod. legimus quam in Turon. S. Gal.

Epist. LIII (Al. 51). — * Sipontum, vulgo Siponte, urbs olim Apulie, episcopal, in ora maritima ad radices montis Gargani, sed excisa; eum successi, Mantredonia, quae Sipontum novum dici potest. Gussany.

Religiosis desideris facile est præbere consensum, ut fidelis devotione celerem sortiatur effectum. Et quoniam Savinus abbas monasterii sancti Stephanus ^a insulae Capris suggestus nobis se ^b sanctæ Agathæ Martyris reliquias jam eis apud se habere concessas, et in monasterio suo vult ipsas sanctuaria colloegari, id eo ad prædictum monasterium te jubemus accedere, et, ^c si ibidem nullum corpus constat humatum, ^d prædicta sanctuaria solemniter colloabis, ut devotionis suæ potius effectu.

EPISTOLA LV.

AD AYTHEMUM SUBDIACONUM.

Ut neque pauperes opprimi, neque liberae mulieres fistium ad servitutem cogi patuerat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Non solum frequentibus præceptionibus, sed etiam præsentem te sapienti monuisse me memini, ut illæ vice nostra, non tantum pro utilitatibus ecclesiasticis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus fungereris, et eos magis a cuiuslibet oppressoribus vindicares. Presentium ergo lateri Gundossis insinuavit nobis ab actoribus sanctæ Romane, est Deo auctore præsidemus, Ecclesiae sibi violentiam irrogari, asserens quod filios suos viri prædictæ Ecclesiae velint vindicare. Oblatis etenim ab eo documentis, agnovimus Siricam uxorem præsentem portitoris, ab Ecia quandam gloriose memoria, Morenæ eoidam feminæ titulo donationis suæ la-

^a Canusium, vulgo Canosa, urbe Apulie. Olim erat episcopal; c. rca annum 844, vel 845, ejus sedes unita est archiepiscopatu Barensi. Gussany.

Epist. LIV (Al. 52). — * Caprea sive Caprea, vulgo Capri, insula Campanie adiacens. Guse. In uno Vatic., Norm., Corb. et pler., legiatur, Cabris. In Turon., Calabris.

^b Antiquisimum esse sanctæ Agathæ cultum probatur, tum quod ejus nomen in canone missæ legatur, tum quod inscriptum sit vot. Kalendarium Eccl. Carthaginensis, quod ad calcem Actorum Mart. ^a nostro Th. Ruinart est editum.

^c Ibidem, hoc est in ipsomet loco ubi reliquie collocari debent; non autem exigunt ut in hoc monasterio nulla hominum cadavera condita essent. Qui enim fieri potuisset ut nulla lie jacerent corpora, cum aliud ad sepeliendos fratres suos locum monachii non haberent. Imo ipsis in ecclæsis seu oratoriis, quæ sine reliquiarum sacris pignoribus non conservabantur, nihil vetabat quominus fideliū mortuorum corpora humarentur, ut constat ex lib. IV Dial., cap. 50, 51, 52 et 53. Cur vero cautionem hanc sanctissimus pontifex adhibuerit, querit Gussany. Duplex occurrit ratio. Primo humata corpora loco moveri non sinebant leges: Pergit audacia ad busta defunctorum, et aggeres consecratos, inquit Julian, August., lib. V Cod. Theod. Et Justinian., de Sep. Violat. Cum et lapidem hinc moveare, et terram sollicitare, et cespitem vellere, proximum sacrilegio majora semper habuerint. Vide Spond., de cœmeteriis sacris, lib. I, parte I, cap. 9. Secundo neque etiam cum profanis ossibus atque impiorum reliquiis miscerentur. Martyrum sanctuaria, sine quibus sub altari ipso conditis ecclesia vel oratorium non consecratur.

^d Sanctuaria sunt reliquiae, ut intelligitur tum ex hoc loco, tum ex multis aliis epist. Vide lib. II, epist. 12, et alibi passim.

gitam, et ab' eadem Morena per epistolam ^a manumis-
sam; et ideo indecens esse credimus ut **548** proge-
niū ex libera muliere filii ad servitum retrahantur.
Propterea experientiae tue præsentī auctoritatē
præcipimus ut his ipsis documentis, sicut et nos di-
dicimus, exuto a curis animo, diligenter intendat,
quatenus si documenta nulla sunt ab Ecclesiæ parte
quaæ documentis hujus hominis debeat obviare, ab
eius se molestia sine aliqua retractatione suspendat.
Durum enim est ut si alii pro mercede sua liberta-
tes tribuunt, ab Ecclesia quam tueri has oportuerat
revocentur. Iterum ergo atque iterum experientiam
tuam necessario submonemus, ut illic si qua inter
pauperes et Romanam Ecclesiam sanctam quæstio-
nes vertuntur, omni mentis integritate discutiat,
sicque patrimoniales utilitates peragat, ^b ut a beni-
gnitate justitiae non recedat.

EPISTOLA LVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Quid ad celebrandam dedicationem dare debeat ad erogandum pauperibus.

Gregorius Petro subdiacono.

Festivitatibus sanctorum desiderabiliter insistentes, præsentis præceptionis nostræ paginam ad experien-
tiam tuam necesse duximus dirigendam, indicantes ei oratorium beatæ Mariæ, quod nuper in cella fratre-
rum ædificatum est, ubi Marinianus abbas præesse
dignoscitur, Augusto mense disposuisse nos, adju-
vante Domino, summopere dedicari, quatenus cor-
pita nostra, operante Domino, debeat consummari.
Sed quia cella ipsius tenuitas exigit, debere nos in
ipsa diei festivitate concurrere; propterea volumus ut ad celebrandam dedicationem dare debeat ad
erogandum pauperibus, in auro solidos decem, vini
amporas triginta, ^a agnos ducentos, olei ^b orcas
duas, berbiees duodecim, gallinas centum, quæ tuis
possint rationibus postmodum imputari. Statim ergo
sieri hæc nulla mora: interjectione constitue, ut vola
nostra, Deo auctore, scelerem sortiantur effectum.

EPISTOLA LVII.

AD SEVERUM EPISCOPUM,

De eligendo Ariminensi episcopo.

Gregorius Severo ^a episcopo.

EPIST. LV (Al. 53). — ^a De servorum manumis-
sione vide doctrinam Altasciræ observationem ad
hunc locum.

^b Ita restituimus ex Mss. Vatic. et nostris. In Vul-
gatis autem legitur, ut a benignitate justitia non
recedat.

EPIST. LVI (Al. 54). — ^a Hic dissident Mss. Se-
quimus Vatic. D. omnes Norin., Anglic., Corb.,
Rhem. In Vatic. B legitur, annoce trecenta sexta
ria.... gallinas tracentas. In Vulgatis, annoce modios
ducentos, olei, etc.... terces.

^b Vox Hispanica est ex Varro, de lla rustica,
lib. 1, cap. 13; Isidoro, lib. xx, cap. 6, amphora
species. Greg. Turon. lib. iv Hist., cap. 44: Septua-
ginta rosa, quæ vulgo orcas vocant, olei lignaninique
surati sunt. Sexaginta orcas olei apud Senatorem,
lib. vii, epist. 7. Sed et in oīcis conditos cincos
apud Romanos discimus ex Salmasio ad Solium,
pag. 1204. De aqua in dedicatione Ecclesiaram

A Fraternitatis tuae edicti sumus epistola, in persona
Ocleatini de electione episcopatus **549** aliquos con-
sensisse, quem quoniam nos non concedimus, in ejis
non debent immorari persona. Sed habitatoribus
ejusdem civitatis edicto, ut si in eadem Ecclesia di-
gnum ad hoc opus invenerint, in ipsius cunctæ
electionem declinent. Alioquin præsentium tibi
portitor personam, de qua ei diximus, indicabit,
in cuius debeat fieri electione decretum. Vos
etenim in ejusdem visitationem Ecclesiæ esto
solentes atque solliciti, ut et res ejus illibata ser-
ventur, et utilitates vobis disponentibus more solito
peragantur.

EPISTOLA LVIII.

B AD ARSICINUM DUCEM, CLERUM, ORDINEM, ET PLEBEM ARI-
MINENSIS CIVITATIS.

Ne Ocleatinum in episcopum eligant,

Gregorius ^a Arsacino duci, clero, ordini et plebi
^b Ariminensis civitatis.

Dilectionis vestrae quam sit in expectatione ponti-
ficii prona devotione, directæ relationis textus insinuat.
Sed quia ordinatorem vehementer in his oportet
esse sollicitum, nostra in hoc utique cura delibera-
tionis invigilat. Ideoque charitatem vestram scriptis
præsentibus admonemus, ut nullus se debeat pro
Ocleatini ad nos fatigare persona; sed si in eadem
civitate qui ad hoc sit utilis invenitur, ita ut a nobis
reprehendi non possit, vestra concurrat electio. Si
vero ad hoc dignus inventus non fuerit, nos in quo
pariter debeat præbere consensum, præsentium di-
ximus portatori. Vos autem unanimes orate fideliter,
ut quicunque fuerit ordinandus, et vobis utilis possit
existere, et dignum Deo nostro sacerdotiale exhibere
servitum.

EPISTOLA LIX.

AD ANTHEMUM SUBDIACONUM.

*Palatine annos triginta solidos pro sustentatione tri-
but.*

Gregorius Anthemio subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassionem
benigna mente concurrimus, nostris procul dubio

D vide Alteserram in hanc epistolam.

EPIST. LVII (Al. 55). — ^a Ficulno eximiæ probi-
tatis et capacitatæ viro, atque Ariminensis Ecclesiæ
vicino, ejusdem cura ac visitatio injungitur. Demor-
tuo quatuor post annis Joanne episcopo Raven., Ra-
vennæ Ecclesiæ visitationem eidem Severo delega-
tam legimus lib. iv, ep. 25. Ariminensis Eclesie,
dum Castorius episcopus Romæ infirmus detinebatur,
commissa fuerat cura Leontio Urbinati, ind. 11,
epist. 24; deinde Sebastiano, ut discimus ex epist. 21,
ind. 15.

EPIST. LVIII (Al. 56). — ^a In Excusis, Ursicino; et
infra, Odeatini, pro Ocleatini.

^b Ariminum, vulgo Rimini, urbs hodieque episco-
palis in provincia, quæ olim Æmilia, quæ vulgo la
Romagna dicitur. Sitæ est inter Ravennam et Anco-
nam, ad mare Adriaticum: subditæ nunc archiepi-
scopo Ravennati, ceu metropolitanæ suo, summe
Pontifici, et domino ac principi suo. GOMANV.

* necessitatibus clementem Dominum reperimus. Palatina siquidem femina illustris, continua hostilitate insinuavit se plurimis necessitatibus subjacere. Propterea experientiae tuae presenti auctoritate præcipimus, ut pro sustentatione ejus 550 annos triginta solidos dare non differat, qui tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministrando mercedis commodorum percipias, et nostra ad effectum præcepta perducas b.

EPISTOLA LX.

AD CLERUM ORDINEM, ET PLEBEM CONSISTENTEM PRÆRUSIA.

Ne episcopi electionem diutius differant.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti a Pe-
rusia.

Miramur, carissimi fratres in Christo, quare Ecclesiam Dei tanto tempore absque Rectori conspicitis, ac de vestro totiusque plebis regimine minime cogitatis. Notum est enim, quod greci, si pastoris cura defuerit, per avia gradiatur, et ob hoc b facilius inimici laqueos insidiantis incurrat. Unde necesse est de his qui Ecclesiæ militant unum, habito timore Domini, perquirere, qui Pastoris ministerium possit digne suscipere, atque illic, protegente Domino, sacramentorum divinorum dispensator insistere, quatenus et pro filiis Ecclesiæ vestræ puræ quotidie mentis holocaustum offerat, et viam gregi, quomodo ad supernam patriam gradiatetur, ostendat.

EPISTOLA LXI.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICÆ.

Ut Theodorum magistrum militum a pauperum et Ecclesiæ veritate abstinere jubeat.

Gregorius Gennadio patricio et a exarcho Africæ.

Dei præ oculis vos indesinenter habere timorem, ac sectari iustitiam submissa hostium colla testantur; sed ut gloriam vestram in eadem prosperitate gratia Christi custodiat, quæcumque perperam committi cognoscitis, celeri, sicut consuevistis, prohibitione compescite, ut armis iustitiae præmuniti, hostiles impetus fidei virtute, b quod est tutius culmen virtutis, su-

EPIST. LIX (A. 57). — * In Norm. et nonnullis, etiam Vatic., *Petitoribus.*

b In uno Teller; subscriptitur, *Mense Augusto, ind. 9.*

EPIST. LX (A. 58). — * Vulgo *Perugia*, urbs ampla Italiae in Etruria Umbriæque consilio, nunc etiam num episcopans, *Gussanv.*

b In Excusis et in nonnullis mss., ob hoc familiarius. Lectionem nostram suppeditarunt præsertim Vatic.

EPIST. LXI. (A. 59). — * Seu præfecto prætorio, quem Carthaginæ commorari voluit Justinianus, et alii provincialium præfectis præposit. Cuncte Sardinia una ex septem Africæ provinciis esset, ea ratione ad hunc exarchum querelas de Theodoro Sardiniae præfecto seu duce cujus supra mentio, in epist. 48 et 49, deferre curat.

b Sic restituimus, ex mss. præsertim Vatic. et Norm., cum prius legeretur, quod est totius, etc.

c Urbs est in Sardinia, quæ apud Plinium, lib. III, cap. 7, *Turris Lybissonis* dicitur. Apud Ptolemaeum, lib. III, cap. 5, *Turris Byssonis*. Denique *Turribus*, in tabulis Peutingerianis, et apud anonymum Ravennatum.

d Hoc est, dispendiis commodorum, seu bonorum temporalium.

A perelis. Marinianus siquidem e Turritanæ civitatis frater et coepiscopus noster nobis lacrymabiliter indicavit civitatis suæ pauperes omnino vexari, et 551 d commodalibus affligi dispendiis. Insuper et religiosos ecclesiæ suæ homines gravem ab hominibus Theodori f magistri militum sustinere molestiam, ac pati corporales injurias; et quod ad hoc usque prorumpitur, ut s in carcerem, quod dici nefas est, retrudantur, se quidem etiam in causis ad Ecclesiæ suam pertinentibus a præfato gloriose viro graviter impediri. b Quæ quam sint, si tamen vera sint, reipublicæ disciplinæ contraria, vos scitis. Et quia hæc omnia vestram excellentiam convenerit emendare, salutans eminentiam vestram exposco, ut ea ulterius fieri non sinatis, sed ex opere i illi jubete diligere, ut ab Ecclesiæ se læsione removeat et nullus eorum in angariis seu commodis ultra quam sinit ratio prægravetur, aut si quæ cause fuerint, non potentatus metu, sed legali ordine finiantur, Ita igitur quæso, aspirante vobis Domino, hæc omnia k præceptionis vestræ interminatione corrigite, ut si non rectitudinis contemplatione, saltem formidine vestræ jussionis a talibus se gloriosus Theodorus, vel homines ejus abstineant, quatenus quod ad laudem vestram prolixiat et mercedem in partibus vobis commissis possit florere cum libertate iustitia.

EPISTOLA LXII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALIS SARDINIAE.

Ut a quorumdam molestiis Catellam, salva justitia, tueatur.

C Gregorius Januario b archiepiscopo Caralis Sardiniae.

Si ipse Dominus noster viduarum se maritum, orphanorumque patrem Scripturæ sacræ profiteretur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere, et, salva justitia, orphanis et viduis præsto, si necesse sit, esse. Et quia insinuatum est nobis Catellam religiosam seminam habentem filium suum hic in sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore præ-

e Vox religiosi tam longe abducta est a primæva significatione, ut necesse fuerit hic notam adjungere, ne de monachis dictum existimat quod clericorum fuit, et aliorum fidelium. Vide Lugdun. II, c. n. 2, ubi de testamentis statuitur. Sidonius Apollinaris, lib. IV, epist. 28. Vettium illustrem delineans, ait eum esse occulæ delicateque religiosum, non sub pallio, sed sub paludamento. Vide lib. III, epist. 22. Gussanv.

f In Vat. B, *magnifici viri.*

g Nota ea dici reipublicæ disciplinæ contraria, ut patebit infra, lib. XI, epist. 56, nunc epist. 45 lib. XIII, ubi clericorum immunitas prolatis imperatorum legibus assitterit. Gussanv.

h Prius legebatur, quæcumque sint, si tamen, etc.

i Ita tres Vatic. In alio notato D, et in Corb. Norm. et plur. tantum legitur, *jubete, ut, etc.* In Excusis, operæ illi *jubete diligenti, ut.*

k Irrepsit in Excusos, nostræ, pro vestre; quod emendavimus ex MSS. Vatic., Gall., Anglic. Ita etiam legere cogit sensus et epistolæ scopus.

EPIST. LXII (A. 60). — * Ille et 64 una videntur epistola, paucis in limine mutatis.

b Ita legitur in Vatic. et aliis MSS. In editis archiepiscopo Caralitano.

sidem, militarem, quorumdam immissionibus vel inquietudinibus molestari, de ea re fraternitatem vestram scriptis praesentibus necesse duximus adhortandam ut eidem praedictae feminæ tuitionem ferre, salva justitia, non declinet, sciens quod de hujusmodi rebus et Dominum sibi debitorem faciat, et nostram circa se charitatem magis astringat. Causas enim praedictæ feminæ, sive sint, sive fuerint, vestro volumus judicio terminari, ut foralis illi inquietudo subinoveri debeat, et tamen a judicii justitia nullatenus excusetur. Oro autem Dominum, 552 qui viam vestram cursu ad se prospero dirigat, et ad regnum venturæ gloriæ propitiatus ipse perducat.

■ EPISTOLA LXIII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM CARALIS SARDINIAE.

Pompeianam, ne contra equitatem gravetur, commendat.

Gregorius Januario episcopo Caralis Sardiniae.

Licet fraternitas vestra zelo justitiae in diversorum tuitionem congruerter impendat, proniorem tamen eam credimus prorsus existere in eorum solamina quos ei nostra commendat epistola. Pompeiana igitur religiosa semina per hominem suum suggestis multa se quorumdam hominum sustinere assidue irrationabiliter gravamina, et ob hoc nobis supplicasse dignoscitur ut nostris eam vobis commendaremus apicibus. Propterea salutantes fraternitatem tuam, debito charitatis affectu praedictam vobis feminam necessario duximus commendandam, ut, comitante justitia, ^a in nullo eam fraternitas tua contra aequitatem gravari permittat, nec aliqua inconsulta pati dispendia. Sed si quas eam habere causas contigerit, in electorum judicio, ^b altercando ventiletur contentio, et quæcumque fuerint definita, ita tranquille ad effectum vobis solatiantibus perducantur, ut et vobis pro tali opere merces inhæreat, et nostris apicibus commendata gaudet se invenisse justitiam.

EPISTOLA LXIV.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALITANUM.

Catellam religiosam feminam commendat.

Gregorius Januario archiepiscopo Caralis Sardiniae.

Pastoralis regiminis necessitate compellimur ut orphanorum viduarumque causis solertia quam curis

^c Sic legendum ex mss. Vatic. et omnibus al. In Vulgatis, nostro.

Epist. LXIII (Al. 61). — ^a Vatic. B, nullum eam fraternitas tua.....gravare permittat. Excusi, in nulla... causa gravari, etc. Sequimur duos Vatic. et alias posterioris uoice.

^b Hanc lectionem amplecti nos cogit vet. Mss. et Edit. censensus. In recent. legitur, altercantum.

Epist. LXIV (Al. 62). — ^a In Editis, Et quia insinuatum nobis est.

Epist. LXV (Al. 63). — ^a Scribæ a notis ita dicti : scriberebunt ipsi vel in Palatio, vel in militia, vel in ecclesia, aique adeo diversi erant eorum ordines, diversa munia, quæ persequi non est animus. Gussanv.

^b Valentini, lib. III Cod. de bonis vacantibus : Tituli quorum adjectione prædicti nostri sunt conservanda substantias, non nisi publica testificatione proponuntur. Dicunt tabulas fuisse ligneas, cravidæ, ex novili. 30, de Protect. Cappadociæ, cap. 8; Gall., écritœaux, panonceaux, affiches. Ad hunc morem alludit sanctus Augustinus, expos. in epist. sancti Joan., tract. 7 : Recedit prædones, recedite invasores possessionis Christi.

PATROL. LXXVII.

A ceteris insistamus. ^a Insinuatum vero nobis est Catellanum religiosam feminam, habentem filium hic in sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore præsideremus, militarem, quorumdam immissionibus vel inquietudinibus molestari. De ea re fraternitatem vestram scriptis praesentibus necesse duximus adhortandam, ut eidem praedictæ feminæ tuitionem ferre salva justitia non declinet, sciens quod de hujusmodi rebus et sibi Dominum faciat debitorem, et nostram circa se charitatem magis astringat. Causas enim 553 praedictæ feminæ sive sint, sive fuerint, vestro volumus judicio terminari, ut foralis illi inquietudo subinoveri debeat, et tamen a judicii justitia nullatenus excusetur. Oro autem Dominum qui viam vestram cursu ad se prospero dirigat, et ad regnum venturæ gloriæ propitiatus ipse perducat.

■ EPISTOLA LXV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Injuste titulatam Petronii domum, Theodoræ illius viduæ restituendam

Gregorius Anthemio subdiacono.

Sicut res ad jus Ecclesiæ pertinentes amittere non debemus, ita alienas appetere incivile esse nihilominus judicamus. Et quoniam edocti sumus domum Petronii ^a notariorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore præsideremus, a Constantio tunc defensore irrationabiliter ^b titulatam, experientiæ tuæ præsentis præcepti pagina demandamus ut, omni excusatione vel dilatione omissa, deposito titulo eamdem domum præsentium latrici Theodoræ relictae antedicti Petronii sine mora restituas, ne, quod absit, viduis inde præjudicium oriatur, unde consolationis debent invenire solatum.

EPISTOLA LXVI.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Quæ servandæ sint consuetudines, quæ abrogandæ. Ne munera sibi mittat, aut Romam veniat, amice monet.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Consuetudines quæ Ecclesiis gravamen noscuntur inducere nostra nos decet consideratione remittere, ne illuc aliqua cogantur inferre, unde sibi infenda debent potius exspectare. Clericorum siquidem

D In possessionibus vestris ubi dominari vultis, titulos omnipotentis ausi estis infringere : cognoscit ille titulos suos; vindicta sibi possessionem suam; non delet titulos, sed intrat et possidet. Sic ad catholicam venienti non deletur baptismus, ne titulus imperatoris deleatur, etc. Contra titulorum effractores statuitur in novella prædicta. Gussanv. Lege epist. 41 libri v et Gestis synodi ad calcem epistolaram, quæ olim erant epist. 44 libri iv : Consuetudo nova in Ecclesia hac valde reprehensibilis erupit, ut cum rectores ejus patrimonii, urbana vel rusticana prædia juri illius comprete posse suspicantur, fiscali more titulos impriment, etc. De titulis in possessionis signum apponi solitus vide Cassiod., lib. iv Var., epist. 14 : Casas ejus, appositis titulis, fisci nostri juribus vendicabis. Lege etiam epist. 7 lib. v.

Epist. LXVI (Al. 64). — ^a Est debitum jure aut injuria lapsu temporis introductum. Sic multa in Ecclesiis inventa sunt, quæ sancti Gregorii exemplo sublata esse pridem oportuit, quæque nunc exigi vetat justitia, vetat prudentia, vetant canones. Vide Conc. Cabillon. II, can. 16 et 17. Gussanv.

vel aliorum consuetudinem te oportet illibatam servare, eisque annis singulis quæ sunt consueta transmittere. Nobis autem de cætero, ne quid transmittere debeas, inhibemus. Et quoniam non delectamur xeniis, ^b Palmatianas, quas tua direxit fraternitas, cum gratiarum actione suscepimus; sed eas, ne quod 554 exiude potuisses sentire dispendium, digo secimus pretio venundari, et id fraternitati tuae transmisimus singillatim. Sed quia charitatem tuam ad nos venire velle cognovimus, scriptis presentibus admonemus ut ad veniendum non debeas laborem assumere; sed ora pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris adinvicem Christo adjuvante simus in charitate conjuncti, quatenus nos alterna obsecratione juvantes, susceptum officium venturo integrum judici resignemus. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 24.)

EPISTOLA LXVII

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Pastori oculis infirmo annum præstet alimentum.

Gregorius ^a Petro subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassionem benigna mente concurredimus, nostris procul dubio petitionibus Dominum clementem reperimus. ^b Pastorē siquidem, qui nimia visus imbecillitate laboret, habentem conjugem, duoque mancipiū, qui et eum Jonatha quondam gloria fuerat, plurimis cognovimus necessitatibus subjacere. Propterea experientiam tuam per præsentis præcepti paginam admonemus, ut pro sustentatione ejus annuos tritici

^b Vester palmatas intelligo, quasi palmis intertextis, opere, ut vocant, Phrygio sive plumario cinnatas. Palmata vestem olim in pretio habitam apud Romanos notissimum est. Erat autem imperatorum et virorum insignium. GUSSANV. Eadem fere est nostri Mabillonii sententia de Palmatianis, in Vitam sancti Gregorii quam tomo I Actorum sanctorum ord. sancti Benedicti inseruit. Doctorum virorum sententias libenter subscriptibus, nec placet card. Baronii conjectura, *vasa Palmatianæ seu vimam Palmatianum* intelligentis. Præcipua dona quibus amicos reges senatus Romanus excolebat, togæ pictæ et tunice palmata fuerunt, teste Livo, lib. x et xxx. Detunica palmata plura apud Ferrarium, de Re vestiaria, lib. ii, cap. 8. In missa ab Illyrico edita fit mentio vestis sacrae, quæ Palmatica appellatur, ut observat Hugo Menardus ad lib. Sacram., nota 940.

EPIST. LXVII (Al. 61). — ^a In Norm., Colbert., Corb., Germ., et pl., legitur simpliciter Petro. At in 4 Vatic. additur subd. Consentit Codex And. Prius legebatur in Excusis Anthemio subd.

^b Nomen viri proprium, quale apud Ausonium. GUSSANV.

^c Ita restituimus ex uno Vatic., Corb., Norm. In aliis legitur, *centum modios*.

^d In solo Turon. S. Gatiani hoc legitur et in Colbertino, in quo tamen ad epist. seq. pertinere videtur.

EPIST. LXVIII (Al. 66). — ^a Sic restituimus ex MSS. Vatic., Norm., etc., cum prius legeretur, Diaconum; sed et serum Dei Crescentium.

^b Venafrum vulgo Venafri, urbs Campaniae non procul a Volturno iluvio, nunc adhuc episcopalis sub archiep. Capuano. In MSS. varie scribitur. In Vatic. B, Venafanæ. In C, Benafanæ. In D, Benafranæ. Norm., Corb. et vet. Ed. sequuntur Vaticanum C.

^c Hic vasa, ornamenta, supellex sacra. GUSSANV.

^A modios trecentos, necon et fabæ modios totidem dare non differas, quæ postmodum possint tuis rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministras mercedis commodum percipias, et nostra ad effectum precepia perducas. ^d Mense Augusto. (Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 55.)

EPISTOLA LXVIII

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Sacram supellectilem Venafranæ Ecclesie, quam clerici Judeo rendiderant, restituiri curat, ac reos ad paenitentiam compellat.

Gregorius Anthemio subdiacono

Fuscus archiater, ardore fidei provocatus, preces effudit, dicens Opilionem diaconum ^a servum Dei, et Crescentium, clericos, ^b Venafranæ 555 Ecclesia, oblitos timorem futuri judicij, ^c ministeria antefata Ecclesiæ Hebreo cuidam, quod dici nefas est, vendidisse: id est, in argento calices duos, ^d coronas cum delphinis duas, et de aliis coronis ^e lilia, ^f palia majora sex, et minora septem. Et ideo mox ut præsentem jussionem experientia tua suscepit, memoratos ecclesiasticos ad se faciat indifferenter occurrere; et requisita veritate, si ita, ut suggestum est, constiterit, memoratum Hebreum, qui, oblitus vigorem legum, præsumpsit ^g sacra cimelia compare, per judicem provincie faciat conveniri, et sine aliqua mora antefata ministeria reddere compellatur, ut ex eis sæpe fatæ Ecclesiæ nihil possit immundi. Suprascriptos autem diaconum vel clericos, qui tantum nefas commiserunt, in paenitentia ^h religare non differas, ut tale tantumque delictum suis lacrymis possint diluere.

C

Contra clericorum illorum scelus placet hæc verba Optatis intorquere: *Hoc tamen immane facinus a vobis geminatum est, dum fregisti calcis Christi sanguinem portatores.... avari, dum venditis; sacrilegi, dum considerate vendidis... Eme* ⁱ *ad suos sordida mulieres; emerunt p* ^j *corona* ^k *quibus incenderent idolis suis. Opt* ^l *Donat., cap. 2. Vide etiam cap. b.*

^d Corona est candelabrum in modum coronæ ac circuli variis lucernis instrutum. Delphini sunt ejusmodi candelabrum non ornamenta modo, sed et fulera. Anastas., in Silvestro: *Coronas quatuor dedit Constantinus cum delphinis viginti ex auro purissimo; et infra: Coronam auream ante corpus beati Petri cum delphinis quinque. Idem in Sergio: Cantharos et coronas quæ ante sacrum altare et confessionem beati Petri apostoli ex antiquo pendebat deponi fecit.*

^e Anastasius, in Leone III: *Hic sacer anistes super ipsas columnas lilia ponit fecit. In Vatic. Clegit lilia.*

^f Hic variant Codices, etiam Vaticanus: *A* ^b ^c *et pallium majus unum, minora sex; B,* ^d ^e *et pallia majora minora sex. C,* ^f *pallia majora minora sex.*

In sacra supellectili ^g *restituiri* ^h *curat*, ⁱ *et* ^j *restituiuntur.* Greg. Turon., lib. vii H. ^k *et* ^l *ad* ^m *Coronam:* *Cumque jam altarium cum oblatione serico cooperatum esset. Et lib. i de Mirac. saec. Mart., cap. 13: Et aut ex velo januæ, aut palliolis quæ pendent de parietibus. Per pallia possunt etiam intelligi vestes sacerdotales et sacra, quæ etiam in monasteriis erant priei.* Theodorus Studita, in suo testamento, art. 19: *Anterioriter vestimento elaborato et pretioso, præterquam cerdotali.*

ⁿ Corrupte in Excus., *sacra civiliter.* De cimam dictum in epist. 20.

^o Sic MSS. fere omnes, ubi Ed. habent *religare*

EPISTOLA LXIX

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIE.

*Monasterii Niss ac negotiis omnia perito e laicis vitro
committenda.*

Gregorius Petro subdiacono Sicilie.

Sicul studii nostri esse condecet ^a a litigio foralibus monachos submovere, ut divinis ministeriis pie ac solerter invigilent, ita excessus est nostram provisionem, quemadmodum negotia eorum disponi debant ordinare, ne distensio mens per varias caesarum curas defleat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. Præsentium itaque factor abbas Joannes plurima se ^b monasterii sui asserit habere negotia. Pro qua re experientiam tuam per præsentis scripti paginam admonemus, quatenus cum Fausto, ^c qui Romani viri magnifici ex pretore ^d cancellarius fuerat, loqui debeat. Cujus si pronam ad hanc rem compereris voluntatem, ei monasterii ipsius generaliter debeas constituto salario commendare negotia. Expedit enim parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus dominicum libiores existant.

556 EPISTOLA LXX.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER SICILIAM.

*A fectorum defensorum angariis quomodo sibi cae-
reant.*

Gregorius Universis episcopis per Siciliam.

Fraternitatis vestræ diu jam probata devotio tanto nos compellit pro vobis caute providere, quanto vos astruit, auditio nostræ Ecclesie damno, studiose concurrere. Cognovimus quosdam in Sicilia insula, simulantes se sedis apostolicæ defensores, ^a de frumento vos in angariis aliisque rebus affligere, necessarioque duximus eorum fallaciæ scriptis præsentibus obviare. Ideoque fraternitatem vestram charitate debita salutantes, magnopere commonemus, ut nullo modo talibus deinceps apud vos locus subripendi remaneat; sed quisquis ille est, si revera sedis nostræ fuerit notarius vel defensor, nisi nostra ad vos specialiter vel rectoris nostri patrimonii scripta detulerit, nullis per nomen Ecclesie nostræ potiatur angarii; nec aliqua vobis ab eo gravamina imponi permittatis, sed suis utilitatibus iter suum propriis,

EPIST. LXIX (AL. 67). — ^a Sic olim episcopos prohibuere concilia ne ad comitatum pergerent, electis ad id opus diaconis; sic eosdem a rerum tempora- lium administratione submoverunt, quando curiam illam eoonomus et vicecommissarius demandarunt. Utinam et ceteris clericis simili quopiam remedio provide- retur ope syndicorum et defensorum, ut ab omnibus terrenis negotiis liberi, soli Deo vacarent, omnesque clerici et monachi tam essent forensium actionum rudes, quam cogantur esse gnari. Justinianus, no- vell. 79, vetat monachos ad laicos judices per- trahi.

^b Scilicet sanctæ Luciae Syrac., ut liquet ex epist. 39 lib. vii.

^c In Vatic. A, qui Romani, viri memorandi, ex tem- poe cancellarius fuerat; B, qui Romanæ urbis ex praetore cancellarius fuerat. In Corb., ex praetore cancellarius, consentientibus Lyr. et Aud. In Turon. corrupta est lectio. In Becc., qui ex praetoris cancellis.

A ut novit, disponat expensis. Nec quemquam ab eo in locis istis patiamini molestari. Ilæc etenim quæ nostris aplicebus pro vestra uestrorumque quiete inhibuisse cognoscimur, sic constantius conservate, ut hoc exuti gravamine, divinis obsequiis devoti ac patatores inveniri valeatis.

EPISTOLA LXXI

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Cyriacum et Joannam conjugem ejus ex Iudea Christianam treatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Egentibus nostræ commendationis auxilio, oportet nos, in quantum ratio patitur, benigna mente præbere subsidium. Proinde experientie tuae Cyriacum et Joannam conjugem ejus, præsentium portatores, nostra præceptione duximus commendandos, quatenus a nullo eos contra justitiam opprimi vel gravari permittas. Sed ubi necesse fuerit, tuis, annuente justitia, solatis perfruantur, ut, salva æquitate, nostra sibi in 557 omnibus commendationem te concurrente prodesse habeantur. Quia vero præfata semina, pro eo quod post acceptas sponsalitias arribas, ex Iudea ad Christianam religionem conversa est, dicitur sustinere molestiam, et eamdem causam jam dictam asseruit et finitam, experientia tua diligenter exquirat; et si causam judicata cognoverit, nullam exinde querelam adversus suprascriptam feminam ulterius quolibet modo reserpere permittat. Sed quæ judicata sunt, modis omnibus conserventur, ne ob id quod meliori partem elegisse dignoscitur, malorum hominum controversias quadriatur.

EPISTOLA LXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

*Ne ante hiemem Siculi episcopi omnes Romanam ve-
niant. Frumenti copiam ultra solidum comparet
Petrus, ac congruo tempore in urbem transmittat.*

Gregorius Petro subdiacono.

Quia fratres et coepiscopos nostros in Sicilia insula commemorantes ad beati Petri Apostoli natalitium diem convenisse voluimus, scriptis ^a præcedentibus agnoscisti. Sed quia ea causa ^b quæ cum viro magnifico Justino expratore ^c dicitur eorum iter interiu[m] præpedivit, et quia jam tempus veniendi et redeundi non sinit, eos nolumus ante hiemem fatigari. Gregorium vero ^d Agrigentinum, et Leonem Cataniensem, et

^d Idem erat ac scriba seu notarius. Ita dictus est quod intra cancellos staret, ut tertia essent ejus scrinia. Cancellarii officium militiam cancellorum vocat Cassiodor., lib. xi Var., 6. Vide Agathiam, lib. i de ministris Narsetis.

EPIST. LXX. AL. 68). — ^a In multis deest, de frumento.

EPIST. LXXI. AL. 69.

EPIST. LXXII (AL. 70). — ^a Sup. epist. 36, quam primus edidit Baluzius.

^b De Justia cum Siciliæ episcopis dissidio, sup., epist. 2.

^c Videtur legendum, Praetore, etsi aliter habeant MSS. Nam Justinus in Sicilia praetoram gerebat adhuc ind. 10. Vide epist. 33 hujus ind. Ipsius successit Liberius ind. 11. Vide epist. 38

^d Agrigentum, vulgo Gergenti, urbs Siciliæ mari- tima, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Panormi- tanio. Gossav.

Victorem ^a Panormitanum per omnia ^b nos volumus ad nos ante biemem proficisci. Quinquaginta vero auri libris nova frumenta ab extraneis compara, et in Sicilia in locis in quibus non pereant reponit, ut mense Februario illuc naves quantas possumus dirigamus, et eadem ad nos frumenta deferantur. Sed etsi nos transmittere cessamus, ipse naves provide, et ad nos, auxiliante Domino, Februario mense transmitte haec eadem frumenta, exceptis duntaxat frumentis, quae nunc mense Septembri, vel Octobri, juxta consuetudinem transmitti prestolamur. Ita ergo experientia tua faciat, ut sine alicuius vexatione coloni ecclesiastici frumenta congregentur, quia tantum hic ^c parva nativitas fuit, ut, nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. Naves vero, quae commendatae Ecclesiae sanctae semper fuerunt, in omnibus tuere, ad quod tibi etiam directae gloriosi viri Leonis ^b exconsulis epistolae concurrunt. Multi vero huc veniunt, qui terras alias, vel insulas in jure Ecclesiae nostrae, in emphyteosum sibi postulant dari, et aliquibus quidem negamus, **558** aliquibus vero jam concessimus. Sed tua experientia sanctae Ecclesiae utilitatem conspiquit, memor quod ante sacratissimum beati Petri apostoli corpus potestatem patrimonii ejus accepit. Et tunc hinc scripta decurrant, quod utilitatem patrimonii impedit, fieri nullo modo permittat, quia nec nos sine ratione aliquid dedisse reminiscimur, vel dare disponimus. (Cf. Joan. Diac. I. II, c. 60.)

EPISTOLA LXXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

De restituendis Taurominianæ Ecclesiae possessionibus atque pecuniis.

Gregorius Petro subdiacono.

Quanto apostolicæ sedi ab Ecclesiis reverentia cæteris exhibetur, tanto eam in earum decet esse tuitione sollicitam. Et quia domus vel fines atque possessiones ^a Taurominianæ juri Ecclesiae pertinentes ab actionariis dicuntur nostræ Ecclesiae con-

^a Panormus, vulgo Palermo, urbs maritima, bode archiepiscopalis, et Siciliæ caput. GUSSANV.

^b In Vulgatis et in plurimis MSS. ad te, sed legendum ad nos probant epp. 53 lib. II et XII libri undecimi, ex quibus patet illos episcopos, saltem Gregorium et Victorem, Romiam ut se purgarent, venire jussos.

^c Dicerent alii, paucæ segetes, Gall., petite récolte. GUSSANV. Observandum in Ms. Bigotiano, Vitæ sancti Gregorii auct. Joanne Diacono, pro nativitas legi satirias vel satio, lib. II, cap. 60, ubi hæc epist. refertur.

^b Scilicet per codicillos et litteras, ut jam supra monuimus.

EPIST. LXXIII (Al. 71). — ^a Taurominium, vulgo Taormina, urbs olim episcopal Siciliæ maritima in ora Orientali vallis Deinonea, inter Messanam ad Boream, et Catanan ad Austrum. GUSSANV.

^b Hoc est, auxilium, adjutorium. Reg. sancti Benedicti, cap. 51, de cellarario, solatio ei dentur. Supr., epist. 65, vobis solatianibus, hoc est juvantibus. Intra, saepè vox ista codem sensu usurpatur.

EPIST. LXXIV (Al. 72). — ^a De exarchis, jam dictum est supra, ad epist. 53. Inter episcopos, nonnulli olim dicti sunt exarchi, qui tanquam primates pluribus

A tra rationis ordinem occupatae, experientiae tuae praesentis hujus præcepti pagina deputamus, quatenus, cognita veritate, si ita est, cuncta quæ occupata diceris in ante fatæ Ecclesiae prisina jura restitutas. Quia vero pervenit ad nos, vivente adhuc Victorino episcopo, ejusdem Ecclesiae perisse pecunias, ad earum requisitionem Secundino fratri et coepiscopo nostro volumus præbere ^b solatia, et utilitatibus ejusdem Ecclesiae in quo necessarium fuerit salva sequitate concurrere. Ita eterum cuncta quæ in hujus præcepti pagina continentur effectui mancipare festina, ut de æquitate servata præfati episcopi relationibus ipse lauderis.

EPISTOLA LXXIV.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICÆ.

Illum ad comprimentos haeticorum adversus Ecclesiam conatus incitat. Ne primas ex ordine loci eligatur. Ne extra civitatem residat. Ne qui Romanum venire valuerint Numidæ episcopi impediantur.

Gregorius Gennadio patricio, ^a et exarcho Africæ.

Sicut excellentiam vestram (Grat. 23, q. 4, can. 48) hostilibus bellis in hac vita Dominus victoriarum fecit luce fulgere, ita oportet eam inimicis Ecclesiae ejus omni vivacitate mentis et corporis obviam, quatenus ejus ex utroque triumpho magis ac magis enitescat opinio, cum et forensibus bellis adversariis **559** catholicae Ecclesiae pro Christiano populo vehementer obsistitis, et ecclesiastica prælia sicut bellatores Domini fortiter dimicatis. Notum est enim haeticæ religionis viros, si eis, quod absit, suppetit nocendi licentia, contra catholicam fidem

C vehementer insurgere, quatenus haereseos suæ venena ad tabefacienda, si valuerint, Christiani corporis membra transfundant. Cognovimus enim eos contra Ecclesiam catholicam, Domino eis adversante, colla subrigere, et fidem velle Christiani nominis inclinare. Sed eminentia vestra conatus eorum comprimat, et superbæ eorum cervices jugo rectitudinis premat. Concilium vero catholicorum episcorum admoneri præcipite, ut ^b primatem non ex or-

provinciis preerant, ut observavit Gussanv. ad epist. 35. Monachi etiam suos exarchos habuerunt, ut nos docet Theodoreetus, in epist. ad sanctum Leonem, inter ejus epistolæ, Edit. Quesnell. p. 531, cap. 7: *Et Alypium monachoram, qui apud nos sunt, exarchum.*

^b Primatis seu metropolitani dignitas et jura in omnibus Africæ provinciis, non civili metropoli (si Carthaginem excipias, Africæ in ecclesiasticis et in civilibus rebus caput), sed episcopatus antiquitati annexa fuere. Vide *Du Pin*, dissert. histor. 4, § 9, sive *Geographiam sacram Africæ*, pag. 53 et 54, quam postrem Opiati operum Editioni premisit. Vide et *Tilmontum*, Vitæ sancti Augustini art. 70, 156, 146. Inde ad minus idoneos metropolitæ dignitas nonnunquam perveniebat. Propterea hunc monrem, alias singularem, abolere tentavit sapientissimus pontifex; sed obstinat episcoporum Africæ pars numerosior, quos a primatu excludebat Gregorii consituum. Antiquam opposuere consuetudinem, quam infra, epist. 77, immotam permanere concedit: *De primatis constituendis. . . . exceptis, inquit, his qui ex Donatistis ad episcopatum perveniunt, quos provchi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo clericorum eos ad locum eundem deferat,*

dine loci, postpositis *vite* meritis, faciat, quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed *vitæ* melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim, sicut moris est, per villas, sed in una juxta eorum electionem civitate resideat, quatenus adeptæ dignitatis meliori genio resistendi Donatistis possilitas disponatur. Ex concilio vero ^c Numidiæ, si qui desiderant ad apostolicam sedem venire, permittite; et quilibet eorum *vitæ* contradicere voluerit, obviate. ^d Magno profecto excellentiae vestræ apud Creatorem gloria proficit, si per eam dispersarum Ecclesiârum potuerit societas restaurari. Cum enim largita munera ad nominis sui gloriam conspicit revocari, tanto largiora tribuit, quanto per ea religionis suæ dignitatem viderit ampliari. Persolentes præterea paternæ charitatis affectum, Dominum petimus, ^e qui brachium vestrum ad comprinendos hostes forte efficiat, et mentem vestram, zelo fidei velut mucronem gladii vibrantis excusat.

PISTOLA LXXV.

AD GENNADIUM, PATRICIUM, ET EXARCHUM PER AFRICAM.
Gennadium impense lauda^b, quod non terreno consilio,
sed ut Christiana religio propagetur. Gentes expugnet.
De datis Romane Ecclesiæ patrimonio incolis
gratias agit. Hilarium ejusdem patrimonii rectorem
commendat.

Gregorius Gennadio patricio et exarcho per Africam.

Si non ex fidei merito (*Grat. 23, q. 4*), et Christianæ religionis gratia tanta excellentiae vestræ bellicorum actuum prosperitas eveniret, non summopere ^a miranda fuerant, cum sciamus etiam hæc antiquis bellorum ducibus suis concessa. Sed cum futuras, **560** Deo largiente, victorias, non carnali providentia, sed magis orationibus prævenitis, sit ut hoc in stuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente, descendat. Ubi enim numeritorum vestrorum loquax non discurrit opinio? Quæ et bella vos frequenter appetere, non desiderio fundendi sanguinis, sed dilatandæ causa reipublicæ, in qua Deum coli conspicimus, loquitur, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat. Sicut enim exteriora vos virtutum opera eminentes in hac vita constituunt, ita et interna morum ornamenta ex corde mundo

modis omnibus prohibemus. An vero in Africa præter metropolitanos seu primates, episcopos aliquis appellaretur *sencz?* negat card. Noris, de Bæres. Pelag., lib. II, cap. 8. Afferit vero Tilmontius in Vita sancti Augustini, art. 136, quos videsis. De hac questione et de Donatistis sive dictum in Vita sancti Gregorii.

^c Numidia olim erat una ex Africæ provinciis, inter Africam propriam ad Orton, Mauritiam Sittensem ad Oceano, et mare Mediterraneum ad Boream. GUSSANV.

^d Sic legitur in Vatic. D, in Corb., Norm., Rhem., ubi Excusi habent: *Magna profecto excellentiae vestræ. gloria proficit.*

^e Excusi, quo brachium.

EPIST. LXXV (Al. 73). — ^a In excisis, *miranda fuerat*, scilicet propteritas. Sed in omnibus Vatic. et Corb. legitur fuerant, quod revocandum ad sequentia: *hæc antiquis bellorum ducibus suis concessu.*

^A procedentia ^b in futura coelestium gaudiorum participatione glorificant. Plurima enim pro pascendis oibis heati Petri apostolorum principis utilitatibus excellentiam vestram præstissem didicimus, ita ut non parva loca patrimonii ejus, propriis nudata culturibus, largitis ^c Datitiorum habitatoribus, restaurasset. Quæcumque igitur illi Christiana mente conferatis, horum retributionem per spem in futuro judicio sustinetis. Quamobrem præsentium quoque latorem Hilarum eminentiæ judicavimus commendandum vestre, ut in his quæ sibi necessaria, iustitia tamen præente, suggesterit, solitum ei impendatis effectum. Persolentes autem paternæ charitatis aliquid, petimus Dominum Salvatoremque nostrum, qui eminentiam vestram pro solatio sanctæ reipublicæ misericorditer protegat, et ad dilatandum per finitimas gentes nomen ejus magis magisque brachii sui firmitate confortet.

EPISTOLA LXXVI.

AD GAUDIOSUM MAGISTRUM MILITUM AFRICÆ.

Post officiosa verba, commendat Hilarium

Gregorius Gaudioso ^a magistro militum Africæ. Sicut lucernæ lumen per collimitantia quæque quo lucet loca diffunditur, ita cujuslibet personæ ^b bonorum actuum probitas non solum quo degit, sed per diversas provincias, fama loquente, cognoscitur, ut quoniam præsentia nulla potest esse notitia, hoc discursus opinionis efficiat, quod rei veritas per præsentiam poterat exhibere. Didicimus enim diversos judices, qui ad ministrandam Africanam Provinciam diriguntur, summa gloriam vestram familiaritate diligere. Quod non procederet, nisi apud eosdem judices mentis ejus sinceritas appareret, ut adeptam administrationem **561** consilii vestri participatione disponerent. Et quidem maximas Deo gratias referimus, cum tales habere proprios provincias habitatores agnoscamus qui ingenita nobilitate polleant, et potentibus viris adhærent, provincialibusque suis ad remedium, adeptæ temporum opportunitate, consistant. Persolentes itaque paternæ charitatis affectum ^c præsentium latorem, quem illuc ad ordinandas res pauperum direximus, vestre gloriæ commendamus, quatenus ei in quo necesse fuerit, salva iustitia, tribuatis. Oro autem Dominum, qui vitam

^b Vulgati, in futuram vitam coelestium gaudiorum participatione. Sequimur Vatic., Reg., Norm., etc.

^c Becc., Datitiorum habitatoribus. Apud Gratianum, loco assignato, Dacorum. Legendum forte Duratitius, scilicet populis proximæ regionis Dara, quæ, ut observat Cluverius, tenuibus atque egenis incolis habitantur.

EPIST. LXXVI (Al. 74). — ^a In duobus Vatic., Gaudioso manenti Africæ. In aliis et in nostris, magistro militum Africæ.

^b In recent. Ed., bonorum affectum, contradicentibus MSS. Vatic. Rhem., Corb., etc.

^c Scilicet Hilarum vel Ilarum, de quo epist. super. Ex Joanne Diacono, Vit. sancti Gregorii lib. II, cap. 55: Viros industrios rectores patrimoniorum assicavit.... Hilarum Notarium Germanici. Non longe ab Hippone sitam suis Germanici docet Augustinus Hippomensis episcopus: *Ipsi, inquit epist. 251, Germanicienses pertinent ad curam humilitatis nostræ*

vestram in omni bono custodiat, actusque vestros A misericordiae suae dono disponat.

EPISTOLA LXXVII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS NUMIDIÆ.

Quod prius notebat, jam ex antiqui moris reverentia concedit, seniorem episcopum eo ipso in primatem eligi. Donatistom excipit. Numidas antistites hor-tatur ad pacem, ad Ecclesiae defensionem, ad solli-citudinem de proximorum animabus.

Gregorius universis episcopis Numidiæ.

Si quando, charissimi in Christo fratres¹, inter vi-rentes segentes zizaniorum quædam se infert impor-tuna commissio, hanc radicitus necesse est cultoris manus adimat, ne futurus secundo segetis fructus possit intercipi. Et nos ergo, qui, licet indigni, domini agri culturam suscepimus, ab omni zizaniorum scandallo ingenuam reddere segetem festinemus, quatenus ager Domini reditu abundantiori fructificet. Petiatis etenim per Hilarum^a chartularium nostrum a beatæ memorie decessore nostro, ut omnes vobis retro temporum^b consuetudines servarentur, quas a beati Petri apostolorum principis ordinationum inititis hactenus retulisti longa servavit (*Grat. dist. 12, can. 8*). Et nos quidem iuxta seriem relationis vestræ, con-suetudinem, quæ lamen contra fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur, immotam permanere con-cedimus, sive de primatibus constituendis, cæteris-que capitulis; exceptis his qui ex Donatistis ad episcopatum perveniunt, quos provehi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo^c clericorum eos ad locum eundem deferat, modis omnibus prohibemus. Sufficiat autem illis commissari, sibi plebis tantummodo curar gerere, non autem etiam illos antistites quos catholica fides in Ecclesiæ sinnu **562** et edocuit et genuit ad obtinendi culmen primatus anteire. Vos ergo, fratres eharissimi, admonitiones nostras zelo charitatis dominicæ prævenite, scientes quod distric-tus judex ad examinandum deducturus est cuncta quæ gerimus, et unumquemque nostrum 'non ex

EPIST. LXXVII (Al. 75). — ^a Sanctus Gregorius Hilarium hic atque in aliis epist. septem, *Chartula-rium*; in aliis vero decem, alternis quasi vicibus, no-tarium appellat. Idem fuit in Romana Ecclesia Char-tularii et Notarii officium.

^b Romani pontifices omnium Ecclesiarum privile-gia libata servare profiteruntur. Sic Leo M., epist. 54, ad Mareianum: *Privilegia Ecclesiarum, sancto-rum Patrum Canonibus instituta et venerabilis Synodi fixa decretia, nulla possunt improbitate conrelli.... In quo opere, auxiliante Christo, fidei iter exsequendo necesse est me perseveranter habere famulatum.*

^c Abest clericorum a mss. Norm., Corb. et pleris-que Vatic. Ad hoc verbum correctores Rom. in De-creto Gratiani: *auctor Glossæ*, inquiunt, non ridetur habuisse verbum clericorum, quemadmodum neque Ivo, neque pleraque Gratiani mss. exemplari.

EPIST. LXXVIII (Al. 76). — ^a insula maris Tyr-reni notissima, Græce *Cyrnus* dicta, inter Liguriam ad Aquilonem et Sardiniam ad Austrum, a qua frato-vicid, passum disjungitur. Subest nunc dominio reipublicæ Genuensis. **6 USSANV.**

^b Ita consueverat Romanus episcopus in provinciis sibi ut metropolitanu subditis, ex quibus Corsica. Sed et nonnunquam exterarum nationum Ecclesiis dele-gabat visitatorem. Joannes II Ecclesiæ Regensi in Gallia visitatorem dari præcepit, epist. 4, 5, 6. Ut de-

prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum meritis approbabit. Quæso ergo, vosmetipsos invicem alterna pace diligite in Christo, et hæreticis vel ini-micis Ecclesiæ uno cordis intuitu obviate. De proxi-morum animabus estote solliciti: ad fidem quos valetis prædicatione charitatis, prætenso etiam terrors futuri judicii, suadete, quoniam pastores constituti estis, et Dominus gregum ab iis quibus commisit pas-toribus fructum multiplicati gregis exspectat. Qui si proprii gregis augmentum, adhibito studio diligenteri, prospexerit, multiplicibus projecto vos cœlestis regni muneribus decorabit. Persolvens præterea fraternalæ dilectionis alloquium, oro Dominum, qui vos animarum pastores, quos elegit, ante se dignos efficiat, et hic actus nostros quos in futura vita digne B suscipiat, ipse disponat.

EPISTOLA LXXVIII.

AD LEONEM EPISCOPUM IN CORSICA.

Visitationem injungit Saonensis Ecclesie.

Gregorius Leoni episcopo in ^a Corsica.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis moderamine destitutæ sollicita consideratione^b con-currere. Et quoniam^c Ecclesiam Saonensem ante annos plurimos, obeiente ejus pontifice, omnino destitutam agnoscimus, fraternali tuae visitationis ejus operam duximus injungendam, quatenus tuis dispositionibus ejus possit utilitas^d profigliari. In qua etiam Ecclesia vel ejus parochiis diaconos atque presbyteros tibi concedimus ordinandi licentiam. De quibus lamen tui sit studii diligentius perserutari, ut eorum personæ a sacris nullo modo canonibus res-puantur. Sed quos fraternalis tua tanto dignos mi-nisterio perspexerit, eorumque mores et actus huic ordinationi concordare cognoverit, eos auctoritatis nostræ permissione ad prædictum promoveat licen-tier officium. Cunctis igitur rebus superscriptæ Ec-clesie ut prerium te volumus uti pontificem, usque ad secundam nostram epistolam. **563** Ita ergo in

functo episcopo Ecclesiæ illius curam gerat vicinus episcopus, statuunt conc. Regense an. 439, et Aurelian. II, an. 553, can. 6. In capitul. Caroli Calvi, tit. 52, cap. 8. Si aliquis episcopus interim obierit, archi-episcopus ipsi sedi visitatorem secundum sacros canones deputet, qui una cum comite ipsam Ecclesiam ne præ-detur custodiat, usque dum ipsius episcopi ubitus ad vestram (principi respondent Patres Carisiaci) notitia-ri perveniat. Dixerant prius: Si archiepiscopus de-functus fuerit, vicinus episcopus ipsius diocesis ipsam sedem prorideat, usque dum, etc. Restitutis post Caro-lunn M. electionibus, visitatores a rege suisse desig-natos, qui electionibus interessent, palet ex epistolis Hincmarii Rhemensis. Vide supra notam ad epist. 45.

^c Ita MSS. Anglie., Norm., Regii, Colbert., Corb., Andeg. et duo Vaticani. In Vatic. tamen A, B, C, D, legitur *Harnensem*. In Turon., *Sajonensem*. In vet. Ed., *Sagonensem*. Fuit Saona vel Sagona medio ævo nota civitas Corsice, inter Calviam ad Boream, et Adjacium ad Meridiem; hodie delecta.

^d Hanc lectionem amplecti cogit MSS. omnium Vatic., Reg., Norm., Corb., etc., consensus. Editores mutarunt profigari in propagari, quod idem est ac disponi, ut constat ex verbis sequentibus: *ut tua dis-positione utilitates Ecclesiasticæ.... valeant.... disponi*. Eamdein vocem usurpat eodem fere sensu concil. Tolet. v, can. 6, et Tolet. vi, can. 16.

omnibus his diligens esto ac sollicitus, ut tua dispensatione utilitatis ecclesiasticae salubriter modis omnibus Deo valent auctore disponi.

EPISTOLA LXXIX.

AD MARTINUM EPISCOPUM IN CORSICA.

A Tainatene Ecclesia ad Saonensem transire concedit. Gregorius Martinus episcopo in Corsica.

Jesta poscentibus aures nos operet benevolam commodare quatenus et petentes remedia sperata reperiant, et Ecclesia non desit sollicitudo pastoris. Et quoniam Ecclesia ^a Tamatem, in qua dudum fuerat honore sacerdotali tua fraternitas decorata, ita est delictis facientibus hostili feritate occupata atque diruta, ut illuc ultius spes remeandi nulla remanserit, in Ecclesia Saonensi, que jam diu pontificis auxilio destituta est, ^b cardinali te, secundum petitionis tuæ modum, hac auctoritate constituimus sine dubio ^c sacerdotem. Ita ergo studio vigilanti cum Dei amore secundum canonum præcepta, puncta dispone vel ordina, ut et fraternitas tua suis desideriis se gaudeat fuisse potitam, et Ecclesia Dei alterno gaudio repletar cardinalem te suscepisse pontificem. (Cf. Joan. Diac. I. iii, c. 15.)

EPISTOLA LXXX.

AD CLERUM ET NOBILIES CORSICÆ.

Quod episcopi electionem ministrum distulissent, instituit ipse Martinum. Interea dum hic advenit, Leoni curam visitationis injungit.

Gregorius clero et nobilibus Corsicæ ^a a paribus. Etsi vos multo jam tempore sine pontifice esse:

EPIST. LXXIX. (Al. 77). — ^a Ita MSS. Corb., Norm. et pl. in Vatic. scribuntur vel Taitanis, vel Tainates, vel Tainatissam, nullum autem occurrit Tamitana.

^b De hoc cardinalis titula dictum est supra, ad epist. 13. Cense Alteserra huc id genus earumdem sacerdotum non fuisse in perpetuum, sed ad tempus. Erant enim episcopi omnis sedibus pulsis ob barbaricam feritatem, qui vacantes Ecclesias a Rom. pontifices solatii et almoniaræ causa dahantur. Si ergo civitas eorum postlimino reciperebatur ab hostibus, ad eam redibant. Haec fere Alteserra; verum doctissimi antecessori sententia minime nobis arridet. Cardinalis ergo sacerdos est sacerdos incardinatus, et titulus annexus; nec ulli tunc vacanti^b Ecclesiæ, ex episcopis sede sua pulsis dahantur, nisi cum spes omnis abessest pristinas sedes recipiendi. Quod si contra spem aliquæ ex barbarorum manibus eriperentur, et meliorem in statum restituuerentur, aut illarum Ecclesiærum episcopi in aliis incardinati ad priores sponsas redibant, aut novi restitutis Ecclesiæ pastores ordinabantur.

^c Sacerdotes alios fuisse primi ordinis et gradus, alios secundi ordinis, notius est quam ut nota egeat. Sanctus Gregorius, homil. 22 in Ezech., eos dicit majoris ordinis vel minoris; ita etiam Gregorius Tauronensis, lib. in Histor., cap. 40. Origenes, homil. 6 in Levit., tractat de differentia minorum sacerdotiorum ad majora. Optatus Afer Milevitanus, lib. i: Quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Id quidem minus notum. Accurrit Sidonius Apoll., lib. iv, epist. 25, qui Joannem archidiaconum nondum presbyteri dignitate auctum vocat secundi ordinis sacerdotem. In eo eisdem lib. iv epist. 11, lego auctiitem secundi ordinis. Et lib. vii, epist. 6, summis sacerdotibus civitatum subjungit episcopos, presbyteros interpretor seuchoreciscopos, per quos minorum ordinum ministeria subrogantur. Vide lib. xii, Epist. 30. Gussavilleus latituit

A Dei Ecclesiam non doletis, nos lauen de ejus regimine ^a 564 cogitare, et suscepti cura compellit offici, et vestre quamplurimum charitas dilectionis astringit, scientes quod in ejus gubernationibus animarum vestrarum simus consistat utilitas. Nam si gregi pastoris cura defuerit, facile haqueos insidiatoris incurrit. Ex de re quoniam Ecclesia Saonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessarium duximus ^b Martinum fratrem et coepiscopum nostrum ibidem cardinali constitutere sacerdotem, Leoni vero fratri et coepiscopo nostro operam ejus visitationis injungere. Cui etiam in ea parochiisque ipsius presbyteros atque diacones concessimus ordinandi licentiam, cumque rebus ejus, quoisque illic fuerit, ut proprium pontificem uti permisimus. Ideoque scriptis præsentibus admonemus, ut præstatum visitatorem charitas vestra cum omni devotione suscipiat, eique obedientiam in iis quæ rationi convenient, sicut Ecclesie deceat filios, exhibete, quatenus omnia quæ ad utilitatem suprascriptæ pertinere cognoscuntur Ecclesie, vestra valeat suffultus devotione implere.

EPISTOLA LXXXI.

AD CLERICUM, ORDINEM ET PLEBEM MEVANIENSIS.

Ut tandem in episcopi electione consentiant hortatur. Interea Ecclesie curam Honorato presbytero committit.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenteribus ^a Mevaniensi Ecclesie.

Quoties res aliqua pluribus agenda committitur, dum quisquis dissentit ab altero, dispendiis potius

C in Joan. archidiacono, quem cum secundi ordinis sacerdotem vocat Sidonius, presbyterum supponit.

EPIST. LXXX (Al. 79). — ^a De inscriptione a paribus, iam disservimus supra, ad epist. 25.

^b Non minus vere quam eleganter Sidonius, lib. vii, epist. 6. Si benedictione succidua non accipiat (Ecclesia viduata) dignitatis hæredem, in illa sacerdotium moritur, non sacerdos; atque ita quid spei restare pronunties, ubi facit terminus hominis fixum religionis. Alibi vocat talis Ecclesie statum titubantem, nutantem, fluctuantemque regulam. In Cabilonensi II, an. 815, can. 51: Gubernatio adhibenda, ne in quotidianis vltæ communibus prælatorum adminiculo destituti homines fatiscant. Quæ verba an ex Burchardo emendari debeant, lector dijudicet. De necessitate episcopi, supra, epist. 32. Legant etiam controversiam de residentiis pastorum Tridenti explicatam per fratrem Barth. Carranzam de Miranda an. 1517. Gussany.

^c Cum Martinus episcopus cardinalis Ecclesie Aleiensi constitutuar, simiusque Leoni cura visitationis ejusdem Ecclesie injungatur, etiam licentia ordinandi presbyteros et diaconos, quasi esset proprius pontifex, errunt nonnulli aut mendum hic irrepisse, aut aliam Ecclesiam Leoni commissam. Gussany. Frustra hic torquetur Gussanvillei animus. am Leonij juri ordinandi, etc., conceditur tantum usque ad Martini adventum, et præcipitur ut Ecclesie utilitates, temporales maxime, viduitate diuina neglegas plurimum atque lumenitas, reparet ac disponat. Neque enim advenienti proprio pontifici congruebat odiosum illud negotium, quo episcopatum a lii us auspicari cogeretur. Hinc ne defuncti episcopi res successori servandæ diripiuntur, canonibus antiquis sanctum Chalcedon., can. 21; Aurelian. II, can. 6; Wormat. II. Alioquin quantum abhorret a sancti Gregorii mente auctoritatem episcopalem in duos partiri satis ostendit epist. 45, s. pra.

EPIST. LXXXI (Al. 78). — ^a In Vulgatis, mendose,

quam utilitatibus aditus reseratur. Quod nos providentes, ne hoc vestræ contingere possit Ecclesiæ, ejus curam utilitatesque Honorato presbytero ad præsens committendas elegimus, quatenus res utilitatesque Ecclesiæ per eum et procurari valeant, et modis omnibus custodiri. **565** Ideoque dilectionem vestram scriptis præsentibus abdortamur, quatenus, ut vobis possit ordinari sacerdos, invicem vestræ voluntatis in unius digna electione concordet assensus, nec amplius Dei Ecclesiam officio patiamini vacare pontificis. Quousque vero Ecclesiæ ipsi sacerdos fuerit ordinandus ^c omnem supradictio presbytero, sicut diximus, sollicitudinis ejus curam commisimus. Ita ergo se vestra dilectio in his omnibus exhibere festinet, ut amorem vos Ecclesiæ habere, pronæ devo^{tio} mentis ostendat. (*Vide l. 11, ep. 64.*)

EPISTOLA LXXXII.

AD LAURENTIUM EPISCOPUM MEDIOLANENSEM.

*Ut aliquem cum quo de postulata pecunia lis orta dirimatur instituat.*Gregorius Laurentio episcopo ^a Mediolanensi.

Scripta fraternalitatis vestræ suscipiens, gratias omnipotenti Deo retuli, qui desiderabili me sospitatis ejus nuntio relevavit. Quod autem perhibetis ab exactione patrimonii Siciliæ provinciæ juri sanctæ cui Deo auctore præsidetis Ecclesiæ certam redhiberi pecunia quantitatem, pro eo quod ab actoribus sanctæ Romanæ Ecclesiæ illo in tempore patrimonii Ecclesiæ vestræ celebribatur exactio, necessarium fuit, juxta tenorem scriptorum a vobis directorum, acceptarum illatarumque pecuniarum summam inspicere, et totius ratiocinii meritum subtiliter indagare; quibus perspectis, nihil a saneta Romana Ecclesia *Vianensis Ecclesia*, vel *Vianensis*. Verum urbis hujus nomen reperimus in MSS. Vatic., Norm., etc. Gussanvillæus qui veterem errorem retinuit, fatetur nullam apud geographos Vivaniensis urbis esse mentionem. Mevania autem, vulgo Bevagna, urbs erat olim episcopalis Umbriæ, ad fluvium Clitumnum. In Colb. habetur, *Eutinæ Ecclesia*.

^b Antonius Augustinus, videns Ialoandrum et Portium ludere in vocibus *decies* et *decimis*, *centies* et *centiens*, quasi significatu different, non eorum modo opinionem refellere, sed et in causam talis scriptiorum inquirere voluit. Et ut erat naris emunctæ, odoratus est litteram *n* istis insertam vocibus solius pronunciationis, et quidem mollioris, ergo. Lipsius addidit male insertam a librariis, siquidem, ait ipse, veteres aliter vocales longas pingere soliti, aliter contractas. Nam has solitarias ponebant ad exemplum hodiernum, illas geminabant. Secuta ætas ut compendi ficeret, apicem usurpavit pro geminatione: apicem appello lineam transversam, quam superjicere vocalibus longis soliti à è ò u. In quam sententiam citat Quintilianum, Isidorum et alios. Tum addit in priscis etiam libris hunc apicem occasionem erroneous isti scriptura posuisse *quotiens*, *toliens*, *vicensimus*, *aquonsus*, *formonsus*, cum scilicet invenissent *quoties*, *vicesimus*, *formosus*, etc. Vide Ant. Augustinum, lib. II de Emend., cap. 6, et Lipsium, in libello de recta Latinæ linguae pronunciatione, cap. 5. Gussanv.

^c Imago magnorum, ut vocant, vicariorum, qui, vacante sede aut episcopo aliud agente, episcopatus onera sustentant. Hos epistola præcedente diximus vocatos tuisse sacerdotes et episcopos secundi ordinis, ex Sidonio Apoll. Talis fere era^f Claudianus,

A clesie vestræ allegatum est ^b redhiberi. Sed quia dum Constantius diaconus vester ad ea quæ objecta a nostris fuerant aliud allegavit, examen negotiū venit in dubium, quod subtilius poterat veniūlari si qua persona existeret cum qua definiri aliquid stabiliter potuisset. Proinde necesse est ut sanctitas vestra hac de re personam instituat, cum qua Roma na Ecclesia aliquid debeat solide definire, ut sive nihil debet, ex judicio pateat; seu aliquid debuit et restituit, persona quam institutis securitatem solemniter emitat

566 EPISTOLA LXXXIII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALITANUM.

Comprimendum Liberati diaconi ambitum, neque illum absque solemni episcopi sui cessione ullatenus incardinandum.

B Gregorius Januario archiepiscopo Caralis Sardiniae.

Scriptis tuis cor nostrum lætificasse dignosceris, quod te mandatorum nostrorum memorem fuisse testatus es. Et quia memoriter retinemus ea quæ nos fraternitati tuæ mandasse commemoras, quemadmodum dispouendum sit ubi voluntatis nostræ exspectatur auctoritas, scriptis præsentibus breviter respondemus. Liberatus igitur, de quo nobis tua fraternitas indicavit, qui diaconii fungi perhibetur officio, si a decessore tuo non factus est cardinalis, ^a ordinatis a te diaconibus nulla debet ratione præponi; ne eos quos consecrando probasse cognosceris, reprobare supponendo quodam modo videaris. Prædictum itaque Liberatum, quem reprimendus ambitionis inflat spiritus, omni instantia ab intentus sui pravitate compesce, et ultimum inter diaconos stare constitue, ne dum se illicite præferri contendit, de quo Sidonius, in carm., ep. 11, et Justus Arvernensis, de quo ibid. Savaro. Gussanv.

EPIST. LXXXII (At. 80). — ^b Exstat Childeberti regis ad eum epistola in appendice operum sancti Gregorii Turon., col. 43, 47, ubi appellatur patriarcha.

D ^b De hoc verbo ejusque significatione jam dictum est in nota *x* ad epist. 44. Quainvis autem proprio redhibere idem sit ac reddere quod debeas, ut observavimus ex docti.s. Sirmundo; interdum tamen absolute sumitur pro reddere, ut etiam admonuit Sirmundus ad epist. 10 l. iii Ennodii.

EPIST. LXXXIII (At. 81). — ^b De hac re ita Joan. Diaconus, lib. III, cap. 21: *Antiquissimum ecclesiasticæ consuetudinis ordinem Gregorius ab apostolis tradidit, et ad sua usque tempora solemniter conservatum adeo studiosissime retinebat, ut nullum quantilibet sanctitatem, sapientiam, nobilitatem polleret, anteriores clericis in conuentu, consessu, statione, sive subscriptione præponeret. In hanc mentem concil. Agath., can. 3: Episcopus posteriorum (clericum) priori nullum præponat. Idem de episcopis in concil. Africano, can. 53. Vide Leonem papam, epist. 5, Doro Benevent. episcopo. S. Paulinum, natal. si sancti Felici:*

Prior ille gradum socii meruisset honoris Presbyter, hæc septem distabat summa diebus.

Inter acta conc. Chalcedon. vide libellum querulosum Ibae: *Neque minores majoribus præferret.... omnibus conservaret justitiam in honoribus et consuetudinibus et graribus. Gelasium epist. 9: Nec cujuslibet utilitatis causa seu presbyterum seu diaconum his præferret, qui ante ipsos fuerint ordinati. Gussanv.*

immeritus loco in quo nunc situs est judicetur. Cujus tamen si obedientia fueris invitatus, et eum post bœc cardinalem facere volueris, nisi pontificis sui cessionem solemni more meruerit, abstinentum ab omni incardinatione memineris, quoniam æquitati convenire non ambigis ut aliis servare non differas quod ipse quoque tibi servari desideras.

EPISTOLA LXXXIV.

AD HILARUM MONACHUM AFRICÆ.

Ut, coacto quamprimum concilio, in Argentum Lamensem episcopum inquiratur.

Gregorius a Hilario monacho Africæ.

Felicissimus atque Vincentius diacones Ecclesiae Lamicensis, oblata petitione, quæ 567 tenet in subditis, suggesserunt, ab Argentio ejusdem civitatis episcopo gravem se injustitiam pertulisse, et accepto præmio Donatistas in Ecclesiis fuisse præpositos, eumque inter alia non leve aliud facinus, quod dici nefas est, commissoe commemorant. Propterea experientia tuae præsentis præcepti pagina duximus injungendum, quatenus præfatum episcopum idoneæ satisfactioni committere non omissas, tuaque instantia in locis illis fiat ex more concilium, et omnia secundum oblatæ petitionis textum canonice coram

Prins legebatur concessionem. Per cessionem intelligit litteras dimissorias, Græcis ἀπολυτικάς γραψάς. Quænam ex sint describit Balsamo ad conc. IV, can. 11, et ad conc. VI, can. 17, ubi etiani notat privilegium Constantinopolitani episcopi et Cathaginensis, qui quoslibet clericos alieni juris admittiebant (in Afric., can. 22, idem de Carthaginensi episcopo prævilegium asseritur) sine dimissoriis, παρὰ γνώμην τῶν κερπονούσατῶν αὐτοῦ. Observare libet ex usu bodierno requiri dimissorias episcopi soli natalis; at ex veterum canonum, ut videtur, præscriptio, licebat quoslibet de laicis in clerum ascribere, solis clericis vetium versuram facere mutatione prælati, et episcopo clericos alienos adoptare. Vide Sard. conc., can. 18 et 19; African., can. 21. Decretum Innocentii papæ, tit. 14, in Decret. Leon. papæ, n. 39; Gelasium, Decret. c. 23, post Nic. concil., can. 15. Illustre est exemplum sancti Paulini qui a Delphino baptizatus Burdegalæ, a Lampio Barilonæ saturatus fuit, ut docet ejus epistola ad Augustinum 35. Innumera prostant eorum exempla, qui sine dimissoriis episcopi soli natalis tonsurati sunt a non suis, immo a non episcopis. Vide in 6, de tempore ordinat., c. 1, 3, 4, et conc. Trid., sess. 23, can. 9 et 10, de reform. In quibus logis adverterit lector episcopum soli natalis, vel episcopum domicilii, vel episcopum beneficii, vel quosdam alias potuisse aut majores ordines aliquando, aut minores conferre, nedum tonsuram. Gussany.

EPIST. LXXXIV (Al. 82). — Suspectus mibi valde est iste titulus, sicut in omnibus mss. Codd. ita legatur, sicut et in Editis. Videtur legendum chartulari, pro monacho, quia idem ipse est Hilarius de quo loquitur sanctus Gregorius epist. 73 et 75 præcedentibus, et 33 libri sequentiis. Gussany. Quid obstat eum simul monachum fuisse et chartularium? Certe nullis in Mss. variat hic titulus. Verum invidit monachis Gussanvillæus honorem legationis sedis apostolicae Hilario monacho collatum, ut censem Alteserra. Virum doctissimum andianum, ad hanc epist. : Hilario monacho vices suas mandat, ut eo instante concilium celebretur.... multis post sæculis frater Petrus de Castro novo et Radulphus monachi, Cisterciensis ordinis, legationem suscepere adversus Albigenenses hereticos, etc. Quot similia exempla proferre in mediis licet, si vacaret!

Quenam urbs in Africa fuerit haud scio, nisi sit

A positis partibus subtilli indagatione perquirantur. Et quæcumque eorum judicio fuerint terminata, te exsequente modis omnibus compleantur. Ita ergo cum omni te vivacitate huic causa volumus præbere instantiam, ut ad examinanda quæ jussimus nulla possit subnecti dilatio, sciturus non in levem te offensam incurgere, si nostra quacunque excusatione lentata fuerit præceptio.

EPISTOLA LXXXV.

AD GENNADIUM PATRICIUM AFRICÆ.

Droculsum de hostibus reversum commendat.

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Droculsum præsentium portitor de hostibus ad rempublicam veniens, opinionis vestræ, quæ longe lateque diffusa est, bono succensus, ad excellentiæ B vestræ obsequia summo desiderio festinavit occurtere. Et quoniam nostra se apud vos poscit epistola commendari, paterna dulcedine salutantes, petimus ut eum, sicut Deus vobis in cor miserit ac utile fuerit, excellentia vestra ordinare dignetur, quatenus bona quæ de vobis etiam positus adhuc inter hostes audivit, in se valeat experiri, et excellentiæ vestræ ejus quoque ante omnipotentis Dei oculos inter cæteras merces accrescat.

Lamigia Numidiæ civitas ex Holstenio, de patriarchatu Romano, pag. 68. Gussany. In notitia Numidiæ quæ edidit Sirmundus, tom. I, num. 436, edit. novar, duo recensentur episcopatus hujus fere nominis, scilicet Lammigzensis, et Lamiggensis. Consule notam 101 nostri Theod. Ruinart. in Histor. Vandal. persecut.

Episcopi in synodo judicandi. Vide Sardic., can. 3. Carthag., can. 12; Antioch., can. 12, 14, 15 et ult. Eadem fuit praxis sancti Gregorii, ut in sequentibus patebit, lib. II, ind. 11, ep. 8. Atque adeo minor quorundam Theologorum supinam inscientiam, aut stupendam adulandi prurigineum, qui veritatem tam illustrem aut non vident, aut obscurare contendunt. Vide præmix Ecclesiæ Gallicanæ, apud Gregorium Turon., Histor. lib. v, cap. 18, 20, 27, 49; lib. vii, cap. 16; lib. viii, cap. 20; lib. x, cap. 18, etc. De præmix Romana audiendus ipse Gelasius, epist. 4, seu communiorio ad Faustum, et epist. 15, ad Dardanos. Gussany.

EPIST. LXXXV (Al. 44 lib. x). — Quid hic per hostes intelligendum sit, inquirunt Alteserra et Gussanvillæus. Hostis, inquit Alteserra, idem sonat quod exercitus. Neque censem Droculsum in Romanorum exercitu militasse, et ab exercitu reversum, Gennadium patricium adiisse. Non assentitur Gussany. in his maxime verbis hærenus : de hostibus ad rempub. venis; et in istis : positus adhuc inter hostes. Certe hostis exercitum sape significat, ut ex prolatis ab utroque testimonio liquet. At hostes idem sonare, non ita nobis constat. Quod ad hunc locum spectat, ultra in Gussanvillæ sententiam imus. Droculsus, vel Droculfus, quod habetur in Vatic. A, Langobardus erat, non Romanus, ut ex nomine sat intelligitur. At a Langobardis deficiens ad Romanorum partes, a sancto Gregorio litteras commendatitias ad Gennadium petierat. Gregorio ad rempublicam venire, idem est ac reipublicæ partes sectari, ut lib. v, epist. 40, ad Mauricium Aug. : Quia toto corde venire ad rempublicam paratus fuit. Si in Romanorum exercitu militasset Droculsus, quid magnum foret ipsum multa de Gennadio bona inaudiisse? At vero Gennadii famam vel inter hostes percrebusse maximum erat. Hoc significat sanctus Gregorius, cum ait; bona quæ de vobis etiam positus adhuc inter hostes et exterios audivit. Haec epistola desideratur in Mss. anglie, Norm. et pl. erisque. Est in Vatic. A et in Rhem.

LIBER SECUNDUS.

Mense Septembri, indictione 2.

569^a EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM NOTARIUM.

Tropænis monachis, si religiose vivant, modis omnibus
subveniendum.

Gregorius Petro notario.

Monasterium sancti Archangeli, quod ^b Tropæni est constitutum, indicante præsentium portatore, vi-
ctus habere necessitatem didicimus. Ideoque expe-
rientialia tua diligenter invigilet; et si ejusdem loci mo-
nachos bene se tractare noveris, in quibus eos ne-
cessitatem habere manifesta veritate patuerit, eis
subvenire bac auctoritate suffulsum, modis omnibus
festinabis, sciturus tuis esse rationibus quidquid no-
stra præceptione præbueris imputandum. Sed et ter-
rulam Ecclesiæ nostræ vicinam sibi, quam ^c solidum
unum et ^d tremisses duos pensitare asserunt, si ita
est, ^e libellario nomine ad summam tremissis unius
habere concede. Studii ergo tui sit hæc omnia ita
complere, si, sicut diximus, ejus loci monachi in Dei
servitio, sicut decet, solerter persisterint. (Cf. Joan.
Diac. l. ii, c. 55.)

EPISTOLA II.

AD PROJECTUM EPISCOPUS NARNIENSEM.

Ex mortiferæ tuis occasione, cires ad paenitentiam et
fidem hortandos.

Gregorius ^a Prajecto episcopo ^b Narniensi.

Peruenit ad nos, peccatis imminentibus, in civitate
vestra Narniensi mortalitatem omnino grassari, **570**
quæ res nos nimis ^c addixit. Quamobrem salutantes
fraternitatem tuam modis omnibus, suademos ut a
Langobardorum sive Romanorum, qui in eodem loco
degunt, admonitione sive exhortatione ^d nulla ratione
cecessis, et maxime a gentilium et hæreticorum, ut
ad veram rectamque fidem catholicam convertantur.
Sic enim aut divina misericordia pro sua eis forsitan-

EPIST. I.—^a Ante hanc epist. præmittitur in Ed. et in
plur. MSS., scilicet Vatic., Colb., Reg., temporibus papæ
Gregorii, etc. Acta sunt depositionis Laurentii archidiaconi Romani, et subrogationis Honorati in ejus locum. Subjungitur, *charta de Litania maj.* Hæc cum minime pertineant ad epistolam, ad calcem amandavimus; aliunde quoque hæc desiderantur in Angl., Norm., Corb.

^b Tropæa vulgo Tropea, urbs Brutiorum maritimæ ad Vaticanum promontorium, ubi sinus Hipponiates terminatur; nunc Calabrianæ ulterioris adhuc episcopalibus sub arch. Regensi, xii mill. ab Hipponio, vulgo Monteleone, in occasum. Act. 4 concil. Constantino-
politani sexti subscriptis Theodorus episcopus τῆς ἔγιας ἐκκλησίας Κροτίας. Legitur et in septima syno-
do, act. 1. Gussav.

^c Quid sit solidus, disce ex Cangiano Glossario.
De solido aureo cuius hic mentionem fieri putamus, olim diximus in Vita Cassiodori, lib. ii, c. 4, n. 6. Qualis autem fuerit aut cuius pretii, non ex legibus Salicis, Alemannicis, etc., quas laudat infra Gussav. repeti debet. Sed de his alibi adhuc uberioris, maxime l. iii, ind. xi, epist. 35, ad Dynamium.

^d Tremissis est tertia pars solidi. Libra confertus ex 72 solidis. Solidum 40 denarios continuisse ex legibus Salicis, Alemannicis, Bajoariis, Ripuariisque

A conversione, et in hac vita subveniet; aut si eos mi-
grare contigerit, a suis, quod et magis optandum
est, transient facinoribus absoluti. (Cf. Joan. Diac.
l. ii, c. 50.)

EPISTOLA III.

AD VELOCEM MAGISTRUM MILITUM.

Ut Ariulphum Langobardorum ducem, si ad Romanas
vel ad Ravennates partes excaret, a tergo inceperatur.

Gregorius Veloci magistro militum.

Et pridem expressimus gloria vestra quia milites
illuc erant parati venire; sed quoniam hispicos con-
gregatos et huc discurrendo epistola vestra significa-
verat, hæc eos hic causa retinuit. Nunc vero utilis est
visum et aliquanti illuc milites transmittantur, quos
gloria tua admonere et hortari, ut parati sint ad la-
borem, studeat. Et occasione inventa, cum gloria
filii nostri Maurilio et Vitaliano loquese, et quicun-
que vobis Deo adjutore pro utilitate reipublicæ sta-
tuerint, facite. Et si huc vel ad Ravennates partes,
nec dicendum Ariulphum cognoveritis excurrere, vos
a dorso ejus ita sicut viros decet fortis, labore,
quatenus opinio vestra ex laboris vestei qualitate
amplius in republica, Deo auxiliante, proficiat. Ned
tamen praे omnibus admonemus. **571** ut familiam
Maloin, et Adobin, Vigildi, atque Grussangi, qui
cum glorioso Maurilio magistro militum esse noscun-
tur, sine aliqua mora vel excusatione relaxes, qua-
tenus venientes illuc homines predicti viri cum eis
sine aliquo impedimento debeant ambulare.

EPISTOLA IV.

AD SABINUM SUBDIACONUM.

Bortum Feliciani monasterio ancillarum Dei tradem-
dum.

Gregorius Sabino subdiacono.

Officio pietatis impellimus monasterii provida con-

colligitur. Gussav.

^a Id explicatum supra in notis ad Ep. 44, olim 42.
Epist. II. —^b In Italia sacra, tom. III, dicitur
Projectitus episcopus Narniensis et Interamna exci-
sa creatus ann. 515. Obiit autem 595. Dicitur Inter-
amna desolata, quia eam Totila, occiso episcopo
Proculo, excendi jusserat circa ann. 547. Ude cum
eius gesserunt episcopi Narniensis usque ad ann.
606, quo restaurata Interamna, Augustinus acclama-
tus est episcopus Interamneus. Gussav. In MSS.
nomini hujus episcopi varie scribiunt, *Projectio*, *Pro-
jectio*; sed maxime *Prajecto*, ut habent Vatic. plu-
rius, Norm., Corb., Begii, Andeg. In Excusis, con-
sentiente Colbert, *Prajectatio*.

^c Narnia, vulgo Narni, urbs Umbriæ, adhuc epi-
scopalis ad Narem fluvium posita, inter Orciculus et
Interamnam.

^d Vulgatæ, affixis, reluctantibus ^e Vaticanis, Norm.,
etc. De verbi *addico* significacione jam dictum lib. ii
Moral., num. 15. Vide etiam lib. ix, num. 52, lib.
xxii, num. 22: *Si enim de prosperitate addicitur, et
de calamitate se odientia lentatur.* Paulus autem: *Cum
nec de projectu addicimus.*

^e De zelo episcopi, supra, epist. 17, lib. i, et infra,
lib. v, epist. 44.

sideratione ferre consultum, ne hi qui in servitio Dei deputati esse noscuntur, necessitatem aliquam, quod avertat Dominus, possint sustinere. Ideoque experientiae tue bac auxiliante, præcipimus, ut hortum quandam Feliciani presbyteri positum in regione prima, ante gradus sanctæ Sabinae, excusatione postposita, monasterio Euprepie, in quo ancillarum Dei congregatio esse dignoscitur, jure proprietario posseidendum tradere sine ambiguitate festinet, quatenus nostras beneficia langitatis in Dei servitio, ipso queque suffragante, securis membris perseverent ^a.

EPISTOLA V.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Basilicam, percepta prius legitima et secura date, consecrandam.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Januarius subdiaconus Ecclesie Messanensis potitora nobis in auctoritate suggestit, quæ habetur in subtilis, in civitate Messanensi basilicam se pro sua devotione fundasse, quam in honorem sancti Stephani et Pancratii, atque Eupli desiderat conseruari. Et ideo, frater charissime, si in tua diocesis civitatis jure consistit, et ^a nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est a praesentis anni tributis liberos fiscalibus solidos decem, et reliqua de substantia sua sibi tantummodo usumfructum retineat. Quæ omnia diligenter inquire; et si eorum quæ offeruntur redditum quantitas, vel quæ tempore mortis reliquerint, sartis **572** tectis, et luminaribus, necnon alimonis servientium annua possunt præstacione sufficere, re ipsa munificentia sit gestis municipalibus alligata. Quod si haec que diximus per sollicitudinem tuam impleta non fuerint, de propria substantia quanti interfuerit utilitati Ecclesiae te vel heredes tuos satisfacturum esse non dubites. His igitur procuratis, benedictio optata proveniat.

EPIST. III (Al. 21 lib. XII, indict. 7). — ^a In Colbert. et in collectione Pauli Diaconi legitur, *Die v Kalend. Octob. Indict. 10.*

EPIST. IV (Al. 19 lib. XI, indict. 7). — ^a Vide infra, epist. 12. In Colbert. sic clauditur epistola : *Die tercia Nonas Octob., ind. 10.*

EPIST. V (Al. 10, lib. XII, indict. 7). — ^a De hac conditione jam dictum est, supra, lib. I, epist. 54. Scilicet periculum erat ne cultus sanctis martyribus debitus corporibus jam pridem hoc in loco sepultis reddi pueretur.

^b In collect. Pauli Diac. additur : *Data die Non. Octob., indict. 10.*

EPIST. VI (Al. 5). — ^a Plurimæ sancti Gregorii epistole sic inscribuntur : *Clero, ordini, et plebi. Ita fecit Leo I epist. 45 et 46, al. 22 et 23. Clero, honorati, et plebi consistenti Constantinopolis.* Hic vero per ordinem a nobilibus distinctum, honoratores ciues aut magistratus intellige, quod in deferendis magistratibus ordinem servarent Romani ab inferiore ad ampliorem progrediendo. Eodem sensu ordo apud Augustinum, in *Brevie*, collat. 3, capp. 13, 15, 17: Observandum tamen in Norman., Corb. et plur. MSS., omniū ordinis.

^b Dicuntur etiam matrix, senior, cathedralis, enijs filiae sunt baptiscales in linea, ut ita dicam, recta; aliæ basilicas et oratoria sunt in transversa; atque ideo in illis nec missæ publicæ permittebantur, nec processiones. In capitulis hincenari lego matrices ec-

A Nec ante dedicationis munus impertias, quam superius comprehensus fuerit ordo donationis impletus, enuntiatur ex more nihil illic conditoris juri ulteriori jam deberi, nisi processiois gratia, quæ Christianis omnibus in commune debetur. Sanctuaria vera suscepta sui cum reverentia collocabis. ^b

EPISTOLA VI.

AD NEAPOLITANOS.

In Demetrii ob nefanda crimina depositi locum, abeque mora et discordia, episcopum eligant.

Gregorius ^a clero, nobilibus, ordini et plebi consistentibus Neapoli,

Quanvis spiritualium sincera devotio filiorum ^b pro matre Ecclesia nullius abhortationis indigeat, verumtamen ne se neglectam existimat, epistolam ^c debet alloquio provocari. Propter quod dilectionem vestram commonitione paterna charitatis aggredior, ut profusis lacrymis Redemptori nostro unanimiter ^c gratias referamus, qui sub tam perverso doctora vos ^d per avia gradi non pertulit, sed indigni pastoria crimina publicavit. Demetrius siquidem, qui nec ante episcopus dici meruerat, tantis ac talibus ^e negotiis inventus est involutus, ut si secundum suorum qualitatem facinorum judicium siue misericordia receperisset, divinis mundanisque legibus durissima procul dubio fuerit morte plectendus. Sed quia poenitentia reservatus, sacerdotii honore privatus est, Ecclesiam Dei sine ^f doctore diu vaevare non patimur, quia et canonicis regulis est constitutum ut defuncto vel sublato pastore, diu sacerdotio privari Ecclesia non debeat. Ideo que charitatem vestram scriptis praesentibus duxi necessario commonendam, ut ad eligendum pontificem nec mora, nec discordia, quæ consuevit scandala generare, proveniat. Sed talam vobis cum omni sollicitudine personam exquirite, in qua **573** et ^g omnium adunata possit gaudere concordia, et sacris.

cleris, pro baptismalibus sive parochialibus. Reperiuntur alibi ecclesiæ adjutrices, Gall., *de secura, églises succursales*. Gussav. Parcimus huic Gussavilli notæ in gratiam ecclesiarum parochialium. Neque tamen omnino probamus quod ait eas suis baptismales. Cum enim baptismi solemnis minister esset solus episcopus, ut optimè probat noster Edm. Martene de antiquis eccl. Ritibus, lib. I, cap. 1, art. 5, in solis ecclesiis cathedrali, aut finitiis locis erant baptisteria, quod iam supra ostensum. Præterea nulla in basilicas olim publicas missæ aut processiones factas, perperam dicitur, ut luculent invicti simis exemplis probavimus in præf. ad hom. in Evang.

^c Excusi, referatis, contra MSS. fidem.

^d Sic restituimus ex unanimi MSS. Vatic., Reg., Norm., Corb., etc., consensu. Prius legebatur : *per avia gravitatem, aut iter rectum perduxit, et tam indigni Past.*

^e Ha MSS. Vatic., Norm., Corb., Rhem., Turon., et vet. Ed. Pro negotiis recentiores legere maiucrunt nequitius.

^f Sic legeendum, et non ductore, quod prætulerunt recentiores, persuadent MSS. Vatic., Norm., Turon., Rhem., etc., consentiuntque priora Ed.

^g Non esse invitis præciendum pastorem canones passim edicunt, suadet ratio. Cœlestinus, ad episcopos Galliæ : *Nultus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus ad desiderium requiratur.* Leo I, epist. 84, num. 5 : *Nultus invitis et non pertinentibus ordinetur, ne civitas episcopum non op:alit*

nullo modo ^b canonibus respuitur; quatenus officium quod nefandissimus hominum male gerendo polluerat, quisquis ille cum Christi gratia fuerit ordinatus, ipso quoque suffragante, digna valeat administratione compiere ¹. (Vide infra ep. 9 et 10, et lib. x, ep. 62.)

EPISTOLA VII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Vices suas in Sicilia gerat, reservatis tamen maioribus causis.

Gregorius ^a Maximiano episcopo Syracusano.

Mandata coelestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur. Proinde super cunctas Siciliae Ecclesias ^b reverendissimum te virum Maximianum fratrem et coepiscopum nostrum vice sedis apostolicæ ministrare decernimus, ut quisquis illuc religionis habitu censemur, fraternitati tuæ ex nostra auctoritate subjaceat, quatenus eis non sit necessarium post hæc pro parvulis ad nos causis tanta maris spatia transmeando pervenire. Sed si qua fortasse difficultas existunt, quæ fraternitatis tuæ judicio nequaquam dirimi possint, hæc solummodo aut contemnat aut oderit, et fiai minus religiosa quam conuenit, cui non licuerit habere quem voluit, etc. Addi potest quod scribit sanctus Cyrianius epist. 68: Ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsente vel detegantur malorum criminia, vel bonorum merita prædicentur; et sit ordinatio legitima et justa, quæ omnium suffragio et judicio fuerit examinata. Quod confirmat ex Actis apostol. Vide epist. 29 lib. olim ii, nonne iii, ind et. 11, circa medium, ubi quid sit in electionibus pastorum subtiliter pensandum veraci ac Christiano zelo describit. GUSSANV.

^b In Norm., Corb. et nonnullis, repellatur. Qui ex canonibus responendi sic a Gussanv. enumerantur: Respuuntur laici ante anni conversionem, respuuntur xxx annos nondum adepti, respuuntur curiales, et qui sæcularem gesserunt potestatem, respuuntur eriminoi, neophyti, inviti, digami, qui corpore vitiati, qui imperiti, ignorantes canones, psalmos, et ex Turonensi iii, et Cabillon. ii, librum pastoralem sancti Gregorii; illegitimi, schismatici, etc. Vide in Pontificali inhibitionem, ubi de ordine sacros ordines conferendi.

ⁱ In Turon. S. Gat. annotatur Mense Octobri, indict. 10.

EPIST. VII (Al. 4). — ^a Joan. Diac., Vite sancti Gregorii, lib. ii, cap. 11 et 12: *Gregorius Magnus in pontificem electus . . . monachorum sanctissimos sibi fami i. res elegit: inter quos Maximianum monasteri sui abbatem, quem postea Syracusis episcopum fecit* (anno 591, ut ad diem Junii nonam probant Bollandiani) *eique per Siciliam vices suas commisit.* De illo sanctus Gregorius, lib. iii dialog., cap. 36, et hom. 34 in Evang. ipsum anno 594 obiisse liquet ex epist. lib. v, cap. 17 et 22.

^b Hic et alibi semper in iss. Codd. legitur, reverendissimus; sic in prioribus Editionibus. Invaluit tamen nunc ut scribatur reverendissimus, sed non rectius secundum regulas grammaticorum; nam reverens idem est ac qui honorem præstat; reverendus, cui honor redditur. GUSSANV. Ratio quam profert vir doctus probat contra ipsius mente legendum reverendissimus, non reverendissimus. At cum in MSS. passim legitur reverendissimus, non derivatur a reverens, reverentior, quasi qui honorem plus cæteris præstet; sed idem sonat ac reverendissimus, hoc est cui major debetur honor, usurpato t pro d; quod sæve fieri apud veteres non ignorant grammatici,

A nostrum judicium flagitant, ut sublevati de minimis, ^c in causis majoribus efficacius occupemur. Quas vide-licet vices ^d non loco, sed personæ tribuimus, quia ex transacta in te vita didicimus quid etiam de subsequenti tua conversatione præsumamus. ^e Mense Decembri, indictione decima. (Cf. Joan. Diac. l. vi, c. 25).

EPISTOLA VIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

Ne ægrotanti Clerico consueta negentur stipendia.

Gregorius Candido episcopo de urbe veteri.

Cum percussio corporalis (*Grat. q. 1, c. 2*), ^a utrum pro purgatione, an pro vindicta contingat, Dei in hoc **574** judicium ignoratur, non debet a nobis addi flagellatis afflictio, ne nos culpæ, quod absit, offensa recipiat. Et quia præsentium lator Calumniosus pro hac percussione quam sustinet consueta sibi comoda ab Ecclesia vestra asserit negari, idcirco fraternitatem tuam præsentibus hortamur epistolis quatenus nil eum ad percipienda quæ consueta sunt, hæc ægritudo ^b debeat impedire, quia diversis in Ecclesia militantibus, varia, sicut nosti, sæpe con-

^c De causis istis non omnes concordant. Vulgo vocant *maiores*, quæ ad universalis Ecclesiæ statum pertinent, ut sunt quæstiones de fide, canonisatio sanctorum, etc. Innocentius III, extra., lib. 1, *De translatione episcopi*, cap. 1, reponit translationem illum inter causas majores, quæ secundum instituta canonica ad summum pontificem sunt perforandæ. Hic sanctus Gregorius per causas majores eas inteligit quæ, hec private, alicuius tamen sunt momenti, nec satis Maximiano perviae. Videat lector historiam sexti Carthaginensis concilii, et litteras synodicas ad Bonifacium et Cœlestinum. De causis majoribus apud Judros, Josephus, lib. iv *Antiq. Judaic.*, cap. 8: *Ἄν δὲ οἱ δικασται μὴ νοῶσι περὶ τῶν ἐπὶ αὐτοῖς παρατεταγμένων ἀπορήσθωσι, συμβάνει δὲ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς εὑθύνουσιν αἰχματοῖς, ἀναπειπτώσαν τὴν δίκην τοῦτον ἵεραν πόλει, καὶ συνελθόντες ὅ τε ἄρχεψ καὶ ὁ προφῆτης καὶ ἡ γερουσία, καὶ τὸ δοκοῦν ἀποφανθώσαν.* **III** est: *Quod si judges nesciant de negotio ad se delato pronuntiare, sicut iniurium accedit, in sanctam urbem causam integrum relevant; tum vero pontifex et propheta una cum senatu quod visum fuerit decernant.* GUSSANV.

^d Gregorius Petro subdiacono vices suas in Sicilia prius commiserat, lib. i, epist. 1. Easdem hic Maximiano demandat. Et quia dum Petrus hoc munere fungeretur, hoc personæ, non ulli loco alligatum erat; eadem etiam conditione Maximianum vicarium suum instituit, ne ejus in sede Syracusana successores hunc honorem cathedra datum præsumerent, eamdemque sibi auctoritatem vindicarent.

^e Sic legitur in Colb. et Turon. S. Gat. In Vatic., Mense Octobri.

EPIST. VIII (Al. 5). — ^a Recentiores Edit. addiderunt, *imminet*; et paulo post, *et ideo*.

^b Legitur hic *lexlus extra.*, lib. iii, *De Clerico ægrotante*, cap. 1, aliquot verbis immutatis. In digestis, *de statu liberis*, lib. xl: *Servire nobis intelliguntur etiam hi quos curamus ægros, qui cupientes servire, propter adversam valetudinem impedituntur.* Est quod lector notet ista verba, *cupientes servire*, et in nostra epistola, *in Ecclesia militantibus*. Siquidem Ecclesiæ commoda non nisi militantibus debentur, aut certe ita cupientibus, ut per eos non stet. Unde Justinianus, lib. i Cod., tit. 5, § 10: *Sanctimus ut omnes clerici per singulas Ecclesias constituti, per seipso peallant nocturna, et matutina, et vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici*

tingit infirmitas. Et si hoc fuerint exemplo deterriti, nullus de cetero qui Ecclesia militet poterit inventari, sed secundum loci ejus ordinem quæque ei, si sanus esset, poterant ministrari, de ipsa exiguitate, quæ Ecclesiae potest accedere, fraternitas tua divini contemplatione judicij ægrotanti præbere non desinat, quatenus in hujus rei administratione ad elemosynam potius videaris quæ sunt consueta ex solvendo convertere. (Vide sup. l. 1, ep. 12; Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 33.)

EPISTOLA IX.

AD NEAPOLITANOS.

Paulum experiantur diutius; humili charitate ipsi jungantur; quem tandem, si fructum animarum fecerit, atque ita Deus inspiret, episcopum obtinebunt.

Gregorius ordini et plebi consistenti Neapoli.

Quale^a de Paulo fratre et coepiscopo nostro habeat charitas vestra judicium, directa a vobis relatio patefecit. Quem quoniam ita estis in paucis diebus experti, ut eum cardinalem habere desideretis episcopum, gratulamur. Sed quia summis in rebus citum non oportet esse consilium, et nos quid sendum sit matura subinde, Christo adjuvante, deliberatione disponimus, et vobis melius tractu temporis qualem se exhibeat innotescit. Ideoque, filii dilectissimi, prædicto viro, si eum vere diligitis, obedite, devotisque ad eum mentibus excursione pacifica convenite, quatenus ita 575 vos ad alterutrum dilectio

appareat, nomen quidem habentes clericorum, etc. Gussanv. Quæ fuerit sancti Gregorii mens de presbyteris infirmis adhuc aperit infra, maxime lib. iv, epist. 13. Clementio, ubi de Adeodato infirmitate laborante agitur.

EPIST. IX (Al. 6). — ^a Paulus hic videtur suisse episcopos Nepesinus, ex epist. 26 hujus lib. In epist. 15: *Festival ad suam Ecclesiam reverti.* Indict. xi, epist. 1, gravem injuriam passus est Neapol. Epist. 2, eum consolatur sanctus Gregorius. Epist. 35, conceditur illi ut ad propriam remigret Ecclesiam, scilicet post Demetrii depositionem, de quo epistola 6 libri hujus. Paulus illuc missus fuerat, qui visitator seu interventoris munus exerceret: hunc Neapolitani desiderabant habere cardinalem; abnuit sanctus Gregorius, et quidem secundum canones, caus. 7, quæst. 1, cap. Constitutum, ex Carthag., in hæc verba: *Nulli intercessori sive interventori sit licitum cathedram, cui intercessor datus est, quibuslibet populorum studiis et seditionibus retinere, sed dare operam ut intra annum eisdem provideat episcopum; quod si neglexerit, etc.* Glossa addit: *Prohibetur eligi, ne possit alienari.* Sic tutor prohibetur ducere pupillam. Gussanv. Non satis advertit Gussanv. Gregorium minime abnueret, sed tantum moram postulare, ut longiori et maturiori experientia exploret utrum e re Neapolitanorum sit Paulum ipsis episcopum ordinari.

EPIST. X (Al. 7). — ^a Ita legitur in omnibus exemplaribus tam miss. quam editis. Paulus tamen iste erat tantum visitator Ecclesie Neapolitanæ, ut infra legere est, epist. 15 et 26. Ex hoc autem exemplo facile refellitur Alteserræ sententia de cardinalibus episcopis, quos censem ad tempus tantum datos, et visitationis gratia solum concessos; nam eundem Paulum Nepesinum episcopum sanctus Gregorius et visitatorem Ecclesie Neapolitanæ concedit, et tamen statim fieri episcopum cardinalem abnuit.

^b Dura verba quibusdam pastoriibus, qui suas diœceses et parœcias quasi Scythicas solitudines exosi, assiduitatem instar exsili ac deportationis

A mutuae charitatis astringat, ut inimicus saviendo circumvolans in nullo vestrum viam nanciscatur ad dissociandam unanimitatem qua subrepatur. Præsumum quoque episcopum dum fructum animarum, quem desideramus, Deo nostro, ipso quoque suffragante, facere senserimus, quidquid post hæc de ejus persona vestroque desiderio cordi nostro inspiratio di- vina ministraverit, faciemus.

EPISTOLA X.

AD PAULUM EPISCOPUM NEAPOLIT.

Sic interea fungatur episcopalibus munis, ut Neapolitanorum testimonia et vota firmentur.

Gregorius Paulo episcopo ^a Neapolitano.

Si sacerdotale, quod suscepimus, secure ministramus officium, et divinum adjutorium, et dilectio nobis spiritualium aderit sine dubio filiorum. Propterea ita se fraternitas tua in cunctis studeat exhibere, quatenus testimonium quod de ea Neapolitanæ civitatis clerus, nobilitas, simul habet et populus, bonitatis luæ roboretur augmento. Sic ergo te in præfati populi adhortatione ^b assidua debes occupatione constringere, ut verbi tui fructum, quem ex eis fueris operatus, in suis horreis divinus condat agricola. Quousque vero de iis quæ a nobis prædicti filii nostri sienda depositulant, revelante Domino, deliberare possimus, ^c clericos ex laicis ordinari, necnon et ^d manumissiones apud te in eadem Ecclesia solemniter celebrari concedimus. Consuetu-

habent, Sittii imitatores qui in patria sua manera jussus se credebat exsulem, ut refert ex Appiano Espensæus. Sardic. concil., can. 14: *Si quis laicus, in qua commoratur civitate tres Dominicos dies, id est per tres septimanas non celebasset conventum, communione privetur.* Si hæc circa laicos constituta sunt, multo magis pastori nec licet nec decet, etc. Adit sanctus Gregorius populi adhortationem, id est ministerium verbi cum assiduitate dispensandum, dicente Paulo: *Væ mihi, si non evangelizavero; necessitas enim incumbit.* Gussanv.

^a Ad hæc verba Gussanvillæus de tonsura clericali fusissime disserit; sed cum parerga esse quæ congescit et colligit, ipsem non diffiteatur, ea resecanda duxiimus, quorum vice legenda nota 660 nostri Hugo-nis Menardi in librum Sacramentorum. Porro tonsura clericalis distinguenda debet a ritu tondendæ solemniter capillature, de quo in libro Sacramentorum, col. 234, ubi legitur *oratio ad capillatorem*, scilicet tondendam, ad quem consule notam 901 et seq. Noster Mabillonius, in præfat. ad tertium sæculum Benedictinum, § 19, non assentitur Morino, qui, exercitat. 15, de sacris ordinationibus, cap. 3, existimat tonsuram clericalem, non nisi cum ordine lectoriarum aut ostiariatus conferri solitam, nec seorsim dari cœptam esse ante sæculum septimum, quam secentiam amplecti videtur Gussanv.

^b Manumissiones ut in Ecclesia fierent indulsit Constantinus Magn. Cod. lib. 1, tit. 13: *Jamdudum placuit ut in Ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis, assidentibus Christianorum antistitibus, id faciant, ut propter facili memoriam vice actorum interponatur qualis cunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent.* Sanctus Augustinus, serm. 21: *Servum tuum manu-mittendum manuducis in Ecclesiam. Fit silentium, recitat: libellus, aut fit desiderii tui prosecutio. Dicis te servum tuum manumittere, quod tibi in omnibus servaverit fidem.* Exstat inter Ennodii opuscula petitorium, quo Gerontius servus a domino suo apul episcopum absolvitur.

dines autem clerici suprascriptae Ecclesiae et presbyterorum te volumus sine cunctatione persolvere. In cuius etiam instructione ita diligenter invigila, quatenus ab incongruis vel illicitis omnibus abstinentes, in Dei nostri servitio digno obsecundationis ministerio, te quoque hortante, consistant. Mense Januario, inductione decima. (V. infra, ep. 15.)

576 EPISTOLA XI.

AD NEPESINOS.

De Leontio illuc transmiso, ut ei obedient.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti a Nepæ.

Leontio viro clarissimo presentium portatori cum sollicitudinemque civitatis injunximus, ut in cunctis invigilans, que ad utilitatem vestram, vel Reipublicæ pertinere dignoscet, ipse disponat. Ideoque dilectionem vestram scriptis presentibus admitemus, quatenus ei exhibere obedientiam in omnibus debeatis, nec quisquam vestrum eum pro vestra utilitate tractantem existimet contemnendum: quia quisquis incongrue ordinationi ejus restiterit, nostræ resultare dispositioni cognoscetur. Quicunque vero eum in iis, que supra retulimus, audierit, nos audiens. Si quis aetem, quod non credimus, eum post

^a Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gal.

EPIST. XI (A. 8). — ^a Nepa, melius Nepet, vulgo Nepi, urbs Eururie olim episcopalis, Romanum inter et Viterbiū sita. Ejus sedes episcopalis Satrio juncta est.

^b Excusi, quisquis congruae ordinationi. De verbo resultare, quod sequitur, lege notam d ad epist. 21 libro 1.

EPIST. XII. — ^a Ubi Gregorius Magn. de oratoriis dedicandis agit, conditiones quinque postulare solet; nempe, ut nullum corpus in eo loco sit humatum, ut dos sufficiens assignetur, ut nullum ibi constituantur baptisterium, nullus etiam presbyter cardinalis, ac proinde nulla ibidem missæ publicas celebrantur, quas celebrare solis licebat presbyteris cardinalibus, id est titulo perseveranter affixis.

^b Supra, de cienciis, epist. 20 lib. 1. GUSSANV.

^c Duæ tertiae, les deux tiers. Hic epistola fere tota legitur cap. 45 epist. 7 Zachariae papæ ad Pippinum et episcopos Galliar. GUSSANV.

^d Actis judicii, un acte en bonne forme. Aliqui distinguunt inter gesta et facta, ut Accursius; negat Alciatus, in comment de verbis, signific., leg. 19. Consentit Bartolus, ex communis loquendi usu nihil haec differre. Singulis porro municipis oppidis olim suus erat tabellio, vel notarius publicus, qui donationes et testamenta privatorum, ac ceteras municipum dispositiones scripbat, excipiebat, et in acta referebat, quae ob eam causam gesta municipalia vocabantur. GUSSANV. Eadem cautione usus est Gregorius infra, lib. 15, epist. 70 et 83, et lib. xii, epist. 41. In uno Vatic., et in Norm., Corb., Regi.s, etc., pro municipalibus, legitur municipalibus.

^e De oratoriis eorumque consecratione lege de consec. dist. primam. Cuique fas domi oratorium habere; missas ibi celebrare non licet, ne aliorum impediat justitia, cap. Patenibus, extra de privilegiis. Possunt episcopo permittente missas in oratoriis quandoque celebrari, non tamen in præcipnis festivitatibus, Agath., can. 21; Arvernense, can. 15. Hic prohibet sanctus Gregorius ne presbyter in oratorio constituantur cardinalis. Intelligo parochum qui paroeciam, sive, ut loquuntur Aurelianense iv, can. 33, diocesim habeat regendam. Id quoque et vetus construi baptisterium. GUSSANV. Vide lib. ix, epist. 70 et 84.

A hanc admonitionem nostram contemnendum putaverit, ad suum procul dubio sciat pertinere periculum.

EPISTOLA XII.

AD CASTORIUM EPISCOPUM ARIMINENSEM.

De oratorio sanctæ crucis consecrando.

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Timothea illustris semina petitoria nobis insinuatione suggestit, quod habetur in subditis, intra civitatem Ariminensem in loco juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctæ crucis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tua civitatis jure memorata constructio consistit, ^a et nullum corpus ^b ibidem constat humatum esse, percepta prius donatione legitima, id est ^c totius facultatis ejus, excepta familia, ^d mobilitum vel immobilium sequi moventium ^e unicis ecto, retento sibi usufructu diebus vita sua, ^f gestisque municipalibus alligata, praedictam ^g oratorium ^h abaque missis publicis solemniter consecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium constratur, nec presbyterium constituas cardinalem. Et si missas forte maluerit ⁱ fieri ibi, a dilectione tua presbyterium moverit postulandum,

ⁱ Non excludit privatas, quas heretici tanto impugnant molinine. Quam autem ob causam missas in oratorio publicas probat celebrari, paucis dixer. Una est Ecclesia catholica, qua ex singulis particularibus coalescit, eodem vivens spiritu, insiemeque sub eodem pastore communicans sacramentis; quæque Ecclesia particularis una est, qua modo generalem illum sanctorum fidelium communionem reprebeat, pastorem habens proprium, a quo regi debent membra singula, foveri, ac nutriti. Ita Christus edixit, apostoli docuere, sanxerunt concilia, suadet ratio, mos inolevit. Hinc totius populi Christiani in euandis locis frequentes et solemnes statim diebus conventus, preces communes, liturgia eadem, eadem concio, et sacramenta eodem rite, eadem manu dispensata. Verebatur itaque sanctus Gregorius ne per alias missas extra matrem Ecclesiam celebretas, distractis populis, unitas tam sancta solveretur. Eadem Sardicensis concilii can. 15 mens fuerat, quo cavetur ut episcopus, si quando necesse est cum ruri morari, accedat ad proximum locum in quo presbyter est, ne sine Eccl. videatur facere diem Dominicum. Theodosius consentit in capitulis, cap. 45 et 46:

Ne populus a publicis missarum solemnibus absrahatur..... sed sive sacerdotes..... sive populus, in unum ad sanctam matrem Ecclesiam ad publicam missarum celebrationem conveniant. Vide quid distet inter conventus et conventicula apud auctores melioris notæ; quid de alterius parochiano ad missam non adiungendo statuerit Nannetense concilium, c. 1; quid Agathense, c. 21, intelligat per ordinarium legitimumque conventuum. Fere exciderat vox processiones, de qua dist. 24, c. Presbyteri, et de cons., dist. 1, c. Certum, et cetera præcepta. Ex quibus liquet concursum populi non passim ad quæque loca permittendum. Concursus autem ille populi per processiones exprimitur, et per populorum frequentiam seu conventum, quod ultimam advertissent quid de processione antiquitate disputant. Cæterum missas publicas intellige ad quas cum Pastore suo plebs debuit convenire. GUSSANV. Alias prorsus rationes profert sanctus Gregorius, dum missas publicas in monasterio fieri vetat. Vide lib. iv, epist. 43.

^j In Vulgatis, fieri sibi; et infra, nihil alias, pro nihil aliud. Sequimur Cod. Vatic., Norm., Corb., etc.

quatenus nibil aliud a quolibet alio sacerdote ulti-
nus præsumatur. ^a Sanctuaria vero suscepta sui cum
reverentia collocabis

EPISTOLA XIII.

AD IMPORTUNUM EPISCOPUM ATTELLANUM

*Suffraganeum episcopum monet de presbytero a se, ut
in quadam diœcesis illius ecclesia præsit, deputato.*

Gregorius ^a Importuno episcopo Atellanico.

Ea quæ provide disponuntur, fraternitatem tuam
credimus libenter amplecti. Et quia ecclesiam sanctam
Mariæ ^b Campisonis in tua ^c parochia positam, pres-
bytero vacare cognovimus, præsentium portitorem
Dominicum presbyterum **578** in eadem ecclesia ut
præesse debeat, ^d nos certum est deputasse. Ideoque
fraternitas tua ei emolumenta ejusdem ecclesiæ fa-
ciat sine cunctatione præstari, et ^e decimæ fructus
indictionis, qui jam percepti sunt, prædicto viro fac-
sine mora restitui, quatenus ejusdem ecclesiæ utili-
tates, cujus emolumenta consequitur, Deo adjutore,
sollicite valeat procurare.

EPISTOLA XIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM VELITRANUM.

Episcopi sedes in tutiorem locum transferetur.

Gregorius Joanni episcopo ^a Velitrano.

Temporis qualitas (*Grat. 7, q. 1, c. 44*) admonet

^a Hic reliquias intelligo et sacra lipas, sine quibus tunc temporis via ullum consecrabatur altare, ut de consecr., dist. 1, vide. Eadem est clausula epistole **5**, supra.

EPIST. XIII (Al. 10). — ^a Is esse videtur Importunus Atellanae civitatis episcopus, de quo epist. 77 lib. ix, indict. 2.

^b Irreperat in excusos quondam ante Campisonis, quod, cogentibus Mss., expunximus.

^c Ita legitur in Mss. et Editis omnibus, melius tam
parœcia, quam pro diœcesi, et viçissim diœcesim
pro parœcia passim usurpari sciant quotquot veter-
rum monumenta legerant. Multis id testimoniois
probat Joan. Filescus initio libri de parœciarum
Origine, ubi meminit canonis 21 ex Tolet. iii : *Mul-*
tiorum querela hanc constitutionem exigit, quia agnivimus
episcopos per parochias suas non sacerdotialiter,
sed crudeliter deservire. Legi apud Gregorium Turon.,
Hist. lib. v, cap. 5, quendam episcopum habuisse
sub se xv diœses. Et Adhelmus, de Laudibus vir-
ginitatis vocal Ecclesiam catholicam Ecclesie paro-
chiam. Itaque non pugnantum de nomine. Gussav. Jam vero unde parœcia nomen habuerit diœcesis
episcopi, aut curionis districtus, disserit Gangius in
Glossario.

^d Prius lectum, nos scito deputasse. Ex eo loco
concludit Binius, ad marginem epistole, papam in
aliena diœcesi conferre beneficia : quæ beneficia,
quo diplomate, quo jure, an invito episcopo, quibus
in locis, non explicat. Et vero constat jure canonico
antiquo clericos cujusque diœcesis a suo episcopo
cum cleri et plebis assensu ordinatos esse, atque
ad eos illis beneficia quæ tunc erant decreta, sive jus
suspenditorum ecclesiasticorum concessum. Laudo
conc. Antioch., c. 9 et 22, et Carthag. iv, can. 22.
Ordinationes a metropolitanis in episcoporum sub-
ditorum diœcessibus aliquoties tentatas et factas legi-
bus, sed ista seu tentamenta seu facta secundum
canones expendimus, ut non sint in destructionem,
sed in ædificationem. Crediderim sancti s. pontifici-
cūm, juris ut erat communis vincere acerrimum,
justa quadam et peculiari ratione motum, illi ecclesiaz,
fortasse diutius quam par erat vacanti et negle-
ctæ, presbyterum destinasse, deputasse, et quidem

^A ^b episcoporum sedes antiquitus certis civitatibus
constitutas, ad alia, quæ securiora putamus, ejusdem
diœceseos loca transponere, que et habitatores nunc
degere, et barbaricum possint periculum facilis de-
clinare. Propterea te Joannem fratrem coepiscopum
que nostrum Veltrensis civitatis, sodemque tuam in
tocum qui Ilarenata dicitur ad sanctum Andream
apostolum præcipimus exinde transmigrare, quale-
nus et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas,
et illic ^c consuetudinem solemnium festa disponas.
^d Mense Februario, indict. 10. (Cf. *Joan. Diacon.*, l. III,
c. 17.)

579 EPISTOLA XV

AD PAULUM EPISCOPUM.

B *Paulum, cui Neapolitanam Ecclesiam commiserat, de
reditu citsus cogitante, ut ibi perseveret hortatur.
De Petro diacono respondet, nihil illi timendum
nullumque apud se fore locum subrepitioni.*

Gregorius Paulo episcopo.

Ad hoc fraternitatem tuam Neapolitanæ Ecclesiam
ad præsens præesse constitui, ut quoque potuisses,
suasoria ad Deum prædicatione converteres. Et dum
tota le oporteat hoc intentione peragere, priusquam
hunc Domino fructum opereris, reverti festinas. pe-
tisque a me ut celeriter eandem debeam Ecclesiam

ut sit, *provide*, cum certus esset episcopum non
repagnaturum, populum non reclamaturum, clericos
non iri offendit. Gussav. Videsis Thomassinum;
parte II, lib. I, c. 41, et Alteserram in hunc locum,
ubi censem ea ætate a pontifice extra ordinem col-
lata minora beneficia; ultirque testimonio Joannis
Sarisber., epist. 230, qui tamen multis sæculis Gre-
gorio nostro junior fuit. Addit : *Collationi beneficio-
rum injecta est manus a Rom. Pontif., ex quo pro-
munitatus est ordinarius ordinariorum in concil. gener.
Lateran., cap. 5.*

^e Idem est ac si diceret, fructus anni labentis jam
percepti. ALTES.

EPIST. XIV (Al. 11). — ^a Veltrae, vulgo Veletri,
urbs Campaniae in via Appia, Roma distans viginti
millibus, nunc adhuc episcopalis, cujus sedes juncta
est Ostiensi.

^b Translatio episcoporum sedium non potest fieri
sine auctoritate summi pontif., quia est de majo-
ribus causis. Sic Cenensis Ecclesia, quia posita erat
loco intulo et infesto incursionibus Tervisimorum, in
tutiorem locum translata, auctoritate Innocentii III.
Testis ipse Innocentius, lib. II, epist. 8. Translatio
etiam sedium episcop. noui si sine consensu princi-
pis.... Sic Ecclesia Magalonensis e Magalonæ insula
Monteimpessulanum translata est, an. 1535, consensa
summi pont. et Francisci I regis. ALTESERRA.

^c Sic in omnibus Mss. et Editis sancti Gregorii
epistolis. Apud Iwonem : *consuetudinem festorum so-
lemnium disponas.* Sic etiam apud Burchardum.
Iohannes Diaconus ita, *consuetudinem solemnium festa
disponas.* (In decreto Grat., *consuetudinem solemnium
festive disponas.*) Ut ut scribatur, sententia est eadem,
quam sic exprimitur : In festis præcipuis et solemnio-
ribus ad ecclesiam matricem ex tota diœcesi con-
fluabant clerici et laici, quod pluribus conciliorum
canonibus cautum est. Profero Agath., can. 21 ;
Arverno., can. 15 ; Aurel. I, can. 25 ; Aurel. IV, can.
3, etc. Itaque mutato sedis loco non iam in priori
civitate festa disponebantur, sed ad sanctum An-
dream in Ilarenata publicus omnium fidelium con-
ventus indici debuit, ut festivitates præcipuas cum
suo celebrarent episcopo. Gussav.

^d Sic legitur in Turon. S. Gat.

ordinare, dum meus non sit animus in hac re otiosus. Sed quia utilitates ejus summa cupio firmitate vallare, diurna de hoc necesse habeo deliberatione tractare, ut eam digni possam ordinatione, Christo revelante, disponere. Interea ergo fraternitas tua ita invigilare animarum lucris studeat, ut judicium quod de te habeo, operationis tuae roboretur effectu. De persona vero Petri diaconi quae scripsisti, omnia mihi Theodorus vir consularis nunc indicavit. Et ideo postquam tibi adbarerem et ecclesiasticis eum utilitatibus tua testificatione studere cognovi, nullius debet adversitatem vel inimicitias formidare; sed quanto sibi alios invidere perpendit, tanto vigilans, ut ei nihil nocere valeant, in utilitatibus Ecclesiae, et Dei servitio perseveret. Fraternitas autem tua pro ejus persona post hoc non debet esse suspecta, quia apud me nulla subreptio locum inventiet.

PISTOLA XVI

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Paulinum Taurianensem episcopum Ecclesiae Liparitanæ præficit.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Loci^a munitis Ecclesia constituta pastoris vacare non debet officio. Quia igitur Ecclesia **580** Liparitana sacerdote privata dignoscitur, ideo Paulinum Taurianensis Ecclesiae episcopum in prædicta Ecclesia Liparitana fraternitas tua sine mora præcessu constituat, ut officii sui administrationem in eadem Ecclesia vigilanter exhibeat, et quæque ejus utilitatibus convenire didicerit, ordinare non desinat. Cum cunctumque clerum ut in omnibus canonice ei obedire debeat admoneas, quatenus præfata Ecclesia in cunctis utilitas, prædicto fratre et coepiscopo nostro disponente, Christo adjuvante procurari valeat^b.

PIST. XV (Al. 12). — ^a De hac sanctus Bernardus, lib. II de Consid., cap. 14: *Est vitium, cuius si te immunem sentis, inter omnes quos novit ex his qui cathedras ascenderunt, sedebit me judice solitarius.... facilitas credulitatis haec est, cuius callidissimæ vulpeculae magnorum neminem compreseris, satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes.* Ita sanctus Bernardus. Attendant potentes, animadverstant præsules, caveant singuli. Per subrepitionem autem et obrepitionem quid sit intelligendum, videat lector jurisperitos et canonistas: est per mendacem narrationem aliquid extorquere et quasi furari. Rescripta ab illis impetrata funditus non valent. Vide in epist. 6 lib. II, indict. 9: *Indiscussis petitionibus non credentes.* Vide eundem Gregorium, lib. I Dial., cap. 4, ubi declarat sibi ipsi posse surrepi, et pontificibus, quia fallimus qui homines sumus, qui prophetæ non sumus; et quid mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimus? GUSSANV.

PIST. XVI (Al. 26). — ^a Excusi, locis inimicis. Sed legendum ut in MSS. locis munitis. Aliis autem in locis, quæ scilicet hostium incursibus aperta erant, dispersis ovibus, ipsi ad fugam cogebantur pastores. Vide epist. libri hujus 17 et 50. In nonnullis tamen MSS. maxime in Vatic. legitur locis minutis.

^b In Tur. S. Gal.: *Data pridie Kalend. Martii,* indict. 10.

PIST. XVII (Al. 13). — ^a Paulinus appellatur episcopus Tauri lib. I, epist. 41, ubi Taurianenses mo-

SANCTI GREGORII MAGNI

PISTOLA XVII.

AD PAULINUM EPISCOPUM.

In Liparitana Ecclesia resideat, Taurianensem vero opportuno tempore visitet.

Gregorius a Paulino episcopo

Scire te volumus quia Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsimus ut fraternitatem tuam Ecclesiae^b Liparitanæ ex nostra auctoritate præcessu constituat. Cui te modis omnibus obedire necesse est, ejusque te Ecclesiae^c utilitatibus præcipimus decenter insistere, et quæque ejus commoditatibus agnoveris oportere, te volumus sine cunctatione peragere. Ecclesiam vero Taurianensem, quoties opportunum tempus credideris, visitabis. Ita ergo fraternitas tua hac omnia implere festinet, ut et sui præsentia Liparitanam salubriter disponat Ecclesiam, et visitationis studio Taurianensem^d Ecclesiam congregare et sovere non desinat. ^e Data mense Martio, inductione decima.

PISTOLA XVIII.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Increpat de assiduis conviviis Natali, ut Honoratum archidiaconum suo loco restituat juberet.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Multis ab urbe tua venientibus, frater charissime, didici, pastorali cura derelicta, solis te^a conviviis occupatum (*Grat. dist. 44, c. 5*). Quæ audita non crederem, **581** nisi haec actionum tuarum experimentis approbarem. Nam quia nequaquam lectioni studeas, nequaquam exhortationi invigiles, sed ipsum quoque usum ecclesiastici ordinis ignores, hoc est in testimonium quod eis sub quibus es positus reverentiam servare nescis. Cum enim sanctæ memoriae decessoris mei fueris scriptis prohibitus ne contra Honoratum archidiaconum tuum dolorem tam longæ

nachos occasione dispersos barbarica legimus. Epist. vero 40, Paulinum ipsum episcopum in Sicilia peregrinum, quod forte Tauriani, cuius Ecclesiam dispersam supponit Gregorius, commorari non licet. Inde Taurianensem Ecclesiam congregare et sovere visitationis studio Paulini jubetur; Liparitanam vero, in qua securius residere, sui præsentia disponere.

^b Lipara hodie etiam sic dicta, insula Melitarum præcipua, cum urbe episcopali cognomine sub archiepiscopo Messanensi, xxx mill. pass. ab ora Siciliæ in Boream. GUSSANV.

^c Legerat in sancti Benedicti reg., cap. 24: *De abbate (quod etiam de aliis prelatis est intelligendum) sciat sibi oportere prodere magis quam præesse.*

^d Pastoris est oves congregare; lupi, dispergere.

^e Ita duo Teller. et Colbert.

PIST. XVIII (Al. 14). — ^a Vide Espensæum, lib. II Digestionem in I Tim., cap. 14, ubi de episcopo violento disputat; et conc. Trid., sess. 23, de reform., cap. 1; et Mediol. I, de mensa episcopi. GUSSANV. De Natali, vide epist. 19 et 20 lib. I, et duas quæ hanc sequuntur. De epulis se excusat Natalis, cui respondit sanctus Gregorius epist. 52, olim 37. Sanctus Martinus, teste Sulpicio, dial. 1, n. 17, nunquam consensit Vincentium præfectum omni virtutum genere præstantissimum convivio excipere; et contrario sanctus Ambrosius consules et præfectos pascere ferebatur, ut ex eodem Sulpicii testimonio liquet.

ingratitudinis in corde retineres, ^b cumque et a me hæc tibi summopere fuerint interdicta, et mandata Dei negligens, et scripta nostra contemnens, præfatum Honoratum archidiaconum tuum, quasi ^c ad fortiorum honorem provehens, conatus es callida arte degradare. Unde actum est ut eo archidiaconatus loco summoto alium accerseres, qui tuis moribus obtemperare potuisset, cum præfatus vir pro nulla tibi re, ut arbitror, displicuit, nisi quod ^d vasa sacra et velamina tuis te parentibus dare prohibebat. Quam causam subili voluimus et nunc ego, et tunc sanctæ memorie decessor meus, indagatione discutere; sed tu, tuorum tibi actuum conscius, personam ad judicium instructam transmittere distulisti. Proinde fraternalis tua, vel post frequentatam toties admonitionem a culpæ suæ errore resipiscat, et præfatum Honoratum in suum, mox ut mea scripta suscepit, locum suscipiat. Quod si forte facere distuleris, usum tibi pallii, qui ab hac sede concessus est, uoveris esse sublatum. Si vero, etiam amissio pallio, in eadem pertinacia adhuc persistis, dominici corporis ac sanguinis te scias participatione esse privatum. Post quæ jam necesse est ut causas tuas subtilius indagantes, an in episcopatu ipso persistere debeas, summa cura atque inquisitione debeamus tractare. Eum vero (Grat. 7, 41, c. 40) qui contra justitiae regulam, ^e ad locum alterius se provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponimus. Qui si ulterius in loco eodem ministrare præsumpserit, se ^f participatione communionis sacræ noverit esse privatum. Tu igitur, frater charissime, nequaquam nos amplius provokes, ne duros valde in asperitate sentias, quos erga te positos in charitate contemnis. Restituto igitur loco suo Honorato archidiacono, instructam personam sub festinatione transmitte, qui mihi hoc debere ex ratione fieri suis possit allegationibus demonstrare. Eumdem namque archidiaconum ad nos veire decrevimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertioni-

^b Ita legitur in MSS. Vatic., Norm., etc., et si Exclusi habeant: cumque a me sæpe correptus fueris, et hæc tibi summopere, etc.

^c Archidiaconus natus mania implere tunc non licebat presbytero. Hinc promotus ad presbyterium Honoratus archidiaconi gradu excidisset, amplissimaque fuisse spoliatus potestate. Ea ratione Sidonius in Joanne Cabillonensi episcopo scribit, epist. 25 lib. IV: Post, laborum temporumque processu, archidiaconus, in quo seu gradu seu ministerio multum retentus propter industriam, diu dignitate (presbyterali) non potuit augeri, ne potestate (archidiaconi) posset absolvi.

^d Supra monuimus diaconorum et maxime archidiaconi curæ mandatam fuisse rerum sacrarum custodiæ et ecclesiasticorum bonorum administrationem, quod tamen in Orientalibus Ecclesiis non viginus sancti Joannis Chrysostomi temporibus probatur ex hom. 14 ejusdem sancti Doctoris in Acta apostolorum, ubi clare docet hoc munus fuisse presbyterorum.

^e In Excisis, in archidiaconatum alterius.

^f Ut hic et apud sanctum Cyprianum, non omnibus abstentis, os, orare, vale, communio, mensa, negabatur. Hinc concludunt plebanis seu parochis competere

A bus partium decernamus. Nos enim nullum pro personali **582** amore defendimus, sed auctore Deo, normam justitiae, postposita cuiuslibet personæ acceptio, custodimus. (Cf. Joan. Diac., lib. III, c. 34.)

EPISTOLA XIX.

AD UNIVERSOS DALMATIE EPISCOPOS.

Quid in causa Natalis et Honoralii actum sit explicat.

Gregorius universis episcopis per Dalmatiam constitutis.

Fraternitatem vestram licet desideremus scriptis discurrribus frequenter visitare, tamen præterea cum res exigit, utraque cupimus negotia ^a unius occasione persolvere, ut et fraternalis de visitatione relevemus animos, et quæ superveniunt, ne mentem possint ignorata confundere, subtilius ^b explicare. Frater itaque noster ^c Natalis Salonianæ civitatis episcopus, cum Honoratum archidiaconum sedis suæ ad ordinem presbyteratus vellat provehere, ac deinceps ille ^d ad sublimiore gradum crescere declinaret, a sanctæ memorie decessore meo missa supplicatione poposcerat ne ad hunc ordinem invitus accederet. Hoc enim fieri sibi non provebendi gratia, sed causa ^e ingratitudinis perhibebat. Pro qua re tunc jam sanctæ memorie decessor noster scripta Natali frater coepiscopoque nostro direxerat, interdicens ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratitudinis in corde retineret. Cumque et a ^f nobis, et hæc eidem summopere fuerint interdicta, non solum mandata Dei negligens, sed et scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum, ut dicitur, contra morem, quasi ad fortiorum honorem provehens, conatus est callide degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco submoto, & alium arcesseret, qui in loco depositi Archidiaconi ministraret. Quem scilicet Honoratum arbitramur antistiti suo præterea displicere potuisse, ^g quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibebat. Quia causam, et tunc sanctæ memorie

facultatem aliquam excommunicandi: quam quæstionem pluribus tractat Filescus, de sacra episcoporum auctoritate, cap. 3. Sanctum Benedictum usum fuisse aliqua potestate excommunicandi, refert sanctus Gregorius, lib. II Dilog., cap. 23. Certe si presbyteris jus est penitentes arcere a communiione, de verbis lis est. Legitur Theophili Alexandrini ad Menam responsio. GUSSANV.

EPIST. XIX (Al. 15). — ^a Sic MSS., ubi Editi habent, negotii unius.

^b In recentioribus, explicemus. Sequimur MSS. Vatic., Norm., etc., necnon vet. Ed.

^c In multis Codd. deest Natalis.

^d Archidiaconus, juxta illorum temporum disciplinam, presbytero quovis minor erat ordine, gradu, dignitate, licet ministerii privilegiis et lucris, in rerum externarum administratione presbyteratus præpolleter. Hinc fortasse fuga presbyteratus; quo semel accepto, ab administratione feriandum erat

^e Hoc est, quod gratus non foret.

^f Editi, invitii MSS., a nobis sæpe correptus fuerit, et hæc eidem, etc.

^g In Vulgatis, asciceret.

^h Aperit causam cur minime gratus esset, curve callide eum degradare voluerit episcopus; hoc est,

decessor meus, et nunc ego subtili voluimus indagatione discutere; sed is ipse sibi conscient, personam ad judicium postposuit destinare, ne actuum ejus discussa potuisse veritas apparere. Nos itaque tot jam scriptis admonitum, et hactenus pertinaciter obstinatum, scriptis iterum directis per praesentium latorem curavimus admonendum, quatenus Honoratum archidiaconum, **583**¹ conjungente statim praesentium latore, in priore loco susciperet. Qui jam obdurato adhuc corde contumaciter ad eundem revocare gradum si forte postponeret, usu cum pallii, qui ab hac sede concessus est, pro contumacia tot vicibus admissa privari praeclimus. Si vero etiam amissio pallio adhuc in eadem pertinacia perseveraverit, a dominici quoque corporis ac sanguinis participatione submoveri. Equam enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Nos itaque nec nunc quidem a justitiae, quam praefatus antistes despexit, semita deviamus; sed restituto in locum suum eo, cuius nobis culpa minime patuit, praeclimus Natalem episcopum instructam ad nos debere dirigere personam, quae rectam ejus esse intentionem suis possit nobis allegationibus demonstrare. Nam et eundem archidiaconum venire fecimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nullum namque pro personali amore defendimus, sed, auctore Deo, normam justitiae, postposita cuiuslibet acceptione personæ, custodimus.

EPISTOLA XX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Exposita iterum eadem causa, Antonino praecepit ut ad Honoratum loco suo restituendum Natalem hortetur: hunc, si parent, primum tuis pallii, deinde communione privet. Restituto tandem Honorato, personam mittat episcopus; ipse vero archidiaconus Romanum veniat, uteque causam dicturi. Advocatur etiam pro Malcho episcopo fidejussor.

GREGORIUS ANTONINO SUBDIACONO.

Honoratus (*Grat. dist. 74, can. 8*), archidiaconus Ecclesie Salomoniane, a sanctæ memorie decessore meo missa supplicatione poposcerat ut ab antistite suo invitatus provehi ad fortioris gradus ordinem contra morem nullatenus cogeretur. Illoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa ingratitudinis prohibebat. Pro qua re tunc jam sanctæ memorie decessor noster scriptis suis Natali fratribus coepiscopisque nostro interdixerat ne predictum Honoratum archidiaconum invitatum proveheret, neve dolorem conceperet ingratitudinis diutius in corde retineret.

creando presbyterum, archidiaconi potestate, quae presbyterali præpotebat, spoliare. Hic parentes late sumuntur pro engratis, non simpliciter pro his qui generunt. In hac lata significacione saepe usurpatur ista vox ab his usi scriptoribus, ut a Gregorio Turon., lib. II Hist., cap. 4, et lib. IX, cap. 19 et 53. Porro hanc bonorum ecclesiasticorum dilapidationem, in consanguineorum gratiam, præviderat Antioch. synodus an. 341, cavitque, can. 25, quo

A Cumque et a me haec eidem summopere fuerint interdicta, non solum mandata Dei negligens, sed scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum quasi ad fortiorum honorem provehens, conatus est arte calida degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco summoto, alium arcesseret qui ejus obtemperate moribus potuisse. Quem Honoratum archidiaconum arbitramur antistiti suo aliunde displicere non potuisse, nisi quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibeat. Quam causam subtili voluimus, et tunc sanctæ memorie decessor meus, et nunc ego, indagatione discutere; sed is ipse suorum **584** sibi actuum conscientis personam ad judicium postposuit destinare. Proinde experientiam tuam praesentis præcepti auctoritate duximus sufficiendam, quatenus conveniens in Salonam, Natalem fratrem coepiscopumque nostrum saltem tot scriptis admonitum studeat adhortari, ut supra memoratum archidiaconum in suo statim loco suscipiat. Quod si facere hoc contumaciter, ut consuevit, forte distulerit, usum ei pallii, qui ab hac sede concessus est, ex auctoritate sedis apostolicæ contradicito. Quem si etiam amissio pallio adhuc in eadem pertinacia perseverare perspexeris, Dominicī quoque corporis ac sanguinis eundem antistitem participationē privabis. Eum vero (*Grat. 7, q. I, c. 40*) qui contraria justitiae regulam, ad locum alterius se provéhi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponit præcipimus. Quem, si ulterius in loco eodem ministrale presuperaserit, communione sacræ participatione privamus. Equam enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Restituto ergo loco suo Honorato archidiacono, instructam personam supradictus antistes, te compellente, dirigat, quae intentionem ejus esse vel fuisse justam, suis mihi allegationibus possit demonstrare. Sed et eundem archidiaconum ad nos venire præcipimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nos enim nullum pro personali amore defendimus, sed auctore Deo normata justitiae, postposita cuiuslibet acceptione personæ, servamus. ^a Malchum vero fratrem coepiscopumque nostrum curabis fidejussori committere, ut ad nos quantocius veniat, quatenus omni mora ac dilatione postposita, actionum seruans expositis rationibus, ad propria cum securitate valeat remaneare. (*Cf. Joan. Diac. I. iii, c. 9.*)

tanti sceleris rous episcopus synodo provincie personas perseverare jubelat.

¹ Hoc est, accedente. *Act. VIII, 29, accedo, et adiunge te ad currum.*

EPIST. XX. (*Al. 16*). — ^a Rexerat patrimonium aliquod Ecclesie Romanae, ut appareat ex epistola 46 hujus iudic., et 22 iudic. II. Eundem Romanum subito mortuum, qua die causam dixerat et addicuisse fuerat, docet epist. 47 lib. IV, iudic. 43.

EPISTOLA XXI.

AD JOBINUM ILLYRICI PRÆFECUM.

Vestitam a barbaris provinciam ejus regimine recreari gaudet. Patrionii rectorum commendat. Natali episcopo ne opem contra justitiam ferat hottatur.

Gregorius a Jobino præfecto Illyrici.

Licet et ad redditum paternæ charitatis officia, hōbitate interibus occipitis, raritas portitorum impedit, quoties tamē occasio inciderit, excellens vestram non desistimus scriptis discentibus visitare; quatenus quorum aspectum presentium videbēt non possimūs, eos aliquatenus scriptis valeamus afternantibus intueri. Gaudemus itaque quod eminētiae vestræ regimine afflictæ Dominus voluit provincias consilere, ut quam ex una parte flagello barbaricæ vastationis ulcerat, hanc ex alia per eminentiam vestram, quasi pér superductam salutem curet. Largitati ergo vobis dignitatem et solo munere donantis attendite, et ex ipsa concessi regimini administratione Conditorem vestrum erga vos placabiliorem facite; **585** quatenus cum ipse quod largitus est meritis bonorum operum, ad suam videbit gloriam revocari, et in hac vos vita clariores efficiat, et præmia vobis regni cœlestis concedat. Præsentium igitur latorem, quem illuc pro ipsa exigui patrimonio administratio direxit, vestræ excellētiae commendamus. Nos enim charitatis vestræ communi vitulo Dominum petimus, quo sic actos vestros in hac vita dirigatis, ut ipsorum merito ad aeternā vos regna perducatis. Natali autem fratri et coepiscopo nostro in nullō Glorio vestra opem contra justitiam ferat, ^b quia tanto necesse est ut canonicarum virtutis vindictam sentiat, quanto et ipsam regulam canonicanam ignorat.

EPISTOLA XXII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS ILLYRICI.

Joannis episcopi ordinationem confirmat.

Gregorius universis episcopis per Illyricum.

Et nobis confort de solicitudine vestræ letitiam, et fraternaliter vestram de sua reddit ordinatione securam, si antiquæ consuetudinis ordo servatur. Quia ergo ex epistolis quas ad nos per Maximianum presby-

*EPIST. XXI (Al. 17). — ^a In omnibus fere Editioribus et in quibusdam mss. Codicibus legebatur Jobino episcopo Illyrici. Sed ope quoruundam mss. emendavimus hanc lectionem, quam vitiōsam esse demonstrat contextus epistolæ, qui præcipuum quaindam dignitatem laicam pre se fert; necnon epist. 43, nunc 45, libri i, quæ sic incipit: *Jobinus, excellētissimus vir, filius noster, præpositus per Illyricum.* Gussav. In Vatic. legitur *præposito, expræfecto Illyr.* In duobus Teller. et Rhemens., *episcopo Illyr.* In Norm., Anglie., Corb., etc., quos sequimur, *præfecto Illyr.**

^b Ergo ignorantia ista, secundum Gregorium, magis auget peccatum, quam elevet; accusat, non excessat.

Epist. XXII. Al. 7, indict. 15.

EPIST. XXIII (Al. 8, indict. 43). — ^c Justiniana prima, alias Achridus, nunc vero Loerida in Albania, urbe olim Macedonia ad Lichnidum lacum, nunc ad hanc ampla, in exciso colle, ubi natus Justinianus imperator, qui eam non modo instruavit, verum etiam multis ornavit privilegiis, et jure praesertim metropolitico Prævalitanæ provinciæ, in eo et prima-

*terum et Andream diaconum direxistis, in persona Joannis fratris et coepiscopi nostri consensum omnium vestrum et serenissimi principis convenisse cognovimus voluntatem, magna nos exultatio habuit talem, Deo auctore, ad sacerdotii officium suisque provectum, qui dignus cunctorum est electionis judicio comprobatus. Proinde juxta postulationis vestræ desiderium, predictum fratrem et coepiscopum nostrum, in eo in quo est sacerdotii ordiné constitutus, nostri assensus auctoritate firmamus, ratamque nos ejus consecrationem habere, dirigentes pallium, indicamus. Cui quoniam juxta morem nostras vices commisimus peragendas, ideo fraternaliter vestram necessario prævidimus adhortandam, quatenus ei in his quæ ad ordinem ecclesiasticum rectitudinemque pertinent disciplinæ, **B** sive in aliis quibus canonum decreta non obstant, parere nullo modo differatis, ut charitatem vestram sincero eum judicio elegisse exhibita valeat obedientia declarare. (Vide sup. lib. I, ep. 45, indict. 9; et inf. ep. 25.)*

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Gratulatur quod unanimi omniam concurrens electus sit. Ipsum ex more pallio donat, et vicariatu apostolicæ sedis. Ad pastorale munus summa prudentia et charitatem implendum horatur.

Gr̄egorius Joanni episcopo ^a primæ Justinianæ Illyrici.

*Manifestum bonitatis esse liquet indicium, in unius electione cunctorum convenire **586** consensum.*

C Quia igitur (*Grat. dist. 63, c. 5*) suscepit fratrum et coepiscoporum nostrorum relatio ad locum vos sacerdotii totius concilii unito consensu et serenissimi principis voluntate declarat accersiri, gratias omnipotenti Deo creatori nostro magna cum exultatione retulimus, qui vitam actusque vestros ita de præteritis fecit esse probabiles, ut omnium vos, quod est valide laudabile, sacerdet placere judicio. Quibus nos quoque in personam fraternalitatis tuae per omnia consentimus. Atque omnipotentem Dominum deprecamur, ut charitatem vestram sicut sua gratia elegit, ita in omnibus sua protectione custodiat. ^b Pallium

titulari dignitatē et vicaria Romanae sedis, quod obtinuit a Vigilio papa, prout habetur novella 431. Prima autem dicta est ad differentiam Ulpiani Mæsia superioris, quæ Justiniana secunda dicta est, et altarium urbium ejusdem nominis ab eodem imperatore instauratarum. Jacet inter Dyrachnum et Thessalonicanam sub dominio Turcarum. Gussanv.

^b Ex hac et 57 epist. lib. v, appareat quibusdam episcopis Græcis datum suis a sancto Gregorio pallium, non tamen omnibus; non ipsis patriarchis, ut docet epist. 15 lib. v. Ergo patriarchæ non alii inde pallium petebant, immo videntur illud suis subtiliter concessisse, non repugnante Roma. Consonant Constantinopolitanum VIII conc., in fragmento, c. 47 et 27; Joan. VIII, epist. 190 et 199. An eadem fuerit materia, forma eadem Occidentalis quæ Orientalis pallii, nova rixa illius similitus quam vocant *de lana caprina*. Magna si fuisset aut gravis differentia, expresserent eam alii alii; nec Latini nono sacerdotio, ut somniavit quispiam linea deposito, karum Græcorum facile induissent, de qua hitorus Pelusiota multa ante saeculis. Aug.

vero (*Dist. 100, c. 10*) ex more transmisimus, et vi-
ces vos apostolicae sedis agere iterata innovatione
decernimus, admonentes ut ita vos circa subjectos
debeat exhibere placabiles, ut rectitudinem vestram c
diligere provocentur potius quam timere. Quorum si
culpa forte poposcerit, ita excessus emendare cura-
bitis, ut paternum affectum de animo nullo modo re-
linquatis. Estote in custodia commissi gregis vigilantes
atque solliciti, et disciplinæ zelo districti, ut lupus
Insidians, nec ovile turbare dominicum, nec nocere
nvibus aliqua fraudis occasione prævaleat. Animarum
lucrum Deo nostro tota mentis intentione facere te-
stinate, nomen nos pastoris non ad quietem, sed ad
laborem suscepisse cognoscite. Exhibeamus ergo in
opere quod signamur in nomine. Sacerdotii præro-
gativam si recta consideratione pensem, sollicitis B
et bene gerentibus in honore, negligentibus autem
profecto erit in onere. Sicut igitur laborantes et circa
animarum salutem sollicitos hoc nomen ante Deum
eternam ducit ad gloriam, ita desides ac torpentes
vergit ad poenam. In lingua nostra vitam esse aliam
plebs commissa agnoscat. Sit illis fraternitatis ve-
træ doctrina, gratus coercionis stimulus, et vita imita-
tionis exemplum. Quid enim diligere est quid timere
debeant, charitatis vestræ sermo prædicationis aper-
iat, fructum efficacia vestræ æternæ hujusmodi re-
tributionis acquirat.

Inter hæc vero et ista vos principaliter delibera-
tionis cura constringat, ne unquam ordinationes facere
tentetis illicitas; sed si quos ad clericatus ordinem
vel potiorem forte gradum promoveri contigerit, non
præmiis aut precibus, sed meritis ordinetur. In nulla
ordinatione fraternitati vestræ commoda quolibet
modo surripiant, ne laqueis simoniacæ, quod absit,
hæresecos illigetur. Quid enim prodest homini, sicut
Veritas docet, si totum mundum acquirat, et suæ faciat

^c Infra, lib. III, indict. 11, epist. 53. Sanctus Hieronymus, epist. 62, ad Theophilum : *Ut pontifices Christi... non dominorum metu, sed patrum honore veneremur... Sed contenti sint honore suo, patres se scient esse, non dominos.* Gussanv. Legerat hoc in reg. sancti Benedicti Gregorius ejus alumnus S ilicet, cap. 64, præcipit sanctus Pater ut abbas studeat magis amari quam timeri.

^d Male ambunt onus angelicis humeris formidandum, qui in vicarios rejecto diei et aestus pondere, honorem, potestatem, redditus sibi reservant. De his dicebat olim in concione publica Jodocus Clichthovæus doctor Sorbonicus, referente Espenso, lib. III Digrass., cap. 22 : *Adibunt hujusmodi per vicarios paradi-
sum, in persona inferos; sic aliqui dum in minoribus
erant, concionibus illustres; illustrissimi dum sunt, obmutescunt.* Diceres apud quosdam pedum pastorale
rudem esse qua donati veterani a militia discedebant,
cum contra reparandi belli major imponatur per epi-
scopatum necessitas. Plura sunt apud sanctum Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum. Vide
epist. 11 lib. V, alias 12 lib. IV. Gussanv.

^e Ita MSS., quod verbum editores mutarunt in
urget.

^f Praxim simoniacam auctores ecclesiastici vulgo
hæresim appellant quo magis ostendant exescrabitionem.
Idem de jure investiturarum aliquot post sæculis fa-
ctitatum est. Gussanv.

A animæ detrimentum (*Math. VIII, 36*)? Unde necesse
est ut Deum in omni quod gerimus attendamus, pe-
nituta et temporalia contemnamus, atque ad æternitatis
bona cordis desiderium dirigamus. ^g Xenia autem
vestræ sanctitatis suscipere omnino nolueram, quia
valde esset incongruum ut a præbatis atque afflictis
fratribus munera conceperis videtur. Sed respon-
sas vestri alio me argumento vicerint, ^h ad eum
illa deferentes, a quo non possent oblationes vestræ
fraternitatis 587 repelli. Illud enim vobis præ om-
nibus studendum est, ut venturo judici animarum,
sicut prædictum, non peritura munera procuretis,
quatenus et vos de vestra mercedis operatione, et
nos pariter de nostra adhortatione respiciat. (Vide
sup. ep. 22.)

EPISTOLA XXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

*Ut laudatum a Felice presbyterum diligenter ex-
aminet, eumque Romam, si episcopatu dignum per-
spezterit, mittat.*

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Felix vir consularis, præsentium lator, edocuit nos,
esse quemdam in illis partibus presbyterum, qui ad
episcopatus ordinem provehi vitæ merito dignus ap-
pareat. Hunc ergo fraternitas tua coram se deduci
faciat, eumque, sicut certus sum, propter animæ
periculum diligenter examinet. Quem si ad hunc gra-
dum provehi dignum esse perspexerit, ad nos studeat
destinare, ut eum, disponente Deo, loco cui prævide-
rimus, possimus ⁱ ordinare pastorem. Præsentium
vero latorem Felicem ^b virum consularem chartula-
rium, salva fraternitati tuæ justitia, commendamus,
quatenus in iis quæ justè poposcerit, fraternum
invenire possit affectum. (Cf. Joan. Diac. lib. I,
c. 13.)

^s In MSS. pler., *exenia*. Rationem subdit quare non
suscipiat, ne in totum hanc munera susceptionem
damnare videatur. In Digest., lib. I, titulo 16, de Offic.
procons., § 3 : *Non in totum xenii abstinentre debet
proconsul, sed modum adjicere. Neque morose absti-
neat, neque avare modum xeniorum excedat.* Et paulo
post : *Audi quid sentimus; vetus proverbium est,
οὐτε πάντα, οὐτε παρὰ πάντας; ne, με
omnia, neque omni tempore, neque ab omnibus.* Nam
ralde inhumanum est a nemine accipere; sed passim,
villissimum est; et omnia, avarissimum. Tandem con-
cludit : *Sed nec xenia producenda sunt ad munera
qualitatem; scilicet munera plus sunt quam xenia.*
Alciatus, in lege 194, *de verborum signif.*, omnes
fere munera species explicat, et de xenio dicit pro-
prie esse munus quod hospitibus datur; sed in jure
pro munusculis accipi, quæ judicibus solent ad eo-
rum gratiam aucupandam mitti. Gussanv.

^b Procul dubio ad sanctum Petrum.

EPIST. XXIV (Al. 18). — ^a Ea ætate episcopi Ita-
lie, Sicilia et aliarum viciniorum provinciarum, non
consecabantur nisi a Rom. pont. tanquam Patriarcha
Occidentis, vel de ejus licentia, etc. ALTESERRA.

^b In Vatic. B et C : *Felicem vestræ charitati.* In A :
Felicem vicaria charitate. Sequimur Norm., Corb.,
Vatic. D, etc. De chartulariæ dignitate vide Alteserram
hoc loco.

EPISTOLA XXV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

Cumanæ Ecclesia visitationem delegat, ut tum Ecclesiæ illam tueatur, tum ex ipsius clero idoneum sacerdotem eligi procureat.

Gregorius ^a Benenato episcopo.

Quoniam ^b Cumanæ Ecclesiæ Liberius quondam antistes de hac luce migrasse cognoscitur : 588 propterea visitationis destituta Ecclesiæ fraternitati tuae operam solemniter delegamus, quam ita te convenit exhibere, ut nihil ^c de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo charitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere te volumus, ut, remoto ^d studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expertant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roboretur, et dilectionis tuae testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat. Commonemus etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus (quod evenire non credimus) potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ^e ne ad hoc cuiuslibet conversationis vel meriti ^f laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui (quod absit) incurras.

EPIST. XXV (Al. 19). — ^a Erat hic episcopus Misenas, ut liquet ex epist. 45, ubi Cumananam Ecclesiam, cuius eum visitatorem in hac epistola fecerat, Misenni suæ adjungit. De eo etiam fit mentio epist. 34 lib. v, et 4 ac 50 lib. noni. Prius legebatur, episcopo visitatori Cumanae Eccl. quæ absunt a Corb., Norin., Rhem., et tribus Vaticanis.

^b Cumæ, vulgo Cuma, urbs olim Campaniæ, episcopalnis, in ora littorali juxta Misenum promontorium, nunc prorsus excisa, cuius sedes episcopalnis Aversam translata est. Everam fuisse a Teutonibus an. 4207, legimus apud Bolland., ad 16. Febr. In MSS. saepè legitur, Cumensis Eccl. pro Comensis. Vide Mabill., Musei Ital. p. 219, ubi exhibet chartam Lotarii imp. datam rogante Amalrico Cumensi, id est Comensi episc. in Liguria.

^c Promotions intellige, quibus vetitum erat visitatori se immiscere, nisi speciali mandato delegaretur, ut supra epist. 10, Paulo Neapolit. Ecclesiam administranti delegatum legimus. Vide lib. i, epist. 18 ac 81, et, infra, epist. 45. Provectiones cler. intelligit Alteserra eorum stipendia, quæ minui velat sanctissimis pontificis.

^d In Vulgatis, studio diversarum partium, quæ duo verba omittere suaserunt Codd. Vatic., Norm., Corb., etc.

^e Utinam hæc regula, a conciliis et sanctis Patribus sancta, repetita, inculcata, nostris non jaceret temporibus otiosa ! In decretis Cœlestini papæ, cap. 18, sic habetur : Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitatis ipsius clericis cui est episcopus ordinandus nullus dignus potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis clericis merito præferantur. Habet uniusquisque sue fructum militiae in Ecclesia in qua suam per omnia officia transegit etia-

A

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ecclesiæ Nepesinæ visitationem injungit.

Gregorius ^a Joanni episcopo.

Quoniam Paulo fratri et coepiscopo nostro Neapolitanæ Ecclesiæ visitationis operam injunximus, idcirco fraternitas tua visitationem Ecclesiæ Nepesinæ non desistat assumere, quatenus, exigente Paschali festivitate, quidquid sacrorum solemnitas poscit, te operante, modis omnibus impleatur. Donec igitur quid de persona prædicti fratris et coepiscopi nostri agendum sit, 589 deliberare possimus, ita in cunctis te fraternitas tua solertem vigilantemque studeat exhibere, ut prædictus vir absens nullo modo sentiatur. ^b Mense aprilii, inductione decima.

B

EPISTOLA XXVII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Bonum quod dono Conditoris in corde concipitur, celeri ac firma devotione complendum. Si quis contra nos calumnias molitur, ad Deum tota spes mentis inflectenda.

Gregorius ^a Rusticianæ patricie.

Epistolam excellentiæ vestre suscipiens, ^b votivo sum incolumitatis ejus nuntio relevatus, optans ut vitam actusque vestros sua Dominus misericordia protegat et disponat. Valde autem miratus sum cur delibera te via eundi ad loca sancta intentionem et votum boni operis deflexisti, dum si quando bonum aliquod dono Conditoris in corde concipitur, celeri necesse est devotione compleri, ne dum callidus insidiator animum irretire nititur, subinde impedimenta suggerat, quibus ad effectum minime desideria sua

C
tem; in aliena stipendia minime alter obrepat, nec alii deb tam alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis rendendi, si se viderint prægravari; et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, etc. Videat lector epistolam Nicolai papæ ad Carolum Calvum circa an. 865, ubi contrarium usum in Gallia familiarius grassantem vocat violationem canonum temerariam, pro qua amputanda necesse est specialius impendere diligentiam et eam decreti ligone (ui ipse loquitur) radicitus extirpare. Ceterum quod de episcopis aiunt, ceteris quoque dignitatibus, officiis, sacerdotiis, pari ratione prudens quisque accommodabit. Vide Cod. lib. i, tit. 6, de episcopis et clericis, leg. 11 : In Ecclesiæ quæ in possessionibus, ut fieri solet, diversorum vicis etiam vel quibuslibet locis sunt constitutæ; clerici non ex alia possessione, vel vice, sed ex eo ubi Ecclesiam esse constiterit, ordinentur, etc. GESSANV.

D
In Vatic. A et B ne ad episcopatum cuiuslibet conversationis vel meriti personæ. In vulgatis, ne ad cuiuslibet conversationis meriti. Sequimur Vatic. D, Rhein., Norm., Regios, etc.

^e De laicis ad sacros ordines non statim promovendis, plurimis canonibus cautum est, quos videsis apud Thomassinum, lib. i, parte secunda, cap. 85.

EPIST. XXVI (Al. 20). — ^a In vulgatis, episc. visitatori Nepesinæ Ecclesiæ. In Vaticanis episcopo Nepesino. Sequimur Norm., Corb., Rhem., etc.

^b Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XXVII (Al. 21). — ^a Ex urbe Roma migraverat Constantinopolim, ut colligitur ex epist. 22, indict. 1, et 22, indict. 6.

^b Id est expedito, optabili. Sic apud Apuleium votus conspectus. Saepius pro eo quod voti sit aut promittitur: ludi votivi, tabella votiva, thus votivum.

mens occupationibus debilitatē perducat. Unde necesse est excellentiam vestram omnibus impedimentis piis causis obviantibus anteire, et ad fructum boni operis totis cordis misib; inhibere; ut et in praesenti saeculo tranquille vivere, et in futuro celeste regnum valeat possidere. Illud autem quod scripsistis, Passivum contra vos aliquas molitum suis calumnias, piissimos vero imperatores non solum libenter non audisse, sed etiam aspere suscepisse, cuius hoc fuerit donum, perpendite; et ad eum qui hominibus in hoc saeculo ne quantum appetunt nō rere valeant, potenter obviat, tojam spem mentis inflectit, quatenus pravas hominum voluntates brachii sui oppositione reverberet, conatusque eorum, ut consuevit, misericorditer ipse confringat. Gloriosum dominum Appianem et dominam Eusebiam, dominum Eudoxium et dominam Gregoriam, mea per vos deprecor vice salutari.

EPISTOLA XXVIII.

AD STEPHANUM CHARTULARIUM.

Monachos duos sui status desertores jubeat retrudi; monasterio consuetudines novas imponi non sinat.

Gregorius Stephano ^a chartulario.

Scientes magnitudinem charitatis vestre toto Dominum corde diligere, ob hoc ea quae in massis **590** ^b de jure quondam patricie recordationis Julii contra precepta dominicae contraque canonum regulam commissa esse didicimus, ad ejus necessitate duximus referre notitiam, quatenus et quae perpetrata sunt corrigi debeant, et alii deinceps tentare non presumant. Insinuatum igitur nobis est, in massa quae nuncupatur ^c Marato, abate monasterii sancti Georgii quod in eadem situm est, duos monachos refugisse; et upum quidem ex eis jam conjugem acceptisse, alium autem laicum effectum saeculariter vivere; cum nec ex familia massae homines ipsi esse liberi asperantur, et vel si secundum conditionem debuissent agere, contra Deum erat ut post adeptum divini officii cultum, ad saecularem vitam atque habitum reinearent. Unde hortor ut, habita judicis aeterni consideratione, monachos ipsos retrudi sine dilatatione faciat, ne eorum exemplo, cum vestro, quod absit, peccato, ceterorum monasteriorum distinctio dissipetur, sed magis ut magnitudinis vestre solatio aliis monachis spes gerendi talia submoveatur. Afferit autem praedictus abbas presbyterum ^D praedictæ massæ novas monasterio ipsi velle impone consuetudines, quae ex tempore conditi monasterii per triennale tempus hactenus non fuerunt,

EPIST. XXXVIII (Al. 20, indict. 7). — ^a In collectione Pauli Diac., epist. 45, consentientibus duobus Tell. et MSS. Norm., necnon Vatic. D, legitur, chartulario, vel chartario Siciliæ. Additur in Vatic. et Teller., de monachis restituendis. De hoc Stephano lege epist. 3, indict. 11, ad Joannem sanctæ Lucie Syracus. abbatem.

^b Sic realitatem ex MSS. cum Vulgati habeant, de jure quondam patricii viri piae recordationis. In duabus Teller. pro in massis legitur in marsis.

^c Norm., Marathodis; duo Teller., Mirathodis, vel Marathodis. Corb. duo et antiqu. Colb., Maratodis. In Vulgatis legitur de abbat... refugisse.

A squidem si quid Deo filie munificentiae gratia a filiis viris oblatum fuerit, portionem se asserat debere percipere. Quod magnitudo vestra studeat diligenter agnoscere; et si hoc ab initio non fuit, etiam labentibus temporibus aliud noviter imponi non concedat, maxime cum exiguae substantiae et monasterium pauperum esse didicimus, et abbatem ipsum hospitalem omnino esse multorum attestacione didicimus ^d.

EPISTOLA XXIX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

*Ariulphum, si Romanam perget, a tergo insequantur.*Gregorius Maurilio et Vitaliano ^a magistris militum.

Gloriae vestre suscipientes epistolas Deo gratias egimus, quia de salute vestra cognovimus et de sollicitudine vestra multum gavisi sumus, et mox ea quae scripsistis parata fuerunt. Sed Aldio ^b vir magnificus post adventum hominum vestrorum nobis scripsit quia in proximo jam Ariulphus esset, et timuimus ne milites qui ad vos diriguntur in manus ejus incident. Tamen et hic, in quantum Deus adjuverit, contra eum alius noster gloriosus magister militum **591** se paravit. Sed et gloria vestra, si buc ^c perexierit ipse hostis, quomodo consuevisti, cum auxilio Dei a dorso ejus quod potestis perficite. Speramus enim in omnipotentis Dei virtute, et in ipsis beati Petri apostolorum principiis, in cujus ille natali sanguinem effundere desiderat, quia ipsum sibi contrarium sine mora inveniet

EPISTOLA XXX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

De dybia Suanensis fide, ac de parato Ariulphi exercitu monet.

Gregorius Maurilio et Vitaliano magistris militum.

Suppliciter gloriæ vestre per filium nostrum Vitalianum cum quo ut tractareis et verbo et scripto mandavimus. Undecimo autem die mensis ^a Januarii Ariulphus haec epistolam quam vobis direximus transmisit. Et ideo relegentes eam, ydete si in fide sua ^b Suanenses quam reipublicæ promiserem perstiterunt. Obsidesque dignos de quibus possitis considerare ab eis percipite; et insuper eos denuo Sacramentis obstringite, reddentes eis quod loco pignoris sustulistis, et sermonibus vestris eos sanantes. Si autem manifestissime cognoveritis eos cum Ariulpho de sua subditione locutos suis, vel certe obsides ei dedisse, sicut nos Ariulphi epistola quam vobis direximus dubios reddidit, salubri consilio pertra-

^d In Collect. Pauli additur: *data die xiv Kalend. Junii, indict. 40.*

EPIST. XXXIX (Al. 22, indict. 7). — ^a Prius legebatur, Mauricio.

^b In Excusiis, vir memorandus.

^c Sic legitur in MSS. pro perexerit, quod habent Excusi. Supra, epist. 52 libri 1, occurrit perexeat, eodem sensu.

EPIST. XXX (Al. 23, indict. 7). — ^a In collect. Pauli Diac. Junii. Abest autem haec epist. a plenisque MSS.

^b Suana, vulgo Soana, urbs Etruriæ, adhuc episcopalis sub archiep. Senensi.

ctantes ne in aliquo anima vestra vel nostra de sacramentis gravetur, quidquid utile reipublicæ judicaveritis peragite. Sed ita faciat gloria vestra, ut neque sit aliquid unde possimus ab adversariis reprehendi, neque in quo utilitas reipublicæ erigit, quod avertat Dominus, negligatur. Præterea, gloriati filii, estote solliciti, quia, quantum comperi, noscum collectum habet, et ^a Narina dicitur residere; et si hoc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus juverit, deprædamini, aut certe ^b sculcas quos militis, solliciti requirant, ne dolens factum ad nos discurrat ^c.

* EPISTOLA XXXI.

AD CUNCTOS MILITES NEAPOLITANOS.

De obedientia Constantio tribuno exhibenda,

Gregorius universis militibus Neapolitanis.

Summa militia laus inter alia bona merita hæc est. obedientiam sanctæ reipublicæ ^b utilitatibus exhibere, quodque sibi utiliter imperatum **592** fuerit, obtemperare; sicut et nunc devotionem vestram fecisse dicimus, quæ epistolis nostris, quibus magnificum virum Constantium tribunum custodiæ civitatis deputavimus præesse, paruit, et congruam militaris devotionis obedientiam demonstravit. Unde scriptis vos præsentibus curavimus admonendos, ut prædicto viro magnifico tribuno, sicut et fecisti, omnem beatissimorum dominorum utilitate vel conservanda civitate obedientiam exhibere, quatenus quidquid a vobis hactenus bene gestum agnoscirut, per præsentis temporis vigilantium ac sollicitudinem augmentetis.

EPISTOLA XXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

De patrimonio regimine plurima præcipit, in quibus eluent justitia, religia, prudentia, et liberalis erga egenos animus; familiaris quoque in Petrum dilectio facile advertitur.

Gregorius Petro subdiaco Siciliæ.

Indicante mihi Romano defensore, cognovi quia

^c Id est, exercitum collectum habet. *Hostis*, tum eo loci, tum passion apud scriptores mediæ ac postremæ ætatis, id omnipino significat quod exercitus. Vide Cangii Glossarium, ubi locus hic Gregorianus, multis aliunde quæsiti testimoniis, illustratur.

^a Paul. Diac., Nardias.^b Idem, deprædate.

^c Sic MSS. Vall., Corb., qui sic legunt, sculcas quæsiteris. Similiter apud Simocattam, qui lib. vi, cap. 9, ait Romanos post victoriam ad delicias et compotationem conversos oblitos esse custodie, τὴν τροπήν πονηρήν ἀποκαλεῖ. Eadem νοῦς τροπῆς habetur apud Leonem, constit. 17, τροπάταρες τροπάτευτιν, et apud Constantium, de adiunict. imp. ἐξουλκάτωσες, excubitores, et ἐξουλκάτευτιν, explorare. Vide Glossar. Meursii, Rigalii, et Lindenburgii ad leges antiquas, Gus- sanv. In lege Langobard., lib. 1, tit. 14, § 6: Si quis in exercitu ambulare contempserit aut in sculcas. Ibi exercitus et sculca pro militari servitio ad quod tenebantur vassalli. Sculcas tamen legunt nonnulli quos confutat Cangius in utroque Glossar.

^d In Colbert. vet. additur, Die 14 Kalend. Junii, indict. 10.EPIST. XXXI (Al. 24, indict. 7). — ^a Hæc epistola

A monasterium ancillarum Dei quod est in fundo ^b Monetheo, ab Ecclesia nostra de Villa nova, de fundo juris sui violentiam pertulit, qui eidem monasterio dicitur dimissus. Quod si ita est, experientia tua eis et fundum restituat, et ejusdem fundi de duabus ^c quas exegisti inductionibus pensiones restituat. Quia autem ^d multi Judæorum in missis Ecclesiæ comitantur, volo ut si qui ex eis Christiani voluerint fieri, aliquantum eis pensi relaxetur, quatenus isto beneficio provocati, tali desiderio et ^e alii assurgant.

Vaccæ autem quæ jam sunt aetate steriles, vel boves masculi qui omnino inutiles esse videntur, vendi debent, ut saltem eorum pretium ad aliquam utilitatem crescat. Greges vero equarum quas valde iniutiliter habemus, omnes volo distrahi, et tantummodo

^b do quadringtonas juniores servari ad felum, ex quibus quadringtonis singulis conductoribus singulæ ^c condonari debent, quatenus ex ipsis annis singulis aliquid reddant, quia durum est valde ut sexaginta solidos pastoribus expendamus, et sexaginta denarios ex eisdem gregibus non babeamus. Ita ergo experientia tua faciat, ut alia per conductores omnes, sicut diximus, partiantur, alia distrahe, et in numerum redige. Pastores vero ipsos per possessiones ordinata, ut ex cultura terræ ferre aliquid utilitatis possint. Aeramenta vero omnia quæ vel in Syracusis, vel in Panormo, juris ecclesiastici esse possunt, distrahenda sunt priusquam ipsa vetustate funditus perent.

C **593** Veniente autem fratre Cyriaco servo Dei Romam, de illo subtiliter requisivi si cum tua conscientia fuerit de acolpiendo præmio in causa mulieris cuiusdam locutus. Quod ideni frater ita se dicit, te referente, cognovisse, quia ex te immissus est, ut quis esset ad conferendum præmium immissor probaret. Quod ego credidi, moxque eum in gratiam familiariter recepi, coram populo et clero eum perduxi, ^d presbyterium ei auxi, in loco superiori inter

omittitur in plerisque MSS., præcipue Norm. et Anglic., ut observat Thom. Jamezius. Est in collect. Pauli Diac. et laudatur causa 23, q. 4, can. 7.

^b Hanc vocem infra quoque usurpat, et alibi frequentissime, eodem sensu quo in regula sancti Benedicti sumitur etiam sæpe, ut cap. 35: Si qui ^e joribus utilitatibus occup. Cap. 65: ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii.

EPIST. XXXII (Al. 30, indict. 7). — ^a In plur. MSS. desideratur. In collect. Pauli Diac., est 51.

^b Paulus Diac., Monostheo. Vatic. D, Monastheo. Vatic. A, Monasterio, vel Monotheo.

^c Idem, quas egisti. Consentunt Vatic. D et Regij.

^d De Judæis, quibus, si sunt Christiani, aliquid relaxandum, vide infra, lib. v, epist. 8.

^e Ita MSS., at Excusi, urgeantur.

^f Vatic. D, commendari Pauli lecello est corrupta.

^g Id est, novum munus clericale contuli, novam rerum Ecclesiæ administrationem credidi. Πρεσβυτέριον ^g pro clericorum oculo, quem Ecclesiæ senatum vocant λεπατῶν, in Antioch., c. 3, usurpat; aliquid quando pro dignitate presbyteri. Ultramque notionem exhibet Ancyrani concil. c. 18. Sanctus Ignatius nunc vocant σύντηγμα ἵπον, nunc ἄγονον Πρεσβυτέριον. Cornelius, apud Cyprianum, epist. 46, dicit contrahi presbyterium, quando synodus cogitor. Tertium no-

defensores posui, collaudans coram omnibus fidem ejus, quia ita se in obsequio tuo fideliter gesserit, quem idecirco ad te celeriter retransmisi. Quia vero inultum festinas, et ego quamvis ægrotus videre te desidero, quem ipse in omnibus probatum habes, loco tuo ^b in Syracusana parte derelinque, et ipse ad me venire festina, ut, si omnipotenti Deo placuerit, communis consilio pertractemus utrum ipse illuc reverti, an alter in loco tuo illic debeat ordinari. Benenatum vero notarium pariter transmisi, ut in Panormitana parte locum tuum in patrimonio, quoadusque omniotens Deus ordinet quod ei placuerit, ipse conservet.

Romanum de levitate sua vehementer increpavi, quia sicut nunc reperti, in xenodochio quod tenuit magis suis utilitatibus quam mercedibus occupatus fuit. Et ideo si fortasse tibi visum fuerit, loco tuo ipsum relinque. Vide quemadmodum eum terrendo et admonendo præmunias, ut sciat se circa rusticos pie et sollicite agere, et circa extraneos et urbanos se in omnibus mutatum et strenuum exhibere. Ego tamen hæc loquens, nullam personam eligo, sed tuo hoc judicio derelinquo. In Panormitana autem parte loci ^c servatorem tui me sufficit elegisse. Et videre volo quod ipse in Syracusana parte provideris. Veniens autem, pecunias et ornamenta de Antonini parte vel substantia tecum defer. Pensiones quoque nonæ et decimæ indictionis, quas exegisti, et rationes omnes pariter deporta. Stude, si Deo placuerit,

Ctionem secundæ affinem profert sanctus Gregorius, presbyterium non de cœtu, non de presbyteratu stricte intelligens, sed de parte quadam regiminis, de honore, de officio, de cursa seu de gubernatione. Ecclesiæ, ut loquitur sanctus Paulus I Cor. xii, 28. Canon 2 Chalcedon. concedit defensoribus *χειροτονίαν κατ’ ἄξιαν*, atque adeo dignitatem in presbyterio. Lege Sidoni Apoll. epist. ultimam lib. 4, ubi de diacono secundi ordinis sacerdote, quem auxerant dignitate. Istius autem regiminis ratio nostris temporibus subobscerior est, novo jure introductio. Esset notior, si canonem 8 Ephes. retinuissemus, et unaquæque provincia servasset ius vetus purum, et nullam vim passum secundum consuetudinem veterem, etc. Vide epist. 77 lib. 1. GUSSANV. Per presbyterium, infra, lib. v, epist. 33, consuetum clericorum stipendum presbyterii nomine designat. Vide tom. II Musei Italicici Ordinem Rom. 12, cuius secunda pars tota fere est de presbyteriis per annum erogari solitis. Significabant quoque presbyterii nomine *donativum*; scilicet pontifex recens consecratus singulis e senatu et clero pecuniam erogabat, idque jam Gregorii Mag. ævo. Vide Anastasiūn, in Deusdedit, Bonifacio V et Severino. Erogationem illam pecuniae, quæcertis etiam per annum solemnitatibus liebat, presbyterium vulgari nomine appellabant. Vide ubi supra, Ord. Rom. 11, § 22, 23, 56. Observandum legi in Regiis MSS. et Paulo Diac., *coram populo et clero polypticum deduxi, presbyt.*, etc. Polypichum est commentarius in quem acta referuntur. Vide lib. II Vitæ, cap. 24, et epist. 40 libri ix.

^b Due erant stationes patrimonii Eccl. Rom. in Sicilia, una Panormi, altera Syracusis, lib. x, epist. 49. ALTESERRA.

^c Sic dicti olim vicarii seu locum tenentes, Gallice *Lieutenants*. De hac voce jam in Dialogis egimus, lib. iv, cap. 52. Apud Graecos dicitur eodem sensu *τοποτηρητοί*. Exstat epistola Theodori Studiti *Τοποτηρητῶν*, estque 120 lib. II.

Aut in hanc urbem ^k ante natalem beati Cypriani trans-eas, ne ex signo quod 594 diebus istis mari semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire.

Præterea cognoscas quia pro eo quod *Pretiosum Dei servum* non pro gravi culpa graviter adversatus sum, eumque a me tristem amaricatumque repuli, ^l non leviter in mea cogitatione mordear. Et scripsi domino episcopo ut eum transmittere debuisset, si vellet, sed omnino noluit. Quem contristare ego nec debo nec possum, quia in causis Dei occupatus, consolatione fulciri debet, non amaritudine deprimi. Idem vero *Pretiosus*, sicut audio, omnino contristatur quod ad me non revertitur. Ego vero dominum episcopum, ut dixi, contristare non possum, qui eum non vult dimittere, et inter utrosque anceps maneo. Tu ergo, si quidem in parvo corpusculo majorem sapientiam habes, eamdem causam ita dispone, ut et mea voluntas fiat, et dominus episcopus non contristetur. Quem tamen si leviter contristari videris, omnino exinde nihil loquaris. *Ægre* tamen tuli quod dominum Eusebium excommunicavit, virum tantæ ætatis, et tantæ ægritudinis. Unde necesse est ut eidem domino episcopo secrete dicas, quatenus in proferendis sententiis præcepis non sit, quia causæ quæ per sententiam decidendæ sunt, necesse est ut prius studiosa et frequentissima consideratione mensurentur. (Vide ep. 34.)

enentibus ^m scribonibus, qui sicut audio jam illice

C^k Tunc solempni more festum sancti Cypriani peragebatur. *Cypriana* vocitant historici, eodemque vocabulo nautæ signabant tempestatem horridam, quæ fere per hæc tempora usu veniebat, quamque hodierni naucleri nominant *ouragan*, Euro fortassis agente excitatam. Evagrini, lib. iv Hist. Eccl., c. 16, hæc recitat ex Procopio: *Cyprianum virum sanctum universi Carthaginenses colunt, illique teⁿ plu^m quoddam dignum, de quo multa memorentur, ante urbem circa litus maris constituerunt, et reliqua religiose perficientes annum illius festum quod Cypriana vocant peragunt. Nautæ etiam, cujus rei ante memini, hiemem ei festo cognominem appellare ac promulgare solent, quod illa circa id temporis imminente consuevit quo festum hoc Libyes in perpetuum celebrari debere statuerunt. Ita verit Musculus. Graeca paulo aliter se habent, ut observabant curiosi. Per hiemem intellige procellam maris s^avam, *κερύων*. GUSSANV.*

^l Summus pontifex pro culpa non gravi graviter adversatus fuerat, servumque Dei a se repulerat tristem; hinc conscientiae morsus gravis, qui fuit haec epistola consignandus. Grave utique documentum prælatis, si qui sunt, qui cum austerritate imperant et cum potentia, suosque subditos quasi pilas habent. Illis forte loquitur saucus Ambrosius in apologia David cap. 9: *Audiant ergo vulneraque sentiant peccati, nam immedicabilis ægritudinis est vulneris acerbitudinem non sentire*. Sanctum Gregorium virum prudentia, scientia, veritate spectatissimum hoc in negotio suis superstitiosum, sive, ut vulgo vocant, scrupulosum, vel, ut Latini, pro nimis religione anxiū, timidum, hæsitandum, vix cordatus ullus in animum suum induxit. Certe credibilis minus fore religiosos ejus qui exemplum sequi defugerint. GUSSANV.

^m Scribonum munus erat in provinciis tirones legere et probare. Tironum collatio erat onus provincialium propter possessiones et prædia, lib. vii Cod. Theod.

uires colligunt, loci cui servatori deputa, ut parum aliquid xenii offerat, quatenus sibi eos placabiles reddat. Sed et officio prætoris, prius quam venias, aliquid secundum antiquam consuetudinem tribue, per manus tamen illius quem dimittis, ut ei gratiam eorum conciliies. Ne et nos omnino eis inhumani esse videamur, ea quæ danda per præceptum singulis quibusque personis vel monasteriis tuae experientiae injunxi, loci servatoribus tuis præcipe, ut per omnia impleant. ^a Hæc vero auxiliante Domino cum veneris, qualiter disponenda sunt, pertractabimus. Trecentos vero solidos quos per te pauperibus direxi, eorum arbitrio non arbitror committendos. **595** Illa ergo de singulis locis et personis impleant.

Ante vero hoc tempus jam scripsisse memini, ut legata quæ ^b ex tenore Antonini defensoris ^c a nobis debentur, monasteriis vel aliis, prout statutum fuit, solverentur. Et quare nescio tua experientia hoc implere tardaverit. Proinde volumus ut pro portione nostra ex pecuniis Ecclesiæ eadem legata impleas, ut cum ad me veneris, illic contra te gemitum pauperum non relinquas; ^d cautiones vero quæ in ejusdem Antonini substantia sunt inventæ, pariter defer.

Cognovi autem, Romano referente, quia moriens uxor Redempti unam concham argenteam nudis verbis dixerit venundari et libertis suis dari, scutellam quoque argenteam ^e monasterio cuidam reliquerit; in quibus utrisque voluntatem ejus per omnia volumus impleri, ne ex rebus minimis peccata majora capiamus.

Fraire autem Mariniano abbate indicate, cognovi

In Vatic. et apud Paulum periodorum ordo invertitur; sieque legitur: *impleteant trecentos.... committendos. Illa ergo.... impleteant; hæc vero, auxiliante Domino.... pertractemus. Ante hoc vero tempus.*

o Seu regesto, in quo singillatim descriperat Antoninus quæcumque ex Gregorii mandato, monasteriis et pauperibus distribuere tenebatur. *Tenorem hic Alleserra explicat de tenamento, seu possessione certis oneribus obnoxia; Gussanv., de testamento. Utram malueris sententiam elige. In Vatic. D legitur, ex morte Antonini. Certe eum mortuum probat epistolæ series.*

^f In Vatic. D, *nobis debentur.*

^g Scilicet obligatorie debitorum, chirographa seu instrumenta debiti. *Lucæ xvi, 6, accipe cautionem tuam. Vide Greg. Tur., l. ix Hist., c. 18.*

^h In Vatic. A, *monasterio cuiusdam, et infra implere pro impieti.*

ⁱ Vatic. D, *in pretoritano; sicut Reg.*

^j Sic legendum videtur ex summi pontificis scopo, qui ironice fervorem laudans, segnitiam Petri carpit. Attameu in Vatic. A et apud Paulum legitur *favorem.*

^k Quis sit hoc in loco sancti Gregorii de Tonsura sensus, obscurum est. De laicis res est, qui Deum timeant, quique tonderi debeant ut sicut actionarii sub rectore. Rector apud jureconsultos sumitur pro eo qui provinciam regit, sive præfecti prætorio titulo, sive comitis, sive proconsulis, sive legati, sive correctoris nomine. Actionarium sive actorem intelligunt syndicum, qui res aliorum apud judicem procurat. Eos autem qui Ecclesiæ causas agerent, forsitan tonderi oportebat, ut quasi clerici viderentur, non quidem proprie, sed ascititii, quales fuerant Fossa-

A quia fabrica ^l in prætoriano monasterio nec ad mediætatem quidem adhuc perducta est. Ex qua re quid aliud ^m quam servorem tuæ experientiae collaudemus? Sed vel nunc admonitus excitare, et quantum potes, in ejusdem monasterii constructione te exhibe. Ego nihil dari eis in expensis dixi, non autem monasterium de eis fabricare prohibui. Sed ita fac ut ei quem loco tuo Panormi dimiseris modis omnibus injungas quatenus expensis et annona ecclesiastica hoc idem monasterium construat, et ad me privati abbatis querela non redeat.

Præterea cognovi quod quasdam res vel plures fundorum alieni juris esse cognoscis, sed, pro quo rūndam obtestatione vel metu, hominibus suis restituere formides. Qui si veraciter Christianus essem, plus Dei judicium quam voces hominum formidares. Attende quia ego te quoque hac de re indesinenter admoneo. Quod si implere neglexeris, etiam meas voces contra te in testimonium habebis

Si vero ⁿ de laicis Deum timentibus inveneris ut tonsurari debeant, et actionarii sub rectore fieri, omnino libenter fero. Quibus necesse est ut etiam epistolæ transmittantur.

De ^o causa vero filii Commissi scholastici consulisti, et non sunt legibus justa quæ repetit: utilitatem pauperum gravare nolumus, sed pro eo **596** quod se hic fatigavit, quinquaginta solidos ei dare te volumus, quos tuis certum est rationibus imputari. In causa vero ^p Prochisi quas expensas de rebus Ecclesiæ fecisti, aut illic de pensione redditum ejus tibi satisfacto, aut si certe ipsi redditus minime ad recompandendum sufficient, hic necesse

rii, Psalmistæ, Diaconæ, Ascetriæ, etc., quales etiamnum exstant apud Patres Oratori, Doctrinæ Christianæ, Missionis, plerique famuli puri laici, detonsi tamen et habitu clericatum præ se ferentes. Alium sensum exhibeo. Quodam fuisse patrimonium Romanæ Ecclesiæ rectores, planum est. Sub illis erant actores, sive actionarii quasi præcipui administrari, quibus negotiorum pondus incumbebat; quod quidem apud actores classicos et jureconsultos notissimum. Servi autem erant ut plurimum, quamquam servis aliis præficerentur. Hac ergo in epistola videtur sanctus Gregorius vel ut tales actionarii et laicis assumpti capillos ponant quasi in libertatem vendicandi, et ad clericorum sortem utcumque transferendi, quo majori supra cæteros auctoritate pollerent. Conjecturam confirmat subiecta necessitas transmittendarum epistolarum, quibus nempe de eorum libertate caveretur. Tuum est, lector, censere. Gussanv. Hac in nota Gussanvillæus, antequam de tonsuris loquatur, pro suo more de tonsuroribus seu tonsoribus et tonsricibus disserit quæ resecanda judicavimus, servatis alius in quibus a scopo noui ita aberrat. Censemus autem laicos hic tonsurari jussos vere clericos effectos esse. Nimirum, ut docet Joan. Diac., lib. II Vita c. 15: *Nemo laicorum quodlibet palati ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici juris munia, ecclesiastici viri subabant; nimirum laicis ad armorum solam militiam.... deputatis.*

^q In Vatic. A: *De causa suprascripti filii nisi scholasticos consultasti. In D, nisi cum scholasticos consulisti. In Reg., de causa autem filii scii quod fortasse significat, suprascripti.*

^r Reg., *Prochit.*

est ut a diacone hoc recipiat. De Gelasio autem subdiacono loqui aliquid non presumas, quia scelus illius ^a usque ad finem vita gravissima ponitentis inducit.

Præterea unum nobis caballum miserum, et quinque bonos asines transmisisti. Caballum illum sedere non possum, quia miser est; illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt. Sed petimus ut si ^{et} nos continere disponitis, aliquid nobis ^b condignum deferatis. Eusebio autem abbati dare te volumus auri solidos centum, quae tuis certum est rationibus imputari. Cognovimus autem Sisianum qui judex Samnii fuit, gravi inopia in Sicilia laborare, cui volumus ^c xx decimatos vini et quatuor solidos annuos debeas ministrare. Anastasius autem religiosus juxta Panormitanam civitatem dicitur habitare in oratorio sanctæ Agnæ, cui dari volumus auri solidos sex. Matri autem Urbici præpositi dari volumus solidos sex, qui tuis rationibus imputabuntur. De Honoratæ vero ancilla Dei causa hoc mibi videtur, ut omnem substantiam quæ constat quia ante tempus episcopatus Joannis episcopi ^d Laurinensis fuit, veniens tecum deferas. Eadem vero ancilla Dei cum filio suo veniat, ut nos cum ea loqui, et quod Deo placitum fuerit facere debeamus. Codicem autem Heptatici ^e de substantia Antonini dari volumus in monasterio prætoriano, reliquos tecum deferri,

EPISTOLA XXXIII.

AD JUSTINUM PRÆTOREM.

Ut, deposita omni suspicione, Leoni episcopo a falsis criminationibus plenissime purgato charitatem omnem et congruam reverentiam exhibeat.

Gregorius ^a Justino prætori

Habet hoc proprium antiqui hostis invidia, ut

^a Reg. et duo Vatic., usque ad gravissimum finem pite penitentia induget.

^{aa} Id est, nos contentos facere.

^{bb} Vatic. A, aliquid vobiscum digne deferatis. D, aliquid vobiscum dignum deferatis.

^{cc} Regi xx decimatos vinum. Vatis. D, quatuordecim batos rimi.

^{dd} Ita legitur in Vatic., Reg., Teller., Thuan. Editio autem habent Larinensis. Holstenius, Annal. in Geograph. sacram, pag. 21, censet legi dehore Carinensis. Objicit Gussanv. unitam fuisse Carinensem Ecclesiam Regiens, ut patet ex epist. 9 lib. v, nunc epist. 10 lib. vi, proindeque tunc non habuisse episcopum. At unio illa facta est tantum an. 6 pontificatus sancti Gregorii, defuncto Carinensi antistite.

^{ee} Pro heptateuchi, scilicet Codicis septem priores sacre Scripturae libros continentis.

Epist. XXXIII [A. 23]. ^a Non presbytero, ut antea legebatur, sed prætori, ut docet contextus epistole, et epistola 2 lib. i. Et ita reposui ex 16 saltem mss. Codd. Justinus ille ideum est ad quem jam scripsit epist. 2, lib. i, et de quo epist. 37, nuno 38, ind. 11, apud Libertinum eius successorem conqueritur quod a correctione Iudei cujusdam ex avaritia abstinerit. Gussanv. In mss. Angl., Norm., Vatic., etc., legitur prætori. In Vatic. D tamen habes tantum, ad Justinianum, de Leone suscipiendo. Legitor etiam Justinianum in duobus Teller., Colb., et in coll. Pauli.

^b Hic Leo videtur esse Catancensis episcopus, ad quem plures Gregorius epistolas direxit, nempe 54, lib. iii, 32, lib. v, 8, lib. vii, etc., quia Catana era urbs Siciliae, cuius præfecturam gerebat Justinus. Gussanv.

A ques in prætorum aethrum perpetrationem, Deo sibi resistente, decipere non valet, opiniones eorum 597 falsa ad præsens simulando dilaceret. Quoniam igitur quedam contra sacerdotale propositionem de ^b Leone fratre et coepiscopo nostro minister rumor asperserat, ultrum vera esset districta diuinus scindens inquisitionem perquiri, et nullam in eo de iis quæ dicta fuerant culpam inventum, Sed ne quid videatur omissionem, aut nocte potuisse dubium cordi remanere, ad besti Petri sacramissimum corpus ^c districta cum ex abundanti fecimus sacramenta probare. Quibus præstis, magna summa exultatione gavisi, quod bujuscemodi experimento innocentia ejus evidenter erit. Pro qua re gloria vestra prædictum virum cum omni charitate suscipiat, et reverentiam ei, qualiter sacerdoti decet, exhibeat, nec quedam cordibus remaneat de iis quæ sunt iam purgata dubietas. Sed ita suprascripto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adhærere, ut congru deincepsque Deum in ejus persona cuius minister est videamini honorare ^d. (Vide sup. l. 1, ep. 2.)

EPISTOLA XXXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Eusebium abbatem, quem imprudenter affixerat, onsoletur.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Frequenter me admonuisse vos recolo ut in proferenda sententia esse præcipites nullatenus debetis. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem ^a Eusebium commota furore vestra fraternalis excommunicavit. Quod ego valde miratus sum, ut non antiqua ejus conversatio, non ætas longa, non segritudo diuturna ab ira vestrum ani-

^c Quamvis secundum regulas juris, in omnibus causis dubiis certa non possit esse scientia, et actore non probante absolvitur debet reus; jure tamen canonico introducta surget præstatio sacramenti super Evangelium aut reliquias, aut quid simile, ne scilicet, ut sit Hinckmarus, caus. 2, q. 5. C. Si mala fama, relatus, infirmorum corda de mala presbyteri fama percutiantur, ne vituperetur ministerium nostrum, etc. Imq; irrepsgrat in Ecclesiam vulgaris, ut vocant, purgatio per tactum ferri candens, per aquam ferventem aut frigidam, per inmonachiam etiam campo vel cruce contendebant; Ansegisus, lib. iii. cap. 46; et per alias istiusmodi vanas et malas observationes, quas tandem falce canonum oportuit resecare. Sanctus Gregorius ad sancti Petri corpora volebat sacramenta præstari. Sic Ambrosii tempore Mediolani ad sanctorum corpora jurabant. Sic Augustinus ad sanctum Felicem Nulanum mittebat. Gregorius VII sacra ad eam purgationem Eucharistia uteratur. Conc. Meldeense, can. 38, velat episcopum super sacra jurare. Videat lector Extra., lib. v, tit. 34 et 35, et caus. ii, q. 5. Porro initium hujus epistole videtur desumptum ex epist. 78 sancti Augustini, ubi de presbytero Bonifacio. Gussanv. De variis judiciis seu probationibus, ad delegenda occulta apud dubia crimina, uberrime noster Edm. Martene, de antiqu. Eccl. Rituibus, lib. iii, cap. 7.

^d In collecti. Pauli, *Data die 3 Nov. Juxii, indict. 10.*

Epist. XXXIV [A. 26, indict. 7]. — ^a De Eusebio jani epist. 52, sup. Ceterum ex brevi hac epistola, quam ad eximissæ sanctitatis episcopum, et quidem

num flecteret. Quilibet enim ipso eo fuerit excessus, ipsa aegritudinis afflictio ei debuit pro flagello sufficere. Quem enim diu ipsa disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum fuit. Sed fortasse ideo excedere in tali persona permisus es, ut cauтор in vilioribus sias, et diu trutines, cum aliquem per sententiam ferire disponis, Eundem tamen praefatum virum quanto furore exasperasti, tanta nunc dulcedine consolare, quia valde injustum est, 598 ut qui te plus amaverunt, ipsi te sine causa atrociora contra se semiant.

EPISTOLA XXXV.

AD IOANNEM EPISCOPUM RAVENNATEN.

Gratulatus ob exhibita Castorio episcopo infirmo charitatis officia. Hunc ad se per Siciliam transmittit. Suffraganeorum antistitium, quos a Roma dividere hostes interpositi, Ravennati curam committit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Dominicis mandatis præcipimus proximos sicut nonmetipos diligere, eorumque languoribus tanquam propriis infirmitatibus condolere. Quorum memor fraternitas vestra competenti sibi more ^a Castorium fratrem coepiscum nostrum, et prius compassione habita studuit visitare, et eum postmodum pro excrescenti molestia corporis in Ravennati urbe suscipere. Unde non solum nos impensa charitatis, sed et Deum vobis fecistis procul dubio debitorem, qui in fratria infirmitate condoluisse probamini, ipsumque ægrum in sui membris molestia non solum visitasse, sed etiam suscepisse. Quem quidem ipse pro sua simplicitate illie ordinare omnimode renuebam, ^b sed potentiam importunitas fecit ut contradicere nullatenus potuissem. Si autem fieri potest, multum mihi et ipsi consuletis, si eum ^c ad me vel per Siciliam transmittatis, si tamen ei grave non esse perpenditis. De episcopis vero ad nos pertinentibus, qui tamen hoc pro interpositione hostium venire non possunt, curam vestra fraternitas gerat. Ita tamen ut pro causis suis ad Ravennatē urbem nullatenus reponatur, ne eos hoc tempore vexare aut fatigare in aliquo videamur. Sed si qua sunt, quæ in eis videantur juste reprehendi, debent semper per fraternitatis vestræ epistolulas admoneri. Sin vero, quod

amicissimum scribit, docemur non palpare amicos et adulatioibus excæcare, sed libere admonere, imo quandoque increpare. Discamus quoque viris etiam sanctioribus cavendam iram, nec quidquam præcipiti judicio décernebam.

EPIST. XXXV [Al. 13]. — ^a Is erat episcopus Ariminensis, ut patet ex epist. 12, supra, et nonnullis aliis, maxime ex 44 libri v, ex quo discimus, Castorius, vel propter corporis infirmitatem, vel ob nimiam et fatuam simplicitatem, quam in eo arguit hic sanctus Gregorius ab Ariminensi Ecclesiae administratione amoto, retenta tamen modica pensione, Leontium huic Ecclesiæ visitatorem datum et administratorem.

^b Rhem, *sed potentium.*

^c Fortasse quod propter Langobardorum exercitus qui omnia itinera obsidebant, Romanam terram profici scilicet non esset tutum, ac mari liberior esset transitus et securior.

A absit, aliqua graviora contigerint, haec ad nos subtiliter referre vos volumus, ut inquisitionis vestrae testimonio roborati, quæ legibus canonibusque convenient, ^d salubri, juvante Domino, consilio disponamus. ^e Mense Julii, inductione decima. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52; sup., ep. 42; inf., ep. 41 et 42, indict. 11, ep. 24 et 25, indict. 13, ev. 44, indict. 15.)

599 EPISTOLA XXXVI.

AD EUSEBIUM ABBATEM.

Ipsum ac superbia arguit, quod redditam a Maximiano episcopo gratiam et communionem respueret. Eadem erogat solidos centum.

Gregorius Eusebio abbati.

Credat mihi charitas tua quia valde contristatus sum de tristitia tua, ac si in te injuriam ipse pertulisset. Sed cum postmodum agnovi quia etiam reddente reverendissimo viro fratre et coepiscopo nostro Maximiano gratiam atque communionem, tua dilectio ab eo ^a communicari solebat, cognovi et illud prius justum fuisse quod factum est. Servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere. Qui vero se contra præpositos suos erigunt, profecto ostenditur qui servi Dei esse contemnunt. Et quidem ab illo hoc quod factum est minime fieri debuit, a te tamen cum omni debuit humilitate suscipi; et rursum cum gratiam reddebat, ad eum cum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia ita a te factum non est, ^b ad hoc cognosco quia nobis omnino lacrymarum opus est. Non enim grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramur, quia et hoc sæcularis quilibet faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur. Nam Psalmista dicit: *Vide humilitatem meam de inimicis meis* (Psal. ix, 14). ^c Nos cujus vitæ supras, qui humiles esse etiam patribus nolumus? Proinde, dilectissime fili, rogo ut omnis amaritudo de corde tuo transeat, ne fortasse finis vicinus sit, et antiquus hostis per iniuriam discordiae viam regni cœlestis intercludat. Præterea centum solidos per Petrum subdiaconum dilectioni tue dari fecimus, quos peto ut ^d absque injuria sui suscipiat. (Vide sup. ep. 54. Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 55.)

^d Vel salubri juvante Domini consilio, ut legitur in Vatic. C.

^e Ita Tufon. S. Gat. et Colb. vet.

EPIST. XXXVI [Al. 24]. — ^a In excusis, reluctantę MSS. consensu, communicare.

^b Vulgat., adhuc.

^c Sanctus Bernardus in apologia ad Guillermum abbatem: *Vel semet et vel iterum pauperibus superbis.* Et in epist. 42, ad Henricum Senon.: *Miror quosdam in nostro ordine monasteriorum abbates hanc humilitatem regulam odiosam contentionem infringere, et sub humili, quod pejus est, habitu et tonsura tam superbe sapere, ut cum ne unum quidem verbum de suis imperiis subditos prætergredi patiantur, ipsi proprii obedire conseruant episcopis. Spoliavit ecclesiæ ut emanciperent, redimunt se ne obediunt. Non ita Christus, etc.* In hac odiosa materia in eum non est diutius immorari. Gussany.

^d In omne me latus verti, ut quæ fuerit sancti

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SQUILLACINUM.

Joannem ea lege Squillacinum episcopum instituit, ut ad Lissitanam Ecclesiam revertatur, si illam ab hostibus liberam effici contigerit; abstineat ab illicitis ordinationibus, susceptumque pastoris officium digne gerat.

Gregorius Joanni episcopo ^a Squillacino.

Pastoralis officii cura (*Grat. 7, q. 4, c. 42*) nos admonet destitutis Ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem dominicum debeant pastorali sollicitudine **600** gubernare. Propterea te Joannem ab hostibus captivatae ^b Lissitanæ civitatis episcopum in Squillacina Ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas. Et licet a tua Ecclesia sis hoste imminentे depulsus, aliam quæ a pastore vacat Ecclesiam debes gubernare; ita tamen ut si civitatem illam ab hostibus liberam effici et, Domino protegente, ad priorem statum contigerit revocari, ad eam in qua ^c prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Sin autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua a nobis incardinatus es, debebas Ecclesia permanere. Præcipimus autem (*Grat. dist. 34, c. 10*) ne unquam illicitas ordinationes facias. Nec bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, vel in qualibet parte corporis vitiatum, vel pœnitentem, ^d vel cuiilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere. Sed si quos hujusmodi repereris, non audias promovere. Afros passim (*Grat. dist. 98, c. 3*), vel incognitos peregrinos, ad ecclesiasticos ordines tendentes, nulla ratione suscipias, quia Afri quidam Manichæi, ^e aliqui rebaptizati; peregrini vero plurimi etiam in minoribus ordinibus constituti, ^f ad fortiorum de se prætendisse honorem sæpe probati

Gregorii mens expiscare, necdum occurrit. Quis enim credit quemquam ex postulaturum et injuriæ depunaturum quod centum aurei nummi sibi dono dentur? **Gussanv.** Similem loquendi modum usurpabat sanctus Gregorius, cum personis in aliquo honoris gradu positis impendebat eleemosynam. Vide *indict. 3*, *epist. 31*; *indict. 6*, *epist. 19*. Scilicet verebatur humillimus pontifex ne, ex vani honoris sensu, eleemosynis sustentari erubescerent, illasve quasi suæ dignitati injuriosas dedignarentur.

*Epist. XXXVII [Al. 25]. — ^a Scyllaceum quod Gregorius Squillacium appellavit, vulgo Squillace, urbs olim Brutiorum, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Regiensi: sita est in ora maris Jonii, in Calabria ulteriore et regno Neapol., Locros inter et Consentiam, gaudentque titulo principatus. Eam olim ob iteratam episcoporum cœdem episcopalē sede privatam legimus apud *Gratianum caus. 25, q. 2, c. Ita nos. Gussanv.* De hac urbe legendus Cassiod., l. xii, *epist. 15*, ubi dicitur prima Brutiorum, ejusque origo etc., situs describuntur.*

^b Ita mss. Codd. melioris nota, non Lusitanæ, ut antea. Est autem Lissus Hierocli et Prolemæo urbs in ora provinciae Prævalitanæ in Illyrico, ad mare Adriaticum, hodie Alessio. Quidam existimant cum Dionysio, lib. i, Antiq. Rom., intelligendum esse de urbe Lista, non de Lizzo. At contendit Holstenius Listam nunquam habuisse episcopum. Vide ejus au-

A sunt. Admonemus etiam fraternitatem tuam ut in commissis sibi animabus solerter invigilet, et animarum magis lucris quam commodis vita præsentis intendat. In continendis aut disponendis rebus Ecclesiæ diligens existat, ut omni ex parte susceptum, digne te gessisse pastoris officium venturus judex, cum ad judicandum venerit, debeat approbare.

EPISTOLA XXXVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Crotoniensis Ecclesiæ, post antistitis obitum, visitationem et curam mandat.

Gregorius Joanni episcopo Squillacino.

Obitum ^a illius antistitis directa relatio patescit. Quapropter visitationis destitute Ecclesiæ fraternali tue operam solemniter delegamus; quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid istud est, in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternalis tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque **601** ejusdem Ecclesiaz admonere ^b festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu lalem sibi præficiendum expertant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat repræsiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus rorari et dilectionis tuae testimonio litterarum ^c ad nos veniat consecrandus. ^d Commonemus fraternalitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

notations in Geographiam sacram, pag. 3, 16 et 124, et in *Ortelium*, pag. 406.

^a Excusi, prius incardinatus es. *Lectionem* *Mss.* quam sequitur *Gratianus* *prætulimus*.

^b Additur in vulgaris, *vel curie*, *vel cuiilibet*. Duas priores voces ignorant *Mss. Vatic.*, *Norm.*, *Regii*, etc.

^c Hinc colligo quosdam tunc admissos et promotores sine litteris dimissoris proprii episcopi; nam per eas de fide et moribus abunde constitutæ. **Gussanv.**

^d Tres *Vatic.*, *sortiori de se prætendisse honori*. *Gratian.*, *sortiores de se prætendisse honori*.

*Epist. XXXVIII [Al. 17]. — ^a Mendose in *Edit. :* *Obitum Paulini Turritanensis Ecclesiæ, sed et illius Turritanæ Ecclesiæ antistitum*. In tribus *Vatic.*, ubi est contractor hæc epistola, et in nonnullis aliis *Mss.*, *antistitis Crotoniensis*. In *Vatic. D*, in *Turon.* *S. Gat.*, *Norman.*, *Corb.*, etc., et in *Mss. Joan.* *Diaconi*, l. iii *Vita sancti Gregorii*, c. 22, legitur simpliciter, *illius antistitis*. Est formula quedam, qua vacantibus Ecclesiæ episcopus visitator providebatur. Epistola tamen subsequens docet hic agi de *Ecclesia Crotonensi*.*

^b *Al.*, *te volumus*.

^c *Al.*, *sacrandus occurrat*.

^d *Hæc usque ad provisurus, etc., non sunt in Vatic.* nec in *Mss. Joan. Diaconi*.

• Monasteria autem, si qua sunt in ipsius parochia constituta, sub tua cura dispositioneque, quousque illic proprius fuerit episcopus ordinatus, esse concedimus, ut sollicitudinis tuae vigilantia proposito suo congrua, Deo juvante, actione respondeat. (Cf. *Joan. Diac. I. iii. c. 22.*)

EPISTOLA XXXIX.

AD CLERUM, ORDINEM, ET PLEBEM CROTONEM.

Ut Joanni episcopo visitatori obediant, atque idoneum sibi postulent sacerdotem.

Gregorius ^a clero, ordini et plebi consistenti ^b Crotonæ.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo nostro ^c Joanni solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus obediens convenient, ^d quatenus in ecclesiastico officio sacerdos exquiratur qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ^e ratione. ^f Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, provisuri ante omnia ne cuiuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Nam non solum talem ad episcopatus apicem **602** nulla ratione provehendum, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite; sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendo droucul dubio noveritis. (Cf. *Joan. Diac. I. iii. c. 22.*)

EPISTOLA XL.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ut de causa Viulandi contra Graviniandum, amota dilatione, judicet.

Gregorius Joanni episcopo Ravennæ.

Jurgantium controversias celeri sententia termi-

Hic desinit epistola in Edit. Balnz. In MSS. autem Vatic. D et Joan. Diaconi additur quod de monasteriis hic legitur. Consentunt Excusi. In tribus aliis Vatic. A, B, C, absolvitur ad verbum ministeriisque, addito etc.

EPIST. XXXIX [Al. 27]. — ^a Irrepsit in Ed. Joanni, clero, etc. De Joanne nulla mentio in Colb., Teller., Norm., Vatic., Reg., etc., nec ad Joannem scripta credi potest hæc epistola, in qua de ipso in tertia persona loquitur sanctus Gregorius.

^b Croto, et Croton, re entioribus Crotona, vulgo Croton, urbs alias Brutiorum in magna Græcia, ad mare Ionium, ex qua Crotoniates ille Milo athleta fortissimus; nunc Calabriae ulterioris in regno Neapol. Adhuc est episcopalibus sub archiepisc. Regensi. Gussanv. In plur. MSS., legimus Cotronæ. In Reg. 3800, *Oriorie.*

^c Scilicet Joan. Squillaceno episc. ad quem superior epistola.

In Excusis, convenit; et remoto strepitu, uno eodemque consensu, talem vobis præficiendum expedit sacerdotem. Sequimur Vatic. D., Norm., Rhem. In 3 Vatic. A, B, C, in Regiis, in Andeg. et in plerisque MSS., hæc verba, a quoquam usurpari patientur, addito etc., epistolam claudunt. Unde ex ipsis explorari non potest quæ sit vera lectio.

^d Intexitur in Excusis et tanto ministerio dignus va-

A nare, et æquitati procul dubio convenit et vigori. Quia ergo Viulandus, præsentium lator, fraternitatis tuæ cognitionem implorat, diaconem Graviniandum, contra quem se habere causam commemorat, fraternitas tua ad suum faciat accersire judicium; et, amota dilatione, causæ veritatem subtili inquisitione discutiat et quæcumque justitiae ordo dictaverit, ac tua fuerit sententia definita, et observare et implere partes modis omnibus compellantur.

EPISTOLA XLI.

AD CASTORIUM EPISCOPUM.

Ne Castorius episcopus ejusve successores, mortuo Ariminisi abbatte, res monasterii describant aut administrant; ne alium ab eo quem congregatio poposcerit abbatem ordinent; ne in monasterio missas publicas faciant.

Gregorius Castorio episcopo Ariminii.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreæ et Thomæ, in Ariminensi civitate constituti, quas nobis lacrymabiliter preces effuderit, inditæ textus petitionis informat. Pro qua re fraternitatem tuam hortamus, ut, obeunte abbate monasterii ipsius, Ecclesia tua in describendis providendisque acquisitis acquirendis ejusdem monasterii rebus nulla se occasione permisceat. Abbatem vero eidem monasterio non alium, sed quem dignum moribus ^a atque aptum monastica disciplinae communi consensu congregatio tota **603** poposcerit, te volumus ordinare. Missas autem illuc publicas per episcopum fieri omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus populibus occasio præbeat ulla conventibus, et similiiores ex hoc animas plerumque, quod absit, ^b in scandalum trahat frequentior quoque muliebris introitus. Hanc autem scriptorum nostrorum paginam omni in futuro tempore a te vel post te episcopis ordinandis firmam statuimus illibatamque servari, ut et tua Ecclesia, juvante Domino, suo tantummodo sit jure contenta et monasterium illud, ^c nulli ulte-

leat reperiri; quæ in nostris exemplaribus desiderantur.

^d De distinctione inter postulationem et electionem, vide extra, lib. 1, tit. 5 et 6. Honorius III voces explicat, c. finali, de postulat. prælat. : *Etsi, inquit, unanimi vota concurrerint ad Sutriensem episcopum in Ecclesie vestrae archiepiscopum eligendum, cum suæ alligatus Ecclesiae liberum non habeat sine nostra permissione volatum, electionem de ipso factam tanquam contra canones minus licite attentatam de fratrum nostrorum consilio duimus irritandam, cum eligi nulla iure potuerit, sed potius postulari. Quæstio de nomine, præscis ignota Patribus. Gussanv.*

^e His verbis docet sanctus Gregorius quantum velit obsistere ne quis laicus nullo prævio in militia clericali tyrocinio, nullo aliquot annorum experientia, ad episcopatus apicem temere contendat; imo contestatur se nulli ad eam dignitatem ambitiose anhelanti veniam daturum, sed potius cum illo summo jure juxta canones experturum, acturum. Gussanv

EPIST. XLI [Al. 28]. — ^a Ita MSS. Vatic., Norm. et alii. At Vulgat., atque actibus monastice discipline.

^b Excusi, trahat; frequentior quoque muliebris, vel mulierum introitus arceatur.

^c Ita restituimus ex iisdem MSS., cum in Excusis sit lectio paulo diversa.

Tius alii quam generali catornicavē jurisdictioni de-servēt, remotis vexationibus ac cunctis gravamini-bus, divinum opus cum summa animi devotione perficiat⁴. (Vide ep. 42.

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreae et Thomae, in Ariminensi civitate constituti, quas nobis lacrymabiliter preces effuderit, inditæ textus petitionis informat. Namque eodem referente, pluri-mis in monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina monachos pertulisse comperimus. Oportet ergo ut tuæ fraternitatis provisio de futura quiete eo-rum salubri disponat ordinatione, quatenus conversan-tes in illis in Dei servitio, gratia illius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emer-danda est consuetudine quisquam monachis quidquam molestiæ inferre præsumat, necesse est ut hæc quæ inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternita-tis episcoporum debeat custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri.

** De privilegiis monasteriorum.*

Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Iesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis prohibemus, cuius vice huic Romanæ Ecclesie præsidemus, ut nullus episcoporum aut sacerdotalium ultra præsumat de redditibus, rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis quæ ad ea pertinent, quounque modo occasiones movere, vel dolos vel immissiones alias facere; sed si qua causa forte inter terram venientem ad partem suarum ecclesiærum et monasteriorum evenerit, et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios Patres timentes Deum, sine voluntaria dilatione mediis sacrosanctis Evangelii finiatur. Defunctio vero abbatæ cujusquam congregationis, non extraneus nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, et qui electus fuerit sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur. Quod si aptam inter se personam invenire nequeunt, soler-tet sibi de aliis monasteriis similiter eligant ordinandum. Neque constituto abbate **604** quæcumque persona qualibet occasione præponatur, nisi forte existantibus criminibus, quod absit, quæ sacri cano-nes punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est ut invito abbate ad ordinanda alia monaste-ria aut ordines sacros vel clericatus officium tolli exinde monachi non debeat. Descriptiones quoque rerum aut monasteriis ab episcopis ecclesiasticas fieri omnino negamus. Sed si, quando res exigit, abbas

⁴ In collect. Pauli Diaec. legitnr, *Data die 6 mensis Junii, ind. 14. In Colb. vet., data in die... indict. 13.* In Vulgatis: *Mense Julio, indict. 13.* Quas temporis notæ falsas suspicimur; qua ratione vero, jam alibi dictum. Quia autem hæc epistola in Turon. S. Cat. et in Cod. Regio 3800 longe atio modo refertur quam in Vulgatis, eique attexitur charta de privilegiis mo-nasteriorum; utrumque vetus monumentum edendum curavimus. Legitur apud Baron. sub nomine consti-tuti de exemptione vel exceptione monachorum:

⁵ Per modum tñculi habetur majori charactere. *De privilegiis, etc.*

A loci cum aliis abbatis causas rerum inventarum faciat, et eorum consilio sive judicio fulsat. Us-eunte quoque abbate episcopus in describendis pro-videntisque rebus monasterii acquisitis, vel datis, acquirendisve nulla se occasione permisceat. ⁶ Missas quoque publicas ab eo in cenobio fieri omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum receptaculis ulla popularis præbeatur occasio con-ventus, vel trumperi fiat novus mirofus, quod om-nino non expedit animabus eorum. Nec studet ibi cathedram collocare vel quamlibet potestatem ha-bere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbatæ loci fuerit ro-gatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate; nullusque monachum sine testi-monio vel concessione ab his in ecclesia aliqua teneat, vel ad aliquem promoveat honorem. Hanc ergo scrip-torum nostrorum paginam omni in futuro tempore ab omnibus episcopis firmam statuimus illibatamque servare, ut et suæ Ecclesiæ, juvante Domino, tan-tummodo sint jure contenti, et monasteria ecclesiasti-cis conditionibus seu angariis vel quibuslibet ob-sequiiis secularibus nullo modo subjaceant, nullis canoniciis ⁷ juris deserviant, sed remotis vexationibus a cunctis gravaminibus divinum opus cum summa animi devotione perficiant. (Vide ep. 15, l. viii.)

EPISTOLA XLII.

AD LUMINOSUM ABBATEM.

Scribit omnia gravamina a monasterio illius ablata, ut ibi divinum opus summa tranquillitate ac devotione peragatur.

Gregorius Luminoso abbati monasterii sancti Thomæ de Arimino.

Petitionem tuam congregationisque tua libenter suscepimus, secundum statuta Patrum jurisque formam tuis precibus accommodantes effectum. Castorio siquidem fratri et coepiscopo nostro, nostra præ-ceptione transmissa ei epistola successoribus ejus, et a te monasterio tuo cunctam lesionis funditus abstinentia facultatem; ut nec ultra in vestro versetur gravamine, nec monasterii res describantur, nec publica illic debeat esse processio; illa videlicet ei jurisdictione relicta, ut in defuncti abbatis locum alium quem dignum commenstris consensus congrega-tionis elegerit debeat ordinare. His autem ita per-fectis, in **605** Dei opere estote solliciti, et assidue operam orationi date, ne non videatur magis vobis quæsita mentis in oratione securitas, sed male, quod absit, degentibus episcopalis evitata districcio

⁶ Idem vetat lib. viii, epist. 4, et lib. x, epist. 3. Prohibitionem firmat ex consuetudine lib. vi, epist. 46; hic vero rationem aperit genuinam, ne in ser-vorum Dei recessibus, etc. Ut missæ in monasterio a presbyteris cum episcopi licentia celebrarentur conce-di libens; at ne episcopos missæ ibi publicas faciat, cavit summopere, ob causam duplècum in ipso op-istula contexta aperte expressam. Vide lib. iii, epist. 63, lib. v, epist. 58, lib. vi, epist. 40.

⁷ Quæ sequuntur corrupta sunt.

EPIST. XLIII. — ⁸ In 1 Teller., sancti Andrew,

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

TITULUS *Venerabilis Ecclesiastum visitationem injungit.***Gregorius** ^a *Felici episcopo* ^b de Acropoli.

Quoniam ^c *Venerabilis Ecclesiae, quae tibi in vicino sunt constituta, sacerdolis noscentur vacare regime; propterea fraternali tuae caritati solemniter operam visitationis injungimus, illud praे omnibus communentes, ut ubi praefatarum Ecclesiarum sive diocesis estatu, vel diaconi, sive religiosæ personæ inventæ fuerint, districte canonicæque ut vivant modis omnibus studebis. Nec passim eis in qualibet re sit excedendi licentia, sed tuo moderamine atque provisione incipitabiliter in qua sunt conversatione vel habita perseverent; sciturus, si quid secus accessebit, tuo neglectu modis omnibus imputari. Presbyteros quoque vel diacones, si in aliquibus Ecclesiis prævideris ordinandos, si tales personæ fuerint quæ a canonice regulis mortui vel vita qualitate nullo modo reprobentur, habebis per omnia ordinandi licentiam. Ministeria vero caritatem Ecclesiarum ubi sint recondita, sollicita indagatione perquire; quibus repertis, ad nostram notionem perducere festinato, ut cognoscentes quid stendunt sit, adjutore Domino, disponamus.*

EPISTOLA XLIV.

AD LUCILIO EPISCOPUM.

Ut clericos suos terrarum Africæ Ecclesias quas tenebant, pensionem absque mora cogat persolvere.**Gregorius** ^a *Lucilio episcopo* ^b de Melite.

Epist. XLII [Al. 29]. — ^a In Vatic. A et B: *Felici episcopo de Acropoli visitatori provincie Lucaniae. In Corb., Felici presbytero visitatori, etc.*

^b *Qum urbs episcopalis in Lucania, nunc obscuri nominis oppidum, vulgo Agropoli dictum, in sinu Salernitano situatum. Vide Hostenii annot. in Italianam an-* ^{uq.} pag. 236. Gussany.

^c *Vela urbs olim Lucaniae episcopalis in ora littorali maris Tyrrheni, Praetum inter et Buxentum, ubi invenit Castel a mare della Brucia. Gussany.*

^d *Buxentum vel Buxentum, nunc Policastro, urbs Italica, hodieque episcopalis, sub archiepiscopo Salernitano in Lucania, quæ dicitur nunc principatus ceterior in Regno Neapol. Gussany.*

^e *Blanda urbs olim Lucaniae. Id probat Cluverius Italiae antiquæ lib. iv, pag. 1263, cui suffragatur Hostenius, pag. 22, atque eam appellari hodie Porto di Sipri. Gussany.*

^f *In recent. Vulgatis, modis omnibus admonere studebis. Additum est admonere, invitum MSS. Vatic., etc.*

^g *Misenum visitatori dat presbyteros et ministros ordinandi licentiam: denegat Leonio epist. 24, lib. iii, indict. 11. Gussany.*

^h *Al., provideris, ut habent Norm. Codd. et alii.*

Epist. XLIV [Al. 30]. — ^a *Hic postea ob crimina depositus est ex epist. 63 lib. ix, indict. 2, eique suffictus Trajanus, ex epist. 1, lib. x. Roccochus Pirrus, in notitia Melitensis, pag. 592, putat eum esse qui in titulo epistolæ 18 lib. xiii, appellatur Lucidus, quod superdictis quonodo convenire possit non video, cum jamdiu depositus fuisse. Adde quod in omnibus exemplaribus tam mss. quam editis legitur Lucido, in nullo autem Lucilla. Denique in eodem titulo recessor Trajanus ipse qui ei successerat. Gussany.*

^b *Italice Malta, insula mari Mediterranei, Africam inter et Siciliam, a promontorio Pachyno LX, mili.*

A Officii nostri debet valde præpositum subjectis magistris suadere ut rebus debent servare fidem: in placitis; rie dum inconsiderate lucrandi rapiuntur studio, pacificam vertant conventionem in iugum. Pervenit itaque ad nos fraternalis tuæ clericos, terras Africæ tenentes Ecclesie, quod pensionem earumdem possessionum dare contemnunt. Quod si verum est, et ad fraternalis tuæ hæc sunt perfata notitia, tuæ in hoc desidia eorum culpa nutrita est. Ub quæ rem scriptis te presentibus admoneamus, quatenus ad persolvendam pensionem nulla mora nullaque excusatione eosdem clericos uti permittas. Sed si fidem honestatis contemplatione servare postponunt, tua distinctione compulsi, quæ rationi coherentia cogantur implere. Nam si hujus rei ad nos denuo querela recurrerit, et de te aliam estimationem haberet incipiemus, et in illos, ut dicendum est, vindicabimus.

EPISTOLA XLV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

Cumanam et Misenum Ecclesias mitit, ac virtusque Pontificis constituit Benenatum.**Gregorius Benenato episcopo.**

Et temporis qualitas (Grat. 16, q. 1, c. 48), et vicinitas nos locorum invitat, ut Cumani et Misenum unire debemus Ecclesias, quoniam eæ non longo a se itineris spatio sejunctæ sunt, nec, peccato facientibus, tanta populi multitudo est ut singuli, sicut olim fuit, habere debeant sacerdotes. Quia igitur Cumani castri sacerdos cursu vita hujus expletivit, utramque nos ecclesiam præsentis auctoritatis

distans, sub dominio equitum sancti Joannis Hierosolymitanus, ubi adhuc sedes est episcopalis sub archiepiscopo Panormitano. Gussany.

^c Placitum, vox juris et fori qua nunc conventus, nunc principis constitutio, aut sententia judicum, nunc procerum conventus significatur. In dig. de transact. leg. 53, placero dicuntur quæ inter aliquos convenere. Occurrit sæpe in Gallicanis conciliorum vox ista. Aquisgran. II, an. 836: *Placita et nuptia prohibent celebrari diebus Dominicis. AUGET.*

Chalced. conc. can. 3, vetitum est clericis esse conductoribus alienarum possessionum. In Carthag. c. 16, in Arel. II, c. 14, in Vernensi, c. 16. Proclarus sanctus Hieronymus, epist. 2, ad Nepotianum: *Procuratores et dispensatores domorum publicarum atque villarum quonodo possunt esse clerici, qui propriæ habentur contempnere?* Hic justas ob causas videtur fuisse eum illis dispensatum. Non, ut volunt quidam, Inuoc. III, c. 6. *Vestra de locali, prohavit decimas Ecclesiae dari ad firnam solis clericis, imo concessit quibuslibet locari posse, contr. quam episcopi decreverant. Narrat sanctus Paulinus in Italiæ S. sancti Felicis, hunc martyrem tria macri jugera ruris conduxisse, nec proprio sub iure tensisse, quam propria manu sine ministro coleret. Peccare videbatur in verba, non in sensum canonum. Gussany.*

^d *Iu quod pro alienius rei uso datur; magis proprie pro mercede inhabitationis ædium alienarum, evictor; sæpe pro redditu quoconque anno. Sic beneficia passim, retenta pensione, resignantur. Gussany.*

Epist. XLV [Al. 31]. — ^a *Misenum, urbs olim episcopalis Campanie in Italia. Ejus ruinas, que in Miseno monte visantur, sicuti promontorium Prochyrum adjacens insule, adhuc Miseno vulgo dicuntur, non longe ab Ischia insula, quæ olim Oenaria. Desit nunc episcopatus, Cumana vero Aversana unita est.*

pagina unisse tibique commisso cognosce, proprium que utrarumque Ecclesiarum scito te esse pontificem. Et quæque tibi de earum patrimonio, vel cleri ordinatione sive promotione, juxta canonum statuta visa fuerint ordinare atque disponere, habebis ut proprius revera sacerdos liberam ex nostræ auctoritatis consensu alque permissione licentiam. Ubi vero commodius atque utilius esse perspexeris, habitato; ita sane, ut alteram ^b Ecclesiam, a qua corporaliter ad præsens absens es, sollicita providentique cura disponas, quatenus divina illic ^c mysteria solemnitier, auxiliante Domino, peragantur. **607** ^d Fraternitas ergo tua tanto in adhortatione lucrandisque animabus solicitiori cura semper invigilet, quanto se unitarum Ecclesiarum gubernationis onera suscepisse cognoscit.

PISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM

Quod ejus epistolia non responderit, morbum causatur.
Hortatur ut Romani animum ad pacem cum Ariulpho ineundam inclinet. De schismaticis Istricæ epis copis ad unitatem compellendis, se ad impp. scripturum asserit. Ordinatum non esse iterum ordinandum. Monendum de Neapolitanæ urbis periculo Exarchum. Misericordiam prius fidelibus quam Ecclesiæ hostibus faciendam. Se de Natalis episcopi correctione consolatum. A Malcho episcopo dudum patrimonii rectore rationes depositit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennæ.

Quod multis scriptis vestræ beatitudinis minime respondi, non hoc torpori meo, sed languori depurate, quia, peccatis meis facientibus, eo tempore quo ^a Ariulphus ad Romanam urbem veniens alios occidit, alios detruncavit, tanta moestitia affectus sum,

^b Recent. Ed. sic mutarunt: *Ecclesiam, cui corporaliter præsens non es.* Sequimur unanimem MSS. consensum.

^c In Vatic. A. norin. et nonnullis, ministeria.

^d Interest plerumque ecclesiasticæ politiæ ut parceria nova ordinatione aut amplientur, aut circumcidantur, aut in plures dividantur, aut plures in unam coalescant. Hanc dispensationem sibi primum sumptere synodi, dehinc summi pontifices, tum singuli episcopi in sua quiske diœcesi. Quarum mutationum causam unam dico, salutem populi. Simile quidam contingit in episcopis, qui priori sede derelicta ad aliam convolant; de quibus videat lector Sardicensis conc. can. 1, 2; Antioch. c. 3, 21. Calcedon., c. 5, et multos canones relatos 7, q. 1. Gussanv. Catalogum Ecclesiarum Misenatis et Cumanae unionem haud diu durasse observat non semel Ughellus in Italia Sacra. De unione beneficiorum supra, lib. 1, epist. 8.

PIST. XLVI [Al. 32].— ^a Dux Beneventanus post Faroaldum. Videns Paulus Diaconus, Historiæ Langobardorum lib. iv, cap. 17. Male in plurimis exemplaribus legitur Arnulphus. Gussanv. In Noro., Arnulfus. In Vatic. A. Agilulfus.

^b Tres Vatic., in coli molestiam.

^c Hic discrepant MSS., sed tamen..... non habere, abest a Norm. In Vatic. legitur apud quem ageretis, vel, apud quem ageret, aut ageres. In Vatic. D, habes sollicito agere, culpamque non habere. Peccatis ergo, etc. Consentium! Norm.

^d In Vulgatis, repugnare, invitit MSS. Vatic., etc.

^e Ita MSS. Al Editi, Authoris. Non Flavii Authoris Regis, qui anno præterito e vivis exceaserat, ex Epist. 17 lib. 1, hic sit mentio, sed alicujus fortasse ducis Langobardorum cognominis; quanquam dici quoque

^b ut in ebolicam molestiam caderem. Valde autem mirabar quid esset, quod illa mihi notissima sollicitudo vestrae sanctitatis huic urbi meisque necessitatibus minime prodesset; sed scriptis vestris discurrentibus, agnovi vos quidem ^c sollicito agere, sed tamen apud quem agere possitis non habere. Peccatis ergo hoc meis deputo quia iste, qui nunc interest, et ^d pugnare contra inimicos nostros dissimulat, et nos facere pacem vetat, quamvis jam modo, etiam si velit facere, omnino non possumus, quia Ariulphus exercitum ^e Authari et Nordulphi habens, eorum sibi dari ^f precaria desiderat, **608** ut nobiscum aliquid loqui de pace dignetur.

De causa vero ^g episcoporum Istricæ, omnia que mihi vestra fraternitas scripsit, ita esse jam ante de-

B prehendi in iis jussionibus quæ ad me a piissimis principibus venerunt, quatenus me interim ab eorum compulsione suspenderem. Ego quidem pro iis quæ scrupulis zelo atque ardori vestro valde congaudeo, debitoremque me vobis multiplicitate factum profiteor. Scitote tamen quia de eadem re serenissimis dominis cum summo zelo et libertate rescribere non cessabo. Movere autem vos non debet præfati excellentissimi viri Romani Patricii animositas, quia nos quanto eum loco et ordine præimus, tanto si qua sunt ejus levia, tolerare mature et graviter debemus

C Si quando tamen est aliquis cum eo locus obtinendil, agat apud eum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulpho, si ad aliquid parum possumus, faciamus, quia miles de Romana urbe ^b tultus est, sicut ipse novit. ⁱ Theodosiaci vero, qui hic remanserunt, ^k rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custo-

possit, mortuo rege, ejus exercitum duce Ariulpho sibi debita precaria, seu pecuniae collationem petuisse.

^f Hæc vox varie ab auctoribus usurpatur; secundum etymon rem significat quæ petenti utenda conceditur quandiu is qui concessit patitur. Sic dicitur imperium precarium, precaria anima, auxilium precarium, jus precarium, quæstus precarius, etc. Videat lector in digestis, lib. LXIII, tit. 26, ubi multa de precario statuuntur. At in jure canonico censemur esse contractus precariæ, quando pro re donata Ecclesia redditur ab eadem Ecclesia donatori duplum vel triplum in usufructum, et habetur caus. 10, quæst. 2, cap. 4, ex concil. Meldensi, anno 845, can. 22. Quapropter non revocatur pro arbitrio concedentis, sed accipientis morte finitur, nisi forte precaria fuerit irrationabiliter facta. Vide etiam Extra., lib. 3, tit. 14, ubi de precariis de quinquennio in quinquennium renovandis. In Agathensi et Epaon., pro precariis reperimus *precatoria*. Leptinense concilium, can. 2, meminit *precariæ*, sed rem obscurat. Gussanv. Dicte quidem, sed hic precarium idem videtur esse ac militaris roga, de qua mox, necnon lib. v, epist. 30; lib. ix, epist. 124; lib. XII, epist. 5, nisi pecuniam intelligas exercitibus illis ab Ariulpho promissam.

^g Schismaticorum propter tria capitula, qua de re satis dictum est in Vita sancti Gregorii.

^h In Aud. et nonnullis aliis MSS., *ablatus est*, quos sequuntur Ed MSS. Vatic. adhaeremus; de hac autem voce jam dictum lib. vii Moral., num. 22. Vide quoque lib. xxv, num. 5.

ⁱ Cæ legitur in omnibus pene MSS.; at in Vulg. Theodosiani. Milites erant legionis quæ nomen a Theodosio Mauricii Augusti filio accepérat.

^k Pœna donativum, honorarium, stipendium. ^l Pœna

dian se accommodant, et destituta ab omnibus civitas, si pacem non habet, quomodo subsistet?

Præterea de puella de qua scripsistis nobis, quæ de captivitate redempta est, ut requiri qualiter orta sit debuissemus, sciat sanctitas vestra quia Ignota persona non facile investigari potest. Illud autem quod dicitis, ut is qui ordinatus est iterum ordinetur, ¹ valde ridiculum est, et ab ingenii vestri consideratione extraneum, nisi forte quod exemplum ad medium deducitur, de quo et ille judicandus est quia talo aliquid fecisse perhibetur. Absit autem (*Grat. dist.* 68, c. 1) a fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in **609** eodem iterum ordine non valet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, et tamen ordo servari.

De Neapolitana vero urbe, excellentissimo exarcho instanter imminentे, vobis indicamus, quia ^m Arigis, ut cognovimus, cum Ariulpho se fecit, et reipublicæ contra fidem venit, et valde insidiatur eidem civitati, in quam si celeriter dux non mittatur, omnino jam inter perditas habetur.

De hoc vero quod dicitis incense civitati Severi schismatici elemosynam essemittendam, idcirco vestra fraternitas sentit, quia quæ contra nos præmia in palatum mittat ignorat. Quæ etsi non transmittere, nobis considerandum fuit quia misericordia prius fidelibus ac postea Ecclesiæ hostibus est facienda.

topos, stipendiarii, *poytucc*, stipendia facere. Hinc C erogare, erogatores, erogatori. *Poyzla*, dies, in quibus rogæ dabantur. Sic in Landulpho sagaci, de Tiberio II : *Dixit Anastasiam uxorem..... et jactavit rogam multam*; id est, multam pecuniam sparsit. Hæc vox frequenter legitur apud Latinos et Græcos mediæ ætatis scriptores. Xylander, in notis ad Cedrenum, interpretatur *cōrā*, stipendia militum, vel imperatorum dona Kalendis Januarii, et natalibus principum et urbium regiarum exhibita. Gussany. Rogæ apud Scriptores sacros sumunt quoque pro donativo, his qui in Ecclesia militant erogato. Anost. Biblioth., in Agathone : *Hic divisit omni clero rogam, et ad luminaria, etc.* In Glossar. Isidori, a Joan. Georgio Grevio recognito, roga est elemosyna.

1 Ridiculum sane eo duntaxat aliquem iterato ordinandum censere, quod cum levi culpa venerit ad sacerdotium, ut infra legitur. At neque Gregorii Magni *ætate*, neque sexcentis post ipsum annis, ridiculum erat de ordinacionibus illis dubitare quæ ab hereticis et schismaticis, aut ab ipsis catholicis, sed contra canones, datae vel susceptæ fuissent. In concilio CP. i, c. 4, Maximi in Constantinopolitanum episcopum ordinatio declaratur nulla, et ordinationes ab illo factæ censentur irritæ, quod episcopos ad se ipsum ordinandum pecunia pertraxisset. Non aliud in Constantini papæ ordinatione vitium fuit, nisi quod ex laicis electus, canonica ordinum intersititia non servasset; ecce tamen in Romano concilio, cui selecti xii e Gallia episcopi aderant, deponitur. De episcopis vero atque presbyteris et diaconibus quos ipse Constantinus consecraverat, ita in eodem concilio promulgatum est, ut episcopi illi, si aliquis eorum presbyter aut diaconus fuerit, in pristinum honoris sui gradum reverteretur; et si placabiles fuissent populo civitatis suæ, denuo facto decreto electionis, more solito cum clero et plebe, ad apostolicam advenirent sedem,

PATROL. LXXVII.

A Juxta quippe est civitas ⁿ Fanum, in qua multi captivi sunt, ad quam ego jam transacto anno transmittere volui, sed inter hostes medios non præsumpsi. Videtur ergo mihi ut Claudio abbatem cum aliquanta pecunia illuc transmittere debeatis, ut liberos quos illic pro pretio in servitio teneri invenerit, vel si qui adhuc sunt captivi, redimat. De summa vero ejusdem pecuniae transmittenda, vobis certum sit quia quidquid vos decernitis, mihi placet. Sin autem cum excellentissimo viro Romano Patricio agitis ut pacem facere cum Ariulpho debeamus, ego ad vos personam aliam transmittere paratus sum, cum qua mercedis causæ melius fiant. De fratre autem et coepiscopo nostro Natali valde contristabar, quod de illo quædam superba cognoveram; sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiam simul meipsum vincendo consolatus est. Pro qua te fratrem et coepiscopum nostrum Malchum admone, ut priusquam ad nos veniat, rationes suas ponat, et tunc demum alibi, si necesse est, proliciscatur. Et si ejus actus bonos cognoscimus, ei fortasse necesse est ut hoc ipsum patrimonium quod tenuit restituamus.

EPISTOLA XLVII.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Gratulatoriæ de ordinatione sua epistolæ dilationem eximia charitate compensari. Virtutum hanc matrem quam variis effert laudibus inconcussa stabilitate tenetam. Ut Romana Ecclesiæ privilegia defendit, sic singulis quibusque Ecclesiæ sua jura servat.

Gregorius Dominico episcopo ^a Carthaginensi Perlatas ad nos serius per Donatum atque Qued-

C et ab eodem sanctissimo Stephano papa (Constantini successore) benedictionis susciperent consecrationem. Lucius III schismatics iterata ordinatione recepit. Serio ac diu agitatæ fuerunt celebres controversias de iis ordinandis qui ab Ebbone Rheinensi an iste et a Formoso papa fuerant ordinati. (Vide Morin., de sacris Ordinat., parte iii, exercitat. 5; Petrum Damiani, opuscul. 6 integræ, quod inscripsit Gratissimus; Petrum Lombard., dist. 25; Gratianum, f. q. 1.)

^m Arigis dicitur Paulo Diacono. In Chronicô duum Beneventi et principum Salerni, Archis. In Chronicô monachi anonymi, Arichis. Fuit hic secundusdux Beneventanus, successor Zotonis per annos 50. Porro se fecit, id est ivit, abiit. Facio et facesso idem; hinc facesse, hinc abi. Donatus in Phormione ad illud, *hinc hæc facessat*, pro hinc se faciat, id est abeat; ut hinc se faciat, huc accedat, hæc hinc facessat, procedat, alias faciat. Apuleius, lib. v Miliarium: *Invitata Psyche italum locorum oblectatione, proprius accessit, et paulo fidentior intra limen se se facit.* Ilæc ex Salmasio in Tertulliani Pallium, cap. 3, ad illum locum, *Qua ad illum ex Lybia Ammon facit, ovium dives; quem locum sic emendavit Rigalius: Qua ad Nilum ex Lybia Ammon pascit ovium dives.* Quam conjecturam demonstrabit in nova quam prope diem molitur Tertulliani Editione. Gussany.

D ⁿ Tot sunt in Italia urbes hujus nominis, ut difficile sit statuere de qua hic agatur. Præcipua est Fanum fortunæ. Fanum simpliciter dicta in Umbria, episcopalis.

• Totius et utilius transigatur de pretio dando, de pecuniae quantitate bis aut illis conditionibus solvenda. Gussany.

^r Gallice, *qu'il rende ses comptes.* Hac etiam voca utitur epist. 22, indict. 11. Gussany.

EPIST. XLVII [Al. 39]. — ^a Carthago urbs Africa

vulnus reverendissimos fratres et coepiceopos nostros, secundum et Victorem diaconum, **610** vel Agi- legiam notarium, vestrae fraternitatis epistolas unum eum gratulatione suscepimus. In quarum etsi nos sustinuisse dispendum tarditate putavimus, tam en de uberiori reperimus charitate compendium, ut hac dilatione temporis non interrupta videatur, sed nutrita dilectio, quam miserante Domino, contemplatione sacerdotis, lectionis usu, et statisque in vobis cognoscimus jam maturitate fundatam. Non enim tam large de te fluaret, si in tuis plurimas atque uberrimas venas mentibus non haberet. Hanc ergo matrem custodemque virtutum, sanctissime frater, inconcessa stabilitate teneamus. Nulla in nobis eam subdolorum linguae imminuant, nulla anti- qui hostis insidiae contumpant. Haec namque divisa jungit, et conjuncta custodit. Haec humilia sine tumore subigit. Haec erecta sine dejectione submittit. Per hanc universalis Ecclesiae unitas, quae est compago corporis Christi, exequatione mentis gaudet in singulis, cum sit ei disparilis in diversitate membrorum. Per hanc eadem membra et alieno gaudio in suis afflita exsiliunt, et alienis moeribus etiam in suis laeta contubescunt. Teste enim magistro gentilem, dum si quid patitur unum membrum, compatiuntur cælera membra, et si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra; vos non ambigo de nostra ^b perturbatione ingomiscere, cum nos omnino certum sit de vestra pace gaudere.

Quod vero ordinationi nostræ fraternitas vestra congaudet, affectum mihi integerrimæ charitatis exhibet. Sed ex consideratione hujus ordinis mentem meam, fateor, transverberat via doloris. Grave namque est pondus sacerdotii; prius quippe est sacerdoti necesse, ut ceteris ad exemplum vivat, ac deinde servandum ut mentem per ostensa exempla non elevet. De predicationis semper ministerio cogitet, intentissimo timore considerans quod recessurus ad percipiendum regnum Domini, et talenta servis tribuens dicat: *Negotiamini dum venio* (*Luc. xix, 13*). Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proxiorum animas lucravimus, si infirmos quosque, ecclesiæ regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus, si protertos ac tumidos, gehennæ supplicia terribiliter insonando, flectimus, si nulli contra veritatem parciamus, si supermis amicitias dediti, humanas inimicities non timemus. Quod nimur exhibens, quasi quoddam se sacrificium obtulisse Deo Pealista noverat, cum

quondam clarissima: primaria fuit provinciæ pro- consularis, ejusque episcopi totius Africæ primates exsisterent, cum nulli alteri urbi primatus aliarum provinciarum annexus esset, sed seniori seu antiquiori episcopo provinciæ concessus.

^b Vatic. C, *persecutione*.

^c Privilegia nec abominatur universe, nec vero passim concedit sanctus Gregorius, medio tutius in- cedit. Iniqua sunt quæ jus naturæ, jus divinum, jus canonicum, utilitatem publicam perturbant; æqua sunt quæ legem non tam solvunt quam sup- plent adjuvantque, salva justitia, æquitate sua-

A dicebat: *Nonne quis oderant te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescerem? Perfecto odio oderam illos, et inimici fuisti sunt mihi* (*Psalm. cxlviii, 21*). Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavesco, et quod, accepto regno, paterfamilias redeat rationem nobiscum positus, aspicio. Sed quia eum mente sustineo, cui de suscepto negotio animarum lucrum aut nullum, aut pena nullum reporto? Tua ergo **611** me oratione, frater charissime, adjuva, et quæ de me formidare me conspicis, in temetipso quotidie timore providæ sollicitudinis pensa. Per charitatem quippe compagem, et tua sunt quæ de me loquor, et mea quæ te agere concupisco.

De ecclesiasticis vero ^a privilegiis (*Grat. 25, q. 2, can. 8*), quod vestra fraternitas scribit, hoc postponita dubitatione teneat, quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua Jura ser- vamus. Nec cuilibet, favente gratia, ultra quam mere- tur impertior, nec ulli hoc quod sui juris est, ambitu stimulante, derogo; sed fratres meos per omnia ho- norare cupio, siveque studeo honore singulos subveniri, dummodo non sit quod alteri jure ab altero possit appendi. Responsarium vero vestrorum moribus valde congaudeo; in quibus mihi ostensum est quantum me diligitis, qui ad me electos fratres et filios trans- misistis. ^d Beta decimo Kalend. Augusti, indicione decima. (Cf. *Jean. Diac. I. iv, 4. 1.*)

EPISTULA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Maximianum Pudentianæ Ecclesiae antistitem, adunato concilio, deponendum, si, pecunia corruptus, Donati- stanum episcopum in civitate sua fieri permisit. Alia quædam privata negotia privatum definienda. Donati- stanum haeresim dilatarum gemit, ac ne ad illam Co- thœti deficere permittantur, succedit pastoralem zelum.

Gregorius Columbo episcopo ^a.

Notum est, charissime in Christo frater, quod antiquus hostis, qui primum hominem ^b de paradisi deliciis in hanc æruginosam vitam callida persuasione de- posuit, et in eo jam tunc humano generi poenam mortalitatis inflxit, eadem nunc calliditate ovium dominica- rum pastores, quo facilius gregem capiat, transfusis conetur venenis inficeré, et jure jam potestati pro- priæ vindicare. Sed nos qui, licet immeriti, sedem apostolicam vice Petri apostolorum principis suscep- sumus gubernandam, ipse pontificatus officio cogi- mur generali hosti quibus valemus nisiibus obviare. Porrecta igitur petitione insinuaverunt nobis pre- sentium letores Constantius et Mestellus, et asse-

dente ac impellente; ita ut non tam ipsa privilegia- riis provideatur quam Ecclesia, populiq; fideliq; salus ex æquo procuretur et bono. His si tibi inib; fulciantur privilegia, per me stabunt, nec illis ob- stabunt Chalcedonenses canones 4 et 8. *GUSANV.*

^d In Turon. S. Cat.: *Data XII Kalend. Aug., ind. 10: viciose in nonnullis exemplaribus Pride Calenda- rum Martii.*

EPIST. XLVIII [Al. 33]. — ^a In Vulgatis, *Nomi- dia*, quod abest a quatuor Vaticanicis, Norm., Corb., etc.

^b Vatic. B, *de paradiso deliciarum*.

runt. Ecclesia Pudentiana diacones in Numidia provincia constituta, Maximianum ejusdem Ecclesie antistitem in loco quo degit, corruptum præmio Donatistarum, episcopum ^d nova licentia fieri permisit, cum eti hoc anterior usus permitteret, manere atque persistere fides catholicæ prohiberet. Ob hoc ergo fraternitatem tuam scriptis præsentibus necessario duximus **612** ad hortandam, ut veniente ad te ^e Hilario chartulario nostro, adunato ^f episcoporum universali concilio, habito præ oculis terrore venturi judicii, causa eadē subtili ac solerti debeat indagatione perquiri. Et si capitulum hoc a præsentium latoribus prædicto episcopo documentis idoneis fuerit approbatum, a dignitate officioque quo fungitur modis omnibus ^g degradetur, ut et ille ad pœnitentia lucra per agnitionem delicti redeat, et cæteri tentare talia non præsumant. **Æquum** enim est ut qui Jesum Christum Dominum nostrum heretico accepta pecunia ^h venundedit, ut fertur, ab ejus vide licet sacrosancti corporis ac sanguinis tractandis mysteriis submoveatur. Si qua autem inter eos extra crimen hoc damnorum quorundam vel privatorum negotiorum, sicuti petitio diaconorum ipsorum continet, versatur intentio, hanc tua fraternitas eum prædictio chartulario nostro ⁱ probata cognitione perquirat, et inter utramque partem justitia ^k procedente definiat.

Porro autem præsentium latorum insinuatione dicimus Donatistarum heresim pro peccatis quotidie dilatari, et valde plures, data per venalitatem licentia, post catholicum baptismum a Donatistis denuo baptizari. Quod quam grave sit, frater, oportet nos tota mentis intentione perpendere. Ecce lupus dominicum gregem non jam in nocte latenter, sed in aperta luce dilaniat, et nos eum grassari in ovium nece cernimus, et nulla ei sollicitudine, nullis verbis ruin jaculis obviamus. Quos ergo fructus Domino multiplicati gregis ostenderemus, si et ipsum, quem pascendum suscepimus, otiosa mente cernimus a bestia devorari? Studeamus igitur cor nostrum terre-

^e Pudentiana, urbs Numidiae, de qua nihil apud antiquos geographos. In Collat. Carthag., cap. 201, memoratur Cresconius episcopus Pudentianensis ex parte Donati, ubi et Meminianus catholicus. In Kalendario Carthag., ex veteribus membranis monasterii Cluniac. eruto, legitur: in Kalend. Maii martyris Pudentis. Ecclesia in bujus martyris honorem constructæ meminisse videtur Gregorius.

^d Vatic. A, non bona licentia.

^e Vide lib. I, epist. 84. In Excusis legitur Hilario.

^f Provinciale intelligit, scilicet Numidiae totius. Gussany.

^g Depositionem innuit, non ut puto, ceremoniam degradationem, cuius formam præscribit Pontificale Romænum. De degradatione vide canonistas, tit. de pœnis, et Gersonem, de auferibilitate papæ, considerat. 45.

^h Christum accepta pecunia vendere dicitur, qui corruptus præmio episcopum fieri permisit. Facescant recentiorum de simonia figura, quibus eam sibi videntur emaculare interjectis voculis prelii, præmii, motivi, aequalitatis. Vide sanctum Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum, cap. 1: οὐδὲ γὰρ συνιδέται ἀγένης, σπουδάσας; ἐπειδὴ τὸ

norum pastorum imitatione succendere, qui hiemales noctes, imbris gelueque constricti, ducent a sepe pervigiles, ne vel una ovis, et non forte milie pereant. Quam si insidiator ere voraci memorderit, quemodo satagunt, quibus cordis anhelant aestibas, in quas voces ut eruant capitum pecus angustia stimulante prosiliunt, ne a gregis Domino quidquid per incuriam perdiderint exigatur? Vigiles ergo ne quid pereant; et si captum forte quid fuerit, vocibus divinorum eloquiorum ad gregem dominicum reducamus, ut ille qui Pastor pastorum est vigilasse nos circa ovile suum suo misericors dignetur judicio comprobare. Hoc quoque vos neceste est solerter attendere, ut si qua contra latores præsentium ejusdem episcopi recta fuerit petitiæ, subtili debeat indagatione perquiri; et si fortasse ipse quoque pro sua culpa jure feriandi sunt, eis pro eo quod **613** ad nos fatigati sunt, ^l nequaquam ceasamus esse parendum. ^m Mense Augusti, indictione decima.

EPISTOLA XLIX.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM.

Auditis de Januario episcopo querelis, Joannem notarium mittit qui partes ad judicium compellat, et quæ judicata fuerint exsequatur. Januarium ob id maxime increpat, quod nulla, nisi propriei injuria causa, Isidorum excommunicaverit.

Gregorius Januario ⁿ archiepiscopo Carthagino.

Si sacerdotale quod administramus officium mentis integritatem pensemus, sic nos'cam filii nostris individua charitatis debet unire concordia, ut sicut patres in nomine, ita affectu probemur in opere. Dum ergo tales nos esse quales præfati sumus oporteat, miramur cur adversus fraternitatem tuam tanta querimoniarum moles exorta sit. Quod quidem nos adhuc credore dubitamus. Sed ut veritatem valeamus agnosceré, Joannem sedis nostræ notarium nostra illic præceptione suffultum direximus, qui partes in electorum compellat adesse judicio, et sua ad effectum executione, quæ fuerint judicata perducat. Quocirca fraternitatem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut causarum apud se ante debeat

^o ἔτιπον, ποτοὶ ὄφελοις ἀντιθέτης τετένε τῷ συνεργεῖσθε; τι ἔτιπον ἀπολογεῖσθε. Id est: Quem enim consciuum adibis, si procuraris, vel per teipsum, vel per alium? quibus oculis obtueberis illum, qui tibi fuit auxilio? quid habebis quod excuses? Ac Nicolaus Clemangius hanc de simonia quæstionem tractat luculentiter in opere de Præsulibus simoniacis, nec non sanctus Petrus Damiani, in libro quem inscribit Gratissimus, qui tamen caute legendus est. Gussany.

^p In Excusis, private cognitione, quod in mss. Codd. optimæ nota non invenimus.

^q In vet. Ed., præcedente justitia. Mss. non faciunt.

^r Ita in quatuor Vatic., Norm., Turen., Corb., Reg., etc., quos sequuntur vet. Ed. in recent. omit-titur, pro eo quod ad nos fatigati sunt.

^s Ita Turon. S. Cat. In codicibus quibus usi sunt Collatores Rouaniæ hæc temporis nota pertinet ad Ep. sequentem, Januario.

EPIST. XLIX. [Al. 34]. — ^t Ita MSS. Anglie., Norm. et nonnulli Vat. In aliis Joan. episcopo. Sic maxime in Vatic. A et B, ubi additur pro arguento epist. : *Hic præcipit ut episcopus excommunicare clericum pro injurias suis nullatenus audiat.*

merita pertractare. Et si qua se injuste tulisse vel habere cognoscit, ante judicium, sacerdotii contemplatione restitut. Inter querelas autem multiplices, b Isidorus vir clarissimus a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conqueritus est. Quod quam ob rem factum fuerit (*Grat.* 23, q. 4, c. 27), dum a clero tuo, qui præsens erat, voluisse addiscere, pro nulla alia causa nisi pro eo quod te injuriaverat factum innotuit. Quæ res nos vehementer afflit; quia si ita est, nihil te ostendis de cœlestibus cogitare, sed terrenam te conversationem habere significas, dum pro vindicta propriæ injuriae, quod sacris regulis prohibetur, malædictionem anathematis invexisti. Unde de cæstro omnino esto circumspectus atque sollicitus, et Italia cuiquam pro defensione injurie tuæ inferre denuo non præsumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum.

614 EPISTOLA L.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Desolatam ab hostibus trium Tabernarum Ecclesiam unit Veltiranæ.

Gregorius Joanni episcopo Veltirano.

Postquam hostilis iniicias diversarum civitatum (*Grat.* 16, q. 1, can. 49) ita peccatis facientibus desolavit Ecclesiæ, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majori valde cura constringimur ne, defunctis earum b sacerdotibus, reliquæ plebis nullo pastoris moderamine gubernatae per in-via fidei hostis callidi rapiantur, quod absit, insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine sæpe c commoniti, hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis eas mandaremus pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitatæ tuæ curam gubernationemque trium d Tabernarum

b In Vatic. B, Isidorus veniens a fraternitate, omisso vir clarissimus.

c Censuris Ecclesiæ proprias ulisci injurias non licet. Lege sanciūni Augustiniū, epistola 7, Auxilio: *Iracundia viri justitiam Dei non operatur; nec arbitris ideo non posse nobis subrepere injustum commovionem, quia episcopi sumus, etc.* Legatur Gregorius Turonensis, Historia lib. viii, cap. 39 et 40. Porro quid intersit inter excommunicationem et anathema, canones docent causa 11, quæst. 3, cap. *Debet*, et cap. *Cum aliquis*. Vide etiam concilium Meldense, can. 56, ubi non modo causa certa et manifesta requiritur ad excommunicandum, sed et ad anathema consensus archiepiscopi aut coepiscoporum necessarius est, quod pauci advertunt. Vide infra, lib. xii, epist. 26. GUSSAV. Lege caus. 24, quæst. 3, can. 6 et 9, etc.

D EPIST. L [Al. 35]. — e In Norm., Corb., Colb. et Vatic. B et C, legitur tantum episcopo. In Vatic. A, episcopo Squilacino. In Rheensi, episc. Veltirano.

b Per sacerdotes intelligendi fere semper episcopi. Sacerdos tamen aliquando dicitur simplex presbyter apud Gregorium, ut Dial. lib. i, c. 12, ubi Severus presbyter bis sacerdos appellatur.

c Excusi, invitis MSS., commoti.

d Tres Tabernæ urbs olim Latii episcopal, cuius vestigia conspicuntur in via Appia, haud procul a Cisterna, teste Luca Holstenio, in Annotatione, p. 10 et 219. Distabat ab urbe Roma circiter xxi m. passibus. GUSSAV. Omnes fere MSS., trium Tabernensium. Urbs est in peregrinationibus Pauli celebris. Vide Act. ult. 15.

A Ecclesiæ providimus committendam, quam tuæ Ecclesiæ aggregari unirique necesse est, quatenus ultrarumque Ecclesiæ sacerdos recte, Christo adjutore, possis existere; quæque tibi de ejus patrimonio, vel cleri ordinatione, seu promotione, vigilantiæ et canonica visa fuerint cura disponere, quippe ut pontifex proprius liberam habeas ex nostra præsenti permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens salubriter mandatorum, ita in commissæ plebis regimine lucrandisque animabus invigila, ut ante tribunal æterni judicis constitutus, fructum bonæ operationis, quod ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possit, exhibeas.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

Frusta de persecutione gloriari schismaticos. Damnitatis tribus capitulis, nihil in fide immutatum. Es Italiae flagellis, quod ipsa erraverit, non recte infiri. Pelagii librum mittit, quem si puro corde perlegend, illos ad Ecclesiæ filios suos invitantes reversuros confidit.

Gregorius a universis de trium capitulorum causa episcopis.

Scripta vestra summa cum gratulatione suscep; sed erit in me uberior valde lætitia, si mibi 615 de vestra contigerit reversione gaudere. Prima Itaque epistolæ vestræ frons gravem vos pati persecutio-nem innotuit. Quæ quidem persecutio dum non rationabiliter sustinetur, nequam proficit ad salutem. Nam nulli fas est retributionem præmiorum exspectare pro culpa. Debetis enim scire, sicut beatus Cyprianus ait, quia b martyrem non facit paena, sed causa. Dum igitur ita sit, incongruum nimis est de ea vos, quam dicitis, persecutione gloriari, per quam

EPIST. LI [Al. 36]. — e In MSS. et Excusis non unus est hujus epist. titulus. In Vatic. C, *Gregorius universalis, de trium capitulorum causa.* Sed universali errore scriptum est, pro universis, quod legitur in Vatic. A, B, D, ubi etiam additur, de trium, etc. Ita habent omnes Normanni, duo Teller., Colbert., et pene omnes. In Turon. inscribitur hæc epist. universis defensoribus trium capitulorum. Ergo gravis est error Edit., ubi legitur, universis episcopis per Hiberniam. Pro Hiberniam legendum Istriam vel Iberiam conjecterunt viri docti; verum nulli conjecturam hanc MSS. juvant: utcumque tamen admitti possit, si Iber a seu Hispania, ob trium capitulorum causam fuisset schismate divisa; at hujus rei nullum apud Gregorium Mag. aut apud historicos vestigium reperimus. Hispanias quidem adiisse sanctum Donatum abbatem, Facundi Hermianensis episcopi (qui de tribus capitulis ad Justinianum scripsit) discipulum, observat Mabillonius prefat. ad Acta sanct. ord. sancti Benedicti, tom. I, § 6. Hispaniarum vero antistites ab illo in schismaticorum partes abductos, hæc de causa gravem, ut hic vocatur, persecutio-nem passos, nullibi legimus. Quod autem habet hæc Gregorii epistola, id Istriæ episcopis omnino congruit, scilicet illos in schismate pertinaces, ad Ecclesiæ unitatem vehementer ueget exarchus, nec non Gulsar magister militum, aliive proceres, quibus gratulatur Gregorius, lib. v, epist. 46, 47; lib. ix, epist. 95.

b Habetur hæc sententia apud Cyprianum, non quidem secundum verba, sed secundum sensum, nempe in libro de unitate Ecclesiæ circa medium

vos constat ad **eterna** praemia minime provehi. Reducat ergo charitatem vestram tandem integritas fidei ad matrem quae vos generavit Ecclesiam; nulla vos animorum intentio a concordiae unitate dissidet, nulla persuasio e repetendo vos a recto itinere defatiget. Nam in synodo, in qua ^d de tribus capitulis actum est, aperte liquet nihil de fide convulsum esse, vel aliquatenus immutatum, sed sicut scitis, de quibusdam illie solummodo personis est actitatum: • quarum una, cuius scripta evidenter a rectitudine catholicæ fidei deviabant, non injuste damnata est.

Quod autem scribitis quia ex illo tempore inter alias provincias maxime flagelletur Italia, non hoc ad ejus debetis intorquere opprobrium, quoniam scriptum est: *Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Si igitur ita est ut dicitis, ex eo tempore magis dilecta est apud Deum, et modis omnibus approbata, ex quo Domini sui meruit sustinere flagella. Quia vero non ita sit quemadmodum vos in ejus insultationem affirmare conamini, rationem attendite.

Postquam recordandæ memorie Vigilius papa, in urbe regia constitutus, ^e contra Theodoram tunc Augustam, vel ^f Acephalos, damnationis promulgavit sententiam, tunc Romana urbe ab hostibus

Esse Martyr non potest qui in unitate non est; occidi potest, coronari non potest. Sic epistola 52, ad Antonianum, post medium. Est vero sancti Augustini pluribus in locis, libro iii contra Cresconium, cap. 47. *Christi martyrem non facit pena, sed causa.* Item in psalm. xxiv et lxviii. Veritatem hujus sententiae demonstrat Theodorus de curandis Græcis affectibus, serm. 8 de Martyribus. GUSSANV.

^g Ita quatuor Vaticani, Rhem., Corb., Turon. et plerique Norm. In aliis ut in Editis, repondo.

^h Quæ sint illa tria capitula, quidquid aliqui somnient, appareat ex his verbis concilii generalis v, collat. 8: *Prædicta tria capitula anathematizamus, id est Theodorum Mopsuestenum cum nefandis ejus scriptis, et quæ impie Theodoritus conscripsit, et impian epistolam, que dicitur Ibae, et defensores eorum, etc.* Tam famosæ contentioni causam dederat Chalcedonensis synodus, quæ Theodoretum et Ibam benigne excipiens, impia Theodori scripta non satis damnaverat. Synodus impugnabant Eutychiani, fautores Dioscori, Nestoriani, Acephali, Corrupticolarum, Incorruptibiles, aliaque id genus monstra suis quique commentis et fabricis, varia, ut sit, fortuna. Justinianus de sarcinda unitate sollicitus, obvias quæque occasionses arripit; insinuant nonnulli dissidium omne facilis negotio sopitum iri, et universos in synodi Chalcedonensis verba fidemque juraturos, si tria damnarentur capitula. Attendit Justinianus, urget, imminet. Vigilius quasi animi penderet, nunc annuit, modo renuit. Episcopi catholici in partes secedunt; alii timent ne synodo Chalcedonensi fraus fiat, alii hac arte putant se posse stabilire. Interim turbas fovent schismatici; tandem venitur ad concilium, in quo, si penes historicos fides est, damnatis tribus capitulis videtur dilatata fuisse scissura, disruptum rete, ac novo superinducto schismate, Catholici inter se commissi sunt. Vide epistolas Pelagi I et Pelagi II, etc. GUSSANV.

ⁱ Theodorum Mopsuestenum indicat. Nam de Theodoreti et Ibae scriptis potius actum quam de personis quas synodus Chalcedonensis probaverat. Vide su-

A ^b adita et captivata est. Ergo bonam causam habuerunt Acephali, et injuste damnati sunt, post quorum damnationem talia contigerunt? Absit. Hoc enim nec vestrum quempiam, nec alios, qui catholicæ fidei mysteriis instituti sunt, dicere, vel aliquo modo confiteri convenit. His denique cognitis, ab hac quandoque jam deliberatione recedite. Ut igitur de tribus capitulis animis vestris ablata dubietate possit satisfactio abundantanter **616** infundi, ^c librum quem ex hac re sanctæ memorie decessor meus Pelagius papa scriperat, vobis utile judicavi transmittere. Quem si, deposito voluntaria defensionis studio, puro vigilantique corde sæpius volueritis relegere, eum vos per omnia secuturos et ad unitatem nostram nihilominus reversuros esse consido. Porro B autem si post hujus libri lectionem in ea qua estis volueritis deliberatione persistere, sine dubio non rationi operam, sed obstinationi vos dare monstratis. Unde iterum ^d habita compassionem charitatem vestram admoneo, ut quoniam Deo suffragante fidei nostræ integritas in causa trium capitulorum inviolata permansit, mentis tumore deposito, tanto citius ad matrem vestram, quæ filios suos exspectat et invitat, Ecclesiam redeatis, quanto vos ab ea quotidie pro vobis exspectari cognoscitis.

pra, epist. 25, ad patriarchas, prope finem. Quibus vero artibus episcopi, ante centum annos mortui, discussi et damnati fuerint, aperit Liberatus in Breviario, cap. 23 et 24, ac demum sic concludit: *Illi lique omnibus credo, per Pelagium diaconum, et Theodorum Cæsareæ Cappadociæ episcopum, hoc scandalum fuisse in Ecclesiam ingressum. Quod etiam ipse Theodorus clamitavit, se et Pelagium vivos incendendos, per quos hoc scandalum introiit in mundum.*

^e Damnatum a Vigilio Theodorum Cæsariensem episcopum legimus in epistola ejusdem Vigilii 15, cuius etiam damnationis fragmentum extat post decimam sextam Vigilii epistolam, tomo V Concil., pag. 334. At nulla sententia adversus Theodorum Augustam latæ occurrit mentio. Damnata procul dubio dicitur, damnatis Acephalis quorum partibus erat addicta.

^f Illi, inquit Facundus Hermian, lib. i, c. 5, qui licet recedentes in quibusdam ab ipsius Eutychis auctoris et capitilis sui sententia, sequi tamen dediantur Ecclesiæ catholicæ doctrinam, cuius caput est Christus, tanquam sine capite remanentes, Acephali vocantur a Græcis, quos significantur nos Semieutychianos possumus appellare. Alias alii nominis hujus causas afferunt: Leontius, lib. de Sectis, cap. 5. Ado Vienn., in Chronicō; Nicephorus, lib. xviii, c. 45. Acephali tandem dicti sunt Monophysite omnes, qui Chalcedon. synodum uno animo implebant, licet in varia sectarum abiarent divortia.

^g Ita Vatic. B, addicta.

^h Per hunc librum intelligenda est epistola septima Pelagi, tertia ad Heliam et episcopos Istræ, quæ incipit: *Virtutum mater Charitas est.* Eam a sancto Gregorio scriptam fuisse nomine Pelagii papæ testatur Paulus Wernesfridus, lib. iii de Gestis Langob., cap. 20.

ⁱ Ita Vatic., Norm., Corb., Rhem., non habita lectio, ut extat in Excusis.

EPISTOLA LII.

AD NATALEM EPISCOPUM.

Profana quibus indulgebat convivia, et sacra lectionis negligentiam non bene ab ipso excusari. De exhortationis studio gratulatur. Se laudatum dolet. Non modo ad Ecclesiam haereticos, sed et illos qui i tra Ecclesiam sunt ad vitam rectitudinem revocandos. De spiritu sua et successoris sententia queritur; parsit tamen ad ordinem reverso, summamque in judicanda illius causa spondet æquitatem.

Gregorius Natali episcopo Salomitano

Quasi oblita præcedentium scriptorum serie, sola vestrae beatitudini quæ ad dulcedinem pertinerent loqui decreveram; sed dum vestra epistola ad priora scripta ratiocinando revocat, iterum forsitan quædam quæ minus libeant narrare compellor. (Vide ep. 22 lib. III.)

In conviviorum etenim defensionem vestra fraternitas Abrahæ convivium memorat, in quo, teste sacro eloquio, tres angelos suscepisse perhibetur (*Genes. xviii.*). Sed hoc exemplo neque nos beatitudinem vestram de convivio reprehendimus, si hanc suscipere angelos in hospitalitate cognoscimus. Rursum narrat Isaac satiatum benedictionem filio dedisse (*Genes. xxvii, 27*). Quæ utraque Veteris Testamenti, quia ita sunt gesta per historiam, ut tamen signarent **617** aliquid per allegoriam, utinam valeamus sic res gestas legendò percurrere, ut possimus etiam gerendas providendo sentire. Ille quippe in tribus angelis unum salutans, Trinitatis subsistentias unius substantiæ esse declaravit. Isto vero satiatus benedixit filium, quia qui divinis epulis repletus, illius sensus in prophetæ virtutem tendit. Divina autem epulae sacri eloquii verba sunt. Si igitur assidue legitis, si exemplum ab exterioribus trahentes interna penetratis, quasi de agri venatione satiati, mentis ventrem repletis, ut anteposito filio, suscepto videlicet populo, possitis ventura nuntiare. Sed jam in hoc sæculo caligt, qui de Deo aliquid prophetat, quia profecto dignum est ut hic jam per concupiscentiam minus videat, cuius sensus ^a per intelligentiam intus coruscet. Hæc ergo ad vosmetipos trahite, et si vos tales cognoscitis, nihil est quod ^b de nostra estimatione dubitetis. Gaudere quoque beatitudinem vestram invenio, si voracis nomen cum rerum auctore sustineat. Quod ego breviter expono, quia si de vobis falsum dicitur, nomen hoc veraciter cum rerum auctore sustinetis. Si vero de vobis verum est, hoc de illo falso suisse quis dubitet? Absolvere vos non valet par nomen, quorum dispar est causa. Nam cum eo crucem etiam periturus latro suscepit; sed quem reatus proprius tenuit, par crucifixio non absolvit. Ego autem (*Grat. dist. 44, cap. 6*) quantis valem precibus deposito, ut sanctissimam fraternitatem

EPIST. LII [AI. 27]. — ^a Exousi, per allegoriam.

^b In Vulgata, de vestra estimatione.

^c Ita Norm., Rhem. et alii, quibus inconsultis Exousi habeant, ut sanctissimam fraternitatem vestram... non solum nomen, sed etiam causam conjungat. Ubi sensus desideratur.

^d In recent. Ed., convivia autem communia, quam ult. vocem nullis in MSS. invenimus.

A tem vestram auctori nostro non solum nossem, ^e sed etiam causa conjungat. (Cf. *Joan. Diac. I. iii. c. 53.*)

Convivia ^d autem quæ ex intentione impendentes charitatis sunt, recte sanctitas vestra in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordeatur, nullas ex irratione reprehenduntur, et nec inanes in eis secularium negotiorum fabulas, sed verba sacra lectionis audiantur, cum non plus quam necesse est servitor corpori, sed sola ejus infirmitas restringat, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur. Hæc itaque si vos in vestris conviviis agitis, abstinentium fateor magistri estis.

Quod ergo Pauli apostoli testimonium ad me posuistis, quo ait: Qui non manducat, manducantem

B non judicet (*Rom. xiv, 3*); eminente existimo incongruum fuisse, quia neque ego non comedo, neque ad hoc a Paulo dictum est ut membra Christi, quæ in ejus corpore, id est in Ecclesia, invicem sibi charitatis compago connexa sunt, nullam de se uno modo curam gerant. Sed si neque ego ad te, neque tu aliquid pertineras ad me, ^e jure tacere compellerer, ut eum non reprehenderem qui emendari non possit. Hæc ergo sententia solummodo propter eos dieta est qui illus judicare student quorum sibi cura commissa non est. At postquam nos, auctore Deo, unum sumus, si ea quæ nobis corrigenda sunt taceamus, valde delinquimus. Ecce fraternitas tua ægre tulit se de conviviis a me esse reprehensam, cum ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripi, ab **618** omnibus emendari patratus sim. Et hanc solum mihi amicum testimoni, per cuius linguam, ante apparitionem districti judicis, meæ maculas mentis tergo.

D Illud autem, frater dulcissime, quod tribulationibus pressum te legere posse abnegas, minus ad excusationem idoneum puto, cum Paulus dicat: *Quocunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* (*Rom. xv, 4*). Si igitur ad consolationem nostram sacra Scriptura preparata est, tanto magis debemus legere, quanto magis nos conspiciimus sub tribulationum fasce lassari. Si vero in ea soluimmodo sententia est fidendum, quam in epistola vestra posuistis, qua Dominus dicit: *Cum tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth. x, 19*). Sacra ergo ad nos eloquia frustra mandata sunt, qui repleti spiritu, verbis exterioribus non egamus. Sed aliud est, frater charissime, quod angustati persecutionis tempore absque dubitatione confidere, aliud quod in tranquili-

^e Grave documentum vulgo non satis animadversum. Recta ratio dicit eum non esse reprehendendum quem emendare non possimus. At ejus si cura nobis commissa fuit, nihilominus reprehendamus, quia non charitatis modo, sed et justitiae reprehendere compellit officium. Lege epist. 8 Joan. Climach ad Pastorem, num. 25 et 26.

hitate Ecclesiae agere debemus. Oportet enim nos per hunc spiritum modo legendo percipere quae possumus, si contingit causa in nobis, etiam patiendo demonstrare.

Valde vero epistola vestra gavisus sum, quod vos exhortationi studium dare fatemini. In hoc etenim scio quia curam vestri ordinis solerter agitis, si ad auctorem vestrum et alios trahere curatis. Quod autem in eodem loco dicitis vos mei similes non esse, post obortam laetitiam me illico contristastis, quia laudes meas per irrisione dicte existimo, quas per veritatem minime recognosco. Ago autem omnipotenti Deo gratias, quia per vos quidem haereticos ad sanctam Ecclesiam revocantur. Sed eure vobis esse necesse est ut ipse quoque qui intra sanctam Ecclesiam gremium continentur ita vivant, quatenus ejus adversarii pravis moribus non existant. Nam si non divino desiderio, sed terrenis cupiditatibus voluptatibusque deserunt, intra ejus gremium filii alieni nuntiuntur.

Quod autem vos fatemini ecclesiasticos ordines ignorare non posse, ego quoque hoc de vobis per omnia scio, atque idcirco valde contristor, quia cum rerum ordinem solitus, in me, quod peius est, sciendo delinquisti. Postquam enim ad beatitudinem vestram et successoris mei et mea in causa Honorati archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempta utriusque contentia, prefatus Honoratus proprio gradu privatus est. Quod si quilibet ex quatuor patriarchis fecisset, & sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisse. Tamen postquam fraternitas vestra ad suum ordinem rediit, nec ego mea, nec successoris mei injuria menor sum. (Vide lib. I, epist. 19 & 20, ac hujus lib. epist. 17, 19, 20.)

Quod vero dicitis a nostris temporibus debere ser-

^a In Vatic. D et in Norm. : Ut ipsi quoque intra sancte Ecclesie gremium continetur, et ita rivant. Consentient Rhen. et Corb.

^b Quia Romanus pontifex sancti Petri successor, ab illis quatuor patriarchis audiendus et honorandus est, cum sit illis iure divino praepositus, sollicitudinique speciali privilegio gerat omnium Ecclesiastium.

^c Ali, vestris, ut legitur in tribus Vatic. et in plur. Norm.

^d Idem sentit Leo Magnus, epist. 10, ad episcopos provinciae Vienensis; Gregorius VII, lib. I, epist. 24; Honorius II, in epistola ad Burchardum Meldensem episcopum : Ex injuncto nobis officio fratres nostros episcopos debemus diligere, et Ecclesias sibi a Deo commissas suam debemus justitiam conservare. Innocentius II, epist. ad Manasssem Meldensem episcopum : Suscepimus regiminis cura nos admonet, ita disponentes Domino, erga singulos attentam sollicititudinem atque vigiliam adhibere, ut in ecclesiasticis dispositionibus nulla confusio inducatur, sed potius unicuique suum jus et propria dignitas conserretur. Eadem habet Innocentius III, lib. I, epist. ad episcopum Trecensem, et epist. 39. Gussanv. Audiendus praeceterius postea Gregorius, lib. XI, epist. 51, olim 52 libri IX : Nam si sua unicuique episcopo iurisdictione non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per quos ecclesiastica custodiri debuit ordo, confundatur?

^e Ita melius MSS. Vatic., Norm., Corb., etc., quam Excusi recent., quae sint gesta.

^f In recens Vulgatis, quae tamen interposita condi-

A vari que a meis quoque predecessoribus tradita atque custodita sunt, absit hoc a me ut statuta **619** majorum consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam, quia ¹ mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo. Sed cum responsales vestri advenerint, quae inter vos et praefatum Honoratum archidiaconum ^b sint justa cognoscam; et ex ipso meo examine perpendicularis quia si pars vestra per justitiam fulta est, nihil adversum a me perferretis, sicut nec ante pertulistis. Sin vero sepe fato Honorato archidiacono in assertione sua Justitia suffragatur, ex ejus absolutione monstrabo quia personas etiam quas novi in judicio non agnosco. De excommunicationis vero articulo (*Grat. 24, q. 3, cap. 15*), ¹ quae tamen interposita conditione secundo vel tertio jam, ut ita dicam, ex necessitate subjuncta est, beatitudo vestra immittere queritur, cum Paulus apostolus dicat : *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam (II Cor. x, 6)*. Sed ista jam transeant, ad nostra redeamus. Si enim recte agit, ego domino Natali non possum conjunctus non esse, cuius me affectui valde esse debitorum novi.

a EPISTOLA LIII.

AD HONORATUM DIACONUM.

Ut Venantio chartas exconsulatus, oblatis xxx auri libris, pecuniant apud imp. favent.

Gregories ^b Honorato diacono.

Filius meus Dominus Venantius nepos quandam Opilionis patriellii ad beatum Petrum apostolum venit, hoc a me summopere petiurus, ut causam ejus tuis dilectioni commendare debuisse. Honores enim noui habet, et chartas exconsulatus ^c petiit, pro quibus triginta auri libras transmisit, ut ei debeat comparari. In qua re volo ut dilectio tua se summopere impendat, quia talis vir est, cui etiam honor sine pre-

tione gradus secundo. Superfluit gradus, nec legitur in Rhen., Corb., Norm., ac plerisque MSS., aut in vot. Excusis. In tribus veiusissimis exemplaribus deesse jam sanctorum correctores Romani in edendo Gratiano.

Epist. LIII [Al. 10, lib. XII, indict. 7]. — A plurimi MSS. absunt haec epistles. Eam exhibent Vatic. D., Colbert. et collectio Pauli Diaconi, ubi est quadragesima nona.

^b Idem est ad quem exstat epist. 49 lib. I, ad quam vide notas. Tunc Constantinopoli versabatur, apucriniarum provincia defungens.

^c Vatic. D., exconsulatus, Colb., exconsulatus, procul dubio per compendium, pro exconsulatus. Jam observavimus longe ante Gregorii Mag. pontificatum, a Justiniano Aug., an. seicent 561, sublatum suis exconsulatum. Cogitavimus quidem qui ipsi successit Justinus de consulibus uterque restituendis, rem gradatam populo Romano se facturum putans; verum non exsistit summa illa dignitas, ad primatum statutum revocari aequaliter potuit, quod imperatoribus invidiata crearet. Itaque exconsulatus, tempore Gregorii, erat nudum honoris nomen. Ut enim nuna ^d sunt quidam sacri consistorii comites, per codicillos seu litteras, Gallico par breves, ita tunc concedebantur honoris causa exconsulatus chartae, vel potius vendebantur.

Eo enim tunc redactus erat reipublicae statutus, ut vel sumum vendere egerentur imperatores, quo labore ranti reipublicae subvenirent exhaustumque aratrum implirent.

tio debeatur. Et quia easdem chartas emero paratus est, ut dixi, non valde necesse est ut ex me aliquid serenissimis principibus dicatur, sed magis ex se agat dilectio tua, qualenus, oblatis in ^d sacello consuetudinibus, honores mereatur accipere. Si quid tamen potueris de eo mitius agere, maximam mercedem habebis. Sed ita fac ut labor ejus quo hic ad nos fatigatus est, vacuus non sit. Si vero in eadem causa difficile aliquid esse perspexeris, etiam quia per me hoc postulet, indicare **620** debes, et cuius bonitatis, cuius modestiae sit atque sapientiae serenissimis Dominis intimare.

^a EPISTOLA LIV.

INCIPIT EPISTOLA SANCTI LICINIANI EPISCOPI DE LIBRO REGULARUM, AD SANCTUM GREGORIUM PAPAM URBI ROMÆ DIRECTA.

Librum Regule pastoralis laudat: objicit tamen non fore qui sacra mysteria celebrent, nisi ordinentur nonnunquam minus periti. Libros in Job, alias morales a Gregorio conscriptos postulat.

Domino beatissimo papa ^b Gregorio ^c Licinianus episcopus.

Librum Regularum a sanctitate tua editum, et ad nos divina gratia opitulante perlatum, tanto libentius legimus, quanto in eo spiritales regulas inesse cognoscimus. Quis non libentius legat, ubi jugi meditatione medicinam animæ suæ inveniat; ubi contemptis hujus sacerduli rebus caducis in sua mutabilitate variantibus, ad æternæ vitæ stationem oculos mentis aperiat? Liber hic tuus omnium est aula virtutum. Illic prudentia inter bonum et malum discretionem limitis figit; justitia unicuique sua tribuit, dum Deo animam corpus que animæ subdit. Illic fortitudo etiam in adversis et in prosperis reperitur semper æqualis, quæ nec in contrariis frangitur, nec in prosperis exaltatur. Illic temperantia furorem libidinis frangit, discreteque voluntatibus modum imponit. Illic cuncta quæ ad vitæ æternæ participium pertinent comprehendit; et non solum pastoribus regulam vivendi describis, sed etiam his qui regiminis officium nul-

^a id est, consueto pretio. *Sacella a sacco et sacculo: significant hic fiscum seu ærarium publicum. Hinc dictus sacellarius qui sacculos ad eleemosynas gerit, vulgo, aumonier.*

EPIST. LIV. — ^a Eam primus eruit ex duobus Codicibus Biblioth. Floriacensis, noster D. Lucas Dacherius, et secundo Spicilegii tomo inseruit.

^b De eo Isidorus, lib. de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, cap. 29: *Licinianus Carthaginis Spartariae (vulgo dicitur Carthagena in Hispania) episcopus, in Scripturis doctus, cuius quidem nonnullas epistolæ legimus. De sacramento denique baptismatis unam, et ad Eutropium abbatem postea Valentium episcopum plurimos; reliqua vero industriae et laboris ejus ad nostram notitiam minime pervenerunt. Claruit temporibus Mauricii Augusti; occubuit Constantinopoli veneno, ut ferunt, exsanguis ab æmulis. Sed, ut scriptum est, justus quacunque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit.*

^c Alia et sanior est lectio nov. edit. operum sancti Hilarii: « Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc, quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo scienter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum et innocens tantum sui sufficiat si doctus sit, et doctus nisi doctrina vivendo. Attestatur huic libro tuo sanctus Ambrosius in illis libris quos fecit de Officiis. Attestatur sanctus Augustinus, dicens: ^d la actione non amandus est honor in hac vita, sine [Lege sive] potentia, quoniam omnia vana sub sole; sed opus ipsum quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est ut valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum Deum est... Propter quod ait Apostolus: Qui episcopatum desiderat, opus bonum desiderat. Exponere voluit quid sit episcopus [Forte episcopatus], quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, et inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur eis quibus præficitur superintendit, curam scilicet eorum gerens, episcopus [Forte episcopatus] quippe intentio est. Ergo episcopum, si velimus, Latine superintendere possumus dicere. Ut intelligat non se esse episcopum qui præesse dixerit [Lege dilexerit], non prodesse. Ita enim a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest,

A lum habent, vivendi regulam tribuis. Habent enim pastores in quadripartita tua distributione quales ad hoc officium veniant; qualem vitam gerant cum venerint; qualiter vel qualia doceant; et ne in tanto sacerdotali culmine extollantur, quid agant. Attestantur huic eximiae doctrinæ tuæ sancti antiqui Patres, doctores, defensoresque Ecclesiae, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Nazianzenus; hi omnes testimonium tibi præbent, sicut apostolis præbuerunt prophetæ. Hilarius sanctus dicit, expensis verba Apostoli doctoris gentium: « Ita etenim quæ propriæ discipline et morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc **621** quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo scienter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum et innocens tantum sui sufficiat si doctus sit, et doctus nisi doctrina vivendo. Attestatur huic libro tuo sanctus Ambrosius in illis libris quos fecit de Officiis. Attestatur sanctus Augustinus, dicens: ^d la actione non amandus est honor in hac vita, sine [Lege sive] potentia, quoniam omnia vana sub sole; sed opus ipsum quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est ut valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum Deum est... Propter quod ait Apostolus: Qui episcopatum desiderat, opus bonum desiderat. Exponere voluit quid sit episcopus [Forte episcopatus], quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, et inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur eis quibus præficitur superintendit, curam scilicet eorum gerens, episcopus [Forte episcopatus] quippe intentio est. Ergo episcopum, si velimus, Latine superintendere possumus dicere. Ut intelligat non se esse episcopum qui præesse dixerit [Lege dilexerit], non prodesse. Ita enim a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest,

prædicare, cum et innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit; et doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit. »

^d Apud Augustinum lib. xix de Civitate Dei, cap. 19, sic habetur: « In actione non amandus est honor in hac vita, sive potentia.... Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, eis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens; èt quippe, super; ἔπος; vero, intentio est; ergo ἔπαρχος; si velimus, Latine superintendere possumus dicere; ut intelligat non se esse episcopum, qui præesse dilexit, non prodesse. Itaque a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior; sine quo regi populus non potest, eti si ita teneatur atque administretur ut deceat, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum querit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem; sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitatis, et opprimat ista necessitas. »

etsi ita teneatur atque administretur ut deceat, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum querit charitas; percipienda ac tuenda vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. Sed nec sic commodo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitatis, et opprimatur ista necessitas. (Lib. viii de Trinit., num. 4.)

Attestatur Gregorius sanctus, cuius stylum sequeris, cuius exemplo delitescere cupiebas, ut pondus sacerdotii declinares, quod quale sit in toto libro tuo liquide declaratur; tamen portas quod metuebas. Pondus enim tuum sursum fertur, non deorsum; non quod te ad ima premat, sed quod ad astra sustoliat; dum per Dei gratiam, et obedientiae meritum, operis que boni efficientiam, fit suave quod per imbecillitatem humanam videbatur habere gravedinem. Dicis enim ea quae consonant apostolis, et apostolicis viris. Pulcher enim pulchra dixisti, et in his pulchrum te esse ostendisti. Nolo ergo te similare indecoro pictori pulchra pingenti, quia spiritualis doctrina a spirituali mente proficiuntur. Plus plerisque aestimatur pictor homo, quam inanimata pictura. Sed hoc non assentationi aut adulationali reputes, sed veritati; quia nec me decet mentiri, nec te decet falsum laudare. Ergo plane licet fidus, et te et omnia tua pulchra conspexi, et memet 622 in comparationem tui satis indecorum vidi. Unde precor per gratiam Dei quae in te exuberat, ut non respicias deprecantem, sed libenter doceas quae me fateor ignorare. Compellimur enim necessitate facere quod doceas.

Peritus enim dum non reperitur qui ad officium sacerdotale veniat, quid flendum est, nisi ut imperitus ut ego sum ordinetur? Jubes ut non ordinetur imperitus. Sed pertractet prudentia tua ne forte ad peritiam sufficiat ei scire Iesum Christum, et hunc crucifixum; si autem non sufficit, nemo erit in hoc libro qui peritus esse dicatur; nemo erit utique sacerdos, si nisi peritus esse non debet. Bigamis enim aperta fronte resistimus, ne sacramentum utique corrumpa-

* Deceptum falsa inscriptione suis Licinianum autem, qui nuper sancti Hilarii opera ediderunt ex nostris: siquidem, inquit, Hieronymus nusquam Hilarii in Job libellos commemorat, sed, libro de Scriptoribus Eccles., tractatus in Job; Apologia autem adversus Rufinum, epist. 101, ad Pammachium, et alibi, homilias in Job. Verum fortasse libelli de Job tractatus, humiliaque, idem prorsus Hilarii opus signifi-

A tur. Quid si unius uxoris vir, ante uxorem, mulierem tetigerit? Quid si uxorem non habuerit, et tamen si ne mulieris tactu non fuerit? Consolare nos stylo tuo, ut non puniamur nec nostro nec alieno peccato. Valde enim metuimus ne per necessitatem ea faciamus quae non debemus. Ecce obedendum est praceptis tuis, ut talis fiat, qualis apostolica decet auctoritas; et non reperiatur qualis queritur. Cessabit ergo fides, quae constat ex auditu; cessabit baptismus, si non fuerit qui baptizet; cessabunt illa sacrosancta mysteria, quae per sacerdotes sunt et ministros. In utroque periculum manet; aut talis ordinetur qui non debet, aut non sit qui sacra mysteria celebret vel ministret.

Ante paucos annos Leander episcopus Spalensis remains de urbe regia, vidit nos praeteriens, qui dixit B nobis habere homilia a vestra beatitudine editas de libro sancti Job. Et quia festinao pertransiit, minime eas potentibus nobis ostendit. Postea vero scripsisti ei de trina tinctione, in qua epistola memorant displicuisse vobis illud opus (Lib. I ep. 43); sed hoc salubriori consilio statuisse, ut in librorum ductu eas transponeres. Habemus sane libellos sex sancti Hilarii episcopi Pictaviensis, quos de Graeco Origenis in Latinum vertit; sed non omnia secundum ordinem libri sancti Job exposuit. Et satis miror hominem doctissimum et sanctum, ut de stellis nomen Origenis transferret; mihi, sanctissime Pater, nullo pacto suaderi potest ut credam astra coeli Spiritus rationales, quae neque cum angelis neque cum hominibus facta esse Scriptura sancta declarat. Dignetur C ergo beatitudo vestra opus ipsum de libro sancti Job; sed et alias libros morales quos fecisse te memoras in hoc libro Regularum, exiguitati [Deest forte meæ] transmittere. Tui enim sumus, tua legere delectamur. Optabile namque est mihi [Deest forte et] praeciarum, sicut tuus Gregorius ait, usque ad ultimam discere senectutem. Incolumem coronam vestram ad erudiendam Ecclesiam suam sancta Trinitas Deus conservare dignetur, sicut optamus, beatissime Pater.

D cant. Fusa satis de hoc argumento disserunt nostri in sua pref. in nov. Edit. operum sancti Hilarii, num. 25 et 29.

* Hoc insigni honoris titulo compellabantur olim summi pontifices et episcopi, ut passim occurrit apud Augustinum Hieronymum, etc. Unum profero Ennodium, lib. iv, epist. 22, ad Symmachum papam: Erigat parvulos imploratae coronæ vestræ miseratio.

LIBER TERTIUS.

Mense Septembri indictione xi.

623 EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Epiphanius subdiaconum mittit, qui de seditione in Paulum episcopum commota inquirat. Ut illum in reos agentem adjuvet, absque ulla dilatione aut personarum acceptione, præcipit instantius. Ad civitatis ecclesias revocanda mängipia.

Gregorius Petro subdiacono Campanæ.

Quale^a in castello Lucullano sit scelus in Paulum fratrem et coepiscopum nostrum commissum, directa nobis fecit relatio manifestum. Et quia his diebus Scholasticus vir magnificus, Campanæ judex, hic præsens inventus est, specialiter ei injunximus ut tantæ perversitatis insaniam districta debuisse emendatione corrigeret. Sed quia nunc prædictæ relationis portitor^b nos ut personam dirigeremus admonovit, ideo Epiphanius subdiaconum illuc direximus, qui una cum^c præfato judice, a quibus exicitur sit vel commissa sedilio, investigare ac cognoscere possit, et digna ultione vindicare. Experientia ergo tua ita tota virtute in hac causa solatiari festinet, quatenus et cognosci veritas, et in delinqüentes valeat vindicta procedere. Quoniam igitur mängipia gloriosa Clementinæ in eodem scelere interfuisse, et voce, quæ seditionem commoverent, jactitasse dicuntur, si ita est, districte^d ea imminentि ultioni substerne, nec pro persona illius sit vestra severitas remissior, quia tanto amplius ferienda sunt, quanto, utpote nobilis feminæ pueri, ex sola superbia deliquerunt. Sed et illud subtili vos oportet indagatione perquirere utrumque prædicta semina in tanta habuerit sceleris humanitate 624 consilium, aut si cum ejus est scientia perpetratum, ut quam sit periculum non solum manibus, sed etiam in sacerdotem verbis execdere, ex nostra cuncti possint defensione cognoscere. Si quid enim in hæc causa lentatum fuerit vel omissum, ad tuam culpam ac tuum potius cognoscas pertinere periculum; nec aliquem apud nos excusationis locum invenies. Nam quanto te apud nos res ista, si districtissime fuerit perseruata et emendata,

LIBER III. AL. LIBER II. indict. xi.

EPIST. ^a De Castro Lucullano Jam dictum ad epist. 24 lib. i.

Norm., nobis..... imminuit. Corb., nobis.... in-nuit.

^c Non est recentioris instituti judges ecclesiasticos et laicos de eodem simul negotio cognoscere, et ultione digna vindicare. Vide conc. Aurel. iv, tempore Vigili, an 545, c. 20; Matiscon. i, c. 7; et Gregorii Turon. episcopum, in libri v Hist. cap. 5 et 48. Gussanv.

^d Corrupte in Ed. Gussanv., eam imminentि, etc., quasi Clementina vindictæ ac poenæ subjicienda es-set, non ejus mängipia. Scrupulum omnem tollunt quæ sequuntur verba: tanto amplius ferienda sunt, scilicet mängipia.

^e Sic legere, non si lentata, ut habent Editi, cogit MSS. Vatic., Norm., Corb., etc., consensus.

^f Noricorum apostoli cuius corpus in Castrum Lu-cullianum translatum est, ubi in ejus honorem celebre edificatum est monasterium. Consule Bollandum,

A commendat, tanto^a si levigata fuerit, nostram contra te scito indignationem exacui.

Mängipia autem si qua de castro in monasterium sancti Severini, vel in alia ecclesia ejusdem castelli de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam per venerit, nullo modo illic ea immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesiam revocentur; et si^b justam contra domines suos querelam habuerint, cum congrua ordinatione de ecclesiis exire necesse est. Si vero veniale culpam commiserint, dominis suis, accepto de venia sacramento, sine mera reddantur. (Vide sup. l. ii, ep. 9, 10, 15, et inf. ep. 15.)

EPISTOLA II.

AD PAULUM EPISCOPUM.

Illum de accepta injuria consoletur:

Gregorius^a Paulo episcopo.

Licet non mediocriter nos contristaverit cognita quam es perpassus injurya, habemus aliquam tamq; consolationis materiam, quod laudem tuam huic rei inesse cognovimus, ob id quod pro æquitatis rectitudine hoc, quantum directa 625 nobis patet fecit relatio, pertulisti. Ut ergo ad maiorem fraternitatis tuæ gloriæ applicetur, hæc res constantiam tuam neq; frangere, nec a via debet veritatis avèrtere. Nam major in sacerdotibus merces est, in veritatis tramite etiam post injuries permanere. Ac ne tantæ impietatis insania inulta remaneat, et in pejus indisciplinatio perniciose prorumpat, Scholastico^b viro magnifico Campanæ judici, quia hic præsens inventus est, ut hæc digna coercione vindicare debuisse, injunxi-mus. Sed quia homines tui a nobis ut personam^c dirigere debuissemus petiverunt, propterea Epiphanius subdiaconum illuc nos transmissemus cognosce, qui una cum^d suprascripto judice investigare valeat, ac cognoscere veritatem, quatenus in eos a quibus tantum facinus immissum constiterit, vel perpetratum, sua instantia dignam faciat exerceri vindictam. (Vide sup. ep. 1.)

ad diem 8 Januaril.

^e Possunt itaque servi justæ adversus dominos suos conqueri, et ea de causa ad ecclesiam confugere. Vide Aurelian. i, c. 3; Ep. Paon., c. 34 et 39; Aurel. xv, c. 24. In Cod. de Judicis, lege Servus, et leg. Cum debitori. Multis autem de causis servi ad libertatem proclamabant invitis dominis, ut tradidunt jureconsulti; vel certe ut aliis venderentur, excussa durioris domini potestate. Vide textum in Cod. Iululentum; unde pudebant Christiani, qui famulos agrotantes domo pellunt, nec de necessariis provident, quasi ad eos nihil pertinuerint. Habetur lib. vii, tit. 6, lege unica, § Sed scimus. Istiusmodi servi derelicti libertate gaudebant invitis dominis. AUGET.

EPIST. II. — ^a Hic erat episcopus Nepesinus, cui vacantis Ecclesiæ Neapolitanæ visitationis curam commiserat Gregorius. Vide quæ de eo dicta sunt epist. 9, indict. 10. Gussanv.

^b In Editis, viro memorabili.

^c In Vulgatis, dirigeremus. Sequimur unanimum MSS. consensum.

EPISTOLA HI.

AD JOANNEM ABBATEM.

Bonifacii in præpositum ordinationem probat. Sancti Joannis tunicam petiit. In causa cum Floriano vult aliquid cedi, ut ad compositionem perducatur. Abbatem arguit quod tam ipso, tam fratre sacra lectio- nem et orationem negligant. Illum hortatur ad sollicitiorem de fratrum animabus, de hospitibus, ac de pauperibus curam.

Gregorius a Joanni abbati.

Petuit dilectio tua ut frater Bonifacius in monasterio tuo a te debeat ordinari ^b præpositus; quod ego valde miratus sum, quare ante factum non est. Nam ex quo illum tibi dari feci, jam eum ordinare debuissi.

De ^c tunica vero sancti Joannis omnino grata suscepit, quia sollicitus fuisti mihi indicare. Sed studeat dilectio tua mihi ipsam tunicam, aut, quod melius est, eumdem episcopum qui eam habet cum clericis suis et cum ipsa ad me transmittere, quatenus et benedictione tunicae perfruamur, et de eodem episcopo vel clericis ^d mercedem habere valeamus. Causam vero qua cum Floriano vertitur incidere volui, et jam ei vel octoginta solidos mutuos dedi. Quos ille, credo, disponit sibi pro monasterii debito recompensari, et omnino volo eamdem causam decidi, quia Stephanus ^e chartularius dicitur imminere ut eam prædictus Florianus in publicum transferat, et grave nobis est cum publico litigare. Unde necesse est nobis aliquid cedere, ut possimus eamdem causam ad compositionem perducere. Quod dum factum fuerit, dilectioni tuæ, Deo auxiliante, nuntiamus.

De fratrum vero animabus omnino esto sollicitus. Sufficiat jam quod opinio monasterii per vestram negligentiam inquinata est. Non frequenter **626** foras egrediaris. In causis istis procuratorem institue, et tu ad lectionem atque orationem vaca.

De hospitalitate esto sollicitus; quantum potes pauperibus largire, ita tamen ut serves quod Floriano restitui debeat.

In ipsis autem fratribus monasterii cuius video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde consider-

A rare necesse est quantum peccatum est ut ex aliena oblatione Deus vobis alionum transmiserit, et vos mandata Dei discere negligatis.

De sex vero uncis domus, si authenticam chartulam non videmus aut exemplaria, nil possumus facere. Sed Florentino ^f Dei famulo præceptum transmisi, ut si ei veritas constituerit, easdem sex uncias vobis restituat. Quibus restitutis, reliquas sex uncias aut in emphyteusim damus, & aut redditus commutamus.

EPISTOLA IV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Vitandum in operibus bonis humanæ laudie desiderium.

Gregorius Bonifacio episcopo ^a Regiensi.

B Quibusdam venientibus agnovi fraternaliter tuam misericordiae operibus vehementer insistere; atque omnipotenti Deo gratias retuli, quia juxta egregii predicatoris vocem, nunc vivimus, si vos statis in Domino (*I Thess. iii. 8*). Sed illud, fateor, non leviter mentem meam momordit, quod eadem opera multis vosipsi nuntiatis; ex qua re collegi quod mens vestra non studeat Dei oculis, sed humano iudicio placere. Unde necesse est, frater charissime, ut cum bona exterius agis, haec interius cum magna cautela custodias, ne appetitus placendi hominibus subrepat, et omnis labor boni operis incassum fiat. Nos enī qui sumus, quibus placi ab hominibus queritur? Quid namque aliud quam pulvis et cinis sumus? Sed illi tua fraternitas placere desideret, qui et non longe est ut appareat, et omne quod retribuerit finem nullo modo habebit. ^b Mense Octobri, inductione un-decima.

EPISTOLA V.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut viduam in omnibus causis ab iniquorum molestia tueatur.

Gregorius Petro subdiacono Campanie.

Sicut in judiciis laicorum ^a privilegia turbare non cupimus, ita eis præjudicantibus, moderata ^b **627** volumus auctoritate resistere. Violentos namque laicos coercere, non contra leges est agere, sed legi

D *Rhegino : B, presbytero Rhegio. Rhegium urbs olim Brutiorum, nunc Calabriæ ulterioris caput, titulus gaudens archiepiscopali, sedet in ora fretri Siculi ex adverso Messanæ. Nominis etymon assert Cassiodorus, Variar. lib. xii, epist. 14 : Rheyenses cives ultimi Brutiorum, quos Sicilia corpore violenti quondam maris impetus segregavit, unde cirus corum nomen accepit. Diversio enim, πρίγονος Graeca lingua vocatur.*

^c Ita in Colb. et in Turon. S. Gat.

EPIST. V. — ^a Refertur extra de privilegiis, c. 3, addito nobis post præjudicantibus laicorum et clericorum distincta cum sint jurisdictiones, satis quaque finibus debent contineri. Concessum est autem nostris episcopis ab imperatoribus et regibus, panperrum, viduarumque oppressarum cause tueri. Sic in Cod., de episcopis audiendis, leg. 1, 10, 12; de episcopis et clericis leg. 28, 46, 49. Sed evidenter concil. Matianon. II, iussu Gundramai regis, c. 12 et 14; Turon. II. c. 26; sanctus Gregorius, lib. I, epist. 13, 59; conc. Chalced., can. 8. Auct.

^b Ex regulâ sancti Benedicti c. 65, de præposito monasteri, melius addisces quo munere sungenetur, quam ex nota Guzzanv., qui asserit ejus officium suisse servare pecuniam, et negotia procurare.

^c Eam suisse sancti Joannis evangelistæ, et postquam Romæ in basilica Constantiniana, et pluribus coruscasse miraculis, narrat in Vita sancti Gregorii Joannis Diaconus, lib. II, c. 59. GUZZANV.

^d Merces quandoque opponitur damno. Cicero ad Lentinum, lib. I, epist. 9: *Non ita magna mercede, quam ego maximo dolore. Infra, epist. 31, merces ponitur pro beneficio. Gall., un bon office. GUZZANV.*

^e De illo vide epist. 28, lib. II, et 41 librl. v.

^f Ita quatuor Vaticani, Norm., Andeg. Editi vero, aut in redditus commutamus.

EPIST. IV. — ^a Norm., Corb. et Vatic. D, Regitano. Vatic. B et Colb., Regio vel Rhegio. Vatic. A,

ferre subsidium. Quia igitur Deus dedit gener Felicis de Orticello praesentium latrici violentiam dicitur irrogasse, præstatamque rem illicite detinere, ita ut viduitatis ejus dejectio non misericordiam provocare, sed ejus inveniatur robore malitiam, præcipimus experientiae tuæ ut tam contra præsumum virum, quam in cæteris causis, in quibus se asserit præfata semina præjudicium sustinere, tuæ ei solatum tui-tionis impendas, nec a quolibet eam prægravari per-mittas, ne vel ea quæ tibi, salva tamen æquitate, mandantur, in aliqua inveniari parte negligere, vel viduis aliisque pauperibus, dum illuc auxilium non inveniunt, ex hujs itineris profigentur longinquitate dispendia.

EPISTOLA VI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Sacra eum communione privat, ob damnatum injuste Adrianum episcopum, quem in locum et ordinem suum restitutus jubet.

Gregorius Joanni ^a episcopo primæ Justinianæ.

Post longas tribulationes, quas Adrianus ^b Thebae civitatis episcopus a consacerdotibus suis, velut ab hostibus pertulit, in Romanam civitatem confugit. Et licet adversus Joannem ^c Larissæum episcopum ejus fuisset prima suggestio, non ab eo in causis pecuniaris reservatis legibus judicatum; tamen post hæc magis contra personam fraternitatis tuæ, a qua non juste se a sacerdotii gradu flagitabat esse dejec-tum, gravissime querebatur. Sed nos, indiscussis petitionibus non credentes, eadem quæ apud Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vel quæ apud fraternitatem tuam sunt acta, relegimus. Et quidem de memorati Joannis episcopi Larissæ judicio, quod fuerat appellatione suspensum, satis et piissimi rerum Domini, ad ^d Coriuthi episcopum missis jussi-onibus, decreverunt. Et nos quoque, per præsentium latores epistolis nostris ad prefatum Joannem Larissæum directis, Christo auxiliante, decrevimus. • Cum vero diversi disceptationem judicii cuius examen tibi imperialia jussa tradiderant, et inspectam gestorum apud Joannem episcopum de criminalibus habitorum seriem ventilavimus, reperimus prope nil te quod ad nominatas indictasque tibi causas attinuit

Epist. VI. — ^a Justiniana prima, nunc Locrida, urbs archiepiscopal is in Macedonia, Justiniani patria, a quo nomen accepit. Vide not. Gussav. ad epist. 23 l. ii.

^b Thebae Phtioticae, vulgo, Ziton, urbs Thessaliae in Graecia, episcopal is, olim in Phtiotide regione ad sinum Pelasgicum, vulgo Golfo dell' Amiro, e regione Demetriadis. Suberat metropolitæ Larissæo, sed post archiepiscopal facta est. Gussav.

^c Larissa, vulgo adhuc Larizza, urbs Mediterranea, Thessaliae olim metropolis, ad Penæum fluvium, in Pelasgiotide regiuncula, inter Pierium montem ad Boream, et Pelasgicum sinum ad Austrum: adhuc urbs amplia est sub dominio Turcarum. De hac autem intelligentius est sanctus Gregorius, non de alia Larissa Thessaliae quidem, sed Phtiotidis regionis maritima, inter sinus Maliacum et Pelasgicum, quæ non erat episcopal is. Gussav.

^d Vide not. ad epist. 26 lib. i.

A exquisisse, sed machinationibus quibusdam testes adversus Demetrium diaconum in damnationem ejusdem episcopi produxisse, qui eum de illo, quod nec audiri fas est, testimonium dicentem se audivisse perhiberent. Quod dum præsens Demetrius contradiceret se dixisse, adversus sacerdotalem ^e 628 mo-rem disciplinamque canonicam, dejectum honore suo diaconum proconsuli provinciæ ^f tradidisse. Qui cum, multis laniatus verberibus, adversus episcopum suum forsan aliqua potuisset tormentorum necessitate mentiri, usque ad finem negotii nihil eum de quibus interrogabatur penitus invenimus suis confessum. Sed nec alia in gestis ipsis, sive per depositionem testium, sive per Adriani professionem, quod ei potuisset obesse, reperimos. Sed tantum fraterni-

B tas tua, nescio quo mentis motu, divino humanoque jure contemps, abruptam protulit in ejus damnatione sententiam; quæ licet non esset appellatione suspensa, contra leges tamen canonesque prolata, ipsa non poterat jure subsistere. Postquam autem ex abundanti appellationem tibi constat esse porre-tam, mirati sumus cur nec homines tuos secundum ^g cautionem Honorato diacono nostro per responsa-les tuæ Ecclesiæ expositam, qui tui judicij rationem potuissent reddere, transmisisti. Quod factum te vel de contumacia vel de conscientia trepidatione redarguit. Si igitur hæc quæ nobis ^h oblata sunt veritate vallantur, quoniam occasione vicium nostrarum considereramus ⁱ vos injusta præsumere, de his alias secundum id quod a nobis deliberatum fuerit, Chri-sto auxiliante, decernemus.

Quod vero ad præsens attinet, cassatis prius atque ad nihil redactis prædictæ sententiæ tuæ decretis, ex beati Petri principiis apostolorum auctoritate de-cernimus triginta dierum spatio te sacra communio-ne privatum, ab omnipotenti Deo nostro tanti excessus veniam cum summa pœnitentia ac lacrymis exo-rare. Quod si hanc sententiam nostram te cognove-rimus implesse remissius, non jam tantum in justitiam, sed et contumaciam fraternitatis tuæ cognoscas, adjuvante Domino, severius puniendam. Prælatum vero Adrianum fratrem et coepiscopum nostrum ex tua sententia, ut diximus, nequaquam canonibus negue-

^e Sic restitimus ope MSS. Norm., Rhem., Vatic. Certe Vulgatorum lectio sensu caret: Decrevimus, cum diversi disceptatione judicii, cuius examinatio-nem tibi imperialia jussa tradiderant; et inspecta gestorum..... habitorum scite ventilatis, reperi-mus, etc.

^f Tres Vaticani, tradidisti, vel tradidistis. Criterum vide in digest., tit. de questionibus. In Cod. lib. ix, tit. 41, excipiuntur jure scripto a tortura illustres, milites, doctores, clerici, nisi sint infames; seniores, minores, etc. In Gallia pauci excipiuntur, si gravant indicia, etiam in foro ecclesiastico, modo crimen sit atrox. AUGET.

^g Promissionem aut scripto datam, aut verbo.

^h Vulgati, aperta. In Norm. legitimus sic igitur hæc.... veritate vallantur. Quoniam, etc.

ⁱ In Norm., nos injusta præsumere. Vitoise, nec saniori sensu in tribus Vatic., nos injusta non præsu-mere.

legibus existente damnatum, in suum locum atque A ordinem reverti Christo comitante disponimus, ut nec illi fraternitatis tuae noceat contra justitiae trahitatem prolata sententia, nec charitas tua, pro placanda futuri indignatione judicis, incorrecta remaneat. (*Vide inf. ep. 7 et 58. Cf. Joun. Diac. l. iv, c. 26.*)

EPISTOLA VII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Iniquam Adriani damnationem Joannis metropolitani machinationibus procuratam suisse ostendit, ex iudicii ordine. Hunc exinde ab omni in illum jurisdictione abstinere statuit, et sacre communionis, nisi pareat, privationem minatur.

Gregorius Joanni episcopo Larissoe.

Frater noster Adrianus (*Grat. caus. 16, q. 4, c. 52*), Thebanæ civitatis episcopus, ad Romanam urbem veniens lacrymabiliter **629** est conquestus de quibusdam capitulis se a fraternitate tua, necnon a Joanne primæ Justinianæ episcopo, non legitime neque canonice condemnatum. Cumque per diuturnum tempus nullam diversæ partis videremus hoc advenire personam, quæ ejus debuisse objectionibus respondere, necessario cognoscendæ veritatis intuitu, ea quæ penes vos acta sunt relegenda tradidimus. Ex quibus cognovimus Joannem atque Cosmam diaconos, unum pro lubrico corporis, alterum pro fraudibus ecclesiasticarum rerum proprio depulsos officio, de pecuniariis^a criminalibusque capitulis adversus eum piissimis nostris imperatoribus suggestisse. Qui per iussiones suas te voluerunt, servata videlicet juris canonumque districione, cognoscere, ita ut de pecuniariis quidem ferres firmam jure sententiam, de criminalibus vero, eorum clementia habita subtilius examinatione, suggereres. Quod si tam rectas iussiones tua fraternitas rectis quoque mentibus accepisset, nunquam viros pro suis excessibus proprio amotos officio, atque b jam inimicantis animi, ad accusationem passim sui suscepisset episcopi, maxime cum ex suggestione piissimis dominis oblate eorum sit detecta fallacia, qui cum consensu omnium clericorum hæc contra suum pontificem se suggestisse professi sunt.

Post hæc tamen, ut breviter quædam strictimque que apud te sunt acta percurram, primum capitulo penes fraternitatem tuam motum est Stephani Thebani diaconi, cuius vitam quasi sciens turpissimam Adrianus episcopus, non eum sui ordinis honore privaverat. Quod capitulo nullus deductorum testium ad Adriani episcopi dicit pervenisse notitiam, nisi quod solus Stephanus, turpis vitæ suaque professione

damnabilis, dicitur esse confessus. Secundum capitulo aduersus eum videtur esse propositum, de infantibus ejus jussu a sacri baptismatis susceptione prohibitis, atque ita inabluta sorde peccati defunctos in tenebris. Sed nullus aduersus eum deductorum testimoniū professus est nosse se tale aliquid ad Adriani episcopi pervenisse notitiam, sed a matribus infantum, quarum viri remoti pro culpis, ut dicitur, ab Ecclesia fuerant, se cognovisse dixerunt. Sed nec in baptizatos eos mortis tempus professi sunt occupasse, sicut accusatorum continebat invidiosa suggestio, cum d in Demetriade civitate baptizatos eos esse constituerit. Et hæc quidem de criminalibus causis.

De pecuniariis vero qualiter a te fuerit judicatum, inquisito deputatorum a principe virorum piissima iussione serenissimis principibus attestatur. Nam cum tuam sepe fatus Adrianus suspendisset appellatione sententiam, quantum ex quatuor testimoniis depositionibus apud Joannem primæ Justinianæ episcopum prolati agnovimus, arctissima detrusus custodia, libellum in quo objecta sibi constiteretur capita tua coactus est fraternitate porrigitur. **630** Qui quidem in porrecto a se libello de pecuniariis invenitur tuæ consensisse sententia. Criminalia vero medio quodam dubioque verborum calle transcurrit, ut et tua quibusdam subjectis nebulis frustraretur intentio, et ipse porro nimis a confessione^c perplexæ locutionis obscuritate refugeret. Cumque porrecta appellatio per bomines ejus cæteraque quæ penes te gesta sunt piissimis fuissent deportata principibus, deputatis, ut diximus, Honorato diacono sedis nostræ, et Sebastiano gloriose^f antigrapho, cunctisque examinatis subtiliter, a serenissimis est dominis ab omnibus iussionibus absolutus. Sed nescio quibus machinationibus exquisitis, alia rursus est principalis iussio elicita, ut de cunctis ante fatis capitulis Joannes primæ Justinianæ episcopus requires subtiliter judicaret. In cujus judicio omnes clerici Adriani episcopi, et Demetrius diaconus inter tormenta professus est omnem hanc contra Adrianum episcopum calumniam fraternitatis tuae machinatione confectam. Nec aliqua de capitulis ipsis quæ in tua audiencia criminaliter objecta fuerant Adriano episcopo sunt probata. Sed provenit alia contra canones ac leges in Demetrium diaconum ejus aliasque personas crudelis atque dolosa discussio, in qua^e nihil pene repertum est ex quo sepe memoratus Adrianus damnari legitime debuisse, sed magis ex quo potuisse absolvi. Sed de Joannæ primæ Justinianæ urbis antistite, ac de nequissimo ejus damnandoque judicio alias sumus juvante Domino, tractaueri. Adrianum vero episcopum

A. Certe imperplexæ, quod habent Vulgati, non convenit cum his quæ præcesserunt: *medio quodam dubioque verborum calle transcurrit.*

^b In Vatic. A et C, *antigrapho*. Suffragantur Normanni. De hac dignitate vide lib. I, epist. 29. Consule quoque *Glossaria Cangii*, tum Latinum tum Græcum.

^c Melius fortasse in Norm., et Reg., *nihil penitus*.

Epist. VII. — ^a Vide nov. 83, *de pecuniariis et criminalibus clericorum causis*.

^b Pro hac voce quæ in omnibus Vatic., Norm., etc., legitur, Editi habent, *inmutabilitas animi*

^c *Quatuor Vaticani, inabluos.*

^d Demetrias, vulgo *Dimitriada*, urbs Thessalica in sinu Pelasgico, et in Magnesia regione, olim episcopal, sub Latiæ metropol.

^e Sic emendaendum judicavimus, prælucente Vatic.

reperimus, et tuo contra sacerdotales mores odio laborasse, et nullo iure pecuniarium in causis eum fraternitatis tuae condemnatum fuisse sententia.

Quia igitur et ab ante fato Joanne primae Justinianae episcopo contra jus canonesque depositus, honoris sui gradu carere non potuit, in sua eum reformati Ecclesia, atque in propriæ dignitatis ordinem decrevimus revocari. Et cum oportuisset ex eo Dominicorum corporis communione privari, quod, admonitione sanctæ memorie decessoris mei contempta, per quam eum Ecclesiamque ejus de tua jurisdictione protestatus exemil, rursus in eis aliquid tibi jurisdictionis servare præsumperis, tamen nos humanius decernentes, communionisque tibi sacramentum interim conservantes, decernimus ut fraternitas tua ab eo Ecclesiaeque ejus omnem ante habitacum suæ potestatem jurisdictionis abstinat, sed secundum scripta decessoris nostri, si qua causa vel fidei vel criminis, vel pecuniaria adversus præfatum Adrianum consacerdotem nostrum potuerit evenire, vel per eos qui nostri sunt vel fuerint in urbe regia responsales, si mediocris est quæstio, cognoscatur, vel hoc ad apostolicam sedem, si ardua est, deducatur, quatenus nostræ abundantia sententia decidatur. Quod si contra hæc quæ statuimus, quolibet tempore, qualibet **631** occasione vel surreptione venire tentaveris, sacra scissio communione privatum, nec eam te, excepto ultimo vita tue tempore, nisi concessas Romani pontificis decernimus jussione percipere. Hæc enim consona sanctis Patribus definitione sancimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus, nec sacris administrare, C vel communionem capere, sit dignus altaribus. Res autem sacras sive alias mobiles immobilesque ejus Ecclesie, quas hactenus k dicitur retinere, quarum notitiam nobis oblatam præsentibus annoctimus litteris sine aliqua ei dilatione fraternitas tua restitut. De quibus si qua inter vos quæstio vertitur, volumus ut apud responsalem nostrum in urbe regia ventiletur. (Vide sup. ep. 6. Cf. Jean. Diac. l. iv, c. 26.)

EPISTOLA VIII.

AD NATALEM ARCHIEPISCOPUM.

Florentium episcopum, ab quo concilii judicio depositum, ab exilio revocandum; causamque illius, convocatis episcopis, retractandam.

Gregorius Natali archiepiscopo Salonitano.

Dum cuncta negotia indagandæ sollicitudine veri-

^b Vatic. A et C, nisi cum concessa. Norm., nisi concessam, etc.

ⁱ Gussanv. putat sic legendum: nec communionem capere, nec sacris administrare dignus sit altaribus. Clara est nostra lectio, quam ex MSS. Vatic., Norm., etc., eruimus.

^k Vulgati, diceris. Optime legitur in MSS. dicuntur, scilicet, fraternitas tua.

Epist. VIII. — ^a In excusis, de humanis. Sequimur Corp., Norm., etc.

^b Epidaurus, Gall., Raguse, urbs Dalmatiae maritima, nunc sui juris et reipublicæ caput, Turcis tamen tributaria. Ibi imperium celebre cum arce valida sancti Laurentii. Olim tantum episcopal is erat sed Sirmiensi occidentalis Illyrici metropolitano, hodie vero archiepiscopal is. Horrendo terræ motu valde est desolata an. 1667. Huic reip. parent urbes nonnullæ

A tatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotalium graduum pertinent, districtus sunt trutinanda, in quibus non tam ^a de humilibus constitutis, quam divinis quodammodo benedictionis refragatione tractatur. Quæ res quoque nos in Florentiæ ^b Epidauritanæ civitatis episcopi persona ad exhortationem veteræ fraternitatis admonuit (*Infra, epist. 9*). Nuntiatum siquidem nobis est a quibusdam fuisse eum in causis criminalibus accusatum, et nullis canoniciis probatio-ribus exquisitis, nec sacerdotalis concilii ^c proveniente judicio, eum ab honoris officio ^d non jure, sed auctoritate depositum. Quia ergo non potest quemquam episcopatus gradu, nisi justis ex causis, concors sacerdotum summovere sententia, bortamur fraternitatem vestram ut præfatum virum ex eodem in quo detrusus est ejici faciatis exsilio, causamque ejus episcopali disceptatione perquiri. Et si in his in quibus accusatus est canonica fuerit probatione convincens, canonica procul dubio est ultione plectendus. Quod si alias quam de eo æstimatum est ^e synodali fuerit inquisitione compertum, necesse est ut et criminatores justi distinctionem juris exhorreant, ^f et incriminato innocentia sue serventur illibata submis-
gia. Executionem vero ante fati negotii Antonino subdiacono nostro ex nostra præceptione mandavimus, quatenus ejus instantia et quæ sunt legibus **632** canonibusque placa decernantur, et decreta, juvante Domino, mancipentur effectui. (Cf. Joan. Diac. l. II c. 28.)

EPISTOLA IX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Ut Florentio, si a convocatis episcopis absolutatur, res suas omnino restituiri curat.

Gregorius Antonino subdiacono.

Pervenit ad nos Florentium Epidauritanæ civitatis episcopum, præceptis prius rebus ejus, pro quibusdam non approbatis criminibus, sine sacerdotali concilio fuisse damnatum. Et quia non debet is penitus sustinere canonica (Grat. 41, q. 1, c. 64), in cuius damnatione non est canonica prolata sententia, pre-
cipimus experientia tua ut Natali fratri et coepiscopo nostro debens imminere, quatenus supradictum virum de eodem ejici faciat, que nunc dicitur detrusus exsilio. ^a Convocatione episcoporum concilio, si hæc in quibus accusatus est canonice fuerint appro-
bata, prefati Natalis fratri et coepiscopi nostri ro-

D cum insulis aliquot adjacentibus. Gussanv.

^c Excusi, præveniente judicio.

^d Quia nempe eum ab episcopali gradu non fuisse ex causis concors sacerdotum in synodo sententia submovet. Opus enim est synodali inquisitione, episcopali disceptatione, probatione canonica. Id ipsa epistola sequente repetit verbis apertissimis. Gussanv.

^e Episcopos a synodis judicari, canonibus cauitum esse, supra observavimus lib. I, epist. 82, nunc 84, aut certe a XII episcopis, ut Leo IV agnoscit epist. ad episcopos Britanniæ. Idque juxta canonem 12 concil. Carthag. Gussanv.

^f Non Junium modo, sed et Apuleium et Ciceronem voce criminor passive usos fuisse docent grammatici.

Epist. IX. — ^a Nondum in senectute restitutus era

Florenti mense Februario, ind. I. Vido l. viii, ep. 10

Iunius in eum proprium robur obtinere sententiam. Sin autem generali fuerit judicio absolutus, nec eum deinceps cuiuslibet præjudicio subjacere permittas, et præfata res districta tuæ sollicitudinis restituatur instantia. Necesse est ergo ut quanto graviora talium negotiorum perpendis pondera, tanto ea maturiori vigilantiorique studeas executione complere.

EPISTOLA X.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Ut evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipit ac veneratur Gregorius. Chalcedonensis fidem in quinta synodo violatam non fuisse declarat. Savino proinde ad Ecclesie unitatem remeandum.

Gregorius Savino subdiacono.

Exuentes maligni homines turbaverunt animos vestros, non intelligentes neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant, astruentes quod aliquid de sancta Chalcedonensi synodo plœ memorie Justiniani temporibus sit illuminatum, quam omni fide omnique devotione veneramus. Et sic ^a quatuor synodos sancte universalis Ecclesie, sicut quatuor libros sancti Evangelii recipimus. ^b De personis vero de quibus post terminum synodi aliquid actum fuerat, ejusdem pie memorie Justiniani temporibus est ventilatum; ita tamen, ^c ut nec fides in aliquo violaretur, nec de eisdem personis aliquid aliud ageretur, quam apud eamdem sanctam Chalcedonensem synodum fuerat constitutum. Anathematizamus autem si quis ex diffinitione fidei, quam in eadem synode prolata est, aliquid immunitore præsumit, vel quasi corrigoendo ejus sensum mutare; sed sicut illic prolata est, per omnia custodimus. Te ergo, ^d Sti charissimo, decet ad unitatem sancte Ecclesie remeare, ut finem tuum valeas in pace concludere, ne malignus spiritus, qui contra te per alia opera prævalere non potest, ex hac causa inveniat unde tibi in die exitus tui in adiumentum regai contestis obiciat.

EPISTOLA XI.

AD ORDINEM ET PLEBEM ALBANENSEM.

[Ordinam ipsis episcopum.

Gregorius ordinis et plebi consistentibus in ^e Albo.

Probabilibus ^f desideriis nihil attrulimus tarditatis,

EPIST. X. — ^a Vide epist. 25 lib. I.

^b Quid de illis actum sit, diximus ad epist. 51 lib. II. Porro vide quam sit ingeniosa caritas, quantum uniuersis studiis, et schismatis odium quandoquidem veritatem quasi obscurat superinducto malagueat, et iuste subdiaconi mentem ^{et} officium Ecclesie coassociet. Legi epist. 39 lib. IV., ad Constantium, ubi eit de his modo personis actem, de quibus nihil in Chalcedonensi concilio continet. *Cataneus.* Quid hic docet Gregorius, iudicem pene verbis tegitur lib. IV., epist. 39. *Sensus sancti Doctoris* est ad concilium Chalcedonense non pertinere quidquid extra aut ultra fidei definitionem statutum est de personis aut aliis negotiis. *Eadem* est *Hegagii II* doctrina maxime epist. 5, ad *blam* et ad *alios* istriæ episcopas, quam a *Gregorio* scriptam diximus supra. Porro præcipua non recipiendi pro Chalcedon. Concilio quedam in ultimis actionibus sancta ratio fecit quod vel absentes, vel repugnantes legatis apostolicis, nec approbante sancto Leone, fuerint constituta.

EPIST. XI. — ^a *Albanum, vulgo Albone, civitas La-*

A fratrem namque et coepiscopum nostrum Hominem-bonum vobis ordinavimus sacerdotem. ^b Mense Novembri, indictione II.

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Agrigentini episcopi accusatores et ad ejus causam spectantia documenta Romam mittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Pridem quidem fraternitat^e vestræ scripseram ut eos qui adversus Gregorium episcopum Agrigentinæ civitatis aliqua dixerant, ad Romanam civitatem transmittere deberetis. ^a Quod et nunc ut instantius fieri debeat præsentibus adhortamur epistolis. Unde personas ipsas, cæteraque documenta, id est gesta et petitiones, quæ data sunt festinale cum celeritate B transmittere. Nec moram aliquam excusationemque perquiri penitus permittimus, quatenus eis in Romanam, sicut diximus, civitatem sub celeritate transmissionis, sciamus quid auxiliante Domino, de persona salubrioris ejus disponere debeamus.

EPISTOLA XIII.

AD AGNELLUM EPISCOPUM.

Agnellum Terracinensi Ecclesie ita præfici, ut Fundensis Ecclesie jura potestatenue illi non subtrahat.

Gregorius Agnello episcopo ^a de Fundis, ^b qui nunc in civitate incardinatus est Terracinensi.

Relatio cleri simel et populi Terracinae dagentis nos valde laetificat (*Grat.* 21, q. 1, c. 5), ob hoc quod de tua ^c fraternali bona testatur. Et quia defuncto Petro pontifice suo te sibi cardinalem postulant constitui sacerdotem, eorum vota necessario complenda esse prævidimus, quatenus et illi se gaudient impetrasse ^d quod postulant, et nos concessisse quod expedit videamur. Quia igitur ob cladem hostilitatis nec in civitate nec in Ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia, ideo te auctoritate nostra Terracinnensi Ecclesie cardinalem constituimus sacerdotem, admonentes ut ita de animabus populorum illic consistentium, Deo protegente, debeas esse sollicitus, quatenus callidi perversique hostis insidiae commissio tibi gregi qualibet arte nocere non valeant, sed sollicitudinis tuæ græcæ circumseptus custodia, digni se

^D *iii, quæ crevit ex Albæ longæ ruderibus, distatque ab urbe Roma xiv mill. pass., unus est e sex episcopibus cardinalibus antiquioribus tribui solitis. Gus-
sany.*

^b Id est probatis, bonis, laudabilibus. *Vincentius Lirin., commonit. 1, c. 4, et commonit. 2, c. 1, Chri-*

tianum catholicum in questionibus vult interrogare sententias eorum qui magistri probabiles existierunt.

^c *ka Tiron. S. Gat. et Cob. vct.*

EPIST. XII. — ^a *Gregorium Agrigentinum et Leonem Cataneum episcop. Romanum venire jusserat Gregorius Mag., indic. 9, lib. I, epist. 72. Catanae omnino purgates redit Leo; indic. 10, lib. II epist. 33. Roonæ accusatores suos expectat Gregorius Agri-*

gentinus. ^b *Vulgo Fondi, urbs adhuc episco-*

palis in Lazio. ^b *Hec et quæ sequuntur ad inscriptionem perti-*

nentia desunt in MSS. Norm., in Rhem. et duobus

Teller. Extant in tribus Vatic.

^c *Postulatio, petitio, desiderium, electio; postulari,*

pastoris gaudeat meruisse tutamina. In tuis actibus plebi exempla bene vivendi existant, avaritia in te vires non habebat. Tua prædicatione qui litteras nesciunt quid divinitus præcipiatur agnoscant. In Dei timore populum, quemadmodum, vivere possit, tuimores instituant. Operibus exerce quod subjectos doces et prædictas. Actus tui in aliorum correptionem proficiant, in adjutorium sibi vitæ tuae imitationem assumant. Sicque te in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam d constructionemque in te habeat, quicunque aut negligit, aut non potest lectione formari. Tota igitur mentis intentione ita lucrum animarum Domino nostro facere festinato, ut dignate merces ante ejus conspectum in die retributionis inveniat. Quidquid vero de prædictæ rebus Ecclesiæ vel ejus patrimonio, seu cleri ordinatione promotione, et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, solerter atque canonice ordinare facereque providebis, liberam habebis, quippe ut sacerdos proprius, modis omnibus facultatem.

Illud quoque fraternitatem tuam scire necesse est, quoniam sic te prædictæ Terracensis Ecclesiæ cardinalem esse constituimus sacerdotem, ut et Fundensis Ecclesiæ pontifex esse non desinas, nec curam gubernationemque ejus præterreas, quia ita fraternitatenuam sœpe dictæ Terracensi Ecclesiæ, sicut præfati sumus, præses præcipimus, ut ante dictæ Fundensis Ecclesiæ tibi jura potestatemve nullo modo subtrahamus. (Vide inf. ep. 24. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 45.)

PISTOLA XIV.

AD TERRACINENSES.

Hortatur ut Agnello episcopo suo in omnibus oceantur.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti in Terracina.

Dilectionis vestræ desideria insinuata nobis quam oculistis petilio reseravit, electionemque vestram valde laudavimus, quia Agnellum fratrem et coepiscopum nostrum probatum jam meritis cardinalem vobis constituti deprecamini sacerdotem. **635** Et quoniam gratæ laudandæque petitioni nec effectum negari, nec moram oportebat innecti, secundum desideria postulationemque vestram supradictum Agnellum, directa præceptione, Ecclesiæ vestræ cardinalem esse statuimus sacerdotem. Pro qua re dilectionem ve-

peti, desiderari, eligi, pro eodem usurpantur, sive clerum species, sive populum. *Electionem*, inquit, *vestram valde laudavimus*, epist. sequenti. Postulare tamen majus est quam petere. Inde apud Curtium, de Dario victo, et tamen arroganter leges pacis ferre volente, hæc legimus: *Postulabat autem magis quam petebat, ut, etc.* Gussany. Postulatio et electio nonnulli differunt, quod Gussanvillæ pace dixerim. Vide notus ad epist. 39 lib. II.

^d Vatic. A, *conscriptionemque*. Alia lectio est Norm., Turon., etc.

^e Prioribus sæculis, si vocem species, iudicem dicabantur episcopi qui presbyteri, apud Græcos et Latinos autores, ne exceptis quidem sacris Codicibus. Vide Hieronymum, epist. 85, ad Evagrium; Theodoretum, initio Epist. ad Philip., et in cap. iii primæ ad Timoth.; Act. xx, 17. Vix apud sanctum Grego-

A stram paterna abortione commoneo, ut ei obedientiam præbere in omnibus debeatis, quatenus charitatis vestræ solatio roboratus, curam gubernationemque Ecclesiæ quam vobis probatur potentibus suscepisse, adjuvante Domino salubriter valeat adimplere. ^a Mense Decembri, indictione 11.

PISTOLA XV.

AD SCHOLASTICUM JUDICEM.

Cum Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopatum fuga declinarit, de alio eligendo cogitandum.

Gregorius Scholastico a judici Campaniæ.

Dum de Neapolitanæ civitatis cura destitutæ sacerdotis solatio vehementius angeremur, supervenientes præsentium latores cum decreto in Florentium subdiaconum nostrum confecto aliquid nobis in tanto cogitationum pondere relevationis ^b invenerant. Sed dum præfatus subdiaconus noster, refugiens civitatem ipsam, ordinationem suam lacrymabiliter ^c evitasset, quasi ex majori ^d quadam dispensatione nostram cognoscite crevisse modestiam. Atque ideo salutantes hortam magnitudinem vestram, ut convocantes priores vel populum civitatis, de electione alterius cogitatis, qui dignus possit cum Christi solatio ad sacerdotium promoveri. In quo decreto solemniter facto, atque ad hanc urbem transmisso, ordinatio illuc tandem, Christo auxiliante, proveniat. Sin autem aptam non invenitis in quam possitis consentire personam, saltet tres viros rectos ac sapientes eligeat, quos ad hanc urbem generalitatia vice mittatis, quorum et judicio plebs tota consentiat. Forsitan huc venientes, præstante Dei misericordia, talem reperrient qui vobis antistes irreprehensibiliter ordinetur, quatenus destituta **636** civitati vestrae nec intrinsecus actuorum suorum desit inspector, nec extrinsecus, adhibita sollicitudine sacerdotis, hostilibus aditus præstetur insidiis. (Vide sup. ep. 1. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 8.)

PISTOLA XVI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum advenientem commendat.

Gregorius Petro episcopo a de Baricis.

Licet fraternitatem tuam piis se causis non dubitemus sponte impendere, verumtamen quia prourem eam nostra fieri arbitramur epistola, idcirco

D rium nomine presbyteri episcopus designatur; ^{sæpius} nomine sacerdotis. Porro cardinalis sacerdos idem ac proprius, quasi titulo perseveranter affixus. Sancto Gregorio, et aliis passim, *incardinare* est proprium episcopum, abbatem, presbyterum, diaconum in aliqua Ecclesia instituere. Vide lib. I, epist. 15; lib. IX, epist. 9, 10, 86; lib. X, epist. 3; lib. XII, epist. 11; lib. XIII, epist. 36.

^a Epist. XIV. — ^b Ita legitur in Turon. S. Gat.

^c Epist. XV. — ^d In nonnullis Ed., *duci Campaniæ*.

^b Vatic. C, *innuerant*. Consentunt Excusi.

^c Alias, *evasisset*, ut ferunt Editi. Nostra lectio est quatuor Vatic., omnium Norm., Reg., etc.

^d In Excusi, *desperatione*, quibus favent nonnulli MSS.

^a Epist. XVI. — ^b In MSS. et in Editis discrepat hujus epist. inscriptio. In Norm., Rhem. et cat. an-

presentibus tibi indicamus apicibus horum latorem A
Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum
in illas partes advenisse; cui tanto enixius in omnibus debetis ferre solatum, quanto eum b mercedis intentione longinqui itineris laborem assumpsisse cognoscitis. Sic enim et hic quod intendit, te adjuvante, perficiet, et fraternitas tua pro impenso solamine magnam apud Deum, sicut desiderat, retributionem inveniet. c Mense Januario, indictione 11.

EPISTOLA XVII.

AD GRATIOSUM SUBDIACONUM.

Floræ abbatis domum cum hortis et hospitiis ad construendum monasterium tradat.

Gregorius Gratiioso subdiacono.

Religiosam vitam elegantibus (Grat. 12, q. 2, c. 75) congrua nos oportet consideratione prospicere, ne cujusdam necessitatis occasio aut desides faciat, aut robur, quod absit, conversationis infringat. Idcirco praesenti tibi auctoritate præcipimus quatenus domum positam in hac urbe, regione quarta, juxta locum qui appellatur a Gallinas albas, vel hortum juris sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo auctore, præsidemus, in qua Campana b quandam Patriitia mansisse dignoscitur, simul et hortum atque hospitia, quæ intra eamdem domum janua concludit, 637
Floræ abbatis debeas tradere, proprietatis jure procul dubio possidenda. In qua domo monasterium, ubi cum congregatione sua habitare possit, Christo queat adjuvante construere, ut tam ipsa quam etiam quæ in ejus loco honoreque successerit prædictam domum et hortum cum omnibus ad se pertinentibus, sicut diximus, quieto inconcusoque jure, a nobis pietatis consideratione concessa, valeat possidere.

tiq. legitur tantum, *Petro episcopo*. In Vatic. A, *epist. Bauricis*. In B et C, *epist. Bancis*, consentientibus Colb. In Andegav., *episc. de Bancis*. In Ed. Rom., *episc. de Vibicis*. Lege seq. notam Gussanv., *de Baricis*. Sic lego ex Codicibus mss. Moissiac., Cluniac., Cisterc., Sorbon., Victorino et aliis, ex quibus aliqui legunt de Barcis. Concordant Editiones antiquæ, Veneta 1504, Parisienses 1508, 1518, 1586, Lugdunensis 1539, et aliae. In posterioribus Editionibus legebatur de Vibicis, quod unde irreperitur non video. Baricis autem corrupte dicitur pro Barce, a qua Barcæ populi, quos corrupto sermone Afri Bariciacos vocant, inquit sanctus Hieronymus, epist. 129, ad Dardanum, licet in vulgaribus Editionibus sancti Hieronymi beatus Barcianos. Verum ex emendatione Erasmi legendum Barcianos. sicut et ex Editionibus sancti Hieronymi Romana 1470, Veneta 1488, Lugdunensi 1508 et 1513. Sic etiam habetur in Codd. mss. sancti Victoris Paris., sancti Theodorici Rhemensis, et duobus viri clarissimi Claudi Joly cantoris Parisiensis. Fuit autem Barce olim civitas Africæ, metropolis Libyæ, Ptolemais etiam appellata, a Scipione Africano post devictam Africam populo Romano tributaria facta. Sidonius Apoll., carmine VII :

Quæ captiva dedit quandam stipendia Barche.

Hodie dicitur Barca, estque regionis cognominis caput, quæ quideam regio inter Ægyptum et Syrīum magnum, juxta mare Mediterraneum jacet. Gussanv. Captivi, inquit Alteserra, commercii causa deportabantur in Africam, ut venundarentur pro servis, et maxime venuti exponebantur apud Baricis urbem. Ideo Gregorius misit Valerianum presb. in Africam pro

EPISTOLA XVIII.

AD THEODORUM CONSILIARIUM.

Acosimi pueri donationem, jam Theodoro factam scripto firmat.

Gregorius Theodoro consiliario.

Ecclesiasticis utilitatibus desudantes (Grat. XII, q. 2, c. 67) ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere, ut qui se voluntariis obsequiorum necessitatibus sponte subjiciunt, digne nostris provisionibus consolentur a. Quia igitur te Theodorum virum eloquentissimum consiliarium nostrum mancipiorum cognovimus ministerio destitutum, ideo puerum nomine Acosimum, natione Siculum, juri dominioque tuo b dari tradique præcipimus. Quem quoniam traditum ex nostra voluntate jani possides, hujus te necesse fuit scripti, pro futuri temporis testimonio ac robore largitatis, auctoritate fulciri, quatenus, Dominno protegente, secure eum semper et sine ullius retractationis suspicione, quippe ut dominus, valeas possidere. Neque enim quemquam fore credimus qui tam parvam largitatem pro tua tibi devotione concessam desideret, vel tentet ullo modo revocare, cum uno eodemque tempore, et verecundum sit a decessoribus bene gesta resolvere, c et verecundum sit docere cæteros in sua quandoque resolutoriam proferre largitate sententiam.

EPISTOLA XIX.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut sancti Severini reliquias ad ecclesiæ consecrationem mittat.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

C Cor nostrum pia Divinitatis inspiratione compungitur loca quandam execrandis erroribus deputata in catholicæ religionis reverentiam dedicare a. Quia

redimendis captivis, quem Baricensi episcopo commendavit.

b Concepit Gussanv. legendum, sine mercedis intentione, aut æternæ mercedis intentione. Verum sumitur merces hic pro misericordia, Gallice merci. Eodem sensu lib. IV, epist. 31, et apud auctores alijs passim. Hincmarus, Laudun. episcopus, ad Carolum regem : *Precor vestram mercedem, ut vester animus mihi sit placatus. Qui redimendis captivis operam dant religiosi, dicuntur de mercede, et Gallice, de la Merci.*

c Ita Colb. vet. et Turon. S. Gat.

D Epist. XVII. — a Addiderunt Ed. recentiores ad, ut juxta grammaticæ præcepta lege:etur, ad gallinas albas. Nesciunt hanc præpositionem MSS. Vatic., Norm., etc., necnon vet. Excusi.

b Sic habent Vatic. B et D, Rhem. et vet. Ed. Sic legendum ex vetusto Cod. Vatic. jam monuerunt correctores Romani ad hunc locum a Gratiano relatum.

Epist. XVIII. — a Ita consolari passive apud Gelium et Priscianum.

b Dare est dominium transferre, quod nonnisi in consentiente transferri potest, ideoque acceptantis facto consummatur. Acceptans traditionem nullum jus acquirit. Ex Cujacio, *traditio est datio possessionis*. Itaque hic per dationem acquiritur proprietas; per traditionem, sola possessio. AUGST.

c Duo Vatic., et verendum sit.

Epist. XIX.— a De cons. dist. 1, legere est c. 20, 21, 22, de istic dedicationibus et purgationibus ecclesiæ. Porro ecclesiæ Catholicorum ab Arianiis aut aliis haereticis occupatas et Catholicis postmodum redditas, novo semper suissè ritu dedicatas

igitur ecclesiam positam juxta domum Merulanam A regione tertia, quam supersticio 638 diu Ariana detinuit, in honorem sancti ^b Severini cupimus consecrare, experientia tua reliquias beati Severini sum-mopere debita cum veneratione transmittat, quatenus quæ nostris animis perficienda decrevimus, implere, omnipotentis gratia suffragante, possimus.

EPISTOLA XX.

AD GRATIOSUM EPISCOPUM.

Sancti Anthemii Ecclesiam unit Numentanæ.

Gregorius Gratiioso episcopo ^a Numentano.

Postquam hostilis impietas diversarum civitatum ita peccatis facientibus desolavit Ecclesias, ut repandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majori valde cura constringimur ne, defunctis earum sacerdotibus, reliquiæ plebis, nullo pastoris moderamine gubernante, per invia fidei hostis callidi, quod absit, rapiantur insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine ^b sepe commoniti, hoc nostro sedet cordi consilium, ut vicinis eas mandaremus pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque ^c sancti Anthemii Ecclesiae, in Curium Sabinorum territorio constitutæ, prævidimus committendam, quam tuæ Ecclesiae aggregari unirique necesse est, quatenus ultrarumque Ecclesiarum sacerdos recte, Christo adjuvante, possit existere, et quaque tibi de ejus patrimonio vel de cleri ordinatione seu promotione vigilanti ac canonica visa fuerint, cura disponere; quippe ut pontifex proprius, liberam habebis ex praesenti nostra permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens mandatorum, salubriter ita in commissæ plebis regimine lucrandisque animabas iuvigila, ut ante tribunal æterni judicis constitutus, fructuim bonæ operationis, qui ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possis, exhibeas. ^d Mense Februario, inductione 41. (Cf. Joan. Diac. I. in, c. 15.)

vix ausim affirmare. Gussany. Quidquid sit de accusatis quæ processerunt, certe Gregorius rituum Eccles. perfissimæ, basilicas ab hereticis pollutas denuo consecrav. Vide I. iii dial., c. 30.

^b Huius forte qui Noricorum dicitur apostolus, et Neapolim post obitum translatus, de quo Paulus Diac., de gestis Langob., lib. I. c. 49, et Eugippius abbas, in Vita sancti Severini. De ejusdem reliquiis, intra, lib. ix, epist. 83; lib. xi, epist. 3t.

EPIST. XX. — ^a Nomentum vel Numentum, urbs olim episcopalis Valeriae, cui successit Castrum, vulgo *Lamentana* dictum in territorio Sabin. Gussany.

^b Ed. recentiores, commoti.

^c Putant eamdem esse cum episcopatu Curium Sabinorum. Cures autem urbs fuit primaria Sabinorum, nunc pagus *Torre* vel *Turre*, ad fluvium *Himolam*, teste Leandro. Alii est pagus *Curese* in eadem regione ad Farsenses cœnobium. Sabinorum autem regio olim longius quam nunc Sabinia extendebatur. Porro *Duicitius* episcopus sancti Anthimi subscripsit synodo Romanæ III, sub Symmacho, an. 499, et syn. Rom. VI, sub eodem Symm., an. 504. Absolute tamen vocatur episcopus Sabinensis in syn. Romana I, sub eodem Symmacho, ann. 504. Gussany. Juvat viri docti conjecturam, quod in Normannis legatur sancti Anthemi, non sancti Anthemii.

^d Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet. Non capio quoniam consilio Gussanvillæus observet hanc epist. scribi

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM, DEMETIANUM ET CASTORIUM.

Orphanis patris substantiam Ecclesie obligatam reddit, debitamque ab illo pecunias omnino condonat.

Gregorius Paschali, Demetiano, atque Castorio, filiis Urbici defensoris ^a de Tiburtina.

Officii nostri est orbatis ita parentibus ferre consultum, quatenus aliquid de his ^b quæ 639 justè debentur Ecclesie relaxantes, eorum possimus subvenire miseriis. Quia igitur, facta subtilius ratione, patrem vestrum Urbicum, quandam defensorem, de patrimonio Sabinensi atque ^c Carsiolano, quod ejus fuerat curæ commissum, constat in non medicam summam debitorem suisse defunctum, et quamvis tota ejus substantia pro hoc sit Ecclesie obligata, nec tamen ad satisfactionem eorum quæ consumperat possit sufficere, nos tamen, pietatis intuitu, ejusdem patris vestri substantiam vos habere ac possidere permittimus atque concedimus, vestris procul dubio utilitatibus profutram, securi quod nullæ vos denuo de lis quæ vobis relaxantes concessimus aliquæ ratione concutiat. ^d Mense Martio, inductione undecima.

EPISTOLA XXII.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Salone episcopum curet eligi, qui Romæ ordinetur. In electione solum viræ ac morum decus attendendum moneat. Descriptas Ecclesiarum res selectis viris custodiendas committat. Ab illis abstineat Matthus episcopus, Romamque administratæ patrimonii rationes tandem expleturus venire festinet.

Gregorius Antonino subdiacono, rectori patrimonii in Dalmatia.

Natalem Salonianæ Ecclesias fratram et coepiscopum nostrum obiisse, discurrens in partibus iuis fama vulgavit. Quod si verum est, experientia tua omni instantia omnique sollicitudine clerum et populum ejusdem ciuitatis admonere festinet, quatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere successorem.

datam mense Febr., indict. 41, cum epistola 9 sit mensis Novembri. Optime sane convenientia chronologica nota; cum enim indictione inciperet mense Septembri, epistola data mense Novembri, antecedere debuit datum mense Febr.

EPIST. XXI. — ^a Abest de Tiburtina a plerique MSS. *Tibur*, vulgo *Tivoli*, urbs Campaniae Romane, adhuc episcopalis.

^b Scilicet summum jus, summa injuria, cum Ecclesie bona sint tamperum, et Ecclesia aurum habeat ut eroget, non ut luxum et cupiditatem sovet. Mirum sane cotones seu villicos Ecclesiarum seppissime ab Ecclesie præpositis pietatis, ut putant, zelo tam dare et inhumane tractari, ut ad extremam cum uxoris ac liberis redigantur inopiam. Non ea fait mens canonum, non is sanctorum Patrum usus, non doctrina. Gussany. Vide dist. 86, et lib. I, epist. 15, neenon Chrysost., hom. 86 in Math.

^c Sic emendavi ex sexdecim MSS. Codd., cum annotatione legoretur *Cardolanus*. Cardolanum legit Holstenius in MSS. Vatic. Contendit autem dehinc legi *Cardolanus*. Carseoli in tritino territorii Tiburtini, Realini, et Marsicanis sibi erant. Sunt autem nunc in Marsia ab adverso montis latere, dicunturque vulgo *le celle* *Caroli*. Gussany. In Vatic. A legitur, *Cardolanus*. In And., *Harciolano*.

^d Sic legitur in Turon. S. Gat. et in Colb. vet.

dote; factaque in personam quæ fuerit electa decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur. Illud quidem (*Grat. viii, q. 2, c. 1*) præ omnibus tibi curæ sit, ut in hac electione nec datio quibuscumque modis interveniat præriorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant. Nam si quorundam patrocinio fuerit quisquam electus, voluntatibus eorum cum fuerit ordinatus, obediere reverentia exigente compellitur, siveque sit ut et res illius minuantur Ecclesiæ, et ordo ecclesiasticus non servetur. Talem ergo, te imminentem, personam debent sibi eligere, quæ nullius incongruæ voluntati deserviat sed vita ac moribus decorata, tanto ordine digna valeat inveniri. De rebus vero vel ornamento ejusdem Ecclesiæ, fideliter rerum inventarium **640** facito, te præsente, conscribi. Et ne rebus ipsis possit aliquid deperire, Respectum diaconum atque Stephanum ^b primicerium notariorum ut ipsarum rerum omnino gerant custodiam admoneto, interminans eis de propria eos satisfacturos esse substantia, si quidquam exinde eorum negligentia fuerit imminutum.

Malchum autem fratrem et coepiscopum nostrum contestari te volumus, ut se penitus in hac causa non misceat. Nam si per eum aliquid contra voluntatem nostram factum vel tentatum potuerimus addiscere, non modicam ad se culpam et periculum pertinere cognoscat. Sed et hoc eum admonere curato, ut ad ponendas explendasque rationes patrimonii nostri, quod gessit, debeat esse sollicitus; pro quibus etiam faciendis, ex Siciliæ partibus ad nos, postposita excusatione, venire festinet. In rebus igitur Salonianæ Ecclesiæ nullo modo se miscere præsumat, ne amplius ei aut obnoxius, aut possit esse culpabilis. Nam multa babere de rebus prædictæ Ecclesiæ fertur, cumque opinu pene auctorem exstitisse in venditione rerum ejus vel alii illiciit asseverat. Quod si ita esse, sicut dieitor, manifesta veritate patuerit, certus sit inultum hoc nullatenus remanere. ^c Expensa vero,

EPIST. XXII. — ^a Iia Vaticani, Norm., etc. Hoc verbo sœpe uitur sanctus Gregorius ut significet instare, urgere; inter varios autem verbi hujus intellectus, hic est optimus. Recentiores habent, te admonente.

^b Illic vox tam late patet, vix ut definiri queat. Dicerem esse cujusvis ordinis primum in cera, hoc est in cerata tabula notatum, seu catalogo inscriptum. In omnibus Norm., et in Vatic. D, legitur, primicerium notarium. Vatic. A habet, primicerium in presentia notariorum. Notarii describuntur inter minores ordines ecclesiasticos, una cum defensoribus, inquit Alleserra in hanc epistolam.

^c Electionem episcopi sumptibus Ecclesiæ fieri jubet aequissimum pontifex, quia ejus interest maxime ut quam primum pastor sibi ordinetur.

^d Prisca ætas officium œconomii tam censuit necessarium, tot vallavit canonibus, et sit quod miremur non suppressum modo fuisse, sed et ejus pene abolitam memoriam et damnatam. Damnatum dico; quis enim ausit exsusciare? Nunc clericorum bona non jam sunt Ecclesiæ, non pauperum, non fideliū dispensatorum, sed sunt propria dominorum. Hac datur porta, mala et scandala omne genus in Ecclesiæ irrenunt, optimo quoque gemente. Nec vero alia

A quæ necessaria fuerit, ^d per œconomum, qui tempore mortis prædicti episcopi inventus est, erogetur, quatenus rationes suas futuro episcopo ipse, ut novit, exponat. Cuncta siquidem quæ tibi agenda mandavimus, cum consilio magnifici atque eloquentissimi Marcelli filii nostri te agere profectio necesse est, quatenus ita omnia quæ hujus præcepti pagina continet, sollicite strenueque possis implere, ut nulla te neglectus culpa respiciat.

EPISTOLA XXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Deponendum ob crimina Secundinum abbatem, postulatumque a congregatione ordinandum Theodosium.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Quamvis horrenda exsecrandaque nimis Secundinum ad aures nostras pervenerit crimina commisisse, hoc tamen solum ad ejus damnationem potest sufficere, quod etiam ipse de se dicitur fuisse confessus. Cognovimus autem ab eo dictum, quod dum tertius a loco esse abbatis, a statu habitus sui ^a in lapsum corporis ceciderit; et licet ad abbatis ordinem tanto coquinatus **641** facinore nulla debuerit ratione proficere; tamen quia, temerario post ausu ac tanta pollutione detentus, hoc indignus arripuit, experientiae tuæ hujus auctoritatis tenore præcipimus et, superscripto Secundino remoto ab abbatis officio, Theodosium, quem congregatio ipsa ^b sibi petivit ordinari, in monasterio sanoli Martini abbatem solemniter per eum cujus provisio interest facias ordinari, quatenus in cura congregationis subjectæ, adjuvante Deo, cauta possit sollicitudine vigilare. Possessiones vero vel hortos ejusdem monasterii ecclesiastica, in quantum ratio patitur, tuitione defende.

EPISTOLA XXIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Ut in firmo et absente Castorio episcopo Ariminensem Ecclesiam regat.

Gregorius Leontio episcopo ^a Urbinati.

Castorium fratrem et coepiscopum nostrum hic

meliori via crediderim instaurari posse tam desideratam totque scipioaris frustra tentatam cleri disciplinam, quam si extricentur a temporalium rerum administratione pastores. Sic enim avaritia, superbia, lites refrenarentur, canones de vita et honestate clericorum executioni mandarentur, residentia stabilitur, litterarum studium excitaretur, uni Deo vacaretur. Expendat lector conc. Paris. vi, c. 29, et sanctum Gregorium ibi citatum ex Pastorali, lib. ii, c. 7. GUSSANV.

^a Proconsul Dalmatiae. Vide l. ix, epist. 8.

EPIST. XXIII. — ^a Hoc est, contra castæ vite propositum incontinentiae frena laxaverit. Hujusmodi flagitium in majoribus clerics olim dicebatur proprio casu, Graece πτῶμα; tum quod in illius prænomine a suis gradibus excederent, tum quod a proposito ordinis, cui annexum est votum continentiae, laberentur. Infra, lib. xii, epist. 30 et 31, legemus episcopum Diocleæ hac de causa dejectum, aliumque in ejus sedem ordinatum.

^b In Norm., quibus hic et fere semper consentit Vaticanus D; omittitur ordinari. Et infra ubi legitimus, cuius provisio interest, legitur tantum cuius interest. Ita quoque in Corb.

EPIST. XXIV. — ^a In omnibus Norm., Colbert., et

pro corporis sui molestia retinemus. Et quia nunc ad **A** suam Ecclesiam non valet remeare, propterea, eo absente, Ecclesiae ipsius fraternitati tuæ operam prvidimus visitationis delegandam; admonentes charitatem tuam ut ita efficaciter omnes utilitates ejus exerceat, quatenus tui præsentia proprium se absentem habere non sentias sacerdotem. Quidquid autem tibi visum fuerit pro utilitatibus ejusdem Ecclesiae ordinare, habebis modis omnibus ex nostra permissione licentiam. Reditus vero vel ornamenti, ministerialeque ipsius, **b** sollicitudinis tuæ intuitus et cura conservet. Et **c** præter ordinationes clericorum, **d** altera omnia in prædicta Ecclesia tanquam **d** cardinalium et proprium te volumus agere sacerdotem. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52. Vide sup. ep. 9, inf. ep. 25, lib. v, ep. 34.)

EPISTOLA XXV.

AD ARIMINENSES CIVES.

Illos de episcopi sui infirmitate accusat, ut Leontio in omnibus obdiant jubet.

Gregorius universis habitatoribus Arimini.

Si culpam vestram, filii dilectissimi, intentius velitis attendere, assidua vos apud Deum debetis oratione purgare, quod episcopum vestrum non devota mente nec ut filii suscepistis: quem inquietudo et tribulatio a vobis illata ad hoc usque perduxit, ut molestiam corporalem incurrerit, quamvis in eo nihil de his quæ nobis sunt scripta cognovimus, sed solam inesse debilitatem vidimus, pro qua eum hic retinere curavimus. Et quia illuc modo ad præsens non valet remeare, Ecclesiae vestrae necessario **a** prvidimus **642** Leontium fratrem et coepiscopum nostrum visitatorem per omnia deputare, cui etiam nostris scriptis injunximus ut omnia quæ ad curam utilitatemque Ecclesiae pertinent, tanquam proprius episcopus debeat ordinare. Vos ergo ita ei in omnibus obdiate, quatenus operam sibi visitationis injunctam **b**, vestra jutus salubriter in omnibus devotione, possit compiere. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52.)

EPISTOLA XXVI.

AD MAGNUM PRESBYTERUM.

Quem Laurentius quondam episcopus immerito excommunicaverat, absolvit. Ipsum hortatur ut Ecclesiae sua pure ac diligenter ministret, clerusunque ac populum de idoneo episcopo absque dissensionibus eligendo admoneat.

Gregorius Magno presbytero Ecclesiae Mediolanensis.

in tribus Vatic., anest *Urbinate*. Urbinum vulgo *Urbino*, urbe Umbriæ olim episcopalibus, nunc autem archiepiscopalibus.

b Vaticani A et C, sollicitudinis tuæ in tuto cura. Vatic. D, consequentibus Norm., sollicitudinis tuæ in tuis cura. Reg., sollicitudinis tuæ cura in tatum conservet.

c Vide, supra, epist. 43, indict. 10.

d Idem, supra, lib. II, indict. 10, epist. 45, et alibi.

EPIST. XXV. — **a** Quomodo sit prvidendum Ecclesiae, cuius episcopus infirmatur, vide infra, lib. xiii, epist. 5 et 6, et concilium Meldense, c. 47, necnon Arausican. I, c. 30.

b Sic restituere coegerunt MSS. omnes Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur, vestra

Sicut exigente culpa (Grat. xxiv, q. 3, c. 2) quis a sacramento communionis **a** digne abigitur, ita insontibus nullo modo talis debet irrogari vindicta. Comperimus siquidem quod Laurentius, quondam frater et coepiscopus noster, **b** nullis te culpis existantibus communione privaverit, ideoque hujus præcepti nostri auctoritate munitus, officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine.

Illud præterea necessario te duximus adhortandum, ut ita te in cunctis utilitatibus Ecclesie tua pure ac diligenter exhibeas, quatenus nec offensa te aliqua de neglectu respiciat; et culpam, si qua in te, propter quam Dominici corporis et sanguinis communione fueras privatus, vel latens inventa est, tua fideli puritate detergas. Admone igitur clerum et po-

B pulum, ut ad eligendum nullatenus dissentiant sacerdotem; sed uno consensu talem sibi elegant consecrandum episcopum, cuius et actus laudabiles, et grata Deo et hominibus possit esse persona; ne si alter actum fuerit, in diversis, quod absit, studiis, damnum ecclesiasticis rebus eveniat. **c** Mense Aprili, inductione 41. (Cf. Joan. Diac. l. IV, c. 33. Vide inf. ep. 90.)

EPISTOLA XXVII.

AD MARINIANUM ET BENENATUM.

Ut in Bonifacium inquirant; qui, si inventus fuerit, sacra privetur communione, atque in monasterio retrudatur.

Gregorius Mariniano abbati de Panormo, et Benenato notario rectori patrimonii Panormi.

C Si ea de quibus vehementer Deus offenditur insequi vel ulcisci differimus, ad irascendum **643** utique Divinitatis patientiam provocamus. Multa etenim ad nos mala de quibusdam in Panormitana civitate degentibus pervenerunt, quæ quoniam majorem coercionem exspectant, nec temere credenda, nec desiderio quærenda sunt. Pro qua re Victori fratri et coepiscopo nostro injunximus ut si vera essent, et ea insequi debuisset et ulcisci. Nunc itaque huc veniens **a** Bonifacius, vir clarissimus, præsentium lator, frustra se et communione privatum, et alia se gravia a prædicto episcopo queritur suisse perpessum. Quia ergo nullus sine cognitione damnandus est, eidem fratri et coepiscopo nostro scripsimus, ut si persona quæ de ipso quædam dicere possit inventa fuerit, eam ad vestram debeat cognitionem dirigere. Ideoque hujus præcepti vos pagina necessario duximus adhortan-

D virtute salubriter in omnibus. Negotium facessit Editoribus verbū jutus, Gregorio tamen nostro familiare, nec aliis scriptoribus, aut coævis aut etiam antiquioribus insolens. Ennodius, l. IV, epist. 14, ut jutus magnitudine vestra. Et in epithalamio dicto maximo:

Nunc me Pierio favore jutum.

Ubi jutus et jutum significant *adjutus*, *adjutum*, **a** verbo *juto*.

EPIST. XXVI. — **a** Editi, suspenditur. Sequuntur quatuor Vatic., Norm., etc.

b Ita etiam MSS., unanimiter, et vet. Ed. Recentioribus autem placuit mutare *existantibus* in *exigentibus*.

c Hanc temporis notam confirmant duo Teller., Colb. ac Turon. S. Gal.

dos, quatenus nullius personam attendentes, sed Dei timorem habentes præ oculis, ibi cum omni æquitate, tibi qua vobis de eo dicta fuerint, memores futuri iudicij, subtili debeatis indagatione perquirere. Et si in vestra cognitione cujusquam eum facinorosi criminis reum esse patuerit, tunc ex nostra auctoritate non solum dominici corporis et sanguinis communione privatus sit, verum etiam in monasterium, ubi poenitentiam agere debeat, retrudatur, ut criminis sui maculas convenienti valeat apud æternum iudicem lamentatione purgare. Si vero aut nihil adversus eum in cognitione vestra dictum fuerit, aut si quid dici contigerit, et verum non esse considererit, nec aliquibus illum indicis in hoc quod dicitur incidisse potueritis agnoscere, modis omnibus renuntiare nobis curabitis. Prædictum enim Bonifacium nullam a quolibet volumus molestiam sustinere, quoniam sicut justum est ut in delinquentes digna debeat vindicta procedere, ita iniquum est quibusdam afflictionibus quemquam irrationaliter subjecere.

EPISTOLA XXVIII.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Unus Armenio orphano egensi ac uibili, locum vel operam provideat, unde quotidianis stipendiis sustentetur.

Gregorius ^a Romano patricio per Italianum.

Quidquid misericorditer ac respectu pietatis impenditur, et hic auctorem suum adjuvat, et optatum ei præmium in die retributionis apportat. Quod cum tua sit, quia excellentiam vestram valde diligo, mercedis vobis causas insinuo. Armenius itaque magnificus, filius quondam Antonii **644** illustrissimi viri, sua me egestate compulit, ut pro eo vobis debuisse scribere. Qui quoniā, sicut nostis, utroque parente orbatus est, eminentiæ vestræ tuitionem et ^b continentiam præstolatur. Unde ^c christianitas vestra piæ considerationis, ut consuevit, intuitu, in quantum utile perspicit, ei locum ^d vel actionem provideat, ex qua quotidianis stipendiis valeat contineri; quoniā hæc maxima laus et merces est, si illa orphanis

EPIST. XXVII. — ^a In Norm. et Corb., Bonifacius Victor, omitendo vir clarissimus.

^b Cum viris honoratis publica poenitentia persuaderi vis posset, illos clericorum more tractandos, in monasteria scilicet relegandos judicarunt Ecclesiæ antistites. Temperamentu hujus vestigium occurrit in concil. Narbon. an. 589, can. 6: Secundum concilia priscorum orthodoxorum decrevit fraternitas ut quicunque fuerit culpabilis inventus clericus, aut honoratus de civitate, et ad monasterium fuerit deputatus, sic abba qui est præfector cum illo qui dirigitur agat, sicut ab episcopo manifesta correctione fuerit ordinatus. Alter si abba facere elegerit, pro correctione tempus aliquod suspendatur, quia ob hanc causam dirigitur ut emendetur, non ut passim serculis diversis saturetur. Vide Baronium, ad an. 598, num. 31. et 32.

EPIST. XXVIII. — ^a Ita legunt quidam probati MSS. Codices, quibus consonant quatuor Anglicani. In aliis sic habetur: Romano patricio, ac populo per Italianum. Antea in Editis ita legebatur: Universis episcopis per Italianum. Sed tria faciunt ut titulum hunc respuant: 1° eminentiam vestram diligo: non sic affari solet episcopos; 2° sicut nostis, utroque parente ora-

A impendantur quæ eorum pro suis obsequiis poterant genitoribus exhiberi.

EPISTOLA XXIX.

AD PRESBYTEROS ET CLERUM MEDIOLANENSEM.

Ad Constantii, quamvis sibi notissimi et amici, electio nem non sollicitat. Qualis esse debeat pastor, quis eligentium affectus egregie depingit. Ex terrarum plagiis mundi finem ac iudicium proximum seadet.

Gregorius presbyteris, diaconibus et clero Mediolanensis Ecclesiæ.

Epiſtolam dilectionis vestræ suscepimus, cui tamen nullius erat inserta subscriptio, sed tamen Magni presbyteri et Hippolyti clericorum poritorum personæ faciebant. Qua relecta, comperimus omnium vestrum in Constantio filio nostro, Ecclesiæ vestræ diacono, convenire consensum, qui dudum uibi bene cognitus fuit. Et cum in urbe regia responsa sedis apostolicæ facerem, longo mihi tempore adhæsit, sed nihil unquam in illo quod reprobandi ^a passim potuisse inveni. Verumtamen quia antiquæ meæ deliberationis intentio est, ad suscipienda pastoralis curæ onera, pro nullius unquam miseri persona, orationibus prosequor electionem vestram, ut omnipotens Deus, qui futurorum actuum nostrorum semper est præscius, talem vobis pastorem præbeat, in cuius lingua et moribus exhortationis divinæ pascua valeatis invenire; in cuius mente et humilitas cum rectitudine fulgeat, et severitas cum pietate; qui vobis viam vitæ ^b non solum loquendo, sed etiam vivendo posset ostendere, quatenus exemplo illius discat vestra dilectio ad æternæ patriæ desiderium suspirare. Itaque vos (Grat. VIII, q. 2, c. 2), filii charissimi, officii nostri censura commoniti, suademus ut in hac suscipiendo antistitis causa nullus vestrum neglecta utilitate communi suo lucro prospiciat, ne si quisquam propria commoda appetit, frivola estimatione fallatur, quia nec libero iudicio præferendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat. Pensantes igitur quæ cunctis expedient, ei quem vobis **645** divina gratia prætulerit, integerrimam semper

tus est. Quis credat id universis notum episcopis?

^b Pietas vestra ei locum vel actionem provideat. Non id universi præstarent episcopi. Itaque manifestum est hanc epistolam illustri cuidam laico missam, qui magnifico Armenio locum vel actionem potuerit prævidere. Gall., une charge, un emploi. Gussany. Ex Norm., Michael., Gemet., Becc., consentiunt Anglici. In inscriptione, Romano patricio per Italianum. Alii, scilicet Audoenus, Lyr., Pratel., exhibent, Populo per Italianum. Consentunt Vatic. A et D. Rhem., Corb. et Andegav. In Vatic. B legitur universis per Italianum. In Colbert., episcopis per Italianum.

^b Sumit hoc loco pro subsidio, Gall., subsistance. Ita Pelapius I, epist. 15, ad Sapaudum Arelat. episcopum. Contineri, supra, lib. I, epist. 5. Gussany.

^c In Norin. et plerisque, pietas vestra. Sequimur præsertim Vaticanos tres.

^d Actione hic est actus, administratio; inde Actionarius, actui vel administrationi præpositus, sup., l. I, epist. 44; inf., l. v, epist. 44.

EPIST. XXIX. — ^a Abest passim a quatuor Vaticis, est in Norm. et in al. multis.

^b In Vulgatis, non solum legendo vel loquendo.

in omnibus obedientiam præbete. Judicari namque a vobis ultra non debet semel prælates, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postmodum judicandus non est. Consecrato autem vobis, Deo auctore, pastor tota vos mente committite, atque in illo omnipotenti Domino, qui vobis hunc præstulit, deservite.

• Sed quia juxta meritum plebium solent superno judicio personæ provideri pastorum, vos spiritalia quærere, cœlestia amate, temporalia et fugitiva despice; et certissimum tenete quia placentem Deo pastorem habebitis, si vos in vestris actibus Deo placetis. Ecce jam mundi hujus omnia perdita conspicimus, quæ in sacris paginis audiebamus peritura. Eversæ urbes, castra eruta, ecclesiæ destructæ; nullus terram nostram cultor inhabitat. In nobis ipsis paucissimis, qui ad modicum derelicti sumus, cum supernæ percussionis cladibus humanus gladius incessanter sœvit. Mundi igitur mala, quæ dudum ventura audiebamus, aspicimus, quasi paginæ nobis Codicum factæ sunt ipsæ jam plagæ terrarum. In interitu ergo rerum omnium pensare debemus nil fuisse quod amavimus. Appropinquantes itaque æterni judicis diem sollicita mente conspicite, et terorem ipsius pœnitendo prævenite. Delictorum omnium maculas fletibus lavate. Iram quæ æterna imminet temporali lamento compescite. Plus enim Conditor noster, cum ad judicium venerit, tanto nos majore gratia consolabitur, quanto nunc conspicit quod a nobis nostra delicta ponuntur.

Latem vero præsentium Joannem subdiaconum nostrum ad hoc, Deo favente, transmisimus, ut electum vestrum ^a sua imminentia cum Dei omnipotentis solatio secundum moremdecessoris ejus faciat episcopum consecrari. • Nam sicut ab aliis nostra exigimus, ita singulis sua Jura servamus. (Vide sup. sp. 26, inf. ep. 30.)

PISTOLA XXX.

AD JOANNEM SUBDIACONUM.

Ut Mediolanensium apud Genuam scrutetur vota; quæ si in Constantium consentiantur, hunc a propriis episcopis facial consecrari.

Gregorius Joanni subdiacono.

Quanto apostolica sedes (*Grat. dist. 63, c. 10*), Deo auctore, concilis prælata constat Ecclesiæ, tanto inter multiplices curas, et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum exspectatur arbitrium ^b: Defuneto igitur Laurentio Ecclesiæ

^c Vide lib. xxv Moral., num. 40 et seq.

^d Hoc est, imminendo, instando, satagendo. Jam ostendimus imminere significare aliquando idem ac urgere, instare.

• Hæc epistola tota est aurea; et ex ea apparet quanti intersit nullum invitis præfici pastorem. Idipsum epist. 30 confirmat. Vide et anteced. 22, et lib. II, indict. 40, epist. 60. Gussav.

Epist. XXX. — ^a Hac ex epistola, et ex anteced. manifestum est ordinationem et consecrationem episcopi Mediol. ex Romani pontificis arbitrio consensu que olim factam. Mortuo Constantio, sanctus Gregorius Pantaleonem notarium misit, ut Deusdedit ejus successorem de more consecrari curaret.

A Mediolanensis episcopo, sua nobis relatione cleris innovuit in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, ne quid quod ad cautelam pertinet omittamus, hujus idcirco **646** præcepti auctoritate suffultum ^b Genuam te proficisci necesse est. Et quia multi illic Mediolaneçum coacti barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet, eis convocatis, in commune perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate distinguit, siquidem in prædicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensum perdurare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitus mos exigit cum nostræ auctoritatis assensu, solatiane Domino, facias consecrari, quatenus hujusmodi servata consuetudine, et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, c. 24*. Vide sup. ep. 29.)

PISTOLA XXXI.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Constantium sibi amicissimum commendat.

Gregorius Romano patricio et exarcho Italæ.

Obitum Laurentii Ecclesiæ Mediolanensis episcopi excellentiam vestram jam credimus cognovisse. Et quia, quantum ex cleri relatione didicimus, in Constantio filio nostro, diacono ejusdem Ecclesiæ, omnium consistit electio, necesse fuit pro servanda consuetudine ^a militem Ecclesiæ nostræ dirigere, qui eum in quo omnium voluntates atque consensum concorditer convenire cognoverit, ^b a suis episcopis, sicut vetus mos exigit, cum nostro tamen assensu faciat consecrari. Proinde paterna dilectione persolventes debitum salutationis officium, quæsumus ut prædicto Constantio, seu fuerit consecratus episcopus necne, excellentia vestra, ubi necesse fuerit, suum dignetur impendere justitia favente ^c solatum, quatenus hæc vos merces et hic apud inimicos vestros exaltet, et in futura vos vita apud Deum prævenienter commendet. Meus est enim proprius, olimque mihi magna fuit familiaritate conjunctus. Et vos quos nostros cognoscitis, habere ut vestros et peculiariter diligere debetis. (Vide sup. ep. 29, 30.)

PISTOLA XXXII.

AD HONORATUM ARCHIDIACONUM.

Ejus absolutionem firmat. Ea vero de quibus erat consequetus, Antonino discutienda committit.

Gregorius Honora to archidiacono Salonian.

Dudum quidemdecessoris nostri nostraque præ-

^b Genua et Janua, vulgo Genova. Gall. Cœnes, urbs Liguriæ clarissima, nunc archiepiscopal, et cognominis reipublicæ primaria, omnibus satis nota. Gussav.

Epist. XXXI. — ^a Scilicet Joan. Subdiac., qui in Eccl. Romana clero militabat.

^b Ex hac et superiori epistola constat episcopum Mediol. metropolitanum fuisse, ac episcopos habuisse suffraganeos.

^c Solatum mercedem hoc loco significare contendit Gussav. At melius auxilium, ut jam ostendimus, sonat; et hoc sensu sœpe in sancti Benedicti regule usurpatur.

septio ad dilectionem tuam cucurrerat, in qua et de objectis tibi calumniose capitulis fueras absolutus, et in tui gradus ordine sine aliqua te instituimus altercatione restiui. Sed quia rursus ante non multum temporis spatium, ad Romanam civitatem veniens, de aliquibus illic actis incongrue, de sacrorum es conquestus alienatione **647** vasorum; atque dum pro hac re, quæ tuis objectionibus respondere potuissent, sustineremus in hac civitate personas, Natalis episcopus tuus de hac luce migravit, necessarium judicavimus easdem præceptiones tam decessoris nostri, quam nostras, quas dudum, ut dictum est, pro tua abolutione transmisimus, præsentibus deinceps apicibus confirmare. Quamobrem a cunctis tibi objectis capitulis te plenius absolventes, in tui te ordinis gradu sine aliqua volumus altercatione permanere, ut nihil tibi penitus mota a præfato viro quæstio qualibet occasione præjudicet. De his autem capitulis de quibus conquestus es, Antonino subdiacono, et rectori illic patrimonii sanctæ, cui, Deo auctore, presidemus, Ecclesiæ instanter injunximus ut si quidem in his ecclesiasticas invenerit immissas esse personas, cum summa causas ipsas distinctione atque auctoritate^a definiat. Sin autem cum talibus res agitur, in quos ecclesiastice vigor non possit jurisdictionis extendi, de singulis quibusque capitulis

EPIST. XXXII. — ^a In pluribus Mss. nostris definiuntur; quibus annuit Antonius Augustinus, lib. vii Emendation., cap. 9. *Hæc de voce.* Quod ad rem spectat, in isto subdiacono et aliis passim videre mihi videor imaginem judicium ecclasiasticorum, sive ordinariorum, quos officiales vocant, sive delegatiorum, quod forte non pœnitentibus observasse. Siquidem legibus nostris in conventu Blesensi et pluribus Arrestis autem est ne aliis quam presbyteris istud munus demandetur, etiam si jure canonico, et summorum pontificum exemplo demandari posse videatur. Certe presbyteros et episcopos a simplici clero aut subdiacono summa comuctoritate judicari, interdici, suspendi, excommunicari, absolviri, minus decet, si rem ex æquo et bono æstimamus. Quinimo legimus eamdem fuisse cleri Gallicani mentem in conventu publico, anno 1625, quando de sententia Stephani Loultre adversus episcopum Leonensem deliberatum est. *Eo enim vel maxime violatam esse querebantur episcopalem dignitatem, quod presbyter, doctor Sorbonicus, et decanus Nannetensis, ab apostolica sede delegatus, de episcopo judicasset.* Hoc ego saxum indico, non moveo; volant alii. *Gussanv.*

EPIST. XXXIII. — *Vix dubitare licet cum fuisse Dynamium, de quo Gregorius Turon., lib. vi Hist., c. 7 et 11. Idem scripsit nonnullorum sanctorum Vitas.* Ejus laudes scripsit Fortunatus lib. vi, carm. 11 et 12. Gallicanum Eccl. Romanæ patrimonium tunc curare non designabatur. At duobus post annis curare desiit. Vide epist. 6, lib. vi: *Sed quoniam Dynamius modo non potest, etc.* Dissimilare tamen non debemus in Vatic. A, legi *Damiano patricio Galliarum.* In Vatic. B, *Dinomio.* In Colb., *Damio.* Verum in Vatic. D, in Norm., in Corb., etc., non obscure legitur, *Dynamio patricio Galliarum.*

* Patricii Galliarum titulus illorum tunc procerum fuit, quibus aut Burgundie reges Arelatensem provinciam, aut Francorum Austrasiorum reges Massiliensem regendam commisissent; atque etiam aliorum forte qui et alicujus provinciae præfecti essent, et supremi in bello duces. Vide Adr. Valesium lib. vi Rerum Francic., et Bignon., in Maroulli formulas, num. 35. Cum igitur Dynamius de quo

probationes inter publica gesta depositas ad nos absque ulla dilatione transmittat, ut instructi subtiliter sciamus quid de his debeamus, Christo auxiliante, disponere. (Vide l. i, ep. 19 et 20, l. ii, ep. 17 et 52. Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 9.)

EPISTOLA XXXIII.

AD DYNAMIUM PATRICIUM.

Quadrungentos solidos de redditibus Ecclesiæ Romanae se accepisse significat. Mittit crucem sacris reliquiis resertam.

Gregorius ^a Dynamio ^b patricio Galliarum, etc.

Monstrat quam bene dispenset propria, qui fideliter administrat aliena. Quod vestra **648** nobis gloria ostendit, quæ perenni muneri intenta, beato Petro apostolorum principi suorum reddituum fructus intulit. Cui dum sua fideliter impenditis, hæc apud eum vestra munera fecistis. Sic quippe agere hujus terræ glriosos de æterna gloria cogitantes decet, ut in eo quod temporaliter prævalent, mercedem sibi non temporalem parent. Proinde debitum salutationis alloquium persolventes, omnipotentem Dominum deprecamur ut vitam vestram et bonis præsentibus replicat, et ad sublimia gaudia æternitatis extendat. Suscepimus namque per Hilarum [Ad. Hilarium] filium nostrum de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus ^c Gallicanos solidos quadrungentos. Transmisimus

Gregorius Turon. fuerit Massil. provinciæ rector, neque inter Massil. aut Arelatensis provinciæ rectores alius hac astate ejusdem nominis occurrat, pene decretorum inde argumentum eruitur nostrum Dynamium ab illo non distinguendum qui apud Gregorium Turon. et Fortunatum. Porro nullum Massiliæ intrusit episcopum Dynamius, ut singit Gussanv., sed Ucetiæ duos. Vide Gregorium Turon., lib. vi, c. 7. Dynamium hunc, amissa uxore, cum Aureliano fratre suo religiose vixisse perperam ex sancto Gregorio, l. vii, epist. 12, probare nütur Gussanvillæus, Adria-num Valesium, Rerum Francicarum libro xi, pag. 137, secutus. Consule laudatam epist. 12, et confer cum 36, l. vii, necnon cum 74, l. xi.

^c Gallicani solidi a Romano discrimen cum non omnibus sit novum, ac de solidis illorumve partibus frequens apud Gregorium Magnum recurrat mentio, id paulo fusius exponere operæ pretium erit. Aureus numerus Constantino Mag. imperante solidi nomen obtinuit. Exinde voces solidus et aureus euvidem in Romano imperio expressere nummum. Vide sanctum Gregorium, lib. i Dial., cap. 9. Solidi pondus circa idem tempus immutatum fuit. Plinii tempore aurei 42 ex libra signabantur. Sub Constantino Mag. aureos seu solidos LXXXIV, in libra fuisse contendunt multi ex lib. xii Cod. Theodos., leg. 119, quos resellit Gronovius, lib. iv, cap. 13, atque auri libram per LXXII solidos etiam tunc fuisse divisam probat. Idem erat sub Valentiniiane solidorum pondus, ut manifeste colligitur ex lege an. 367 lata, Cod. Theodos. lib. xii, tit. 6, lege 13, de susceptoribus præpos. et arcariis: *In LXXII solidos libra feratur accepta.* Erant igitur sex in uncia solidi; in solido qualius scrupuli, siliqua xxiv. Idem vivente Gregorio Mag. fuisse solidorum pondus ostendit epist. indict. secunde 38, ubi cum Maurus merces in co solidis a Felice suscipiens, sex siliquas per solidum locri causa promittit, quingentorum solidorum debitor efficitur. Varia quoque fuit variis temporibus auri ad argentum proportio. Colligitur ex Plinio, lib. xix, cap. 1, illius aestate auri ad argentum proportionem fuisse duodecuplam. Sub Constantino Mag. ejusve successoribus servata est eadem proportio ad an. 396.

autem beati Petri apostoli ^a benedictionem, crucem parvulam, cui de catenis ejus beneficia sunt inserta. Quæ illius quidem ad tempus ligaverunt, sed vestra colla in perpetuum a peccatis solvant. Per quatuor vero in circuitu partes, de beati Laurentii craticula, in qua perustus est, beneficia continentur, ut hoc, ubi corpus illius pro veritate crematum est, vestram mentem ad amorem Domini accendat.

EPISTOLA XXXIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Festum episcopum civibus suis conciliet.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Queritur ^a Festus frater et coepiscopus noster ^b a suis se clericis ac civibus despici atque contemni. Pro qua re experientia tuæ præcipimus ut tranquilla eos abdortione convenias, **649** quatenus sedat, si quæ forte odiorum cause sunt, mutua eos et Deo placita charitate concilies, ut et ille quod filii pœnitentia impendat, et illi quod patri oportet exhibeant. Si quæ vero aliae cause sunt, prædicto episcopo te impendere præcipimus salva tamen justitia et æquitate, solatium. ^c Mense Maio, indictione 11.

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ex clero Neapolitano mittendos Romam duos vel tres, qui vice omnium episcopum eligant. Futuro episcopo deferenda necessaria. Paulo secedenti dandos pro labore solidos centum cum municipio uno.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Sæpius a nobis ^a Paulus frater et coepiscopus noster expetiit ut eum ad propriam reverti faceremus Ecclesiam. Quod quia rationabile esse perspeximus, ejus petitionem necessario duximus adimplere. Præmio experientia tua clerum Ecclesiæ Neapolitanæ

Hocce anno Jubent Arcadius et Honorius ut pro xx libris æris unus auri solidus a possessore reddatur. Cod. lib. x, tit. 70, de collatione æris. Tunc erant pro argenti libra sex aurei solidi. Anno 397, imperatores pro singulis argenti libris quinos solidos jubent inferri, quæjam proportioni auri ad argentum est 1 ad 14 2/5, atque pro xxv libris æris seu denariorum sex millibus fuit solidus. Id testatur Cassiodorus, variarum lib. i, epist. 10: *Sex milia denariorum, inquit, solidum esse voluerunt.* Tunc apud Romanos pro L denariis argenteis erat solidus. Verum apud Francos auri ad argentum proportio duodecupla sexto seculo perseverabat. Id manifeste colligit ex insigni loco Hinemari archiep. Rheni., in Vita sancti Remigii. In testamento, inquit, a beato Remigio condito lector attendat quia solidorum quantitas, numero xl, denariorum computatur, sicut tunc solidi habeantur. Et in Francorum lege Salica continetur et generaliter usque ad tempora Caroli perseveravit, ut in ejus capitulis continetur. Denarii xl duas argenti uncias, solidi sex unciam auri unam faciebant. At præcipuum Gallicani solidi a Romano discrimen in eo positum fuit, quod Gallicum aurum esset Romano longe deterius. Id patet magis ad epist. 7, lib. vi.

^d Græcis εὐλογίας munuscum. Vide, infra, epist. 48, lib. v, epist. 47, lib. viii, epist. 35, lib. ix, etc., l. ii, Dial., c. 8, Gregorii Turon. lib. viii, c. 7. In ipsa sacra Scriptura benedictio pro munere sumitur, Genes. xxxiii, 11.

EPIST. XXXIV. — ^a Male a quibusdam Sixtus. Fuisse autem Capuanæ civitatis episcopum, liquet ex epistola 12, lib. v.

A conveniat, quatenus duos vel tres de suis eligere et hoc ad eligendum episcopum transmittere non omittant. Sed et sua nobis relatione insinuent quoniam illi quos transmiserint omnium in hac electione vice fungantur, ut Ecclesiæ illi, Deo auctore, suus antiestes valeat ordinari. Nam amplius eam sine proprio non patimur esse rectorem. Qui si fortasse admonitionem tuam quolibet modo differre tentaverint, ecclesiasticum in eos vigorem exercet. Nam pravitatis se dabit indicium, quisquis in hoc non sponte consenserit. Prædicto autem Paulo fratri et coepiscopo nostro centum solidos, et unum puerulum orphanum, quem ipse elegerit, pro labore suo de eadem Ecclesia facias dari. Illos autem qui cunctorum vice hoc venerint ad eligendum episcopum admone, ^b ut vestiarium omne episcopi sui sciant deferendum, et quantum præviderint secum argentum adducant, quod in usu suo habere possit qui fuerit episcopus ordinatus. Hæc vero omnia vivaciter districteque implere festina, et sub omni luceritate electos, sicut diximus, de clero transmitte. ut quia diversi hic nobiles civitatis Neapolitanæ præsentes sunt, una cum eis de episcopal ordinatione et tractare et, adjutore Domino, liberare possimus. (Vide l. ii, ep. 15.)

EPISTOLA XXXVI.

AD SABINUM DEFENSOREM.

Ut Januarium episcopum et Epiphanium presbyterum criminibus accusatos Romam perducant. Pompeiam vero, Theodosiam et Isidorum adjuvet Romam venire cupientes.

Gregorius Sahino defensori ^a Sardinie.

Quædam ad aures nostras gravia pervenerunt, quæ quoniam canonican emendationem exspectant, **650** idcirco experientia tuæ præcipimus quatenus una cum Joanne notario, omni excusatione postposita,

^b Causam contemptus de quo Festus conquerebatur fuisse ipsius avaritiam, colligi potest ex epistola 33, lib. v.

^c Hæc leguntur in Norm., Vatic., duobus Teller. et Turon. S. Gaiiani.

EPIST. XXXV. — ^a De hoc episcopo diximus ad epistolam 9 lib. ii. Ex 1 et 2 epistola hujus libri quam indigne in Castro Lucullano prope Neapolim sit habitus, notum. Hinc fortasse propriæ Ecclesiæ revisandæ desiderium.

^b Vatic. B et nonnulli, *ut vestiarium omne episcopii.* Hinc appetit rem vestiarium episcopi non fuisse cujusque propriam, sed Ecclesiæ, et de manu in manu traditi consuevit, sicut et pecuniam. Nunc autem designati episcopi de suo solvunt annatas, vestes comparant, sumptus faciunt, qui ratione pauperibus omnis ad episcopatum aditus præcluditur. Porro vestiarium usurpat aut pro vestium armario et reconditorio, aut pro re ipsa vestiaria cuique pro sua conditione necessaria, ut in digestis, lib. xxxiv, tit. 2, leg. 21. Græce scribunt βεστιάριον, re, vestiaria, βεστιάριον, τὸ ἔντονος, armarium, βεστιάριος, qui curam gerit vestiarii. Hinc παιδότουνος τοῦ βεστιάριος, qui secundus a vestiario; πρωτοβεστιάριος, supremus præficiens. Vide Codinum. Apud Nicetam dicitur ἀρχέζουπανος, et simpliciter ζώνανος, vestiarii principis præficiens. Partim ex GUSSANV.

EPIST. XXXVI. — ^a In Vulgatis additur, et Anthemo subdiac., contra MSS. Vatic., Norm., Corb., Rhew., Colb., fidem; ita contra totius epistolæ seriem, ubi in singulari legitur: *experientia tuæ, et infra, perscruteris.*

Januarium fratrem et coepiscopum nostrum summa
hue exhibere instantia non omittas, ut eo coram
posito, ea quæ ad nos perlata sunt subtili valeant in-
dagatione perquiri. Pompeiana vero atque Theodosia
religiosæ feminæ, juxta postulationem suam, si hoc
venire voluerint, vestra eis in omnibus præbete so-
latia, ut desideria sua vobis queant ^b succurrentibus
adimplere : præcipue autem Isidorum eloquentissi-
mum, sicut petiit, studii vestri sit per omnia vobis-
cum adducere, ut causæ ejus qualitas, quam contra
Ecclesiam Caralitanam habere dignoscitur, interius
trutinata, legalem valeat finem accipere.

Præterea quoniam aliqua nobis de persona Epi-
phanii presbyteri facinora nuntiata sunt, necesse est
ut diligentius cuncta perscruteris, et seu ^c mulieres
eum quibus perisse dicitur, seu alios quos de causa
zadem scire aliquid senseris, huc pariter festines ad-
ducere, quatenus ecclesiasticæ distinctioni liquide
possint aperiri quæ vera sunt. Hæc vero omnia ita
efficaciter utrique curabitis adimplere, ut nulla vos
de neglectu culpa respiciat, scientes ad vestrum om-
nino pertinere periculum, si hæc nostra quoquo modo
fuerit lenta präceptio.

EPISTOLA XXXVII.

AD BONAM ABBATISSAM.

**Monasterium construi präcipit, et omnia a Joanne
presbytero ipsi legaliter confirmat.**

Gregorius ^a Bonæ abbatissæ.

Ecclesiastica damnum non sentit utilitas, si res
aliis competentes, cognita veritate, restituat. Cogno-
vimus itaque Joannem quondam presbyterum sanctæ
Romanæ Ecclesie, cui Deo auctore deservimus, in
domo juris sui posita in hac urbe Roma, juxta ther-
mas Agrippianas, oratorium construisse, ibique
quodam reditus legati titulo per testamenti sui se-
riem reliquisse; in quo etiam oratorio servorum Dei
congregationem esse constituit; et hæc omnia ut

^a Duo Vaticani, Norm. et pl., *concurrentibus*.

^c Refertur extr. *de testibus et attestat.*, c. 3, ubi
Glossa notat, 1° mulieres produci testes adversus
clericos; 2° socios criminum admitti ad testimonium;
3° in criminalibus mulierum testimonium non recipi.
Quavis autem semper rejecte sint feminæ a postu-
lationibus, testimoniosis, accusationibus, judiciis, va-
rias ob causas, nihilominus non raro fuisse admissa,
multorum legibus aut moribus constat. In Dig., de
testibus, leg. 18, qui *testam. fac.*, leg. 20, § *mulier*. In
jure canonico, extr. *de testibus*, c. 3 et 33. Et apud
Grat., causa 15, q. 3, referuntur plures textus ex
jure civili. Jure Gallico mulieres admitti, necnon in
suo eccles astico, praxis hodierua testatur. De sociis
criminum, quod testificari non possint, ait Alex. 3,
extr. *de testibus*, c. 10, et c. 20, *quia simili morbo
laborant*. Et Clement. 3, extr. *de Confess.*, c. 1.
Secondum juris utrinque statuta, de se confessi
super aliorum conscientiis interrogari non debent.
AUCET.

EPIST. XXXVII [Al. 44, indict. 14, et 49, indict. 2].
—^a In Edit. vet., *Bono abbat.* Confirmat hanc lectionem
quod in fine epistolæ legitur juxta MSS. Norm., tres
Romanos, et alios nonnullos: *non solum a te,*
sed etiam a tuis successoribus; ideoque viris, non fe-
minis.

^b In Norm. et tribus Vatic. : *Completa est, nostra*

A debuissent impleri, testamenti sui pagina sanctæ
memoriae decessori nostro Pelagio noscitur deputasse.
Sed quia, morte occupatus, hoc non occurrit implere,
et domus ipsa cum horto suo ab actoribus nostræ
Ecclesie detinetur, et idcirco hactenus necdum vo-
luntas defuncti ^b completa est, justitiae ratio nos
vehementer incitat hujusmodi piæ dispositionis arbit-
rium vestra sollicitudine, et hoc quod decessori
nostro injunctum est, adimplere. Sed quoniam illic,
pro difficultate temporis, nova servorum Dei con-
gregatio adhiberi non potuit, seminarum saltem con-
gregationem constituendam esse decernimus, atque
ideo et locum ipsum solemniter dedicare. Et quia
monasterium ubi tu prius fuisti in ruinæ erat periculo
constitutum, te illic **651** cum congregazione tua
B consistere per omnia ^c debere, Deo annuente, per-
spexit, quatenus in *suprascriptæ* domus monaste-
rio, juxta voluntatem defuncti, Domino Redemptori
nostro serviens esse congregatio potuisset, et immi-
nens posses periculum evitare. Unde necesse est ut
et nunc et in futuris temporibus Dei illic laudes per
eam que modo est vel successura est congregacionem
modis omnibus celebrentur. Considerantes igitur an-
tedicti presbyteri voluntatem, perpetuo illic tempore
monasterium esse, atque ad id eamdem domum in
integro cum horto suo et rebus inferius designatis,
quæ a testatore relictæ sunt, proprietatis jure con-
stituimus pertinere; id est, massam Magulianensem
cum appendicibus suis via Numentana millario plus
minus undecimo, tabernam in hac urbe, quæ est
C posita ^d juxta Palacenis, et ^e Salgamum positum ante
domum suprascripti monasterii. Oportet ergo ut ita
dilectio tua diligenter invigilat, ut et Dei illic, sicuti
præfati sumus, laudes salubri studio devote, ut moris
est, celebrentur, et suprascriptæ res ad jus ipsius
pertinentes, nulla, te negligente, occasione depe-
reant. Hanc enim sollicitudinem ^f non solum te, sed
etiam eas quæ tuo loco successerint in prædicto

*sollicitudine, piæ dispositionis voluntatem; et hoc
quod decessori nostro injunctum est, prævidimus esse
complendum; ideoque necessarium esse perspicimus ut
dedicari oratorium ipsum protegente Domino debuisset.*
Et quia.

^c Becc. et Pratell., *debere, quatenus et in suprascriptæ
domus monasterio congregatio esse potuisset, et
imminens rei periculum evitaret. Unde.*

^d Locus est in urbe Roma, ubi sicut monasterium
sancti Laurentii martyris, de quo Anastasius Biblio-
thec., in Greg. IV. GURSANV.

^e Salgami nomine a sale fortasse deducto intelligi-
guntur quæcumque sale vel aliis salis vim habentibus
condita ad cibum in vasis servabantur, ut mala, sici,
uvæ, cucumeres, etc. Vide Lexicon Martini. In Cod.
Justin., lib. xii, tit. 42, est, *de salgamo hospitibus non
præstanto*. Ubi cavetur: *ne quis comitum vel tribu-
norum, aut præpositorum, aut militum nomine, salgami
gratia, culcitras, lignum, oleum a suis extorqueat hos-
pitibus*. Hic tamen per *salgamo* intelligitur cella
salgamaris, seu officina in qua salgammum asservabatur
et venundabatur a salgamaris. Conqueritur concil.
Chalcedon., act. 11, salgamaris fuisse ordinatos epi-
scopos; unde gravissimum in Ecclesia damnum.

^f In tribus Vatic. et in Norm., *non solum a te, sed
etiam a tuis successoribus, in prædicto oratorio*

monasterio et rebus superius designatis, constitui-
mus nihilominus exhibere ^a.

EPISTOLA XXXVIII.

AD LIBERTINUM PRÆFECTUM.

Ut Nasam Judæum sedactorem puniat, necnon Christiana mancipia ab illo comparata liberet.

Gregorius ^a Libertino præfecto Siciliæ.

Ab ipso administrationis exordio, Deus vos in causa sua voluit vindictam procedere, **652** et hanc vobis intercedem propitiis cum laude servavit. Fertur siquidem quod Nasas quidam sceleratissimus Judæorum, ^b sub nomine beati Elias altore punienda temeritate construxerit, multosque illuc Christianorum ad adorandum sacrilega seductione decepserit; sed et Christiana, ut dicitur, mancipia comparavit, et suis **B** ea obsequiis ac utilitatibus deputavit. Dum igitur severissime in eum pro tantis facinoribus debuisse uicisci, glorus Justinus, medicamento avaritiae, ut nobis scriptum est, delinitus, Dei distulit injuriam vindicare. Gloria autem vestra haec omnia districta examinatione perquirat; et si hujusmodi manifestum esse repererit, ita districtissime ac corporaliter in eundem sceleratum festinet vindicare Judæum, quatenus hac ex causa et gratiam sibi Dei nostri conciliat, et his se posteris pro sua mercede imitandum monstrat exemplis. Mancipia autem Christiana (*Grat. diss. 54, c. 43*), quæcunque eum comparasse patuerit, ad libertatem, ^c juxta legum præcepta, sine ambiguitate perducere; ne, quod absit, Christiana religio Judæis subdita polluantur. Ita ergo omnia districtissime sub omni festinatione corrigite, ut non solum pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed et testimonium de bonitate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus. (*Cf. Jean. Diaec. l. iv, c. 43.*)

^a In Colbert. vet. legitur ad calcem epist., mense *Mai*, indict. 11.

EPIST. XXXVIII [Al. 37]. — ^a In Corb., Pratell. et Michaelino legitur, *Libertino prætori*. In Rhem. et Vatic. D, *exprætori*. Si ex alterutra lectione una eligenda nobis foret, priorem censeremus anteposendam. Nimirum conqueritur infra sanctus Gregorius de Justino qui Siciliæ prætor fuerat, ex epist. 2 lib. 1, ad eum scripta; et Libertinum, qui fortasse successor ei datus fuerat, admonet hic ut ea quibus mederi neglexit Justinus emendet. Retinemus tamen *præfecto*, quia legitur in tribus Vatic., in Norm. quinque et in plerisque; aliudque non minus ad præfectum spectabat ea e medio tollere de quibus expositulat sanctus pontifex, quam ad prætorem.

^b Vide in Cod., lib. 1, tit. 9, *de Judæis et coelicolis*, legem *Judæos quosdam*, ubi prohibentur Christianos ritus simulare, crucem suis immiscere, etc. Gussav. Cultum et honorem Elias exhiberi non improbat sanctus Doctor, sed malas sceleratissimæ Judæi artes. Alioquin legimus sancti Elias prophetæ templum in Petrio a Zenone imperatore constructum, post redditum ex Persica expeditione. In ædem Eliæ quam dominicum nuncupabant, habes epigramma sancti Gregorii Nazianz., in Edit. Leunclavii. Constat tamen in Ecclesia Latina, saltem usque ad sancti Bernardi tempora, sancti Eliæ nullum diem festum decretum fuisse; Bernardus enim, in epist. 98 novæ Ed., respondet ad questionem cur ex justis antiquæ legis Ecclesia solis Machabæis diem festum assignavit.

EPISTOLA XXXIX.

AD EPISCOPOS CORINTHIOS.

Diaconum mittit, qui de auditæ Adrianum inter et episcopos ejus accusatores reconciliacione inquirat.

Gregorius universis episcopis Corinthiis.

Desiderii nostri est ad concordiam ^a redire discordes, et unitos esse in gratia eos quos divisos ab alterutra dilectione voluntatis facit esse **653** diversitas. Scripta igitur fraternitatis vestræ relegentes, agnovimus quod hi, qui contra ^b Adrianum fratrem et co-episcopum nostrum aliqua dixerant, modo cum eodem episcopo in amicitiam convenissent, et magna nobis ad præsens facta est de eorum unitate letitia. Sed quoniam ea quæ dicta sunt indiscussa remanere non patiuntur, Sedis nostra diaconum ad ea investiganda dirigimus; quia nuntiati nos facinoris qualitas vehementer impellit ut ea quæ audivimus dissimulare nullatenus debeamus, præsertim cum accusatores et accusatum inter se fecisse gratiam indicastis, hoc nobis necesse est subtilius perscrutari, ne fortasse eorum sit comparata concordia; quæ si, quod absit, non ex charitate, sed ex præmio facta constiterit, majori hoc emendatione plectendum est. Nam nos qui canonice, revelante Deo, mala, si quidem vera sunt, resecare præcedentia festinamus, commissam postmodum culpam sive vindicta nulla ratione dimittimus ^c.

EPISTOLA XL.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Numerium diaconum, si episcopatu dignum judicet, Roman mittat consecrandum. Catellam servam, si animo sincero monasticum habitum petit, a Felice redimat.

Gregorius Petro subdiacono Campanie.

Ante aliquot dies tibi scripsimus, ut Numerium diaconum ^a Nucerinæ Ecclesiæ interrogare ^b subtili-

^c In Cod., lib. 1, tit. 40: *Judæus servum Christianum nec comparare debet, nec largitatis ait alio quocunque titulo consequetur. Quod si aliquis Judæum.... non solum mancipii danno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur, etc.* Et lege sequente: *Grecus, seu Paganus, et Judæus, et Samaritanus, et alius hereticus, id est, non existens orthodoxus, non potest Christianum mancipium habere, etc.* Lege distinct. 54, et extra., leg. v, tit. 6, de *Judeis*, cap. 2. Infra, passim, de *Judeis*, necnon in conciis Gallia, ubi plura videbantur Judæis permissa, quæ prosequi nostri non est instituti. Gussav. Vide, infra, lib. IV, epist. 21, et Eusebium, lib. rv de *Vita Constantini*, c. 27, ubi resert pium imperatoris legem tulisse, ne Christianus ullus serviret Judæis; et si quis Christianæ religionis servus penes Judæum deprebenderet, illum quidem libertate donandum, Judæum vero pecunia multandum.

EPIST. XXXIX [Al. 38]. — ^a Recent. Ed., redigere, inconsultis sane MSS., saltem antiqu. et posterioribus.

^b Forte is, quem injuste ab episcopis quibusdam condemnatum absolvit Gregorius, epist. 6 et 7 hujus inductionis. Gussav.

^c Turon. Cod. S. Gatiani, cui concinuit Edit. Paris. 1518, addit: *Mense Junio, indict. 11.*

EPIST. XL [Al. 39]. — ^a Nuceria urbs olim Campanie in Picentinis, nunc principatus citerioris in regno Neapolit., adhuc episcopalibus sub archiep. Señoritanio.

^b Id est, curiosius, diligentius; quo sensu sæpe a

ter debuisses; et si nihil esset quod ei ad sacerdotii gradum potisset obsistere, huc eum consecrandum Deo auctore transmitteres. Et ideo si, facta interrogazione quam diximus, suprascriptum ad nos diaconum transmissurus es, clerum et populum civitatis ipsius admonere curabis, ut cum eo quanticunque potuerint venire non differant, quatenus eis praesentibus, si Deo placuerit et ordinandus fuerit, consecretur.

Præterea quia Felix defensor puellam nomine Catellam habere dicitur, que cum magnis lacrymis et vehementi desiderio habitum conversationis appetit, sed eam præfatus dominus suus converti c minime permittit, proinde volumus ut experientia tua præfatum d Felicem adeat, atque pueræ ejusdem animum sollicitate requirat; et si ita esse cognoverit, pretium ejusdem pueræ suæ domino præbeat, et buc eam in monasterio dandam cum personis gravibus, Domino auxiliante, transmittat. Ita vero haec age, ut non per lentam 654 actionem tuam præfatae pueræ anima detrimentum aliquod in desiderio suo sustineat.

PISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Stuprator virginis aut eam ducat, aut corporaliter castigatus in monasterium detrudatur. Diaconus capivus Ecclesiæ sumptibus redimatur.

Gregorius Pantaleoni notario.

Questus est nobis Evangelus, Sipontinæ Ecclesia diaconus, filiam suam a Felice fuisse, quod dici nefas est, stupratam. Pro qua re hujus præcepti auctoritate suffultum ad Sipontinam civitatem te proficiisci necesse est, et adhibitis tibi sapientibus illic viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; et si ita repereris, eam quam b stupravit, aut oxorem factis nuptialibus instrumentis accipiat, aut corporaliter castigatum in monasterium eum privatum communione, ubi poenitentiam peragat,

nostro Gregorio usurpatur. In epist. seq., cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; hoc est summo studio, omnique sollicitudine. Ita in epist. 42, certe subtiliter singulas quaque describere.

^c Converti, habitu conversionis indui, sanctimoniale aut ancillam Dei fieri, idem est. De servis sine domini consensu ad habitum conversionis non admittendis, lex ipsa naturæ præcipit, Evangelium confirmat, canones agnoscunt, statuunt imperatores et reges. Jus cuique suum servari, juris est naturalis. Paulos, I Timoth. vi: *Quicunque sub iugo sunt servi, etc.* Et additur: *Si quis aliter docet, etc.*, quem textum explicant Patres, Ambrosius, Primasius, Hieronymus, Chrysostomus et alii veteres; concordant novi commentatores. De canonibus legere est canonem apost. 81 Chalcedonensis concilii, c. 4; Gangrenis, can. 3; capitularis Aquisgranensis, c. 23. Gelasius papa poenam depositionis et excommunicationis decernit adversus eos qui contrarium fecerint. Refertur dist. 54, cum pluribus aliis auctoritatibus. Adde extra, lib. 1, tit. 18. Deservorum monachismo, ignorante aut invito domino. Videat lector Leouis imperatoris constitutiones 9, 10, 11, quas legisse non erit injundum. Imperatores tamen severius adversus dominos infideles edixerunt, præcipue Judæos, ut supra, epist. 38, observavimus. Vide in Authent., novell. 5, c. 2, nov. 123, c. 4. Hic canones posteriores in servorum gratiam multa

A tradere festinabis; ita ut nulla exinde ei sit quoquomo egrediendi licentia, nisi hoc nostra permiserit fortasse præceptio.

Præterea quia supradictus diaconus de hostibus se redemptum, ac propterea debitum habere commorat, ideo si talem ejus substantiam non esse cognoveris quæ ad reddendum debitum ipsum possit sufficere, Felici fratri et coepiscopo nostro te immovere præcipimus, ut ejus pretium de Ecclesia dare non differat, quatenus suprascriptus Evangelus diaconus sine tarditate aliqua a debiti possit necessitate cui est suppositus liberari.

EPISTOLA XLII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

B Ecclesiarum ministeria, pecuniae, etc., Ecclesiæ Sipontinæ describantur, quorum index Romam mittatur.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Propositi nostri sollicitudo nos vehementer astringit ut ita rerum ecclesiasticarum, Deo auxiliante, debeamus providere cautelam, quatenus in eis nulla possit ex neglectu evenire jactura. Proinde fraternitas tua una cum Bonifacio, necnon et Pantaleone latore præsentium, sedis nostræ notariis, res Ecclesiarum, quæ apud Sipontinam noscuntur esse Ecclesiam, curet subtiliter singulas quasque describere, ut tam ministeria Ecclesiarum, 655 quam etiam usuale argentum, vel quidquid aliud est, idem ^a brevis a vobis conscriptus, veraciter rerum facta inspectione, contineat. Nec quamdam ad hoc moram vel excusationem fraternitas tua tentet adducere; sed, omni excusatione cessante, haec quæ a nobis injuncta sunt, modis omnibus implere festina, euindemque nobis brevem manu tua subscriptum per ante dictum Pantaleonem transmitte, quatenus quid de hoc fieri salubriter debeat, divina possimus gratia suffragante disponere.

statnerunt, ut extr. de Judæis, c. 1 et 2, lib. v: *Fidelibus dominis non eripiuntur servi, sed dato pretio liberantur.* Hesselius, in Paulum, in cap. vi I Timoth., de istis tractat fusius, quem consule. De eadem materia sæpe fit in sequentibus epistolis mentio. Gussanv.

^d Tres Vatic. Felicem videat.
PIST. XLI [Al. 40]. — ^a Fuisse nepotem Fe-

D licis episcopi Sipontini docet epist. 43.
^b Ea de re multis leges videre est in Dig., ad legem Juliani, de vi publica. Aliquot etiam canones extr. de adulterio et stupro. Deponebantur clerici in hoc crimen deprehensi, et monasterio includebantur poenitentiam acturi, dist. 81, cap. Si quis clericus. AUGER. Supponit vir eruditus stupratorem clericum fuisse, quod ex pena ipsi inflcta facile possumus conjicere.

PIST. XLII [Al. 41]. — ^a Brevis dicitur inventarium, rotulus, Gall. rôle, nempe chartula summarium quaruncunque rerum continens. Græcis περτάξιον, pittacium. Utuntur passim hac notio sanctus Hieronymus epist. 6, ad Florentium; sanctus Benedictus, c. 52 et 41 regulæ; Lupus Ferrar. epist. 80; et alii. Hinc imbreiare, in breves redigere, apud Hinckmarum, Hovedenum, et alios. Gussanv. Vide, supra, epist. 5 libri II. Cæterum fallitur Gussanv., dum hic laudat reg. sancti Benedicti caput 41.

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Episcopum de illato a nepote stupro arguit, ipsaue imponit latæ in reum sententia executionem.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Expectabamus fraternalitatem tuam sua aliquos ad Deum prædicatione convertere, et male agentes ad rectitudinem revocare. Qua de re nimis contristamur, quia e diverso in nepotis tui Felicis pravitate, tua evidenter, qui talementum nutriti, culpa monstrata est. Pervenit itaque ad nos quod suprascripsit Felix Evangeli tui diaconi filiam, quod nefas est dici, stupro deceperit. Quod si verum est, quamvis b gravi esset de lege poena plectendus, nos tamen aliquatenus legis duritiam molientes, hujuscemodi disponendo præcipimus, ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe si renuendum putaverit, districtius ac corporaliter castigatus excommunicatusque, in monasterium, ubi pœnitentiam peragat, retrudatur, de quo ei nulla sit egrediendi sine nostra præceptione licentia. Ita ergo fraternalitas tua, ut haec compleantur studeat, quatenus nihil de his aliquo modo possit omitti. Nam si quid, quod non credimus!, lentatum fuerit, et illi grave postea periculum imminebit, et te non levis incipiet culpa respicere.

EPISTOLA XLIV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Stephanias res a decessoris sui actoribus occupatas restituat.

Gregorius Bonifacio episcopo Regitano.

Sicut Ecclesia (*Grat. 12, q. 2, c. 49*) proprias res amittere non debet, ita eam rapacitatis ardore invadere alienas non oportet. Stephanias siquidem latrrix præsentium, quasdam res suas temporibus decessoris tui **656** Lucii quondam episcopi ab actoribus ejus vi queritur occupatas. Et quia sibi eas petiit, justitia favente, debere restitui, propterea fraternalitas tua cum Dei timore haec que asserit subtiliter curet addiscere. Et si ita, quemadmodum suprascripta femina ait, esse repererit, quæcumque male ablata sunt, faciat sine aliquo danno vel dilatione restitui.

EPIST. XLIII [Al. 42]. — a Refertur extr. de adult. c. 2. Vide concil. Meld., an. 845, c. 64, 65, 66.

b Quam intelligat pœnam inquirō; an deportationem, aquæ et ignis interdictionem, depositionem, pœnam corporalem? Mortem videtur intelligere. Vide caus. 36, q. 2, et in Cod., l. ix, tit. 12 et 13, et novell. 143. GUSSANY.

EPIST. XLV [Al. 43]. — a Tarentum vulgo *Taranto*, urbs olim Salentinorum, in magna Græcia, in sinu cognomine, hodie regni Neap., in provincia Hydruntina, ubi validum Hispanorum præsidium; titulo principatus gaudet; olim episcopal, nunc autem archiepiscopal sede donata. GUSSANY.

b Et statim addit: *In rebus ambiguis.... hoc tuæ conscientiæ elegimus commitendum.* Sic utrumque intelligerem. Habuerat Andreas ante ordinationem concubinam, id manifestum sancto Gregorio. Eadem concubina fuisse post ordinationem permisiunt, quibusdam erat nata suspicio. Ejus conscientiam convenit sanctus Gregorius. Id patet ex verbis seqq.: *Et te illius criminis participationem habere, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio.* GUSSANY.

A Nam valde durum est res alienas contra rationem Ecclesiam detinere. Ita ergo querimoniam praestata mulieris salubriter finire festina, ut nec nos exinde denuo molestiam patiamur, nec te avarum vel desiosum haec causa demonstret.

EPISTOLA XLV.

AD ANDREAM EPISCOPUM.

Ut sacerdotium ipse deponat, si peccati cum conexa sit conscius, hortatur. Quod mulierem fustibus cædi jussiter, a missarum celebratione per duos menses abstinere jubet.

Gregorius Andreæ episcopo Tarentino.

Tribunal judicis æterni securus aspiciet (*Grat. dist. 33, c. 7*), quisquis reatus sui conscius dignum modo pœnitentia placare contendit. Habuisse te siquidem concubinam b manifesta veritate comperimus, de c qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuae conscientiæ elegimus committendum. Qua de re, si, in sacro ordine constitutus, ejus te permissione esse recolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad administrandum nullo modo præsumas accedere, scitur in animæ tuæ periculo te ministrare, et Deo nostro sine dubio te reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris. Unde te iterum adhortamur, ut si te deceptum antiqui hostis calliditate cognoscis, competenti eum, dum licet, pœnitentia superare festines, ne cum eo particeps, quod non optamus, in die judicii deputeris. Si vero hujus reatus tibi conscius non es, in eo te necesse est quo es ordine permanere.

Præterea quoniam d mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cædi crudeliter c fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitramur suis defunctam, tamen quia ordinis tui habere nolueristi respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinerere. In quibus ab officio tuo suspensum fliere te convenit quod fecisti. Nam valde **657** dignum est,

Frustra in explicanda sancti Gregorii mente laboravit Gussanvillæus, cum ex epist. sequenti clare pateat.

c Illic in recentioribus Ed. attextitur, et te illius criminis participationem habere; quæ nullis in Ms. reperimus. Deesse in undecim Codicibus mss. fatetur Gussany., qui tamen ea retinenda censuit. Certo non sunt in septem Norman., in quatuor Romanis, in Corb., in Rhem., in Turon., in Andeg., etc. Redundant videtur correctoribus, Decreti dist. 33, et priores Editiones illa nesciunt.

d Matricula dicebatur canon seu liber in quo descripti erant qui Ecclesiæ sumptibus alebantur. Iude matriculari dicti. Erant autem pauperes, orphani, viduæ quæ matriculariae appellabantur. GUSSANY. Mulierem quæ fustibus caesa est, fuisse unam e matricula Ecclesiæ argumento est, quod id factum est jussu episcopi, ad quem pertinebat cura et potestas in matriculis Ecclesiæ. ALTESERRA.

e De episcopo percussore, dist. 45, late Espenæus, digress. in Timoth., lib. II, c. 3, et nos infra, epist. 53. GUSSANY.

at postquam te ad vitæ istius tranquillam rectitudi- A
nem laudabilium sacerdotum exempla non provo-
cant, saltem ¹ correptionis medicina compellat. (Cf.
Joan. Diac. l. 3, c. 43.)

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Andream episcopum, si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, a ministerio prohibendum. Suspendendum eundem a missarum celebratione ob casum fustibus mulierem. Expendendas quoque clericorum de illo querelas.

Gregorius Joanni episcopo ^a Calliopolitano.

Ex gestis quæ ad nos fraternitas tua direxit, inventum est Andream fratrem et coepiscopum nostrum habuisse sine dubio concubinam. Sed quia incertum est si eam in sacro ordine constitutus contigerit, necesse est ut eum sollicita adhortatione commoneas, ut si positus in sacro ordine cum ea se novit immistum, ab eo quo est officio quiescat, et nullatenus administrare præsumat. Quod si forte conscius sibi hujus rei peccatum suum suppressimus administrare præsumperit, animæ suæ periculum divino iudicio minere cognoscatur.

^b Matriculam vero quam fecit fustibus castigari, quamvis exinde post octo menses obiisse non credimus, quia tamen eam contra propositi sui ordinem hujusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende, ut vel hæc eum verecundia qualem se de cætero possit exhibere, instituat.

Præterea, oblata nobis petitione, quæ tenetur in C subditis, clerici prædicti episcopi multa se mala ab eo sustinere commemorant. Ob quam rem fraternitas tua subtiliter cuncta curet addiscere, et ita ea rationabili modo emendare atque disponere, ut nulla eis pro hac re huc remeandi de cætero necessitas impo-
natur. ^c Mense Julio, inductione 11. (Vid. sup. ep. 44. Cf. *Joan. Diac. l. iv, c. 27.*)

¹ De episcopo agitur quem a sacris altaribus sus-
pendit, ac flere jubet, ut vel ea ratione dominationis
in eo tumorem comprimat, spiritum extinguat. Ita-
que per correptionis medicinam usum intelligo disci-
plinæ canoniceæ, necessarium licentia peccatorum
Irenandæ; quam licentiam impunitas aferet, nimia
remissio soveret. Apage austeritatem Tertulliani,
Novati, etc. Inflectatur rigor sancti Cypriani, et alio-
rum Patrum, concilii Eliberit, et aliorum concilio-
rum adversus lapsos, ita tamen ut sacerdotis Heli
mollitionem aversemur. Tot dispensationibus, tot gra-
tias aut laxatae aut luxatae leges vilescent, enervantur,
concidunt. Quæ vero politia stare potest sine legibus?
eui bono leges quas impune transgredi aut liberum
est, aut passim venia dignum? Nostros, quæso, mo-
res componat lector cum antiquis moribus, ut vel
hinc dicas quam sit necessaria correptio onis medi-
cina, quam perniciosa facilitas venia. Prudentis est
medici ea adhibere remedia quibus vulnera sanentur,
non quibus tantummodo legitur et incruentur.
Antiquitus infrequens erat relaxationum usus, sed
legum vigebat observatio; nunc afflueutibus reni-
sionibus inundat peccatum. GUSSANV.

EPIST. XLVI [Al. 45]. — ^a In Vatic. D, Colbert.,
Pratell. ac nonnullis, legitur, Galliopolitano. Est

EPISTOLA XLVII.

AD CLERUM ECCLESIE SALONITANÆ.

Honorati electionem in episcopum approbat.

Gregorius Clero ecclesie Salonitanæ.

Dilectionis vestrae scripta relegentes, electionem vos ^a in honoratum archidiaconum vestrum fecisse didicimus, et omnino nobis gratum fuisse **658** cognoscite quod olim expertum virum et gravem mo-
ribus ad episcopatus ordinem elegistis. Cujus etiam et nos personam, quia dudum est nobis bene cognita, com-
probamus, eumque vobis juxta desiderium vestrum et nos ordinari voluimus sacerdotem. Pro qua re hor-
tamur vos in ejus electione sine aliqua ambiguitate persistere. Nec quædam vos res ab ejus debet per-
sona deflectere, quia sicut ista laudabilis nunc pro-
batur electio, ita si, quod absit, dilectionem vestram ab eo quisquam deviare seduxerit, et animæ vestrae gravamen, et opinioni maculam infidelitatis im-
ponet. Eos vero qui ab electionis vestrae unitate desi-
deratæ ^b discordant, ut vobiscum sentire possint, ^c ab Antonino subdiacono nostro fecimus admoneri. Cui etiam de persona Malchi fratris et coepiscopi nostri quid oporteat fieri, jam pridem injunximus. Sed quoniam et ipsi scripsimus, credimus eum ab inquiet-
udine vestra sine mora quiescere. Qui si fortasse obedire quoque modo neglexerit, contumacia ejus modis omnibus canoniceæ ultiōnis distictione mul-
tabitur.

EPISTOLA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

*Premiso singularis benevolentiae testimonio, illum ne
pueros ordinari, nere ordines ex favore aut ex venia-
litate conserfi sinat, atque ut sibi concilii statum
indicit, hortatur. De catenis beati Petri aliquid
clavibus inclusum mittit.*

Gregorius Columbo ^a episcopo.

Et antequam fraternitatis tuæ scripta susciperem, bonum te Dei famulum esse, nuntiante veridica opini-
ione, cognovi. Et postquam suscepi, certam fuisse hoc quod fama dudum asperserat, plenius intellexi;

vero Callipolis, vulgo *Callipoli*, urbs Calabriæ episco-
palis, sub archiepiscopo Hydruntino.

^b Id est, *marticulariam*, seu mulierem quæ matr-
iculae Ecclesiæ cuius sumptibus alebatur inscripta
erat.

^c Sic habent Turon. S. Gat., Colbert. *vetus* et Corb.

EPIST. XLVII [Al. 46]. — ^a De Honorato, ejusque cum Natali Salonitano episcopo dissidiis jam dictum epist. 20 libri princi. Electio ipsius in Salonianum episcopum irrita fuit, et a provincialibus episcopis Maximus, cui Mauricius Augustus favebat; in Salonianum sedem est intrusus. Qua de re atque de varia Honorati fortuna, vide nostros de sancti Gregorii Vita commentarios, lib. II.

^b Editii, inconsiderate discordant. Rhem., unitate desiderata discordant. Sequimur Norm., Turon., Angev., Vatic., etc. Vulgatorum vero lectioni nullus e nostris MSS. favebat.

^c Reg., ab Anthimo.

EPIST. XLVIII [Al. 47]. — ^a Excusi, *episcopo Nu-*
midia, nec viuiose, licet *Numidie* absit a MSS. Norm.,
Vatic., Corb., denique ab omnibus quos consulere
licuit.

meritisque tuis valde congaudeo, quod testes vita A laudabilis mores tuos et actus ostendis. Haec ergo quoniam supra tua sentio majestate collata, gratulor; et Deum Creatorem nostrum usque benedico, qui servis humilibus misericordiae suae dona non degnat. Quia de re verum fateor quia sic me fraternitas tua ad amorem suum flamma charitatis accedit, sicut tibi unitus est meus spiritus, ut et videre te cupiam, et tamen absentem corae semper attendam. Haec igitur ita esse ex te bene consideras. Nam profecto plus in charitate animorum unitas quam corporalis b potest unire praesentia. Præterea tota mente, toto corde, totaque anima apostolicæ sedi inhærente ac esse devotum et nunc scio, 659 et priusquam epistola tua hoc testimonium perhiberet, manifeste cognovi. Præmisso itaque debita ex charitate salutationis alloquio, adhortor ut eorum quæ beato Petro apostolorum principi promisisti memor esse non desinas.

Itaque erga primatem synodi tuae esto sollicitus. ut c pueri (*Grat. 1, q. 1, c. 120*) ad sacros ordines nullatenus admittantur, ne tanto periculosius cadant, quanto citius concendere ad altiora festinant. Nulla sit in ordinatione venalitas; potentia vel supplicatio personarum nihil adversus haec quæ prohibemus obtineat. Nam proculdubio d Deus offenditur, si ad sacros ordines quisquam non ex merito, sed ex favore, quod absit, aut ex venalitate provochitur. Haec autem si fieri cognoscis, non taceas; sed instanter ob sistere: quoniam si haec aut investigare fortasse neglexeris, aut intellecta celaveris, non solum illos qui haec agunt, peccati vinculum illigabit; sed et te hujus rei non levis ante Deum culpa respiciet. Oportet ergo canonica ultiōne si quid tale committitur, coerceri: ne tantum facinus c cum aliorum peccato vires ex dissimulatione percipiat.

Præsentium igitur portitorum Victorinum fraternalis tuæ diaconum, quem tuum reor imitatorem existere, et cum charitate suscepi, et ad remeandum citius relaxavi, per quem etiam claves beati Petri, in quibus de catenis ipsius inclusum est, tibimet pro benedictione transmisi.

Præterea de unitate ac pace concilii, quod Deo auctore congregare disponitis, charitas tua animos nostros subtiliter omnia indicando laetificet.

b Sic emendavimus ex quinque MSS. Anglie., quibus consentiunt Beccensis, Michaelinus et Sagiensis. Communis tamen MSS. lectio est: plus in charitate animos unitas, quam corporalis potest venerari præsentia. Eadem est editorum, mutato tantum animos in animorum.

c Non hic de titulis episcopatum et abbatiarum loquitur, quos pueris quinque annibus concessos olim luxit Ecclesia; de ordinibus ipsis agit nulli conferendis, cuius non sit actas legitima. Disputant in scholis theologi, an pueri ante rationis usum possint valide in diaconos, presbyteros, episcopos consecrari. Canonistæ, dist. 77 et 78, cuique ordini designant certum annorum numerum quo recipiatur, certa intervalla quibus administretur, certam in quoque gradu moram, ne sit ascensus præcepit et in lapsu nimia festinatione pronus. Patres sanctissimi neophyti excludebant multis de causis, inscitiam, impo-

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATUM EPISCOPUM.

Post amicam salutationem, eum hortatur ad explendum officium; imprimis ne ullos nisi proiectores ætate, et mundos opere ordinet; ne sit in ordinatione venalitas. Maximiani episcopi utatur consilio. Tandem peracta synodo, se de ejus concordia certiore faciat.

a Gregorius Adeodato episcopo Primati provincie Numidia.

Qualiter erga nos fraternalitatem vestram charitas dilectionis astrinxerit, scriptorum vestrorum series evidenter innotuit; magnumque somitem nobis consultare laetitia, quod ea et benigna pietate composita et Deo placita dilectione fervore didicimus. Ut igitur breviter diximus, ita mentem vestram epistola quam B direxisti exposuit, ut auctor ejus abesse minime crederetur. Nec enim absentes judicandi sunt, quorum animus ab alterutra charitate non discrepat. Quamvis autem nec virtus, nec actas vos, sicut scribitis, ad nos venire permittat, ut de fraternalitatis vestra corporali possimus gratulari præsentia, tamen, quia animus noster vobis, vesterque nobis unitus est,

660 vicissim nobis per omnia præsentes sumus, dum nos unita per amorem mente conspicimus. Salutantes præterea fraternalitatem vestram, congruo charitatis affectu hortamur, ut officium primatus,

quod Deo habetis auctore, tota intentione sic studiatus sagaciter exhibere, quatenus ad hunc vos ordinem pervenisse et animæ vestræ proficiat, et aliis in futuro exemplum bonæ imitationis existat. Esiote

C ergo præcipue in ordinatione solliciti (*Grat. 1, q. 1, c. 119*); et ad sacros ordines aspirare, nisi proiectores ætate, et mundos opere, nullatenus admittatis, ne forte semper esse desinant quod immature esse festinant. Eorum enim qui in sacro sunt ordine collocandi prius vitam moresque discutite; et ut dignos huic officio adhibere possitis, non vobis potentia aut supplicatio quārumlibet surripiat personarum. Ante omnia autem cautos vos esse oportet, ut nulla proveniat in ordinatione venalitas, ne, quod absit, et ordinatis ei ordinantibus periculum majus immineat. Si quando igitur de his tractari necesse est, graves expertosque viros b consiliis vestris adhibete participes, et cum eis communi de hoc deliberatione pensate. Pra omnibus autem Columbum fratrem et coepiscopam

D tiam, superbiam, favorem, venalitatem, quæ ut plurimum in eorum promotionibus ocurrunt, aversantes. Ad idem facit epistola sequens, relata caus. 1, q. 1, quan sœpe in seminaris legi, et per singulos canones explicari foret utile; causam totam dico ei epistolam. GUSSANV.

d Attendant sacerdotiorum collatores et patroni. Solam spectent Dei gloriam, Ecclesiæ adificationem, animarum salutem; sicut favor, potentia, supplicatio, venalitas.

e Sic legitur In tribus Vatic., Corb., Aud., etc. In Excusis autem: ne tantum facinus, cum aliorum peccato parcitur, vires ex dissimulatione percipiunt.

Erist. XLIX [AI. 48]. — a Quales essent in Africana Ecclesia primates, iam docuimus; et uberioris in commentariis de sancti Gregorii Vita ostenditur.

b Ita legit hunc locum Gratianus, et retulit loco indicato. Sic etiam legitur in MSS. Norm., in Vatic.

nostrum in cunctis adhibere vos convenit. Credimus enim quia si illa quæ agenda sunt cum ejus consilio feceritis, nullus in vobis quod quibusque modis redarguere possit inveniet; nobisque ita gratum esse turquam si cum nostro consilio agantur, cognoscite: quoniam vita moresque illius ita nobis sunt in omnibus approbati, ut cunctis liquido constet quia quod cum ejus consensu agitur nullius culpe macula suscatur. Præsentium vero lator Victorinus, superscripti coepiscopi nostri diaconus, restorum præco ita exstitit meritorum, et ut animos nostros de vestra vehementer actione resliceret. Et oramus omnipotentem Dominum ut bona quæ de vobis retulit placita sibi plenius faciat operatione clarescere. Concilium itaque quod congregare disponitis, dum Deo fuerit solatiente peractum, de ejus nos unitate atque concordia lætificate, ac reddite per omnia certiores.

EPISTOLA L.

AD THEODORUM EPISCOPUM.

Ipsum laudes quod sacerdotum vitam sollicite perscrutetur ac renuntiet. Paulum episcopum in monasterio ad paenitentiam permanere præcipit. Hujus describendas res ac servandas. De Bonifacio graviter accusato inquirendum.

Gregorius Theodoro episcopo ^a Lilibetano.

Fraternitatis tuæ grata nobis omnino sollicitudo est, quia ea quæ de sacerdotum vita cognoscit, et perscrutari curat, et investigata renuntiat. **661^b** Ut ergo in hac sollicitudine quam in te laudamus possis sine diminutione persistere, studiosus esto ac vigilans; et si quos illuc a quibuslibet, quod absit, excessus perpetrari cognoveris, siquidem tates sunt qui emendari ibidem possint, rationabiliter emendentur; alioquin fratri nostro Maximiano episcopo scriptis renuntiare festina, ut quid siendum sit a vobis informatus agnoscat. Nulla igitur res ab investigatione pravorum actuum vel insinuatione te revocet. Nam quanto vigilantiam tuam modo laudamus, tanto culpabilior invenieris, si huiusmodi actus qualibet dissimulatione celaveris.

C., etc., neenon in vobis. Excusis. Duo Vaticani non diverso sensu habent, consiliis vestri adhibete participes. Recentiores vero Vulgati, conciliis vestri.

^c Vatic. B, ut amicos nostros.

EPIST. L [A. 49]. — ^a Diversimode scribitur. In Normannis, Vaticanus tribus consentientibus, *Lilibitanus*, vel *Lilibitano*. In Vatic. B, *Libuitano*. In Colb., *Liwitano*. In Andeg., *Tillibitano*. Lilibeum urbe erat Siciliae olim celeberrima, cui successit quæ vulgo nunc *Marsalla* dicitur, in valle Mazaræ, vulgo *Vadi di Mazaræ*. Lilibeum in conciliis maxime notum ex Paschasino hujus urbis episcopo, qui in concilio Chatedal. sancti Leonis papæ legatus fuit.

^b Vatic. C, ut ergo haec sollicitudo..... possit sine diminutione subs.

^c De cimiliarchio jam dictum ad epist. 20 ^b b. 1, *Honorato*.

^d Norm., *rerum inventari paginam*.

^e Hoc est, *descriptum, exemplum, apographum*.

^f Scrinia sunt capsæ, loculi, armaria, in quibus acta asservantur: Gallis, *le trésor*. Hinc scrinarius, *charophylax*, sive, ut nelius Suidas, *chartularius*. Legitur etiam Græce *oxipivov* et *oxipivápos*. Vide in *Coll. lib. xii. tit. 19*. Varia erant scrinia, libellorum,

Paulum præterea quondam episcopum, in monasterio in quo est, in poenitentia volumus permanere. Res autem quæ apud eum inventæ sunt, in cimiliarchio ecclesiae tuæ servare modis omnibus studebis. De quibus etiam secundum ^d rerum inventarum paginam ^e desusceptum te facere volumus, et in ^f scrinium ecclesiae tuae transmittere. Sed et clericis ejus, si tamen illuc aliqui præsentes sint, et a pari aliud facere desusceptum te convenit, in quo tua fraternitas fateatur quia desusceptum de eisdem rebus in scrinio nostro emiserit, quatenus, dum necessere fuerit, competenti personæ res omnes possint sine detrimento restituiri.

De Bonifacio vero quædam gravis ad nos accusatio pervenit, cujus acelera volumus utrum vera sint B ut fraternitas tua cum ^h loci servatore prætoris examinet.

EPISTOLA LI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

De miraculis Patrum in Italia factis scribere cogitans, Maximianum rogat ut ea quorum meminit indicet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Fratres mei qui mecum familiariter vivunt omnimo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio ^a vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. ^b De domno enim Nonnoso abbate, qui juxta dominum Anastasium de Pentomis fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non properas.

EPISTOLA LII.

AD PRISCUM PATRICIUM.

Ex prosperitatibus et adversitatibus vicissitudine humilitatem suadet. Gratulatur de recuperata imp. gratia. Sabinianum et Castum commendat.

Gregorius ^a Priseo patricio Orientis.

Si vitæ istius cursum veraciter attendamus, nihil

memoriae, dispositionum, epistolarum; item sacramentum largitionum, tabulariorum, numerariorum, etc. Apud Budænum scriniorum alia erant stataria, alia via-toria, etc. GESSANV. Vide apud Cassiodorum, lib. xi Var., cap. 20, 21, 22, 24.

^b Sive a paribus. Vide quæ de hac voce diximus ad epist. 25 lib. i.

^c Non recipienda Vulgatorum lectio, loci servatore prætore, loci prætoris servator erat ejus vicarius.

D Vide, supra, lib. ii epist. 32.

EPIST. LI [A. 50]. — ^a In Vabie. A et B, *vestra* ve-ritatis.

^b Is monasterii in monte Soracte positi sunt præpositus, sub *Patre asperrimo*, inquit Gregorius, Dialog. lib. i, c. 7. Postea vero abbas ejusdem forte monasterii. Dominum illum appellat sanctus Gregorius, et quidem ex regulæ sancti Benedicti decreto, cap. 65, abbas autem, quia vices Christi agere creditur, *Dominus et abbas* vocatur.

EPIST. LII [A. 51]. — ^a Nempe dux Orientalis exercitus, in locum Philippici ab imperatore Mauricio subiectus: vir strenuus, et qui egregia in bello Persico facinora gessit. Vide SIMOCATTAM. Errant qui eum Phœcæ tyraanni generum fuisse autemant, ut

in eo firmum, nūbil invenimus stabile; sed **662** quemadmodum viator modo per plana, modo per aspera graditur, sic nobis utique in hac vita manentibus nunc prosperitas, nunc occurrit adversitas; denique alternis sibi succedunt temporibus, et mutua se vice confundunt. Dum igitur omnia in hoc mundo ^b mutabilitatis ordo corrumpat, nec elevari prosperis, nec frangi debemus adversis: Tota ergo mente ad illum nos convenit anhelare, ubi quidquid est, firmum permanet, ubi non mutatur adversitate prosperitas. In hac ergo vita miro Dei omnipotentis moderamine idcirco agitur, ut vel prosperitatem adversitas, vel adversitatem prosperitas subsequatur, quatenus et humiliati discamus quidquid delinquimus ^c fieri, et iterum exaltati adversitatis memoriam quasi humilitatis anchoram in mente teneamus. Non hoc ergo Creatoris nostri ira est deputanda, sed gratia; per quam discimus ut ejus dona tanto servemus verius quanto humilius tememus.

Quia igitur perfectam vos dominorum gratiam auctore omnipotente Deo reparasse cognovimus, magna pro vobis exultatione gaudemus, optantes ut vitam vestram rerum omnium gubernator et bonis semper presentibus fulciat, et ad gaudia perpetua extendat. Hæc vobis ideo loquor, quia multum vos diligo, atque me a vobis diligere scio.

Sed hoc quod me diligitis, in latorem praesentium Sabinianum diaconum demonstrate, ut ubi usus exegerit, vestra patrocinia consequatur. Vir autem gloriōsus Castus præco laudum vestrarum in Romanis partibus existit, quem vestræ excellentiæ paterna dilectione commendabo.

PISTOLA LIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Responsionem de causa Joannis et Athanasii presbyterorum simulatam, ineptam, ac Joannis episcopi sanctitati nullatenus congruentem, scelesto juveni tribuit, ad cuius consilia nimium ille inflectebatur. Ut dicta causa juxta canones finiatur, instat acerrime. Sabinianum apocrisiarium suum commendat.

Gregorius ^a Joanni episcopo Constantinop.

Quamvis causæ consideratio me movet, ad scribendum tamen et charitas impellit, quia et semel et bis sanctissimo fratri meo domino Joanni scripsi, sed non ejus epistolæ recepi. Alter enim mihi saecularis quidam sub ejus nomine loquebatur; quæ si epistolæ ejus fuerunt, ego vigilans non fui, qui longe de eo aliter credidi quam inveni. De causa enim reveren-

Nicephorus et alii, nominis similitudine decepti. Littem dirimunt Cedrenus et Michael Glycas, qui Crispum Phocæ generum nuncupant; sed et Paulus Diaconus, qui in lib. iv Hist., c. 27, ait Phocam fuisse Stratorem Prisci Patricii. GUSSANV.

^b Vulgati, mutabilitatis ordo confundit. Quam lectio nem mutare cogit MSS. Vatic., Norm., Turon., Corb., etc., consensu.

^c Abest fl̄re a plerisque MSS. sine sensu jactura.

EPIST. LIII [A. 52]. — ^a De Joanne CP. lege quæ diximus ad epist. 4, lib. i. De causa vero Joan. presbyteri et monachorum Isauriæ plura in Vita sancti Gregorii dicturi sumus libro II.

A dissimi viri Joannis presbyteri scripseram, aique de quæstionibus monachorum Isauriæ, quorum unes et in sacerdotio positus, in ecclesia vestra fustibus cassus est; et rescripts mihi, sicut ex nomine epistolæ agnosco, sanctissima fraternitas tua, quia nescierit de qua causa scribebam. Ad quod rescriptum vehementer obstupui, mecum tacitus volvens, si verum dicit, quid esse deterius potest, quam ut agant talia contra servos Dei, et ipse nesciat qui præstat?

663 Quæ enim potest esse pastoris excusatio, si lupus oves comedit, et pastor nescit? Si autem scivit sanctitas vestra, et de qua causa scripserim, et quid vel contra Joannem presbyterum, vel contra

Athanasiū Isauriæ monachum atque presbyterum gestum sit, ^b et mihi scripsit, nescio; contra hoc ego

B quid respondeam, quando per Scripturam suam Veritas dicit: *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. i, 11).

Requiero, frater sanctissime, illa tanta ^c abstinentia ad hoc pervenit, ut fratri suo ea quæ novit gesta, negando velit abscondere? nunquid non melius fuerat in illud os carnes ad vescendum ingredi, quam de eo falsum sermonem ad illudendum proximum exire? præcipue cum Veritas dicat: *Non quod intrat in os coquinat hominem; sed quæ exirent de corde, illa sunt quæ coquinant hominem* (Math. xv, 11).

Sed ^d absit hoc, ne ego de sanctissimo corde vestro tale aliiquid credam. Illæ epistolæ vestro nomine prænotatae sunt, sed vestras eas fuisse non arbitror.

Ego beatissimo viro Domno Joanni scripseram, sed credo quod mihi familiaris vester ille juvenulus

C rescripts qui adhuc de Deo nihil didicis, qui viscera charitatis nescit, qui ^e in scelestis rebus ab omnibus accusatur, qui insidiari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta, nec Dominum metuit, nec homines erubescit.

Mibi crede, frater sanctissime, ^f si zeluin veritatis perfecte habes, ipsum prius corrigere, ut ex his qui vobis vicini sunt etiam ii qui vicini non sunt exemplo melius emendentur. Illius linguam noli recipere; ille ad consilium vestræ sanctitatis debet dirigi, non autem sanctitas vestra

ad verba illius inflecti. Si enim illum audit, scio quia pacem cum suis fratribus habere non poterit.

Ego enim attestante mihi conscientia, fateor quia cum nullo homine habere scandalum volo, et quanta valeo virtute declino. Et quamvis cum omnibus ho-

D minibus pacem habere summopere cupiam, vobiscum præcipue, quos vehementer amo, si tamen ipsi quos novi vos estis. Nam ^g si canones non custoditis, ei

^b Corruptum hunc locum sanavimus, juventibus præsertim MSS. Norm. In Vulgati nou una est lectio. In Ed. Rom. lego: *et nihil scripsit contra hoc, ego nescio, quid respondeam.* In Gussanv., et mihi scripsit, contra hoc ego nescio quid respondeam, quando peti scrip.

^c Ob quam Jejunator cognominatus est.

^d Excusi, absit hoc, ut ego. Sequimur MSS. Vatic., Norm., Corb., invicem consentientes.

^e Edit. ante Gussanv., in scelestis rebus. Reluctantur MSS.

^f Ed. recentiores, si zelum charitatis, contradicentibus MSS.

^g De canonum observatione ubique sollicitus est

majorum vultis statuta convellere, non cognosco qui A estia. Ago ergo, frater sanctissime atque charissime, ut nos invicem recognoscamus, ne si antiquus hostis duos per scandalum moverit, per nequissimam victoriam multos necet. Ego enim ut aperte indicem, 664 quia b per elationem nil quero, si ille juvenulus de quo praelocutus sum apud fraternitatem tuam culmen pravae actionis minime teneret, ipsa etiam quae mihi de canonibus suppetunt interim tacere potuissem, et ab ipso initio venientes ad me personas ad eam fiducialiter retransmissem, sciens quod eas sanctitas tua cum charitate susciperet. Sed etiam nunc dico, aut easdem personas in suis ordinibus suscipe, eisque quietem prebe; aut si hoc fortasse nolueris, omni mibi altercatione postposita, de eorum causa statuta majorum et canonum terminos custodi. B Si vero neutrum feceris, nos quidem rixam inferre nolumus, sed tamen venientem a vobis non devitamus. Quid autem ¹ de episcopis qui verberibus timeri volunt, canones dicant, bene vestra fraternitas novit (*Grat. dist. 45, c. 1*). Pastores etenim facti sumus, b non persecutores. Et egregius praedicator dicit: Argue, obseera, increpa, in omni patientia et doctrina (II Tim. iv, 2). Nova vero atque inaudita est ista praedicatio, quae verberibus exigit fidem. Sed de his multa in epistolis loqui non debeo, quia dilectissimum filium meum Sabinianum diaconum pro responsis ecclesiasticis faciendis ad Dominorum vestigia transmisi, qui vobis secundum cuncta subtilius loqueretur. Si nobiscum litigare non vultis, paratum eum ad omnia quae justa sunt invenietis. Quem vestra beatitudini commendabo, ut saltem ipse dominum illum Joauem inventiat, quem ego in urbe regia scivi. (Cf. *Joan. Diac. I. m. c. 44; I. iii. c. 9.*)

EPISTOLA LIV.

AD THEOTIMM MEDICUM.

Post amicissimam salutationem commendat Sabianum.

Gregorius Theotimo medico.

Fuerunt quidam veteres philosophorum qui in duabus corporibus unam esse animam dicerent, a non affectu jungentes duos, sed unam in duos animas substantiam partientes. At contra nos esse in multis unam animam dicimus, non dividendo substantiam, sed corda jungendo. Nam de illis primis sibilibus scriptum est: Erat in eis cor unum, et anima

sanctus Gregorius infra: statuta majorum, et canonum terminos custodi.

b Recentioribus magis placuit: per elationis tumorem, quod ex codicibus nostris saltem antiquis nullus habebat.

¹ Intelligitur in eamdem sententiam c. 28 apost., in Graeco 26, de clero percussore. Supra, epist. 45, Espensæus fuit indicatus. Vide Gregorii Turon. episcopi libri Hist. viii cap. 39, de Baudegisilo Cenomanorium episcopo. Hic notare libet percussionem causa correctionis olim licuisse, saltem pro gravioribus et mortalibus culpis, ex Bracar. iii, c. 6; Agath., c. 41. Non debet tamen episcopus suis manibus verberare, neque per laicum, sed per clericum. Extra. de sent. excomin., c. Universitat. Gussanv. Publicæ virgarum percussioni addictum ab episcopo clericuui canonicum, saeculo XII, refert auctor Vitæ

A una (*Actor. iv, 32*). Quod ego sic in Actibus apostolorum lego, ut in me et domino Theotimo recognoscam, quia sic unanimis tecum e-t, 665 ut mihi et præsens corpore, nunquam defuerit, et absens corpore, semper per spiritum præsens fiat. Ago autem omnipotenti Deo gratias, b qui charitatis sue gratia, mentis vestrae viscera infundit; et deprecor ut magis magisque in vobis dona sua augeat, et hic bona nobis præsentia, et in futuro saeculo gaudia æterna concedat. Filium meum Sabinianum diaconum venientem charitati vestrae commendo, petens ut eo amore quo me diligitis etiam nostros ametis c.

EPISTOLA LV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Agathonis episcopi in quem districte fuit vindicatum sustentationi providet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Postquam in ^a Agathonem quondam episcopum, juxta qualitatem excessuum districtione est canonica vindicatum, necesse est, humanitatis intuitu, quemadmodum sustentari possit disponere. Propterea fraternitas tua ad Liparitanam Ecclesiam, in qua supradictus Agatho sacerdotis gessit officium, festinet dirigere, eique ad præsens exinde quinquaginta solidos, qui in ejus possint proscire victimum, transmittat. Nam nimis est impium si alimoniorum necessitatibus post vindictam subjaceat.

EPISTOLA LVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ne in plateis pallium ulterius ferat, nisi a Romanis pontificibus id sibi concessum ostenderit. Ne in secretario ipso, cum pallio deinceps sedeatur. In quodam e clericis suis inquirat; contumacibus interdictat sacro ministerio. Primis duntaxat Ravennatis Ecclesiæ diaconibus mappularum usum concedit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Non multum temporis intervallum est (*Grat. dist. 100, c. 7*) quod quædam nobis de tua fraternitate fuerant nuntiata, de quibus vobis, veniente illuc Castorio, notario sanctæ cui, Deo auctore, præsideimus Ecclesiæ, subtiliter nos indicasse meminimus. Per venerat namque ad nos quædam in Ecclesia vestra contra consuetudines atque humilitatis tramitem geri, quæ sola, ut bene nostis, est officii sacerdotalis erectio. Quæ si sapientia vestra mansuete vel cum episcopali suscepisset studio, non de illis accendi debuerat, sed oportuerat te hæc eadem cum gratia

D sancti Thomæ Cantuar.

^b Ita Norm., Corb., Vatic., B, C, D, Reg., etc. In Excusis non percussores.

Erist. LIV [Al. 66]. — ^a Ita quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Editi: non affectus. Consule Augustinum, lib. iv Confess., ubi hanc veterum philosophorum sententiam fusori stilo explicat.

^b Excusi, qui charitatis sue gratiam, in mentis vestrae visceribus infundit.

^c In Vulgatis additur, *Data indict. 11.*

Epist. LV [Al. 53]. — ^a Agatho vel Agathus Liprensis episcopus ob crimina depositus est ex hac epist. Ex Epistola autem 16 et 20, ind. 10, Paulinus Taurianensis Ecclesiæ episcopus ei suffectus est. Novi antistitis Liparitani meminit sanctus Gregorius, epist. 22 lib. vii, Cypriano diacono. Gussanv.

rum actione corrigere. Contra morem quippe ecclesiasticum est (*Grat. dist. 100 c. 8.*), si non patientissime toleratur, **686** quod a nobis abeit, etiam iusta correctio.

Mota autem nimis est vestra fraternitas, atque cum temore cordis quasi satisfaciens, scripsit nobis pallio te non nisi post dimissos de ^a secretario filios Ecclesiae, et ^b missarum tempore, atque in litanis uti soleannibus, verbis aliquid te usurpasse contra generalis Ecclesiae consuetudinem apertissima veritate professes. Quomodo enim fieri potest ut illud cineris atque ciliicil tempora per plateas inter populi strepitus agas licet, quod te agere ^c in conventu pauperum, nobilium, et in secretario Ecclesiae velut illicitum excusat? Illud tamen (*Grat. ibid.*), frater charissime, tibi non putamus ignotum, quod pene de hullo metropolita in quibuslibet mundi partibus sit auditum extra missarum tempus usum sibi pallii vindicasse. Et quod bene hanc consuetudinem generalis Ecclesiae noveritis, vestris nobis manifestissime significasti epistolis, quibus præceptum beatæ memoriedecessoris nostri Joannis papæ nobis in subditis transmisisti annexum, continens omnes consuetudines ex privilegio prædecessorum nostrorum concessas vobis Ecclesiaeque vestre debere servari. Confitemini igitur aliam esse generalis Ecclesiae consuetudinem, postquam ea quæ vos geritis vobis ex privilegio vendicatis. ^d Nulla ergo nobis in hac re ut arbitramur, poterit remanere dubietas. Aut enim mos omnium metropolitarum etiam a tua est fraternitate servandus, aut si tuæ Ecclesiae aliquid specialiter dicas esse concessum, ^e præceptum a prioribus Romanæ urbis pontificibus, quo hæc Ravennati Ecclesiae sunt concessa, a vobis oportet ostendi. Quod si hoc non ostenditur, restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neque privilegio vindicas, ut usurpasse te complices quod fecisti. Et quid dicturi sumus futuro judici, frater dilectissime, si illud grave jugum atque vincu-

EPIST. LVI [AI. 54]. — ^a Lege epist. 19 lib. 1.

^b Pallium non toto tempore missæ episopos gestasse, sed tantum usque ad recitationem Evangelii, patet ex Isidoro Pelusiota, lib. 1. epist. 136. Tunc enim assurgere solebant, et deponebant pallium, quasi adveniente vero pastore Christo. Vide synodus viii, contra Phatnum, act. 40, can. 27, Græcis 44. Ita etiam refert Simeon Thessalonici, lib. de Templo et Missa: *Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitutem ac subjectionem suam erga Dominum demonstrans.* Quoniam enim ille per Evangelium logi cognoscitur, et tanquam præsens est, ipse tunc symbolum incarnationis ejus gestare non audet, sed ab humeris sublatum diacono tradit, qui illud dextra complicitum tenet ipsi pontifici astans et sacra dona præcedens. **Gussany.**

^c Qui sint illi pauperes nobiles quero. **Gussany.** Conjecturam nostram accipe. Post episcopum constabat Ecclesia clericis et laicis. Clericos dicit Ecclesiae milites, lib. iii, epist. 31, atque alibi passim. Laicos hic vocat Ecclesia filios, e quibus honoratores appellare solet ordinem, cæteros plebem; lib. 1, epist. 60; lib. ii, epist. 8; lib. hujus epist. 14. De episcopo eligendo inscribit, *clero, ordini et plebi;* quos passim ordinis, hic nobilium titulo; quos vero plebis, paupe-

A lium cervicis nostra, non dico pro ecclesiastica, sed pro quadam auctorati nobis dignitate defendimus; gravari nos judicantes, si tanto pondere vel parvi temporis spatio careamus? Decorari pallio volumus, forsitan moribus indecori, dum nihil in episcopali cerice splendidius felicit quam humilitas.

Oportet igitur fraternitatem tuam si honores suos sibi quibuslibet argumentis stabili proposuit mente defendere, ^f aut generalitatis usum ex non scripto sequi, ^g aut ex scripto privilegiis se tueri. Vel si postremo nihil horum est, alius Metropolis hujusmodi te præbere nolumus præsumptionis exemplum. Sed ne forte putes nos, hæc vobis scribentes, quæ pro fraterna sunt charitate neglexisse, ^h scito in nostro scrinio de privilegio Ecclesiae **687** tua subtiliter perquisitum. Et quidem quædam inventa sunt quæ omnino possint fraternitatis tua intentionibus obviare, nihil autem in quo de hujuscemodi capitulis pars vestræ possit Ecclesiae roborari. Nam et de ipsa consuetudine tua quam opponis Ecclesiae, quæ vobis olim, ⁱ ut a partibus vestris probaretur, scripsimus, jam satis nos sollicitudinem gesuisse cognoscite, inquirentes filios nostros Petrum diaconum, atque Gaudiosum primicerium, necnon et Michaelium defensorem sedis nostræ, vel alios, qui pro diversis responsis Ravennam a nostris decessoribus sunt transmissi, et hæc te in præsencia sua egisse districtissime negaverunt. Apparet igitur secreto non potuisse geri, nisi quod usurpabatur illicite. Unde quod latenter subintroductum est, nulla debet stabilitate persistere. Quæ ergo superflue a te vel a tuis decessoribus sunt præsumpta, cum charitatis intuitu, atque cum fraterna stude benignitate corrige. Nullatenus, non dico per te, sed per aforum vel decessorum tuorum normam ab humilitatis tentes regula deviare. Ut enim ea quæ superioris dixi breviter colligam, admoneo quatenus nisi decessorum meorum munificientia tibi hæc per privilegium attributa docueris, ^k uti in plateis pallio ulterius non præsumas;

rum forsitan nomine distinguunt.

^j Excusi, si veteres excipias, nulla ergo vobis contradicentibus MSS.

^k Sic legitur in Vatic., Norm., etc.; unde emenda vulgata lectio: *Aut si... concessum præceptum a prioribus Romanæ urbis pontificibus, quod,* etc., ex quibus sensus alius efficitur.

^l Adderem consuetudinem specialem istius loci, licet non scriptam, sed testibus probandam. Id enim videtur sufficere. **Gussany.**

^m Ita vel. Ed., consentientibus MSS. In Norm. tam et in duabus Vatic., in Rhemensi et Turon., pro se tueri, legitur se uti.

ⁿ Ad hunc locum sic Alteserra: *Priviliegium est suspectum, si non inveniatur in camera beati Petri, id est in archivio sedis apostolicae, cap. Ad audienciam, extra de præscr. Gussany.*

^o Recentiores Ed., a patribus. Reluctantur vel. exemplaria.

^p Ita Norm., Turon., duplo Vatic. et alii. In Vatic. A et in Reg. legitur: *ut in plateis pallium ulterius non præsumas.* Excusi addiderunt ferre, scilicet: pallium ulterius ferre non præsumas. Cæterum de pallio alibi sæpe, maxime in commentariis de sancti Gregorii vita, quos, indice duce, consulere licet.

ne non habebet et ad missas incipias quod audacter A et in priores usurpas. De secretario autem, quod fraternitas tua resedisse cum pallio, et filios Ecclesiae suscepisse est fecit et excusavit, nunc interim nihil queritur, quia synodorum sententiam sequentes, minores culpas quae negantur ulcisci recusamus. Hoc tamen quia semel et iterum sit factum cognovimus, sed fieri ulterius prohibemus. Fraternitas autem tua sit omittino sollicita, ne hoc quod presumptioni hincanti adhuc ceditur, in proficiente deterius vindictetur.

Conquesti praeterea estis quod quidam de sacerdotali ordine Ravennatis civitatis, peccatis imminenteribus, gravibus sint criminibus involuti. Quorum causam vel ille te discutere volumus, vel huc eos, si tamen probationum difficultas pro locorum longinquitate non impedit, ad haec ipsa discutienda transmittere. Quid si vel ad tuum judicium vel ad nos, majorum fuit patrocinio, quod non credimus, venire desixerint, et in objectis sibi capitulis communicator^m respondere nequierint, volumus ut eis post secundam et tertiam admonitionem tuam, ministerium sacri interdictos officii; atque nobis de contumacia eorum scriptorum tuorum tenore rendentes, ut deliberemus quemadmodum ad eorum debebas subtiliter perscrutari, atque secundum definitiones canonicas emendare. Cognoscat igitur fraternitas tua de causa hac nos plenissime absolutos, ex eo quod vobisⁿ causas ipsas commisimus subtiliter perquirendas, atque omnia peccata eorum si inuite 669 venerint, omne pondus discussionis hujus in tua anima redondere periculum; sciens nullam dilectionem vestram excusationem apud futurum judicem habituvarum, si non excessus cleri cui cum summa conscientie rigoris severitate correxeris, et hos quibus lae faciat approbata, sacros ulterius ordines temere perauiseris.

Hilud autem (*Grat. dist. 93, c. 23*) quod pro intentione a clero vestro mappulis scripsistis, a nostris est clericis fortiter obviatum, dicentibus nulli hoc unquam alii cultibet Ecclesiae concessum suisse, nec Ravennates clericus vel illic vel in Romana civitate

A tale aliquid cum sua conscientia presumpsisse, nec si tentatum esset ex fertiva usurpatione sibi præjudicium generari. Sed etiam in qualibet Ecclesia hoc presumptum fuerit, assurunt emendandum, quod non concessionem Romani pontificis, sed sola surrogatione presumitur. Sed nos servantes honorem fraternalitati tue, licet contra voluntatem aucte dicti cleri nostri, tamen primis diaconibus vestris, quos nobis quidam testificati sunt etiam ante eis usus feuisse, in obsequio duntaxat tuo mappulis uti permitimus, alio autem tempore vel alias personas hec agere vehementissime prohibemus. (*Cf. Joen. Dia. l. iv, c. 2.*)

• EPISTOLA LVII.

JOANNIS RAVENNATIS EPISCOPI AD GREGORIUM PAPAM.
Singulis sibi objectis submissis respondet, et Ecclesia unde privilegia ex consuetudine iuetur; quae ne minantur postulat.

Reverendissimus conservus meus Castorius, apostolicae sedis vestre hotarius, reddidit mihi^b domini mei epistolam, consortem mellis et vulneris. Quae sic tamen infixit aculeos, ut locum non subtraheret medicinæ. Nam qal superbiam, divinum sequens iudicium, reprehendit, merito se mitem ac placidum quodammodo proficitur.

Commemorastis igitur quod ego, novitatis ambitione, pallit usum supra quam antecessoribus meis induluum fuerat usurpassum. Quam rem proprii doceant mei conscientia, quae divina regitur dextera, nullo modo credere possunt, nec opinio incerto annos sacratissimas aperire. Primum, quia licet peccator, novi tamen quam gravis sit terminos nobis a patribus affixos transcendere, et quod omnis elatio nihil aliud habeat quam ruinam. Nam si maiores nostri in regibus^c superbiant non tulerint, quanto magis non est in sacerdotibus sustinendam? Deinde reculo me in situ atque in gremio sacrosanctæ Ecclesiæ vestre Romane emulit, et Deo utilitariae proiectum. Et quibus ausibus ego sanctissimam illi sedi, quæ universalis Ecclesia jura sua transmittit, 669 presumperim obviare, proprie eus conseruandam auctoristem, sicut Deus manifestum est, initorum contra me inimicorum invidiam graviter excitavi? Sed beatissimus dominus meus nihil me

¹ Hec se telo Patres Africani, adversus Zozimi commonitorium defendebant. GUSSANV.

= In Vatic. C et D, Audoen., Genet., Pratell., Lyran., quibus consentantur vel. Excusi. In Vatic. A, respondere vel noluerint, vel nequierint. In quatuor Anglie., Michael. et Sag., respondere presumperint. Recontiores Editi, respondere noluerint.

^a Jure communī episcopus omnis de clericorum suorum causis judicat. Non ergo verbis istis delegatur a summō pontifice Ravennas episcopus, qui de clericis suis vice alterius cognoscat; sed illi tantum animas additur, ut causam de qua desperabat fidenter aggreditur, certus Romanum pontificem allaboratarum, ut quae juxta canones forent definita, excusatim mandarentur. AVET.

^b Duravit mappula sive sudarium linei usus, donec in ejus locum manipulus, jam non ad sordes tergendas, sed ad ornatum suffectus est circa saeculum decimum. Mappularum meminere nono saeculo Alcuinus et Ammarius. Vide Card. Bona, de rebus Liturgicis,

D lib. 1, c. 24, § 1, et notam 736 nostri Menardi in libro Sacramentorum.

EPIST. LVII [A. 55]. — ^a Haec epistola desideratur in MSS. Vatic., Anglic., Norim., Corbi., Turon., etc. Exstat in Rhemeensi, duabus Colbert. ac duabus Teller.

^b In Rhem. abest, domini mei.

^c Rhem., superbiam contuderunt.

^d Rhem., quibus excessibus illi sedi, quae in universalis Ecclesia jura. Ad haec verba Gussanv. notulam hanc attexit: agnoscit primatum. Nec mirum ab episcopo Italæ agnosci, quem louge positi ultra fatentur. Ex infinitis testimoniis unum aut alterum profecto. Eugenius Carthag. episcopus Ecclesiæ Romanam appellavit caput omnium Ecclesiærum, ut refert Victor Utile, lib. ii Vand. Persecut., c. 15; Cyprianus epist. 59 novæ Edit. Oxon., versus finem: Navigare audent, et ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem unde unitas sacerdotalis exorta est, a schisma icis et profanis litteras ferre.

'contra priscam consuetudinem existimet attentasse, quod et a multis et prope ab omnibus civibus hujus urbis attestatur, inter gesta etiamque acquievisset, et suprascriptus reverendissimus notarius potuerat attestari, quoniam jam de secretario descendantibus filiis Ecclesiae, et ingredientibus diaconibus ut mox procedatur, tunc primus diaconus episcopo Ravennatis Ecclesiae pallium consuevit induere, quo et in litanis solemnibus uti pariter consuevit.

Nullus ergo contra me domino meo conetur subrepere, quia si vult, Deo custode, non potest probare quod a me aliqua novitas fuisset introducta. Qualiter enim jussionibus vel utilitatibus vestris, ubi causa exegit, paruerim, omnipotens Deus cordi vestro purissimo faciat manifestum; et hoc peccatis meis imputo, quod post tot labores atque angustias, quas intus forisque sustineo, talem vicissitudinem merear invenire. Sed iterum me illa res inter alia consolatur, quod interdum sanctissimi patres ob hoc tantummodo & castigant filios suos ut eos faciant potiores; et post hanc devotionem ac satisfactionem sancta Ravennati Ecclesiae, quae peculiariter vestra est, non solum vetera privilegia conservet, sed et majora vestris temporibus conferat.

Nam quod de mappulis a presbyteris et diaconibus meis presumptum apostolatus vester scribit, vere fateor, tædet me aliquid exinde commemorare, cum per se veritas, quæ apud dominum meum sola prævalet, ipsa sufficiat. Nam cum hoc minoribus circa urbem constitutis Ecclesiis licitum sit, poterit etiam apostolatus domini mei, si venerabilem clerum primus apostolicæ sedis sue requirere dignatur, modis omnibus invenire, quia quoties ad ordinationem episcopatus seu responsi sacerdotes vel levitæ Ravennatis Ecclesiae Romam venerunt, omnes in oculis sanctissimorum decessorum vestrorum cum mappulis sine

^a Rhem. et Colb. antiq., civibus hujus urbis, etiam inter gesta, si acquievisset sanctus reverendissimus notarius potuerat attestari.

^t Procedere proprie significat ad sacra convenire, maximeque dicitur de sacris personis, sicut incedere de magnatibus et regibus cum dignitate ac maiestate ambulantibus; uno de diis, ut Juno, apud Maronem, Aen. 1:

Ast ego quæ divum incedo regiuæ.

Ibidem:

Et vera incessu patuit dea.

De hoc verbo sœpe alibi, maxime in nota 474 ad lib. Sacram.

^s Lege in hanc rem multa quæ sanctus Joannes Climacus resert exempla in quarto Scalae gradu, num. 26, 29, 31, 33, 34, etc., et agnosces prælatorum initram prudentiam in puniendo, subditorum stupendam in patientio obedientiam; ab illis decreta merito immensibus supplicia, ab his quasi mererentur æquanimiter fuisse tolerata. GESSANV.

^b Post hanc episoliæ in duobus Codd. Teller. et in antiquiori Colb. subjicitur privilegium a Joanne summo pontifice Ravennati Ecclesiae concessum his verbis: Exemplum præcepti: Dilectissimo fratri Petro, Joannes. Convenire novimus rationi ut eos amictu pallii decoremus, quos in illis civitatibus divina inspirante misericordia sacerdotii honor illuminat, in quibus hoc etiam illis qui præteritis temporibus fuere pontifices ab apostolica sede constat esse indultum. Ideoque charitati tuae usum pallii, sicut

A reprobatione aliqua procedebant. Quare etiam eo tempore quo istic a prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti presbyteri et diaconi mei in obsequium 670 domini papæ tecum procedentes usi sunt. Et quia prævidens Deus noster omnia in manu vestra et in conscientia purissima collocavit, adjuro vos per ipsam sedem apostolicam, quam antea moribus, nunc etiam honore debito gubernatis, ut in nullo Ravennati Ecclesiae, quæ familiariter vestra est, pro meo merito privilegia quibus hucusque usus est, minuatis; sed et secundum vocem propheticam, in me, et in domo patris mei, secundum suum meritum transferatur. Quia ergo universa privilegia quæ sanctæ Ravennati Ecclesiae a prædecessoribus vestris indulta sunt, pro majori satisfactione subjici ea in scrinii venerabilibus secundum consecrationis decessorum meorum tempora, fidem nihilominus repente, nunc vero in Dei et in vestra est potestate quidquid veritate cognita fieri jussuris, quoniam ego jussionibus apostolatus domini mei parere desiderans, quamvis antiqua consuetudo obtinuit, usque ad secundam jussionem abstinere curavi.

EPISTOLA LVIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Si non habet Cosmas unde solvat, cum illius creditibus paciscatur; atque ejusdem filios, pactam summan persolvens, liberet.

Gregorius Cypriano diacono.

Cosmas ex variis periculorum necessitatibus multis se dicit a debitis obligatum, ita ut pro eis a creditibus suis suos dicat filios detineri. Quæ res si ita est, nos omnino commovit. Quamobrem hortamur dilectionem tuam, ut quia de rebus pauperum dandis agitur, causam ejus cum summa subtilitate perquiras; et si inveneris eum prædictis debitibus veraciter involutum, ut non sit substantia unde possit hæc ipsa decessores tui habuisse noscuntur, præsenti auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegii volumus permanere, quæ anterioribus temporibus Ecclesiae tuae constat esse servata, ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. Et, subscriptio domini papæ: Deus te incolumem custodiat. Data x Kalend. Octobris, imperante dom. Justino Augusto. Doctissimus Baluzius, qui ex Cod. Colb. præceptum hoc edidit, Miscellan. lib. v, recte censet scribendum ut in dicto Colb. Justiniano, pro Justino.

D EPIST. LVIII [41. 56]. — ^a Nota historia videtur Reg. iv, et parabola Matth. xviii. Romanorum velutissimi lege xii tabularum permiserant viventes debitoris corpus secari, distrali, dividi inter crediteores. A. Gellius, lib. xx, c. 1. Postea debitores et qui se pro eis in nexum dabant, carceri mancipabantur, et verberibus ad creditoris nutum sublebantur. Livius, Annal. lib. viii, meminit causamque notæ redixi moris. Constantinus imp. poena carceris liberat debitores fiscalium, Cod. lib. x, tit. 19, leg. 2. Diocletianus et Maximianus imperatores crudelissimi, ob æs alienum servire liberos creditoribus nolunt, ut habeatur Cod. lib. iv, tit. 10, leg. 12. Justinianus in authent. 134, c. 7, cævit ne debitoris filius pro patre retineatur aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, crediteoremque qui hanc in legem peccavit subdit poenis corporalibus. Carcer autem est species servitutis. Vide sanctum Gregorium, dialog. lib. ii, c. 27. In Galliis, mortui debi-

persolvere, prædictos creditores ejus adeas, et propter recolligendos filios ejus, quanta cognoveris quantitate componas. Et quia, sicut dictum est, hic non habet unde restituat, de rebus pauperum ex præsenti nostra auctoritate persolve; sciens quidquid illuc te providente datum fuerit, patrimonii nostri pensionibus esse reputandum. ^b Mense Augusto, inductione 11. (Vid. ep. 45 indict. 12. Cf. Joan. Diaec. l. II, c. 55.)

671 EPISTOLA LIX.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Baptisterium de monasterio auferatur, ut monachis liceat opus Dei securius celebrare.

Gregorius Secundino episcopo ^a Tauromenitano.

Pridem præcepimus (*Grat. 18, q. 2, c. 7*) ut de monasterio sancti Andreae, quod est super Mascalas, baptisterium ^b proprie monachorum insolentias debuisse auferri, atque in eodem loco quo fontes sunt altare fundari. Cuius rei perfectio hactenus est protracta. Admonemus igitur fraternitatem tuam ut nullam jam moram post suspectas præsentes litteras nostras inserere debeas; sed, replete ^c loco ipsorum fontium, altare ad sacra celebranda mysteria illuc sine aliqua dilatione fundetur; quatenus et prædictis monachis opus Dei securius liceat celebrare, et non de negligentia vestra contra fraternitatem tuam noster animus excitetur.

PISTOLA LX.

AD ITALICAM PATRICIAM.

In ipsis pauperum causis, ne litigiis immisceatur, silentium eligit. Cypriano potestatem facit ut cum Italica, si id ipsa velit, salvo pauperum jure, causam absque lite finiat.

Gregorius ^a Italicae patricie.

Suscepimus plenas dulcedine litteras vestras, atque incolunitatis excellentiae vestre nos lætificavit auditus. Circa quas tanta est nostræ mentis sinceritas, ut nihil in earum tranquillitate similitatis reconditum, paternus nos suspicari permittat affectus. Sed omnipotens Deus faciat, ut sicut de vobis nos bona sentimus, ita mens vestra nobis bona respondeat, et dulcedinem, quam verbis impeditis, exhibeat operibus. Nihil enim prodest gloriissima sanitas et toris corpus invadunt creditores, et sepeliri vetant; viventem carceri tradunt. Sanctus Joannes Chrysostomus, hom. 62, in Matth. xviii, adversus creditores immisericordes animose invehitur, eos potissimum qui sibi obnoxios agricolas durius exagitant. Sanctus Augustinus, serm. Domini in monte, lib. II, Christi doctrinam explicans de debitis dimittendis, vult quidem admoneri debitores de suo officio, negat compellendos inclementer; docet relaxanda potius esse debita. AUGST.

^b Id tantum legimus in Turon. S. Gat., in Colb. vet. et in Vatic. A.

EPIST. LIX [Al. 57]. — ^a Id omittitur in omnibus Vatic., Norm., Colbert., Corb., etc. Secundinum tamen fuisse Tauromenitanum episcopum, constat ex multis ad eum scriptis epistolis.

^b Quod nempe monachis id molestemum esset atque insolitum. Eadem ratione baptisterium in monasteriis prohibetur, qua ibidem prohibentur missæ publicæ, ne in servorum Dei recessibus popularis conventus detur occasio. Vide sup., lib. II, epist. 41. Gratianus hunc locum referens pro, insolen'gat, habet molestatus.

A pulchritudo in superficie corporis, si vulnus latet intrinsecus. Atque illa magis cavenda est discordia, cui satellitum pax præbet ^b exterior. Illud vero quod in epistolis prædictis revocare in memoriam nostram excellentia vestra studiose contendit, sciat scriptum vobis, nihil cum scandalō, nihil cum forali strepitū vobiscum nos veille de causis pauperum definire. Hoc nos et scripisse meminimus; et scimus nosmetipso, juvante Domino, a causarum litigiis ecclesiastica moderatione compescere, atque secundum apostolicum illum sensum, rapinam bonorum nostrorum cum gadio sustinere. Sed illud scire vos credimus, laciturnitatem atque **672** patientiam nostram futuris post me pontificibus in rebus pauperum præjudicium non facturam. Unde et nos expientes supra memoriam promissionem nostram, jam de causis ipsis prævidimus reticendum; nec in his in quibus minus agi benigne sentimus, desideramus nos per nosmetipso immiscere negotiis. Sed ne forte ex his conjiciatis, gloriosa filia, ea quæ ad concordiam pertinent adhuc nos omnino renuere, filio nostro Cypriano diacono venienti ad Siciliæ partes indiximus, ut si quid de his salubriter et sine peccato animæ vestræ ordinare disponitis, ex nostra auctoritate vobiscum definiat, et nos non amplius illis vexemur negotiis, quorum cum mansuetudine ^c est dispensatus effectus. Deus autem omnipotens, qui ea quæ omnino impossibilia sunt ad possibilitatem bene novit inflectere, ille vobis aspiret, et causas vestras cum pacis intentione disponere, et pro mercede animæ vestræ, de rebus eis competentibus hujus Ecclesiæ consulere pauperibus.

PISTOLA LXI.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Quomodo in Ecclesia sua conversari debeat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Scripta tuæ charitatis accepimus, quibus nobis indicasti, Deo propitio, te bene a filiis tuis Neapolitanis civibus esse susceptum. De quibus omnipotenti Deo gratias retulimus. Oportet ergo affectui eorum te tuis moribus compensare, malos coercere, bonis

^c Defossi erant intra terram baptisterii fontes, non ut nostri, supra pavimentum eminebant. Id supponunt Chrysostomus, hom. 40, in cap. xv epist. I ad Cor.; Ambros. hom. 16, in ps. cxviii. Gregorius ipse, in lib. Sacrament., de Sabbatho Pentecostes. Isidorus Hispal., l. II de divinis Ofic., c. 24, ubi in ipsum baptisterii fontem tribus gradibus fuisse descensum aperte innuitur. Dispositum illius vestigium plerisque in locis superest. De baptisterio Lateran. Onuphrius: *In medio habet fontem in terra excavatum ad quinque ulnas... tribus gradibus in id descensus est. Ulnam hic intellige cum Suetonio cubitum, non cum Servio spatium in quantum utraque extenditur manus.*

EPIST. LX [Al. 58]. — ^a Italicam Venantii, de quo epist. 34 lib. I, uxorem fuisse conjicimus ex epist. 123 lib. IX, ad utrumque scripta, ubi meminit Barbaræ et Antoninæ, quas Venantii filias fuisse constat.

^b Vatic. D. interior.

^c In Excusis, est dispensandus effectus. Aliam lectionem amplecti cogit MSS. Vatic., Norm., Reg., etc., concepimus

te discrete atque benignissime relaxare, ad sequendas A eos metiores partes frequentius admonere, quatenus et illi paternos in te mores invenisse se gaudeant, et tu creditam tibi regiminis causam, cooperante Domino, studiosius exsequaris.

EPISTOLA LXII

AD EUTYCHIUM EPISCOPUM.

Ubi in conuentis idolorum cultoribus perseveraret hortatur. Ipsi praetoris postulat patrocinium.

Gregorius Eutychio episcopo ^a Tyndaritano.

Scripta fraternalia tua, Benenato Ecclesiae tuae clericis deferente, suscepisti; gratiasque omnipotenti Deo resulisti, quod in caysis animæ et iis quæ ad Deum pertinent, te occupatum esse cognovimus. Scriptis tamen siquidem nobis quosdam idolorum cultores, ^b atque Angelorum dogmatis in **673** iis in quibus constitutus es partibus inveniri, de quibus plures asservasti esse conversos, aliquos autem potentum nomine atque locorum se qualitate defendere. Auxiliantes igitur bonis tuis charitatis operibus, viro glorioso praetori Sicilæ nostra scripta transmisimus, quatenus, juvante Domino, qua potest tibi virtute concurrat, ut quod laudabiliter cōceptum est, valeat salubriter adimpleri. Oportet ergo fraternalitatem tuam, maximam in hoc sollicitudinem gerere. Vere enim episcopalem vitam sequeris, si per seculum linguamque tuam hoc qui a fidei veritate dissentiant in Ecclesiae unitatem reduceris.

EPIST. LXII [A. 60]. — ^a Tyndaris, vulgo adhuc sancta Maria di Tindaro, urbs olim Siciliæ episcopalis inter Mylas et Pachas, nunc excisa, in ora littorali quæ Liparae insulas respicit. Gussav. In quatuor Vatic., Norm., Rhem., Reg. et plerisque, legitur *Tindaris vel Tyndarino*. In duabus Teller., Londario.

^b Ita quatuor Vaticanæ, quinque Anglicæ, septem Norm., Rhem., etc. Angelii forte li sunt de quibus Niceph. lib. xviii hist., c. 40: *Tertii*, inquit, præterea *Souveræ sunt...* alium esse dicunt Patrem, alium Fidem, et alium Paracletum, Spiritum videlicet sanctum; non esse autem horum quemque per seipsum naturam, sed habere communem Deum stre Deitatem in ipsis existentem; atque de ea Doitote indivisibili modo p. r. ticipantes, quemlibet esse Deum. Unam autem substantiam opinantur esse, Patrem, et Fidem, et Spiritum sanctum; communem vero ipsum Deum, substantiam et naturam. Cæterum Angelii isti ab adversariis ita appellati sunt, a quodam Alexandria loco, Angelii nomen habente, in quo scilicet, qui primas apud eos ferunt, conventus cogebant. Hos idem adversarii Sabellianistas... nominabantur. Pro. Angellicrum, Editi legerunt Angelorum. Fuerunt sane oīm qui in cultu angelorum insinuerint. Augustinus, haeresi trigesima nona; Angelici in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur haeres. 60. An disseminatos ab illis haereticis errore, an alios hic intelligat Gregorius, in eorum. Sanctus Paulus, ad Coloss. ii, 18: *Nemo vos seducat robens in humilitate et religione angelorum*. Quæ Apostoli verba sic expont. Theodoretus: *Qui legem defendobant, eos etiam ad angelos colendos inducebant, dicentes legem fuisse per eos datum*. Mansit autem perdiu hoc vitium in Phrygia et Pisidia. Prinde synodus quæ convenit apud Laodiceam Phrygiæ, lege prohibuit ne precarentur angelos, can. 35.... Illi ergo humillitate nimis duci hoc fieri suadebant, dicentes universorum Deum nec

EPISTOLA LXIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

De monasterio Gratiosæ abbatissæ consecrando.

Gregorius ^a Fortunato episcopo Neapolitano.

Religiosis desideriis sine difficultate præstari decet effectum. Atque ideo Gratiosa abbatissa una cum congregazione sua, oblatæ petitione, ^b quæ tenetur in subditis, postulavit quod patriciæ recordationis Rustica per ultimum voluntatis sue arbitrium in civitate Neapolitana. In domo propria, in regione Herculanensi, ^c in vico qui appellatur Lampadi, monasterium construi voluerit ancillarum Dei, in quo præstatam Gratiosam abbatissam præesse dispositus; simulque et oratorium extruxisse dignoscitur, cui et pro voto suo ^d quatuor uncias tollius substantiæ sue dimisisse suggestit, quodque in honorem beatæ Mariæ semper virginis, genitricisque Del et Dominij nostri Jesu Christi desideravit consecrari. Et ideo, frater charissime, præsentí præceptione dilectionem tuam duximus adhortandam, ut inspecto primitus testamento, si jure subsistat, et easdem quatuor uncias verissime eidem monasterio collatas esse comperevis, ad prædictum locum cum postulaverint, ingrananter accedas, venerandæ solemnia dedicationis impendens, ut ^e quoties necesse fuerit, a presbyteris Ecclesie in suprascripto loco deservientibus **674** celebrentur sacrificia veneranda missarum; ita ut in eodem monasterio neque fraternitas tua, neque presbyteri præter diligentiam disciplinæ ali-

^f cerni, nec attungi, nec comprehendendi posse, et aperiere per angelos divinam sibi benevolentiam conciliare. Ne vero cultum angelorum omnem ab Apostolo antiquis patribus damnatum cogites, audi nonnullos. Angelos venerari, inquit, Eusebius Demonstr. Evang. lib. iii, p. 107, pro ratione gradue dignitatis adacti sumus, ut soli Deo, qui Rex est univ' rsi, adorationis honorem tribuamus. Observando angelos asserit Ambros. lib. de Viduis. Illorum enim intercessione, inquit Hilarius, in p. cxxix, agit infirmitas nostra.

EPIST. LXIII [A. 50]. — ^a Post depositionem Dometrii episcopi Neapolitani, cum Paulus Nepesinus episcopus, et postea Florentius ejus subdiaconus electionem de se factam requiessent, consentiente saeculo Gregorio electus est Fortunatus ann. 593, qui subscriptis concilio Romano ann. 595. De Florentio videlicet, supra, epistolam 15. Gussav.

^b Id est, quæ huic epistolæ subditur et attexitur. ^c Ita Vatic. B et D, Norm. omnes, Corb. et vel. ^D Ed. In Vatic. A et C legitur: in vico quondam Lampadi. In recent. Vulgatis: in vico in quo Lampadius monasterium ancillarum Dei constituit, sepel. retur, in quo. Haec unde desumpta sint, nos latet, nec minus obscurum est quis his verbis sensus sit astingendum.

^d Seu tertiam honorum suorum partem.

^e In monasteriis plures oīm dies caruisse liturgia probat ex veterum monachorum regulis card. Bona de Rebus liturgicis lib. i, c. 18, num. 5. In prefat. ad ii sacerdot. Bened., § 4, observat Mabillonius nondum quotidianam missæ frequentationem ita sacerdotibus in more positam fuisse saeculo septimo, ut singuli in dies ad altare sacra celebraturi accederent. Ex lib. IV Dialog., cap. 58, Cassius Narrienis episcopus quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium. Alios nonnullos laudat ibidem Mabill. qui per saeculum septimum rem sacram quotidie frequentarunt: id quod inquit, anterioribus saeculis non tam obviū videtur

quid molestiarum inferat; ¹ aut si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi aestimet vindicandum. Sive aurum, sive argentum, sive prædiūm, sive vestimentum, omnibus modis constructio præfata possideat, cum ancillis Dei in eodem loco deservientibus debeat proficeret quidquid offerri ibidem contigerit.

EPISTOLA LXIV.

AD CHRYSANTHEMUM EPISCOPUM.

Mevaniensi Ecclesia querat episcopum, presbyteros ordinet, ibique consignet infantes.

Gregorius Chrysantho episcopo Spolaiano.

Ante hoc biennium fraternitati tuae ^a Mevaniensis Ecclesia visitationis deputaveramus officium, in quo ^b more serinii nostri nihil vos de provectionibus sacre voluimus clericorum. Nunc vero venientes hoc præsentium portitoras prædictæ Ecclesia clerici, dixerunt sacerdotem se neque in eadem Ecclesia, neque in ejus parochiis habere. ^c Hoc tamur igitur fraternitatem tuam ut si quidem talem potuerit reperire personam quæ digna ad episcopalis officii apicem valeat promoveri, hoc eam cum solemnitate decreti vestrarumque testimonio litterarum celerius dirigatis. Sin vero hoc nunc inveniri non potest, cum omni studio ac vivacitate personas exquirite, quæ illic in presbyterii ordine valeant consecrari. Quarum vitam actus subtili prius inquisitione discutite, ut in

^a Obscurus est hic locus in recentioribus Edit., maxime vitio interpunctionis, inserant aut si quid.... vendicandum, sive aurum, etc.; sic tamen explicandus: neque fraternitas tua sibi aestimet vindicandum, si quid, etc. In Norm., in tribus Vatic. et in plurimis que legitur: aut si quid pro diversorum devotione commod. accesserit, sive vestimentum candidum, cum ancillis Dei.... debeat proficeret, etc. In veteribus Vulg., consentientibus multis Ms., omittitur, sibi aestimet vendicandum.

EPIST. LXIV [Al. indict. 2; 76 apud Guss., et in Vatic. 77]. — ^a Vide lib. I, epist. 81.

^b Hoc est, juxta formulam a scribui nostri scribis observari solitam.

^c Querit anxius Gussanvillanus cui lunc esset commissa hujus Ecclesiae cura, num alicui diacono, ut olim ex can. 77 Eliberit, sum ostiario, ut ex quadam concilio Toletano. Si attendisset vir doctus ad epist. 81 libri I, olim 78, intellexisset sanctum Gregorium eum Eccl. Mevianensis commississe Honorablem presbytero. Pro consignandis vero infantibus, et aliis episcopalibus munis obeundis, vicini haud dubie episcopi, ut hie Chrysanthus, opem adhibuerunt.

EPIST. LXV. [Al. 62]. — ^a In Vatic. B. et in nonnullis, Mauricio Tiberio Augusto. Mauricius genere Cappadociæ, vir strenuus, et bellica laude insignis. Hic, ob egregias animi dotes et præclaræ hæli facinora, ab imperatore Tiberio Constantino consors imperii et gener factus est, data in matrimonium Constantina filia. Viginti annis summa cum laude imperium administravit, et tandem a Phoca vita simul et imperio privatus est una cum uxore et novem liberis: quod quidem ipsi justo Dei iudicio contiguisse ferunt, ob duodecim captivorum millia a Chagano Avarum duce trucidata, quos cum facile et parva pecunia potuissent, redimere noluerit. Nota est historia, que habetur apud scriptores maxime Græcos, Evagrium, Simeonitam, Zonaram, Glycam, Cedrenum, Theophanem, Constantimum Manassem, Niciphorum Callistum, qui omnes mira de virtutibus ejus prædicant. Durius tamen habitus est a Latinis, et præsertim a

A nullo eis vel sacri canones, vel ecclesiasticae regulæ valeant obviare, ut hac provisione populus illuc degens communionem, qua se privatos ob sacerdotum necessitatem fribiliter conqueruntur, recepisse se gaudeant, et in ecclesiis illis sacra missarum solemnia deesse non debeant. Sed et pro consignandis infantibus fraternitas tua illuc curet accedere, ut nihil sit quod pastoralis sollicitudinis neglecta vos cura remordeat.

675 EPISTOLA LXV.

AD MAURICUM AUGUSTUM.

Precatur ut legem temperet vel immatet, qua tum publicis rationibus implicatos, tum milites, in monasteriis suscipi prohibeat.

Gregorius a Mauricio Augusto.

Omnipotenti Deo reus est, qui serenissimis dominis in omne quod agit et loquitur purus non est. Ego autem indigenus pietatis vestrae famulus in hac suggestione neque ut episcopus, neque ut servus jure reipublicæ, sed jure private loquor, quia, serenissime domine, ex illo iam tempore dominus meus fæsti, quando adhuc dominus omnia non eras.

Longino viro clarissimo ^b stratora veniente, dominorum legem suscepit; ad quam, fatigatus tunc segritudine corporis, respondere nil valui. In qua dominorum pietas seruit ut quisquis publicis administrationibus fuerit implieatus, ei ^a ad ecclesiasti-

C Joanne Diacono, qui eum avarissimum, simulque rapacissimum principem, Deo adversum ac tyrrannum nuncupavit. Gussany. Pluribus de hoc imperatore dicendis hic supersedemus, cum de ejus virtutibus ac vitiis disserendi commodiorem sæpe occasionem habuerimus in Vita sancti Gregorii, quam consule.

^b Strator dictus, qui imperatorem in equum inferret, eique equum sterneret. Codicis titulus est de Stratoribus, lib. xii. Eorum erat equos qui a præcipitalibus conferebant probare. His præsebat protostrophæ, apud Codicium, Gall., le grand écuyer. Absente magno doméstico ensem gestabat imperatoris, etc. Patricii et suum quisque stratorem habebant; nam et stratorem Prisci patricii et aliorum apud Theophanem reperio. Gussany.

^c Nou omnibus licebat esse clericis. Omnibus monasteria patebant; scilicet quæ ad monasterium invitabant delicia, a clericatu arcebant, ut docet Innocentius concilium, canone 2, et epistola Siricij ad Himerium. Imo res administrasse publicas impedimentum erat. Innocentius I ad Victoricum Rothomagensem episcopum: Si quis post remissionem peccatorum cingulum militiae sæcularis habuerit, ad clericatum admitti omnino non debet. Et postea: Quidam ex fratribus nostris curiales vel quolibet publicis functionibus occupatos clericos facere contendunt, etc. Vide totam epistolam 2 et 24, et alias canones relativos distinct. 51; sanctum Gregorium (Juxta ordinem antea vulgatum), lib. vii, indict. 1, epist. 11, ad episcopos Sicilie. Quinam vero sint isti curiales, et alii a clericatu prohibiti, explicat idem Innocentius, epist. 24, scilicet, advocati, milites, officiales, histriones. Legatur glossa in cap. 4, distinct. 51, et cap. 2, et in Decretal., lib. I, de obligatis ad ratiocinio. Gussany. Constantini Magni constitutione ratiociniis publicis obnoxii, et publicis officiis addicti arcentur a sacris ordinibus, nisi consensu principis. L. Officiales, c. de episcopis et clericis, lib. in Cod. Theodos., eodem tit. Ille legem probavit Innocentius I, ne ecclesia de his ad ordinem revocatis tristetur, can. aliquantos, et seq., 51 dist. Eamdem legem a Mauricio instauratam lau-

rum officium venire non licet. Quod valde laudavit, evidentissime sciens quia qui, sæcularem habitum deserens, ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult sæculum, non relinquere. Quod vero in eadem lege dicitur, ut ei in monasterium converti non licet, omnino miratus sum, dum et rationes ejus possunt per monasterium fieri, et agi potest ut ab eo loco in quo suscipitur ejus quoque debita suscipiantur. Nam etsi quisquam devota mente converti voluisse, prius res male ablatas redderet, et de sua anima tanto verius quanto expeditior cogitaret. In qua lege subjunctum est ut nulli qui in manu signatus est 676 converti licet. Quam constitutionem ego, fateor dominis meis, vehementer expavi, quia per eam cœlorum via multis clauditur, et quod nunc usque licuit, ne licet prohibetur. Multi enim sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum sæculari habitu ducere. Et plerique sunt, qui nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus possunt. Ego vero bæc dominis meis loquens quid sum nisi pulvis et vermis? Sed tamen quia contra auctorem omnium Deum hanc intendere constitutionem sentio, dominis tacere non possum. Ad hoc enim potestas super omnes homines & dominorum meorum pietati cœlitus data est, ut qui bona appetunt adjuventur, ut cœlorum via largius pateat, ut terrestre regnum cœlesti regno samuletur. Et ecce aperta voce dicitur ut ei qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia, aut pro debilitate corporis repulsus, Domino Iesu Christo militare non licet. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 50.)

Ad hæc, ecce per me servum ultimum suum et

davit Gregorius, sciens quia plerunque sæcularis, dum ecclesiasticum ordinem ambulet, mutare vult sæculum, non relinquere; quod repetit infra, indict. 1, epist. 5, alias 11. ALTESERRA.

^a Provehere ad honorem clericatus non licet, Imo nec ad honores, qualescumque debitores rerum publicarum in digestis, lib. l, tit. 4, in monasterio converti licet, teste sancto Gregorio, nec tamen servi, invitis dominis, monasticam posteri disciplinam poterant. De iis tamen qui rationibus publicis sunt obnoxii, id correxisse postea sanctum Gregorium liquet ex epist. 11 lib. vii, indict. 4. Suscipiendo, inquit, non sunt, nisi prius a rationibus publicis absoluti. GUSSANV.

^b Sic legimus in quatuor Vatic., Norm., etc., ubi D Vulgati habent, debita solvantur. Cum juxta novel. 5, cap. 4, res quascumque habuerat monachus, jam dominii essent monasterii, illius debita ab ipso monasterio persolvi æquissimum erat.

^c Servos antiquitus suisae signatos et litteratos, et punctis in cute victuris notatos, sciunt omnes; binc proverbiū: *Saniis nemo litterator.* Similes notas militibus inurebant, stigmata inscribebant, aliquando per ignominiam, aliquando ut internoscerentur. Vegetius, lib. ii, cap. 5: *Victuris in cute punctis milites scripti et inserti jurare solent.* In Cod., lib. xi, tit. 9, de Fabricēns.: *Stigmata, hoc est notæ publicæ Fabricēnsium brachiis ad imitationem tironum infligantur.* Hinc Tertullianus, de Corona: *Expunctus miles qui missionem habet.* Et sanctus Cyprianus, ad Donatum: *Te quem jam spiritualibus castris militia signavit.* GUSSANV. Vide Procopium, in caput xliv Isaæ, ad illa: *Alius describet manus sua, Dei sum.* Tò δὲ, τῷ χειρὶ, διὰ τὸ στίχειον τῶς πολλοὺς, ἐπὶ καρπῶν, ἢ βραχίονων, ἢ

A vestrum respondebit Christus, dicens: Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare imperatorem; nec solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes meos tuus manui commisi, et tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde, rogo, piissime domine, seruo, quid venienti et hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo?

Sed fortasse creditur quia nullus eorum puro animo convertatur. Ego indignus famulus vester scio quanti his diebus meis in monasterio milites conveni miracula fecerunt, signa et virtutes operati sunt. Sed per hanc legem iam ne quisquam talium converti debeat prohibetur.

Requirat, rogo, dominus meus, ^b quis prior imperator 677 tam legem dederit, et subtilius aestimet si debuit dari. Et quidem considerandum valde est quia eo jam tempore prohibentur quique relinquere sæculum, quo appropinquavit finis ipse sæculorum. Ecce enim mora non erit, et ardente coelo, ardente terra, coruscantibus elementis, cum angelis et archangelis, cum thronis et dominationibus, cum principatibus et potestatibus tremendus judex apparebit. Si omnia peccata dimiserit, et solum hanc legem contra se dixerit esse prolatam, quæ, rogo, erit excusatio? Unde per eundem tremendum judicem deprecor, ne illæ tantæ lacrymæ, tantæ orationes, tanta jejunia, tantæque eleemosynæ domini mei, ex qualibet occasione apud omnipotens Dei oculos fluent; ⁱ sed aut interpretando pietas vestra, aut immutando vigorem ejusdem legis inflectat, quia tunc

τὸν σταυρὸν τὸ σημεῖον, ἢ τὴν Χριστοῦ προστυπίαν. Hoc est: *Quod autem MANU dixit, ideo forsitan adiecit, quod Christi nomen permulti, vel crucis signum, in palmis aut brachiis inuri sibi curarent.* Hieronymus in illum locum: *Scriptet in manu sua, Dei sum, ut novo tyrocinio servitutis Christi se militem gloriatur.* Id etiam factitatum ab hereticis refert Victor Utic, de Persec. Vandal., lib. ii, init., ubi loquitur de quodam Clementiano, qui habebat in semore scriptum, *Manichæus, discipulus Jesu Christi.* Sex erant militi necessaria: 1° non sit negotiator; 2° examinetur; 3° præstet sacramentum; 4° ensis ei cingatur; 5° nota publica ejus brachiis inscribatur; 6° in album referatur, scribatur, GUSSANV.

^c Imperatores plurali numero compellat, quod Theodosius puer jam anno 591 in societatem imperii a Mauricio patre suo fuisse accitus, ut jam observatum a nobis.

^d Gussanvillæus sanctum Gregorium redarguens, tam, inquit, legem ediderat Justinianus novel. 5, cap. 2, quam lector totam expendat velim, quoniam multa continet notabilia de monachis. Laudatum caput sæpius perlegimus, nec ullum de militibus a monastica professione arcendis verbum nobis occurrit; imo permettit Justinianus servos ipsos invitis dominis ad vitam monasticam recipi, nisi eos aliquid furto abstulisse, aut alicujus sceleris reos esse probetur. Julianus quidem, cognomento Apostata, similem legem tulerat, ut docet sequens epistola, sed imperatoris refugæ exemplum ad se trahere non poterat plus imperator.

^e Excusi, sed aut temperando; quod legitur in Gomet., Becc., ac nonnullis. At Vaticani quatuor, Aud., Lyr., Pratell., Reg., ac plerique, interpretando.

magis dominorum exercitus contra hostes crescit, quando Dei exercitus ad orationem creverit.

Ego quidem jussioni subjectus, eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meae paginam serenissimis dominis nuntiavi. Utroque ergo quæ debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo quod sensi minime tacui.

EPISTOLA LXVI.

AD THEODORUM MEDICUM.

Ostensa latè legis iniquitate, Theodorum hortatur ut epistolam suam imperatori offerens, ipsi de revocanda lege suadeat.

Gregorius ^a Theodoro medico ^b.

Quanta bona omnipotentis Dei et serenissimi domini moi imperatoris habeam, lingua mea non sufficit ^c expiere. Pro quibus bonis quid est meum retribuere, nisi eorum vestigia pure amare? Peccatis autem meis facientibus, ex quorum suggestione vel consilio nescio, ^d transacto anno, talem in republica sua legem protulit, ut quisquis eum pure amat, fieri vehementer debeat. Ad quam legem tunc respondere non potui, quia segrotus fui. Modo autem eidem domino aliqua suggesti. Præcipit enim ut nullus qui actionem publicam egit, ^e nullus qui optio, vel manu signatus, ^f 678 vel inter milites sicut habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte si militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut ii dicunt qui leges veteres neverunt, Julianus protulit, de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuerit. Quod si ideo serenissimus dominus noster fecit, quia forte multi milites convertebantur, et exercitus decresce-

Epist. LXVI (Al. 65). — ^a Erat hic Mauricii imperatoris archiaier, vir ingenio sagax et eloquens, inquit Simocatta, lib. vi, cap. 11, et ex eo Nicophorus, lib. xvii, cap. 29. Ilium oratorem ad Avarum regem felici exitu misit Priscus Patricius, dux exercitus Mauricii, et præfector Orientis. De qua re vide auctores citatos, et historiam Miscell., lib. xvii, ad ann. 43 Mauricii. GUSSANV.

^b Post medico in Excusis legitur, etc., quod solis in Colbert. offendimus.

^c Id est, explicare, ut etiam legitur in Vatic. B.

^d Vitiose ac contra MSS. fidei additur in Editis *an vestro*.

^e Sic legendum ex MSS. Norm., Corb., Turon. Reg. et omnibus quos mibi consulere licuit. Nullus autem dubito quin ita legatur in MSS. Anglic., Vatic. et aliis optimæ notæ. At qui ad illos Cod. sancti Gregorii epistolæ contulerunt, minime intelligentes quid significaret *optio*, vel *obtio*, ut legitur in Cod. Reg., hoc pro mendo haberunt, et legere maluerunt, *nullus qui officio vel manu signatus*. Hujus autem vocis notionem dedimus in notis, ad cap. 35 lib. iv Dialog. Hoc in loco adverte constructionem grammaticæ legibus repugnantem: *nullus qui optio... ei in monasterio converti liceat*. Eadem occurrit in regula S. P. Bened., c. 58: *Noviter reniens quis ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus*.

^f Meminit victoriae insignis de Persis reportatae, capta Martyropoli civitate munitissima: quæ gesta bellica vide apud Theophanem. Præterea Mauricius Chosroem Persarum regem e regno pulsum restituit; unde ipsi regem regnumque subditum suis aliquatenus dici potest.

^g Excusi; *lucrum operatus es*. Sequimur Vatic. om-

A bat, nunquid per virtutem militum ^f subjugavit ei omnipotens Deus imperium Persarum? Nunquid non solæ lacrymæ illius auditæ sunt, et eo ordine quem ipse nescivit, ejus imperio Persarum imperium subdidit? Valde autem mihi durum videtur ut ab ejus servitio milites suos prohibeat, qui ei et omnia tribuit, et dominari eum non solum militibus, sed etiam sacerdotibus concessit. Nunquid si intentio est servandarum rerum, non poterant ea ipsa monasteria, quæ milites suscepissent, alienas res reddere atque ad conversionem homines tantummodo habere? Hæc quia mihi valde dolent, eidem domino suggesti. Sed vestra gloria opportuno tempore secrete suggestionem meam ei offerat. Nolo eam a responsali meo publice dari, quia vos qui ei familiarius servitis, loqui ei liberius et apertius potestis quæ pro ejus sunt anima, quoniam in multis est occupatus, et vix animus ejus invenitur a curis majoribus vacuus. Tu quidem, gloriose fili, pro Christo loquere. Si auditus fueris, ^g lucrum est animæ prædicti domini tui, et tuæ. Si vero auditus non fueris, lucrum solummodo tuæ fecisti.

EPISTOLA LXVII.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM.

Allatam dudum a se raptus Dincæ, Genes. xxxiv, juxta spiritalem sensum expositionem propugnat. Domitianus gratulatur, tum quod secularibus causis occupatus Scripturas meditetur, tum quod Persarum imperatori fidem prædicaverit.

Gregorius ^a Domitiano metropolitano.

Scripta dulcissimæ et suavissimæ beatitudinis vestræ suscipiens, valde gavisus sum, quia multa mihi de sacra Scriptura loquebantur. Et quia dilectas

nes nostris fere semper consentientes, Corb., etc.

Epist. LXVII (Al. 63). — ^a Erat hic Melitina episcopus, Armeniæ metropolitanus, Mauricii imperatoris consanguineus, vir prudens et industrius, verbo et opere potentissimus, et ad res maximas gerendas efficacissimus, inquit Evagrius, lib. vi, cap. 16, 17, 18. De eo Theophyl. Simocatta, lib. iv Histor. Mauric., capite 14; lib. viii, c. 11: *Melitines præsul Domitianus, genere Mauricium attingens, et cum honore sanctus sacerdos, tum vite instituto sanctior, sermones suavis, actione solers, consilio prudentissimus, auctoritate imperatoria ad Choroem contendit*, etc. Quanti autem eum fecerit Mauricius, indicat idem Simocatta, lib. viii, cap. 11, nempe quod ineunte imperium Heraclio tabella involuta et obsignata inventæ sunt, in quibus descriptum erat quidquid post suum ex hac vita discessum fieri vellet Mauricius. Cum enim imperii sui anno 15 in periculoso morbum esset lapsus, de imperio constituit, etc. *Filiis suis actue adhuc immaturis Domitianum cognatum suum, nobilis Ecclesie Melitensis antistitem, virum in rebus agendis dexterum, consilio dexterorem, tutorem designavit. Quamobrem imperator majoris momenti negotia ei expedienda ob eximiam prudenter committebat*. Plura passim de eo idem Simocatta. De in ore autem ipsius sic Theophanes in Chronographia: *Indictione 5, mense Januario, Domitianus, Melitines episcopus, imperatoris consanguineus, diem ex remum obiit, et a Cyriaco patriarcha ad sanctos apostolos sepultus est, senatu universo funebribus honoribus memoriam ejus prosequente. Ceterum Melitine, seu Melitene, hodie Malatia, teste Nigro, urbe olim regionis Melitenæ caput, post provinc. Armenias secundæ, seu minoris metropolis, ad fluvium Euphratem sita, Cæsaream inter et Samosatam*. GUSSANV.

in eis epulas reperi, eas avide comedи. In quibus quedam quoque de causis exterioribus et necessariis sunt permista. Et quasi menti convivium **679** præparantes egisti, ut oblatæ epulæ ex diversitate melius placerent. Et si quidem exteriores causæ velut inferiores et abjecti cibi minus sapiunt, ita tamen a vobis prudenter dictæ sunt, ut libenter sumantur, quia et cibi contemptibles plerumque dulces ex condimento bene coquentis sunt. Servata autem veritate historiæ, hoc quod dudum de divina significazione dixeram, respui nullo modo debuit. Nam etsi mihi, quoniam ita vultis, significatio ejus non congruit, ex ipsis tamen locis suis circumstantibus hoc quod ex ea dictum est incunctanter teneri potest. Nam et corruptor ejus princeps terræ dicitur (*Genes.* xxxiv), per quem aperte diabolus designatur: quia Redemptor noster ait: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan.* xii, 31). Qui etiam uxorem petit, quia malignus videlicet spiritus festinat, ut licenter possideat animam quam prius occulta seductione corruperit. Unde Jacob filii vehementer irati, contra omnem Sichem domum ejusque patriam gladios sumunt (*Genes.* xxxiv); quia a cunctis zelum habentibus ipsi quoque insequendi sunt, qui maligni spiritus adjutores sunt. Quibus prius circumcisioem præcipiunt, quos in dolore positos postmodum occidunt. Quia plerumque magistri severiores, si zelum suum moderari nesciunt, quamvis per prædicationem vitia corruptionis resecent, eum jam a delinquentibus plangitur quod fuerat perpetratum, adhuc tameu ipsi per asperitatem disciplinæ sœviant, et duriores existunt. Qui enim jam et præputia abscederant, mori minime debebant, quia qui culpam plangunt luxurias, et voluptatem carnis in dolore vertunt, a magistris sentire non debent asperitatem disciplinæ, ne ipse humani generis Redemptor minus ametur, si pro ea anima plus quam debet atteritur. Unde et eisdem

^b Nec violandi Patres, nec ita passim ingerendi, quasi posteris sensum omnem admeneriat. Extendum tamen ne quid illis asseramus invitis, et una fere voce reclamantibus. GUSSANV.

^c Omissa duo verba, *alii annulos*, ex MSS. omnibus,

A filii Jacob dicit: *Turbasti me, et odiosum fecisti Chananaeis* (*Ibid.*, 30). Quando enim **680** hoc quod jam delinquentes plangunt, adhuc magis tristitia insequuntur, infirmæ menti ipse Redemptoris sui amor tepescit, quia ibi se affligi considerat, ubi sibi et ipsa non parcit.

Hæc igitur dixerim, ut intellectum, quem protuli, non esse improbabilem ex locis circumstantibus demonstrarem. Ea vero quæ ex eodem loco a vestra sanctitate in meam consolationem dicta sunt, libenter accipio, quia in intellectu sacrae Scripturae, ^b respui non debet quidquid sanæ fidei non resistit. Sicut enim ex uno auro alli murenas, ^c alli anpolos, alli dextralia ad ornamentum faciunt, ita ex una ^d sacrae Scripturae intelligentia expositores quique per inumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt, quæ tamen omnia ad decorum ecclesie sponsæ proficiunt. Valde autem gaudeo quod dulcissima beatitudine vestra etiam causis secularibus occupata, ad intellectum sacri eloquii vigilanter ingenium reducit. Sic quippe necesse est ut si illa omnimodo caveri non possint, ista non omnimodo postponantur. Sed per omnipotentem Dominum rego, mihi in fastis tribulationum fluctibus laboranti tende orationis manum, ut ex vestra intercessione ad summam relever, qui culparum mearum pondere ad profundum premo. Imperatorem vero Persarum ^e qui non sive conversum doleo, vos tamen ei Christianam fidem prædicasse omnimodo exsulto, quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. Nam et Abibops in balneum niger intrat, et niger egreditur, sed tamen balneator nummos accipit.

De Mauricio autem bene dicitis, ut in actione ejus ab umbra statuam cognoscam, id est in minimis majora perpendam. In hoc tamen ei credimus, quia ejus nobis animam sacramenta et obides ligant.

Vatic., Norm., Turo., Corb., etc., restituimus.

^d Recent. Ed., *Scripturæ sententia*, quos libenter, si per MSS. Codices liceret, sequeremur. At omnes habent, *intelligentia, vel, scientia*.

LIBER QUARTUS.

Mense Septembri, inductione XII

681 EPISTOLA PRIMA

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Quod concordi omnium assensu fuerit electus, gratulatur. Monet respondendum suorum affectibus, necessitatibus succurrentum, corrigenda mature via. In bonis profectum precatur. Pullum mittit.

Gregorius ^a Constantio episcopo Mediolanensi. Scripta fraternitatis vestræ suscipiens magnas

LIBER IV. AL. LIBER III.

EPIST. I. — ^a De eo, supra, epist. 29 et 31. Observo diaconos ut plurimum assumptos ad munus episcopale, non presbyteros, non archipresbyteros: scilicet presbyteri orationi, lectioni, doctrinæ, sa-

D omnipotenti Deo gratias retuli, quia ordinationis vestræ merui celebratione relevare. Quod vero ex superiore munere in electionem vestram concorditer omnium convenit assensus, hoc fraternitas tua cum summa debet consideratione pensare, quia post Deum valde est debitrix eis qui sibi vos præferri tam subdita mente voluerunt.

Decet igitur vos sacerdotali benignitate eorum cramentorum administrationi tantummodo vacabant. Diaconis rerum exteriorum administratio credebatur; hinc multam in rebus gerendis facilitatem, dexteritatem, prudentiam usu comparabant, in clero auctoritatem usurpabant, et arctiore cum præcipuis

^a moribus in omnibus respondere, eorumque necesse sitatibus ^b pia compassione concurrere. Si quorum fortasse sunt via, hæc maturis objurgationibus ^c increpat, ut ipsa quoque sacerdotalis indignatio virtuti sit admista dulcedinis, quatenus et tunc a subjectis amari debeat, etiam cum graviter metuitur. Quæ res personam vestram apud eorum judicium ad magnam quoque reverentiam adducit, quia sicut præceps furor usitatusque despicitur, ita contra cuiusque discrete indignatio plerumque quo tarda fuerit, eo amplius fit timenda.

Joannes vero subdiaconus noster multa nobis bona tuae fraternitatis rediens nuntiavit. De quibus omnipotenter Deum petimus, ut hæc qui **682** cœpit, ipse perficiat; quatenus te interius exteriusque profecisse, et nunc inter homines, et post inter angelos ostendat.

Praeterea pallium ad sacra missarum solemnia utendum ex more transmisimus. Sed peto ut dum hoc suscipitis, ejus honorem ac genium ex humilitate vindicetis.

EPISTOLA II.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Theodelindam reginam et tres episcopos, ob tria capitula a Constantio dicens, susceptis epistolis suis ad illius communionem reversuros sperat. Pacem cum Langobardis exoptans, petit ut se de Francorum cum Langobardorum rege gestis faciat certiore.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Dilectissimus filius meus Bonifacius diaconus quidam mihi ^a ex scripto fraternitatis tuae secreto nuntiavit, quod exquisita occasione potius quam inventa, tres se episcopi a pia fraternitatis vestre communione separaverint, dicentes vos ^b in damnationem trium capitulorum consensisse, atque ^c cautionem fecisse. Et quidem si quid de tribus capitulis in quocunque vel verbo vel scripto nominatum est, bene laicos contrahebant necessitudinem. Tradunt historici diaconos quamplurimos tantum gratia apud clericos et laicos valuisse, ut non modo supra presbyteros superbirent, sed et suis in faciem resisterent episcopis quasi cesores. Gussanv. Hæc idcirco de diaconi observavit Gussanvillæus, quod Constantius diaconus esset Ecclesie Mediol. quando ad ejus cathedrali episcopalem omnium votis est assumptus.

^a Editi prætulerunt succurrere, quod non est inss. Codicum.

^b Ita Normanni et plerique. In quatuor tamen Vatic., in Reg., in Corb. et in Edit. Paris. 1518, legitur *increpare*, referendo ad *Decet*, quod præcessit.

EPIST. II. — ^c Bccc., extra scriptum.

^b Anno Domini 533, in concil. de damnata fuerant tria capitula. Damnationem secutum est schisma gravissimum, cum persuasum haberent plurimi episcopi, ea damnatione labefactari fidem, iadique auctoritatem synodi Chalcedonensis, quam quidem opinionem ex eorum animis evellere, non levioris operæ fuit. Vigilius qui tum apostolica sedi præterat, synodi quintæ definitioni consenserit, pio fortassis, sed infelice consilio, reniens, schismati occasionem dederat; certe vires addiderat. Successor ejus Pelagius I., quod v. synodo consentiret, tam fuerat Occidentalibus episcopis inquisitus, ut eum pro pontifice habere noluerint, necessumque fuerit jussu Pelagii presbyterum Ostiensem loco episcopi munus illud obire, ut Binius post Anastasium refert. Pelagius II.,

A fraternitas tua reminiscitur; quamvis decessor fraternitatis tuae Laurentius districtissimam cautionem ^d sedi apostolicæ emiserit, in qua viri nobilissimi, et legitimo numero, subscripserunt. Inter quos ego quoque, tunc ^e urbanam prætoriam gerens, pariter subscripsi; quia postquam **683** talis scissura pro nulla re facta est, justum fuit ut sedes apostolica curam gereret, quatenus unitatem universalis Ecclesiæ in sacerdotum mentibus per omnia custodiret. Quod autem dicitur, filiam nostram ^f Theodelindam reginam sese a communione tua hec audito nuptio suspendisse, constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paululum seducta est, venientibus tamen Hippolyto notario et Joanne abbe, enī modis omnibus vestra fraternitatis communionem ^g quæsitura: cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione transmittant. De epis copis vero qui se suspendere ^h visi sunt, alias epistolam feci, quam cum eis ostendi feceris, eos non ambigo de superstitione suæ superbiæ apud fraternitatem tuam pœnitentiam acturos.

Subtiliter autem mihi et breviter indicasti, vel ⁱ de Agone rege, vel de Francorum regibus quæ gesta sunt. Peto ut fraternitas vestra quæ adhuc recognoverit, mihi modis omnibus innotescat. Si autem videritis quia cum patricio nihil facit Ago Langobardorum rex, de nobis ei promittit, quis paratus sum in causa ejus impendere, si ipse utiliter aliquid cum republica voluerit ordinare.

EPISTOLA III.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

^C Nullam a Constantio datam de tribus capitulis cautionem. Chalcedonensis synodi fidem in Romana Ecclesia integrum servari. Divisis proinde episcopis ad unitatem redeundum.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Pervenit ad nos quod quidam episcopi vestre dicunt. 578, Romanus pomifex nullum non movit lapidem, quo fidelium animos istorum damnatione capitulorum offensos conciliaret, nec obtinuit. Hinc usus cautionum, de quibus in hac et epist. sequente; ut vel sic unitati universalis Ecclesiæ, discussis istiusmodi nebulis, recepta v. synodo provideretur. Vide epist. 3 et 4 sequentes. Gussanv. Ad 1e. 55. De tribus capitulis accuratius in Vita sancti Gregorii.

^c Cautionum apud juriconsultos plurima sunt genera: bic juratoriam intelligo scripto exaratum et subscriptam, qua promittebant se damnationi trium capitulorum deinceps consensuros, nec unquam reluctatores. Similes cautiones nostra ætas exsuscitavit. Gussanv.

^d Vatic. B, urbanam præfecturam.

^e Fuit Garibaldi Bajoiorum regis filia, primum Autharis Langobardorum regis uxor, tum eo post annos sex veneno extincto, Agilulfio Taurinatum duci nupsit, qui Langobardis rex creatus est. Hujus mulieris pietas insignis laudatur a scriptoribus, et maxime a sancto Gregorio, qui plures ad eam epistolas scripsit, eoque libros Dialogorum direxit, quom sciebat utique et Christi fidei deditam et in bonis actibus esse præcipuum, inquit Paulus Diaconus, lib. iv de gestis Langub., cap. 5, qui eam vocat Theudelinam, ejusque pietatem et erga Ecclesiæ munificentiam mirifice extollit, cap. 6. Gussanv.

^f Vatic. A, suspendere nisi sunt.

^g Ideo qui Agilulfus de quo paulo anteau.

cessis exquirentes occasionem potius quam invenientes sese scindere a fraternitatis vestræ unitate tentaverint, dicentes te apud Romanam urbem in trium capitulorum damnationem cautionem fecisse. Quod videlicet idcirco dicunt, quia quantum fraternitatem etiam sine cautione credere soleam, nesciunt. Si enim hoc esset necessarium fieri, verbis nudis vobis credi potuisset. Ego tamen nominata inter nos neque verbo neque scripto tria capitula recolo. Sed eis, si citius revertuntur, de suo errore parcendum est, quia, juxta Pauli apostoli vocem: *Non intelligunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (*I Tim. 1, 7*). Nos enim, auctore veritate, teste conscientia, fatemur nos fidem sanctæ Chalcedonensis synodi per omnia illibatam custodire, nihilque ejus definitioni addere, nihil subtrahere audere. Sed si quis contra eam, ejusdemque synodi fidem, sive plus minusve ad sapiendum appetit usurpare, eum omni dilatione postposita anathematizamus, atque a sinu matris Ecclesiæ alienum esse decernimus. Quem igitur ista mea confessio non sanat, non jam Chalcedonensem synodum diligit, sed matris Ecclesiæ sinum odit. Si ergo ea ipsa quæ audere visi sunt, zelo loqui animæ præsumperunt; superest ut hac satisfactione suscepta, ad fraternitatis tuae **684** unitatem redeant, seque a corpore Christi, quod est sancta universalis Ecclesia, non dividant.

EPISTOLA IV.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Quod sese a Constantii communione suspenderit, doleret.
Nihil contra Chalcedonensis synodi fidem Justiniani temporibus actum asserit. Hortatur ut Constantii ordinationem suscipiat, eique communione jungatur.
 Gregorius Theodelindæ reginæ Langobardorum.

Quorumdam ad nos relatione pervenit ab aliquibus episcopis & gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam suisse perductam, ut sese a catholicæ unanimitatibus communione suspenderet. Quod quantum vos pure diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere quæ audierint possunt.

Dicunt enim piæ memoriae Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum suisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipso errore manent quem sibi de nobis ipsi finixerunt. Nos enim, teste conscientia, fatemur de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum; ^b sed quidquid prædicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui

EPIST. IV. — ^a Modus compellandi honoris causa, quo utitur Gregorius erga reges, imperatores, eorum uxores et alias primarias personas. Nondum enim receptus erat *majestatis* titulus, quo nunc reges gaudent. Quanquam Horatius sic Augustum alloquitur lib. II, epist. 4:

Si quantum, possem quoque; sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua.

Et apud Cassiodorum, lib. III Variar., ep. 27, oc-

A præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integratam nostram ex conscientia nostræ attestatione cognoscitis, superest ut nunquam vos a catholicæ Ecclesiæ communione separatis, ne tot vestre lacrymæ, tantaque bona opera pereant, si a fide vera inveniuntur aliena. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum meum Constantium, cujus et fides, et vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscepistis, et quia ab ejus Ecclesiæ communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superflue dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo B Joanne abate, atque Hippolyto notario, ex corde vestro arbitror suisse sublatum.

EPISTOLA V.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Cleri sui moribus et famæ consulat. Id de subdiaconis ejus decernit, quod supra de Siculis lib. I, epist. 44.

Gregorius Bonifacio episcopo & Regensi.

Contumelia quidem sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri. Quod enim ipsi debent **685** extigere, turpiter exiguntur. Tamen ne, quod non remanamus, in aliquo fraternitas tua ea quæ ad opus Dei pertinent negligat, de hoc ipso specialiter te prævidimus abortandum. Admonemus itaque ut nullatenus clerus Regitanæ civitatis, in causis quæ eorum poscit officium, fraternitatis tuae remissione laxetur. Sed in iis quæ ad Deum pertinent, instantissime atque studiosissime compellantur. Opinionem quoque prædicti cleri tui studere te volumus, ut nihil de iis pravum, nihil quod contra ecclesiasticam disciplinam pertinet, audiatur; ad ornatum quippe ejus, non ad seeditatem actuum eorum pertinere debet officium. ^b Subdiaconis vero tuis (*Grat. dist. 52 c. 9*) hoc quod de Siculis statuimus, decernimus observari; nec illam definitionem nostram cuiusquam sinas contumacia aut temeritate corrumpi; quatenus dum prædicta omnia per te fuerint conservata districtissime, nec admonitionis nostræ, sicut et credimus, transgressor existas, nec in quolibet reum te remissionis accuset pastoralis tibi commissus ordo regiminis.

EPISTOLA VI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Petronillæ conversæ et Agnelli ejus corruptoris socius discutunt, et puniat, atque abdata monasterio curet restitui.

Gregorius Cypriano diacono et rectori Sicilie.

currit Regia majestas.

^b Propter injectam hic, etsi leviter, damnationis trium capitulorum mentionem, Constantius ab offenda Theodelindæ hac epistola prudenter absinuit, ut liquet ex epist. 39. Quod laudavit sapientissimus pontifex; aliaque reginæ sine scandalo dandum scripsit, in qua nec *v* synodi, nec gestorum in damnatione trium capitulorum meminit. Est numero 38.

Perlatum est ad nos (*Grat. 19, q. 3, c. 8*) Petronillam nomine de provincia a Lucania genitam, per exhortationem Agnelli episcopi suis conversam, resque suas omnes, quas habere potuit, b licet sibi iure potuissent competere, tamen eidem monasterio, quod ingressa est, etiam specialiter donationis titulo contulisse: morientemque prædictum episcopum dimidiā partem substantiæ suæ Agnello cuidam filio suo, qui notarius nostræ esse fertur Ecclesiæ, atque dimidiā eidem monasterio reliquise. Sed cum propter irruentem Italie cladem Siciliam refugissent, dicitur eam sæpe dominatus Agnellus corruptis ejus moribus stuprasse, atque sentiens gravidam, de monasterio a seduxisse, resque ejus omnes tam proprias, quam eas quas de parte patris ipsius habere poterat abstulisse, ac post perpetratum tale tantum que facinus, in sui eas d dominii jure defendere. Hortamur igitur dilectionem tuam **686** ut prædictum virum vel ante fatam seminam sub districta ad te facias executione perduci, causamque ipsam secundum sui meritum summa subtilitatis examinatione perquiras. Et si ita inveneris, ut nobis nuntiatum est, negotium tot iniurialibus inquinatum, cum summæ purgationis severitate determina; quatenus et ante fato viro, qui nec suum, nec illius attendit habitum, et tantorum causa fuit scelerum, c ultio districta proveniat; et illa prius procedente vindicta, atque in monasterium sub pœnitentia redacta, omnes res, quæ de sæpe dicto loco ablata fuerant, cum omnibus illis suis fructibus atque accessionibus revertantur.

EPISTOLA VII.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

Columbo episcopo in Numidiae concilium inquirenti, et pravos correpiro faveat. Compescat intestina Ecclesiæ bella.

Gregorius Gennadio a patricio et exarcho Africæ.

Satis b credimus religiosæ excellentiæ vestræ

EPIST. V. — a Al., *Regitano*, ut legitur in omnibus Norm., in Vatic. D, etc. *Infra quoque cleru Regitanae civitatis.*

b Vide libri 1 epist. 44.

EPIST. VI. — a Provincia Italæ; pars olim erat magnæ Greciæ, ubi nunc Basilicata provincia Regni Neapol. cum parte australi citerioris principatus. Gussav.

b Ut verus sensus eliciatur, sic fieri debet constructio: Petronillam, monasterio quod ingressa est, omnia quæ habebat, licet jure monasterio competenter, specialiter tamen ea titulo donationis ipsi contulisse. Jam sæpe observavimus, Gregorii stylum hyperbatis et verborum inversionibus ac trajectiōibus abundare. Itaque Gregorii scopus est ut ea omnia quæ de monasterio ablata fuerint, cum omnibus fructibus suis atque accessionibus illuc revertantur. Id ut assequatur, observat res omnes quas habere potuit Petronilla, eidem monasterio quod ingressa est competere, tum ex jure communi, scilicet imper. lege, qua in ipsa monachi professione illius bona monasterio acquiruntur. *Novel. Justin. v, nov. 123, cap. 38*, tum maxime specialiter donationis titulo. De sententiâ sancti Gregorii ac proposito scopo non est dubitandi locus, si legatur epist. 7 libri ix: *Quia inquit, ingredientibus monasterium, convertendi gratia, ulterius nulla sit testaadi licentia, sed res eorum ejusdem monasterii juris fiant, aperta legis definitione de-*

A mentem adversus ea maxime quæ in Ecclesiis geruntur incongrua c divini amoris simulatione succendi. Tanto igitur ecclesiasticarum correctionem causarum vobis libenter ingerimus, quanto de pia vestræ mentis intentione confidimus. Cognoscat siquidem excellentia vestra quibusdam de Africanis partibus venientibus ad nos fuisse perlatum plura in concilio Numidiae contra Patrum tramitem atque canonum statuta committi. Quarum rerum frequentes querelas quia diutius tolerare nullatenus potuimus, Colunbo fratri et coepiscopo nostro, de cuius gravitate ipsa ejus quæ percrebuit dubitare jam nos non permittit opinio, commisimus perquirendas. Quamobrem paterno salutantes affectu, hortamur excellentiam vestram, in cunctis quæ ad ecclesiasticam correctionem pertinent, vestri robur ei subrogetis auxilii, ne si quod male geritur quæsitum vel vindicatum non fuerit, longorum usurpatione temporum cum majori licentia d in futuros crescat excessus. Scito autem, excellentissime fili, si victorias queritis, si de commissione vobis provinciæ securitate tractatis, nihil vobis magis aliud ad hoc proficere, quam zelarū sacerdotum vias, et intestina Ecclesiarum, quantum possibile est bella compescere.

687 EPISTOLA VIII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Stephani defuncti voluntatem de monasterio construendo curet adimplerē.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Nos quidem arbitramur quod ad imminentiam explicationis piarum rerum, ipse te tuus satis ordo compellat. Sed ne zelum tuum cujuslibet interventus remissionis emolliat, de his etiam te specialiter judicavimus exhortandum. Pervenit si quidem ad nos Stephanum vestrum de hac luce migrantem, a supremæ voluntatis elogio monasterium præcepisse fundari. Cujus b desiderium Theodosiæ honestæ feceretum est.

c Hoc est clam eduxisse. Seducere proprie est seorsum ducere.

d Scilicet res ablatas; non eam, ut invitatis MSS. habent Editi.

e Virginum sacrarum conjugia vetita vide in concil. Tur. I, c. sexto: *Qui se sacratis virginibus per conjunctionem nefandam miscuerint, vel propositum professæ religionis dereliquerint, utrique a communione habeantur alieni, quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Consule etiam concil. Par. III, c. 5, et Turon. II, c. 20. Qui sacram virginem ducit uxorem, capitali sententia feriendus est, ex Clotarii II constitutione, quæ inter concilia Gallicæ referuntur post concil. Par. v.

EPIST. VII. — a De Patriciis jam sæpe injecta mentio. Eorum dignitatem instituisse Constantimum Magnum legimus. Vide Tillemontum in Historia imperat., in Constantino.

b Vatic. A et C, satis credimus relatu excellentiæ vestræ.

c Excusi, divini auctoris.

d Omnes Vaticani, præter D, in futuris crassetur excessibus.

EPIST. VIII [Al. 10]. — a In edit. vet. et Vatic., supremæ voluntatis eloquio.

b Sic legitur in Ms. Norm., Reg., Vatic., etc. In Editis vero, cuius desiderium a Theodosia... fertur

minas hereditis ejus fertur quod hactenus dilatione A protrahitur. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut maximum de predicta causa studium geras, atque aucte nominatam feminam & commoneas, quatenus intra annale spatum, monasterium, ut juseum est, debeat ordinare, et euncta secundum defuncti voluntatem sine altercatione construere. Qued si intra predicti temporis metam aliqua perlicere negligenter vel calliditate distulerit, ut sive in loco eo quo constitutum fuerat, seu certe ibi non poterit, et alibi placet ordinari, et dilatione interveniente negligitur, tunc volumus ut fraternitatis tuae adficter studio, ordinatisque omnibus, res atque redditus qui relieti sunt per te loco ipso venerabilis sine immunitatione aliqua socientur. Sic enim et ante trecentum iudiciorum tuum sententiam remissionis effugies, et secundum piissimas leges, dilatas defunctorum pars voluntates episcopali supplebis studio.

EPISTOLA IX.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Singulis ancillarum Dei monasteriis probatus vir deputandus, a quo sic procurentur negotia, ut monilibus exinde vagari non liceat. Illarum lapsibus decernuntur pœnae. Concilia bis in anno celebrentur. Judiciorum servi ad Ecclesiam fidei causa fugientes in libertatem vindicentur. Ne in baptizatorum frontibus iteretur chrismatio, solum pectus ungant presbyteri, deinde episcopi frontem. Monasterium iuxta Petri defuncti voluntatem construatur, si congrua adsit reddituum quantitas.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Satis quidem te ipse pastoralis zelus instigare debuerat ut gregem quem susceperas etiam sine nostro solatio salubriter ac provide tuereris, et a callidis inimicorum surreptionibus eum diligenti 688 circumspitione servares. Sed quia charitatem tuam pro sua ornatitudine augmento nostra quoque pagina auctoritatis indigere comperimus, necessarium nobis fuit titubantes animos tuos ad religiosi vigoris studium fraterno dilectionis exhortatione firmare.

Pervenit siquidem ad nos minus te monasterii ancillarum Dei in Sardinia situs tuitionis impendere; et cum dispositum a tuis prudenter suisset decessoribus ut quidam de clero probati viri curam ge-

quod dilatione protrahitur. Impeditior sane videtur periodus; sed non minus stylum sapit Gregorii.

^c At., commoneas, ut legitur in Vatic. C.

EPIST. IX. — * Fiscalia sunt tributa. Id apparent ex leg. 3 de episc. et cleric., tit. 3, lib. 1, Codicis: *De his clericis qui prædia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena juga nequam statuet excusare, sed etiam pro his pœnitis qui ab ipsis possidentur eosdem ad penitendum fiscalia perurgere.* Universos namque clericos, etc. Subire per publicas personas, interpretarer subinde ire per domos publicarum personarum, illis se submittere, prensare, apud illos sua procurare negotia. Publicas autem personas dieiuanus magistrales, officiales, tabellarios, forte etiam publicanos, quandoquidem de fiscalibus agitur. Gussanv.

^b De sanctimonialibus vagis Isidorus Pelos., lib. 1 epist. 567.

^c Ha legendum ex Vatic. A, ex Norm. omnibus, et ex Corb. Inter se tamen MSS. non consentiunt; nam in Rhemensi legitur: *Ad lapsus adulterii deducta est, aut in furtum.* Turon., aut in furtum. Reg.

A rentes earum se necessitatibus adhucibent, nunc in funditus esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis aliquique muniis ipse per se principaliter Deo dicatae feminæ compellantur ire, necessitatemque habant pro supplendis & fiscalibus per villas prædictaque discurrere, atque virilibus incompetenter se miscere negotiis. Quod malum fraternitas tua facilis correctione removeat, ut unum probatum vita moribusque, cuius artas atque locus nihil de se pravae suspicionis objiciat, sollicite deputet, qui sic monasteriis ipsis cum Dei timore possit assistere, quatenus ulterius eis pro quibuslibet causis privatis, vel publicis, ^b extra venerabilia loca contra regulam vagari non liceat; sed quidquid pro his ageundum est, per eum quem deputaveris rationabiliter peragatur. B Ipsæ vero referentes Deo laudes, atque coercentes semelipsas, in monasteriis suis nullam occasionem ulterius fideliom mentibus pravae suspicionis injiciant. Si qua autem earum (Grat. 27, q. 4, c. 28) vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem ad lapsus adulterini deducta est, aut in futurum fuerit perducta voragine, hanc post competentis severitatem viudicta, in aliud districtius virginum monasterium in patientiam volumus redigi, ut illic orationibus signe jejunis vacet, et sibi paenitendo proficiat, et mortuendum ceteris arctioris disciplinæ præstet exemplum. Is autem qui cum hujusmodi feminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communione privetur, si laicus est; si vero clericus fuerit, a suo quoque remotus officio, pro suis contumacis lugendis excessibus in monasterium detrudatur.

Episcoporum etiam concilia, siue tam rite modicatur fuisse provinciae, quam sacerorum canonem auctoritate præcipitur, ^d bis in anno celebrare volumus; ut et si quis inter eos a sui forma propensi actionis atque morum qualitate discordat, sociali possit fratrum increpatione redargi, et pro securitate committat gregis, animarumque statu, paterna valeat circumspectione tractari.

Pervenit etiam ad nos servos ancillasque Judeo-

lapsa in sua deducta est. Rhemensi suffragatur unus e Vatic. In nullis autem veteribus exemplaribus occurrat excusorum lectio, aut in stupri. Adulterium appellat sanctimonialis lapsus noster Gregorius, quia, ut docet sanctus Augustinus in Ps. LXXXIII, sanctimonialis si nuperit. Christi adultera reputabitur.

^d Ita Nicenuni, c. 5. Primum ante quadragesimam, secundum circa tempus autumni. De provinciali synodo res est. Idem in Antioch., can. 20, et in Chalcedon., can. 19. Sacrum Trid. conc., ses. 24, de Reformat., c. 2, ea statuit renovanda quolibet saltem triennio. Gussanv.

* De illis supra. Causa fides, vi constitutionum imperialium, asserebantur in libertatem invitis dominis nullo dato pretio. Id fieri potuisse Hesselius, supra chias, epist. 39 l. ii, indict. 41, nunc 40, l. iii, docet. Hanc tamen facultatem non ubique vixisse certum est tam ex multis epistolis sancti Gregorii, quam ex nostris conciliis Gallicanis, ut ex Aurel. 11, c. 13. Nec enim videntur mancipiis sive vernis sive empticiis caruisse, nisi aut eos a fide ad errorem suum veleant trahere, aut siquid eis impo-

Primus, fidei causa ad Ecclesiam refugientes, **689 A** aut infidelibus restitui dominis, aut eorum, ne restituuntur, pretium dari. Mortuam igitur ut nullatenus tam pravam consuetudinem manere permittas; sed quilibet servus Iudeorum (*Grat. dist. 54, c. 16*) ad venerabilia loca confugerit causa fidei, nullatenus cum paterni præjudicium sustinere. Sed sive olim Christianus, sive nunc fuerit baptizatus, sine ullo pauperum damno, religioso ecclesiastice pietatis patrocinio, in libertatem modis omnibus defendatur.

F Episcopi baptizatos infantes signare bis in frontibus chrismate non presumant; sed presbyteri (*Grat. de Cons. dist. 4, c. 119*) baptizandos ungant in praetore, ut episcopi postmodum ungere debeant in fronte.

Pro fundandis etiam monasteriis, quæ a diversis iussa sunt construi, si injusta perspicis & hæc aliquos quibus indicta sunt excusatione differre, solerter secundum quod leges præcipiunt imminere te volumus, ne piæ defunctorum voluntates tua, quod absit, remissione cassentur. De monasterio autem quod in domo sua costruendum quondam Petrus asseritur præcepisse, prævidimus ut fraternitas tua subtiliter requirat relictorum illic redditum quantitatem (*Grat. 16, q. 1, c. 14*). **B** Et si quidem modus habet substantie, recollectis omnibus quæ de rebus ipsis immunita vel dicuntur esse dispersa, cum omni studio hoc et sine aliqua dilatione fundetur. Sin autem vel minus idonea vel damaæ facultas est, omnibus, ut edictum est, subtiliter inquisitis, nobis renuntiare te volumus, ut sciamus quid deliberare juvante Domino de ejus constructione possimus. Fraternitas igitur tua ita in cunctis prædictis capitulis se solerter impendat, ut nec nostræ admonitionis seriem inveniatur suis transgressa, nec, divini rea judicii, de minori scelô pastoralis existat offici. (*Cf. Jean. Diac. l. IV, c. 45.*)

EPISTOLA X.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS DALMATIE.

Ne aboque consensu et permisso suo ultim Salona episcopum ordinent. Si tamen in aliquem alium a Maximo consentiant omnes, consecretur.

Gregorius universis episcopis per Dalmatiam.

merent quod religio Christiana vetat, aut in odium fidei eos tormentis affligerent. In his et similibus casibus suorum mancipiorum amissione Judæi multabantur, aut certe mancipia taxato prelio redimebantur, duodecim nempe solidis, ut habet Masic. c. 16. *Glossar.*

I Ita una voce MSS. omnes Norm., Vatic., Anglie., Turon., Corb., Reg., Tell., Cisterciens., Vind., etc., et quidem optimo sensu. Scilicet cum Serdi presbyteri, ex Græcorum forte commercio, frontem chrismarent, ejusdem insulae episcopi, suo jure antiqua Patrum traditione firmatio, etiam ipsi in confirmatione baptizatorum signabant frontes. Frontalis cibrationis iterationem hanc Gregorius improbat. Ut vero episcopis proprium frontes signandi jus servet, ab illa consignatione longius arcet presbyteros, quibus nempe ne ipsam quidem verticis, ut in Romana Ecclesia, sed solam permittit pectoris uncionem. In MSS. quibusdam, detracta vocula *bis*, corrupto sensu legitur: *Episcopi baptizatos infantes sig-*

Dnare in frontibus chriamate non presumant. Hujus, nisi fallimur, lectionis absurditate moti Editores omnes, et ante illos nonnulli librarii, illi voci episcopi, hanc substituere presbyteri, quam vix in uno aut altero MSS. reperias.

Exclusi, hæc aliqua ab iis.... differri.... admonere te volumus, ne piæ virorum et defunctorum voluntates. In nostra lectione convenient omnes Vatic. Turon., Norm., Corb., etc.

Sic legimus in omnibus Norm., Corb., Reg. In Vatic. C et D, et modum habet substantiæ. In Excusis, modus habetur substantiæ; ad quæ verba Augustinus: *Voces, inquit, jurisconsultis solemnes, id est certa quædam bonorum quantitas ad monasterii usus sufficiens.* Modus etiam substantiæ opponitur facultati dannosæ, quam adire compellitur nemo. Cod. lib. XVI, tit. de jure liber.

Epist. X [AI, 15]. — **a** Illic in diversa abeunt MSS. Codd. Vatic. B habet, erecta mentis intentione. Corb. cum Vatic. A et C, recta mentis intentione, omisso a

EPISTOLA XI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM

Etiā novorum reddituum quartae partes juxta canoniam distributionem dispensandā. Presbyter aliud clericus abbas non fiat, nisi relicta Ecclesiæ cui ministrabat cura. De funto episcopo, Ecclesiæ res diligenter, at gratis, describendæ. Visitatoribus et eorum clericis tribuendum stipendum. Virgo nondum sexagenaria non fiat abbatisa.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Olim quidem fraternitati tuæ nostra fuerat auctoritate commissum ut si qua in Siciliæ ^a excederentur Ecclesia cæterisque venerabilibus 691 locis, vel incongrue gererentur, nostra vice corrigeres. Sed quia post hæc de quibusdam neglectis hactenus capitulis ad nos querela pervenit, rursus ad eorum correctionem tuam fraternitatem specialiter prævidimus excitandam.

Cognovimus namque (*Grat. 12, q. 2, c. 19*) de redditibus Ecclesiarum noviter acquisitis canonicam dispositionem ^b quartarum minime provenire, sed epis-
copos locorum tantummodo distribuere quartam anti-
quorum redditum, nunc vero quæsita suis usibus re-

Vatic. D, et *rectam mentis intentionem*, consentientibus Turon., Rhem., Norm., quibus adiuvandum putamus. Excusi, a *recta mentis intentione*.

^b Ita quatuor Vatic. et Rhem. In Norm. et Corb. legitur, *quatenus vobis... a coalesibus mysteriis alienis, nec quem, etc.*

^c In Vatic. præmittitur huic epist. *Mense Novem-
bri, indict. 12. In Turon. S. Gat., ad calcem, legi-
tur: Mense Septembri, indict. 12.*

EPIST. XI. — ^a Inter Codices sive mss. sive excusos hoc loco dissidentes, præstulum quinque Norm., Rhem., Corb., Vatic. B et D, et Turon. In duobus tamen ultimis legiūr *excideretur* pro *excederetur*, errore calami. In Vatic. A et C, habet *exciderunt*. Consentit Michael in Reg., *exciderat*. In hoc solo verbo dissentient mss., at in Editis multa sunt quæ a vera lectione deviant, et nullis in mss. comparent; sic enim legitur, *Si quæ in Sicilia exciderent Ecclesiæ, cæteraque.*

^b Ecclesiasticos redditus jam tunc in Romana Ec-
clesia suisse divisos in quatuor partes, scilicet in
episcopum, clericum, pauperes, sarta tecta, dubitare
non sinunt tum hæc, tum aliae plures Gregorii epis-
tolæ: epist. 44 lib. v; epist. 9 lib. viii; epist. 44 lib.
xiii. Idem pro Gallianis Ecclesiæ statuit conc. Au-
reol. 1, c. 5. Vide Thomass., ut p., lib. ii, c. 13 et
seqq.

^c Excusi, *quam rem pravam*. Melius sane quam-
obrem, ut in omnibus Vatic., Norm., Corb., Reg., etc.

^d His aliis siuilibus verbis nihil aliud præcipi-
tur quam ut titulus abbatis et cura monasterii non
deferratur clerico extraneo, qui sacerularia Ecclesiæ
titulum habeat, nec monachus sit; et si quidem talis clericus, relicta Ecclesia cui serviebat, jam factus
sit abbas; ut, optione facta, aut abbatale munus di-
ligitat, si Ecclesiæ suæ titulo renuntiare nolit; aut
Ecclesiæ suæ curam deserat, si in abbatis officio per-
manere decreverit. De his uberior in sancti Gregorii
Vita a nobis adornata.

^e Sic legere cogunt mss. omnes in idem conspiran-
tes, scilicet septem Norm., quatuor Vatic., Tur.,
Corb., Reg., etc. Consentient vel. Editi. In recentioribus habes: *aut admissa clericatus militia monasti-
cis non promov. ordinibus; quæ sane nullis in mss.
nobis occurserunt. Cæterum ne cum viro eruditio
Lud. Dupin, tom. VI, p. 277, hanc esse Gregorii
mentem putes, ut clerici ad monachos non transeant.*

A tinere. ^f Quamobrem pravam subintroductamque consuetudinem fraternitas tua vivaciter emendare festinet, ut sive de præteritis reditibus, sive de iis quæ nunc obvenerunt vel obvenerint, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur. Incongruum namque est unam eamdemque Ecclesiæ sub-
stantiam dupli quodammodo jure censeri, id est usurpationis et canonum.

Presbyteros (*Grat. 16, q. 1, c. 38*), diaconos, ca-
terosque cuiuslibet ordinis clericos, qui Ecclesiæ militant, ^g abbates per monasteria esse non permit-
tas, sed ^h aut omissa clericatus militia, monachicis provehantur ordinibus; aut si in abbatis loco perma-
nere decreverint, clericatus nullatenus permittantur
habere militiam. Satis enim incongruum est si com-
B unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non
possit explere, ad utrumque judicetur idoneus, sic-
que invicem et ecclesiasticus ordo vite monachicæ,
et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus ⁱ im-
pediat. Illud quoque (*Grat. 12, q. 2, c. 45*) charita-
tem tuam commonere curavimus, ut si quispiam
episcorum de hac luce migraverit, vel, quod absit,

Id Gregorius dixit nusquam; imo de diacono mona-
sticam vitam amplectente, ad Desiderium Viena.
episcopum scribebas, lib. xii, epist. 33: *Hortamus,
inquit, ut tam promptæ devotioni ejus quam in sancto
studio habere proposito minime retra sit impedimen-
to fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationi-
bus pastorali admonitione succendite, etc. Concil. To-
let. iv, can. 49 (apud Loaisam 50): Clerici qui mona-
chorum propositum appetunt (quia meliore vitam se-
qui cipiunt) liberos eis ab episcopo in monasteriis lar-
giri oportet ingressus; nec interaici propositum eorum
qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.
Ex Gregorii verbis (*Clericatus nullatenus permittan-
tur habere militiam*) concludit vir alias doctissimus
vetustus Gregorius Mag. ne idem abbas esset ac
presbyter. Mirum sane id ab homine assere veteris
disciplinae Orientalis atque Occidentalis non penitus
ignaro. Ad Marcianum imp. adversus Eutychen scri-
bunt archimandritæ xviii, iisque presbyteri omnes,
tom. VI Concil. Edit. Labb., col. 131; ejusdem ha-
resiarchæ damnationi subscrubunt archimandritæ ^k,
et quibus presbyteri xviii, diaconus i. Ibidem, col.
231, epistolam scribit sanctus Leo 75, ad imperatu-
rem, ad Pulcheriam Augustam, atque ad Constanti-
nopolitanos abbates sexdecim, eosque, uno excepto
qui diaconus erat, presbyteros. Denique Concil. tom.
V, col. 171, concilii Constantinop. sub Menno, act.
5, refertur libellus supplex cui subscrispserat archi-
mandritæ presbyteri LIII, cum diacono archimandritæ uno.
Plerosque etiam in Occidente abbates sacer-
D Dito fuisse exornatos probat Cointius, ad annum 674,
num. 55 et seqq. Idque ex Gregorio ipso indub-
tum, cuius plures exsant ad abbates presbyteros
aut quæ ipsorum meminerint epistolæ lib. i, epist. 9;
lib. v, epist. 3 et 4; lib. viii, epist. 26; lib. xiiii,
epist. 8, 10, etc. Plura exempla profert Gussanvil-
laeus hic, nota 3.*

^f Excusi, *impeditatur, quos sequeremur, nisi ob-
sent omnes Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.*

^g Forte hierarchis, licet ita legatur in omnibus mss.
et Editis. Variant tamen Editiones quedam. Logdu-
nensis an. 1539 habet ad marginem: *Al. economi.*
Correctores decreti 12. q. 2, c. 45, legunt *economis*,
intelligere episcopos visitatores, de quibus statua
Gussanv. In Vatic. A et B, necnon in Pratel., legi-
tur, *Jerathicis.*

pro suis fuerit remotus excessibus, ⁵ convenientibus A hierarchicis cunctisque cleri prioribus, atque in sui praesentia inventarium Ecclesiae rerum facientibus, 692 omnia quae reperta fuerint subtiliter describantur, nec, sicut antea fieri dicebatur, ⁶ species quae-dam aut aliud quodlibet de rebus Ecclesiae, quasi pro faciendo inventarii labore tollatur. Sic namque ea quae ad munitionem pauperum facultatis pertinent desideramus expleri, ut nulla penitus in rebus eorum ambitionis hominibus venalitatis relinquatur occasio.

Visitatores Ecclesiarum, clericique eorum, qui cum ipsis per non suæ civitatis parochias satigantur, aliquod laboris sui capiant, te disponente, subsidium. Justum namque est ut illic consequantur stipendum, quo pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium.

⁷ Juvenculos abbatissas fieri vebementissime prohibemus (Grat. 20, q. 1, c. 12). Nullum ⁸ igitur episcopum fraternitas tua nisi sexagenarium virginem, cuius ætas hoc atque mores exegerint, ¹ velare permittat, quatenus tam prioribus quam præsenti capitulo tuæ districtio instantia. Domino adjuvante correctis, et diu dissolutum rerum venerabilium statum ⁹ canonicec nexibus religare festines, et divina negotia non per incongruas voluntates hominum, sed competenti possint districtione disponi, ¹⁰ Mense Octobri, indictione 12. (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 34; lib. ii, c. 54; l. vi, c. 23.)

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Puniendum facinus quo ablata est cajusdam uxori, et alteri venundata.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

¹¹ Opponit species pecuniae numeratae : species pro frugibus, pro annonariis quantitatibus, etc. GUSSANV. Minime quidein nos latet species tum apud jureconsultos, tum apud alios scriptores, passim significare fruges, oleum, vinum, legumina. Hinc Gregorius Turon., respondens Felici Nannetiensi episcopo, l. v Historia Francorum, cap. 5 : O si te, inquit, habuisset Massilia sacerdotem, nunquam naves oleum aut reliquias species defulissent. Verum non raro per species supellei quævis prelios intelligitur, qua significatio videtur magis convenire huic loco Gregorianæ ad Maximianum epistolæ. Gregorius Turon., lib. vi, cap. 38 : Magni ibidem thesauri ex auro argentoque, et multarum specierum reperti sunt. Multa alia exempla profert doctissimus Cangius ad hanc vocem.

¹² Hodie nas dispensationes non sugillamus, sed veterum repræsentamus instituta. Cod. lib. i, tit. 3, leg. 47, edicit Justinianus ne mortua abbatissa, eligitur antiquior, quia non omnes æque sunt bonæ; sed, sacris Evangelis propositis, assumatur idonea, utilis, præesse digna; cum sit conveniens omnem principatum, et omnem hominum prefecturam non ex temporibus, neque ex sortibus, neque ex fortuitis circumstantiis, sed ex eo quod præstantius est fieri. Sanctus Gregorius hic requirit LX annos ut virgo fiat abbatissa. Concil. Trident., sess. 25, de regularibus et monialibus, c. 7 : Abbatissa et priorissa..... eligatur non minor annis 40, et qua octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit, etc. GUSSANV.

¹³ In Vatic. A. nullam igitur episcopi sive fraternitas tua, nisi sexagenarianam.... velare permittant. Vulgati, nullam igitur fraternitas tua..... velari permittat. Se-quinur tres Vatic., omnes Norm., Corb., Turon., etc.

PATROL. LXXVII.

Tanta nobis subinde mala quæ aguntur in ista provincia nuntiantur, ut peccatis facientibus, 693 quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam peritura credamus. Præsentium namque portitor veniens lacrymabiliter questus est ante plurimos annos ab homine nescio quo de possessione Messanensis Ecclesiae de fontibus se susceptum, et ¹⁴ violenter diversis persuasionibus puellæ ipsius juncum, ex qua juvenculos filios jam habere se asseruit, et quam nunc violenter huic disjunctam abstulisse dicitur, atque cuidam alii venundedit. Quod si verum est, quam sit inauditum atque crudele malum, tua dilectio perspicit. Ideoque admonemus ut hoc tantum nefas sub ea vivacitate quam te in causis piis habere certissime scimus requiras atque discutias. Et si ita ut supradictus portitor insinuavit, esse cognoveris, non solum quod male factum est, ad statum pristinum revocare curabis, sed et vindictam, quæ Deum possit placare, exhibere modis omnibus festinabis. Episcopum vero qui homines suos talia agentes corrigit negligit atque emendare vebementer aggredire, proponens quia si denuo talis ad nos ^b de quoquam qui ad eum pertinent querela pervenerit, non in eum qui excederit, sed in ipsum canonice vindicta procedet c. (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 54.)

EPISTOLA XIII.

AD CLEMENTIUM EPISCOPUM.

Adeodatus presbyter, si sola ægreditudinis causa Ecclesiae suæ desuerit, in locum suum restituendus.

Gregorius ^a Clementio episcopo primati Bizaceno.

Præsentium latoris ^b Adeodati querelam (Grat. 7, q. 1, c. 3), qui se sui presbyteratus loco incongrue dicit expulsum, licet subditæ tibi textus petitionis

¹⁵ Velare scilicet in abbatissam : nam solempnior erat veli abbatissæ quam cæterarum sanctimonialium benedictio. Neque vero mens fuit sancti pontificis nullam virginem velandam nisi sexagenarium. Fatendum tamen antiquitus non statim velatas fuisse virgines sacras post enim sum virginitatis votum. Hinc concilium Agathense, can. 19 : Sanctimoniales, quantum vita earum ac mores probati sint, ante annum ætatis suæ quadragesimum non velentur. Et Cæsaraugust., sub Damaso, c. 8 : Item lectum est non velandas esse virgines, quæ se Deo voverint, nisi XL annorum probata ætate. Distinctio hæc susceptionis veli, et voti seu propositi virginitatis, patet etiam ex Innocentio I, ad Vicitricum Rothomag. scribente, c. 12 et 13. Quanquam ante annum ætatis 40 multas virgines olim sacrum velamen consecutas esse non dubitemus. Vide Ambrosium, lib. de Lapsu Virg., c. 5 in psal. cxviii, n. 20, et lib. 1 de Virginibus, c. 11. Ex laudatis locis constat velum olim solemniter datum fuisse virginibus ad altare; ad episcopos autem illud benedicere pertinebat. Consule notam 615 in librum Sacramentorum.

¹⁶ Collapsam monasteriorum disciplinam secundum canones restaurare, et procurare, ut ex suæ regulæ præscripto vivant. GUSSANV.

¹⁷ In solo Colbert. vet. hoc legitur.

EPIST. XII. — ¹⁸ Violenter, id est ægre, invite; sic ea voce uititur in Phormione Terentius. Vis et jus opponuntur, quanquam eidem constant litteris. Quod jure non lit, vi dicitur fieri. At sæpe suasionibus extorquemus, quæ jure non flunt. In matrimoniiis autem debet esse voluntas prorsus libera. Cum de jure, inquit Cicero pro Cecinna, et legitimis hominum controversiis loquimur, et in his rebus vim nominamus,

explicet, tamen paulo judicavimus apertius retexendam. Aserit namque a Quintiano fratre et coepiscopo nostro in loco suo pro quibusdam se suis ordinandis negotiis relaxatum, aegritudinisque causa per duorum mensium spatium sua se Ecclesie desuisse, cujus rei occasionem captiuitatem praedictum fratrem nostrum alium loco ejus illic presbyterum ordinasse. Mortamur igitur fraternitatem tuam **694** ut causam ejus sollicite districteque perquiras. Et si manifesta aegritudinis, sicut dicitur, causa Ecclesiae sua eum desuisse repereris, nullum ei ex ordinatione alterius presbyteri permittas prejudicium generari, sed in locum suum sine aliqua eum sac dubietate restitui. Sin autem aliter se res habere dicitar quam porrecta ab eo continuare videtur suggestio, causam ejusdem canonice legitimeque perquire, et quidquid tibi secundum Deum visum fuerit, juvante Domino, ita stude decernere, ut nulla de hac re quæstio ad nos ulterius revertatur. Unde autem charitatem tuam specialiter admoneamus (*Graec. ibid.*), ut si vera fuerit hujus suggestio, atque in suum fuerit ordinem restitutus, de presbytero qui in loco ejus ordinatus est, subtiliter districteque debeas esse sollicitus. Et si quidem sine datione aliqua ad eundem ordinem pervenerit, ut in simoniacam haeresim non potuisse incidere, in alia quacunque vacante Ecclesia cum volumus ordinari. Sin autem in ea quidpiam, quod avertat Dominus, fuerit tale repertum, ipso etiam presbyteratus privetur ordine, quem non causa repleade necessitatis Ecclesie, sed sola comprobatur ambitione suscepisse.

EPISTOLA XIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

*Ut Felicem diaconum in sua Ecclesia quicipiat,
Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.*

Præsentium lator Felix diaconus, cum nullatenus

pertenuis vis intelligi debet. Gussany.

^b Supplenda vox eorum, scilicet, *de quoquam eorum qui ad eum pertinent*. Editores prætulerunt pertinet; sed invitis MSS. Eosdem secuti essemus, dum loco procedere reposnerunt procedit; sed cogimur sequi MSS. unanimem consensum, scilicet Vatic., Norm., Corb., Turon., Rhem., etc.

^c In Vatic. subjicitur, *Mense Octobri, indict. 12*. Ita quoque in Turon. S. Gat.

Epist. XIII. — ^a Sic restituimus hujus epistolæ inscriptionem ex Vatic., Norm., Colbert., Reg., Rhein., Corb., Turon., Anglic., quibus adde Gussanville Codices, quos non indicat, præter Anglic. sex. Excusi habent, *Maximiano episcopo Syracusano*; quod vero in Ms. Ita legerint, cum Romanis Gratiani correctoribus, prorsus nos latet.

^b Relaxatus a suo episcopo pro certis negotiis, causa aegritudinis defuerat per duos menses sua Ecclesie; alter subrogatur: Adeodatus postulat restitu. Miror mores tam nostrorum dissimiles. Vide concilium Tridentinum, sess. 23, de Reform., c. 1. Crediderim pastorum hodiernorum absentiam ex eo ortam et auctam et excusatam, quod, irato canone 6 Chaleidon., presbyteri superfluent, qui absentium vices suppleant quoquo modo, cum sancti Gregorii ætate non ordinarentur nisi necessarii; atque adeo, nisi adessent assidui, populus se quererebatur destitutum. Illis erat paucitas utilis, nos turba perimus. Huc accedit quæstio, num pastoribus liberum sit vel per

^a in hereticorum dogmata lapsus sit, nos a catholicis sedis discesserit, pravis illectus adversus Constantiopolitanam synodus suspicioribus, in Istrieorum se separatione removerat. Qui eum Romana tenet, recepta a nobis juvante Domino ratione, excessum suum, recepta Doquinici corporis communione, corredit. Quia ergo, ut dictum est, non in haeresim incidit, sed a sacris generalis Ecclesie mysteriis quasi rectæ studio intentionis erravit, imbecillitati ejus atque necessitatibus consulentes, maximeque sustentationi ejus pietatis intentiu providentes, in tua Ecclesia **695** Syracusana eum prævidimus cardinandum; sive ut officium diaconatus expletat, certe ut sola ejusdem officij pro sustentanda parcerate sua commoda consequatur, in tua fraternitatis volumus hoc pendere judicio. Quod hortamus ut tua fraternitas implere festinaet. Commandantes etiam personam ejus, quatenus nullis eum patiaris molestias aut necessitatibus subjaceret, ne vel nostra commendationis inveniaris tramitem neglexisse, vel minus exhibuisse quam tuus exigit ordo pauperibus, quia et nos ei annuum quid de nostra Ecclesia dassemus, ut ejusdem operis quod te hortamur exhibere participes esse possemus. (Cf. Joan. Ques. l. III, c. 20.)

EPISTOLA XV.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Theodosia, monasterium in domo sua construere cogitanti, concurrat.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Theodosia religiosa femina in constituenda monasterio voluntatem Stephani quondam viri sui complere desiderans, pettit a nobis ut ad fraternitatem quam nostras transmitteremus epistolæ, quibus per commendationem nostram tuum facilius mercede auxilium. Aserit siquidem hoc a suo coniuge con-

se vel per substitutos, verbo, exemplo, oratione passere, et opera vicaria suas partes explere. Nigra recta ratio, siquidem electa est industria talis personæ. Conformat lex 31, tit. de solut., in digest.: *In artifice longa differentia est et ingenii, et naturæ, et doctrinæ, et institutionis.* Ideo si naven a se fabricandam quis promiserit..... et hoc specialiter actum est ut suis operis id perficiat, fidejussor ipse aedificans..... non liberabit reum. Et in Cod. 10, de Decurionibus, leg. 60: *Nullus qui nexu generis curia teneat obnoxius, per substitutam quamcumque personam curiales implat functiones, sed ipse per se debitum patriæ munus exsollet, etc.* Barthol. Carranza, supra citatus, lib. I, epist. 79, id invictis auctoritatibus et rationibus demonstrat in libro de residentia Tridenti lecto, Venetiis impresso an. 1547. Gussany.

^c Recent. Ed., volumus cardinali. Secus legitur in omnibus quos supra laudavimus MSS., quibus addendum Gratianus, qui habet ordinari.

Epist. XIV. — ^a Nimurum quintum concilium generale, de famosis tribus capitulis Constantiopolis habitum; cuius occasione ab Ecclesiæ catholicæ communione multi secesserunt, maxime in Africa et in Istria; quod in synodi Chalcedonensis contumum, quædam in illa synodo quinta detraha fuisse causarentur. De his uberioris in Vita sancti Gregorii, et supra, lib. II, indict. 10, epist. 51.

^b Excusi, corporis et sanguinis. Ultima verba ut sciunt MSS.

stitutum, ut in prædio quod appellatur Piscenas, quod ad Xenodochii Thomæ quondam episcopi jura pervenit, monasterium construi debuisse. Quia igitur in alienis hoc fundare rebus, licet possessor, permittere, a dominus tamen videatur cum ratione refugere, petitionem ejus prævidimus appuendam, id est ut in domo juris sui, quam Caralis asserit se habere, ancillarum Dei monasterium debeat Domino adjuvante construere. Sed quia prædictam domum suam dicit ab hospitibus atque supervenientibus onerari, hortamur fraternitatem tuam ut studeas ei in cunctis concurrere, devotionique ejus tue prebeas tuitionis auxilium, ut mercedis defuncti atque ejus studii tuis te concursus faciat et sollicitudo participem. Reliquæ vero, quas ibidem postulat colloquandas, volumus ut a fraternitate tua sub debita veneratione condantur.

EPISTOLA XVI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dispersa, quæ in Siciliam detulerant Itali sacerdotes, Ecclesiarum vasq; colligantur, ac summa cautione serventur.

Gregorius Cypriano diacono, rectori Siciliæ.

Pervenit ad nos diversos Italæ sacerdotes Siciliam consuientes plurima secum Ecclesiarum suorum ministeria detulisse, eaque sive defuncti eis, sive male dispergentsibus, prope omnia deperiisse. Quia in re moti hortamur dilectionem tuam **696** quatenus transiit per omnia Siciliae loca, sicuti vasa sacra resque Ecclesiarum positas incaute repeteris, eas cum summa districione recolligi facias, atque adunatas sub notitia atque desuscepto apud singularum Ecclesiarum episcopos deponas, apud quos usque dum pacis tempus expoposcerit, juvante Domino, debeant tulissime conservari. Omnia autem rerum

A ipsarum non solum desusceptum eos qui eas tradunt percipere volumus, sed etiam a te notitias earum subtiliter retineri, ut, dum necesse fuerit, ex hac cautela, juvante Domino, possint ab iis quibus traduntur sine immunitiâ restituiri. *Mense Novembri, indictione 12.*

EPISTOLA XVII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Solidos duodecim, quibus Tribunus clericus redemptus fuit, redemptori restituat ex Ecclesie pecuniis.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Qualiter succurrendum sit redemptionibus capti vorum, et sanctorum canonum et mundanarum legum sanctio evidenter edocuit. Quod cum omnibus notum sit, mira sumus ut fraterpitas tua in redemptionem Tribuji clericu*t* præsentium latoxia nulla mota misericordia subveniret. Quod ergo sponte facere distulisti, nostra saltem facere festina adhortatione commoitus, ne si, quod non credimus, negligendum putaveris, incipiat tibi necessitas quod voluntas fugit imponere. Quia igitur supradictus Tribunus ab hostibus se prædatum ac centum duodecim solidis se perhibet comparatum, ad quorum se deset restitucionem urgari, hæc te oportet diligenter inquirere. Et si ita est, nec eum unde pretium in se datum reddere possit habere cognoveris, supradictos solidos de Ecclesia redemptori ejus restituere. Nam valde durum est si de Ecclesia cui militat remedium nullum inveniat. Omissa itaque excusatione, pretium quod in eo datum manifesta veritate paluerit, sine aliqua mora, sicut sumus præfati, restitue, quatenus nec creditorem ejus tempore necessitatis afficto subvenisse pœnitiat, et hic onere mororis exutus, mente libera, officii sui ministerium sollicite ac

geliorum capsas, omnia ex auro puro ac gemmis pretiosis ornata. Eamdem videsis, lib. ii de Gloriâ mart., c. 7; Alcimum Avitum, epist. 6, ad Victorium episcopum, cui respondet, ministeriis seu vasis hereticorum ablatis, et Ecclesiæ oblatis Deum non delectari, nisi insuta fornacibus et distinta per lumenas pura efficiantur. Idem censet de illorum templis, ratis retm intensibilem, quæ primum innovata pollicitur, nulla posse sanctificatione purgari. Alijs fuit mens Gregorii Mag. et ante ipsum Honorati episcopi Novariensis, qui templum idolorum in ecclesiam convertit, in cuius delectationem Ennodius diaconus Ticinensis dictiōnem Honora ratio submisit, quæ dictio est secunda apud Ennodium.

D *b* Sic restituimus ex Ms. Vatic., Norm., Reg., Corb., Rhem., etc. Hic notitia, et desusceptum significant indecēm, catalogum, inventarium. Primitus legebatur: sub notitia testimoniis suscipias, susceptasque apud episcopos Ecclesiarum deponas.

c Ita Turon. 8. Gal. In Corb. vet. legitur, mense Septembri, Editique consentiunt. Turonensis autem codicis lectionem præstulimus, quia jam plurimes epis tolae præcesserunt hujus indict. quæ leguntur date mense Octobri.

EPIST. XVIII. — *a* De mundanis legibus erit instar omnium lex Sancimus, Cod. de sacrosanctis ecclesiæ, c. 21. Add. nov. 120, c. 9 et 10. Vide Aurel. 1, can. 5; Rhem., can. 22.

b In Ed., centum duodecim solidis. Irrepsit centum, contra Ms. s. idem. Certe servi pretium excedere non solebat XII solidi. suonam.

EPIST. XVI. — *a* Sacram supellectilem veteres uno vocabulo ministerium Ecclesiaz appellabant. Gregorius

Turon., lib. iii Hist., c. 10: *Inter reliquos thesauros ministeria pretiosissima detulit Childebertus ex Hispania rediens, nimirum Lx calices, xv patenas, xi Evan-*

competenter exhibeat. c Mense Januario, indictione A aliqua pertinere, ita sane ut quæcumque in ipsa super scripta Ecclesia fienda reparandaque sunt per te sine dubio reparentur.

EPISTOLA XVIII.

AD MAURUM ABBATEM.

Dat monachis in perpetuum ecclesiam sancti Pancratii, tum ne missarum celebratio deinceps negligatur, tum ut ad martyris corpus opus Dei peragatur quotidie.

Gregorius Mauro abbatii.

Ecclesiæ cura, quæ sacerdotalibus officiis evidenter infixa est, ita nos cogit esse sollicitos, 697 ut nulla in eis neglectus culpa appareat. Quoniam vero a ecclesia sancti Pancratii, b quæ erat commissa presbyteris, frequenter neglectum habuisse cognovimus, ita ut venientes Dominico die populi missarum solemnia celebraturi, non invento presbytero, murmurantes redirent, hoc matura deliberatione nostro sedis arbitrio ut, eis remotis, monachorum congregationem c in monasterio eidem ecclesiæ cohærenti constituere cum Dei gratia deberemus, quatenus abbas qui illuc præcesset curam et sollicitudinem ante fatæ ecclesiæ habere modis omnibus debuisse. In quo etiam monasterio te Maurum abbatem prævidimus præponendum, statuentes ut terras præfatae ecclesiæ, vel quidquid illuc intraverit, seu de redditibus ejus accesserit, ante dicto monasterio tuo debeat applicari, atque illuc sine diminutione

c Ita Colbert. vet. Tribunus est nomen proprium. Male autem in hoc titulo ponitur *redimento*, cum doceat epistola iam suisse redemptum, et duodecim solidis comparatum. Quanta vero cura captivorum redemptionem Ecclesia procuraverit, docent sancti Patres, docent canones, docent exempla. Ob id sacra Ecclesia vasa, ministeria, bona sapientissime distracta sunt. Dies me deliceret recensentem. Vide 12, q. 2, can. *apostolicos*, ex vxi synodo, c. 15, etc. In Aurel. I, c. 5; Matisc. II, c. 5; Khem., c. 22. Gelas., epist. 10. CUSSANV.

EPIS. XVIII. — a Prius legebatur, *Ecclesiam..... frequenter neglectam suisse*. Sequimur MSS. Vatic., Norv., Corb., etc. Hujus ecclesia Romæ via Aurelia conditorem suisse Ilonoriū pontificem testatur Anastasius in ejus Vita. Ibi tamen sanctus Gregorius homiliam habuit ad populum, quæ est 27 in Evang. Partim ex CUSSANV. Hoc monasterium sancti Pancratii nunc est seminarium Carmelitarum discalceatorum. Vide Mabill. Itineris Ital. pag. 75.

b Jam tunc usus invaluerat ut uni titulo presbyteri plures essent ascripti. Unde in synodo Romana sub Symmacho, an. 499 habita, necnon sub ipso Gregorio, an. 594, aliquando unus, aliquando duo, tres, quatuorve unius ejusdemque tituli presbyteri subscripti inveniuntur. Quanquam observat Pancirolus basilicæ sancti Pancratii non tributum suisse a principio tituli honorem, quod extra Urbem sita esset: tituli vero non tribuerentur basilicæ extramuranis (quid de hac observatione sit sentiendum vide in præfat. ad hom. in Evang., n. 6), neque etiam stationes, nisi essent ecclesiæ patriarchales. Hinc forte dicitur, *commissa presbyteris*, quod cardinalem non habetur presbyterum, neque alios ascriptos sibi et omnino addictos. Etiam in basilicis quæ titulorum nomine insignitæ non erant, missæ publicæ nonnullam celebratae; ubi scilicet populi concursus ob reliquias vel cultum martyrum id exigebat. Suspecta itaque gratis habet ista verba Gussanyllæus, cum nullis in Codd. aut scriptis aut excusis desiderentur. Porro Gussanyllæus cum aliis recent. Edit. legit, missarum solemnia audituri; quasi dicere, populum sacra celebrare, periculum foret. Ita tamen legitur

A aliqua pertinere, ita sane ut quæcumque in ipsa super scripta Ecclesia fienda reparandaque sunt per te sine dubio reparentur.

Sed ne remotis presbyteris quibus Ecclesia ipsa fuerat ante commissa, vacare a ministeriis videatur, Idcirco bujus tibi auctoritatis tenore præcipimus ut a peregrinum illic non desinas adhibere presbyterum, qui sacra missarum possit solemnia celebrare. Quem tamen et in monasterio tuo habitare, et inde vita subsidia habere necesse est.

Sed et hoc præ omnibus curæ tuæ sit, ut ibidem ad sacratissimum corpus bestiæ Pancratii quotidie opus f Dei procul dubio peragatur. Hæc igitur, quæ tibi præcepit hujus facienda serie deputamus, non solum te perficere, verum etiam et ab his qui in officio loco tuo successerint sic in perpetuum servari volumus et impleri, ut nullus deinceps in supra dicta ecclesia possit inveniri neglectus s.

698 EPISTOLA XIX.

AD LEONEM ACOLYTHUM.

Ecclesiam sanctæ Agathæ in Subura commendat.

Gregorius Leoni acolytho.

Locorum venerabilium cura nos admonet de eorum utilitate per omnia cogitare. Quia ergo ecclesia a sanctæ Agathæ sita in Subura, quæ spelunca

in omnibus Vatic., Norm., Reg., Corb., etc. Aliunde populum in consortium oblati sacrificii, tanquam co ministrum et symmystam admittere nihil vetat. Imo in can. missæ legimus, pro quibus tibi offerimus, tel qui tibi offerant hoc sacrificium. Vide notam 36 ad lib. Sacram.

C c Vatic. B, in monte eidem ecclesiæ cohærenti.

d Al. mysteriis, ut habet Vatic. A et alii.

e Ne hic ex aliena diœcesi presbyterum cogites, cardinali seu titulato, ac forsitan domestico opponi peregrinum. Ex hoc loco Gussanyllæus capta oceasione observat priscis temporibus in monasteriis, aut nullum, aut unum tantum, et hunc ascitum fuisse presbyterum. Sed perperam. Hic agitur de monasterio vix inchoato. Designatur quidem abbas Maurus, sed aut nulli aut pauci ipsi adjunguntur monachi, ex quibus ne unum quidem presbyterum fuisse quid mirum? Quærendus itaque fuit presbyter peregrinus, fortasse ex aliquo vicino monasterio: nam si monasticam vitam professus non fuisse hic presbyter, quomodo in monasterio habitare, ac arcuorem monachorum vitam ducere consensisset? Prius lectum, illuc debeas adhibere.

f Ita post S. P. Benedictum, regul. cap. 43 et 47, divinum officium nuncupat. Vide et lib. x, epist. 61, Jam sexto saeculo ineunte mos erat, ut in locis ubi sanctorum reliquiae asservabantur, officia divina per proprios aut vicinos clericos persolverentur. Concil. Epaon., can. 25: *Sanctorum reliquiae in oratoriis villaibus non ponantur, nisi forsitan clericos cuiuscumque parochie vicinos esse contingat qui sacris cineribus psallendi frequentia famulenti.*

g In Colb. vet. additur, *mense Januario indict. 12*, quod in Ed. Paris. vet. et in Vatic. annotatur.

EPIS. XIX. — a De hac ecclesia Vide lib. iii Dialog., c. 30. Subura est Urbis Romæ regio satis nota, de qua Martialis, lib. vii, epigr. 30:

Id tota mihi nascitur Subura.

Et Horat., epod. 5:

Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent Suburanæ canes.

Verum in antiqua Subura sitam esse hodiernam san-

feuit aliquando ^b pravitatis hæreticæ, ad catholiceæ fidei culturam Deo propitiante reducta est, ideo bujus auctoritatis tenore communitas, c pensiones omnium domorum in hac urbe constitutarum, quas pædiciat ecclesiam temporibus habuisse Gothorum constituerit, annis singulis congregare non desinas, et quantum in sartis lectis, vel luminaribus, aliaque reparatione ejusdem ecclesiæ necessarium fuerit, erogare modis omnibus studebis. Quidquid vero exuberare potuerit, fideliter rationibus te ecclesiasticis inferre pæcipimus. ^d Mense Aprili, inductione 12.

EPISTOLA XX.

AD MAXIMUM PRÆSUMPTOREM.

Maximum violenter intrusum, ejusque ordinatores episcopos, ab omni sacerdotali officio summoveret, donec de imperatoria jussionis veritate constiterit.

Gregorius ^a Maximo præsumptori in Salona.

Licet cætera cunjuspiam talia vita sint merita, ut nibil sit quod ex his sacerdotalibus valeat ordinatio-nibus obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonum distinctione damnatur. Cognovimus itaque quod vel surrepta vel simulata **699** piissimorum principum jussione, dum vita dignus non fueris, ^b te ad sacerdotii ordinem cunctis venerabilis prorupisse. Quod nos ideo sine ulla hæsitatione credidimus, quia vitam ætatemque tuam non habemus incognitam, ac deinde quia serenissimi domini Imperatoris animum non ignoramus, quod se in causa sacerdotalibus miscere non soleat, ne nostris in aliquo peccatis gravetur. Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram, quæ sub excommunicatione tua, ordinantiumque te facta est, cæsis presbyteris, diaconibus, cæteroque clero, manu militari ad medium diceris deductus.

c Agathæ ecclesiam, qui Romæ sacra loca perlungavit, negat noster D. Bernardus de Montfaucon, docetque unde hæc ecclesia dictæ in Subura Diarii Italici cap. 9.

^b Scilicet Arianæ, ut explicatur lib. III Dial., c. 30.

^c Cum temporibus Gothorum regum, qui erant Ariani, hæc ecclesia cessisset Arianis ubi suas synaxes haberent, illam multis donis ac pensionibus auerunt et ditarunt.

^d Ita MSS. Norm., Turon., S. Gat., Colb. et alii.

EPIST. XX. — ^a Vide, supra, epist. 10.

^b Recent. Ed., minus consultis MSS., te sacerdotii ordinem.... præripuisse.

^c His consonat quod habetur apud Theodoretum, lib. IV Hist. Eccles. c. 18, et Gregorium II, epist. I ad Leonem Iaurum, de sacris imaginibus in septima synodo. Sacerdotiorum causis immiscere se noluit sanctus Ludovicus. Vide illius pragmaticam, an. 1688 editam, genuinam scilicet atque integrum, non mutilatam, qualem inter statuta quædam synodalia Parisiensis diœcesis olim ediderunt. AUGET.

^d Multas ob causas videbatur Maximus ab episcopatu Salonenſi arcendus. Ambitus, simoniā, vim faciat, electionem spretam, neglectam summi pontificis auctoritatem, subrepta ab imperatore aut consilia diplomata sive jussiones criminabantur. Præ cæteris urget sanctus Gregorius jussiones imperatoris videri sublestæ fidei, urget rem fuisse confectam inscio Romano responsali, inscio Romano pontifice, cuius erat ditionis Salona. Addiderat Maximus præfractam contumaciam, violando censuras. Quorsum vero, inquit, istiusmodi jussiones ab imperatore? Temporibus, inquam ego, serviendum erat, canqui-

A Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus (Grat. 9, q. 1, c. 1), quia ab excommunicatis est hominibus celebrata. Quia igitur sine ullius exempli forma violasti talē tantamque sacerdotii dignitatem, pæcipimus ut usque dum dominicis vel responsalis nostri cognoverim apicibus quod non surreptitia, sed ^d vera fueris jussione ordinatus, nullatenus tu ordinatoresque tui attractare quidquam presumatis sacerdotalis officii, neque usque ad rescriptum nostrum ad cultum vos sacri altaris accedere. Quod si contra hæc agere præsumperitis, anathema vobis sit a Deo, et a beato Petro apostolorum principe, ut contemplatione judicii vestri, cæteris quoque catholicis Ecclesiæ ultiōnis vestra præbeatur exemplum. ^e Mense Maio, inductione 12.

B EPISTOLA XXI.
AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Christianum mancipium retinere Judæis non licet; qui vero Judæorum terras dudum colunt Christiani, peragant colere jure colonario.

Gregorius Venantio episcopo ^a Lunensi.

Mulorum ad nos relatione pervenit, a Judæis in Lunensi civitate degentibus, **700** iu servitum Christiana detineri mancipia: quæ res nobis tanto visa est asperior, ^b quanto a fraternitate tua patientia operosior. Oportebat quippe te respectu loci tui, atque Christianæ religionis intuitu, nullam relinquare occasionem ut superstitioni Judaicæ simplices animæ non tam suasionibus, quam potestatis jure quodammodo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam ut ^c secundum piissimarum legum trahitem, nulli Judæo licet Christianum mancipium in suo retinere dominio. Sed si qui penes eos inveniuntur, libertas eis tuitionis auxilio ex legum sanctione

C bus tantisper sepositis. Sic pontifex ipse Romanus ab imperatore confirmabatur; sic investituris sequentium sæculorum, quas postmodum sub nominationum cortice utcumque revixisse cernimus, prouidebant. De jure disceptent alii, testatur de facto sanctus Gregorius, testantur historicæ. Nec certe annalarum bullarumque nostratum, quibus de episcopatibus pinguioribusque sacerdotiis providetur, memoria sive origo tam præcisa est. Negare tamen videtur sanctus Gregorius in more positum episcopos istis jussionibus promovere, eos scilicet qui Romano pontifici suberant, quanquam ea quam adducit ratio, quoad omnes æque militent. Ceterum sciscunt canones nulli invitis populis præfici pastorem, astipulatur ratio; hinc principibus multum juris accedit in promotione episcoporum. GESSANV.

D ^d Sic legitur in MSS. Vatic., Norm., Turon. S. Gat., Colbert., etc.

EPIST. XXI. — ^a Luna urbs Etruriæ antiquissima, olim episcopal, in Liguria continet ad ostia Maeæ fluvii, vulgo la Magra, excisa circa an. 856. Ei succedit in episcopal dignitate Sarzana urbs Genuensis ditionis, ab ea distans **1000** pass. GESSANV.

^b Ita vet. Ed. cum omnibus penè MSS., sc. Norm., Corb., Rhem., Turon., Reg. et Vaticaniis. In Vatic. A tamen legitur, quanto a fraternitatis tuae patientia operabatur. Nullibi autem occurruunt nobis quod habent recent. Ed., scilicet, quanto ea fraternitati tuae patientia operabatur.

^c In Cod., lib. I, tit. 10: Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Judæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat.

servetur. Hi vero qui in possessionibus eorum sunt, tamen licet et ipsi ex legum distinctione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhaeserunt, ut potest conditionem loci debentes, ad colenda quae consueverant rura permaneant, pensiones praedictis viris praebant, et cuncta quae de colonis vel originaris jura praecipiunt peragant, extra quod nihil eis oneris amplius indicatur. Quod si quisquam de his vel ad alium migrare locum, vel in obsequio suo retinere voluerit, ipse sibi repuet qui jus colonarium temeritate sua, ^f jus vero dominii sibi juris severitate damnavit. In his ergo omnibus ita te volumus soferter impendi, ut nec dirupti gregis pastores existas; nec apud nos minor simulatio fraternitatem tuam reprehensibilem reddat.

EPISTOLA XXII.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Mortuus est Venantius Lunensem episcopum in clero ac eatorum religiosorum emendatione adjuvet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quorumdam ^a de Laudensium venientium partibus ad nos relatione pervenit, ^b religionem locorum ipsorum ita ab ecclesiastica disciplina tramite deviasse, ut nullatenus in suis moribus, **701** actionibusque canonicae dispositionis statuta respiciant. Quae quia erant et examinanda subtilius, et severius ulciscenda, praesentium latorem Venantium fratrem et coepiscopum nostrum ut instanter emendantur, admonui. Sed pro magnitudine inquietudinis excedentium personarum, solum se non indicavit in hujusmodi inquisitione sufficere; ideoque postulavit a nobis ut in eodea examinando negotio fraternitatis tuae ei adjiceretur aliquis auctoritatis auxilium. Quanquam igitur fraternalis dilectio hoc a te et sine nostris scriptis beat exigere, tamen praesentibus quoque vos specialiter epistolis adhortamur, ut exhibito vobis predicio fratre nostro, cunctos clericos ^c ceterosque religiosos praeponitatem civitatis et territorii ejus ^d de excessibus quorum aliquid est suspicitionis ad te venire compellas, atque cuncta secundum

^a Id est, omnis, debitum, legem, etc. GUSSANV. In Vatic. A legitur, conditione loci debentes. Consentit Reg.

^b Coloni alii mercede colunt, alii ex conditione ut certam ex agro pensionem solvant, neque unquam discedant. Vide Codicis lib. II, tit. de agricolis, censitis et colonis, ubi etiam de originariis multa et de ascriptitiis, quae percurrere nostri non est instituti. Jus colonarium hic usurpatum pro conditione coloni, sive pro jure exigendi a colono talem pensionem annuam. Originarii sunt, qui ex ascriptitiis nati sunt, in ipso solo, quos sine gleba vendere non licebat. Ascriptiti sunt, qui per annos 30 fuerunt in solo, qui titulus est præscriptionis; vel duplice scripto promiserunt se nunquam inde discessuros. GUSSANV.

^c Ita MSS. Norm., Reg., Corb. et Vatic. A et C, neconon vet. Ed. In Vatic. B legitur, ipse se juris se veritate damnabit. In D, jus vero dominii sub juris se veritate damnavit. Excusi recent. jus vero juris dominii sui severitate damnavit.

EPIST. XXII. — ^a Ed. recent., Lunensem, quod legitur in Reg.; at in omnibus Norm.; Turon., Rhem., Teller., et in Vatic. D, legitur Laudenium. Laus Pompeia, nunc Lauda, vulgo Lodi, urbs est insubria, episcopal, ad ripam Addam seu Adduae fluvii.

^A Deum propter futuri metum iudicij subtiliter inquirentes, si quem a canonum statutis recessisse reppereritis, canonica eum ultiō corrigite. Nec patimini in locis vestris eos qui non gerunt in moribus quod ostendunt in habitu per abrupta diutius evagri. Quos oportet et ad recitudinis normam pastoralis circumspunctione reducere. Ita ergo fraternitas tua, cunctis solertia indagatis, quae nobis in talibus nuntiata sunt corrigat, ordinet, atque in futurum sospire festinet, ut et animas tuas proficiat, si tui causas vigilanter atque vivaciter persecutaris officii, et nostrum minime frustrari permittas, quod semper de tuae maturitatis habuimus distictione judicium.

EPISTOLA XXIII.

AD HOSPITONEM DUCEM BARBARICINORVM.

Felici et Cyriaco in convertendis ab idolatria Barbaricinis laborantibus sprecat.

Gregorius a Hospitonu duci Barbaricinorum.

Cum de gente vestra nemo Christianus sit, in hac scio quia omni gente tua es melior, quia tu in ea Christianus inveniris. Num enim Barbaricini omnes, ut insensata animalia vivant, Deum verum pescant, ligna autem et lapides adorent, in eo ipso quod Deum verum colis, quantum omnes antecedas ostendis. Sed fidem quam perceperisti etiam bonis actibus essequere et verbis, et Christo, cui credis, offer quod prævales, ut ad eum quoscunque potueris adducas, eosque baptizari facias, et aeternam vitam diligere admoneas. Quod si fortasse ipse agere non potes, quia ad aliud occuparis, salutans peto ut hominibus nostris, quos illuc transmisimus, fratri sis licet et **702** coepiscopo meo Felici, filioque meo Cyriaco servo Dei, solatari in omnibus debeas, ut dum eorum labores adjuvas, devotionem tuam omnipotenti Domino ostendas; et ipse tibi in bonis actibus adjutor sit, cuius tu in bono opere famulis solatariis. Benedictionem vero sancti Petri apostoli per eos vobis transmisimus, quam peto ut beatus benignie suscipere. ^e Mense Junio, inductione 12.

Veteri urbe a Mediolanensibus excisa an. 4419 alia non longe a veteris ruineribus extorta est, nunc amplissima. Cum archiepiscopo Mediolanensi subtiliter essent Laudeuses clerici, tanquam suo metropolitano, de eorum moribus emendandis merito scripsit sanctus Gregorius ad Constantium.

^b Ita quoque restituum ex Miss. Vatic., Norm., etc., consensu. Vulgati habent, religiosos.

^c Etiam clerici eo consentitur nomine, ut et alias laici. Vide lib. I, epist. olim 59, nunc 61, et Joannem Filescum, comment. in Vincentii Lirinensis Com. monit., n. 12. Talem interpretationem confirmant auctores profani, sacra Scriptura, priisci Patres sancto Gregorio coævi. Partim ex GUSSANV.

^d Norm., de quorum aliquid est suspicitionis excessionebus.

EPIST. XXIII [At. 27]. — ^e In Reg., Colb., Teller., Corb., Norm. et tribus Vatic., legitur, duci barbaricinum, Barbaricinos suisque Sardinianis incolas probat Holstenius annotat. in Ortelium, pag. 28, ex hac veteri inscriptione Prænest.: Sex. Julius Sex. F. Pol. Rufus evocatus Diu. Ang. Praefectus I. cohortis Corseburni et Civitatum Barbaricini in Sardinia. De illis epistola seq. atque lib. XI, epist. 28.

^f Ita Turon. S. Gal., duo Teller., Vatic. et Norm.

EPISTOLA XXIV.

AD ZABARDAM DUCEM SARDINIAE.

Gratias agit quod eo pacto cum Barbaricinis sacerdos pacem disponat, ut Christo serviant.

Gregorius Zabardae duci Sardiniae.

Scriptis fratris et coepiscopi mei Felicis et Cyriaci servi Dei, gloriae vestre bona cognovimus. Magnaque omnipotenti Deo gratias agimus quod tales dum Sardinia suscepit, qui sic sciat quae terrena sunt reipublicae exsolvare, ut bene etiam noverit omnipotenti Deo obsequia patrie celestis exhibere. Scripserunt etenim mihi quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eodem Barbaricinos ad Christi servitium adducatis. Hac de re valde laetatus sum, et dona vestra, si omnipotenti Deo placuerit, citius seremoniam principibus innotesco. Vos ergo, quod coepistis explote, omnipotenti Deo devotionem vestre mentis ostendite, eos quos illuc ad convertendos Barbaricinos transmisimus quantum voluntatis adjuvate, scientes quod talia opera multum vos et ante terrenos principes, et coram celesti rego prævaleant adjuvare.

EPISTOLA XXV.

AD NOBILES AC POSSESSORES IN SARDINIA.

Quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant arguit; id praestare si nequeunt, saltum Felici et Cyriaco ad hoc opus missis open ferant.

Gregorius nobilibus ac possessoribus in Sardinia insula consistentibus.

Fratris et coepiscopi mei Felicis vel filii mei Cyriaci servi Dei relatione cognovi pene omnes vos rusticos in vestris possessionibus idolatriæ deditos habere. Et valde hac de re contristatus sum, quia scio quod subiectorum culpa præpositorum deprimit vitam, et cum in subiecto peccatum non corrigitur, in eos qui præsunt sententia retorquetur. Unde, magnifici filii, exhortor ut omni cura omnique sollicitudine animarum vestiarum **703** zelum habere debatis, et quas rationes omnipotenti Deo de subiectis vestris reddituri estis aspicatis. Ad hoc quippe vobis illi commissi sunt, quatenus et ipsi vestre utilitatibus valeant ad terrena servire, et vos per vestram providentiam eorum animabus ea quæ sunt æterna prospicere. Si igitur impendunt illi quod debent, vos eis cur non solvitis quod debetis? id est, ut assidue

EPIST. XXIV [Al. 21]. — ^a Procopius pulsos ex Africa a Vandaliis barbaros memorat. Ilos putat Hollænius esse Sardiniae populos, ex veteri inscriptiope Prænestina quam resert in auctor. in Cluverium, pag. 28. Gussany. De illis iam epist. 22, supra, et infra, epist. 27.

EPIST. XXV [Al. 23]. — ^a Ita MSS. Vatic., Norm., etc., ubi particula vel vim habet copulativa et.

^b Ita Ed. omnes. Ms. Reg., ut magnitudinem vestram accendere... invigileti. Corb., ut magnitudo... accendi... invigileti.

EPIST. XXVI. — ^a Excusi, disciplinam clericos tenuere cogas.

^b De Paganis et Judæis ad fidem aut compellendis aut allaciendis, vide lib. 1, epist. 33 et 47; lib. 2, epist. 7; lib. 9, epist. 6. Sic Luc. xiv compelluntur intrare non suasionibus tantum, sed vi indirecta. Sanctus Augustinus, lib. 11 contra secundam Gauden-

A illos magnitudo vestra cominoret, ab idolatriæ errore compescat, quatenus eis ad fidem ducet, omnipotentem Dominum erga se placabilem faciat. Eco enī mundum hunc quam vicimus huius unges aspicitis; quod modo humanus in nos, modo divinus servat gladius videtis; et tamen vos veri Dei certe a contrariis vobis rapides adorari conspicitis, et tacetis? Quid, queso, in tremendo judicio dicturi estis, quando hostes Dei et sub potestate vestra suscepistis, et tamen eos Deo subdere atque ad eum revocare contemnitis? Unde debitum salutationis colloquium solvens, peto ut ^b magnitudo vestra attendere erga zelum Dei vehementer invigilat, et quis quantos ad Christum perduxerit suis ambi epistolis indicare festinet. Quod ergo vos agere ex aliqua occasione forsitan minime valetis, prædicto fratri et coepiscopo nostro Felici vel filio meo Cyriaco injungite, eisque ad opus Dei solarium praebete, ut in recompensatione vita tanto possitis esse participes, quanto nunc bene operi solarium praebetis.

EPISTOLA XXVI.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Clericos, a quibus despiciuntur, ad disciplinam cogenitos. Rusticum in infidelitate pertinacem pensionis onere premendum. Clerici carne lapi irrevocabiliter deponantur. Accurate, antequam ordinentur, examinandi. Sardiniae presbyteris id concedit quod vetetur, ut nempe, quos baptizabunt, si episcopi desint, chrismate in frontibus tangant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Fratris et coepiscopi nostri Felicis, et Cyriaci abbatis relatione cognovimus (Grat. 11, q. 1, c. 40) quod in **704** insula Sardinia sacerdotes a laicis iudicibus opprimantur, et fraternitatem tuam ministri sui despiciant; dumque solum simplicitati a vobis stendet, quantum videtur, disciplina negligitur. Unde hortor ut, omni excusatione postposita, ecclesiam quam suscepisti auctore Deo regas, ^a disciplinam clericis tenere, nullius verba metuere studeas. Archidiaconum vero tuum (Grat. dist. 84, c. 29), ut audio, cum mulieribus habitare prohibuisti, et nuncusque in ea prohibitione despiceris. Qui nisi iussioni tue parcerit, eum seruo ordine volumus esse privatum.

Accidit autem aliud valde lugendum, quia ipsos

Diii epistolam, cap. 17: Quod autem vobis videtur invitum ad veritatem non esse cogendos, erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei, qui eos volentes facit, dum coguntur inviti, etc. Pergat lector usque ad finem capituli. Et in epistola ad Vincentium, quæ est 48, nunc 93: Vides non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quo cogitur. Utrum bonum, an malum? non quo quisque bonus possit esse invitatus, sed timendo quod non vult pati, relinquit impedientem animositatem, vel ignoriam compellitur cognoscere veritatem, ut timens vel respuat falsum de quo non contendebat, vel querat verum quod sciebat, et volens teneat jam quod nolebat, etc. De ista coactione, supra, epist. 34 lib. 1. Vide etiam Augustinum, epist. 50, ad Bonifacium, ubi multa in hanc sententiam. Item sanctum Gregorium, lib. vii, indictione 2, epistola 5, et Gregorium Turonensem, Histor. lib. v, cap. 11. Gussany.

rustices, quos habet Ecclesia tua, nuncusque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis vestrae permisit. Et quid vos admoneo ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigeremus negligitis? Unde necesse est vos per omnia in eorum conversionem vigilare. Nam si cujuslibet episcopi in Sardinia insula paganum rusticum invenire potuero, in eundem episcopum fortiter vindicabo. (*Cf. John. Diac. l. II, c. 47.*)

Jam vero (*Grat. 23, q. 6, c. 4*), si rusticus tantæ fuerit perfidiae et obstinationis inventus, ut ad Dominum Deum venire minime consentiat, ^b tanto pensionis onore gravandus est, ut ipsa exactionis suæ poena compellatur ad rectitudinem festinare.

Pervenit etiam ad nos (*Grat. dist. 50, can. 9*) ^c quosdam de sacris ordinibus lapsos, vel post paenitentiam, vel ante, ad ministerii sui officium revocari, quod omnino prohibuimus, et in hac re sacra-tissimi quoque ^d canones contradicunt. Qui igitur post acceptum sacram ordinem lapsus in peccatum carnis fuerit, sacro ordine ita careat, ut ad altaris ministerium ulterius non accedat. Sed ne unquam ii

^e Ista sedet sancto Gregorio sententia, lapsos istiusmodi nunquam ad ordinem revocari debere. Lege totam distinct. 50, in qua haec quæstio in utramque partem multis binc inde allatis auctoritatibus agitur. Placet admodum relatus Augustini locus ex epist. 50, nunc 485, ad Bonifacium. Agnoscit constitutum ab Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis paenitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat. Id factum dicit, non desperatione indulgentiae, sed rigore discipline. Hanc inventam disciplinam contra factas paenitentias. Victas autem fuisse per affectatas honorum potentias. Desperatione temporalis altitudinis medicinam fore majorem et veriorem. Posse tamen ob emergentes occasiones aliquid detrahi isti severitati. Gussany. Quid autem per sacros ordines accipere debeamus, docent nota 84 et tres sequentes ad lib. Sacram.

^d Nicænum concilium, can. 10; Ancyran., can. 1; canon. apostol. 29; in decretis Siricii papæ, c. 7; in decreto Innocent., c. 21 et 53, etc. Gussany.

^e Promovendos ad ordines, anhelantes ad sacerdotia, paenitentiae tribunali praeficiendos variis hac seitate scrutiniis explorant. Omitto vestium, capillorum, lineorum collarium, et si qua sunt istiusmodi, quantitatem et qualitatem. Dissimulo exteriorem disciplinam ad cujusque praefecti arbitrium admirabilis varietate distinctam, quæ videtur rigidius multo quam sacri canones observari. Sunt vero qui de prudentia ac sensu communi vix quidquam investigantes, in ipsam scientiam quoquomodo, ut mihi quidem videtur, inquirunt. Quot sunt, inquiunt, filiae superbiae? Quot partes potentiales temperantiae, etc. Quasi vero sit ullius theologi tam exprompta memoria, ut queat in promptu quingentis istiusmodi interrogationibus respondere? Quid si liceret vicissim ab examinatorebus sciaticari quantus sit excommunicationis irregularitatumque numerus, quot sint fidei capita, quot haereses, quot morum in sacris Scripturis dogmata, quot canones Ecclesiæ, quot virtutes Christianæ? fortassis eorum adhæreret lingua palato. Itaque censem primum quidem inquirendum esse de moribus, tum de prudentia, de sensu communi, an sciendi modum habeant, an lectioni vacent sacrarum Scripturarum, quodnam sit eorum erga canones studium, an sint et doceri et docere habiles. His fundamentis tuto inaedificamus. Interim legatur Toletanum iv, canone 24; Turonense iii, can. 2, 3; Cabilonense ii,

A qui ordinati sunt pereant, provideri debet quales ordinentur, ut prius aspiciatur ^f si vita eorum continens in annis plurimis fuit, ^f si studium lectionis, si eleemosynæ amorem habuerunt. Quærendum quoque est ne forte fuerit bigamus. Videndum etiam ne sine litteris, aut ne obnoxius curiaz, compellatur post sacram ordinem ^g ad actionem publicam redire. Haec itaque omnia diligenter fraternitas vestra inquirat, ut, dum diligenter **705** quilibet exquisitus ordinatur, non celeriter post ordinationem deponatur. Ea autem quæ fraternitati vestrae scriptimus, cunctis sub vobis episcopis innotescite, quia ego illis scribere nolui, ne honorem vestrum viderer immixtuere.

Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse, quod presbyteros chrismate tangere eos qui ^h baptizandi sunt prohibuimus. Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri euam in frontibus baptizandos chrismate tangere debent concedimus (*Grat. dist. 95, c. 1; lib. iv Sent. dist. 7, cap. 1. Vide sup. ep. 9.*)

Canone 1, 2; *Aquisgranensis* ii, anno 836, capitulum secundum in multis articulis, etc. Ceterum juvat observare inter plurimas conditiones clericales a sancto Gregorio quasi præcipuas recenseri continentiam, et amorem eleemosynarum, id est casuitatem omnitudinam, et pecuniarum contemplum cum earum usu legitimo. Gussany.

ⁱ Norm., Corb., Vatic. A et C, sic habent, consenseruntque vet. Edit. Recentioribus magis arrisit, si studium orationis. In Vatic. B legitur, si studium orationis et lectionis.

^j Prius lectum, ad exactionem publicam, quod reprehatur a MSS.

^k Hic representamus MSS. sex Anglici, totidem Norm., Corb., duos Teiller. et Sorbon., quibus consenserunt Edit. vet. Veneta an. 1505, Paris. 1518, 1571 et 1586, Basil. 1584. Ita legi in Rhemensi et Turon. veteribus MSS. nullus dubito, licet qui Codices illos recensuerunt et varias lectiones collegerunt ea de re sileant, quia ad veteres Editiones MSS. hoc loco prorsus conformes ipsos contulerunt. Ex Vaticani duo tantum cum aliis MSS. convenient. Dissidet etiam Colbert. vetus. In alio Colb. recentiori legitur tum in epistola 9, tum in 26, presbyteri baptizandos, non vero baptizatos. Cum itaque de hac vera lectione jam constet, ruere nunc videtur quod nonnulli theologi ex his locis corruptis statuerunt, scilicet sanctum Gregorium, cum Sardis presbyteris prius obstatisset, jus episcopale consignandi in fronte infantes ex chrismate usurpatibus, id postea ipsis indulsisse, ubi non adessent episcopi. Elenim cum sanctus Doctor in infantibus tantum baptizandis loquatur, non vero de baptizatis, quamlibet presbyteris chrismationem seu unctionem etiam in fronte nondum baptizatorum faciendam permittat, ea duntaxat ad ritum baptismi referri debet, non vero pro consignatione quæ ab episcopis fieri solet ac pro confirmationis sacramento censerit. Hoc sane argumento prima fronte arietare nobis videbatur communis theologorum opinio, de collato, vel confirmato a sanctissimo pontifice Sardinie presbyteris privilegio, infantes vice absentium episcoporum consignandi et confirmandi. Verum ut cum iisdem ita quoque sentiatur haec tandem nos coegerunt. Constat sanctum Gregorium in epistola posteriori, scilicet 26, illud concessisse, quod priori, nempe 9, prohibuerat, unctionemque ac consignationem permittam, quæcumque fuerit, secundum MSS.

EPISTOLA XVII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

A xenodochis rationes exigat; ii sint notæ probitatis atque industriae clericis. Qui Epiphanius presbyterum scriptis epistolis accusavit, si in probatione deficiat, communione privetur. Paulus clericus in maleficiis reprehensus detur in paenitentiam. Gratia ordinatur, vel connubio jungantur clericis; gratia velentur virginis. Ad laicorum patrocinia clericis non confundant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Oportebat quidem fraternitatem tuam ita de rebus piis esse sollicitam, ut nihil ad explendas eas nostris admonitionibus penitus indigeret; tamen quia quædam ad nos pervenerunt quæ **706** sunt corrigenda capitula, nihil est incongruum si nostræ quoque vobis pagina auctoritatis accedat.

Quamobrem significamus pervenisse ad nos consuetudinem fuisse ut **a** xenodochia quæ sunt in Caralitanis partibus constituta, apud episcopum civitatis

veterem Ecclesiarum Romanae, imo Ecclesiarum sere omnium Occidentalium, non a presbyteris adhibitam unquam, sed a solis episcopis: nec alia lege Sardis presbyteris illam administrandi jus collatum, nisi ubi decesserit episcopi. At quænam alia potest excogitari præter sacramentalem chrismationem? Unctio enim vel in pectore vel in vertice baptizandorum ex chrismate ad presbyteros pertinebat in qualibet Ecclesia, adeoque in Romana, modo baptizandi licentiam ab episcopo consecuti essent. At, inquires, agit sanctus Gregorius de infantibus baptizandis, qui cum baptissimi expertes adhuc essent, ad confirmationem recipiendam nondum erant idonei. Agit sanctus Doctor de infantibus qui baptizabantur, eodemque sere tempore consignabantur, pro illorum temporum more. Certe ubi legitur epist. 9: *Sed presbyteri baptizandos ungant in pectore, ut episcopi postmodum ungere debant in fronte, scilicet infantes, quos supra dixit baptizandos, eadem ratione quis arguet: Ergo episcopi nondum baptizatos, sed tantum baptizandos consignabant et confirmabant. Itaque de catechumenis ante immersionem chrismate in fronte tangendis Gregorium intelligat nemo, quippe baptizandos, antequam immergerentur, simplici quidem oleo inunctos legimus, at nunquam chrismate, de quo Beda in Cantic. cant. cap. i, 15. Deinde, ut jam observavimus, Gregorium de illa frontis chrismatione loqui quæ episopis reservabatur, nec nisi super baptizatos flebat, evincit concessionis ejus hæc restrictione: ab episcopi desunt. Etenim, ut declarat Innocentius I., epist. 1, ad Decentium Lugubinum, cap. 3: *Presbyteris seu extra episcopum, seu praesente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Spiritum Paracletum.* Porro vocibus illis, secundum usum veterem Ecclesiarum nostræ, satis innuitur viginis diversum in aliis Ecclesiis morem. Nota est Orientalium praxis. De Hispanis, imo de Gallicanis ipsis lacemus; neque enim Eliheritanos Toletanosve canones, neque Arausicanum, ex acri Sirmondum inter et Aurelium controversia celebrem, discutere nostri est instituti. Unum de Africa, cuius exarchatus contributio erat Sardinia, hic observamus: Afris presbyteris ne chrisma conficerent plurimi canonibus prohibitum fuerat; illos tamen circa nonum saeculum chrisma confecisse supponit Joannes Diae., in epist. ad Senarium, quam Musæi Itali tomo I. Mabillonius edidit. Sed nec illuc tangat animum, inquit num. 8, quod sibi aliquando quædam vis necessitatibus assumit, veluti (quod nunc per Africam fieri dicitur) ut presbyteri sanctum chrisma confiant; quod merito*

A singulis quibusque temporibus suas subtiliter rationes exponerent, ejus videlicet tuitione atque sollicitudine gubernanda. Quod quia tua hactenus fertur charitas neglexisse, hortamur ut, sicut dictum est, tibi singulis quibusque temporibus rationes suas xenodochi, qui in eis sunt constituti vel fuerunt, subtiliter ponant. Atque **b** tales in eis qui præsint ordinentur, qui vita, moribus, atque industria ioveniantur esse dignissimi, religiosi duntaxat, quos vexandi judices non habeant potestatem, ne si tales personæ fuerint, quas in suum possint evocare judicium, vastarum rerum debilium qui illic rejacent præbeatur occasio; de quibus rebus summam te curam gerere volumys, ut nulli sine tua dentur utilia, ne usque ad directionem earum ex fraternitatis tuae perveniatur in curia.

Præterea nosti latorem præsentium Epiphanium presbyterum quorumdam **c** Sardorum litteris crimi-

moveret, si istam pontificalis auctoritas licentiam non dedisset. Unde constat a pontificibus quodammodo fieri quod in tanta rerum necessitate ut a presbyteris effici possit superior ordo constitui.

EPIST. XXVII [AL. 24]. — **a** Rerum piarum administrationem episcoporum curæ committi, non recens est institutum. Codice de episc. et clericis, leg. *Omnes*, et leg. *Omnia privilegia*, leg. 46, *Sancimus*. Nec non de sacros. ecclæs., leg. *Illiud*. Vide extra, de religiosis domibus, c. 3 et 4, et in Clement. *Quia contigit, eod. tit.*; conc. Trid., sess. 22, c. 9. In Chalced., c. 8, leges Galicæ conspirant, usus confirmat. Sanctus Augustinus tract. 97, in Evang. Joan. *Xenodochia*, inquit, et monasteria sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ et ante sua nomina erant, et religionis veritate firmantur, etc. Imperator apostata scribens Arsacio summo sacerdoti Galicæ, apud Sozomenum, lib. v, c. 16. *Frequentia*, inquit, *xenodochia per singulas civitates constitue ut humanitate nostra peregrini fruantur.... Unde accipias ad ista facultates, provisum est*, etc. Id faciebat impius Christianorum quidem, sed eorum tamen exemplo, quibus verbis docet tunc temporis xenodochia sub nostrorum episcoporum fuisse potestate. Hinc vocata fuero *xenodochia Ecclesiarum*. In Histor. tripart., lib. ix, cap. 51, ubi de uxore Theodosii per Ecclesiarum xenodochia discurrente. Vide epist. 8 hujus libri. *Gussav.*

b Nunc laicis etiam uxoratis tanquam laica beneficia sæpe concedunt nosocomia, xenodochia, et alia id genus; nec est quod vita, mores, industria explorentur, cum solis iubent redditibus, de cura et administratione, ut sunt absentes, ne per sonnum quidem solliciti. In notitia cleri Gallicani impressa an. 1646, tom. II, Gall., *Memoires du clergé*, multa reperire est instrumenta de hospitalium et aliorum piorum locorum administratione, quibus insertam oportuisset banc sancti Gregorii epistolam. In magna collectione sanctionum et edictorum regiorum, vulgo *La grande conférence des ordonnances*, etc., tit. de nosocomis, hospitalibus, et aliis locis piis, cum in textu tum in annotationibus, infinita propemodum existant ea de re monumenta, quæ legisse studiosum non paenitebit; nec tamen sine indignatione leget hæc Ludovici Bochelli verba: *Comme nos rois ont reconnu une trop grande avarice se glisser entre les ecclésiastiques, et qu'ils appliquent le bien des pauvres plutois à leur profit particulier qu'à la nourriture, etc., ils leur en ont osé le gouvernement, etc. Ejus pace dixerim, nec ubique, nec omnium. Gussav.*

c Corrupie auctea legebatur sacerdotum. Sic autem restituinus ex quamplurimis mss. Codd. et Edit.

naliter accusatum (*Grat.* 5, q. 6, c. 4). Cuius nos, ut A volumus, discutentes causam, nihilque in eo objectorum reperientes; ut ad locum suum revertetur, absolvimus. Criminis ergo ejus auctores te volumus perscrutari. Et nisi qui easdem transmisit **707** epistolam paratus fuerit hoc quod obiectit canonicis atque a districtissimis probationibus edocere, nullatenus ad sanctae mysterium communionis accedat.

Paulum vero clericum, qui s^ep^e dicitur in maleficio deprehensus, qui, despicio habitu suo ad laicam reversus vitam, in Africam fugerat, si ita est, corporali prius proveniente vindicta, prævidimus in penitentiam dari, quatenus et secundum apostolicam sententiam ex carnis afflictione spiritus salvus fiat, et terrenas peccatorum sordes, quas pravis contraxisse fertur operibus, lacrymarum possit assiduate B diffuere. Eis vero qui ab ecclesiastica communione suspensi sunt, nullus religiosus secundum canons præcepta jungatur.

De ordinationibus vero vel de nuptiis clericorum, aut de iis que velantur virginibus, nullus, ut nunc fieri dicitur, quidquam premissi presumat accipere, nisi quidpiam sua sponte offerre maluerint.

De mulieribus quæ de monasteriis ad laicam vitam sunt egressæ, virosque sortita, quid fieri debeat, cum prædicto fraternitatis tuae presbytero subilius sumus collocuti, cujus relatione sanctitas vestra potest plenius informari.

Religiosi vero clerici conventus patrociniaque laicorum caveant, et tuae modis omnibus secundum canones jurisdictioni subdantur, ne remissione fraternitatis tuae ejus cui præges sit disciplina dissoluta Ecclesiæ.

Eos autem (*Grat.* 27, q. 1, c. 29) qui in prædictas mulieres quæ egressæ sunt de monasteriis excesserunt, et nunc dicuntur communione suspensi, si fraternitas tua de tali facinore digne penitusse præviderit, ad sacram communionem te volumus revocare.

Veneta 1504. Id etiam animadversum a correctori bus Romanis, qui ad illum locum a Gratiano relatum in margine addiderunt: *al.*, *Sardorum*. **Gussav.** Consentunt ex MSS. nostris plerique.

^a Vides quantum interstet Ecclesiæ calumniatores pnniri. In Cod., lib. iv, tit. de probationibus, leg. **A**nali: *Sciunt cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, que munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, vel indicis ad probationem indubitatem et luce clarioribus expedita.* Et lib. ix Cod., tit. 2, leg. fin. *Nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscal similitudo supplicii.* Note lector id referri caus. 2, q. 8, c. 3, tanquam ex epistola Eutychiani. *Lege totam q. 6, caus. 5, ubi de calunnia citatur in tribus canonibus sanctus Gregorius non admodum exacte. Auctor operis imperfecti, homil. 42 in cap. xxii Matth., docet qua ratione cum calumniatoribus agendum.* **Gussav.**

^b De ea supra epist. 45 lib. iii, indict. 11.

^c Excommunicatos ab uno episcopo, ab aliis ubique terrannum vitari debere, vetus est institutum, cum Nicæna synodus, can. 5, de eo faciat mentionem κατὰ τὸν καρόν, quem quasi antiquum usurpat Antiochæna synodus, c. 2 et 6, etc. **Gussav.**

Ut Albino tunītibus privato singulis annis duas tremisses præbeat.

Gregorius Candido defensori.

Necessitatē patientibus pontificale convenit adesse subsidium. Pro qua re experientiae tuae presenti auctoritate præcipimus quatenus Albino privato tunītibus filio quandam Martini coloni singulis annis duos tremisses sine aliqua dilatione præstare non debet, non dubitatura suis hoc sine dubio rationib^e imputari.

Phausiana quæ pridem habuerat episcopum, hanc quoque habeat.

Gregorius Januario episcopo Coralkano.

Pervenit ad nos in loco qui intra provinciam Sardiniam ^a Phausiana dicitur consuetudinem fuisse episcopum ordinandi, sed hanc pro rerum necessitate longis abhेविसे temporibus. Quia autem nunc sacerdotum indigentia quosdam illuc paganos remanere cognovimus, et ferino degentes modo, Dei cultum penitus ignorare, hortamur fraternalitatem tuam ut illuc secundum pristinum modum ordinare festinet antistitem, talem videlicet qui ad hoc opes moribus ac verbo existat fidem, et aberrantes ad gemmum dominicum pastorali studeat emulatione deducere; quatenus eo illuc ad animarum vacante compendium, nec vos inveniamini superflua poposcisse, nec olim destructa frustra nos reformasse pœnitiat.

Ut Constantinam caput sancti Pauli postulantem deterrat, varia recenset prodigia. Addit hanc est Romanis consuetudinem, ut reliquias potentibus brandea solum concedant. Ad objectam Græcorum consuetudinem respondet. Tandem e catenis sancti Pauli particulas lima excutendas promittit.

Gregorius ^a Constantinae Augustæ.

Epist. XXVIII. — ^a MSS. Pratell., duo tremissa, legendum fors^e, duodecim. Suspicionem movet quod duo tremisses modica foret eleemosyna. Nam tremissis tertia pars est aurei sive solidi; solidus vero quarta parte minor ludovic^o nostro aureo; quippe hic 126 granis æquiperderat, ille 96, cum solidos sex haberet uncia, quæ est granorum 576. Tremissis illius passim meminere medij ac inferioris ævi scriptores ac leges: æquivalebat fere sculo nostro astro argenteo.

Epist. XXIX. — ^a Ia omnes fere mss. Codd. Apud Geographos Phausania, et dicitur vulgo Terra nova. Urbs est Sardinia maritima, cuius sedes episcopalis sub archiepiscopo Turritano; juncta est prius Emporiensi, quæ decimo sexto saeculo ad Castellum Arragonense translata. Parum ex Gussav.

Epist. XXX. — ^a Tiberii Constantini imperatoris filiæ, quam pater Mauricio uxorem dedit, dotisque loco imperium tradidit. Hac post necan Mauricii imperatoris ab impio Phoca in monasterium primo detrusa, tum post annum cum tribus filiabus, ejusdem tyranni jussu occisa est; plura de ea vido apud scriptores historiæ Byzantinæ. **Gussav.**

Serentias vestras pietatis, religionis studio et sanctitatis amore conspicua; propter eam quae in honorem sancti Pauli apostoli in palatio edificatur ecclesiam; caput ejusdem sancti Pauli, aut aliud quid de corpore ipsius, satis ad se fussionibus a me precepit debere transmitti. Et dum illa mihi desiderata imperati, de quibus facilissimam obedientiam exhibent vestram erga me amplius potuisse gratiam provocare, major mea modestia temuit, quod illa precipitis quae facere nec possum, nec audeo. Nam corpora sanctorum Petri et Pauli apostolorum tantis in Ecclesiis suis coruscant miraculis atque terroribus, ut neque ad orandum siue magno illuc timore possit accendi. Demique dum beatissima recordationisdecessor meus, quia argenteum, quod supra sacratissimum corpus beati Petri apostoli erat, longe tamen ab eodem corpore fere quindecim pedibus mutare voluit, et signauit ei non parti terroris apparuit. **703** Sed et ego aliquid similiter ad sacrissimum corpus sancti Pauli apostoli meliorare volui; et quia necessere erat ut juxta sepoterum ejus effodi altus debnisset, praepositus loci ipsius ossa aliqua non quidem eidem sepulcro confuneta reperit. Quae quoniama fevare presumpsit, atque in alium locum transponere, apparentibus quibusdam tristibus signis, subita morte defunctos est.

Præter hæc autem sanctæ memoriaedecessor meus, itidem ad corpus sancti Laurentii martyris quedam meliorare desiderans, dum nescitur ubi venerabile corpus esset collocatum, effoditur exqui-

C In Norm., Rhem., Corb. et nonnullis Vatic., ¹ *perspicua.*

Eodem fere modo Adrianus papa circa ann. 772, in fragmto epistolæ ad Carolum Magnum: *Petuit nos ut ei corpus sanctum tribueremus. Sed nos sicut jamdudum vobis direximus, per revelationem territi, nullo modo audemus ex ipsis sanctorum corporibus amplexu quid exagitare.* Gussanv.

² Quinam essent mansionarii docetur lib. iii Dialog., capp. 24 et 25, sed præsertim cap. 5 libri priani, ubi consule notas ad versionem græcam Zachariae. Alias hujus nominis significaciones, sed a sancti Doctoris scopo alienas require, si luet, in notis Gussanvillæ.

³ Norm., Corb. et alii nonnulli, qui sanctum et justum corpus illius. Vatic. B et D, qui sanctum corpus illius. Verisimilior lectio exhibetur in cod. Reg., ubi, qui sanctum justum corpus illius; qua ⁴ tamen amplecti non audemus, quod nullum aliud exemplar huic suffragetur.

⁴ Eodem plane modo loquitur Baron. in notis ad Martyrolog. Rœm., 17 Julii. Concessarum tamen ab ipso Gregorio Mag. reliquiarum exempla non desunt. Ex Ripamontio, Ilist. Eccles. Mediol. lib. viii, pag. 522, 523: *Theodelindæ Langobard. regina Gregorius..... concessit augustissimas reliquias.... quas intervisuntur, ipsius Baptizæ reliquias, liquidus in ampulla cuius, cineres cremato corpore, et cum dente modicum quid e calvaria.... sunt demum linteamenta quae martyrum sanguinem eibere et ossium fragmina..... haec omnia quo pluris apud omnem posteritatem aestimarentur, ac ne solita reliquiarum adulteria suspecta quis habere posset, accessit ipsius Gregorii menu confusus index harum reliquiarum, in quo Langobardie s litteris exscripta et signata omnia continentur. Item ex Mario Vipera, apud Ughellum, Ital. sacr. tom. VIII, col. 59; Lintianus Benevent. episcopus interfuit solemni*

Arendo, et subito sepulcrum ipsius ignorantem aperitum est; et ii qui præsentes erant atque laborabant, monachi et ⁵ mansionarii, qui corpus ejusdem martyris viderunt, quod quidem minime tangere præsumserunt; omnes infra decem dies defuncti sunt, ita ut nullus vitæ superesse potuisset, ⁶ qui sanctam justi corpus illius viderat.

Cognoscat autem tranquillissima domina, quis ⁷ Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquama tangere præsumant de corpore, sed tantummodo ⁸ in pyxide ⁹ brandeum mittitur, atque ad sacraissima corpora sanctorum ponitur. Quid levarem in ecclesia, quæ est dedicanda debita cum veneratione recommittitur, et tantum per hoc ibidem virtutes sunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur. Unde **710** contigit ut beatissima recordationis Leonis papæ temporibus, sicut a majoribus traditur, dum quidam Græci de talibus reliquis dubitarent, prædictus pontifex hoc ipsum brandeum attatis forcibus inciderit, et ex ipsa incisione sanguis effluxerit. In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quid si præsumperit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit: Pro qua re de Græcorum consuetudine, qui ossa levare sanctorum se asserunt, vobementer miramus, et vix credimus. Nam quidam monachi Græci huc ante biennium venientes nocturno silentio juxta ecclesiam sancti Pauli, ¹ corpora mortuorum in campo

C translationi corporis beatissimi levitatis Modesti martyris ex urbe Beneventum, die 3 Julii an. 591, ex concessione magni Gregorii ad preces Archip. piissimi Beneventani ducit, a monachis sanctæ Mariæ ad Olivolam (extra civitatem Beneventanam positum) quod ab episcopo cum clero a duce universoque populo honorifice receptum, in ipsa ecclesia collocatum ibique sepultum, donec dicta basilica in ipsius honorem dedicata esset. Sed neque brandea solius concessa iuuunt iudicet, 11 epist. 19, et indict. 2 epist. 15. Horum forte metinerat noster Mabillonius, cum in prefat. ad u. scul. Bened., observ. octava, Barouianum suuusque stylo temperavit: *parsius, inquit, ejusmodi translationes pontificatus sancti Gregorii peragebant. De his nos perfunditorie egimus in Vita sancti Gregorii.*

¹⁰ In Vatic. A et B, necnon in Regio, buxide, a buxo ex quo siebat sic dicta Gallice boite,

¹¹ Sic appellabantur panni et velamina, quæ, verandis Martyrum lipsanis applicata, ex ipso contactu, tanquam sanctorum ipsorum reliquie, fideliibus dispergabantur. In plur. MSS. legitur prædeum, cui respondet vox Græca. De hac voce consule lexicographos.

¹² Fraudes istiusmodi, nomine piæ, re sacrilegas dominant quoniam sunt vere pii; usurpant homines irreligiosi, qui quæ sua sunt querentes, et vana pietatis specie illudentes, solidam exuunt pietatem. Optatus Afer loco nondum satis emaculato, lib. 1, meminit Lucilie, quæ ante spiritalem eibum os cujusdam mortui libabat, quod Donatistæ in more possum arbitratur Balsamo ad concilium Carthaginense, can. 61. Augustinus, lib. de Operi monachorum, cap. 28: *Altii, inquit, membra martyrum, si tamen martyrum, venditant. Gregorius Turoensis, lib. ix, cap. 6, meminit insignis nebulonis, qui falsas reliquias per Galliam circumferens, tandem Parisiis detectus fuerat. Utinam his similia non vidisset etes nostra,*

jacentia effodiebant, atque eorum ossa ^k recondebant, servantes sibi, dum recederent. Qui cum tenti et cur hoc facerent diligenter suissent discussi, confessi sunt quod illa ossa ad Græciam essent tanquam sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut prædictum est, major nobis dubietas nata est, utrum verum sit quod levare veraciter ossa sanctorum dicuntur.

De corporibus vero beatorum apostolorum quid ego dicturus sum, dum constet quia eo tempore quo passi sunt ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicut civium suorum repeterent? Quæ ducta usque ad secundum urbis milliarium, in loco qui dicitur ^l Catacumbas collocata sunt. **711** Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vis tonitrii atque fulgoris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exentes Romani eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita posuerunt.

Quis ergo, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut hæc sciens, eorum corpora non dico tangere, sed vel aliquatenus præsumat inspicere? Dum igitur talia mihi a vobis præcepta sunt, de quibus parere nullatenus potuisse, quantum

et episcopi de tollendis tam nefandis reliquiarum abusibus tandem aliquando, sero quidem, sed serio cogilarent, veras a falsis discernentes certis indubitateisque documentis, quod concilium Cæsaraug. circa ann. 590, igne admoto, præstissime legimus. Qui plura volet, legat epist. Bonifacii ad Zachariam de Adalberto; Adriani ad Carolum Magnum de corpore sancti Candidi; capitularis Aquisgranensis cap. 42, ut falsa nomina martyrum, et incertæ Sanctorum memorie non venerentur, ex concilio Africano, cap. 50; concil. Moguntin., can. 51, etc. **Gussav.**

^k Al., recolligebant, ut est in Vatic. A.

^l Catacumbas legit Baronius in Martyrol., ad XIII Kalendas Februarii: sic etiam habent quidam mss. Codd. et Editi. Sunt autem plurimi antiqui et melioris notæ, in quibus legitur catacumbas. Requisitus super hac re eminentissimus cardinalis Bona, ita mihi scripsit die 9 Septembris anno 1670. *Omnino legendum catacumbas; sic enim legit plerique et antiquiores Codices mss. Vaticani. De vocis autem origine nihil occurrit mihi præter ea que notat Baronius in Martyrologio, ad diem 3 et 40 Januarii. Accipitur ubique pro locis subterraneis, in quibus martyrum corpora sepeliri solebant. Dominicus Magrus, in postrema Editione anni 1669, sui vocabularii ecclesiastici, verbo Cœmeterium, citat Latinum Latinum asserentem hanc vocem a Græca catacumbe deduci, quæ significat locum concavum et profundum. In aliis autem litteris, die 15 Novembris ejusdem anni, de eadem re ita loquitur: Video ex litteris tuis superesse tibi scrupulum de hac voce catacumbæ, qua de re allocutus sum Dominicum Magrum, apud quem sunt omnes lucubrationes Latini Latini, quas sperat se brevi editurum. Inter ceteras sunt quædam notæ manuscriptæ in Martyrologium Romanum, in quibus Latinus ea scribit de catacumbis, quæ in suum vocabularium transtulit idem Magrus. In fine autem epistole hæc adjunguntur: Postquam scripsi, misit hanc paginam Dominicus Magrus, quam addo hic ejus manu exaratum. Continet autem hæc pagina quæ sequuntur: In mea notitia sequor eruditissimi Latini Latinii opinionem in voce catacumba, ut ipse advertit in notis marginalibus ad*

A invenio, non vestrum est; sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestre gratiam subtraherent, et propterea quæsiverunt capitulum de quo vobis quasi inobediens inveniuerent. Sed in omnipotenti Domino confido, quia nullo modo benignissime voluntati subripitur, et sanctorum apostolorum virtutem, quos toto corde et mente diligitis, non ex corporali præsentia, sed ex protectione semper habebitis.

Sudarium vero, quod similiter transmitti jussisti, cum corpore ejus est, quod ita tangi non potest, sicut nec ad corpus illius accedi. Sed quia serenissima dominæ tam religiosum desiderium esse va-
B cuum non debet, de catenis quas ipse sanctus Paulus apostolus in collo et in manibus gestavit, ex quibus multa miracula in populo demonstrantur, partem aliquam vobis transmittere festinabo, si tamen haec tollere limando prævaluero; quia dum frequenter ex catenis eisdem multi venientes benedictionem petunt, ut parvum quid ex limatura accipiant, assistit sacerdos cum lima, et aliquibus potentibus ita con-
cite aliquid de catenis ipsi excutitur, ut mora nulla sit. Quibusdam vero potentibus, diu per catenas ipsas ducitar lima, et tamen ut aliquid exinde exeat,

*Martyrologium Romanum, reprobando correctionem cardinalis Baronii. Nam vox Græca κατάκυμβον si-
gnificat Justa locum cavum ac profundum, a nomine κύμβος, quia apud Latinos littera γ sapissime mutatur in u, ut passim occurrit. Nomen autem tumba pre-
terquam non est Latinum, illa loca non erant prope
tumbas, sed potius in terræ cavernis, in quibus Christiani collectas et synaxes celebrabant, ibique posset
corpora sanctorum martyrum sepeliebant, etc. Idem
fere habetur in Roma subterranea, lib. I, cap. I,
ubi dicitur catacumbas deduci a Græca voce κατά κύμβος, hoc est, ut Hesychius explicat, κοίλος μυχός.
βύθος, cavus recessus, sive locus in imo positus at profundus. Sic etiam lib. III, cap. 42, catacumbas appellat et eas describit, refertque epistolam hanc sancti Gregorii. Addo et a voce κύμβος derivari cymbam; sed et apud Sabaudos valles, vulgo combes appellantur. Gussav. His quæ sanctus Gregorius hic significat, scilicet corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli eodem loco remansisse quo fuerant prius condita, opponi potest prima sancti Cornelii papæ et mart. epistola de ipsorum translatione suo tempore facta. Verum epistola hæc suppositilia est et longe post Gregorium facta; nam in ea sunt faciliæ ex Gregorianis epistolis assulæ, maxime ex epist. 109 libri ix, indic. 2, ubi hæc leguntur a falso Cornelio scripta: quisquis in radice charitatis se inserit, nec a veritate deficit, etc. Alius nodus difficilior sol-
vendus superest. Nempe in vet. Kalendario Romano quod Aegidius Bucherius, societas Jesu presbytus eruditissimus, edidit, legitur: in Kalend. Jul. Petri in Catacumbas, et Pauli Ostiense, Fusco et Basso coss. Id est, ut explicat noster D. Theodericus Ruinart, in Actis Mart., pag. 692, an. 258, quo anno facta est translatio sanctorum apostolorum, eo ipso die quo eorum festivitas agebatur. Gerte translationem hanc optime probat Ecclesiastice Historiae peritissimus Antonius Pagi, ad an. 253, confirmataque ipsius Pearsonii consensu et testimonio. Igitur negare non possumus Gregorium dum ad Constantinum scriberet, aliquando memoria lapsum.*

non obtinetur. ^a Mense Junio, indictione 12. (Cf. A Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et haec pro te exorabit (Eccli. xxix, 15).

EPISTOLA XXXI.

AD THEODORUM MEDICUM.

Gratias resert de transmissa in pauperes pecunia. Ad sacre Scripturæ lectionem hortatur. Commendat Narsetem. Milit munera tabulas.

Gregorius Theodoro medico ^a imperatoris.

Ego omnipotenti Deo gratias ago, quia eorum qui se vicissim veraciter diligunt loca animum non dividunt. Ecce enim, dulcissime et glorioissime fili, longe ^a nobis distamus corpore, et tamen præsentes nobis existimus charitate. Hoc vestra opera, hoc scripta testantur, hoc de præsenti expertus sum, hoc de absenti vestra gloria recognosco. Hoc vos et hominibus amabiles, et omnipotenti Deo dignos in perpetuum faciat. Quia enim virtutum mater est charitas, idcirco bonorum operum fructus profertis, quia ipsam eorum fructum in mente radicem tenetis. Ea autem quæ in redemptionem captivorum, Deo vobis aspirante transmisistis, lætus, fateor, et tristis accepi. Lætus videlicet vobis, quos de præparanda mansione **712** cœlestis patriæ cogitare cognovi; tristis vero vehementer mihi, qui super curam rerum sancti Petri apostoli adhuc etiam de rebus dulcissimi filii mei domini Theodori rationes positurus sum, sollicito an negligenter eas expenderim, requirendus vado. Omnipotens autem Deus, qui menti vestræ suæ misericordiæ viscera infudit, qui vobis sollicite cogitare concessit, hoc quod de Salvatore nostro per egregium prædicatorem dicitur: *Quia pro nobis egenus factus est, cum dives esset* (Il Cor. viii, 9), in ejusdem Salvatoris adventu, vos virtutibus divites ostendat, ab omni culpa liberos assistere faciat, et pro terrenis cœlestia, pro transitoriis gaudia vobis mansura concedat.

Hoc autem quod pro vobis agi apud sacratissimum corpus sancti Petri apostoli scribitis, certum tenete quia etsi lingua vestra taceat, fieri charitas vestra jubet. Sed utinam digni sumus qui pro vobis orare debeamus. Quia vero dignus ego non sum, non ambigo. Sed multi hic digni sunt, qui ex oblatione vestra ab hostibus redimuntur, et fideliter nostro Creatori deserviunt, de quibus hoc egistis quod scriptum est:

^a Hanc temporis quo scripta est epistola notam exhibent MSS. Vatic., Norm., Turon. S. Gat., Colbert., vet. Corb., etc.

EPIST. XXXI [Al. 40] indict. 13]. — ^a Addimus imperatoris, ex omnibus Vatic., Norm., etc. De eo relege epist. 66 lib. iii, indict. 11.

^b Medici, inquit Alteserra ad hanc epist., ægrotos suos vocant susceptos, id est clientes. Augustinus in ps. xlvi: *Ægrotat nescio quis, adhibetur medicus; susceptum suum medicus dicit ægrotum.* Alque et advocati susceptos vocant clientes.

^c Vatic. A, mercedi vestræ me reddere subjugatum.

^d In Vulgatis, cum duabus parvulis Atticis. In Norm. et Corb., cum duabus parvulis actacis. Lectionem nostram suppeditarunt MSS. Vatic.; nam in Vatic. D legitur, cum duabus parvulis atticis aquaticis. In A, B, C, cum duabus parvulis atticis. Corruptum hanc locum putarunt Alteserra et Gussanvilleus. Hic legendum censuit Anaitem, ab Anæa urbe Cariae in Asia minore: scilicet, inquit, tria mancipia dono dat, illam

Sed quia ille plus diligit, qui plus præsumit, erga dulcissimam mentem glorioissimi filii mei domini Theodori habeo aliquam querelam, quia donum ingenii, donum rerum, donum misericordiæ atque charitatis a sancta Trinitate percepit; sed tamen sacerdibus indesinenter causis astringitur, assiduis processionibus occupatur, et quotidie legere neglit verba Redemptoris sui. Quid est autem Scriptura sacra, nisi quedam epistola omnipotentis Dei ad creaturam suam? Et certe sicubi esset gloria vestra alibi constituta, et scripta terreni imperatoris acciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis non daret, nisi prius quid sibi imperator terrenus scripsisset agnovisset. Imperator cœli, Dominus hominum et angelorum, pro vita tua tibi suas epistolæ transmisit, et tamen, gloriose fili, easdem epistolæ ardenter legere negligis. Stude ergo, quæso, et quotidie Creatoris tui verba meditare. Disce cor Dei iu verbis Dei, ut ardenter ad æterna suspires, ut mens vestra ad cœlestia gaudia majoribus desideriis accendatur. Tanto enim tunc major ei erit requies, quanto modo amore Conditoris sui requies nulla fuerit. Sed ad hæc agenda infundat vobis omnipotens Deus consolatorem spiritum. Ipse mentem vestram sua præsentia implet, et implendo levet.

De me autem cognoscite quia multas hic et innumeratas amaritudines patior. Sed ago omnipotenti Deo gratias, quia minus affliger valde quam mereor.

Charissimum autem filium meum ^b susceptum vestrum dominum Narsetem gloriæ vestræ commendo. Quem quidem scio commendatum in omnibus habetis, sed facere vos rogo quod facitis, ut dum peto quod fieri video, ^c mercedi vestræ me petendo subjungam. Præterea excellentiæ vestræ benedictionem ea qua transmissa est charitate suscepisti. Unam vero anatem ^d cum duabus parvulis atticis pro vestri amoris gratia transmittere **713** præsumpsi, ut quoties ad respiciendum eam vester oculus ducitur, memoria etiam mei inter occupationes tumultusque causarum in animum vestrum revocetur.

Anaitem et duos parvulos Atticos. Sequitur apud Gussanv., ut quoties ad respiciendum eam vester oculus ducitur, memoria etiam mei... revocetur. Verum decebatne tam gravem, tam castum pontificem, puerum potius quam parvulos Atticos Theodori oculis proponere, ut ex illius contemplatione memoria amici refricaretur, amorque recalesceret? Non absque verisimilitudine legebat Alteserra unum anatem, quod est urcei genus, de quo Gregorius Turon. lib. de Miraculis sancti Juliani, c. 8: *Quatuor ex his per fugam lapsi, patenam et urceum, qui anax dicitur, in patriam deferunt.* Attica vero interpretabatur *vasa fictilia*, ab Attica regione in qua fiebant, quæ vulgo, inquit, ab Italis porcellana vocantur. Hanc Alteserra conjecturam non improbat Cangius. Si Corb. ac Normannis MSS. standunt, fortasse bellotas tres ad Theodororum militi Gregorius: primam anatem appellat, quod aveum illam eleganti, pro illa æstate, penicillo expressam exhiberet; posteriores duas *actacas* vocat, scilicet amoenorum litorum pictas coloribus descri-

EPISTOLA XXXII.

AD NARSEUM PATRICIUM.

Causam presbyterorum cum Joanne patriarcha se ad canonum normam omnino exacturum declarat. Commentarium a se Théodoro Narsetem. Epistola brevitate excusat, quod tribulationibus pre-matur.

Gregorius a Narsæ patricio.

Multa mihi dulcissima charitas vestra per epistles suas in honeste operationis laudibus est locuta, ad quam omnia breviter ego respondeo: *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, id est amarau, quia amaritudine plena sum* (*Ruth. 1, 20*).

De causa vero presbyterorum quae cum fratre meo et coepiscopo, viro reverendissimo Joanne patriarcha agitur, ipsum, puto, adversarium patimur, quem asseris velle canones custodiare. Charitati autem tue breviter fateor quia omni virtute et omni pondere eamdem causam, auxiliante omnipotente Deo, exigere paratus sum. In qua si videro sedi apostolice canones non servari, dabit omnipotens Deus quid contra contemptores ejus faciam.

Quod autem scripsit mihi charitas vestra, ut filio meo domino Theodoro archiatro et praefecto pro vobis gratias agerem, feci, et quantum potui commendare minime cessavi. Peto autem mihi ignoscas quod epistola tuis sub brevitate respondeo, quia tantis tribulationibus premor, ut mihi neque legere, neque per epistles multa loqui licet. Hoc solum tibi breviter dico: *Quia oblitus sum manducare panem meum a voce 714 gemitus mei* (*Po. ci, 5*). Omnes qui vobiscum sunt mea peto vice salutari. Domine

piones. Etenim si ab æstræ littus, quod Tullio, Virgilio, Ausonio dicitur *acta*, nomen sumpsit Attica regio, ut Straboni et aliis placet, quoniam major ejus pars ad mare sita est, certe litorum decora sed auctoritates *actacæ vel actacæ* potuerunt dici. Conjecturam hanc viri doctissimi, aliorum eruditorum criterio permittiimus. At quid velat obvium sensum, quem præcipue Vaticani MSS. suppeditant, amplecti? Mittit Gregorius medico familiari et amico unam anatem cum duobus parvulis anaticis, hoc est matrem et duos pullos. Anas quidem nota est avis, et communis; verum aliquæ visuntur exquisitis coloribus depictæ, corona in vertice insignes et odoratae, quæ etiam in corytibus regiis inter aves rariores aluntur. Quid velat dicere hujusmodi anatem adhuc Constantinopoli fortasse nondum visam, Gregorium curasse mittere ad amicum medicum, quem rerum naturalium studiosum et in aliendis rarioribus animalibus curiosum haud dubie noverat? Is sane sensus non longius arcessitur; sed ipsum offert restituta lectio ex optimæ note MSS. Vaticanis: *unum anatum cum duobus parvulis anaticis, hoc est anaticulus*. Ex anaticis librarij, et qui edendis Gregorii operibus insudarunt, ad hujus vocis vim parum attendentes, condilarum *alicis*, et postea *At-ticis*.

EPIST. XXXII [Al. 64, iudict. 2]. — ^a Vide epistolam 6 libri 1. In Vatic. B legitur *Narsæ conui.* In A et C, solum scribitur, *Narsæ*, ut etiam in Colb. et aliis.

^b Excusi, nolite me vocari Noemi, id est pulchrum... amarit, plena sum. Prætulimus MSS. Vatic., Norm., Reg., Corb., etc.

^c Inter se dissentunt MSS. Vaticani. Codex D habet, *eximere*; cod. C, *exire*; concordesque sunt Norm. Codex vero B, *exercere*, et pro diversa lectione;

A Dominicae salutes meas dicite, cui minime respondi, quia cum sit Latina, Graece mihi scriptæ.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANTHEMIO SUBDIACONUM.

Judeis conversis tribus dei solidos singulis annis. Gregorius Anthemio subdiacono.

His quos de ^a Judaica perditione Redemptor noster ad se dignatur convertere, rationabilis nos oportet moderatione concurrere, ne victus, quod absit, inopiam patientur. Ideoque tibi hujus præcepti auctoritate mandamus ^b quatenus filiis Justæ ex Hebreis, id est Juliano, Redempto, et Fortune, a tertia decima succedeni inductione annis singulis solidos dare non differas, quos tuis novenis modis omnibus rationibus imputandos.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM PREFECTUM.

Ut Donatistarum audaciam comprimat, et Panth episcopam Romanum quantocius mittat, horatur.

Gregorius Pantaleonem a praefecto Africæ.

Hæreticorum nefandissimam pravitatem, qualiter lex ^b persecutatur instantius, excellentia vestra non habetur incognitum. Ibi igitur quos et fidei nostræ integritas et leges damnat districtio mendaciarum, non leve peccatum est si vestris inveniant temporibus licentiam reserpandi. In illis igitur partibus, quantum dicimus, ita Donatistarum crevit audacia; ut non solum de suis Ecclesiis auctoritate pestifera ejiciant catholicæ fidei sacerdotes, sed hos et quos vera ⁷¹⁵ confessione aqua regenerationis abluerat, rebaptizare non metuant. Valdeque miramur, si tamen haec est,

C ut vobis illic positis, hujuscemodi licet hominibus

exire.

^a Sic legitur in tribus Vatic., Norm., etc.; consentiuntque vet. Editi. At in recentioribus, sedis apostolice.

^b Hæc vox vulgo vertitur, medicorum primus; non ita plerique docti, qui archiatrum pro principis medico usurpant: quicunque tandem ille sit, primus, secundus, tertius, etc., degatur Alciatus in annotatione lib. xii Cod., ubi formam constitueri archiatri refert ex Ca-siodoro, epist. 19 lib. vi: *Indulge nostro palatio, habebo fiduciam ingrediendi. Fas est tibi nos fatigare fecunus. Fas est contra nostrum desiderium sentire. GREGORIUS.*

EPIST. XXXIII (Al. 22). — ^a Exstat Pauli III de Ju-dæis Bulga an. 1572, ut subsidiis conversi soviantur, necnon alia Joannis XXII relata inter extravagantes communes, tit. de Judeis, c. 2. AUGUST.

^b In Edit. recenti, quatenus filiabus... Julianæ, Redemptæ, Fortune, MSS. Norm., Turon., Anglic., et Vatic., etc., adharemus. In duobus tamen Vatic., pro Fortune legitur Fortune.

EPIST. XXXIV [Al. 32]. — ^a In tribus Vatic., in totidem Norm. et in Rhein., episcopo Africæ. Mendum irrepsisse in hac inscriptione nemo dubitabit, qui ad excellentia titulum quo Gregorius Pantaleonem donat attendet, sic enim episcopos nunquam compellat. Præterea epistola series bullatenus episcopum, sed exarchum aut praefectum ad quem sit scripta manente innuit.

^b Imperatorum leges Jonuit, quarum aliae contra Donatistas ab Augustino passim referuntur, aliae a successentibus imp. editæ sunt. Vide Cod. Theodos., necnon in Justinianœ Cod., tit. 6 libri 1: *Ne sanctum baptisma iteretur. AUGUST.*

pravis excedere. Primum siquidem quale de vobis judicium hominibus relinqutatis attendite, si hi qui aliorum temporibus justa ratione compressi sunt vobis administrantibus viam sui excessus inveniantur. Deinde perditorum animas Deum nostrum de manu vestra scitote requirere, si tantum nefas, in quantum possibilis exigit, emendare negligitis. Hæc enim excellentia vestra non amare suscipiat. Nam quia vos ut filios proprios diligimus, propterea hæc quæ vobis prædestinata non ambigimus indicamus. Paulum vero fratrem et coepiscopum nostrum ad nos sub omni festinatione dirigite, ne cuiquam impediendi eum et aliqua excusatione detur occasio; ut veritatem plenius agnoscentes, qualiter tanti facinoris ultio debeat provenire, Deo adjuvante, rationabili possimus tristitia disponere.

EPISTOLA XXXV.

AD VICTOREM ET COLUMBUM EPISCOPOS.

Conacto concilio, Donatistarum prompte ac fortiter obediunt. Mittant ad se Paulum episcopum, quo edocente, Donatistarum facinoribus planius cognitis, de illis punientis ac compunctionis tatus decernat.

Gregorius Victori et Columbo episcopis Africæ.

Qualiter neglectus inter initia morbus vires accipiat, et ex nostris necessitatibus quicunque in hac sumus vita constituti probavimus. Huic igitur nascenti si doctorum obset prævisio medicorum, scimus quidem quia antea cessaret, quam tarde procuratus plurimum noceret. Hujus ergo considerationis ratio vehementer nos debet impellere ut, animarum morbis inquietibus, tota festinemus possibilitate resistere, ne dum salubria adhibere medicamenta negligimus, multorum nobis vitam, quos Deo nostro contendimus lucrari, subripiant. Unde nos oportet ita caulas ovium, quibus nos custodes videmur esse præpositi, vigilans solicitudine præmunire, quatenus lupus insidians undique pastores sibi repugnantes inveniat, et viam ingrediendi in eas non habeat.

Comperimus siquidem Donatistarum stimulus sic in illis partibus gregem turbasse dominicum, ac si nullius pastoris moderamine regeretur. Nuntiatumque nobis est, quod dicere sine gravi dolore non possumus, quoniam plurimi eorum venenatis iam sint dentibus laniati. Denique ut sacerdotes catholicos pravissima de suis Ecclesiis **716** temeritate depellerent, et multis insuper quibus salutem regenerationis aqua præbuerat, rebaptizantes, pravitate nefandissima peccavisse. Quæ res animos nostros valde mortificat,

^a Ita legitur passim in MSS., præsertim in Norm. et Vatic. In Edit. aliqua occasio vel excusatio detur.

EPIST. XXXV. — ^a Recentiores excusi, ex nostris necessitatibus quæ patimur in hac civitate constituti probavimus. Certe reluctantibus omnibus MSS. Vatic., Corp., Anglic., Turon., etc.

^b In Vulgatis: Denique sacerdotes canonicos... depellere; et multis... necesse dicuntur. Quam lectio non mutassemus, nisi ad id coegisset communis consensus MSS. Anglic., Vatic., Norm., Corp., Turon., Reg. Valeat ergo nota quam attenuit Gussany. De sacerdotibus canonicos. Aliam ejusdem auctoris computare coacti sumus ad hæc verba: ex necessitatibus

A quod vobis illic positis damnatae præsumptioni tam scelus perpetrare licuerit.

Qua de re fraternitatem vestram scriptis decurrentibus adhortamur, ut, habito tractatu, unitoque concilio, ita e nascenti huic adhuc morbo inhibitor ac tota virtute beatissimis obsistere, dummodo nec vires ex neglectu percipiatur, nec in commisso vobis grege pestilentiae damna concuriat. Nam si quolibet modo, quod non credimus, incipienti negligitis iniquitati resistere, plurimos erroris sui gladio vulnerabunt. Et est profecto gravissimum, laqueo diabolice fraudis irretiri permittere, quos prius possumus, ne alligentur, eripere. Melius est autem ne quisquam vulneratur obsistere, quam vulneratus qualiter sanari possit exquirere. Hoc itaque considerantes, sacrilegam prævitatem sedula oratione ac virtute qua valetis obruere festinate, ut et subsequens nuntius, Christi gratia suffragante, de eorum nos ultiione lætificet magis, quam de excessu contristet.

B Paulum præterea fratrem et coepiscopum nostrum ad nos, quo potestis studio, omni sub festinatione dirigite; quatenus ab eo causas subtilius tanti facinoris agnoscentes, hoic nefandissimæ pravitati cum Creatoris nostri solatio medicinam dignæ possimus correptionis imponere.

EPISTOLA XXXVI.

AD LEONEM EPISCOPUM.

CNe subdiaconi cum suis uxoribus misceantur. Speciosi subdiaconi uxor, in monasterium ob secundas nuptias detrusa, dimittatur.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Multorum relatione comperimus ^a hanc apud vos olim consuetudinem tenuisse, ^b ut subdiaconi suis sicuti miscerentur conjugibus (*Grat. dist. 32, can. 2*; *et caus. 27, quæst. 2, c. 20*). Quod ne denuo quisquam præsumeret, a servo Dei sedis nostræ diacono, ex auctoritate nostri decessoris, est isto modo prohibitum, ut eodem tempore hi qui jam uxoribus fuerant copulati unum ex duabus eligerent, id est, aut a suis uxoribus abstinerent, aut certe nulla ratione ministrare præsumerent. Et quantum dicitur, Speciosus tunc subdiaconus pro hac re ab administrationis se suspendit officio, et usque in obitus sui tempus notarii quidem gessit officium, et a ministerio, quod subdiaconum oportuerat exhibere, cessavit. Post cuius obitum, quia ^c relicta ejus ^d Honorata marito est sociata, a tua eam fraternitate **717** in monasterio cognovimus esse deputatam. Ideoque si, ut fertur,

^a bus quæ patimur in hac civitate, quæ intelligenda dicit de Italiz cladiibus. At, in hac civitate, corrupta est lectio, ut jam monuimus.

^c Paulus post sanctum Cyprianum Donatistarum facilio in schisma eruperat, sed alternantibus vicibus nunc conuicere videhat, mox recrudescere per CCC et amplius annos ad usque sancti Gregorii ætatem. Gussany.

EPIST. XXXVI [AL 34]. — ^a In Norm., hoc audeo vos.

^b De subdiaconorum continentia, vide, supra, epist. 5, et lib. 1, epist. 44.

^c Viduas clericorum non permittas iterum subere,

eius se maritus ab administratione suspendit, ante dictæ mulieri non debet officere, quod ad secundam conjugii copulationem migravit, præsertim si non taliter subdiacono juncta est, ut a carnis voluptatibus abstineret.

Si ergo ita se veritatem quemadmodum edociti sumus habere cognoscis, prædictam te mulierem de monasterio per omnia convenit relaxare, ut ad suum maritum sine aliqua possit formidine remeare.

De cætero vero fraternitas tua sit omnino sollicita, ut quos ad hoc jam officium contigerit promoveri, hoc quam maxime diligenter inspiciat, ne si uxores habent, miscendi se cum eis licentia potantur, sed ad similitudinem sedis apostolicæ eos cuncta observare sua nihilominus districione constituant.

EPISTOLA XXXVII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Euplo patris et matris bona reddi jubet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Euplus præsentium portior Eusanum Agrigentinæ civitatis episcopum suum fuisse memorat genitorem, matrisque suæ res apud eum plurimas indicat manuisse. Quem quoniam intestatum asserit esse defunctum, ideo et res maternas sibi petit debere restituī, et ante dicti episcopi patris sui se permitti substantiam adipisci. Qua de re fraternitati tua hujus præcepti serie deputamus, quatenus diligenter curet addiscere; et si quid apud prædictam Ecclesiam de rebus matris ipsius inveniri potuerit, si quidem nihil est quod ante dicto Euplo rationabiliter possit ob sistere, ei secundum suam faciat portionem restitui.

** Proinde et de rebus paternis quas ante episcopatum dignoscitur habuisse, si eas in jus Ecclesiæ suæ quolibet modo non transtulit, ei, quantum portioni ejus legaliter scit competere, ut satisficeri possit immineat. Nam omnino et contra rationem et contra nostrum probatur esse propositum, si cui ea quæ juste compieuntur restitui ac satisficeri denegemus. Ita ergo hæc fraternitas tua implere festinet, ut suprascripto portatori ad nos denuo ex hac re nulla remeandi necessitas imponatur. Nam quod beatæ recordationis*

docent plures canones, quorum aliqui referuntur distinctiōne 28, c. 10, 11, 12, ex sancto Gregorio, lib. xi, epistola 62, nunc lib. xiii, epist. 51; ex Aurelian. concil., can. 43; ex collectione Martini Bracarensis, c. 29. Addesit Autiissiodorensi concil., canone 22: Non licet relictæ presbyteri, nec relictæ diaconi, nec subdiaconi post ejus mortem maritum accipere. In decreto Gregorii II, c. 1 et 2, idem prohibetur. In concilio Romano I, sub eodem anno Christi 721, in Toletano I, eadem reperio verba, can. 18, quæ in can. 29 collectionis Martini Bracarensis. Causam iurius prohibitionis repeto a consensu sive voto earum mulierum; nec enim mariti promovebantur ad superiores ordines, nisi aut conversionem vovissent ipsæ, aut certe se non renupertas, sed innubas post eorum mortem permanuras data fide cavissent. Gussanv.

** Prius legebatur, Honorato marito est sociata, quod mutavimus cogente unanimi MSS. Vatic., Norm., Corb., Turon., etc., consensu.*

*EPIST. XXXVII [Al. 36]. — * Episcopus potest testari de bonis hærediariis, quæsitis ante episcopatum vel post episcopatum. De bonis vero quæsitis post episcopatum de rebus Ecclesiæ, nihil alienari potest*

A decessor noster præceptum direxerat, ut ipsa omnes res ejus Ecclesiæ remanerent, hoc ideo eum credimus præcepisse, ne per eas adhuc amplius desperaret; nunc vero æquum esse pensamus ut filium patris culpa non ingravet, sed fraternitatis tua dispensatione quidquid ei legaliter potest competere consequatur.

718 EPISTOLA XXXVIII.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Ab imperitis seductam dolet. Sanctarum quatuor synodorum, maxime Chalcedonensis, fidem in Romana Ecclesia integrum servari proficitur. Hoc latius ne extra Constantii episcopi communionem maneat.

*Gregorius Theodelindæ * regina Langobardorum.*

Quorundam ad nos relatione pervenit ab aliquibus B episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut se a catholicæ unanimitatibus communione suspenderet. Quod, quantum vos pure diligimus, tanto de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur scient, sed vix ea quæ audierunt percipere possunt. Qui dum neque legunt, neque legentibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi ipsi de nobis finierunt. Nos enim veneramur sanctas quatuor synodos: Nicænam, in qua Arius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in b qua Nestorius; Chalcedonensem, in qua Eutyches atque Dioscorus damnatus est; profientes quia quisquis aliter sapit quam hæc quatuor synodi, a fide veritatis C alienus est. Damnamus autem quoscunque damnant, et quoscunque absolvunt absolvimus, sub anathematis interpositione ferentes eum qui earundem quatuor synodorum, maxime autem Chalcedonensis, de qua quibusdam imperitis hominibus c nata est dubietas et superstitionis occasio, fidei addere vel adimere præsumit.

Cum itaque integritatem nostram ex aperta mea traditione seu professione cognoscitis, dignum est ut de Ecclesia beati Petri apostolorum principis nullum ulterius scrupulum dubietatis habeatis; sed in testamento vel inter vivos. Gregorius, lib. XII, epist. 38: Nulli dubium est quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla est alienandi licentia, ita de his D quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint, non retinatur. Sed si episcopus liberos habuerit, de rebus ante episcopatum quæsitis non potest testari in favorem Ecclesiæ, nisi salva legitima liberorum portione, ex hac epistola.

*EPIST. XXXVIII [Al. 33]. — * Hæc epistola fere convenit cum epist. 4, quam non fuisse datum appearat ex epistola 37, nunc 59. Gussanv.*

b In quatuor Vatic., Norm., Corb., Reg., legitur,

in qua Nestorius et Dioscorus, Chalcedonensem in qua

Eutyches damnatus est; quod contra conciliorum historiam pugnat.

c In Norm. et Corb., optimo sensu, nata est suspicionis occasio, addere, etc. In Vatic. A et B, nata est dubietas, fidei ad. In C et D, nata est superstitionis occasio, fidei addere. In Reg. desideratur, superstitionis.

d Abest traditione a Vatic. C, a Norm. Reg. et Corb.

vera fide persistite, et vitam vestram in petra Ecclesiæ, hoc est in confessione beati Petri apostolorum principis solidate, ne tot vestræ lacrymæ tantaque bona opera pereant, si a fide vera inveniantur aliena. Sicut enim rami sine virtute radicis aresint, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla sunt, si a soliditate fidei disjunguntur. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Constantium, cuius et fides et vita olim mihi bene est approbata, sub omni celeritate transmittere, eique directis epistolis indicare ordinacionem ejus quam benigne suscipitis; et quia ab ejus Ecclesiæ communione in nullo separamini, ut vere, sicut de bona ac fideli filia, communis exultatione gratulemur. In hoc autem vos ac vestra **719 opera Deo placere cognoscete, si priusquam ejus examen veniat sacerdotum illius iudicio comprobentur. (Vide sup. ep. 4.)**

EPISTOLA XXXIX.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Brixianis ciribus non juret se tria capitula minime damnasse, sed in epistola integrum Chalcedonensis synodi fidem proficitur. Joannem Ravennatum intra Missarum solemnia non nominet, nisi id postulet antiqua consuetudo, aut ab illo soleat ipse nominari. Theodelinda iterum scribens, jam quintæ synodi non meninet, que tamen contra priores quatuor statuit nihil. Compescat Fortunatum. Ursicinum e status sui conditione non pulset.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Scriptis sanctitatis vestræ percursis, in gravi vos mœrore esse cognovimus, maxime ^a propter episcopos et cives ^b Brixie, qui vobis mandant ut eis epistolam transmittatis, in qua jurare debeatis vos tria capitula minime damnasse. Quod si decessor fraternitatis vestræ Laurentius non fecit, a vobis queri non debet. Si autem fecit, cum universalis Ecclesia non fuit, et cautionis suæ juramenta transcendit. Sed quia eundem virum sua credimus sacramenta servasse, atque in unitate catholicæ Ecclesie permanisse, dubium non est quod nulli episcoporum suorum juraverit se tria capitula minime damnasse. Ex qua re colligat sanctitas vestra quia cogi non debet ad hoc quod a decessore vestro factum nullo

^c Non quod de fide jurgarentur, sed quia pertinacia in schismate affinis est hæresi, vixque est ut eam non involvat, cum ab Ecclesiæ, quæ est columna et firmamentum veritatis, abducatur.

EPIST. XXXIX [Al. 37]. — ^d Ita legimus in MSS. Norm., Vatic., Reg., etc. Vulgati habent propter episcopum.

^b Vulgo Brescia, Gall., Bresse, urbs adhuc episcopalibus sub archiepiscopo Mediolanensi. GUSSANV.

^c Passim occurrit in antiquis monumentis ista non minus inter Missarum solemnia recitatio. Scribantur autem in tabellis sive diptychis, de quibus multa quandoque lis mota est. Altera tabella vivorum erat, altera mortuorum, eaque ratione suam invicem communionem testabantur. Διπτυχος, duplicitus; πτυχη, plica, codicilli duplexes. Balsamo, in can. I concil. Constant. I et II, ναραν hand recitationem ἀναφορὰν τοῦ ὄντων τοῦ ἐπεσκόπου. Νέπον vero solius episcopi nomen ad aliare recitari solitum, sed extraneorum etiam, dicit epistola 40 Leonis ad Anatolium c. 3, et epist. 46. c. 2, quod et innuit san-

A modo est. Sed ne ii qui vobis ista scripserunt scandalizari videantur, transmitte eis epistolam, in qua sub anathematis interpositione fateamini neque vos aliquid de fide Chalcedonensis synodi immuovere, neque eos qui imminuunt recipere, et quoscunque damnavit damnare, et quoscunque absolvit absolvere. Unde credo eis posse celerrime satisfieri.

Quod autem scripsistis, quia scandalizantur plurimi eorum, quia fratrem et coepiscopum nostrum Joannem Ravennatum Ecclesiæ ^e inter missarum solemnia nominet, requirenda vobis consuetudo antiqua est; et si consuetudo fuit, modo a stultis hominibus reprehendenda non est. Si vero consuetudo non fuit, fieri non debet unde quibusdam scandalum moveri possit. Tamen sollicite ^f perquirere studi si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet, quod minime dicunt fieri. Et si ille vestri nominis memoriam non facit, quæ necessitas cogat ignorare, ut vos illius faciatis. Quod quidem si sine aliquorum **720** scandalo fieri potest, vos tale aliquid facere valde laudabile est, quia charitatem quam erga fratres vestros habetis ostenditis.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam reginæ Theodelindæ transmittere minime voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, recte factum est, ut minime transmitteretis. Unde nunc ita facimus sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solemmodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ a multis quinta nominatur, scire vos volo quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit, vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, ^g et de his personis de quibus in Chalcedonensi concilio nihil continetur; sed post expressos canones facta contentio et extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen sicut voluistis ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam facheremus. Sed et de episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ reginæ scripsiimus.

D ^h etus Gregorius his verbis : *Si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet.* GUSSANV. De diptychis plura Menardus tum ad Concord. Regul., c. 4, § 4, tum in notis 69 et 70. ad lib. Sacr., et card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. II, c. 12.

ⁱ In Vulgatis, perquirere stude, ut etiam in unico Vatic. In cæteris, studui, consentientibus Norin, et aliis.

^j In Chalcedonensi concilio de Theodoreto et Iba expressis verbis, act. 8, 9, 10, judicatum est. Itaque videtur sanctus Gregorius aut non satis attenisse, aut aliud quid innuisse. De solo Theodoreto Mopsuesteno locutum euna suis indicat, epist. 36, nunc 51, lib. II, indict. 10. Quod ait de canonibus, probat aut sanctum virum aliquid humani passum, aut canones suo non referri loco act. 15, aut per canones ipsum fidei decretum esse intelligendum. Porro Græci vocabant diatyposes quæ de fide erant definitiones. ὥροις autem quæ de disciplina. Vide Gelasium Cyzicenum, ad conc. Nicæn., part. II. GUSSANV.

Ursicinum qui vobis scripsit aliqua contra Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vos per epistolas vestras et dulcedine et ratione ab intentione sua compescere debetis. De Fortunato autem fraternitatem vestram esse sollicitam volumus, ne vobis a malis hominibus in aliquo subripiatur. Nam audio eum cum decessore vestro Laurentio ad mensam Ecclesiae per annos plurimos nuncusque comedisse, inter nobiles consedisse, et subscriptissime, eumque fratre nostro sciente & in numeris militasse. Et post tot annos modo videtur fraternitati vestra ut de status sui conditione pulsetur. Quod mihi omnino incongruum videtur. Et ideo hoc per ipsum vobis, sed secreto mandavi. Tamen si quid est rationabile quod ei possit opponi, in nostro debet judicio ventilari. Ad filium vero nostrum dominum Dynamium, si omnipotenti Deo placuerit, per hominem vestrum scripta transmittemus.

EPISTOLA XL.

AD MARCELLUM SCHOLASTICUM.

Pro Maximo indulgentiam postulanti amice indicat id rectitudinem disciplinæ non pati.

Gregorius Marcello scholastico.

Gloriae vestrae charitas sic in nostro corde semper invigilat, ut nihil sibi corporalis defendat **721** absentia. Nam quamvis a carnalibus oculis longe est, mentis tamen aspectibus nunquam deest. Frequenter enim nos voluntas ad scribendum desideranter impellit, sed occupatio non permittit. Dum ergo nobilitatis vestra peritia non ignoret quantissim locu[n]s noster occupationibus involutus, quod a scribendi interdum cessamus officio, non voluntatis, sed necessitatibus esse consideret. Gloria autem vestra quod tardius in sua nos requiri epistola, qua possit excusatione defendere non videmus. In hoc igitur sola me debui taciturni-

^a Videtur fuisse Mediolani mensa communis clericorum. GUSSANV.

^b Ita legendum censeo ex Editione Veneta an. 1504, licet Ms. et editi Codices refragentur, in quibus legitur, innumeris annis militasse. Imperitia videlicet exscriptorum, qui forte non legerant numerum ideam esse ac cohortem, etc. Gall., bande, troupe, compagnie. Plura de hac voce diximus ad caput 55 lib. iv Dialogorum. GUSSANV. Imperitos tamen illos secutus est ipse Gussanv., qui et hoc loco legit innumeris annis, et in Dialogorum lib. iv, c. 35, ubi legendum ex omnibus Ms., qui erat Optio in numero, lectionem hanc ita corrupit, qui alio nomine Optio dictus fuit. Verum qua oscitantia dicit Ms. Codices refragari huic lect. , in numeris militasse? certe ita legitur in septem Norm., in duabus Regis et in plerisque; absurdum autem prouersus est alia lectio, innumeris annis militasse.

EPIST. XL [AL. 38]. — ^a Scholasticus significat aliquando virum eruditum, sapientem, eloquentem; aliquando advocatum seu causarum patronum. Sic interpretandum censemus ubi nomini subjicitur, ut in hujusmodi epistolarum inscriptionibus, et pro dignitate titulo attexitur. Unde coniice quo tunc loco haberentur advocati, ad quos scribens summus pontifex, gloriæ appellationem et titulum non secus ac praefectus, patricii, exarchis, inio regibus, tribuit.

^b Excusi, protectione.

^c Hæc desunt in Ms. Norm. ac plur. Exstant in Colbert. et in Vatic.

EPIST. XL [AL. 39]. — ^a Vulgo Ortona, urbs olim

tate defendere, sed servor charitatis linguis meam non pertulit habere silentiump. Salutantes itaque cum omni affectu atque dulcedine, indicamus uos gravioris contristatos quod illa a nobis voluistis expetere, in quibus dum voluntatem vestram perlicere, quia obsistit ratio, non valemus, contristare vos, quod nolunus, videbamur. Nam hoc nos sine correptione relinquere ecclesiastica non sinit aliquo modo disciplina; nec vos pro talibus decet petere, ne non rectitudini, sed indiscipline, quod absit, videamini consentire. Causa vero ejusdem Maximi pro quo nobis scribitis, quem si missarum solemnia celebrare præsumpserit, jam sacri corporia communione privavimus, matura quando oportuerit deliberatione, si eum Deo nostro placuerit, judicabitur atque disponetur. Oramus autem omnipotentem Dominum, ut et hic vos sua ^b propitiatione custodiat et ad æternae vitæ præmia perducat. ^c Meuse Augusto, indictione 12. (Vide sup. ep. 10.).

EPISTOLA XII.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM HORTONIA.

Barbarum visitatorem delegat. Ante omnia monitum laicam personam in episcopum eligant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Hortonæ.

Vestri ^b antistitis obitum cognoscentes, cura nobis fuit destitutæ Ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro ^c Barbaro solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ^d ut nihil de redditu, ornata, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur, cuius vos assiduis abortionibus convenit obedire. Hoc laudem scitote, quia ei ordinandi presbyteros ac diaconos, si neceesse fuerit, quos dignos ad hoc officium invenire potuerit, deditus licentiam, ^e quatenus in

Samnii in ora maris Adriatici, distans a Teate ^{xii} mil. in ortu. Nunc Aprutii citerioris in regno Neapolitano, adiuc episcopalis sub archiepiscopo Testino. GUSSANV. In Rhemensi et uno e Vatic. legiur, Cotrone.

^b Is Blandus vocabatur, ex epist. 33 libri 1, si tribus Vaticanis fides, nam pro Hortonæ, habent, Hortonensis, ut observavimus in fine notæ ^c ad eamdem epist.

^c Erat Beneventanus episcopus, vir industrius, et sancto Gregorio valde probatus, quippe cui etiam post mortem Victoris, Panormitanæ Ecclesiæ visitationem comiisit ex epist. 16 libri xi, nunc 13 lib. xiii. De eo quoque mentionem facit ejusdem lib. epist. 19, nunc 14. Putat tamen Ughellus, tomio VI Italie sacra, hunc Barbarum, quem et Barbatum dicit appellari, fuisse tertium episcopum Teatinum, cui ultro viciniori Ecclesiam Ortonensem visitandam commendavit. GUSSANV. In Rhemensi pro Barbaro legitur Joanni. Ita etiam in Vatic. D. In al. Vatic. Turon., Reg., nomen episcopi tacetur. In aliis Ms. nostris desideratur hæc epist. Existat in Colb.

^d Rhem., ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, etc.

^e Ita Vaticanæ omnes, Regii et Turon. Consenit etiam codex Rhemensis, nisi quod in eo desideretur, et tanto ministris dignus valeat inventari. In Vulgatæ legitur: quatenus..... sacerdos, qui et vener. canonibus ulla non discrepet ratione, et tanto, etc. communice eligatur.

ecclesiastico. **722** obsequio sacerdos exquiratur, qui a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, provisuri ante omnia ne cuiuslibet vite vel meriti laicam personam presumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione ^c provehetur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirare constiterit, ab officio et a communione alienos faciendo procul dubio noveritis.

EPISTOLA XLII.

AD VALENTINUM ABBATEM.

Ne monachi feminas in monasterium inducant, aut eas sibi commates faciant.

Gregorius ^a Valentino abbati.

Pervenit ad nos (*Grat. 18, q. 21, c. 20*), quod in monasterio tuo passim ^b mulieres ascendant, et, quod adhuc est gravius, monachos tuos mulieres sibi commates facere, et ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occasione humani generis inimicus sua eos, quod absit, calliditate decipiat, ideo hujus te praecepti serie commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commates sibi facere. Nam si hoc denuo ad aures nostras quoquaque modo pervenerit, sic te severissime noveris ultiō subdendum, ut emendationis luce qualitate ceteri sine dubio corrigantur. (*Vide t. II, ep. 28.*)

EPISTOLA XLIII.

AD BONIFACIUM VIRUM MAGNIFICUM.

Veniat Romanum, de fide sua, jam non per epistolos, sed per semetipsum responsurus. Qui cum eo dubia patientur, secure venire posse, cum non potestate, sed ratione erga ipsos usurus sit.

Gregorius ^a Bonifacio viro magnifico Africæ.

Si ita, ut audieram, magnitudo vestra intentione sollicita ^b de animæ sue vita cogitaret, nequam se mihi de fide sua per epistolos, sed per semetipsam posceret respondere. Nam quod **723** in excusationem molestia corporalis adducitur, exspectato salutis tempore, labore summopere potuistis pro

^c Excusi, provehatur.

EPIST. XI.IH [Al. 40]. — ^a In Colbert. epistola hæc inscribitur, *Venantio.*

^b Vide lib. IX, epistolam 20, et septimam Gelasii papæ I.

EPIST. XLII [Al. 41]. — ^a In Vulgatis, omittitur viro, secus in MSS.

^b Excusi habent salutem pro vita; et potuit pro pot. sceret. Lectionem quam exhibemus confirmant omnes MSS. nostri Vatic., Norm., Reg., Corb., Turon., Riem., Colb.

^c Ita melius MSS. omnes, quam Editi, neque aliqua ratiocinatione monstranda. Contra mentem sancti Doctoris, qui ratione convincendum iudicavit Bonifacium. Verum scribit rationibus quas jam adhibuit aliam non addefendam.

^d Vulgati recent., hoc ipsum quod non vult, obstaculum obedientiam esse solet. Ubi emendata haec lecio fuerit nos fugit. Certe non in MSS. Vatic., Norm.,

A commodo æternæ salutis assumere, ut et vos de nostra ratione, et nos de vestra credulitate gaude-remus. Ea enim quæ meis scripti epistolis replicanda nunc non sunt, ^c neque alia ratiocinatione monstranda, quia apud nolentis animum, quamvis sit evidens ratio, ^d hæc ipsa obstaculum esse solet. Sed per vos venite, et beati Petri apostolorum principis liminibus vestem præsentate, et cuncta quæ scripsi, nisi ex lectione monstravero, cum qua vultis disputatione recedite. Illo tempore tamen ut duam vitæ spatium superest, ab ejusdem beati Petri Ecclesia, cui claves cœlestis regni commissæ sunt, et ligandi ac solvendi potestas attributa, vestra anima non inventiatur divisa, ne si bie beneficium ejus despiciatur, illuc vita adiuta claudat.

Hi autem qui dubitationis vestras participes sunt, si ad me venire voluerint, nullam in me quasi ex potestate prodeuntem violentiam pertimescant. Nam nos licet in omnibus causis, in his tamen præcipue quæ Dei sunt, ratione magis stringere homines quam potestate festinamus.

EPISTOLA XLIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Quosdam e Bacauda episcopi clero, ad sacros ordines in Sicilia promoto, ad ipsum illos repellem transmittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Indicavit nobis Bacauda frater et coepiscopus noster quosdam de clero suo in Siciliæ partibus ad sacros ordines pervenisse. Qui quoniam neque presbyterum neque diaconos se habere commemorat, ^a eos ad se petit debere transmitti. Proinde fraternalis tua ubique quosdam latere præsentium indicate repererit, huc eos sine dilatione transmittat, quatenus et illi ad Ecclesiam in qua olim militaverunt, revocentur, et ante dictus episcopus optatum de eis possit habere solarium.

EPISTOLA XLV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Solidos sexaginta militi pro Cosma persolvendas.

Gregorius Pantino defensori.

Lator præsentium ^a Cosmas Syrus in negotio quod agebat debitum se contraxisse perhibuit, **724** quod et multis aliis et lacrymis ejus attestantibus verum esse credidimus. Et quia CL solidos debebat, volui ut cre-

D etc., quos supra laudavimus.

EPIST. XI.IV [Al. 42]. — ^a Suos clericos in Siciliæ fuisse partibus ordinatos dicit, bello, ut quidem reor, et sua pulsos dioecesi. Sine dimissoriis promoto, suspicor, quasi indigenas aut ratione domicilli proprios, lege canonum revocat in Niceno, c. 13 et 16. Gus-sanv.

EPIST. XLV [Al. 43]. — ^a Eundem esse putamus de quo lib. III, epist. 58. Hieronymus in illud Eze-chielis xxvii, 16: *Syrus negotiator tuus.... usque hodie autem, inquit, permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, et tantum mercandi habent vesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter glorios ei miserorum neces querant divitias, et paupertatem periculis fugiant.* Ideo ad Lætam: *Negotiatoribus avidissimis mortaliis Syris.* Sidon., lib. 1, epist. 8, de Ravennatum perversione: *fenerantur, inquit, clerici, Syri psal-*lantes.

ditores illius cum eo aliquid paciscentur, quoniam et lex habet, ut homo liber pro debito nullatenus teneatur, si res defuerint quæ possint eidem debito addici. Creditores ergo suos, ut asserit, ad lxxx solidos consentire possibile est. Sed quia multum est ut a nil habente homine lxxx solidos petant, lx solidos per notarium tuum tibi transmisimus, ut cum eisdem creditoribus subtiliter loquaris, rationem reddas, quia filium ejus quem tenere dicuntur, secundum leges tenere non possunt. Et si protest fieri, ad aliquid minus quam nos dedimus condescendant. Et quidquid de eisdem lx solidis remanserit, ipsi trade, ut cum filio suo exinde vivere valeat. Si autem nil remanet, vel ad eamdem summam debitum ejus incidere stude, ut possit sibi libere postmodum laborare. Hoc tamen solerter age, ut, acceptis solidis, ei plenariam munitionem scripto faciant. (Cf. Joan. Diac. l. ii, n. 55.)

PISTOLA XLVI.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Festinum nimis illius e monte Sina redditum reprehendit.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Excellentæ vestræ scripta suscipiens, libenter agnovi qualiter ad montem Sina perrexerit. Sed credite, ego quoque voluissem vobiscum ire, sed vobiscum minime redire. Quamvis mihi valde difficile sit credere quia ad loca sancta fuitis, Patres multos vidistis. Nam, credo, si vidissetis, tam celeriter ad Constantinopolitanam urbem redire minime poteratis. At postquam talis civitatis amor de corde vestro

^a Novell. 134, c. 7, ubi de filio debitoris agitur. Quia vero et hujusmodi iniqutatem in diversis locis nostræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt retinere, aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, hoc modis omnibus prohibemus, et jubemus ut si quis hujusmodi aliquid deliquerit, non solum debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adjiciat, dandum ei qui retentus est ab eo aut parentibus ejus; et post hoc etiam corporalibus pœnis ipsum subdi a loci judice, quia personam liberam pro debito præsumperit retinere, aut locare, aut ignorare. Totam legem exscripti, quia multa continent notabilia. Gussav.

^c Gall., une entière décharge. Instrumentum quo de libératione constel vocant sæpius jurisconsulti munimentum, quod a cuiuslibet litigantis insultu hominem tutum reddit ac munit. Gussav.

PIST. XLVI [Al. 44]. — ^a Scilicet monachos monasterii montis Sina. Exstat epistola sancti Gregorii lib. xi secunda, ad Palladium hujus monasterii aut abbatem aut monachum, ad quem cucullam et tunicanam mittit. Hic adverte monachos nomine titulique Patrum insignitos, quod usu receptum tum apud Græcos tum apud Latinos scriptores. Nam Graeci acta eorum, *vitas Patrum* appellarent, dicta *apophthegmata Patrum*, in quibus a Cotelerio collectis semper leges: narravit Patrum aliquis. Idem sonat abbatis titulus omnibus saltem insignioribus monachis in orientali Ecclesia collatus. Pro Latinis testis prodeat Venantius Fortunatus de vita sancti Martini:

Inde monasterium sibi condit rupe sub alta,
Vir monachus prestans in pontificatus honore.

Plurima convenient ubi sancta examina Patrum.

De Patrum appellatione religiosis non deneganda, scripsit singularem dissertationem Theophilus Raynaudus e societate Jesu. Antiquissimum inorem pro-

A nullo modo recessit, suspicor quia excellentia vestra sancta quæ corporaliter vidit, ex corde minime attendit. Sed omnipotens Deus mentem vestram gratia suæ pietatis illustrat, donet vobis sapere, et temporalia omnia quæ sint fugitiva pensare, quia dum hæc loquuntur, et tempus currit, et judex supervenit, et mundum, quem sponte nolumus, ecce jam prope est ut dimittamus inviti. Domnum Apionem et dominum Eusebiam, eorumque filias meas peto vice salutari. Domum vero illam nutricem meam, quam mibi per litteras commendatis, omnino diligo, et gravem in nullo volo. Sed tantis angustiis premiatur, ut ab angariis atque oneribus hoc jam tempore nec metipos excusemus.

725 EPISTOLA XLVII.

AD SABINIANUM DIACONUM.

Maximi, qui Gregorii scripta publice scindi fecerat, superbiā comprimendam. Ejus columnæ de Melchis episcopo occiso quid respondendum. Monendum de duabus Romanum.

Gregorius ^a Sabiniano diacono.

De causa ^b Maximi prævaricatoris quid actuū sit cognovisti. Sed postquam serenissimus dominus imperator jussiones transmisit ut ordinari minime debuisset, tunc ad altiore superbiā erupit. Nam homines gloriōsi viri patricii Romani ab eo præmia accepérunt, euuque ^c ita ordinari fecerunt, ut Antonium subdiaconum et rectorem patrimonii nisi fugisset occiderent. Ego autem epistolæ transmisi, postquam eum ordinatum contra rationem cognovi, et contra consuetudinem, ut missarum solemnia celebrare non præsumeret, nisi prius ^d a serenissimis bat Hieronymus, etsi reprobet: Nescio, inquit in cap. iv ad Gal., qua licentia in monasteriis vel rocessus hoc nomine patris alios, vel vocari nos acquisamus.

^b Ea vox his in epistolis sæpius occurrit pro exactionibus, functionibus, muneribus, operibus coactis. Jureconsulti pro præstationibus equorum aut ad cursum publicum, Gal., les postes, aut ad transvectiones quarundam rerum, ut armorum. Dicunt etiam parangarias. Sunt servitutes coactæ, onera, et species vectigalium. Vocem Budæus notat esse Persicam. Ita Suidas. Cum plus compellimur præstare, aut solvere, aut facere, quam juris sit, quam debemus, angaria est. Gallice operas, quas domini a suis violenter exigunt colonis, vicariis, rusticis, vocamus corvées; quidni derivamus angariam ab angendo? De angariis etiam loquitur Gregorius epist. 68, lib. 1, nunc 70. Gussav.

PIST. XLVII [Al. 1, indict. 1]. — ^a In Vaticano, Sabiniano diacono, apud Constantinopolim. Ibi apocrisiari pro Gregorio provincia fungebatur. Ille epist. extra Registri ordinem in calce inter præmissas reperitur in multis MSS., præsertim Norm. Exstat in collectione Pauli Diaconi prima, et in indeince inscribitur: Ad Sabinianum diaconum Constantiopolitanum.

^b De eo conuale, supra, epist. 20, ad ipsum scriptam.

^c In Aud. et aliis plur. MSS., ita ordinari fecerunt. Antonium... nisi fugisset occidissent.

^d In collect. Pauli prima manu, dominis; secunda, dominis. Quocirca observandum collectas illas epistolæ a clericulo parum literato primo scriptas, et postea manu Pauli correctas et emendatas saltem numeri. xxxiv.

dominis cognoscerem quid de ejus persona jussis-
sent. Quæ scripta mea publice relata, vel in civitate
posita, publice scindi fecit, atque in contemptum se-
dis apostolicæ apertius exsiliit. Quod ego qualiter
patiar scis, qui ante paratior sum mori, quoniam beati
Petri apostoli Ecclesiam meis diebus degenerare.
Mores autem meos bene cognitos habes, quia diu
porto; sed si semel deliberavero non portare, con-
tra omnia pericula lætus vado. Unde necesse est cum
Dei auxilio periculo succurrere, ne cogatur exce-
dendo peccare. ¹ Vide quæ dico, 726 et pensa ex
quanto dolore sunt.

Pervenit vero ad me quia transmisit nescio quem
clericum, qui diceret quia Malchus episcopus in cu-
stodia pro solidis occisus sit. De qua re unum est
quod breviter suggeras serenissimis Dominis nostris,
quia si ego servus eorum in morte Langobardorum
me miscere voluisse, hodie Langobardorum gens,
nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque
in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum
timeo, in mortem cuiuslibet hominis me miscere

¹ In eadem collect., apertus.

¹ In Vatic. A, unde quæ dico pensa ex quanto, etc.

² Pugnat hic MSS. Audouenus et Norm. habent: quod Malchus autem neque in custodia fuit. Favent Vatic. A et D. In collect. Pauli, quod modo autem neque in custodia.

³ De vocis hujus sensu diximus l. II Moral., n. 15, ubi vide notas. Sic locus ille legitur in Vatic. A: *Die qua causam dixit, adductus est.... a Bonifacio notario in domum ejus: cui et prandium factum est.*

⁴ Ejus dignitas summa erat inter patricios. Vide Theodoretum, lib. v Hist., c. 27; Cedrenum, Codicilum, Zonaram, Evagrium. Erant autem priores po-
stremitis sæculis usque ad xxiv. Eorum, ut conjicio,

A formido. ⁵ Malchus autem episcopus neque in custo-
dia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua cau-
sam dixit, ⁶ et addictus est, nesciente me, a Bonifa-
cio notario in domum ejus ductus est, cui et pran-
dium factum est, ibique prandit, et honoratus est ab
eo, et nocte subito mortuus est, quod jam dilectionem
tuam arbitror cognovisse. Exhilaratum autem
nostrum pro ea re dirigero volui. Sed quia jam
eamdem causam actam existimavi, idcirco me re-
tinui.

Domino autem Romano dilectio tua dicat quia pro
Felice, sicut scripsit ad virum excellentissimum
¹ magistrum, epistolas, si Deus jussit, facio, et per
hominem meum transmitto. Nam modo postquam
nulli alteri scribo, durum mihi fuit soli magistro
B scribere. Cui etiam dicendum est quia Catellus pa-
latinus substantiam ejus, quantum Virigantinus dicit,
male exterminat. Cui vix potui imponere ut expen-
sas eidem Virigantino in monasterio quo lectioni va-
cat, et laborare non potest, parum aliquid de sub-
stantia matris suæ dare debuisset.

præcipuuſ erat magister officiorum. Cone. CP. vi,
act. 2, μαγιστρος τῶν βασιλικῶν ὄφρικιῶν, palatii ma-
gister. Chalced., art. 1, μαγιστρος τῶν θείων ὄφρικιῶν,
divinorum seu aulicorum officiorum magister. Repe-
ritur et hæc vox apud sanctum Athanasium, in Apo-
logia ad imp. Const. et apud sanctum Basilium,
epist. 81, et alios. Dicitur et μαγιστρος
vōs. Porro dignitas magistri dicebatur magisteria,
Gr. μαγιστρία. Apud Simocattam, lib. iii, c. 15:
Θεόδορος τῇ μαγιστρίᾳ ἀρχῆ τιμώντων. Et Childe-
bertus rex Francorum in epist. ad euendum Theodo-
rum magistrum, tom. I Hist. Franc., prælati magi-
sterii restri. Gussany. Formulam magisterie dignita-
tis habes apud Cassiodorum, libro vi Variar., § 6.

LIBER QUINTUS.

Indictione decima tertia, anno ordinationis ejus quinto.

727 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM RAVENNATEN EPISCOPUM.

*Non præponendos monasteriis clericos Ecclesiis de-
servientes.*

Gregorius Joanni Ravennati episcopo, etc.

Pervenit ad me (Grat. 18, q. 1, c. 26) ^a quod in
Ecclesia fraternalis tuæ aliqua loca dudum mona-
steriis consecrata nunc habitacula clericorum aut
etiam laicorum facta sunt; dumque hi qui sunt in
ecclesiis singunt se religiose vivere, monasteriis præ-
poni appetunt, et per eorum vitam monasteria de-

C struuntur. Nemo ^b etenim (Grat. 16, q. 1, c. 2) po-
test et ^c ecclesiasticis obsequiis deservire, et in
monachica regula ordinate persistere, ut ipse mona-
sterio distinctionem teneat qui quotidie ^d in mona-
sterio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fra-
ternitas tua hoc, quolibet in loco factum sit, emen-
dere festinet, quia ego nullo modo patiar ut loca sa-
cra per clericorum ambitum destruantur. Vos itaque
ita agite, ut mibi hac de re correctam causam sub
celeritate nuntielis. (Cf. Joan. Diac. I. ii, n. 54.)

LIBER V. AL. LIBER IV. EPIST. I. — ^a AL. in
Ecclesiis, ut in Vatic. C.

^b Sane non adeo convenient monastica quies, et
pastorales de laicis curæ. Inde gemebat Gregorius
ex monacho pontifex, lib. I, epist. 5, *contemplativa
vitæ pulchritudinem*, etc. Monachos tamen clericorum
officiis aggregari optabat ac volebat Siricius. Illos ut
ex monastica vita clericatu magis idoneos, breviariis
bus ordinum interstitiis Gelasius statuit promoveri:
Quoniam, inquit epist. 9, cap. 2 et 3, distare convenient
inter personam divino cultui deditam et de laicorum
conversatione venientem. Ut vir pius ad episcopatum
idoneus sit, illum primo subdiaconum aut mona-

D chum fieri debere Gregorius censet, infra, lib. xii,
epist. 12, *Hortandus est*, etc. Ex quibus constat, in-
quit Thomassinus, part. I, lib. vii, cap. 14, pro mi-
noribus ordinibus ipsoque subdiaconatu habitum esse
monachatum, aut saltem monastica vita labores pro
interstitiis ordinum habitos. Vide Bonifacii IV decre-
tum, apud Gratianum, 16, q. 2, cap. 2; Innocen-
tium III, de Statu monachorum, tit. 35, c. 5; Hol-
stenium, Collect. Rom., pag. 253.

^c Gratianus habet, *ecclesiasticis officiis*.

^d Quatuor Vatic. et Corb., in obsequio ecclesia-
stico.

EPISTOLA II.

AD FELICEM EPISCOP. ET CYRIACUM ABBATEM.

Introducendos in monasterium a Theodosia fundatum
servos Dei.

Gregorius Felici episcopo et Cyriaco abbati.

Querelam ^a Theodosiae religiosæ seminæ subditæ vobis satis series relationis explanat, in qua plura et non ad sacerdotalem pertinentia mansuetudinem contra Januarium fratrem et coepiscopum **728** nostrum capitula comprehensa relegimus, ita ut post fundatum a se servorum Dei monasterium, ^b omne quod ad avaritiam, turbulentiam præjudiciumque pertinet, ^c tempore dicatur oratorii ipsius dedicationis exhibuti. Quamobrem si ita est ut ante fata ejus suggestione comperimus, et in hoc quidquam cognoscitis indecentius fuisse commissum, hortamur ut Musicum abbatem monasterii Agilitani, remotis prius omnibus præjudiciis, studeatis ut in monachos suos, quos illic ordinare cœperat, summopere vacare festinet, quatenus ipso venerabili loco, ^d decenti regularique modo per vos, Domino juvante, disposito, nec frequens nos prædictæ religiosæ seminæ de non impletis bonis desideriis suis querela concutiat, nec cum vestræ detimento sit animæ, si tam pium propositum aliqua vobis negligentibus, quod non credimus, dilatione torpescat.

EPISTOLA III.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui se luxuriæ criminis maculaverint suo gradu in perpetuum dejeci manent. Peracta penitentia communionem accipiunt inter laicos. Saturnino expresbytero monasteriorum quorundam curam encipere concedit. Mittit baptizandæ mulier vestem, et Columbo presbytero Codicem regulæ pastoræ.

Gregorius Venantiœ episcopo Lunensi.

Relectæ textus quam fraternitas tua dixit epistolæ sollicitudinem tuam diligenter innovuit, sed cognita nos corporis tui molestia contrastavit. Ve-

EPIST. II. — ^a De isto Theodosiae monasterio jam supra, lib. iv, epist. 15.

^b Resertur 18, q. 2, c. 26, ubi probat Gratianus exempla fuisse quædam monasteria propter avaritiam episcoporum, qui, salutem animalium negligentes, monasteria suis bonis spoliabant. Vide lib. vi, epist. 29 et 43, necnon lib. viii, epist. 15. Hoc loco mutavimus relatam lectionem, ad avaritiae turbulentiam, suadentibus, imo cogitibus Ms.

^c Tres Vatic., tempore dedicaturi oratorii ipsius sit dedicationis exhibutum.

^d Rhenn. decenti venerabilique modo.

EPIST. III [Al. 18]. — ^a Gratianus, dist. 50, c. 10, unum caput conflavit ex epist. 5 et 16, nunc 6 et 15, ubi observabit lector sanctum Gregorium sibi semper constare, cum de lapsis Ecclesie ministris agitur. Abbi tamen priorem inter monachos locum obtinere permitit post penitentiam. Idem, epist. 17, nunc 4. Guss. ANV.

^b Portus Veneris, vulgo Porto Venere, olim urbs episcopalæ in Liguriæ sinibus, in sinu Lunensi, e regione urbis Lunensis sita, nunc oppidulum cum arce. Guss. ANV.

^c Alii, non male, ex presbytero, ut legitur in Norm. et in vet. Ed. In plurim. Ms. legitur Saturum, vel Saturnum.

^d Vulgo la Capraia, insula maris Tyrreni Tusciæ

A rumtamen dominica patienter debent sustineri flagella. Nam frequenter ad emendationem **729** regitudo conceditur. Et hoc ante Deum hominem purgatum statuit, quod in hac illum ad præsentis vita contrastat. Unde necesse est ut Creatori nostro, etiam in infirmitate positi, gratias referamus, et ut in illa nobis vita castigatio ista proficiat exoremus.

^a Praeterea (Grat. dist. 50, c. 10) ad fraternitatem consulta respondentes, statuimus diaconum et abbatem ^b de portu Veneris, quem indicas cedisse, ad sacram ordinem non debere vel posse vel modo revocari. Quem quidem sacro ordine privatum in penitentiam deputare te convenit. Cujus si postea acutus conversatioque meruerit, priorum inter alios monachos, ubi tu tamen decreveris, standi locum oblineat. Subdiaconi quoque, quos similis culpa constringit, ab officio suo irrevocabiliter depositi, inter laicos communionem accipient. In portu autem Veneris loco lapsi diaconi, alium qui hec officium implere debeat ordinabis. Saturninum vero ^c expresbyterum, ut nonquam ad sacri ordinis ministerium presumat accedere, scriptis cavere decrevimus. Sed eum in insula Gorgona atque ^d Capraria ^e sollicitudinem de monasteriis gerere, et in eo in quo est statt sine enjusquam adversitate manere permittimus. Fraternitas ergo tua commissos sibi vigilanti cura custodiat, a malis actibus sua, ut valet, prædicatione corripiat, quatenus et officii sui inveniatur, sicut decet, implere propositum, et Deum sibi retributorem suum faciat actionis existere. Nos vero omnino vos videre cupimus, atque in Deo de vestra presentia et salute gaudere. ^f Vestem vero ei quæ baptizanda est direximus; atque ut nobis talia scribatis, semper optamus. Codicem vero regulæ pastoralis domino Columbo presbytero transmittendum per harum portitorem diriximus, quem vobis molite detinere. Nam usi vestrum sub celeritate transmittemus.

B

inter et Corsicam. Guss. ANV. De Gorgona vide epist. 52 lib. i.

^g Id vide infra, epist. 6. Supra prænotavimus presbyterum lapsum, etiam si ad sacram ministerium revocari non possit, posse tamen de monasteriis sollicitudinem gerere. Guss. ANV., si ante lapsum, abbatis officio fuerit perfunctus.

^h Lib. iii, epist. 21, agit cum episcopo Lunensi de baptizandis Iudeis; hic baptizanda vestem transmittit. In epist. 6 Pauli pape ad Pipinum regem: *Præfatus sodalitat's vestre illustris missus pretiosissimum nobis superna gratia munus attulit, subanum videlicet, in quo dulcissima atque amantissima nostra spiritualis filia sacrissimo lavacro abtraxsus suscepit est, quem et cum magna jucunditate aggregata populi cohorte infra autam sacrati corporis auxiliatricis vestre beate Petrowillie,... celebrantes missarum solemnia cum magno gaudio suscepimus, et per allatum evanđelium subanum, etc. Vestium istarum baptismalium et subanorum, quorum usus erat in excipiendo et fonte sacro baptizatis et exsiccantibus, in libris superest memoria, nihil fere in ritibus. De vestibus innumeris testantur auctores. Inter ceteros sanctus Ambrosius, de iis qui myst. init., c. 7. De subanis Victor Uticensis, de Persecut. Vandalarum, lib. iii, ubi de Muritia et Elpidoforo. Guss. ANV. Consulte notas nostras ad c. 17 l. in Dial. et ad cap. 55 lib. iv.*

EPISTOLA IV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

*I*ta de lapsis decernit quod antecedenti epistola. Constantius scribit ut Joannem puniens iram careat. Ut ejusdem Constantii famae consulatur. Finiendam stemmam causam Fortunati.

Gregorius Constantio episcopo Medio-anensi.

Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonicae procul dubio frangitur disciplinae, dum per reversionis spem pravæ actionis desideria quisque concipere non formidat (*Grat. dist. 50, c. 1*). Fraternitas siquidem vestra nos consuluit, si **730** Amandinus presbytero et abbe, qui a suo est decessore culpa exigente depositus, in eo quo fuerat ordine constitutus debeat revocari. Quod quidem nec licet, nec fieri posse aliqua ratione decernimur. Ejus tamen si conversatio forte meruerit, sacro per omnia sicuti est privatus officio, in monasterio eum ante alios, ut prævideritis, monachos ordinate. Illud igitur præ omnibus stude te, ut lapsos in sacrum ordinem nullius vobis supplicatio aliquo modo revertere studeat, ne hujusmodi non statuta, sed temporali dilata creditur eis esse vindicta.

Vitanum vero ^a presbyterum, de quo scribitis at districte debeat custodiri, in Siciliam dirigi facimus ut, spe discedendi sublata, in pœnitentia se saltem tunc lamenta constringat. Jobinum quoque de portu Veneris quandam diaconum et abbatem suo decrevimus privandum officio, atque ut alter in ejus loco debeat ordinari scripsimus. Similiter etiam et tres subdiaconos quos fraternitas vestra lapsos innovuit a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio. Saturninum vero presbyterum nè ad sacri ordinis ministerium præsumat unquam accedere, deputavimus ^b facere cautionem. Numque in eadem qua fuerat insula cum sacri ordinis privatione volumus permanere, permitentes ei curam et sollicitudinem de monasteriis habere vel gerere, quem et ex suo lapsu cautiorem factum cum credimus commissos sibi jam nunc sollicitius custodire.

De Jeanne autem Ecclesiæ vestræ notario charitas nos qua vos diligimus olimque dileximus ut scriberemus admonuit, ne dum ejus culpa provocat, aliquid quod ad peccatum pertinet fieri mandaretis. Illo ergo caventes, Ecclesiæ vestræ res subtiliter modis sic quibus potueritis inquirite, ^c unde nec Deum offendatis, nec ille vos unde apud homines accuset, valeat invenire. Nam nos non Joannem defen-

EPIST. IV [Al. 17]. — ^a Norm. et plerique, ex presbytero. Et ita infra, ubi de Saturnino vel Saturuo aut Saturo (sic enim in plerisque MSS. legimus) agit sanctus Doctor. In Reg., presbyter et abbas.

^b Recent. Ed., vitiouse, facere cautiorem.

^c Tres Vatic., Norm. et plur., dummodo nec Deum. Vatic. G. unde modo nec Deum.

^d Tres Vatic. et totidem Norm. dicta sunt.

^e Sic legendum ex MSS. Reg., Norm., Vatic., ubi Excusi, auxilio muniri.

^f In Vatic., mense Decembri, indict. 13. Praferendos putavimus Colbert. et Turou. S. Gat.

A dendo, vel contra rationem commendando ejus personam, sed ne vestra magis anima, stimulante furore, in aliquo gravaretur, scripsimus. Unde necesse est ut, sicut præfati sumus, Ecclesiæ vestræ res subtili investigatione cum Deitatem perquirere minime negligatis.

Præterea multum nos de Fortunati persona charissimæ fraternitatis vestræ mirari fecit epistola. Sed aut a vobis minime scripta ipsa dictata sunt, aut certe si vestra sunt, nos in eis fratrem nostrum dominum Constantium nequaquam agnoscimus. Debuitis etenim et adhuc debetis attendere quia pro vestra est opinione quod scribimus. Nam dum **731** illic se prædictus Fortunatus violentiam sustinere nec defensoris auxilium invenire potuisse commemorat, quid aliud nisi vestram attingit invidiam? Ergo ut nec opinionem vestram haec res apud quendam offuscet, nec Ecclesiæ vestræ possit fieri in aliquo, si bona causa est, detrimentum, instructam hoc debetis mandare personam, ut causæ qualitas trutinata sine vestra possit invidia terminari. Quoniam præsentim post ejus querelam, si illic pro vestris partibus fuerit dicta sententia, non rationabiliter, sed sola potestate credetur superatus. Nos vero pro charitate qua vobis astringimur, quæ pro opinione vestra sunt, ut facere debeatis non desistimus admonere. Scientes quia etsi vos ad tempus adhortatio ista contristat, postea tamen deposita contentionis intentione lætitiascat. ^f Mense Septembri, inductione 13.

EPISTOLA V.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

C *Gratulatur quod pastorali zelo Donatistas coercere studuerit; severiore tamen in episcopos id negligentes Africani concilii sententiam non probat.*

Gregorius Dominico episcopo ^a Carthaginensi.

Venient ad nos Prosper, præsentium lator, responsalis vester, post alios vestræ charitatis affectus [^f Forte afflatus; legitur tamen affectus in omnibus MSS. nostris], ^b secundas nobis vestras epistolas cum allegatione ^c principalium jussionum apud vos habitæ synodi chartulam porrexit. Quibus relectis, et de vestro gratulatim sumus, quem pastoraliter geritis zelo, et piissimos dominos occasione religionis illatas venalium personarum removisse calumnias. Maxime autem quia ita studuit fraternitas vestra Africanam servare provinciam, ut nullatenus devias heretico-drum sectas cum fervore sacerdotali coercere negligeat. De quibus etiam omnibus sopiaendis, et antequam charitatis vestræ consuleremur apicibus, in tan-

D EPIST. V [Al. 3]. — ^a Abest, Carthaginensi a Vatic., Norm., Corb., etc.

^b Ita Corb., Rhem., Norm., Vatic. D, et plerique in Regiis legitur, secundam....vestræ epistola....chartulam porrexerunt. In Vatic. A, secundum nobis vestræ epist. ut in Reg. Sed legendum puto, secundam. In Vulgat., secundo nobis vestras epistolas apud vos habitæ synodi chartulam porrexerunt. Deest aliquid in omnibus illis lectionibus. In nostra supplendum videtur et, ante, apud eos hab.

^c Litterarum imperatoris sacrarum, sacrorum apicorum, divinarum jussionum. Vide lib. 1, epist. 47, nunc 49. CUSSANV.

lum nos subtilius definisse meminimus, ut nihil rur-
sus de his vobis responderi necessarium credamus.
Quanquam ergo haec se ita habeant, et desideremus
omnes haereticos a catholice sacerdotibus vigore
semper ratione compesci, tamen subtiliter in-
tuentes omnino nos tetigit, ne per ea quæ apud vos
gesta sunt a clorum conciliorum primatibus, quod
avertat Dominus, generetur scandalum. Sententia
namque a vobis prolatæ est in conclusione gestorum.
In qua dum pro investigandis illis haereticis admo-
netis, subintulisti 732 eos qui negligunt substantiarum dignitatumque privatione plectendos. Optimum est igitur, frater charissime, ut in his quæ foris
corrighenda sunt prius charitas interna servetur, et
simus mente subjecti (quod maxime vestrae gravitatis
proprium judicamus) etiam personis dignitate mino-
ribus. Tunc enim totis coadunatis viribus haereticorum
commodius obviatis erroribus, cum secundum
morem sacerdotio vestri studueritis ecclesiasticam
interius custodire concordiam.

EPISTOLA VI.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Gregorium abbatem longa, ob negligentiam, paenitentia
afflictum restituat. Martiam sanctimoniale revocet.
Tradatur Victoria Fantino diligenter examinanda.
Anastasius medicus ne in monasterium virginum
deinceps ingrediatur.

Gregorius Victori episcopo a Panormitano.

Latem præsentium Gregorium, abbatem atque presbyterum monasterii sancti Theodori, nulla quidem ratio permittebat ut post lapsus^b cellæ ipsius pene generalem ultra ei præesse debuisse. Qui enim tot discipulos per suam negligentiam ad infernum duxit, reliquis unquam præponi non debuit. Sed quia longa hic est apud nos paenitentia afflictus, fraternitatem tuam necesse est eum in monasterium prædictum recipere, locoque suo constituere, ita ramen Urbicus monasterii mei præpositus dare aliquem de servis Dei debeat, qui ei^c præpositus fiat, ut quod

^a Urgebant dudum episcopos ad curam de haereticis habendum canones Africani, sed levioribus poenitis. Conc. Milevit. II, 24, 25.

^b Sensus expressit sancti Pauli ad Philip. II, 2, 3. *Eamdem charitatem habentes, unanimes, id ipsum sapientes, nihil per contentiones neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* Quem textum explicat suo more sanctus Augustinus, lib. LXXXIII Quæst., q. 71, quem locum lector consulat, eique adjungat alterum ejusdem Augustini locum, epist. 59, ad Paulinum, in solutione quæstionis 7, ubi de Thelio humili. Sanctus Gregorius id ipsum fuisus persecutur homil. 10 in Ezechieleni, post medium, necnon homil. 7 in Evang.: *Superiores invicem in via Dei eos maxime qui vobis commissi non sunt, proximos vestros attendite, quia et quos agere prava aliqua conapicitis, quæ in eis lateant bona nescitis.* etc. GUSSANV.

EPIST. VI [AI. 4]. — ^a Abest Panorm. a Norm. et plurimis Ms.

^b Hoc loco Gussanv. observat cellæ vocem desiderari in Lyrensi, Pratellensi et Teller. Certe quod ad Lyrense et Pratell. attinet, convenient cum Audeno aliisque Norman., ubi legitur cellæ, immo in sex Angl. et in plerisque habetur. Abest tamen a Vatic.

A istius incuria negligitur, illius sollicitudine servetur.

Præterea ex monasterio ancillarum Dei, quod est^d sancti Martini, Martiam sanctimoniale seminam in monasterium aliud^e injuste audio fuisse migratam; et Victoria, quæ locum illius sequebatur, sicut audio, res monasterii dispersit, ut ad priorates locum pertingere et ipsa post abbatissam interim inveniri debuisse. Quam rem fraternitas tua sub omni studeat celeritate corrigere; ^f cujus enim jam culpe sis intelligis, ut ego tam longe positus quæ in civitate tua aguntur agnoscam, et tot curis occupatus quæ fieri debeant disponam. Prædictam itaque Martiam in monasterium suum et locum suum volumus revocari. Victoriam vero Fantino defensori nostro tradi, quatenus ipse eam discussiens, cui quid de rebus monasterii dedit inveniat. Quam discussam 733 in monasterium aliud dari volumus, nobisque per Fantinum defensorem subtiliter renuntiari, ut sciamus quid de ea debeat sententia certiori constitui. Multa autem mala in eodem monasterio per Anastasiū medicum audio contigisse. ^g Qui si quando in monasterium virginum seu ipsum seu aliud fuerit ingressus, fraternitatem tuam culpa respiciat, quæ gemmam commissum tenet, et custodire dissimulat. (Cf. Joan. Diac. I, II, n. 42.)

EPISTOLA VII.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Saturninum presbyterum, si post lapsum ministeriavit, communione privet usque ad diem obitus.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Accedens ad Gorgonam insulam (Grat. dist. 50, c. 10) fraternitas vestra discutiat id quod ad nos de Saturnino presbytero est perlatum. Pervenit namque ad nos quia postquam^a pro crimen lapsus sui a sacerdotii ordine est dejectus, ad explendum^b ministerium presbyterii præsumpsit accedere. et omnipotenti Deo hostias immolare. Quod si ita factum fraternitas vestra repererit, eum sacri corporis et sanguinis Dominici participatione privatum in po-

D. Cellam autem hic pro monasterio usurpari manifestum est. Ita quoque passim sumitur in Dialogis, maxime libris primo et secundo.

^c Hoc nomine vocabatur olim apud monachos, qui ab abbe secundus erat. Consule reg. sancti Benedicti maxime cap. 65, et lib. I dial. c. 2.

^d Tempore sancti Gregorii plura fuerunt in Sicilia sanctimonialium monasteria, ex quibus unum illud erat quod a D. Gregorio conditum fuisse vetera traditio est, et postea monachis Cassinensis esse datum. Vocatur hodie S. Martini de Scalis. GUSSANV.

^e Id est, translata; migrare enim aliquando pro transferre usurpat. Sic Gellius, lib. II, c. 23. *Cassita nidum migravit.* GUSSANV.

^f Ita restituimus ex Corb., Norm. et plerisque ac potioribus. Vulgati habent, cuius culpas sit.

^g Corrupte ac barbare in Excusis, qui si quando in monasterium virginum sive ipse sive alius fuerit ingressus. Lectionem hanc reprobat nostramque confirmant sex Anglie., septem Normi., Vatican., Corb., etc.

EPIST. VII [AI. 5]. — ^a Lapsum non redire unquam ad honorem, centies dictum. GUSSANV.

^b Restituimus presbyterii ex Ms. Vatic., Norm., etc., pro sacerdotii, quod prius lectum in Editis.

nitemiam redigat, ita ut usque ad diem obitus sui in eadem excommunicatione permaneat, et ^d viaticum tantummodo ^c exitus sui tempore percipiat. Sia autem cum fraternitas tua talem pœnitentiam agere cognoverit, ut ei justus ^f ad recipiendam inter laicos communionem et ante exiuntem debeat misereri, hoc in tua fraternitatis ponimus potestate. ^e Mense Octobri, indictione 13.

EPISTOLA VIIH.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persequatur Manichæos. Judæis vero qui ad Christum fuerint conversi minuenda pensionum onera. Mutuos det rusticis solidos.

Gregorius Cypriano diacono ^a et rectori patrimonii Siciliæ.

De ^b Manichæis qui in possessionibus nostris sunt, frequenter dilectionem tuam admonui, **734** ut eos persequi ^c summopere debeat, atque ad fidem catholicam revocare. Quod si tempus exigit, per te, si autem pro causis aliis non licet, per alios solerter inquire. Pervenit vero ad me esse Hebraeos in posse-

^e Scilicet in privatione participationis sacri corporis et sanguinis Domini; nec enim communionem in civilibus, imo nec in sacris precibus ademptam crediderim. GUSSANV.

^d Hie eucharisticam communionem significat. Dum obtinuit usus ut viatici nomine sola Eucharistia jamjam morituri ministra intelligatur; secus apud veteres qui viaticum id omne dicebant quod ad securum ex hac vita discessum proderat. Igitur pro pœnitentibus absolutio, baptismus pro catechumenis, viaticum erat necessarium, quo ex corpore recedentes defrondari vetal *ex antiquæ legis regulæ* Nicænus, can. 12. Sic communio etsi jam pro sola fere Eucharistie perceptione sumatur, etiam dicebatur olim concessa pœnitentibus absolutio, reconciliatio, pax, communicatio, apud Cyprianum epist. 52; concil. Arelat. I, can. ult.; Innoe. I, epist. 3, ad Exsuperium Tolosanum episcopum, cap. 2, cuius (Innocentii) sententiam ne cum Gussanvilœ ab illis fieri Novatianam putes, qui communionem denegatam, non de sacro viatico sed de reconciliatione pœnitentium interpretantur, latissimum observa discrimen. Is erat Novatianorum error, *Quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, imo ipsa pereat recipiendo peccantes*. Inde lapsi, etiam plena pœnitentia functis, reconciliationem negabant. At de illis tantum Exsuperio respondet Innocentius, qui post baptismum omni tempore incontinentiae et voluptatibus dediti, in extremo vita suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcebant. De his, inquit, consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur... ne communio concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu.

^e In recent. Ed. legitur, *in die exitus sui*, invitis MSS., quibus consentit Gratianus.

^f Albaspinæ, Christiano Lupo, aliisve eruditis, communio laica, ad quam tam sœpe clerici, propter peccata sua, in antiqua Ecclesia disciplina reduci vel leguntur vel jubentur, nihil aliud fuit quam clericum jam non haberi nisi ut laicum, eumque ad laicorum gradum, societatem, juraque revolvi; ex quo siebat ut cui clero ne communio quidem laica relinqueretur, is non modo ab officio depositus haberetur, sed et excommunicatus; cui vero communio saltem laica relinqueretur, is solum ab officio depositus censeretur. Hic vero atque epist. olim 46, nunc 3, recipiendam inter laicos communionem, de ipsa Eucharistie perceptione intelligere cogit epist. olim 17,

^a sionibus nostris qui converti ad Deum nullatenus volunt. Sed videatur mibi ut per omnes possessiones in quibus ipsi Hebrei esse noscuntur epistolæ transmittere debeas, eis ex me specialiter promittens quod quicunque ad verum Dominum Deum nostrum Jesum Christum ex eis conversus fuerit, ^d onus possessionis ejus ex aliqua parte imminuetur. Quod ita quoque fieri volo, ut si quis ex eis conversus fuerit, ^e si solidi pensionem habet, tremissis ei relaxari debeat; si tres vel quatuor, unus solidus relaxetur. Si quid amplius, jam juxta eundem modum debet relaxatio fieri, vel certe juxta quod dilectio tua prævidet, ut et ei qui convertitur onus relevetur, et ecclesiastica utilitas non gravi dispendio prematur. Nec hoc inutiliter facimus, si pro levandis pensio-

^b num oneribus eos ad Christi gratiam perducamus, quia ^f etsi ipsi minus fideliter veniunt, hi tamen qui de eis nati fuerint jam fidelius baptizantur. Aut ipsis ergo, aut eorum filios lucramur. Et ideo non est grave quidquid de pensione pro Christo dimittimus. Præterea ante hoc tempus, Joanne diacono ve-

nunc 4, ubi de iisdem omnino puniendis c' ericis Gregorius: *Lapsos, inquit, a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio*. Scilicet illis vetitum sacris fungi ministeriis, non vetitum corpori et sanguini Domini communicare inter laicos.

^g Ita Turon. S. Gal., Colbert. vet. et Vatic., aliis MSS. saltē plerisque silentibus.

EPIST. VIII [Al. 6]. — ^a In plur. MSS. desideratur, et rectori, etc.

^b De insanis istis, lege sanctum Augustinum in lib. de Haeresibus, haeresi 46, ubi de quinque elementis, fumo, tenebris, igne, aqua, vento, de duabus navibus, sole et luna, in quibus sunt sanctæ virtutes quæ se in masculos transfigurant, ut illiciant feminas partis adversæ, etc. GUSSANV.

^c In Vatic. A et nonnullis MSS., *summopere studeat*.

^d Recent. Ed., *onus pensionis*, repugnantibus MSS. omnibus Vatic., Turon., Norm., etc. De ista methodo allicendi Judæos ad fidem, aut paganos, jam supra diximus epist. 26 lib. III, nunc lib. IV. Hanc persuasionem vocant aliqui Thessalicam καθαράγχην, ut ait Cicero ad Atticum. Vide lib. II, epist. 32. *Purpureum ex GUSSANV.*

^e Duo Vatic., *si solidum pensione debet*.

^f Cave intelligas Judæos ad baptismum admissos, quos ministri scirent minus fideliter venire. Non si unquam fuit Ecclesie sensus, quanquam aliquot in contrario exempla proferantur, ut Synesii, quem de carnis resurrectione dubitasse videtur docere ejus epistola ad Enopium, apud Niceporum, lib. XIV, c. 55: sancti Augustini toto libro de Fide et operibus, ac presertim c. 6: *Ad percipiendum baptismum non sic admittendi homines, ut nulla ibi vigile diligenter, ne sanctum canibus detur*. Tum meminit abstinentiæ, jejuniorum, exorcismorum. Exorcizantur, inquit, scrutantur *quanta vigilancia convenient, quo studio seruant, qua cura pendeant*, etc. Sanctus Leo, epist. 4, ad episcopos Siciliæ, c. 6: *In baptizandis electis qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi*, etc. De istis scrutinis præviis ad baptismum, ac septies repetitis, vide Rupertum, de div. Officiis, Alcuinum, de div. Offic.; Ordinem Romanum, Amalarium, Fortunatum, etc. De Judæis autem qua cautione recipi debeat, vide concil. septimum, can. 8. GUSSANV.

niente, mihi tua dilectio aliqua scriptis, quæ omnia hora eadem relegens, multos dies interposui, et post munerum dieram moram, tanquam in memoria retinens quæ legeram, ad singula respondi. Sed nunc, ut arbitror, unum mihi capitulum excidit, et de eo me suspicor nihil respondisse. Scriptas enim ut mutui solidi rusticis per manus quorumdam & debiti conductorum darentur, ne tollentes ab aliis, aut in angariis, aut rerum pretiis gravarentur. Quod capitulum mihi gratissimum fuit. Et siquidem jam scripsi, ea serva quæ scripta sunt. Si autem ex eo, ut suspicor, minime aliquid rescripsi ^b communione certa, ad dandos solidos pro utilitate rusticorum non debes immorari, quando et res ecclesiastica non perit, et ex ea utilitas rusticorum levatur. Sed et alia si qua sunt, quæ utilia esse consideras, omni ambiguitate postposita debes exhibere. (Cf. *Joan. Diac. l. II. n. 43.*)

735 EPISTOLA IX.

AD PETRUM NOTARIUM.

Miriensis Ecclesiae tunc reddenda ministeria, cum ibi ordinatus fuerit episcopus.

Gregorius Petro ^a notario in Regio.

Ministeria ^b Ecclesiae Miriensis, quæ secum Squanticum quondam episcopus Severinus detulerat, praesentium sibi portiores restituì postulabant. Quia ergo res ecclesiasticae causa debent sollicitudine præmuniri, hoc nobis visum est ut ^c in eadem civitate episcopus, cui ministeria ipsa tradi possint, debeat ordinari. Sed quoniam Leonem archidiaconum aliasque clericos ejusdem Ecclesiae illic esse commemo-
rant, experientiae tue præcipimus, quatenus eos ad suam Ecclesiam profici, ac eligere ordinandum episcopum sibi commoneat, ut dum Deo illic fuerit proprio consecratus, ipse Ecclesiae suæ res sine aliqua ambiguitate recipiat.

EPISTOLA X.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Districtam, nisi primæ Justinianæ episcopo primatæ suo pareat, minatur correptionem.

Gregorius Felici episcopo ^a Sardice.

Qualiter obedientia vel sit reverentia præpositis

^a Abest debiti a plerisque Norm. MSS. et aliis. Illoc loco errorem suspicatur Gussanvillæus, et quid hoc sit vel non intelligere se fatetur. Res tamen plana. Ne rusticæ prediorum Ecclesiae Rom. possessores mutuam pecuniam a feneratoribus accipere cogentur gravi dispendio, magnis nimis cum usuris reddendam, placet sancto Gregorio ut mutui solidi per manus conductorum sine lenore reddendi den-
tur. De Angariis jam dictum ad epist. 46 libri IV. Per Angarias aliquando intelliguntur vexationes et injuriae quælibet, ut observat doctissimus Caugius in Glossario.

^b In quatuor Anglie. legitur, *communione capita ad dandos, etc.*

EPIST. IX.—^a Excusi, reluctantibus MSS., notario in Sardinia.

^b Ita MSS. Vatic., Norm., Anglie., Colbert., etc., necnon vet. Ed., cum in recent. legatur, Ecclesiae Aleniensis.

^c Vulgati, in eadem Ecclesia seu civitate.

EPIST. X.—^a Sardica vulgo Græcis et Turcis So-

A exhibenda, ex tuis quoque subjectis ipse non ambigua, In qua re valde est utile, si id quod discipline vigor imponit, nutio cogente, humilias laudanda servari. Pervenit itaque ad nos quod fraternitas in Joanni fratri nostro, primæ Justinianæ episcopo, secundum morem parere despiciat, et nec decreto ejus nec relationi, quam ad nos direxit, iuxta consuetudinem voluisse subscribere. Quod si ita est, contrariantur, quia superbiæ de te manifestum præbes indicium. Quod quam sit, præcipue in sacerdote, culpabile, divinæ clamant admonitionis eloquia. Propterea 736 fortamus ut mentis tumore deposito, ordinatori tuo ante dicto fratri et coepiscopo nostrum humilem te exhibere ac parere non desinas, quatenus et Deus gaudeat in fraternitatibus vestris concordia, et alii de te sumant bonitatis exemplum. Nam si, quod non credimus, te in superbia permanere contigerit, districtam ^b canonicamque discipline correctionem, contumaciam tuæ nos scio ulciscenter imponere. ^c Bene ergo facis, talèm te sponte salubri consideratione præbere, qualis esse ^d canonica coercitione exigente compelleris. Nam nec tibi denuo post nostram admonitionem licebit ad tuæ voluntatis arbitrium contra morem majoribus tuis inobedientem existere, nec tantæ nos indiscipline ecclesiasticam cognoscas dissimulare vel differre vindictam.

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallio in litanis solemnibus uti, quatuor duntazat per annum diebus, concedit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Fraternitatem vestram valde invenio contristatam pro eo quod in litanis induere pallium rationis censura prohibetur. Sed per ^a excellentissimum patricium, et per ^b eminentissimum praefectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros importune expedit ut hoc debeat concedi. Nos autem sollicite requirentes ab Adeodato diacono quondam fraternitatis tuæ, cognovimus quia nunquam consuetudo fuerit decessoribus tuis ^b ut in litanis pallio nisi in solemnitate beati Joannis Baptiste, beati Petri apostoli, et beati martyris Apollinaris uterentur. Cui quidem nequa-

^c phia; urbs olim Daciae novæ metropolis, Naissum inter et Philippopolim, concilio an. 347 ibi habito celebris, nunc Bulgaria caput ad Ciabrum fluvium versus montem Hænum. GUSANV. In omnibus Norm. desideratur, Sardice. In quatuor Vatic., Colbert., et in Collect. Pauli Diac. legitur, *episcopo in Sardica.*

^b Vide Antioch. concil., c. 5 et 9; Nic., can. 6; apostolor., can. 35; Carthagin., can. 19; in decret. Leon. papæ, can. 32, dist. 21; in collectione Martini Bracar., c. 2, 3, 4. Vide etiam cans. 9, quest. 3, can. 1, 2, etc. Poena episcopi inobedientis audiatio et excommunicatio, in Antioch. c. 10. GOSANV.

^c In Collect. Pauli, secunda manu, bene ergo facies.

^d In Collect. Pauli et Vatic. D, canonica coercitione. In Corb. et in Vaticanis B et C, rectione.

EPIST. XI.—^a In Excusis, excellentissimum Romanum patricium. Nonen hoc in MSS. nostris desideratur.

^b Solemnies cleri et populi ad locum pro statione

quam credere debuimus, quia multi apud civitatem fraternalis vestrae responsales saepius fuerunt qui se intetentur tale aliiquid nonnam vidisse. Et de hac re multis potius credendum est quam uni pro sua Ecclesia aliquid attestanti. Sed quia nos fraternaliter vestram contristari volamus, et petitionem filiorum nostrorum apud nos **737** minime frustrari, usum pallii, donec subtilius aliiquid cognoscamus, in litanis solemnibus, id est die natalitio beati Joannis Baptista, beati Petri apostoli, et beati Apollinaris martyris, atque in ordinationis vestrae celebratione concedimus. In secretario vero secundum morem pristinum, susceptis ac dimissis Ecclesiae filiis, induere vestra fraternalis pallium debeat, atque ad missarum solemnia ha profiscisci, et nihil sibi amplius ausu temerariae presumptionis arrogare, ne dum in exteriori habitu inordinate aliiquid arripitur, ordinata etiam que licere poterant amittantur. Data ¹ mense Octobri, indictione 13. (Cf. Joan. Diac. ¹. iv, n. 3. Vide cap. l. 1, ep. 19; inf. ep. 56, al. 54.)

EPISTOLA XII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Agrigentina Ecclesiae redditum quartam partem in visitationis stipendum assignat.

Gregorius Petro episcopo ^a Trecalitano.

Quoniam Agrigentina Ecclesia a nobis fraternaliter visitationis curae commissa est, laboribus tuis aliiquid ex ea utile prospexitus consulendum. Propterea Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsimus, ^b ut quarta, quam ejusdem Ecclesiae episcopum portebat accipere, a die visitationis tuæ, vel quounque illic eam sollicitudinem gesset, tibi debeat applicari. Unde fraternalitatem tuam necesse est menie sollicita cogitare, ut tuus fructus Ecclesiae percipit, opera studeat solerter impendere, atque ad Deum illuc animas congregare, præcos ab iniuitate compescere, et incipientes bona opera, verbo exhortationis nutritre, memor quod de Ecclesia universalis scriptum est? *Panem otiosa non comedit* (Prov. xxxi, 27).

indictum processiones non raro litanie appellantur apud antiquos anchorores; quod in processionibus illis litanie seu preces ac supplicationes concinerentur. Lib. xxx Cod. Theodos., de hereticis. Arcadius Augustus interdicti iis omnibus ad litaniam faciendam intra civitatem, noctu vel interdiu profani coire convenientibus. Atque, ut ceteros taceam, Gregorio ipsi processio dicitur litanie sermon. de mortalitate: *Litania*, inquit, *clericorum*, id est clericorum cœtus ad stationem procedens, exeat, etc. Vide lib. vi, epist. 34 et 61.

^c Ordinationis episcopi anniversarius dies solenniter celebrari consueverat. Augustinus hom. 24: *Cum dies anniversarius nostræ ordinationis exoritur, tunc maxime honor hujus officii tanquam primo imponeatur, attenditur.*

^d In nullis mss. id legimus. In Thron. S. Cat. data dicuntur, *Mense Novembri, indict. 13.*

EPIST. XII. — ^a Sic legitur in quatuor Vatic. et in Corb., pro Tricalitano, quod habent Vulgati recent. In Gernet, occurrit Trecasino. In Corb., consentientibus veteribus Ed., Troecasino. Tricala seu Tricala urbs olim episcopalibus Sicilia, in ora australi, Agrigentum inter et Mazaram. Nunc jacet in ruinis, ejusque locus dicitur *Sancta Maria di monte virgine*. Parum ex Gussau.

EPISTOLA XIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanæ Ecclesiae visitationem injungit.

Gregorius Gaudentio episcopo Nolano.

Quoniam ^a Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus, in Romana civitate positus, de hac luce migravit, curæ nobis fuit quæ universis Ecclesiis a nobis impeditur, ad fraternalitatem tuam præsentia scripta dirigere, ut memoratae Ecclesiae visitator accedas; sic tamen ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid præfati loci esse patuerit, ^b a quoquam presumi patiaris, sed omnem vigilantiam atque cautelam circa clerum plebemque ejusdem Ecclesiae exhibere te convenit, ut in vigiliis obsequioque **738** ecclesiastico sedulo ac devote debeat deseruire, quatenus fraternalitis tua instantia atque adhortatione tales se in servitio divino exhibeant, ut irreprehensibile eorum valeat obsequium reperiri. (Grat. dist. 61, c. 19.)

EPISTOLA XIV.

AD CLERUM ECCLESIAE CAPUANÆ.

De visitatione Ecclesiae Capuanæ Gaudentio commissa.

Gregorius clero Ecclesiae Capuanæ degenti Neapoli.

Quoniam Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus hic positus de hac luce migravit, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiae visitationem fratri, et coepiscopo nostro Gaudentio Nolanæ civitatis episcopo solemniter delegare, cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, quatenus in ecclesiastico ob-equio, atque in Dei laudibus vigilanti debeat cura persistere, moresque vestros sub digna ecclesiastici regiminis disciplina componere. Nec quisquam vestrum eius audeat præceptionibus obviare, sed omni tam ecclesiastica observatione, quam etiam Ecclesiae vestrae custodia, ejus provisionibus obedientiam exhibere, quatenus dum eius regimini

^b Quatuor in partes ecclesiastici reditus et oblationes dividebantur, quarum prior cedebat episcopo ejusque familiae, propter hospitalitatem vel suscepitionem hospitum, ut docet sanctus Gregorius, infra, epist. 44, et lib. viii, epist. 7, neconon in epist. ad Augustinum olim 31 lib. xi, nunc lib. xi, 64. Quartam hanc portionem concedit sanctus Gregorius episcopo Ecclesiae Agrigentinae visitatori, hac in Ecclesia omnia munia episcopalalia obeunti. In hac epistola mutavimus multa ex unanimi MSS. consensu, de quibus non mouimus, quod sensus idem remaneat.

EPIST. XIII. — ^a Festus legitur, vel Sextus, in Editis, sed perperam.

^b Eadem custodia visitatori injungitur, sub lib. ii, epist. 25; infra, lib. vi, epist. 21, etc. Circa undecimum saeculum, decadentium episcoporum bona a laicis rapiebantur; nec obstabant heredes, quod ad eos nihil pertineret. Hunc abusum multis canonibus coerceri oportuit, ut testatur Petrus Damiani, lib. v, epist. 6, atque alibi passim; caus. 12, q. 2. Legesis c. 45, 46, 47, 48. In Chalcedon., c. 22, patet hanc querelam non fuisse novam, quandoquidem id fuerit præcedentibus canonibus vetitum. In sexta synodo, c. 35, prohibetur metropolitanus involare in res ecclesiæ vel episcopi mortui. Auct.

vestra fuerit obedientia commodata, et Ecclesiae vestrae in nullo negligatur utilitas, et ejus sit cura propensior.

EPISTOLA XV

AD JOANNEM EPISCOPUM

Quinque in illo carpit. Ravennatem Ecclesiam honorare desiderat, sed honorem ex superbia arripere non patitur.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Primuni me hoc contristat, quia mihi fraternitas tua duplice corde scribit, et alia blandimenta in epistolis suis exhibet, alia in lingua sua seculariter ostendit. Deinde grave mihi est, quia irrisiones illas, quas habere notarii adhuc pueri solent, usque hodie frater meus Joannes in lingua sua retinet. Mordenter loquitur, et quasi de tali astutia lætatur. Amicis præsentibus blanditur, de absentibus obloquitur. Tertio grave mihi et omnino execrabilis est, quia servis suis, ^a quælibet hora fuerit, turpia crimina imponit, ut effeminati, et adhuc graviter hoc aperiens vocentur. Post hoc accessit quod disciplina ad vitam **739** clericorum custodiendam nulla est, sed tantummodo solum se clericis suis ^b dominum exhibet. Ultimum vero est, quod tamen pondere elationis primum, quia de usu pallii extra ecclesiam, quoddecessorum meorum temporibus facere ^c nunquam presumpsis, nunquam a predecessoribus ejus presumpsum est, sicut responsales nostri testantur (excepto si reliquæ conderentur, quod tamen de reliquiis unus tantummodo potuit inveniri ^d qui diceret), meis diebus in despectum meum cum summa audacia non solum faciebat, sed etiam frequentabat.

Ex quibus omnibus invenio quia honor episcopatus totus foris in ostensione est, non in mente. Et quidem omnipotenti Deo gratias ago, quia eo tempore quo ad me hoc pervenit, quod ad auresdecessorum meorum nunquam pervenerat, Langobardi inter me et Ravennatem civitatem positi fuerant. Nam ostendere forsitan hominibus habui quantum ^e scio esse districtus.

Ne autem credas quia ego Ecclesiam tuam in aliquo gravari aut minui volo, recordare in ^f missarum Romanorum solemnibus ubi Ravennas diaconus sta-

EPIST. XV. — ^a Vatic. D., quia servis suis, vel alii, quilibet fuerint, vel quælibet hora fuerit. In omnibus Ed. et in Ms. Reg., quilibet hora fuit.

^b In Norm., dominium.

^c Vulgati, nunquam quisquam presumpsis, mutato contra Mas. fidem sensu. Nam Gregorius ait Joannem nunquam sub aliis summis pontificibus id presumpisse, seu ejus fraternitatem minime usam pallio in litanis; et in Excusis sensus est nullum ex Joannis antecessoribus, immo neminem unquam predecessorum Gregorii temporibus, id sibi assumpisse.

^d In recent. Vulgatis, qui meis diebus in despectum, omisso verbo, diceret, unde labefactatus sensus.

^e Ita vet. Editi cum omnibus MSS. Vatic., Norm., Corb., etc., ubi recent. habent, discretus. Districtus hic idem est ac severus.

^f Excusi, missarum Romanarum. Sequimur tres Vaticanos, plerisque Norm. et alios nonnullos.

EPIST. XVI [Al. 14, indet. 7]. — ^g In indice Collectionis Pauli Diaconi legitur, Domitiano. Exstant duas epistolæ ad Domitianum Melitine episcopum

^A bat, et require ubi hodie stat, et cognosces quia Ecclesiam Ravennatem honorare desidero. Sed ut quicunque quolibet ex superbia arripiat, hoc ego tollere non possum. Tamen hac de re jam diaconi nostro Constantinopolim scripsi, ut per omnes qui sub se etiam tricenos et quadragenos episcopos habent requirere debeat. Et sicubi iste usus est, ut in litanis cum palliis ambulent, absit ut per me Ravennatis honor Ecclesiae in aliquo imminui videatur.

Hec ergo omnia quæ superius dixi, frater charissime, recogita; diem tuæ vocationis attende; quæ rationes de sareina episcopatus redditurus es considera. Emenda illos mores notarii. Vide quid in lingua, quid in actu episcopum deceat. Esto totus parus fratribus tuis. Non aliud loquaris, et aliud in corde habeas. Nec appetas ultra videri quam es, ut possis ultra esse quam videris. Crede mihi, quando ad hunc locum veni, tantæ deliberationis sui tantæque charitatis circa fraternitatem tuam, ut si eamdem charitatem meam custodiire voluisses, adhuc tamet fratrem, sieque te pure diligentem, libique omni devotione concurrentem nunquam inveneras; sed cognitis verbis ac moribus tuis, fateor, resili. Rogo ergo, per omnipotentem Deum, emenda omnia illa quæ præmisi, maxime duplicitatis vitia. Permitte me amare te, et ad præsentem et ad futuram viam utile tibi esse poterit ut a fratribus ameris. Ad hæc autem mihi non verbis, sed moribus responde. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

740 EPISTOLA XVI.

AD DATIANUM EPISCOPUM.

Amice rogat ut sibi afflito compatitur.

Gregorius a Datiano episcopo metropolitano.

Scripta dulcissimæ et cordis ulnis omnibus amplectendæ vestræ beatitudinis tristis accepi, latè reguli. Quis enim in hac terra non lugeat, quæ barbarorum gladiis tradita, pene jam non habet qui in ea vivant, et tamen habet quotidie qui moriantur? Sed in quantilibet tristitia, quem non vestræ epistolæ in gaudium exultationis excuterent? in quibus cum oris efficacia, cum præpolite sapientia ingeniò mibi medullitus loquebatur, noui carnis lingua,

Mauricii imperat. cognatum, qui in utriusque epistolæ, scilicet 67 libri iii, et 50 l. x, inscriptione dicitur episcopus metropolitanus, ut hac in epistola Datianus vel Domitianus. Episcopus hic aliquando Constantinopoli degebatur, ubi Sabinianus cum ipso erat collocuturus; quod Domitiano congruit, quem imperator in aula retinebat, ejus consiliis utens. Tamen Datianum quam Domitianum in intimis Gregori fuisse liquet ex scriptis ad eos epistolis. Sic incipit epist. 67 libri iii: Scripta dulcissimæ et suaviss. beatitudinis vestræ. Et 50 libri x: Quam magna charitatis sit in mente vestra sinceritas. Hæc sane maxime convenienter cum hujuscemodis epistolæ exordio: Scripta dulcissimæ et cordis ulnis omnibus amplectendæ vestre beatitudinis. Ex his omnibus pene conficitur Datianum hunc eundem esse ac Domitianum. Nomen tacere mutare noluimus, quod solus index Collectionis Pauli habeat Domitianum. Hæc autem epistola desideratur in MSS. Anglic. Norm. et plerisque: eam contulimus ad duos Vaticanos A et D, ad Colbert. et ad Collectionem Pauli.

sed caritatis. Quia vero ego de fonte vestræ secutus hauriens, ex aliquanto laetificatus sum, vos quoque, rogo, nostræ tristitia luctum tangite, et afflictionem nostram in vobis metipsis magistra charitate pertrahite. Neque enim nostri mœroris sordes mundabit, nisi ipsi quoque per compassionem manum vestri cordis inquinatis. Nam sordida vascula, ut inquinatione terræ careant, cum terra mundari solent; et vos si parumper ad curam nostram vestrum animum ducitis, ut nobis opitulari valeatis, quasi cum luto lutum mundatis. Sed quia hoc operando simul et orando agitis, si quid pro nobis in vobis terrena actio inquinat, statim aqua orationis lavat. Quia enim si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, compatiendo laboribus nostris ostendite quia unum sumus. Narrare enim B mala quæ extrinsecus et intrinsecus patior, epistolari brevitate prohibeo. Sed communis filius Sabinianus diaconus vestræ dulcissimæ sanctitati curanda vulnera nostra aperiet; sed ex opere supernæ gracie subsequentे salute cognoscet quia medicus est qui vulnus videt. ^c Pueros vero episcopo similes non transmitto, nisi prius cum omnipotens Dei et Beatiudinis vestræ solatio a terrenis implicationibus exutus ipse episcopus fuero. Quando enim me apud meipsum invenero, tunc foris mei similes videlicet deformes quæro. ^d Data x Kal. Januarii.

EPISTOLA XVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dolet de Maximiani episcopi obitu. Joannem Cataneensem archidiaconum in successorem indicat.

Gregorius Cypriano diacono.

Amarissimas tuæ dilectionis epistolas de domini Maximiani obitu ^a mense Novembrio suscepi. **741** Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit, sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendum est, qui pastorem talem diu habere non meruit. Proinde dilectio tua sollicitudinem gerat, ut in eadem Ecclesia talis debeat ad ordinandum eligi, qui post dominum Maximianum ejusdem regiminis locum non videatur immerito sortiri. Et quidem credo quod Traianum presbyterum maxima pars eligat, qui, ut dicitur, bonæ mentis est; sed quantum suspicor, ad regendum locum illum idoneus non est. Tamen si melior inveniri non valet, et ipse nullis criminibus tenetur involutus, condescendi ad eum, cogente nimia necessitate, potest. Si autem mea voluntas ad hanc electionem queritur, tibi secreto indico quod volo, quia nullus mihi in eadem Ecclesia post dominum Maximianum tam dignus videtur quam Joannes archidiaconus Cataneensis Ecclesiæ. Qui si fieri potest

^b Colb., *aqua orationis lava.*

^c Vatic. A, puer episcopos similes. Legitur etiam in Colb., *Pueros episcopos similes.*

^d In Vatic. D, *Data x Kalend. Januarii, indict. 3.* In Colb. : *Data die Kalendarum Januarii. Ita etiam in Collect. Pauli; sed additur, indict. 3.*

Eccles. XVII [Al. 38]. — ^a Quatuor Vatic. et alii, mense Novembrio. De Maximiano fuse egemus in Vita s. Gregorii. Ubi docebunt indices.

^b Tam erant clerici sua Ecclesiæ addicti, ut ne

A ut eligatur, credo quod apta valde persona inventatur. Sed ipse quoque prius de criminibus, quæ impedit possunt, a te secreto requirendus est. A quibus si liber inventus fuerit, eligi jure potest. Quod si factum fuerit, etiam frater et coepiscopus noster Leo ei ^b cessionem facere debebit, ut liber ad ordinandum possit inveniri. Haec ergo dilectioni tuæ indicate curavi, tuæ jam sollicitudinis intererit, ut omnia sollicite circumpicias, et ea quæ sunt Deo grata disponas.

EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Quid cum Joanne tum ipse, tum successor Pelagius, egerint, ob usurpatum episcopi universalis titulum. Ab hoc ut abstineat rogat, multisque urget momentis. Cavendum ipsi ab adulatoribus.

Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano.

Eo tempore quo fraternitas vestra in sacerdotalem honorem proiecta est, quantum Ecclesiarum pacem atque concordiam invenerit recolit. Sed quo ausu, quoque tumore nescio, novum sibi conata est nomen arripere, unde omnium fratrum corda potuissent ad scandalum pervenire. Quia in re vehementer admiror, quia ne ad episcopatum venire potuisses, fugisse velle te memini. Quem tamen adeptum ita exercere desideras, ac si ad eum ambitioso desiderio cucurrisse. Qui enim indignum te esse fatebaris ut episcopus dici debuisses, ad hoc quandoque perditus es, ut, despctis fratribus, episcopus appetas solus vocari. Et quidem hac de re sanctæ memorie predecessoris mei Pelagi gravia ad sanctitatem vestram

C scripta transmissa sunt. In quibus synodi, quæ apud vos de fratribus quondam et coepiscopi nostri Gregorii causa congregata est, propter nefandum elationis vocabulum, acta dissolvit, et archidiaconum, quem juxta morem ad **742** vestigia dominorum transmiserat, missarum vobiscum solemnia celebrare prohibuit. Post ejus vero obitum, cum indignus ego ad Ecclesiæ regimen adductus sum, et ante per alios responsales meos, et nunc per communem filium Sabinianum diaconum alloqui fraternitatem vestram ut a tali se præsumptione compesceret, non equidem scripto, sed nudo sermone curavi. Et si emendare nolles, eum missarum solemnia cum fraternitate vestra celebrare prohibui, ut sanctitatem vestram prius sub quadam verecundia reverentia pulsarem, quatenus si emendari nefandus ac profanus tumor verecunde non posset, tunc ad ea debuisset quæ sunt districta atque canonica perveniri. Et quia resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt, rogo, deprecor, et quanta possum dulcedine exposco, ut frater-

eos quidem in episcopos alterius Ecclesiæ fas esset eligere, nisi missione obtenta, sive, ut vocant, cessione. Vide formulam cessionis, tomo i^o Conciliorum Galliarum, pro Annone clericō : *Commendatum ergo eum curæ vestræ suscipe, et nostris ex partibus abstolatum in vestrarum ovium numero custodite, etc.* Idem de Wilfrido diacono, de Bernone acolytho, et Arnegiso presbytero, et aliis. De Leone episcopo Cataneensi. lib. iii, epist. 34, nunc l. iv, epist. 36.

nitas vestra cunctis sibi adulantibus atque erroris nomen deferentibus contradicat, nec stulto ac superbo vocabulo appellari consentiat. ^a Vere enim siens dico, atque ex intimo viscerum dolore peccatis meis deputo, quod ille meus frater nuncusque ad humilitatem reduci non valuit, qui ad hoc in episcopatus gradu constitutus est, ut aliorum animas ad humilitatem reducat; quod ille qui veritatem docet alios, semetipsum docere nec me quoque deprecante, consensit.

Perpende, rogo, quia in hac præsumptione temeraria pax totius turbatur Ecclesiæ, et gratiæ contradicitur communiter omnibus effusæ. In qua nimurum ipse tantum crescere poteris, quantum penes temetipsum decreveris. Tantoque major efficeris, quanto te a superbi et stulti vocabuli usurpatione restringis. Atque in tantum profici, in quantum tibi non studieris derogando fratribus arrogare. Humilitatem ergo, frater charissime, totis visceribus dilige, per quam cunctorum fratrum concordia, et sanctæ universalis Ecclesiæ unitas valeat custodiari. Certe Paulus apostolus cum audiret quoadam dicere: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephas* (*I Cor. 1, 13*), haec dilacerationem corporis Domini, per quam membra ejus aliis quodammodo se capitibus sociabant, vehementissime perhorrescens exclamavit, dicens: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis* (*Ibid., 13*)? Si ergo ille membra dominici corporis ^b certis extra Christum quasi capitibus, et ipsis quidem apostolis subjici partialiter evitavit, tu quid Christo universalis scilicet Ecclesiæ capiti, in extremi judicii es dicturus examine, qui cuncta ejus membra tibimet conaris universalis appellatione supponere? Quis, rogo, in hoc tam perverso vocabulo, nisi ille ad imitandum proponitur, qui, despexit angelorum legionibus secum socialiter constitutis, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, ut et nulli subesse et solus omnibus præesse videatur? Qui etiam dixit: *In celum concendam, super astra caeli exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Accendam super 743 altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai. xiv, 13*).

Quid enim fratres tui omnes universalis Ecclesiæ episcopi, nisi astra cœli sunt? quorum vita simul et lingua inter peccata erroresque hominum quasi inter noctis tenebras lucent. Quibus dum eupis temet ipsum vocabulo elato præponere, eorumque nomen tui comparatione calcare, quid aliud dicas, nisi: *In celum concendam, super astra caeli exaltabo*

EPIST. XVIII [Al. 58]. — ^a Vatic. D et Rhem., vere enim infelix dico.

^b Vatic. A et B, cœteris extra Christum capitibus.

^c In recenti, luce et miraculis, quæ nullatenus leguntur in Vatic., Norm., Angl., Corb., Rhem., etc.

^d Ita MSS. Vatic., Angl., Norm., Corb., etc. Editio vero, *Petrus apostolus primum membrum... Ecclesiæ est... et tamen sub uno capite membra sunt Ecclesiæ. In tribus Vatic. et Norm. pro singularium, legitur singularum.*

^e Excusi, vocare, faventibus nonnullis Vatic., at

A *solum meum?* An non universi episcopi nubes sunt, qui et verbis prædicationis pluunt, et bonorum operum luce coruscant? Quos dum vestra fraternitas despiciens, sub se premere conatur, quid aliud dicti nisi hoc, quod ab antiquo hoste dicitur: *Ascendam super altitudinem nubium?* Quæ cuncta ego cum siens conspicio, et occulta Dei judicia pertimesco, augentur lacrymæ, gemitus se in meo corde non capiunt, quod ille vir sanctissimus dominus Joannes, tantæ abstinentiae atque humilitatis, familiarium seductione linguarum ad tantam superbiam erupit, ut in appetitu perversi nominis illi esse conetur similes, qui dum superbe esse similes Deo voluit, etiam donare similitudinis gratiam amisit; et ideo veram beatitudinem perdidit, quia falsam gloriam quiescit. ^f Certo B Petrus apostolorum prius, membrum sanctæ et universalis Ecclesiæ, Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud quam singularium sunt plebium capita? et tamen sub uno capite omnes membra. Atque ut canca brevi cingulo locutionis astringam, sancti ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia, omnes hi perficientes corpus Domini, in membris sunt Ecclesiæ constituti, et nemo se unquam universalem vocem voluit. Vestra autem sanctitas agnoscat quantum apud se tumeat, quæ illo nomine vocari appetit, quo vocari nullus præsumpsit, qui veraciter sanctus fuit.

Nunquid non, sicut vestra fraternitas novit, ^f per venerandum Chalcedonense concilium hujus apostolicæ sedis antistites, cui Deo disponente servio, universales oblati honore vocati sunt? Sed tamen nullus unquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit, ne si sibi in pontificatus gradu gloriam singularitatis arriperet, banc omnibus fratribus denegasse videtur.

Sed hæc scio quia vestra sanctitatibus ab illis oritur qui vobis deceptiosa familiaritate deserviant, contra quos peto ut vestra fraternitas solerter invigilet, nec se eorum verbis fallendum præbeat. Tanto enim majores hostes credendi sunt, quanto magis ludibus adulantur. Relinque tales; et si omnino decepti sunt, saltem terrenorum hominum, et non sacerdotum corda decipient. ^g Sine mortuis ut sepeliant mortuos suos (*Luc. ix, 60*). Vos autem cum Prophetis dicite: *Avertantur statim erubescentes, qui dicunt ubi Euge, euge* (*Psalm. LXIX, 4*). Et rursus: *Oleum auctem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psalm. CXL, 5*). Unde et bene quidam Sapiens adiobet: *Multi siue pacifici tui, consiliarius autem si uerbi ubi de milie* (*Ecclesi. vi, 6*). Corruunt enim bona mores colloquia mala (*I Cor. xv, 53*). ^h 744 Antiquum

præstulimus vocari, quod habent Vatic. D, Anglic., Norm., Rhemens.

ⁱ Hujus concilii actione 3 referuntur quidam libelli supplices Romano pontifici oblati, in quibus oecumenicus seu universalis dicitur. Qui eum in concilio lecti fuissent, titulum hunc concilium minime reprehobavit. Idem dicendum de oratione Paschasi hæc in actione relata, in qua scilicet papam codem donat titulus.

^j Excusi, sine mortuos sepelire, etc.

enim hostis cum robustum cor irrumpere non valet, A si subjunctas ei infirmas personas querit, et quasi contra alta mœnia scalis appositis ascendit (*Genes. iii.*). Sic Adam per subjunctam mulierem decepit. Sic beato Job cum filios occidit, infirmam mulierem reliquit (*Job ii, 10*), ut qui ejus cor per se minime poterat, saltem si posset per mulieris verba penetraret. Quicunque ergo juxta vos infirmi ac sæculares sunt, in sua semper suasione atque adulazione frangantur, quia inde æternas Dei inimicietas pariunt, unde ipsi perversi amatores videntur.

Certe olim clamabatur per apostolum Joannem, *Filioli, novissima hora est* (*I Joan. ii, 18*); secundum quod Veritas prædicta. Pestilentia et gladius per mundum sœvit, gente: insurgunt gentibus, ^b terra concutitur orbis, cum habitatoribus suis terra dehinc solvit. Omnia enim quæ prædicta sunt fiunt, Rex superbie prope est, et quod dici nefas est, sacerdotium ei præparatur exercitus, quia cervici militan^e elationis, qui ad hoc positi fuerant ut ducatum præberent humilitatis. Sed hac in re, etiam si nostra lingua minime contradicat, illius virtus contra elationem in ultiōnem erigitur, qui superbiae virtus per semetipsum specialiter adversatur. Hinc enim scriptum est: *Deus superbis resistit, humiliibus autem dat gratiam* (*Jac. iv, 6*). Hinc rursus dicitur: *Immundus est apud Deum, qui exaltat cor* (*Proverb. xvii, 5*). Hinc contra superbientem hominem scriptum est: *Quid superbit terra et cinis* (*Ecclesi. x, 9*)? Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (*Luc. xiv, 11*). Quæ ut nos ad viam vitæ per humilitatem reduceret, in semetipsa dignata est quod nos admonet demonstrare, dicens: *Discite a me, quia misericordia sum et humiliis corde* (*Math. xi, 29*). Ad hoc namque unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostræ suscepit: ad hoc invisibilis, non solùm visibilis, sed etiam despectus apparuit; ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum probra, passionum tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilius Deus. Quanta igitur humiliatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam, is qui sine estimatione magnus est, usque ad passionem mortis factus est parvus? Quia enim originea perditionis nostræ se prebuit superbia diaboli, instrumentum redēptionis nostra inventa est humiliitas Dei. Hostis quippe noster inter omnia conditus, vivi supra omnia voluit elatus. Redemptor autem noster magnus menens supra omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus.

Quid ergo nos episcopi dicimus, qui hominis locum ex Redemptoris nostri humiliitate suscepimus, et tamen superbiam hostis ipsius initiamur? Ecce novimus Creatorem nostrum de sua celsitudinis culmine,

^b Illic multa mutavimus, præeuntibus MSS., Vatic. Norm., Corb., etc. In Vatic. B, qui a tribus aliis dissentit, legitur: *terra concutitur, urbes cum habitatoribus suis, terra dehinciente, sorbetur*. In Vulgatis: *terra concutitur, orbis cum habitatoribus suis, terra dehinciente, sorbetur*. Quæ lectio ex alia corrupta conflata est. Infra, ubi legitur, sacerdotum ei præparatur

A ut humano generi daret gloriam, descendisse, et nos de insimis creati, de fratrum minoratione gloriamur. Humiliavit se usque ad nostrum pulverem Deus, et in celo os suum ponit, et super terram lingua pertransit pulvis humanus, et non erubescit, non metuit extollit homo **745** putredo, et alius hominis vermis (*Job. xxv*). Reducamus ad animum, frater charissime, hoc quod per sapientissimum Salomonem dicitur: *Ante tonitruum præbit coruscatio, et ante ruinam exaltabitur cor* (*Ecclesi. xxxii, 14*). Ubi e diverso subjungitur: *Ante gloriam humiliabitur*. Humilieretur ergo in mente, si ad solidam conamur venire celsitudinem. Nequaquam per elationis sumum oculi cordis obscurentur, qui quanto magis excreverit, tanto celerius evanescit. Pensemus quid nos præcepta ad-

B moneant Redemptoris nostri, dicentes: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Math. v, 3*). Hinc etiam per prophetam dicit: *Super quem requiescat Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et tremendum sermones meos* (*Isai. LXVI, 2*)? Certe cum Dominus ad humiliatis viam adhuc infirmitia discipulorum corda reduceret, dixit: *Si quis vult inter vos primus esse, erit omnium minimus* (*Math. xx, 27*). Qua in re aperte cognoscitur quoniam ille veraciter sublimis est, qui in suis cogitationibus humiliatur. Formidemus ergo in illorum numero ascribi, qui primas in synagogis cathedras quaerunt, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi. Quod contra discipulis Dominus dicit: *Vos autem nolite vocari rabbi. Unus enim magister vester est; vos autem omnes fratres estis. Et Patrem nolite vocare vobis super terram, unus est enim Pater vester* (*Math. xxiii, 7, 8*).

Quid ergo, frater charissime, in illo terribili examine venientis judicii dicturus es, qui non solum pater, sed etiam generalis pater in mundo vocari appetis? Caveatur ergo malorum prava suggestio, fugiatur omnis ^c instigatio scandali. Oportet quidem ut veniant scandalata, verum tamen ræ homini illi per quem scandalum venit (*Math. xviii, 7*). Ecce ex hoc nefando elationis vocabulo Ecclesia scinditur, fratrum omnium corda ad scandalum provocantur. Nunquidnam mente excidit quod Veritas dicit: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur motu asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Ibid.*)? Scriptum vero est: *Charitas non querit quæ sua sunt* (*I Cor. xiii, 4*). Ecce vestra fraternitas sibi arrogat etiam aliena. Rursus scriptum est: *Honore invicem prævenientes* (*Rom. xiii, 10*). Et tu conaris eum omnibus tollere, quem tibi illicite desideras singulariter usurpare. Ubi est, frater charissime, quod scriptum est: *Pacem habeta cum omnibus et sanctimo-*

exercitus, olim legebatur, sacerdotum est præparatus exitus; quia lectionem emendavit Gussauv., quibus adjungere licet quatuor Vatic. et Normanno^m omnes.

^c In Editis, quid superbis, etc.

^b Vatic., D, instigatio diaboli.

niam, sine qua nemo videbit Deum (*Ibid.*)? Ubi est quod scriptum est: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabantur* (*Math. v, 9*)?

Considerare vos convenit, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impedit, et per illam coquinentur multi. Quod tamen si considerare negligimus, contra tantæ elationis tumorem judicia superna vigilabunt. Et nos quidem in quos talis tantaque per ausum nefarium culpa committitur, servamus quod Veritas præcepit, dicens: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum*. Si te audierit, *lucratus eris fratrem tuum*. Si autem te non audierit, *adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium sit omne verbum*. Quod si non audierit eos, dic *Ecclesiae*. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut *ethnicus et publicanus* (*Matth. xvii, 3*). **746** Ego itaque per responsales meos semel et bis verbis humilibus hoc quod in tota Ecclesia peccatur, corripere studui, nunc per meipsum scribo. Quidquid facere humiliter debui, non omisi. Sed si in mea correptione despicio, restat ut Ecclesiam debeam adhibere.

Hæc itaque dicens, omnipotens Deus fraternitati vestrae indicet quanto circa vos amore constringor, quantumque in hac causa non contra vos, sed pro vobis lugeo. In qua tamen præceptis evangelicis, institutionibus canonum, utilitatibus fratrum personam præponere non possum, nec ejus quem multum amo.

Scripta autem sanctitatis vestrae¹ dulcissima atque suavissima de causa presbyterorum Joannis et Atbanasii suscepi, de qua vobis in subsequentibus Domino adjuvante respondebo, quia sub tantis tribulationibus^m circumfusus barbarorum gladiis premor, ut non dico multa tractare, sed mihi respirare vix licet.ⁿ Data Kalendis Januarii, inductione 13. (*Cf. Joan. Diac. I, iii, n. 54.*)

EPISTOLA XIX.

AD SABINIANUM DIACONUM.

Epistolam superiorem, ob reverentiam imperatoris, suavitatem resparsam, del. Joanni episcopo. Principi is callide persuaserat ut Gregorium ad pacem secum servandam hortaretur. Sabiniani adversus ejus superbiā animum excitat Gregorius.

Gregorius^a Sabiniano diacono.

De causa fratris nostri viri reverendissimi Joannis episcopi Constantinopolitani duas epistolas facere nolui. Sed una breviter facta est, quæ utrumque habere videretur admistum, id est ei rectitudinem, et blandimentum. Tua itaque dilectio eam epistolam, quam nunc direxi, propter voluntatem imperatoris dare studeat. Nam de subsequenti talis alia transmittetur, de qua ejus superbia non lætetur. Ad hoc enim usque pervenit, ut sub occasione Joannis presbyteri gesta hic transmittenret, in quibus se pene

¹ In Vatic. B, *dulcissimæ atque suavissimæ.*

^m Corb. et alii, præsertim Norm., *circumfusis.*

ⁿ Nullis in MSS. hoc legimus, præterquam in Colbert., ubi inscribitur *indictio 4.*

EPIST. XIX [Al. 29]. — ^a Sabinianus diaconus sancti Gregorii apud imper. tunc apocrisiarius erat,

A per omnem versum oīoxpavxō patriarcham nominaret. Sed spero in omnipotentem Deum quia hypocrism illius superna majestas solvet. Miror autem quomodo dilectionem tuam fallere potuit, ut permitteres domino imperatori persuaderi quatenus ad mea scripta de hac causa transmitteret, in quibus admoneret ut cum eo pacem habere debuisse. Qui si justitiam tenere vult, illum debuit admonere ut se a superbo vocabulo compesceret, et protinus inter nos pax fieret. Tamen qua id calliditate a predicto fratre nostro Joanne factum sit, suspicor, minime pensasti. Idcirco enim hoc ille fecit ut audiret dominus imperator, et ille in sua vanitate confirmatus esse videretur, aut non a me audiretur, et ejus animus contra me irritaretur. Sed nos rectam viam tenebimus, nihil in hac causa aliud nisi omnitem Dominum metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse contra veritatem, pro veritate despiciat, in omnipotentis Dei gratia, atque beati Petri apostoli **747** adjutorio confidat. Vocem Veritatis recolat, dicens: *Major est b qui in vobis est, quam qui in mundo* (*I Joan. iv, 4*); et in hac causa quidquid agendum est, cum summa auctoritate agat. Postquam enim defendi ab inimicorum gladiis nullo modo possumus, postquam^c pro amore reipublicæ argentum, aurum, mancipia, vestes perdidimus, nimis ignominiosum est ut per eos etiam fidem perdamus. In isto enim scelosio vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere. Unde sicut tibi jam transactis episolis scripsi, nunquam cum eo procedere præsumas (*Cf. Joan. Diac. I, iii, n. 55. Vide sup. ep. 10; in epp. 20, 21, 43.*)

EPISTOLA XX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Laudat imperatoris zelum pro Ecclesiæ pace. Joannis episcopi hypocrism depingit. Ambitioso quem usurpabat titulu Ecclesiam totam, venerandas synodos, pias leges, ipsius Christi mandata turbari; illius proinde superbiam imperiali auctoritate constrigendam. Se vero, nisi humiliiter ac suaviter aduenientem audiat Joannes, illi cum Deo invictè resisteturum

Gregorius Mauricio Augusto.

Piissimus atque a Deo constitutus dominus noster, inter cæteras augustorum ponderum curas, conservandæ quoque sacerdotali charitati rectitudine suæ spiritualis invigilat, videlicet pie veraciterque considerans neminem posse recte terrena regere, nisi noverit divina tractare, pacemque reipublicæ ex universalis Ecclesiæ pace pendere. Quæ enim, serenissime domine, virtus humana, quodque carœi robur brachii contra vestri Christianissimi culmen imperii irreligiosas præsumeret manus erigere, si staderet concors sacerdotum mens Redemptorem suum lingua pro vobis, atque, ut oportebat, meritis ex-

cni in pontificatu successit. In Norm. et plerisque MSS. legitur *Sabiniano.*

^b Ita Corb., Vatic., Norm., Anglic., ubi in Editio legitur, qui in cælis est.

^c Excusi, pro utilitate reipublicæ.

rare? Aut quis ferocissimæ gentis gladius in necem fidelium tanta crudelitate grassaretur, nisi nostra vita, qui sacerdotes nominamur, et non sumus, a pravissimis gravaretur operibus? Sed dum nos competentia nobis relinquimus, et nobis incompetentia cogitamus, peccata nostra barbaricis viribus sociamus, et culpa nostra hostium gladios exacuit, quæ reipublicæ vires gravat. Quid autem dicturi sumus, qui populum Dei, cui indigne præsumus, peccatorum nostrorum oneribus premimus, qui quod per lingua prædicamus per exempla destruimus, qui iniqua docemus operibus et so'a voce ea quæ sunt justa prætendimus? Ossa jejuniis atteruntur, et mente turgemus. Corpus despexit vestibus tegitur, et elatione cordis purpuram superamus. Jacemus in cinere, et ^a excelsa despicimus. Doctores humilium, duces superbiæ, ovina facie lupinos dentes abscondimus. Sed quis horum finis est, nisi quod hominibus suademos. Deo autem manifesti sumus? Quamobrem providentissime ^b piissimus Dominus ad compescendos bellicos motus pacem quærerit Ecclesiæ, atque ad hujus compaginem sacerdotum dignatur corda reducere. Quod quidem ego opto, atque, 748 quantum ad me attinet, serenissimis jussionibus obedientiam præbeo. Quia vero non causa mea, sed Dei est, et quia non solus ego, sed tota turbatur Ecclesia, quia pia leges, ^c quia venerandæ synodi, quia ipsa etiam Domini nostri Iesu Christi mandata superbi atque pomptaci cuiusdam sermonis inventione turbantur, piissimus Dominus locum secet vulneris, atque resistentem ægrum ^d augustæ auctoritatis vinculis constringat. Astringendo enim ista, rempublicam sublevatis; et dum talia reciditis, de regni vestri prolixitate tractatis.

Cunctis enim Evangelium scientibus liquet quod voce dominica sancto et omnium apostolorum Petri principi apostolo, totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: *Petre, amas me? pasce oves meas (Joan. xxi, 17).* Ipsi dicitur: *Ecce Satanus expetiit cibrare vos sicut triticum; et ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos (Luc. xxii, 51).* Ipsi dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt ad-*

EPIST. XX [Al. 32]. — ^a Recent. Ed., excelsa non despiciimus, invitis MSS. Vatic., Anglic., Norm., etc.

^b Excusi, Dominus noster. Abest noster a Vatic., Norm., etc.

^c Norm. et Corb., quia veneranda synodus.

^d Hic MSS. non consentiunt. Gennet., Audoen., Pratiell., Lyr., cum tribus Vatic., habent, ægrum angustæ vinculis auctoritatis. Astringendo enim ista re penitus rempublicam sublevatis. Parum discrepat Regius. Becc., angustæ vinculis auctoritatis. Dum enim ista reprimitis, rempublicam sublevatis. Consentit Corb. Sequitur Vatic. A et alios.

• Vatic. D, cui consentiunt plerique Excusi, vindico, et non magis causam omnipotentis Dei et causam, etc. Sequitur tres Vaticanos, Norm., Corb., Reg., etc.

^e Obscurus est hic locus, qui tamen ita legitur in Norm., Reg., tribus Vatic. et plerisque, nec clarior est Excusorum lectio mutando fecit in suis. Solus Vatic. D habet, quod bonorum omnium judicium se-

A versus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum; et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlo (Matth. xvi, 8).

Ecce claves regni cœlestis accepit, potestas ei ligandi ac solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ et principatus committitur, et tamen universalis apostolus non vocatur, et vir sanctissimus consacerdos natus Joannes vocari universalis episcopus conatur. Exclamare compellor ac dicere: *O tempora, o mores!*

Ecce cuncta in Europæ partibus barbarorum juri sunt tradita, destructæ urbes, eversa castra, depopulatae provinciæ, nullus terram cultor inhabitat, sœviunt et dominantur quotidie in necem fidelium cultores idolorum, et tamen sacerdotes, qui in pavimento et cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis sibi nomina expetunt, et novis ac profanis vocabulis gloriantur.

Nunquid ego hac in re, piissime domine, propriam causam defendo? Nunquid specialem injuriam vindico? ^f causam omnipotentis Dei, causam universalis Ecclesiæ?

Quis est iste, qui contra statuta evangelica, contra canonum decreta, novum sibi usurpare nomen præsumit? Utinam vel sine aliorum imminutione unus sit, qui vocari appetit universalis.

Et certe multos Constantinopolitanæ Ecclesiæ in hereseos voragine incidisse novimus sacerdotes, et non solum hereticos, sed etiam heresiarchas factos. Inde quippe Nestorius, qui Mediatorem Dei et hominum Jesum Christum duas esse personas existimans, quia Deum fieri hominem potuisse non credidit, usque ad Judaicam persidiam erupit. Inde Macedonius, qui consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum Deum esse denegavit. Si igitur illud nomen in ea Ecclesia sibi quiquam arripit, ^g quod apud bonorum 749 omnium judicium fecit; ^h universa ergo Ecclesia, quod absit, a statu suo corruit, quando is qui appellatur universalis cadit. Sed absit a cordibus Christianis nomen istud blasphemiae, in quo omnium sacerdotum honor adimitur, dum ab uno sibi dementer arrogatur.

cit, et quidem optimo sensu. At meliori adhuc Jamessius legit in MSS. Anglic., quo caput se bonorum omnium facit; universa ergo. In Sagensi, quod caput, etc. Hanc lectionem præferat qui voluerit.

^g Multis argumentis hanc novam appellationem concutit. 1. Cadente universalis episcopo universa ruit Ecclesia. 2. Nullus Romanorum pontificum hoc nomen assumpsit. 3. Honore debito universi sacerdotes privarentur, si quis etiam Romanus pontifex hoc appellaretur nomine. 4. Præceptis canonice adversatur ista appellatio. 5. Omnes bac de scandalum patiuntur. In synodo vii, act. 2, contendit papa Adrianus cum Tarasio de nomine patriarchæ œcumenicæ, et concedit. Vide epistolam Adriani, et sententiam Basili. Ancyran., Stauratii Chalcedonensis, Nicophori Dyrrachii, Epiphani Catanensis, Gregorii synopes, Sabæ monachi, Gregorii monachi. Idem, act. 3, in titulo epistolæ Orientalium, neconon ip votis episcoporum Agapii, Joannis Constantin.

Certe pro beati Petri apostolorum principis honore, ^a per venerandam Chalcedonensem synodum Romano pontifici oblatum est. Sed nullus eorum unquam ¹ hoc singularitatis homine uti consensit, ne dum privatum aliquid daretur uni, honore debito sacerdotes privarentur universi. Quid est ergo quod nos hujus vocabuli gloriam et oblatam non querimus, et alter sibi hanc arripere et non oblatam præsumit?

Ille ergo magis est piissimorum dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universalis Ecclesiae injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque imperii vestri se per privatum vocabulum superponit.

Ecce omnes hac de re scandalum patimur. Ad vitam ergo rectam revertatur auctor scandali, et omnia sacerdotum iurgia cessabunt. Ego enim cunctorum sacerdotum servus sum, in quantum ipse sacerdotaliter vivent. Nam qui contra omnipotentem Dominum per inanis glorie tumorem atque contra statuta Patrum suam cervicem erigit, in omnipotenti Domino confido, quia meam sibi nec cum gladio flectit.

Quid autem nuper in hac urbe ex hujus auditu vocabuli gestum sit, Sabiniano diacono ac responsali meo subtilius indicavi. Cogitet ergo dominorum pietas de me proprio suo, quem specialiter præ ceteris semper sovit atque ^b continuuit, qui et vobis obedientiam præbere desidero et tamen de mea negligientia reperiri reus in superno tremendoque judicio pertimesco; ac secundum petitionem prædicti Sabiniani diaconi, aut piissimus dominus ipsum dignetur judicare negotium, aut saepe nominatum virum, ¹ ut ab hac tandem intentione cesseret, inflectere. Si ergo iudicio pietatis vestræ justissimo, vel clementibus jussionibus cesserit, omnipotenti Deo gratias referimus, atque de concessa per vos omni Ecclesiae pace gaudemus. Sin autem in eadem diutius contentionem persistierit, hac de re jam Veritatis sententiam certam tenemus, quæ ait: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (*Luc. xiv, 11; xviii, 14*). Et rursus scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor* (*Prov. xvi, 18*). Ego autem dominorum jussionibus obedientiam præbens, præ-

Basilii, etc. Leo IX, Michaeli Constant. patriarchæ scribens, de sancto Leone I, ait: *Superbum refutavit vocabulum penitus, quo videbatur par dignitas subtrahi cunctis per orbem præsulibus, dum uni ex toto arrogaretur*. Vide totam epistolam. Quid si Graeci nomen oecumenici suo patriarchæ ea tantum de causa tribuerunt, quod toti eidam parti orbis præcesset, ut videtur sensisse Anastasius Bibliothecarius, in præfatione vii synodi in Editione Romana. *Legi sanctum Hieronymum*, l. v in Isa., ad illa verba c. xiii: *vox multitudinis, et, visitabo super orbis thula*. Ubi explicat quid per omnem terram, quid per orbem, et οἰχούμενον sit intelligendum. Gussany.

^b Melius diceretur, in universalis Chalcedonensi synodo, scilicet actione 3, in aliquot libellis, et in voto Paschasini legati sancti Leonis, et act. 6, in voto ejusdem Paschasini. Voce in interpretantur,

A dicto consacerdoti meo 750 et dulciter scripsi, et humiliter ut ab hac iuanis gloriæ appetitione sesa emendet admonui. Si igitur me audire voluerit, habet devotum fratrem. Si vero in superbia persistit, jam quid sequatur aspicio, quia illum sibi adversarium invenit, de quo scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jac. iv, 6*).

EPISTOLA XXI.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Ut Joannis ambitioni se opponere pergit hortatur. Perstringit illius hypocrismum, per risitatem ac superbiam. Conqueritur imperatorem illi et Maximo patrocinari. Huic, ob principis reverentiam, quod nesciente se ordinatus sit indulget, alia ejus facinora discutienda et judicanda reservat.

Gregorius Constantinæ Augustæ.

B Omnipotens Deus, qui pietatis vestræ cor suæ dexteræ majestatis tenet, et nos ex vobis protegit, et vobis pro temporalibus actibus æternæ præmia remunerationis parat. Nam Sabiniano diacono responsali meo scribente cognovi in causis beati Petri apostolorum principis contra ^a quosdam superbe humiles et sicut blandos quanta se justitia vestra serenitas impendat. Et in Redemptoris nostri largitate confido, quia bonum hoc in serenissimo Domino et piissimi filiis, ^b in cœlesti quoque patria retributionem recipiet. Nec dubium est peccatorum vinculis ^c solutos æterna vos bona recipere, qui in causis ejus Ecclesiae ipsum vobis cui potestas ligandi et solvendi data est debitorem fecistis. Unde adhuc peto ut nullius prævalere contra veritatem hypocrismi permitatis, quia sunt quidam qui juxta egregii prædicatoris vocem per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium, qui ueste quidem despecti sunt, ^d sed corde tument. Et quasi in hoc mundo cuncta despiciunt, sed tamen ea quæ mundi sunt cuncta simul adipisci querunt. Qui indignos se omnibus hominibus fatentur, sed privatis vocabulis contenti esse non possunt, quia illud appetunt unde omnibus digniores esse videantur. Vestra itaque pietas, quam omnipotens Deus cum serenissimo domino universo mundo præesse constituit, illi per favorem justitiae simulatum suum reddat a quo jus tantæ protestatis accepit, ut quanto verius in executione veritatis auctori omnium servil, tanto securius commisso sibi mundo dominetur.

D durante, etc. Gussany. Vide, sup., ep. 18, circa medium.

¹ Ita Vatic., Norm., Corb., Reg., in quibusdam tamen pro, nomine, legitur, vocabulo. In Vulgata, *hoc singularitas nomen assumpsit, nec nisi consensit.*

^b Eodem modo interpretandum est hoc loco verbum *continere*, ac in epist. 5 libri 1 nomen *continencia*. Vide notas.

^c Tres Vatic., aut saepe nomin. virum, ab hac tandem intentione non esset (foris non cesseret) inflectere.

^d Epist. XXI [Al. 34]. — ^a Excusi, quosdam superbos humiles facientes et blandos. Sequuntur Norm., Corb., Collectionem Pauli Diaconi, etc.

^b Vulgati, in cœlestis quoque patria retributione.

^c Collectio Pauli, Norm., et alii MSS., vinculus absolutus.

^d Vatic. D et Collectio Pauli, sed corde non sunt.

Præterea indico quia piissimi domini scripta suscepit, ut fratri et consacerdoti meo Joanni 751 debeam esse pacificus. Et quidem sic religiosum dominum decuit ut ista præciperet sacerdotibus. Sed cum se nova præsumptione atque superbia idem frater meus universalem episcopum appelleat, ita ut sanctæ memoriarum decessoris mei tempore ascribi se in synodo tali hoc superbo vocabulo ficeret, quamvis cuncta acta illius synodi, sede contradicente apostolica, soluta sint, triste mihi aliiquid serenissimus dominus innuit, quod non eum corripuit qui superbis, sed magis ab intentione mea declinare studuit, qui in hac causa ^a Evangeliorum et canonum humilitatis atque rectitudinis veritatem defendeo. Quia in re a prædicto fratre et consacerdote meo contra evangelicam sententiam, contra beatum quoque Petrum apostolum, et contra omnes Ecclesias, contraque statuta canonum agitur. Sed est omnipotens Dominus, in cuius manu sunt omnia, de quo scriptum est: *Non est sapientia, non est prudenter, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 30). Et quidem saepe præfatus sanctissimus frater serenissimo domino multa suadere conatur, sed bene novi quia tantæ illæ orationes ejus et lacrymæ nil ei a quoquam contra rationem aut animam suam subripi permittunt.

Triste tamen valde est ut patienter feratur quantum, despiciens omnibus, prædictus frater et coepiscopus meus solus conetur appellari episcopus. Sed in hac ejus superbia quid aliud nisi propinquam Antichristi esse tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur, qui spretis in sociali gaudio angelorum legionibus ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens: *Super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, et ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv, 13). Unde per omnipotentem Dominum rogo ne pietatis vestrae tempora permittatis unius hominis elatione maculari, neque tam perverso vocabulo ullum quoquo modo præbeat assensum, atque bac in causa nequaquam me pietas vestra despiciat, quia etsi peccata Gregorii tanta sunt ut pati talia debeat, Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur. Unde iterum atque iterum per omnipotentem Dominum rogo ut sicut parentes priores vestri principes, sancti Petri apostoli gratiam quæsierunt, ita vos quoque et hanc vobis querere et conservare curetis, et propter peccata nostra, qui ei indigne servimus, ejus apud vos honor nullatenus minuatur, qui et modo vobis adjutor esse in omnibus, et postmedium vestra valeat peccata dimittere.

Viginti autem jam et septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hac ab Ecclesia quotidianis die-

^a Ita Collectio Pauli, tres Vatic., Norm., Corb., etc. In recent. Excusis legitur, Evangeliorum et canonum statuta, humilitatis atque rectitudinis virtutem; quod etiam habet Vatic. D.

^b Saccellarius hic dicitur quæstor qui ærario præ-

A bus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico, quia sicut in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italæ ^c saccellarium habet qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita et in hac urbe in causis talibus eorum saccellarius ego sum. Et tamen hæc Ecclesia, quæ uno eodemque tempore clericis, monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Langobardis tam multa indesinenter expendit, 752 ecce adhuc ex omnium Ecclesiæ premitur afflictione, quæ de hac unius hominis superbia multum genuit, etsi nihil dicere præsumunt.

B Salomonæ vero civitatis ^d episcopus me ac responsali meo nesciente ordinatus est, et facta res est quæ sub nullis anterioribus principibus evenit. Quod ego audiens, ad eundem prævaricatorum, qui inordinate ordinatus est, protinus misi, ut omnino missarum solemnia celebrare nullo modo præsumeret, nisi prius a serenissimis dominis cognoscerem si hoc fieri ipsi jussissent quod ei sub excommunicationis interpositione mandavi. Et contempto me atque despecto, in audaciam quorundam sæculorum hominum, quibus, denudata sua Ecclesia, præmia multa prælere dicitur, nunc usque missas facere præsumit, atque ad me venire secundum jussionem dominorum noluit. Ego autem præceptioni pietatis eorum obediens, eidem Maximo, qui me nesciente ordinatus est, hoc, quod in ordinatione sua me vel responsalem meum prætermittere præsumpsit, ita ex corde laxa-

C vi, ac si me auctore fuisset ordinatus. Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quæ cognovi, vel quia cum pecunia est electus, vel quia excommunicatus missas facere præsumpsit, propter Deum irquisita præterire non possum. Sed opto, et Dominum deprecor, quatenus nihil in eo de his quæ dicta sunt valeat inveniri, et sine periculo animæ meæ causa ipsius terminetur. Prius tamen quam hæc cognoscantur, serenissimus dominus discurrente jussione præcepit ut cum venientem cum honore suspiciam. Et valde grave est ut vir de quo tanta et talia nuntiantur, cum ante requiri et discuti debeat, honoretur. Et si episcoporum causæ milii commissorum apud piissimos dominos aliorum patrocinii disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? Sed ut episcopi mei me despiciant, et contra me refugium ad sæculares judices habeant, omnipotenti Deo gratias ago, peccatis meis deputo. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; et si ad me diu venire distulerit, in eo exercere districtio nem canonicam nullo modo cessabo. In omnipotenti autem Domino confido, quia longam piissimis dominis vitam tribuet, et nobis sub manu vestra non secundum peccata nostra, sed secundum gratiæ suæ dona disponet. Hæc ergo tranquillissimæ dominæ sicutur. Hæc vox a sacculis est desumpta. Vide epist. 44 libri 1.

^e Maximus, de quo vide supra lib. iv, epist. 10 et 20,

suggero, quia iotegerrima serenitatis ejus conscientia quanto moveatur zelo rectitudinis atque justitiae non ignoror.

EPISTOLA XXII.

AD NOBILES SYRACUSANOS.

Cum episcopi electionem Gregorii arbitrio commisissent, talem eis ordinare studet, qui Maximianum decessorem imiteretur.

Gregorius a nobilibus Syracusanis.

Laudis vestrae testimonium ^d quam direxistis gerit epistola, quod electionis vos onera sapienter declinasse significat. Et quoniam nostro hoc arbitrio commisisti, ac multa bona de venerandae memoriae quondam Maximiano episcopo **753** referentes talem vobis ordinari depositis, vos quidem sicut decet fideles filios facitis, quia haec de digno sollicito que patre testamini, et obtrectantibus aliis bona ipsius etiam post obitum non facies. Unde oramus omnipotentem Dominum, ut et vobis pro sinceritatibus vestrae voluntate retribuat, et obloquentibus clementer ignoscat. Huc tamen sciat magnitudo vestra, quia civitati illi quem dare Maximiano reverendissimo similem non habemus. Sed quia a clero et plebe Ecclesiæ Syracusanæ Agatho, ab aliquibus autem alter eligitur, hunc qui a clero et plebe electus est ad nos iterum venire necesse est, ut ultrisque cornu constitutio, ille qui Deo placuerit, et utilior visus fuerit, ordinetur. Nam desiderii nostri est talem illic cum Christi gratia ordinari pontificem, qui bonorum supradicti episcopi cuius vos actionibus testimonium perhibetis in omnibus debitum, Deo adiutorie, imitator existere.

EPISTOLA XXIII.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Ad eligendum quantocius episcopum Ravennates hortetur. Non largum præmiis, sed dignum meritis eligant.

Gregorius a Castorio notario.

Nimis nos Joannis fratris et coepiscopi nostri mors cognita contristavit, maxime quod civitas illa hoc tempore amisit pastoralis curæ solatum. Quia igitur plurimæ utilitates exposcunt ut Ecclesiæ ipsi sacerdos sine mora, Christo auctore, debitum ordinari, ideoque experientia tuae præcipimus quatenus clerum et populum omni instantia studeat adhortari, ut consecrandum sibi non differant eligere sacerdotem. Quos tamen et præ omnibus admonere te volumus, ut in generali causa utilitates proprias non attendant. Nulla ergo sit in hac electione venalitas, ne dum præmia

Epist. XXII [A. 47]. — * In Excusis, quam direxistis epistola electionis vos onera... declinasse significat. Sequimur Vatic., Norm., etc.

Epist. XXIII. — * In indice epistolarum Collectio Pauli legitur, Castriano Diacono; sed in titulo epistolæ Castorio notario.

* Recent. Excusi, virtutem discretionis. Vet. Ed. MSS. consentiunt.

* Ita quatuor Vatic., Collectio Pauli, Reg. in Norm. et Corb., par culpa respiciet.

* Vulgati, de præcedentibus diaconibus. Abest diaconia Reg., Corb., tribus Vatic., plerisque Norm. et Collect. Pauli.

* In Collect. Pauli sic absolvitur: Data die 15 F. (id est Februarii) indicti. 43.

A appetunt, ^b discretionem electionis amittant, et illum dignum ad hoc esse arbitrentur officium, qui non meritis, sed datione placuerit. Specialiter enim et absolute cognoscant quia non solum indignus est sacerdotio, sed et aliis profecto erit culpis obnoxius, quisquis Dei donum pretii præsumpscerit venalitate mercari. Non itaque largus præmiis, sed dignus meritis eligatur. Nam et electum et eligentes ^c pena respiciet, si sacerdotii sinceritatem mente sacrilega violare tentaverint. Sive autem unus, sive duo electi fuerint, quinque de prioribus presbyteris et quinque ^d de præcedentibus simul venire ad nos per omnia communeto. De clericis vero, præter eos qui venire deliberant, si quos alios præsentes esse necessarios aestimas, ad nos sine mora transmittle, ut **754** ad ordinandum Ecclesiam, nec excusatio, nec aliqua possit provenire dilatio ^e.

EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM EXARCHUM.

Ne Speciosum presbyterum episcopo suo resistentem tueatur, neque patrocinetur sanctimonialibus ad seculum reversis.

Gregorius a Romano exarcho Italie.

Apud excellentiam vestram pravorum audacia corruptionis debet aculeos magis quam defensionis inventire solatum. Nam satis grave est si illic habere pravam contingat actionem refugium, unde disciplina decet prodire censuram. Pervenit itaque ad nos Speciosum quemdam presbyterum, qui causa poscente in monasterium a Joanne fratre et coepiscopo nostro fuerat deputatus, contra sui pastoris exinde voluntati exiisse, ^b et, ecclesiasticae constitutionis vi-gore despicio, ante dicto episcopo, vestra fratum tuitione, resistere. Quod quia excellentiae vestrae sine dubio pulsat invidiam, necesse est ut ab ejus vos, habita discretione, beatis uitiose suspendere, ne si nominis vestri occasione pastori suo inobedienti vel contumax fuerit ad tempus, et vestros contra vos judices defensare, atque excellentiam vestram hac ex re cogatur offendere, et nos pariter de vestra discordia contristare.

Comperimus præterea, quod dici nefas est, quasdam mulieres, quæ nunc usque in religioso atque monachico habitu permanserunt, ^c suam vestem et suam velaturam deponere, et conjugibus, quod sine D gravi referre non possumus dolore, sociari. Sed hoc quidem ^d ut dicere vel attentare præsumant, favoris

Epist. XXIV [A. 18]. — * De Romano lege epist. 33 lib. 1. In Editis addiuitur titulo, Residenti Ravenne, quod in MSS. minime repertum expunximus.

* Vatic. D, et ecclesiasticae consuetudinis.

* Excusi, sacram vestem, etc. Cæterum antiquissimam velandarum virginum consuetudinem repele ex tulliano lib. de velandis Virginibus, qui tamen de solis sacris virginibus non loquitur. De solemnis vel impositione ac benedictione pro sacris virginibus, Hieronymus ad Denetriadem de servandis virginis. Scio quod ad imprecationem pontificis flammeum virginalis sanctum operuit caput. Et Ambros., exhort. ad virgines: veni Pax. dies, in toto orbe baptizati sacramenta celebrantur, relantur sacrae virgines.

* Excusi, sensu quidem optimo, ut facere vel atten-tare.

vestri patrocinio fulciri dicuntur, quod nos credere perversitatis ipsius acerbitas non permittit. Petimus ergo ut in tanto vos peccato miscere nullatenus debeat. Nam hujusmodi iniqutatem impunitam propter Deum nullo modo patimur remanere. Unde iterum quæsumus ut excellentia vestra in talium se causarum defensione non misceat, ne et Deus suam defendat injuriam, et inter nos aliorum pariat culpa discordiam. ^a Mense Februario, inductione 13. (Cf. Joan. Diae. I. iii, n. 40.)

EPISTOLA XXV.

AD SEVERUM EPISCOPUM.

*Visitationem Ecclesie Ravennatis commendat.*Gregorius Severo ^a Ficulino episcopo.

Obitum Joannis antistitis directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitutæ **755** Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus : quam illa te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur Ecclesiæ, etc. ^b Secundum morem.

EPISTOLA XXVI.

AD RAVENNATES.

Commissam Severo Ravennatis Ecclesie visitationem.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Ravennæ.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fit visitationem destitutæ Ecclesiæ fratri et coepiscopo nostro Severo Ficulino solemniter delegare, cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis abdortionibus convenient obediire, etc. Secundum morem. (Vide sup. ep. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Attendat num res Ecclesiæ minuerit defunctus episcopus. Ad successoris electionem clerum et populum hortetur.

Gregorius Cypriano diacono.

Obitum ^a Theodori episcopi dilectionem tuam jam credimus cognovisse. Sed quia ipse testamentum dicitur condidisse, subtiliter, ne quid de rebus Ecclesiæ suæ consumpsisset, te oportet inquirere. Et si-

^e Ita Vatic. et Turon. S. Gat. In aliis MSS. nostris hoc desideratur.

EPIST. XXV [Al. 20]. — ^a Ficulum a modernis geographis Ficocle, vulgo Cervia, ex Ferrario, urbs olim Æmilie in ora maris Adriatici, inter ostia Savii fluvii et Rubiconis, nunc Romandiæ, adhuc episcopalis. GESSANY.

^b In Excusis, secundum modum prehabituim.

EPIST. XXVI [Al. 21]. — ^a Hæc epist. uti superior in MSS. Norm. et in multis aliis desideratur.

EPIST. XXVII [Al. 22]. — ^a Episcopi Lilybetani, ut patet ex epist. 13 lib. vi, ubi agitur de episcopo eidem Ecclesiæ ordinando. Exstat epist. 50 libri iii, ad eundem Theodorum. AUGET.

^b Non per prophetiam aut per visionem prodigiosam atque inusitatam, sed per motionem spiritus Dei, qui mens, ab omni præjudicio vacua, simplici corde quæ Dei sunt querit.

EPIST. XXVIII [Al. 24]. — ^a Vatic. D, Castorio no-

A quidem eum exinde aliiquid incongrue minusse didiceris, ita age ut res ipsæ ab eo cuius interest modis omnibus reparentur. Clerum vero et populum loci ipsius admonere te convenit, ut, omni dilatione postposita, eligant qui sibi, revelante ^b Deo, debeat episcopos ordinari. (Grat. Caus. 12, q. 5, c. 2.)

EPISTOLA XXVIII.

AD CASTORIUM DIACONUM.

Pisaurensis episcopi aliorumve sacerdotum vitam perscrutetur; si quid sinistrum inrenerit, renuntiet. Tuorem tuerat, ut quæ sibi pro pauperibus injuncta sunt valeat exequi.

Gregorius ^a Castorio diacono.

B Quædam ad nos de ^b Pisaurensi episcopo pervenunt, quæ indiscussa nullo modo sunt **756** relinqua. Propterea experientię tuæ præcipimus ut de vita et actibus ipsius subtili indagatione studeat perscrutari. Et si quid fortasse repererit quod sacerdotii, quod absit, integratatem valeat maculare, ad nos eum cum scriptis tuis de his quæ in veritate cognoveris omnimodo sub competenti cautela transmette, ut informant, Deo revelante, subtilius de veritate, quid fieri debeat pertractemus. Non solum autem de eo, sed et de aliorum quoque sacerdotum te vita convenit esse sollicitum. Et si de quolibet sinistrum quidpiam sentire potueris, nobis renuntiare festina, ut actuuum prævitas salubriter cum Dei solatio debeat emendari.

C Pervenit quoque ad nos Adeodatum quemdam ciuem Pisaurensem, filio atque vernaculo suo hæreditibus institutis, Thomam deputasse tutorem, hanc conditionem adjiciens, ut si forte, hæredes ipsius in pupillari ætate de hac vita transirent, omnis ejus substantia per manus ante dicti tutoris debuisset pauperibus erogari. ^c Sed obitis qui hæredes fuerunt instituti, ne defuncti possit voluntas impleri, superscriptus tutor a quibusdam dicitur impediri. Propter ea, si sicut edicti sumus ita esse in veritate competeris, curæ atque sollicitudinis tuæ sit ante dictum tutorem rationabiliter tueri, atque defendere, ut quæque sibi injuncta sunt valeat effectui mancipare. Sed quoniam dicitur eumdem tutorem velle aliquid in diaconia quæ ibidem constituta est emere, summopere ei solatiari festina, ut ea quæ mercedis intuitu piis causis relicta sunt te concurrente sine cu-

D tario.

^b Pisaurum, vulgo Pesaro, urbs olim Umbræ clara ad ostia Isauræ fluvii, vulgo la Foglia, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Urbinate in ducatu Urbini.

^c Ita quinque Anglie. et Becc., quibus suffragantur nonnulli Editi, ut Paris. 1586, ubi legitur, sed defunctis. Illoc enim loco obitis significat mortuis. Certe nisi ita legatur, sensus deficit: sed ab iis qui hæredes fuerunt instituti, ne defuncti possit voluntas impleri superscriptus tutor a quibusdam (quo^d quidem omittitur in Editis, at in omnibus MSS. legitur) dicitur impediri superfluit, ab iis. Et sane testatoris voluntas impleri non poterat, quandiu hæredes ab eo instituti vivebant; ergo jam obierant.

^d Divisa per regiones urbe, ac præfecto regionibus singulis diaconi, diaconiae dicta sunt loca in quibus per diaconos regionarios, pauperes, viduae, pupilli, senes proprie regionis alebantur. Erant publicæ quoddammodo

jusquam possint impedimento compleri. Valerianum vero monachum, quem emendatum in monasterio beati Joannis in Classe posito tradidisti, in eodem eum monasterio sine dulio volumus permanere. Præterea ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiatur, de redditibus sanctæ Romanae Ecclesiæ, qui illic te providente aggregati sunt, omnes expensas tuas te facere volumus. Et si quid superuerit, nobis cum veneris defer.

EPISTOLA XXIX.

AD VINCOMALUM DEFENSOREM.

Illum instituit Ecclesiæ defensorem.

Gregorius Vincomalo defensori.

^a Ecclesiastice utilitatis intuitu id nostro sedit arbitrio, ut si ^b nulli conditioni vel corpori teneris obnoxius, nec fisi clericus alterius civitatis, aut in nullo tibi canonum obviant statuta, officium Ecclesiæ defensorum accipias, ut **757** quidquid pro pauperum commodis tibi a nobis injunctum fuerit, incorrupte et vivaciter exsequaris, usurus hoc privilegio quod in te habita deliberatione contulimus, ut omnibus quæ tibi a nobis fuerint injuncta comprehendis operam tuam fidelis exhibeas, redditurus de actibus tuis sub Dei nostri judicio rationem. Hanc autem epistolam ^c Paterio notario Ecclesiæ nostræ scribendam dictavimus. ^d Mense Martio, indictione 13.

EPISTOLA XXX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Imperatoribus pro triginta libris auri in elemosynam missis gratias agit. Scribonem laudat, tum de fideli summa illius distributione, tum de rogis militum liberali manu facit.

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominorum pietas, quæ suos consuevit misericorditer famulos ^b continere, ita benigna hic subventione resplenduit, ut cunctorum debilium inopia largitatis ejus sit consolatione sublevata. Pro qua re lacryma-

pauperum hospitales domus, quarum usu præcipuo exolcecente, ipsaque dirutis aedibus, diaconiae nomen ipsarum sacerdatis et oratoriis mansit, a quibus earam præfecti diaconi cardinales urbis Romæ postea dicti sunt. Anastasius in Adriano I: *Idem egregius præsul... diaconias constituit, in quibus et multa bona fecit... concedens eis agros, vineas, olivetas, seruos, ancillas, et peculia diversa, atque res mobiles, ut de redditu eorum crebris exactioribus diaconie proficienter, pauperes Christi reficerentur.* Nec Romæ dimitaxat suisse diaconias ostendit hæc epistola. Vide, infra, lib. x, epist. 21. De diaconis plura Cangius in Glossario, et *Mabillonius*, tomo Iac II Musei Italiæ.

EPIST. XXIX [At. 25]. — ^a Hac epistola continetur formula diplomatis quo defensor creabatur.

^b Hic conditio est servitium quod in libertis seu manumissis sibi nonnunquam reservabant patroni, cum e contra in manumissis directis, id est plenariis, ab oīnnoī noīxī conditionis servitio eximuerentur. De conditionibus illis plura apud Cangium: *Corpori obnoxius, sive homo de corpore dicitur, qui glebae affixus est, qui censum debet de capite, aut alterius servilia est conditionis.* (Vide *Cangi Glosarium*.)

^c Videtur ille esse qui epist. 22 lib. ix (nunc ad calcem epistolarum) dicitur *secundicerius*, quique liberum Testimoniorum edidit ex operibus sancti Gregorii. *Gussany*.

^d Ita habet Turon. S. Gat.

EPIST. XXX [At. 2 lib. viii, indict. 3]. — ^e Haec

^A bili prece omnes deposcimus ut omnipotens Deus qui clementiæ vestræ ad hoc corda compunxit, in columnæ in amoris sui constantia dominorum servet imperium, ut victorias eorum in conciliis gentibus auxilio suæ majestatis extendat. Triginta itaque libras auri, quas confamulus meus Busa detulit. ^f Scribo, sacerdotibus, egenisqne, et aliis fideliter erogavit. Et quia quædam in hanc urbem sauctimoniales feminæ ex diversis provinciis venerunt, post captivitatem fugientes, ex quibus, quantum locorum possiblitas recipit, aliquæ in monasteriis date sunt, quæ vero in eis minime capi potuerunt, singulariter degentes inopem vitam durunt, placuit ut hoc quod cœcis, truncis, aliisque debilibus superesse posset, eis erogari debuisse, dummodo non solum dominorum misericordiam indigentes indigenæ, sed advenientes etiam peregrini susciperent. Unde actum est ut simul omnes pro vita dominorum concorditer orarent, quatenus omnipotens Deus longa vobis et quieta tempora tribuat, et pietatis vestræ felicissimam solitudinem diu in Romana republica florere concedat. ^B ^d Rogæ quoque militum ita per prædictum **758** confamulum meum Scribonem, præsente quoque gloriose Casto ^e magistro militum, factæ sunt, ut dona dominorum cuacti sub disciplina debita gratias agendo susciperent, et hoc ^f quod eis prius dominari consueverat, omne murmur averterent.

EPISTOLA XXXI.

AD CONDUCTORES MASSARUM.

Donec adveniat Gallicani patrimonii rector, Arigio patricio obedient.

Gregorius ^a conductoribus massarum per Galliam.

Quamvis inter medias sitis turbas gentium consti-tuti, tamen ratio nos ipsa suspicari compellit multum vos ab aliis bona actione distare. Sicut enim appelle-

epistola desi-eratur in Vatic. B, C, D. In Normania est inter prætermisas. Reperitur in Collectione Pauli.

^b Hoc est *sovere, sustentare*. Vide lib. I, epist. 44 et 45, et hom. 20 in Evang.

^c Hæc vox Romana ὁ στριβωτὴ πάραποτον μάχονται, Theophylact. Simocatta, lib. I Hist. Maurice, c. 4, et lib. viii, c. 3. Apud Suidam præfectorum protectorum imperatoris, seu comes domesticorum equitum et peditum στριβωτὴ κατὰ λατίνους στριβωτοὺς ψευφερόμενος. Apud Agathium, lib. iii Hist. sumitur pro excubitore palatii. Legitur apud Augustinum in Vigilio, in Theodoro. *Gussany*.

^d Sensum hujus vocis repeate ex epist. 46 lib. ii. In vet. Ed. et in Vatic. male legitur *togæ*.

^e Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imp. dux, contra Chaganum Avarum regem egregie pugnans dolo captivus, postea ingenti pecunia redimitor. Simocatta, lib. ii, c. 10 et 17; Miscella, lib. xvii, ad an. 4 Mauricii. *Gussany*.

^f In Excusis, *quod eis prius donari*. Id emendavimus ex MSS. Anglie, Norman. et Collect. Pauli.

^g In collectione Pauli et in Norman. : *Data die 12 mensis Martii, indict. 13.*

EPIST. XXXI [At. 12, ind. 7]. — ^a In Collect. Pauli, et in Vatic. D, conductoribus massarum seu fundorum per Gallias constitutis. Argumento est patrimonium sancti Petri in Gallia non tam in elemosynis aut pecunia quam in possessionibus constitutio-

Iatio sancti Petri apostolorum principis familiam Ecclesie tantæ multitudini clariorem demonstrat, ita debet cæteros morum claritate precedere, atque eos quibus præstis, ut bene agant, ut agnoscant cui servient, assidue commonere, ut a rapinis gentium atque pravitatis abstincent, et familia Ecclesie non solum nomine, sed et meritis honoretur. Nos autem de vobis cognoscite studiosissime cogitare. Disposuimus enim hominem nostrum, qui vos possit tueri et regere, cum litteris commendatiis ad excellentissimum regem, Christo auxiliante, transmittere. Sed viam tempus hiemis impedivit. Viro ergo glorioso Arigio patricio vos prævidimus commendandos, cui interim summa cum benignitate atque obedientia, sicut beati Petri famulos decel, obedire studeat, atque ea quæ pro ecclesiastica utilitate vobis præcipiuntur implete. Visum autem nobis est ut consuetudinaria excepta ejus utilitate debeatis inferre. Pensiones vero fidelerum cum omni collectæ diligentia apud unumquemque vestrum; quem communis consensu elegeritis, rejeceant; a quo cum venerit is eum quem a latere nostro transmiserimus, eas possit accipere. Non enim sumus dubii quod per eum qui vobis visus fuerit possint fidelerum conservari. Ita ergo in omnibus irreprehensibiles atque obedientes existite, quatenus **759 veniens ad vos qui patrimonium ipsum recturus est, sciat quemadmodum unicuique vestrum pro sua debet strenuitate rependere d. (Vide l. vi, ep. 57; l. ix, ep. 418.)**

EPISTOLA XXXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Defuncto Maximiano episcopo, nonnullos e clericis ab eo propter maleficium in carcere conjectos, gravibus afficiat paenam.

Gregorius Cypriano diacono.

Vir sanctissimus Maximianus, coepiscopus noster,

b In Vatic. A, cum hominibus commendatiis.

c Hoc est, ex comitatu et familia. Modus est loquendi antiquissimus. Liberius papa in epist. apud sanctum Hilarium, fragmento 4, novæ Edit. col. 1327: Secutus traditionem majorum, presbyteros urbis Romæ Lucium, Paulum, et Helianum et latere meo, ad Alexandriam, ad supradictum Athanasium dixi. Sanctus Leo, epist. 28: Cum propter causam fidei.... de latere meo mitterem. Et epist. 31: Iulium episcopum, et Renatum presbyterum, sed et filium meum diaconem Hilarium, quos et latere meo, vice mea misi. Vide notas Quesnelli, p. 8. 0. Legesis capitula Caroli Calvi, tit. 3, cap. 2. Hinc legati summi pontificis dicti a latere. Suos etiam legatos a latere imperatores habuerunt: Willelmus Tyrus, lib. xviii, c. 24. In aper et de latere imperiali mittitur illustria apocrisiarius.

d In Vatic. D additur, mense Martio, die 12, indict. 15. In Collect. Pauli assignatur male indictio 3, nec melius in Colbert., indict. 4.

EPIST. XXXII [Al. 15, indict. 7]. — **a Vide caus. 26, q. 5. multos canones; sanctum Augustinum de Civitate Dei lib. viii, c. 19; Narbon., c. 14, an. 289; Leptin., c. 5, an. 743; Turon. iii, c. 42, an. 815, etc. Et inter recentiores Costanum Tolosatem, Questiōnum juris menorabilium lib. 1, c. 16. Gussav.**

b Vox barbara, Latinus carmen et incantatio, Gall., charme. Apud Italos stregaria o malitia, ex Dominico Magro in vocabulario. Est autem species maleficii quod per carmina quædam operabantur incantatores.

A Ecclesiam Dei pravis hominibus purgare desiderans, laudabiliter erga ecclesiasticorum vitam, sicut nosti, sollicitus fuit. Qui dum eorum actus vigilanter cura pastorali intenderet, maleficio quod vulgo **b** canterma dicitur, quosdam didicit maculatos. Quos etiam, sicut et dilectionis tuae nuntiavit epistola, dedit **c** in custodia retinendos. Sed quia, peccatis nostris scientibus, morte præventus, crimen ipsum ulcisci non valuit, necessè est ut dilectio tua cum omni hoc subtilitate indagare festinet, atque in eos secundum immanitatem facinoris studeat vindicare qualiter secundum leges suprascriptum episcopum zelo correctionis ac justitiae in hac ultione propter Deum novit potuisse, si viveret, comimoveri. Omni ergo virtute omninque instantia tua dilectio in hac causa zelum

B suum erga omnipotentem Deum curet ostendere, et inimicis illius adversitatem dignam inflictis ultiobus exhibere, ut impleas quod scriptum est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescetabam* (Psal. cxxxviii, 21)? Si ergo hoc zelo dilectio tua accenditur **d** in eorum qui Deum dereliquerunt et contra eum maleficiis aliquid egerunt, poena monstretur. Quod si recte illic exequi **e** non valet, nobis qui tales sunt transmitti debent, si tamen hic monstrari potuerit unde illic possunt absque difficultate convinci. Sed quia hoc impossibile esse existimo, illic per te debet districta atque fortis correctio provenire. Virum autem gloriosum dominum **f** Libertinum prætorem in tali loco per contemplationem omnipotentis Dei adjutorem te habere

C confido. In hac tamen causa milescere **760** minime debuisti, etiamsi tibi quilibet sæcularis iudex adversarius potuisset existere.

Possessiones præterea Archelai medici dilectio tua rationabiliter tueatur, ut ab aliquibus injuste eum minime gravari permittat.

Quodnam autem esset istud maleficii genus non reperitur apud scriptores. Putat vir cl. Cangius pro *Canterma* legendum forte *Canterina*, ut vox Italia redditæ sit. Nam *Canterini* Italæ dicuntur qui crebro et ultra cantant. Notum autem incantationem a canibus magis dici, Gussav. Vide lib. ix, epist. 65, al. lib. vii, epist. 67.

D **c** Vide statutum in conc. Aurel. v canonem 20, quem mores nostri nesciunt, etiamsi nova in dies statuta pullulent, disciplinaque clericali tam sollicitate reformatur. Consonat lex ultima Codicis, tit. de custodi. reorum, ut supra notatum lib. ii, epist. 52, nunc lib. xiii, epist. 45. Olim catechumena, decanicum, vel scerophylacium reis detinendis inserviebant. Id exhibit epist. 12, alias 2, Gregorii II ad Leonem Isaurum imp., initio concilii Nicæni II palati et ecclesiarium referendo discrimin in plectendis reis: *Pontifices non ita; sed ubi peccavit quis, et confessus fuerit, suspendit vel amputationis capit's loco Evangelium et crucem ejus cervicibus circumponunt, eumque tanquam in carcere in secretaria sacrorum que vasorum aeraria conjiciunt, in Ecclesiæ diaconi et in catechumena ablegant, ac visceribus eorum jejunium, oculisque vigilius, et laudationem ori ejus indicunt. Cumque probe casigant, probeque fame affl. extinxerint, tam pretiosum illi Domini corpus impartiant, et sancto illum sanguine potant; et cum illum vas electio resstituunt, ac immunc peccati, sic ad Dominum purum insontemque transmitunt.* Gussav.

EPISTOLA XXXIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanis clericis Neapoli ministrantibus quartam distribuat. Archidiacono inopi restitutus solidos decem.

Gregorius ^a Gaudentio episcopo Nolano.

Qui ecclesiasticis famulantur obsequiis, ecclesiastica, ut possilitas exigit, debent adipisci subsidia. Proinde fraternitatem tuam præsentibus hortamur affatus ut clericis Capuanæ Ecclesiae, qui in civitate Neapolitana consistunt, quartam in presbyterium eorum de hoc quod ante dictæ Ecclesiae singulis annis accesserit juxta antiquam consuetudinem distribuere ^b secundum personarum studeat qualitatem, quatenus aliquod stipendiorum habentes solatum, ministerium officiumque suum circa eamdem Ecclesiam devotiori mente provocentur impendere.

Præterea decem solidos, quos Rustico archidiacono suo Fuscus quondam episcopus suprascriptæ Ecclesiae abstulit, fraternitas tua omni cessante ambiguitate restitutus, quia in tantam dicitur eum pauperiem pervenisse, ut conferendum illi potius esset quam aliquid ab eo auferendum. Durum enim est et procul a sacerdotis officio et personam positam sub necessitate negligere, et studio congregandi indecenter inhibere pecuniis ^c. (Vide l. n. ep. 32.)

EPISTOLA XXXIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Ciceronem monachum lapsum Misenati Ecclesiae, cuius fuerat famulus, restitutus.

Gregorius Cypriano diacono.

^a Benenatus frater et coepiscopus noster Ciceronem quemdam monachum, ^b qui pro suis excessibus a dilectissimo filio nostro diacono **761** Petro, tunc autem subdiacono et rectore patrimonii nostri, est in pœnitentia deputatus, juris Ecclesiae suæ famulum esse perhibet, eumque sibi cum rebus suis postulat debere restitui. Necesse est ergo ut dilectio tua studiouse perquiratur. Et si ita verum esse constiterit, su-

^d Excusi, in eos, ubi-frustra quereretur sensus. Id quoque legendum in eorum, scilicet pœna, quod etiam nos docuerunt MSS. omnes Vatic., Norm., Collectio Pauli, etc. Infra, ex iisdem MSS. multa restituimus.

^e Sic legitur in MSS. Editores mutarunt non valeat in non vales, ut grammaticæ legibus caverint. At observare debuerant Gregorium frequenter usurpare verba deponentia in passiva significatione, ut hic exsequi.

^f De Libertino, vide epist. 38 lib. iii.

EPIST. XXXIII [Al. 26]. — ^a De eo proxime epistola 13 et 14 hujus libri. In Norm. et aliis non paucis omittitur Nolano.

^b Secundum cujusque merita. Necdum enim dignitatis mundanæ ratio frequentius habebatur, ut in posterioribus sæculis usu venit. Aiebat Apostolus: *Qui bene presunt presbyteri dupli honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Concinit Cyprianus, epist. 34, ubi de Celerino et Aurelio lectoribus: *Sportulis, inquit, iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur, etc.* Lege libellum Theodori diaconi ad Leonem papam, et Chalcedonens. synod., ubi de militia multorum annorum, ut clericatum mereretur. Act. 3 ejusdem concil. Gussav.

^c In Vatic. legitur, mente Martio, indict. 13.

A præscriptum Ciceronem cum rebus suis, quæ apud Fantinum defensorem dicuntur esse depositæ, domino ^d Misenatis Ecclesiae sine aliqua dilatione restitue, d ut postquam a monachica conversatione culpæ lapsu se abripuit, ^e jugum dominii, quod evadere in conversatione permanens poterat, recognoscatur. ^f Mense Maii, indictione 13.

EPISTOLA XXXV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Monachos tres ad monasterium sancti Martini cogit redire; faveat ejusdem monasterii procuratoribus; eidem reddat mancipia.

Gregorius Cypriano diacono.

Pervenit ad nos, insinuante Theodosio abbate monasterii sancti Martini, ^a tres se illic in Sicilia monachos, quos pro utilitate monasterii sui transmisserat, retinuisse, et petiti ut cum tuo eos solatio in suum debeat monasterium revocare. Dilectio ergo tua, quæ nos hujusmodi causas zelari valde ferventerque cognovit, eos sollicita faciat indagatione perquiri, et inventos ad suprascriptum abbatem, cui contumaces extiterunt, sub competenti cautela atque distinctione transmitti.

Esto itaque sollicitus ne regularis districtio, vel dilatione aliqua, vel deputatorum remissione laedatur. Præsentium vero portitoribus, qui pro agendis ejusdem monasterii utilitatibus a supradicto Theodosio abbate noscuntur esse transmissi, in omnibus te instanter volumus præbere solertia, quatenus, te concurrente, rationabiliter quæ sibi injuncta sunt valeant explicare. Mancipia autem ejusdem monasterii, quæ prædictus abbas ab hominibus Ecclesiae nostræ indebita perhibet detineri, necesse est te modis omnibus perscrutari. Et si ita repereris, sine aliqua ea facio dilatione restitui.

EPISTOLA XXXVI.

AD SEVERUM SCHOLASTICUM.

Componendam cum Agilulpho Langobardorum regem pacem exarchio persuadeat.

Gregorius Severo ^a scholastico exarchi.

EPIST. XXXIV [Al. 27]. — ^a Misenas episcopus, de quo lib. ii, indict. 10, epist. olim 19, nunc 25, et pluribus aliis.

^b Vagos per Siciliam monachos colligi atque episcopo suo restitui mandat lib. i, epist. 41. Stephanum Sicilie chartularium ut monachos ad sœcularem vitam atque habitum reversos retrudi sine dilatione facial, hortatur lib. ii, epist. 28. Vide lib. i, epist. 42. Ex his monachis apostolis erat Cicero.

^c In MSS. Norm., Vatic., Corb., Mirenatis.

^d Vatic. A, ut quem a monachica conversatione culpæ lapsus abripuit. In B et C, culpæ lapsus obripuit, jugum dominii, etc. In omnibus MSS. nostris legitur dominii, ubi Editores habent, dominii sui.

^e Innuit servum Ecclesiae professione monastica jugum Domini excutere. Gussav. Vide Rom. synod., alias libri hujus epist. 44, nunc post epistolam missam.

^f Hac desiderantur in Norm., Corb. et aliis pl. MSS., sed leguntur in Vatic., Colb. vet., Turon. S. Gat. et Reg.

EPIST. XXXV [Al. 28]. — ^a Excusi recent., trecenti.... remansisse. Ad antiquiora edita revertimur, quod hic omnibus MSS. consentiant.

EPIST. XXXVI [Al. 29]. — ^a Consiliaria, Assessori. Vide lib. i, epist. 3. Gussav.

Qui assistunt judicibus, et sinceris erga eos dilectionibus obstringuntur, illa cis suadere **762** debent atque sugere: e, quæ et animau salvent, et opinioni non derogent. Proinde quoniam novimus quanta fidei sinceritate excellentissimum exarchum diligatis, idcirco magnitudini vestre quæ acta sunt indicare curavimus, ut hæc cognoscentes, ad consentiendum eum rationabiliter provocetis.

Scitote autem quia Agilulphus Langobardorum rex generalem pacem facere non recusat, ^b si tamen ei dominus Patricius judicium esse voluerit. Nam multa sibi in locis suis intra pacis terminum queritur esse commissa. Et quoniam sibi, ^c si ratio judicandum invenerit, satisfieri postulat, et ipse quoque se satisfactum modis omnibus pollicetur, si quid a partibus suis constiterit in pace esse conumssum. Quia ergo rationi non ambigitur convenire quod petit, oportet esse judicium, ut si qua ab utraque parte mala facta sunt, componantur, dummodo generalis ^d pax valeat Deo protegente firmari; nam qualiter sit nobis omniibus necessaria, bene nostis. Sapienter itaque sicut consuevistis agite, ut excellentissimus exarchus ad hoc sine mora debeat consentire, ne per eum pax renui, quod non expedit, videatur. Si enim consentire noluerit, nobiscum quidem speciale pacem facere repromittit, sed scimus quia et diversæ insulae et loca sunt alia procul dubio peritura. Hæc autem consideret, et pacem habere festinet, quatenus in hac saltem dilatione et nos quietem possimus habere ad modicum, et reipublicæ resistendi vires, adjuvante Domino, melius reparentur.

EPISTOLA XXXVII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dicit, in quo missas celebrent presbyteri ibi deservientes; monachis tamen proficiat quidquid a fidelibus offerri contigerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Theodosius, abbas monasterii sancti Martini, pectoria nobis insinuatione suggestit, quæ habetur in subditis, in domo quondam ^a Martini, ^b ex ejus voluntate,decessorem suum Andream abbatem monasterium in quo monachi habitare debeat construxisse. Et quia id in honorem beati Petri apostolorum principis, et sancti archangeli Michaelis postulat de-

^b Si cum eo æquis conditionibus pacisci velit, et ^D damna iuste illata hinc inde resarciantur ex arbitrio judicem. GUSSANV.

^c Corrupte ac contra MSS. fidem Editi, si ratio jadicantur.

^a Idem Excusi, inconsutis MSS., pax fiat, atque Deo valent protegente firmari.

EPIST. XXXVII [Al. 15, indict. 2]. — ^a Vatic. et Colb. vel. Marini.

^b Vatic. et Colb. vel., ex ejus voluntate secundum thermas Erie oratorium decessorem suum Andream. In Collect. Pauli, ex ejus voluntate secundum scripti seriem oratorium.

^c Vatic. D, propter diligentiam discipline.

^d In Colb. vel. subditur die 6 mensis Junii, indict. 15. In Collect. Pauli, Data die quo supra, hoc est 6 Junii, indict. 14.

EPIST. XXXVIII [Al. 30]. — ^a Excusi, aut ætatis

A dicari, dilectionem tuam præsentibus apicibus duximus adhortandam, quatenus ad prædictum locum, cum postulaverit, ingravanter accedas, venerandas solemnias dedicationis impendens. Et quoties necesse fuerit, a presbyteris Ecclesiæ tue in loco sancto deservientibus, celebrantur sacrificia veneranda **763** missarum, ita ut in eodem monasterio nec fraternitas tua, nec presbyteri, ^c præter diligentiam disciplinæ aliquid molestiarum inferant; aut si quid illic pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi existiment vindicari, cum monachis in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid a fidelibus offerri contigerit ^d.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ELIAM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

R Excusationem ejus accipit; mittit Evangelia; Epiphanius diaconatu Romanae Ecclesiæ alligat; modestam subsidii petitionem liberalitate vincit.

Gregorius Eliæ presbytero et abbati Isauriæ.

Dulcissima sanctitatis vestra: scripta suscepi, in quibus mihi satisfecisti, ut contrastari non debeam quod secundum meum desiderium ad beati Petri apostolorum principis limina non venistis. Et ego quidem omnino vos videre volui; sed si molestia corporis ^a aut ætatis impedimento fuit, hoc mihi sufficit, ut ubique tua sanctitas fuerit, pro me sollicitate oret, quia etsi locis corpore dividimur, charitate semper indisjuncti sumus. Evangelia autem sicut mandatis transmisimus. Filium vero vestrum Epiphanius mandatis (Grat. 1, q. 1, c. 122), ut ad sacram ordinem provehere deberemus, vobisque retransmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero antem minime audire potuimus. Diaconus quidem factus est; sed ^b quisquis semel in hac Ecclesia ordinem sacrum acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet. Si ergo vos videre non potui, hac ex re consolationem habeo, quia in filio vestro requiesco. Solidos autem vobis voluistis pro necessitatibus cellæ quinquaginta transmitti, quos multum esse aestimantes, ex eis nobis decem donastis, ut quadraginta mitteremus. Sed ne forsitan vel hoc grave esset, adhuc alios nobis ex eis estis dignati largiri. Sed quia vos valde ^c in continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus. Quinquaginta transmisimus, et ne for-

^C transmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero antem minime audire potuimus. Diaconus quidem factus est; sed ^b quisquis semel in hac Ecclesia ordinem sacrum acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet. Si ergo vos videre non potui, hac ex re consolationem habeo, quia in filio vestro requiesco. Solidos autem vobis voluistis pro necessitatibus cellæ quinquaginta transmitti, quos multum esse aestimantes, ex eis nobis decem donastis, ut quadraginta mitteremus. Sed ne forsitan vel hoc grave esset, adhuc alios nobis ex eis estis dignati largiri. Sed quia vos valde ^c in continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus. Quinquaginta transmisimus, et ne for-

^D infirmitas obstitit aut impedimento fuit. Glossema est quod abest a MSS.

^b Usum cognosco, usus originem non invenio. Imo nec usum semper æque viguisse existimo, cum aliquos Romæ promotos alio destinatos videam. Scilicet non tam stricto ligantur modo, quin dissolvi queat. Sanctus Paulinus epist. ad Severum 6, ni fallor, dicit se in sacerdotium Doninii, non in locum fuisse dedicatum. Idem et aliis potuit contingere. GUSSANV.

^c In libello Theodori proxime citato ad epist. 35, continentia pro subsilio ponitur: *Cyilli continentia utebar.* Item in Pelagii epist. 15. Eodem sensu a Gregorio ipso usurpatum videsis lib. 1, epist. 18 et 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30. Hic vero continentia significat amorem, benevolentiam, favorem. Vide notas ad epist. 5 lib. 1. In Vatic. D legitur in continentia vestra.

sicut minus essent, alios decem superaddidimus. Ne vero et hoc adhuc minus esset, alios duodecim jungi fecimus. In hoc autem cognoscimus charitatem vestram, quia de nobis ita presumitis, sicut vos presumere debetis. Sed per omnipotentem Dominum rogo, ut assiduas preces pro me facias, quatenus a peccatis quibus obligatus sum, et tribulationibus quibus premor, citius absolvatur, et patriæ coelestis gaudiis perfruar. Hoc autem quod pro me qualiter oratis in epistolis vestris **764** indicastis, cognoscite quia valde me relevavit. Sed jam post petitionem meam amplius facite, quam etiam me non petente feceritis. Prefatum vero dilectissimum filium meum Epiphanium diaconum, quia huic Ecclesiae diaconatu interveniente ligavimus, sanctitatem tuam non debet contristare, quod sancto Petro apostolorum principi, quia per temetipsum corpore non vales, ei per filium tuum ipse deservias, et lucro coelestis remunerationis perfruaris.

Sancta autem Trinitas te sua protectione custodiat, et in presentis vite eremo a subsequentibus atque obviantibus hostibus tegat, ut et si qua sunt vestra præterita peccata relaxet, et ea quæ adhuc ante faciem veniunt a vobis manu suæ pietatis amoveat. Ipsa te ducat, et ipsa perducat, atque in æternō gaudio ipsa suscipiat. Det tibi ad electorum sortem pertingere, ^d et pro me peccatore, ut absolví merear, orare. * Mense Junio, indictione 13.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM.

De ejus in Antiochenam sedem restitutione gratulatur, et suas Italæ que calamitates strictius narrat.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

* *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. 11, 14*); quia magnus ille fluvius, qui quondam arenaria Antiochiae saxa reliquerat, tandem ad proprium alveum reversus, et subjectas juxta positas valles rigat, ut et unum tricesimum, et aliud sexagesimum, aliud vero centesimum fructum ferat. Jam nunc dubium non est multos in ejus vallibus animarum flores ex crescere, eosque ad maturos usque fructus per linguae vestre fluentia pervenire. Unde omnipotenti Deo debitam laudem cordis atque oris vocibus ex omnibus medullis red-

^a In recent. Excusis, et pro peccatis meis, ut; secus quam legatur in Teller., Vatic., Norm., Corb., etc.

* Ita Colbert. vet. et Vatic.

EPIST. XXXIX [A. 37]. — * Olim hoc evangelium et angelicum canticum adhibebatur ad gratiarum actionem. Gregorius Turon., lib. II de Miraculis sancti Martini, narrat omnem populum, viso miraculo quodam cecinisse hymnum *Gloria in excelsis Deo*. Consule notam 1083 Menardi ad lib. Sacrum.

^b In Collect. Pauli, suadentes.

* Episcopos quoquaque vocatos fuisse apostolicos, eorumque sedem apostolicam, sciunt studiosi. Ne igitur actuam agam, vide Filescum, lib. de sacra episc. Auct. c. 9, § 15, ubi id variis testimoniis confirmat. Est tamen de Antiochenâ sede ratio specialis, quod in ea sanctus Petrus primus sederit. Sic infra sedes Alexandrina ex eo dicitur apostolica, quod sanctus Marcus Petri discipulus eam administraverit primus. GUSSANV.

A dimus, et in vestra beatitudine non vobis tantummodo, sed omnibus qui vobis subjacent congaudent. Suscepi vero epistolas dulcissimæ mihi atque suavissimæ sanctitatis vestre, ipsum, ut ita dicam, laborem ^b sudantes. Et quidem scio quod post illa quietis culmina, in quibus secreta coelestia cordis tangebas manu, grave valde sit exteriora tolerare. ^c Sed inamento quia apostolicani sedem regis, et dolorem citius temperas, quoniam omnibus omnia factus es. ^d In libris Regum, sicut perfecta vestra sanctitas novit, quidam describitur qui utraque manu pro dextera utebatur (*I Paralip. xxii*). In qua re ego de dulcissimo atque sanctissimo dudum patrono domino meo **765** Anastasio dubius non sum, quia dum terrena opera ad coelestem utilitatem pertrahit, in usum B dextræ vertit sinistram, ut et coelestis intentio opus suum videlicet dextra peragat, et eura temporalium dum ad justitiae utilitatem ducitur, ad fortitudinem dextræ sinistra permuteatur.

Et quidem hæc esse sine gravi labore et tedium nequam possunt. Sed recordemur labores praecedentium, et dura non erunt quæ toleramus. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei (*Act. xiv, 21*). Et supra modum grarati sumus, supra etiam virtutem, ita ut et nos tæderet etiam vicere. Sed et ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis (*II Cor. 1, 8, 9*). Et tamen non sunt condignæ passiones hujus temporis ^e ad supernientem gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom. VIII, 18*). Quomodo igitur sine labore transire possumus C æstum hujus sæculi, nos infirmæ oves, in quo grater sudasse novimus ^f et arietes?

Quantas vero in hac terra tribulationes de Langobardorum gladiis, de iniurialibus judicum, de insolentia atque importunitate causarum, de cura subiectorum, de molestia etiam corporis ^g patior, expiere nec calamo nec lingua sufficio. De quibus et si qua breviter possum loqui, dubito, ne vestre sanctissima charitati, dum de suis tribulationibus affligitor, etiam meas augeam. Sed omnipotens Deus, et suæ largitate pietatis sanctissimæ vestre beatitudinis mente omni consolatione replete, et indignum me aliquando ab his quæ patior malis quiescere pro vestra intercessione concedat. ^h Amen. Gratia. Quæ videlicet

^d In Bec. legitur, in lib. Judicium. Et sane cap. 3, 45, laudatur Aod, qui utraque manu pro dextera utebatur. Si ad lib. i Paralip. sanctus Gregorius alludit, legendum, quidam describitur.

* Collectio Pauli et Vatic. D, ad superrenturam gloriam. Tres alii Vatic., Norm., etc., ad futuram gloriam.

ⁱ Duces gregis apostolos. Eadem voce sanctus Augustinus multis in locis designat episcopos, ut epist. 89, nunc 157, ad Hilarium; psal. ciii, in expos. 5; psal. xviii, lxv, lxxii. Et filios arietum Christianos qui suis subsunt prælatis. GUSSANV.

^g Male excusi, quæ patior; qua additione sensus labefactatur.

^h Haec in genuinis sancti Ignatii epistolis non occurunt, sed tantum in spuriis, quarum antiquitas inde potest probari.

verba de scriptis vestris accepta idcirco in meis epistolis pono, ut de sancto Ignatio vestra beatitudo cognoscatur, quia non solum vester est, sed etiam noster. Sicut enim magistrum ejus apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus nostrum habeat privatum. Benedictionem autem vestram qua debuimus mente suscepimus, bene redolentem, bene sapientem. Et omnipotenti Deo gratias agimus, quia et odora sunt et sapora quae agitis, quae dicitis, quae datis. De vita igitur vestra dicamus pariter, dicamus omnes : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis.*

EPISTOLA XL.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Conqueritur quod fatuus appellatus sit, quod de Ariulphi ad pacem animo plus aliis creditur quam sibi; quod interim captiva ducatur Italia. Imperatorem, ut debitam sacerdotibus reverentiam impendat, multis horratur. Quas accepit ipse enumerat plagas. *Gregorium praefectum et Castorum magistrum militum excusat. Diversum fore ab imperatorio divinum iudicium.*

Gregorius Mauricio Augusto.

In serenissimis jussionibus suis dominorum pietas, dum me de quibusdam redarguere studuit, parcendo mihi minime peperit. Nam in eis urbane simplicitatis vocabulo me fatuum appellat. **766** In Scriptura etenim sacra cum in bona intelligentia ponitur simplicitas, vigilanter saepe prudentiae atque rectitudini sociatur. Unde etiam de beato Job scriptum est : *Erat vir simplex et rectus* (*Job. 1, 1*). Et beatus Paulus apostolus admonet, dicens : *Estote simplices in malo, et prudentes in bono* (*Rom. xvii, 19*). Et per semetipsam admonet Veritas, dicens : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae* (*Math. x, 16*). Esse valde inutile indicans, si aut simplicitati prudenter, aut prudentiae simplicitas desit. Ut ergo servos suos ad cuncta eruditos efficeret, esse eos et simplices sicut columbas, et prudentes ut serpentes voluit, quatenus in eis et serpentis astutia columbae simplicitatem acueret, et columbae simplicitas serpentis astutiam temperaret.

Ego igitur, qui in serenissimis dominorum jussionibus, ab Ariulphi astutia deceptus, non adjuncta prudentia simplex demunctor, constat procul dubio quia fatuus appellor, quod ita esse ego quoque ipse confiteor. Nam si hoc vestra pietas taceat, cause clamat. Ego enim si fatuus non fuisset, ad ista toleranda quae inter Langobardorum gladios hoc in loco patior minime venissem. In ea autem re quam de Ariulpho perhibui, quia toto corde a venire ad rempublicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus esse reprehendor. Sed etsi sacerdos non sum, scio gravem esse hanc injuriam sacerdoti,

Epist. XL [Al. 31]. — ^a Hoc est, convenire cum republica, et fœdus inire.

^b Ita Vatic., Anglic., Norm., Corb. In Editis, quibus faveat Cod. Reg., quoniam Ariulfo. In Regio tamen legitur Ariulfo. Ariulfus dux erat Spoleti, ex Paulo Diac., lib. iv Histor. Langob., c. 17.

^c Hebreæ, οὐτοις quod etiam aliquando signifi-

Aut veritati serviens, fallax credatur. Et dum novi quoniam Nordulpho plus est creditum quam mihi, Leoni amplius quam mihi, et nunc eis qui esse ad medium videntur plus quam meis assertionibus credulitas impenditur.

Et quidem si terræ meæ captivitas per quotidiana momenta non excresceret, de despectione mea atque irrisione lætus tacerem. Sed et hoc me vehementer affligit, quia ego unde crimen falsitatis tolero, inde Italia quotidie ducitur sub Langobardorum jugo captiva. Dumque meis suggestionibus in nullo creditur, vires hostium immaniter exercentur. Hoc tamen piissimo domino suggero, ut de me mala omnia quælibet existimet, de utilitate vero reipublicæ et causa erectionis Italæ non quibuslibet facile pias aures præbeat, sed plus rebus quam verbis credit. Sacerdotibus autem (*Caus. 41, q. 4, c. 41*) non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum cuius servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquii aliquando sacerdotes dii, aliquando angelii vocantur. Nam et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est, dicitur : *Applica illum ad deos* (*Exod. xxii, 8*), id est ad sacerdotes. Et rursum scriptum est : *Diis non detrahes* (*Ibid. 28*), scilicet sacerdotibus. Et propheta ait : *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*). Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos, aut deos ipse etiam appellat Deus?

767 Ecclesiastica quoque testatur historia, quia cum piæ memorie Constantino principi scriptio oblate accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, sed eosdem qui accusati fuerant episcopos convocabans, in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit, dicens : *Vos dii estis, a vero Deo constituti. Ite, et inter vos causas vestras disponite, quia dignum non est ut nos judicemus deos.* In qua tamen sententia, pie domine, sibi magis ex humilitate quam illis aliquid præstitit ex reverentia impensa. Ante eum ^c quippe pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nescientes, deos ligneos et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid ergo mirum si Christianus imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut prædictimus, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt qui diis ligneis et lapideis serviebant?

Hæc ergo pietati dominorum non pro me, sed pro cunctis sacerdotibus suggero. Ego enim horum peccat *judices*.

^d Editi, discutite. De hoc præclaro Constantini magni facinore legi Baronium ad an. 525, n. 42 et sequentibus ; et ex nuperrimis scriptoribus, Tillemonium in Historia imperatorum, in Constantino Magno. Vide Sozomenum, lib. i, c. 16.

^e Norm., quique. Tres. Vatic., quoque.

cator sum. Et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinquo, aliquod mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagis ferior. Et credo quia eumdem omnipotentem Dominum tanto vobis amplius placatis, quanto me ei male servientem districtius affligitis. Multas enim jam plagas acceperam, et supervenientibus dominorum jussionibus, inveni consolations quas non sperabam. Si enim possum, has celeriter plagas enumero.

Primum quod mihi pax subducta est, quam cum Langobardis in Tuscia positis sine ullo reipublicæ dispendio feceram. Deinde corrupta pace, de Romana civitate milites ablati sunt. Et quidem alii ab hostibus occisi, alii vero Narniis et ¹ Perusii positi; et ut Perusium teneretur, Roma relicta est. Post hoc ^B plaga gravior fuit & adventus Agilulphi, ita ut oculis meis cernerem Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales. Et quia nos qui intra civitatem fuimus, Deo protegente, manus ejus evasimus, quæsitum est unde culpabiles esse videremur, videlicet cur frumenta defuerint, quæ in hac urbe diu multa servari nullatenus possunt, sicut in alia suggestione plenius indicavi. Et quidem de memetipso in nullo turbatus sum, quia teste conscientia fateor, a diversa quælibet pati paratus sum, dummodo hæc omnia cum salute duntaxat meæ animæ evadam. Sed de gloriis viris Gregorio prefecto et Castorio magistro militum non mediocriter sum afflictus, qui et omnia quæ potuerunt fieri nullo modo facere neglexerunt, et labores vigiliarum et custodiæ civitatis in eadem obsessione vehementissimos pertulerunt, et post hæc omnia gravi dominorum indignatione percussi sunt. De quibus patenter **768** intelligo quia eos non sua acta, sed mea persona gravat. Cum qua, quia pariter in tribulatione laboraverant, post laborem pariter tribulantur.

Quod autem dominorum pietas illud mihi pavendum et terrible omnipotentis Dei judicium intentat, rogo per eumdem omnipotentem Dominum ne hoc ulterius quidem faciat. Nam adhuc nescimus quis ibi qualis sit. Et Paulus egregius præparator ait: *Nolite judicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (I Cor. iv, 5).* Hoc tamen breviter dico, quoniam indignus et peccator plus de venientis Jesu mi-

¹ In tribus Vatic., Perusia; et infra, Perusia. In Norm., Corb., et al., Perusio positi.

² Haec fusiū referuntur horū ultima in Ezech. Vide Paulum Diac., lib. iv. Hist., c. 8.

EPIST. XL [At. 53]. — ^a Gratianus legit, cum devotissimam.

^b Excusi, sed quidam, invitis MSS. Et sane melius legitur, sed rem mihi sacrilegam nuntiavit, scilicet episcopus ad prædicandum in Sardiniam profectus.

^c Tres Vatic., Reg. et Norm., deseruissent.

^d Norm., præmium illud exiguntur.

^e Suffragium hic usurpatum pro pecunia, quæ suffragioribus aulicis datur promittiturve honoris adipiscendi causa. Quo etiam nomine erat actio, nec ob id locus erat legi Julie de ambitu, imo et princi-

A sercordia quam de vestræ pietatis justitia præsumo. Et sunt multa quæ de judicio illius homines ignorant, quia fortasse quæ vos laudatis, ille reprehendet; et quæ vos reprehenditis, ille laudabit. Inter hæc ergo omnia incerta, ad solas lacrymas redeo, petens ut idem omnipotens Deus piissimum Dominum nostrum et sua hic manu regat, et in illo terribili judicio liberum ab omnibus delictis inveniat. Et me ita placere, si necesse est, hominibus faciat, ut alienam ejus gratiam non offendam.

EPISTOLA XL.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Imperatori suggestat Corsos ac Siculos inique ac nimium gravari. Etsi minus in Italiz expensas haberetur pecunia, compescendos tamen oppressorum gemitus.

^b Gregorius Constantine Augustæ.

Cum ^a serenissimam Dominam sciam de coeli patria atque animæ suæ vita cogitare, culpmæ committere vehementer existino, si ea quæ pro timore omnipotentis Domini sunt sugerenda silero. (Grat. 12, q. 1, c. 8.)

Dum in Sardinia insula multos esse gentilium cognovissem, eisque adhuc præve gentilitatis more idolorum sacrificiis deservire, et ejusdem insulæ sacerdotes ad prædicandum Redemptorem nostrum torpentes existere, unum illuc ex Italiz episcopis misi, qui multos gentilium ad fidem Domino cooperante perdixit. ^b Sed rem mihi sacrilegam nuntiavit, quia hi qui in ea idolis immolant judici præmium persolvunt, ut eis hoc facere liceat. Quorum dum quidam baptizati essent, et immolare jam idolis ^c desirarent, adhuc ab eodem insulæ judge, etiam post baptismum, ^d præmium illud exiguntur quod dare prius pro idolorum immolatione consueverant. Quem cum prædictus episcopus increparet, ^e tantum se suffragium promisso respondit, ut nisi de causis etiam talibus impleri non possit. Corsica vero insula tanta nimietate exigentium et gravamine premitur exactiōnum, ut ipsi qui in illa sunt eadem quæ exiguntur completere vix filios suos vendendo **769** sufficiant. Unde sit ut, derelicta pia republica, possessores ejusdem insulæ ad nefandissimam Langobardorum gentem cogantur effugere. Quid enim gravius, quid crudelius a barbaris pati possunt quam ut constricti atque compressi suos vendere filios compellantur? In Sicilia autem insula ^f Stephanus quidam, marinorum partium chartularius, tanta præjudicia tan-

^f pes ipsi suffragii titulo pecunias accipiebant sive suffragia despota. Ita Cujacius in expositione Novelle 8, de præsidibus, quæ Justinianus omne suffragorum genus sustulit. Vide præfactionem illius novellæ, et c. 1 et 7, ubi repertus multa contra officiorum reabilitatem. Vide etiam Suetonium, in Vespasiano, c. 13 et 23. GUSSANV.

^g Ipse est haud dubie cuius meminit epist. 3 libri in, indict. 11. Chartularius marinorum partium is dicitur qui pecunias publicas istarum partium tractabat et administrabat: Gallis *Receveurs des droits, de contributions, d'impositions*. Vide Cujacium ad leg. 5 Cod., tit. de canon. largit. tit., et Turnebum, lib. Adversar. vii, c. 2, ubi multa de chartularia Partim ex GUSSANV.

tasque oppressiones operari dicitur, invadendo loca singulorum, atque sine dictione causarum per possessiones ac domos & titulos ponendo, ut si velim acta ejus singula quæ ad me pervenerunt dicere, magno volumine hæc explere non possim.

Quæ omnia serenissima domina solerter aspiciat, et oppressorum gemitus compescat. Hæc enim ego ad piissimas aures vestras pervenisse non suspicor. Nam si pervenire potuissent, nunc usque minime permansissent. Quæ piissimo domino apto sunt tempore sugerenda, ut ab anima sua, ab imperio atque a filiis suis ^b tale hoc tantumque peccati pondus amoveat. Qui scio quoniam dicturus est quia nobis in Italiæ expensis transmittitur quidquid de predictis insulis aggregatur. Sed ego suggero ad hoc ut etsi minus expensæ in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrymas compescat. Nam et idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proliciunt, quia cum peccati aliqua admistione colliguntur. Præcipiant ergo serenissimi domini nil cum peccato colligi. Et scio quia etsi parum reipublicæ attribuitur utilitatibus, ex eo multum res publica ^c adjuvatur. Quam etsi fortasse contingat expensis minoribus minus adjuvari, melius est tamen temporaliter nos non vivere, quam vos ad æternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt ne torqueantur. Qualiter autem miserendum sit filii aliorum, hoc bene sciunt qui habent proprios. Unde mibi hæc breviter suggestisse sufficiat, ne si ea quæ in his partibus aguntur pietas vestra non cognoscet, me apud districtum judicem silentii mei culpa multaret.

EPISTOLA XLII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ad amorem cœlestium se hujus vitæ doloribus impelli.
Quos patitur recenset. Sebastianum, quod oblatæ ab Anastasio Ecclesiæ regimen suscipere noluerit, laudat. Si ad hoc unquam consentire decreverit, petit ut in amore sibi aliud non præponat.

Gregorius Sebastianum ^a episcopo Sirmiensi.

Dulcissima atque suavissima fraternitatis tua scripta suscepisti. Quæ mihi, quamvis nunquam desit a corde, sanctitatem tamen vestram, quasi corporaliter præsentem fecerunt. Sed omnipotentem Dominum rogo, ut sua vos dextera protegat, ^b vobisque et hic tranquillam vitam, et quando ei placuerit, præmia æterna concedat. **770** Sed peto, si illo me amore diligitis, quo præsentem semper amastis, ut pro me enixius exoretis, quatenus omnipotens Deus a peccatorum meorum nexibus me citius solvat, et

A corruptionis hujus pondere exutum suo conspectui liberum existere faciat. Quamvis enim inæstimabilis sit cœlestis patriæ dulcedo, quæ trahat, multi tamen in hac vita dolores sunt qui ad amorem cœlestium quotidie impellant. Qui mihi in hoc ipso solum vehementer placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt.

Quæ enim, frater sanctissime, de amici vestri domni Romani persona in hac terra patimur, loqui minime valemus. Breviter tamen dico, quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; ita ut benigniores videantur hostes, qui nos interimunt, quain reipublicæ judices, qui nos malitia sua, ^c rapinis atque fallaciis in cogitatione consumunt. Et uno tempore curam episcoporum atque clericorum, monasteriorum quoque et populi gerere, contra hostium insidias sollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias suspectum semper existere, cuius laboris, cuius doloris sit, vestra fraternitas tanto verius penset, quanto me qui hæc patior purius amat. (Cf. Joan. Diac. I. iii. n. 49.)

Præterea debitum salutationis alloquium solvens, indico quod ad me Bonifacio defensore referente pervenerit, quia vir sanctissimus frater noster dominus ^d Anastasius patriarcha in una suarum civitatum regendam vobis Ecclesiam committere voluit, et consentire noluitis. Quem sensum, ac sapientiam vestram valde ego libenter amplexus sum, laudavi vehementer, et vos felices, me infelicem esse deputavi, qui hoc tali tempore regimen Ecclesiæ suspicere consensi. Si tamen animus vester fortasse fratribus condescendendo, et misericordiae operibus intentus ad hoc unquam consentire decreverit, peto ut amori meo alium minime præponatis. Sunt enim in Sicilia insula Ecclesiaz vacantes episopis, et si vobis placet auctore Deo Ecclesiam regere, juxta beati Petri apostoli limina, cum ejus adjutorio melius potestis. Sin vero non placet, feliciter state, ut ista in vobis interit permaneat, et pro nobis infelibus exorate. Omnipotens autem Deus in quoconque vos esse loco voluerit, sua protectione custodiat, et ad cœlestia vos dona perducat. (Cf. Joan. Diac. I. iii. n. 43.)

EPISTOLA XLIII.

AD EULOGIUM ET ANASTASIUM EPISCOPOS.

Tum Pelagii decessoris sui, tum suas ad Joannem, titulum universalis episopi sibi arrogantem, epistolas mittit. Hortatur enixe ut communii consilio atque uno spiritu illius superbiam insequantur.

Gregorius ^a Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno.

tres alii Vatic., Norm. omnes, Reg., Colbert., Corb., etc. Ita etiam legitur apud Joan. Diac., lib. iii., capp. 43 et 49, iam in MSS. quam in Editis.

^b Vulgati, nobisque; non ex MSS.

^c Vatic. D, rapinis, fallaciis, atque flagitiis.

^d Episcopo Rhiziniensi cum Anastasio arcetam necessitudinem fuisse apparet ex ep. 27, nunc 28, lib. i., cum Anastasius sede pulsus erat. GUSSANV.

EPIST. XLIII [Al. 36]. — ^a In Excusis, episcopo Rhiziniensi. In Collect. Pauli et in Vatic. D. episcopo Rhiziniensi. Quem exhibemus titulum suppeditarunt nobis

Cum prædicator egregius dicat : *Quandiu quidem sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo* (*Rom. xi, 13*). Qui rursus alias dicit : *Facti sumus ut parvuli in medio vestrum* (*I Thess. ii, 7*), exemplum procul dubio nobis sequentibus ostendit, ut et humilitatem teneamus in mente, et tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore, quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erector sit superba. Ante hos siquidem annos ^b octo, sanctæ memorie decessoris mei Pelagii tempore, frater et coepiscopus noster Joannes in Constantinopolitana urbe ex causa alia occasionem quærens synodum fecit, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox idem decessor meus ut agnovit, directis litteris ex auctoritate sancti Petri apostoli ejusdem synodi acta cassavit. Quarum videlicet epistolarii sanctitati vestræ exemplaria studui destinare. Diaconum vero qui juxta morem pro responsis Ecclesiae faciendis piissimorum dominorum vestigiis adhærebat, cum præfato consacerdote nostro missarum solemnia celebrare prohibuit. Cujus ego quoque sententiam sequens, similia prædicto consacerdoti nostro scripta transmisxi, quorum exemplaria vestræ beatitudini censui transmittenda, hoc præcipue intendens, ut bac de re, qua ex ^c nova superbia tota universalis Ecclesiae viscera perturbanter, prius sæpe sati fratris nostri animum modesta intentione pulsemus. Qui si nequaquam a suæ elationis rigore voluerit inclinari, tunc quid fieri debet, cum omnipotenti Dei solatio subtilius pertractetur.

Sicut enim veneranda mihi vestra sanctitas novit, per sanctam Chalcedonensem synodum pontifici sedis apostolice, cui Deo disponente deservio, hoc universitatis nomen oblatum est. Sed nullus unquam decessorum meorum hoc tam profano vocabulo uti consensit, quia videlicet si unus patriarcha universalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc, abeit a Christiani mente id sibi velle quempiam arripere, unde fratrum suorum honorem imminuere ex quantulacunque parte videatur. Cum ergo nos hunc honorem nolumus oblatum suscipere, pensate quam ignominiosum sit hunc sibi quempiam violenter usurpare voluisse.

Propterea sanctitas vestra in suis epistolis neminem unquam universalem nominet, ne sibi debitum detrahatur, cum alteri honorem offert indebitum. Nec

septimus episcopus Alexandrinus, vir insignis pietatis et scientie. De eo Joan. Moschus, Limonarii c. 146 et 147, Evagrius, lib. v, c. 16. Photius, in Biblioth., cod. 208, 225, 226, 227, 230, 280, ejus scriptorum mentionem facit. **GUSSANV.**

^b Epistola Pelagii II, de qua paulo post sanctus doctor, data legitur mense Martio, indict. 5, a qua usque ad indict. 13 octo numerantur anni.

^c Novam non fuisse contendit Gussanvilleus. In concilio Constantinopolitano, *inquit*, sub Menna, etc., an. 556, idem titulus reperitur centies, quem Binus vult irrepsisse : *Nisi dicamus, inquit, Constantinopolitanum habuo respectu ad subjectos sibi in Oriente episcopos ac sacerdotes universalem appellari.* Vide

A hac in re de serenissimis dominis animam vestram mordeat sinistra suspicio, quia omnipotentem Dominum metuit, et contra statuta evangelica, contra sacraissimos canones agere aliquid nullo modo consentit. Ego vero quamvis a vobis per longa terrarum atque maris intervalla disjunctus sim, sum tamen omnino vobis corde conjunctus. Idque de vestra beatitudine erga me modis omnibus confido, quia cum me vicissim diligitis, a me non longe estis. ^d Unde magis gratias referimus grano illi simapis (*Matth. xiii, 31, 32*), quia ex **772** modici despabilisque semiosis specie ita est, rauis ex eadem radice surgentibus atque sese distendentibus usque quaque diffusus, ut in eis volatilia coeli cuncta nescient. Gratiæque sit fermento illi, ^e quod tribus **B** rinæ satis totius humani generis massam in unitate conspersit (*Matth. xiii, 35*). Atque parvo lapidi, qui abscissus de monte sine manibus, occupavit universam faciem orbis terræ (*Dan. ii, 35*). Qui ad hoc se usquequaque distendit, ^f ut ex humano genere in unitatem redacto, totius corpus perficeretur Ecclesia, atque ita ad totius ^g compaginis pertineret communum membrorum partialis ista distinctio.

Unde nos quoque a vobis non longe sumus, quia in illo qui ubique est unum sumus. Agamus ergo ei gratias qui solutis inimicitiis, in carne sua fecit et in omni orbe terrarum unus esset grex, et unus ovile sub se uno pastore, memores semper quid nos prædictor veritatis admoneat, dicens : *Solliciti servate unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes. vi, 3*). Et : *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctimonium, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr. xii, 14*). Qui aliis quoque discipulis dicit : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentia* (*Rom. xii, 18*). Vicit enim pacem bonos cum malis habere non posse ; et idcirco, sicut nostis, præmisit, *Si fieri potest.*

Sed quia pax nisi in duabus partibus firmari non valet, cum hanc malii fugiunt, boni tenere medullius debent. Unde et mire dicitur, *Quod ex vobis est*, ut videlicet in nobis maneat, etiam cum a prætorum hominum mente repellitur. Quam videlicet pacem tunc veraciter tenemus, cum superborum culpas charitate simul et justitia insidente prosequimur, cum eos diligimus et eorum vitia odio habemus. **D** Opus quippe Dei hono est, sed opus hominis vitium. Nos ergo discernamus quid Deus, quid item homo

titulum novell. **42**, quem Binus indicat, ejusdemque collectoris notam, *act. 3 conc. Chalced.*, ubi contendit repugnante multis in locis **sancio Gregorio** banc universalis appellationem a sunnis pontificibus non semel usurpatam, et a sancto Leone epist. 54, nunc 78, quod falsum est : se quidem dicit episcopum Romanum et universalis Ecclesie, ut hic sanctus Gregorius vocal Eulogium et Anastasiu universæ Ecclesie patriarchas. **GUSSANV.**

^d Ita unanimiter MSS., at Excusi, et magis. ^e Idem vulgat, quo tribus, etc. ^f Quatuor Vatic., ut ex omni humano genere in unitatem reducto ious, etc. ^g Quatuor Vatic. et Corb., compagis.

fecerit, nequid propter errorem odio habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem.

Unita ergo mente insquamur in homine malum superbiae, ut ab hoste suo, videlicet errore, prius ipse homo liberetur. Præstabit vires omnipotens Redemptor noster charitati atque justitiæ, præstabit nobis longe a nobis positis unitatem spiritus sui, ipse cuius artificio quasi in arcæ modum quatuor mundi constructa lateribus, atque imputribilium lignorum compage, et bitumine charitatis astricta, nullius adversitate spiritus, nullius venientis extrinsecus tumore fluctus perturbatur Ecclesia.

Sed quemadmodum illius gubernante gratia pertendum est ut nulla nos superveniens exterius unda conturbet, ita ex totis orandum est visceribus, fratres charissimi, ut suæ providentiae dextera cumulum sentinæ in nobis interioris exhauriat. Adversarius quippe diabolus qui contra **773** humiles sæviens, sicut leo rugiens circuit quarens quem devoret (*I Petr. v, 8*), non jam, ut cernimus, caulas circuit, sed ita valide iu quibusdam Ecclesiæ necessariis membris dentes ligit, ut nulli sit dubium quia nisi unanimiter, favente Domino, cunctorum provida pastorum turba concurrat, omne, quod absit, ciuius ovile dilaniat. Perpendite, fratres charissimi, ^b quis e vicino subsequitur, cuius et in sacerdotibus erumpunt tam perversa primordia. Quia eniū juxta est ille de quo scriptum est : *Ipsæ est rex super universos filios superbie* (*Job, xl, 25*); quod non sine gravi dolore dicere compellor, frater et coepiscopus noster Joannes mandata dominica, apostolica præcepta, regulas Patrum despiciens, cum per elationem præcurrere conatur in nomine.

Vestræ autem beatitudini indicet omnipotens Deus quam gravi considerationis hujus gemitu torqueor, quod ille quandam mihi modestissimum, ille omnibus dilectus, ille qui in eleemosynis, orationibus, atque jejuniis videbatur occupatus, ex eo in quo sedebat cinere, ex ea ^c quam prædicabat humilitate, jacantiam sumpsit, ita ut universa sibi tentet ascribere, et omnia quæ ^d soli uni capiti cohærent, videlicet Christo, per elationem pompatici sermonis ejusdem Christi sibi studeat membra subjugare. Nec mirum, quod ille tentator, qui initium omnis peccati scit esse superbiam, ¹ et tunc ea in primo homine ante omnia usus est, et nunc eam quibusdam hominibus ponit in fine virtutum, ut qui aliquatenus bonis virtutis studiis ejus videbantur crudelissimas manus effugere,

^a Excusi, quid e vicino.

^b In Vulgatis, prætendebat.

^c Caput esse intelligit, a quo omnis gratia in singula corporis membrana deluit. Est tamen ipse summus pontifex alio modo caput totius Ecclesiæ, ut minister primarius, et unitatis ecclesiastice centrum visible, cui omnes conjungi et cohærente debent tanquam capiti. De Christo Ecclesiæ capite, epist. 38, nunc 18. Gussxv.

^d Vatic. D : Et tunc eam primo homini suadere ante omnia ausus est, et nunc eam quibusdam hominibus in fine virtutum intendere. Et qui.

^e Ita cum Vatic. D, quinque Anglic., omnibus

A eis in ipsa meta boni operis, et in ipsa quodammodo apponat perfectionis conclusione tendiculum.

Unde magnopere orandum est, et omnipotens Deus assiduis precibus implorandus, ut hunc a mente illius avertat errorem, hoc ab unitate atque humilitate Ecclesiæ malum superbiae et confusionis amovent. Et favente Domino omnibus viribus concurrendum atque providendum, ne in unius veneno sermonis viventia in Christi corpore membra moriantur. Si enim hoc dici licenter permittitur, honor patriarcharum omnium negatur. Et cum fortasse is in errore perit, qui universalis dicitur, nullus jam episcopus remansisse in statu veritatis invenitur.

^a Oportet ergo ut constanter ac sine pra-judicio servetis, sicut accepistis, Ecclesias, et nihil sibi in B vobis haec tentatio diabolæ usurpationis ascribat. State fortes, state securi : scripta cum universalis nominis falsitate nec dare unquam, nec suscipere presumatis. Omnes episcopos curæ vestræ subjectos ab hujus elationis inquisitione prohibete, ut universa vos Ecclesia patriarchas, non solum in bonis operibus, sed etiam in veritatis auctoritate cognoscat. Si qua autem forsitan aduersa subsequuntur, unanimiter persistentes, etiam moriendo debemus ostendere; **774** ^b quia in damno generalitatis nostrum specialiter aliquid non amamus. Dicamus cum Paulo : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip. i, 21*). Audiamus quod primus omnium pastorum dicit : *Si quid patimini propter justitiam, beati eritis* (*I Petr. iii, 14*). Mihi enim credite, quia honorem, quem pro prædicanda veritate suscepimus, si necessitatis causa exigat, securius pro eadem veritate relinquimus, quam tenemus. Pro me autem, sicut vestram charissimam beatitudinem decet, orate, ut hoc quod vobis loqui audeo, operibus ostendam.

EPISTOLA XLIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

De visitatione Ariminensi melius procuranda.

Gregorius ^a Leontio episcopo, visitatori Ariminensis Ecclesiæ.

^b Clero Ariminensis Ecclesiæ (*Grat. 18, q. 2, c. 6*), cuius visitator es, conquerente comperimus ^c quod remotis omnibus, fraternitas tua hominibus suis patrimonii ejus gubernationem cæterasque utilitates commiserit peragendas. Quod si ita est, querelam ejusdem cleri ineptam esse non credimus. Ea de re his te hortamur afflatibus, ut omnia quæ ad suprascriptam Ecclesiam pertinent, per proprios ejus homi-

Norm., Corb. et Collect. Pauli, vet. Editi. In recent., quibus faveat Reg. et quidam Vatic., obtestor ergo.

^c Hic redimus adhuc ad veterum Ed. lectionem, MSS. omnium Vatic., Anglic., Norm., Reg., Collect. Pauli, etc., auctoritate Urmatam. Recent. habent, quia in damno generalitatis nomine nostrum specialiter. In hac Gregorii epistola, multa ex epist. 8 Pelagi II excerpta agnoscimus.

EPIST. XLIV [Al. 42]. — ^a Urbinati scilicet episcopo, ex epist. 24 lib. iii, indict. 11. In Norm., Corb. et aliis MSS., legitur tantum Leontio episcopo.

^b Excusi, quod remotis omnibus clericis.

nes, quos ipse prævideris, sive per diaconum latorem presentium gubernari agique disponas, ut nulla eis adversum te justa murmurandi relinquatur occasio. Si vero quædam de eis infidelitatis est fortasse suspicio, cum eis quoque homines tuos in actione constitue, ut alterna erga se sollicitudine debeant esse custodes, rationes tibi modis omnibus posituri.

Quidquid vero de redditibus Ecclesiæ ipsius accesserit, quatuor juxta consuetudinem oportet fieri portiones: unam scilicet quæ clero præbenda sit, aliam quæ pauperibus. De reliquis autem duabus partibus tres fieri volumus, unam sartis tectis profuturam, aliam pro sustentatione sua Castorio proprio episcopo dirigendam, reliquam tibimet retinendam. Si quis igitur in suprascriptæ Ecclesiæ clero dignus fuerit presbyter, vel diaconus, sive in gradu alio ordinari, liberam habebis ex nostra auctoritate eum promovendi licentiam.

In lucrandis ergo animabus invigila, circa cleri retributidinem esto sollicitus. Utilitates Ecclesiæ, cuius visitationem geris, injuste perire vel deteriorari nulla subreptione permittas, ne, quod absit, et apud Deum perpetui labem periculi, et apud nos reatum culpæ possis incurgere.

Comperimus præterea aliquot te annonas de publico consequi, et hac ex re verecundia comprimi, atque in causis Ecclesiæ, vel defensione pauperum, ut congruit, non esse efficacem. Præterea 775 abstinentiam est ab hoc quod verecundiam incutit, et stipendiis quæ de Ecclesiæ consequeris debes esse contentus. Nam si aliter facere post nostram adhortationem volueris, aliam de te estimationem habebimus. Quippe qui commissos tibi avariæ militare doce, quos sufficientibus stipendiis instituis non esse contentos.

AD BASILIO.

AD ANDREAM SCHOLASTICUM.

Castorium chartularium commendat.

Gregorius Andreæ scholastico.

Qualiter de gloriæ vestræ debeamus sinceritate præsumere, cognitæ devotionis qualitas, quam beato Petro apostolorum principi olim exhibuistis ostendit. Cujus licet causis mente vos adesse promptissima confidamus, non tamen ab re est si ea quæ sponte egistis nostra ex abundantia epistola deponcamus. Atque ideo salutantes, paternæ charitatis affectu petimus, ut quia latorem præsentium Castorium chartularium nostrum pro necessariis illic causis direximus, vestra eum ope in omnibus adjuvetis, atque illi bonitatis vestras consilio, quocunque ne-

^c In vulgatis, *aliquid te annonæ, de publico, hoc est de fisco.* Vituperat Leontium, quod, propriis stipendiis non contentus, ex fisco annonam acciperet. Laudat Severus Sulpic. episcopos Aquitanos, Gallos, et Britanos, qui concilio Ariminensi interfuerunt, quod annonis et cellariis, hoc est hospitiis ab Augusto sibi oblatis uti noluerint, sed propriis sumptibus ali maluerint, tribus dunitaxat exceptus, lib. ii Hist. sacræ.

EPIST. XLV [Al. 15, indict. 2]. — ^a Hæc epistola c̄ best a MSS. Anglic. et a plenisque. Legitur in San-

A cesse fuerit, concurratis, quatenus fultus Christianitatis vestræ solatio, ad explenda quæ sibi injuncta sunt solers et idoneus possit inveniri. Sic etenim et vos quæ vestra sunt facilitis, et nos pro vobis enixius orare compellitis. Omnipotens Deus gratia suæ vestitione præmuniat, et ita actus vestros iu suo sicut desideratis propitius timore disponat, ut a malis omnibus hic exuat, et ad gaudia vos æterna perducat.

AD BASILIO.

Laudat ejus zelum pro Ecclesiæ unitate. Ipsum excitat ne a procuranda schismaticorum reverzione deterreatur.

Gregorius a Basilio.

Multum cor nostrum vestræ magnitudini congaudet, quod sic vos studiosos in vestris actibus invenimus, ut vobis et apud homines gloriam, et apud omnipotentem Deum præmia mercedis ^b acquiratis. Inter alia igitur laudanda quæ agitis qualiter vos contra Istricorum schisma pro unitate Ecclesiæ amoris omni servor accenderit, et multorum testificatione, et nostrorum modo plene relatione cognovimus. Unde Redemptoris nostri misericordiam exoramus, ut sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et affectu vos implere tribuat, quod velle concessit. Quia ergo haec in re tanto comoda retributionis accrescant, quanto et studium laboris augetur, et paterna vos dilectione salutantes hortamur, ut opportunitate occasionis inventa, efficaciam vestram exercere enixius debeatis, atque id modis quibus possibile fuerit, omni studio agere contendatis, quatenus prædicabile desiderium vestrum de reverzione errantium adjuvante Domino compleatis. Præsentium vero portitorem Castorium chartularium nostrum, quem pro quibusdam illie causis 776 transmisimus, magnitudo vestra, ut bona sua multiplicet, suis in omnibus studeat solutiis adjuvare. Omnipotens Deus sua vos protectione cum filiis et omni domo vestra ab omni adversitate tueatur atque custodiat, vobisque et præsentis vita præsperitatem, et lætitiam futuræ concedat.

AD MASTALONEM.

Ipsius pro Ecclesiæ unitate zelum laudat. A procuranda schismaticorum reverzione non deterreatur.

Gregorius Mastalonii.

Responsalium nostrorum relatione comperimus quod pro amore unitatis Ecclesiæ tantus vos divini zeli ardor accenderit, ut quoscunque valueritis, non desinatis ad sinum matris Ecclesiæ revocare, atque, ut bonus fidelis famulus lucrum quotidie de al-

D Victorino, in Remigiano 700 ann., alio a Rhemeensi jam sœpè commemorato, et in unico ex Vaticanis.

EPIST. XLVI [Al. 94, indict. 2]. — ^a In Vatic. A, Basilio, episcopo, sed mendose, ut probat titulus *magnitude* Basilio datus. Præterea sanctus Gregorius in fine epistolæ meminit filiorum ejus, quod episcopo raro convenire potest.

^b Vel acquirant, scilicet actus, ut legitur in tribus Vat.

^c In iisdem, paterna vos dulcedine.

EPIST. XLVII. Al. 95, indict. 2.

cepto dono tuo, Domino et Redemptori nostro cum summa mentis intentione facere non desistatis. Et quidem venientem ad nos, ut potuimus, ex corporali visus ostensione didicimus; bonum vero quod ex divina inspiratione in mentis tuae charitate manebat occultum desiderabilius nunc operis attestatione cognoscimus. Unde divina misericordiae gratias ineffabili laude reddentes, hortamur dilectionem tuam, atque quibus valemus admonitionibus confortamus, ut quantum se acceptum talentum occultantis poena perturbat, tantum lucrum facientium, atque per hoc de coelestis regni perceptione laetantium, dominicas vocis invitatio te desiderabiliter appetenda corroborat. Scire te namque, dilectissime Fili, convenit, quod fructus hujus quem apprehendisti studii retributionis suae non careat fine. Et ideo præpedientium te nulla, vel si est, debet contrarietas perturbare, quia quanto ex difficultate causæ bonum perfici, Dominio cooperante, valuerit, tanto tibi erit et gloriosior retributionis spes. Excellentior namque nascitur ex desperatione victoria quæcumque fuerit laboris nimii adepta sudoribus. Cognovimus etiam quod Theodosius filius noster, tui sequax, bonique cooperator studii, pariter tecum in sollicitudine lucrandarum animarum solerter invigilet. Cui omnipotentem Deum intercessione beati Petri apostolorum principis retributorem cito esse confidimus.

EPISTOLA XLVIII.

AD ANDREAM SCHOLASTICUM.

*Exclusis ob culpas Donato, ob ignorantiam Joanne, C
Marinianum sibi probe notum invitum ordinatum
esse, quem Andreæ commendat.*

Gregorius Andree Scholastico.

Excellentissimi viri domini Patricii voluntatem in persona Donati archidiaconi implere voluimus; sed quia valde periculosum est animæ temere cuiquam manum imponere, curæ nobis fuit vitam actusque ejus subtili investigatione discutere. Et quoniam multa inventa sunt, sicut eidem 777 domino patricio scripsimus, quæ cum procul ab episcopatu removent, Dei judicium metueentes, in ordinando eo

EPIST. XLVIII [Al. 45]. — ^a Recent. Ed., quæ eum pro culpa ab episcopatu removerent, quod in nullis MSS. legimus, præterquam in Vatic. B.

^b Ita MSS. Vatic., Norm., Corb., Rhem., etc., ubi Editi habent, non præsumpsimus.

^c In concil. Nicæn. II, c. 2: *Decernimus quemlibet quidem qui ad episcopalem gradum est provèndus Psalterium omnino nosse*, etc. Legat et expendat studiosos canonem integrum, et ex eo judicet quæ sit mens generalis concilii de episcoporum scientia et doctrina. Refert de Gennadio Nicephorus, in Eccles. Hist. lib. XV, c. 23, nullum ab eo consecratum sacerdotem qui non prius Psalterium sedulo in ore habuisset. Vide epist. 6 lib. XII, nunc 7 lib. XIV, de Rustico diacono, qui ob ignorantiam Psalmorum ab episcopatu Anconitano repulsus est. Toletanum VIII, c. 8: *Decernitur ut nullum cujuscunq[ue] dignitas ecclesiasticae percipient gradum, qui non totum Psalterium vel cantorum usualium, et hymnorū, sive baptizandi perficie noverint supplementum*. In constitutionibus Ricaldi, Suessionensis episcopi, an. 889, cap. 5: *Monemus ut unusquisque vestrūm Psalmos, etc.*

PATROL. LXXVII.

^A ^b non prævidimus consentire. Sed nec Joannem presbyterum. Psalmorum nesciun præsumpsimus ordinare, quia haec eum res minus sui profecto habere studium demonstrabat. His igitur remotis, cum ad eligendum de suis ^d a nobis partes urgerentur, et nullum se habere ad hoc officium faterentur idoneum, majorque nos una cum eis teneret afflictio, tandem venerabilem fratrem Marinianum presbyterum, quem diu mecum didicere in monasterio conversatum, communī concordantique voce atque consensu sèpius petiverunt. Cui refugienti diversis modis vix aliquando potuit suaderi ut eorum præberet petitioni consensum. Et quia bene nobis ejus vita est cognita, atque in lucrandis aninibus illum novimus esse sollicitum, nullam in ordinatione ipsius moram attulimus. Gloria itaque vestra eum sicut decet suscipiat, novitatique ejus consolationis auxilium porrigit. Nam omnibus, sicut nostis, eujuslibet officii valde onerosa est novitas. Ego autem magnam confidentiam habeo quia omnipotens Deus, qui eum dignatus est suo gregi præponere, et ad interiora illum curanda exacut, et ad exteriora gerenda gratia suæ pietatis confortabit. Sed quia post longa quietis otia, ejus, ut prædictimus, novitas procul dubio perturbatur, peto, ut cum venerit tempestatum sæcularium procellas fugiens, semper apud vestram mentem portum quietis inveniat, et de vestræ bono charitatis hilarescat. Quantum vero vobis cum illo convenire valeat, ci-tius cognoscatis, ^e quia ad episcopatum venit invitatus.

EPISTOLA XLIX.

AD LEANDRUM EPISCOPUM.

Libros in expositionem beati Job, et librum Regulæ Pastoralis transmisit.

Gregorius Leandro episcopo ^a Hispanensi.

Quanto ardore videre te sitiam, quia valde me diligis, in tui tabulis cordis legis. Sed quia longo terrarum spatio disjunctum te videre nequeo, unum quod mihi de te dictavit charitas feci, ut librum Regulæ Pastoralis, quem in episcopatus mei exordio scripsi, et libros quos in expositionem beati Job jamdudum me fecisse cognovisti, sanctitati tuæ

memoriter et veraciter ac correcte tenere studeat. Sed et sanctus Hieronymus, epist. 4, ad Rusticum: *Discat Psalterium ad verbum, etc.* Et ep. 7, ad Lætam, de institutione filia: *Discat primo Psalterium, etc.* Ceterum Psalmos memoriter et sine libro cantandis diu viguit, et etiamnum ejus moris vestigia quibusdam in locis remanserunt, ut in Ecclesia Lugdunensi, Rothomagensi, etc. Taceo Carthusianos, et alios antiquiores ascetas, apud quos noviū primo conversionis anno Psalterium memoriter addiscere tenentur, quia eosdem memoriter in Ecclesia cantare consueverunt. GESSANVS. Psalmorum elogia vides apud Basilium, Ambrosium, Augustinum, etc.

^D ^d *Excusi, de sua a nobis partibus.*

^e Qua ratione non libenter accedere debeant ad episcopatum etiam vocati, uberrime explicat sanctus Gregorius lib. de Reg. Pastorali, maxime parte I.

EPIST. XLIX [Al. 46]. — ^a In Corb. et Norm. tantum legitur episcopo... In tribus Vatic. episcopo Hispaniarum. De eo iam diximus in notis ad epistolam libris Moralium præmissam, et alibi.

communi filio Probinu presbytero veniente transmitterem. Et tuae quidem caritati in eo opere tertiae et quartae partis **778** Codices non transmisi, ^b quia eos solummodo ex eisdem partibus Codices jam monasterii dedi. Illos itaque sanctitas tua studiose percurrat, et peccata mea studiosius defleat, ne mili culpæ gravioris sit quod quasi scire videor quod agere prætermitto. In hac vero Ecclesia quantis causarum tumultibus premor, ipsa charitati tuae epistolæ meæ brevitas innotescit, quando ei parum loquor, quem magis omnibus diligo.

EPISTOLA L.

AD JOANNEN ABBATEM.

Ad monasterium sancti Andreæ proficiscatur, vitosos coerciturus ac puniturus.

Gregorius Joanni abbati ^a de Regio

Ea quæ ad correptionem religiosarum pertinent personarum nos præterire nec decet, nec convenit. Pervenit itaque ad nos in monasterio sancti Andreæ, quod juxta ^b Vulcanum est positum, multa perpetrari facinora. Atque ideo auctoritatis nostræ præceptione suffulsum ad id te monasterium profici sci necesse est, et omnia quæ dicuntur subilli investigatione discutere. Et si ita, quod absit, inveneris, sic in illos regulariter vindicabis, ut digna eos coercitio a pravis et illicitis de cætero doceat actibus abstinere.

EPISTOLA LI.

AD PETRUM ET PROVIDENTIUM EPISCOPOS.

Scribit de fide eis satisfacturum se, promittitque Romanam venientibus nullam molestiam illatum.

Gregorius Petro et ^a Providentio episcopis Istriæ,

Deus, qui latatur in unitate fidelium, et revelat quærentibus veritatem, cordi vestro, dilectissimi fratres, aperiat quanto vos desiderio in gremio cupiam sanctæ universalis Ecclesiæ contineri, et in ejus manere unitate concordes. Quod fore non dubito, si, abjecto contentionis stimulo, satisfieri vobis veraciter de his quibus est dubietas intendatis. Remantis autem Castorii notarii mei relatione edocitus sum fraternitatem vestram ad me habere desiderium veniendi, si promissum fuerit quia nullam molestiam sustinebit. Hoc ego cognoscens et opto, et succensus ardore charitatis invito, ut ad me veniamdebeatis laborem assumere, quatenus pariter conferentes, quæ vera et Redemptori nostro sunt placita, et communiter loquimur, et modis omnibus teneamus. **779** Ego vero, divinæ protectionis gratia suffragante, satisfacere vobis de quibus dubitatis

^b Ita restituimus ad MSS. Vatic., Norm., Corb., Rhem., etc., cum in Editis legatur: *Quia eos solummodo invenio, quos ex ejusdem partibus Codices, quos jam monasterii dedi, excerspi.* Quid intricatus et obscurius?

EPIST. L [Al. 48]. — ^a In multis et melioribus Codicibus omissitur de Regio.

^b Fortasse intelligit Vulcani insulam Sicilie adjacentem, et Lipare proximam, quæ nunc Vulcano vulgo dicitur. De hac Maro, *Aeneid.* viii:

Vulcani domus et Vulcania nomine telus.

EPIST. LI [Al. 44]. — ^a Sic appellatur hic episcopus in omnibus Vatic., Anglie., Norm., Tel-

paratus sum; et contido de omnipotentis Dei clementia quod ita vobis satisfactio mea interius inhabebit, ut nihil charitati vestrae de cætero possit ambiguum remanere. Nam illa quæ sanctissima quatuor synodi sapuerunt atque definierunt, sicut predecessor noster sanctissimus Leo papa, ita et nos sapimus, sequimur, ac tenemus, nec ab eorum fidè aliquo modo dissentimus. Sed quia plus persona præsens quam epistola satisfacit, hortor, dilectissimi fratres, ut ad me venire, sicut præfatos sum, debatis, dummodo ratione percepta a concordia sanctæ universalis Ecclesiæ dissensio vos nulla dissociet.

Hoc tamen certa sit vestra charitas, quia vos et cum affectu quo decet suscipio, et cum gratia relaxabo. Nec aliquam vos vel quoscumque alios, qui

B pro hac ad me causa venire voluerint, afflictionem vel molestiam sustinere ^b promitto. Sed seu ad consentiendum mibi cor vestrum misericordia divina compunxerit, sive, quod absit, in ea vos durare dissensione contigerit, ad propria vos remeare quando volueritis, juxta promissionem meam sine læsione vel molestia relaxare curabimus, ^c Mense Augusto, inductione 13. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 37.)

EPISTOLA LII.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM.

Laudat Secundinum episcopum quod Anastasiu causam recte discusserit ac finierit. Clericos qui ab Anastasi accusatione destierant, Paulo quidem et Clematio, ignoscit, Euphemio vero atque Thomæ sacris ordinibus quos pro sceleris præmio percepserant in perpetuum interdicti. Singulis consuetu stipendia null erogari, et Paulo restitui quidquid in Ecclesia utilitatem expenderat.

Gregorius Joanni ^a archiepiscopo Corinthiorum.

Æquitatem atque sollicitudinem Secundini fratris et coepiscopi nostri, quæ olim bene nobis est cognita, etiam ^b series indicata monstravit. In qua re valde placuit, letosque nos reddidit, quia in causa Anastasi quondam episcopi, quam ei examinandam injunxi, vigiliam suam et diligenter exercuit, et cognita criminis, ut justitia poscebat et oportuit, ^c judicavit. Sed in his omnibus gratias omnipotenti Deo referimus, qui, desistentibus quibusdam accusatoribus, cognitioni ejus veritatem, ne tantorum causa facinorum latere potuisse, ostendit. Quoniam vero in eadem sententia in qua suprascriptum Anastasiu justè damnatum constat atque depositum sic quasdam suprascriptus frater et coepiscopus noster ultius personas est, ut nostro arbitrio reservaret, id-

ler., etc., non *Prudentius*, ut legitur in *Excusis*.

^b Norm., Rhem. et nonnulli alii, permitto, consentiunt vel. Editi.

^c Ita lectum in duobus Vatic., non autem in bostris veteribus Codicibus.

EPIST. LII [Al. 51]. — ^a In Vulgatis, episcopo. Obsequimur unanimi MSS. consensu.

^b In Corb., Reg. et Norm., series judicati monstravit. Consentunt vel. Editi. In recent, legitur, series indicata scriptorum vestrorum monstravit. Quæ lectio est trium Vatic., de multis vocibus, scriptorum vestrorum, quæ nullis in MSS. inventi.

^c Excusi, vindicavit, invitis MSS.

circo quid de eis tenendum servandumque sit praesenti epistola signare perspeximus.

Paulum itaque diaconum (*Grat. 2, q. 4, c. 1*) latorem presentium, quamvis culpa sua vehementer confundat atque redarguat, quod deceptus promissione, ^d ab accusatione **780** nuper depositi quondam episcopi sui destiterit, et cupiditatis studio siliere contra animam suam potius quam prodere vera consenserit, tamen quia pios plus nos esse convenit quam districtos, hanc ei culpam ignoroscimus, atque eum in ordine locoque suo recipiendum esse censemus. Nam ei a tempore prolatae sententiae afflictionem quam pertulit credimus ad vindictam bujus posse culpae sufficere. Euphemium vero atque Thomam (*Grat. ibid.*), qui pro deserenda accusatione sacros ordines acceperunt, eisdem sacris privatos ordinibus esse atque ita sieuti sunt depositi volumus permanere, nec unquam eos sub qualibet excusationis specie sacros in ordines revocari decernimus. Nam nimis indignum, et contra ecclesiasticæ regulam disciplina est, ut honore, quem non ex meritis sed pro sceleris præmio percepérunt, fungantur. Quia tamen plus misericordiae quam districte nos convenit operam dare justitiæ, eosdem Euphemium atque Thomam in ordine locoque tantummodo unde ad ordines sacros promoti fuerant volunus revocari, et cunctis diebus vitæ suæ eorundem ^e locorum continentiam sicut consueverant ante percipient. Clematium vero lectorem similiter benignitatis intuitu in ordinem locumque suum revocandum esse constituio. Quibus etiam omnibus, id est Paulo diacono, Euphemio, Thomæ, atque Clematio commoda sua, secundum locum et ordinem in quo quisque eorum est, sicut solitus erat accipere, a præsenti tertia decima indictione vestra fraternitas sine aliqua studeat imminutione præbere. Quia igitur suprascri-

Aplus Paulus diaconus multa se ^f pro utilitate Ecclesiæ vestræ memorat expendisse, et ut ea possit recipere fraternitatis vestræ solatio desiderat adjuvari, hortamus, ut, si ita est, omni ei possibilitate ad recipienda quæ dedit debeat concurrere, atque vestris cum auxiliis adjuvare, quia nulla ratio patitur ut in his quæ pro utilitate generalitatis impedit aliquid sustineat injuste dispendium. Præterea tres libras auri, quas, imminentे suprascripto fratre et coepisco nostro Secundino, eundem Paulum diaconum pro utilitate vestre dedisse constat Ecclesiæ, fraternitas vestra eas cessante dilatione restituat, ne, quod absit, non rationabiliter, sed sola eum gravare voluntate tantummodo videatur ^g.

EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM.

Vices illi suas in regno Childeberti concedit. Monet ut simoniacam labem prohibeant, et ne ex laicis repente fiunt episcoli. De pallii usu, et quatenus vices apostolicas obire debeant.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi.

O quam bona est charitas, quæ absentia per imaginationem præsentia sibi melipis exhibet per amorem, divisa unit, confusa ordinat, inæqualia **781** sociat, imperfecta consummat. Quam recte prædicator egregius vinculum perfectionis vocat, quia virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas charitas etiam ligat, ut ab amantis mente dissolvi jam nequeant. Hac itaque virtute, frater charissime, plenum te esse reperio, sicut mihi de te, et hi qui ex Gallicanis partibus veniunt, et epistolæ tuæ ad me directæ verba testantur.

Quod vero in eis, ^b juxta antiquum morem, usum pallii ac ^c vices sedis apostolicæ postulasti, absit ne aut transitoriae potestatis culmen, aut exterioris cultus ornatum in vicibus nostris ac pallio quæsisse te

subjicitur, mense Aug. indict. 13. Et sane indict. decima tertia in epistolæ serie notatur.

EPIST. LIII [Al. 50]. — ^a Apud Gussany., cui faverunt duo Teller., data die 6 Junii, indict. 13. Ponenda igitur esset ante epist. olim 45 et 46 ejusdem indict., datas mense Julio. At in Collectione Pauli diaconi manu scripta data est 12 Augusti indict. 13. Exstat integra inter epistolas Joannis VIII, estque 94 Rostagnio Arelatensi. In duobus Vatic., totidem Teller. et Rheinensi inscribitur, Virgil., etc., in Gallias missa per Joan. presbyterum et Sabinianum diac. Parum discrepant duo alii Vatic.

^b Intra, lib. II, epist. 64. Ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium Arelatensis episcopus accepit. Erat autem archiepiscopus Virgilius jam indict. 9 suoque munere per aliquot annos functus sine pallio, ut liquet tum ex illius vita, tum ex epist. 47 lib. I. Nondum ergo inducta erat pallii necessitas, nondum ab illo exterioris cultus instrumento potestas ecclesiastica pendebat.

^c De legatione hujus in Gallias initio vide Zosimi papæ epist. 5 et 11, ad Patroclum Arelat., necon Hilari papæ octavani, nonam et decimam. Arelatensisibus episcopis non adeo faverunt alii post Zosimum Romani pontifices Bonifacius II, Coelestinus I, Leo I, donec Symmachus an. 514 Cesario Arelat. usum pallii cum sedis apostolicæ vicariatu largitus est. Tum circa an. 543 idem concessit Auxonio primum, deinde Aureliano, Vigilius epist. 7 et 10; postea Pe-

^a Stipendium clericale, sportulam, demensum, quod moris erat dare clericis in eodem loco ministrantibus. Id ipsum statim repetitur de Paulo diacono et Clematio aliis verbis. GUSSANY.

^b Vatic. A, B, C, pro utilitate provinciæ vestræ. In hac epistola multa, MSS. morem gerendo, mutavimus, si aliorum Editorum ratio habeatur; de quibus, quod levia sint, non admonimus.

^c In Turon. S. Gal., et in vet. Ed. Paris. 1518,

suspicer. Sed quia cunctis liquet ^d unde in Galliarum regionibus fides sancta prodierit, cum priscam consuetudinem sedis apostolicæ fraternitas vestra repetit, quid aliud quam bona soboles ad sinum matris recurrit? Libenti ergo animo postulata concedimus, ne aut vobis quidquam de debito honore subtrahere, aut præcellentissimi filii nostri Childeberti regis petitionem contempsisse videamur. Sed iam nunc studiо majori res indiget, ut cum honor crevit, etiam sollicitudo profliat, et erga cæterorum custodiam vigilancia excrescat, vite quoque merita subjectis in exemplum veniant, et nunquam sua per suscepti honoris gratiam, sed lucra coelestis patriæ vestra fraternitas exquirat. Nostis enim quid beatus apostolus gemens dicit: *Omnes enim que sua sunt querunt, non que sunt Christi Iesu* (*Philip. ii, 21*).

Quibusdam namque narrantibus (*Grat. i, q. 4, c. 117*), agnovi quod in Galliarum vel Germanicæ partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per **782** semel ipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas everit (*Matth. xxi, 12*). Columbas enim vendere est de Spiritu sancto, quem Deus omnipotens consubstantiale sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædicti, malo jam inuitur quid sequatur. Quia qui in templo Dei columbas

lagius I Sapundo epist. 12, tandem Virgilio Gregorius Magnus. Post Virgilium ex Arelat. episopis nullum privilegiis illis donatum legimus, donec sub non saceruli suae suas item in Gallia vices Rostagni Arelatensi commisit Joannes VIII, qui hanc epistolam et sequentem paucis demupis usurpavit.

^e Vide *Gregorium Turon.*, lib. i Hist., c. 27 et 28, necnon *de gloria Confessorum*, cap. 30.

^e Multa hic inseria sunt quæ in aliis epistolis totidem verbis reperiuntur. Vide, infra, epist. 57 et 58. Hic vero Germanicæ partes intelligit, aut Galliam universam, quod ex Germania prodierint Franci; aut Franciam Lugdunensem, quæ Sidonio Apollinari, lib. v, epist. 7, dicitur *Germania Lugdunensis*; aut demum Germania provincias *Australiorum regi subjectas*, scilicet ultra Rhenum, Turingiam, quæ a Theodoro Clodovei Mag. filio subacta, Christianas etiam leges suscepserat, teste *Gregorio Turon.*, lib. iii Hist., cap. 4, 7 et 9, cis Rhenum, Moguntiam quæ Germania prima, Coloniam Agrippinam quæ Germania secunda dicebatur. Infra, lib. viii, epist. 30, Augustinus a *Germaniarum episopis episopus factus*, scilicet a Virgilio ipso Arelatensi ordinatus est. Cæterum de simonia in Gallis grassante, a temporibus Brunchildis, agitur in Vita sancti Eligii, auctore sancto Andoeno Rothomag. episcopo, de quo paulo infra.

^f In eundem sensum sanctus Hilarius ad cap. xxi *Matth.* In columba secundum prophetie exempla sanctum Spiritum intelligimus. In cathedra sacerdotii sedes est. Ergo eorum qui sancti Spiritus donum renale habent cathedras everit, quibus ministerium a Deo commissum negotiatio est. Ut simonia labes e Gallia tolleretur multis ad prælatos auctoritate præcipiis et ad reges ipsos epistolis egit *Gregorius*. Vide infra, epist. 55, necnon lib. ix, epist. 11, 106, 109, 110, lib. xi, epist. 55, 56, 57, 59, 60, 61. Tempore Dag-

A vendere præsumperunt, eorum, Deo justice, cathedræ reciderunt.

^g Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui pretio ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa proiectus sui radice vitiatus, parvior est aliis venundare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepisti, gratis date* (*Matth. x, 8*)?

Et cum prima simoniaca hæresis sit contra sanctam Ecclesiam exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinis provehendo agit & ut hæreticus fiat?

Alia quoque nobis res est valde detestabilis nuntiata, quod quidam ex laico habitu, ^h per appetitum glorie temporalis, defunctis episcopis, tonsurantur, ⁱ et sunt subito sacerdotes. Qua in re jā nota est qualis ad sacerdotium venit qui repente de laicabitu ad sacrum transit ducatum. Et qui miles nunquam exstitit, dux religiosorum i fieri non perficit. Quam iste prædicationem habiturus est, qui fortasse nunquam audivit alienam? Aut quando aliena mala corrigat, qui necrum sua flevit? Et cum ad sacros ordines Paulus apostolus neophyti venire prohibeat, sciendum nobis est quia sicut neophyti tunc vocabatur qui adhuc noviter erat plantatus in fide, ita nunc inter neophytes deputantur, qui adhuc novus i est in sancta conversatione. (*Grat. dist. 48, c. Sieut.*)

Scimus autem quod ædificati parietes non **783** prius lignorum pondus accipiunt, nisi novitatis sua

C hæriti regis, suggestibus sanctis Andoeno et Eligio, habitum est concilium adversus simoniacam pravitatem: placuisse omnibus uno in Spiritu sancto accepto consilio, simul cum regis imperio, ut nullus pretio dato ad sacerdotale officium admitteretur. Ita sanctus Andoenus, lib. ii *Vite sancti Eligii*, cap. 1. Necdum tamen abstera sacerculo ix hac labes, ut ostendit Joannes VIII, epist. 94. Imo duodecimo sacerculo simoniam in Gallia defendi consuetudine Romanæ Ecclesiæ dñebat Ivo Carnot, epist. 153. Porro quæ hic adversus Simoniacos scribit *Gregorius Magnus* iisdem omnino verbis repetit, lib. v, epist. 58, et fusius lib. ix, epist. 107.

^j Hæresim latiore modo sumit pro simoniaca pravitate. Vide *Lanuoi Librum de Simonia*, observatione 3, 4, 5, 11.

^k Vide lib. ii, epist. 25. Ne laici tonsurentur, vacantibus Ecclesiæ statim in episopos ordinandi, prout moris erat in Galliis, velat *Gregorius* hac et 55 epist., lib. ix, epist. 11, 106, 109, 110. Idem Gallis veterant Zosimus epist. 9, ad Patroclum Arelat. Cælestinus I, epist. 2; ad episc. Provincie Vien. et Narbon. Symmachus, epist. 5; ad Cæsarium Arelat. Felix IV, epist. 8; ad eumq. conc. Arelat. II, can. 1, Arelat. iv.

^l Eodem sensu infra, epist. 55, de laicis qui tonsurati mox ad episopatum præcipiti saltu concidunt: *Ducatum, inquit, sacerdotes sibi arripiunt qui exordium religiosa militia non viderunt. Vox Religiosus Gregorio Magno etiam clericum significat*, lib. iv, epist. 22, *cunctos clericos cæterosque religiosos*; et lib. ix, epist. 107, *repente in religionis habitu plantatus dicitur qui repente factus est clericus, ut possit in episopum eligi*.

^m Vide *Gregorium Nazianenum*, in Monodia, nudi argumentum hoc oratorio stilo fusius tractat.

humore siecentur, ne si ante pondera quam solidantur accipient, cunctam simul fabricam ad terram deponant. Et cum ad edificium arbusta succidimus, ut prius viriditatis humor exsiccati debeat exspectamus, ne si eis adhuc recentibus fabricae pondus imponitur, ex ipsa novitate curventur, et confracta citius corruant, quae immature in altum levata videbantur. Cur ergo hoc non subtiliter in hominibus custoditur, quod in lignis quoque ac lapidibus tanta consideratione perpenditur?

Quia de re necesse est ut vestra fraternitas præcellentissimum filium nostrum Childebertum regem admonere studeat, ut hujus peccati maculam a regno suo funditus repellat, quatenus omnipotens Deus tanto illi apud se majora retribuat, quanto eum conspicit et amare quod ipse diligit, et vitare quod odit.

Ilaque fraternitati vestre vices nostras in Ecclesiis, quæ sub regno sunt præcellentissimi filii nostri Childeberti, juxta antiquum morem Deo auctore committimus, singulis siquidem metropolitis secundum priscam consuetudinem proprio honore servato. Pallium quoque transmisimus (*Grat. dist. 100, c. 6*), quo fraternitas tua intra ecclesiam ad sola missarum solemnia utatur. Sicubi autem longius episcoporum quisquam pergere forte voluerit, sine tuæ sanctitatis auctoritate ei ad loca alia transire non liceat. ^k Si qua vero inquisitio de fide, vel fortasse aliarum rerum inter episcopos causa emerserit, quæ discerni difficultius possit, collectis duodecim episcopis ventiletur atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, discussa veritate, ad nostrum iudicium referatur. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque perceptum vos in moribus servare concedat. ^l Datum die 12 Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LIV.

AD UNIVERSOS REGNI CHILDEBERTI EPISCOPOS.

Virgilio Arelatensi, cui vices suas commisit, obedient; ab eo vocati veniant ad synodum; nec ad longinquæ loca sine illius auctoritate pertant.

Gregorius ^a universis episcopis Galliarum qui sub regno Childeberti sunt.

Ad hoc dispensationis divinæ provisio gradus diversos et ordines constituit esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, et potio-

^k Causas fidei majores appellant, easque summo pontifici reservandas contendunt nonnulli. Non ita censuit sanctus Gregorius, nisi forte in partibus decidi nequiverint præ nimia difficultate. Certe non nisi prius inquisitione facia, et in partibus ventilata discussaque veritate, ad sedem apostolicam referuntur. Vide epist. 55, infra: *Cujus vehemens fortasse sit dubietas,.... examinata diligenter veritate, etc.* Vide Cyprianum, epistola 55; Hilarum papam, epistola 8. Quid in simili casu fieret apud Judæos, vide Josephum, Antiquitat. Judaic. lib. iv, cap. 8, cuius testimonium retulimus epist. 4, indict. 10, ubi de hisdem causis majoribus. Gussav.

^l Ita Vaticani Codices, consentiente Collectione Pauli. At in duobus Teller. et in Excusis scripta legitur epistola die 6 mensis Junii, indict. 13.

EPIST. LIV [Al. 52]. — ^a Episcopi sub regno Childeberti erant omnes sere Gallicani antistites. Nam regnum Austrasiorum ac regnum Burgundie,

A res minoribus dilectionem impenderent, una concordia fieret ex diversitate contextio, et recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim universitas alia poterat 784 ratione subsistere, nisi hujusmodi magnus eam differentiæ ordo servaret. Quia vero creatura in ^b una eademque æqualitate gubernari vel vivere non potest, coelestium militiarum exemplar nos instruit, quia dum sunt angeli, et sunt archangeli, liquet quod non sunt æquales, sed in potestate et ordine, sicut noster, differt alter ab altero. Si ergo inter hos qui sine peccato sunt ista constat esse distinctio, quis hominum abnuat huic se liberenter dispositioni submittere, cui novit etiam angelos obedire? Hinc etenim pax et charitas mutua se vice complectuntur, et manet firma concordia in altera, et Deo placita dilectione sinceritas.

Quia igitur unumquodque tunc salubriter completerut officium, cum fuerit unus ad quem possit recurri præpositus, idcirco opportunum esse perspicimus in Ecclesiis quæ sub regno præcellentissimi filii nostri Childeberti regis sunt, secundum antiquam consuetudinem, fratri nostro Virgilio Arelatensis civitatis episcopo vices nostras tribuere, quatenus et catholicæ fidei integritas, id est sanctarum quatuor synodorum, Deo protegente, sollicita devotione servetur; et si inter fratres consacerdotesque nostros aliqua evenerit forte contentio, auctoritatis sue vigore, vicibus nempe sedis apostolicæ functus, discreta moderatione compescat. Cui etiam injunximus ut si quarumdam causarum tale fuerit certamen exortum in quo aliorum præsentia opus sit, ^c congregatis sibi in numero competenti fratribus et coepiscopis nostris, salubriter hoc servata æquitate discutiatur, et canonica integritate definitur. Si quam vero contentio- nem, quod longe faciat divina potentia, de fidei causa evenire contigerit, aut negotium emiserit cuius verbiem sit fortasse dubietas, et pro sui magnitudine iudicio sedis apostolicæ indigeat, examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem, quatenus a nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.

Et quoniam necesse est ut ad eum ^d cui nostras vices indulsimus, quoties oportere perspexerit, pro facienda collatione aptis debeant episcopi temporibus

D quod morte ac testamento Guntramni patrui quæseriat, Childebertus obtinebat. Clotarius, frater ejus patruelis, paucas in Neustria ad Ligerim, Sequanam, et Isaram fluvios, atque ad Oceanum civitates possidebat; quibus exceptis, cum Gothia, quæ Gothorum erat, reliqua omnis Gallia parebat tum Childeberto. De finibus regni Austriae et regni Burgundie Adrianum Valesium consule, in lib. vii et ix regnum Francicarum. Gussav. In Reg., et in duabus Vatic. B et C, sic legitur hujus epistolæ titulus: *Universis episcopis Galliarum qui sub regno filii nostri excellentes Childeberti sunt.*

^b Excusi, quibus pauci favent MSS., una eademque qualitate. Nostram lectionem exhibent omnes Anglic., Norm., Corb., duo Vatic. Veram esse probant que sequuntur: *quod non sint æquales.*

^c Ne solus definiat, nisi in levioribus, etsi Romani pontificis gereret vices.

^d Excusi, injunxit.

convenire, hortamur ut nullus mandatis ejus inobedientis esse præsumat, nec communis congregatiōnī interesse postponat, nisi aut corporis infirmitas quempiam fortasse vetuerit, aut cūjusdam eum causā justa excusatio minime venire permiserit. Illi tamen qui prohibente aliqua necessitate nequeunt in sūdum convenire, loco suo presbyterum aut diaconum dirigant, quatenus quā a nostro vicario, Deo auxiliante, fuerint definita, ad eum qui absens est per ipsum quem miserit fidē relatione perveniant, & ut inconvulsa **785** firmitate serventur ¹, et nullius ea audeat occasio nis excusatio violare.

Hoc etiam vos pariter prævidimus admonendos, ut nullus vestrum ad longinquiora loca sine præfati fratri et coepiscopi nostri Virgilii auctoritate tentet aliquo modo proficiisci, scientes quia et prædecessorum nostrorum, qui vices suas ejus prædecessoribus concesserunt, sic procul dubio indata definiunt.

Hortamur præterea ut de officio suo sit quisque vestrum sollicitus, ut qui promissam cupit mercedem passionis accipere commissum sibi gregem sollicituine et oratione custodiat, ne lupus insidians oves creditas invadendo dilaniat, et sit in retributio nē pœna pro munere. Optamus igitur, fratres charissimi, et totis omnipotenter Dominum precibus exoramus, ut dilectionem vestram in amoris sui constantia faciat magis magisque servescere, atque in pace Ecclesiae, et in una vos concedat magnopere retineri concordia.

Nuntiatum vero nobis est quod per simoniacam hæresim ad sacros quidam ordines adducantur, et hoc suprascripto fratri et coepiscopo nostro Virgilio per omnia prohibendum mandavimus; quod ut vestra fraternitas cognoscat et studiose custodiat, et ipsa coram vobis est epistola relegenda. & Data die 12 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LV.

AD CHILDEBERTUM REGEM.

Virgilio se vices suas et pallium regis petiti concessisse; hortatur vicissim ut illi faveat in prohibenda simonia, et ne ex lucis repente fiant episcopi.

Gregorius ² Childeberto regi Francorum.

Lætos nos excellentiae vestræ vehementer fecit epistola, quæ pia vos affectione de honore et reverentia sacerdotali testatur esse sollicitos. Hinc etenim cunctis ostenditis fideles Dei vos esse cultores, dum sacerdotes ipsius grata ac debita veneratione

¹ Idem, inconcussa; a quibus non recederemus, nisi communis Ms. consensus nos abriperet.

² In Vulgatis, Et nullius ea quæ constituerit, etc. Favet Vatic. D.

³ Ita Colbert. vet. et Pauli Collectio. In duabus Teller. convenienti mensis et indictione; sed pro die 12 assignatur 11 Augusti.

EPIST. LV [Al. 53]. — ⁴ Erat hic Childebertus Junior, Austrasiorum rex, Sigiberti regis et Brunichil dis filius.

^b Excusi, annuente censura.

^c Eamdem sententiam alii in locis semel iterum que resumit vir sanctus, dignam certe quæ inculetur, crebraque iteratione firmetur; ne qui repellunt scientiam, aut angustis eam finibus concludunt, re-

A diligitis, et Christiana devotione quidquid ad eorum augmentum pertinet agere festinatis. Unde et grantanter ea quæ scripsistis accepimus, et quæ volutissimo libenti concessimus; atque ideo fratri nostro Virgilio, Arelatensis civitatis episcopo, vices nostras juxta antiquum morem et Excellentiae vestre desiderium Deo favente commisimus, cui etiam et pallii usum, sicut prisca habuit consuetudo, concessimus.

Sed quia aliqua ad nos perlata sunt, quæ et omnipotentem Deum nimis offendunt, et quæ plurimum sacerdotii bonorem reverentiamque confundunt, quæsumus ut potestis vestræ ^b annitente censura modis omnibus emendentur, ne dum laudandæ devotioni vestræ res tenerariae ac perversæ repugnant, B aliorum, quod absit, culpa **786** aut regnum vestrum gravetur, aut anima.

Pervenit autem ad nos, obenuntibus episcopis, quosdam ex laicis tonsurari, atque ad episcopatum præcipiti saltu descendere. Et qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur. Et quoniam ^c quod possit docere non didicit, sacerdotium tantummodo gerit in nomine, nam laicus in sermone pristino perseverat et opere. Quomodo ergo pro aliornum peccatis intercessurus est, qui sua primus non deslevit? Talis enim Pastor non munit gregem, sed decipit, quia dum contradicente verecundia non potest aliis hoc quod ipse non facil suadere, quid est aliud nisi ut plebs dominica prædonibus populanda remanent, et inde sumat interitum, C unde salutiferæ protectionis magnum debuit habere subsidium? Quid quam pravum sit, quamve perversum, ex sua quoque ordinatione excellentiae vestræ celsitudo perpendat. Certum namque est non vos ante exercitu ducem præponere, nisi vobis labor ejus ^d fidesque constiterit, nisi eum anteactæ virtutæ et sollicitudo aptum esse monstraverit. Si vero non aliis nisi hujusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animalium ex istius bene rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est, et dicere pudet, quia ducatum sibi sacerdotes arripiunt qui exordium religiosæ militiae non viderunt.

Simul autem et illud valde execrandum nobis est nuntiatum, quod sacri ordines per simoniacam hæresim, id est accepto præmio, conferuntur. Et quia pestiferum nimis est, et sanctæ Ecclesiæ universalis

pellantur a Deo. Magnum est prælationis pondus propter infinitates difficultatum circumstantium: gravis autem præ ceteris necessitas prædicandi, quæ se non exsolvet facile qui totam Scripturam sacram non imbibitur. Legendus Joann. Gerson, sermone habito in concil. Rhem., considerat. 2, ubi post multa quæ ad hanc rem faciunt, Exigitur, inquit, cognitio Scripturarum sacrarum cum ceteris omnibus quæ ad mores spectant. Inde est illa, dum Pastor consecratur, interrogatio, Scis utrumque testamentum? quorum aliqui qua conscientia respondeant scio, ipsi viderint. Hæc ille. GUSSANY.

^d Vulgati, fidesque probata. Et infra, ex istius rei consideratione seu comparatione bene colligitur.

contrarium, in sacrum quempiam ordinem non metitis, sed pretio collocari, hortamur ut tam detestabile facinus de regno suo excellentia vestra prohiberi præcipiat. Nam ipse se ad hoc officium ostendit prorsus indignum, qui donum Dei pecunia mercari non metuit, et commodis præsumit appetere quod habere per gratiam non meretur. Hæc igitur, præcellentissime fili, idecirco admoneo, quia animam vestram salvari desidero. Quæ etiam dudum e scriberem, si voluntatem meam innumeræ occupationes minime præpedisset. At postquam se congruum rescribendi tempus ingessit, quod facere me oportuit non omisi. Salutantes itaque excellentiam vestram, paternæ charitatis affectu petimus ut cuncta quæ suprascripto fratri et coepiscopo nostro fieri servarique mandavimus favoris vestri præsidio compleantur, ne cuiusquam ea aliquo modo elatione aut superbia convelli permittatis. Sed sicut a prædecessore sub glorijs patri regno servata sunt, ita quoque auxilio vestro sollicita et modo devotione serventur. Oportet ergo ut hoc nobis vicarie rependatur, et sicut nos vestram implere non distulimus voluntatem, ita et vos propter Deum et beatum Petrum apostolorum principem **787** nostra facialis in omnibus servari statuta, quatenus excellentiae vestræ laudabilis et Deo placita se circumquaque tendat opinio. Data die 12 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LVI.

AD MARINIANUM EPISCOPUM

Pallii usum concedit, firmat privilegia Ravennatis Ecclesie.

Gregorius a Mariniano episcopo Ravennæ.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in Ravennati Ecclesia gubernationis suscepisse constat officium, pallii usum prævidimus concedendum. Quo non aliter te uti memineris, nisi in propria tuæ civitatis dimissis jam filiis Ecclesia, procedens a salutatorio ad sacra missarum solemnia celebranda; peractis vero missis, idem in salutatorio rursum curabis depondere. Extra Ecclesiam vero non amplius illo tibi, nisi quater in annis, in litanis quas ad predecessorum tuum Joannem expressimus, uti permittimus, hoc nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujusmodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem

^a Ita Vatic., Norm., Corb., etc., pro scripsisse. In Editis, scribere volui.

^b Excusi, sed si ut per prædecessores ejus singulos, sub glor. ita sollicita omnino devotione servata, quæ nullis in MSS. legimus.

^c Ita Colbert. vet. In Collect. Pauli data legitur die 16 mensis Maii. In duobus Teller. die 10 mensis Augusti, indict. 14.

EPIST. LVI [Al. 54]. — ^a Mortuo Joanne Ravennate episcopo, anno 595, Ravennates Marinianum presbyterum, civem suum, quem diu cum sancto Gregorio in monasterio versatum noverant, communis consensu episcopum elegerunt, cui diu resistenti vix persuadere potuit Gregorius ut electioni de se factæ consentiret. Hic licet fuisse monachus, paulo tamen monachis infensor visus est, ex epist. 24 lib. v, nunc lib. vi. De eo etiam Paulius diaconus, lib. iv, cap. 11. GUSSANV.

Alargiente Domino percepisti, ita etiam merum atque actuum probitate ad Christi gloriam susceptum adorare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujusmodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia etiam privilegia, quæ tuæ pridem concessa esse constat Ecclesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decernimus permanere.

EPISTOLA LVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Post nequissimum decessorem Anastosium, Corinthios sic regat, ut præcedens contagii omnes abstergat maculas. Concedit pallii usum. Hortatur ut in subjectis sibi locis simoniam compescat.

Gregorius Joanni episcopo Corinthiorum.

B Postquam Deus noster, cui nihil occultum est, de Ecclesiæ suæ gubernatione nefandam pollutionis pestem abiciens, vos ad ejus voluit regimen adducere, magna vobis præcavendum est sollicitudine ut post vulnera et diversa prioris mala pastoris in fraternitate vestra grec dominicus consolationem ac salubre medicamentum inveniat. Sic ergo præcedentis contagii maculam manus vestræ actionis abstergat, ut nulla execrandæ pravitatis illius vestigia, vel sinat manere.

Sit igitur erga subjectos sollicitudo laudabilis. **788** Exhibeatur cum mansuetudine disciplina. Sit cum discretione correptio. Iram benignitas mitget, benignitatem zelus excusat; et ita alterum condiatur ex altero, ut nec immoderata ultio plus quam oportet

C affligat, nec iterum frangat rectitudinem disciplinæ remissio. Instruicio commissi populi fraternitatis vestræ sit actio. Videat in vobis quod diligit, cernat quod imitari festinet. Exemplo vestro vivere doceatur. A recto itinere te duce non deviet, ad Deum vos sequendo perveniat, ut tot ab humani generis Salvatore retributiones accipias, quot lucra ei operatus fueris animarum. Labora itaque, frater charismate, et ita totam mentis et cordis ad hoc efficaciam dirige, quatenus in futuro merearis audire: Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Luc. xix, 17).

Pallium vero, sicut per epistolam vestram, quam per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscepimus, postulasti, direximus, quo ita vos uti ne-

D ^a Laicos Ecclesiæ filios, clericos vero Ecclesiæ milites appellare solet. Vide lib. vi, epist. 3, ne ergo filii Ecclesie, etc. Ante missarum celebrationem se-debat episcopus in secretario, nunc vulgo sacristia, fideliū salutationes excepturus; quibus dimissis, sacris vestibus indutus, ad altare procedebat. Inde locus ille salutariorum dicebatur. Vide Gregorium Turon., Hist. lib. ii, c. 21; card. Bona de rebus Liturg., lib. i, cap. 24, num. 2.

^b Supra, secretarium, etc., epistola 19 lib. i. GUSSANV.

EPIST. LVII [Al. 55]. — ^a Vatic. D., Norm. et Corb., magna vobis ope nitendum est. Vatic. A, B, C, magnopere vobis nitendum est.

^b Excusi, et diversa prioris mali pastoris contagia in frat.

^c Idem, nullam sinat manere memoriam. Norm., vel sinat manere memoriam.

cesser est, sicut prædecessores vestri usi, conceden- A

tibus nostris prædecessoribus, approbantur.

Præterea pervenit ad nos quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens de- nuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per se me ipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras venden- tium columbas evertit (*Math. xxi, 12*). Columbas enim vendere est de sancto Spiritu, quem Deus omnipotens consubstantiam sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædicti, malo jam intuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei coiumbas ven- dere præsumperunt, eorum Deo judice cathedræ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum au- gmento propagatur. Nam ipse quoque qui ^a ad sa- crum honorem perducitur, jam in ipsa proiectus sui radice vitiatus, paratior est aliis venundare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Math. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simonica hæresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit ut hæreticus fiat? Quia ergo hanc nefandissimam pravitatem sancta universalis omnino damnat Ecclesia, hortamur fraternitatem vestram ut tam detestabile et tam im- mane peccatum de locis omnibus quæ sub se sunt sollicitudinis suæ modis omnibus compescat instan- tia. Nam si quid tale deinceps fieri senserimus, jam non verbis, sed canonica hoc ultione corrigemus, et de vobis, quod non oportet, aliud incipiemus habere judicium.

Novit autem (*Grat. dist. 100, cap. 5*) fraternitas vestra quia prius pallium nisi dato commodo non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, ^b factio concilio ante corpus **789** beati Petri apostolorum principis, tam de hoc quam de ordinationibus (*Grat. I, q. 1, c. 116*) aliquid accipere sub districta interdi- citione vetuimus.

Oportet ergo ut neque per commodum, neque per gratiam aut quorumdam supplicationem aliquos ad sacros ordines consentiatis adduci. Nam et peccatum, sicut diximus, grave est, et sine correptione hoc non patimur remanere.

^a In Vulgatis, *ad sacrum ordinem*. Et infra, et cum primo, pro, et cum prima.

^b Concilii hujus acta post omnes epistolæ exhibe- bimur.

^c Recent., incensuris melioribus MSS., *epistolæ vestras..... In Joann..... excusione finixisse*. De causa Joann. Larissæ contra Adriannum Thebanum episcopum lego epistolæ 6 et 7 lib. iii. *In executione hic significat Joannis Larissæ jussa exequendo.*

^d Sic vet. Colbert., alii vero MSS. non consentiunt; nam in Vatic. D. in Rhem., et in duobus Tellerian., assignatur *indictio 14*. Cur in *indict. 15* relinquatur disce ex nota ultima ad epist. sequentem.

^e Epist. LVIII [Al. 56]. — ^f Hic titulus diverso modo in MSS. legitur. In Vatic. D. per Archelaidam, in Anglic., *episcopis Adrellada constitutis*, vel Arel-

Suprascriptum vero Andream fratrem et coepisco- sum nostrum ob hoc tarde suscepimus, quia renun- tiante fratre et coepiscopo nostro Secundino didici- mus ^g epistolæ nostras sibi eum in Joannis Larissæ episcopi exsecutione finxisse. Et nisi bona vestra no- bis quæ audivimus suasissent, nulla illum habuimus ratione suspicere. ^h Data die 15 mensis Augusti, in- dict. 13.

EPISTOLA LVIII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER HELLADIAM.

Gratulatur de Anastasii correctione, cuius casus sit illi cautela. Joanni illius successori obediunt. Non pa- tiantur, aut dato præmio, aut alicuius gratia vel sup- plicatione clericos ordinari vel promoveri.

Gregorius universis episcopis ^a per Helladiam pro- vinciam constitutis.

B Gratias omnipotenti Deo vobiscum, fratres charis- simi, refero, qui latens vulnus quod antiquus hostis intuierat ad omnium fecit pervenire notitiam, et de Ecclesiæ sua corpore salutifera illud incisione com- pescuit. Ex qua re et gaudendum nobis est, et dolen- dum. Gaudendum quippe de correctione facinoris, dolendum vero de casu fratris. Sed quoniam plerom- que alterius casus, alterius solet esse cautela, ^b hoc quisquis cadere timet, attendat, aditum hosti non præbeat, non putet latere quod agitur. Nam Veritas clamat: *Nihil occultum quod non revelabitur* (*Math. x, 26*). Haec enim vox actionis nostræ jam præco est, et, ipso teste, modis omnibus adducit ad publicum quod agitur in secreto. Aut quis actus suos ante illum nitatur abscondere, qui eorum et testis et judex est?

C Quia vero nonnunquam dum aliud attenditur aliud non cavetur, oportet ut contra omnes hostis insidias quisque debeat esse sollicitus, ne dum in uno vincit, superetur in altero. Nam et terrenus hostis, qui mu- nita loca cupit invadere, pugnandi ante sic utitur: Latenter quidem ponit insidias, et ad unius loci se expugnationem totus ostendit, **790** ut dum ad de- fensionem loci illius ubi instat periculum convenitur, loca alia de quibus nulla est suspicio capiantur. Et evenit ut qui cognitus resistentis virtute repulsus est, latens obtineat quod certando non potuit. Sed quia in his omnibus divinæ protectionis auxilio opus est, voce cordis singuli clamemus ad Dominum, dicentes: *Domine, ne longe facias auxilium tuum a me, ad de- fensionem meam respice* (*Psal. xxi, 20*). Manifestum

D namque est quia nisi ipse auxiliatus fuerit, et ad se

lada; quod etiam habet Norm. et Corb., ubi: *episco- pis Arellada Provincia consistentibus. In Reg., episco- pis Arellada constitutis provinciæ. In tribus Vatic., quos præstulimus, habetur per Helladiam. Hellas est proprie Achaia, quæ Corintho, a quo verbum Dei accepit, vicina. Ille Paulus, II Cor. i, 1: Ecclesie Dei quæ es: Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia. Ideo forte sanctus Gregorius dicit Helladiæ episcopos, ex antiqua consuetudine, epi- scopo Corinthi esse subditos.*

^b Ita Anglic., Norin., Corb. et tres Vatic. In Va- tic. D., hoc quisquis audierit, ut cadere timeat attendat. Editi, quo quisque cadere, etc.; paulo post, nihil oper- tum quod non reveletur, et occultum quod non sig- tur.

clamantes defenderit, hostis noster vinci non poterit.

Præterea epistolam charitatis vestræ per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscipientes, pallium Joanni fratri nostro Corinthiorum episcopo nos transmisso cognoscite; cui vos magnopere convenit obediens, præsertim dum hoc sibi et antiquæ consuetudinis ordo defendat, et bona ejus, quibus ipsi testimonium perhibetis, invitent. Quibusdam namque narrantibus (*Grat. 1, q. 1, c. 117*) agnovi quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemensque denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio, quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus in templum, cathedras vendenium columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Columbas quippe vendere est de sancto Spiritu, quem sibi consubstantialem Deus omnipotens per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum tem-

^a Nisi hoc loco significat sed solum, sicuti *Joan. xvii, 12*, nisi filius perditionis idem est ac sed tantummodo filius perditionis. Consule interpretes, qui multa aujusmodi loca in sacra Scriptura notant.

^b In duabus Teller. et in Vatic. D notatur indictio 14. At cum in omnibus Mss. etiam Vaticanis, qui epi-

porale percipere. Ex quo, ut prædicti, malo innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum Deo judice cathedralæ cederunt. Qui videlicet error in subditis cum augmendo propagatur. Nam ipse quoque, qui ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiosus, paratior est aliis vendere quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiæ simoniaca hæresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat, provehendo agit ut hæreticus fiat? Ideoque hortamur ut nullus vestrum denuo hoc fieri patiatur; sed neque gratia alicujus, neque supplicatione, aliquos ad sacros ordines audeat promovere, ^c nisi eum quem vitae et actionis qualitas ad hoc dignum esse monstraverit. Nam si aliter factum denuo senserimus, disticta et canonica illud noveritis ultione compesci. ^d Datum die 15 mensis Augusti, inductione 13.

stolas secundum inductionum ordinem continent, hæc epistola in serie scriptarum inductione 13 reperiatur, eam loco movere non debuimus. Eadem ratio militat pro superiori epistola, quæ eodem tempore scripta fuit.

LIBER SEXTUS.

Indictione decima quarta, anno ordinationis ejus sexto.

791 EPISTOLA I.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

In Joannis successoris ejus testamento, quid ratum esse debeat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravenne.

Sicut injusta poscentibus nullus est tribuendus effectus, ita legitima desiderantium non est differenda petitio. Presbyteri igitur, ac diaconi, atque clerici fraternitatis vestræ oblata nobis petitione conquesti sunt Joanneni quondamdecessorem tuum ^a condito testamento diversa in Ecclesiæ suæ gravamina conscripsisse. Et petiverunt ut hæc in damnum Ecclesiæ suæ, prohibente quippe lege, nulla deberent occasione persolvi. ^b Et quamvis, postquam hæreditas illius successioque repudiata est, ad hæc te satisfacienda ratio nulla constringat, verumtamen ex abun-

LIBER VI. A. LIBER V.

EPIST. I. — ^a In Agathensi, c. 51, an. 506: Si episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantumdem de juris proprii facultate suppleverit. Idem in Epaon., c. 17, an. 517. Distinguebant veteres clericorum res proprias a rebus Ecclesiæ, quæ eis quasi clericis competitabant. Primas donare poterant ac legare, alias nec donare nec legare. Quidquid in clericato de Ecclesiæ bonis acquirebant, non sibi, non hæreditibus cedebat, sed Ecclesiæ cujus erant ministri. Optimum utique statutum, ne Ecclesiæ bonis ditescerent, aut hæredes ditarent spretis pauperibus. Legat studiosus causæ 12 q. 3, 4, 5, et in Decretal., lib. iii, tit. 25, de peculio clericorum, et 26, de testamentis, etc. Ubi notabit, etiam tempore Alexandri III, in fine sae-

C danti his te hortamur affatibus, ut ea quæ ^c de Ecclesiæ suæ vel de acquisitis in episcopatu rebus contra legum fieri statuta dispositi, ^d fraternitas vestra nec auctoritate præbeat, nec aliqua in his ratione consentiat. Si quid autem de propriis rebus, quas ante episcopatum habuit, quod quidem prius Ecclesiæ suæ non contulit, fieri voluit vel decrevit, firmum per omnia robur obtinere necesse est, nec quisquam ecclesiasticorum id contra rationem tentet qualibet excusatione convellere.

Quia vero dum viveret (*Grat. caus. 12, q. 5, can. 3*) sèpibus a nobis expetiuit ut ea quæ in monasterio illo contulerat quod juxta ecclesiam sancti Apollinaris ipse construxerat nostra debuisse auctoritate firmare, et nos facturos hoc esse promisimus, fraternitatem vestram necessario prævidimus adhortan-

D culi xii clericis non licuisse de bonis mobilibus quæ per Ecclesiam adepti erant testari, sed tantum aliquæ elemosynæ intuitu erogare moderate dum vivunt. In Antioch. Conc., c. 24 et 25, de bonis Ecclesiæ et episcoporum statuitur. In Carthag., c. 52, de peculio et emptionibus clericorum. GUSSANV.

^b In duabus Vatic., Reg., Corb., uno Rhem. et omnibus pene Norm., post hæreditatem ejus posthumam. In Beccensi, post hæredem ejus posthumam. Ita quoque in sex Anglic.

^c Excusi, de Ecclesia sua.

^d In Vatic. A et C, consentientibus Norm., Reg. et Corb., fraternitas vestra nec provehai nec aliqua. In Vatic. B, fraternitas vestra nec probet. In Vatic. D, fraternitas vestra prohibeat, nec aliqua.

dām, ut nihil de his quae illic contulit atque constituit aliquo modo **792** patiatur imminui, sed omnia firma studeat stabilitate servari. Hujus igitur monasterii et collatarum illic rerum quia in testamento quod condidit fecisse noscitur mentionem, sciendum vobis est non ea nos ideo confirmasse, quoniam supremam ejus sequimur voluntatem, sed quia ei hoc, sicut diximus, viventi promisimus. Hęc itaque omnia sic sollicitate fraternitas vestra implere festinet, quatenus et quae in suprascripto monasterio constituit, et a nobis sunt firmata, serventur, et illa quae in damnum dari vel fieri per testamentum suę decrevit Ecclesię, nullam, prohibente nempe lege, obtineant firmitatem.

EPISTOLA II.

AD CLERUX ET PLEBEM RAVENNAE.

Rectam omnino esse Mariniani episcopi fidem testatur.

Gregorius clero et plebi Ecclesię Ravennae.

Pervenit ad nos quosdam homines, maligni spiritus instigatione pervasos, erga opinionem fratris et coepiscopi nostri Mariniani mientes vestras corrumperem falsa locutione voluisse, dicentes quod idem frater noster minus quam decet sanctam Chalcedonensem synodum veueretur. De qua re omnibus vobis et ipse præsens de integritate suę fidei satisfacit, et nos per omnia testamur eum a cunabulis in sanctę universalis Ecclesię gremio nutritum rectam prædicationem fidei cum vitę suę attestatione tenuisse. Veneratur enim sanctam Nicænam synodum in qua Arius, Constantinopolitanam in qua Macedonius, Ephesinam primam in qua Nestorius, et sanctam Chalcedonensem in qua Dioscorus atque Eutyches damnatus est. Si quis autem contra harum quatuor synodorum fidem, **793** et contra sanctę memoriam Leonis papæ tomum atque definitionem aliquid unquam loqui præsumit, anathema sit. Proinde satisfactionem plenissimam recipientes, charitate integra, puro corde, pastorem vestrum diligite, ut apud Deum purius fusa ejusdem vobis valeat professe intercessio pastoris.

EPISTOLA III.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Maximus de simonia et de aliis multis accusatus Romanū citatur.

Gregorius Maximo præsumptori Ecclesię Salonianæ.

Quoties contra ecclesiasticam quid gestum dicitur disciplinam, ne nos ante Deum culpa ex dissimula-

^a Mendose in recentioribus Ed., et collectarum.Epist. II. — ^a Norm., Reg. et tres Vatic., in qua Nestorius, Dioscorus atque Eutyches. Ita etiam vet. Editi.

^b Epistolam 10, nunc 24, sancti Leonis intelligit ad Flavianum scriptam, revera tamen encyclicam, et ad omnes totius orbis Christiani episcopos missam, atque in Chalced. conc., act. 2, 5, 6, solemni approbatione consecratam. *Tomus* volumen aut Codicem notat, ut videre est apud Hieron. ad Pamphacium et Oceanum, nec ingentem solum, sed et mediocrem libellum epistolamque. Unde Eutychianos ridentem Leonem pontificem, quod epistolam dogmaticam suam ad Flavianum patriarcham Constantiopol. et universum conc. Chalced. missam *tomum* appellaret, redarguit Ephron patriarcha apud Photium. Ex Salmatio ad Soli-

tione redarguat, irrequisitum hoc relinquere non audiendum. Pervenit itaque ad nos quod per simoniaem hæresim fueris ordinatus. Sed et alia de te multa hædicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit propter quod necesse habuimus te summopere per scripta nostra prohibere, ne missarum solemnia celebrare debuisses, donec quid esset, verius potuissemus addiscere. Ne ergo filii Ecclesię diu videantur non habere pastorem, et ne hæc quae dicuntur, si indiscussa remanserint, hujusmodi se vitium tendat in plurimos, hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata justitia, hæc et cognoscere, et finire secundum canonica instituta Christo revelante possimus. Ita autem fac, ut adveniendum amplius jam moras non ingeras, ne ipsa te magis absentia obnoxium bis quae dicuntur assignet, et nos in te hæc res non solum propter dicta crimina, quae purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientiæ culpam durius, scilicet ut in contumaciam cogat ex concilio ferre iudicium.

EPISTOLA IV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Modiorum tritici duo millia del Zenoni episcopo egens distribuenda.

Gregorius Cypriano diacono.

Zenon frater et coepiscopus noster quosdam in civitate sua alimoniarum necessitatem innuit **794** sustinere. Quibus quoniam, ut possibile est, aliquod desideramus ferre consultum, idcirco dilectionem tuam ante dicto fratri et coepiscopo nostro mille modios tritici, aut, si plus levare potuerit, usque ad duos millia scriptis te dare præsentibus deputamus. Hortamur igitur ut in his præbendis nullam moram aut excusationem adducas, quatenus, dum tempus sinist, et hic cum Dei adjutorio sine periculo ad propria remeare, et citius valeat necessitatem patientibus subvenire. (Joan. Diac., l. II, c. 15.)

EPISTOLA V.

AD BRUNICILDEN REGINAM.

Laudat illam a recta filii educatione. Candidum presbyterum patrimonii quod erat in Gallia rectorem dignatum commendat.

Gregorius Brunichildæ reginae Francorum.

Excellentiae vestre prædicandam ac Deo placitam bonitatem, et gubernacula regni testantur, et educatione filii manifestat. Cui non solum incolumem rerum D temporalium gloriam provida sollicitudine conser-

num, pag. 1317, proprie idem *tomus* est ac *francus seu Codex*, et *scapus seuramus* ab arbore recessus; quibus non minibus vocarunt antiqui chartas in unum volumen convolutas atque complicatas, quo lacu similitudinem præseferrent, quomodo chartæ non scripte jungi solebant, ut ex Cassiodoro discimus; atque hinc ad quodvis volumen denotandum, et *Codicet tomus vox est extensis*.

Epist. III. — ^a Hęc epistola reperitur partim caus. 2, q. 4, c. Accusatum, partim extra, tit. de simonia, c. 4 et 5. GUSSANV.^b Id est, qui invasit, et usurpavit Salonianam sedem.^c Excusi, ne per hæc quae.Epist. V. — ^a Brunichildis Athanagildi Gothoru in Hispania, et Septimania, Gothiave Gallie Narbonensis -provincia dominantium regis, ex Golsuinba

vastis, verum etiam æternæ vitæ præmia providistis. dum mentem ipsius in radice vere fidei materna, ut decuit, et laudabili institutione plantasti. Unde non immorito contigit^b ut cuncta gentium regna præceleret, quippe qui earumdem gentium creare et pure colit, et veraciter consitetur. Sed ut laudabilius in eo fides cum operibus enitescat, adhortationis vestræ eum verba succendant, quatenus sicut sublimem illum inter homines potentia regalis ostendit, ita ante Deum magnum faciat^c bonitas actionis.

Quia vero multarum rerum experimenta nos admonent de excellentiæ vestræ christianitate considere, idcirco paterno salutantes affectu, quæsumus ut propter amorem beati Petri apostolorum principis, quem toto vos scimus corde diligere, dilectissimum filium nostrum Candidum presbyterum, præsentium portatorem, una cum patrimonio ad cuius eum gubernationem transmisimus, auxilio vestri patrocini fo- veatis, quatenus, potestatis vestræ gratia robatus, patrimonium ipsum, quod pauperum constat ex- pensis proficere, et salubriter regere,^d et, si qua exinde ablata sunt, ad jus ipsius patrimoniali valeat reformare. Nam non sine laudis vestræ incremento est quod post tot tempora ad ejusdem patrimonii re- gimen **795** proprius Ecclesiæ homo transmissus est. Excellentia ergo vestra ita se libenter in his quæ poscimus dignetur impendere, ut beatus Petrus apostolorum princeps, cui a Domino Iesu Christo ligandi ac solvendi data est potestas, et hic excellentiæ vestram in sobole gaudere concedat, et post multorum annorum curricula a malis omnibus abso- lutam, ante conspectum æterni faciat judicis inveniri.

EPISTOLA VI.

AD CHILDEBERTUM REGEM.

Laudat in illo studium fidei catholicæ, Candidumque commendat patrimonii rectorem, Dynamii patricii loco, designatum.

Gregorius a Childeberto regi Francorum.

Quanto cæteros homines regia dignitas antecedit,

uxore, filia, Sigeberto regi Francorum nupait, ex eoque Childebertum genuit, patrem Theodeberti ac Theodoricæ. Quod ait Mariana, a Gregorio episcopo Romano Brunichildeum ducibus epistolis aut potius decem esse laudatum, et ob id scelera Fredegundis a nostris historicis ei afficta arbitratur, refelli non meretur. Quippe Gregorius nono regni Theodeberti ac Theodoricæ fratrum anno, iv Idus Martias decessit, ante annos novem quam Brunichildis periret; quo tempore nondum illa proceres præter unum aut alterum, nondum Desiderium Viennensem episcopum jugulari jusserset, nondum nepotes suos crudeliter occiderat. Præterea quot et quas basilicas Brunichil- dis exstruxisset, ex ipsius epistolis scivit Gregorius; quot et quam atrocia facinora facebat, scire facile non potuit. Denique laudat eam nonnquam Gregorius ut proniore animo Ecclesiæ Gallicanæ, et Candi- dii, Augustini, aiorumque quos ipsi commendat, habeat rationem, curamque suscipiat. De his fuse et exacte vir clariss. Adrianus Valesius, in l. xvii Re- rum Francicarum, quem lege. Gussav. Multi alii præter Mariam a Brunichilde tot scelerum suspi- cionem amovere conati sunt, et in his Cordeanoisius in Historia Francorum haud ita pridem Gallicæ scripta. De his egimus in vita sancti Gregorii, quam consule.

^b Praeclare gesta Childeberti etiam in Italia passim narrant Gregorius Turon., Paulus Diacon., et alii, licet

A tanto cæterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit. Esse autem regem, quia sunt et alii non mirum est;^b sed esse catholicum, quod alii non merentur, hoc satis est. Sicut enim magnæ lampadis splendor in terræ noctis obscuritate luminis sui clari- tate fulgescit, ita fidei vestræ claritas inter aliarum gentium obscuram persfidiam rutilat ac coruscat. Quidquid autem reges se cæteri gloriantur habere habentis. Sed ipsi in hac re vehementius superantur, quoniam hoc principale bonum non habent quod habentis. Ut ergo sicut fide ita et actione vincentur, benignam se excellentia vestra suis sub- jectis semper exhibeat. Et si qua sunt quæ ejus ani- mum offendere valeant,^c ea indiscussa non puniat. Tunc enim vere regi regum, id est omnipotenti Do- mino amplius placebit, si, potestatem suam restrin- gens, minus sibi crediderit licere quod potest.

Quia igitur sinceritatem fidei et mente servatis et opere, beati Petri apostolorum principis amor qui in vobis est evidenter ostendit cuius res, Christianæ religionis intuitu, sub vestri culminis potestate bene haecenus gubernatæ et conservatæ sunt. Sed quoniam ^d Dynamius patricius, qui ex nostra commendatione rebus ipsis sollicitudinem impendebat, eas modo gu- bernare, ut cognovimus, non potest, ne patrimonio- lum ibidem constitutum, faciente negligentia, deperi- ret, idcirco præsentium portatorem dilectissimum filium nostrum Candidum presbyterum ad id gu- bernandum transmisimus, quem excellentiæ vestræ, præ- misso paterna charitate salutationis alloquo, in om- nibus commendamus, petentes ut si aliquod illic **796** fortasse præjudicium factum est, aut res ejus- dem patrimoniali ab aliquo detinentur, potestatis vestræ justitia corrigatur, et juri pri- tino quæ ablata sunt reformentur, quatenus sicut fides vestra, ita et æquitas omnibus, quod est valde gloriosum atque laudabile, gentibus enitescat.

Claves præterea sancti Petri, in quibus de vinculis catenarum ejus inclusum est, excellentiæ vestræ di- Paulus erga Francos paulo iniquiorem se ostendat.

^c Excusi, pietas actionis.

^d De eo supra, lib. iii, epist. 33; lib. v, epist. 31; infra, ep. 6 et 7; et Pelagius i, an. 557, epist. ad Sa- padum Arelat.

^e In vulgaris, et si qua inde ablata sunt, vestro ful- tus auxilio, diligenter inquirere, et, Deo propitio, in pristinum possit reformare statum. Ad ipsius vero pa- trimonioli regimen. A recepta lectione recedere nos coegerunt MSS. Vatic., Norm., Corb., Rhem. In duobus tamen Vatic. A et B tantum legimus nam non sine, etc., usque proprius Ecclesiæ.

EPIST. VI. — a In Colbert. ac in quatuor Vatic., Hildeberto.

^b Hic honor nostris regibus prorsus singularis ad hæc usque tempora perseveravit, ita ut ex illis ne unus quidem per tot secula, ab orthodoxa fide tan- tisper deflexerit. Hinc jure dicti sunt Christianissimi.

^c Vi iose ac contra MSS. Anglie., Norm., etc., fidem in Editis legitur indiscussa non sinat.

^d Ex Gregorio Turon., lib. vii list., c. 41, Dyna- mius immemor fidei quam Childeberto regi promis- erat, Guntramno Massiliam vendicare perrexit. Hac forte de causa post Guntramni obitum, regnante in Burgundia ipso Childeberto, ab omni ministerio amissus est, atque reliquum vitæ tempus in otio sancto piis actibus impedit. Videlib. vii, epist. 12 et 36.

reximus, quæ, collo vestro suspensa, a malis vos A nostrum c Nicopolitanae civitatis episcopum Deo proprio solemniter 797 ordinatum. Cujus consecrationi quoniam cleri et provincialium provenisse significatis assensu, gaudemus; atque bona quæ de ipso testamini ut in eo maneant, et Dei gratia cooperante augmentum accipient, exoramus, quia bonitas præpositorum salus est utique subditorum. Oportet ergo ut ea quæ in persona ipsius placere vobis laudantes ostenditis imitari studiosius festinetis. Nam et apud homines culpa et apud Deum pena est nolle quemquam bonum imitari quod placet. Testimonia itaque vestro obedientia fidem accommodet. Nullus ei in his quæ integritate servata Ecclesiae pro communi utilitate injunxit contradicat. Devotionem suam quisque vestrum libenter exhibeat; ut dom

B Deo placita inter vos sacerdotalis fuerit d et fida cordia, nulla vos a charitatis mutua vinculo invidia solvere valeat, aut turbare diversitas. Nec enim calido hosti in cordibus vestris ullus erit accessus, quoniam scit se nullatenus nec capi posse nec recipi, ubi plene sincera locum charitas invenerit.

Pergens, auxiliante Domino Deo nostro Jesu Christo, ad patrimonium quod est in Galliis gubernandum, volumus ut dilectio tua ex solidis quos acceperit vestimenta pauperum, vel pueros Anglos qui sunt ab annis decem et septem, vel decem et octo, ut in monasteriis dati Deo proficiant, comparet, quatenus solidi Galliarum, b qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur. Si quid vero de pecuniis reddituum quæ dicuntur ablatæ recipere potueris, ex his quoque vestimenta pauperum comparare te volumus, vel, sicut præfati sumus, pueros qui in omnipotentis Dei servitio proficiant. Sed quia pagani sunt qui illic inveniri possunt, volo ut cum eis presbyter transmittatur, ne quid ægritudinis contingat in via, ut quos morituros conspexerit debeat baptizare. Ita igitur tua dilectio faciat, ut hæc diligenter implere festinet. (Cf. Joan. Diac. I. II., n. 6.)

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS EPIRI.

Andreas in metropolitan electionem probat. Horratur ut illum imitentur, illi obdiant, illi sint concordes, atque ut gregi suo inrigent singuli. Promovendi apud illos clerici non pecunia, non personæ ullius gratia, sed moribus suis commendentur.

Gregorius a Theodoro, Demetrio, Philippo, Zenoni, et Alcisono, episcopis b Epiri.

Scriptorum vestrorum insinuatio (Grat. dist. 100, c. 11), fratres charissimi, patefecit Andream fratrem

EPIST. VII [Al. 10]. — a Hæc in Norm. ac plerisque MSS. minime leguntur; sunt tamen in duobus Vatic., scilicet B et C, mutata voce Gallie in Gallicum.

b Aliisque detimento, quod aurum Gallicum esset longe inferioris pretii quam Romanum. Novella Majoriani: nullus solidum integri ponderis calumniosæ approbationis obtentu recusel exactor, excepto eo Gallico cuius aurum minore estimatione taxatur. Gussanvillæus ad hunc locum eos accusat qui fruges in una parœcia natas alio transportant alibi consumendas. Verum sancti Gregorii mentem non attigit, qui supra, indict. 41, epist. 55, Dynamio scribens: suscepimus, inquit, de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus Gallicanos solidos cd. Infra, epist. 55, Virgilio Arelat.: Quia igitur patrimonium ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas restra.... eas Candido presbytero nobis restituat dirigendas. Et epist. 55: Pensiones.... de patrimonio nostro ad nos studeat destinare.

EPIST. VIII [Al. 7]. — a Norm., Vatic., Colb. et plur., Theodorico, vel Theodorico.... Alcisoni.

b Duæ erant in Illyrico provinciæ hujus nominis, vetus et nova, ut pater ex notitia imperii. Epirus nova, quæ hodie est Albania superior, seu proprie dicta, cuius metropolis erat Dyrrachium. Vetus autem quæ a nonnullis Albania inferior, nunc Chimera et Larta, cuius metropolis erat Nicopolis ad sinum Ambracium, vulgo Prevesa sur le golfe de Larta, de qua

Intelligendus est hic titulus. **G**USSANV.

c Antiquariorum imperitia irreperat hic error gravissimus in omnibus MSS. Codd., deinde iu libris editis, in quibus legebatur Nicomedianæ vel Nicopolitanae civitatis. Quod autem legendum sit Nicopolitana, clarum est ex multis: primo, quia Nicopolis Epipi veteris metropolis fuit, ut omnes sciunt, ad cujus episcopum mituit pallium sanctus Gregorius, quod certe non transmisisset episcopo Nicomedensi, qui patriarche Constantinopolitano tunc subditus erat. Deinde quid commune episopis Epipi cum episopco Nicomedensi? An unquam illi de hujus ordinatione curam habuere, uti tamen refert epistola? Sed quod rem conficit, ille ipse Andreas, qui hac in epistola Nicomedianæ civitatis episcopus nuncupatur, in titulo epistolæ olim 70 lib. vii, nunc 68 lib. ix, indic. 2, Nicopolitanus inscribitur, ad quem ut ad multos alios metropolitas scribit sanctus Gregorius, et in epist. olim 2 et 5 lib. xii, nunc 3 et 4 lib. xiv, idem Andreas disertis verbis Nicopolitanus Metropolita vocatur, cuius fit mentio ut jam defuncti. Cæterum bac in epistola eadem repetit sanctus Gregorius de simonia quæ in præcedentibus epistolis. **G**USSANV. Certe legimus Nicomedianæ in omnibus Vatic., Norm., Corb., Rhein., quod tamen corigendum non dubitamus.

d Excusi, et non facta.

e Editi, et oratione resistite, et obedite incontaminata fide. Sequimur Vatic., Norm., Corb., etc.

tus occidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per se metipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Columbas enim vendere est de Spiritu sancto, quem Deus omnipotens consubstantiale sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædicti, malo jam inuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum, Deo judice, cathedralē ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmentatione propagatur. Nam eo ipso quod quisque ad sacrum ordinem perducitur, jam, in ipsa proiectus sui radice vitiatus, paratus est aliis vendere quod emit. Et ubi est **798** quod scriptum est : *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simoniaca heres orta sit, cur non perpenditur, cur non videtur, quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit ut hereticus fiat? Pro qua re admoneo atque contestor ut omnino debeatis esse solliciti, ut nihil sibi commodi datio, nil gratia, nil quarumlibet supplicationis personarum in sacris ordinibus vendicet, sed ille ad hoc officium perducatur quem morum gravitas commendat et actio. Nam si, quod non credimus, fieri tale aliquid senserimus, canonica illud, ut dignum est, severitate corrigemus. Deus autem omnipotens, qui sapientiae suæ potestate cuncta mirabiliter ordinat, et misericorditer ordinata custodit, ipse vobis et velle tribuat, et operari quod præcipit.

A EPISTOLA IX.

AD DONUM EPISCOPUM.

Pallio, quo ipsum decorat, morum ornatum adjungendum monet. Antiqua Messanensis Ecclesiae privilegia firmat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Apostolicæ sedis benevolentia atque antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, ¹ quam in Messanensi Ecclesia gubernationis suscepisse constat officium, pallii usum prævidimus concedendum, illis videlicet temporibus atque ordine quibus decessorem quoque tuum usum esse non ambigimus : hac nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujuscemodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem accipisse te gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate ad gloriam Christi, nostra susceptum auctoritate, adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujuscemodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona omnia

EPIST. IX [Al. 8]. — ^a Epistola hæc in Anglic., Corb., Rheim. Normannisque desideratur. Exstat in Colbert., Reg., et in Vaticanis omnibus, uno excepto D.

^b Vel, quam in Messanensis Ecclesiae gubernatione suscepisse, etc., ut in Excusis legitur.

^c Reliquæ quoque leguntur absunt ab omnibus laudatis Ms. Vatic., Reg., Colbert. Reperiuntur in vet. Editis, ubi epistola hæc inscribitur Mariniano, et in aliis. In nonnullis Excusis, pro *Dono*, legitur *Maximiano*.

EPIST. X [Al. 9]. — ^a Ita MSS., vel *Regianis*, ut in prius Editis.

^b Carina Italæ ut hæc olim Brutiorum episcopalis, nunc

concordent. Omnia enim privilegia quoque tuæ pridem concessa esse constat Ecclesiae nostra auctoritate firmamus, et illibata decernimus permanere.

EPISTOLA X.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Regensi Ecclesie unit Carinensem.

Gregorius Bonifacio episcopo ^a Regitano.

Postquam Ecclesiae ^b Carinensi, defuncto ejus antistite, alium ordinari ^c nec loci desertio, **799** nec sinit imminutio personarum, majori cura constringimur ^d ne consistentes ibidem, si pastoris fuerint moderamine destituti, per invia fidei hostis callidi rapiantur insidiis. Hoc ergo nostro sedit cordi consilium, tuæ eam sollicitudini debere committi, quod facere per præsentia scripta perspeximus. Cujus ut curam gubernationemque studiosius habere gerereque festines, tuae eam Ecclesie aggregari unirique censemus, quatenus ultrarumque Ecclesiæ sacerdos recte, Christo adjutore, possis existere, et quæque tibi de ejus patrimonio, vel cleri ordinatione vigilanti ac canonica visa fuerint cura disponere, quippe ut sacerdos proprius liberam babebis ex præsenti nostra permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominorum reminiscens salubriter mandatorum, ita in commissæ plebis regimine, lucrandisque animabus invigila, ut, ante tribunal æterni judicis constitutus, fructum bonæ operationis, qui ad mercedem tuam pertinet, Redemptori nostro, in quo lætari possit, exhibeas.

EPISTOLA XI.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Gratianum Venefranæ Ecclesiae diaconum Neapolitanæ incardinari permittit. Vetus ne coram laicis in ius vocentur clerici, ac ne causarum judicium ipse differat. Hortatur ad pastoralem vigilantiam.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Fraternitatem tuam (*Grat. dist. 71, c. 5*) a nobis petisse recolimus ut Gratianum Ecclesiae ^a Venefranæ diaconum tuæ cederemus Ecclesiae cardinandum. Et quoniam nec episcopum cui obsecundare, nec propriam habet Ecclesiam, boste scilicet probidente, quo suum debeat ministerium exhibere, petitionem tuam non prævidimus differendam : idcirco scriptis tibi præsentibus eum necessario duximus concedendum, habituro licentiam diaconum illum, nostra interveniente auctoritate, Ecclesiae tuæ Deo propitio constituere cardinalem.

Quia vero pervenit ad nos clericos aliasque civitatis ac parochiæ tuæ religiosas personas ^b ab aliis con-

eversa, que hæc longe distabat ab urbe Regio ad fretum Siculum. Joannes episcopus Carinensis, ^c *Kapryw*, subscriptis concilio Lateranensi sub Martino I, an. 649. GUSSANV.

^c Recent. Vulgati, nec loci deserti habitatio; invitiss. MSS. Anglic., Vatic., Norm., etc.

^d In Vulgatis, ne defunctis earum sacerdotibus, si consistentes ibidem pastoris, etc. MSS. adhæremus.

^e Vatic. B, ut tuæ eam sollicitudini deberem comittere.

EPIST. XI. — ^a Sive, ut in MSS. legitur, Beno-france.

^b Scilicet coram judicibus sæcularibus translatâ

veniri, fieri hoc de cetero prohibemus, et neque clericum tuum, neque monachum vel quamlibet civitatis aliam religiosam personam parochiæ tuae conveniri a quoquam vel ad alterius volumus judicium exhiberi. Sed si quis contra hujusmodi personas cuiuslibet negotii movere voluerit questionem, fraternitatem tuam noverit aedificandi. Aut si forte, ut assolet, aliqua illis quolibet modo fuerit nata suspicio, et electorum desideraverint judicium, sub tua **800** executione eligendi fas habeant cognitores; quatenus hoc modo nec tu amisisse jurisdictionem, nec actor apud suspectum litigando videatur præjudicium sustinere. Illoc etenim servandum et Anthemio subdiacono nos præcepisse cognoscere.

Oportet ergo ut fraternalis tua erga monasteria ci-vitatis, parochiæque suæ, omnesque subjectos pastorali cura diligenter invigilet, et de vita actuque eorum sit omnino sollicita, ut sicut nos haec tibi privilegia servare dignoscimus, ita et tu vigilantiam tuam in cunctis, ut decet, solerter exhibeas, quatenus in nulla re possis de neglectu reprehensibilis inveniri. Porro autem si tu, quod non opinamur, dissimulandum putaveris, rectori patrimonii Ecclesiæ nostre, qui illic est, vel fuerit constitutus, noveris esse licentiam ut quod sponte postponis ejus facere instantia modis omnibus urgearis. Sed et illud studere te convenient, ut hi qui contra quoslibet jurisdictioni tuae suppositos causam habuerint nullis apud fraternalitem tuam frustratoriis debeant dilationibus lassiri, ne ad fatigationem et dampnum alterius haec tibi servasse privilegia videamur. (*Cf. Joan. Diac. lib. iii, n. 20.*)

EPISTOLA XII.

AD MONTANAM ET THOMAM.

Montanam et Thomam Romanæ Ecclesiæ famulos manumisisti. Eosdem a Gaudioso presbytero heredes institutos, legatis frui concedit.

Gregorius Montanæ et Thomæ.

Cum Redemptor noster (Grat. 12, q. 2, c. 68), totius conditor creaturæ, ad hoc propitiatus humanam voluerit carnem assumere, ut, divinitatis suæ gratia disrupto quo tenebamur capti vinculo servitutis, pri-

jurisdictione. Valentinianus, an. 452, clericos judicibus laicis edicto subjecerat, exceptis causis fidei ac religionis. Justinianus et alii quamplurimi, episcopos, clericos, monachos privilegio fori donarunt. Vide Novell. 79, 85, 123. Concil. Chalced., can. 9, vetat clericum cum clero item habentem ad secularia judicia excurrere, ἵνα κοτυπά δοκιστήρια. Nunc rei forum actor sequitur. Vide extra. de ioro competenti, et caus. 11. q. 1. GUSSANV.

EPIST. XII. — a Sic restituimus ex MSS. Vatic., Norm., Rhemi., Corb., etc., prescriptio. In Excusis legitur, in ea natura in qua nati fuerant... libertati redduntur.

b De manumissione supra, lib. II, epist. 10. Olim difficultum erat servos libertate donare, ac cives Romanos efficere, ut notat doctissimus Tillemontius in Constantino, art. 40, p. 168 et 169. At Constantinus lege lata concessit non solum episcopis, sed omnibus etiam clericis, ut famulos suos possent in libertatem asserere. Idem autem erat servos liberos ac cives Romanos efficere, ut etiam patet ex hac Gregorii epistola.

c In recent. servitutis peculium. Peculium a pecu-

A stinæ nos restitueret libertati, salubriter agitur si homines quos ab initio natura liberos protulit, et ius gentium jugo substituit servitutis, ^a in ea qua nati fuerant ^b manumittentis beneficio libertate reddantur. Atque ideo, pietatis intuitu et hujus rei consideratione permoti, vos Montanam atque Thomam famulos sancte Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo adjutore, deservimus, liberos ex hac die civesque Romanos efficiemus, omneque vestrum vobis relaxamus ^c peculium.

B El quia tu, Montana, animum te ad conversionem fateris appulisse monachicam, idcirco duas uoces, quas tibi quondam Gaudiosus presbyter per supreme sue voluntatis arbitrium ^d institutionis modo noscitur reliquise, hac die tibi donamus, atque concedimus, omnia scilicet monasterio sancti Laurentii, cui Constantina abbatissa præest, in quo converti Deo misericorde festinas, **801** modis omnibus profutura. Si quid vero de rebus suprascripti Gaudiosi te aliquo modo celasse constiterit, id totum Ecclesiam nostram juri sine dubio mancipetur.

C Tibi autem suprascripto Thomæ, quem pro libertatis tuae cumulo etiam inter notarios volumus militare, quinque uncias, quas præfatus Gaudiosus presbyter per ultimam voluntatem hereditario tibi nomine dereliquit, simul et ^e sponsalia quæ matritæ conscriperat, similiter haec die per hujus manumissionis paginam donamus, atque concedimus; ea sane lege, atque conditione subnexa, ut si sine filiis legitimis, hoc est de legitimo suscepis coniugio, te obire contigerit, omnia quæ tibi concessimus ad jus sancte Romanæ Ecclesiæ sine diminutione aliqua revertantur. Si autem filios ^f de conjugio, sicut diximus, & cognitos lege suscepis, cosque superstites reliqueris, earumdem te rerum dominium sine quadam statuimus conditione persistere, et testamentum de his faciendi liberam tibi tribuimus facultatem. Haec igitur, quæ per hujus manumissionis chartulam statuimus atque concessimus, nos successoresque nostros, sine aliqua scitote refragatione servare. Nam justitia ac rationis ordo suadet ut qui

D nia, quasi parva pecunia. Definitur id quod permisso parentis, legis aut domini, conceditur filio familiæ, aut servo, separatione a paternis seu dominicis rationibus. Quod vocat **peculium servitutis**, alii **dominicum** appellant, quia pertinet ad dominum, qui illud jure suo retinere potest. GUSSANV.

D ^f Institutio est positio hereditis secundum jureconsultos; at secundum canonistas est collatio verbalis aliquius beneficii. Vide titulum de institutionibus, in Decretal. et in sexto. Hic accipitur pro positione hereditis. Gallice, faire un tel son héritier. GUSSANV.

E Per sponsalia dotem intelligit, de qua dotale instrumentum fuerat consecutum. Plautus in Por-nulo:

Spondem' ergo
Tuam gnatam uxorem mihi ?

Ch. :
Spondeo, ut mille auri
Philippum dotis, etc.

GUSSANV.

f Excusi, de coniugio.

g Non adoptivos intelligit, sed qui censentur secundum leges ex legitimo matrimonio nati. GUSSANV.

sua a successoribus desiderat mandata servari de-
cessoris sui procul dubio voluntatem et statuta
custodiat (*Grat. 25, q. 1, c. 15*). Hanc autem manu-
missionis paginam Paterio notario scribendam dicta-
vimus, et propria manu una cum tribus presbyteris
prioribus et tribus diaconis pro plenissima firmitate
subscriptis, vobisque tradidimus. Actum in urbe
Roma (*Grat. Caus. 2, q. 2, c. 68*).

EPISTOLA XIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

*Decio Lilybetano episcopo in reformato Ecclesiae
sua statu opem ferat.*

Gregorius Cypriano diacono rectori Siciliæ.

Lilybetanæ clerus Ecclesie hic pro ordinando sibi
veniens sacerdote, licentiam eis de exirendo sibi
episcopo nos dedisse cognoscas. ^a Qui reperientes
Decium forensem presbyterum, sibi eum consecrari
multis precibus poposcerunt, quorum petitionem
necessarium duximus adimplere. Et ideo dilectio tua
in omnibus ei solitari non negligat; ut, quia ^b Theodo-
dorus quondam ejusdem Ecclesiae episcopus dereli-
quit plurima que emendari debeant, tuo in omnibus
adjutus auxilio, duntaxat æQUITATE servata, causa-
rum **802** inquietudinibus liberior, in Dei laudibus
possit existere.

EPISTOLA XIV.

AD NARSEM COMITEM.

*Athanasiū presbyterum in Manichæi dogma cecidisse,
Joannem vero ab hæresi innuueniē declarat; Pelagianum
esse qui negat mortuam, cum peccavis,
Adami animam. Ephesiū synodi receniores Codices
falsatos suspicatur, requirendos monet vetustos.*

Gregorius ^a Narsi comiti.

Charitas vestra, sollicitudinem nostræ opinionis
habens, scribere studuit quid de illo Codice qui
contra Athanasium presbyterum transmissus est ^b
sensit. Quem nos, ex parte aliqua subtiliter percur-
rentes, in Manichæi invenimus dogma cecidisse. Sed

EPIST. XIII. — ^a In recent. Excusis, qui rapientes,
reluctantibus omnibus MSS. nostris.

^b Vide epist. 50 lib. III, indict. 11 ad eundem
Theod., in qua multa ei facienda significantur. Ob-
servandum tamen hæc in p[er]terre MSS. desiderari,
nimis in Norm., Rhem., Corb., Vatic. D, ubi ha-
bent, non negligat, ut tu in omnibus iutus auxilio.

EPIST. XIV. — ^a De eo lib. I, epist. 6, et indict.
12, epist. 32.

^b Recent., reluctantibus MSS., sensi.

^c Vatic., Norm. et plerique, qua die, vel, quacun-
que die.

^d Id apparent ex epistola synodi ad Cœlestinum
papam, quæ apud Binium relvertur tomo IV. Synodi
Ephesiæ, c. 17, in Editione Coloniensi an. 1606,
in Edit. 1618 et 1672, parte II, act. 5, in fine hujus
epist. que incipit: *Sanctitatis tua circa pietatem ze-
lam, etc. Gussanv.*

^e Theodoreus, lib. IV hæretic. fabul., tit. de Mes-
salianis seu Euc etiis, et de Enthusiastis, et Hist.
Eccles. lib. IV, cap. 41, loquitur de Adelphio tan-
quam sene capulari, cuius hæresim Flavianus Antio-
chenus miro artificio reprehendit: cui hæresi præ-
fuerunt Sabbathos (in duabus Vatic. legitur Saba) non
Sava, et Adelphius, et Daodes, et Simeones, et Her-
mas, et quidam alii, aduersus quos scripserunt La-
toius Melitines episcopus, et Amphilochius Iconii.
Inter alia dicebant baptismum nihil juvare eos qui
ad eum accedunt; instar enim novaculae aufert

A is qui loca aliqua esse hæretica signo contra positum
ostendit, ipse quoque in Pelagianam hæresim labi-
tur, quia quædam loca catholice dicta et omnino
orthodoxa velut hæretica annotavit. Hoc enim ubi
scriptum est quia cum peccavit Adam, ejus est anima
mortua, qualiter mortuam dixerit inferius ostendit,
quia status sui beatitudinem amisit. Hoc quisquis
negat, catholicus non est. Deus enim dixerat :
« *Qua hora comederitis, morte moriemini* (*Genes. 11,*
17). Cum ergo comedit de ligno vetito Adam, quia
in corpore mortuus non est novimus, quia post hoc
filios genuit atque annis multis vixit. Si itaque in
anima mortuus non est, quod dici nefas est, ipse
mentitus est qui hunc prædictum die qua peccasset
moriturum. Sed sciendum est quia mors duobus
accidit modis, aut absentia vivendi, aut a qualitate
vivendi. In hoc ergo quod comedendo vetitum ejus
anima dicitur mortua, non absentia vivendi, sed a
qualitate vivendi, ut postmodum viveret in poena
qui ad hoc creatus fuerat ut beate viveret in letitia,
Hunc ergo locum qui in eo Codice qui mihi a fratre
meo Joanne episcopo transmissus est annotavit hæ-
reticum, Pelagianus est, quia sententia ista eviden-
ter Pelagi est. Quam Paulus apostolus aperie in suis
Epistolis destruit. Quæ loca Epistolarum ejus singula
dicere prætermitto, quia scienti loquor. ^d Pelagi
vero qui in Ephesina synodo damnatus est, ea inten-
tione hoc dixit, ut ostenderet nos a Christo vacue
redemptos. Si enim nos per Adam in anima mortui
non sumus, quod dici nefas est, vacue redempti su-
mus. Ephesinam autem synodum perscrutantes, ^e de
Adelphio et Sava, et cæteris aliis, qui illuc dicuntur,
803 esse damnati, omnino nihil invenimus
et existimamus quia sicut ^f Chalcedonensis synodus
in uno loco ab Ecclesia Constantinopolitana falsata
est, sic aliquid in Ephesina synodo factum est. Cha-
ritas ergo vestra ^g vetustos omnino codices ejusdem

priora peccata, peccati autem radicem non excidi-
dit; perpetua autem oratio et peccati radicem radici-
bus evertit, et malum dæmonem, qui ab initio sorte
datus est, ab anima expellit. Photius, in Bibliotheca,
vol. LII, refert circa finem IV saeculi synodum Sidæ
factam aduersus hæresim Messalianam, id est Eu-
chitarum vel Adelphiorum, cui synodo præfuerit
Amphilochius cum episcopis 25. Ex qua missa est
synodica ad Flavianum Antiochenum, qui eadem de
causa synodum etiam habuit. Testatur autem Adel-
phium, quoniam hæresim delestatetur, non fuisse
admissum, quoniam non ex corde penitenter, etc.

D Sanctus Maximus, in commentariis ad lib. II. de Eccl.
Hierarch., c. 6, meinint monachorum Adelphianorum,
qui postquam per tres annos a professione per-
fice (τέλος) vixerant, nihil non sibi permittabant in
posteriorum. *Gussanv.* De Adelphio monacho loquitur
Nilus in libro de voluntaria paupertate nondum edito,
cujus fragmentum refert Heuricus Valesius, annot.
in caput 2 lib. IV Hist. Theodorei.

^f Scilicet in can. 28, qui Romanis pontificibus
probori non poterat. Sic Constantinus. I synodi cano-
nem rejicit sanctus Gregorius infra, clericis Romanis
Constantinopolitanis episcopi timbias dilatari non
serentibus. *Gussanv.*

^g Eximius locus ad commendandos veteres Codices,
illosque redarguendos qui investigandis anti-
quis MSS. operam dantes carpunt.

synodi requirat, et illic inde videat si quid tale invenitur, mihique eundem Codicem quem invenerit transmittat, quem mox ut legero retransmitto. Novis enim Codicibus passim non credat, ex qua redubius factus sum, et nihil adhuc volui de hac causa prædicio fratri meo Joanni episcopo rescribere. Romanii antea Codices multo veriores sunt Græcis, b quia nos vestra sicut non acumina, ita nec imposturas habemus.

De Joanne vero presbytero cognoscite quia illius causa per synodum decisa est, in qua aperte cognovi quia ejus adversarii ¹ eum facere hæreticum voluerunt et diu conati sunt, sed minime potuerunt. Vestros, qui nostri suut, mea vice salutare, et nostri, qui vestri sunt, per me vos multum salutant. Omnipotens Deus sua te manu inter tot spinas protegat, ut eos illæsus, quos Dominus elegit, flores decerpas. (Vide indice. 15, ep. 31. Cf. Joan. Diac. I. IV, n. 36.)

EPISTOLA XV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Joannem presbyterum inique damnatum absolvit, atque ab omni hæreco labore purum denuntiat. Eudem commendat Joanni episcopo Constantinopolitano.

Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano. Sicut hæretorum pravitas zelo rectæ fidei compinda, ita veræ confessionis est integritas amplectenda. Nam si credi fideliter confitentis despiciatur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores mortiferi ex incauta distinctione generantur. Et hinc non solum errantes oves ad caulas minime dominicas revocantur, sed etiam intro positæ ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo, frater charissime, subtiliter perpendamus, et sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitementem fidem catholicam non sinamus, ne quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus.

Valde autem mirati sumus cur hi qui in causa fidei judices contra Joannem Chalcedonensis Ecclesiæ presbyterum a vobis fuerant deputati negligentes veritatem opinioni crediderint, et credere districte profidentes noluerint, maxime dum accusatores ipsius Marcianistarum, quam memorabant, hæresim, unde eum reum moliebantur efflere, interrogali quæ eset, nescire se manifesta **804** professione responderint. Ex qua re evidenter agnoscitur quia personam ipsius sine Dei respectu non juste, sed contra

^a Ita quatuor Vatic., sex Anglic., totidem Norm., Corb., Reg.; unde autem hæc lectio Excusorum, quia nostri, sicut non acumina, ita nec imposturas habent, fuerit ab Editoribus eruta, nos latet.

^b Mirari subit Christianos homines zelo tam impotenti astuasse, aut potius tam immani invidia, tam ex eo odio laborasse, ut sideles intus positos conati sint a matris uberibus violenter abstractos ferinis laniandos dentibus exponere. Idem argumentum prosequitur sanctus Gregorius initio sequentis epistolæ, miraturque veritatem ab istiusmodi zelotis adeo suis neglectam, ut nec ipsam quam imponebant hæresim scirent. GUSSANV.

EPIST. XV. — ^a Quesnam illa fuerit hæresis apud

A animas suas sola gravare voluntate tantammodo veluerint. ^b Nos itaque, facto concilio, sicut gestorum apud nos habitorum tenor ostendit, cuncta quæ erant necessaria subtiliter perscrutantes ac tractantes, quoniam in nullo autem dictum presbyterum rem invenire potuimus, præcipue quia libellus quem delegatis a vobis judicibus obtulit rectæ fidei per omnia sinceritati concordat, ea propter eorumdem judicium reprobantes sententiam, nostra eum definitione catholicum et ab omni hæretico criminis liberum esse, Christi Dei Redemptoris nostri gratia revelante, denuntiavimus. Quem quoniam ad vestram retransmisimus sanctitatem, oportet ut eum, sicut se cunctis exhibet, benigne suscipiat, et charitatem illi sacerdotalem impendat, atque a cunctis eum inquietudine B tueatur, nec quemquam se in ejus molestia occupare permittat; sed sicut alios ab oppressione defenditis, ita huic vestra subtrahere solatia non debeatis. (C. Joan. Diac. I. IV, n. 36.)

EPISTOLA XVI.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Joannem presbyterum prorsus innocentem affligi dnuo velut hæresi obnoxium non permitat.

Gregorius Mauricio Augusto.

Cum sincera in vobis, Christianissime principum, velut emissum coelitus jubar, fidei rectitudi resplendeat, cumque notum sit omnibus serenitatem vestram integrain professionem qua Deo pollet proprio vehementer amplecti et toto corde diligere, necessarium esse valde perspeximus pro his quæ una eademque fides illustrat singgerendo depositare, quatenus dominorum pietas sua eos gratia protegat, et ab omni molestia tueatur. Quorum dum confessionem quidem despiciunt, veræ fidei contradicere videntur. Nam cum oris confessionem fieri clamet Apostolus ad salutem, qui rectæ professioni credere non consentit, in eo quod alium improbat se accusat (Rom. x, 10).

D ^a Relecis igitur in concilio quæ contra Joannem Chalcedonensis presbyterum Ecclesiæ acta sunt, simul et serie judicati, majorem illum in justitiam sustinuisse cognovimus, quippe quem clamantem se atque monstrantem catholicum esse, non realus culpa sed diu accusatio incerta contrivit, in tantum, quia accusatores ipsius Marcianistarum quam commemorabant hæresim se nescire aperta responsive professi sunt. ^b Et qui illico in ipso fuerant judicii

nullum auctorem legi. GUSSANV. Legendum forte Marcionitarum.

^b Auditur Joannes, libellum suæ fidei offert, judices scrutantur, et facto concilio absolvitur, ut apparet ex his sequentis epistolæ verbis: sancti concilii mecum definitio, etc. Idem epistola sequente iuvit recenset, docens infidelitatem esse fidem fidibus non habere, et veraciter confitentis non credere, non esse hæresim purgare, sed facere. In epistola 16 et 17 eadem versatur quæstio. GUSSANV. Vide lib. II, epist. 44, al. lib. IX, epist. 39.

EPIST. XVI. — ^a Excusi, relatis, quod in MSS. non legiuitur.

^b Si quidem accusatio requirit legitimam inscri-

limine repellendi, in accusatione ejus **805** permanere incerti permissi sunt. Sed ne dicta eum saltem lacerare potuisse opinio, libellum fidei protulit, in quo se patenter ostendere fidei rectae professorem studuit et sequacem. Sed hunc a sanctissimo Joanne fratre et coepiscopo nostro judices deputati, injuste ac irrationaliter negligentes, dum in ejus se niterentur occupare gravamine, ^a se potius reprehensibiles ostenderunt. Nam nullus ambigit infidelitatem esse. fidem fidelibus non habere. Quia ergo omnibus subtiliter rimatis atque tractatis, catholicum superscriptum Joannem presbyterum sancti concilii meum definitio, divine potentiae revelante gratia, declaravit, nec quædam in ipso hereticæ macula prævitatis inventa est, obsecro ut pia serenitatis vestra protectione illæsum illum ab omni molestia servari præcipiat, nec catholicæ fidei confessorem aliquam sinat inquietudinem sustinere. Nam veraciter profenti non credere, non est heresim purgare, sed facere. Quod si licuerit, surget infidelitatis occasio, et ipsi in eas quas incaute volunt emendare culpas incurront.

Hæc igitur Serenissimus Dominus pia provisione consideret, et sicut poposci, profusis iterum precibus rogo, ut affligi denuo innocentem velut obnoxium non permitat, quatenus Deus omnipotens, qui placitam sibi catholicæ rectitudinis integritatem clementiam vestram amare cernit atque defendere, et hic devictis hostibus pacatae vos imperare reipublice et cum sanctis suis in æterna faciat vita regnare. (*Cf. Joan. Diacl. I. iv. n. 36.*)

EPISTOLA XVII.

AD THEOTISTUM.

Joannem presbyterum, ab imposito sibi heretico crimine facto concilio absolutum, tueatur ab omni molestia.

Gregorius Theotisto cognato imperatoris.

Scimus excellentiæ vestrae Christianitatem bonis intentam semper operibus; et idcirco mercedis vobis causas, quas vos diligere certum est, providemus, ut nos vestris meritis providendo jungamus.

Indicamus itaque vobis Joannem presbyterum latorem presentium liberum ab his quibus accusatus fuerat exstissee. Cujus fidem facto concilio subtili examinatione, ^a ut petit, perscrutantes, nullam in eo culpam pravæ confessionis invenimus. Sed quia

ptionem, quæ contineat nomen accusati et accusantis, crimen, criminis locum, diem, horam, etc. Debet etiam accusator paratas habere probationes; alioquin poenas calumniatoris luere. AUGET.

^b Judices gratia ducti sunt infames, et parti læsæ tenentur in estimationem litis. Vide Cod. de pœn. judic. qui male judic., lege fin., et in 6, de sent. et re judic., c. 1, poenas canonicas a concil. Lugdun. latae.

EPIST. XVII. — ^a Nulla ratione ac contra MSS. fidem in recent. Ed. legitur, ut potuimus.

^b Abest ab omnibus pene MSS.; legitur in Colbert. vet. et in Turon. S. Gat.

EPIST. XVIII. — ^a Ilæc epistola non reperitur in Anglic., Norm., Corb. et plerisque MSS., est tamen in Vatic., Rhem. et Reg.

^b Ex archidiacono Catelanensi factus est post Maximianum episcopum Syracusanus, et a Greg. Magno

A recte fidei, Deo miserante, professor ac cultor apparet, nostra eum definitione absolvimus, præsertim cum accusatores ipsius quæ esset Marcianistarum quam commemorabant heresim se nescire professi sunt. Eapropter, paterno salutantes affectu, quæsumus ut favoris vestri **806** eum gratia tueri dignemini. Et ne quisquam illum frustra post hoc velit affligere, aut aliquam ei pro hac re quolibet modo molestiam irrogare, ita eum excellentiæ vestræ defensio contra hæc instantius pro sua mercede proteget ac defendat, ut nec hunc amplius tribulatio iusta consumat, et ejus vobis vicem humani generis conditor ac Redemptor, quem sincera confessione colitis, inter bona plurima quæ agitis recompensem.

^b Mense Octobri, inductione 14.

EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit, et antiqua firmat privilegia.

Gregorius ^b Joanni episcopo Syracusano.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in Syracusana Ecclesia gubernationis officium constat suscepisse, pallii usum prævidimus concedendum, illis videlicet temporibus ^a atque eo ordine quibus decessorem quoque tuum usum esse non ambigis: hoc nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujus decoris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate, ad gloriam in Christo nostram, susceptum, adornare contendas officium. Sic enim alterno eris invicem ^c decore conspicuus, si ad. hujus corporis habitum d' mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia enim privilegia quæ tuæ pridem concessa esse constat Ecclesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decernimus permanere. (Vide sup. l. v, ep. 17.)

EPISTOLA XIX.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Ut mutua ipsorum dilectio cælestis gaudium acquirat, mutuis sese orationibus adjuvent.

Gregorius ^a Dominico episcopo Africano.

Epiſtolarum vestrarum plena sacerdotali charitate elocutio ita sanctitatem vestram memoriter nostris facit mentibus inherere, ut non credatur abesse corpore, quippe quæ per affectum semper manet in corde. Ut ergo hæc quam ad alterutrum habemus

D consecratus an. 596. Imitator fuit virtutum decessoris sui, nam epist. 9, lib. vi, nunc lib. vii, laudat eum Gregorius quod eleemosynas ad se miserit pauperibus erogandas. Obiit sanctissime an. 609. Ejus festum recolit Ecclesia Syracusana die 28 Octobris. GUSSAN.

^a In Rhem. : Atque eo ordine, ut alios quoque insulæ Siciliæ sacerdotes vel decessores suos usos esse non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ sedis reverentia, nullius præsumptione turbetur. Tum enim membrorum status integer manet, si caput fidei nulla pulsat injuria. Canonum maneat incolmis atque intemerata semper auctoritas. Ut sicut a nobis hujus. etc.

^b Duo Vatic., mens quoque tua concordet.

EPIST. XIX. — ^c Carthaginensi episcopo, ad quem plures exstant epistolæ. GUSSAN.

directive coelestium nobis commodum acquirat gaudiorum, nostri simus invicem adjutores, et auxilium nobis orationis mutuae porrigitur; quatenus divina misericordia clementiae suae nobis dono concedat, et praedicare quod diligit, et sequi hoc quod per nos praedicari concessit. Sique officii nostri ministerium pietatis suae protectione disponat, ut fructum de creditis **807** eidem venienti Domino reportemus, et ad futura æquitatis præmia cum aliorum lucro, ejus adjuvante gratia, ^b perducamur. Quia vero scriptum est: *Orate pro invicem, ut salvemini* (*Jac. v, 16*), ut ad hæc pervenire mereamur, et me pro vobis apud sacratissimum beati Petri apostolorum principis corpus, et vos pro me apud sanctum Cyprianum martyrem, orationibus decet incumbere. Preces etenim nostræ tanto celerius in dominicæ pietatis aurore sublevantur, quanto eas vicissim pro vobis fusas charitatis ardor exacuit. Sed quia sanctitas vestra nudis me verbis alloqui recusat epistolis quoque ^c xenia conjunxit. Quæ nos cum gratiarum actione suscepimus; sed tamen plus mentis vestræ affectu quam rerum copia delectamur.

EPISTOLA XX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persuadeat Leoni Catanensi episcopo ut Joanni episcopo Syracusano quemdam presbyterum cedat.

Gregorius Cypriano diacono.

Sicut dilectio tua studiose laboravit pro persona fratris et coepiscopi nostri Joannis, ut in Syracusana Ecclesia, auctore Deo, debuisset ordinari, ita nunc necesse est ut per dilectionis tuae studia ei quoque regiminis solita ministrentur. ^a Quemdam enim presbyterum proprium habuisse se perhibet, qui tamen a fratre et coepiscopo nostro Leone in Catanensi Ecclesia dicitur ordinatus. Et quia in novam Ecclesiam vadit, et suos illie proprios homines habere necesse est, ut cum causarum tumultibus premitur, in secreto suo inveniat ubi requiescat, prædictio fratri et coepiscopo nostro Leone blande et dulciter persuadere debes ut ei prefatum presbyterum cedere debeat, ne quem tam benignus ad ordinandum cessit, ordinatum substituere fortasse videatur. Sed sicut idem frater et

^a Gemet. ac nonnulli, *perducamus*.

^b In plerisque MSS., *exenia*. De hac voce vide lib. III Dial., c. 12.

EPIST. XX. ^a Epist. 19, lib. iv, nunc lib. v, epist. 17, de cessione Joannis a Leone obtinenda monuerat sanctus Gregorius; post cessionem Joannes ordinatus suum presbyterum in Catanensi Ecclesia ordinatum repeatit, quod sanctus Gregorius blande ac leniter Leoni persuaderi præcipit. Vides præmix istius seculi de propriis clericis. GUSSANV.

^b Sic legitur in Turon. S. Gat., Colbert. et Vatic. In plerisque tamen MSS. id desideratur.

EPIST. XXI. — ^a Hydruntum seu Hydrus, vulgo *Ortranto*, urbs Calabrorum olim episcopal, nunc archiepiscopal in regno Neapol. GUSSANV.

^b Brundusium, vulgo *Brindisi*, Gall. *Brindes*, urbs olim episcopal postea archiepiscopal effecta, in Regno Neap. Calabrorum quandam primaria fuit; nunc est in provincia Hydruntina, in ora maris Adriatici contra Tarentum. GUSSANV.

^c Lupiæ Ptolomæo, Antonino *Lipia*; Mela vocat *Lupias*, aitque oppidum esse Calabriæ haud procul a

A coepiscopus noster Joannes, quantum ego in ejus mente didici, ejus se esse archidiaconum nec ob episcopatum susceptum obliviscitur, ita eum sapientius frater et coepiscopus noster Leo suum proprium debet attendere, et non solum de una persona presbyteri, sed in quacunque re ejus solitus indigerit, sua ei ministrare auxilia. ^b Mense Novembri, inductione 14. (Cf. *Joan. Diac.* I. III, n. 20.)

EPISTOLA XXI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Commendat Ecclesias tres propriis episcopis destinatas.

Gregorius Petro episcopo ^a Hydruntino. Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione prospicere, ne, proprio decadente rectore, contrarium, quod absit, aliquid Patrum regulis **808** oriatur. Quia igitur Ecclesias ^b Brundusii, ^c Lippias, atque ^d Gallopoli, obeuntibus earum pontificibus, omnino destitutas agnovimus, idcirco fraternitati tuae visitationis earum operam duximus injungendam. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio earum, a quoquam patiaris immitti. Et ideo fraternitas tua ad prædictas Ecclesias ire properabit, et assiduis adhortationibus clericorum plebemque earumdem Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu tales sibi præficiendos expelant sacerdotes qui et tanto ministerio digni valeant reperiri, et a venerandis canonicis nullatenus respuantur. Qui dum fuerint ^e positi lati, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuae testimonio literarum, ad nos veniant consecrandi; provisurus ante omnia ne ad hoc eviustabet conversationis seu meriti laice personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras. Monasteria autem si qua sunt in earum parochiis constituta, sub tua cura dispositioneque, quounque illie fuerit proprius episcopus ordinatus, esse concedimus, ut sollicitudinis tuae vigilancia proposito suo congrua, Deo adjuvante, actione respondeant. ^f Mense Januario, inductione 14.

Brundusio. Plinius, lib. III, c. 10, stationem militum Lupiam nuncupat. Nunc pagus *la Rocca* dictus inter Brundusium et Hydruntum, teste Galateo indigena.

^a Supra, epist. 45, lib. II, indict. 11, nunc 46, lib. III. GUSSANV.

^b Postulari Gregorio dicitur qui communis cleri et populi decreto elegitur ad episcopatum, lib. I, epist. 60; lib. II, epist. 39, lib. VII, epist. 20, 21; lib. IX, epist. 88. Jam vero apud canonistas postulatio est unanimis petitio, per quam is qui secundum canones vel ad clericum, vel ad dignitatem ecclesiasticam, etiam regularem, assumi non potest, ex dispensatione tamen et gratia, causa cognita, a superiori admittitur. Cum autem postulatio aduersetur juri communis, ideo concordi omnium calculo fieri debet; adeo ut si concurrat postulatio cum electione, duplo major debeat esse postulantium numerus, cap. 3 et 4, de postul. *prefat.* extr.

^c Illic non habent MSS. præter Reg., Turon. S. Gat., Colbert. vet. ac Vatican.

EPISTOLA XXII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Ut Ecclesiam et baptisterium consecret.

Gregorius Petro episc. Aleriensi de Corsica.

Quoniam in insula Corsica in loco Nigeuno, in possessione quæ Cellas Cupias appellatur, juris sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesia b basilicam cum baptisterio in honorem beati apostolorum principis Petri, atque Laurentii martyris, pro lucrandis animabus fundari præcipimus, idcirco fraternitatem tuam his hortamur affatibus, quatenus ad prædictum locum debeat incunctanter accedere, et venerandæ solemnia dedicationis impendens, prædictam ecclesiam, et baptisterium solemniter consecrare te volumus. c Sanctaria vero suscepta d cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XXIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Amalphitanum episcopum in Ecclesia sua residere cogat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos (Grat. 7, q. 1, c. 20) Pimenium, a Amalphitanæ civitatis episcopum, in Ecclesia sua residere non esse contentum, sed foris per diversa loca vagari, 809 quod videntes alii, nec ipsi in castro se retinent, sed ipsius exemplum sequentes, foris magis eligunt habitare. Et quia hoc agentes ipsi potius ad suam hostes depradationem invitant, idcirco hac tibi auctoritate præcipimus ut supradicto episcopo interminari non desinas, quatenus hoc de cætero facere non præsumat, sed in Ecclesia sua saecordiali more resideat. Quem si forte non emendari post tuam interminationem cognoveris, in monastrio eum deputare, et nobis curabis modis omnibus

EPIST. XXII. — a In Vatic. B solo legitur *episcopo Alerie de Corsica. In Reg. vero, episcopo Alexandrie ac clero de Corsica. In cæteris, episcopo de Corsica.*

b Non ut nunc baptisteria in basilicarum angulis construebantur, sed ædes erant separatis positæ. Vide epistolam Paulini 12, ad Severum : *Tu baptisterium basilicis duabus interpositum condidisti. Formam baptisterii suisse turritam docet versibus de basilica :*

Turrito fontem tegmine constituit, etc.

Sopra fontes erat forma columbae suspensa pyxis, in qua sacrum Christi corpus servabatur in usum recentis baptizatorum :

Unde parens sacro educit de fonte sacerdos Infantes niveo corpore, corde, habitu.

Circumdansque rudes festis altariis agnos

Plura salutiferis imbut ora cibis.

In supplicatione clericorum et monachorum Antiochiae, quæ refertur act. 5 synodi Constantini, sub Mena, contra Severum : *Nam columbas aureas et argenteas in formam Spiritus sancti super divina lavacra et altaria appensas, etc. Gossanv.*

c Hoc est, sanctorum reliquias quæ in baptisteriis condi solebant. Gregorius Turon., lib. x, c. 19 : *Baptisterium ad ipsam basilicam edificari præcepi, in quo sancti Joannis cum Sergii martyris reliquias posui; et in illo priore baptist. sancti Benigni mart. pignera collocavi. Vide etiam lib. de Vit. Patrum. c. 7.*

d Ita Norm., Corb. et plerique. Excusi habent, summa cum reverentia.

EPIST. XXIII. — a Amalphia et Amalphis, vulgo Amalfi, urbs olim episcopalis in Campania, nunc

A indicare, ut quid facere debeas nostra iterum preceptione cognoscas.

EPISTOLA XXIV.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Probat nonnullos immerito conqueri quod causa inter Ravennatem Ecclesiam et Claudium abbatem Romæ discutiatur; et quædam spondet sententiam.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Scripta fraternalitatis vestræ Virgilio diacono deferente suscepimus, in quibus indicastis quosdam de clero et populo a clamitasse contra leges et canones esse ut inter Ecclesiam vestram et Claudium abbatem causa hic examinari ac judicari debeat. Qui si ecclesiasticum ordinem, vel inter quos agitur, noscent advertere, se a superflua querela modis omnibus abstinerent, præsentim quia nec causa dici illuc

B potuit, ubi se prædictus abbas a decessore vestro questus est injustitiæ pertulisse, et ex ea hactenus laborare. Hoc enim poterat fortassis opponi, si non ad majorem recurreret, et apud eum causæ suæ peteret meritum terminari. Nunquid non ipse nosti b quia causa quæ a Joanne presbytero contra Joannem Constantinopolitanum fratrem et coepiscopum nostrum orta est secundum canones ad sedem apostolicam 810 recurrit, et nostra est sententia definita ? Si ergo de illa civitate ubi princeps est ad nostram causa cognitionem deducta est, quanto magis negotium quod intra vos est, hic est veritate cognita terminandum ? Vos autem ibi stultorum verba non moveant, nec per nos credatis aliquod dispendium Ecclesiam vestræ fieri. Nam si servum Dei c Secundum diaconum vestrum atque Castorum notarium nostrum requiratis, ab eis agnosceris qualiter causam istam jam decessor vester voluerit ordinare. Fraternitas autem vestra sapienter egit personas pro

archiepiscopalibus regni Neapolit. in principatu citeriori, in ora maritimæ, non longe a Salerno. In ea primum pyxidis nauticæ usus inventus creditur. Gussanv.

EPIST. XXIV. — a Scilicet causæ ibi definitæ sunt ubi primum ortæ, nisi aut suspecti sint judices, aut in causis majoribus via appellantis superior audeatur, ut in causa Joannis Chalcedonensis utrumque contigit. Vide Sardic. concil. can. 3, Romane pontifici favente, et conc. Carthag., c. 19, 20, 23, 28. In Africano, c. 91, etc. Certe causa inter Ecclesiam Ravennatem et Claudium abbatem potuerat a concilio provinciali dirimi secundum leges et canones, in Nicæno, c. 5 et 6, in Antioch., c. 9, 14, 15, 20. Chalcedon., c. 19, etc. Gussanv. Omissis aliis rationibus, quæ huic Gussanvillæ censuræ opponi possent, hæc sufficiat quam primo loco profert sanctissimus et æquissimus pontifex, ad retundendas Mariniani ejusque fautorum querelas. Nimis suspecti erant judices, apud quos Claudium causam dicere cogere volebant. Sane synodo provinciali præesse debebat Marinianus, a quo vexari monasterium suum querebatur. Etiam si archiepiscopus ab hac lite dirimenda abstinuisset, ne provinciales episcopi suo metropolitanu potius quam abbatii faverent jure metuebatur.

b De hac causa actum est in epistolis 14, 15, 16, hujus libri. Gussanv. In Editis legitur in causa.

c In duobus Vatic. et in omnibus Norm., Secundum. In Corb. et Rhem. tantum legitur : nam si servum Dei diaconum vestrum, atque, etc., omisso nomine; postea tamen in Corb. legitur per Secundum.

negotio ipso transmittere, et verba inania non audi dire. Confidimus autem in omnipotenti Deo quia, examinata subtilius veritate, ita Deo placitus huic causæ finis imponetur, ut nec aliqua denuo querela remaneat, nec pars quelibet contra justitiam prægravetur. ^d Spatam vero quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus diaconus tunc illic defensor reliquerat nobis, per Secundinum servum Dei atque Castorum notarium, præsentium portiores, transmittit.

EPISTOLA XXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Obediat tandem, ac post triginta dies, omni excusatione omissa, Romam veniat, ubi illius cause juxta canones finis imponatur. Interim sacra communione ob superbiam privatus maneat, nec Paulino episcopo, nec Honorato archidiacono sit molestus.

Gregorius ^a Maximo arreptori Ecclesiæ Saloniæ.

Dum scriptis nostris, quæsitis quibusdam excusationibus, differs obedientiam exhibere, dum pro veritatis ^b satisfactione toties a nobis admonitus venire postponis, iis quæ adversum te dicta sunt **811** sicut ex hoc magis accommodas; et vel si quia alia deesse videbantur, quæ gravent aut noceant, id agis ut sola dilatio faciat et accuset te esse culpabilem. Humiliare tandem, et obedientiae te submitte, atque ad nos sine excusatione aliqua venire festina, ut, requisita et cognita veritate, secundum Dei timorem, quidquid æquum canonicumque fuerit decernatur. Certus enim esto quia justitiam tibi et canonicum statuta servabimus, atque causæ tuæ, revelante Domino, veritatis auctore, amicum justitiae finem imponemus. Nam quod postulas (*Grat. caus. 6, q. 5, can. 1*), ut illuc personam dirigere debeamus, qua præsente de his quæ dicuntur possit esse probatio, esset utcunq; excusabile, si unquam ratio ei qui accusatur necessitatem probationis imponeret. At postquam non tibi, sed accusatoribus hoc onus incumbit, ad nos, sicut præfati sumus, dilatione cessante, venire non desinas; et aut sine mora aderit accusator, qui ea quæ de simoniaca hæresi vel aliis dicta sunt congruenti probatione sufficiat; aut certe in his quæ ad salubritatem negotii ipsius pertinent, interveniente beato Petro apostolorum principe, dispensatio justa proveniat; quatènus nulla nos

^d Sic legitur in omnibus MSS. nostris, et in Editis plerisque. In quibusdam MSS. Codd. haberi spariam monet Gussanvillæus; at quinam sint non docet. Certe non Vaticani, non Anglic., non Norm., neque Corb., Rheim., Reg. Negotium facessere potest quod de illa spata adeo sollicitus sit sanctus Gregorius, ut ex hac epistola et ex 61 sequenti liquet. Si autem per spatam intelligamus eensem (nulla enim huic voci subest alia significatio), tanti non erat ut de illa sibi transmittenda tam anxie curaret summus pontifex. At potuit esse spatha aliqua insignis ut etiam apud nos in Sandionysiano cimeliario est ensis Virginis Aurel. vulgo la pucelle d'Orléans. Quidni dicamus agi de aliquo ense qui inter sacras reliquias habetur, quod alicujus martyris sanguine fuissest consecratus?

EPIST. XXV. — ^e In Excusis, Maximo in Salona

A ante Deum dissimulatione, pro eo quod haec ad nostram conscientiam pervenire, reatus culpa possit confundere. Quod vero indicas serenissimos dominos ^c ut illic debeat esse cognitio præcepisse, nos quidem nullas eorum alias de hac re, nisi ut ad nos venire debeas, jussiones accepimus. Sed et si forsitan pro reipublicæ suæ utilitate, quæ divina siti largitate concessa est, multa cogitantiibus et in diversis sollicitudinibus occupatis suggestum, et eorum et jussio per obrepitionem elicita, postquam et nobis et omnibus notum est piissimos dominos ^d disciplinam diligere, ordines servare, canones venerari, et se in causis sacerdotalibus non miscere, instanter esse quimus quod et illorum juvat animam atque rempublicam, et ad quod nos terribilis tremendique judicis respectus impellit.

Quiesce ergo a cunctis excusationibus, et huc adesse non differas, ut, veritatis indagatione robatur, causæ tuæ tandem terminum imponamus. Quod autem valde te pertimescere ac omnino trepidare cognovimus ne hoc fortasse in te ulciscamur, quod sine nostro consensu ad sacerdotalem ordinem cognoscere inordinate prorupisse, intolerabilis quidem culpa est; sed hanc secundum jussiones serenissimi domini imperatoris, si nequam amplius in contumaciam tuæ errore perstiteris, laxamus, atque de hac re contra te minime movemur. Sed alia quæ nobis dicta sunt irrequisita præterire non patimur.

Quia vero dudum scripta tibi transmisimus, et quoadiuque voluntatem ejusdem serenissimi domini cognosceremus, missarum solemnia nullo modo **812** celebrare auderes, sed tu elata mente egisti calide ne eadem scripta susciperes, quæ tamen eorum esset sententia quoquo modo cognovisti, sed servare noluisti; idcoque ea quæ tibi prius scripta transmisimus confirmamus, ut missarum solemnia celebrare non audeas, donec omnia quæ contra te dicta sunt subtiliter inquisita fuerint ac discussa. Quod si perverso forsitan ausu celebrare presumperis, ab interdictæ pridem communionis intermissione liberum te non esse cognoscas. Nam etiam alii excessus desint, ^e pro hac solummodo culpa superbæ, dominici te corporis ac sanguinis communione privamus. Pro qua re obedientiam quam debet exhibens, ad nos summopere, sicut diximus, ve-

D qui episcopatum arripuit, seu potius Maximo qui in Salona, etc., ut legitur in Vatic. B. In ceteris MSS. est titulus quem inscripsimus.

^b In Norm., Corb. et plur., *factioe*.

^c Juxta canones epist. præcedente citatos. Et vero tandem sanctus Gregorius hanc viam inire coactus est, ut ex sequentibus patet, lib. vii, epist. 80, 81, 82, nunc lib. ix, epist. 79, 80, 81. Gussav.

^d Ita cum MSS. Norm., Anglic., Vatic., etc., veteres Editi, a quibus dissidentes recent. Excusi habent dirigere.

^e Contumaciam sufficere ut quis communione privetur, sanxerunt Africani in Carthag. iii, can. 7. Referunt caus. 4, quæst. 5, ubi observabis diversos communicationis modos, nec in propria Ecclesia, nec in parœcia. Gussav.

nire festina, ita ut triginta dierum spatum habeas, quatenus iter tuum præpares, et, omni excusatione postposita, buc adesse non differas.

Si qua autem a judicibus, vel manu militari, vel a populo ad contradicendum itineri tuo occasio fuerit exorta, qua calliditate agatur agnoscimus. Ipse ergo jam videoas quam vel hic hominibus, vel in futuro judicio omnipotenti Deo de tua reddas obligatione rationem, qui districtam in te ex tuo contemptu provocasti sententiam.

Præterea pervenit ad me quia Paulinus frater et coepiscopus meus, et Honoratus Ecclesiæ Salonianæ archidiaconus, pro eo quod præsumptioni tuae noluerunt præbere consensum, graves a te molestias patientur, ita ut, datis fiduciosoribus, sint constricti, quatenus eis civitatem vel domos suas egredi omnino non licet. Quod si ita est, vel sero jam ad sensus salutis rediens, scriptis præsentibus acceptis, ab utrorumque te suspende molestia, ut eis libera sit licentia vel ad me veniendi si voluerint, vel quomodolibet alibi pro suis utilitatibus proficiisci.

EPISTOLA XXVI.

AD SALONITANOS.

Se non privato odio contra Maximum moveri; mirari autem se quod ex illis vix pauci a Maximu communiōne abstinuerint.

Gregorius a dilectissimis filiis, clero, et nobilibus Salonianæ consistentibus.

Pervenit ad me quod quidam perversæ mentis homines, ut dilectionis vestræ animos vulnerarent, vobis insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quondam odio movear, et non magis quæ canonica, sed ea quæ furoris sunt, exequi concupiscam. Sed b absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego autem et vestræ dilectioni providens (Grat. 1, q. 6, can. 2), et meæ animæ omnipotentis Dei judicium pertimescens, ejusdem Maximi causas subtiliter exquiri desidero, si nullis criminibus pressus quæ sacro ordini contradicunt, si non per simoniacam heresim, id est præmia quibusdam se elegantibus præbendo, ad sacerdotale pertingere officium conatur. Tunc liber pro vobis apud Dominum intercessor erit, si non obligatus de suis ad locum intercessionis vererit.

Cujus tamen jam culpa superbiæ in aperto mon-

^a Hinc liquet Honoratum ordini suo restitutum, unde eum deturbaverat Natalis, illum subdule ad presbyteratum promovendo. Vide Ep. 19 lib. 1, etc., Gussav.

EPIST. XXVI. — a Ita inscribitur epistola hæc in quinque Anglic., omnibus Norm., Corb., Rhein., et in Vatic. D : Gregorius presbyteris, diaconibus, clero, nobilibus, populo Jaderæ consistentibus. In Reg. legitur, presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo consistenti et militibus Aliorum tamen Editorum electioni standum putavimus, tum quod in tribus Vatic. habeatur, tum quod alia sit epistola ad Jadertinos scripta et eodem sere argumento. Quis autem sibi persuadeat duplarem ad clerus et populum Jaderæ sen Jaderæ missam eodem sere sensu epistolam ; et ad Salonianos quorum Ecclesiæ invaserat Maximus, nullam? Præterea in epistolæ contextu legitur : mi-

A stratur, quod evocatus ut ad nos venire debeat, diversis excusationibus renititur, refugit, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quibus inclamatus est conscientia non accusat? Ecce jam diu dilectio vestra sine pastore est, et sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer destitutioni vestræ et medullitus ex toto corde compatrio. Audio enim quæ in grege Domini dilaniations flunt. Sed cum pastor deest, qui contra lupos invigilat? Ideoque prædictum Maximum ut huc ad nos veniat c urgete, quatenus si bunc innocentem invenire possimus confirmemus. Sin vero ea quæ de eo dicta sunt vera patuerint, non jam tandem dilectio vestra per interpositionem personæ ejus constituta sit.

De me enim certum tenete quia nec odio, nec pri-
B vati studii zelo, contra eum movear; sed quidquid canonicum justumque fuerit, auctore Deo, decerno.

Miratus autem valde suu (Grat. dist. 93, c. 2) quia in tanto Salonianæ Ecclesiæ clero vel populo vix duo ex sacris ordinibus inventi sunt, frater scilicet et coepiscopus noster Paulinus, et dilectissimus filius meus Honoratus archidiaconus ejusdem Ecclesiæ, qui communicare Maximo sacerdotium rapienti minime consentirent, et se Christianos esse cognoscerent. Debuitis enim, filii charissimi, pensare ordinis vestros, et quem sedes apostolica repellebat repulsum cognoscere, ut prius, si posset ab illatis criminibus mundaretur; et tunc ei vestra dilectio communicaret, ne participis obligationis ejus existaret. Nos tamen erga charitatem vestram visceribus C pietatis astringimur; et quia quosdam vestrum violenter pressos ad consentiendum ei et ad communicaendum cognovimus, omnipotentem Dominum deprecamur, ut vos ab omni reatu peccatorum vestrorum atque ab omnia vinculis alienæ obligationis absolvat, vobisque et in præsenti vita sua protectionis gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. d Mense Martio, indictione 14.

EPISTOLA XXVII.

AD CLERUM ET POPULUM JADERÆ.

Se contra Maximum solo justitiæ zelo moveri asserit. Hortatur ut a Maximi communione se suspendant, atque ab illis sacram communionem percipient quos Maximum non communicare noverint.

Gregorius a presbyteris, diaconibus et clero, no-

D ratus autem valde sum, quia in tanto Salonianæ Ecclesiæ clero et populo, etc. Ergo scribit ad Salonianos. Quid quod statim memini Honorati Salonianæ Ecclesiæ archidiaconi?

b de ira sacerdotis sanctus Chrysostomus, lib. vi de Sacerdotio: Instar sumi interiora omnia a se occupata involvit. Gussav.

c In recent., urgeo, sed non Ita MSS.

d Ita legitur in Colb. vet.

EPIST. XXVII. [Al. 48]. — a Hujus epistolæ varie sunt inscriptiones. MSS. Norv. an., consentientibus Vaticano D, Colbert., Corb. ac plerisque, habent clero, nobilibus, militibus ac populo Jaderæ consist. In Vatic. B et C inscribuntur, presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo Jaderæ consist. et militibus. Ita etiam Vatic. A omisso et militibus. In Reg., et militibus qui Jaderæ consistunt,

bHibus ac populo **b** Jaderæ consistentibus , e
Maximo prævaricatori communicaverant.

Pervenit ad me quosdam iuuentum, ignorantia vel necessitate deceptos, his qui ab apostolica sede, culpa, sicut noscitur, exigente, communione privatis sunt, communicasse; quosdam vero se salubri discretione, protegente Domino, suspendisse; **§14** et quantum de constantibus gaudeo, tantum de deviantibus ingemisco, quoniam sacra communionis mysteria, quae ad absolutionem nobis divina pietate concessa sunt, in detrimentum magis sua animae percepérunt. Et quia, sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer charitati vestre et medullitus ex toto corde compatiōr, paterno affectu obtestor atque suadeo ut ab illicita communione se quisque suspendat, et quos apostolica sedes in communionis suae consortium non recipit omnino refugiat, ne inde reus ante conspectum æterni judicis unde poterat salvari consistat.

Comperi autem quod quidam perversæ mentis homines illic insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non ea quæ canonica, sed ea potius quæ furoris sunt exsequi concupiscam. Sed absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego vero populo in illis partibus consistenti, ac meæ animæ providens et omnipotentis Dei judicium pertinencens, causas ejusdem Maximi exquiri volo, et cum omni sinceritate revelante Domino quod est canonicum definire. Cui quoniam frequenter scripimus ut non prius sacra missarum solemnia celebraret quam causam ejus potuisse agnoscere, alioquin esset communione privatus; et ex hoc jam superbiam ipsius culpa in aperio monstratur, quod, sæpius, sicut dixi, admonitus ut ad nos veniret, diversis excusationibus renitur, refutat, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quæ dicta sunt conscientia non accusat? Ilæc ergo cognoscentes, postquam vobis nullam de ignorantia excusationem assumere potestis, rogo, hortor et moneo, ut a prohibitæ vos communionis consortio per omnia suspendatis, nec cuiquam sacerdoti suprascripto Maximo communicanti contra animam suam quisquam vestrum communicare præsumat.

Quia tamen audio, sicut præfatus sum, quosdam
vestrum ignorantia lapsos, quosdam etiam ad com-
municandum violenter esse oppressos, omnipoten-
tem Dominum deprecor, ut et eos qui huic pravitati
minime consenserunt perpetua gratiæ suæ protec-
tione custodiat, et optata eis largitate respondeat,
et filios quos aut studium, aut ignorantia, aut alia
quælibet causa, traxit in culmine, ab omni reatu pec-
catorum, atque ab omnibus vineulis alienæ obliga-

^b Jadera, vulgo Zara, urbs olim episcop. Illyrici Occidentalis, Liburniae caput, nunc Jaderensis comitatus, vulgo Comitado di Zara; hodie archiepiscopalis est, et permunita in ora Dalmatiae, sub ditione Venetorum. Existimno tamen Jaderam de qua hic mentione fuisse urbem illam quæ Zara Vecchia nunc dici-

A^Utionis absolvat, omnibusque in præsenti vita protectionis suæ gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. Ut igitur hæc vobis intercessio apud Deum Salvatorem nostrum proficiat, abortionibus nostris pro animæ vestre salute obedientiam exhibete, et ab illis sacram communionem percipite quos se ab ante dicti Maximi communione abstinuisse vel abstinere cognoscitis.

EPISTOLA XXVIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

*Aplos ad presbyterale officium monachos cum consensu
abbas assumat, et presbyteros ordinet.*

Gregorius Candido ^a episcopo de urbe veteri magore.

Indicavit nobis fraternitas tua se non habere presbyteros, et ex hac causa necessitatem non **815** modicam sustinere. Et quia in quibusdam monasteriis in sua parochia constitutis quosdam esse monachos perhibet qui ad hoc apti possint esse officium, et eos se cum nostra auctoritate ad hunc postulat ordinem promovere, propterea praesentibus vobis licentiam damus epistolis monachos de monasteriis in tua parochia positis cum consensu abbatis sui tollere, et presbyteros ordinare. Sed illud prae omnibus estote solliciti, ut vitam actusque eorum qui in hoc sunt officio constituendi subtiliter debeatis inquirere, et tunc eos, si digni fuerint, ordinare. Si vero aliqua in eis culpa claruerit quæ eos ad hunc ordinem canonica prohibitione provehi non permittat, nullius vobis supplicatio aut gratia personæ subrepatur, ut talibus debeatis manum imponere, ne, quod absit, hic honor, et illis poena, et vobis incipiat esse peccatum b.

EPISTOLA XXIX.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

*Ne contra decessoris sui dispositionem, supra, epist.
1, firmatam, monasterium gravet. Ne male suuden-
tes audiat. Ne plus pecuniae studeat quam lucrandis
animabus. A clericis monasteria molestiam poni non
sint.*

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Miramur cur sic in brevi fraternitatⁱ tuæ fuerit
immutata discretio, ut ea quæ postulat non adverat.
Ex qua re dolemus, quia manifestum præbes indi-
cium plus apud te verba male suadentium valuisse
quam divinæ lectionis studium profecisse. Cumque
monasteria te oporteat defensare, et religiosos illie
summiopere congregare, ut lucrum de animarum con-
gregatione possis efficiere, in eorum te e diverso
gravamina, sicut litteræ tuæ testantur, desideras
exercere; et, quod est deterius, nos tuæ culpe stu-
des fieri debere participes, scilicet, dum cum nostro
consensu monasterium quod decessor tuus condidit

tur, estque media inter Jaderam novam et Scardonom. Haec epistola similis est epist. 26, eamdem tracial materiam. GUSSANY.

EPIST. XXVIII [AI. 27]. — ^a In plerisque legitur
tantum episcopo.

^b In Vatic., mense Martio, indict. 14.

^a cupis a sub curandarum rerum atque causarum nomine prægravare.

Debes enim recolere quia te præsente, diversis etiam presbyteris et diaconis, clericisque tuis præsentibus, contra testamentum ipsius præceptum, sicut postulavere, concessimus. Ubi tamen ejusdem decessoris tui dispositio quam fecerat de monasterio ipso firmata est, tu nunc ista dissimulans, contraria nos poscis debere præcipere. Et hæc quidem, scimus, non tua sunt; sed dum incongrua dicentes audire non renuis, non solum opinionem tuam, sed gravas et animas. Quia ergo te multum diligo, instanter admoneo, ^b quod districte considera, ut ^c non plus pecuniae quam **316** animabus studeas. Illud a latere respiciendum est, ad hoc autem tota mentis intentione laborandum, ^d ac vehementius innitendum. Huic rei operam et sollicitudinem vigilanter impende, quia Redemptor noster a sacerdotis officio non querit aurum, sed animas.

Præterea pervenit ad nos quia monasteria quæ sub fraternitate tua sunt constituta clericorum importunitatibus et diversis eorum molestiis prægraventur. Quod ne de cætero flat, districta hoc interminatio compesce, quatenus monachis illic degentibus libere in Dei nostri laudibus liceat exultare.

Romanum vero atque Dominicum clericos, qui de hac urbe ausu temerario sine nostra præsumperunt benedictione discedere, licet majori fuerant ultiōne plectendi, tamen relaxari eis benignitatis studio debet, ut ad suum remeare officium urgeantur. ^e Mensa Aprili, indict. 14.

EPISTOLA XXX:

AD SECUNDUM.

Pacem cum Agilulpho rege procurare festinet. Marinianum episcopum ad misericordiam in pauperes exercet.

Gregorius ^a Secundo seruo Dei Ravennæ.

Postquam revertens Castorius omnia nobis quæ inter vos et Agilulphum regem acta sunt indicavit, ne excusationem contra nos de mora potuisse aliquis invenire, sub omni eum celeritate illuc retransmittendum præviditus. Ab eo ergo ea quæ sunt agenda cognoscens, esto sollicitus, et omni modo immine ut pax ista debeat ordinari, quia, quantum dicitur, aliqui hoc impedire conantur. Pro qua re festina strenue agere, ut labor vester sine effectu

EPIST. XXIX [Al. 28]. — ^a Ita MSS. pene omnes, quod ita mutarunt vet. Editi, sub quarundam rerum, etc.; et recent. cum Ms. Reg., sub cura quarundam rerum.

^b Excusi, quod sic recte consideres.

^c Dictum supra epist. 42 lib. iv, nunc lib. v, epist. 44. Lege sanctum Bernardum in apologia ad Guillennum, ubi illud Persii, sat. 2, explicat: *In sancto quid facil aurum?* Non pœnitentib[us] legisse quæ præcedunt, et quæ subsequuntur. Idem ad milites templi initio, cap. 6, et in Cantica serm. 25. Vide sanctum Polycarpum, epistola ad Philippenses. GUSSANV.

^d Recent., invitiss. MSS., ac vehementius intuemur.

^e Id solum legitur in Turon. S. Gat. et Colbert. vet.

^A non valeat remanere. Nam jam et partes istæ, et diversæ insulæ in gravi sunt periculo positæ.

Fratrem nostrum Marinianum episcopum (*Grat. dist. 86, c. 6*) verbis quibus vales excita, quia obdormisse eum suspicor. Nam venerunt quidam ad me, in quibus erant quidam senes mendicantes, qui a me discussi sunt a quibus et quid acceperint, et per singula retulerunt quanta eis et a quibus in itinere data sint. Quos dum sollicite de prædicto fratre requirerem quid eis dedisset, responderunt se eum rogassem, sed ab eo se omnino nihil accepisse; ita ut neque panem in via acceperint, cum dare omnibus illi Ecclesiæ semper familiare fuit. Dixerunt enim: Respondit nobis, dicens: Non habeo quod vobis dare possim. Et miror si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare non habet.

Dic ergo ei ut cum loco mutet et mentem (*Ibid.*).

317 Non sibi credat solam lectionem et orationem sufficere, ut remotus studeat sedere, et de manu minimi fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam suam credat, quia si hæc non habet, vacuum epis copi nomen tenet. Quædam vero cum per epistolam meam de anima sua admonui, sed nihil mihi omnino respondit, unde credo quia ea neque legere dignatus est. Pro qua re jam necessarium non fuit ut eum per epistolam meam admonere aliquid debuisse, sed tantum illa scripsi quæ in causis terrenis consiliarius dictare potui. Nam ego ad hominem non levem gentem fatigari in dictatu non debui. Tua ergo dilectio secreto ei omnia loquatur, et admoneat qualiter se disponere debeat, ne per præsentem negligientiam, vitam, quod absit, priorem perdat.

EPISTOLA XXXI.

AD RAVENNATES.

Qui adversus Castorium contestatorios libellos de nocte posuit sacra communione sit privatus, nisi publice aut contestationis veritatem ostendat, aut errorem suum confiteatur.

Gregorius ^a Mariniano episcopo Ravennati cum ceteris fratribus et coepiscopis, sacerdotibus, levitis, clero, nobilibus, populo, militibus civitate Ravenna consistentibus, vel ex ea foris degentibus.

Quidam (*Grat. 2, q. 4, c. 2*), maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem nostrum nocturno silentio in civitatis loco ^b

EPIST. XXX [Al. 29]. — ^a Vulgati, *Secundino seruo Dei, non a paribus*. In MSS. Anglic., Norm., Vatic., etc., legitur Secundo. In solo Vatic. B, *non a paribus*.

EPIST. XXXI [Al. 19]. — ^a In MSS., maxime Vaticani, diversus est epistola hujus titulus. In Vatic. A legitur: *Gregorius episcopis, cum ceteris fratribus et coepiscopis meis, qui mecum præsentibus inveniri potuerunt, sacerdotibus, levitis, ducibus, nobilibus, clericis, monachis, militibus militantibus et populo Ravennæ, etc.* Non multum discrepat Vatic. B. Inscriptiōnem quam legimus exhibent Norman., Anglic., Corb., Vatic. D.

^b Libellum famosum dicerem, quo quis aut falsa alicui crimina imponit, aut vera, sed occulta manifestat publico programmata. GUSSANV.

contestationem posuit in ejus crimine loquentem, **A** mibiique etiam de facienda pace callide contradicentem. Et quia quisquis veraciter loquitur semetipsum innotescere non debet formidare, oportet ut publice exeat, et quæcunque in contestatione sua loqui præsumpsit ostendat; quod si non exierit, neque publice confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere præsumpsit, vel consensum in tantæ iniquitatibus consilio prebuit, ex Dei et Domini nostri Jesu Christi spiritu definitus ut sancti ejus corporis ac sanguinis participatione privatus sit. Si vero quia latet, et quoniam nescitur, teneri a disciplina non valet ^c tanti mali conscious, et jam prohibitus corpus ac sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis ultione pereussus sit, et ut fallax ac pestifer a sancte Ecclesie corpore divisus. Si quis autem fortasse talis est quem nos, hujus facti auctorem ac participem esse nescientes, ad eum, bona optantes, epistolas transmittimus, ipsa pro eo apud omnipotentem Dominum deprecatio sit vacua. Sin autem in eadem civitate egressus ad publicum potuerit docere quæ dixit, vel, certe sciens se non posse quæ scripsit ostendere, errorem suum fuerit apte confessus, dominici corporis ac sanguinis participatione non sit privatus, neque a corpore sanctæ Ecclesie **818** alienus existat, quia nos apud omnipotentem Dominum ex nostris quotidie culpis agnoscimus ^d ut, quamvis servato disciplinæ moderamine, aliorum tamen erratis parçendo indulgeamus. ^e Mense Aprili, indictio ne **14.**

EPISTOLA XXXII

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Si Judaicum aut paganum mancipium ad Christianam fidem converti desiderat, in libertatem vindicetur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Fraternitati vestræ ante hoc tempus scripsimus, ut hos qui de Judaica superstitione ad Christianam fidem Deo aspirante venire desiderant, dominis eorum nulla esset licentia venundandi; sed ex eo quo voluntatis suæ desiderium prodidissent, defendi in libertatem per omnia debuissent. Sed quia, quantum cognovimus, nec voluntatem nostram, nec legum statuta subtili scientes discretione pensare, in paginis servis hac se non arbitrantur conditione constrigi, fraternitatem vestram (*Grat. dist. 54, c. 15*) opor-

^e Vulgati recent., si tanti mali conscious etiam prohibitus.

^d In Editis, ut quatenus servato, etc.

^e Ita in Turon. S. Gat. et in Vatic.

EPIST. XXXII [Al. 31]. — ^a Recent., et si de Judeorum, forte majoris explicationis gratia, nam in MSS. non legitur. De mancipiis Judæorum plura ad epist. 9, l. iv. Vide Nov. Valentiniæ tertiam, an. 425, quam Sirmondus in primum tomum Conc. Galliae conjectit; et in Cod. de Judeis, lib. xvii, et tit. seq., ne Christianum mancipium.

^b Ingenium est commentum vel artificium quodlibet. Gregorius Turon., lib. vi, c. 22: *Proclamante episcopo et dicente quod sapientis hic ingenia quereret, qualiter eum ab episcopatu dejiceret.* Gregorius noster, lib. xi, epist. 25: *Ne filios suos quolibet ingenio vel excusatione foris alicubi in conjugio sociare præsumat.*

A tet de his esse sollicitam; ^a et si de eorum servitu non solum Judæus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianus, postquam voluntas ejus fuerit patefacta, nec hunc ^b sub quolibet ingenio vel argumento cuiquam Judæorum venundandi facultas sit, sed is qui ad Christianam converti fidem desiderat defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos hujuscemodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationaliter æstinent impediri, sollicita vos hæc convenit consideratione servare; ut si paganos, quos mercimonii causa de externis finibus emerint, intra tres menses dum emptor ^c cui vendi debeant inveniatur, fugera ad Ecclesiam forte contigerit, et velle se fieri dixerint Christianos, vel etiam extra Ecclesiam hanc tam voluntatem prodiderint, premium eorum a Christiano scilicet emptore percipient. Si autem post præfinitos tres menses quisquam hujusmodi servorum velle suum dixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emere, nec dominus qualibet occasionis specie audeat venundare, sed ad libertatis procul dubio præmia perducatur, quia hunc non ad vendendum, sed ad servendum sibi intelligitur ^d reservasse. Hæc igitur omnia fraternalis vestra ita vigilanter observet, quatenus ei nec supplicatio quorundam valeat, nec persona subripe. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 46.)

EPISTOLA XXXIII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Si pagana mancipia circumcidere Samarei, in libertatem illa vindicet, non redditio Samareis pretio.

Gregorius ^a Leoni episcopo Catanensi.

Res ad nos detestabilis et omnino legibus inimica pervenit, quæ, si vera est, fraternitatem tuam **819** vehementer accusat, quia eam de minori sollicitudine probat esse culpabilem.

Comperimus autem quod ^b Samarei degentes Catinae, pagana mancipia emerint, atque ^c ea circumcidere ausu temerario præsumpserint. Atque idecirco necesse est ut omni modo zelum in hac causa sacerdotalem exercens, cum omni hoc vivacitate ac sollicitudine studeas perscrutari; et si ita repereris, mancipia ipsa sine mora in libertatem modis omnibus vindica, et ecclesiasticam eis tuitionem impende, nec quidquam dominos eorum de pretio quolibet

^d Recent., invitatis MSS. Anglic., Norm., Vatic., etc., cui vendi debeant non inveniatur.

^d Idem recent., comparasse.

EPIST. XXXIII [Al. 32]. — ^a Vatic. A., Leonis episcopo Catanensi.

^b Utrum Judæi fuerint quos hic Samareos vocat sanctus Doctor, non liquet. Certe l.b. Moral. i, D. 22, Samarios, vel Samareos juxta multos MSS. Codices, appellat Samaritanos. Verum non legitur Samarititas (sic appellantur apud Hilarium in Matth. c. xxi) tunc existisse, aut in Italia habitasse. Apud Cassiodorum, lib. iii, epist. 45, Judæi videntur intelligendi his verbis: *nunc autem existere Samareos superstitionis populum improba fronte duratum.* Sic autem Judæi dicuntur per contemptum. Vide lib. viii, epist. 21.

^c Huc refer quæ diximus ad epist. 9, lib. iv,

modo recipere patiaris, qui non solum hoc damno amuletandi, sed etiam alia erant poena de legibus fieriendi. (Cf. *Jean. Diac.*, l. iv, n. 48.)

EPISTOLA XXXIV.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Inquirat quot ab ultima antiquitate litaniæ solemnes fuerint in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur.

Gregorius Castorius ^a notario nostro Ravennæ.

Dum Florentinus Ravennatis Ecclesiæ diaconus apud nos pro reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Mariniano de usu pallii ageret, requisitus a nobis quæ esset antiqua consuetudo, respondit quod in omnibus litaniis pallio Ravennatis Ecclesiæ episcopus uteretur. Quod ita non esse et ab aliis didicimus, et ex epistolis Joannis quondam episcopi, quas ei ostendi fecimus, evidenter apparuit. Sed hoc asseruit quod dicere jussus est. Nam tempore ^b quo a te idem Joannes quondam episcopus est inhibitus, ne pallio inordinate ac temere uti præsumeret, scripsit nobis hanc fuisse priscam consuetudinem, ut civitatis ipsius episcopus pallio in litaniis solemnibus uteretur. Quarum ibi litterarum exemplaria pro tua informatione transmisimus. Adeodatus vero prædictæ Ecclesiæ diaconus, dum apud nos tempore quo hic fuit similiter de ejusdem usu pallii agere enixus studeret, volentes cognoscere veritatem, eum similiiter quæ esset consuetudo curavimus requirendum. Qui, ut credi sibimet suaderet, atque a nobis valeret quod petebat exigere, sub jurejurando testatus est antiquam consuetudinem fuisse ut in quatuor aut in quinque solemnibus litaniis pallio civitatis suæ episcopus uteretur. Experientia ergo tua diligenter invigilet, et cum omni sollicitudine quot litaniæ solemnies ab antiquitate fuerint ^c requirat. Nec eas solemnies nominando requirere studeat, sed majores; ut per hoc quod nobis præfatus Adeodatus diaconus testatus est, et prædicti Joannis episcopi fatetur epistola, dum constiterit quantæ litaniæ solemnies fuerint, quoties indui solebat in litaniis pallium cognoscentes, libentissime concedamus. **820** Sed hoc non ab illis perquirat qui ab ecclesiasticis exhibentur, sed ab aliis quos sine favore partis esse cognoverit, et quæque sollicita indagatione repererit nobis subtiliter indicet, ut veritate, sicut diximus, cognita, fratribus coepiscopis nostri reverendissimi Mariniani animos relevemus.

EPISTOLA XXXV.

AD ANTHENIUM SUBDIACONUM.

Pecuniam militū in captivorum redemptionem, cui stadiose jubet incumbere.

Gregorius Anthemio subdiacono nostro Neapolitano.

Quantus dolor, quantoque sit nostro cordi afflictio

EPIST. XXXIV [Al. 77]. — ^a Addidimus nostro ex MSS. Et quidem Castorius non erat notarius Ravennatis Ecclesiæ, sed Romanæ, qui Ravennæ tunc degenerat.

^b Vatic. B, ^a tempore quo ante.

^c Vide supra, lib. v, epist. 11, et infra, epist. 61.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — ^a Notitia quid sit, supra, epist. 16 lib. iii, nunc lib. iv.

^A de his quæ in partibus Campaniae contigerunt, dicere non possumus, sed ex calamitatis magnitudine potes ipse colligere. Ea de re pro remedio captivorum qui tenti sunt solidos experientiæ tuæ per horum portitorem Stephanum virum magnificum transmisimus, admonentes ut omnino debeas esse sollicitus, ac strenue peragas, et liberos homines quos ad redemptionem suam sufficere non posse cognoscis, tu eos festines redimere. Qui vero servi fuerint, et dominos eorum ita pauperes esse competreris, ut eos redimere non assurgant, et hos quoque comparare non desinas. Pariter etiam et servos Ecclesiæ qui tua negligentia perierunt curabis redimere. Quoscunque autem redemeris, subtiliter ^a notitiam, quæ nomina eorum, vel quis ubi maneat, sive quid agat, seu unde sit, ^b contineat, facere modis omnibus studebis, quam tecum possis afferre cum veneris. Ita autem in hac re te studiose exhibere festina, ut ii qui redimendi sunt nullum, te negligente, periculum possint incurrire, et tu apud nos postea vehementer incipias esse culpabilis. Sed et hoc quam maxime age, ut, si fieri potest, captivos ipsos ^c minori possis pretio comparare. ^d Substantiam vero sub omni puritate atque subtilitate describe, et ipsam nobis descriptionem cum celeritate transmitte. ^e Mense Maio, indictione 14.

EPISTOLA XXXVI.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Sincerum, si a saceri sui successione abstinerit, ab his creditoribus recari non sinat. Illi vero, ut vita subsidium reperiat, liberam procuret quo voluntur eundi licentiam.

Gregorius Secundino episc. ^a Tauromenitano.

Et legum ratio, et æquitas admonet naturalis, ut quisquis ^b bæreditatem aut renuit, aut parentum successione se abstinet, bæreditaria non **821** debet onera sustinere. Quia ergo Sincerus, lator præsentium, Hilarum sacerorum suum omnino inopem defunctum innotuit, et uxorem suam, ^c filiam ipsius, in qualibet re ejus se substantiæ minime misericuisse, et ad persolvendum paternum debitum eam ab ejus creditoribus queritur perurgeri, idcirco fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si ea quæ ait veritate subsistunt, sacerdotalem illis studeat tutiōnem impendere, nec eos contra rationis ordinem vexari, aut damnum permittat aliquod sustinere.

^D Nam valde durum est ut unde nullum sensit commodum, sustineat injuste dispendium. Supradictus autem portitor, si buc cum uxore sua venire voluerit, quia illic se dicit non posse subsistere, vestris propter Deum solatiis potiantur, nec cuiusquam eos illuc adversitas pro sua tantum voluntate retineat, aut eis irrationaliter molestus existat, sed liberam ha-

^b Quinque Anglic., Norm. et plur., continuo facere... studebis.

^c Vel mitiori, ut legitur in Norm., Vatic., etc.

^d Gall., l'état sommaire, la somme, la quantité, le total. GUSSANY.

^e Ia Colb. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XXXVI [Al. 35]. — ^a Tres Vatic. et alii, Tauromenitæ episcopo.

beant quo voluerint eundi licentiam, quatenus vivendi A subsidium alibi saltem Deo largiente reperiant.

* Mense Junii, inductione 44.

EPISTOLA XXXVII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Rogatiano ejus diacono scripta ad rectorem patrimonii Siciliae dedisse, ut causa quedam citius finiatur. Petrum quondam Numidiae episcopum ad Columbum & se misli, quem, cognita ibi melius causa, canonice cum consciis judicet. Catholicorum filios aut mancipia baptismio Donatistarum infici non ferat.

Gregorius * Columbo episcopo Numidiae.

Scripta fraternitatis vestrae, sacerdotali plena dulcedine, praesentium portatore Rogatiano diacono deferente, suscepimus. Et valde nos eorum letificavit benigna locutio, praesertim quia per ea de vestra, quod desiderii nostri est, incolumitate cognovimus. Devotionem vero sanctitatis vestrae, et olim novimus, et nunc sicut scribitis, sic habemus. Nam qualis erga nos sinceritas fraternitatis vestrae sit, ^b satisfactione non egemus, quia eam ex mentis nostrae, quæ circa vos est, dilectione cognoscimus. Suprascripto autem latori, quem nobis epistolariter commendastis, scripta ad rectorem patrimonii Siciliae dedimus, ut adversam partem facere quæ justa sunt urgeat, quatenus, frustratoria excusatione postposita, ad finem citius perducatur totius causæ contentio.

Indicamus itaque sanctitati vestrae venisse ad nos quemdam hominem, Petrum nomine, qui se **822** asserit fuisse episcopum, atque causæ suæ a nobis remedium postulasse. Et prius quidem retulit quæ digna esse miseratione potuissent; sed requirentes, C postea multo aliter quam indicavit invenimus, et vehementer nos ejus actio contristavit. Sed quia causæ ipsius interna subtiliter nequaquam addiscere tam longo itineris intervallo disjuncti potuimus, eam, incerti quippe, deluire nequivimus. Nunc vero quoniam remeans supradictus diaconus secum eum re-

^b Hæreditas est jacens, quæ nondum adita est. Aditur, cum hæres se eam accipere aut dicto testatur aut facto. Omititur, cum hæres se tempore exclusi patitur. Repudiatur, cum is ad quem deflata est adire recusat. GUSSANV.

^c Vitoise in Excusis, filiamque ejus, nam addito que, dubitatur cuius filia sit, uxoris an Hilari, ea de qua agitur.

^d Ita legitur in Turon. S. Gat., in Colbert. vet. et in Vatic.

Epist. XXXVII [A. 56]. — * Ad Columbum multæ existant epistole ut docebunt indices.

^e Secundum jureconsultos *satisfactio* est pignoris vel fidejussoris exhibitio. Gall., *je le crois sur sa parole, sans caution*. Eadem vox reperitur in epist. Mariani Alexandrinis ad finem: *Ut per omnia satisfactio suscepta*. GUSSANV.

^f Hoc nomine non monachos modo, sed et clericos, imo quenlibet Christianum catholicum Gregorii ævo denotari probat Joan. Filescus, comment. in Commonitor. Vine. Lirin., num. 12.

^g Non quod hæreticorum baptisma putaret invalidum Stephani I successor, addictissimus Augustini discipulus; sed quod per ejusmodi baptisma in hæreticorum societatem venientes, illorum assuescerent moribus, atque erroribus inficerentur. Quamvis autem hæreticorum baptisma, etiam post Nic. synodum, repudiasse omnino videantur Athanasius, Basilius,

laxari poposcit, et ipse ad vos se petiit debere transmitti, scientes sanctitatem vestram, zelum, sicut decet, fidei, et amorem habere justitiae, nobis gratum fuit, et ea quæ peliverunt concessimus. Quia ergo praesentes causam subtilius potestis scire, hortamer ut eidem Petro ita servare quidquid justum canonumque fuerit debeatis, quatenus et rectitudinis vigor a vobis in omnibus impleatur, et causa ipsius secundum Dei timorem et Ecclesiae videatur regulas judicata. Si quis vero conscius vel particeps præfato Petro in his quibus accusatur, dicitur extitisse, subtiliter requirendum est, et, veritate cognita, si militer canonice judicandum.

Præterea res ad nos omnino dura et recte fidei inimica pervenit, quia, quod dici nefas est, catholici homines, et ^c religiosi, quod est deterius, filios mancipiaque sua, vel alios quos in potestate habent, in Donatistarum hæresi baptizari consentiunt. Et ideo, si verum est, fraternitas vestra hoc summopere studeat emendare, quatenus sinceritas fidei vestra sollicitudine intemerata consistat, et innocentes animæ, quæ catholicò baptismate salvati poterant, ^d hæreticorum infectione non pereant. Quisquis ergo, de his personis quas superius memoravimus, quemquam suorum apud Donatistas passus est baptizari, ad catholicam eos fidem omni virtute omnique instantia studeat revocare. Si quis vero talium de cætero hoc fieri de suis qualibet excusatione periret, a clero sit modis omnibus alienus.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Alexandriam relictam Vincomali commendat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quanto viduæ bene viventes virorum sunt solatio destitutæ, tanto eis enixius ecclesiastica est impendenda tuitio. Atque ideo hujus tibi præcepti pagina depatum, quatenus Alexandriæ **823** magnifice se-

Optatus, Cyrus Jerosol. et Ambrosius; ne tamen cum Gussanvillæo dicas: *una fere voce docent seculares..... collatum ab hæreticis baptismum vires emundationis non habere*. Quippe jam nemo nisi hæreticus baptismum valere negat a quoconque collatum, modo verbis consecretur evangelicis. At nihil ad fidem pertinere constat, nisi quod ab apostolis continua successione manavit; non enim novis initioribus fides nostra revelationibus. Certe in celebri illa con-

Droversia Stephanum inter et Cyprianum, cum hic baptismum ab hæretico datum, ob iniuriam perversitatem et infidelitatem rejiceret, ac proinde venientes ab hæresi censeret iterum baptizandos; ille vero baptismus etiam ab hæreticis susceptus, ob vim et efficaciam verborum evangelicorum quibus confabatur, valere, nec esse iterandum pugnaret; id maxime urgebat: *si quis a quaevuque hæresi veneretur ad nos, nil innovetur nisi quod traditum est, ut manus impingatur in paenitentiam*. Enimvero, ut ait Augustinus, lib. II de Bapt., c. 9, *consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum*. Et lib. IV, c. 6, agebat Cyprianus *adversus totius orbis morem, quem lib. V, c. 23, ab apostolis dedituc*. Eamdem hæreticos non relapzandi consuetudinem exhibet nobis tanquam perpetuam in universa Ecclesia ab apostolorum tempore Hieron. in dialogo *adversus Luciferianos*. Idem testatur Eusebius, lib. IV Hist., c. 4.

minæ, relictæ quondam Vincomali, omni instantia, A' omniq[ue] sollicitudine, ubi necesse fuerit, servata sci- licet æquitate, tuitionem festines impendere, atque ejus utilitatibus studiose concurrere; nec eam a quo- quam vexari permittas, aut molestiam sustinere, sed ita, sicut prædiximus, ubi causa poposcerit, ope tuæ sollicitudinis potiatur, ut nullus se in afflictione op- pressioneque ipsius te illic coram positio tentet aliqua- tenus occupare.

EPISTOLA XXXIX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Reversum a schismate Joannem commendat, cui det annuos octo solidos.

Gregorius a Cypriano diacono.

Joannem religiosum præsentium latorem, qui ex Histicorum schismate ad sinum sanctæ Ecclesie, Deo revelante, accepta ratione reversus est, dilectionem tuam, æquitate servata, habere necesse est in omnibus commendatum, atque ei in quibus causa poposcerit ecclesiasticam tuitionem impendere. Cui etiam b pro stipendorum suorum subsidio, ab hac quarta decima indictione, annis singulis c tot solidos dare te volumus, quos tuis per omnia noveris ratio- nibus imputando.

EPISTOLA XL.

AD DONUM EPISCOPUM.

Georgii, si rectius ille vixerit, sustentationi subveniat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Georgius præsentium portitor degere, ut ait, in ci- vitate vestra desiderans, apud fraternitatem vestram nostra se petit epistola commendari. Cui quoniam a prava se promisit actione compescere, quod petebat prævidimus non negandum. Et ideo sanctitas vestra de anima ejus studeat propter Deum esse sollicita, atque eum adhortationibus suis ad viam Deo placi- tam revocare; et si, adjuvante Domino, ut promisit, ab omni se pravitate suspendens, vivere honeste voluerit, fraternitas vestra pro mercede sua, ut prospe- xerit, ejus sustentationi subveniat, ne forsitan a ad male agendum excusationem sibi ex necessitate vi- deatur assumere. Quid autem fraternitas vestra ex ejus importunitate sit passura consideret, qui ad vos cum nostris epistolis venit, quem nos sine au- toritate aliqua importunum valde in prece pertu- limus.

EPIST. XXXVIII Al. 37.

EPIST. XXXIX [Al. 38]. — a In duobus Teller., Cypriano subdiacono.

b In recent., reluctantibus MSS. Vatic., Anglie., Norm., etc., pro di- pendiorum suorum subsidio.

c In iissem Editis, præsentis anni indict. octo solidos. Sequimur Vatic., Norm., Reg., Rhen.

EPIST. XL [Al. 39]. — a Duplex in illo casu mise- ricordia, nam et anime consultur, et necessitatibus corporeis subvenitur. GUSSANV.

EPIST. XII [Al. 40]. — a Ita i. omnibus exempla- ribus, pro Vibonensi. Est autem Vibo Valentia aliis Hipponium dicta, aliis Bivona, aliis etiam Bibona, urbs olim episcopalibus Brutiorum in ora sinus Hippo- niatis, vulgo Golfo di S. Eusemia, nunc castrum provinciæ Calabriæ ulterioris in regno Neap., non longe a monte Leonis, quæ urbs illi successit. GUS- SANV. In Norm., Vatic. D, Colb. et plur., legitur

EPISTOLA XI.

AD RUFINUUM EPISCOPUM.

In Ecclesia Massæ Nicoteranæ presbyterum ordinan- dum, qui episcopi in penitentiam deputati vice baptizet ac celebret Missas.

Gregorius Rufino episcopo a Vivonensi.

Ex habitatoribus b Massæ Nicoteranæ, quorum episcopus pro quibusdam culpis in penitentiam 824 deputatus est, relatione comperimus nullum illic esse presbyterum qui sacra possit missarum solemnia ce- lebrare, in tantum ut etiam filios suos sine baptismate asserant remansisse. Et quia hac pro causa magnopere petiverunt sibi in eadem Ecclesia cui fraternitas vestra operam visitationis impendit debere presby- terum ordinari, ea propter scriptis vos præsentibus adhortamur, ut de clero ejusdem Ecclesie requirere debeatis, cuius vita et mores ad hoc possint officium convenire, et eum illic presbyterum festinetis, auxiliante Domino, consecrare. Nam valde durum est ut quousque causa episcopi eorum subtiliter requiratur, non habeat Ecclesia illa presbyterum, qui sacrum il- lic opus valeat celebrare. c Mense Julio, indictione 14.

EPISTOLA XII.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut in monasterio presbyterum ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Urbicus abbas monasterii sancti Hermæ, quod Pa- normi situm est, a nobis cum congregatione sua ma- gnopere postulavit in eodem monasterio presbyterum, qui sacra missarum solemnia celebraro debeat, or- dinari; et quia hujusmodi non est differenda petitio, fraternitatem vestram scriptis præsentibus necessa- riori duximus adhortandam, ut eum qui ad hoc mi- nisterium de eadem congregatione electus fuerit, cuius vita, mores, et actio tanto possit ministerio convenire, sine mora, auxiliante Domino, debeat consecrari, quatenus nec ille de monasterio sue haec pro causa egredi, nec extraneum sibi ad peragendum sacram opus cogatur adducere.

EPISTOLA XIII.

AD VENANTIUM PATRICIUM.

Contristatum se de illius et Joannis episcopi discordia; huic reverentiam exhibeat, causasque suas agant, il- lœsa charitate.

Gregorius a Venantio patricio exmonacho.

Multum ea quam direxitis iam nos contristatos

D tantum, Rufino episcopo. In quatuor aliis Vatic. ex- stat episcopo Vivonensi.

b Nicotera boodieque nomen retinet, Tropeam inter et Vibonem, nunc adhuc episcopalibus in Calabria ulteriore sub archiep. Regensi; ejus fit mentio in vii syn., act. 1, ex subscriptione Sergii Nicotropi episcopi. GUSSANV.

c Ilæc temporis nota confirmatur testimonio MSS. Vatic., Colbert, ac Turon. S. Gat.

EPIST. XLII [Al. 41]. — a Monasterium sancti Hermetis, in Panormitana civitate situm, putant unum fuisse e sex illis a sancto Gregorio in Sicilia fundatis, quia epist. 4 lib. iv, nunc lib. v epist. 6, loqueat de Urbico abbate, ait eum monasterii sui prepositum. GUSSANV.

EPIST. XLIII [Al. 42]. — a Vide epist. 34 libri 1, et 59 libri ix. De Venantio fusissime in vita sancti Gre- gorii disseruimus.

invenit epistola, quod inter vos et Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, de quorum desiderabamus gaudere concordia, scandalum prodiisse cognovimus. Quavis enim causa fuisse, non usque ad hoc debuit furor erumpere, ut armati homines vestri, sicut audivimus, in Episcopium irruerent, et diversa hostili more mala committerent, atque vos haec res a paterna charitate interim divideret. Nunquid non poterat, quaelibet contentio fuerit, tranquille disponi, ut nec partium utilitas detrimentum, nec sentiret gratia lesionem? Cujus autem gravitatis, cuius sanctitatis, cuius mansuetudinis supradictus frater noster sit, non habemus incognitum. Ex qua re colligimus quia nisi vis eum doloris nimia coegisset, ad banc rem de qua vos contristatos asseritis, ejus fraternitas **825** nullatenus pervenisset. Nos tamen, ut hoc eo scribente comperimus, illico ei scripsimus, admonentes ut et ^b oblationes vestras sicut ante suscep-rot, et missas in domo vestra non solum celebrari permetteret, sed si velitis, etiam ipse perageret, causamque suam servata charitate exequi debuisset. Et quia nullos discordes vel fieri volumus vel manere, eamdem adhortationem iterandam esse prospe-ximus. Unde necesse est, charissime fili, ut et vos sacerdotalem illi reverentiam exhibere, sicut decet filios, beatis, nec ejus ad iracundiam animos provocetis. Nam cum quo fidam estis gratiam habituri, si vobis, quod absit, cum sacerdote fuerit discordia? Itaque animorum tumore deposito, sic agere causas quas habebitis invicem studete, ut et charitas inter vos intemerata permaneat, et alterutra man-suele procuretur utilitas. (Cf. Joan. Diae. I. 3, n. 48.)

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Hortatur ut Venantio pristinam ostendat benevolen-tiam.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quamvis causa fuerit quae fraternitatis vestrae animos ad iracundiam non immerito provocaret, ut nec oblationes domini Venantii voluissetis suscipere, nec in domo ipsius sacra missarum sineretis sole-mnia celebrari, tamen quia ita terrena agi debet utili-tas, ut nullum nos jurgium a charitatis valeat con-nexione disjungere, proinde sanctitatem vestram, sicut dudum scripsimus, adhortamur, quatenus et oblationes ante dicti viri omnimodo in dulcedine et Deo placita beatis sinceritate suscipere, et in domo ipsius missarum peragi mysteria permittatis; ut, si-cut scripsimus, si fortasse voluerit, per vos debeatis

^b Fere abierunt in desuetudinem, cum tamen in primitiva Ecclesia fuerint frequentatae, necnon posterioribus saeculis per canones statute, præceptæ. Vide Gangr. conc. can. 5, 6, 7, 8; et Colon., anno 1549, can. 20; Mediolanen. IV, tit. de parochialibus iuribus, qui ultimus est in partis constit., etc. Gus-SANV. Consule præfationem nostri Joan. Mabilionii in I partem saeculi III Bened.

EPIST. XLV. — ^a Quatuor Vatic. et aliis, restaurata.

EPIST. XLVI. — ^a De Pisauro supra, lib. V, epist. 28.

Accedere, et celebrando apud eum missas priorem gratiam reformare. Oportet namque filiis sacerdotalem vos affectum impendere, et in causis, prout ratio suffragatur, jurisdictionem Ecclesiae vestrae minime præterire. Hoc ergo considerans, necesse est ut ita se circa eos fraternitas vestra discreta moderatione exhibere studeat, ut et quod negotii qualitas exigit, salubriter peragat, et a paterna charitate gratia non recedat.

EPISTOLA XLV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Facultatem tribuit Ecclesiam dedicandi. Fundatorum illius donationes confirmat.

Gregorius Leontio episcopo Ariminensi.

Basilicam beati Stephani martyris, quam fraternitas vestra incendio asserit concrematam, **826** quam etiam nuper ^a instaurata esse commemora, faculta-tem tribuimus dedicandi, in qua etiam reliquiarum sanctuaria ejusdem beati Stephani martyris volumus collocari. Et ideo, frater charissime, ad prædictam te Ecclesiam ire necesse est, et tam Ecclesiae quam etiam altaris noviter constructi dedicationem solemniter exhibere, ut exspectantium de eadem consecratio-ne devotio Domino valeat auxiliante compleri. Quidquid præterea eidem loco a fundatoribus olim concessum est, in ea qua dimissum est voluntate ac firmitate volumus permanere.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEN EPISCOPUM.

Cathedram suam e monasterio facial amoveri, nec illuc missas publicas denuo peragat.

Gregorius Felici episcopo ^a Pisaurensi.

Miratur fraternitatem vestram, ut serie præcepti neglecta, quod ad vos sanctæ memoria decessor meus dederat, monasterium a Joanne præsentium portiore constructum, aliter quam antiquæ consuetudinis usus exigit, consecrare. Dum etiam in eodem præcepto inter alia mandatum sit ut locum ipsum ^b absque missis publicis dedicares, et, ut ad nos pervenit, ^c cathedra posita, sacra illuc publice missarum solemnia celebrantur. Quod si verum est, his vos hortamur affatibus, ut, omni excusatione cessante, cathedralm vestram erinde amoveri modis omnibus faciatis, nec denuo illuc missas publicas peragatis. Sed, sicut et consuetudo et præcepti tenor eloquitur, si missas ibidem sibi celebrari voluerint, da te presbyter dirigatur.

In eodem autem monasterio congregationem ser-vorum Dei, sicut prædictus Joannes et petiit et nunc est, et cum Dei gratia semper volumus permanere.

^b Missæ publicæ sunt, ad quas fideles omnes vo-cari et convenire solent. Pelagius sancti Gregorii, decessor proximus, ut monachorum tranquillitati cautum esset, neve fieret in monasterio de quo hic agitur magnus populi concursus, prohibuerat ibi missas publicas ab episcopo celebrari. Episcopum secus facientem reprehendit sanctus pontifex.

^c Episcopo non licet collocare cathedralm in mo-nasterio, ne injuria fiat libertati et exemptioni mo-nasterii cathedra posita, quæ est insigne et argu-mentum jurisdictionis episcopalnis, inquit Alcibiades ad hanc epistolam.

^a Calicem vero quem sibi a fraternitate vestra ablatum innuit, ei, si ita est, restituere festinate. Haec ergo sanctitas vestra ita studeat adimplere, ut denuo ad nos prædictus portitor pro hac causa necessitatem remeandi non habeat.

EPISTOLA XLVII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Reversum ab Histicorum schismate Joannem tueatur, et annuo refoveat subsidio.

Gregorius Leoni episcopo ^a Fanensi.

Sicut schismatici pravo studio perdurantes, objurgandi detestandique sunt, sic, ad sinum matris Ecclesie redentes, consolandi, et nihilominus refovendi. Quia igitur Joannes religiosus ^b 827 præsentium lator, recepta ratione, ad unitatem sanctæ Ecclesie ab errore Histicorum Deo miserante conversus est; ea propter fraternitatem vestram hortari prævidimus, ut eum salva ratione habere debeat in omnibus commendatum, atque suo favore protegere, Cui etiam ne possit post conversionem alicui necessitatibus succumbere aliquid de Ecclesia illi prævidimus annis singulis consulendum. Quia ergo vestras sanctitati se summopere petuit commendari, providendum vobis pro vestra mercede est ut, sicut diximus, vestris in omnibus solatiis fulciatur.

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Agathonem in monasterio suscipiat, si illius uxor similiter converti voluerit.

Gregorius ^a Urbico abbati monasterii sancti Hermetis, ^b quod in Panormo situm est.

Quisquis divina inspiratione compunctus, relictis sæculi hujus actionibus, ad Deum converti festinat, ita et cum charitate suscipiens est, et blandis per omnia consolationibus resovendus, ut in ea quam

^a In Norm., Reg. et nonnullis, calcem vero quam... oblatam.

EPIST. XLVII. — ^a Fanum seu Fanum fortunæ, vulgo Fano, urbs olim Umbriæ, nunc ducatus Urbinate, in ora maris Adriatici, Ariminum inter et Senegaliam, adhuc episcopal, immediate subiecta Romano ponti, in cuius dominio est. GUSSANV.

EPIST. XLVIII. [Al. 49]. — ^a De Urbico et monasterio sancti Hermetis, supra epist. 41. GUSSANV.

^b In Norm. et plerisque MSS. quæ sequuntur minime leguntur. In Vatic. A tantum occurrit, quod est in Panormo constitutum.

^c Putat Alteserra Agathoem hunc fuisse Rom. pontificem, quod apud Anastasium legatur, : Agatho natione Siculus, ex monachis, sedet, etc. Verum cum Agatho non ante annum 679 in pontificem fuerit electus, hunc ab illo censemus diversum.

EPIST. XLIX [Al. 50]. — ^a Fuit decimus episcopus Santonensis, prosapia nobilis. Hunc Gunthramnus rex odio habuit atque vexavit, quod Gundobaldum regnum affectantem urbe sua palam, et Fredegundis nuntios clam tecio receperisset; de qua re vide Gregorium Turon., lib. vii Historiæ, cap. 31, et lib. viii, cap. 2, 7 et 43. De eo etiam agit lib. de Gloria confessorum, cap. 57 et 60, et lib. iv de Miraculis sancti Martini, c. 8. A Fortunato lib. i, carm. 3, fundatur ob aedicatam sancti Stephanii ecclesiam. Interfuit concilio Paris. iv, anno 513, et Matiscon. ii, m. 585. Ejus nomen in Ecclesiæ fastis legitur.

^b Santones seu Mediolanum Santonum, vulgo Saintes, urbs episcopal Galliæ, sub archiepiscopo Burdigalensi Aquitanii II metropolitano, Santonæ

A elegit, Deo adjuvante, delectetur modis omnibus conversatione persistere. Quia igitur ^c Agatho præsentium lator in monasterio dilectionis tuæ converti desiderat, hortamur ut cum omni eum dulcedine dilectioneque suscias, atque ad æternam vitam ejus desirium assidua adhortatione succendas, et circa animæ ipsius salutem diligenter studeas esse sollicitus, quantum dum in Dei nostri servitio, te admonente, devota mente perstiterit, et illi proposit sæculum reliquisse, et tibi ejus conversio proficiat ad mercedem. Quem tamen ita suscipiendum esse cognosce, ai et uxor ipsius similiter converti voluerit. Nam dum unum utrorumque corpus conjugii copulatione sit factum, incongruum est partem converti, et partem in sæculo remanere (Cf. Grat. 27, q. 2, c. 25).

B

828 EPISTOLA XLIX.

AD PALLADIUM EPISCOPUM.

Mittit reliquias ad dedicationem quatuor altarium in basilica quam Palladius construxerat.

Gregorius Palladio ^a episcopo Santonis ^b Galliæ. Veniens lator præsentium Leuparicus presbyter vester insinuavit nobis fraternitatem vestram ecclesiæ in honorem beati Petri et Pauli apostolorum, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum construxisse, atque illic tredecim altaria ^c collocasse, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remansisse, ob hoc quod suprascriptorum sanctorum reliquias illic collocare Deo annuente disponitis. Et quia reliquias sanctorum Petri et Pauli, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur ut eas cum reverentia suscipere, et collocare, auxiliante Domino, beatis: provisuri ante omnia ut ^d servientibus ibidem non debeant alimoniarum deesse suffragia.

provinciæ caput. Restituimus titulum ex MSS. Colbert., Vatic., Norm. In Vulgatis autem legitur episcope de Santonibus.

^c In Vatic. B et nonnullis legitur, duodecim altaria. Altare unicum intra singulas ecclesiæ habent Græci, ut observat Card. Bona de Rebus liturgicis, l. 1, cap. 14, n. 3. Aliam Latinoru[m] consuetudinem ostendit hæc Gregorii Mag. epist., sed et Ambrosius epist. 20, ad Marcellinam sororem, n. 26, scribens de pace a Valentiniiano Catholicis data: Nec mora, inquit, nuntiatur imperatore jussisse ut recederent milites de basilica..... certatim hoc nuntiare milites irruentes in altaria, osculis significare pacis insignem. Rationem reddit Baronius, cur plura quandoque audificantur altaria: Erant, inquit, sepultra martyrum altaria, et ubi condebantur martyres, altare consueverat erigi. Id constat ex Prudentio lib. περὶ Στεφάνων, hym. 3, 4, 5; sancto Augustino, serm. 5 de sancto Stephano, lib. viii de Civitate, cap. 27; Gregorio Turon., Hist. lib. v, c. 49; lib. i de Gloria martyrum, c. 33 et 91; et Paulino, Poem. 4. Imo ex ejusdem Paulini epist. 32, novæ Edit., certum est illius jam ætate super sepultra et reliquias confessorum altaria fuisse condita. In capitular. i Caroli Mag., an. 805, n. 6, caveatur de altariis ut non superabundent in ecclesiis.

^d In Agathen., can. 36: Clerici omnes qui Ecclesiæ fideliter vigilanterque deservunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum seruiti sui meritum, vel ordinationem canonum, a sacerdotibus consequantur, id est, ab episcopo. Aurea plane verba. GUSSANV.

^e Gall., assistance. Suffragor per translationem,

EPISTOLA L.

AD BRUNICILDEN REGINAM.

Reliquias mirrit, quas postulabat. Hortatur ut eorum qui his deservient quieti prospiciat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Epistolarum vestrarum series, quæ religiosum animum et piæ mentis studium continebat, non solum voluntatis vestrae fecit nos laudare propositum, sed etiam libenter invitavit postulata concedere. Nec enim nos negare decuit, quod Christiana devotione et recti cordis desiderium flagitabat, præsertim dum illa postulari et tota amplecti mente cognovimus quæ et credentium fidem valde protegere et animarum salutem operari. **829** nihilominus poterunt ac servare. Atque ideo congrue honore vestram excellentiam salutantes, indicamus latori præsentium Louparico, quem vos esse presbyterum scripsistis, per quem eloquia vestrarum suscepimus litterarum, reliquias nos beatorum apostolorum Petri et Pauli, juxta excellentiæ vestræ petitionem, cum ea veneratione quæ dignum est præbuisse. Sed ut in vobis magis magisque laudabilis et religiosa possit clarere devo-tio, providendum vobis est ut sanctorum beneficia cum reverentia et debito honore condantur, et ^b servientes ibidem nullis oneribus nullisque molestiis affligantur, ne forsitan, necessitate exterioris imminente, in Dei servitio inutiles segnesque reddantur, et injuriam, quod absit, neglectumque beneficia sanctorum ^c collata sustineant. Quiet ergo eorum excellentia vestra prospiciat, quatenus dum vestro beneficio liberi ab omni fuerint inquietudine custoditi, et illi Deo nostro secura mente laudes exsol-vant, et vobis in æterna vita merces accrescat.

faveo, auxilior. Suffragium pro almonia et sustentatione; vide conc. Tolet. iii, cap. 3.

EPIST. L [Al. 51]. — ^a Gregorii pontificatu vix audebant Latini sanctorum corpora contingere, aut e tumulis levare. Reliquias sanctorum appellat passim Gregorius Tur. velum sepulcri alicujus sancti, aut pallium ejusdem tumulo impositum, ceram aut oleum ex lampadibus et cereis qui ibi ardere solebant; item pulverem exinde collectum, herbulas aut flores ibi appositis, aliaque ejusmodi. Lib. II Dialog., c. 58: *In ipsis quoque patrocinis martyrum sic esse sentimus, ut non tanta per corpora sua, quanta beneficia per reliquias ostendant.*

^b Juge servitium causam dedit immunitatibus clericorum; fucos ignavum pecus illis gaudere dolendum est. GUSSANV.

^c In Reg., quem sequuntur recent. Ed., *collocata*. In Vatic. B, *collecta*. Sequimur Corb., Norm., tres Vatic., etc.

EPIST. LI [Al. 57, indict. 13]. — ^a Hanc et sequentes septem epist. eodem fere tempore datae inde constat quod in singulis Augustinus legitur præsen-tium lator aut portitor. Tempus quo redditæ sunt no-sceatur ex itineris serie. Illam exhibit Cointius Annal. Eccles. an 596 et 597, non tamen audiendus ubi, pag. 443, Augustinum Turonensem dioecesim adisse negat. Iter Augustini fuit Roma Lerinum, Lerino Massiliam, Aquas, Arelatam, Viennam, Lugdunum, Augustodunum; inde ad reges Theodericum Bur-gundiæ, ac Theodebertum Austriæ. Theodebertus Mettia sedebat, Cabilloni Theodericus. Etsi nullam

A

EPISTOLA LI.

AD FRATRES IN ANGLIAM EUNTES.

Hortatur Augustini socios ut cœptum in Angliam per-agant iter. Augustino quem illis abbatem constituit obediari.

Gregorius servus servorum Dei, servis Domini nostri Jesu Christi.

Quia melius fuerat bona non incipere quam ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi Filii, oportet ut opus bonum quod auxiliante Domino cœpisis impletatis. Nec ergo vos labor itineris, nec maledicorum hominum lingue deterreant; sed omni instantia omnique fervore quæ inchoatis Deo auctore peragite, scientes quod laborem magnum æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino præposito vestro, quem

B et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliiter obedite. Scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quidquid in vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat. Quatenus et si vobiscum labore nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. **830** Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi Filii. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, inductione 14.

EPISTOLA LII.

AD PELAGIUM ET SERENUM EPISCOPOS.

Commendat Augustinum in Angliam euntem cum sociis, ei Candidum rectorem patrimonii.

Gregorius ^a Pelagio de Turnis, et ^b Sereno de Massilia, episcopis Galliarum a paribus.

Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam cha-habemus pro Augustino epistolam Gregorii ad Clotarium Neustriae regem, Augustinum tamen ab ipso rege Clotario benignissime exceptum et adjutum liquet ex epist. 61 l. xi. Salutis regibus, cum ad mare pergeret trajecturus in Angliam, certe Pelagium Turon. potuit invisiere; deinde Pontem Sai (alias pontem Casar, vulgo le pont de Cé) in Andegavensi provincia super Ligerim fluvium transiit; ut in ejus Vita scribit Gotselinus. Cæterum etsi hæc ad Augustinum epistola in Registro epistoliarum sancti Gregorii minime reperiatur, eam tamen exhibent Beda, lib. I Historiar. Eccl. gentis Anglic. c. 25, et Joan. Diaç., lib. II Vitæ, c. 54.

EPIST. LIII. — ^a Non convenient mss. Codd. in epistole hujus inscriptione. In duobus Teller., in Rhemi, Vatic. D, et apud Bedam, mendose legitur, Etherio Arelat. archiep., cum Etherius esset episc. Lugdunensis. In tribus Vatic., in omnibus Norm. et Reg., ad Pelagium tantum et ad Serenum scripta est. In Colbert., pro Turnis, habes Turonis. Quid sig-nificet a paribus, jam dictum ad epist. 25, lib. I.

^b Serenus Theodoro successerat in Ecclesia Massiliensi. Cæterum hoc eodem exemplo missa est etiam ad Etherium Lugdunensem epistola quam resert Beda lib. I, cap. 24: *Reverentissimo fratri Etherio Coepiscopo Gregorius servus servorum Dei.* Licet apud sacerdotes, etc. Deus te incolunem custodiat, reverentissime frater. Data die x Kalend. August., imperante D. N. Mauricio Tiberio piissimo Augusto, un. 14, post consulatum ejusdem D. N. an. 15, indict. 14. Ubi tamen fallitur Beda dum Etherium Arelatensem

ritatem religiosi viri nullius commendationis indigant, quia tamen aptum se scribendi tempus ingessit, fraternitati vestre nostra mittere scripta curavimus, insinuantes latorem praesentium, Augustinum servum Dei, de cuius certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse. Quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare, scientes quod ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solatiandum, quia res exigit, commonetis.

Candidum præterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli Ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestre in omnibus commendamus. Data die x Kalend. Aug. indictione 14.

EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIJM EPISCOPUM.

Commendat Augustinum ac simul Candidum presbyterum; monetque ut huic patrimonii pensiones restituat, quas collegerat ipsius decessor.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi metropolite.

Quamvis fraternitatem vestram bonis esse intentam operibus, et sponte se exhibere in causis Deo placitis confidamus, verumtamen utile esse **831** fraterna vos alloqui charitate credimus, ut solatia, quæ vos ultra decet impendere, nostris quoque provocati epistolis augeatis. Atque ideo indicamus sanctitati vestre Augustinum, servum Dei, praesentium portitorem, cuius zelus et studium bene est nobis cognitum, cum aliis servis Dei, pro animarum nos

episcopum suisse putat, et post ipsum Aimoinus. Melius Gregorius Turon., lib. x, c. 8, et Fredegarius in Chronicō, c. 22, Etherium Lugdunensem suisse episcopum agnoscunt.

^c Ita præter Bedam duo Tell. et Vatic. D.

EPIST. LIII. — ^a Per reges gentium intelligit handubie reges Gothorum qui Galliam Narbonensem et Aquitaniam diu occuparent.

EPIST. LIV. — ^a Fuit vigesimus octavus Viennensis episcopus, qui zelo episcopali cum Brunechildis depravatos mores reprehenderet, ab ea primum in existim pulsus est, tum in concilio Cabilonensi, presidente Arigio Lugdunensi episcopo, reginae consiliorum partice, anno 603 episcopali gradu privatus, et post aliquot annos lapidibus obrutus. Rem fuse narrat Ado Viennensis in litteris ad Ecclesiam Viennensem. Videndum etiam Fredegarius Scholasticus, Chronicō Besuense, et Vita sancti Columbani. Gussany.

^b Vienna urbs Galliarum celeberrima, de qua ita Eusebius, l.b. v Hist. Eccl., c. 4 : In hac (Gallia) duæ præca teris insignes prestantesque urbium matres celebrantur, Lugdunum ac Vienna, quarum utrumque perneat Rhodanus. Postea martyrum in his urbibus passorum acta subjicit, unde præcipuas Ecclesiarum illarum dignitas. In auctoritate ecclesiastica Ecclesiæ Arelatensis aliquandiu æmula fuit, nunc sex tantum sedibus episcopilibus præest.

^c Ex civi Augustodunensi factus est episcopus, vir summarum virtutum. Ipsi scribit Fortenatus lib. v, num. 5. Domino sancto et apostolicae sedis dignissimo Syagrio papæ. Ab Adone Viennensi, in Chronicō, vir summæ sanctitatis, et in concilio Me-

A illuc compendio transmisisse, sicut ipse vobis coram positus poterit indicare. In qua re oratione vos eum et auxiliis adjuvare necesse est, atque, ubi opus exegerit, solatiorum vestrorum ei præbere suffragis et paterna ac sacerdotali illum consolatione sicut convenit resovere, quatenus dum sanctitatis vestra fuerit solamina consecutus, si quid Deo nostro luciferae, sicut optamus, valuerit, et vos possitis pariter mercedem acquirere, qui ad bona opera suffragii vestri devote copiam ministratis.

Candidum autem presbyterum, communem filium, et patrimoniolum Ecclesiæ nostræ fraternitas vestra, quippe ut unanimis nobis, studeat habere commendatum, ut aliquid inde pauperum alimonis sanctitate vestra valeat adjuvante proficere. Quia igitur patrimoniolum ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas vestra cuius sint res vel quibus erogentur consideret, atque eas animæ suæ respectu supra scripto filio nostro Candido presbytero nobis restituant dirigendas. Nam valde est execrabile ut quod a regibus gentium servatum est, ab episcopis dicatur ablatum.

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM ET SYAGRIUM EPISCOPOS.

Augustinum et Candidum commendat.

Gregorius ^a Desiderio ^b Viennensi, ^c et Syagrio ^d Augustodunensi, episcopis Galliæ a paribus.

D De fraternitatis vestra sincera charitate bene confidimus ^e quod amore beati Petri apostolorum principis hominibus nostris vestra devote solatia commonetis, præsertim dum causæ qualitas exigat ubi etiam sponte concurrere, et laborare magis **832**

tensi, can. 5, sanctus appellatur. Subscriptis concilio Lugdunensi II, ann. 567, Paris. IV, ann. 573, Matiscon. I, 580, Lugdunensi III, 583, Matiscon. II, 585. Interfuit celebrationi baptismi Clotarii junioris, Francorum regis, ex Gregorio Turonensi, lib. x, cap. 28, anno 591. Obiit ann. 600. Nam anno sequenti sanctus Gregorius pluribus episcopis Galliarum epistolas ad extirpandam simoniacam heresim dixit, nullam autem ad Syagrium; et in epistolis ad Senatorum Luponem et Thalassiam, Syagrium jam vita functum insinuat, cum eum reverendæ memorie appetiat. Ceterum male a quibusdam dicitur frater Brunchildis, et nullo fundamento. Gussany.

^D Augustodunum, aliis Augustudunum, Augustidunum, vulgo Autun, Galliæ non ignota civitas in ducatu Burgundia, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi. Ädui olim dicebantur populi, quorum erat primaria. Huic Syagrio ad postulacionem reginæ Brunchildis pallium concessit sanctus Gregorius, ut patet ex epist. 5 lib. vii, indict. 1, nunc lib. ix undecima. Gussany.

^e Sancti Petri nomine aliquando intelligenda Ecclesia Romana, sancti Petri sedes. Hinc minus cautelegitibus antiqua Ecclesia monumenta data est hallucinandi occasio. Quippe cum legerent prædicatores a sancto Petro in Gallias, Hispanias, aliasque provincias missos, continuo asseruerunt, ipsis apostolicis temporibus, Evangelium his in locis a sancti Petri discipulis promulgatum, cum debuissent intellegere per sanctum Petrum ejus successores Romanamque sedem a qua in omnes Occidentales provincias fides propagata. De his Quesnelli in notis ad sanctum Leonem, tomo II, pag. 887.

optetis. Indicamus itaque sanctitati vestrae, nos Augustinum servum Dei, praesentium portitorem, cuius zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei pro animarum illuc causa, disponente Domino, direxisse; cuius relatione quid sibi injunctum sit, subtiliter agnoscens, fraternitas vestra ei modis omnibus in quibus causa poposcerit impendat solatia, ut honi operis adjutores, sicut decet et convenit, possitis existere. Ita ergo fraternitas vestra in hac re se devoutam studeat demonstrare, ut bona quae de vobis opinione narrante didicimus, vera esse opere comprobemus. Dilectissimum vero communem filium Candidum presbyterum, cui patrimoniolum Ecclesiae nostrae commisimus in illis partibus constitutum, vobis per omnia commendamus.

EPISTOLA LV.

AD PROTASIUM EPISCOPUM.

Ut Virgilium Arelatensem de pensionibus Romam mittendis urgeat, et Candidum habeat commendatum.

Gregorius Protasio^a episcopo de Aquis^b Galliae. Quantus in vobis beati Petri apostolorum principis amor excellat, non solum officii vestri prærogativa, sed etiam devotione, quam circa utilitates Ecclesiae ipsius geritis, patefecit. Quae quia Augustino servo Dei praesentium latore cognovimus referente, de affectu et veritatis studio quod in vobis est valde gaudemus, et gratias agimus, quia etsi corpore absentes, mente tamen et animo nobiscum vos esse monstratis; quippe erga quos charitatem fraternalm, ut convenit exhibetis. Ut igitur bona quae de vobis prædicavit opinio, rerum possit veritas confirmare, Virgilio fratri et coepiscopo nostro dicite ut pensiones quas prædecessor ejus per annos plurimos de patrimonio nostro percepit, et apud se retinuit, ad nos, quia pauperum res sunt, studeat destinare. Qui si forte aliquo se modo, quod non credimus, excusare voluerit, vos qui veritatem ipsam subtilius no-

EPIST. LV. — ^a Ex vicedomino Ecclesiae Arelatensis factus est decimus episcopus Aquensis. GUSSANV. In Corb., Anglie. et Norm. habetur *Protatio*.

^b Aqur. Sextiae, vulgo Aix en Provence, urbs Provincie Gallicæ clara, veterina Provincie Narbonensis II metropolis, hodieque sede gaudet archiepiscopali. GUSSANV. In Norm. et plur. desideratur, *de Aquis*. Est in Colb. Vatic., etc.

^c Sub Sapundo Arelatensi, ecclesiastici vicedomini cura in eo maxime posita fuit ut res Ecclesiae aut episcopi temporales administraret ac tueretur. Vide lib. II, epist. 71.

EPIST. LVI. — ^a In Colbert., abbati de monasterio quod est Lirino. In duabus Vatic. et in aliis legitur *de monasterio*, vel *de monte Quirilino*. Forte per transpositionem pro qui vel *quod Lirino*. In Corb. vero Norm. et plerisque tantum legitur, Stephanus abbas. Fallitur autem haud dubie Guisanvillæus, cum negat intelligendum hic monasterium Lirin., quod nullus, inquit, tunc legitur abbas Stephanus in *Chronologia sanctorum Lirinensium auctore Barrali Salernitano*, aut alibi. Liri, alibatum catalogum alibi frustra quaereres. Porro non omnes monasterii Liri, abbates complectiuntur Vincentii Barralis *Chronologia*. Sanctos ut ipse ait pag. 185, et post ipsum Guisanvillæus et proceres laudat. Nullum habet ab anno 490 ad an. 579, quo floruit Marinus. Huic Chononum subjicit,

A stis, revera qui in Ecclesia ipsa tunc temporis eam vicedomini^b gerebatis, qualiter se habeat causa disserite, et ne res sancti Petri et ^c 833 pauperum ejus apud se retinere debeat imminere. Sed etsi fortasse hominibus nostris necessarium fuerit, vestrum in causa testimonium non negate; ut tam pro veritate quam pro voluntatis vestre devozione beatus Petrus apostolus, cujus amore haec fecit, sua vobis et hic et in futura vita intercessione respondeat. Candidum presbyterum communem filium, cui patrimoniolum ipsum commisimus, sanctitati vestre magnopere commendamus. (Vide sup. ep. 33.)

EPISTOLA LVI.

AD STEPHANUM ABBATEM.

Laudat de ordine congregationis, quem ut servet sollicitate, hortatur. Gratias agit de cochlearibus ac circulis.

Gregorius Stephano^a abbati.

Lætos nos relatio Augustini^b servi Dei praesentium portitoris efficit, quod dilectionem tuam ut oportet vigilantem esse narravit; denique et presbyteros et diaconos, cunctamque congregationem unanimes vivere ac concordes affirmat. Et quoniam præpositorum bonitas subiectorum salubris est regula, omnipotenter Dominum deprecamur ut in bonis te semper operibus gratia suæ pietatis accendat, et commissos tibi ab omni diabolice fraudis tentatione custodiat, et tecum in charitate et placita sibi vivere conversatione concedat.

Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hoc nititur, ut Deo servientes animas in qualibet parte decipiat; ideo, dilectissime Fili, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilanter exerceas, et ita commissos tibi oratione et cura providendi custodias, ut lupus circumiens nullam dilaniandi occasionem inveniat; quatenus dum Deo nostro incolumes quorum suscepisti curam reddideris, et præmia labori tuo gratia

ad quem scribit Gregorius infra, lib. XI, epist. 12. Nunquid eo Stephanum tacet quod in illo fuerit existimatum nihil? Certe Stephani abbatum, quem ad vigilantiam et sollicitudinem hoc loco excitat, incutiam remissionem perstringit in laudata mox epist. ad Cononeum abbatem Lirinensem, Stephani successorem. Abbatess non plus duodecim recenset Barralis, ab anno cirriter 400 ad decimi sæculi finem, quos sacerdotum fastis ascripsit Ecclesia. De aliis abeque dubio pluribus, ne verbum quidem, si duos excipias aliunde celebres, scilicet Faustum Rhigiensem episcopum, et Leotmundum Caroli Mag. filium. Stephanum ipsum abbatibus Lirinensis accuset Galliæ Christianæ superioris index. Vide Mabillon. Annal. Benedict., pag. 241.

^b Stephanum abbatem Lirin., Protasium Aquensem episcopum, et Arigium Massil. Provincie rectorem, jam in prima profectio adierat Augustinus. Ex Aquensi dioecesi, sociis spe prorsus et animo cedentibus, Romam reversus, Stephani vigilantiam, Arigii bonitatem, mansuetudinem, charitatem, Protasi amorem erga beatum Petrum apud sanctum Gregorium laudaverat, ut patet ex epistolis ad singulos per Augustinum ipsum ad Gallias redirentem missis.

^c Ergo plures jam tunc erant in monasterio presbyteri et diaconi; nec solum in Lirin. Vide epist. Hieron. 60 et 61, cap. 16.

sua redipat, et tibi aeternae vitae desideria multiplicet. ^d Cochleares vero et circulos quos direxisti suscepimus, et charitati tuae gratias agimus, quia qualiter pauperes diligas ostendisti, qui ad usus eorum quae sunt necessaria transmisisti.

EPISTOLA LVII.

AD ALIIGUM PATRICIUM.

*Commendat Augustinum, ejusque socios, et Candidum.***Gregorius Arigio patricio Galliae.**

Quanta in vobis bonitas, quanto mansuetudo eum Christo placita charitate ^a resplendeat, **834** latore praeventum Augustino servo Dei referente comperimus; atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui haec in vobis pietatis suae dona concessit, per quae inter homines valde laudabiles, et ante conspectum ipsius, quod est veraciter utile, gloriosi possitis existere. Oramus ergo omnipotentem Dominum, ut haec in vobis quae concessit dona multiplicet, et sua vos cum omnibus vestris protectione custodiat, et ita actionem gloriae vestre in hoc saeculo disponat, ut et hic vobis et in futura, quod magis optandum est, vita proficiat. Salutantes itaque gloriam vestram paterna dulcedine petimus ut lator praeventum, et servi Dei qui cum eo sunt, vestra in quibus necesse fuerit solatia consequantur, quatenus dum vestrum favorem invenerint, injuncta sibi melius, adjuvante Domino, valeant adimplere.

Præterea filium nostrum Candidum presbyterum, quem ad gubernationem patrimonii Ecclesiae nostræ, quod illic est, transmisimus, vobis per omnia commendamus; confidentes a Deo nostro vos mercedis C vicem recipere, si ^b rebus pauperum solatia sua gloria vestra devota mente præstiterit.

EPISTOLA LVIII.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM.

Augustinum, cui injunxit ut aliquos secum e vicino presbyteros ducat in Angliam, commendat, et Candidum Ecclesiæ patrici rectorem patrimonii.

Gregorius Theoderico et Theodeberto ^a fratribus, regibus Francorum a paribus.

Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei rectitudine decoravit, et integritate Christianæ religionis inter gentes alias fecit esse conspicuum, magna de vobis materiam præsumendi concepimus,

^d Scutellæ, in quibus pultes apponuntur, ob formam rotundam circulos appellat. Vocem hanc Gallice reddit Gussanvil. *des porte-assiettes, des colliers de Maures.* At circuli de quibus hic Gregorius, erant ad usus pauperum.

Epist. LVII. — ^a In Corb. et Norm., respondeat.

^b In omnibus his epistolis ubi de patrimonio agit commendat illud quasi res pauperum. Idem communiter dicunt de bonis Ecclesie, quæ multi (proh dolor!) in aliis spesissime usus derivant. Si vindicanda sunt et asserenda, res sunt pauperum; si consumenda, clericorum. Ita pauperes illuduntur, sed Deus non iridetur. Vide lib. viii. epist. 28. Gussanv.

Epist. LVIII. — ^a Theodoricum Theodoberto majori fratri et hic et semper alias collector epistolarum Gregorii præpositus, servato ordine temporis quo redendæ erant literæ. Roma enim venientibus ante Theodobertum Ausiræ iorum regem Theodoricus rex Burgundie erat adeundus; prius Cabillonum Theo-

A quod subjectos vestros ad eam converti fidem per omnia cupiatis in qua eorum nempe reges estis et domini. Atque ideo pervenit ad nos Anglorum gentem ad fidem Christianam Deo miserante desideranter velle converti, sed ^b sacerdotes e vicino negligere, et desideria eorum cessare sua adhortatione succendere. Ob hoc igitur Augustinum servum Dei, praesentum portitorem, cuius zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc prævidimus dirigendum. Quibus etiam injunximus ut aliquos secum e vicino debeant presbyteros ducere, cum quibus eorum possint mentes agnoscere, et voluntates admonitione sua, quantum Deus donaverit, adjuvare. In qua re ut efficaces valeant atque idonei apparere, excellentiam vestram **835** paterna salutantes charitate quæsumus ut hi quos direximus favoris vestri invenire gratiam mereantur. Et quia animarum causa est, vestra eos potestas tueatur et adjuvet; ut Deus omnipotens qui vos in causa sua devota mente et toto studio solatari cognoscit, causas vestras sua ^c propitiatione disponat, et post terrenam potestatem ad cœlestia vos regna perducat.

Præterea dilectissimum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimonium Ecclesiae nostræ, quod in illis partibus est constitutum, ut commendatum excellentia vestra habere debeat postulamus, quatenus beatus Petrus apostolorum princeps sua vobis intercessione respondeat, qui mercedis intuitu tutionem in rebus pauperum ejus impendit.

EPISTOLA LIX.

AD BRUNICILDEM FRANCORUM REGINAM.

Ut Augustino in Angliam eunti et Candido rectori patrimonii tuitionem et auxilium impendas.

Gregorius Brunichilde reginæ Francorum.

Excellentia vestrae Christianitas ita nobis veraciter olim innotuit, ut de bonitate ejus nullatenus dubitemus; sed magis certum modis omnibus teneamus, quia in causa fidei devote et studiose concurrat, et religiosæ sinceritatis suæ solatia copiosissime subministret. Ex qua re bene confidentes, paterna charitate salutantes indicamus ad nos pervenisse Anglorum gentem, Deo annuenie, velle fieri Christianam; sed sacerdotes, qui in vicino sunt, pastoralem erga eos sollicitudinem non habere. Quorum ne animæ in

Dorici regia quam Mettis Theodoberti sedes eis occurrebat, uti observavit Adr. Valesius, rerum Francicarum lib. xvi. Gussanv.

^b Sic Epistola seq. pastoralem sollicitudinem non habere. Non ita dorinitavit zelus sancti Pauli, qui omnia omnibus siebat, ut omnes lucifaceret. Sic Patres Africani, ut supra notavimus, episcoporum carpabant incuriam, qui Donatistarum vicini cum essent non allaborabant ut circumquaque vicinos ad fidem catholicam alicerent. Sanctus Chrysostomus, hom. 34, in c. 1 Act. apost. : Ἐν τοῖς μόνον ἀπέλθη ἀμύνος, οὐχὶ παστεράντοι κατίστρεψε τὴν σωτηρίαν. Id est, si vel unus tantum decedat nun iniciatus, nonne totam ipsius subvertit salutem? Quid dixisset de pastoribus qui perreuntibus in eorum paroeciis tot hæreticorum milibus, dormiunt in utramque aurem? Gussanv. Prius legebatur *sacerdotes restros*. At ultima vox in Norman., Vatic. aliisque non legitur.

^c Editi, sua protectione.

æterna damnatione valeant deperire, curæ nobis fuit præsentium portitorem Augustinum servum Dei, cuius zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc dirigere, ut per eos potuissemus ipsorum voluntates addiscere, et de eorum conversione, vobis quoque annitentibus, In quantum est possibile, cogitare. Quibus etiam injunxit ut ad agenda hæc e vicino secum debeant presbyteros ducere. Excellentia ergo vestra, quæ prona in bonis consuevit esse operibus, tam pro nostra petitione, quam etiam divini timoris consideratione, eum dignetur in omnibus habere commendatum, atque ei tuitionis suæ gratiam veheuenter impendat, et labore ejus patrocinii sui ferat auxilium; et ut plenissime possit habere mercedem, ad supra scriptam Anglorum gentem sua tuitione securum ire provideat, quatenus Deus noster qui in hoc sæculo vos bonis sibi placitis decoravit, hic et in æterna requie cum suis vos sanctis faciat gratulari.

836 Præterea dilectum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod illic constitutum est, vestræ Christianitati commendantes, petimus ut tuitionis vestræ gratiam in omnibus consequatur.

PISTOLA LX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Speciali charitatis vinculo ambo ipsos constringi observat: hinc dolenti congemiscit; ac ne illius dolorum augeat, retinet mala quæ a Langobardis patitur. Miratur quod epistolæ aduersus Joannis Constantiopolitani superbiam non responderit. Multa mihi munera.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Mater et custos bonorum omnium charitas, quæ multorum corda uniendo constringit, absentem non æstimat eum quem oculis mentis habet præsentem. In hujus ergo radice cum, frater charissime, teneamus, nihil sibi in nobis corporalis absentia, nihil poterit regionum vindicare longinquitas; quippe quia scilicet longe a nobis non sumus qui unum sumus. Hanc autem esse nobis cum cæteris fratribus communem semper optamus. Est tamen aliquid quod nos erga Alexandrinam Ecclesiam quadam peculiaritate constringit, et in ejus amore proniores existere speciali quodammodo lege compellit. Nam sicut omnibus liquet quod beatus evangelista Marcus a sancto Petro apostolo magistro suo Alexandriam sit transmissus, sic hujus nos magistri et discipuli unitate constringimur, ut et ego sedi discipuli præsidere videar propter magistrum, et vos sedi magistri propter discipulum.

Ad hanc autem unitatem cordium etiam vestræ sanctitatis meritis ligamur, quos auctoris sui salubriter sequi instituta cognoscimus, et semper ad ma-

EPIST. LX. — ^a Illic apostolica nominatur sedes, ut supra notavimus, epist. 37 lib. iv, nunc lib. v, 39. GESSANV.

^b Recent., unde illi prædicatione.

^c Ed., in diversa. Expunimus in, suadentibus MSS.

^d Significat epistolam 43 lib. v, ubi de Joannis Constantinop. superbia conqueritor. His autem scri-

gistro sui gremium, ^b unde illi prædicatione salutis exorta est, tota se conferre devotione sentimus. Atque ideo sanctitatis vestræ susceptis apicibus, quantum cor nostrum de fraterna visitatione gavisum est, tantum de indictis quæ significastis oneribus tristitia premitur, et fraterna compassione vobis gemimus quod doletis. ^c Sed quia diversa se tendit ubique concussio, in communi necessitate minus est de propria dolendum, sed studendum magis est ut patienter tolerando vincamus quod omnino devitare non possumus.

Quanta autem nos a Langobardorum gladiis in quotidiana nostrorum civium deprædatione vel detrunctione atque interitu patimur, narrare recusamus, nam dum dolores nostros loquimur, ex compassionē quam nobis impendiūs vestros augeamus.

837 Præterea ante aliquantum temporis communi filio Sabiniano diacono responsa Ecclesiæ in urbe regia facienti scripta nostra transmisimus, ^d quæ vestræ fraternitatì dirigere debuisset. Quæ si suscepistis, miramur cur nobis ad ea minime respondistis. Et ideo quia cavendum est ne cuiuslibet superbia scandalum Ecclesiis introducat, necesse est ut, eadem scripta subtiliter relegentes, omni studio et tota intentione quæ ad honorem vestrum et pacem Ecclesiæ pertinent conservetis.

Omnipotens autem Deus, qui pietatis suæ gratia sacerdotalem vobis animum et charitatem contulit, in suo vos servitio protegat, atque ab omni adversitate interius exteriusque custodiat, et converti ad se errantium animas vestra propilius prædicatione concedat.

Latorem autem præsentium Isidorum diaconum communem filium cum ea qua oportuit charitatem suscepimus, ^e benedictionem nobis sancti Marci evangelistæ deferentem. Et vos quidem, bona vita merito resplendent, ea quæ paradiſo vicina sunt bene olentia nobis ligna transmisistiſ. Nos vero quia videlicet peccatores sumus, ab Occidente vobis ligna transmisimus, quæ, construendis aptæ navibus, nostræ mentis tumultum signantia, in marinis semper fluctibus agitantur: et quidem transmittere majora voluimus, ^f sed hæc navis angusta non recepit. Mense Augusto, indictione 14.

PISTOLA LXI.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

D Quod in pallii usu olim seruatum juraverint Ravennates viri graves ac fideles, id Ravennæ servandum.

Gregorius Castorio notario.

Vir magnificus, dominus Andreas, crebro mihi imminet de usu pallii secundum antiquam consuetudinem in Ravennati Ecclesiâ restituendo. Et scis quia Joannes episcopus mihi scripserit quod in litaniis solemnibus consuetudo fuit ejusdem Ecclesiæ ptis non responderat Eulogius, vel quia vocem orationis benignius interpretabatur, vel quia tuus arbitrabatur ab illis contentionibus abstinere.

^e Ab episcopo Ecclesiæ sancti Marci. GESSANV.

^f Ita cum omnibus Vatic., Norm., etc. veteris Ed., ubi recent. habent navis angustia.

episcopos uti pallio. Hujus Ecclesiae diaconus Adeo-
datus, cum me pro eadem causa fortiter rogaret,
jurejurando satisfecit quia quater in anno uti in lita-
niis pallio ejusdem loci episcopi solebant. Prædictus
autem dominus Andreas in epistolis suis dicit quia,
præter Quadragesimam, omni tempore Ravennas
episcopus in litanis pallio utebatur. Et ipsas asserit
litanias solemnes, quas non erubescit dicere quoti-
dianas. Unde omnino miratus sum. Sed tua expe-
riencia nullius personam, nullius verba consideret;
solum Dei timorem et rectitudinem ante oculos ha-
beat et seniores personas, et ejusdem Ecclesiae ar-
chidiaconum, quem non suspicor pro alterius ho-
nore perjurare, et alios antiquiores, qui in sacris
ordinibus ante Joannis episcopi tempora fuerant,
requirat, vel si qui maturiores sunt extra sacros
ordines; et veniant ante corpus sancti Apollinaris,
et tacto ejus sepulcro jurent quæ consuetudo ante
Joannis episcopi tempora fuerit, quia, sicut scis,
idem vir multum præsumptor exstitit, et multa sibi
per superbiam conabatur arrogare. **838** Et quid-
quid a fidelibus viris et gravibus juratum fuerit, se-
cundum indiculum qui subter annexus est hoc volu-
mus in eadem Ecclesia conservari. Sed vide ne
negligenter agas, ne quis fidem tuam aut devotionem
tuam in hac causa corrumpat, zelum enim
tuum scio. Age sollicite, ita tamen ut prædicta Ec-
clesia contra justitiam non gravetur, sed usus qui
ante Joannis episcopi tempora exstitit ei conser-
vatur. Personas autem non duas, vel tres ad satisfa-
ciendum tibi, sed quantas antiquiores et graviores
inveneris require, ut neque quod usus fuit antiquior
eidem Ecclesiae denegemus, neque quod novo ausu
appetitum est concedamus. Sed omnia age blande et
dulciter, ut et actio tua districta sit, et lingua mitis.
Spatiam quæ illic dimissa est, sicut jam pridem scri-
psimus, tecum revoca, et hoc quod tibi filius noster
Bonifacius diaconus, et vir magnificus Maurentius
chartularius scripsit, sollicite attende.

Juro ego per Patrem, et Filium, et Spiritum san-
ctum, inseparabilem divinæ potentiae Trinitatem, et
hoc corpus beati Apollinaris martyris, me pro nul-
lius favore personæ, neque commodo aliquo inter-
veniente testari. Sed hoc scio, et per me net ipsum
cognovi, quia ante tempora Joannis quondam epi-
scopi Ravennas episcopus, præsente apocrisiario
sedis apostolicæ illo atque illo, illis atque illis diebus,
consuetudinem utendi pallio habuit, et non cognovi
quia hoc latenter, vel absente apocrisiario usurpasseret.
(Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

EPIST. LXII [Al. 73, ind. 4]. — ^a In Norm., Col-
bert. et tribus Vatic. A, D, E, sancti Leucii. In Vatic.
B, sancti Laurentii.

^b Hic per sanctuaria tum furto ablata, tum denuo
concessa, veluti aliquod seu braudeum forte intelli-
git. Vide lib. iv, epist. 30 et Mabillonii prefat. ad
secundum sacer. Ben-d., observatione 8.

^c In fine juxta alias Edit. legitur *data mense Au-
gusti, inductione 4*. Quod unicus tantum Cod. e Va-
tic. exhibet, quatuor alijs tacentibus, uno omnibus,
quibus usi sumus, si unus excipiatur Colbert., in

A EPISTOLA LXII.
AD PETRUM EPISCOPUM.

Opportuno abbatu sancti Leontii reliquias concedas.

Gregorius Petro episcopo Hydruntino.

Opportunus abbas monasterii sancti Leontii,
quod in quinto Romanæ urbis milliario situm est,
^b sanctuaria ejusdem martyris quæ de Ecclesia no-
mini ipsius dicata, et astruit, furto ablata sunt, sibi
denæ postulat debere concedi, ut in loco eodem
recondantur. Et ideo, frater charissime, quia ejus-
dem beatissimi martyris corpus in Brundusii Ecclæ-
sia, cui visitationis impendis officium, esse digno-
scitur, præfati viri desideriis ex nostra te præcep-
tione convenit obedire, ut in devotiona quam postu-
lat sortiatur effectum ^c.

B EPISTOLA LXIII.
AD GENNADIUM PATRICIUM.

*Queritur impedimentum Paulum episcopum ne Romam
venire. Se, ubi primum ex morbo convuluerit, in
causa illius cognitione versaturum.*

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Excellentiam vestram non ambigimus reminisci,
quia ante biennium pro Paulo fratre et coepiscopo
nostro scripsimus, ut ei ad nos venire **839** deside-
ranti dignitatis vestræ suffragia præheretis, ob hoc
quod a Donatistis insecutionis dicebatur molestiam
sustinere, quatenus ^a postquam illic eum contra eos
nuntiatum est habere subsidium non posse, cognita
veritate, fraterna ei compassionem potuisse ferre
consultum et salubri dispositione quid contra pesti-
feræ præsumptionis insaniam debuisse fieri tracta-
remus. Et quantum nobis prædictus frater innotuit,
non solum nullum meruit cuiusquam habere solati-
um, ^b sed ne immune ad Romanam potuisse urbem
accedere, diverso est impedimento prohibitus.
Cui tamen dum vestram relegi fecissemus epistolam,
respondit se non quorundam odio, quia, Donatistas
cohibebat, laborare, sed magis pro defensione ca-
tholicæ fidei multorum perhibet ingratitudines susti-
nere; multaque alia retulit, quæ, quoniam aptum
dicendi tempus non exstitit, ^c silentio retinere præ-
vidimus.

Quia ergo non de rebus terrenis, sed de animarum
salute tractatur, et vestra atque illius diversa exi-
stit assertio, nihil indiscussa veritate subtiliter re-
sponde potuimus, quia tempore quo excellentia
vestræ scripta suscepimus, corporis ægritudine te-
nebamur. Sed dum nos omnipotens Deus, si ei pla-
cuerit, pristinæ salutis reddiderit, veritatem diligenti
ut possumus inquisitione rimabimur. Et secundum

quo tamen utrum hæc temporis nota ad sequentem
epistolam, scilicet 74, indict. 4, juxta alias Editiones
pertineat, an potius ad præsentem Petro scriptam,
quæ prius inductione 4 accensebatur, ambiguum.

EPIST. LXIII [Al. 61]. — ^a Hic locus in aliis Ex-
cusiis est corruptus, ubi legitur postquam dum contra
eos, etc., in quibus explicandi quis non cœcutiat?

^b Recent., sed minime. Duo Vatic., sed ut minime;
quod etiam legitur in vet. Ed. Sequimur Rhem.,
Corb., Norm.

ea quæ valuerimus addiscere, ita causam Deo miserrante disponemus, ut animarum quarum vos curæ pro vestra mercede studere dignamini salus non solum quæ ab errantibus jam amissa est reparetur, sed etiam quæ in veræ fidei cultoribus est Redemptoris nostri ^d gratia protegente servetur.

De suprascripto autem episcopo, quem communione privatum esse asseritis, valde mirati sumus cur nolis hoc non primatis ejus, sed excellentiæ vestræ epistola nuntiavit.

EPISTOLA LXIV.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Pastorale munus ex charitate exercendum. Quod illud ita exerceat Dominicus, ipsi gratulatur, ac de xeniis gratias agit.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Vere mirabilis charitatis virtus est, dilecte frater, quæ adventu supernæ gratiæ postquam spiritalia inclinavit ad infinitum, postquam ipsum sibimet unumquemque carnalibus illecebris discordantem pacavit hominem, ita in humanis se dilatavit mentibus, ut sublimia inclinaret, humilia sublimaret, pacaret discordantia, ferocia mansuetaceret, dissociata conglutinaret, sarciret, divisas tot aquarum terrarumque spatiis climatumque diversitatibus hominum nationes, compaginatis ad unum mentibus, suæ vinculo suavitatis astringeret. Hujus amplitudinis præconia quando humanæ **840** infirmitatis exponere lingua sufficiat? Hujus autem laus in cœlis perfecta est, in terris vero forma ejus ostendenda potius est quam dicenda, ut qualis quantaque sit, postquam ore nostro plene non potest, ex nostra magis compassione monstretur. Quam etsi utunque laudamus ore, simul necesse est ^a ut fateamur manu, ne si laudator ejus tantum est quisquam et non factor, sententiam sibi magis exacuat, quia in conspectu judicis hoc favoribus exaggerat quod omisit. Hanc nos, licet locorum intervallis disjuncti, atque corpore longe a vobis positi, auxiliante Dei potentia, erga vos studiosissime conservamus; hanc vos non solum circa nos, sed erga fratres filiosque vestros paternis fraternisque oportet visceribus exhibere. Nam quomodo hoc non studiosissime faciendum, quando ejus non tam in fratrum filiorumque est quam in inimicorum quoque dilectione perfectio? Quamobrem, charissime, nos quos pastoralis curæ constringit officium, diligamus fratres (*I Joan.* III, 14). Ipos quoque adversarios nostros propter mandatum dominicum (*Math.* V, 44), nostro circa nos copulemus affectu. Pacem sequamur cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (*Heb.* XII, 14). In piis ver senioribus, virtutibus polleamus, fulgeat in

^c Al., *silentio reticere*, ut habent vet. Ed. et Vatic.

^d Editi, *gratia disponente*.

EPIST. LXIV [Al. 62]. — ^a Magis placuit recent. Editi, faciamus, quod nullis in MSS. nobis occurrit.

^b Ita Norm., Corb., Reg., Rhem., Vatic. D, et plur. In tribus tamen Vatic. legitur, *cum sacerdotali mente atque pia conversationis*, etc. Nullis autem in MSS. observavimus quod habent Editi, *cum sacerdo-*

A nostro pectore rationale judicii cum superhumeralis actione conjuncum (*Exod.* xxviii, 28, seq.). Ita procedamus in conspectu Dei atque totius Israel. Iujusmodi commisso nobis gregi præbeamus exempla, ut videant nostra opera bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est (*Math.* V, 16). Sit in lingua serwo, sit zeli servor in animo, ut vere de illorum dicamur numero, de quibus legitur: Apparebunt illis *disperitæ lingue sicut ignis*, sed iisque *singulos eorum* (*Act.* II, 3). Vere enim in nobis ignes linguae resident, si in fratrum filiorumque exhortatione divini servore spiritus accendamur. Creditum nobis agrum dominicum exerceamus dum licet; seminemus in timore dum tempus est; bonum scientes non desiciamus; tempore enim suntemus B non deficientes (*Gul.* VI, 8, 9). Simus de illis de quibus Psalmista dicit: *Euntes ibant et siebant, missentes semina sua* (*Psal.* CXXV, 6). Ad cuius rei fructum nos provocans, subdidit: *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suis*. Vigilemus itaque, et relinquentes terrena negotia, coelestibus anhelemus. Et quæ retro sunt obliquescentes, in ea quæ ante sunt nosmetipos enixius extendamus (*Philip.* III, 13). Mens nostra in sæculari varietate non disfluat; sed tota in unum currat atque confluet sive, quem mira suavitate David respergat, cum dicebat: *Unum petti a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita mea* (*Psal.* XXVI, 4). Hoc amore liquefiant boni corda rectoris. In his se mens tota suspendat. Dum adhuc C in terris sumus positi, frequens a nolis lacrymarum imber in cœlo compunctionis nube fructificet. Tunc enim bene atque vere, dilecte mi frater, ad proximorum dilectionem descendimus, si in dilectione Dei ex toto corde, ex tota anima et mente, atque ex totis viribus persistimus.

841 Xenia vero temporalia a vobis directa, licet nos talibus non egeamus, tamen cum debita charitate suscepimus. Egemus autem de vestra debita charitate atque commissi vobis regiminis sollicitudine gratulari. Multo enim nobis haec dulcissima sunt cum ^b sacerdotalis mentis atque pia conversationis fuerint suavitate conditæ.

EPISTOLA LXV.

AD MAURICIUM IMPERATOREM.

Africanos quosdam episcopos Roma Constantinopolim militit, qui Mauricio ipsi testentur imperatori contra Donatistas leges negligi. Mauricii animum adversus legum suarum contempores excitat.

Gregorius Mauricio ^a Augusto.

Inter armorum curas et innumeratas sollicitudines quas indefesso studio pro Christianæ reipublicæ regi-

tum mentes pia conversationis.

EPIST. LXV [Al. 65]. — ^a In Ms. Cisterciensi additur, et Tiberio. Tiberius unus erat ex Mauricii Augusti filiis, sed nondum fuerat in consortium imperii assumptus. Qua vero ratione ad ipsum conjunctionem et ad Mauricium ejus patrem scripsisset hanc epistolam sanctus Gregorius, neglecto ejus fratre Theodosio natu majore jam purpura donato? In tribus vatis Vatic. et in Regio legitur Mauricio Tiberio Ar-

mine sustinetis, magna mibi cum universo mundo l^etitia causa est quod pietas vestra custodiæ fidei, q^{ua}a dominorum fulget imperium, præcipua sollicitudine semper invigit. Unde omnino confido quia sicut vos Dei causas religiosæ mentis amore tuemini, ita Deus vestras majestatis suæ gratia tueretur et adjuvat. Qualiter autem pietatis vestræ serenitas contra Donatistarum agitiosissimam pravitatem consideratione justitiae et sincerissimæ religionis zelo commota sit, directarum lucidissime tenor insinuat iunctionum. Sed venientes viri reverendissimi ex Africana provincia episcopi asserunt ita esse incauta dissimulatione postpositas, ut nec Dei illuc judicium haberetur in metu, nec principales hactenus jussiones sortirentur effectum : hoc etiam subjungentes, quod in præfata provincia, Donatistarum præmiis prævalentibus, fides catholica publice venundetur. At contra gloriatus vir Gennadius de uno eorum mibi similia questus est qui talia querebantur. Cui b^{ut} etiam duo c^{on}teri in re eadem testimonium ferebant. Sed quia in causa ipsa s^{ecularis} judicis intererat, eosdem episcopos ad pietatis vestræ existimavi esse vestigia dirigendos, ut per semetipsos serenissimis auribus suggestant quæ se fatentur pro fide catholica pertulisse. Ea propter obsecro ut dominorum Christianitas pro salute animæ et vita piissimæ sobolis, sua eos quos tales esse cognoscit districta ulcisci jussione præcipiat, et ruinam pereuntium erectionis manu suspendat, atque **842** insanis mentibus correptionis medicinam adhibeat, et errorum ab eis morsus expellat; quatenus dum p^{re} provisionis vestræ remedio pestiferæ pravitatis fuerit caligo depulsa, et vera illuc fides radios suæ serenitatis asperserit, coelestis vos ante Redemptoris nostri oculis triumphus exspectet, quia quos exterius ab hoste defenditis, etiam interius a diabolice fraudis veneno, quod est glorioius, liberatis.

EPISTOLA LXVI.

AD ATHANASIO PRESBYTERUM.

Ipsum ab omni hæreseos labe purum pronuntiat, idque se Constantinopolitano episcopo scriptum spondet.

Gregorius a Athanasio presbytero de Isauria.

Sicut de eis quos ab unitate Ecclesie hæretice pravitatis error abscidit affligimur et dolemus, ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio gusto. Eadem haud dubie erat inscriptio in Codice ex quo descriptus est Cisterciensis. At pro Mauricio Tiberio (cognomen erat Mauricii) scripsit amanuensis, Mauricio et Tiberio.

b Sic legitur in Vauc., Norm., Rhem., Corb., etc., ubi Edi^ti habent, duo ali certi. Paulo post re-titulum in, ante causa, ex omnibus MSS. In Beccensi, pro s^{ecularis} judicis intererat, legitur s^{eculares} j^{udices} intererant. Multa alia ex MSS. consensu mutavimus, de quibus non monemus, quod levia sint.

c Edi^ti, ab eis morbos, etc., invitatis MSS. Anglie., Norm., Vatic., Reg., Rhem., Corb.

EPIST. LXVI [Al. 74]. — d Antea legebatur *Athanasio contra fidem plurimorum miss.* Codicum et Editionum antiquarum. Id etiam constat ex contextu epistolæ in qua MSS. omnes et editi Codices legunt *Athanasio*, sicut et ex epist. 5 lib. vi, nunc lib. vii, in qua exemplaria omnia habent *Athanasium*, quod

A continet congaudemus. Et ut pastorali sollicitudine illorum nos oportet impietibus obviare, sic pliis horum professionibus congruit favorem impendere, et b sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo dum tibi Athanasio presbytero monasterii sancti Mile, cui est vocabulum Tamnaco, quod in c Lycaonia est provincia constitutum, contraria integræ fidei fuisse orta suspicio, ut professionis tuæ potuisset integritas apparere, ad apostolicam sedem cui præsidentem elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quanquam ea quæ vi impulsionis flunt canonum minime censura recipiat, et jure habeantur infirma, quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri fierique compellit, sed magis illa suscipienda est et amplectenda confessio quæ ex spontanea voluntate monstratur procedere, sicut apud nos fecisse dignosceris; ne quid tamen nobis ambiguum potuisset existere, sanctissimo d Joanni quondam fratri et coepiscopo nostro, Constantinopolitanæ civitatis antistiti, de te prævidimus scribendum, ut suis nos quid actuū eset epistolis informaret. Qui, s^æpe a nobis adiunxit, rescribens innouit Codicem apud te fuisse inventum in quo plurima continebantur hæretica, et ob hoc se adversus dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfacione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurrimus. Et **843** quoniam manifesta in eo hæretice pravitatis venena reperimus, e ne denuo debuisset legi vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter testatus es legisse, et ad amputandam ambiguæ suspicionis materiam libellum nobis manu tua porrexisti perscriptum, in quo, fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ fidei vel professionis integritatem est apertissime condemnasti, et cuncta quæ sanctæ quatuor universales synodi recipiunt te semper recepisse ac recipere, et quæ condemnant condamnasse condamnareque professores; eam quoque synodum quæ Justiniani imperatoris temporibus de tribus capitulis facta est et suscipere et custodire promisisti; et prohibitus a nobis codicem ipsum legere in quo pestiferæ fraudis virus innexum est libentissime consensisti; reprobans etiam atque condemnans ea omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in eo **844** dicta vel latenter

D advertebere debebant qui titulum illum corruerunt. Idem error reperitur in Edi^ti Joannis Diaconi, licet miss. Codices reclamant. GUSSANV. Vide indicem Chronolog. Hist. monast. Orientalis, p. 65.

b Ut in causa Joannis Chalcedonensis, supra, epist. 18. GUSSANV.

c Est regio Asiae minoris, Cappadociae pars, in austrum Ciliciam versus, ab ea TAURO monte divisa, inter Isauriam ad occasum, et Armeniam minorem ad ortum, cuius metropolis Iconium hodie, vulgo Cogni. GUSSANV.

d Cui ut Constantinop. patriarchæ suberat Lycaonia, juxta concil. Chalced., can. 9, 17, 28.

e Agnosce antiquam in Romanis pontificibus libros aliquos prohibendi potestatem et consuetudinem, cui parere tenebantur etiam Orientalis Ecclesiæ alumni Constantinop. patriarchæ aut alteri aliquoquin subdit.

inserta sunt, nec eum te legere denuo promisiisti; hac ratione permoti, postquam etiam ¹ ex probati a te libelli pagina fides tua nobis catholicæ Deo custodiente perclaruit, ab omni te heretice perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse decernimus atque catholicum, et sincera fidei in omnibus professorem atque sequacem, Christi Jesu Salvatoris gratia clariusse pronuntiamus, liberam quoque tribuimus licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. De hoc

¹ Ita MSS. Corb. et unus Reg. Editi omnes habent exprobrau.

² Non tantum patriarchæ recens promoti synodi cani ad Rom. pontif. mittere consueverant; sed et ipse Romanus pontifex ad ipsos invicem statim a promotione sua litteras destinabat suæ fidei indices

A quoque et dilectissimo fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis antistiti, qui in supradicti sancti Joannis loco ordinatus est, nostra volumus scripta transmittere. Sed quia ³ consuetudo non est ut prius quam ad nos ejus synodica deferatur debeamus scribere, tunc distulimus. Sed postquam ea nobis data fuerit, ei hæc, dum opportunum fuerit, indicabimus. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 56 et n. 25. Vide ind. 11 ep. 52, ind. 13 ep. 18.)

ac testes, quod sanctus Gregorius, epist. 24, anno 25, lib. 1, præstitit. Gelasii Papæ I verba, epist. 2, ad Laurentium, tam sunt aperta, ut nullis possint tenebris obscurari: *Mos est Romanæ Ecclesie iacerdoti noviter constituto formam fidei suæ ad sanctas Ecclesiæ prærogare, etc.*

LIBER SEPTIMUS.

Indictione xv, et anno ordinationis ejus septimo.

845^a EPISTOLA PRIMA.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Uxorem, quæ libera approbata est, viro suo restituat; neque hic de illa iterum abjicienda cogite.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cujus rei causa (Grat. 29, q. 2, c. 6) cum matre sua hue compulsa anno præterito præsentium venerit latrix, fraternitas tua ^b cautius novit. ^c Quam quia maritus suus, vester clericus, ob hoc quod de servili fuerat conditione pulsata, a suo noscitur removisse consortio, vosque hic positos asserunt promisso ut si probare se liberam, adjuvante Domino, valueris, suo eam vos conjugi reformare; fraternitas vestra cognoscat quod, revelante Deo, libertatis auctore, approbatæ sit libera, ^d nullaque servilis in ea macula inventa. His ergo cognitis, sine inora aliqua, suo per vos eam volumus mariio restitui, nec ulterius idem vir ejus ^e argumenta sibi occasionis exquirat quibus eam possit abjecere. Nam si a vobis, quod non credimus, minime fuerit adimpletum, eamque recipere forte distulerit, ^f nos illud cognoscatis cum districta vindicta correcturos.

EPISTOLA II.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Dimissum jam in regiam urbem Paulum episcopum. Tardius ad se Columbum scripsisse. Ejus excusationem consulat.

Gregorius ^a Columbo episcopo Numidiae.

LIBER VII. AL. LIBER VI.

EPIST. I. — ^a Huic epistola præmittitur in Cod. Collert. endem minio quo libri inscriptio, *Mense Octobri, indictione 15. Idem in Vatic. observatur.*

^b Vatic. B. acutius novit.

^c Aliter legitur in recent. Ed., et si integro sensu. MSS. consensus ab illis secedere nos coegit, scilicet, Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg.

^d Vatic. A et B, *nullaque servitutis in ea.*

^e Ita quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Excusi habent, argumenta sibi aliqua occasione exquirat.

B Epistolam fraternitatis vestræ, horum latore diacono vestro deferente, suscepimus, in qua nobis de persona Pauli episcopi quæ apud vos acta sunt indicatis. Quod tam sero factum est, ut persona ipsa hic jam valueret minime reperiri. Nam et vir excellentissimus filius noster Gennadius patricius suum ad nos pro causa eadem cancellarium ⁸⁴⁶ destinavit. Sed dum fecissemus inquire utrum cum eo nobis coram positis vellet inire conflictum, respondit ad hoc se minime fuisse transmissum, sed solummodo tres quosdam hue de ejus Ecclesia deduxisse, qui contra eum plurima dicere debuissent. Dum ergo neque illum ad inferendas actiones paratum inventimus, neque personarum illarum nos qualitas movit quod ^b in accusatione episcopi valuerent idonee reperiri, sæpe dicto Paulo episcopo ad urbem se regiam relaxari debuisse precibus speranti non potuimus contradictionis moras asserre; sed mox eum secundum petitionem suam cum aliis duobus secum deductis episcopis ambulare permisimus. Si qua ergo fuere quæ contra eum dici rationabiliter poterant, mox eo huc veniente vestra debuit, quod nunc fecit, fraternitas cuncta subtiliter indicare. Quod enim multorum vos inimicitias ob hoc quod nostris vos frequentius visitamus epistolis pati signastis, dubium non est, reverendissime frater, bonos pravorum odia sustinere, divinisque intentos operibus perverorum adversitatibus lacerari. Sed quanto hæc que-

D ^a Vatic. Ed., reluctantibus MSS., nos illum, scilicet clericum.

EPIST. II. — ^a Multæ occurunt sancti Gregorii ad hunc episcopum epistolæ, ex quibus quis qualis fuerit explorare licet.

^b Lege caus. II, q. prima, can. 4, 5 et 7, qui de sumptu est ex epist. 52 (apud Grat. 50) lib. XI, sancti Gregorii; extra, tit. de accusat., lib. V, c. 1. Si legitimus non fuerit accusator, non satigetur accusatus: causa 3, q. 8, c. 1, *Accusationes episcoporum, etc.*; idem, quæst. 5, in multis capitibus. GESSANV

sunt prava circumstanti, tanto à commissi vobis cura regiminis debet instantius occupari, et circa gregis Christi vigilare custodiam, quantoque iniquorum vos contrarietas premit, tanto alacriores ac de promissa remuneratione certissimos à pastoralis sollicitudinis cura debet accendere, quatenus Pastori summo lucrum de injuncto vobis opere valeatis offere.

EPISTOLA III.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

**Rogat ne occupa' o animo de Ruserio comite ac conci-
tientis ad se vocatis ferat sententiam. Anastasium tri-
bunum loco suo restitui petui.**

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

His qui se apud excellentiam vestram nostris desiderant epistolis commendari, securi **847** de vestra benignitate, facimus quod petimus. Ruserius siquidem ^a comes cum aliis concivibus suis a vobis, ut cognovimus, ad Africanam evocati provinciam, petierunt ^b scriptorum nostrorum sibi apud vos prodesse suffragia. Quapropter, excellentiam vestram paterno salutantes affectu, petimus ut eos in nullo a quoquam patiamini apud vestros animos contra justitiam ingravari; sed sicut circa commissos vobis pia discretaque vos novimus invigilare cautela, ita et de his tranquille disponere, inspirante vobis Domino, de beatis, ^c atque de insula ipsius sollicitius tractare cautela; ne si illuc exercitus sine persona utili quæ hunc gubernare valeat ^d incauta dispositione transmittitur, adjumentum hostibus præbeatur. Quia autem Anastasium tribunum, quem illic excellentia vestra ordinaverat, bene secum egisse atque in nulla læsione eum asserunt miscuisse se provinciæ, quem etiam nunc et remotum graviter ferunt, præcipiat excellentia vestra illuc eum iterum destinari, suisque adhortationibus firmari; ut qui de bona actione jam placuit, nullius ad male agendum suasionibus incitetur; ne tantorum judicium, quod ex bona administratione babere meruit, deterius perdat, quod non optamus, agendo contraria. Ita ergo petimus ut vestra excellentia faciat quatenus bonum vestrum quod testatur Africa etiam Corsica cognoscatur.

EPISTOLA IV.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

Appetendam quietem; sed pro multorum lucro aliquando postponendam. Curandum episcopo ne cogitationum perturbatione, quæ funditus repelliri non potest, animum obruiat. Vicaria fidei confessione, ac mutua ipsorum charitate, Ecclesie unitatem firmari. Abstinendum ab universalis episcopi titulo. Hæreticis accensendum non fuisse Eudozium.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

^b Communes filios Georgium presbyterum et Theo-

^c Tres Vatic., et circa gregem Christi invigilare custodia.

^d In Norm. et Corb., pastorali sollicitudini accedere.

EPIST. III. — ^a Ea ætate comites singularum civitatum, duces vero universæ provinciæ fuisse praefectos observat Alteserra in hunc locum, idque multis probat ex Gregorio Mæg. et Gregorio Turon.

^b Ita Vaticanis omnes, Norm., Corb., etc. Consentient vet. Ed. At in recent. legitur, scriptorum nositorum apices, sperantes sibi, etc.

A dorum diaconum vestrum ea qua decuit charitate suscepimus; vosque ab ecclesiasticarum rerum cura ad animarum regimen venisse gaudemus, quia, juxta Veritatis vocem: *Qui in modico fidelis est, et in maiori fidelis erit* (Luc. xvi, 10). Et bene ministranti servo dicitur: *Quia in pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam* (Matth. xxv, 23). Cui etiam mox de æterna retributione subjungitur: *Intra in gaudium Domini tui. In scriptis autem vestris* (Grat. 8, q. 1, c. 9) ^b vos magnopere requiem quæsisse narratis. Sed per hoc **848** ad pastoralem sollicitudinem vos congrue venisse ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus. Et sicut scriptum est: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron* (Hebr. B v, 4). Et rursus idem prædicator egregius dicit: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. Superest ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro eis mortuus est et resurrexit* (II Cor. v, 14, 15). Et pastori sanctæ Ecclesie dicitur: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Ex quibus verbis colligitur quia si is qui valet omnipotens Dei oves renuit pa- scere, ostendit se Pastorem summum minime amare. Si enim unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium de secreto Patris egressus est ad publicum no- strum, nos quid dicturi sumus, si secretum nostrum præponimus utilitati proximorum? Quies itaque nobis et ex corde appetenda est, et tamen pro multorum lucro aliquando postponenda. Nam sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita si desit qui prædicet, occupationis onus libenti necesse est huinero subire. Quod ex duorum prophetarum opere docemur, quorum unus prædicationis officium vitare conatus est, et alter appetiit. Nam mittenti se Domino Jeremias respondit, dicens: *A, a, a, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum* (Jerem. 1, 6) Et cum omnipotens Deus personam ad predicandum quereret, dicens: *Quem mittam, et c quis ibit nobis?* ultro se Isaias obtulit dicens: *Ecce ego, mitte me* (Isai. vi, 8). En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit.

Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias, officium prædicationis appetit, per contemplativam vero Jeremias amori conditoris sui sedulo inhærere desiderans ne mitti ad prædicandum debeat, contradicit. Quod ergo laudabiliter unus appetiit, hoc laudabiliter alter expavit. Iste, ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perdet, ille, ne damna studiosi operis tacendo sentiret.

^c Intelligit insulam Corsicam, ut ex fine epistola liquet. Vandals Africam occupantibus parebant Sardinia, Corsica et aliae insulae, itis devictis Justinianus voluit Sardiniam Africæ accenseri. Hinc in notitia Africæ Sardinia est septima provincia. Cui fortasse Corsica, vicinus nimis insula, tribuebatur. Unde ad Gennadium Africæ exarchum seu præfectum scribit Gregorius ut Corsicæ propiciat.

^d Norm. et Corb., et cauta dispositione.

EPIST. IV. — ^a In MSS. Norm., Colbert. et plur.,

Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit plene non restituit, et is qui mitti voluit, ante se per altaris calcum purgatum vidit, ne aut flor purgatus, adire quisquam sacra ministeria audeat, aut quem superna gratia eligit sub humilitatis specie superbe contradicat.

Magno autem desiderio vos in epistolis vestris invenio serenitatem mentis querere, et repulsa perturbatione ad tranquillitatem cogitationis anhelare. Sed qua ratione ad hoc vestra fraternitas **849** pertingere possit ignoror. Qui enim regendam navem suscepit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius littus relinquit, ut aliquando futuras procellas ex signis prævideat; aliquando venientes, aut directo Clavo, si parvæ sint, supereret; aut si vehementer intumescent, dato in obliquum latere, irruentes declinet; et sœpe solus vigilet, cum cuncti illi quibus nulla navis cura commissa est quiescant. Quomodo autem, suscepito pastorali onere, habere serenitatem cogitationum potestis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis* (*Job. xxvi, 5*)? Juxta Joannis etenim vocem, *Aqua, populi sunt* (*Apoc. xvii, 15*). Et gigantes sub aquis gemere est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mole ordine potestatis excreverit, tanto pondera majoris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorum curam suscepit. Sed si sancti Spiritus virtus afflictam mentem afflaverit, protinus hoc quod Israelitico populo corporaliter factum est nobis spiritualiter contingit. Scriptum quippe est: *Fili autem Israel ambulaverunt per siccum, per medium mare* (*Exod. xv, 19*). Et per prophetam Dominus pollicetur, dicens: *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te* (*Isa. xliii, 2*). Illos enim flumina operiunt, quos actiones hujus sæculi mentis perturbatione confundunt. Nam qui ^d sancti Spiritus gratia tenetur in mente, transit aquas, et tamen fluminibus non operitur, quia etiam inter medias populorum catervas sic peragit gressus sui itineris, ut non submittat actionibus sæculi caput mentis.

Ego quoque qui indignus ad locum regiminis veni, inluminatus meæ conscientia, secretiora loca petere aliquando decreveram; sed, superna mihi judicia adversari conspiciens, jugo conditoris subdidi cervicem cordis: hoc præcipue perpendens (*Grat. dist. 40*), quia quælibet occulta loca sine Dei gratia animam salvare non possunt; quod aliquando in ipsis quoque conspicimus erratibus electorum. Nam Lot in ipsa

hæc epistola est quinta hujus libri, et quæ hic quinta est, quarto loco ponitur. Cyriacus Joanni nuper defuncto successerat. Quis autem qualis esset Cyriacus disce ex epist. 6 seq.

^b In Cod. Cisterciensi, consentientibus Norm. et duobus Vatic., communem filium Georg.

^c In Excusis, contra MSS. Anglic., Norm., etc., fidem, invito etiam sacro testu, quis ibit ex vobis?

^d Recent. Ed., sancti Spiritus gratiam tenet in mente.

^e Ia restituimus ex MSS. Vatic., Norm., Anglie., etc., lectione. In Excusis legitur, sine quo nusquam ab eo periculo est culpa, cum quo nusquam sine justi-

A perversa civitate fuit iustus, in monte peccavit (*Genes. xix*). Sed ista cur dicimus, cum majora noverimus? Quid enim paradiso jucundius? quid cœlo securius? et tamen homo ex paradiso, et angelus de cœlo peccando cecidit. Illius ergo nobis virtus querenda est, et gratia postulanda, sine quo nusquam ^f absque culpa, cum quo nusquam sine justitia. Curandum ergo est ut perturbatio cogitationum non exsuperet animum, nam repellere funditus nullatenus potest. Quisquis enim est in loco regiminis, aliquando necesse est habeat etiam terrena cogitare, et exteriorum quoque curam gerere, ut grec commissus valeat ad ea quæ sibi sunt explenda subsistere. Sed magnopere semper providendum est ne hæc eadem cura modum transeat, ut cum ad cor licenter admittitur, nimis excrescere non permittatur. Unde recte per Ezechielem prophetam dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam suam nutrient; sed tondentes attondeant capita sua* (*Ezech. xliv, 20*). Quid enim per significationem sunt capilli in capite, nisi cogitationes **850** in mente? qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant, quæ ex sensu negligenti, quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui præsunt habere quidem sollicitudines et exteriores debent, nec tam ea eis vehementer incumhere. Sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutritre, ut cogitationes carnales de vita subditorum, nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent.

C Ubi et bene dicitur: *Tondentes tondent capita sua*, ut videlicet curæ temporalis sollicitudines, et quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur ciliis, ne immoderatus excrescant. Dum ^g sit et per administratam exteriorum providentiam corporum vita protegitur, et rursus per immoderatam cordis intentio impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et resecantur ne oculos claudant.

D Præterea epistolas vestras directas plena fide suscepimus, atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui inconsuitem tunicam desuper contextam, videlicet Ecclesiam suam, ^h vicaria confessione fidelium in unitate gratiae ab omni erroris scissione custodit, et contra pereuntis mundi, ut ita dicam, tot culparum diluvium, ex multis lignis arcam construit, in qua omnipotentis Dei electi serventur ad vitam. Nam cum vicissim nobis fidei nostræ confessionem trans-

tia esse non possumus. Certe non possumus minime sensus patitur.

ⁱ Excusi, intentio non impeditur. Amovimus negationem, ex MSS. Norm., Rhem., etc., præscripto.

^j Cyriacus in sede Constantinop. promotus mittit ex more epistolam, qua fidei sue sinceritatem et tendendæ communionis studium testaretur. Hanc vocat sanctus Gregorius confessionem vicariam, quoniam, ut statim subdit, vicissim illam transmittlebat initio episcopatus, ut supra notatum est. Hæc epistola refertur distinct. 40, can. 10, et citatur pro S. GESSANV. Cur citetur pro quinta, repele ex nota prima ad hanc epistolam.

mittimus, et charitatem nostram erga nos ostendimus, quid aliud in sancta Ecclesia agimus, nisi arcum bivinum linimus; ne unda erroris intret, et vel spiritales quosque tanquam homines, vel carnales tanquam animalia occidat?

Sed cum sapienter a vobis recta fides prolata sit, restat ut procul dubio debeatis pacem cordium prudentius custodire, propter hoc quod Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc. ix. 49*). Et Paulus apostolus admonet, dicens: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (*Ephes. iv. 3*). Qui rursus ait: *Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr. xii. 14*). Nam videlicet pacem ^b tunc nobiscum veraciter habebitis, si profani nominis superbia declinetis, juxta quod idem magister gentium dicit: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates* (*I Tim. vi. 20*). Nimirum quippe iniquum est, si hi qui prædicatores humilitatis facti sunt, de vani nominis elatione glorientur, cum verus præparator dicat: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi* (*Gal. vi. 14*). Ille ergo vere gloriosus est, qui non de temporali potentia, sed pro Christi nomine de sua passione gloriatur. In hoc itaque vos medullitus amplectimur, in hoc sacerdotes vos esse recognoscimus, si, repulsa vanitate verborum, sanctitatis locum cum sancta humilitate teneatis. Ecce enim in ⁱ nefandi appellatione nominis scandalizati sumus, et non minimas querelas servamus in mente, et promimus in voce. Vestra autem fraternitas novit quia Veritas dicit: *Si offers munus tuum ante altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Math. v. 23, 24*). Quia in re pensandum est quia cum omnis culpa oblato sacrificio deleatur, tantum est malum scandali alieno corde generati, ut ab eo qui peccaverit nec ipsum sacrificium Dominus accipiat, quod delere peccatum solet. Curate ergo cordis vestri scandalum festine detergere, ut possit omnipotens Deus oblationis vestrae sacrificium acceptabile habere.

^b Edili, vobiscum.

ⁱ Scilicet universalis, oecumenicus, quam forte appellationem in suis scriptis Cyriacus apposuerat. Gussanv.

^k De eodem infra, epist. 31, nunc 34, et lib. vii, epist. 30, inductione 1. Sibi tandem gaudet sancius Gregorius largissime fuisse satisfactum prolatis ab Eulogio testimonii Basili, Gregorii atque Epiphani. Addere libet Theodoreum, hæreticarum Fabularum lib. iv, et in Historia eccles. lib. ii, in pluribus capitibus. Fuerat iste Eudoxius episcopus Germanicæ, postea ut aper insiluit in sedem Antiochenam, tum multis fraudibus Constantinopolitanum thronum concendi. Ejus doctrina rivus erat Arianae perfidie, de qua ille cum Aetio et Eunomio conveniebat. Ab eo dicti Eudoxiani, tum Eunomiani, quos in Constantinopolitano i concil., cap. 1, damnatos legimus. Is Eudoxius, Theodoreto teste, lib. iv Histor., cap. 12, Valentem imperatorem ab ipsomet sacro baptismatis mysterio initiatum jurejurando obstrinxit ut in Aria-

A Præterea cum recta a vobis fides veraciter et subtiliter sit prolata, inter eos quos per sanctissimas generales synodos damnados esse censuistis, ^a Eudoxium quemdam vos damnasse reperimus: cujus nomen in Latina lingua neque in synodis, neque in libris beatæ memoriae episcoporum ¹ Epiphani, Augustini, et Philastri, quos contra hæreticos præcipue disputasse novimus, positum reperimus. Quod si quis eum veraciter de catholicis Patribus damnat, ejus procul dubio sententiam sequimur. Vos tamen si in synodica vestra epistola eos quoque nominatim damnare voluistis, qui extra sanctas synodos per Patrum scripta damnantur multos scriptis suis vestra fraternitas minus posuit; si autem eos quos generales synodi respunt, huic unum amplius. Sed inter hæc sciendum est quia ut nobis liceat rectam fidem libere fateri, et cuncta quæ agenda sunt concorditer in pace disponere, pro serenissimorum dominorum vita propria quoque sobole incessanter orandum est, ut omnipotens Deus eorum pedibus barbaras nationes subjiciat, longa eis et felicia tempora concedat, quantum per Christianum imperium ea quæ in Christo est fides regnet.

EPISTOLA V.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

Laudem tribuit, quod humiliter ac modeste de se sentiat; inde fortem illum esse conjicit. Amicissimehortatur, ut sublata occasione scandali, quæ pacis et dilectionis sunt custodiat. Commandat fidem Joannis et Athanasii.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

Dudum dum in urbe regia responsa sedis apostolicæ facerem, bona vestræ sanctitatis agnovi. Et quia vobis animarum nunc cura commissa est, valde gaudeo. Et quamvis indignus, omnipotentem Dominum quibus valeo precibus exoro, ut in vobis suam gratiam semper augeat, vosque ad æternam patriam faciat animarum lucra congregare. Quia vero ad hoc opus ad quod ⁸⁵² perducti estis, infirmos vos esse dicitis, scimus quia prima virtus est cognitio infirmitatis, atque ex eo colligimus posse vos bene suscepimus ministerium implere, quia vos videmus ^a infirmitatem propriam ex humilitate cognoscere. Omnes enim infirmi sumus, sed ille est infirmior, qui suam consi-

D D no dogmate perseveraret, etc. Et cap. 32 ejusdem lib. refert eundem Eudoxium Valenti persuasisse ut Gothos ad suam communionem pertraheret. Gussanv.

¹ Male autumat Gussanvillæus Epiphani nomen incaute in textum irrepsisse, quia, inquit, *Epiphanium nondum Romæ legerant*. Certe legitur hoc nomen omnibus in Mss. et ex epistola 30 lib. viii discimus Eulogium ad nostrum Gregorium scribendo, ut ejus ea de re scrupulos removere, quædam de Eudoxio Epiphani testimonia protulisse.

EPIST. V. — ^a Grande posterioribus documentum: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et apud vobis meti ipsos prudentes. Charitati subsisterunt humilitas quasi fundamentum, aut accedit quasi condimentum: Nos infirmi, vos fortes; vos nobiles, nos ignobiles*, inquit Paulus. Ubi vanitas, tumor, superbia reperitur, exsultat sacerdotialis charitas. Ipsi Ciceroni ethnico, *Inflatus ac tumens animus in vito est; sapientis animus nunquam turgescit, nunquam tumet*. Auctor epistolæ ad Demetriadem apud Ambrosium, lib. iv,

derare non valet infirmitatem. Vos vero, beatissimi fratres, ideo fortis estis; quia de fortitudine propria dissidentes, omnipotentis Dei virtute confiditis.

Quantum vero mens mea charitati vestrae ligata sit, verbis epistolaribus expiere non possum. Sed ora ut omnipotens Deus eamdem que inter nos est charitatem ex gratiae suae dono multiplicet, omnemque occasionem scandalum auferat, ne sancta Ecclesia, confessione vera fidei unita, et conjunctis fidelium cordibus constipata, detrimentum aliquod, quod absit sacerdotibus inter se disceptantibus, sentiat. Quamvis ego in omne quod loquor, in omne quod superbis quorumdam actibus contradico, ex omnipotentis Domini largitate charitatis intimae custodiam nunquam relinquo; sed sic ea que sunt justitiae foris exsequor, ut ea que intus amoris et dilectionis sunt minime postponam. Vos autem semper mibi amoris mei vicem reddite, et ea que pacis et dilectionis sunt custodite, ut unum in mente permanentes, quo nullam dissensionem inter nos intrare permittimus, eo obtinere que petimus, apud Dominum ex ipsa melius cordium nostrorum unitate valeamus.

Præterea Joannem Chalcedonensem presbyterum et Athanasium Lycaoniam sanctitati vestrae commendando, ut nullus vobis contra eos falsidica locutione subrepatur, quia eorum fidem subtiliter discussi, eosque rectos in suis confessionibus, que et scripto dato sunt, inveni.

Sancta autem Trinitas sua vos manu protegat, et circa animarum custodiam semper vos vigilantes et sollicitos reddat, quatenus in æterna retributione valeatis non solum de vestro opere, sed etiam de subditorum vestrorum melioratione coronari. (Vide sup. l. vi, ep. 14, 15, 16, 17.)

EPISTOLA VI.

AD MAURICUM AUGUSTUM.

De Cyriaci electione gratulatur.

Gregorius Mauricio Augusto.

Omnipotens Deus, qui pietatem vestram pacis ecclesiasticae fecit esse custodem, ipsa vos fide servat, quam vos in sacerdotali unitate servatis; cunque supernæ pietatis jugo cor humiliter subditis, a cœlesti gratia agitur ut hostes vestros 853 pede fortitudinis prematis. Non enim parvæ potuit esse mercédis quod, Joanne sanctæ memorie de hac luce subtracto, ad ordinandum sacerdotem pietas vestra diu hæsitavit, tempus paulo longius distulit, cum melius omnipotentis Domini consilium quæsivit, ut videlicet causa Dei cum magno debuissest ti-

epistola 33, de humilitate et charitate loquens: *In nullo, inquit, haec virtutes ab invicem dividuntur, et ambarum tam indiscreta connexio est, ut quisquis in una earum constitutus, simul ultraque potiatur. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas, etc.* Videant itaque sacerdotes, ne dum in aliis operibus, eleemosynis, zelo, orationibus, obedientia, sibi de charitate blandiuntur; in ve-te, in suppellectili, in mensa, in comitatu, Christi huiusmodi deditigentur sequi vestigia. Vide Joan. Gerson. serm. in die Circumcisionis Domini, considerat. 4, ubi veritates quibusdam duras et quasi ferreas proponit.

A more disponi. Unde et aptum valde existere in pastorali regimine fratrem atque consacerdotem meum Cyriacum existimo, quem ad eundem ordinem pietatis vestrae consilia longa genuerunt. Qui in administrandis dudum rebus ecclesiasticis quam sollicitus et quomodo fuerit exercitus cuncti novinus. Unde et superna gestum dispensatione non ambigo ut qui bene minima gesserat congrue majora susciperet, atque a cura rerum ad animarum regimina transiret. Pro qua re totis precebus deprecamur ut bonum hoc omnipotens Deus serenitati dominorum piæque eorum soboli et in præsenti sæculo atque in perpetua remuneratione retribuat, et prædicto fratri et consacerdoti meo, qui dominico gregi prælatus est, animarum curam plena sollicitudine exhibere concedat; ut irreprobabiliter possit subjectorum suorum et prava corrigeret, et recta ad crescendum sovere; quatenus de eo pietatis vestrae judicium, non solum ante homines, sed etiam ante supernæ quoque Majestatis oculos convalescat.

Venerabiles autem viros Georgium presbyterum, et Theodorum diaconum pro jussione dominorum, atque pro imminentia hiemalis temporis, in hac urbe moras perpeti non permisi.

EPISTOLA VII.

AD PETRUM, DOMITIANUM, ET ELPIDIUM.

Illi reprehendunt quod in Cyriaci ordinatione clamarent: Hæc dies, quam fecit Dominus. Pastorem culpas subjectis, subjectorum pastoribus nocere.

Gregorius a Petro, Domitiano et Elpidio, episcopis.

Ordinationem viri sanctissimi Cyriaci fratris et consacerdotis mei cum magna vos lætitia suscepisse vehementer exulto. Et quia Paulo apostolo predicatori didicimus: *Si gaudet unum membrum, congaudent cætera membra* (1 Cor. xi, 26), pensare vos recessit est quanta vobis hac in re exultatione congaudeo, in qua non unum membrum, sed multa Christi membra gavisa sunt. Sicut tamen scripta fraternalitatis vestrae potui transcurreado perpendere, magna lætitia in immoderata 854 ejusdem fratris mei laudem vos repuit. Nam hunc sicut solem in Ecclesia apparuisse dicitis, ita ut cuncti clamaretis: *Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eis* (Psalm. cxvi, 24). Et certe sequentis vitæ promissio est, quia dicitur: *Fulgebunt justi sicut sol* (Mal. iii, 43; Sap. iii, 7). Nam in hac vita adhuc quisque positus quantilibet virtute polleat, quomodo sicut sol fulget, in qua corpus quod corrumpitur agrarat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum.

GUSSANV.

b Recentiores, loco hujus vocis, que in omnibus Mss. nostris legitur et in vet. Edit., posuerunt discrepantibus.

EPIST. VI. a Vatic. B, sup. potestatis.

b In tribus Vatic., omnibus Norm. et Corb., extit.

c In Vulgatis, reluctantibus Mss., dispositione.

EPIST. VII. — *a Ita legitur in omnibus Norm., Corb., Rhem. et Vatic. D, aliisque veterioribus. In Reg. et in nonnullis Vatic., Mauricio patrício, Petro, etc., addit Vatic. C Græcie, post episcopis.*

multa cogitantem (*Sap. ix*, 15); in qua videmus aliam legem in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ, et captivos nos ducentem in lege peccati, quæ est in membris nostris (*Rom. vii*, 23); in qua et in nobismetipsis responsum mortis habemus, ut non simus fidentes in nobis (*II Cor. i*, 9); in qua etiam Propheta clamat: *Timor et tremor venerunt super me, et conixerunt me tenebreæ* (*Psal. lxxv*, 6)? Nam et scriptum est: *Sapiens ut sol permanet, fatuus ut luna mutatur* (*Ecli. xxvii*, 12); non ad claritatis fulgorem, sed ad perseverantiam boni operis comparatio est solis deducta. Bonum vero ordinationis ejus b initium necdum a vobis potuit de perseverantia laudari. Quod autem e *Hæc dies quam fecit Dominus clausse* vos dicitis, de quo hoc dictum sit pensare debuistis. Præmissum quippe est: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* A *Domino factum est illud, et est mirabile in oculis nostris* (*Psal. cxviii*, 22, 23). Atque de hoc eodem lapide protinus subditur: *Hæc dies quam fecit Dominus. Ipse enim qui pro fortitudine constructionis dicitur lapis, pro illuminationis gratia appellatus est dies, qui etiam factus est quia incarnatus est. In quo exultare, et lætari præcipimur, quia erroris nostri tenebras sue in nobis virtutis luce superavit.* ^a In creaturæ itaque laudem vox illa dari non debuit, quæ soli convenit Creatori.

Sed cur ista reprehendo, qui quantum gaudia mentem rapiant scio? Charitas etenim vestra magnam vobis lætitiam genuit, quam videlicet mentis lætitiam in favore lingua secuta est. Quod cum ita sit, laus ista culpa jam dici non potest, quam charitas invenit. Mihi verò de sanctissimo fratre meo dici breviter debuit quod sufficienter acciperem, quia sci-rem quis esset qui hanc mihi præcipue dudum suæ magnitudinis probationem dedit; quod, in tam multis dispensationis ecclesiasticæ causis occupatus, tranquillum cor inter turbulentas frequentias tenui, seque ipsum semper sub mansuetudine restrinxit. Quod videlicet non parva laus magni et inconcussi est animi, inter causarum turbas non fuisse turbatum.

Præterea assiduis insistere fraternalis **855** precibus debet, ut omnipotens Deus in prædicto fra-

^b *Excusi, infirmum potuit videri, sed nondum potuit de perseverantia a vobis laudari.*

^c In electione et ordinatione episcoporum plebs acclamabat. In ordinatione Eraclii quem successorem sibi designavit Augustinus, acclamatum est a plebe: *dignus et justus est. Deo gratias. Christo laudes. Et audi, Christe. Augustino vita.* Vide acta ordinatio-nes ejus seu epistolam Augustini 213. Anastasius, in Sergio: *Exinde et ceterum in Lateranense episcopum cum laudum acclamacionibus deduxerunt.*

^d Quæstio loca Scripturae accommodazione quadam nullæ sunt, et ad alias personas aut sensus de- torqueantur in soi'ita usurpatione, quam modo ingeniosum vocant, modo blasphemiam, aut certe temerariam, ut sunt affecti judices. Sic anno 1648, in propositione 14, Cellotius a sacra facultate Parisiensi reprehensus, quod monachis applicuisset hæc verba, *sancus, innocens, impollutus*, etc., hac se tueretur exceptione: Applicationes quasdam frequenter in san-

A tre et consacerdote nostra bene coæpta custodiat, et semper ad meliora perducat. Hoc sanctissimis vobis, hoc subiecto ei populo semper orandum est. Nam ita sibi regentum merita connectuntur et plebium, ut saepe ex culpa ^e præsidentium deterior fiat vita subjectorum, et saepe ex merito plebium delinquit vita pastorum. Quia enim mala actio præsidentis valde noceat subditis, testantur Pharisæi, de quibus scriptum est: *Clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis introire* (*Matth. xxiii*, 13). Et quia culpa plebium multum noceat vitæ pastorum, in David facto cognoscimus (*II Reg. ii*, 24). Ille enim Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscientius, tumore repentinæ elationis instatus, populum numerando pec-B cavit, et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundum meritum plebium disponuntur corda regentum. Justus vero iudex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse sua scilicet voluntate superbies a culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira saeviens, quæ corporaliter populum perculit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostravit. Hæc itaque considerate invicem, et sicut is qui vobis plebibusque prælatus est, intercedere pro omnibus, ita pro ejus conversatione et moribus orare omnes debetis, ut apud omnipotentem Deum, et vos illius valeatis imitatione proficere, et ille meritis vestris adjuvetur. Cuncti autem concorditer pro serenissimis C dominis eorumque pia sobole cum magnis in quantum possumus assidue fletibus oremus, ut eorum vitam gratia protegens superna custodiat, et Christiano imperio gentium colla substernat.

EPISTOLA VIII.

AD STEPHANUM EPISCOPUM.

In ritum laudanti laudes rependit pro assidua illius prædicione, qua Maria patricia allive multi ad Ecclesiam revocari. Hortandum Constantium præfatum ut Dei iudicium semper ante oculos habeat.

Gregorius Stephano episcopo.

Scripta vestræ sanctitatis medullata mihi charitatis verba locuta sunt, ita ut per calamum sic in epistles animus transiret, ac si mihi per semetipsam mens ipsa loqueretur. Qua de re magnas omnipotenti Deo

D cisis Patribus legimus, neque superbum est religiosos cuin Christo conferre, eum ipsum audianus dicentes: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Et Christum: *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.* Item: *Ego dixi, dñi estis, etc.* Et quod soli Christo convenit Ecclesia omnibus confessoribus pontificibus applicat: *Tu es Sacerdos in æternum, etc.* Illic illæ. Addo in Sacerdotali Rom. impresso Venetiis 1597 hæc haberi, cuius ordo præscribitur ad recipiendum processionaliter prælatum, vel legatum: *Sacerdos et pontifex, etc. Ecce sacerdos magnus, etc. Benedictionem omnium gentium dedit illi, etc. Vos estis cives sanctorum, etc. Audite preces supplicum, etc. Respic in faciem Christi tui. GESSANV.* In his observandum est sapientissimum concilii Trid. decretum, sess. 4.

^e In Norm. et plur., *præcedentium*; et paulo post, *subditorum.*

gratias refeo, ^a quia et divisis corporibus nobisque a vobis recentibus longe charitas inter nos permanet indivisa. Et quidem multum mihi, et ultra quam indignus audire debui, favorem in epistolis demonstratis. Et scriptum est : *Ne laudes hominem quandiu vivit* (*Ecli. xi, 30*). Tamen et si audire talia dignus non fui orationibus vestris peto, ut dignus efficiar, ut si bona in me non ideo dixisti quia sunt, ideo sint quia dixisti. **856** De gloriosa autem Maria patricia valde laetatus sum, quia in sancto Dei ovili aggregata est : quod ex vestra factum assidua prædicatione non dubito, quia ex ipso fructu ostenditis quantum pro fide catholica laboratis. Multos etiam per illam venire ad Ecclesiam suspicor, quod totum vestræ laudi proficit, quia scriptum est : *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bonæ* (*Prov. xiv, 4*). Manifestatur enim virtus prædicantium, ubi surgit seges animarum. Communem vero filium excellentissimum dominum Constantinum præfectum quantum plus diligitis, tantum exhortari assidue debetis ut in causis in quibus mistus est semper omnipotens Dei iudicium ante oculos cordis habeat, eique soli placere studeat qui et in præsenti vita valet protegere et cœlestis patriæ præmia compensare. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 62.*)

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De missa Romam eleemosyna gratias agit. In causis judicandis solum Deum consideret. Ne ad mensam scripta sua deinceps facial legi.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Benedictionem quam pauperibus fraternalis vestra transmisit lator præsentium homo vester Candidus nobis dispensantibus suis manibus erogavit, quod vobis secundum animum vestræ fortasse parum visum est. Nos tamen secundum modum vestræ substantiae esse nimium et ultra inmodum aestimamus, ut qui illuc apud vos innumeros pauperes habetis, pro explenda largitate misericordiae, etiam loca alia et longe posita requiratis. ^a De causis vero aliis, vobis scriptis prioribus jam respondisse memini, et nihil aliud debetis, nisi ut sub consideratione solius omnipotentis Dei cuncta faciatis, et nullius persona vos a vigore disciplinae emolliat, neque ^b vehemens indi-

EPIST. VIII. — ^a In Vatic. D, *quia et diversis corporibus*. In recent. Ed., *quia et divisi corporibus*.

^b In Ed., *ibi maxima fortitudo*. Sequitur Norm., Anglic., Colb., Vatic., 2; etc. Ita etiam legitur loco in Proverbii designato.

EPIST. IX. — ^a Locum hunc corruerunt Editores, ac sanguin everterunt, unius syllabe adjectione, ac mutata interpunctione. Prius enim legebatur, *de causis vero aliis a vobis scriptis prioribus*, etc. Puto post inseruerunt querere ante debetis, quod in MSS. nomine legitur.

^b Male in superioribus Exrc., vehemens designatione.

^c Antiquorum dicta vult legi. In Mediolanensi I, titulo *De episcopi mensa*. Adhibetur vero in ejus mensa lectio sacrorum librorum, ut convivæ noui solum corporis cibo, sed etiam epulis animæ recreari possint. In Turon. III, can. 5 : *Episcopum non oportere nimium profusis incumbere convivis, sed parco et moderato contentus sit cibo. Quandiu convivatur, potius sacra letio ante mensam ejus recitetur, quam otiosa a susur-*

Agnatio in rigore, quod absit, aliquo immoderatae distinctionis obduret.

Præterea audio quod aliqua de his quæ scripisse me memini, fraternalis vestra ^c ad mensam suam coram extraneis legi faciat; quod mihi non videtur esse faciendum, quia hoc quod vos pro charitate facitis, possunt quidam quantum ad me est vanæ gloriæ depudare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant qui audierint informari. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 76.*)

EPISTOLA X.

AD AGNELLUM ABBATEM.

Præpositum ex vitæ merito eligat. Fratribus sollicito invigile.

Gregorius ^a Agnello abbatи de Arimino.

Filio nostro ^b Secundo servo Dei renuntiante didicimus quod dilectionis tua præpositum non habens omnino in regendis fratribus elaboret. **857** Si ergo qui vos ex ordine sequitur talis est ut circa cellæ ordinationem fratrumque custodiam, necnon et in laicrandis animabus, solers valeat inveniri, is debet ad hunc locum incunctanter accedere. Si vero talis nos est quem locum exposcit, de quolibet etiam ultimo gradu, si talis inter fratres, Domino protegente, fuerit repertus, qui vitæ meritis dignum conversationis sue præbeat documentum, divinique in eo timoris vigor invigile, ^c hujus profectio non locus, sed est utilitas providenda; ^d ut talis exemplo ad bonæ imitationis normam cuncti se fratres extendant, nec eos adhuc locus inferior ad bepe operandum tepidos reddat, dum in illo qui profecerit de præsenti quod imitantur aspiciunt. Dilectioni quapropter tuae in hac ordinatione sit nulla dubietas quod non locus, sed actio apta perquiritur, quia et ante Deum ille prioris obtinet locum, qui in ejusdem oculis, etiamsi hic abjectus sit, bonæ actionis instrumento placuerit.

^e Circa fratres namque sollicita vos, sicut confidimus, decet invigilare custodia, ne a recto conversationis itinere per illicitas evagando cogitationes exorbitent, atque inimico per inertem custodiam irruptionis aditum præsent. Sed eos orationi decet instantius adhædere, quatenus pia cœpta eorum sue propitiationis ^f Dominus dono perficiat, et im-

ronibus resonent verba. GUSSANV.

D EPIST. X. — ^a Male antea legebatur episcopo. Nam Castorius adhuc in vivis era. GUSSANV. Hanc Gussanvillæ observationem confirmant MSS. omnes Norm., Turon., Anglic., Vatic., etc.

^b In Editis Secundino; secus in omnibus Norm., Corb., Vatic., tribus.

^c Scilicet non beneficia hominibus, sed homines beneficiis dari convenit, quia semper est utilitas communis attendenda, non privata. GUSSANV.

^d In Excusis, ut tali exemplo. Sequitur Norm., Vatic., Rhem., Corb., etc.

^e Ostendit quam facile a recto conversationis itinere exorbitent monachi, si custodia non pervigile; suminquoq; entendum cura, ut ad cunulum cœptæ perfectionis ascendant. GUSSANV.

^f Sic restituimus ex Anglic., Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur: sue propitiationis dorso perficiant, et imperfecta ad cunulum faciant perfectionis ascendere.

perfecta eorum ad cumulum faciat perfectionis accē- A spiritalia appetenda p̄veniat; ne si hoc despicere, desit cui prædictio ministretur.

EPISTOLA XI.

AD RUFINUM EPHESINUM EPISCOPUM.

Commendat clericum quendam litteras nescientem.
Gregorius Rustino ^a episcopo Ephesi,
Amicitarum vestrarum antiqua nos charitas mo-
vit fraternitatem vestram scriptis præsentibus visi-
tare. Magno etenim sumus gaudio relevati quod de
vestræ salutis indicio prospera cuncta cognovimus;
sed in his omnipotentem Dominum deprecamur, ut
sicut vos in presenti vita, quæ quodammodo umbra
futuræ est, de transitoria prestiti corporis incolumi-
tate gaudere, **858** ita in illa cœlesti patria, in qua
vita vera est, de perfecta animæ salute gratulari
communique faciat exultatione gaudere. Harum ita-
que lator nostris se apud vos desiderans epistolis
commendari, a nobis inquisitus ^b utrum, sicut decet
clericum, litteras didicisset, eas se ignorare respon-
dit. Quid ergo commendationis de eo apud fraterni-
tatem vestram amplius agamus ignoro, nisi ut de
ejus anima debeatis esse solliciti, ac circa eum ^c pa-
storali invigilare studio, ut qui nescit legere, lingua
vestra illi sit codex, ut in bono prædicationis vestræ
vel operis quod imitetur aspiciat. Solet enim plerumque
strictius cor viva vox trahere quam lectio
dicta per transitum. Sed dum hæc ei interius spiri-
talis a vobis magisterii doctrina tribuetur, exterior
quoque sollicitudo non desit; ut ejus adjumento ad

EPIST. XI. — ^a Ephesus Metropolis Asiae minoris, Ioniae maritima. Apud ethnicos olim celebris ob Diana templum; apud Christianos autem ob generale concilium ⁱⁱⁱ, anno 451 habitum. Sed maxime ob epis-
tolam a Paulo ad Ephesios scriptam, ejusque prædi-
cationem per triennium.

^b Interpretor legere, ut ex sequentibus apparet: *Qui nescit legere, lingua vestra sit illi Codex.* Gelasius papa, epist. 9, ad episcopos Lucanias de reparandis cleri ruinis, inter plurimas conditions quas ut monachus possit in clerum allegi, requirit, hæc est: *Si asservatus est litteras, sine quibus via fortassis ostia-
ri possit implere ministerium.* Idem repetit de laicis ad officia ecclesiastica aggregandis: *Vel sine litteris, inquit. Concilium Tridentinum, sess. 23, de refor-
matione, cap. 4, exigit ut qui insigniuntur tonsura, sciant legere et scribere.* Vi (ut reor) illius decreti Ecclesia Meldensis, in capitulo generali congregata die 29 Decembris anno 1563, prohibuit ne qui in canonicorum numerum deinceps referatur, nisi sci-
rent legere, nechon Latine loqui et intelligere, sci-
licet ut sunt membra præcipua senatus Ecclesiae, hoc
saitem uno cæteris clericis gregariis antestare debue-
runt. GUSSANV.

^c Recent. Ed., pastorali invigilare custodia.

^d In Vulgatis, p̄veniat. Transitoria quoque percipi-
at; ne si hoc, exc., quæ sane desiderantur in omni-
bus Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg., etc.

EPIST. XII. — ^a Ita Norm., Corb. et Vatic. D. In
Vatic. A, Abbatissæ de Gallia Massiliensi. Non mul-
tum discrepant alii Ed., in quibus legitur, abbatissæ
de Galliis Massiliæ. In Colbert. habes de Gallis Mas-
siliæ.

^b Sexto sæc. ad Massiliam vel in ipsa civitate qua-
tuor fuisse monasteria, scilicet sancti Victoris, beatæ
Marie de Yvelino (*de Veune*), sancti Salvatoris, et
sancti Cassiani, asserit Joannes Baptista Guesnayus,
in Cassiano illustrato, capp. 17 et 25, atque in Mas-

A spiritalia appetenda p̄veniat; ne si hoc despicere, desit cui prædictio ministretur.

EPISTOLA XII.

AD RESPECTAM ABBATISSAM.

Monasterium sancti Cassiani privilegiis donat.

Gregorius ^a Respectæ abbatis.

Piæ postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, quatenus et devotionis sinceritas laudabili-
liter enitescat, et utilitas postulata vires indubitanter
assumat. Proinde monasterio quod ^b in honorem
sancti Cassiani est consecratum, in quo præesse di-
gnosceris, juxta petitionem filiorum nostrorum ^c Dy-
namii atque Aurelianæ, qui id religiosa devotione
domui sui juris junctis uniuersæ ædificiis comprobantur,
hæc privilegia prævidimus indulgeri: consti-
tuentes ut obeunte ante dicti monasterii abbatissa,
non extranea, sed quam congregatio sibi de suis
elegere ordinetur; quam tamen si digna hoc mini-
sterio judicata fuerit, ejusdem loci episcopus ordi-
net. In rebus autem vel in dispositione monasterii
ejusdem, nec episcopum, neque ecclesiasticorum
quemquam aliquam habere decernimus potestatem;
sed hæc ad sollicitudinis tuæ, vel quæ post te in
859 eodem loco fuerit abbatissa, curiam statuimus
per omnia pertinere. ^d Die siquidem natalis vel de-
dicationis supradicti monasterii ^e episcopus illuc mis-
sarum sacra conveniat solemnia celebrare; a quo
tamen ita est hoc officium exsolvendum, ut ^f cathe-
dra ejus nisi prædictis diebus, dum illic missarum

C sibi religiosa, seu Annal. Massil., iii parte, corolla-
rio 5, § 1 et 2. Primum erat vivorum, cætera puel-
larum. Cœnobia sancti Victoris et beatæ Marie de
Yvelino extra Massiliæ muros, condidit ip̄-emel Cassianus. Aliud postea titulo sancti Salvatoris intra
muros civitatis erectum est, nunc etiam celebre.
Monasterium vero sub ipsius sancti Cassiani nomine
a Dynamio et Auriana exstructum aut restauratum
privilegiis donat Gregorius Mag.

^c De Dynamio jam diximus lib. III, epist. 33, in-
dict. 11. In recent. legitur Aureliano, pro Aurelianæ,
reluctantibus omnibus Vatic., Norm., Reg., Corb., etc.,
nechon vet. Editis. Aurelianam Dynamii sororem
fuisse conjicere licet ex hac epistola, in qua communib-
us utrinque votis communis domus monasterio
Massiliensi data legitur. Ne dicamus Dynamii uxorem
fuisse, obstal quod legamus patricii hujus conjugem
fuisse Eucheriam, cum qua in basilica beati Hippolyti
martyris sepultus fuit. Aliam autem uxorem post
Eucheriam duxisse Dynamium minime legitur. Con-
sule Adrianum Vales., Rerum Francic. lib. xi,
p. 137.

^d Per diem natalis dedicationem intelligit Gussan-
villæus. Verum quinta linea sequenti distinguuntur
duo illi dies; igitur sancti Cassiani dies natalis intel-
ligendus. Lib. xi, epist. 76, de Anglorum Ecclesiis
agens sanctius Gregorius, concedit ut die dedicationis
vel natalitio sanctorum martyrum, quorum illie reli-
quia ponuntur, religiosis convivis solemnitatem ce-
lebrent.

^e Sic locum hunc mutarunt Editores: *Episcopo illic missarum sacra conveniat solemnia celebrare.*
Preuent nobis omnes Anglic., Norm., Rhem. et ple-
rique ac potiores MSS.

^f Consule si vis conc. Carthag. sub Reparato,
an. 535; epist. Pontii episc. Arelat., tomo VI Spici-
legii Acheriani, pag. 430; et card. Bona, lib. I Re-
rum Liturgic., cap. 13, § 3.

solemnia celebrat, non ponatur. Quo discedente, A similiiter etiam cathedra illius de eodem oratorio transferatur. Cæteris vero diebus, per presbyterum, qui ab eodem episcopo fuerit deputatus, missarum officia peragantur.

Præterea erga vitam actusque ancillarum Dei sive abbatissæ, quæ in suprascripto fuerit monasterio constituta, episcopo, secundum Dei timorem, sollicitudinem statuimus adhibere; ut si aliquam de illic habitantibus exigente culpa oportuerit ultiōni submitti, ipse juxta sacrorum canonum vigorem modis omnibus debeat vindicare. His ergo a nobis statutis atque concessis, ita te in congregationis tuae dispositione stude sollicitiorem enixius in omniis exhibere, ut iniqui hostis malitia nihil ibi quod maculari possit inveniat. Hæc igitur omnia quæ hujus pagina B præceptionis amplectitur monasterio tuo in omnibus et ab omnibus in perpetuum servari, Christo protegente, censemus, quatenus indultorum privilegiorum beneficia in sua semper inviolabiliter firmitate permaneant. & Mense Novembri, indict. 15.

EPISTOLA XIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Esacris vasis tantum coram Joanne defensore vendat, quantum pro captiuis redimendis erit opus.

Gregorius Fortunato episcopo Fanensi.

Sicut reprehensibile et ultione dignum est sacra quæquam vasa, præterquam in his quæ lex et sacri canones præcipiunt, venundare, ita nulla est objurgatione vel vindicta plectendum, si pietatis causa pro captiivorum fuerint redemptione distracta. Quia ergo fraternitate vestra indicante comperimus ad redemtionem captiavorum mutuam se fecisse pecuniā, et eam b unde solveret non habere, atque ob hoc cum nostra vos auctoritate sacra velle vasa distrahere, in hac re, quia et legum et canonum decreta consentiunt, nostrum consensum præbere curavimus, et in distrahendis sacratis vasis vobis licentiam indulgemus. Sed ne eorum venditio ad vestram possit invidiam pertinere, oportet ut in Joannis defensoris nostri præsentia usque ad quantitatem debiti distrahi, et eorum solvi premium creditoribus debeat, quatenus dum hæc res hujusmodi fuerit observatione completa, nec creditores mutuae pecuniae 860 damna sentiant, nec fraternitas vestra invidiam nunc vel quandoque sustineat.

EPISTOLA XIV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Obirectionibus non moveatur. Depositis a se episcopi loco alium intra tres menses ordinet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

& Ita in Colbert, vel. et in Turon. S. Gat., ubi inscribitur hæc epist. Respecto abbati.

EPIST. XIII. — * In Editis rec., quæquam vasa. In Norm. et al. legitur quemquam.

^b Iudicem recent, unde solvere possitis.

^c Ibid., mutuae pecuniae.

EPIST. XIV. — * Ex hac epist. desumpta legimus extra. de accusationibus, ac presentim in capitibus Qualiter et Quando, ex epist. Innocentii III, et ex concil. Lateranensi. GUSSAN.

^d De eodem argumento legi plures textus, causa 11,

* Antiquus humani generis inimicus quibus vos lingnarum jaculis et malorum cordium insidiis existimat impetendos, relatione multorum jam dudum me audisse cognoscite. Sed ^b in cunctis (Grat. 11, q. 3, c. 52) quæ in bac vita adversa proveniunt, sola est, sicut nostis, omnipotens Dei districtio pensanda, atque ad cor semper proprium recurrentum, ut nullius nos ibi lingua implicet, ubi conscientia non accusat. Quem enim conscientia defendit, et inter accusationem liber est; et liber vel sine accusatione esse non potest, si sola quæ interius addicit, conscientia accusat. De vestra igitur sanctitate absit a Christianorum judicio ^c ea quæ maledicorum hominum rumoribus conficta credimus in qualicunque modulo suspicionis adduci, quia et sacri eloquii testimoniū tenemus, ut majora mala cum forsitan dicuntur, nisi probata credi non debeant, sed probata citius ulcisci. Nam ipse qui omnia creavit, et cuncta quæ condidit intuetur Deus, malorum gravium ultiōne commotus, ait: *Clamor Sodomæ et Gomorræ ascendit ad me; descendō ut videam utrum clamorem qucm audivi, opere compleverint, et ulciscar; an non est ita ut sciām* (Genes. XVIII, 20, seq.).? Quo evīm descendereat Deus ut quæ essent facta cognosceret? Aut quid non is qui ubique est sciret? Sed ut nostræ ignorantiae exemplum discretionis daret, quatenus deberemus mala gravia audita non credere, ipse se dicit ad cognoscendum descendere, de quo omnibus liquet quia et non descendens omnia sciret. Hæc igitur dixi, ut nimis esse levitatis ostenderem, si quis mala gravia credere studeat quæ probari non possunt. Unde sanctitas vestra debet mentem suam a maledicorum hominum rumoribus atque obirectione disjungere, et sola quæ æternæ vitæ sunt, atque ad utilitatem subditorum proficiunt, cogitare quia et ad hoc fortasse antiquus hostis tali cura implicari vos voluit, ut dum fraternitatis vestræ animus erga ea quæ sua sunt indesinenter occupatur, aliena minus cogitet, et nullum verbi solatium subditis inferat, atque perverse agentibus nulla distinctione contradicat. Sic namque in corporali prælio fieri solet, ut is qui in certaine vexillum portat, ipsum hostis vehementer impedit; quatenus si ipse qui a cæteris attenditur, 861 vulnus acceperit, multiudo omnis citius dispersa capiatur. Hoc igitur ^f opinionis illata

D vulnus sentire vestra fraternitas non debet, sed vitam atque meliorationem sibi commissorum curare, quatenus venturo judici bonam possitis et de vestra innocentia et de subjectorum melioratione ponere rationem. Cætera autem quæ ad utilitatem temporis

q. 3, a cap. 49 ad 59. Hinc videre est, quantum sit in prelatis malum credulitas, qua letantur calumniatores, viri boni fatiscunt. Noverat Gregorius, et hac medetur epistola. Ea de re Lucianus librum edit, quem videsis. AUGET.

* Sic restitujimus ope MSS. Vatic., Norm., Rhein., Corb., Reg. In nonnullis tamen Vatic. et Reg. legitur, adducere pro adduci. Prius legebatur in Excusis: ut ea quæ..... conficta sunt credamus in qualicunque modulo suspicionis adducere. Nostre lectioni suffragatur Gratianus hunc locum referens.

congruent, per Marinianum defensorem vestrum vobis verbo intimanda mandavimus.

Illiū vero episcopū quem a fraternitate vestra invenimus esse depositum, postquam sacri canones, sicut nostis, ultra tres menses Ecclesiam p̄cipiant non vacare, si manifestum in eo crimen apparuit, loco ejus episcopū studii vestri sit modis omnibus ordinare, quia diu sine proprio rectore esse non debet Ecclesia. ¹ Mense Martio, ind. 15.

EPISTOLA XV.

AD GEORGIUM PRESBYTERUM.

Descendentem ad inferos Jesum Christum, solos illos liberasse, qui eum et venturum esse crediderunt, et præcepta ejus vivendo tenuerant.

Gregorius ^a Georgio presbytero, et Theodoro diacono Ecclesiae Constantinop.

Memor bonitatis vestræ atque charitatis, memet ipsum valde reprobando, quod vos ad remeandum citius relaxavi; sed quia semel ac secundo importune mihi de relaxatione vestra vos insistentes vidi perpendi ne grave esset si vestra apud nos dilectio moraretur. Postquam vero cognovi vos propter hiemis tempus tam longo tempore in itinere remansisse, fateor, citius dimissos esse vos dolui. Si enim iter propositum vestra dilectio peragere ^b non valebat, melius fuerat ut apud me moram quam extra me ficeret.

Præterea post discussum vestrum, dilectissimis filiis meis diaconis narrantibus, agnovi quod dilectio vestra dixisset omnipotentem Dominum salvatorem nostrum Jesum Christum ad inferos descendenter, omnes qui illuc confundentur eum Deum, salvasse, atque a poenitentiis debitis liberasse. De qua re volo ut charitas vestra longe aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos, solos illos per suam gratiam liberavit, qui eum et venturum esse crediderunt, et præcepta ejus vivendo tenuerunt. Constat autem quia post incarnationem Domini nullus etiam ex his salvari potest, qui fidem illius tenent, et vitam fidei non habent, quia scriptum est: *Confidetur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. 1, 16). Et Joannes ait: *Qui dicit quia novit eum, si mandata ejus non custodit, mendax est* (I Joan. II, 4). Jacobus quoque frater Domini scribit, dicens: *Fides 362 sine ope-*

^d Excusi, descendam.

^e In Norm., Corb. et plur. Vatic., internæ.

^f Id quidem difficultimum; nam sapientem etiam turbat calunnia. Eccl. VII. Recete Theodoret. in Psal. CXVIII: *Non calumniantur me superbi. Tristis res calunnia, dura est calunnia, licet magnam mercedem habeat*, etc. Gussanv.

^g Adjunctis collegis. Nam ut episcopos ab uno promoveri non oportet, ita nec deponi. Si rationem exposcis, invenies in Aquisgran. an. 816, c. 9: *Quod episcopus non ab uno, sed a cunctis provincialibus episcopis ordinatur, ideo institutum est ne aliquid contra fidem Ecclesiæ, unius auctoritas tyrannica moliretur*, etc. Auger.

^h Id dictum supra, et dicetur inferius epist. 39, num. 42, ἐπὶ τριῶν μηνῶν, Chalcedon. concil., c. 25. Gussanv.

ⁱ In Excusis, mense Maio. Mensis Martius notatur in Vatic., in Colb. vet. et in Turon. S. Gat.

EPIST. XV. — ^a In Vatic., Gregorio.

Aribus mortua est (Jac. II, 20). Si ergo fideles nunc sine bonis operibus non salvantur, et infideles ac reprobi sine bona actione Domino ad inferos descendente salvati sunt, melior illorum sors fuit, qui incarnationem Domini minime viderunt, quam horum qui post incarnationis ejus mysterium nati sunt. Quod quantæ fatuitalis sit dicere vel sentire, ipse Dominus testatur discipulis, dicens: *Multi reges et prophetæ cupicunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (Matth. XIII, 17; Luc. X, 21). Sed ne dilectionem vestram in mea disputatione immorer, quid de hac hæresi. Philaster in libro quem de hæresibus scripsit dixerit cognoscat. Cujus hæc verba sunt: « Sunt heretici qui dicunt Dominum in infernum descendisse, et omnibus post mortem jam idem se nuntiasse, ut confitentes ibidem salvarentur; cum hoc sit contrarium dicenti prophetae David: *In inferno autem quis confitebitur tibi* (Psal. VI, 6)? Et Apostolo: *Quoiquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (Rom. II, 12). » Cujus verbis beatus quoque Augustinus in eo libro concordat, quem de hæresibus scripsit.

Hæc itaque omnia pertractantes, nihil aliud teneatis nisi quod vera fides per catholicam Ecclesiam docet: quia descendens ad inferos Dominus illos solummodo ab inferni claustris eripuit quos viventes in carne per suam gratiam in fide et bona operatione servavit. Quod enim per Evangelium dicit: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (Joan. XII, 32), ^d omnia videlicet electa. Nam trahi ad Deum post mortem non potuit, qui se a Deo male vivendo separavit. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, ut ubique estis, et in anima et in corpore gratiae ejus auxilium sentiatis.

EPISTOLA XVI.

AD ANGELLUM EPISCOPUM.

Formiensis Ecclesiæ visitationem delegat.

Gregorius Agnello episcopo Terracinensi.

Obitum Bacaudæ antistitis directa relatio patefecit; quapropter visitationis ^b Ecclesiæ destitutæ fraternali tuæ operam solemniter delegamus: quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provocationibus clericorum, reditu, vel ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem a quoquam

^c Turon., Norm. et plur., non valet.

^c Verba quæ refert fere eadem habentur in Philastri libro de hæresibus, in cap. cuius titulus est: *Hæresis de Christi descensu ad inferos*. Sed multa sequuntur quæ suppressit sanctus Gregorius. Hunc vero Philastrum indiligenter suis testatur sanctus Augustinus, lib. de Hæresibus ad Quodvultdeum, in epistola tractatu præfixa; nec hanc hæresim nisi ex Philastro refert. Gussanv.

^d Convenit Augustino multis in locis. Gussanv.

^e In Turon. S. Gat. subjicitur, mense Aprili, indict. 15.

EPIST. XVI. — ^a Hæc epistola omittitur in Norm., Anglic., Corb., Rhem., fortasse quod formulam injungende visitationis contineat jam plurimis in epistolis repertum. Existat in Codd. Reg., Colbertino et Vaticanicis, si unum excipias, notatum D, qui ut plurimum convenit cum Norm. et Anglic.

^b Scilicet Formensis, ut patet ex epist. 8 libri primi, ubi de Formis diximus.

præsumator. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis abhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesie admonere festinet, ut, remolo studio, uno eodemque consensu tam sibi præficiendum expetat sacerdotem, qui tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit **863** postulatus, eum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat: ^d coimmonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittatis Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

PISTOLA XVII.

AD SABINIANUM EPISCOPUM.

Exposita Maximi contumacia, Sabinianum ab illo jam dissidentem aliosque Maximo adhaerentes Romam vocat; quibus securitatem omnem, necnon, si id iustitia patitur, absoluti spondet.

Gregorius a Sabiniano episcopo Jadertino.

Si dispensationis ecclesiastice regulam, et antiquæ consuetudinis ordinem sollicita studiis consideratione pensare, nec tibi aliqua illicitæ præsumptionis culpa subriperet, nec alii occasione tui peccati discrimen incurrent. Itaque cognovisse te non est ambiguum quia dum ad nos quædam de Maximo pervenissent quæ sacerdotii provectum non leviter impedirent, nostrum in ejus persona non fuisse consensum, nec prius eum nos voluisse ad hoc quod nitebatur accedere quam digna de his quæ dicta erant satisfactio proveniret. Quod cum servare et tu omnino debuisses, actum magis est ut antedictus Maximus, cæcæ mentis aviditate episcopatum arripiens, ad suam te incaute voluntatem contra nostrum veitum inclinaret. Sed ne vel tunc irrequisita quæ ad nos perlata fuerant remanerent, nosris ut huc veniret epistolis est accersitus. Quem etiam pravo studio differentem curæ nobis fuit sub inter-

^c In Turon., quidquid illic est.

^d Ibid., commonemus etiam.

^e Ia Turon. In Vatic., ne ad cujuslibet conversationis meritum. In Excusis, ne ad hoc cujuslibet conversationis meritum.

PIST. XVII. — ^a In Vatic. B, Savino episcopo Tiburtino. In Reg., Sabino episcopo Tudertino. In Colb., episcopo Tabino; fortasse legendum Tiburnio compendio pro Tiburtino.

^b In Excusis, et nostra, reluctantibus MSS. Anglie., Norim., Vatic., etc.

^c Recent., sed ita interim cognita.

PIST. XVIII. — ^a De titulo duo faciunt ut dubitem, 1° series epistolæ, que clero melius aptatur quam monacho, cum de Ecclesia agat, noui de monasterio; 2° quæ diaconum illum in eo loco et ordine vult stare quo fuerat, quod interpretor divinum officium implete, non abbatis sustinere personam: scilicet viꝫ tribuneremus abbati locum, ordinem, ministerium diaconi in suo monasterio. Exscriptorem forte fefellerit vox religiosos, quam de solis monachis dici exi-

A dictione communionis iteratis epistolis admonere, ut ad nos pro sui purificatione venire, excusatione postposita, properaret; sed elegit excommunicationi succumbere, quam obedientiam exhibere. Unde continet ut perversæ ipsius mentis pravitas in sua alios secum, quod dici nefas est, perditione convolvere. Nunc autem quia ab ejus te nequitia cognitus dissentire, denique ut nec ei communices, nec nominis ipsius facias inter sacra missarum solemnia mentionem, ut animæ tuae vel sero te ab eo discordasse **864** proficiat, scriptis te praesentibus abhor tamur; quatenus ad nos mora submota venire non differas, sed et alios tecum, quos tamen potueris, episcopos cæterosque religiosos festines adducere: ut causa subtilius examinata, ^b et vestra, si res ex B gerit, congrue decenterque deheat absolutio pronovere, et hi qui in peccato ejusdem temeritatis colapsi sunt ad viam salutis, auxiliante beato Petro apostolorum principe, dispositione Christo placit revocentur. Sciat autem quisquis ad nos episcopum vel religiosus venerit, nullum se præjudicium vel in justitiam sustinere; ^c sed ita interius cognita veritate, quæ Redemptori nostro placuerint ordinari; quatenus ex ipsa nostra dispensatione, Domino suffragante, cunctis appareat non nos proprio odio contra aliquem, sed Dei zelo et ecclesiastici ordinis libramine commoveri.

PISTOLA XVIII.

AD MARTINUM DIACONUM.

Illum de objectis criminibus canonice purgatum loco suo et ordini restituit.

Gregorius a Martino diacono et abbatii.

Sicut veraciter adversus religiosos dicta crimina digna sunt ultiōne plectenda, ita ab illatis sententiis hilominus absolvendi, quando nullus eos culpe reatus astringit. Quia igitur aliqua nobis de te fuerat nuntiata, quæ officii tui propositum non leviter macularent, curæ nobis fuit ea diu ac subtili investigatione perquirere. Et quoniam nil quod tibi nocet invenimus, ne qua de his quæ dicta fuerant suspicio remaneret, ad plenissimam te satisfactionem quod ab eis insons exsisteris, ad sacratissimum corpus beati Petri apostolorum principis ^b districta fecimus

stimaverat. Gussanv. Hanc Gussauvillæ conjecturam nulla adjuvant exemplaria; in omnibus enim MSS. constantius Martinus hic sive Martianus abbas dicitur. De hujus epistola corruptela aliama conjecturam idem proponit adhuc leviori.

^b Olim de infami crimen accusatus presbyter par gare se debebat præstito juramento, et tactis sacrosanctis Evangelis, vel sanctorum reliquiis, ut hic et lib. II, indic. 10; e. ist. 23, nunc 53, lib. VII, indic. 2; epist. 80, nunc 79, lib. IX; lib. XI, epist. 8, nunc lib. XIII, epist. 6, et alibi; et in Capitularibus Caroli Magni, an. 779, c. 10: *Stent ad crux em, et si jurator vicerit, legem suam accusator emendet.* Posterioribus sæculis exigebantur purgatoria illa sacramenta a clericis infamatis, cum tribus aut quinque aut septem collegiis sui ordinis, ut loquitur Ivo Carnot, epist. 4 et 206. Qui propterea appellabantur *testes sacramentales, conjuratores, compurgatores*, ut videre est in legibus antiquis Alemannorum et Bajoariorum. Et hoc est quod dicitur, *purgare se in tertia, vel in quinta, vel in septima manu.* Manum enim semper fidei symbolum

sacra menta præbere. Et ideo postquam nobis, ut oportuit, satisfactum est, dilectionem tuam prævidimus modis omnibus absolvendam, atque ad tuam te Ecclesiam, in eo videlicet quo fuisti loco et ordine, per omnia statuimus remeare, et nullam te a quocum contradictionem vel inquietudinem de his quæ ad nos perlata fuerant sustinere: admonentes ut ita te de cætero cautum sollicitumque debeas exhibere, quatenus et officio tuo moribus et actione responderes ut omnis contra te penitus adversæ opinionis dicendi subtrahatur occasio. ^c Mense Maio, indictio ne 15.

865 EPISTOLA XIX.

AD MARINIANUM ARCHIEPISCOPUM.

Deprecante onus episcopale ob infirmitatem Castorio, alium Ariminensibus ordinandum episcopum. Hunc a clero et plebe eligi, a Ravennate episcopo examinari, atque, ut consecretur, Romam mitti jubet.

Gregorius Marinianus archiepiscopo Ravennæ.

Qualiter (*Grat.* 7, q. 1, c. 13) ordinati a nobis sacerdotis, ^a corporis qua notum est impidente molestia, Ariminensis Ecclesia pastorali hactenus sit regimine destituta dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dum, habitatorum loci illius precibus permoti, saepius hortaremur ut si de eadem capitilis, qua detinebatur molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Domino, reverteretur Ecclesiam, datis induciis in hoc quadriennio exspectatus est. Quem dum monitu cleri civiumque illinc venientium, nosque ^b precibus urgentium, instantius hortaremur ut si valeret cum eis auxiliante Domino remearet, data scriptis supplicatione, nos petiit ut, quia ad ejusdem Ecclesiae regimen vel susceptum officium pro eadem qua deunetur molestia assurgere nullatenus posset, Ecclesiae ipsi ordinare episcopum deberemus. Unde quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus huic ex sui impossibilitate renuntiatione compulsi, visum nobis est eidem Ariminensi Ecclesiae debere episcopum ordinari; et datis ex more præceptis, clerum plebemque ejusdem Ecclesiae non desistimus admonere, quatenus ad eligendum sibi antistitem concordi provisione concurrent. Hora muri igitur ut fraternitas vestra eum quem uno consensu omnes elegerint, sicut et ipsi a nobis popo-

A scisse noscuntur, ad se faciat evocari; quem cauta ex omnibus examinatione discutite. Et si ea in eo quæ ^c in textu Heptatichi morte multata sunt minime Domino fuerint opitulante reperta, atque fidelium personarum relatione ejus vobis quidem vita placuerit, ad nos eum cum decreti pagina, vestræ quoque addita testificationis epistola destinate, quatenus ejusdem a nobis Ecclesiæ, disponente Domino, consecretur antistes. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 39.*)

EPISTOLA XX.

AD CLERUM ET PLEBEM ARIMINENSEM.

Propter episcopi sui infirmitatem alium qui dignus sit, elegant.

Gregorius clero et plebi consistenti Arimino.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiis sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ecclesia vestra diu sacerdotis proprii, corporis qua nostis impidente molestia, pastorali est regimine destituta, vestris precibus permoti, eundem episcopum non destitimus admonere, ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepiti sacerdotii debui-set remeare ministerium. Qui semel a nobis saepiusve communitus, eadem urgente molestia, nunc scriptis nobis supplicatione porrecta noscitur intimasse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesiae **866** vel susceptum officium, impidente molestia, assurgere posse. Qua personæ ejusdem desperatione compulsi, necessarium duximus de ordinatione nos vestræ Ecclesiae cogitare. Hortamur ergo ut uno omnes eodem que consensu, remoto strepitu, talem vobis praesciendum eligatis auxiliante Domino sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, quatenus Ecclesia vestra, disponente Domino, proprium habere valeat sacerdotem. Volumus autem ut eum quem unanimitas vestra elegerit ad fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum Ravennam sine dilatione aliqua perducatis, ut ab eo subtiliter inquisitus atque perspectus, ipsius quoque ad nos veniens testimonio roboretur.

D *indict. 15. At secunda, mense Maio, ut etiam legitur in Colb. vel. et in tribus Vatic.*

EPIST. XIX [Al. 50]. — ^a Recent. Ed., *capitis, ut notum est.* Nostram lectionem exhibent MSS. Norm., Vatic., etc., necnon Gratianus. Paulo post ab iisdem additum *qui, ante datis, unde sensus haerebat, expunximus.*

^b Vitoce in *Excusis, precibus arguentum.* In plebisque MSS. deest monitu.

^c Sic epistola 30 lib. xii, nunc 32 lib. ii. Ita etiam appellatur ab Ilincmari: aliis dicitur *heptateuchus*, et apud sanctum Hieronymum, epist. 7, ad Lætam, et epist. 28, ad Lucinum, et apud Sidonium Apollinarem, lib. v., epist. 15. Significant autem hac voce quinque libri Moysis, et duo alii Josue et Judicium. GUSSANV.

^c In Turon. S. Gat., prima manu, mense Martio,

PATROL. LXXVII.

EPISTOLA XXI.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ut clērum et plebem Ariminensem ad idonei antistitis electionem urgeat.

Gregorius Sebastianum episcopo.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesias sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ariminensis Ecclesia cui fraternitas vestra visitationis impedit officium, diu sacerdotis proprii, corporis qua nostis impediente molestia, pastorali est regimine destituta, cleri vel civium precibus permoti, eumdem episcopum non destitimus admonere ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepti sacerdotii debuisse ministerium remeare. Qui semel a nobis sapienter commonitus, eadem urgente molestia nunc scriptis nobis supplicatione porrecta noscitur intimasse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesiae vel susceptum officium, impediente molestia, assurgere posse. Qua personae ejus desperatione compulsi, necessarium duximus de ordinatione nos ejusdem Ecclesiae cogitare. Hortamur ergo ut clerum, pleniusque Ecclesiae ejusdem sollicita debeatis admonitione compellere, ut sibi cum Domini auxilio talem praeficiendum eligant sacerdotem, qui et aptus tanto ministerio valeat inveniri, et a venerandis canonibus nullo modo respuitur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, vestiarum quoque testimonio litterarum, huc sacrandus occurrat, quatenus Ecclesia ipsa prouidium, auxiliante Domino, habere valeat sacerdotem. ^a Mense Maio.

EPISTOLA XXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Siciliæ episcopos olim tertio quoque anno, jam quinto Romanam proficiunt solites, ad Natale sancti Petri convenire sis procuret, ut inde nulla prætori oriatur suspicio. Moneat quoque Liparitanum et Regitanum episcopos, Liberinum consoletur.

Gregorius Cypriano diacono.

Novit dilectio tua hoc olim consuetudinem tenuisse, ut fratres et coepiscopi nostri Romanam ^b 867 semel in triennio de Sicilia convenient, sed nos, eorum labori consulentes, constituisse ut suam huc semel in quinquennio præsentiam exhiberent. At quia jam diu est quod huc minime convenerunt, eos hortari te volumus ut Natale sancti Petri hic, Deo perducente, nobiscum debeat celebrare. Sed ne

Epist. XXI [Al. 52, ind. 2]. — ^a Nullis in MSS. haec legimus.

Epist. XXII [Al. 29]. — ^b Ex epistola sancti Leonis 16, ad Siciliæ episcopos, consuetudinis istius epocha alique causa colligitur, scilicet ut interessent concilio sub Romano pontifice metropolitano suo, ex priscorum canonum vi, quibus habendas singulis annis synodos fuerat decreatum, ut communis tractatu omnia instituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permanerent. Volebat autem sanctus Leo ternos singulis annis convenire. Itaque si semel qualibet triennio Romanam pergebant singuli, novem tunc suis in Sicilia episcopos planum est. Interciderat autem ista consuetudo, quam reparat, dilato anno, mutata die. Vide epist. 1 libri primi.

Epist. XXIII [Al. 20]. — ^c In duabus Vaticanis

A forte prætori aliqua possit nasci suspicio, si eos huc admonitos venire cognoverit, voluntatem nostram intelligens, ita hoc ex te facere stude, ut et ipsi, sicut prædictimus, ad diem constitutum huc veniant, et nella de eis prætori possit esse suspicio. Lipitanum vero et Regitanum episcopos, ut huc veniant pariter communonebis.

Circa Libertinum vero virum magnificentem est sollicitus, ut nullus illum dolus decipiat, quia aliqua nobis de Ravennati urbe scripta sunt, ipsa quoque ad te epistolam misimus, ut ex ea qualiter te erga eum debes exhibere possis addiscere. Consolare autem eum, ut se non affligat, quia credimus quod nos excellentissimus filius noster exarchus non contristet. Nam de persona ipsius scribere non di-
stulimus. Sed quia in Pado idem exarchus occupatus est, minime scripta ejus suscepimus. (Cf. *Jos. Diac. l. iii, n. 24.*)

EPISTOLA XXIII.

AD FORTUNATUM ET ANTHEMUM.

Stephanum, ut despontatae sibi monasterium ingressores ablatas restituat, hortentur. Si renuat, indicent, ut reddere cogatur.

Gregorius Fortunato episcopo, et Anthemio ^a defensori.

Catellus præsentium lator nobis innotuit sororem suam, quem Stephano cuidam fuerat despontata, divinæ propitiationis instinetu Neapoli in monasterio suis conversam, atque eundem Stephanum ^b denuniat et res ejus aliquas indebita detinere. At quis de cœcta legalis (Cœcta. 27, q. 2, c. 28) despontataam si converti voluerit nullo omnino ^c censurunt damno multari, fraternitas tua una cum Anthemio subdiacono veritatem diligenti curiositate studet perscrutari. At si, ut edicti sumus, domum vel quid aliud suprascriptum Stephanum injuste tenere cognoscitis, eum abhortatio vestra instanter admoneat, ut que indebita detinet sine ~~868~~ aliqua mora vel altercatione restituat, ne rerum alienarum restitutionem sub qualibet excusationis specie diffuderat. Quem si abortionem vestram negligore fortesse cognoscitis, nobis tam hoc quam etiam qualiter se causa veritas habeat, substituerit indicate; quatenus cognite negotii merito, aliter cogatur, aquitata suadente, restituere quod facere propria sponte honestatis consideratione contemnit. Latorem vestrum præsentium fraternitatibus commendantes, hortabitur per Campaniam.

In Codice de Episcopis et Clericis, lege 36, cognitum nobis est quod si quis sponsus vel sponsa post datas et acceptas arrhas voluisset se divino depulere servitio, et a sæculari conversatione recedere, ac sanctimoniale vitam vivere, atque in Dei timore permanere, compellebatur vir quidem..... sponsa vero in duplum id quod acceperat reddere; quod nostræ consuetudinis religioni contrarium esse visum est. Unde per præsentem legem..... sponsa autem non duplum sicut hactenus, sed hoc tantummodo sponso restituat, quod arrharum nomine acceperat, et nihil amplius reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse, etc. GUSSANV.

^a Vatic. A, consueverunt damno multare. Quam locutionem probamus.

sour ut cum illie mors pasi hac pro causa diutius non permittas.

EPISTOLA XXIV.

AD CANDIDUM PRESBYTERUM.

Christianos quatuor redimat, qui in Iudeorum servitio Narbonæ detinebantur.

Gregorius Candidus presbyterus nostro per Gallias.

Dominicus presentium portitor lacrymabiliter nobis ionotuit quatuor fratres suos de captivitate a Judæis redemptos esse, atque eos nunc Narbonæ^b in eorumdem Iudeorum servitio^c detinere. Et quia omnino grave execrandumque est Christianos esse in servitio Iudeorum, dilectionem tuam scriptis presentibus adhortamus, ut cum omni subtilitate et sollicitudine studeat perscrutari. Et si revera ita est, atque manifesta tibi veritate constiterit quia neque ipsi unde se redimant, neque suprascriptus portitor habet, eos studii sui sit redimere, sciens quia quidquid in eis dederis, tuis sine dubio rationibus imputabatur. ^d Mense Junio, inductione 15. (Cf. Joan. Diac. l. vi, n. 44.)

EPISTOLA XXV.

AD GREGORIAM.

Peccata sua confessam, at de illorum remissione anxiam, consolatur, allato peccatricis, quam Marthæ sororem putat, exemplo. Divinum venit revelationem frustra postulari ostendit.

Gregorius Gregorius^a cubiculariæ Augustæ.

Desiderata dulcedinis vestre scripta suscepimus, in quibus vos omnia de peccatorum multitudine studiatis accusare; sed scio quia omnipotenter ⁸⁶⁹ Dominum ferventer diligitis, atque in ejus misericordia confido quia illa de vobis sententia ex ore Veritatis procedit, quæ de quadam sancta muliere dicta est: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dissipavit multum* (Luc. vii, 47). Quomodo autem fuerint dimissa, in hoc etiam monstratum est quod postmodum est secutum, quia ad pedes Domini sedebat, et verbum ex ore illius audiebat (Luc. x, 39). In contemplativa enim vita suspensa, jam activam transcenderat, quam adhuc Martha illius soror tenebat (*Ibid.*, 48). Sepultum quoque Dominum studiose quæsivit, ad monumentum inclinata corpus illius non inventit. Sed etiam recedentibus discipulis ipsa ante janum monumenti plorans persistit, et quem mortuum quærebat, viventem videre meruit, et quia resurrexisset discipulis nuntiavit (Matth. xxviii, 4; Luc. xxiv, 1, seq.). Et hoc mira dispensatione ple-

EPIST. XXIV [Al. 21]. — ^a Omittitur nostro per Gallias in omnibus pene MSS., legitur tamen in Vatic. A.

^b Narbona, seu potius Narbo, antiquis Norbo Martius, olim Galliæ Narbonensis seu Braccatæ primaria. Nunc adhuc urbs ampla provinciæ Occitanie archiepiscopal titulo insignita. Gussanv.

^c De Christianis in Iudeorum servitio detentis supra, lib. iii, epist. 38, et lib. iv, epist. 21.

^d Id habent tantum Turon. S. Gat. et Colbert. vel.

EPIST. XXV [Al. 22]. — ^a Cubicularius, Gallice Camérier, qui assidet cubiculus vel ad limina; aliquando videtur usurpari pro secretario secretorum, Novell. 8, 24, 26, 27; aut chartario. Gussanv. In Vatic. B legitur, Gregorius Theotista Patriciæ. In Reg.,

A tatis Dei fuit, ut ex ore mulieris neutriaretur vita, quia ex ore mulieris mors fuerat in paradiiso propinata. Quæ alio quoque tempore cum Maria altera Dominum post resurrectionem visitit, et accedens pedes ejus tenet. Duc, rogo, ante oculos, quæ manus, cujus tenuerunt pedes. Illa mulier quæ fuerat in civitate peccatrix, illæ manus quæ fuerant iniunctate pollutæ, illius tetigerunt pedes qui ad Patris dexteram super angelorum verticem sedet. Pensemus, si possumus, quæ sint ista supernæ pietatis viscera, ut mulier, quæ in profundum voraginiis fuerat demersa per culpam, ex amoris penna sic in altum levaretur per gratiam. Impletum est, dulcis filia, impletum quod de hoc sanctæ Ecclesiæ tempore prophetica nobis voce promissum est: ^b *Et in die illo erit domus David fons patens in ablutionem peccatoris, et menstruæ* (Zach. xiii, 4). Dominus enim David nobis peccatoribus fons patens in ablutionem est, quia ab iniunctum nostrarum sordibus per David filium Salvatorem nostrum aperta jam misericordia lavamur.

Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subjunxit importunam se mihi existere, quoadusque scribam mihi esse revelatum quia peccata tua dimissa sunt, rem difficilem et inutilem postulasti: difficultem quidem, quia ego indignus sum cui revelatio fieri debeat; inutilem vero, quia secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tue ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quoque veniat, semper suspecta, semper trepidia metuere culpas debes, atque eas quotidianis flentibus lavare. Certe Paulus apostolus jam ad tertium coelum ascenderat, in paradisum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret (II Cor. xii, 2, 3, 4), et tamen adhuc trepidans, dicebat: *Castigo corpus meum, et servitutis subiecito, ne forte aliis predicans, ipse reprobus efficiar* (I Cor. ix, 27). Adhuc timet qui jam ad celum ducitur, et jam timere non vult qui adhuc in terra conversatur? Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentiæ solet esse securitas. ⁸⁷⁰ *Habere ergo in hac vita non debes securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: Beatus vir qui semper est pavidus* (Prov. xxviii, 14). Et rursus scriptum est: *Servite Domino in timore, et exsultate dei cum tremore* (Psal. ii, 11). In paucis ergo nujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor

Gregorius Cubiculariæ Augustæ.

^b Illic ut saepè alias sensum usurpat non verba. Unde textus Zacharias non convenit cum Vulgata, nec cum aliis versionibus. Vulgata et sancti Hieronymi ex Hebreo versio sic habent: *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris et menstruæ*. Hebraica interlinearis: *In die illa erit vena patens domui David et habitantibus Jerusalem in peccatum et in menstruum*. LXX Interpr.: *In die illa erit omnis locus apertus domui David et habitantibus Jerusalem in transmutationem et separationem*. Paulo aliter etiam Chaldaica, Syriaca et aliæ versiones, sed nihil ad rem nostram. Gussanv.

^c In Corb., Rhem. et Norst., epem per quam.

teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fine postmodum exsultet. Omnipotens Deus sancti Spiritus sui gratia mentem vestram repleat, et post fletus, quos quotidie in oratione funditis, ad gaudiosos æternos perducat ^d. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 60.)

EPISTOLA XXVI.

AD THEOCTISTAM PATRICIAM.

Gratulatur quod inter hominum tumultus studeat tectioni, atque ad æterna suspiret. Utrum eadem sint Augustæ studia querit. De compunctione duplice agit fusius. Theoctistam hortatur ut regiorum puerorum institutioni studiose invigileat, mutuamque illis inspiret charitatem et mansuetudinem in subiectos. Pecuniae, quam Theoctista miserat, dimidia parte captivos redemit; reliqua sovet moniales, quarum sanctitate servatum censit Romam. Mittit clavem a corpore sancti Petri, de qua miraculum narrat.

Gregorius ^a Theoctistæ patriciæ.

Quod in tanto tumultu causarum vestra excellētua posita sacri verbi ubertate plena est, atque ad æterna incessanter gaudia suspirat, magnas omnipotentis Deo gratias ago, quia hoc in vobis esse implementum video quod de electis patribus scriptum est: *Fili autem Israel ambulaverunt per siccum per mediam mare* (Exod. xv, 19). At contra: *Ego veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. LXVIII, 3). Vos vero ad reprobationis patriam inter undas causarum sacerularium siccis, ut video, gressibus ambulatis. Againus ergo gratias ei spiritui qui corda quæ implet levat, qui inter tumultus hominum ^b solitudinem in mente facit. In cuius præsentia nullus locus compunctione animæ non est secretus. *Æternæ enim suavitatis odorem trahitis, atque ideo spousum animæ ardenter amatis, ita ut cum cœlesti sponsa ei dicere possitis: Trahe me post te, ^c in odore anguentorum tuorum currimus* (Cant. i, 3). In epistolis autem excellentiæ vestre hoc minus reperi, ^d quia mihi de serenissima domina indicare noluit quam studiose legat, vel in lectione qualiter compungatur. Prodesse quippe ei multum debet vestra præsentia, ut inter causarum fluctus, quos assidue patitur, ex quibus, velit nolit, foras trahitur, semper ad amorem cœlestis patriæ interior revocetur; et hoc quoque investigare debetis, quoties ei pro sua anima lacrymabantur, utrum adhuc ex timore an jam ex amore compungatur.

Duo quippe sunt compunctionis genera, sicut scitis. Unum quod æternas penas metuit, aliud quod de cœlestibus præmiis suspirat, quia Deum sitiens

^a In Vatic. B et C legitur hæc epist. scripta mense Junio, indict. 15. In Vatic. A, mense Julio.

EPIST. XXVI [A. 23]. — ^b In Excusis, *Theoctistæ pariter et Andree*. In Reg. Cod., *Theoctista patriciae et Andree*; consentiunt Vaticani A, B et C. Prætulimus inscriptionem aliorum MSS., scilicet Anglic., Norm., Corb., Rhem., Colb.

^c In Corb., Norm. et Vatic. A et C., sollicitudinem.

^d In Vulgatis, contra sancti Gregorii mentem, reluctantibusque MSS., nullus locus... est secretus, sublata negatione. In Vatic. D legitur, non est secretus.

^e Ita MSS. Norm., Corb., etc., non in odore. Ita quoque scribebat Bernardus, serm. 24 in Cantica; iisque a Mabillonio ibi observatum.

A anima, prius timore compungitur, post amore. **871** Ante enim semetipsam in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At vero cum longa mororis anxietate fuerit formido consumpta, quedam jam de præsumptione veniæ ^f securitas nascitur, et in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ visio internæ claritatis Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus deest quam flebat prius cum mala æterna metuebat; sicque sit ut perfecta compunctione formidinis trahat animum ad compunctionem dilectionis. Quod bene in sacra veracique historia figurata narratione describitur, quæ ait: *Axa filia Caliph sedens super asinam suspirabit. Cui dixit pater suus: Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Terram Australem et arenem dedisti mihi, junge et irriguam. Et dedit ei pater suus et irriguum superius, et irriguum inferius* (Jos. xv, 18, 19). Axa quippe quidem super asinam sedet, cum irrationalibus carnis suæ motibus anima præsideret. Quæ suspensus a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno desiderio querenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia eloqui, oppressos tueri, indigentibus propria tribuere, ardorem fidei habere, sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimis terram Australem et arenem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, ^g operari valde ut aut timore supplicii, aut amore regni cœlestis peccata, sine quibus vivere non possunt, quotidie plorent. Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius, et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum se in lacrymis regni cœlestis desiderio affigit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia tendendo pertimescit. Et quidem prius inferius, et post irriguum superius datur. Sed quia compunctione amoris magna dignitate præminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur. Vos ergo, quæ, operante omnipotente Domino, utraque compunctionis genera experimento nostis, quantum per verba serenissimæ dominæ

^f Gussanv., *quia nihil de... noluit*, mendose.

^g Ne quis cavilletur in verbis hancque epistolam præcedenti suspectur contrarium, ut præsumptionem certitudini oppositum Gregorius, ita securitatem quamdam integræ securitati ac intrepide, quam priore epistola damnaverat.

^h In Edit. *irrigum inferius*, et *irrigum superius*. Lectionem nostram esse optimam, Gregoriusque sic legisse hunc Josue textum, probant sequentia verba: *sed quia compunctione amoris magna dignitate præminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur*.

ⁱ Excusi, optant valde. Multa alia emendavimus hæc in epistola, ducibus MSS. Anglic., Norm., Vatic., Corb., etc., de quibus correctionibus non præmonimus, quia levioris sunt momenti.

vestræ prodestis quotidie sollicite perscrutari debetis.
 Peto autem ut parvulos dominos quos nutritis præcipue moribus instruere curetis, et gloriosos eunuchos qui eis deputati sunt admonere ut ea illis loqui debeant quæ eorum mentes in charitate circa se invicem et erga subjectos in mansuetudine compungant, ne si quid odii modo inter se conceperint, in aperto postea erumpat. Verba siquidem nutrientium aut lac erunt, si bona sunt, aut venenum, si mala. Talia ergo nunc eis suggestant quæ postmodum ostendant quam bona fuerint quæ a nutritorum suorum ore suzerunt.

782 Præterea triginta auri libras dilectus filius meus Sabinianus diaconus ab excellentia vestra transmissas in redemptionem captivorum dandas atque pauperibus erogandas detulit, de quibus gaudeo, sed mihi pertimesco, quia apud tremendum judicem non solum de sancti Petri apostolorum principiis substantia, sed etiam de vestris rebus ratione redditurus vado. Vobis autem omnipotens Deus pro terrenis cœlestia, pro temporalibus æternam restituat. Indico vero quia ex Crotoneensi civitate, quæ super Adriaticum mare in terra Italizæ posita, transacto anno a Langobardis capta est, multi viri ac multæ mulieres nobiles in prædam ductæ sunt, et filii a parentibus, parentes a filiis, et conjuges a conjugibus divisi, ex quibus aliqui jam redempti sunt. Sed ¹ quia gravia pretia eis dicunt, multi apud nefandissimos Langobardos hactenus remanserunt. Mox autem medietatem pecuniae quam transmisisti, in eorum redemptionem transmisi. De medietate vero ancillis Dei, quas vos Græca lingua & monastrias dicitis, lectisternia emere disposui, quia in lectis suis gravi nuditate ¹ in hujus hiemis vehementissimo frigore laborant, quæ in hac urbe multæ sunt. Nam iuxta notitiam qua dispensantur tria millia reperiuntur. Et quidem de sancti Petri apostolorum principiis rebus octoginta annuas libras accipiunt. Sed ad tantam multitudinem ista quid sunt, maxime in hac urbe, ubi omnia gravi pretio emuntur? Hacrum vero talis vita est, atque in tantum lacrymis et abstinentia districta, ut credamus quia si ipsæ non essent, nullus nostrum jam per tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardorum gladios potuisse. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 27.)

Præterea benedictionem sancti Petri apostoli clavem a sacratissimo ejus corpore transmisi, de qua videlicet clavi hoc est gestum quod narro miraculum. Dum eam quidam Langobardus civitatem ingressus in Transpadanis partibus invenisset, quia sancti Petri clavis esset despiciens, sed pro eo quod eam auream vidi facere sibi ex illa aliquid aliud volens, eduxit cultellum ut eam incideret. Qui mox cultellum cum quo eam per partes mittere voluit, arreptus per spiritum, sibi in gutture defixit, eademque

¹ Norm., Corb., Reg., Turon. et tres Vatic., gravibus eos pretiis dicunt.

² Vox Græca omnibus nota, idem quod Latine sanctiionialis. Dicuntur et Ascetriæ. Gussav.

A hora extinctus cecidit. Et dum illic rex Langobardorum Autharith atque alii multi ejus homines adescent, et is qui se percutserat, seorsum mortuus, clavis vero hæc seorsum jaceret in terra, factus est omnibus vehementissimus timor, ut eamdem clavem de terra levare nullus præsumeret. Tunc quidam Langobardus catholicus, qui sciebatur orationi et elemosynis deditus, Minulfus nomine, vocatus est, atque ipse hanc levavit de terra. Autharith vero pro eodem manuculo aliam clavem auream fecit, atque cum ea pariter ad sanctæ memorie decessorem meum transmisit, indicans quale per eam miraculum contigisset. Ipsam ergo vestræ excellentiæ transmittere studui, per quam omnipotens Deus superbientem ei perfidum hominem peremit, ut per eam vos qui eum timetis et diligitis, et præsentem salutem et æternam habere valeatis.

873 EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASIU M EPISCOPUM.

Universalis vocabulum a Constantiopolitano episcopo usurpari, non magni interesse sentiebat cum imperatore Anastasio. Gregorius hocce vocabulo universam Ecclesias fidem corrumpi contendit.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

Desideratam suavissimæ vestræ sanctitatis epistolam communi filio Sabiniano diacono deferente suscepit, in qua non linguae, sed animæ verba profluebant. Et non mirum si bene loquitur qui perfecte vivit. Quia enim per magistrum spiritum in schola cordis ^a præcepta vitae didicistis, terrena cuncta despiceret, ad cœlestem patriam festinare, quantum vos in bono profecistis, tantum bona etiam de aliis sentitis. Dum vero in scriptis vestræ beatitudinis multa de mediis laudabilia audirem, intellecti studium, quia commemorare voluistis non quid sum, sed quid esse debeat. Illud vero quod me dicitis morum meorum debere reminisci, et maligno spiritui querenti animas oribrare pro nulla causa locum dare, ego quidem semper malis moribus fuisse recolo, atque eosdem in me mores si possum vincere ac delere summopere festino. Si tamen, ut vos creditis, aliquid boni habui, in omnipotentis Dei adjutorio confido quia oblitus non sum. Sed sanctitas vestra, ut video, in præmissis verbis dulcedinis, et subsequenti hoc verbo epistolam suam apud esse similem voluit, quæ mel simul et aculeum portat, ut me et melle satiaret, et aculeo pungeret. Sed inter hæc ego ad meditandam Salomonis vocem redeo: *Quia meliora sunt vulnera diligentis, quam inimici blandientis oscula* (Prov. xxvii, 6).

Quod vero dicitis pro nulla causa dare nos locum scandalio debere, hæc mihi et piissimus Dominus filius vester, pro cuius vita incessanter orandum est, iam saepius scripsit; et quod ille ex protestate, scio quia hoc vos ex amore dicitis. Nec miratus sum vos in vestris epistolis imperialia verba posuisse, quia habent inter se maximam cognitionem amor et po-

¹ In tribus Vatic., Norm., Corb., in hujus urbis vehementissimo.

EPIST. XXVII [AI. 24]. — ^a Excusi, per præcepta

testas. Nam utraque ^b principaliter præsumunt, ultra- que per auctoritatem semper loquuntur.

Et quidem in suscipienda fratris et consacerdotiis nostri Cyriaci synodica epistola dignum non fuit ut pro causa profani vocabuli moras facerem, ne unitatem sanctæ Ecclesie perturbarem; sed tamen de eodem superstitioso et superbo vocabulo eum admonere studui, dicens quia pacem nobiscum habere non posset, nisi elationem prædicti verbi corrigeret, quam primus apostata invenit. Vos tamen eamdem causam nullam esse dicere non debetis, quia si hanc æquanimiter portamus, universæ Ecclesie fidem corrum-pimus. Scitis enim quanti non solum hæretici, sed etiam hæresiarchæ de Constantinopolitana Ecclesia sunt egressi. Et ut de honoris vestri injury laccam, si unus episcopus vocatur universalis, universa Ecclesia corruit, si unus universus cadit. Sed absit hæc stultitia, absit haec levitas ab auribus meis. **874** In omnipotente autem Domino confido, quia quod promisit citius impleturus est: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (*Luc. xiv., 18, 11*).

Hæc occupatus in multis ad epistolarum vestrarum dicta in brevitate respondi; nam quæ modo loqui per scripta non debeo, in animo signata manent. Peto ut me beatitudo vestra in suis sanctis orationibus semper ad memoriam reducat, quatenus a malis me temporalibus et æternis vestre intercessiones eripiant. Pro serenissimo autem domino imperatore studiose et ferventer orate, quia valde est ejus vita mundo necessaria. Cesso autem amplius dicere, quia et vos non dubito scire.

EPISTOLA XXVIII.

AD THEODERUM MEDICUM.

Missas in captivos et pauperes eleemosynas landat. Clavem a corpore sancti Petri vicissim mittit.

Gregorius Theodoro medico Constantinopolitano.

Dilectissimus filius meus Sabinianus diaconus ad me reversus nulla mihi gloriae vestre scripta detulit, sed ea quæ transmissa sunt captivis et pauperibus deportavit, unde et intellexi causam. Ideo enim homini loqui per epistolas nolui, quia omnipotenti Deo verbum in bona operatione feceratis. Habet enim hæc eadem vestra operatio vocem propriam, quæ ^a ad aures Dei secretas clamat, sicut scriptum est: *Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc ^b pro te exorabit* (*Ecol. xxix., 15*). Et quidem mibi, fateor, triste est aliena expendere, et super eas quas de substantia ecclesiastica hæbo adhuc etiam de rebus suavissimi filii mei domini Theodori rationes ponere.

^b Turon., Norm., Corb., Vatic., etc., ita habent, consentiuntque vet. Ed. At in recent. legitur principiatis præsumt.

Epist. XXVIII [44. 25]. — ^a Editi, ad aures Dei secreta.

^b Excusi, orabit, quod minus est quam exorabit.

Epist. XXIX [45. 26]. — ^a In Vulgatis additur Scholasticus, quod minime legitur in Vatic. Anglic., Corb., Colbert., etc.

^b Hæc epistola Andream a fluctibus mundanis ad quietis Christianæ littus revocat. Id ipsum fere repertio apud sanctum Augustinum, lib. de catechizand. Rudibus, cap. 16: *Nam in hac vita homines magnis*

^A Vestræ tamen benignitatib[us] eongandeo, quia sollicite attenditis, atque eustoditis hoc quod Veritas dicit: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc. xi., 41*). Et hoc quod scriptum est: *Sicut erga extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum* (*Ecli. iii., 33*). Paulus quoque apostolus ait: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et ictorum abundantia vestra sit inopæ supplementum* (*II Cor. viii., 14*). Tobias filium admonet, dicens: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si autem parum, etiam de exiguo libenter impertire* (*Tob. iv., 9*). Vos itaque hæc omnia præcepta servatis; sed pro nobis ut ore-tis petimus, ne laborum vestrorum fructus indiscretæ et non sicut necesse est dispensemus, ne unde vos peccata minuitis, nos inde cumulemus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, sicut vobis in terreno palatio humanam gratiam tribuat, ut post longa vos tempora ad celestis palatiæ gaudia æterna perducat.

B Benedictionem vero sancti Petri apostolorum principis, quem multum diligitis, clavem a sacratissimo ejus corpore vobis transmisimus, in qua ferrum de catenis ejus clausum est, ut quod illius collum ligavit ad martyrium, vestrum ab omnibus peccatis solvat.

875 EPISTOLA XXIX.

AD ANDREAM.

Contemnendas sæculi dignitates, ut cœlestibus licet studiis vacare.

Gregorius ^a Andree.

C Magnitudinis vestræ scripta suscipiens, cognita salute vestra, gavisus sum, et de benignitate piissimæ dominæ, quæ erga vos suam gratiam ostendere dignata est, valde lætatus. Et quod domina Constantina, clarissima puella, priusquam nuptias saceret, ab hujus mundi illecebribus est erepta, vehementer exsulta. Illud autem quod vos in militiam sponsi ejus intrasse dixisti, et quod serenissimo domino imperatori commendari voluisti, ut vobis aliqua injungat, ubi vos utiles esse existimat, mentem meam non modico mœrore tetigit, quia ego bonitatem morum vestrorum in aliud tendere semper existimavi. ^b Multos autem novi qui in servitio reipublicæ positi vehementer affliguntur, quia eis non licet vacare et peccata sua plangere; et vos ^c quare, nescio, implicari desideratis? Cur enim, magnifice fili, non consideras quia mundus in fine est? Omnia urgentur quotidie, ad reddendas rationes exterio et tremendo judicil ducemur. Quid ergo aliud nisi de adventu illius cogitare debemus? Vita enim nostra naviganti est similitis: ^d Is namque qui navigat laboribus requiem querunt et securitatem, sed pravis cupiditatibus non inventunt; volunt enim requiescere in rebus inquietis, et non permanentibus, etc. Pergat lector ad finem usque capit. GUSSANY.

^c In Vulgatis, quare nescio occupari.

^d Ita melius MSS. Vatic., Norm., Anglic., Reg., Corb., etc., quam Excius, ubi legitur, is natus qui navigat stat, sedet, jacet, vadit. Sensus hic est: Qui navigat, sive stet, sive sedeat, sive jaceat, semper vadit, et ad portum properat, navi qua vehitur ventis abrepta. Quæ subjiciuntur, ita ergo et nos sumus, etc., mentem piissimi doctoris satis ostendunt.

stet, sedeat, iaceat. Videlicet, quia impetu natus ducuntur. Ita ergo et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive latentes, sive loquentes, sive ambulantes, sive volentes, sive no[n]tentes, per momenta temporum quotidie ad finem tendimus. Cum igitur finis nostri dies advenerit, ubi nobis erit omne quod modo cum tanta cura queritur et cum sollicitudine congregatur? Non ergo honor, non divitiae querendae sunt, quae dimittantur. Sed si bona querimmo[n]s, illa diligamus quae sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, illa timeamus quae a reprobis sine fine tolerantur.

Hoc ipsum vero esse in obsequio p[re]dictissimi principis, quanta est mentis occupatio in appetitu terrenae gratiae, et quantes est timor ne haec eadem gratia perdatur, si adepta fuerit? Perpende ergo quae poena sit, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere. Unde magis suadeo ut magnitudo vestra in sua proposito quondam, in paucis tempore delectabili receptaculo peregrinationis vivere studiat, et quietam ac tranquillam vitam ducere, sacris lectionibus vacare, coelestia verba meditari, in aeternitatis amore se accendere, de terrenis rebus secundum vires bona opera agere, et regnum perpetuum in 876 eorum remuneratione sperare. Sic autem vivere, jam in aeternitatis vita partem habere est.

Haec, magnifice fili, loquor, quia multum te diligo. Et quia in procelias¹ et fluctus tendis, verborum meorum funibus te ad littus revoco; et si trahentem sequi volueris, quae pericula evaseris, quae gaudia inveneris, in ipso quietis tua littore positus agnoscas.

Praeterea gratias ago quia me de duabus personis quae² cum gloriose Callinico venerunt cautum reddere studentis quamvis persone ejus quam prius magnitudo vestra nominavit, jam in malis non modicum experimentum tenemus. Sed quia mala sunt tempora, omnia cum gemitu portamus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, detque vobis et hic bene agere, et apud se in perpetuum³ in aeterna gloria gaudere.

EPISTOLA XXX.

AD NARSAM RELIGIOSUM.

Afflictum consolatur. A Christiano aduersa non recusa ostendit. Cur monasteriorum incolis, aliisve Constantinopoli degentibus non scribat. Gaudet de Esychiae transitu. Domnae Dominicæ quid agendum. Militi munuscula. Anatolium commendat.

Gregorius Narse religioso.

Cum Romanum defensorem ad urbem regiam mittarem, diu scripta vestra⁴ requisivit, sed inveniri mihi posuerunt: postmodum vero inter multas aliorum epistolas sunt inventa, in quibus mihi dulcedo vestra suas afflictiones et tribulationes spiritus

A indicat, et adversitates malorum hominum manifestat. Sed, rogo, in his omnibus revoca ad mentem hoc quod et credo, quia nunquam oblivisceris: *Quia omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur* (II Tim. iii, 12). Quia in re ego siderenter dico quia minus pie vivis, si minus persecutionem pertuleris. Idem quoque doctor gentium quid aliud discipulis dicat audiamus: *Ipsi scitis, fratres, nostrum introitum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi et contumeliis affecti* (I Thess. ii, 4). Ecce, dulcissime fili, prædictor sanctus ingressum suum vacuum fuisse perhibuit, si contumelias non pertulisset; et tua charitas⁵ dicere bona vult, sed mala perpeti recusat. Unde necesse est ut⁶ inter adversa se strictius accingat, ut desiderium ad amorem Dei atque studium⁷ bonae operationis ipsa plus adversitas augeat. Sic semina messium gelu cooperata fertilius germinant, sic ignis statu premitur ut crescat. Scio quidem quia ex tot malorum linguarum sermonibus perversis tempestatem validam pateris, in mente contradictionum fluctus sustines. Sed redeat ad animum quod per Psalmistam Dominus dicit: *Exaudi te 877 in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis* (Psal. lxxx, 8). Si enim inter contradicentes ea quae Dei sunt egoris, tunc verus operator probaris.

Dulcissima autem vestra charitas mihi scripsit, ut monasteriis quae per orationes et magisterium vestrum a filio nostro domino Paulo instituta sunt, aliquid admonendo scriberem.⁸ Sed si Dei sunt vasa, scio quia per compunctionis gratiam fontem sapientiae intus habent, et meæ siccitatis guttas parvulas suscipere non debent. Perfecta vero vestra sapientia recolit quia in paradyso pluvia non fuit, sed fons ascendebat de medio paradysi, qui irrigaret faciem terræ. Ille ergo animæ quae per compunctionis gratiam fontem in semetipsis habent, de aliena lingua pluviam necessariam non habent.

Per scripta autem vestra mihi transitum dominæ Esychiae nuntiasti; et magna exsultatione gavisus sum, quia illa bona arsima feliciter ad suam patriam pervenit, quae in patria laborabat aliena. Gloriosas autem filias meas dominam Dominicam, et dominam Eudochiam mea vice salutare. Sed quia predictam dominam Dominicam jam diu est quod audio præpositam factam, in hoc circa eam vestra charitas vigilet, ut quia jam servire in labore terreni palatii non competit, omnes mundi hujus strepitus perfecte fugiat, totam se Deo conseruat, nihil de se extra se relinquit; sed et quantas valet animas in Creatoris sui servitium colligat, ut earum mentes per verbum ejus gratiam compunctionis accipiant, et tanto celerius ipsa ab omnibus peccatis suis absoluta sit, quanto per ejus

⁴ Vulgati, in aeterna vita.

⁵ EPIST. XXX [Al. 27]. — ^a Ita MSS. Vatic., Norm., Corb., etc., ubi Editi habent, requisivi.

^b Al., dicit bona, ut legitur in Norm., Corb., Vat. D, etc.

^c Vatic. A, inter adversariis se strictius.

^d Turon., Reg. et tres Vatic., bona admonitionis.

^e In Aud., Pratell., Reg. et tribus Vatic., sed ^o de via sunt. In Vatic. B, sed si de via sunt Dei.

vitam et linguam etiam aliarum animae peccatorum suorum nexibus eruperint. Quia autem nemo hominum in hoc mundo sine peccato est, et quid est aliud peccare nisi a Deo fugere? fiducialiter dico etiam eamdem filiam meam peccata aliqua habere. Ut ergo dominæ suæ, id est æternæ sapientiae perfecte satisficiat, quæ sola fugit, cum multis redeat. Aversio-
nis enim suæ culpa nulli imputabitur, que revertens lucrum reportat.

Domnum autem Alexandrum et dominum Theodo-
rum mea per vos peto vice salutari. Quod vero scribitis, ut excellentissimæ filie meæ domine Gurdie, et sanctissimæ filie ejus dominæ Theoctistæ, et magnificis earum hominibus domino Marino, et domino Christidoro scribere debeam, cosque aliquid de anima sua admonere, bene seit dulcissima vestra magnitudo quia hodie in Constantinopolitana civitate qui de Latino in Graecum dictata bene trans-
ferant non sunt. Dum enim verba custodiunt, et sensus minime attendunt, nec verba intelligi faciunt, et sensus frangunt. Pro qua re predictæ filie meæ dominæ Gurdie breviter scripsi, nam ceteris tacui. Duas autem camisas, et quatuor oraria vobis transmisi, quæ predictis viris ex benedictione sancti Petri peto humiliter offerri. Præterea quidam moriens unum mihi puerulum dimisit: de cuius anima cogitans, eum dulcedini vestre transmisi, ut in ejus vivat in hac terra servitio per quem ad libertatem cœli valeat pervenire. Dilectissimum autem filium meum Anatolium diaconum, quem ad facienda responsa Ecclesiæ in urbem regiam trans-
misi, peto ut frequenter dulcissima vestra charitas visitet, ut post labores quos in causis sacerdotalibus patitur, in verbo Dei vobiscum requiem inveniat, et quasi quodam candido linteo ejusdem laboris terre-
ni sudorem deterget. Quem personis omnibus quæ vobis notæ sunt commendate, quamvis scio quia si perfecte cognoscitur, commendatione non eget. Vos autem quantum sanctum Petrum apostolum, quantum me diligitis, in ipso monstrate. Omnipotens autem Deus dulcissimam mihi charitatem vestram

¹ Mauricius imperator sororem habuit nomine Gurdiam sive Gordiam, quæ ex Simocatta, lib. viii, c. 13, Philippo duci Orientis nupsi data est, post Mauricii necem a Phoca Chrysopolim relegato. Num eadem sit Gurdia quæ Marino primum, deinde Philippo nupserit, inquirunt alii.

² Theoctista hæc alia a Theoctista sorore Mauricii imper. Nam quæ hic commemoratur filia fuit Gurdia; Theoctista vero Mauricii soror, ad quam epistola 26 libri hujus, et quinta libri primi matrem habuit Joannam. Vide Moschum, cap. 128.

³ In recent., qui de Graeco in Latinum, et de Latinis in Graecum.

⁴ De interpretibus et translatione vide Lipsium, Centuria 4, epistola 72: *Vellenti plus aliquid tibi permitteres, nec vestigia usquequaque sermonis Latini premeres pede tam certo; arcta per hanc curam versio, astricta, tenuis, saepè obscura. Est suus videlicet cuique linguae genius, quem non avellas, nec temere migrare jussaris in corpus alienum. Quam multa, etc.* Studiosus totam perlegat epistolam, ut noverit esse in versionibus exorbitandum, et hoc esse reclam in vertendo viam tenere, viam non tenere. GUSSANV.

A ab interioribus hostibus exterioribusque custodiat; et quando ei placuerit, ad coelestia vos regna perducat. (Vide l. 1, ep. 6.)

EPISTOLA XXXI.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

De submovendo profano vocabulo, ut pax Ecclesie conservetur, et scandala multorum auferantur.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

Scripta beatitudinis vestrae suscepimus, quæ nobis non lingua, sed animæ verba loquebantur. Aperiebant etenim mentem, quæ tamen mihi clausa non erat, quia per memetipsum suavitatis ipsius experimentum tenebam. Unde omnipotenti Deo incessanter gratias resero, quia si erga nos in corde vestro virtutum mater charitas permanet, bonorum operum ramos nunquam amittitis, qui ipsam bonitatis radicem tenetis. Oportet ergo ut mibi atque omnibus fratribus vestris ejusdem charitatis pulchritudinem in hoc primum opere monstratis, ut verbum superbie, per quod grave scandalum in Ecclesiis generatur, auferre festinetis, hoc modis omnibus implentes quod scriptum est: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (Ephes. 17, 5). Et rursus: *Nullam occasionem dare adversario malo gratia* (1 Tim. v, 14). Tunc enim ostensa charitas vera est, si per typum superbie inter nos schismata non fuerit. Ego enim Jesum testem invoco in anima mea, quia a summo ~~879~~ usque ad ultimum nulli hominum dare scandali occasionem volo. Omnes magnos esse et honorabiles cupio, quorum la-
men honor honori omnipotentis Dei non destrahat. Nam quisquis se contra Deum honorari appetit, mihi honorabilis non est. Sed ut cognoscatis quam erga vestram beatitudinem habeam voluntatem, dilectissimum filium meum Anatolium diaconum ad piissimorum dominorum vestigia transmisi, qui eorum pietati ac vestre fraternitati satisfaciat, quia nulli in hac causa nocere appeto, sed humilitatem Deo placitam, et sanctæ Ecclesiæ concordiam euangelidire. Et quia hostis omnipotens Dei Antichristus justa est, studiose cupio ne proprium quid inveniat non

⁵ Graeci recentiores hanc vocem usurpant pro vestre, ὁ ἐπὶ καράτω χιτών. Codinus de Lectoribus loquens: Μετὰ τῶν ἱκανῶν καὶ ἐπίρρηπτοις αὐτῶν πορώντες καὶ καυσίᾳ ἀτάνα τῶν ἱματίων. Et alibi de l'assise: Εἰσέρχονται οἱ οἱ φύλκαι μετὰ τῶν ἐπίρρηπτοις κακουμιῶν αὐτῶν, etc. In dialogis sancti Gregorii legimus ὑποκατίστον, pro tunica interiori. Victor Uticensis, de persecutioe Vandalicæ, camisas memorat. GUSSANV. Vide card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. I, c. 24, § 4.

⁶ Orarium hic sudarium est seu linteum quo facies abstergitur. Longum erat magis quam latum, instar fasciae. Ex hac autem forma oblonga translatum hoc vocabulum in Ecclesiam et sacrae stolæ tributum suspicatur card. Bona, lib. I, de Rebus Liturgicis, c. 24, §. 6, ubi de orario plura. De ipso ut stolam significat vide notam 735, ad Librum Sacram.

EPIST. XXXI [AI. 28]. — ⁷ Idem, epist. 24, nunc 25, lib. I. GUSSANV.

⁸ In Norm. et aliis, per typhum. De hac voce lib. xxiii, Moral., num. 25.

solum in moribus, sed etiam in vocabulo sacerdotum. Ea ergo quæ novo modo introducta sunt ipso ordine quo illata sunt auferantur, et pax nobis illibata in Domino permanebit. Nam quæ erit inter nos dulcedo, quæ charitas, si nosmetipsos voce resovemus, et rebus pungimur? Hoc ergo vestra sanctitas agat, ut bona quæ dicitis nos in cordis medulla sentiamus quatenus dum in unanimitate corda fuerint sacerdotum, pro piissimorum dominorum vita deprecantes, tanto citius exaudiri mereamur, quanto et orationes vestras ante Dei oculos pax illuminat, et discordia macula non obscurat.

EPISTOLA XXXII.

AD ANASTASIUM PRESBYTERUM.

De contentione tolenda quæ inter patrem monasterii, quod Neas dicitur, et Jerosolymorum episcopum exorta erat.

Gregorius ^a Anastasio presbytero.

Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui bona proferat (*Math. XII, 35; Luc. vi, 45*), hoc tua charitas et ^b semper vivendo, et modo mihi in epistola sua loquendo monstravit; in qua inveni duos quosdam de virtutibus litigantes, te videlicet pro charitate, atque alium pro timore et humilitate contendere. Et quamvis in multis occupatus, quamvis Græcae linguae nescius, in contentione tamen vestra judex resedi; sed, requisita veritate, in meo judicio contradictorem tuum ipse vici per apostolicam sententiam, quam vobis contendentibus protuli: *Quia timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras militit timorem.* Quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate. Tua itaque fraternitas quantum in charitate perfecta sit scio. Et quia omnipotenter Deum multum diligit, oportet ut de proximo multum præsumat. Non enim loca vel ordines Creatori nostro nos proximos faciunt, sed ei nos aut merita bona jungunt, aut mala disjungunt. Quia ergo adhuc incertum est quis interius qualis sit, cur non audebas scribere, dum inter me et te quis sit superior ignores? Et quidem bene te vivere scio, me autem multis oneratum peccatis novi. Sed etsi ipse peccator es, me tamen multo melior, quia tu tantummodo, ego vero et eorum qui mihi commissi sunt peccata porto. In hoc ergo te altum, in hoc te magnum aspicio, **880** quia ante humanos oculos in magno atque in alto loco minime profecisti; in quo saepè dum exterius ab hominibus honor tribui-

EPIST. XXXII [Al. 29]. — ^a In Edit. Guss., *Athanasio*, reluctantibus MSS. et aliis super. Excusis. Fuerit illi Guss. annillænum quod in Vulgatis legitur, *presbytero Isaurie*. Nempe non dubitavit quin is es et Athanasius, Isauriæ presbyter, ad quem exstat epist. 67, l. b. vi. At ille in MSS. constanter appellatur *Athanasius*, eratque Isauriæ presbyter; iste vero de quo nunc agimus nro MSS. consensu appellatur *Anastasius*; et quidem Ecclesiæ Jerosolymitanæ potius presbyter quam Isauriæ censendus videtur.

^b Recent. Ed., *spiritualiter* vivendo, contra MSS. fidem, et sancti Scriptoris scopum, qui opponit *semper et modo*; piam vitam qua semper loquebatur

A tur, ad ima animus mergitur, quia curis discerpentibus gravatur. Tibi autem omnipotens Deus juxta hoc quod scriptum est: *Ascensus in corde dispositus, in convalle lacrymarum (Psal. LXXXIII, 6)*. Multo autem me altior, multo sublimior videri poteras, si neque ducatum monasterii, quod Neas dici ur, suscepisses, quia in eodem monasterio, sicut audio, monachorum quidem species tenetur, multa vero sub sanctitatis habitu sæcularia aguntur. Sed etiam ad hoc te existimabo cœlesti gratia pervenisse, si ea quæ in loco illo omnipotenti Deo displicent te fuerint duce correcta.

Sed quia inter patrem ejusdem monasterii, et pastorem Jerosolymorum Ecclesie semper esse iurgia consueverunt, credo quod omnipotens Deus C idcirco dilectionem tuam et sanctissimum fratrem et consacerdotem meum Amos esse uno tempore Jerosolymis voluit, ut ea quæ prædixi iurgia tolerentur. Nunc ergo ostendite quantum vos prius amastis. Scio quia utrique abstinentes, utrique docti, utrique humiles estis; unde necesse est ut Salvatoris nostri gloria juxta vocem Psalmi in tympano et choro laudetur (*Psal. CL, 4*). ^c In tympano etenim sonus ex pelle sicca est, in choro vero vocum concordia. Quid igitur per tympanum nisi abstinentia, quid per chorum nisi unanimitas designatur? Quia ergo per abstinentiam Dominum laudatis in tympano, peto per unanimitatem laudetis in choro. Per semetipsam quoque Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. IX, 49)*. Quid per sal nisi sapientia designatur, Paulo attestante qui ait: *Sermo vester in gratia semper sale sit conditus (Coloss. IV, 6)*. Quia ergo per doctrinam verbi coelestis sal habere vos novimus, restat ut per charitatem gratiam etiam inter vos pacem toto corde teneatis. Hæc, charissime frater, dico, quia utrosque vos multum diligo, atque omnino pertimesco ne orationum vestiarum sacrificia ex aliqua inter vos dissensione maculentur.

Benedictionem vero quam et prius per *Exhilaratum* ^d Secundicerium, et postmodum per *Sabinianum* diaconum transmisistis, cum gratiarum actione suscepisti, quia de sancto loco decuit vos sancta transmittere, et cui assidue ministratis, ex vestro ipso munere demonstrare. Omnipotens Deus sua vos dextera proteget, atque a malis omnibus servet illæsos. (Cf. *Joan. Diac. I. IV, n. 61.*)

Anastasius, et epistolam qua nuper Gregorium allocutus fuerat.

^e Praevit sanctus Augustinus in *Psalm. LXVII*: *Tympana fiant ex corio siccato et extento. Et in Psalm. CXLIX: In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur, in utroque organo caro crucifigitur. Et infra: Extendatur in ligno, et siccetur concupiscentia carnis; nervi quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant, etc. GUSSANV.*

^d Supra diximus de primicerio, scilicet, l. m. epist. 22, nota b. Alii dicunt secundicerium. Occurrat ea vox in Codino pluries, et in notitia imperii. GUSSANV.

EPISTOLA XIII.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

*Contendit se temere indiscretum nominatum suis,
quod Cyriacum episcopum Constantinopolitanum,
qui universalem se nominal, reprehenderet.*

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominorum pietas provida, ne quid fortasse scandali in unitate sancte Ecclesie ex sacerdotum dissensione generari potueret, semel ac bis **881** me admonere dignata est ut responsales fratris et consacerdotis mei Cyriaci benignae susciperem coequo ad remeandum citius relaxarem. Et licet, piissime domine, apte et provide, cuncta precipiatis, ego tamen invenio quia eorum iudicio indiscretus esse ex hac tali admonitione reprehendor. Nunquidnam si ex superbo ac profano vocabulo meus non in modico est animus vulneratus, tantæ indiscretionis esse potui ut nescirem ^a quid unitati fidei, quid concordiae ecclesiasticae deberem, et fratris mei responsales et synodicanam epistolam suscipere cujuslibet causæ amaritudine interveniente recusarem? Absit hoc. Nimis mihi fuerat desipuisse sic sapere. Aliud namque est quod conservandæ unitati fidei, atque aliud quod debemus compescendæ elationi. Distinguenda ergo erant tempora, ne prædicti fratris mei ex quolibet articulo ^b novitas turbaretur. Unde et responsales ejus cum magno affectu suscepit. Quidquid debui charitatis exhibui, meliusque eos quam consuetudo prisca fuerat honoravi, et mecum feci eos sacra missarum solemnia celebrare, quia sicut meus diaconus ad exhibenda sancta mysteria illi non debet ministrare, qui elationis culpam aut commisit, aut commissam ab aliis ipse non corrigit, ita ministri illius in celebratione missarum mihi adesse debuerunt, qui, custodiente Deo, in superbiam errorem non cecidi. Eudem vero fratrem, et coepiscopum meum studiose admonere curavi, ut si habere pacem omnium concordiamque desiderat, ad stulti vocabuli se appellatio ne compescat. De qua re mihi in suis iussionibus dominorum pietas præcepit, dicens, ut pro appellatione frivoli nominis inter nos scandalum generari non debeat. Sed rogo ut imperialis pietas penset quia alia sunt frivola valde innoxia, atque alla vehementer nociva. Nunquid non cum se Antichristus veniens Deum dixerit, frivolum valde erit, sed tamen nimis perniciosum? Si quantitatem sermonis attendimus, quæ sunt syllabæ; si vero pondus iniquitatis, universa pernicies. Ego autem fidenter dico quia quisquis se universalem sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrat, quia superbio se cæteris præponit. Nec dispari superbia ad errorem ducitur, quia, sicut perversus ille, Deus

EPIST. XXXIII [Al. 19]. — ^a In Vatic. B. quid universitatæ fidei. Hæc epistola et sequens omittuntur in Vatic. C, existant in omnibus nostris.

^b Ita vet. Editi et MSS. pene omnes. Novitas autem hic dicitur propter recens factam Cyriaci provocacionem ad episcopatum. In recent. Ed., pro *novitas*, legitur *charitas*.

^c Vatic. A, et omnes Vatic., per elationem frivoli nominis.

A videri vult super omnes homines ita quisquis iste est, qui solus sacerdos appellari appetit, super reliquos sacerdotes se extollit. Sed quoniam Veritas dicit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (*Luc. xiv. 11; xviii. 14*), scio quia quælibet elatio tanto cilius rumpitur, quanto amplius inflatur. Illis ergo pietas vestra præcipiat ne quod ^a per appellationem frivoli nominis scandalum gignant, qui in superbiam ^b typum ceciderunt. Nam peccator ego, qui auctore Deo humilitatem teneo, admonendus ad humilitatem ponsum. Omnipotens autem Deus serenissimi nostri vitam et ad pacem sanctæ Ecclesie et ad utilitatem reipublicæ Romanæ per **882** tempora longa custodiat. Certi etenim sumus quia si vos vivitis, qui coli Dominum timetis, nulla contra veritatem superbia prævalere permitetis.

EPISTOLA XXXIV.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Romæ susceptos et ad communionem admissores Cyriaci responsales; suum vero Diaconum Cyriaco, instabilis superbie reo, communicare non debuisse. Orthodoxam quidem ejus synodicam; sed in damnari Eudoxium quendam, hostem, ut ipsu putat, indamnatum. Isauriæ monachos, sub domino Cyriaci decessore, de hæresi inique damnatos ostendit.

*Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino, et Anas-
tasio episcopo Antiocheno.*

Charitas qua vobis valde constrictus sum tacere me minime permittit, ut sanctitas vestra quæcunque apud nos aguntur agnoscat, et, falsis rumoribus non decepta, suæ justitiae atque rectitudinis viam, sicut perfecte coepit, perfectius teneat. Responsales siquidem fratris et consacerdotis nostri Cyriaci venientes, ejus ad me synodicam detulerant epistolam. ^C Quidem inter nos et ipsum, sicut vestra beatitudine novit, proprie appellationem profani nominis est gravis discordia, sed in causa fidei transmissos responsales ejus existimavi esse suscipiendos, ne culpa elationis quæ in Constantinopolitana Ecclesia pene contra omnes sacerdotes exorta est, dissensionem fidei et rixam ecclesiasticæ facheret unitati. Eosdem vero responsales, quia hoc omnino humiliter precabuntur, missarum solemnia ^b mecum celebrare feci, quia sicut et serenissimo domino imperatori intimare studui, responsales fratris et consacerdotis nostri Cyriaci mihi communicare debuerunt, quia auctore Deo in elationis errorem non cecidi. Mens vero diaconus cum prædicto fratre nostro Cyriaco missarum solemnia celebrare non debet, quia per profanum vocabulum culpam superbiam aut comunitat, aut sequitur; ne si, quod absit, ^c procedit ei in tali elatione posito, vanitatem stulti nominis confirmare videatur.

^a Alter *typhum*, de qua voce supra dictum ad epist. 31.

EPIST. XXXIV [Al. 31]. — ^a In Norm., Corb., Reg. et aliis, additur *a paribus*.

^b Absit mecum a Corb. Vatic. D, et Norm. pene omnibus.

^c De hujus verbi sensu jam alibi diximus. Consulta notam 471, ad lib. Sacram.

mur. Eumdem vero fratrem admonere studui, ut sese a tali elatione corrigat, quia si hanc non correxit, pacem nobiscum nullo modo habebit.

Præterea idem frater noster omnia in suis synodis catholice, Deo auctore, locutus est. Quemdam vero ^d Eudoxium damnavit, quem neque in synodis damnatum invenimus, neque a decessoribus ejus in suis synodicis reprobatum. Et canones quidem Constantinopolitani concilii Eudoxianos damnant; sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem Ecclesia eosdem canones vel gesta synodi illius hacenus non habet, nec ^e accepit; in hoc autem eamdem synodus accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum. Reliquas vero **883** hæreses quæ illic memoratae sunt, ab aliis jam Patribus damnatas reprobatur. ^f De Eudoxianis vero nihil hacenus agnovit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopatum arripiuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suspicere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Recitat ergo ut si quis illam historiam recipit, synodo quæ pīx memoriae Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est contradicat. Qui vero huic contradicere non valet, illam historiam necesse est ut repellat. In Latina vero lingua de hoc Endoxio nunc usque, neque in Philastro, neque in beato Augustino, qui multa de hæresibus conscriperunt, neque in aliis Patribus aliquid invenimus. Charitas igitur vestra si quis apud Græcos probatorum Patrum de eo sermonem fecit, suis mihi epistolis ^g innotescat.

Præterea ante triennium, cogente causa monachorum Isauriæ, qui hæretici accusabantur, satisfaciens mihi quondam frater et consacerdos meus dominus Joannes litteras misit, quibus nitebatur ostendere eos Ephesiæ synodi desputationibus contradixisse; et velut ex eadem synodo certa nobis quibus ipsi obsisterent ^h capitula destinavit. Inter alia autem scriptum illic continebatur de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, eo quod diabolus in cor hominis non ingrediatur; et si quis hoc dixisset, anathema esset. Quæ cum mihi relecta fuissent, valde contrastatus sum. Si enim Adæ, qui primus peccavit, anima in peccato mortua non est, quomodo de ligno vetito ei

^d De eo supra, epist. 4, ad Cyriacum.

^e Constantinopolitanos canones ad disciplinam spectantes et præsertim tertium non acceperat Romana Ecclesia, quod illo canonem Nicænum 6 viatori censeret. Eadem de causa Chalcedonenses canones impugnaverat Leo I, quod nempe octo et viginti primarum sedium termini a Nicæniis Patribus constituti convellerentur. Vide epist. illius 78, 79, 80, *Edit. Quesnel.*

^f Mirum sane quandoquidem, præter Sozomenum, Socrates ac Theodoretus, qui ab Eusebio Græcam historiam scripserunt, Eudoxi et Eudoxianorum non semel meminerint: imo (ut de Basilio, Gregorio Nazian. atque Epiphanio taceamus) Athanasius, orat. 4, contra Arian., lib. de Synodis. A quibusnam vero

A dictum est: *In quaunque die comederitis ex eo, morte morientis (Genes. 11, 17)*? Et certe comedit Adam et Eva de ligno vetito, et tamen in carne sua ultra nongentos annos postmodum vixerunt. Constat itaque quia in carne non est mortuus. Si ergo in anima mortuus non est, quod die nefas est, falsam sententiam de illo protulit Deus, qui dixit quia qua die comederet moreretur. Sed absit hic error, absit a vera fide. Nos enim primum hominem qua die peccavit, anima mortuum dicimus, atque per hunc omne genus humanum in hac mortis et corruptionis poena damnatum. Per secundum vero hominem, et modo a morte animæ, et postmodum ab omni corruptione carnis in æterna resurrectione liberari nos posse confidimus. ⁱ Sicut autem et prædictis responsum salibus diximus: *Adæ animam peccato mortuam dicimus, non a substantia vivendi, sed a qualitate vivendi. Quia enim aliud est substantia, atque aliud qualitas, non est ejus anima ita mortua, ut non esset; sed ita mortua, ut beata non esset. Qui tamen Adam postmodum per penitentiam ad vitam rediit.*

B **884** Quod vero diabolus cor hominis ingrediatur, si Evangelio creditur, non negatur. Ibi enim scriptum est: *Et post buccellam introivit in eum Salanas (Joan. xiii, 27).* Et rursus ibi dicitur: *Cum diabolus jam se misericorditer in cor Judæ, ut tradiceret eum Iudeas (Ibid., 2).* Hoc autem qui negat, in Pelagianam hæresim eadit. Quia ergo perserutantes Ephesinam synodum, nihil in ea tale invenimus contineri, de Ravennati quoque Ecclesia veterum valde Codicem eiusdem synodi ad nos deferri fecimus, et synodo quam habemus eum ita concordare invenimus, ut in nullo discreparet, et nihil aliud contineret in definitione anathematis et reprobationis, nisi quod duodecim capitula beatæ memorię Cyrilli reprobant. Hanc autem totam rationem multo latius subtiliusque prædictis responsalibus. ejus in præsenti positi reddidimus, atque eis plenissime satisfecimus. Igitur ne vel hæc, vel aliqua similia illic subrepant, quæ sanctam Ecclesiam scandalizant, necesse nobis fuit hæc ipsa sanctitati vestræ indicare. Et quamvis fratrem et coepiscopum nostrum Cyriacum neverimus orthodoxum, tamen propter alios cauti esse debemus, ut antequam ad publicum prodeant, errorum semina conculcentur.

C **D** Scripta autem vestræ sanctitatis communis filio Sabiniano diacono veniente suscepimus. Sed quia horum

Græcam mutuabimus historiam, nisi a Græcis hominibus? Id quidem fecerat Cassidorus qui tripartitam historiam multis ante sanctum Gregorium annis Latine ediderat, ex Socrate, Sozomeno, ac Theodoreto compactam, Epiphanius scholastici versione adiutus, quam legere potuerant Romani.

^j Id præstitit Eulogius, scilicet Eudoxium a Basilio, Gregorio Naz., atque Epiphanio damnatum ostendit, ut videre est lib. viii, epist. 30.

^k Ex pseudoephesia synodo, a Joanne Antiocheno et aliis tum Nestorii tum Pelagi et Cœlesti fautoribus celebrata, desumpta fuisse capitula hæc, docet epist. 49, lib. ix. Vide lib. vi, Indict. 14, epist. 14.

ⁱ Excusi, minus congrue, sic autem.

Istor jam ad egrediendum paratus retineri non potuit, ad hæc responsali meo diacono veniente responderemus. (Vide sup. ep. 31.)

EPISTOLA XXXV

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Corripiat monachos regularem disciplinam fuga eludentes atque impune vagantes. Episcopos ab illis defensandis deterreat.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Licet fraternitatem tuam erga monasteriorum curam pastorali vigilantia credamus esse sollicitam, ea tamen quæ de monasterio in Africana provincia posito cognovimus, vobis necessario prævidimus indicare. Queritur autem ^a Cumquodœus abbas lator præsentium, quia si quando monachos quibus præesse dignoscitur sub regulari voluerit disciplina restrin gere, monasterium temere deferant, et licite quoconque voluerint vagantes existant. Quia ergo hoc et ipsis omnino perniciosum est, et aliis perditionis ^b monstrat exemplum, hortamur fraternitatem vestram, ut si ita est, ecclesiasticam in illos correp tionem exerceat, et congrua eos ultione a tali procul dubio præsumptione ^b suspendat; atque ita ad obediendum salubri provisione superbientes animos jugo disciplinæ subjiciat, ut quos ad hujus pravitatis excessum eorum poterat imitatio provocare, emendatio a culpa revocet, et suis, ut dignum est, **885** doceat præpositis obediare. Quia vero a quibusdam episcopis excedentes monachos perhibet defensari, fraternitas vestra in hoc studeat esse sollicita, et eos a tali defensione, sua modis omnibus intermissione compescat. ^c Mense Julio, inductione 15.

EPISTOLA XXXVI.

AD DYNAMIUM ET AURELIAM.

Orationi, lectioni, et operibus bonis semper intenti, ad meliora proficiant. Codicem pollicetur.

Gregorius ^a Dynamio et Aureliæ per Franciam.

Scriptorum vestrorum pagina lectione percussa magnam nobis studio vestro contulit indicato læti tanu, quia per hoc quod vos sacræ lectionis pabula quærere et supernæ patriæ desiderare gaudia nuntiavit, dilectionem vestram religiosam conversationem non solum amare nomine, sed etiam tenere vita monstravit. Et quoniam desiderata vos adepturos esse confidimus, vehementi vobis cor nostrum exultatione congaudet. Nam quia hujusmodi desiderium gratia divina non deserat, ipsa nos Veritas testimonio suæ vocis informat, dicens: *Omnis qui qua-*

EPIST. XXXV [Al. 52]. — ^a Similia nomina a Deo desumpta familiaria erant Afris, ut patet ex Augustino et ex notitia Africæ, in qua plurimi recensentur episcopi *Quodvultdeus* appellati. Consule nostrum Theod. Ruinart, in Hist. Vandalicæ persecut.

^b Excusi, coereat. Sequimur omnes Vatic., Norm., etc.

^c Id non legimus nisi in Turon. S. Gat. et in Vatic. A et B.

EPIST. XXXVI [Al. 53]. — ^a Sic legitur in omnibus pene MSS. In Vatic. D tamen et in duobus Teller., pro *Dynamio*, legitur *Dynamie*. Dynamius jam notus ex epist. 33 lib. iii, et 12 hujusc libri vii, ubi Dynamius jungitur Aureliano, vel Aurelianæ ut

Arit invenit, qui petit accipit, et pulsanti aperiet (*Math. vii, 8; Luc. xi, 12*). Hac itaque fulti certitudine, de ejusdem Redemptoris nostri misericordia nihil ambigere, sed spe debemus indubitate praesumere. Nec enim munera sui largitate frustrabilis, sed vires obtinendi prorsus indulget, qui velle concessit. Nam jam hoc ipsum desideranter appelleremus donum est. Quia tamen ita de gratia debemus superna praesumere, ut non simus negligentes in oratione vel opere, voce ejusdem Veritatis exprimitur: *Oportet semper orare, et non deficere (Luc. xviii, 4)*. Petamus igitur orando, quæramus legendu, pulse mus operando. Sit igitur mens vigilans, sit undique suspecta, sit ubique sollicita, ut insidiantis possit semper laqueos præcavere. Sed quia quanto hostis B noster cautum contra se unumquemque cognoscit, tanto corda sibi resistentium subili molitur arte subvertere, omnipotentem Dominum assiduis lacrymis et deprecatione poscamus, ut nos veneni ejus non sinat infectione corrumpi; sed contra certamina et latentes suggestiones quas ingerit potentia suæ nos scuto circumtegat; in quo jacula illius illata frangantur, et cor nostrum percussionis ipsius contactus non vulneret, sed gratia suæ dono ejus nobis insidias et intelligere donet et vincere. Codicem vero quem dirigeremus, talem qui vos, ut petistis, instrueret, minime paratum habuimus, sed in subsequenti transmitemus.

886 EPISTOLA XXXVII.

AD DOMINICAM.

CQuod ad Ecclesiæ unitatem redierit congaudet. Horatur ut Romanum ad virum suum venias.

Gregorius Dominicæ uxori Joannis.

Lætos nos vestræ nimis epistolæ reddiderunt, quod vos unitati Ecclesiæ sociatas Deo protegenti cognovimus. Et quidem sicut et ipsæ scribitis, ante hoc facere debuistis, quia talis viri conjugem, nec ad modicum esse decuit a communionis unitate disjunctam. Considerare enim debuistis, gloria filia, quanta multitudo fidelium in matris Ecclesiæ sinu consistat, quantisque virtutibus sacerdotes, qui in ista tido defuncti sunt, coruscarunt, vel ^a quanta ad corpora sua miracula faciant, atque eos nos non di judicare, sed plus tantis viris ac sacerdotibus quam tibi credere debuisti. Inter hæc tamen omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cordi vestro lumen suæ veritatis infudit, ut, erroris sui pulsa caligine, reclam vobis viam, quam sequi et tenere debeatis,

exhibent MSS. fere omnes. An eadem est Aurelia de qua hic, et ista Aureliana? An pro Aureliæ legendum Aurelio? Certe lib. xi, epist. 75, inscribitur Aurelio, quem sanctus Gregorius de morte fratris Dynamii, ut conjicit Gussanvillæus, consolatur. Conjecturæ Gussanvillæi suffragatur Adr. Vales. Rerum Franciarum lib. xi, p. 137. Attamen in laudata epist. 75 Dynamii nomen dissimulatur; et fortasse legendum Aureliæ, non Aurelio. Verum ne nodum hunc solvamus obstat MSS. Codicem penuria, nam in solo pene Vatic. A epistola hæc nobis occurrit.

EPIST. XXXVII [Al. 34]. — ^a Ed. recent., sed quanta adhuc.

ostendet. Gloriosum autem conjugem vestrum quousque vivimus a nobis dimittere nolumus, et ideo eum ad vos reverti nullatenus consideratis. Et quidem ipse ad vos venire desiderat, sed postquam in civitate Romana est, non potest, non ei licet, quia amoris nostri omnino tenetur vinculis alligatus. Melius est ergo ut vos ad eum venire modis omnibus festinetis, quia caput suum potius membra et sequi debent, et ^b quocunque fuerit comitari.

EPISTOLA XXXVIII.

AD DONUM EPISCOPUM.

Faustino quindecim argenti libras, aut ex Ecclesiæ pecunia, aut e sacralis vasis, in filiarum redemptionem tribuat.

Gregorius ^a Dono episcopo Messanensi.

Et sacrorum canonum (*Grat.* 12, q. 2, c. 14), et legalia statuta permittunt ministeria Ecclesiæ pro captivorum esse redemptione vendenda. Et ideo quoniam Faustinus lator praesentum, ut filias suas de jugo potuisse captivitatis exuere, trecentorum triginta solidorum probatur debitum contraxisse, ex quibus triginta redditis, ad reliquæ quantitatis restitutionem eum certum est non posse sufficere, fraternitatem tuam his hortamur affatibus ut de argento Meriensis Ecclesiæ, ^b cuius miles esse dignoscitur, quod apud vos est, quindecim ei libras accepto ab eo ^c desuscepto dare modis omnibus debeatis, ut eo venundato, et restituto debito, **887** necessitate valeat obligationis absolvit. Sed et illud fraternitas vestra debet esse sollicita, ut siquidem de predicta Ecclesia ^a usuale argenteum est, superscriptam quantitatem accipiat; alioquin de sacris vos vasis bac in re eam quam praediximus quantitatem præbere necesse est. Nam (*Grat.* 12, q. 2, c. 16) sicut omnino grave est frustra ecclesiastica ministeria venundare, sic iterum culpa est, imminenti hujusmodi necessitate, res maxime desolatae Ecclesiæ captivis suis præponere, et in eorum redemptione cessare.

EPISTOLA XXXIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Exortam inter abbates duos de agrorum finibus contentionem, ipso praesente, agrimensore adhibito finiendam.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ne religiosorum virorum corda sacerdotalium re-

^b Excusi, quocunque iherit.

EPIST. XXXVIII [Al. 35]. — ^a Non fuisse Donum hunc episcopum Messanensem, sed Misenatem aut Misenateum, contendit Rochus Pirrus in notitia Sicilia, et successisse Benenato, de quo epist. 31 lib. ii, indict. 10, et lib. xi, epist. 32 et 33. Id autem probat multis rationibus, et maxime ex eo quod in hac epistola sit mentio Ecclesiæ Meriensis, quæ non est in Sicilia. Non advertit tamen Rochus Pirrus epistolam 22 lib. xi, quæ scripta est ad episcopos Siciliæ, in quorum numero est Donus ille, nec Donum potuisse succedere Benenato, de quo longe post sit mentebis, scilicet epistolis 32 et 33, l. xi. Sed et omnes tam mss. quam editi Codices in quatuor epistolis legunt Messanensi, aut Messano, quod idem est. GUSSANV.

^b Apud Gregorium passum Ecclesiæ miles clericum denotat; hic forte dominum. Vide Cangium, in Glos-

A rum ^a intentio a mutua, quod absit, charitate disjungat, magna est sollicitudine studendum, ut facilissimum finem res possit in altercationem deducta percipere. Quia, ergo, indicante Cæsario, abbe monasterii sancti Petri, quod in loco est qui Baia dicitur constitutum, comperimus inter eum et Joannem abbatem monasterii sanctæ Luciæ, in Syracuse civitate constituti, gravem esse exortam de quibusdam finibus quæstionem, ne ipsa inter eos valeat contentio prolongari, certamina eorum ^b agrimensoris definitione prospexitus finienda. Et ideo scripsimus Fantino defensori, ut Joannem agrimensorem, qui de Romana urbe Panormum profectus est, illuc ad fraternitatem vestram debeat destinare. Hoc tamur ergo ut cum eo ad loca de quibus est contentio debeatis accedere, et utraque parte minus constituta, loca quæ in lite sunt vestra faciatis præsentia terminari, ^c quadraginta tamen annorum utriusque parti præscriptione servata. Quæcunque vero definita fuerint, ita servari fraternitas vestra sollicite studiose provideat, ut denuo nec jurgium exinde aliquod excitari, nec querela aliqua ad nos valeat pervenire.

Cæsarius abbas venerabilis, quia noster olim fuerit, fraternitatem vestram credimus non latere, et ideo eum vobis salva æquitate in omnibus commendamus. Et quia in sacerdotalibus causis omnino inexpertus est, vestra eum sollicitudine necesse est adjuvari; sic tamen, ut in cunctis. sicut decet, rationem et justitiam conservet.

EPISTOLA XL.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Sancti Petri sedem Romæ, Alexandriæ, et Antiochiae, unius esse atque unam; inde singularem episcoporum ibi sedentium unionem. Laudat quod haereticos oppugnet. Ligna offert. Mittit vicissim munera.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Suavissima mihi sanctitas vestra multa in epistolis suis de sancti Petri apostolorum principiis **888** cathedra locuta est, dicens quod ipse in ea nunc usque in suis successoribus sedeat. Et quidem ego indignum me esse non solum in honore præsidentium, sed etiam in numero stantium agnosco. Sed cuncta quæ dicta sunt in eo libenter accepi, quod ille

D sario; maxime vero sequentis libri epist. tertiam, in qua fit mentio cuiusdam Ecclesiæ in possessione Faustini posita diocesis Consentinæ. Hæc, ut videatur, ipsa erat Ecclesia Meriensis, quam etsi non in Sicilia, sed in Bruttio fuisse inde apparent, male intulit Pirrus non ad Messanensem diocesum, sed ad Misenatem pertinere. Neutruius erat; sed Miseno quam Messana distabat longius. Conuerto tamen arguit Pirrhum Gussanvillæus, quod ad nonnullas sancti Gregorii epistolæ non attendit. Eas enim sibi objicit Pirrhus, pag. 289.

^c Supra epist. 40 lib. iv, nunc 31 lib. iv.

^d Quod nos Galli dicimus, *argent monnayé*. GUS-
SANV.

EPIST. XXXIX [Al. 36]. — ^a Recentiores Ed., neglectis MSS. et vet. Excusis, contentio.

^b In Vatic. D, Pratell., Audoeno, et nonnullis, agrimensoris, hic et deiuceps, sed corrupte. Obser-

mili de Petri cathedra locutus est * qui Petri cathe- A coinquinentur multi. Accepto etenim talento cogita- dram tenet. Et cum me specialis honor nullo modo doteat, valde tamen fatus sum quia vos, sanctissimi, quod mihi impeditis, vobis metipsi de- datis. Quis enim nesciat sanctam Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam, qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vo- caretur? cui Veritatis voce dicitur: *Tibi dabo claves regni cœlorum* (*Math. xvi, 19*). Cui rursus dicitur: *Eti tu adiuvando conversus, confirma fratres tuos* (*Luc. xxii, 32*). Iterumque: *Simon Joannis, amas me?* *Pasce oves meas* (*Joan. xxi, 17*). Itaque cum multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et presentem vitam finire dignatus est. Ipse decoravit sedem, in qua evangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius atque una sit sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc episcopi præsident, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo. Si quid de me boni creditis, hoc vestris meritis imputate, quia in illo unum sumus, qui ait: *Ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint* (*Joan. xvii, 21*). Debitum autem salutationis alloquium persolvens, indico quia magno gaudio exsulto, quod vos contra haereticorum latratus assidue laborare cognovi; atque omnipotentem Dominum deprecor ut beatitudinem vestram sua protectione adjuvet, quatenus per lingua vestram de sinu sanctæ Ecclesiæ omnem radicem amaritudinis evellat, ne rursum germinans impedit multos, et per illam

vat Alteserra ad hanc epist. quæstionem de finibus diriū per agrimensorem, nec desiderare cognitionem præsidis, quod adductis multis legibus probat.

* De ea supra, lib. i, epist. 9. GUSSANV.

EPIST. XL [AL. 37]. — * Nempe quia Ecclesia Alexandrina per beatum Marcum sancti Petri discipulum est fundata. GUSSANV. In Rhem. et Vatic. Dsic lector hæc periodus: *Indignum me esse non solum agnoscere, sed et cuncta que dicta sunt in eo libenter accepi, quod ille mihi de Petri cathedra locutus in honore præsidentium, sed etiam in numero stantium est qui Petri cathedram sedet;* Vatic., tenet.

Bigerrigas forte vestes a Bigerrionibus Aquitanæ populis sic dictas intelligit. At illæ vestes vilissimæ erant, ut ex Sulpicii Severi dialogo 2, *De virtutibus beati Martini*, c. 1, liquet, ac pauperibus magis conveniebant quam Alexandrino patriarchæ; nam clericus seu archidiaconus cui pauperem vestire præceperat Martinus, a proximis tabernis bigerrigam vestem..... quinque comparatam argenteis rapuit, atque ante Martini pedes iratus exposuit. Verum forsitan pauperibus vestiendis desunabantur pallia hæc ad Eulogium missa. In Vatic. A legitur Equitanica. Inter Aquitanos, Santones etiam sunt, apud quos quedam vestes bardocuculli dictæ olim notissimæ. Hinc Martialis, lib. iv, epigram. 128:

Gallia Santonico vestit te bardocucullo

* Editi, juxta breve, invitatis MSS. Nostram lectio- nem firmat Gregorius Turon., de vita Pat., c. 9: *Tunc pro auspicio quoddam brevibus conscriptis posuit supra altare. Et infra, brevem illum accipere iubet.* Schedulam hic significat.

A coinquinentur multi. Accepto etenim talento cogitatis quod præceptum est: *Negotiis dum tempore* (*Luc. xix, 13*). Ego itaque etsi negotiari nibi vides, lucris tamen negotiis vestri congaudeo, hoc videlicet sciens, quia et si me participem operatio non facit, laboris vestri me participem charitas facit. Quia, si- cùt æstimo, bonum proximi etiam otioso commune fit, qui de alterius actibus gaudere communiter scil.

Præterea ligna transmittere volui; sed beatitudo vestra si essent necessaria non indicavit, et majora multo mittere possumus, sed nequaquam talis navis huc militatur quæ hæc capere valeat. Minor a autem mittere verecundum puto. Quid tamen facere debeam, beatitudo vestra suis mihi epistolis ins- tescat.

Parvulum vero benedictionem de amatoris vestri sancti Petri Ecclesia sex minora * Aquitanica pallia, et duo oraria transmisi, quia enim multum diligo, etiam de parvis præsumo. Habet enim ipsa dilectionem auctoritatem suam, et omnino certa est quia iuris non erit in omne quod amando præsumperit.

Suscepit autem benedictionem sancti Evangeliste Marci, 899 * juxta brevem vestris epistolis inser- tum. Sed quia * colatum ac viritheum non libenter bibo, præsumens cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen cognidii, et non substantiam compara- mus. Peto autem ut contra omnes amaritudines quas in hac vita patior vestra me sanctitatis oratio fulciat, atque ab his apud omnipotentem Dominum suis in- tercessionibus defendat.

J Multa exemplaria legunt collatum, melius tamen colatum, quod succum interpretanter per colum seu colatorium expressum, eliquatum et elutriatum, ut loquuntur medici; de quo videndum Raderus, in Martialem. Juriteum forte Julius voce Arabica signifi- cante syropum, seu Syrus opum, id est Syrum succum, cum additamento Greco οἶνος, id est divi- num, sive juris divini pretiosi vasculum. Cognidium, quasi conditicum vinum vel aromatites. Herbelotus doctissimus et linguarum Orientalium peritissimus conjectabat piperatum ex jacinth et lara in Osoma- stico vocum obsecioruin. Hanc interpretationem viro doctissimo acceptam refero. Qui plura volet, legat varias lectiones Hieronymi, Mercurialis, lib. vi, c. 29, Editionis Venet. an. 1644, ubi de his tri- bus potionum generibus fuse, curiose et ex professo tractat, sumpta occasione ex hac sancti Gregorii epistola. GUSSANV. Legendum esse viritheum probant tres Vatic., quatuor Norm., Rhem. et tres Colb. In duobus tamen Norm., scilicet Aud. et Lyr., necnon in Regio, legitur juriteum. In antiquiori Colberino vero viriteum, vel vitreum. Quid per collatum, vel collatum, vel collactum (sic enim varie scribunt) viriteum, et cognidium, intelligere debeamus, facile assequi non possumus. Potions apud Ægyptios aut Alexandrinos exquisitæ genus fuisse, docet ex Papa Cangius. Vina fortasse erant quæ ex variis locis ubi abundabant, nomina diversa sortiebantur, ut apud Italos olim Falernum, Calenum, etc., a poetis cele- brata; et apud nos longe plura quæ in poetarum no- strorum cantilenis laudantur. Apud Epiphanium κόλαδος est quædam liquidorum mensura Syris cognita.

EPISTOLA XLI.

A

AD CYPRIANUM RECTOREM.

Ecclesiae Locrensi idoneum episcopum ordinari procuraret.

Gregorius a Cypriano rectori nostro per Siciliam.

Habitores Locrensis civitatis quemdam ad nos presbyterum adduxerunt, qui eis debuisset episcopus ordinari. Sed quia minime dignus inventus est, ne diu sine proprio possint consistere sacerdote, a nobis admoniti in scrinio promiserunt alium studiose se querere, et ad nos consecrandum Deo adjutore perducere. Et ideo ad dilectionem tuam latore praesentium veniente, Marcianum presbyterum diocesos Taurianensis Ecclesiae, qui nunc habitat in Ecclesia quae est in Massalargia constituta, diocesis Catannensis Ecclesiae, ad te facito modis omnibus evocari; atque eum studii tui sit de criminibus, quae ad episcopatum accedere non permittunt cum omni subtilitate requirere. Et si eorum se expertem esse responderit, cum praesentium portatore eum festina dirigere, ut facto in eum decreto, ad nos veniat Deo protegente ordinandus. Si vero est aliquid quod ei possit obsistere, hunc qui ad dilectionem tuam venit, cum omni cura et celeritate dimitte, ut, eo ad loca sua remeante, alter secundum ea quae præmissa sunt requiratur. • Datum mense Augueti, inductione 15.

EPISTOLA XLII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Cum neque lapsum episcopum loco suo restituit, neque ultra tres menses Ecclesiam vacare permittant canonices, Cornelii ordinet episcopum.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Fraternitatis vestrae epistola nuntiante, compumperimus Cornelensis Ecclesiae filios assidua 890 supplicatione in loco lapsi quondam episcopi sui consecrandum sibi a vobis poscere sacerdotem, atque vos quid de ea re fieri debeat dubitare, et nostrum evidens exspectare mandatum. Postquam ergo (Grat. dist. 50, c. 11) quemquam criminaliter abscedentem in locum de quo lapsus est nulla permittit ratio revocari, et ultra tres menses Ecclesiam vacare pontifice statuta saerorum eanorum non permittunt, ne, cadento pastore, dominicum gregem antiquos, quod absit, hostis insidiando dilaniat, fraternitas vestra deprecationi eorum consentire, et loco lapsi debet episcopum ordinare. Nam dum non petentes eos etiam ante vestris ad hoc debueratis adhortationibus admonere, postulantes nulla vos oportet excusatione differre, quia Ecclesia Dei diuviduata proprio episcopo remanere non debet.

EPIST. XLI [Al. 38]. — * In Vatic. B, Cyriaco notario nostro per Siciliam. In Rhem., Cypriano. In Reg., diac. regente per Siciliam. :

* Loci a Zephyrio promontorio Episephyril dicti, urbs olim ampla et episcopalibus Brutiorum, in magna Græcia ad mare Ionium. Ex ipsius ruinis crevit Hieracium, urbs episcopalibus Calabriæ ulterioris, vulgo Giræe, in Regno Neapolit. GUSSANV. In Vatic. A, B, D, Lutrensis civitatis.

* Vatic. A, in secreto.

* Vatic. A et D, in Massa Largia. Vatic. B, in Mas-

EPISTOLA XLIII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

De submovendo clericorum dominio in monasteriis.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Dudum (Grat. 18, q. 2, c. 27) ad nos multorum relatione pervenerat monasteria in Ravennatis partibus constituta omnino clericorum vestrorum dominio prægravari; ita ut occasione quasi regiminiis ea, quod dici grave est, velut in proprietate possideant. Quibus non modicū condolentes, decessori vestro epistolas misimus, ut hoc emendare per omnia debuisset. Sed quoniam vita est termino citius occupatus, ne hoc onus monasteriis remaneat, fraternitati vestræ hæc eadem nos scripsisse recolimus. Et quia, ut comperimus, in hujus rei hactenus correctione cessatum est, hæc ad vos iterum prævidimus scripta dirigere. Hortamus ergo ut omni mora, omnique excusatione submota, ita monasteria ipsa ab hujusmodi studeatis gravamine relevare; quatenus nullam deinceps in eis clerici, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, ob aliud habeant, nisi orandi tantummodo causa, accedendi licentiam, aut si forte ad peragenda sacra missarum fuerint invitati mysteria. Sed ne vel per eujustibet monachib[us] (Grat. 16, q. 1, c. 37) aut abbatis promotionem aliquod onus monasteria fortasse sustineant, studendum vobis est ut si quispiam abbatum aut monachorum ex quocunque monasterio ad clericatus officium vel ordinem saerum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem, ne monasteria hujus occasionis velamine, quæ prohibemus, sustinere onera compellantur. Hæc itaque omnia 891 vigilanti cura emendare jam secundo commonita sanctitas vestra non differat; ne si post hæc negligentes vos esse, quod non credimus, senserimus, aliter monasteriorum quieti prospicere compellantur. Nam vobis notum sit quia tantæ necessitatibus servorum Dei congregationem amplius subjacere non patiuntur. Ne vero aliqua vobis excusatio de monachis oriatur, personam hoc quam præviderit utilem ex opere fraternitas vestra transmittat, et ei nos qui cum eo ad vos venire possint monachos deputabimus; quos ut prospexeritis, debeat in monasteriis ordinare, si tamen talia loca sunt ut sit unde ibi subsistere veleant.

EPISTOLA XLIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Curet ne Theodorus maleficus, aut Messanenum clericorum aliquis Paulæ adversetur.

Gregorius Cypriano diacono.

Questa nobis est Paula præsentium latrrix, quem-

salaria.

* Ita cum Vatic. Turon. S. Gat. et Colb. vel.

EPIST. XLII [Al. 39]. — * Cornelium seu forum Cornelii, vulgo Imola, urbs Italæ, olim Senonum in Æmilia, nunc Romandiola dicta, ad fluvium Vatrenum, vulgo Santerno, inter Bononiæ et Ravennam; subest dominio summi pontificis, adhuc episcopalis sub archiep. Ravennæ. GUSSANV.

* De lapsis supra, lib. iv, epist. 26; lib. v, epist. 3, 4.

EPIST. XLIII. [Al. 40].

dam Theodorum ^a ex Iudeo sibi nimis frustra ini-
micum existere; in tantum, ut, quod dici nefas est,
^b iniquitate maleficiorum eam laedere molierat, atque
ab hominibus Ecclesiae Messanensis eundem Theodo-
rum contra hoc facinus ^c fortius vindicari. Dilec-
tio igitur tua studeat ut nullus ecclesiasticorum
praedictæ mulieri in hac causa tentet adversus exi-
stere. Sed ad investigandum hoc ipse, ut potueris,
esto sollicitus. Et si **892** suprascriptus Theodorus
tantæ iniquitati obnoxius esse patuerit, ^d ita hoc
districta ultione per hos quorum interest facias vin-
dicari, ut et Deus placari possit, et aliis exemplum
coercitionis sit.

EPISTOLA XLV.

AD CLAUDIUM ABBATEM.

Romam quantocius veniat.

Gregorius Claudio abbati.

Veniente ^a viro reverendissimo Severo episcopo,EPIST. XLIV [AI. 41]. — ^a Beccensis Codex, ex-
judeum.^b Vatic. B et Norm., maleficorum.^c Ita MSS. et vet. Ed. At recent., fortius insi-
gari.^d Vatic. D ac Norm., in hoc..... facias (sc. dilectio

A tuam quoque dilectionem credidi ad beati Petri apo-
stolorum principis limina pariter venire, quia et ia-
mihi fuerat nuntiatum, et valde ex eodem nuntio
latabar. Sed credo te ^b occupationibus monasterii
præpeditum, et idcirco ad me minime veniase. Epi-
stolas vero quas dilectio tua ante hoc tempus trans-
miserat accipiens, sicut voluisti, secreto relegi. Sed
de tribus personis de quibus scripseras, nihil vidi
esse possibile; de ea maxime persona, quæ hic apud
me fuit non suspicor posse aliquid tale utiliter fieri,
quæ aut naturæ simplicitate, aut negligentia torpore
mibi visa est. Et ideo dilectio tua si quid valet illuc
requirat, et sollicite disponat, atque ad me veniat.
Si vero venire non valet, vel post aliquantum tem-
poris venire debet, ut usque ad quinque vel sex
menses, si vita comes fuerit, mecum faciat, et pos-
ea ad propria revertatur. Omnipotens Dei gratia ab
omni te adversitate custodiat.

B tua) vindicari.

EPIST. XLV [AI. 41, ind. 4]. — ^a Vatic. A, ^b vix
clarissimo. Abest a cæteris Vatic., a Norm., Anglic.
et plerisque MSS. hæc epistola.^c Idem Cod. Vatic., operationibus.

LIBER OCTAVUS.

Indictione prima, mense Septembri.

EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM EPISCOPUM.

*Hortatur ut ab idolorum cultu incolas perget avertire.
Pro baptizandorum vestimentis mittit solidos quin-
quaginta.*Gregorius ^a Petro episcopo Corsice.

893 Suscepit epistolis fraternitatis vestræ, magnas
omnipotenti Deo gratias retulimus, quia de congrega-
tione multarum animarum nos dignatus es releva-
re. Et ideo fraternitas vestra sollicite studeat opus
quod coepit, auxiliante Domino, ad perfectionem de-
ducere. Et sive ^b eos qui aliquando fidèles fuerunt,
sed ad cultum idolorum negligentia aut necessitate
faciente reversi sunt, festinet cum indicta poenitentia
aliquantorum dierum ad fidem reducere, ut rea-
tum suum plangere debeant, et tanto firmius teneant
hoc ad quod, Deo adjuvante, revertuntur, quanto
illud perfecte desleyerint unde discedunt; sive eos

LIBER VIII. AI. LIBER VII. Indict. I.

EPIST. I [AI. 2]. — ^a In quibusdam MSS. et in an-
tiquis Editionibus titulus iste sic habet: *Chrysantho
episcopo Spoletoano. GUSSANV.* Petrus hic erat episco-
pus Aleriae in Corsica, ex epist. 22, lib. vi, ubi ejus-
dem montis Negeugni sit mentio. In Vatic. F inscri-
bitur mendose *Anastasio episcopo Antiochiae.* Delinceps
epistolæ Gregorii collatae sunt ad sex Vatic. MSS. A,
B, C, D, E, F.

^b His indicit sanctus Greg. aliquantorum dierum
poenitentiam, sanctus Leo, epist. 92, in resp. 19 ad
Rusticum Narb., est paulo anterior, poenitentiam
publicam imponens. Aurel. II, can. 20, eius arcit ab
Ecclesiæ contibus. Rhemensc 630, can. 14, statuit
ut sese idololatria impiiscentes poenitentia dignum
tempus exsolvant. Si placent veteres, lege sanctum

C qui necedum baptizati sunt admonendo, rogando, de-
venturo judicio terrendo, ratione quoque reddendo,
quia ligia et lapides colere non debent, festinet
fraternitas tua omnipotenti Domino congregare; et
in adventu ejus, cum districtus dies judicii venerit,
in numero sanctorum possit tua sanctitas inveniri.
Quod enim opus utilius et sublimius acturus es,
quam ut de animarum vivificatione et collectione
cogites, et tuo Domino, qui tibi locum prædicandi
dedit, immortale lucrum reportes?

D Transmisimus autem fraternitati tue quinquaginta
solidos ^c ad vestimenta eorum qui baptizandi sunt
comparanda; presbytero quoque Ecclesiæ quæ in
Negeugno monte sita est possessionem quam ita
fraternitas petiit, dari fecimus, ita ut quantum pre-
stat, tantum de solidis quos **894** accipere con-
seruat minus accipiat.

Estra autem fraternitas petiit ^d ut sibi episcopum

Cyprianum, de Lapsis, passim. GUSSANV. Quid vetat
dicere indictam a sancto Gregorio poenitentiam po-
blicam fuisse? Quod probat tamero Gussanvill.com
asseruisse sanctum Doctorem a sancti Leonis seve-
ritate deflexisse.

^e Baptizandos suis vestibus omni ex parte olim
nudatos, ac post emersionem atque unctionem car-
dida ueste quæ totum corpus tegeret indui solitos,
notius est quam ut probatio egeat. Vestem haec
pro egenis baptizandis Ecclesiæ sumptibus compa-
rari jubet sanctissimus pontifex infra, epist. 23, cum
illam sibi cæteri propriis sumptibus emerent. Vide
Gregorium Nazianz., orat. 3, in sancta lumina,
Ambrosium, lib. de iis qui mysteriis initiantur, c. 7.
Consule quoque notam 327 ad Lib. Sacramentorum.

^f Omnes quos videre licuit Codices ita legunt; le-

In Ecclesia quæ non longe ab eodem monte est face-
re debeat; quod omnino libenter accepi, quia quan-
tum vicina iuerit, tantum prodesse animabus illic
consistentibus amplius poterit.

Latrem vero præsentium (*Grat. 4, q. 1, c. 121*)
pro intercessione sanctitatis vestræ acolythum feci-
mus; quem ad obsequia vestra retransmisimus, ut
si in lucrandis animabus amplius servierit, proficer
amplius possit. (*Cf. Joan. Diac. l. ii, n. 49.*)

EPISTOLA II.

AD ANASTASII EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

*Ipsi adversus hæreses animos addit. Laudato mutuo
charitatis vinculo, et commemoratis amici muneri-
bus, diuturnam illi precatur vitam.*

Gregorius Anastasio patriarchæ Antiocheno.

Suscepi epistolas suavissimæ beatitudinis vestræ,
quæ pro verbis lacrymas ^a fluebant. Vidi namque in
eis nubem more suo in altum volantem, sed quam-
dam caliginem tristitiae ferentem, nec penetrare in
ipso exordio facile valui unde et quo iret, quia, pro
ipsa quam dixi caligine, ad plenum causas non in-
tellexi. Hoc tamen sanctissimos vos semper, sicut et
facitis, reducere ad mentem decet quod prædictor
gentium dicit: *In novissimis temporibus instabunt
tempora periculosa, et erunt homines seipso amantes,
cupidi, elati* (*I Tim. iv, 4*), et cætera, quæ mihi la-
bor est dicere, et vobis non est necessarium audire.
Ecce in sancta senectute beatitudo vestra multis
tribulationibus laborat, sed perpendat cuius ^b sedem
sedeat. Nunquid non illius cui voce Veritatis dictum
est: *Cum senueris, 895 alius te cinget, et ducet quo
tu non vis* (*Joan. xxi, 18*)? Sed hæc dicens recolo
quod sanctitas vestra in multis adversitatibus etiam
a juventute desudavit. Cum bono ergo rege dicat:
*Recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ
meæ* (*Isa: xxxviii, 15*). Sunt autem multi qui dele-
ctionem suam, sicut scribitis, de nostris sibi vul-
neribus faciunt; sed scimus qui dixit: *Plorabitis, et
flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contri-
stabitimi* (*Joan. xvi, 20*). Ubi et protinus adjunxit:
Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Quia vero jam
prædicta patimur, restat ut etiam promissa sperare
debeamus. Hi enim de quibus dicitis quia ipsi addunt
onera qui sublevare debuerunt, scio quia illi sunt
qui veniunt in vestitu ovium, et intus sunt lupi râ-
pes (*Matth. vii*). Sed tanto magis tolerandi sunt,
gendum tamen conjicio *episcopum*, et textus faveat;
nam eo plus proderit Petrus, quo populus istis erit
vicinior commoratione. Observa vix licuisse episco-
po hospitium mutare, relicto quod ad matricem Ec-
clesiam esse solebat Episcopio, quod hodiernis mo-
ribus episcopi vocant palatum. De hac sedis muta-
tione sanctus Gregorius, lib. v, nunc lib. vi, epist.
23. Antioch. Carthag. iii, can. 5. *Placuit*, etc.;
Carthag. iv, c. 14; Meldense, c. 25, 26, 28, 36.
GUSSANV. Ejus conjecturam de legendō potius *epi-
scopum* quam *episcopum*, juvant MSS. plerique, ubi le-
gitur *episcopum*; quæ litteræ possunt æque significare
episcopum ac *episcopum*.

EPIST. II [Al. 3]. — ^a Excusi, pluebant.

^b Id Editoribus displacevit, et invitis MSS. maluerunt
sedem teneat. Vide notam ^c, lib. i Moral., num. 23,
ex qua disces hunc loquendi modum Gregorio et
aliis Patribus non insolitum. Revolve quoque, lib. i,

PATROL. LXXVII.

A quanto nos non solum per malitiosam mentem, sed
etiam per religiosum habitum perseguuntur. In hoc
autem quod soli præ aliis habere appetunt quod
dignum non fuerat ut vel cum fratribus haberent,
nullo modo turbamur, quia in omnipotenti Deo confi-
dimus quod hi qui aliena appetunt etiam suis citius
privantur. Scimus enim qui dixit: *Quia omnis qui
se exaltat humiliabitur* (*Luc. xiv, 11*). Et rursum
scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor* (*Prov. xvi, 18*).

His autem diebus, sicut invenio, nova hæretico-
rum bella consurgunt, de quibus vestræ beatitudini
jam antea scripsi, ita ut prophetas, Evangelia, et dia-
cta Patrum omnia evacuare moliantur. Sed perman-
ente vita vestræ sanctitatis, in protectoris nostri
gratia speramus quod eorum ora citius obmutescant,
quæ contra soliditatem veritatis aperta sunt, quia et
quamlibet acuti gladii immittantur, cum saxum fe-
riunt, fracti resilient. Hoc autem magna Dei omni-
potentis est gratia, quod in ipsis qui a sanctæ Ec-
clesiæ doctrina divisi sunt ^d unitas non est quoniā
omne regnum in se divisum non stabit (*Luc. xi*). Et
sancia Ecclesia subtilius in sua semper eruditione
instruitur, dum hæreticorum quæstionibus impugnat-
ur; ita ut aperte inpleatur quod per Psalmistam
contra hæreticos de Deo dictum est: *Divisi sunt ab
ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius* (*Psal. LIV, 22*). Nam dum ipsi in suo pravo errore dividuntur,
cor nobis Deus appropiat, quia eruditæ adversitatibus,
intellectum ejus subtilius invenimus.

C Quæ autem mala a barbarorum gladiis, quæ a
perversitate judicum patimur, beatitudini vestræ
narrare refugio, ne ejus gemitum augeam, quem
minuere consolando debueram. Sed in his omnibus
auctoris nostri me præcepta consolantur, dicentes:
*Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In
mundo pressuram habebitis* (*Joan. XVI, 33*). Penso
enim quibus dictum est: *Hæc est hora vestra, et po-
testas tenebrarum* (*Luc. XXII, 53*). Si ergo potestas
lucis postea erit, quia electis dictum est: *Vos estis
lux mundi* (*Matth. v, 14*); et sicut scriptum est:
^e *Obtinebunt eos justi in matutino* (*Psal. XLVIII, 15*);
omne quod in hora et potestate tenebrarum patimur
lugendum non est.

896 Indicat autem mihi suavissima sanctitas ve-
stra quod mecum, si potuisset fieri, sine charta et
dialog., c. 4.

^c Scilicet una fides, una charitas. Extra Ecclesiam
autem, nec fides est vera, nec charitas. Sic facile
in alias scissuras abeunt. GUSSANV.

^d Psalterium Romanum legit, obtinebunt. Versio
Vulgata: *Et dominabuntur eorum justi in matutino.* Psalterium vetus: *Et dominabuntur eis recti mane.* Ita
etiam LXX Interpretæ, et vers. Syriaca, Arabica,
Æthiopica. Hebraica: *Et subjiciunt eos justi in ma-
tutino.* Hieronymus pro justi, habet recti. Sic autem
locum hunc interpretatur Estius: *Et dominabuntur,
etc., quasi dicat: Matutre et brevi futurum est, ut justi
eorum dominentur. Est enim phrasis Hebraica, mane
seu in matutino, pro eo quod est mature ac propere.*
GUSSANV. Hæc observat vir doctus, ut priorem lecio-
nem obtinebant emendet, certe MSS. pene omnibus
contrariam.

calamo loquus voluisset, et dolet quod nobis Orientis pene et Occidentis spatum interjacet. Sed hoc quod sentio, verum dico; et in charta mibi mens vestra sine charta loquitur, quia in verbo vestrae sanctitatis sola charitas sonat, et divisi locis non sumus, qui ex dono omnipotentis Domini dilectionis vinculo conjuncti sumus. Cur igitur accipere pennas columbae deargentatae queritis (*Psal. Lxvii, 14*), quas jam habetis? Pennae quippe ejus sunt echarcas Dei et proximi. Per ipsas enim sancta Ecclesia evolat, per ipsas terrena omnia transcendit; quas si vestra sanctitas non haberet, ad me cum tanta charitate per epistolam non venisset.

Rogo autem ut pro mei cordis infirmitate enixius oretis, quatenus omnipotens Deus mentem meam a malis omnibus pro vestra intercessione tueatur, et citius me de tot procellis hujus tempestatis eripiat, atque in æternas quietis littora perdicat.

Benedictiones vero locupletissimas omnes quæ directæ sunt suscepi, quæ mihi vir Dei pauper spiritu transmisisti, de quibus dicitur: * Quid enim det pauper nisi ea quæ paupera sunt? Sed nisi vos per humilitatis spiritum pauperes essetis, benedictiones vestras locupletes non fuissent. Omnipotens Deus sua vos a malis omnibus protectione custodiat; et quoniam vita vestra bonis omnibus valde est necessaria, post longa adhuc tempora vos ad coelestis patriæ gaudia perducat. (Cf. *Ioan. Diac.*, l. iii, n. 49; l. iv, n. 67.)

EPISTOLA III.

AD BONUM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Nusquam vendendum humandi corporis locum. Restituenda quædam mancipia.

Gregorius Dono episcopo Messanæ.

Filius noster Faustinus, vir eloquentissimus, ad nos veniens questus nobis est, quod pater ejus quondam Petrasius aliquia vestra Ecclesiæ sepulturæ suæ gratia juris alieni reliquerit. Et quidem quid de hac re sæculi leges habeant et ipse novit, et nos audiimus, quia haeres ad solvendum cogitur, si auctor ejus b aliena legaverit. (Vide Leg. cum ALIENAM, de Legalit.) Sed quia fraternitatem vestram lege Dei, non autem lege sæculi novimus vivere, valde mihi injustum videtur ut calix electrinus, et puer qui cujusdam Ecclesiæ in possessione ejus posita diœce-

* Ita quinque Vatic., Norm. omnes, Colb., etc., quibus consenserit vet. Ed. Recentiores habent quid enim debet.

† In duabus Telle. additur mensa Novemb., indic. 1.

Epist. III [Al. 4]: — * Ita Vatic., Norm., etc., dissentientibus Excusis, ubi legitur, et ipsi nostis.

b In recent., vel testablr aliena legaverit.

c Male plerisque in Excusis, tabulam. Erat fibula aurea magni pretii, intus quid imperatores largiebantur, ut observat Gussantillæus.

d Ita restituimus ex Vatic., Norm., Anglic., Rhem., Corb., Colb. Consenserunt vet. Edit. in quibus tandem legitur illicitam antiquam consuetudinem; quod etiam exhibet Vatic. D. In Recent. legitimus: quamvis cum secundum nostram institutionem noveris nos illicitemus.

e Infra idem prohibetur epistola 56, nunc 3, int.

A seos Consentinas Ecclesia esse prohibetur, a fraternitate teneatur. Cum enim et vir reverendissimus Palumbus, nunc episcopus, tunc vero archidiaconus, ita fuisse testatus est, vos omnino ejus add credere, et aliena restituere debulstis. Fibula vero auream, quam prædictus vir moriens pariter reliquit, considerare, ut arbitror, debuiatis, quæ caset summa ejus substantiæ, si quid esset unde hi quos reliquerat sustentari 897 debuissent, et tunc pro sepultura ejus accipere. Quamvis nostrum institutum noveris, nos antiquam consuetudinem nostram a nostra Ecclesia omnino vetavisse, nec cuiquam assensum praebere. ut loca humandi corporis pretio possint adipisci. Nam si gentiles, ut arbitramur, viri Sichimitæ Abrahæ pro Sara mortua atque in loco proprio humanda sepulturam gratis obtulerunt, et vix magna ejus importunitate coeli sunt ut pretium de loco sepulturæ perciperent (*Genes. xxiii, 6*), nos qui episcopi dicimur de humandis fidelium corporibus pensa facere quid debemus. Hoc ergo fraternitatis vestræ judicio committimus.

B Et hoc quoque nobis prædictus eloquentissimus vir questus est Sisinnium defensorem Ecclesie tua irrationabiliter juri suo mancipia competentia delineare. De quibus etiam judicio sanctæ memoriae Maximiani episcopi ut ea detentor redderet esse assentit definitum, sed eorum restitutionem hactenus voluntarie distulisse. Hortamur ergo fraternitatem tuam ut si manifeste causa jam judicata est, quæ statuta sunt compleantur; alioquin, s deputato exsecutore ad fratris et coepiscopi nostri Secundini partes facere judicium convenire, ut dum cujus sint juris mancipia de quibus questio vertitur ejus fuerit sententia declaratum, nec hic præjudicium, nec ille videatur b invidiam sustinere.

C * EPISTOLA IV.
AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Ut monasterium consecrat concedit.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestræ insinuatione didicimus, quæ habetur in subditis, intra civitatem Lunensem in domo te propria monasterium ancillarum Dei pro vestra devotione fundasse, quod in honore beati Petri apostolorum principis, et sanctorum martyrum Joannis et Pauli, atque Hermæ et Sebastiani, desider-

D dict. 2, Januario Caralitano, et resertur causa 13, canone 12, ubi vide tres sequentes canones, et extra de sepulturis, c. Abolendæ, ex In poenit. III, de amonit, c. 2. Plura videsis apud Thomassinum, part. II, lib. I, capp. 63, 63, 67, 68.

* Editi cum Colb. vet. et Reg., detentor. Nostre lectio est in aliis omnibus MSS.

§ Editores h[ab]c, rejectio executores, maluerunt defensore. Faretur tamen Gussantillæus executore in omnibus fere Codd. MSS. legi. De hac voce vide liv. I dialog., c. 4, et epist. 57 lib. V.

h Restituimus invadiam, suadentibus omnibus MSS. quibus inconsulatis Editores præstulerunt injuriam.

Epist. IV [Al. 6]. — * Ille epist. desideratur in MSS. Anglic., Norm., Corb. et plur. Exstat in Rhen. Reg., Colbert. vet. et quinque Vatic.

ras consecrari. Et ideo, frater charissime, tū si nullum corpus ibidem constat humatum, data primitus a fraternitate tua donatione legitima, illū est calicem argenteum unum habentem uncias sex, et patenam argenteam habentem libras duas, syndones duas, cooperitorum 898 super altare unum, lecta strata numero decem, in ērumentis d^o capita viginti, in ferramentis capita triginta, in cāspite fundum Faborianum, et Lumbriacum in integrō constitutum in territorio Lunensi millario ab urbe eadem plus minus secundo, juxta ōuvium Macram, cum servis duobus, id est Mauro et Joanne, et boum paris duotantum, gestisque municipalibus alligatis; p̄dicti monasterii oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis, et cetera secundum morem. Mense Novembrio, indictione prima.

EPISTOLA V.

AD PLURIMOS METROPOLITAS ET EPISCOPOS.

Publicis rationibus obligatos, neque in clero, neque in monasterio suscipiendos; milites vero per triennium prius probundos quam monachicum habitum induant.

Gregorius Eusebio a Thessalonicensi, Urbitio d^o Cracitano, Constantio Mediolanensi, Andrea Nicoplitano, Joanni Corinthi, Joanni primi Justinianae, Joanni Cretensi a Scoritano, Joanni Larisse, Marianno Ravennae, Januario Caralis Sardiniae, et omnibus episcopis Siciliae.

Legem quam piissimus imperator dedit (Grat. dist. 52, c. 1), ne fortasse hi qui militiae vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiant, ad ecclesiasticum habitum venient, vel in monasteriis convertantur, vestre studi fraternitatē transmittere: hoc maxime exhortans, quod hi qui seculi actionibus implicati sunt in clero Ec-

^b De hac conditione jam superius dictum ad epist. 54 libri i.

^c Vide quae fuerit proportio caliceis ad patenam. Citant ex Columella, lib. xii, c. 43, locum, ubi per patenas intellgit lata vasa quae habent labra grandia. Et certe op̄orebat primis saeculis patenam esse grandem, quae plures oblationum coronas contineret, non tenuissimas ut nunc, sed longe spissiores, et ad panis communis formam proprius accedentes. Gussav. Super h̄as patenas etiam siebat oblationum confractio. Vide Mabillon., comment. in Ord. Rom., pag. 55.

^d Turon., capitella viginti.....capitella triginta.

^e Hic fluvius in Vatic. F. Macha dicitur; in tribus aliis Marra.

^f In Excusio, et boum perium undecim tantum. Fortasse quod (n), cum duo tantum significarent. Editores pro undecim sumpserunt. Sequimur Vatic., Colbert., Rhem.

EPIST. V [Al. 11]. — a Thessalonica, vulgo Saloniči, urbs hodieque clarissima ad sinum maris Aegei Thermaicum, Italis Golfo di Saloniči, Macedoniae olim metropolis non modo civilis, sed et ecclesiastica, seiesque vicaril sedis apostolice per Illyricum Orientale a temporibus Damasi usque ad tempora Vigiliū, qui istud privilegium precibus Justiniani imperatori episcopo Justinianae concessit ex parte. Gussav.

^g Byrrachium et Epidamnum, vulgo Durazzo, Gall. Duraz, urbs Macedoniae celeberrima in provincia Alania, maritima, ad ostia fluvii Argentaro, in mare

INDICT. I. — EPIST. VI.

910

A clesie propere suscipiendi non sunt, quia dum in eccl̄asticō habitu non dissimiliter quam vixerant vivunt, nequāquam student saeculum fugere, sed mutare. Quod si etiam tales quicquid monasterium pertinet, suscipiendi nullo modo sunt, nisi prius a rationibus publicis fuerint absoluti. Si qui vero ex militibus numeris in monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita. Et juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicū habitum Deb auctore suscipere. Qui si 899 ita sunt probati atque suscepti, et pro anima sua penitentiam de perpetratis culpis agere student, pro eorum vita et lucio coelesti, non est eorum conversio tenuentia. Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omni modo placatur, et libenter eorum conversionem suscipit quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit. Mense Decembri, indictione prima.

EPISTOLA VI.

AD AMOS JEROSOLYMITANUM PATRIARCHAM.

Petrum Romanum Ecclesiae acolythum fugitivum jubeat comprehendi, ipseque sacra comitatio privatum Romanum mittat.

Gregorius a Amos episcopo Jerosolymitano.

Cum fraternitatem vestram confidamus canonum statuta et vigorem diligere disciplinæ, ne clerici nostri vobis ad evitandam distinctionem eccl̄asticæ ordinis falsitas surripere valeat, ejus culpam sanctitati vestre indicare prospexit, ut sollicitudine vestra disciplinæ possit subiuncti quam refugit. Conperimus autem quod Petrus acolythus, quem dilectissimo filio nostro Sabiniiano diacono responsa eccl̄astica facienti observare in urbe regia fecerit.

Adriaticum recurrentis: olim metropolis Epiri nomine, subdia iunctio dominio Thraciarum. A Dyrrachio sit Dyrrachinus et Dyrrachitanus, non Dyrrachianus.

^a Num potius scribendum Scodritano, ab urbe Scodra, olim Dalmatia episcopali quæ nuoq; Albania caput est, vulgo Scutari? at nulli faciunt MSS.

^b Si metropolitanum habuissent Siciliæ episcopi, ad eum singulariter Gregorius epistolam hunc direxisset, ut ad alios supra memoratos metropolitas, non ad omnes episcopos. Hinc itaque arguitur (quod aliunde multis argumentis probatum) Siciliam tunc metropolitanam caruisse.

^c Numeri militares sunt cohortes, turmæ, catervæ militum. Vide Dialog. lib. iv, c. 35, nota a.

^d In Vatic., Colbert. vet. et Corb., hoc legitur, non in aliis.

EPIST. VI [Al. 7]. — a Hic, ordine 58 praeuit Ecclesiae Jerosolymitane annis octo, ex Nicephoro patriarcha Const., in Chronographia. Gussav.

^b In Cod. Vatic. D, ad debilitandam; at superscriptum legitur, ad devitandam.

^c Apud autores eccl̄asticos, circa tempus sancti Gregorii, est suo fungi munere suum officium exercere, sicut obire ministerium. Sic in concil. Andeg. an. 453, can. 8: De monachis qui cœptam observatio- nis viam relinquunt. Can. 10: De laicis vel clericis qui ministri ordinati observare noluerint. In Epist. can. 5: Ne presbyter presumat.....observare, nisi, etc. In Aurel. iii, 538, c. 5: ad reparacionem basilicæ aut obseruantum ibi substantiam deputetur. In Aurel. iv, can. 4: De clericis peregrinis, qui prohibentur mini-

ramus, fugiens ad vestram Ecclesiam venerit. Quod si verum est, in tuto eum facere fraternitas vestra et inventa huic studeat occasione remittere. Aut si forte hoc metuens a vestra di-cesserit Ecclesia; et per diversa loca, ne comprehendi valeat, latitet, in omnibus parochiis vestris, ut diligenter requiratur, injungite, et inventum ad nos, sicut præfati sumus, transmittite; quem etiam volumus per vos quia sit communione privatus agnoscere; nec dominici corporis ac sanguinis quounque ad nos redeat audeat mysteria sumere, nisi forte vicino mortis insidente periculo.

EPISTOLA VII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Segregatam ex ecclesia sua redditum quartam portionem clericis juxta laboris meritum dividat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensis.

Ad hoc locorum (*Grat. 16, q. 1, c. 63*) gradus rationis ordo distinxit, et judicia esse constituit, ut nec præpositi in opprimendos se frustra valeant occupare subjectus, nec subjectis iterum contra suos præpositos effrenata sit resultandi licentia. Et ideo quia per decimam quintam uuper inductionem elapsam ecclesiæ tuæ acolythi, dato contra te capitulari, **900** quadam conquesti sunt, ne aut in tuæ fraternitatis invidia remanerent, aut illos in suis videremur petitionibus non audire. dilectissimo filio nostro Cypriano diacono ea subtiliter inquirenda mandavimus. Qui injuncta cognoscens, quid de capitulo unoquoque decreverit, inquisitioni nostræ est subilius patet factum. Et quia inter alia de quarta portione ^a cleru[m] hoc tenendum statuit, ut unam portionem bi qui in sacro loco sunt positi, et reliquas duas cleru[m] ac ci piat, et latores præsentium Donatus presbyter, nechon et Theodosianus atque Viator diaconi, aliorum quoque qui in sacro sunt ordine constituti relationem ad nos deferentes, conquesti sunt hoc contra antiquam consuetudinem in suo gravamine præjudicialiter statutum; quippe quia de eadem quarta semper se duas partes et tertiam cleru[m] perhibent consecutum, et petiverunt ne haec definitio in suo præjudicio permaneat; nos hoc fraternitatis tuæ dispositioni oportere prævidimus committendum.

Volumus ergo (*Grat. ibid.*) ut quidquid Ecclesiæ tuæ ex redditu vel quolibet alio titulo fortassis accesserit, quartam exinde portionem sine diminutione aliqua debeat segregare, atque eam secundum Dei

A timorem presbyteris, diaconis, ac clero, ut tibi visum fuerit, discrete dividere; ita sane ut unicuique, sicut meritum laboris exegerit, libera tibi sit, iusta quod prævideris, largiendi licentia, quatenus et hi qui merentur etiam temporali se sentiant hoc commodo consolari, et alii adjuvante Domiu[m] eorum ad melius contendant imitatione proficer.

EPISTOLA VIII.

AD VITALIANUM EPISCOPUM.

Tulliani magistri militiæ filiam ad religiosum habitum revocet; detrudat in monasterium; obstantes secreta communione suspendat.

Gregorius Vitaliano episcopo Sipontino.

B Si custos religiosi habitus aut esse no[n]ses episcopus (*Grat. 20, q. 1, c. 18*), filia gloriose memorie Tulliani, magistri militiæ, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad secularis reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissa est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus exstisisses, ^a prius ad nos ultio mulieris pravissimæ quam culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonica in te fueris coercionem expertus, in aliis distinctione et disciplinam nescias custodiare, **901** qualiter debeat esse sollicitus, congruo tibi, si Domino placuerit, tempore demonstrabimus. Præsentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere, quod pressus usque nunc ignavia distulisti. Instante ergo tua sit prædictam mulierem una cum Sergio defensore nostro comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine aliqua execratione revocare, sed etiam in monasterium, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere; et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit ex tua possit distinctione cognoscere. Qua in re si quis, quod non credimus, ^b laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obstatendum, a sacratissimæ eum communionis participatione suspendere nobisque renuntiare festina, ut quantum sit execrabilis quod præsumpsit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita te cautum stude ac vigilante ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantis per valeat sollicitudo minuere. ^c (Cf. *Joan. Diac. l. III, n. 39.*)

strare, nisi eos probatos districtio pontificis observare præceperit. Eiusdem conc. can. 26: De clericis qui in potentum domibus observantes negligunt implere quod Ecclesiæ debent. GUSSANV. Observare hic est assidue cum aliquo esse officii honoris causa, ei que ministrare. Acolythus idem sonat ac pedissequens, apparitor. Lique tam ex epist. I hujus libri acolythos aliquando magis spirituibus officiis defunctos esse: quem (acolythum) ad obsequia vestra retransmisimus, ut si in lucrandis animabus amplius servierit.

EPIST. VII [Al. 8]. — ^a In Vatic. B, clero hoc te-

nendum. De bonorum Eccles. partitione et divisione vid. lib. v, epist. 44.

EPIST. VIII [Al. 11]. — ^a Id desumptum videtur ex lege 3, de officio præfecti prætorio Orientis et Illyr., ubi imperatores de iudicibus inutilibus sciscent ab administratione removendis, aliisque vice ipsorum subrogandis: *Ad nostræ, inquit, manus tuæ dñi sententiam, non criminis, sed vindicta referatur.*

^b In recent. Edit. clericorum vel laicorum.

^c In duobus Tellerianis ad calcem epistolæ legitur mense Februario, indict. 1, quod in nullis aliis Ms. nobis occurrit.

EPISTOLA IX.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

De filia Tulliani magistri militiae ad religiosum habitum resumendum cogenda.

Gregorius Sergio defensori.

Si homo eases (*Grat.* 27, q. 1, c. 19), ^a aut distinctionem aliquam habuisses, ita regularis disciplinae debuisti custos existere, ut ea quæ illicite illuc committuntur, ante vindicta corrigeret, quam ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia te facit stultitia negligentem, non solum de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiam tuam nihilominus provocamur. Omni ergo dilatione omniexcusatione postposita, filiam gloriae memorie Tulliani, ^b magistri militiae, quæ, projectis, quas sponte asumpseras, religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit, una cum fratre et coepiscopo nostro Vitaliano festina comprehendere, atque ad religiosum rursus habitum revocare, ac in monasterium mittere, ubi stricte omnino valeat custodiri. Nec ejus custodiad aliquatenus relevari permittas, quounque nostra denuo scripta suscepferis. Nam si quolibet modo in hac re negligens vel latus extiteris, ita in te noveris districtissime vindicandum, ut quod ex tenebris, poena possis ^c resecante cognoscere; quia, sicut diximus, si intellectum hominis habuisses, hæc quæ modo facere præciparis a te debueramus etiam cum ultiōne facta cognoscere. (*Cf. Joan. Diac. I. III., n. 40.*)

EPISTOLA X.

AD SABINIANUM JADERÆ EPISCOPUM.

Se quantum illius cum Maximo communione offensum, tantum pœnitentia mitigatum. Commendatam responsali suo illius in urbe regia causam. Hora tur ad pastoralem sollicitudinem. Ipsi de Florentii episcopi causa inquisitionem mandat.

Gregorius Sabiniano episcopo Jadertino.

Sicut perseverantii culpæ debetur jure vindicta, ita resipicentibus est venia concedenda. Nam **902** ut res illa contra se merito iracundiam excitare, sic hæc in sua prorsus dilectione solet concordiam propagare. Et ideo quia fraternitatem tuam a consilio et communione ^a Maximi, ubi te prius neglectus impulerat, in tantum postea gravitas sacerdotii ad animum reducia suspendit, ut ejus sola nullatenus patereris esse segregatione contentus, nisi et in monasterio te clausa recipiens dum commissa defleres, eapropter ^b in nostram te gratiam ac communionem receptum eare non dubites; nam quantum nos prius culpa tuae charitatis offenderat, tantum pœnitentia mitigavit. Hortamur igitur, dilectissime frater, ut gregi do-

EPIST. IX [Al. 10]. — ^a In Editis, aut discretionem, reluctantibus omnibus Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.

^b In Vatic. B, magistri militum

^c Aliter, reserante. Lectionem nostram exhibent quinque Vatic., plerique Norm.

EPIST. X [Al. 12]. — ^a Agitur eadem de re epist. 17 lib. vii, et epist. 28, in fine; necnon lib. vi, epist. 27, suppresso episcopi nomine. GUSSANV.

^b Recent. Ed., in nostra te gratia ad communionem receptum.

^c Ita Vatic., Norm., etc., consentientibus vet. Edi-

A minico pastoralem sollicitudinem instanter impendas, lucrumque de commissis ovibus facere diligenter invigiles; ut tanto tibi copiosæ retributio mercedis exuberet, quanto in adventu æterni judicis multiplices laboris fructus obtuleris. Stude itaque ^c in culpa lapsos eruere, stude errantibus regrediendi viao ostendere, stude communione privatos ad communionis salubriter gratiam revocare. Sit ceteris charitatis vestrae reversio erectionis officium, sit salutis exemplum; quatenus dum errantes gressus ovium ad septa summi pastoris sollicitudinis vestrae cura direrexit, nec ipsæ luporum dentibus relinquantur expostæ, et te in æterna vita, quod summopere potendum est, dignæ compensatio retributionis excipiat.

De causa vero quain nobis scripsistis, ut debeamus, ne in urbe regia contra vos subripiatur esse solliciti animos vestros res ista non turbet. Nam responsali nostro omnino studiose mandavimus ut sollicitum cautumque se debeat exhibere. Et confidimus de Dei nostri potentia quia id agitur, ut vos nullius contradictionem aut turbare quoquo modo aut premere possit adversitas.

Præterea habitatores Epidauriensis civitatis ^d Florentium, quem suum esse dicunt episcopum, sibi a nobis restituendum studiosissime poposcerunt, asserentes frustra eum ad solam tantummodo voluntatem Natalis episcopi detrusum exilio. Et ideo, si quid de ejus causa fraternitas vestra cognovit, nobis suis subtiliter epistolis innotescat. Si autem needum cognovit, requirat, nobisque renuntiet, ut quidquid de eo statuendum sit, certi deliberare adjutore Domino mense Februario, indictione prima. (*Cf. Joan. Diac. I. IV., n. 41.*)

EPISTOLA XI.

AD CANDIDUM S. ANDREÆ ABBATEM.

Confirmat concordiam et transactionem inter monasterium sancti Andreæ, et Maurentium magistrum militiae.

Gregorius Candido abbati monasterii ^a sancti Andreas ad clivum Scauri.

Sicut loci nostri consideratio providere nos admonet ut monasteriorum negotia pacis intentio salubri fine distinguat, sic iterum ratione constringimur consensus nostri auctoritate quæ utiliter decisa fuerint roborare, ne forte ^b cujusquam excusationis objecta, quod a religioso proposito et sequitatem valde dissentit, aliquid in dubium contentio recidiva perducat, et gignat ex pace litigium. Proinde quoniam inter te Candidum abbatem monasterii sancti Andreæ apostoli, positi in hac urbe Romana, in clivo Scauri,

tis. His spretis, recentiores habent erigere.

^d De causa Florentii vide Epist. 8 et 9 lib. III, indict. 11.

^e Sic legimus in Vatic. A, B, C, et in Colb. vet.

EPIST. XI [Al. 13]. — ^a Hoc est monasterium quod ex domo sua sanctus Gregorius extruxerat in urbe, et in quo primum monachus, tum abbas fuit. Joannes Diaconus, in ejus vita, lib. I, cap. 6. GUSSANV.

^b Ita Corb., Norm. et plerique Vatic.; in Vatic. D tamen legitur, excusatione pro excusationis. Editi habent objectum.

903 agentem utilitatem ejusdem monasterii, et Maurentium gloriosum, et magistrum militiae, causa successionis hereditatisque Joannis, fratris consanguinei predicti viri, qui in suprascripto monasterio conversus est ac defunctus, cum nostro quoque consensu commode sollicitaque transactionis pagina interveniente decisa est; ⁴ denique ut cum fidei memorati gloriosissimi magistri militiae sinceritas olim nobis veraciter nota sit et bene comperta, ad satisfactionem posset omnino sufficere, etiam dato corporaliter sacramento, firmaret nihil se in fraude versatum, aut aliquid occultasse, sed omnis integre prodidisse; idcirco hujus decreti præceptique nostri serie transactionem decisionemque inter te et praefatum Maurentium gloriosum habitam, ratam habentes, per omnia confirmamus, nec in totum **B** partemve aliqua ratione convelli, sed eam habere perpetuam decernimus firmitatem. Cui rei si quis, quod non credimus, contrariam afferre quoquo modo tentaverit voluntatem, ille quidem reum se ante Deum esse noverit, qui nimirum ea quæ utiliter sunt finita rescindere; nam eidem decisioni transactionique nihil se derogare cognoscet. Ut ergo et sœpe dicti gloriosi Maurentii maneret illibata securitas, et tu nihil de his quæ decisa sunt valeas dubitare, simile ei præceptum pro utraque parium munitione concessimus.

EPISTOLA XII.

AD ADEODATUM ET MAURENTIUM EPISCOPOS.

Illorum de ecclesiastico ordine ac rectitudine curam laudat; ut perseverent hortatur. Commendat Paulum episcopum.

Gregorius Adeodato et Maurentio episcopis Africæ a paribus.

Multum, et frater charissime, sinceritatis tue bono congaudeo, quod gravitatem qua prædictum te dudum audieram præsentium portitoris Pauli fratris et coepiscopi nostri testificatio confirmavit. Qui tanto latius quanta in vobis sollicitudo ecclesiastici ordinis quantaque cura sit rectitudinis indicavit, quanto hoc et præsens comperit, et in sua amplius defensione cognovit. Quia ergo magnum, sicut noster, coram Deo nostro est in bonis quemquam indesinenter operibus permanere, fraternitatis vestrae se sollicitudo ad sovendas partes justitiae decenter exacutat, et contra ecclesiastici vigoris moderamina, prout possibile fuerit, fieri nihil permittat. Nec vos res aliqua ab hujusmodi intentione removeat; sed si quia sunt quæ dilectionis vestrae sinceritatem offendunt, et regulas canonicae discretionis **904** exce-
dunt, vigilantem studete curam impendere; atque

^a Vatic. B, *magistrum militum.*

^b Hoc loco expunimus quia, suadentibus MSS. pene omnibus, et sensum restituimus. Quid enim sensus ineral huic verborum contextui: *Denique quia cum fidei, etc.* Secuti sunus Vatic., Norm., Corb., etc.

Epist. XH [Al. 14]. — ^c In Vatic. D et nonnullis aliis MSS., *fratres charissimi... quæ præditos vos.*

A ea hortando, suadendo, terrendo emendare, et charitatis unitate servata, in quantum vires suppetunt, Deo adjuvante, contendite; et excessus auctorem coercionis freno sacerdotali constringite, atque eum ab invio itinere ^d lingua docce et actione reducete; et ita vestram in omnibus efficaciam exhibete, ut Deus omnipotens qui bona voluntatis auctor et intentionis inspecto est, velle vestrum et hic adjuvet, et in futura vita remuneret. Suprascriptum vero Paulum fratrem et coepiscopum nostrum fraternitati vestrae commendantes, horamur ut idonei charitatem vestram debit exponerit quam prædicta.

EPISTOLA XIII.

AD COLUMBUM.

Paulum episcopum commendat.

Gregorius Columbo episcopo Numidie.

Qualiter de fraternitatibus vestris debeamus charitate presumere, ex mentis nostræ quam circa nos habemus qualitate colligimus. Nec aliter vos apostolicam sedem diligere quam ipsa vos diligit arbitramur. Unde necessæ est ut eos quos in Ecclesia beati Petri apostolorum principiis, ut operet, devotos esse cognoscimus, vobis, cuius vitam et actione sacerdotis ornat et dignitas, peculiarius commendemus, de cuius scilicet sinceritate firmum experimentum de præteritis jam tenemus.

Frater igitur et coepiscopus noster Paulus, præsentium portitor, quantis illic fluctibus, quantisque adversitatibus quatatur, sanctitatem vestram memorat non latere. Qui quoniam querelas quas de eo ad vos pervenisse signasti non veras esse, sed investigatione adversantium contra se asserit excitari, et omnia se fidit, patruinante veritate, vobis cognoscentibus, adjutore posse Dominino superare, hortamur, dilectissime frater, ut ei in quibus fuerit justitiae ratio manifesta, manum decenter præbere soluti atque sacerdotali eum compassionem debet adjuvare. Nulla ergo vos res ab æquitatis studio, nulla suspendat potentia personarum. Sed in nitens præceptis dominicis, omnia quæ sunt rectitudini adversa contemne. In defendendis partibus justitiae constanter insiste. Odia pro veritate, si quæ sunt, sustinere non renuas; ut tanto majore in adventu Redemptoris nostri fructum mercédis invenias, quanto ejus iuranda non negligens, in favorem te justitiae et defensionem impenderis. ^e Mense Martio, indicatione prime. (Vide sup. l. vi, ep. 61; l. vii, ep. 2; et hujus lib. ep. 12.)

^b Editi, prout possibile fuerit provisionis sine soleatis fieri, etc.

^c Ita cum MSS. vel. Excusi, etc. in recentioribus legatur: *charitatis unitatem seruire.*

^d In hisdem recentioribus, etc. contradicunt MSS., lingua ducite et actione reducete.

^e Epist. XIII [Al. 16]. — ^f In Vatic. A, B, D, F, et in Colb. vel., sic legitur.

905 EPISTOLA XIV.

AD BONIFACIUM PRIMUM DEFENSOREM.

*Defensores septem honore regionariorum decorandos statuit.***Gregorius a Bonifacio de privilegiis defensorum.**

Ecclesiasticis mutatibus fideliſſer insudantes congrue compensationis sunt beneficio prosequendi; ut et nos responduisse eorum digne obsequiis videamur, et illi ex indulita consolationis gratia utiliores existant. Quia igitur defensorum officium in causis Ecclesie et obsequiis noscitur laborare pontificum, hac eos concessa prospexitus recompensationis prerogativa gaudere: constituentes ut sicut in schola notariorum atque subdiaconorum per indultam longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti, ita quoque in defensoribus septem qui ostensa suæ experientiae utilitate placerint honore regionario decorarentur. Quos quolibet per absentiam pontificis et sedendi in conventu clericorum habere licentiam, et honoris sui privilegia in omnibus statutis obtinere. Praeterea si quis ad prioris locum veniens in alia fortasse provincia propter utilitatem propriam degit, hunc necesse est primatus locum per omnia curare, ut ille prior defensorum omnium possit existere, qui et ante prioratus locum in ecclesiasticis utilitatibus obsequiisque pontificis non desit per sedulam presentiam permanere. Hæc itaque constitutionis nostræ decreta (*Grat. 25, q. 2, c. 7*) quæ pro defensorum sunt privilegiis et ordinatione disposita, perpetua stabilitate et sine aliqua constituimus refragatione servari, sive quæ scripto decrevimus, seu quæ in eis in nostra presentia videntur esse dispositæ, nec a quoquam pontificum in totum patente qualibet occasione cancelli decernimus vel mutari. Nam nimis est asperum, et præcipue bonis concordiis moribus iniamicum, nisi quæcumque qua-

EPIST. XIV [Al. 17]. — **a** Varius est hic titulus tam in MSS. quam in Editis exemplaribus. Quædam ita legunt: *Bonifacio de privilegiis defensorum.* Alia sic: *Bonifacio defensori de privilegiis primicerii defensoris.* In aliis habetur hoc modo: *Bonifacio primicerio defensori privilegi primicerii defensoris.* De defensoribus regionariis vide supra, ad epist. 26 lib. I. GUSSANV. Quod hic dicitur de MSS. pugna in epistolæ hujus inscriptione, veteres Codices legenti dubium esse non potest. Attamen Normanni omnes, Anglie., Corb., consentiunt in titulo quem ceteris ea ratione duximus anteposendum. Variæ lectiones a Gussanvilleo protulæ reperiuntur in Vatic. et in Colb.

b Est collegium, sive ordo, sive corpus. Jam notavimus officialium sive ministeriorum imperialium undecim præciptuas scholas fuisse, aliis decem, etc., Vide Gregorium Turenensem, Historie lib. x, cap. 25, de episcopo qui scholam omnem sui decessoris abjecerat. GUSSANV.

c In tribus Vatic. et in Colb. vet. hæc habentur.

EPIST. XV [Al. 18]. — **a** Privilegium hoc quod sanctus Gregorius pro monasterio Classitano condiderat, postea ad omnia monasteria transludit in concilio Romæ habitu apud Lateranum, ind. 4. Habetur illud decretum in tomis Conciliorum post epistolas sancti Gregorii. GUSSANV. In duabus Teller. sic incipit: *Quanti sit pretius, quancæ necessarium.*

b Classis oppidum, sive novus portus, vulgo Classe, tribus mil. ab urbe Ravenna distans versus Arimi-

A cunque rationis excusatione, et quæ bene sunt ordinata rescindere, et exemplo suo docere ceteros sua quandoque post se constituta dissolvere. **c** Mense Aprili, inductione prima.

EPISTOLA XV.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

*Monasterio sanctorum Joannis et Stephani multa concedit privilegia.***Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.**

a Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, ante actum vos officium, quod in 906 regimine monasterii exhibuisti, informat. Et ideo quia monasterium beatorum Joannis et Stephani, quod b in Classitana est civitate constitutum, cui communis filius c Claudio abbas præsens dignoscitur, d multa a decessoribus vestris præjudicia atque gravamina pertulisse cognovimus, oportet ut fraternitatis vestre previsione eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat; quatenus conversantes illic in Dei servitio, ipsius quoque gratia suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine quisquam illic quolibet tempore quidquam molestias presumat inferre, necesse est ut hæc quæ inferius enumeranda curavimus ita fraternitatis vestre studio debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferenda inquietudinis occasio reperiri. **e** Nullus igitur ultra audeat de redditibus vel chartis prædicti monasterii, vel de loco aliquo qui ad ipsum pertinet quocunque modo, quilibet exquisitione, minuere, f nec immissiones vel dolos aliquos facere. Sed si qua forte causa inter Ravennatem Ecclesiam et præfatum monasterium evenierit, et pacifice non potuerit ordinari, apud delictos a partibus timentes Deum, sine voluntaria dilatione, g mediis sacrosanctis Evangelii finiatur.

f num. Novum hunc portum exstruxit Augustus Cæsar ad classem in eo locandam, unde ei nomen. Alii a Pompeio extactum volunt. De eo Procopius, Agathias, Evagrius, Paulus Diaconus, etc. GUSSANV.

g Hic prærat cœnobio sanctorum Joannis et Stephani in civitate Classe, vir insignis divo Gregorio charissimus, quique apud eum diu Romæ fuit, eo quod sanctus pontifex ejus maxime consolatione in verbo Dei leniretur, ut ipse testatur epist. sequenti; obiit an. 602. GUSSANV. Vide admonitionem ad commentarios in lib. Regum, et Cant. cantic. quos præsertim huic Claudio debemus.

h Hinc origo exemptionum. GUSSANV.

i Hic deservimus recent. Ed., ubi legitur, invitatis sinceris MSS. omnibus Norm., Vatic., nitroque Rhem., Corb., Anglic., etc.: interdicimus igitur ut nullus episcoporum aut sæcularium ultra audeat. Infra habetur occasione minuere, pro exquisitione minuere.

j Vox juris quam hic per usurpationem exprimerem. Gall., une entreprise sur les biens d'autrui. GUSSANV.

k Idem jubet lib. ix, epist. 47. Vide in Cod. de judicis, leg. 14, rem non novam. In decret., Caus. 3, q. 9, c. horlamur, extr. de purgat. canon., c. 5; in Clement. 1, de hereticis, § Porro. Hujuscem ritus meminit Auctor Op. imperf. in Math., hom. 12 et 44, neconon sanctus Chrysostomus, hom. 9, in Acta; unde concluditur non eodem sæculo utrumque vixisse. AUGET.

Defuncto vero abbatte, ^b non extraneus nisi de eadem A gravamen aliquod monasterium non incurat. Vō congregatione, quem sibi propria voluntate ¹ congregatio elegerit, et qui electus fuerit sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur; quod si aptam inter se personam invenire nequiverint, solerter de aliis monasteriis sibi similiter eligant ordinandum. ^c Neque venienti abbati quæcunque persona qualibet occasione in suo monasterio præponatur, nisi forte existentibus, quod absit, criminibus quæ sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est ut invito ejusdem monasterii abbatte ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant. Sed si abundantes fuerint, et ad celebrandas Deo laudes vel utilitates monasteriorum complendas sufficient, abbas cum devotione de his qui superfuerint offerat, quos dignos ¹ coram Deo invenire potuerit. Quod si sufficienter habens dare noluerit, tunc Ravennas episcopus ad ordinanda alia monasteria de his qui supersunt tollat. Ad ecclesiasticum tamen officium nullus exinde producatur, nisi quem abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit (*Grat. dist.* 58, c. 4). Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ^m ultius illic nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi.

Observandum quoque est ut descriptio rerum aut chartarum ejusdem monasterii ab ecclesiasticis fieri non debeat, si quando res exigit: **907** sed abbas loci cum abbatibus aliis ⁿ rerum inventarium faciat.

Quoties autem pro utilitate monasterii sui ad Romanum pontificem abbas venire vel transmittere forte voluerit, ei modis omnibus liceat.

Præterea cum episcoporum adventus desideranter a monasteriis debeat exspectari, quia tamen hospitandi occasione prædictum monasterium temporibus successoris vestri nobis suis nuntiatum est prægravatum, oportet ut hoc sanctitas vestra decenter debeat temperare, ut visitandi (*Grat. c. 18, q. 2, c. 28*) exhortandique gratia ad monasterium, quoties placuerit, ab ejusdem civitatis antistite accedatur. Sed sic charitatis officium illic episcopus impleat, ut

^b Placuit recentioribus Ed. inserere cujuscunque D congregacionis, contra MSS. Vatic., Norm., Corb., etc.

ⁱ Vulgati, concors fratrum societas elegerit, reluetantibus MSS. Vatic., Corb., Rhem., etc.

^k Ad hanc lectionem præferendam nos coegerit summus MSS. Norm., Rhem., Corb., Colbert., quibus du. Vatic. et vet. Ed. concinunt, consensus; etsi lectio recent. Vulgatorum magis convenire videatur, neque viventi abbat.

^l Norm. et Corb., coram Deo putaverit. Vatic. B, coram Deo viderit. Vaticani A, E, F, coram Deo putuerit.

^m Olim dupli ex causa monachi ordinabantur sacerdotes, vel pro monasteriis, vel pro ecclesiis sacerularibus aut parochiis, ut habetur 16, q. 1, in pluribus capitibus. Non ergo hic agit Gregorius de monachis qui pro suis monasteriis ordinantur, sed de iis dūntatax qui ab episcopo e monasterio tollerantur, permittente abbat, ad officium ecclesiasticum administrandum, ut patet ex præcedentibus

B gravamen aliquod monasterium non incurat. Vō stram vero fraternitatem prædictus abbas non solum non metuit ad monasterium frequenter accedere, sed etiam desiderabiliter concupiscit, sciens quod per vos substantia monasterii omnino gravari non possit. ^p Data mense Aprili, indictione prima.

PISTOLA XVI.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

Redemptum Roma Claudium abbatem impense commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.

Quod communem filium Claudium abbatem latorem præsentium longa apud nos hacenus mora retinuit, res illa fecit quod magnum nobis, sicut nobis, erat in verbo Dei solarium; quem etiam hic adhuc volueramus diutius retinere, ^a si et ipse non festinasset ad suum monasterium, et nos congregationi fratrum ejus præsentiam esse omnino necessariam sciremus. Et ideo quia illum sicut petit et exigebat utilitas relaxandum esse prospicimus, commendantes eum, bortamur ut sanctitas vestra sacerdotali eum affectione suscipiat, paternam illi ^b monasteriisque ipsius charitatem, sicut decet, impendat benignitas sue eum cum consolatione refoveat, in ejus se tuitionem instanter accommodet, et præsidii sui beneficio liberum ab omni inquietudine redditum quieti et utilitatibus fratrum vacare permettat, atque peculiariter sicut a nobis eum scit diligat; quatenus et charitatis vestra affectum quem olim expertus est, in se multiplicius recognoscat, et nos in vobis invenisse se gaudeat.

C

908 • PISTOLA XVII.

AD MAURENTIUM.

De sacra lectionis studio gratulatur. Sic studentium deflet raritatem; se collegam spondet.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Dilectissimus filius meus Cyprianus diaconus revertens mihi valde placuerat, si ad me totus rediisset. Sed postquam gloria vestra in Sicilia sese reliquit, certissime scio quia prædictus filius meus ad me quidem corpore rediit, sed mente in Sicilia remansit. Hæc tamen dicens, tantum quieti vestre congaudeo, quantum de meis occupationibus inge-

D verbis ejusdem epistolæ. Legenda sancti Augustini epist. 48, al. 84, in qua horatur monachos ad Ecclesiae munia obeunda. GUSSANV.

ⁿ In Excusis, rerum inventarum attestacionem facit.

^o Editi, non metuat. Et infra, concupiscat. Sequitur MSS. unanimem consensum.

^p Hæc legimus tantum in Vatic. et Colbert.

PIST. XVI [Al. 19]. — ^a Vulgati recent., ^b Ni et ipsum ad suum monasterium festinare, et..... præsentiam esse omnino necessariam sciremus.

^b Ita in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb., Colbert., Rhem., non, ut habent Excusi, monasterioque ejus. Hinc patet Claudium abbatem plurimis monasteriis suis præpositum.

PIST. XVII [Al. 25, lib. xii, ind. 7]. — ^a Hæc epistola desideratur in Anglic. Norman. et plerisque MSS. In antiqu. Edit. legebatur, *Luvino Cathanensi episcopo*. Sed lectio hæc, etsi ei suffragetur Vatic A, mendosa est, ad episcopum enim non scripsisset sanctus Gregorius gloria vestra.

misco. Atque hoc summopere exhortor, ut si palatum cordis dulcedo tetigit intimæ suavitatis, ita introrsus rapiatur animus, ut triste sit omne quod foris sonat, omne quod foris delectat. Laudo autem quod humana conventicula cavelis, quia sœpe animus qui renovari in Deo per compunctionis gratiam desiderat, per prava colloquia atque verba iterum veterascit. Quæsivi autem qui vobis adhærent in lectionis sacræ collegio, et neminem reperi, et vehementer ingemui paupertatem boni. Et quamvis peccator ego valde occupatus sum, tamen si ad beati Petri apostoli limina venire volueritis, in sacro eloquio strictum poteritis me habere collegam. Omnipotens Deus cœlesti vos protectione custodiat, atque ab antiqui hostis insidiis munitos permanere concedat.

EPISTOLA XVIII.

AD AGNELLUM TERRACINENSEM EPISCOPUM.

Perquisitos idolorum cultores puniat; a murorum vigiliis neminem patiatur excusari.

Gregorius Agnello episcopo Terracinensi.

Pervenit ad nos quosdam illic, quod dici nefas est, arbores colere, et multa alia contra Christianam fidem illicita perpetrare. Et miramur cur hoc fraternitas vestra districta emendare ultione distulerit. Ea propter scriptis vos præsentibus adhortamur, ut vos diligenter investigatione perquiri, et, veritate cognita, talēm in eis facialis exerceri vindictam, quatenus et Deus placari possit, et aliis eorum ulti correpionis exemplum sit.

909 Scripsimus autem et Mauro vicecomiti, ut fraternitatē vestræ in hac re debeat adhibere solatia, dummodo ad comprehendendos eos invenire excusationem aliquam non possitis. Quia vero comperimus multos se a murorum vigiliis excusare, sit fraternitas vestra sollicita ut nullum neque per nostræ vel Ecclesiæ suæ nomen aut quolibet alio modo defendi a vigiliis patiatur, sed omnes generaliter

EPIST. XVIII [Al. 20]. — ^a In Arelat. an. 452, can. 23: *Si in aliquibus episcopi territorio infideles aut faculas accendent, aut arbores, fontes, vel saxa venerantur, si hoc eruere neglexerit, sacrilegii reum se esse cognoscat, etc. Vide etiam Antissiod. an. 578, can. 1 et 3; sancti Augustini de temp. serm. 241. Gussanv. In pœnitentiali Haligarii Caueracensis episcopi, Ludovici Pii temporibus, quem exhibet doctissimus noster Menardus in notis ad Lib. Sacramentorum, col. 467, assignantur canones sex pœnitentiae pro iis qui sectantur auguria, aruspicia, divinationes, aut quibusdam idololatriæ superstitionibus vacant, quales sunt ad arbores, ad fontes, ad cancellum vota vovere et exsolvere. Hæc potissimum desumpta fuisse ex conc. Antissiodor., c. 1, notat Menardus, qui etiam consulendum est ad Concord. Reg., p. 746 et seq. Inde certissimo argumento probatur diu etiam post Gregorii Magni tempora superstites fuisse in Galliis Idololatriæ reliquias. Imo vero cum Haligarius repræsentet Pœnitentiale Romanum, inde liquet in Italia et aliis in locis ubi Ordo Romanus observabatur nondum tunc radicitus excisam fuisse idololatriam.*

^b Vicecomes est qui in civitate jurisdictionem comitis loco exercet. Nam, ut observatum supra, duces provinciis, civitatibus comites erant præfecti. Nomen adhuc retinent quidam judices in Norman-

A compellantur; quatenus, cunctis vigilantibus, melius auxiliante Domino civitatis valeat custodia procurari.

EPISTOLA XIX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Comitiolo de Romana Ecclesia bene merito pristinam impendat favorem.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Veniens dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus laudabile Comitioli studium, et quam nobis utilitatem ^b Urminati castro fecerit, indicavit. Sed et multa de eo bona diversis testificationibus olim cognovimus. Et quia eum apud vos, sicut ante fuit, modo non esse audivimus, gloriam vestram petimus ut si quid est unde juste vestros animos fortassis offendit, nobis, quidquid illud est, remittatis, ei que plenam gratiam reddere, atque illum in ea qua apud vos dudum fuit familiaritate recipere debeatis, et vestrum illi favorem, sicut revera proprio, salva ratione quoconque usus exegerit, impendatis. Ita ergo facite ut de integro ei gratia restituta, aut ipso renuntiante, aut aliis referentibus possimus agnoscere.

EPISTOLA XX.

AD MARINIANUM EPISCOPUM RAVENNÆ.

Commendat uxorem Joannis, quæ in controversiam suæ conditionis vocabatur.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Joannes præsentium portitor queritur uxorem suam, molestias Georgii cuiusdam refugientem, diu in septis venerabilibus residere, et nullum hactenus invenire solatium. Cujus quia de conditione esse controversiam asserit, et vestræ eam fraternitati petiit commendandam, his **910** vos hortamur affabibus ut eidem mulieri, servata æquitate, debeatis tuitionem impendere, et a nullo eam contra rationis ordinem gravari aliquo modo permittatis. ^b Sed si de statu ejus quæstio perseverat,

nia, de quibus vide Cangium, in Glossar.

^c Hæc pars epistolæ refertur extra. de immunit. Eccles., c. 2 (citant ex Gregorio IX, sed male). Sic autem habet; *Fraternitas tua nullum per nostræ vel Ecclesiæ suæ nomen, aut alio modo excusari a murorum vigiliis patiatur, sed omnes ad hoc generaliter compellantur, quatenus cunctis vigilantibus melius valeat civitatis custodia procurari. Addo neque etiam clericos a legitima tutela, cura pupillorum, orphanorum, viduarum, esse immunes, dist. 86, c. fin.*

Gussanv.

EPIST. XIX [Al. 20, lib. x, ind. 5]. — ^a Hæc epistola in omnibus fere MSS. desideratur; exstat in Vatic. A.

^b Vat. A, in Minati.

EPIST. XX [Al. 24]. — ^a De illis sup., epist. 37, olim. 35, lib. 1. Ceterum istud immunitatis genus non eodem semper modo observatum est; de prisco usu nonnulla colligimus ex Cod., tit. de his qui ad Ecclesiam confugunt. Antiquorem vix reperies. In Galliis quid fuerit factitatum docent Gallicani canones, et nostrorum regum Capitularia.

^b Quæstio de statu, id est de libertate, an quis sit liber vel servus, requirit maiores judices, l. ult., c. ubi causa status. Ideo non potest compromitti in arbitrios, l. Non distinguemus, § de liberali, de recip. arbitr. ALTESERRA.

studii vestri sit ut sine oppressione aliqua , legali modo , ad judicium ventatur ; quatenus , dum , veritate cognita , quod juris ordo suaserit fuerit definitum , neutra se pars aliquod dolet praejudicium pertulisse . Mense Maii , inductione prima .

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Felicem Christianis parentibus natum a Samaræi servitio liberet.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano .

Felix praesentium portitor questus nobis est , cum sit de Christianis natus parentibus , a quodam Christiano , a Samaræo , quod dici scelus est , esse datum . Et dum hujusmodi superstitionis homines Christiana qualibet modo mancipia possidere nec ratio legis , nec reverentia religionis admittat , se lam per decem et octo annos in ejus asserit servitio permanuisse ; sed cognoscente hoc sanctæ memorie recessore vestro Maximiano , ab eo se , zelo , sicut decuit , sacerdotali commoto , de Samaræi servitio nefario dicit liberatum . Sed quia ejusdem Samaræi filius post quinque annos factus dicitur Christianus , et supradictum Felicem in ejus servitium , quantum ipse dicit , quidam nituntur redigere , sanctitas vestra haec quæ edociti sumus diligenter inquirat ; et si ita ei esse constiterit , eum tueri studeat , et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat , quia dum superstitione sceleris mancipia dominos suos ad fidem præcedentia servitio eorum aperte redigi jura prohibeant , quanto magis hic de Christianis parentibus natus , et factus a parvulo Christianus , hanc non debet questionem aliquo modo sustinere , maxime quia nec patris ejus esse servus potuit , quem liquet ex prava potius præsumptione penam posse venientem de legibus sustinere ? Et ideo , sicut diximus , ita eum sanctitatis vestra defensio rationaliter tueratur , ut nulli eum sub qualibet argumento sit aliquatenus affligendi licentia . (Cf. Joan. Diac. l. IV , n. 47. Vide lib. vi , ep. 33 , indict. 14 .)

911 EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Ut Romanam veniat hortatur. Gratias agit pro decem auri libris in captivorum redemptionem expendendis.

Gregorius a Rusticianæ patriciæ .

Jam duorum vestrae excellentiae me scripsisse , et saepius b imminuisse reminiscor , ut beati Petri apostolorum principis limina revidere festinet . Et quæ tanta sit Constantino-politanæ civitatis delectatio , quæve Romanæ urbis oblivio , ignoro ; obtinere apud vos hac ex re nunc usque nihil merui . Quantum enim

c Ita legimus in solo Colbert. vet. et in quatuor Vatic.

EPIST. XXI [AI. 22]. — a Per Samaræum hic Iudæam intelligendum esse censemus . Vide lib. vi , epist. 33 , indict. 14 . Ex epist. 32 ejusdem libri liquet quod infra legitur , scilicet jura prohibere ne Christiani Iudeis serviant .

EPIST. XXII [AI. 23]. — a De ea jam epist. 21 lib. ii , indict. 10 . GESSANY .

b Excusi , monuisse . Obsequimur MSS. Vatic. , Norm. , Rhem. , Corb. , Colb. , etc. Gregorius non faro uitetur verbo immittere , vro urgere . Vide lib. iv

a ad colligendas æternæ vitæ mercedes vestræ anima expedire possit ; quantum etiam gloriosæ filiæ vestre domæ Eusebæ in omnibus congruat , et nos subtiliter attendimus , et vos considerare subtilius potestis . Filium vero meum Petrum , hominem vestrum , quem ultra ætatem suam sapere , et in mortalitatem stude cognovi , si requiritis , invenietis quantus bi omnum habitantium circa excellentiam vestram amor sit , quantumque desiderium ut vos revidere mereantur . Et si , præcipiente Domino , sacris eloquii admoneatur ut etiam inimicos diligere debemus , pensandum nobis est quanta culpa sit etiam amantes minime amare . At si forte dicitur quod amamus , nos certissime sciimus quia nemo potest diligere quos non vult videre . Sin vero gladios B Italæ ac bella formidatis , sollicite debetis aspicere quanta beati Petri apostolorum principis in hac urbe protectione est , in qua sive magnitudine populi , et sine adjutoriis militum tot annos inter gladios illæ , c Deo auctore , servavimus . Haec nos , quia amamus , dicimus . Sed omnipotens Deus quidquid appetere et in perpetuum , quidquid opinioni domus in praesenti conspicit expedire , concedat .

Decevi vero auri libras , quas in captivorum redemptionem excellentia vestra transmisit , prede B filio meo deferente suscepisti . Sed puto ut superna gratia , quæ vobis concessit eas pro animæ vestra mercede tribuere , mihi etiam concedat , sine aliquo peccati contagio dispensare : 912 ne unde vos peccata detergitis , nos inde maculemur . Omnipotens C Deus qui debilitatem corporis vestri et peregrinationem vestram conspicit , de sua semper gratia , et dulcissimi filii mei domini Strategii vos vita et salutem consoletur ; quatenus eum et vobis per longa tempora , et sibi ad æternitatem nutrit , tanquam eum omni domo vestra et bonis presentibus repleat , et supernam gratiam habere concedat . Gloriosum vero dominum Eudoxium nostra petimus vice salutari .

EPISTOLA XXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ut Judæos ad Christianam fidem accedentes juvent , perga Agrigentum.

Gregorius a Fantino defensori .

D b Domna abbatissa c monasterii sancti Stephani , quod in Agrigentino est territorio constitutum , indicante , comperimus multos Judæorum ad Christianam fidem , divina gratia inspirante , velle converti ; sed esse necessarium ut aliquis illuc ex nostro mandato debeat proficiisci . Proinde hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus , ut omni excusatione submota , Dialog. c. 58.

c In Vatic. B et D , Deo adiutoro .

EPIST. XXIII [AI. 24]. — a Ita mss. Codices , vel Fandino , In Excusis , Fauatino .

b In MSS. legitime modo Domina , modo Dominica . In pluribus tamen et potiusibus , domna .

c Fuit hoc monasterium ab urbe Agrigento ad mille passus dissitum , cuius quadam aëtere existat vestigia . Inibi visitur vetustissimum templum sancte Mariæ . Hæc Rocchus Pirrus in notitia Agrigentina GESSANY .

ad predictum locum pergere, et desiderium eorum A tuis, Deo proprio, adhortationibus adjuvare festines. Quibus tamen (*Grat. de consec. dist. 4, c. 98*) si longum vel tempore videtur solemnitatem sustinere Paschalem, et eos nunc ad baptismum festinare cognoscis, ne, quod absit, longa dilatio eorum retro possit animos revocare, cum fratre nostro episcopo loci ipsius loquere, ut penitentia ac abstinentia quadraginta diebus indicata, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrerit, eos omnipotens Dei misericordia protegentem baptizet, quia et temporis qualitas, propter eam quae sibi impinget cladem, impellit ut desideria eorum nulla debeant dilatione differri. Quocunque vero ex eis pauperes et ad vestem sibi emendam non sufficere posse cognoscis, te eis vestem quam ad baptismum habeant comparare volumus ac præbere, in quibus pretium quod dederis tuis noveris rationibus imputandum. Si vero sanctum Pascha **913** elegirint exspectare, iterum cum episcopo loquere, ut modo quidem catechumeni siant, atque ad eos frequenter accedat, geratque sollicitudinem, et animos eorum admonitione suæ adhortationis accendat; ut quanto quæ exspectatur elongatur festivitas, tanto se præparara et eam desiderio ferventi debeant sustinere.

Praeterea cum omni studio ac diligenteria studii lui sit perscrutari utrum supradictum monasterium, cui ante dicta domna præest, sufficiens sibi sit, an necessitatem aliquam patiatur. Et quidquid in veritate cognoveris, vel quid de his qui baptizari desiderant, actum fuerit, nobis subtiliter indicare festina. C Mense Junio, iudicione prima. (Cf. Joaq. Diaç., l. II, n. 49.)

^a In solemnitat. Epiph., Pasch. et Pentec., baptisma apud Graecos conferri solitum docent Gregorius Nazianz., orat. 39 et 40; Chrysostomus, orat. de Bapt. Christi, etc. Apud Latinos etsi id sibi sumpsere non pauci, quos ideo carpit Siricius Pont., epist. ad Himerium Tarragon., cap. 2, ut in Nataliis Christi, Epiph. et apost. festivitatibus baptismum conferrent; etsi quoque, quod ad Epiph. attinet, id etiam præstarent episcopi Sicilia, quos ideo graviter sanctus Leo, epist. 16, reprehendit, etsi alii, adhuc ultra progressi (quibus ideo successet conc. II Matiscon. an. 583, cap. 3) penè per singulos martyrum natales filios suos baptizarent; etsi denique id etiam viri gravissimi olim in Christi Natali usurparunt; quo die baptizatum Glodoveum regem perhibet Avitus Vienn. in quadam ad ipsum epistola; quo etiam die baptizatos Anglos legimus, infra, epist. 50. Ea tamen iuit Romanæ Ecclesiæ consuetudo, ut in Pascha, Pentecosteque, et quidem solis, baptismus administraretur. Hæc duo solum tempora notant Tertullianus lib. de Bapt., c. 19; Siricius mox laudatus, Leo I, epist. 16 et 136; Gelasius, epist. 3, ad episcopos Lucaniæ; Gregorius II, epist. 3, ad universum clericum et plebem Thuringiæ; Nicol. I, ad Consulta Bulgar., c. 69. Idem plurima sauxere concilia, Gerund. an. 517; Matiscon. II, supra citatum; Mogunt. I an. 813; Paris. VI an. 829; Wormat. an. 868; et Tribur. an. 895. Eam denique suis temporibus consuetudinem observavam perhibent sæculi IX autores qui de divinis officiis scripsere. Atque intra tempus istud et Ruperti etatem, qui an. 1133 decessit, desuit paulatim hæc consuetudo.

* Nefas est baptizato penitentiam imponere. In-

AD SABINIANUM JADERÆ EPISCOPUM.
Gratulatur quod ubi obediendum est, obediat; ubi resistendum, resistat. Ipsius animum firmat adversus Maximi odium, Presbyterum nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanere aut revocari posse declarat.

Gregorius a Sabiniano episcopo Jadertino.

Satis, frater charissime, de sinceritate tua lætificor, quod eam solliciti discretione judicii, et ubi obediendum est obedire, et ubi resistendum est resistere, studio sacerdotali cognosco. Cum quanta namque te devotionis alacritate submiseris his quæ ob culpam præteriti excessus indiximus, litterarum tuarum quas per latorem præsentium direxisti, pagina reseravit. Nec enim poterat aliter a dilecto fratre suscipi, quam a diligente mandatum est. Unde in omnipotentis Dei miseratione considero quia ita ejus te gratia protegit, ut per hoc etiam ab aliis absolutus, salubriter paruisse te gaudeas. De hoc vero quod se contristari charitas tua Maximi prævaricatoris et excommunicati æmulatione signavit, turbari non debet, sed decet ut ad modicum tumentes inaniter fluctus patienter tolerando sustineas, et undarum spumas perseverantiae virtute substernas. Novit enim patientia levigare quod grave est, et constantia superare quod scvit. Animos ergo tuos adversitas non dejiciat, sed accendat. Audentiorem te in omnibus vigor sacerdotalis ostendat. Nam vera documenta veritatis sunt, promptiore in duris, et fortiore se quemquam in contrariis exhibere. Ut igitur rectitudinis robur a bono deliberationis suæ nulla valeat impulsione convelli, mentis gressus in ejus petræ soliditate, sicut cœpistis, dirigite, in qua Redemptorem nostrum per-

dicebatur baptizando, ut vel sic desueneret peccare, Christianis moribus assueneret. Vide Tertullianum, lib. de Baptismo, cap. 20: *Ingressuros baptismum orationibus crebris, jejuniis, et geniculationibus, et peregrinis orare oportet, etc.* Rationem statim addit: *Simil enim et de pristinis satisfacimus confitaciones carnis et spiritus, et subsecutulis tentationibus munimenta præstruimus.* Idem auctor, lib. de Pœnitentia, cap. 6, notat pendente adhuc veniam personam prospici. *Peccator, inquit, ante veniam defere se debet, quia tempus pœnitentia idem quod periculi et timoris; neque ego renuo divinum beneficium, id est abolitionem delictorum initur aquam omni modo salvum esse, sed ut et perenne contingat elaborandum est, etc.* Istum, quæso, locum consulanti presbyteri in absolutionibus concedendis faciles. Cæterum de Quadragesima prævia baptismo, vide Laodicenum, canonem 43, quod cœvatur ne quis ad baptismum admittatur, si jam duæ hebdomades Quadragesimas effluxerint. Gussav. Cyrilus Jerosol., præfat. in Catecheses mystagog., categ. I: *Tempus, inquit, prescriptum tibi multum, quadragesima dierum pœnitentiam habens.* Id vero cæthesi 3 cursum jejuniis vocat. Sanctius Augustinus, serm. 13, ad Neophytes: *Per omnem Quadragesimam vacaverunt (Competentes seu catechumeni in tertia jam statione positi) orationibus et jejuniis, etc.* Ita quoque Siricius, epist. 1, ad Himerium Tarragon., cap. 2. Vide plura in notis ad Libr. Sacram., col. 379, 380 et 381.

^a Vide notas ad epist. I hujus libri.

^b Id legitur in Vatic. A, B, D, F, et in vet. Colb. Epist. XXIV [A. 25]. — * De Sabiniano vide supra, epist. 10.

totum mundum fundasse nostis Ecclesiam, quatenus recta sinceri cordis vestigia in devio itinere non offendant.

Ea vero quæ nobis scripsistis, vel præsentium lator coram positus explicavit, nos non credatis negligenter omittere, sed de his omnino sollicite cogitamus.

Dilectissimo autem filio nostro Anatolio diacono jam et prius et nunc iterum omnia subtiliter indicavimus : hortantes ut quidquid ad utilitatem ac quietem charitatis vestræ vel filiorum vestrorum **914** pertinet, Creatoris nostri auxilio suffragante, b agere stricte ac studiose festinet. Et ideo fraternitatem vestrarum nec moeror afficiat, nec inimicitia cuiuslibet affligat. Nam divinitatis gratia opitulante, in proximo adesse confidimus ut et præfati prævaricatoris et excommunicati præsumptio districtius reprimatur, et vestrarum quies, sicut desideratis, adveniat. Excellentissimo quoque filio nostro Exarcho, qui nobis eum studet commendare, de pravitate ipsius scribere nequaquam omisimus.

Presbyterum vero (*Grat., dist. 50, can. 3*) de quo nos fraternitas tua latoris præsentium relatione consuluit, nulla ratione in sacro ordine c post lapsum aut permanere, aut revocari posse cognoscas. Circa quem tamen mitius agendum est, propterea quod commissum facinus faciliter dicitur professione confessus.

Præterea pariter hic portitor quedam Ecclesiæ vestræ privilegia a nostris concessa prædecessoribus intimavit. De quibus scriptis charitatis vestræ nos subtilius volumus informari ; vel si qua ex eis scripta in Ecclesiæ vestræ scrinio rejacent, eorum huc exemplaria transmitti necessa est ; ut quidquid ad honoris vestræ reverentiam d vel genium præfatae Ecclesiæ pertinet, libenti animo reparare possimus.

Glorioso autem communi filio domino Marcello, si huc venire voluerit, instantius suadete, quia omnino eum videre desidero. Si vero illic stare elegerit, ita vos ei in charitate qua convenit exhibete, ut affectui ipsius quem circa vos habet, respondere, sicut decet, valeatis. Omnipotens Deus gratiae suæ dono e vos custodiat, protegat, et cor vestrum in ea quæ ei sunt placita semper accendat.

PISTOLA XXV.

AD VICTOREM EPISCOPUM PANORMITANUM.

Judæos in his quæ ipsis concessa sunt nullo incommodo afficiendos.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Sicut Judæis non debet esse licentia quidquam in

b Mendose in recent. Ed. irrepsit *augere*, pro *agere*.

c De lapsis nequaquam ad ordinum functiones recipiendis epist. 48 lib. 1, et epist. 26 lib. III, nunc lib. IV, etc.

d Ornatum intellige, splendorem, decus sive privilegium jam ab antiquo concessum, atque adeo legitime expeditum. Vide Henricum Steph., Schediasm. c. 18; Joan. Brodæi, Miscel. lib. IX, c. 20. Syagrius Augustodun. episcopus, pro genio et honore suæ Ecclesiæ pallium postulat, infra, lib. IX, epist. 108.

A synagogis suis ultra quam permissum est lege præsulnere, ita in his quæ eis concessa sunt nullum debent præjudicium sustinere. Quæ autem nobis in hac urbe Roma habitantes Hebrei pro his qui Panormi degunt, conquesti sunt, data vos ab eis petitio quæ in subditis tenetur informat. Si igitur querimonia eorum veritate fulcitur, oportet ut fraternitas vestra, legis serie diligent inspecta, ita eis quidquid hæde re decretum est custodire debeat ac servare, et nec ipsa aliquid injustum facere, nec illi pati præjudicium videantur. Si vero est aliquid quod ad restituendum ea quæ sunt postulata rationabiliter possit obsistere, judices a partibus eligantur, qui ea quæ æquitati convenienti valeant definire. Quod si forte illuc contentio ipsa finiri nequiverit, ad nos venire B causam necesse est ; quatenus a sine vestrarum inuidia quæ amica justitiæ visa fuerint **915** decernantur. Quousque ergo causa ipsa finem accipiat, a consecratione locorum quæ ablata dicuntur fraternitas te vestrarum suspendat.

PISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Quæ clerici vasa sacra vendiderant Pantaleo notarius requirat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quia pervenit ad nos quod quidam d ex Italia Ecclesia clerici vasa sacra in Sicilia venundarunt, idcirco Pantaleonem notarium nostrum direximus, ut eadem vasa sollicita investigatione requireret. Qui postquam in vestrarum sanctitatis est obsequio occupatus, eamdem causam eum cognovimus neglexisse. Oportet ergo ut fraternitas vestrarum congrua debeat sollicitudine providere, ut, tempore quo uile esse crediderit, eum ad peragenda ea ipsa debeat relaxare ; quatenus et ipsa de illo possit habere solatum, et ipse salubriter valeat quæ sibi sunt mandata Deo adjuvante peragere ; quia necesse est ut inductione subsequenti huc veniat, et subtiliter nos coram positus de cunctis informet.

PISTOLA XXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Ne Catanenses diaconi campagis calceatis procedere præsumant.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut D mere illicita præsumantur, aut impune non concessa tententur. Pervenit itaque ad nos (*Grat., dist. 93, c. 21*) diaconos Ecclesiæ Catanensis a calciatis campagis procedere præsumpsisse ; quod quia nulli ha- ctenus per totam Siciliam licuit, nisi solis tantum-

• Vulgati, *vos et custodia protegat.*

Epist. XXV [Al. 26]. — b In Rhemensi et Vatic. D, sine scrupulo vestræ invidiæ. In Vatic. F, sine peste invidiæ. Lectionis quam retinemus sensus est : Ita res transigatur et nullius odium incurrit. Quod quidem pastoibus utilissimum ; nam vix prosunt, nisi eorum quibus præsunt animos sibi concilient.

Epist. XXVI [Al. 27]. c Editi, ex Italia Ecclesiæ ; quam lectionem sequi prohibent mss. Codices.

Epist. XXVII [Al. 28]. — d Editi, mendose, compagis. Campagus est calceamentum quo prelai

modo diaconis Ecclesiae Messanensis, quibus olim a prædecessoribus nostris non dubitatur esse concessum, bene recolitis. Quia ergo tantæ temeritatis ausus non est leviter attendendus, cum omni hoc fraternitas vestra subtilitate perquirat; et si ita sicut ad nos pervenit invenerit, utrum a se, vel alicujus hoc auctoritate præsumpserint, nobis subtiliter innotescat, ut, cognita veritate, quid fieri debeat, disponamus. Nam si negligenter ea quæ male usurpantur omittimus, excessus viam aliis aperimus. ^b Mense Junio, inductione prima. (Joan. Diac., lib. iv, c. 8.)

EPISTOLA XXVIII.

AD VICTOREM ET COLUMBUM EPISCOPOS.

Valentinem episcopum occupatas ex Crisconii parochia Ecclesiae, necnon ablatas defuncti parochiæ hujus episcopi res, Crisconio restituere compellant.

Gregorius Victor et Columbo episcopis Africæ, a paribus.

Quanto cordi nostro lætitiam Ecclesiae ordo inculpabiliter custoditus infundit, tanto rescissus ⁹¹⁶ lædium doloris imponit, quod pravitatis temeritas in eversionem disciplinæ tentat et quæ sunt olim laudabiliter statuta dissolvere, et quæ fortius punienda præsumere. Præsentium itaque portoris Crisconii fratris et coepiscopi nostri querela ad nos insinuante pervenit quod, nulla exigente culpa, vel concilii definita sententia, Ecclesia ejus parochia antiquitus deputata ^a a Valentine fratre et coepiscopo nostro ante fere quindecim annos sint irrationabiliter occupatae, atque eum insuper res decessoris ipsius ad suum, quod dici grave est, arbitrium abstulisse. Quod si ita veritatis se habet, quam perversum, quamvis sit execrandum, præcipue ^b religioso proposito, dicere non valemus. Hac igitur in re, quia nec lenitas, nec aliqua debet esse dilatio, fraternita-

in missa utetur, a græca voce καμπά, flexura. Lege Saussarium Panopliæ episc. lib. vii, c. 1, art. 4. Campagos eosdem fuisse cum calceis antiquis patriæ contendit Salmasius in Trebellium. Patricios hosce calceos decussatum adnecti consuevisse ait Isidorus, illus Hesychius *cavum et profundum calceamentum* appellat, quod usque ad medianas tibias ascenderent. Rubenius, de Re vestiaria, lib. ii, c. 15, sandalii vult similes fuisse campagos. Amalarius, lib. ii de Eccles. officiis, c. 18: *Quia, inquit, usque ad per nosmet ipsi absolvamus de sandaliis, sive alio nomine campagis, qui supersunt in pedibus.* Ita legendum, non *campobis* ut editum est. Honorius Augustod., in Gemma animæ, lib. i, c. 210, de campagis seu sandalii episcoporum: *est, inquit, genus calceamenti incisi, quo pes partim legitur, partim nudus cernitur.*

^b Ita in Colbert. vet. et in tribus Vatic., scilicet A, D, E. In Vatic. B, quem sequuntur Excusi, mense Junio.

EPIST. XXVIII [A. 15]. — ^a In tribus Vatic. et omnibus Norman., ab Avalentione. In Vatic. B, a Valentio.

^b In Ed. Vatic. religioso præposito.

^c Ad fontes disciplinæ canonice recurrentum censet. Ita fere, concilia omnia in Spiritu sancto congregata, nec enim sine reguli vivere conceditur, aut proprias in unaquaque diœcesi pro libito statuere. Utinam qui minutarum cæremoniarum uniformitatem tam importune clamitant necessariam, de præci-

tem vestram præsenti epistola commonemus, ut sollicitus requiratis. Et si querela ejus manifesta esse constiterit, ablatarum rerum et occupatarum parochiarum restitutione dilectio vestra sine mora succurri provideat, et ita omnia, vobis solatiantibus, cessante excusatione, justitia favente, recipiat, ut nec hunc labor observationis afficiat, nec de ejus damno aliquid lucri invasor acquirat. Accendat ergo vos zelus æquitatis, accendat justitiae rectitudine. ^c Ad custodiendam in cunctis antiquam ecclesiastici ordinis dispositionem, operam instanter impendite, districtos sollicitosque vos inter culpas et innocentiam exhibete, quatenus et justitiam habentibus magna de rectitudinis vestræ sit zelo fiducia, et inquietis de futuro omnis excedendi amputetur occasio ^d.

EPISTOLA XXIX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.

Ignotum sibi, quem postulabat Eulogius, Eusebii librum de martyrum gestis. Cur brevia ligna miserit. Sponde longiora; pretium recusat.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Utilis semper est docti viri allocutio, quia aut discit audiens quod nescire se noverat, aut cognoscit, quod est amplius, id quod se et nescisse nesciebat. Quia in re ex audientium numero ego nunc factus sum, cui sanctissima vestra beatitudo scribere studuit, ut cunctorum martyrum gesta quæ piæ memoriaræ Constantini temporibus ab Eusebio Cæsariensi collecta sunt transmittere debeam. Sed hæc neque si collecta sint, neque si non sint, ante vestræ beatitudinis scripta cognovi. Ago ergo gratias, quia sanctissimæ vestræ doctrinæ scriptis eruditus cœpi scire quod nesciebam. ^b Præter illa enim quæ in ejusdem Eusebii libris de gestis sanctorum marty-

pus disciplinæ capitibus inter se convenienter, nec statutis novis invicem collidentibus vacarent. Gus-
sany.

^a In duabus Teller. epistola sic clauditur, mense Julio indict. 1.

EPIST. XXIX. — ^a In tribus MSS. Vatic., Norman., omnibus, Corb., Colb. et Rhem. legitur, neque si collecta sint, neque si sint. Sed cum sensu hæc careant, secuti sumus Vatic. B. et F. in quibus exstat, neque si non sint. In excusis, neque si collecta non sint.

^b Præter ea quæ de sanctis martyribus in Hist. Eccles. refert Eusebius, duos de illorum gestis singulares libros edidit. Prior quem *Ἀρχαῖων μαρτύρων συνώνυμον* appellat veterum martyrum acta genuina complectebatur, quantum ex iis quæ de hoc libro in Historia habet, lib. iv, c. 15, sub finem lib. v, etc., colligere fas est. In posteriori autem quem de martyribus Palæstinæ inscrisit, narrat ea quæ de sua provinciæ martyribus ipse rebus gestis præsens viderat et audierat. Hunc Eusebii librum habemus post Eccles. ipsius Historiæ librum viii. At prior, si penitus non excederit, ita latet, ut a nemine prouersus hactenus potuerit inveniri. Diocletianæ persecutionis tempore ita saevitum in sacros Christianorum Codiccs, ut infinitorum pene librorum vix nonne pervenerit ad posteros. Has forte vices expertus est liber Eusebii de Gestis martyrum. Consule virtus sancti Gregorii a nobis scriptæ indicem, ad vocem Martyrologium.

rum continentur, et nulla in archivio hujus nostrae Ecclesiae, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in iunius Codicis volumine collecta. ^a Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus **917** indicatur, sed tantummodo nomen, locus, et dies passionis ponitur. Unde sit ut multi ex diversis ferris atque provinciis per dies, ut prædicti, singulos cognoscantur martyrio coronati. Sed haec habere vos beatissimos credimus. Ea vero quæ transmitti voluistis querentes quidem non invenimus, sed adhuc non invenientes querimus, et si potuerint inveniri, transmittimus.

De lignis autem quod scribitis quia brevia fuerint, navis per quam transmissa sunt qualitas fecit, quia si major navis venisset, potuimus ligna etiam majora transmittere. Quod autem dicitis, quia si majora transmittimus, pretium dabitis, largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium, Evangelio interdicente, prohibemus. Nos enim ea quæ transmittimus ligna non emimus, et quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit: *Gratis accepisti, gratis date* (*Math. x, 8*)? Nunc ergo juxta modum navis per naucleorum parva ligha transmisimus, quorum notitia subtler annexa est. Sequenti vero anno, si omnipotenti Deo placuerit, majora præparamus. (*Cf. Joan. Diac. lib. iii, c. 26.*)

^b Benedictionem autem sancti Marci evangeliste, immo, quod est verius, sancti Petri apostoli, in ea dulcedine qua est transmissa suscepimus, et salutationis alloquium persolventes, peilmos ut beatitudo vestra pro nobis orare dignetur, quatenus et a malis praesentibus mereamur citius eripi, et a futuris gaudiis non excludi.

EPISTOLA XXX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.

De Alexandrinæ urbis hereticis conversis atque de fideli concordia gratulatur. Scribit vicissim de Anglorum conversione. De Eudoxio heretico aliis facilius sibi ab Eulogio factum satis. Universalis papæ titulum a synodo Chalcedonensi suis decessoribus oblatum, sed rejectum, respuit.

Gregorius ^c Eulogio episcopo Alexandrino.

Communis filius, præsentium lator, sanctitatis ve-

^d Budæus: archivum ex Græco factum, est ἀρχεῖον, ἀρχεῖα custodes tabularii. Archivum autem magistratum id est significat, et regiam, et palatum, et judiciale forum. Ex quo factum est ut archivum, et, inter, ostio v, archivum significet chartophylacium. Id quidem levioris momenti. At Romæ nulla vel pauca tunc suis martyrum gesta, nullas de martyrum passionibus narrationes, id certe est mirabile. Gussav. Et novis auctoriis, qui Vaticanos Codices passimingerunt, incommodum.

^e Putant aliqui hunc locum intelligendum esse de Martyrologio illo Roniano quod vetus appellatur. Verum id luculententer confutavit vir clarissimus Henricus Valesius πολυμαθέστατος in dissertatione ad calcem Eusebii, ubi contendit ante Usuardum nullum omnino existisse Martyrologium Romanum; istud autem de quo hic Gregorius, suis communis cum

Astræ scripta deferens, ægrum me reperit, **918** ægrum tellquit; qua ex re contigit ut ad largum vestre beatitudinis fontem brevis epistolæ ^f mæta vir parva potuisset aqua restudare. Superni autem muneris fuit ut in dolore corporis positus suavissime vestre sanctitatis scripta susciperem, quæ me ^g de doctrina Alexandrinæ urbis hereticorum et de concordia fidelium sublimiter laetificaret; quatenus ipsi mentis laetitia immanitatem mihi molestie temperaret. Et quidem de bonis vestris nova semper exultatione gaudemus, sed tamen ita vos perfecte agere novum esse nullo modo depotamus. Quod enim crescit sanctæ Ecclesiæ populus, quod ad coeleste horum spirituæ segetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia quæ in beatissimis vobis large B influit nunquam habuimus incertum. Gratas illaque omnipotenti Deo solvimus, quia impletum videmus in vobis esse quod scriptum est: *Ubi plenæ segetes, ibi manifesta fortitudo bonæ* (*Prov. vii, 8*). Si enim bos fortis aratum lingue in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset.

^h Quoniam vero in bonis quæ agilis esset quod et alii congaudetis, vestre vobis gratiae vicem reddi, et non dissimilia nuntio, quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita in cultu lignorum ac lapidum ⁱ perfida nuncusque remaneret, ex vestre mæti orationis adjutorio placuit ut ad eam monasterii mei ^j monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuisse. Qui data a me licentia, ^k a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quoque soliti ad prædictam gentem in finem mundi productus est, et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt, quia tantis miraculis vel ipse, vel hi qui cum eo transmisi sunt, in gente eadem coruscant, ut apostolorum virtutes in signis quæ exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominice nativitatis, quæ hac prima indictione tractata est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idecirco narravi, ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo **919** et quid in mundi finibus agitis orando. Vestre enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sancte monstrantur in eo loco in quo estis. (*Cf. Joan. Diac. C l. ii, c. 39.*)

reliquis Occidentalibus, scilicet Martyrologium quod sub Hieronymi nomine editum est; nec tamen aut ab ipso Hieron. collectum, aut ex Eusebio translatum satis probatur. Plura vides apud eundem Valesium, et in Bolland., præstat generali ad *Acta sanctorum*, c. 4, § 4. Partim ex Gussav.

^l Benedictio hic et passim his in epistolis sumitur pro munere; quo etiam sensu in Scriptura sacra non raro accipitur, ut Genes. xxxiii. Jacob ad fratrem ait: *accipe munusculum..... esto mihi propius, et suscepit benedictionem quam attuli*, vers. 10 et 11. Idem eulogiæ nomine apud Græcos intelligitur, in eo et apud Litteros. Reg. S. P. Benedicti, c. 5¹, *ad latentes* leceat..... aut euologia vel qualibet munuscula accipere.

EPIST. XXX. — ^m In Norm., Corb. et Anglie, ⁿ triarchæ.

Præterea & de Eudoxii hæretici persona, de cuius errore in Latina lingua nihil reperi, mihi a *vestra* beatitudine largissime gaudeo satisfactum. Virorum quippe fortissimorum Basili, Grégorii, atque Epiphanius testimonia protulisti, et manifeste peremptum cognoscimus eum in quem heroes nostri tot jacula dederunt.

De his vero erroribus qui nunc in Constantiopolitana Ecclesia probantur exorti, dociissime omnibus, et ut Judicium tantæ sedis proferre decuit, respondisti. Unde omnipotenti Deo gratias agimus; quia adhuc arcæ Del insunt tabulae testamenti: Quid est enim sacerdotale cor, nisi arca testamenti? in qua quia spiritualis doctrina viget, procul dubio tabulae legis jacent.

Indicare quoque vestra beatitudine studuit, jam se quibusdam non scribere ^b superba vocabula, quæ ex vanitatis radice prodierunt, et mihi loquitur, dicens: *Sicut iussisti. Quod verbum iussionis peto a me additi removete, quia scio qui sum; qui estis. Loco enim mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi; sed quæ utilia visa sunt, indicare curavi. Non tamē invenio vestram beatitudinem hoc ipsum quod memorie vestrae intul, perfecte retinere voluisse: Nam dixi, nec mihi vos, nec cuiquam alteri tale aliquid scribere debere; et ecce (Grat. dist. 99, c. 5) in prælatione epistolæ quam ad me ipsum qui prohibebut direxit, ^c superba appellationis verbum universalem, me papam dicentes, inprimere curastis. Quod peto dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia tobis subtrahitur quid alteri plus quam ratio exigit præbetur. Egō enim noti verbis quærum prosperari, sed moribus. Nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognoscō. Meus namque honor est honor universalis Ecclesiae. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego vere honoratus sum; cum singulis quibusque honor debilius non negatur. Si enim universalem me papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse quod me faciet universum. Sed absit hoc. Recedant verba quæ vanitatem sustent, et charitatem vulnerant.*

Et quidem in sancta Châlcedôensi synodo, atque post a subsequentibus Patribus hoc decessoribus meis oblatum vestra sanctitas novit. Sed tamen nullus eorum uti hoc unquam vocabulo voluit; ut dum in hoc mundo honorem sacerdotum diligerent omnium, apud omnipotentem Dèum custodirent suum.

^b Ita Anglie., Norm., Corb., cum in aliis Excusis legatur: *de doctrina Alexandr. Ecclesiæ, de conversione hæreticorum, de concordia, etc.*

^c In recent., sed quoniam vere in bonis quæ agitis accredit quod et alii, etc.

^d In eodem recent. irrepsit, invitum MSS., perfida.

* Sanctum Augustinum monasterii sancti Andreae præpositum intelligit.

^e Inuit Francia episcopos. Franci, quod a Germanis orti essent, Germani quoque sunt appellati. Apollinaris Sidon., lib. v, epist. 7, appellat provinciam Legdenensem a Burgundionibus, origine Germanis, *Lugdænonem Germaniam.*

¶ Proinde debitum salutationis alloquium solvens peto, ut in sanctis orationibus vestris mei memores esse dignemini, quatenus a peccatorum meorum nexibus, quia meis meritis non vallo, vestris intercessionibus me Dominus absolvat. (Cf. Jean. Diac. l. iii, c. 60.)

920 EPISTOLA XXXI.

AD SECUNDINUM.

Ne patiatur Monasterium in laicæ personæ potestatem venire.

Gregorius Secundino episcopo Tauromenitano.

Querimoniam monachorum ^a monasterii Castellensis oblatæ ab eis petitio quæ tenetur in subditis patefecit. Proinde fraternitas vestra hæc quæ asserunt, sollicita perscrutari cura studeat. Et si ea invenerit veritate subsistere, tuitionem illis impendat, et monasterium quod monasterio eorum unum est secundum consuetudinem deputatis de congregatione eorum illic monachis provideat ordinari. Quia rationis ordo non patitur ut monasterium ipsum, et maxime contra voluntatem fundatorum, ab eorum dispositione ad arbitrium suum præsertim laica persona subducatur, aut aliquis sibi in id jus debeat vendicare (Grat. 16, q. 7, c. 54).

AD EPISTOLA XXXII.

AD SCHOLASTICUM DEFENSOREM.

Ecclesiæ colono mercedem juxta laboris modum solvatur.

Gregorius Scholastico defensori.

Alexander Frix, præsentium portitor, colonus Ecclesiae nostræ, questus est nobis in domo, id est ecclesia quæ Catana a dilecto filio nostro Cypriano diacono fabricata est, triennii se tempore laborasse, et mercedem non ut dignum est accepisse. Et quamquam per tempora ipsa dicatur ad plurimos labores, unde etiam dum hic essem nolitiam accepisti, hac tibi tamen auctoritate præcipimus ut diligenter inspicias; et si plus in eadem domo quam mercedis acceperit operatus est, volumus ut secundum laboris modum, si quid super quatuor solidos et tremisses duos quos a memorato diacono accepisse dictas est meritus sit, addere ei quod justum videris debeat sciens tuis rationibus imputandum.

AD EPISTOLA XXXIII.

AD DOMINICUM.

Modestiam illius, charitatem, atque apostolicæ sedis reverentiam laudat.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Scripta sanctitatis vestre, quæ latore præsentium

^a De Eudoxio hæretico vide quæ diximus ad epist. 4 lib. vi, nunc lib. vii. Gusganv.

^b Vatic. A, *superflua vocabula.* Ita etiam infra.

^c Vatic. B, *superstitionis verbum.*

Epist. XXXI. — ^d Castellense monasterium a Cassiodoro exstructum et tanti viri seruatu nobilitatum prope Squillaciū erat. De quo consule Viāna Cassiodori ejus operibus præmissam in novissima Editione, parte II, § 6 et seq. Vide etiam Cassiodorum de institutione divinarum litterarum, c. 23.

Epist. XXXII [Al. 15, lib. ix, ind. 4]. — ^e A plerisque MSS. absit hæc epistola. Ex omnibus Vaticanis solus eam exhibet Codex A. Legitur quoque in San Victorino.

deferente suscepimus, ita sacerdotalem modestiam loquebantur, ut auctoris sui corporalem nobis quodammodo præsentiam blandirentur. Nec enim sermarius aliquid officit, ubi manet in animis continuus dilectionis affectus. **921** Magna autem charitatis virtus est, dilectie frater, quæ sinceritatis suæ vinculo alterna mutuo affectu corda constringit, et ea a gratiæ non simit compage dissolvi: disjuncta conjugit, unita custodit, et ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem. Quisquis igitur in hujus cardine mentem figit, eum de supernæ patriæ habitaculo cu-juslibet adversitatis impulsio non evellit, quoniam quocunque se verterit, a mandatorum limine non excedit. Unde et in ejusdem charitatis laude per egregium prædicatorem dicitur: **b** *Quæ est vinculum perfectionis* (*Coloss.* iii, 14). Quantæ itaque sit laudis aspicimus, quæ perfectionem non solum in mente generat, sed etiam ligat. Quia igitur hujus virtutis igne succensum tuarum te profit locutio litterarum, uberi in Domino exultatione lætificor, atque opto ut hæc in te magis magisque resplendeat, quia lux gregis est, pastoris flamma. **c** Decet enim, decet dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tanquam in vitæ suæ speculo plebs commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigit.

Scientes præterea unde in Africanis partibus sumperit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quos sedem apostolicam diligendo ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis, et probabili in ejus affectu constantia permanetis. Certum quippe est quia vestro honori additis **d** quidquid ei reverentia ac devotionis sacerdotaliter exhibetis, quia per hoc ut vicaria erga vos dilectione astringi debeat, invitatis.

Quod superest, charissime frater, omnipotentem Dominum assidia oratione poscamus, quatenus cordis nostri gressus in veritatis suæ tramitem dirigat; et ut ad cœlestia regna perducat, nominis officium protectionis suæ gratia operibus nos exhibere concedat. **e** Mense Augusto, indictione prima.

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SCILLITANUM.

Castelliensis monasterii privilegia servet illæsa. Quædam sub xenii specie ablata reddat. Monachorum actibus invigilet. Monasteri jura tueatur. Donatum sibi ab Abbe agrum restituat. (*Vide sup. ep. 31.*)

Gregorius Joanni Episcopo Scillitano.

Grave nimis et contra sacerdotale constat esse

EPIST. XXXIII [Al. 32]. — a Excusi recent., a mandat. limite, contradicentibus omnibus Vatic., Norm., Colb., etc. Et certe limen convenit cardini, non limes. Ut igitur in instituta comparatione Gregorius maneat, postquam dixit, *quisquis in hujus cardine mentem figit*; debuit addere: a mandatorum limite non excedit.

b Vatic. B. *quod est vinculum perfectionis.*

c Recent., decet enim pastorem, decet dominicam.

d In recent Ed., contra MSS. fidem, quidquid reverentia ac devotionis ordini sacerdotali exhibetis.

e In hac temporis nota consentiunt Vatic., Colbert. et Teller.

A propositum, velle cujusquam monasterii privilegia olim induita confundere, et ad irritum quæ sunt pro quiete disposita niti deducere. Questi itaque nobis sunt Monachi Castelliensis monasterii quod in fraternitat^{is} vestræ civitate **922** est constitutum quia eidem monasterio quædam contra ea quæ a prædecessoribus vestris permitta ac consuetudine longa servata sunt festinetis inducere, et antiquam ordinationem quædam præjudicij novitate turbare. Proinde his fraternitat^{em} vestræ bortamur affatibus ut, si ita est, ab ejus molestia se sine aliqua excusatione contineat, et quæ ei sunt diutius custodita nullius occasionis tentet usurpatione convellere; sed cuncta illibate et sine aliqua studeat refragatione servare, et plus sibi in eodem monasterio quam prædecessoribus suis licet, noverit non licere.

Quia vero pariter questi sunt fraternitatem tuam quadam de monasterio a sub xenii quasi specie abstulisse, necesse est si quid te indecenter recolis accepisse, sine dilatione restituas, ne avaritiae te gravior culpa redarguat, quem largum erga monasteria sacerdotalis magis debuerat munificentia demonstrare. Servatis itaque omnibus quæ a tuis, sicut diximus, prædecessoribus permitta sunt ac servata, cura tua sit circa actus ac vitam consistentium illic monachorum te vigilantem insistere; et si quempiam illuc præve conversari, aut in aliqua immunditia, quod absit, culpa inveneris, districta ac regulari emendatione corrigere. Nam sicut ab iis quæ incongrue usurpantur fraternitatem vestræ volumus abstinere, ita in his quæ ad disciplinæ rectitudinem vel animarum custodiæ pertinent esse sollicitam modis omnibus admonemus.

Indicaverunt etiam prædicti monasterii monachi castrum quod Scillacium dicitur in solo juris monasterii eorum esse fundatum, atque ob hoc habitantes illuc factis libellis **b** solatium annis singulis spopondisse persolvere, sed postea contemptisse, et ab eadem se præstatione supervacue suspendisse. Fraternitas ergo vestræ subtiliter veritatem caret addiscere; et si ita repererit, instanter studeat ut ea quæ promiserunt, quia et ratio exigit, præbere non diffrant, quatenus et illi quiete quod tenent possideant, et monasterii jura præjudicium non incurvant.

Præterea (*Grat.* 17, q. 4, c. 41) questi nobis sunt prædicti monasterii monachi abbatem suum terram intra Scillitanum castrum, quæ in sexcentos pedes extenditur, sub prætextu fabricande Ecclesiaz frater-

EPIST. XXXIV [Al. 33]. — a In MSS. passim, ^{ad} xenii. In Vatic. D, interjecta hæc verba leguntur: *sub præstatu quasi specie.*

b Alias, solatium. Hæc vox sepiissime occurrit, nec idem significat. Hic usurpatur pro pensione vel redditu qui persolvitur domino, seu proprietario ratione fundisive soli. Sapere etiam solatium pro stipendiis occurrit. GUSSANV. Cæterum ex hac epistola patet monasteria olim dominii amplissimis potita esse; ita ut ab ipsis penderent castella et vici integri. Nam quod de monasterio Castelliensi Cassiodori munificentia dicta hic legitur, de aliis quæ reges et imperatores lundatores habuerunt, quis facile non credat?

pitati tuz donationis titulo concessisse; et ideo voluntus quantum parietes possunt adificatae ecclesiæ circumdare, juri ecclesiæ vindicari. Quidquid vero extra parietes ejusdem ecclesiæ esse potuerit, ad jura monasterii sine difficultate aliqua revertatur, quia nec mundanarum legum, nec sacrorum canonum statuta permittunt, res monasterii de jure ejus quolibet titulo segregari. Eapropter donationem ejusdem terræ, quæ contra rationem facta est, sine aliqua dilatatione restituere.

923 EPISTOLA XXXV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Jerusalem cives nonnunquam Babyloniæ servire, et vi-cissim. Laudat Leontii mansuetudinem, humilitatem, justitiam. Ipsi pro muneribus gratias agit, et de catenis sancti Petri scobem clave inclusam largitur.

Gregorius Leontio exconsuli.

Quia in magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam (*II Tim.* ii, 20), quis ignoret quod et in universæ Ecclesiæ sinu alii velut vasa contumeliae rebus depulantur insunis, alii vero ut honoris vasa rebus aptantur mundis? Et tamen plerumque contingit ut et ^a cives Babyloniæ in ^b angaria servant Jerusalem, et cives Jerusalem, id est cœlestis patriæ, in angaria depudentur Babyloniæ. Cum enim electi Dei magnis moribus prædicti, modestia ornati, lucra propria non querentes, terrenis depulantur rebus, quid aliud quam sanctæ Jerusalem cives in Babyloniæ opere serviant? Et cum quidam in pravis moribus effrenati locum sancti honoris tenent, atque in ipsis quæ bene facere videntur propriam laudem querunt, quid aliud quam cives Babyloniæ superiore Jerusalem angarias exsolvent? Sic enim Judas apostolis admistus diu Redemptorem humani generis prædicavit, signa cum cæteris fecit; sed quia Babyloniæ civis fuerat, Jerusalem cœlesti opus suum in angaria persolvit. At contra Joseph in Ægyptum ductus terreno palatio servivit, curam ministerii in rebus temporalibus gesit, quidquid ^c juste regno transitorio debebatur exhibuit. Sed quia sanctæ Jerusalem civis exstitit, servitum Babyloniæ in sola, ut prædictum est, angaria ministravit. Hujus ergo, bone vir, esse te sequacem

EPIST. XXXV. [A. 34]. — ^a Phrasis usitata sanctio Augustino. GUSSANV.

^b Servitium, ministerium, vel debitum ministerii. GUSSANV.

^c Mutarunt recent. edit. ad libitum *juste*, quod in omnibus MSS. legitur, *injuste*.

^d Pauca de oleo annotavit ex Baronio Binus, plura longe Gretserus lib. i de sancta Cruce, c. 79, et explicat sancti Gregorii locum de oleo quod ex dominicæ crucis ligno manaret. GUSSANV. Beda, de Locis sanctis

A credo, quem terrenis actibus implicatum, mansueto spiritu agere, humiliatis arcem per omnia custodire, et singulis quæ justa sunt tribuere cognoscere. Tanta enim de vestra gloria a multis bona referuntur, **924** ut mihi hæc non libeat audire, sed cernere; ejus tamen quem videre me non licet, bona me pascit opinio. Sanctæ autem Ecclesiæ, id est omnium electorum typum tenens mulier, quæ alabastrum fudit, domum replevit unguento (*Luc. vii*). Et nos quoties de bonis aliquid audimus, suavitatis auram quasi per narem trahimus. Et Paulus apostolus cum dicebat: *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor. ii, 15*), patenter datur intelligi, quia saporem se quidem præsentibus, sed odorem absentibus exhibebat. Nos itaque qui per præsentia saporem non possumus, per odorem vestræ absentia nutrimur.

B

De hoc etiam valde gaudemus, quod munera quæ transmisisti vestris moribus dissimilia non fuerint. ^d Oleum quippe sanctæ crucis et aloes lignum suscepimus. Unum quod tactum benedicat, aliud quod per incensum bene redoleat. Decebat igitur ut bonus vir ea transmitteret, quæ iram nobis Domini placare potuissent. Alia quoque ^e in cellariis multa miseris, quia sicut mente et carne subsistimus, necessarium fuit a vobis in utroque contineri deberemus. De quibus transmissis tamen dulcissima mens vestra valde se erubescere fatetur, atque eidem verecundia scutum charitatis opponere. Sed in his ego verbis omnimodo gaudeo, quia in tali mentis attestatione cognosco quod nunquam possit aliena tollere, qui et hoc ipsum erubescit quod propria largitur. Parva vero appellatis munera vestra, quæ magna sunt; sed, credo, ut adhuc amplius ex ipsa gloria vestræ humilitate proficiant. Et petitis ut hæc bona mente suscipiam. Sed inter ista ad memoriam cujusdam viduæ duo minuta reducere (*Luc. xxvii*). Si enim illa Deo placuit, quæ bono animo pauca obtulit, cur non hominibus placeat, qui mente humili multa dedit? Præterea benedictionem vobis sancti Petri apostolorum principis, clavem sacratissimi sepulcri ejus, in qua benedictio de catenis illius est inserta, transmisisimus, ut quod ejus collum ligavit ad martyrium, hoc vestrum ab omnibus peccatis absolval ^f.

D cap. 20: *de nodis enim ligni sancti liquor odorifer oleo similis profuit, cuius si etiam modica particula contingat, omnem ægritudinem sanat.*

^e De cellariis supra, lib. i, epist. 42, nunc 44. GUSSANV.

^f In Norm., Colb. et plerisque MSS., superioribus epistolis indict. 4 subjiciuntur duæ aliæ, una *Adeo-datoe illustri*, quæ nunc est libri x, 49, altera *Januario Caral. episc.*, quæ libri noni sequentis ordine tertia est.

LIBER NONUS.

Mense Septembri, indictione II.

925^a EPISTOLA PRIMA.

AD JANUARIUM EPISCOPUM CARALITANUM.

Illum increpat quod dominico die, ante missarum solemnia, cajusdam messem invertisset sulcis, et, per acto sacro, terminales lapides ipse effosisset.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Prædictor omnipotentis Domini, Paulus apostolus (*Grat. c. 2, q. 7, can. 28*), dicit: *Seniores ne increpareris (I Tim v, 1).* Sed hæc ejus regula in ea reservanda est, cum culpa senioris, exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: *Laqueus juvenum omnes vos (Isai. XLII, 22).* Et rursus propheta dicit: ^b *Et peccator centum annorum maledictus est (Isai. LXV, 20).* Tanta autem nequitia (*Grat. d'st. 86, c. 24, et 1, q. 7, c. 11*) ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensaremus, fixa jam maledictione seriremus. Dictum quippe mihi est quod dominico die, priusquam missarum solemnia celebrares, ad exarandam messem latoris præsentium perrexiisti, et post exarationem ejus missarum solemnia celebrasti. Post missarum solemnia etiam terminos possessionis illius eradicare iunime timuisti. Quod sat etum quæ poena beat insequi omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus; sed filius noster Cyriacus abbas a nobis requisitus, dum esset Caralis, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuus parcimus, bortamur, aliquando respisce, senex, atque a tanta te levitate morum, et operum perversitate compescas. Quanto morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem poenæ sententia in te fuerat jaculanda; sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero, quorum consilio hæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus; ita tamen ut si quid eis intra duorum mensium spatium 926 humanitus evenerit, benedictione viatici non preventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe; te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus in bono magister esse debuisti, nec

LIBER IX. At. LIBER VII. Indict. II.

EPIST. I. — ^a In Colbert. et Regio præcedit: *Levatus est Maximus, etc., ut legitur in abis Excusis, initio libri vii, indict. 1, seu octavi. Hæc ad calcem annandanda duimus. In Vatic. A præmittitur quoque epist. 1 lib. ix, De pœnitentia et satisfactione Maximi prævaricatoris. In Vatic. D tantum legitor: De Maximo præsumptore. Levatus est, etc. In Vatic. E: De Maximi præsumptione et pœnitentia. In Vatic. F: De pœnitentia Maximi episcopi.*

^b Ita in plurimis MSS. et editis antiquioribus Codd., et apud Joan. Diaconum, licet in quibusdam, sed paucis, legatur: *et puer centum an., etc.* Faveat autem nostræ lectioni ipse contextus epistolæ, necnon et variae versiones. Vulgata: *Et peccator centum an-*

A simplicitati tuæ ulterius, nec senectuti parcamos^c.
(*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 32, 44.*)

PISTOLA II.

AD VITALEM SARDINIAE DEFENSOREM.

Decretam adversus Januarii consiliarios excommunicationem exsequatur. Restitutus integrum zenii pretium.

Gregorius Vitali defensori Caralitano.

Quid de fratre nostro Januario episcopo agnoscimus, et lator præsentium, et exemplaria scriptorum nostrorum te poterunt informare; atque ideo excommunicationem quam super perversos ejus consiliarios dari decrevimus, tua experientia soliter exsequatur, ut cadentes discant quatenus incaute ambulare non debeant.

B Præterea pretium tritici quod nobis xenii nomine fuerat transmissum, per latorem præsentium ^a Redemptum defensorem transmisimus. Videat experientia tua, ne vel tu, vel ipse qui detulit, aliquid ex eo in pretio commodi participare præsumat, sed totum singulis vel simul omnibus illibatum restitutus, eorumque mihi scripta de eodem pretio transmittat, quia si aliter quam admoneo factum cognovero, via dietam ex eadem causa non mediocriter exercabo.

PISTOLA III.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Pro concesso sepulturæ loco exigendum nihil. Si res pro luminariis aliquid offeratur, licet accipere.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Questa est nobis Nereida clarissima semina, quod ab ea centum solidos pro filiæ suæ sepultura 927 fraternalis vestra non erubescat exigere, atque ei super doloris gemitum majorem dispendii studeat inferre molestiam. Quod si ita se veritas habet, quia grave nimis et procul est a sacerdotis officio pretium de terra concessa putredini quererere, et de alieno velle facere luctu compendium, ab hac se petitione fraternalis vestra contineat, et molesta ei de cetero non existat, maxime quia et Hortulanum quondam, de quo seipsam asserit filiam suscepisse, Ecclesie vestræ non in parva quantitate munificum memorat existisse. Hoc autem vitium et nos postquam, Deo auctore, ad episcopatus honorem accessimus, de

D norum maledictus erit. Hebraica: *Et peccator filius centum annorum maledicetur. LXX Interpretes: Et peccator centenarius etiam maledictus erit. Syriaca: Qui cunque peccaverit centesimum annum agens maledicetur. Eodem modo Chaldaica et Arabica. GUSSAN. In Vatic. D, ubi legitur, ut in aliis MSS., peccator centum annorum, hæc varia lectio additur, et puer centum annorum. Sic quoque legit Gratianus, causa 2, q. 7, can. 28. PAULUS.*

^c In quatuor Vatic. subditur mense Octobri, indict. 11. Sed in Colbert. præmittitur huic epist. mense Septembri, indict. 11.

EPIST. II [At. 53, lib. ix, indict. 6]. ^a Aliis in Editis, Redemptorem. Legendum Redemptum suadet Epistola sequens, ubi de eodem defensore agitur.

Ecclesia nostra omnino vetuimus, et pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus; memores quia dum Abraham a filiiis Ebor, hoc est Ebron filio Seor, sepulcrum pretio ad humandum corpus conjugis postularet, premium accipere renuit, ne commodum videbatur de cadavere consecutus (*Genes. xxiii*). Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quantq; magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debeamus? Unde ne hoc avaritiae vi-
tium, ne vel in alienis denuo tentari presumpatur ad-
moneo. Sed si quando aliquem ^a in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel haeredes ^b pro luminaribus sponte quid of-
ferre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero aut
aliquid exigi omnino prohibemus: quod valde irre-
ligiosum est, ne aut venalis fortasse, quod absit, di-
catur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mor-
tibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium. (*Vide l. viii*, ep. 3.)

Alias vero causas quas prædictæ Nereidæ est complexa petitio hortamur ut aut pacifica, si fieri potest, ordinatione definiat, aut certe in deputatum a nobis judicium personam instructam dirigere non omittas, quia ad hoc Redemptum defensorem nostrum præsentium portitorem illuc direximus, ut et partes in judicio ^c observare compellat, et executionis suæ instantia ad effectum quæ fuerint. judicata perducat ^d.

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Donec ordinata cum Agilulpho pax confirmetur, ca-
vendum ab iterata in Sardiniam incursione. Janua-
rium de exarata messe iterum ex fraterna dilectione
objurgat.

Gregorius Januario episcopo ^a Sardiniae.

Quid in Sardinia hostes nostri fuerint operati, priusquam fraternalitatis vestrae epistola **928** ad nos perveniret agnoscimus. Et quia hoc futurum dudum metuimus, evenisse quod prævidimus vobis nunc gemimus. Quod si secundum ea quæ tam vobis quam excellentissimo filio nostro Gennadio hoc fore nuntiantes scripsimus sollicitudo suisset adhibita, inimici illuc aut non accederent, aut accedentes

EPIST. III [Al. 56]. — ^a De sepultura in ecclesiis jam dictum est in nota ad cap. 50 lib. iv Dialog., Veterem hunc usum esse satis docet sanctus Ambrosius, lib. i de Abraham, c. 9, n. 80. *Nondum, inquit, erant hujusmodi Dei templo in quibus fidetum Domino reliqua condantur;* novæ edit. col. 508.

^b Nota hic luminaria in defunctorum exequiis. De luminaribus in ecclesiis multa occurserunt apud Gregorium, maxime in Dialogis. Consule notas ad librum Sacramentorum 577 et 1060.

^c Id est, cause adesse. Reperitur illa vox in epistola Plini ad Rufum, lib. v, *Sedebant judices, centumciri venerant, observabantur, id est causæ apud eos agebantur. Advocatis silentium longum, etc., nempe silentiariis audientiam facientibus et murmur comprehenditibus. AUGET.*

^d In duabus Tellor. legitur, mense Martio, indict. 11.

**EPIST. IV. [Al. 2]. — ^a In Vulgatis, episcopo Caralit. Erat quidem Januarinus Caralit. episcopus. Quia ta-
men in omnibus MSS. Vatic., Norm., Rhem., Corb.,**

A periculum quod fecerunt incurrerent. Vel nunc ergo ea quæ contigerunt vigilantiæ vestram in futura exaeuant. Nam et nos quidquid prodesse possumus, facere, Domino auxiliante, nequaquam omittimus.

Cognoscatis autem abbatem, quem ad Agilolphum ante multum jam tempus transmisimus, pacem cum eo, Deo propitio, quantum nobis ab excellentissimo exarcho scriptum est, ordinasse. Et ideo quoisque pacta de confirmatione pacis ipsius conscribantur, ne forte hostes nostri in hac dilatione ad partes illas iterum velint accedere, murorum vigilias et sollicitudinem in locis facite omnibus adhiberi. Et considerimus in Redemptoris nostri potentia quia adversariorum vobis incursum vel insidiæ denuo non nocebunt.

B Hoc vero quod scripsistis, multos contra vos nobis querelas deponere, verum est; sed inter diversa non nos sic res alia contristavit, quomodo id quod nobis dilectissimus filius noster Cyriacus abbas retulit, quia die dominico ante missas messem de agro quem Donatus possidebat feceris exarari. Quod ne parum esset, expleto sacrificio, per temetipsum illuc accedens terminos effodisses. Ob quam rem horior ut officium quod geris sollicita mente consideres, et quidquid gravare potest ant opinionem tuam aut animam omnino refugias, et te committere illud nullius suasione consentias. Nam non terrenarum rerum curram, sed animarum te ducatum suscepisse cognoscas. Ibi ergo cor ligere, ibi sollicitudinem, ibi totum debes studium adhibere, atque de earum lucro diligenter cogitare, ut dum venienti Domino multiplicata quæ tradidit talenta reddideris, retributionis ab eo fructum consequi et inter fideles famulos in æterna merearis gloria exaltari. Hoc autem quod objurgo vel increpo, non ex asperitate, sed ex fraterna scito dilectione descendere, quia sacerdotem te apud omnipotentem Deum non nomine, quod solum ad poenam est, sed etiam meritis, quod ad mercedem respicit, inveneri desidero. Nam dum unum in Redemptoris nostri corpore membrum sumus, sicut in culpa tua dilaceror, ita quoque et in bona actione lætiscor. (*Vide sup. ep. 4.*)

C Illud præterea quod vultis, ut personam ^b a nostro Reg., etc., legitur *episcopo Sardis vel Sardiniae*, eos sequendos duximus.

^b Hinc legati a latere ex eorum numero as-
sumpti qui sunt in summi pontificis ministerio assi-
dui, de quibus c. *Ad eminentiam, extra de excomm.* Alii sunt legati simpliciter, de quibus est titulus *de officio legati, extra.* lib. i, ubi etiam interseruntur quedam capita de legato a latere. Alii tandem sunt legati nati ratione suarum Ecclesiarum, nt Rhemensis archie-
piscopus, et similes, de quibus vide can. 1 de Legato, in 6. Totam de legatis doctrinam Conradus Brunus copiose quinque libris complexus est anno 1548. Apud Gregorium Turonensem lib. v Historiæ, cap. 29. Itex mittit personas de latere suo. GUSSANV. Vide notas ad epist. 34 lib. v. Concil. Carthag., sub Bonifacio, an. 419, can. 5: *Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Ro- manum, ut e latere suo presbyterum mittat. Ex hoc loco confirmatur antiquitas legatorum a latere, alibi jam asserta.*

latere deputemus, cui causas vestras insinuare **929 A**
nobis referendas subtiliter debeatis, dilectissimo filio
nostro Petro et Theodoro consiliario quæcunque
vultis scribite, ut per eos nobis insinuata, quidquid
de his ratio suaserit, Domino valeat revelante dis-
popi. De fratre autem et coepiscopo nostro Mariniano,
dum pax cum prædicto Agilulpho perfecte fuerit
confirmata, erit cognitio, et fiet quidquid rationis
ordo dictaverit.

EPISTOLA V.

AD MARCELLUM DALMATIÆ PROCONSULEM.

*Illum redarguit ob præstitum Maximo favorem. Docet
qua ratione in gratiam secum redire possit.*

Gregorius * Marcello proconsuli Dalmatiæ.

Epistolam magnitudinis vestræ suscepimus, in
qua vos nostram incurrisse ^b ingratitudinem indi-
castis, atque ob hoc per directam satisfactionem
habere nostram velle vos gratiam. Et quidem tanta
ad nos de vestra magnitudine pervenerunt, quanta a
fidi viro minime committi debuerant. Vos enim
tanti mali de causa Maximi omnes astruunt auto-
res existere, per quos spoliatio illius Ecclesiæ vel
tantarum animarum perditio, atque inauditæ præ-
sumptionis audacia sumpsit initium. Et quidem quod
nostram vos velle gratiam habere petitis, convenit
ut Redemptori nostro pro his talibus satisfacere tota
intentione mentis, ut dignum est, cum lacrymis de-
beatibus, quia ^c si illi satisfactum non fuerit, quid
nostra relaxatio vel gratia poterit certe conferre?
Dum tamen adhuc in præsumptorum ruinis vel er-
rantium defensionibus inesse vos cernimus, qualis
vel Deo, vel hominibus vestra sit satisfactio non vi-
demus. Tunc enim Deo et hominibus se satisfacere
magnitudo vestra patenter evidenterque cognoscatur,
si et devia ad rectitudinem, et præsumptiva ad hu-
militatis normam ^d reducat. Quod si factum fuerit,
per hoc vos et Dei percepturos et hominum gratiam
cognoscatur.

EPIST. V [Al. 3]. — ^a Hanc epistolam non conti-
nent MSS. Reg., Norm., Anglie., Corb., Rhem.,
Colbert. E Vaticanis unus Codex A eam exhibet.
Vide supra, lib. iii, epist. 22. Prins legebatur *Mar-
cellino*. Et quidem sic habetur in Vatic. in quo sere
solo epistola hæc habetur, at ex aliis epistolis in
quibus ejusdem viri in mentio (quas continent MSS.
omnes) legendum *Marcello*.

^b Gall., *disgrace*. Ptolemæus Flavius, in conjecta-
neis ait hanc vocem esse duriusculari et raram apud
veteres. Certe in hac significazione videtur rarissime,
si usquam videatur. Vulgo enim usurpat pro vitio
animi ingrati, quo ἀχαρτίας vocabat Cicero. Ter-
tullianus, *de Pœnitentia*, cap. 1, vocat ingratiem.
GUSSANV.

^c Sic sancti Patres : Christus ad vitam revocat
Lazarum, apostoli solvunt vincula. Id adversus teme-
rarias, si quæ videntur, absolutiones et indulgentias
dictum nota. GUSSANV.

Rheingianus Codex, qui epistolas in omnibus
peccatis aliis MSS. prætermittens continet, studeat revo-
care.

EPIST. VI [Al. 5]. — ^a Ciceroni exleges, qui legi-
bus nolunt parere. GUSSANV.

^b Græcis βήριον, βέρρος, βίρριον, hinc βιρρόφορος.

EPISTOLA VI.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

*Occupatam a Ptro recens baptizato synagogam Ju-
daicæ restituendam; hos ad fidem non cogendos. Con-
ciliandos inter se hostium metu civium animos, ac
muniendam fortius civitatem.*

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Judæi de civitate vestra hic venientes questi no-
bis sunt quod synagogam eorum quæ Caralis sita
est, **930** Petrus qui ex eorum superstitione ad
Christianæ fidei cultum Deo volente perductus est,
adhibitis sibi quibusdam ^a indisciplinatis, sequenti
die baptismatis sui, hoc est Dominico in ipsa festi-
vitate paschali, cum gravi scandalo sine vestra oc-
cupaverit voluntate, atque imaginem illuc genitrix
Dei Dominique nostri, et venerandam crucem, et
^b birrum album, quo de fonte resurgens induit
fuerat, posuisse. De qua re et filiorum nostrorum
Eupaterii gloriosi magistri militum, ^c atque ma-
gnifici pii in Domino præsidis, aliorumque nobilium
civitatis vestræ ad nos hæc eadem scripta attestan-
tia cucurrerunt. Qui etiam adjecerunt a vobis hoc
præsensum, et prædictum Petrum ne hoc auderet
fuisse prohibitum. Quod cognoscentes, omnino lau-
davimus, quia sicut revera bonum decuit sacerdotem
nil fieri unde justa esset reprehensio volvisti. Sed
quia per hoc quod minime **vos** in his quæ præve-
cta sunt miscuisti, displicere vobis quod factum
est demonstrasti; considerantes hac de re vestra
voluntatis intentum, ac magis judicium, hishorta-
mur affabibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum
est veneratione imagine atque cruce, debeatibus quod
vioenter ablatum est reformare; quia sicut legalis
definitio Judæos novas non patitur erigere synagogas,
ita quoque eos sine inquietudine veteres habere per-
mittit. Ne ergo supra dictus Petrus, vel alii qui ei
in hac indiscipline pravitatis præbuerent solatu-
m sive consensum, hoc zelo fidei se fecisse respon-
deant, ut per hoc quasi eis necessitas fieret conver-
tendi, admonendi sunt atque scire debent quia hac

Legunt aliqui, sed mendose, *pyrrum albam*, ut Jonas de Inst. imag. lib. i. Hæc vox sumpta quandoque pro
veste servili, ut apud Suidam. Existimare in ego usu-
patam pro quacunque veste. Lege Salmasium in
Tertullianum de Pallio. Dixerunt aliqui byrrum aut
burrum pro veste vili, Gallic bure, aut bureum. Hic
pro pretiosa sumitur; sic apud Isidorum, in regula
cap. 14: *Birrus est vestis pretiosa, ac præcide mona-
chis prohibitus*. Sunt qui censent birrum fui-se genus
pallii brevioris, ecclesiasticis, etiam tempore Gan-
grensis conciliis, usitatum; scilicet palliolum breve
humeros tantum et brachia tegens. GUSSANV. De birro
vide notam h. epist. 42 lib. i, ubi ex Sulpicio Severo
insignis locus profertur, in quo byrrimento injicitur.
Hunc locum explicans Salmasius censet byrrum, la-
cernam et chlamydem eamdem esse vestem solo
non ne diversam. Byrrum ait coloris fuisse ut pluri-
num byrra, hoc est russei, unde et nomen; ⁿ m
bu. rum, inquit, byrrum Latini dixer, quod Græci
πυρρόν. Sed et cuiuslibet coloris lacernas byrrus etiam
καταχρηστικῶς appellabant. Cum apud Romanos lo-
gessissent, byrris sive lacernis usi sunt. Reliqua vide in
Edit. ab Ilorino accurata.

^c Fortasse is erat ad quem lib. xi, epist. 22, ubi
appellatur Spesindeo.

Circa eos temperantia magis utendum est, ut trahatur ab eis velle non reniti, non ut adducantur inviti, quia scriptum est : *Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. xviii, 8)*; et : *Ex voluntate mea confitebor illi (Psal. xxvii, 7)*. Sanctitas ergo vestra gratiam inter civitatis suae habitatores, adhibitis sibi filii suis, quibus una vobiscum haec displicant, sacerdotali adhortatione, sicut eam deceat, studeat facere, quia hoc maxime tempore quando de hoste formido est, divisum babere populum non debetis. Quia vero non minorem de vobis quam de nobis sollicitudinem gerimus, hoc quoque pariter indicandum curavimus, quod finita hac pace Agilolphus Langobardorum rex pacem non faciet. Unde necesse est ut fraternitas vestra, dum licet, civitatem suam vel alia loca fortius muniri provideat, atque immineat ut abundanter in eis condita procurentur, quatenus dum hostis illuc Deo sibi irato accesserit, non inveniat quod laedat, sed confusus abscedat. Sed et nos pro vobis quantum possumus cogitamus, et iis quorum interest, ut **931 se ad obsistendum Deo auctore preparare deheant, imminemus, quia sicut vos nostras tribulationes vestras attenditis, ita quoque nos vestras afflictiones nostras similiter reputamus.**

EPISTOLA VII.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Etsi monachicam vestem non induerit abbatissa, irritum tamen ex imp. lege illius testamentum; reddenda proinde monasterio quæ aliis illicite donavit Sirica.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Quia ingredientibus monasterium (*Grat. 19. q. 3, c. 7*) convertendi gratia ^a ulterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem monasterii juris

^a Id est, his induciis. **GUSSAV.** Pacem tamen cum Langob. firmius postea sanctam liquet ex epist. 42 et 43 bujus libri.

EPIST. VII. — Vitam monasticam profidentibus nulla unquam testandi potestas fuit, ut optimè docet hic sanctus Gregorius, si divini juris sacrarumque legum habeatur ratio. Quippe non nisi de bonis propriis testari licet. At monachi nihil habent proprii, ut ex omnibus regulis monasticis probatur, scilicet Pachomii, Basilii, Augustini, Benedicti, etc. Consule Concordiam regularum, ad cap. 42; Reg. sancti Benedicti, pag. 612 et seq., et observationes nostri Hungoni Menardi. Verum juxta leges humanas aliquando monachi testari potuerunt; et si intestati decederent, suos habebant haeredes liberos, vel parentes, vel agnatos; his vero deficientibus, acquirebantur monasterio illorum bona, leg. unic. Cod. Theodos. de bon. cleric. et monach. Augustinus, epist. 239: *Usque adeo autem eodem jure presbyteri Honorati est illud unde agitur, ut non solum alibi ordinatus, sed adiuc in Thagastensi monasterio constitutus, si re sua non vendita, nec per manifestam donationem in quempiam translata moreretur, nonnisi haeredes ejus in eam succederent, sicut frater Amilianus in illos triginta solidos fratris Privato successit. Postea monachis adempta testandi facultas, ita ut ingressu monasterii eorum bona acquirantur monasterio, Novel. Justiniani v, nov. 123, cap. 38; Gregorius, epist. olim 22, indict. 4, nunc in appendice, Probo abbati testandi licentiam concedit. Item Adeodato monacho, lib. xii, epist. 3. Jure pontificio monachi testari possunt ex dispensatione summi pontificis, cap. Cum ad Monasterium, de statu Monach. Mabillonum videsis de testamentis abbatum, lib. 1 de Re diplomat. c. 2,*

A fiant, aperta legis definitione decretum est. Qnod cum pene omnibus notum sit, in magnam nos Gaviniæ abbatissæ monasterii ^b sanctorum Gavini atque Luxorii insinuatio admirationem perduxit, quod Siricam monasterii sui abbatissam, postquam regendi suscepit officium, condito testamento legata quibusdam asseruit reliquise. Et dum de sanctitatis vec presbyteræ permansisse. Ad hæc replicabat prædicta Gaviniæ hoc pene ex consuetudine licuisse, adeo ut abbatissam quæ ante suprascriptam Siricam fuerat talibus usam fuisse vestibus allegaret. Cum ergo de qualitate vestium nec nos mediocriter cœpissimus ambigere, necessarium visum est, tam cum consilia riis nostris quam cum aliis hujus civitatis doctis vi ris, quid esset agendum de lege tractare. Qui tractantes responderunt, postquam solemní more abbatissa ab episcopo ordinata est, et in monasterii regimine per annos plurimos usque ad vitæ suæ transitum præfuit, vestis qualitatem ad culpam **932** forte episcopi respicere, qui eam sic esse permiserit, non tamen potuisse monasterio præjudicium irrogare, sed res ipsius eidem loco ex quo illuc ingressa et abbatissa constituta est manifesto jure competere. Et ideo quia ex dimissis illicite rebus xenodochium possessionem asserit indebitè detinere, his vos hortamur affatibus, ut quia et monasterium et xenodochium

num. 10.

^b Sic legitur in tribus MSS. Vatic. et aliis plerisque, non Gravini, ut habent Excusi. Sanctum Gaviniū seu Gabiniū legimus Turribus in Sardinia martyrium pa-sum tertio Kalendas Junii. Sanctus Luxorius etiam in Sardinia passus est duodecimo Kalendas Septembbris. Utroque martyris memoria dicatum credimus hoc Sardiniae monasterium.

^c Quibus uterentur vestibus presbyteræ, mihi non liquet. Vocat autem presbyteras eas feminas quæ converso marito et in presbyterum ordinato convertebantur, continentiae in posterum emissâ sponsione. Conversæ uxores dicuntur in concilio Arelat. II, can. 5. Vide Baronum, ad an. 405, num. 60; Aurelian. IV, can. 17; Turon. II, can. 20; Antissiod., can. 21. Aliquando etiam apud ecclesiasticos scriptores reperitur nomen presbyteræ pro viduis senioribus, Græcis πρεσβύτερος, ut in Laodic. concil. can. ult., et apud Athanasium, ad virgines. Et fortasse de his loquitur sanctus Gregorius, utpote quæ peculiari quodam habitu dignoscabantur. Porro ut presbyterorum uxores presbyteræ, ita et uxores episcoporum vocabantur episcopæ, in Turon. II, can. 13. Vide etiam ejusdem concil. can. 19; Antissiod., can. 21 et 22, etc. **GUSSAV.** Monet Mabillonius, de Re diplomatica, cap. 2, num. 10, in veteri membrana hujus epistolæ fragmentum continente quam ipsi communicavit Antonius Vion Herouallins, pro presbyteræ, reperiri plebeiae. Quam lectionem judicat præferendam, ut sit sensus Siricam plebeio amictu, quali utebantur loci illius laicæ mulieres, indutam fuisse. In nullum Ms. Codicem offendimus ubi non legeretur presbyteræ. Et sane huic abbatissæ minus conveniebat uestis plebeiae mulieris quam presbyteræ.

ipsum in vestra est civitate positum, omni cura ac studio providere debeatis, quatenus si possessio ipsa ex nullo praecedenti contractu, sed ex memoratae Siricæ legato descendit, ante dicto monasterio, postposito strepitu vel excusatione, reddatur. Si vero ex alio forte dicitur obvenisse contractu, aut fraternitas vestra, inter partes cognita veritate, quod legalis suaserit ordo destinat, aut mutuo sibi consensu arbitros eligant qui earum valeant allegationes distinguere. A quibus quidquid fuerit statutum, ita vestra provisione servetur, ut nullum inter venerabilia loca jurgium remaneat, quæ magnopere alterna pacis sunt sovenda concordia. Alia igitur omnia quæ ex testamento prænominatae Siricæ detinentur, quippe quod nullum esse legali sanctione permittitur, necesse est ut juri monasterii fraternitatis vestrae sollicitudine sacerdotali per omnia studio reparantur, quia imperiali constitutione aperte sanctum est ut ea quæ contra leges sunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint (*Grat.* 25, q. 2, c. 15).

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS SARDINIAE.

Paschalem denuntiationem, ex more, a metropolitano suscipiant; nec absque illius licentia ex insula egrediantur.

Gregorius • Vincentio, Innocentio, b Mariniano, Libertino, Agathoni, et e Victori Sardiniae episcopis.

Cognovimus quod ^d mos vestrae sit insulae post paschalem festivitatem, vobis euntibus, 933 aut directis responsalibus vestris • ad metropolitam ve-

^d In Vatic. D, dirimere; in Norm., discingere. In Vu'g'tis, discindere. Sequimur quatuor Vaticanos.

• Vatic. A et B, studio separantur, hoc est ex sexudochii bonis, ut monasterio restituantur.

^e Vide Cod. lib. 1, tit. 19, 21, 22, 23, et in decret. dist. 10.

EPIST. VIII. — • Titulum istum sic restitnimus ex multis mss. Codd, et ex antiquis et probatoriis Editionibus. GUSSANV.

b Episcopo Turris urbis Sardiniae, de qua vide que diximus ad epist. 59, nunc 61, lib. I.

c Phausianensi episcopo. De Phausiana vide que dicta sunt ad epist. 29 lib. II, nunc lib. IV. De quatuor aliis episcopis Sardiniae nihil inveni. Obiter notandum hos sex episcopos fuisse suffraganeos episcopi Caralitani, qui et in hac epistola dicitur metropolitanus. GUSSANV.

^d Quo die, quo tempore paschalis festivitas celebrari deberet, saepius est in Ecclesia disputatum, anterioribus forsitan studiis quam par esset. Sanctum Joannem evangelistam Quartadecimanis fuisse anti-qui auctores tradunt. Victor pontifex Romanus diem Dominicum pro Pascha celebrando additis censuris prouulgavit, ob: nentibus cum sancto Irenæo epis- copis quamplurimis. Tandem in Arelat. 1 ann. 314, can. 1, statutum ut uno die et uno tempore per universum orbem Pascha observetur, litteræque ad omnes a Romano pontifice juxta consuetudinem dirigantur. Idem undecimo post anno in synodo Nicæna tractatum fuit et conclusum, cura cyclorum paschalium confiendorum demandata episcopo Alexandrinæ Ecclesiæ, qui confessos Romanum mitteret, ut vel hanc ratione totius orbis episcopi in Pascha celebrando convenirent. Has porro futuri Paschatis denuntiations in festo Epiphaniæ a diacono fieri solitas pauci sunt qui ignorant, cum fere ad nos usque mos iste

A strum, utrum sciatis an minime, ipse vobis de venturo Pascha scripta debeat denuntiatione mandare. Et quantum dicitur, quidam vestrum hoc facere secundum consuetudinem postponentes, aliorum quoque ad non obediendum corda pervertunt. Additur etiam quod ex vobis aliqui, pro Ecclesiæ sua emergentibus causis transmarina petentes, sive prædicti metropolitani sui cognitione, vel epistolæ, sicut canonum ordo constituit, audeant ambulare. Hortamur ergo fraternitatem vestram ut antiquam Ecclesiæ vestrarum consuetudinem exsequentes, tam de suscipienda paschali denuntiatione, quam etiam si quemquam vestrum pro causis propriis ubique compulerit ambulare necessitas, ab eodem metropolita vestro secundum indicium vobis regulam petere debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis; excepto si, quod non optamus, contra eundem metropolitam vestrum habere vos aliquid cause contingat, & ut ob hoc sedis apostolice judicium ii qui petere festinant, licentian labeant, quod scitis per canones etiam antiquorum patrum institutione permisum (*Grat.* 26. q. 7, c. 45).

AD CALLINICUM ITALIAE EXARCHUM.

Gaudet de schismatis ad Ecclesiam redemptibus. De hoc monendos imperatores. Id unum ab illis retinum, ne schismatici ad unitatem compellantur. Conqueritur de maiore domus Callinici. Hunc rogit ne Justinum schismaticum deinceps in consilium vocet.

Gregorius Callinico exarcho Italiae.

Inter haec quod mihi b de Sclavis victorias non-

C descenderit, ut testantur libri officiales, seu, ut vocant, Rituales. In Sacerdotali Romano Venetiis impresso, ann. 1597, ista denuntiatio legitur et cantatur. Vide Aurelian. IV, can. 4; Antissiodor. can. 2. Adverte tamen ex Gregorio Turon., lib. V Historie cap. 17, dubitatum fuisse de die Paschatis, et aliquando non fuisse eodem tempore ubique celebratum. GUSSANV. Adi Coitium ad annum 539, num. 15.

• Jura metropolitani per canonum statuta conservari vult inviolata Nicenum, can. 4; Antiochenum, can. 9, 11, 12, 19, 20; Carthag., can. 23. GUSSANV. In Vatic. Det E legitur ad metropolitanae urbem; consentit Rhemensis.

^f Recent. Excusi, petere licentiam eos culpar hanc. Veteres post Vatic. D et Rhem., petere cessionem. Vatic. B, petere epistolæ.

^g Sic restitimus ex tribus Vatic., totidem Colbert. et Rhemensi. Prope accedunt Normanni, in quibus omittitur tantum per canones. In Editis legitur, ut ob hoc sedis apostolicae judicium requiratis. Nam iis qui petere festinant licentiam, quod scitis, per canones etiam antiquorum patrum institutione habere permisum est. Porro per canones Sardenses innuit, de quorum tamen sensu disputant theologi.

EPIST. IX. — • Vide infra epist. 95, ad eundem exarchum. Is Romano in exarchatu successerat.

b Selavos et Selavinos vocant Latini, recentiores Slavos, Græci στλάβος et στλαβίνος. Reperitur et στλάβος apud Sinocattam, et alias recentiores. De his ita scribit Helmodus, lib. I, cap. 1: *Slavorum nomen tam late patuit, ut pene careat estimatione.* f fissi enim in Septentrionem et Orientem, provincias et amplas regiones suo asseruere imperio. Tandem a principibus sensim et variis subinde temporibus debellati, servire coacti sunt, eorumque nomen in con-

tiastis, magna me lætitia relevatum esse cognoscite quod laores præsentium, e de Capritana insula unitati sanctæ Ecclesiæ conjungi festinantes, ad beatum Petrum apostolorum principem ab excellentia vestra transmissi sunt. In hoc enim contra hostes vestros amplius prævaletis, si eos quos Dei esse hostes agnoscitis sub jugum veri Domini revocatis; tantoque vestras causas apud homines fortiter agitis, quanto Dei causas in hominibus sincera ac devota mente feceritis.

Quod autem exemplar jussionis quæ ad vos pro schismaticorum defensione transmissa est, mihi ostendi voluistis, pensare sollicite dulcissima milii vestra excellentia debuit, quia quamvis jussio ipsa **934** subrepia est, non tamen in ea vobis præceptum est ut venientes ad unitatem Ecclesiæ repellatis, sed ut venire nolentes hoc incerto tempore minime compellatis. Unde necesse est ut hæc ipsa piissimis imperatoribus nostris suggestere festine debeatis, quatenus cognoscant quod eorum temporibus schismatici cum omnipotentis Dei solatio et labore vestro sua sponte reverti festinant. Quæ autem de insulae Capritanae ordinatione decreverim, per reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum vestra excellentia agnoscet. Illud vero cognoscite quia me non modice contristavit quod major domus vestræ qui petitionem episcopi volentis reverti suscepit, eam se perdisse professus est, et postmodum ab adversariis Ecclesiæ tenebatur. Quod ego non negligenter, sed venalitate ejus factum arbitror. Unde miror ^d quia in eo culpam hanc minime vestra excellentia vindicavit. Sed tamen quia hoc miratus sum, memetipsum citius reprehendi. Nam ubi dominus Justinus consilium præbet, qui pacem cum catholicæ Ecclesia non habet, ibi non possunt e hæretici addici.

Præterea sancti Petri apostolorum principis natallitium diem in Romana civitate vos facere velle peribetis. Et oramus omnipotenteum Dominum ut sua vos misericordia protegat, et vota vestra implere concedat. Sed prædictus vir eloquentissimus, peto ut simul veniat; qui si non venerit, a vestris obsequiis recedat. Vel certe si vestra excellentia fortasse emergentibus causis venire nequiverit, ipse aut sanctæ Ecclesiæ unitati communicet, aut peto ut vestrorum consiliorum particeps non sit. Bonum enim virum audio, si pessimi non esset erroris. De causa vero Maximi, quia importunitatem dulcedinis vestræ jam

temptum et probrum trahi coeptum, quo appellati serviis et obnoxiae conditionis homines, Græce οὐλαγονεῖς, Galli, esclaves. GUSSANV. De Sclavis adhuc infra, lib. x, indict. 3, epist. 36. Interim consul Th oph., Chron., et Simocattam, lib. 1, cap. 7.

^c Parva est insula in intimo recessu sinus Adriatici, et littori Foro Juliensi provinciæ proxima, urbs in ea adhuc episcopalis, de qua hic agitur, est Caprule, vulgo Cahorle et Caorla.

^d Rhem., quia in ejus culpam hanc. Tres Vatic., quia in eos culpam hanc.

^e In Excusi, hæretici adduci. Addici, quod habent quinque Anglic., totidem Vatic., Reg. et cæteri sere

A ferre non possumus, quid decrevimus, Castorio notario suggestere cognoscelis. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 44).

EPISTOLA X.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Capritanae insule ordinet episcopum, nisi Joannes, ab ipso admonitus, ad Ecclesiæ unitatem et ad propriam plebem revertatur. Maximi causam discutit ac finiat, adhibito, si opus sit, Constantio Mediolanensi.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Latores ad nos præsentium, viri clarissimi Vice-dominus, atque Defensor venerunt, asserentes **935** quia in castello ^a quod Novas dicitur episcopus quidam, Joannes nomine, de Pannoniis veniens fuerit constitutus, cui castello eorum insula, quæ Capritana dicitur, erat quasi per dioecesim conjuncta. B Adjungunt autem ^b quod ab eodem violenter abstracto episcopo et expulso, alius illic fuerit ordinatus. De quo tamen hoc placuisse referunt, ut non in prædicto castro, sed in sua insula habitare debuisset. Qui dum illuc cum eis degeret, in errore se schismatis detinere noluit, atque cum omni plebe sua excellentissimo filio nostro e Callinico exarcho petitionem dedit, ut catholicæ Ecclesiæ cum omnibus qui cum ipso erant, sicut prædictinus, uniri debuisset. Qui, ut aiunt, a schismaticis persuasus post semel ipsum rediit, et nunc oannis ille populus qui in prædicta insula consistit sacerdotis protectione privatus est, quia dum sanctæ Ecclesiæ uniri desiderat, illum iam recipere non potest qui ad schismaticorum errorem reversus est, et petunt sibi ordinari alium debere.

C Sed nos quia cuncta necesse est districte ac subtiliter perscrutari, hoc ordinandum esse prævidimus, ut fraternitas tua ad eundem episcopum mittat, eumque reverti ad Ecclesiæ catholicæ unitatem et ad propriam plebem admoneat. Qui si admonitus redire contempserit, greci Dei decipi non debet in errore pastoris. Et idcirco sanctitas tua illic episcopum ordinet, eamdemque insulam in sua dioecesi habeat, quoisque ad fidem catholicam Histrici episcopi revertantur; ut et unicuique Ecclesiæ sua dioeceses jura serventur, et destituto a pastore populo non desit protectio et cura regiminis. In his tamen omnibus fraternitatem tuam decet sollicite vigilare, ut plebs eadem quæ ad Ecclesiam venit studiosius admoneatur, quatenus constanter in sua reversione fixa sit, ne vagis cogitationibus in erroris iterum soveam relabatur. Excellentissimum vero exarchum petere studeat, ut hæc ipsa suis suggestionibus piissimis

Mss. significat condemnari, ut alias ostendimus. Porro hæc lectio confirmat superiorem, trium Vaticorum, in eos, scilicet in hæreticos, culpam hanc minime... vindicavit.

EPIST. X. — ^a Novæ, sedes olim episcopalis in Venetis, nunc locus Marchiæ Tarvisianæ, Concordiam inter et Tarvisium, vulgo dictus Città nova distrutta, subestque dominio Venetorum. GUSSANV.

^b Ita Colb., Vatic. D et E, Rhem., Norm., etc. Locum hunc sic inverterunt Editores: quod eodem episcopo violenter ab Histrico episcopo expulso.

^c Hic et in superioris epistolæ inscriptione plerique MSS. habent Gallinico.

imperatorum auribus ianotescat, quia quamvis jussio quæ ad eum delata est subrepta esse videatur, non tamen in ea jussione ei præceptum est ut volentes ad Ecclesiam redire non permittat, sed ut invitatos hoc interim tempore minime compellat. Ilujus ergo causæ ordinationem in suam curam prædictus filius noster suscipiat, quatenus suis responsis agat ut quidquid ordinaverit dubium non fiat. Quod tamen et nos communi filio Anatolio scripsimus, ut hæc piissimis principibus subtiliter innotescat.

Excellentissimi filii mei domni Callinici exarchi **936** assidue et importune pro persona ^d Maximi scripta suscepit. Cujus importunitate victus, nihil habui quod amplius facere debuisse, nisi ut ejusdem Maximi causam tuæ fraternitati committerem. Si igitur ad fraternitatem vestram venerit idem Maximus, ducatur et Honoratus ejus Ecclesia archidiaconus, ut cognoscat sanctitas tua si recte ordinatus est, si in simoniacam hæresim lapsus non est, si ei de criminibus corporalibus nibil obviauit, si se non cognovit excommunicatum quando missas facere præsumpsit; et quidquid sub timore Dei tibi visum fuerit, decerne, ut nos dispositioni tuæ consensum Deo auctore præbeamus. Si autem tuam fraternitatem suspectam prædictus filius noster habuerit, etiam reverendissimus vir frater noster Constantius Mediolanensis episcopus Ravennam veniat, tecum resideat, et de eadem causa pariter decernite; et quod utrisque vobis placuerit, mihi placitum esse certum tenete. Sicut enim obstinati esse humilibus non debemus, ita districti existere superbis debemus. Vestra ergo fraternitas sicut in Scripturæ sacræ paginis didicit, quidquid justum perpenderit, in ejus negotio decernat.

EPISTOLA XI.

AD BRUNICILDEM REGINAM.

Pallium Syagrio episcopo concedit. De sacris ordinibus præmio vel gratia non conferendis eam admonet, et ne ex laicis repente fiant episcopi Laudat ejus erga Augustinum charitatem, hortaturque ut schismaticos ad concordiam revocare atque idolatriæ reliquias, et alia in regno suo vitia coercere studeat. De codice ad eam transmisso agit.

Gregorius Brunichilde reginæ Francorum.

Quanta in omnipotenti Dei timore excellentiæ

^d De causa Maximi cum Honorato jam sœpe actum est; vide, infra, epistolas 79, 80 et 81.

EPIST. XI. — ^a In omnibus Norm., tribus Vatic., Colb. et aliis, legitur, in plurali, excellentissimæ filiæ.

^b Hic de pallio duo notatum digna occurunt. Primo datur episcopo. Secundo accedit imperatoris voluntas. Primum pallii a Romano pontifice dati monumentum habemus in Symmachii epist. 11 ad Theodorum Laureacensem Pannoniae metropolitam. Caesarum Arelat. concessso specialiter pallii decorauit privilegio idem pontifex, ut in illius Vita, lib. 1, num. 22, legimus. Exinde iis maxime concessus est pallii usus quibus apostolicæ vices delegatae, atque etiam aliis, sive metropolitanis essent, sive meri episcopi, a quibus in Ecclesiæ commodum multum opis sperabatur, quot aut virtutibus, aut nobilitate, aut magna apud reges gratia florarent. Eo nomine Syagrius a Gregorio Mag. pallium obtinuit. Hæc sere dandi pallii ratio fuit usque ad Zachariam pontifi-

A vestra mens soliditate firmata sit, inter alia bona quæ agitis etiam in sacerdotum ejus laudabiliter dilectione monstratis; et magna nobis sit de Christianitate vestra lætitia, quoniam quos venerantes ut famulos revera Christi diligitis, augere honoribus studetis. Decet enim vos, ^a excellentissima filia, decet tales existere, ut subjectæ possitis esse dominatori. In eo enim regnum potestatis vestræ et subjectis gentibus confirmatis, in quo timori omnipotenti Domini mentis colla subjicitis; et unde vosmetipsas servitio Creatoris subditis, unde vobis vestros subditos ad servitium devotius obligatis. Suscepisti itaque epistolis vestris, valde nobis excellentiæ vestre suadim placuisse signamus, atque fratri et coepiscopo nostro Syagrio ^b pallium dirigere secundum postula

tionem vestram voluimus. Propter quod et ^c serenissimi domini imperatoris, quantum nobis **937** diaconus noster qui apud eum responsa Ecclesia faciebat, innotuit, prona voluntas est, et concedi hoc omnino desiderat; atque multa de prædicto fratre nostro, tam vobis quam etiam aliis testimonianibus, ad nos bona perlata sunt, maxime vitam ejus Joanne ^d regionario ad nos remeante cognovimus. Et quid in fratre nostro Augustino fecerit audientes, Redemptorem nostrum benedicimus, quia eum sacerdotis nomen etiam operibus implere sentimus. Sed res plurimæ restiterunt, quæ nos hoc interim facere minime permiserunt. Primum siquidem, quia is qui pallium ipsum venerat accepturus, ^e schismaticorum tenetur errore implicitus. Deinde quod non id ex

C vestra petitione, sed ex nobis transmissum voluimus intelligi. Extra hoc autem quia nec is qui eo uti desiderat, directa ad nos hoc sibi largiri speciali petitione poposcerat, et tantam causam nullo modo præbere sine ejus postulatione debuimus; maxime quia et prisca consuetudo obtinuit ut honor pallii nisi exigentibus causarum meritis et ^f fortiter postulanti dari non debeat (Grat. dist. 100, c. 2). Nos tamen ne vestra excellentiæ desiderium sub prætextu cajusdam excusationis forsitan videremur velle differre, dilectissimo filio nostro Candido presbytero pallium prævidimus dirigidum, injungentes ei ut vice nostra congrua id debeat observatione tribuere. Unde necesse est ut ex opere suo suprascriptus frater et

D cem. Scilicet ipsius jussu, an. 742, a Bonifacio Mungertino archiepiscopo convocata est synodus, in qua decretum ut metropolitanus deinceps pallium a sede Romana peterent, et in omnibus sancti Petri præceptis obsequerentur, ut scribit Bonifacius ipse epist. 105, ad Cibertum Cantuar. archiep. Quæ regula per Galliam primum universam, tum per Hispaniam aliasque regiones sensim propagata est, et ab omnibus servari coepit.

^e Citra-consensum imperatoris pallium non fuisse concessum ex hac epistola constat, et ex prima et secunda Vigili papæ, qui Auxarium Arelatensem, non nisi annuente Justiniano Augusto, pallio donavit. An quod ornamenti quoddam imperiale sit? Ea de re digrediuntur sunt eruditi, et in varias abierte sententias. Vide ill. de Marca, lib. de Concord. sacerdoti. et imp.; Cointium, ad annum 599. At præ caeleris Cantelium, illist. metropol. urbium tom. I, part. I, disserit. 3, cap. 2.

coepiscopus noster Syagrius, facia cum aliquantis suis episcopis petitione hoc sperare, atque eam praedicto debeat dare presbytero, quatenus digne ejusdem pallii usum cum Dei gratia valeat adipisci.

Ut ergo haec vobis cura ante oculos Creatoris nostri in fructu sit, Christianitatis vestrae sollicitudo diligenter invigilet; et nullum qui sub regno vestro est ad sacrum ordinem ex datione pecuniae, vel quamlibet patrocinio personarum seu proximitatis jure patiatur accedere; sed ille ad episcopatus vel alterius sacri ordinis officium eligatur, quem dignum et vita èt mores ostenderint; ne si, quod non optamus, honor venalis fuerit sacerdotii, simoniaca in illis partibus hæresis, quæ prima in Ecclesia prodidit, et **Patrum** sententia damnata est, consurgat, et regni vestri, quod absit, vires immittat. Nam grave omnino et ultra quam dici potest facinus est, Spiritum sanctum, qui omnia redemit, venundari.

Sed et hoc curæ vobis sit, ut quia, sicut nostis, **938** ^b neophy wholeum egregius prædicator ad sacerdotii regimen omnino vetat accedere, nullum ex laico patiamini episcopum consecrari. Nam qualis magister erit, qui discipulus non fuit? Aut quemadmodum ducatum gregi dominico præbeat, qui disciplinae pastoris subditus ante non fuit? Si cujus ergo via talis constiterit ut ad hunc dignus sit ordinem promoveri, prius ministerio debet Ecclesiæ deservire, quatenus longæ exercitationis usu videat quod imitetur, et discat quod doceat; ne forte onus regiminis conversionis novitas non ferat, et ruinæ occasio de proiectus immaturitate consurgat.

Qualiter autem se excellentia vestra erga fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum exhibuerit,

^a Regionarii diaconi septem Romæ præcipui censabantur; neque presbyteris titularibus, ut alii, sed archidiacono, qui prius inter illos septem erat, subiciebantur. Ili sub cura sua singuli illas diaconias habebant quæ in sibi assignata regione erant sitæ. Vide Mabillonum, Comment. præviu in Ordinem Rom., c. 3. Sanctus Gregorius, lib. viii, epist. 14, constituit ut sicut in schola notariorum atque subdiaconorum per indultam longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti, ita quoque in defensoribus septem, qui ostensa suæ experientiæ utilitate placuerint, honore regionario decorerentur.

^b Illorum scilicet qui trium capitulo rum patricium adversus quintum synodum pertinaciam suscep- perant; id maxime obtendentes, quod, tribus illis condemnatis, lèderetur Chalcedonensis synodi au- cloritas, in qua et Ibas cum epistola sua ac Theodori Mopsuesteni commendatione probatus erat, et Theodo- reetus sedi suæ restitutus. Ipsam igitur Galliam agitabat illa contentio. De iisdem schismaticis paulo infra.

^c Fortasse ut nullam imperator suspicandi causam haberet ne Græcam dominationem fastidiens Roma, vicinarum nationum auxilia pallio mercaretur, illud nemini offerebat pontifex, inno concedebat nemini nisi fortiter postulanti. Vide laudatum supra Cantem- lium.

^d Recent. Edit. habent Petri sententia, reclamanti- bus mss. Codd. fere omnibus, necnon antiquioribus Edit. 1504, 1508, 1539, et alius. Patrum nomine apostolos intelligit. Vide, infra, epist. 106, ubi simonia sola Christi et apostolorum auctoritate impugnatur, ita præfatur: *Fraternitatem vestram institutis apostolicis convenimus ut Patrum regulis et præ-*

quantamque illi sibi Deo aspirante charitatem im- penderit, diversorum fidelium relatione cognovimus: pro quo gratias referentes, divinæ potentiae misericordiam deprecamur ut et hic vos sua protectione custodiat, et sicut inter homines, ita quoque et post multorum annorum tempora in æterna facial vita regnare.

Præterea hos quos ab unitate Ecclesiæ schismati- corum error dissociat, ad unitatem pro vestra mercede studete revocare concordia. Nam non ob aliud in ignorantia sue hactenus cæcitate volvuntur, nisi ut ecclesiasticam fugiant disciplinam, et perverse habeant, ut voluerint, vivendi licentiam, quia nec quid defendant, nec quid sequantur intelligunt. Nos autem Chalcedonensem synodum, de qua illi sibi pestiferæ nebulas excusationis assumunt, per omnia veneramur et sequimur; et si quis de fide ejus minuere aut addere aliquid præsumpserit, anathematizamus. Sed ita illos erroris labes imbibit, ut igno- rantiae suæ credentes, universam Ecclesiam atque omnes quatuor patriarchas non ratione sed malitiosa mente tantummodo refugiant; ita ut is qui ad nos a vestra excellentia missus est, cum quereretur a nobis cur ab universalis Ecclesia separatus existeret, se ignorare professus sit. Sed neque quid diceret, neque quid aliud audiret, valuit sciare.

Hoc quoque pariter hortamur ut et cæteros subje- ctos vestros sub disciplinæ debeat moderatione re- stringere, ut idolis non immolent, cultores ¹ arbo- rum non existant, de animalium capitibus sacrificia C sacrilega non exhibeant, quia pervenit ad nos quod multi Christianorum et ad **939** Ecclesias occur- rent, et quod dici nefas est, a culturis dæmonum ceptis dominicis innitentes, etc. Lib. xi, epist. 61, Apostolorum, inquit, est auctoritate damnata simonia.

Qui sit neophytus, explicuit aperte sanctus Gre- gorius, epist. 50 l. iv, et adhuc infra, epist. 112, indict. 2, ubi ex laicis habitu in clerum ascitos cito fieri episcopos vetat. Jam id decretum fuerat in conc. Aurelian. v, can. 9, et postea in Arvernensi ii, can. 9: *Nullus ex laicis absque anni conversione præmissa episcopus ordinetur; ita ut intra anni ipsius spatium a doctis et probatis viris, disciplinis et regulis spiritualibus plenius instruatur.* Exstat etiam de hac re canon Paschalisi I apud Ivonem, Decret. part. ii, c. 84. Legitur in Chronico sancti Albini Gaufridum Andegaven- sem episcopum post septem annos episcopatu se ab- dicasse, scilicet accusantibus et conquerentibus plurimi apud Urbanum II PP, quod eo jubente neophytus et pene illiteratus fuisset ordinatus; qui, monitu ejusdem Urbani sedem deserens, monachus Cluniaco factus est. Gussanus.

ⁱ Plinius, tit. 16, cap. ultimo: *nihil habent Druidæ (ita suos Galli appellant magos) visco et arbore in qua gignitur (si modo sic robur) sacratius, etc. De Alemannis, quibus Theodebertus Austrasiæ rex Brunibildis nepos ultra Rhenum imperabat, Agathias, lib. i: Arbores quasdam colunt et fluminum lapsus, et colles et saltus, atque his, tanquam justa facientes, equos aliisque quamplurima resectis capitibus inmolant.* Ne Christiani ad fontes et arbores sacrificios vota exsolvant prohibetur can. 22 concil. Turon. ii, nec- non can. 3 concil. Antisind.: *fontes vel arbores quos sacrificios vocant succidite*, inquit Eligius apud Audoe- num. Ex Vossio, lib. iii de Vitiis sermonis, sacrificus idem est ac consecratus vel diuis dicatus.

non abscedant. Quoniam vero omnino Deo nostro hæc displicant, et divisas mentes non possidet, prouidete ut ab his debeant illicitis salubriter coerceri; ne, quod absit, non eis ad erectionem, sed ad pœnam sacri fiat baptismatis sacramentum. Si quos igitur violentos (*Grat.* 25, q. 4, c. 47), si quos adulteros, si quos fures vel alii pravis actibus studere cognoscitis, Deum de eorum correctione placare festinate, ut super vos flagellum pertidarum gentium, quod, quantum videmus, ad multarum nationum vindictam excitatum est, non inducat; ne si, quod non credimus, divinæ ultiōnis iracundia sceleratorum fuerit actione commota, belli pestis interimat quos delinquentes ad rectitudinis viam Dei præcepta non revocant. Necessæ est ergo ut omni studio et oratione assidua ad Redemptoris nostri converti misericordiam festinemus, ubi tutus omnibus locus est et magna securitas. Nam illic quemquam solide persistentem nec periculum conterit, nec metus exagit.

Codicem vero, sicut scripsistis, prædicto dilectissimo filio nostro Candido presbytero vobis offerendum transmittimus, quia boni vestri studii esse participes festinamus. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque a perfidis gentibus regnum vestrum sui brachii extensione defendat, vosque post longa annorum curricula ad gaudia æterna perducat. ^k Data mense Octobris, indictione prima.

EPISTOLA XII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Se (ut querebantur nonnulli) in ordinandis missæ ritibus quibusdam Constantinopolitanae Ecclesiæ consuetudines non fuisse imitatum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Veniens quidam de Sicilia mihi dixit quod aliqui

^k Sic legitur in quatuor Vatic. et in Colbert. quos falli alibi demonstrabimus.

EPIST. XII. [Al. 64]. — ^a Ita MSS. Vaticani quatuor, Norm. omnes, Rhem., Reg. et alii, consentientibus antiquis Editis. Recentiores, mutando *quomodo* in *quoniam*, occasionem eriandi viri doctis præbuerunt. In his fuit noster Menardus, nota 6 ad lib. Sacramentorum, cuius opinioni minime quidem consensimus, ut liquet ex observatione ad ipsius notam a nobis facta; verum minori negotio refelli potuisset, genuinam lectionem ex MSS. et veteribus Exensis st. tenuerunt.

^b De Alleluia sanctus Augustinus, epist. 119, c. 17, nunc epist. 5: *Ut autem alleluia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, usqueque non observatur. Nam et in aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi. Ipsi tamen diebus ubique. In Historia tripartita, c. 39, ex Sozomeno, apud Romanos in unoquoque anno semel psallunt alleluia primo die Paschæ. Plura de hac voce lge in libro quem edidit eminentissimus cardinalis Bona, de divina psalmodia, c. 16, § 7. Gussany.*

^c De Kyrie eleison, can. 3 concil. Vasensis an. 529: *Et quia tam in sede apostol. quam etiam per totas Orientales atque Italie provincias dulcis et nimis salutaris consuetudo est intromissa ut Kyrie eleison frequenter cum grandi affectu et compunctione datur, placuit etiam nobis ut in omnibus Ecclesiis nostris ista tam sancta consuetudo et ad matutinos, et ad massas, et ad vesperam Deo proprio intromittatur. Gussany. Inde patet Gregorium consuetudinem hanc non*

A amici ejus, vel Græci vel Latini, nescio, ⁹⁴⁰ quasi sub zelo sanctæ Romanae Ecclesiæ, de meis dispositionibus murmurarent, dicentes: ^a Quomodo Ecclesiam Constantinopolitanam disponit comprimere, qui ejus consuetudinem per omnia sequitur? Cui cum dicerem: Quas consuetudines ejus sequimur? respondit: Quia ^b alleluia dici ad missas extra Pentecostes tempora fecistis; quia subdiaconos spoliatos procedere, quia ^c Kyrie eleison dici, quia orationem Dominicam mox post canonem dici statuistis. Cui ego respondi quia in nullo eorum aliam Ecclesiam secuti sumus.

Nam ut alleluia hic diceretur, de Jerosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memorie Damasi papæ traditur tractum, et Bideo magis ^d in hac re illam consuetudinem amputavimus quæ hic a Græcis fuerat tradita.

Subdiaconos autem ut spoliatos procedere facrem, antiqua consuetudo Ecclesiæ fuit. ^e Sed placuit cuidam nostro pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam vestrae Ecclesiæ nunc quid traditionem a Græcis acceperunt? Unde habent ergo hodie ut subdiaconi ^f lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia perceperunt?

Kyrie eleison autem nos neque diximus, neque dicimus sicut a Græcis dicitur, quia in Græci simul omnes dicunt, apud nos autem a clericis dicitur, et a populo respondetur, et totidem vicibus etiam ^g Christe eleison dicitur, quod apud Græcos nullo modo dicitur. In quotidians autem missis aliqua quæ dici solent tacemus, tantummodo Kyrie eleison et Christe eleison dicitur, ut in his depreciationis vocibus paulo diutius occupemur. ^h Orationem vero Dominicam idcirco mox post prece di-

induxisse.

ⁱ Vulgati, reluctantibus MSS., saltem plerisque et potioribus, in hac sede. Cæterum quæ sit ista consuetudo Græcorum Romæ prius accepta, postea antiquata, difficile est statuere. Fortasse usus erat cantici alleluia in exsequiis defunctorum, et tempore Quadragesimæ. Sane in exsequiis mortuorum alleluia quondam apud Romanos fuisse decantatum, tulus est Hieron. in Epitaphio Fabiolæ. Idem colligit Hennardus ex Codice Ratoldi, quibus addit Missale Mozarabum. Imo etiam in Quadragesima Hispanice quedam Ecclesia alleluia canebant ante concil. iv Tolet., cuius canon 10 hunc usum abrogavit.

^j Recent. Ed., sed quia. Expunimus quia, tum quod absit a MSS., tum quod sensui officia.

^f Quatuor Vatic., Norm., Rhem. et plerique MSS.: Subdiaconi in eis tunicis, vel in eis in tunicis.

^g Hoc clarum est ex antiquis Græcorum liturgiis in quibus Christe eleison non reperitur. Gussany.

^h Ex liturgiis omnibus constat morem tuisse Ecclesiæ universæ ante Gregorii avum ut oratio Dominica in missa diceretur. Id quoque testantur Cyrillus Jerosol., Catech. mytagog. v; Hieronymus, lib. iii aduersus Pelag.; Augustinus, hom. 42, inter 50, serm. 227. Post sanctificationem, inquit, ⁱ sacrificia dicimus orationem Dominicam. Idem de Gallicanus Ecclesiæ colligitur ex Gregorio Turon., lib. ii de Mirac. sancti Martini, c. 50, et de vita Patrum, c. 16. Igitur nihil aliud a Gregorio M. statutum fuit quam ut oratio Dominica intra missas congruentiori loco diceretur. Hoc innuit tum murmurationum que-

cimus, quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam ¹ solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mibi inconveniens visum est ut precem quam ² scholasticus composuerat super oblationem diceremus, et ipsam traditionem quam Redemptor noster composuit **941** super ejus corpus et sanguinem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud Graecos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo sacerdote. In quo ergo Graecorum consuetudines sequi sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut novas et utiles constituimus, in quibus tamen ¹ alios non probamus imitari? Ergo vestra charitas cum occasio dederit ut ad Catanensem civitatem pergaat, vel in Syracusana Ecclesia, eos quos credit aut intelligit quia de hac re murmurare potuerunt, facta ² collatione doceat, et quasi alia ex occasione eos instruere non desiderat. Nam de Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt (*Grat. Dist. 22. c. De Const.*), quis eam dubitet sedi apostolicæ esse subjectam? ³ quod et piissimus dominus imperator ⁴ et frater

rela, quod *mox post canonem*, etc., tum ipsius Gregorii responsio: *Orationem vero Dominicam idcirco mox post canonem dicimus; tum Joannes Diac. lib. ii. c. 20: Orationem Dominicam*, inquit, *mox post canonem* Gregorius super hostiam censuit recitari. Consule Hugonis Menardi notas 83 et 84 in librum Sacramentorum.

¹ Haec verba orationes alias excludunt, sed non evangelica verba ad consecrationem semper adhibita. Imo a temporibus fere apostolicis longas processus in liturgia celebrazione fuisse recitatas testatur Justinus Martyr, *Apolog. 2*, in fine: *Eucaristiā..... prolixe exequitur, inquit, atque ubi ille preces et gratiarum actiones absolvit, populus qui adest omnis fausta approbatione acclamat dicens Amen. Præsidem vero (episcopus) postquam gratiarum actionem perficit (Eucharistiam).... qui apud nos vocantur diaconi atque ministri distribuunt. De his uberioris in Vita sancti Gregorii. Solam orationem Dominicam ad consecrandum Christi corpus et sanguinem sufficere, ex his Gregorii verbis intulerat Amalarius, de Ecclesiast. offic. lib. iv, c. 26, quod in retractatione hujus operis ab illo emendatum fuisse observat Mabillonius Comment. in Ord. Rom. c. 12. Scilicet totum illum locum sustulit, quo consecrationem orationi dominica ascripserat, ut nempe sibi ipse constaret, tamquam consecrandi vini virtutem trumperet commissionis particulae consecratae.*

² Id est, vir aliquis doctus et eruditus. De canonis auctore vide Card. Bona, de rebus Liturg., lib. ii, c. 41, num. 2, ubi epistolam laudat Vigilius pape ad Eucherium (aliu vulgat, Eutherium) quam ad Profuturum scriptam ostendit clariss. Baluzius, tum in notis ad Gratianum, tum in nova Concil. Collectione.

³ Ita MSS. Norm., Vatic., Reg., Corb., etc., qui bus concinit Amalarus lib. iv de Eccles. Offic., c. 26, unde miror in ed. legi *comprobamus*.

⁴ Al., *collocatione*, ut legitur in Norm., Reg. et Corb., neconon in vet. ed:is.

⁵ In nonnullis exemplaribus Gratiani deest haec clausula, scilicet in Edit. Paris. an. 1542, in Venet. 1588, et quibusdam aliis perpaucis; sed maxima pars tam MSS. quam Editorum Gratiani exemplarium eam continet; et merito, cum non aliter potuerit legere Gratianus quam legerat apud sanctum Gregorium. Nam in omnibus MSS. et Editis ipsius Registri haec clausula continetur; et ita eam legerunt quotquot occasione data hanc epistolam retulerunt, ut infra memorabimur; imo et ipse Jamesius, qui vul-

A noster ejusdem civitatis episcopus assidue profiten-
tur. Tamen si quid boni vel ipsa vel altera Ecclesia
habet, ego et minores meos quos ab illicitis prohibeo
in bono ¹ imitari paratus sum. Stultus est enim qui
in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit di-
scere contemnat. (Cf. *Joan. Diac. l. ii, c. 21.*)

EPISTOLA XIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Ecclesiae ejus actores, cum Felice, absque dilatione, judices elegant.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Felix vir ² memorandus suis nobis epistolis ques-
tus est fraternitatis vestrae actionarios possessiones
quas tenuerat illicite et contra juris ordinem per-
vasisse, petens ablata sibi restituiri, et se cum eis, si
tamen causam voluerint dicere, paratum esse in ju-
dicio sine aliqua dilatione consistere. Quod si ita
est, quia quid legalis ratio habeat non nescitis, oportet ut, omni mora postposita, actores vestrae Eccle-
siae deputetis, ut cum eo debeant eligere cognito-

lam vellicandi Gratianum et correctores Romanos
occasione praetermititi, eamdem clausulam retulit,
utpote que in sex MSS. Anglicanis reperitur. Unde
apposite, sed prudenter suo more, correctores Ro-
mani clausulam hanc quas in corruptis quibusdam
exemplaribus deerat restituerunt, ex incorruptis ni-
mirum Gratianni Codicibus, et ex purissimis sancti
Gregorii fontibus. Neque vero monendos ea de re
lectores duxerunt, nempe quia corruptos illos Gratianni
Codices aut non viderunt, aut, si viderunt,
tanquam rem notis indignam contemnendos existi-
maverunt. Gussany.

³ In omnibus fere exemplaribus editis et in aliquibus MSS. legitur e: *frater noster Eusebius ejusdem civitatis ep. scopus.* Haec autem vox *Eusebius* librariorum oscitantis addita est, cum nudus tunc in civitate Constantinopol. fuerit episcopus nomine *Eusebius*; soli enim Joannes Jejunator et Cyriacus tempora sancti Gregorii sede illam tenuerunt. Sed neque in melioris notæ Codd. mss. reperitur illa vox *Eusebius*, scilicet in Teller., Corb., Moiss., Rhem., Thuan., Reg., Lyr., Prat., Carn., Clun., Anglicanis sex, Vatic. numero 621 et 622, ex testimonio emi-
nent. Card. Bona 9 Septemb. 4670. Idem etiam men-
dum irrepit in Editiones Joannis Diaconi, lib. ii Vitæ sancti Gregorii, c. 21, in quo refertur haec ep-
istola, in cuius fine legitur *Eusebius*, cum tamen in
mss. Codd. ejusdem Joann. Diaconi non habeatur, ut
in antiquissimo Codice monasterii sancti Petri ad
montes Calatannenses, in alio etiam antiquiss. sancti Theodorici Rhemensis, in alio item sancte Mar-
rie Rhemensis, in alio monasterii Caroli loci, vulgo Chailly, in alio sancti Germani a Pratis, in alio deniq-
ue bibliotheca congregationis Oratorii Trecensis.
Neque etiam reperitur haec vox apud Amalarium
Fortunatum, qui totam hanc epistolam refert in libro
iv de Officiis Eccles., c. 26, sed nec apud Flaccum
Illyricum in refutatione invectiva Bruni, pag. 64,
ubi citat eamdem epistolam. Gussany.

⁴ Non omnes Ecclesiae consuetudines ex Romana
petendas esse, docet haec epistola. Accedit lib. olim
xii, epist. 51, nunc lib. xi, epist. 64, responsio ad in-
terrogationem tertiam Augustini, per quam vel cœci
vident alteram missarum consuetudinem esse in Ro-
mana Ecclesia, alteram teneri in Galliarum Ecclesiis:
nec Anglos esse cogendos importune ad Romanorum
imitationem, etc. Gussany.

EPIST. XIII [Al. 102]. — ⁵ In Vatic. B, vir magni-
ficus. Consentient Norm. et alii.

res, ^b qui tam imminentis quam principalis rei quæ-
stionem cognoscere valeant et finire; ne si qualibet
occasione dilatum fuerit, et ipse pati præjudicium,
et partes Ecclesiæ non habere justitiam videantur.
Ita ergo agite ut sub omni celeritate judicium eli-
gatur. **942** Nam nos sic causas Ecclesiæ vestræ
sieri volumus, ut nec dispendium contra æquitatem
sustineat, nec ad vestram ^c possit aliquid invidiam
sustinere.

EPISTOLA XIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

*Se ad Joannem episcopum scripsisse, ut actores Eccle-
siæ suæ deputet, qui cum Felice ipso sine mora ju-
dicium subeant.*

Gregorius Felici in Sicilia.

Susceptis magnitudinis vestræ epistolis, contrista-
ti sumus quod ab actoribus Ecclesiæ Syracusanæ
quasdam possessiones, quas vos tenuisse dicitis, occu-
patas irrationaliter indicatis. Sed credimus quia
hoc ad fratris et coepiscopi nostri Joannis notitiam
non pervenit. Nam absolute poterat, cognita veritate,
si quid illicite factum est, emendari. Et ideo quia
legali provisione decretum est ^a tam imminentis
quam principalis rei causam in uno eodemque judi-
cio cognosci, nec nos contra inauditam partem ali-
quid possumus definire, prædicto fratri nostro scri-
psimus ut actores Ecclesiæ suæ deputare debeat, qui
vobiscum sine mora electorum possint subire judi-
cium; ne aut vos res vestræ sine cognitione, sicut
querelam facitis, amittere, aut pars altera videatur
præjudicium sustinere. Gloria ergo vestræ nullas in
eligendos ^b judices difficultates interset, vel dif-
ferat ad causam accedere. Nam omnino de supradicti
fratris et coepiscopi nostri moribus certi sumus quia
facere quidquid rationis ordo exigerit non recuset ^c.

EPISTOLA XV.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Martyrum reliquias in basilica Reatina collocet.

Gregorius Chrysantho episcopo ^a Spoleto.

Paulus, ^b Ecclesiæ Reatinæ diaconus, petitoria
nobis insinuatione poposcit ut ad fontes **943** in ba-
silica beatæ Mariæ semper virginis genitricis Dei et
Domini nostri Iesu Christi, quæ est intra civitatem
Reatinam posita, reliquiæ beatorum martyrum Her-
metis et Hyacinthi et Maximi debeatæ collocari. Et
ideo, frater charissime, si in eodem loco nullum

^b Editi, reluctantibus multis MSS. qui tam momenti quam principalis.

^c Restituimus sustinere pro pertinere, quod habent Excusi.

EPIST. XIV [Al. 101]. — ^a In Excusis contra pluri-
morum MSS. fidem, tam momenti quam proprietatis
causam.

^b Vulgati, moras aut difficultates interset. In his
emendandis adhibuimus præsertim Vaticanos, Anglic.
et Norm. Codd.

^c In Colb. vet. legitur data hæc epistola Mense
Octobri, indict. 2.

EPIST. XV [Al. 12]. — ^a Spoletum, vulgo Spoleto,
urbs adhuc episcopalibus Umbriæ, ducatus Spoletini
caput. Gussanv.

^b Reate, vulgo Rieti, urbs Umbriæ adhuc episco-
palis in ducatu Spoletino sita. Gussanv.

A corpus constat humatum, sanctuaria prædictorum
martyrum cum reverentia sine ambiguitate suscep-
diligenter consecrabis.

EPISTOLA XVI.

AD SERENUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

*Severum diaconum summ de restituendo Firmanæ
Ecclesiæ argento admoneat.*

Gregorius ^a Sereno episcopo ^b Anconitanu.

Vir reverendissimus ^c Passivus, frater et coepi-
scopus noster, adveniens indicavit argentum Eccle-
siæ suæ a decessore suo Fabio apud Serenum dia-
conum tuum pro temporis qualitate esse depositum.
Cujus parte aliqua restituta, partem apud eum ar-
serit rejacere, et restituere eam quadam excusatione
differre. Proinde his fraternitatē tuam hortamus
affatibus ut eum admonere studeat, quatenus quæ
acceptit sine contentione restituat. Aut si forte ab
eius restitutione aliqua se excusari ratione confidit,
necessæ est ut inter eum et actores Firmanæ Eccle-
siæ, una cum Armenio fratre et coepiscopo nostro
cognoscere debeatis, et, subtiliter veritate discussa,
ita huic cause suæ imponere, ut nec ante dicto
diaconus pati præjudicium, nec præfata injustum
videatur Ecclesia sustinere.

EPISTOLA XVII.

AD DEMETRIANUM ET VALERIANUM.

*Statuit ne impensa in illorum redemptionem Ecclesie
pecunia ab illis aliquando repetatur.*

Gregorius Demetriano et Valeriano clericis ^a Fi-
manis.

C ^b Et ^b sacrorum canonum (Grat. 42, q. 2, c. 15)
statuta et legalis permittit auctoritas, lice res ec-
clesiasticas in ^c redemptionem captivorum impedi-
re. Et ideo quia edocti a vobis sumus, ante annos fer-
decem et octo, virum reverendissimum quondam Fa-
biūm episcopum Ecclesiæ Firmanæ pro redēptione
vestra ac patris vestri Passivi, fratris et coepiscopi
nostrī, tunc vero clericī, necuon matris vestre li-
bras undecim argenti de eadem Ecclesia hostibus
impendisse, atque vos ex hoc quādam habere for-
midinem ne hoc quod datum est a vobis quolibet
tempore repeatatur: hujus præcepti auctoritate sus-
picionem vestrā ^d prævidimus auferendam, consi-
tuentes nullam vos exinde hæredesque vestros quo-
libet tempore repetitionis molestiam sustinere, nec

D EPIST. XVI [Al. 13]. — ^a Prius legebatur Seve-
rū quod emendavimus ex MSS. omnibus Norm., Vatic.,
Colb., etc.

^b Ancona, vulgo adhuc Ancona, urbs olim Piceni
suburbicarii, nunc adhuc episcopalii, et caput Marchia Anconitanæ, Romano pontifici immediate sub-
iecta. Gussanv.

^c Hic erat episcopus Firmanus ex epistola sequenti.
Gussanv.

EPIST. XVII [Al. 14]. — ^a Firmum, vulgo Ferma,
urbs olim Piceni suburbicarii, quæ Marchia Anconitanæ nunc dicitur. Gussanv.

^b Vide, causa 42, q. 2, c. 15, leg. Sancius et
Auth. præterea, c. de sacros. Eccles.

^c De redēptione captivorum multoties. Vide 42,
q. 2, in pluribus canonibus. Gussanv.

a quoquam vobis aliquam objici quæstionem, quia ratio æquitatis exposcit, **944** ut quod studio pietatis impensum est, ad redemptorum onus vel afflictionem non debeat pertinere. (Vide sup. ev. 16.)

* EPISTOLA XVIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Patrimonium Ecclesiæ in Sicilia commendat

Gregorius Romano defensori.

Propositi nostri cura nos admonet ecclesiasticas utilitates strenuis agendas mandare personis. Et ideo, quia te Romanum defensorem fidem sollicitumque probavimus existisse, patrimonium sanctæ Romanæ, cui Deo miserante deservimus, Ecclesiæ, in partibus Syracusanis, Catinensibus, Agrigentinis, vel Milensis constitutum, a præsentí secunda inductione gubernationi tuæ prævidimus committendum. Unde necesse est te illuc b' indifferenter accedere, ut, divini consideratione judicii, nostræ quoque admonitionis memoria te efficaciter ac fideliter studeas exhibere, ut nullius neglectus vel fraudis, quod absit, inveniaris sustinere periculum. Magis autem id agas, quatenus de fide et industria tua divinæ possis gratiæ commendari. Ad familiam vero ejusdem patrimonii secundum morem præcepta direximus, ut nihil sit quod te ad peragenda ea quæ tibi injuncta sunt in aliquo valeat impedire.

* EPISTOLA XIX.

AD SYRACUSANI PATRIMONII COLONOS.

Ut obedient Romano defensori.

Gregorius colonis patrimonii Syracusanis.

Cognoscatis volo quia ad sollicitudinem vos defensoris nostri dispositio nostra pertinere constituit. Et ideo præcipimus ut ea quæ vobis peragenda pro utilitatibus ecclesiasticis b' præviderit et injunxit, sine aliqua debeatis difficultate obediere. Cui talem dedimus potestatem, ut eos qui inobedientes vel attentaverint contumaces existere districta ultione corripiat. Pariterque illi demandavimus ut mancipia quæ foris latitant, vel a quoquam aliqui fines invaserunt, sollicitudinis sua instantia jure ecclesiastico revocare non differat. Noveritis etenim cum periculo suo fuisse commonitum, ut nullam aliquando violentiam rebus alienis vel raptum qualibet excusatione facere præsumat.

* EPISTOLA XX.

AD PETRUM IN SICILIA.

Romano Syracusani patrimonii regimen adeunti auxilium ferat.

Gregorius Petro Siciliensi.

Scientes devotionis affectum paternis commendata-

EPIST. XVIII [Al. 17]. — * Hæc epistola in Anglic. Ms. et in plerisque non reperitur. Ex Vaticanis unicis Cod. A eam exhibet. Exstat quoque in Remigiano, ut cæteræ quæ in aliis Codicibus desiderantur.

b' Id est, *absque dilatione et mora*. Vide lib. I, epist. 68.

EPIST. XIX [Al. 18]. — * Deest etiam hæc epist. plurimis in Ms. Exstat in Remig., et Vatic. A.

b' In Remig., præviderit injungenda, sine aliqua debeatis difficultate obedientiam. Cui.

EPIST. XX [Al. 19]. — * Hæc epist. cum tribus

A tionibus ampliari, necesse est ut ea **945** quæ agere vos sponte confidimus, gloriæ vestræ in his favorem nostris augere epistolis festinemus. Indicamus itaque Romano defensori latori præsentium, patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusanis, Catinensibus, et vicinis locis noscitur esse constitutum, Dei protegente gratia, credidisse. Et propterea salutantes paterno affectu, petimus ut vestra eum sovere providentia debeatis, atque ei in omnibus vestram, sicut de vobis confidimus, auxilium comodetis; ut dum in gloriæ vestræ solatio vel favore subsidium consolationis habuerit, et vos qualem circa nos charitatem geritis, manifestius ostendatis, et nos voluntati vestræ respondere, dum necesse fuerit, per omnia festinemus.

* EPISTOLA XXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆFECTUM.

Novum defensorem Romanum consiliis juvet.

Gregorius * Libertino expræfecto.

Gloriæ vestræ et experta et cognita nos devotio provocat, epistolari vos alloquo causis ecclesiasticis exhibere adjutores. Et ideo quia Romano defensori præsentium portitori curam patrimonii Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusano atque Catinensi territorio situm est, Deo auctore commisimus, salutantes gloriam vestram, petimus ut concurrere illi ac ferre solarium in omnibus debeatis. Et ne forsitan de novitate minus aliqua quæ sunt utilia comprehendat, vestris eum subtiliter consiliis informate, atque ad agenda hæc vestram illi, sicut consuevistis, operam adhibete, quatenus dum vobis opitulantibus utiliter quæ ei injuncta sunt peregerit, et vos de bono vestro mercedem recipere valeatis, et nos pro gloriæ vestræ vita omnipotentis Dei misericordiam exorare enixius invitemur.

De capitulo autem de quo mihi lator præsentium est locutus, vel reverendissimus frater noster Joannes episcopus scripsit, interim vel tentari vel agi nil potuit, quia persona apud quam agi poterat, necdum est in potestate aliqua confirmata.

* EPISTOLA XXII.

AD CIRIDANUM.

Romano defensori saveat.

Gregorius * Ciridano.

D Gloriæ vestræ bonitas nuntio veraci diffusa tantum nobis de se certitudinem præbet, ut in nullo de ea diffidere, sed magis sicut revera sapienti filio Ecclesiæ nostræ debeamus specialiter causam commendare. Et ideo Romanum defensorem nostrum **946** præsentium portitorem ad gubernationem patrimonii Ecclesiæ nos-

aliis immediate sequentibus in plerisque Ms. etiam omissa est; alioquin eas esse Gregorii stylus sat ostendit; verum ab amanuensibus forte fuerunt prætermisæ quod eodem fere arguento scriptæ sunt; eas exhibent laudatus Codex Vatic. A, San Victorinus et Remig.

EPIST. XXI [Al. 20]. — * Libertinus Siciliæ prætor erat an 504, ex epist. 32 lib. v, Indict. 13.

EPIST. XXII [Al. 21]. — * Vitiose prius legebatur in Excusis Libertino Ciridano. Primum nomen expunimus, suadente Ms. Vatic. A.

træ in Catanensibus vel Syracusanis partibus constituti, Deo protegente transmisimus. Salutantes igitur paterna dilectione gloriam vestram, petimus ut in cunctis affectum vestræ charitatis inveniat, et favoris vestri solatiis quoconque necesse fuerit potiatur, ut vobis præsentibus nos absentes esse non sentiat, quatenus cum injuncta sibi salubriter vestra ope expleverit, et nos vobis gratiarum possimus existere debitores, et beatus Petrus apostolorum princeps, in cuius causis vos impenditis, hic vobis et in futuro compensem.

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Commissas Romano defensori causas Leontit adversus Leonem episcopum, et Archelauum medicum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filius noster glorirosus vir Leontius exconsule de fratre et coepiscopo nostro Leone graviter est questus nosque ejus querela omnimodo turbavit, quia ita præcipitanter et leviter ab episcopo agi non debuit. Quam causam subtiliter exsequendam venienti Romano defensori commisimus. De vestra autem fraternitate qui ab eo directus est queritur, quod Archelai viri clarissimi inmedii defensione fratris et coepiscopi nostri b Domitiani metropolitæ utilitas gravetur. Et quidem tueri juste filios suos, vel, sicut est, forte sanctæ Ecclesiæ negotia, fraternitas vestra debet, et nullam occasionem dare adversariis maledicti gratia. Quod tamen vos per omnia custodire etiam ista loquendo non ambigo; eidem tamen Romano venienti etiam de hac causa injunximus, ut vobiscum debeat quæ sunt recta disponere.

EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Neglectam per plurimos annos Italicæ testatricis voluntatem tandem adimpleri curet.

Gregorius Romano defensori.

Filius noster Theodosius, abbas monasterii a Liborio quondam patricio in Campaniæ parte constructi, nobis noscitur intimasse Rusticam quondam illustrem feminam b ante annos fere viginti et unum, primum condito testamento, Felicem jugalem suum hæredem instituisse, eique de construendo illic in Sicilia monasterio hac conditione interposita delegasse, ut si intra anni spatium omnia libertis dimissa legata non solveret, vel prædictum monasterium ita ut voluit 947 minime ordinaret, tunc sancta Romana Ecclesia portionem quam in fundo Cumas habere visa D

EPIST. XXIII [Al. 22]. — a Prius legebatur *Marchitai*, quod etiam habet Vatic. A. Verum in epist. 32, lib. v, indict. 13, ubi ejusdem medici meminit sanctus Gregorius scribitur *Archelai*, in Normannis MSS., in Vatic. et in collectione Pauli Diaconi ut alia vetera exemplaria missa faciamus; neque dissentiant libri excusi.

b De illib. in epist. 67, lib. x epist. 59.

EPIST. XXIV [Al. 16]. — a Abest a mss. Anglic. et pierisque; exstat in tribus Vatic. A, B, D.

b Prius legebatur *ante nos*, quod ex laudatis Codd. corremus.

b In Vatic. A. et B, Reg., duobus Colbert. ac totidem Teller. data legitur hæc epist. Mense Junio, indict. 2.

A est, sibi deberet sine dubio vindicare, et ipsa ad persolvenda eadem legata, vel in constructione ipsius monasterii solatia commendaret. Unde quia, quantum dicitur, dimissa res hactenus minime ipsi monasterio est completa, atque ab ejus nuncusque hæredibus possessionis pars aliqua detinetur, cum omni subtilitate experientia tua causam exquirat atque discuerat. Et primum quidem si in conditione testamenti hæres incidit per quod nostra habeat causas Ecclesia, investigare te volumus atque evidenter addiscere, et utilitatem pauperum, sicut rei ordo poposcerit, exequi; et tunc pro ordinatione cellæ illius, vel redintegratione dimissæ rei instanter esse sollicitum, quatenus pia testatricis voluntas in utroque valeat adimpleri, et detentores injusti culpam retentionis indebitæ ex justa ammissione cognoscant. Cum omni ergo vivaciter causam hanc et exquirere, et ad effectum te volumus, Domino auxiliante, perducere, ut pia ordinantis devotione tandem sortiatur effectum. Sed et monasterio ipsi in omnibus, salva justitia, solatari te volumus, ut laicæ personæ, quasi ex conditoris nomine, que juvaininis debuerunt ferre solatum, lædendi non habeant, sicut asseritur, facultatem c.

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM SURRENTINUM EPISCOPUM, ETC.

Gregorio expræfecto busilicam ædificare cipienti reliquias concedant.

C Gregorius Joanni episcopo Surrentino, Agnello episcopo Terracinensi, Felici episcopo a Portuensi, Fortunato episcopo Neapolis, Primario episcopo Nuceriae, Glorioso episcopo b Ostiensi, c Albino episcopo Formiæ.

Gloriosus filius noster Gregorius d expræfetus sanctuaria beatorum martyrum in diœcesis vestre locis quiescentium sibi postulat debere concedi, in quorum honorem basilicam propriis sumptibus ædificare desiderat. Et ideo, fratres charissimi, prefati viri desideriis ex nostra vos præceptione convenit obediare, ut devotionis sue in consecratione quam postulat potiatur effectu. e Mense Novembri, indicione 2.

EPISTOLA XXVI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Donatam ab Amnonia Romanæ Ecclesie domum, Calizeno illius nepoti, Stephanie filio, reddat.

Gregorius Romano defensori.

Quanquam ea quæ ad Ecclesiæ jura pervenient

EPIST. XXV [Al. 41]. — a Portus Romanus, sed Portus Augusti, vulgo *Porto*. Urbs olim Etruræ, vnde adhuc episcopalis in Patrimonio sancti Petri, cuius episcopatus unus est e sex qui cardinalibus antiquioribus conferuntur. Gussav.

b Ostia, vulgo etiam *Ostia*, Tiberina dicta; eo quod ad ostia Tiberis fluvii e regione portus sita sit, 12 mill. ab urbe Roma. Gussav.

c Male in quibusdam editis et mss. Codicibus habetur *Formæ*, pessime in aliis *Firmæ*. De hac urbe vide quæ dicta sunt ad epist. 8, lib. i. Gussav. In Vatic. A et B legitur *Albino Formæ*, vel *Firme*.

d In Vatic. A et F, *Expræfctis*.

e Hæc exhibent Vaticani A, B, F, et duo Teller, necnon Colb. vet.

alienari legis ratio non permittat, **948** temperanda A recta, sub tanto moderamine beatissimis impendere, quatenus (*Grat. 14, q. 6, c. 3*) si qui in furtis publicis implicati sunt, a nobis non videantur. Injuste defendi ne opinionem male agentium ex indiscretæ defensio- nis ausu in nos ullo modo transferamus; sed quantum decet Ecclesiam, admonendo, verbum intercessionis adhibendo, quibus valetis succurrere, ut et illis opem feratis, et opinionem sanctæ Ecclesiæ non inquine- tis.^b (*Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 56.*)

949 EPISTOLA XXVIII.

AD ANTONIUM SUBDIACONUM, ET DOMETIUM ABBATEM:

Concordiae reconciliacionem xenodochium inter et mona- sterium sua auctoritate firmat.

Gregorius Antonio subdiacono, ^a et Dometio ab- batii atque presbytero a paribus.

Sicut grave et plenum vituperationis est inter per- sonas omnipotenti Deo militantes de secularibus né- gotiis ortam diu controversiam permanere, ita laudabile et studio est religioso conveniens terrenis gra- tam Deo pacem præferre compendiis, et ex rebus transitoriis mansura semper charitatis lucra mercari. Et ideo quia de possessionibus Fajano, Nasoniano, et Libiniano positis in provincia Sicilia territorio Panormitano, de quibus inter præpositos monasterii sanctorum Maximi et Agathæ, quod ^b Luccusanum dicitur, et e diverso administratores xenodochii in hac urbe Roma constituti, quod Valerii nuncupatur, longa se traxit contentio, nunc vero inter te Antonium subdiaconum nostrum memorati xenodochii præpositum, et e diverso dilectissimum filium no- strum Dometium abbatem atque presbyterum prædi- cliti monasterii ^c pactis intervenientibus salubris pro- cessit, Deo auctore, decisio; necesse est ut omnis discordia possit occasio præveniri, et ea quæ gesta sunt interveniente auctoritate firmari. Proinde per hujus præcepti seriem hoc decernendum esse per- speximus, ut omnia instrumenta, vel quidquid est aliud quod partibus, quod absit, ad invicem contra se venire cupientibus, quoquonodo vel ex temporis præscriptione, seu aliter opem de lege aut quocon- que privilegio poterat ministrare, sit, sicut et vos poscitis, vacuum, et omni virtute cassatum, et sola pactorum inter vos nunc habitorum pagina validum, perpetuumque robur obtineat. Cui si quid forte incu- ria vel imperitia minus firmitatis insertum est, vires

EPISTOLA XXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Ecclesiastica patrocinia non omnibus indiscrete impen- denda.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quia quidam homines minorem omnimodo discretionem tenentes, in suis nos periculis implicari desiderant, atque ita volunt ab ecclesiasticis personis defendi, ut ipsæ quoque personæ ec- clesiasticae ex eorum culpa teneantur. Idecirco præ- senti te præceptione admoneo, et per te fratrem et coepiscopum nostrum dominum Joannem, vel cæteros qui interesse possunt; ut patrocinia ecclesiastica, sive mea suscipiatis scripta, sive etiam minime fuerint di-

EPIST. XXVI [Al. 23]. — ^a Id constat ex epistola quadragesima hujus libri, cuius initium: *Mense No- vembrio præsentis secunda inductionis. Experiencie tuæ præceptione nostra mandavimus, etc.*

EPIST. XXVII [Al. 24]. — ^a Vide epistolam 152, inter epistolas sancti Augustini: *Officium sacerdotii vestri esse dicitis intervenire pro reis, et nisi obtineatis offendii, quasi quod erat officii vestri minime reportetis.* Huius quæstioni respondet Augustinus epist. 155, quam lector consulat, sicut et causam 23, q. 3, 4 et 5. Certe videtur hic sententiam sancti Augustini ipse sanctus Gregorius expressisse, que sic habet: *Illiud vero fidemissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne mala ablata restituat, et qui ad se confugientem quantum honeste potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis, etc.* Et versus finem epistolæ: *Sed tamen etiam hic non intercedimus, ut*

D secundum mores legesque terrenas non restituantur aliena, etc. GUSSANY.

^b In quatuor Vaticanis et Colbert. vet., *Mense Decembri, inductione 2.* Iti uno e Teller. idem epistolæ premititur.

EPIST. XXVIII [Al. 27]. — ^a In recent., *Domeiano.* Sequimur quinque Anglie., quatuor Vatic., Reg., omnes Norm., Colbert., etc. Alio quando tamen hic abbas in laudatis Codicibus vocatur *Domitius*.

^b Vcl Luccasanum monasterium in civitate Panor- mitana situm, hodie appellatur monasterium sancto- rum Maximi et Agathæ, ex Rocho Piro. GUSSANY. Legitur Luccusanum in quinque Vatic. et omnibus Norm., Colbert., etc. In Remig. duæ sunt voces *Lucus canum*.

^c Ex Norm., Gemetic., Audoen., Lyran., cum Col- bert. vet. et quatuor Vatic., factis intervenientibus.

plenissimæ munitionis et soliditatis ex hac nostra auctoritate suscipiat, nec superesse aliquid valeat, unde ea quæ religioso studio provide, ut oportuit, ac pacifice terminata sunt, quounque tempore quidquam dubietatis incurrit; sed omnia quæ in eisdem pactis tenentur ascripta, firma, illibata et sine aliqua refragatione persistant, quatenus, amota penitus totius altercationis materia, inter eos quos charitatis immutabiliter decet manere concordia, nulla queat deinceps litigiosæ contentionis occasio **950** generari. Pro munitione vero suprascripti monasterii memorato Dometio abbatи atque presbytero præceptum simile dedimus. ^d Mense Januario, indictione 2.

EPISTOLA XXIX.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fidentiam aut Adeodatae filiæ recens conversæ facere satis suadeat, aut hanc apud judices adjuvet.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quæ sit Adeodatae ancillæ Dei latricis præsentium adversus Fidentiam matrem suam querimonia, ex pagina petitionis oblatæ quæ tenetur in subditis fraternitas vestra cognoscet. Et quoniam æquitatis censura admonet ut maximum conversis salva ratione episcopale debeat adesse solatum, idcirco his fraternitatem vestram epistolis adhortamur, ut prædictam matrem ipsius ad se faciat evocari, et tranquilla ei adhortatione suadeat, ut facere sponte non desinat, ad quod legali potest ratione compelli, ^a quatenus nec illa affligi, nec hæc videatur præjudicium sustinere. Quæ si, quod non credimus, admonitionem vestram differe voluerit, prædictæ Adeodatae religiosæ contra eam tuitionem impendite, atque vestris eam solatiis apud judicem, vel quounque usus exegerit, instantius adjuvate. Et ita in exequendam vos hanc causam impendite, ut, legali ratione constricta, iuvata urgeatur facere quod sponte postponit. Memoratam vero latricem fraternitas vestra ita servata æquitate habeat in omnibus commendatam, ut vobis ei tuitionem impendentibus, in eo quem assumpsit habitu, sine aliqua, Deo protegente, concusione permaneat.

EPISTOLA XXX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monasterio sancti Marci Massam Veneris restituendum curet.

Gregorius Anthemio subdiacono Neapolitano.

Æquitatis jus exigit ut hoc quod a prædecessoribus nostris cognita veritate est redditum, nostra indebita denuo Ecclesia tenere non debeat, ne quod

^d Consentunt quatuor Vatic. et Colb. vet.

EPIST. XXIX [Al. 28]. — ^a Corruptus fuerat hic locus in præcedentibus Editionibus, sed castigatus est ope plurimorum mss. Codicum et antiquiorum Editiorum. GUSSANV.

EPIST. XXX. Al. 29.

EPIST. XXXI [Al. 30]. — ^a Editi reluctantibus Mss. Consentia.

^b Vulturnum, vulgo Castel del Vulture, fuit olim urbs Campanie Italicae, episcopal, ad fluvii Vulture ostio, nunc Castrum exiguum. GUSSANV.

A omnino contra religiosum constat esse propositum, non vera, sed imaginaria ac magis dolosa suis restitutio videatur. Et ideo quoniam Stephanus abbas monasterii sancti Marci, quod constitutum juxta muros Spoletanæ civitatis esse dignoscitur, questus est nobis Massam Veneris **951** in provincia Campania sitam, territorio Minturnensi, quam ei beatæ memorie decessoris nostri Benedicti redditam præceptione cognovimus, ab Ecclesia nostra nunc indebitè detineri: idcirco bac tibi auctoritate præcipimus, ut si manifeste ab Ecclesiæ nostræ hominibus detinetur, in jus eam prædicti monasterii sine aliqua mora vel altercatione restituas. Si vero non a nostris, sed a quibusdam forsitan extraneis detinetur, strenua te agere sollicitudine volumus, ut in jus modis omnibus memorati debeat monasterii reformari, quotenus et ipse quod suum est, te solatiante, sine aliqua fatigatio recipiat, et alter de dispendio monasterii injuste lucrum non habeat.

EPISTOLA XXXI.

AD FAUSTUM.

Ecclesiæ Vulture ministeria apud Anthemium abeque dubitatione deponat.

Gregorius Fausto.

Sicut res ecclesiasticae competentibus personis sine aliqua sunt dilatione reddendæ, ita restituentis attendenda cautela est, ut nulla ei possit postmodum ex ipsa nasci restitutione molestia. Et ideo, quoniam tempore quo quondam ^c Constantius defensor, pater gloriæ vestre, commissi sibi patrimonii Campanie curam gessit, ministeria Ecclesiæ ^b Vulture, quæ erat pro peccatis clero et pontifice destituta, apud se propter injunctam sibi sollicitudinem tulisse dignoscitur, quæ vos nunc reddere sine nostro consensu dubitare cognovimus; eapropter his vos hortamus epistolis ut ea Anthemio subdiacono ^c sub desuscepti emissione restituere sine aliqua difficultate debeat, quotenus et res Ecclesiæ in toto apud eos quos convenit habeantur, et gloria vestra ab omni dubitatione sit libera.

EPISTOLA XXXII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

A Fausto Ecclesiæ Vulture ministeria suscipiat, in tuto habeat, et describat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Comperimus ^a ministeria Ecclesiæ Vulture, quæ Constantius defensor propter injunctam sibi sollicitudinem, deficiente clero vel episcopo ejusdem Ecclesiæ, tulerat, apud hæredem ipsius remansisse. Et quia gloriosum virum Faustum filium ipsius ea red-

^a Sic restituimus ex quinque Vatic., omnibus Norm., Reg., etc., ubi in Vulgatis legitur *sub depositi*. Desusceptum hic et alibi in his epistolis est chirographum rerum susceptarum indicent et recensionem continens. Vide lib. III, epist. 50. Infra, in Excusis legebatur *in tuto*, pro *in toto*, quod habent quinque Vatic., Norman., omnes Colbert., Reg., etc.

EPIST. XXXII [Al. 31]. — ^a Quid per ministerium intelligentum sit jam sæpe diximus. Lege notam 553 ad lib. Sacram.

dere sine nostro consensu dubitare cognovimus, nostris eum hortati sumus epistolis, ut experientiae tuae ministeria ejusdem Ecclesiae reddere sine dubietate aliqua debuisset. Et ideo experientia tua ministeria ipsa sub desuscepti emissione 952 suscipiat, atque in toto habere studeat, et modum ac qualitatem ipsorum nobis facta notitia omni subtilitate innoteat.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANDREAM.

Ut illum de infirmitate consoletur, ipsam divini amoris pignus ac fructuosi palmitis pargamentum esse ostendit.

Gregorius ^a Andreæ.

Audiens quod gloriam vestram vehementer affixaerit luctus et ægritudo, valde condolui. Sed protinus agnoscens ^b quod perfecte reliquerit, dolorem mox in laetitiam veri, magnasque omnipotenti Deo gratias retuli, quia percussit ut sanaret, affixit ut ad gaudia vera perduceret. Hinc enim scriptum est : *Quem dilit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Heb. xv, 6). Hinc per semetipsam Veritas dicit : *Pater meus agricola est, et omnem palmitem in me non ferentem fructum, tolleret eum ; omnem vero qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferrat* (Joan. i, 1, 2). Palmes enim infructuosus tollitur, quia peccator funditus eradicator. Palmes vero fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiorem gratiam perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis aurita, aristis et paleis nudantur. Sic olivas prelo pressae in olei pinguedinem defluunt. Sic botri vinearum tunsi calcibus in vinum liquescunt. Gaude igitur, bone vir, quia in hoc flagello tuo et proiecto conspicis quod ab æterno judice amaris.

Præterea filiam meam Gloriosam, conjugem vestram, mea poto vice salutari. Omnipotens autem Deus cœlesti vos protectione custodiat, vosque et modo consoletur de largitate donorum, et postmodum de retributione præmiorum.

EPISTOLA XXXIV.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteros vel diaconos in Al'ionis civitate ordinet, atque ipsos ad infidelium conversionem adhortatur.

Gregorius Venantio ^a episcopo.

Quoties ea quæ hortari nos convenit postulamus, moras ad concedendum facere non debemus ; ne diffondere bona desideria, quæ magis fovenda sunt, videamus. Et ideo quia gloriosus Aldio magister militum in civitate ipsius presbyteros vel diaconos omnino, sicut suis nobis epistolis indicavit, desiderat ordinari,

^b In excusis legitur in *toto*. At secus in MSS. Remig. et San Victorino, qui sere soli cum Vatic. A epistolam hanc exhibent. Præterea, in epis. 31, quæ eadem de causa scripta est, magno MSS. omnium consensu legitur in *toto*.

EPIST. XXXIII [Al. 32]. — ^a In recent. Excusis, Andrew Scholastico. Abest Schol. a quinque Vatic. omnibus Anglic., Norm., etc.

^b In iisdem recent., quod te morbus perfecte reliquerit, invitisi MSS.

PATROL. LXXVII.

A eos qui ad consecrandum eliguntur fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si nihil est quod canonice eorum ordinationem impedit, Deo illos proprio studet ordinare. Cum quibus etiam loqui 953 vos convenit, ut adhortationis sue sollicitudine degentem illic populum ab infidelitate revocare, ac contendat ^b a gentilium cultu suspendere, atque eos in omnipotentis Dei doceant timore persistere, et præmia æternæ vitæ diligere, quatenus hæc consecratio et illis ante Deum ad gloriam, et habitanti illic populo proficiat ad salutem.

EPISTOLA XXXV.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Joannem præfecturæ vices acturum commendat ; ea tamen lege ut (quod contigerat in Vigilio) inde non gravetur Ecclesia.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quamvis ita fraternitas vestra convenienti sibi gravitate discreta sit, ut non admonita, sed ex se quid cui sit impendendum intelligat, verumtamen quia lator præsentium Joannes, vir magnificus, qui præfecturæ vices illuc acturus advenit, nostra se petit epistola commendari, sanctitas ei vestra, dum necesse fuerit, salva ratione præsidium sui favoris impendat, et ita eum sacerdotaliter suis studeat solatiis adjuvare, quatenus vobis præsentibus nec aliorum debeat injuste oppressionibus laborare, nec ipse aliis contra rationem gravis existat. Quia vero peruenit ad nos quod Vigilius, qui vices illuc ante bunc præfecturæ gessit, per scriptorum nostrorum occasionem, quibus eum petitione ejus compulsi commiendavimus, mutuas a vobis, ut ita dicamus, pecunias exegisset, ægre si verum est sustinemus, ut hoc non ex se, sed quasi per nostram epistolam obtineret. Et ideo fraternitatem vestram scire necesse est ita sibi a nobis eos qui hoc exigant commendari, ut eis aedes in quantum possibile et justum est debeat, non tamen ut Ecclesiæ suæ hujus rei occasione aliquod gravamen imponat. ^a Data mense Februario, inductione 2.

EPISTOLA XXXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM.

Reversis e Gallia Judæis negotiatoribus, Christiana quæ adducerint mancipia aut iis tradantur qui emptionem injunserant, aut Christianis intra quadragesimum diem venundentur. Careat a Basilio Judæi filii suis Christianis mancipia donante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

Cognoscentes qualis fraternitatem vestram zelus pro Christianis mancipiis, quæ Judæi de Galliarum finibus emunt accenderit, adeo nobis sollicitudinem vestram placuisse signamus, ut inhibendos eos ab

EPIST. XXXIV [Al. 33]. — ^a Additur in Vulgatis Lunensi, quod abest a Vatic., Norm., Rhem. Colbert., Reg., etc.. Non infaustum tamen Venantium hunc Lunensem fuisse episcopum.

^b Id est, avertere ; simili modo Plinius suspendere fluxiones oculorum, id est avertere, sistere. GUSSANY.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — ^a In Vulgatis Data mense Septembri, quod in nullis legitur mss. Itaque secundum censuimus vet. Colbert. Codicem in quo habes, Mense Februario, consentitque Remig.

hujusmodi negotiatione nostra etiam deliberatio jucicare. Sed Basilio Hebreo cum aliis Judaeis veniente comperimus hanc illis a diversis judicibus reipublicæ empionem injungi, atque evenire ut inter paganos et Christiani pariter comparentur. Unde necesse fuit **954** ita causam cauta ordinatione disponi, ut nec mandantes frustrari, nec hi qui contra voluntatem suam se inquiunt obedire, aliqua sustineant injuste dispendia. Proinde fraternitas vestra hoc vigilanti sollicitudine observari ac custodire provideat, ut revertentibus eis a praefata provincia, Christiana mancipia quæ ab ipsis adduci contigerit, aut mandatoribus contradantur, aut certe Christianis emptoribus intra diem quadragesimum venundentur. Et transacto hoc dierum numero, nullus apud eos quolibet modo remaneat. Si autem quædam ex eisdem mancipiis talem ægritudinem fortassis incurrerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est ut dum saluti fuerint pri-stina restituta, similiter modis omnibus distrahan-tur, quia rem quæ culpa caret ad dannum vocari non convenit. Quoniam vero quoties novum quid statuit ita solet futuris formam imponere ^b ut multis dispendiis præterita non condonent, si que apud eos mancipia de emptione anni præteriti remanserunt, vel a vobis nuper ablata sunt, dum apud vos sunt posita, ea habeant alienandi licentiam, ne detrimentum ante prohibitionem possint ignorantes incurrire, quod eos dignum est postmodum vetios sustinere.

Nuntiatum præterea nobis est suprascriptum Basilium filii suis Deo propitio Christianis quædam mancipia ad hoc velle titulo donationis concedere, ut ei hujus occasionalis obtentu, domini solummodo nomine ablato, deserviant; et post hoc si ad Ecclesiam confugendum forte crediderint, ut fieri debeant Christiana, non in libertatem, sed eorum dominio quibus antea donata sunt vendicentur. In qua re fraternitatem vestram decenter convenit vigilare. Et si qua filii suis mancipia donare voluerit, ut cuncta fraudis tollatur occasio, sicut modis omnibus Christiana, et in domo ejus non maneant; sed cum res exegerit ut eorum debeat uti solatiis, hoc illi jubentur impendere quod etiam a suis filiis ei decet et propter Deum convenit exhiberi.

EPISTOLA XXXVII.

AD CHRYSANTHUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

Ne confugientibus ad illius diocesum monachis communionem indiscretæ reddi patiatur. Mancipio ea lege manumiso ut monachus fieret, monasterium deserere non liceat.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Cum sit proprium disciplinæ ab illicitis prohi-

PIST. XXXVI [Al. 35]. — Vox in jure varijs significatus hic facile explicatur de judicibus qui empionem injunxerant. GUSSANV.

^b Hic locus varie in MSS. legitur. In Vatic. A, ut multa dispendia præterita non commoden; cui aliquatenus succinunt Editi, ubi habes, ut multis dispendiis præterita non commoden. In Vatic. B, E, F, ut multa dispendia præterita non commoden. In Vatic. D, ut

bere, et excessus culpas salubriter resecare, studiœ ejus servanda censura est. Nam si negligitur, cuncta in confusionem deveniunt, dum alter destruit quidquid ea custodiendo alter ædificat. Valentinus itaque presbyter questus est nobis, quia si monachus monasterii ipsius exigente culpa ^a fuerit communione privatus, ad loca vestra se conserat, et communione sine aliqua reservatione percipiat. Quod si ita se res habet, quoniam non solum regularis ordo dissolvitur, **955** sed etiam perditionis ex hoc materia ministratur, presbyteris qui sub vobis sunt districte ac solliciti interdicere vos necesse ^c est, ut hoc facere de cætero non presumant. Sed si forte injuste se excommunicatum quis queritur, fraternitas vestra subtili indagatione cognoscat; et ita causa cognita veritate disponat, ut nec injustitia die in insontis afflictionem prævaleat, nec discipline vigor aut frangi, aut indiscreta valeat presumptione disvolvi.

^b Quia vero pariter suprascriptus presbyter nobis questus est diaconem quendam duos juris sui sub hac conditione manumisso mancipia, ut monachi fieri, et in eodem monasterio debassent, ubi ipse fuerat, permanere, adjacentem ut si quis contra factum præsumpisset, jugo iterum servitutis per omnia subderetur; atque unum ex eis banc omnino conditionem despississe, et monasterium temerario ause deservisse, atque se inter clericos sociasse; fraternitas vestra et hoc subtili indagatione discutiat, et si ita repererit, sic sacerdotali se zelo hac in re decenter exhibeat, ut nec illi monasterium deserendi facultas sit, et manumisso voluntas nihilominus conservata aliqua præteriri excusatione non valeat.

PISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Apud Felicem agat, ut recepta a Macro pretiis sorte sit contentus.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Maurus præsentium portitor in quadringtonis solidis quasdam merces a Felice viro magnifico se asserit suscepisse, ^a atque promisso sex siliqua per solidum lucri causa persolvere preti. ^b Qua lucri quantitate in uno congesta, duas se cautiones, id est unam de quadringtonis quinquaginta, et alteram de quinquaginta solidis ^c emisso, spondens certo tempore quod debeat exsolvere. Sed quia, ut perhibet, in eisdem mercibus passus est non leve dispendium, et restitutis quadringtonis decem solidis, quod reliquum lucri est implere compellitur, atque ex hoc majori se necessitatibus ac potius desperationi ingemit subjacere, et propterea aliquo sibi subveniri petit auxilio; experientia tua, si ita est, apud prædictum

multa dispendia præteritis commendet, conscientia Ithemeni. Secuti sumus Normannos omnes.

PIST. XXXVII [Al. 36]. — ^a De excommunicatione monachorum pro culpis, vide regulam sancti Patris Benedicti, cap. 23, et quatuor sequentibus. Consule quoque Concordiam Regularum, cap. 30, ubi de hac communicatione omnium sere qui regularis monasticas prouigarunt consensus ostenditur.

magnificum filium nostrum una 956 cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Fortunato, ac gloriose filio nostro Maurentio magistro militum, quia et ipsi scribimus, agere studeat ut hac in re, sicut Christianum decet et nobilem, plus benignus quam rigidus, plus misericors esse debeat quam disertus, et lucrum de damno alterius non exspectet, sed ^a recepta pretii sit sorte contentus, quatenus quidquid pauperi cesserit, omnipotens ei Deus multiplicata sicut promisit restitutione compenset. Ita ergo studiœ experientia tua agat, ut illi modis emibus hoc pro mercede ipsius imponere et hunc ab afflictione possit obligationis exuere.

EPISTOLA XXXIX.**AD ROMANEM IN SICILIA DEFENSOREM.**

Gaudiosus inopi solidos sex singulis annis tribuat. B
Gregorius Romano defensori Siciliae.

Divinorum nos admonent eloquia præceptorum necessitatem patientibus ecclesiasticum præbere sub-sidium. Quia ergo dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus, Gaudiosum defensorem sedis nostræ, qui Syracusis degere comprobatur, paupertis asserit inopia constringi, idcirco experientia tua præsenti auctoritate mandamus ut a præsenti secunda inductione sex solidos annis singulis ei dare non differas, ut et ille hujus remedii solatio potiatur, et tu quod dederis tuis sine dubio noveris rationibus imputandum. (Cf. Jean. Diac. I. II. c. 55.)

EPISTOLA XL.**AD ROMANUM DEFENSOREM.**

Ut, omni cunctatione et excusatione abjecta, id exsequatur quod supra epist. 23, fuerat mandatum. C

Gregorius Romano defensori.**Mense Novembrio præsentis secundæ inductionis**

b In Excusis, et quia. Multa alia leviuscula emendavimus, quibus sensus nihilominus obscurior videbatur.

Epist. XXXVIII [Al. 37]. — * Siliqua viginti quatuor habebat solidus. Centum igitur solidos lucri causa pro quadringentorum solidorum mercibus promiserat Felix, emissa seu scripto data cautione duplice, de quadringentis et quinquaginta una, altera de quinquaginta solidis.

b Vitoio in Excusis, quam lucri quantitatatem in unq congestam, duas, etc.

*** In Vatic. D et in Audoeno ac Lyrano emisse, sed perperam.**

*** Prohiberi jure divino, canonico et civili usuras nullus est qui non fateatur, quas et quibus non perinde conveniunt. In concil. III Aurel. an. 538, can. 27 : Ut clericus a diaconatu et supra pecuniam non communodel ad usuras; nec de præstis beneficiis quidquam amplius quam datur, speret; neve in exercendis negotiis, ut publici qui ad populi responsum negotiogra observant, turpis lucri cupiditate versetur, aut sub alieno nomine interdicto negoti audet exercere. Quod si quis adversum statuta venire præsumperit, communione concessa, ab ordine degradetur. Idem fere legitur can. apostol. 44, nec abliudit Nicænum, c. 17. Duo sunt quæ obseruo, a diaconatu et supra, necnon communione concessa. Sidonius Apollinaris, epist. 24 lib. IV, Turno suo, multa de usuris profert, quæ letori atentu negotiū facessent. Legatur caput Per negotias, extra, de donationibus inter virum et mulierem; et Gregorius Turon., lib. III, c. 52, de episcopo Verdunensi : Recipiāt tuam si commode plueret, cum usuris legitimis reddemus. Non diuinus immoror,**

A experientia tua ^a præceptione nostra mandavimus ut Calixeno filio Stephanie domum Catinae possessionis, quam Ammonia avia ejusdem Calixeni Ecclesiæ nostræ sancta devotione contulerat, reddere ei donationem eamdem tandem debuisses. Quod hac, ut dicitur, excusatione facere distulisti, quia ^b notitia ejusdem donationis non esset de polyptycis ^c charaxata. **957 Quod incongrue te dixisse cognoscas, dum ad munitionem tuam præcepsti nostri pagina posset valde sufficere. Proinde præsenti auctoritate suscepta, prædictam domum et donationem antefacto Calixeno orphano sine mora restituere. Nam quod justum et ipse sentias novimus, et nos tamen prædicto eidem orphano supradictam domum ex benignitate largimur.**

EPISTOLA XLI.**AD JULIANUM SCRIBONEM.**

Se humanis rationibus a justitia zelo non revocari; inquisitorum proinde in Maximum, et juxta canones latratur sententiam.

Gregorius Juliano scriboni.

Si sæcularibus officiis erdo suue et tradita a majoribus discipline servatur, quis ferat ecclesiasticos ordines temeraria præsumptione confundit, auditia negligere, et emendanda non bene remittendo postpanere? Et quidem vos bene facitis charitatem diligere, et ad concordiam suadere. Sed quoniam loqui nostri consideratione competitum ea quæ ad nostram notionem pervenerunt minime proprie Deum irrequiuita relinquere, idcirco ^a veniente Maximo subtiliter ab eo quæ de ipso dicta sunt penetrari orationibus. Et confidimus de Creatoris nostri custodia quia, cogita veritate, a statu canonum et aequitatis rectitudine, nec gratia cuiusquam nec culpa deflectere in fluxus in limo profundi hæream. Gussanv.

Epist. XXXIX [Al. 38].

Epist. XL. — * Præceptio et præceptum infra capitulo occurruunt apud nostrum Gregorium et alterum Turon. (de aliis scriptoribus silentius) apud quem maxime veces istæ significant regum ac illustrium personarum mandata scripto tradita. Vide Gregorii Turon., lib. VI Hist., c. 46.

D **b De notitia, supra, epist. 10 lib. III, nunc lib. IV. Hic exemplum est instrumenti donationis polyptycis, id est libris Ecclesie, prædia et aquarum census summationi exhibentibus inserti. Vide Joan. Diac. lib. II, c. 24. et consule doctissimum Gangium. Si etymologicæ ratio habeatur polyptycum est tabula plures habens plicas. De his et de diptychis fuse c. 4 lib. De Concordia Regul., § 4. In San Victor. et in Ed. vet. pollicitis.**

c Charaxare nonnunquam idem est ac insculpere. Augustinus, de altercat. Eccles. et Synag. : Nam cum primum in monte Sina charaxatas decalogi duplex tabulas accepisset. Gregorius Turon., lib. VIII, c. 19, duos cultros... Fredegundis charaxari profundius et veneno infici jussaret. Alias idem est ac pingere; Gregorius Turon., lib. VII, c. 36 : Tunc es pictor idem qui tempore Clotarii regis per oratoria parietes atque camerae charaxabas? Hic vero charaxata significat deleta, vel transversis lineis, ut tieri solet, cancellata. In testamento sancti Remigii apud Hincmarum : In quo si qua hora vel charaxatura fuerit inventa, facta est me præcente, dum a me relegitur et emendatur.

Epist. XLI [Al. 11, indict. 7]. — * Salomonæ se-dis invasore de quo supra multis in epistolis.

mur, sed libenter quæ congruent rationi servamus. Nam si, quod absit, ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligimus, perdit desidia disciplinam, et animabus profecto fidelium nocebitur, dum talia a suis pastoribus exempla suscipiunt. Illud autem quod scribitis, quia voluntas palatii et amor ab eo populi non discordet, hæc res a justitiae nos zelo non revocat, nec intentionem nostram facit in requirenda veritate peccando deficere. Studendum ergo est, filii magnifice, ut amorem sibi Dei quisque conciliet. Nam sine divina gratia humana dilectio quid dicam in posterum, dum modo quoque apud nos amplius nocet?

EPISTOLA XLII.

AD AGILULPHUM LANGOBARDORUM REGEM.

*De pace composita gratias agit. Petet ut ducibus suis
præcipiat ne pacem turbent.*

Gregorius Agilulpho regi Langobardorum.

Gratias excellentiæ vestræ referimus, quia petitionem nostram audientes, pacem quæ utrisque esset partibus profutura, sicut de vobis confidentiam habuimus, ordinastis. Ex qua re 958 excellentiæ vestræ prudentiam et bonitatem valde laudavimus, quia pacem diligendo vos Deum qui ipsius est auctor amare demonstratis. Nam si, ^a quod absit, facta non fuisset, quid aliud agi habuit, nisi ut, cum peccato et periculo partium, miserorum rusticorum sanguis, quorum labor utrisque proficit, funderetur? Sed ut prodesse nobis eamdem pacem, quemadmodum a vobis facta est, sentiamus, paterna charitate salutantes, petimus ut quoties se occasio dederit, ducibus vestris per diversa loca, et maxime in his partibus constitutis, vestris præcipiatibus epistolis ut hanc pacem, sicut promissum est, ^b pure custodian, et occasiones sibi aliquas non querant unde aut contentio quædam, ^c aut ^d ingratitudo nascatur, quatenus voluntati vestræ amplius agere gratias valeamus. Latores vero præsentium sicut revera homines vestros eo quod decuit affectu suscepimus, quia justum fuit ut viros sapientes, et qui pacem faciam Deo proprio nuntiarent, cum charitate et suscipere et dimittere deberemus.

EPISTOLA XLIII.

AD THEODELINDAM LANGOBARDORUM REGINAM.

Gratias refert quod ad faciendam pacem se studiosius impenderit.

• Gregorius ^a Theodelindæ Langobardorum reginæ.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius et benigne, sicut solet, impenderit, reuertiente filio nostro Probo abbatे cognovimus. Ne-

^b In Vatic. D perperam legitur data hæc epistola mense Martio, die 10, indict. 41. Eadem tamen indicatio annotatur in Colbert; sed in Collectione Vauli legitur data die secunda mensis Martii, indicatio secunda. In Pratelli. et alius Norm., die decima mensis Martii, indicione 2.

EPIST. XLII [Al. 41]. — ^a Recent., quod abesse gaudemus; et paulo post, agi debuit.

^b Ita omnes Miss. et vet. Ed. In recent., summa pere.

A que enim aliter de Christianitate vestra fuerat confundendum, nisi quia in causa pacis laborem et bonitatem vestram modis omnibus monstraretis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedit. Non enim, excellentissima filia, de sanguine qui ab utraque parte fundendus fuerat parvam te credas sequisse mercedem. Ex qua ^e voluntati vestræ gratias referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur ut bonorum vobis ^b vicem in corpore et in anima hic et in futuro compenset.

Salutantes vos præterea paterna dilectione, hor tamur ut apud excellentissimum ^c cojugem vestrum ita agatis, quatenus Christianæ republiec societatem non rejiciat. Nam sicut et vos scire credimus, multis modis est utile si se ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro quæ ad gratiam et conciliationem partium pertinent, semper studeite, atque ubi causa mercedis se dederit laborete, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos conimendetis.

959 EPISTOLA XLIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

Ipsum de Joanne episcopo quasi judicum fugientem immerito conquerti, cum illud ipse distulerit. Ad finiendam cito judicii censura item hortatur.

Gregorius Felici in Sicilia.

Cum reverendissimi fratris nostri Joannis episcopi bene nobis nota sit gravitas, mirari nos gloriæ vestræ valde fecit epistola quod nihil eum secundum admonitionem nostram facere voluisse signabat. Et quidem durum nobis videbatur, aut vobis non credere, aut de illo talia suspicari, quippe cuius cogniti nobis mores et actio non permittebant tale habere judicium. Cum ergo noster animus dubius in utroque penderet, comprimus eum inter vos et Ecclesiam suam voluisse esse judicium, sed vestram magis gloriam distulisse. Quod negare neque homo vester lator præsentium potuit. Et contristati sumus cur gloria vestra, quæ judicium refutat, contra eum queri voluerit, postquam constat quia quod rationis fuit, vel ultro, ut scripsimus, obeditivit. Nec ei scribere iterum necessarium erat, ne distulisse prius secundum animum videbretur. Sed ne vos contristare forsitan videbremur, ex abundantia rursus prævidimus scribendum. Et quoniam certi sumus quia quidquid æquitas ordinaverit, facere non recuse, oportet ut gloria vestra animos suos contra ejus invidiam non accendat, sed studeat inire judi-

^c In Excusis interseritur contra MSS. fidem, aut sedicio aliqua.

^d Jam supra occurrit hæc vox eodem sensu, epistola 5.

EPIST. XLIII [Al. 42]. — ^a De Theodelinda uberrime in Vita sancti Gregorii egimus. Vide supra, lib. iv, epist. 2.

^b Post vicem additur in Excusis et retributionem, quod abest a MSS.

^c Nimirum Agilulfum vel Agiulfum.

cium, in quo una eademque cognitione et ^a momenti et proprietatis causa valeat distingui. Nam nos venire ad judicium cupienti, præjudicialiter scribere quædam non possumus, quia ita nos uni parti accommodare decet auditum, ut tamen alteri, præser-tim inauditæ allegationis, sine dubio rem integrum reservemus. Et ideo agite, sicut diximus, ut negotiorum vestrorum merita, veritate cognita, judicij censura definiat. Nam dum nullum velimus ^b præjudicium sustinere, multo magis vobis, sicut revera fatus, volumus servari quo justum est.

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Mala Felicis fide exposita, hortatur ut motam ab illo controversiam absque mora jubeat finiri.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ante aliquantum temporis filius noster Felix, vir gloriosus, suis nobis epistolis questus est quarundam possessionum suarum fines ab hominibus Ecclesiae vestræ violenter esse pervasos, 960 et nullam se apud vos invenire justitiam. Sed nobis incredibile visum est hoc aut vobis esse præsentibus perpetratum, aut certe si ad aures vestras pervenit, non suisse correctum. Ne tamen ejus prætermittere querimoniam videremur, fraternitati vestræ scripsimus ut aut ea si vera essent compesci, aut certe actores Ecclesiae suæ cum eo faceret subire judicium. Post hæc vero hominem cum epistola ad nos dirigen-s, indicavit nihil vos facere voluisse. De qua re, scientes sanctitatis vestræ discretionem, dum noster animus dubitaret, comperimus illum magis distulisse, nam vos paratos extitisse ^a ut debuisset esse judicium. Et quamvis bac de causa denuo vobis non fuerat scribendum, quippe quia ea quæ rationis sunt ante vos manifestum est facere voluisse, verum tamen ne querelam ipsius neglexisse forsitan videamus, banc ad vos idcirco epistolam dedimus, hortantes ut cum eo etiam nunc, mora postposita, vestros ad judicium homines transmittatis, ^b in quo et momenti et proprietatis valeat quæstio terminari, ut post hoc nec ille habeat quod queratur, nec Ecclesia vestræ tenere aliquid præjudicialiter videatur. Quia vero homo quem ad nos misit schedam ^c compromissi ac judicati protulit, ubi legebatur possessionem eam quæ Asinaria dicitur, quam ab hominibus vestrīs

EPIST. XLIV [Al. 43]. — ^a Gall., *le possessoire et le pétitoire*. Hinc momentaria possessio, momenti beneficium, id est subita reformatio et restitutio possessionis per vim vel alio modo ablata. Spoliatus enim statim restituatur dilata dominii quæstione. In epist. 27 Symmachī, lib. 1: *In causis, inquit, quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi non oportet*. De illis vide juris interpretes. *De proprietate*, in eadem epist. idem Symmachus: *Hoc cum ad proprietatis causam dicere pertinere, recitata est a defensoribus constitutio, quæ judicibus tribuit copiam, non imponit necessitatem, ut quoties de possessione successionis judicant, continuo si casus tulerit, etiam de jure cognoscant, etc.* Idipsum in causa Felicis optat sibi sanctus Gregorius. Gussav.

^b Id est, damnum, diependium. Eodem sensu infra, lib. x, epist. 49.

^c invasam nuper asseruit, decessoris vestri recordandæ memorie Maximiani temporibus esse ex judicio restitutam, necessarium esse prævidimus ejus exemplar transmittere. Et ideo si ita actum manifeste cognoscitis, id est si possessio ipsa decessore vestro consentiente restituta est, et a prædicto viro possessa, sine aliqua eam facile contentione restitui, manente scilicet proprietatis, sicut in eodem judicio constitutum est, quæstione. Si vero aliter est, et hoc pariter judicii necesse est definitione distinguere. Hæc igitur omnia ita fraternitas vestræ, indita sibi tranquillitate, sine aliqua mora fieri provideat, quatenus ^d nec contra nos murmur excitetur invidiæ, nec nobis prædictus vir importunus denuo cogatur existere. (Vide sup. epp. 43 et 44.)

B

EPISTOLA XLVI.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

Obvenientem a Joanne Pantaleonis socrui hereditatem describat, dum hic Ecclesiæ negotiis destinatur. Re-lictam quoque apud Joannem sacram suppellectilem diligentissime inquirat.

Gregorius Sergio defensori.

Quia Pantaleon notarius sit in ecclesiasticis utilitatibus occupatus, experientia tua non habet incertum. Et ideo quia Joannes, avunculus Megalis socrus ipsius, nullo alio proximiore existente, obiisse intestatus et sine filiis memoratur, 961 ne per absentiam generi sui illa damnum possit incurrire, quia si ita est, lex prædictam mulierem ad intestati avunculi successionem vocare dignoscitur, hac tibi præceptione injungimus ut reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Vitalianum, atque Bonifacium notarium in solatium tuum adhibeas, et quascunque res eum qui defunctus est constiterit reliquias, sub breve annotare, quoque prædictus Pantaleon redeat, ^b in totum studiose facere debeas. Quod ut melius possis implere, filium nostrum Joannem vi-rum memorandum tribunum in tuo pariter stude adhibere solatio. De quo omnino confidimus quia si ei voluntatem nostram prodideris, devote se tibi accommodare non deneget.

Pariter etiam studii tui sit, quoniam quædam apud se sacra prædictus Joannes habuisse ministeria perhibetur, et ea diligenter inquirere, et cum omni cautela in tutum facere, nobisque subtiliter quidquid inventum fuerit indicare. Ita ergo experientia tua hæc

EPIST. XLV [Al. 44]. — ^a In Vatic. D et in San Victorino, ut debuisset agere judicium.

^b Per causam momenti hic et in superiori epist. Alteserra intelligit causam possessionis, quia, inquit, in causa possessionis possessio momentanea seu provisinalis momenti temporis et celeriter reformatum.

^c Sententia arbitrii, ad cuius arbitrium partes sua sponte remiserunt controversiam. Gussav.

^d In Ed., nec contra vos. Hanc lectionem mutavimus, duobus Vatic. A et D adhaerentes. San-Victor. tamen faveat Editis. Iu paucis MSS. exstat hæc epist.

EPIST. XLVI [Al. 45]. — ^a Hæc epist. in primo Teller. inscribitur Savino subdiacono.

^b Ita in tribus Vatic., Colbert., Reg., Remig. et nonnullis Norm., quos sequuntur vet. Excusi. Sic etiam infra in illis Codd. legitur. Recentiores maluerunt in tutum.

que scriptum facere sollicite et curare festinet, ut non possit esse culpabilis. Nam si negligens esse patueris, ita te nostros neveris motus incurtere, et nolle te postmodum possis excusatione defendere. • Datum Mense Aprili, inductione 2. (Vide ep. 26 lib. viii.)

EPISTOLA XLVII.

AD SABINUM SUBDIACONUM.

Regitani cleri adversus episcopum suum querelas una cum episcopis quinque persecutetur, ut, illorum relatione certior factus, ipse Roma decernat.

Gregorius • Sabino subdiacono.

Clerus Ecclesiae Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum, data nobis petitione, conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causa ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est illic b deputare causam eamdem cognoscendam. Et ideo meditæ sacrossanctis Evangelii experientia tua una cum Paulino, Proculo, Palumbo, vel Venerio, atque Martiano reverendissimis fratribus coepiscopisque nostris sine cuiusquam persone respeciu, tam clericorum querelam quam adversus suum, sicut diximus, habent episcopum; vel si quia forte ille contra eos habuerit, cum omni aequitate ac sollicitudine persecutetur. Et quidquid in veritate cognoverit, nobis una cum prædictis fratribus nostris subtiliter diligenterque 962 significet, ut remuneratione vestra redditii certiores, quid fieri debeat decernamus c.

• EPISTOLA XLVIII.

AD PAULINUM TAURENSEM EPISCOPUM, ETC.

Regum una cum Savino pergent, de cleri adversus episcopum querelis inquisituri.

Gregorius Paulino episcopo Taurensi, Proculo episcopo Nicoteræ, Palumbo episcopo b Consentia, Venerio episcopo Vibonensi, Marciano episcopo • Locrensi.

Clerus Ecclesiae Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum data nobis petitione conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causa ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est d illic deputare causam eamdem cognoscendam, et ideo me-

c. Hæc habentur in utroque Teller. et in Colbert. D At in quatuor Vatic. premititur : *Mense Martio, inductione 2. In Remig., Mense Maio, inductione 2.*

Epist. XLVII [Al. 46]. — * Prius corrupte legebatur Sabino diacono. Præeunt nobis Remig. et alii vestuti. MSS.

b Sic legere cogunt Norm. omnes, Vaticani quinque, Reg., Colbert., Rhem., etc., cum in Excusis legatur, deputare personam ad causam eamdem.

* In Vatic. B et F legitur : *Mense Aprili, indict. 2.*

Epist. XLVIII [Al. 47]. — * Hæc epistola deest in pluribus Mas. et editis Codicibus. GUSSANV. Exstat in quatuor Vatic., Colb., Rhem., Reg., Remig.

b Consentia, vulgo Cosenza, urbs olim Brutiorum celebris, ad Cratim fluvium, vulgo Crate; nunc Calabriae ceterioris primaria et archiepiscopal, in Regno Neapolitano. GUSSANV.

c De Locris epist. 41 lib. vii. GUSSANV.

A dito sacrossanctis Evangelii, fraternitas vestra una cum Sabino diacone resident; et, sicut officio est sacerdotali conueniens, sine causaquam persone respectu, etc., ut supra.

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIUM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

Gratulatur ob rectam fidei professionem. Agendas Deo gratias quod soli ad ordines promoveant orthodoxi. Pro imperatore hereticos comprimente orandum. Inquirendum Anastasio genuinum Ephesini exemplar. Arcendos a sacris ordinibus simoniacos. Gregorius • Anastasio episcopo Antiocheno.

Fraternitatis tue scripta suscep, b professionem fidei recte servantia; magnaque omnipotenti Deo gratias retuli, qui ei, immutatis gregis sui pastoribus; fidem quam semel sanctis Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit. Prædicator autem egregius dicit : *Fundamentum aliud nemo potest posse propter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (1 Cor. iii, 11). Quisquis ergo cum dilectione Dei et proximi fidei que in Christo est, firmitatem tenet, euandem JESUM Christum Dei et hominis filium apud se posuit fundamentum (Grat. 1, q. 1, c. 26). Sperandum ergo est quod ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequatur adiunctionum. Ipsa quoque per se Veritas dicit : *Qui non intrat per ostium in ovile ovum, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro;* qui autem per ostium intrat, 963 pastor est ovum (Joan. x, 8). Qui paulo post subjicit, dicens : *Ego sum ostium. Ille ergo ad ovile ovum intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ille autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac R-depotere humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit; culmen regiminis ad officium pertandi onoris suscipit, non ad appetitum gloriae transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquendo dilincent, aut maligni spiritus oblectamenta vitorum suadentes devastent.*

Certe beatum Jacob qui pro uxoribus suis diu servierat, dixisse menimimus : *Viginti annis sui tecum, oves tuae et capræ steriles non fuerunt. Aries tui gregis non comedti, nec captum a bestia ostendi tibi. Ego damnum omne reddebam; quidquid furto perierat a me exigebas. Die noctuque astu urebar et gelu, fugiebat somnus ab oculis meis* (Genes. xxxi, 38). Si igitur sic

d In Editis, illic personam deputare ad causam, etc., reluctantibus MSS.

Epist. XLIX [Al. 48]. — * Dictus est Anastasius Sinaita junior. Successit Anastasio Magno anno 599, sedicte ann. 9, scilicet usque ad septimum annum imperii Phocæ: quo tempore, exerto Antiochitis civiti belli, Judæi Anastasium e Ibrone delubratus funeque pedibus alligato per urbem tractum foedissima morte afficerunt. De qua lege historiam Miscellam, lib. xvi, et Cedrenum, ad annum ultimum Phocæ. Se et Chronicum Alexandrinum, olymp. 347. Eadem narrat Nicephorus, lib. xviii, cap. 43. Sed errore lapsum esse constat, eo quod Anastasio magno id accidisse refert ante annos novem mortuo. Idem error est in Miscella et in Anastasio Bibliothecario. GUSSANV.

b Reg., professione fidei recte serventia.

laborat et vigilat qui pascit ovēs Laban, quanto labo-
ri, quantisque vigiliis debet intendere qui pascit
ovēs Dei? Sed in his omnibus ipse nos instruat, qui
propter nos homo factus est, qui dignatus est fieri quod
fecit. Ipse et infirmitati meæ, et tuæ charitati spiritum
sni amoris infundat, atque in omni sollicitudine et cu-
stodia circumspetionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad sacros ordines rectæ fidei viri pro-
ducantur, eidem omnipotenti Deo gratiae sine cessa-
tione solvendæ sunt, et pro vita piissimi et Christia-
nissimi domini nostri imperatoris, et tranquillissima
ejus conjugi, et mansuetissima sobole semper oran-
dum est, quorum temporibus hæreticorum ora con-
ticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi
sensus ebulliunt, catholici tamen imperatoris tempore
prava quæ sentiunt, eloqui non præsumunt.

Præterea dum de sanctorum conciliorum custodia
tua fraternitas loqueretur, d'sanctam Ephesinam syn-
odus primam se custodire professa est. Sed quia ex
annotatione hæretici Codicis, qui ad me ex regia
urbe transmissus est, agnovi per hoc quod quædam
capitula catholica cum hæreticis fuerant reprehensa
quia quidam illam Ephesinam primam synodum in
eadem urbe existimant, quæ quondam ab hæreticis
traditur esse composita, omnino necesse est ut cha-
ritas vestra eamdem synodum apud sanctam Alexandrinam atque Antiochenam Ecclesiam requirat, et
qualiter in veritate habeatur inveniat. Vel, si placet,
hinc dfrigimus quæ ab antiquitate servata in scriniis
habemus. Illa enim synodus quæ sub prime Ephesi-
ne imagine facta est, quædam in se oblata capitula
asserit approbata, quæ sunt Cœlestii atque Pelagii
prædicamenta. Et cum Cœlestius atque Pelagius in
ea synodo sint damnati, quomodo poterant illa capi-
tula recipi, quorum damnabantur autores?

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis
nullum ad sacrum ordinem nisi ex præmiorum dona-
tione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit,
hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut
a subiectis sibi Ecclesiis errorem simoniacæ hære-
seos compescat. Nam, 964 ut alia laceam, quales
esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hoc non
merito, sed præmis evehuntur? Omnipotens Deus
dilectionem tuam gratia colesti custodiat, et de iis
qui sibi commissi sunt fructum multiplicem ac men-
suram superfluentem ad æterna gaudia reportare
concedat.

^a Episcopi in Scriptura non tam rectores appellantur
quam pastores. Pleni sunt hac voce utriusque
foderis libri, quorum textus referre lädiosum esset.
Princeps ipse pastorum Christus Dominus seipsum
ita appellavit: *Ego sum Pastor bonus.* Ratione col-
ligo ex Theophylacto, comment. in cap. xxii. Joannis,
ubi describen statuit inter pôstœ, et ποιητœ, in
inter pascua præbere, et gregem gubernare: Τὸ μὲν γέρων
πουλαὶνεν ἡδὺ καὶ σχῆματισαν ἐπιστατεῖν εὐπάτειν, τὸ
δὲ θεοὺς, τὴν ἥπιστα πέραν. Videndum Augustinus tract.
12; in Joan., ubi fuse et copiæ se de ratione pascendi
tractat, et Theodoreutus in Ezech. 54. Gussany.

^b Jam supra, lib. v. nunc lib. vi, epistola 14, me-
minit corruptiōnis illius synodi in gratiam Pelagia-
norū. Quod ut lector intelligat, addo Joannem An-

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*Benenatum facinus abnegantem, Romam cum accusa-
tore aliise personis mittat.*

Gregorius Anthemio subdiacono.

Comperimus Benenatum Misenatem facinus quod
de se per scripturam manus prius professus est ab-
negare. Et ideo quia hujus sceleris negatio, sicut
majori discussione, ita et majori indiget ultiōne, ex-
perientia tuæ præsenti auctoritate præcipimus ut
eudem Benenatum, accusatoremque ipsius, simul et
personas de quibus accusatus est, atque omnes qui
in accusationis chartula leguntur, sub ouni huic cau-
tela et celeritate transmittat, quatenus causæ hujus
veritas districta, ut dignum est, inquisitione exami-
nari valeat et agnoscat.

EPISTOLA LI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*Reliquum pecuniaæ pro castro construendo date apud
Benenatum perquirat, eamque in illud ipsum ex toto
curet impendi.*

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos quondam Benenatum Misenatem
episcopum pro construendo illic castro solidos acce-
pisse. Et quid pars eorum solidorum apud eum dici-
tur remansisse, experientia tua subtili indagatione
perquirat; et si quid manifeste de ipsis solidis co-
gnoveris remansisse, comitatio comiti prædictæ civi-
tatis sub desuscepti illud pagina contradat, atque
immineat ut in constructione ejusdem loci, sicut
sunt dati, Deo adjuvante proficiant, quia ratio nulla
permittit ut propriis cujusquam usibus applicetur
quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur.

EPISTOLA LII.

AD SECUNDINUM.

*Scripta illius laudat, veritatem, charitatem atque hu-
militatem spirantia. Solitarios quasi monomachos ab
antiquo hoste singularius impeti. Orientales Eccle-
sias uno sensu integrum sancti Leonis et Chalcedo-
nensis synodi fidem sequi. In defensores trium capi-
tulorum invehitur. Epistolam Ibc definitione sanctæ
synodi adversari probat. In certam animæ originem;
at illam originali peccato donec baptizetur certissi-
me obstringi. Mitit imagines earumque legitimum
usum exponit.*

Gregorius ^b Secundino servo Dei et incluso.

Dilectionis tuæ scripta suscepit, quæ in meo sensu
amoris mellè condita sapuerunt. O quanta aspira-
tione vitæ plena sunt, quæ per gratiam spiritus 965

tiochenum cum 40 et amplius episcopis pseudosyno-
dum seorsum, Ephesi tamen, celebrasse, in qua Ne-
storio faventes Cyrilium damnarunt, aliosque episcopos
in vera synodo tunc sedentes excommunicarunt, res-
tituta, ut ex hoc loco apparet, hæresi Pelagiana. Por-
tro credibile est partem actorum istius pseudosynodi
irreppisse in Codicem vere synodi Ephesinæ, libra-
riorum incuria, quia, urbis nomine et temporis nota
decepti, inter contrariarum partium episcopos eo-
rumque sententias non distinxerunt. Gussany.

Epist. L. Al. 32, lib. xi, indict. 6.

Epist. L. Al. 33, lib. xi, indict. 6.

Epist. LII [Al. 54]. — ^c Hæc epistola facilius ex-
pungetur quam sanaretur. Eam variis assumunt
autem suis probant mss. Codices, consentiunt

proferuntur! Non in eis cultus eloquentiae, non verorum typus apparebat, sed solam veritatis atque charitatis radicem tenentia, per omne quod locuta sunt, cœlestis patriæ amorem fragabant.

In eis vero tua a me dilectio petere studuit ut ad hanc libellum exhortatorum scribere deberem. Sed scire te necesse est, fili charissime, quia tanis podagræ doloribus, tantisque curarum tumultibus premor, ut quamvis nunquam me aliquid fuisse reminiscar, valde tamen me videam non esse qui fuerim. Quod autem tua se charitas et ultra ætatem quinquageniarium adhuc jevenilibus desideriis asserit subjacere, in hoc quoque divini oraculi implet præceptum, quo scriptum est: *Justus in principio accusator est sui* (*Prov. xviii, 17*). Nec tamen dubito maiores te in idias hostis callidi perpeti, qui majora contra eum bella præparasti. Tanto quippe ille deceptionis molimina ardenter exquirit, quanto te cœlesti patriæ serventius inhibere cognoscit. Et nos quidem qui vitam cum pluribus ducimus, eis formidolosi ac timidi, tamen quia contra antiquum hostem bella proposuimus, quasi in acie stamus. Vos autem qui solitariam vitam ducitis, quid aliud quam monachos dixerim, qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis? Cur ergo eum non singulari-

eruditii quibus palatum sapit. Disciplinam circa lapsos sancti Gregorii placitis ex adverso repugnante ingessit homo, quisquis est, audacissimus. Anachoræ orationis, quain inconsequentiam vocat Quintilianus, alii sicto nomine incoherentiam, quivis nullo negotio deprehendet. Textus ipse infinitis vitiis scatet, et manuscriptorum perpetua sera est inconvenientia. Ex 30 MSS. vix unus aut alter Codex continet enorme fragmentum de lapsis, quod incipit: *Et quia tua sanctitas, etc.* Aliud fragmentum de imaginibus circa finem epistolæ pauci sunt qui habeant. *Vetusissimus Codex Rhemensis* in quo describantur sunt omnes Romanorum pontificum epistolæ, a Gelasio ad Joannem VII, non habet assumentum circa lapsos. Quod tamen sanctus Anselmus, lib. I, epist. 56, humana, ut sit, incogititia recipit ac tueritur, nondum orto criticorum sole. Quo tempore tam absurdæ depravatio contigerit non ita liquet. In Isidorum Mercatorem multi rejiciunt; illum dico famosum nugivendum, aut falsificum, qui octavo decurrente seculo scripsit in Hispania Codicem canonum, et commentitatis Decretales primus edidit. Constat vero ex Pauli Diaconi, qui anno 801 obiisse dicitur, epistola data ad Adhalardum abbatem Corbeiensem, hanc de qua agitur epistolam unam fuisse ex 54 sancti Gregorii, quas solas colligere potuerat Paulus, in qua quia reperitur hujusmodi assumentum, constat iam ab eo tempore fuisse corruptam. Monitum vero lectorum velim me plusquam ducentas in hac epistola variantes lectiones deprehendisse, ne dicam depravationes, quibus tota scatet. Earum præcipuas tantum bic apponam, ne lectorem tædio afficiam. *Gussanv.* Hanc Gussanvillæ ceusuram, etsi non omni ex parte probemus, placuit atroxere, quod multa scitu digna contineat. Duo vero præsertim Gussanvillæ negamus: primum est, integrum hanc epistolam quæ in omnibus Vatic., Anglic., Turon., Norm., Rhem., Colbert., Corb., San Vict., Reg., Remig., etc., MSS. continentur, propter unum aut alterum assumentum videri rejiciendam; secundum vero, Paulum Diaconum solas epistolæ num. 54 quas ad sanctum Adhalardum Corbeiensem abbatem misit colligere potuisse. Quod videtur innuere cæteras Grego-

A ter hostis impetat, a quo se impeti singularior spectat? Et nos quidem qui inter homines vivimus, saepe per homines a callido boste tentamur. Vos autem qui viam vitæ præsentis extra hominum frequentiam ducitis, tanto majora certamina pati necesse est, quanto ad vos ipse temptationum magister accedit. Neque enim vacare orationibus ac laudibus Dei sine aliqua interruptione temporis potestis, quia etsi intentio continue prompta est, ipsa tamen humanitas infirmitas ad semetipsam relabitur, ut aliquando fessa jaceat, atque a studii sui exercitatione torpescat. Antiquis vero hostis mox ut otiosam mentem 966 invenerit, ad eam sub quibusdam occasionibus locuturus accedit, et quædam ei de gestis præteritis ad memoriam reducit, audita quondam verba indecenter cogitationi resonat; et si qua dudum turpiter acta sunt, eorum speciem oculis cordis opponit, ut quem de præsentibus non valet inquinare, de malis transactis violet. Et deceptam mentem saepe in delectationem reparat, unde diu jam se per poniennitatem affixit; ita ut vere cum Psal'mista dicat: *Computuerunt et deteriorata sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ* (*Psal. xxxvii, 6*). Cicatrix quippe figura est vulneris, sed sanati. Cicatrix ergo ad purædinem reddit, quando peccati vulnus, quod jam per

rianas epistolas Pauli rivo minime cognitas, certe id somniavit Gussanvillæ; neque enim de hac epistolarum sancti Gregorii paucitate ullum verbum occurrit apud Paulum Diaconum. De ejus collectione quid sentiamus, jam in præfatione dicimus. Porro, de Secundino uberrime diximus in Vita sancti Gregorii.

Hic titulus in quibusdam MSS. sic habet: *Dilectissimus filio Secundino servo Dei inclauso Gregorius servus servorum Dei.* In aliis: *Gregorius Secundino servo Dei reclauso.* In aliis, *incluso. Gussanv.*

Græci vocant λύκαιοις, hos nempe qui, sublimioris vita studio, se juncti ab hominum consortio, se in speluncis et cavernis terræ solitariæ vitam agentes abdabant. Anastasius Biblioth. vocat inclusos et cionitas, clausos Thedorus Studita, cæchesi 38. Dicebantur et Ἡεγχαστæ, Gr. ἡεγχασται, quæ vox desumpta est ex sancto Basilio, in Regulis brevibus, art. 133, quam postea vocem usurpavit Justinianus in Novell. 5: *Nisi tamen quidam eorum in contemplatione et perfectione degentes vitam remotam habeant in hospitio tanquam a communione ad meliore exceptos.* Vide Novell. 133. *Gussanv.*

^d Vel typhus. De hac voce consule lib. xxiii Maram, num. 25, nota a (Patrol. tom. LXXVI, col. 265, nota g).

^e Ita MSS. pene omnes, vel flagrabant. In Excessis, efflabant.

^f In octo mss. Codicibus legitur monomachos, nec, ut opinor, male; nam id videtur exigere contextus: qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis. *Gussanv.* In plerisque tamen MSS. legitur monachos, scilicet in Vatic., plerisque Norm., Colbert., Reg., Corb., San. Vict., Rhem. et Remig. In solo Beccensi et in Cod. Turon. majoris monasterii invenimus monomachos. Sic autem legendum esse persuadet ratio a Gussanvillæ prolatâ. Ita legi in MSS. Auglic. monet Jamezius.

^g Vatic. A et F, et unus Corb.: *Et decepta mens saepe inde delectationem reparat.* Alter Corbeiensis, in delectatione convertit. Vulgat., et decepta mens saepe inde in delectationem rapitur. Sequitur Norman., Colbert., Rhem., Reg., Remig., Turon., maj. monasterii, et unum e Vatic.

penitentiam sanatum est, in delectationem sui animalium concutit. Sæpe quod nunquam fecimus, per hostis callidi insidias cordis oculis videmus. Cumque insensibiliter in hoc delectatio subripit, quamvis iam plangat quæ fecerat, tædet tamen infelicem animalium quædam non fecisse quæ plangat. Hæ sunt cordis nostri tenebræ, quæ in hac vita volentes nolentesque sustinemus. Quis contra hæc querendus est, nisi adjutor in opportunitatibus in tribulatione?

Valde autem libenter accepi quod tua me charitas de sua dubitatione requisivit, an Orientis Ecclesie fidem atque doctrinam sanctæ memorie Leonis papæ sequantur, ne fortasse earum sensus inter semetipsas pro trium capitulorum defensione divisus sit. Unde certam dilectionem tuam esse desidero, quia prædictæ sanctissimæ Orientis Ecclesiarum uno sensu, una doctrina fidem ejusdem sanctæ memorie Leonis tenent, sanctamque Chalcedonensem synodum ita nobiscum custodiunt atque venerantur, ut nullus esse episcopus reputetur, qui ejusdem synodi defensor sectatorque non fuerit. Hinc est enim ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis 987 generalibus synodis custodire fateantur; ^b sicut et nos aversamur, atque anathemate plectendos ducimus, si qui de fide ejusdem synodi aliquid immixtuere, vel aliquid in ea addere præsumunt. Nam synodus quæ post eam generaliter facta est idcirco a nobis recipitur, quia ejusdem Synodi in omnibus sequax, honorem illius auctoritatemque custodit. Unde C necesse est ut dulcissima mihi tua dilectio in hoc quod præcipue in bonis moribus vivit, quod se per abstinentiam afflit, quod doctrinæ Dei vehementius insistit, hoc studiosius cogitet, ne, errorem schismatiscorum sequens, a sancta universalis Ecclesia divisa possit inveniri. Et quid tot labores proderunt, si in unitate fidei ⁱ inventi non fuerint, quæ ante Dei omnipotentis oculos in bonis actibus animam præcipue custodit? Hinc enim dicitur: *Una est columba mea, perfecta mea* (*Cant.*, vi, 8). Hinc ad Moysen Dominus dicit: *Est locus penes me, et stabis super petram* (*Exod.* xxxiii, 21). Quis est locus qui non sit in Deo, dum cuncta ab ipso per quem creata sunt continentur? Sed tamen est locus apud eum, videbilem sanctæ Ecclesie unitas, in qua super permanentem statut, dum confessionis ejus soliditas humiliter tenetur. De quo loco subjungitur: *Tunc videbis*

A posteriora mea. In petra enim, id est in sancta Ecclesia stantes, Dei posteriora videbimus, quando jam ea quæ in fine promissa sunt cœlestis patriæ gaudia contemplabimur. Perversi autem homines qui, trium capitulorum occasione reperta, ecclesiasticam disciplinam fugiunt, de suis carnalibus actibus reprehendi pertimescant, subesse sedis apostolicæ præceptis nolunt, et nos quasi de fide reprehendunt, quam ipsi nesciunt. Et dum neque in fide recti sunt, neque in bonis operibus intenti, student ut certare pro fide videantur. Sicque fit ut quotidie deteriores sint, dum in eis culpa grossescit, ^k quæ quasi de zelo fervoris videri etiam laudabilis appetit. Sed juxta hoc quod scriptum est: *Ex operibus eorum cognoscetis eos* (*Mauth.* vii, 16). Vitam eorum tua charitas attendat, et meritum intentionis aspiciat. Ut enim dilectioni tuæ de eadem re breviter loquar, sancta Chalcedonensis synodus usque ad definitionem fidei, et prolationem canonum, de generalibus causis locuta est. Nam post prolationem canonum specialia episcoporum certamina sopire curavit. **988** Epistolam vero quam in ea reverendissimus Ibas denegat suam, quod in extrema parte synodi jaceat, agnoscis. Quæ videlicet epistola Nestorium in auditum et inquisitione non facta damnatum asserit; Cyrillum vero in Apollinaris dogma cecidisse suspicatur. Et si totus superior textus prædictæ synodi legitur, quantum hæc epistola eidem synodo aduersetur invenitur, quia scilicet sancta synodus et Nestorium, sicut est, hereticum denuntia, et beatum Cyrillum patrem catholicum veneratur. Epistola ergo quæ illum defendit qui a synodo damnatus est, et eum accusat qui a synodo veneratus, procul dubio definitioni sanctæ synodi probatur adversa. Sed quia ejus defensores solent dicere quod hanc Ibas eo tempore scripsit quo adhuc Cyrus proper duodecim capitula, quæ necdum exposuerat, dubius habebatur, in ipsa hac epistola perpende quia legitur quod inter Orientales episcopos et beatum Cyrillum pax fuerit celebrata. Si ergo post concordiam pacis, post satisfactionem amotæ dubitationis, hæc eadem epistola scripta est, constat quia non est catholicæ, quæ patrem catholicum, atque in toto synodi volume laudatum, hereticum appellat. Hæc paucis dixi, quia ex quibus præcipue causis hac in re dubitationem tua charitas habet, in epistolis non inveni ^l.

^b Quæ sequuntur usque ad nam synodus, desunt in Collect. Pauli. Multæ aliae veluti lacunæ sunt in hoc Cod.

ⁱ In recent., corrupte, inventa non fuerit. Præludent nobis omnes Anglic., Norm., Rhem., Colbert, etc.

^k Idem recentiores, contradicentibus MSS., qui quasi... laudabiles appetunt.

^l Quæ leguntur hic usque ad articulum seq. *De ordinationibus*, vero, etc., desunt in plerisque MSS. Exhibentur in Collectione Pauli Diac. in Cod. MSS. Epistolarum Decretalium summorum pontificum bibliotheca Patrum Capucinorum Rothomag., in uno Colb. ^a circiter an., in altero Colb. ^c ann. in Gemeticensi notato 20, complectente sancti Augustini epistolas, et ad calcem hanc sancti Gregorii epist. ad Secundinum, ubi tamen de imaginibus nihil. Eodem modo in duobus Teller., in Vaticanis A et D secundo; nam ad duos Codices D e Vaticanis collata est hæc epistola. Exemplaria quibus usi sunt Gratianus, Ivo Carnotensis, sanctus Anselmus et Hinemarus eadem exhibebant. Vide Hinemarum, in Capital, ad presbyteros datis, et sanctum Anselmum, l. i, epist. 56. Hinc incogitanter assertum a Gussanvilleo in priori nota *vix unum aut alterum Codicem enorme continere fragmentum de lapsis*. Illud, tamen rejiciendum puta-

Et quia tua ^m sanctitas (*Grat. dist.* 50, c. 16) hoc a nobis requisivit, ut sibi de sacerdotali officio post lapsus resurgendi auctoritates scriberemus, dum se dicit de hoc canones diversos legisse, et diversas sententias invenisse, alias resurgendi, alias nequam posse, ideo sanctas nos generales synodos, a Nicena incipientes, cum reliquias quatuor post factis veneramur, ⁿ quia ipsam sequentes, certe in cunctis canonis sententis unanimiter concordant. Nam et nos praecedentes Patres sequi debemus, qui auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque ad quartum altaris ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut sicut minorem major precedit in honore, ita et in crimen; et quem major sequitur culpa, ^P majori plectatur vindicta, et sic postea paenitentia credatur esse fructuosa. Quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere? aut domum 969 construere, et non illic habitare? Post dignam igitur satisfactionem credimus posse rediri ad honorem, dicente Propheta: *Nunquid qui cadit non adji-*

mu^e, tum propter allatas a viro erudito rationes, tum propter alias strictim subjiciendas. Hoc argumentum doctissime prosecutus est em. card. d'Aguire, tom. II Concil. Hispanie, dissert. 10, de disciplina antiqua Ecclesie.... circa lapsos in peccatum carnis.

Jam dudum animadverterunt viri docti spurium esse additamentum hoc de clericis lapsis, ordinis suo post dignam satisfactionem restituendis. Quis enim, inquit, falsi Gregorii pronuntiatum illud: *Post dignam satisfactionem credimus posse rediri ad honorem; quis, inquam, id conciliabit cum Gregorii Mag. epist. 26, indict. 12; indict. 13, epist. 3 et 4; in- dict. 18, epist. 42; indict. 4, epist. 25.* His aliorum argumentis uuum aut alterum addimus. Hocce titulus, *sanctitas tua*, episcopos quidem compellat Gregorius, quandoque etiam abbates sacerdotio decoratos, at nusquam monachos, imo nec abbates qui presbyteri non essent. Vide indict. 10, epist. 36, indict. 11, epist. 3; indict. 14, epist. 48; indict. 15, epist. 10, 18, 45; indict. 4, epist. 12, 76. Praeterea tot Scripturæ contextus congesti, ut probetur ecclesatores misericordiam posse consequi, quantum a proposito scopo deviant. proindeque a summa Gregorii prudenter quam alienum eos incassum collegisse, maxime eo tempore quo et segnirudo et negotia eum a longa scriptione et lucubratione arcebant?

Sic restituimus praesertim ex Vatic. D, cum locus hic prius esset corruptissimus. In Colbert. et Cod. Capuc.: *qua ipsum sequentes in cunctis sententias unanimiter concordant, nam et nos praeced. nobis Patres sequimur.* Ita dissentient ab Editis et ab invicem laudati Codices, ut si lectiones omnes variantes exscribere vellimus, ex integro essent hic excudendi.

Excusi, ministrum.

In Vatic. A, major implicatur vindicta. In Collect. Pauli, implicetur.

Non solum ad veniam consequendam, sed etiam ad pristinum ministerii gradum recipiendum ut ex sequentibus constat, *credimus posse rediri ad honorem.* Quod pugnare contra veteres tum synodos tum Patres omnes sacre antiquitatibus studiosi norunt. Sane Nicena synodus hic laudata clericum aliquius criminis reum per ignorantiam aut dissimulationem ordinatum deponi jubet. Lege can. 61 apostolorum: epistolam Corneliam papæ ad Fabium Antioch., apud Eusebium, lib. vi, c. 55; Cypriani epistolæ 64 et 68; epist. priore saeculi Basilii ad Amphilochium, can. 8; epist. Joan. II, ad Caesarium Arelat., in causa

A *cet ut resurgat* (*Psal. xl, 9*)? Et: *Qui aversus est non reveretur* (*Jerem. viii, 4*)? Et peccatori sit: *In quaunque die conversus ingenueris, tunc saluus eris* (*Isa. xxx, 15, sec. LXX*). Unde et Psalmista ait: *Cer mandum crea in me, Deus, et spiritum tuum rectum innova in visceribus meis.* Ne projice me a facie tua, et spiritum sanctum ne auferas a me (*Psal. l, 12*). Dum enim petuit ne a Domino proficeretur pro lapsus culpa, alienam rex et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit; et propheta indicante flagitium suum, paenitentiam agens, addebat: *Redde mihi letitiam salutaris tui, et spiritu principaliter confirma me* (*Ibid., 14*). Si enim condignam Deo paenitentiam non fecisset, nequam alii prædiearet. Ait enim: *Decebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur* (*Ibid., 15*). Dum enim peccata prospexit Propheta mundatus per paenitentiam, non dubitavit prædicando curare aliena, et sacrificium de semel ipso Deo offerre studuit, cum dicebat: *Sacrificium Deo spiritus contributatus* (*Ibid., 19*).

Ad hoc ista sufficent; sed omnis sententia que

Contumeliosi Rejiensis episcopi, et ejusdem Cesarii ea de re sententiam, tomo I Conciliorum Gallie, ad an. 534. Hæc autem de restitutione lapsorum clericorum doctrina, quantum a mente sancti Gregorii abhorreat intelliget qui supra legerit laudatas superius epistolas. Et ne quis somniat sanctum doctorem a priori sententia et prisino rigore deflexisse, legat libri duoderimi epist. 8, de diacono deposito, quem restituunt jubet si culpa vel facinus eum a suo gradu non dejiciat; secus vero si pro corporali peccato fuerit depositus. Alia via sancti Gregorii oppositas sententias conciliare conatus est Anselmus Cantuaricus, lib. i, epist. 55, ad Guillelmum abbatem: *sed quoniam, inquit, idem beatus Gregorius, id ipsum in aliis suis epistolis prohibet (lapsorum clericorum restitucionem) ne sibi contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis vero per occultam penitentiam concessisse intelligitur.* Sed non ita canones antiqui, quos vindicabat Gregorius; imo distinctionem hanc expresse reprobarunt, quam needum Anselmi secundo omnino invaluisse colligimus ex his Urbanii II ad Constantiensem episcopum verbis: *de presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui post acceptum ordinem in aliquo crimine lapsi fuerint, sive palam sive clam, contulit quidem canonum cedula ab ecclesiasticis eos officios inhiberi. Tunc tamen sit providentia, etc.* Addo in hac dubia lacuna talis distinctionis nullum esse vestigium.

Ita duo Vatic. In Collect. Pauli, pro lapsi culpa. In Excusis, pro culpa sua.

Imo minime sufficiunt, ut iam insinuavimus, quod de subjectis quoque testimonii intelligentium. Quid enim probant universi illi Scripturæ contextus quos additamenta hujus auctor concessit? Audi Collectorum ipsum: *Tibi haec, fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicis delicia fletu detere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam con- e- qui, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit.* Sane d. veritatem a scopo, nec propositæ a seipso quæstionis statum attingit, scilicet de sola agitur ad ordinem, ad officium, ad ministerium revocatione, sive, ut barbare loquitur, de sacerdotali officio post lapsum peracta paenitentia resurgendi. Nam ut constitueretur in Ecclesia ne quisquam posset alicuius criminis paenitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non desperatione indulgentia, sed rigore factum est discipline. Augustinus, epist. 185.

plus saecæ Scripturæ testimoniis confirmatur, facilius A creditur. De hoc enim propheta dicit : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Exch. xviii, 32*). De hoc peccantibus dicitur : *Peccator in quacunque die conversus ingenuerit, salvus erit; omnes iniquitates ejus obliuioni tradentur* (*Ibid., 22*). Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere, sed justificare venit, in obliuione peccantium delicta dereliquit, quis hominum condemnanda reservat, cum apostolus dicat : *Si Deus justificat, quis est qui condemnnet* (*Rom. viii, 33*)? Ad fontem misericordia recurrentes, Evangelii proferamus sententiam : *Gaudete, inquit, super uno peccatore penitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis qui non indigent penitentia* (*Luc. xv, 7*). Et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, humero pii pastoris ad ovile reportata Dominus ipse testatur. Si ovis perdita errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur iste post penitentiam ad Ecclesiæ ministerium lapsus non revocetur? Sicut in Apocalypsi dicitur de ministerio Ecclesie : *Memento unde excideris, et age penitentiam, et prima opera fac* (*Apoc. n, 5*). Quid enim est gravius, aut carnale delictum admittere, sine quo pauci inveniuntur, aut Dei filium jurejurando negare? In quo verbo hunc ipsum beatum Petrum apostolorum principem, ad cuius sacrum cor us indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem penitentia secuta est, et post penitentiam misericordia data est, quia postea 970 ab apostolatu eum non expulit, quia ante quidem ipsum se negare prædixit. Tibi haec, Fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicis delicta fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit.

De ordinationibus vero apostolicæ sedis pontificum, utrum post beatissimum Hormisdam aliqua sint addita, vestra charitas requirit. Sed usque ad Vigiliæ papæ tempora, expositas ordinationes præsulum esse cognoscas.

^a Aloa vero, thimama, storacem, et balassatum; sanctorum martyrum corporibus offerenda, latoe præsentium deferente transmisimus.

In extremum vero epistola quæsiisti quid eis respondendum sit, qui dilectionem tuam de parvolorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriantur, dicens : *Si corpus originali tenetur culpa, unde anima quæ a Deo datur rea erit, quæ adhuc in actuali delicto corpori non consensit?* Sed hac de re dulcissima mibi tua charitas sciat quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva ver-

bata est; sed utrum ipsa ab Adam descendenter, an certe singulis deter, incertam remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse questionem. Gravis enim est quæstiū, nec valet ab homine comprehendendi, quia si de Adam substantia anima cum carne nascitur, cur non etiam cum carne moritur? Si vero cum carne non nascitur, cur in ea carne quæ de Adam protulæ est obligata peccatis tenetur? Sed cum hec sit incertum, illud incertum non est, quis nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta. Hinc enim scriptum est : *Non est mundus in conspectu ejus, nec unius dies infans super terram* (*Job. xiv, 4, 5, sec. LXX*). Hinc David ait : *In iniquitatibus concepius sum, et in delictis peperit me mater mea* (*Psal. l, 7*). Hinc ipsa Veritas dicit : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum celorum* (*Joan. iii, 3*). Hinc Paulus apostolus ait : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (*1 Cor. xv, 22*). Cur ergo infans qui nihil egit, in conspectu omnipotentis Dei non valet esse mundus? Cur Psalmista ex legitimo conjugio prolatus, in iniquitate concepius est? Cur nisi qui mundatus aqua baptismatis fuerit, mundus non est? Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur? Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice putruit, ariditatem traxit in ramis; et inde omnis homo cum peccato nascitur, unde primus homo permanere noluit sine peccato. 971 De his autem subtilius audaciusque loqui debueram; sed dum me C et curarum tumultus premunt, et harum portitor ul laxari debuisse importunus exstiterit, unde multa debui, pauca locutus sum.

Rogo autem omnipotentem Deum, ut sua te gratia protegat, et beati Petri apostolorum principis intercessione a malis omnibus illæsum servet, quatenus servor coelestis desiderii in tua mente quotidie ardenter excrescat, ut semper novus, et semper seipso robustior, ad cœlestia præmia multiplicius percipienda pertingat. Transmisi autem duos homiliarum Codices, quas dixi in Ecclesia, dum adhuc loqui prævalerem, ut quia ipse te videre, tibiique sedule colloqui non possum, charitati tuae vel per ea quæ scribere valui, absens non sim. Exiguum quoque vestimentum transmittere studui, per quod tua charitas, quia australi in animo calore ardet, foris a corpore Arcturi frigus repellat. Peto autem ut pro me orare enixius debeas, ut tuae intercessionis ope et a malis præsentibus eripi, et æternis merear gaudiis præsentiari.

Imaginiæ x quas tibi dirigendas per Dulcidum diaconum rogasti misimus. Unde valde nobis tua postu-

¹ Quæ sequuntur sunt in omnibus fere MSS. usque ad seq. art. *Imaginiæ*, etc.

^a Sic legitur in Norin., Corbeiens., Vatic., Telleian., etc., ubi Editi recent. aloem.

^x Hic nos adhuc deserunt MSS. pene omnes. Laudatur tamen locus ille de imaginib[us] tum a Gregorio II, in concilio Romano, tomo VI Concil., pag. 1462, tum ab Adriano I, in epist. ad Carolum Magnum pro-

Nicæna synodo, tom. VII Concil., p. 961. Reperitur in Collect. Pauli et in iisdem Vaticanis Codd. qui fragmentum exhibet de restituitione lapsorum clericorum. Haberi in MSS. Cister. monet Gussavilleus, et Thomas Jamezius in uno ex Anglie., ubi in fine Epistolarum legitur : *Sententia beati Gregorii papæ de imaginib[us] excerpta de decretis canonum.*

Alatio placui, quia illum totò corde, tota intentione quærvis, cuius imaginem p̄ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum, ut dum picturam illios vides, ad illum animo inardescas, cuius imaginem videre desideras. Ab re non facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Sic homo qui alium ardenter videre desiderat, aut sponsam amans videre conatur, si contigerit eam ad balneum, aut ad Ecclesiam ire, statim per viam incidenti se præparat, ut de visione ejus hilaris recedat. Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in ejus amore recalescas, cuius te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione testificat, aut de passione demulcat. Ideoque direximus tibi 7 surtarias duas, imaginem Dei Salvatoris, et sanctæ Dei genitricis Mariæ, beatorumque apostolorum Petri et Pauli continentibus, per supradictum filium nostrum diaconum, et unam crucem, **B** 972 clavem etiam pro benedictione a sanctissimo corpore Petri apostolorum principis, * ut per ipsum a maligno defensus permaneas, cuius signo te esse munatum credis, ** et ex eo te protegat, qui juvenilia semper suggerit recordari; ut in bonis tuis actibus perseveres, ut in ejus amore usque ad finem permaneas, pro cuius amore solitarius desideras habitare; ut alios in ejus amore accendas, propter quem te fecisti haberi; ut vitæ hujus mala quoque inimicus suggerit retro acta mentis proventibus quasi facibus inardescas, pro cuius amore vitam etiam velis finire: ipse quoque te protegat usque in finem, qui cunctum mundum dignatus est redimere Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat in æcula sæculorum. Amen.

7 Regino, anno 753, habet Surcariis. In epist. Stephani papæ III ad Hilduinum abbatem legitur Surtariis. Censem Alteserra suis vestis genus in qua depictæ erant imagines. Baronius, ad an. 754, 4, censem Surtariam idem esse quod scutum, ubi sunt pictæ imagines; in quam sententiam propendet Gangius, aliquid legendum scutarias pro surtariis.

* MSS. Tell. et Vall. ita legunt: *Ut per eum sis ab hoste maligno defensus, per cuius sanctum lignum te esse munatum credis.* GUSSANV.

** Quidam MSS. sic: *Ut ex eo te protegat, qui juveniles affectiones tibi suggerit. Recordare ut in bonis tuis actibus perseverans alios in ejus accendas amore, per quem solitarium te fecisti habitare; ut vitæ ejus malitia (forte mala) quoque tibi in corde suggerit, retroacta aliis mentibus quasi facibus inardescas.* GUSSANV.

EPIST. LIII [At. 57]. — * Comum, vulgo Como, urbs antiqua olim Insubræ ad lacum Larium, vulgo Lago di Como, a Mediolanensi in Boream. Hodie in Ducatu Mediolanensi sub ditione regis catholici. Suffragatur archiepiscopo Aquileiensi. Ultimi residenti. GUSSANV. In plerique MSS. legitur Coriensis pro Comonensis.

b Corrupte in Editis et nonnullis MSS., a vobis. Querabantur clerici illi de Ecclesia Romana, non de

EPISTOLA LIII.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Clericis Comanis, si ad Ecclesie unitatem redeant, se controversam possessionem concedere paratum.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Latore præsentium communis filio Eventio diacone, qui fraternitatis vestre nobis scripta detulit, referente, cognovimus clericos Ecclesie * Comensis, quos sacerdotali studio reverti ad unitatem Ecclesie monuistis, respondisse non sibi tam ^b a nobis affectum impendi, ut ad hoc redire charitate suadente prævaleant: asserentes res diversas suas injuste ab aliis, inter quos et a nostra Ecclesia possessionem qua villa Mauriana dicitur, detineri. Nos quidem sanctitatis vestre sollicitudinem omnino laudavimus, quia quod vos oportuit facere, minime neglexistis. Sed nec nos prædictam possessionem, si eis jure competit, etiamsi ad communionem forte reverti dissulerint, contra rationis ordinem patimur detineri; sed eam cognita volumus veritate restituiri. Si vero ad unitatem Ecclesie, quod optamus, Deo se inspirante converterint, et etiamsi nihil illis competit, eam illis parati sumus concedere. Nam nulla occasione ^c excessari volumus quos ad matris Ecclesia sinum redire desiderabiliter exspectamus. De hortis vero quos in capitulari transmisso, * ex substantia Italæ Ecclesie vestre competere signasti, vel prædictus nobis portior indicavit, in subsequenti illuc personam **C** 973 transmittemus, cui inter alia curabimus evidenter injungere ut veritatem congrua indagatione cognoscatur, et quidquid justum fuerit, faciat. Nam nos qui alios contristari contra æquitatem non patimur, multo magis vos quos valde diligimus, tristes relinquere non valemus. De aliis autem causis quale nostrum ad singula sit responsuni, supradicti communis filii relatione cognoscetis. Scripta vero ad dilectissimum filium nostrum Anatolium diaconum pro commendatione hominum vestrorum, sicut voluistis, fecimus.

Mediolanensi.

* Quanto studio procurare debeamus unitatem, docet hic locus: docuerant raro exempli Patres Africani, qui Donatistis episcopis ut ad Ecclesie catholicae sinum redirent, suas sedes, suas cathedralas offerebant. Iam charitatis industriam zelus amarus nec audit, nec intelligit, nec adhibet. Legatur in hanc rem sancti Augustini, lib. de gestis cum Emerito, ubi historiam de annoso sene refert haud illepidam. Sic exarserant omnes, inquit, ut parati essent episcopatum pro Christi unitate deponere, et non perdere, sed Deo timori commendare. Duo ibi vix inventi sunt quibus displiceret (Concilium erat pene ccc episcoporum) unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberius ausus est; alter voluntatem suam tacito vultu significavit; sed postquam senem illum liberius hoc dicentem obruit omnium fraternalis correptio, etc. GUSSANV.

^d Id est, nullam occasionem dare excusandi, nullam umbram objicere, qua in schismate retinari possent.

* Recent., ex substantia tali Ecclesie. Reluctantur MSS. Vaic., Norm., Rhem., etc. Intra excusi habent, vobis portior indicavit. Legendum vero nobis, et MSS. probant, et suadet ratio.

EPISTOLA LIV.

AD ANATOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLIT.

*Constantii episcopi homines commendat.***Gregorius Anatolio diacono Constantinopoliano.**

Reverendissimus frater et coepiscopus noster Constantius suos homines illuc pro Ecclesiae suæ utilitatibus festinans transmittere, tuæ eos dilectioni voluit commendari. Proinde in quantum, ^a Deo iuvante, potueris, eis, salva ratione, ubi necesse fuerit concurras, atque solarium feras, quatenus ^b dum tua fuerint, sicut dignum est, opitulatione suffulti, et ipsi illuc minus valeant laborare, et prædictus frater noster Ecclesiae suæ melius utilitates adjutas, te suffragante, cognoscat.

EPISTOLA LV.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

Pro Judæorum Synagogis irritationabiliter occupatis et consecratis, pretium solvat Victor episcopus.**Gregorius Fantino defensori Panormitano.**

Ante aliquantum tempus Victori fratri et coepiscopo nostro scripsimus, ut quoniam quidam Judæorum, data nobis petitione, questi fuerunt synagogas in civitate Panormitana positas cum hospitiis suis fuisse ab eo irritationabiliter occupatas, quousque causa utrum factum esset potuisset agnosci, ab eorum suspenderet se congregatione, ne forte in eorum sola voluntate versari ^a præjudicium videtur. Et quidem nos prædictum fratrem nostrum incongrue aliquid egisse, sacerdotii ejus respectus facile credere non permisit. Sed quia Salerio notario nostro, qui illuc præsens postea inventus est, renuntiante, comperimus (*Grat. 14, q. 6, c. 2*) nullam existisse causam pro qua potuissent rationabiliter occupari, atque eas esse inconsute ac temere consecratae, idcirco experientia tua **974** præcipimus ut quia quod semel consecratum est, Judæis ultra non valet restitui, quantum a filiis gloriose Venantio Patricio et Urbico abbate synagoge ipse cum his hospitiis quæ sub ipsis sunt, vel earum parietibus coherent, atque hortis ibi conjunctis æstimatae fuerint, studii tui sit ut præfatus frater et coepiscopus noster dare pretium debeat; quatenus hoc quod occupari fecit, in jus Ecclesiae ipsius valeat provenire, et illi opprimi aut aliquam pati injustitiam nullo modo

A videantur. Codices vero vel ornamenta pariter ablata querantur. Quæ si manifeste ^b tulta sunt, et ipsa sine ambiguitate aliqua volumus restituiri, quia sicut illis quidquam in synagogis suis facere, ut et ipsi prius scripsimus, ultra quam lege decretum est, non debet esse licentia; ita eis contra justitiam et æquitatem nec præjudicium, nec aliquod debet inferri dispendium. (*Vide lib. xi, epp. 48 et 49.*)

EPISTOLA LVI.

AD FANTINUM.

*Candidum defensorem, Jamni Judæi ex navis pretio debiti soluti chirographum restituere compellat.***Gregorius Fantino defensori.**

Indicavit nobis Jamnus Judæus præsentium portitor, navem suam atque res suas Candidum defensorem nostrum cum aliis creditoribus occupasse,

B atque eas pro credita ^a quam dederant pecunia venundisse, et cunctis debitibus cautionibus restitutis, solum apud se præstatum defensorem obligationis chirographum tenuisse, et saepius se supplicantem ideo reddere contempsisse, quia, ut ait, sors est debiti satisfacta. Experientia ergo tuæ præcipimus, ut cum omni subtilitate curet addiscere? et si ita repererit, districta compulsione perurge, quatenus omni mora postposita, ^b cautionem prædicti portoris restituat. Ita ergo sollicitudo tua studeat, ut denuo ad nos hac de causa querela non redeat.

EPISTOLA LVII.

AD PRÆJECTAM ILLUSTREM.

*Gesta inter ipsam et Fantinum defensorem approbat.***Gregorius a Præjecta illustri.**

C Quoties in conventionibus quibusdam nostri expectatur assensus, ne in dubium veniant ^b quæ geruntur, ^c ratio ea pro securitate partium debet habita solidare. Proinde cognoscentes quid inter dilectionem tuam et Fantinum defensorem nostrum ac rectorem patrimonii partium Panormitanarum **975** convenerit de portionibus tibi competentibus in ^d Massalenas et Samanteria, in provincia Sicilia, territorio Panormitano, et domo in Panormitana civitate sita, quam Ecclesiae nostræ dudum titulo donationis obtuleras; nostrum in his accommodamus assensum, atque omnia sicuti inter vos gesta sunt, per hujus tuitionis paginam confirmamus, nec

D bitis, quod prius legebatur. Hic solus codex e Vaticanis eam continet epistolam, quæ etiam in San Victorino habetur, sed vix in aliquo alio.

^d Hic et supra intelligit cautionem obligatoriam. Eodem sensu Gregorius Turon., lib. ix Hist., c. 18: *Et datis fidejussoribus, atque subscriptis cautionibus promiserunt se singula millia solidorum. . . in compensationem daturos.* In eadem pene significatione usurpatur a Cicerone pro domo sua, et a Seneca lib. iii de Beneficiis, c. 7.

EPIST. LVII [Al. 61]. — ^a In duobus Teller., vel præelector. Vatic. A, prælector.

^b Vatic. D et E, Reg. et Colb., quæ queruntur.

^c Sic in omnibus fere exemplaribus MSS. atque Editis. Alter extr. de pactis lib. i, tit. 35, c. 2, ratihabito ea debet pro securitate pactum solidare.

^d In Corb., Massaleuca. In Culb. et Reg. Massaleucas.

Epist. LV [Al. 58]. — ^a Remig., Deo iuvante valueris.
^b Idem Codex, dum tua fuerit, sicut dignus est. . . . suffultus, scilicet Constantius.

Epist. LV. [Al. 59]. — ^a Hic et infra sub finem epistles præjudicium idem est ac detrimentum, damnum, incommodeum.

^b Sic legendum, non culta, ut in posterioribus Editionibus. Tulta autem est vox antiqua barbara a *tollo*, pro *sublata*. Sic libro xviii Moralium, cap. 15, alias 16, ubi legitur: *Sed de terra sublatus est.* Hac etiam voce usus est Zacharias papa, epist. 15 ad episcopos Francorum, ubi de sancto Benedicto: *Ipsum ad suum reverti tumulum ex quo clam tulus est.* Reperio et apud Anastasium in Adriano bis, *abstulit*as civitates. GUSSANV. Vide lib. iii Moral., n. 22, notam f (Patrol. tom. LXXV, col. 151, nota e).

Epist. LVI [Al. 60]. — ^a Vatic. A, quam debuerat. Ibid., infra, et cunctis debitis, etc., pro a cunctis de-

quidquam eorum a nobis successoribus nostris A deduci in irritum profitemur, quia valde Ecclesiastica est moderationi conveniens, ut quae ordinata fuerint vel decisa, nulla in posterum debeant refractione turbari (*Grat.* 25, q. 2, c. 12).

EPISTOLA LVIII.

AD MARTINUM SCHOLASTICUM.

Se ab illo de episcoporum causis levius instruimus contentiam proferre non posse. Agat cum Joanne Syracusano episcopo.

Gregorius Martino Scholastico.

Cum de negotiis civilibus exorta causatio, majoria, ut magnitudini tuae potum est, requiætionis indigeat, quanta cura, quantaque vigilancia episcoporum cause debent perscrutari, sapientia tua consideret. In ea vero epistole quam per latorem præsentium transmisiati, pro quibus ad nos causis a Crementio fratre et coepiscopo nostro transtulissus fueris, superficie tenuis indicasti, et earum radicem penitus tacuisti. Quarum si nobis origo vel fuissest qualitas interius manifesta, quid de his definiendum esset, prædicti fratris nostri animos responsione utique patenti ac congrua firmaremus. Illud tamen nobis omnia displicuit quod aliquos episcoporum sine primatis sui epistolis ad comitatum profectos esse, vel conventus significas illicitos celebrare. Sed quia, sicut præfati sumus, causarum origo vel qualitas omnino nobis ignota est, pronuntiare aliquid definitive non possumus, ne, quod reprehensibile nimis est, de rebus non hene cognitis proferre contentiam videamur. Unde valde necessarium fuerat si buc pro plenissima instructione nostra Magniudo tua, nostris interrogationibus responsura, tempore quo in Sicilia dilata est, perrexisset. Sed tamen postquam fratrem et coepiscopum nostrum Joannem vidistis, in eo et nos vidisse vos credimus. Et ideo quia de eisdem nobis et ipse causis scribere studuit, ei quæ nobis sunt visa rescripsimus. Qui quoniam maturi providique consilii sacerdos est, si cum ipso causas pro quibus missus est, tractare volueris, certi sumus quia in eo et quod utile et quod rationem habet ipvenies. (*Vide lib. xii, ep. 32.*)

EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Indicat quid Bizacenus primas egerit, ne a Romano episcopo judicaretur. De illius causa, quod placuerit, loquatur cum Martino Scholastico.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

^c Apud Gratian., loco assignato, vel rationabiliter decisa.

EPIST. LVIII [Al. 62]. — ^a Ili Remig., Anglic., Reg., Colb., Corb et plur. MSS., negotiis vobis.

^b Hic usurpatur passim, et Plautus in Aulularia usus est active perscruto: *Hunc jam perscrutavi.* Gussany.

^c Intellige aulam, curiam, locum ubi princeps assidue commoratur. Ita jurisconsulti et historici passim.

^d In Excusis, non licet nec possumus.

^e Lucas Holstenius, in Gregor. sac., tit. de Patriarchatu Rom., pag. 2, epistolæ hujus sensum non attigit, ex ea colligens primatum in Sicilia Syracu-

Fraternitatis vestræ scripta suscepit, in quibus indicasti Martinum virum eloquentissimum 976 de Africana provincia Syracusam venisse, vobisque aliquid secretum locutum fuisse. Et quidem fraternitas vestra, quoties occasionem reperit, amorem suum erga beatum Petrum apostolum non cessat ostendere. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ubi illa est, nos illic absentes non invenimur. Causam tamen de qua agitur, nequit sanctitas vestra subtilius agnoscere. In quodam enim criminis ^b Byzaenius primas fuerat accusatus, et piissimus imperator eum iusta statuta canonica per nos volebat judicare. Sed acceperat deinceps aucti libris, tunc Theodorus magister militum obtulit ut minime fieret. Tamen piissimus imperator admonuit ut transmiseremus, et quidquid esset canonicum sacerdemus. Sed videntes contrarietates hominum, ^c eamdem causam finire noluimus. Nunc autem idem primas aliqua de consilio suo loquitur. Et valde dubium est utrum pure an certe, quia a coepiscopis suis impetratur, nobis modo talia loquuntur; nam quod se dicit sedi apostolicæ subjici, si qua culpa in episcopis inventetur, nescio quis ei episcopus subjectus non sit. Cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tamen quod vestræ fraternitati placet, cum prædicto eloquentissimo Martino loquimini. Vos enim tractate quid agere debeat: cui nos de causa breviter rescripsimus, quia et hominibus incognitis passim nos credere non debemus. Si tamen vos qui eum in præsenti conspicitis, ei loquendum fixius aliquid judicatis, vestræ hoc charitati committimus, de ejus amore ^d in omnipotentis Dei gratia certi sumus. Quæ autem vos agitis, nos egisse non dubitetis.

EPISTOLA LX.

AD ROMANUM ALIOSVE PATRIMONII ECCLESIASTICI DEFENSORES.

Ne mulieres cum episcopis aut clericis in sacris ordinibus constitutis habent; ea lege, ut uxores non relinquant, sed castè regant.

Gregorius Romano defensori, Faustino defensori, Sabino subdiacono, Adriano notario, Eugenio notario Felici subdiacono, Sergio defensori, Bonifacio defensori, a paribus ^e et sex patribus,

Quia sicut capita provisio culparum vias obstruere, et novit quæ sunt noxia declinare, ita neglectus patet excessibus, et quæ sunt cavenda solet incurere, magnam nos sollicitudinis oportet curam ipsam;

cum tamen de Africanis, non de Siculis, loquatur sanctus Gregorius ut ex sog. epist. constat,

EPIST. LIX. [Al. 65]. — ^a Scholastici erant causarum Patroni, qui maxime eloquentiae studabant.

^b Sic in ultimis Editionibus, quibus consobrigi plurimi niss. Codd.; in quibusdam tamen tales Vysacenæ, quod sepe fit permutacione litteræ ^c in V. Est autem Bisacium provincia Africa, in qua nunc est regnum Tugetanum.

^c Albus militum a quatuor Vatic., Rhemensi et plur. MSS.

^d Excusi, eamdem causam inire nolimus. Adversari quatuor Vatic. et plur. ex MSS. Codd.

pendere, et fratrum sacerdotumque nostrorum opinioni pariter et cautelæ prospicere. Pervenit autem ad nos quosdam episcoporum sub prætextu quasi solatii in una domo cum mulieribus conversari. Et ideo ne per hoc aut subsannatoribus justa obtrectationis detur occasio, aut facilem antiquus humani generis iuimicus materiam deceptionis assumat, hujus tibi serie præceptionis injungimus, ut strenuum te studeas, et sollicitum exhibere. Et si qui episcoporum, quos commissi tibi patrimonii finis includit, cum mulieribus degunt, hoc omnino 977 compescas; et de cetero eas illic habitare nullo modo patiaris, exceptis eis quas sacrorum canonum censura permituit, id est matre, amita, germana et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio. Melius tamen faciunt, si etiam a talium se cohabitatione contineant. Nam legitur quod beatus Augustinus nec cum sorore sua habitare consenserit, dicens: *Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.* Docti ergo viri cautela magna nobis esse debet instructio. Nam inculta præsumptionis est quod fortis pavet minus validum non timere. Sapienter enim illicita superat, qui didicerit etiam non uti concessis; et quidem nos nullos in hoc nolentes astringimus, sed sicut facere solent medici, et si ad tempus tristem curam, tamen pro salute dictamus. Et idcirco non necessitatem imponimus, sed si imitari doctum sanctumque virum elegerint, ipsorum voluntati relinquimus. Tua igitur experientia ut servari debeant ea quæ prohibenda mandavimus, stadium et sollicitudinem gerat. Nam si aliter postmodum inveneri contigerit, non leve se apud nos noverit periculum iucursoram. Præterea curæ tuæ sit eosdem fratres nostros episcopos adhortari, ut subiectos sibi in sacris videlicet ordinibus constitutos, quod ipsi servant, ad similitudinem sui modis omnibus servare commoneant: hoc tantummodo adjecto, ut hi, sicut canonica decrevit auctoritas, uxores quas caste debent regere non relinquant. ^c Data mense Martio, indict. 2^a.

EPISTOLA LXI.

^a INCIPIT EPISTOLA RECHAREDI REGIS GOTHORUM AD BEATUM GREGORIUM ROMENSEM EPISCOPUM DIRECTA,
Excusat quod ipsum non ante quatuor annos de conversione sua monuerit. Misiit aureum calicem. Venerationem summam ac beuerolentiam testatur. Leandrum Hispanensem commendat.

Dominio sancto ac beatissimo papæ Gregorio episcopo Recharedus.

Tempore quo nos Dominus sua miseratione defauit

^b Vel, per omnipotens Dei gratiam; quod autem legitur in Vulgatis, in omnipotens Dei causa, in nullis veteri membranis inventum.

EPIST. LX. [Al. 59.] — ^c In Norm. et plur. legitur ex patronis. In Reg. deest Sabino, etc.

^d Hæc desumpta sunt ex Possidio in Vita sancti Augustini, cap. 26, non iisdem verbis, sed eodem sensu. GUSSANV.

^e In duabus Teller., Mense Junio, indict. 2.

^d Post epistolam hanc in vetustissimo Cod. ms. Claudi Puteani senatoris Parisiensis, qui nunc in bibliotheca Regia servatur, et in Cod. Colbert. 4052, jam saepè a nobis laudato, complectente Gregorianas

A de Arianæ heresis fecit esse discordes, melioratos fidei tramite intra sinus suos sancta catholica colligit Ecclesia, voluntatis tunc nostræ fuit animus tam reverentissimum virum, qui præ cæteros polles [Ita in ms.] antistites, omni intentione animi delectanter inquirere, et tam dignam acceptam Deo rem pro nobis hominibus modis omnibus laudaret. Unde nos multasque regni curas gerimus, diversis occasionibus occupati, tres præteriorunt anni voluntatem animi nostri 978 minime satisfacere. Et post hoc ad vos ex monasteriis abbates elegimus, qui usque ad tuam præsentiam percederent, et munera a nobis directa sancto Petro offerrent, tuæ sanctæ reverentiae salutem nobis manifestius nuntiarent. Qui properantes, jam pene littora cernentes Italiae, in illis vi maris advenit quibusdam scopulis prope Massilia inhaerentes, vix suas potuerunt animas liberare. Nunc autem presbyterum, quem tua gloria usque ad Malicitanam urbem direxerat, oravimus eum ad nostrum venire conspectum. Sed ipse corporis infirmitate detentus, nullatenus ad regni nostri solium valuit peraccedere. Sed quia certissime cognovimus eum a tua sanctitate suisse directum, calicem aureum desuper gemmis ornatum direximus, quem, ut de tua confidimus sanctitate, illa [Ita in ms.] dignam apostolo, qui primus fulget honore, offerre dignomini. Nam et peto tuam celsitudinem nos sacris tuis litteris aureis opportunitate reperta exquirere. Nam quantum te veraciter diligam, tu ipse, pectoris secunditatem, inspirante Domino, latere non credo. Nonnunquam solet ut quos spatia terrarum sive maria dividunt, Christi gratia ceu visibiliter glutinare. Nam qui te misericorditer cernunt, bonum tuum illis fama patescit.

C Leandrum vero Spalensis Ecclesie sacerdotem tuæ in Christo sanctitati cum omni veneratione commendando, quia per ipsum tua benevolentia nobis est lucida; et dum cum eodem antistite de tua vita loquimur, in bonis actibus vestris nos minores esse censemus. Salutem vero tuam, reverentissime et sanctissime vir, audire delector, et peto tuæ Christianitatis prudentiae ut nos gentesque nostras, quæ nostro post Deum regimine moderantur, et vestris sunt a Christo acquisitæ temporibus, communis Domino tuis crebro commendes orationibus, ut per eamdem rem quos orbis latitudo dissociat, vera in Deum acta caritas feliciter convalescat.

epistolas ab indict. 1, usque ad finem, haec leguntur: *Gregorius Vifoni* (vel *Wilsoni*) duci et postea minori charactere: *Ubi ei scribit de pace conservanda et quidquid ab omnibus reipublica et eorum excessum est, auxiliante Domino debeat ordinatio provenire. Mense Martio indict. 2.* Illius vero epistolæ nihil nobis supervestit.

EPIST. LXI. — ^a Hanc epistolam ex veteribus membranis in lucem protulit vir clar. Stephanus Baluzius, Miscellaneorum lib. v. Stylum ejus barbarum, cum viro eruditio intactum reliquimus. Illius meminit sanctus Gregorius in epist. ad Recharedum, quæ est hujusce libri 122.

EPISTOLA LXII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Defensorum nomen usurpantes compescat. Fortunatum amoveat ab Eccl. sive negotiis. Martianum Joanni episcopo, Romanæ Ecclesiae patrimonium curanti, inobedientem exsulare cogat.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod ^a tonsuratores in Sicilia prava sibi præsumptione nomen defensorum sumarent, **979** atque eos non solum utilitatibus ecclesiasticis non esse utiles, sed etiam hac occasione multa indisciplinata committere. Proinde experientia tua præsenti auctoritate præcipimus, ut hoc diligenter inquirat. Et si quos sibi, præter eos qui hujus rei ^b epistolas habent, hoc denuo nomen usurpare repere fit, districta illud emendatione compescat. Si vero quosdam strenuos ac fidèles in Ecclesiasticis negotiis esse probaveris, subtiliter nobis de eis renuntiare necesse est, ut utrum digni sint epistola judicemus.

Præterea a Fortunato de iis quæ gessit rationes subtiliter perscrutari te volumus, et satisfactis omnibus quæ debere constiterit, eum per patrimonium vel actionem aliquam Ecclesiae nostræ transire ulterius non permitas, quia ita se, quantum ad nos pervenit, exhibuit, ut commune aliquid deinceps cum nostris habere non debeat.

Præterea nuntiatum est nobis Martianum quemdam, qui nomen sibi defensoris assumpsit, fratri et cœepiscopo nostro Joanni, cui curam patrimonii nostri commiseramus, exhibere obedientiam distulisse. Require ergo; et si verum est, exilio transmitatur, C ut ex cuius Ecclesia honoris sibi falsum nomen arripuit, administranti utilitales ipsius minime obediisse impunitum non sit. Sed et si qui sunt alii ordinationi memorati fratris nostri inobedientes, districta in eos ultione modis omnibus vindicabis.

EPISTOLA LXIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Ad deponendum Lucillum episcopum quatuor episcopos auctibeat. Sacerdotes vel diaconos criminis conscientes, gradu suo dejiciat, laicos sacra privel communione, Melitenses ad episcopi electionem hortetur.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quæ adversus ^a Lucillum Melitæ civitatis episcopum quæ ad nos direxisti pagina declaratum est. Et ideo quia tanti facinoris ultio nulla debet dilatione differri, fraternitas vestra tres vel quatuor de fratribus ac consacerdotibus sibi nostris auctibeat, ut ipsis quoque præsentibus prædicta ac satisfacta veritate prædictum Lucillum de episcopatus ordine,

EPIST. LXII. AL. 47, lib. x, ind. 5]. — ^a Tonsuratores dici potuere qui erant præpositi colonis seu possessoribus prædiorum Ecclesiae Romanæ, qui erant tonsurati in signum subjectionis, more Romanorum. ALTEBERRA.

^b Hoc est, codicillos quibus defensoris officium conferebatur. Iusta ut utrum digni sint epistola judicemus.

EPIST. LXIII. — ^a De Lucillo episcopo et de

A quem hujuscemodi sceleris contagio maculavit, studeat sine ambiguitate deponere. Quia vero presbyteri quidam vel diaconi proditæ iniquitatis suæ conscientia ac participes memorantur, sancillas vestras subtili indagatione discutiat. Et si ita repererit, ab honoris sui et ipsos similiter gradu dejiciat, et in monasteriis ubi digne valeant penitentiam agere deputet. Sed quia per hos **980** multi in hujus labore peccati perhibentur esse collapsi, cunctos qui rei esse claruerint, Dominici corporis ac sanguinis participatione privare vos convenit, atque eos vestris epistolis districtius admonere ut litanis et orationibus operam ent, et peccati quam contraxerunt maculam flendo tergant. Quibus quando sit secundum modum penitentiae reddenda communio, judicio vestro committimus. B Hoc tamen sollicite vos providere necesse est, ut iis qui mortis urgentur periculo, viaticum non negetur. Curæ præterea sit vobis clerum et populum Melitæ civitatis hortari, ut quia sine proprio Pastore esse non poterunt, ordinandum sibi eligant Deo propitio sacerdotem. Causam vero presbyterorum ac diaconorum, qui in lapsu accusati sunt, sollicite omnino rimamini. Et si rei criminis esse patuerist, severam in eis ultionem et canonicam exhibete, ut quanto illorum iniquitas Deum potuit ad iracundiam provocare, tanto eum vos placare emendatione districtissima valeatis.

EPISTOLA LXIV.

AD VITALEM SARDINIAE DEFENSOREM.

Sic tueatur clericos, ut neque episcopi reverentia, neque illorum disciplina solvatur. Ne Ecclesie rura a cultoribus deserit, aut monasteria, quæ solis subsunt episcopis, ab aliis perturbari sinat.

Gregorius Vitali defensori Sardiniae.

Indicatum nobis est quod quidam Caralitanæ Ecclesiae clerici, disciplinam sui refugentes episcopi, contra eum solatum tuæ defensionis exquirant, atque per hoc illi, quod dici grave est contumaces existant. Quam rem, si ita est, omnino dure suscipimus. Dicitur etiam quod suæ actus deserentes Ecclesie, aliarumque se obsequiis ac laboribus occurrentes, ubi nonen dederunt militiae inveniantur extranei. ^a Experiencia itaque tua nihil deinceps tale aliquid facere præsumat; sed si cujusquam clerici, ut assolet, culpæ casus emerserit, in qua te sibi petere debeat adjutorem, ad eudem episcopum reverenter accede; et sicut causæ meritum cognoveris, apud eum non defensor culpæ, sed potius intercessor accede, ut hac provisione et poscenti feras auxilium, et jura præpositi non turbentur. Si qui vero sunt qui justa poposcerint, eis per te auxilium sedis aposto-

D D Melita insula vide quæ dicta sunt ad epist. 44, lib. ii, indict. 10.

^b Intelligit inquisitionem de Lucilli crimine ex juris formulæ factam et scripto consignatam; dicimus vulgo, *les informations*.

EPIST. LXIV [AL. 66]. — ^a Recent., dissidentibus Mss. Norm., Vatic., utroque Rhem., Colb., Reg., Corb., etc., experiencia ergo tuæ denuntiamus, si nihil.

licet non est negandum. Sed tamen ^b ita servanda est uniuscujusque episcopi reverentia, ut clericorum disciplina per defensionis tuae experientiam minime solvatur.

Dictum est nobis etiam quod rustici possessionis ejusdem Caralitanæ ^c Ecclesiæ, rura propria deserentes, in privatorum possessionibus culturam laboris **981** exhibant. Ex qua re agitur ut possessiones Ecclesiæ, proprio in aliis occupato cultore, depe-reant, atque ad tributâ sua persolvenda idoneæ non existant. In qua re experientiam tuam volumus omnino esse sollicitam, ne tale quidquam fieri post hanc nostram tibi datam autoritatem permittere debeas, sciturus, si neglexeris, nostros exinde de minori tua sollicitudine contra te animos commoveri.

Cognovimus etiam (*Grat. Causa* 18, q. 2, c. 19) ^B quod monasteria servorum Dei vel etiam seminarum pro suo quisque libitu, et diversarum causarum execratione perturbent: ^d quod omnino graviter suscepimus, tuamque experientiam ex hoc commonemus, ne quemquam hoc usurpare denuo acceperit nostra auctoritate permittas, sed episcopis loci ipsius, sub cuius degunt moderamine, curæ sit eorum causas utilitatesque disponere. Valde enim est incongruum ut, omisso eo, alius quilibet eorum se causis admisceat. Sed ille eorum vitam competenti regularique debet moderatione disponere, qui pro commissis eorum sibi animabus compellitur reddere rationem.

EPISTOLA LXV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Continendos in officio clericos contumaces. Relictam monasterio vidua substantiam a clero restituendam. **Coercendos** tum dehortationibus, tum corporalibus pœnis idolorum cultores, aruspices, atque sortilegos. **Res Ecclesiæ**, non laicis, sed probatis clericis committendas.

Gregorius Januario ^a episcopo Sardinie.

Pervenit ad nos quod quidam de vestris clericis, spiritu elationis inflati, quod dici grave est, fraternitatis vestrae jussionibus obediens postponant, atque, in aliorum se magis obsequiis ac laboribus occupantes, suæ deserant, ubi sunt necessarii, actus Ecclesiæ. Ex qua re nimium admiramus cur in eis ecclesiastice non teneatis regulam disciplinæ, nec eos dissolute vagantes in deviis ad normam suscepti officii, districti moderaminis freno, restringatis. Dicitur etiam quod aliqui ex eisdem contumacibus clericis, ut defendi contra vos valeant, ad Vitalis defensoris nostri patrocinia convolare. Unde ad eum scripta nostra direximus, ne quemquam clericorum vestrorum contra vos irrationabiliter denuo audeat defensare; sed si culpæ casus emerserit, et gravis non

^b Ita laudati MSS., ubi Excusi, præeunte San-Victor. MSS., ita servandum est, ut uniusc.... reverentia, et clericorum.

^c Vulgati manifesto errore, jura propria. Emendantur ex sex Vaticanis, etc.

^d Al., omnino non grata.

EPIST. LXV [Al. 67]. — ^a In Excusis, episcopo Caralitano.

^b Editi, derelinquens, a clero, etc., ubi vitiosa est

A est, sed quæ veniam mereatur, intercessor apud vos magis accedere debeat quam defensor. Ne ergo tale ad nos deinceps de subjectorum vestrorum contemptu quidquam perveniat, præcavete.

Cognovimus etiam quod monasterio sancti Juliani quedam vidua suam substantiam ^b dereliquit; et a clero vestro, qui ejusdem defunctæ mulieris actus, dum adhuc viveret, gubernabut, ipsa sit direpta substantia, nuncque callidum ad **982** reddendum existere. Hortamur ergo ut eum, si, ut dicitur, ita verum esse patuerit, districta faciatis execratione constringi, quatenus res monasterio derelictas restituere sine imminutione festinet, ^c et quod audere servata fidei suæ puritate non debuit, vel cum pudoris sui damno reddere compellatur. Quam vero verendum sit ut fraternitatem vestram nos admonere videamur, quatenus clericum suum sub disciplinae vigore restringat, credo quod eadem fraternitas vestra tacita etiam ipsa considerat.

Contra idolorum quoque cultores vel aruspices atque sortilegos (*Grat. 26, q. 5, c. 10*), fraternitatem vestram vehementius pastorali hortamur invigilare custodia, atque publice in populo contra hujus rei viros sermonem facere, eosque a tanti labi sacrilegii ^d et divini intentione judicii, et praesentis vita periculo, abortione suasoria revocare. Quos tamen si emendate se a talibus atque corrigerem nolle repereris, serventi comprehendere zelo te volumus, et siquidem servi sunt, verberibus cruciatibusque quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in pœnitentiam dirigendi; ut qui salubria et a mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatu saltem eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.

Indicatum etiam nobis est (*Grat. dist. 89, c. 5*) quod laicis quibusdam curam vestri patrimonii committentes, postmodum in rusticorum vestrorum depredationibus, atque per hoc ^e exfugationibus fuerint deprehensi, et reddere res quas indecenter retinent habitas, quasi suæ ditioni, quippe vestrae non suppositi curationi, postponant, vobisque despiciant actuum suorum reddere rationem. Quod si ita est, districte a vobis discuti convenit, atque inter eos Ecclesiæque vestrae rusticos causam examinari subtilius. Et quicquid in eis fuerit fraudis inventum, cum poena legibus statuta reddere compellantur. De cætero vero cavendum à fraternitate vestra est, ne sæcularibus viris, atque non sub regula vestra degentibus, res ecclesiasticae committantur, sed probatis de vestro officio clericis. In quibus si quid reperi

constructio verborum. Id autem emendavimus ex MSS. præsertim Norm.

^e Recentiores, quod adire, reluctantibus veteribus exemplaribus.

^d In plurimis Cod., tum excusis tum scriptis, intentione. Sic legerat Gratianus loco assignato.

^e Sic Norman., Rhem., Vatic. B et alii; ubi non nulli Codices habent ex fugationibus, quod etiam legitur apud Gratianum.

poterit pravitatis, ut in subditis, emendare quod illicite gestum fuerit valeatis, ^t quos apud vos habitus sui officium conveniat, quam excuset. (Cf. Joan. Diac. I. II, c. 89.)

EPISTOLA LXVI.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

*Ex Istricō schismate ad Ecclesie unitatem reversis
faveat.*

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Latores presentium, qui ^a de Istricorum schismate ad unitatem Ecclesiae Deo miserante reversi sunt, multa de pravitate episcoporum **983** qui in illis partibus sunt conqueruntur. Et quia ea pro re Constantinopolim festinantes tua sibi petunt adesse debere solatia, dilectionem tuam his hortamur affectibus, ut eis salva ratione solatiari debeat atque currere; quatenus te opitulante et minus illuc fatigari, et quod justum est facilius valeant adipisci.

EPISTOLA LXVII.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

*Ut cum Mariniano Ravennate de Maximi Salonicani
causa judicet.*

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Maximus Salonicus Ecclesiae prævaricator, postquam ^a per potestates majores saeculi obtinere nihil valuit, ad minores sese contulit; nobisque tam nimietate precum quam attestatione bonorum operum prævalere contendit. Ex qua re inhumandum credidi, si is qui se multum timere me dicit, in aliquo me temperatiorem minime invenire potuisse. Et ideo decrevi ut reverendissimus frater et coepiscopus noster Marinianus ejus causam debeat in Ravennati urbe cognoscere. Si autem persona ejus suspecta forsitan habetur, volumus ut vestra quoque fraternitas; si ei laboriosum non est, ad eamdem civitatem fatigare se debeat, et cum prædicto fratre in eodem judicio pariter sedere. Quidquid autem vestrae utrumque sanctitat placuerit, scitote mihi modis omnibus placitum; et vestrum ego judicium meum deputo; et quae utriusque vos relaxanda esse censem, me relaxare certum tenete; hoc tamen sollicite pensantes, ne aut cum peccato remitti, aut cum injurya sanctae Ecclesiae esse videamur austeri. Hujus autem causæ executionem Castorio chartulario injunximus, ut ipse nobis debeat cuncta quae acta fuerint, subtiliter renuntiare. (Cf. Joan. Diac. I. IV, c. 12.)

EPISTOLA LXVIII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM, ETC.

*Neque Constantinopolitano episcopo oculum nisi titulum
sibi arroganti, ullo modo consentiant: neque in Sy-
nodo, si de rebus aliis agatur, statuta vetera sinant
convelli.*

Gregorius Eusebio Thessalonicensi, Urbico Di-

^t Apud Gratianum, quo videlicet apud vos habitus sui officium magis convenienter administrarent, quam accuserent. Hic convenit, quod habent MSS. non commendet, ut Excusi, significat in jus vocare, accusare.

EPIST. LXVI [AI. 68]. — ^a De eo dictum supra epist. 2, lib. IV. GUS. ANV.

EPIST. LXVII [AI. 69]. — ^a Per potestates maiores intelligit ipsum imperatorem, optimates, maxime vero Marcellium Dalmatiae proconsulem, ad quem

A rachino, Andreæ Nicopolitano, Joanni Corinthio, Joanni primæ Justinianæ, Joanni Cretensi, Joanni Larisseo et Scodritano, ^a aliisque compluribus episcopis.

Suscepti regiminiis cura constringimur, officii nostri sollicitudinem vigilanter extendere, et fratrum nostrorum animos sermone admonitionis instruere; ut nec ignorantibus presumptio prava decipere, nec scientes dissimulatio quedam valeat excusare. Congnoscat siquidem fraternitas vestra, Joannem quondam Constantinopolitanæ **984** civitatis Antistitem contra Deum, contra pacem Ecclesiae, in omnium despectu et injuria sacerdotum, modestiae ac misericordiae suae terminos excessisse, et illicite in synodo superbum ac pestiferum ecumenici, hoc est universali sibi vocabulum usurpasse. Quod beata recordationis Pelagius decessor noster agnoscens, omnia gesta ejusdem synodi, præter illa quæ illic die causa venerandæ memorie ^b Gregorii episcopi Antiocheni sunt habita, valida omnino distinctione cassavit, distinctissima illum increpatione corripiens, ut se a novo et temerario superstitionis nomine cohiberet; adeo ut suum illi diaconum, nisi tantum nefas emendaret, ^c procedere prohiberet. Cujus nos rectitudinis zelo per omnia inharentes, statuta ipsius sine refragatione Deo protegente servamus, quia dignum est ut rectam decessoris sui viam gressibus insuffensis incedat, quem de eodem loco ad reddendam rationem æterni judicis tribunal expectat. In qua re ne quid omittere quod ad pacem Ecclesiae pertinet videremur, nostris eundem sanctissimum Joannem scriptis semel iterumque convenimus, ut amoto superbie nomine cordis sui elationem ad humilitatem, quam magister et Dominus noster docuit, inclinaret. Quem quoniam neglexisse comperimes, hæc eadem et beatissimum fratrem et consacerdotem nostrum • Cyriacum successorem ipsius concordia studio non deslitimus admonere. Sed quia hoc jam, ut videmus, mundi hujus termino propinquante, in præcursione sua apparuit humani generis inimicus, ut ipsos qui ei contradicere bene atque humiliter vivendo debuerunt, per hoc superbie vocabulum præcursores habeat sacerdotes, horror atque suadeo ut nullus vestrum hoc nomen aliquando recipiat, nullus id consentiat, nullus scribat, nullus ubi fuerit scriptum admittat, vel subscriptionem suam adjiciat; sed sicut omnipotens Dei ministros decet, integrum se ab hujusmodi venenata infectione custodiat, et callido insidiatori in se locum non præbeat, quoniam hoc in totius Ecclesiae injuriam ac dissensionem, et sicut diximus, in omnium vestrum despiciendum existat epist. 5 libri hujus. Per minores designat sorte Julianum Scribonem ad quem epistola 41, supra, ex qua constat Julianum apud sanctissimum pontificem pro Maximo deprecatorum se prebuisse,

EPIST. LXVIII [AI. 70]. — ^a Hæc verba minime leguntur in Varie. Codd. Reg. et in plur. alias MSS. ^b De eo dictum ad epist. 25 lib. I.

^c Hoc est, sacra facienti adesse. De verbi hujus significatione jam sèpius diximus. Consule *notam* 471 in *Librum Sacramentorum*.

Nam si unus, ut putat; universalis est, restat ut vos A

episcopi non sitis.
Præterea pervenit ad nos quod fraternitas vestra ad urbem Constantinopolim sit convocata. Et quamvis piissimus noster imperator agi illic illicita non permittat, tamen ne perversi homines conventus vestri ^f occasione percepta, aut pro hujus nominis superstitione locum surreptionis requirant, aut ob aliam rem facere synodum cogitent, quatenus hoc in ea callidis machinationibus inducant, quamvis sine apostolicæ sedis auctoritate atque consensu nullas quæque acta fuerint vires habeant, verum tamen coram omnipotenti Deo obtestor et moneo ^g ut nullus vestrū illic quibuslibet suasionibus, quibuslibet blandimentis, quibuslibet præmiis, quibuslibet terroribus teneatur assensus; sed pro æterni judicii consideratione adversus 985 prava desideria salubriter atque unanimiter vos exhibete; et, pastorali constantia atque apostolica auctoritate suffulti, prædonem irruentemque lupum excludite, et in dissensione Ecclesiæ savienti non cedite; ne de hac re quacunque surreptione synodum patiamini, ^h quæ neque legitima quidem, nec synodus dicenda est, celebrari. Illoc quoque pariter admonemus, ut si forte nil actum de hujus perversi nominis mentione fuerit, sed de alia re synodus forte colligitur, omnino sitis cauti, circumspecti, vigilantes, atque solliciti, ne quid illic contra locum aliquem vel personam præjudicialiter sive illicite, vel adversus canones censetur. Sed si quid incidentis utilitatis causa tractandum est, sic causa de qua agitur formam accipiat, ut statuta vetera nulla convellat. Unde iterum coram Deo et sanctis ipsius admonemus ut hæc omnia summo studio et tota mentis intentione servetis. Nam si quis, quod non credimus, scripta præsentia aliqua in parte neglexerit, a beati Petri apostolorum principis pace se neverit segregatum. Ita ergo fraternitas vestra agat, ut cum Pastor pastorum in judicio venierit, de loco regiwinis quem accepit reatum babere non possit ⁱ.

EPISTOLA LXIX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Arguit quod Neapolitanum episcopum ea quæ patrōni civitatis erant usurpatem non cohīeat. Hortatur ne concessam per aliquot annos eleemosynam jam quasi debitum patiatur exigi. Neapolis privilegia et Prochytae insulae causas commendat.

Gregorius Maurentio magistro militum.

^a Meminit præsertim epist. 48 lib. v. indict. 43.

^b Vide epistolas 4 et 31 libri vii, indict. 45.

^c In Vulgatis recent., occasione reperta; quod minimum mutaremus, nisi MSS. Norm., Vatic., etc., unanimis consensu cogeret.

^d Excusi, ut nullius restram.

^e In Anglie. et plur., quæ neque legitima; quare quidem nec synodus dicenda est. In Rhem., Vatic. D et alii, quia nec legitima quidem nec, etc. In Vatic. B et F, quandoquidem nec synodus dicenda est, celebrari. In Vatic. A, quamvis quidem nec synodus dicenda est, celebrari.

^f In Colbert., Mense Junio, indict. 2.

EPIST. LXIX [Al. 71]. — ^g In Rhem. et Vatic. D

Valde mirati sumus ut vobis in Neapolitana civitate positis venire ad nos pro quibusdam causis ^a Theodorus, vir memorandus, præsentium portitor, cogeretur, maxime dum in illa re se contra antiquum morem a fratre et coepiscopo nostro Fortunato queratur præjudicium pertulisse, quam ad curam dispositio hecque ^b patroni civitatis ejusdem, gloria vestra teste, asserat sine dubio pertinere. Quod si ita se res habet, omnino contristamur cur in ejus vos defensione veritas non permovit, ut et libere quæ esset ratio dicceretis, et reservari quod longa sibi consuetudo jure vendicat faceretis. Quia ergo grave nimis est contra veterem usum sacerdotes sibi quidquam arripere, unde in laicorum videntur actus incidere, prædicto fratri coepiscopoque nostro scribere quæ nobis sunt B visa curavimus, ipsorumque ad vos scriptorum exemplar transmisimus, ut ex eis ^c quid debeat reservari quamctius gloria vestra cognoscat.

Præterea indicavit nobis supradictus portitor, Vectano qui comes fuit in Missinati castello, propter ea quod eum nobilem suisse neverat, et paupertate nimia laborabat, viginti urnas vini per duos annos de insula Prochytæ, quæ ei vicina erat, misericordia intuitu se suisse largitum, 986 et nunc eas de eadem insula successorem ipsius ^d tanquam debitas violenter exigere. Et quoniam hoc ne de cætero tentari debeat, postulat prohiberi, gloria vestra curet ad discere. Et si hoc quod queritur veritate subsistit, et hæc ante consuetudo non fuit, hujusmodi gravamen justitia suadente compescat, et stodeat ut pietatis administratio in præfata insula onus præjudicij non imponat.

Quia vero privilegia civitatis suæ, vel causas insulae illius a nobis gloriæ vestre petit commendandas, hortamur ut vestram ei tuitionem impendere, servata æquitate, quoconque necesse fuerit debeat, et si qua in re utilitas populi qui præest contra rationis, sicut ait, ordinem prægravatur, imposita onera usque ad modum justitiae vobis suffragantibus relevantur, nec privilegia eorum quolibet modo calcentur; sed omnia quæ usus antiquitatis statuit, in omnibus intemerata serventur. Ita ergo in his gloria vestra se decenter exhibeat, ut et ipsa partes sovere justitiae comprobetur, et hi qui commendati sunt ^e bona nobis vestra quæ de vobis cupimus semper audire renuntient.

ac E, Theodorus vester præsentium, etc. In Vatic. B, vir magnificus.

^b An patronus fisci, an Dominus feudi fuerit, inquirio. Tullius, offic. 1: Qui civitates aut nationes devictas bello in fidem receperissent, earum patrōni erant more majorum. GUSSANV.

^c Ita Vatic. B, Rhem., Norm., etc., ubi vulgo legimus quid debeat quam citius scrutari.

^d Multos habet Vectanus successores, qui quod eleemosyna titulo donabatur debiti nomine exigunt tam importune, quosdam ut peniteat suisse liberales. GUSSANV.

^e In Vatic. D, Rhem. et al., bona de nobis, ut cupimus semper audire, renuntient.

EPISTOLA LXX.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Oratorium sancti Savini consecrat.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Valerianus, notarius Ecclesiae fraternitatis tue, petitoria nobis insinuatione suggesit, quod habetur in subditis, in fundo Visiano juris sui juxta muros civitatis Firmanae oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honore beati martyris Savini desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuae parochiae memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibideum constat a humatum, percepta primitus donatione legitima, id est in redditu solidos tres liberos a tributis fiscalibus, gestisque municipaliibus alligata, praedictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nec temporibus futuris baptisterium construatur, nec presbyterum constitutas cardinalem. Et si b^a missas ibi fieri forte maluerit, a dilectione tua presbyterum neverit postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus presumatur. c Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA LXXI.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Sanctuaria sancti Savini Valeriano notario Firmano concedut.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Valerianus notarius ecclesiae Firmanae sanctuaria beati martyris Savini oblata petione sibi postulat debere concedi, quatenus in ejus nomine 987 oratorium propriis constructum sumptibus possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, prefati desideriis ex nostro te mandato convenit obedire, ut devotionis sue in consecratione quam postulat, potiatur effectu.

EPISTOLA LXXII.

AD CONSTANTINUM NARNIENSEM EPISCOPUM.

Ecclesiae Interamnae jam Visitatori administrationem integrantem committit.

Gregorius a Constantino episcopo Narniensi.

Fraternitati vestrae Ecclesiae b Teramnanæ visitationis operam nos olim mandasse recolimus. Sed

EPIST. LXX [Al. 72]. — a De hac conditione saepe apud Gregorium occurrente, lege Theodosium, in Capitularibus, c. 9.

b In quinque Vatic., missas sibi fieri.

c Id est, vel alias. Vide supra Ep. 15.

Ep. st. LXXI. Al. 73.

EPIST. LXXII [Al. 74]. — a I'a in Anglic., Norm. et Corb. In Vatic., Constantio vel Constantino. Prius legebatur, episcopo Panormitano, quod correxit Gussavillanus ad sexdecim mss. Codices. Eundem errorum jam deprehenderat Rochus Pirrus in notitia Siciliæ, tom. I, et Binius in Editione epist. sancti Gregorii inter concilia. De Narnia dictum in epist. 2 lib. II, ind. ct. 10.

b In Vatic. A legitur, Terracinensis, quem secuti sunt plerique Editores. In cæstis autem tum Vaticanicis, tum Norm., etc., Teramnanæ, quam lectionem propugnat Hoistenus, annotat. in Italianam antiqu., pag. 95. Teramnanæ dicunt pro Interamnae. Est autem Interamna, vulgo Terni, aut Terani, urbs Um-

A quia pervenit ad nos quod, peccatis facientibus, uer cleris illic, nec plebs tanta remanserit, quibus c debeat interimepiscopus ordinari, utile esse prospeximus eamdem Ecclesiam, vel quidquid ipsius est, quoque illam ut Domino placuerit ordinem, vestre Deo auctore dispositioni committere. Et ideo sollicitudinem vos convenient adhibere, ut quidquid de possessionibus Ecclesiae ipsius in qualibet re accedere potuerit, d vobis vel in reparatione ejusdem Ecclesiae sive cleri ipsius subventione proficiat; quatenus et vos remedium pro vestro labore capere, et illi ali quod valeant sustentationis babere solatum. e Mobile vero prædictæ Ecclesiae facta subtilitez volumus describi notitia, nobisque transmitti, ut ex hoc quid fieri debeat, auctore Domino, disponamus. Circa actus autem, vel disciplinam cleri vel filiorum Ecclesiae ipsius magnam te habere curam necesse est, atque ita insuper pastorali studio vigilare, ut de animabus eorum non culpabilis sis, sed apud omnipotentem Deum mercedem potius possis acquirere.

EPISTOLA LXXIII.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Theodosium abbatem commendat, ne gravis in marerum vigiliis affligatur.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Filius noster Theodosius, abbas monasterii a quod a Liberio quandam patricio in Campaniæ partibus nos: situr esse constructum, a nobis precibus impetravit ut eum cum congregatione sua 988 vestre deberemus gloriæ commendare. Afferit enim se b in murorum vigiliis ultra vires suas vehementer affligi. Petimus ergo gloriæ vestram, ut, siquidem est possibile, de eodem per vos onere relevetur. Si vero ex toto ut non fiat hoc est omnino difficile, vel ita illi ex nostra commendatione ipsum levigantes padus sollicitudinis temperetis, ut dum in Dei laudibus liberior vacare voluerit, pro vobis, cuius opere ut elevationem aliquam habeat factum est, securior valeat Dominum exorare, sed et nostram sibi apud gloriæ vestram sentiat epistolam profuisse.

bris episcopalis ad Narem fluvium inter Spoleto et Narniam. Unde Interamnates populi Ciceroni et Plinio.

c Vatic. D, debeat iterum.

d Idem Codex, modis omnibus vel in reparacionem... sive cleri ipsius subventionem.

e Cimelia supra, epistola 40, nunc 20, libro L Gallice les meubles, les biens meubles. Gussant. In Vatic. D et Rhem. legitur mobilia. Retinuimus mobile, quod est aliorum Vatic., Corb., etc.

EPIST. LXXIII [Al. 75]. — a Idem forte monasterium cui olim Servandus sancti Patris Benedicti familiaris præterat; de quo lege lib. II Dialog. c. 5. Liberum illum tuisse præfectum prætorio Galliarum sub Theodorico et Athalarico Gothorum regibus censem Baroniis. In ejusdem laudes excurrat Cassiodorus, lib. XI Varia: um Epist. 1.

b Non clericis modo, sed et monachis murorum incumbit custodia. Vide c. Convenir., caus. 23, quest. 8, et ejus sententiam conceque. Gussant.

EPISTOLA LXXIV.

AD DOMNELLUM ERGATOREM.

Singularem testatur benevolentiam. Excusat quoa, Castorio ad ipsum veniente, non scripserit.

Gregorius Domnello ^a Ergatori.

In nostra mente vestra magnitudo quantæ sit dulcedinis, ex vestra, ut suspicor, mente pensatis, quia, sicut scriptum est, amat anima amantem se. In ergo quod me diligitis, vos quoque a me diligi seitis. Et quod prius illuc Castorio chartulario nostro veniente vobis minime scripsi, non torporis fuisse credite, sed et ægritudinis et occupationis. Nam nos et præsentes vos videre cupimus, et absentibus colloqui saltem per epistolam desideramus. Unde et optamus ut vos beatus Petrus, apostolorum princeps, ad sua limina feliciter perducat, quatenus in omnipotenti Dei gratia perfaci præsentia vestra mereamur. ^b Mense Julio, indict. 2.

EPISTOLA LXXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Misenatis Ecclesiae visitationem injungit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cognoscentes ^a Misenatem Ecclesiam sacerdotis regimine destitutam, visitationis ejusdem Ecclesiae fraternitati tuæ operam solemniter delegamus. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid ^b aliud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesia. Et ideo charitas tua ad prædictam Ecclesiam **989** ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiae admonere festinet, ut, remoto contentione studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expertant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, et cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in qua visitationis impendia officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire nou credimus, potuerit inveniri: provisurus ante omnia, ne huc ^c cuiuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

EPIST. LXXIV [Al. 78]. — ^a Is cui committitur ergatio. Vide Codic. lib. xii, tit. 38, legem præsertim **16**: *Solarium publicum ergator manu sua sine ullo dolo et fraude militibus enumeret*, etc. Qualem apud nos, le trésorier de l'extraordinaire des guerres, Ergator militaris annona. GUSSANV.

^b Hæc supplevimus freti auctoritate Vaticanorum A, B, E, et duorum Colbert.

EPIST. LXXV [Al. 25]. — ^a Misenum urbs olim Episcopalis Campaniæ, cuius Roma metropolis. In plurimis Ms. et Editis legitur *Messenat.*, et in Ep. seq. *Messanæ*, pro *Miseni*; neque tamen hic agitur de Messanensi Ecclesia; ea enim de qua hoc loco scribitur vacabat, episcopo demortuo, Donus vero Messanensis episcopus non ante indict. 4 obiit. Vide

EPISTOLA LXXVI.

AD MISENATES.

Fortunato Visitatori obedient, atque idonum sibi elegant episcopum.

Gregorius clero, ordini et plebi consistentibus Miseni.

Cognoscentes Ecclesiam vestram sacerdotis regimine destitutam, curæ nostræ fuit visitationem ejusdem Ecclesiae fratri et coepiscopo nostro Fortunato solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenienti obedire. et, remoto strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præficiendum ^a expetere sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et Visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne cuiuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione provehetur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereris posse cognoscite; sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendo procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Importuni, Attellanæ civitatis episcopi, testamentum discutiat. Tum Attellæ, tum Cumis aptum episcopum quantocius eligi procuret.

Gregorius Anthemio ^a Campaniæ subdiacono.

Quorundam ad nos relatione perveuit quod importunus, Attellanæ civitatis episcopus, dum de hac luce migraret, condite testamento **990** ^b in octo uncis totius substantiæ suæ nurum suam hæredem instituerit, et Ecclesiam suam in residuus quatuor. Horiamur ergo experientiam tuam ut sollicita inquisitione discutas; et quidquid Ecclesiae ipsius esse patuerit, a qualibet persona detineri nullatenus patiaris, nisi hoc solum quod eum ante episcopatus ordinem proprium habuisse constiterit. Quidquid vero vel ante Ecclesiae ipsius esse cognoveris, vel in episcopatus ordine prædictum episcopum acquisisse, in ejusdem Ecclesiae conservetur dominio, ne quisquam exinde aliquid usurpare qualibet occasione

epist. 46, indict. 4.

^b In quatuor Vatic., quidquid illud est.

^c Vatic. F, ne ad cuiuslibet conversationis meritum laicæ.

EPIST. LXXVI [Al. 26]. — ^a Quinque Vatic., ex petite sacerdotem.

EPIST. LXXVII [Al. 53]. — ^a Abest Campaniæ a Norm. Est in Colb. vet. et aliis non paucis.

^b Qui ad integrani hæreditatem advocabantur, hæredes ex asse dicebantur; qui e tribus paribus duas consequebantur, hæredes erant in octo uncis; qui unam tantum partem e tribus, in quatuor uncis. Nimurum as in duodecim uncias dividebatur. Semis significat dimidiam assis parteum.

Apresumat. Clerum vero plebemque ejusdem Ecclesie cum omni te volumus instantia commonere, quatenus præliendum sibi sine dilatione aliqua eligant sacerdotem qui clerum plebemque vel res Ecclesie ipsius cauta regularique valeat observatione disponere. Pariter etiam clerum plebemque ipsius Ecclesie vel aliarum quæ ei unitæ sunt instantius commoneto, quatenus et ipsi, omni mora dilationeque postposita, aptum sibi eligere debeant sacerdotem, ne diu, et tali præsertim tempore, pastoris proprii sint regimine c. destituti.

EPISTOLA LXXVIII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

BCommendati ab ipso hominis finitæ citius negotia. Queritur quod de Constantinopolitani episcopi arrogancia nihil rescribat. Ligna cur non miserit longiora.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Scripta dulcissimæ vestræ sanctitatis latore præsentium deferente suscepimus, quæ mihi de ejus causa citius terminanda locuta sunt. Sed mox ut venit, quader possesso quam quereret a. ab Ecclesia nostra tenebatur agnoscit, sibique ipsi citius rationem reddidit. Ea autem quæ cum aliis habuit sine strepitu decidit.

De causa vero de qua mihi omnino scribendum fuerat, nihil vestra sanctitas scriptit, in qua me et tardum esse judicavit; quæ ne fortasse in scandalo divisionis erumperet, ejusdem divisionis nolui auctor existere. Elegi enim ut ea b. quæ secutura sunt, per alios exirent. Sed subsequenti tempore Deo auctore probabilit, quia in causa c. in qua Deo placere cupio homines non formido. d. De qua vobis jam etiam in Constantinopolitanam urbem venientibus scribere curavi.

Ligna vero, sicut beatitudo vestra scripserat, maja paraveram; sed ita parva navis hue transmissa est, ut, nisi rescissa essent, ferre non posset. Quæ rescindi nolui, sed vestro judicio quid de his fieri debeat c. reservavi. Si autem non sunt necessaria vobis, hic ea in aliis usibus aptabimus. Peto autem ut pro me enixius vestra sanctitas orare debeat, quia et podagra doloribus, et f. Barbarorum gladiis, et curarum afflictionibus incessanter premor. Sed si mihi orationis vestræ opem impenditis, credo quod me contra adversa omnia fortiter juvetis. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.)

c. In Vulgatis destitutæ. Contradicunt quinque Vatic., Norm., omnes Colb., Teller., etc. In ueroque Teller. subjicitur Mense Julio, indict. 2.

Epist. LXXVIII [Al. 65]. — a. Vatic. D, E, F, ab Ecclesia vestra; suffragantur Rhemens.

b. In nonnullis Vatic. et Rhem., quæ obscura sunt. In Colbert., quæ secura, forte compendiose pro secura.

c. In Vatic. B, E, F, in qua Deo placere conspicio, homines.

d. Vide epist. 43, olim 36, indict. 13; et sup., epist. 70, nunc 68, quam etiam ad Eulogium missam

991 EPISTOLA LXXIX.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Ipsi et Castorio de Maximo commendat judicium, c. jns modum prescribit.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quæ de causa Maximi sint agenda, a. ex epistolis quas ad vos ante transmisimus agnoscitis. Sed quia qualis bac de re fraternitatis vestræ voluntas sit, ac magis petitio, præsentium latore Castorio chartularie nostro renuntiante cognovimus; ideoque si idem Maximus coram vobis et prædicto chartulario nostro de simoniaca hæresi, præstito se sacramento, purgaverit, b atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris, sicut scripsimus, tantummodo requisitus, liberum se esse responderit; causam ipsius fraternitatis vestre, de eo quod excommunicatus missarum solemnia agere præsumpsit, judicio committimus, qua debeat penitentia talis culpa purgari. Et ideo quidquid vobis secundum Deum placet, securi disponite, nec aliquid de nobis dubium habeatis. Nam quidquid a vobis bac de causa fuerit ordinatum, nos et grata suscipimus, et libenter admittimus. Hortamur tamen ut debeatis esse solliciti, et ita quæ fienda prospiciunt temperatis, quatenus et illi, si ita videbitur, benigne præstetis, et vigoris ecclesiastici genium, ut oportet, congrua dispensatione servetis. Suprascriptum vero portulorem in præsenti quid vobiscum ei sit agendum, instruximus. A quo cuncta subtiliter addicentes, sic vos in omnibus exhibete, ut in vestra sollicitudine nostram fuisse præsentiam sentiamus. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 13.)

EPISTOLA LXXX

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Dei Maximo epistolam suam redditæ communionis et gratiæ testem; modo purgatus ille ac paenitens Sabiniandum et alios in charitate suscipiat.

Gregorius Castorio Notario.

Quanto credi tibi a nobis et necessarias vides causas injungi (Grat. 2, q. 5, c. 8), tanto te strenuum debes et sollicitum exhibere. Proinde si Maximus Salonianus, præstito sacramento, firmaverit se simoniaca hæresi non teneri, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris tantummodo requisitus, innoxium se esse responderit, et de inobedientia sua paenitiam, sicut deputavimus, egerit, volumus ut ad consolandum illum epistolam quam ad eum scripsimus, ubi ei et gratiam nostram et communionem nos redidisse signavimus, experientia tua dare debeat.

crediderim. Quid in ea synodo Constantinopolitana gestum fuerit non liquet. Gussav.

• Male in Vulgatis, reservari.

f. Ex superiori epist. 42 videtur pax confecta. Sed paulo post bellum recruduit, ut in Vita sancti Gregorii diximus.

Epist. LXXIX [Al. 80]. — a. Lege supra epist. 10.

b. In hom. 32 in Evangelia, num. 6, consuetudinis illius meminit sanctus Doctor: ad existencia, iugul, eorum (martyrum) corpora viventes ægri veniunt, et sanantur: perjuri veniunt, et a dæmonio resonant.

Quia sius in contumacia persistentibus severos nos A esse convenit, sic iterum humiliatis et paenitentibus negare locum venie non debemus.

Præterea de fratre nostro Sabiniano episcopo Jaderino, 992 atque Honorato archidiacono Saloni-tano, vel aliis qui se ad sedem apostolicam contuleront, cum eodem Maximo omnia studiose agendum est, ut illos in ea qua decet charitate recipiat, et dolorem contra eos nullo modo in corde retineat, sed pura cum eis gratia et sincera dilectione vivat.

EPISTOLA LXXXI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Obedienti, paenitenti, ac purgato reddit gratiam et communionem, atque usum pallii concedit.

Gregorius Maximus episcopo Salonitano.

Quamvis culpabilibus ordinationis tuae primordiis grave malum per inobedientiam culpam addideris, nos tamen sedis apostolicæ auctoritatem eo quo de- cuit moderamine temperantes, nunquam contra te usque ad hoc quod causa poscebat exarsimus. Sed ut longius se ingratitude nostra quam tu tibi excitasti produceret, credua nos sollicitudo vehemen- ter angebat, ne quedam illicita quæ de te audieramus, negligenter omittere videremur. Quæ si bene consideres, ipse per te satisfacere differendo firma- bas, atque ex hoc adversum te zelum nostrum acrius incitabas. At ubi tandem, salubri consilio usus, juge te obedientiae humiliter submisisti, et tua dilectio, paenitentiam agens, digna se, ut deputavimus, satis- factione purgavit, redditam tibi gratiam fraternalis charitatis intellige, atque in nostro te receptum consortio gratulare, quia sicut perseverantibus in culpa districtos, ita resipiscentibus nos benignos esse decet ad veniam. Postquam ergo fraternalis tua apostolicæ sedis communionem se reparasse cognoscit, 4 personam ad nos transmittat, quæ pallium tibi deferendum ex more percipiat. Nam quemadmodum illicita perpetrari non patimur, sic quæ sunt consuetudinis non negamus (*Grat. dist. 12, c. 9.*). Licit autem et ad hæc concedenda dispensatio nos loci nostri vocaverit, multum tamen a nobis petitio dulcissimi atque excellentissimi filii nostri Domini Callinici exarchi ut temperantius erga te ageremus exigit. Cujus charissimam voluntatem nec pertulimus, nec potuimus contristare. (*Cf. Joan. Diac. I. iv, c. 15.*)

EPISTOLA LXXXII.

AD ANATOLIJ DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Marcellino de Romana Ecclesia bene merito favet, atque ipsum apud imperatorem excusat.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Epist. LXXXI [Al. 82]. — a Rhem. et tres Vat., gravem aliam, per inobedientiam culpam addideris.

b Excusi, invitis mss., usque adhuc.

c De hac voce supra, epist. 3, nunc 5, hic signi- ficit, Gall., *Disgrâce que vous ariez encourue auprès de nous.* Varie hanc vocem usurpat pro libitu. GUSSANV.

d His verbis evidenter probatur epistolam cardinalium Romanorum ad Agnetem imperatricem, quæ inter epistolæ sancti Petri Damiani, lib. vii, quarta legitur, fundamento male materiali et ruinoso ni- xiam. GUSSANV.

Bonis devotisque filiis ita nos opere dignum est respondere, ut quia debitum reddimus, 993 id quod ultra nos convenit impendere duplicemus. Quia igitur lator præsentium filius noster magnificus Marcellinus sic in causa se fratris et coepiscopi Maximi atque Istricorum exhibuit, et in Ecclesiæ nostræ utilitates festinat impendere, ut sinceritatis suæ affectum non solum verbis, sed etiam opere magis magisque valeat demonstrare, idcirco dilectionem tuam his hor- tamur affabibus, ut ei in urbe regia venienti toto stu- dio, totaque intentione concurras, atque eum ita in omnibus tuis studeas solatiis adjuvare, ut, omnipot- entis Dei ac tuis fultus auxiliis, minus illic debeat laborare. Quem etiam ita sicut revera nostrum pro- prium attendere, atque ei effectum b tuæ charitatis in omnibus studebis impendere; quatenus et de præ- teritis sibi vicem redditam recognoscet, et magnam de futuro devotionis suæ, quam se ecclesiasticis ex- habere utilitatibus pollicetur, spem possit retributio- nis assumere. Quoniam vero, quantum didicimus, prædictum magnificum filium nostrum c serenissi- mus dominus imperator ad sua sub festinatione jusso- rat vestigia properare, quæsita opportunitate, in- ferre te convenit quia non inobedientia culpa, sed fratris et coepiscopi nostri Maximi eum causa reti- nuit. Quæ eti si tarde, finem tamen eo studente per- cepit. Hoc autem dilectionem tuam voluimus sollicite attendere, ne se in quacunque causa ubi gravamen est pauperum, miseri consentiat; d pe forte, po- tentia personarum aliquatenus pressus, cogatur agere quod animæ illius non possit expedire. Cuncta ergo cum Dei timore tractantes, æternam maxime mercedem perpendite.

EPISTOLA LXXXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

Januariam ab Anastasii et Bonifacii molestiis tueatur.

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

Januaria præsentium latrrix maximam se molestiam ab ingenuo Anastasio atque Bonifacio contra justitiam pati commemorat, adeo ut possessione quam per plu- rimos annos asseritur possidisse eam, sicut ipsa ait, nitantur expellere. Et quia contra eos se ecclæsiastica debere petit tutione defendi, experientia tua prædictos viros ad se evocet, eosque admoneat ut illi mali facere nihil præsumant. Sed si quid sibi contra suprascriptam mulierem credunt juste posse competere, judices cum ea eligant, et quæ inter eos fuerint definita, tuo pro quiete partium solatio compleantur. Si vero eos differre b cognoveris, antefactæ mulieri, salva æquitate, tutionem impendas, et eam

c Administratio pontificalis, officium sedis apo- stolice. GUSSANV.

Epist. LXXXII [Al. 85]. — a Is erat Dalmatæ proconsul. Vide epist. 5, supra.

b Vatic. A, in quo fere solo reperitur hæc epi- stola (deest enim in Norm., Anglic., Vaticanis aliis, Rhem., Colb.) habet effectum meæ charitatis. Remig. et San Victor., affectum meæ charitatis.

c Remig., serenissimus filius imperator.

d Idem Codex, ne fortasse si potentia personarum aliquatenus possint, cogatur.

contra rationis ordinem nullo modogravari permittas.

994 EPISTOLA LXXXIV.

AD BENENATUM TUNDARITANUM EPISCOPUM.

Ut oratorium in honorem sanctorum Severini et Julianæ consecret.

Gregorius Benenato episcopo ^a Tundaritano.

Januaria, religiosa femina, petitoria nobis insinuatione suggestit, quod habetur in subditis, in massa Furiana juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctorum Severini confessoris et Julianæ martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tua parochia memoria constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primus donatione legitima, id est in reditu ^b præstantes liberos a tributis fiscalibus solidos decem, ^c gestisque municipaliibus alligata, prædictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed si ^d missas ibi fieri suprascripta conditrix forte voluerit, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum, quatenus nihil tale a qualibet alio sacerdote ulla tenus præsumatur. Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

PISTOLA LXXXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM.

Januariae reliquias sanctorum Severini et Julianæ dare jubet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano

Januaria, religiosa femina, sanctuaria beatorum Severini confessoris et ^a Julianæ martyris oblata petitione sibi postulat debere concedi, quatenus in eorum nomine oratorium propriis sumptibus constructum possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, præfatae desideriis ex nostra te præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quam postulat potiatur effectu.

PISTOLA LXXXVI.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Reliquias ea lege concedit, ut prius servientium alimonii provideatur quam dedicetur locus.

Gregorius Constantino episcopo Mediolanensi.

Lator præsentium Eventius, diaconus fraternalis vestræ, ^a nobis inter alia intimavit sibi a vobis juncta ut reliquias beati Pauli apostoli, sed et bea-

PIST. LXXXIII [Al. 84]. — ^a Remig., etiam sicut ipsa ait, nitantur.

^b Vulgati, cognoverit.... impendat.... permittat.

PIST. LXXXIV [Al. 85]. — ^a Male in Editis, Fundaritano; debet tamen legi Tyndaritano. Tyn-

daris seu Tyndarum olim urbs Siciliæ, nunc excisa. In vet. Colb. et Reg., legitur Venato episcopo Tundari.

^b Norm., præstantibus liberis, etc.; concinit Corb.

^c In Corb., Norin. et duobus Vatic., gestisque mu-

nicipalibus allegata. In Corb. tamen, pro municipali-

bus, legitur, mancipalibus.

^d In Norm., Colbert., Corb., etc., missas sibi.

PIST. LXXXV [Al. 86]. — ^a In Vatic. F. Juliani

martyris. Cæterum hæc epistola vix discrepat a 71,

supra, et 31, indic. 4.

PIST. LXXXVI [Al. 87]. — ^a Excusi, nobis talia

intimavit. Prætulimus lectionem Vatic. B., D., E.,

Norm., Corb., Rhem., Colbert. In Corb. tamen,

A torum Joannis et Pancratii per cum ^b 995 ad vos dirigere deberemus. Quam petitionem vestram curavimus effectui mancipandum. Fraternitas ergo vestra solito studio perserutari non differat, quatenus in locis quibus recondendæ sunt, luminaria vel ^b alimonia ibidem servientium ante dedicationem loci ipsius debeat profligari, et tuæ in eidem locis directa sanctuaria sui cum reverentia collocentur, ne loca Deo dicata, si prædicta provisio omisca nunc fuerit, futuris temporibus destituta, quod absent, servientium reperiatur obsequiis.

PISTOLA LXXXVII.

AD CAUDIOSUM EUGUBINUM EPISCOPUM.

Tadinatis Ecclesiæ visitationem delegat.

Gregorius Gaudioso episcopo ^a Eugubino.

Cognoscentes ^b Ecclesiam Tadinatem diu sacerdotis proprii regimine destitutam, fraternali tua ejusdem Ecclesiæ visitationis operam solemniter delegamus. Quam ita te convenient exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternalis tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis abortionibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, ^c ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præciendum expellant sacerdotem qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus rorari, et dilectione tua testimonio litteratum, ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternalitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri: provisurus ante omnia ^d ne ad hoc cuiuslibet conversationis seu meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinationis tuae, quod absit, incurras.

PISTOLA LXXXVIII.

AD TADINATES.

Gaudioso episcopo visitatori obedient, atque idoneum sibi eligant sacerdotem.

Gregorius ciero, ordini et plebi Tadinati.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu sacerdotali

D pro intimavit, habes nuntiavit.

^b Ita quinque Vatic., Norm. omnes, Corb., Colb., Rhem. ac vel. Ed. In recentioribus alimonie..... debeat erogari. Vide not. ad epist. 78 libri 1.

PIST. LXXXVII [Al. 88]. — ^a Eugubium, vulgo Eugubio, urbs olim Umbriæ ad radices montis Apennini, nunc adhuc episcopal, ducatus Urbiniatis, Romano pontifici immediate subjecta.

^b Tadinum fuit urbs Umbriæ, cuius sedes episcopalibus juncta est Nucerinæ. Ejus vestigia visuntur via Flaminia prope Gualdum, vulgo Gualdo. Holstenius, annotat. in Ital. antiqu. Cluverii, ait male apud Cluverium et Procopium baberi Taginates, ut ad apud Plinium, lib. iii, cap. 14. Tadinates, pro Tadinæ. GUSSANV.

^c Vatic. A. remoto strepitu.

^d Quatuor Vatic. et Colbert., ne ad cuiuslibet con-

versationis meritum laicæ, etc.

regimine destitutam, curæ nobis fuit ejusdem Ecclesie visitationem fratri et coepiscopo nostro Gaudioso **996** Eugubine Ecclesiae solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque a quo quam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, et, remoto strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præficiendum expertere sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne cuiuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione provehetur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam proferri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendo procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXXIX.

AD SEVERUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

Æsinæ civitatis visitationem injungit.

Gregorius Severo episcopo Anconitano.

Postquam ^a civitas Ausina, Deo juvante, recuperata est, atque a republica teneri dignoscitur, magna de Ecclesia ipsa sollicitudo habenda est, maxime quia glorus filius noster Baham magister militum a nobis pro hac re auxilium sperasse dignoscitur; atque ideo ad fraternitatem tuam praesentia curavimus scripta dirigere, ut eidem Ecclesiae ex more visitator accedas. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, etc., ut supra, epistola 87.

EPISTOLA XC.

AD *ÆSINENSES.**Severo episcopo visitatori obedient, dignumque sibi erigant episcopum.*

Gregorius clero, ordini, et plebi Ausinæ civitatis.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu pastorali solitudine destitutam, postquam civitatem vestram recuperaram, et in jure reipublicæ, auxiliante Domino, cognovimus restitutam, curæ nobis fuit Ecclesiae

EPIST. LXXXVIII [A. 89]. — ^a Colbert. et duo Valic., ne ad cuiuslibet vitæ meritum.EPIST. LXXXIX [A. 90]. — ^a Legendum videtur *Æsina*, vel *Auxina Æsis*, vulgo *Jesi*, et *Auximum*, vulgo *Osimo*, in Piceno, nunc Marchia Anconitana positæ sunt. Ancona æquali fere spatio distant, nempe *Auximum* duodecim m. ad occasum, *Æsis* vero quindecim m. ad meridiem. Ultraque adhuc episcopal is et Romano pontifici immediate subdita.

EPIST. XC. A. 91.

EPIST. XC I. A. 92.

EPIST. XCII [A. 93]. — ^a De confessionibus audiendis altum silentium observo. Scilicet non peccabant peccato ad mortem; venialia aliis expiabant remedis. Nostrum morem omnino diversum non vellico, absit. Veterum quis fuerit rimari, veritatis interest. Mutat pietas suos ritus: tunc sacerdotum missarumque paucitate gaudebat; nunc multitudine gloriarunt. Tunc rara quidem, sed vera poenitentia, claviumque usus magis publicus; nunc secretus frequens, ne dicam saepius præceps, poenitentia fructus

A vestræ visitationem fratri et coepiscopo nostro Severo Anconitanæ civitatis episcopo solemniter delegare. Cui etiam dedimus in mandatis, etc., ut supra, epistola 88.

997 EPISTOLA XCI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Barbatianum, si cautus sit in regimine et humili in suo sensu, abbatem instituat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quia servorum Dei pater, quem in Neapolitanam civitatem transmiseram, Deo, sicut ei placuit, disponente defunctus est, visum mihi est latorem præsentium Barbatianum monachum pro eorumdem monachorum gubernatione transmittere. Quem ad præsens præpositum esse decernimus, ut si ejus vita luæ fraternitati placuerit, hunc post aliquantum temporis eorum patrem debeas ordinare. Sunt enim bona quæ in eo placent. Sed hoc est in illo vehementer vitium, quia valde sibi esse sapiens videtur. Ex qua radice quam multi rami peccati valeant prodire, patenter agnoscitur. Tua itaque sanctitas circa eum sollicite invigilet; et si hunc cautum in regimine et humilem in suo sensu fieri cognoverit, tunc eum ad abbatis honorem, Deo auctore, perducat. Si vero minus in humilitate proficit, ejus ordinationem differat, mibique renuntiet. (Vide l. x, ep. 24.)

EPISTOLA XCII.

AD VICTOREM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Præcoritano monasterio presbyterum ex ipsis monachis ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Desiderium quod ad religiosum propositum et animarum salutem pertinere monstratur, sine aliqua, Deo auctore, est dilatione complendum. Et ideo quia monachorum congregatio quæ in monasterio Præcoritano consistit ^a pro sacris missarum solemnis peragendis presbyteri indigere probatur officio, atque de sua sibi congregatione in hoc ordine postulant consecrandum, fraternitatem vestram scriptis præsentibus adhortamur, ut eum quem sibi de congregatione sua unanimes duxerint eligendum, in prædicto monasterio sine mora vel excusatione aliqua presbyterum debeat ordinare, atque eum nec

prævertens; et si quando deest matura discretio, abortivus. Uno verbo non apparet Pachomios, Paulos, Antonios, Chrysostomos, Ambrosios, Augustinos, alias sanctioris vitæ viros ad pedes confessoris fuisse assiduos. Hac nostra ætate quo quisque melior, et frequentius ad poenitentiæ tribunal se reum sistit. Nec hanc, nec illam proxim improbo; non enim una omnes in cœlum tendimus via. Gussanus. Ex Gregorii silentio perperam insert Gussannus monachos tunc a confessione abstinuisse, quod non peccarent peccato ad mortem. Certe in tractatu Gallico de Confessione contra Dalmatum probavimus, i parte, cap. 13, in fine, et cap. 17, confessionis usum pro culpis venialibus expiandis. Vide etiam cap. 20 Edit. Paris., pag. 240 et seq. Itaque Gregorius in assignando presbyteri officio meminit tantum missas celebrandæ, tanquam precipuæ præstantioris que actionis, non tanquam unici munieris, cum et infirmos ungerent, et mortuorum sepulturis præcessent, et confessiones poenitentium exciperent, etc.

in Ecclesia, nec in loco alio ^b observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituit; quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, **998** ^c quoties necesse fuerit, sacrificii solemnitatem veneratione debita celebrantes, valeant resoveri.

PISTOLA XCIII.

AD GULFAREN MAGISTRUM MILITUM.

Post laudatum illius in schismaticis ad Ecclesiam reducendis zelum, ad perseverantiam et revertentium protectionem hortatur.

Gregorius Gulfari magistro militum.

Lateres præsentium de Istræ ad nos partibus venientes tanta nobis bona gloriæ vestræ retulerunt, ut in reddendam nos vobis gratiarum actionem vehementer accenderent. Cognovimus namque quod inter curas injunctæ vobis gubernationis illarum partium præcipuum de animorum lucris sollicitudinem habeatis, et ita errantium corda ad unitatem festinare vos Ecclesiæ revocare, ut, quantum ad desiderium vestrum pertinet, nullum illic ab apostolica segregatum remanere velitis Ecclesia; tantusque vos beati Petri apostolorum principis amor accederit, ut ovile ipius ^a cui a Domino omnium Creatore claves sunt traditæ summo redintegrare cum desiderio cupiatis. Habe, gloriose fili, ex tanto talique opere præfixam de divina retributione fiduciam, in qua vos non solum nostra adhortatio, sed et apostolicus quoque sermo confirmat, quia is qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum (*Jac. v*). Quantalibet enim sit temporalis affluentia, vel certe prosperitas, habet finem suum, terminum mortis. Hoc vero quod de animarum lucris apprehendistis studium, tenet fixam spei suæ certitudinem, æternæ scilicet vitæ retributionem. Quapropter, præmisso paterno salutationis affectu, hortamur gloriam vestram ut pro unitate sanctæ fidei zelum quem vobis ipse unitatis auctor tribuit studiosius peragatis, ^b et quosque potueritis in sinum matris Ecclesiæ ab schismatis sui revocantes errore, adhortatione continua soveatis. Hoc etiam peragentes, ut et quos per vos Dominus suo ovili redintegrari concesserit, ita defensionis vestræ solatiis protegatis, ut non sit quo hi qui adhuc in errore sunt positi, revertentes ad salubre consilium, ^c valeant applicare. Dum enim vos causas Dei in terra agitis, ipse et hic actus vestros protectionis suæ feliciter ope

^b De hac voce jam supra diximus ad epist. 6 lib. VIII, indic. 4, et infra dicemus, lib. X, epist. 10. Observatio eodem sensu legitur epist. 28 ejusdem libri.

^c In Vulgatis, *quoties necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitatem.... celebrante, valeat resoveri; reluctantibus* MSS. Anglic., Norm., Corb. et pler. Vaticani tantisper dissentient tum ab Excusis, tum a cæteris MSS., ut et Remig. et San-Victor

Epist. XCIII [Al. 96]. — ^a Ita ope Vatic. A restituimus. Corruptum autem videtur quod legitur in San-Victor. et in Editis, cui a Domino omnes creature sunt traditæ.

A disponit, et in æterna vobis vita quam capitis pro tanto bono vestro ^d retributio existet.

999 EPISTOLA XCIV.

AD ROMASUM DEFENSOREM.

Istros quosdam, ut in Siciliam ad episcopum suum citio perveniant, adjuvet. Episcopum ipsum si Romanum venial adhortetur, atque itineris expensas prebeat.

Gregorius Romano defensori.

Præsentium portatores hoc de Istræ partibus venientes ad episcopum suum, qui nunc in Siciliæ degit partibus, cum nostro se pergere solatio poposcarunt, quos hinc ordinantes fecimus ambulare. Suscipiens ergo eos experientia tua ordinet qualiter ad prædictum episcopum suum velocius valeant perire; ne, sicut astriunt, schismaticorum illarum partium eos alii ad persuadendum præveniant. Quantum enim indicant, ipse episcopus pro unitate fidei ad nos habet desiderium vehiendi. Concurrentem ergo illis est, ut bona quæ cupiunt, Domino adjuvante, valeant perficere. Sed experientia tua aut per se, si in vicino est, aut suis epistolis, eundem episcopum adhortetur, ut, propitiante Domino, ad apostolorum limina properare festinet, sciturus quod a nobis cum omni suscipietur affectu. Cui expensas itineris qualiter ad nos perveniat præbere te volumus. Sin vero onerosum illi est hoc venire, et Siciliam habitare disponit, atque in unitate Ecclesiæ apud scripturarum perversores cum cautela permanere consentit, et hoc nobis tua suggestione indicate non differas, ut qualiter illic consultum habere valeat expensare auxiliante Domino disponamus. Sed et harum latores quemadmodum ad eundem episcopum suum veniant tuæ concursionis sit atque solui, ut venientes a nobis nihil minus sentiant.

PISTOLA XCV.

AD CALLINICUM ITALIAE EXARCHUM.

Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ac Roma in Istriam redeuntes commendat.

Gregorius Callinico exarcho Italæ

Apud excellentiam vestram ^a tanto nobis quæ potius speranda sunt, et velut impetrata jam credimus, quanto et hoc quod petitur ab officio nostro non discrepat, et vos inter curas fluctuationum secularium æternæ quoque ex hoc cumulus retributionis expectat. Horum siquidem latores de Istræ ad nos partibus venientes, schismaticorum, inter quos erant positi, vitantes errorem, unitati Ecclesiæ subdi salubriter cupierunt. Quorum boni intentionem

^b In Vatic. A, et quousque potueritis

^c Ibidem, valeant amplius habilitare. Applicare bie videtur idem esse, ac apud principem aut judices accusare. Exod. xxxi, 8, Juxta Vulgat. vers. applicabitur ad deos; juxta hebr. fontem, adducetur ad deos, seu ad judices; et vers. 9, ad deos, id est ad judices, utriusque causa perveniet.

^d Idem Codex, retributor existit.

Epist. XCIV. Al. 97.

Epist. XCIV [Al. 98]. — ^a In aliis Ed., quæ potius velut, etc. Restituimus hunc locum ex MSS. Vatic., Rhem., Reg., etc. In quatuor tamen Vaticinis omittitur quæ potius.

operis perpendentes, in sinum matris Ecclesiae competenti cum exhortatione suscepimus, eosque nostrae desiderantes Ecclesiae militare gratae concedimus. **1000** Quapropter præmisso excellentiæ vestræ paternæ salutationis affectu, petimus ut eos pro bono desiderii sui quo ad apostolorum principis petram solidam concurrerunt, ne fluctuantium abduc erroribus misti naufragium desperatae salutis incurrerent, habere dignemini commendatos; quatenus ad propria remeantes nullis propter hoc bonum quod appetisse noscuntur perversorum inquietudinibus perturbentur, sed magis in omnibus auxiliis vestræ tuitionis inveniant; ut ex eorum quiete aliorum adhuc in schismate positorum corda flectantur, atque horum per bonum vestri patrocinii provocati sequaces existant. Ad augmentum namque B mercedis vestræ pertinet, si inter curas bellicas, sicut corpus ab exteriori hoste, sic animam ab interni insidiatoris impugnazione protegitis.

PISTOLA XCVI.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Eosdem commendat quos supra.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Laiores præsentium ad nos de Istriæ partibus venientes, unitati se Ecclesiae subdi, auxiliante Domino, cupierunt. Quos pro sui laude desiderii cum affectu suscepimus, eosque, ^a de conversatione adipisci unitatis præmissa exhortatione, nostræ quoque, sicut eorum desiderium erat, Ecclesiae ^b secimus militare. Quos fraternitas vestra gratauerit excipiat, eisque opem, ut exegerint, libenter impendat; quatenus ad propria revertentes ^c nullis in bono operis sui perversorum inquietudinibus fatigentur. Magis autem apud excellentissimum filium nostrum exarchum id studiosius peragite, ut suis illos jussionibus apud eos quorum illuc interest securos in omnibus reddat, ut horum quiete aliorum quoque adhuc in schismate positorum animi ad conversionis gratiam provocentur.

PISTOLA XCVII.

AD HABITATORES INSULÆ CAPREÆ.

Gratias ut de imperturbato ecclesiastice unitatis amore, Mariniano mandatum de constituendo illis episcopo schismatis inimico.

Gregorius habitatoribus ^a Capreæ insulæ Istriæ provinciæ consistentibus.

^b Redemptor noster, Dei hominumque Mediator, conditionis humanæ non immemor, sic imis summa conjugit, ut ipse in æternitate permanens ita temporalia occulto instinctu pia consulens moderatione

PIST. XCVI [Al. 99]. — ^a Vatic. A, B, E, de conservatione, consentiente Regio.

^b Hunc locum varie exhibent MSS. In Turon. et tribus Vatic. legitur noscimus militasse; procul dubio pro noscimus, u:i habet Corb. In Rhem., Ecclesiæ noscimus permisso militasse. In Vatic. D, Ecclesiæ noscitur permittere militasse, sed corrupte.

^c Veteres Ed., nullis (ut boni operis sui pœnitentiant) perversorum, etc., quibus favet Vatic. A. In recent. Vulgatis, nullis, ut bonum operis sui peragere valeant, perversorum. Lectionem nostram exhibent Turon., Corb. tres Vatic., etc. In nonnullis tamen, pro in-

A disponat, quatenus de ejus manu antiquus hostis nullatenus rapiat quos ante sæcula intra sinum matris Ecclesiae coadunandos esse **1001** præscivit. Nam etsi quisquam eorum inter quos corporaliter degit, flatibus motus, ad tempus ut palmes titubet, radix tamen rectæ fidei, quæ ex occulto prodit, divino judicio virens manet, quæ accepto tempore fructum de se ostentare valeat qui latebat. Quod in vobis nunc ex desiderio vestro gestum esse superni respectus illustratione cognoscimus, qui, schismatistarum inter quos habitatis pertinaciam refutantes, coadunari ovili dominico mente promptissima ipsa rei operatione monstratis. Quibus enim scissura displicet, sanos se velle esse testantur, et reprobantes errorem, ostenditis vos amare quod rectum est, viare quod devium. Hinc est quod nos et vestra dum directa petitio, et latorum præsentium, responsalium vestrorum salubria postulantum lætificavit adventus, per quos significasti vos et devios reprobare gressus errantium, et rectum salutis iter querere, per quod, unitati vos sanctæ Ecclesiae reformantes, ad retributionem bene operantium, ^c qui intra ejus sinum constituti sunt, debitam tenderetis. Unde sic laudabilem vestræque in æternum animæ profuturam voluntatem vestram cum omni gaudio sumus libenter amplexi; hoc cum Domini auxilio disponentes, ut si quidem episcopus quem vobis in vestra reformari petiveratis Ecclesia, a schismaticorum lapsu se segregans, Ecclesiae voluerit unitati conjungi, fratri et coepiscopo nostro Mariniano evidenter scripsimus qualiter petitionem vestram ex nostra auctoritate debeat confirmare. Sin vero, quod optandum nobis non est, ab illorum se noluerit schismate separare, idem quomodo vestra Ecclesia proprium habere valeat sacerdotem, prædicto fratri et coepiscopo nostro scripsimus; quatenus in utroque et pia mentis vestre devote sortiatur effectum, et grex dominicus contra insidianis inimici jacula sit securus.

PISTOLA XCVIII.

AD THEODORUM RAVENNÆ CURATOREM.

Pactis in eo studium laudat. Monet juratam dolose ab Ariulfo pacem. Pactum ipse sua manu subscribere recusat. Augusti causam ad iustitiae leges finiendam. Marentem consolatur Theodorum, ad quem mittere responsalem parat.

Gregorius Theodoro ^a curatori Ravennæ.

Licet multa de vobis ad nos olim, referentibus responsalibus nostris, quæ animos nostros lætificarent pervenerint, nunc tamen remeans filius noster Pro-

bono, legitur in bonum.

PIST. XCVII [Al. 100]. — ^a In Ed. tantum legitur Capreae insulæ. Reliqua supplevimus ex MSS. Anglic., Norm., Rhem., Corb., etc. In Regio, ad marginem, legitur Caprianae insulæ.

^b In exordio repræsentat doctrinam sancti Pauli ad Rom., viii, 30, quam tot libris sanctus Augustinus explicavit adversus Pelagianos. GUSSANV.

^c Remigianus et Reg., quæ intra ejus sinum constituta est.

PIST. XCVIII [Al. 105]. — ^a Erat forte magistratus municipalis, qui annonæ civitatis curam gerit;

Abus abbas tanta de gloriæ vestræ amplius charitate retulit, quanta de bono revera et christianissimo decet filio praedicari. Et quoniam tantum sibi affectum a vobis impensum ac tale studium in ordinanda pace vos habuisse narravit, quale nec in nosris civibus qui illic ante inventi sunt exstitit, supernæ protectionis misericordiam postulauimus, ut hanc vobis vicem, **1002** in corpore et in anima, et hic et in futuro retribuat, qui pro multorum salute vigilanter agere quæ erant utilia non cessasti.

Indicamus itaque **b** Ariulfum de servanda pace, non ut rex ipsius juravit, sed sub conditione si sibi in quoquam excessum non fuerit, aut si nullus contra Arrogis exercitum ambulaverit, sacramenta præstisset. Quod quia omnino iniquum et dolosum est, nos tanquam si non jurasset habemus, quia in aliquid parum facilem sibi excedendi occasionem inveniet, et plus nos **c** si de eo suspecti non fuerimus decipiet. Warnilfrida vero, ad cuius non consilium idem Ariulfus cuncta agit, omnino jurare despexit. Et id conigit ut ex pace, quam multum desideravimus, nos in his partibus nullum pene remedium habere possimus, quia de eisdem hostibus de quibus suspecti nuncusque fuimus adhuc et in posterum suspecti sumus.

Cognoscat præterea gloria vestra homines regis qui hoc transmissi sunt imminere ut in pacto debeamus subscribere. Sed recordantes eorum que Agilulphus Basilio viro clarissimo convitia per nos in beati Petri dixisse fertur injuriam, quamvis hoc penitus idem Agilulphus negaverit, a subscriptione tamen abstineremus, ne nos qui inter eum et excellentissimum filium nostrum dominum exarchum petitores sumus et medii, si quid forte clam sublatum fuerit, falli in aliquo videamur, et nostra ei promissio in dubium veniat; et si qua de futuro, quod absit, necessitas fuerit, occasionem inveniat qualiter nostræ petitioni consentire non debeat. Et ideo petimus ut, sicut et a prædicto filio nostro excellentissimo poposcimus, gloria vestra ea qua nobis charitate unita est peragat, quatenus antequam homines ipsi ab Arrogis revertantur, rex eis sub festinatione scripta transmittat, que tamen ad nos deferantur, in quibus eis præcipiat ut nos subscribere non petant. Sed si tantum est, **d** gloriosum fratrem nostrum, vel de episcopis unum, aut certe archidiaconum subscribere faciemus.

Parisus prévôt des marchands; aliis, maire de la ville. Hujus vocis multi sunt significatus qui ad rem nostram non faciunt, Græcis λογοτάτοις. In Cod., lib. iii, de modo multarum, etc. Idem officium præstabant apud Athenienses decemviri. GUSSANV. Obscurum esse non potest quondam sit curatoris civitatis officium legenti apud Cassiodorum, l. 7 Var., c. 12, formulam hujus dignitatis. Ordines itaque curiae gubernabant, pretia rerum venalium moderabatur, cunctorum civium utilitati invigilabat. Antiquam fuisse hanc dignitatem ex eod. Cassiodori testimonio liquet. In Vatic. A legitur procuratori Roven.

D De Ariulfo et Aroge vide epist. 46 lib. ii, indict.

De persona vero Augusti gratias agimus, atque studemus ut cum adversario suo causam suam secundum æquitatem definiat, qui ita illi **e** ne illuc exhiberetur laborem imponi **f** nolamus, ut tamen adversario ipsius justitiam non negemus.

De aliis autem quia digne vobis gratias agere necdum occurrinus, in subsequenti responsalem diriginus, per quem in charitate qua ad alterutrum nxi sumus amplius miserante Domino constringamur. Præterea gloriæ vestræ mœror nos vehementer afficit; sed quia vir sapiens ea quæ per consolationem dicenda sunt cuncta novit, verbis vos consolari cesseamus, sed oratione prosequimur, petentes ut omnipotens Deus vitam et salutem vestram vestrorumque omnium pietatis suæ protectione custodiat, et cor vestrum in afflictione positum consoletur.

1003 EPISTOLA XCIX.

AD OCCILIANUM TRIBUNUM HYDRUNTINUM.

Hortatur ut gravatam a Viatore extribuno Hydruntinam civitatem levet.

Gregorius Occiliano tribuno Hydruntino.

Cognoscentes magnitudinem vestram de Ravennatis partibus cum ordinatione excellentissimi filii nostri domini exarchi ad Hydruntinam civitatem feliciter remeasse, grate suscepimus, et Dominum exoramus, qui actus vestros suæ propitiationis opitulatione disponat. Sabinus siquidem frater et coepiscopus noster ad nos veniens graves nobis civium suorum querelas innotuit, asserens a Viatore extribuno Hydruntinæ civitatis multa se hactenus illicita pertulisse. Magnitudinem ergo vestram paterno salutantes affectu, hortamur ut quidquid pridem male gestum esse cognoscitis judicaria debeat et emendatione corrigere. Scitis etenim quod locus ipse Ecclesiae nostræ sit proprius; et ipsi pauci qui illic rustici remanserunt, si in aliquibus incompetentibus angariis vel oppressionibus affliguntur, locum ipsum deserunt, et, quod non optamus, hostibus datur illum occasio pervadendi. Prædictum ergo episcopum omnesque habitatores loci ipsius vobis peculiariter commendamus, ut non solum nullis illicitis injunctionibus onerentur, sed magis ex commendatione nostra vestra sibi in omnibus sentiant adesse solatia, ut et beatus Petrus apostolorum princeps, cuius res ipsa est, vobis retributor existat, **g** et nos in vestris promptius utilitatibus commodemus.

10, et ad eam notas **a** et **m**, In Vatic. A et in Reg., pro Arrogis legitur regis exerc.

Al., quasi de eo, etc. Magis placuit lect. Vatic. **A** et **B**.

d In Vulgatis, Gloriosum scribitur quasi nomen proprium. Sanctum Gregorium de fratre suo loqui conjicimus. Vide quæ ad hoc argumentum illustrandum concessimus, lib. i comment. de ejus Vita.

e Exhibere est se vel alium sistere præsentem. De verb. signific., leg. 22, et 246, in Dig.

f Corb. voluminus. Vatic. A, volumus.

Erist. XCIX [Al. 104]. — **g** In Vatic. A, D, E, commendemus, secus in Norm. Rhem. etc.

EPISTOLA C.

AD SABINIANUM CALLIPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne patiatur Calliponitano angariis prægravari.

Gregorius Sabiniano episcopo Calliponitano.

Indicatum nobis est quod homines Callipolitani castri, in quo te, propitiante Domino, esse constitutimus sacerdotem, gravibus diversorum molestiis affligantur, atque in longinquis angariis multisque dispendiis conterantur. Hortamur ergo fraternitatem tuam, ut quia et locus ipse nostræ, sicut cunctis notum est, Ecclesiæ esse dignoscitur, sollicitudinem tuam rectæ defensionis zelo succendas, eosque non permittas illicitis prægravari, quia et exemplaria tibi privilegiorum Ecclesiæ de scrinio nostro ob hoc fecimus dari; quatenus informatus ex omnibus qualiter habitatores loci illius defensare valeas non ignores. Volumus etiam ut massæ ipsius Calliponitanae homines, sub sollicitudinis tuae cura, a futura tertia inductione, habere debeas, atque de eorum relevandis molestiis esse cautissimum; et adhibita sollicitudinis cura, uniuscujusque vires quid præstare de sua pensione Ecclesiæ utilitatibus valeant caute cognoscere, ac secundum vires suas **1004** ad persolvendum quemque disponere. De qua ordinatione fraternitas tua, subtiliter facta notitia, quid dare ipsi homines totius Calliponitanae massa possunt indicare non differat, ut sciamus quid exinde disponere, auxiliante Domino, valeamus. Ad Sergium vero defensorem præcepta direximus, ut in hac vobis re non solum non audeat esse contrarius, sed vobis magis ubi valuerit solatia subministret.

EPISTOLA CI.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

Fruniscendum Ecclesiæ Hydruntinæ debitorem, si sponte non solvat, cogat ad judicium.

Gregorius Sergio defensori.

Reverendissimus frater noster Petrus, Hydruntinæ civitatis episcopus, questus est nobis per Vincentium diaconum suum, Fruniscendum Ecclesiæ suæ quondam filium, in multis existere debitorem; et non solum nolle satisfacere de his quibus tenetur obstrictus, sed etiam contempnere subire judicium. Unde experientia tuae præsenti auctoritate præcipimus ut eum admonere studeat, quatenus si quid de obstrictu Ecclesiæ ^a se redhibere cognoscit, satisfacere dilatione postposita non desistat. Alioquin mora cessante ad electorum te compellente accedat judicium. Et quidquid veritate cognita mediis sacro-sanctis Evangelii fuerit statutum, ita ad effectum

EPIST. C [AL. 105]. — ^a Ex hac et superiori epist. obliter observandum jam tunc urbes integras plurimas Ecclesiæ Romanæ dominio subiit fuisse. Vide supra epist. 31 lib. II. Unde liquet sanctum Gregorium custodiat Neapolis Tribunum deputasse, ac militiis qui in hujus urbis præsidio erant imperasse; quod nisi urb s Dominus fuisse, minime præsumpsisset. De hac terrena summorum pontificum potestate fuisse in Vita sancti Gregorii.

EPIST. CI [AL. 106]. — ^a Gall., redevoir, quasi relebere, ino sic habet San-Vict. Hac voce utuntur jureconsulti alio sensu. Vide notam x ad epist. 44

A executionis tua instantia perducatur, ut hujus rei querela ad nos denuo non redeat.

EPISTOLA CH.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

Mancipium ab ipsis Gregorii Germano Hydruntinum fugiens curet comprehendendi, ac navi Romani deferri.

Gregorius Sergio defensori.

Filius noster vir magnificus Occilianus, tribunus Hydruntinæ civitatis, ad nos veniens puerum unum, Petrum nomine, artis pistoriæ, ex jure ^a germani nostri ad eum noscitur perduxisse. Quem nunc fuga lapsum ad partes illas reverti cognovimus. Experiencia ergo tua antequam ad Hydruntinam civitatem valeat is ipse contingere, sub qua valueris celeritate, vel ad episcopum Hydruntinæ civitatis, vel ad prædictum tribunum, vel ad alium quem in loco tuo te habere cognoscis, scripta dirigas, ut uxorem vel filios prædicti mancipii sub omni habere debeant cautela, atque de ipso sollicitudinem gerere, ut perveniens valeat detineri, et mox cum rebus suis omnibus, quæque ad eum pertinent, navi impositis per fidem personam huc modis omnibus destinari. Experiencia itaque tua cum omni hoc studeat efficacia solertiaque persicere, ne de neglectu vel mora nostros, quod non optamus, animos offendas.

1005 EPISTOLA CIII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne milites in monasterio virginum hospitentur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Insuavit nobis latrix præsentium Agnella abbatissa C quod intra monasterium ipsus milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestræ sollicitudine mirati sumus cur hoc patienter tulerit, et non illud eum orati celeritate fecerit emendari. Unde hortamur ut vel nunc studii vestri sit instanter eis quorum interest imminere quatenus sine aliqua excusatione tollantur exinde, et nullus illic ulterius ^a hospitium et metatum accipiat, ne callidus hostis, occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus, quod absit, valeat exultare.

EPISTOLA CIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ut Neapolitani cives ad concordiam redeant, virum ap prime instructum Romam mittere festinet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quorumdam in Neapolitana consistentium civitate relationem de quibusdam capitulis Stephano deferente suscepimus. De quibus ^a Theodosius vir magnificus, major populi, ad nos veniens, ante conquestus jam

lib. I, et notam o ad epist. 82 ejusdem lib.

EPIST. CII [AL. 107]. — ^a Inde conficitur Gregorium habuisse germanum fratrem. Vide notam d ad epist. 98, supra.

EPIST. CIII [AL. 108]. — ^a In quatuor Vatic., Norm., Reg., Corb. et plerisque omittitur hospitium. Legitur in Vatic. A, omisso metatum.

EPIST. CIV [AL. 109]. — ^a De eo adhuc lib. sequenti, epist. 25, ubi corrupte prius legebatur Theodosio pro Thodoro. Ex utraque autem epist. conjicitur ad majores urbium pertinuisse portarum curam et custodiam.

fuerat a Fraternitate tua in eis fuisse præjudicia irrogata. Sed et alteram quorundam relationem in prædicta urbe degentium, qui prædicti majoris populi partem sequuntur, accepimus. Ex quibus liquido comporimus in duas se partes populum divisisse. Et qui hibis triste, et tibi grave est inter habitatores memoratae civitatis prodisse discordiam, quorum unitati studere debueras ac concordiae ideo fraternitatem tuam his hortamur affabibus, ut, cessante omni excusatione, personam huc instructam sub festinationem transmittas, quæ aut in electorum aut certe in deputatorum a nobis judicio, si qua pro tuis partibus sunt agenda, adversariorum intentionibus ac objectis per omnia valeat respondere; ut, veritate cognita, salubre hic finem causa suscipiat; quatenus, rationabiliter omnibus capitulis quæ in alterationem venerant terminatis, nulla in hac contentione ingravedo vires accipiat, sed sola inter te et filios pax, sicut decet, et charitas perseveret. Quia ergo exortæ contentiones nulla illuc possunt ratione distingui, quippe ubi tanta in habitatoribus est nata dissensio, **1006** ut nullus sit qui possit in judicio respondere, sive de endendæ alternæ partis studio remanere, ita fraternitas tua agat, ^b ut in transmittenda persona, sicut diximus, nullam tarditatem qualibet excusatione subjungat.

EPISTOLA CV.

AD SERENUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Cyriacum abbatem ad Syagrium euntem commendat, monet imagines in Ecclesiis esse servandus.

Gregorius Sereno episcopo Massiliensi.

Quod fraternitati vestræ tam sera scripta transmittimus, non hoc torpori, sed occupationi deputate. Latorem vero præsentium dilectissimum filium nostrum Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vobis in omnibus commendamus, ut nulla hunc in Massiliensi civitate mora detineat, sed ad fratrem et coepiscopum nostrum Syagrium cum sanctitatis vestræ solatio, Deo protegente, proficiscatur.

Præterea indico dudum ad nos pervenisse quod fraternitas vestra, quoadam ^a imaginum adoratores aspiciens, ^b easdem in Ecclesiis imagines contregit atque projectit. Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari posset, habuisset laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse ^c indicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo

^a In Vatic. A, ut transmittenda, omissis in, quod efficit sensum.

EPIST. CV [Al. 110]. — ^a Supra, epist. 52, secundino. De imaginibus, infra lib. xi, epist. 12, eamdem doctrinam incusat, scilicet nec frangendas esse imagines, nec adorandas. Sic opinabatur sanctissimus pontifex Romanus in fine sexti saeculi. Octavo saeculo inuenient emerserunt iconomachi circa tempora Gregorii II et Gregorii III, et multis de iis aut abolidis aut retineundis concilii habitis, tandem in Niceno II, an. 787, pro imaginibus decretum factum et promulgatum est. Galli aliquandiu reluctati sunt, et in synodo Francofordiensи an. 794 Nicenam damnarunt, male ut appareat, intellectam. Nec vero statim manus dederunt; nam, referente Sirmondo, circa an. 824, nostri episcopi, jussu Ludovici PII Parisiis

A legant quæ legere in Codicibus non valent. Tu ergo fraternitas et illas servare, et ab earum adoratu populum protibere debuit, quatenus et liticrarum nescii haberent unde scientiam historiæ colligerent, et populus in pictura adoratione minime peccaret.

EPISTOLA CVI.

AD STAGRIUM, ETHERIUM, VIRGILIJM ET DESIDERIJM EPISCOPOS.

Contra simoniacos, ac neophytes, et vetita mulierum contubernia, nac non synodorum, quæ quotannis habereri debent neglectum, stylum acutum; utque ut synodæ quotannis fiant. De his omnibus in synodo traciari jubet, et ad se per Cyriacum abbatem referri.

Gregorius ^a Syagrio Augustodunensi, Etherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, et Desiderio Viennensi episcopis Galliarum a paribus.

B Caput nostrum, quod Christus est, ad hoc sua esse membra nos voluit, ut per compaginem charitatis et fidei, **1007** unum nos in se corpus efficeret. Cui ita corde adhaerere nos convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimus. Ab aree capitis nostri res nulla nos dividat, ne ab ea, si ejus esse membra refugimus, relinquamur, et velut ejecti de vite palmites arescamus. Ut ergo Redemptoris nostri esse habitaculum mereamur, in dilectione ipsius totu[m] studio maneamus. Ipse namque ait: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum venies* (Joan. xiv, 23). Sed quoniam bonorum auctori haerere aliter non valemus, nisi cupiditatem a nobis, quæ omnium maiorum radix est, abscindamus (Grat. dist. XLVII, c. 7), per scripta præsentia, quæ alterno ad invicem desiderata visitationis sermone nos sociant, fraternitatem vestram institutis apostolicis convenientius, ut, Patrum regulis et preceptis Dominicis innuentes, de templo fidei avaritiam, quæ idolorum est servitus excludamus, ut in domo Domini uil noxiu[m], nilque sinamus adesse confusum.

Nuntio siquidem apud nos olim discurrente vulgatum est quod in Galliarum partibus sacri ordines per simoniacam haeresim conferantur. Et vehementi laetacio mœroris afflcamur, si in ecclesiasticis officiis quemquam habet locum pecunia, et sit secularis quod sacrum est. Quicunque ergo hoc pretii studet datione mercari, dum non officium, sed nomen attendit, sacerdos non esse, sed dici tantummodo inaniter con-

gregati, ab imaginum cultu indicto abhorrevis sunt, prolatis sanctorum Patrum sententiis suam doctrinam stabilentes, tanta quidem fiducia, ut eam se summo pontifici per suos legatos Jeremiam et Jonam persuadere posse crediderunt. De cultu relativi et absoluto, religioso et civili vide theologos, querum nullus, quod sciāti, sancti Gregorii dānnat ē; istolam ad Serenum. GUSSANV.

^b Vulgati, easdem Ecclesie Norman., easdem de Ecclesiis.

^c Al., judicamus vel judicavimus.

EPIST. CVI [Al., 111]. — ^a In Norm. tantum legitur Etherio, Virgilio et Desiderio episcopis Galliarum a paribus. In Rhem. additur Syagrio, qui ceteris præponitur, sed sedium episcopatum nulla fit mentio.

cupiscit (*Grat.* i, q. 1, c. 2). Quid seilicet? quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus, qui dare premium sufficerit, aestimetur? Ex qua re si recti libraminis examinatione pensetur, dum improbe ad inanem gloriam locum festinal utilitatis arripere, eo ipso magis quod honorem querit, indignus est. Sicut autem (*Grat.* i, q. Lxvi, c. 5) is qui invitatus renuit, quæsus fugit, sacræ est altaribus admovendus, sic qui ulti ambit, vel importune se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora consoñdere quid agit nisi ut crescendo decrescat, et ascendiendo exterius interius ad profunda descendat? Itaque, fratres charissimi, in Sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, sit simplex sine venalitate consensus, pura præferatur electio, ut ad summam sacerdotii non suffragio venditorum proiectus, sed Dei credatur esse Judicio. Nam quia grave omnino sit facinus Dei donum velle pretio comparare vel vendere, evangelica est testis auctoritas (*Matth.* xxi). Templo enim Dominus et Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit. Quid aliud est columbas vendere, nisi premium de manuum impositione percipere, et Sanctum Spiritum, quem omnipotens Deus hominibus tribuit, venundare? Quorum sacerdotium ante Dei oculos cadere, cathedralrum utique patenter eversione signatum est. Et tamen exerit adhuc nequitiae pravitas vires suas. Nam cogit vendere quos decipit ut emerent. Et dum non attenditur quod divina voce præcipitur: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth.* x, 8) agitur ut crescat, **1003** et geminata fiat in uno eodemque ^b delicti contagio ementis scilicet et vendentis. Et cum liqueat (*Grat.* i, q. 1, c. 13) hanc haeresim in Ecclesia ante omnes radice pestifera subrepisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnata, cur non cavitur, cur non perpenditur quia benedictio (*Grat.* i, q. 1, c. 4) illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat hereticus promovetur?

Plerumque ergo adversarius animarum, dum non potest in his quæ ad faciem sunt prava subripere, callide specie quasi pietatis injecta nititur supplantaré, suadetque forsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari, dummodo vel sic venena mortifera, eleemosynæ celata obumbratione, transfundat. Nam nec venator feram, aut aveum aueps deciperet, vel pisces piscator caperet; si aut illi laqueum in aperto proponerent, aut ille hamum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metueridæ et cavenda est hostis astutia, ne quos aperta

^b In Anglic., Reg., et in quatuor Vatic., *delicti conditio*. Secus in Norm., Rhem., etc.; paulo post in Khem. et Vatic. D, ubi legimus *ante omnes radice pestifera*, habetur, *ante omnes radices pestiferas*.

* In Mss. Notar., Reg. et Vatic., omittitur, *de pecunia quæ pro sacris ordinibus datur*; quæ tamen verba subtiliter debent.

^d In Excusis *pervrsus emptor*. Multa alia levioris momenti hac in epistola emendavimus ex Mss. de quibus non admonimus.

A nequit tentatione subvertere, latente telo sævius valle trucidare. Neque enim eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit ut quasi bene dispensem, gravatur potius quam juvatur (*Grat.* i, q. 1, c. 27). Eleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non de illicitis et iniquitate congeritar, sed quæ de rebus concessis et bene acquisitis impenditur (*Grat.* xiv, q. 5, c. 7). Unde etiam illud certum est, quia etsi monasteria aut xenodochia vel quid aliud ^c de pecunia quæ pro sacris ordinibus datur, construantur, mercedi non proficit, quoniam ^d dum perversus et emptor honoris in locum sanctum transmititur, et alios ad sui similitudinem sub commodi datione constituit, plura male ordinando destruit quam ille potest ædificare qui ab eo pecuniæ ordinationis accepit. Ne ergo sub obtentu eleemosynæ cum peccato aliquid studeamus accipere, aperte Scripturæ sacræ ordo nos prohibet, dicens: *Hostiae impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere* (*Prov.* xxi, 27). Quidquid enim in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, sed irritat. Ilinc rursus scriptum est: *Honora Dominum ^e de tuis justis laboribus* (*Prov.* iii, 9). Qui ergo male tollit ut quasi bene præbeat, constat sine dubio quia Dominum non honorat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, ^f ac si victimæ filium in conspectu patris* (*Ecli.* xxxiv, 24). Quantus autem dolor patris sit perpendamus, si in eius conspectu filius victimetur. Et hinc facile cognoscimus quantus apud Deum dolor exasperatur, quando ei sacrificium ex rapina tribuitur. Nimis ergo declinandum est, dilectissimi fratres, sub obtentu eleemosynæ, peccata simoniæ haereseos perpetrare. Nam aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere.

Hoc quoque (*Grat. dist.* 59, c. 3) ad nos pervenisse non dissimili dignum detestatione complectimur, quod quidam, desiderio honoris inflati, defunctis episcopis tonsurantur, et liunt repente ex laicis sacerdotes, atque inverecunde ^g religiosi propositi ducatum arripiunt, qui nec esse adhuc milites didicerunt. **1009** Quid putamus quod isti subjectis D præstirunt, qui antequam discipulatus limen attingant, tenere locum magisterii non formidant? Quia de re necesse est ^h ut si et quamvis inculpati quisquam sit meriti, ante tamen per distinctos ordines ecclesiasticis exerceatur officiis. Videat quod imitetur, dicit quod doceat, informetur quod te-

^e In Vatic. A, *de tuis hostiis et tuis justis laboribus*. In Vatic. B, *de tua substantia, vel de tuis justis laboribus*.

^f Excusi, *quasi victimæ filium*.

^g Ita Norm. Vatic. A et D, ac plerique Mss. cuius vet. Ed., consentiente Gratiano. Recentiores habent, *præpositi*.

^h Norm., *ut quamvis inculpati sit quisque meriti*. Sic olim legit Gratianus.

neat; ut postea non debeat errare, qui eligitur viam A errantibus demonstrare. Diu ergo religiosa meditatione poliatur ut placeat, et sic lucerna super candelabrum posita luceat, ¹ ut adversa ventorum vis irruens conceptam eruditionis flamnam non extinguat, sed augeat. Nam cum scriptum sit: *Ut prius quis probetur, et sic ministret* (*I Tim.* iii, 10), multo amplius ante probandus est, qui populi intercessor assumitur, ne flani causa ruinæ populi sacerdotes mali. Nulla igitur contra hoc excusatio, nulla potest esse defensio, quia cunctis liquido notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancti et egregii sollicitudo doctoris, qui neophyllum ad ordines vetat sacros accedere (*I Tim.* iii). Sicut autem tunc neophytus dicebatur (*Grat. dist.* 48, c. 2) qui in initio in sanctæ fidei erat ² conversatione plantatus, sic modo neophytus babendus est qui repente in religionis habitu plantatus, ad ambiendos honores sacros irrepserit. Ordinare ergo ad ordines ³ ascendendum est; nam casum appetit qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quererit ascensum. Et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manum non esse cuiquam citius imponendam (*I Tim.* v), quid hoc celerius, quidve præcipitius quam ut exordiatur a summitate principium, ⁴ et ante incipiat esse episcopus quam minister? Quisquis ergo sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum hoc quod est subiturus onere metiatur, ⁵ ut et impar abstineat, et ad id cum metu, etiam qui se sufficere existimat, accedat.

Ab re autem non facimus ⁶ si ad argumentum rationabilium usum rerum irrationalium colligamus. Aptæ namque ædificationibus de silvis ligna succiduntur, nec tamen adhuc viridibus ædifici pondus imponitur, nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccaverit, et apta ad necessarium usum efficerit. Quæ observantia si forte negligitur, citius superimposita mole franguntur, et gigant ruinam ad auxilium res provisa.

Hinc etenim et medici, qui curam gerunt de corpore, quædam adjutoria recenti adhuc confectione formata indigenti non offerunt, sed maceranda temporibus derelinquunt. Nam si immature quis dederit, dubium non est quia fit causa periculi, res salutis. Discant itaque, discant in officio suo sacerdotes, quibus animarum credita est cura, servare quod diversarum artium homines docente ratione custodiunt, et a præcipiti se ambitione, eti non metu, saltē pudente contineant.

Sed ⁷ ne forsan adhuc se prævæ consuetudinis' quisquam velit objectu defendere, ⁸ fraternalis ves-

¹ Vatic. A, *ut aduersiorum ventorum.*

² Norm., *eruditione.*

³ In tribus Vatic. et Norm., *accedendum est.*

⁴ Norm., et antequam incipiat esse discipulus, *sit magister.*

⁵ Vulgati, et si impar abstineat, et...., cui se sufficere existimat, accedat.

⁶ Norm. et tres Vatic., *ad argumentum rationabile.*

⁷ Excusi, *ne forsan ab hoc.* Vatic. F, *ne forsan ad*

A træ discretio **1010** rationis eos freno coercent, et labi in illicitis non permittat, quia quidquid altius dignum est, non ad imitationis, sed ad exemplum potius debet corruptionis adduci.

Neque autem hoc quod similiter corrigendum est patimur negligenter omittere. Nam quid prodest cuncta munissem, si per unum locum ⁹ perniciosus hosti præbeatur accessus? Cum his itaque qui in sacro sunt ordine constituti habitare mulieres prohibeantur. De quibus, ne antiquus humani generis inimicus exultet, omnium definitum consensus est ut præter eas quas sacri canones complectantur, alias secum mulieres habere non debeant. Quæ interdictio etsi forte aliquibus ad tempus amara est, certum est quia postmodum ex ipsa animæ utilitate dulcescit, si unde inimicus superare potuit, supere-
tur.

Nec hoc quoque in hac sollicitudinis parte reliquimus, quod de habendis per perochias concilii, Patrum providentia, utilitatis causa sancitum est. Unde ne qua inter fratres dissensio, ne qua inter præpositos et subjectos siut fomenta discordiae, in unum convenire sacerdotes necesse est, ut et de ¹⁰ ingruentibus causis disceptatio, et sit salubris de ecclesiastica observatione collatio; quatenus dum per hoc et præterita corrigitur, ¹¹ et regulam futura suscipiant, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præsentiam, si hæc observabitis, scitote, quia scriptum est: *Ubi fuerint congregati duo aut tres in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (*Matth.* xviii, 20).

C Si ergo adesse dignabitur ubi duo vel tres fuerint, quanto magis non deerit, ubi plures convenerint sacerdotes? Et quidem quia de habendo bis in anno concilio Patrum sit regulis statutum, non latet. Sed ne forte aliqua impleri hoc necessitas non pernoctat, semel tamen ¹² ne excusatione aliqua decernimus congregari, ut exspectatione concilii nihil pravum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiae, metu tamen examinis abstinetur ab hoc quod omnium motum est posse displicere judicio. Hanc, fratres charissimi, observantium nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram seris apicibus scripta sunt meditemur, atque ad ea quoscunque possumus incitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis nos salutaribus occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum in his quibus ædificamur innitiunur, locum sine dubio deceptionis excludimus.

D De his itaque quæ superioris dicta sunt, fraternalis tem vestram, auctore Deo, volumus synodus congregare, atque in ea reverendissimu fratre nostro hoc.

⁸ Vatic. D et E, *fraternitas vestra discretionis eos freno correat.*

⁹ Ita Vatic. Norm., etc. In Ed., *perniciosus hosti.*

¹⁰ Vulgati, *incidentibus.*

¹¹ Al., *et regulam futuram, ut habetur in Vatic. A et F.*

¹² Vulgati, *semel tamen in anno.*

^a Aregio coepiscopo, et dilectissimo filio nostro Cyriaco abbe mediantibus, omnia quæ sanctis canonibus, sicut prædictimus, sunt adversa, districte sub anathematis interpositione damnentur, id est, ut nullus pro adipiscendis ecclesiasticis ordinibus dare aliquid commodum præsumat, vel prodatis accipere, nec ex laico habitu quisquam ^y repente audeat ad locum sacri regiminis **1011** pervenire. Neque ut aliae mulieres cum sacerdotibus habitent, nisi hæ quæ sacræ, ut prædictum est, canonibus sunt permisæ. De quibus cunctis reverendissimus frater noster Syagrius episcopus cum omni synodo, dilectissimo filio nostro Cyriaco abbe remeante, nobis quæ acta sunt, studeat renunciare; ut subtiliter agnoscentes quid, et cum qua cautela, vel qualiter sit decretum, omnipotenti Deo de vita vestra ac moribus gratias incessabiliter persolvamus. (Vide ep. seq.)

EPISTOLA CVII.

AD AREGIUM EPISCOPUM VAPINCENSEM.

Eum de snorum obitu consolatur, hortaturque ut sollicitate suo munere fungatur. Dalmaticarum usum illi, et archidiacono ejus permituit jubetque ut synodo per Syagrium cogendæ intersit.

Gregorius ^a Aregio episcopo de ^b Gaſiliis.

Fraternitatis vestræ afflictio, quam de amissionis vestrorum vos hominum habuisse cognovimus, tantam nobis causam mororis injectit, ut quia nos de duobus charitas unum fecit, cor nostrum ^c in vestris specia- liter tribulationibus sentiremus. Sed in hoc dolore multum me consolata est sanctitatis vestræ ad animum reducta discretio, quam et patienter ferre tristitiam, et decet de morte, spe vite alterius, longam non habere mœstitudinem. Ne tamen aliqua adhuc tribulatio in vestra mente se teneat hortor, quiesce dolere, desine tristis esse. Nam indecens est de illis tædio afflictionis addici, quos credendum est ad veram vitam moriendo pervenisse. Habent forsitan illi justam longi doloris excusationem, qui vitam alteram nes-

^x In recent., *Syagrio, invitatis* MSS.

^y Ita Norm. et aliis MSS. passim. Editi vero, *repente valeat*.

EPIST. CVII [Al. 112]. — ^a Aregius sive Arigius, a'is etiam Aridius, vir magnus, septimus episcopus Vapincensis, ex nobili Francorum prosapia oriundus, interfuit conc. Valentino II, an. 584, et Matisc. II, na. 585. Exstat eius Vita a P. Labbeo soc. Jesu, tomo I Bibliothecæ novæ, ex mss. cod. edita. Vapincum alias Vapingum, vulgo Gap, urbs Galliæ, episcopal, in Delphiniatu, sub archiepiscopo Aquensi, inter Ebredunum et Diam. Gussany.

^b In Norm. et uno Colbert., *episcopo in Francia*. Vatic. B, D, E, F, habent *episcopo in Franciis*, ut etiam Rhem. Alii Colb., cum Reg., *episcopo Franciis*.

^c Excusi, faventibus paucis MSS., in vestris specia- liter tui tribulationibus.

^d Vatic. A, *doctores dicimur*.

^e Abest facere a quinque Vatic., Reg. et pluribus Norm.

^f A Silvestro papa institutum dicit Anastasius, ut diaconi dalmatica uterentur in Ecclesia (intellige Romana). Cum Cæsariorum Arelat. concesso specialiter pallii decoravit privilegio Symmachus, diaconos quoque ipsius ad Romanæ instar Ecclesiæ dalmaticarum fecit habitu præminere, ut habeat sancti Cæsarii Vita sexto ipso saeculo scripta, lib. I, num. 22. Dalmaticæ am-

A ciunt, qui de hoc sæculo ad melius esse transitum non confidunt. Nos autem qui novimus, qui hoc credimus et docemus, contristari nimium de obstantibus non debemus, ne quod apud alios pietatis tenet speciem, hoc magis nobis in culpa sit. Nam dissidentiæ quodammodo genus est, contra hoc quod quisque prædicat torqueri mœstitia, dicente Apostolo: *No-lumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non ha-bent* (*I Thess. iv, 12*).

Hac itaque, frater charissime, ratione prospecta, studendum nobis est ut, sicut diximus, de mortuis non affligamur, sed affectum viventibus impendamus, quibus et pietas ad utilitatem et sit ad fructum dilectio. Proinde objurgando, hortando, **1012** suadendo, blandiendo, consolando prodesse quibus possumus festinemus. Lingua nostra bonis fomentum sit, pravis aculeus; tumidos retundat, iratos mitiget, pigros exacuat, desides hortatu succendat, refugientibus suadeat, asperis blandiatur, desperatos consoletur: ut quia ^d ductores dicimur, viam salutis gradientibus ostendamus. Simus in custodia vigilantes, aditus contra hostis insidias solliciti muniamus. Et si quando per devia ovem de commissis gregibus error abduxit, toto illam adnisu ad caulas revocare dominicas contendamus, ut de pastoris nomine quod habemus, non supplicium, sed præmium consequamur. Quia ergo in his omnibus divinæ gratiæ adjutorio opus est, omnipotentis Dei assiduis precibus clementiam exorremus, quatenus ad hæc nobis operanda et velle tribuat, et posse concedat, atque in ea nos via cum fructu boni operis, quam se Pastor pastorum esse testatus est, dirigat; utsine quo ^e facere nihil assur-gimus, per ipsum implere omnia valeamus.

Præterea (*Grat. dist. 23, c. 10*) communis filius Petrus diaconus nobis innotuit quod fraternitas vestra tempore quo hic fuit, poposcerit ut sibi et archidiacono suo ^f utendi dalmaticis licentiam preberemus.

plis erant manicis, tunica strictis, quod Joannes Diac., *Vita sancti Gregorii lib. III, c. 59*, testatur. Dalmaticæ talares erant, sericeæ, albæ, auro ornatae, et clavis seu plagulis ex purpura assutis distinctæ. Cum cives omnes Romani tunica uterentur, tunica ordines distinxere. Nam senatores tunicam lato clavo purpureo, equites clavo duplo sed angusto distinctam induerunt. Plebs rectam et sine clavis. Tunicarum et Dalmaticarum clavos fuisse bullas quasdam purpureas veluti clavorum capita vestibus intextas, putant nonnulli, quibus subscribit Gussany. At clavos illos purpureas lineas fuisse sive virgas quæ mediæ vestes intersecabant, probabilius videtur. Illos enim Alcuinus et Reinigius *virgulæ*, Amalarius et Honorius *lineas* appellant. Joannes Diac. *zonas*, Rabanus *tramites*, quemadmodum Tibullus aureos clavos in feminis vestibus *rias* vocat. *Tabula* etiam dicebantur clavi, quia tabulis longis similes erant. Remansit in dalmaticis priscus mos angustorum clavorum, nulla tamen purpurei coloris habita ratione: *Diaconi*, inquit Amalarius, in eclogis de officio missæ, *dalmaticas portant.... quas solebat militaris usus portare*. In presbyterorum etiam casulæ latus clavus perseverat, qui senatorum proprius fuit. De dalmatica disserit Baronius, in notis ad *Martyrologium*, die ultima Maii, cuius in ea describenda lapsus notavit Ferrarius, lib. III de Re vestiaria, cap. 9.

Sed quia ita hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscessit, ut nec ipse moeror incumbens diutius, ut dignum erat et res desiderata poscebat, sineret imminere; et nos in multis implicitos, ecclesiasticæ rationis consideratio novum hoc inconsulte et subito non permetteret indulgere; idcirco postulatae rei prolongatus effectus est. Nunc vero charitatis tuæ bona revocantes ad animum, hujus auctoritatis nostræ serie petita concedimus, atque te vel archidiaconum tuum dalmaticarum usu decorandos esse concessimus, easdemque dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate deferente transmisimus.

Præterea (*Grat. dist. 100, c. 5*) in ea synodo quam contra simoniacam hæresim per fratrem et coepiscopum nostrum Syagrum decrevimus congregari, sanctitatem vestram volumus interesse, atque eidem fratri ita pallium quod transmisimus tribui, si prius se promiserit illicita quæ prohibuimus per definitiōnem synodi a sancta Ecclesia removere. De qua synodo omnem nobis subtiliter ordinem tuam fraternitatem volumus scriptis discurrētibus nuntiare, ut ipse, cuius nobis sanctitas valde experita est, nos reddas de omnibus certiores.

1013 EPISTOLA CVIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM.

Laudat eum ob operam Augustino navatam; pallium usum concedit; statuit ut Ecclesia Augustodunensis primum in ea provincia post Lugdunensem locum obtineat; de synodo iterum.

Gregorius Syagrio episcopo Augustomensi.

Magistra bonorum omnium charitas, quæ nil sapit extraneum, nil asperum, nil confusum, ita exercet corda et corroborat, ut nihil grave, nil difficile, sed fiat totum dulce quod agitur. Hujus igitur cum sit proprium ^b nutrire concordia, servare composita, dissociata conjungere, prava dirigere, et virtutes cæteras perfectionis suæ munimine solidare, quisquis in ejus radices se inserit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus inanescit, quia humorem secunditatis opus efficax non amittit. Atque ideo multum tibi, dilectissime frater, in Domino condecorator atque congaudeo, quod sic eadem charitate te prædictum multorum testificatione comperio, ut et ipse quæ sacerdotis sunt decenter exhibeas, et aliis te laudabiliter imitandum ostendas.

Quia igitur in prædicationis opere, quam diu cogitans anglorum genti per Augustinum tunc monasterii mei præpositum, nunc fratrem et coepiscopum nostrum, impendere studui, ita sollicitum atque devotum adjutoremque in omnibus te, ut oportuit,

^a Norm., censemus.

EPIST. CVIII [Al. 113]. — ^a In Rhem., omnibus Norm. et quatuor Colbert., legitur *Augustiduno*.

^b Ita Norm. pluriwi, Vatic. et pierique MSS. In Vulgatis, *nutrire concordiam, servare conjuncta*.

^c Al., ut multum, quod legitur in Vatic. D et omnibus Norm.

^d Vatic. B, commotus.

^e Norm., ut metropoli sue; et quidem de Ecclesiarum ordine ac dignitate hoc loco agitur, non de personarum principatu et jure præcedendi.

A fuisse cognovimus, ut magnum me sibi fraternitas tua hac de re faceret debitorem, tantæ rei consideratione ^d commonitus, ne infructuosus erga te vide-rer existere, fraternitatis tuæ petitionem nulla pertuli ratione postponere. Proinde secundum postulationis tuæ desiderium pallii te usu, quod intra ecclæsiam tuam habere debeas, ad sacra tantum mis-sarum solemnia celebranda, Deo auctore, prævidimus honorandum. Quod tamen ita tibi dandum esse decrevimus, si prius per synodi definitionem emen-dare promiseris quæ corrígenda mandavimus, quia dignum profecto esse credidimus, ut cum mentis gravitate qua Deo te propitio pollere didicimus, habitus quoque exterioris clarior in te cultus accresceret, præsertim cum id te non ad superflue elatiōnis pompam, sed pro genio et honore tuæ arbitre-mur Ecclesiae petivisse. Cujus ne indumenti munificientiam nudam videamus quodammodo contulisse, hoc etiam pariter prosperimus concedendum, ut metropolitæ suo per omnia loco et honore servato, Ecclesia civitatis Augustodunæ, cui omnipotens Deus præesse te voluit, post Lugdunensem Ecclesiam esse beat, et hunc sibi locum et ordinem ex nostra auctoritatis indulgentia vendicare. Cæteros vero episcopos (*Grat. dist. 17, c. 7*) secundum ordinationis sua tempus, sive ^f ad consedendum in concilio, sive ad subscribendum, vel in qualibet alia re sua attendere loca **1014** decernimus, et suorum sibi prærogativam ordinum vendicare, quia omnino ra-tionis ordo nos admonet (*Dist. 100, c. 9*) ut cum usu Pallii aliqua simul sicut diximus, largiri privile-gia debeamus.

Sed quoniam cum honoris augmento cura quoque sollicitudinis debet excrescere, ut cultui vestrum actionis quoque ornamenta convenient, oportet ut enixius in ^g cunctis se studiis vestra fraternitas exerceat. Cœcta subjectorum actus ^h sit vigilans, vestrum illis exemplum instructio et vita magistra sit. Linguae vestrae exhortatione discant quod me-tuant, et doceantur quod diligent; ut dum talenta credita lucro multiplicato reddideris, in die retribu-tionis audire sis meritus: *Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth. xxv, 23; Luc. xix*).

D Curam præterea congregandæ synodi, quam vobis atque aliis fratribus nostris pro illicitarum rerum prohibitione flendam scripsimus, vestrae specialiter sollicitudini noveritis incumbere. Unde quia præcel-lentissimos filios nostros Francorum reges magnam vobis novimus dilectionem impendere, omni vos

^f Hinc Augustodunensis civitas facta est proto-thronus. Cæterum nihil perturbatius est sessionibus et subscriptionibus non solum episcoporum, sed etiam metropolitanaorum in synodis, si earum seu edita consulamus: adeo ut quandoque episcopi ante archiepiscopos subscriptserint. Unde ex hujusmodi sessionibus et subscriptionibus non licet quidquam de sediū dignitate statuere.

^g Norm. et Vatic. A et F, in cunctis se studiis vestrae fraternitatis exerceat.

^h Recent., sit cura vigilans, ut vestrum.

studio omniq[ue] signe animis necessae est ut quod de synodo congreganda mandavimus fraternitatis veritas significantia compleatur, atque omnia illuc quip[ue] pro animarum salute scriptissime nescantur; quatenus per hoc, et nos scilicet vestrum et qualiter vobis illioita displicesci ostendatis, et nos milititer proximare, qui vestrum ad hoc pro capitis personam elegimus, videamus. (Vide exp. episi. 106 et 107.)

EPISTOLA CIX.

AD BRUNICILDEN REGINAM FRANCORUM.

De iis qui ex laicis repente fuiti episcopi, aut per simoniam ordinantur. Ut synodus ad h[oc] extirpanda cogi jubeat, atque edictio constituta ne Iudeis Christianis mancipia habere licet.

Gregorius Brunichilde reginae Francorum.

Postquam excellentiae vestre sollicitudo regia est ubique gubernatione laudabilis, ad augmentum glorie superaugustioram se debet et providam exhibere, ut quos consilio regi exterius, perire interius non permittas; quatenus per fructum pie sollicitudinis, quod hujus, quod geritis, temporalis regni fastigium, ad exterius, Deo auctore, gaudia possitis et regna pertingere. Quod quidem hac vobis confidimus posse ratione contingere, si inter alia bona de ordinandis agris sacerdotibus gesseritis. Quorum officium in sanctam illuc, sicut didicimus, ambitionem perductum est, ut sacerdotes subito, quod grave nimis est, ex laicis ordinentur (*Grat. Dia. 61, c. 1*). Sed quid isti acutri, quid populo præstituti sunt, qui nos ad utilitatem, sed fieri ad honorem episcopi concupiscunt? Mi ergo qui necdum quod docere debeant didicerunt, quid aliud agunt, nisi ut paucorum provectus illiciens sit multus intentus, et **1015** in confusionem ecclesiastice moderationis observantia ducatur, quippe ubi nullus regularis ordo servatur? Nam qui ad ejus regimen improvidus et præcipitatus accedit, qua admonitione subjectos sedilicit, cuius exemplum non rationem docuit, sed errorem? Pudent profecto, pudenali aliis imperare quod ipse nescit custodiare.

Nec illud quidem quod similiiter emendationi trahendum est praeterimus, sed omnipotens execrabile, et esse gravissimum detestamur, quod sacri illuc ordines per simoniacam haeresim, quæ prima contra Ecclesiam orta et districta maledictione damnata est, conferantur. Hinc ergo agitur ut sacerdotii dignitas in despectu et sanctus sit honor in crimine. Perit itaque reverentia, admittitur disciplina, quia qui culpas debuit emendare committi, et nefaria ambitione honorabilis sacerdotii ducitur in depravatione censura.

EPIST. CIX [A. 114]. — * Editi, venalia judicantur.

Ex his forte orta occasio dicendi Syagrium fuisse cognatum Brunichilde reginæ. Ejus frater appellatur in Breviario Eduensi, inquit Sammarthani fratres, Gallie Christianæ tom. II, qui tamen ab hac opinione longius abscedunt, quia in veteribus libris aut scriptoribus de regali prosapia hujus pontificis nihil legitur. Certe id minime quoque significant sancti Gregorii verba.

* Idem multo post tempore statuit Rhemense conc.

¶ Nam quis denuo veneratur quod venditpr., aut non vile putet esse quod emitur? Unde valde contristor, et terra illi condolgo, quia daga sancum Spiritum, quem per manus impositionem omnipotens Deus hominibus largiri dignatur, divino munere habere despiciunt, sed premissis assequuntur, sacerdotium illuc subsistere diu non arbitror. Nam ubi dona supernæ gratiae venundantur, ad Dei servitum non vita queritur, sed magis contra Deum pecunia veneratur. Quia igitur tantum facius non solus illis periculum, verum etiam vestro regno satis est noxiū, salutantes excellentiam vestram paterno affectu, petimus ut de hujus pravitatis emendatione Deum vobis placabilem facias. Et ut nulla deinceps valeat occasione committi, synodum fieri jussio vestra constitutus, ubi, presente dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate, sub districta anathematis interpositione debeat interdicari, ne nullus ex laico habitu subito ad episcopatus audeat gradum accedere, neque pro ecclesiasticis ordinibus quilibet quidquam dare vel ausus sit accipere, ut Dominus et Redemptor mater sic quæ vestra sunt faciat, sicut excellentiam vestram in iis quæ sua sunt pia esse viderit derotione sollicitam. Curam vero et sollicitudinem ejusdem synodi, quam fiendam decrevimus, fratri coepiscopoque nostro Syagrio, quem vestrum proprium novimus specialiter delegare curavimus; quem petimus ut et supplicantem libenter audiens et ope juvare dignemini, quatenus quod ad mercedem vestram respiciat, remoto hujus mali contagio, in cunctis quibus juri vestro subjectis pia et Deo placita procedat ordinatio sacerdotum.

Cui fratri nostro pro eo quod se in ea predicatione quæ Auglorum genti, auctore Domino, facta est devotum vehementer exhibuit, pallium ad missarum solemnia utendum transmisimus, ut quia adjuvare spiritalia studuit; apostolorum principis **1016** sententia in ipso quoque inveniatur spiritali ordine praefecisse.

Omnino praeterea admirati sumus cur et in regno vestro Iudeos Christiana mancipia e possidere permittitis. Quid enim sunt Christiani omnes nisi membra Christi? Quorum videlicet membrorum caput cuncti novimus quia fideliter honoratis. Sed quam diversum sit excellentia vestra perpendat caput honorare, et membra ipsius hostibus calcanda permittere. Atque ideo petimus ut excellentia vestre constitutio, de regno suo hujus pravitatis mala removeat; ut in hoc vos amplius dignam cultricem omnipotentis Domini demonstratis, quod fideles illius

an. 650, c. 11, et Leptinense an. 745, c. 3. Sed in Capitulari Caroli Magni, an. 779, c. 20: *De mancipiis quæ venduntur. Ut in praesentia episcopi vel consitituti sit, aut in praesentia archidiaconi, aut centenarii, aut in praesentia vicecomiti, aut judicis comitis, aut aucte bene nota testimonio. Et foras marcham, Gal., hors le marché, nemo mancipium vendat, etc. Scilicet ut de eorum religione constaret. GUSSANV.*

* Editi, submittere.

* In Norm. et nonnullis, dignas cultrices. Conseruent Excusi. Sequimur tres Valic., Rhem., etc.

ab inimicis ejus absolvitis. (*Cf. Joan. Diac. I. iii, c. 2.*)

EPISTOLA CX.

AD THEODERICUM ET TREODEBERTUM REGES FRANCORUM.

Quod multi per simoniam ordinentur, tributa a praediis ecclesiasticis exigantur, ex laicis repente fiant episcopi. Synodus ad hæc emendanda celebrari current, statuante ne Judæis Christiana mancipia habere licet.

Gregorius ^a Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Cum regni vestri nomen ^b inter cætera gratia olim Christianæ religionis effulserit, valde studendum est ut unde gloriostiores ceteris gentibus eminetis, inde omnipotenti Domino qui dat salutem regibus perfectius placeatis et fidem quam colitis adiutricem in omnibus habeatis. Optaveramus quidem, præcellentissimi filii, nostrum ad vos ^c sola dirigere visitatione sermonem, ut charitatis officiis paternum monstraremus affectum. Sed ^d quia nimium nos res constringat illicita, sic unum convenit exhibere, ut aliud sub silentio, quod emendatione indiget, minime relinquamus. Quod si diligenter attenditis, pro salutis vestræ nos loqui prorsus incolumitate cognoscetis.

Fertur autem (*Grat. I. q. 1, c. 28*) simoniacam hæresim, quæ prima contra Dei Ecclesiam ^e diabolica plantatione subrepsit, et in ipso ortu suo telo apostolicæ ultiōnis percussa atque damnata est, in regni vestri finibus dominari, cum in sacerdotibus fides sit eligenda cum vita. Si vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui ait: *Fides sine operibus mortua est* (*Jac. ii, 18*). Quæ enim opera esse valeant sacerdotis, qui honorem tanti sacramenti convincitur obtinere per præmium? Ex qua re agitur, ut ipsi quoque qui sacros ordines appetunt non vitam corrigere, non mores compонere studeant, sed divitias quibus honor sacer emitur satagant congregare. ^f Hinc sit etiam ut insontes **1017** et pauperes a sacris ordinibus prohibiti despiciique resiliant. Et dum innocentia pauperis displicet, du-

EPIST. CX [Al. 115]. — ^a Seu *Theuderico. In Excusis, Theodorico a paribus.* Ultima hæc non exhibent MSS. Norm., Rhem., quatuor Vatic., Corb., reperiuntur tamen in duobus Vatic.

^b Ita Vatic., Norm., etc. Editi habent, *inter cæteras gentes gratia.*

^c Recentiores, *soluta dirigere.*

^d Vatic. A, Corb., Norm., *quia animum res contristat.*

^e In recent.. *diabolica supplantione.*

^f Det aliquando Deus voci sancti Gregorii vocem virtutis. Audivit eam concilium Tridentinum, sess. xxiii, cap. 18, ubi de seminario sciscit. Audiverat concil. Lateran. sub Alexandr. III, parte i, c. 18: *Quoniam Ecclesia Dei et in his quæ spectant ad subsidium corporis, et in his quæ ad prospectum reniunt animarum, indigentibus, sicut pia mater, providere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus juvari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur, etc.* GUSSANV.

^g Recent., invitis MSS. et vet. Ed., *vulnus infligitur, et paulo post, regnum, vestrorum episcoporum.* Certe vestrorum minime legitur in Vaticinis, Norm., Rhem., Corb., Reg., etc., quibus consentiunt vet., Excusi.

^A bius non est quod præmium illic delicta commendet, quia ubi aurum placet, et vitium. Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam lethale & vulnus infligitur, verum etiam excellentiæ vestræ regnum, vestrorum episcoporum culpa, quorum magis intercessionibus juvari debuerat, prægravatur. Si enim is dignus sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed præmiorum copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nil defendat industria, sed totum auri profanus amor oblineat. ^b Et dum vitia munerantur honore, in locum ultoris is qui fortasse fuerat ulciscendus adducitur; atque hinc ^c sacerdotes non proficeret, sed perire potius indicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando populum orationis clypeo tuaetur, qui jaculis se hostilibus serendum exponit? Aut qualem de se fructum producturus est, cujus gravi peste radix infecta est? Major ergo metuenda est locis illis fore calamitas, ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei in se magis iracundiam provocent, quam per semetipsos populis placare debuerant.

Audivimus autem quia ^d Ecclesiarum prædia tributa ^e nunc præbeant, et magna super hoc admiratione suspendimur, si ab eis illicia querantur accipi, quibus etiam licita relaxantur.

Nec hoc quoque malum sollicitudo nostra patiter negligenter omittere, quod quidam, instinctu gloriae inanis illecti, ex laico repente habitu, sacerdotii honorem arripiunt, et, quod dicere pudet et grave lacere est, regendi rectores, et qui docendi sunt doctores, ^f nec erubescunt videri, nec metuunt. Ducatum animarum impudenter assumunt, quibus via omnis ignota ductoris est, et quo vel ipsi gradiantur iguari sunt. Quod quam pravum quamvis sit temerarium seculari etiam ordine et disciplina monstratur. Nam dum dux exercitus non nisi labore et sollicitudine expertus eligitur, quales animarum duces esse debant, qui episcopatus culmen immatura cupiunt festinatione consendere, hujus saltē rei comparatione

^b Vatic. D et Rhem., et dum vitium. Vatic. F, et dum vitio honor remuneratur.

^c Rhem. et Vatic. D: *Sacerdotes non proficeret, sed interficeret, non in bonum ad celum præire, sed in infernum ad malum perire potius irritantur.* Reg., Remig. et Vatic. E, habent quoque irritantur.

^D ^d In lege Mosaica terra sacerdotum immunitas erat a tributis. In lege nova habemus leges tum ecclesiasticas tum civiles, quibus idem fere cautum est, ut Lateran. concil. III, sub Alexandr. III, can. 19, refertur extra de immunitatibus, etc., can. 4. In Sexto, eodem titulo, cap. 1 et 3, causa 23, quæst. 8, referruntur quædam leges civiles et ecclesiasticae. In Cod., titulo de sacros. Eccles., leg. Placet, etc. An autem ista immunitas sit de jure divino, vel humano, definiere nostri non est instituti. GUSSANV.

^e Vatic. A, D, E, F, Remig. et Colbert., non tribuant, quæ lectio, eti paucorum MSS., non videtur conteinenda. Insectatur simoniam hoc loco sancius Gregorius, quam nemo illicitam esse negaverit. Sunt et regibus ab ea esse abstinentium, maxime cum eorum munificentia prædia Ecclesiæ a tributis alias licitis sint libera.

^f Excusi, nec erubescunt fieri.

considerent, et aggredi repente inexpertos labores abstineant, ne cæca honoris ambitio et ipsis in pœnam sit, et aliis pestifera erroris semiua jaciat, quippe qui non didicerunt quod ipsi doceant. Proinde paterno salutantes affectu **1018** petimus, excellentissimi filii, ut hoc tam detestabile malum de regni vestri studeatis finibus prohibere, et nulla apud vos excusatio, nulla contra animam vestram suggestio locum inveniat, quia facientis procul dubio culpam habet, qui quod potest corrigerem negligit emendare. Qua de re, ut magnum omnipotenti Domino munus valeatis offerre, synodus congregari præcipite, in qua, sicut fratribus coepiscopisque nostris mandavimus, præsente dilectissimo filio nostro Cyriaco abate, sub anathematis debeat obligatione constitui, nullum pro ecclesiastico ordine aliquid unquam dare, nullum accipere, nec quemquam ex laicis ad sacerdotium repente transire, quatenus hanc vobis mercedem et hic et in futura vita Redemptor noster, cuius sacerdotes interius ab hoste perire non sinitis, recomponset.

Omnino præterea admirati sumus quod in regno vestro ^a Judæos Christiana mancipia possidere permittitis. Quid enim sunt Christiani omnes, nisi membra Christi? Quorum videlicet membrorum caput cuncti novimus quia fideliter honoratis; sed quam diversum sit excellentia vestra perpendat caput honorare, et membra ipsius hostibus calcanda permittere. Atque ideo petimus ut excellentiae vestre constitutio de regno suo hujus pravitatis mala removeat, ut in hoc vos amplius dignos cultores omnipotentis Domini demonstretis, quod fideles illius ab inimicis ejus absolvitis. (Cf. Joan. Diac. I. iii, c. 2.)

EPISTOLA CXI.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

Confirmat privilegia per Vigilium papam Arelatensi monasterio concessa.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi.

Cum piæ desiderium voluntatis (Grat. 25, q. 2, c. 9), et laudandæ devotionis intentio sacerdotalibus

^a Fuerant majores nostri erga Judæos indulgentiores, ut ex Gallicanis conciliis colligimus. Matiscon., an. 584, can. 16, docet usum illius temporis diversum ab eo fuisse quem leges Valentiniiani III, an. 425, et plurimi canones imperaverant. Aurelian. III, an. 538, c. 13, patitur Judæis subdi Christiana mancipia, dum nihil illis quod Christiana religio vetat a dominis imponatur. Rhemense conc., an. 650, c. 2, videtur non dissentire ab Aurelian. III. Vide Meldense conc., c. 73, an. 845.

EPIST. CXI [Al. 116]. — ^a Additur in plerisque Excusis nisi forte ubi major est auctoritas. Hæc non leguntur in quinque Vatic., Remig., Reg., San-Vict., etc., nec apud Anselimum, lib. iv, cap. 7, sed neque in antiquioribus Editionibus, ut Veneta ann. 1504, Paris. 1508, 1518, 1521, 1523, Lugdun. 1539, et aliis jam de hoc nonnihil animadverterant correctores Romani, causa 25, quest. 2, can. 9. Notat autem Jamesius hæc verba, quæ non habentur in sex MSS. Anglicanis, ex margine in contextum irrepsisse. Partim ex Gussiana.

^b Vet. Colb., Corb. et Norm., Cellibertus.

^c Monasterium illud ipsum esse quod extra muros Monti majori adjacet, putat auctor Pontificii Arelat.

^A sit semper studiis adjuvanda, cura est sollicitudinis adhibenda, ut ea quæ pro quiete monachorum reliquiasque conversationis fuerint ordinata, nec dissimulatio negligere, nec quædam valeat præsumptio perturbare. Sed sicut hoc quod ratio exigebat utiliter oportuit definiti, ita quod definitum est ^a non debet violari. Igitur gloriæ memorie ^b Childebertus, Francorum rex, catholicæ religionis amore succensus, **1019** intra muros Arelatensis civitatis ^c monasterium virorum, ut scripto reperimus, pro sua mercede constituens, quædam ibidem pro habitantium sustentatione concessit. Cujus ne voluntas unquam duceretur in irritum, et ea quæ pro quiete monachorum disposita fuerant turbarentur, quæque contulit in jura ejusdem monasterii, epistolis suis apostolica petiit auctoritate firmari: hoc quoque sue petitioni subjungens, ut eidem monasterio tam in dispositione rerum quam in ordinatione abbatis quædam pariter privilegia largirentur. Sciens quippe eam apostolicæ sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ ejus fuissent decreto disposita nullius deinceps illicitæ usurpationis molestia quaterentur. Unde quia effectum et regia voluntas et res valde desiderata poscebat, a prædecessore nostro Vigilio, Romanæ sedis antistite, ad ^d prædecessorem vestrum Aurelium scripta transmissa sunt, ubi omnia quæ amplectendæ voluntatis studium deposcebat apostolicæ auctoritatis libenter annisu firmata sunt, quia difficultatem pati non potuit hujusmodi res petita. Sed ut fraternitas vestra quæ fuerint tempore illo decreta cognoscat, antedicti prædecessoris nostri scripta his prævidimus scriptis adjungi. Quibus lectione percursis, hortamur ut omnia sacerdotali, sicut decet, studio inviolata conserves, ^e nihilque illic de indebitis, nihil permittas de illicitis irrogari, nec ea quædam patiaris usurpatione convelli. Nam licet ea quæ semel apostolicæ sedis auctoritate sancta sunt nil egeant firmitatis, ex abundantia tamen cuncta quæ pro hujus rei quiete a prædecessore nostro statuta sunt nostra iterum auctoritate in omnibus robora-

in Aureliano. Vedit tandem Aurelianus, inquit, antequam decederet an. 555, consummatum perfectumque monasterium quod Arelate extruendum mandaverat. Childebertus, vivente Cæsario, vulgo monasterium montis majoris. Eximii illud donavit privilegiis Vigilius, quoru[m] memoriam habes in hac Gregorii epist.

^d Qui Auxanio successit. Vide, an. 546, epistolas Vigili papæ ad Aurelianum et ad episcopos Gallie. An. 549, subscripsit conc. Aurelian. v; Aureliano iterum scripsit Vigilius an. 550, post receptas ab ipso litteras, Anastasio deferente, de quo duabus post annis in epist. clericorum Italiæ legis Francorum data, qui Constantinopolim proficiscebantur. Monasterium autem de quo hic sermo, Childeberto jubente condi coepit fuerat an. 518. Vide Regulam monachorum ab Aureliano conscriptam jussu regis, et in Codice Regularum relatam, quam publici juris fecit Holstenius. Retinuimus autem Aurelium, quod sic legatur in omnibus Vatic., Norm., Colbertinis, Corb., Rhem.

^e Rhem. et quatuor Vatic., nihilque illic debeat, nihil permittatis de, etc. Mendose in Excusis illi, pro illic.

mus. Fraternitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat, quatenus et omnem occasionem inquietudinis excludat, et alii hæc operari suadeat, dum se in custodienda defuncti piissima voluntate, sollicitam, ut decet, exhibuerit et devotam.

EPISTOLA CXII.

AD DESIDERIUM EPISCOPUM GALLIE.

De pallio ipsius prædecessoribus concesso nihil in Ecclesiæ Romanae scrinio reperiri. Mittat præbende, si quid in Ecclesiæ sue chartis invenierit.

Gregorius Desiderio ^a episcopo Galliarum.

Fraternitatis vestrae desiderium Joannis regio-
rii relatione cognovimus : quod quidem libenter pa-
rati sumus impere, si diligenter fuerimus de his quæ
retulit informati. Inquit autem a vestra sibi relatum
dilectione quod Ecclesiæ vestra quedam olim pri-
uilegia ab apostolica sede concessa sint, atque usum
paucorum ejus sacerdotes **1020** antiquitus habuisset.
Quod quia vobis magnopere possitis reformari, in
Ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, et inveniri
nisi potuit. Sed quoniam quanto studiosius ista cupitis
ad ipsi, tanto vos arbitramur esse soñlicitos, in re-
quirendis chartis Ecclesiæ vestrae vigilantius curam
impendite; et si qua exinde scripta inveniri potue-
rint, quæ nos voleant informare, huc curæ vestrae
sit transmittere. Nam qui nova concedimus, vetera
libentissime reparamus.

EPISTOLA CXIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

*Ut Menatem et T. Theodorum Episcopos in Italiam redire
compellat.*

Gregorius Syagrio episcopo Augustodunensi.

Cum sacerdotalis dignitas allis videatur dignioribus eminere, ita quisquis ea ornatus est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo suo nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subje-
ctorum. Nam si actus dissentientia a nomine, quanto
pontificatus ipse plus erigit, tanto magis addicit. Ita-
que Menatem quandam episcopum, qui illuc de
diœcesi Romanae Ecclesiæ nostra ordinatione pro-
fectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut
et nobis de eo major sit verecundia, et illi episcopatu-
tus nomen non sit in honore, sed onere. Quod quia
pudoris nobis est de eo illa cognoscere, quæ in alia-
rum provinciarum omnino reprehendimus sacerdo-
tibus, fraternitas vestra cum illo idmorari amplius
non permisit, sed ad nos quæstocius reverti com-

EPIST. CXIV [A. 147]. — ^a Vatic. A. et F.; episco-
po in Gaffis. Vatic. B.; episcopo Galliarum civitatis.

EPIST. CXIII [A. 148]. — ^a Hic diœcesis est ec-
clesiastica illa provincia cuius metropolis erat Ruma.
Eodem sensu paulo interius : *de diœcesi Reverendissimis fratris nostri Constantii Mediolani. Ecclesiæ epi-
scopi.* Hic assentitur ius Metropolitorum quod epi-
scopi declinabant odio discipline. In Reg. Rhemensi et nonnullis præsertim Vatic.; *de diœcessoribus nostris
ordinatione.*

^b Excusi, que adiūcati.

^c Rhemensis et Vatic. B.; qui nobis restiterit.

^d Vulgat; non corrigit.

EPIST. CXIV [A. 149]. — ^a Sic restitulimus
inscriptionem, præcuntibus Rhem., Norm., Anglic.,
etc.

A pellat, ac magis inventa per omnia occasione trans-
mittat, ut, sub ea qua dignum est observantia refre-
natus, ^c saeculares mores ad sacerdotalem studeat
convertere gravitatem. Nam satis noxiū atque per-
niciōsum est ut imitatione ipsius ^b qui adiūcati de-
buerant destruantur. In qua re non solum ille cul-
pabilis, sed etiam ^c qui non restiterit invenitur; nam
consentire videtur erranti, qui corrigenda ut reser-
carit debeat, ^d non concurrit (*Grat. dist. 85, c. 5.*)

Quia vero Theodorus quidam episcopus de diœcesi
reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis
Ecclesiæ episcopi disciplinem, ut dicitor, evitans,
illud venisse firmatur, hortatur ut et istum diligenter
requisitum ad episcopum suum vestra fraternitas
retransmittat. Et quia sicut legitur : *Qui abjecit di-
sciplinam, infelix est* (*Prov. xv, 32*), nulla eum illie-
se excusatione patiāmini retinere; quatenus ipsi qui
levitatis eorum vicio possunt decipi liberentur, et de
ipsie habere mercedem, ne in hac stultitia pereant,
valeatis.

1021 EPISTOLA CXIV.

AD VIRGILIJ ET STAGRIUM EPISCOPOS.

*De suscipienda causa Syagriæ, quæ religionem professa
cum esset, marito violenter juncta dicebatur.*

Gregorius ^a Virgilij episcopo Arlatensi et Syagrio
episcopo Augustodunensi.

Commissi officii qualitas me, fratres charitissimi,
in vocem cogit doloris erumpere, et dilectionem ve-
stram anxietate charitatis exasperare, quod illie vos
nimil negligentes et remissos dicitur existisse,

C ubi studium vestrum scriteri justitiae rectitudine et ze-
lus debuit castitatis accendere. Pervenit autem ad
nos Syagriam quædam vitam religiosam muta-
tis etiam vestibus assecutam, posteaque marito
violenter esse, quod dici iniquum est, sociatam, et
nullo vos in ejus defensione dolore permotos. Quid
si est, vehementius ingemisco, ne apud omnipoten-
tem Dominum, quod absit, mercenarii officium, et
non pastoris meritum habeatis, quippe qui in ore
lupi ovem laniandam sine certamine reliquistis. Quid
enim dicturi, quæcumque rationem futuro estis iudicii
reddituri, ^b quos stupri soluto non commovit, quos
ad defendendum favor nequaquam religiosi habitus
excitavit, quos ad tulandam pudicitiae integratem
sacerdotalis consideratio non erexit. Vel nunc ergo
neglectus ad memoriam redeat, hujus recordatio-

^b In Excusis legitur, stupri seorsim. Castitatem
atque paupertatem expressis quidem verbis non
spondebant coevi Gregorii Mag. monachi, nec illas
seitate nostra expresse profitebatur Benedictinus ordo;
sed neque canonici regulares, Carthusiani, Carmeli-
tæ, ac Prædicatores ex prima institutione. Expressam
utriusque mentionem primus fieri voluit sanctus
Franciscus; utraque tamen monastica conditio-
nis pars semper fuit, iisdemque legibus firmatus erat
Gregorii Mag. avo monachismus quibus nunc stat.
De conversione morum et obedientia nullum dubium.
De reliquis Gregorium ipsum consule. De paupertate,
lib. iii, epist. 7; lib. x, epist. 4. De perpetua
castitate, lib. v, epist. 24. De stabilitate, lib. ii, epist.
34, lib. vii, epist. 29. De paupertate, castitate, et
stabilitate, lib. i, epist. 42.

culpæ et sollicite et officii vestri consideratio ad praedictæ mulieris vos adhortationem impellat. Et ne forte per tempus transisset in voluntatem necessitas, lingua illi vestra medela sit, atque, admonentibus vobis, orationibus operam det, de memoria lamentia pœnitentiae non recedant, Redemptori nostro corporis exhibeat, et castitatis damna quam ei corpore servare non lieuit, fletu resarciat,

Quia ergo predicta mulier res suas, etiam nunc prius, ut fertur, desiderat causis impendere, hortamur ut fraternitatis vestræ hac in re favorem inveniat, solatis potiatur, et, servata competenti filii portione, fas illi sit de substantia sua **1022** judicare quod velit. Vestrum enim sine dubio bonum facitis, si bona volentibus opem fertis. Hæc igitur, dilectissimi fratres, quæ loquimur ex quanto procedant amore penitente, et omnia cum ea qua dicuntur charitate suscipite. Nam dum unum in Redemptoris nostri corpore corpus sumus, in his quæ vobis nocere sentio simul uror. Qua autem intentione, quo affectu hanc vobis epistolam miserim, cordi vestro veritatis auctor appetiat. Et ideo hæc fraterna vos admonitione non contristet, quia et asperum poculum libenter accipitur, quod intentione salutis offertur. Quod superest, charrissimi fratres, junctis Dei nostri misericordiam precibus exoremus, ut vitam nostram in suo propitiis timore disponat; quatenus et hic illi sacerdotaliter deservire, et in conspectu ipsius in futuro securi assistere et sine metu valeamus.

EPISTOLA CXV.

AD SYAGRUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

De parochiis episcopo Taurinensi subtractis, et episcopo in iisdem constituto, ut eas illi restituendas curet.

Gregorius Syagrius episcopo Augustodunensi.

Si in rebus secularibus suum cuique jus et pro-

c In vulgatis sollicitet.

d Torquet Gussanvilleum quid res proprias habet hæc monialis. Ea bona aut dudum e monasterio egressa Syagria collegerat, aut nondum suscepto religionis habitu cum possedisset, marito sociata repetierat. Justinianus quidem, novella 5, tit. 5, de Monachis, lib. iv, statu in hunc modum: sciat Monachus.... res quæcumque habuerit dum in monasterium intrabat, eas dominii esse monasterii, et nihil prorsus ejiciat. Verum hac lege non tenebatur Syagria; nam etsi Romanis legibus ante quinti seculi medium lati regebantur Franci, non tamén Justiniani Novelli. Scribit Cassianos, lib. iv Institutionum, c. 4, quosdam per nonnulla minus caute monasteria si ampliè susceptos, eorum quæ intulerant redhibitionem poposceré. Id preceavens sanctus Benedictus, Reg. c. 58: Suscipiens, inquit, res si quas habet, aut eroget prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio. Confer cum observat. in epist. 6 lib. iv. Similem adhibet cautionem regula Magistri, c. 87: Ut cum anima sua Ite et oratorio monasterii offerat totum, subscribentibus religiosis testibus, episcopo, presbytero et diacono, vel ipsius territorii clero; et in ipsa cauione taxans hoc, quod si aliquando de monasterio discedere voluerit, sine rebus suis recedat. Vide observ. in epist. olim 29, ind. 4, ubi de testamentis abbatum et monachorum. Nunc est in appendice.

EPIST. CXV [Al. 120]. — *a Vatic. B, D, E, F, et Rhem., hac veneratione.*

b Hic, tom. iv Italiae sacre, ponitur sextus Taurinensis episcopus, ann. 580. Hæc autem epistola

*A*prius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio, ne ibi discordia locum inveniat, unde pacis debent bona procedere? Quod *a* hac ratione servabitur, si nihil potestati, sed totum æquitati tribuitur.

Perlatum siquidem ad nos est dilectissimum fratrem nostrum *b* Ursicinum, *c* Taurinæ civitatis episcopum, post captivitatem et deprædationem quam pertulit *d* grave in parochiis suis, quæ in Franeorum sitæ terminis perhibentur, præjudicium pertulisse; denique *e* ut alter illic contra ecclesiastica statuta, nullo ejus crimine depositente, constitueretur antistes. Et ne leve forsitan videatur hujus rei præjudiciale commissum, etiam aliquid doloris est additum, ut res ei Ecclesie sua quæ habere potuit tollerentur. Quod si hæc veritate subsistunt, **1023** quia crudele nimis est et aperte saeris caenonibus inimicum ut ab altari proprio insontem ambitio removeat sacerdotem, qui non meretur ex crimen successorem, suam *f* in hujus præjudicio cuncti causam attendant, *g* et quod nolunt perpeti, ne alii imponatur studeant. Nam si prævæ rei adiutus, antequam diu patescat, non clauditur, usu fit latior; *h* et erit consuetudine licitum, quod ratione constat esse prohibitum. Sed præ cæteris fraternitatis vestræ sollicitudo, pro nostra commendatione ac divinæ considerationis intuitu, in ejus se enixius defensione impendat, et a suis illum amplius contra rationem remotum esse parochiis non permittat. Sed tam per se quam supplicando præcellentissimis regibus, quos

*C*vos in nullo credimus contristare, id peragat, ut et hoc quod male factum est corrigatur, et quæ violenter ablata sunt veritate patrocinante reddantur; quia dum scriptum sit: *Fratel fratrem adjuvans exaltabitur* (Prov. xviii, 19), tanto se ab omnipotente Deo

scripta est circa ann. 598. Unde miror Philibertum Pingonium Sabandum in Augusta Taurinorum nominare Agnellum episcopum ann. 589, nullumque recensere usque ad ann. 800. Forte Agnellus is est quem hac epistola Gregorius ait, detento in captivitate Ursicino, constitutum fuisse antistitem. **GUSSAV.**

o Taurini, olim Augusta Taurinorum, vulgo Turino, urbs Italæ notissima, ducis Sabaudæ sedes, in principatu Pedemontano; nunc sede gaudet archiepiscopali. GUSSAV.

d Nimirum creatò ex ipsius parochiis novo Mauriennæ episcopatu; vide concil. Lugdun. 1, can. 2, 4, 5, necnon Aurelian. v, can. 12. Maurienna primum ad Taurinensem diœcesem pertinebat, ut scribit Gregorius Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 44. Tum, a Francis sub Guntramno rege occupata, proprium habuit episcopum. Parochias quoque Seguienses Taurinensis diœceseos Guntramnus rex, postquam eas ditionibus suis adjunxit, episcopo Taurinensi deinceps subesse notuit, quia Taurinum in potestate Langobardorum adhuc erat. Ea de re conquestus est apud Romanum pontificem Ursicinus. Scripsit ad Syagrium episcopum, ad Theodericum et Theodebertum reges hanc et sequentem epist. Gregorius Mag., sed frustra; Mauriennensis enim episcopatus ad hodiernum usque diem stetit.

e Id maxime prohibet Lugd. i, can. 5: *Id quod antiquissima vel celeberrima observatione decretum est, nihilominus iteramus, ut nullus in tocum viventis ad ambiendum sacerdoti gradum audeat aspirare. Quod si qualibet impia vel temeraria voluntate præsumperit,*

charitas vestra noverit recepturam, quanto præcepta ipsius in adjuvando fratrem libenter atque constanter fuerit exsecuta.

EPISTOLA CXVI.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM REGES FRANCORUM.
Ut episcopo Taurinensi restituantur ipsius parochiæ in regno Francorum sitæ, in quibus ordinatus fuerat novus episcopus.

^a Gregorius Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Summum in regibus bonum est justitiam colere, ac sua cuique jura servare et in subjectos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodi. Quod quia vos et diligere et omnino confidimus ^b studere, excellentiæ vestræ indicare ea quæ emendationem expetunt invitamus, ut per hoc et oppressis succurrere, et vobis mercedem acquirere nostris epistolis valeamus.

Fratrem itaque et coepiscopum nostrum Ursicinum, Taurinæ civitatis antistitem, in parochiis suis quæ intra regni vestri sunt terminum constitutæ, grave omnino dicunt præjudicium sustinere, adeo ut contra ecclesiasticam observantiam, contra sacerdotalem gravitatem, et contra sacrorum ^b canonum definita, nullo ejus exigente crimine, alter illic non veluerit episcopus ordinari. Et quia parum visum est si illicitis non jungerentur illicita, etiam res Ecclesiæ suæ, ut fertur, ablatae sunt. Quod si ita se veritas habet, quoniam intolerabile nimis est ^c ut vi oppimeretur cui culpa non nocuit, præmisso paterna charitate salutationis alloquio, petimus ut quod excellentia vestra amore ecclesiasticæ reverentiæ et æquitatis contemplatione sponte potest impendere nostra studeat benignius intercessione concedere, et justitiam illi, sicut de æquitatis ejus bono confidimus, faciat in omnibus custodiri, atque **1024** patescata veritate, et quod illicite actum est corrigi, et res ei violenter ablatae æquitate jubeat favente restitui. Nec quod ad tempus ab hostibus ejus Ecclesia detinetur, debet illi aliquid offere; sed hoc ad subveniendum Christianitatis vestræ magis magisque debet animos permovere, ut largitatis vestræ munere consolatus, captivitat^d quam pertulit non possit damna

simul et ipse qui fuerit ordinatus, et hi fratres quos ordinationi ejus intersuisse constiterit, perpetua excommunicationis sententia feriantur. GUSSANV.

^e Sic restitutus ex MSS. Corb. et Norm. In quatuor Vatic., San-Vict., Turon. et Rhem. legitur, præjudicium pro præjudicio. Ita etiam habent vet. Ed., at recentiores in hujus præjudicii cuncti causam, etc., quibus frustra sensus queritur.

^f Ita quoque optime Norm., Rhem., Turon., Corb., San-Vict. et plerique Vaticani. Vet. Ed. habent: et quod nolunt perpeti, nec aliis imponatur. Recent., ut qui nolunt perpeti, nec aliis imponant.

^g Id est, videbitur licitum apud homines minus sapientes.

EPIST. CXVI [Al. 121]. — ^a Rhem. et Vatic. D, custodire.

^b Vulgati, canonum instituta.

^c Colbert, quinque Vatic. et Rhem., ut virtute opimieretur, id est vi.

^d Quatuor Vatic., quæ pertulit, scilicet damna.

A sentire. Pro utilitate ergo animæ vestræ hæc nostra apud vos exhortatio locum inveniat, ut ad mercedem vestram dejectionem ipsius porrecta manu justitiae relevetis, quatenus per hoc quod æquitatem sacerdotibus custoditis, eorum precibus ante Dei semper oculos floreatis.

EPISTOLA CXVII.

AD BRUNICILDEN REGINAM FRANCORUM.

Hilarium commendat, ut illum tuitione sua proteget.
Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

^a Cum in regni regimine virtus justitia et potestas egeat æquitate, nec ad hoc alterum sine altero possit sufficere, quanto in vobis amore horum cura præfulgeat, ex hoc utique patenter ostenditur, dum turbas gentium laudabiliter gubernatis. Quis ergo hæc considerans de excellentiæ vestræ bonitate diffidat, aut de impetratio sit dubius, quando illa a vobis quæ subjectis vos libenter posse novit impendere duxerit postulanda? Lator itaque præsentium Hilarius, excellentiæ vestræ famulus, nostra se interventione apud potestatem vestram æstimans adjuvari, commendationis nostræ sibi poposcit epistolæ suffragari: certum tenens uberior, sicut cæteris conceditis, præmereri, si nostra pro eo intercessio loqueretur.

B Proinde paternæ charitatis affectu salutationis persolentes alloquia, petimus ut quia quorundam se perhibet nequitia adversitatibus laborare, excellentiæ vestræ eum tuitio muniat; et ne contra rationem valeat prægravari, sua illum jussione tutum esse præcipiat; quatenus dum vobis jubentibus atque propitiis nullius adversitas injuste et pro sola tantummodo voluntate locum habuerit, et nos de imprestatis quæ pro vestra magis mercede poscimus gratias referamus, et excellentiæ vestræ beatus Petrus apostolorum princeps, ^b quem in nobis, concedendo quæ petimus, Christiana devotione veneramini, recompensem.

EPISTOLA CXVIII.

AD VANTILONUM ET ARIGIUM.

Hilarium commendat, ut illi suum patrocinium imperdant.

Gregorius Vantilono et ^a Arigio.

Ad magnam gloriæ vestræ laudem accedit, quod

D Consentit Colbert. vet.

EPIST. CXVII [Al. 122]. — ^a Consonant duo erunt Plutarchio apophthegmata. Primum est de Antigono I: Εἰπόντος δὲ τίνος ὅτι πάντα καλά καὶ δίκαια τοῖς βασιλεῦσι, Ναὶ μὲν Διὸς, εἴπειν, τοῖς τῶν Βαρβάρων ἡγέρη καὶ μόνα καλά, τὰ καλὰ, καὶ μόνα δίκαια, τὰ δίκαια. Hoc est: *Dicente quodam, omnia honesta et justa esse regibus: scilicet, inquit, omnino Barbarorum quidem regibus; nobis sola honesta pro honestis, sola justa pro justis habenda.* Alterum de Antigono III. Ἀντιγόνος ἐτρίτος ἔγραψε ταῖς πόλεσι ἀν τι γράψῃ παρὰ τοὺς νόμους, καλών γενέσθαι, μὴ προσέχειν ὡς πήροντο. Id est: *Antigonum III civitatis scribebat, si quid contrarium legibus per epistolam mandaturus esset, ne parerent, sed ipsum ignoratione lapsum censerent.* Hunc imitati sunt nonnulli summi pontifices. GUSSANV.

^b Vatic. A, quem in omnibus concedendo.

EPIST. CXVIII [Al. 123]. — ^a Ad cumdem Arigium exstat epist. 57 libri vi.

^b Hilarius, præsentium lator, valido se fudit præsidio relevari, si assequi favorem tuitionis vestræ meruerit. Quod adeo, sicut est, magnum existimat, **1025** ut ad hoc obtainendum etiam nostram sui commendationem adhibere studuerit adjutricem. Hunc igitur quoniam ad vestrum videmus patrocinium desideranter velle confugere, scribere pro eo non judicavimus differendum: confidentes tanto vos defensionem petentibus libenter imperiuri, quanto et eam in tristitia et in stricto positos cognoscitis suppliciter exspectare. Ea de re gloriam vestram paterna dulcedine salutantes, petimus ut quia prædictus portitor aliquorum inimicitias se contra rationem asserit subiacere, patrocinium vestrum, quod magnopere cupit, inveniat, et nullam illum contra æquitatem molestiam, nullam vexationem patiamini sustinere; sed ab omni eum afflictione, quam non ratio, sed adversantium voluntas ingesserit, patrocinii vestri gratia tueatur; ut et hic optatum se in vobis, ut sperat, læctetur invenisse refugium, et aliquid vobis ad mercedem proficiat, ^c ac vestrum quidem in nobis alii similiter querere discant in tribulatione solatium.

EPISTOLA CXIX.

AD ASCLEPIADOTUM PATRICIUM.

Hilarius commendat, ut ejus patrocinium suscipiat.

Gregorius Asclepiadoto ^a patricio in Galliis.

Qui terrenis ^b regibus adhærent, quantum eis præstandi locus conceditur, tanto debent in causis mercedis priores existere, ut fructu boni operis et hie eorum quibus serviant gratia perfruantur, et cœlestis regni aulam intuire postea mereantur. Unde licet hoc diligere, et in hoc vos esse confidamus intentos; verumtamen quia paternum alloquium aliquid bonis mentibus semper addit, bortamur ut quoties congruum juvandi tempus astiterit, nequaquam ^c quod operandum vobis est differatis. Nam qui fratrem luctu relevat, oppressum erigit, moerentem consolatur, ab illo sibi retribui, cui totum impendit, non dubitet, qui ait: *Quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis* (*Mauth. xxv, 40*). Quia igitur Hilarius præsentium portitor, pro eo quod frustra contra so quorumdam perhibet inimicitias exarsisse, vestræ se tuitioni nostra petuit epistola commendari; certus quod, patrocinantibus vobis, cujusquam contra rationem adversitas ei nocere non valeat, idcirco paterno gloriam vestram salutantes affectu, **D** petimus ut favoris vestri gratia muniatur; et quod cœteris justa potentibus indulgetis huic quoque pro nostra intercessione largius impendatis, atque eum contra æquitatem opprimi non sinatis, sed manum illi auxili, ubi rationis ordo vocaverit, porrigitis; quatenus ad mercedem gloriæ ves-

^b Num Hilarius de quo hic et in epist. superiori fuit ille senator Divionensis de quo Gregorius Turon., lib. de Glor. confess., cap. 42? At ille sæculo vixisse et obiisse fertur. Certe si illæ epistolæ scriptæ sunt indict. 2, de alio agitur Hilario; nam Gregorius Turon.. qui de Hilarii senatori morte ac sepultura loquitur, obiit ipse longe ante indict. 2.

^c Vatic. A, ac nostrum quidem in vobis. Vix est aliud e nostris Mss. præter Remig. et San-Vict. in quo

A træ, et ipse in vobis quod omnino ardue quesiuit inveniat, et vos afflito et humiliiter supplicant vi-deamini, quod valde gloriosum est, subvenisse.

1026 EPISTOLA CXX.

AD CLAUDIO IN HISPANIIS.

Eum laudat, ex virtutis fama sibi dilectum. Ut in luce veritatis atque caelestis patris amore proficial hortatur. Cyriacum abbatem et legatum suum commendat.
Gregorius Claudio in Hispaniis.

Quia unguenti more bonorum fragrat opinio, vestræ gloria de Occidentalibus partibus hucusque odor tetendit. Cujus profecto auræ suavitate respersus, multum, fateor, quem nesciebam dilexi, atque intra sinum cordis amoris manu te rapui; nec jam eum nesciens diligebam, cujus bona cognoveram. Qui enim mihi magna intentione notus, sed corporis visione manet incognitus, de eo procul dubio veraciter dicere possum, quia personam illius scio, sed dominum nescio. Magna autem vestræ laudis datur assertio, quod excellenti Gothorum regi vestra gloria sedulo adhærente perhibetur, quia dum ^a malis boni semper displiceant, bonos vos esse certum est, qui bono placulstis. Propterea debitum salutationis aliquum solvens, opto vos in his quæ cœpistis exerceri, ut in vobis compleatur veridica Salomonis illa sententia, quæ ait: *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem* (*Prov. iv, 18*). Nunc enim cum lux nobis veritatis insulget, cum sese regni cœlestis suavitas mentibus aperit, jam quidem dies est, sed adhuc perfectus non est. Tunc autem dies perfectus erit, quando jam quidquam de nocte peccati in mente nostra non erit. Vos autem usque ad perfectum diem crescere, ut quoisque patria æterna videatur, bonorum hic operum augmenta dilatentur; quatenus tanto post inf retributione major sit fructus munieris, quanto nunc studium creverit laboris. Propterea dilectissimum Filium nostrum Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vestræ gloriæ commendamus, ut, peractis quæ ei injuncta sunt, nulla illum remeandi mora præpediat. Omnipotens Deus cœlestis vos brachii protectione tueatur, et nunc gloriosos inter homines, et post longa annorum curricula inter angelos esse concedat.

EPISTOLA CXXI.

AD LEANDRUM HISPALENSEM EPISCOPUM.

Epistolam illius, charitatis calamo scriptam, ex humilitate sermonis altitudinem cordis ostendere. Se nulla dignum laude, cuius mores deprimit honor onerosus, qui victus pondere culpas culpis jungit, qui e monasterii tranquillitate raptus, mentis naufragium passus est. De podagræ doloribus pie consolatur. Pallium mittit.

Gregorius Leandro ^a episcopo Hispaniæ.

Sanctitatis tuae suscepi epistolam, solius charitatis reperiatur hæc epist. De duabus sequentibus idem dicere cogimur.

Epist. CXIX [Al. 124]. — ^a Vatic. A omitit patricio, etc.

^b Idem et Remig., terrenis rebus.

^c Ibid., quod oplandum nobis est.

Epist. CXX [Al. 125]. — ^a Ομοιον ὅμοιο φίλον, ex Arist., Moral. 8; et Martial. : *Uxor pessima, pessimus maritus; miror non bene convenire vobis.*

calamo scriptam. Ex corde enim lingua tinxerat A 1027 quod in chartæ pagina refundebat. Boni autem sapientesque viri, cum legeretur adfuerunt, quorum statim viscera in compunctionem conimoto sunt. Cœpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa epistola tua mentis dulcedinem non erat audiire, sed cernere. Accendebanter et mirabantur singuli, atque ipso ignis studientium demonstrabat qui fuerat ardor dicemis. Nisi enim prius in se facies ardant, atium non succendant. Ibi ergo vidimus quanta charitate tua mens arserit, quas sic et alios accendit. Vitam vero vestram, cujus ego semper eum magna veneratione reminior, minime noverant, sed eis altitudo vestri cordis patuit ex humilitate sermonis. Vitam autem meam cunctis esse invitabilem illa vestra epistola loquitur : sed quod non est ita ut dicitur, sit ita quia dicitur, ne qui non solet mentietur. Ad hæc autem breviter cujusdam bonæ mulieris verba loquor : *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plena sum (Ruth., 1, 20).* Neque enim, bone vir, hodie ego sum ille quem nisi. Multum fateor exterius proficiendo, interius cecidi, meque de eorum numero esse pertimesco, de quibus scriptum est : *Dejecisti eos dum allevarentur (Psalm. lxxii, 18).* Cum allevatur enim deficitur, qui honoribus proficit, et moribus cedit. Ego enim vias mei capitio sequens, summopere esse decreveram opprobrium hominum, et abjectio plebis, atque in ejus sorte currere de quo ressus per Psalmistam dicitur : *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum (Psalm. lxxxiiii, 7);* C ut videlicet tanto verius intus ascenderem, quanto per convallem lacrymarum foris humilius jacerem. At me multum nunc deprimit honor onerosus, curæ innumeræ persrepunt, et cum sece ad Deum animus colligit, huic suis impulsibus quasi quibusdam gladiis scindunt. Nulla cordis quiete est. Prostratum in insimis jacet, suæ cogitationis pondere depresso. Aut rara valde aut nulla hoc in sublimia peccata contemplationis levat. Torpet ignava mens, et circumlatribus curis temporalibus, jam pene ad stuporem deducta, cogitur modo terrena agere, modo etiam quæ sunt carnalia dispensare. Aliquando vero fastidio exigente compellitur quædam etiam cum culpa disponere. Quid multa loquar? Victa suo pondere, sanguinem sudat. Nisi enim sanguinis nomine B culpa censeretur, Psalmista non diceret : *Liber me de sanguinibus (Psalm. l, 16).* Cum vero culpas culpis jengimus, hoc quoque quod per aliam prophetam dictum est implenus : *Sanguis sanguinem telligis (Osee iv, 2).* Sanguis enim sanguinem tangere dicitur cum culpa culpa adjungitur, ut iniquitatis cu-

EPIST. CXXI [Al. 126]. — ^a Ita passim Codices mss. In duobus tamen Colbert. legitur episcopo Spaniorum. In tertio Colbert., Hispaniorum. In quarto, Hispaniæ. In Reg., mon. Aug., ind. 2, Leandro episc. Spaniorum. In Vulgata, episcopo hispalensi.

^b Recentiores Ed., ex debilitate.

^c In quatuor Vatic., duobus Tellerianis et Reg., præmittitur : *Mense Augusto, indict. 2.*

mulius multiplicetur. Sed inter hæc per omnipotentem Deum deprecor ut in perturbationis fluctibus lapsum tuæ orationis manu me teneas. Quasi enim prospero flatu navigabam, cum tranquillam vitam in monasterio ducerem ; sed procellos subito motibus tempestas exorta 1028 in sua perturbatione me rapuit, et prosperitatem itineris amisí, quia quiete perdita mentis naufragium pertuli. Ecce nunc in undis vessor, et tuæ intercessionis tabulam quæro, ut qui navi integra dives pervenire non merui, saltem post damna ad littus per tabulam reducar.

De podagræ vero molestia sanctitas vestra, ut scribit, affligitur, cuius dolore assiduo et ipse vehementer attritus sum. Sed facilis erit consolatio, si inter flagella quæ patimur quæque secimus ad memoriæ delicta revocamus; atque hæc non iam flagella, sed dona esse conspicimus, si quæ carnis delectatione peccavimus, carnis dolore purgemos.

Præterea ex benedictione beati Petri apostolorum principis pallium vobis transmisimus, ad sola missarum solemnia utendum. Quo transmisso, valde debui qualiter vobis esset vivendum, adiunctor; sed locutionem suppresso, quia verba moribus anteit. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque ad cœlestis remuneracionem patriæ cum multiplici animarum fructu perducat. Ego autem quanta occupatione deprimor ^b et debilitate, brevis attestatur epistola, in qua ei quem multum diligo parum loquor. ^c

EPISTOLA CXXII.

AD RECHAREDUM VISIGOTHORUM REGEM.

Regem laudat de conversa ad fidem Gothorum gente, de oblatis beato Petro munieribus, de contempta Saðæorum pecunia, qæ legem in ipso latam rescindi deprecabantur. Hæc Dei laudi moneta tribuenda, cavadisque cordis humilitate, munditia corporis, atque animi lenitatem, antiqui hostis insidias. Refugias mitti.

Gregorius Recharedo regi Visigothorum.

Exploro verbis, excellentissime fili, non valeo, quantum tuo opere, tua vita delector. Addita quippe fidebus nostris virtute novi miratili, quod per excellētiam tuam cuncta Gothorum gens ab errore Arianae heresis in fidei recta soliditatem translata est, exclamare cum propheta libet : *Hæc est translatio dexteræ Excelsi (Psalm. lxxvi, 18).* Cujus enim vel saxeum pectus tanto hoc opere cognito non statim in omnipotenti Dei laudibus atque in tuæ excellētiae amore molescat? Hæc me fateor quæ per vos acta sunt saepè convenientibus filiis meis dicere, saepè cum eis pariter admirari delectat. Hæc me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego et inutilis tunc inertis otio forpo, quando in anima-

EPIST. CXXII [Al. 127]. — ^a Hujos epistola excellētiam satis demonstravit Hincmarus, cum eam Carolo Calvo imperatori et regi Francorum ut annis tanto rege dignum misit, cum amplissimo et luculentissimo in illam commentario, quem tomo II ejus operum tector videre poterit. GESSANV.

^b De hac Visigothorum conversione legi lib. iii dial., cap. 31, et consule sancti Gregorii Vian.

rum congregationibus pro lucro cœlestis patriæ reges A elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine judicio venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero ubi sua excellentia græges post se fidelium ducet, quos modo ad veræ fidei gratiam per studiosam et continuam prædicationem traxit? Sed est mihi, bone vir, hoc ex Dei munere **1029** in magna consolatione, quia opus sanctum quod in me non habeo diligo in te. Cumque de tuis actibus magna exultatione gaudeo, ea quæ per laborem tua sunt per charitatem mea fiunt. De conversione igitur Gothorum in vestro opere et in nostra exultatione libet cum angelis exclamare: «Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis (Luc. ii, 14). Nos enim, ut existimmo, gratiarum amplius omnipotenti Domino debitorés existimus, quia etsi **B** nobiscum nihil egimus, vestro tamen opere congregando participes sumus. Beatus vero Petrus apostolorum princeps quam libenter munera excellentiae vestrae suscéperit, ipsa cunctis liquido vita vestra testatur. Scriptum quippe (Grat. 14, q. 5, c. 11) est: Volta jūstorū placabilitia (Prov. xv, 8). Neque enim in omnipotenti Dei judicio quid datur, sed a quo datur aspiciuntur. Hinc est enim quod scriptum est: Respxit Dominus ad Abel, et ad munera ejus; ad Cain autem et ad munera ejus non respxit (Genes. iv, 4, 5). Dicturus quippe quia Dominus respxit ad munera, præmisit sollicite, quia respxit ad Abel. Ex qua re patenter ostenditur quia non offerens a munib⁹, sed munera ab offerente placuerunt. Vesta itaque oblitio quam sit grata ostendit, qui datur aurum, prius ex conversione gentilis subdit⁹ amitterum studiū dedidit.

Quod vero transmissos ab abbates, qui oblationem vestram beato Petro apostolo deferebant, vi maris dicitis fatigatos ex ipso istmene ad Hispanias remeasse, non munera vestra repulse sunt quæ postmodum pervenerunt, sed eorum qui transmissi fuerant constantia est probata, at scirent sancto desiderio objecta pericula vincere, et in fatigatione corporis mente minime lassari. Adversitas enim (Grat. 7, q. 1, c. 48) quæ bonis votis objicitur probatio virtutis est, non judicium reprobationis. Quis enim neasiat quam prosperum fuit quid' beatus Paulus apostolus prædicatus ad Italiam veniebat, et tamen veniens naufragium pertulit (Act. xxvi)? Sed nava cordis in marinis fluctibus integrā stetit.

Praeterea indico quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod dilectissimo Filio meo Probito presbytero narrante cognovi, quia cum vestra excellentia constitutionem^d quædam contra Iudeo-Gotho-perfidiam dedisset, hi de quibus prolatæ fuerat, rectitudinem vestrae mentis infectare pecuniarum summam offerendo moliti sunt; quæ excellentia vestra contempnit, et, omnipotenti Dei placere ju-

^c Cantici hujus angelici verbis ut solet sanctus Gregorius in lectiue testificationem, et multæ infra epistola probabunt. Eundem suisse veterum morem discit ex nota 1803 ad librum, Sacramentorum,

dicio requirens, auto innocentiam præstulit. Quia in re mihi David regis factum ad memoriā venit: cū dum concipiā aqua de cisterna Bethlehemita, quæ inter hostiles eūheos habebatur, ab obsequentiibus militibus suisset allata, protinus dixit: Absit a me et sanguinem justorum hominum bibam (I Paral. xi, 19). Quam quia fidit et bibere nolit, scriptum est: Libavis ēdīm Dohino. Si igitur ab armato rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensamus quæ sacrificium omnipotenti Deo rex obtulit qui pro amore illius non aquam, sed aurum acciperet contemptus. Itaque, fili excellentissime, fidenter dicam quia libasti aurum Dohino, quod contra eum habere nolueris. Magna sunt haec et omnipotentis Dei laudi tribulanda.

1030 Sed inter haec vigilanti sunt studio antiqui hostis insidie cavelit, qui quantum majora in hominibus dona conspicit, tanto haec auferre subtilioribus insidias exquirit. Neque enim latrunculi in via capere viatores vacuos expertunt, sed eos qui aurivascia vel argenti ferunt. Vix quippe est vita praesens. Et tanto quidque necesse erat insidientes spiritus cœreat, quanto majora suu dñe que portat. Oportet ergo excellentiam vestram in tanto hoc de conversione gentis subditæ munere quod accepit summopere custodire prius humilitatem cordis, ac deinde munditiam corporis. Cum enim scriptum sit: Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv, 11; xviii, 14), profecto liquet quia ille veraciter altanat, qui mentem suam ab humilitatis radice non desecat. Sæpe namque malignus spiritus, ut bona destruat quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit, eamque laetis cogitationibus in quibusdam suis laudibus exultit, ita ut decepta mens admiretur ipsa quam sint magia que fecit. Quæ dum per occulatum tamorem apud semetipsam extollitur, ejus qui dominum tribuit gratia privatur. Hinc est enim quod per prophetas vocem contra superbientem animam dicitur: Hobens fiduciā in pulchritudine tua; fornicata es in nomine tuo (Ezech. xvi, 15). Fiduciā quippe animam in pulchritudine sua libere est in semetipsa de justa actione præsumere. Quæ in suo nomine fornicatur quando in loco quod recte egit, non conditoris laudem dilatari appetit, sed suæ opinione gloriari requirit. Hinc rursum per prophetam scriptum est: Quo pulchrior es, descende (Ezech. xxxii, 19). Animæ etenim unde est pulchrior, inde descendit, quando ex virtutis dcore quo exaltari apud Deum debuit, ab ejus gratia per suam elationem cadit. Quid ergo in his agendum est, nisi ut malignus spiritus cum nobis ad elevandam mentem reducere bona que egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revocemus, quatenus et nostra cognoscamus esse quæ peccando fecimus, et solius omnipotenti Dei munera cum pec-

^d Epistolam Recharedi regis in qua haec leguntur supra edidimus. Est hujus libri sexagesima prima.

^e Norm. et plurimi, fiduciā quippe anima.

^f Corb. et Norm., gratiam requirit.

cata declinamus? Custodienda est quoque munditia corporis in studiis bonae actionis, quia juxta vocem prædicatoris Apostoli: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (*I Cor. iii, 17*). Qui rursus ait: *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra* (*I Thess. iv, 3*). Quam sanctificationem quid dixerit, ostendens protinus adjunxit: *Ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum suum vos possidere in sanctificatione et honore, et non in passionibus desiderii.*

Ipsa quoque regni gubernacula erga subjectos magno sunt moderamine temperanda, ne potestas menti subripiat. Tunc enim regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Curandum quoque est ne ira surrepat, ne fiat citius omne quod licet. Ira quippe, et cum delinquentium culpas exequitur, non debet menti quasi domina praære, sed post rationis tergum velut ancilla famulari, ut ad faciem jussa veniat. Nam si semel mentem possidens cooperit, justum esse deputat etiam quod crudeliter facit. Hinc enim scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur* (*Jac. 1, 20*). Hinc rursus dicitur: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, 1031 et tardus ad iram* (*Ibid., 19*). Hæc autem vos auctore Deo omnia servare non ambigo. Sed occasione admonitionis exorta, bonis vestris actibus me furtive subjungo, ut quod non admonitus facias, quando vobis et admonens additur, jam non soli facias. Omnipotens autem Deus in cunctis actibus vestris coelestis brachii extensione vos protegat, vobisque et presentis vita prospera, et post multa annorum curricula gaudia concedat æterna.

Clavem vero parvulam a sacratissimo beati Petri apostoli corpore vobis pro ejus benedictione transmisimus, in qua inest ferrum de catenis ejus inclusum, ut quod collum illius ad martyrium ligaverat, vestrum ab omnibus peccatis solvat. Crucem quoque dedi latori præsentium vobis offerendam, in qua lignum dominice crucis inest, et capilli beati Joannis Baptiste, ex qua semper solatium nostri Salvatoris per intercessionem præcursoris ejus habeatis.

^a Excusi, mentem surripiat.

^b Ita MSS. Vatic., Corb., Norm., etc. Excusi habent, et nostris moribus.

^c Desunt hæc in Anglic., Norm., Remig., Corb., San-Vict. Leguntur in Reg., Colbertinis, Rhem. et quinque Vatic. Anagnosticum pro quovis scripto usurpat non semel Ennodius epist. 4 lib. 1, ad Faustum, *anagnosti fidem securus*, etc., quod exponit Sirmundus, *epistole tue*. Et epist. 5 lib. viii, *de anagnosti prolilitate fastidium*. In quem locum Sirmundus: *Ἀναγνωστικὸν εἶδεν οὐδὲ τί ποτε λέγεται*, sicut ἀκρόαμεν et ἀκοντόμεν, quod auditur. Itaque ut acroama etiam Latinis usurpant pro dicto seu re aliqua quæ auribus excipiunt, sic anagnosticum pro epistola aut scripto quoquinque; dici etiam posset ἀναγνωστικόν, anagnosma. Partim ex GUSSANV.

^d Unus Colbert., isque CCC ann., nol. 408, prætermisis bis quæ hic subjiciuntur, hanc epistolam (quam dicit secundam ad Recharedum, et cuius initium, omisso item in anagnostico, assignat ad hæc verba: *Ante longum tempus*) sic concludit: *Præterea dona vestrae excellentiae quæ pauperibus beati Petri apostoli sunt transmissa, trecentas cocullas accepimus; et, quantum possumus, precibus exoramus ut cuius vos*

A Reverendissimo autem fratri et coepiscopo nostro Leandro Pallium a beati Petri apostoli sede transmisimus, quod et antiquæ consuetudini, ^b et vestris moribus, et ejus bonitati atque gravitati debeamus.

^c Item in anagnostico. Ante longum tempus dulcissima mili vestra excellentia, Neapolitano quadam juvente veniente, mandare curaverat ut piissimo imperatori scriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret que dudum inter pizæ memorie Justinianum principem et jura regni vestri fuerant emissa, ut ex his colligeret quid vobis servare debuisset. Sed ad hoc faciendum duæ res mili vehementer obstat. Una, quia chartophylacium, prædicti pizæ memorie Justiniani principis tempore, ita subripiente subito flamma incensum est, ut omnino ex ejus

B temporibus pene nulla charta remaneret. Alia autem, quia, quod nulli dicendum est, ea quæ contra te sunt apud temetipsum debes documenta requiri, atque hæc pro me in medium proferre. Ex qua re hortor ut vestra excellentia suis moribus congrua disponat, et quæque ad pacem pertinent studiose peragat, ut regni vestri tempora per longa sint annorum curricula in magna laude memoranda. Præterea ^b transmisimus clavem alias a sacratissimo beati Petri apostoli corpore, quæ, cum digno honore reposita, quæque apud vos invenerit benedicendo multiplicet.

EPISTOLA CXXIII.

AD VENANTIUM ET ITALICAM.

C Morbis afflictum ex suis ipsius molestiis atque ex generali tonus orbis percussione, quæ mundi finem proximum indicat, consolatur.

Gregorius ^a Domino Venantio patricio et Italice jugalibus.

Quosdam de Sicilia venientes, affectu quo debui, de sospitate vestrae excellentiae requirere 1032 curavi. Sed de assiduitate ægritudinum ^b mibi tristia responderunt. Hæc autem dicens, nec ego vobis de meipso invenio aliud quod debeam nuntiare, nisi quod, ^c peccatis meis facientibus, ecce jam undecim

pauperes vestimentorum largitate protestantis, ipsum in tremendo die examinis protectorem habeatis. Ut autem nostrum hominem ad vestram excellentiam modo minime mitteremus, natus necessitas fecit, quia inveniri non potest qui ab istis partibus ad Spaniæ littora ratal proficiisci.

D EPIST. CXXIII [Al. 128]. — ^a In hujus epistole inscriptione dissentinent Codices MSS. et exarati. In Norman. et Anglie. legitur, *Venantio exmonacho patricio, et Italice jugalibus*. In Vaticanis, Colbert. et Rhem. *Italice patricie et domino Venantio*; quibus accidunt veteres Editi. In recent. additur *Concellario Italie*, quod respunit MSS. omnes. Venantius hic, ex aliis jam scriptis ad eum epistolis saevis notus, Italicam duxerat ex qua duas filias suscepserat, Barbaram et Antoninam, infra commemoratas; ad quas post patris mortem consolatorias litteras scripsit sanctus Gregorius.

^b Tres Vatic., Rhem., Colbert. et plerique Norm., mili tristitiam responderunt.

^c Ita Vatic., Norm., Colbert., Rhem., Reg., Remig., etc., ubi in Excusis legitur peccatis meis exgentibus.

menses sunt quod valde raro est si de lecto surge-re aliquando potuero. Tantis enim podagræ tantis-que molestiarum doloribus premor, ut vita mea mihi gravissima poena sit. Quotidie enim in dolore desicio, et mortis remedium exspectando suspiro. In clero vero hujus urbis et populo tanti febrium languores irruerunt, ut pene nullus liber, nullus servus reman-serit, qui esse idoneus ad aliquod officium vel mi-nisterium possit. De vicinis autem urbibus strages quotidie mortalitatis nobis nuntiantur. Africa autem qualiter mortalitate et languoribus vagetur, quanto viciniores estis, tanto credo quod subtilius cognovi-stis. De Oriente vero qui veniunt, graviores desola-tiones nuntiant. In his itaque omnibus quia, appro-pinquante fine mundi, generalem percussionem esse cognoscitis, affligi nimis de propriis molestiis non debetis. Sed, sicut sapientes nobiles decet, omne cor ad animarum curam reducere, districtum judicium quanto sit vicinus plus timete. Studiis pietatis in-tendite, de qua scriptum est, quod *premissionem ha-beat vita præsentis et futuræ* (*I Tim. iv, 8*). Potens est autem omnipotens Deus vitam vestram excellen-tiae et hic in longo tempore conservare, et post multa annorum curricula ad gaudia æterna perdu-cere. Dulcissimas filias meas dominam Barbaram, et dominam Antoninam mea peto vice salutari; quas oro ut superna gratia protegat, eisque prosperari in omnibus concedat.

EPISTOLA CXXIV.

AD DONELLUM EROGATOREM.

Agrum consolatur. Gaudet de militari roga illi denuo imposita. Quam exarchus mutuo accepert pecuniam restituendam monet. Romane civitati præcipua cura subvenial.

Gregorius Donello ^a erogatori.

Epistolam glorie vestræ plenam boni filii chari-tate suscepimus, ex qua quidem de molestia corpo-ris vestri noster est animus contristatus. De divina tamen miseratione confidimus quod qui vos miseram et dejectam diligere fecit Italiam, ipse vobis et corporis salutem restituat, et in æterna retributione compenset. De militari enim ^b roga, quam vos contra voluntatem vestram principali significastis jussio-ne iterum suscepisse, omnino sumus libenter com-plexi, scientes quia magnitudo vestra cautiori salu-briorique provisione militari necessitatibus concurrat.

De ^c sex vero centenariis qui in cimiliarchio Ra-vennatis Ecclesiae fuerant commendati, sicut vestra testatur epistola, ab excellentissimo exarcho in quo-diana militum præfectura sunt mutuati, **1033** qui ut hactenus ^d minime restituantur cujus sit causa cognoscitis. Quod enim scripsistis hoc prædicto filio

EPIST. CXXIV [Al. 129]. — ^a Unde nomen hoc officii deductum, in epistola explicatur his verbis : de militari enim roga, etc.

^b Quid sit roga disce ex nota *k* ad epist. 46 libri II.

^c Centenaria, auri pondo interpretantur quidam. Isidorus ait (quod verum est) centenarium fuisse centum librarum, atque inde appellatum. Græci dicunt τετραπλοῦ. GUSSANV.

A nostro exarcho visum esse, ut quia pax ad conclu-sionem tenuit, de pecuniis hinc competentibus, pri-mum ut rogam illarum partium faciat, gloria vestra caute prospiciat si vel fieri debet, vel sit quoquo modo præsumendum; ut si præfectura illarum partium acceptas pecunias recuperare negligit, haec par-tes ob hoc periculum de militis nuditate sustineant. Sed li quibus mutuatae ipsæ dicuntur pecuniae debent a mutuante constringi; quatenus, sicut neverunt, expensa centenaria ipsi restituant; et pecuniae quæ sine erogantibz non possunt tangi periculo, subtractæ quibus debentur, admisso quod nobis imminent peri-culo, minime aliis dispergantur indebitæ. Et haec quidem nos nec cum novo in causa viro, nec cum Romanarum partium ignaro agimus. Cui quippe con-stat quod, si pax reparata minime fuerit, belli tem-pore, in his locis nisi solius divinæ potentia maje-statis humanum non prævalet subvenire remedium. Sciens ergo magnitudo vestra voluntatem domino-rum principum, quanta cura de Romanæ civitatis præcipue subventione sit provida, quod ex donis eorum evidenter agnoscitur, sed et partium istarum ^e imminentis periculum et civitatis, omnino curæ tuæ est cum pecuniis buc venire. Quod si omissum fuerit, et adversi aliquid, quod non optamus, evene-rit, neque apud Deum neque apud rerum dominos cuiuslibet obtentu personæ vos excusare quoquo modo valeatis. Romana enim civitas, peccatis no-stris facientibus, diversis est altrita languoribus, ut nec qui in murorum custodia sint idonei persistant.

EPISTOLA CXXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Gratulatur de plena satisfactione. Pallium mittit. Quod eo significatur moribus exprimat. Cum Sabiniano episcopo, Honorato archidiacono, Massiano clericō, jam non ex odio sed ex charitate agat.

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Susceptis fratris et coepiscopi nostri Mariniani epistolis, sed et Castorio chartulario nostro reme-ante, fraternitatem vestram plenissime de his quibus dubietas fuerat satisfecisse cognovimus; magnasque omnipotenti Deo gratias solvimus, quia de meo corde medullitus omnis rancor sinistræ suspicionis evulsus est. Pro qua re Stephanum communem illium diaconi-um vestrum cum summa volui celeritate laxare. Sed hunc apud me vel paucis diebus immorari dolo-^fres crebri mearum ægritudinum compulerunt. At postquam meliorari vel modicum cœpi, eum protinus cum gaudio retransmittere curavi.

1034 Itaque pallium ad sacra missarum solemnia utendum ex more transmisimus, cuius vos volumus per omnia genium vendicare. Hujus enim indumenti honor humilitas atque justitia est. Tota ergo mente

^d In San-Vict., Remig. et Vatic. A, minime restau-rentur. In hoc solo e Vaticanis Codd. reperitur haec epistola, in Anglic., Norm., Rhein. et pene ceteris omissa.

^e In Editis, imminentis periculum, omnino curæ tuæ est et civitatis, cum pecuniis. Viarios hic verborum inversionem quæ etiam in San-Vict. reperitur, emenlavimus ex laudato Vatic. ms.

fratervitas vestre se exhibere festinet in prosperis humilium, et in adversis, si quando evenient, cum iustitia erectam, amicam bonis, perveris contrariae. • Nullius unquam faciem pro veritate loquentem premissos, misericordiae operibus juxta virtutem substantie insistens, et tamen insistere etiam contra virtutem cupiens, infirmis compatiens, et benevolentibus congaudens, alieno dama propria deputans, de aliis gaudie unquam de propriis exultans; in corrugandis vitiis meriens, in sovandi virtutibus auditorum apicum deputantes, in ira judicium sine ira legens, in tranquillitate autem severitatis sue censuram non deserens. Hac est, frater charissime, Pallii accepti ratio, quam si sollicite servavatis, quod foris accipisse ostenderis, iustus habes.

Præterea fratrem et coepiscopum nostrum Sabiniandum fraternali vestre in omnibus commendo, et si quæ cause sint, interim posponantur. Charitas inter vos fixa permaneat, ut sic de exterioribus, si quando contentio vertitur, exemplum veniat, quatenus mentem charitas non relinquat. Communem quoque filium Honoratum archidiaconum commendamus. De quo si ita est, sicut per Castorium certularium nostrum didicimus, quia per epip. jam tres antea archidiaconi seruire consuetudinem ecclesiasticam, et quinquennio exploso excepido compulsi sunt, tunc quidem volumus ut charitatem sanctitatis inventias. Nam Philagri juicium non debet de causa quam ipse judicavit. Siu vero ita non est, omni intentio timore depresso, omniisque odio postposito, debet in charitate recipi, et nullatenus a loco in quo inventus est amoveri. Messianum quoque clericum, qui ad nos conseruat; communis filio Stephano diacono fiducialiter dedimus, certi quia quem nos vestre fraternali transmittimus, vos in eo non odium, sed gratiam protestatis ostendere debeatis. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, detque nobis ita agere, ut post hujus temporalis fluctus, ad æterna valeamus simul cum gaudio pervenire.

EPISTOLA CXXVI.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Ne Philagrium, aut ab Ecclesie sua hominibus, aut a collectæ exactoribus, aut a Dertonensi episcopo, inuste gravari patiatur.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Licet multum fraternalitatem vestram ad servandam sibi justitiam Philagri portoris presentium flagellum exercitatis invitet, verumtamen 1035 quia ad

EPIST. CXXXV [A. 150]. — ^a In omnibus Norm. : Nullius unquam faciem contra veritatem respiciens, nullius unquam faciem pro veritate loquentem premens.

^b Ex Vulgatis alii supra virtutem, alii ultra virtutem habeant.

^c Sic legendum ex quinque Vatic., omnibus Norm., Colb., etc., quod retinuerunt vel. Editores. At recentiores maluerunt benevolentibus, ut infirmis opponerent.

^d Irrepsit in Excusos qui, ante quinquennio; quod expunximus, tum quia sensum turbabat, tum quia a Ms. abest.

^e Excusi, simul gaudia; a qua lectione recedere

restituenda que sibi prejudicioriter asserit detineri, por nos vos voleit fieri promptiores, praesentia ad vos scripta prævidentes dirigenda. Quod si ita est, quoniam ante judicium possessio ei debuerat violenter ablata restitu, tamen quia communis sit. Eventius diaconus vester, consentiente prefato labore, constituit per quinque testes partem Ecclesie vestre satisfacere posse, ejusdem Ecclesie juris illum esse, ideoque fraternalis vestra predictum Philagrium contra justitiam laborare non faciat, sed modis quibus potuerit, veritatem diligenter inquirat. Et si manifeste, sicut hic constituit, probari potuerit vestri juris esse, huic propter Deum citius satisficiendum est, ut a tua intentione sine labore discedat. Alioquin ante omnem contentionem ^b res ejus taka vestra provisione reddatur, ut sua cuique parti integræ post hoc maneat de proprietate cognitio. Quia vero pro eo quod vobis nescientibus inde discessit, vestros se aestimat animos offendisse, fraternalis vestra ei dulcedinem suæ charitatis ostendat, ut cognoscatis se longe alter quam debui de sacerdote credidisse. Sed quoniama et sapientibus apostolorum se super liminibus, ut ait, præsentare desiderat, quatinus venire valuerit, et nullius impedimentum, sed nostrum magis habeat in hac parte solutionem.

Indicavit præterea superscriptus portitor quod collecta facta inter alios civitatis Japonensis habitatores, et ipse dare pariter compellatur. Et miramus quod qui magis misericordia dignus est, vobis presentibus prægravetur. Quod si ita est, denuo ab eo per quemlibet exigi vestra sanctitas non permitat, quia cum quem cæcitas sua gravat, inhumanum nimis est in collatione affligere, cui si esset magna necessitas, debuit ex collatione misereri. Quia vero ab Ecclesia Dertonensi puerum suum injuste queritur detineri, fraternalis tua predictæ civitatis episcopo curet scribere, ut si ita est, sine aliqua illum contentionе restituat. Qui si alter esse forte responderit, aut apud vos, aut apud arbitros causa hæc cognoscenda sine excusatione est aliqua facienda. Nam idem Philagri puellam suam cum filiis et nepotibus, de qua, ut ait, nulla est quæstio, eumdem puerum suum nomine Maurum maritum suum secutam innotuit. Ex qua re actum est ut per eum de quo est contentio, etiam alii de quibus nulla est quæstio teneantur. Quod si veritate subsistit, puella illi cum filiis et nepotibus 1036 sine cogunt MSS. pene impes.

EPIST. CXXVI [A. 151]. — ^a Colbert. et Rhem.. irrationabiliter ablata non restitu.

^b Sic restitutus ex probatoribus MSS. In quibdam legitur ablata, quod idem est. Vide que de hac voce Jam diximus ad epist. 55 hujus inductionis. Gus-
SANV.

^c Excusi, nullius impedimento apertatur, sed.

^d Dertonæ Ptolæmæo de prævia, Straboni deponit, ubi pro librariorum yitio irrepsit; nam apud Stephanum ejus epitomatorem legitur ὅπερα πρᾶγμα Δρυγῶν. Haec urbs, quæ hodie Tordinæ, sita est inter Ticinum et Genuanum, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi. GUSSANV.

aliqua altercatione reddenda est; et tunc de supra scripto Mauro quæstione ventilata, quod ratio suaserit terminetur. Quod si forte et de uxore ipsius aliqua dicitur esse contentio, et hoc quoque ita interventu judicij finitur, ut vobis illic præsentibus ad nos de memoratis causis denuo prædictus portitor necessitatem remeandi non habeat.

a EPISTOLA CXXVII.

(Ex actis et opusculis sancti Columbanii, ac aliorum sanctorum veteris Scotie et Hibernie, primum editis a P. Flemingo Franciscano an. 1867.)

In celebratione Paschæ, rejecto Victori cyclo, Scotorum morem sequendum, qui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. De episcopis per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore diaconatus; ac de monachis monasteria sua deserentibus consulti sanctum Gregorium, quem videre summopere cupit. Laudat ejus Pastoralem librum, petitque expositiones in Ezechiel et in Cantica.

Domino sancto, et in Christo Patri [Forte mendo librario omissum papæ] Romano, pulcherrimo Ecclesiæ decori, totius Europæ flaccentis augustissimo quasi cuidam flori, egregio speculatori, theoria ut pote divina castitatis [Ita ms.] potito, Ego ^b Bargoma [Sic ms.] vilis columba in Christo mitto salutem.

Gratia [Gratias in Ms.] tibi et pax a Deo Patre nostro Iesu Christo. [Magna hic labes, prout in Ms. expressa] Libet me, o sancte papa, hyperbolicum tecum non sit interrogandum de Pascha, juxta illud Canticum: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; maiores tuos, et dicent tibi (Deuteron. xxxii, 7). Licet enim mihi, nimirum ^c micrologo, illud cuiusdam egregium Sapientis elogium, quod dixisse fertur, quandam [In Ms. quemdam] videns contupictam [Forte comptem pictam]: Non admiror artem, sed admiror frontem, ad te clarum a me vili scribendo potest inuri; tamen tuae evangelicæ humilitatis fiducia fretus, tibi scribere præsumo, et mei doloris negotium injungo. Vanitas namque scribendi nulla est, ubi necessitas cogit, quamvis majoribus, scribi.

Quid ^d ergo dicis de Pascha 21 aut 22 lunæ quod jam (tua [tui in Ms.] tamen pace dictum sit) non

EPIST. CXXVII. — ^a Epistolarum a se ad sanctum Gregorium scriptarum meminit sanctus Columbanus, epist. 1 et 2. His respondisse sanctum pontificem scribit auctor Vite S. Salabergæ perantiquus. Queritur tamen Columbanus, epist. 1, Satanan semel et his impedivisse quominus epistolæ sua ad sanctissimum papam pervenirent. At forte cum duas priores non accepisset sanctus Gregorius, tertiam feliciter delatam sibi legerat, cui postea respondit dedit; et si inter epistolæ Gregorianas nulla existet ad Columbanum. Ad annum vero 599 saltem referendam censemus hanc epistolam, quod ipsius memoriter Columbanus in epist. ad Gallicanos episcopos, ejus causa congregatos anno sequenti. Porro notæ ascriptæ ad marginem sunt R. P. Flemingi Minorite, qui prius hanc epistolam typis mandavit; ipsis adjecimus nostras in columnarum calce.

^b Leg. Barjona, hoc est filius columbae. Nomen hoc Columbano conveniebat qui modo columbam se, modo palumbum vocat. Columbanus velut diminutivum pro pullo columbarum sumi potest, hoc est, pro columba filio. Plurimis mendis scatet hæc epistola, quibus mederi arduum.

^c Eodem titulo gaudet epist. 4 ad Bonifacium IV.

A esse Pascha, nimirum tenebrosum a multis comprobatur ^e calcenteris? Non latet enim, ut credo, efficiaciam tuam, quantum Anatolius, miræ doctrinæ vir, ut sanctus ait Hieronymus, cuius Eusebius Cæsariensis episcopus in Ecclesiastica excerpta inseruit Historia, et sanctus Hieronymus in suo hoc idem de Pascha opus collaudavit catalogo, de hac lunæ ætate vituperando disputet; qui contra Gallicanos ^f Rimatoris, de Pascha, ut ait, 1037 errantes, horrendam intulit sententiam, dicens: Certe [Ms. Certe, inquiens], si usque ad duarum vigiliarum terminum, quod noctis medium indicat, ortus lunæ tardaverit, non lux tenebras sed lucem tenebræ superant; quod certum est in Pascha non esse probabile, ut aliqua pars tenebrarum luci dominetur, quia solemnitas dominicæ Resurrectionis lux est, et non est communicatio luci cum tenebris. Et si in tertia vigilia luna exceduerit, non est dubium lunam 21 vel 22 exortam esse, in qua verum Pascha non est possibile immolari. Nam qui hac lunæ ætate Pascha definiunt possibile celebrari, non solum illud auctoritate divina Scripturæ affirmare non possunt, sed et sacrilegii et contumacij crimen et animarum periculum incurrint; dum affirmant veram lucem posse immolari cum aliqua dominatione tenebrarum, que omnibus tenebris dominatur. Necnon in sancti dogmati legimus libro: Pascha, id est solemnitas dominicæ Resurrectionis ante transgressum vernalis æquinoctii 16 initium non potest celebrari, ut scilicet æquinoctium non antecedat; quod utique ^g Victorius in suo transgressus est cyclo, et per hoc Galilæ jadidum invexit errorem, seu, ut humilius dicam, confirmavit inolitum. Quippe qua ratione utraque stare possunt, ut scilicet Resurreccio Domini ante suam celebretur passionem, quod vel putari absurdum est; aut septem dies Domini jussione in lege sancti, in quibus tantum legitime Phase Domini cœmedi mandatum est (qui a 14 luna usque ad 20 numerandi sunt), contra jus fasque transcenduntur? Luna enim 21 aut 22 extra jus lucis est, ut pote post medium noctis tunc temporis exorta; et tenebris lu-

^d In hoc dissentiebant Scotti a cæteris in Paschæ celebratione, quod lunæ 14 die in Dominicam incidente, hanc ipsam diem pro Paschate celebrarent, ne cum aliis ad Dominicam sequentem, solemnitatis hujus celebrationis differendo, tempus Paschæ terminos prætergredirentur.

^e Fursan, calculatoribus, aut calcenteris. Hoc ultimo cognomine designatus Origenes ab Hieronymo in una epist. ad Marcellam; sic prius appellatus est etiam Didymus Alex. Gram. χαλκηρος. Uterque ob multitudinem librorum ab ipsis editorum.

^f Forte sic dictos, quod obscuræ et difficilia rura rentur.

^g Victorius, hortatu Hilari, tunc Rom. Eccl. archidiacont, postea sunni pontificis, cyclum, seu canonem Paschalem compositum saeculo quinto mediante, quem Gallicanæ Ecclesiæ primum amplexæ sunt, ut patet ex concil. Aurel. iv, an. 544, deinde omnes Occidentales. Hunc edidit Aegidius Bucherius, et notis illustravit. Anatolius, quem Victorio opponit Columbanus, Alexandrinus erat, horuitque circa an. 270. Eum inter eruditos principem locum tenuisse testatur Eusebius. Hic scripsit quoque de Paschate canones, quos etiam evulgavit Bucherius.

cem superantibus, lucis solemnitas nefas est, ut aiunt, agi. Quare ergo tu tam sapiens, nimirum cuius clarissima per orbem, ut antiquitus, sacri ingenii diffusa sunt lumina, Pascha tenebrosum colis? Miro, fateor, a te hunc Galliae errorem, ac si Schynteneum, jam diu non fuisse rāsum; nisi forte pūtem quod vix credere possum, dum eum constat a te non fuisse emendatum, apud te esse probatum. Alter tamen et honestius tua excusari potest peritia, dum forte notam subire times [Forte, timens] Hermagoricæ novitatis, antecessorum et maxime papæ Leonis auctoritate contentus es. Noli te, quæso, in tali quæstionē humilitati tantum aut gravitati credere, quæ sæpe falluntur. *Melior forte est canis vivus in hoc problemate leone mortuo (Eccle. ix, 4).* Vivus namque sanctus emendare potest, quæ ab altero majore emendata non fuerint [Forte, fuerunt]. Scias namque nostris magistris et Hibernicis antiquis, philosophis et sapientissimis componendi calculi computariis, Victorium non fuisse receptum, sed magis risu vel venia dignum, quam auctoritate. Idecirco mihi timido peregrino, magis quam scio, tuæ dirige fulcrum sententiae, et mature [Ms. habet matura] punctum tuæ placabilitatis huic tempestati nos circumdanti compescendæ transmittere non dedigneris; quia non mihi satisfacit post tantos quos legi auctores una istorum sententia episcoporum dicentium tantum: *Cum Judæis Pascha facere [Deest facere hic in Ms.] non debemus.* Dixit hoc olim et Victor episcopus, sed nemo Orientalium suum recepit commentum; **1038** sed hoc soporans spina Dagonis, hoc imbibit bubum erroris. Qualis, rogo, hæc frivola et tam impoluta, nullis scilicet divinæ Scripturæ sulia testimonis sententia: *Cum Judæis Pascha facere non debemus?* Quid ad rem pertinet [Ms. pertinent]? Nunquid Ju-dæi reprobi Pascha facere credendi sunt nunc, utpote sine templo, extra Jerusalem, Christo tunc figurato, ab iis crucifixo? Aut, nunquid ipsorum esse recte credendum est 14 luna e Pascha [Forte, lunæ Pascha, aut luna et Pascha]; et non potius Dei ipsius instituentis Phase esse fatendum est, scientisque solius ad purum quo mysterio 14 luna ad transcensum electa est? Quod forte sapientibus et tui similibus aliquantulum præluecat. Qui [Quo in Ms.] hoc opponunt, licet sine auctoritate, Deo improperent quare non sua præscientia antea tunc præcaverit Judæorum contumaciam; ut si nollet nos cum eis Pascha facere, novem dies azymorum in lege precipere, ut vel nostræ solemnitatis initium finem solemnitatis eorum non excederet? Nam si 21 aut 22 Pascha celebrandum, a 14 usque ad 22 novem dies computabuntur; septem scilicet a Deo præcepti, et duo ab hominibus aucti. Sed si li-

^b Ita emendandum duximus, cum prius exstaret: *questu Simoniacie* (ubi in margine notatur haberi in Ms. Simoniacos) et *Giltas auctor*, etc. Gildas is esse videtur cognomento sapiens qui scripsit de excidio Britannie et de ecclesiastici ordinis castigatione. Idem infra indicatur: *auctor Giltam de his interrogavit. De sacris ordinibus simoniace tunc collatis in*

Acet hominibus augere per se aliquid divinæ censoræ, interrogo, ne forte videatur contrarium esse illi Deuteronomii sententia: *Ecce, inquit, verbum quod tibi do, neque adjicias ad illud, neque auferas ab eo (Deut. iv, 2).* Sed hæc magis procaciter quam humiliter scribens, scio euripum præsumptionis difficillimæ mili nexisse [Forte, nexusse], enavigandum fore irogus [Forte, ignorans]. Nec loci namque nec ordinis est ut magnæ tuae auctoritati aliquid quasi discutiendo irrogetur, et ridiculose te mei (nimirum Petri cathedrali apostoli et claviculari legitime insidente) Occidentales apices de Pascha sollicitent. Sed tu non tam [tam deest in Ms.] me vilem in hac re quam multos et defunctos et viventes hæc eamdem quæ notavi firmantes magistros considerare debes, et quasi cum eis te trahere colloquium [Mendo hic repetitum, te] crede; pie namque me scito, licet saltuatum et hyperbolice, chilosum os aperire. Tuum itaque aut excusa aut damna Victorium, sciens, si illum laudaveris, inter te et supradictum Hieronymum fideli futurum fore negotium, qui nimirum Anatolium laudavit, huic contrarium; ita ut qui unum secutus fuerit, alterum recipere non poterit. Tua itaque consideret vigilantia ut in fine duorum auctorum supradictorum sibi invicem contrariorum probanda nulla sit inter te et Hieronymum in sententia promenda dissonantia, ne nobis undique sint angustiae, ut aut tibi, aut illi consentiamus. Parce in hoc infirmis, ne scandalum divisa-tatis ostendas. Simpliciter enim ego tibi confiteor C quod contra sancti Hieronymi auctoritatem venies, apud Occidentis Ecclesias haereticus seu respondebas erit; illi enim per omnia indubitatam in Scripturis divinis accommodant fidem. Sed hæc de Pascha sufficiant.

Cæterum de episcopis illis quid judicas interrogo, qui contra canones ordinantur, id est ^b quos tu Simoniacos et Giltas auctor pestes scripsistis. Nunquid cum illis communicandum est? Quia, quod gravius est, multi in hac provincia **1039** tales esse noscuntur, aut de aliis qui, in Diaconatu violati, posita ad episcoporum gradum eliguntur [Ms. gradare leguntur]? Sunt enim quorum in his novimus conscientias; et cum nostra parvitate id conferentes, certum scire volebant si sine periculo post hoc D [Deest aliquid quod sensum compleat, forte, ministra-re] possint, id est aut post gradum solidis emptam, aut post in diaconatu adulterium, absconsu-tamen dico cum i clientelis adulterium, quod apud nostros magistros non minoris censetur esse faci-noris.

Tertio interrogationis loco responde adhuc, quæso, si non molestum est, quid faciendum est de mona-

Gallia conqueritur sanctus Gregorius pene in omnibus epistolis quas aut ad Gallicanos episcopos, aut ad Francorum reges scripsit; vide epist. 106, 109, 110, hujus libri.

ⁱ Aut concubinas intelligit, aut etiam uxores ante sacram ordinem adeptum ductas, quas conjugum loco habere ultra, adulterium putabatur.

chis illis qui, pro Dei intuitu et vitæ perfectioris desiderio accensi, contra vota venientes, primæ conversionis loca relinquunt, et, invitatis abbatibus, servore monachorum cogente, aut laxantur, aut ad deserta fugiunt. Vennianus auctor Giltam de his interrogavit, et elegantissime illi rescripsit; sed tamen discendi studioso [Ms., studio] semper major metus accrescit. Humilius et purius hæc omnia et multo plura [Ms., pulchra], quæ epistolaris brevitas non admittit, per præsentiam interroganda erant, nisi corporis infirmitas, et meorum cura comperegrinorum domi me vinctum [Deest hic aliquid; forte, teneret cupidum] ad te eundi, ut illam spiritualem vivi fontis venam vivamque undam scientiae coelitus fluentis ac in æternam vitam salientis haurire [Deest forte possem]. Et si animum corpus sequeatur, Roma sui iterum rem sustineret contemptus; ut quomodo, docto narrante Hieronymo, legimus quosdam de ultimis Heulini littoris finibus olim venisse Romam, in [Forte, dein], et mirum dictu, aliud extra Romam quæsisse, ita et ego nunc te, non Romam desiderans, salva sanctorum reverentia cinerum, expeterem; licet enim non me sapientem, sed esse sicuti fatetur, hoc idem facerem si vacaret [Ms., sed vacare].

1040 Legi librum tuum Pastorale regimen continentem, stylo brevem, doctrina prolixum, mysteriis referunt, melle dulcius egenti opus esse fateor; mihi idcirco tua sicuti largire, precor, opuscula quæ in Ezechiele miro, ut audivi, elaborasti ingenio.

* In epistola 103, ad Paulinum, ubi quam celebris apud gentes remotissimas Titus Livius extiterit, sanctus Doctor commemorat. Porro, loco Heulini, esse legendum Hualini, vel Huelini, constat ex contextu Hieronymiano. Est vox Græca, a rad. ὥδος, sive ὥδος, vi rum, crystallus. Sic mare vocatur Apocal. iv ὥδασσον ὥλιτην, mare vitreum, id est crystallinum, cæruleum. In Hieronymo hic legimus: *De ultimo Hispaniæ Galliarumque finibus.*

A Legi Hieronymi sex in illum libros; sed nec medium exposuit. Sed si dignaris, aliqua nobis de tuis transmittre relictis in civitatem, extrema scilicet libri exposita transmitte, ¹ et Cantica canticorum ab illo loco (Cantic. iv, 6) in quo dicit. *Ibo ad montem myrræ et collem thuris* [Non est in Ms.] usque in finem; aut aliorum aut tuis brevis, deposito, tracta sententiis; et ut totam exponas obscuritatem Zacbariæ, absconsam propala, ut tibi Occidentalis in his gratias agat cæcitas. Importuna postulo et magna sciencitor; quis nesciat? Sed et tu magna habens [Forte, habes, qui], quia de parvo minus, et de multo plus bene scis esse fenerandum. Rescribere te persuadeat charitas, exponere non impediat chartæ asperitas, quia æra in errorem fuit, et honor debitus cordi est a me tibi dari; menum fuit provocare, interrogare, rogare; tuum, si [Forte, sibi] gratis accepta non negare, talentum fenerari, petenti te panem doctrinæ, Christo præcipiente, dare. Pax tibi, tuisque; meæ indulge quod sic audacter scripsi, rogo, procacitati, beate papa; et oro ut pro me vilissimo peccatore vel semel in tuis sanctis orationibus ad communem Dominum ores. Persuperfluum, puto commendari tibi meos, quos Salvator, quasi in suo nomine ambulantes, recipiendos esse decernit; et si, ut audivi a sancto ^m Candido tuo, hoc respondere volueris, temporis antiquitate robora mutari non posse, manifeste antiquus error est; sed semper antiquior est veritas quæ illum reprehendit.

¹ Hunc Gregorii commentarium genuinum exhibuimus, et asseruimus sancto Doctori, contra numerum criticos, qui tum hocce Columbani testimonio, tum plurimis aliis satis reselluntur.

^m Is est Candidus quem ad gubernandum Ecclesiæ patrimonium sanctus Gregorius misit in Gallias, et Brunichildi ac Childeberto regi commendavit epistolæ ⁵ ac ⁶ lib. vi. In epist. 7 sequenti appellatur presbyter.

LIBER DECIMUS.

Indictione tertia.

1041 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANUM IN SICILIA DEFENSOREM.

Ablatas, tum a Lucillo quondam episcopo, tum a Petro illius filio, res Melitensis Ecclesiæ jubet restituiri. Trajano jam episcopo monachos in solitum ita concedit, ut idipsum reservere diæcesani episcopi arbitrio. Quæ idem Trajanus, dum erat abbas, acquisivit, non ejus, sed monasterii esse declarat. Alia quædam ut tollat permittit.

Gregorius ^a Romano defensori Siciliæ.

Nihil proficit sacerdotum culpas ulcisci, ^b et commissa dejectione crimina vindicare, si eis qui conviciente facinore deponuntur, amissio honoris solatum, et casus sui cœperint esse compendium.

LIBER X. AL. LIBER VIII.

EPIST. PRIMA. — ^a In recent. ed. servus servorum Dei, quod in nostris MSS. non observavimus. In uno ex Colbertinis legitur Chromatio defensori. In vet. Colberti. et in Vaticanis prænuntiatur, Mense Octobri,

D Questus itaque nobis est frater et coepiscopus noster Trajanus. Lucillum, quondam insulæ Melitensis episcopum, flagitiis sui iniuritate perterritum, non solum res Ecclesiæ, cuius non rector sed inimicus potius existit, abstulisse, verum etiam plurima eum ejusdem Ecclesiæ competentia de præteritis retinere, quippe qui in fabricam, vel sarta tecta ipsius nihil pertulit expendere, sed mente sacrilega suis totum studuit compendiis applicare. Et quia grave nimis ac contra Deum est ut sua illi dejectio non sit poena, sed commodum, experientia tua eum districte commoneat ut quidquid abstulit, vel apud se de prædictis. 3.

^b Excusi, et commissa digna dejectione. Abest digna a MSS., si Vatic. A excipias.

^c De eo lege lib. ix, epist. 63.

teritis retinet sine mora restituat. Qui si indita sibi nequitia negare fortasse voluerit, quia facile dicitur posse convinci, una cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Joanne Syracusano residens subtili inquisitione hujus rei veritatem rimare, quatenus probationale habita, quidquid eum tulisse vel suppressisse claruerit, palam verecundia confusus restituat quod inverecunde clam abstulit. Petrum autem praedicti Lucilli filium similiter tui studii sit admonere, ut quia et ipse supradictæ Ecclesiæ tulisse plurima perhibetur, honesta ea consideratione restituat; alioquin vestro **1042** et ipse est judicio presentandus, ut praecedente subtili inquisitione, utrorumque causa valeat uno fine concludi.

Præterea petiti a nobis suprascriptus Trajanus frater noster ut de monasterio suo, quod in civitate Syracusana situm est, ei quatuor vel quinque dari monachi debuissent. Quod pro ejus solatio nequam estimavimus denegandum, quia ad locum proficiens incognitum, si proprios quorum consolatione utatur non habeat, mens affecta tristitia minus se ad ea que utilitatis sunt erigit, et ante incipit succumbere quam laboret. In qua re ne suprascripti reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Joannis privilegiorum videremur prærogativam minuere, ita hoc illi neveris esse concessum, ut tamen fratris et coepiscopi nostri Joannis sit arbitrio per omnia reservatum. Quia ergo petitioni suæ praedictus frater noster adjectit ut ^d pueros quos de propria pecunia comparavit, ac suos patrisque sui Codices, aut res alias, quas in eodem monasterio habet, ei sit tollendi licentia, ratio nos hoc negare non pertulit. Sed ne postulata videamus indiscretè concedere, hanc tenendam observantiam scito, id est ut quidquid postquam ab abbatis remotus est officio comparavit, vel quolibet titulo acquisivit, libera illi tollendi facultas sit. Sed et hoc quod de monasterio illo in quo conversus est, quod in provincia ^e Valeria in possessione juris sui patrem ejus manifestum est construxisse, pellente hostilitate decedens abstulit, secumque detulit, sine aliqua dubitate ei reddendum est, quia alterius acquisitionis jus effugit quod semel monasterii fuerit dominio sociatum. Si quid autem dum adhuc illie abbatis funderetur officio acquisivit, non suum, sed monasterii ipsius esse cognoscat. Et ideo ^f de jure illud ejusdem monasterii auferri ulterius quilibet modo non patiatur. Legatum igitur quod antedictum fratrem nos-

^d Vide notas ad epist. 7 et 14 libri IX.

^e Provincia Italæ a via Valeria sic appellata, quæ per portam Asinariam in Marsos ducebat, inter Umbriam, Campaniam, Picenum, Suburbicarium Latiumque sita erat. Isthæc provincia varios intra se populos, Sabinos nempe, Marsos, Aequos, etc., continebat, in eaque erant episcopatus circiter undecim. GUSANV.

^f Hoc lego periodum integrum in recent. omissam restituimus ex MSS. Vatic., Norm., Rhem., Corb., etc.

EPIST. II [A. 5]. — ^a Reperitur in Victorino, sed abest ab Anglic., Norm., Corb., Rhem., Colb. et Vatic., si unicum duntaxat excipias, scilicet Cod. A, in

A trum Capitulana conditrix supradicti monasterii singulis annis de eodem monasterio **1043** per ultimam voluntatem suam habere constituit, experientia tua solatiante, justitia faciente, siue aliqua faciat dilatatione percipers.

• EPISTOLA II.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM.

*Ecclesiam pro monachis, absque missis publicis, baptis-
terio et presbytero cardinali consecrat.*

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

Fraternitati vestra esse non putamus incognitum quia Romanus clarissimæ memoria vir, per ultimæ sanæ voluntatis arbitrium, in domo juris sui ecclesiam, quæ in civitate vestra sita est, edificari deputavit. Et quia, Deo miserante, defuncti noscitur voluntas impleta, sanctitas vestra illic ingravanter accedit; et si nullum ibidem corpus constat humatum, locum ipsum in honorem sanctorum Hermelis, ^b Sebastiani, atque Cyriaci, necnon et Pancratii solemniter studeat absque missis publicis cum veneratione debita consecrare; ita ut in eodem loco baptisterium nunquam constratur, nec presbyterum constitutas cardinalem. Sed quoties missas ibi degentes illic monachi fieri voluerint, a dilectione vestra presbyterum noverint postulandum, quatenus nihil tale a quo libet alio sacerdote ul latenus presumatur.

• EPISTOLA III.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Colligat Romani mancipia, atque illorum laboris fructus ad constructum a Romano ipso monasterium mittat.

Gregorius Fantino defensori,

Mancipia juris Romani, ^a spectabilis memoria viri, qui in domo sua quæ Neapoli sita est monasterium ordinari constituit, habitare in Sicilia prohibeatur. Et quia monasterium ipsum juxta voluntatem ejus, Deo auctore, noscitur ordinatum, experientia tua praesentium portitoribus, qui ^b ad recolligenda mancipia ipsa illue directi sunt, omni studio solatiari festinet, et recollectis eis, possessiones illis ubi labbare debeant, te solatiante, conducat. Et quidquid eorum labore accesserit, reservato unde ipsi possint subsistere, reliquum ad praedium monasterium experientiae tuae cura annis singulis, auxiliante Domino, transmittatur.

quo sequens etiam epistola legitur, quam supralau-
dati MSS. non exhibent.

^b Non legitur Sebastiani in laudate Cod. A.

EPIST. III [A. 6]. — ^a Non erat vagus honoris titulus quem cuilibet ad arbitrium conferre olim liceret. Spectabilitatis honorem militie sudore detersa justa de-
putavit antiquitas, inquit Cassiodorus, lib. II Variar., epist. 28. Privilegia huic dignitati annexa infra prosequitur in eadem epist. et lib. VII, c. 37, exhibet formularum spectabilitatis seu verborum formam qua hic honor concedebatur.

^b Id est, ad requirendos fugitives servos, et deinceps cogendos ac congregandos.

EPISTOLA IV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM REGIONARIUM.

In Sisinnium presbyterum de idololatria et sodomia accusatum inquirat diligentissime. Illum, si adsint indicia, detrudat in carcerem. Eundem cogat ad reddendum orphanis Victoriani presbyteri filiis depositum.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Cum plerumque quod in laicis ^a culpa est, hoc crimen in sacro sit ordine constitutus, **1044** quanta in eis districione puniendum sit ^b piaculare flagitium, qui zelo rectitudinis ^c uritur non ignorat. Quorundam siquidem relatione perlatum est, quia Sisinianus, Regitanæ civitatis presbyter, quod auditu ipso intolerabile nimis est, idolorum venerator ac cultor sit, adeo ut in domo sua quoddam idolum positum habere præsumeret. Sed et, quod non dissimile nefas est, sodomiz illum scelere mæculatum. Et ideo quia tanti facinoris iniquitas districta atque subtili investigatione querenda atque plectenda est, hæc tibi auctoritate præcipimus ut vigilanti studio et diligenti omnino cura perquiras; et si qua indicia apprehendere hujus rei potueris, eum in custodiam districtam, quoisque nobis renunties, redigas; ut qualiter immanissimum facinus discuti debeat ac puniri, deliberare possimus. Scito autem quia studium zelumque tuum qualis contra nefandissima sit criminis hæc causa est sine dubio monstratura, per quam te apud nos aut multum de sollicitudine commendari, aut periculose de neglecto neveris accusari. Unde necesse est ut ita te vigilantem in hac requisitione studeas exhibere, quatenus et nos de sollicitudine tua laxifices, et Deum tibi facias esse placabilem.

Hoc quoque nobis de prædicto presbytero nuntiatum est, quod Victorianus quidam presbyter ei cum diversis rebus vel ornamenti ^d auctoritate sua pecuniam commendasset: qui dum depositum abnegaret, iudicio habito convictus est, et ut reddere debuisset addictus. Et quia, eo restituere id quod condemnatus est differente, is qui deposuisse dicitur obiit, et necessitate ejus perhibentur filii laborare, et hoc experientia tua diligenter inquirat, atque ita, salva ratione, ad finem hanc causam perducat; dummodo, si ita est, nec ille res alienas persida mente retineat,

EPIST. IV [Al. 5]. — ^a In Excusis, gravissimo errore culpa non est; reprobantibus MSS. Norm., Reg., Corb., Turon., Rhem., etc. Significat sanctus Gregorius culpam quæ in laicis est levior, in clericis, maxime si sacro in ordine sint constituti, graviorem esse. Idem docet sanctus Chrysostomus hom. 77 ad populum Antioch.: *Sacerdos eudem cum subditis peccata committens, non eadem, sed multo graviora patitur.* Partim ex GUSSANY.

^b In Vatic. D, præter hanc lectionem ista additur, peculiare flagitium.

^c In Norm., Remig. et Colbert., utitur.

^d Id est, reservato sibi jure rei suæ vindicandæ qualibet usucatione rejecta. Ita Alciatus auctoritem expavit ad legem 115, *De verborum signif.* GUSSANV. Varie legitur hic locus in MSS. In Norm.: *Victor. preb. diversas res vel ornamenta auctoritati suæ, atque pecuniam.* Ita Rhem. et Valic. D, his mutatis, *ornamenta actionis suæ.* In Vatic. B et E,

A et orphanij quod suum est vel amissio patre recipiant.

EPISTOLA V.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Mariam ut voluntatem patris sui tandem impreat; et relicta, tum libertis, tum ecclesiæ sancti Georgii duas uncias substantiaræ, vel invita persolvat.

Gregorius Savino subdiacono.

Latores præsentium Stopaulus atque Marcellus, liberti quondam Comitioli ^e excubitoribus, questi nobis sunt, asserentes duas substantiaræ suæ uncias, quas libertis suis dominus eorum per paginam testamenti sui legaverat, ^b ab hærede filiaque ipsius Maria uxore Pardi clerici needum sibi esse completas. Et ut legatum ipsum differre valeat, ab hærede eadem ipsius status sui sibi fieri terrorem insinuant. Et quoniam ea quæ relicta sunt tua postulant instantia adimpleri, idecirco tibi hac auctoritate præcipimus ut prædictam Mariam commoneas quatenus voluntatem patris auctorisque sui implere non differat, studiique tui sit ut nullis contra rationem dispendiis debeant subjacere. Quod si forte ab hac se solutione aliqua nititur excusatione defendere, ^c mediis **1045** sacrosanctis Evangelii causam subtilliter perscrutari, et ita quæ legis ac justitiae ordo postulaverit definire te convenit, atque definita effectui mancipare, ut hæc ad nos denuo quærela non redeat. Quia vero compemus duas uncias substantiaræ suæ prædictum testatorem ecclesiæ sancti Georgii, ubi sepeliri voluit, legavisse, curæ tuæ sit ut easdem duas uncias, si needum completæ sunt, prædicto loco modis omnibus viudicare debeas, ut piæ voluntatis intentio, etiam invitæ hærede, ad effectum per omnia perducat, nec in hac re amplius differri quæ relata sunt patiaris.

^d Nam sacrilegium ~~et~~ contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, pravæ voluntatis studiis, suis tentaverit compendiis retinere (*Grat. 17*, q. 4, c. 4).

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Joannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Theodoro ^a curatori.

Quamvis gloriæ vestræ bonitas semel sibi commendatos nesciat oblivioni mandare, verumtamen

D *Victor. compresbyter ei cum diversis rebus vel ornamenti auctoritatibus suæ.*

EPIST. V [Al. 6] — ^a Gall., garde du corps, σωματοφύλακες, satelles, custos corporis, protector domesticus, spatharius. GUSSANV.

^b Ita MSS. et vet. Edit., quod ita corruperunt recent. Edit., ab ære legaverat, filia ipsius Maria uxore, etc. In Vatic. A legitur ab hæreditate.

^c Ita in plerisque conciliis factitatum. Nostri iudices ecclesiastici alia situatur formula, *Christi nomine invoco, quam quidem monnuli ita necessarie censuerunt usurpanda, ut absque ea, tota instrumenti concidat auctoritas.* Addo de testibus quosdam dubitasse, an eorum juramentum manu ad pectus reducta, valeat intactis Evangelis. GUSSANV.

^d Al., nam sacrilegum, ut in Norm. legitur.

EPIST. VI [Al. 7]. — ^a Scilicet Ravennæ, de quo et de curatoris dignitate vide superiori libro, epist. 98, nota e.

scientes hæc eadem iterata charissimum filium non onerose suscipere, scribere nos quæ jamdudum scriptimus non piget. Quia ergo Joannes gloriosissimus filius noster, præfectus urbis ad deducendam buc conjugem suam latorem præsentium Joanneum clarissimum virum illic noscitur transmisso, paterna dilectione salutantes, petimus ut quia memoratus gloriosissimus filius noster divisus hic consistere non potest, venienti conjugi ipsius glorie vestras sinceritas patrocinii sui opem ferat. Et ut securius iter suum, Deo custodiente, peragere valeat ad Perusinam civitatem, militari eam solatio fulciri disponat, quatenus et antedictus gloriosus vir amplius patrocinis vestris sit deditus, et nos dulcissimæ gloriae vestrae gratias referamus.

EPISTOLA VII.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Jaannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Gloriosissimus filius noster Joannes, præfetus urbis, ad hoc illic latorem præsentium **1046** Joannem virum a clarissimum destinavit, ut gloriosam conjugem ipsius Deo debeat protegente buc perdulcere. Quam et nos buc volumus per omnia advenire, ut prædictum gloriosissimum filium nostrum non divisum, sed totum habere possimus. Fraternitas itaque vestra sollicitudinem gerat ne quod impedimentum ad veniendum sustineat, atque ut hic citius adesse valeat, studiose concurrat. Et ita se circa eam quocunque exegerit usus exhibeat, ut nec suam abesse conjugem sentiat, et nos in vobis modis omnibus praesentes esse cognoscat.

EPISTOLA VIII.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Se contristatum valde, quod monialem e monasterio iterum abductam revoare neglexerit. Ut vel nunc id præstet impense hortatur.

Gregorius a Mariniano episcopo Ravennæ.

Si latoris præsentium Stephani viri clarissimi querela veritate subsistit, omnino nos fraternitas vestra contristatos intelligent, cur tam pigra vel deses extiterit, ut ante ad nos facti pravitas quam correctio perveniret. Questus itaque est quod cognatam ejus, cui aliquando ^b Petrus quidam nequissimus diabolico instinctu de monasterio exire suaserat, atque a Gratiioso notario nostro fuerat mutato habitu unde exierat revocata, nequissimus vir iniqua

EPIST. VII. [Al. 8]. — ^a Hic titulus saepe in Gregorianis epistolis occurrit. Nunc passim unicuique liberaliter offertur; at olim iis solis concedebatur quibus id honoris a principe collatum fuerat. Illius autem conferendi solemnis formula legitur lib. vii Variar. c. 38.

EPIST. VIII [Al. 9]. — ^a In Colbert. vet., necnon in Vaticanis D et E, inscribitur hæc epistola Stephano. In Regio, Januario episcopo Caralit. sed recent. manu.

^b Vatic. F. Petrus quidam quem nescimus.^c Quinque Vatic. et Colbert., præceptione mollire.^d Gall., le sommer par acte public. GUSSANV.^e Non statim censuris jubet innodari. GUSSANV.EPIST. IX [Al. 10]. — ^a Distinguunt alii palatinos in largitionales et privatianos; alii videntur confun-

^A ssuione de monasterio rursus ejiciens, apud se nuncusque impudice retineat. Ex qua re valde nos sicut diximus, tua desidia contristavit, cur needum in monasterium revocata sit ac retrusa. Vel nunc ergo propositi tui consideratio et zelus te castitatis accendat id summopere modis quibus potueris standere, ut asperitatem quam de tantæ iniquitatis perpetratione concepimus, ejus citius valcas ^c correptione mollire. Nam et Vitali defensori præcipimus ut vobis bac in causa solatiari non differat. Sed quia memoratus Petrus ab homine filii nostri magnifici Filoxeni dicitur defensari, apud eum vobis cum omni studio et charitate instanter agendum est, ut eam sine aliqua faciat dilatione restitui, quem credimus hoc, quia bonus omnino vir esse dicitur, sine B mora facturum. Quod si forte, quod non credimus, aliqua hoc fuerit excusatione dilatum, tunc etiam ^d publice contestandus est. Atque fraternitas nobis vestra renuntiet, ut exinde ^e in urbem regiam **1047** scribamus, quatenus, quod fieri honeste negligitur, ea qua dignum est ultione plectatur.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Basilio Capuano antistiti, pro Cethego et Flora, ex libras decem per Maximum solvat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Gloriosi filii nostri Cethagus atque Flora jugales, pro certis causis suis Maximum virum clarissimum ^a palatinum privataram ad Siciliam transmittentes, decem libras auri reverendissimo ^b fratri nostro Basilio Capuane civitatis episcopo, qui illic jam esse dignoscitur, suis utilitatibus profuturas dari de pensionibus ecclesiastici patrimonii voluerunt. In quorum restitutione, ne qua mora fieret, aut difficultas forte contingeret, quantitatem ipsi dilectissimo filio nostro Bonifacio diacono tradiderunt. Et ideo quia nostros nos filios, et præsentim ubi damnum minime sentit Ecclesia, non convenit contristare, his fraternitatibus mandamus apicibus, ut suprascriptio fratri coepiscopoque nostro Basilio et Maximo viro clarissimo, secundum voluntatem prædictorum filiorum nostrorum Cethagi atque Flora gloriosarum personarum, decem libras auri sine tarditate post subditam desuscepto paginam dare debeatis, quatenus dum nulla in accipiendo eis mora provenerit, et illi mandata sibi, ut noverint, utiliter exsequantur, et pars Ecclesiae rationabiliter sit munita.

dere omnes sacrarum largitionum palatinos, qui quidem pertinebant ad comitem sacrarum largitionum. Eorum munus erat urgere, instare, etc. Vocantur etiam palatini munerationum sacrarum apud Symmachum, lib. i, c. 29, quo in loco dicuntur quæstus eruere publicos. GUSSANV. Palatinus privatrum idem nobis videtur ac comes privatarum, cuius dignitas et officia explicantur apud Cassiodorum, l. vi, form. 8.

^b Sic restituendum censuimus ope duorum solummodo manuscriptorum Rhemensis, et Vossiani, licet in aliis MSS. et in Editis omnibus antea legeretur fitio. Sed conjectura potior est. Quis enim nesciat Gregorium Magnum nunquam ita compellasse episcopos? GUSSANV.

EPISTOLA X.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Basilium episcopum forenses causas actitantem ultra quatuor dies in Sicilia morari non sinat.

Gregorius Romano defensori nostro Siciliæ.

Perlatum ad nos est (*Grat. dist. 88, c. 4*) reverendissimum fratrem nostrum Basilium episcopum velut ^a nūm **1048** de ultimis in causis occupari, et ^b prætoriis inutiliter observare. Quæ res quoniam et ipsum vilem reddit, et reverentiam sacerdotalem annhilat, statim ut experientia tua hoc præceptum suscepit, eum ita ad revertendum districta executione compellat, quatenus ei illic te insidente quinque diebus sub qualibet excusatione immorari non licet; ne si quolibet modo eum ibidem moram habere permiseris, cum ipso apud nos graviter incipias esse culpabilis. ^c Datum mense Decembri, indict. 3. (*Cf. Joan. Diac. l. IX, c. 36. Vide ep. 9.*)

EPISTOLA XI.

AD GODISCALCUM DUCEM.

Arguit quod iratus monasterii januas frangi et bona diripi fecerit. Monachi ad hostes fugam non imputandam abbati. Ut monasterio et abbatii adversari destinat, imo ut tuitionem impendat, horatur.

Gregorius Godiscalco duci Campaniæ.

Illa præpositorum sollicitudo utilis (*Grat. 11, q. 3, c. 67*), illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nihil vindicat. Restricta ergo sub ratione potestas est, nec quidquam agendum priusquam concitata ad tranquillitatem mens redeat. C

EPIST. X [Al. 11]. — * Nescio quo consilio recentiores Editi, repudiata hac lectione quæ est *Mss. Vatic., Turon., Norin., Corb., etc.*, ac *vet. Excus.*, legimus proponant, *velut unum de laicis, in causis sacerularibus occupari*, et *prætoriis deservire*. De verbo *observare*, quod pro *deservire* habent Codices manu exarati jam dictum ad *epist. 6 lib. viii, indict. 4.* Vide quoque *lib. ix epist. 92.*

^b Vide *Espensæum, lib. II Digræss. in Timot. c. 8 et 10*, ubi multa in hanc rem aut dicit, aut recitat. Unum refero ex *Nicephori lib. x, c. 13*, de imperatore apostata, qui dolo malo clericos senatorum munere et ministerio fungi jussit, ut vel sic religio veræ pietatis aboleretur, spreto sancti Pauli dicto: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sacerularibus.* Cæterum recte monet sanctus Gregorius istiusmodi occupationibus vilem reddi clericum, reverentiamque sacerdotalem perire. *Glossa* in *c. 4, dist. 88*, ait *Basilium istum deservisse prætoriis coram judicibus advocando.* Addit vir eruditus *Basilium episcopum causas egisse in foro seculari, de episcopo factum causidicium aut advocationem.* Non impugno; miror magis ex qua id *historia sumpserit.* Verba epistolæ si consulo, *Basilius causis sacerularibus occupabatur, deserviebat prætoriis: id cadi in judices, in advocationibus, in causidicis, in notarios, in scribas, in viaatores, lictores aliquosque id genus fori judicialis assessoras, administratos.* Quidni potius *Basilium scholasticis, consiliariis, judicibus accenserit?* Scio apud veteres historicos episcopum pavisse oves per campos, alium exercuisse textrinam, alium de navibus fabricandis fuisse sollicitum. *Glossatori* forte occurrerat *episcopus causidicus aut advocationis coram judicibus laicis in foro.* Mibi nequidem videtur *Basilius sedisse judex, sed negotiorum sacerularium annans fuisse, contra quam sanctus Paulus docuerat, canones sanxæ-*

A Nam commotionis tempore justum putat ira quod fecerit.

Pervenit itaque ad nos magnitudinem tuam usque ad hoc esse impetu furoris impulsam, ut non solum frangi januas monasterii sancti Archangeli, verum etiam diripi exinde quod ibi inventum est, feceris. Insuper autem sic contra abbatem ejusdem monasterii diceris exarsisse, ut, nisi occultans se iracundiae tuæ tempore latuisset, non leve discrimen incurrisset, denique ut metu tuo perterritus de domo in qua se olim receperat exire nuncusque non audeat. Quod ne frustra fecisse forsitan videreris, fugam monachi ipsius qui ad hostes abiit ad ejus, quantum ad nos perlatum est, crimen impingis, asserens quod cum ipsis voluntate fugerit. Quod si ita est, contristamur, et valde vestram sapientiam miramur. Nam si licitum putatis ut aliorum culpa aliis sit nociva, **1049** multi huic possunt criminis subjacere. Diversorum enim nobilium servi, multarum Ecclesiarum clerici, diversorum monasteriorum monachi, multorum judicum homines, saepe se hostibus tradiderunt. Ergo si hoc creditur, servorum utique domini, clericorum episcopi, monachorum abbates, diversorum fugitivorum judices, omnes sub culpa sunt et crimine constituti.

Nunquid et diebus magnitudinis tuæ multi civitate in qua consistis, ad Langobardos milites fuga non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis, tantæque possit stultitiae reperiri, ut eorum iniquitatem tibi aestimet applicandam? Hæc itaque sollicite pensa, atque ex te aliorum causas aestima, ut ^a in quorum-

rant. Indico distinctionem 88 et caus. 21, q. 3, in multis canonibus. Nec terrere debent voces *causæ prætoriæ deservire.* Earum si notiones diversas novimus, censeant vel periti juris. Alciatus, ad legem 198, de verbor. signif.: *Prætorium, inquit, dominus imperatoria est, quod quemcumque militum imperatorem antiqui prætorem dicebant.* Sic et principia pro principiis tabernaculo accipiuntur *Vegetio.* Cœpit autem prætorii appellatio pro ornatione domo accipi, in qua pater familias ruri habitat, etc. Hæc ille. Ea certe prætorii notio in Digesto passim occurrit, nec non apud Suetonium, Tertullianum, aliasque veteres scriptores. Itaque in *Basilio* aulici mores improbantur, et ad curas pastorales revocatur. *Gussav.* *Basilium non judicis sed potius procuratoris forensis munus exercuisse inde potest intelligi, quod dicat sanctus Gregorius eum ea de causa viluisse, et tanquam unum de ultimis reputatum; quod minime dici potuisse si judicis defunctus fuisset officio. Præterea sensus hujus verbi *observare* potest erui ex epist. 28 sequenti, ubi legimus: *ut et . . . causa finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget in observatione dilatio.* Hoc loco *observatio* significat actionem forensen, Gallice *la procedure.**

^c In *Mss. nostris* id minime legitur, nisi quod in Regio observamus scriptum, *mense Decembri, indict. 3; mense Novembri, indict. 3; mense Januarii, indict. 3; mense Februarii, indict. 3.* Hoc in Codice saepius convenienti multiplices illæ notæ chirologicae in eisdem epistolis; unde nullius habenda videtur ratio.

EPIST. XI [Al. 12]. — * Hoc est ad quibusdam adversandum. Idem est sensus hujus vocis infra, a memorati monasterii abbatisque ipsius te adversitate contingas. Sæpe occurrit hæc vox apud sanctum Gregorium in hoc sensu, videlicet *lib. II Moral. n. 51;*

dam adversitates falsis suspicionibus non ducaris. Si vero est aliquis qui de predicti monasterii abbate possit aliquid dicere, quod ad culpam reatumque ejus pertineat, nos hoc non negligi, sed magis una quidem cum eis quorum interest, causam omnino districte et sollicite volunus perscrutari, ut aut feriat vindicta culpabilem, aut absolvat veritas innocentem. Si autem nullus inveniri potuerit, qui contra eum hoc quod solus ipse perhibes asserat, hortamur, magnifice fili, ut a memorati monasterii abbatisque ipsius te adversitate contineas, et potius tuitionem illis et propter Deum charitatem impendas. Et si quid est unde animi vestri fortassis offensi sunt, pro nostra eis interventione remittite; et ita vos, sicut Christianos conredit et prudentes, in eorum magis juvamine commode, quatenus et nos vobis gratias referamus, et ante omnipotentem Dominum mercedem pro impensis servis ejus beneficis ac sollicitatis acquiratis.

EPISTOLA XII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

*Fuscum abbatem, et monasterium ejus commendat.***Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.**

Quamvis et ratio et loci sui qualitas fraternitatem vestram commoneat tuitionem monasteriis, et maxime sub se constitutis, impendere, verumtamen quia lator praesentium Fuseus abbas suum a nobis voluit ex abundanti monasterium commendari; his vos hortamur affabibus, ut quia frustra monasterium ipsum inquietudine et advenientium asserit laborare, sanctitatis vestrae illud defensio tueatur, et ab aliquo illud gravari contra rationis ordinem non permittat, quatenus dum nullum id injustae rei pondus affligerit, et vos videamini quod sacerdotis est salubriter impendisse, et degens illic congregatio, quae in Dei laudibus **1050** occupatur, nullis irrationaliter molestias valent subiacere.

EPISTOLA XIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Fuscum abbatem juvet, ut absque mora quae monasterii sui sunt recipiat.***Gregorius Romano defensori.**

Fuscus, abbas monasterii sanctorum Erasmi, Maximi, atque Julianæ, quod Neapoli ab Alexandra, clarissimæ memoriarum feminæ, sicut nostri, fundatum est, quæ etiam et heredem instituit, massam Papyriæensem quæ illuc in Sicilia sita est, cum xenodochio sancti Theodori, suprascriptum monasterium

lib. iii, n. 52; lib. xi, n. 39; lib. xvi, n. 45; Reg. Pastor., part. iii, adm. 16.

^b In Vatic. B ac D, et in recentioribus Ed., additur: *Datum mense Februario, indict. 3. In Colberti. veteri legitur mense Marzio. In Vatic. A, mense Decembri. Unde constat incertum quo mense scripta sit hæc epist.*

EPIST. XII [Al. 13]. — ^a Debeat vox advenientium in Victor. et in Excusis, quam ex MSS. Anglie., Rhem., etc., revocavimus.

EPIST. XIII [Al. 14]. — ^a In Vatic. A, qui fere so-

A suum asserit habere communem. Sed ut ad dividendum eam, cum his quorum interest, dilationem non debeat sustinere, experientia tuae sibi petit adesse solatum. Proinde hujus tibi serie præceptionis injungimus ut ei concurrere atque in omnibus solatari festines, quatenus massa ipsa secundum portiones competentes sine mora aliqua dividatur. Sed ne forte dicatur quia a predicto monasterio possessiones quæ bie communes sunt deilnentur, esse ex hoc excusatio non debet, quia et ipsas paratus est sine difficultate dividere. Quia vero legatum quod predictæ Alexandræ a Pompeio relictum dicitur, ab eodem quippe xenodochio, quod ei in octo uncii jure perhibetur hereditario successisse, ^b memoratus abbas suo inquit monasterio redhiberi, et hoc quoque experientia tua curet addiscere; et si ita est, agere studeat ut quod relictum est modis omnibus exsolvatur. Ita ergo sollicitudo tua in hac se re exhibeat, ut suffragante justitia, predicti abbatis labor, quem ad nos veniendo assumpsit, vacuus esse non debeat.

EPISTOLA XIV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

*Fusco abbati, monasterii sui Codices et vela restituat faciat.***Gregorius Fantino defensori Neapolitano.**

Fuscus, abbas monasterii sancti Archangeli quod Macharis dicitur, atque sanctorum Maximi, Erasmi, et Julianæ, asseruit Constantium cellæ suæ presbyterum ob temporis qualitatem se in Siciliam transmigrasse, et Codices monasterii sui atque vela secum pariter deportasse. Quem quoniam defunctum perhibet, et ea quæ cellæ suæ esse commemorat sibi postulat debere restitui, experientia tua veritatem curet addiscere; et si ita est, **1051** omnia quæ monasterii ipsius sunt sine aliqua faciat dilatione restitui. Nam contra rationem est ut quod de monasterio pro temporis, sicut dictum est, qualitate sublatum est, ab ejus debeat jure separari. Ita ergo experientia tua agat, ut veritatem addiscens, predictum illic abbaten, vel quem vice sua transmisserit, dilationem frusta sustinere minime patiatur.

EPISTOLA XV.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Nullum sibi odii vel iracundiae circa illam scrupulum, sed paternam omnino dilectionem inesse significat. Ut offensas nobiliter condonet hortatur.

Gregorius Clementinæ patricie.

Abbate quodam ad nos referente pervenit quod gloriae vestrae a quibusdam sit maledicis nuntiatum

lus epistolam hanc et sequentem continet, legitur, quod Neapoli situm est, et ab Alexandra. Favet nostræ lectio San Vict.

^b In eodem Victor. et in Ed. recentioribus, memoratus abbas suo faciat monasterio redhiberi, corrupte, et cum sensu jactura. Ideoque jure Ed. emendavimus ex Vatic. A et antiqu. Excusis.

EPIST. XIV [Al. 15]. — ^a In San Victor. et in Vatic. A, monasteriorum, nimirum unius quod sancti Archangeli titul. gaudebat, et alterius quod sancti Maximo, Erasmo, et Julianæ dicatum erat.

quia aliquem, quod absit, contra vos a stimulum A habeamus. Quod si ita est, quicunque hoc fallaciter confinxerunt, sub puritatis vobis specie duplices extiterunt, ut se quasi fidèles ostenderent, et vos de nobis prave facerent dubitare. Ego autem, gloria filia, bona tua olim cognoscens, et præcipue castitatem quæ tibi ab adolescentia comes fuit, in magna semper veneratione et dilectione te habui. Sed ne vel nunc aliud cor meum esse gloria vestra suspicetur, nullum mihi odii vel iracundiae circa vos serupulum inesse significo, sed paternam me vobis dilectionem exhibere cognoscite. Unum tamen, quod ad me perlatum est, reticere non debeo, ne minus esse charitatis incipiat, b si silentio prematur quod ad emanationem dicendum est.

Nuntiatum siquidem mihi est quod si quando vos quisquam offenderit, dolorem irremissibiliter retinetis. Quod si verum est, quia quantum vos diligo, tantum contristor, peto ut hoc a vobis vitium nobiliter excludatis, et secus boni operis segetem inimici semen crescere non sinatis. Dominicæ orationis verba ad memoriam reducantur, et non apud vos plus valeat culpa quam tenia. Excessus gloriae vestrae bonitas superet, et magis salubriter ignoscendo devotum faciat quem potest persistens facere asperitas indevolutum. Relinquatur illi unde verecundiam habeat, et non servetur quod doleat. Nam plerumque plus virium habet discreta in correctione remissio, quam in exequenda ultiōne districtio; adeo ut non nunquam hæc fideliorem atque subjectum, illa vero obstinatum faciat et æmulum. Et quidem hæc non ad C hoc dicimus, ut a zelo vos rectitudini subtrahatis, sed ne tales sitis in minimis, quales esse debetis in maximis. Nam si quando severitatem excessus qualitas exigit, agendum est ut et culpam ultiō corrigat, et correctis post gratia non negetur. Hæc igitur quia paterna suadente dilectione pro vestra vos anima commoneamus, cum ea qua dicuntur charitate suscipite, atque ea ad gloriae vestrae utilitatem assumite, ut bona vestra et apud homines clariora, et apud omnipotentem Dominum 1052 possint esse purissima. De nobis autem sicut re vera, charissima filia, fiducialiter in cunctis præsumite; et quia de vestra cupimus prosperitate semper audire, discurrentibus nos saepius epistolis relevate.

EPIST. XV [Al. 16]. — a Galli dicunt une pique, id est infensum et malevolum animum, ut postea explicat. GUSANV.

b Optime sanctus Augustinus epist. 236, ad Maximum Donatistam: *Scis quod mihi silentium perniciosum sit; non enim cogito in ecclesiasticis honoribus tempora ventosa transigere; sed cogito me principi pastorum omnium rationem de communis oibis redditurum. Si forte nolles ut hæc tibi scriberem, oportet te, frater, ignorare timori meo.* Multum enim timeo ne me lucente et dissimulante, etc. GUSANV.

c Sex Anglie, et alii plur., ideo quia nonnunquam.

EPIST. XVI [Al. 17, indict. 6]. — a Hunc titulum eruimus ex duobus vel. Colb. et ex Vatic. A, B, E. In uno ex Colbert, hoc titulo deleto, ejus loco legitur clero, ordini et plebi consistit. Panormi.

EPISTOLA XVI.
AD TURRITANOS ET TAURIANENSES.

Venerio episcopo visitatori obediant, idoneumque sibi eligant sacerdotem.

Gregorius a clero, ordini et plebi consistenti Taurianas, Turris et Consentias.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, etc. ut lib. XI, epist. 39, mutato nomine Joanni, in Venerii.

EPISTOLA XVII.

AD VENERIUM ET STEPHANUM EPISCOPOS.

Sub consueta formula visitationis munus injungit.

Gregorius a Venerio et Stephano episcopis.

Obitum Paulini Taurianensis Ecclesiæ, sed et ill.

Turritanæ Ecclesiæ antistitum directa relatio patescit. Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternali tuæ operam solemniter delegamus: quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio earumdem Ecclesiarum, a quoquam aliquo modo præsumatur. Et ideo dilectionis tua ad prædictas Ecclesias ire properet, et assiduis adhortationibus clerum plebemque earumdem Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu tales sibi præficiendos expectant sacerdotes qui et tanto ministerio digni valeant reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuantur. Qui dum fuerint postulati, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacerandi occurrant. Commonentes etiam fraternalitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ne cujuslibet conversationis meritivæ laicæ personæ aspirare præsumant, et ut periculum ordinis tui, quod absit, incurras b.

EPISTOLA XVIII.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Ne Amandum a Surrentinis ad episcopatum electum delineat.

Gregorius Clementinæ Patriciæ.

a Amandum presbyterum b a Surrentinis, ad episcopatum, gloria filia, electum esse cognoscas. Quem quia hic scrispimus debere 1053 transmitti,

D EPIST. XVII [Al. 18, indict. 6]. — a Prius inscripta erat hæc epistola soli Venerio episcopo: huic jungunt Stephanum duo Teller., quinque Vatic., etc. b In fine Teller. legitur, mense Februario, indict. 3.

EPIST. XVIII [Al. 17]. — a Hic Joanni successit, ad quem sanctus Gregorius epist. 54, indict. 9, nec non indict. 11, ep. 25. Ordinatus est Amandus die 22 Martii an. 600, ut probat illius epitaphium quod Surrenti legitur in ecclesia sanctorum Felicis et Baculi. Hic requiescit sacerdos Dei Amandus episcopus sanctæ Ecclesie Surrentinæ, qui cedit annos xvii, dies xxii, depositus est die 15, mense Aprilis, indict. 5, imperante D. N. Heraclio R. Aug., anno 7, orate pro me, saecle Pater. Amandum ut sanctum venerantur Surrentini. b Vel Sorentinis, ut in Regio et in plenisque MSS. legitur, et infra, epist. 19, Sorentinæ.

contristari de ejus absentia non debetis, quia nec abcedere creditur qui mente vobiscum est. Et quoniam pastorem querentibus is qui vobis olim placuit gratus est, omnipotentem Deum benedicentes, Christiana magis in hoc devotione gaudete; et ut ad nos celerius aliis profuturus venire debeat, hilariter studeate, quia sincere charitatis est exultare, quando is qui diligitur, ad hoc vocatur ut crescat ^d.

EPISTOLA XIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Inquirat de Amandi vita in episcopum electi, eumque Romanum quamprimum mittat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniae.

Postquam is qui ad episcopatum Surrentinæ civitatis electus fuerat aptus nobis visus non est, Amandum presbyterum oratorii sancti Severini, quod in castro Luculano situm est, elegerunt. Eapropter experientię tuae præcipimus ut eumdem presbyterum, excusatione postposita, sub omni ad nos studeat festinatione transmittere, quatenus potentium desideria cum Christi auxilio, si nihil est quod eum impedit, impleantur. ^a Cujus vita vel actus, quia melius possunt illic ubi diu est conversatus agnosciri, curæ tuæ sit cum fratre et coepiscopo nostro ^b Fortunato de eo diligenter inquirere. Et si nulla sunt quæ ad sacram ordinem obsistere valeant, ad nos debet omni postposita tarditate transmitti. Ne autem gloriosa filia nostra Clementina hoc moleste suscipiat, ad eam experientia tua perga, et cum ejus voluntate hoc faciat. Sin vero reniti fortasse voluerit, huc eum, sicut diximus, sine mora experientia tua transmittat, quia ita animi filiorum nostrorum a nobis pacandi sunt, ut tamen animarum utilitas non debeat præpediri.

EPISTOLA XX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne acceptam ad possessiones emendas pecuniam, in alios usus expendant Surrentini monachi.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniae.

Pervenit ad nos quod monachi, quos in Surrentina civitate pro complenda, sicut nosti, Antonini quondam defensoris voluntate transmisimus, pecuniam quam acceperant ad emendas possessiones expendant. Quæ res quoniam non levem eis necessitatem in brevi indicat imminere, **1054** ideo experientia tua, hac

^c In recent., Christi misericordia magis in hac devotione gaudete.

^d In duabus Colbert. et in 4 Vatic. annotatur mense Martio, indicl. 3.

EPIST. XIX [Al. 18]. — ^a Verum id quidem; ideo que statuerunt canones negoti illic agi et dirimi, ubi uata sunt. Id sanctus Cyprianus inculcat epist. 55, Cornelio, ut supra observatum est. **GUSSANV.**

^b Scilicet Fortunato Neapol. episcopo, ad quem plurimæ existant hoc in Registro epistolæ.

EPIST. XX. Al. 19.

EPIST. XXI [Al. 20]. — ^a In Corb., Colbert., Turon., Anglie, Norm., Joanni papæ. In Vatic. E et F, et in Reg., Joanni PP., quod forte interpretati sunt amanuenses papæ. In Rhem., et in Vatic. D legitur Joani. preposito. In Vatic. A, Joani. episcopo Neapol. In uno ex Colbert. Joani. papæ Italie. In vet. Colbert., priori manu, ad marginem annotatum est, scribit Joanni proconsuli. Forsan per PP. Pater patriæ signi-

A auctoritate commonita, provideat atque dispenseat ut solidos ipsos incaute vitioseque erogare non debant. In qua re ut sollicitudo tua possit esse laudabilis, cum omni eis studio ac vigilantia possessiones ad comparandum exquire. Ex quarum fructibus servi Dei alimoniam consequentes, nec acceptos solidos incassum expendere, nec ipsi valeant victus necessitatem incurare. Ita ergo omni vigilantia, omniq[ue] intentione in hoc te exhibere festina, ut efficacia tua et ab illis periculum, et a nobis omnem possit curam sollicitudinis amovere.

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM ITALIE PRÆPOSITUM.

Conqueritur de subtracta Neapolitanæ diaconie annona.

Gregorius & Joanni præposito Italiae.

Quidquid tribuitur pauperi, si subtili consideratione pensetur, non est donum, sed mutuum, quia quod datur multiplicato sine dubio fructu recipitur. Scripsitis autem nobis ut Dulcito agenti vices vestras dicere deberemus ne quid ^b super diatyposim auderet expendere. Et quanquam sit laudabile futura prospicere, quia tamen infirma omnino cautela est quæ pietatis adjutorio non munitur, in hac sollicitudine vestra est quod nos pro vobis contristare invenimus. Fertur itaque quod auncoras atque consuetudines diaconiæ, quæ Neapol. ^c exhibetur, eminentia vestra subtracterent. Quod minus fortasse fuerat obstupendum, si Joannis decessoris vestri non fuissent tempore ministratæ. Si igitur haec ille, cuius cunctis notum est quam fuerit ^d gravis actio, non negavit, quale sit sapientia vestra consideret, si vel in aliquo bono opere malus homo vos supereret. Nulla enim occasione hoc subtrahere vos decuit. Quod etsi forte nullus vestris voluisse rationibus imputare, hoc de proprio vos impendere non debuit gravare ^e precario, ut hujusmodi pietas in vestro esset patrona juvinare, quæ ministra fuissest in opere. Hæc itaque debet eminentia vestra potentia qua pollet inspicere, atque hoc ^f quod a decessoribus ejus non est ademptum, & ut solite valeat ministrari, largitatem bonitatis suæ debeat magis ostendere; quatenus nec in his quæ secundum jussionem Domini agitis adversitate aliquam incuratis; et hujus vobis officii ministratio, et coram

fiscatur. Constat hic Gregorium alloqui aliquem ex reipublicæ administris, non vero episcopum, ut ex eminentia titulo quo illum ornat manifestum est.

^b Anglic., Norm., Corb., Rhem., Turon., Vatic. D, ne quid superbie typo seu typosi. In Vatic. A, ne quid super ecclesiastico auderet. In Vatic. B, ne quid super ditatim pensionem. Diatyposis vox est Græca a diatypō, constituo; significatque mandatum, constitutum.

^c De diaconiis diximus ad epist. 28 lib. v. In nonnullis MSS. et Excusis legitur exhibentur.

^d Recent., gravis actor... qualis sit sapientia.

^e Irrepsit mendose, ut putamus, in quosdam MSS. Codices et excusos precatio, uti legitur in MSS. B, D, F, Vaticanis.

^f Non meliori sensu legitur in recent. Ed., quod de subdecessoribus.

^g Al., sollicitate, ut habent duo Vatic. et nonnulli alii.

hominibus laudem parare, et coram omnipotenti Deo possit providere mercedem.^b Data mense Aprilis, indict. 3.

1055 EPISTOLA XXII.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Sancti Viti monasterium tueatur a quorundam molestiis; junctos vero mulieribus monachos digna emendatione corrigit.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in ^a Aetna monte est positum, consensu, ut ait, congregationis ejusdem monasterii ad nos veniens, questus est multas monasterium ipsum a quibusdam molestias ac præjudicia sustinere. Inter quæ illud nos quoque vehementissima exacerbatione comonovit, quod in tantum monasterium ipsum innotuit calcari ac despici, ut etiam monachis ibidem degentibus mulieribus se jungere sine metu sit licitum. Quod si ita est, quam grave vestram fraternitatem, et apud Deum peccatum, et apud homines culpa respiciat, ipse poteris judicare, quippe quia nulla te prævales excusatione defendere. Aut enim hæc fieri nescisti, et culpa neglectus vehementer argueris; aut certe factum recognovisti, et graviorem erga te videris indignationem exigere, cur tantum facinus ultione districtissima non punisti. Itaque scriptis fraternitatem vestram præsentibus commonemus, ut cum omni hoc vigilantia investigare festinet. Et si hujusmodi iniquitatem a quibusdam perpetrata invenerit, ita hujus perversitatis facinus digna studeat emendatione corriger, quatenus et Deum placare, et aliis ne de cætero quid simile perpetretur custodiae possit disciplinam ostendere. Molestias vero quas prædictum monasterium pati, vel ea quæ ei perhibentur invasa, sanctitas vestra cognoscat, et ita se in quantum justum est, in protectione ejusdem exhibeat, ut in nullo contra æquitatis ordinem valeat aliquo modo prægravari. Præceptum vero beatæ recordationis nostri prædecessoris Pelagii datum ad ^b Elpidium præcessorem vestrum, cuius subtus exemplaria fecimus ascribi, sine aliqua volumus refragatione servari ^c.

EPISTOLA XXIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM SICILIÆ.

Agat quoque, tum ut puniatur supradictorum monachorum scelus, tum ne quis illorum bona invadat.

Gregorius Adriano notario Siciliæ.

^b Hæc in nullis MSS. legimus.

EPIST. XXII [Al. 21]. — ^a Aetna mons, vulgo Montegibello, Siciliæ maximus et notissimus ob ignes quos evomit, a Catana urbe 15 circiter millibus passuum distans. Gussanv.

^b In omnibus exemplaribus epistolarum sancti Gregorii legitur mendose *Lapidum*; in epistola vero Pelagii II, de qua hic serino habetur, *Elpidium*. Sic apud Anselmum Lucensem, in Collect. can., lib. vi, cap. 49, et apud Gratianum, caus. 8, quæst. 3, c. *Talia*. Sed et Rocchus Pirrus qui ex professo de omnibus Sicilia episcopis tractavit, ubi de episcopis Catanensis agit, ita de Leone loquitur: *Leo Catanensis successit Elpidio, de quo Gregorius epist. 21 lib. viii, nunc 22 lib. x. Gussanv.* Regium Ms. non legit sane Gussanvilleus, sicut enim nostræ lectioni, habetque

Res ad nos omnino detestabilis et nefanda pervernit, et miramur cur, si veritate subsistit, ^a 1056 eam minime cognovisti. Veniens autem ad nos Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in monte Aetna est positum, oblata nobis petitione questus est inter alia, ita monachos ejusdem monasterii perverse ac nequier vivere, ut mulieres sibi sociare, quod dici nefas est, audeant. De qua re quia fratri et coepiscopo nostro Leoni scripsimus, ut, requisita veritate, si ita repererit, districtissima ^b hoc studeat severitate corriger, necesse quoque est ut in hac re tua se experientia ad investigandam veritatem, et puniendum tantum scelus omnimodo sollicite debeat exhibere, ut neque remisse, neque negligenter agi aliquid videatur. In aliis vero utilitatibus memorati monasterii solatia tua in quantum ratio poposcerit æquitatis impende, quatenus et si quid ei, sicut dicitur, invasum est, secundum justitiam reformatur, et de cætero præjudicium illic aliquod contra Dei timorem et legum ordinem nullo modo generetur.

EPISTOLA XXIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ejus erga monasteria negligentiam arguit. Mauricii aliorumve monachorum fugam dolet. Velet ne monachi deinceps, nisi per biennium probati, tonsurantur. Neve milites abque suo ipsius consensu in monasteriis suscipiantur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cum fraternitas vestra minus erga monasteria sibi subjecta studet esse sollicita, et ipsa culpari reprehensionis incurrit, et nos ^a de sua lenitate contristat. Pervenit autem ad nos Mauricum quemdam, qui nuper in monasterio Barbaciani conversus est, ablatis secum aliis monachis, fuga de eodem monasterio discessisse. Qua in re prædictum nobis Barbacianum sua præcipitatio vehementer accusat, qui temere sæcularem hominem, et non ante probatum, tonsuravit. Nunquid non vobis scripsimus ut prius eum probaretis, et tunc, si aptus esset, ^b abbatem facere deberetis? Vel nunc ergo circa eum quem elegistis, estote solliciti. Nam vos illo delinquente delinquitis, si ita cœperit se exhibere, ut se ad fratrum ostendat regimen indignum.

Præterea (Grat. 19, q. 3, c. 6) monasteriis omnibus D fraternitas vestra districtius interdicat ut eos quos

ad *Helpidium*.

^c In uno Regio præmittitur huic epist. mense Februario, indict. 7, quod pro mendo est habendum. In paucis MSS. exstat hæc epist., ita ut in solo Vatic. A et in uno Regio illam repererimus.

EPIST. XXIII [Al. 22]. — ^a In Vatic. A, *hoc faciat*. Præter hunc Codicem nullum alium inveniimus in quo hæc epistola foret, uno Regio excepto.

EPIST. XXIV [Al. 23]. — ^a In recent., *de sua ignavia et levitate*. Quæ certe contra episcopum acerbius dicta videri possunt. At in MSS. melioris notæ minime leguntur, scilicet in Norm., Colbert., Reg., Corb., Rhem. Ex Vaticanis unus habet, *de sua ignavia contristat*.

^b Argumentum est epistolæ 91 libri superioris ad eumdem Fortunatum.

ad convertendum suscepserint, et priusquam biennium A in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurare. Sed hoc spatio vita moresque eorum sollicite comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus quod voluit, aut ratum non habeat 1057 quod elegit. Nam dum grave sit d inexpertos hominum obsequis sociari, quis possit dicere quanto sit gravius ad Dei servitium improbatos applicari? Miles vero si converti voluerit, prius quam nobis renuntietur, nullus eum sine nostro consensu qualibet presumat ratione suspicere. Quod nisi diligenter fuerit custoditum, omnem subjectorum in te culpam inexcusabiliter noveris redundare, qui minus te erga eos rebus ipsis testaris esse sollicitum!.

EPISTOLA XXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Theodo^ro portas, et Rustico aquæductum tandem restituat. Causam deinde adversus illos moveat, si voluerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Si scriptorum nostrorum a seriem voluisse dili- genter advertere, aut sponte restituere quæ tulisti, aut certe personam b secundum admonitionem nos- tram in causa transmittere debuisti. Et dum te modo quodam excusare contendis, asserens in his quæ contra fraternitatem tuam a parte contraria gesta sunt, non voluntarie sed magnis te constrictum conjurationibus miscuisse, ea quæ scripsimus quasi intelligere distulisti, et magnificos viros Faustum atque Dominicum non a te, sed a quibusdam c alii tuis indicasti esse transmissos, ae per hoc ut, aliis litigantibus, ipse quæ tuleras retineres. Pars vero altera, epistolæ tuæ textum addiscens, crebra nobis allegatione cœpit insistere ut ea quæ abstuleras red- derentur, paratam se inquiens si quid contra eam magnifici viri prædicti suo vel aliorum nomine mo- vere voluerint respondere. Quod quia nec nobis a rationis visum est ordine dissentire, præsertim post- quam admonitus instructam personam ad dicendam causam transmittere neglexisti, idcirco fraternitatem tuam hortamur, illico ut præsentia scripta suscepserit, d Theodo^ro viro magnifico majori populi portas et Rustico viro clarissimo seniori aquæductum sine

c Ex hoc loco forsitan augurabitur aliquis monas- terium cui Barbacianus prærerat, sancti Benedicti regulæ non fuisse subditum, cum ex ipsius præscrip- to novitos post annuam probationem ad professio- nem admittere liceat. Verum etsi minime nunc con- tendamus in hoc cœnobio Benedictinam regulam fuisse observatam, contrariam tamen sententiam nullatenus probat prorogatum probationis tempus ad biennium. Vide quæ de hoc arguento diximus lib. I Vite sancti Gregorii, c. 3, in fine.

d In Norm., Corb., Rhem., Colbert. et Vatic. D, inexperto.

e Vide lib. viii, epist. 5, olim 11, libri vii, indict. 4.

f In Vatic. A, B, E, et in Colbert. vet., legitur mense Aprili indict. 3. In altero Colb. mense Maio, indict. 3.

EPIST. XXV [Al. 24]. — e Meminit epist. 104 libri superioris, olim 109.

g San Vict. et Vatic. A, qui fere soli epistolam hanc continent, personam instructam, ut etiam infra

aliqua contentione restituat, ne in hac re moram, vel aliquam excusationem interserat, ne culpm in- discretionis incurrat, si quod ultro facere debuerat, admonita, differendum qualibet sorte putaverit. Ilæ itaque memoratis viris primitus reformata, liberum tibi sit, si quam contra eos postea apud nos hic cau- sam movere volueris. Sin vero non ipse, sed filii tui, ut asseris, causam se habere querantur unde eos pu- blico debeant pulsare judicio, eis est liberum, in quolibet loco voluerint, causæ sua negotium 1058 contra eos legaliter propositum terminare.

EPISTOLA XXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

B Joannem palatinum hortetur ut neque saponarios af- filiat, neque ipsorum nonnullis faceat a pactione juramento firmata recendentibus. Hortantem si non audierit Joannes, accedat præfecti auctoritas. Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Augustinus præsentium portitor, qui reliquorum saponariorum civitatis vestræ vice sese dixit esse transmissum, questus nobis est quod Joannes vir clarissimus palatinus multis eos frustra affligat in- commodis, a atque nova plurima eorum corpori præ- judicialiter nitatur imponere. Denique ut, sicut ait, eos promittere sibi compellat ut si quis arti eorum sociari voluerit, quidquid commodi de introitu ejus accesserit, ipsi proficiat. Adjiciens quoque pactum inter se de quibusdam rationabilibus artis sua capitulo, juxta priscam consuetudinem omnium con- sensu, interposita esse pœna consecutum, alque id C sacramento interveniente firmatum, et ab eo nunc velle quosdam ex suis, ejus videlicet patrocinio fre- tos, abscedere, b atque ita contravenire cupientibus tuitionem impendere, ut quod dici grave est, plus in defensione ejus præsumptionem habeant, quam de pœna penuriam, c vel de sacramento præstito pos- sent habere formidinem. Quod si ita se res habet, quia etiam ipsi quod agit adversum est, quippe qui alieno se peccato sua defensione constituit esse par- ticipem, fraternitas vestræ paterna eum adhortatio- ne conveniat, ut ab hujusmodi se actu cohipeat, et præjudicialiter illis nihil imponat, nec eos dispendiis quibuslibet contra rationem affligat. Pariter etiam

D legitur.

c Ibidem, filii tuis.

d Excusi, Theodorico, sed mendose.

Epiſt. XXVI [Al. 27]. — In Rhemensi, con- ſentiente Vatic. D, a que nova plurima eorum arti sociari voluerit, ut quidquid commodi de introitu ejus. Nota hic tunc artifices in amplis civitatibus in collegiis coauisse. Collegiorum illorum institutionem refert Lampridius ad Alexandrum Severum: Corpora, in- quid in ejus Vita, omnium constituit vinariorum, lu- pinariorum, caligariorum, et omnino omnium artium; hisque ex sese defensores dedit, et iussit quid ad quæ- judices pertineret. Ex hac epistola conjici potest Joa- ninem palatinum fuisse saponariorum defensorem.

b In Ms. San Vict. et in Ed. recent., a que ita contravenire tuitionem cupientibus impendere, que sensu carent. Restituimus autem hunc locum ad Va- tic. A et D, necnon ad vet. Excusos.

c Vatic. A, vel de falso sacram.

providendum est ut et pactum, ubi sacramenta sunt præstata, conservetur, et cum dispendio animæ sua temporalia lucra contraveniendo non appetat, ne et perjurii crimen incurrat, et commoda prave desiderata non capiat. Et si, quod non credimus, admonitionem vestram prædictum Joannem virum clarissimum videtis forte differre, cum eminentissimo filio nostro præfecto stricte loquimini, ut ipse hoc, sicut in præsenti dici fecimus, quomodo præviderit, rationabiliter faciat emendari, quatenus et eos qui tuitionis nostræ suffragia quæsiverunt quorumdam voluntas injuste non opprimat, et ille ab opere se indecenti prohibitum, pro suæ magis animæ utilitate cognoscat. • Datum mense Maii, indict. 3

1059 EPISTOLA XXVII.

AD ZITTANUM MAGISTRUM MILITUM.

Fatetur persolvenda etiam a religiosis tributa.

Gregorius • Zittano magistro militum.

Epistolas vestras Græco sermone dictatas me indico suscepisse, in quibus dicitis quod quædam religiosa loca ^b responsum juri publico de rebus ei competentibus reddere contemnant. Quæ res me omnino contristavit, quia nostri est habitus non solum præjudicia minime facere, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte quod res pauperum defendere rationabiliter cogimur, ne apud omnipotentem Deum culpabiles inveniri valeamus. Proinde Fantino defensori quæ scripserim gloria vestra transmisi, ut ipse religiosos quosque in Panormitanis partibus apud electos judices venire compellat, et suorum actuum rationem reddit. Omnipotens Deus cœlestis C vobis misericordia largitatem præbeat, ut per cuncta quæ agitis ejus gratias servatis. • Mense Maio indict. 3.

1060 EPISTOLA XXVIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Causas Sabinianum inter et Theodorum episcopum, tum de impensis in hospites, tum de aliis suo judicio definit.

Gregorius Fantino defensori.

Sabinianus vir clarissimus, præsentium latior, nobis indicavit hanc olim ibi consuetudinem convenisse, ut, diversis supervenientibus, cives ejusdem civitatis ^a de proprio expensas impenderent. De qua re dum se quererentur affligi, hoc illis cum Theo-

^a Vatic. A, non appetant; et infra, incurvant; ac D paulo post, non capiant.

^c Ita legitur in Vatic., exceptis Codicibus A et D; omittitur in aliis MSS. et in vet. Ed.

EPIST. XXVII [Al. 28]. — ^b In vet. Excusis, *Zizasinas militi*. In Vatic. A, *Zizasinas magistro militum*. In recent. Ed., *Zittano Zizazimæ magistro militum*. In omnibus MSS. nostris, excepto Vatic. A, legitur *Zittano, vel Zitani magistro militum, vel militæ*.

^b Id est, solvere; respondet debitor cum solvit. Cicero, lib. xvi, ad Atticum epist. 2: *Fit sæpe ut ii qui debent non respondeant ad tempus*. Apud Tertullianum, de Corona militis: *in alium dominum respondere*. Sed magis ad rem Hieronymus in epistola 11: *Respondeant, tributu persolvant*. Et epistola præced.: *Quis respondebit pro agrorum tributis*. Gussav.

^c Illoc scriptæ epistolas tempus assignant tres Vaticani A, B, E, ac Colbertini,

A doro Lilybetano quondam episcopo convenisse, ut in Ecclesia ejus certæ portiones substantiæ suæ donatione conscriberentur, et hoc in se onus susciperet, atque, securis eis redditis, ipse de Ecclesia quidquid esset necessarium, erogaret. Se vero per tertiam decimam et primam indictiones, quibus prædictæ civitati defensoris officium tenuit, absente episcopo, de proprio expendisse quod de Ecclesia poterat erogari. Et quia sibi quod expendit postulat debere restitui, idcirco experientæ tuæ præcipimus ut reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Decio studeat imminere, quatenus aut pacifica, si ita est, cum eo ordinatione decidat; aut certe si qua se ratione a restitutione expensarum credit defendere posse, ^b in judicio tuo assistat. Et exquisita 1060 diligentius

B veritate, ita quidquid tibi æquitatis ordo suaserit, mora postposita definito, ut et rationabiliter causa finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget: in observatione dilatio. Si autem donationes, de quibus dictum est, Ecclesiæ suæ esse onerosas existimat, et reddere eas donatoribus fortasse voluerit, si qui ex eis quæcas recipiunt clerici sunt, a te similiter moneantur ut aut secundum portiones suas quæ erant soliti dare persolvant, aut certe si causari voluerint, contentiones partium tua necesse est cognitione distingui, ut nulla se pars inaudita queratur præjudicium sustinere. Alias vero causas quas cum memorato reverendissimo viro fratre nostro suprascriptus portitor habere præsentes se asserit, tuo similiter volumus, mediis sacris Evangelii, judicio definiri.

1061 EPISTOLA XXIX.

AD CONSTANTIUM MEDOLANENS. EPISCOPUM.

Dubiam adhuc Pompeii episcopi causam certa sententia finiri nondum posse.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Relectis epistolis vestris, quas ad nos per ^a Marianum latorem præsentium transmisistis, grata in nobis sollicitudinem vestram suisæ rescripsimus, quod ea quæ ad vos de fratre et coepiscopo nostro Pompeio, qui adhuc ita a nobis nomihandus est, pervernerunt dissimulare minime pertulisti. Sed si qualis fuit in requisitione cura, talis fuisse in discussione subtilitas, nihil ex hoc quod de eo dictum est, fuisse

EPIST. XXVIII [Al. 29]. — ^a Hospitalum curam si-delibus incumbere, sed maxime episcopis, evidentius est quam ut probatione indigeat. Cessavit tamen, pietate refrigescente, istud charitatis officium, quod variis conciliorum decretis suscitare voluit Ecclesia, nec obtinuit. Imo vero bona in hunc finem a fidelibus bona fide legata alio detorta sunt, justis (ut aiunt) de causis. Legatur Espensæus, lib. II Digressionum in Timoth., cap. 4, ubi multa de hospitalitate episcoporum et clericorum congerit. Gussav.

^b Victor., Remig. et Vatic. A, in quibus fere solis exstat hac epist., in judicio tuo partes assistant.

^c Hic significatur actio forensis, Gallice la procédure, quæ cum litigantium aut etiam judicum tricis et malis artibus protrahitur, fatigantur partes et ad inopiam rediguntur.

EPIST. XXIX [Al. 30]. — ^a Norm. et duo Vatic., Marinianum.

Ambiguum. Sed utrum verum ^b an esset compositum patuisset, quia jam contra ipsum dudum in Sicilia apud reverendæ memoriae fratrem nostrum Maximianum episcopum talis quæstio, ut cognovimus, mota est. Sed quia causa ipsius subtili omnino investigatione quæsita est, inventus est innocens, qui fuerat accusatus in criminе. Nunc igitur quoniam illa quæ contra eum dicta sunt non sub illa qua decuit distinctione quæsita sunt, et gesta quæ exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem, neque ad absolutionem ejus probantur posse sufficere, non levis res agitur, ut incaute vel in transcurso debeat definiri. Nam (*Grat.* II, q. 3, c. 74) grave est satis et indecens ut in re dubia certa dicatur sententia. Et hæc quidem gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ea confessio sequeretur; si tamen eamdem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehe mens extorqueret, quæ frequenter hoc agit ut noxios sese fateri **1061** etiam cogantur innoxii. Nam postquam præfatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia cremarique fame se asserit, scire debetis, si ita est, utrum noceat si sic fuerit extorta confessio. Nunquid quando sententiam tales causæ suscipiunt, et ad sedem apostolicam appellatur, nonne et persona quæ judicatur præsens est, et districtissime atque ab omni latere veritas quæritur, ut tunc si debeat necne manere sententia decernatur? Necnon et si prædictus episcopus ad sedem apostolicam appellare voluerit, causa ipsius interius et cum omni est diligentia perscrutanda. Et ideo postquam et persona absens est, et gesta quæ ad nos transmisisti nobis, sicut præfati sumus, satisfecisse idonee non videntur, temere aliquid de episcopi persona decernere nec possumus, nec debemus, ne, quod absit, reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum jure competit retractare sententias.

^c De Alamannis autem quod vobis indicatum est, nos et longius quam vos positi sumus. Et quod verum non sit minime dubitamus. Vestra tamen fraternitas bene fecit pro informatione nostra scribere quod audivit ^d. (*Cf. Joan. Diac.* I, IV, c. 28.)

PISTOLA XXX.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Iterum monet ut de possessione quæ monasterio concessa dicebatur quod justum est faciat.

Gregorius Castorius notario.

Experiencia tua in præsenti nos recolis præcisæ ut de possessione quæ monasterio sanctorum Marci, Marcellini et Feliculæ, quod Ravennæ situm est, largitatis titulo dicitur esse concessa, quia cau-

^b Sic restituimus ope præsertim Norm. Codd. et Vatic. In vet. Ed legitur, *an esse compositum potuisse*, *jam contra*, etc. In recent., *an esse compositum sciri potuisse*; *jam*, etc., in utraque lectione sensus frustra quæritur. Hoc loco idem est *compositum ac factum*.

^c De Alamannis frequens mentio apud coævos scriptores, præsertim Gregorium Turon., qui lib. II Hist., c. 19, narrat eos Italæ partem pervasisse.

^d In recent. sic clauditur epistola, *Datum mense*

Asam bene nosti, debuisses quod justum est facere. Pro qua re hac te iterum nostra præceptione duximus commonendum, ut in re ipsa vigilans debeas esse atque sollicitus. Et si manifeste donatam esse cognoveris, et nihil est quod a partibus nostræ objici possit Ecclesiæ, impedimentum aliquod monasterio ad tenendum ipsam possessionem non facias. Si vero quia, prout diximus, causa bene tibi est cognita, habes quod juste possit pro Ecclesiæ partibus allegari, electorum te cum parte altera necesse est subire judicium, ut et veritas cognosci, et quod æquitatis ordo suaserit, valeat definiri.

PISTOLA XXXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆTOREM.

Hortatur ut adversa patienter sustineat, et vestes ad suorum usus suscipiat lubens.

Gregorius Libertino ^a exprætori.

Quanta vos sæculi hujus premat angustia, inconnitum non habemus. Sed quia in summa tribulatione positis **1062** sola est consolatio misericordia Creatoris, in eum spem vestram ponite, ad ipsumque tota vos mente convertite, qui et justè quem vult permittit affligi, et confidentem in se misericorditer liberabit. Ipsi ergo gratias agite, et patienter quæque illata sunt sustinet. Nam recte mentis est Deum non solum in prosperis benedicere, sed etiam in adversitatibus collaudare. In his igitur quæ patimini nullum contra Deum murmur cordi vestro subrepat, quia ad quid hoc Creator noster operetur ignotum est. Forsitan enim, magnifice fili, aliquid illum in prosperis positus offendisti, unde te clementi amaritudine vult purgare. Et ideo, nec temporalis te frangat afflictio, nec rerum danuna discrucient, quia si, in adversis gratias referens, Deum tibi patientia feceris esse placabilem, et quæ amissa sunt multiplicata redduntur, et super hæc gaudia æterna præstantur. Peto autem ne injuriosum ducatis ^b quod viginti a nobis vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi, quia de beati Petri apostoli rebus quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, quoniam et hic vobis valebit majora impendere, et apud omnipotentem Deum beneficia æterna præstare. ^c Mense Junio, indict. 3. (*Vide inf. ep.* 51. *Cf. Joan. Diac.* I, II, c. 55.)

PISTOLA XXXII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM TAUROMINITANUM.

Benignius agendum erga Leonis uxorem, quæ, ob adulterii suspicionem a marito discedens, cum religiosam vestem induisset, ad ipsum, inconsulto Secundino, redierat.

Gregorius Secundino episcopo Taurominitano.

DJunii, indict. 3, quod in nullis MSS. nobis occurrit. *EPIST. XXX. Al. 9, ind. 5.*

EPIST. XXXI. — ^a Ita Norm., Anglic., Colbert., Rhem., Rez., Vatic. In Vatic. D tamen legitur *prætori*. Nullibi autem legimus *epræfecto*, ut habent Excusi.

^b In Vulgatis, *viginti annuos vestitus, invitatis MSS. Anglic., Norm., Vatic., etc.*

^c Ita legitur in duabus Colbert. et in Vatic. A, B, D, E.

Prætentium portitor, Leo Chartarius, ad nos veniens indicavit uxori suæ, quæ relicto eo pro fornicationis criminis, ^a quo vehementius stimulatum aiebat, atque ob hoc religiosam vestem induerat, se culpabilem nullatenus extitisse; adeo ut, sicut ait, requirente fraternitate vestra, cui hujus rei cognitionem ante hoc fere triennium mandaveramus, in nullo claruerit eum post initum conjugium in fornicationis culpam collapsum; adjiciens quoque quod eidem uxori suæ districtissima sacramenta præbuerit insontem se ea de re unde etiam illam mordebat suspicio permansisse, et idcirco propria eam sponte ad se reversam. Sed quia ^b communione illam cum familia sua pro hoc solummodo a fraternitate vestra privatam asserit, quod ad eum clam postpositis vobis redierit, volumus ut familia quidem ipsius sacram communionem recipiat, et dominæ ea culpa in hujus afflictionis poena familiam diu non teneat. De ipsa vero, hoc est de uxore prædicti portitoris, hoc vos observare necesse est, ut si manifeste constituerit quia contra conjugem suum **1063** dicere nihil potuit, sed et insuper suspicio ipsius, præstito, ut edociti sumus, sacramento amputata est, et utique post hoc sua ad eum sponte reversa est, in ea quoque temperanda est censura judicii, ut longe jam tempore minime communione privetur. Si autem aliter se veritas quam nobis insinuatum est fortassis habuerit, fraternitatis vestræ subtiliter scripta nos instruant, ut quid flendum sit nostris iterum discurrentibus epistolis agnoscatis.

EPISTOLA XXXIII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Si revera Dulcinus episcopus substantiæ suæ sex uncias Ecclesiæ Locrensi et sei monasterio sancti Christophori reliquerit, nullam jam dicto monasterio molestiam irrogari patiatur.

Gregorius Secundino episcopo Taurominitano.

Scripta fraternitatis vestræ suscepimus, in quibus indicasti reverendissimum fratrem nostrum Marciandum, Locrensis civitatis episcopum, aliter nobis de causa Ecclesiæ contra monasterium sancti Christophori, quod in vestra diecesi est constitutum, intimasse, non quidem fallendi voluntate, sed quia

EPIST. XXXII. — ^a Vatic. D et Rhem., quo eum vehementius stimulatum, etc.

^b De separatione causa fornicationis multa theologi, tum in veteri lege tum in nova disputant, in illud Matth. v, Excepta fornicationis causa, et Matth. xix, Nisi ob fornicationem. Fit autem propria auctoritate quoad thorum, non quoad cohabitationem. Lege caus. 23, quæst. 2, cap. 3 et 4, caus. 10, ex Toletano I, et cap. 3, 4, 5, extra de divortiis. Itaque ea de qua hic agitur male secesserat, male habitum religiosum induerat, male inconsulto episcopo, cui cause cognitio fuerat demandata, ad maritum redierat. Nec tamen diffiteor episcopum penam tam gravem temere influisse. GUSSANV.

EPIST. XXXIII. — ^a Vide supra, epist. 8 lib. iv.

^b Ita San Vict. cum Ed. In Vatic. A, præter quem et mox citatum Victorinum pauci Codices hanc epistolam exhibent, habet intrinsecus redderetur.

EPIST. XXXIV. — ^a In Excusis, Eulogio, reluctantibus omnibus quos consulimus MSS. scilicet quinque Vatic., quatuor Colbert., septem Norm., Turon., Rhem., Reg.

A clericis suis non fuerat de veritatis natura diligenter instructus. Et quoniam scribitis Dulcinum decessorem ipsius nihil de rebus Ecclesiæ suæ fuisse testatum, sed de propriis ac magis quæ in prædicto monasterio fidelium oblatione collata sunt ^a elogium condidisse, atque sex uncias Ecclesiæ et sex eidem monasterio jure hæreditario reliquise, necesse est ut si ita etiam non ex opinione, sed absolute in veritate esse recolitis, nullam prædicto monasterio sinalis molestiam irrogari, præcipue dum eamdem causam jam temporibus reverendæ memorie Maximiani episcopi vos atque fratrem et coepiscopum nostrum Russinum ex ejus deputatione ac cessione audisse ac decidisse testemini, adeo ut inter partes ea quæ inveniri poterant partirentur, et quod Ecclesiæ fuit ^b intrinsecus redderetur. Volumus ergo ut pars utraque conticeat, et ea quæ a fraternitate tua una cum prædicto Russino quondam episcopo statuta sunt inconvulta consistant, quatenus nec pars Ecclesiæ denuo injuste quæstionem inferre, nec monasterium irrationaliter videatur post vestram maxime definitionem controversiam sustinere.

EPISTOLA XXXIV.

AD ECCLESIMUM CLUSINUM EPISCOPUM.

De Joanne Diacono a Balneoregiensibus in episcopum electo sollicite inquirat.

Gregorius ^a Ecclesio episcopo ^b Clusino.

Gloriosus filius noster Aufridus ad nos scripta transmisit, indicans quod in castro ^c Balneo-Regis,

1064 una cum habitatoribus loci ipsius sibi ^d Joannem Diaconum elegerit episcopum ordinandum, de cuius omnino vita bona testatus est. Sed quia quæ sint canonica nesciunt, et nos inexpertis vel incognitis manus temere non audemus imponere, fraternitas vestra cum omni sollicitudine ac vigilancia diversis quibus potuerit modis de vita actibusque ipsius requirere studeat. Et si nihil est quod ei canonice possit obsistere, requirendum quoque est si in opere Dei studium habuit, vel ^e psalmos novit. Et si talis fuerit, eum ad nos cum testificationis suæ epistola dirigat. Si vero aliter fuerit, vestris nobis similiter epistolis indicate, et habitatores loci

^b Clusium, vulgo Chiusi, urbs Etruria in colle juxta Clanium fluvium, vulgo Chiane, adhuc sedes episcopalibus sub archiepiscopo Senensi. GUSSANV.

^c Altere Balneoregium, vulgo Bagnarea, civitas Etruria, et agri Urbevetani, vulgo Orvietan, in dictione pontificis, adhuc episcopalibus, Romano pontifici immediate subdita, GUSSANV.

^d Diaconos non raro ad episcopatum promotos legimus. Vide sup., lib. iii. epist. 29, 30, 31, 40, 47. In Vita sancti Basillii a viro eruditiss. D. Hermant conscripta, lib. ii, c. 20, observatur ea ætate, nec ulla fuisse canone preceptum, nec moribus receptum, per singulos ordinum gradus ad episcopatum pervenire. In lectorum numero per aliquot annos militabant. Hinc ad diaconatus administrationem vel presbyterii dignitatem promovebantur, tum ex altero ordine creabantur summi sacerdotes. Consentit Morinus de sacris ordinat., part. iii, exercit. 3, c. 2. Dissentit Thomass., part. i, lib. ii, c. 36, num. 11 et seqq.

^e Jam de hac re supra, lib. v., epistola 48. GUSSANV.

ipsius adhortamini ut si iste aptus non fuerit, sicut et suprascripto Aufrido filio nostro scripsimus, alium sibi eligant qui ad hoc officium cum gratia Dei aptus valeat inveniri^c.

EPISTOLA XXXV.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quod citius non respond. rit biennii causatur podagrum. Palæstinos monachos, qui de Agnoitarum errore interrogarent, non Romam, sed Constantiopolim adiisse. Se ad Anatolium in Agnoitus id ipsum ex Latinis Patribus scripsisse, quod ex Græcis ad se Eulogius.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Transacto anno suavissima sanctitatis vestræ scripta suscepit, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nuncusque non valui. Ecce enim ^a jam biennium pene expletur, quod lectulo teneor, tantisque podagras doloribus affliger, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatum ^b surgere valeam missarum solemnia celebrare. Mox autem cum gravi pellor dolore decumbere, ut cruciatum in eum possim interrumpente gemitu tolerare. Qui dolor interdum mihi latus est, interdum nimius. Sed neque ita latus ut recedat, neque ita nimius ut interficiat. Unde sit ut qui quotidie in morte sum, quotidie repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare : *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo* (Psal. cxli, 8). Sed quia meis hoc precibus adhuc obtinere non mereor, rogo, vestræ sanctitatis oratio suæ mihi intercessione adjutorium præbeat, meque a peccati et corruptionis pondere liberum reddat in illam quam bene noscere libertatem glorie filiorum Dei.

Scriptit autem mihi dulcissima et semper honora beatitudo vestra, quod ei communis filius Anatolius diaconus de Constantinopolitana urbe scripsera, ad me quosdam monachos de Jerosolymorum partibus venisse, qui a me aliquid ^c de Agnoitarum errore requirent, et dicitis quis petit ut vestra mihi sanctitas scriberet quid de eadem debuissest inquisitione sentire. Sed neque 1085 ad me de Jerosolymorum partibus requirentes aliquid monachi venerunt, neque eumdem communem filium vobis potuisse aliud quam erat scribere, sed interpretem suspicor in ejus epistolis errasse. Nam idem diaconus mihi jam ante biennium scripsit quia a prædictis partibus ad Constantinopolitanam urbem

^a In recent. additur, *Datum mense Iuli, indict. 3.* Hæc temporis nota pertinet ad epist. sequentem in Miss.

EPIST. XXXV. — ^b Consule epist. 425 lib. ix, indict. 2 in Vatic. B, pro pene, legitur plene.

^c Ita MSS. Reg., Norm., etc., quos sequendos putavimus, licet insolens nobis videatur hic loquendi modus, surgere missas celebrare, pro surgere ad missas celebrandas. Infra reposuimus depellor pro compellor, cogentibus isdem MSS.

^c Scilicet d'ebant Christum ut hominem nonnulla ignorasse. Emergit iste error circa medium saeculi vi. De eo copiosius sanctus Gregorius epist. 42, nunc 39. Sanctus Joan. Damasc., lib. de Haeres., hæc habet : *Agnoitæ, qui idem Themistiani vocantur, impie et improbe Christum diem judicij ignorare palam*

A talia requirentes monachi venerunt, meque studiū requirere quid sentirem. Cui ego ante longum tempus quam vestra scripta susciperem, contra eamdem hæresim ipsa respondi quæ postmodum in epistola vestræ sanctitatis inveni; atque omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum Patres, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti. In multis enim eamdem vestram epistolam ita reperi ac si contra prædictam hæresim scripta Latinorum Patrum legerem. Et quantum potui de sanctissimo fratre meo amare et laudare bonum ^d perpende, in cuius ore venerandos Patres, quos multum dilige, recognovi. Sit ergo illi laus, sit in excelsis gloria, cuius dono adhuc in sede Petri clamat vox Mari, de cuius effusione spiritus cum sacerdos ad perscutanda mysteria scilicet ad sancta sanctorum intrat, in sancta Ecclesia velut in tabernaculo ex verbis prædicationis spiritualia tintinnabula resonant. Recta itaque et valde laudabilis est vestra prædicatio. Sed omnipotentem Dominum deprecamur ut diu vos etiam in hac vita custodiat, ut de Dei organo, quod estis, in hoc mundo latius vox veritatis sonet. Pro me autem, peto, intercedite, ut bujus peregrinationis via, quæ mihi asperior facta est, cum celeritate finiatur, quatenus qui ex meis non valeo, ex vestris meritis possim ad æternæ patriæ promissa pertingere, et cum cœli civibus gaudere. (Vide inf. ep. 39. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.)

EPISTOLA XXXVI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Se de Sclavis irruptionem facientibus affligi. Adversari iniquos judices defendat strenue, sed modeste, paceres atque oppressos. Photinianistas ad Ecclesiam revocare perget.

Gregorius Maximo episcopo Salonianico.

Ad Romanam veniens urbem communis filius presbyter Veteranus ita me podagræ doloribus debilis reperit, ut fraternitatis tuæ epistolis per me respondere nullatenus valuisse. Et quidem de Salovorum gente, quæ vobis valde imminet, 1066 et affliger vobementer et conturbor. Affliger in his quo jam in vobis patior; conturbor, quia per Istram adiutum jam ad Italianam intrare cœperunt. De Juliano autem Scribone quid dicam, quando ubique video quia nobis peccata nostra respondeant, ut et foris a gentibus, ^e et intus a judicibus conturbanur? Sed sole

docent, eumque ignorare et timiditatis arguant. Hi sunt quedam secta Theodosianorum; Themistius enim, qui eorum secta et disciplina princeps fuit, unum in Christo naturam conjunctam fuisse tradidit. Gregorius Tuonensis in prologo historiæ exponit aliter hæc Christi verba : *Neque filius, nisi solus pa'er, contenditque per filium intelligi debere Christianum populum, quia nempe filio præposuit angelos. Refero, non censco. GUSSANV.*

^d Recent. Ed. mutarunt perpende, quod legitur in omnibus Norm., Vatic., Rhean., Corb., etc., in perpendi, quia planior videbatur sensus.

EPIST. XXXVI. — ^e Recentiores, etiatus a peruersis judicibus. Omnes MSS. nostri et vet. Ed. suaserunt expungere perversis.

de talibus omnino contristari, quia qui post nos vi-
xerint deteriora tempora videbunt; ita ut in compa-
ratione sui temporis felices nos vestiment dies habui-
se. In quantum vero prævalet fraternitas tua, oppo-
nere se pro pauperibus, pro oppressis debet. Quæ
etiam si prodesse minime valuerit, ipsa omnipotenti
Deo mentis devotione sufficit quam dedit. Scriptum est
enim: *Eripe eos qui ducuntur ad mortem, et qui tra-
huntur ad interitum liberare ne cesses* (Prov. xxiv, 11).
Quod si dixeris: Vires non suppetunt, qui inspector
est cordis, ipse intelligit. In omne ergo quod agis
inspectorem cordis appetere habere placatum. Quidquid
vero est unde illi placeas, facere non omittas. Nam
humani terrores et gratiae^b fumo sunt similes, qui
levi aura raptus evanescit. Hoc certissime scito,
quia placere Deo et pravis hominibus nullus potest.
In tanto ergo se estimet fraternitas tua omnipotenti
Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displi-
euuisse cognoverit. Ipsa tamen defensio pauperum
moderata et gravis sit, ne si quid nimis rigide agitur,
ex juventute vos arbitrentur homines superbire. Sed
talis necesse est ut inveniatur pro oppressis^c nostra
defensio, quatenus et humiles protectionem sentiant,
et oppressores non facile inveniant quod ex malivola
mente reprehendant. Attende ergo quod ad Ezechie-
lem dicitur: *Fili hominis, increduli et subversores
sunt tecum, et cum scorpionibus habitas* (Ezech. ii, 6).
Et beatus Job ait: *Frater sui draconum, et socius
struthionum* (Job xix, 29). Et Paulus discipulis dicit:
*In medio nationis prævæ et perversæ, inter quos luce-
tis sicut luminaria in mundo* (Philip. ii, 15). Tanto
ergo debemus cautius ambulare, quanto nos scimus
inter Dei inimicos vivere.^d De Photinianistis autem
fraternitas tua sit omnino sollicita, et, sicut cœpit,
studeat quatenus ad sinum sanctæ Ecclesiæ revocen-
tur. Si qui vero ad me venire voluerint, et rationem
recipere, prius jusjurandum præbeant quia non per-
mittunt suis quod in eorum errore, etiam ratione
recepta, persistant. Et postmodum eis tua sanctitas
promittat, quia a me nullam violentiam patientur,
sed rationem reddo. Si veritatem cognoverint,
suscipiant; si non cognoverint, illæsos dimitto. Si

^b Hoc tamen fumo, hac aura, tanquam gravissimis
momentis, heu! sapissime nostri libravit mores, et
inclinantur.

^c Vulgati, *vestra defensio, reluctantibus quatuor
Vatic., omnibus Norm., Corb., Reg., etc.*

^d Corrupte in nonnullis MSS. et in Ed., *Frontinianis-
tis, quod emendavimus, maxime ex quinque An-
gle., omnibus Norm. et Corb. Photinianistæ iidem
ac Photiniani sic dicti a Photino, cuius impissima
dogmata in Theodoro Mopsuesteno quodammodo re-
vixerunt. Vide Pelagii II epistolam 7, quæ est tertia
ad Heliam, quam a sancto Gregorio dicituram fuisse
volunt: *Vere quidem a Paulo Samosateno descendens,
licet Photino et ceteris heresiarchis in libro de Incar-
natione Domini nostri Iesu Christi in toto suo proposi-
to ipsis verbis inveniatur usus. Qui contendunt legen-
dum esse Frontinianistis, putant eos fuisse ex schis-
mate Istrierum.**

^e Ita MSS. et vet. Edit., at recent. maluerunt sus-
cipiam.

EPIST. XXXVII — ^a In Reg. et duobus Colberti.
legitur episcopo Africæ. Ac in margine vetustioris

A qui vero contra vos ex eis ad nos venire voluerint,
1067 minime eos fraternitas tua retineat, quia
venientes aut rationem recipient, aut scito quia pro-
fecto terram illam ulterius non videbunt. (Cf. Joan.
Diac. l. iv, c. 55.)

EPISTOLA XXXVII.

AD INNOCENTIUM AFRICÆ PRÆFECTUM.

De Innocentii præfectura gaudet ex dilectione; dolet
ex gravitate munera, quam illi æternæ mercedis oc-
casione fieri peroptat. Factas indicat cum Langobardorum
rege inducias. Suos in Job postulant lau-
dat Augustini liberos. De protectio Romana Ecclesiæ
patrimonio gratias agit.

Gregorius Innocentio ^a Africæ præfector.

Luculenta eminentia vestræ, et condita cordis
melle facundia ita sui nobis saporem medullitus in-
fudit, et in suo amore nos rapuit, ut nobis et dulce
sonet quod scribitis, et sapiat suave quod agitis; nec
immerito, quia qui bonis studiis complatus est, judicio
magnus est, non favore.^b Præfecturæ autem vos
suscepisse cingula cognoscentes, lætitiae se miscuit
nostræ tristitia. Nam ex una parte lætati de pro-
vectu dulcissimi filii, contristati sumus ab altera,
quia quam grava sit confusis temporibus locis majo-
ribus esse præpositos, ex nostro prorsus dolore sen-
timus. Unde omnino studendum est ut res aspera
sit mercedis occasio. Nam, sicut notis, de terra
plena carduis frumentum egreditur, et de spinis ro-
sa productur. Num ergo seminandi vobis congruum
tempus est, bonorum operum serere semina non ces-
setis, ut majores in die messis lætitiae manipulos re-
portetis, atque ad æternam gloriam ex transitorii
honoris merito veniatis.

Cognoscentes igitur quale studium in præparandis
et dromonibus gesseritis, sollicitudinem vestram, do-
siderato nuntio, relevamus, indicantes cum Langobardorum
rege usque ad mensem Martium futuræ
quartæ Indictionis, de pace, propitiante Domino,
convenisse. Quæ si retineatur ignoramus, quia idem
rex obiisse postea nuntiatus est, licet adhuc habeat
tur incertum.

De Anamundaro autem quæ scripsistis fecimus,
sed voluntatem utinam sequatur effectus quia quan-
Codicis nota hæc eadem manuscripta est: *quia epis-
copus præfecturam suscepereat contristatur. Ad epis-
copum non esse scriptam hanc epistolam legenti pate-
bit, modo in Gregorianis epistolis peregrinus non
sit.*

^b Cingula sunt insignia armatae et palatiae militiae,
balens nimirum et gladius. *Hinc honor cinguli, sa-
cramenta cinguli, in Digest. et Cod. Quando cessabat
administratio vel dignitas, dicebatur cingulum depo-
ni, privari cingulo, discungi. GUSSANV.*

^c Dromones sunt naves celerrimæ, sic dictæ a cur-
su, non a queru, δρόμος. Sic apud Plinium, *pisces
dromones reperimus*, lib. xxxii, c. 11. Hinc dromo-
narii exercitores istarum navium. Ea vox tam sæpe
apud Cassiodoru[m] alios auctores plurimos occurrit
ea significatio; ut nimirum sit quosdam adhuc
bare. Unam profero epistolam 2 Pauli Papæ ad
Pippinum regem: *constituit (imperator) ut dromo-
num Siciliæ statut in Otrantina civitate dirigatur, etc.*
Statut, Gall., une flotte vauxikos στόλος, navales copiæ.
GUSSANV.

tum ad nos pertinet, afflictis intercessionis nostrae solatum non negamus.

Quod vero in expositionem sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, de vestro omnino studio gaudemus: quoniam illi rei eminentiam vestram studere conspicimus, quæ nec totos foras vos exire permittat, et ad cor iterum sacerularibus curis dispersos recolligat. Sed si deliciose cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, et ad comparationem ^a siliginis illius nostrum fuisse non queratis.

Quale præterea patrocinium, qualemque affectum in utilitatibus pauperum beati Petri apostolorum principis **1068** amatoris sui gloria vestra præbuerit, Hilario chartulario nostro testificante didicimus. Ex qua re uberes gratias exsolventes omnipotentis Dei misericordiam exoramus, ut gracie suæ protectione vos muniatis, et nec malos contra vos homines exterius, nec malignos spiritus interiori prævalere permittat; sed ita actiones vestras in suo propitiis timore disponat, ut sicut fecit inter homines, ita quoque post longevæ ætatis discursus in sanctorum suorum vos esse faciat numero gloriosos. (*Cf. Joan. Diac. I. iv, c. 78.*)

PISTOLA XXXVIII.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM:

Curet ut nec violentiam patientur qui ad ecclesiam refugerint, nec ii qui hactenus sunt oppressi damna sustineant.

Gregorius ^a Januario episcopo Caralitano.

Qualiter in Sardinia minores vel pauperes, ab eis ^b qui illic majores sunt opprimuntur, reverendissimi fratris nostri Dominici Carthaginensis episcopi atque eminentissimi filii nostri Innocentii præfecti epistolæ docuerunt; a quibus ut quæ nobis scripta sunt noveritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria prævidimus transmittenda. Et ideo quia ea quæ petenda sunt offeruntur, studiose agendum est ut ea quæ promittuntur opere compleantur.

Si qui eorum de quibus est quæstio, in ecclesiam fortasse refugerint, ita debet causa ^c diligentia vestra disponi, ut nec ipsi violentiam patientur, nec ii qui dicuntur oppressi damna sustineant. Curia ergo vestra sit ut eis sacramento ab iis quorum interest de servanda lege et justitia promittatur, et per omnia commoneantur exire, atque suorum actuum reddere rationem, quibus etiam Ecclesiæ vestræ defensorem deputare vos convenient. Cujus sollicitudine ea quæ

^a In Norm., Corb. et Turon., *similaginis*; utrumque idem sere significat.

^b Epist. XXXVIII. — ^a In quatuor Vaticanis, Geometric., Lyrano, Audioen., Pratell., duobus Teller., tribus Colbert. et Regio, pro Januario, legitur *Joanni episcopo Caral.* sed perpetam, cum adhuc viveret Januarious, et Ecclesiam Caralitanam aliquot annis postea rexerit, ut ex epistolis ad eum scriptis infra constat, maximis ex sexta libri XIII, indict. 6.

^b Excusi, qui illis, contradicentibus MSS., quinque Vatic., Norm., etc.

^c In quatuor Vatic., Norm. et plerisque, omissitur *diligentia vestra*.

^d Norm., *noxa sit*.

A illis fuerint promissa serventur, quatenus nec alii ^a noxia sint, et ip̄s ecclesiastica, salva ratione, possint prodesse refugia. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut haec quæ ejus studio emendanda sunt mora per eam vel impedimentum aliquod non contingat.

PISTOLA XXXIX.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quæ ex Scripturis Agnoitæ sumebant argumenta singula dissolvit, atque in ipsos disserit ubertias. Deesse sibi peritos Græci sermonis interpretes queritur.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Sicut aqua frigida animæ slienti, sic nuntius bonus de terra longinqua (Prov. xxv, 25). Quis vero mihi esse nuntius bonus; quantum ad sancte Ecclesie adjutorium potest, **1069** nisi vita atque incolumitas suavissimæ mihi vestræ sanctitatis, quæ ex percepta luce veritatis, et eamdem Ecclesiam prædicationis verbo illuminat, et ad meliorem viam morum suorum exemplis informat? Quoties autem in corde meo unanimitatem vestram relego, atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias, quia dividi locis charitas non potest. Nam etsi corpore longe disjungimur, mente tamen indivisibilis sumus.

Communis autem filius Anatolius diaconus suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia ^a nulla ecclesiastica quandam de causis terrenis mota. Sed credo quod prius hoc mihi nuntiaverat quam de causa Ecclesie beatitudine vestra loqueretur. Et gaudeo, quia ubi vos adesse contigit, me non arbitror defuisse. Nam veritatis minister, Petri sequax, et sanctæ Ecclesie prædicator, ^b scio quia illa loqui potuisti, quæ de sede Petri apostoli per os doctoris sonare debuerunt.

Ante hos autem dies, Abramio Alexandrino veniente, sanctitati vestræ rescripseram vel quid de scriptis vestris quæ contra hæreticos Agnoitæ edidisti senserim, vel cur tarde responderim. Sed idem Abramius, navigii necessitate compulsus, diu perhibetur in Neapolitana civitate demoratus, atque in eo sensu quod dudum scripseram ita rescribo, quia de doctrina vestra contra hæreticos qui dicuntur Agnoitæ fuit valde quod admiraremur; quod autem disperderet, non fuit. In eodem autem sensu jam dudum communis filio nostro Anatolio diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis D patribus concordavit, ut mirum mihi non esset quod in diversis linguis Spiritus non fuerit diversus.

PIST. XXXIX [AI. 42]. — ^a Ita MSS. Quam lectionem, eis obscurum sensum habeat, amplectū cogit eorum consensus. In Excusis legitur, *nonnulla ecclesiastica quædam quondam tamen de terrenis. Nostræ lectioni lux affligeret mutando quondam in quædam, ut habet vet. Colbert. et sic legendo: innuit.... nulla ecclesiastica (supple mota es:e) sed quædam de terrenis causis mota.*

^b Sic restituendum hunc locum docuerunt MSS. Codices Colb., Norm., etc., cum prius legeretur prædicator scit quia illa sic loqui potuisti; parum ad sancti Gregorii mentem. Multa alia similia præluculentibus MSS. emendavimus, sed leviora, de quibus monere operæ pretium non est visum.

Nam hoc quod de sculnea dixistis, in eo sensu proprius beatus Augustinus loquitur, quia cum evangelista subjunxit : *Nondum enim erat tempus sicutorum* (Marc. xi, 43), aperte cognoscitur quod per sicutum Dominus in synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire quia fructum fucus non habuit; quod dum tempus sicutorum non esset, omnes poterant scire. De eo vero quod scriptum est : *Quia diem et horam neque Filius, neque angelus sciunt* (Marc. xiii, 32), omnino recte vestra sanctitas sensit quoniam non ad eundem filium, juxta hoc quod caput est, sed juxta corpus ejus quod sumus nos, est certissime referendum. Qua de re multis in locis idem beatus Augustinus eo sensu utitur (*Quæst. lib. LXXXIII, q. 60; lib. i de Trinit., c. 12; in psalm. vi, init.; in ps. xxxiv serm. 2*). Dicit quoque et aliud quod de eodem filio possit intelligi, quia Deus omnipotens aliquando more loquitur humano, sicut ad Abraham dicit : *Nunc cognovi quia times Deum* (Genes. xxii, 12). Non quia se Deus tunc timeri cognoverit, sed quia **1070** tunc eundem Abraham fecit agnoscere quia Deum timeret. Sicut enim nos diem lætum dicimus, non quod ipse dies lætus sit, sed quia nos lætos facit, ita et omnipotens filius nescire se dicit diem quem nesciri facit, non quod ipse nesciat, sed quia hunc sciri minime permittat. Unde et pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei filius, ex ejus natura qua est super angelos, habet ut hoc sciat quod angeli ignorant. Unde et hoc intelligi subtilius potest, quia incarnatus unigenitus, factusque pro nobis homo perfectus, in natura quidem humanitatis novit diem et horam judicii, sed tamen hunc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in ipsa novit, non ex ipsa novit, quia Deus homo factus diem et horam judicii per deitatis suæ potentiam novit; sicut et in nuptiis, cum mater Virgo diceret vinum deesse, respondit : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4). Neque enim angelorum Dominus horæ subjectus erat, qui inter cuncta quæ creaverat horas et tempora fecerat; sed quia mater Virgo cum vinum defuit, per eum miraculum fieri volebat, statim ei responsum est : *Quid mihi et tibi est, mulier?* Ac si aperte diceret : Unde facere miraculum possum, hoc mihi ex patre, non ex matre est. Ex matre enim mori poterat, qui ex natura patris miracula faciebat. Unde et in cruce positus eamdem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit, dicens : *Ecce mater tua* (Joan. xix, 27). Ait ergo : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4).

^c In Anglic., Norm., Colbert., Corb. et tribus Vatic., in natura quidem divinitatis. Legendum tamen esse humanitatis series orationis probat.

^d Excusi, horam judicii scit, quia Deus est homo. Multa hic et in totius epistolæ serie omissa restituimus ex MSS. Vatic., Anglic., Norm., Rhem., etc.

^e In tribus Vatic., Norm., Corb., Colbert., legitur Severianus Gabili. In Vatic. B., Gabelli. Severianus Gabalorum in Syria episcopus sancti Joannis Chrysostomi familiaris, postea hostis infensissimus, multa

A Quod est : In miraculo quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco te matrem, quia unde mori possum hoc ex te habeo. Itaque scientiam quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum angelis, creatura fuit, hanc se cum angelis, qui creaturæ sunt, habere denegavit. Diem ergo et horam judicii scit Deus et homo; sed ideo, quia Deus est homo. Res autem valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non est, Agnoita esse nullatenus potest. Nam qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnata, qua mente voleat dicere esse aliquid quod Dei sapientia ignoret? Scriptum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i, 1). Si omnia, procul dubio etiam dies judicii et hora. Quis ergo ita desipiat ut dicere præsumat, quia Verbum Patris fecit quod ignorat? Scriptum quoque est : *Sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus* (Joan. xiii, 3). Si omnia, profecto et diem judicii et horam. Quis ergo ita stultus est ut dicat quia accepit filius in manibus quod nescit?

B C De eo vero loco in quo mulieribus de Lazaro dicit : *Ubi posuistis eum* (Joan. xi, 34)? ipsa specialiter sensimus, quæ sensisti, quia si negant scisse Dominum ubi **1071** fuerat Lazarus sepultus, atque ideo requisisse, procul dubio compellentur fateri quia nescivit Dominus in quibus locis se Adam et Eva post culpani absconderant, cum in paradiso dixit : *Adam, ubi es* (Genes. iii, 9)? aut cum Cain corripit, dicens : *Ubi est Abel frater tuus* (Genes. iv, 9)? Qui si nesciebat, cur protinus adjunxit : *Sanguis fratris tui de terra clamat ad me?* Quamvis hoc in loco Severianus Gabalensis aliud loquitur, dicens quia hoc mulieribus Dominus quasi per increpationem dixerit, quod mortuum Lazarum ubi posuerint requisivit. Ac si aperte Evæ culpam memorans mulieribus diceret : *Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulcro.*

D Ad hæc vero mihi idem communis filius Anatolius diaconus respondit aliam quæstiōnem, dicens : *Quid si objiciatur mihi, quia sicut immortalis mori dignatus est ut nos liberaret a morte, et æternus ante temporā fieri voluit temporalis, ita Dei sapientia ignorantiam nostram suspicere dignata est, ut nos ab ignorantia liberaret?* Sed ad hæc ei needum respondi, quia gravi nuncusque infirmitate detentus sum. Jam nunc autem vestra cœpi oratione convalescere, et ei, si ita perfecte convaluero ut dictare valeam, adjuvante Domino, respondebo; de quibus vobis mihi nihil dicendum est, ne videar docere quæ nōtis, quia

scripsit quæ aut inter sanctum Joannem Chrysostomum opera sunt vulgata, aut in Catena Græcorum Patrum collecta. Plurimorum ejusdem scriptorum quæ non extant, indicem texuit Guillelmus Cave in Historia literaria scriptorum Ecclesiast. Unde memorata a sancto Gregorio deprompta sint ignoramus. Cæterum ex hoc loco, et propter nonnullas alias rationes, Gussanvillæus suspicatur spuriam esse hanc epistolam, certe minime probat. Contradicunt autem MSS. omnes in quibus reperitur.

et medicamina vires medendi perdunt, quæ membris sanis et fortibus apponuntur.

Indicamus præterea quia gravem hic difficultatem interpretum patimur. Dum enim non sunt qui sensum de sensu exprimant, sed transferre semper verborum proprietatem volunt, omnem dictorum sensum confundunt. Unde agitur ut ea quæ translatæ fuerint, nisi cum gravi labore intelligere nullo modo valeamus.

Benedictionem vero sancti Marci evangelista et vestræ beatitudinis accepi. Ligna autem transmittere volui; sed quia navis parva fuit, quæ venit, ea portare non potuit. Quamvis ¹ hæc ipsa quæ viderunt Alexandrini venientes, parva sunt. Nam alia omnino vobis majora paraveram, quæ nequum ad Romanam civitatem tracta sunt, quia exspectavi ut veniente Alexandrina navi trahi debuissent, et in loco ubi incisa fuerunt remanserunt.

Omnipotens Deus vitam vestram ad ædificationem sanctæ Ecclesiæ per longa tempora custodiat, vobisque aspiret ut pro me enixius oretis; ut quem propria peccata deprimit, vestræ apud omnipotentem Deum preces levem. (Vide ep. 38.)

EPISTOLA XL.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

A pueris Petrum de tentatione sceleris accusantibus veritatem accuratius exigat, Petro ipso id postulante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Valde nos vestra mirari fecit fraternitas ut causam clerici sui aut noluisset, aut non assureret definire. Petrus itaque præsentium portitor ad nos veniens, questus est pueros a quibus de tentatione sceleris falso se asserit criminatum, 1072 non ut oportuit esse discussos, sed tantummodo verbo tenus inquisitos, ^a et sibi propter hoc solum, ne vobiscum procedere audeat, interdictum. Aut enim vera fuere quæ dicta sunt, et juxta causæ qualitatem canonice fuit coercioni subdendus; aut falsa, et diu non debuit in crimino remanere. Quia et ratio indicet, et hic pro sui purificazione sollicitus quæ adversum se dicta sunt apostolicam sedem adiit, et juxta examinatione finiri perquirit, necesse est ut una cum Anthemio subdiacono nostro subtiliæ districtæ discussione a pueris illis veritatem exigere debeatis. Et si predicus portitor attentati facinoris reus esse patuerit, canonica modis omnibus ultione plectatur. Si vero insens fuerit declaratus, coleri absolutione respiret, et vobiscum habeat procedendi licentiam, quia sicut reis competens exercenda vindicta est, ita innocentibus non eas absolutio differenda. Sic ergo huic causæ sollicite fraternitas vestra finem studeat

¹ Exensi: hæc ipsa quæ viderunt Alex. venientes disserunt; quod parva sunt.

^a In solis recent. Ed. sic epistola clauditur: Mense Febr., indict. 3. Adversantur alii Codices tum exarati tum excusi.

EPIST. XL [Al. 25]. — ^a Omititur propter in Norm. et Vatic. A.

^b In Rhen. et Norm., sollicita quæ adversum se

imponere, quatenus nullam de neglectu valorem prehensionem incurre.

EPISTOLA XLI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Mitiat Petro criminis veritatem una cum Fortunato episcope diligenter inquireat.

Gregorius Anthemio subdiacone Campanie.

Petrus clericus, lator præsentium, quæbus ei nobis a quibusdam se pueris fallaciter criminaliter, et causam suam non ut oportuit districta examinatione discussam, nec se ab aliquo condemnatum, sed relinqit ab episcopo suo, ne cum eo procedere audeat, inhibetur. Quod audientes omnino segre tulimus, quæ veritate subtiliter parquisita, aut ream ut cause exigebat qualitas condemnare, aut certe debuit innocentem absolvere. Quia igitur et causa exigit, et memoratus portitor magnopere postulat ut hæc de re subtilis debeat haberi discussio, præcepti illi autoritate principiatis ut una cum reverendissimo fratre nostro Fortunato episcopo, atque si visum ibi fuerit, gloriose filio nostro Maurentio, attentati erminis veritatem subtili nimis indagatione ac discussione studeatis addiscere; et ita ut culpam uliginis, aut festinatis ^b innocentiam relevare, ut nec te videamini negligentes in aliquo existuisse nec has amplius sine definitione causa remaneat.

EPISTOLA XLII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendato pacis studiohortatur ne a quibusdam Chalcedonensem synodum responsibus orthodoxorum animos patiarum offendit;

Gregorius Eusebio archiepiscopo Thessalonicensi. Si quam magna sit, frater charissime, pacis virtus attendimus, quo a nobis studio sit colenda 1073 agnoscamus. Hanc quippe Dominus et Redemptor noster in magno munere discipulis suis relinquere ac dare dignatus est, ut eos qui firmitate ei fidem cohærebant, per hanc sili pia fæceret participatione consortes. Scriptura namque est: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9). Quisquis ergo patris hæres eæ desiderat, filius existere, ac custodienda non renuat. Nam qui locum præbet discordiæ, ipse profecto tanti se muneris exortior esse constituit. Cum igitur fidei ipsæ sinceritas catholicæ nobis, ut oportuit, Deo proprio sit recognoscimus, magna nimis admiratione suspendimus, ut eos quos bene credere, et recte tenire cognoscis, frustra quorumdam scandalizari vito patiaris, ut aliorum culpa fraternitatis iugis suscitur opinio. Nam quomodo sine erroris suspicioget sit, qui patientiam præstat erranti? Aut quam de se examinationem præbeat, si ea quæ færor fidei postulat, aperta purgari satisfactione non prævidet?

dicta sunt, postulat examinatione perquiri; nec est, etc.

^c Eamdem fere causam tractat sanctus Augustinus, epist. 136 et 137, nunc 77 et 78, quas lettere consultet, ut qua sit via in casu similii procedendum aguoscat. GUSSANV.

EPIST. XLI [Al. 26]. — ^a In recent. Edit., iugcentiam revelare.

Fertur siquidem Lucam presbyterum tuum et Petrum Chateaudenensem synodum nolle suscipere, atque ex hoc filiorum tuorum orthodoxorum corda non leviter scandalo perturbari. Quorum quia zelus non solum laudandus, verum etiam omnino fovendus est, hortamur ut cum omni vivacitate ac sollicitudine fraternitatis hoc vestre rimari cura non desinat. ^a Et si ab hac eis iacentes pravitate repererit, scandalum de filiorum suorum mentibus habita eorum satisfactione removeat, atque inter omnes haereses speculatorum Severum ac Nestorium anathematizet, ut quibus sinistra de eis ^b suspicio dissencionem amore fidei genuit, gignat purificatio charitatem. Et salubriter unus concordiae necat affectus, quos catholice sincera et una tenet confessio veritatis. Nec satisfactio dubitantibus secundum metrum indigna, quia dominica voce præcipitur: *Ne condenaretis unum ex his minimis* (Matth. xxviii, 48). Qui ergo non despici præcipientem desiderat, præceptoris verba non renuat, quia et is quem vos electionis Redemptor sibi noster te-status est esse, servare nos unitatem spiritus in vinculo pacis admonuit (Ephes. iv). Unde quisquis hoc se teneri salutis vinculo non recusat, que sunt pacis studia, et locum hosti non prebeat, ut facta fortius valeat unitate calcari, qui in fratrum saeva poterat divisione grassari.

Si vero, quod non optamus, erroris hujus reprehenduntur jaculo vulnerati, ecclesiasticae adhortationis est eis adhibenda curatio, ut aut inter oves dominicas, si sanati fuerint, permaneant, aut ab unitate ecclesiastici corporis exciduntur, quatenus et magnum ex damno modico lucrum fiat, et totum faciat liberum pars amissa. Nam et providi sollicitudo ^c pastoris est ut ovem languidam quæ curationem non recipit, ne alias languoris sui labe contamineat, a sanarum consortio non differat ejicere; sciens casterrum se sanitatem non aliter nisi hujus posse ejecctione servare. **1074** Proinde iterum fraterna charitate commoneo ut summa hoc vigilancia perseruari, et summo quæ scripsimus servare studio debeatis, ne rectam fidem quam geritis dubiisque aliorum consortio faciatis. Nam qui non corrigit remocenda, committunt. Itaque magna vobis sollicitudine, magna omnino provisione pensandum est, ut nec aliis eorum persona scandalum, nec vobis opinio sit nociva, quatenus tanto fraternitati vestrae de commissionis oviibus pastoris lucra proficiant, quanto vos ad earum custodiad et sineira dilectio et credita fecerit cura sollicitos.

EPISTOLA XLIV.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Ad illius petitionem mittit ancillam Dei, quam monasterio præficiat, cui maximam ipse præstet curam.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestras adeo nobis sollicitudinem pla-

EPIST. XLII [Al. 6, ind. 2]. — ^a Recent. Excusi, inconsultis Mass., et si in hac eos sonter.

^b Ha restituimus ex Norm., Anglic., Vatic., etc. quibus consentiunt vet. Ed. In recent. legitur suspicio genuit dissencionem, amor fidei removeat, gignatque purificatio charitatem.

A cuisse scribimus, ut nostri studii esset ea quæ voluntistis effectu completere. Quia ergo scriptis ut personam transmittere deberemus, quæ in monasterio, quod in civitate vestra situm est, abbatissæ regere possit officium, quam, divina misericordia suffragante, in regimine e usdem monasterii strenuam posse existere arbitramur, illic prævidimus dirigidam, ut a vobis Deo protegente abbatissa debeat ordinari. Nam ad nos huc tantummodo causâ orationis venit. Quia ergo memoratam ancillam Dei ad vestram voluntatem et scripta transmisimus, hortamur ut circa eam monasteriumque ipsius fraternitas vestra sollicitudinem gerat, atque degentem illic congregacionem in Iesu Christi Dei et Redemptoris nostri servitio, adhortationis suæ voce, et bonorum operum exhibitione, corroboret; et ita se erga exteriores utilitates ejus, ubiquecunque necesse fuerit, et causas exhibeat, ut conversantes ibidem magnum in vobis subsidium, sicut decet, inveniant, et nullius rei eas necessitas deprimat; quatenus dum vobis providentibus omnibus eis fuerit amota necessitas, in oratione Dei et laudibus assidue secura valeant mente persistere. Sic etenim agetur, ut et illis electa conversatio ad salutem, et vobis proficiat ad mercedem. Nam gratia prorsus major acquiritur, si de communis oviibus lucrum offerat Domino sollicitudo Pastoria.

EPISTOLA XLIV.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fesulanis solidos viginti, vel etiam plures, in Ecclesiarum reparationem tribuat.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quid petitio Agrippini presbyteri et Servandi diaconi continet Ecclesæ ^a Fesulanæ, **1075** subjecta vobis pagina patefact. Et ideo si ea quæ illuc continentur veritate subsistunt, atque tales personæ ad vos venerint quibus credi aliquid debeat, usque ad viginti solidos, aut si plus vobis visum fuerit, in reparationem Ecclesiarum quæ in ruinis esse perhibentur ^b sub testamenti pagina dare vos convenit, quatenus et illuc remedium sit, et vestra debeat esse munitione. De cæteris vero rebus quæ apud vos sunt, pro memoria futuri temporis ex eisdem desusceptum emitite, ut dum Deus pacem donaverit, res ipsæ juri Ecclesie ejus sunt sine aliqua valent dilatione vel controversia reparari.

EPISTOLA XLV.

AD ECCLASIUM CLUSINUM EPISCOPOUM.

De infirmitate cordalet. Gratulatur de prudenti episcopi electione. Equum militia. Baptizatos consignaturus ad Ecclesias accedat.

Gregorius ^a Ecclesio episcoopo Clusino.

Scripta fraternitatis vestre suscipientes, contristati sumus quod vos per ea et graviter infirmatos, et adhuc debiles esse cognovimus. Et licet sanctitatem

^c Excusi, pastoris ovem languidam.... non differt ejicere.

EPIST. XLIV. — ^a Fesulae, vulgo Fiesoli rovinata. urbs olim Tuscæ clara. Nunc urbecula; adhuc tamen episcopalis sub archiepiscopo Florentino, a Florepilia duobus mill. in boream distans. GUSSANY.

vestram videndi desiderium haberemus; bene tamen facisti isto vos illic tempore continere, ne venientes huc ^b de ægritudinis vestræ molestia recidivam nobis tristitiam faceretis.

De episcopatu autem laudavimus, quod personam non temere elegisti, sed cauti, sicut decuit, exstististi. Venientibus enim vobis, si Deo placuerit, communis deliberatione tractabimus, et quod utile visum fuerit, Deo auxiliante, disponemus.

Unum autem caballum vobis qualem invenire potuimus, de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis cum quo post infirmitatem vectari possitis.

De causis vero pro quibus latores præsentium hoc venerunt quid actum sit, ipsorum omnia renuntiatione cognoscetis. Præterea Ecclesiis ad quas sine labore potestis accedere fraternitas vestra officium visitationis impendat, ut li qui illic Deo propitio baptizantur inconsignati non debeant remanere.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Agat ne apud Leontium exconsulem injustum aliquid patiatur Crescentius vicarius.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Cum lator præsentium Crescentius ^a vicarius noster, quem ad se filius noster gloriosissimus **1076** dominus Leontius exconsul præcepit occurtere, exire de septis venerabilibus dubitaret, ne qua per eum excusatio alitis fortasse nasceretur, aut publica dicetur utilitas impediti, ei ut egredi debuisset, æquitate servata, perfunui fecimus. Et ideo quia haec illires, sicut jussus fuerat, illic suasit occurrere, fraternalis vestra ci salva ratione concurrat, atque apud prædictum glorioissimum Dominum vestrum agere cum ea qua consuevit charitate studeat, ut in nullo eum contra leges aut rationem patiatur aliquo modo prægravari; sed justitiam ei, sicut Christianitati ejus convenit, in omnibus faciat custodiri, quatenus et ipse ad mercedem suam, quod æquitatis ordo exigit, videatur salubriter servasse, et hic se contra ea qua promitti fecimus, gravari non sentiat. (*Vide ep. 50.*)

EPISTOLA XLVII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Apollonium magistrum militum commendat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

^b Scriptum indicat non causa mortis emissum, sed adhibitis testibus firmatum. Adrevaldus, de translat. sancti Benedicti, lib. i, cap. 2: *Quod testamentum mutare vicissitudinis usque hodie in archivis publicis vestri rese valut monasterii.*

PIST. XLV [Al. 6]. — ^a Ita Anglic., Norm., Turon., Rhem., quatuor Vatic., tres Colbert., Corb., etc. In Vatic. A legitur Eudosio. In uno ex Colbert. dicitur *episcopus Ecclesie Sion*. Vet. Editi retinuerunt *Ecclesii* nomen, at recentiores habent *Eulogio*.

^b In Vatic. E et F, *de ægritudinis vestræ recidiva nobis tristitiam*, Vatic. D, *de ægritudine vestra recidiva*.

PIST. XLVI [Al. 47]. — ^a Divisa a Constantino Mag. in dioceses suas Italia, assignatisque superioris Italæ vicario provinciis septem, quæ Italæ nomina exinde sibi vindicarunt, sub vicario urbis Romæ provinciæ decem erant, quæ urbicariæ et suburbica-

Quamvis glorioso Apollonio, magistro militum, communi filio, pateram vos pietatem noverimus impendere, quia tamen eundem dilectionis modum, quem circa eum sacerdotaliter exhibetis, nostris credidit apicibus augmentandum, idcirco eum fraternitati vestræ his epistolis commendamus, portantes ut paternam in vobis, sicut decet, consolationem inveniat, et solatii vestris, sicut usus exegerit, comitate justitia, potiatur, quatenus dum vestram erga se amplius fuerit dilectionem expertus, et ipse quod de vobis considerat agnoscat, et nostram sensu epistolam profuisse.

EPISTOLA XLVIII.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Apollonium commendat.

B Gregorius Leontio exconsuli.

Scientes gratia paterna vos scripta suscipere, si illud peragere studeamus, gloriam vestram ultra nos est dubium operari, quia filiorum nostrorum desideria non patimur contristari. Et ideo quia gloriatus filius noster Apollonius, magister militum, hoc præsentium, nostris se apud vos voluit apicibus commendari, salutantes gloriam vestram paterna dilectione, petimus ut salva ratione gratiam vestri laboris inveniat, et patrocinii opem in quoqua necesse fuerit consequatur, quatenus dum gloria vestra ea qua sponte consuevit impendere nostre quoque commendationi præstiterit, et ipse se optimum in vobis **1077** gaudet invenire subsidium, et nos uberes sincerissimæ bonitati vestrae gratias referamus.

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATAM ILLUSTREM.

Illi animum ad tempora'um contemplum, eternum vero amorem confirmat. Joanni et Leoniti missam indicat Decii episcopi causam.

Gregorius Adeodate illustri.

Magnam nobis lætitiam gloriam vestra ingressi epistola, quæ æternæ vita desiderium vos habet signavit; sed quia hujusmodi studium fugitiva sole mundi gloria præpedire, hortamur ut mentis vestra saluberrimam deliberationem res quælibet transitoria non revocet, nec ab incœpicio eam tramite devet. Sed magis supernæ patriæ amor accendat, præmia mansura sollicant, et ad venturi judicis promissio-

riæ vocatae sunt, scilicet Campania, Toscia et Umbria, Picenum, Sicilia, Apulia et Calabria, Bruti et Lucania, Samnium, Sardinia (hanc postmodum Africanae diocesi attribuit Justinianus), Corica, Valeria. Alius erat ab urbis vicario præfectorus urbi: hic urbanus magistratus; illi vero *mandata provinciarum iura*, ut loquitur Symmachus, lib. ix, epist. 119. Ali vicarium de quo hic Gregorius non tantus potestatis fuisse arbitramur. Lib. iv Dialog., c. 52, landatur *Joannes vir magnificus in hac urbe locum præsectorum servans*. Forte Crescentius vicarius præfectoris urbis gerebat. Censem Alteserra fuisse vicarium præfectorio, Cassiodorus, Var. lib. vi, in formula vicarii urbis Romæ: *Habes, inquit, cum præfectoris aliquam portionem.... intra quadragesimum sanctissima urbi iura custodis.... Senat... res qui præcedunt ordine, aliqua videntur a te necessaria postulare. Habet quod præstes superioribus te.*

nem certa semper aspiret, atque ex temporalibus **A** æterna mercetur, ut ex hoc et in vera gloria esse, et inter matronas possitis colestes ascribi. Reducite ad animos prosperitates temporum, multitudinem hominum, dignitatum pompas, matronarum gloriam, divitiarum abundantiam. Attendite hæc omnia ubi vel quid facta sunt, et ex hoc pensate quam nulla sint, et quia qui ista diligit, somnum vigilans videt. Hæc itaque recordatio magna vobis debet esse instructio, quoniam pro magno diligi non debet quidquid sine concluditur. Illa ergo appetenda, illa summopere diligenda sunt, quæ nec inventa transennt, nec adepta deficiunt. Sed quia ad eorum desiderium anhelare sine divinæ misericordiæ gratia nullus vallet, oramus omnipotentem Dominum ut hæc vobis et eligendi velle, et posse tribuat obtinendi, quatenus et hic vos in suo vivere timore concedat, et postea in sanctorum **A** martyrum sorte recipiat. Paterna itaque charitate gloriam vestram salutantes, indicamus **b** de causa fratris et coepiscopi nostri Decii hoc nobis visum fuisse, ut eam audiendam fratri et coepiscopo nostro Joanni et Leonio gloriose, quia bonus et justus vir dicitur, committere deberemus: securi maxime quia ubi prædicti fratris et coepiscopi nostri in judicio charitas interest, nec eis subripiatur, nec pars Ecclesie possit præjudicium sustinere.

EPISTOLA L.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM.

Nondum Romam venisse Leontium. Se illi suffragatum in exequendis imperatorum jussis. Commissam eidem ac Joanni episcopo Theodori episcopi causam. Gregorius Domitiano episcopo metropolitano.

Quam magnæ charitatis sit in mente vestra sinceritas, etiam res ipsa testatur, quod dilectionis affectum **1078** quem coram positis exhibetis servare absentibus non cessatis. Proinde multum nos ad diligendum gloriose Leontium communem filium epistolarum vestrarum testimonio provocavit, quia dum illum sanctitati vestre in amicitiis indicastis esse conjunctum, qualis jam sit ostenditur, scilicet quia bono viro nisi bonus homo placere non potuit. Et ideo non immerito diligendus est, qui vobis inventur familiariter conjunctus. Idem autem glorus vir in Sicilia se retinuit, et ad Romanam urbem needum venit. In his tamen que ei pro publica utilitate serenissimorum dominorum jussione mandata sunt, in quantum ratio sinit, minime suffragari disti-

EPIST. XLIX [A. 55, lib. ix]. — **a Ita quatuor Vatic., omnes Norm., etc., quod cum minime placet Editoribus, mutarunt martyrum in matronarum.**

b Nimurum cum Domitiano de Theodori substantia, ut ostendit sequens epistola.

EPIST. L. — **a Scilicet ecclesiastica septa pro asyllo erant.**

b In more positum erat ut qui ad Ecclesiæ asylum confugerant, non ante egredentur quam sponsione facta nullam eos violentiam passuros. Unum e multis profero can. Aurelian. i primum: *Id constitutimus observandum quod ecclesiastici canones decreverunt, et lex Romana constituit, ut ab Ecclesiæ atris vel domo episcopi reos abstrahi omnino non liceat, sed nec aliter consignari, nisi ad Evangelia dictis sacramentis, de morte, de debilitate, et omni paenarum*

limus. Gloriosum enim Gregorium expræfectum, vel alios **a** qui in septis ecclesiasticis residabant, hortari studiose curavimus, ut exire et rationes suas expōnere debuissent. Qui egredientes cum Marco viro magnifice Scribone, qui ad exhibitionem eorum venerat, **b** accepto verbo ad Siciliam ire parati sunt.

Præterea de substantia Theodori episcopi, quam Ecclesie vestre juri scripsistis fuisse suppositam, plus amplius aliud quod fieri posset non fuit, quam ut antefato gloriose Leonio de quo tanta testimoniocamini, cui et causam ipsam asseritis commendatam, atque Joanni fratri et coepiscopo nostro, de cujus sanctitate et sollicitudine certi sumus, huius negotii audientiam mandaremus; hortantes ut et veritatem cum omni studeant subtilitate perquirere, et ita contentionibus partium secundum justitiam cœti finem imponere, quatenus nec homines sanctæ fraternitatis vestre longa valeat illic dilatio retinere, nec pars altera inaudita se pati præjudicium conqueratur. Quidquid enim alteri hac de re fuerit statutum, certi estote quia sine mora complebitur. Nam sicut sine Judicio quemquam nolumus condemnari, ita quæ definita fuerint, nulla patimur excusatione differri. Omnipotens autem Deus sua vos protectione atque propitiatione circumtagat, gressusque vestros in timoris sui tramite conservet, vosque pro me ad orandum excitet, ut et vestris intercessionibus mea studia in viam vitæ dirigantur.

EPISTOLA LI.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

C Se nulli unquam protectionem, nisi favente justitia, postulasse. *Etsi in rebus publicis fraudem fecerit Libertinus, substantiam ejus cœdi debuisse, non libertatem. Iram in vindictum malorum sequi debere rationem animi, non præire.*

Gregorius Leontio exconsuli

a Cautionis et exemplar Libertini ad me induxit gloria vestra transmittere, quatenus mihi ostenderet cum qua obligatione vel **mente 1079** **b** ad præfecturæ dignitatem idem Libertinus accesserit. Quæ a gloriose fratre meo Palatino Patricio, vel consiliario meo viro magnifice Theodoro relecta, mihi subtiliter insinuata est, atque execrabilis et mihi et cunctis apparuit, qui cognoscere **c** valuerunt. Sed debet gloria vestra meminisse quia nunquam epistolas meas pro commendatione alicujus accepit, nisi ut protectionem vestram, favente justitia, præstaretis.

genere sint securi, ita ut si cui reus fuerit criminosus de satisfactione convenias. Quod si sacramenta quis convictus fuerit violasse, reus perjurii non solum a communione Ecclesie vel omnium clericorum, verum etiam et a catholicorum convivio separetur. Nota ibi agi de homicidio, adulterio et furibus. Gussanv.

EPIST. LI. — **a In Excusiis detracta est copulativa et, quæ tamen in omnibus MSS. reperitur. In plur. MSS. legitur cautiones. Retinuimus cautionis, ut etiam habent Norin. et Colbert., propter ita quæ sequuntur, in ista causa cautionis.**

b In quatuor Vatic., ad præture. Sane in epist. 52 lib. v, Libertinus dicitur prætor; et in multis epistolis ubi Excusi eum præfectum appellant, a nonnullis MSS. prætor, ab aliis præfectus appellatur.

c Recent, voluerunt.

Et quia de eodem Liberto tota etiam provincia gratias referebat, indicavi. Nam vel quis esset, vel quales varas habuerit, neque unquam professus sum, nec factus subtiliter scio. Nam si in ista causa exortis culpabilis inventur, et de aliis causis quid pro se alleget nescio, unum hoc tamen bene atque constanter novi, quia et si quam sit relus publice fraudem fecit, substantia ejus credi debuit, non libertas. Nam in hoc quod Iberi ceduntur, ut taceant quod omnipotens Deus offenditur, ut vacem quod vestra opinio vehementer gravaret, plissimi tamen imperatoris nostri omnino tempora fescantur. Hoc enim inter reges gentium et imperatores Romanorum distat, quia reges gentium domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quicquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis. Scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, vide ne ipse alteri feceris* (Tob. iv, 16). Et per semelipsam Veritas dicit: *Quae vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12). Libertatem ergo eorum qui vobis in discussione commissi sunt ut vestram specialiter attendere debatis; et si ipsi a majoribus vestris injuriali libertatem vestram non vultis, subjectorum vestrorum honorando libertatem custodite. Scimus enim qui dicit: *Cibum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35). Cujus quia verba non transeunt, sed per omnia implentur, metuamus quod iterum dicit: *In qua mensura mensi fueritis, in ea metitur vobis* (Matth. vii, 2). Quid autem gloria vestra existimat quia si superbe, si crudeliter agimus, despicio Deo nobis hominem placamus? Nullo modo. Nam ipse qui despiciat eum contra nos quem despicio Deo placare volumus irritat. Curemus ergo per omnia et placere Deo qui potens est etiam iratos homines ad mansuetudinem reducere. Nam, sicut dixi, etiam inveniunt homines indignante Deo ad iracundiam provocantur.

Si autem dicitur quia sine verbis atque terroribus fraudes publicae inveniri non possunt, hoc admittere poterem, si in rationeiorum causa dominus Leontius non venisset. Nam verum est quia illi solent manibus excedere, qui in sensu et lingua deficiunt; de qua re se mihi vestra gloria non valeat excusare. Nam vel quae auditis, vel quid dicitis, subtiliter exquires, inveni quia **1080** homines sine causa ceditis, qui auxiliante Deo verbis agere omnia possitis.

De causis vero eorum quos discutitis, verum factor quia multa audiens quae nunquam ante cognovi, vehementer erubescio. Unde et vobis et paucim-

^a Idem repetitur epist. 38 lib. xi, nunc lib. xiiij epist. 31. Themistius, oratione 11, idem affirmit: Ἀλλο μὲν θευθέρων ἀρχεῖν, ἄλλο δὲ οἰκεῖον, καὶ τὸ μὲν ἀρτίς ὑπεροχή, τὸ δὲ τύχης πλεονεξία. Vides, lector, sanctum Gregorium hic loqui de regibus barbaris, qui subditos quasi seruos habent, patris appellatione spreta. Optime idem Themistius, oratione 5, ad finem: Ποιεῖ δέ πάτερα μὲν δικαιουόν, θύμος δὲ δεσπότων, καπάδον δὲ φιλοχρηματικά, δεῖα δὲ μονὴ τοῦ πατρός

Domino Imperatori theo. Nam si mihi constare posset quia justas causas de suis rationibus habent, et prius per epistolam vos pulsare habui, et si auditus minime fuisset, serenissimo Domino Imperatori negarerem. Sed quia mihi de eorum rationibus nihil constat, Ideo, sicut dixi, et vobis et paucissimo principi hactenus nihil dico. Turpe est enim me hoc defendere quod prius mihi non considererit justum esse, quia ego homines propter justitiam diligo non autem justitiam propter homines postpono.

Ita ergo age, gloriose fili, ut in actione commissa protes illum habeas placatum qui continet omnia, ac deinde serenissimi principis utilitatem cum omni solicitudine impleas. Nam et in ejus actione, a quo tibi commissa est, esse negligenter non sine peccato existimo. Sed quia, omnipotente Deo largiente, idonea est vestra sapientia, et rationes vigilanter ac subtiliter exquires, et Creatoris vobis iudicium per mansuetudinem placare, quoties ira animam invadit, mentem edoma, vincit te ipsum. Differ tempus furoris, et cum tranquilla mens fuerit, quod placet iudica. Ira enim in vindictam malorum sequi debet rationem animi, non praetere, ut quasi ancilla justitiae post tergum veniat, et non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est, et non exhibenda; aliquando exhibenda est, sed nunquam sequenda. Quando enim in executione justitiae placata mente frascimur, fructuam et non sequimur, et exhibemus. Ira enim duæ animum perturbat, quanta consideratione cavenda est monstratur. De qua scriptum est: *Sit omnis homo velut ad emundandum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram.* Ira enim viri justitiam Dei non operatur (Jec. 1, 10). Hinc rursum scriptum est: *Quis potest habere cum homine, cuius spiritus facilis est ad irascendum* (Prov. xviii, 14)? Hinc iterum dicitur: *Noli esse cum homine iracundo, neque ambules cum viro furioso, ne forte diecas semitas ejus, et sumas scandalaum animae tuarum* (Prov. xxii, 24). Contra hanc in laude patientiae scriptum est: *Melior est vir qui vincit iram, quam qui capit civitatem magnam.* Hinc David personam in se infirmerum sumens, ait: *Turbatus est prae ira oculus meus* (Prov. xvi, 32). Atque ex ipsa turbatione quid sequatur adjunxit: *Inquietari inter omnes inimicos meos* (Psalm. vi, 8). Ex ira quippe eum turbatus fuerit oculus cordis, inter inimicos nostros ad vestitatem deducimur, quia inter malignos spiritus ad veluti hominis similitudinem revocamur. Cum igitur iram, quae cor pernoveret, sacra eloquia tot testimonios detestentur, perpendamus **1081** qua intentione debemus hoc vitium fugere, quod, Deo judice, in testimonio illius toties reprobatur.

^b πτωρυπία. *Justitia facit esse patrem, ira dominum, cauponem avaritiae; sola vero patris appellatio divisa est.* GUSSANV.

^c *Excusi, custodiare debetis, reluctantibus Turon., & Vaticanis, Remig., Norm., Reg., etc.*

^d *Al., remetietur, ut Vulgati habent.*

^e *Ed., placare Deum.*

^f *Vulgati, vindica. Sequitur MSS. Turon., Norm., Corb., etc.*

Alia quoque occurrit opinio, quia illi prae annis gravantur; et quibusdam, quae ex principali jussione expensa sunt, minime reputantur. Quod si verum sit, nescio. Si tamen ita est, hoc omnino facere et pro timore æterni judicis, et pro ipsis Edimburghæ considerationis ratio minime debet.

Ecce, gloriose fili, amore Dei tuoque provocatus, cuncta que se habui, cuncta que audivi, breviter indicavi. Sapientis autem viri est, et breviter atque latius pensare, et quæque Deo displicant in celeritate corriger. Omnipotens Deus cœlesti vos gratia protectione circumdet, ut hic vos et a pravis actibus, et a perversis hominibus tueatur, et apud se postmodum in æterna patria pia remuneratione laetificet. (Cf. *Ioan. Diac. I. iii. c. 47.*)

EPISTOLA LIII.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

Se ad illius volum, et missa suscepisse, et pro Joanne prefecto scripsisse ad exarchum. Quæ vero ad ipsum de Libertino scripsit, non moleste debuisse suscipi, sed ut candide ab amico scripta.

Gregorius Amandino domestico.

Ea quæ per Paulum, latorem præsentium, et Timarchum excubitorem gloria vestra transmisit, eo quo voluistis modo suscepta sunt. Sed et excellentissimo Filio nostro exarche per suprascriptum excubitorem, qui ad eum profectus est, scripsimus ut causiones agentium vices Joannis prefecti simul et Palatini hac transmittere debeat: indicantes ei quia nisi illas direrent, usq[ue] ad adventus vestros ea quæ à gloria vestra transmissa sunt non tangentur, sed vobis remeantibus conserventur.

De persona autem gloriosi Libertini quædam ad nos ante pervenerant; et necesse fuit ut ea vobis sic, revera filii quos diligimus minime taceremus. Et quantum in gloria vestra epistolis invenimus, modestè illa, quod non decuit, suscepisti, quando nihil asperum scripsisse meminimus, sed hortati sumus ut cum eo charitatem et gratiam haberetis. Sed quia, ad hæc aspera vobis restribentibus, ne ipsam ad nos epistolam mitteretis per somnum tot scripsistis esse prohibitos, omnipotenti Deo gratias agimus, qui sic vos vigilantes custodit, ut etiam dormientes admoneat. Sed quia in eodem somnio et a me vos de eadem causa reprehenses seribitis, qualis sim vel ex hoc colligite. Et quando vos paterna adhortatione commonebo, molestie suscipere non debetis, quia qui dormientibus parus sum, vigilantibus duplex esse non vobis.

EPIST. LIII. — Multa fuere domesticorum genera que recenseret longioris esset opera. Aliquando enim erant quasi satellites secundum ad protegendum sacrum latus, aliquando genus dignitatis ecclesiastice pariter et politicae. De ecclesiast. vide Balsamonem in quæsis, et Joannem episcopum Citri in responson., Codicinum de Officiis, qui de utrisque disserit, etc. *Glossar.* Abest *Monachico* a Norm., Rhem. et plerisque MSS.

In Norm., Remig. et Vate. D, ad hæc vesperi.

Norm., duo Vate. et Rhem., consentio.

CPI. T. LIII. — Hæc epistola cum quatuor sequentibus omittitur in plerisque MSS.

1032 · EPISTOLA LIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Admonet Leontium ne aduersus Neapolitanorum ci-vium jura maiorum hominum verbis assensum prebeat.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod quidam pravae voluntatis stu-dio contra seniores et cives Neapolitanæ civitatis b de insulis juris eorum Leontino gloriose filio nostro ni-tantur subripere, ut eos injuste damnis possint affi-cere atque affligere. Idcirco tibi hac præceptione in-jungimus ut debeas esse sollicitus, quamvis apud eum nullus locus subreptionis hac de causa inveniatur, ubi forte aliquid dictum fuerit, vel ipsum præjudicialiter quid, quod non credimus, facere forte cognoveris, ex nostro illi mandato dicere te volumus ut malorum hominum verbis assensum præbere et in hoc peccato se immiscere non debeat; quia licet retro principum jussionibus omnino de eisdem insulis sint muniti, no-bis tamen dum in regia urbe fuimus, suffragantibus, ita serenissimi domni Mauricii principis elicita jus-sione eorum stricte jura munita sunt, ut non habeant unde juste debeat formidare. Pro qua re ut et tu di- ligentius informari, et antedicto gloriose filio nostro, si causa se dederit, liquido satisfacere valeas, earum tibi jussionum exemplaria prævidimus transmittenda. Sed si necessarium fuerit, ipsas facimus authenticas destinari. Tantum est ut, sicut diximus, studias esse sollicitus, ut subripendi cuiquam illie locus non pa-teat.

EPISTOLA LIV.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Gregorium ex parte commendat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Licet gloriosus filius noster Gregorius ex parte magnam de fraternitate vestra certitudinem habeat, ut sacerdotalem Bibi a vobis impendi affectum non dubitet, quia tamen charitatis vestram modum nostra rogante commendatione fidit augeri, his vos epistolis prævidimus abortandos, ut utilitati ipsius concur-re atque in ejus juvamine impendere vos quæcum-que suaserit ratio debeat. Et quia aliqua apud fra-ternitatem vestram pro sua, ut ait, cautela agere de-siderat, locum apud vos, sicut revera decet sacerdo-tes, inveniat, et paterna sibi compati dilectione vos cognoscat; quatenus dum sollicitudinis cura ipsius vestrae charitatis studio fuerit relevata, et ipse consi-dentiam quam de vobis gerit operibus valent expe-

b Quas insulas memorèt non mihi liquido constat. Aliæ siquidem undis undique alluantur, aliae sunt in urbibus, et apud probatos suctores legere est, sic dicta quod non jungantur cum aliis dominibus com-munitibus parietibus. Et earum quidem domorum sive insularum major erat Romæ numerus, quain alias, ut docet Publius Victorinus. Forte haec insulae ad seniores et cives Neapolitanæ cœstatis pertinentes; et, ut ait Gregorius, juris eorum erant Icla vel Ischia, et quædam aliae e regione Neapolis insulae maritimæ, quibus Neapolitanæ fruebantur, superforum impera-torum jussionibus litterisque freti. *Glossar.*

rī, et fraternitas vestra postulantum desideriis se videatur salubriter impendisse.

1083 EPISTOLA LV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Gregorium expr̄fectum commendat.

Gregorius Leontio exconsuli.

Cum justitiae vigor in cognitione vestra, et veritas juvare sufficiat quos tuerat, cujusquam apud vos commendatione opus non fuerat, quippe qui ea quae pro æquitate petenda sunt ex vobis impenditis. Sed ne postulantum desideria, qui bonorum filiorum studium paterna crescere adhortatione confidunt, postponere videamur; idcirco illa apud gloriam vestram agere quæ ulro exhibetis omnibus modis invitamur. Eapropter paterna dilectione vos salutantes, petimus ut gloriose viro filio nostro Gregorio expr̄fecto charitatis gratiam, qua estis prædicti, largius tribuatis; ^a quatenus ille et quidquid æquitatis in vestra benignitate confidit, veris possit effectibus experiri, et nos bona quæ de vobis multipliciter prædicantur addiscentes, assidue pro gloriæ vestræ incomitatem omnipotentem valeamus Dominum deprecari.

EPISTOLA LVI.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

Gregorium expr̄fectum commendat.

Gregorius Amandino domestico.

Confidentes quod gloria vestra se in amicorum suorum solatiis devotam semper exhibeat, eorum vobis causas commendare quos diligitis studemus. Atque ideo salutantes petimus ut gloriosus filius noster Gregorius, ^a quales vos hic habuit, illic tales inveniat; et tam apud gloriosum filium nostrum Leontium, quam alibi quoconque necesse fuerit, gloriæ vestræ solatia consequatur, ac magnam in vobis consolationem inveniat; et quantum possibile est, ne cuiquam iniustæ possit afflictioni vel gravamini subjacere, gloriæ vestræ sollicitudo studio vigilanti provideat ut tranquillo maturoque hoc studeat consilio declinare: quatenus dum vos, sicut decet, adjutores habuerit, et ipse et nos amplius cognoscere valeamus, quia sicut de gloria vestra presumimus, non ad faciem, sed, quod est valde laudabile, puras nostris amicitias exhibere.

EPISTOLA LVII.

AD SECUNDINUM ET JOANNEM EPISCOPOS.

Gregorium expr̄fectum commendat.

Gregorius Secundino et Joanni episcopis Sicinæ. Bonorum nos hortatur dilectio filiorum utilitatibus eorum studiose concurrere, et eos in quantum ratio suppetit adjuvare. Et ideo quia 1084 quantum se gloriosus filius noster Gregorius expr̄fecto benigne cunctis exhibuit, tanto omnium debet uti solatiis;

EPIST. LV. — ^a Remig. et Victorinus, tribuatis, et servari illi in omnibus more vestro justitiam faciat, quatenus.

EPIST. LVI. — ^a Vitoise in Vulgatis, quales nos hic habuit. Legendum vos, ut etiam legitur in jani dictis Remig., San Viet. et al. MSS.

EPIST. LVIII. — ^a Norm., Rhem. et Vatic. D, Greg.

A fraternitatem vestram his hortamur affabibus, ut illie venienti tam apud Leontium gloriosum exconsulem in disponendis rationibus suis, quam apud alios, ubi causa poposcerit, open ferre, et partes illius sublevare favente justitia festinetis, ut, vobis sacerdotaliter concurrentibus, nullam molestiam vel dispendium contra ordinem possit æquitatis incurgere. Quem si, quod non credimus, gravari frustra in aliquo senseritis, apud prædictum gloriosum virum agere vos, episcopali modestia servata. Necesse est, ut verbum quod ei per Azimarebum virum magnificum scribō nem præbuit, custodire debeat ac servare, atque illum irrationabiliter affligi vel sustinere dispendium minime patiatur. Ita ergo fraternitas vestra se erga eum sollicitam curet ostendere, et in ejus se causis secunduni Deum studeat exhibere, ut et sacerdotale in vobis subsidium et paternam inveniat charitatem.

EPISTOLA LVIII.

AD BONIFACIUM REGIENSEM EPISCOPUM.

Gregorii cum Ecclesia sua causam abque dilatione finiat ipsiusve homines habeat commendatos.

Gregorius Bonifacio episcopo Regensi.

Sacerdotali procul dubio convenit gravitati ut si quas Ecclesie suæ causas habuerit, aut pacifica eas ordinatione, si fieri potest, aut certe judicio interveniente sine mora definiat, ut, sublata e medio contentionis materia, sola illi cum filiis suis pacis possit concordia permanere. Indicavit itaque nobis gloriosus filius noster Gregorius ^a expr̄fecto, quod inter se et Ecclesiam vestram de locis quæ competunt aliqua sit orta contentio. Ob quam rem hortamur ut eam aut cessante jurgio finiat, aut certe dilatione submota Ecclesie vestræ actores ad electorum ire judicium faciat; ut, eorum definitione præcedente, nec ille contra justitiam gravari, nec vestra præjudicium videatur Ecclesia sustinere. Quia vero homines suos et possessiones quas illic habet vobis voluit commendari, oportet ut vestra se charitas in ejus causis quodcunque ratio invitaverit, non omittat impendere. Atque ita eum in quibuscumque valuerit juvare festinet, ut, concurrentibus vobis, absentem se a suis utilitatibus esse non agnoscat.

EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM ET FORTUNATUM EPISCOPOS, ET ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Gregorii homines ac possessiones commendat.

*^a Gregorius ^b Joanni et Fortunato episcopis, et Anthemio subdiacono.

Ea quæ filii nostris ulro nos decet impendere, negare eis potentibus non debemus. Et ideo 1085 quoniam filius noster gloriosus Gregorius expr̄fectio possessiones, quas illic habet, vel homines suos fra-

expr̄fectus.

EPIST. LIX. — ^a Hæc epist. cum duabus sequentibus abest a MSS. complur.

^b Joannes illa episcopus erat forte Surrentinus, ad quem epist. 25 lib. ix. Fortunatus vero Neapolitanus.

ternitati vestrae a nobis studuit commendandos, scriptis vos praesentibus adhortamur ut utilitatibus ejus salva ratione concurrere et possessiones ejus aique homines tueri, sicut desiderat, debeatis; nec e-s contra justitiam a quibuslibet vexari aut pati-
mini prægravari. Sed id agite, ut tuitione vestra præ-
dicti filii nostri supplere presentiam valeatis, quia
ita se, sicut nos, bene exhibuit cunctis, ut omnia
soluta habere mereatur.

EPISTOLA LX.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

*Quod tardius ad Siciliam venerit Gregorius, non studio
factum, sed corporis infirmitate.*

Gregorius Azimarcho scribon.

Quod presentium portitor glriosus filius noster
Gregorius tarde ad Siciliam venit, non voluntate di-
stulit, sed ita infirmitate corporis debilis factus est,
ut vix in multis diebus reparari potuerit. Cujus debili-
tatis indicia etiam ipsi adhuc in eo cognoscetis. Mo-
tus aulem ut aliquantulum convaluit, venire illuc sicut
magnitudini vestrae promiserat, non neglexit. Quod
ideo his apicibus scribendum prævidimus, ne eum
distulisse sponte credentes, hanc moram ejus forsitan
studio faciam putaretis.

EPISTOLA LXI.

AD ADEODATUM ABBATEM NEAPOLITANUM.

*Illi monasterio Gazarense quoisque Neapoli ordine-
tur antistes, Puteolanum vero in perpetuum unit.*

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quorumdam monachorum ejusdem monasterii ad
nos relatione pervenit monachos monasterii a Gratterensis, quod situm in Plaja est, monasterio sancti
Sebastiani quod Neapoli in domo quondam Romani
constructum est, ubi, Deo miserante, sicut dictum
est, abbatis geris officium, b se monasteriuinque
suum uniri magnopere poposcisse, adeo ut chartas
omnes ejusdem monasterii tuo monasterio, ut dicitur,
tradidissent. Sed quia monasterium ipsum in Neapo-
litana est dicece-i constitutum, ne quid constituere,
quod absit, præjudicialiter videamur, volumus ut
quoisque Neapoli ordinetur antistes, tuo interim
monasterio antefatum Gratterense monasterium cum
omnibus ad se pertinentibus sit unitum. Cum vero
propitiante Domino Neapoli fuerit episcopus ordinatus, utrum in perpetuum hæc unitio extendi an tem-
poralis esse debeat maturius ac solidius cum Dei
gratia pertractabimus. Quia vero monasterium c Puteolis constitutum, quod Falcidis 1086 dicitur, ita
esse destinatum a monachis perhibetur, ut non solum

EPIST. LXI [Al. 39]. — a Edit. Gazarense.... in Plaja est, et monachos sancti Sebastiani monasterii quod. Adhæremus MSS. Anglic., Norm., Corb., Rhem., Vatic.

b De unione beneficiorum, lib. I, epist. 8, lib. II, indict. 10, epist. 50. GUSSANV. Hic exemplum habe-
mus congregationum quæ ex pluribus monasteriis
unitis coalescent, et ab uno summo præfecto re-
guntur.

c Puteoli, vulgo Pozzuolo, urbs olim fuit probe
cultæ Campaniæ, nunc adhuc episcopalibus sub archie-
episcopo Neapolit. GUSSANV.

EPIST. LXII [Al. 40]. — a Quod populi vota ad
canonicam episcoporum electionem requirentur

A Dei illic opus minime celebretur, sed etiam pene pro
derelicto, quod dici grave est, habeatur: idcirco illud
monasterio tuo praesenti auctoritate cum omnibus
ad se pertinentibus in perpetuum duximus uniendum:
admonentes ut monachos in predicta utraque mona-
steria debeas deputare, qui et curam illic diligenter
habeant, et opus Dei regulari studeant institutione
peragere, atque ita se in his, sicut convenit, exhibe-
bere, ut nec illos de neglectu, nec te de minori sol-
licitudine culpa confundat. Quidquid vero ad eadem
monasteria pertinere cognoscis, si ab aliquibus irra-
tionabiliter detinentur, ex hac nostra auctoritate re-
petendi, exigendique, atque tuo monasterio vendi-
candi habebis per omnia. Deo juvante, licentiam,
quia dignum est ut quorum curam geris rebus nullo
modo defrauderis. Monachos autem quos in mona-
sterio Puteolis sito deputaveris, sub tua quidem di-
ciplina, sed tamen Puteolano episcopo, cuius diœcesis
est, non Neapolitano noveris subjacere.

EPISTOLA LXII

AD NEAPOLITANOS.

*Neque Joannem in episcopum eligendum suisse, quod
non castus; neque Petrum, si incautus sit ac fene-
rator. Alium igitur ex Ecclesiæ sue clero aptum
sibi provideant.*

Gregorius clero et nobilibus civibus Neapolitanis.

Nec novum (Grat. 8, q. 1, c. 17) nec reprehensi-
bile est in eligendo episcopo a populi se vota in duas
partes dividere: sed grave est quando in hujusmodi
causis non ex judicio, sed ex soli favore venit elec-
tio. Prius enim quam scripta ad nos vestra discur-
rerent, Joannem diaconum, qui ad altera parte elec-
tus est, parvulam habere filiam ex quorumdam re-
latione cognovimus. Unde si rationem voluissent
attendere, nec alii eum eligere, nec ipse debuerat
consentire. Nam qua præsumptione ad episcopatum
audet accedere, qui adhuc longam corporis sui con-
tinuum, filiola teste, convincitur non habere? Pe-
trus autem item Diaconus (Dist. 59, c. 1), quem a
vobis electum asserius, omnino quantum dicitur sim-
plex est. Et nostis quia talis hoc tempore in regi-
minis debeat arce constitui, qui non solum de salute
animalium, verum etiam de extrinseca subjectorum
utilitate et cautela sciat esse sollicitus. Nam (Dist.
47, c. 4) de eo insuper ad nos pervenisse cognoscite
quod solidos dederit ad usuras, quod vos oportet
cum omni subtilitate requirere; et si ita constiterit,
alium elige, et ab hujusmodi vos persona sine mera
suspendite. Nam nos amatoribus usurarum nulla ra-

antiquitus, docet sanctus Gregorius passim in episto-
lis. Sed alio inducto more observo quod a paucis die-
bus novitus auctor aliud agens observavit, epistolam
primam Tarraconensem episcoporum ad Hilarium
papam, ubi de Silvano, qui, postponens Patrium re-
gulas, et sedis apostolicæ instituta despiciens, nullis
petentibus populis episcopum ordinaverat, scilicet
non expectatis populi votis aut habitatorum loci
consensu. Propterea concilii Romani Patres coram
Papa acclamarunt, pro conservandis canonibus ec-
clesiasticis ab episcopo illo violatis: Ut disciplina
servetur rogamus, ut canones custodiantur rogamus.
GUSSANV.

tione manus imponimus. Si vero subtili habita in- A quisitione hoc falsum esse patuerit, quia persona ejus nobis ignota est, 1087 et utrum ita sit de simplicitate ejus quod ad nos perlatum est ignoramus, cum decreto a vobis facto ad nos eum venire necesse est, ut, de vita moribusque ipsius sollicitius inquirentes, sensum quoque pariter agnoscamus; ut si huic iudicio aptus exstiterit, vestra in eo, adjuvante Domino, desideria compleamus. Studii præterea vestri sit etiam alium qui aptus sit providere (*Dist. 61, c. 1.*), ut si forte huic ordini hic non videatur idoneus, sit in quem se vestra declinare possit electio. Nam grave ^b cleri illius erit opprobrium, ut si hic fortasse approbatus non fuerit, alium te dicant qui eligi debeat non habere ^c.

EPISTOLA LXIII.

AD DOMINICUM CARTHAGINENSEM EPISCOPUM.

Docet quo animo suscipiendum sit pestilentie flagellum; quis fructus ex eo colligendus; qua ratione qui percussuntur consolandi.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Quanta in Africanis partibus lues irruerit, iam dudum agnovimus; et quia nec Italia a tali percusione est libera, geminati in nobis dolorum sunt genitus. Sed inter haec mala et alias calamitates innumeras desperata cor nostrum, charissime frater, tribulatione desiceret, nisi fragilitatem nostram vox dominica ^a præmunisset. Olim enim fidelibus evangelicas tuba lectionis insonauit, appropinquante fine mundi, pestilentiam, bella et alia multa quæ adhuc, sicut nostis, in metu sunt, eventura (*Math. xxiv; Luc. xxi*). Quæ ergo præscientes patimur, affligi ex his nimium tanquam de incognitis non debemus. Nam plerumque et genus mortis in alterius mortis consideratione levamen est. Quantas ergo detruncationes, quantasque crudelitates vidimus, quibus mors sola remedium, et erat vita tormentum? Nonne cum David optio easet mortis oblata, recusatio fame vel gladio, populum suum elegit manui Dei succumbere (*II Reg. xxiv, 14*)? Ex qua re colligit, in his qui divina percusione intereunt, quanta sit gratia, quando ea vocazione obeunt quam propheta sancto pro munere constat oblatam. Itaque Creatori nostro in cunctis adversitatibus gratias referamus, atque de ejus misericordia confidentes, patienter omnia toleremus, quia satis minus patimur quam meremur. Quoniam tamen ita temporaliter flagellamur, ut sine æternæ vite consolatione minime relinquamur, necesse est ut quanto his signis nuntiantibus venturum judicem in proximo non nescimus, tanto rationes nostras, quas in ejus sumus examine posituri, bona actionis studio et fletu pœnitentiae maniamus, ut tantum nobis percussionses favente ejus gratia, non damnationis

^b Grave cleri opprobrium, quando ex ejus Ecclesiæ gremio non assumitur. GUSSANV.

^c Recent. addunt mense Augusto, indict. 3, quod nulli e nostris MSS. habent. In illis autem haec temporis nota pertinet ad epistolam sequentem, ut mox ostendemus.

EPIST. LXIII [AI. 41]. — ^a Vatic. A et F, præmo-

initium, sed beneficium purgationis existant. Quia vero ea infirmitatis nostræ natura est, ut non possimus de obeuntibus non dolere, fraternitatis vestre doctrina tribulatis sit solamen. Mausura illis bona quæ promittuntur insinuet, ut, sp̄ certissima fobari, in comparatione futuri muneris discant 1088 de ammissione temporalium non dolet. Vestra eos lingua, sicut et credimus, magis ac magis à pravi operis perpetratione coercent, bonorum præmia, majorum pueras edisserat, ut qui bona minus diligunt saltem mala pertimescant, et ab eis sese quæ sunt plectenda contineant. Nam inter flagella positos flagellis digna committere contra ferientem est specialiter superbire, et sæventis acris iracundiam irritare. Aique est primum genus dementiae nolle quempiam a malis suis juste quiescere, et Deum injuste a sua velle ultione cessare. Sed quoniam in his divino adjutorio opus est, junctis, dilecte frater, precibus, omnipotenti Dei clementiam exoremus ut et vos digne ista tribuat exhibere, et populorum ad hæc opéra misericorditer corda compungat, quatenus in timore ipsius actus nostros salubriter ordinantes, et ab ingruntibus malis erui, et ad superna venire gaudia, ejus duce gratia, sine qua nihil possumus, mereamur. ^b Mense Augusto, indict. 3.

EPISTOLA LXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Scriboni quamvis bono non locandam Ecclesie possessionem, sed annis singulis id offerendum Gentioni quod ex locatione fuisse lucratus.

Gregorius Romano defensori.

Quoniam filius noster Gentio vir magnificus scribantæ, Deo propitio, bonitatis est ut valde sit diligendus, si quid ei potuissemus conferre, debuimus. Voluerat enim possessionem juris ecclesiastici ^a sub specie libellorum tenere. Sed propter malos scribones judicavimus in hac nos causa neb bono committere. Proinde excepta de possessione quæ potuerunt in ejus utilitatem verti, eadem volumus ejus magnitudini singulis annis offerri, id est, porches viginti, qualiter ipse prævideris, ^b services viginti, et gallinas sexaginta. Quæ omnia volumus in exceptis repulari.

EPISTOLA LXV.

AD ADEODATAM.

Excusat moram in dandis reliquiis, quæ latideat mense.

Gregorius Adeodatæ illustri seminarie.

Ut moram in dandis reliquiis, quas gloria vestri petuit, faceremus, non voluntate distulimus, sed præcedentis rei nos casus fecit ambigere. Deus autem omnipotens cordis vestri devotissimè intueretur, miraculorum signis admonentibus, a vestra vos intentione fraudari non pertulit. Sed ideo desiderium

nuisset.

^a Ita legitur in duabus Colbert. et in Vatic. A, B, D, E.

EPIST. LXIV [AI. 61]. — ^a De hac voce vide Ep. 1, epist. 44, que diximus de voce libellaria. GUSSANV.

^b Remig. non habet, services viginti.

vestrum modica velut dilatatione differri, ut, docen-
tibus miraculis, et amor vobis cresceret in venera-
tione sanctorum, et major fieret exultatio gaudie-
rum. Quia ergo ^a in effectu postulatæ rei glorie ve-
stræ vota completa sunt, hortamur ut cujus predi-
catores colitis, ejus 1000 sollicite mandata servolis.
Et sicut religiosa devotione terrena sanctorum hono-
ribus loca constitutis, sic quoque cum eis manusio-
nem vobis procurare in celestibus festinatis, quate-
nas et hic illos in omnibus adjutores et in futura
meritum trahere vita consortes.

EPISTOLA LXVI.

AD DECIMUM LILIBETANUM EPISCOPUM.

Sedis caeciliensis adhibitis, constructum ab Adeodata
monasterium consecrat.

Gregorius Decio episcopo ^a Lilybetano.

Adeodata gloriosa fœmina petitoria nobis insinua-
tione suggestit quod habetur in subditis: in domo
siquidem juris sibi intra civitatem Lilybetanam mo-
nasterium ancillarum Dei a solo se pro sua devo-
tione fundasse, quod in honorem beati Petri principis
apostolorum, et sanctorum Christi martyrum Laurensii, Hermetis, Pancratii, Sebastiani et Agne-
tis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime,
quia in tua civitate memorata constructio jure con-
sistit, si nullum corpus ibidem constat hematum,
percepta prius donatione legitima, id est, in redditu
præstantes liberos a tributis fiscalibus delitos decem,
pueros tres, hecum paria tria, mängia alia que ser-
viant in ipso monasterio numero quinque, equas nu-
mero decem, vacas decem, hastulas vinearum nu-
mero quatuor, oves numero quadraginta, etc., ac-
cundam morem.

EPISTOLA LXVII.

AD HILARIUM NOTARIUM.

Missionem pro sustentatione monasterii novem in cunctis
taeri præcipit.

Gregorius Hilario notario.

Navem in qua Vitalis præsentium portitor navigat
ad dilectissimam filiam nostram Adeodatam abbatis-

EPIST. LXV [Al. 62]. — ^a Excusi, contra MSS. si-
dem, in affectu.EPIST. LXVI [Al. 63]. — ^a In Vatic. A, *Lilavita-
no*; et infra, *Lilarianam*.

EPIST. LXVII. Al. 64.

EPIST. LXVIII [Al. 44, ind. 5]. — ^a In Vaticanis

A sam, pro sustentatione monasterii sui emissam co-
gnoscas. Quia illuc veniente, hoc 1000 tibi auctoritate
precipimus ut ita eam in cunctis tuearis, atque
ab omni angaria vel onere exuere excusareque festi-
nes, ac si specialiter nostra sit. Nam nostri causa finis
codem monasterio tamen congregatio, Deo proprio,
degere comprobatur, ut plus non solitari atque con-
currere quam nostra in omnibus festinemus Ecclesie.
Et ideo postquam voluntatem nostram experientia
tua circa predictum monasterium tamen esse cognos-
cit, ita se in lectione supradictæ, ut diximus, navis
impendat, ut te illie posito, nullam moram vel impe-
dimentum ab aliquo valeat sustinere. Nam si, quod
non credimus, in aliisque negligens esse tentaveris,
vehementer te nostram noveris offensusi succurrere.

EPISTOLA LXVIII.

AD OPPORTUNUM.

Ob speram correctionem contristarum tenit, atque ad
perfectam conversionem horitatur.

Gregorius ^a Opportuno de Aprutio.

Pervenit ad me quia, ex eo tempore quo directio-
nem tuam verbis asperis propter quedam quæ nihil
jure displicerant contristavi, magna tibi sit obvita
tristitia atque continuus animi moror. Unde te, de-
lectissime fili, volo cognoscere quia ego illa verba
non asperitate cordis sed amore tuae animæ sum lo-
cutus. Tu itaque ad omnipotentem Deum tota mente
convertere; quam nihil sit fugitiva præsens vita
considera; æterna præmia lucrari festina; in quan-
tum virtus sufficit, castigare carnem, quæ, quandiu in
voluptatibus vixit, animam castigavit. Benignitatem
tuam proximis exhibe, psalmodia et lacrymis horas
vitæ frequentius impende, illata mala à proximis
sequanimiter tolera. Si contra veritatem injuriam
pertuleris, lucrum puta, ut haec agens, per tempora-
lia quæ despicio pateris, ad ecclæstia regna pertin-
gas. Omnipotens autem Deus cor et corpus tuum
coelestis gratiæ salute perfundat, ut de ejus Spiritu
et recta interiori sentire et recta exteriori sufficiat
agere.

A et E, *Opportuno de Abrutio*. In Vatic. B et uno e
Colbert., *Opportuno episcopo de Abrutio*. In Vatic. D
et duobus Teller., *Opportuno abbati*. Aprutium in
Samto dicitur *Interamna*, vulgo *Teramo*, quod inter
annos Turdinum et Viciolam positum sit.

LIBER UNDECIMUS.

Mense Septembri, inductione iv.

1091 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM ABBATEM.

Eius se orationibus communendas, æterna bona ipsa
precatas. Mitti testos et testicertaria in peregrinorum
usum.

Gregorius ^b Joanni abbati montis Sina.

Sanctitatem vitæ tuæ humilitatis tuæ testatur epi-

stola; unde omnipotenti Deo magnas gratias agimus,
quia adhuc esse cognoscimus qui pro peccatis nostris
valeant exorare. Nos enim sub colore ecclesiastici
regiminis mundi bujus fluctibus volvimus, qui fre-
quenter nos obrunt. Sed cœlestis gratiæ manu pro-
tegentie, de profundo relevamur. Vos ergo qui in
tanta quietia vestre serenitate tranquillam vitam

tur esse Joannes abbas montis Sinai, cognomento
Climachus, vir sanctitate et scriptis toto Oriente

LIBER XI. Al. LIBER IX.

EPIST. I [Al. 16 lib. XII, ind. 7]. — Vide-

ducitis, et securi quasi in littore statis, nobis navi-
gantibus, aut potius naufragantibus orationis vestrae
manum tendite, et conantes ad terram viventium
pergere, quantis potestis precibus adjuvate; ut non
solum de vestra vita, sed etiam de unctione nostra
mercedem habere in perpetuum valeatis. Sancta
Trinitas dilectionem tuam suam protectionis dextera
protegat, detque tibi commissum gregem orando, ad-
monendo, ^b exempla boni operis ostendendo, in suo
conspectu recte pascere, ut ad aeternae vitae pascua
1092 valeas cum ipso quem pascis grege perve-
nire. Scriptum quippe est: *Oves meæ venient, et pa-
scua invenient* (Joan. x., 27). Quæ videlicet pascua
tunc invenimus, quando hujus vitæ hieme carentes,
de aeternæ vite quasi de novi veris viriditate satia-
musr.

Filio nostro Simplicio renuntiante cognovimus le-
ctos vel ^a lectisternia in ^d Gerontocomio, quod a
quodam illic Isauro constructum est, deesse. Pro-
pterea misimus ^a lœnas xv, ^f rachanas xxx, lectos
xv. Premium quoque de emendis ^e culcitrīs vel naula
dedimus, quæ dilectionem tuam petimus non indi-
gne suscipere, sed in loco quo transmissa sunt præ-
bere. ^b Data die Kalend. Septemb., indict. 4.

EPISTOLA II.

AD PALLADIUM PRESBYTERUM.

*Obloquentium verbi contristatum solatur. Docet quid
erga detrahentes agendum sit. Orationes petit, militit
vestes.*

Gregorius Palladio presbytero de monte ^b Sina.

Epistolis dilectionis tuae susceptis, filium meum

famosissimus. De ejus scula, unde ipsi nomen ἀπὸ τοῦ κλίμακος, nulla in hac epistola fit mentio, cum eam scripserit tantum post mortem sancti Gregorii qui obiit an. 604. Consulat lector Vitam ipsius gallice scriptam et operibus præfiam, in qua multa ad-
discret scitu dignissima. GUSSANV.

^b Excusi, boni operis studium ostendendo, in con-
spectu sui Redemptoris recte pascere.

^c Lectisternia idem hoc loco sunt ac lecti strati.
Regulæ sancti Benedicti, c. 22: *Singuli per singula
lecta dormiant. Lectisternia pro modo conversationis,
secundum dispensationem abbas sui singuli accipiunt.* Itaque de lectisterniis in templis olim supplicationis
gratia gentilium ritu celebratis, quid hic loqui cum
Gussanvillæo juvat?

^d Frequens fuit peregrinatio ad montem Sinai. Inde Rusticæ patriciæ pontifex gratulatur de re-
ditu a monte Sina, seque sicutum itineris, non redi-
tus optat lib. iv, epist. 46. Inter loca quæ se adiisse
religionis causa refert Posthumianus apud Sulpicium
Severum, dialog. de Virtutibus monachorum Ori-
entis, percensem montem Sina. Varias peregrinationes
Patrum ad montem Sina refert Sophron. in Prat.
spiritual., c. 110, 170, 180. Hac occasione constru-
cum esse Gerontocomium ab Isauro in monte Sina
credibile est, pro quo militi Gregorius pecuniam et
certas vestes, in usum peregrinorum eo conflu-
entium. ALTESERRA. In Vatic. A et D, necnon in Ly-
rano, Audioeno, et Gemet., legitur Jericomio. Geron-
tocomia sunt hospitia senum, et Jericomia dici pos-
sunt presbyterorum et clericorum hospitia. De Ge-
rontocomiis, id est senum diversoriis agit Cangius in
Constantinopoli Christiana. Ceterum Gerontocomia
primum instituisse Hircanum Iudæorum principem,
refert Hegesippus. Quem imitatus inter Christianos
imperator Mauricius, dominum in qua senes morbos
aliceretur, nomine variæ sumptuosi, extruxisse ma-

A Simplicium requirere curavi, et quatenus 1093
tua charitas urgeretur inveni; de qua tamen verti
mei consolatione non indiget, cum ipsa dicat: *Si
patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis
domesticos ejus (Math. x., 25)?* Quæ iterum dicit: *Si de hoc mundo essetis, mundus quod sumus erat differ-
eret. Sed quia de hoc mundo non esatis, sed ego elegi
vos de mundo, propterea odit vos mundus (Joan. xv.,
19).* Mundum videlicet corda carnalia designans,
quæ diligunt mundum. Hæc igitur cum perfecte te
scire audiam, miror dilectionem tuam verbis homi-
num contristatam. Inter verba enim laudantium sive
vituperantium ad mentem semper recurrendum est
(Grat. 11, q. 3, c. 55), et si in ea non invenitur ho-
num quod de nobis dicitur, magna tristitia generari
debet. Et rursus si in ea non invenitur malum quod
de nobis homines loquuntur, in magnam debemus
laetitiam prosilire. Quid enim si homines laudent, et
conscientia accuset? Aut quæ debet esse tristitia, si
omnes accusent et sola conscientia nos liberos dem-
onstret? Habemus Paulum dicentem: *Gloria nostra
hæc est testimonium conscientiae nostræ (11 Cor. 1, 12).*
Job quoque dicit: *Ecce in cælo testis mens (Job xvi.,
20).* Si ergo nobis est testis in cælo, testis in corde,
dimittit stultos foris loqui quod volunt. Quid aliud
detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque
in oculos suos terram excitant; ut unde plus detrac-
tionis perlant, inde magis nihil veritatis videant?

Vocandi tamen sunt etiam ipsi, tranquille admo-
nendi, eisque satisfieri modis omnibus debet, scientes
quid de eis Veritas dicit: *Ne forte scandalizemus
gnificis impensis legitor apud Cedrenum, etc.*

^e A Græco κλιτίς vestis crassa, a χλεύθη, calce-
cere, ex Hesychio et Suida. Reperitur et λαινή, sa-
gum villosum. Utitur etiam hoc voce Ennodius, lib.
ix, epist. 17. GUSSANV. Hic lœna potius ad stramenta
lætorum pertinet, quam ad rem vestiarium, ut vel
ex his verbis constat cognovimus.... *lectisternia...*
deesse. Propterea missimus lœnas xv. Consule docu-
simum Hug. Menardum, in notis ad Concordiam re-
gul., c. 62, pag. 893.

^f Intra, epist. 75, eadem utitur vox sanctus Gre-
gorius, de cuius significacione non consentiunt eru-
diti. Sirmondo ad Ennodii epist. 17, lib. ix, genus
est calceamenti; Hofmanno, *scirpe fasciculis* qui
monachis præsertim et asceticis cervicalium vicem
præbebant. Filescus, Comment. in Commonitor. Vincentis Lirin. interpretatur braccios. Ex pœn., lœna,
racanos confecere Latini Scriptores ævi interioris,
inquit Cangius in notis ad Cinnamum, pag. 457.
Eiusdem Glossarium consule, necnon *le Moine*, Va-
ria Sacra, pag. 287. Occurrit hæc vox apud Anastasi-
um Bibliothec., in Vita sancti Joannis Eleemos., cap.
9, num. 52. *Rachinæ* dicuntur in regula magi-
stri, cap. 81, et sancto Audioeno, lib. ii *Vita sancti*
Eligii, cap. 37. Consule doctissimum Hug. Menar-
dum, in notis ad cap. 62 *Concordia Regul.*, pag.
922.

^g Alias, culcitis, a calcando, Gall., *lit de plume,*
couché, Græcis κουλά. Leo, in constit. 6, κουλά, et
βίγλα. Idem hinc ξεχωλκόντε, exculcare, excubare.
GUSSANV.

^h Sic legi in nonnullis MSS. docet Gussanvillæus.
Certe habetur in Vatic. et in Colbert. veteri.

EPIST. II [Al. 45, ind. 3]. — ^a In uno Cod. Colbert.
hæc epistola prima est inductionis 4.

^b Sina, mons Arabiæ Petræ excelsus, de quo tre-
quens mentio in sacris paginis. GUSSANV.

tos (*Maius. xvii.*, 26). Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habes consolationem quam in sancto Evangelio conspicias, quia cum Domino dictum fuissest : *Scie quia Pharisei auditio hoc verbo scandalizati sunt* (*Ibid. xv.*, 12) ? Respondit : *sinite illos, cæci sunt, et duces cœcorum* (*Ibid.*, 14) ? Paulus quoque apostolus admonet, dicens : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (*Rom. xii.*, 18). Dicturus quippe ut cum omnibus pacem habeamus quia prospexit hoc esse difficile, præmisit : *Si fieri potest*. Sed tamen adjunxit quod possit fieri, cum dixit : *Quod ex vobis est*. Quia si nos in mente charitatem erga odientes servare cupimus, etsi illi nobiscum pacem non habent, nos tamen cum illis sine dubio habemus. In omnibus ergo, fili dilectissime, cor custodi, sicut scriptum est : *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit* (*Prov. iv.*, 23).

Hæc breviter pro charitatis commemoratione rescripsi. Sed peto ut pro me orare debeas, quatenus omnipotens Deus et a malis me spiritibus, et a peruersis hominibus custodiore dignetur, quia in hac vita meæ peregrinatione mala me simul multa circumdant, ita ut cum Psalmista jure dicam : *In me pertransierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul* (*Psal. lxxxviii.*, 17, 18). Coelitus gratia et nos in urbibus, et vos in eremo protegat, quia antiquus hostis terrarum locis a tentatione non excluditur ; quia si in paradiſo hominem stravit, quis locus extra paradiſum eas potest, in quo **1094** mentes hominum penetrare non valeat ? In sola ergo Creatoris nostri protectione fidendum est, cui ex intimo corde clamemus : *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias* (*Psal. lxx.*, 3).

Transmisimus vobis de benedictione sancti Petri apostoli ^c cucullam et tunicam, quæ ea petimus charitate suscipi, qua a nobis transmissa sunt ^d.

EPISTOLA III.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Deus dedit diaconum in Mediolanensem episcopum faciat ordinari, atque illic Romanæ Ecclesiæ utilitates sollicite disponat.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua, præsenti auctoritate suffulta, ad Genuensem urbem, auxiliante Domino, proficiscaens, Deus dedit diaconum Ecclesiæ Mediolanensis, si tamen a cunctis electus est, et nihil est quod ei ex anteacita vita per sacros possit canones obviare, episcopum solemniter faciat ordinari.

^e Cuculla, vestis tum monachorum, tum aliorum, cuius pars caput et humeros operiens cucullus vocabatur. Gregorius Turon., lib. vi, c. 39 : *Sagittarius episcopus dum oblecto capite fugere niteretur, extracto quadam gladio caput ejus cum cucullo decidit. Idem in Vita Patrum, c. 8 et 17. Cassianus, de habitu monachi, c. 11, Cuculli velamen, etc.*

^d In uno Colbert. et in Vatic. E additur : *Mense Septembri, indict. 4. In Collect. Pauli Diac. : Data die Kalend. Septembri., indict. 4.*

EPIST. III. — Al. 24.

EPIST. IV [Al. 65, ind. 3]. ^a Vatic. D. et Rhem., utinam minime repentina calamitatem sentiant. Vatic.

A Præterea, quia multæ illic Ecclesiæ nostræ utilitates sunt, quæ Deo propitio peragantur, sollicitum te esse necesse est, et ita omnia secundum capitulum subter annexum requirere, utiliterque disponere, ut in nullo te neglectus culpa respicere, sed magis vigilantia Deo et hominibus valeat commendare.

EPISTOLA IV.

AD MEDIOLANENSES.

Laudato post obitum Constantio, gratulatur quod Deus dedit in episcopum elegerint. Alium respuit a Langobardis electum.

Gregorius populo, presbyteris, diaconis et clero Mediolanensi.

Quantus nos de obitu fratris et coepiscopi nostri Constantii moeror afficiat, paginae explere locutione non possumus. Sed quam multa bona partes illæ in uno homine perdiderunt, ^a utinam vicinæ repentina calamitate non sentiant. Nam quemadmodum sollicitus in ecclesiastice regula disciplina, vel quam fuerit vigilans in tuitione civitatis vestræ, non habemus incognitum.

Sed quoniam obeunte pastore sine proprio vos esse non deceat antistite, omnino gratae suscepimus quod Deus dedit diaconum vestrum ad episcopatus officium vos unanimes elegisse, Deo auctore, signatis. Unde, quia bonorum studiorum desideria nulla debet, tarditas impedit, vota in eo vestra complere cum Dei gratia festinamus. Et quia prædictus vir nobis non moribus, sed solum specie tenus notus est, oportet ut quanto in hac electione non solum vestram utilitatem, sed etiam **1095** causam Dei agi cognoscitis, tanto debeatis esse solliciti. Et si, subtiliter requirentes, nihil est quod ei ex anteacta vita criminis per sacros possit canones obviare, aut si ad tenendam disciplinam, vel exhibendum regimen idoneus reputatur, atque cunctorum in ejus, sicut scribitis, electione concordet assensus, divinitatis gratia suffragante, ^b cum præsentium scriptorum auctoritate solemniter decernimus ordinari.

Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicatis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam (*Grat. 9, q. 4, c. 6*) nos in hominem qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur nulla præbemus ratione consensum. Nec si alicuius præsumptionis usurpatione ^b factum fuerit, in locum vel ordinem illum sacerdotis suscipimus, quia ^c vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur. Nec enim est quod vos ex hac causa derreteat, vel aliquam vobis necessitatem incutiat, quia

E et F, utinam vicinæ repentinam calamitatem non sentiant. Norm., perdiderunt, repentina calamitate sentirent.

^b Rhem., factus fuerit.

^c Id est, successor. Infra, lib. olim x, epist. 31, nunc in promissione cuiusdam episcopi ad epistolæ calcem : *Sancto Petro apostolorum principi atque ejus vicario beato Gregorio vel successoribus ipsius. Anastasius in Adriano : Præstolique sacramento in fide et servitio beati Petri, atque ejus vicarii... Adriani papæ. Idem in Leone III : Et sicut vicarium beati... suscepit. Idem in Vigilio : Ad hæc rescripsit Vigilius : Etsi indignus vicarius beati Petri apostoli.*

tudo possunt alimenta sapientia Ambrosio servientibus. A clericis ministrari, nihil in hostium locis, sed in Sicilia et in alijs reipublice partibus, Deo protegente, consistit. Ut igitur in ordinando eo qui a vobis electus est nulla posset mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est, a anniente consensu nostri auctoritate, faciat consecrari. Cui etiam, quia de possessiunculis quas quondam Magnus presbyter commissas haberat, vel de alijs ecclesiae nostra utilitatibus, curam gerere, vel quid alius agere debeat, in praesenti mandavimus, vestra se ei dilectio in omnibus devotam, ut decet, studeat exhibere. (Cf. Joan. Diac., l. iv, c. 24.)

EPISTOLA V.

AD INNOCENTIUM AFRICÆ PÆFECTUM.

Victoris Phausianensis episcopi querelas ad ipsum B desert, ut Africanorum judicium reservationes cohibeant.

Gregorius Iunioratio a Africæ prefecto.

Qui pravorum actuum eminentiam vestram vindictam esse desiderat, quid de aquitatis ejus bono sentiat testimoniis. Proinde reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Victoris, b) Fausianensis episcopi, plenam vobis doloribus querelam deferimus, ut et malos et ab actione per opera corrigatis, et ab injuria quam sustinet, oppressos eruatis. Queritur si quidem supradictus frater noster d multas in locis suis violentias, multaque alia contra edicti morem Africanos judices exercere; denique ut duplicitia illie tributa, quod auditu ipso intolcandum est, exigantur. Et quia hujus mali emendatio vestrae specialiter auctoritatem dignitatis exspectat, petimus ut et sub C illi indagatione perquirere, et ita hoc Deo vobis imperante debeatis corrigerem. quatenus afflictis et pro mercede animæ vestrae protectione justitiae succurratis, 1096 et hujus emendationis exemplo alios de futuro a pravis actionibus arceatis. Mense octobri, iudici. 4.

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Florentium ejus diaconum Anatolium apud Constantiopolim diacono suo commendat. Propositæ ordinationi assentitur. Exprobatur in commissa quadam causa negligientiam.

Gregorius Marinianus episcopo Ravennæ.

* Excusi, annuncie, reluctantibus MSS. Vatic., Norm. etc.

Epist. V [Al. 17]. — a In Vatic. A et uno e Colbert., episcopo Africæ. In duabus aliis Colbert., presbytero Africæ. In Vatic. B, pretori Africæ.

b) De Phausiano vide lib. ii, epist. 20.

c) Excusi, ab actione propria. Sequimur Norm., Anglic., Vatic. quatuor, etc. In Vatic. B, legitur ab actione prava.

d) Sic restitimus maxime ex MSS. Anglic., Vatic., Norm., Turon., Corb., quibus concinit Edit. Paris. 1571. In recent. habes multas seu multatas... violenter. Pro in locis suis plurimi MSS. habent in locis sacris seu sanctis.

e) Vulgati, contra Dei timorem. Reluctantur MSS. penes omnes, sc. Anglic., Norm., duo Vatic., etc.

f) Usque temporis notam eritimus ex duabus Colbert., totidem Teller., Vatic. B et E.

Epist. VI [Al. 2]. — a Id est, litteris, vel epistola. Pars pro toto. Ex apicibus enim, id est ex litteris vel

Fraternitatis vestrum scripta suscepimus, in quibus indicasti Florentium diaconum vestrum pro utilitatibus Ecclesiae vestre ad urbem regiam vos velle transmittere. Et quia voluistis ut eum dilectissimo filio nostro Anatolio diacono superscriptis debuimus * apicibus commendare, scribere ei curavimus ut illi in quibus necesse fuerit et valuerit adesse non differat, ipsaque scripta ad vos transmisimus, ut secum ea, quam direxeritis persona debeat deportare.

De persona vero quam in sacro vos dicitis velle ordine promovere, videtur nobis ut si nihil est quod vitæ ejus obsistat, et ei a nullo res quam indicasti, obicitur, quod visum vobis fuerit, faciatis. De aliis vero causis voluimus vobis, ut sollicitudinem gereretis, scribere. Sed postquam uiam vobis commisimus, quæ per neglectum vestrum deperit, de aliis tacere elegimus, ne et ipsas similiiter perderemus.

EPISTOLA VII.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

Mariniapi episcopi diaconum commendat.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Frater et coepiscopus noster a Mariniapi ad urbem regiam pro Ecclesiae sua utilitatibus discopum suum scripta se velle transmittere. Et quia eum dilectioni tuae magnopere voluit commendari, scriptis presentibus adhortamur ut ubicunque necesse fuerit, salva ei ratione concurras, et ita in cunctis illi episcopali factis, ut charitatem tuam de qua predictus frater noster valde confidit, cognoscas in opera.

EPISTOLA VIII.

AD ALEXANDRUM SICILIAE PÆTOREM.

Joannem diaconum Ravennatæ Ecclesie patrimonii in Sicilia Rectorem commendat.

Gregorius a Alexandro pretori Siciliae.

Qui de filii charitate non dubitas, commendare ci quos diligit, non recusat. Et ideo quia 1097 patrimonium Ecclesie Ravennatæ, quod in Sicilia constitutum est, ita dicitur dimicatum ac si nullus esset qui utilitates ipsius illius agere potuisset, necesse fuit reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum de ordinaudo patrimonio ipso ne amplius b) ducresceret cogitare. Ad cuius quia gubernationem Joannem diaconum suum transmisit, pa-

D characteribus constant epistole, eadem et litteræ dictæ. Hinc sacri apices, litteræ impatorum. Alio modo usurpat Jurispari, apices juris, pro stricta juris ratione, cui non satis cum æquitate convenit. Erant et alii apices sacerdotiales, de quibus Rubenius, Electorum lib. II, c. 33. Gusev.

Epist. VII [Al. 3]. — a Epistola 2, male, Gregorius. Frequens error apud Binium, qui modo hanc, modo illam vocem usurpat.

Epist. VIII [Al. 4]. — a) In vel. Ed., Alexandrinus pæfecto. In recent. Alexandrinus presbytero Sicilia. Favent Vatic. A et Rhem. Veram inscriptiorem exhibent quinque Anglic., Reg. et Irea Colbert. In alijs Colbert. legitur pæfecto Sicilia.

b) Vatic. D et E, decidere. Consentil. Rhem.

c) Iu MSS. Colb., Norm., etc., recent vel. Excessi Recent., ad cuius gubernationem quia. Id dualiter annotamus ut ex imprecisione et perplexa verborum contextu Gregoriana phrasis agnoscatur.

terno salutantes affectu, petimus ut ei, tanquam a nobis misso, sicut de vobis confidimus, charitatem in omnibus impendatis.

EPISTOLA IX.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Severum commendat,

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Filius noster Severus, vir magnificus, presentium later, ad Siciliam venire desiderans, nostris se apud fraternitatem vestram petit epistolis commendari. Venientem ergo eum, sacerdotali, qua decet, charitate suscipe, eique in quo usus exegerit vestra solatia ministrare, quatenus vobis coram positis in nullo se contra justitiam sentiat laborare, sed magis auxilii vestri ope sufficiens, quiete sua quam studiose diligit a securus perfruatur, nosque de ejus tranquillitate quæ illuc per vos fuerit procurata laetificari possimus.

EPISTOLA X.

AD TALITANUM.

Talitanum, publici patrimonii curatorem, hortatur ut a publicanorum maiestate Romanorum Ecclesie patrimonium defendat.

Gregorius Talitano.

Cum lapta nos de vobis oporteat charitate praesumere, ut si Ecclesie nostræ utilitates apud alios ageantur, vestram illuc gloriam adhiberemus adjutri-^Cem, satis debemus quoniam in vobis est causa gaudere, quia vos non oportet negligere quod amore beati Petri, apostolorum principis, prestare ipsi apud alios poteratis. Quia igitur compemimus publici patrimonii curam vestram ordinationi esse commissa-^Dram, idcirco paterna dulcedine salutantes, patrimoniū vobis, quod est nostra Ecclesia, secundum justitiam commendamus, in quo si forte, ut fieri assolet, occasione inventa homines publici aliquam velint inferre maiestiam, hoc magnitudinis vestrae beatitas fieri non permittat, sed ab omni illud hominem inquietudine tueatur. Sicque salva ratione pauperum paries attendat, 1000 ut eleemosynæ vicem impletat servata justitia, et vobis ex hoc ante

EPIST. IX [AI. 5]. — ^a Al., securius, ut legitur in Vatic. A et Victor., qui fere soli hanc exhibent epistolam.

EPIST. X [AI. 6]. — ^a Publicanos dicimus qui auctoritate principis tributa exigunt. Homines fisei, vectigaliarios, telonas. Sæpe in jure, hominum appellatione continentur actores, procuratores, clientes, conductores, etc. Adnotare libet obiter super ista voce rem plane singularem, nempe in Matiscon. conc. episcopum quemdam propagnasse mulieres nec esse, nec dici posse homines. Vide Gregorium Turon. Hist. lib. viii, c. 20. Gussav.

^b Ita Victor. In Vatic. A, sed ab omni illud hominemque illius inquietudina tueatur. Pauci MSS. epistola hanc continent.

EPIST. XI [AI. 7]. — ^a Haud dubie is est, Alexander Siciæ prætor, ad quem exstat epist. 8, supra.

EPIST. XII [AI. 8]. — ^a Ita MSS. fere omnes atque Paris. Edit. 1675. In plerisque mss. Codd. legitur abbas Syrinensis. At Cononem abbatem suisse Lirinensem, ut legitur maxime in Colbert. vet., ex eo patet quod illius solertia ac vigiliam, Meuna

Dei oculos major merces accrescat. Hortamur ergo, dilectissime Fili, ut sic vos benignos exhibere tam circa Ecclesias nostras quam diligitis utilitates, quam etiam in omnibus curis Ecclesiærurum debeat, quatenus et injuncta salubriter expletis, et omnipotenter Deum vobis, quod summopere studendum est, placabilem faciatis.

EPISTOLA XI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Apud Alexandrum agat, ut causa illius cum Tecla abbatissa absque mora et contentione finiatur.

Gregorius Romano defensori.

Quia Tecla, abbatissa monasterij sanctæ Mariæ, quod Neapolij in domo quondam Felicis scholastici constitutum est, contra ^a Alexandrum virum magnificum generum ipsius de quibusdam rebus causam habere digneatur, et ad hoc præsentium portiorem transmisit, ut causa ipsa illic cum eo, si potest fieri, pacifice decidatur, hac experientiae tuae auctoritate præcipimus ut ei, quoconque usus exegerit, salva ratione solatiori ac concurrere non omittat. Sed et prædictum virum magnificum hortari studeat, ut omni contentione cessante, ad decisionem causæ ipsius, pacis et ipse intentions, perveniat, ne si negligendum putaverit, cum strepitu postea et dissipio cogatur efficere quod bona voluntate implere postponit; quia, sicut edocji surpus, frequenter jam prædictæ abbatissæ per epistolæ suas promisit ipsam decidere, et facere hoc hactenus supersedit. Tua ergo experientia ita agat, ut aut ipsa causa, sicut diximus, decidatur; aut si certo disserre voluerit, et videris quia facere quæ pacis sunt non volet, symboliter nobis ea ipse renuntia, ut quid pro utilitate monasterii memorati agi debeat sciamus.

EPISTOLA XII.

AD CONONEM LIRINENSEM ABBATEM.

Qua cura et solertia monasterium sibi commissum regere debeat. Commendat Columbum presbyterum.

Gregorius ^a Cononi abbatii monasterii Lirinensis.

Præpositorum sollicitudo subiectorum est cautela, quia qui super rem ereditam vigilat, hostis insidias

episcopo referente, cognoverit sanctus Gregorius, ut in hac ipsa epistola legitur. Etenim habemus ex epist. 52 lib. vi Telonensem episcopum fuisse Mennam, qui proxima Lirin. insulae abbatem facile novaret. Memoratur Cono abbas Lirin. in Martyrologijs monasticis Wionis, Dorgani, Menardi, Buceti. i. Ex Chronolog. Lirin. part. prima. pag. 186, in perpetuatio Codice membraneo præfati coenabii, habetur catalogus sanctorum et procerum qui floruerunt in insula Lirin. inter quos et iste annumeratur sub his verbis: sanctus Chonus, sive Chononius, seu Chonou, 29 Maii. Floruit anno 600. Porro non solum in Lirino insula, sed et in Lerone et in Stechadibus monasteria veterissima existisse probat Ad. Valesius, in notitia Gallie. In Vatic. D et E, et in Rhem., necnon in Collect. Pauli Diac., legitur, abbat montis Lirinensis. Porro Lerinus, vel Lerina post Lirinus dicta insula, Straboni Planasia, in ora Provinciae vix duabus leucis ab Antipoli et 5 a Foro Julio distat. Monasterium Lirin. ante annum 410 construxit Honoratus, qui sub sancto Caprasio in Massil. insulis anachoretæ monachus, et postea fuit episcopus Arelat. Vide lib. vi, epist. 56. Sanctorum altrix olim Lirinus et

declinat. Quam autem solers sis in regendis fratribus, A quantoque studio in eorum custodia **1000** vigilans, reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Menna referente cognovimus. Et sicut nos auditu decessoris tui incauta remissio saepius contristavit, ita provisionis tuae sollicitudo laetificat, quia studii tui cautelam et tibi ad remunerationem, et aliis ad utilitatis exemplum prodesse non dubium est.

Sed quia quantum se adversarius noster ex omni parte praecaverit cognoscit, tanto per occulta querit irrumperem, et repugnantem sibi callida arte nititur dejicere, dilectionis tuae vigilantia ardenter se semper cura succendat; et ita cuncta, Deo adjuvante, præmunit, ut lupus saeviens hoc illucque discurrens, in oves dominicas ingrediendi locum non habeat. Eos ergo qui tibi commissi sunt, a gula, a superbia, ab avaritia, a vaniloquio, et ab omni immunditia, Redemptoris nostri suffragante gratia prohibere ac studii tui sit per omnia custodire, ut tanto tibi major de commissa gubernatione merces accrescat, quanto subjecti tui contra adversarii nequitas te fuerint vigilante victores.

Itaque boni te dulcem, pravi sentiant correctorem. In qua videlicet correctione hunc esse ordinem neveris observandum, ut personas diligas, et vitia perseparabis, ne si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitate correctio, et perdas quos emendare desideras. Sic enim vulnus debes abscondere, ut non possis ulcerare quod sanum est; ne si plus quam res exigit ferrum impresseris, noceas cui prodesse festinas. Ipsa enim in te dulcedo cauta sit, non remissa; correctio vero diligens sit, non severa. Sed sic alterum conditatur ab altero, ut et boni habent amando quod caveant, et pravi metuendo quod diligent.

Hæc, dilectissime fili, sollicite attende, studiose custodi, ut dum tali moderatione Deo nostro incolumes quos suscepisti reddideris, in die æternæ retributionis eo dicente audire sis meritus: *Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fidelis fuisti, supra multa te constitutum; intra in gaudium Domini tui* (*Luc. xix, 47*).

Filium præterea nostrum Columbum presbyterum, qui charitatem tuam suis est meritis commendatus, in tua dilectione proficere optamus, et ex nostra commendatione.

episcoporum seminarium. Hinc Sidonius Apollinaris, carm. 16, ad Faustum:

Quantos illa insula plena,
Miserit in celum montes, quæ sancta Caprasi
Vita senis, juvenisque Lupi; quæ gratia patrem
Mausit Honoratum; fuerit quis Maximus ille,
Urbem tu cuius monachusque antistes et abbas,
Bis successor agis, celebrans quoque laudibus illis,
Eucherii venientis iter, redeuntis Hilari.

Fuit autem Lupus episcopus Trecensis, Maximus Reiensis, Eucherius Lugdunensis, Hilarius Arelatensis. Nec prætereundi sunt inter istius insulæ alumnos Cæsarius Arelat. et Vincentius presbyter, primis Fratribus haud temere anumerandus. Dicitur hodie hanc insulam, *Saint-Honorat de Lérins*. Partim ex Gussanv.

¶ Id ex regula sancti Benedicti de promptum vide-

EPISTOLA XIII.

AD SERENUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Non confringendas fuisse sanctorum imagines; non adorandas quidem, sed ad instructionem permittendas. Huc ratione demulcendos, quos fractis imaginibus alienarati, fidelium animos. Pravos homines a conturbernio et societate sua removendos.

Gregorius Sereno episcopo Massiliensi.

Litterarum tuarum primordia ita sacerdotalem in te esse benevolentiam demonstrabant, ut **1100** major nobis fieret de fraternitate tua letitia. Sed tantum earum finis a suis dissensit initii, ut nos unius, sed diversarum esse mentium talis crederetur epistola. Ex illo autem quod de scriptis nostris, que ad te misimus, dubitasti, quam sis incautus apparuit. Nam si diligenter ea que fraterno amore monimus attendisses, non solum minime dubitasses, sed imo quid te sacerdotali gravitate oporteret agere cognovisses. Neque enim Cyriacus quondam abbas, qui scriptorum nostrorum portator existit, istius disciplinae vel eruditio fuit, ut vel ipse aliud facere, sicut putas, auderet, vel istam de ejus tibi persona suspicionem falitatis assumeres. Sed domonita salubria pensare postponis, contigit ut jam non solum actu, verum etiam esses interrogatio culpabilis. Perlatum s'quidem ad nos fuerat (*De consecrat., dist. 3, c. 27*) quod, inconsiderato zelo succensus, ^a sanctorum imagines sub hac quasi excessatione, ne adorari debuissent, consregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus; frigisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est quod fecisti. Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ^b ut, despctis aliis fratribus, solum te sanctum et esse crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scripta, hec idiotis præstat pictura cernentibus, quia in ipsa etiam ignorantes vident quid sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt. Unde et præcipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere a te qui inter gentes habitas attendi debuerat, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferociibus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi hist-

tur, cap. 64: *oderit vitia, abbas, diligat fratres.*

^c In Collectione Pauli Diac. additur: *Data die Kalendam Novembris, indic. 4. Consentit Codex Remig.*

Epist. XIII [Al. 9]. — ^a De imaginibus, *supra*, epist. 105 lib. ix, indict. 2. Sancti Gregorii imagines adorare velantis verba duriuscula videntur Orsenvillæo, qui corrigendum est ex sancto Thoma, 2-2, quæst. 94, art. 2, ad primum: *Sanctorum imagines non absoluta adoratione, etiam inferiori, sed respectu tantum possunt et debent adorari; sed adorari non dicuntur proprie, nec dici consueverunt antiquo uso.*

^b Ita Reg. et alii MSS., consentientibus vet. Ed. Recent. maluerunt ne despctis alius. De honore imaginibus sacris debito vide *supra*, lib. ix, epist. 52, in fine et 105.

rias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretione condiisses, sine dubio et ea quae intendebas salubriter obtinere, et collectum gregem non dispergere, sed potius dispersum poteras congregare, ut pastoris in te meritum noinen excelleret, non culpa dispersoris incumbet. Hinc autem dum in hoc animi tui incante motus exsequeris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ovile dominicum errantes oves adduces, qui quas habes retinere non pravales? Proinde hortamur ut vel nunc studeas esse sollicitus, atque ab hac te presumptione compescas, et eorum animos quos a tua disjunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine, omni adnisu, omnique studio revocare festines.

Convocandi enim sunt dispersi Ecclesiæ filii, eis, que Scripturæ sacræ est testimonii ostendendum, quia omne manufactum adorari non licet, quoniam scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Luc. iv, 8*). Ac deinde subjungendum **110**, quia picturas imaginum, que ad ædificationem imperiti populi fuerant factæ, ut nescientes litteras, ipsam historiam intendentem, quid actum sit discerent, quia transisse in adorationem videras, idcirco commotus es, ut eas imagines frangi præciperes. Atque eis dicendum: Si ad hanc instructionem ad quam imagines antiquitus factæ sunt habere vultis in Ecclesia, eas modis omnibus et fieri et haberi permitto. Atque indica quod non tibi ipsa visio historiæ, quæ pictura teste pendebat, displicerit, sed illa adoratio quæ picturis fuerat incompetenter exhibita. Atque in his verbis eorum mentes demulcens, eos ad concordiam tuam revoca. Et si quis imagines lacere voluerit, minime prohibe, adorari vero imagines modis omnibus veta. Sed hoc sollicite fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipient, et in adoratione solius omnipotentis sanctæ Trinitatis humiliter prosteruantur.

Cuncta vero haec ^d et amore sanctæ Ecclesiæ, et tuæ fraternitatis loquimur. Non ergo ex mea correptione frangatur a zelo rectitudinis, sed magis adjuvatur in studio piæ dispensationis.

Præterea pervenit ad nos quod dilectio tua libenter malos homines in societate sua recipiat, adeo ut presbyterum quemdam qui postquam lapsus est, et in suæ adhuc dicitur iniquitatis pollutione versari, familiarem habeat. Quod quidem nos ex toto non credimus, quia qui talem recipit, scelera non corrigit, sed magis aliis talia perpetrare videtur dare licentiam. Sed ^e ne forte aliqua tibi subreptione vel dissimulatione, ut a te reciperetur, atque adhuc ha-

Aberetur gratus, suaserit, non solum hunc longius a te expellere, verum etiam excessus ipsius sacerdotali te zelo modis omnibus convenit resecare; alios vero qui pravi esse memorantur paterna adhortatione a sua pravitate compescere, et ad viam stude rectitudinis revocare. Quod si, quod absit, salubri monitu eos videris in nullo prolicere, et hos quoque curabis a te procul abjecere, ne pravitatis eorum ex eo quod recipiuntur displicere minime videantur. Et non solum ipsi inemendati remaneant, sed etiam eorum receptione alii corruprantur. Et considera quam et hominibus execrabilis, et periculoso ante Dei sit oculus, si per eum a quo plectenda sunt crimina nutritri vitia videantur. Huc igitur, dilectissime frater, ^f diligenter attende; et ita agere stude, ut et pravos salubriter corrigas, et scandalum de malorum societate filiorum tuorum animis non inducas ^g. (Cf. *Joan. Diac. I. iii, cc. 30 et 45.*)

1102 EPISTOLA XIV.

AD ASCLEPIODOTUM.

Gallicanum Romanæ Ecclesiæ patrimonium commendat, et clavim mittit cum reliquiis.

Gregorius Asclepiodoto patricio.

Prudentes viros, sicut estis, regibus adhærere, multorum solamen est. Nam dum præstantiorem sibi locum ad animæ utilitatem datum intelligunt, certum est quia mercedis causas, ubi inveniunt, non postponunt. Quanto igitur affectu, quantaque devotione gloria se vestra in causis pauperum studio pietatis impenderit, dilectissimo filio nostro Cандido presbytero renuntiante comperimus. Sed quoniam hanc sibi quoddammodo nobilitas legem imponit, ut debere se quod sponte tribuit æstimet: et nisi in beneficiis suis creverit, nihil præstissem se reputet: paterna dilectione salutantes, glorie vestre suprascriptum presbyterum, et patrimonium Ecclesiæ nostræ fiduciâliter commendamus, ut ope gratiæ vestre præmunitum, molestias et onera nulla sustineat. Sic igitur boni studii in vobis cura proficiat, ut utilitates pauperum vobis annitentibus nutriantur, et sentiamus quod de charitate vestra præsumimus. Augete favoris vestri præsidia, quia apud nobilium mentes semiplemum bonum videtur quod sine adjectione relinquitur. Et quoniam ab excellentissimis regibus Francorum filiis nostris poposcimus, ut ipsum patrimonium sub sua cura habere dignentur, vobis administrantibus impleatur, ut vestrum possit esse quod poscimus; quatenus et nos gratias referentes, pro gloriæ vestre incolumente orare enixius valeamus, et vestrorum bonorum vicissitudinem Deus vobis omnipotens et hic et in futuro recompensem. Clavim vero a sacerdissimo beati Petri corpore, in qua de catenis ejus benedictio continetur, transmi-

ex amore sanctæ Ecclesiæ tuæ fraternitati loquimur.

^e Vulgati, ne forte aliquis.

^f Recentiores, quibus e MSS. nostris vix unus faciet, aure cordis diligenter attende.

^g In Codice Remig. additur: *Data mense Septemb. indict. 4.*

Epist. XIV. At. 17, ind. 7.

simus, quæ collo vestro suspensa contra omnia ad- A ita sine mora, æquitate servata, debeat terminari, ut nec antedicta semina amplius fatigari, nec vos vi- deamini, contra ecclesiasticum propositum, potenti- bus negasse quod justum est.

EPISTOLA XV.

AD ARICIUM EPISCOPUM VAPINCENSEM.

Post amicissimam salutationem Candidum presbyterum commendat.

Gregorius ^a Arigio episcopo Galliarum.

In quanta apud nos memoria fraternitatis vestræ sit charitas, cordis vestri secreta requirite, **1103** et ex eo quem circa nos habet amorem colligetis. Et quoniam sincera in dilectione, nec vires absentia, nec locum habet oblivio, ita sibi sœpius imaginata vestræ fraternitatis præsentia mens nostra resicitur, ac si corporeis vos oculis nobis sisti cernamus, quia nec abesse credendus est qui per dilectionis vinculum animis inhæret. Quia ergo tanta in vobis sacerdotalis gravitatis ornamenta conspeximus, ut de vestro omnino instituto et moribus lataremur, multa animis nostris de sollicitudine vestra promittimus. Unde quia sic ea quæ Dei sunt agitis, sic in commissi vobis gregis custodia vigilatis, ut tamen ea quæ ex latere sunt prudenti moderamine dispensematis, latorum vobis præsentium **b** Candidum presbyterum communem filium commendamus, ut opem illi in quibus necesse fuerit pro utilitate pauperum impendatis, quatenus dum fraternitatis vestræ fuerit, sicut consi- dimus, ^c jutus auxilio, in ejus consolatione nos invenisse sentiat.

EPISTOLA XVI.

AD MEDOLANENSES.

Redeunti Mediolanum Arethusæ charitatem impen- dant, agantque ut illius causa mox ordinato episcopo finiatur.

Gregorius populo, presbyteris, diaconis et clero Ecclesiae Mediolanensis.

Latrix præsentium Arethusa, clarissima semina, propter causam legati quod ei conjugique, vel filii ipsius, Laurentius frater noster reverendæ memorie episcopus vester reliquerat, diu apud nos est, ut re- colitis, demorata. Unde scripta nostra recordandæ memorie fratri et coepiscopo nostro Constantio misseramus, ut cum ea sacerdotali studio causam ipsam definire jurgiorum cessante strepitu debuisse. Quod, sicut scire vos credimus, se et olim facere voluisse, et adhuc facere tunc velle responderat. Sed quia latrix horum diu est in hac urbe demorata, atque illuc distulit remeare, nuncusque decidi non potuit. Idecirco dilectionem vestram scriptis præsentibus adhorta- mur, ut memoratæ mulieri illuc venienti charitatem quam decet Ecclesiae filios impendatis, et cum auctore Deo Ecclesia fuerit ordinata, id agatis, quatenus causa ipsa, quæ tempore diuturno dilata est

EPIST. XV [Al. 62]. — ^a Vapincensi, de quo epist. 56, supra.

^b Gregorium adierat Candidus, Gallicani patrimoni defensor, ut legere est in 54 libri hujus epistola. Ipsum Roma in Gallias redeuntem commendat Ari- gio hæc epist. 45, et Asclepiodoto in epist. præce- denti.

^c Excusi, fultus auxilio in ejus vos consolatione nos invenisse sentiat. Ubi sane vos redundat, et turbat sensum; abest vero a MSS.

A ita sine mora, æquitate servata, debeat terminari, ut nec antedicta semina amplius fatigari, nec vos vi- deamini, contra ecclesiasticum propositum, potenti- bus negasse quod justum est.

EPISTOLA XVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Theodoram viduam commendat, ne, ob ingratum filii animum, cui nubenti sua donaverat omnia, inopinata paliatur.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniz.

Theodora relicta Sabini defensoris, misso hoc he- mine suo, questa est nobis a filio suo et **1104** Aligerno quadam, cuius filiam idem filius ejus in coniugio suo sortitus est, deceptam esse, ut omnes res suas tempore nuptiarum eidem filio donationis titulo legaret, et nunc se ab eis valde despici atque contemni; adeo ut, ablatis rebus ipsius, nihil ei unde possit nutritri remanserit. A quibus insuper etiam tantam se adversitatem asserit sustinere, et nec servum juris sui ei deservire, nec in aliquo so- latiari permittant. Et quia, si ita se res habet, grave nimis et contra Deum est, huic tibi auctor- atis tenore præcipimus ut veritatem cures addiscas. Et si ita repereris, ecclesiasticam tuitionem impen- dere, atque eam salva in omnibus ratione adjurare festines, quatenus te illic posito nullum denou gra- vamen vel oppressionem a prædictis viris quilibet modo sustineat. Sed providere studii tui sit ut in id quod se deceptam queritur legalitet valeat sub- niri, quia omnino crudele est ut mulier quæ ex filii persona debet sperare solatum, per eum magis ne- cessitati cogatur vel inopinata subjacere. Quod si forte quales vel solatum ipsius te procurante non potuerit ordinari, nobis renuntiare festina, ut quid posse facere debeas, nostra iterum præceptione cognoscas.

EPISTOLA XVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Helenæ homines a Romane Ecclesie actoribus injuria detineri non sinat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Gloriosa filia Helena per suos nobis homines in- cavit quosdam de suis ab Ecclesie nostræ actoribus irrationabiliter detineri. Et quia eos petit sibi resti- tui, idecirco hac tibi auctoritate præcipimus ut cum omni diligentia veritatem studeas perscrutari. Et si ita est, nec est quod in eis ad nostræ nomen Ecclesie possit vindicari, omni mora postposita, aut ipso restitue, aut si forte mancipiis Ecclesie nostra con- juncti sunt, ^a dando pro eis vicarios recompensi. Si vero aliquid nostræ dicuntur Ecclesie competere, si sine aliqua dilatione compendium; et quæ judicata fuerint, ita experientia tua ad effectum sine aliqa

EPIST. XVI [Al. 40]. — ^a Ita intellige quam decet Ecclesie filios exhibere impendatis. Prius legebatur quam decet Ecclesie filii impendatis. Verum hanc lectionem reprobant MSS.

EPIST. XVII. AL. 11.

EPIST. XVIII [Al. 42]. — ^a Qui in locum alterius succedit dictus vicarius. Aliquando servus vicarius is dicebatur, qui servo majori serviebat, aut ejus absen- tia vel occupatio vicem implebat. Unde Martialis lib. II. epigr. 18:

dificultate perducat, ut prædicta filia nostræ denuo non sit hoc necessitas transmittendi.

EPISTOLA XIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Donatum commendat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Donatus lator præsentium, diversis se illic oppres-sionibus gravari commemorans, ecclesiastica se pe-tit tuitione fulciri. Quapropter hac tuæ experientiæ auctoritate mandamus ut eumdem Donatum, servata æquitate, defendas, et nullis eum gravaminibus vel dannis contra justitiam subdi permittas, quatenus te sibi opitulante, nulla ei sit hoc remeandi necessitas.

1105 EPISTOLA XX.

AD SCHOLASTICUM DEFENSOREM.

Calumnioso episcopo inopi, ultra datam condumam, vineolam locet. Eudem episcopum restituat, non abla-tis inde quæ decessor episcopus pater suus acquisie-rit. Ipsi tandem legati partem tradat.

Gregorius Scholastico defensori.

Ante aliquantum temporis experientiæ tuæ nos præcepisse recolimus ut quia reverendissimus frater et coepiscopus noster Calumniosus necessitatem a se de solatiis asseruit sustinere, unam illi de jure Ecclesiae deputare b condumam debuisses. Sed quia con-duma ipsa vineolam parvam juris ejusdem Ecclesiae nostra tenere dicitur, et ipsam sibi pariter vineo-lam petit debere locari, hac tibi auctoritate præcipi-mus ut ad tres c siliquas Æureas factis libellis ei vi-neolam ipsam locare debeas; quatenus et ipse exinde aliquid remedium consequatur, et jus Ecclesiae sine diminutione aliqua conservetur.

Præterea questus nobis est suprascriptus reverendissimus frater noster quod et episcopum Ecclesiae Ipsiis hactenus detineas, et d' occasione blandiaris, ut episcopi patris tui vestes tibi, vel alia quæ in episco-pio inventa sunt applies. Et ideo si ita est, et ab episcopio te præcipimus sine mora recedere, et quid-que prædictus pater tuus episcopatus sui tempore de proprio Ecclesiae constiterit conquisisse, ne tollas, quia et sacris canonum legibus esse noscitur definitum, ut in his quæ antistes episcopatus tempore ac quisiverit, non aliis, nisi sola succedat Ecclesia.

Aserit etiam Ferocinatum quemdam condito te-stamento hæredem nostram instituisse Ecclesiam, al-

Esse sat est servum, jam nolo vicarius esse.

Dicti etiam vicarii qui in aliorum vicem devoveban-tur, sive pro aliis servis in compensationem dati. Gussanv.

EPIST. XIX. AL. 13.

EPIST. XX [AL. 14]. — a Rhem., necessitatem se desolutum asseruit sustinere. Consentit Vatic. D.

b Est massa seu præmium Ecclesiae. In dote orato-rii seu ecclesiæ monasterii ponitur conduma, insr., l. xii, epist. 11. Condumam Ecclesiae Rhemensis, cui nomen erat Todiiniacus, memorat Ilinemarus in Vita beati Renigii.

c Aurea siliqua pars erat 24 solidi. Solidus, ut ad epist. 53 lib. iii advertimus, sexta pars uncie. Grana igitur 4 habebat siliqua, et octo assibus, juxta mo-neta nostræ aestimationem, æquivalebat. De libellis iam dictum in nota r ad epist. 44 libri primi.

d In Rheineusi et in Vatic. D, et occasione Blandini

A que Ecclesiæ sancti Joannis, quæ ante portas Horto-nensis civitatis sita est, duos casales fundi campos per Ausinianum legati titulo reliquisse, et a nostra eos nunc Ecclesia detineri. Quos quia secundum vo-luntatem defuncti sibi petit debere contradi, expe-riencia tua, lecta serie testamenti, si ita esse repre-rit, nec est quod rationabiliter a parte nostræ opponi possit Ecclesiæ, prædictos casales tradere suprascrit-pio fratri nostro non differat; quia dum talibus nos etiam de proprio convenit impartiri, ea quæ illis com-petunt, nullo modo a nostris irrationaliter patiuntur detineri.

EPISTOLA XXI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

BArgentio, hospitali viro, terrula modiorum decem usum et fructus ad liberalitatem hospitalitatem concedat.

Gregorius Romano defensori.

Quia præsentium portitorem Argentum colonum Ecclesiæ nostræ curam hospitalitatis habere cogne-vimus, necesse est ut in parte aliqua ejus studium adjuvemus. Idcirco hujus tibi præceptionis auctoritate mandamus ut terrulam 1106 modiorum plus mi-nus, sicut asserit, decem, possessionis Disterianæ, quam tenuit, reddere ei sine mora aliqua vel excu-satione festines, ut eam diebus vitæ sue habeat, at-que ex ipsa rationibus ecclesiasticis nihil impendat, sed in ea ille quam exhibet hospitalitate proficiat. Quia dignum est ut bono laudandoque operi concur-re ac ferre consultum modis omnibus debeamus.

EPISTOLA XXII.

AD SPESINDEO SARDINIÆ PRÆSIDEM.

Victori episcopo in Sardis convertendis ac baptizandis concurrat.

Gregorius a Spesindeo præsidi Sardinæ.

Particeps prœcul dubio mercedis existit, qui bono-rum se operam exhibet adjutorem. Quia ergo multi de barbaris b et provincialibus Sardinæ ad Christianam fidem dicuntur Deo propitio devotissime festi-nare, magnitudo vestra studium suum hac in causa decenter accommodet, et fratri coepiscopoque nostro Victor in convertendis baptizandisque eis studiose concurrat; quatenus dum de interitu multorum animarum per baptismatis gratiam vobis fuerint solajantibus liberatae, et apud homines laudem habere, et apud

Dquondam episcopi. Infra non legitur de proprio, in laudatis MSS.

c Prædia sic dicta a casis seu tuguriis quæ inædifi-cata erant. Anastasius in Adeodato: *Multa nova ædificia augmentavit, sed et casalia conquisivit.* Idem, in Adriano: *Et alios plures fundos seu casales et mas-sas.* In Paschali: *Cum fundis et casalibus atque massis.* Casale, juxta Gussanvilleum, constabat ex pluribus casis, Gall., un hameau, un village, Guillelmus Ty-rius, lib. xxii de Bello sacro, c. 20: *Plurima loca suburbana, quæ vulgo casalia dicunt, suppositis igni-bus et aliis quibus poterant nocendi artibus, dejecerunt.*

EPIST. XXII [AL. 17]. — In Colbert. vet. vocatur Spes in Domino. In Vatic. D legitur Gregorius Spei in Domino.

d In Editis desideratur et, quam particulam adje-cimus, suadentibus MSS. Vatic., quinque Colbert., etc.

omnipotentem Dominum, quod summopere studen-
dum est, magnam mercede positis acquirere; at-
que nos vobis gratias referentes, magnitudini vestrae
possimus modis omnibus existere debitores.

EPISTOLA XXIII.

AD VITALEM SARDINIAE DEFENSOREM.

*Bonifacum in Barbaricinis mancipiis comparandis ad-
juvet.*

Gregorius Vitali defensori Sardiniae.

Bonifacium praesentium portitorem, notarium sci-
licet nostrum, ad hoc nos experientia tua illuc trans-
misso cognoscat, ut in utilitatem ^a parochiae ^b Bar-
baricina debeat mancipia comparare. Et ideo expe-
riencia tua omnino ei studiose solliciteque concurrat,
ut bono pretio, et talia debeat comparare quae in mi-
nisterio parochiae utilia valeant inveniri, atque emptis
eis huc, Deo protegente, is ipse celerius possit re-
meare. Ita ergo te in hac re exhibere festina, ut te
quasi servientium amatorem, quorum usibus emun-
tur, ostendas, et nobis te ipsis de tua valeant sollici-
tudine commendare.

EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM TRIBUNUM SIPONTINUM.

*Hortatur ut cum Vitaliano episcopo de epistolæ hujus
latoris libertate decernat.*

Gregorius Joanni tribuno Sipontino.

Lator præsentium de status sui conditione nobis
sæpius conquestus est a Bonifacio nostro notario
1107 sibi violentiam irrogari. Cujus rei cognitionem
in fratris et coepiscopi nostri Vitaliani notitiam præ-
vidimus ^a. perferendam. Cujus causæ meritum se
examinasse professus est. Sed quia ad proferendum
judicium se assurgere nullatenus dicit, hortamur ma-
gnitudinem vestram ut pro causa mercedis æternæ^b
cum prædicto resideatis episcopo, et, rei meritum
evidentius perscrutantes, quidquid vobis suadente
justitia visum fuerit, scripto decernite; et si de ejus
vobis certius libertate constiterit, nullis deinceps
quorumlibet inquietudinibus ad rei decisæ meritum
provocetur, sed in ea qua vobis visum fuerit libertate
declaratus secure permaneat.

EPISTOLA XXV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

*Laudat quod virorum monasterium in domo ancillarum
Dei monasterio cohærente construi noluerit. Monas-
terios tamen aut in ipso monialium discendentium loco,
aut in destituto quodam monasterio constitui juberet,
ipsumque Januario commendat.*

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Gratau nobis fraternitatis vestrae sollicitudinem

EPIST. XXIII [AL. 48]. — ^a Corrupie in quibusdam
Mss. Cod. et antiquis Editis prothochii, pro ptochodo-
chii, rectius in aliis Manuscriptis ptochii. Nempe πτω-
χίας domus, alendis pauperibus destinata, alias πτω-
χοδόχειον. Gus. ANV. In Vatic. A legitur prothochii,
pro parochiae; quam vocem hic habet Victor. Infra
autem habet in ministerio ptochii; nec facile est ve-
ram lectionem certo statuere, propter MSS. Codicum
penitiam. In solo quippe Vatic. A, in Victorino et in
Rheinig, epistolam hanc reperimus.

^b De Barbaricinis jam ad ep. 23 lib. iv. Illos a Van-
dalis e Numidia Africana provincia pulsos narrat Pro-
copius de Bello Vandal., lib. ii. *Vandalis*, inquit in

A fuisse cognoscite, quod pastorali se vigilantia pro tu-
tamine animarum, ut oportebat, exhibuit. Nuntiatum
siquidem nobis est quod in domo quandam Epiphani-
ni, lectoris Ecclesie vestre, idcirco secundum vo-
luntatem ipsius monasterium construi vetustis, ne
pro eo quod ^a domus ipsa ancillarum Dei monasterio
cohæret, deceptio exinde contingere animarum.
Et valde laudavimus, quia antiqui hostis insidias pro-
visione congrua, ut decuit, præcavisti. Sed quia
perlatum ad nos est Pompeianam religiosam seminarium
velle de eodem monasterio ancillas Dei tollere, &
per sua ^b unde tuta fuerant monasteria revocare,
atque illic congregationem constituere monachorum,
nece se est ut si impletum hoc fuerit, defuncti dispo-
sitione modis omibus conservetur (Grat. 13, q. 2, c. 4).

B Si vero factum hoc non fuerit, ne testatoris voluntas
in totum videatur esse frustrata, volumus ut quia
monasterium Urbani quandam abbatis, positum foris
extra civitatem Caralitanam, ita dicitur destitutum,
ut ne unus quidem illic **1108** monachus remaneret,
Joannes, quem memoratus Epiphanius in monas-
terio, quod, sicut dictum est, in domo sua solum de-
creverat, abbatem esse constituit, si tamen nihil est
quod eum impedit, abbas debeat ordinari. Atque
reliquæ quæ in domo antedicti Epiphanius condeade
fuerant ibi recondantur, et ei modis omnibus appli-
cetur quidquid idem Epiphanius in monasterio quod
deputaverat ædificari contulerat, quatenus et si de
loco propter suprascriptam cautelam voluntas ejus
non disponitur, merces nihilominus illibata servetur.

C Et hæc quidem omnia fraternalia vestra una cum Vi-
tali defensore disponat, et ita ea utiliter studeat or-
dinare, ut sicut de laudabili prohibitione, ita quoque
de bona habere possit constructione mercedem. Ipsum
vero monasterium licet fraternalitate vestra sit super-
vacuum commendari, hortamur tamen ex abundantia
ut id salva justitia, sicut vos decet, habeatis com-
mendatum.

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM SUBDIACONUM.

Apud prefectum agat pro Joanne argentario.

Gregorius Joanni subdiacono Ravennæ.

Qualiter Joannes argentarius indigentibus fidejus-
sione fuit sæpe remedium, experientia tua bene no-
vit. Unde contigit ut nunc importuno quandam pal-
tino ^a fidejussor accedens, necessitatem non modi-
cam patiatur, adeo ut in Ecclesia diu jam residens
vehementius affligatur. Sed quia quibusdam erat sa-
spicio quod prædicto Importuno non simpliciter, sed

hos jamdudum barbaros iram exercentes, eos non ad-
modum multos cum uxoris in Sardiniam mittentes,
hic (circa Aspidis monte) sunt dominati; procedente
autem tempore montes occupavere qui prope Caralitam
sunt, ac primo quidem clanculum latrocinita in viinas
exercentes, postea vero non minus quam ad tria milie
crevere, ex manifesto excursiones facientes minime latere
curaverunt, ac omnem circa oram depopulati sunt.
Quamobrem Barbaricini a vicinis appellati sunt.

EPIST. XXIV [AL. 19]. — ^a In Vatic. A, perducen-
dam. Nullus alius e nostris Codd. hanc epistolam con-
tinet.

compendii causa fidejussor accesserit, ad sacratissimum corpus beati Petri apostolorum principis distracta omnino sacramenta, quantum nobis renuntiatum est, præbuit, non solum nullum se ab eo commodum ex toto recepisse, verum etiam nec aliquid promissum habuisse, sed ei ut cæteris simpliciter accessisse. Et quia tam longo tempore innocentis hominis simplicitas non debet affligi, apud eminentissimum silium nostrum præfectum modis quibus valueris age, ut una ipsa statio, quæ in Romana civitate remansit, ejus temporibus claudi non debeat, sed ei pro mercede sua in hac afflictione subveniat, **1109** atque eum directa jussione dignetur absolvere; et amplius illum in hac esse necessitate minime patiatur, quia quemadmodum simplex benignusque sit, vel diversis fuerit saepe in tribulatione remedium, nec ipsi habetur incogitum. Et ideo ita, sicut diximus, cum omni dulcedine apud eum stude agere, ut in hujus absolutione multis possit ferre consulum, et hæc via remedii, sicut diximus, ejus temporibus non claudatur. ^c Data mense Novembri, indict. 4.

EPISTOLA XXVII.

AD JOANNEM RELIGIOSUM.

Joannem mensis pauperum et exhibendæ diaconie præpositum rationibus homini reddendis immunem declarat; sed rationem Deo positurum hortatur, ut opus suum impleat soleritus.

Gregorius ^a Joanni religioso.

Licet eos qui pia intentione sollicitudinibus curam debilibus ac egenis impendunt, sua apud omnes valeat tueri devotio, melius tamen est si pro quiete sua de his muniti fuerint quæ gesserint, ne inde eis inquietudinis occasio, unde magis laudandi sunt oriatur. Quia igitur te Joannem religiosum, intentionis tue studio provocati, mensis pauperum et

EPIST. XXV [Al. 20]. — ^a Id jam supra notatum est lib. iv, epist. 42, per canones interdictum.

^b Hoc est, ablate, ut etiam legitur in Norm., nostra autem lectio est Vaticanorum quinque, Colbert. et plur. Editor.

^c In recent. : Joannem.... abbatem esse constitutas, si tamen nihil est quod eum impedit ut abbas debeat ordinari.

EPIST. XXVI [Al. 23]. — ^a Qui nullo lucri intuitu fidejubet est simpliciter fidejussor; qui lucri causa, sive compendii, est fidejussor secundum quid, cum suis velit commodi studere, atque adeo rem agat suam; vocant vulgo corrum. Gussav.

^b Tabernam intelligo. Sic Ulpianus, in Digestis, lib. xlvii, tit. de injuriis, lege 45, § 7. Proinde si quis ad domum tuam venerit, etc. Item si ad statuonem vel tabernam ventum sit. Dicuntur etiam tabellionum stationes; uno verbo vox hec per materiam subjectam explicanda est, tam multipliciter est significatus. Hic de argenterio sermo est, quem alio nomine nummularium aut mensarium dicimus, sive rei nummariae negotiatores, Gall., un banquier, qui æs circumforaneum locat. Prostabant autem in foro eorum tabernæ, ubi argenteriam exercabant, suas, aut etiam aliorum pecunias collocaturi. Vide Alciatum, lib. iv Dispunctionum, cap. 22. Argentarius vel mensarius tabernas honestiore nomine dicebantur stationes, ut supra apud Gregorium. Gussav.

^c Ita legitur in tribus Vatic. In Colbert. vet., mense Decembri.

EPIST. XXVII [Al. 24]. — ^a In Anglie., Norm. et Corb., Joanni subdiacono Ravennæ. Legitur religioso

^A ^b exhibendæ diaconie eligimus præponendum, ue qua tibi ex hac administratione nascatur dubietas, hac te ^c munitione prospeximus fulciendum; constituentes ut de hoc quod ad mensas pauperum vel diaconie exhibitionem perceperisti, sive subinde percepis erogandum, nulli unquam hominum quolibet modo seu ingenio cogaris ponere rationem, vel aliquam debeas molestiam sustinere. Sed quia ita ab humanis te omnibus volumus rationibus ^d absolviri, ut Deo nostro de his quæ tibi commisimus rationem te noveris positurum, hortamur ut fidei sinceritas in te vigeat; sit mens in rebus intentior, cura propensior, voluntas pronior, studium vigilans, devotio clarius, exhibitio efficacior, quatenus dum divino ^e iutus auxilio hoc opus solerter impleveris, et illi pro quibus sollicitudinem geris, studii tui solatio utiliter consolentur, et tu mercedis tuae bonum in æterna vita Redemptoris nostri gratia compensante recipias. ^f Datum mense Decembri, iudictione 4. (Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 51.)

EPISTOLA XXVIII.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

De Anglis conversis latari Romanos omnes. Lætandum est Augustino de dono Dei; sed cavendum ex operatione virtutum cordis elationem. Miracula, tum a Moyse nondum culpa soluto, tum a reprobis ipsis edita. In his non suam, sed Dei gloriam querat et animarum salutem. De uno in nobis signo gaudendum, scilicet dilectione.

Gregorius Augustino episcopo Anglorum.

^a *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis (Luc. ii, 14; Joan. xii), quia granum frumenti **1110** ^b mortuum est cadens in terram, ne solum regnaret in celo, cuius morte vivimus, cuius infinitate roboramur, cuius passione a passione eripimur, cuius amore ^c in Britannia fratres querimus*

in Vatic., duobus Teller., Colbert., Rhem., etc. Confirmari potest hæc lectio ex consequentibus: *Quia igitur te Joannem religiosum, etc. Sic enim legendum ex omnibus Norm., Corb., Rhem., Vatic. quatuor; non quia igitur te Joannem, religioso, etc., ut exstat in Edit.*

^b Variae sunt hujus vocis acceptiones; vel enim sumitur pro loco ubi eleemosyna pauperibus erogatur, ut epist. 20 lib. viii, nunc lib. x et ist. 21; vel pro eleemosyna ipsa et omni re quæ pauperibus ministeratur, ut hic; vel pro collecta quæ sit pauperum causa, ut apud Cassianum, collat. 18, c. 7. Gussav.

^c Munitio hoc loco est charta, diploma, chirographum; sic dictum quod est cui conceditur, inde munitur et securus sit. Vide lib. xiv, epist. 3.

^d Multa hoc loco mutavimus in verbis tantum, suadentibus plerisque MSS.

^e Illic editores legerunt intus pro iutus, reluctantibus MSS., Reg., Vatic., etc.

^f In recent., mense Januario. Sequimur mss. Vaticanos.

EPIST. XXVIII [Al. 58]. — ^a Hymnum angelicum in gratiarum actionibus olim adhiberi solitum iam monuimus l. b. v, epist. 3, nota a.

^b Ita Corb. et Norm. In nonnullis legitur: *Mortuum cadens in terram multum fructum attulit, ne solum.*

^c Jam antea ab ipsis pene religionis incunabolis fides Christiana Britanniam pervaserat, ut recte annotat Alteserra in hunc locum, prolatis testimonis Tertulliani, Arnobii, Clementis Alexand. et Hieronymi (quibus additum Origenem, hom. 6 in Lucam.)

quos ignorabamus, cujus munere quos nescientes quærebamus, invenimus. Quis autem narrare sufficiat quanta hic lætitia in omnium corde fidelium fuerit exorta, quod gens Anglorum, operante omnipotenti Dei gratia, et tua fraternitate laborante, expulsis errorum tenebris, sanctæ fidei luce perfusa est; quod mente integerrima jam calcat idola, quibus prins verano tempore subjacebat; quod omnipotenti Deo puro corde substernitur; quod a pravi operis lapsibus sanctæ prædicationis regulis ligatur; quod præceptis divinis animo subjacet, et intellectu sublevatur; quod usque ad terram se in oratione humiliat, ne mente jaceat in terra. Cujus hoc opus est, nisi ejus qui ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. v, 17)*? Qui ut mundum ostenderet non sapientia hominum sed sua se virtute convertere, prædicatores suos quos in mundum misit, sine litteris elegit; hoc etiam modo faciens, quia in Anglorum gente fertia dignatus est per infirmos operari. Sed est in isto dono cœlesti, frater charissime, quod cum magno gaudio vehementissime debeat formidari. Scio enim quod omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente quam eligi voluit magna miracula ostendit. Unde necesse est ut de eodem dono cœlesti et timendo gaudeas, et gaudente perimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur (*Beda, lib. i Histor. Engl. c. 31*); perimescas vero ne inter signa quæ sunt insirmus animus in sui præsumptionem se elevet, et unde foris in honore attollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quod discipuli cum gudio a prædicatione redentes, dum cœlesti magistro dicerent: *Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt (Luc. x, 17)*, protinus audierunt: *Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celo (Ibid., 20)*. In privata enim et temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant. Sed de privata ad communem, de temporali ad æternam lætitiam revocantur, quibus dicitur: *In hoc gaudete quia nomina vestra scripta sunt in celo*. Non enim omnes electi miracula faciunt; sed tamen eorum omnium nomina in celo tenentur ascripta. Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo finem lætitiae non habent.

Restat itaque, frater charissime, ut inter ea quæ operante Deo exterius facis, semper te interius subtiliter judices, ac subtiliter intelligas et temet-

Verum vel prope defecerat tempore sancti Gregorii, unde et Anglorum apostolus a quibusdam est appellatus; vel Angli et Saxones, qui partem insulæ maximam occupaverant, idololatræ erant more parentum suorum Germanorum, quorum conversioni Gregorius papa totus per suos incubuit. Partim ex GESSANY.

^d Excusi, quod mente et devotione integerrima.

• Modus est loquendi Gregorio familiaris lib. II Dial. c. 55, quatenus unum idemque esset momentum, et levare caput, et pluriam deponere.

^e Ita melius MSS. Norm., Corb., etc., quam Ex-

A ipsum qui sis, et quanta sit in eadem gente gratia, pro cuius conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te Creatori nostro seu per linguam, sive per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revokes, ut surgentem cordis gloriæ memoria reatus premat. Et quidquid de scandis signis acceperis vel accepisti, **III** hæc non tibi, sed illis deputes donata pro quorum tibi salute collata sunt.

Occurrit autem menti ista cogitanti quid de uno Dei famulo actum sit, etiam egregie electo. Certe Moyses dum Dei populum ex Ægypto educeret, mira, sicut tua fraternitas novit, signa in Ægypto operatus est. In Sina monte quadraginta diebus et noctibus jejunans, legis tabulas accepit, inter coruscos

B et tonitruos, pertimescente omni populo, omnipotenti Dei servitio solus familiari etiam collocutione conjunctus est (*Exod. xix, xxxi*); Rubrum mare aperuit; in itinere ducem habuit nubis columnam; esurienti populo ^e manna de celo depositus; carnes desiderantibus usque ad satietatem nimiam in eremo per miraculum ministravit (*Exod. xiii, xiv, xvii*). Sed cum jam sitis tempore ad petram ventum fuisse, diffisus est, seque de eadem aquam educere posse dubitavit, ^f quam jubente Domino largis usque fluentis aperuit. Quanta autem post hæc per triginta et octo annos in deserto miracula fecerit, quis enumerare, quis investigare valeat (*Exod. xvii; Num. xx*)? Quoties res dubia animum pulsasset, recurrens ad tabernaculum, secreto Dominum requirebat, atque de ea protinus, Deo loquente, docebatur (*Exod. xxxiii, seq.*). Iratum populo Dominum placabat suæ precis interventione; surgentes in superbia atque in discordia dissidentes dehincenit terræ hiaticibus absorbebat, victoriis premebat hostes, signa monstrabat civibus (*Num. xxvi*). Sed cum jam ad reprobationis terram ventum fuisse, vocatus in montem est; et quam culpam ante annos triginta et octo, ut dixi, fecerat, audiuit quia de educenda aqua dubitavit. Et propter hoc quia terram reprobationis intrare non posset, agnovit (*Num. xxvii*). Qua in re considerandum nobis est quam timendum sit omnipotentis Dei iudicium, qui per illum famulum suum tot signa faciebat cuius culpam tam longo tempore adhuc servabat in cogitatione.

D ^g Igitur, frater charissime, si et illum agnoscamus post signa proculpa mortuum, quem ab omnipotente Deo novimus præcipue electum, quanto nos debemus metu contremiscere, ^h qui secundum adhuc novimus si electi sumus?

cusi, ubi legitur, quam jub. Dom. percussit aque aquas effluentis aperuit.

^g Videtur sanctus Gregorius non animadvertisse aliam historiam recitari *Exod. xvii*, aliam *Numer. xx*, quando Moyses dubitavit. Hanc expouit Augustinus in *Psal. cv*, et lib. xvi contra Faustum Manich. c. 16, 17. Theodoret. quæst. 58, in lib. *Numer. viii*. Aliam autem quæst. 27 et 28 in *Exodus*. Utramque confundit Procopius; distinguunt alii omnes.

^h Hæc adversus vanam Calvinistarum fiduciam Vide lib. *xx Moral.*, num. 8 et seq.

De reproborum vero miraculis quid dicere debeo, **eum** tua bene fraternitas noverit quid in Evangelio Veritas dicit : *Multi venient in illa die dicentes mihi : Domine, in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus. Sed dicam illis quia nescio qui estis. Recedite a me, omnes operari iniquitatis,* (*Math. vii, 22; Luc. xiii, 27*). Valde ergo premendus est animus inter signa et miracula, ne fortassis in his propriam gloriam querat, et privato suae exaltationis gaudio exultet. Per signa enim animarum lucra querenda sunt, et illius gloria, cuius virtute ipsa eadem signa geruntur. Unum vero Dominus nobis signum dedit, de quo et vehementer gaudere, et electionis gloriam in nobis possumus agnoscere, dicens : *In hoc scietur quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan. xiii, 53*). Quod signum propheta requirebat, cum diceret : *Fac tecum, Domine, signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur* (*Psalm. lxxxv, 17*).

Hæc autem dico, quia auditoris mei animum in humilitate sternere cupio. Sed ipsa tua humilitas habeat fiduciam suam. Nam peccator ego spem certissimam teneo, quia per omnipotentis Creatoris ac Redemptoris nostri Dei et Domini Jesu Christi gratiam jam peccata tua dimissa sunt, et idcirco electus es, ut per te dimittantur aliena. Nec habebis luctum de quolibet reatu in posterum, qui de multorum conversione gaudium conari facere in cœlo. Idem vero Conditor et Redemptor noster, cum de pœnitentia hominis loqueretur, ait : *Ita dico vobis, magis gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta novem justis quibus non opus est pœnitentia* (*Luc. xv, 7*). Et si de uno pœnitente grande sit gaudium in cœlo, quale gaudium factum credimus de tanto populo a suo errore converso, qui, ad fidem veniens, mala quæ egit pœnitendo damnavit ? In hoc itaque cœli et angelorum gaudio repetamus ipsas quas prædiximus voces angelorum : Dicamus igitur, dicamus omnes : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. ii, 14*)¹. (Cf. *Joan. Diac. i, n, c. 40*.)

EPISTOLA XXIX.

AD BERTHAM ANGLORUM REGINAM.

De Anglorum conversione gratulatur. Ne regis animum ad perfectam Christianæ fidei dilectionem succendere diutius negligat, hortatur impense.

Gregorius^a Berthæ reginæ Anglorum.

Qui post terrenam potestatem regni cœlestis gloriam cupit acquirere, ad faciendum lucrum **1113** Creatori suo debet enixius laborare, ut ad ea quæ

¹ In Collectione Pauli Diaconi et in Remig. additetur : *Data die Kalend. Januar., dissimulata indictione.*

EPIST. XXIX [Al. 59]. — ^a Ita MSS. Anglie., Norm., Corb., Reg., quatuor Vatic., tres Colbert. In uno Colbert. legitur *Adilbergæ*, consentaneaque Excusi. Unde nomen hoc formatum sit ostendimus in Vita sancti Gregorii. Legendum Berthæ, ex Beda, lib. i Hist. Eccles. Angl. gentis, c. 25, aliiisque historicis.

A desiderat operationis sue gradibus possit ascendere, sicut vos fecisse gaudemus. Remeantes igitur dilectissimus filius noster Laurentius presbyter et Petrus monachus, qualis erga reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum gloria vestra existiterit, quantaque illi solatia vel qualem charitatem impenderit, retulerunt. Et omnipotentem Deum benediximus, qui conversionem gentis Anglorum mercedi vestræ dignatus est propitius reservare. Nam sicut per recordandæ memorias Helenam, matrem plissimi Constantini imperatoris, ad Christianam fidem corda Romanorum accedit, ita et per glorias vestras studium in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari. Et quidem jamdudum glorirosi filii nostri conjugis vestri animos prudentias vestras bene, sicut revera Christianæ, debnistis inflectere, ut pro regni et animæ suæ salute fidem quam colitis sequeretur, quatenus et de eo et per eum de tolius gentis conversione digna vobis in ecclæstibus gaudiis retributio nasceretur. Nam postquam, sicut diximus, et recta fide gloria vestra munera et litteris docta est, hoc vobis nec tardum nec debuit esse difficile. Et quoniam, Deo volente, aptum nunc tempus est, agite ut, divina gratia cooperante, cum augmentatione possitis quod neglectum est reparare.

Itaque mentem glorirosi conjugis vestri in dilectione Christianæ fidei adhortatione assidua roborate, vestra illi sollicitudo augmentum in Deum amoris infundat, atque ita animos ejus, etiam pro subjectæ

C sibi gentis plenissima conversione succendat, ut et magnus omnipotenti Domino de devotionis vestræ studio sacrificium offerat, et ea quæ de vobis narrata sunt et crescent et vera esse modis omnibus approbentur ; quia bona vestra non solum jam apud Romanos, qui pro vita vestra fortius oraverunt, sed etiam per diversa loca, et usque Constantinopolim ad serenissimum principem pervenerunt. Unde sicut nobis de Christianitatis vestræ solatii laetitia facta est, ita quoque de perfecta operatione vestra angelis fiat gaudium in cœlis. Sie vos in adjutorio supradicti reverendissimi fratris et coepiscopi nostri, et servorum Dei quos illuc misimus, in conversione gentis vestras devote ac totis viribus exhibete, ut et hic feliciter cum gloriose filio nostro conjugi vestro regnetis, et post longa annorum tempora futuræ quoque vitæ gaudia, quæ finem habere nesciunt, capiat. Oramus autem omnipotentem Deum, ut glorias vestras eorū et ad operanda quæ diximus, gratiae suæ igne succendat, et æternæ mercedis fructum vobis de placita sibi operatione concedat.

Erat autem Bertha Ethelberti Cantiorum in Britannia regis uxor, Chariberti Francorum regis filia, Clotarii primi nepitis, Clodovæ Magni pronepitis, quæcum esset Christiana, plurimum in conversione mariti sui labravit. Lege virum clarissimum Adrianum Valesium, in lib. ix Rerum Francicarum. *Parlim ex GOUSSAN.*

^b In Reg. legitur monita.

^c Excusi, repugnantibus MSS. Vatic., Norm., etc., de devotionis sue, scilicet regis Anglorum.

114 EPISTOLA XXX.

AD VENANTIUM EXMONACHUM PATRICIUM SYRACUSANUM.
*Tum suæ, tum illius podagræ occasione docet vitæ
 hujus paenæ esse Dei verbera peccatores ex misericordia corrigit. In illis proinde revocanda in
 memoriam delicta, agendas Deo gratias, prævertendum pœnitentia Dei judicium.*

Gregorius ^a Venantio exmonacho patricio Syracusano.

Debitum salutationis alloquium solvens, ea volui loqui quæ patior. Sed incongruum puto narrare quæ noscitur. Podagræ enim doloribus torqueor, qui et mihi et vobis ^b non dispariliter nocivi, dum apud nos vehementer excrescunt, nos decrescere a vita fecerunt. Inter quos quid aliud debemus nisi semper ^c delicta nostra ad memoriam revocare, atque omnipotenti Deo gratias agere? Quoniam qui ex carnis blandimento multa peccavimus, ex carnis afflictione purgatur. Sciendum quoque est nobis quia pœna præsens, si animum afflitti convertit, nunc est culpas præcedentis; si autem ad timorem Domini minime convertit, initium est pœnae sequentis. Currandum igitur nobis est, et summopere in fletibus tota mentis conversione vigilandum, ne de tormento ad tormenta transeamus. Considerandum quoque est quanta erga nos dispensatione pietatis agat conditor noster, quod morte dignos assidue percutit, et tamen adhuc minime occidit. Minatur enim quod facturus est, nec tamen facit, ut dolores nos præcurrentes terreat, et conversos ad timorem districti judicis ab ejus nos animadversione ^d in vitæ termino abscondant. Quis enim dicat, quis enumeret quanti in C sua luxuria dimissi, in blasphemis quoque et superbia prouentes, in rapinis et iniquitatibus permanentes usque ad diem obitus sui, ita in hoc sæculo vixerunt, ut nunquam dolorem vel capitum paterentur, sed et subito percussi ignibus inferni sunt traditi? Nos ergo habemus indicium, quia derelicti non sumus, qui assidue flagellantur, teste Scriptura, quæ dicit: *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit (Heb. xii, 6).* In ipsis itaque verberibus Dei revocemus ad memoriam et ejus munera, et nostri reatus damna. Pensemus quanta bona super nostram malitiam fecerit Dominus, et quanta mala sub ejus bonitate commisisimus. Implemus quod per prophetam Dominus dicit: *Reduc me in memoriam, ut judicemur simul (Isai. xlvi, 26).*

EPIST. XXX [Al. 25]. — ^a In hac inscriptione sequi sumus MSS. Norm., Anglic., Corb. et plerosque a Gussanvillæo enumeratos. In Regio et in tribus Vatic. tantum habes, *Venantio Syracusano*. Consentit vet. Colbert. In Excusis vitiis legitur episcopo Syracusano, si novissimam Gus-anvillæi Edit. excipias. Venantius ex superioribus epistolis, maxime ex 34 lib. 1, satis notus.

^b Mendose in Edit. Gussanvillæi non dispariliter noti.

^c Omittitur *delicta nostra*, in Norm. et Corb.

^d In Excusis, in aeternum. Quatuor Vaticanæ, in termino abscondant.

^e Vulgati recent., *dulcedinem intermittat*. Adhaeremus quatuor Vatic., totidem Colbert., omnibus Norm., Corb., Regio, etc.

A Judicemur modo in nostra cogitatione cum Deo, ne districte postmodum judicemur a Deo. Quid etenim Paulus dicit? *Si nos met ipsos judicaremus, non utique a Domino judicaremus (1 Cor. xi, 31).* Quisquis ergo festinat evadere distinctionem 115 sententiae judicis sequentis, per amaritudinem pœnitentie omnem sibi ^f dulcedinem interimat vitæ præsentis. Quæcumque autem ^f hujusmodi bona sunt, cujus dona sunt, nisi conditoris? Sed et libere nobis non debet donum Dei, quod per delectationem sui separat ab amore Dei, ne data danti præferamus, et dum bona percipimus, etiam mali, unde crescere in ejus timore debuimus, inde a timore illius disjungamur. Creator autem omnium, id est omnipotens Deus, hæc quæ vobis in epistolis loquimur menti vestrae aspiratione B sui Spiritus infundat, vosque ab omnibus culpas inquinationibus tergit, et hic vobis consolationis suæ gaudium et apud se quandoque præmia æterna concedat. Dulcissimas filias meas dominam Barbaram et dominam Antoninam mea peto vice salutari ^h.

EPISTOLA XXXI.

AD PASCHASIUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Venantio sancti Severini reliquias ad oratoriis consecrationem concedat.

Gregorius Paschasio episcopo Neapolitano.

Joannes, servus et actor domini Venantii, sanctuaria beati Severini confessoris, oblata petitione, suprascripto ^a domino suo postulat dehere coucedi, quatenus in ejus nomine oratorium propriis constructum sumptibus possit solemniter consecrari; et ideo, frater charissime, præfati desideris ex nostra te præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quan postulat potiatur effectu ^b. Datum mense Februarii, indict. 4.

EPISTOLA XXXII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Concessus Candido abbati reliquias. Se tot ac tantis ægritudinibus affectum, ut vivere pœna sit. Proces apud Deum petit, ut flagella mitiget, et patientiam concedat.

Gregorius ^a Mariniano Ravennæ.

Latore hoc præsentium Candido abbate pro pœnitis reliquiis, quæ et concessæ sunt, veniente, quanto de fraternitatis tuæ nutrimento letatus sum, quod in eo studium tuæ fraternitatis apparuit, tanto contristatus sum quod ejus, ut volui, præsentia frui non potui, quod me et ægrotum reperit, et discedens

^f Editi, hujus mundi.

^g Ita MSS. omnes. Recent. mutarunt libere in haberi. Infra legerunt mala pro mali, et idem pro id est.

^h In quatuor Vatic. et in duabus Colb. legitur mense Januario, indict. 4.

EPIST. XXXI [Al. 26]. — ^a Colbert., Reg. et duo Vatic., domino suo postulante.

^b Hæc nullis in MSS. reperimus, præterquam in Reg.

EPIST. XXXII [Al. 27]. — ^a In Vatic. B et E, Mariniano episcopo Arabiæ. In Excusis, Maximiano episcopo Arabiæ. Emendavimus vitiosas illas inscriptiones, ex omnibus Anglic., Norm., quatuor Colbert., duobus Teller., Corb., Rhem., Reg. et Vatic. D.

in infirmitate adhuc positum dereliquit. Multum enim jam tempus est quod surgere de lectulo non valeo. Nam modo **1116** me podagræ dolor cruciat, modo nescio quis in toto corpore cum dolore se ignis expandit; et sit plerunque ut uno in me tempore ardor cum dolore configat, et corpus in me animusque desicit. Quantis autem aliis necessitatibus extra hæc quæ retuli infirmitatis afficiar, cùm numerare non valeo. Sed breviter dico quia sic me infectio noxii humoris imbibit, ut vivere mihi pœna sit, et mortem desideranter exspectem, quam gemitibus meis solam esse credo posse remedium. Proinde, trater sanctissime, diuinæ pro me pietatis misericordiam deprecare, ut percussionis suæ erga me flagella propitius mitigari, et patientiam tolerandi concedat, ne nimio, quod absit, tædio in impatientiam cor erumpat, et ea quæ bene curari per plagam poterat culpa, crescat ex murmure ^b. Datum mense Februarii, indict. 4. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.)

EPISTOLA XXXIII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Hortatur ut disposita Ecclesia Romam contendat, ubi quietus, Gregorio ipso curante, a vomitu sanguinis sanari possit. Interim abstineat a jejuniis, vigiliis et concionibus.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

^a Veniente quodam Ravennate homine, gravissimo mærore percussus sum, quia fraternitatem tuam de vomitu sanguinis retulit ægrotare. Ex qua re sollicite et singillatim eos quos hic doctos lectione novimus, medicos fecimus inquiri, et quid singuli senserint, quidve dictaverint sanctitati vestræ scriptum transmisimus. Qui tamen quietem et silentium præ omnibus dictant, quam si tua fraternitas in sua Ecclesia possit habere, valde sum dubius. Et ideo videtur mihi ut ordinata illuc Ecclesia, vel qui missarum solemnia explere valeant, vel qui ^b episcopii curam gerere, ^c hospitalitatemque et susceptiones possint exhibere, quive monasteriis custodiendis ^d præesse, tua fraternitas ad me ante æstivum tempus debeat venire, ut ægritudinis tuæ ego specialiter, in quantum valeo, curam geram, quietem tuam custodiam, quia huic ægritudini æstivum tempus medici vehementer dicunt periculosum. Et valde pertimesco ne si curas alias cum adversitate temporis habueris, amplius ex eadem molestia percliteris. Ego etiam

^b Absit a plerisque MSS. Legitur in Vatic. A, B, E, et in duabus Colbert.

EPIST. XXXIII [Al. 28]. — ^a In Vatic. A et F, rententes quidam Ravennates homines, gravissimo mærore invenerunt percussum. Confer hanc epist. cum quadragesima.

^b In Norm., Colbert., Reg. et Corb., episcopi curam (hoc est episcopale officium) gerere.

^c Ejus maxime cura episcopis incumbit. Sanctus Hieronymus in c. I Epist. ad Tit., in illud, sed hospitalitem. Ante omnia hospitalitas futuro episcopo denuntiatur. Si enim omnes illud de Evangelio audire desiderant: Hospiſ fui, et suscepisti me, quanto magis epip̄opus, cuius domus omnium commune debet esse hospitium? Laicus enim unum aut duos aut paucos recipiens implebit hospitalitatis officium; episcopus nisi omnes receperit, inhumanus est. GUSSANV.

A ipse valde sum debilis, et omnino est utile ut cum Dei gratia sanus ad tuam redeas Ecclesiam; aut certe si vocandus es, inter tuorum manus voceris; et ego qui me proximum morti video, si me omnipotens Deus ante te vocare voluerit, inter tuas manus transire debeam. **1117** Si autem qualitas temporis ad veniendum præpedierit, aliquo ^e parvo exenio dato, apud agonem agi potest ut ipse vobis cum hominem suum usque Romanam transmittat. Si igitur eadem ægritudine gravari te sentis, et venire disponis, cum paucis tibi veniendum est, quia mecum in episcopio manens, quotidiana obsequia de hac Ecclesia habebis.

Præterea nec hortor nec admoneo, sed districte præcipio ut jejunare minime præsumas, quia dicunt medici huic molestiæ valde esse contrarium, nisi forte si grandis solemnitas exigit, quinque in anno vicibus concedo. A vigiliis quoque temperandum est, et ^f preces quæ super cereum in Ravennati civitate dici solent, vel expositiones Evangelii, quæ circa Paschalem solemnitatem a sacerdotibus sunt, per alium dicantur. Et tua dilectio contra virtutem, laborem sibi minime imponat. Hæc autem dixi, ut ^g si te melius senseris, et venire distuleris, scias quid debetas ex meo mandato custodire. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 53.)

EPISTOLA XXXIV.

AD PASCHASIUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Quam illius decessor ex pecuniis Ecclesiæ detinuerat cleri vel pauperum portionem, ipse juxta prescriptum in hac epistola modum distribuauit.

Gregorius Paschasio episcopo Neapolis.

Tempore quo fraternitas tua ad episcopatus officium Deo auctore proiecta est, constituisse nos recolit ut ex pecuniis Ecclesiæ vestræ portio cleri vel pauperum, quam minime decessor vester præbuerat, id est quadringenti solidi seorsum fieri debuissent, qui ejusdem cleri alique pauperum erogationi proficerent: quod quia diutius non est differendum, volumus ut secundum distributionem præsentibus scriptis insertam, coram Anthemio subdiacono nostro, sine difficultate aliqua, fraternitas vestra debeat erogare. Præbendi itaque sunt clericis vestris per singulos, sicut prospereritis, simul omni summa solidi centum; ^a præjacentibus, quos centum viginti sex esse cognovimus, dandi sunt solidi sexaginta tres, id est

^d Recentiores, præesse norint; quod ultimum verbum addiderunt de suo, non ex MSS.

^e Ita omnes MSS. Vatic., Anglic., Norm., Reg., Corb., duo Colbert., etc., ubi in Editis legitur parvo remedio. In Remig., parvo xenio.

^f Preces illas ad paschalem cereum benedicendum fuisse Ravennatis Ecclesiæ peculiares inuit Gregorius. Attamen in pluribus aliis Ecclesiis, jam tunc certis precibus benedictum fuisse cereum illum, probat Menardus, tum ex conc. Tolet. IV, tum ex Ennodio Ticinensi. Consule notam 500 in lib. Sacramentorum, col. 343 et seq. In Vatic. D et in Rhem. legitur, que super cereum in Ravenna per canticum dici solent.

^g In Vatic. D et laudato Rhem., si tu melius senseris.

EPIST. XXXIV [Al. 29]. — ^a Id est, qui tempore

medium solidi per singulos; presbyteris ac diaconis et clericis peregrinis solidi quinquaginta; hominibus honestis ac egenis, quos publice petere verecundia non permittit, solidi centum quinquaginta; ita ut quidam eorum ad singulos tremisses, ^b quidam ad singulos solidos, vel si visum fuerit amplius dimittantur. Reliquis vero pauperibus qui eleemosynam publice petere consueverunt, solidos triginta sex. Ecce nos quantum vel quibus dari debeat distribuimus. Sed **1118** quia, sicut prævidimus, non omnibus æquatiter est præbendum, necesse est ut una cum prædico subdiacono, prout prævideritis, dare singulis debeat, atque id modis omnibus studatis, quatenus hoc quod alter injuste detinuit vos devote ac celerius impendendo ad vestram possitis applicare mercedem.

EPISTOLA XXXV.

AD BARBARAM ET ANTONINAM.

*De imminente patris morte vehementer afflictas consolatur.*Gregorius Barbaræ et ^a Antoninæ.

Susceptis gloriæ vestræ epistolis, quæ pro verbis ^b lacrymis loquebantur, non minor ^c nos, dilectissimæ filiæ nostræ, quam vos de patris ægritudine maior afficit. Nec enim extraneam possumus repudare tristitiam, quippe quæ nobis charitatis lege fit propria. Sed quia in nulla desperatione de Redemptoris nostri est misericordia diffidendum, animos vestros ad consolationem patris erigite, spem vestram in omnipotens Dei manu ponite; et in ipsis protectione confidimus quia et ab omni vos adversitate custodit, atque tribulationem vestram exhilarat, et secundum paterna desideria propitijs vos ordinari concedit. Si vero debitum humanæ sortis impleverit, nec tunc desperatio aliqua vos comprimat, vel quorumdam vobis verba terrorum incutiant. Nam post Deum, qui orphanorum gubernator ac protector est, sic de dulcissima gloria vestra erimus solliciti, atque utilitati vestræ providere ut possumus adjuvante Domino festinabimus, ut nec vos injustorum hominum concussio ulla perturbet, et nos debitum quod prædecessoris in ministerio Ecclesiae fuerant quibusque sua nondum stipendia persoluta fuerant. Hoc constat ex impensa summae cd solidorum, quam fieri vult Gregorius, quamque in portiones quinque distribui observo: 1. assigna' centum solidos clericis pro tempore in Ecclesia ministrantibus; 2. sexaginta tres iis qui ante Paschias ordinationem ministraverant, id est, *præjacentibus*; 3. clericis peregrinis quinquaginta; 4. centum quinquaginta pauperibus honestis; 5. triginta sex mendicantibus. Haec manifestiora sunt quam ut probatione indigeant. Notare lubeat Gregorium pauperibus honestis et verecundis ampliores quam mendicantibus partes distribui velle, nempe quadruplo maiores, quod pauci attendunt. Idem respectu clericorum peregrinorum factum adverte. Porro clericos, quos sanctus Gregorius vocat *præjacentes*, Gregorius Turon. appellat scholam prædecessoris, lib. x, c. 26. Nota etiam discriminem inter clericos proprios et peregrinos. GUSSANV.

^b Additur in Vulgatis, *quidam ad binos, quidam, etc.*^c EPIST. XXXV [Al. 51]. — ^a Ex Colbert. ali habent Antoniæ, ali Antoninæ, ut legitur in Vatic., Norm., Anglic., etc. Venantii patricii natæ erant Barbara et

A de parentum vestrorum bonitate contraximus vobis per omnia repensem. Gratia itaque cœlestis vos suo favore nutriat, sua protectione a malis omnibus defendat, ut vitæ vestræ incolumitas gaudium nostrum fiat.

EPISTOLA XXXVI.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Suum de Venantii desperato morbo dolorem testatur. Agendum in primis ut ad monasticum habitum rel in extremis redeat. Se, quod imperatori ipsi filias suas jam commendeat Venantius, plurimum impediti. Illas quoad ejus facere poterit tueatur Joannes. Huic Romam congruo tempore venire amice permittit.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Fraternitatis vestræ scripta suscepit, ^a quæ mihi de dulcissimi filii mei domini Venantii ægritudine loquebantur, et cuncta circa eum qualiter acta sunt **1119** enarrabant. Sed uno tempore auditis et illum desperate ac graviter ægrotare, et in rebus orphänorum homines iniquos insistere, vix se dolor in corde meo capere poterat. Sed in hoc fuit solatum, quod lacrymati mihi per gemitus erumperant. Vestra igitur sanctitas primam ^b quam debet curam negligere non debet, ut de anima ejus cogitare debeat, exhortando, rogando, Dei terrible judicium propoundingo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, ^c ut ad habitum suum redire vel in extremis debeat, ne ei tantæ culpæ reatus in æterno judicio obsistat; ac deinde vestrum est cogitare quomodo filiæ ejus dominus Barbara et Antonina debeat ordinari, ut nulla occasio malis hominibus præbeat. Nam postquam me de eis sollicitudinis curam gerere conjuravit, addens ut earum debeam ordinationi prospicere, aliud in epistola sua secutus est, quod hoc mihi studenti dubium non est quia possit obsistere. Ait enim ut piissimo domino imperatori sœpius supplicem, quatenus ipse eas faciat ut præviderit ordinari. Quod ^d quam sit diversum priori voluntati perpenitit. Ex qua re dubito ne hominibus in Sicilia positis et querentibus occasionem in rebus ipsius apta detur occasio. Nam hoc cognito, quid facturi sunt qui, nulla existente causa, ^e jam sigillum in substantia Antonina. Vide, supra, epist 30.

^b Vulgati, *lacrymas loquebantur.*^c Ibid., nos de dilectissimi filii nostri, quam. Vatic. omnes, Norm. et alii MSS., locutionem hanc reprobant.

D EPIST. XXXVI [Al. 31]. — ^a Vatic. D, quæ mihi dulcissimi. ægritudinem loquebantur. Infra, Norm. habent desperato, pro desperato.

^b Excusi, quam deceat.^c Scilicet ad monasticum statum, quo abdicato uxorem duxerat.^d Alii., quam sit contrarium. De aliis leviusculis sive jam mutatis, sive infra mutandis non est opere pretium admonere.^e Nota veterem morem bona debitorum sis i. si gno principis apposito, eidem custodienda vind. car. cuius Ambrosium meminisse, epist. 33, censet Alteserra. In eamdem rem laudat ibidein multis leges Codicis. Supponit videlicet Venantium, qui publico aliquo officio functus fuerat, reddendis fisco rationibus obnoxium fuisse. Aliam vero causam eur sigillo principis mutarentur Venantii bona, ipse Venantius suppeditarai, eadem imperatori commendando.

ipsius, quantum dicitur, n̄t̄ebantur imponere. Nunquid non illis videtur ratio ad faciem adjuvare, et ad hoc illis justam quasi præbere materiam? Si dixerint: Domno imperatori commendate sunt, negligere non possumus, periculi nostri interest, res in tutum facimus, quousque dominus imperator Constantinopolim duci præceperit. Dic, rogo, quid ad hæc facturus sum, quando homini habenti potestatem paterna videtur commendatio concordare? Me enim conjurat ut ita eas ordinari provideam, quatenus aut in Romana civitate sint, aut de Sicilia non tollantur, et ille id agit ut eas nulla nec hoc deducendi, nec illis sit ratio retinendi. Vos autem, in quantum potestis, malis hominibus obviate. Earum substantiam propter Deum omnipotentem, velut propriam, defendite; et si adhuc licet, quomodo omnis occasio removeatur violentiae in prædicti viri domni Venantii testamento providete. Si autem ita placet ut palatio commendentur, mihi non debet imponere pondus ut in anima mea curam ordinationis earum velit impingere, de quarum ordinatione qualiter cogitem omnipotentem Deum sufficiat scire. Unde statim dilectissimo filio meo Anatolio diacono, ut cum gloriosa Rusticana patricia loqui studeat, et qualiter de personis quarum mihi nomina transmissa sunt debeat exquirere et indicare, scribere curavi; ut nobis omnia sub celeritate indiceat, et quæ sienda sunt, Deo ordinante, disponantur.

Præterea, in scriptis quæ ad nos misisti fratrem vestram **1120** contristatam invenimus, eo quod hic eam quasi pre ingratitudine aliqua venire noluissemus, quando non illud ab aliud nisi sola utilitatis causa fecimus, scientes propter personas ibidem consistentes valde necessariam illie vestram fuisse præsentiam. Sed ne forte ex hoc ingratum erga vos animum nostrum credatis, quod absit, existere, si veniendi vobis voluntas est, apto vos tempore apostolorum liminibus præsentate. Nam quantum ad nos pertinet, ita charitatem vestram diligimus, ut videre vos sæpè cupiamus. (Vide, sup., epist. 30 et 35, et lib. I, epist. 34. Cf. Joan. Diac., l. III, c. 48.)

EPISTOLA XXXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Defendendas ad episcopos clericorum causas, ne episcopalis iurisdictio violetur.

Gregorius Romano defensori Siciliæ.

Pervenit ad nos (Grat. 41, q. 1, c. 39) quod si quis contra clericos quolibet causam habeat, despictis eorum episcopis, eosdem clericos in tuo facias judicio exhiberi. Quod si ita est, quia valde constat esse incongruum, hac tibi auctoritate præcipimus ut

EPIST. XXXVII [Al. 32]. — ^a Vatic. D et E, nisi ut præterquam ecclesiasticus custodiri illuc ordo debuit, confundatur. Cæteri Vaticani in nonnullis ab invicem discrepani.

EPIST. XXXVIII [Al. 33] — ^a Hic quedam conditiones ad officium defensoris obtinendum et exercendum necessarie re sensentur, que tamen in Ms. Vatic. A minime leguntur; ibi enim hæc epistola incepit ab his verbis *ecclesiastice utilitatis*. In hoc solo

A hoc denovo facere non præsumas. Sed si quis contra quemlibet clericum causam habuerit, episcopum ipsius adeat, ut aut ipse cognoscat, aut certe ab eo judices deputentur; aut si forte ad arbitros eundum est, partes ad eligendum judicem ab ipso executio deputata compellat. Si quis vero clericus vel laicus contra episcopum causam habuerit, tunc te interponere debes ut inter eos aut ipse cognoscas, aut certe te admonente sibi judices eligant. Nam si sua unicuique episcopo jurisdictione non servatur, quid aliud agitur, ^b nisi ut per nos per quos ecclesiasticus custodi debuit ordo, confundatur?

Item nuntiatum est nobis quia quosdam clericos qui a reverendissimo fratre nostro Joanne episcopo, exigente culpa, in pœnitentiam missi sunt, nesciente **B** illo, tua illos exinde auctoritate ejeceris; quod si verum est, rem te omnino in honestam et non leviter increpandam fecisse cognoscas. Eosdem ergo clericos episcopo suo sine mora restitue. Et hoc de cætero cave committere, quia si neglexeris, nostros te noveris non mediocriter motus incurrere. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 30.)

EPISTOLA XXXVIII.

AD VITUM DEFENSOREM.

Illum Ecclesiæ defensorem instituit.

Gregorius Vito defensori.

^a Si nulli conditioni vel corpori teneris obnoxius, nec fuisti clericus alterius civitatis, aut in nullo tibi canonum obviant statuta, ecclesiastice **1121** utilitatis intuitu id nostro sedit arbitrio, ut officium Ecclesiæ defensoris accipias, et quidquid pro pauperum commodis tibi a nobis injunctum fuerit, incorrupte et gnaviter exsequaris; usurp hoc privilegio, quod in te habita deliberatione contulimus, ut omnibus quæ tibi a nobis injuncta fuerint complendis operam tuam fideli exhibeas redditurus de actibus tuis sub Dei nostri judicio rationem. Hanc autem epistolam ^b Paterio secundicerio notario Ecclesiæ nostræ scribendam dictavimus, cuique subscripsi-
mus.

EPISTOLA XXXIX.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Vitum defensorem constitutum commendat.

Gregorius Romano defensori.

Vitum, præsentium ^a portatorem, experientia tua D olim nostrum fuisse cognoscat. Cujus quoniam bene fidem et soleritiam novimus, in defensorum ^b illum schola, data ei solemniter epistola, militandum esse prævidimus. Et ideo si quid ei pro ecclesiasticis utilitatibus injungere forte volueris, nullam de eo dubietatem habeas; sed omnino de puritate ipsius certus esto, nec eum fraudulenter vel dupliciter aliquid

fere Codice epistola ista continetur.

^b In Vatic. A, Paterio secundicerio nostro tribuendam dictavimus.

EPIST. XXXIX, [Al. 32]. — ^a Hujus vocis originem quarto sæculo tribuant, sed male; nam Arnobius ea usus est, et alii. Vide lib. I, epist. 42, nunc 44. GUSSANV.

^b Schola est ordo quivis officialium, cantorum, notariorum, etc. Vide lib. Sacram., col. 64, et notam 253.

acturum existimes. Unum est ut ei charitatem, quæ fidelibus debetur, impendas.

EPISTOLA XL.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Ob eruptionem sanguinis temperet a jejuniu, atque ab omni exasperatione caveat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Multa nos, frater charissime, cogit infirmitas, ex quibus si sani essemus, jure reprehensibiles videtur-
mur. Sed quia aliter subsistere in hoc fragili corpore
positi non valemus, nisi ejus languoribus serviamus,
erubescere quod imponit necessitas non debemus. Et
ideo quoniam ^a eruptionem sanguinis patientibus je-
junia medici omnino dicunt esse contraria, his frater-
nitatem tuam ^b hortamur assibus, ut, reducens ad
animum ea quæ est solita de ægritudine sustinere,
jejunandi sibi laborem minime imponat. Si autem
Deo miserante adeo melioratam se esse, ac virtutem
suam sufficere posse cognoscit, semel aut bis in heb-
domada jejunare permittimus. Sed illud te præ om-
nibus studere convenit, ut exasperationem sentire
nullo modo debeas, ne ægritudo, quæ modo levior
est et quasi suspensa creditur, per exacerbationem
postmodum gravius sentiatur.

EPISTOLA XLI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Romano defensori

Gloriosissimus filius noster Faustus epistola di-
recta nos petiit, asserens ab actionariis Syracusanæ
Ecclesiæ **1122** fines possessionis suæ illic intra
Siciliam positos nuper violenter ablatos. Unde quia
a cognitione fratris et coepiscopi nostri Joannis hoc
omnino credimus alienum, eum videre te volumus. Et
si quidem res nuper, ut asseritur, a possidente su-
bliata est, et hoc apud te manifesta satisfactione cla-
ruerit, ejus cui subtracta est dominio ^a reformetur.
Et tunc si quid actores prædictæ Ecclesiæ rationabili-
ter sibi in finibus suis credunt posse competere, elec-
torum subeant sine dilatione judicium, ut cuius sit
proprietas judicantium sententia decernatur; quate-
nus per hoc episcopalis de illicita quæ prætenditur
invasione auferatur invidia, et causa legali valeat
ordine finiri.

EPISTOLA XLII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

EPIST. XL. [Al. 34, ind. 6]. — ^a Vatic. D et E, cor-
ruptionem sanguinis. Alii, ruptionem, vel ruptiones
sanguinis. Vide, supra, epist. 33.

^b Vatic. E, oramus.

EPIST. XLI [Al. 35]. — ^a Hoc est, restituatur.
Eodem sensu apud Cassiodorum, lib. viii Var., epist.
23, massas.... præcipimus reformari. Bernardus quo-
que, serm. de sancto Martino: *reformata pace* (id est
restituta), *in pace qui-vit*.

EPIST. XLII [Al. 36]. — ^a Nimirum spoliatus ante
omnia restituendus est, juxta juris apices.

EPIST. XLIII [Al. 37]. — ^a Ita Vatic. A et Remig.

A Gloriosissimus filius noster Faustus directa peti-
tione nos adiit, asserens fines possessionis suæ illic
intra Siciliam positos a vestris nuper hominibus oc-
cupatos, atque ob hoc rem violenter ablata sibi per
præceptionis nostræ seriem debere petiit reformari.
Quod quia, si ita ut asserit factum est, a fraternitas
vestræ cognitione omnino credimus alienum, diligen-
ter inquire. Et si, ut asserit, contra juris ordinem
fines ipios a possidente sublati sunt, ^a in possesso-
ris redeat res pervasa dominum. Et tunc si quid est
quod a vestra Ecclesia proprietatis jure utiliter op-
ponatur, electorum debet judicium provenire, eo-
rumque judicio terminari, dummodo indecenter pos-
sessoris jus minime perturbetur. Sed causa judiciali
termino definita, sine sacerdotali invidia dominem
B atque iustitiam res manifesta cognoscat.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

*Dilatam diu Rusticianæ causam de invasis possessionis
sua finibus tandem finiat.*

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Petrus, vir clarissimus, vicedominus gloriose fa-
liae nostræ Rusticianæ patriciæ, suis nobis epistolis
questus est, asserens postquam fraternitas vestra de
Romana civitate reversa est, fines cuiusdam posses-
sionis prædictæ patriciæ ab hominibus Ecclesiæ ve-
stræ vi esse pervasos. De qua re saepius ^a ne vobis
querelam deposuisse significavit, et aliquando ^a ad
dicendam vos causam ^b Martianum tabularium de-
putasse, quem asserit diversis dilationibus distulisse,
ut nunc usque ad causæ dictionem partes accedere
minime potuissent. Et quia quanto fraterna vos cha-
ritate diligimus, tanto audire aliquid quod ad vestram
pertinet invidiam contristamur, idcirco scriptis vos
presentibus adhortamur, ut, omni mora vel excessa-
tione cessante, de finibus qui dicuntur invasi, su-
bire homines vestros judicium cum parte altera
1123 faciatis, quatenus et ^a pervasions quæstio,
et si qua est proprietatis contentio finiatur. Hæc igit-
tur fraternitas vestra fieri sine dilatione provideat,
ut nec vos invidia tangere, nec nos denuo exinde va-
leat querela pulsare.

EPISTOLA XLIV.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Rogat ne deinceps in epistolis se illius ancillam vocaret.
Suspensa iam quæ beato Petro obtulit veta. De il-
lius podagra, et tristatur, et gaudet. Monasterium
sancti Andreæ, cui et ipsa elemosynam misera, ab
hoc apostolo diligentissime custodiri probat ex re-
bus miraculis.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Editi cum Victor., ad dicendam vobis causam.

^b Varia tabulariorum suis generis tradit Cujacius.
Alii præferant tabulario et chartis publicis; alii pro
imperitis litterarum scribabant aut subscribebant; alii
pro stipulari neque unibus stipulabantur, etc. Servi
hoc olim munere functi sunt; sed tandem per Area-
dii et Honorii constitutionem id fuit prohibitum. Ab
iis omnibus diversi duo illi tabularii per singulas
provincias constituti, quorum unus fiscalis arcæ ra-
tiocinia, alter largitionales titulos curaret, de quibus
in Cod. Theod., lib. 1, tit. 8. Partim ex Gussany.

Excellētiae vestrāe scripta suscepī, quæ me in A gravissima ægritudine positum de salute, de devotione ac de dulcedine sua omnino relevarent. Unum vero ægre suscepī, quia in eisdem epistolis ad me, quod semel esse poterat, sæpius dicebatur: Ancilla vestra, et ancilla vestra. Ego enim qui ^a per episcopatus onera servus sum omnium factus, qua ratione se illa mihi ancillam dicit, cuius ante susceptum episcopatum ^b proprius fui? Et ideo rogo per omnipotentem Deum ne hoc verbū aliquando ad me in scriptis vestris inveniam. Ea autem quæ ex purissimo sincerissimoque corde beato Petro apostolorum principi munera transmisisti, præsente omni clero suscepī ^c atque illic suspensa sunt. Filius autem meus, vir magnificus dominus Symmachus, quia ægrotum me ex podagræ dolore et pene desperatum reperit, scripta vestra mibi dare distulit, et post multum temporis quam vela suscepīa sunt dedit. Postmodum vero in scriptis excellētiae vestrāe inveniātus ut cum litanīa ad beati Petri ecclesiam portari debuissent. Quod ideo minime factum est, quia, sicut prædicti, ante vela quam scripta suscepimus. Tamen prædictus vir cum omni familia domus vestra ^d hoc fecit, quod nos cum clero facere voluistis. Sed et si voces desuerunt hominum, habet ipsa vestra oblationis apud omnipotentem Deum vocem suam. In ejus enim pietate confido quia cuius corpus vos cooperiūtis in terra, ejus vos intercessio ab omnibus peccatis proteget in celo, omnemque domum vestram sua provisione **1124** reget, et sua vigilantia custodiet.

De podagræ autem molestia, quam vobis evenisse signasti, et contristatus vehementer sum et luctatus. Luctatus, quia humor noxius inferiora petens, superiora perfecte deseruit; contristatus vero, quia in tam tenuissimo corpore dolores vos nimios perpeti pertimesco. Ubi enim caro deest, quæ virtus esse poterit doloribus resistens? Me etenim quem qualis fuerim nostis, ita amaritudo animi et assidua exacerbatio, atque præter hoc podagræ molestia afficit, ut

^e Ita Victor. In Vatic. A, præter quem, Victor. et Remig., nullus Ms. nostrorum hanc epist. continet, pervasionis quæstio, si qua est, proprietatis contentionem finiatur.

EPIST. XLIV [Al. 38]. — ^a Origenes, homil. 6 in Isa.: Neque enim ad principatum Ecclesiæ venit qui salvare vult, etsi præest; sed ad servitutem Ecclesiæ. Et infra: Qui vocatur ad episcopatum, non ad principatum vocatur, sed ad servitutem totius Ecclesiæ, si vis credere de Scripturis, quia in Ecclesia servus sit omnium qui præest, etc. GUSSANV.

^b Quasi fuerit ejus vassallus, et speciali titulo devotus seu cliens. Proprius dicitur susceptus vel cliens alterius, inquit Alteserra ad hunc locum, ut propria dicebatur usor, cum qua nuptiæ contractæ erant per coemptionem vel conventionem in manum, quia in potestatem viri veniebat, ut illo loco Virgilii IV Aeneid.

. Connubio jungam stabili, propeiamque dicabo.

Hic autem non una est Ms. lectio. In Vatic. A et E legitur, cuius subjectus ante susceptum, etc. In Colbert., cuius susceptus ante episcopatum.

^c Hæc vela suspendebantur in ecclesiis. Gregorius Turon., in capite 29 l. II Hist., adornari ecclesiam

corpus meum tanquam in sepultura ita siccatum sit. Unde fit ut jam de lecto raro surgere valeam. Si ergo mei molem corporis in tantam podagræ dolor ariditatem redegit, quid de vestro corpore sentiam, quod nimis siccum ante dolores fuit?

De eleemosyna vero quanu beati Andreæ apostoli monasterio fecistis, quid necesse est me aliquid dicere, cum scriptum sit: Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hac pro te exorabit (Eccli. xxix, 15). Si ergo apud secretas aures Dei habet ipsa bona operatio vocem suam, sive nos clamemus, sive taceamus, hoc ipsum quod bene egistis, clamat. Indico autem ^d quia tanta miracula, tanta cura, tanta custodia monachorum in eodem monasterio ejusdem apostoli est, ac si specialiter abbas monasterii ipse sit. Nam ut pauca de multis loquar quæ abbate ac præposito monasterii ^e narrantibus agnovi, quadam die ^f duo exinde fratres transmissi sunt, qui aliquid emere pro monasterii utilitate debuissent: unus junior, qui prudentior videbatur; alter senior, qui custos junioris esset. Perreverunt utrique, et de pretio quod acceperunt, ipso qui custos junioris missus fuerat, nesciente altero, de eodem pretio furtum fecit. Qui mox ut ad monasterium sunt reversi, atque ^g ante oratoriū limen venerunt, arreptus a dæmonio is qui furtum fecerat, cecidit, et vexari coepit. Dismissus autem a dæmonio, concurrentibus monachis requisitus est num forsitan de eo quod acceperat furtum fecisset; negavit, iterum vexatus est.

C Dimissus atque iterum requisitus negavit, atque iterum vexatus est. Octo itaque vicibus negavit, octo vicibus est vexatus. Post octavam vero negationem confessus est quantos nummos furtu abstulerat. Et agens poenitentiam, prostratus se peccasse testatus est, perceptaque poenitentia, **1125** ulterius ad eum dæmonium non accessit.

Alio quoque tempore dum in die natalitio ejusdem apostoli jam ⁱ meridianis horis fratres quiescerent, subito quidam frater apertis oculis cœpit

^h velis præcipit atque cortinis. Et in cap. 31: Velis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ. Auditenus in vita Eligii, vela vocal ornamenta basilicæ sanctæ Columbae virg. Anastasius in Gregorio III. hic in Ecclesia apostolorum.... pendentia vela inter columnas ex palliis sericis fecit. Idem passim. Partim ex ALTESER. et GUSSANV.

ⁱ In Vatic. A, D, E, et in Rhem., hanc fecit (scilicet litaniam et processionem) quam nos, etc.

^j In recent., quia ob tanta miracula, tanta custodia. Sequimur omnes Vatic., Norm., Corb., Rhemens., Reg., Colb. et vet. Ed.

^k Excusi, narrantibus agnovi edicam. Omittunt editam Ms.

^l Monachi procedere solent bini, ut sint sibi invicem testes conversationis. Synod. Aquisgran., an. Christi 817, can. 15: Ut soli sine ulio fratres in viam non dirigantur. ALTESERRA.

^m Monachi foris revertentes accedebant ad oratorium quod erat juxta fores monasterii orationis causa, ut commissas foris culpas prece expiarent. Regul. Bened., cap. 67. ALTESERRA.

ⁿ Somnus meridianus conceditur ex regula sancti Benedicti, c. 48. Vide lib. II Dialog., c. 3.

tremere, voces ingentes emittere, quibus vocibus testabatur ferre se non posse quod patiebatur. Concurserunt fratres, viderunt oculum aperitum oculis trementem, et clamantem, et a presentibus alienum, nihilque quod foris agi poterat sentientem. Eumque in manibus levaverunt, atque ante altare sancti Andreæ apostoli projecerunt, ipsique pro eo in orationem prostrati sunt. Qui statim ad se reversus, quid passus fuerat confessus est, quia senex quidam ei apparuit, et canem nigrum ad eum dilaniandum dimisit, dicens: Quare fugere voluisti de monasterio isto? Cumque evadere de canis morsibus nullo modo potuisse, venerunt quidam monachi, et eundem senem pro me rogaverunt. Qui statim jussit canem abscedere, et ipse ad me reversus sum. Qui etiam saepè confessus est postea, dicens: Quia eo die quo ista pertuli, consilium habueram de eodem monasterio fugere.

Alius quoque monachus discedere ex eodem monasterio latenter voluit. Cumque hoc mente tractasset, voluit oratorium ingredi, sed statim dæmonio traditus vehementissime vexatus est. Relinquebatur vero a dæmonio, et si extra oratorium stetisset, nihil patiebatur adversi: si vero comatus fuisset ingredi, statim maligno spiritui traditus vexabatur. Cumque hoc saepius ficeret, culpam suam confessus est, quia de monasterio egredi cogitabat. Tunc collecti pro eo fratres, sese per triduum in precibus astrinxerunt, atque ita curatus est, ut ad eum postmodum nunquam spiritus malignus accederet. Dicebat autem se eundem beatum apostolum dum vexaretur vidisse, sequi ab eo increpatum esse cur de monasterio voluisset abscedere.

Alii quoque duo fratres de eodem monasterio fogerunt, atque aliqua prius colloquendo fratribus signa dederunt quod per Appiam descendentes Jerosolymam tenderent, qui exeuntes diverteront de itinere. Et ut a sequentibus inveniri minime potuissent, retrusas cryptas juxta Flamineam portam invenientes, in eis sese occultaverunt. Cum vero vespertinis horis requisiti minime in congregatione inventi essent, ascensis caballis eos quidam fratres secuti sunt, per Metroni portam exeuntes, ut eos in Latinam vel Appiam viam sequerentur. Subito autem eis consilium ortum est ut eos in Salaria via requirent. Extra civitatem igitur pergentes deflexerunt iter in Salarium. Eos vero minime invenientes per portam Flamineam decreverunt reverti. Cumque reverterentur, mox ut equi eorum ante cryptas illas venerunt in quibus se absconderant, fixerunt gradum, pulsati et compulsi passum¹ mouere noluerunt. Consideraverunt monachi rem talem sine mysterio esse non posse. Attenderunt ad cryptas, viderunt earum aditus missa maceria damnatos, sed caballis suis nusquam euntibus descederunt. Deposuerunt lapides qui in ore cryptarum

¹ Vatic. D et E, ac Colb., *Flamineam portam*. Legendum videtur *Flaminiam*, quæ porta veteris Romæ sat nota. Paulo post iidem Codices per Meretroni portam, ubi Vatic. A habet *Merstromi*, et Norio. omnes Metrovi.

¹ Editores, non potuerunt, scilicet incongruum pa-

positi fuerant, ingressi sunt, eosque in eisdem tenebris latibulis terræ consternatos inuenierunt. Qui ad monasterium reducti, ex eodem miraculo ita sunt meliorati, ut eis multum profuerit ad parum temporis de monasterio fugisse.

Hæc dixi, ut excellentiæ vestræ innotesceret cujus oratorio eleemosynam fecistis. Omnipotens autem Deus, et in anima, et in corpore, et in omni domo, cœlesti vos protectione custodiat, et ad consolacionem nostram diu vos vivere concedat. Dilectissimum filium meum dominum Strategum, cum gloriose parentibus suis filii vestris mea peto vice salutari. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 58 et 67.)

PISTOLA XLV.

AD THEOCTISTAM PATRICIAN.

Multis oscilendit ejus animum detractionibus turbari non debere, sedandum tamen tranquilla et humili ratione obloquentium murmur. Oscilat etiam, primo religionis causa conjugia non debere dissolvi; secundo peccata omnia in baptismate funditus dimitti; tertio post penitentiam triennio factam licentiam non esse peccandi; quarto etiam illum anathematis vinculo teneri qui, necessitate compulso, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Plerisque falso in quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos, placando tamen accusatores illos ratione et mansuetudine, idque Theoctistæ ipsi erga suos agendum.

Gregorius ^a Theoctistam patriciæ.

Magñas omnipotenti Deo gratias agere debemus, quod piissimi et benignissimi imperatores nostri tales de suo genere juxta se propinquos habent, de quorum conversatione nobis omnibus grande sit gaudium. Unde et pro eisdem dominis continue nobis orandum est, ut eorum vita cum suis omnibus, protegente cœlesti gratia, per longa tempora et tranquilla servetur.

Indico autem quod levitate populi tumultum contra vos detractionis exortum nuntiantibus quibusdam agnovi. Qua ex re excellentiam vestram audio fuisse tædio non modico contrastatam. Quod si ita est, valde miror cur vos, qui cor fixistis in cœlo, verba hominum agitent in terra. Beatus enim Job, cuin amici ejus qui ad consolandum venerant in increpationem prosiliissent, ait: Ecce enim in cœlo testis meus, et conscientia mea in excelsis (Job. xvi, 20). Qui enim vita suæ in cœlo testem habet, judicia hominum in terra peritescere non debet. Dux quoque bonorum Paulus dicit: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiae nostræ (II Cor. i, 12). Qui iterum dicit: Opus tuum probet unusquisque, et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero (Gal. vi, 4). Si enim ludibus letamur, et detractionibus strangulatur, gloriam nostram non in nobis, sed in aliorum ore posuimus. Et quidem fatuæ virgines in vasis suis oleum non sumpserunt, sapientes autem sumpserunt oleum in vasis suis cum lampadibus (Math. xxv). Lampades quippe nostræ bona sunt opera. De quibus scriptum est: Lux et lux vestra coram hominibus, ut videantur voluntatem equis tribuere; secus vero miss. Codices Reg., Rheining., Vatic., etc.

Epist. XLV [A]. 39]. — ^a Erat Mauricii imperator soror; supra, lib. 1, epist. 5. In Cod. ms. RR. PP. Capucinorum Rothomag. sic inscribitur hæc epist.: De discordia sedanda, Gregorius Theoctista.

opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum qui est in celis (Matth. v, 16). Tunc autem oleum in vasum cum lampadibus sumimus, quando 1127 de bonis actibus nitorem gloriae non ab adulantibus proximis querimus, sed hunc in testimonio conscientiae servamus. In omne autem quod extra de nobis dicitur, recurrere ad arcana mentis debemus. Etsi omnes vituperent, liber est tamen quem conscientia non accusat. quia et si omnes laudent, liber esse non potest, si hunc conscientia accusat. Unde de Joanne Veritas dicit: *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam* (Matth. xi, 7). Quod videlicet per negationem dicitur, non per confirmationem, cum subditur: *Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum?* Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt (Ibid. 8). Quamvis enim juxta veritatem Evangelii, Joannes vestimento aspero fuerit induitus, per significationem tamen molibus vestiti sunt, qui adulatioibus ac laudibus delectantur. Negatur autem quia Joannes arundo vento agitata fuerit, quoniam mentis ejus fortitudinem nulla humani oris aura flectebat. Nos enim si laudibus erigimur, aut vituperationibus humiliamur, arundo vento agitata sumus. Sed absit hoc, absit a corde excellentiae vestrae. Scio quia magistrum gentium studiose legit, qui ait: *Ego si hominibus adhuc placarem, Christi servus non essem* (Gal. i, 10).

Si qua tamen, vel parva tristitia hac ex remen-
ti vestrae exorta est, credo quod hoc fieri omnipotens Deus benigne permisit. Neque enim electis suis in hac vita promisit gaudia delectationis, sed amaritudines tribulationis, ut medicinae more, per amarum poculum ad dulcedinem æternæ salutis redeant. Quid namque dicit? *Mundus gaudet, et vos lugebitis* (Joan. xvi, 20). Qua spe? qua promissione? Paulo post additur: *Iterum video vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis* (Ibid., 22). Hinc iterum discipulis dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19).

Pensate, quæso, ubi erit patientia, si deest quod toleretur. Ego Abel esse non suspicor, qui Cain fratre non habuerit. Boni enim si sine malis fuerint, * perfecte esse boni non possunt, quia minime purgantur. Ipsa autem malorum societas purgatio bonorum est. Tres in arca filii Noe fuerunt, unus irrigor patris exstitit, qui etsi in se benedictus fuit, maledictionis tamen sententiam in filio suscepit. Duo Abraham priusquam uxorem Cethuram acciperet, filios habuit, sed tamen carnalis ejus filius est reprobationis filium persecutus (Genes. ix). Quod magnus Doctor exponit, dicens: *Sicut is qui secundum carnem est persecutus eum qui secundum spiritum, ita et*

* Excusi, non a laudantibus. Infra; in omne autem quod agimus, vel quod.

† Vatic. F, profecto esse, etc.

‡ Recent., quia in omnipotenti Dei misericordia tunc certe fiducia est. Nostræ lectioni, quæ est vel. Ed., suffragantur Norm., Vatic., Colb., Rhem., Reg., Reinig.

• Addidimus fortasse, ut MSS. obsequeremur. Aliunde vero hac lectio nobis magis probatur.

A nunc (Gal. iv, 29). Duos Isaac filios habuit, sed unus, qui spiritualis exstitit, ante minas carnalis fratris fugit. Duodecim Jacob filios habuit, sed unum, qui rectius vivebat, decem in Ægypto vendiderunt. In David propheta, quia sicut quod purgari debuisset, actum est ut persecutorem filium pateretur Beatus. Job de societate reproborum dicit: *Frater sui draconum, et socius struthionum* (Job. xxx, 29). Ad Ezechiel Dominus ait: *Fili hominis, increduli et subversores sunt tecum*, 1128 et cum scorpionibus habitas (Ezech. ii, 6). In duodecim apostolis unus reprobis mistus est, ut esset cuius persecutione undecim tentarentur. Apostolorum princeps discipulis loquitur dicens: *Justum Lot oppressum a nefandorum injurya et conversatione eripuit. Aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justi ini quis operibus cruciabant* (II Pet. ii, 7, 8). Paulus quoque apostolus discipulis scribit, dicens: *In medio nationis pravae et perverse, inter quos lucetis, sicut lumina ria in mundo, verbum vitae continentis* (Philip. ii, 15.)

Quia ergo Scriptura teste cognoscimus in hac vita bonos sine malis esse non posse, de stultorum vocibus excellentia vestra turbari nullatenus debet, maxime * quia in omnipotente Deo tunc certa fiducia est, quando pro bono opere adversitatis aliquid in hoc mundo recipitur, ut plena merces in æterna retributione servetur. Unde et in sancto Evangelio Veritas dicit: *Beati eritis cum adversum vos omnia malum dixerint homines, mentientes propter nomen meum* (Matth. v, 11). Qui in consolatione nostra sua in exemplum adducere opprobria dignatus est, dicens: *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* (Ibid., x, 25)?

Sunt autem plurimi (Grat. 8, q. 1, c. 11) qui vitam honorum fortasse amplius quam debent laudant; et ne qua elatio de laude subripiat, permittit omnipotens Deus malos in obirectionem et objurgationem prorumpere, ut si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Hinc est ergo quod doctor gentium se in prædicatione currere testatur *per infamiam et bonam famam* (II Cor. vi, 8). Qui etiam dicit: *Ut seductores et veraces.* Si fuerunt qui malam famam Paulo imponerent, qui hunc seductorem vocarent, quis ergo nunc Christianus debet indignum ducere pro Christo injurias audiire? Quantæ autem virtutis præcursor nostri Redemptoris fuit novimus, qui per sacrum eloquium non solum plusquam propheta, sed etiam angelus vocatur; et tamen, sicut mortis ejus historia testatur, * post mortem a persecutoribus ejus corpus incensum est. Sed quid ista de sanctis hominibus dicimus? De ipso

* Id narrat paucis verbis Theodoreetus, Ecclesiast. Histor. lib. iii, c. 6: *Ascalonæ et Gazæ virorum sacerdotali dignitate præditorum, itemque mulierum perpetuam virginitatem professarum avos dissecuere, et ordeo implevere, ac porcis escam objecere. Sebaste vero quæ et ipsa cum illa gente censemur, aperuerunt arcam Joannis Baptiste, et ossibus combustis dissiparunt cinerem.* GUSSANV.

sancto sanctorum, id est de Deo qui pro nobis homo factus est, loquamur, qui ante mortem in injuriam quia dæmonium haberet audivit; post mortem vero a suis persecutoribus seductor appellatus est, cum diceret: *Scimus quia seductor ille dixit: Post tres dies resurgam* (Matth. xxvii, 63). Quanta ergo nos peccatores a lingua vel manibus iniquorum hominum portare necesse est, qui in adventu æterni judicis iudicandi sumus, si et ipse tanta tam ante quam post mortem pertulit, qui et iudex venit?

Hæc, dulcissima et excellentissima filia, breviter dixi, ne quoties stultos homines tibi derogare cognoscis, qualibet vel parvula mentis tristitia tangaris. Sed quia sedari hoc ipsum stultorum hominum murmur tranquilla ratione potest, peccatum credo & si bonum quod valet fieri negligitur ut fiat. Nam cum placare insanas mentes atque **1129** ad salutem reducere possumus, scandalizare eos minime debemus. Sunt enim quædam scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur. Quod sacro Evangelio prædicante cognovimus, quia cum Veritas diceret: *Non quod intrat in os coinq'nat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinq'nat hominem* (Matth. xv, 11), et discipuli responderent, dicentes: *Scis quia Pharisæi auditio hoc verbo scandalizati sunt* (*Ibid.*, 12)? protinus respondit: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelensis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum* (*Ibid.*, 13). Et tamen cum tributum peteretur, prius rationem reddidit per quam tributum solvere non deberet, atque illico subjunxit: *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum pisces qui primus ascenderit tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem. Illum sumens, da eis pro me et te* (Matth. xvii, 26). Quid est quod de scandalizatis aliis dicitur: *Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum*; et aliis ne scandalizentur a Domino tributum solvit, quod etiam non debetur? Quid est autem quod aliud scandalum esse permisit, aliud vero aliis venire prohibuit? nisi ut nos doceret et illa scandala quæ nos ad peccata implicant contemnere, et ea quæ placare sine peccato possumus, modis omnibus mitigare?

Vesta itaque excellentia potest, protegente Domino, pravorum hominum scandala cum magna tranquillitate declinare. Priores enim eorum sponte vobis secreto vocandi sunt, atque ipsis ratio reddenda, et perversa quædam capitula, ^b quæ teneri existimant, coram ipsis anathematizanda. Quod si etiam, sicut dicitur, dari anathema sicut suspicantur, etiam

^a Scilicet, ut statim addit, sunt scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur. Sic sanctus Paulus vitandum scandalum docuit, ubi de carne manducanda, ne proximus infirmus offendatur; I Cor. vii; Rom. xiv. Quam doctrinam præformaverat Christus Dominus Matth. xvii, xviii. Vide sanctum Thomam, 2-2, quæst. 43, art. præsent. 7 et 8. Eamdem fere sententiam

A jurejurando firmandum est vos nunquam eadem capitula tenere, nunquam tenuisse. Nec vobis indignum videatur tali eis modo satisfacere, nec de imperiali genere sit contra eos aliquod in vestra mente fastidium. Omnes etenim fratres sumus, unius imperatoris potestate conditi, et sanguine redempti. Et ideo fratres nostros, quantumlibet pauperes et abjectos, in nullo despicere debemus.

Certe etenim (*Grat.* 2, q. 7, c. 11) Petrus potestatem regni coelestis acceperat, ut quæque in terra ligaret vel solveret, essent in celo ligata vel soluta: super mare ambulavit, segrantes umbra curabat, peccantes verbo occidebat, mortuos oratione suscitabat. Et quia ex admonitione Spiritus ad Cornelium gentilem fuerat ingressus, contra eum quæstio a fidibus facta est cur ad gentiles intrasset, et comedisset cum eis, cur eos in baptisme recepisset. Et tamen idem apostolorum primus, tanta donorum gratia repletus, tanta miraculorum potestate suffulitus, querelæ fideliū non ex potestate, sed ex ratione respondit, causam per ordinem exposuit, quomodo vas quoddam, velut linteum, in quo quadrupedia terræ, et bestiae, et reptilia atque volatilia inerant, de celo submitti viderit (*Act.* xi, 5 seq.), vocemque audierit: *Surge, Petre, occide et manduca* (*Ibid.*, 7); qualiter tres viri venerint, eum ad Cornelium vocantes; qualiter Spiritus sanctus hunc cum eis ire præcepit; qualiter idem Spiritus **1130** sanctus qui venire in baptizatos in Judæa post baptismum consueverat, in gentilibus ante baptismum venit. Si enim cum a fidibus culparetur, auctoritatem quæ in sancta Ecclesia acceperat attendisset, respondere poterat ut pastorem suum oves quæ ei commisserant reprobare non auderent. Sed si in querela fideliū aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit, atque in causa reprehensionis sue etiam testes exhibuit, dicens: *Venerunt animam mecum et sex fratres isti* (*Act.* xi, 12). Si ergo pastor Ecclesiæ, apostolorum princeps, signa et miracula singulariter faciens, non dignatus est in causa reprehensionis sue rationem humiliiter reddere; quanto magis nos peccatores, cum de re aliqua reprehendimur, reprehensorum nostros ratione humili placare debemus?

D Ad me etenim, sicut nostis, cum apud vestigia dominorum in regia urbe demorarer, multi ex eis venire consueverant qui de prædictis capitulis accusabantur. Sed teste conscientia fateor, nunquam in eis aliquid erroris, aliquid pravitatis, aliquid de mihi quæ contra eos dicebantur inveni. Unde et eos op-

usurpat sanctus Gregorius homil. 7 in Ezechiem: *In nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando vero pro nihilo contemnendum.* Et infra: *In quantum sine peccato possumus, rite proximorum scandalum debemus.* Legi Innocentium III, de novi operis nuntiatione, c. 2, ubi lucio nomine hanc sancti Gregorii doctrinam refert. Exir. lib. v, tit. 32. Gossan.

^b Recent., quæ tenere vos existimant.

nione contempta familiariter suspicere, et magis ab insequentibus defendere curabam. Dicebatur namque contra eos quia sub obtentu religionis conjugia solverent; et quia dicerent quod baptisma peccata penitus non auferret, et si de iniquitatibus suis quis in triennium pœnitentiam ageret, postmodum ei perverse vivere licet; et quia si compulsi aliquid de quibus reprehendebantur anathematizare se dicerent, anathematis vinculo nullo modo teneri. Et si sunt qui certissime talia sentiunt vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est. Eosque et ego, et omnes catholici episcopi, atque universa Ecclesia, anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt, contraria loquuntur. Si enim dicunt (*Grat.* 27, q. 2, c. 19) religionis causa conjugia debere dissolvi, sciendum est¹ quia etsi hoc lex humana concessit, B divina lex tamen prohibuit. Per se enim Veritas dicit: *Quæ Deus conjunxit, homo non separet* (*Matth.* xix, 6). Quæ etiam ait: *Non licet dimittere uxorem, & excepta causa fornicationis* (*Ibid.*, 9). Quis ergo huic coelesti legislatori contradicat? Scimus quia scriptum est: *Eruunt duo in carne una* (*Luc.* xvi; *I Cor.* vi; *Genes.* xi, 24). Si ergo vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel etiam fortasse ad illicita migrantem, quæ est ista conversio, in qua una eademque caro et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque conveniat continentem vi- lam ducere, hos quis audeat accusare, quando certum est quod omnipotens Deus qui minora concessit, majora non prohibuit? Et quidem multos sanctorum novimus cum suis conjugibus et prius continentem ritam duxisse, et postmodum ad sanctæ Ecclesiæ regimina migrasse. Duobus enim modis sancti viri etiam a licitis abstinere solent. Aliquando ut merita sibi apud omnipotentem Deum augeant, aliquando vero ut anteactæ vitæ culpas detergant. Tres etenim uero in regis Babylonici **1131** obsequium deducti, egumina ad vescendum petentes, cibis regiis uti voluerunt, non quia culpa esset si ea quæ Deus reaverat ederent. Noluerunt ergo ea sumere quæ icebant, ut per continentiam virtus excresceret. David vero qui alienam conjugem tulerat, et pro sua culpa valde fuerat flagellatus, aquam bibere longe post de Bethleemita cisterna voluit. Quam cum si fortissimi milites detulissent, bibere recusavit, tamque fundendo, Domino libavit. Licebat enim ei bibere si voluisset; sed quia illicita se fecisse nernerat, laudabiliter et a licitis abstinebat. Et qui

¹ Catur novella Juliani, melius Justiniani, no- ell. 22, *de nuptiis*, ubi de causa repudiorum. Item b. v Cod., tit. 47, et in Digestis, titulo *de divorciis*. Addo novell. 123, *de sanctiss. episcopis*, etc., præser- im cap. 40, *Solvatur matrimonium*. Gussanv.

² Au de dissolutione quoad vinculum, au quoad prouin ac domiciliun, is locus debeat intelligi, Pa- res aliqui dubitasse visi sunt. Usus tamen et sensus Ecclesiæ stat pro indissolubilitate vinculū. Gussanv.

³ Si sit consummatum, si conjuges fuerint una

A prius pro culpa sua morientium militum sanguinem fundi non timuit, postmodum, si aquam biberet, etiam viventium militum sanguinem se fuisse judi- cavit, dicens: *Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt et animarum periculum bibam* (*I Paral.* xi, 19)? Proinde cum boni conjuges aut meritum augere desiderant, aut anteactæ vitæ culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam vir appetit uxor non sequitur, aut quam uxor appetit vir recusat, ¹ dividi conjugium non licet, quia scriptum est: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (*I Cor.* viii, 4).

Si qui vero sunt qui dicunt peccata in baptismate superficietenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei sacramentum festinant solvere? in quo principaliter ad coelestis munditiae myste- rium anima ligatur, ut absoluta radicitus a peccatis omnibus soli illi inhæreat de quo Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal.* lxxii, 28). Certe enim maris Rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes a tergo sunt mortui, sed alii contra faciem in eremo sunt inventi. Sic quippe omnes qui in sancto baptismate tinguntur eorum peccata præterita omnia laxantur, quia eis veluti *Ægyptii* hostes a tergo moriuntur. Sed in eremo alias hostes invenimus, quia dum in hac vita vivimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multæ nos tentationes fatigant, et ad terram viventium tendentibus iter intercludere festinant. Qui ergo dicit peccata in baptismate funditus non dimitti, dicat in mari Rubro *Ægyptios* non veraciter mortuos. Si autem fatetur *Ægyptios* veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismate funditus mori, quia nimur plus valet in absolu- tione nostra veritas, quam umbra veritatis. In Evangelio Dominus dicit: *Qui lotus est, non indiges ut laret, sed est mundus totus* (*Joan.* xiii, 10). Si igitur peccata in baptismate funditus minime dimittuntur, quomodo is qui lotus est mundus est totus? Totus enim mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Sed nemo resistit voci Veritatis: *Qui lotus est, mundus est totus*. Nihil ergo ei de pec- cati sui contagio remanet, quem totum fatetur mun- dum ipse qui redemit.

Si qui autem sunt qui dicunt quia de peccato quo- libet triennio pœnitentia agenda est, et post trien- nium in voluptatibus vivendum, isti adhuc nec prædicamenta veræ fidei, nec sacræ **1132** Scripturaræ caro effecti, alioquin solvitur ex more nostro per religionis ingressum. Gussanv.

² Vide Nicophorūm, Hist. lib. xi, c. 14, de Adel- phio; Theodoret., Hist. lib. iv, cap. 11. Alter Cle- mens Alex., lib. i Pædag., c. 6.

³ Ita MSS. Norm., Vatic., Corb., etc., etsi Joannes aliter referat, scilicet, nisi ut pedes laret, quod etiam habent Editi.

⁴ Vide Epiphanius et Theodoret. de Messalianis et Euchitis, necnon Augustinum, hæres. 54, de *Ælia-* dis.

præcepta noverunt. Contra hos prædicator egregius Paulus dicit: *Qui seminal in carne sua, de carne et metet corruptionem* (*Gal. vi, 8*). Contra hos iterum dicit: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt* (*Rom. viii, 8*). Ubi discipulis subjungit: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Hi quippe in carne sunt, qui in carnalibus voluptatibus vivunt. Contra hos dicitur: *Neque corruptio incorruptionem possidebit* (*I Cor. xv, 50*). Si autem dicunt pauci temporis pœnitentiam contra peccatum debere sufficere, ut iterum liceat ad peccatum redire, recte eos pastoris primi percutit sententia, qui ait: *Contigit illis illud veri proverbi: Canis reversus ad suum vomitum, et sus tota in volutabro lutu* (*II Petr. ii, 21*). Magna est enim contra peccatum virtus pœnitentiae, sed si quis in eadem pœnitentia perseveret. Nam scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic saluus erit* (*Matth. x, 22; xxiv, 13*). Hinc rursum scriptum est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio ejus* (*Eccles. xxxiv, 30*)? Mortuum quippe est omne opus perverseum, quod perturbat ad mortem, quod vita justitiae non vivit. Baptizatur ergo a mortuo, et iterum tangit eum, qui prava opera quæ se meminit egisse deplorat, sed in eisdem se iterum post lacrymas implicat. Anima itaque quælibet ejusdem mortui lavatione non proficit, quæ hoc iterum faciendo quod planxit, nec per lamenta pœnitentiae ad rectitudinem justitiae exsurgit. Pœnitentiam enim vere agere, est commissa plangere, sed iterum plangenda declinare.

Si qui vero sunt qui dicunt quia compulsus quædam necessitate, si anathemataverit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt quia Christiani non sunt. Quia ligamenta sanctæ Ecclesiæ vanis se existimant conatus solvere, ac per hoc nec absolutionem sanctæ Ecclesiæ, quam præstat fidelibus, veram putant, & si ligaturas ejus valere non existimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia despiciendi per omnia et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur.

Si qui sunt igitur qui sub nomine Christiano hæc quæ prædictissimus errorum capitula aut prædicare audent, aut taciti apud semetipcos tenore, hos procul dubio & anathematizavimus et anathematizamus. Ex omnibus tamen capitulis in eis, sicut prædicti,

P Excus. Si ligaturas ejus veras esse atque valere non testimantur. In Excusis, si anathematisatus fuerit, contra Miss. Reg., Renig., Norm., etc., idem, et alio sensu a sancto Doctore minime intento. Hic, anathematizare, est jurare, ut Marci xiv, 71, non anathemate ferire.

Epist. XLVI [At. 40].—^a Vulgata habet *lævigationis*; Hebrei ^b *gopher*. Quidam Rabbini, vertunt de lignis cedri. Cedrus vero abundat in Syria, estque imputribilis. Sanctus Ambrosius de Noe et Arca, c. 6, *De lignis quadratis*, et capite 7 distinguit hanc arcam Noe ab arca Moysis, quod arc: Moysis fuerit ex lignis imputribilibus. Itaque fallit hic aut fallitur Cornelius a Lapide in suo comment. in Genesim. Sanctus autem Augustinus tract. 6 in Joau., putat ligna suisse imputribilia. Sanctus Hieronymus in Quæstiō-

A qui ad me in urbem regiam venire confidierant, nullum omnino errorem cuiuslibet prædicti capituli agnovi, sed neque fuisse existimo. Nam si fuisset, agnovissem. Quia vero sunt multi fidelium qui imperito zelo succenduntur, et saepe, dum quosdam quasi hæreticos insequuntur, hæreses faciunt, eorum infirmitati consulendum est, et, sicut prædicti, ratione et mansuetudine sunt placandi. Illis quippe sunt similes de quibus scriptum est: *Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam* (*Rom. x, 2*). Vestra itaque excellentia quæ in lectione, in lacrymis, atque in eleemosynis incessabiliter vivit, eorum, sicut petii, imperitiam placare mansuelis exhortationibus ac responsionibus debet, ut non solum de semetipsa, sed etiam **1133** de illis gloriam æternæ retributionis inveniat. Hæc me vobis dicere nimius amor suavit, quia et in vestra laetitia me crescere, et in vestra tristitia me existimo minorari. Omnipotens Deus gratia vos coles custodiat, et salva domini nostri pietate et piissime domæ tranquillitate, pro parvolorum dominorum nutrimento vitam vestram longius extendat.

PISTOLA XLVI.

AD ISACIUM JEROSOLYMITANUM EPISCOPUM.

Synodicus illius epistolæ respondens, Ecclesiam arca confert, extra quam salus nulla. Laudat Isaci fidem, quam proficitur suam. Caudat compressa sub Christianissimo imperatore hæreticorumora. Isaciū heratur ut in Ecclesiis suis compescat simoniem, ac quædam compescendo, quædam tolerando jurgia mitigate.

Gregorius Isacio episcopo Jerosolymitano.

Servata veritate historie, quid aliud est quod diluvii tempore humana genus extra arcæ moritur, ad vitam vero in arca servatur, nisi hoc quod aperitum eornimur, quia infideles quoque extra Ecclesiam peccati sui unda perirent, et fideles suos in fide atque in charitate sanctæ Ecclesiæ unitas, quasi arca compago, custodit? Quæ arca videlicet ^b de imputribilibus lignis compingitur, & quia de animabus fortibus atque in homine suo perseverantibus addiscatur. Et cum a seculari vita quisquisque convertitur, quasi adhuc linea de montibus scanduntur. Cum vero ad sanctæ Ecclesiæ ordinem ad alterum castoram deducitur, quasi de excisis atque compositis lignis ad servandam vitam hominem arca addiscatur. Quæ profectio arca, cessante diluvio, in monte requievit, quia hujus vita corruptione cessante, cum malorum

nibus Hebraicis in Genes., legit quadratis, quæ mystice exponit de doctribus. Apud Theodoreum, dialogo 4 *immunitatis*, citat orthodoxus sanctum Hippolytum, qui ait arcam fuisse de lignis imputribilibus. Alcimus Avitus Viennensis, in carm. de initio mundi, silvas, quercus, robora cæxebit ad arce constructionem. Gussav. Gopher est cedri species. Plinius, inquit Buxtorfius, meminit lib. xiiii, cap. 3, cujusdam cedri, quæ cariæ non servit.

^b Sunt tamen etiam Ecclesiæ membra animæ informatae atque in bono quo non perseverantes, quod impie negant Calviniani. Solos itaque hic, auctoritate videtur prælatus potentes opere et sermone, qui dum fideles pescunt, regunt, custodiunt, arcam magnificam scilicet Ecclesiæ addicant, continencia preparant que pupulis præparatam.

operum suorum transferunt, in consueta patria sancta Ecclesia, velut in monte requiesceret excuso. In hujus itaque area adificationem vos curvare, selecta fraternalis vestre epistola, rectam fidei compage gaudemus; magnisque omnipotenti Deo gratias exsolvi mus, qui, et immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semper sancta Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit. Predicator autem egregius dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod possum est, quod est Christus Jesus* (*I Cor. iii, 11*). Quisquis igitur cum dilectione Dei et proximi, Iudei, quae est in Christo, firmatam tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis filium apud se a Patre posuit fundamentum. Sperandum ergo est quia ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequuntur ædificium. Ipsa quoque Veritas per se dicit: *Qui non intrat per ostium in osce ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium* (*Joan. x, 1*). Et paulo post subiicit, dicens: *Ego sum ostium*. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, **1134** qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et prædicat, prædicata custodit, culmen regiminis ad officium portandi operis suscipit, non ad appetitum glorie transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi, homines prava loquentes dilaniant, aut maligni spiritus obsecrumenta vitionem persuadentes devascent. Sed in his omnibus ipse nos inspiravit, qui propter nos homo factus est. Qui dignatus est fieri quod fecit, ipse et infirmitati mea, et tue charitati spiritum sui amoris infundat, atque in omni sollicitudine et custodia circumspectionis, quorum nostrum cordis aperiatur.

Quod vero ad sacros ordines rectas fidei viri perducuntur, eidem omnipotenti Deo sine cessatione gratiae solvenda sunt, et pro vita piissimi et Christianissimi domini imperatoris nostri, et tranquillissima ejus conjugi, et ejus mansuetissima sobole, semper orandum est, quorum temporibus haëreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen imperatoris tempore præsta quæ sentiunt eloqui non præsumunt; ita ut aperite videamus implexi quod scriptum est: *Congregans sicut in utre aquas maris* (*Psal. xxxii, 7*). Aqua enim maris sicut in utre congregata est, quia amara haëreticorum scientia quidquid hodie pravum sentit, in pectore comprimit, et aperite dicere non præsumit. Tua vero fraternalis spiritualiter edicta rectam per omnia fidem protulit, et quæ querenda erant subtiliter enarravit. *Fides* itaque vestra fides est no-

^a Hanc expositionem præformaverat Augustinus in psal. xxxii: *Modo infra mortalia pectora inclusum amarum est.... Ipse congregavit velut in utrem aquas maris, ut mortalis pellis contegat amarum cogitationem.*

^b Verba hæc benigne interpretanda. Non enim impedit simonia ne quis vere et re ipsa ordine sacro insigniatur. Exiore administrationem non impedit occultum crimen; qui tamen ita promotus est,

A ita. Ea tenetque quæ dicitis, ea dicimus quæ tenetis.

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex praemotorum datione pervenire, si ite esse vestre fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut a subjectis sibi Ecclesiis errorem simoniæ hæreseos compescat. Nam ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hos non merito, sed præmio provehuntur? Scimus autem quanta animadversione hanc apostolorum princeps insecurus est, qui primam damnationis sententiam contra Simonem protulit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri* (*Act. viii, 20*). Ipse quoque Creator ac Redemptor humani generis Dominus Deus noster cum flagellum de resticulis fecisset, de templo cathedras vendentium columbas evertit (*Matt. xxi*). Quid est enim aliud in templo columbas vendere, nisi in sancta Ecclesia eam per quam Spiritus sanctus datur ad preium manus impositionem dare? Sed cathedralæ vendentium columbas eversæ sunt, ^d quia talium sacerdotium in sacerdotio non depositatur.

Præterea pervenit ad me, quia in ea Ecclesia quæ Neas dicitur, sape in Jerosolymorum urbe vestre Ecclesia **1135**, iurgia nascuntur. Unde sanctitas vestra, debet sollicie cuncta pensare, et quædam mansuetè corrigere, quædam vero quæ corrigi nequeant æquanimiter tolerare. Aperte enim videmus quod per Psalmista vocem a sancta Ecclesia dicitur: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores* (*Psal. cxviii, 1, 2*). In dorso quippe onera portantur. Supra dorsum ergo nostrum fabricant peccatores, quando eos quos corrigerem non possumus partiendo portamus. Navis, etenim gubernator cum adversari sibi vendit considerat, quosdam fluctus directo clavo exsuperat, quosdam vero quos superari non posse prævidet, in flexo cursu prudenter declinat. Sic itaque sanctitas vestra quædam compescendo, quædam tolerando mitiget, ut in sancta Jerosolymorum Ecclesia pacem cohabitentium per omnia conservet. Scriptum quippe est: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr. xii, 14*). In rixa etenim nentis ipsum lumen clauditur bona intentionis. Unde Psalmista dicit: *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal. vi, 8*). Et quid jam, in nobis hæc operis remanet, si pacem ex corde perdimus, sine qua Dominum viderem non valimus? Vos itaque ite agite, ut de his quoque qui per iurgium perire poterant mercedis vestre lucra colligatis. Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia celesti custodiat, et de his qui tibi commissi sunt et fructum multiplicem ac mensuram supereffuentem ad

possidendo non præscribit, etiam post triennium, quia non vere, id est non legitime promotua est; quod odio tanti criminis iuratus credimus, quandoque in aliis illegitimis promotionibus indulgentior est Ecclesiæ censura. Vide net. in epist. 46 lib. ii.

^c Vulgati, *fructum multiplicet, ac mensuram.... concedat*,

æterna gaudia reportare concedat. (Videl. vii, ep. 32.)

EPISTOLA XLVII.

AD ANATOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Neque Joannem, neque episcopum alium ob corporis infirmitatem deponendum.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Scripsit mihi tua dilectio (*Grat. 7, q. 1, c. 1*), piissimum dominum nostrum reverendissimo fratri meo Joanni, primæ Justinianæ episcopo, pro ægritudine capitis quam patitur, præcipere succedi, ne forte dum episcopi jura eadem civitas non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et quidem nusquam canones præcipiunt ut pro ægritudine episcopo succedatur. Et omnino injustum est ut si molestia corporis irruit, honore suo privetur ægrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex ejus depositione veniat. Sed suggestum est ut si is qui est in regimine, ægrotat, ^a dispensator illi requiratur talis qui possit ejus curam omnem agere, et locum illius in regimine Ecclesiæ, ipso non deposito, conservare, ac in custodia civitatis implere, **1136** ut nec omnipotens Deus offendatur, neque civitas inveniatur esse neglecta. Si vero idem reverendissimus Joannes fortasse pro molestia sua petierit ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo petitionem scripto dante concedendum est. Alter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omnimodo ^b non valemus. Quod si hoc ita petere ille noluerit, quod piissimo imperatori placet, quidquid jubet facere, in ejus potestate est. Sicut novit, ipse provideat. Nos tantummodo in depositione talis viri non faciat permisceri. Quod vero ipse fecerit, si canonum est, sequimur. Si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro valemus portamus. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 39.*)

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Inconstantiam ac temeritatem illius increpat. Quis in Lucusiano monasterio abbas, quis præpositus esse debeat, ipse præcipit.

Gregorius Urbico abbati.

Valde me contristatum dilectio tua cognoscat quod tantam in congregazione monasterii nostri confusione evenisse cognovi, quod dum de ordinando abbatæ aliquid in ^a Lucusiano monasterio disponeres, non unum, sed pene duos abbates fecisti : mane, sic-

EPIST. XLVII [Al. 41]. — ^a Ægrotanti invito non succeditur ; accedere potest alias, qui loco ejus regat. An presbyter de proprio clero ? an episcopus adventilius sub titulo in partibus insulæi consecratus, quem coadjutorem vocant, cum futura successione ? an sine futura successione suffraganeus et vacans ? GUSSANV.

^b Excusi, non audemus. Sequimur Reg., Remig., Vat., etc., passim mss. Codices.

EPIST. XLVIII [Al. 42]. — ^a Legitur *Lucusano* in plerisque MSS. Urbicus prius præpositus, ex epist. 6 lib. v, postea abbas sancti Hermetis, alias sancti Joannis Baptiste, nunc saucti Joannis de eremita, apud Panormum, ex epist. 48 lib. vi, jubente sancto Gregorio, curam habuisse etiam aliorum monasteriorum Siciliæ videtur, in his Lucusiani, quod Gregorius suum appellat monasterium, quia scilicet ejus munificentia fuerat constructum ac fundatum

Aut audio, Domitium presbyterum, vespere vero latorem præsentium Bonum servum Dei. Ex qua re aspicio quam dissoluta sit regula monasterii, dum nec monachi ejusdem monasterii tibi ad obediendum parati existent, nec tu constanter aliquid disponere potuisti. Unde vehementer ingemisco quia aliter esse monasterium nostrum quam putabam inventio. Quod ex nulla alia re evenire valuit, nisi quia tua dilectio in regimine suo inordinata est, nec cum gravitate aliquid valet disponere ; sed modo studet peccantibus ^b enerviter blandiri, modo inordinate et extra modum nimie irasci. Nam si semetipsam in mentis suæ ratione tenere potuisset, et ipsa ejus maturitas haberet in reverentia potuit, et disciplinæ in monasterio ordo servari. Hoc autem factum dete-

Brius puto, quod prædictum Bonum, monachum, de monasterio quod construxit, sine jussione mea tollere præsumpsisti, maxime quia nec ^a ejus expedire suspicor, ut possit in regimine præesse. Ideoque volumus ut Domitius presbyter abbas esse Lucusiani monasterii debeat, eique præpositus Lucifer monachus fiat, in cuius requiescere solatio valeat. Ex nostra itaque auctoritate hæc te disponere, Deus adjuvante, præcipimus. Cui dispositioni si quis præsumperit ingratus existere, ad nos sine dubio transmittatur. Acceptis ergo scriptis nostris, fratrem et coepiscopum nostrum Victorem **1137** ad Lucusianum monasterium dilectio tua invitet, quatenus ipse illuc missarum solemnia celebrare, et prædictum Demitium auctore Deo abbatem ordinare debeat ; ne

Cdum tuum consilium sequimur in errorem sicut cœci ducamur. Nam Catellum monachum in Lucusiano monasterio præpositum dilectio tua fieri voluerat. Quod postquam fieri mandavimus, quia monachus non sit agnoscimus. Ex parva enim eulogia, quam Bonus monachus accepit, partem petendo contentionem facere in itinere minime timuit. Quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, tua poterit dilectio scire, si ^c regulam monachorum nosse voluisset. Ex discipulo autem tuo cognovimus quia tu qui abbas diceris, esse adhuc monachus nescis. Et credo quod non disparis mentis sit in hac divisione ^d cellararius etiam Lucifer, quem præpositum fieri diximus. Sed tolerabilius est antiquorem fratrem D quam novum et puerum tolerare.

cum quinque aliis in Sicilia, teste *Joan. Diac.*, lib. i, c. 5. Monasteriorum Benedictinorum seu Gregorianorum in Sicilia præpositum generalem fuisse Urbicum docet *Rochus Pitrus*, lib. iv, parte 2.

^b Vulgati, *leniter blandiri*. Placet magis alia lectio, quæ præsertim est *Rhem.*, *Norm.* et *Vatic. D.*

^c Scilicet a sancto Benedicto scriptam, ubi cap. 54, velat monachos eulogias sine jussu abbatis accipere. Sanctus *Gregorius*, lib. ii *Dialog.*, cap. 36, de S. P. *Benedicto* : *scriptū, inquit, monachorum regulā.*

^d *Excusi, cellararius.* *Melius, cellararius,* ex *Mss. Augl.*, *Vatic. D.*, *Victor.* et plur. Hanc lectionem confirmant epist. 24 lib. xii et *Regula sancti Benedicti*, ubi frequenter agitur de monasterii cellarario, nusquam de cellario. In regulis tamen monasticis legitur etiam *cellarius*, et *cellarius*, ut videre est in *Concordia Regul.*, pag. 581 et seq.

EPISTOLA XLIX.

AD URBICUM ABBATEM.

De Lucusiani monasterii pecunia Petro Tricalitano episcopo dei solidos XI.

Gregorius Urbico abbati.

Dilectio tua præsentia scripta suscipiens de solidis Lucusiani monasterii, quos apud eum Salerius notarius noster esse renuntiavit, sine mora vel excusatione aliqua XL solidos fratri nostro Petro Tricalitano episcopo dare studeat. Sed et monachis quos apud se pro eorum salute de eodem monasterio præfatus frater noster abstulit studii tui sit abbatii antefatti Lucusiani monasterii districtius imminere, ut alimoniam et vestimenta annis singulis exinde præbere modis omnibus debeat.

EPISTOLA L.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

Agathosæ maritum suum, nolente ipsa tonsuratum et monachum, reddi jubet.

Gregorius Adriano notario Panormitanu.

Agathosa (Grat. 27, q. 2, c. 21) latrix præsentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientia tuæ præcipimus ut diligenti inquisitione discutiat, ne forte cum ejus voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, [et hanc, sicut promisit, 1138] mutare compellat. Si vero nihil horum est, nec quoddam fornicationis crimen, b) propter quod viro licet relinquere uxorem, prædictam mulierem commisso cognoveris, ne illius conversio uxori relictae in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, vel si jam tonsuratus est, reddere omni debeas excusatione cessante. Quia etsi mundana lex præcipit, conversionis gratia, utrolibet invito, posse solvi conjugium, divina hoc tamen lex fieri non permittit. Nam, excepta fornicationis causa, vir uxore dimittere nulla ratione contreditur, quia postquam copulatione conjugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in sæculo remanere. (Cf. Joan. Diac. I. iv, c. 41.)

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS SICILIÆ EPISCOPOS.

Adversus imminentem hostium invasionem binas per hebdomadam litaniæ indicant, et fideles a sæculari perversitate dehortentur.

Gregorius universis episcopis Siciliæ.

EPIST. XLIX [Al. 43]. — * In Vatic. A, qui pene solus cum Renig. et Victor. epistolam hanc exhibet, et restiarium.

EPIST. L [Al. 44]. — * Apud Gratianum, loco laudato, nec quondam.

b) Ea videtur suisse Gregorii sententia, ut propter admissum ab altero conjugum fornicationis crimen, alteri liceret monasterium ingredi, atque ibi monasticam viam cum stabilitate profiteri.

c) De ea supra. Vide novell. Justiniani 123, c. 40, quæ videtur posse explicari de matrimonio rato, quod tunc non venit in menteni sancti Gregorii. Nunc autem matrimonium ratum solvitur religionis in-

A Super afflictiones et gemitus quos annosa hic continuatione de hostibus sustinemus major nos metus excruciat, quod inimicos nostros omni annisu ad Siciliæ invasionem cognoscimus festinare. Sed ne hæc illis molientibus prosperitatem multitudi nostrorum præbeat peccatorum, toto nos corde ad Redemptoris nostri remedia conferamus, et quibus resistere virtute non possunus, lacrymis obviemus. Nam quid vobis cavendum, quidve sit vehementius formidandum, ex istius provinciæ debitis desolatione colligere. Itaque hortor, fratres charissimi, ut omni hebdomada quarta et sexta feria a litaniæ inexcusabili indicatis, et contra barbaricæ crudelitatis incursus supernæ protectionis auxilium imploretis. Sed ut ad aures Dei viam precibus faciat, vigilans

B tuis studendum est ut voces actibus adjuventur; nam inanis fit oratio, ubi prava est actio. Quia igitur quanto immane cernitis imminentे periculum, tanto simul omnes in fletu debetis et gemitu occupari, filios vestros a sæculari perversitate, sacerdotali quamprimum adhortatione compescite. Discant inusta contempnere, et qua Deo placita sunt amare, ut illos possitis habere ad impetrandam divinæ misericordiæ gratiam adjutores, ne si neglexeritis, actio eorum preces orationum superet, et sævientis inimici gladius, quod absit, resecet quos monentis verba non corrugint. Deus autem noster justus et pius est, et sicut perseverantibus in pravitate districtus est, ita conversis misericors. Ad ipsum ergo 1139 tota mente contriti cordis ejulatione curramus, ab ipso creationis nostræ solatia postulemus. Qui quoniam benignus et mitis est, si nos a malis nostris emanatos sua viderit mandata diligere, et hic nos potens est ab hostie defendere, et in futuro æterna nobis gaudia præparare. (Cf. Joan. Diac. I. iv, c. 53.)

EPISTOLA LII.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Id compleatur quod Placidum inter et Messanensis Ecclesiæ actores judicatum est.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Nullus unquam contentionibus finis imponitur, si impleri ea quæ judicata fuerint differantur. Filius itaque noster Placidus, vir magnificus, questus est nobis ea quæ inter eum et actores Ecclesiæ vestræ Dei judicio definita sunt fraternitatem vestram nolle complere. Quod si ita est miramur, ut dum quieti vestræ vos deceat studere, contentionis vobis scrupulm reservetis. Proinde scriptis vos præsentibus

gressu, modo non fuerit consummatum. Quid si copula præcesserit nuptias, poteritne vir uxore invitare religionem ingredi? GUSSANV. Ista novella laudatur ad hunc canonem in novissima corporis juris can. Editione; verum pro c. 40 assignatur c. 58, ut est divisa novella apud Julianum.

EPIST. LI [Al. 45]. — * Litania a verbo Græco λιταῖαι, supplico, significat hic supplicationem publicam. Nomen sumpsit a verbis illis *Kyrie eleison*, quæ præmittuntur. Hinc sanctus Benedictus reg. c. 9, post hoc... supplicatio litaniæ, id est *Kyrie eleison*. De his fuse in notis ad lib. Sacram. et infra in appendice epistolarum.

adhortarer ut subtiliter requirere debantis. ^a si quid minus impletum est, si temen nihil est quod juste possit obietere; sine discordia complicatur; quatenus ^b nec supradictos magnificos viri se queratur irrationaliter fatigari, nec vos contra ordinis vestri prepositum videamini despxisse quod justum est. ^b Datum mense Junii, iudic. 4.

EPISTOLA LIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

Incantatores et sortilegos insequi pergit.

Gregorius Adriano notario.

Pervenit ad nos (*Grat.* 26, q. 5, c. 8) quod quosdam ^a incantatores atque sortilegos fueris insecuri. Et omnino nobis sollicitudinem zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed moleste tulimus quod te dubitare ne ab eis nobis contra experientiam tuam subripi potuisset didicimus, cum certus esse ac scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam ascribi. Et ideo studii tui sit sollicite querere, et quoescunque hujusmodi inimicos Christi inveneris, ita districta ultione corrigeret, ut et nos de experientia tua melius debeamus habere judicium, et Deo nostro te, quod maxime studendum est, valeas commendare ^b.

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM GALLIE EPISCOPUM.

Quod episcopus grammaticam artem docere non debet. Quos cum Laurentio et Mellito mittit in Britanniam monachos commendat.

Gregorius Desiderio ^a episcopo Galliae.

Cum multa nobis bona de vestris suisstudiis nuntiata (*Grat.*, dist. 86, c. 5), ita cordi nostro nata est laetitia, **1140** ut negare ea que sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur. Sed post hoc pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam expondere. Quam rem ita molesto suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea que prius dicta fuerant in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt. Et quam grave nefandumque sit episcopis canere quod nec laico ^b religioso conveniat, apse considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter postmodum veniens bac de re subtiliter requisitus negaverit, atque os-

EPIST. LIII [AI. 46]. — ^a Excusi, nec sint quibus supradictus. Infra habent ordinis nostri pro vestri, quod in omnibus Vatic., Norm., etc., legitur.

^b Hac desunt in plerisque MSS. Repertiorunt in Vatic. B. et E, necnon in Colbert., ubi tamen assignatur iudicatio 3.

EPIST. LIII [AI. 47]. — ^a Circa illa tempora magna fuisse numerum sortilegorum docent plerique conciliorum canones, ut Venetici, Agathensis, Aurelian. I., Antissiodorensis, Narbon., Liptincensis. Gussani.

^b In duabus Colbert. premittunt huic epist., mense Junii, iudicione 4.

EPIST. LIV [AI. 48]. — ^a Episcopo Viennensi, de quo epist. 54 lib. vi.

^b Religiosum intellige piuni virum, quem a do-

natus vos fuerit extasare, de nostris tamen adhuc animis non recessit quia quanto execrabilis est hoc de sacerdote enarrari, tanto utrum ita necne sit stricta et veraci oportet satisfactio cognosci. Unde si post hoc evidenter ea quae ad nos perlata sunt falsa esse claruerint, nec vos augis et secularibus litteris studere constiterit, Deo nostro gratias agimus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis que possitis securi jam et sine aliqua dubitatione tractabimus. Monachos vero quos una cum dilectissimo filio nostro Laurentio presbytero et Mellito abate ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus vobis in omniibus commendamus, ut, fraternitate vestra solatiante, nulla illos ad proficisciendum mora valeat impedire. (*Cf. Joan. Diac. I. M., c. 53.*)

EPISTOLA LV.

AD VIRGILIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

Ut eynodus ad eruditendum simoniam coguntur traxerit. Serenum episcopum a pravorum hominum societate cohabeat. Monachos ad Augustinum caritas habent commendatos.

Gregorius ^a Virgilio episcopo Arelatensi.

Cum divina lectionis testimonio idolorum servitus avaritia nuncupetur, quo studio de templo Dei sic pelleanda cognoscitur, et a quibusdam sacerdotibus, quod gementes dicimus, non cavet. Teneat enim captivum cor seva cupiditas, et licetum scandi esse malum quod imperat, atque id agit, ut eae edemque gladio et dantem et accipientem iaterim. Quis igitur post hoc locus contra avaritiam vestram esse pravaleat, si Dei illi a pravis sacerdotibus appetiatur Ecclesia? Quando ovium septia iuviolata custodiat, qui intrare lupum invitat? Proh nefas! manus illicito munere polluit, et alios se benedictione credit erigere, cum ipse jam sit propria iniuritate substratus, et sua nibilominus ambitione captivus. Ilujus ergo mali rapacitas, quia arcem vestram mematis nunquam intraverit, et innoxias habere vos manus de ordinationibus prohibet, omnipotenti Deo gratias agite, et tanto ei vos debitores esse cognoscite, quanto illae ab hujus morbi contagio eo custodiente manasitis. Sed haec vobis minus quam poterant bona proficiunt, si hoc et in aliis sollicitate **1141** ^b non vetastis. Sicut autem in te istud tibi

cenda in academiis grammatica praegreditis que in schola auctoriis ethniciis arcere videtur Gregorius. Id tamen fecerunt plerique tum in monasteriis, tum in episcopis et circumadjacentibus locis ecclesiasticis, tum in generalibus studiis; et quod sancto Gregorio Nyss. vitio datum est, alii laudi ducitur. Iam Gregorius ipse libro v comment. in I Regum c. iii, num. 30, grammatica studium, aliarumque artium, ut vocat, liberalium peritiam impense laudat, quod illis in sacre Scripture intelligentia melius juvemur. Itaque non rem ipsam culpari arbitramur, sed rei modum.

EPIST. LV [AI. 49]. — ^a In Vatic. A., D., E., Ver-gilio.

^b Vatic. A., B., D., E., non vetastis. Consentunt Norm. et plerique.

malum diaplicuit, ita hoc et in fratre zelari debueras. Nam dum divina præcepta nos moneant proximos sicut nos ipsos debere diligere, non parvæ culpe est despicere, et quod sibi quisque metuit, aliis non timere. Vel nunc ergo, dilectissime frater, da operam ut quod a correptione quiescendo in aliis perdidisti resarcias, et ab hac quos potueris pravitate compescas, atque ut synodus ad eradicandam ipsam heresim congregari possit insiste, quatenus cum dilectionis vestra mercede melius ab omnibus caveatur quod, auctore Deo, omnium fuerit constitutione datum.

Pervenit præterea ad nos (*Grat. 2, q. 7, c. 59*) fratrem et coepiscopum nostrum Serenum Massiliensem pravos homines omnino in societatem suam recipere, ita denique ut presbyterum quemdam, qui post lapsum in suis adhuc dicitur iniquitatibus voluntari, familiarem habeat. Quod a vobis subtiliter requirendum est. Et si ita constiterit, curae vobis sit nostra hoc sic vice corrigere, ut et qui talem recipit, non familiariitate sovere, sed discat potius ultione comprimere; et qui receptus est, idem discat cum lacrymis peccata diluere, non iniquitatem in iniurandiis eumulare.

Monachos vero quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus fraternalis vestra habeat in omnibus commendatos; et ita eis ad proficiscendum solitari studeat, atque concurrere, ut vobis sibi opitulantibus ceteriter, Deo protegente, quo directi sunt valeant pereire.

EPISTOLA LVI.

AD AETHERIUM EPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Ut insistat ad synodum cogendam. De privilegiis Ecclesie sue mittat exemplaria. Irenæi scripta non inveneri. Commendat monachos ad Augustinum in Angliam missos.

Gregorius Aetherio episcopo Galliae.

Epistolarum vestrarum plena venerabili gravitate locutio ita sibi cordis nostri fixit affectum, ut munatum semper libeat misericordia sermonem, quatenus et si corporali vestra praesentia frui non valemus, nil sibi contra nos absentia hoc intercurrente valeat commercio vindicare. Quantus namque in vobis ecclesiastici ordinis amor emiteat, quanta sit dilectio disciplinae, quantum observantia studium salubritatem decretorum, ex illo quod nostram submisse et omnino

e Excusi, in fratre cum dolore zelare debueras.

d Vulgati, valeant pervenire. In duabus Teller. valeant exire. Subditur: Data die Kalendas Januarii, indict. 4. Idem legitur in Remig., sed omittitur Januarii.

Epist. LVI [Al. 50]. — a Vatic. A et B, vñscit, Vatic. F, junxit affectum.

b Norm., Corb. et duo Vatic., corporali vobis frui presentia non valemus.

c In recent. omittitur seva. Qua ratione, nescimus; legitur enim in omnibus fere MSS. et in vet. Edit., convenienter maxime auri fami et insaniae hoc epithetum.

d Locus hic ope MSS. sanandus fuit; sic enim antea legebatur: honoris præmium vita sit proiectus, sapientiae incrementum, modestiae morum. Nostram lectionem haud minus in Norm., tribus Vatic., Corb., San Vict., Reg. in Rhem. et Vatic. D, post proiectus additur sapientia.

A libenter adhortationem accipitis, et servandam inviolabiliter 1142 prædicatis, ostenditis. Quia igitur ad aliorum emendationem promptum eorū geritis, et vetustatis malum libera, sicut decet, voce damnatis, postquam et aliis fratribus coepiscopisque nostris ipsa voluntas est, oportet ut unanimes contra dominicos hostes insurgere, et avaritiam de domo Dei synodali debeatis definitione projicere. Nihil in dandis ecclesiasticis ordinibus et auri sæva fames inventiat, nil blandimenta subripiant, nil gratia confrerat: d honoris præmium vita sit, proiectus incrementum modestia, ut obtinente hujusmodi observantia, et indignus qui præmiis querit ascendere judicetur, et digne cui bonum testimonium actio perhibet honoretur. Hæc vobis, dilectissime frater, cura sit, **hæc animis vestris sollicitudo semper invigilat, ut et zelum quem litteris ostenditis cordis vestri testem esse opere demonstratis. Itaque assidue instanterque ad congregandam synodam immittete; et ita vos enixius exhibete, ut nonnihil dignitatem officii administratione compleatis.**

De eo vero quod Ecclesie vestrae concedendum ex antiqua consuetudine depositis, requiri in sermone fecimus, et nihil inventum est. Unde nobis epistolas quas vos dicitis habere transmittite, ut ex eis quid concedendum est colligamus.

Gesta vero vel scripta beati Irenæi jam illu est quod sollicite quæsivimus, sed hactenus ex eis inventi nulli non valuit.

Præterea fraternalis vestra monachos quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum direximus habere studeat in omnibus commendatos, suamque illis charitatem propter Deum exhibeat; atque illis ita studio sacerdotali omnime concurrat, et suo eos solatio ad agendum iter adjuvare festinet, ut dum nulla eis illic res morandi causas intulerit, et hi celerius pergere, et vos mercedem de præstitis invenire possitis. Datum die 10 Julii, indict. 4. (Vid. sup. epist. 40.)

EPISTOLA LVII.

AD ARIGIUM EPISCOPUM VAPINCENSEM.

Demandare in concilio simoniae operam impendat.

Faveat monachis ad Augustinum eumlibet.

Gregorius Arigio episcopo a Galliarum.

D Conqueritur sanctus Gregorius scripta simul et gesta sancti Irenæi a se non potuisse reperi. Scripta pleraque habemus, vel potius scriptorum versionem Latinam, sed gesta authenticâ nemo hactenus protulit. Irenæo martyris titulatum tribuit sanctus Hieronymus semel tantum, scilicet comment. in Isaiam, c. 64, cum saepè scriptorum illius honorificam faciat mentionem. Et quidem de ejus martyrio nonnulli dubitant. Hinc fortasse a martyris titulo sanctus Gregorius de ipso loquens abstinet. Si legeris Guillelmum Cave, de Scriptoribus Eccl., Irenæi martyrium impugnantem, consule postea Tillemontium, tomo III hist. Eccles., in Irenæo.

f In duabus Teller. : Data die decimo Kalendas Julii, indict. 4. In tribus Vatic. : Mense Julio, indict. 4. In Remig. : Data mense Septembri, indict. 4.

Epist. LVII [Al. 51]. — a De Arigio episcopo Vapincensi, vide epist. 107, indict. 2.

Gum in fraterna dilectione unum cor, unus sit animus, sicut in alterius prosperis mens latatur, ita in adversis affligitur, quia in utroque ^b particeps esse lege charitatis astringitur. **1143** Atque ideo major nos de tristitia vestra mœror invaserat, ne fortasse prolixo luctus afflictio assiduo cor vestrum dolore pulsaret, et vitam gemitis oneraret. Sed, susceptis charitatis vestræ epistolis, opatio sumus gaudio consolati, atque omnipotenti Deo gratias egimus, ^c quia et unanimitatem vestram incolumem, et animum ad consolationem rediisse cognovimus. Nec enim aliter de vobis fuerat aestimandum, nisi quia quidquid adversitatis esset sacerdotali sine dubio patientia vinceretis.

Qualiter præterea in abscondenda simoniaca hæresi fraternitatem vestram zelus olim exarserit, bene recolimus. Unde hortamur ut, operam studiosius impendentes, districta inter alia quæ scripsimus, concilii definitione damnetur; quatenus dum voluntatis nostræ intentio sollicitudinis vestræ fuerit ope completa et omnipotenti Deo oblationem gratissimam de vitiorum corruptionibus offeratis, ^d et alio-

^b Volgati, particeps esse lege charitatis astringimur.
^c Ita MSS., cum in Editis legatur, qui et humanitatem, vel quia unanimitatem.

^d Al., et ad aliorum ædificationem, ut habent Editi, at pauci MSS.

* In Excusis, servorem vestrum, reluctantibus MSS. pene omnibus.

Epist. LVIII [Al. 52]. — * Ita passim MSS. antiquiores et emendatores. In tertio Colbert., pro *Telonæ*, legitur *Tolosano* (quod etiam habent *Excusi plurimi*) et *Leontio* pro *Licinio*. In veteri Colb., pro *Cabilloni*, occurrit *Caralon*. In duabus veteribus Colb., *Rotomo*, vel *Rotomo*. In cæteris, *Rotomagensi*. Alias varias lectiones MSS. afferemus, singula tituli nomina sive episcoporum vel civitatum expendendo. Cæterum depravatam fuisse hanc epigraphen, aliorumve, præter *Mennam*, episcoporum nomina incaute addita scribit *Cointius* Annal. Eccles. Franc. an. 598, num. 5, et an. 601, num. 1. Duobus nittitur argumentis. Argumentum prius ex eo sumit, quod in perantiquo regesto Gregorii ita concepta sit illa epigrapha: *Mennæ Tolosano et pluribus aliis episcopis Galliae*. Quam, inquit, fere secutæ sunt Editiones Erasmi, tum Paris. an. 1518 et 1523, tum Nivell. an. 1591. At integrum epigraphen exhibent omnes fere Codices MSS. in quibus *Mennas Telonæ* vel *Telonnæ* legitur, deinde alii nominantur episcopi. Præterea non in antiquis membranis, sed in uno duntaxat aut in altero Codice ms. ex recentioribus legitur *Tolosano*. Posterior argumentum ex eo petit, quod tum *Aigulfus Mettensis*, tum *Melantius Rothom.*, an. 598 diem obiissent extremum, nec *Lupus Cabilloni* sederet cum illius decessor *Gratus*, *Clodoveo* secundo regnante, synodo Cabillon. subscripserit. De Lupo dicendum potius cum *Samarthanis* in *Gallia Christiana*, et *Bollandianis*, ad 27 Januarii, falli *Claudium Robertum* et *Joannem Chenu*, atque in vulgatis catalogis Lupo præpostere *Gratum* præmitti. Quod *Aigulfum spectat*, *Mabillonius*, observatione in vitam sancti *Arnulfi Mettensis* episcopi, Act. SS. tom. II, illum ostendit non ante an. 614 sedem Mettensem iniisse. Et quidem ab *Arnulfi* ordinatio epocha pendet chronologia quoad pontifices Mettenses, inquit *Cointius* ipse ad annum 611, num. 1; atqui ex ipsomet ad annum 610, num. 14, *Pappolus Arnulfi* decessor obiit.... cum sedisset annos tres, dies 30. Ad annum vero 607, num. 19, *Pappoli* decessor

A rum ædificationem qualiter in vobis pastoralis offici cura fulgeat ostendatis. Experientia autem vita vestræ nos provocat, quam valde multis præexaminede cognovimus, ut de vobis hac in re grande solarium præsumamus. Et ideo ^e favorem vestrum sicut Deo auctore coepistis explete, ut bona quæ in vobis recta intentione cœpta sunt, juvante Deo Creatore omnium rectius impleantur.

1144 Præterea monachis quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus, charitatem suam fraternitas vestra, ut consuevit, impendat; et ita eis tam per se quam per alios quos potuerit ad prolicescendum solitari studeat, ut dum vobis providentibus nullas illuc difficultates vel moras habuerint, et nos quod de vobis confidimus sentiamus, et Deus vobis omnipotens pre conversione animarum, pro quibus transmissi sunt, suam gratiam recompenset.

EPISTOLA LVIII.

AD DIVERSOS EPISCOPOS GALLIE.

Commendat monachos in Angliam ad Augustinum euntes.

Gregorius, ^a Mennæ ^b Telonæ, Sereno ^c Mæsiliz,

*Arnoaldus obiit cum sedisset annos 8, mensem xxiiii. Igitur et Arnoaldi decessorem Aigulfum, ante annum 603 obiisse nihil probat, cum Mettensem sedem non ante annum 614 inierit Arnulfus. In Melantio Rothom. major difficultas, si tertius Clodovei annus quo sanctum Audioenum constat ordinatum illigetur, non anno Christi 646, sed 640, ut post Adrianum Valesium Cointius, Mabillonius, ac tandem Henschenius sentiunt. Etenim Romanus Audioeni decessor annis xiii sedisse fertur. Hidulfus ante Romanum xxviii; ergo ante annum 600 obierat Melantius. Verum in Melantio et Hidulfo annis forte deceptus est aut corruptus Ordericus Vitalis, ut in Petro, Victricio, Silvestro, Gildardo, Flavio, Evodio, ipsum aut errasse, aut vitiatum fuisse ostendit D. Franciscus de la Pommeraie in Rothomagensium archiepiscoporum historia. Deinde chronologia illa quæ Dagoberti sexdecim annos ab Austrasiensi ejus regni initio, non vero a Clotarii illius patris morte computat, etsi Fredegarium habeat auctorem (quod adeo perspicuum est ut id, ante Adr. Valesium, nemo perspexerit) indubia non videtur, quandiu insoluta tot in contrarium stant argumenta apud Chibilletium, dissert. de annis Dagoberti. Certe argumenti illius vim, quod ex sanctorum Audioeni et Eligii ordinatione sumitur, frustra infringere conati sunt Valesius, Cointius, et Henschenius, fatente Mabillonio in præfat. ad quartum sæcul. Benedict., num. 201; frustra Mabillonius ipse, qui Cointii responsionem cum approbasset in præfat. ad secundum sæcul. Benedict., eamdemque in præfat. ad quartum sæcul. reprobasset, tandem cum non occurreret melior, ad ipsam recurrit in dissertatione singulari de anno mortis Dagoberti primi, et Clodovei junioris, Analect. tom. tertio. Sed illam Cointii responsionem invictè confutat Henschenius in exegesi præliminari ad tom. tertium Aprilis, c. 4, num. 3. En apertissimum illud sancti Audioeni testimonium, lib. ii de Vita sancti Eligii, c. 2: *Convenientes igitur simul in civitate Rothom. quarto decimo die mensis tertii (qui Maius erat, ut consentiunt eruditii) tertio anno Clodovei juvenculi adhuc regis, die Dominica ante Litinas, inter catervas populi, inter choros psallentium, consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Rothomagi, ille vero Noviom. Ex quo in victum istud instituitur argumentum: Eligii et Audioeni ordinatio contigit anno Clodovei juvenculi regis ter-**

^a ipo ^c Cabilloni, ^d Aigulfo ^e Mettis, Simplicio Parisi, ^f Melantio Rotomo, et ^g Licinio, episcopis Francorum a paribus.

Licet fraternitatem vestram suscepti officii cura immoneat, ut religiosis viris, et præcipue in causa humarum laborantibus, omni debeat adnisi currere, non tamen ab re est, si sollicitudinem vestram epistolarum nostrarum sermopulsaverit, 1145 quia sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonæ entis studia commendatione proficiunt. Quia igitur,

^h, quo littera Dominicalis erat A, Pascha die 9 prilis, Ascensio 18 Maii, Dominica ante Litanias et Rogationes die 14. Atqui hæc omnia simul conuenire non possunt nisi anno Christi 646. Ergo annus Clodovei tertius erat. Et quidem ille ordinantis dies notatur 14 Maii in utrisque sancti Audoeni actis, in quibus etiam utrisque legitur: *Rexit item beatus pontifex Audoenus Rothom. Ecclesiam n. XLIII, menses III, et dies decem; nonagenarius miravit ad Christum sub die nono Kalend. Septemb. Is st dies 24 Augusti, qui a 14 Maii distat in mensibus diebus 1. Atque hac ratione certissimum est Audoenum et Eligium die 14 Maii fuisse ordinatos, neque hanc diem expungi posse aut separari a die consecrationis, quod tentavit Carolus le Cointe, asserens illos die 21 Maii consecratos. Quidini et sanctum Audoenum mortuum esse 31 Augusti, contra fidem tam Actorum et Martyrologiorum omnium? Aliud argumentum, cuius solutionem hactenus tentavit nemo, suppeditat cometa nominatissimus. Illius meninere coævus auctor in Vita sancti Leodegarri; Beda, lib. iv Hist., c. 12; Paulus Diac., de Gestis Langobard., lib. v, c. 35; Anastasius, lib. de Romanis Pontif., in Dono. Posterioris ævi scriptores taceo. Atqui cometa ille qui tunc apparuit cum Hilderici nōris nuntiata fuisset, inquit coævus auctor, ex Beda et Anastasio, primum visus est mense Augusto anni Christi 678. Igitur non ante hunc annum defunctus est Childericus. At Childericus annis tribus mouabantur occupavit. Ante ipsum Clotarius III annis XIV, Clotarii successor Clodoveus II annis XVII. Ergo non ante annum 644 incepit Clodovei II principatus, cuius anno 3, Christi 646, ordinati sunt Audoenus et Eligius. Audoenus uno vel altero post Romanum obitum anno consecratus est. Romanus annis XIII, fidus Romanus successor annis XXV sedem Rothom. enuit, quam post Melantium anno 602 inierat. Valesianus de anno mortis Dagoberti primi et Clodovei unioris sententiam ut firmaret Mabilionius novum addidit argumentum in laudata superioris dissertatione; at, tanti viri pace dixerim, levioris momenti villetur argumentum illud quod ineluctabile ac finiendæ celebri controversiae aptissimum censem. Quippe inscriptionem quam in vetusto Fossatensis monastice Codice reperit, non genuinam illam esse quæ lib. primo de Vita beati Joannis abbatis Reomensis a bona abbatæ præfixa est liquido demonstrant, hinc tylitior in Vita ipsa beati Joannis a Jona conscripta, inde in Fossatensi inscriptione summa barbaries. Dicitur Vitæ beati Joannis inscriptionem a quodam certe grammaticæ ac forte calculatoriæ artis impeccatissimo interpolatam ac vitiatam exhibet Codex Fossatensis.*

^b Telo urbe est celebris et antiqua Provinciæ Gallicæ episcopalibus sub arch. Arelat. Mennam inter episcopos Tolosæ auctor Gallicæ Christianæ recenuit primus. Certe appareat ex catalogo Tolosanorum episcoporum a Bernardo Guidonis conscripto, qui servatur Ms. Tolosæ in Bibliotheca Patriarculi Dominicorum, nullum tunc temporis fuisse Tolosanum episcopum nomine Mennam. Præterea nulla erat aucta Gregorio scribendi ad episcopum Tolosatem, iquo commendandi suos monachos, cum illæ nou-

A Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudine convertitur, ut reverendissimus communis frater et coepiscopus noster Augustinus eos qui secum sunt ad hoc opus exequendum per diversa loca asserat non posse sufficere, aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero, et Mellito abate prævidimus transmittendos. Et ideo fraternitas vestra eis charitatem quam decet exhibeat, atque ita illis ubique necesse fuerit auxi-

essent transituri. Dedit sanctus pontifex epistolæ ad episcopos Telonensem et Massiliensem, quod ad illas urbes essent appulsuri, aut per eas transituri; ad episcopos Cabilonensem, Mettensem, et Parisiensem, quod illæ civitatis sedes essent regum Burgundiae, Austrasie, et Neustrie, quorum ope indigebant maxime monachi ad Anglorum conversionem profecti. Hinc ad singulos commendatissimas litteras acceperant infra edendas. Verum cum in ipsorum aula gratia et auctoritate plurimum valerent laudati episcopi, non abs re videbatur eorum auxilium flagitare. Ad Rothomagensem episcopum ut scriberet Gregorius in causa fuit quod hac in urbe fortasse navem consensuri essent ejus monachi, ut in Angliam transmitterent. Litteris compellandi Licinium Andegavensem episcopum ratio fuit quod hic episcopus apud Francie reges, quibus cognatione conjunctus erat, maxime ob singularem sanctitatem acceptissimus esset. Præterea, per Andegavos iter erat ad mare et in Angliam, quo etiam Augustinus cum sociis Britanniam petens perreverat. De Menna episcope loqui libri XIII epistolam 6.

^c Legendum Cabilloni probat Valesius in notitia Galliarum. Est autem Cabillonum vulgo Châlons-sur-Saône, urbs nota ducatus Burgundiae, ad Ararim fluvium, episcopalibus sub archiep. Lugdunensi.

^d Aigulphus, alii Agulfus aut Agilius, ut legitur in duobus Vatic., episc. Mettensis. Illum ex filia Clodovei Francorum regis ortum scribit Paulus Diac., de episc. Mett., quem confutat Carolus le Cointe. Vide et Chronicum episc. Mettensium, tom. VI Spicilegii Achieriani.

^e Legendum Mettis, ut probat Valesius in notitia Galliarum. Est autem Mettæ, vulgo Metz, urbs intra fines Lotharingiae, episcopalibus, omnibus satis nota, sub archiepiscopo Trevirensi, provinciæ Belgicæ primæ metropolitana. Partim ex Gussany.

^f Melantius XVIII episcopus Rothomagensis Prætextato in exsilium truso, a Fredegunde regina est substitutus, ut docet Gregorius Turonensis, in lib. VIII Histor. Franc., c. 31 et 41. Sed post mortem Chilperici regis cum Prætextato, favente Guntchramno rege, dignitati ac sedi sua restitutus fuisset. Melantius Rothomago pulsus atque submotus est, sicuti Gregorius, lib. VII, c. 19, memoriae tradidit. Demum Prætextato interfecto (cuius cædis et a percussore et a regis Guntchramni legatis aperte insimulatus est) iterum favente Fredegunde Rothomagensem Ecclesiam rexit, et ab ea est de integro antistes constitutus. Vide Gregorium, lib. VIII, c. 31 et 41. Gussany.

^g Erat Licinius nobili prosapia oriundus, qui ex comite Andegavensi factus est xv episcopus Andegavensis, circa an. 600. Cujus vita virtutibus illustris scripta est a Marbodo Rhedenonium episcopo. Eius mentio habetur in Martyrologio Adonis, ad diem 6 Idus Junii. Porro Andegavum, Ptolomæo Julianus, Gall. Angers, urbs episcopalibus Galliæ Celice ad Meduanam sita inter Turones et Nannetes, academia celebris, sub archiepiscopo Turonensi. Gussany. In uno ex Colbert. MSS. legitur Leonio pro Licinio.

^h Hæc usque ad proficiunt, in Rhem. desiderantur.

liari festinet, quatenus dum vobis opitulantibus nullas illic remorandi causas habuerint, et ipsi vestrae relevantes consolatione congaudeant, et vos solitiorum exhibitione in causa pro qua directi sunt possitis participes inveniri.

PISTOLA LIX.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum convocandam, et monachos eodem commendat.

Gregorius a Theoderico regi Francorum.

Excellentiae vestrae index cordis epistola, quanta in vobis fulgeat cum regia potestate prudentia, ita facili copia sermonis edocuit, ut dubium esse non valeat quidquid laudabile de vobis fama narraverit. Et quoniam adhortationem nostram adeo regnis animis per laudis praedicamenta placuisse signastis, ut quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad Ecclesiarum reverentiam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui, et velitis in omnibus custodiri, iterata vos pro vestra magis mercede adhortatione pulsamus, ut congregari synodum jubeatis, et, sicut b dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vitia et simoniaca haereses pravitatem omnium episcoporum definitione damnari, atque de regni vestri amputari finibus faciat, 1146 nec plus illic pecuniam obtinere quam præcepta dominica permittatis. Nam (*Grat. I. q. 1. c. 20*) cum omnis avaritia idolorum sit servitus, quisquis hanc et maxime in dandis ecclesiasticis honoribus vigilanter non præcavet, infidelitatis perditioni subjicitur, etiamsi tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis, et hic feliciter ipsis protectione regnetis, et ad aeterna postmodum gaudia ejus duce gratia veniatis.

Quanta præterea bona reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino ad Anglorum gentem proficiens excellentia vestra præbuerit, revertentes ab eo quidam monachi retulerunt. Unde, uberes gratias referentes, petimus ut his quoque monachis qui ad eum directi sunt suffragia vestra copiosius præbere atque eos ad proficendum juvare dignemini, ut quanto beneficia vestra eis amplius exhibe-

PIST. LIX [AI. 53]. — a De eo vide quæ diximus epist. 58, indict. 14.

b Vide epist. 110 libri ix, indict. 2.

c In Collectione Pauli Diac. subdit: *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4.* Eodem fere tempore scriptæ sunt omnes illæ epistolæ ad reges et episcopos Franciæ, necnon ad Augustinum et ad regem Cantii Edberthum, quæ a Mellito ejusque sociis delatae sunt. Porro epistolis 64 et 66, infra, apud Bedam, lib. i Historiæ, cap. 29 et 58, in calce subjicitur etiam. *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4, quod Pauli testimonium confirmat.*

PIST. LX [AI. 54]. — a De illo item epist. 58, indict. 14.

PIST. LXI [AI. 55]. — a Clotarius hic, quem quidam magorem cognominant, filius erat Chilperici,

tis, tanto majorem vicissitudinem ab omnipotente Deo, cui serviant, exspectatis.

PISTOLA LX.

AD THEODEBERTUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum congregandam et eodem commendat monachos.

Gregorius a Theodeberto regi Francorum.

Qui paternæ adhortationis verba tibi suscipit, et sinu cordis amplectitur, emundatorem se vitorum fore procul dubio profitet. Ex qua re satis nos excellentia vestra certos reddit absoluta promissio. Nam ejus quem idoneum ad solvendum esse cognoscimus verba pro pignore reliquem. Itaque excellentia vestra, Dei nostri mandatis inherens, studium ad congregandam synodum pro sua mercede adhibere dignetur, ut omne a sacerdotibus corporale vitium, et simoniaca heresis, quæ prima in Ecclesiis iniqua ambitione surrexit, potestatis vestrae 1147 imminentे censura, concilii definitio tollatur, et abscissa radicibus amputetur, ne plus illuc aurum quam Deus affligitur, qui modo tranquillus in suis preceptis despiciunt iratus in vindicta postmodum sentiatur. Et hæc quidem quia pro vobis loquimur, idcirco intimiore stepius tua concessum, ut prodesse excellentissimis ac duciissimis filiis nostris vel importunitate possimus. Nam regno vestro per omnia proficit, si quod contra Deum in illis partibus geritur emendatione vestra excellentiam corrigatur.

Quanta præterea bona proficiunt ad Anglorum gentem reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino excellentia vestra impenderit, referentes quibusdam monachis qui ab eo reversi sunt cognovimus. De qua re maximas gratias exsolventes, petimus ut et monachis præsentium portitoribus, quos ad eundem fratrem nostrum direximus, vestra uberioris beneficis ministretis, quatenus dum vobis patrocinantibus nullas illuc difficultates invenerint, sed coptum iter facile, Christo adjuvante, peregerint, ubiorem mercedis vestrae fructum ante Dei nostri oculos faciat.

PISTOLA LXI.

AD CLOTARIUM FRANCORUM REGEM.

Monachos ad Augustinum euntes commendat. Hortatur ad cogendam synodum adversus simoniacos.

Gregorius a Clotario regi Francorum.

Clotarii majoris nepos, Clodovei pronepos, et post quartum sætatis mensem, patre interfecto, rex appellatus est. Patruum habuit Guntchramnum. Nam Charibertus et Sigibertus, patrui ejus, multo ante quam nasceretur perierant. Fratrem patruellem habuit Childebertum, Sigiberti filium et successorem, a quo et ab ejus filiis Theodeberto ac Theoderico oppugnatus, victus, et magna regni parte spoliatus est; ita ut aliquandiu in extrema tantum Neustria ad Sequanam, Isaram, et Suniam fluvios, et prope Oceanum regnaverit. Sed post Theodeberti et Theoderici mortem, fuisis, Ingatis, sublatisque Theoderici filiis, ac ipsa eorum proavia Brunichilde regina interempta, totam monachiam solus obvinuit, et tria regna Francorum, nimirum Austriam, Neustriam atque Burgundiæ, occupavit. GUSSANV.

Inter totas et sollicitudines, quas pro subiectorum vobis gentium regimine sustinetis, existere vos in causa Dei laborantibus adjutores, eximiae laudis et magna mercede est. Et quia tales vos bonis praecedentibus ostendistis, ut praeputio de vobis meliora possimus, petere quae pro mercede vestra sunt liberissime provocamus. Quidam igitur qui cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Augustino ad Anglorum gentem perreverant, revertentes, quanta evanide fratrem nostrum excellentia vestra in praesentia possum charitate refecerit, quantisque suffragis proficiscentem adjuverit, narraverunt. Sed quia illorum Deo nostro opera grata sunt semper qui a bonis quae cooperint non recedunt paterno affectu salutantes, petimus ut monachos praesensum portatores, quos ad praedictum fratrem nostrum una cum dilectissimis filiis nostris Laurentio presbytero et Mellito abbatte transmisi-
mos, habeatis peculiariter commendatos. Et quid illi ante exhibueris, his quoque ad landis vestras tumultum uberioris impendatis, quatenus dum vobis providentibus coepit sine mora iter expleverint, honorum vestrorum omnipotens Deus compensator existat, atque vobis et in prosperis custos, et in adversitatibus sit adjutor.

Præterea pervenit ad nos quod sacri illic ordines cum dafone pecunie conferantur. Et vehementer affligimur, si ad Dei dona non meritis acceditur,
1148 sed præmis protulit. Et quia hæc simoniae heresis, prima in Ecclesia sanguis, apostolorum est auctoritate damnata, petimus ut pro mercede vestra congregari synedrum faciat; quatenus omnium sacerdotum definitione compressa et raditus amputata, nullas illic vires de cætero in perfidum animarem inveniat, nec ultius sub qualibet excusatione permittatur exsurgere, ut tanto vos omnipotens Deus noster contra adversarios vestros exaliet, quanto vos in suis mandatis zelum habere, et pro animalium salute quæ hujus fuerant sceleris gladio periturae viderit cogitare.

EPISTOLA LXII.

AD BRUNICILDEN FRANCORUM REGINAM.

Monachos in Britanniam tentes commendat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Gratias omnipotenti Deo referimus qui, inter cætera pietatis suæ dona quæ excellentia vestra largitus est, ita vos amore Christianæ religionis implevit, ut quidquid ad animalium iucrum, quidquid ad propagationem fidei pertinere cognoscitis, devota mente et pio operari studio non ccessetis. Quanto autem favore quantaque opitulatione excellentia vestra reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum proficiscentem ad Anglorum gentem adjuverit, nec ante silentio fama conticuit, et postea quidam ab eo ad nos monachi redeuntes

^a Excusi, sed quia illa Deo nostro opera grata sunt semper, quæ a bonis caeptis non recedunt.

EPIST. LXII [Al. 56]. — ^a Recent., praesentium apicum.

A subtiliter retulerunt. Et quidem hæc de Christianitate vestra inveniuntur illi, quibus adhuc beneficia vestra minus sunt cognita; nam vobis, quibus experimentis jam nota sunt, non mirandum est, sed gaudendum, quia per hoc quod alii impenditis, vos juvate. Qualia igitur, quantaque in conversione suprascripta gentis Redemptor noster fuerit miracula operatus, excellentia vestra jam notum est. Ex qua re magnam vos oportet habero laetitiam, quia majorem sibi partem hac in re praestitorum vestrorum solatia vindicant, cuius post Deum auxiliis verbum illic prædicationis innonuit. Nam qui alterius bonum adjuvat, sum facit. Sed ut mercedis vestrae magis magisque sit fructus uberior, petimus ut monachis ^a praesentium poritoribus, quos cum dilectissimis filiis nostris Laurentio presbytero, et Mellito abate ad praedictum reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, pro eo quod illos qui secum sunt sufficere sibi dicunt non posse, transmisi-
mos, patrocinii vestri suffragia benignius ministretis, atque ita eis in omnibus adesse dignemini, quatenus dum bonis excellentia vestrae initia meliora successerint, et nullas illic moras vel difficultates invenierint, tanto erga vos ac dulcissimos nobis nepotes vestros Dei nostri misericordiam provocetis, quanto pro ejus vos amore in hujusmodi causis misericorditer exhibitib.
^b

1149 EPISTOLA LXIII.

AD BRUNICILDEN FRANCORUM REGINAM.

Ut ad evelendam simoniæ synodum congregari præcipiat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Fracorum.

Quanta in vobis bona divino munere sint collata, quantaque vos supernæ gratiæ pietas impleverit, inter cætera vestrorum testimonia meritorum, illud etiam conctis patenter insinuat, quia et effera corda gentilium providi gubernatis arte consilii, et regiam, quod majoris adhuc laudis est, ornatis sapientia potestatem. Et quoniam sicut multis in utroque gentibus eminens, ita quoque eas fidei sinceritate præcellitis, magnam de vobis in emendandis illicitis fiduciā capimus. Nam qualiter adhortationem nostram excellentia vestra amplexa sit, quantaque eamdem devotione gestiat adimplere, scriptorum vestrorum emissā dudum pagina testis est. Sed quia ipse bonarum mentium esse consuevit adjutor, qui etiam earum largitor est, confidimus quod tanto propitiis causas vestras sua pietate disponat, quanto ipse de sua vos videt esse causa sollicitas. Facite quod Dei est, et Deus faciet quod vestrum est. Itaque synodum congregari præcipite, et peccatum simoniæ heresis de regno vestro inter alia, sicut antea scripsimus, ^a definitione concilii studiosius prohibete. Sacrificium Deo, devicto interiori hoste, offerte, ut exteiiores adversarios, ipso adjuvante,

^a In Collect. Pauli Diac. : *Data die decima Kalend. Julianarum, ind. 4.*

EPIST. LXIII [Al. 57]. — ^a Vide epistolam 11 libri ix.

vincatis ; et quale vos contra inimicos ipsius studium A gesseritis, talem illum in vestro juvamine sentiat. Mihi autem credite, quia, sicut jam experimento mul- torum didicimus, in damno expenditur quidquid cum peccato congregatur. Si vultis igitur nihil injuste perdere, 1150 summopere studete de injustitia nihil habere. In terrenis etenim rebus semper causa damni est origo peccati. Vos itaque si eminere ad- versantibus gentibus vultis, si eis, auctore Deo, vic- trices existere festinatis, ejusdem omnipotentis Del cum tremore præcepta suscipe, ut ipse pro vobis contra adversarios vestros pugnare dignetur, qui per sacram eloquium pollicitus est, dicens : *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (*Exod. xiv. 14*)^b.

A EPISTOLA LXIV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Ad varia dubia, de quibus ab Augustino consultus fuerat, respondet. — 1. De quadripartita bonorum ecclesiasticorum divisione. — 2. De clericis post clericatum uxorem ducentibus. — 3. De diversis consuetudinibus diversarum Ecclesiarum non improbandis. — 4. De paenitentia furum et restitutione ecclesiasticarum rerum. — 5. Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus. — 6. Qui sunt in contrahendo prohibiti gradus consanguinitatis et affinitatis. — 7. Neophyti in gradu prohibito junci, nec separandi sunt, nec sacra communione privandi, sed admonendi ut abstineant. — 8. Quo sunt necessarii episcopi in episcopi consecratione. — 9. Qualiter metropolitanus in aliena provincia se habere debet. — 10. Quod mulier prægnans et puer natus possit baptizari. Quæ menstrua patitur ab ecclesia ingressu non prohibitur, sed post concubitu conjuges ab ecclesia ingressu se abstinere debent. — 11. Quando nocturna pollutio celebrationem et communi- cationem impedit.

b Incipit epistola de expositione diversarum rerum

b In Collect. Pauli Diac. : *Data die decima Kalend., indict. 4. In Remigiano : Data die x Kalendas Julii, indict. 4.*

EPIST. LXIV [Al. 31, ind. 7]. — a Hæc epistola non reperitur in multis MSS. Codd. Registri sancti Gregorii; imo clarum est eam primitus non existisse in MSS. Vaticanis, ut constat ex epist. 15 Bonifacii Moguntini episcopi ad Nothelnum Cantuarensem episcopum, an. 745, his verbis : *Obsecro ut illius epistole, qua continentur, ut dicunt, interrogaciones Augustini pontificis ac prædictoris primi Anglorum, et responsiones sancti Gregorii papæ, exemplar mihi dirigere curetis, quod in tertia generatione propinquitatis fidelibus licet matrimonia copulare; et ut scrupulosa diligentia investigare studeatis, si illa conscripicio supradicta Patris nostri Gregorii esse comprobetur, an non, quia in scrinio Romana Ecclesia, ut affirmant scribari, cum cæteris exemplaribus supradicti pontificis quæsita non inveniebatur.* Utrum autem episto- lam illam Bonifacio miserit Nothelmus, non appareat; certum tamen est eam existisse in Anglia, utpote quam scriptis suis inseruit Beda, qui eodem tempore florebat, idque lib. i Hist. Engl., c. 27, ut legitur in omnibus ejusdem Historiarum mss. et editis Codicibus, imo et in versione Saxonica jussu Alfredi regis Anglorum, circa an. 890 edita. Zacharias etiam papa in conc. Romano 1, an. 743, c. 15, testimonium ex interro- g. 6 producit. Sic et in exceptionibus Ebererti Eboracensis episcopi, qui vivebat an. 747, c. 150. Halidgarus episcopus Cameracensis, qui floruit an. 826, lib. v, c. 17, unam profert ex interrogationibus quæ hac epistola continentur. Joannes Diac., lib. ii, c. 53, meminit respons. Gregorii ad Interrog. Augu- stini. Prætermitto Isidorum, Reginonem, Anselmum,

beati Gregorii papæ urbis Romæ, quam transmisit in Saxoniam transmarinam ad Augustinum, quem ipse pro se ad prædicandum misit.

Prima interrogatio Augustini.

d Quero, pater beatissime, de episcopis qualiter cum suis clericis convergentur. Vel de his quæ fideliū oblationibus accedunt ad altaria, et quæ debeat fieri portiones, et qualiter episcopus agere in Ecclesia debeat.

Responsio sancti Gregorii papæ urbis Romæ.

f Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse non dubium est, et specialiter beati Pauli ad Timo- theum epistolæ, in quibus eum eruditore studuit qua- liter in domo Dei conversari debuisse. Mos autem apostolicæ sedis est (*Grat. 12, q. 2, c. 30*) ordinatus

B episcopis præceptum tradere, ut de omni stipendio quod accedit & quatuor fieri debeat portiones. 1151 Una videlicet episcopo et familia eius propter hospitallitatem et suspicionem, alia clero, tertia vero pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tñ fraternitas (*Grat. 12, q. 8, c. 8*), monasterii regalis erudita, seorsum vivere non debet a clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est, hanc debet instituere & conve- sationem quæ in initio nascentis Ecclesiae fuit Patri- bus nostris, in quibus nullus eorum ex his quæ pos- sidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia (*Act. iv*).

Secunda interrogatio Augustini.

a Opto enim doceri an clerici continere non vale- tes, possint contrahere; et si contraherint, an de- beant ad sæculum redire.

Ivonem, Gratianum, et cæteros canonum collectores, qui eam scriptis suis inseruerunt. Verum et habeatur in pluribus mss. Codd., ut in duobus Tell., Carnot., Vatican. D, Bigot, Anglic., sancti Remigii Rheme- sis, in altero etiam Cod. sancti Remigii, in quo sunt plures epistolæ pontificum. (Intelligit forte Gussan- villæus vetustissimum exemplar cuius meminit Jamezius, quodque dicit falso inscribi *Paenitentiale beati Gregorii*; hoc eum in Codice epistola de qua disceptatur integra exstat.) Sic in Collectione anti- quissima auctoris anonymi, quæ habetur manuscripta in collegio Corporis Christi Oxoniæ. Adde his Codicem Gemet., num. 44, in quo exstat Responsio sancti Gregorii ad interrogacionem undecimam, et Turo- nensem majoris monasterii ubi ex integro habetur. Quamvis autem epistolam hanc Gregorio non abjudicet Gussanvillæus, plurimas tanten ejus responsiones dubias putat aut etiam suppositias; sed tam levibus infirmisque conjecturis id probare conatur, ut in illis diluendis frustra tempus tereremus. Quo vero tem- pore missa sit hæc epistola indicat Beda loco cit. : *Interea vir Dei Augustinus venit Arelas, et ab archi- episcopo ejusdem civitatis Etherio (legendum Virgilio), iuxta quod jussa sancti Patris Gregorii accepérant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est, rever- susque in Britanniam misit continuo Romanum Laurentium presbyterum ei Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi accepisse ac se episcopum factum esse referrent; sintul et de eis quæ necessariæ videbantur questionibus responsa recepit, quæ etiam huic historicæ nostræ commoda duximus indere : Interrogatio Augustini episcopi Can- tuariorum Ecclesiae : De episcopis qualiter cum suis clericis, etc. Respondit Gregorius papa urbis Romæ :*

Responsio beati Gregorii papæ.

Si qui vero sunt clerci extra sacros ordines constituti (*Grat. dist. 32, c. 3*), qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere, quia ^b et de eisdem Patribus, de quibus præfati sumus, novimus scriptum quod dividetur singulis prout cuique opus erat. De eorum ergo stipendio cogitandum atque providendum est, et sub ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis cor et linguam et corpus Deo auctore

Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse dubium non est, et cætera, ut in Editis. Porro quis primus hanc epistolam ita ordinaverit incertum est, cum eam Beda, ex cuius Historia, ut supra dixi, desumpta est, sine ulla titulis uno contextu retulerit, non epistolam, sed libellum nuncupando. Hæc paulo fusi^Bs, circa istam epistolam prolocuti sumus, in gratiam eorum qui de ea dubitationem moverunt, eo quod in illa quædam sint quæ a genio sancti Gregorii non nihil aliena videantur, sed de his in sequentibus notis suo ordine disseremus. Partim ex Gussanv.

^b Titulus hic, ut et quæplurimi alii epistolarum, non est sancti Gregorii, ut clarum est. Gussanv.

^c Sic appellata est pars Britannia ab eo tempore quo Saxones e Germania in eam insulam træjercere, et maximus ejus partem occupavere. Gussanv. Omittitar transmarinam in Vatic. D et in Rhem. Apud Bedam, l. i., c. 27, ubi refertur hæc epistola, non legitur præmissus titulus.

^d Hæc apud Bedam et in Cod. Vatic. D ac Rhem. non leguntur, sed post hæc verba *Interrog. beati Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiæ, immediate sequitur, De episopis, etc.*

^e In Excusis legitur, *de obventionibus ecclesiast. diridendis. Resp.*

^f Præmittitur in vulgatis, qualiter episcopus agere debet in Ecclesiæ, hæc omnia resecuimus, suadentibus MSS. et Edit. Chifflet in Concordia Bedæ et Fredegarii Scholastici, ubi habes hanc eamdem epistolam, imo quinque libros priores Historiæ Ecclesiast. gentis Anglorum a venerabili Beda conscriptæ.

^g De quadripartita bonorum Ecclesiæ distributione jam supra dictum est lib. iii, epist. 11, nunc lib. iv. Gussanv. Vide notas, et consule lib. v, epist. 12 et 44, necnon lib. viii, epist. 7.

^h De hospitalitate dictum est epist. 29 lib. viii, nunc 28 lib. x. Idem significat *susceptio*, nempe hospitum et peregrinorum.

ⁱ In Vatic. D et in Edit. Chifflet., seorsum fieri non debet. Hæc praxis fuit multorum episcoporum, ut Augustini, etc. An aliqua lege fuerit præscripta singulis episcopis, dispiciant. De canonicis ut in communi vivant, aliquot canonibus sanctum, ac de episopis, ut in episopio aliquot saltem clericos habent contuberniales et commensales, non semel statutum est. Vide Turon. ii, c. 12 et 13, an. 507; concil. Paris. vi, an. 829, c. 20 et 21, in quo Sardicensis concilii citatur canon 14, nescio qua de causa, nisi forte tunc episopi in propria civitate manentes communi cum suis clericis mensa uterentur. In Turon. iii, an. 813, c. 5: *Parco et modico cibo contentus sit episopus; can. 6: Peregrini et pauperes convivæ sint episoporum; quod et in Aquisgran. ii, an. 816, c. 3, videtur esse statutum. In concil. Turon. iii, c. 23: De canonicis et clericis civitatum qui in episopitis conversantur, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulque in uno reficiantur refectorio.... victum et vestitum juxta facultatem episoppi accipiunt, etc. In Mogunt., an. 813, c. 9: Canonicis simul manducent et dormiant.... In claustro suo maneant, etc. In Aquisgran., an. 816, c. 112, refertur textus ex sancto Augustino de vita communi episopci et clericorum, necnon c. 115, ubi*

A conservent. ^c Communi autem vita viventibus, jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? cum omne quod superest necessitatibus, in causis piis ac religiosis **1152** erogandum est, Dominu^d et magistro omnibus dicente: *Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41).*

Tertia interrogatio Augustini.

Cum una sit fides, ^a cur sunt Ecclesiarum contenta pro episopis argumenta meditationum. In concil. Meldensi an. 845, c. 53, de canonicis: *In dormitorio dormiant, et in refectorio comedant, etc.* Hinc manarunt solemnes etiamnum in quibusdam Ecclesiis rationes refectorii, *Gal. compies du réfectoire, illustre vitæ communis ac prisca assiduitatis, sive, ut vocant, résidentia monumentum.* In Pontionensi concil. an. 876, c. 8: *Episcopi in civitatis suis proximum Ecclesiæ sua claustrum instituant, in quo ipsi cum clero secundum canonicam regulam Deo militent.* Gussanv. A canonicis nonnulli abjectam decimo saeculo vitæ communis institutionem tradit Trierim ad annum 975. Idem saeculis xi ac xii a plerisque factitatum testantur ac gemunt (ut alios illius ævi scriptores taceamus) Ivo Carnotensis, epist. 60, et Stephanus Tornacensis, epist. 160.

^b Vatic. D et Rhem., *constitutionem instituere.* Id factum latè exponit sanctus Joan. Chrysostomus, homil. 11 et 12, in Act. apost. ubi multa lector observabit, quæ brevis nota non capit. Gratianus, caus. 12, q. 1, inter alios profert sanctum Clementem et Urbanum I pontifices Romanos. Scinti docil quantum istis auctoritatibus sit concedendum. Tertullianus, in *Apolog.*, c. 39: *Omnia, inquit, indiscreta sunt apud nos præter uxores.* At ista propositio restringenda est. Nam Tertulliani tempore non erat inter Christianos rerum mobilium ac immobilem communio, non possessiones vendiderant, non omnem pecuniam ad episcoporum pedes posuerant. Id certe satis innuit paucis ante lineis, ubi de arca et de stipe quam quisque si modo velit, et si modo possit, apponit. Ergo tantum indicat operationem dilectionis, reique cum egenis fraternalm communicationem. De more nascentis Ecclesiæ duo adnoto: ^c 1° pecunias, res, rerum pretia non fuisse in manus apostolorum data, sed ad pedes posita, scrutare mysterium; 2° istam communem vitam aut paucorum fuisse, aut paucos dies perdurasse, dum Jesus Christus calcebat crux, et servebat recens in creditibus fides, ut loquitur sanctus Hieronymus ad Demetriadem Julianæ filiam. Sic apud sanctum Augustinum, de Mōribus Eccl. cathol., c. 33, nonnullæ societas in communi vivebant; laudabile quidem Christianorum genus, sed a vulgari vita remotissimum, et reprobabile minus accommodatum. Gussanv.

Interrog. II. — ^a In Edit. Chifflet. et in Vatic. D hæc omittuntur, et post ultima verba respons. 1, erant illis omnia communia, immediate sequitur: Si qui vero sunt clerci, etc. Ita habetur in Cod. Capucin. Rothomag. decretales epistolas continent.

^b In Vatic. D, quia et de his de quibus.

^c Vulgati, *communiter autem viventibus.* Sequimur MSS. Vatic. D, Turon., Rhem. et Bedam a Chifflet. editum. Periodum hanc expungendam censem Gussanvillius, quod nec sensu nec phrasí Gregorianæ sit. Addit de quatuor portionibus jam actum esse; unde superfluum videtur de iisdem retractare. Periodum tamen hanc habent MSS. Turon., Rhem., Vatic. et Beda.

^d Turon., *magistro omnium docente.* Ita quoque legitur apud Bedam.

Interrog. III. — ^a De hac re jam aliiquid dixi epist. 64 lib. i. Juvat audire sanctum Ambrosium

suetudines tam diversæ; et altera ^b consuetudo missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum Ecclesiis tenetur?

Responsio beati Gregorii papæ.

Novit fraternitas tua (*Grat. dist. 12, c. 10*) Romanæ Ecclesie consuetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi placet ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia aliquid inventisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc ^c in fide nova est, institutione præcipua quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes ^d in consuetudinem depone.

Quarta interrogatio Augustini.

Obsecro, edisseras mihi quid pati debeat, si quis aliquid de ecclesia furto abstulerit.

Responsio beati Gregorii Papæ.

Hoc tua fraternitas (*Grat. 12, q. 2, c. 11*) ex persona furis pensare potest qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui halentes subsidia furtum perpetrant et sunt ^e **1153** qui hac in re ex inopia delinquent. Unde necesse est ut quidam damnis,

^f lib. iii de Sanctis, c. 1. *In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam: sed tamen et nos homines sensum habemus; ideo quod alibi rectius servatur, et nos recte custodimus.* Varios ritus fidei unitatem non lacerare probat *emin. card. Bona*, *Requæ Liturgic.* lib. 1, c. 6, num. 2 et 3. Quem locum utinam legant rubricarii. GUSSANV.

^b De vetere missa Gallica seu de ritu celebrandæ missæ in Galliis olim usitato, moneo lectorum aliam a *Matthia Illyrico* an. 1557, aliam ab *Hugone Menardo* 1642, publicatam; utramque refert et comparat antiquitatem ecclesiastica peritissimus *Carolus le Cointe*, tom. II *Annal. Eccl. Franc.*, ad an. 601, num. 19 et 20. Ex publicata ab Illyrico contra recentes hereticos multa colligunt observantque in ejus symbolo legi a Patre Filioque Spiritum sanctum procedere, tum *Carolus le Cointe*, ibid., a num. 21 ad 30, tum *Guillelmus Peyratius*, in opere Gallico, *les antiquitez de la Chapelle du Roi*, lib. II, cap. 18, 19, 20, 21, 22, 23. Relatam ab Illyrico esse veterem missam Gallicam idem *Peyratius* affirmit, nonnullas ejusdem rubricas exponendo, c. 10 et seqq. Negat *emin. card. Bona*, *Requæ Liturgic.* I. I, cap. 12. GUSSANV. Vide *Mabillonii præfat.* ad lib. de *Liturgia Gallica*, et eam quam *Menardus* præfixit libro *Sacram.* Horro cum toties missa his in epistolis occurrerit, fortasse abs re non erit observare eam a dimissione sic dictam. Apud *Alcimium Avitum*, epist. I: *A cuius proprietate sermonis in ecclesiis palatissime sive pratorum, missa fieri pronuntiatur, cum populus ab observatione dimittitur.* Vide notas *Sirmondi* ad hunc locum.

^c *Turon.*, ad fidem nova.

^d Idem *Codex*, in consuetudine dispone.

Interrog. IV. — ^e *Vulgati, servanda est. Et ipse modus correctionis dicitur. Sequimur laudatos Mas. et Bedam.*

^b Apud *Gratianum*, loco assignato, legitur, quo augumento, quam lectionem confirmare videatur sancti Gregorii responsio, *absit quod Ecclesia cum augumento.*

^c *Alius nodus difficultior, quem recens auctor in*

A quidam vero verberibus, et quidam districtius, quidam vero levius corriganter. Et cum paulo districtius agitur, ex charitate agendum est, et non ex furore, quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus affligunt habere heredes querunt, et quæ possident ipsis servant quos irati insequi videntur. Hæc ergo charitas in mente tenenda est; et ipsa modum correctionis dicit, ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat.

Addis etiam ^b quomodo ea quæ furto de ecclesiis abstulerunt reddere debeant. Sed ^c absit quod Ecclesia cum augmentatione recipiat quod de rebus teceris videtur amittere, ^d et lucra de dannis querat.

Quinta interrogatio Augustini.

Peto an debeant duo germani fratres singulas sacras accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generata.

Responsio beati Gregorii papæ.

Hoc heri modis omnibus licet. Nequaquam enim in sacris eloquii invenitur, quod huic capitulu contradicere videatur.

1154 Sexta interrogatio Augustini.

^e Usque ad quotam generationem fideles debeant

libro de usura satis commode scripto *Gallice pag. 253* proposuit: an pecuniam in poenam dilatae solutionis debitori imperatam possit creditor sine usura labore recipere. Videntur, inquit, sancti Patres et summici pontifices id improbare. Ego quidem de jure non dispuco, aliquot tantum momenta profero ad rem istam quæ faciunt. Initio vi saeculi, si penes *Gratianum* fides, *Joannes papa I*: *In antiquis, inquit, Ecclesie statutis decretum est ut qui aliena incedit, non erat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat.* Unde et in *Evangelio* scriptum est: *Quod si aliquid desperaudavi, reddo quadruplum.* Et in *legibus saeculi*: *Qui rem subripit alienam, etc. Iovniz c. 10, ibidem, ex Eusebio.* Refertur hic *textus caus. 12, q. 2, c. 7.* *Sanctus Gregorius*, *ibid., c. 8 et 9*, *falso citatus ex epist. 33 lib. IV, assert legem saeculi vulgare: Qui prior est etiam solidos nongentos, sequaces, unusquisque solidos octoginta; si tero incertum fecerint, novies tantum camponant; si vero prædam fecerint, in quadruplum resistuant.* Miror correctores Romanos hanc citationem reliquissent. Aliam, legem indicio de sacrilegio a *Joanne PP. VIII*, *Gothicis legibus additam in concil. Tricassino an. 878*, ex *Surmondo*, ubi de *Justiniano et Carolo*, refertur *caus. 17, q. 4, c. 21*, cum aliquot alii ejusdem argumenti.

^D In *Trosleiano* an. 909, c. 4, de *sacrilegiorum poena*: *Omnis res eorum tam mobiles quam immobiles fiscu regis socient, vel Ecclesie, cuius res, etc. Glossa, cap. 10, caus. 12, q. 2, ait poenam decupli statutam adversus fures in lege Lombarda, Gothicæ, et Salica, non autem in Romana. II Reg. xii, vers. 6: *Orem reddet in quadruplum*, *juxta Exod. xxii, vers. 1.* In quem locum vide *Theodoreum ac sanctum Thomam*, 1-2, q. 105, art. 2, ad 9, et 2-2, q. 62, art. 3 et 4. *Zachæus*, *Luc. xix*, de quadruplici restitutione aponet. Accipientibus non video religionem injectam de usura, nec reprehensos judicem quasi usurarum patronos, si quando culpam, indicia pecunia, punient. GUSSANV.*

^d *Turon et Valic. D. et lucra, vel et luxurum de quibus.*

Interrog. VI. — ^e *Non una fuit omnium seculorum*

um propinquis sibi conjugio copulari, et nevereis et cognatis si licet conjugio copulari.

Responsio beati Gregorii papae.

^b Quodam terrena lex (*Grat.*, 35, q. 2, c. 20.) in Romana republica permittit ^c ut sive fratris, sive sororis, seu duorum fratum germanorum, vel duarum ororum filius et filia misceantur. Sed experimento idicimus ex tali conjugio sobolem non posse successare. Ex sacra lexa prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est ^d ut jam tertia vel narta generatio fidicium licenter sibi jungi debeat. tam ^e secunda quam diximus a se omnimodo debet beatire. Cum neverca autem misceri grave est acinus, quia et in lege scriptum est: *Turpitudinem fratris sui non revelabis* (*Lor.* xviii, 7). Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest; sed quia in lege scriptum est: *Eunt duo in carne una* (*Genes.* i, 24), qui turpitudinem nevere, quia una caro cum latre fuit, revulsa presupponerit, profecto patris turpitudinem revelavit. ^f Cum cognata quoque miseri prohibitum est, quae per conjunctionem priorum

traxis in prohibendo consanguineorum conjugio, ut apparet caus. 35, q. 2 et 3. Olim prohibito septimo gradu fuerat circumscripta, sed in Lateran. concil., ubi Innocentius III, ad quartum redacta est. Indulges amen hic sanctus Gregorius Anglis recens ad fidem conversis, ut in tertia generatione copulentur. Multi codices habent, in quarta vel quinta, quod notarunt Iraliani correctores causa. 35, q. 3, c. 20, quem locum lector consulat. Videat etiam Gregorium II, epist. ad Bonifacium. In omnibus tamen exemplaribus bedae legitur, in tertia vel quarta generatione. Gussany.

^b Hic textus passim ab auctoribus quibuscunque citatur ex sancto Gregorio. Innuitur autem ex Cod. ib. v, tit. 4, de Nuptiis, lex 19, quae sic habet: *Ceterandis inter consobrinos matrimonii licentia, legi ius salubritatis indulta est, ut, revocata priaci juris iuctoritate, restinctique calumniarum somenit, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, sive ex fratribus fratibus, sive ex duabus sororibus, sive ex fratre et sorore nisi una. Et ex eo matrimonio editi, legitimi, et suis yatribus successores habeantur. Datum, etc.* Ad finem iv saeculi regnare cooperunt Arcadius et Honorius bujus legis auctores: Theodosius eorum parens contrarium sciverat, ut notant periti juris, estatutaque sanctius Ambrosius epist. 48. At jus primum istiusmodi conjunctionibus favebat. In Institutis Iustiniani, lib. i, tit. 10, de Nuptiis § 5, sic legit Cucacius: *Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis, jungi possunt. Vivebat autem Justinianus circa medium sexti saeculi. An idem fuerit Ecclesia, qui fuit imperatorum sensus, queratur. Apud sanctum Ambrosium, epist. citata, lege divina prohibutum est patruelis fratres convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu. Illic iodus quem non est hujus loci solvere. Sanctus Augustinus, lib. xv de Civit. Dei, c. 16: Viri, inquit, sorores suas conuges accepserunt antiquitus compellente necessitate, quod factum est damnabilis religione prohibente. Tum de consobrinorum conjugio propter gradum propinquitatis fraterno gradu proximam quam aro per mores fierat quod fieri per leges liebat, quia d nec divina prohibuit, et nondum prohibuerat lex humana. Hic nodus alius quem Ludovicus Vives in his locis commentario stringit, quemadmodum Petrus Nannius locum Ambrosii exponit in notationibus ad tomum V. At certe hi duo, patetissimum non expoununt legem ullam canonicanam ea de re latam. Hinc concludunt nonnulli prioribus saeculis regum suis,*

A care fratris facta est. Pro qua re etiam Joannes Baptista capitulo truncatus est, et sancto martyrio coronatus. Cui non est dictum ut Christum negaret, ^g et tamen pro Christi confessione **1155** occisus est; sed quia idem Dominus noster Jesus Christus dixerat: *Ego sum veritas* (*Joan.* xiv, 6), quia pro veritate occisus est Joannes, pro Christo sanguinem fudit.

Septima interrogatio Augustini.

Declarari posco an sic turpiter conjunctis sit indicenda separatio, et sacra communionis deneganda oblatio.

Responsio beati Gregorii papae.

^a Quia vero multis sunt in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admisi, ad fidem venientes admoneundi sunt ut se abstineant, et grave hoc peccatum esse cognoscant. Tremendum Dei judicium pertimescant, ne pro carnali delectatione tormenta aeterni cruciatus incurvant. Non tamen pro hac re corporis ac sanguinis Domini communione privandi sunt, ne in eis illa uelisci videamer, in quibus se per ignorantiam ante

non pontificum, de matrimonij impedimentis statuere. Addit sanctus Augustinus, loco cit., *morum limite prohibita fuisse quadam conjugia*. Gussany.

^c *Vatic. C. u sive frater et soror, seu Consentio Beda.*

^d Canonistas appello, qui nos doceant historiam impedimentorum matrimonii sive impedientium, ut vocant, sive dirimentium, que pontifices excogitata, adulta, arcata, laxata, per totum orbem sparsa. Evidem usum boiderium agnosco, admitto, de jure non disputo; in factum inquirio, et per singulas relatives discorro, canones scrutature. Aliques mihi videntur videor caus. 50, multo plures caus. 35, alios extr. de cognatione spirituali, de consang. et affinit., etc. Eos tantum seligo ad rem de qua hic agitur qui faciant. Primum natura duce aliquot impedimenta injecta sunt; tum que deceperunt attendentes hominea, ratione magistra, nova quadam induxerunt, aut suis spontaneis moribus, aut lege lata quae morem corrigeret, aut firmaret. Non ubique terrarum mos idem invaluit: que in Gallia irrita erant, alibi vigebant conjugia. Dic itaque postquam fluctuatim est, tandem ad septimum usque gradum pervenerunt; immo et varia affinitatum genera, primum, secundum, tertium adinvenierunt, quae postmodum comprimere opus fuit. Id efficit Innocentius III, in celebri cap. *Non debet, extr. de consang. et affinit., fugientemque longius propinquitatem ad quartum gradum revocavi*. Gussany. Sancti Gregorii sententia quis fuerit usus declarat, ipse ad Felicem Messanensem episcopum scribens, lib. xiv, epist. 12, his verbis, que apud Joan. Diac., lib. ii, c. 38, leguntur: *Nec ea intentione haec illis (Anglis) mandavi, ut postquam firma radice in fide suarum solidati.... infra affinitatis linea, id est usque ad septimam generationem conjungantur*

^e Secundum quadam Editiones de prima et secunda dubitabatur, vel, ut vulgo loquuntur, de primo ac secundo gradu. Gussany.

^f *Cognatam explicare de fratribus uxore, Gall., bellesse, non ita valgo. Vide caus. 35, questionem 3, aut, si vacat, consulte jurisconsultos et grammaticos. Graeci per cognatos intelligunt ἀγγεῖον, consanguineos. Gussany.*

^g In Turon., nec pro Christi confessione occisus est.

Interrog. VII. — ^a In MSS. octava est hac responsio; at in MSS. quibusdam, et apud Bedam, lib. i Hist. Anglic., haec junguntur alteri responsioni, omissa interrogatione.

lavacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam b per considerationem dissimulat atque portat, ut saepe malum quod adversatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt admonendi sunt ne aliquid tale audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis et sanguinis Domini communione privandi sunt, quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt culpa aliquatenus toleranda est, ita est in his fortiter insequenda, qui non metuant sciendo peccare.

Octava interrogatio Augustini.

Peto si longinquitas itineris magna interjacet, ut episcopi facile non possint convenire, an debet sine aliorum episcoporum præsentia episcopus ordinari.

Responsio beati Gregorii pape.

Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris, ordinare episcopum non aliter b nisi sine episcopis potes. Nam quando de Galliis episcopi venient, illi in ordinationem episcopi testes tibi assident. Sed (*Grat. dist. 80, c. 6*) fraternitatem tuam ita volumus in Anglia episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disjungantur, quatenus nulla sit necessitas c ut in ordinatione alicujus episcopi convenire non possint. **1156** Pastorum quoque aliorum præsentia valde est utilis, ut facilmente debeant convenire. Cum igitur, Deo auctore, ita fuerint episcopi etiam in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritualibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, ut qui in via jam conjugii præcesserunt d in subsequenti quoque gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spirituali ordinatione qua per sacrum mysterium homo Deo conjungitur tales convenient qui vel in profectu

b Vatic. D et Rhem., quædam per dissimulationem considerat, atque ita portat et dissimulat, ut saepe. Beda, per considerat. dissimulat atque ita portat et dissimulat. Editi, quæ per ignorantiam. Secus Beda et MSS. nostri.

Interrog. VIII. — a Sic antiquæ Editiones Registri, Veneta 1504, Paris. 1508 et 1518, ut et recentiores. Consentient melioris nota MSS. Codd., Carnot., Bigot., S. Remigii, Rhem. Item alter Codex Ms. ejusdem S. Remig. in quo sunt epistolæ pontificum a Gelasio ad Joannem VIII; Codex Vatic., num. 619; Isidori Collectio canonum ms., apud S. Vict. Paris. Item altera Collectio canonum auctoris anonymi antiquissima Oxoniæ in collegio Corporis Christi. Sed et ita legitur apud Bedam, a quo primum hanc epistolam accepimus, ut jam supra notatum est. Addo et Amalarium Fortunatum, lib. II de div. Offic., c. 4. Postremo id exigit propositio sancti Gregorii: *In quo tu solus, etc., cum adjungit quod si ex Galliis episcopi advenerint, ipsi auxiliari possint; non autem quod absolute necessarium sit, nisi cum episcopi in propinquis locis fuerint ordinati.* Unde apparet viatosam esse quorundam exempliarium lectionem: *Ordo are episcopum non aliter nisi cum episcopis po-*

A ordinati episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Domino preces pariter fundant?

Nona interrogatio beati Augustini.

Postulo etiam qualiter debeamus cum Galliarum atque Britannorum episcopis agere.

Responsio beati Gregorii pape.

in Galliarum episcopos (*Grat. 95, q. 2, c. 3*) nullam tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium a Arelatensis episcopus accepit, quem nos privare auctoritate percepta mihi debemus. Si igitur contingat ut fraternitas tua ad Galliarum provincias transeat, cum eodem Arelatensi episcopo debet agere, qualiter si qua sunt in episcopis vitia corrigantur. Qui si forte in disciplina vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus (*indict. 4, epist. 68*), ut cum tuæ sanctitatis præsencia in Galliis fuerit, ei ipse tota mente subveniat, et quæ sunt Creatoris nostri iussioni contraria ab episcoporum moribus compescatis. Ipse autem auctoritate propria episcopos Galliarum judicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque tua opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reformato, quia (*Grat. 6, q. 3, c. 1*) scriptum est in lege: b *Per alienam messem transiens falcum mittere non debet; sed manu spicas conterere, et manducare (Deut. xiii, 25).* Falcum ergo judicii mittere non potes in eam segetem, quæ alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica viitorum suorum paleis expolia, et in Ecclesiæ corpus monendo, et persuadendo, c quasi mandendo converte. Quidquid vero ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatensi episcopo agatur, ne prætermitti possit **1157** hoc quod antiqua Patrum institutio invenit. d Britannorum vero omnium episcoporum tuæ curam fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, e perversi auctoritate corriganter.

tes. Idem notat Beveregius ad can. primum apostol. Partim ex GUSSANY.

b In Turon., nisi aliqui de Galliis episcopi reniant, qui in ordine, etc. Apud Bedam, nam quando de Galliis episcopi vident qui..... testes assistant? Favet Vatic. D.

c Apud Bedam, ut in ordinatione episcopi pastoræ quoque alii quorum præsentia valde est utilis, facile debeant convenire. Consentit Codex Turon.

d In eodem Codice et in Turon., consentiente Beda, in subsequentis quoque copiæ gaudio.

Interrog. IX. — a De Arelatensi primatu supra, lib. I, epist. 47. Vide etiam lib. V, epist. 53, et coasule de Vita sancti Gregorii commentarios.

b Hæc laudantur ab Hincmaro Rhemensi, in opusculo 33, contra Hincm. Laudun., c. 4: *Falcam, inquit beatus Gregorius judicii mittere non potes in ea segete, quæ alteri videtur esse commissa.* Eadem interrogatio nona citatur adhuc ejusdem opusc. c. 17.

c Vitoise in Vulgatis, quasi mundando.

d Turon., Britannorum vero omnes episcopos.

e Idem Codex, persuasi auctoritate. Vatic. D, rebatur auctoritate.

Obsecratio Augustini.

^a Obsecro ut reliquiae sancti Sixti martyris nobis transmittantur.

Concessio Gregorii.

Fecimus quod petisti, quatenus populus qui in loco prouondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod tue fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi et probatissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerta non debet. Mibi tamen videtur quia si corpus quod a populo cuiusdam martyris esse creditur nullis illic miraculis coruscet, et neque aliqui de antiquioribus existunt qui se a parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur, ita reliquiae quas petisti seorsum condendae sunt, ut locus in quo præfatum corpus facit modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserere, et incertum venerari

Decima interrogatio Augustini.

Si prægnans mulier debet baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare. Aut etiam ne morte præoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere. Aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi. Aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam introire ei liceat, aut sacræ communionis sacramentum percipere. Aut vir suæ conjugi permistus antequam lavetur aqua, si ecclesiam intrare possit, vel etiam ad ministerium sacræ communionis accedere. Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta.

Responsio beati Gregorii papæ.

Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam cui etiam et responsum addidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti credo quod mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etiam prægnans cur non debet baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa secunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquerint immortalitatem quam acceperant recto Dei iudicio perdidérunt. Quia itaque omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit, et tamen pro benignitate suæ pietatis secunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturæ humanæ ex omnipotentis Dei dono servatum est qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohiberi? Illi quippe mysterio in quo omnis culpa funditus extinguitur valde stultum **1158** est si donum gratiae contradicere posse videatur.

Cum vero enixa fuerit mulier, post quot dies de-

Obsecratio. — ^a Haec obsecratio et responsio non leguntur in MSS. Tell., Carn. et Capuc. Rothomag., nec in Edit. 1504, 1508 et 1518, neque etiam repertuntur in exemplaribus omnibus Bedæ, unde istam epistolam habemus. Partim ex Gussanv. Hæc tamen habentur in Vatic. D et in aliis MSS.

Interrog. X. — ^a Apud Bedam, Testimenti veteris recepto manifestum est, quod ita habet: mulier si recepto semine, etc., usque ad sin autem feminam perferit, sexaginta sex diebus manebit in sang. purifi-

^a beat ecclesiam intrare, ^a Testimenti Veteris præceptione didicisti (*Grat. dist. 3, c. 1*) ut pro masculo **xxxiii** diebus, pro femina vero **lxvi** debeat abstinere (*Levit. xii*). Quod tamen sciendum est quia in mysterio accipitur. Nam si eadem hora qua genuerit aetura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commissione voluptas est, nam ^b in prolixi partu dolor et gemitus. Unde et ipsi primæ matris omnium dicitur: *In doloribus paries* (*Genes. iii, 6*). Si itaque enixam mulierem probibemus ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam ^c in culpam deputamus. Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit sine mora, si mortis periculo urgetur, vel ipsa hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem qua natum est, nullo modo prohibetur, quia sicut sancti mysterii gratia viventibus atque discernentibus cum magna discretione providenda est, ita his quibus mors imminent sine ulla dilatione offerenda est, ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis mysterium queratur, interveniente ^d paululum morte, inveniri non valeat qui redimatur.

Ad ejus vero concubitum vir ejus accedere non debet quousque qui gignitur ablactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutrientum tradant. Quod videlicet ex sola causa incontinentia videtur inventum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæc itaque quæ filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutrientum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri, quippe quia et sine partu causa, ^e cum consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibeantur, ita ut morte lex sacra feriat si quis vir ad menstruatam mulierem accedat (*Levit. x*). Quæ tamen mulier ^f dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet imputari, et per hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque quod mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus simbriam tetigit, atque statim ab ea sua infirmitas recessit (*Luc. viii*). Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare?

Sed dices: illam infirmitas compulit, has vero de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende cat. suæ.

^b Turon., consentiente Beda, nam in prolixi prolatione gemitus.

^c Rhem. et Vatic. D, in culpam duplicamus.

^d Turon., cum Beda, paululum mora.

^e Beda et Rhem., cum in consuetis menstruis detinentur.

^f Vatic. D, Beda et Turon., dum consuetudinem menstrua patitur.

autem, frater charissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ est digno Dei judicio post culpam ordinatum. Esurire namque et sitiare, aestuare, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud **1159** contra famem alimenta, contra situm potum, contra aestum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem querere, nisi medicamenta quedam & contra ægritudines explorare? Feminis namque et menstruus sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit quæ vestimentum Domini in languore posita teligit, quod uni persone infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus quæ naturæ suæ vitio infirmantur?

Sanctæ autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si percepit, non judicanda. Bonatum quippe mentium est etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpè sine culpa agitur quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est ut esuriremus. Mensstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit; sed tamen quod natura ipsa ita virtutæ est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ^b ex culpa venit vitium, in quo seipsam qualis per judicium facta sit humana natura cognoscat, ut homo qui sponte culpam perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideo ^c seminæ cum semetipsas considerant in menstrua consuetudine, si ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudandæ sunt. Dum vero percipiendi ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem mysterii amore rapluntur, reprimendæ, sicut diximus, non sunt. Sicut enim in veteri Testamento exteriora opera servabantur, ita in Testamento novo non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur sollicita intentione attenditur, ut subili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda mandu-

^a Turon., contra ægritudines exponere; fortasse proponere.

^b Ita Beda, Vatic. D ac Rhem. At in Excusis ex culpa venit vitio.

^c In Vulgatis feminæ quæ cum. Expunimus quæ, non solum quod superfluum sit, sed etiam quod contra Mss. Idem et in sensu detrimentum additum sit.

^k Id apud Judæos præceptum, Levit. xvi, vers. 15. Apud gentiles idem factitatum; pluresque vivo perfundebant flumine, alii in solis, alii in labris, alii ministris aquam infundentibus lavabant. Meminit Iudæorum sanctus Augustinus, libro de Bono conjugali, c. 20. Aliorum Clemens Alexand., initio Protrepticus adjuncti Herveti commentator. Idem, lib. in Pædagogi, c. 9, Stromatum vii. Tertullianus innuit lib. de Bapt., c. 5 et 9. Sanctus Justinus, ad finem Apolog. 2 pro Christ., ad Anton., docet dæmones persuasisse paganis lavari antequam ad sacrificia accederent; idque eos a propheta didicisse. Hodierni Judæi non lavant, eo quod non amplius sanctuarium habeant, quasi istam lotionem solius sacrificii causa Dominus præscriptus. Id, lector, tuæ inquisitioni permitto. Gussav.

carri præcipiat, in Evangelio tamen Dominus ait: *Non quod intrat in os coquuntur hominem, sed que exēunt de corde, illa sunt quæ coquuntur hominem* (Matth. xv, 11). Atque paulo post subjicit, expōnens: *Ex corde exēunt cogitationes male* (Ibid., 19). Unde ubertim indicatum est quia illud ab omnipo-tenti Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dieit: *Omnia munda mundis, coquuntur autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i, 15). Atque mox ejusdem coquinationis causam assen-tians, subjugnit: *Coquinationes sunt enim eorum et mens et conscientia*. Si ergo ei cibus immundus non est, cujus mens immunda non fuerit, **1160** cur quod munda mente mulier ex natura patitur, ei in immunitam reputetur?

Vir ^k autem (Grat. de penit., dist. 7, q. 4, c. 7) cum propria conjugi dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiam non debet, sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo præcepit, ut inistus vir mulieri, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare. Quod intelligi spiritualiter potest quia mulieri vir miscetur quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur. Qui nisi prius ignis concupiscentiæ a mente deserveat, dignum se congregatiōne fratrum existimare non debet, qui se gravari per nequitiam prævæ voluntatis videt. Quamvis enim de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alii alia custodire videantur, ¹ Romanorum tam semper ab antiquioribus usus fuit, post administrationem propriæ conjugis, et lavacti purificationem querere, et ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere.

Nec hæc dicentes deputamus culpam esse con-jugium. Sed quia ipsa licita commissio conjugum sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinentum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio vel fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat qui dicebat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in*

¹ Istum usum certioribus indiciis probari vellenti, ne hæc propositio male ab alio videatur fuisse inserita. Sanctus Paulinus, epist. ad Aleth., in missa canthari Romæ in basilica sancti Petri; idem alius in locis innuit fontes in templorum ingressu fuisse positos. Eusebius, lib. x, c. 4, Histor., consentit quodammodo. Tertullianus in Africa lavandi consuetudinem agnoscit et improbat lib. de Oratione, c. 11, nec aliud sensit in Apolog., c. 39, ut aliquis opinatus est. Sanctus Joan. Chrys., in Oriente refert lavandi morem in nonnullis Ecclesiis, homil. 52 in Matth., nec admodum probat. Dere eadem loquitur homil. 74 in Matth., hom. 72 in Joan. hom. 6 in c. ii ad Tim. Vide quid de Hæmerobaptistis senserint auctores, ad c. vii Marci. Sanctum Justinum nota præcedente indicavi. Canones investigavi, nec occurrerunt ulli pro his lavationibus decretorii. Itaque consilio ad regulam sancti Augustini, epist. 119, ad Januarium, c. 19. Exsurget forte nostris temporibus historiographos aliquis, qui usum Romanorum, de quod agitur, ab apostolis ad usque sancti Gregorii ætatem habet in-terrupta serie perduxerit. Gussav.

delictis peperit me mater mea (*Psal. L*, 7). Qui enim in iniuitatibus conceptum se noverat, in delicto se natum gemebat, quia portat arbor in ramo humorem vitii quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non ipsam admisionem conjugum iniuitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admisionis. Sunt enim multa licita ac legitima, et tamen in eorum actu aliquatenus foedamur, sicut sepe irascendo culpas insequimur, et tranquillitatem in nobis animi perturbamus. Et cum rectum sit quod agitur, non est tamen tunc approbare quod in eo animus perturbatur. Contra quippe vitia delinquentium iratus fuerat qui dicebat: *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal. vi*, 8). Quia enim non valet nisi tranquilla mens in contemplationis lucem se suspendere, in ira suum oculum turbatum dolebat, quia dum male acta deorsum insequitur, confundi tamen atque turbari a summorum contemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo est ira contra vitium, et tamen molesta, quia turbatum se reatum aliquem incurrisse aestimabat. ^m Oportet itaque legitima carnis copula ut causa prolis sit, non voluptatis; et carnis commissio creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis ergo **1161** sua conjugi non cupidine voluptatis captus, sed solummodo liberorum creandorum gratia utitur, iste profecto ⁿ de ingressu ecclesiæ, seu de sumendo corporis dominici sanguinisque mysterio, suo est relinquendus judicio, quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commisionis, habent conjuges etiam de sua commissione quod desleant. Hoc enim ei concedit sancta prædicatio, et tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cum Paulus apostolus diceret: *Qui se continere non potest, habeat uxorem suam, statim subjungere curavit: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (*I Cor. vii*, 9). Non enim indulgetur quod licet et justum est. Quod enim indulgeri dixit, culpam esse demonstravit.

Vigilanti vero mente pensandum est quod in Sina nonte Dominus ad populum locuturus prius eundem populum abstinere a mulieribus præcepit. Et si illi Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur tanta provisione est munditia corporis requisita, ut qui verba Dei perciperent mulieribus mi-

^m In Ms. Carnot. lectio est hujusmodi: *Sic itaque onum est conjugium, et tamen de voluptate carnis ha- et apud se aliquem reatum, quia legitima carnis co- nula oportet ut causa prolis sit, non voluptas, et carnis com- missio creandorum, etc.* Et forte rectius, et do- trinæ sancti Augustini, lib. i de Nupt. et Conc., c. 12, lib. v contra Julian., c. 7, etc., convenientius; non ta tamen apud Bedam. GUSSANV.

Diversæ lectioni Gussanvilleo hic notatae nullus ex Ms. nostris codicibus faret. In Rhemensi legitur, *causa prolis sit, non satisfactio vitiorum*. In Vatic. D omittitur et carnis commissio creandæ. lib. sit gratia.

ⁿ Videtur æquiparare ingressum ecclesiæ cum sumptione corporis Domini, quasi sit indignus ecclesiam ingredi, qui dignus non est sacro Christi corpori

Asti non essent, quanto magis qui corpus Domini omnipotentis accipiunt custodire in se munditiam carnis debent, ne ipsi inæstimabilis mysterii magnitudine prægraventur? Hinc etiam ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut si a mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent; quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos David a mulieribus fateretur. Tunc autem vir qui post commisionem conjugis lotus fuerit aqua, etiam sacerœ communionis mysterium valet accipere, cum ei juxta præfinitam sententiam ecclesiam etiam licuerit intrare.

Undecima interrogatio Augustini.

Quæro etiam si post illusionem, quæ per somnum solet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat; vel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Responsio beati Gregorii papæ.

Hunc quidem Testamentum veteris legis (*Grat. dist. 6, c. 1*), sicut in superiori capitulo jam diximus, ^a pollutum dicit, et nisi lotum aqua etiam usque ad vesperam intrare ecclesiam non concedit. ^b Quod tamen tunc specialiter ad illum populum, spiritualiter autem intelligens sub eodem intellectu accipiet quo præfati sumus, quia quasi per somnum illuditur qui, tentatus immunditia, ^c veris imaginibus in cogitatione inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluat. Et **1162** nisi prius ignis temptationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperam cognoscat.

C Sed est in eadem illusione valde necessaria discrecio, quia valde subtiliter pensari debet ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando enim ex crapa, aliquando ex naturæ superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cum ex naturæ superfluitate vel infirmitate evenierit, omnimodo hæc illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendum est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gulo in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, babet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterii, vel missarum solemnia celebrandi, cum fortasse aut festus dies exigit, ^d aut exhiberi mysterium, pro eo quod sacerdos aliis in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii

communicare. In eamdem fere sententiam citatur sanctus Chrysostomus. Videat lector c. 32 lib. iv Dialog. sancti Gregorii, in quo refertur historia cujusdam Curialis qui filiolam suam constupraverat, ideoque ecclesiam ingredi non audebat. GUSSANV.

Interrog. XI. — ^a Vulgati, pollutum Domino, et nisi. Sequitur Bedam et mss. Codices.

^b Apud Bedam, *quod tamen aliter populus spiritualis intelligens, sub eodem intellectu accipiet, quo præf. Partum discrepat Cod. Capuc. Rothom.*

^c Prius legebatur vanis imaginibus, verum apud Bedam et in Mss. nostris constanter legitur veris.

^d Turon. et Vatic. D, aut exhiberi ministerium. Vaticanus tamen utramque lectionem exhibet.

qui implere • mysterium valcent, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstineri, ut arbitror, humiliter debet; si tamen dormientis mentem turpis imaginatio ^f non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non fœdetur. Quia in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea, non tunc vel suo judicio libera, cum se et dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviens cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, qui quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestione, an delectatione, vel, quod majus est, peccati consensu acciderit. ^b Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia primam culpam serpens suggestit, Eva velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discrecio, ut inter suggestionem et delectationem, inter delectationem et consensem judex sui animus præsideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est. Cum vero caro delectari cœperit, tunc peccatum incipit nasci. ^t Si autem etiam ad concessionem ex deliberatione descendit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur ^k peccati semen est, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et

1163 sæpe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem tra-

• Turon., ministerium; legiturque hoc loco apud Bedam.

^t Vatic. D, rejecta negatione, *imaginario concusserit*; quam lectionem eti si sancti Gregorii scopo convenire videatur, amplecti non audemus, quod nec apud Bedam, nec in aliis MSS. habeatur. Ceteroquin lectionis receptio optimus est sensus. Indulget sanctus Doctor pollutionem ex nimio cibo passi ut ad sacram Eucharistiam sumendum accedant, si tamen dormientium intentio nulla turpis cogitatio concusserit. Si enim turpibus imaginibus mens fœdata fuerit, tam a sumendo quam a celebrando sacro mysterio ceaset abstinentia.

^s Sic restituimus ex MSS. et Beda, etsi sensus paulo sit obscurior. In Vulgatis lego: *ostenditur quod ipsa mens rea non sit tunc, sed suo judicio penitus libera, cum se eti dormienti nihil memini vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem incidisse.*

^b Itæc fusius prosequitur sanctus Doctor, lib. IV Moral., num. 49 et seq., necnon hom. 16 in Evang. i Vatic. D, si autem ad concessionem et deliberationem consentit. Turon., si autem jam ex deliberatione consentit.

^k Beda et Vatic. D, *peccati initium est.*

¹ Locus hic varie legitur tum in Editis tum in MSS. Apud Bedam, Edit. Colon. 1612, minime pugnabat. Sed et si pugnabat, quare captivus erat? In Edit. Chislet., minime pugnabat, sed et pugnabat; quapropter et captivus erat, et pugnabat. In Vulgatis epistolarum sancti Gregorii, minime pugnabat. Quapropter et cap-

hat, nec tamen animus eidem delectationi consentiat. Et cum caro sine anima delectari nequeat, ipse tamen animus, carnis voluntatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, nec consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se veheenter ingemiscat. Unde et ille ecclesiæ exercitus principis miles geniebat, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23).* Si autem captivus erat, ¹ minime pugnabat. Sed et pugnabat, quapropter captivus nos erat. Et pugnabat igitur lege mentis, cui lex quæ in membris est repugnabat. Si hoc pugnabat, captives non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, et captivus et liber: liber ex justitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat invitus.

EPISTOLA LXV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit. Idem spondet Londinensi, quem a synodo propria statuit ordinandum. Eboracen integrum metropolitani honore vult perfrui. Augustinum Britanniae totius primatem instituit.

^a Gregorius Augustino episcopo Anglorum.

Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari, nobis tamen eis necesse est ^b honorum beneficia tribuere, ut in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnia agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordinem, qui tuæ ditioni subjaceant; quatenus ^c Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pal-

tirus erat, et captivus non erat. Sed pugnabat. Igitur legi mentis lex quæ in membris est repugnabat; pugnabat autem, quapropter captivus non erat. Nostram lectionem concinnavimus ex MSS. Vatic. D, Gemet., Turon. et Capuc., qui consentiunt, nisi quod in Turon. legitur, si hoc pugnabat captivus erat, ubi omititur negotio mendosissime.

EPIST. LXV (A. 15, ind. 7]. — ^d Apud Bedam, lib. I hist. eccl., c. 29, sic legitur: *Reverendissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei.* GUSSAV. Aliæ epistolæ ad episcopos a sancto Gregorio scriptæ apud Bedam similes preferunt inscriptionem, nec dubium quin in epistolis, saltem plerisque, servum servorum Dei se prolixiteret vir sauciissimus; at brevitatis causa tituli longiores omissi sunt, tum in MSS., tum in Excusis.

^b In Vatic. A et D, *bonorum beneficia.*

^c In Vatic. D, *Londonensis. Londonum vel Londonum seu Londinium, vulgo London, Gal. Londres, urbs Angliae primaria et celeberrima ad Tamesin fluvium, comitatus Middsexiæ caput. Partim ex GUSSAV. Anglis recens conversis ad fidem prædicante Augustino et sociis, Gregorius duas metropolitanas sedes constituit in Britannia, unam Londini, alteram Eboraci, ita ut per singulas metropoles ordinarentur duodecim episcopi, de quo Beda, lib. I, cap. 29. Cœta est provincia quæ habet duodecim episcopos, ex constitutione Gregorii, vel saltem decem aut undecim, et unum metropolitanum, tantum ex instituto Pelagii II, can. Scitole 6, quæst. 5. Sed postquam*

lium ab hac sancta et apostolica, cui auctore Deo de-servio, **1164** sede percipiat. ^d Ad Eboracam vero civitatem te volumus episcopum mittere quem ipse judicaveris ordinandum; ita ut si eadem civitas cum finitimi locis verbum Dei repererit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, ut metropolitani honore perfruatur, quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino favente disponimus, quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjace-re. Post obitum vero tuum ita episcopis quos ordina-verit præsit, ut Londoniensis episcopi nullo modo ditioni subjaceat. Sit vero inter Londoniae et Ebo-racæ civitatis episcopos in posterum honoris ista dis-tinctio, ut ipse prior habeatur qui prius fuerit ordi-natus. Communi autem consilio, et concordi actione quæcumque erunt pro Christi zelo agenda disponant, unanimiter recta sentiant, et ea quæ senserint non. sibimet disrepando persicant.

Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque eos tantummodo qui per Ebora-censem episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britanniæ sacerdotes habeat, Domino Deo nostro au-tore, subjectos, quatenus ex lingua et vita tuæ sa-ctitatis et recte credendi et bene vivendi formam percipient, atque officium suum fide ac moribus ex-sequentes, ad colestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant. ^f Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. ^g Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, an. 19, post consulatum ejusdem domini an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVI.

AD EDILBERTHUM ANGLORUM REGEM.

Hortatur ut in subjectis sibi populis Christianam fidem extendat. Augustinum libenter audiat et adjuvet. Do-cet cur imminentis mundi hujus termino signa præ-mittat Deus. Mittit xenia, fundit ad Deum preces.

Gregorius ^a Edilbertho regi Anglorum.

Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad

Cantuaria, quæ erat caput regni Cantii et sedes regia, ab Ethelberto rege concessa est Augustino, qui sedem sibi et successoribus suis hic locavit, ibique diem obiit et sepultus est.... metrpolitica dignitas, que a Gregorio statuta fuerat Londini, Cantuariam trans-lata est, ut patet ex epist. Kenulii regis Merciorum ad Leon. III pontificem, que est apud Willelmum Malmesbur., de regum Anglie. Gest s, lib. I, cap 4.... De primatu Britanniæ diu cœratum inter Cantuariensem et Eboraensem episcopos; sed Cantuariensis judicio Rom. pontificum pronuntiatus totius Br tan-niæ primas, et velut alterius orbis papa. Anselmum Cantuar.... in concil. Barensi sedere jussit Urbanus II juxta Ron. archidiaconum, qui ante pontificem sedere moris erat. Includamus, inquit, hunc in orbe nostro quasi alterius orbis papam. De quo Willelmus Malmesb., de Gestis pontif. Anglor., lib. I; Eadme-rus, lib II, pag. 52. ALTESERRA.

^d In Collectione Pauli legitur Eburacham, et infra Ebura-chæ.

^e Ad provinciam constituendam Pelagius II requiri-decim vel undecim civitates et unum regem, epist. 8. Ibidem episcopum metropolitanum habere decem aut undecim episcopos suffraganeos docet; provincias tamen semper aliae majores, aliae minores fuere pro-

A populorum regima perducit, ut per eos **1165** omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ ^b pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovi-mus, cui vestra gloria idcirco præposita est, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo, glo-riose fili, eam quam accepisti divinitus gratiam sol-licta mente custodi. Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, ^c sanorum ædilicia everte, subditorum mo-res in magna vitæ munditia exhortando, terrendo, ^d blandiendo, corrigoendo, et boni operis exempla mon-strando ædifica, ut illum retributorem invenias in cœlo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quæritis et servatis in gentibus. Sic enim Constantinus, quondam piissimus imperator, Romanath rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Domino Deo nostro Jesu Christo secum subdi-dit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum nomen principum suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione prædecessores suos quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti regibus ac populis sibimet subjectis festinet infundere, ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis trans-eat; et quanto in subjectis suis aliena peccata de-terserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omni-potentis Dei terribile examen securior fiat.

Reverendissimus autem frater noster Augustinus, episcopus, in monasterii regula doctus, sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus prædictus, quæque vos admonet libenter audite, de-vote peragite, studiose in memoria reservate, quia si vos cum in eo quod pro omnipotente Deo loqui-tur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis

arbitrio : v. g., provinciæ Lugdunensis semper, ut et hodie, quinque sive civitatum; provincia Belgica prima, quatuor; provincia Germania prima seu Mo-guntiacensis, totidem; provincia Alpium Graiarum et Penuinarum, trium tantum. Partim ex GUSSANV.

^D Hanc conclusionem, quæ deest in mss. et editis Registri exemplaribus, supplevimus ex Beda loco supra citato. GUSSANV.

^e Ita apud Bedam et in Collect. Pauli. In Vatic. D legitur: *Data d e Kalend. Juliarum, indict. 4.*

EPIST. LXVI [Al. 60]. — ^f Varie legitur hujus regis nomen tam in Mss. quam in excusis. In Vatic. D scribi ur Adalbertho, consentientibus duobus Teller., Norm. et plur. Anglie. In Colbertinis, Adelberto vel Adilberto, ut etiam in Vatic. F. In Vatic. A, Ildeber-to. In Vatic. B, Altiberto. In Victor., Adipercho. In nonnullis Anglie., Ethelberto. Sequimur præcipue Bedam, quem latere non potuit hujus regis nomen. Præterea legendu Edilberthum etymologiam nominis hujus habemus; nam Edi lingua Saxonica significat honoratum, illustrem. Apud Bedam hic titulus legi-tur, lib. I, c. 32: *Domino gloriosissimo utque præcelen-tissimo filio Edilbertho regi Anglorum Gregorius ser-vus servorum Dei.* In omnibus sancti Gregorii epistolis a Venerab. Beda relatis servum servorum Dei se præ-

exorantem celerius exaudit. Si enim, quod absit, verba ejus postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in servore fidei stringite, atque annisum illius virtute quam vobis divinitus tribuit adjuvate, ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi et facitis custodiri.

Præterea scire vestram gloriani volumus quia, sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis **1166** agnoscimus, præsentis mundi jam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Apud propinquante autem eodem mundi termino, multa imminent quæ ante non fuerunt, videlicet immutaciones aeris, terroresque de cœlo, et contra ordinem temporum tempestates, bella, fames, pestilentiæ, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequentur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idecirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo judici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc, gloriose fili, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excrescat; et

factur, quod confirmat nostram sententiam de titulo servi servorum Dei in præsat. ad Registrum epistolarum, § 11 pag. 481, propositam.

^b In Vatic. D, suæ potestatis; et additur vel pietatis.

• Alia sancto Gregorio non multo post sed sit sententia, scilicet infra, epist. 76: *Dicite ei..... quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debet, etc.* In quem locum videat lector quæ dicturi sumus ex Augustino. In Cod. Theodosiano, titulo de paganis, sacrificiis et templis, lege 25: *Cuncta eorum fana, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, præceptio magistratum destrui, collocatione que venerande Christianæ religionis signi expiari præcipimus.* GUSSANV.

^d Abest blandiendo a Norm.

• Vatic. F, operibus deditus.

^e Apud Bedam, recipi facias et custodiri. In Excusis, recipitis et facitis custodiri.

^f Vulgati, in mente vestra, quam lectionem præter Ms. testimonionum series orationis amplectendam non esse probat.

^g Hæc conclusio desumpta est ex loco citato Bedæ, qui totam epistolam refert prout habetur in nostris exemplaribus, excepto titulo et conclusione, ut dixi. GUSSANV.

^h In uno e Colbert. legitur: *Data die Kalend. Januar., indict. 4. Idem legitur in Victorino et in 8 Rhemensi seu Remig.*

Erist. LXVII [Al. §1]. • Sic restituimus ex judicio illustrissimi et eruditissimi Petri de Marca archiepiscopi Parisiens., qui in appendice ad concilium Claramontanum, sub Urbano II, de hoc titulo ita loquitur: *Gregorii epistola inscriptionem ad Hibernie episcopas emendandam duxi, Iberiam substituendo, tum quod inquisitus de Nestorianis facta salis docet de Orientis partibus agi, in quibus solis hæresis illa vigebat; tum quod initio epistola annotat Gregorius, legatum episcoporum Romanæ se conseruentem in Jerosolymorum urbe epistolas cum aliis rebus perdidisse, quod*

^A tanto amplius loqui libeat, quanto se s in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicant.

Parva autem xenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli furenti benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam coepit custodiat atque perficiat, atque et hic vitam vestram per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in coelestis vos patriæ congregatione suscipiat. ^b In columem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili. ^c Data die x Kalend. Juliaram, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto an. 19, post consulatum ejusdem domini nostri an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVII.

AD QUIRICUM EPISCOPUM, ETC.

Eos qui in hæresi cum Trinitatis invocatione baptizati sunt, si ad Ecclesiam revertantur, non baptizandos: sed aut impositione manum, aut chrismatis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redentes Nestorianos veram de incarnato Verbo fidem docendos, quam hic ipse firmat ex Scripturis; atque si Nestorium anathematizent, si quas recipit Ecclesia synodus venerentur, suscipiendos in propriis ordinibus.

Gregorius ^a Quirico episcopo, et cæteris episcopis in ^b Hiberia catholicis.

Quia charitati nihil est longe, quos dividunt loca jungat epistola. Lator itaque præsentium **1167** ad

^C de Hibernis in ultimo Occidente positis non nisi absurdissime dici potest, quemadmodum Iberis in finibus Ponti sitis et fidem Christianam ab ipsa Constantini aetate amplexis apprime congruit. Nestorianos ergo per solam fidei professionem recipiendos consultationi respondens dicit G. egorius, neque baptismō iteratur, neque manu imposita, vel chrismate collito. Et ille quidem traditionem Patrum laudat, quæ ritum alium erga Nestorianos non adhibendum docebat. Non desunt tamen manuscripti Cod. qui lectionem hanc confirmant. Cluniac., Thuan., qui in indice epistolarum legit Iberia, licet in ipsa epistola baebatur Hibernia. Codex etiam Vaticanus, numero 622, ex recensione eminentiss. card. Bona, prout significavit mihi in litteris die 9 Septemb. 1670. Sic et Anselmus Lupensis, in Collect. can., l. viii, c. 24: Quirico episcopo, et cæteris Iberie episcopis. Nec prætereundus est Christianus Lupus, qui, tomo I Synodorum, etc., in notis ad quintum concilium, pag. 738, legit Iberia, et pag. 743, Hiberia. GUSSANV. Eruditiorum virorum conjectura: non inviti consensum præbemos. Eam confirmant Cod. Reg. et Pauli Diaconi C. Hæc, in cuius indice legitur in Iberia. Contemenda non est hæc Romanorum correctorum observatione ad can. 44, dist. 4, de Consecr., ex epistola ad Quiricum. Sic, inquit, emendatum est (Iberia) ex originali manuscripto Vaticano. Antea erat Hibernia. Quod spectat ad hujus episcopi nomen, in veteribus Codd. modo legitur Quirino, modo Quirico.

^d Aliis Iberia, regio Asiae quæ nunc incolis dicuntur Gurgistan, Gallis autem la Géorgie, inter Colchidem ad occasum, et Albaniam ad ortum, Armeniæ majori contermina. Nunc subest dominio proprii principis, sub clientela tamen regis Persarum. GUSSANV. Quid vetat per Iberiam intelligere Hispaniam. sic olim dietam? Vide l. iv Dialog., c. 38, in notis. Iberi apud sanctum Ireneum, lib. i, c. 3, sunt Hispani: Neque, inquit, hæc quæ in Germania sunt fundatae Ecclesiæ aliter credunt..... neque hæc quæ in Iberis, neque hæc quæ in Cottis. Nomen Iberiæ retinuit Hispania

beati Petri apostolorum principis Ecclesiam veniam fraternitatis vestrae se asseruit ad nos epistolas accepisse, easque in Jerosolymorum urbe cum rebus quoque aliis perdidisse. In quibus, sicut ipse ait, studiis inquirere sacerdotes ac plebes quae Nestorianae haereses errore confusae sunt, cum ad metrem electorum omnium catholicam Ecclesiam revertuntur, utrum debeat baptizari, an certe solius veræ fidei confessione ejusdem matris Ecclesiae visceribus adjungi.

Et quidem ab antiqua Patrum institutione didicimus (*Grat. de Cons. dist. 4, c. 44*) ut quilibet apud haeresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeant, aut unctione chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiae reverentur. Unde d' Arianos

diu post obitum sancti Gregorii, ut liquido constat ex epistola Taionis, Cesaraugustani episc., ad Quiricum Barcinonensem episc., tomo II Analect. Mabillonii, pag. 69. Florebat enim Taio medio circiter saeculo septimo. Jam sanctus Leander, Hispal. episcopus, nonnullas de baptismis quæstiones proposuerat sautissimo pontifici, qui respondit epist. 43 lib. 1. Cum in Hispania paulo antea grassaretur Ariana haeresis, quidni episcopi Hispaniae consuluisserent summum hunc Ecclesiae doctorem ac magistrum de Arianorum reconciliandorum ritu? At cur, inquit, post Arianos toti alii commemorantur haeretici, et de eorum baptismis inquiritur ac statuitur? Ariana haeresis quæ in Hispaniis tandem deservierat, hanc forsitan haereticorum colluviem iuxerat, qui plerique saltem Arianis affines erant. Certe longo jam experientia didicimus in provinciis ubi dominatur haeresis aut Calviniana, aut Lutherana, cæteras impune recipi ac serpere. Imo etiam si tunc Hispania ab his haeresibus opnino liberâ fuisset, nihil obstabat quominus episcopi de illorum haereticorum baptismis inquirerent, cum etiam nunc in scholis de illius validitate passim disputetur.

^c Vide epist. 37 lib. x, indict. 3, et notas ad eam.

^d Diversis modis in Ecclesia, dum redirent, recipiebantur qui apud haereticos fuerant baptizati, prout variis laborabant erroribus. Nam primo alii jubebantur rebaptizari, ut Paulianisti, et cæpiere apud quos vitiosa erat baptismi forma; secundo alii, non baptizabantur, sed christinata jubebantur inungi; et hi semper quinque recensentur, tum canone 7 conc. I Constantiop., tum can. 95 Trullan. tum in Euchologio et Biblioteca Regia desumpto, et a domino de Marca vulgato, tum in (*Vide ejusdem Thod. epist. 53 l. b. 1*) Theodori Studite epist. 4, apud Balsamonem, pag. 1099, tum in scripto Timothei presbyteri, ibid., pag. 1050; ibi, inquam, quinque recensentur, scilicet Novatiani, Tetradiæ seu Quartodecimani, Arian, Apollinaristæ et Macedoni, tertio alii nec denuo baptizabantur, nec ungebantur, sed, ejurata sua et aliorum haeresi, recipiebantur; quos inter leguntur Nestoriani et Eutychiani in omnibus quos modo memorabam auctoribus (si canonom septimum Constantiopol. excipias) biqne sunt ipsi quos concil. Trullanum, can. 95, designavit nomine Manichæorum, Valentianorum, et Marcionitarum, non quod revera banc profiterentur sectam, sed ut a concilio eorum impietatem detestante declararentur illorum impietati affines. Quod ad veros autem Manichæos, Marcionitas et Valentianos, denuo baptizabantur, ut patet ex dictu Timothei scripto. Quod vero Arianos per impositionem manus in Occidente susceptos ait Gregorius, id de Occidente universo ne intelligas. Nam in Galliis atque Hispaniis, Arianos, cum ad Ecclesiam redirent, christmate consignatos testantur apertissime concil. Arelat. II, cap. 17;

A per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti chrismatis ad ingressum sanctæ Ecclesiæ catholice Oriens reformat. Monophysitas vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptismum, quod sunt apud haereticos consecuti, tunc in eis vires empundationis recipit, cum vel illi per impositionem manus Spiritum sanctum acceperint, vel isti propter professionem veræ fiduciæ sanctæ et universalis Ecclesiæ visceribus fuerint uniti. Hi vero haeretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur (*Grat. ibid., c. 84*), sicut sunt ^e Bonosiaci

1168 et Cataphrygæ, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti sanctum Spiritum ^f per verso sensu esse quemdam pravum hominem Montanum credunt, quorum similes multi sunt alii, cum

B ad sanctam Ecclesiam veniunt, baptizantur, quia

Arausiac. I, can. 2; Epaen., c. 16; Gregorius, Turon., lib. II Histor., c. 31; lib. IV, c. 27, 28; lib. V, c. 39; lib. IX, c. 15. Porro assertam hic a Gregorio Mag. de Occidente disciplinam, in Romana ipsa Ecclesia, necnon in aliis Italiae, aut vicinariarum provinciarum aliquot usu receptam suis colligimus ex Sirici epist. 1, cap. 1, et epist. 4, c. 8; Innoc. I, epist. 2, c. 8, epist. 22, c. 4; Leon. I, epist. 129, c. 7, epist. 138, c. 2. An vero chrismatio illa quantum in Oriente, tum in Galliis atque Hispaniis resipientes haeretici consignabantur, ipsum esset confirmationis sacramentum, disputant theologi.

^g Hoc est, haeretici qui unicam tantum in Christo naturam tinentur, quales fuerunt Eutychiani.

^f Vulgati habent Bonosiani, repugnantibus plerisque MSS. sc. Reg., Corb., Norm., tribus Vatic., Collect. Pauli, etc. Bonosiaci ita dicti a Bonoso quodam in Macedonia episcopo, qui Dei genitricis Mariæ virginitatem post partum illibatau negavit. Illius judicium ad Illyrici episcopos remisit Capuana synodus circa annum 389. De Bonosiacis sive Bonosianis agens Innocentius I, epist. 20, 21, 22, id ipsis non tribuit, quod putat Baronius, ut Christum Dominum non crederent, et in Trinitatis nomine minime baptizarentur. Illorum baptismum ratum habet conc. Arelat. II, c. 17: Bonosiacos autem ex eodem errore venientes (quos sicut Arianos baptizari in Trinitate manifestum est) dum interrogati fidem nostram ex toto corde confessi fuerint, cum christmate et manus impositione in Ecclesia recipi sufficit. Suis forte erroribus Photinius postea adjecterant: Gelasius I enim in synodo Romana, decreto de libris prohibitis, Bonosum cum Ebione, Paulo Samosateno et Photino conjungit, imo ante ipsum Gennadius, de Scriptoribus eccles., c. 44, dixerat Audentium libros scripsisse adversus Manichæos, Sabedianos, et Arianos, maxime ei intentione speciali contra Photinianos, qui nunc Bonosiaci vocantur. De Cataphrygis legendus tractatus de Præscriptionibus haeret., apud Tertullianum, c. 52: Accesserunt alii haeretici qui dicuntur secundum Phrygas; sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui Kala Proclum dicuntur, sunt qui secundum Aschinem pronuntiantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem suam. Et communem quidem illam qua in apostolia quidem dicant Spiritum sanctorum suisse, Paraclitum non suisse; et qua dicant Paraclitum plura in Montano dixisse quam Christum in Evangelium protulisse. Unico vocabulo dicti sunt Cataphrygæ haeretici illi, quia illius haereses auctores ac principes, Montanus, Appelles, pseudoprophetissæ Priscilla et Maximilla ex Phrygia prodierunt et in ea provincia polissimum grassati sunt secundo saeculo.

^h Rhem. et Vatic. D, perversum sensum sequendo, pravum Montanum.

baptisma non fuit quod in errore positi in sanctæ Trinitatis nomine minime percepérunt. ^a Nec potest hoc ipsum iteratum dici baptisma, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum. Nestoriani vero quia in sanctæ Trinitatis nomine baptizantur, ¹ sed eos Judaicæ perfidiae similes, Incarnationem unigeniti non credentes, suæ hæreses error obscurat, ad sanctam Ecclesiam catholicam venientes de veræ fidei firmitate et confessione docendi sunt, ut unum eundemque Dei et hominis Filium, Deum Dominum nostrum Jesum Christum credant, ipsum existentem in divinitate ante sæcula, et ipsum factum hominem in fine sæculorum, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I, 14). Verbum vero carnem dicimus factum, non ^k amittendo quod erat, sed suscipiendo quod non erat. Incarnationis enim suæ mysterio unigenitus Patris nostra auxit, sua non minuit. Una itaque persona est Verbum et caro, sicut ipse ait: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis qui est in cælo* (Joan. III, 13). Qui Filius Dei in cælo, erat Filius hominis qui loquebatur in terra. Hinc Joannes ait: *Scimus 1169 quia Filius Dei venit, et dedit nobis sensum* (I Joan. V, 20). Qui nobis quem sensum dederit, illico subjunxit: *Ut cognoscamus Deum verum.* Quem hoc loco verum Deum insinuat, nisi Patrem omnipotentem? Sed quid etiam de omnipotente Filio sentiat adjunxit: *Et simus in vero ejus Filio Iesu Christo.* Ecce ait verum Deum Patrem, verum ejus Filium Iesum Christum. Quem verum Filium quid esse sentiat apertius ostendit: *Hic est, inquit, verus Deus et vita æterna.* Si igitur juxta errorem Nestorii alias Verbum, alias esset homo Jesus Christus, qui verus est homo, utique verus Deus non esset et vita æterna. Sed unigenitus Filius Verbum ante sæcula factus est homo. Illic est ergo verus Deus et vita æterna. Certe cum hunc sancta Virgo conceptura esset, et loquenter ad se angelum audiret, ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi sicut dicas* (Luc. I, 38). Quæ cum eum concepisset, et ad Elisabeth cognatam suam pergeret, ab eadem Elisabeth protinus audivit: *Unde ego digna ut mater Domini mei venias ad me?* Ecce eadem Virgo et ancilla Domini dicitur et mater. Ancilla enim Domini, quia Verbum ante sæcula unigenitus æqualis est Patri; mater vero, quia in ejus visceribus ex sancto Spiritu de ejusque carne factus est homo. Nec alterius ancilla, alterius mater, quia dum unigenitus Dei existens ante sæcula ex ejus utero natus est homo, ¹ investigabili miraculo facta est et ancilla hominis per divinitatem, et mater Verbi per carnem. Non autem

^a In Rhem. hæc omittuntur usque ad Nestoriani. In Collect. Pauli eadem imo plura sunt prætermisæ.

ⁱ In illa Collect., in Vatic. D et Rhein., sed eos Judaicæ perfidiae similes, de Incarnatione unigeniti, suæ hæreses error obscurat; et ideo ad sanctam.

^k Ita Norm., Corb., etc.; editi, non immutando.

¹ Collectio Pauli, *investigabili miraculo.*

^m At, *veritate*, ut habetur in Vulgatis recent. quibus obsequeremur, nisi alio nos ducerent miss. Codices.

A prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem; sed mox et Verbum venit in uterum, mox Verbum, servata propriæ virtute naturæ, factum est caro. Et perfectus homo, id est in veritate carnis et animæ rationalis, natus est per uterum Virginis unigenitus Filius Dei. Unde et unctus præ participibus dicitur, sicut Psalmista ait: *Unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae præ consortibus tuis* (Ps. XLIV, 8). Unctus quippe est oleo, dono videlicet Spiritus sancti. Sed præ consortibus unctus est, quia omnes nos prius peccatores homines existimus, et postmodum per unctionem sancti Spiritus sacrificamur. Ipse autem qui existens Deus ante sæcula, per sanctum Spiritum in utero Virginis homo conceptus est in fine sæculorum, ibi ab eodem Spiritu unctus est, ubi conceptus. Nec ante conceptus et postmodum unctus est; sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne Virginis concipi, a sancto Spiritu ungi suit. Hanc ergo nativitatis ejus veritatem quicunque a perverso errore Nestorii revertuntur coram sancta fraternitatis vestræ congregations fateantur, eundem Nestorium cum omnibus sequacibus suis, et reliquas hæreses anathematizantes. Venerandas quoque synodos quas universalis Ecclesia recipit, se recipere et venerari promittant; et absque ulla dubitatione eos sanctitas vestra, ⁿ servatis eis propriis ordinibus, in suo cœtu recipiat, ut duos et per sollicitudinem occulta mentis eorum disscutitis, atque eos per veram scientiam 1170 recta quæ tenere debeant docetis, et per manus studiæ nullam eis contrarietatem vel difficultatem de propriis suis ordinibus facitis, eos ab antiqui hosti ore rapiatis; et tanto vobis apud omnipotentem Deum æternæ gloria crescat retributio, quanto multis colligitis, qui vobiscum in Domino sine fine gloriantur. Sancta itaque Trinitas orantes pro nobis sua vos protectione custodiat, vobisque in amore seeðna adhuc multipliciora concedat.

EPISTOLA LXVIII.

AD VIRGILIJ ARELATENSEM EPISCOPUM.

Commendat Augustinum episcopum, si ad eum venerit.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi.

Quantus sit affectus venientibus sponte fratribus impendendus, ex eo quod plerumque solent charitatis causa invitari, cognoscitur. Et ideo si communem fratrem Augustinum episcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, ut et ipsum consolationis suæ bono refoveat, et alios qualiter fraterna charitas collenda sit doceat. Et quoniam saepius evenit ut hi qui longe sunt positi prius ab aliis quæ sunt emendanda

ⁿ Ita statuit Nicænus canon octavus. Excipiebantur hæresim auctores. De hujusmodi erga clericos hereticos indulgentia, vide Augustinum, lib. II contra Crescon., c. 12.

^o In Colbert. ac in Collect. Pauli: *Data die decima Kalendas Jul., indict. 4.*

EPIST. LXVIII [Al. 63]. — ^o Exemplar Bedæ sic habet: *Reverendissimo et sanctissimo fratri Virgilij coepiscopo servus servorum Dei.* Lib. I Hist., c. 29,

cognoscant, ^b si quas fortasse fraternitati vestrae acerdotum vel aliorum culpas intulerit, una cum o residentes subtili cuncta investigatione perquirite. Et ita vos in ea que Deum offendunt, et ad iracundiam provocant, districtos ac sollicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem, et vindicta culpabilem eriat, et innocentem falsa opinio non affigit. ^c Deus e incolumem custodiat, reverendissime frater. ^d Data die x Kalend. Juliarum, imperante domino nostro viissimo Mauricio Tiberio Augusto an. 19, post consulatum ejusdem domini nostri anno 18, indict. 4.

EPISTOLA LXIX.

AD BRUNICILDEN FRANCORUM REGINAM.

De corrigendis sacerdotibus qui vitam prave instituunt.

Gregorius Brunichildæ Francorum reginæ.

Cum scriptum sit: *Justitia elevat gentem, miseros iutem facit populos peccatum* (Prov. xiv, 34), tunc regnum stabile creditur, cum culpa quæ cognoscitur citius emendatur. Multorum igitur ad nos relatione pervenit, quod dicere sine afflictione cordis nimia non valemus, ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari, ut et audire nobis opprobrium et lamentabile sit referre. Ne ergo postjuam hujus nequitiae hucusque se tetendit opinio, aliena pravitas ^a aut nostram animam aut vestrum regnum peccati sui jaculo feriat, ardenter ad hæc lebemus ulciscenda consurgere, ne paucorum facinus **1171** multorum possit esse perditio. ^b Nam causa sunt ruinæ populi sacerdotes mali. Quis enim pro populi se peccatis intercessor objiciat, si sacerdos qui exorare debuerat graviora committat? Sed juoniam eos quorum est locus hæc insequi, nec officiudo ad requisitionem, nec zelus excitat ad iudiciam, scripta ad nos vestra discurrant, ^c et personam; si præcipitis, cum vestrae auctoritatis assensu transmittamus, quæ una cum aliis sacerdotiis hæc et subtiliter querere et secundum Deum lebeat emendare. Nec enim sunt dissimulanda quæ licimus, quia qui emendare potest et negligit, participem se procul dubio delicti constituit. Providete ergo animæ vestrae, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis; et priusquam creator noster manum suam ad ferendum excutiat,

^b In Vatic. D, si qua se fortasse.... culpa intulerit. ^D dem Codex supra, ubi legitur colenda sit, habet consolanda sit; consentiuntque Vatic. E et Rhem.

^c Desumpta est hæc conclusio ex Beda loco supra itatio.

^d Hæc desiderantur in omnibus MSS. nostris præterquam in duabus Teller.

EPIST. LXIX [Al. 64]. — ^a Vatic. A, aut verum animam.

^b Chrysostomus, hom. 45, in cap. xxiii Matth. : *Plebs sine luce cœcutit, sine sale corrumpitur, sine fermento infatuatur, sine duce in foveam cadit, sine nauiero naufragatur, praxis exemplis ruit.*

^c Augustinum Anglorum episcopum Gregorius in Galliam advocate cogitabat, qui una cum Gallicanis episcopis de sacerdotibus impudice ac nequiter conseruantibus inquireret ac emendaret, ut etiam innuit superior epistola.

^d Legitur in Colb. vet. : *Data die x Kalend. Jul.,* indict. 4. Certe si hæc epistola a Mellito ejusque so-

de correctione hujus sceleris studiosissime cogitate, ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius et clementer exspectat. Scitote autem quod Deo nostro magnum sacrificium placationis offertis, si tanti labem facinoris de vestris citius finibus amputatis ^d.

EPISTOLA LXX.

AD CANDIDUM PRESBYT. RECTOREM PATRIMONII.

Aurelium presbyterum commendat, ut ei oratorium vel locum aliquem committat.

Gregorius Candido ^a presbytero Galliæ.

Lator præsentium filius noster Aurelius presbyter, a Galliarum partibus veniens, petiit ut sicubi in possessionibus beati Petri apostolorum principis oratorium aut locus qui presbytero vel abbate indiget inveniri potuerit, ei debeat committi, quatenus et ipso subsidium vitæ præsentis inveniat, et nos inveniamur petitioni illius paruisse. Proinde dilectioni tuæ eum omnibus modis commendamus, ut in quo usus exegerit, ei tua dilectio concurrit, et scriptorum nostrorum illic solatium inveniat.

EPISTOLA LXXI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Illum aliosve in causa Joannis Diaconi judices arguit, quod Hilarum subdiaconum calumniatorem nulla pena afficerint. Hunc privatum officio, ac verberibus publice castigatum, jubet exsulare. Eligendum Paschasio episcopo vicedominum et majorem dominus.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Cum fortius punienda sint crimina quæ insontibus et maxime saceratis ordinibus ingeruntur, **1172** quam sitis culpabiles omnes qui in causa Joannis Diaconi reseditis attende, ut Hilarum ^a criminatorem ipsius nulla ex definitione vestra poena veniens castigaret. Nec illud ad excusationem vestram creditis esse idoneum, quod vobis quasi judicare voluntibus solus frater et coepiscopus noster ^b Paschasius dicitur distulisse. Nam si zelus in vobis rectitudinis vigisset, facilius uni a multis rationabiliter suaderi quam multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tantæ nequitiae malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum fratrem nostrum Paschasiuolum volumus admoneri, ut eum-

^D ciis delata sit, eodem tempore scripta est ac cælera superiores quibus eadem temporis nota affigitur. At vix credi potest a sancto Gregorio tres eodem die ad eamdem reginam epistolæ fuisse conscriptas, scilicet 62, 63 et 69, bujus libri.

EPIST. LXX [Al. 65]. — ^a Hoc est, in Galliis; erat enim Italus, gerens curam patrimonii sancti Petri in Gallia. GESSANV.

EPIST. LXXI [Al. 66]. — ^a Poena calumniatoris, quam uncialibus litteris descriptam prælati habere semper pro oculis deberent. Nunc passim innocentes opprimuntur impune, non diaconi modo, sed etiam presbyteri et pastores; et sycophantæ soventur, qui aliorum rodunt famam dente maligno, devotionis specie. GESSANV.

^b Erat is episcopus Neapolitanus ex 31, supra. GESSANV. Reg. et Remig., Paschasius dicitur detulisse.

dem Hilarum prius subdiaconatus quo indignus fungitur privat officio, atque c verberibus publice castigatum faciat in exsilium deportari ut unius pena multorum possit esse correctio. Cujus si forte lenitatem diaconi sui adhuc opinio lacerata non commovet, et in hoc, quod non credimus, torpens extiterit, experientia tua haec quae diximus faciat, et de illius nobis neglectu renuntiet. Hortandus præterea idem frater ex nostro mandato est, ut se in omnibus vigilantem exhibeat, et Ecclesiae suæ amplius exhibere disciplinam non negligat, ne et peccatum de his qui ei commissi sunt sustineat, et nos contra se vehementer stimulet, si in officii sui cura, quod non optamus, incautus vel latus extiterit. Volumus autem (Grat. dist. 89, c. 2) ut memoratus frater noster Paschiasius et vice-dominum sibi ordinet, et B majorem domus, quatenus possit vel hospitibus supervenientibus, vel causis quae eveniunt, idoneus et paratus existere. Si vero et negligentem eum prospicis, et ea quae diximus implere differentem, omnis clerus ejus adhiberi debet, ut communis consilio ipsi elegant quorum personæ ad ea quae praediximus valeant ordinari. (Cf. Joan. Diac., l. IV, c. 31; l. II, c. 54.)

EPISTOLA LXXII.

AD AGAPITUM ABBATEM.

Illi monasterio aliud unit a monachis ob hostilitates prorsus desertum.

Gregorius Agapito abbati.

Ne locis venerabilibus vel quando licet culturae desit obsequium nostra debet sollicite cura prospicere. Quia igitur monasterium quod in fundo Marciiano provinciæ Campaniæ situm est, ita hostilitate faciente, a congregatione funditus dicitur desolatum, ut ne unus exinde monachus, qui aliquam illic sollicitudinem vel curam debeat adhibere, remanserit, tuo illud monasterio cum omnibus rebus suis, vel quae ei competunt actiones, utile prospeximus c uniuersum, 1173 ut res ejus tenendi, vel a delinquentibus

Eiam Augustini ævo virgarum verbera sœpe in judiciis solebant ab episcopis adhiberi. Vide epist. 133. Jam vero publica flagellatio a foro ecclesiastico recessit. Arresto Parlamenti Paris. an. 1562 dictum fuit male et abusive ab officiali judicatum, qui ad publicam fustigationem clericum damnaverat, ecclesiastique judicibus facta inhibitio ne hujusmodi poenam imponerent.

Resertur cap. *Cum fortius, extr. de calumniator.* Vide infra, lib. XIII, epist. 45; eademque statuitur poena can. 9, caus. 3, q. 4, c. 9; item cap. 3, causa 3, q. 5, et can. 23, dist. 63. Ivo Carnot., epist. 186, ad Aurelian. episcopum: *Oportet ut . . . depositum perpetuo carcere damnatis, aut in eternum exsilium detrudatis.* Jam vero clericos in exsilium mittere ecclesiastico judici non licet, sed ad regiam potestatem id spectat, atque ita non semel judicatum testatur Choppio, *de sacra Politia*, lib. II, tit. 3, num. 42. Idipsum pluribus arrestis confirmatum dicit Fretius, *de Abusu*, lib. VIII, cap. 4, num. 41.

In Vatic. A, cuius . . . levitatem.

De vicedominis et hospitalitate vide lib. I epist. 41.

In vet. Colb.: *Data die x Kalend. Jul.*, indict. 4. In Collect. Pauli et in altero Rhem.: *Data die vi Id. Jul.* indict. 4.

A vindicandi libera tibi sit et sine aliqua dubietate licentia. In quo etiam studii tui sit monachos depare, qui illic tempore quo intervallum de hoste fuerit, et opus Dei celebrare, et decenter debeat de servire. Nec aliqua illud presumas excusatione negligere, quod ideo curæ tuæ ut sollicitudinem illic debeat adhibere committitur. Ipsum autem monasterium sic tuæ nos ordinationi commisso cognoscas, ut tamen jurisdictionem illic non episcopus Surrentinus, in cuius civitate monasterium tuum est, sed Nucerinus, cuius est diocesis, habeat. Nam sic hujus loci ordinationem disponimus, ut tamen jura singularis episcopis inviolata servemus.

EPISTOLA LXXII.

AD MARINIANUM ABBATEM.

Ecclesia sancti Georgii curam Mariniano ejusque successoribus committit.

Gregorius Mariniano abbati.

Quia ecclesiam sancti Georgii positam in loco qui Ad sedem dicitur minorem quam oportet diligentiam habere cognovimus, utile esse prospeximus, quoniam monasterium tuum eidem ecclesiae noscitur esse conjunctum, ejus tibi curam committere, bortantes ut et sollicitudinem illic congruam studeas adhibere, et psalmodiæ officium solemniter exhibere facias. Et quia ecclesiam ipsam reparatio certum est indigere, volumus ut quidquid illuc accedere posuerit, ipse accipere atque in ejus reparationem, ut prævideris, debeas erogare. Hanc vero sollicitudinis curam, quam tibi hujus pagina præcepti mandavimus, tam te quam etiam successores tuos, qui monasterii regimen, Deo auctore, suscepient, exhibere, et quæ constituimus per omnia volumus observare.

EPISTOLA LXXIV.

AN EUSEBIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Falsatum ab Andrea monacho nequissimo illius epistolam. Nonnullos Gregorio ipsi ab eodem supposuit sermones. Exigundam a Luca presbytero suscipie fidei confessionem.

Gregorius a Eusebio episcopo Thessalonicensi.

EPIST. LXXII [Al. 67]. — a Ita Ms. Anglie, Norm., Reg., Remig. et plerique. In vet. Ed.: *De rebus venerabilibus vel quando licet*, etc. Ita etiam legitimus in Rhem. Recent. editoribus placuit ita matre hujus epist. initium: *ne rebus venerabilibus tel cuiuslibet cultui desit*, etc. In Vatic. F, pro quando licet, legitur quando libet.

b In altero Rhem., Martiniano.

c De hujusmodi unionibus, supra, lib. I, epist. 8.

EPIST. LXXIII [Al. 68]. — a Hunc alibi, sc. lib. III, indict. 2, epist. 27, dici abbatem de Parnomo, observat Finicchiarus, apud Bolland., ad diem 23 April. Et sicut nullus, inquit, unquam sit locus Romæ qui sciatur dictus fuisse Ad sedem, ita videtur quod de ecclesia Romæ posita abbati similiter Romæ degenti non fuisse sanctus papa per episcopatum mandaturus. Quandoquidem tamen ecclesia illa, jam tum, id est anno 604, reparatione egabal tanta, si ejus curam sibi non negligendam ipse pontifex Romanus censeret, vel hinc cognosci datur, quod ea, ne cunque sita, fuerit per quam antiqua, ac verosimiliter ipso quo sanctus Georgius passus est secundo ordinata, scilicet quarto ineunte. Existat festum sancti Georgii in libro Sacram. cum præstatione propria. De hoc sancto martyre agit Tillemontius tom. V Ecclesiast. Hist. pag. 185. Vide Bolland.

Lator præsentium Theodorus, Ecclesiæ vestræ **A**uctor, ad sanctorum apostolorum limina veniens, lum omnes, homo quippe novus, haberet **1174** ncognitos, Andreas monacho, qui ad sanctum Paulum inclusus fuerat, res et chartas quas detulit, ut e' vera olim noto, innocenter depositus, credens quidem quod mens ipsius, sicut et nos ante habueramus, cum habitu concordaret. Sed tantæ ille prævitatis inventus est, ut si ejus stultitiae sub inclusionis specie paulo adhuc amplius licuisset, multorum animas malitiæ suæ falsitate deciperet, et quo-cunque potuisset non levia scandala generaret. Nam inter alia quæ idem Andreas pessime cogitavit et fecit, eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum a præfato latore esset deposita, ita falsavit epistolam, ut quicunque eam legeret, vos nec catholice, nec recte sapere evidenter argueret. Ex qua re contigit ut dum veritatem studiose quærimus, ejus quæ latebat iniquitas vulgaretur, et tanta in eo reperita sunt quanta nec de scelerato quoconque laico crederentur. Et quia inter diversa mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, et suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat; et si quid tale repererit, eos et rescindi et omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum et Scripturarum **B**avinæ nescius, nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere. Nam nos nec Græce novimus, nec aliquod opus aliando Græce conscripsimus. Alia vero mala ipsius, vel quid de eo a nobis in concilio statutum sit, antedicti portitoris, quem fraternitatì vestræ in omnibus commendamus, quia præsens inventus est, relatione cognoscetis.

b Hortamur præterea atque admonemus ut communem filium Lueam presbyterum, de quo populus, quantum dicitur, non modica suspicione mordetur, publice de se satisfacere, et fidem suam moneas confiteri, atque sanctas synodos, quas apostolica veneratur Ecclesia, se suscipere et sequi, modis omnibus fateatur, atque inter alia Nestorium, et Severum, ac sequaces eorum, specialiter anathematizando contemnet, ut hac satisfactione in filiorum vestrorum cordibus nullum per illius occasionem contra vos possit scandalum remanere. Qui si forte, quod non credimus, facere hoc aliqua excusatione distulerit, nihil vobis cum illo commune sit, sed a familiaritate atque communione vestra per

EPIST. LXXIV [Al. 69]. — **a** De Eusebio et Andrea legendus Photius, Cod. 162 Bibliothecæ.

b Relege epist. 42 lib. x, indict. 3, alias epist. 6 libri vii, indict. 2.

c Alter Rhem., in conventione ejus.

d Corbeiens., si autem reversus.

EPIST. LXXV [Al. 70]. — **a** Fortasse legendum Aureliae, ut in titulo epist. 36 libri vii, indict. 15. Verum nomen statuere difficile est propter mss. Codicem penuriam. In paucis enim hæc epistola continentur. Ex Vaticanis solus cod. A eam exhibet. Eandem quoque reperimus in altero Rhem. et in Victor.

A omnia segregandus est. Nam, sicut ante jam scripsimus, melius est de ovili dominico mōrbosam ovem ejicere quam unius vitio sanas amittere.

Hæc igitur, frater charissime, diligenter attende; et ita stude, ut et filios vestros unitos ac devotos, **1175** sicut decet, habere possitis, et hac de causa denuo ad nos quærela non redeat. Latorem vero præsentium, ut præstati sumus, in omnibus commendamus, qui, quoniam prius a malo monacho innocenter deceptus est, et postmodum in convictione ejus fortiter persitit, laboris sui retributionem hic apud vestram fraternitatem inveniat, quamvis quia in æternis ei patria compensetur certus existo. **d** Si autem rursus ad orationem huc ad sanctos apostolos venire voluerit, eum fraternitas vestra sine aliqua mora transmittat. (Cf. Joan. Diac., l. iv, c. 81.)

EPISTOLA LXXV.

AD AURELIUM.

Consolatur eum de morte fratris et tribulationibus quas patiebatur.

/ Gregorius **a** Aurelio ex Francis.

Auditio dulcissimi filii mei **b** fratris vestri transitu, quo sim mōrere percusus epistolaris non valet expiere locutio. Sed omnipotentem Deum rogo ut suæ vos gratiæ aspiratione consoletur, vosque et a malignis spiritibus et a perversis hominibus ecclœsti protectione custodiat. Nam si quos post illius obitum tumultus quorumdam adversantium sustinetis, nolite mirari. Si vos frui bonis in terra vestra, id est in terra viventium queritis, mala hominum in terra aliena portare debetis. Peregrinatio quippe est vita præsens; et qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, etiam blandus esse videatur. Vobis autem qui patriam queritis, inter suspiria quæ habetis, etiam gemitus audio humanæ oppressionis exsurgere. Quod mira omnipotentis Dei dispensatione agitur, ut dum veritas per amorem vocat, mundus præsens a seipso animum vestrum per tribulationes quas ingerit repellat; tantoque facilis ab amore hujus sæculi mens exeat, quanto et impellitur dum vocatur. Itaque, **1176** quod cœpistis, hospitalitatis curam impendite, in oratione et lacrymis instantissime laborete. Eleemosynis, quas semper amastis, jam nunc largius atque uberioris operam date, ut tanto post in retributione crescat vobis **d** fructus operis, quanto hic excreverit studium laboris.

b Intelligit fortasse Dynamium patricium, quem sancti Gregorii amicum fuisse constat ex epist. 33 lib. iii, indict. 2, et ex epist. 36 libri vii, indict. 15.

c Augustinus, in psal. ciii, concion. 4, num. 4: *In terra morientium spes mea, in terra viventium portio mea;* lib. iii de Doct. Christ., c. 34, Ecclesia dicitur *terra beatorum, terra viventium, quia in æternum regnatura cum Christo.* Terra viventium, neque liber vitæ a libro viventium distinguitur. Vide sanctum Thom., i p., q. 24, a. 1.

d In laudato Rhem. et in Sau Victor., *fructus munieris.*

EPISTOLA LXXVI.

AD MELLITUM ABBATEM

Dat mandata Augustino, quem adibat, exhibenda, ad faciliorem Anglorum conversionem.

* Gregorius Mellito abbatii in Francia.

Post discessum congregationis nostrae, quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum vero vos Deus omnipotens ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia b^a fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiae ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat, et, Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiarius concurrat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum mar-

ERIST. LXXVI [Al. 71] — * Titulus hic apud Bedam, lib. I Eccles. Histor., cap. 30, ita legitur: *Di'ectissimo filio Mellito abbati Gregorius servus servorum Dei.* GUSSANV.

^b Eadem fuit sancti Augustini mens, epist. 47, ad Publicolam: *Cum templa, idola, luci in honorem veri Dei convertuntur, hoc de illis fit quod de hominibus, cum ex sacrelegis et impia in verum religionem mutantur.* Theodoretus, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, de Martyribus, destructa quidem esse deorum templa et aras prountia, eorum vero materiam omnem martyrum fanis dedicatam esse. Paulo alter conc. Epaonense anno 517, can. 33: *Basilicas hereticorum, quas tanta execratione habemus exosas, ut pollutionem earum purgabilem non putemus, sanctis usibus applicare despiciimus.* Anglis ad fidem conversis, censuerat Gregorius fana idolorum destruenda, qua de re Edilbertho regi scriperat bac ipsa inductione epist. 66; sed mutata sententia convenientius judicavit ut expiarentur, et a cultu dæmonum in obsequium veri Dei commutarentur.

^c Ab ipsis religionis Christianæ primordiis celebrata fuisse religiosa convivia nullus ignorat. Hinc post Cœnam dominicam convivia illa ἑγάπαι dicta, quod Christianæ charitatis essent symbola. Frequentata fuerunt postea ejusmodi convivia in festo Dedicationis ecclesie. Sidonius Appollinaris, epistola 15 lib. IV: *Epulum multiplex et capacissima lectisternia para, plurimis viis, pluribus turbis. Ita bonorum contubernio sedet. Ad te venitur quippe, postquam omnibus tempus futuræ dedicationis inclinavit.* Sed et in natalitiis martyrum, et festis aliis ideam facilitatum, testes sunt plurimi scriptores sacri: Gregorius Nazianzenus, carnine 2 de Vita sua; Nyssenus, in Vita Gregorii Thaumati.; Hieronymus, epist. 19, ad Eustochium; Theodoretus, Histor. Eccles. lib. II, cap. 12, et lib. III, cap. 27; Gregorius Turonensis, lib. I de Vita sancti Martini, cap. 6, et lib. II de Miraculis, cap. 16; Frodoardus, lib. I Historie Rhemensis haec verba ex testamento sancti Remigii laudat: *Vineam tibi (Agricola nepos) eatenus derelinquo, ut diebus festis et omnibus Dominicis, sacris altariis mea inde offeratur oblatio, atque annua convivia Rhemensibus presbyteris et diaconibus præbeantur.*

A tyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, et e religiosis convivis solemnitatem celebrent. Nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esum suum

1177 animalia occidunt, et donatori omnium de satietae sua gratias referant, ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam d^a duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia is qui locum summum ascendere nititur necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus elevetur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innouit; sed tamen eis e sacrificiorum usus, quos diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in sacrificio suo animalia immolare p^rinciparet; quatenus, cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, verumtamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam p^rædicto fratri necesse est dicere, ut ipse, in p^ræsenti illic positus, perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili.

Et infra: *Agathemero nepoti meo vineam dono, quam posui Vindonissæ, et meo labore constitui; sub ea conditione ut a partibus suis omnibus diebus festis et Dominicis pro commemoratione mea sacris altariis offeratur oblatio, et Laudunensibus presbyteris atque diaconibus annua convivia concedente Deo præbeantur.* Notandum et illud Theodoreti, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, in fine, ubi de illustribus pagani verba faciens, ait eos neque insignibus monumentis condiri, aut epulis solemnibus honorari solitos, prout martyres nostri: Οὐτε γέ τάρους ἔχοντες εἰσιάμοντες οὐτε δημοσίας εἰσιστε γεραιότεροι. Postea tamen cum licentius epularentur, improbata sunt ejusmodi convivia a sanctis Patribus, Ambrosio, hoinil. de Eliis et jejunio, cap. 17; Augustino, epist. 64, ad Aurelium episcopum. Sed et illæ compitulationes et epulæ publicis legibus coercite fuerunt Capitular. lib. IV, cap. 46; concil. Nannet. can. 10; Antissiodor. can. 2. GUSSANV.

^d Istius consilii prudentie in moderationem non patitur zelus quorundam immodicus, quos de'ctat clamare: Exinanite usque ad fundatulum; fibras etiam minimas extirpate, etc. Tam p^ræpostera agendi ratione plurimi fuerunt in schismis aut hæreses compulsi, quos moderatio reuinisset intra matris Ecclesie sicum. Alii forte redirent in unitatis gremium, si morosi quidam objectis spinis viam non sepirent, aut propugnatione quarundam corruptelarum, aut ritus exigendo, laudabiles quidem, at minus forte necessarios, aut alios minus laudabiles importune exagitando, quos Patres sanctissimi unitatis studio tolerassent. Scilicet piscatorie nobis est agendum, non Aristotelice, ut habet epistola episcoporum Ponti ad Leonem imperatorem post Chalcedonense concilium. GUSSANV.

^e Id probatur ex Levit. xvii: *Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt.* GUSSANV.

^f In duabus Teller., quibus consentit Edit. Vatic., legitur: Data XII Kalend. Iulii, sed mendose. Neque melius apud Bedam, ex quo sumpta est hæc epistole clausula, scriptum est, XV Kalend. Iuliarum. Nam eodem Beda teste, lib. I, c. 30, initio, scripta non sunt hæc epistola nisi post Melliti discessum. At ex eodem Beda, c. 29, Melliti Roma proficiscenti Gre-

^a Data xv Kalend. Julianum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo, Augusto, ann. 19, post consulatum ejusdem domini nostri ann. 18, indict. 4.

A sollicitudine, servata lege, modis omnibus compleatur, ut non sit unde se possint litigiis fatigare^b.

EPISTOLA LXXVIII.

AD BARBARAM ET ANTONINAM.

AD BONIFACIUM IN CORSICA DEFENSOREM.

Aleria et Adjacii episcopos quantocius eligi curet. Neque opprimi pauperes, neque clericos a laicis judicibus teneri patiatur.

Gregorius Bonifacio defensori Corsicæ.

Experientia tua non sine culpa est, quod Aleriam atque ^a Adjacium civitates Corsicæ diu sine episcopis esse cognoscens, clerum et populum earum ad eligendum sibi sacerdotem distulerit commonere. Quæ quoniam sine proprio amplius non debent esse rectore, præsentí auctoritate suscepta, clerum et populum singularum civitatum hortari festina ut inter se dissentire non debeant, sed ^b uno sibi consensu unaquæque civitas consecrandum eligat sacerdotem. Et, facto decreto, ad nos is qui fuerit electus, adveniat. Si autem in uno consentire noluerint, sed in duorum se electione diviserint, similiter, decretis ex more factis, ad nos adveniant, ut requirentes de vita, actu et moribus eorum, is ^c qui visus fuerit **1178** ordinetur. Quia vero multi illic pauperes opprimi ac pati præjudicium perhibentur, experientia tua sollicitudinem general, et gravari eos contra justitiam non permittat; sed ita studeat, ut nec agentes contra rationem impediri, nec hi contra quos agitur injuste valeant dispendium sustinere.

Præterea pervenit ad nos quodam quidam clericorum, te illic posito, a laicis teneantur. Quod si ita est, tua hoc culpæ uoveris reputari, quia hoc fieri si homo esses, ^c non habuit. Et ideo de cætero sollicitudinem te habere necesse est, ut hoc fieri non permittas; sed si quis contra clericum causam habuerit, episcopum ipsius audeat. Qui si forte suspectus fuerit, executor vel ab ipso, aut si et hoc actor refugerit, a tua est experientia deputandus, qui partes sibi mutuo consensu judices compellat eligere. A quibus quidquid fuerit definitum, ita vel tua, vel episcopi

gorius litteras ad Augustinum dedit ^x Kalend. Julii, seu die 22 Julii. Ipsi enim tunc datæ sunt novem illæ ad Galliarum prælatos et principes epistolæ, sup., a 54 ad 62, quarum nonnullis apponitur ^x Kalend. Julii, etiam in Collectione Pauli Diaconi. Igitur non ^D xv, sed post ^x Kalend. Julii scripta est hæc ad Melitum.

EPIST. LXXVII [Al. 74]. ^a Vulgo *Adjazzo*, urbs adhuc episcopalis, insula Corsicæ in ora occidua, subditione Genuensium. In rebus tamen ecclesiasticis Pisano subest archiepiscopo; olim Ursinium dicebatur. GUSSANV. in Turon. et Norm. legitur *Ajacium*.

^b De electione per clericum et populum, supra, epist. 6, lib. II, indict. 10.

^c Excusi, qui utilior visus fuerit.

^d Clericos olim a laicis judicari nefas; Cod. Theodos., leg. ultim., de episcopis: *Clericos etiam quos inscretim ad sæculares judices deduci debere infaustus presumptor edixerat, episcopali audientiæ reservamus. Cas enim non est ut divini muneric ministeri temporiū potestatum subdanur arbitrio. Idem videre est pudicitum Vienensem episcopum, epist. 64. Aliiunt temporum nostrorum mores.* GUSSANV.

^e Haec vel. Editi cum MSS. Norw., plerisque Vatic.,

Divinam protectionem eis adprecatur. Quod Romanum venire cupiant gaudet. Commendatas Joanni episcopo ac Romano defensori illarum causas. Accepta libenter xenia.

Gregorius ^a Barbaræ et Antoninæ.

Susceptis epistolis vestris, omnimodo cognita vestra sospitate lætatus sum, atque omnipotenter Deum deprecor, qui vos et a malignis spiritibus in cogitatione, et a perversis hominibus atque ab omni contrarietate, sua protectione custodiat: sive vos cum timoris sui gratia dignis conjunctionibus ordinet, ut omnes nos in vestra ordinatione lætitiet. Vos autem,

^B dulcissimæ filiæ, in ejus adjutorio spem vestram ponite, et sub umbra defensionis illius semper, et orando et bene agendo, malorum hominum insidias declinate. Quæcumque enim humana solatia vel adversitates fuerint, nulla sunt, nisi aut ejus gratia protegat, aut ejus offensa perturbet. In nullo igitur hominum spem ponatis, sed totam mentem in fiducia Dei omnipotentis astringite. Nobis ergo dormientibus, ille vos proteget, de quo **1179** scriptum est: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel* (Psal. cxx, 4).

Quod autem ad beati Petri apostolorum principis limina festinare vos dicitis, opto uimis, et æstuanti desiderio exspecto, ut dignis meritis junctas vos in ejus Ecclesia videam, quatenus et vos de me solamen aliquantulum, et ego de vestri præsentia non parvam lætitiam acquiram. Viro autem reverendissimo fratri meo Joanni episcopo et Romano defensori causas vestras studui commendare, ut quæ cœperunt, Deo auctore, debeat perficere.

1180 Xenium autem vestrum duas ^b racanas, quas de labore vestro esse mandastis, libenter accepi. Sed tamen cognoscite quia non mihi mandatum credidi. Nam vos de labore alieno laudem quæreritis, quia fortasse adhuc ad susum manum nunquam misistis. Nec

utroque Rhemensi. Recentiores habent non debuit.

^c Unus e Colbert. et Vatic. B docent hanc epistolam scriptam suis mense Aug., indict. 4. In Vatic. D, pro mense Augusto, legitur, mense Martio.

EPIST. LXXVIII [Al. 75]. ^d Vide supra epist. 35 et epist. 30.

^b Ράξη, βράξη, πάραξη, πάραξιον, genus vestimenti ex pilis; pallium tam monachorum quam monastiarum; unde πάραξονται, et πάρεργονται, dicti monachi, palliali apud Nicæphorum Xanthopulum, Nicetam Choniatem, et Balsamonem. Reperimus etiam πάσα et πάσοφον. ^e A quibusdam dicuntur rachinae. Sunt et qui putant racanas et rachinas significare stragula seu operimenta lectorum. Vide Joannem Filescum, comment. in Commonit. Vincentii Liriensis, num. 9. Rachinaem Germani Parisiensis episcopi memorat Fortunatus in ejus Vita, cap. 45, ubi febricitante virum, *Dei servi rachena undique obvolutum diligenter componit* in ejus lectulo diaconus. GUSSANV. Alias hujus vocis notiones require in notis ad epist. 4 hujus libri. Consule quoque Onomasticon Rosweydi, ad Vitam Patrum, et Glossarium Græcum Cangii, ad vocem Ράξης.

tamen me res ista contristat, quia opto ut sanctam A Deo viris conjuixerit, scitis qualiter vivere et do-
Scripturam legere ametis, ut quandiu vos omnipotens munivit vestram quomodo disponere debeatis.

LIBER DUODECIMUS.

Indictione 5, anno ordinationis ejus duodecimo.

1181 EPISTOLA PRIMA.

AD DOMINICUM CARTHAGINENS. EPISCOPUM.

Quod ex gravi morbo convaluerit gratulatur. Monet, sœpe nobis vitæ inducias concedi, ut paratores ad judicium veniamus.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Quam copiosa cordis vestri sit charitas, lingua in-
terprete demonstratis, dum sic ejus suavitate episto-
larum vestrarum verba conditis, ut dulce et jucundum sit omne quod scribitis. Unde fit ut fraternitatem
vestram, quam corpore non possumus, dilectionis
brachis amplectamur. Nam quod animis concordibus
longitudo negat itineris, præstat officium charitatis.
Et quoniam sicut amantissimorum fratrum sanitatem
reficimur, ita ægritudine contristamur, omnipotenti
Deo gratias agimus, qui mœstitudinem nostram nuntio
solatus est prosperorum. Qui audientes vos infirmi-
tatem gravissimam incurrisse, priusquam scripta
vestra suscepissemus, majori tristitia tenebamur.
Sed quia quando de periculo mortis eripimur, ad
quid, frater charissime, reservemur incertum est :
a induciarum tempus ad utilitatem animæ conver-
tamus, et, posituri venturo judici rationes, causam
nostram apud eum lacrymis et bonis operibus mu-
niamus, ut securitatem de his quæ gessimus acci-
pere mereamur. Nam et in causis sæcularibus ad
hoc frequenter benignus concedit judex inducias, ut
qui ante paratus non fuerat, postmodum paratus ad
judicium veniat. Et quale est si quod in b terrenis
negotiis custodimus pro salute animæ negligamus ?
Et ideo quia, juxta Joannis apostoli vocem, nullus
sine peccato est (*I Joan. 1*), cogitationum illecebras;
linguae incontinentiam, delictorum opera ad memo-
riam revocemus; et dum licet, c magno pulsatu,
iniquitatum nostrarum maculas deleamus, ut justus
et pius Redemptor noster, non juxta merita nostra
vindictam exerceat, sed secundum misericordiam
suam electatur ad veniam. Et quia officium nostrum
sua solum flere non sufficit, nisi et de alienis sollici-
tudinem gesserit, curam in commissi gregis custo-
dia 1182 studiosius impendamus, et suadendo,

LIBER XII. AL. LIBER X.

Epist. I. — ^a Restituimus hic sensum qui in re-
cent. corruptus est vitiosa interpunctione, et adje-
ctione adverbii ergo, post induciarum.

b Excusi, terrenis judicis.

c Et pulsanti aperiatur, Matth. vii, Luc. xi. Quid
intersit inter petitionem, questionem, pulsatum, vide
sanctum Augustinum, lib. i Retractat., cap. 19, ad
finem, ubi emendat quod lib. ii de Sermone Domini
in monte exposcerat operose quidem, sed minus
recte. GESSANV. In Norm. legitur magno planctu.

d Seu Agilegi, ut in omnibus fere MSS. nostris le-
gitur. De hoc martyre Carthagine passo consule mar-

hortando, terrendo, prædicando, in quantum su-
perna clementia vires donat, officium opere implere
festinemus, ut desideratum, Creatore nostro lar-
giente, præmium exspectemus. Sed quia boni aliiquid
operari sine divino auxilio non valemus, junctis
omnipotentem Deum, dilectissime frater, precibus
exoremus, ut in mandatorum suorum viam eum com-
misso grege gratia sua duce nos dirigat, atqœ ipse
nobis et intelligere et agere quæ sibi placita sunt co-
cedat, qui misericordiae sue dono nomen nos voluit
habere pastorum. Præterea ex transmissione vestre
sanctitatis d beati Agilei martyris benedictionem ea
charitate qua nobis est a vobis transmissa percep-
imus. e Mense Septembri, indictione 5.

PISTOLA II.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*De Mattheo viro clarissimo in sustentationem solidos
duodecim.*

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quoties digna consideratione, sustentationis eas-
sa, aliqua mœrentibus conceduntur, et Deum laeti-
ficant, et ipsum ditant sine dubio largientem. Ideo
experiencie tuæ hac auctoritate præcipimus quatenus
Mattheo viro clarissimo scholastico duodecim
solidos dare non differas, quos tuis scito rationibus
procul dubio imputandos. Ita ergo cum gratiarum
actione jussionem nostram festina implere, ut nulla
accipientem possit fatigare dilatio.

PISTOLA III.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*De puer quodam e Sicilia Misenum ducto, ubi mo-
nachi habitum suscepereat.*

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Lator præsentium Gallus, nauclerus, oblata nobis
petitione, noscitur intimasse, asserens puerum se
quendam de Siciliæ partibus venientem 1183
orationis gratia ad Campaniæ partes perduxisse,
a qui in Misenati portu conjungens, illic in monastे-
rio conversionis causa sese relinuit. Quem cum bic
de conditione sua pro sui periculo diligenter inqui-
rere, quantum astruit, jurisjurandi interveniente vin-

D tyrolog. Rom., ad diem 15 Octobris.

e Hæc nullis in mss. invenimus, nisi quod initio
libri duodecimi, ut moris est, præmititur mense
Septembri (hoc enim mense incipiebat indicio),
deinde substitutus Gregorius Dominico, etc.

Epist. III. — ^a In Pratel. et nonnullis MSS., Mis-
sinati. Editi, Messenati. At legendum Misenati ex eo
constat, tum quod ad Campaniæ partes perducatur
puer, illic in monasterio, etc., tum quod ab Anthemio
Campaniæ rectore puerum in monasterio degentem
nauclero tradi jubeat in Panormitanas partes redu-
cendum.

ulo, liberum se, nullique conditioni obnoxium publica oce professus est. Pro quo ab actionariis publicis se emantem queritur esse constrictum impotentibus servum juris publici furtim de illis partibus auerre præsumperit. Qui, post illata sibi damna, autione se quoque ostendit obstrictum eundem uerum ad partes illas quibus valeret viribus revocare. Unde, pietatis causa permoti, hoc experientia ua nos decrevisse cognoscat, ut ad Panormitanas partes, ubi res agitur, ipsum mancipium, I cet jam nonachi habitum sumpserit, debeat revocare, eumque Fantino defensori nostro contradere, ut ipse quid de eo fieri debeat, secundum præceptionis nostræ seriem, cuius et te quoque textus poterit informare, salubriter exsequatur. A latore ergo præsentium experientiam tuam volumus b fidejussione accipere, qui mancipium ipsum in sua a te nanu suscipiens, illic tibi in Neapolitana civitate pro eo scriptis evidenter spondeat quod illum Fan-tino defensori nostro sine aliqua excusatione contradat, ut hac præveniente cautela, et precator liber a cautionis suæ reddatur vinculo, et causa mancipii, sicut constituimus, auxiliante Domino, disponatur.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

De finienda Maurentii contra Panormitanam Ecclesiam causa moneat Victorem episcopum.

Gregorius Fantino defensori.

Gloriosissimus filius noster Maurentius, magister militum, causam de massa Gentina contra Panormitanam Ecclesiam habere se queritur, et ad hoc latorem præsentium, facto mandato, transmisit, quod debeat sine excusatione aliqua terminari. Ideoque experientia tua reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Victorem, servato honore, commoneat ut aut pacifice causam ipsam sine dilatatione studeat terminare, aut certe si utilius sibi esse crediderit eam judicio destiniri, omni mora cessante, vice sua personam legaliter instituat quæ de eadem massa apud glorio-sissimum filium nostrum dominum Venantium patricium et experientiam tuam debeat subire judicium, 1184 ut causa ipsa possit cognita veritate distingui, aut certe alios tibi, si partes voluerint, te imminente, eligant cognitores. Et quidquid mediis sacrosanctis Evangeliiis ab eis fuerit statutum ita lege servata tua volumus ad

^b In utroque Rhemensi et in Vatic. D, fidejus-sorem.

EPIST. IV. — * Transpositam esse hanc epistolam censet Gussanvilleus, quod jam indict. præcedenti e vivis sublatum esse Venantium constet. At Venantium hunc ab alio exmonacho, cuius filiae Barbara et Antonina, secernendum putamus. Uterque sane patricius fuit, sed hic Panormitanus, alter Syracusanus. De Panormitanu intelligenda est epist. 55 libri ix, indict. 2. Ad eundem existant. epist. 40 hujus libri, et 15 libri xiii.

^b In recent. Ed., recidivo. Veteribus Excusis facient Vatic. A et Victorinus. In paucissimis MSS. hæc epistola continetur.

EPIST. V. — * Eam in Remigiano tantum, in Victo-

A effectum exsecutione perduci, ut nihil inter partes remaneat, unde post hæc b redivivo possint litigio fatigari.

EPISTOLA V.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Maurentii homines commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Postquam glorio-sissimo filio nostro Maurentio hoc apud vos solum potest sufficere, quod eum nostrum esse proprium non nescitis, qualiter ei a vobis sit concurrendum scribere non debemus. Sed ne, data occasione, fraternitatem vestram in causa ipsius prætermittere videamur, laiores præsentium commendantes, hortamur ut quia eos pro percipiendo precario suo illuc noscitur transmisisse, vestra ope in omnibus b fulciantur. Cui, ut melius præstare possitis, quia vos in multis esse non est dubium occupatos, Mennam notarium, quia bene novit esse sollicitus, deputate, ut ipse eos vestro nomine, in cunctis ubi necesse fuerit, studeat adjuvare, quia quid agere debeant, dato sibi capitulari, ut perhibent, sunt instructi. Cuinque ego sanctitatem vestram sua in præsenti relatione informaverim, ita vos in ejus causis impendite, ut sicut et nos de fraternitate vestra certi sumus, et ille omnino confidit, vobis suffragantibus, utilitas ipsius, Deo adjutore, salubriter peragatur.

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Commendat Maurentii homines.

Gregorius Theodoro curatori.

Quia sic de gloria vestra sicut de charissimo révera filio omnino præsumimus, cerli de vobis, eos qui nostri sunt commendamus. Ob quam rem, paterno salutantes affectu, quæsumus ut præsentium portitoribus, quos glorio-sissimus Maurentius magister militum ad a precarium suum accipendum transmisit, vestram tuitionem impertire dignemini; quatenus, vobis patrocinantibus, nec moram illic contrationem nec laborem debeat sustinere, sed quidquid prædictio 1185 glorio-sissimo viro competit, gloriæ vestræ opitulatione sine difficultate percipiat, ut et ipse nostris amplius sit devotus obsequiis, et nos pro eo referre gratias, sicut dignum est, valeamus.

D rino, et in Vatic. A, reperimus.

^b Dicti Codices, fulciatur.

EPIST. VI. — * De precario lege notam f ad epist. 48 lib. i. Nisi et in superiori epist. precarium videtur esse stipendium militare, quod Maurentius magister militum pro se quisque ab arrarii præfectis seu questoribus Ravennæ degentibus exposcebat. Dicuntur a Gregorio saccellarii, lib. v, epist. 21, ad Constantiam Aug. Sicut, inquit, in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italie saccellarii habet, etc. Ut, ad oblinendum quantocius hoc stipendium, Marinianus et Theodorus, hic hujus urbis curator, ex epist. 98 lib. ix, ille episcopus, Maurentio faveant, eos rogat sanctus Gregorius.

EPISTOLA VII.

AD SAVINELLAM, COLUMBAM ET AGNELLAM.

Idem ad singulas sribens, hortatur ut largioribus eleemosynis caelestes comparent thesauros.

Gregorius a Savinellæ, Columbæ et Agnellæ a paribus.

Satis me, gloria filia, operationis tuae audita bona laetificant, quod illa agere perhiberis per quæ, dum egentibus misericorditer subvenis, ipsa misericordiam consequaris, et alios, temporaliter nutriendo, bonis in æternum contestibus satieris. Et ideo quia fidelis est cui credis, b secura commenda ea quæ tribuis, ut in die tribulationis recipias quod impendis. Ait namque egregius præparator: *Scio cui credidi, et certus sum quia potens est servare depositum meum in illum diem (11 Tim. 1, 12).* Ecce, gloria filia, quanta sit bonorum operum certitudo considera, et larga sit semper manus in opere, ut fiat vobis quod scriptum est: *Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit (Eccli. xxix, 15).* Quisquis igitur copiosum in cœlis fructum habere desiderat, seminare, dum tempus est, non omittat, ut manipulos in die messis cum laetitia colligat. Nam qui seminant in lacrymis, in gaudio metent (*Psalm. cxv, 5*). Sed qualis messis ex hujusmodi semente futura sit, dicat Apostolus: *Qui seminat in carne sua, de carne metet et corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu et metet vitam æternam (Gal. vi, 8)*. Ne vero inopia nos egestatis inveniat, hanc nobis messem satione multiplici præparemus; et quanto uberiori satiari cupimus, tanto ei a quo totum accepimus largius conferamus. Nam ipse de se Dominus ait: *Esurivi enim, et dedisti mihi manducare; sitiavi, et dedisti mihi bibere; hospes fui, et collegasti me; nudus fui, et operuisti me (Matth. xxv, 35)*, etc., alque in conclusione subjungitur: *Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Illoc igitur studiosius agite, et hæc agentes in terra vobis retribuvi nil queratis, quia superna desiderantibus temporalia nulla sunt. Sed ibi desideria vestra figite, ubi quidquid retribuitur fine non suscipit. Bonum ergo facientes non desiciatis, ut illic vobis thesauros thesaurizare possitis, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi sues non effodiunt, nec turantur (Matth. vi).*

Præterea, gloriam vestram paterno salutantes affectu, indicamus per latorem præsentium Hilarum, chartularium nostrum, clavim nos a sacratissimo corpore beati Petri apostolorum principis transmisisse, in qua de cateuis quoque ipsis benedictio continetur. Quæ collo vestro suspensa, hoc vobis, eo intercedente, gratia absolutionis flat, 1186 quod illi fuit causa martyrii. Omnipotens Deus in suo vos timore

EPIST. VII. — * In Colbertinis MSS. varie legitur hujus epist. inscriptio. In uno eadem est ac aliorum passim Codicum vet. quos secuti sumus. In altero tantum habes, Savinellæ de eleemosyna. In aliis Savinellæ, Columbæ et Gallæ. In Turon., pro et Gallæ a paribus, lego et Gallæ parenti, quasi Savinella et Columba natae essent, et Gallæ mater.

A custodiat, atque sic cor vestrum ad bonam semper operationem accendat, ut et hic vobis suam gratiam tribuat, et ad gaudia vos postmodum æterna perducat.

EPISTOLA VIII.

AD COLUMBUM NUMIDIÆ EPISCOPUM.

De gravi Donadei adversus Victorem episcopum suum querela inquirat sollicite, ut congruam det pacem reus.

Gregorius Columbo episcopo Numidiæ.

Quam gravis et auditu ipso intolerabilis Donadei latoris præsentium, qui se asserit fuisse diaconum, sit querela, ab eo data petitio quæ tenetur in subditis fraternitatì vestræ faciet manifestum. Sed quæ pervenit ad nos quod pro corporali peccato fuisse depositus, dilectio vestra subtili hoc inquisitione perquirat, et si ita est, in poenitentia retrudatur, ut commissi flagitiæ vinculum lacrymis possit absolvere. Si vero insons ab hujusmodi perpetratione claruerit, una cum primate concilii, vel aliis fratribus coepiscopisque nostris, omnia quæ petitio ejus continet diligenter a vobis examinatione querenda sunt. Et si querela ejus veritate fulcitur, et in episcopo ejus Victore, qui contra Deum et sacerdotiale propositum tantum committere nefas non metuit, canonici vigoris ista districtio teneatur, ut ex definitione vestra quam sit iniquum quod fecit intelligat, et hic suo ordini reformetur, quia satis perversum et contra ecclesiasticam probatur esse censuram, ut frustra pro quorundam voluntatibus quis privatetur, quem sua culpa vel facinus ab officiis quo fungitur gradu, non dejicit b (Grat. dist. 55, c. 7).

EPISTOLA IX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Adeodato sent, si revera pauper sit, relaxet ex annis solidis duobus unum.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Indicavit nobis Adeodatus, præsentium lator, ante multos annos in solo se juris Ecclesiae nostre hæc conditione ædificium posuisse, ut duos solidos annis singulis ecclesiastice rationi persolveret; et postea obitum solum ipsum cum imposito ædificio ad jes Ecclesiae sine dubitatione aliqua remaneret. Sed quia asserit: e in tantam pauperiem pervenisse, ut eosdem duos solidos, sicut promiserat, singulis non possit annis impendere, et ob hoc unum sibi petiit relaxari, experientia tua curet addiscere. Et si pauper ita ut asserit manifeste est, a nostra præstatione partem medianam relaxatam volumus, ut annis singulis nos amplius quam unum solidum exsolvat, quia et ætatis senium et pauperies ejus indicat ut onus quod petit ei debeat relaxari. Ita ergo hoc servari 1187 studii tui sit, ut tamen proprietatem soli atque impositi

b Excusi recentiores, seculo commoda, et paulo post retributionis, pro tribulationis.

EPIST. VIII. — * Corrupte in recentioribus, contra Ecclesiam probatur esse censuram.

b In iisdem recent. additur: *Datum mense Octobri, indict. 5. De hac aut alia nota chronologica omnes MSS. nostri prorsus silent.*

ad fiduciam post obitum ipsius ^b Ecclesiae sollicitudine et A vigilanti cura conserves.

EPISTOLA X.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Isidori hæredibus instet ut xenodochium construant, aut jam constructo tribuant legatum.

Gregorius Fantino defensori.

Ea quæ sienda mandat pia voluntatis intentio, ut ad effectum valeant pervenire, curæ debet sacerdotalis existere. Proinde experientia tua præcipimus ut hæredibus Isidori, illustris memorie viri, assidue et fortius debeat imminere, ut xenodochium quod ^a auctor eorum per ultimam voluntatis arbitrium in Panormitanam fieri civitate constituit, sine aliqua difficultate, secundum ea quæ sunt disposita implere festinent, ne si amplius hoc adhuc negligendum putaverint, tam nostram quam Dei iram de legibus venientem, quam hujusmodi dispositionem implere differentes merentur, incurvant. Si vero deputata in eorum xenodochio, quod siendum est, quantitas videatur forte non posse sufficere, locus in quo xenodochium ipsum fuerat constituendum, vel quidquid ibi relictum est, xenodochio sancti Theodori, quod in prædicta civitate a Petro quondam constitutum est, applicetur, quatenus et hæredes a sollicitudine vel labore constituendi xenodochii valeant exui, et voluntas defuncti salubriter sumat effectum, dum etsi in loco alio, ipsis tamen rei quidquid a testatore deputatum est erogetur. Ita ergo experientia tua sollicitudinem gerat, ut unum e duobus sine aliqua debeat fieri tarditate.

EPISTOLA XI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Mandat oratorium consecrare, percepta prius donatione legitima, atque illuc presbyterum cardinalem constituere.

Gregorius ^a Passivo episcopo Firmano.

Anio comes castri Aprutiensis, Firmensis territorii,

EPIST. IX [Al. 10]. — ^a Remig., nostræ præstationis parte media relaxata. Victor., nostræ præsumptionis partem medium relaxare vol.

^b In Vatic. A, Ecclesiae sollicitudine vigilanti cuncta serventur. In Victor., Eccl. sollicitudines omni vigilanti cuncta conservent. In his tribus solis Cod. epistolam hanc reperimus. Nec in pluribus existant duæ quæ sequuntur.

EPIST. X [Al. 11]. — ^a A quo jus in eos transiit, cuius re vel hæreditate aucti sunt. GUSSANV.

EPIST. XI [Al. 12]. — ^a Passivus erat episcopus cardinalis Firmanæ Ecclesiae, et visitator Aprutiensis jam a longo tempore orbatus pastore, ut significat epist. sequens. Ad hunc itaque episcopum pertinebat diœcesis Aprutiensis, non quidem ut ad proprium sacerdotem, sed tanquam ad subsidiarium cui hujus Ecclesiae cura et sollicitudo erat demandata. De commendata Passivo hac Ecclesiae dubitare non sinunt hæc et sequens epistola; proinde nihil hic superabundat, ut subiecto Gussanvilleus.

^b Suadebat Gussanvilleo contextus epistolæ hæc verba delere, quod pugnare viderentur cum iis, in tuæ dioceſeos. At additum existimo, in qua visitationis, etc., ut explicetur quo sensu Aprutium erat diœcesis Passivi. Namrum ad eum pertinebat, non quod esset ejus episcopus cardinalis, sed quia ipsius erat visitator et episcopus veluti commendatarius.

^c Alibi, fundicampos. De conduma supra, epist. 20 lib. xi. GUSSANV.

PATROL. LXXVII.

A petitoria nobis insinuatione suggestit, quæ habetur in subditis, in suprascripto castro oratorium se sumptu proprio pro sua devotione fundasse, quod in honorem beati Petri apostolorum principis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ dioceſeos, ^b in qua visitationis impendis officium, memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem 1188 constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est ^c fundos campulos cum conduma una, boves domitos parium unum, vaccas duas, argenti libras quatuor, lectum stratum unum, ^d in peculio capita quindecim, ^e æramenta capita duo, ferramenta numero quinque, præsentes liberos a tributis fiscalibus solidos sex, ^f gestisque municipalibus alligata, prædictum oratorium solemniter consecrabis. Presbyterum quoque te illic constituere volumus cardinalem, ut quoties præfatus conditor fieri ^g sibi missas fortasse voluerit, vel fidelium concursus exegerit, nihil sit quod ad missarum sacra exhibenda solemnia valeat impedire; sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XII.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Opportunum hortetur ut in bonis studiis crescat; tum monachus fiat aut subdiaconus, ac tandem Aprutii pastor.

Gregorius Passivo episcopo ^a Firmano.

Bene novit fraternitas vestra (*Grat. dist. 61, c. 18*) quam longo sit tempore ^b Aprutium pastorali sollicitudine destitutum. Ubi diu quæsivimus qui ordinati debuisset, et nequaquam potuimus invenire. Sed quia Opportunus mihi in moribus suis, ^c in psalmodiæ studio, in amore orationis valde laudatus, religiosam vitam omnimodo agere dicitur, hunc volumus ut fraternitas vestra ad se faciat venire, et de anima sua admoneat, quatenus in bonis studiis crescat. Et si nulla ei crimina quæ per legis sacræ regulam morte ^d multanda sunt, obviant, tunc hortandus est ut vel

^a Gall., quinze têtes de bétail blanc. GUSSANV.

^b Sic legimus in MSS., nisi quod in Vatic. A, pro æramenta, legitur æramenta. Post æramenta commemorantur ferramenta, ordine congruo.

^c Supra, lib. ii, indict. 10, epist. 12. GUSSANV.

^d Ex nomine presbyteri cardinalis subdoratur Gussanvilleus hic agi de parocho seu curione. At observat Mabilionius, comment. in Ord. Rom., pag. 19, quædam oratoria suisse, in quibus licebat presbyterum habere cardinalem, non qui parochus esset, sed veluti capellanus.

D EPIST. XII [Al. 13]. — ^a Abest Firmano a tribus Colbert., quatuor Vatic., omnibus Norm. et Corb., ubi etiam legitur Passibo, pro Passivo.

^b Vel Abrutium, ut est in Turon. et Vatic. A. Quid sit Aprutium discé ex epist. 68 libri x, indict. 3, et ex nota d ad l. iii Vitæ sancti Gregorii, c. 41 (*Patrol. tom. LXXV, col. 137, not. a*).

^c In multis MSS. legitur Importunus. Eumdem esse putamus ad quem sanctus Gregorius scripsit epist. 68 libri x. Quod hic dicitur de psalmodiæ studio, etiam episcopis necessario, illustratur ex Tolet. synodo viii, c. 2: Nullius cujuscunque dignitatis ecclesiasticae deinceps percipient gradum, qui non totum Psalterium vel cantorum usualium, et hymnorum perfecte noverint supplementum.

^d Notat Gussanvilleus nec omnia, nec sola quæ in veteri lege puniebantur morte repellere a promotione;

• monachus, vel a vobis subdiaconus fiat. Et post ali-
quantulum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pasto-
ralem curam beatum promoveri. Si quæ vero gravia
obviant, multo magis admonendus est, ut sæculum
relinquat, et hæc perfectius desflet. Peto autem ut
pro me orare debeas, quia cum tribulationibus cor-
dis fatigor nimiis doloribus corporis ^{f.}.

EPISTOLA XIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

*Defuncti Primogeniti notarii res absque mora in tuto
collocet, ne Romanæ Ecclesiæ aliius haeredibus
pereant.*

Gregorius Fantino defensori.

Cognoscat experientia tua ^a Primogenitum nota-
tarium nostrum de hac pro peccatis luce transisse. Et
quoniam sanctam Romanam, cui, auctore Deo, **1189 B**
deservimus, Ecclesiam, et conjugem suam, quæ se
tuitioni ecclesiastice postea commendavit, haeredes,
ne non et filium fratris sui, ^b in unam unciam ha-
redem idem noscitur reliquise; ea proprie statim ut
hoc præceptum suscepis, antequam eum quisquam
obiisse cognoscat, et in substantia illius aliquid frau-
dis committat, ad locum in quo res ejus sunt recon-
ditæ sine mora curabis accedere, et cum omni solli-
citidine ac diligentia studii tui sit, præsentie Consentio
puero, qui rerum ipsarum esse custos asseritur, adhi-
bitis testibus, solemniter ac subtiliter facere, easque
res in loco tutissimo, ut utile prævideris, collocare,
quatenus apto tempore hoc cum eodem puer, Deo
auxiliante, valeant transmitti. Sed et cetera, in qui-
buslibet rebus ^c sive corporibus quæ de substantia
ipsius esse didiceris, cum omni strenuitate in unum
congregare et constituere festina, ut nihil de ejus
possit qualibet occasione deperire substantia. Hæc
igitur omnia ita sollicita et subtili stude cura pera-
gere, ut te illic posito ne dispendium in rebus ipsis
eveniat, et cujuslibet fraudis sub qualibet occasione
^d sive exquisitione locus aliquis patere non valeat.
Summa vero reddituum ejus quæ sit nobis pariter tuis
scriptis indicare festina.

EPISTOLA XIV.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

*E maris periculo erectum hortatur ut divinæ miseri-
cordie nunquam non meminerit.*

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Quanto nos cognitus casus vestri naufragii con-
tristavit, tanto subsequens epistola relevavit, quod ^D

verbi gratia, furtum et fornicatio non multabantur
morte, repellebant tamen ab ordinatione.

^e Vide notas in epist. 4 libri v, indict. 13.

^f In duobus Colbert. et in totidem Vatic. huic
epistolæ præmititur: *Mense Octobri, indict. 5.*

Epist. XIII [Al. 15]. — ^g In Vatic. A, *Primigenitum.*

^h Haeredem unciarium instituerat filium fratris
sui, undecim alii unciis relictis tum Ecclesiæ Ro-
manæ, tum conjugi sue. De unciario haerede vide in
Dig., lib. xxx, tit. 1, leg. 34, § 6. *Inde dicitur*, et in
Instit., lib. ii, tit. 14, § 6. GUSSANY.

ⁱ Prius legebat sive corporalibus; quæ lectio jure
dispicuit Gussanvillæ. Nostram suppeditaverunt
Victor. et Remig., seu alter Rhem., in quibus solis,
si Vaticanum A demas, legitur hæc epistola. Per

A magnitudinem vestram incolumem ad Siciliam per-
venisse cognovimus. Et Creatori nostre gratias agi-
mus, qui solita vos pietate protexit, et de mari
periculo liberavit. Unde necessaria est ut Dei miseri-
cordiam, quam in vobis scopæ collatam inspicitis, ita
semper in omni actu præ oculis habeatis, ut ejus in
vobis gratia cumuletur; et sicut ab exterioribus pe-
riculis, ita queque ab interioribus eripiatis. Paterna
igitur dulcedine salutantes, petimus ut de vestra os
incolumitate, quæties se occasio dederit, retevetis.

EPISTOLA XV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Laurentium juvet in finiendis Bonifacii numerarii re-
lacionibus.*

Gregorius Romano defensori.

Experientiam tuam non latet in rationibus Boni-
facii ^a numerarii nostrum secundum aliquid **1190**
interesse, propter quod partem aliquam substantiam
sue xenodochio quod ad beatum Petrum aposto-
rum principem constitutum est dereliquit, et suam
nobis conjugem commendavit. Et ideo quia Lawre-
tius, vir clarissimus, præsentium portator, pro ratio-
nibus ipsis, id est nonæ ac decima inductionis fa-
ciendis transmissus est, hujus tibi præceptionis se-
rie injungimus ut ei hac in causa, quocunque ne-
cessa fuerit præbere solatia, atque cum sequitale
servata juvare festines, quatenus dum te sollicito
rationes ipsæ salubriter fuerint terminatae, et pa-
uperum fiat utilitas, et mulieris quæ commendata est
quies procuretur atque securitas. Quia vero nosti
quemadmodum causæ et maxime tales agantur, si
forsitan videris quia rationes ipsæ finiri sine dispen-
dio non possunt, ad gloriissimum Leonium una
cum reverendissimo fratre et coepiscopo nocte
Joanne te ire necesse est, et communis cum eo consilio
agere, et, ad quantum potueris eloqui, ei promittere
quidquid vel ipsi, vel diversis dandum suffragatori-
bus fuerit, dummodo per partes non eat, sed celerius
finem accipiat. Illud autem præ omnibus tractare
vos convenit, utrum cum prædicto gloriissimo viro
antequam rationes incipientur, aut certe loqui pro-
pterea debeat, ne forte causa in examinatione missa,
nobis postea ad decidendum difficultatem adducat. Sed
quia melius in præsenti quid oporteat poteritis ad-
vertere, quod utilius visum fuerit agere. In hac tamen
promissione sollicitos vos esse necesse est ut omnia
inibi comprehensa pro totius causa decisione plura

corpora autem intelliguntur non solum armata et
pecora, sed etiam mancipia.

^b Excusi, vitiōse, sine exquisitione.

Epist. XIV Al. 47.

Epist. XV [Al. 16]. — ^c Numerarius sive tabu-
rius qui rationes supputat, librosque servat dati et
accepti. De iis multa apud jurisperitos. Memini et
Sidonius Apoll., l. i, epist. 11, et lib. ii, epist. 1
GUSSANY. Hanc lectionem in Vulgatis prius corru-
pissimam restituimus ope Vat. A, qui solus cum Re-
mig. et Victor. epistolam hanc continet. In Ms.
Victor. et in recent. Excusis legitur, non latet quod
in rationibus Bonifacii numerarii nostri sursum aliquid
apud te interesse auditivimus. Lectio vet. Editorum
adduc mendorior est.

solida nullo modo promittantur, indicantes ei, si causa exegerit, quia pauper omnino defunctus est. Quod ut ita esse cognoscat, exemplar rerum inventarum de substantia ipsius tibi prævidimus dirigidum. Quod si forte apud prædictam solidorum quantitatem consentire noluerit, eligimus potius hoc quod pervenit ad xenodochium reddere, quam inanem invidiam sustinere. Si vero consenserit, studiose agendum est ut exinde securitas remittatur, quatenus post datum securitatem et decisionem causa recidiva exinde alterius nullo modo valeat quæstionis suscitar. Quod autem dederis ^b in tuis rationibus noviris imputandum.

EPISTOLA XVI.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

Laurentio Bonifacii quondam numerarii rationes apud Leonium exponenti faveat.

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Magnitudinem vestram, quo tempore hic in Romana urbe fuit, cognovisse recolimus Bonifacium quondam numerarium, condito testamento, **1191** partem aliquam hæreditatis suæ xenodochio quod ad sanctum Petrum apostolorum principem situm est reliquise. Et quoniam gerere nos sollicitudinem diximus ut ad gloriosum filium nostrum Leontium persona pro exponeundis ratiociniis ipsius mitteretur, curam ut compleri debuisset habuimus. Idcirco quia Laurentius vir clarissimus præsentium portitor ad hoc illud noscitur esse transmissus, magnitudinem vestram paterna dilectione salutantes, petimus ut ei hac in causa concurrere, atque vestra, sicut de vobis constimus, salva justitia impendere patrocinia debeatis, quatenus dum sincerissima bonitatis vestra fuerit ope suffultus, et de viduitate mulieris quondam Bonifacii, et de pauperibus quibus, sicut dicimus, idem Bonifacius hæreditatis suæ partem aliquam dereliquit, mercedem apud omnipotentem Deum acquiratis.

EPISTOLA XVII.

AD MAURILIONEM EXPRÆFECTUM.

Amice hortatur ut ad se scribat sapient.

Gregorius Maurilioni expræfectorum.

Valde miramur quod nos, diversis de Sicilia venientibus, gloria vestra incolumitatis suæ nuntio relevare postponit. Et utrum oblivioni charitatis, an occupationi debeat reputari, nescimus. Et ideo salutantes paternæ charitatis affectu, petimus ut, quoties scribendi se occasio dederit, de vestra nos salute, et qualiter circa vos agatur, reflorete, quatenus dum

^b Ita MSS. Remig., Victor. et Vatic. A, ubi in Vulgatis legitur, *tuis rationibus imputamus.*

Epist. XVII. Al. 49.

Epist. XVIII [Al. 21]. — ^a Lib. ix, indict. 2, epist. 6, loquitur sanctus Gregorius de Eupaterio magistro militum in Sardinia. Idem videtur esse ac Eupator ejusdem insulæ dux.

^b In Remig., *Waldrichilla*, In Vatic. A, *Baldarich*. In San-Vict. *Wandaricilla*. Præter hos Codices nullus hanc epist. exhibet.

Epist. XIX [Al. 23]. — ^a Remig. et Victor., *scripsisse nos*. Præter hos Cod. et Vatic. A, nullus ex

A secundum desiderium nostrum de prosperitate vestra læti fuerimus effecti, Redemptori nostro pro vobis agere gratias valeamus. Omnipotens Deus misericordie suæ vos gratia tueatur, et ab omni adversitate servet illæcos atque custodiat.

EPISTOLA XVIII.

AD EUPATOREM DUCEM SARDINIAE.

Valdarichum commendat.

Gregorius ^a Eupatori duci Sardiniae.

Cum lator præsentium ^b Valdarichus illa nos pro sua commendatione scribere postulet quæ magnitudinem vestram æquitatis intuitu sine cuiusquam etiam intercessione non dubitamus efflere, petitio nem ipsius minime despiciendam prospexit. Quia ergo ut cum uxore sua, quam hic de Romana civitate esse perhibet, reverti, sicut desiderat, valeat vestris se poscit patrociniis **1192** adjuvandum, — paternæ dilectionis salutantes affectu, petimus ut hac in re magnitudinis vestras tuitionem habeat, et a nullo eos illic contraria rationis ordinem impediri permittatis, sed desideriis eorum pro vestra mercede adesse et concurrere debeatis, quatenus et illi se adjutos vestra ope congaudeant, et magnitudo vestra poscentibus impendiase quod justum piumque est videatur.

EPISTOLA XIX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Plectiles sellas viginti quatuor petit.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Cognoscat gloria vestra ^a mandasse nos Anthemio subdiacono ut aliquantas sellas plectiles nobis dirigere studeat. Aut si factas non invenerit, ipsum apud se artificem tollat, ut in domo ipsius debeat laborare, et vel viginti quatuor sellas omnino bonas faciat. Et ideo quia omnino nobis sunt necessarie, gloria vestra ut hoc fieri possit provideat. Et si forte vos jam aliquas conquisistis, nobis eas transmittite. Sed et Juliano viro clarissimo ^b majori excellentiae vestrae, aut si quis alter habuerit, eas nobis mittere procuret. Ita ergo gloria vestra faciat, ut haec quæ scripsimus sollicitudinis vestrae debeat modis omnibus instantia procurari.

EPISTOLA XX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Ad Arogem mittat epistolam suam de juvando in vehendis ad mare trabibus Savino subdiacono.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Propterea quod in Ecclesiis beatorum Petri et Pauli trabes sunt necessarie, omnino Sabino subdiacono injunximus ut aliquantas ^a de partibus

nostris MSS. epistolam hanc complectitur.

^b Hoc est, ejus domus majori.

Epist. XX [Al. 24]. — ^a Baronius, tom. VIII Annal., ad an. 602, contendit legi debere Brutiorum, licet reclament omnia fere tam mss. quam edita exemplaria, nisi forte duo MSS. Voss. et Rhein., quæ legunt Brutiorum. Sanior tamen videtur lectio Baroni, et faret conjectura. Quid enim Sabino subdiacono regionario, Maurentio magistro militum Italæ, et Arogi duci Beneventano, de quo epistola sequenti, communie cum Britannis? etc. Cæterum Brutii fuere olim Italæ populi contra Siciliam inter Lucaniam et

Brutiorum incidere et ad locum unde hic per mare debeat. Sed quoniam solus hoc facere non assurgit, Arogi scripsimus ut homines qui sub eo sunt, cum bobus suis, in ejus deputet ire solatiis, prouidentes quia dum res perfecta fuerit, dignum ei xenium transmitemus. Gloria ergo vestra epistolam nostram ad eum sub urbana persona studeat sub celeritate transmittere, quæ ei hoc quod scripimus deferat, ut antedictus subdiaconus voluntate ipsius possit agnoscere. Si vero navigii prosperitate inventa discesserit, cuncta ei gloria vestra **1193** per suas epistolæ innotescat, ut sciat quid agere debeat, sed et nobis similiter quæ acta fuerint indicate.

PISTOLA XXI.

AD AROGEN DUCEM.

Ut Savinum incisas pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli tristes ad mare trahentem juvari præcipiat, xenium spondeat.

Gregorius ^a Arogi duci.

Quia sic de gloria vestra sicut revera de filio nostro confidimus, petere aliqua a vobis fiducialiter provocamus, arbitrantes quod minime nos patiamini contristari, maxime in tali re unde anima vestra multum poterit adjuvari. Indicamus autem proprie ecclesias beatorum Petri et Pauli aliquantas nobis tristes necessarias esse; et ideo Savino subdiacono nostro injunximus de partibus Brutiorum aliquantas incidere, et usque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram paterna charitate, petimus ut actionariis vestris, qui in illo loco sunt deputetis, ut homines qui sub eis sunt cum bobus suis in ejus transmittere debeat solatum, quatenus, vobis concurrentibus, melius quod ei injunximus possit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xenium, quod non sit injuriosum, transmitemus. Nam scimus nos considerare, et filii nostris qui bonam voluntatem exhibent respondere. Unde iterum petimus, glorioissime fili, ut ita facere debeat, ut et nos vobis possimus esse præstito beneficio debitores, et vos mercedem pro sanctorum ecclesiis habeatis.

PISTOLA XXII.

AD GREGORIUM EXPRÆFECTUM.

Ad veclandas tristes viginti homines suos ac boves commonet Savino.

Gregorius Gregorio expræfector,

Scientes ^a quanta erga beatorum Petri et Pauli ecclesias in gloriæ vestre mente inaneat dilectio,

fretum Siculum; nunc dicitur Calabria inferior, et est in regno Neapolitano. GUSSANV. Restitutam a Baronio lectionem prætulimus, quam perperam Gussanvillæus ait ab exemplaribus MSS. impugnari. Præmonere debuisset epistolam hanc in paucissimis reperiri MSS. Sane in nullo tot Codicum a nobis excusorum occurrit nobis præterquam in San-Victorino, qui habet *Britannorum*; in Vatic. A et in Remigiano, in quo legitur *Brutorum*, hoc est, Brutiorum. Anastasius Bibliothecarius, in Gregorio II, scribit pontificem hunc basilicam beati Pauli (alii legunt Petri) apostoli, *alias de Calabria tristes*, restauras-e; probat in Calabria, hoc est in Brutis, magnam esse materiam ad ædificandum copiam. Sabinus subdiaconus cuius hic meminit sanctus Gregorius, is esse videtur

A vestrum nobis post Deum adjutorium scriptis decurrentibus adhibere necessario ^b procuramus, confidentes vos facile et devote quidquid pro carum utilitate cognoscitis impertiri, quibus gloriam vestram etiam sponte non dubitamus velle præstare. Et ideo quia in prædictis ecclesiis tristes omnino sunt necessarie, atque Savino subdiacono ut interim usque ad viginti incidere festinet et ad mare trahere debeat injunximus, paterno salutantes affectu, petimus ut gloria vestra de possessionibus quas illuc in amphitheosim habet bac in re homines cum bobus suis faciat præbere solatio, quatenus jet ipse vestra opitulatione suffultus ad ea explenda quæ sibi injuncta sunt possit esse idoneus, et vos mercedem **1194** valeatis acquirere. Ita ergo, sicut diximus, et ut de vobis confidimus, agite, gloriose fili, ut et nos vobis gratias referamus, et beatos apostolorum principes pro amore et devotione vestra, quam eorum ecclesiis exhibetis, habeatis in omnibus adjutores.

PISTOLA XXIII.

AD STEPHANUM EPISCOPUM.

Homines cum bobus ad Savinum juvandum mittat.

Gregorius Stephano episcopo.

Quamvis fraternitatem vestram officii sui qualitas pro ecclesiis utilitatibus ultra solatiari commoneat, non tamen ab re est si illud ex abundanti nostra hortemur epistola quod facere vos convenit prona voluntate. Proinde in ecclesiis beatorum Petri et Pauli tristes valde necessarias fraternitati vestra duximus indicandum. Et quoniam Savino subdiacono ut aliquantas incidere et usque ad mare trahere debeat, unde huc adduci valeant, injunximus, atque in ea re manifestum est eum opus habere solatiis, sanctitas vestra, ut oportuerit, ei toto studio totaque intentione opem ferre studeat, ac in ejus solatio boves hominesque transmittat, ut nullam excusationem inveniat, sed quæ ei præcipimus, vobis opitulantibus, implere sufficiat. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut ei se quantum valet impendat. Nam quantum prædicti subdiaconi culpa est, si vobis concurrentibus piger extiterit, tanto culpabilius erit et gravius, si qua se occasione fraternitas vestra aut excusare, aut indevolam, quod non credimus, monstrare voluerit. Debes autem scire hanc fraternitatem tuæ curam vehementer incumbere, cujus Ecclesia tristes olim cultu proprio consueveras procurare.

cui sanctissimus pontifex, epist. 4 libri x, delegata jurisdictione jubet inquirere de nonnullis facinoribus quorum reus agebatur Sisinnius Regitanæ civitatis presbyter. In Brutis autem erat Regium, ex Casiodoro, lib. xii Var., epist. 14.

Epist. XXI [Al. 25]. — ^a Duci Beneventano de quo lege nota m in epist. 46 libri xi, indici. 19. Observa hoc loco gravissimum Gussanvillæ errorem. Nam in notis ad laudatam epist. duos simul constituit Beneventi duces, Ariulfum scilicet, ut patet ex nota i, et Arogi ex nota s; sed Ariulfus erat dux Spoleti, ex Paulo Diac., lib. iv Hist. Langob., c. 17.

Epist. XXII [Al. 26]. — ^a In Vatic. A, *quanta gratia ad beatorum.*

^b Remig. et Victor., provocamus. His tribus exem-

EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNAE.

Jubet, reprobato Constantio, Maurum, si dignus inveniatur, abbatem ordinari; a peculiaritatis peste mundari monasterium; Claudii abbatis scripta ex ore suo excepta, sed a suo sensu in multis aliena, ad se mitti. Non probat sua in Jobum commentaria publice ad vigilias legi. Magis expedire ut legantur Psalmorum commenta. Nolle se, dum in hoc corpore versaretur, opera sua in publicum facile producere. Albinum et Augustum commendat.

Gregorius Joanni subdiacono Ravennæ.

Venientes monachi monasterii quondam abbatis **C**laudii, petiverunt sibi Constantium monachum abbatem debere constitui. Quos valde ego in sua petitione detestatus sum, quia mihi terrena menti esse omnimodo apparuerunt, qui terrenum nimis hominem abbatem quæsiverunt habere. Cognovi enim quod idem Constantius a peculiaritati studeat. Quæres maxime testatur eum cor monachi non babere. Ac deinde cognovi quia ad monasterium quod in Piceni provincia **1195** situm est solus pergere sine aliquo fratum suorum præsumpsit. Ex qua ejus actione cognovimus quia qui sine teste ambulat recte non vivat, aut quomodo aliis regulam teneat quam sibimet ipsi nescit tenere.

Ab hoc igitur recedentes, cellararium quemdam nomine Maurum petiverunt, cuius vitæ atque industria multa testificantur, quia et quondam abbas Claudius eum quibusdam laudabat. Tua itaque experientia sollicite requirat; et si ejus vita ad locum regiminis digna est, a reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Mariniano hunc abbatem ordinari faciat. Si vero est quod ei omnino obviet, et ex sua congregatione inventire aptum minime possunt, ipsi sibi aliunde eligant, et is quem elegent fiat. Hoc autem prædicto fratri et coepiscopo nostro omnino dicere stude, ut peculiaritatem a quatuor aut a quinque monasterii monachis, in quibus corrigi hactenus minime potuit, studiosissime compescat, et hoc ipsum monasterium a tali peste mundare festinet, quia si illuc a peculiaritas a monachis habetur, neque concordia neque charitas in congregazione eadem poterit permanere. Quid est autem habitus monachi, nisi pluribus usi sumus tantum, quod in aliis desit hæc epistola. Idem dictum velim de epist. **24** præcedenti, et de epist. **23** sequenti.

EPIST. XXIV [A. 22]. — a Quantum peculiaritatem in monachis detestetur, saepe indicat Gregorius. GUSSANV. Quousque in monachum hoc nequissimo virio laborantem ipse vir sanctissimus, cum abbas esset, desævierit, docet Joan. Diac., lib. **1**, c. **45**.

b Picenum, vulgo *la Marca d'Ancona*, provincia Italica, ditionis pontificiae.

c Hieronymus, epist. **22**, ad Eustochium, de custodia virginitatis, ubi de monacho, qui, parvior potius quam avarior, centum solidos quos sine texendo acquisierat moriens dereliquerit: *Initum est, inquit, inter monachos consilium quid facto opus: alii pauperibus cistribuendos esse dicebant; alii dandos ecclesiæ; unnulli parentibus remittendos.* Macarius vero, et ambo, et Isidorus, et ceteri quos Pares vocant, sancto et eis loquente Spiritu, decreverunt infodiendos esse um eodem dicentes: *Pecunia tua tecum sit in perdicionem. Nec hoc crudeliter quisquam pulet factum. antus cunctos per Aegyptum terror invasit, ut unum*

A despectus mundi? Quomodo igitur mundum despiciunt qui in monasterio positi aurum querunt? Ita igitur tua experientia faciat, ut neque loci ordinatio differatur, neque ad nos ulterius hac de re querela perveniat.

d Præterea, quia idem charissimus quondam filius meus Claudius, aliqua me loquente de Proverbis, de Canticis canticorum, de Prophetis, de libris quoque Regum, et de Heptaleuco audierat, quæ ego scripto tradere præ insirmitate non potui, ^e ipse ea suo sensu dictavit, ne obliuione deperirent, ut apio tempore hæc eadem mibi inferret, et emendatus dictarentur. (Quæ cum mihi legisset, inveni dictorum meorum sensum valde inutilius fuisse permutatum.) Unde necesse est ut tua experientia, omni excusatione atque mora cessante, ad ejus monasterium accedat, convenire fratres faciat, et sub omni veritate quantuscunque de diversis Scripturis chartulas detulit, ad medium deducant, quas tu suscipe, et mihi celerrime transmette.

De tuo autem reditu, quia molestiam te validam incurrisse cognovimus, Deo propitio, in subsequenti cogitamus.

Illud autem quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia reverendissimus frater et coepiscopus meus Marinianus legi ^f commenta beati Job publice ad vigilias faciat, non grate suscepit. **1198** quia non est illud opus populare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam provectum generat. Sed dic ei ut ^g commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sacerdotalium ad bonos mores præcipue informant. Neque enim volo dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus ionotesci. Nam quia dilectissime memoriae Anatolius diaconus quærenti ac jubenti domino imperatori librum Regulæ pastoralis dedit, ægre suscepit, quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transluxit. Et, sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit ut qui meliora habent in minimis occupentur.

In parte autem tertia beati Job in eo versu in quo scriptum est: *Scio quod Redemptor meus vivit, suspensus solidum dimisisse sit criminis.* Idem a Gregorio factum, non dissimili eventu, narrat Joan. Diac., lib. **1**, c. **45** et seq.

D ^h Hunc locum ex quo constat sanctum Gregorium in homiliis libros illos sacros interpretatum e. se, illustravimus in præfationibus seu admonitionibus præviis ad commentarios in lib. Regum, in Cantica canticorum, etc.

ⁱ Norm., Turon., Reg. et alii, *Heptatico*, legitur que in vet. Excusis.

^j Recent., ipse ea suo sensu et stylo. Sequimur Reg., Colb., Norm., utrumque Rhem., Vatic., Corb., Colb., etc.

^k Seu libros Moral. in Job tomo I Gregorian. operum contentos.

^l De commentariis in psalmos pœnit. a Gregorio elucubratis, ut vulgo creditur, hæc minime debent accipi, cum postea innat se moleste ferre quod scripta sua, dum ipse viveret, hominibus essent nota. Indicat itaque commentarios aut ab Augustino, aut ab Ambroso, etc., evulgatos.

cor quia prædictus frater et coepiscopus meus Marianus mendo sum codicem habeat. Nam in scrinio nostro idem locus aliter habetur quam hunc in aliorum Codicibus esse cognovi, atque ideo eumdem locum relevari feci, ut sicut in scrinio nostro est, ita quoque hunc et saepatus frater meus habeat. Quatuor enim verba sunt, quæ si eidem loco defuerint, non modicum possunt lectori scrupulum generare. Hæc omnia subtiliter et celeriter exsequere. Et si apud excellentissimum exarchum nihil potes, vel hæc non videaris neglexisse quæ potes.

De loco autem Albini quid dicam, de quo nobis aperte contra justitiam respondetur? De quo tamen debes districtius cogitare.

Præterea ante aliquantum temporis experientiæ tuæ præceperamus ut apud eminentissimum filium nostrum præfectum ageret, quatenus cura formarum committi¹ Augusto vicecomiti debuisset, pro eo quod omnino sollicitus atque strenuus vir est. Et ita hactenus distulisti, ut nobis nec quid egeris indicares. Et ideo apud eumdem eminentissimum filium nostrum vel modo omni agere intentione festina, ^b ut formæ prædicto clarissimo viro per omnia committantur, quatenus sollicitudine sua aliquatenus eas valeat reformare. Nam sic despiciuntur atque negliguntur formæ ipsæ, ut nisi major sollicitudo fuerit, intra paucum tempus omnino depereant. Sicut ergo nosti quam necessaria causa sit et generalitatè utilis, sic studendum tibi est, ut prædicto, sicut diximus, viro¹ pro sua sollicitudine modis omnibus committatur.^m Datum mense Januario, indictione 5.

1197 EPISTOLA XXV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Non jungendos matrimonio extra massam in qua nati sunt Petri defensoris filios.

Gregorius Romano defensori.

Petrus, quem defensorem fecimus, quia de massa juris Ecclesiæ nostræ quæ Vitelas dicitur oriundus sit, experientiæ tuæ bene est cognitum. Et ideo quia

¹ In Turon., Augusto vicario. In Rhem., Augusto huie. In Vatic. D et E, Augusto viro clarissimo. In Vatic. B, Augusto victori. Seculi sumus Corb., omnes Norm. et Anglie.

^b Concepitacula quibus distinguitur aquæductus; Gall., les bassins, les réservoirs d'eau, les regards. Canales structiles et arcuati, apud Vitruvium, lib. viii, c. 7, Græcis δογμα. Sidonius Apoll., Heroino suo, epist. 5 lib. 1: *Inter haec et patui Roma conspectui, cuius mihi non solum formas, verum etiam naumachias videbar epotaturus.* Erat autem magistratus qui curam formarum gerebat, dictus comes formarum, ut legere est in notitia imperii, et apud Cassiodorum, lib. vii Variar., § 6. Gussav.

¹ Excusi, reluctantibus MSS., per sollicitudinem tuam... committantur.

^m Hæc habent duo Colbertini, et unus e Vatic., sed initio epistole. In Vulgatis legitur *Datum mense Febr.*

EPIST. XXV [Al. 28]. — ^a Non eos de quibus agitur vere servos suisse crediderim, sed aut adoptios, aut glebae addictos, quæ species erat honestoris servitutis. Jampridem ainit in Gallis nullos suisse servos proprie dictos; memini tamen me legere in consuetudine sive jure municipalí Meldensi, pro-

ita circa cum benigni debemus existere, ut tamen Ecclesiæ utilitas non lœdatur, hac tibi præceptione inandamus, ut eum districte debeas commonere, ne filios suos quolibet ingenio vel excusatione foris alicubi in conjugio sociare præsumat, ^b sed in ea massa, cui lege et conditione ligati sunt socientur. In qua re etiam et tuam omnino necesse est experientiam esse sollicitam, atque eos terrere, ut quilibet occasione de possessione cui oriundu subjecti sunt exire non debeant. Nam si quis eorum exinde, quod non credimus, exire præsumperit, certum illi sit quia noster consensus nunquam illi aderit, ut foris de massa in qua nati sunt aut habitare aut debeat sociari, sed et ^c superscribi terram eorum. Atque tunc sciatis vos non leve periculum sustinere, si vobis negligentibus quisquam ipsorum quidquam de iis quæ prohibemus facere qualibet sorte tenaverit.

EPISTOLA XXVI.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Ne dimissis aliis, Domitii filium relineat.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Petuit Domitius vir magnificus, ut vestræ gloriæ scribere deberemus, quatenus, navigantibus aliis, et filio suo similiter esset licentia navigandi. Et quamvis de gloria vestra certi sumus quia nihil quod indiscretum est faciat, sed omnia sapienter intendat; hortamur tamen ut si alii relaxantur, ille non debeat retineri, ne forsitan non ex ratione, ^a sed sola fratrium inimicitia retineri videatur. Vos tamen qui præsentes estis, æquitatis consideratione generalem etiam utilitatem attendentes, melius quid expediat potestis advertere.

EPISTOLA XXVII.

AD QUERTINUM EXPRÆFECTUM.

Cur pro Bonito præfectura administrationem expedita agere nolit.

Gregorius Quertino expræfecto.

^a Epistolam gloriæ vestræ suscepimus, in qua

bato et edito an. 1509, art. 78, legem sequentem: *Homines conditionis seruos nec possunt nec debent absque venia et indulgentia seniorum suorum uxores ducere liberas, aut alterius quam sui et in qua sint conditionis. Si quid autem in contrarium intentaverint, dannabuntur multæ quam uxori dicunt de for de mariage, quæ cedet in rem seniorum quorum sunt servi. Exemplum tam simile quam lac laceti est, nisi quod hic multa irrogatur, illic terrere agitur.* Gussav.

^b De originariis lege et conditione alicui masse ligatis, supra, epist. 24 lib. iv. Gussav.

^c Interpretor, volo illis imperari augmentum pensationis annuæ. Eodem fere sensu legi te dicunt superindictum. Dictat creditor, scribit debitor, terra scribitor, quando tanta mercede conducitur, super scribitur auctio pretio. Gussav. In Remig. et Victor. qui soli nobis exhibent hanc epist. cum Vatic. A, legitur et superscriptam terram eorum. Sic superscribi terram idem esse videtur, ac appositis titulis Ecclesiæ Romanæ possessioni vindicari, quod valgo dicimus être résumé. Lege notam ^b ad epist. 65 lib. 1.

EPIST. XXVI [Al. 29]. — ^a Vatic. A, sed sola factum inimicitia.

EPIST. XXVII [Al. 30]. — ^a Prius legebatur Gratia vestræ, quod mutavimus viso Ms. Remigiano, in quo

scripsistis ut pro gloriose Bonito filio nostro **1198** agere debeamus, quatenus præfecturæ illi administratio committatur. Evidem nos eundem filium nostrum non modo, sed multi sunt anni quod novimus, et idcirco concurrere illi per omnia festinamus, sed non in illa re de qua amaritudines posset et tribulationes ^b assumere. Nam administratio ipsa unius priori ipsius et alteri minori ipsius oblata est, et miscere se nullo modo voluerunt, scientes omnino grave esse et præsertim hoc tempore, administrationem suscipere. Si ergo illis grave fuerit, quanto magis isti debet esse difficile, qui nobis in actione est? ^c Additur quia et inutile (*Grat. dist.* 88, c. 8) et valde laboriosum est hominem litteratum rationinorum causas assumere, et in eis se, quod non expedit, obligare. Super hæc autem res illa nos revocat, quia nullum de hac actione bene exisse recolimus, nisi gloriam vestram, de qua omnipotentem Dominum petimus ut eam usque ad finem continua protectione custodiat. Et ideo hoc considerantes, in ejus læsione miscere nos nolumus. Nam quod modo putatur utile, certum est quia postmodum plenum laboris erit atque dispendii. Si autem sic utilitatibus suis estimat eportere, et vult agere ut hæc administratio sibi committatur, nos contrarii non sumus, sed etiam modo futuris tribulationibus ipsius condonemus, quia quid passures sit, exemplo præcedentium non nescimus.

EPISTOLA XXVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM NUMIDIÆ.

Coercendum Paulinum antistitem, qui in clerus suum sœvierat, et sacrilega nundinatione sacros ordines rendebat.

Gregorius columbo episcopo Numidiæ.

Quia bene olim nobis est cognitum fraternitatem tuam sacerdotali gravitate et zelo esse ecclesiastico decoratam, satis oportere prospeximus ut interesse ad cognoscenda ea quæ correptionis indigent debeat, ne, si fuerint dissimulatione postposita, licitum esse sibi credat quisque quod potest. Qualiter autem fratrem nostrum Paulinum, ^a Tegessis civitatis episcopum, clerus suus, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, in se perhibeant ^b corporaliter excessisse, audire non indiges, quippe quia priusquam hæc ad

sole ex MSS. Gallic. à nobis examinatis exstat hæc epist. Praeterea hoc titulo, *gratia vestra*, nunquam compellat sanctus Gregorius eos ad quos scribit. Intra occurrit *gloriam vestram*.

^a Remig. et San Vict., incurere.

^b Hic locus a Gratiano relatus probat ipsius ævo epistolam hanc inter Gregorianas fuisse receptam, licet in paucissimis exstet MSS., adeo ut in solis Remig., Victor. et Vatic. A., nobis occurrerit.

EPIST. XXVIII [Al. 32].—Ita plerique MSS. Codd. quidam tamen habent *Tagesis*, ut et antiquiores Editl. In notitia Africæ, tum apud Sirmondum, tomo I, col. 435, tum apud Ruinartum, Hist. persicent. Vandal., pag. 42^a, legitur Dominiculus Tigisitanus. Holstenius, annot. in Geogr. Sacram., pag. 69, vult legi *Tuggensis* vel *Tuccensis*, a Tucca urbe Africæ mediterranea, olim episcopali, sub archiepiscopo Carthaginensi. In Edit. Vatic. legitur *Regensis*. Et quidem in Notitia Africæ Ruinartii, inter

A nos querela pertingeret, tibi jam factum est, sicut eis asserentibus didicimus, manifestum. Et quoniam præpositis in subjectorum pœnam fas esse non debet sœviendi, Victori fratri et coepiscopo nostro, ^c qui primatus inter vos locum tenet, curavimus scribendum, ut una cum tua fraternitate vel cum aliis fratribus et coepiscopis nostris, quos adhibere prospexeritis, inter memoratum fratrem consacerdotem nostrum et clerum ^d ipsius causam subtili debeat investigatione cognoscere. Et ideo dilectio tua immineat atque sollicitudinem gerat, ut ea quæ ad nos perlata sunt inaudita non transeant, **1199** ne discordia in Ecclesia, unde magnopere pellenda est, nutriatur. Et si quidem contra eum clericorum suorum vera querela est, culpam suam quam sponte emendare despexit, ita Ecclesiastici vigoris definitio cognoscat, ut et de præsenti sentiat quam sit grave quod fecit, et discat de futuro nil se plus agere posse quam licet. Præ omnibus igitur hortamur ut zelum quem propter Deum habere te novimus ardentius studeas exercere.

B Et quia memoratus frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines per simoniacam dare hæresim, quod audire nefas est, dicitur; una cum antedicto primate vel aliis subtilius hoc et cum omni tibi diligentia sit curæ perquirere. Et si ita, quod absit, inventum fuerit, studendum atque agendum est ut et eum qui præmium accipere, et eum qui dare non metuit, canonice ultiōis sententia feriat, quatenus horum emendatio multorum possit esse correptio. Et priusquam hæc radix mortiferat ^e coalescat, et plures interimat, totius concilii definitione damnetur, ut nullus unquam pro quovis ordine accipere, nullus dare aliquid audeat, nec quisquam ex gratia, sed promoveatur ex merito, ne et ordo ecclesiasticus confundatur, ^f et sit probitas vitæ despiciui, si præmium meriti indignus acceperit.

Hilario autem chartulario nostro injunximus ut si causa poposcerit, cognitioni vestræ interesse non renuat. Si ergo necessarium fuerit, vestris illum apicibus ut illuc venire debeat facile certiore, quatenus simul cum ipso tractantes melius decernere quæ statuenda sunt debeat ^b.

C D episcopos Mauritanie recensetur Victor Regiensis, p. 135, et inter episcopos Numidiæ Fortunius Regianensis, pag. 128. At cum nullis in MSS. habeatur Regensis, sed constanter Tegesis, aut Tegesis, quid ultra juvat ariolaris de hujus episcopi sede? Veteres Editi manuscriptis consentunt.

^b Id est, sœvire in subjectos. Dictum supra, epist. 67 lib. III, indict. 11. GESSANV.

^c Hic in primatu Numidiæ successit Adeodato, quem lib. III, indict. 2, epist. 49, legimus hujus provinciæ primatem.

^d Recent., ipsius causa subtili debeat investigatione cognosci.

^e Omnes Norm., cognoscere despèxit. Vatic. B, exscrari despexit. Vatic. F, considerare despexit.

^f Excusi, convalescat. Remig., concalescat. Sequimur Turon., Norm., etc.

^g Norm., et sit probata vita despiciui.

^h In duabus Colbert. vet., et in totidem Vatica-

EPISTOLA XXIX.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut Paulini sævitia in clericum et simonia puniatur ac reprimatur, concilium cogat, ad id vocato, si opus sit, Hilario.

Gregorius Victorii ^a episcopo.

Quanto lætitiae nobis est fratres nostros cognoscere erga filios suos paterna charitate decenter esse sollicitos, tanto tristitiae deputamus quando eos ab illicitis nec aliorum fratrum reverentia, nec sacerdotii prævalet consideratio **1200** temperare. Quam igitur gravis et aspera adversus fratrem nostrum Paulinum, Tegesis civitatis episcopum clericorum ejus vel eorum qui in sacro sunt ordine positis sit querela, fraternitali tuæ liquere non dubium est, quia latere te in vicino non potuit quod ad nos in longinquu pervenit. Et quoniam valde cavendum est ne hoc quod eum frustra in se corporali injurya queruntur excedere, aut licite presumatur, aut fiat dissimulatione deterius, sic manifesti excessus canonica semper moderatione premendi sunt, ut una res et præteriorum correptio, et esse possit regula futurorum. Proinde simul cum dilectissimo communi fratre Columbo episcopo, vel aliis sacerdotibus quos prævideritis, inter suprascripum fratrem nostrum et clericos ipsius causam subtili investigatione rimari te convenient. Et si supplicantum querela veritate subsistit, ita hoc regulari emendatione corrigite, ut et quam sit malum quod fecit agnoscat, et officii sui terminos discat de cætero non exire. Nec loci tui, sicut dicitur, ab eo postponi ordinem patiaris, ne illi despectus suus ad periculum, et tibi fiat ad culpam. ^b Nam ad personam in priori loco positam respicit quidquid a minori committitor, nisi sollicite corrigitur.

Illud autem quod idem frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines dare sub præmio perhibetur, subtilius a vobis et omnino districte quærendum est. Et si ita, quod non optamus, esse claruerit, sic ad ulciscendum hoc vester se propter Deum zelus accendat, ut et ordinanti avaritia sua convertatur ad poenam, et illicita ordinatio effectu carens, ambitionis sua desiderio non fruatur. In qua re hortamur vos atque præ omnibus admonemus, ut ita fraternitas vestra studeat esse sollicita, quatenus prius quam unius vitio simoniæ illic hæreseos nequitia convalescat, sententiæ vestræ falce facto ex opere

nis, scilicet in Codd. B et E, legitur in epistole limine scriptam eam esse *mense Martio, indict. 5.*

Epist. XXIX [A. 33]. — ^a In recent. temere additum est Panormitanum, quod à MSS. et a vet. Ed. abest. Errori crasso præbuit occasionem, tum quod plurimæ sancti Gregorii epistolæ existent ad Victorem Panormitanum, tum quod autumarent Editores legendum esse hac in epistola et in superiori Regensis, non Tegesis civitatis. Hinc opinati sunt sanctum Gregorium potuisse accersere e vicina insula episcopum ad correctionem Regensis antisitum.

^b Hanc sententiam ex regula sancti Benedicti ex-

A concilio radicitus amputetur. Nam quisquis ad hoc facinus emendandum officii sui consideratione vehementer ^c non arserit, cum ipso se non dubitet habere portionem, a quo prius ^d hoc peculiare flagitium sumpsit exordium. Et ideo, sicut diximus, hinc vigilanter atque studiose agendum est ut concilium vestrum, quod nunc usque sine hujusmodi prava opinione, Deo custodiente, servatum est, **1201** hujus sceleris venena nec polluere possint nec perdere.

Præterea Hilario chartulario nostro præcepimus ut, si res exegerit, interesse vobiscum non differat. Unde, si necesse fuerit, vestris illi ut ad vos venire debeat epistolis indicate, quatenus haec omnia una cum eo salubriter Deo possitis adjuvante dirimere.

EPISTOLA XXX.

AD CONSTANTINUM SCODRITANUM EPISCOPUM.

Quod in sequenti ad Joannem epistola adversus Peñal flagitium statuitur exequatur ipse, si potest; si vero, Joanni ut id exequatur instet.

Gregorius ^a Constantino episcopo Scodritano.

Quæ dilectissimus nobis lator præsentium Nemeion (Grat. 2, q. 7, c. 44), qui se dicit Docleatina civitatis esse antistitem, de facinore Pauli Docleatini ut ipse asserit, quondam episcopi questus sit, fraternitali tuæ fuerant subtilius indicanda, nisi scire to omnia testaretur, quippe quem et compassum sibi et voluisse subvenire, sed perhibet minime potuisse. Et quia tanti causa flagiti negligi vel transiri non debet impunita, ne ejus imitatione scelestæ ab aliis, quod absit, sunatur audacia, fraternitas tua exemplaria scriptorum his subdita, quæ ad reverendissimum fratrem nostrum Joannem primæ Justinianæ civitatis episcopum servantem vices nostras direximus, diligenter relegat. Et si secundum eorum seriem expiere se cuncta posse cognoscit, ea quæ illi mandavimus, ipsa omnia ex nostra auctoritate exsequatur et faciat. Si vero hoc tibi quibusdam forte adversantibus obstaculis vides esse difficile, studendum est ut eadem scripta nostra ad antedictum fratrem nostrum sine excusatione perveniant. Cui etiam et te convenient imminere, ut ea quæ ei a nobis mandata sunt districius exequi, et nulla debeant occasione lentari; sed ita quæ nequierit acta sunt, emendatione congrua corrificantur, quatenus una res et ultio competens delinquentis, et formido sit aliis in eodem ordine constitutis.

cepit nemo dubitaverit qui legerit, cap. 36, quia ad ipsum (abbatem) respicit quidquid a discipulis delinquitur.

^c In Vatic. D et Rhem., non assurrexit.

^d Recent. Ed., hoc piaculare. Peculiare crimen appellat sanctus Gregorius a pecunia simoniace data et accepta.

Epist. XXX [A. 55]. — ^a In Excusis et nonnullis MSS., Constantio. Deest episcopo in plerisque Cod. Legitur in Vatic. A eis uno ex Colbert., episcopo Scodritano.

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM PRIMÆ JUSTINIANÆ EPISCOPUM.

Expositis Pauli Docleatini episcopi flagitiis, præscribit remedia.

Gregorius Joanni episcopo primæ Justinianæ.

Quando mala quæ poenitentiae fletu purganda sunt augentur excessibus, ita major delinquentibus est adhibenda correptio, ut et ipsi facinus suum saltem poena vindicante cognoscant, et alios ab illis ^a ecclesiasticæ ultiæ timor inhibeat. Dilectissimus itaque lator præsentium Nemesion ad nos veniens indicavit (*Grat. 2, q. 7, c. 44*), sicut et gestorum exemplaria quæ huc detulit continebant, Paulum ^b Docleatini civitatis episcopum, inter alia mala in corporale crimen lapsum, a suis fuisse clericis accusatum, atque, habita cognitione, **1202** ita, quod sine dolore dicere non possumus, claruisse, atque insuper, postquam convictus est, etiam eum libellum in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confessus est obtulisse; qua de re sententia, illo episcopali deposito, ejus loco se cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum ordinatum; sed nunc eundem Paulum cum auxilio sæcularium judicum venienteum episcopum more prædonis ingressum, ablatisque violenter rebus ecclesiæ, ab eo se projectum ^c et ad summam injuriam ac necem pene perductum. Et quoniam tantæ nequitæ pravitas, nec dissimulanda, nec leviter attendenda est, fraternitas vestra hæc omnia diligenter curet addiscere, et si ita se ut edociti sumus veritas habet, prædictum Paulum districta faciat execuzione compelli, ut quæcumque abstulit omni mora vel excusatione cessante restituat. Si vero nihil Ecclesiæ, sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuerit ut non a vobis vel a metropolitano ejus hoc peteret, sed temerario ausu manu præsumere agere, verum tamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestræ debet examinatione constare si verum est. Sed et illud diligenter querendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesiæ, ut ex eo quod nunc abstulit, hoc reformare ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differre tentaverit, quoisque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit, ecclesiæ restituat, in monasterium mitten-

Epist. XXXI [Al. 34]. — ^a In Norm. et tribus Vatic., ecclesiastice ultiæ.

^b Doclea, quibusdam vulgo Antivari, Samsoni autem Catazo, ubi episcopalis Illyrici ad Scodritanum lacum, vulgo Lago di Scutari. Suberat Scodritano episcopo, donec Justinianus patriam suam Acriam, quam Justinianam nominavit, metropolim fecit. Vide quæ de Justiniana prima diximus ad epist. 6 lib. iii.

^c In recent. Ed., a summa injuria ad necem pene perductum, invitis MSS. Anglie., Norm., etc.

^d Ita optime MSS. et vet. Ed. In aliis legitur ad hujus monitionem. Munitio hic significat defensionem, securitatem, scilicet legitimæ episcopi Docleatini.

Epist. XXXII [Al. 36]. — ^e In omnibus Norm., duobus Vatic., totidem Colbert. et Corb., Visachi. In aliis Colbert. legitur Vitachi, et in emendatione Bisaceni. Byzacena provincia una ex septem quibus diocesis Africana constabat. Vide epist. 59 lib. ix. De ea sœpe in Historia Vandalicæ persecutionis auctore Victore Vitensi a nostro Theod. Ruinartio edita et

A dus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Qui si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad hoc quilibet aspirare præsumptione tentaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque dominici corporis ac sanguinis communione privatum in monasterium eum usque ad diem obitus sui ad agendam curet poenitentiam retrudendum, quatenus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat. Suprascriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in loco suo et episcopatus officio procul dubio reformatur, et ne denovo hac de re inquietudinem ac molestiam patiatur, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc non solum ad hujus munitionem, verum etiam ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum præsumptio nihil de cætero contra sacrorum canonum statuta, vel ecclesiasticam disciplinam ullo modo audeat attentare.

EPISTOLA XXXII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS CONCILII BIZACII.

*De Clementio ipsorum primate graviter accusato strenue ac diligenter inquirant.*Gregorius universis episcopis concilii ^a Bizacii.

Sicut laudabile discretumque est reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus (*Grat. 2, q. 7, c. 46*), ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua in eis correctione indigent, **1203** nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si languor non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quædam ad nos de fratre nostro ^b Clementio primate vestro perlata sunt, quæ cor nostrum non modico mœrore transfigerent. Sed prementibus diversis tribulationibus, et maxime circumsvientibus hostibus, ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transiri indiscussa nullo modo debeant, fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut cum omni sollicitudine ac vivacitate veritatis indagare substantiam multis modis debeatis, ut aut si ita ^c sunt ultione canonica resecentur; aut si falsa, fratris

D notis illustrata.

^b In Vulgatis et nonnullis MSS., Clementio vel Clementino. Revolve epistolas 58 et 59 libri ix, ubi de eodem primate agitur. Legimus Clementio in Turon., omnibus Norm. et Colbert., tribus Vatic., Colb., etc.

^c In recentioribus additur ut audita sunt, supervacue invitis MSS. Corb., Norm., Turon., Vatic., etc.

^d Hic quatuor annotabo: ^{1°} canonicam dici ultionem, non arbitriam; statas enim certasque leges adversus crimina ligere oportuit, non cuivis judici permittendus fuit censura modus. Nam, auctore Lactantio, minister legis est, non animi, non potestatis sua; atque adeo non sua, sed legum sententia uti debet, lib. de Ira Dei, c. 17 et 18. Notandum, ^{2°}, ex eod. Lact., c. 17, non exiguo fali errore qui censuram sive divinam sive humanam acerbitatibus nomine infamant..... Bonorum salutem custodiare qui malos puni..... Istum esse noxiem qui aut innocentia nocet, aut nocenti parcit..... Irasci rationis esse; auferuntur enim delicta et refrenatur licentia, quod utique justa

nostri innocentia diu sub nefanda opinione dilaceratione non faceat. Unde ut non quis desidie torpor in requisitione sit, admonemus ut non cujusquam personæ gratia, non favor, non blandimenta, vel quodlibet aliud quemquam vestrum vel ad discussionem quæ nobis nuntiata sunt molliat, vel a tramite veritatis excludat; sed sacerdotalior ad investigandam vos propter Deum veritatem accingite. Nam si quis in hoc aut piger esse, aut negligentem se præsumperit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Dominum se noverit esse participem, cuius zelo ad perscrutandas subtiliter nefandi causes facinoris non movetur. (*Vide epp. 58 et 59, ind. 2.*)

EPISTOLA XXXIII.

AD FIRMINUM EPISCOPUM ISTRÆ.

Gratulatur de illius ad Ecclesie unitatem reditu. Ut Satanae jaculis constantie scutum opponat, aliosve, secum revocet, hortatur. Spondet subsidia. Paratram mittit.

Gregorius Firmino episcopo Istræ.

Quem Redemptor noster de servorum suorum numero perire non patitur, ita misericordiae suæ inspiratione cor ejus illustrat, ut, deserto erroris obscurio, ad cognitionem lucis et viam redeat veritatis. Unde, suscepta charissimæ fraternitatis tuæ epistola, magna in Domino exultatione gaudemus ^a quod divina te gratia ad unitatem Ecclesiæ a qua perlinacium et imperitorum hominum instinctione disjunctus fueras revocavit. **1204** ^b Sed quia quanto antiquus hostis superatum se conspicit, tanto insidiari acrius non quiescit, omnino sollicitum vigilantemque te esse convenient, atque scutum constantiæ contra jacula ipsius præparare, ut illisa frangantur, et vim interius penetrandi non habeant. Nulla ergo te, charissime frater, rerum desideria, nulli terrores, nulla blandimenta, nullæ seductiones, quæ venenatis verborum sagittis animas ^c feriunt, a reversionis tuæ fervore demoliunt, aut retro redire compellant, ne qui fortè superaveras, ^d graviter supereris, et captivus, quod absit, post victoriam tenearis. Sed magis ut mater Ecclesia per totum, Deo propitio, orbem diffusa, ad suum te rediisse gremium non inertem

sapienterque fit..... Necesse esse justo displicere quæ prava sunt..... Ergo surgendum ad vindictam, non quia lazi sumus, sed ut disciplina servetur, mores corrificantur, licentia comprimatur. Hæc est ira justæ. Pluribus idem prosequitur c. 18, profuerit legisse. Notandum 3° non episcopos modo, sed et primates censuræ canonice subjici. Id non obscurè innuit papa Adrianus in capitulis ad Pipinom. Indico 5, 6, 14, 20, 27, etc. Notandum 4° prælatos peccantes ab inferioribus juste judicari atque damnari in synodo. Vide epist. 8 bujus libri de Victore pmate. GUSSANV.

^e Recent., aut pigram se aut negligentem præsumperit.

EPIST. XXXIII [Al. 37]. — ^f Ita Ms., et quidem melius quam Excusi, ubilegimus quod divinitatis gratia ad unitatem Ecl.... revocavit, omiso te. Vide ad calcem, in appendice, promissionem cuiusd. episc. quem putamus fuisse Firmum.

^g Prædicti divino Spiritu afflatus quæ paulo post Firmini constantiam exercuerunt. Vide infra, lib. xiiii, epist. 33. Ad calcem epistolarum reperies formulam hujus schismatis ejurandi, que prius erat epistola 31 hujus libri.

Agnoscat, studiosissime tibi vigilandum ac laborandum est ut tecum possis et alios revocare, quatenus damna quæ tuæ avengionis exemplo commiseras non solum reversionis bono resarcias, sed etiam lacrum exhibeas, ut et ad promerendam præteriorum veniam, et futurorum præmia capessenda plus Domino tuo videaris revocasse quam iudeas.

Nobis ergo omnino cura erit de fraternitatis tua quiete, ut dignum est, cogitare, quia postquam nobiscum jam Deo protegente unus es, non aliter militates tuas quam nostras attendimas. Aliqua vero nobis de necessitatibus vestris Jeanne subdiaconus scriptis; sed creditus de Dei nostri potentia quia sanctus Petrus ad quem reversi es sis vos deserere non habet. Modo autem de benedictione ejusdem B sancti Petri transmisimus fraternali vestrae ⁱ paraturam unam, quam vos necesse est cum ea charitate qua a nobis est transmissa suscipe. ^j Mense Maii, indiet. 5.

EPISTOLA XXXIV.

AD CIRIDANUM.

Cum pro Sitonico id præstitum sit quod ipse jusseral, non perferendum jam ab Ecclesia illius detrimentum.

Gregorius Cirdano.

Gloria vestra dudum scripta suscepimus, in quibus indicasti sollicitudini vestra serenissimorum principum jussione ^a curam sitonici fuisse mandatam, atque præceptum esse ut omnis tritici quantitas, **1205** quæ in horreis nostræ Ecclesiæ suscepit fuerat, vobis tradi per omnia debuisset, et scripsisti ut hoc ipsum ^b parari in specie ficeremus. Quod quidem quia vestrum, cuius ad nos quidem bona tanta perlata sunt, non fuerit novimus; et scilicet quam durum quamque omnino difficile sit ut res quæ nec servari, nec eo tempore ad emendum poterat inventari, in specie restitui peteretur. Verumtamen, ut exi ab hujus rei sollicitudine valeremus, studii nostri fuit ut etsi cum majori dispendio omnino frumenta ipsa, sicut voluistis, in specie ficeremus præparari. Post vero per latorem præsentium Eutychium viruni magnificum, qui se illustrem præfectum esse

^c Ita Turon., Remig., Norm., etc., ubi Editi habent animas inficiunt.

^d Excusi, gravius a sorti supereris; optime quidem, nisi Ms. contradicerent.

^e Norman., Corb., Vatic. A et nonnulli, non debet.

^f Est vestimentum, ornatus. Tertullianus de Pallio, c. 3, tantam igitur paraturam materiarum; et lib. de velandis Virginibus, c. 12, manifeste paraturae totam circumferunt mulieritatem. Arnobius, in Psal. LVI, si ergo contra paraturam demonum paratum cor habeat, etc. Apud Hesychium παρεπόμπον. Warnefridus in Vita Caroli Magni: Ornatus vel paratura. GUSSANV. Paratura est limbis textilis, vel ἔκτελη, quod apponitur vesti, ornatus causa. Matth. Paris. in Vita Richardi quindecimi abbatis sancti Albani, abbas, duas cum paraturis brudatis. Papias, paramentum paratum. ALYES.

^g In vet. Colb. legitur mense Mayo, in alio mense Ang.

EPIST. XXXIV [Al. 38]. — ^h De sitonico dictum lib. 1, epist. 2.

ⁱ Ita Victor., Vatic. A et Remig., in quibus solis epistolam hanc reperimus. In Excusis, parare in species, Gallice en espèce.

commemorat, aliam nobis epistolam transmisisti, ut quae summa ejusdem sitonici ab e horreariis Ecclesiae sit suscepta prodi inter acta publica debuisset. Et ideo ne per occasionem Ecclesiae quædam cuiquam nasci videatur occasio, seu excusatio, et quantitatem, sicut scriptistis, defensores Ecclesiae prodiderunt, et quæ putaverunt utilia petiverunt. Quod gloria vestra diligenter solliciteque pertractet, et verba eorum non negligat. Nam quidquid post hæc in predicti sitonici specie damni contigerit, amplius jam ad Ecclesiae dispendium seculatis nullo modo pertinere, quia nec habitatores civitatis istius, afflitti revera homines, prædictam sitonicum in se se asserunt detimento posse suspicere. Hæc igitur omnia gloria vestra cognoscens, ita de his quæ sibi sunt commissa, stedest cogitare, ut et utilitatem publicam faciat, et hujus operis pondus Ecclesiae nostræ deneo ad gravamen pauperum non incumbat.

EPISTOLA XXXV.

AD DESIDERIUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Ne Pancratium diaconum suum a monastica vita revocet.

Gregorius Desiderio episcopo in Gallia.

Pancratius lator præsentium, ut asserit, diaconus, apostolorum se liminibus repræsentans, a nobis noscitur petuisse ut eum fraternitati vestræ debere minus specialiter commendare. Intimavit etiam nobis quod in clericatus officio vestræ sit Ecclesiae mancipatus. Unde, divina inspiratione compunctus, gratiam monastice conversationis appetiit, illicque in eodem quem sumpsit habitu desiderans permanere, etiam diaconum se ejusdem monasterii factum esse commemorat. De cujus loci servitio avelli nulla patitur ratione. Nunc vero, quantum asserit, fraternitas vestra non quidem impeditis intentu, sed affectu benevolentia, in officio eorum vult Ecclesiae revocare. Hortamus igitur et iam promptæ devotioni ejus, quam in sancto studet habere proposto, minime vestra sit impedimento fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationibus pastorali admonitione 1206 succendite, ut fervor hujus desiderii in eo non tepescat; ut qui, a turbulentio curarum sæcularium tumultu se segregans, quietis desiderio portum monasterii appetiit, rursum in ecclesiæ.

* Qui horreorum curam gerunt: vox usitata apud jurisconsultos. Porro horreum est repositum frumenti, vini, frugum, etc. Varro derivat ab hordeo, Galenus ab ὥραιᾳ. GUSSANV.

EPIST. XXXV [Al. 39]. — * Prudentius, in hymno sancti Laurentii: *Apostolorum et martyrum exsculantur limina. Sanctus Paulinus, in natal. 3 sancti Felicis, pectora liminis sterni. Fortunatus, lib. iv de Vita sancti Martini: Apollinaris pretiosi limina lambe. Concil. Cabillon. ii, c. 45, apostolorum limina vel quorumlibet sanctorum invisiere. Sanctorum basilicæ dicebantur eorum limina, quod eas uti et limina apostolorum Romæ existentia peregrini invisiere solerent.*

* Remig., noscitur sperasse.

* Vatic. D, vestræ militaverit Ecclesia. Consentit Rhem., Vatic. A et Remig., vestræ sit Ecclesiae militatus.

A siasticarum curarum non debeat perturbationibus implicari, sed in Dei landibus permittatur secure ab his omnibus, ut postulat, remanere.

EPISTOLA XXXVI.

AD BONITUM DEFENSOREM.

Monachis fugitiva mancipia sua colligenibus opem ferat.

Gregorius * Bonito defensori.

Filius noster Fortunatus, abbas monasterii sancti b Severini, quæd in hac urbe Romana situm est, latores præsentium monachos suos illic pro recolligendis mancipiis juris sui monasterii, quæ illic latitare dicuntur, dirigens, petiti ut experientia tua ei debeat adesse solatia. Eapropter præsenti tibi auctoritate præcipimus, ut eis in omnibus salva ratione concurrere ac opitali festines, quatenus, te illic B coram posito, atque in hac causa ferente solatia, salubriter hæc citius valeant quæ sibi injuncta sunt ad effectum, * Deo auctore, perducere.

EPISTOLA XXXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM, ANTHEMIUM, ET SAVINUM SUBDIACONOS.

Romani exprætoris homines ac possessiones commendat.

Gregorius Romano defensori, Anthemio subdiacono, * et Savino subdiacono.

Ea quæ sponte præbere nos convenit petiti negare non possumus. Et ideo quia gloriosus filius noster Romanus exprætore possessiones suas et homines qui in illis sunt partibus vestræ voluit experientia commendari, hac vobis præceptione mandamus ut possessiones hominesque ipsius servata æquitate tueri non desinatis, atque ita in omnibus causis utilitatibusque ipsius concurrere ac solatiari studeatis, quatenus et ille se hac adjutum commendatione cognoscat, et vos salubriter b injuncta exhibuisse comprobemini.

EPISTOLA XXXVIII.

AD DEUSDEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

De bonis ante episcopatum acquisitis testari posse episcopum; proinde ob legatum ex decessori illius testamentio Luminosam ancillam Dei non molestandum.

Gregorius * Deusdedict episcopo Mediolanensi.

Nuhi dubium est (*Grat. 12, q. 5j, c. 1 et 12*) quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla

D EPIST. XXXVI [Al. 40]. — * Is esse videtur quæ Joan. Diac., lib. ii, cap. 53, vocal Benedictum defensorum Carseolani (in Latio) patrimonii. Quippe nulla alibi Benedicti defensoris mentio.

* In Vatic. A, Remig. et Victor., qui tres Codices ex omnibus quos consuluiimus soli habent hanc epist., legitur sancti Semetrii.

* Remig. et San-Victor., *Deo adjutore.*

EPIST. XXXVII [Al. 41]. — * In Ms. Vatic. A omittitur et Savino. Solus hic Codex cum Victor. et Remig. ex omnibus quos recensuimus epistolam hanc continet.

* Remig. et Victor., *Injunctis exhibuisse per omnia comprobatis.*

EPIST. XXXVIII [Al. 42]. — * Prius legebatur Deodato. Sequimur omnes Vatic., Norm., Colbert., etc.

Aest alienandi licentia, **1207** ita de eis quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint non velantur. Itaque fraternitatem tuam tempore quo ad nos fuit questam esse recolimus quod quædam immobilia quæ Constantius, decessor vester, Luminosæ ancillæ Dei b filiæ fratris sui testamenti serie legati titulo dereliquit, jam episcopus acquisisset, decrevisseque nos ut si hoc constaret, nullum ex his Ecclesie vestra præjudicium pateretur. Quod et vos oportet recolere, et molestiam aliquam prædictæ ancillæ Dei non facere, nec ei sine cognitione de his quæ possidet quidquam auferre. Sed si hoc Ecclesie vestræ actores probari posse confidunt, vestris nobis epistolis indicate, ut qualiter hoc ipsum constare debeat disponamus; dummodo, cognita veritate, nec Ecclesia vestra pati præjudicium, nec illa injuste videatur affligi, quia, quantum aliqui perhibent, hoc suprascriptus decessor vester non in episcopatu, ^c sed dum adhuc esset diaconus, acquisivit. Unde necesse est ut, sicut diximus, facta probatione constare quod verum est. Eamdem vero ancillam Dei fraternitati vestræ commendamus, ut a nullo eam patiatur gravari vel opprimi, ne si inquietata fuerit, ex hujus cause occasione hoc pati, quod non decet existimetur. Et ideo si quid forte fuerit quod debeat emendari, aut ^d a piano adhortationis vestræ moderamine corrigatur, aut certe nobis subtiliter nuntietur, quatenus et vos ab invidia sitis extranei, et nos quod convenit facere nullatenus omittamus. • Mense Maio, indictione 5.

PISTOLA XXXIX.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ex Servidei diaconi hæreditate, xenodochio tradat equas decem Luminosæ ancillæ Dei quatuor.

Gregorius Fantino defensori.

Experientiam tuam jam credimus cognovisse, dilectissimum filium nostrum ^a Servumdei diaconum, hæredem sanctam Romanam Ecclesiam, cui, Deo auctore, deservimus, reliquisse. Et quia legati titulo quatuor equarum capita Luminosæ ancillæ Dei proximæ suæ dari constituit, atque nos, petente dilectissimo filio nostro Florentino diacono, xenodochio Anichiorum, cui præsesse dignoscitur, decem equarum capita ^b cum emissario suo prævidimus largienda, hac tibi idcirco præceptione mandamus ut latori præsentium, qui ad hoc illic ex opere missus est,

^b In Rhemensi et in Vatic. D et E, filiæ suæ fratrisque suis.

^c Hinc patet diaconos res in diaconatu acquisitas alienare potuisse. Idem de presbyteris crediderim. Non ita de episcopis, ut dictum supra. GUSSANV.

^d Dicimus de piano. Unde cognitio planaria in jure, etc., id est, sine strepitu judicii. GUSSANV. In Norm. autem, consentientibus vet. Excusis, legitur, aut piano adhortationis vestræ moderamine, omisso a.

• Ita in tribus Vatic. et in vet. Colbert. In alio Colbert., mense Aug., quod etiam lego in Excusis.

PIST. XXXIX [Al. 43]. — ^a Idem esse videtur de quo libro i epist. 44, col. 536.

^b Ita legitur saepè in sacra Scrip., pro admissario, ut Eccli. xxxii, 6; Jerem. v, 8.

PIST. XL [Al. 45]. — ^a Venantius hunc alium

lam quatuor quæ legata sunt, quam decem equarum capita quæ xenodochio concessimus, de equabus **1208** præfati quidem diaconi simul et emissarium sine aliqua debeat excusatione vel mora contradere.

PISTOLA XL.

AD VENANTIUM PATRICIUM.

Spondet se, ubi convalnerit, facia quædam Samsonis allegorice exposituram.

Gregorius ^a Venantio patricio Panormitanoo.

Desideratissimæ excellentiæ vestra scripta suscepimus, in quibus tantum de absentis collocutione gavissimus sum, quantum ipsum qui locutus est semper mihi capio esse præsentem. Vultis ergo ut quædam de Samsonis factis allegorice disserantur, sed tanta mihi debilitas corporis accidit, ut si qua sabire ^b valuerim, exercere animus non assurgat. Bono autem desiderio vestro congaudeo, quia dum expositionem sacrorum verborum cupitis, quam stricte ipsum auctorē eorumdem verborum quæritis demonstratis. Si igitur vires salutis recepero, auctore omnipotente Domino vestris desideriis parebo. Oro autem ut in cunctis actibus vestris gratia vos superna custodiat, quatenus in bono opere et aspirando vos repleat, et adjuvando confortet.

PISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

De Ecclesiarum quarumdam superstitionibus tum peccatis, tum clericis, tum rebus aliis.

Gregorius Pantaleoni notario.

Expectabamus ut nos experientia tua de argento Ecclesiarum, vel aliis quas invenit rebus, omnino subtiliter redderet certiores, ut ex ejus renuntiatione quod fieri debuissest deliberare minutius potuissemus. Sed non nos ita renuntiatio tua ut oportebat instruxit. Curæ ergo tuæ sit ut argentum Ecclesiarum, quod clerus et populus habet, apud quos prævideris, in ^a cimiliarchio ecclesiæ sub omni sollicitudine atque cautela deponas, atque de eodem deposito inde susceptum accipias. Argentum vero Ecclesiarum, quod pro peccatis a clero et populo destitutum est, tecum hoc defer. Si forte tres aut quatuor clericos de ipsis Ecclesiis cognoveris remansisse, facta notitia, quis quomodo est, vel ubi habitat, nobis defer, ut eis, si necessarium viderimus, quid singulis annis accipere debeant, statuere valeamus. Res vero quæ vetustate perire possunt, tecum similiter defer, ut ex eis quod utile visum fuerit **1209** disponatur.

esse ab illo patricio qui, cum esset monachus, novorem duxerat, supra ostendimus in notis ad epist. 4 hujus libri. Confer notas Gussanvillæ in has epistolæ, et miraberis viri docti incogitantiam. Quippe in nota ad epist. 4 contendit epistolam hanc loco esse motam, quia Venantius ad quem scriptam eam putat jam anno præterito e vivis sublatas fuerat. In nota autem ad hanc epist. 40, quæ Gussanvillæ est 45, hæc obveruat: *Convaluerat præter spem Venantius, ut supra monuimus. Ecce convaluit et vivit indict. 5 qui indict. 4 obierat.*

^b Remig., valuerint.

PIST. XLI [Al. 46]. — ^a Antea, male, cimiliarcho. Quid sit autem cimiliarchium, dixi ad epist. 40, nunc 20, lib. 1.

Tu autem protegente Domino inventa navigii pro-speritate revertere.

EPISTOLA XLII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Salustium admoneat ne posthac Luminoso Ecclesiae servo sit molestus.

Gregorius Romano defensori.

Luminosus præsentium lator violentiam se uxore inique suam a Salustio viro clarissimo asserens sustinere, *huc necessitate eadem faciente venire compulsus est*. Unde quia servum sanctæ Mariæ, quod est ^a parochiæ Grumentinæ, se esse asserit, necesse est ut ecclesiastica tuitio valletur. Experiencia itaque tua præfato supplici ecclesiastica non desistat impertiri solatia, eumque de quo queritur admonere, quatenus se ab eorum inquietudine compescat. Si vero est quod sibi in eis rationabiliter dicat posse competere, electorum judicio terminetur, tuaque quidquid definitum fuerit execuzione modis omnibus impleatur.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Sic exigendos ait reditus, ut neque contristentur debitores, neque Romana Ecclesia damnum sustineat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filii nostri ^a Paschasius vir magnificus et Plancho vir clarissimus conquesti sunt nobis sanctitatem vestram reditus qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ debentur non alibi nisi aut in suburbano civitatis, aut in messa quæ dicitur Gelas, velle percipere. Quod ego non ita actum intelligo sicut hi qui murmurant putant. Scio enim sapientiam fraternalitatis vestræ, et ideo vos arbitror sic talia proposuisse, ut per eamdem propositionem quocunque in loco reditus utiles potuissetis accipere. Laudo, frater charissime, intentionem charitatis tantæ, et vehementer amplexor, quia sic curam Ecclesiæ nostræ agitis, quæ profecto vestra est, sicut et vestræ quæ nostra est; tamen nec in suburbano, nec de massa Gelas, filii mei excellentissimi Italici et domus Venantii reditus quos promiserunt sunt petendi. Sed sive ^b in Syracusana, sine in Panormitana parte dare voluerint, ad hoc solum vestra sanctitas sit intenta, ut utiles per omnia reditus accipiat, secundum promissionem pa-

EPIST. XLII [Al. 48.] — ^a Grumentum, urbs Lucania mediterranea, vulgo nunc Agrimente, inquit Gussanvillæus, ex Holstenio, pag. 22. Holstenius, annot. in Ortelium, pag. 89 : *Re, inquit, melius expensa, putat suis Agremento ad dextram Acris fluvi.* Sed quid Romano Syracusanarum partium in Sicilia defensori, et Agremento in Lucania? ubi Savinus defensor, indict. 3, epist. 5 et 6; hac indict. 5, epist. 21, 22, 23, 24; indict. 6, epist. 24. Sed aliquid causæ esse potuit ut, præterinno Savino, negotium hoc Romano in vicina provincia defensori committeretur. Forte aberat Savinus aut ægrotabat. Cæterum epistola hæc in tribus tantum Codicibus nobis occurrit, scilicet in Vatic. A, Victor. et Remig., in quo nonnullas varias lectiones observavimus, sed non magni momenti; sic hoc loco pro parochiæ Grumentina, legitur parochiæ Ecclesiæ Gru-

Acli vel cautionis quam misimus. Ita ergo sanctitas vestra provideat, ut neque dilecti filii mei prædicti de relictis suburbanis sibi necessariis contristentur, nec nostra Romana Ecclesia damnum aliquod vel minorem utilitatem in eorum redditum perceptione sustineat.

1210 EPISTOLA XLIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Accello, qui ab hostibus captivum Stephanum solidis octo redemerat, restituat pretium.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Stephanus, præsentium portitor, qui uxorem se Ecclesiæ nostræ ancillam habere perhibet, octo se solidis ab Accello seniore de hostibus comparatum innotuit. Et quia ad eorum restitutionem se inopem Besse commemorat, experientia tua diligenter inquirat; et si ita esse cognoverit, nec habere unde suum possit pretium reddere, cum prædicto seniore ad quantum potueris ordina, et ^a pretium ei quod tibi statuerit restitue securus, quia tempore quo rationes tuas positurus adveneris, de captivorum redemptione quod dederis tibi restitui faciemus.

EPISTOLA XLV.

AD EUGENIUM DIACONUM.

Servis Dei egentibus duas terræ portiones ad annos triginta sex concedit.

Gregorius Eugenio diacono.

Servi Dei monasterii quod in ^a Blerana civitate est constitutum, de terris suggesserunt necessitatem se gravissimam sustinere. Et quia talibus nos personis oportet ferre consultum, experientia tuae hac auctoritate præcipimus, quatenus appendicem quæ Agellus dicitur, ex corpore massæ Gratilianæ, cum suis finibus eis debeas contradere, quod eis salvo jure Ecclesiæ nostræ in xxxvi annorum spatium concessimus habere. Sed et terrulam modiorum xxx ^b ex prædicta massa, quam pridem a nobis sibi datam possidere noscuntur, pariter in prædicto annorum spatio eos habere concedimus, quatenus tali provisione congregatio illuc consistens, hujus rei valeat habere solatium. Experiencia itaque tua, hujus præcepti auctoritate suffulta, prædictas terræ eis tradere non moretur, ut liberiori animo in Dei laudibus valeant permanere.

D mentionæ. Tres sequentes epistolæ desiderantur quoque in omnibus MSS. nostris, si tres laudatos Codices excipias.

* EPIST. XLIII [Al. 49]. — ^a Remig., Paschasius... et Blanca. Vatic. A et Vict., et Blanco.

^b Jam supra observavimus duas suis in Sicilia patrimonii Eccl. Romanæ stationes in quibus census pensionesque solvebantur, sc. Syracusis et Panormi.

EPIST. XLIV [Al. 50]. — ^a Vatic., Remig. et Wictor., pretium ejus. Remig. cum Vict. habet steterit, pro statuerit.

EPIST. XLV [Al. 51]. — ^a Blera, vulgo Bieda, urbs olim Tusciæ, episcopal, nunc oppidum patrimonii sancti Petri, Sutrio et Viterbio urbibus finitum, ad x círciter millia passuum distans. Gussanus.

^b Vatic. A, et prædictam massam quam.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEM PORTUENSEM EPISCOPUM.

Joannem famulum donat.

Gregorius Felici episcopo Portuensi.

Charitatis vestræ gratia provocati, ne infructuosi vobis videamur existere, præcipue cum et minus vos habere servitia noverimus, ideo Joannem juris ecclesiastici famulum, natione Sabinum, ex massa Flavia, annorum plus minus 1211 decem et octo, quem nostra voluntate diu jam possidetis, fraternitati vestræ a jure directo donamus atque concedimus; ita ut eum habeatis, possideatis, atque juri proprietatique vestræ vindicetis atque defendatis, et quidquid de eo facere volueritis, quippe b ut dominus, ex hujus donationis jure libero potiamini arbitrio. Contra quam munificentia nostræ chartulam nunquam nos successoresque nostros noveris esse venturos. Hanc autem donationem a notario nostro prescriptam legimus, atque subscripsimus, tribuentes etiam, non exspectata professione vestra, quo volueritis tempore, alligandi licentiam, legitima c stipulatione et sponsione interposita. Actum Romæ.

EPISTOLA XLVII.

AD VENANTIUM PERUSINUM EPISCOPUM.

Ecclesio episcopo frigore laboranti hiemales vestes absque mora mittat.

Gregorius Venantio episcopo Perusino.

Fratrem et coepiscopum nostrum Ecclesium frigore omnino laborare cognovimus, pro eo quod hiemalem vestem non habeat. Et quia aliquid sibi a nobis petuit debere transmitti, fraternitati tuæ ad hoc per latorem præsentium transmisimus a amphibalum, tunicam, vel b pectoralem, ut a te ei debeat sine mora transmitti. Et ideo ad prædictum fratrem nostrum sub omni illud celeritate stude transmittere, atque nobis hoc ipsum quia transmiseris tuis renuntiare epistolis non omittas, sed ita fac ut ad transmittendum, quia vehemens frigus est, moram aliquam minime facias.

EPIST. XLVI [Al. 52]. — a Donatio directa est quæ sit inter vivos, quia directo, id est recta et statim, transfert dominium in donatarium. Papias : Directum, eo quod in rectum vadat. ALTESFERRA.

b Vatic. A et D, Pratellensis, et uterque Rhem., ut Dominus ex hac donatione jure perfectus, libero potiis arbitrio.

c Stipulatio unde dicta sit, a stipe, an a stipite, quod ut siipes, firma sit, discepit Grammatici et Jurisconsulti.

EPIST. XLVII [Al. 53]. — a Græcis legitur, ἀμφιβαλλον. Erat uestis utriusque villosa, quæ tunicae superponebatur; hinc sanctus Martinus, referente Sulpicio Sev., dialogo 2, c. 1, intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit. Idem enim est amphibalum, ac amphibalum, quod a Latinis frequentius usurpatur. Vide Paulinum, lib. iv de Vita sancti Martini; Gregorium Turonensem, de Gloria Confessorum, c. 59; Fortunatum, lib. iii, vers. 19. Utitur et hac voce sanctus Remigius in testamento apud Flodoardum, lib. i, c. 18: *Futuro episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo.* Caputum ha-

A

EPISTOLA XLVIII.

AD LUCIDUM LEONTINUM EPISCOPUM.

Quem e congregatione sua Joannes abbas delegerit, ordinet pro monasterio presbyterum.

Gregorius a Lucido episcopo Leontino.

Filius noster Joannes, abbas, presbyterum sibi in monasterio suo ex congregatione eadem petit ordinandum. Ideoque fraternitatem vestram praesenti auctoritate duximus abdortandam, quatenus virum quem vobis de congregatione sua b ad ordinationem presbyterii obtulerit consecrandum, de eo, sicut est consuetudinis, quæque sunt discutienda subtiliter perquiratis; et si nihil in eo repertum fuerit quod ei possit obviare, canonice, sicut moris est, consecretis. Nihil ei aliud privilegii concedentes, nisi ut in congregazione sua 1212 quoties opportunum fuerit, sacra missarum debeat tantummodo celebrare mysteria. c Mense Augusto, indictione 5.

EPISTOLA XLIX.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Palatii urbis Romæ ministris annonam ab imperatore concessam postulantibus apud Leontium faciat.

Gregorius Romano defensori.

Qualem necessitatem diversa officia palatii urbis Romæ d de annonis suis sustineant, experientiam tuam credimus non latere. Et ideo quia latores præsentium vice sua illuc omnes elegerunt transmittere, ut apud filium nostrum gloriosum Leontium agere debeant, qualiter ipsæ eis annonæ, sicut a serenissimis principibus largitæ sunt, deputentur impendi, et in hac re etiam sibi petiverunt experientiam tuam C debere concurrere, eapropter, quia hoc et etiam illis non potentibus eorum exigit paupertas ac necessitas impetriri, dum aptum opportunumque esse conspexeris, eis de quibus valueris, studii tui sit ita præbere solatia, quatenus hoc quod illis clementissimi principes pietate sibi ingenita concesserunt, et illi consequi valeant, et tu indisertus non videaris existere.

EPISTOLA L.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

A Monophysitarum errore conversos commendat.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Latores præsentium Siciliam venientes a Mono-

busse annexum probat Cangius, quem consule.

b Vatic. A, vel pectorale ut ante ei.

EPIST. XLVIII [Al. 54.] — a Ita Turon., Norm., Anglic. et unus ex Colbert. in Vatic. A, Lucillo. In Tellerianis et nonnullis, Leuntinis.

b Ita habent Mas. Norman., Turon., Vatic., non presbyteri, ut prius legebatur in Edict. Gussav. et aliis.

c In duabus Teller., mense Maio, indict. v. Consentient quidam Vaticani Codices. Melius legitur in Vatic. B, mense Aug. Nam in omnibus pene Codicibus hæc epistola est in fine libri duodecimi. Sic in Norm. penultima exstat. Quid esfucius ad probandum scriptam fuisse desinens indic. 5, quæ scilicet absolvit debuit mense Septemb. incunte.

EPIST. XLIX [Al. 55, ind. 7]. — a Vatic. A, de Antonini filiis. Pessimam hauc lectionem esse coquendam epistolar series. Per officia de annonis suis sollicet intelligendi sunt qui officia gerent.

EPIST. L [Al. 55]. — a De Monophysitis supra, epist. 61 lib. ix, nunc 67 lib. xi. Erant propago Nestorianorum et Severianorum. Gussav.

physitarum errore conversi sunt, atque sanctæ universalis Ecclesie semetipsos adunaverunt. Qui ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam pertinentes, poposcerunt a me ut eos meis epistolis vestre beatitudini commendare debuissem, quatenus ab haereticis qui juxta ipsos sunt nullam jam violentiam perpeti permittantur. Et quia unus eorum dicit monasterium in quo fuit a parentibus suis suisse constructum, auctoritatem desiderat a sanctitate

A vestra percipere ut hi qui in eo sunt haeretici, aut ad sinum sanctæ Ecclesie redeant, aut de eodem monasterio repellantur. Haec a nobis indicata vobis esse sufficient; nam de vestra beatitudine novimus quia quidquid ad zelum Dei omnipotentis pertinet, cum omni facere fervore festinet. Pro me vero ut oretis peto, quia inter gladios Langobardorum quos sustineo podagras doloribus vehementer affliger.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

Indictione vi, anno ab ejus ordinatione XIII.

1213 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANOS CIVES.

Non custodiendum juxta litteram Sabbati diem. Corpus Dominicum die necessitatis causa lavari posse.

Gregorius^a servus servorum Dei dilectissimis filiis suis Romanis civibus.

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines, prava inter vos aliqua et sanctæ fidei adversa seminasse, ita ut in die Sabbati aliiquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi praedicatores dixerim? Qui veniens, diem Sabbathum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult diem Dominicum; et quia judaizare populum compellit ut exteriorem ritum legis revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, colli vult Sabbathum.

Hoc enim quod per prophetam dicitur: *Ne inferatis onera per portas vestras die Sabbati* (*Jerem. xvii, 24*), tandem teneri potuit, quamdiu legem licuit juxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotens Dei Domini nostri Jesu Christi apparuit, pracepta legis quæ per figuram dicta sunt juxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de Sabbatho esse servandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat praeceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* (*Galat. v, 2*).

Nos itaque hoc quod de Sabbatho scriptum est, 1214 spiritualiter accipimus, spiritualiter tenemus. D Sabbathum enim requies dicitur. *Verum autem Sab-*

Batum ipsum redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum habemus. Et qui lucem fidei ejus agnoscit, si peccata concupiscentiae ad mentem per oculos trahit, in die Sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die Sabbati per portas introducimus onera, si, in Redemptoris nostri gratia constituti, pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus ac redemptor noster multa in die Sabbati legitur operatus, ita ut Judæos reprehenderet, dicens: *Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit in die Sabbati, et ducit ad aquare* (*Luc. xiv, 5*)? Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri juxta litteram Sabbathum præcepit, quisquis otium Sabbathi secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicet?

C Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, ^b ut Dominicorum die nullus debeat lavari. Et quidem si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicorum die prohibemus. Scriptum quippe est: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et sovet eam* (*Ephes. v, 29*). Et rursum scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis* (*Rom. xiii, 14*). Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si Dominicorum die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti corpori negatur? Dominicorum vero die a labore terreno 1215 cessaendum est, atque omni modo orationibus insisten-

non suisse tunc morem apud Romanos lavari die Dominicum. Addit inde scrupulum quibusdam injectum de responsione sancti Gregorii ad interrogat. decimum Augustini olim, *lb. xii, epist. 31, nunc 64, libri xi.* Vanus profecto scrupulus, et a viri prudentis mente procul abigendus. Sane potius constat ex hac epistola tunc moris suisse apud Romanos lavari etiam die Dominicum. Adversus consuetudinem hanc a perversis hominibus esse prædicatum, docet nos Gregorius. At eorum insciitiam et errorem statim redarguit.

¶ Ut Christiani vacent orationi, lectioni, conventumque celebrent in ecclesia publicum, ubi divina sacraque flunt. Id quidem naturali juri congruum, Mosaicæ legis jure, pro sabbatis expressum. In lege nova non statim, ut quidam existimant, præceptum

LIBER XIII. AL. LIBER XI.

EPIST. I [AL. 3]. — ^a In recent. legitur, *Gregorius gratia Dei episcopus, dilectissimus, etc.* Unde occasionem capit Gussanvillæus epistolam hanc pene rejeciendi tanquam adulterinam. *Tota epistola, inquit, alterius omnino videtur esse quam Gregorii.* At eur ita videatur, nullam rationem profert. Certe aliter de illa sentimus; redolet enim stylum Gregorianum, et in omnibus pene MSS. habetur. Quod spectat ad inscriptionem hanc, *Gregorius, gratia Dei episcopus,* abest ab omnibus Norm., Colbertinis ac plerique MSS., necnon a vet. Ed. Sane insolens est hic titulus in Gregorii epistolis, unde in ipso abjectendo non hæsitavimus.

^b Si Gussanvillæo credimus, constat ex hac epistola

dum, ut si quid negligentia per sex dies agitur, per A nasterio jus habere. Quo cognito, monachis pia po-

diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur.

Hæc, filii charissimi, certa constantia et recta præ-
dicti fide custodite, stultorum hominum verba des-
picite, et omnia quæ ab eis dici cognoscitis nolite
facile credere; sed in rationis trutina pensate, ut
dum erroris vento forti stabilitate resistitis, ad solida
celestis regni gaudia pervenire valeatis d. (Joan.
Diac., lib. IV, c. 52.)

EPISTOLA II.

AD ADEODATUM ABBATEM.

Illi monasterio Craterense unit.

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quantum bene dispositæ fratrum congregationi
animus noster ex interni desiderii intentione conga-
det, * tantum ex destitutis et pene in desolatione B
positis fratribus monasterii sancti Marcellini, ut pa-
storalis sollicitudinis eis citius cura subveniat, vehe-
menti mœrere concutitur.

Monachi siquidem monasterii, quod Crateras dici-
tur, Neapolitanæ urbi e vicino fundati, porrecta nos
petitione informasse noscuntur locum ipsum ita pene
funditus servorum Dei obsequiis destitutum, ut vix
illic remanserint qui ipsius solummodo valeant esse
custodes. Ob quam rem lacrymabiliter supplicantes
a nobis poposcisse noscuntur ut monasterio vestro
ipsum unire monasterium deberemus, quatenus per
sollicitudinem tuam, et deinceps succendentibus aliis,
locus ipse auctore Deo regulari valeat ordinatione
disponi. Sed dum huic rei frater et coepiscopus no-
ster Basilius Capuanæ Ecclesiæ præsens fuisse in-
ventus, exstitit valde contrarius, asserens locum
ipsum olim ^b monasterio alii diocesis sue fuisse
conjunctionem, et idcirco minime in alterius Ecclesiæ
jus debere contradiri. Contra quam objectionem Ne-
apolitanæ rursus clerus Ecclesiæ multo esse aliter
quam dicebatur oppositis allegationibus replicabat,
quibus diversa sententibus ne constituere quidquam
dubie videremur, deputatis cognitoribus instituimus
inter eos esse judicium. Quibus renuntianibus, ma-
nifesta ratione comperimus fratrem et coepiscopum
nostrum Basilium nullum in predicto Craterensi mo-

canone Ecclesiæ, non imperatorum voluntate sanc-
tum. Ex Justino, Tertulliano, Athanasio, liquet Chri-
stianis solitum convenire, sive synaxes agere die
solis, quam Dominicam dicimus, extra quam diem
vix sacra fuisse facta innuit idem Athanasius, Apo-
log. 2, ubi de poculo fracto. De feriatione ab operi-
bus ea die primus edixit Constantinus circa medium
quarti sæculi. En legem relataam in Cod., tit. de fe-
riis: *Omnes judices urbanæque plebes, et cunctarum
artium officia, venerabilis die solis quiescant. Ruri ta-
men positi agrorum culturae libere licenterque inser-
viant, quoniam frequenter evenit ut non aptius ulio die
frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur, ne
occasione momenti pereat commoditas cœli provisione
concessa. Alii imperatores non tam de opere quam
de judicis statuerunt; sic Theodosius, ut in die Do-
minico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causa
vel litigis quiescant. Prohibent tamen spectacula et volu-
ptates obscenas. In Galliis sextosæculo plures cano-
pes ea de re promulgati sunt, et a nostris regibus
in reip. judicatam missi. Indico Aurelian. III, c. 28,*

scentibus necessario duximus præbere consensum.
Præsentis itaque præcepti nostri auctoritate idem
Craterense monasterium cellæ vestræ constituimus
uniendum. Hoc præcipue commonentes, ut locus
ipse ita cum divino solatio per vos deinceps debet
ordinari, quatenus, dum ab hoste lacerat, deputati
a vobis illic monachi debeat jugiter in Dei laudibus
permanere, perturbationis vero tempore intra urbem
in cellam quippe propriam rovocari. Res vero omnes
eidem monasterio 1216 competentes, diligenti
volumus cura perquiri atque recolligi, easque, si
tibi visum fuerit, apte disponi. Nihilque quod eiden
monasterio competit a quoquam detineri permittas,
sed omnia in jus cellæ, quippe jam tuz, reformare
non negligas, ut, cunctis salubri ordinatione disposi-
tis, que Deo placita nostra sunt auctoritate suffici
perpetuis maneant inconvulsa temporibus.

EPISTOLA III.

AD ADEODATUM MONACHUM.

*Permitit donationem ante susceptum monachatum verbis
factam scriptis consignari et firmam haberi*

Gregorius Adeodato servo Dei.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor
sequitatis et ordo exigit rationis, presertim quando
potentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas
non relinquit. Quia igitur priusquam in ^a monasterio
sancti Adriani ubi es conversus, intrares, rerumque
tuarum illic donationem emitteres, et domos et hor-
tos intra civitatem, seu terras sationales, vel vineas
in fundo, sicut nos docuisti, Carsiniano, pariter et
portiones tuas in fundo Fulloniaco, vel ex aliquibus
mancipiis tuis quibus a te concessa libertas est,
verbo largitus es; ipsaque donatio, licet possit jure
subsistere, præcipue in hoc quod ab illis tribuiatur
qui, cum pompis suis sæculum relinquentes, ad Deum
se eligunt conferre servitium, quoniam tamen, ^b
quid futurum tempus oblivionis nubilo huic deroga-
re quidquam valeat largitati, scripturæ hoc desi-
deras tradere monumentis, quod ut queat robustum
existere a nobis tibi poscis dari licentiam; idcirco
hujus præcepti nostri pagina, liberam tibi hoc fa-

D an. 538; refertur in Vernensi, c. 14, an. 755; Ambi-
sioid., c. 16, an. 578; Mat. con. II, c. 4, an. 585;
Narbon., c. 4, an. 589; in septimo sæculo, Cabill.,
c. 18, an. 650; in capitul. Aquigran., c. 81, an.
789; in Arelat. vi, c. 16, an. 815; Rhemensi, c. 35,
an. 813; Paris. vi, c. 4, fuse, an. 829. GÜSSANV.

^a Ex Colbertinis unus et Vatic. F. habent, mensa Septembri, indict. 6. In Vatic. A. vero legitur mensa Februario.

EPIST. II [Al. 4]. — ^a Norman., tantum, in de-
solutionis positis vehementi mœrere concutitur, cæteris
omissis. Lectionem hanc prætulerunt vet. Edit. Alia
lectio est Vaticanorum saltem quatuor.

^b Recent., monasterio alio, quæ lectio tum Ms.
consensu, tum grammaticæ legibus reprobatur.

EPIST. III [Al. 5]. — ^a Unum sicut ex sex monaste-
riis quæ Gregorius adhuc prætor urbanus in Sicilia adlocaverat, de quibus consule Annales Bened.
Mabillonii, lib. vi, p. 164. Fundi Fulloniaci fit mon-
tio lib. 1, epist. 9.

ciendi concedimus facultatem, quatenus dum omnia a te fuerint diligenter expressa, et designatione tua neverint esse quod suum est, quod cunctis modo commune est, et ipsi sine contentione donata possideant, et voluntas tua quid ad quem pertinere voluerit esse non possit ambigua. Quidquid enim hujusmodi scriptura interveniente feceris firmum stableque et ex rei ipsius veritate et hac nostra auctoritate non dubites, quippe qui non novum aliquid facere b quod lege est vetitum, sed dudum factum videris exprimere, et salubriter amputandi causa litigii literatorum memoriae servanda deponere.

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Desideria abbatissæ et Joannis abbatis contentionem, adhibitis episcopis duobus, finiat.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Quando inter religiosas personas de terrenis rebus controversia nascitur, ita sacerdotali est sollicitudine finienda, ut crescere non possit 1217 ex mora contentio. Desideria siquidem abbatissa, latrrix praesentum, hic veniens questa est a substantiam parentum suorum, pariter et germani sui sibi rationabiliter competentem, a Joanne abbe indebitate detineri. Et quia eamdem causam interveniente petit judicio terminari, fraternitas vestra, adhibitis sibi Innocentio atque Libertino fratribus et coepiscopis nostris, cum eis negotiū hujus qualitatem diligenter examinet, et pari consilio communique tractatu ita se in definiendo ex omni latere festinet exhibere sollicitam, quatenus et ipsa omni invidia favoris ac negligencie careat, et inter illos post definitionem vestram aliquod non possit litigium remanare. b Si vero aliqua ex lege vobis ad proferendam sententiam fuerit nata dubietas, sapientem virum, et quem nostis Dei timorem habere præ oculis, requirite, ut, ab

b Indicat, ni fallor, novellam Justiniani 5, cuius breve insertum est Cod., lib. 1, tit. 2, post legem 13. Porro in ista lege 13 sit mentio delegati sine scripta voluntate derelicti; vique istius legis, si Alciato credimus, quelibet persona, etiam Deo dedicata, habebat liberam testamenti factionem, poteratque bona sua relinquere cui libebat. Id autem corrixit novella sequens. Ergo, inquam ego, ineunte sexto saeculo, liberum erat monachis testari, et bona sua cuiuscumque vellent legare. Vide authenticam Si qua mulier, caus. 49, q. 5, relatam. Gussanv.

EPIST. IV [Al. 6]. — a Videtur abbatissa adire hereditatem parentum suorum, fratrisque germani. Ita multis in locis. Jure Romano nihil interest sinte saculares, an regulares, Cod. de episcopis et clericis, lege 56, *Deo nobis*, § 1. Monasterium autem adit hereditatem loco filii. Jure pontificio excipiuntur qui professi sunt regulam sancti Francisci, ut videre est in Clement. *Exiri*, § Cum enim, tit. de verb. signif. Jure Gallico nec monachi, nec monachæ succedunt, hancque consuetudinem sex rationibus stabilient jurisconsulti, quas enumerare longum foret. Gussanv. Hoc pugnat contra regulam sancti Benedicti, c. 59, et passim, cuius consule interpres et commentatores. Vide Concord. Regul. pag. 995.

t In iudicis ecclesiasticis legum civilium usus est. Gussanv.

c Nullis in Mss. id nobis occurrit.

EPIST. V [Al. 7]. — a Recent., fraterna nos compassio sttere.

PATROL. LXXVII.

A eo quid sit legitimum informati, nullam reprehensionem vestrae definitionis valeat calculus sustinere.

c Mense Novembri, indict. 6.

EPISTOLA V.

AD ETHERIUM EPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Qua ratione providendum sit cum episcopus in infirmitatem incidit et officio suo fungi non potest.

Gregorius Etherio episcopo.

Quamvis triste sit nobis valde quod loquimur, atque a fraterna nos compassionem sttere potius urget quam aliquid de auditis desinire permittat, suscepit tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo magno nos Ecclesiæ cura prospicere, b et antequam earum possit utilitas desperare quod fieri debeat, Deo auctore, disponero. Pervenit igitur

B ad nos, quibusdam referentibus, quemdam episcopum ita passionem capitum incurrisse, ut quid mente alienata agere solet, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo languente pastore grex, quod absit, insidiatoris laniandus dentibus exponatur, vel Ecclesiæ ipsius utilitates depereant, cauta nos necesse est provisio tractare. Et ideo quia vivente episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimè abducit, c alium loco ejus, nisi recusante eo, d nulla sinit ratio ordinari, si intervalla ægritudinis 1218 habere est solitus, ipse data petitione e non se ulteriori ad hoc ministerium, intellectualia nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurge-re, et alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto, omnium solemniter electione alter qui dignus fuerit episcopus consecretur; sic tamen ut quoque cumdem episcopum in hoc saeculo vita tenuerit, e sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæredit mentis officium, persona fidelis ac vitæ probabilis est eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere, atque

b In iisdem, et ne qua earum possit utilitas.

c Ita quinque Vatic., Norm. omnes Rhem., etc., et vet. Excusi, optimo quidem sensu, nam nisi recusante eo idem est ac nisi eo episcopale munus abdicante. Recentiores Editores sic locum hunc mutaverunt alium loco ejus, recusante eo, omnino in contraria significationem.

d Ob crimem episcopus deponitur invitus; ob infirmitatem non deponitur, nisi ipse velit; lib. xi, epist. 47.

• Vulgati, non se ulteriori ad hoc ministerium intellectum habere, nec ad alia officia, subvertente.

e De pensionibus, vide Thomassinum, part. III, I. D II, c. 29, 30, 31. Itas pensiones bis in conc. Chalced. probatas fuisse scimus in gratiam Domini, Bassiani, Stephan.; ut tamen tuta conscientia exigantur, multa cautione opus est, nec consuetudo excusat. De earum usu legitimo plura dicere, nisi preoccupasset auctor dissertationis Gallicæ de pensionibus, quam an. 1671 edidit approbatione privilegioque munimat. Videtur certe pag. 158 paulo anterior adversus veteranos, qui emeritis xxx, xl, l annorum stipendiis missionem obtinent, retenta pensione in subsidium præsidiumque senectutis; cum tamen pag. 197 non obscure probet in comitiis cleri Gallicani decerni gratiæ pensiones in usum nonnullorum; an justitiae, an elemosynæ titulo? nam de bonis pauperum largitas ista est. At at, quod dictum est dictum nolo. Nam, ut refert non semel sanctus Augustinus, plerisque quod volunt sanctum est. Partim ex Gussanv,

de animarum utilitate cogitare, inquietos & sub disciplinae vinculo restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem se in omnibus exhibere. Qui etiam si episcopo, qui nunc ægrotat, superstes existerit, loco ejus debeat consacrari.

Ordinationes vero presbyterorum vel diaconorum, seu alterius ordinis, si fieri in eadem Ecclesia causa poposcerit, fraternitati tuae ^b noveris reservandum ⁱ quotenus, si tua est diocesos, de ejus qui ad hoc eligitur vita, moribus acutus perquisas. Et si placuerit, nec est quod in eis canonice distinctionis iudicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante perveniat. Ita ergo fraternitas tua faciat, atque haec vigilanti providentia disponat, ut nec Dei Ecclesia neglectum ulterius habeat, et consacerdotes suos non solum verbo, sed etiam exemplo locorum venerabilium curam laudabiliter habere commoneat.

EPISTOLA VI.

AD BRUNICILDUM FRANCORUM REGINAM.

De privilegiis monasterio et xenodochio concessis, legatis ejus auditis, Menna episcopo absoluto. De episcopo qui capitatis infirmitate laborabat. De digamo non ordinando. Missurum se in Gallias qui synodo intereat. Privilegia qua militi actis publicis inserenda.

Gregorius Brunichildus regine Francorum.

a Inter alia bona hoc apud vos præ ceteris tenet principatum, quod in mediis hujus mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione **1219** confundere, ita eorū ad divini cultus amorem et venerabilium locorum disponendam ^b quietem reducunt, se si nella vos alta cura sollicitet. Unde quia hujusmodi præpositorum actio subiectorum magna solet esse munus, præ aliis gentibus gentem Francorum asserimus felicem, quæ sic bonis omnibus præditam meruit habere reginam.

Epistolis autem vestris indicantibus agnoscentes ecclesiam vos sancti Martini in suburbano Augustodunensi, atque ^c monasterium ancillarum Dei, necnon et ^c xenodochium in urbe eadem construisse, valde latetati sumus, et gratias omnipotenti Deo retulimus, qui cordis vestri sinceritatem ad haec opera ad compungit. Qua de re ut et nos bonis ves-

^s Vatic. A, sub disciplinæ vindicta.

^b Tres Vatic., noverit reservandum.

^c Optime in Vatic. F, quatenus sicut tua est diocesos.

EPIST. VI [Al. 8]. — ^a Hic non conveniunt MSS. In Vatic. A legitur, inter varia quæ de vobis nuntiantur bona, hoc. Brevius in Vatic. B, inter omnia hoc. In Vatic. D et Rhem., inter cetera hoc. In Vatic E et F, ac Rennig., inter quæ hoc apud vos. In Norm., inter reliqua hoc.

^b Vatic. B, quietem radicitus adhibet.

^c Monasterium erat quod hactenus perseverat sub regula sancti Benedicti ac sancti Mauri congregatio-ne. De hoc monasterio consule Mabili. Annal. Benedict., lib. vii, pag. 195, et saepius alibi, ut docebunt indices.

^d Coenobium est sanctæ Mariæ nunc vulgo dictum sancti Joannis majoris, cuius Parthenonis abbatissa

A tris in aliquo participes haberemur, privilegia locis ipsis pro quiete et munitione illic degentium, sicut voluisti, indulsumus, nec excellentiae vestre amplectenda nobis desideria vel ad modicum differre pertulimus.

Paterna præterea charitate salutationis praemittentes alloquium, indicamus illustribus filiis nostris, vestre vero excellentiae famulis ac legatis Burgoaldo et ^e Varmaricario, nostrum nos secundum vestra scripta præbonisse secretum. Qui omnia quæ sibi injuncta ^f dixerunt, subtili nobis insinuatione reserasse noscuntur. De quibus curæ nobis erit sequenti tempore excellentiae vestre quid actum fuerit indicare. Nam nos quidquid possibile, quidquid est nütz, et ad ordinandam pacem inter vos et rem publicam pertinet, summa, Deo auctore, cupimus devotione compleri.

^b Mennam vero (Grat., 2, q. 5, c. 7), reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, postquam ea quæ de eo dicta fuerant requirentes, in nullo invenimus esse culpabilem, qui, insuper, ad sacramentum corpus beati Petri apostoli sub jurejurando satisfaciens, ab his quæ objecta ejus opinioni fuerant se demonstravit alienum, reverti illuc purgatum absolutumque permisimus, quia sicut dignum erat ut, si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonice peniremus, ita dignum non fuit ut eum adjuvante innocentia diutius retinere vel affigere in aliquo deberemus.

De quodam autem episcopo, quem capitatis infirmatis, sicut nobis prædicti magnifici viri dixerunt, administrare snum non sinit officium, fratri coepiscopoque nostro Etherio scripsimus, ut si intervalla ejusdem infirmitatis habuerit, data petitione ad implendum se locum suum profiteatur non posse sufficere, sed alium Ecclesiæ suæ postulet ordinandum, quia vivente episcopo, quem ab administratione officii sui non culpa, sed ægritudo subducit, alium loco ipsius sacri nullo modo permittunt canones ordinari. Si vero nullo tempore ad mentis sanæ reddit officium, quæ persona debet vita et moribus decorata, quæ et animarum curam gerere, et ejusdem Ecclesiæ causas utilitatesque salubri valeat ordinatione disponere, ⁱ talisque sit ut si superstes existerit, ejus

D fuit Thalassia. Vide infra, epist. 9, et Annales Benedict., lib. vii, pag. 204.

^e Cujus curam habebant monachi sub abbate Se-natore. Nunc monasterium est Virginum ab octingentis annis sub sancti Andochii patrocinio.

^f Turon., Corb. et Norm., Varmaria.

^g Editi, dixeratis.

^b Ille ipse est Mennas Telesinus in Campania episcopus, qui, apud Gregorium accusatus, eoque iu-bente, epist. 143 lib. ix. Roman reversus, exami-nata diligentius causa, tandem purgatus in Gallia remittitur. Neque enim Mennas Telou. in Gallia episcopus apud Romanum pontif., sed apud Virgilium Arelat. metropolitanum suum, imo apostolicæ sedis vicarium, accusatus fuisset. Lib. v., epist. 51. De purgationis modo supra, lib. ii., epist. 33; lib. vii., epist. 18, et alibi.

ⁱ Excusi, talisque, si superstes existerit.

possit loco succedere. Sed et si qui sunt in sacrum A ordinem, 1220 vel ad clericatus ministerium promovendi, antefato reverendissimo fratri nostro Etherio, si tamen ipsius est diocesos, reservandum nuntiadumque deere vimus, ut inde habita inquisitione, si nulli capiae quam sacri canones insequuntur subjecti sunt, ipse eos debeat ordinare. Excellentiae ergo vestrae cura nostrae se dispositioni conjugal, quatenus nec Ecclesiae utilitates, ^b quarum vobis maximus amor est, pereant, et bonis excellentiae vestrae mercedis augmenta succrescant.

Similiter vero de quadam bigamo requisiti, an ad sacram ordinem potuisse accedere, juxta canonicam regulam omnino vetuimus. Absit enim ne vestris temporibus, in quibus tam multa pia ac religiosa agitis, aliquid contra ecclesiasticum institutum fieri permittatis.

Præfati autem viri magnifici filii nostri, dato capitulari, inter cætera petierunt, quod sibi ex vestra perhibeare jessione mandatum, ut talis debeat a nobis in Gallias persona transmitti, quæ, facta synodo, cuncta que contra sacratissimos canones perpetrantur omnipotente Deo possit auctore corriger. In qua re gloriae vestrae curam cognovimus, quæ de vita animæ, et de regni vestri soliditate cogitatis, quia Redemptorem nostrum formidantes, ejusque in omnibus præcepta servantes, et hic agitis ut diu regni vestri gubernacula subsistant, et post longa annorum curricula vos quoque de terreno regno ad regnum coeleste transeat. Apto autem tempore, si Deo dictum placuerit, ^a veneranda excellentiae vestrae desideria implere curabimus.

Nos itaque pro munitione locorum de quibus excellentia vestra scripsit, omnia, sicut voluit, sancire studiavimus. Sed ne fortasse ab eorum locorum præpositis eadem decreta nostra quocunque tempore supprimantur, pro eo quod eis quædam interdicta esse noscuntur, hæc eadem constitutio gestis est publicis inserenda, quatenus sicut in nostris, ita quoque in regalibus scriniis teneatur.

Omnipotens Deus excellentiam vestram in suo semper timore custodiat, ^m atque ita vestra vota et filiorum excellentissimorum regum nepotum vestrorum, intercedente beato Petro apostolorum principe, cui eos commendatis, adimpleat, ut stabile vobis gaudium de eorum semper incolumentate, sicut cœpi-
tis, babere concedat. ⁿ Datum mense Novembris, indict. 6.

^k Excusi, quarum nobis.

^l Oborta tunc in regno civilia bella obstiterunt ne Gregorii legatus adveniret, nec nisi post xxx circiter annos celebrata fuit illa synodus quam in Gallias adversus simoniacos, neophytorum ordinationes, alias ve corruptelas cogi ardenter votis peroptabat sanctissimus pontifex, ut ostendunt tot ab illo in banc rem scriptæ ad principes et prælatos auctoritate præcipios epistolæ, lib. ix, 106, et seqq. ad. 110; lib. xi, epist. 55, 57, 59, 60, 61, 68, 69.

^m Excusi, ita vestra vota, in filiorum... cui eos com-mendatis, suscipite adimpleat.

ⁿ In solis Colbertinis hanc temporis notam obser-vavimus.

EPISTOLA VII.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.
Pietatem regis ac prudentiam laudat. Agit de privilegiis isdem, de ilitius legatis, de pace cum imperatore stabilienda.

Gregorius Theoderico regi Francorum.

Scriptorum vestrorum eloquia incolumentatem vestram signantia læti suscepimus, ex quibus ita transcendere vos prudentia etatem agnovimus, 1221 ut evidenter apparet pro genitis Francorum felicitate excellentiae vestrae potestatis regia gubernacula supernæ gratiæ favore fuisse commissa. Inter quæ hoc quoque in vobis satis laudabile mirandumque est, quod in his quæ filiam nostram præcellentissimam aviam vestram pro omnipotentis Dei amore desiderare cognoscitis juvare sic studiosissime festinatis, ut per hoc ^a et hic feliciter, et in futura vita regnum cum angelis teneatis. Quia ergo hoc Deo donante ex magna venit discretione judicii, ita omnia quæ excellentia vestra voluit citius ac libenter implevimus, ut quantum nobis bona vestra placuerint effectus nostri celeritate monstraremus.

Salutantes præterea vos paterna dulcedine, indicamus, omnia quæ viris illustribus famulis vestrī Burgalido et Varmoricario filiis nostris apud nos agenda mandasti facta nobis fuisse habito secreto colloquio manifesta. Et valde laudavimus, quia et præsentia sapienter, sicut decet, attenditis, et sic munire futura compiternæ pacis interventu inter vos et rempublicam festinatis, ^b ut, unum facti, regni vestri firmitatem in perpetuum salubriter extendatis. De quibus succedenti vobis tempore quæ Deo fuerint placita nuntiemus. Nam nos quidquid utile, quidquid probatur esse pacificum, desideramus, et ut fieri valeat studemus. Tantum est ut sicut nostra, ita quoque Dei, quo sine nihil possumus, in eis quæ expedient, sit voluntas. Sancta Trinitas in suo semper faciat vos timore proficeret, et ita cor vestrū placita sibi moderatione disponat, ut et nunc subjectis vestris de vobis, et postmodum vobis de se gaudium sine fine concedat.

EPISTOLA VIII.

AD SENATOREM ABBATEM.

Privilegium Xenodochii.

Gregorius Senatori ^a presbytero et abbatii xenodochii.

^b Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda 1222 ita

EPIST. VII [AI. 9]. — ^a Recentiores, et hic feliciter vivatis, et in futura.

^b Id est, pace adunati.

EPIST. VIII [AI. 10]. — ^a Quatuor Vaticanani, duo Teller. et Rhem., abbati xenodochio vel xenodochii Francorum. Corb., episcopo vel abb. xenodochii.

^b Privilegium hoc et alia duo quæ seqq. epistolis duabus continentur, aut spuria aut interpolata suspicantur nonnulli. Quorum conjecturis opponitur primo Codicum mss. omnium etiam Romanorum consensus; etenim, teste eminentiss. card. Bona, in litteris ad Guiss. datis die Octobris 14, anno 1670, existant in bibliotheca Vaticanæ Mss., ind. 6, tria privilegia pro xenodochio et monasterio sancte Ma-

ardenti desiderio divina præveniente gratia succenduntur ut ab eis ultra poscantur, tanto alacri et leto sunt animo concedenda quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta bliorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis ipsius Theoderici, xenodochio quod in civitate Augustodunensi a Siagrio reverenda memorie episcopo et prædicta excellen-tissima filia nostra regina constructum est, cui tu præesse dignosceris, hujusmodi privilegia præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus, atque firmamus, statuentes nullum regum, nullum antistitum, nullum quacunque prædictum dignitate, vel quemquam alium de his quæ xenodochio a suprascriptis præcellentissimis filiis nostris regibus jam donata sunt, vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio fuerint jure collata, sub cujuslibet causa occasionisve specie minuere vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis, pro sua avaritiæ excusatione posse concedere, sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis qui in tuo officio locoque successerint perenni tempore illibata et sine inquietudine aliqua volumus possideri, eorum tamen usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item constituimus ut, obeunte abbate atque presbytero suprascripti xenodochii atque monasterii, non aliis ibi quacunque obreptionis astutia ordinetur, nisi quem rex ejusdem provincie cum consensu monachorum secundum timorem Dei elegerit ac præviderit ordinandum.

Hoc quoque præsenti capitulo subjungimus, ut lo-

riæ ac pro ecclesia sancti Martini Augustoduni sedificatis, quæ incipiunt: *Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda.* Testimonium illud habes col. 1147 Edit. Paris. an. 1675. Sane primum privilegium saltem in quinque Vatic. legitur; secundum in quatuor, et tertium in tribus, ut ex variarum quæ ex illis descriptæ sunt lectionum exceptionibus intelligimus. Secundo privilegium hoc laudatur in Vita sancti Hugonis monachi Aduensis, sæculo x scripta, quo tempore Frodoardus in Historia Rhemens., lib. iii, c. 27, meminit alterius privilegii quod Pardulus Laudunensis episcopus, petente Carolo Calvo, in gratianæ Oriniensis Parthenonis composuit, non suis verbis, sed sicut beatus Gregorius de quodam monasterio a quodam regina ædificato ipsa petente dictaverat, et ipse quoque dictavit; repetens maledictionis intentionem quam dominus idem Gregorius contra præsumptorem illius monasterii jaculatus sit. Ex quo intelligitur hoc privilegium cum suis imprecationibus exstisse in Codd. mss., regnante Carolo Calvo. Certe in Itemigiani cœnobii apud Rhemos exemplari, quod annos superat octingentes, integrum reperitur, et in altero Rhemensi, in Turon., Colbert., Corb., Anglie, Norm., etc. Denique, ut cætera taceam, ex alia indubitate Gregorii Mag. epistola quæ est inductionis hujus sextæ, constat privilegia pro cœnobiosis Aduensisbus rogatu Brunichildis ab ipso indulta fuisse. Privilegia locis ipsis pro quiete ac munitione illic degentium, sicut volvitis, indulsimus. In quibus privilegiis eorum locorum præpositis quædam interdicta exstant, quæ in vulgatis privilegiis inveniuntur, nempe ut nullus eorum qui eidem xenodochio atque monasterio abbas aut presbyter fuerit ordinatus, ad episcopatus

A cum avaritiæ excludamus, nullum de regibus, nullum de sacerdotibus, vel quemcumque alium per se suppositamve personam de ordinatione ejusdem abbatis, vel quibuscumque causis, ad xenodochium ipsum pertinentibus, audere in auro sive alia qualibet specie commodi quidquam accipere, neque euandem abbatem ordinationis suæ causa dare præsumere, ne hac occasione ea quæ a fidelibus piis locis offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur.

Et quoniam multæ occasionses in deceptionem religiosarum personarum 1223 a pravis illis, ut dicitur, hominibus exquiruntur, abbatem atque presbyterum prædicti xenodochii nullo modo privandum deponendumque esse censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est ut si qua B contra eum hujusmodi querela surrexerit, non soles episcopus civitatis Augustodunensis causam examinet, et sed, adhibitis sibi sex aliis coepiscopis suis, subili hoc investigatione perquirat, quatenus, emicu concorditer judicantibus, canonicæ districcionis censura aut reum ferire, aut innocentem possit absol vere.

Simili quoque (definitione, d) juxta desiderium conditorum, decernimus ut nullus eorum qui eidem xenodochio atque monasterio abbas, aut presbyter in posterum fuerit ordinatus ad episcopatus officium quacunque obreptione sit ausus accedere, nisi prius abbatis officio sit privatus, aliasque loco ipsius subrogatus, ne, res xenodochii vel monasterii laiqua erogatione consumens, gravissimam egestatis necessitatem pauperibus ac peregrinis vel cæteris exinde viventibus generet. Episcopum vero tollendi de eodem loco monachum ad ecclesiasticum ordinem pro-

C officium quacunque obreptione sit ausus accedere. Et quidem si suis moribus ac innatae mansuetudini relictus esset Gregorius Magnus, nullus dubitat quin a gravi illa communione abstinueret que in privilegiis hujus clausula legitur. At dandum erat aliquid reginæ auctoritati, quæ severiores Ecclesiæ poenas in donationis sue violatores exigebat. Sic Patres concil. Aurelian. iv, anno 541, petente Childeberio rege, xenodochii Lugdunensis rebus carent, eo pacto, ut si quis, quolibet tempore, cujuslibet potestatis vel ordinis persona secus attentaverit, ut necator perperum irrevocabili anathemate seriatur, can. 15. In similibus causis easdem intentant minas Patres concilii Parisiens. an 557, can. 1; concil. Turo. an. 567, can. 24; concil. Valent. an. 584; adeo ut, juxta Brunichildis voluntatem, atque Gallicana ipsius Ecclesiæ sexto sæculo stylum ac morem, privilegiorum Augustodun. clausulam disponuerit Gregorius Mag.

^c Excusi, sed adhibitis sex aliis episcopis suis; quam lectionem rejiciendam putamus, tum quod MSS. Vatic., Norm., Corb., etc., aduersetur, tum quod ex illa quis falso posset fingere episcopum Augustodunensem tanquam metropolitanum suos habuisse episcopos, ut nunc vulgo dicuntur, suffraganeos.

^d Scilicet, Siagrii et Brunichildis.

^e Excusi, accedere, ne quacunque, etc., omisis aliis quæ nobis suppeditaverunt Turon., Corb., quaque Anglie, et Norin. omnes. Nostra lectio verior, et menti sancti Gregorii magis conformis videtur, qui sc̄e abbates ad episcopatum provexit, inquit optime Gussanvilleus.

movendum, vel pro aliqua quacunque causa, sine **A** consensu abbatis atque presbyteri, habere licentiam prohibemus, ne hujus rei usque ad hoc usuratio perducatur, ut loca quæ acquisitione hominum construenda sunt, ablatione destruantur.

Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, judicum, personarumque sacerdotalium, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata iniustitate cognoscat. Et nisi vel ea quæ ab illo male ablatæ sunt restituerit, vel digna pœnitentia illicite acta defleverit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini nostri Redemptoris Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipient, et apud distictum Judicem præmia æternæ pacis inveniantur.

PISTOLA IX.

AD THALASSIAM ABBATISSAM.

Privilegium monasterii sanctæ Mariæ in urbe Augustodunensi.

Gregorius a Thalassiae abbatissæ.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda **1224** ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succenduntur, ut ab eis ultiro poseantur, tanto sunt alaci et læto animo concedenda quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis ipsius Theoderici, monasterio sanctæ Mariæ, ubi ancillarum Dei congregatio est constituta, in urbe Augustodunensi, **b** a reverendæ memorie Siagrio episcopo condito, cui præesse dignosceris, hujusmodi privilegia præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus atque firmamus, statuentes nullum regum, nullum antistitom, nullum quacunque prædictum dignitate, vel quemcunque alium, de iis quæ eidem monasterio a suprascriptis filiis nostris regibus jam donata sunt, vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio fuerint jure collata, sub cujuslibet causæ occasionisve specie minuere vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis pro suæ avaritiæ excusatione possit concedere. Sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis quæ in tuo officio locoque successerint, a præsenti tempore illibata et sine inquietudine ali-

EPIST. IX [Al. 11]. — **a** Ita legitur nomen hujus abbatissæ in Colbert., Vatic., Norman., Anglic. et aliis melioris notæ. In quibusdam Excusis habes Thesaliae.

b Aliis Editoribus satis visum est initium hujus epistolæ dare, usque ad hæc verba, *urbe Augustodunensi, quibus addiderunt, etc., ut supra.* Multa tamen in serie hujus epistolæ discrepant ab his quæ in su-

A qua volumus possideri, earum tamen usibus pro quarum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item constituimus ut obeunte abbatissa prædicti monasterii, non alia ibi quacunque obreptionis astutia ordinetur, nisi quam rex ejusdem provinciæ, cum consensu monacharum, secundum Dei timorem elegerit, ac præviderit ordinandam.

Hoc quoque capitulo præsenti subjungimus, ut locum avaritia secludamus, nullum de regibus, nullum de sacerdotibus, vel quemcunque alium per se suppositamve personam, de ordinatione ejus abbatissæ, vel de quibuscumque causis ad monasterium ipsum pertinentibus, audere in auro, vel alia qualibet specie commodi quidquam accipere, neque eamdem abbatissam ordinationis suæ causa dare præsumere, ne hac occasione quæ a fidelibus piis locis offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur.

Et quoniam multæ occasionses, in deceptionem **4** religiosarum personarum, a pravis illic, ut dicitur, hominibus exquiruntur, abbatissam ejusdem monasterii nullo modo privandam deponendamque censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est ut si qua contra eam hujusmodi querela surrexerit, **c** non solum episcopus civitatis Augustodunensis causam examinet, sed, adhibitis sibi sex aliis coepiscopis suis, subtili hoc investigatione perquirat, quatenus, cunctis concorditer judicantibus, canonice distinctionis censura, aut ream ferire, aut innocentem possit absolvere.

Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri **1225** pagina continet, tam tibi quam cunctis quæ in eo quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, judicum, atque sacerdotalium personarum, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se judicio divino existere de perpetrata iniustitate cognoscat, etc. *ut in superiori.*

PISTOLA X.

AD LUPONEM ABBATEM.

Privilegium ecclesie sancti Martini in suburbano Augustodunensi.

Gregorius a Luponi presbytero et abbati.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succenduntur ut ab eis ultiro poseantur, tanto sunt alaci et læto animo concedenda quanto ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis Theoderici, Ecclesie sancti posteriori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad MSS. tres Vatic., Colbert., Anglic., Norm.

c In tribus Vatic., aut sacro oblata sunt.

d Vaticani, religiosarum seminarum.

e Idem Codices, non solus.

EPIST. X [Al. 12]. — **a** In Colbert. ac duobus Vatic., Lupo.

^b Martini, que in suburbano civitatis Augustodunensis, etc., etc., ut supra, epist. 8.

EPISTOLA XI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Illiis hominibus non crediturum se deinceps, nisi mandatum legaliter subscriptum habeant.

Gregorius Maximo episcopo Salonian.

Alia quidem scripta ad fraternitatem tuam antea feceramus; ^a sed tempore quo homines tuos quos ad nos misisti relaxare voluimus scripsisse te quibusdam nostris comperimus quod ^b Veteranum presbyterum atque Opiatum defensorem tunc minime in causa transmiseris, et ideo ea quae cum eis acta sunt non debere subsistere. Sed et Thomas, Ecclesie tuus defensor, sibi verbo a te dictum perhibuit. Ex qua re jam nec praesentium portitoribus judicavimus esse credendum, ne de ipsis quoque post haec similiiter diceretur. Quia ergo haec res nos valde fecit ambigere, et cautos esse debere præmonuit, si causam vultis dicere, instructam de cetero personam ^c cum mandato **1226** legaliter facta, tuis ac presbyterorum seu diaconorum ^d in testimonium subscriptionibus roborata, gestisque ex more iudito, transmittite, ut quidquid cum ea actum fuerit possit jure subsistere. Nam nos non solum tibi, sed etiam omnibus quod justum legitimumque fuerit parati sumus, Deo juvante, per omnia custodire; tantum est ut tu quod legi præcipitur facere non omissas.

EPISTOLA XII.

AD PASCHASIUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Non arcendos Judæos a solemnitatibus suis, sed monitis ac blandimentis ad conversionem accendendos.

Gregorius Paschasio episcopo Neapolitan.

Qui sincera intentione ^a extraneos a Christiana religione ad fidem cupiunt rectam adducere (*Grat.*,

^b In Laudatis Vatic., sancti Platini.

^c Haec epistola pene eadem est cum octava indicata, mutatis tantum quibusdam vocibus. Nam ubi in altera nominantur abbas et monachi, leguntur hic presbyter et clerici. Praeterea hic omittitur quidquid inter ista verba possit absorvere, et ultimam clausulam, *haec igitur omnia, etc.*, intercipitur. In paucis MSS. occurrit hoc privilegium, fortasse propter similitudinem cum priori. Exstat integrum in Vatic. E et F, ac in Colb. et diuinidiatum in Vatic. A.

EPIST. XI [Al. 15]. — ^a Rhein. et Vatic. D, sed tempore quo homines tuos ad nos misisti, rixari noctiuimus ea mittere scripsisse te, quibusdam nostris narrantibus.

^b Vide supra, libro x, indict. 3, epist. 36.

^c Ejus formam repertis in Dig., lib. iii, tit. 3, leg. 65: *Litteras suas dirigere debet, quibus significet quem adversus eum procuratorem, et in qua causa fecerit, ratumque se habiturum quod cum ea actum sit, etc.* Hic quandoquidem de ecclesiasticis rebus agitur, mandatum oportuit presbyterorum et diaconorum subscriptionibus roborari; quae tamen praxis, clericorum compage soluta, postmodum obsoletivit. AUGET.

^d In quatuor Vatic., et testium subscriptionibus.

EPIST. XII [Al. 15]. — ^a Excusi recenti, neglectis MSS., extraneos ad Christianam religionem.

^b Quod blande cum Judæis et infidelibus agendum sit, supra, epist. 34, nunc 35, lib. i, et pluribus

A ^a dict. 45, c. 3), ^b blandimentis, non asperitatibus debent standere, ne quorum mentem redditio ^c ad plenum ratio poterat provocare, peccat procul adversitas. Nam quicunque aliter agunt, et eos sub hoc velamine a consueta ritus sui volant cultura suspendere, suas illi magis quam Dei causas probantur attendere. ^d Judæi siquidem Neapolim habitantes questi nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum solemnibus irrationabiliter ritantur arcere, ne illis sit licitum festivitatum suarum solemnia colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus fecerit observare vel colere. Quod si ita se veritas habet, supervacua rei videntur operam adhibere. Nam quid utilitatis est quando, et si contra longum usum fuerint vetiti, ad fidem illis et conversionem nihil proficit? Aut cur Iudeis qualiter ceremonias suas colere debeant, regulas ponimus, si per hoc eos lucrari non possumus? Agendum ergo est ut, ratione potius et mansuetudine provocati, sequi nos velint, non fugere, ut eis ex eorum Codicibus ostendentes quae dicimus, ad sinum matris Ecclesiae Deo possimus adjuvante convertere. Itaque fraternitas tua eos monitis quidem, prout potuerit, Deo adjuvante, ad convertendum accendat, et de suis illis solemnitatibus inquietari denuo non permitiat; sed omnes festivitates feriasque suas, sicut hactenus, tam ipsi quam parentes eorum, per longa coientes retro tempora tenuerunt, liberam habeant observandi celebrandique licentiam.

C **1227 EPISTOLA XIII.**

AD BARBARUM BENEVENTANUM EPISCOPUM.

Ipsi Panormitanæ Ecclesiae visitatorem sub consueta formula instituit.

Gregorius Barbaro ^a episcopo Beneventano.

Obitum Victoris, Panormitanæ civitatis antistitis,

aliis; aliquid tamen amplius decernit pro paganis, ut profani eorum ritus non ferantur. GLOSSA.

^c Vel plena ratio, ut legitur in Norm. et duobus Vatic.

^d Jam supra, lib. iii, nunc lib. iv, epist. 21, sanctus Gregorius præscriperat de Judæis multa; qui textus refertur extr. lib. v, tit. 6, c. 2, cum pluribus aliis, quorum argumenta subjecere notæ brevitatis non patitur. Quæ sint autem piissimæ leges quorum sanctus Gregorius dicta epistola meminit, scire si aves, lector, consule Cod., lib. i, tit. 9, de *Judeis ac cœlicolis*. Tain piaz autem visæ sunt, ut pontifices Alexander III et Clemens III aliquot post saeculis secundum ipsas pronuntiaverint. Uno verbo, in regionibus quæ Judæos sovent sinuntur solemnitates suas agere, coemeteria synagogasque habere, minantes ruinam instaurare, Christianois quasi ascriptiūt uti, veitumque illos ad fidem cogere. Cum paganis ac hæreticis aliter actum legibus eum imperatoriis, tum pontificis, dissimilitudinis fundamenta tu studiosus erue. Ut adjuvet, indico distinct. 45, c. 5, de *Judeis* ex Tolet. iv, et caus. 23, q. 5, v. 33, 43, 44. Item extr. lib. v, tit. 6 et 7. Paganis cum Judæis vir unquam bene convenisse docent historici. Judæos autem Christianorum hostes infernissimos, acerrimos, implacabiles, a Christianis suis in urbibus admitti, retineri, id profecto mirabile. Diu est quod eos exclusit Gallia. GLOSSA.

directa relatio patet facit (*Grat.*, *dist.* 61, *c.* 16). Quapropter visitationis destituta Ecclesia fraternitati tuae operam solemniter delegamus, quam ita te conuenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, redium, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam presumatur Ecclesia. Et ideo dilectio tua ad praedictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerorum plebemque ejusdem Ecclesiae admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expertant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuae testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat. Commonentes **B** etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in qua visitationis impendis officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri; provisurus ante omnia ne ad hoc cuiuslibet conversationis vel meriti laicam personam aspirare permittas, ne et conatus eorum habeatur inefficax, et in periculum ordinis tui, quod absit, incurras. **b** Monasteria autem, si qua sunt in ipsius constituta parochia, sub tua cura dispositioneque, quounque illic proprius fuerit ordinatus episcopus, esse concedimus.

a EPISTOLA XIV.

AD PANORMITANOS.

Barbaro episcopo visitatori obedient.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Panormi.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curae nobis fuit destituta Ecclesiae visitationem fratri et co-episcopo nostro Barbaro solemniter delegare. **1228** Cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu ministeriisque, a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenienti obedire, et, remoto strepitu, uno

A eodemque consensu talem vobis præficiendum expertere sacerdotem, qui et a venerandis canonicis nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne cuiuslibet vitae vel meriti laicam personam presumatis eligere, et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione promovetur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereris posse cognoscite, sed et omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constitierit, ab officio et a communione alienos facieudos procul dubio noveritis.

EPISTOLA XV.

AD VENANTIUM PATRICIUM PANORMIT.

Urbicum abbatem electum merito in episcopum, sed reluctantem non cogendum. Crescentis diaconi scrutandos mores. Si neque in hoc, neque in alio consentiant, mittendos Romanos legatos.

Gregorius Venantio patricio **a** Panormitanoo.

Excellentiae vestrae electio in persona Urbici abbatis, quia valde nobis placuit, indicamus: quoniam, sicut judicii vestri discretione oportuit, ad Ecclesiae gubernationem virum quiescens vigilantem atque sollicitum, et **b** divinæ Scriptoræ scientia, quod maxime in sacerdotibus eligendum est, inserviunt. Sed quia castoris sic est aliquis præponendus, et dum ipse exterius proficit, interius non decreseat, quietem ipsius turbare non possumus, ne cum eum ad altiora producimus, minorem illum seipso

C fieri missum in fluctibus compellamus. Persona vero Crescentis diaconi, propter quod omnino nobis ignota est, prima nobis cura fuit requirere quemadmodum xenodochium cui præsuerat gubernasset, ut ex minimis qualis esse possit in maximis nosceremus. Sed quid nobis portiores scriptorum vestrorum responderint, ab ipsis addiscetis. **c** Hinc autem presbyterum dare omnino nobis excellentia vestra sciatis esse difficile, quia **d** personarum nos necessitas ad ordinanda alia loca pastoribus destituta non levis

omnibus. Exstant tamen in aliis epistolis omnino similibus.

D EPIST. XIV [Al. 19]. — **a** Desideratur haec epistola in Anglic. et Norm. Codd. At in Colbert., utroque Rhemensi, Turon., et quinque Vatic., legitur.

EPIST. XV [Al. 14]. — **a** In Vatic. **D**, clero et plebi Panormitanæ. In Norm., Patricio Panormi. In tribus Vatic., Patricio Panorno.

b Maxime requiritur in episcopiæ evangelica scientia. Hinc forte præscribitur in episcoporum consecratione, ut duo episcopi ponant et teneant Evangeliorum Codicem super caput et cervicem ejus qui ordinatur.

c Mendose in Editis, hunc autem vobis. Ex MSS. Norm. maxime errorem hunc emendavimus.

d Sat multi, ut sit, honores ecclesiasticos ambiebant, nec prece modo, sed et ad eos pretio grassabantur, ut docent complures sancti Gregorii epistolæ. Pauci tamen inveniebantur digni qui in gurgite tamen vasto natarent. Hinc sanctissimo viro angustie. Nec enim hominibus beneficia conferre, sed Ecclesie per homines volebat providere. Lege epistolam 148, nunc 21, sancti Augustini, ubi apparet quantum

b Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ desunt in quinque Vatic., Turon., Rhem., Colbert. et penne

I 1229 angustat. Et ideo quia Deum timere, et animæ vestræ novimus vos habere respectum, paterna charitate salutationis alloquium præmittentes, hortamur ut, sicut decet, cauta diligentique investigatione scrutari interius de vita, moribus actuque præfati diaconi debeatis. Et si eum ad Ecclesiæ asurgere regimen agnoscatis, vestra adhortatione omnes in eo se uniant. Si autem aliter vestri sentit sollicitudo judicii, et eum pastoralem curam efficaciter administrare non posse considerat, agendum est cum omnibus concorditer, ut alterum qui aptus visus fuerit de Ecclesia ipsa possint eligere, ut venientes ad nos tam diaconus qui jam electus est quam etiam qui adhuc eligendus est, is qui Deo placuerit ordinetur. Enimvero si in Ecclesia illa neque de presbyteris vel diaconis, sive reliquo cleroibusmodi inveniri potuerit, de alia sibi Ecclesia talem ordinandum eligere festinent antistitem, qui vigilanti sollicitudine exterioribus eorum utilitatibus et sacerdotali abortione animabus valeat, Deo miserante, utilis reperiri. Præterea ne qua hac in causa possit esse dilatio, et peccata sic facient ut nullus de electis aptus existat, hortandus est clerus et populus, ut eis qui ad nos venerant sua debeat vice mandare, quatenus hic habeant eligendi licentiam, nobisque hoc ipsum apicibus suis roboratis propriis subscriptionibus innescant, ut si vel hic inveniri potuerit, sine difficultate aliqua Christi cooperante gratia consecretur. Quod tamen nos non voluntate impulsi loquimur, sed necessitate compulsi, quia quantum est ad nostræ auctoritatis iudicium, de suis volumus ut debeat habere pastorem.

A EPISTOLA XVI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Passivo ut monasterium in honorem sancti Savini consecrat mandat sub consueta formula.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Proculus, diaconus Ecclesiæ ^b Asculanæ, petitoria nobis iusnuatione suggestus in fundo Gressiano juris sui monasterium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sancti Savini martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ parochie memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est ^c conduma una,

fuerit pontificum zelus in conquirendis bonis operariis, quæ bonorum cura in fugiendis bisce dignitatibus, quis denique mundanorum sensus circa istas promotiones. GUSSANV.

^e Ita MSS. Vatic., Norm., Remig., etc., cum in Editis legatur, et peccatis facientibus, nullus.

EPIST. XVI [Al. 20]. — ^a Abest quoque epist. hæc a Norm. et Anglic., etsi reperiatur in quatuor Colbert., in quinque Vatic., utroque Rhem et Turon.

^b Asculum, vulgo Ascoli, Picenum olim dictum, ad differentiam Asculi, quod Apulum seu Satrianum, vulgo Ascoli di Satriano, dicebatur. Primum enim provinciæ Piceni erat; secundum vero Apuliæ Dauñæ. Urbs est hodieque epi copalis Marchiæ Anconitanæ, Romano pontifici subdia. GUSSANV. In Turon.

A boum par usum, ^d armata capita quinque, oves et capras promiscuas capita viginti, in fundo Gressiano ubi ipsum monasterium fundatur, uncias octo, in fundo Staciani uncias octo, fundum Paterni in integrum, porcos decem, lectisternia, gestisque municipalibus alligata, etc., secundum morem. ^f Data mense Decembri, indict. 6.

B 1230 EPISTOLA XVII.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNÆ.

Marinianum episcopum hortetur, ut causam cum Joanne episcopo absque lite jubrat finiri. Aliquin judicium ipse urgeat, et sententiam exsequatur. Oratorum constructionem ac dedicationem ab Exuperantio episcopo in Joannis diocesi faciam improbat.

Gregorius Joanni subdiacono Ravennæ.

B Lator præsentium Joannes frater et coepiscopus noster aliqua nobis de causis Ecclesiæ suæ dato capitulari noscitur intimasse : quibus cognitis, culpanda a nobis experientia tua fuerat, si ad te perlunga hactenus indefinita remanserint. Sed inquirentes agnovimus quod ad notitiam tuam minime sunt perducta. Ipsum ergo quod nobis capitulare porrectum est, his fecimus subter annexi. Agnitis itaque omnibus ac discussis, si ita apud te esse, ut suggestum est, manifesta veritate patuerint, fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum adire te volumus, eumque modis omnibus adhortari, ut his quorum in peragendis negotiis Ecclesiæ ipsius interesse dñoscitur, debeat deputare, quatenus, perpeñis omnibus cum prædicto viro de his quæ mota fuerint, ecclesiastica inter se debeat tranquillitate decidere.

C Sin vero elegerint renitendum, experientia tua immineat esse iudicium : et quidquid cognitorum inter eos fuerit sententia definitum, te debeat exsequente compleri ; ne diutinis protractionibus dilata paupertas Ecclesiæ ipsius, diversis, sicut jam factum asserit, dispendiis ingravetur.

Indicavit etiam nobis (*Grat.* 16, q. 5, c. 3), quod quidam Exuperantius episcopus ausu temerario in diocesi ipsius oratorium construxerit, idque sine præcepti auctoritate contra morem præsumpscerit dedicare, missasque illic publicas celebrare non metuit. Quam rem cum summa te celeritate ac districione convenit emendare, ne ulterius tale aliquid attentare permittas. Oratorium vero quod ab incompetententi persona repereris esse constructum, huic cum proprio te volumus episcopo, si res, ut dictum

D et Colbert. legitur Ecclesiæ Asculariae pro Asculane.

^e Quid sit conduma repele ex nota b, in epist. 20 lib. xi, indict. 4.

^d In quatuor Vatic. et in Colbert., armata capita quinque.

^f In Vatic. D et Rhem. ubi presbyter monasterii fundatur.

^g In Colbert., mense Januario.

EPIST. XVII [Al. 21]. — ^a Huic epistolæ præmittitur, tum in duobus Colbert., tum in plenisque Vatic., mense Decembri, indict. 6; et postea mense Januario, indict. 6. Cumque dues illæ temporis no[n] eiusdemque epistole esse non possint, forte prior ad superiorum epistolam pertinet, et posterior ad hanc decimam septimam.

est, ita se habere constiterit, sine mora aliqua resor-
mare.

EPISTOLA XVIII.

AD QUODAM SICILIE EPISCOPOS

Adrianum patrimonii rectorem commendat. Episcopos admonet ne, cum ad infantes consignandos egredimur, subjectos suos ultra modum gravent.

Gregorius Leoni, Secundino, Joanni, Dono, Lu-
cido, Trajano, episcopis Siciliae.

Sicut nos nobis invicem ^a spiritualia per apostolo-
rum orationem admonemur impetriri suffragia, **1231**
ita in his quæ necessitate injuncti regiminis pro dis-
pensatione rerum pauperum Deo per nos fuerint au-
ctore disposita sacerdotalia dignum est solatia non
deesse. Latorem siquidem præsentium Adrianum,
chartularium nostrum, ad regendum Ecclesie nostræ
patrimonium, Syracusanarum videlicet partium, di-
rigentes, fraternitati vestræ necessario duximus
commendandum, ut, in quo usus exegerit, ^b vestra
ei solatia conferatis, quatenus dum et ad agendum
per vos corporalibus, et ad facilitatem explendi quæ
cœperit spiritualibus orationum fuerit fultus auxiliis,
prospere ea quæ a nobis ei injuncta sunt Deo quoque
valeat cooperante perficere. Vosmetipsos autem ita
ante conspectum omnipotentis Dei in bonis operibus
debitis exhibero, ut inveniri in vestra actione ne-
queat quod vel Deo judice percuti, vel quolibet ho-
mene insidiante valeat accusari. Nam eidem præfato
chartulario nostro injunximus ut si qua de reveren-
dissimis fratribus nostris episcopis inordinate acta
cognoverit, prius quidem secreta ac modesta adhor-
tatione ipse corripiat: quæ si ita emendata non fue-
rint, nobis celeriter innotescat.

Præterea relatum est nobis (*Grat., caus. 10, q. 3, c. 9*), sanctæ memorie decessoris mei temporibus
per Servum dei diaconum, qui jam tunc ecclesia-
stici patrimonii curam gessit, fuisse dispositum ^c ut
sacerdotes per diversas vestras dioceses constitui-
quoties ad consignandos infantes egredimini, ultra
modum gravari minime debuissent. Summa enim
præfixa fuerat, vobis, ut audio, consentientibus, quæ
ab eisdem sacerdotibus pro labore clericorum dari
dehincset. Atque hoc quod tunc placuit, nunc, sicut
dicitur, minime custoditur. Unde fraternitatem ve-
stram admoneo ut subjectis vestris graves non stu-
deatis existere, sed si qua sunt gravamina temperetis,

EPIST. XVIII [Al. 22]. — ^a Excusi, reluctantibus
Mss. Anglic., Norm., Vatic., specia. ^b

^b Mendose in recent., vestra eis solatia. Nimurum
Adriani solius hic sit mentio.

^c Vulgati, per universas. Cælerum nomine sacer-
dotum hoc loco presbyteros intelligit sive parochos
per dioeceses constitutos. Non enim vox illa tam fuit
episcoporum propria, ut presbyteris non fuerit ali-
quando tributa, quod criticis nonnullis placuit. In-
noc. I, epist. ad Victricum, c. 6 et 9, sacerdotis
nomine comprehendit presbyteros. Idem videtur est in
eiusdem epist. ad Exuperium, cap. 1. Sic in epist. ad
Decentium Eugub. dixerat: *Nam presbyteri licet sint
sacerdotes, etc.* Sie ad Himerium Siricius. Vide in
epist. 13 lib. III.

EPIST. XIX [Al. 25]. — ^a Ita omnes Norm., Va-
tic., Colbert., Reg. et plerique MSS. ac potiores. In

A quia nec ab eo quod semel definitum est deflectere
debuistis. Etenim in futura et in præsenti vobis
vita prospicitis, si eos qui vobis commissi sunt siue
gravamine conservatis.

EPISTOLA XIX.

AD JULIANUM.

*Dissimulatam ab illo ex verecundia inopiam queritur.
Constructio Catanae monasterio dat solidos annuos
decem.*

Gregorius Juliano.

Gloria vestra scripta suscipiens, legenda latet
aperui, sed tristis perfecta replicavi. In eis quippe
dicebatur quod pudoris causa fuerit mihi vos ea quæ
dicenda erant tempore longo tacuisse. Et certum est
quia minus amat qui adhuc erubescitur. Atque
omnino contristatus sum, **1232** quia me a vo-
bis compcri minus quam aestimaverim amari. In hoc
autem valde ^a me continetis, si mercedis causas
mihi assidue providendas studiose requiritis. Nec vo-
bis debet esse verecundia ei aliquid de eleemosynis
importune dicere, quem constat non res suas, sed
ad dispensandum res pauperum habere. De causis
itaque ^b mercedis apud episcopum libere agere de-
buistis, etiamsi meum animum qualis in amore ve-
stro existeret nesciretis. Postquam enim et nos om-
nino gloriam vestram diligimus, et dispensatoris
locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus, ve-
stra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam
ideo tot verbis increpando insechor, ut hanc a corde
vestro funditus repellam, et in mercedis causis ma-
gnum solatum vestrae provisionis habeam. Monaste-
rio itaque vestro, quod a vobis in Catanae urbe
constructum est, per Adrianum notarium et rectorem
patrimonii, emissa præcepsi pagina, decem annos
solidos dari deputavimus, quos petimus sine injurya
suscipi, quia non hæc vobis nostra oblatio, sed san-
cti Petri apostolorum principis benedictio offer-
tar ^c.

EPISTOLA XX.

AD HONORIUM TARENTINUM EPISCOPUM.

Constructo baptisterio cui permittit.

Gregorius ^a Honorio episcopo Tarentino.

Fraternitate tua indicante didicimus in civitate
Tarentina, in qua præses dignosceris, in ecclesia
sanctæ Mariæ baptisterium te noviter construxisse.
Et ideo, frater charissime, præsenti auctoritate su-

^b Rhem. legitur *me colitis*; continere autem hic signi-
ficat *souvere, adjuvare*. Vide supra, lib. V, epist. 30,
nota ^b. Eadem ratione continentia apud sanctum
Gregorium est stipendium, ut ex epist. 52 libri v li-
quet, in nota ^c.

^b Ilujus vocis non ubique sensus idem est apud
Gregorium; aliquando enim sumitur pro misericordia,
gallice *merci*, ut lib. III, epist. 16; hoc loco
vero videtur sumenda pro stipendio et præmio, quod
recta honorum Eccles. distributione et erogatione
acquiritur.

^c In Editis additur mense Februario, indict. 6,
quod abest ab omnibus MSS. nostris.

EPIST. XX [Al. 24]. — ^a In uno e Colbertinis in-
scribitur epistola hæc Bono Episcopo Tarentino.

scepta, ut desiderii complebis effectum, quatenus per sacram lavacrum peccatorum illic mænse de-leantur. ^b Mense Februario, indictione 6.

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM ET CONSOLANTIAM.

Datas restituenda pecunia inducias prorogat. In ad- versis positos consolantur.

Gregorius ^a Paschali et Consolantiae.

Epiſtolam magnitudinis vestræ latore p̄ſentium deferente ſuſcepimus. Et licet tempora restituenda pecunia in inducīa data defuixerint, petitionem tamē vestrā nullo modo duximus contristandam. Adriano itaque chartalario noſtro, quem illuc ad regendum Eccleſiae noſtræ patrimonium direximus, de p̄ſentī injuſtimus quæ vobis cum exinde loqui debeat, ut nec ecclesiastica in aliquo negligatur utilitas, et poſtulatio vestrā **1223** ſortiatur effectum. Quia ergo plus de animaſ vestræ ſalute quam de terrenarum rerum utilitate debetis eſſe ſoliciti, ſalutantes paterno affectu hortamur ut mens onere tribulationis oppreſſa contra Deum non murmuror, ne post amioſionem rerum etiam animaſ ſequantur diſpendia. Nihil de pravis actibus, nil cum peccato, neceſſitate quaſi faciente, festinetis acquirere; ſed ſpem in Redemptori noſtri misericordia habentes, qui conſidentes in ſe non deſerit, tolerabiliter qua pertulistiſ incommoda ſuſtinet. Eridge animos. Tribulatio vires non opprimat. Adverſa ſeculi paſtentia ſuperet. Pompam mundi mens ſecura deſipiat. Actio vestrā ſe ad ea que Dei ſunt occupet. Consideranteſ quam nullum ſit quidquid caſib⁹ ſub- jacent, quidquid ſine concluditar. Et cor ſe vestrū ultra quam conuenit non affligat, ſed ſtudent quatenus in omnipotentiā Dei protectione jure conſidat, qui et non habita donat, amissa reparat, et reparata cufedit. Potens est enim ſi vos in mandatorum ſuorum via ambulare cognoverit, et ſic illata damaſta multiplici compensatione ſarcire, et vitam vobis que toto ma- gis adiuſu petenda eſt, aternam concedere.

EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Infirmam illitus valetudinem ſe dolere ſignificat. Sanguinum dolorum perlaetus, exoptat mori. Agat ipsa apud impp. ut Beatorem perversa molientem coer- ceant.

Gregorius ^a Rusticianæ patriciæ.

Quoties de urbe regia ad nos aliquis venit, cura-

^b In Vatic. A, B, E, huic epiftolæ p̄mittitur mense Feb., indict. 6. Conſentit duo ali⁹ Mss.

Epift. XXI [Al. 25]. — ^a Sic legitur in Turon. Colbert., Norm., aliisque Mss. pene omnibus, et in vet. Edit. Veneta 1504, Paris., Lugd. In Vaticana autem Ed., Pascali consuli Siciliæ. Et quidem in plur. Mss. poſt Consolantiae additur Siciliæ. Imo in uno ex Colbert. integer titulus habetur ut in Ed. Vatic.

Epift. XXII [Al. 26]. — ^a Ia reſtituimus ex quinque Vatic., omnibus Norm., Colbert., Reg., e;c., et ex antiquioribus editionibus, ut et ex Joanne Diacono. Male autem in plerisque editis, Rusticiæ. Eſt autem illa Rusticianæ patricia ad quam Gregorius plures dedit epiftolas; de ea vide quæ diſimus epift. 21 lib. II, indict. 10, nunc epift. 27. Gussanv.

^b Norm., qui omnia... dirigat. Flagella tempo-

A nobis eſt de corporis vestrī ſeptimane req̄uire, ſed peccatiſ meis facientibus, ea ſemper audio quæ me pœnit audire, quia in tanta temnitate atque debilitate adhuc in vobis referunt podagra dolores excre- core. Sed oro omnipotentem Dominum ^b ut omnia quæ in vetro corpore aguntur ad ſalutem animaſ dirigantur, ut flagella temporalia aeternam quietem vobis p̄ſerant, et per eos dolores qui cum fine ſunt, gaudia vobis ſine fine concedat. Ego autem in tanto gemitu et occupationibus vivo, ut ad dies quos ago me pervenire pœnitiat, ſolaque mihi conſolatio ſit mortis exspectatio. Unde peto ut pro me debeat orare, quatenus de hoc carniſ carcere citius educar, ne tantis doloribus diuitus torquerat.

B Præterea indico quemdam hic nomine Beatorem, qui quaſi ^c comes privatariū dici vult, reniſſe, et multa contra omnes agere, maxime autem contra excellentiæ vestræ homines, vel nobilissimiarum neptium vestrarum, quaſi res publicas querens. Et nos quidem perverse eum agere non permittimus, ſed neque utilitatibus publicis poſſumus obviare. Vos ergo apud piſſimos principes, ſicut poteris, agite, ut ei agere prava contradicant. **1134** Nam cum omni ſtrepitū neque utilitas publica agitur, neque aliquid magni eſt compendii quod repeteſe videtur. Dulciſſimum filium meum domnum Stratelgium mea peto vice ſalutari, quem omnipotens Deus ſibi vobisque nutriat, voſque ſemper de ſua gratia et de vita illius conſoletur. De reverſione autem C vestrā quid ſcribere debo, qui quantum eam deſiderem ſcitis. Sed dum caſuarum obligationes aſpicio, mihi in deſperatione eſt, atque ideo Creatore omniū exoro, ut ubiq̄ue que eſtis, ubiq̄ue fueris, ſuę voſ dexteræ extenſione protegat, atque à malis omnibus conſervet.

EPISTOLA XXIII.

AD BONIFACIUM NOTARIUM CORSICE.

Joannem clericum hortetur ut Romam cognoscendus veniat.

Gregorius ^a Bonifacio notario Corsicæ.

Ea quæ nobis experientia tua de Joanne, Ravenate clericō, indicavit facere, idcirco diſtulimus, ^b quia de qualitate personæ abſentis iudicare nō poſſumus. Sed hortare eum ut ad nos ventre leſi-

D net, quatenus in p̄ſenti mores et personæ iſtæ ralia aeternam quietem vobis p̄ſerant. Conſentiam quatuor ex Vatic. et Rhemensis uterque, quod hæc ultima, dirigat. Flagella, etc.

^c Prius mendose legebatur comes privatorm. De hac dignitate lege Cassiodorum, lib. VI Var., c. 8, ubi dicitur hic comes privatariū a privata priu- p̄pū nō ſub-tantia quam gubernabat.

Epift. XXIII [Al. 27]. — ^a Infra, epift. 38 et 40. Bonifacius Constantinopolim mittitur; at prius ordi- natur diaconus. Proinde hic legendum non patet. Constantiopolitano, etsi in Editis omnibus ac p̄-lerisque Mss. habeatur. Non legitur in P̄teſteſſi alii que Norm.

^b In iſdem Codicibus et in tribus Vatic., quæ in abſenti vel in abſente de qualitate persone ju- sed hortare ut ad nos.

qualitatem subtler addiscentes, quid de his quæ polit fieri debeat sine dubietate aliqua disponamus.

EPISTOLA XXIV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Proculo episcopo ea quæ per absentiam suam fuerant neglecta reparari opem serat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Quare venerabilis frater noster ^a Proculus episcopus ab Ecclesia sua diu absuerit experientia tua non ignorat. Ad quam quoniam Deo proprio habita nunc, ut oportuit, satisfactionis purgatione reversus est, ne forte per ejus absentiam in aliquo Ecclesiæ ipsius sit neglecta utilitas, aut aliqua sint de ejus jure subtractæ, reparare ea vel corrigerem cupienti illi in omnibus æquitate servata solatiari te volumus atque concurrere, ut, tua opitulatione suffultus, in his quæ ab eo agenda sunt, nec difficultatem aliquam quorundam impedimento sustineat, nec diutius debeat laborare.

EPISTOLA XXV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Palumbum episcopum ut res Ecclesiarum tueatur diligenter, sin minus partes illius ipse compleat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Pervenit ad nos reverendissimum fratrem et coepiscopam nostrum ^a Palumbum, quod dici grave est, Ecclesiæ suæ vel parochiarum causas **1235** et utilitates negligere, ut non solum res alias vel municipia earum, sed etiam et ministeria apud diversos esse incaute patiatur. Quod ita esse hoc etiam nobis ex parte aliqua innuit ac confirmat, quod Gregorius lator presentium, qui juris se Emolitanæ Ecclesiæ, quæ in ejus diocesi constituta est, esse prohibet, ab alio se indebet, eo præsente, queritur servitio subjugari. Ideoque experientia tua prædictum fratrem nostrum studeat commonere, ut res Ecclesiarum vel parochiarum suarum sive ministeria, rationabiliter vindicet atque defendat, et ab aliis detineri nullo modo patiatur. In qua re ne quam forte excusationem valeat invenire, tua ei volumus salva æquitate adesse solertia. Quem si forte, ut hactenus existit, videris esse negligentem, ea quæ eum facere oportuerat te agere volumus et implere in omnibus, quatenus Ecclesiarum utilitas nulla occasione de-

EPIST. XXIV [AI. 29]. — ^a Is erat episcopus Nicoterae, ex epist. 48. lib. ix. indict. 2.

EPIST. XXV [AI. 30]. — ^a Antea *Proculum*, sed mss. sex Codices optinæ note, quos consuluimus quibus similes sunt Edi. 1504, 1508, 1539, et aliae antiquæ legunt *Palumbum*. Videtur autem *Palumbus* esse episcopus Consentæ, de quo fit mentio in epist. 4 l. vii. indict. 1, nunc epist. 3 lib. viii. GUS-BANV. Ad eundem quoque scribit sanctus Gregorius, epist. 47 lib. ix. indict. 2. Laudator hæc epist. ab Hinckaro, opusculo 33, c. 43. Ab eodem multæ citantur epistole sancti Gregorii, ut tertia libri ix, in capitularibus Caroli Calvi, tit. 7 cap. ultimo. Octava ejusdem libri, in opusc. 33, c. 17; ibid., epist. 408 laudati libri noni. Ejusdem opusculi cap. 20 citatur epist. 107 prædicti libri. Cap. 22, refertur epist. 45 libri xi, ad Theoctistam de hæresi infamata;

cap. 43, epistola 47 libri ix. In opusculo denique 42, seu in epistola Caroli Calvi nomine scripta ad Adrianum papam, adducitur ex epist. 116 libri ix insigne testimonium.

^b Hæc nullis in Mss. reperimus.

EPIST. XXVI [AI. 31]. — ^a In Excusis, filii Ecclesiæ. Utinam vocem nec in Vaticanis, nec in Norm., Colbert., aut aliis Mss. reperimus; unde illam respuendam duximus; si qui tamen ipsam retinere voluerint, per nos licet. Qui vero sint filii Ecclesiæ docemus in notis ad epist. 56 lib. iii.

^b Dura verba episcopo a subdiacono intimanda. Nec leviora sunt quæ sequuntur coram aliis exporanda. Scribant sancto Gregorio, dicam, hanc qui correptionem improbant, episcopalisque dignitatis læsa, acerrimum ejusdem dignitatis vindicem, reum, si possint, peragant. AUGET.

A pereat; sed et nobis quæque acta fuerint renuntiare festina, ut a nobis quid post hoc facere debeas instruaris. ^b Data mense Martii, indict. 6.

EPISTOLA XXVI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Paschali episcopi negligentiam coram selectis testibus reprehendat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campanie.

Pervenit ad nos fratrem et coepiscopum nostrum Paschali ita desidem negligentemque in eunotis existere (Grat., dist. 84, c. 4), ut in nullò quia est episcopus agnoscatur; adeo ut neque Ecclesia ipsius, neque monasteria, ^a sive illi, vel oppressi pauperes, ejus erga se dilectionis studium sentiant, nec aliquam supplicantibus sibi in quibus justum est opem B defensionis accommodet, et, quod adhac dici est gravius, consilia sapientum et recta suadentium nulla patiatur ratione suscipere, ut quod per se nequit attendere, ab alio saltē possit addiscere; sed, rebus quæ ad pastoris curam pertinent prætermisis, ad fabricandum naves toto se studio inutiliter occupare. Unde, sicut fertur, contigit quadringtones illum aut amplius jam solidos perdidisse. Hoe quoque ejus culpis adjungitur, quod ita quotidie despectus cum uno aut duobus clericis dicitur ad mare descendere, ut et apud suos in fabula sit, et extraneis sic vilis ac despicibilis videatur, ut nihil habere in se episcopalis vel genii vel reverentiae judgetur. Quod si ita est, non sine culpa tua esse cognoscas, ^b qui eum objurgare atque coercere, C **1236** ut dignum est, distulisti. Quia ergo hoc totum non solum ipsum reprobat, sed etiam ad sacerdotalis officii pertinere probatur opprobrium, volumus ut eum coram aliis sacerdotibus vel quibusdam de filiis suis nobilibus contestari pro hac re debeas, et adhortari ut, vitio torporis excusso, deses esse non debeat, sed in Ecclesiæ suæ ac monasteriorum cura sit vigilans, paternam filiis suis charitatem exhibeat, in defensionem pauperum cum discretione, in quibus justitia suaserit, sit erectus, consilia sapientum libenter suscipiat, quatenus et civitas illa ejus queat sollicitudine consolari, et ipse desidiæ suæ culpas valeat operire. Si vero, quod non credimus, post hanc adhortationem nostram solito adhuc more negligens esse tentaverit, ad nos est modis omnibus

36, epist. 13 ejusdem libri xi; cap. 43, epistola 47 libri ix. In opusculo denique 42, seu in epistola Caroli Calvi nomine scripta ad Adrianum papam, adducitur ex epist. 116 libri ix insigne testimonium.

^b Hæc nullis in Mss. reperimus.

EPIST. XXVI [AI. 31]. — ^a In Excusis, filii Ecclesiæ. Utinam vocem nec in Vaticanis, nec in Norm., Colbert., aut aliis Mss. reperimus; unde illam respuendam duximus; si qui tamen ipsam retinere voluerint, per nos licet. Qui vero sint filii Ecclesiæ docemus in notis ad epist. 56 lib. iii.

^b Dura verba episcopo a subdiacono intimanda. Nec leviora sunt quæ sequuntur coram aliis exporanda. Scribant sancto Gregorio, dicam, hanc qui correptionem improbant, episcopalisque dignitatis læsa, acerrimum ejusdem dignitatis vindicem, reum, si possint, peragant. AUGET.

transmittendus, ut hic positus discere possit quid vel qualiter secundum timorem Dei agere conveniat sacerdotem. • Data mense Martio, Indictione 6.

PISTOLA XXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Campaniae episcopos officii sui immemores convocet, atque ut vigilanter agant moneat. Si quem postea noris desidem, mittat illum Romam.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniae.

Quoties illa de fratribus coepiscopisque nostris audiimus quae et illos reprehensibiles ostendere, et nobis tristitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit necessitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis est Campaniae episcopos ita negligentes existere (*Grat., dist. 84, c. 2*), ut, immemores honoris * sui genique, neque erga Ecclesias, neque erga filios suos paternæ vigilantæ curam exhibeant, vel monasteriorum sollicititudinem gerant, seu in oppressorum se et pauperum tuitioni impendant, ideo hac tibi auctoritate præcipimus ut eis a te convocatis, ex nostro illos mandato districte commoneas, quatenus desides ulterius esse non debeant, sed sacerdotalem se habere zelum et sollicititudinem opere doceant, atque ita in his quæ eos juste secundum Deum agere convenit, vigilantes existant, ut nullum nos de eis denuo murmur exasperet. Si quem vero eorum post hæc negligentem esse cognoveris, ad nos eum sine aliqua excusatione transmitte, * ut quam sit grave nolle ab his quæ reprehensibilia et valde vituperanda sunt corrigi regulari in se valent distinctione sentire.

1237 EPISTOLA XXVIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Coenam presbyterum, ex qualitate loci ad quem assumptus fuerat afflictum, restituat priori loco.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quorundam ad nos relatione pervenit (*Grat., dist. 74, c. 6*) Cosmam, qui ex monacho monasterii sanctæ Lucie a decessore vestro venerandæ memorie Maximiano in Ecclesia Syracusana factus subdiaconus atque a vobis postea in possessione quæ Juliana vocatur presbyter dicitur ordinatus, ita nimia tristitia et loci qualitate vehementer afflictum, ut vitam sibi pœnam existimet, * et contritionis suæ fuga

* Hoc præmittitur in tribus Vatic. et duobus Colbert.

PIST. XXVII [Al. 35]. — * Quid honor geniusque episcoporum postulet, non semel exprimit vir sanctissimus. Quatuor hic commemorat: studium erga Ecclesias, paternæ vigilantæ curam erga filios, monasteriorum sollicitudinem, oppressorum et panperum tuitionem. In epist. 26, Anthemio, easdem sacerdotes episcopo attribuit, in utraque torporem desideriumque exigit. AUGET. Vide similem loquendi modum, supra, epist. 25.

* Lege sancti Petri Damiani. lib. i, epist. 42, Alexander II. Sanctus Chrysostomus, hom. 24, in cap. xi Act. : *Expostularunt cum illo... singulari dispositione accidit illum (Petrum) reprehendi, ut hi discant... Vide autem quam alienus sit a fastu et rana gloria. Incipiens enim Petrus exposuit illis per ordinem, etc. Idem, in homil. de ferendis reprehensionibus, exemplum assert Moysis a socero homine barbaro reprehensi. Non inflabatur, inquit, vel principatus ma-*

A querat auxilium. Et ideo quia tales erga subjectos nostros debemus existere quales nobis, si subjecti fuissetsemus, nostros volueramus esse præpositos, magnæ benignitatis est, si eum in Ecclesia ubi subdiaconi est functus officio sanctitas vestra reducere atque illuc presbyterum voluerit constituere cardinalem. Quod et facere quantum arbitramur debet, si tamen nihil est quod justè contra ipsum animos vestros exasperet. Si vero aliqua culpa est, suis nobis hoc epistolis fraternalis vestra ut scire possumus insinet. • Datum mense Aprilis, indict. 6.

PISTOLA XXIX.

AD PHILIPPUM PRESBYTERUM.

Carissimi se de Andrea obitu, quod ad eternæ gaudia pervenerit. Philippum rogat ut idem sibi a Deo impetrat. Ipsi mittit solidos quinquaginta.

B Gregorius a Philippo presbytero.

Suscepi epistolas dilectionis tuæ, in quibus mihi innotescere curasti quod vir venerabilis Andreas, presbyter, de hac luce migraverit. De cuius erectione gavisus sum, quia ad ea quæ semper expetiit gaudia eterna pervenit. De solidis vero qui pro faciendo xenodochio a filio nostro Probo abbatे Jerosolymis relictis sunt, hoc quod deliberatum fuerat, ut fieri debuisse, immutari 1238 non potuit. Sed benedictionem parvulam quinquaginta solidos sanctitati vestræ transmisi. Vos igitur pro me, sicut credo quia facitis, enixius orate, ut de præsentis vita pellago me omnipotens Deus sua manu eripiat, atque me quiescere in æterne vitæ liuore concedat. Graves enim hic gladiorum oppressiones et causarum tumultus patior. Sed si me diligitis, orando monstrate, quatenus orationis vestræ intercessionem sentiam, et amplius in tot malis atque perturbatiouibus non affligar. Omnipotens Deus sua vos manu protegat, et perveire cum vestris ad celestia bona concedat. Mense Maii, indictione 6.

PISTOLA XXX.

AD DEUSDEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Theodorum cum Defensore ad Venantium mittat, de Theodori expostulationibus inquisitorum.

C Gregorius Deusdedit episcopo Mediolanensi.

Frater et coepiscopus noster Theodorus multa queritur se contra justitiam atque promissionem

D gemitum, vel miraculis quæ operatus erat, neque rebore suffundebatur quod tot præsentibus iisque subditis corrigeretur; sed considerabat quod licet magna et se signa fierent, humanæ tamē esset particeps nature, quam non raro multa latent, atque ideo cum manus in diu consilium suscepit. Est nunc videre aliquos, etc. AUGET.

PIST. XXVIII [Al. 36]. — * Gratianus, contristationis suæ lugam querat auxilium. Favent huic lect. Colbert. et Reg.

* In endem Cod. Colbert., mense Maio, indict. 6. At paulo antea, ibid., et in alio Colbert., sicut et in inox laud. Reg., legitur mense Aprili, indict. 6.

PIST. XXIX [Al. 28]. — * Sic antiquæ Editiones et MSS. Codd. Male in aliis : Philippo episcopo. GCS-SANV.

* In Vatic. D et F, qui... filio nostro Probo abbat... relictæ sunt; quæ lectio alium inducit sensum.

PIST. XXX [Al. 37]. — * In tribus Vatic. huic epist. præfigitur mense Aprili, indict. 6.

tum sanctitatis perpetui, quæ nos facile non duximus credenda. Sed quia hæc relinquere sine inquisitione non possumus, fratri et coepiscopo nostro Venantio ejus causam deputavimus ventilandam, ut subtiliter ipse cognoscat, nobisque renuntiet. Tua itaque fraternitas eudem episcopum cum defensore Ecclesiae sue sub festinatione ad prædictum fratrem dirigat, ut nos, ejusdem negotii cognita veritate, suis ipse epistolis certiores reddat.

EPISTOLA XXXI

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Pessimos reges ad populi peccata punienda, optimos ad subditorum consolationem constitui. Hortatur ut afflictæ reipublicæ subveniat.

Gregorius Phocæ Augusto.

^a Gloria in excelsis Deo, qui, juxta quod scriptum est, immutat tempora, et transfert regna; et quia hoc cunctis innovuit quod per prophetam suum **1239** loqui dignatus est, dicens: *Quia dominatur excelsus in regno hominum, et cui voluerit ipse dat illud* (Dan. iv, 14). In omnipotentia quippe Dei incomprehensibili dispensatione alterna sunt vite mortalis modera-mina, et aliquando cum multorum peccata ferienda sunt, unus erigitur per cuius duritiam tribulationis jugo subjectorum colla deprimantur, quod in nostra diutius afflictione probavimus. Aliquando vero cum misericors Deus ^b mœrentia multorum corda sua decrevit consolatione resovere, unum ad regimidis culmen provehit, et per ejus misericordia viscera in cunctorum mentibus exultationis sue gratiam infundit. De qua exultationis abundantia roborari nos cilius ereditus, qui benignitatem vestræ pietatis ad imperiale fastigium pervenisse gaudemus. *Læten-*

EPIST. XXXI [At. 38]. — ^a Olim in rebus lœtis et gratiarum actionibus usurpari solitum hymnum *Gloria in excelsis Deo*, jam observavimus lib. v, epist. 39, nota d. Antiquum morem suam testificandi lœtitiam hujus hymni decantatione, perseverasse usque ad Caroli Mag. tempora, patet ex Anastasio in Leone III. Pariter, inquit, se amplectentes cum lacrymis se osculati sunt (Leo et Carolus) et prædicto pontifice *Gloria in excelsis Deo* inchoante, etc. Verum paulo post hujus hymni loco decantari cœpit *Te Deum laudamus*. Si quidem Stephanus papa exceptus est Rheinus a Ludovico Pio, præcinentibus pro tanta exultatione variis Ecclesiæ ordinibus *Te Deum laudamus*, etc., ut in ejusdem Ludovici Pii Vita legitur. In meæ etiæ positum erat apud Græcos, his verbis, *Gloria in excelsis Deo*, etc., uti ad gratias agendas, ut expresse docet Chrysostomus homil., 3 in cap. i epist. ad Coloss. Porro qua occasione epistola hæc scripta fuerit, omnes norunt. In superioribus Editionibus, initio libri xi, nunc xiii, legitur sub titulo epist. 4: *De Phoca coronato*, etc. Verum hoc ad calcem amandandum censuimus. Gregorius arguit nonnulli, quasi de Mauricio iniquius, de Phoca adulatore scripsérunt. Verum, ut taceamus adversum in multis Gregorio fuisse Mauricium, nempe in controversia cum Jeanne Constantiopolitano œcumenici titulum usurpante, in Maximini Salouitani ordinatione, in pace cum Langobardis ineunda, indict. 43, epist. 40; ut etiā taceamus immanitatem insigni foedaque avaritiae labi præclaras Mauricii doles tuæ saltæ fuisse deformatas, cum ingentem captivorum numerum jugulari maluit, quam peregrina pecunia in singulorum pretium a Chagano taxata illos redimere; certum est exarchos in Italiæ, ut reliquias illic imperii adver-

A tur cœli, et exultet terra (Psal. xcvi, 11), et de vestris benignis actibus universus reipublicæ populus nuncusque vehementer afflictus hilarescat. Comprimentur jugo dominationis vestræ superbæ mentes hostium. Releventur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum. Virtus cœlestis gratiæ inimicis terribiles vos faciat, pietas subditus benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa res publica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo imperii pii libertas sua. ^c Hoc namque inter reges gentium **B** et reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicæ domini liberorum. Sed melius hæc orando quam suggerendo dicimus. Omnipotens Deus in cuncta cogitatione et opere cor vestræ pietatis suæ gratiæ manu teneat, et quæque justæ, quæque clementer agenda sunt, inhabitator vestri pectoris Spiritus sanctus benigne disponat, ^d ut et temporali regno vestra clementia sublimetur, et post multorum annorum curricula ad cœlestia regna pertingat. ^e Dat. mense Junij, inductione 6.

EPISTOLA XXXII.

AD EUSEBIAM PATRICIAM.

Hortatur ut plus ea quæ anime quam quæ sunt corporis cogite.

Gregorius ^a Eusebiæ patriciæ.Et si occupata mens vestra ^b divitiis, aut fortasse

sus Langobardos tutarentur, missos per impotentiam et avaritiam majora quam hostes ipsi dannata Italiam attulisse. Adjacentes quoque Italiæ insulas exactionibus nimis oppressas queritur Gregorius lib. v, epist. 41. Igitur magis æqua sperans tempora, hic ad Phocam scribit: *Releventur restra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum*. Epist. vero 38: *Domino laudes debemus, quod, remoto jugo tristitia, ad libertatis tempora sub imperiali benignitatis vestræ pietate pervenimus*. Denique, epist. 39: *Deo gratias debemus quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis lene rediit jugum*. Quippe in ipsis imperii primordiis clementiam in subditos ac liberalitatem summam ostendebat Phocas; flecte quidem, nimisrum ut exacerbatos ex decessori sui tum avaritia tum immanitate sibi conciliaret animos. At non divinabat sanctus Gregorius mores ejus brevi mutatos iri in pejus, et Phocam postmodum ^c bscenius se libidinibus mancipaturum ac optimorum virorum cruento satiaturum. In eo elianisi futurum id prævideret, de praesenti rerum statu, non de futuro, suis in epistolis loqui debuit.

^b Vulgat., invitius MSS., *mœrentium corda, sua decrevis collatione resovere*. Multa alia, prælendentibus MSS., hac in epistola mutavimus; at cum leviora sint, de his monere operæ pretium non duximus.

^c Idipsum supra notavimus, lib. viii, epist. 51, nunc lib. x. GUSSANV.

^d Ita Norm., præsertim et Turon. In Vulgatis legitur, *ut de temporali regno vestra clementia post multorum annorum curricula*, etc.

^e Nullibi id legimus præterquam in duabus Colbert., ubi tamen pertinere videtur ad epist. sequentem.

regiae civitatis tumultuosis implicationibus **1240** nos per epistolas suas visitare postponit, nostrum est tamen etiam aversa filiorum corda dulci charitate prosequi, eaque ad benignum animum et admonendo et orando revocare. Unde nunc debatum salutationis alloquium solvens, horum ut excellentia vestra a civitatis iustus superfluis tamultibus animum avertat, plusque ea quae animae quam quae sunt corporis cogitat. Transitoria esse omnia perpendat. Venturi iudicis examen tremendum cum meta et lacrymis quotidie sine cessatione consideret, illumque diem, in quo perturbanda sunt omnia, cum timore ad animum reducat, ut iram judicis in ipso jam die non timeat. Omnipotens autem Deus haec vestris cogitationibus aspiratione sui spiritus infundat, vosque et hic cum nobilissimo conuge et tranquille vivere, et de domini Strategi salutem gaudere faciat, atque post longa tempora ad aeterna premia pervenire concedat.

EPISTOLA XXXIII.

AD SMARAGDUM EXARCHUM.

Ut Firminum episcopum ad Ecclesiae unitatem reversum, a Severi molestiis defendat hortatur. Servatum triginta dierum inducas Cillanem, ut Pisano pacisci noscias.

Gregorius Smaragdo patricio et exarcho.

Olim novimus, excellentissime fili, quo desiderio, quave conversione animi, pro adunanda Dei Ecclesia in Istriae videlicet partibus, zelo Redemptoris nostri, amore aeternae mercordis, studii vestri servorum extiterit. Quod cum ita sit, ea quae nobis de illis appetuntur sunt partibus nuntiata, ad vestram non destitimus perferre notitiam. Firminus siquidem frater et coepiscopus noster, ^b Tregestinæ antistes Ecclesiae, ante adventum vestrae excellentiae salubri consilio ab schismate, quo inhenserat, resipiscens, atque ad unitatem matris Ecclesiae rediens, nostris est epistolis confirmatus, quatenus in vero quem cognoverat sinu matris Ecclesiae, fortitudine animi fluxus ac stabilis permaneret. Quo auditio Severus, ^c Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis, ^d cum diversis

EPIST. XXXII [AI. 39]. — ^a Videtur fuisse filia Rusticianæ patriciarum, ex epist. 21, nunc 27, lib. II, indict. 10; epist. 44 lib. III, nunc 46 lib. IV. GUSSANV.

^b Rhemensis et Vatic. D, *divinis actionibus, ausortasse, quod etiam legitimus in vet. Ed.*

^c Puto filium fuisse supradicta Eusebiæ, sive nepotem Rusticianæ; quod colligo ex epist. 23 lib. VII, nunc 22 lib. VIII, indict. 4; epist. 38 lib. IX, nunc 44 lib. XI; epist. 26 lib. XI, nunc 22 lib. XIII. GUSSANV.

^d Posset addi mense Junio, indict. 6, siquidem ita legitur initio epistolæ hujus in tribus MSS. Vatic.

EPIST. XXXIII [AI. 40]. — ^a Ita melius Vatic., Norm., Colbert., Rhem., etc., quam Excusi, ubi legitur *pro adjuvanda*.

^b Tergestum, vulgo Trieste, urbs Istriae in Carnorum continuo sita; in intimo recessu sinus Tergestini, Golfo di Trieste ab ea dicti. Portum habet capacem, estque episcopalis sub patriarcha Aquileiensi, sive Utinensi archiepiscopo. GUSSANV. Legimus Trekestum in quoque Vatic., et in omnibus Norm., ino et in vet. Ed. quos sequi cogimur.

A primum coepit, si posset, suasionibus a bono reuocare proposito. Quod dum perficere Deo auctore minime valueret, seditionem illi suorum civium excitare non timuit. Quanta vero praedictus frater et coepiscopus noster Firminus ex eadem immisione pertulerit, plenius illic ac verius e vicino poteritis agnoscere. Directis itaque excellentiae vestrae jussionibus his qui in Istriae partibus **1241** locum vestrum agere, Deo auctore, noscuntur, districtus jubetote, quatenus et saepedictum fratrem nostrum ab illatis debeant defensare molestiis, et quietem illius multis ad imitandum profutaram modis omnibus procurare; ut haec vestra provisio et conversorum sit optata securitas, et occasio apta sequentium. Excellentiam quo propter vestram paterno salutantes affectu, petimus ut zeli vestri in hac causa olim exhibiti nunc vehementies fervor incandeat; tantoque vos contra hostes Dei vindicis defensoresque reperiant, quanto apud Deum pretiosior est anima quam defensio corporis. Armet vos contra devios ipsa que in vobis fidei viget recitudo, redintegretur vestra temporibus quod in illis est partibus scismum corpus Ecclesiae. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, recitacionis ac integratam amorem. De divina namque miseratione confidimus quod tanto extiores hostes nostri relentiores vos contra se reperient, quanto vos iniuncti recte fidei divino in se senserint amore terribiles.

Præterea duas ^a ad Cillanem epistolas missimas, si pacem quae ab excellentia vestra in trigesita diebus facta est custodiaret; et rescripsit eam se servatorem, si tamen ipsi a reipublica partibus fuerit custodia. Homines autem illos quos tenuerat omnes cum rebus suis relaxavit. Sed de occisis hominibus suis valde dolet, atque de vobis vehementer suspectus est, quia si, quod Deus avertat, locum invenerit, etiam in pace eum non est dubium excessurum. ^f Ad Pisanos autem hominem nostrum dudum qualem debuimus, et quomodo debuimus, transmisimus; sed obtinere nil potuit. Unde et ^a dromones eorum jam parati ad egrediendum nuntiati sunt.

^a Patriarcha Aquileiensis post Heliam, ad quem Pelagius II scripsit. Incensa autem a Langobardis Aquileia, sedem transtulit ad Gradensem Ecclesiam, schismaticorum in illis partibus princeps. Vide que diximus ad epist. 16 lib. I. GUSSANV.

^b In Excusis, cum diversi primorum, etc., certe dissentientibus saltem plerisque MSS.

^c Ita in omnibus Norm., Turon., Colbert. et in duabus Vatic. In aliis legitur Varacinallem vel Vassacillonem; nullis autem in MSS. reperimus Tilquinum, ut est in Excusis.

^d Pisæ, vulgo Pisa, urbs celebris Etruriæ, nunc archiepiscopal.

^e De hac voce supra, epist. 37 lib. olim VIII, nunc lib. X. Liburnæ quoque aut Liburnicæ dictæ sunt hæc naves a Liburnis Illyrici populis. Horatius, epod. I:

Ibs Liburnis inter alta navem,
Amice, propugnacula.

Dromonariorum renigum meminit Cassiodorus, Varr. lib. IV, epist. 15.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Quod ad justam mensuram modium quo Ecclesiae coloni frumenta dabant redigerit landat. Jubet percutiam ex injusto modo pecuniam colonis pauperioribus secreto distribui.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua quod vel qualiter apud sacratissimum corpus beati Petri apostoli jusjurandum præbuerit memor est. Unde nos quoque securi discussionis tibi causam in patrimonio partis Syracusanæ commisi-
mus. Oportet ergo te fidem tuam, et ejusdem beati Petri apostoli timorem semper ante oculos habere, atque ita agere, ut neque ab hominibus in praesenti vita, neque ab omnipotente Deo in extremo judicio valeas reprehendi. **1242** ^a Salerio siquidem chartulario nostro narrante, cognovimus quia modium quo coloni Ecclesiae frumenta dare compellebantur viginti quinque sextariorum inveneris. Quod omnino exsecrati sumus, atque eamdem discussionis causam te tarde fecisse doluimus. Quia ergo eumdem modium te fregisse et justum fecisse comminemorata, gavisi sumus. Sed quia prædictus chartularius summam nobis quoque indicare studuit, quæ de fraudibus conductorum apud experientiam tuam jam de duobus territoriis est collecta, sicut te studiose fecisse fracto injusto modo gaudemus, quia in futuro nobis prospicimus, ita etiam de peccatis præteritis cogitamus, ne si ea quæ fraudulenter conductores a rusticis abs-
tulerunt ad nos perveniant, peccata quæ ab ipsis perpetrata sunt ad nos trahantur. Et ideo voluimus cum omni fide, omni puritate, considerato timore omnipotentis Dei, reducita ad memoriam distinctione beati Petri apostoli, per unaquamque massam colono-
nos pauperes et indigentes experientiam tuam de-
scribere, atque ex eis pecuniis quæ in fraudibus sunt inventæ, vaccas, oves porcosque comparare, et singulis coloniis pauperibus ea distribuere. Quod facere te cum consilio viri reverendissimi domini Joannis episcopi, atque Adriani chartularii nostri et rectoris volumus. Si autem necesse propter consilium fuerit, etiam filius noster dominus Julianus debet adhiberi, ita ut nullus alias agnoscat, sed omnino secretum sit. Vos ergo inter vos pertractate utrum in auro aut certe ^b in pecuniis eisdem coloniis pauperibus dari eadem continentia debeat. Quidquid vero communiter steterit, prius descriptionem, sicut d. xi, facito, et postmodum singulis juxta qualitatem sua paupertatis distribuere stude. Ego enim, sicut Magister

A gentium testatur, habeo omnia, et abundo; nec pecunias, sed mercedem quæro (*Philip. IV*). Ita ergo age, ut in die judicii de causa ^c mercedis quæ experientia tua commissa est mihi fructum quem feceris ostendas. Quod si pure, fideliter et strenue egeris, et hic illud in filiis tuis recipies, et postmodum retributionem plenariam in æterni iudicis examine habebis.

EPISTOLA XXXV.

AD CATULUM ET ROMANUM.

*Optatum defensorem in amovendis a sacerdotum con-
tubernio extraneis mulieribus adjuvet.*

Gregorius ^a Catulo, Romano, et Vintarith.

Pervenit ad nos quod qui sunt in sacro ordine constituti in territorio ^b Nursino cum mulieribus extraneis habitent. Quod quia ^c grave et **1243** valde indecens est, Optato defensori præcepimus ut eos debeat adhortari, quatenus, si ita est, nullus eorum cum extraneis mulieribus de cetero audeat habitare. Quod si forte adhortationem ejus neglexerint, hoc quoque ei injunximus, ut ad notitiam fratris et coepiscopi nostri Chrysanthi illud perducere debeat, dummodo per illum corrigat, aut cum ejus auctoritate prædictus defensor studeat emendare. Et ideo magnitudo vestra in hoc capitulo, sicut eam concedet, concurrat, atque eumdem desuper fratrem habeat in omnibus commendatum, ut vobis soliantibus et quæ ei injuncta sunt salubriter expleat, et in aliis contra rationem laborare non valeat.

EPISTOLA XXXVI.

AD CHRYSANTHUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

*Habientes cum extraneis mulieribus Nursinos sacer-
doles coercent.*

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Ex quorundam relatione cognovimus sacerdotes territorii Nursini cum mulieribus extraneis comman-
nere. Pro qua re valde nos fraternitas tua contrista-
tos agnoscat, quæ dudum talia, si tameu cognovit,
minime passa est coercere. Sed quoniam Optato præcipimus defensori ut hæc debeat modis omnibus emendare, et si quisquam ex eis in tali capitulo contumax voluerit apparere, ad fraternitatis tuae eum debeat evocare judicium, ideo sanctitati tuae neces-
sario duximus scribendum ut si quos de sacerdotibus ad tuam dioecesim pertinentibus cum extraneis cog-
noverit habitare, vel certe de quibus aniedictus Op-
tatus tuae renuntiaverit sanctitati ^d procaces invenerit, admonitione sacerdotali præmissa, et, si res ita exegerit, etiam canonican adhibens disciplinam, de-

Vide lib. iii, epist. 3, notam d.

EPIST. XXXV [Al. 42]. — ^a In Anglic. et Norm. tantum legitur *Catulo et Romano*. Additur *Wintharith* in quinque Vatic., Rhem. et Colbert. vet. In se-
cundo e Colbert., *Cartulario Romano*. In tertio, *Car-
tulario, Romano, et Winthareth*. In quarto, *Catulo, Romano, et Wictarith*. In quinto *Catulo et Romano*. Editi recent., pro *Wintharith*, habent Victorii.

^b De Nursia vide notam b ad cap. 1 libri xi Dialog.

^c In Norm., ignorant et valde indecens.

EPIST. XXXVI [Al. 43]. — ^a In Norm., Reg., Colb. et plur. aliis MSS., omittitur procaces invenerit.

^b Ilic merces accipienda videtur pro beneficio.

cetero emendare festinet, quia nos audire talia nulla per timur ratione. Sed et presbyterum quem dicunt sine Dei respectu plurimis violentias irrogare, admonere eum vel increpare pro talibus fraternitas tua studeat. Qui si te audire noluerit, a communione eum suspende, ut vel sic incipiat a pravis se actibus removere. ^b Mense Julii, indictione 6.

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Apostolicæ sedis benevolentia provocati, fraternitati tuæ, quam Panormitanæ Ecclesiæ ^a speculatoris constat suscepisse officium, pallii usum previdimus concedendum, illis videlicet **1244** temporibus, atque eo ordine, ut alios quoque insulæ Sicilie sacerdotes vel decessores tuos usos esse non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ sedis reverentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim status membrorum integer manet, ^b si caput fidei nulla pulset injuria, et ^c canonum maneat incolmis atque intemerata semper auctoritas, ut sicut a nobis hujuscemodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate susceptum adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujuscemodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent.

EPISTOLA XXXVIII.

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Diaconi sui absentiam ingeniose excusat. Mittit Bonifacium. Adversus Langobardos auxilium implorat. C

• Gregorius Phocæ Augusto.

Considerare cum gaudiis et magnis actionibus gratiarum libet quantas omnipotenti Domino laudes debemus, quod, remoto jugo tristitiae ad libertatis tempora, sub imperiali benignitatis vestre pietate pervenimus. Nam quod permanere in palatio, juxta antiquam consuetudinem, apostolicæ sedis diaconum vestra serenitas non invenit, non hoc meæ negligitiae, sed gravissimæ necessitatis fuit, quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent atque refugarent, nulli eorum poterat imponi ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram clementiam, omnipotentis Dei gratia

^b In omnibus MSS. haec desiderantur, præterquam in Colbert., ubi ad epistolam seq. videntur pertinere. Utrum tamen habeantur in Vaticanis, necne, non satis intelligitur ex variarum lectionum collectione quæ ad nos pervenit.

EPIST. XXXVII [Al. 44]. — ^a Alludit ad episcopi nonum, quod Græce *inspectorem* significat.

^b Intelligit sedem apostolicam, cui præsedit Romanus pontifex sancti Petri successor. Vide Matth. xvi. Gussany.

^c Leo I, epist. 92, ad Maximum Antioch., c. 4: *Universæ pacis tranquillitas non aliter custodiri poterit, nisi sua canonibus reverentia intemerata servetur.* Gussany.

EPIST. XXXVIII [Al. 45]. — ^a Epistolam hanc refert Amalarius, lib. iv de Eccles. Off., c. 25.

A disponente, ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente laetitia ^b ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illuc accedere valde timuerant. Sed quia eorum quidam ita senectute sunt debiles, ut laborem ferre vix possint, quidam vero ecclesiasticis curis vehementer implicantur, et ^c labor præsentium, qui primus omnium defensorum fuit, bene mibi ex longa assiduitate compertus est, vita, fide, ac moribus approbatus, hunc aptum pietatis vestre vestigiis esse judicavi. Unde eum, auctore Deo, diaconum feci, et sub celeritate transmittere studui, qui cuncta quæ in his partibus aguntur, invento opportuno tempore, valeat clementia vestre suggerere. ^d Cui rogo ut serenitas vestra pias aures inclinare dignetur, ut tanto nobis valeat celerius misereri quanto afflictionem nostram verius ex ejus relatione cognoverit. Qualiter enim quotidianis gladis et quantis Langobardorum incursionibus ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis explere **1245** suggestionis vocibus vallemus. Sed in omnipotente Domino confidimus quia ea quæ cœpit consolationis suæ nobis bona perficiet; et qui suscitavit in republica pios dominos, etiam extinguet crudeles inimicos. Sancta itaque Trinitas vitam vestram per tempora longa custodiat, ut de bono vestre pietatis, quod tarde suscepimus, diuties gaudeamus. (Joan. Diac., lib. iv, c. 21.)

EPISTOLA XXXIX.

AD LEONTIAM IMPERATRICEM.

Gratulatur de adepto imperio. Divinam illi precatur gratiam. Romanam Ecclesiam commendat.

Gregorius Leontiae Augustæ.

Quæ lingua loqui, quis animus cogitare sufficit quantas de serenitate vestri imperii omnipotenti Deo gratias debemus, quod tam dura longi temporis pena cervicibus nostris amota sunt, et imperialis calminis ^a lene jugum rediit quod libeat portare subjectis? Reddatur ergo Creatori omnium ab hymnidicis angelorum choris gloria in cœlo, persolvatur ab hominibus gratiarum actio in terra, quia universa res publica, quæ multa mororis pertulit vulnera, jam nunc consolationis vestre invenit somenta. Unde nobis necesse est omnipotentis Dei misericordiam enixius exorarc, ut cor vestre pietatis sua semper dextera teneat, ejusque cogitationes cœlestis gratia ope dispensem, quatenus tranquillitas vestra tanto

^b Modus loquendi magnam tum animi demissionem tum venerationem significans. Sanctus Paulinus, epist. 23, ad Severum, pag. 147: *Dum pedes lambo divinos, piarem castis labia immunda vestigias.* Isaïæ LX, 14: *Adorabunt vestigia pedum.*

^c Bonifacius, de quo fit mentio epist. 49, nunc 42, ad quem etiam scripsit epist. 3 lib. xii, nunc 4, lib. xiv. Is. fuit postea summus pontifex, dictus Bonifacius. Gussany.

^d Prior legebat *propter quod rogo.* In multis aliis hanc epistolam ad MSS. sinceritatem revocabimus, a qua in Excusis recesserat.

EPIST. XXXIX [Al. 46]. — ^a Ita Turon., Rhem., Colbert., Norm., Anglic., Vatic., quod multum discrepat a vulgata lect., *leve jugum subiit.*

rectius valeat sibi servientes regere , quanto domi-
natori omnium noverit verius deservire. In amore
catholicæ fidei faciat defensores suos , quos fecit ex
benigno opere imperatores nostros. Infundat in ves-
tris mentibus zelum simul et mansuetudinem , ut
semper pio fervore valeatis et quidquid in Deo exce-
ditur non inultum relinquere , et b si quid vobis de-
linquitur parcendo tolerare. Det nobis in vestra
pietate Pulcheria Augustæ clementiam , quæ pro zelo
catholicæ fidei in sancta synodo Helena nova vocata
est (Act. 4 synodi Chalcedonensis). Omnipotens Dei mi-
sericordia largiora vobis cum piissimo domino spatio
vivendi concedat , ut quo vestra longius vita exten-
ditur , subiectorum omnium consolatio validius com-
firmetur.

Rogare forsitan debui ut Ecclesiam beati Petri B
apostoli , quæ nunc usque gravibus insidiis laboravit ,
haberet vestra tranquillitas specialiter commenda-
tam. Sed qui scio quia omnipotentem Deum diligitis ,
non debo petere quod sponte ex benignitate vestre
pietatis exhibitis. Quanto enim plus timetis Condi-
torem omnium , tanto amplius ejus potestis Ecclesiam
amare , cui dictum est : Tu es Petrus , et super hanc
petram ædificabo Ecclesiam meam , et portæ inferi non
prævalebunt adversus eam. Et cui dicitur : Tibi dabo
claves regni cælorum ; et quocunque ligaveris super
terram , erit ligatum et in cælo ; et quæcumque solveris
super terram , soluta erunt et in cælo (Matth. xvi, 18).
Unde nobis 1246 dubium non est quam forti amore
ad eum vos stringitis , per quem solvi ab omnibus
peccatis enixius desideratis. Ipse ergo sit vestri cu-
stos imperii , sit vobis protector in terra , sit pro vo-
bis intercessor in cælo , ut per hoc quod , relevatis
duris ponderibus , in vestro imperio subjectos gau-
dere facitis , post multa annorum tempora in coelesti
regno gaudeatis (Joan. Diac. , lib. iv, c. 22).

EPISTOLA XL.

AD CYRIACUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM.
*Hortatur ut pacis studio a superbo Universali titulo
abstineat. Commendat Bonifacium diaconum.*

Gregorius Cyriaco patriarchæ Constantinopolitano.

Quanta sit pacis virtus , charissime frater , ex voce
dominica diligentius intuentes , quæ ait : Pacem meam
do vobis (Joan. xiv, 27) , ita in ejus nos decet dilec-
tione persistere , ut locum præbere discordiæ nullo
modo debeamus. Sed quia in radice ipsius vivere
aliter non valemus , nisi mente et actu humilitatem ,
quam ipse auctor pacis docuit , teneamus , cum ea
charitate qua dignum est suademos ut profanam elा-

b Excusi , si quid in vobis delinquitur. Hic vobis si-
gnificat contra vos. Ita psal. L , tibi soli peccavi pro
contra te solum.

c Hic MSS. dissident. In Vatic. D et Rhem. : Redeat
in vestra pietate Pulcheria Augustæ clementia. In A et
F : Sedeat vobis in vestra pietate Pulcheria Augustæ
clementia. Colb. et Turon., sed dat nobis , fortasse pro
se dat nobis..... clementia , ut legitur in Audoeno , Ly-
ran. et Gemet. In Beccensi , reddat nobis.

d Hic sequimur Turon. , Norm. , Colb. , duos Vatic.
In Excusi et in nonnullis MSS. , ab omnibus peccato-
rum nexibus desideratis.

EPIST. XL [Al. 47]. — a Jam sex anni erant a qui-
PATROL. LXXVII.

A tionem quæ animabus semper aduersa est , cordis
pede calcantes , perversi a superbique vocabuli b scan-
dalum Ecclesiæ auferre de medio festinetis , ne a pa-
cis nostræ societate divisi inveniri possitis. Sed unus
in nobis spiritus , una mens , una charitas , una in
Christo , qui sua membra esse nos voluit , sit compago
concordiæ. Nam quam durum , quam indecens , quam
crudele , quamque a proposito sit sacerdotis extra-
neum illum pacem quam aliis prædicat non habere ,
sanctitas vestra consideret , et suos de superbia fra-
tres scandalizare abstineat. Sed haec magis studeat ,
ut vanæ ac superflua elationis auctorem humilitatis
queat ense prosternere , quatenus in ejusmodi victo-
ria suum vos habitaculum sancti Spiritus gratia sibi
vindicet , et aperie impleatur in vobis quod scriptum
est : Templo Dei sanctum est , quod estis vos (II
Cor. vi, 17).

Præsentium vero portitorem dilectissimum com-
munem filium Bonifacium diaconum vobis in omni-
bus commendamus , ut quoquæ necesse fuerit ;
solutia vestræ , sicut decet , inveniat sanctitatis.

EPISTOLA XLI.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

Eulogium ad simoniam evelendarum hortatur.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Quadam die dum inter me et familiares meos de
consuetudinibus Ecclesiarum sermo fuisset exortus ,
quidam , qui in magna civitate Alexandrina a medi-
cinalis arte erat imbutus , b collectorem 1247 se
apud sophistam suum habuisse perhibuit , summæ
pravitatis puerum , quem repente dixit esse diaconum
ordinatum. Atque addidit quod per præmia et datio-
nes ordinatus fuisset , quia eamdem consuetudinem
in sancta Alexandrina Ecclesia convalescere fateba-
tur. Quod ego audiens obstupui , et valde miratus
sum , quia sanctissimi ac beatissimi viri domini Eu-
logii lingua , quæ tam multos haereticos ad fidem ca-
tholicam revocat , simoniacam haeresim de sancta
Alexandrina Ecclesia non erasit. Et quis erit cuius
exhortatio vel correctio hoc poterit emendare , si
magna et admirabilis doctrina ejus hoc sine emen-
datione reliquerit ? Unde pro absolutione animæ ve-
stræ , pro augmento mercedis vestræ , ut ante tre-
mendi oculos Judicis vestra in omnibus perfecta sint
opera , festinare debetis simoniacam haeresim , quæ
prima in Ecclesia exorta est , a sanctissima sede
vestra , c quæ nostra est , funditus eveltere atque era-
dicare. Propter hoc etenim contigit ut ecclesiastico-
rum ordinum a plurimis sanctitas caderet , quia

D bus Cyriacus Constantinopolitanum regebat Eccle-
siam , universalisque episcopi vocabulum , invito
sancio Gregorio , usurpabat , communione tamen
servata.

b In Colb. et Norm. , scandalum auferre de medio
Ecclesiæ.

EPIST. XLI [Al. 48]. — a Norm. , medicinalam lege-
rat. Rhem. , medicinalis erat.

c De trium sancti Petri sediū , scilicet Romanæ ,

Alexandrinæ et Antiochenæ unitate vide supra ,
lib. vii , epist. 40. Lege Hincmarum , opusc. 55 , c. 16.

personæ non pro vita et actibus, sed pro præmiis ad eos ordines adducuntur. Si autem mōrum merita, et non præmia queruntur, ad ordinationem personæ indignæ non venient. Et tanto plus incipiet vobis merces accrescere, quanto boni quique, qui adducti ad sacros ordines fuerint, de animarum lucris studuerint cogitare.

EPISTOLA XLII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

De non amiso oculorum visu, ac de aucto dominico grege gratulatur. Monet susceptas illius eulogias, necnon parata esse grandiora ligna, quibus si egel, scribat Bonifacio.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Magnas omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis fit sapor charitatis, cum impletur quod scriptum est: *Sicut aqua frigida sidenti, sic nuntius bonus de terra longinqua* (*Prov. xxv, 25*). Ante hoc enim temporis Bonifacii chartulari, responsalis mei, qui in urbe regia demoratur, vehementer me scripta turbaverant, quæ dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam sanctitatem vestram defectum corporei luminis pertulisse. Ex quibus scriptis gravi moerore percussus sum. Sed subito, Creatoris ac Redemptoris nostri gratia prosperrante, beatitudinis vestræ suscepit epistolam, * et, sanam de ea quam audiui corporis molestia agnoscens, exultavi vehementer, quia tanta lætitia cordis secuta est, quanta prius tristitia amaritudo præcesserat. Scimus enim quia in omnipotentis Dei adjutorio multorum salus est vita vestra. Nam tunc inter fluctus nautæ securi navigant, quando gubernator doctus atque artifex ad clavi regimen sedet.

In salutis autem vestræ gaudio ^b hæc quoque mihi est exultatio addita, quia et imminutos ore vestro Ecclesiæ hostes, et multiplicatos dominicos greges **1248** agnovi. Crescunt enim quotidie per lingue vestræ vomerem grana celestia, atque in supernis horreis multiplicantur; ita ut in vobis impletum esse gaudeamus quod scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boni* (*Prov. xiv, 4*). Unde aperte colligimus, quia quanto plus ad servitium Dei omnipotentis fugitivos ejus reducitis, tanto apud eum majus meritum habetis. Et quanto meritum majus accipitis, tanto potestis amplius impetrare quæ petitum. Rogo ergo ut pro me peccatore enixius oretis, quia et dolor corporis, et amaritudo cordis, et immensa vastitas mortalitatis inter tot barbarorum gladios me vehementer affligit. Inter quæ omnia non

EPIST. XLII [AI. 49]. — * In Turon., Rhen., Norm. et Vatic. D, et sanatos de ea corporis molestia quæ vel quam audieram.

^b Norman., hoc quoque mihi est exultationis additum.

* In plerisque Norm. legitur gloriæ vestræ, quo sane titulus episcopos a Gregorio compellatos non legimus.

* Prius legebatur supponatur, quod emendavimus ad Codices Vaticanos, Anglic. Norm.

* Eulogia idem hic significat ac benedictio, qua voce toties uititur sanctus Gregorius ad significanda munera ex charitate data. Eodem sensu usurpantur eulogiae, regulæ sancti Benedicti c. 54. Vide quæ

temporalem, sed æternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed intercessione vestræ beatitudinis hanc me obtinere confido.

Secundo vero anno nulla sanctitatis vestræ scripta suscepit, atque omnino contristatus sum. Et quidem vestræ benedictio, quam sine epistola transmisisti, data atque suscepta est. Sed quia plus me lingua vestra quam data lætitiat, minoris gratiae esse credidi quæ dabuntur. Communem autem filium Epiphanium diaconum, Alexandro atque Isidoro sanctissimæ Ecclesiæ vestræ diaconis feci scribere, ut constaret quia ea quæ transmissa sunt suscepisseem.

Scripsi vero quia grandia ad arbores ac temenos faciendos ligna paraveram, sed navis parva quæ venerat, hæc portare non potuit, et nihil mihi exinde rescripsisti. Unde si sunt necessaria, communis filius Bonifacio diacono nostro, quem nunc ad urbem regiam pro faciendis responsis transmittimus, scribide, ut mihi ipse rescribat quatenus præparentur, ut cum beatitudine vestra transmiserit, parata valeant inveniri.

Præterea transmisimus crucem parvulam, in qua de catenis amatorum vestrorum sanctorum Petri et Pauli apostolorum inserta est benedictio, quæ oculis vestris assidue ^c superponatur, quia multa per eamdem benedictionem miracula fieri consueverunt.

Omnipotens Deus cordi beatitudinis vestræ aspirat, ut pro me orare assidue curetis, et vos vestræ que omnes sua dextera protegat, atque post longa annorum curricula ad coelestia regna perducat.

* Eulogias vero sancti Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas cum ea charitate qua sunt directæ secundum notitiam earum suscepimus, et gratias affectui vestro referimus, quia ex his exterioribus quales erga nos interius sitis agnoscimus. (*Joan. Diac.*, lib. IV, c. 52.)

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM PANORMITANUM.

Quem videre peroptabat, manere in Sicilia concedit, ob navigi periculum.

Gregorius Joanni Panormitano.

Amorem circa nos vestrum, quem corporali nobis visione ^a voluimus exhibere, scriptis et **1249** operibus assidue demonstratis. Sed quid aliud hæc exhibendo agitis, nisi ut plus queramus videre, quem docemur amplius amare? Et paulo minus iam etiam murmur accepimus, quia non possumus videre quem amamus. Sed adfuit qui mibi impossibilitatem navigi ^b de vestra gloria narraret, atque ideo quod amavi

diximus ad epist. 29 lib. viii, et consule observatio- nes nostri Ilug. Menardi ad Concord. Regul. c. 61, pag. 875.

EPIST. XLIII [AI. 50]. — * Excusi, rotundis exhiberi. Nostram lectionem hauimus ex Vatic. A et Remig., in quibus solis Codicibus epistolam hanc invenimus.

^b Indicant hæc verba falso esse titulum Excusorum, Joanni Panorm. episcopo; neque enim ita scribit ad episcopos sanctus Gregorius, negat in epistolis aliis ad Joannem Panormitanum episcopum datu istud ipsius videndi desiderium ostendit.

retinui, et quod iratus fueram pepercidi. Omnipotens A Datum mense Aug., indict. 6. (*Joan. Diqc., lib. XI. c. 34.*)

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Quæ clericis suis iusta petentibus promisit exhibeat.

Gregorius a Joanni episcopo Panormitanus.

Implenda sunt semper postulantum desideria, quoties illa poscuntur quæ a ratione non deviant. Et ideo quia quædam capitula, quæ servaturum te clericis tuis petentibus promisisti, nostra ab eis b postulam auctoritate firmare, fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut ea quæ præsentia scripta continent sine aliqua debeat refutatione servare. Primum, ut de redditibus Ecclesiæ quartam in integro portionem Ecclesiæ tuae clericis secundum meritum, vel officium, sive laborem suum, ut ipse unicuique dare prospexeris, sine aliqua præbere debeas tarditate. De hoc vero quod ex fidelium oblatione accesserit, quartam partem in solidis, vel cellario, eis juxta pristinam consuetudinem dare non differas. Reliqua autem omnia mobilia in tua retineas potestate. Immobilia enim ecclesiasticis redditibus aggergentur, ut multiplicata quantitate c clericorum tuorum quarta, Deo largiente, proficiant.

C Tabularium autem una cum consensu seniorum et cleri memineris ordinandum, qui annis singulis ad amputandam fraudis suspicionem solemniter suas debeat rationes exponere. Vindemiarum autem tempore idem cleris emendi vinum de possessionibus Ecclesiæ tuae ad justa pretia, in quantum vendendum est, remedium consequatur. Nam satis contra rationem est ut quod potest extraneis venundari, clericis dato pretio denegetur. Possessiones igitur, vel si qua sunt alia ecclesiastico juri competentia, et ab extraneis indebitè detinentur, cum omni studio servata civilitate, in jus Ecclesiæ tuae c reparare festina, ut negligens in aliquo videri non valeas. Si quid igitur de quoconque clero ad aures tuas pervenerit quod te juste possit offendere (*Grat., dist. 86, c. 23, caus. 15, q. 7, c. 2*), facile nou credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; sed præsentibus senioribus Ecclesiæ tuae diligenter est **1250** veritas perscrutanda, et tunc si qualitas rei poposcerit, canonica districtio culpam feriat delinquentis. Hæc itaque omnia sic sollicite ac mansuete studii tui sit custodiare, quatenus nec tu præmissionis tuae videaris immemor extitisse, nec illi contra te justam occasionem invenire valeant murmurandi.

c In Vulgatis, *gratia assidua*.EPIST. XLIV [Al. 51]. — d In uno ex Colbert., *Mariniano Ravennæ episcopo.*b Vulgati, *postulatur... firmari.*c Ita restituimus ex MSS. Vatic., Reg., Colb. In Corb. tamen legitur, quartæ... proficiant. In ed., clericorum *quorun usibus Deo largiente... proficiant.*d Id est, dispensatorem quartæ partis reddituum Ecclesiæ atque oblationum. Hic clericis portiones distribuebat juxta ipsorum matriculam quæ tabula dicebatur. Augustinus, serm. 355: *Quisquis inventus*

EPISTOLA XLV

seu

CAPITULARE PRIMUM.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

Quid in Januarii, Malacitani episcopi, cuiusdam illius presbyteri, necnon Stephani episcopi causis inquirendum ac statuendum sit.

Gregorius Joanni defensori in nomine Domini eunti in Hispaniam.

In primis requirendum est de persona presbyteri dilectissimi fratris et coepiscopi nostri Januarii (*Grat., 2, q. 1, c. 7*); et si ita se veritas habet, sicut ejusdem episcopi petitio continet, in Ecclesiam B atque in locum suum modis omnibus idem presbyter revocetur. Si autem dictum fuerit quia contra ipsum causa aliqua mota sive probata est, subtiliter, ipso præsente et pro se rationem reddente, querendum est et genus causæ, et modus probationis, ut ex hoc recte colligere valeas utrum adhuc in exsilio demorari, an certe in Ecclesiam suam et officium suum debeat revocari.

De suprascripti vero episcopi persona hoc statuendum est, ut si nulla contra eum criminalis causa, que exilio vel depositione digna est, mota sive probata est, is qui eo superstite episcopus perverse ac contra canones in Ecclesia ejus ordinari præsumpsit, sacerdotio privatus, ab omni ecclesiastico ministerio repellatur. Qui etiam eidem dilectissimo Januario fratri et coepiscopo nostro tradendus est, ut aut ab ipso in custodia habeatur, aut certe ab eo ad nos per omnia transmittatur. Episcopi vero qui eum ordinaverunt, vel ordinationi ejus consentientes interfuerunt, in sex mensibus dominici corporis et sanguinis communione privati, agere poenitentiam decernantur in monasterio, et suprascriptus Januarius loco et ordini suo modis omnibus reformetur. Si vero communione privatis mortis conligerit imminere periculum, benedictio eis viatici non negetur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati episcopi se metu judicis consensisse ac talia fecisse non sua sponte fassi fuerint, et tempus eis abbreviandum est, et modus poenitentia temperandus. Si vero ille D qui locum ejus invasit de hac fortasse luce migraverit **1251** et alter est ordinatus, quia levior culpa videtur, cum non quasi isti superstiti, sed successisse defuncto videatur, episcopatus illi officium ab illa Ecclesia tantummodo interdicatur ut in alia Ec-

fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula clericorum.

e Meudose vulgati, *præparare.*

f Ilæc nullis in Codicibus legimus, præterquam in duobus Colbert., ubi obscurum est utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem pertineant.

EPIST. XLV [Al. 52]. — g Heæc epistola invenitur in omnibus Vatic., Norm., Anglic., Colbert., Teller., Turon., Rhemens., Corb. In quinque Vatic. legitur: *capitulare quod observandum est a Joanne defensori eunte in Hispaniam.*

eclesia quæ sacerdote vacaverit, si electus fuerit, possit esse episcopus, ^b ad Malacitanam tamen Ecclesiam nunquam aliquo modo reversurus. Gloriosus autem Comitiolus quidquid predictus episcopus per violentiam atque insecutionem ipsius expendisse vel damnum pertulisse dato sacramento firmaverit, eidem episcopo restituere condemnatur. Si autem aliter quam antefati episcopi petitio continet actum esse forsitan perhibetur, subtiliter querendum est, et veritate cognita, cum Dei timore quod justitiae ordo suaserit judicandum.

Quia ergo Stephanus episcopus in odio suo quædam ficta, et de falsis se capitulis accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed injuste se asserit condemnatum, diligenter quærendum est primo si judicium ordinabiliter est habitum, aut si alii accusatores, alii testes fuerunt. Deinde causarum qualitas est examinanda, si digna exsilio vel depositione fuit. Aut si eo præsente ^c sub jurejurando contra eum testimonium dictum est, seu scriptis actuū est, vel ipse licentiam respoudendi et defendendi se habuit. Sed et de personis accusantium ac testimonium subtiliter quærendum est, cuius conditionis, cuiusque opinionis, aut ne inopes sint, aut ne forte aliquas contra predictum episcopum inimicitias habuisent, et utrum testimonium ex auditu dixerunt aut certe se scire specialiter testati sunt, vel si scriptis judicatum est, et partibus præsentibus sententia recitata est. Quod si forte hæc solemniter acta non sunt, nec causa probata est quæ exsilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocetur. Hi vero qui eum contra Dei timorem et canonum statuta condemnaverunt, excommunicati in monasterium ad agendam pœnitentiam in sex mensibus sunt mittendi, ita sane ut si cuiquam eorum mortis contigerit imminentे discrimen, viatici ei benedictio non negetur. Ipse autem qui eo vivente locum ejus temerarie ambivit privatus sacerdotio ab omni ministerio ecclesiastico repellatur, atque eidem dilectissimo fratri et coepiscopo nostro tradatur, ut eum aut ipse ad nos transmitat, aut apud se in custodia habeat. Episcopi vero qui eum ordinare præsumperunt, vel perversæ ipsius ordinationi præbuerere consensum, iidem, communione privati, sex mensibus ad agendam pœnitentiam in monasterio depuntur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati Stephani se metu judicis consensisse, ac talia se fecisse non sua sponte

^b Malaca, incolis Malaga, Gallis autem Malgue, urbs olim Hispanæ Bæticae maritima, nunc regni Granatensis ad ostia fluvii Bætis, vulgo Quadalquivirejo. Emporium celebre, sedem habens episcopalem sub archiepiscopo olim Hispanensi, nunc vero sub Granatensi, ut habet Provinciale Romanum. Gussav.

^c Recent., eo præsente qui accusatus est, et infra, cuius viæ, cuius conditionis.

^d Norm., firmare debeas.

^e Colbert. ac Vatic. A et B, injuste tulta sunt.

CAPITULARE II [Al. 56]. — ^a Desideratur in Norm., Anglic., Corb. Exstat in quinque Vatic., in tribus Colbert., in Turon., in utroque Rhem., et in duobus

A professi fuerint, tempus eis abbreviandum est, et medus pœnitentiae temperandus. Si igitur is qui predicti Stephanus ^b locum invasit fortasse defunctus est, atque alius in Ecclesia ejus episcopus ordinatus est, illud de eo statuendum est quod superius de causa fratris et coepiscopi nostri Januarii diximus. Quod si forte aliqua de objectis contra memoratum Stephanum episcopum probata sunt, aliqua vero doceri minime potuerunt, cauta omnino consideratione pensandum est utrum leviora capitula, ac certe graviora probata sint, ut ex eis qualiter definitionem tuam ^c formare debeas possis scire. Gloriosus vero Comitiolus, si suprascriptus episcopus innoceas esse claruerit, quidquid de rebus ejus, vel Ecclesie ipsius tulit, ei sine aliqua restitutæ dilatione. Sed et ^d quæque se in persecutionem ac violentiam ejus expendisse vel damnum idem episcopus pertulisse juraverit, idem memoratus gloriosus Comitiolus reddit ac satisfaciat. Si autem talem culpam antedictum episcopum commisisse constiterit (Grat., 16, q. 6, c. 3), quod absit, ut constet eum non irrationaliter fuisse depositum, eadem ejus depositio confirmetur, et Ecclesie res suæ omnes restituantur, que ablatae claruerint, quia delictum personæ in damnum Ecclesie non est convertendum. Si enim, ut dicunt, Comitiolus defunctus est, ab herede ejus quæ ab illo ^e injuste ablata sunt sine excusatione reddantur. (Joan. Diac., lib. iv, c. 28.)

* CAPITULARE II LEGUM IMPERIALIUM.

PRO IMMUNITATE CLERICORUM, JOANNI DEFENSORI ERECTA HISPANIAM.

Quid in supradictorum causis sit agendum uberioris præscriptib; collectis imperatorum legibus.

De persona presbyteri hoc attendendum est (Grat., 11, q. 1, c. 58), quia si quam causam habebat, non ab alio teneri, sed episcopus ipsius adiri debuit, ^b sicut hæc Novellarum constitutio manifestat, quæ loquitur de sanctissimis et Deo amabilibus ac reverendissimis episcopis, clericis et monachis.

^c Petro gloriissimo præfecto prætorio : ^d Si quis contra aliquem clericum, aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut ascetram habet aliquam actionem, adeat prius sanctissimum episcopum, cum horum unusquisque subjaceat. Ille vero causam inter eos dijudicet. Et si quidem utraque pars his quæ iudicata sunt ^e acquiererit, jubemus per loci judicem haec executioni perfecte mandari, etc. Ne vero objiciatur quia de clero hoc loquitur, non de presbytero,

Teller., ubi sic incipit : Joanni defensori eunti in Hispaniam exemplum legis. In Vatic. A præfigitur titulus : Capitulare legum, etc., ut in Excusis. In quinque Vatic. Rhem. et Colb., tantum præmittitur Exemplum legis. De persona.

^b Ita omnes MSS. In Excusis, sicut novella constitutio.

^c Excusi, contradicentibus omnibus pene MSS., Imperator Justinianus Augustus, Petro.

^d In Turon., Petro gloriissimo præposito. Additur in duobus Vatic., Rhem. et Colb., pridiè Kalend. Aprilis.

^e Vitiōse irrepsit particula non in recent. Abest ab omnibus MSS., nec legi potest citra sensus jacturam.

ciendum est quia in eadem constitutione, ¹ L. 1. A legitur appellatione clericorum etiam presbyteros et diaconos contineri. Verba autem legis ista sunt : *Presbyteros autem, et diaconos, et subdiaconos, antores, et lectores; quos omnes clericos appellamus, et reliqua.* (*Novel. 423, § Si quis contra, apud Julianum, cap. 32; Lib. 1 c. Authen. de sanctis. episcopis.*)

De persona Januarii episcopi sciendum est graviter omnino et contra leges esse actum ut violenter **1253** de Ecclesia traheretur, dum quando si quamibet aliam injuriam a quocunque episcopus passus uerit in Ecclesia, injuriantem lex capitali poena ierutiat, et sicut majestatis reum omnibus det accandi illum licentiam, ut hujus legis series loquitur Codicis libro primo, ⁸ titulo sexto, constitutione deim : ^b *Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, Theodoro praefecto praetor. Si quis in hoc genio sacrigerii proruperit, ut, in Ecclesias catholicas irruens, acerdotibus et ministris, vel ipsi cultui locoque aliquid importet injuria, quod geritur a provinciae rectibus animadvertisatur, atque ita provinciae moderator, acerdotum et clericorum et catholicarum Ecclesiarum ministrorum, loci quoque ipsius et divini cultus injuriam capitali in convictos seu confessos reos sententia novem vindicandum.* Et post pauca : *Sitque cunctis laudabile factas atrocies sacerdotibus aut ministris injurias retulit publicum crimen insequi, atque de talibus reis ultionem mereri, etc.* Datum vii Kalendas Maii, Mediolani, Honorio Augusto quater et Eutychiano consulibus. (*C. de Episc. et Cler., l. Si quis., et c. Cod. Theod., lib. xvi, tit. 2, cap. 31.*)

Libri suprascripti ⁱ tit. 45, const. 2 : *Imperator Honorius et Theodosius Augusti, Jonio praefecto praetor. Fideli ac devota preceptione sancinus nemini licere ad sacrosanctas Ecclesias consuientes abducere, sub hac videlicet definitione, ut si quisquam contra hanc legem venire tentaverit, sciat se Majestatis criminis esse retinendum.* Data Kalendis Aprilis, Honorio septies et Theodosio tertio consulibus. Item l. ejusdem tit., ¹ constit. 5. *Imperator Leo Augustus, Eutychiano praefecto praetor. Praesenti lege decernimus per omnia loca valitura, excepta hac urbe regia, in qua nos divinitate propitia degentes, quoties usus exegerit in-*

Certe in ipso fonte habes quae judicata sunt acquiecerit.

^c In quinque Vatic., in eadem constitutione quinquagesimo primo capitulo legitur. Sic explicari potest quod habeant plerique MSS., L. 1. c.

^d Duo Rhemens. et quinque Vatic., titulo tertio constitutione undecima.

^e Colbert. ac Rhem., *Imperatoribus Arcadio et Honorio Aug. Theodoro presbytero.*

^f Remig. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

^g Mendose in Ed., adducere.

^h Remig. cum quatuor Vatic., constit. 6.

ⁱ Quatuor Vatic., *Imperante Leone Augusti. Eritrio praepositus,*

^j In Turon., Colbert. et tribus Vatic., omissis multis, imperare, post cinguli privationem et verberibus subdendum. Eadem prætermittuntur in Vatic. D.

^k Ut ex quorundam animis scrupulum evellam, qui cum leges principum adducuntur in subsidium canonum, hoc probationis genus habent fastidio,

vocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta præstamus, nullos penitus cuiuscunq; conditio nis de sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ fidei expelli, aut trahi, vel protracti consugas. Et post pauca : Qui hoc moliri, aut facere, aut nuda cogitatione saltem atque tractatu ausi fuerint tentare, capituli et ultima supplicii animadversione plectendi sunt. Ex his ergo locis, eorumque finibus, quos anteriorum legum præscripta sanzerunt, nullos ejici aut expelli aliquando patimur, nec in ipsis Ecclesiis reverendis ita quemquam detineri atque constringi, ut ei aliquid aut victuallum rerum, aut vestis negetur, aut requies, etc. Data pridie Kalend. Martii Constantinopoli, Leone Augusto tertium consule. (De his qui ad Ecclesiam consug. C. lib. 1, ll. *Fideli et Praesenti.*)

De persona Stephani episcopi hoc attendendum est, quia nec invitus ad judicium trahi, nec ab episcopis alieni concilii debuit judicari, sicut prædicta Novellarum constitutio continet, quæ de episcopis loquitur. Ait enim : *Sed neque pro qualicunque pecunaria vel criminali causa ad judicem civilem sire militarem initium episcopum producere vel exhibere citra imperiale jussionem permittimus;* **1254** sed judicem qui tale aliquid sive ex scripto, sive ex non scripto, præsumperit ⁿ imperare, post cinguli privationem, xx librarum auri penam exsolvere jubemus Ecclesiæ cuius episcopus produci aut exhiberi jussus est; exsecutorem similiter post cinguli privationem et verberibus subdendum, et in exsiliu deportandum. Item post multa : *Si autem et a clero aut laico quocunque aditio contra episcopum fiat, propter quamlibet causam, apud sanctissimum ejus metropolitam, secundum sanctas regulas et nostras leges causa judicetur.*

Et si quis judicatis contradixerit, ad beatissimum archiepiscopum et patriarcham diæceseos illius referatur causa, et ille secundum canones et leges huic præbeat finem.

Contra haec si dictum fuerit, quia nec metropolitam habuit nec patriarcham, dendum est quia a sede apostolica, quæ omnium Ecclesiæ caput est, causa haec audienda ac dirimenda fuerat, sicut et prædictus episcopus petuisse dignoseitur, qui episcopos alieni concilii habuit omnino suspectos. Quia

D utilitor admonebo id fieri ratione volente, auctoritate duce. Ratio ex jure principum detur, atque ex legum civilium æquitate. Illas appello que jus naturale eruunt, illustrant, mununt, quod jurisconsultis usu venit. Canonistæ plerique aliam ineunt viam, et dum nimis scrupulose, ut omnia concedant auctoritati, verborum vel minutissimos sectantur apices, jus ipsius naturæ aut enervant aut obscurant nimis serviliter. Porro leges principum ipsa canonum auctoritate committuntur, vel cœci notum est. Lucius III, Extr. lib. v, tit. 52, c. 4 : *Statuta canonum, ait, principum constitutionibus adjuvantur.* Innocentius III, inib., c. 2, memorat traditionem civilem. Nicolaus I, dist. 10, c. 1, legibus imperatorum in controversiis ecclesiasticis utendum, modo non obvient canonicae sanctioni. Citatut ibidem, c. 7, ex sancto Augustino, sed alieno sensu. Gelasius, dist. 54, c. 9, 10, 11, 12, vult custodiri legum tramitem. Mitto cetera multo illustriora, quæ in conciliis etiam primariis prostant, GUSSANV.

ergo sententia non a suo judice dicta nihil firmitatis obtineat, lectionis hujus tenor ostendit, lib. C. vii, tit. 48, constit. 4. Imperatores Gratianus, Valentinianus et Theodosius Augusti, ad Potitum vicarium: Et in privatorum causis hujusmodi forma servetur, ne quemquam litigitorum sententia, non a suo judice dicta, constringat. Data xii Kalend. Octobris, Romae, Ausonio et Olibrio consulibus. (Si a non compet. jud. C. l. vii, l. Et in privatorum.)

Illiud autem quod dicitur a servis suis accusatus, quia audiiri minime debuerunt, haec constitutio patefacit sic dicens, C. lib. ix, tit. 1, constit. 20. Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, Eutychiano praefecto praetor. Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator existiterit, ejus testimoniem, caput atque fortunas petiturus cuius familiaritati vel dominio inhaeserit, ante exhibitionem testium, ante examinationem judicii, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio, ultiore gladio seriat. Vocem enim funestam intercidit oportet potius quam audiiri. Majestatis autem crimen tantum excipimus. Data v Idus Novembris, Cæsario Atticoque consulibus. (De his qui accusare non poss. C. l. ix, l. Si quis.)

Si vero dictum fuerit quia de hoc accusatus est, quod ad majestatis crimen attendit, nec ipsum de eo credendum fuit, si vita vel opinio ejus talis ante non exstitit, sicut lib. Pandectarum XLVIII, ad legem Julianam p. majestatis, scribit Modestinus, lege Famosi, paulo post principium: Hoc tamen crimen a judicibus non in occasione ob principalis majestatis venerationem habendum est, sed in veritate rei judicatae. Nam et persona spectanda est, an poterit facere, et ante quid fecerit, et an cogitaverit.

Quod autem dicit idem episcopus, quia se absente aliqui vilissimi sint testes exhibiti, hoc si verum 1255 est, nullius esse momenti lege noscendum est, Constitutione novella quæ de testibus loquitur, c. 16: Hoc quoque saepius agnovimus, quoniam quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum judices, aut etiam, ut assolet, hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, et queruntur tanquam ab alio passi aliquid contra leges, aut aliter laesi aut damnificati, testes volentes

P In Vatic. A, B, F, Remig. et Colbert., majestatis digest. septimo, Modestinus, lib. xii Pandect. post pauca.

^a Hic paulo discrepant Vatic. B et D, ac Rhem., sed hoc loco videntur corrupti.

^b De testibus duo sunt tituli Extr. lib. ii, quos subsequitur alter, de fide instrumentorum. In cuius c. 2 haec lego: Scripta authentica, si testes inscripti decesserint, non videntur nobis alicuius firmitatis robur habere, nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publicata, aut authenticum sigillum habuerint per quod possint probari. Reges nostri quo falsitatibus occurserent, multa sanxerunt, quorum aliqua reperiet lector in magna collatione Ordinationum regiarum, lib. iv, tit. 5. Hanc Ludovici XII legem exscribo: Notarii nullum pactum exscribent, nisi personas contrahentes probe noverint, aut certe fidis testibus assertoribus ipsis liqueat easdem ipsas esse per-

A producere. At ne postea objicatur eis quia per unam partem gesta confecta sunt, oportet et illum qui impetratur, in ipsa civitate constitutum ubi testimonia dantur, admonitum a judice sive a defensore advenire, et audire attestaciones. Si vero noluerit advenire, sed contempnerit, ut ex hoc ab una parte testimonia adversus eum trutilia sint, sancimus hujusmodi testimonia ita valere, ac si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso praesente fuissent facta. Si enim recusaverit, et venire noluerit, et audire que deponuntur, cum utique in publico sit, et non ex inevitabili quadam necessitate venire non possit, similis advenienti erit, et nulla utilitas ex contemptu suo ei adhibebitur, sed videbatur quidem in ultriusque praesentia probationes factæ. Ecce admonendus est semper adversarius, ut ad audiendos testes adveniat. Quod quia hic omissum est, necesse est ut quod contra leges actum est firmatum non habeat. (Authen. de test., § Et hic vero.)

Quales autem ^c testes, vel cujus opinionis ad testimonium admittendi sunt, plurimæ leges ostendunt, quæ pene nulli habentur incognitæ; quæ etiam et illud sanciunt, ut vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. Quod autem dicitur, quia nihil scriptis judicatum est, ^d legendus est tū 44 lib. vii Codicis, quia scriptis debuit judicari. Nam ibi inter alia præcipitur ut sententia quæ sine scripto dicta fuerit nec nomen sententiae habere mereatur. (Ubi supra, § Testes.)

^a SENTENTIA JOANNIS DEFENSORIS.

Exemplum sententie pro Januario Malacitano episcopo.

In nomine Domini, imperatore illo, illa die, illa indictione.

Ille cui officium cognitoris injungitur ita se pura ac intemerata conscientia debet in omnibus exhibere, ut ex his ^b quæ in aliis judicat ipse ultiorem eterni examinis non incurrat. Dum igitur ex deputatione beatissimi atque ^c apostolici domini mei papæ Gregorii ego Joannes defensor inter Januarium episcopum Malacitanæ civitatis atque inter illos et illos episcopos ^d cognitor resedisse, necesse habui causam prædicti Januarii interna inquisitione discutere, et a partibus subtiliter querere veritatem, si, ut petitio ejus continet, transmissis clericis a memoratis episcopis

D sonas quæ contrahunt, alioquin e notariorum numero expungantur. Franciscus I, an. 1535, addidit: Notarii nullum perscribent contractum sine testibus, qui et notariis et personis contrahentibus noti sint. Contrario usu invalescente instrumentis adulterinis abundamus. GUSSANV.

^e Vatic. A et F, legendus est titulus 19 lib. vi Constitut., quia. Consentit Turon. mutato 19 in 48. In Rhem., legendum est ff. 44 libri vi Constit.

SENTENT. JOAN. DEF. [Al. 55]. — ^a Exstat in quinque Vatic., quatuor Colbert., duobus Teller., utroque Rhem. et Turon. Abest a Norm.

^b In Rhem., Colbert. et Vatic. A et D, quæ alius indicat.

^c Addunt Excusi, saventibus paucis admodum MSS., et jussione.

^d Colbert. et Vatic., cognitores resedisse.

L256 una cum hominibus gloriosi Comitioli, de Ecclesia fuerit violenter abstractus. Qui dum multa contra se invicem, sicut gesta testantur, objicerent, ad conclusionis hunc utræque partes aliquando terminum pervenerunt, petentes me de agnitis debere judicare. Unde sollicite relegens quæ acta sunt, et veritatem diligent investigatione perquirens, nullam in antedicto Januario culpam quæ exsilio vel depositione digna esset puniri, sed magis illum ejectum de Ecclesia violenter inveni. Et quanquam hujusmodi temeritatem legum censura districtissime feriat, ego tamen legum vigorem sacerdotali moderatione temperans, ^a mediis sacrosanctis Evangelii, quibus præsentibus ab initio in hoc cognitor resedi judicio, ea quæ contra eum statuta sunt, licet jure non tenent, nec alicujus sint momenti, injusta tamen et **B** infirma esse pronuntio, atque illos et illos memoratos episcopos, qui, postposita consideratione sacerdotali, in fratribus sui præjudicium atque condemnationem injuste et contra Dei timorem versati sunt, condemnans, in monasterio recipiendos ad agendum in tempus poenitentiam statuo atque decerno. Illum vero qui locum antedicti sanctissimi Januarii contra sacrorum canonum statuta nequiter præsumpsit invadere, condemnans, privari sacerdotio et ab omni ecclesiastico ordine removeri statuo, ut et hoc quod male est adeptus amittat, nec ad officium quod ante indigne gesserat revertatur. Sæpeditum autem sanctissimum Januarium episcopum absolutum loco suo in episcopatus gradu Deo auctore reverti ac modis omnibus reformari constituo.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

Dissolutos ac depravatos Capricanae insulae monachos in viam reducat.

Gregorius Joanni defensori.

Ubi canonicam distinctionem culparum contra se qualitas excitat, postponere quæ corrigenda sunt non

^a Ea de re jam diximus ad epist. 15 lib. viii. Eamdem formam a laicis judicibus observata fuisse testis est Cassiodorus, lib. iv Variar., epist. 12. ^b Mediis sacrosanctis Evangel. cum tribus honoratis quos parvum consensus elegerit, etc.

Epist. XLVI [Al. 54]. — ^a Melius Capraria, vulgo Cabrera, insula maris Iberici seu Balearici, Majoricae D adiacens in Austrum, vixque duabus leucis Hispanicas ab ea distans versus promontorium Salinarum. Gussav. In omnibus Norm., Corb., Colbert., et tribus Vatic., quod in Capria insula iuxta Majoricam est positum.

^b In Rhem., Colbert. ac Corb., considerat. Canonicus ordo leges canonum significat. Eodem sensu canonicus ordo sumitur lib. xiv., epist. 6, necnon can. 15 synodi Augustodun. an. 674 : de abbatibus vero

A debemus, ne dissimulatione vires dare pravis actibus, quos falce disciplinæ resecare nos convenit, videamur. Quia ergo pervenit ad nos monachos monasterii ^a in Capricana insula, que iuxta Majoricam insulam est positæ, ita perverse agere, ac vitam suam diversis facinoribus submisisse, ut non omnipotenti Deo, sed antiquo se hosti, quod cum gemitu dicimus, ostendant potius militare, experientia tua, præsenti auctoritate commonita, ad prædictum monasterium accedere, et vitam moresque illic conversantium subili studeat investigatione perquirere, et ita quæque resecatione digna repererit, sicut **1257** canonicus ordo ^b desiderat, congrua ultiione corrigere, atque eos quæ observare debeant ^c informare, quatenus emendationis tuae modus, et istos ad viam rectæ conversationis reducere, et te apud nos nullo modo valeat accusare culpabilem.

EPISTOLA XLVII.

AD THEODORUM CURATOREM.

Petrum ejusque matrem amanter commendat.

Gregorius Theodoro ^a curatori.

Postquam sic de gloriæ vestræ sinceritate præsumimus, ut vestros vos credamus reputare qui nostri sunt, latori præsentium Petro, viro magnifice **1258** ad promerendum bonitatis vestræ gratiam hoc solum sufficere poterat, indicare quia noster est. Sed quoniam paterna commendatio boni filii mentem solet semper accendere, paterna dulcedine salutantes, petimus ut memorato filio nostro, atque memoratæ filiæ nostræ gloriose matri ipsius, patrocinii vestri

C gratiam ostendatis, eosque et illic positos tuitionis vestræ remedio soveatis, et venientes ad nos vestris subsidiis adjuvetis, quatenus dum ea quæ gloria vestra ex se solet impendere, nostra benignius epistola interveniente, præstiterit, et ipsam rem consuetam videatur laudabiliter exhibere, et nos sibi pro sua bonitate gratiarum esse per omnia faciat debitores ^b.

vel monachis ita observare convenient, ut quidquid canonicus ordo vel regula sancti Benedicti edocet, et implere, et custodire in omnibus debant. Nemo igitur hic somniet per canonicum ordinem intelligendum canonicorum statum, cum de monachis insulae Caprariae agatur.

^c In solo Vatic. B, reformare.

Epist. XLVII [Al. 57]. — ^a Ita in Victor. In Vatic. A, legitur procuratori. In his duobus tantum Codicibus reperitur hæc epistola.

^b In laudato Codice Vatic. subditur mense Septembri, indict. septima. At libro duodecimo hæc epistola continetur, qui pertinet ad indict. quintam. Unde patet parum habendam esse rationem notæ hujus chronologicæ.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

Indictione septima.

1259 EPISTOLA PRIMA.

AD PAULUM SCHOLASTICUM.

Gratulatur tum de illius cum Leone episcopo reconciliatione, tum de zelo in maleficos.

Gregorius Paulo scholastico a Siciliæ.

Quanto nos gloria vestra tristes dudum effecerat, propter quod se adversus reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Leonem querelas habere aliquas perhibebat, tanto eodem fratre nostro ad nos modo veniente cor nostrum gavisum est, quia in pristinam vos concordiam, Deo propitio, ad invicem rediisse testatus est. Qui etiam inter alia bona quæ in vestris laudibus referebat adjecit omnino vos in ultione maleficorum sollicitos ac districtos, sicut revera nobiles et Christianos oportuit, exstissem. Unde valde in nobis lætitia quam de vobis sumpseramus excravit, quia illum vobis per hoc placabilem redditis contra cuius inimicos zeli vestri rectitudinem exercetis. b Præterea gloriam vestram paterna dulcedine salutantes, hortamur ut quia satis est moribus vestris accommodum pacem diligere, reparatam inter vos gratiam nullius lingua perturbet, sed sic in vobis erga paternum amorem charitas ardeat, ut eam aduersi flatu more flammæ non extinguant, sed augeant. Nam et eundem antedictum fratrem nostrum hortati sumus ut ita paternam vobis dilectionem impendat, quatenus reciprocum gloriæ vestre affectum non otiose, sed velut mutuum tahquam fenerator semper possit exigere.

EPISTOLA II.

AD VITALEM DEFENSOREM SARDINIAE.

De neglectis xenodochiis. De protegenda apud imperatorem Sardis. De quibusdam post lapsum ordinatis in abbates. De constructo in domo Pomponianæ monasterio. De requirendis Ecclesiarum et monasteriorum rebus. De Januarii episcopi infirmitate, tempore sacrificii.

Gregorius Vitali defensori Sardiniae.

Experiens tua indicante, comperimus xenodochia in Sardinia constituta gravem habere neglectum. 1260 Unde reverendissimus frater et coepiscopus noster Januarius vehementissime fuerat objurgandus, nisi nos ejus senectus ac simplicitas, et superveniens segritudo, quam ipse retulisti, suspenderet. Quia ergo ita est positus, ut ad aliquam ordinationem esse non possit idoneus, oeconomicum ejus Ecclesiæ, atque

EPIST. I [Al. 58, ind. 6]. — a Abest Siciliæ ab Excusis, licet in omnibus Norm., Vatic., Colb., etc., legatur.

b Editi, propterea.

c Idem, non odiose.

EPIST. II [Al. 59, ind. 6]. — a Raro occurrit in his epist. archipresbyteri mentio. Sæpius apud Gregorium Turon., ut lib. i de Gloria mart., capp. 78 et 90, maxime vero lib. v Hist., c. 5, ubi de Munderico in locum Tetrici Lingonensis episcopi adhuc superstis ordinato, ea tamen lege ut dum beatus Tetricus

A Epiphanium a archipresbyterum ex nostra districta auctoritate commone, b ut eadem xenodochia ipsi in periculum suum sollicite ac utiliter studeant ordinare. Nam si quis illic post hoc neglegitus exstiterit, nulla se noverint posse hoc apud nos ratione aliquatenus excusare.

Quoniam vero possessores nos Sardiniae petiverunt ut, quia diversis oneribus affliguntur, Constantinopolim pro eorum debeat remedio proficiendi, licentiam tibi eundi concedimus. Sed et dilectissimo filio nostro Bonifacio scripsimus, ut suum tibi pro remedio illius provinciæ studeat adhibere solatum.

B De Ecclesiis autem quas vacare sacerdotibus indicasti, prædicto reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Januario scripsimus, ut eas debeat ordinare; B sic tamen, ut non omnes ad episcopatum de Ecclesia ipsius eligantur. Nam sic eum convenit alias ordinare, ut Ecclesiæ sue de personis quæ in ea c possint proficere necessitatem non faciat.

Illud igitur quod ad gubernationem quorundam monasteriorum personas esse præpositas quæ ante, dum adhuc in monachico et minori essent ordine, lapse sunt, indicasti, officium quidem abbatis suscipere nisi omnino correcta vita, et digna præcedente poenitentia, minime debuerunt. Sed quontiam jam abbatum, sicut dics, officium suscepereunt, de vita, moribus ac sollicitudine eorum cura gerenda est. Et si actus eorum inventi contra officium non fuerint, in eo quo sunt ordine perseverent; alioquin, remois eis, alii qui commissis sibi animabus prodesse valeant ordinentur.

C Causa præterea de monasterio sancti Hermæ, quod in domo Pomponianæ religiosa feminæ d a fratre nostro constructum est, quia plus blandimentis quam distinctione agenda est, experientia tua apud eamdem mulierem cum dulcedine agere studeat, quatenus nec illa in peccatum proprium 1261 auctoris sui debeat postponere voluntatem, et tu utilitates monasterii valeas salubriter procurare. Puellas autem suas quas antedicta Pomponiana in monasterio mutant olim religiosa ueste convertit, abstrahi ab ea vel inquietari nullo modo patiaris, sed in ea qua sunt conversatione, Deo protegente, permaneant.

Pro requirendis vero rebus Ecclesiarum, vel monasteriorum, sive piarum causarum, quod scripsisti,

D viveret, hic (Mundericus) Tornodorensis castrum ut archipresbyter regereret.

b Excusi, invitatis MSS. Corb., Rhem., Norm., Vatic., etc., xenodochia sine periculo suo.

c Hoc est, ad altiore gradum promoveri. Idem significat verbum crescere. Vide lib. i, epist. 49; lib. vii, epist. 32; et notam c ad epist. 18 libri xi, indictionis 10, ubi augeri idem significat.

d Omititur a fratre nostro in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb. et plerisque.

prius quidem hi quorum interest admonendi sunt, ut ab eis, te insidente atque solatiante, modis omnibus requirantur. Quod si forte vel ipsi negligentes extiterint, vel certe qui eas requirere debeant inventi non fuerint, tunc omnia ipse perquire, atque ita reperta recollige, ut manu aliquod judicium inferre cuiquam minime videaris.

De xenodochiis itaque Hortulanii atque Thomae nil hactenus horum quæ indicasti cognovinus. Eapropter experientia tua jussionem principis ex hoc datam diligenter inspiciat, et omnia secundum ejus tenorem disponat, et nobis quidquid egerit innotescat.

De hoc igitur quod scripsisti, fratrem et coepiscopum nostrum Januarium tempore quo sacrificium celebrat tantam pati frequenter angustiam, ut vix post longa intervalla ad locum canonis redire valeat quem reliquit, atque ex hoc multos dubitare si communionem debeant de ejus consecratione percipere, admonendi sunt ut nullatenus pertimescant, sed cum omni fide et securitate communicent, quia segregatio personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit. Secretius tamen omnino idem frater noster hortandus est, ut quoties aliquam molestiam senserit, non procedat, ne ex hoc et se despiciendum præbeat, et infirmorum animis scandalum faciat.

Præterea Pomponiana, religiosa semina, questa nobis est hæreditatem quandam generi sui Epiphani, in qua Epiphanus idem Matronam conjugem suam filiam antefatae Pomponianæ usufructuarium constituerat, monasterio quod in domo sua fundari statuerat, et postea exstincto usufructu modis omnibus profuturam, atque alia quæ eidem Matronæ proprietatis jure probantur competere, ab experientia tua et a reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Januario injuste sublata, et exinde nihil hactenus, vel filiæ suæ redditum, vel profecisse monasterio. Quod si ita veritas se habet, et aliquid te indecenter fecisse cognoscis, absque ulla mora ablatæ restitue; aut certe si aliter esse putas, ne gravari pars adversa præjudicialiter videatur, electorum cum ea judicium hac de causa nullo modo subire postponas, ut utrum vera justaque ejus sit querimonia, definitione judicil declaretur.

EPISTOLA III.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Positam Romæ domum cum Epiphanio Romanæ Ecclesiæ diacono permuteare concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Sicut rationi contraria procul est abjicienda petitio; ita in his quæ bene desiderantur effectum negare non convenit. Quia igitur, ut fraternitatis tuæ petitio, quæ tenetur in subditis, continet, in qua tecum una

^e Observat Mabillonius, *comment. in Ord. Rom.*, pag. 48, preces illas quas absoluto trisagio sacerdos submissa voce recitat, *canonicam precem* appellasse veteres, in primis Vigilium papain in epistola ad Profuturum episcopum Bracarensem. Precem illam canone in primis aut inter primos absolute vocat Gregorius, lib. ix, indict. 2, epist. 12. Vide not. 24

A presbyteri et diaconi, cæteraque ecclesiastica officia subscriventes præbuere consensum, domum cum horto et balneo suo, atque omnibus ad eam pertinentibus, in hac urbe Roma positam, quæ ad jus Panormitanæ Ecclesiæ ex hæreditate quondam Flori viri magnifici pervenisse dignoscitur, cum dilectissimo filio nostro Epiphanio diacono permuteare desideras; propter hoc quod domus ipsa, ita parte detecta, parte diruta, parte igne probatur esse consumpta, ut nihil exinde commodi, sicut testaris, ante multos jam annos tunc usque ecclesiasticis utilitatibus potuisse accedere, atque hac in re nostra tibi dari postulas auctoritate licentiam; provisionis tuæ intentionem diligentius intuentes, postquam et nobis cognitum est domum ipsam in eo esse statu quo asseris, atque ita minante ruina quotidie deteriorem fieri, ut non solum Ecclesiæ tuæ non utilis, sed potius subinde damnosa posse videatur existere; idcirco permutiandi tibi eam cum balneo et horto suo, omnibusque generaliter ad eam pertinentibus, juxta petitionem tuam, quam veritatis et rationis apud nos ordo suffulcit, bujus auctoritatis nostræ serie liberaliter omnia concedimus facultatem, quatenus hujusmodi accepta licentia, nec te culpa de temeritate vel incautela respiciat, nec ille aliquid dubietatis incurat. Nam providum salubreque est aliquid comprehendii procurare, unde nulla spes est lucri, sed magis damni formido.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

Exhilarati episcopi actibus invigilet, tum ut ille clero suo charitatem, tum ut obedientiam illi cleris exhibeat.

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

Talia ad nos de fratre et coepiscopo nostro Exhibilato, sicut et ipse nosti, pervenerunt quæ dicta omnino essent ultione plectenda; sed quoniam bis eam reverendissimus frater et coepiscopus noster Leo, qui etiam in causa ejus judicem se fuisse testatus est, levigavit, ad Ecclesiam suam illum retransmittendum esse prævidimus, judicantes sufficere illi hoc quod eum hic 1263 diutius retinentes affiximus. Itaque experientia tuæ præcipimus ut erga mores actusque illius curam habeat, atque eum frequenter admoneat, quatenus se ad impendendum clericis suis charitatem benignum, et si res exegrit, ad corrigendas culpas debeat se exhibere sollicitum. Sed et clerum ejus admonere te volumus, ut humilitatem illi, ac obedientiam quam Dominus mandat, exhibeat, nec in aliquo illi superbus præsumat existere. Quod si quis eorum, ^a id est sive episcopus, sive clericus, admonitionem tuam neglexerit, ex hac nostra auctoritate canonica coercione inobedientiae cul-

ad Lib. Sacram.

^f Quid sit procedere jam alibi docuimus, et fuse exponit nota 471 in Libr. Sacram.

EPIST. III. Al. 60, ind. 6.

EPIST. IV [Al. 61, ind. 6]. ^a Ita quinque Vatic. omnes Norm., Corb., etc., cum in Excusis legitur id est, laicus sive clericus, aut vel clericus.

pam aut tu , sicut prævideris , corrige , aut nobis remaniare festina , ut disponere valeamus quæliter disciplinæ frenum extra iter suum eos pergere non permittat quos ad excessum aculeus prævæ mensis irritat.

EPISTOLA V.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Causam Petri cum Fantino defensore perquirat diligenter faciatque judicium.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Quia sunt culpæ in quibus culpa est relaxare vindictam (*Grat., dist. 28, c. 10*), querenda semper est veritas, ut inquire debeat utrum accusatum noxa condemnaret, an a poena innocentia patefacta subducatur. Itaque pervenit ad nos Fautinum defensorem ultionem exercere in Petrum latorem præsentium voluisse, pro eo quod, quantum dicitur, ^a relictam ejusdem diaconi, tempore quo conductor fuerat, marito tradiderit. Sed quoniam iste conjugem diaconi asserit non fuisse, dicens nec virginem illam ad eum venisse, ^b denique ut nec religiosam mutare vestem præsumeret postquam ille in ordine sacro promotus est, adjiciens etiam priusquam ^c ad diaconem perveniret et postea prava illam opinione vixisse, ideo fraternitatem tuam his hortamur affabibus, ut cum Dei, sicut decet, timore, causam hanc subtili omnino investigatione perquirat; et si ita in conjugio diaconi ^d mulier fuisse constiterit, et suprascriptus lator memorato defensori et rectori patrimonii ad vindictam modis omnibus tradatur, et cum competenti emendatione ii qui male sociati sunt disjungantur. Si vero in ejus conjugio non fuit, memoratum Fautinum ex nostro mandato commonere te volumus, ut eis facere nil præsumat, ^e nec falsa illum accusatio apud eum in aliquo prægravet. ^f Quia vero res suas antedictus Petrus apud Ecclesiæ colonus perhibet retiniri, volumus ut sine ejusdem impedimento eas habeat, **1264** si tamen ita est exigendi licentia. Nam et si inventus fuerit esse culpabilis, non res suas amittere, sed in se debet dignam ultionem suscipere.

EPIST. V [Al. 62, ind. 6]. — ^a De relicita diaconi supra, epist. 36 lib. iv.

^b Ita legitur in Vatic., Norm., Colbert., Rhem., Corb., et in vet. Edit., quem locum sane obscurum hinc mutatum legimus in Edit. Vatic., denique nec religiosam mutasse vestem, postquam.

^c In recent., priusquam ad diaconatum perveniret, invitiss. MSS.

^d Vulgati, mulierem de qua agitur junctam fuisse.

^e In Excusis, nec illum accusatio. Corb. et Norm., pro falsa, habent fallax.

^f Hic dissidentes MSS. In Vatic B, E, F, Corb., Colbert., Aud., Lyran., quia vero reliquam..... perhibet reducere..... cum habeat. Rhemensis consentit, nisi quod pro reliquam habet relictam. Becc. et Sag., rem aliquam. Vulgatam lectionem retinimus, relecta tamen voce solem ante res suas, quæ sensu evertebat, aliundeque a MSS. abest.

EPIST. VI [Al. 1]. — ^a Cæsena, vulgo etiam Cæsena, urbs Italica ad Sapium fluvium, Sarsinam inter et Ravennam, episcopalibus sub archiepiscopo Ravennate, sita in Senonibus et in Flaminia, quæ nunc provincia Romandiola dicitur, vulgo la Romagna, status ecclesiastici. GUSSANV.

^b Excusi, nulla existente causa vel culpa; et paulo

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEN EPISCOPUM.

Fortunatum abbatem injuste depositum restituit, et episcopum reprehendat quod a prædecessore ordinata absque causa mutaverit.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quia incongruum valde est a suscepto officio sola quemquam voluntate suspendi, quem culpa non removet, sollicite disponendum est ut nec prior ordinatio irrationaliter destruatur, nec sine emendatione quæ male secuta fuerint relinquantur. Fortunatus itaque, lator præsentium, in monasterio sanctorum Laurentii et Zenonis, quod ^a in Cæsenatu castro est constitutum, a Natali quondam episcopo officium sibi abbatis asserens esse commissum, nunc ^b se a successore ejus Concordio ^b nulla existente culpa exinde remotum, atque alium in loco suo queritur ordinatum. Quod etiam coram quibusdam diaconis nostris, præsente diacono prædicti Concordii episcopi sui causas allegante, ex parte ita esse perclaruit. Sed quoniam ^c certior in partibus illis ubi res acta est potest esse probatio, fraternitas tua diligenter atque sollicite hoc studeat perscrutari. Et si nulla manifesta causa depositionis exstitit, quæ prædictum Fortunatum abbatis officio removeret, eum in suum locum reformare festinet, atque ejus episcopum digna reprehensione increpare non desinat, cur decessoris sui, nullis provocatus excessibus, destruere ordinationem molitus sit. Si vero aliter quam edocuimus causam esse pars altera dixerit, subtili veritas investigatione querenda est; et ita quidquid canonicus ordo poposcerit terminandum, ut nulla ea de redenuo querela remaneat. ^d Data mense Octobri, in dictione 7.

EPISTOLA VII.

AD ALCYSONEM CORCYRAEN EPISCOPUM.

Cassiopi castrum sub Corcyraei episcopi jurisdictione permaneat; ex illo tamen non ejiciantur Euræ ecclæses.

Gregorius Alcysoni episcopo ^a Corcyrae.

post, coram testibus quibusdam diaconis.

^a Hæc verba videtur sanctus Gregorius ex epistola Patrum Africanorum ad Cœlestinum data hancisse. Sic enim habet: Nulla Patrum definitione hoc Ecclesiæ derogatum est Africæ, et decreta Nicæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos suis metropolitanis apertissime commiserunt. Prudentissime enim justissimeque providerunt quæcumque negotia in suis locis ubi orta sunt finienda; nec cuique provincie gratiam sancti Spiritus defuturam... aut quomodo ipsum transmarinum (id est Romanum) judicium rectum erit, ad quod testium necessariae personæ vel propter sexus, vel propter senectutis infirmitatem, multis etiam latè siccitatibus impedimentis adduci non poterunt? Nam ut aliqui tanquam a tuæ sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum, etc. Certe si unquam jus est revocandi dominum, ut loquuntur jurisconsulti Dig. lib. v, de judicio, maxime in causis in quibus testium usus est. GUSSANV.

^b In uno e Colbert. hæc nota chronologica præfigitur epistolæ, silentibus aliis MSS. In Remigiano post hanc epist. legitur mense Novembri, indictione 7. Verum hæc ad epist. sequentem pertinere credimus.

EPIST. VII [Al. 2]. — ^a Vulgo Corsou, insula provincie Nicopolitanæ, Epiro adiacens. In multis Norm-

Non immerito elati cordis retundi postulatur ambitio quando, ^b sacrorum canonum vigore postposito temerariæ præsumptionis excessus aliena illicite concupiscendo, non solum ad generanda dispendia **1265** noxijs, verum etiam paci ecclesiastice probatur esse contrarius. Relectis igitur fraternitatis tuæ epistolis, quæ ^c de Cassiopi castro, quod in tua situm est diœcesi, ab episcopo Euriae ^d civitatis prius vel modo sint acta cognovimus, et contristati sumus quod hi qui Ecclesiae tuæ pro impensa sibi charitate debitores esse debuerant, ei inimici magis fieri nullo sunt pudore prohibiti; denique ut contra ecclesiasticam ordinationem, contra sacerdotalem modestiam, contra sacrorum canonum statuta, prædictum castrum de jurisdictione tua abducere, ac suæ molirentur potestati subjicere, ut fierent quodammodo domini, ubi prius suscepti fuerant peregrini. Qua de re quoniam Andreas, venerabilis memorie frater noster, Nicopolitanus metropolita, admittente sibi quoque ^e principali jussione, in qua ei causæ hujus fuerat injuncta cognitio, prolata, sicut nobis patuit, noscitur statuisse sententia antefatum Cassiopi castrum sub jurisdictione Ecclesiae tuæ, quemadmodum semper fuit, debere persistere, formam ejusdem sententiae comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate eam favente justitia confirmamus, atque per omnia robustam manere decernimus. Nam nulla æquitas ratio, nullus canonum ordo consentit ut parochiam alterius alter aliquo modo debeat occupare. Unde licet distinctionem contra se non modicam hujus litigii culpa videatur exigere, propter quod ab eis mala pro bonis sint redditæ, studendum tamen est ut excessu ^f benignitas non vincatur, nec illud quod extraneis debetur fratribus etiam necessitatem patientibus de- negetur, ne nihil charitas agere in episcoporum membris judicetur, si sine consolationis remedio hi quibus magna est habenda compassio relinquuntur. Oportet ergo ut sacerdotes vel clerus Euriae civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione nullatenus repellantur, sed et beati Donati sanctum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt, in una ecclesiarum legitur Corsicæ, pro Corcyra, sed mendose; qui error in consequentibus emendatur. Omnes cum Colberinis, Rhem. et tribus Vatic. habent Alcysoni. In Vatic. B, Mariano episcopo Ravennæ.

¹ Ecclesia regitur canone. Canones autem crebris, ut sit, dispensationibus sauciantur, vilescent, contemnuntur. Id vero mirum, si forte cuidam minus favemus, opponimus canones; favere si lubet, negligimus. Profero exempli causa concil. Trid., cuius disciplinam nunc vindicanus acriter, nunc violamus impune pro libito. GUSSANV.

^c Nunc pagus Epiro adjacens in ora boreali Corcyra insulæ ad mare Ionium sub dominio Venetorum. GUSSANV.

^d In Excusis, mendose. Isauria. In omnibus MSS. Anglic., Norm., et in Vatic. F, legitur Euriae. In Colbert., Regio et Rhem. necnon in tribus Vatic., Eurias civitatis, quod idem est. Eadem lectio perseverat in sequentibus epistolis. Ita legendum esse annotavit eruditus Holstenius in Geogr. Sacrae pag. 117. Euria autem, Ital. San Donato, urbs Epiri, olim episcopal, cuius episcopus Marcus Eurias subscriptus concilio Chalcedon., act. 1, et Theodorus concil.

^A antedicti loci quam elegerint, sive intus, sive foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam. Sic tamen ut dilectioni tuæ, in cujus parochia castrum ipsum est positum, emissa procuretur cautione munitio, per quam promittat episcopus Euriae nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium fore, nullam jurisdictionem, nullam tanquam ^g cardinalis episcopus ulterius auctoritatem defendere; sed pace Deo propitio reddita, ablato venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore, ad propria se modis omnibus reversuros. Ut hujus promissionis persistente memoria, nec illi **1266** de cætero quidquam sibi illic principaliter quacunque occasione audient vindicare, sed omni se tempore esse ibidem hospites recognoscant, et fraternitatis tuæ Ecclesia juris vel privilegii sui in qualibet parte præjudicium non incurrat. ^h (Vide inf. epp. 8 et 15.)

EPISTOLA VIII.

AD BONIFACIUM DIACONUM.

Apud imperatorem agat ut, subreptam de Cassiopi castro jussionem rescindens, sententiam suam servari præcipiat.

Gregorius ^a Bonifacio diacono Constantinopoli.

Quoties nos eorum discordia tristes facit qui pacis prædicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est ut, litigii ^b ablata materia, ad concordiam redeant qui diversa ab invicem voluntate discordant. Quæ igitur de Cassiopi castro, quod in insula Corcyra est positum, acta sint, qualiterve id de jurisdictione Coreyritani episcopi episcopus Euriae inoliatur subtrahere, et suæ nequierit jurisdictioni subjicere, valde prolixum est dicere. Sed dilectioni tuæ ut cuncta subtiliter comprehendat, fratris nostri Alcyonis episcopi Corcyra scripta transmisimus, atque ejus illic venire hominem fecimus, qui etiam verbo minutius te ad singula possit instruere. Hoc tamen breviter indicamus, ^c quia dum Mauricio quondam imperatori esset in præjudicium Ecclesiae Coreyritanae subreptum, nec jussio ejus, quippe quæ contra leges et sacros canones data fuerat, habuisset effectum, et indecisa inter partes contentio reman-

Constant. sub Menna. Ejusdem episcopus fuit sanctus Donatus tempore Honorii papæ, unde et ei hodie nomen.

^d Principalis jussio est jussio principis, seu imperatoris.

^e Vatic. A et F ut excessum benignitas non vin- dicet. Vatic. D, ut excessum non videatur perpetrare.

^f Id est, titularis, sive principalis, ut in epist. seq., sive proprius, ut epist. 8, nunc. 13. GUSSANV. i

^g In Colbert. vet. et in Vatic. A et F, legitur, initio epist., mense Novembri, indict. 7. In alio Vatic., mense Octobri, etc.

EPIST. VIII [At. 3]. — ^a De eo supra, lib. XIII, epist. 58. Prius non legebatur Constantinopoli, sed ut adderetur persuaserunt MSS. Norin., Vatic., Reg., Colbert., etc.

^b Recent., ablata memoria. Secus in MSS. Norm., nitroque Rhemensi, Colbert., etc., ubi legitur *materia vel materia*.

^c Recentiores, quia dum Mauricio imper. esse quondam in præjudicio; spretis immerito MSS. et Vet. Editis.

sisset ^d aliam illum ad Andream quondam fratrem nostrum tunc Nicopolitanum metropolitam jussionem dedisse, ut quoniam utraque pars ejus erat jurisdictioni subjecta, ipse banc causam cognoscere et finire canonice debuisset. Qui metropolita, cognita causa prolataque sententia, cuius tibi exemplaria misimus, prædictum Cassiopi castrum sub potestate ac jurisdictione Corcyritani episcopi, cuius et semper fuit diœcesis, esse distinxit. Quam nos sententiam comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate prævidimus confirmandam. Et ne ea quæ decrevimus, ita potuissent esse distracta, ut nihil benignitatis habere videretur admistum, curæ nobis fuit ita causam pro tempore disponere, sicut sententia nostræ, quam ad te misimus, textus ostendit, ut neque episcopus, vel clerus Euriæ civitatis necessitatem habitationis incurrerent, nec Corcyritanæ Ecclesiæ privilegia in aliquo turbarentur. Sed quia ^e inter ipsa primordia serenissimo 1267 domno imperatori subreptum est, atque contra judicatum Nicopolitani metropolitæ quo ecclesiastica rectitudine et canonica ratione suffultum est, episcopo Euriæ, quod nec sine dolore audire vel loqui sine gemitu possumus, cum majori injuria episcopi Corcyritani atque clericorum ejus, antefatum Cassiopi castrum traditum memoratur; ut amota, quod grave est dici, jurisdictione Corcyritanæ Ecclesiæ, ipse illic omnem tanquam principalem habeat potestatem, sententiam nostram nulli dare prævidimus, ne contra jussionem clementissimi domini imperatoris, vel, quod absit, in respectum ipsius aliquid facere videmerum. Itaque dilectio tua pietati ejus cuncta diligenter insinuet, atque constanter astruat hoc omnino illicitum, omnino pravum, omnino injustum, et sacris esse valde canonibus inimicum. Et ideo hujusmodi peccatum temporibus suis introduci in Ecclesiæ præjudicium non permittat. Sed quid de hoc negotio judicatum antefati quondam metropolitæ contineat, vel qualiter a nobis ea quæ ab illo decreta sunt confirmata fuerint suggerat, atque id agere studeat, ut cum ejus jussione nostra illic sententia transmittatur, quatenus et serenitati ipsius, sicut dignum est, reservasse, et rationabiliter corrixisse quæ male præsumpta sunt videamur. Quia in re omnino danda opera est ut, si fieri potest, etiam jussionem suam ipse tribuat, in qua ea quæ a nobis definita sunt servari præcipiat. Nam hoc facto omnis de cætero subreptionis locus obstruitur. Ita ergo ad compescenda hæc præjudicia vigilantiam tuam cum omnipotenti Dei adjutorio exercere festina,

^a Idem recentiores eadem licentia, *talem illum ad Andream*. Qua mutatione, invitis MSS. Vatic., Norm., Colb., facta, turbatur sensus.

^b Supra loquitur de subreptione facta Mauricio imp. Hic de alia quam passus erat Phocas initio imperii, agit sanctus Gregorius.

^c In recentioribus clauditur hæc epist. his verbis: *Data mense Decembri, indict. 7, quæ sane absunt a MSS. nostris, et ab antiquis Editis. Pertinent in MSS. ad epist. sequentem, ut mox dicturi sumus.*

^d EPIST. IX [AL. 4]. — ^e Ita non legimus, nisi in Vaticanis A, B, E.

A ut nec modo voluntas eorum qui perversa moluntur, aliquid contra antiquum ecclesiasticæ consuetudinis statum obtineat, nec post ad exemplum res nefanda proficiat.

Quanta præterea mala, quantasque oppressiones suprascriptius Alcyson, frater et coepiscopus noster, ab actionariis Ecclesiæ Thessalonicensis asserat sustinere, ut possis cognoscere, ipsam quam ad nos misit epistolam dilectioni tuæ transmisimus. Ideoque prædictæ Ecclesiæ responsalem venire ad te facito, atque causam ipso præsente cognosce, et de capitulis quibus te ratio moverit fratri et coepiscopo nostro Eusebio scribe, ut homines suos agere injusta prohibeat, et minores non premere, sed magis in quibus justum fuerit moneat adjuvare. Hoc quoque volumus. ^f ut ei qui in civitate Nicopolitana metropolita fuerit ordinatus, dilectio tua scribere debeat, quatenus causam de damnis quæ Ecclesiæ suæ illata prædictus frater noster Alcyson queritur cognoscere, et quod justum est beatum definiere, quia a decessore ipsius negotium ipsum non decisum, sed legitur reservatum ^g.

1268 EPISTOLA IX.

AD JOANNEN PANORMITANUM EPISCOPUM.

Basilicæ consecrandæ dat facultatem.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Basilicam quam a dilectione tua in honorem beatæ semiperque virginis Mariæ, per Savinum subdiaconum nostrum et rectorem patrimonii, suggestis esse perfectam consecrandi tibi præceptionis nostræ serie noveris facultatem attributam. quatenus, frater charissime, devotionis tuæ desiderium complens, celebritatis perfectione gratuleris. ^h Data mense Decembri, inductione 7.

EPISTOLA X.

AD GUDUINUM DUCEM.

Ancillæ Dei stupratores militem puniat.

Gregorius ⁱ Guduino duci Neapolis.

Cum inter multa bona quæ nobis de magnitudine vestra saepius nuntiantur illud in vobis plus laudabile dicatur existere, quod castitatem diligit, et disciplinam, sicut dignum est, custoditis, satis mirati sumus quod in milite illo qui ancillam Dei diabolica instigatione perdiderit, districtissima vindicta bactenus facta non fuerit. Nam et moribus et bonitati vestrae valde conveniens fuit ut ante ad nos ultio quam perpetratae culpe iniquitas perveniret. Sed quia vindictam hujus sceleris non voluntate vestra, sed aliorum credimus subreptionibus esse suspensam, ne hoc peccatum ^k vel numerum indisciplinati militis, vel

D EPIST. X. [AL. 5]. — ^j Appellatur Guduinus, a scriptoribus Græcis Γουδών. Dux exercitus Mauricii sub Prisco, ex Cedreno, an. 17 Mauricii. Ejus egregia belli facienda narrat Simocatta, lib. vii, c. 11 et 12. quem ταξίρχον appellat. A Petro fratre Mauricii et duce supremo exercitus efficitur ὑπαρχητούς, multaque præclare gerit. Idem, lib. viii, c. 5, 6, 7. GUDANVS. In Colb. quidem, in Regio, et in Norimber. legitur Guduino, at in Vatic. D, E, F, et in Rhem., Guduino. In Corb., Gunduino. In Vatic. A, Gundino. In Vatic. B, Guidoni. In vet. Edit., corrupte, Desiderio episcopo Galliæ.

^k Recent., vel humerum indisciplinati mil., forte

Boca illa in quibus commissum est, valeat premere, A mortam ut sine excusatione aliqua vel modo, quia vobis fervor sit erga castitatis custodiam demonstrantes, ita pro exemplo aliorum districte emendare tantum facinus festinetis, ut et Deum vobis, in cuius hoc ille injuriam perpetravit, et timorem ejus desexit, placabilem faciat, et nos vobis de zeli vestri rectitudine gratias referamus. Nam tantam iniuriam inultam remanere nullo modo patimur.

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De trium in episcopos electorum personis, moribus, ac scientia requirat. /

Gregorius Joanni episcopo.

a Ne incauta eorum ordinatio qui ad episcopatum eliguntur valeat provenire, vigilanti **1269** de corum personis sollicitudine est requirendum. Indicatum si quidem nobis est Florentinum, archidiaconum Ecclesiae Anconitanæ, qui ad episcopatum fuerat electus, Scripturæ quidem sacræ scientiam habere; sed ita ætatis esse senio jam confractum, ut ad regiminis officium non possit assurgere. Addentes etiam ita illum tenacem existere, b ut domum ejus amicus ad charitatem nunquam introeat. Rusticus autem, diaconus ejusdem Ecclesiae, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem homo dicitur, sed quantum asseritur, Psalmos ignorat. Florentinum vero, diaconum Ecclesiae Ravennatis, qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed qualis sit interius, omnino nescimus. Ideoque fraternitas tua una cum fratre et coepiscopo nostro Armenio, suprascriptæ Anconitanæ Ecclesiae visitatore, illuc festinet accedere, et diligenter de vita ac moribus singulorum requirere, vel si nullo sibi sunt criminis conscië quod eos ad hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est si hoc quod de præfato archidiacono quod ignorarunt quid eo loci significaret militaris numerus. Id fuse docetur in notis ad lib. iv Dialog., c. 35. Vide quoque supra, lib. viii, epist. 5. Certe ubique legitur in MSS. vel numerum.

e In Vatic. B, E, F, Colbert. vet., et in Remig., erga charitatem. Remigianus, initio epistolæ, habet quod charitatem diligitis, ubi alii, quod castitatem diligitis.

EPIST. XI [Al. 6]. — a Ita passim in MSS. et vet. Exclusis. Recentiores, pro arbitrio, sic mutarunt: ne incauta eorum ordinatione..... valeat provenire confusio.

b Quod episcopi domus omnibus patere debeat, luculentis testimoniis probat Alteserra in hunc locum, quem lector consulite. Plura de hospitalitate episcopi diximus alias. GUSSANV.

c Au virtus aut vitium in aliquo defixa sint, haerent, cum omni studio ac sollicitudine requirendum, subtiliter indicandum declarat sanctus Gregorius, sollicitus et de defectu hospitii et de causa defectus. Scilicet ubique alterutrum secernere non semper obvium. Facile enim est simulare virtutem, difficile habere virtutem, teste sancto Augustino, lib. i de Moribus Ecclesiae, c. 1. Fili, diligenter adverte mores nature et gratiae, quia valde contrarie et subtiliter moventur; et vix nisi a spirituali et intimo illuminante homine discernantur, docet auctor de Imitatione Christi, lib. iii, c. 54. Quod si penitus multi revererent, cautius et ambularent in viis Domini. Vide emin. card. Bona, de discretione spirituum, c.

A dictum est, quia nunquam amicus domum ejus ingressus est, si ita se veritas habet, et c utrum ex necessitate, an ex tenacia talis sit, aut si ita senex est, ut ad regendum non possit assurgere, vel si, tactis sacro-sanctis Evangelii, sicut nobis nuntiatum est, jusjurandum præbuerit nunquam se ad episcopatum accedere. Sed etiam de Rustico diacono, d quantos Psalmos minus teneat, perscrutandum est. Florentino autem diacono Ravennati, si nullum, sicut diximus, crimen est quod obsistat, apud episcopum ejus agi necesse est, ut ei debeat cessionem concedere; non tamen ex nostro mandato f vel dicto, ne contra suam voluntatem eum cedere videatur. Sed hoc ut norunt h qui eum eligunt, ex se agant; tu vero de singulis cum omni studio ac sollicitudine omnia quæ scripsimus requirere atque nobis stude subtiliter indicare ut, renuntiatione tua redditu certiores, quid post hæc, Deo auctore fieri debeat disponamus. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c 12.)

EPISTOLA XII.

AD THEODELINDAM LANGOBARDORUM REGINAM.

Gratulatur de sociato catholicæ fidei filio. Quod Secundo non responderit, causatur podagram. Habitam sub Justiano synodum mittit. Romanæ Ecclesiæ orthodoxiam tuerit. Regi de facia pace gratias resert.

Gregorius a Theodelindæ reginæ.

Scripta quæ ad nos dudum a Genuensibus partibus transmisistis gaudii vestri nos fecere participes, **1270** propterea quod omnipotens Dei gratia, et filium vobis donatum, et, quod valde excellentiæ vestrae est laudabile, catholicæ eum fidei novimus sociatum. Nec enim de christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem diuino munere suscepistis catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut et Relempor noster familiarem te

4 et 4. Legere est apud sanctum Augustinum, ibidem,

c. 15: Quod si virtus ad beatam vitam nos dicit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi sumnum amorem Dei uitam ita sit in mentibus vis, ut nomina sunt in ore omnium! GUSSANV.

d Quantus pro quo non raro usurpatur. Luc. xv, 17: Quantii mercenarii in domo patris mei. L. ii Cod., de prefecto prætorio Africæ. § Si vero: Et quanti limitanei, etc. Item: Milites pro custodia locorum quantos ibi magnitudo tua providerit. Vide Anton. August., lib. ii Observationum, cap. 5. Cæterum Psalmorum ignorantia et tenacitas arcent ab episcopatu. Oportet enim episcopum esse hospitalem et doctorem. Quod de jurejurando subdit sanctus Gregorius, id quidem notabile. Videat lector Glossam, dist. 85, ubi multi canones in utramque partem citantur. De Psalmis et scientia episcopi videat dist. 58 totam, et præsertim c. Omnes psallentes, et dist. 23, c. Qui episcopus, ex Carthag. concil. Imo dicta dist. 58, c. Quæ ipsi, inter ea quæ sunt sacerdotibus necessaria ad discendum, reperio non modo canones pœnitentiales, sed etiam Psalterium. De Psalmorum scientia plura vide ad epist. 45 lib. iv, nunc 48 lib. v. Partim ex GUSSANV.

• Dictum supra, epist. 49 lib. iv, nunc 47 lib. v.

f Recentiores, invitis MSS. Vatic., Norm. et aliis, vel editio.

EPIST. XII [Al. 7]. — • De ea vide ad epist. 2 lib. iv.

suam famulam cognosceret, et Langobardorum genti A men synodum quæ piæ memorie Justiniiani tempore novum regem in timore suo feliciter enutritire. Unde oramus omnipotentem Deum ut et vos in mandatorum suorum via custodiat, et eundem excellentissimum filium nostrum ^b Aduloualdum in suo faciat amore proficere, quatenus sicut hic inter homines jam magnus est, sic quoque et bonis actibus ante Dei nostri oculos sit gloriosus.

Illud autem quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro ^c Secundo abbatii ad ea quæ scripsit subtilius respondere deberemus, quis petitio nem illius vel vestra desideria quæ multis esse profutura cognoscit, si ægritudo non ob sistet, duceret postponenda? Sed tanta nos podagræ infirmitas tenuit, ut non solum non dictare, sed etiam ad loquendum vix possemus assurgere, sicut et præsentium portatores legati vestri coguoverunt, qui nos et venientes infirmos invenerunt, et discedentes in summo vitæ periculo atque discrimine reliquerunt. Sed si omnipotente Dño disponeute convalueremus, ad cuncta quæ mihi scripsit subtiliter respondebo. Eam ta-

^b Fredegarius Adaloaldum vocat, alii Adoaldum. Illic pene puer successit Agilulfo patri, Langobardum regi, regnavitque dece^m annis sub tutela matris sapientissimæ Theodelindæ; verum quorundam factione una cum matre a suis regno pellitur, et paulo post veneno interit: in enjus locum electus est Arioaldus dux Taurinatum, cui uxor erat Gundeberga Adulovaldi soror, circa an. 624. Plura de eo vide apud Paulum Diaconum, in Hist. Langob. Gussanv.

^c Omnes sere MSS. legunt Secundo, Editi vero Secundino. Hæc scripta Secundini fortasse occasionem dederunt scribendi epistolam 54 lib. vii, indict. 2, nunc 52 lib. ix. Num ille est Secundinus, vel Secundus, qui aliquando dicitur abbas apud Ravennam, et de quo crebra sit mentio apud Paulum Diaconum, in Hist. Langob., et maxime lib. iv, c. 42? Mense Martio defunctus est apud Tridentum Secundus servus Christi, de quo jam saepe diximus, qui usque ad sua tempora succinctam de Langobardorum gestis scripsit Historiam. Gussanv.

^d De eo supra, epist. 2 lib. vi.

• Variæ sunt hujus vocis significationes, quas vide apud Menardum in Concordia Regularum, cap. 3, pag. 124 et 125. Apud Christianos sumuntur pro sacris reliquis in auro, vel argento, vel crystallo, aut alia quavis materia cælatis. Vocantur et a Græcis ἕκδοπτα, unde apud Annam Comnenam in Alexiade σταυρὸς ἕκδοπτος appellatur crux sanctorum reliquias aut sanctæ crucis particulas continens, quæ catenulis de collo ad pectus pendentein gestabant. Prohibentur phylacteria in concil. Lnod. can. 56, et apud Chrysost., hom. 43, in Matth. c. xxiii. Scilicet intelligent chartas in quibus continentur incantationes. Loquitur autem sanctus Gregorius de phylacteriis vim quamdam divinam habentibus aduersus nociva queaque. Sic Chrysostomus in lib. de preicatione, προστυχό δὲ ἄμαχον ὅλον καὶ ἀφαλές φυλακτήριον. Vide annotationes in Matth. xxiii, 5, et religiosum observationem a superstitione distingue. Plura de phylacteriis scitu dignissima vir cl. Allesia, quæ legisse studiosum non pœnitibit. Recens est memoria decreti inquisitionis Romanae, quo ἔθετηνται, vel potius ἔθετονται damnatur, per quam nonnulli regulares et sacercales gestatione catenularum in quibusdam corporis membris, se beatæ Virginis dabant mancipio. Gussanv.

^e Quam lectionem, cujus Evangelii, obscurum est. Forte quatuor Evangelia, aut unius evangelistæ opus, aut sancti Joannis caput primum. Apud Ju-

facta est per latores præsentium transmisi, ut prædictus filius meus dilectissimus ipsam legens agnoscat quia falsa sunt omnia quæ contra sedem apostolicam vel catholicam Ecclesiam audierat. Absit enim nos cujuslibet sensum hæretici recipere, vel ^f a tomo sanctæ memorie Leonis prædecessoris nostri, in aliquo deviare; sed quæcumque a sanctis quatuor synodis sunt definita recipimus, et quæcumque reprobata sunt condemnamus.

Excellentissimo autem filio nostro Adulovaldo regi transmittere ^g phylacteria curavimus, id est crucem cum ligno sanctæ crucis Domini, et ^h lectionem sancti Evangelii ⁱ theca Persica inclusam. Filiae quoque meæ sorori ejus tres annulos transmisi, duos ^k cum hyacinthis, ^l et unum cum albula, quæ eis per vos peto dari, ut apud eos nostra charitas ex vestra excellentia conditatur.

Paterna præterea charitate persolventes salutantis officium, petimus ut excellentissimo filio nostro regi conjugi vestro pro nobis ⁱ de facta pace 1271

dæos notum est sacram Scripturam fuisse in variis sectiones distributam, quæ singulas singulis Sabbathis in synagogis legerent. Apud Christianos utrumque Testamentum in conventu publico olim legi solitum, non concise et per particulas, ut sit, de quo novo more multi sunt conquesti. Magis ad hunc locum sancti Gregorii facit quod ex Isidoro Pelusiota, lib. ii, epist. 150, referunt de parvis Evangelii quæ religionis causa gestabant mulieres: διλτιά μηρά... . ὥσπερ γὰρ αἱ γυναικεῖς τὰ εὐαγγῆλα μηρά. Clemens Alexandrinus simi et quid videtur innuisse in Protreptico, ante finem, de amuletis loquens: Ταῦτα δὲ οὐ βούλεσθε τὸν οὐρανὸν αὐτῶν περιπατεῖσθαι τὸν σωτῆρόν τοῦ, ταὶ τῷ ιππῳ τοῦ Θεοῦ πετεύονταις. etc. Id est: Vos autem ne ipsum quidem verbum cœlestis, qui est Servator, alligare vobis vultis, et Dei credentes incantationi, etc. Sic ista Evangelii lectioni fuisse phylacterium non quidem Judaicum, de quo Epiphanius heresi 15, nec quale prohibent concilia, Agathense, c. 68, Liptinense, c. 5. Gussanv. Sanctus Gregorius inter cetera phylacteria mittit lectionem sancti Evangelii quo l appendi collo solitum docet Joan. Chrysost., hom. 19, ad pop. Antioch. Non cernis, inquit, ut mulieres et parvi pueri, pro magis custodia, Evangelia collo suspendunt? Vide quoque hom. 73, in Matth. Evangelium apponi capitï solitum pro curatione, discimus ex Augustino, in Joan. cap. vii.

^g Horatius, Ode 38:

Persicos odi, puer, apparatus.

^h Id est, sumptuosos, exquisitos. Hæc vox apud Latinos obvia pro repositoriis, ut theca nummaria, theca calamorum, etc. Græcis saepe θίξια, idem ^l μηρά, ^m ἄρρεν. Apud sanctum Augustinum et alios legitimus entechas, qua voce Græci non videntur usi. Vide caus. 12, q. 4, c. 10, ex sermone de vita communis clericorum. Refertur in Aquisgran., an. 836, c. 112. Gussanv.

ⁿ Hic albula inter lapides pretiosos annumeratur. Forte ipse est de quo Epiphanius. De duodecim gemmis, numero duodecimo, agit, scilicet onyx, quem ait nomen sortitus esse proprie puritatem albedinis, δια τὸ κάθαρον τῆς λευκότερος, ubi notat Patavius alabastrem lapidem a Dioscoride vocari onycem. Apoll. Sidonius, in epithalamio Ruricū et Iberiæ, enumeraando gemmas, meminit lapilli atbi.

^o Eo ipso anno factam pacem hanc innuit Paulus Diac., lib. iv, c. 29, quo baptizatum ait, e. 28, Adalcal-

gratias referatis atque ejus animum, sicut consuevit, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona quæ agitis, invenire possitis ^k.

EPISTOLA XIII.

AD ALCTSONEM CORCYRÆUM EPISCOPUM.

Beati Donati corpus in Cassiopi castro recondi sinat, salva Ecclesiæ suæ jurisdictione.

Gregorius Alcysoni episcopo Coreyræ.

Resipiscentibus fratribus et ad salubre se consilium convertentibus pon est neganda benignitas, ne plus in episcoporum mentibus culpa videatur posse quam charitas. Venientem igitur ad nos Petrum, Ecclesiae Euræ lectorem, cum scriptis fratris et coepiscopi nostri Joannis, coram responsalibus dilectionis tuæ suscepimus, atque eum post relecta scripta, quæ detulerat, curæ nobis fuit requirere si quid contra allegationem eorumdem responsalium tuorum haberet quod diceret. Qui dum nihil sibi aliud injunctum vel responsorum se penitus perhiberet, extra hoc quod episcopi ipsius epistola continebat, ea quæ canonibus congruebant, Deo auctore, sine tarditate decrevimus. Post longum vero tempus suprascriptius Petrus capitulare protulit, quod sibi datum a suo asserebat episcopo, et idcirco moras causa sustinuit. Sed quia in eodem capitulari memoratus ^a sperasse legebatur antistes ut in Ecclesia beati Joannis, ^b quæ intra castrum quod Cassiopi vocatur est posita, sanctum ac venerabile corpus beati Donati **1272** habeat recondendi licentiam, paratum se esse inquiens dilectioni tuæ, propterea quod tua probatur esse diœcesis, munitionem emittere nullum tibi ex hoc præjudicium generari, petitionem ejus sine effectu non prævidimus relinquendam, postquam ita sibi necessitatis tempore desiderat ^c fieri consultum, ut Ecclesiæ tuæ jurisdictionem servore se in omnibus fateatur. Hac itaque ratione permoti, fraternitatem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut sine aliqua mora, vel excusatione, in prænominata beati Joannis Ecclesia recondendi suprascripti sancti venerabile corpus præbeat facul-

dum filium Agilulfi regis, sc. anno 603, quo festi Paschalis dies fuit septimo Idus Aprilis; quo etiam mense Septemb. cœpit indictio septima: *factaque est pax, inquit, mense nono usque ad Kalend. Aprilis, inductione octava.* Illic ad annum 605, quo mensis Aprilis cum octava inductione currebat, productum pacem colligeremus, nisi octavam eamdem indictiōnem seq. capite 50 assignaret Paulus, tum secundo Phocæ imperantis anno, tum Gregorio ad Christum migranti, cum tamen nemini dubium sit septima inductione obiisse Gregorium; sexta vero, sub finem anni 602, Phocam imperare cœpisse.

^k In recent. subditur: *Dat. mense Januarii, indict. 7,* quod nulli exhibent e nostris mss. Codicibus. Verum, quod pertinebat ad epistolam sequentem pro hac epistola assignarunt. Corrupe in Collectione Pauli *Data die secunda mensis Martii, indict. 2.*

EPIST. XIII [Al. 8]. — ^a In Vatic. D et Rhem., *permitte legebatur.* Apud Gussanv. et in nonnullis Mss., *superasse legebatur.*

^b *Excusi, quæ in Cassiopi castro est posita,*
^c *Tres Vaticanani, Beccensis, et alii ex Norm. cum*

A totem, ita sane ut prius scriptura interveniente remuniat nunquam sibi in antefata Ecclesia vel castro, sub quolibet argomento, aliquam jurisdictionem vel privilegium tanquam proprius episcopus vindicare, sed omne illic jus ac potestatem Ecclesiæ tuæ, quippe cuius est parochia, inviolabiliter custodire. Pariter quoque te, sicut idem frater noster petiit, convenit respondere, ut tempore quo miserante Deo pace redditâ illi ad propria fuerit revertendi licentia, antedictum venerabile corpus auferendi secum sine aliqua objectione fas habeat. Qua de re ^d ne personale esse videatur quod geritur, et inveniri possit unde recidiva rursus excitetur contentio, etiam successores vestri in hac promissione pro conservandis omnibus sunt per omnia complectendi, quatenus B hujusmodi præveniente cautela, nec ille ibidem de cætero sibi quidquam in diœcesi tua contra æquitatem et sacrorum canonum decreta præsumat defendere, et jus Ecclesiæ tuæ ex hujusmodi concessione præjudicium aliquod nulla unquam ratione sustineat ^e. (Vide sup. epp. 7 et 8.)

1273 • EPISTOLA XIV.

AD FELICEM SUBDIACONUM.

Ecclesiæ sancti Pauli ad sovenda lumina amplos concedit reditus.

Gregorius Felici subdiacono et rectori patrimonii Appiæ.

Licet omnia quæ hic apostolica habet ecclesia beatorum Petri et Pauli, quorum honore et beneficis acquisita sunt, Deo sint auctore communia, esse debet in administratione actionum diversitas personarum, ut in assignatis cuique rebus cura adhiberi possit impensior. Cum ergo pro ecclesia beati Pauli apostoli, sollicitudo debita nos commoneret ne minus illuc habere luminaria idem præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine sue prædicationis implevit, ^b et valde incongruum esse ac durissimum videatur ut illa ei specialiter possessio non serviret, in qua palmam sumens martyri capite est truncatus ut viveret, utile judicamus eamdem massam quæ Aquas Salvias nuncupatur, cum omnibus fundis suis, id est cella vinaria, Antoniano, ^c villa Pertusa in foro Pri-

Regio, ferri consultum.

^d Vatic. B, *ut synodale esse videatur et inveniri non possit.*

^e Addi posset mense Januario, *indict. 7.* Legitur enim in tribus Vatic. et in Colb. vet., quos Codices præserendos putamus duobus Tellerianis, ubi habes mense Augusti, *indict. 6.*

EPIST. XIV [Al. 9]. — ^a Hæc epistola in tabula marmorea ad basilicæ sancti Petri parietem affixa legitur. Affixa hujus tabula meminit Joan. Diac., lib. II, c. 20. Ex hac epistola liquet quæ tunc et quanta essent in ecclesiæ luminaria. Apud Cassiodorum, lib. III Variar., epist 7, scribit Theodosicus rex episcopo Salonitano ut persolvat pretium LX orcarum olei ad implenda ejus ecclesiæ luminaria comparatarum. De ecclesiæ luminaribus sive dictum a nobis in notis ad Dialogos.

^b Vatic. B, et F, *valde incongruum accessisse et durissimum.*

^c In tabula marmorea: *Villa pertusa. Bifurca. Primiano. Consentit Reg.*

miano, Cassiano Silonis, ⁴ Cornelii, Thesselata, atque Corneliano, ⁵ cum omni jure, instructio, instrumento suo et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, cum Christi gratia luminaribus depolare, adjacentes etiam eidem cessioni hortos duos inter Tiberim et porticum ipsius ecclesiae, cunctibus a porta civitatis parte dextera, quos dividit fluvius ⁶ Almon, ⁷ inter fines horti monasterii sancti Stephani, quod est ancillarum Dei, positum ad sanctum Paulum, et ad fines possessionis Pissiniani, simul et terrulas quae vocantur Fossa latronis, positas ⁸ ibidem juxta eamdem porticum euntibus; similiter parte sinistra ad portam ubi nunc vineæ factæ sunt, quæ terrulae coherent ab uno latere possessioni Eugenitis quondam scholastici, et ab alia parte possessionibus monasterii ⁹ sancti Edistii, quæ omnia Deo adjuvante per antedictæ ecclesiæ præpositos qui per tempora fuerint et a præseuti septima indictione volumus ordinari. Et quidquid exinde accesserit, luminaribus ejus impendi, atque ipsos exinde ponere rationes. Idcirco experientia tuæ præcipimus ut suprascriptam massam Aquas Salvias cum prænominatis omnibus fundis suis, necnon hortos, atque terrulas quæ superius continentur, de brevibus suis delere debeat ac auferre, et cuncta ¹⁰ ad nomen prædictæ ecclesiae beati Pauli apostoli tradere; quatenus servientes ibi præpositi, omni posthac carentes excusatione, **1274** de luminaribus ejus ita sine nostra studeant sollicitudine cogitare, ut nullus unquam illic neglectus possit existere. Facta vero suprascriptarum omnium rerum traditione, volumus ut hoc præceptum in scrinio ecclesiæ nostræ experientia tua restituat ¹¹.

EPISTOLA XV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Exarchum temere loquentem monsat, et ipse per epistolam Romanorum malis speratum procuret levamen.

Gregorius ^a Anthemio subdiacono.

Quia gloriam vestram fixam valde atque stabilem in suis esse moribus audio, multum læstiseor, et sic vobis quæ mihi displicant sicut speciali filio fiducialiter loquor. Excellentissimus enim exarchus aliqua loquitur quæ omnes qui illum amant ad inimicitias illius valeant provocare. De qua re ei per latorem præsentium in excepto quæ mihi visa sunt relegenda dictavi; quæ, si placet, et vobis relevantur, ut sciatis quid ei de re eadem scribere debeatis. Hic

⁴ Ibid., Cornelii tessellata, atque Corneliano.

⁵ Nihil hic necesse est notam adjungere, qua vocabulorum istorum significatus aperiat. Sufficit indicare lib. III, Dig. tit. 7, qui inscribitur de instructio vel instrumento legato, ubi omnia recensentur quibus fundus vel domus possunt instrui, discriminque statuitur inter ea quæ sunt instructi, quæ sunt instrumentum, quæ sunt instrumenti. Sanctus Gregorius, in hac donatione nihil non comprehendit, res, jumenta, homines. GUSSANV.

⁶ Vatic. A, Armon.

⁷ Vatic. B, inter fines.

⁸ Excusi, positas, id est juxta eamdem. Legendum sane ibidem aut itidem, ut in Reg. et in Vaticanis. In tabula marmorea legitur idem, forte compendiose,

A autem quanta necessitas, et quæ nos mala constringant, et præsentis responsalis nostri relatione, et ex epistolis fratris et coepiscopi mei Mariniani potest agnoscere. Unde gloriam vestram decet studiose cogitare, quia nos de sapientia vestra magnam in omnipotente Domino fiduciam habemus, et ubi vos estis, illic causam negligi nullo modo credimus. Ita ergo facite, ut confidentia nostra a sua certitudine non inveniatur aliena. Gratia vos superna custodiat, et prospere agere omnia concedat.

EPISTOLA XVI.

FELICIS MESSANENSIS EPISCOPI AD S. GREGORIUM.

Quærerit de consanguinitatis gradibus in quibus nubere licet; de episcoporum vexatione a subditis, ac de ecclesiis quarum dedicationes sunt dubiae.

Domino beatissimo et honorabili, sancto Paini Gregorio papæ, Felix vestræ salutis ac sanctitatis amator.

Beatissimæ vestræ salutis ac sanctitatis jura pes Deum sunt manifesta. Dum prædicationibus scilicet apostolicis et doctrinis veræ fidei cultura universa repleta sit terra, per divinorum tamē eruditionem eloquiorum, vestra instrumente admonitione exhortatoria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia apostolica institutione fundata, et a fidelibus patribus firmissime roborata. Ad quam beatissimi omnes apostoli pari honoris et potestatis consortio prædiū, **1275** populorum agmina convertentes, pie sancte que de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam, homines divinæ prædestinationis gratia præscitos, salutaribus præceptis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra paternitas honoranda sequens merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra Christianisque moribus vigens, quæ fieri Deo placita præcipit studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans divinæ legis præcepta, quia non auditores legis justi sunt apud Deum, sicut narrat Apostolus, sed factores legis justificabuntur (Rom. II, 13).

Hæc quidem meditantes, ad nos perlatum est a quibusdam Roma venientibus vos Augustino consendi nostro, per venerabilem sanctitatatem vestram postmodum episcopo Anglorum genti ordinato et ille directo, atque Anglis scripsisse, quos olim ad fidem conversos per vos cognovimus, ut quarta progenie

pro ibidem.

¹ In tabula marm., sancti Aristi. In Vatic. A. et B. sancti Hedesti. In Vatic. F, sancti Edisti.

² Reg. et Vatic. F, ad monasterium prædictor.

³ In tabula marmorea post restituval subditur: Bene vale. Dat. viii Kalend. Februarias, imp. dn. n. Phoca PP. anno secundo, et consulatus ejus anno primo, indict. 7.

EPIST. XV [Al. 28]. — ^a Falsum esse hunc. Tolum liquet ex his verbis, gloriam vestram. Et alia quæ noui adaptantur ad clericos. GUSSANV.

EPIST. XVI. — ^a Epistolam hanc bacenus non excusam reperimus in Corbeiensi, Pratel., Gemet. ac Sagiensi, qui Codices vix una in voce discrepant.

conjuncti non separantur. Quæ consuetudo dudum in illis aut in ipsis partibus, quando una vobis ab infantia nutritus atque edoctus fui, non erat, nec in ipsis prædecessorum vestrorum decretis vel reliquorum generaliter vel specialiter Patrum institutis legi, aut hactenus ab ipsis sapientibus esse concessum didici. Sed semper usque ad septimum originis suæ gradum hæc a sanctis antecessoribus vestris et cæteris sanctis Patribus, tam in Nicæna synodo, quam et in aliis sanctis conciliis congregatis, servari debere reperi, et a recte viventibus ac Dominum timentibus hominibus studiose prævideri cognovi. Dum hæc nobiscum versabuntur, supervenire et alia de quibus necessarium nobis videtur vestram consulere auctoritatem. Venerunt quippe ad nos tam b Be-madictus, Syracusæ Ecclesiæ episcopus, quam et alii fratres nostri euidem episcopi lacrymantes, ac dicentes per sæculares et laicos nimis se esse turbatos atque animo afflictos super immoderatis actibus eorum, pro quibus et aliqua injusta eis impingebantur.

Sunt etiam quædam ecclesiæ in nostra provincia super quarum consecrationibus dubitatur, et tam propter antiquitatem, quam et propter earum custodum incuriam, nesciur utrum dedicatae ab episcopis fuerint, necne. Super quibus omnibus nos a vestra sanctitate ac vestræ sanctæ sedis auctoritate instrui precamur; et utrum ea quæ, sicut prædictum, vos præfato consodali nostro Augustino episcopo et Anglorum genti scripsisse audivimus, specialiter eis aut generaliter omnibus scripta sint scriptis vestris imbu quærimus, et de hac sive de aliis præscriptis rebus pleniter informari cupimus. Nos enim ea quæ legimus, et observari a fidelibus cognovimus, non increpando, 1276 quod absit, vobis significamus, sed quid rationabiliter et fideliter super his observare debeamus requirimus. Et quoniam non modicum murmur super hac re nobiscum versatur, quid respondere fratibus et coepiscopis nostris debeamus a vobis quasi a capite responsum quærimus, ne super his ancipites remaneamus, aut murmur illud tam vestris temporibus quam posteris inter nos aut alios rema-

^b In nomine hujus episcopi Syracusani videtur error irrepsisse, nam Joannes hanc adhuc regebat Ecclesiam.

EPIST. XVII [Al. 32]. — ^a In Corb., Vatic. D, Rhem. et Gemet., legitur pro titulo, *Rescriptum sancti Gregorii ad eundem Felicem episc.*, quod supponit aliam epistolam Felicis. Nonnulli dubitaverunt hanc epistolam esse sancti Gregorii; verum ab eo scriptam evincit testimonium Joannis Diaconi, qui ejus partem retulit lib. II, c. 37. Sed et Hincmarus sæpe de ea mentionem facit, ejusque tertiam sere partem exscribit, tum epist. 37 et 59, tum in tract. de divortio Lotaria et Thetbergæ, interrogat. 5, et quæst. 7, sed fusius interrogat. 12, versus finem. Regino etiam, abbas Prumiensis, qui florebat an. 900, in prima appendice ad librum de Ecclesiasticis disciplinis, c. 30, et alii qui subsecuti sunt canonistæ, plura ex ea retulerunt. Reperitur etiam haec epistola in multis Codd. mss., Tell., Carn., B.got., Germ., Vall., Anglie. Verum quam sit corrupta et deformata, clarum est ex multis interpolata-

A neat, rumorque vester, qui semper bonus et optimus fuit, detractionibus laceretur, vel subretetur, aut non men vestrum, quod absit, supervenientibus temporibus blasphemetur. Nos enim quæ recta sunt auctore Deo humili corde servantes, uno vinculo charitatis vobis constricti, vestram religionem in omnibus, ut fideles alumni defendantes, a vobis quæ recta sunt quærimus; scimus enim ut semper sanctæ sedis præsules primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt, vos universalis Ecclesiæ, et maxime episcoporum, qui oculi propter contemplationem et speculationem vocantur Domini, curam gerere, ac de religione et lego nostra assidue cogitare, sicut scriptum est: *Beatus qui meditabitur in lege Domini die ac nocte (Psal. 1, 2).* Quæ meditatio noua lectio per figuram litterarum tantum conspecta, sed exuberante in vobis Christi gratia, in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita. Nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Domini sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Prophetæ: *Os justi meditabitur sapientium, et lingua ejus loquetur iudicium: lex Dei ejus in corde ipsius (Psal. xxxvi, 30)*, non atramento sed Spiritu Dei vivi vestris in arcana conscripta; non igitur in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis. Extinguatur, oramus, vestris sapientissimis responsis et auxiliis omnis tenebrarum caligo, ut lucifer nobis resplendeat per vos, sanctissime Pater, et dogmatica definitio omnes ubique lætificans, quia gloriosi sanctæ Ecclesiæ Patres propria et piissima dogmata in æternæ vite firmam hereditatem prædicasse noscuntur. C Et subscriptio: Incolumem vos et Deo placitum, sancte Pater patrum, orantem pro nobis Dominus custodiat in ævum. Amen.

• EPISTOLA XVII.

AD FELICEM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Interrogatus respondet de consanguineor: am conjunc-tione, de vexatione episcoporum a subditis, ac de dubia ecclesiistarum consecratione. Segregari incorrigibiles, et synodus quotannis congregari precipit.

Reverendissimo fratri Felici episcopo, Gregorius servus servorum Dei.

Caput nostrum, quod est Christus, ad hoc sua membra nos esse voluit, ut per ejus largam 1277

tionibus et repetitionibus inutilibus, quas lector studiosus et prudens inter legendum observabit. Ideo a quibusdam reprobata est, tanquam Gregorio Magno indigna. Partim ex GUSSANV. Huic docti viri censuræ non audemus subscribere; quin potius hanc epistolam Gregorio dignam judicamus. In ea quædam repetuntur aut ex epistolis, aut ex libro Reg. Pastoral. At hujusmodi repetitiones sancto Gregorio sunt familiares. Illam epist. saltem transpositam putat Guassavillæus atque ante epist. octavam libri v, nunc 9 lib. vi, reponendam censem, quod Felix cui de privilegiis Anglorum genti concessis respondet Gregorius: *le ipse fuerit ad quem scriperat lib. i, indict. 9.* Verum ab illo hunc fuisse diversum sic demonstramus: Epistola hæc ad Felicem supponit Augustinum jam in Britanniam missum, imo iam ejus quæstionibus ad novam Ecclesiæ Anglicanæ optimam gubernationem spectantibus respondisse sanctum Gregorium. Ergo ad alium Felicem scripta est quam ad illum Messanæ episcopum cui inscribitur epist. 40 libri i. Huic enim demortuo successerat Donus, saltem initio indict. 14,

charitatem et fidem usum nos in se corpus efficeret, cui ita nos adhærente convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimus. Ab arce capitis res nulla nos dividat, ne ab eo, si membrum ejus esse refugimus, relinqueamur, et velut dejecti de vite palmites arescamus. Ut ergo Redemptoris nostri habitaculum esse mereamur, in dilectione ipsius toto mentis studio maneamus. Ipse namque ait: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et apud eum mansionem faciemus* (Joan. xiv, 23). Exigit ergo dilectio tua, frater charissime, ut ex auctoritate sedis apostolicæ tuis deberemus consultis respondere. Quod licet non prolixè sed succinctè agere festinaremus, propter quasdam importunitates, quæ nostris præcedentibus peccatis in nos supervenire, tuis tamen hæc, per reliqua sanctorum Patrum instituta, studiis perquirere latius et investigare committimus. Non enim potest mens attrita et oneribus atque importunitatibus prægravata tantum boni peragere, et libere de his loqui, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id præstulimus, ut hæc et alia quæ necessaria fore cognoverimus luce sanctitati velimus denegare, sed ut quod hic minus invenitur latius perquiratur.

De tribus enim apostolicam sedem, in qua alius es et edocetus, capitulis consulendam, prædecessorum tuorum sequens exempla, credidisti, id est de consanguinitatis conjugatione, et de vexatione episcoporum a subditis, et de ecclesiæ dubitatione consecrationum. Quod autem scripsi Augustino, Anglorum genti episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis conjugatione, ipsi et Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cooperat, metuendo anteriora recederet, specialiter et non generaliter cæteris me scripsisse cognoscas. Unde et mihi omnis Romana civitas extitit testis, nec ea intentione hæc illis scriptis mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam fuerint consanguinitatem inventi, non separantur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem, conjungantur; sed adhuc illos neophytes existentes scep̄t̄sime eos prius illicita docere ^b vitare, et verbis ac exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint, rationabiliter et fideliiter excludere oportet. Nam juxta Apostolum, qui ait: *Lac vobis putum dedi, non escam* (*I Cor. iii, 2*), ista illis modo, non posteris, ut supradictum est, tempo-

ut patet ex epist. 9 libri vi. Si dicas loco motam suisse hanc epistolam, eamque ad aliam indictionem pertinere, quod omnibus MSS. contrarium est, nec illa vel levissima conjectura nititur, quid responderis de tot aliis ad Donum scriptis epistolis? Itaque Eucarpo successerat Felix Doni successor. Eucarpum jam anno 680 grandevum agnoscit Pelagius II, ad ipsum scribens. Aliquot ergo ante Gregorii pontificatum annis Messanensem Ecclesiam regebat Felix I. In ejus locum ordinatus est a Gregorio Donus; cui, non multis ante Gregorii obitum annis, successit Felix II. Non, inquam, multis; nam ineunte anno 605, Adrianus, ad Syracusanum patronum regen-

A ribes tenenda inducimus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat erueretur, sed cæptum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiaretur. Sane si in his secus quam debuimus aliquid egimus, non proterviam, sed commiserando sciens esse cognoscas. Unde et testem invoco Deum, qui 1278 cogitationes omnium hominum novit, cœjos etiam oculis omnia nuda sunt et aperta. Nam si ea desiderarem quæ antecessores nostri statuerent, non constructor, sed eversor esse juste comprobarer, testante Veritatis voce, quæ ait: *Omnis regnum in seipsum divisum non stabit* (*Luc. xi, 17*), et omnis scientia et lex adversus se divisa destructur. Ideoque necesse est ut omnes concorditer statuta sanctarum Patrum nostrorum tenentes, nihil videlicet per contentionem agentes, sed, ad omne studium bona devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutis auxiliante Domino pareamus^a. (Vide l. ii, ep. 64.)

O quam bona est caritas, quæ absentia per imaginem præsentia sibimetipsis exhibit per amorem, divisa unit, confusa ordinal, inæqualia sociat, imperfecta consummat! quam recte prædictor egregius vincentum perfectionis vocat (*Coloss. iii*), quia virtutes quidem externe perfectionem generant, sed tamen eas ita caritas ligat, ut ab amantis mente disolvi jam nequeant. His rite perpensis, ^c caritatibus jam dictis indulsi, nec præceptum dedi, sed consilium; nec regulam in his posteris ullis tenendam tradidi, sed duobus periculis quod facilius sit vitandum ostendi.

C Si igitur in rebus sæcularibus suum cuique jus et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet indeci confusio, ^d ne illa discordia locum inveniat, unde pacis debent bona procedere? Quod hac ratione servabitur, si nihil potestati, sed totum sequitati tributior. Quapropter multa cor nostrum magnitudini vestre congaudet, quod sic vos in vestris actibus studiosos invenimus, ut vos et nostri curam habeatis et talia seiscitando inquire studeatis, quatenus talia vobis non solum apud homines gloriam, sed et apud omnipotentem Dominum præmia mercedis sequantur.

Cæterum super vexatione episcoporum, de qua nos consulere voluistis, scimus quia a nullis vita præsumum perturbari debet excessibus, quia valde indignum est ut hi qui throni Dei vocantur aliqua motione ^e a regibus vel subditis turbentur. Quoniam si David regum justissimus iu Saul, quem constabat jam

dum missus, Leoni, Secundino, Joanni, Doño, etc., episcopis Sicilia, non vero Felici commendauerat, lib. xiii, epist. 18.

^b Abest vitare a Gemet, Corb. ac Vatic. D.

^c In Corb. et Gemet., non propter ipsam. Excusis, non propter ipsam, ubi nullus est sensus.

^d Hisdem verbis incipit epist. 53 lib. v. Simile etiam charitatis elogium legitur epist. 53. lib. viii, et epist. 108, lib. ix.

^e Vitiose in Excusis, charitati lugere.

^f Gemet., confusio, ubi discordia.

^g In Vatic. D et Gemet., a reliquis vel subditis. In Corb., a clericis, vel.

a Domino reprobatum esse manum mittere non prae-
sumpsit, quanto magis cavendum est ne manum de-
tractionis aut vituperationis, sive indiscretionis aut
dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini ,
vel in praedicatores sanctæ Ecclesie, quia eorum vexa-
tio sive detractio ad Christum pertinet, cuius vice in
Ecclesia legatione funguntur? Unde summopere ca-
vendum est omnibus fidelibus ne clanculo aut publice
episcopum suum, id est unctum Domini, detractioni-
bus aut vituperationibus dilanient, perpendentes
illud exemplum Mariae, quia pro eo quod Moysi fa-
mulo Dei propter Aethiopissam detrahit, immunditia
lepræ multata sit (*Num. xii*). Et illud Psalmista :
Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis
1279 *nolite malignari* (*Psal. civ, 15*). Et in lege
divina legitur : *Oitis non detrahes, et populi tui prin-
cipi non maledices* (*Exod. xxii, 28*). Unde valde præ-
videndam est subditis tam clericis quam laicis, ne
episcoporum aut præpositorum suorum vitam te-
mere reprehendere audeant, si quid eos fortasse
agere reprehensibiliter vident, ne unde mala redar-
guunt, inde per elationis impulsu in profundiora
mergantur. Admonendi sunt etiam ne cum culpas
præpositorum suorum considerant, contra eos auda-
ciores flant. Sed sic eorum prava apud semelipsos
b considerent, ut, divino timore constricti, ferre sub
eis jugum reverentiæ non recusent, quoniam facta
episcoporum vel præpositorum oris gladio non sunt
ferienda, etiam cum recte reprehendenda videantur;
quoniam a prædecessoribus nostris et a reliquis
multis sanctis episcopis statutum fore cognovimus,
ut oves pastores suos non facile reprehendant, nec
eos criminari vel accusare præsumant, quia cum in
præpositos delinquimus, ejus ordinationi qui nobis
eos præbuit obviamus. Unde Moyses dum contra se
et Aaron conqueri populum cognovisset, ait : *Nos enim
quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed
contra Deum* (*Exod. xvi, 8*). Quapropter admonendi
sunt subditi utriusque ordinis viri ut cum magistro-
rum facta conspiciunt ad suum cor redeant, et de
eorum increpationibus non præsumant, quia non est
discipulus super magistrum, nec servus super Dominum/
suum (*Math. x, 24*).

De dedicationum vero ecclesiarum dubitatione,
super qua inter cætera nos consulere volueris, bpc
vos rite tenere debetis quod ab antecessoribus nostris
traditum accepimus, id est, ut quoties tam de bap-
tismo aliquorum, vel confirmatione, quam de eccle-
siarum consecratione dubitatio habetur, et nec scrip-
tis nec testibus ratio certa habetur utrum baptizati
vel confirmati, sive ecclesiæ consecratae sint, ut bap-
tizentur tales ac confirmentur, atque ecclesiæ cano-
nique dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat,

^b Iudicant Codices, dijudicent.

ⁱ Ibid. : *De Ecclesiarum consecratione dedicationum
in dubium habetur.*

^k Exeusi hac vos, invitatis MSS. Vatican., Corb., Tu-
roni., Genet.

^l Hæc, usque ad progeniem vero suam, omissa
sunt in Corb., Genet. et Vatic. D, vel potius sunt

A quoniam non monstratur iteratum quod non certis
Indicis ostenditur rite pœactum. ^k Haec nos admini-
culante divina gratia ita tenere cupimus, vobisque,
ut postulastis, tenere et docere mandamus, et ea quæ
a sanctis Patribus ante nos sunt statuta non proterve
irrumpere, sed fideliter servare optamus. Unde Re-
demptoris nostri misericordiam exoramus, ut
sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et effectu
inplere vos tribuat quod velle concessit, ^l quia in
hac re tanto commoda retributionis accrescent,
quanto et studium laboris augetur. Progeniem vero
suam unumq[ue]nemque de his qui fideliter edocili
sunt, et iam firma radice plantati stant inconclusi ,
usque ad septimam observare decernimus generatio-
nem. Et quandiu se affinitate agnoscent propinquos ,
B ad hujus copulæ non accedere societatem præsumant,
nec eam (*Grat., c. 35, q. 2, et 3. c. 10*) quam aliquis
ex propria consanguinitate conjugem habuit, vel ali-
qua illicita pollutione maculavit, in conjugium du-
cere ulli profecto licet Christianorum vel licebit,
quia incestuosus est talis coitus et abominabilis Deo,
et cunctis bonis hominibus. Incestuosos vero nullo
conjugii nomine deputandos a sanctis Patribus **1280**
dudum statutum esse legimus. Ideo nolumus nos in
hac re a vobis sive a cæteris fidelibus reprehendi ,
quia quod in his Anglorum genti indulsimus, ^m non
formam dando , sed considerando ne Christianitatis
bonum quod cœperant imperfectum dimitterent egi-
mus.

Paterna ergo vos dilectione salutantes, hortamur
C ut propositas opportunitate occasiones in vestra ef-
ficacia enixius elaborare debeatis, atque id modis
quibus possibile fuerit omni studio agere contendatis,
quatenus prædicabile desiderium vestrum in auxilium
omnium, adjuvante Domino, compleatis. Nec hoc
quoque in hac sollicitudinis parte relinquimus, quod
omnes incestuosi a liminiis sanctæ Ecclesie sint
separandi, quoque per satisfactionem precibus sa-
cerdotum canonice eidem sanctæ Ecclesie catholicæ
reconcilientur. Sunt enim mali segregandi a bonis ,
et iniqui a justis, ut saltu rubore suo conscientias
suis recognoscant, et convertantur a pravitatibus suis
(*Hincmar., de divortio Lotar. et Theibergæ, inter-
rog. 5*). At si incorrigibiles apparuerint, segregentur
a fidelibus usque ad satisfactionem, juxta Salvatoris
D Domini sententiam, qua inter cætera de peccante in
se fratre præcipiendo, ait : *Si peccaverit in te frater
tuus, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit,
lucratus eris fratrem tuum. Si autem non audierit te ,
adhibe tecum unum vel duos, ut in ore duorum vel
triūm testium sit omne verbum. Quod si eos non au-
dierit, dic Ecclesiæ. Si autem et Ecclesiam non audie-
rit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (*Luc. xvii, 3*;

transposita; nam leguntur inter haec verba egimus,
et paterna ergo vos, etc., hoc modo : *Egimus. Quia
ergo in hac re tanto... quanto... augetur, paterna dul-
cedine salut.*

^m Turou., non formam dando, sed considerationem.
Corb., sed consideratione.

Math. xviii, 15, seq.). His ergo et aliis multis sanctorum Patrum auctoritatibus segregandi sunt mali a bonis, ne percant justi pro injustis, sicut scriptum est: Perit justus pro impio (Isa. lvii, 1, sec. LXX). Debet enim discretio semper fieri inter bonos et malos, si-cul est inter hædos et oves. Manifesta quoque peccata non sunt occulta correctione purganda; sed palam sunt arguendi qui palam nocent, ut dum aperia ob-jurgatione sanantur, ii qui eos imitando deliquerant corriganter. Dum enim unus corripitur, plurimi emendantur. Et melius est ut pro multorum salute unus condemnetur quam per unius licentiam multi periclitentur. Nec mirum si inter homines hæc ratio custoditur, cum et inter jumenta hoc fieri persæpe coguovimus, ut ea quæ scabiem aut impetiginem habere videntur separantur a sanis, ne illorum morbo cætera sana damnentur vel pereant. Satius est ergo ut mali aperi corrigantur, quam pro iis boni pereant. Unde volumus vos omnes in unum convenire episcopos, ut de incidentibus causis fiat disceptatio, et salubris de ecclesiastica observatione collatio, quatenus dum per hoc et præterita corriguntur, et regulam futura suscipiunt, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præ-entiam, si hæc observaveritis, scitote, quia scriptum est: Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum (Math. xviii, 20). Si ergo dignatur adesse duobus vel tribus congregati, quanto magis non deerit ubi plures conve-niunt sacerdotes? Et quidem quia adhibendum bis in anno concilium Patrum sit regulis institutum, non latet. Sed ne forte aliqua excusatio sit, semel decrevimus congregari, 1281 ut exspectatione concilii nihil præ-vum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiae, metu tamen examinationis absti-netur ab hoc quod omnium notum est posse displi-cere judicio. Hanc, frater charissime, observantiam

^a Corb., Vatic. Det Gemet. ac Pratell., ut omnes te qui nobiscum alius es, atque didicisti sanctæ.

^b Turon., et nos fideliter obedisse qui.

^c Idem Codex cum Norm., perceptum moribus ser-

A nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram sacris apicibus scripta sunt custodiamus, atque ad ea quoscunque possumus excitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis salutaribus nos occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum his quibus ædificamur iniuitur, locum sine dubio deceptionis exclusimus. Quapropter oportet ut enixius in cunctis stu-diosos vos circa fratres atque subjectos ostendatis. ^d ut omnes cum quibus alii es, atque didicisti sanctæ Romanæ Ecclesiae præceptionibus parere, apostolicæ sedis præcepta multiplicare apertissime que nota facere agnoscant; quia quod specialiter tibi tuisque et fratrum tuorum charitati, ut tuæ litt-eræ innouerunt, consulis scribimus, generaliter B omnibus tenere mandamus. Circa subjectorum an-tem 1282 actus fraternitas tua sit vigilans, ut ves-trum illis exemplum instructio et vita magistra sit; lingue vestræ exhortatione discant quod metuant, et doceantur quod diligent; ut dum talenta credita cum lucro multiplicantur, in diem retributionis an-ueniente divina gratia audire mereamini: *Euge, serie bone et fidelis, intra in gaudium Domini trai (Math. xx, 21, 25.)* Curam præ-te ea de omnibus quæ vobis aliisque fratribus nostris, et generaliter cunctis, pro illi-citarum rerum prohibitione scripsimus, habere vos per omnia cognoscamus, quia omni studio omniisque admisu necesse est ut fraternitatis vestræ vigilancia compleantur, atque illic omnia quæ pro animarum scriptinus salute fideliter recenseantur; quatenus et vos per hoc vestrum zelum qualiter vobis illicita dis-pliceant ostendatis, ^e et nos utiliter providisse, qui vos ac vestram ad hoc præ cæteris personam elegimus, videamus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque ^f perceptum vo-bis omnibus servare concedat. Amen.

vare.

^a In fine Cod. Corb. et Gemet. legitur data Kalen-dis Novembri, indictione 12, mendosissime.

APPENDIX AD SANCTI GREGORII EPISTOLAS.

1283 I. ^a *Symbolum fidei dictatum a beato Gregorio papa.*

Credo in unum Deum omnipotentem. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tres personas, unam substantiam. Patrem ingenitum, Filium genitum; Spiritum vero sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coæternum, de Patre et Filio procedentem. Confi-teor unigenitum Filium consubstantialem et sine

FRAGM. I. — ^a Reperitur initio Registri Gregoriani ante omnes epistolæ, in omnibus fere Codicibus manu exaratis; reserturque a Joan. Diacono, lib. II Vitæ, c. 2, ubi aliquas diversas lectiones a nobis

D tempore natum de Patre. Omnim visibilium et invi-sibilium conditorem. Lumen ex lumine. Deum verum de Deo vero. Splendorem gloriæ. Figuram substantiæ. Qui manens Verbum ante sæcula, perfectus homo creatus est, juxta finem sæculorum; conceptus et na-tus ex Spiritu sancto, et Maria virgine. Qui naturam nostram suscepit absque peccato. Et sub Pontio Pilate crucifixus est, et sepultus; tertia die resurrexit a annotatas reperies. Hoc confessionis fidei symbolum a sancto Gregorio pronuntiatum credimus in ipso se-ordinationis et inaugurationis solemnni ritu.

mortuis. Die autem quadragesimo ascendit in cœlum. Sedet ad dexteram Patris. Unde venturus est judicare vivos et mortuos. Positus ante oculos omnium omnia occulta singulorum. Datus sanctis perpetua præmia regni cœlestis, inquis autem supplicia ignis æterni. Innovatur sacerdotum per ignem. Consiteor unam fidem, unum baptismum; unam, apostolicam et universalem Ecclesiam, in qua sola possint laxari peccata. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

II. De Laurentii archidiaconi depositione, et Honorati in ejus locum subrogatione.

a Temporibus papæ Gregorii, **b** consulatus Mauricii Augusti anno septimo, depositus est Laurentius, qui primus fuerat in ordine diaconii sedis apostolicæ, propter superbiam et mala sua, **1284** quæ tacenda duximus, et factus est archidiaconus Honoratus coram omnibus presbyteris et diaconibus, notariisque, subdiaconibus, vel cuncto clero in basilica aurea.

III. Charta quæ relicta est de litania majore, in basilica sanctæ Mariæ.

Solemnitas annuae devotionis nos, filii dilectissimi, admonet, ut **a** litaniæ quæ major ab omnibus appellatur sollicitis ac devotis debeamus, auxiliante Domino, mentibus celebrare, per quam a nostris excessibus, ejus misericordiae supplicantes purgari aliquatenus mereamur. Considerare etenim nos convenit, dilectissimi, quam variis continuisque calamitatibus pro nostris culpis atque offenditionibus affligamur, et qualiter item cœlestis pietatis nobis subinde medicina subveniat. Sexta igitur feria veniente, a titulo beati Laurentii martyris, qui appellatur Lucinæ, egredientes, **b** ad beatum Petrum apostolorum principem, Domino supplicantes cum hymnis et canticis spiritualibus, properemus, ut ibidem, sacra mysteria celebrantes, tam de antiquioribus quam de præsentibus.

FRAGM. II [Al. I. II, ind. 10, ante ep. 1]. — a Hoc desideratur in MSS. Anglic., Norm. et plerisque Vatic. Legitur in Colbert., Vatic. A, B, C, utroque Turon., scilicet S. Gatiani et Majoris monasterii.

b Consulatum abolevit Justinianus Aug. an. 541. Hanc dignitatem restituere voluit Justinus imperator post Justinianum, sed irrito conatu. Attamen imperatores nudum consulatus titulum, assumere solebant, et idem fere erat annus consulatus ac imperii. Lege Cangium, in Glossario, ad hanc vocem *Consulatus et Consul.*

FRAGM. III [Al. I. II, ind. 10, ante ep. 1]. — a Etiam nonc litaniæ dividuntur in *majores* et *minores*. Nam quæ in die sancti Marci celebratur vocatur *major*, etsi a litaniis Rogationum, quæ dicuntur *minores*, discrepare non videatur. Attamen in celeberrima sancti Martini basilica apud Turonos ea die fit *litania septiformis*, a septem choris per totidem portas eodem tempore basilicam intrantibus, et litanias decantantibus; quod fortasse alibi etiam in usu recopatum erat. Hinc litaniam majorem eamdem fuisse ac septiformem suspicamur, contra Gussanvillæ mentionem, cuius lege subjectam notam. Male in omnibus exemplaribus *letaniam* Gracis λετρα et λετρων, oratio, precatio, supplicatio. Basilius, epist. 63, litaniam de qua hic mentio, distinguere a septiformi, de qua serm. in tempore mortalitatis. Major de qua hic mentio, videtur in usu fuisse ante Gregorii tempora, quidquid dicat Durandus, non advertens hæc verba: *Quæ major ab omnibus appellatur*. De litaniis quas Mamertus restauravit, agens Sidonius Apoll., epist.

A bus beneficiis pletati ejus, in quantum possumus, referre gratias mereamur.

IV. a Privilegium monasterio sancti Medardi concessum.

De Gairaldo abbe sancti Medardi, et de illius monasterio Suessionensi, quod amplissimum privilegium decorat.

Gregorius omnibus episcopis.

Pretiosissimis lapidibus in diadema Christi merito renitentibus, omnibusque sanctæ Dei Ecclesiae membris, quorum universale caput est Christus, **1285** Gregorius licet sanctæ Romanæ sedis pontificio sublimetur, humillimus tamen servorum Dei servus.

Quando catholicorum regum corda ad ea quæ pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succendentur, ut ab eis ulti poscantur, tanto alaci et læto sunt animo concedenda, quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde juxta filiorum nostrorum præcellentissimorum scripta regum Brunichildis ac nepotis ejus Theoderici, monasterio sanctæ Dei genitricis Mariæ, ac beatorum Petri apostolorum principis, necnon protomartyris Christi Stephani, quod est in Suessorum civitate situm, ubi sanctus Medardus requiescere et vir venerabilis Gairaldus abbas præesse videtur, hujusmodi privilegia auctoritatis nostræ decreto indulgemus, et ea plenius confirmamus privilegia quæ a bonæ memorie domino papa Joanne, comitante illustrium regum clementia, Clotarii scilicet et Sigeberti hujus nostræ filiæ jugalis, ipso loco sub anathematis vincula sunt concessa vel indulta, concedimus atque firmamus. Statuentes nullum regum, antistitum, vel judicum, nullum, quacunque prædictum dignitate, ea quæ a præcellentissimis regibus vel quibuslibet aliis Deum timentibus loco concessa sunt vel conferentur, sub cuiuslibet occasionis

C 14, lib. v, agnoscit eas longe antea fuisse in usu; sed vagas, tepentes, infrequentes, oscitabundas, ut nunc sit apud nos aut populi vitio aut incuria pastorum. Justinianus, in Authenticis, novell. 123, cap. 32, vetat litanias fieri sine episcopo, clericis et sacris crucibus. Quid litanias inter et processiones intersit, innuemus infra, ubi de missis publicis. Gussanv. Antiquissimum esse litaniarum seu supplicationum publicarum usum probat sanctus Ambrosius, epist. 40, num. 16.

D **b** Superius legitur hæc litania facta in basilica sanctæ Mariæ, et hic in ecclesia sancti Petri, quod hanc chartam dubiæ fidei reddit. Aliunde ab omnibus pene MSS. abest, et qui eam habent Codices pauci sunt recentiores.

FRAGM. IV. — a De hoc privilegio diu decertatum est. In nullis MSS. nobis occurrit, excepto uno Victorinoro.

Ex his qui notas in Gregorianas epistolulas scripserunt, Alteserra ipsum propugnat. Alter sentire videtur Gussanvilleus, etsi judicium terre non audiat. In subscriptionibus multa errata deprehendi constat, ut ex notis marginalibus Philippi Labbei, tomo V Concil., col. 1585, liquet. Cum in omnibus Editis epistololarum sancti Gregorii locum habeat hoc privilegium, illud in appendice servandum censuimus. Alia privilegia a sancto Gregorio concessa vide supra lib. xiii, epist. 8, 9, 10. De privilegio Sublacensis dato, in quo regula sancti Benedicti approbat, lege Mabillonum, tom. II Analect., p. 166.

specie, minuere vel auferre, vel suis usibus applicare; sed cuncta que Deo servientibus monachis oblata sunt vel offerri contigerit perenni tempore illibata et sine aliqua inquietudine volumus possideri, eorum usibus pro quorum sustentatione concessa sunt modis omnibus profutura. Concedimus etiam ut obeunte abbate, non aliis ibi quicunque obreptionis astutia ordinetur, nisi quem communis consensus monachorum elegerit, aut præviderit ordinandum. Caveant autem præfati monachi simoniacam heresim, ne, potentia regum vel antistitum convicti, loco pastoris suscipiant tyrannum. Quod omnino fieri prohibemus, et eundem abbatem causa ordinationis sue aliquid dare præsumere vetamus, ne hac occasione que a fidelibus piis locis offeruntur vel oblata sunt, consumantur. Et quia fama religionis Deo servientium monachorum nostras pervenit ad aures, quibus viritatem venerabilis Gairaldus præesse dognoscitur, justis petitionibus præcellentissimorum regum Brunichildis atque Theoderici faventes, ob amorem domini Medardi, tantam divini honoris dignitatem et securitatem concedimus perenni tempore mansuram. Auctoritate igitur divina, vice beati Petri apostolorum principis, consensu omnium Romanorum pontificum et voluntate totius senatus Romani, suadente nobis viro apostolico Anserico Suessorum urbis pontifice, et omnium Galliae episcoporum favente iudicio, decernimus ut nullus archiepiscoporum, vel archidiaconorum fratres præfatae basilicæ de ordinatione sui abbatis vel ecclesiasticorum graduum assumptione inquietet, sed secundum prærogativam ipsius loci vobis modo recitatam, beatissimi prædecessoris nostri domini Joannis papæ tempore decretam, **1286** et apostolica auctoritate firmatam, ordinationem sui abbatis ipsi fratres peragant, et ecclesiasticorum graduum dignitatem suscipiant. Consecrationes quoque fontium, et scrutinii mysteria in ipso monasterio celebrent. Chrismatis quoque ac olei, altaris, calicis, corporalia, a quoquaque voluerint pontifice benedictionem expetant, ne tantus honor a quoquam rectore, ullius occasionis causa vel necessitatis, intermitatur, ne vilescat tantæ sublimitatis locus sanctæ Mariæ, et beati Petri, necnon et protomartyris, et domini Medardi meritis sacratns, quem caput monasteriorum totius Galliae constitutimus, nulliusque dictioni patimur subesse. Sed velut hæc sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, et novas consuetudines omnibus mittit, et omnium personarum servitio caret. ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, judicum, exemplum divinæ religionis et honestatis cæteris exhibeat monasteriis, et super ea plena gaudeat libertate. Cujus rectores et filii, præsentes et successuri, tantum sub regum custodia positi, admonitionem sancti Petri et successorum suorum hujus sanctæ Romanæ sedis pontificum auctoritate proclament. Et si incumbit necessitas, adeant. Hujus rei gratia fratribus dirigen-
dis in via tanti itineris filia nostra Brunichildis regina xx mansos ingenuos, et totidem serviles, cuncta in-

Ategritate externaliter facta præceptione fuxta finem Alpium contulit, et multos alios redditus terrarum ob hanc causam delegavit, sitos in ejusdem itineris spatio. Tusiacum vero et Mortinetum fiscos regios communiter ad stipendia fratrum dedit, et ita omnes villas Deo et sancto Medardo traditas, vel tradeendas, sua præceptione conclusit, ut quicunque super terras domini Medardi habitare voluerit, vel steterit, sive servus sive liber, cujuscunque sit, alterius dominio privetur, et sanctæ Genitricis servitio aptetur, nec ultra redundi licentiam habeat. Quod si fuerit, reputetur ut servus nunc ejusque sanctæ Dei Ecclesie. De altariis quoque juxta institutionem domini papæ Joannis apostolica auctoritate confirmans, ut qui fuerit rector præfati monasterii, fiat præterea alarium præsul, et omnium ecclesiarum sibi pertinentium, et inde prælatorum sanctorum præcipuo altari luminaria exhibeantur, et hospitalitas peregrinorum cum reverentia agatur. Subiungimus et aliud edictum, si causa capitalis criminis abbas est deponendus, nou prius deponatur, donec depositores apostolicam auctoritatem requirant, et ita sint tres metropolitani cum suffraganeis suis et abbates quamplurimi. Ipso autem concilio accusatores unusquisque cum iii testibus præsentes assistant, et ita veri iudicij examine probent se vidisse, ut audiente concilio obtestentur. Ad ultimum vero ipse abbas rationes suæ excusationis reddat, et jurejurandi pacto supra sacramenta mysteria quatuor Evangeliorum satisficiat. Tunc vero si convictus fuerit, correctione deponatur; sin autem, suo honori reddatur, et ecclesiastica dignitatis mysteria recipiat, et inter sacra missarum solemnia benedictionem **1287** et prædicationem juxta instituta domini papæ Joannis peragat, et suæ conversationis vitam melioribus exemplis deducat. Monachis quoque hanc proponimus sententiam, ut nullus eorum invidia aut odio abbatis, quod absit, comprimiratur, vel extranearum personarum censura plectatur. Quod si culpa principalis viiij deliquerit privatim intra claustrum ejusdem monasterii ab ipso abbatore et spiritualibus fratribus arguatur, et a corpore sanctæ congregationis segregetur. Quod si perseverante contumacia abscessus fuerit, præcipimus illi ut preciatorias accipiens litteras, quocunque voluerit ingrediatur monasterium, aut causa penitentiae hujus sedis apostolicæ licentiam petat, et susceptis a domino papa litteris, liber suum monasterium repeatat. Hæc igitur omnia, que hujus apostolicae auctoritatis et nostræ præceptionis privilegio continentur, præfati monasterii rectoribus et filiis, præsentibus et futuris, et omnibus monasteriis ipsi loco subjectis vel sociatis, sub anathemate servanda constituimus. Si quis autem regum, antistitum, judicum, vel quaruncunque sæcularium personarum, hujus apostolicae auctoritatis et nostræ præceptionis decreta violaverit, aut contradixerit, aut negligenter duxerit, vel fratribus inquietaverit, vel conturbaverit, vel aliter ordinaverit, cujuscunque dignitatis vel sublimitatis sit, honore suo privatetur, et ut catholicæ fidei depravator, vel

sancetos Dei Ecclesiae destrutor, a concordio Christianitatis et corpore ac sanguine Domini nostri Iesu Christi sequestretur, et omnium maledictionum anathemate, quibus infideles et haeretici ab initio sacruli usque in praesentem damnati sunt, cum Iude traditore Domini, in inferno inferiori damnatur, nisi digna penitentia praefatorum sanctorum sibi propriae veritatem et fratrum communem reconcilaverit concordiam.

Ego Gregorius sanctae Romanae sedis antistes huic privilegio subscripsi. Etherius Arelatensis archiepiscopus subscripsit. Gregorius Portuensis episcopus subscripsit. Andreas Albanensis episcopus subscripsit. Augustinus Cantuariorum episcopus subscripsit. Anastasius Tyburniae episcopus subscripsit. Sergius Praenestinae episcopus subscripsit. Petrus Anagniae episcopus subscripsit. Agnello Sutrinae episcopus subscripsit. Melitus Londoniae episcopus subscripsit. Joannes Viterbenensis episcopus subscripsit. Tiberius Silvae candidae episcopus subscripsit. Marinianus Ravennatis Ecclesiae episcopus subscripsit. Vitulinus 1288 Sipontinensis episcopus subscripsit. Joannes Syracusanorum episcopus subscripsit. Sabinius Tudertinorum episcopus subscripsit. Eulogius Alexandriæ episcopus subscripsit. Dominicus Carthaginensis episcopus subscripsit. Fortunatus Neapolitanorum episcopus subscripsit. Joannes Surrentinus episcopus subscripsit. Primitivus Nurciensis episcopus subscripsit. Felix Portu-

sium episcopus subscripsit. Claudio Ostiensium episcopus subscripsit. Constantius Narbonensis episcopus subscripsit. Constantinus Mediolanensis episcopus subscripsit. Sustibus Burdigalensem episcopus subscripsit. Vitalis Vesconensem episcopus subscripsit. Bonifacius Placentiae episcopus subscripsit. Siagrius Augustodunensem episcopus subscripsit. Flavius Rhemorum archiepiscopus subscripsit. Ansericus Suessorum episcopus subscripsit. Theodericus rex subscripsit. Brunaichildis regina subscripsit. Ego Petrus sanctae Romanae sedis [Notarius] subscripsi, et sigillavi. Datum vii Kalend. Januarii, anno ab Incarnatione Domini 594, indict. 44.

V. Decreta sancti Gregorii pape I.

I. De officio diaconorum sedis apostolicae. — II. Qui vel quales ad cubile pontificis deservant. — III. Si quis ecclesiasticorum titulos ponere presumperit. — IV. De non velando ferreto Romani pontificis. — V. Ut nihil pro ordinatione vel pallio, etc., detur vel accipiat. — VI. Si quis de servis Ecclesiae ad Dei servitium converti desideret.

a Regnante in perpetuum Domino nostro Iesu Christo, temporibus piissimi ac serenissimi domini Mauricii Tiberii, et Theodosii Augustorum, ejusdem domini imperii Mauricij anno tertio decimo, c in dictione tertia decima, quinto die mensis Julii, Gregorius papa coram sanctissimo beati Petri corpore, d cum episcopis omnibus ac Romanae Ecclesiae presbyteris residens, astantibus diaconibus, et cuncto clero dixit :

C SEVER. BIN. — Haec decreta eadem omnino sunt cum gestis synodi que habentur epist. 44 l. iv, preter pauca illa que post subscriptiones leguntur. Unde vero illa presumpta sint non video, cum in omnibus mss. Codicibus desint. Quia tamen sunt ad calcem quorundam editorum registri exemplariorum, ea omittere nolui, ne forte quisquam huic Editioni aliquid deesse conquereretur. CUSAAN.

b Duo sunt ejusdem imperatoris nomina; unde removimus virgulam que ipsa separabat. Fuit tamen Mauricio Augusto filius Tiberius nomine, at ipsum renuntiatum imperatorem, aut etiam Cesarem, nusquam legitimus, quamvis ei destinasset pater veteris Romae imperium. Præterea si hoc loco Tiberii filii Mauricij mentio fuerit, hic ante Theodosium fratrum natu maiorem minime commemorari debuisse. — Mauricij anno 13. Corrigere, decimo; nau cum inductione decima tertia, decimius Mauricij, non decimus tertius currebat, ut appareret ex principio lib. n Epistolarum Gregorii, ubi annum septimum Mauricij imperatoris decimæ inductioni annoverat. SEVER. BIN.

c Ex his notis chronologicis constat gesta haec eadem prorsus esse cum decretis ad calcem epistolarum excusi, in superioribus Editionibus. Ibi enim idem annus seu imperii seu inductionis notatur. Legitur sane in vulgatis *indictione decima quarta*; sed error est, quem ex MSS. emendavimus.

d Mutatis sensim moribus presbyteri in conciliis non sederunt; imo nec ipsi episcopi. In congregacionibus coram summo pontifice habitis an. 1563 sedebant, ut appareret in Vita Gallica Bartholomæ a Martyribus, lib. ii, c. 22, quem locum non pigebit legisse. Antiquitus sedebant in conciliis presbyteri, sententiæ dicabant, subscribebant, vel ipso præsente summo pontifice, ut ex hoc loco liquet, et in alio sub Gregorio II, an. 721. Plurima reueusere levioris operæ esset et inutilis cum diversas partis auctores novi non incipient usum, de jure tantummodo disputent. In Chalced. conc. presbyteros quasi judices sedisse,

V. DECRETA [44. 44, lib. iv, iad. 13]. — * Synodus hujus meminunt sanctus Gregorius, lib. v, enist. 57: *Norit autem fraternitas vestra qui prius pallium nisi dato commode non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, facio concilio ante corpus beati Petri... tam de hoc quam de ordinationibus aliiquid accipere, sub disticta interdictione vetrumus. Exstant autem illius synodi Acta in Codd. Colbœti. Corb. et aliis plurimis, in encl.; enrumque meminissa videtur Beda, lib. ii Histor., c. 1: Excepto, inquit, libro Responsionum, quem ad interrogationes sancti Augustini primi Anglorum gentis episcopi scripsit, ut supra docuimus..... libello quoque Synodico, quem cum episcopis de necessariis Ecclesiae causis utilissimum composuit, etc. Præter mss. Codices epistolarum, alias in qua habentur xl homilie in Evangelia, quem ex Bibliotheca Bigotiana accepimus, eadem decretal representat ultimo loco. Ipsa quoque legiuria in membranis epistolæ decretales summorum pontificum a Sylvestro exhibentibus, qua uinc exstant in biblioth. RR. Patrum Capucin. Rotomag. — Hoc concilium indictum est a Gregorio papa in causa Joannis presbyteri Chalcedoneusis Ecclesiae, qui cum a Joanne episcopo Constantinopolitano haeresis injuste damnatus fuisset, et ad sedem apostolicam appellasset, auctoritate pontificia synodus hanc ibidem congregari fecit: in qua eum post cognitionem cause innocentem esse repertum, ideoque, retractato Constantinopolitano synodali iudicio desuper habito, juste absolutum fuisse testatur Gregorius libro quinto epist. 15, 16 et 17, ad Joannem episcopum Constantinopolitanum. In hac eadem synodo, post sex canones supra existentes, sanctus Gregorius implendum indixit illud, de quo libro quinto epistola prima, inductione decima quarta agit, ut nullius sint ponderis quæ de bonis post episcopatum aepis episcopus testamento disposuerit. Secus vero de his quæ ante episcopatum possedisset. Reperiuntur in scripto Codice Sublacensi, inquit Baron., an. 595, num. 59, in concilio Romano eundem Gregorium regulam sancti Benedicti probasse et confirmasse.*

In sancta Romana Ecclesia (*Grat.*, *dust.* 92, *c.* 2), cui divina dispensatio præesse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium cantores elegantur, et in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inseruant, quos ad prædicationis officium eleemosynarumque studium vacare conguebat. Unde fit plerunque ut ad sacram ministerium dum blanda vox **1289** queritur, queri congrua vita negligatur, et cantor minister Deum moribus stimulet, cum populum vocibus delectat. Qua in re præsenti decreto constituo ut in hac sede sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque evangelicæ lectionis officium inter missarum solemnia exsolvent. Psalms vero ac reliquas lectiones censeo per subdiaconos, vel si necessitas fuerit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentaverit, anathema sit. Et omnes responderunt: Anathema sit.

2. *s.* Verecundus mos tempore indiscretionis inolevit, ut hujus sedis pontificibus ad secreta cubiculi servitia laici pueri ac sæculares obsequantur; et (*Grat.* 2, *q.* 7, *c.* 58) cum pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplo, plerunque clerici qualis in secreto sit vita sui pontificis nesciunt, quam tamen, ut dictum est, pueri sciunt sæculares. De qua re præsenti decreto constituo ut quidam ex clericis vel etiam ex monachis electi ministerio cubiculi pontificalis obsequantur, ut is qui in loco est regiminis habeat testes tales qui vitam ejus in secreta conversatione videant, et ex visione sedula exemplum profectus sumant.

3. Consuetudo nova in Ecclesia hac (*Grat.* 16, *q.* 6, *c.* 1) et valde reprehensibilis erupit, ut cum rectores ejus patrimonii urbana vel rustica prædia juri alii competere posse suspicantur, i fiscali more titulos imprimant, atque hoc quod competere pauperi-

pauci sunt qui non agnoscant; at injuria factum cau-

santur, ut aliquot posteriorum synodorum auctorita-

tem elevent, quasi vero in conciliis apostolorum se-

iores non sederint, aut sederint muti. **Gussanv.**

• Gregorius Turon., de presbyteris et diaconis canentibus multa profert exempla l. viii Hist., c. 3 et 6. **Gussanv.** Lege notam 252 ad Libr. Sacram.

^f Quamvis antiquitus Evangelium a lectoribus in publico fidelium cœtu legeretur, ut ex duabus potissimum Cypriani epistolis 33 et 34 patet; tempore tamen Hieronymi ceperat id munera pertinere ad diaconos, ut satis indicat quod Sabiniano scribit sanctus doctor: *Evangelium Christi quasi diaconus lecitabas.* Ex concilio Toletani 1, can. 2, probari videtur in Ecclesia Hispanica perseverasse usque ad v sæculum antiquum morem, et lectores legendi Evangelii curam habuisse. Sozomenus, lib. vii, c. 19, commemorans eos qui legunt Evangelium in ecclesia, secundum varios aut locorum aut temporum ritus, assignat episcopum, archidiaconum, diaconos; at locorum non meminit. Hoc primum decretum non est in Cod. Capucin. Rothomag.

^g Corrupte in nonnullis Excusis, verecundum mos torporem indiscretionis involvit. Ennodius, opusculo 7, meninit cujusdam præcepti quo ut omnes episcopi cellularanos haberent cautum erat. Id factum pulat Sirmondus, vel a papa, vel a synodo, occasione calumniarum quibus nuper Symmachus papa vexatus fuerat. Gregorius Turon. referit lib. vi Hist., c. 27,

A bus æstimant, non judicio, sed manibus defendant. Et cum per prædicatores suos Veritas dicat: *Nihil per contentionem* (*Philip.* 11, 3), etiam ipsum litigiosæ contentionis malum transeundunt; et res quelibet cum æstimatur Ecclesiae posse competere, per vim tenetur. Proinde præsenti decreto constituo ut si quis ecclesiasticorum unquam titulos ponere sive in rusticō sive in urbano prædio sua sponte præsumperit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit. Is autem qui Ecclesiae præest si hoc vel ipse fieri præceperit, vel sine sua præceptione factum digna puniro animadversione neglexerit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit.

4. Sicut indigos nos beati apostoli Petri reverentia mens fidelium veneratur, ita nostram infraimitatem decet semelipsam semper agnoscere, et impense sibi venerationis onera declinare. Ex amore quippe fidelium hujus sedis rectoribus mos ultra meritum erupit, ut cum eorum corpora humana **1290** deferuntur, hæc & dalmaticis contegant, et easdem dalmaticas pro sanctitatis reverentia sibi partiendas populus scindat; et cum ad sint multa a sacris corporibus apostolorum martyrumque relamina, a peccatorum corpore sumitur quod pro magna reverentia reservatur: de qua re præsenti decreto constituo ut feretrum quo Romani pontificis corpora ad sepeliendum ducitur nullo tegmine veletur. Quam decreti mei curam gerere sedis hujus presbyteros ac diaconos censeo. Si quis vero ex eorum ordine hæc curare neglexerit, anathema sit. Et responderunt omnes: Anathema sit.

5. Antiquam Patrum regulam sequens, nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea quam nova per ambitionem simillatio invenit appellatione¹ pastelli. Quia enim or-

Ætherium episcopum Lexoviensem babuisse circa lectum suum multos lectos clericorum.

^b Idem multis aliis in conciliis statutum pauci exsequuntur. Vide concil. Paris. an. 829, c. 19, 20, 21. Rident impii, deplorant pii inter tantam domesticorum turbam, qui nonnullis famulantur ecclesiasticis, vix unum aut alterum clericali ueste, corona, tonsura insignitum reperiiri, cum tamen episcopales ædes, si canones audimus, clericorum esse debeant domicilia, non palatia laicorum. Quid si non ad secreta modo cubiculi servitia astant laici pueri, sed et ad tremenda sacri altaris mysteria ministrant pro acolythis pedissequi, an consuetudo excusat? Id illis qui reformando clero invigilant discutiendum relinquimus. **Gussanv.**

¹ De titulis, vide lib. 1, ep. 60.

^k De dalmaticis jam diximus ad epist. 107 lib. ix. Veterum mos fuit mortuos vestitos sepelire, et sepe pretiosissimis vestibus ornare. Unde Hieronymus, in Vita sancti Pauli: *Cur et mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus?* Cur ambilio inter lucus lacrymasque nos cessat? An cadavera divitum nisi in sarcico putrescere nesciunt?

^l Pastellus a voce pastus, qua comessatio aut convivium exprimitur. In concil. Nannet., c. 15: *Pastos autem et comessiones, quas divina auctoritas retat, etc.* In Trosleiano, c. 6: *Census ne ab ipsis sacerdotibus sibi exquirant, et exenii ac pastis vel paraveridis seu caballorum sagitationibus prestyeros affi-*

dinando episcopo pontifex manum imponit (*Grat.*, **2**, q. 7, c. 58), evangelicam vero lectionem minister legit, confirmationis autem ejus epistolam notarius scribit, sicut pontificem non decet manum quam imponit vendere (**1**, q. 2, c. 4), ita minister vel notarius non debet in ordinatione ejus vocem suam vel calamum venundare. Pro ordinatione vero, vel pallio, seu chartis, atque pastello, eundem qui ordinandus vel ordinatus est omnino aliquid dare prohibeo. Ex quibus praedictis rebus si quis hinc aliquid commodi appellatione exigere vel deferre forte præsumperit, in districto Dei omnipotentis examine reatu subjacebit. Is autem qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus, neque petitus, post acceptas chartas et pallium, aliquid cuilibet ex clero gratia tantummodo causa dare voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quia ejus oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ ex accipientis ambitu non processit.

6. Multos de ecclesiastica seu sæculari familia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare (*Grat.*, *dist. 54*, c. 23), ut, ab humana servitute liberi, in divino servitio valeant familiarii in monasteriis conversari; quos si passim dimittimus, omnibus fulgendi ecclesiastici juris dominium occasionem prevenimus. Si vero festinantes ab omnipotentis Dei servitio incaute retinemus, illi invenimus negare quædam qui dedit omnia. Unde necesse est ut quisquis ex juris ecclesiastici vel sæcularis militiae servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus; et **1291** si mores ejus

gant. In capitulis Hinemari ad presbyteros, c. 15: *Ut quando presbyteri per Kalendas simul convenerint, post peractum divinum mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad prandium ibi ad tabulum residenceant, et per tales inconvenientes pastellos s. invicem gravent, etc.* Catur dist. **44**, c. 9. Vide *Exira*, titulo de simonia, c. 1. Pastellaticum autem est jus pastus. Vide caus. 1, q. 3, can. *Si quis objicerit. Nullus igitur emat præbendam vel ecclesiam, vel aliquid ecclesiasticum, nec pastellum, nec pastum antea nec postea pro hujusmodi solvat.* *Gussanv.*

^m In his decretilis ad calcem epistolarum editis additur: *Si autem in monastico habitu secundum Patrum regulas irreprehensibiliter fuerit conversatus, post præfixa sacris canonibus tempora licenter jam ad quodlibet ecclesiasticum officium prorehatur, si tamen illis non fuerit criminibus maculatus quæ in Testamento Veteri morte mutantur. Absunt vero a nostris MSS.*

ⁿ In Cod. Bigot., forte melius. *Gratiosus*, ad quem epist. 20 libri iii.

^o Al., *Orcolanæ*. De qua urbe lege Mabillonum, Itineris Ital. pag. 46.

^p De his titulis legendus Joan. Fronto, ad Kalendarium Romanum. Hoc autem loco subjiciendas puto alias subscriptiones ut sunt in Codice Bigot.

Gregorius, gratia Dei episcopus, his decretis subscripsit.

Marinianus episcopus civitatis Ravennæ.

Paulus episcopus civitatis Nepesinæ.

Joannes episcopus civitatis Surrentinæ.

Gratiosus episcopus civitatis Numentum.

Joannes episcopus civitatis. ***

Agellus episcopus civitatis Terracinensis.

Romanus episcopus civitatis Blerianæ.

Dominicus episcopus civitatis Centumcellensis.

Pelagius episcopus civitatis Anagninæ.

A atque conversatio bono desiderio ejus testimonium ferunt, absque retractatione servire in monasterio omnipotenti Domino permittatur, ut ab humano servitio liber recedat qui in divino obsequio districtorem appetit servitatem ^m.

Subscriptio episcoporum.

Gregorius Dei gratia episcopus his decretis subscriptis. Marinianus episcopus civitatis Ravennæ subscriptis. Paulus episcopus civitatis Nepesinæ. Joannes episcopus civitatis Surrentinæ. ⁿ Gratianus civitatis Numentanæ. Joannes episcopus civitatis Falernæ. Agnellus episcopus civitatis Tarracinensis. Romanus episcopus civitatis Blerianæ. Dominicus episcopus civitatis Centumcellensis. Pelagius episcopus civitatis Anagninæ. Felix episcopus civitatis Portuensis. Joannes episcopus civitatis Veliernæ. Candidus episcopus civitatis Fulginiensis. Luminosus episcopus civitatis Ferentinae. Raldinus episcopus civitatis Rosellanæ. Secundinus episcopus civitatis Tauromenianæ. Martianus episcopus civitatis Fevensis. Homobonus episcopus civitatis Albanensis. Dominicus episcopus civitatis Utriculanæ. Constantius episcopus civitatis Narniensis. Fortunatus episcopus civitatis Neapolitanæ. Anastasius episcopus civitatis Tiburtinæ. Proculus episcopus civitatis Prænestinæ.

Subscriptio presbyterorum.

Laurentius presbyter ^p sancti Silvestri subscriptis. Joannes presbyter sancti Vitalis. Speciosus **1292** presbyter sancti Clementis. Deusdedit presbyter sancti Joannis et Pauli. Andromachus pre-

Felix episcopus civitatis Portuensis.

Joannes episcopus civitatis Belliternæ.

Candidus episcopus civitatis Dulcimensis.

Luminosus episcopus civitatis Ferentino.

Virbonus episcopus civitatis Fuscanensis.

Balbinus episcopus civitatis Rosellas.

Secundus episcopus civitatis Tauromænio.

Marcianus episcopus civitatis Ferentis.

Homobonus episcopus civitatis Albanensis.

Dominicus episcopus civitatis Utriculanæ.

Constantinus episcopus civitatis Narniensis.

Fortunatus episcopus civitatis Neapolim.

Anastasius episcopus civitatis Tiburtinæ.

Proculus episcopus civitatis Prænestinæ.

Incipit subscriptio presbyterorum.

Laurentinus presbyter tituli sancti Sylvestri.

Joannes presbyter tituli sancti Vitalis.

Speciosus presbyter tituli sancti Clementis.

Deusdedit presbyter tituli sancte Præxedis.

Deusdedit presbyter tituli sanctorum Joannis et Pauli.

Andromachus presbyter tituli apostolorum.

Crescens presbyter tituli sancti Laurentii.

Rusticus presbyter tituli sanctæ Susannæ.

Vibulus presbyter tituli sancti Marcelli.

Petrus presbyter tituli sanctorum Julii et Callisti.

Spectatus presbyter tituli sancti Vitalis.

Stephanus presbyter tituli sancti Marci.

Felix presbyter tituli sancti Sixti.

Petrus presbyter tituli sanctæ Balbinæ.

Justus presbyter tituli sanctorum Nerei et Achillei.

Speciosus presbyter tituli sanctæ Damaseæ.

Maurus presbyter tituli sanctæ Priscæ.

Placidus presbyter tituli sanctæ Sabinae.

abyter Apostolorum. Cræsus presbyter sancti Laurentii. Rusticus presbyter sanctæ Susannæ. Vibulus presbyter sancti Marcelli. Petrus presbyter sancti Julii et Callisti. Spectatus presbyter sancti Vitalis. Stephanus presbyter sancti Marci. Felix presbyter sancti Sixti. Petrus presbyter sanctæ Balbinæ. Justus presbyter sanctorum Nerei et Achillæ. Speciosus presbyter sancti Damasi. Maurus presbyter sanctæ Priscae. Placitus presbyter sanctæ Sabinæ. Victor sanctæ Cæciliae. Joannes sancti Chrysogoni. Aventius sanctæ Praxedis. Andreas sancti Marci. Joannes sanctorum Joannis et Pauli. Agapitus Apostolorum. Felix sanctæ Sabinæ. Bonus sancti Eusebii. Bassus sancti Prudentis. Joannes sancti Silvestri. Albinus sanctorum Marcellini et Petri. Antonius sanctæ Balbinæ. Candidus sancti Clementis. Romanus sancti Marcelli. Leo sancti Damasi. Aventius sancti Quiriaci. Fortunatus sanctorum quatuor Coronatorum.

VI. Alia sancti Gregorii papæ I decreta.

Gregorius, gratia Dei episcopus, his decretis subscriptis, et confirmaverunt episcopi et presbyteri numero LVIII.

Gregorius sanctissimus apostolicus papa, ante corpus beatissimi Petri in synodo residens dixit : Hinc maxime nimium dolens et ingemiscens dico, quia aliquot ex Christianis in Occidentis partibus constitutos audio temere contra catholicam fidem **1293** et Patrum statuta agere, ita ut consecratas feminas ducere præsumant mulieres, et propinquas conjugio solitantur. Quod opportunum est spiritali amputare C mucrone, atque, si vestra placet sanctitat, radicatus evellere, ne seges boni agricultæ, iniquorum mixta horrentibus frutetis, sordescat. Sanctissimi episcopi seu venerabiles presbyteri responderunt : Vere cognoscimus gratia sancti Spiritus cor apostolatus vestri succensum, ut tanta misericordia squalorem a fidelium mentibus detergatis. Post hanc omnium consonam responsonem, Gregorius apostolicus papa ante corpus memoratum venerabile Christi apostolorum principis, inferendo sententiam dixit :

i. Si quis presbyterum in conjugium duxerit, anathema sit.

ii. Si quis presbyter vel diaconus duxerit uxorem anathema sit.

Victor presbyter tituli sanctæ Ecclesiæ.

Joannes presbyter tituli sancti Chrysogoni.

Aventius presbyter tituli sanctæ Praxedis.

Andreas presbyter tituli sancti Marci.

Joannes presbyter tituli sanctorum Joannis et Pauli.

Agapitus presbyter tituli Apostolorum.

Felix presbyter tituli sanctæ Sabinæ.

Domus presbyter episcopus tituli sancti Eusebii.

Bastus presbyter episcopus tituli sancti Prudentis.

Joannes presbyter episcopus tituli sancti Sylvesteri.

Albinus presbyter episcopus tituli sanctorum Marcellini et Petri.

Antonius presbyter episcopus tituli sanctæ Bal-

m. Si quis monacham, quam Dei ancillam appellant, in conjugium duxerit, anathema sit.

iv. Si quis commatrem spiritalem duxerit in conjugium, anathema sit.

v. Si quis fratris uxorem duxerit in conjugium, anathema sit.

vi. Si quis neptem duxerit in conjugium, anathema sit.

vii. Si quis novicem aut nurum suum duxerit in conjugium, anathema sit.

viii. Si quis consobrinam duxerit in conjugium, anathema sit.

ix. Si quis de propria cognatione, in qua cognatas habuit, duxerit in uxorem, anathema sit.

x. Si quis virginem rapuerit vel furatus fuerit eam, cum sibi consentientibus anathema sit.

xi. Si quis virginem quam sibi non despontaverit rapuerit vel furatus fuerit in uxorem, una cum sibi faventibus anathema sit.

xii. Si quis hariolos, arnspices vel incantatores observaverit, aut statuariis [Forte phylacteriis] usus fuerit, anathema sit.

xiii. Si quis in quamlibet partem praecpta ante emissâ apostolice Ecclesie de cæmeris et locis diversis temeraverit, et non in omnibus oboervaverit, anathema sit.

xiv. Si quis homicidium fecerit, agat poenitentiam decem annis.

xv. Si quis in scelere perinanserit, anathema sit.

xvi. Si quis ex clericis laxaverit coronam, anathema sit.

xvii. Et responderunt omnes per singula capitula tertio : anathema sit.

Subscriptio beati Gregorii papæ.

Gregorius sanctæ catholicæ atque apostolicae Romanæ Ecclesie, huic constituto a vobis promulgata subscripsi. Agnellus episcopus civitatis Ferentis huic constituto a nobis promulgato subscrispsit. Et ecclæ subscrisserunt. Valete.

1294 VII. — Concilium Romanum III, sive Lateranense, tempore sancti Gregorii papæ I, in quo anno Domini 601 pro monachis sequens constitutum edidit.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei omnibus episcopis.

Quam sit necessarium monasteriorum quieti pro-

D

binæ.

Romanus presbyter tituli sancti Clementis.

Leo presbyter tituli sancti Marcelli.

Aventius presbyter tituli sancti Damasi.

Fortunatus presbyter tituli sancti Quiriaci et sanctorum quatuor Coronatorum.

Explicit decretum ad clerum, pontificali auctoritate Gregorii papæ Urbis Romæ constitutum, in Christo Jesu Domino nostro. Cui honor et gloria, et imperium cum Patre, et Spiritu sancto, in æcula sæculorum. Amen.

VII. CONC. ROMAN. III. — In Codice nis. vii clarissimi Claudi Hardy senatoris Parisiensis : Privilegium monasteriorum sub regulari norma degentium a sancto Gregorio papa Urbis Romæ in generali synodo consensu omnium episcoporum alij catholicon virorum dictatum, necnon sub anathematis et excommunicationis interpositione perpetua

spicere, et de eorum perpetua securitate tractare, antea cum nos officium, quod in regimine monasterii exhibuimus, informat. Et quia in plurimis monasteriis multa a presulibus praetendit atque gravamina monachos pertulisse cognovimus, oportet ut fraternitatis vestrae provisio eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat, quatenus convergentes illic in Dei servitio, ipsius quoque gratia suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quae magis emendanda est consuetudine, quisquam monachis quidquam molestiae presumat inferre, necesse est ut haec quae inferius enumerare curavimus ita fraternitatis studio episcopi debeant custodi, ut ex eis non possit ulterius inferenda inquietudinis occasio reperiri. Interdicimus igitur, in nomine Domini nostri Iesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis, cuius vice huic Ecclesiae praesidemus, prohibemus, ut nullus episcoporum aut secularium ultra presumat de redditibus, rebus, vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis quae ad ea pertinent, quoconque modo, [seu] qualibet occasione minuere, vel dolos, vel iniurias aliquas facere. Si qua causa forte inter terram venientem ad partem suarum Ecclesiarum et monasteriorum evenierit, et pacifice non potuit [potuerit] ordinari, apud electos abbates et alios patres timentes Dominum, sine voluntaria dilatione, mediis sacrosanctis Evangelii finiatur. (Vide lib. viii, epist. 5.)

Defuncto autem abate cujusque congregationis, non extraneus eligatur, nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit; et qui electus fuerit, sine dolo vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si aplam inter se personam invenire nequeat, solerter sibi curvent de aliis monasteriis similiter ordinandum. Neque constituto abate quoconque persona qualibet occasione præponatur, nisi forte existantibus (quod absit) criminibus, quae saeri canones punire monstrantur.

Pariter autem custodiendum est ut, invito abate, ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines saeculares, vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debent. b.

Descriptiones quoque rerum et chartarum monasterii ab episcopo ecclesiastica fieri omnino vetamus

Liter firmatum. Gregorius universis sanctae Ecclesiae filii. Quam sit necessarium, etc. In Codicibus vero Lirneusi, Andegavensi, Flaviniacensi, cuius varia lectiones margini inscriptissimus, alisque passim, appellatur *Decretum Gregorii pape de libertate monachorum*. — Sanctus Gregorius probe per experientiam agnoscens quantas interdum molestias monachi ab episcopis pati solerent, paulo ante vitam suam extitum, quem ob jugem corporis adversam valetudinem proxime imminere sentiebat, monachorum quieti et indemnitatibus consulere voluit. Quare, collectis episcopis viginti, presbyteris atque diaconis cardinalibus, nonis Aprilis, anno 601, pro monachis edidit hoc synodale decretum quod constitutum appellari consuevit. Ex Vaticana bibliotheca nunc demum integrum et perfectum nobis suppeditarunt annales Baronii; nam in Veneta conciliorum Editione subscriptiones (quas modo integras edidimus) episcoporum

A [denegamus]; sed si quando res exigit, abbas loci cum aliis fratribus causas [notitiam] rerum inventarum faciat, et eorum consilio et judicio finiantur [concilia sine prejudicio finiat]. **1295** Obeunte quoque abbato, episcopus in describendis providendisque rebus monasterii acquisitis, vel datis perquirendis [acquiringendis] nullatenus se permisceat. Missas quoque publicas ab eo in coenobio fieri omnino prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum recipiculis ulla popularis [popularibus corridentibus] præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino nec expedit animabus eorum; neque audeat ibi cathedram collocare, vel quanta libet [quamlibet] potestatem habere impendi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate loci fuerit rogatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, nullumque monachum sine testimonio vel concessione abbatis in aliqua ecclesia teneat, vel ad aliquem promoveat honorem.

B Hanc ergo scriptorum nostrorum paginam omni futuro tempore ab omnibus episcopis firmam statuimus illibata[m]que servari, ut et suæ Ecclesiae juvante Domino tantummodo contenti [sint], et monasteria ecclesiasticis conditionibus seu angariis, vel quibuslibet obsequijs secularibus nullo modo subjaceant, nullis canoniciis juribus [curis] deserviant, sed remotis vexationibus in [ac] cunctis gravaminibus diurnum [divinum] opus cum summa animi devotione perscant.

C Universi episcopi respondere [presbyteri et diaconi dixerunt]: Libertati monachorum congaudemus, et quæ nunc de his statuit beatitudine vestra firmamus

Subscriptiones.

Gregorius episcopus catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiae huic constituto a nobis promulgato subscripsi.

Agnellus episcopus sanctæ Ecclesiae Ferentinensis huic constituto a vobis promulgato subscripsi. Humilis [Joannes humilis] episcopus Belitrensis [Velitrensis] huic constituto a vobis promulgato subscripsi.

Et sic alii omnes episcopi, numero viginti; quatuordecim presbyteri, et diaconi qualuor, die nonas Aprilis, inductione 4 [alias, 3] e.

D desiderantur. SEVER. BIN.

b In Codice Flaviniacensi hæc inseruntur: sed si abundantes fuerint qui ad celebrandas Dei laudes vel utilitates loci explendas sufficiant, de his qui superfluerint offerat abbas coram Dño quos dignos potuerit. Quisquis autem ex monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illuc nec potestatem aliquam nec licentiam habeat habitandi.

c In Codice ms. coenobii Flaviniacensis, in Burgundia ducatu D. Augustodunensis, integræ leguntur subscriptiones, quas hic subjunxisse non ingratum fuerit curiosis lectoribus.

Marinianus Ravennas episcopus.

Joannes episcopus Ecclesiae Tarentinæ.

Joannes episcopus Ecclesiae Falaritanæ.

Pelagius episcopus Ecclesiae Anagninæ.

Romanus episcopus Ecclesiae Blantanae.

1296 Concilium Romānum iv, sub Gregorio papa I.

In causa Andreæ monachi impostoris et falsarii, celebratum anno Domini 601.

Concilium. In hoc concilio damnatus est Andreas, Græcus homo sub monachali habitu degens apud basilicam sancti Pauli, detectus impostor atque falsarius. Qua de re plura Gregorius lib. ix, epist. 69 (*Nunc epist. 74 lib. xi*), ad Eusebium Thessalonensem episcopum.

VIII. De causa Marimi prævaricatoris, ejusque satisfactione et pœnitentia.

• Levatus est Maximus præsumptor in Dalmatia contra votum domini papæ Gregorii, a militibus, per inductionem 11, et in contumacia vel præsumptione fuit annis vii. Post hæc, post castigationem et flagella beatissimi atque apostolici papæ Gregorii, egredens Dalmatias venit in civitatem Ravennatem ad beatissimum^b Marinianum archiepiscopum, et jactavit se tensus intra civitatem in media silice, clamans et dicens: *Peccavi Deo, et beatissimo papæ Gregorio.* Et acta pœnitentia per tres horas, cucurrit exarchus Callinicus, Castorius chartularius Ecclesiae Romanæ

*Luminosus episcopus Ecclesiae Ferentinæ.
Balbinus epi copus Ecclesiae Rosellæ.
Martianus episcopus Ecclesiae Ferentis.
Dominicus episcopus Ecclesiae Utriculonæ.
Fortunatus episcopus Ecclesiae Naçopolitanæ.
Proculus episcopus Ecclesiae Prænestinæ.
Paulus episcopus Ecclesiae Nepesinæ.
Genrobus episcopus Ecclesiae Numenii.
Angelus episcopus Ecclesiae Terracinæ.
Dominicus episcopus Ecclesiae Centumcellis.
Felix episcopus Ecclesiae Portuensis.
Claudius episcopus Ecclesiae Ulsinensis.
Urbanus episcopus Ecclesiae Tuscanæ.
Secundinus episcopus Ecclesiae Tauromenii.
Homobonus episcopus Ecclesiae Albanensis.
Constantius episcopus Ecclesiae Narriensis.
Anastasius episcopus Ecclesiae Tiburtinæ.
Laurentius presbyter sancti Silvestri.
Joannes presbyter sancti Vitalis.
Speciosus presbyter sancti Clementis.
Deusdedict presbyter sanctæ Praxedis.
Andronicus presbyter sanctorum Apostolorum.
Crescens presbyter sancti Laurentii.
Deusdedict presbyter sanctorum Joannis et Pauli.
Rusticus presbyter sanctæ Susannæ.
Fidelis presbyter sancti Marcelli.
Petrus presbyter sanctorum Julii et Callisti.
Specatus presbyter sancti Vitalis.
Stephanus presbyter sancti Marci.
Felix presbyter sancti Sixti.
Zoticus presbyter sanctæ Balbinæ.
Justus presbyter sanctorum Nerei et Achilli.
Speciosus presbyter sancti Damasi.*

Fracm. VIII [Al. lib. vi, ind. 1, in exord. lib.]. —

• Hæc in multis MSS. desiderantur. Exstant in Codice Regio qui erat olim bibliotheca Floriacensis, et in Colbertino not. 40, ac duobus aliis, initio libri VII, indict. 2.

^b Mariniano Ravennati Maximi causa committitur ep. 40 libri ix, indict. 2.

IX. Olim ep. 22 l. ix. — • Hæc testandi concessio abeat a MSS. Anglic. Norm. et aliis plurimis. Eam exhibent Vaticani, Regius Codex, duo Telleriani, Colbertini plerique, et Itemig. In omnibus autem mendose leguntur anni imperii et consulatus Mauricii, tam initio, quam infra ubi repetitur: *In nomine Domini, etc.* In his enim assignatur annus 14, vel

cum archiepiscopo Mariniane, et elevatus, corpori ampliorem pœnitentiam coram eis agere. Tunc datus eum ad sanctum corpus beati Apollinaris, et iurta de omnibus quæ aduersus eum dicta de mulieribus vel ex schismate simoniaco fuerant mistum se non esse. Tunc revertens Casiorius chartularius adduxit secum diaconum ejusdem Maximi, nomine Stephanum relatorem omnium quæ a Maximo satisfacta esent. Tunc motus ad misericordiam beatissimus papa Gregorius, direxit pallium ad confirmationem ejusdem episcopi, id est vii Kalend. Septembri, inductione secunda.

1297 IX. Testandi facultas Probo Sancti-André abbatii concessa.

• in nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, imp. d. n. m. Mauricio Tiberio pp. Aug., anno 13, endemque don. cons. anno 11, sub diem tertium nonarum Octob., inductione 4, presidente beatissimo et apostolico papa Gregorio, atque consentibus reverendissimis Menna episcopo^b Telesino, Basilio Capuano, Constantio Numentano, ^c Montano^d Sabinense, Victore^e Fausanense, ^f Joanne presby-

13 imperii cum inductione 4, sed annus nonus decimus Mauricii imperatoris concurrit cum hac inductione, ut liquet ex epistolis 65, 66 et 68, libri xi, le Excusis corrupte legitur: *Imperantibus domino Mauricio et Tiberio Augustis, anno incarnationis Domini sexcentesimo primo.* Ex duplice nomine imperatoris, qui simul vocabatur Mauricius et Tiberius, duos Augustos constarunt Editores. In Vatic. A et D, ac in Teller. pr^a, sub diem tertium nonarum, habetur, sub diem iii Kalend. Manuscripti qui assignant annum 14 imperii Mauricii pro ejus consulatu notant annum tertium decimum. In Regio quinque lineaæ perpendicularares hoc modo IIIII docent annum inductionis.

^b Telesia Samnitum urbe ad confluentem Vulturni et Sabati, episcopalis sub archiep. Beneventano, cuius meminere Livius, Strabo, Ptolomæus, Romana Itineraria.

^c In Tellerian. ^d Numano. In Vatic. D. ^e Miman. sed pro diversa lectione annotatur, al. Montano.

^f Ita in duobus Teller. et in Vatic. D. In Vatic. E, Savinense; consentitque Colbert. vet., sed idem est Savinense et Sabinense. Excusi habent Savonense; putataque Gussanvilleus legendum Savionense aut Sabinense, quæ, inquit, urbs episcopalis ex Paulo disceno et alius est nota. Aliis est Savona urbs episcopalis Liguriæ sub archiep. Mediolanensi.

• Teller. duo, Colbert. ac Vatic. D. ^g Fausanensi. In Vatic. A, Suasanensi. In Vatic. E, Fausinense.

^f Hic observa presbyteros olim consedisse in synodis cum episcopis, astantibus diaconis et clero, ut infra legitur. Post lectionem libelli supplicis Probi sanctus Gregorius designando episcopos nomine fratrum et presbyteros nomine filiorum sit: *ut de his quæ petit cum fratribus filiisque nostris quid statendum sit deliberare possimus.* Ne autem presbyteri sedant in conciliis judices, distinguunt quidam inter vocem consultivam et judicativam; an vere an sophisticae, inquirent alii. Evidem oppono tantum concilia Romana sub Symmacho in fine quinzi seculi et initio sexti. Ex i concilio hæc verba..... pari adnotatione tracitemus, expressis scilicet sententiis sancientes..... universa synodus surgens, Privetur, acclamavit..... Symmachus episcopus dixit: Ergo universitat placet, et ab omnibus recognoscitur et probatur ista sententia? Universa synodus dixit: Placet, et quod omnibus placet, fiat..... Et infra: Ut decreta nostra confirmes rogamus. Quæ statim Symmachus vocal

tero tituli sanctorum Gervasi et Protasii, Deus dedit A presbytero tituli sanctorum Joannis et Pauli, & Andromacho presbytero^b tituli Eudoxiae, Rustico presbytero tituli sancte Susannae,^c Vibulo presbytero tituli sancti Marcelli, Probino presbytero tituli sancti Cyriaci, Joanne presbytero tituli sanctorum Joannis et Pauli, Agapito presbytero tituli Eudoxiae, Felice presbytero tituli^d sancte Sabinae, Gratiolo presbytero tituli sanctorum Neri et Achillei, Bonifacio presbytero tituli^e sancti Sixti. Astantibus etiam diaconis et^f clero, Paterius Secundicerius dixit: Probus abbas monasterii sanctorum Andreae et Luciae, vestris, si præcipitis, desiderat aspectibus presentari. Gregorius episcopus sanctæ Ecclesiæ catholicæ urbis Romæ dixit: Veniat. Cumque ingressus fuisset, dixit: Cur adesse volueris fateri te convenit. Probus abbas dixit: Petitionem præ manibus habeo. Postulo a beatitudine domini mei ut eam suscipi et vobis relegi jubeatis. Gregorius dixit: Fiat. Quæ cum suscepta fuisset, Paterius in his recitat: In nomine Domini Dei nostri Iesu Christi, imperante 1298 domino Mauricio Tiberio piissimo August., anno 14, post consulatum ejusdem domini nostri 13, die tertio Kalend. Octobris, indictione quarta. Ea quæ nunc beatitudini vestræ intimum desidero olim domino meo bene comperia sunt, vestramque mihi conscientiam testem esse scio quæ suggero, quoniam dum ante hos annos ex laico ad religiosum migrassem officium, disposeram in cellula mea super me solitarius habitare, ibique ipsis paucis diebus qui supersunt vitam transigere: propter quod nec aliquid de substantiola mea ante ordinavi sive disposui, sciens tam ab intestato quam ex testamento filium mihi posse succedere. Quadam autem die, dum inter alios ad obsequia domini mei fuisset ingressus, subito atque inopinato introire in monasterium, atque ut onera abbatis debuisse suscipe præcepistis. Statimque surgentes,

synodi judicium subscriperunt presbyteri numero LXXVII. Ex concilio Rom. v, sub Symmacho: Universa synodus dixit, una voce dixerunt, clamatum est ab omnibus episcopis et presbyteris: Si quis hæc hodie in sancta synodo prohibita sunt, etc. Symmachus..... dixit: Acclamaciones vestras synodique judicium praesentia suscipient gesta. Cum resedissent, facto silentio, universa synodus dixit: Quisquis clericorum, etc. post hanc formam a nobis prolatam his decretis contrarie presumperit, statutis canoniciis velut schismaticus percellatur. Ex concil. Rom. vi, sub Symmacho: Ab universis episcopis et presbyteris acclamatum: Sancta synodus dixit: Cum vestro judicio sancimus. Hæc omnes unanimiter confirmamus. Qui hæc violaverit..... synodi judicium. Et in subscriptione: His constituti synodalibus a nobis probatis atque firmatis annuens subscrpsi. Partim ex Gussanv.

^g In Vatic. D legitur Andromadio et Andromarcho.
^h In Vatic. A, tituli Eudoxiae alias sanctæ Susannæ.

ⁱ Hic presbyter vocatur in Colbert. et Vatic. B, D,

E, Vivulus. In Vatic. A et F, Jubilus.

^k Vatic. A et B, sanctæ Eudoxiae.

^l Colbert, quinque Vatic. et alii, Savine.

^m Vatic. A, sanctæ crucis.

ⁿ Pristinis moribus consulebatur clerus: jamdudum negligitur: ejus autem auctoritas quasi intermor tua jacens, vixque ausa respirare, nonnullis tandem

A non indulto ad deliberandum vel tractandum mihi spatio, ad monasterium jam cum monachis ambulare coactus sum. ^o Unde quia nihil antea quod de substantiæ mea occurrit potui ordinare; idcirco lacrymabiliter supplico, ut, concessa per constitutionem vestri decreti licentia, fas mihi sit de omnibus rebus meis voluntatem meam disponere, quatenus nec mihi obedientia mea officiat, nee filio pauperi possit esse damnosa. Nam cunetis notum est quia illos p legalis sanctio quidquam de substantia sua probibet, postquam monasterium ingressi fuerint, ordinare, quibus disponendarum rerum suarum suppetit ante licentia, non autem eos quos ad hoc quod nunquam tractaverant præpositorum suorum parere cogit instantia. Quia sicut legis voluntas hoc ex deliberatione facientibus contradicit, ita ^p eis qui compelluntur a majore succurrat. Haec autem suggestionem supplicationemque meam ^Æmiliano 1299^r notario sanctæ Ecclesiæ Romanæ noto meo scribendam dictavi, eique propria manu ego Probus servus vester subscripsi, et vobis beatissimo domino meo Gregorio papæ porrei. Ego Probus servus vester huic petitioni a me oblata subscripsi. Gregorius dixit: Postquam textus oblata petitionis nobis innotuit, Probus abbas paulisper abscedat, ut de his quæ petit eum fratribus filiisque nostris quid statendum sit deliberare possimus. Quo recedente, postquam diu de ejus petitione tractatum est, dixit: Probus abbas, quem abesse paululum feceramus, rursus adveniat, ut ea quæ nobis cum fratribus filiisque nostris in commune visa sunt censemus. Cumque presentatus fuisset, dixit: Ubi veritas cum ratione concordat, desideria potentis implere non minus justum est quam benignum. Perpensa igitur serie a te petitionis oblata, omnia quæ in ea locutus es, ita esse recolimus. Neque enim vel in nostram unquam antea cogitationem ascenderat, ut in quoconque monasterio abbatis tibi curam debuissemus injungere. Sed quodam die, dum de ordinando

D episcopis exsuscitantibus reviviscit. Vide extractum ex actis generalis synodi diaœesis Tornacensis habitæ die 13 mensis Junii an. 1673, ubi clerus in spem adducitur veteris æuropœiæ recuperandæ, duin agitur diligenter ac studiose cum universo Ecclesiæ clero, de fidei conservatione et incremento, reformatione morum, ac observantia disciplinae; decernuntur, promulgantur capita de synodi consilia et assensu. Scilicet ita latæ leges animuin percutiunt gravitate, pondere, æquitate; saepiusque barum probatores, suosores pudet non esse factores. Vide concil. Antiss. an. 500, c. 45. Gussanv.

^o Vaticani quatuor, unde quia nihil antea de substantiæ mea occurrit vel potui.

P Vide Alteserram, ad epist. 7 lib. olim viii, indict. 2, et Mabillonum de Re Diplom., lib. i, c. 2, § 10, et notam primam ad epist. 7 lib. ix.

^p Ita restituimus ex MSS. Vatic., Colbert. et aliis. In Editis legitur, eis qui compelluntur, maiore vrovidentia succurrat.

^q Notariorum episcoporum frequens est mentio in concilio Chalcedonensi, ante quod Epiphanius, in liæresi 71, p. 830, meminit Eutyches et Theodulii notariorum Basili Aneyrani episcopi. Apud Augustinum, lib. iii contra Cresconium, c. 29, in actis consularibus sub Zenophilo, Nundinarius diaconus dicitur exceptor Silvani Cirthensis episcopi Donatistæ,

monasterio cui præesse dignosceris cum nostris filiis tractaremus, atque diu aptam personam huic officio quereremus, ex improviso te ingrediente, cordi nostro et eorum qui nobiscum ad tractandum aderant subito natum est ut te illic abbatem Deo proprio constituere deberemus. Quod quia rentienti tibi constat impositum, et voluntatis tue rigorem vix nostra potuerunt abortiones inflectere, necesse fuit, ne forte habere potuisses post spatum redeundi, ut jam ordinatum abbatem ad ipsum te monasterium, cuius nec monachos fauisti, antea mitteremus. Ne ergo haec obedientia vel dilectioni tuae tristitiam vel alios possit inferre jacturam, universas res tuas alienandi, vel ut volueris disponendi liberam tibi per hujus constituti nostri tributimus statuta licentiam. Per quam eam te in disponendis eis ut tibi placuerit habere noveris facultatem, quam habere poteras antequam monasterium introires. Nec quidquam tibi abbatis officium, quod, sicut dictum est, repente ac invitus nosceris suscepisse, formides obsistere, quia ut in ordinandis disponendisque rebus tuis non haberet licentiam, dilectionem tuam ne post se rediret nostra, ut diximus, coagit instantia. Proinde ne qua te dubium faciat de his quæ volueris ordinare suspicio, nullum unquam Ecclesiæ nostræ vel monasterii tui, sive quotlibet nomine alio ex monachicæ conversionis statu vel abbatis officio, quoconque ingenio, vel exclusilibet excusationis specie, contra præsentis seriem constituti venire posse **1300** decernimus; sed tanquam si ingressus monasterium non fuisse, ita omnia quæ de universa facilitate tua ordinaveris, dispositive. Hlibata et sine aliqua, Deo auctore, statutus refragatione servanda.

X. *Præmissio cujusdam episcopi, haeresim suam anathematizans, quem solvi fecit in nomine domini imp. Constantinopoli, sub die 10 mensis Februar., indict. 5.*

Quoties cordis oculus nube erroris obductus supernæ illustrationis lumine fit serenus, magna cautela nitendum est ne latenter auctor schismatis irruat, et ab unitatis radice eos qui ad eam reversi fuerant telo iterum erroris abscindat. Et ideo ego ille civitatis illius episcopus, comperto divisionis laqueo quo tenebar, diutina mecum cogitatione pertractans, prona

* Ex Joanne Gersone, lect. 4 de Vita spirit. animal. corollar. 4 et sequentibus : *Legislatores ecclesiastici et civiles plerumque sua potestate et auctoritate noscuntur abuti, præsertim ecclesiastici illi qui quidquid ordinant, quidquid monent, quidquid præcipiunt, volunt pro divinis legibus haberi, par æquale quoque robur habere per intermissionem damnationis æternæ.* Cætera prætermitto, quibus vir plus opinionem suam aperit de obligatione legum humanarum propter connexionem cum lege divina. Eam multi quasi erroream impugnare, fortasse non satis sibi intellectum. Ut in legibus humanis quod juris est divini ab humano secernamus, præcipue cujusdam *Theologæ opus est, quam multi, inquit idem, vel ignorant, vel negligunt, vel spernant.* GUSSANV.

* In Excusis additur, *Datum mense Novembri, indic. 4, sed in Ms. Vaticanicis et aliis minime legitur. Neque vero convenire possunt hæc cum aliis notis temporis supra assignatis. Certe datum est hoc diploma eodem die ac tempore quo Romæ habita est*

A et spontanea voluntate ad unitatem sedis apostolicæ divina gratia duce versus sum. Et ne non puramente seu simulate versus existimer, sub mei ordinis casu spondeo, et anathematis obligatione, aliquæ promitto tibi, et per te sancto Petro apostolorum principi, atque ejus vicario beatissimo Gregorio, vel successoribus ipsius, me nunquam quorumlibet sationibus vel quoconque alio modo ad schisma, de quo Redemptoris nostri misericordia liberante erexit suum, reversum, sed semper me in unitate sancta Ecclesiæ catholicae et communione Romani pontificis per omnia permansurum. Unde jurans dico per Deum omnipotentem, et hoc sancta quatuor Evangelia, que in manibus meis teneo, b et salutem geniumque illustrium dominorum nostrorum rempublicam gubernantium, me in unitate, sicut dixi, Ecclesiæ catholicae, ad quam Deo proprio sum versus. et communione Romani pontificis semper et sine dubio permanere. Quod si, quod absit, aliqua excusatione vel argumento ab hac me unitate divisero, perjurii reatum incurrens, æternæ poenæ obligatus inveniar, et cum auctore schismatis habeam in futuro sæculo portionem. Hanc autem confessionis præmissionis meæ chartulam notario meo, cum consensu presbyterorum et diaconorum atque clericorum qui, me in hac unitate obligantes, in suprascriptis omnibus prona simul voluntate secuti atque propriis manus subscripturi sunt, scribendam dictavi, et propria manus subscribens tibi tradidi. Acta in loco illo, die et consilibus suprascriptis. Subscriptio episcopi illius. Ego C ille episcopus civitatis illius huic confessioni **1301** præmissione meæ, præstito de conservandis suprascriptis omnibus sacramento, subscripsi.

XI. Exemplum concessionis petti.

Dilectissimo fratri Petro Gregorius. Omni convivire novimus rationi ut eos amictu pallii tecoremus quos in illis civitatibus, divina inspirante misericordia, sacerdoti honor illuminat, in quibus hoc etiam ab illis qui præteritis temporibus pontifices fieri moruerant, et ab apostolica sede constat esse induitum. Ideo juuē charitati tuae usum pallii, sicut decessors tui habuisse noscuntur, præsenti auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegiorum synodus antea commemorata, hoc est mense Octobri, non Novembri.

X [Al. ep. 51, ind. 5]. — * *Hic episcopes videtur esse Firminus, ad quem exstat epistola 33 lib. xii.*

* *Per saltem geniumque.* Ea verba male inserta huic præmissioni fuisse reor; nec enim catholici per genium imperatorum jurabant. Vide Tertullianum, in Apologeticu, c. 32, et ad Scapulam, c. 2 : *Juramus non per genios Cæsarum. Nec et genios dæmonum dici..... ceterum, dæmonas, id est genios, adjurare consuimus, etc.* Certe in confessio erat antiquissimum nihil esse aliud quam dæmonem, ut legere est apud Lactantium, lib. ii, c. 15, quem tunc quia indico, caute legendum dico. Notam mutui ue quidem apud nos in Galliis fuisse permissum jurare per vi-tani regis et filiorum ejus. Possum in Actis concil. Chalced. jurabant per vestigia imperatoris aut Patrum. GUSSANV.

XI. Al. ep. 56, ind. 5.

volentes permanere quae interribus temporibus Eccl^a tesi^b tux^c constat esse servata , ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. Et subscriptio domini papæ. Deus te incolunem custodiat. Datum x Kalend. Octob. , imperante domino Justino [Al. Justiniano] August. Et subscriptis domnus papa.

XII. ^a De Phoca coronato , et Mauricio intersecto cum filii suis.

In nomine Domini Bei et Salvatoris nostri Iesu Christi , per indicionem sextam , die 23 mensis Novembris , temporibus domini et beatissimi pape Gregorii , coronatus est Phocas , et Leontius Augustus ^b septimo in palatio , ^c quod dicitur Secundianas , et occisus est Mauricius imperator ^d 1902 cum omniis filiis suis masculis , id est ^e Theodosio jam coronato , Tiberio , Petro , ^f Paolo et Justiniano , simul et ^g Petrus fratre suprascripti Mauricii Augusti. Sed et aliqui

FRAGM. XII [Al. ep. 1, lib. ix]. — ^a Coronatus est Phocas a patriarcha Cyriaco an. 602. Quia de re fusa Theoph. Simocatta , et ceteri historiæ Byzantinae scriptores. Gussany.

^b Scriptores Græci vocant Ἐδούον. Procopius de Edif. Justin. : Εν προστάτι καλούμενῳ ἐδόμην , lib. 1, c. 14. Nicetiphorus patriarcha CP. , in Breviario historicō, c. 2 : Καὶ μόλις πρὸ τὸ πέδιον πρὸ τῆς πόλεως ἐξεδομον καλοῦσι. Quidam etiam ex Latinis appellant *Hedonum* , quod Idacius , Marcellinus Comes , Anastasius Bibliothecarius , et leges aliquæ Justinianæ *septimum militare*. Idem Marcellinus interdum et Victor Tumunensis nude *septimum nuncupant*. Eadem est sententia Cujacii , lib. xx Observat. , qui et addit. : *Eadem forte ratione septimum dictum est* , que decimūm suburbium *Carthaginis* , quod auctore Procopio ab ea distabat stadii lxx. Gussany. Septimum autem palatiū est idem ac tribunal hebdomi propter ceterum celeberrimum , in quo imperatores renuntiabantur , et se populo spectabiles præbebant. *Hebdomum* videtur dicimus a septimo nūmario , quod hoc intervallo distaret Constantinopoli. Resert Idacius Valentem a Valentiniā fratre in consortium imperii vocatum , *Levantum Constantinopoli in militario septimo in tribunali*. Ubi apud Chronicum Alexandrinum legitur εἰ τῷ Ἐδόμῃ. Idem occurrit apud Marcellinum Comitem de Arcadio. Conjecturam nostram confiram quod habet Idacius de Honorio : *Honorium pater eurus Theodosius* , in eodem loco quo fratrem ejus Arcadium Cæsarem fecit , id est septimo ab urbe regia militario. Perro Chronicum Alexand. dicit Arcadium Cæsorem factum εἰ τῷ τρίτου νυκτὸς τοῦ Ἐδόμου.

^c Palatiū hoc nomine in urbe vel suburbanis nullum agnoscunt scriptores Byzantini. *Jucundianarum* nomenclaturam habet Procopius lib. 1 de Ædificiis Justiniani. At illud in Bithynia videtur extitisse , ex ipso Procopio , tametsi Justinianas ibi restituendum putet Gyllius. Verum cum in Secundianis palatio ita nuncupato in septimo coronatum Phocam tradat Gregorius , quod Theoph. Simocatta , lib. viii , c. 10, Chronicum Alexandrinum , et Theophanes , in Chronogr. , factum volgat in sancti Prodroini æde hebdomiana , intelligendum prorsus videtur tribunal hebdomi , quod alii palatiū hebdomi appellant , in quo scilicet imperatores retens renuntiati toti plebi spectando se præbebant , atque adeo interdum corona donabantur. Cujus moris complurā prostant exempla apud ejusce r̄vi scriptores. Gussany.

^d Vide Chronicum Alexandrinum , Joannem Bicharensem , Theophanem , Cedrenum , Zonaram. Gussany.

^e Iustus Mauricii filii nulla mentio est apud scriptores , pro quo Iustinum substituit auctor Chronicus Alex. , apud quem ita quinque filii Mauricii recen-

A procerum qui ei cohærebant , id est & Constantius patricius et curator , et Placidus , sed et ^b Georgius notarius principis. ⁱ Venit autem icona suprascriptorum Phocæ et Leontiæ Augustorum Romam vii Kal. Maii , et acclamatum est eis in lateranis ^c in basilica Julii ab omni clero vel senatu. Exaudi , Christe ; Phocæ Augusto et Leontiæ Augustæ vita. Tunc iussit ipsam iconam dominus beatissimus et apostolicus Gregorius papa reposi in ^d oratorio sancti Cæsarii martyris intra palatium. (Joan. Diac. , lib. iv , c. 20.)

XIII. Fragmenta epistolarum quas Gratianus sancto Gregorio tribuit.

Gregorius Augustino Anglorum episcopo.

Denique sacerdotes et diaconi (Dist. 4, can. 6) , et reliqui omnes quos ecclesiastici gradus dignitas exornat , a Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant , quo et aliquid ^a ad pensum sanctæ instituuntur , Theodosius , Tiberius , Petrus , Justinus et Justinianus. Gussany.

^b Petrus hic fuit vir strenuus , dux exercitus contra Persas. De eo Simocatta , lib. iii Hist. Mauric. , et lib. viii , Chronicum Alexandrinum , Theophanes et alii. Gussany.

^c In pluribus MSS. appellatur Constantinus. In Chronicō Alex. Constantinus Lardis. A Simocatta nude Lardis dichir lib. viii , c. 15. Fuit is praefectus prætorio , deinde Logotheta , et curator palatii Hormisdæ , ut est in eodem Chronicō Alexan. , quam postremam dignitatem attigit hic Gregorius. Sed cum addatur et Placidus , legendum ex MSS. sex pro aliis , et curator Placidus , licet in iis corrupte habeatur ^d Placidus ; ita ut curator fuerit non Hormisdæ , sed Placidus , domus scilicet Augustæ Placidie , cuius memini vetus urbis descriptio. Nam et κοντάτων Ἑλλήδων occurrit in Chronicō Alexandrino in eodem Phoca. Atque ea est sententia viri clarissimi Cangii in sua Constantinopoli Christiana. Gussany. Quod hic observat Gussauvillæus confirmari potest ex MSS. Colbert.

^e Qui Philippici ωκοτραπτης dicitur Simocatta lib. viii , c. 13. Gussany. In Colbert. legitur Gregorius.

^f De isto more intuendi in provinciis iconas seu imagines Augustorum , quas lauratas appellabant , multi multa dixerunt ; nos paucis repetemus. Citant , sed male , ex Optato , lib. iii , hæc verba , quæ reperio in synodo Nicæna II. , in epistola Adriani : *Lauratis et iconibus quæ militunt ad civitates et regiones obvias eunt populi cum cereis et incensis , non cera persusum tabulam , sed imperatore honorantes*. In leg. Quidquid , Cod. Theodos. de pùbl. lat. num. : Si sacros vultus inhianibus forte populis inserimus , hoc sine immodico prelio nuntiari , etc. Lege Gregorium II. , epist. 1, ad Leonem Isaurum ; Clrysostomum , serm. in ecclia Domini. R. fertur in Nicen. II. , act. 2. Græci dicunt λαύρατον et λαύρατον . in Basili. , eccloga 56. Cave tamen confundas cum labrato , quod φίληρα βασιλεῖον vocant , sive ἀσπασικὸν βασιλέως , osculum imperatoris. Gussany.

^g Basiliacum Julii , Romæ memorat Anastasius Biblioth. in Bonifacio et in Coelestino. Gussany. In Colbert. legitur Juli.

^h Cujus meminit etiam idem Anastasius. Gussany. Ceterum hanc imperatorum imaginem super altare positam nemo credit. Olim Donatista columnati sunt catholicos , quod ipsis consentientibus Paulus et Maharius imperatorum imagines in altari tempore sacrificii reposuerint. At falso id rumore nisi tantum ostendit Optatus , lib. iii de Schism. Donatist. , c. 2.

XIII.—^a Hæc multum accedunt ad ea que leguntur regulæ sancti Benedicti , c. 49 , de Quadragesimæ ob-

nisi adjiciant et eorum qui in laicali ordine consistunt A observantiam, sicut loco, ita religione præcellant.

De ipsa vero die Dominica bæsitamus quidnam dicensum sit, cum omnes laici et sæculares illa die plus solito cæteris diebus accuratius cibos carnium appetant; et nisi nova quadam aviditate usque ad medium noctem se ingurgitent, 1303 non aliter se hujus sacri temporis observationem suspicere putant. Quod ultiue non rationi, sed voluptati, imo cuidam mentis cæcitatí ascribendum est; unde nec a tali consuetudine averti possunt, et ideo cum venia suo ingenio relinquendi sunt, ne forte pejores existant, si a tali consuetudine prohibeantur. Ut enim ait Salomon: *Qui multum emungit, elicit sanguinem* (*Prov. xxx, 33*).

Et post pauca.

Par autem est ut quibus diebus a carne animatum abstinemus, ab omnibus quoque quæ^b sementinam carnis trahunt originem, jjunemus, lacie videlicet, caseo, et ovis.

Et post pauca.

Cæterum piscium jus ita Christiano relinquitur, ut hoc ei infirmitatis solatum, non luxuriae pariat incendium. Denique qui a carne abstinet, nequaquam^c sumptuosiora marinorum belluarum convivia præparat.

Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus, aliqui restat ut omnia iuxta corpori libent similiter faciamus.

servatione: *Augeamus nobis aliquid ad solitum penitium servitutis nostræ. Jam sœpe admonuimus familiare esse Gregorio regulæ sancti Benedicti sententias et ipsa verba usurpare.*

^b Al., *sementinam*.

^c Hæc pro Gregorianis habebat Joan. Baptista Mantuanus, cum in poemate de Quadragesima canebat:

*Non tamen illicitum pisces adhibere minutas;
Gregorius magnos prohibet, sed longior usus
Obstitit et ponti pecuaria magna per omnes
Jam volitant procerum mensas, et prandia regum.
Sordida Gregorii leges obseruat egestas.*

^d Ita affirmant Romani correctores decreti Gratiani, penes quos fides sit; nos autem nullis in MSS. haec fragmenta invenimus.

Epiſtolam ad Venerium, episcopum Caralitanum,

De moribus, vita et morte Agapiti primi pape.

(⁴ Ex vetusto Codice Registri sancti Gregorii pape in bibliotheca Vaticana asservato.)

Agapitus papa vas catholicum, Evangelii tuba, præco justitiae, sacra altaris sedisque 1304 velenina sacrilegis Anthimi infecta fabulis suis catholicis precibus eluit (*De consecr. dist. 1, c. 23*).

Fragmentum epistola landatum a Joan. Diacone lib. II, c. 46.

Multos ex ecclesiastica seu sæculari militia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare, ut ab humana servitute liberi, in divino servitio videamus familiarius in monasteriis conversari. Quos si passim dimittimus, omnia fugiendi ecclesiastici vel sæcularis juris dominium occasionem præbemus. Si vero festinantes ad omnipotentis Dei servitium inacutae re-

B tinemus, illi invenimus negare quædam qui dedi omnia. Unde necesse est ut quisquis ex juris ecclesiastici vel sæcularis militie servitute ad Dei servitium converti desiderat, probetur prius in laico habitu constitutus; et si mores ejus atque conversatio bono desiderio illius testimonium ferant, absque ultra retractatione, servire in monasterio omnipotenti Deo permittatur, ut ab humano servitio liber recedat, qui in divino obsequio districtiore subire appetit servitatem. Si autem et in monachico habitu secundum Patrum regulas irreprobabiliter fuerit conversatus, post præfixa sacris canonibus tempora, licenter jam ad quodlibet ecclesiasticum officium provehatur, si tamen illis non fuerit criminibus maculatus quæ in Testamento Veteri morte multantur.

C in hac appendice non admittimus; quamvis enim circumferatur a Gratiano sub nomine Gregorii pape, causa 35, quæstione 10, c. 1, et ab Anselmo Luccesi, laudat ab eruditissimo Baluzio in suis ad Gratianum notis, pag. 558, eam tamen inter opera sancti Doctoris recensere vetat ingenii stylis dissimilitudo; veiat Venerius ille ad quem dirigitur epistola, ut pote Gregorii magni aero proorsus incognitus; vetat desique alium ac perpetuum de ea silentium, tum in omnibus Registri Codicibus manu exaratis ac editis, tum in omnibus omnino scriptoribus ante Anselmum Licensem et quendam Polycarpum, de quibus apud Gratianum.

De epistola autem ad Felicem Messanensem, quæ est ultima inductionis 7, aliter censemus, eam edidimus ut genuinum ejus letum. Vide notam & in eamdem epistolam.

EPISTOLARUM SANCTI GREGORII VARIE TABULE.

EPISTOLARUM ORDO RESTITUTUS ARGUMENTIS DEMONSTRATUR.

Hic primum agemus de Epistolis unicuique libro restitutis, postea de amotis; deinde si quæ fuerint transpositæ intra eundem librin, ut ad proprium locum revocarentur, indicabimus. Si vero, dum breves esse laboramus, obscuros quandoque fieri contingat, legendæ sunt ipsæ Epistolæ, debito, ut putamus, ordinis redditæ.

LIBER I. INDICATIONE IX.

I. Nonæ inductioni tres epistolas restitutimus.

1. Ex libro ultimo, inductione VII, decimam octa-

D vam epistolam, quæ nunc est hujus libri decima. Cum scripta est hæc epistola vivebat Petrus, Terracineus episcopus, cuius meminit. Eum undecimæ inductionis initio mortuum fuisse prebant epistole

lecia tertia et decima quarta indictionis xi. Quod autem ad librum i pertineat hec epistola, eruitur ex iusdem libri ep. 35, quam si cum ipsa conferas, posterius fuisse scriptam non dubitabis.

2. Ex Baluzii Miscellaneorum tome quinto, pag. 169, epistolam Petro subdiacono inscriptam, quam nondum typis excusam primus edidit ipse vir clarissimus Stephanus Baluzius. Sic incipit haec epistola, quae nunc est trigesima sexta libri primi, *Pergenti t. bi*, etc. Ipsius meminit sanctus Gregorius in epistola olim septuagesima, nunc septuagesima secunda libri primi, dataque est xvii Kalend. Aprilis: igitur præmittenda epistola olim quadragesimæ secundæ, nunc quadragesimæ quartæ, post Paschalem festivitatem scriptæ.

3. Ex lib. olim x, quinta indictione, epistolam quadragesimam quartam. Commotus Gennadii fama Drocus, ex hostibus ad ipsum confugit. Gennadii victorias bellicamque illius gloriam in Epistolis indictione nona datis celebrat sanctus Gregorius: in posterioribus nunquam; ino post indictionem decimæ quintæ initium nulla Gennadii mentio. Ipsius, indictione tertia, successor Innocentius legitur, epistola olim trigesima septima et trigesima octava, nunc vero trigesima octava et trigesima nona. Ergo haec epistola remanere non debuit in indictione quinta, sed indictione nona ipsi magis convenit.

II. A nona indictione epistolam nullam amovemus.

III. In nona indictione epistolas duas ad proprium locum revocamus.

1. Decimæ nonæ decimam jungimus, quia in utraque eadem prorsus tum Natali episcopo, tum Honoro archidiacono, simul ab illis præstanta mandantur.

2. Septuagesimam octavam postponimus septuagesimam nonæ, quam a septuagesima sexta et septuagesima septima in eamdem se ipsa rem scriptis non bene dividebat.

LIBER II. INDICATIONE X.

I. Decimæ indictioni reddimus epistolas quindecim.

1. Ex lib. ultimo septima indictione epistolam vigesimam primam, quæ nunc est tertia libri hujus. Hac quippe in epistola sanctus Gregorius indicat bellum tunc fuisse Romanos inter et Ariulphum, Langobardorum apud Spoleto ducem. Quod referendum esse ad indictionem decimam fere constat ex epistola olim trigesima secunda, nunc quadragesima sexa ejusdem indictionis scripta ad Joannem, episcopum Ravennatem. Præterea in ms. cod. Colb. veteri, et in Collectione Pauli Diaconi manuscripta, huic epistolæ appositum legimus: v Kal. Octob., ind. x.

2. Ex eodem lib., septima indictione, decimam nonam, quæ nunc est hujus libri quarta: quia numerum data est iii Nonas Octobr. indictionis decimæ in Colbert. veteri.

3. Ex hac septima indictione decimam, quæ nunc est hujus libri quinta; quod in Collectione Pauli legitur data iii Non. Octobr., indictione x.

4. Ex lib. olim quarto, decima tertia indictione, septimam et octavam, quas vigesimam secundam et vigesimam tertiam hujus libri invenies. Ut autem haec mutatio fieret, id in causa fuit. Prius hand dubie electus est Joannes in episcopum primæ Justinianæ, quain adversus Hadrianum, episcopum Ecclesiæ suæ suffraganeum, sententiam tulit. Prius ergo scriptæ sunt decimæ tertiae indictionis epistolæ olim septima et octava, de unanimis Joannis electione, quam sexta, septima, et trigesima octava undecimæ indictionis, in quibus de Joannis adversus Hadrianum sententia disseritur.

5. Ex libro olim xii, septima indictione, vigesimam, quæ nunc est hujus libri vigesima octava. In Collectione enim Pauli Diaconi, aliis manuscriptis data est xiv Kal. Junii, ind. x. De Stephano, ad

A quem scripta est, Siciliæ chartulario, agitur paulo post in epist. tertia lib. iii, indict. xi.

6. Ex eadem septima indictione vigesimam secundam, libri hujus vigesimam nonam effecimus: quia in Colb. veteri data est xiv Kal. Junii, ind. x. Præterea, ut jam advertimus, tunc bellum adversus Romanos Ariulfus agebat. Vide indictionis decimæ epistolam olim trigesimam secundam, nunc quadragesimam sextam ad Joan., episcopum Ravennatem.

7. Ex septima adhuc indictione vigesimam tertiam et vigesimam quartam nunc trigesimam et trigesimam primam libri secundi, quia eodem tempore scriptas quo decimæ indictionis epistola olim vigesima secunda, nunc trigesima quinta, legenti non erit obscurum.

8. Ex eadem indictione trigesimam, quæ nunc est libri secundi trigesima secunda. Decimæ indictione datum eam fuisse ex contextu liquet: *Pensiones*, inquit ad Petrum sanctus Gregorius, nonæ et decimæ indictionis, quas exegisti, et rationes omnes pariter deporta. Stude, si Deo placuerit, ut in hanc urbem ante natalem beati Cypriani transeas. Præterea legitur in Collectione Pauli Diaconi data ui Nonas Junii indictionis decimæ.

9. Ex septima insuper indictione vigesimam sextam, nunc trigesimam quartam laudati libri. Scripta est non multo post trigesimam, de quo mox diximus. In hac enim trigesima Petro subdiacono dolore suum de præcipiti Maximiani episcopi sententia sic aperit: *Agre tamen tuli quod dominum Eusebium* (abbatem ad quem postmodum decimæ indictionis epistolam olim vigesimam quartam, nunc trigesimam sextam dedit) *excommunicavit.... Unde necesse est ut eidem domino episcopo secrete dicas, quatenus in proferendis sententiis præcepis non sit.*

10. Ex libro olim quarto decima tertia indictione quadragesimam primam et quadragesimam terciam. quæ nunc sunt libri secundi quadragesima secunda et quadragesima prima. Ex quo Leontius Ariminensis Ecclesiæ administrationem suscepit, de qua agunt indictionis undecimæ epistola vigesima quarta et vigesima quinta, iam non Ariminii sed Romæ degebat Castorius. Vide ibidem, et indictionis decimæ epistolam olim vigesimam secundam, nunc trigesimam quintam. Igitur sub decimæ indictionis fine scripta est quadragesima tertia haec epistola olim indictioni xiii perperam data, ex qua liquet Castorium adhuc Ariminensem Ecclesiam rexisse. Eoden tempore in eamdem rem data est quadragesima prima ad Luminosum abbatem.

11. Ex septima indictione vigesimam septimam, nunc libri secundi quinquagesimam tertiam ad Honoratum. Honoratus successit in legatione Constantinopolitana Sabinius, indictione undecima. Vide epistolam olim quinquagesimam primam libri iii, nunc quinquagesimam secundam. Itac igitur quam a septima indictione avocamus, ad decimam indictionem revocanda est: vix enim ante finitam indictionem nonam Constantinopolim Honoratus advenerat.

12. Ex mss. codd. epistolam sancti Liciniani episcopi ad sanctum Gregorium sub decima indictione locamus. *Scriptisti*, inquit Licinianus, *de trina tinctione* (Leandro Hispalensi, indictione nona, mense Maio, epistolam olim quadragesimam primam, nunc quadragesimam tertiam) *in qua epistola memorare displicuisse vobis illud opus, sed hoc salubriori consilio statuisse, ut in librorum ductu eas transponeres...* *Dignetur ergo beatitudine vestra opus ipsum de libro sancti Job transmittere.* Opus illud ad sanctum Leandrum Hispalensem missum legimus indictione decima tertia, epistola olim quadragesima sexta, nunc quadragesima noua. Ex quibus conjicimus epistolam hanc, quæ meminit Gregorianæ epistolæ, nona indictione desinente scriptæ, non ante decimam indictionem fuisse datam, et longe anteduodecimam, qua missos in Hispaniam libros Moralium pene constat.

II. A decima iudictione nullam amovemus epistolam. A sociari expedit quasi libellum commonitorium; id que prius observarat Gussanvillæ.

III. In decima iudictione epistolas quatuor ad propria loca revocamus.

1. Decimam tertiam ad Paulinum legenti, certum erit præponendam illi epistolam ad Maximianum, quæ in editis est vigesima sexta, in manuscriptis vero trigesima octava.

2. Vigesimam secundam ad Joannem Ravennatem mense Julio datam, vigesimæ tertię ad Justinum pretorem in Nonas Junii date postponimus.

3. Trigesima tertia apud Gussanvill. et in manuscriptis data est mense Augusto, iudictione decima: trigesima nona vero apud eosdem data legitur x Kal. Augusti. Hæc igitur præmittenda fuit alteri.

4. Trigesimam octavam ad Joannem Squillacini, vigesimæ septimæ ad Crotoneenses fuit præponenda, ut in mss. codd. Norm. Anglie., etc. In editis sic mendose incipit: *Obitum Paulini Taurian.*, etc., legendum ut in Vaticani manuscriptis, *Obitum antistititis Crotoniensis*, etc. Ad Paulinum Taurianensem scripsit sanctus Gregorius diu postea, scilicet iudictione secunda, epistolam olim quadragesimam septimam, nunc quadragesimam octavam; ipsoque mortuo, Taurianensis Ecclesiæ visitationem injunxit Venerio, Vibonensi episcopo, epistola olim decima octava iudictionis sextæ, nunc tertiae decima septima.

LIBER III. INDICTIO XI.

I. Undecimæ iudictioni epistolas duas reddimus.

1. Ex decima quarta iudictione quadragesimam quartam, seu quæ eadem est, ex libro olim vii, secunda iudictione, quadragesimam nonam; estque nunc libri tertii trigesima septima, tum quod in Colbertino veteri data est mense Maio, iudictione undecima, ut etiam legitur in editis iudictionis secundæ epistola quadragesima nona, tum quod verosimile non est, sanctissimum pontificem piam testamenti dispositionem Pelagio decessori suo commendatam, non ante quintum episcopatus sui annum adimpleri curasse.

2. Ex secunda iudictione septuagesimam sextam, quæ nunc est hujus libri tertii sexagesima quarta. Sane Chrysanthum, Spoletanum episcopum, Mevanensis Ecclesiæ visitatorem eodem fere tempore instituit sanctus Gregorius, quo res et utilitates ejusdem Ecclesiæ Honorato commisit procurandas iudictione nona, epistola olim septuagesima octava, nunc quadragesima prima; atque duobus post annis data est ad Chrysanthum epistola hæc, olim septuagesima sexta, iudictionis secundæ, quæ sic incipit: *Ante biennium fraternalitati tuae Vivaniensis (lege Mevanensis) Ecclesiæ deputaveramus officium.* Reddenda igitur fuit undecimæ iudictioni.

II. Ab undecima iudictione epistolam sexagesimam quartam amovemus, eamque iudictioni duodecimæ reddimus.

Ratio hujus translationis infra exponetur, ubi de iudictione duodecima.

III. In undecima iudictione epistolas quatuor ad propria loca revocamus.

1. Quadragesima secunda jungenda omnino quadragesimæ in eamdem rem scriptæ; huic vero præmittenda quadragesima prima, ut advertit Gussanvillæ.

2. Quinquagesimæ primæ et quinquagesimæ secundæ subjungenda sexagesima sexta: in hac enim ut in illis Sabinianus, diaconus, Constantinopolim veniens commendatur.

3. Sexagesima prima Fortunato gratulatur Gregorius, quod a Neapolitanis civibus in episcopum susceptus sit. Igitur præmittenda quinquagesimæ nona, quæ ipsum in episcopatu constitutum supponit; et quidem in manuscriptis codicibus precedit.

4. Sexagesimam quintam sexagesimæ secundæ

A sociari expedite quasi libellum commonitorium; id que prius observarat Gussanvillæ.

LIBER IV. INDICTIO XII.

I. Duodecimæ iudictioni epistolas tres reddimus.

1. Ex decima tertia iudictione quadragesimam, quæ nunc est hic trigesima prima, et ex undecima iudictione sexagesimam quartam, quæ nunc hujus libri est trigesima secunda. Legenti has epistolas planum fiet: 1° trigesimam primam præmittendam fuisse trigesimæ secundæ, in qua ipsius meminiit sanctus Gregorius; 2° trigesimam secundam, in qua conqueritur de Joanne Constantinopolitano, ob presbyteros Isauriæ male habitos, fuisse revocandam ad iudictionem duodecimam. Etenim decima tertia iudictionem ante mensem Januarium Joannes, Constantinopolitanus patriarcha, jam Romano pontifici in causa presbyterorum Isauriæ fecerat satis: *Scripta sanctitatis restræ, inquit sanctus Gregorius epistoli iudictionis decimæ tertie olim trigesima octava*, nunc decima octava, data Kal. Januarii, *dulcissima atque suavissima de causa Joannis et Athanasii suscepit*, etc.

2. Ex lib. olim vii, prima iudictione, primam, quæ nunc est hic quadragesima septima. Nimirum scripta est ad Sabinianum Constantinopoli commorantem; et jam ab anno superiori iudictione decima quinta, Sabinianus Constantinopoli redierat (vide hujus iudictionis epistolas olim vigesimam tertiam, vigesimam quartam, vigesimam quintam, nunc vigesimam sextam, vigesimam septimam, vigesimam octavam); ipsique Anatolius successerat, ex epistolis olim vigesima septima et vigesima octava, nunc trigesima et trigesima prima. Ergo eiam ante iudictionem decimam quintam scripta hæc epistola. Porro eam iudictioni duodecimæ ideo tribuimus, quod in ea agatur de epistola sancti Gregorii vigesima ejusdem iudictionis ad Maximum Salonianum, quam i. se Maximum publice sciendi paulo ante fecerat.

II. A duodecima iudictione epistolam nullam amovemus.

III. In eadem iudictione epistolas quatuor propriis locis restitutimus.

1. In epistola ad Januarium, episcopum Caralitanum, olim decima, nunc octava, pium Theodosia Stephani quondam viri sui desiderium dilatatione protrahere legitur. In epistola ad eundem Januarium, episc. Caralit., olim octava, nunc decima quinta desiderium illud compleri optare. Hanc igitur illa præcedere debuit.

2. Ad iudictionem undecimam proxime accedere debet epistola olim decima quinta, si genuina sit appendix de causa Maximi præmissa olim libro vii, ind. 1, nunc ad calcem rejecta n. 8. Illam proinde mense Septembri datam conciimus, ac undecimæ præmitimus, quæ data est mense Octobri.

3. Epistola olim vigesima tercia, vigesima quinta, vigesima sexta in eamdem rem scriptæ sunt, ex relatione Cyriaci et Felicis. Illas disjungebat epistola olim vigesima quarta, quæ de aliis alia occasione negotiis agit, absque ullo temporis indicio. Illis omnibus præmittendam esse quæ erat vigesima septima, qua nempe Felicem episcopum et Cyriacum abbatem in paganorum conversione laborantes commendat, patebit legenti.

LIBER V. INDICTIO XIII.

I. Decimæ tertiae iudictioni epistolas octo reddimus.

1. Ex libro ultimo, septima iudictione decimam quartam, nunc decimam sextam hujus libri. Observat Gussanvillæ in aliquibus manuscriptis. Nonne hujus epistolæ tales esse: *Data xx Kal. Janu. ind. iii. At primo nunquam dicitur xx Kalendas.* Deinde legendum iudictione xiii sic ostendimus et ipso epistolæ contextu: *Sabinianus diaconus tecum dulcissimæ sanctitati curanda vulnera nostra operiet*, etc. Domitianus vel Datianus ad quem hæc epistola, imperatoris cognatus, Constantinopoli tunc degebat,

Jam vero inductione prima Anatolius, diaconus, Constantinopoli Sabiniano successerat, qui inductione decima quinta Romanum reversus legitur epistolis olim vicesima tertia, vicesima quarta, vice-ima quinti, tricesima prima, nunc vicesima sexta, vicesima septima, vicesima octava, trigesima quarta. Ergo Sabinianus Romanum reversus indict. xv, tribus post annis, nimurum indict. iii, minime poterat Constantiopolis, Domitiano Gregorii vel potius totius Italie vulnera molestiasque aperire. Quod vero barbarorum gladiis afflictus Gregorius, Domitianum ut sibi compatiatur rogat, id decimam tertiam inductionem aperire inuit. Nam in epistola olim trigesima prima, nunc quadragesima ad Mauricium imperatorē data Kal. Januar., inductione xiii, Gregorius plagas quibus affligebatur enumerans, hæc scribit : *De Romana civitate milites ablati sunt, et quidem alii ab hostibus occisi..... Post hoc plaga gravior fuit adventus Agilulphi, etc.*

2. Ex eadem septima inductione duodecimam, nunc trigesimam primam ejusdem libri quinti. In quibusdam enim manuscriptis legitur data die duodecima Martii, inductione decima tertia. Certa est aliunde hæc temporis nota, tum ex epistolis ad Childebertum, ad Brunichudem, et ad ipsum Candidum decimam quartam inductionis initio datis, tum ex ejusdem decimam quartam inductionis epistola quinquagesima secunda et sequentibus, ubi Candidus de quo, dissimulato ejus nomine, in laudata agitur epistola, iam in Gallias missus, regibus, episcopis, et Ario, Massiliensis provinciae post Dynamium praefecto, commendatur.

3. Ex tertia inductione secundam, nunc libri quinti trigesimam, quia in Collectione Pauli Diaconi, aliisve manuscriptis data legitur mense Martio, inductione decima tertia.

4. Ex septima inductione decimam tertiam, nunc trigesimam secundam libri quinti. Ali quanto sane post Maximiani obitum tempore datum p̄tibit legenti. Obiit autem Maximianus anno 394, ind. xiii. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum, Wion in Ligno vite, Mabillonius ad lib. i Joan. Diaconi de Vita S. Gregorii, § 33, et in Actis Sanctorum tom. I (pag. 408), Octavius Cajetanus Syracusanus apud Bollandianos, Maximianum die nona Junii demortuum asserunt; quod ipsum sanctum eo die colant Syracusani ejus reliquias gaudentes. At illorum sententiae repudnare videtur sanctus Gregorius inductionis decimam tertiam epistola olim decima nona, nunc decima septima ad Cyprianum diaconum, quæ sic incipit : *Amarissimas tuas dilectionis epistolæ de domini Maximiani obitu mense Noverembri suscepimus.* Quis enim eredat Cyprianum de Maximiani sub Romanâ metropoli episcopi et Gregorio amicissimi obitu, non ante elapsos quinque menses ipsum S. Gregorium menuisse? Fortassis sancti Maximiani reliquiarum translationem die 10 Junii factam celebrant Syracusani.

5. Ex secunda inductione decimam quintam, nunc libri quinti tricesimam septimam. Si quidem in Collectione Pauli Diaconi, aliisve manuscriptis data est mense Junio, indict. xiii, neque verosimile est Theodosium jam undecima inductione sancti Martini abbatem (vade hujus ind. ep. 23) ad sex annos monasterii a decessore suo constructi dedicationem distulisse.

6. Ex secunda inductione quartam, nunc quadragesimam quintam hujuscemlibri quinti. Ad Severum exarchi Ravennæ scholasticum scripta est decimam tertiam inductionis epistola olim vigesima nona, nunc trigesima sexta. Nonnum finita inductione decima tertia Severo successit Andreas, ad quem decima tertiam inductionis epistola, olim quadragesima quinta, nunc quadragesima octava, de Mariniani episcopi ordinatione. Hanc vero qua Castorius jam undecima inductione Ravennæ degens commendatur, in ipso Andreæ adventu scriptam censemus.

7. Ex secunda inductione nonagesimam quartam et nonagesimam quintam, nunc quadragesimam

A sextam et quadragesimam septimam libris quinti; Eodem tempore scriptæ sunt; ab his enim verbis incipit nonagesima quinta : *Responsalium nostrorum relatione comperimus, quod pro amore unitatis Ecclesiæ tantus vos divini zeli ardor accenderit.* In nonagesima quarta vero legitur : *Qualiter vos contra Histricorum schisma, pro unitate Ecclesiæ, amoris olim fervor accenderit, et multorum testificatione, et nostrorum modo plene relatione cognovimus.* In hac olim nonagesima quarta Castorius in Histriam missus Basilio commendatur. De Castorii reditu, et ad pacem jam inclinato Petri et Providentii Histriæ episcoporum animo in decimam tertiam inductionis epistola, olim quadragesima nona, nunc quinquagesima prima data mense Augusto loquitur S. Gregorius. Ergo antecedere debuerunt geminæ illæ epistolæ ex indict. ii revocatæ. Neque Castorum secunda inductione iterum in Histriam perrexisse cogites : nam Ravennæ in Maximi Salonitani negotio tunc ipsum occupatum ostendunt inductionis ejusdem secundæ, epistolæ olim sexagesima nona, octogesima, octogesima prima; nunc sexagesima septima, sexagesima nona, octogesima; donec sanctum Gregorium adiit, ac de Maximi plenissima satisfactione testatus est. Vide inductionis secundæ epistolam olim centesimam trigesimam, nunc centesimam vigesimam quintam ad Maximum, episc. Salonit.

8. Ex eadem inductione secunda removendam epistolam centesimam vigesimam secundam, olim centesimam vigesimam septimam ad Recharedum, jungendamque epistolæ quadragesimæ nonæ hujuscemlibri quinti, olim quadragesimæ sextæ ad Leandrum, Hispanensem episcopum, censem Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica. Nempe duas illas epistolulas eodem tempore scriptas esse putat vir doctissimus, eo quod in utraque S. Gregorius meminerit Probini presbyteri. Verum falsa nobis videtur (quod pacem tanti viri dixerim) conjectura hæc. Nam in epistola, ad Leandrum mentio sit Probini missi in Hispaniam, eoque pergentis : in altera vero Probini jam reducis; C Præterea, inquit sanctus Gregorius, *indico quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod d.lectissimo filio meo Probino presbytero narrare cognovi.* Qui narrabat Gregorio, Romæ sane aut in vicinia tunc aderat, non in Hispania peregrinabatur.

Verisimilior est alia ejusdem eruditissimi scriptoris conjectura, epistolam quadragesimam sextam ad Leandrum, nunc quadragesimam nonam inductionis decimam tertiam citius scriptam fuisse. In ea enim Leandro significat libros Moralium se ad ipsum per Probinum transmittere. At vix credi potest libros illos qui jam inductione nona absoluti erant, ut ex epistola quadragesima tertia hujus inductionis liquet, quoque jam Leandro destinabat sanctus Gregorius, inductione tantum decima tertia fuisse missos. Hæc tamen ratio non sufficit ad hanc epistolam, quæ in omnibus manuscriptis Registri per inductiones digesti, inductioni decimam tertiam tribuitur, loco suo movendam. Potuerunt enim adesse causæ aliquæ nobis D nunc incognitæ tardius mittendi libros illos.

II. A decima tertia inductione epistolæ septem amovemus.

1. Sub inductione decima septimam, octavam, quadragesimam primam, quadragesimam tertiam reponimus. Sub inductione duodecima, quadragesimam; quibus autem ad id rationibus coacti fuerimus jam dictum est. Sub inductione decima quarta quinquagesimam sextam et quinquagesimam septimam; rationes vero mutationis facite aperiemus cum de epistolarum inductionis xiv ordine disserendum erit.

2. Præterea Gesta Romanæ synodi, quæ sub epistolæ nomine quadragesimo quarto loco erant posita, ad calcem mittimus.

III. In decima tertia inductione epistolæ undecim prius locis restituimus.

1. Idem de Saturnino presbytero, de Jobino dia-

cone et abbate, et de tribus subdiaconis lapsis habent A epistolæ olim decima sexta et decima septima; quæ posterior, ex plerisque manuscriptis, data est mense Septembri. Utrique igitur præmittenda epistolæ olim quintæ, data mense Octobri, quæ Saturninum gravius puniendum statuit; quod a sacerdotii ordine dejectus, ad explendum ministerium sacerdotii præsumposisset accedere.

2. Quæ ad Cyprianum diaconum scripta, olim erat decima nona, nunc decima septima, ad Cyprianum diaconum, in aliis editis sequitur epistolam scriptam mense Februario; post mensem Decembrem tamen scripta non videtur: ejusdem enim Cypriani epistole Maximiani obitum nuntianti respondet, quam mense Novembri suscepit Gregorius. Vide ipsam epist.

3. Epistole olim trigesimæ secundæ trigesimam quartam in eamdem rem scriptam jungimus: utrique vero præmittimus trigesimam octavam, quæ a trigesimæ nona disjungi non debet. Hæc trigesimæ secundæ ad Mauricium imperatorem verba: *Ego autem Dominorum iussionibus obedientiam præbens, predictio consacerdoti meo et dulciter scripti et humiliter, ut ab hac manu gloriæ appetitione secesserit admonui, ad epistolam, etc.; et hæc, inquam, trigesimam octavam spectant, in qua sic ad Joannem Gregorius: Ante... ut a tali se præsumptione fraternalis vestra compesceret, non equidem scripto, sed nudo sermone curari; et quia resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt: rogo, deprecor, et quanta possum dulcedine exposco, etc.* Data est Kal. Januarii hæc trigesima octava, nunc decima octava epistola; aliis proinde multis mensibus Februario, Martio, Aprili, Maio datis, quibus in editis posponitur, est anteponenda.

4. Quadragesimam septimam ad nobiles Syracusanos non multo post decimam nonam ad Cyprianum diaconum datam fere initio inductionis suadet utriusque lectio. Hanc ideo epistolis mense Februario datis anteponimus.

5. Vigesimam tertiam die decima tertia Februarii datam, deinceps octavæ die decimo octavo Februarii datae præmittimus. Eulogium et Anastasium patriarchas rogat Gregorius in epistola trigesimæ sexta, ut Joannis Constantinopolitanus superbiam junctis animis insequantur. Idem a Gregorio Antiocheno non petit; quod nempe iam demortuus, Antiochenam sedem occupare desisseyt. Porro Anastasio prius de sua in Antiochenam sedem restitutione post illam Gregorii obitum, gratulatus est sanctus Gregorius, quam ipsum adversus Joannis Constantinopolitanus superbiam sollicitaret. Igitur trigesimam sextam præcedat illa trigesimam septimam de Anastasii reditu et redintegratione gratulatoria.

6. Quinquagesimam septimam Joanni, Corinthiorum episcopo, datam mense Augusto, quinquagesimæ præmittendam duximus, tum quod in Norm. miss. præcedat, tum quod hæc quinquagesima ejusdem mensis duodecimo die scripta, a quinquagesima secunda et quinquagesima tertia eodem duodecimo die datis atque in eadem negotia scriptis nullatenus sit separanda.

LIBER VI. INDICIONE XIV.

1. Decimæ quartæ inductioni tres epistolas reddimus.

1. Ex decima tertia inductione quinquagesimam septimam, nunc hujus libri quinquagesimam primam. Non enim prius scriptam esse quam cum Augustinus in Gallias ad socios reversurus Roma proficietur, patet legenti. Jungenda igitur inductionis decimæ quartæ epistolis quas per Augustinum tum in Gallias, tum in Angliam misit sanctus Gregorius.

2. Ex libro olim ix, quarta inductione, septuagesimam tertiam, nunc sexagesimam secundam ejusdem libri sexti. Brundusinae Ecclesæ institutus fuerat visitator Petrus, episcopus Hydruntinus, in inductione decima quarta, epistola vigesima prima.

Defuncto quovis episcopo, ut aliis in demortui locum quantocius eligeretur, instare solebat sanctus Gregorius. Non ergo Brundusinam Ecclesiam in Romana provincia positam, proprio pastore, per quinque annos carere passus est. Data est igitur hæc epistola, non indicione quarta ut in editis, sed indicione decima quarta mense Augusto.

3. Ex libro olim vii, secunda inductione, septagesimam septimam, nunc trigesimam quartam libri sexti. Nam, ut ait Gussanvilleus, antecedere debuit epistolam trigesimam tertiam, nunc sexagesimam primam inductionis decimæ quartæ, quæ rei totius et consummatum; scilicet, disceptationis de diebus solemnibus quibus pallium gestare consuevisset episcopus Ravennas. Id sane attentius utramque legendi statu patebit. Fatenur tamen epistolam hanc olim septuagesimam septimam inductionis secunde, hoc loco in manuscriptis reperiri; eamque Joannem Diaconum in illa inductione leguisse, ut patet ex lib. ii Vita c. 7. Sed inverso ordine plurimas epistolas in Registro collectas, maxime a libro septimo indicione secundæ, nunc autem libro non usque ad huc nemini attendentis dubium esse potest.

II. A decima quarta inductione epistolam quadragesimam quartam removemus.

Eadem est enim cum quadragesima nona secunda inductionis quam sub undecima inductione removimus.

III. In decima quarta inductione Epistolas duas et propria loca revocamus.

1. Decima Candido Roma in Gallias proficiens data est quasi commonitorium: jungenda ergo quinta et sextæ quas detulit idem Candidus.

2. Quadragesimam octavam vigesimæ sextæ sub-jungimus, tum quod hujus initium et illius media pars iisdem fere verbis exprimantur, tum quod in eamdem rem utraque scripta sit, tum denique quod in manuscriptis codicibus utraque sit data mense C Martio, inductione decima quarta.

LIBER VII. INDICIONE XV.

1. Decimæ quintæ inductioni epistolas quatuor reddimus.

4. Ex secunda inductione quinquagesimam, quinquagesimam primam, quinquagesimam secundam. Et quinquagesimam secundam inductionis epistola Castrius Roma degens, quadriennio exceptus ei, ut de capitib[us] qua delinebatur molestia melioratum et extirpet, ad suam reverteretur Ecclesiam. Atqui jam undeclima inductione Romæ detinebatur (vide epistolam vigesimam quartam ad Leontium, episcopum Urbinate, et vigesimam quintam ad cives Ariminenses). Restituenda igitur decimæ quintæ inductioni Epistola olim secundæ inductionis quinquagesima, ut pole quatuor ab indict. xi elapsis annis scripta: restituendæ etiam quinquagesima prima et quinquagesima secunda, data mense Maio, quas in eamdem rem D et eodem tempore quo quinquagesima scriptas aper-tum est.

2. Ex quarta inductione septuagesimam secundam, nunc quadragesimam quintam hujus libri. Non paucis mensibus ante decimam nonam ad Marinianum, Ravennam. Episcopum, nunc decimam sextam primam inductionis suisse datam suadet utriusque lectio. Ergo non alteri debetur inductioni quam antecedenti x.

II. A decima quinta inductione nullam removemus epistolam. Nullam quoque intra eamdem inductionem transponendam censemus.

LIBER VIII. INDICIONE I.

1. Primæ inductioni Epistolas tres reddimus.

1. Ex libro olim xii, septima inductione, vigesimam quintam; et ex quinta inductione vigesimam, non decimam septimam et decimam nonam libri hujus octavi. Utraque non multo post Cypriani discute-

Sicilia redditum data est : igitur inductione prima. Reverso enim Romam Cypriano, missus est sub secundæ inductionis initium, ad Syracusanum patrimonium regendum, Romanus defensor. Vide inductionis secundæ epistolam olim decimam septimam, nunc decimam octavam et sequentes quatuor.

2. Ex quarta inductione decimam quintam, nunc trigesimam secundam ejusdem libri octavi Syracusanum patrimonium regere desierat Cyprianus circa primæ inductionis medium, ut jam observatum est. Alexandrum hunc querelam de mercede a Cypriano non redditæ ad quartam inductionem distulisse non putamus. Hanc proinde epistolam sub inductionis primæ finem ponimus.

II. A prima inductione epistolas duas amovemus.

Primam quam inductioni duodecimam, et quintam, quam secundæ inductioni reddimus. Causam rationemque prioris amovendæ protulimus, de ornanda inductione XII disserendo : posterioris vero exhibemus, dum agetur de indict. II.

III. Hac in inductione duas tantum epistolas debito ordini restituimus.

1. In prima inductione undecimam olim epistolam ad Eusebium et universos episcopos Siciliæ ordine præpostero dispositam putat Gussanvillæus. Ita quoque visum est eminentiss. card. Baronio ad annum 595, num. 20, 21, 22, atque illustrissimo Petro de Marca de Concordia Sacerdotii et Imperii, lib. II, cap. 11, pag. 90 : scilicet hanc epistolam tunc scriptam volunt cum imperatoris edictum in provincias omnes misit S. Gregorius. At 1° huic epistolæ in miss. ista, non alia, apponitur temporis indicatio : *mense Dec. in l. I.*, cum tamen imperatoriam legem undecima inductione tam suadeat epistolæ olim sexagesima secunda, nunc sexagesima quinta ejusdem indict. ad Mauricium imperatorem. 2° Epistolam sexagesimam secundam nunc sexagesimam quintam legenti certum erit illam a S. Gregorio, ubi primum per corporis ægritudinem licuit, fuisse scriptam, ut suscepti edicti (quod tamen jam ad episcopos omnes miserat) injustitiam suggereret : *Ego quidem iussioni subjectus, inquit, eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis dominis nuntiavi.* 3° Quisquis undecimam ipsam inductionis primæ epistolam attento animo legerit, illam multo post Mauricii edictum tempore datam fatebitur. Non placuerat Mauricio sancti Gregorii censura, quam in sexagesima quinta, olim sexagesima secunda, undecimam inductionis epistola habemus. Exacerbatum igitur suis monitis principem leniendum habuit sapientissimus pontifex. Commotam illius bilem placavit, curante forsitan Theodoro medico, ad quem epist. olim sexagesima quinta, nunc sexagesima sexta; resque ipsa sic tandem composita est, ut, tum milites, tum hi qui sacerduli actionibus erant implicati, in monasteriis quidem suscipiuntur, at nonnisi certis conditionibus. Si quis publicis administrationibus fuerit implicatus, inquietabat Gregorius epistola ad Mauricium imperatorem, olim sexagesima secunda undecimam inductionis, nunc sexagesima quinta, rationes ejus possunt per monasterium fieri; et agi potest ut ab eo loco in quo suscipitur, ejus quoque debita solvantur. Jam vero in hac olim undecima, nunc quinta primæ inductionis, ad episcopos hoc modo scribit : *Hi qui sacerduli actionibus implicati sunt..... si..... monasterium petunt, suscipiendi nullo modo, nisi prius a rationibus publicis fuerint absoluti.* Si qui vero ex militariibus numeris in monasteriis converti festinant, non sunt tamen suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita; et juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum, Deo auctore suscipere.... Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credue,

A omnino placatur. Hæc vero, de qua mox disseruimus, epistola olim 11 indict. I, scripta est mense Decembri : præmittenda igitur epistole olim nonæ, nunc octavæ ad Vitalianum episcopum quam mense Februario datam legimus : subiungenda vero epistole olim sextæ, nunc quartæ ad Venantium, quæ mense Novembri data est.

2. Decima quinta in mss. data mense Julio : decima sexta vero mense Martio. Huius igitur illa postponi debet, atque cum epistolis mense Julio datis ordinari.

LIBER IX. INDICATIONE II.

I. Secundæ inductioni epistolas septem redimus.

1. Ex sexta inductione quinquagesimam tertiam, de excommunicandis Januarii, Calaritani episcopi, consiliarii, quam hujus secundæ inductionis epistolæ primæ idem jubenti subjungimus.

2. Ex lib. ultimo septima inductione undecimam, nunc hujus libri quadragesimam primam. Agit enim de inquisitione in Maximum Salonitanum, cuius negotium secunda inductione prorsus finitum ostendit inductionis secundæ epistola olim rentesima trigesima, nunc centesima vigesima quinta.

3. Ex prima inductione quintam, nunc libri hujus noni undecimam, quæ in plerisque manuscriptis inductionem non habet annotatam. In Colbert. veteri quidem et apud Gussanvillæum legitur : *mense Octobri, indict. I.* Dataan tamen censemus inductione secunda : Augustinus enim circa epistolæ medium episcopus appellatur, quem tamen non ante XVI Kal. Dec., inductione prima, anno 597, ordinatum testatur auctor Historia Foundationis Monasterii sancti Augustini Cantuariensis Thomas Sprottus ejusdem cœnobii monachus. Porro si hæc epistola, quinta sit primæ inductionis, scripta fuit sere siatim post inchoatam indict. hoc est mense Septembri, aut Octobri, proindeque antequam Augustinus esset episcopus. Est itaque ad indict. sequentem amandanda. Præterea scripta et reverso Romam Joanne Regionario, ut ex ipsa intelligitur. Idem habet temporis indicum epistola olim centesima decima septima, nunc centesima decima inductionis secundæ ad Desiderium episcopum, quæ meminit etiam reditus Joannis; ex quo iterum suadetur non inductione prima, sed secunda, datum hanc ad Brunichildem epistolam : si enim scripta fuit ineunte ind. I, Joannes jam indict. XV redierat Romam, et ad sanctum Gregorium epistolam Desiderii detulerat. Sed verisimile non est Gregorium Desiderio, Viennensi episcopo, nonnisi post duos annos sere elapsos respondisse scilicet ind. II. Diuturnum certe silentium excusasset, ut solebat, vel ex infirmitate, vel ex negotiis, urbanissimus pontifex.

4. Ex sexta inductione trigesimam secundam et trigesimam tertiam, nunc ejusdem libri noni quinquagesimam et quinquagesimam primam. Cumanam et Misenatem Ecclesias unierat sanctus Gregorius inductione decima ex epistola olim trigesima prima, nunc quadragesima quinta. Quod vero Benenatus Cumarum et Miseni episcopus diem obierit inductione secunda, discimus ex epistolis olim vigesima quinta, vigesima sexta et quinquagesima tertia, nunc vero septuagesima quinta, septuagesima sexta, septuagesima septima, datam mense Julio, inductione secunda. Igitur trigesima secunda sextæ inductionis epistola, quæ Benenatum adhuc in vivis possum; et trigesima tertia, quæ ipsum nuper defunctum supponit, secundæ inductioni sunt restituendæ.

5. Ex quinta inductione quadragesimam septimam, nunc libri noni sexagesimam secundam, qua Romanum defensorem recens in Sicilia degenteum inuit, quo sub secundæ inductionis initium missus est.

6. Post epistolam olim tricesimam nonam, nunc quinquagesimam nonam secundæ inductionis datam mense Junio, poneenda Recharedi regis ad sanctum Gregorium epistola, quam hoc ordine dispositam in velutissimo codice reperit vir clarissimus Stephanus

Baluzius, atque in publicam lucem dedit. Huic Recharedi epistola respondet sanctus Gregorius infra epistola olim centesima vigesima septima, nunc vi gesima secunda supra centesimam.

II. In secunda inductione epistolas decem amovemus.

Scilicet quadragesimam nonam et septuagesimam secundam undecimæ inductioni reddimus; quartam, nonagesimam quartam, et nonagesimam quintam inductioni decimæ tertie: septuagesimam septimam quartæ inductioni; inductioni decimæ quintæ quinquagesimam, quinquagesimam primam, quinquagesimam secundam; tertiam inductioni sextam et quinquagesimam quintam. Porro mutationis factæ aut jam prolatae rationes, aut infra dabuntur, cum de sequentibus libris disseremus.

III. In secunda inductione epistolas novem propriis locis restituimus.

1. Quinquagesimæ tertie epistolas ad Vitalem Sardiniae defensorem in secundum inductionis hujus locum revocatae quinquagesimam sextam sociamus, quod utramque redemptus detulerit. Centesimam secundam centesimam primam, utramque quadragesimam tertie et quadragesimam quartam in eamdem rem scriptis anteponendam certum erit legenti. In Colb. veteri centesimam primam subjicitur: *mense Octob. indict. II.*

2. Decimam sextam sequentibus sex postponimus, quod in his de Romani defensoris in Syracusanis patrimonii rectorem institutione agatur: in illa vero ipse Romanus patrimonium jam regens, de illustris seminariis testamento jubeatur exquirere. His septem præmittendam sexagesima quartam ad Joannem episcopum Syracusanum, si manuscripti Tellerianii primi habeatur ratio, in quo data legitur mense Octobri.

3. Sexagesimam quintam sexagesimam secundam in eamdem rem non scriptæ jungimus.

4. Trigesimam nonam ex duabus Tellerianis codicibus mense Junio datam, medio circiter loco quinquagesimam primam inter, mense Maio, et septuagesimam sextam mense Julio ponimus.

5. Vigesimam quintam et vigesimam sextam in duabus Tellerianis codicibus mense Julio datas, epistola olim quinquagesimæ tertie, nunc septuagesimam septimam, eodem mense data, atque etiam de Misennatis et Cumani episcopi electione monenti adjungimus.

LIBER X. INDICIONE III.

I. Tertie inductioni epistolas sex reddimus.

1. Ex sexta inductione decimam septimam et decimam octavam, nunc decimam sextam et decimam septimam libri hujus decimi. In manuscriptis quippe duabus Tellerianis data est decima octava, mense Februario, inductione tertia; et a decima septima in eamdem rem scripta separari non potest: utraque vero sextæ inductionis epistolas olim decimam nonam et decimam sextam male disjungebat.

2. Ex quinta inductione nonam, nunc ejusdem libri decimi trigesimam Castorio notario. Etenim post secundam inductionem nulla Castorii occurrit mentio præter quam hoc in epistola. Jam quarta inductione ipsi successerat Joannes subdiaconus. Vide ind. quartæ epistolam olim vigesimam tertiam, nunc vigesimam sextam.

3. Ex secunda inductione sextam, nunc libri hujus quadragesimam secundam. In duabus enim Tellerianis codicibus data est mense Julio, inductione tertia.

4. Ex secunda inductione quinquagesimam quintam. Eodem tempore scriptam eam fuisse quo inductionis hujus quinquagesima, utramque legenti non erit obscurum. Haec vero cum a quinquagesima quarta et sequentibus pro Gregorio expræfecto datis longe distare non debet, quinquagesimam quintam inductionis secundæ epistolam hoc revocamus, et quinquagesimam præmittimus.

5. Ex quinta inductione decimam quartam, nunc

A libri hujus sexagesimam octavam; que si cum decima tertia libri olim x, indict. v, conferatur, uno aut altero anno anterior videbitur.

II. Ab inductione tertia epistolas tres amovemus.

Scilicet secundam, quadragesimam quintam, et sexagesimam quintam: priorem decimæ tertie inductioni, duas posteriores quartæ restituimus; qua ratione aut jam dictum, aut mox in expendenda indicet. iv dicendum.

III. In tertia inductione epistolas quinque ad debitum ordinem revocamus.

1. Vigesimam quintam et vigesimam sextam mense Julio datas, tum vigesimæ septimæ mense Maio, tum trigesimæ tertie mense Junio. scriptis postponimus.

2. Trigesimam nonam, quadragesimam, quadragesimam primam mense Augusto datas sub inductionis finem ponimus.

LIBER XI. INDICIONE IV.

I. Quartæ inductioni epistolas septem reddimus.

1. Ex septima inductione decimam sextam, que nunc est prima libri undecimi. In Colb. veteri et in Vatic. aliasque mss. data est Kal. Sept. ind. iv et quidem in hac ut in quadragesima quinta olim tertiae inductionis epistola Kalendis quoque Septembribus data, Similicet super ex Arabia Romam advenisse inuitur.

2. Ex tertia inductione quadragesimam quintam, nunc hujus libri secundam. In Collectione Pauli Diaconi data legitur Kal. Sept. ind. iv. In uno Colb. et in Vatic. mense Sept. indict. iv.

3. Ex tertia inductione sexagesimam quintam, et ultimam, nunc hujus libri undecimi quartam. Data est mortuo Constantio Mediolanensi episcopo, quem die tertia mensis Septembribus, hoc est incipiente inductione obiisse legimus in episcoporum Mediolanensis indice. Vide Musei Italici tom. I, pag. 111. Non debuit itaque rejici ad calcem inductionis haec epistola, que recentem sancti Gregorii de Constanti morte dolorem testatur. Scriptam enim esse elapsa a Constantii obitu anno fere integro quis credat? Conjecturam ergo Constantium diem obiisse supremum 3 Septembribus inductionis quartæ, et paulo post papam ad clerum et populum Mediolanensem scripsisse epistolam de cuius aetate inquirimus.

4. Ex septima inductione decimam septimam, nunc libri ejusdem undecimi decimam quartam. In Colb. vet. data est Kal. Nov. ind. iv. Haec verba (*Candido renuntiante comperimus*) Cahidum e Gallia Romam perrexisse inuunt, quem revera Romani quarta haec inductione advenisse testatur sanctus Gregorius, epistola quartæ inductionis olim quadragesima octava, nunc quinquagesima quarta ad Desiderium, Vienensem episcopum, et quamvis.... *Candidus presbyter postmodum reniens*, etc. Hanc vero ad Desiderium epistolam inductione quarta fuisse datum negari non potest; cum in ipsa monachi ad Augustinum in Aagliam missi commendentur. Sequentes vero epistolas octo in eamdem rei quarta inductione fuisse scriptas ostendemus infra.

5. Ex sexta inductione trigesimam quartam, nunc libri hujus quadragesimam. Distabat nimiris a vigesima octava inductionis quartæ; scriptaque videtur mense Martio. S. Gregorio Marinianum a vigiliis, et jejuniis ob sanguinis vomitus dehortanti, quadragesimam jejunii legem objecerat Marinianus, suamque non adeo gravem esse infirmitatem asseruerat.

6. Ex septima inductione trigesimam primam et decimam quintam, nunc ejusdem Libri undecimi sexagesimam quartam et sexagesimam quintam. Vide infra de amovendis a quarta inductione Epistolis.

II. A quarta inductione epistolas tres amovemus.

1. Videlicet septuagesimam tertiam, quam inductioni decimæ quartæ restituimus; septuagesimam

secundam indictionem decimam quintam; decimam quintam indictionem primam.

2. Prætereat testandi facultatem Probo abbati concessam, quæ vigesimum secundum inter indictionis hujus epistolas locum obtinebat, ad Epistolarum calcem mittimus.

3. Epistolam quadragesimam octavam aliasve quatuordecim, nempe quadragesimam nonam, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 71, necnon indictionis VII decimam quintam et trigesimam primam, etsi quarta indictione datas consentiamus, non tamen dissimilanda sunt que nos ad aliud sentiendum et ad expungendas ex indictione IV Epistolas illas movebant argumenta: agitur enim tuu de Epistolarum septuaginta chronologia, tum de variis Bedæ capitibus invicem atque cum Gregorio ipso conciliandis.

4. Indictione prima Epistola trigesima ad Eulogium Alexandrinum hac scribit S. Gregorius: *In solemnitate Dominicæ Nativitatis, quæ hac prima indictione transacta est, plusquam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt Augustino fratre et coepiscopo nostro baptizati. Jam igitur indictione prima ante Domini Natalem episcopus erat Augustinus; ac proinde Laurentium et Petrum nuntios ab Augustino Roman missos jam indictione prima Gregorius suscepserat. Etenim ex Beda lib. I Historiæ, c. 27. Augustinus ab Arelatensi episcopo ordinatus episcopus, reversuque in Britanniam, misit continuo Romanum Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi suscepisse, ac se episcopum factum esse referrent: simul et de his quæ necessariæ videbantur quæstionibus ejus consulta flagitans; nec mora, congrua quæstis responsa recepit. Igitur indictionis septimæ epistola olim trigesima prima, qua interroganti Augustino responderet Gregorius, ad prime indictionis finem, aut ad initium secundæ videtur revocanda.*

5. Illic etiam revocandæ essent ex quarta indictione epistola olim sexagesima tertia ad Virgilium, et sexagesima quarta ad Brunichildem: hanc enim illa supponit, illius vero meminit S. Gregorius in responsive ad septimum Augustini quæstum.

6. Deinde ex eodem Beda lib. I Historiæ cap. 29. Gregorius Augustino episcopo (qua suggesterat ei multam quidem ibi esse messem, sed operarios paucos) misit cum præfatis legatariis suis (Laurentio presbytero et Petru monacho, de quibus cap. 27) plures cooperatores ac verbi ministros in quibus præcipui erant Mellitus, etc. Quis credat Gregorium Magnum ad Anglorum conversionem certe promptissimum, postulatos indictionem prima ab Augustino, non ante quartam indictionem misisse? Igitur Mellitus cum sociis atque Augustini legatis sub indictionis primæ finem, aut sub initium secundæ, Roma profectus videtur; ac proinde loco movendæ essent novem Gregorii epistolas, scilicet quadragesima octava indictionis quartæ cum sequentibus octo: in his enim Mellitus ad Augustinum pergens, Galliae principibus ac prælatis commendatur. Movenda quoque esset septuagesima prima paucis post Melliti discessum diebus scripta.

7. Denique ex Beda lib. I Hist. cap. 29: *Misit (Gregorius) per præfatos legatarios et Mellitum, litteras in quibus significat se ei (Augustino) pallium direxisse..... Quo in tempore (c. p. 5) misit etiam Augustino epistolam super miraculis quæ per eum facta esse cognoscet. Et cap. 32. Misit..... Gregorius codem tempore etiam regi Edilberthi epistolam simul et dona. Igitur ad primam quoque indictionem revocandæ videntur epistolas illæ quatuor, scilicet, indictionis septimæ decima quinta ad Augustinum, indictionis quartæ quinquagesima octava ad eundem, sexagesima ad Edilberthum regem, et quinquagesima nona ad Bertham reginam; hanc enim epistolam detulit Mellitus.*

8. Verum nec angustis adeo temporum spatiis

A coercendam Laurentii legationem, nec ipsum quo utitur Beda narrandi modum ita pressius et ad verbum interpretandum esse, alia persuadent argumenta: 1° Beda ipse lib. I Histor. cap. 29 et 32, quas Gregorius ad Augustinum episcopum et Edilberthum regem litteras per Mellitum ac socios misit, easdem testatur datas x Kal. Julii, ind. iv. 2° Ex Beda ipso lib. V Histor. cap. 25: Anno 601 (qui annus cum indictione IV currebat) misit papa Gregorius pallium in Britanniam Augustino jam facto episcopo, et plures verbi ministros. 3° Ipsas Gregorii epistolas legenti patet centesimam decimam indictionis secundæ epistolam ante quartam indictionis nonam ad Serenum, necnon ante quadragesimam nonam ad Virgilium scriptam fuisse; atque in quadragesima nona illa Mellitus cum sociis in Angliam pergens commendatur. Indictionis item secundæ epistola centesima duodecima ad Arigium, ante quinquagesimam primam indictionis quartæ ad eundem scripta est, ut legenti constabit: in hac vero Mellitus cum sociis commendatur. Denique si conferatur epistola centesima quinta indictionis secundæ ad Theodericum ac Theodebertum reges cum epistola olim quinquagesima tertia et quinquagesima quarta indictionis quartæ ad eosdem; has post illam datas fuisse certum erit.

III. In quarta indictione epistolas tres ad propria loca revocamus.

1. Vigesimam primam ind. IV, juxta pristinum ordinem, nunc tertiam ind. IV, eodem prorsus tempore datum fuisse, ac sexagesimam quintam olim tertiaræ indictionis quæ nunc IV in indictionis est quarta, patet eas legenti. Quenam autem loco mota fuerit, docebit Mediolanensis episcoporum index a Mabillonio editus, tom. I Musei Italici pag. 109 et seqq., modo indici huic major quoad obitus mensem ac diem possit adhiberi fides, quam in annorum numero, quo quisque episcopus sedit. Igitur juxta illum indicem, *Deus dedit, episcopus, sedit annos xxviii, mens. unum, dies xiv. Obiit iii Kal. Nov. Ordinatus ergo fuit vii Kal. Octob. Atque Constantii decessoris obitum diei tertiaræ mens. Sept. assignat idem catalogus. Mensa ergo Sept. scriptam esse conjicimus, turn hanc ad Panteonem, tum alteram ad Mediolanenses de Constantii successore ordinando epistolam. Porro non annis xviii ut habet præfatus index, sed annis viii sedit Constantius, cum ex epistolis vigesima sexta et vigesima nona indictionis undecimæ certissimum sit anno 593, Gregorio Magno iam pontifice, electum fuisse Constantium.*

2. Synodali judicio, quod sub epistolæ nomine vigesimum secundum locum occupabat, et nunc ad calcem est rejectum, apposuerat Gussanvilleus: *Dat. m. Nov. ind. IV; verum in ipso contextu notat Paterius, Dat. m. Non. Octob. Igitur ad sequentem epistolam olim vigesimam tertiam, nunc vigesimam sextam pertinet hæc nota temporis, que in Colbert. vet. ipsi præmittitur; atque etiam in duabus Colb. epistolas olim vigesimæ quartæ præfigitur: mens. Dec. ind. IV; quod vigesimæ tertiaræ subiect Gussanvilleus. Igitur vigesimæ quintæ, nunc trigesimæ præmittendum erit: Datum mense Januarii indictione IV; quod vigesimæ quartæ, nunc vigesimæ septimæ tribuit idem editor.*

3. In sexagesima secunda Candidus Roma ultimo rediens Arigio commendatur, ut supra in epistola ad Asclepiodotum, data Kal. Nov., quam sub septima indictione olim decimam septimam huic indictioni reddimus. Ergo epistolis mense Novembri datis juggeda est quæ erat sexagesima secunda.

4. Quinquagesima octava in collectione Pauli Diaconi data est pridie Kal. Januarii. Eodem tempore scriptam censemus quinquagesimam nonam, quæ Anglorum regem nondum ad fidem conversum innuit. Ambas vigesimæ quintæ mense Januario date præmittimus.

LIBER XII. INDICTIO V.

I. Quintæ inductioni unam epistolam reddimus.

Ex septima inductione vigesimam nonam, quæ nunc est libri hujus duodecimi quadragesima nona. Romano in Syracusanis partibus rectori successit inductione sexta Hadrianus, antea Panormi notarius. Vide ind. vi, Epist. olim 23 et 25, nunc 19 et 21. Ergo tardius scribi non potuit epistola hæc ad Romanum adhuc Syracusis agentem et patrimonium Ecclesiæ curantem, quam in fine indict. v.

II. A quinta inductione epistolæ quinque amovemus.

Nimirum quadragesimam quartam, que ad nonam inductionem seu librum i revocatur; vigesimam, ad primam inductionem; quadragesimam septimam, ad secundam inductionem; nonam et decimam quartam, ad inductionem tertiam. Vide locis indicatis rationes cur fuerint loco motæ.

III. In quinta inductione epistolæ tres propriis locis restituimus.

1. Decimam septimam præmittimus decimæ sextæ, quam decimæ octavæ jungendam suadet, tum idem utriusque portior, tum eadem subjecta materiæs.

2. Vigesima secunda in duobus Colbert. codicibus mense Januario data legitur. Illam proinde vigesimam quartæ tribus sequentibus in eamdem rem mense Dec. ac Januario datis postponimus.

3. Trigesimam quartam subdimus trigesimam quintam, quod in huius contextu illa huic legatur subdita.

LIBER XIII. INDICTIO VI.

I. Sextæ inductioni nullam reddimus epistolam. Amovemus tredecim.

1. Prima, non est epistola, sed fragmentum quodam de Phoca coronato ad calcem a nobis rejectum, n. 12.

2. Secundam seu potius sermonem prius a S. Gregorio habitum quam esset pontifex, homiliis accensum.

3. Trigesimam secundam, trigesimam tertiam, et quinquagesimam tertiam secundæ inductioni reddimus. Tertiæ inductioni decimam septimam et decimam octavam; quarte inductioni trigesimam quar-

A tam ob rationes jam prolatas; septimæ inductioni quinquagesimam octavam et quatuor sequentes, quæ in mss. Norm. Valicanis et plerisque pertinent ad inductionem septimam, ubi priores collocantur.

II. In sexta inductione epistolæ quatuor ad propria loca revocamus.

1. Decimæ sextæ jungimus decimam nonam, quæ in eamdem omnino rem scripta est. His decimam quartam postponimus; qui ordo ex ipsarum epistolæ inspectione satis intelligitur a quovis in Gregorianis non peregrino: defuncto enim episcopo, prima erat S. Gregorio cura destitutam Ecclesiam visitatori commendare; secunda, ad successoris idonei electionem hortari; tertia, de postulatorum aut de electi dotibus inquirere ac ferre judicium.

2. Trigesimam sextam mense Aprili datam vigesimæ octavæ datae mense Maio præmittimus.

3. Quinquagesimam sextam, seu potius commonitorum Joanni defensori in Hispaniam eunti datam, B epistolæ quinquagesimæ quintæ, seu sententiæ quam idem Joannes in Hispaniam tulit, anteponimus, ac priori capitulari seu epistolæ quinquagesimæ secundæ subjungimus.

LIBER XIV. INDICTIO VII.

I. Septimæ inductioni epistolæ reddimus quinque.

Ut eam quinque illarum epistolæ accessione daretur persuaserint mss. codices plerique, ubi huic accensentur.

II. A septima inductione epistolæ unam supra viginti amovemus.

Nonæ inductioni decimam octavam restituimus; decimæ inductioni decimam, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30; decimæ tertiae inductioni duodecimam, decimam tertiam, decimam quartam; primæ inductioni vigesimam quintam; secundæ inductioni undecimam; quartæ inductioni decimam sextam, decimam septimam, decimam quintam, trigesimam primam; quintæ inductioni vigesimam nonam. Quibus autem rationibus factæ sint a nobis hæc mutationes, ex iam dictis repeate.

III. Restituta debito ordini epistolæ cxvii.

EPISTOLARUM GEOGRAPHICA DIVISIO.

BIPARTITA.

In hac geographicâ Epistolarum divisione pars prior illas complectitur, quas non ultra subditarum sibi, ut metropolitano, regionum limites direxit S. Gregorius. Pars posterior alias omnes exhibet, quæ tum in Italiam, extra provincias Romanæ episcopo metropolitico jure subjectas, tum in reliquas Occidentis regiones, tum in Orientem ipsum missæ sunt.

Provincias decem urbis Romæ vicario assignaverat regendas Constantinus Magnus imperator, Latiū et Campaniam, Tusciā et Umbriā, Picenū, Valeriaū, Samnium, Apuliam et Calabriā, Lucaniā cōm̄ dicebantur. In Provinciis illis decem (si Sardiniam excipias, quam Justinianus imperator, post ereptam Wandalis ac restitutam Imperio Africam, jam non urbis Romæ vicario, sed Africæ praefecto attribuerat) Gregorii Magni ævo, imo ante sæculum nonum, nullus præter Romanum episcopum erat metropolitanus; cum jam supra triginta numererentur. Inde in priore epistolarum classe singularis cernitur regiminis forma: scilicet episcopos omnes intra subbucarias illas provincias consecratabant Romanus pontifex, et alia quæ metropolitorum erant, exercebat iuris, atque munia præstabant.

Venerat in mentem Epistolas S. Gregorii sub geographicâ illa divisione typis mandare: tum quod inde sitis, innumeras fere geographicas annotationes resarcere licuisse, quæ in postrema operum S. Gregorii jaceant urbes illæ quarum nomina in Gregorii Magni epistolis occurserunt. Verum cum id consiliū, nisi mortale Registri totius ordine perfici non posset, ita vero immutari non sineret debita sanctissimo Doctori reverentia, qui Epistolarum suarum Registrum ipse disposuit, totque libros in scrinio reliquit, quot annos in pontificatu advixit (Joan. Diac. l. iv, c. 71); satius visum est geographicæ nostræ divisionis indicem tantummodo appositione legere facile qui voluerit.

PARS PRIOR.

LATIUM ET CAMPANIA

- Lib. Ep.**
- I. 8. Bacaudæ, Formiensi episcopo.
 10. Bacaudæ et Agnello, episcopis.
 11. Clementinæ, patriciæ.
 14. Demetrio, episcopo Neapolitano.
 22. Nounoso.
 24. Anthemio, subdiacono.
 33. Petro, episcopo Terracinensi.
 39. Anthemio, subdiacono.
 42. Anthemio, subdiacono.
 50. Anthemio.
 51. Joanni, episcopo Surrentino.
 55. Anthemio, subdiacono.
 59. Anthemio.
 63. Anthemio.
 68. Anthemio.
 - H. 3. Veloci, magistro militum.
 4. Sabino, subdiacono.
 6. Clerð, Nobilibus Neapolit.
 9. Ordini et Plebi Neapolit.
 10. Paulo, episcopo Neapolitano.
 13. Importuño, episcopo Attellano.
 14. Johanni, episcopo Vellitriño.
 15. Paulo, episcopo.
 25. Renenato, episcopo.
 29. Maurilio et Vitaliano, magistris militum.
 30. Eisdem.
 31. Militibus Neapolitanis.
 45. Benenato, episcopo.
 50. Joanni, episcopo Vellitriño.
 1. Petro, subdiacono Campaniæ.
 2. Paulo, episcopo Nepesino.
 3. Petro, subdiacono Campaniæ.
 11. Ordini et Plebi consistenti in Albano.
 13. Agnello, episcopo.
 14. Clerð, Ordini et Plebi Terracuensi.
 15. Scholastico, judici Campaniæ.
 17. Gratioso, subdiacono.
 18. Theodoro, consiliario.
 19. Petro, subdiacono Campaniæ.
 21. Paschali, Demetiano de Tiburtina.
 23. Petro, subdiacono Campaniæ.
 34. Eisdem.
 35. Eisdem.
 37. Bonæ, abbatissæ.
 40. Petro, subdiacono Campaniæ.
 61. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 63. Eisdem.
 - IV. 18. Mauro, abbatii a S. Pancratio.
 19. Leoni, acolytho.
 33. Anthemio, subdiacono.
 42. Valentino, abbatii.
 - V. 13. Gaudentio, episcopo Nolano.
 14. Clero.... Ecclesiae Capuanæ.
 29. Vincomalo, defensori.
 33. Gaudentio, episcopo Nolano.
 37. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 - VI. 11. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 12. Montanæ et Thomæ.
 23. Anthemio, subdiacono.
 32. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 33. Anthemio, subdiacono.
 38. Eisdem.
 - VII. 1. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 16. Agnello, episcopo Terracinensi.
 18. Martino, diacono.
 23. Fortunato, episcopo, et Anthemio.
 37. Dominicæ, uxori Joannis.
 - VIII. 11. Candido, abbatii.
 14. Bonifacio, primo defensori.
 18. Agnello, episcopo Terracinensi.
 - IX. 25. Joanni, episcopó Surrentino.
 30. Anthemio subdiacono.
 31. Fausto.
 32. Anthemio, subdiacono.
 36. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 38. Anthemio, subdiacono.
 50. Eisdem.
 51. Eisdem.
 69. Maurentio, magistro militum.
 73. Eisdem.
 75. Fortunato, episcopo Neapolitano.
 76. Clero Miseni.
 77. Anthemio, subdiacono.
 83. Fortunato, episcopo Neapolitano.

LIB. EP.

91. Eisdem.
103. Eisdem.
104. Eisdem.
- X. 2. Fortunato, episcopo Neapolitano.
11. Gudiscalco, duci.
13. Fortunato, episcopo Neapolitano.
15. Clementinæ, patriciæ.
18. Eisdem.
19. Anthemio, subdiacono.
20. Eisdem.
21. Joanni, præposito annonæ.
24. Fortunato, episcopo Neapolitano.
25. Eisdem.
26. Eisdem.
40. Eisdem.
41. Anthemio, subdiacono.
59. Johanni et Fortunato, episcopis.
61. Adeodato, abbatii Neapolitano.
62. Clero, et Nobilibus Neapolitanis.
- XI. 3. Pantaleoni, notario.
17. Anthemio, subdiacono.
18. Eisdem.
19. Eisdem.
27. Joanni, religioso.
31. Paschasio, episcopo Neapolitano.
34. Eisdem.
71. Anthemio, subdiacono.
72. Ag pito, abbatii.
73. Mariniano, abbatii.
- XII. 2. Anthemio, subdiacono.
3. Eisdem.
9. Eisdem.
19. Maurentio, magistro militum.
26. Eisdem.
27. Quertino, expræfecto.
56. Bonito, defensori.
37. Anthemio, subdiac., et Savino, subdiac.
44. Anthemio.
- XIII. 1. Romanis, ciibis.
2. Adeodato, abbatii Neapolitano.
12. Paschasio, episcopo Neapolitano.
26. Anthemio, subdiacono.
27. Eisdem.
- XIV. 6. Guduino, duci Neapolitano.
14. Felici, subdiscono.
15. Anthemio, subdiacono.

TUSCIA ET UMBRIA.

- I. 12. Joanni, episcopo de Urbe veteri.
13. Dominico, episcopo Centumcellensi.
13. Battino, episcopo Rosellano.
60. Clero..... Perusia.
81. Clero Mevianensis Ecclesiæ.
- II. 2. Præjectitio, episcopo Narniensi.
8. Caudio, episcopo de Urbe veteri.
11. Clero, Ordini et Plebi Nepes.
28. Joanni, episc. visitatori Nepesina Ecc.
- III. 13. Chrysantho, episcopo Spoleto.
- IV. 21. Venantio, episcopo Lunensi.
- V. 3. Venantio, episcopo Lunensi.
- VI. 28. Candido, episcopo de Urbe veteri.
46. Felici, episcopo Pisauensi.
- VII. 4. Venantio, episcopo Lunensi.
- IX. 13. Chrysantho, episcopo Spoleto.
29. Venantio, episcopo Lunensi.
34. Eisdem.
37. Chrysantho, episcopo Spoleto.
71. Eisdem.
72. Constantio, episcopo Narniensi.
87. Gaudioso, episcopo Eugubino.
88. Clero..... Tadiatii.
- X. 34. Eulogio, episcopo Clusino.
45. Venantio, episcopo Lunensi.
44. Eisdem.
45. Eulogio, episcopo Clusino.
- XII. 45. Eugenio, diacono.
46. Felici, episcopo Portuensi.
47. Venantio, episcopo Perusino.
- XIII. 56. Chrysantho, episcopo Spoleto.

PICENUM.

- I. 57. Severo, episcopo.
58. Ursicino, duci, Clero Arimini.
- II. 42. Castorio, episcopo de Arimino.

- LIB. Ep.**
- I. 41. Eudem.
 - 42. Luminoso, abbati.
 - II. 24. Leontio, episcopo Urbinati.
 - 25. Universis habitatoribus Arimini.
 - V. 44. Leontio, episcopo visitatori Arimini.
 - VI. 43. Leontio, episcopo Arimineusi.
 - 47. Leon, episcopo Fanensi.
 - VII. 10. Agnello, abbati de Arinino.
 - 13. Fortunato, episcopo Fanensi.
 - 19. Mariniano, episcopo Ravennensi.
 - 20. Clero et Plebi Ariminensi.
 - 21. Sebastian, episcopo.
 - IX. 16. Severo, episcopo Anconitano.
 - 17. Demetriano et Valeriano.
 - 70. Passivo, episcopo Firmano.
 - 89. Severo, episcopo Anconitano.
 - 90. Clero, Ordini et Plebi Aenae civitatis.
 - XII. 11. Passivo, episcopo Firmano.
 - 12. Eudem.
 - XIII. 16. Passivo, episcopo Firmano.
 - XIV. 7. Joanni, episcopo.
- VALERIA.**
- III. 20. Gratioso, episcopo Numentano.
 - XIII. 55. Catulo et Romano.
- SAMNIUM.**
- I. 33. Romano, patricio et exarchio.
 - II. 41. Clero..... Hortonæ.
 - VIII. 32. Scholastico, defensori.
 - X. 68. Opportuno de Aprutio.
 - XI. 20. Scholastico, defensori.
 - XIII. 13. Barbaro, episcopo Beneventano.
- APULIA ET CALABRIA.**
- I. 33. Felici, episcopo Sipontino.
 - II. 41. Felici, episcopo Sipontino.
 - 42. Pantaleoni, notario.
 - 43. Felici, episcopo Sipontino.
 - 45. Andreæ, episcopo Tarentino.
 - 45. Joannal, episcopo Callipolitano.
 - IV. 17. Felici, episcopo Sipontino.
 - VII. 21. Petro, episcopo Hydruntino.
 - 62. Eudem.
 - VIII. 8. Vitaliano, episcopo Sipontino.
 - 9. Sergio, defensori.
 - IX. 46. Sergio, defensori.
 - 99. Occiliano, tribuno Hydruntino.
 - 100. Sabiniano, episcopo Callipolitano.
 - 101. Sergio, defensori.
 - 102. Eudem.
 - XI. 24. Joanni, tribuno Sipontino.
 - XIII. 20. Honorio, episcopo Tarentino.
- LUCANIA ET BRUTII.**
- II. 1. Petro, notario.
 - 17. Paulino, episcopo Taurianensi.
 - 37. Joanni, episcopo Squillacino.
 - 58. Eudem.
 - 39. Clero, Ordini, et Plebi Crotoneæ.
 - 43. Felici, episcopo de Acropoli.
 - III. 4. Bonifacio, episcopo, Regieusi.
 - 10. Savino, subdiacono.
 - 44. Bonifacio, episcopo Regiensi.
 - IV. 5. Bonifacio, episcopo Regiensi.
 - V. 50. Joanni, abbati de Regio.
 - VI. 10. Bonifacio, episcopo Hegensi.
 - 41. Rufino, episcopo Vibonensi.
 - VIII. 34. Joanni, episcopo Squillacino.
 - IX. 47. Savino, subdiacono.
 - 48. Paulino, episcopo Taurensi, etc.
 - X. 4. Savino, subdiacono Regionario.
 - 5. Eudem.
 - 16. Plebi... Taurianensi.
 - 17. Venerio, episcopo Vibonensi.
 - 58. Bonifacio, episcopo Regiensi.
 - XII. 20. Maurentio, magistro militum.
 - 21. Arogi, duci.
 - 22. Gregorio, exprefecto.
 - 23. Stephano, episcopo.
 - 41. Pantaleoni, notario.
 - XIII. 24. Savino, subdiacono Regionario.
 - 25. Eudem.
- SICILIA.**
- I. 1. Universis episcopis per Siciliam.
 - 2. Justino, prætori.
 - 3. Paulo, scholastico.
 - 9. Petro, subdiacono.
 - 18. Eudem.
 - 34. Venantio, exmonacho patricio Syracus.

- LIB. Ep.**
- 36. Petro, subdiacono.
 - 40. Felici, episcopo Messanensi.
 - 41. Petro, subdiacono.
 - 44. Eudem.
 - 46. Kidem.
 - 56. Eudem.
 - 66. Felici, episcopo Messanensi.
 - 67. Petro, subdiacono.
 - 69. Eudem.
 - 70. Universis episcopis per Siciliam.
 - 71. Petro, subdiacono.
 - 72. Eudem.
 - 73. Eudem.
 - II. 5. Felici, episcopo Messanensi.
 - 7. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 16. Eudem.
 - 17. Paulino, episcopo.
 - 24. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 28. Stephano, chartulario.
 - 32. Petro, subdiaconou.
 - 35. Justino, prætori.
 - 34. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 36. Eusebio, abbati.
 - 44. Lucilio, episcopo de Melita.
 - III. 3. Joanni, abbati.
 - 12. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 27. Mariniano, abbati de Panormo.
 - 38. Libertino, præfecto Sicilie.
 - 50. Theodoro, episcopo Lilybatano.
 - 51. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 53. Eudem.
 - 58. Cypriano, diacono.
 - 59. Secundino, episcopo Tauromenitano.
 - 60. Italicae, patricie.
 - 62. Eucylio, episcopo Tyndaritano.
 - IV. 6. Cypriano, diacono.
 - 11. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 12. Eudem.
 - 14. Eudem.
 - 16. Cypriano, diacono.
 - 36. Leoni, episcopo Catanensi.
 - 37. Maximiano, episcopo Syracusano.
 - 41. Eudem.
 - 43. Fantino, defensori.
 - V. 6. Victori, episcopo Panormitano.
 - 8. Cypriano, diacono.
 - 12. Petro, episcopo Tricalitano.
 - 17. Cypriano, diacono.
 - 22. Nobilibus Syracusanis.
 - 27. Cypriano, diacono.
 - 32. Eudem.
 - 34. Eudem.
 - 35. Eudem.
 - VI. 4. Cypriano, diacono.
 - 9. Dono, episcopo Messanensi.
 - 13. Cypriano, diacono.
 - 18. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 20. Cypriano, diacono.
 - 33. Leoni, episcopo Catanensi.
 - 36. Secundino, episcopo Tauromenitano.
 - 39. Cypriano, diacono.
 - 40. Dono, episcopo Messanensi.
 - 42. Victori, episcopo Panormitano.
 - 43. Venantio, patricio.
 - 44. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 48. Urbico, abbati.
 - 9. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 22. Cypriano, diacono.
 - 33. Dono, episcopo Messanensi.
 - 39. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 41. Cypriano, rectori per Sicilian.
 - 44. Cypriano, diacono.
 - VII. 3. Dono, episcopo Messanensi.
 - 7. Leoni, episcopo Catanensi.
 - 17. Maurentio, magistro militum.
 - 19. Eudem.
 - 21. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 23. Fantino, defensori.
 - 25. Victori, episcopo Panormitano.
 - 26. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 27. Eudem.
 - 31. Secundino, episcopo Tauromenitano.
 - 33. Leontio, exconsuli.
 - 35. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 36. Eudem.
 - 44. Felici in Sicilia.
 - 48. Romano, defensori.
 - IX. 12. Joanni, episcopo Syracusano.
 - 13. Eudem.

- Lib. Ep.**
19. Colonis patrimonii Syracusani.
 20. Petro Siciliensi.
 21. Libertino, expræfector.
 22. Cridano.
 23. Joanni, episcopo Syracusano.
 24. Romano, defensori.
 26. Eideu.
 27. Eidem.
 28. Antonio, subdiacono, etc.
 29. Romano, defensori.
 40. Eideu.
 44. Felici in Sicilia.
 45. Joanni, episcopo Syracusano.
 53. Fautino, defensori.
 36. Eideu.
 57. Præjectæ illustri.
 50. Joanni, episcopo Syracusano.
 60. Romano, defensori.
 62. Eideu.
 63. Joanni, episcopo Syracusano.
 83. Fautino, defensori.
 84. Benenato, episcopo Tyndaritano.
 92. Victori, episcopo Panormitano.
 94. Romano, defensori.
 123. Venantio, et Italicae.
 1. Romano, defensori Siciliæ.
 3. Fautino, defensori Panormitano.
 9. Joanni, episcopo Syracusano.
 10. Romano, defensori.
 13. Eideu.
 14. Fautino, defensori Panormitano.
 22. Leoni, episcopo Cataniensi.
 23. Hadriano, notario Siciliæ.
 27. Zittani, magistro militum.
 28. Fautino, defensori.
 31. Libertino, expræfector.
 32. Secundino, episcopo Tauromenitano.
 33. Eideu.
 46. Joanni, episcopo Syracusano.
 47. Eideu.
 48. Leontio, exconsuli.
 49. Adeodato, illustri.
 51. Leontio, exconsuli.
 52. Amantius domesticus.
 53. Romano, defensori.
 54. Dono, episcopo Messanensi.
 55. Leontio, exconsuli.
 56. Amantino, domesticus.
 57. Secundino et Joanni, episcopis.
 60. Azimarcho, Scriboni.
 64. Romano, defensori.
 65. Adeodato, illustri.
 66. Decio, episcopo Lilybætano.
 67. Hadriano, notario.
 8. Alexandro, prætori Siciliæ.
 9. Leoni, episcopo Cataniensi.
 10. Talitano.
 11. Romano, defensori.
 21. Eideu.
 30. Venantio, exmonacho patricio Syracusano.

- ITALIA UNIVERSIM.**
- Lib. Ep.**
- I. 17. Universis episcopis Italiae.
 - III. 28. Romano, patricio per Italiam.
 - V. 36. Severo, scholastico exarchi.
 - IX. 42. Agilulpho, regi Langobardorum.
 43. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
 - XIV. 12. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
- RAVENNA METROPOLIS FLAMINIAE ET AEMILIAE.**
- I.**
23. Georgio, præposito.
 37. Joanti, episcopo Ravennati.
- II.**
33. Joanni, episcopo Ravennati.
 40. Eideu.
 46. Eideu.
- III.**
56. Joanni, episcopo Ravennati.
 57. *Rusdem ad S. Gregorium.*
- V.**
1. Joanni, episcopo Ravennati.
 11. Eideu.
 13. Eideu.
 23. Castorio, notario.
 24. Romano, exarcho.
 25. Severo, Ficulno episcopo.
 26. Clero..... Ravennæ.

- Lib. Ep.**
33. Barbaræ et Antoniuæ.
 36. Joanni, episcopo Syracusano.
 37. Romano, defensori.
 38. Vito, defensori.
 39. Romano, defensori.
 41. Eideu.
 42. Joanni, episcopo Syracusano.
 43. Eideu.
 48. Urbico, abbati.
 49. Eideu.
 50. Hadriano, notario Panormitano.
 51. Universis episcopis Siciliæ.
 52. Dono, episcopo Messanensi.
 53. Hadriano, notario.
 58. Barbara et Antonina.
 - XII. 4. Fantino, defensori.
 10. Eideu.
 13. Eideu.
 14. Azimarcho, scriboni.
 15. Romano, defensori.
 16. Azimarcho, scriboni.
 17. Maurilioni, expræfector.
 25. Romano, defensori.
 34. Cridano.
 39. Fantino, defensori.
 40. Venantio, patricio Panormitano.
 42. Romano, defensori.
 43. Joanni, episcopo Syracusano.
 48. Lucido, episcopo Leontino.
 49. Romano, defensori.
 - XIII. 3. Adeodato, servus Dei.
 14. Clero..... Panormitano.
 15. Venantio, patricio Panormitano.
 18. Leoni, Secundino, etc., episcopis Siciliæ.
 19. Juliano.
 21. Paschali et Consolantio.
 28. Joanni, episcopo Syracusano.
 34. Pantaleoni, notario.
 37. Joanni, episcopo Panormitano.
 43. Eideu.
 44. Eideu.
 - XIV. 1. Paulo, scholastico.
 3. Joanni, episcopo Panormitano.
 4. Fantino, defensori Panormitano.
 5. Joanni, episcopo Panormitano.
 9. Eideu.
 16. *Felicitis, Messanensis episc. ad S. Gregorium.*
 17. Felici, episcopo Messanensi.
- CORSICA.**
- I. 51. Universis in Christi monte Insula constitutis.
52. Symmacho, defensori.
78. Leoni, episcopo in Corsica.
79. Martino, episcopo Corsicæ.
80. Clero et Nobilibus Corsicæ a paribus
- VI. 22. Petro, episcopo Aleriensi.
- VIII. 1. Petro, episcopo Corsicas.
- IX. 77. Bonifacio, defensori Corsicæ.
- XIII. 23. Bonifacio, notario Corsicæ.

PARS POSTERIOR.

- RAVENNA METROPOLIS FLAMINIAE ET AEMILIAE.**
- I.**
23. Georgio, præposito.
 37. Joanti, episcopo Ravennati.
- II.**
33. Joanni, episcopo Ravennati.
 40. Eideu.
 46. Eideu.
- III.**
56. Joanni, episcopo Ravennati.
 57. *Rusdem ad S. Gregorium.*
- V.**
1. Joanni, episcopo Ravennati.
 11. Eideu.
 13. Eideu.
 23. Castorio, notario.
 24. Romano, exarcho.
 25. Severo, Ficulno episcopo.
 26. Clero..... Ravennæ.

- Lib. Ep.**
45. Andreæ, scholastico.
 48. Eideu.
 56. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - VI. 1. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 2. Clero et Plebi Ecclesiae Ravennæ.
 24. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 29. Eideu.
 30. Secundo, servus Dei.
 31. Mariniano et Ravennatibus.
 34. Castorio, notario.
 - VII. 42. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 43. Eideu.
 45. Claudio, abbati.
 - VIII. 13. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 16. Eideu.
 20. Eideu.
 - IX. 9. Callinicho, exarcho Italiae.
 10. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 32. Secundino, servus Dei.
 74. Donello, erogatori.
 75. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 80. Castorio, notario.
 93. Callinicho, exarcho Italiae.

- Lib. Ep.**
- 96. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - 98. Theodoro, curatori Ravennæ.
 - 124. Do eello, erogatori.
- X.**
- 6. Theodoro, curatori.
 - 7. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - 8. Eisdem.
 - 30. Castorio, notario.
- XI.**
- 6. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - 26. Joanni, subdiacono Ravennæ.
 - 32. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - 33. Eisdem.
 - 40. Eisdem.
- XII.**
- 5. Mariniano, episcopo Ravennæ.
 - 6. Theodoro, curatori.
 - 24. Joanni, subdiacono Ravennæ.
- XIII.**
- 17. Joanni, subdiacono Ravennæ.
 - 47. Theodoro, curatori.
- XIV.**
- 5. Mariniano, episcopo Ravennæ.
- AQUILEIA METROPOLIS VENETIÆ ET HISTRIÆ.**
- I. 16. Severo, episcopo Aquileiensis.
 - II. 51. Universis Episcopis per Histriam.
 - V. 46. Basilio.
 - 47. Mastaloni.
 - 48. Andreæ, scholasticus.
 - 51. Petro et Providentio, episcopis.
- XI.**
- 97. Habitatoribus, Capreæ Insulae.
- XII.**
- 33. Firmino, episcopo Histriæ.
- XIII.**
- 33. Smaragdo, patricio et exarcho.
- MEDIOLANUM, METROPOLIS LIGURIÆ, ALPIUM COTTIARUM, RHETIÆ UTRIUSQUE.**
- I. 82. Laurentio, episcopo Mediolanensi.
 - III. 26. Magno, presbytero Mediolanensi.
 - 29. Presbyteris Mediolanensibus.
 - 30. Joanni, subdiacono.
 - 31. Romano, patricio et exarcho.
- IV.**
- 1. Constantio, episcopo Mediolanensi.
 - 2. Eisdem.
 - 3. Eisdem.
 - 4. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
 - 22. Constantio, episcopo Mediolanensi.
 - 38. Theodelindæ, reginæ Langobardorum.
 - 39. Constantio, episcopo Mediolanensi.
- V.**
- 4. Constantio, episcopo Mediolanensi.
- VII.**
- 14. Constantio, episcopo Mediolanensi.
- IX.**
- 53. Constantio, episcopo Mediolanensi.
 - 53. Eisdem.
 - 67. Eisdem.
 - 86. Eisdem.
 - 120. Eisdem.
- X.**
- 29. Constantio, episcopo Mediolanensi.
- XI.**
- 3. Pantaleoni, notario.
 - 4. Mediolanensibus.
 - 16. Iisdem.
- XII.**
- 38. Deusdedit, episcopo Mediolanensi.
- XIII.**
- 30. Deusedit, episcopo Mediolanensi.
 - I. 47. Virgilio, episcopo Arelatensi.
 - III. 53. Dynamio, patricio.
 - IV. 28. Candido, defensori.
 - V. 31. Ad Conductores massarum per Galliam.
 - 53. Virgilio, episcopo Arelatensi.
 - 54. Universis Episcopis Galliarum.
 - 55. Childeberto, regi.
- VI.**
- 5. Brunichildæ, reginæ Francorum.
 - 6. Childeberto, regi.
 - 7. Candido, defensori.
 - 49. Palladio, episcopo de Santonibus.
 - 50. Brunichildæ, reginæ Francorum.
 - 51. Ad Augustini socios in Angliam.
 - 52. Pelagio, de Turnis, etc.
 - 53. Virgilio, episcopo Arelatensi.
 - 54. Desiderio, Viennensi, etc.
 - 55. Protasio, episcopo de Aquis.
 - 56. Stephano, abbatii Liriensis.
 - 57. Arigio, patricio.
 - 58. Theoderico, et Theodeberto, regi Francorum.
 - 59. Brunichildæ, reginæ Francorum.
- VII.**
- 12. Respectæ, abbatisse.
 - 21. Candido, presbytero per Gallias.
 - 36. Dynamio et Aurelio.
- IX.**
- 11. Brunichildæ, reginæ Francorum.
 - 105. Sereno, episcopo Massiliensis.
 - 106. Syagrio..... Episcopis Galliarum.
 - 107. Arigio, episcopo.
 - 108. Syagrio, episcopo Augustodunensi.
 - 109. Brunichildæ.
 - 110. Theoderico, et Theodeberto.

- Lib. Ep.**
- 111. Virgilio, episcopo Arelatensis.
 - 113. Desiderio, episcopo Galliarum.
 - 113. Syagrio, episcopo Augustodunensi.
 - 114. Virgilio et Syagrio, episcopis.
 - 115. Syagrio.
 - 116. Theoderico, et Theodeberto.
 - 117. Brunichildæ.
 - 118. Vantilono, et Arigio.
 - 119. Asclepiodoto.
 - 127. S. Columbani ad sanctum Gregorium.
- XI.**
- 12. Cononi, abbatii Liriensis.
 - 13. Sereno, episcopo Massiliæ.
 - 14. Asclepiodoto, patricio.
 - 15. Arigio, episcopo.
 - 54. Desiderio, episcopo Gallie.
 - 55. Virgilio, episcopo Arelatensi.
 - 56. Etherio, episcopo Gallie.
 - 57. Arigio, episcopo Gallie.
 - 58. Meane, Telone, etc.
 - 59. Theoderico, regi Francorum.
 - 60. Theodeberto, regi Francorum.
 - 61. Cothario, regi Francorum.
 - 62. Brunichildæ, regina Francorum.
 - 63. Brunichildæ.
 - 68. Virgilio, episcopo Arelatensi.
 - 69. Brunichildæ, regina Francorum.
 - 70. Caudido, defensori.
 - 75. Aurelio ex Francis.
 - 76. Mellito, abbatii.
 - 35. Desiderio, episcopo in Galliis.
- XII.**
- 5. Etherio, episcopo Lugdunensi.
 - 6. Brunichildæ, reginæ.
 - 7. Thenderico, regi Francorum.
 - 8. Senatori, presbytero et abbatii.
 - 9. Thalassia, abbatisse.
 - 10. Luponi, presbytero et abbatii.
- ANGLIA.
- XI.**
- 28. Augustino, episcopo Anglorum.
 - 29. Bertha, regina Anglorum.
 - 64. Augustino, episcopo Anglorum.
 - 63. Eisdem.
 - 66. Edilbertho, regi Anglorum.
- MISPÁNIA.
- X.**
- 43. Leandro, episcopo Hispalensi.
 - 54. S. Liciniani, episcopi, et S. Gregorium.
 - V. 49. Leandro, episcopo Hispalensi.
 - 61. Recharedi, regis, ad sanctum Gregorium.
 - 120. Claudio in Hispanis.
 - 121. Leandro, episcopo Hispalensi.
 - 122. Recharedo, regi Wisigothorum.
- XIII.**
- 45. Joanni, defensori, eunti in Hispaniam.
 - 46. Joanni, defensori.
- SARDINIA.
- I.**
- 48. Theodoro, duci.
 - 49. Honorato, diacono.
 - 62. Januario, archiepiscopo Caralitano.
 - 63. Eisdem.
 - 64. Eisdem.
 - 85. Eisdem.
- II.**
- 49. Januario, episcopo Caralitano.
 - 36. Sabino, defensori Sardiniae.
- III.**
- 8. Januario, episcopo Caralitano.
 - 9. Eisdem.
 - 13. Eisdem.
 - 23. Hospiton, duci Barbaricinorum.
 - 24. Zabrdæ, duci.
 - 25. Nobilibus in Sardinia,
 - 26. Januario, episcopo Caralitano.
 - 27. Januario, episcopo Caralitano.
 - 29. Eisdem.
- V.**
- 2. Felici, episcopo, et Cyriaco, abbatii.
 - 9. Petro, notario.
- IX.**
- 4. Januario, episcopo Caralitano.
 - 2. Vitali, defensori Sardiniae.
 - 3. Januario, episcopo Caralitano.
 - 4. Eisdem.
 - 6. Eisdem.
 - 7. Eisdem.
 - 8. Sardinia episcopis.
 - 64. Vitali, defensori Sardiniae.
 - 65. Januario, episcopo Caralitano.
- X.**
- 58. Januario, episcopo Caralitano.
- XI.**
- 22. Spesideo, praesidi Sardiniae.
 - 23. Vitali, defensori Sardiniae.
 - 23. Januario, episcopo Caralitano.
- XII.**
- 18. Eupaterio, duci Sardiniae.

- Lib. Ep.
XIII. 1. Januário, episcopo Caralitano.
 AFRICA.
 I. 2. Vitali, defensori Sardiniae.
 61. Gennadio, patricio et exarcho Africæ.
 74. Eidem.
 75. Eidem.
 76. Gaudioso, magistro militum Africæ.
 77. Universis Episcopis Numidiae.
 84. Hilario, chartulario Africæ.
 85. Gennadio, patricio Africæ.
II. 47. Dominico, episcopo Carthaginensi.
 48. Columbo, episcopo Numidiae.
III. 16. Petro de Baricis.
 48. Columbo, episcopo Numidiae.
 49. Adeodato, episcopo Numidiae.
IV. 7. Gennadio, patricio et exarcho Africæ,
 13. Clementio, episcopo.
 54. Pantaleoni, praefecto Africæ.
 35. Victori et Columbo, episcopis Africæ.
 43. Bonifacio, viro magnifico Africæ.
V. 5. Dominico, episcopo Carthaginensi.
VI. 19. Dominico, episcopo Africæ.
 37. Columbo, episcopo Numidiae.
 63. Gennadio, patricio Africæ.
 64. Dominico, episcopo Carthaginensi.
VII. 2. Columbo, episcopo Numidiae.
 5. Gennadio, patricio Africæ.
 33. Dominico, episcopo Carthaginensi.
VIII. 12. Adeodato et Maurentio, episc. Africæ.
 13. Columbo, episcopo Numidiae.
 28. Victori et Columbo, episcopis Africæ.
 33. Dominico, episcopo Carthaginensi.
IX. 58. Martino, scholasticus.
X. 57. Innocentio, Africæ praefecto.
 63. Dominico, episcopo Carthaginensi.
XI. 5. Innocentio, Africæ praefecto.
XII. 1. Dominico, episcopo Carthaginensi.
 7. Savinellæ, Columbae, et Agnellae.
 8. Columbo, episcopo Numidiae.
 28. Columbo, episcopo Numidiae.
 29. Victori, priuati Numidiae.
 32. Universis Episcopis concilii Bizaceni.
- ILLYRICUM** ^a OCCIDENTALE ET ^b ORIENTALE.
- I. 19. Natali, episcopo Salonitano.
 20. Honorato, archidiacono Salonitano.
 21. Natali, episcopo Salonitano.
 27. Anastasio, archiepiscopo Corinthi.
 28. Sebastiano, episcopo Rhiziniensi.
 38. Malcho, episcopo Dalmatiensi.
 45. Universis Episcopis per Illyricum.
H 18. Natali, episcopo Salonitano.
 19. Universis Episcopis per Dalmatiam.
 20. Antonino, subdiacono.
 21. Jobino, praefecto Illyrici.
 22. Universis Episcopis per Illyricum.
 23. Joanni, episcopo primæ Justinianæ.
 52. Natali, episcopo Salonitano.
JL. 6. Joanni, episcopo primæ Justinianæ.
 7. Joanni episcopo Larissæo.
 8. Natali, episcopo Salonitano.
 9. Antonino, subdiacono.
 22. Eidem.
 32. Honorato, archidiacono Salonitano.
 39. Universis Episcopis Corinthiis.
 47. Clero Ecclesiæ Salonitanae.
- IV.** 10. Universis Episcopis per Dalmatiam.
 20. Maximo, præsumptori in Salona.
 40. Marcellio, scholasticus.
- V.** 10. Felici, episcopo Sardicensis.
 42. Sebastiano, episcopo Rhiziniensi.
 52. Joanni, episcopo Corinthiorum.
 57. Eidem.
- VI.** 58. Universis Episcopis per Helladiam
 5. Maximo, præsumptori in Salona.
 8. Theodoro, etc., Episcopis Epiri.
 25. Maximo in Salona.
 26. Clero Salona
- VII.** 17. Sabiniano, episcopo Jadertino.
- VIII.** 3. Eusebio, Thessalonicensi, etc.
 10. Sabiniano, episcopo Jadertino.
 24. Eidem.
- IX.** 5. Marcellino, proconsuli Dalmatiæ.
 41. Juliano, scriboni.

^a Sub quo Dalmatia, ubi Salona, Jadera, Scodra.
^b Sub quo Macedonia, ubi Thessalonica; Thessalia, ubi

- Lib. Ep.
 68. Eusebio, Thessalonicensi, etc.
 81. Maximo, episcopo Salonitano.
X. 125. Eidem.
 56. Maximo, episcopo Salonitano.
 42. Eusebio, episcopo Thessalonicensi.
XI. 74. Eusebio, episcopo Thessalonicensi.
XII. 30. Constantio, episcopo Scodritano.
 31. Joanni, episcopo primæ Justinianæ.
XIII. 11. Maximo, episcopo Salonitano.
XIV. 6. Alysono, episcopo Corcyrae.
 7. Bonifacio, diacono.
 12. Alysono, episcopo Corevrae.
- CONSTANTINOPOLIS.
- I. 4. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
 5. Theocitio, sorori imperatoris.
 6. Narsæ, patricio.
 25. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
 29. Aristobolo, expræfecto.
 30. Andreæ, illustri.
 31. Joanni, exconsuli.
 32. Philippo, comiti excubitorum.
II. 27. Rusticianæ, patriciæ.
 53. Honorato, diacono Constantinopolitano.
III. 52. Prisco, patricio Orientis.
 53. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
 54. Theotimo, medico.
 63. Mauricio, Augusto.
 66. Theodoro, medico.
 67. Domitiano, metropolitano.
IV. 30. Constantinæ, Augustæ.
 31. Theodoro, medico.
 32. Narsæ, comiti.
 46. Rusticianæ, patriciæ.
 47. Sabiniano, diacono Constantinopolitano.
V. 16. Domitano; episcopo.
 18. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
 19. Sabiniano, diacono.
 20. Mauricio, Augusto.
 21. Constantinæ, Augustæ.
 30. Mauricio, Augusto.
 38. Heliæ, presbytero Isauriæ.
 40. Mauricio, Augusto.
 41. Constantinæ, Augustæ.
VI. 14. Narsæ, comiti.
 15. Joanni, episcopo Constantinopolitano.
 16. Mauricio, Augusto.
 17. Theocitio, cognatio imperatoris.
 63. Mauricio, Augusto.
 66. Athanasio, presbytero de Isauria.
VII. 4. Cyriaco, episcopo Constantinopolitano.
 5. Eidem..
 6. Mauricio, Augusto.
 7. Eidem.
 8. Stephano, episcopo.
 11. Rufuo, episcopo Ephesi
 15. Georgio, presbytero Constantinopolitano.
 25. Gregorio, cubiculariæ Augustæ.
 26. Theocitio, patriciæ.
 28. Theodoro, medico Constantinopolitano.
 29. Andreæ, scholasticus.
 30. Narsæ, religioso.
 31. Cyriaco, episcopo Constantinopolitano.
 32. Athanasio, presbytero de Isauria.
 33. Mauricio, Augusto.
VIII. 22. Rusticianæ, patriciæ.
IX. 33. Andreæ, scholasticus.
 34. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
 66. Eidem.
 82. Eidem.
- X.** 80. Domitiano, episcopo Metropolitano.
- XI.** 7. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
 44. Rusticianæ, patriciæ.
 45. Theocitio, patriciæ.
 47. Anatolio, diacono Constantinopolitano.
 67. Quirico et cæteris Episcopis in Hiberia.
- XIII.** 32. Rusticianæ, patriciæ.
 31. Phoca, Augusto.
 32. Eusebiæ, patriciæ.
 38. Phoca, Augusto.
 58. Leontiæ, Augustæ.
 40. Cyriaco, patriarchæ Constantinopolitano.

ALEXANDRIA.

- I. 28. Ad quatuor patriarchas.

Larissa, Thebae; Provincia Prævalitana, ubi Justiniana prima; Achaia, ubi Corinthus; Epirus, ubi Coreyra insula.

- Lib. Ep.
 V. 43. Eulogio, episcopo Alexandrino; et Anastasio,
 episcopo Antiocheno.
 VI. 60. Eulogio, episcopo Alexandrino.
 VII. 34. Eidem.
 40. Eidem.
 VIII. 29. Eidem.
 30. Eidem.
 IX. 78. Eidem.
 X. 33. Eidem.
 39. Eidem.
 XII. 50. Eidem.
 XIII. 41. Eidem.
 42. Eidem.

ANTIOCHIA.

- I. 7. Anastasio, episcopo Antiocheno.
25. Ad quatuor Patriarchas.

- Lib. Ep. 26. Anastasio, episcopo Antiocheno.
 V. 39. Eudem.
 43. Eulogio, episcopo Alexandrino; et Anastasio,
 episcopo Antiocheno.
 VI. 27. Anastasio, episcopo Antiocheno.
 34. Eudem, et Eulogio episcopo Alexandrino.
 VIII. 2. Eudem.
 IX. 49. Eudem.
 XI. 1. Joanni, abbat de monte Sins.
 2. Palladio, presbytero de monte Sins.

JERUSALEM.
 I. 25. Ad quatuor patriarchas.
 VIII. 6. Amos, episcopo Jerosolymitano
 XI. 46. Isicio, episcopo Jerosolymitano.
 XIII. Philippo, presbytero.

EPISTOLARUM ORDO ANTEA VULGATUS

AD NOVUM REDUCTUS.

Liber primus. Indict. IX.

Ordo antea vulgarus.	Ordo novus
1. Universis episcopis per Siciliam.	I.
2. Justino prætorii.	II.
3. Paulo scholastico.	III.
4. Joanni episcopo Constantinopolit.	IV.
5. Theoctisti sorori imperatoris.	V.
6. Nars ^o patricio.	VI.
7. Anastasiu episcopo Antiocheno.	VII.
8. Bacaudie episcopo Formitensi.	VIII.
9. Petro subdiacono.	IX.
10. Honorato archidiacono Salonitan.	X.
11. Clementinæ patricie.	XI.
12. Joann. episcopo de Urbe veteri.	XII.
13. Dominico episcopo Centumcellensi.	XIII.
14. Demetrio episcopo Neapolitan.	XIV.
15. Balbino episcopo o Rosellano.	XV.
16. Severo episcopo Aquileiens.	XVI.
17. Universis episcopis Italie.	XVII.
18. Petro subdiacono.	XVIII.
19. Natali episcopo Salonitan.	XIX.
20. Natali episcopo Salonitan	XX.
21. Nonnoso.	XXI.
22. Georgio præfecto.	XXII.
23. Anthemio subdiacono	XXIII.
24. Joannu episcopo Constantinopolitano.	XXIV.
25. Anastasio patriarcha Antiocheno.	XXV.
26. Anastasio archiepiscopo Corinthi.	XXVI.
27. Sebastiano episcopo Rhizitensi.	XXVII.
28. Aristobolo ex-præfecto.	XXVIII.
29. Andreae illustri.	XXIX.
30. Joanni exconsuli.	XXX.
31. Philippo comiti excubitorum.	XXXI.
32. Romano patricio et exarcho.	XXXII.
33. Venantio exmonachio.	XXXIII.
34. Petro episcopo Terracinensi. Petro subdiacono. (<i>De rebus in Regist.</i>)	XXXIV. XXXV.
35. Joanni episcopo Ravennati.	XXXV.
36. Malcho episcopo Dalmatiensi.	XXXV.
37. Anthemio subdiacono.	XXXV.
38. Felici epi-copo Messanensi.	XXXV.
39. Petro diacono.	XL.
40. Anthemio subdiacono.	XLI.
41. Leandro episcopo Hispalensi.	XLII.
42. Petro subdiacono.	XLIII.
43. Universis episcopis per Illyricum.	XLIV.
44. Petro subdiacono.	XLV.
45. Virgilio Arelatensi, et Theodoro Massiliensi.	XLVI.
46. Theodoro duci Sardinie.	XLVII.
47. Honorato diacono.	XLVIII.
48. Anthemio subdiacono.	XLIX.
49. Universis monachis in Christi-Monte insula constitutis	L.
50. Symmacho defensori.	LII.
51. Felici episcopo Spontino.	LIII.
52. Joanni episcopo Surrentino.	LIV.
53. Anthemio subdiacono.	LV.
54. Petro subdiacono.	LVI.
55. Severo episcopo.	LVII.
56. Arsicino duci.	LVIII.
57. Anthemio subdiacono.	LIX.
58. Clero, et Ordini... Perusie.	LX.
59. Gennadio patricio.	LXI.
60. Januario archiepiscopo Caralitano.	LXII.

*Ordo ante
vulgatus.*

61. **Januario episcopo Caralitano.**
62. **Januario archiepiscopo Caralitano.**
63. **Anthemio subdiacono.**
64. **Felici episcopo Messanen*s*.**
65. **Anthenemio subdiacono.**
66. **Anthenemio subdiaconou.**
67. **Petro subdiacono.**
68. **Iuniversis Episcopis per Siciliam.**
69. **Petro subdiacono.**
70. **Petro subdiacono.**
71. **Petro subdiacono.**
72. **Gennadio patricio et exarcho Africæ.**
73. **Genuazio patricio, etc.**
74. **Gaudioso magistrio militum.**
75. **Universis episcopis Numidiae.**
76. **Leoni episcopo in Corsica.**
77. **Martino episcopo in Corsica.**
78. **Clero et Ordini Mevianensis Ecclesie.**
79. **Clero et Nobilibus Corsicæ.**
80. **Laurentio episcopo Mediolanensl.**
81. **Januario archiepiscopo Caralis.**
82. **Hilario chartulario Africæ.**

Liber II. Indic. X.

Fragmentum de Depositione Laurentii, ad calcem Epistolarum in Appendice.
Alterum fragmentum de Titania, ad calcem Epistolarum in Appendix.

<i>Epis. ad am. in Appendix.</i>	<i>I.</i>
2. <i>Petro notario.</i>	<i>II.</i>
2. <i>Prajectilio episcopo Narniensi.</i>	<i>III.</i>
3. <i>Clero et Notilibus Neapol., etc.</i>	<i>IV.</i>
4. <i>Maximiano episcopo Syracusano.</i>	<i>V.</i>
5. <i>Candido episcopo de l' rbe veteri.</i>	<i>VI.</i>
6. <i>Ordini et Plebi Neapol., etc.</i>	<i>VII.</i>
7. <i>Paulo episcopo Neapolitano.</i>	<i>VIII.</i>
8. <i>Clero et Ordini Nepesimo.</i>	<i>IX.</i>
9. <i>Castorio episcopo de Arimino.</i>	<i>X.</i>
10. <i>Importuno episcopo.</i>	<i>XI.</i>
11. <i>Joanni episcopo Veltinano.</i>	<i>XII.</i>
12. <i>Paulo episcopo.</i>	<i>XIII.</i>
13. <i>Paulino episcopo.</i>	<i>XIV.</i>
14. <i>Natali episcopo Salonitano.</i>	<i>XV.</i>
15. <i>Universis Episcopis per Dalmatiam.</i>	<i>XVI.</i>
16. <i>Antonino subdiacono.</i>	<i>XVII.</i>
17. <i>Jobino praefecto Illyrici.</i>	<i>XVIII.</i>
18. <i>Maximiano episcopo Syracusano.</i>	<i>XIX.</i>
19. <i>Benenato episcopo.</i>	<i>XX.</i>
20. <i>Joanni episc. visitatori Nepesinae Ecclesiae.</i>	<i>XXI.</i>
21. <i>Rusticiane patricie.</i>	<i>XXII.</i>
22. <i>Joanni episcopo Ravennati.</i>	<i>XXIII.</i>
23. <i>Justino prætori.</i>	<i>XXIV.</i>
24. <i>Eusebio abbatii.</i>	<i>XXV.</i>
25. <i>Joanni episcopo Squillacino.</i>	<i>XXVI.</i>
26. <i>Maximiano episcopo Syracusano.</i>	<i>XXVII.</i>
27. <i>Clero... Crotone.</i>	<i>XXVIII.</i>
28. <i>Joanni episcopo Ravennati.</i>	<i>XXIX.</i>
29. <i>Felici episcopo de Acropoli.</i>	<i>XXX.</i>
30. <i>Lucillo episcopo de Melita.</i>	<i>XXXI.</i>
31. <i>Benenato episcopo.</i>	<i>XXXII.</i>
32. <i>Joanni episcopo Ravennæ.</i>	<i>XXXIII.</i>
33. <i>Colunbe episcopo Numidæ.</i>	<i>XXXIV.</i>
34. <i>Januario episcopo Caralitano.</i>	<i>XXXV.</i>
35. <i>Joanni episcopo Veltinano.</i>	<i>XXXVI.</i>

*Ordo ante
tulgatus.*

36. Universis Episcopis per Histriam.
37. Natali episcopo Saloniitanus.
38. Joanni episcopo Squillacino.
39. Dominico episcopo Carthaginensis.

Lib. II. Ind. XI. Lib. III. Ind. XII.

1. Petrus subdiaconus Campaniae.
2. Pauli episcopo.
3. Joanni abbatii.
4. Bonifacius episcopo Regiensis.
5. Petrus subdiaconus Campaniae.
6. Joanni episcopo primus Justinianae.
7. Joanni episcopo Larissae.
8. Natali episcopo Saloniitanus.
9. Antonino subdiaconus.
10. Savino subdiaconus.
11. Ordini et Plebi, in Albano
12. Maximiano episcopo Syracusano.
13. Aguello episcopo de Fundis.
14. Clero, Ordini et Plebi in Terracina.
15. Scholastico Judici Campaniae.
16. Petrus episcopo de Baricis.
17. Gratioso subdiaconus.
18. Theodoro consiliarius.
19. Petrus subdiaconus Campaniae.
20. Gratioso episcopo Numentano
21. Paschali, Demetiano, etc.
22. Antonino subdiaconus.
23. Petrus subdiaconus Campaniae.
24. Leontius episcopo Urbinati.
25. Universis Habitatoribus Ariminii.
26. Magno presbytero Mediol.
27. Mariniano abbatis Panormi.
28. Romano patricio per Italiam.
29. Presbyt. Diac. et Clero Mediol.
30. Joanni subdiaconus.
31. Romano patricio et exarcho Italie.
32. Honorato archidiacono Saloniitanus.
33. Dynamio patricio Galliarum.
34. Petrus subdiaconus Campaniae.
35. Petrus subdiaconus Campaniae.
36. Sabino et Anthemio.
37. Libertino prefecto Siciliae.
38. Universis Episcopis Corinthiis.
39. Petrus subdiaconus Campaniae.
40. Pantaleoni notario.
41. Felici episcopo Sipontino.
42. Felici episcopo Sipontino.
43. Bonifacius episcopo Regitano.
44. Andreus episcopo Tarentino.
45. Joanni episcopo Callipolitano.
46. Clero Ecclesiae Saloniitanae.
47. Columbo episcopo Numidiæ.
48. Adeodato episcopo Numidiæ.
49. Theodoro episcopo Lilybetalio.
50. Maximiano episcopo Syracusano.
51. Primo patricio Orientis.
52. Joanni episcopo Constantinopolitano.
53. Maximiano episcopo Syracusano.
54. Joanni episcopo Ravennati.
53. *Ejusdem ad sanctum Gregorium.*
56. Cypriano diaconus.
57. Secundino episc. Taurominitano.
58. Italicas patriciae.
59. Fortunato episcopo Neapolitano.
60. Eutychio episcopo Tyndaritano.
61. Fortunato episcopo Neapolitano.
62. Mauricio Augusto.
63. Domitiana metropolitano.
64. Narsæ patricio.
65. Theodoro medico.
36. Theotimo medico.

Lib. III. Ind. XIII. Lib. IV. Ind. XIII.

1. Constantius episcopo Mediolanensis.
2. Constantius episcopo Mediolanensis.
3. Constantius episcopo Mediolanensis.
4. Theodelindus regina Langobard.
5. Bonifacius episcopo Regiensi.
6. Cypriano diaconus.
7. Gennadio patricio et exarcho Africæ.
8. Januarius episcopo Caralitano.
9. Januarius episcopo Caralitano.
10. Januarius episcopo Caralitano.
1. Maximiano episcopo Syracusano.
2. Maximiano episcopo Syracusano.
3. Clementius episcopo primati Bizaceno.

*Ordo
norus.*

- I.
- II.
- III.
- XXXVIII.
- XLVII.

*Ordo ante
tulgatus.*

14. Maximiano episcopo Syracusano.
15. Universis episcopis per Dalmatiam.
16. Cypriano diaconus.
17. Felici episcopo Sipontino.
18. Mauro abbatis a sancto Pancratio.
19. Leoni acolytho.
20. Maximo presumptori in Salona.
21. Venantius episcopo Lunensis.
22. Constantius episcopo Mediolanensis.
23. Nobilis et Possessoribus in Sardinia.
24. Januarius episcopo Caralitano.
25. Zabardus duci Sardiniae.
26. Januarius episcopo Caralitano.
27. Hospitonii duci Barbaricinorum.
28. Candidus defensori.
29. Januarius episcopo Caralitano.
30. Constantinus Augustus.
31. Anthemius subdiaconus.
32. Pantaleon præfecto Africæ.
33. Theodelindus reginae.
34. Leonii episcopo Calanensis.
35. Victor, et Columbus episc. Africæ.
36. Maximiano episcopo Syracusano.
37. Constantius episcopo Mediolanensis.
38. Marcello scholasticus.
39. Clero, Ordini et Plebi Hortona.
40. Valentino abbatis.
41. Bonifacius magistrus Africæ.
42. Maximiano episcopo Syracusano.
43. Fantinus defensori.
44. Rusticianus patricius.

*Ordo
norus.*

- XIV.
- X.
- XVI.
- XVIII.
- XIX.
- XX.
- XXI.
- XXII.
- XXV.
- XXVII.
- XXVIII.
- XXIX.
- XXX.
- XXXIII.
- XXXIV.
- XXXVII.
- XXXVI.
- XXXV.
- XXXVII.
- XXXVIII.
- XXXIX.
- XL.
- XLI.
- XLII.
- XLIII.
- XLIV.
- XLV.
- XLVI.

Lib. IV. Ind. XIII. Lib. V. Ind. XIII.

1. Joanni episcopo Ravennati.
2. Felici episcopo, et Cyriaco, abbatis.
3. Dominicus episcopo Carthaginensis.
4. Victorius episcopo Panormitanus.
5. Venantius episcopo Lunensis.
6. Cypriano diaconus.
7. Universis Episc. per Illyricum.
8. Joanni episcopo primus Justinianae.
9. Petro notario in Sardinia.
10. Felici episcopo Sardica.
11. Joanni episcopo Ravennati.
12. Petrus episcopo Tricalitano.
13. Gaudentius episcopo Nolano.
14. Clero Ecclesiae Capuanus.
15. Joanni episcopo Ravenne.
16. Venantius episcopo Lunensis.
17. Constantius episcopo Mediolanensis.
18. Romano exarcho per Italiam.
19. Cypriano diaconus.
20. Severo episcopo Ficulno.
21. Clero, Orani et Plebi Ravennae.
22. Cypriano diaconus.
23. Castorius notario.
24. Castorius diaconus.
25. Vincomalus defensori.
26. Gaudentius episcopo Nolano.
27. Cypriano diaconus.
28. Cypriano diaconus.
29. Severo scholasticus exarchi.
30. Helius presbyterus Isaurie.
31. Mauricius Augusto.
32. Mauricius Augusto.
33. Constantinus Augustus.
34. Constantinus Augustus.
35. Sebastianus episcopus Rhiziniensis.
36. Eulogius et Anastasius episcopis.
37. Anastasius episcopo Antiocheno.
38. Joanni episcopo Constantinopolitanus.
39. Sabinius diaconus.
40. Theodorus medico.
41. Luminosus abbatis.
42. Leontius episcopo.
43. Castorius episc. Ariminensis.
44. Gesta synodi, etc., ad calcem.
45. Andreas scholasticus.
46. Leandro episcopo Hispanensi.
47. Nobilis Syracusanus.
48. Joanni abbatis de Regio.
49. Petrus et Prudentius episcopis de Histria.
50. Virgilio episcopo Arelatensi.
51. Joanni episcopo Corinthiorum.
52. Universis Episcopis Galliarum.
53. Childebertus regi.

Ordo ante

vulgatus.
34. Mariniano episcopo Ravennæ.
35. Joanni episcopo Corintborum.
36. Universis Episcopis per Helladiam.
37. Servis Domini nostri Iesu Christi. L

Lib. V. Ind. XIV. Lib. VI. Ind. XIV.

1. Mariniano episcopo Ravennæ.
 2. Clero et Plebi Ravennæ.
 3. Maximo præsumptori Salonæ.
 4. Cypriano diacono.
 5. Brunichildæ reginæ Francorum.
 6. Childeberto regi Francorum.
 7. Theodoro et Demetrio episcopis.
 8. Dono episcopo Messanensi.
 9. Bonifacio episcopo Regensi.
 10. Candido presbytero.
 11. Fortunato episcopo Neapolitanο.
 12. Montane et Thomæ.
 13. Cypriano diacono.
 14. Narse comiti.
 15. Joanni episcopo Constantinop.
 16. Mauricio Augusto.
 17. Theocrito cognato imperatoris.
 18. Joanni episcopo Syracusano.
 19. Doniuiro episcopo Africæ.
 20. Cypriano diacono.
 21. Petro episcopo Hydruntino.
 22. Petro episcopo Aleriensi.
 23. Anthemio subdiacono.
 24. Marinianus episcopo Ravennæ.
 25. Maximo in Salona.
 26. Dilectissimi filii Clero..... Jade.
 27. Candido episcopo de Urbe veteri
 28. Marinianus episcopo Ravennæ.
 29. Secundino servo Dei.
 30. Marijanus coepisc..... Ravennæ
 31. Fortuvalo episcopo Neapolitanο.
 32. Leoni episcopo Catanensi.
 33. Caftorio notario.
 34. Anthemio subdiacono.
 35. Secundino episcopo Taurominitan.
 36. Columbu episcopo Nunidiæ.
 37. Anthemio subdiacono.
 38. Cypriano diacono.
 39. Dono episcopo Messanensi.
 40. Rutlio episcopo Vibonensi.
 41. Victorii episcopo Panormitano.
 42. Venantio patricio.
 43. Joanni episcopo Syracusano.
 44. Bonæ abbatisæ.
 45. Leontius episcopo Ariminensi.
 46. Felici episcopo Pisarensi.
 47. Leoni episcopo Fanensi.
 48. Presbyteri, Diaconibus Jaderæ.
 49. Urbicio abbatii Panormitano.
 50. Palladio episcopo de Santonibus.
 51. Brunichildæ reginæ.
 52. Palladio episcopo de Santonibus.
 53. Virgilio episcopo Arelatensi.
 54. Desiderio, et Syagrio episcopis.
 55. Protasio episcopo de Aquis Galli.
 56. Stephanus abbati.
 57. Arigio patr/cio.
 58. Theodorico, et Theodeberto regi.
 59. Brunichildæ reginæ.
 60. Eulogio episcopo Alexandrino.
 61. Gennadio patricio Africæ.
 62. Doniuiro episcopo Carthagin.
 63. Mauricio Augusto.
 64. Anastasio presbvt. de Ianria.

Liber VI. Ind. XV. Lib. VII. Ind. XV.

1. Fortunato episcopo Neapolitano.
 2. Columbo episcopo Numidæ.
 3. Gennadio patricio Africæ.
 4. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
 5. Cyriaco episcopo Constantiniopolitano.
 6. Mauricio Augusto.
 7. Petro, Domitiano et Elpidio episcopis.
 8. Stephano episcopo.
 9. Joanni episcopo Syracusano.
 10. Agnello abbatte di Arimino.
 11. Rustolo episcopo Ephesi.
 12. Respectus abbas iste.
 13. Fortunato episcopo Fanensi.
 14. Constantio episcopo Mediolanensi.
 15. Georgio presbytero

Ordo

NOVEMBER
LVI.
LVII.
LVIII.
LI.

NOVUS.	<i>vulgaris.</i>
LVI.	16. Agnello episcopo Terracinensi.
LVII.	17. Sabiniano episcopo Jaderitino.
LVIII.	18. Martino diacono.
LI.	19. Cypriano diacono.
.	20. Fortunato episcopo, et Anthemio.
I.	21. Candido presbytero per Gallias.
II.	22. Gregorii Cubiculariae Auguste.
III.	23. Theoctista pariter et Andree.
IV.	24. Anastasio episcopo Antiocheno.
V.	25. Theodoro medico Constantinopolitanus.
VI.	26. Andreae scholastico.
VII.	27. Narsse religioso.
IX.	28. Cyriaco episcopo Constantinopolitanus.
X.	29. Anastasio presbytero Iauria.
VIII.	30. Mauricio Augusto.
XI.	31. Eulogio episcopo Alexandrinus, etc.
XII.	32. Dominico episcopo Carthaginensis.
XIII.	33. Dynomio et Aurelio per Franciam.
XIV.	34. Dominicae uxori Joannis.
XV.	35. Dono episcopo Me-sanensis.
XVI.	36. Joanni episcopo Syracusano.
XVII.	37. Eulogio episcopo Alexandrinus.
XVIII.	38. Cypriano rectori per Sicilium.
XIX.	39. Mariniano episcopo Ravennae.
XX.	40. Mariniano episcopo Ravennae.
XXI.	41. Cypriano diacono per Sicilium.

Lib. VII. Ind. I. Lib. VIII. Ind. I

- Lib. i.**
1. Sabiniano diacono.
2. Petro episcopo Corsicæ.
3. Anastasio episcopo Antiocheno.
4. Dono episcopo Messanensi.
5. Brunichildæ reginæ.
Lib. ii.
6. Venantio episcopo Lunensi.
7. Amos episcopo Hierosolymitano.
8. Leonii episcopo Catanensi.
9. Vitaliano episcopo Sipontino.
10. Sergio defensori.
11. Eusebio Thessalonicensi, etc.
12. Sabiniano episcopo Jadertino.
13. Candido abbatii.
Lib. iii.
14. Adeodato et Maurentio episcopis Africæ.
15. Victori et Columbo episcopis.
16. Columbo episcopo Numidiae.
17. Bonifacio primo defensori.
18. Mariniano episcopo Ravennati.
19. Mariniano episcopo Ravennati.
20. Agnello episcopo Terracineasi.
21. Mariniano episcopo Ravenne.
22. Joanni episcopo Syracusano.
23. Rusticianæ patricie.
24. Fantino defensori.
25. Sabiniano episcopo Jadertino.
26. Victori episcopo Panormitanæ.
27. Joanni episcopo Syracusano.
28. Joanni episcopo Syracusano.
29. Eulogio episcopo Alexandrino.
30. Eulogio episcopo Alexandrino.
31. Secundino episcopo Tauromitanio.
32. Domiuico episcopo Carthaginensi.
33. Joanni episcopo o Squillacino.
34. Leontio exconsuli.

Lib. VII. Ind. II. Lib. IX. Ind. II.

1. Januario episcopo Caralitano. 2. Januario episcopo Caralitano. 3. Marcellino proconsul Dalmatiae. 4. Andrea scholastico. 5. Januario episcopo Caralitano. 6. Eusebio archiep. Thessalonicensi. 7. Januario episcopo Caralitano. 8. Innocentio, Mariniano, Sardiniae episcopis. 9. Callinico exarcho Italie. 10. Mariniano episcopo Ravennae. 11. Joanni, et Agneulo episcopis. 12. Chrysantho episcopo Spoletano. 13. Severo episcopo Anconitanus. 14. Demetriano et Valeriano. 15. Fortunato episcopo Neapol. 16. Romano defensori. 17. Romano defensori. 18. Colonia Patrimoniū Syracusani. 19. Petro Siciliensi. 20. Libertino exprofecto. 21. Ciridano. 22. Joanni episcopo Syracusano. 23. Romano defensori.	<i>Lib. v.</i>
<i>Lib. x.</i>
<i>Lib. v.</i> |
|---|--|

Ordo ante

vulgarus

- vulgaris.*
 16. Agnello episcopo Terracinensi.
 17. Sabiniano episcopo Jadertino.
 18. Martino diacono.
 19. Cipriano diacono.

20. Fortunato episcopo, et Anthemio.
21. Candido presbytero per Gallias.
22. Gregorij Cubicularie Augustæ.
23. Theoclestæ pariter et Andree.
24. Anastasio episcopo Antiocheno.
25. Theodoro medico Constantinoopolitano.
26. Andree scholastico.
27. Narçæ religioso.
28. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
29. Anastasio presbytero Isauræ.
30. Mauricio Augusto.
31. Eulogio episcopo Alexandrino, etc.
32. Dominico episcopo Carthaginensi.
33. Dynatio et Aurelio per Franciam.
34. Dominicæ uxori Joannis.
35. Dono episcopo Mæsanensi.
36. Joanni episcopo Syracusano.
37. Eulogio episcopo Alexandrino.
38. Cypriano rectori per Siciliam.
39. Mariniano episcopo Ravennæ.
40. Mariniano episcopo Ravennæ.
41. Cypriano diacono per Siciliam.

Lib. IV. XLVII.

<i>Lib.</i> IX.	I.
II.
III.
IV.
VI.
VII.
VIII.
IX.
V.
X.
XI.
XII.
XIII.
XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XX.
XXI.
XXII.
XXIII.
XXIV.
XXV.
XXVI.
XXVII.
XXVIII.
XXVIII.
XXX.
XXXI.
XXXII.
XXXIII.
XXXIV.
<i>Africæ.</i>	XIX.

J. Ind. II.

<i>Lib. v.</i>	I.
IV.
V.
XLV.
<i>Lib. x.</i>	VI.
XLVI.
VII.
<i>episcopis.</i>	VIII.
IX.
X.
XXXV.
XV.
XVI.
XVII.
<i>Lib. v.</i>	XXI
VIL
XXXIV.
XVII.
XVIII.
XIX.
XX.
XXI.
XVII.
XXXIII.

- to ante
gatus.*
1. Romano defensori.
 2. Fortunato episcopo Neapolitano.
 3. Clero, Ordini et Plebi Miseni.
 4. Anthemio subdiacono.
 5. Venantio episcopo Lunensi.
 6. Anthemio subdiacono.
 7. Fausto.
 8. Anthemio subdiacono.
 9. Andrea scholasticus.
 10. Venantio episcopo Lunensi.
 11. Constantio episcopo Mediolanensi.
 12. Fortunato episcopo Neapolitano.
 13. Chrysanto episcopo Spoleto.
 14. Anthemio subdiacono.
 15. Romano defensori.
 16. Romano defensori.
 17. Agilulpho regi Langobardorum.
 18. Theodelinda regina Langobard.
 19. Felici in Sicilia.
 20. Joanni episcopo Syracusano.
 21. Sergio defensori.
 22. Sabino diacono.
 23. Paulino episcopo Tarenti, etc.
 24. Anastasio episcopo Antiocheno.
 25. Bonae abbatisse.
 26. Mariniano archiep. Raven.
 27. Clero et Plebi Arimini.
 28. Sebastianus episcopo.
 29. Anthemio subdiacono.
 30. Secundino servus Dei.
 31. Adeodata illustri.
 32. Januarius episcopo Caralitano.
 33. Constantio episcopo Mediolanensi.
 34. Anatolio diacono Constantinopolitano.
 35. Fantino defensori.
 36. Fantino defensori Panormitanus.
 37. Projectus illustri.
 38. Martino scholasticus.
 39. Joanni episcopo Syracusano.
 40. Joanni episcopo Syracusano.
 41. Joanni episcopo Syracusano.
 42. Vitali defensori.
 43. Januarius episcopo Caralitano.
 44. Anatolio diacono Constantinopolitano.
 45. Constantio episcopo Mediolanensi.
 46. Eusebio Thessalonicensi, etc.
 47. Maurentius magistro militum.
 48. Passive episcopo Firmano.
 49. Chrysanto episcopo Spoleto.
 50. Constantinus episcopo Narrensi.
 51. Maurentius magistro militum.
 52. Chrysanthus episc. Spoleto.
 53. Castorius notario.
 54. Donello erogatori.
 55. Eulogius patriarche Alexandriae.
 56. Mariniano episcopo Ravennæ.
 57. Castorius Notario.
 58. Maximo episcopo Salonitano.
 59. Anatolio diacono Constantinopolitano.
 60. Fantino defensori.
 61. Benenatus episcopo Tyndaritano.
 62. Fortunato episcopo Neapolitano.
 63. Constantio episcopo Mediolanensi.
 64. Gaudiosus episcopo Eugubino.
 65. Clero, Ordini et Plebi Tadinati.
 66. Severo episcopo Anconitano.
 67. Clero, Ordini et Plebi Ausin.
 68. Fortunato episcopo Neapolitano.
 69. Victorius episcopo Panormitano.
 70. Basilio.
 71. Mastaloni.
 72. Gulfari magistro militum.
 73. Romano defensori.
 74. Callinicus exarchus Italie.
 75. Mariniano episcopo Ravennæ.
 76. Habitatoribus Capreae insulæ.
 77. Felici in Sicilia.
 78. Joanni episcopo Syracusano.
 79. Theodoro curatori.
 80. Occiliano tribuno.
 81. Sabinius episcopo Callipolitano.
 82. Sergio defensori.
 83. Sergio defensori.
 84. Fortunato episcopo Neapolitano.
 85. Fortunato episc. Neapolitano.

- Ordo
novus.*
1. Sereno episcopo Massiliensis.
 2. Syagrio, Etherio, Virgilio, etc.
 3. Arigio episcopo.
 4. Syagrio episcopo.
 5. Brunichildæ reginae.
 6. Theodorico et Theodeberto.
 7. Virgilio episcopo Arelatensi.
 8. Desiderius episcopo Galliarum.
 9. Syagrio episcopo Augustodunensi.
 10. Virgilio et Syagrio episcopis.
 11. Syagrio episcopo Augustodunensi.
 12. Theodorico et Theodeberto Regibus Francorum.
 13. Brunichildæ reginae.
 14. Vantilono et Arigio.
 15. Asclepiodoto patricio in Gallia.
 16. Claudio in Hispanis.
 17. Leandro episcopo Hispalensi.
 18. Recharedo regi.
 19. Italicae patriciæ, et Venantio.
 20. Donello erogatori.
 21. Maximo episcopo Salonitano.
 22. Constantius episcopo Mediolanensi.
- Lib. III. Ind. III.*
1. Romano defensori.
 2. Mauricio Augusto.
 3. Fortunato episcopo Neapolitano.
 4. Fantino defensori.
 5. Sabino subdiacono Regionario.
 6. Sabino subdiacono.
 7. Theodoro curatori.
 8. Mariniano episcopo Ravennæ.
 9. Mariniano episcopo Ravennæ.
 10. Joanni episcopo Syracusano.
 11. Romano defensori.
 12. Gudiscale duci Campaniæ.
 13. Fortunato episcopo Neapolitano.
 14. Romano defensori.
 15. Fantino defensori.
 16. Clementine patriciæ.
 17. Clementine patriciæ.
 18. Anthemio subdiacono.
 19. Anthemio subdiacono.
 20. Joanni proconsuli Italie.
 21. Leonii episcopo Cataniensi.
 22. Hadriano notario.
 23. Fortunato episcopo Neapolitano.
 24. Fortunato episcopo Neapolitano.
 25. Fortunato episcopo Neapolitano.
 26. Anthemio subdiacono.
 27. Fortunato episcopo Neapolitano.
 28. Zittano Zizasime magistro militum.
 29. Fantino defensori.
 30. Constantius episcopo Mediolanensi.
 31. Libertinus praefecto.
 32. Secundinus episcopo Tauromunitano.
 33. Secundinus episcopo Tauromunitano.
 34. Eulogius episcopo Clesino.
 35. Eulogius episcopo Alexandrinus.
 36. Maximo episcopo Salonitano.
 37. Innocentius Africæ praefecto.
 38. Januarius episcopo Caralitano.
 39. Adeodata abbatii Neapolitano.
 40. Clero et Nobilibus Neapolitanis.
 41. Dominicus episcopo Carthaginensis.
 42. Eulogius patriarche Alexandriae.
 43. Venantius episcopo Lunensi.
 44. Venantius episcopo Lunensi.
 45. Palladius presbyter de Monte-Sina.
 46. Eulogius episcopo Clusino.
 47. Joanni episcopo Syracusano.
 48. Joanni episcopo Syracusano.
 49. Leontius exconsuli.
 50. Domitianus episcopo Metropolitano.
 51. Leontius exconsuli.
 52. Amantius domesticus.
 53. Romano defensori.
 54. Domo episcopo Messanensis.
 55. Leontius exconsuli.
 56. Amantius domesticus.
 57. Secundinus et Joanni episcopis Siciliæ.
 58. Bonifacius episcopo Regiensis.
 59. Joanni et Fortunato episcopis.
 60. Azimarensis scriboni.
 61. Fantino defensori.
- Ordo
norus.*
1. v.
 2. v.
 3. v.
 4. v.
 5. v.
 6. v.
 7. v.
 8. v.
 9. v.
 10. v.
 11. v.
 12. v.
 13. v.
 14. v.
 15. v.
 16. v.
 17. v.
 18. v.
 19. v.
 20. v.
 21. v.
 22. v.
 23. v.
 24. v.
 25. v.
 26. v.
 27. v.
 28. v.
 29. v.
 30. v.
 31. v.
 32. v.
 33. v.
 34. v.
 35. v.
 36. v.
 37. v.
 38. v.
 39. v.
 40. v.
 41. v.
 42. v.
 43. v.
 44. v.
 45. v.
 46. v.
 47. v.
 48. v.
 49. v.
 50. v.
 51. v.
 52. v.
 53. v.
 54. v.
 55. v.
 56. v.
 57. v.
 58. v.
 59. v.
 60. v.
 61. v.
- Lib. X. Ind. III.*
1. v.
 2. v.
 3. v.
 4. v.
 5. v.
 6. v.
 7. v.
 8. v.
 9. v.
 10. v.
 11. v.
 12. v.
 13. v.
 14. v.
 15. v.
 16. v.
 17. v.
 18. v.
 19. v.
 20. v.
 21. v.
 22. v.
 23. v.
 24. v.
 25. v.
 26. v.
 27. v.
 28. v.
 29. v.
 30. v.
 31. v.
 32. v.
 33. v.
 34. v.
 35. v.
 36. v.
 37. v.
 38. v.
 39. v.
 40. v.
 41. v.
 42. v.
 43. v.
 44. v.
 45. v.
 46. v.
 47. v.
 48. v.
 49. v.
 50. v.
 51. v.
 52. v.
 53. v.
 54. v.
 55. v.
 56. v.
 57. v.
 58. v.
 59. v.
 60. v.
 61. v.

<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo nouus.</i>	<i>Ordo antea vulgatus.</i>	<i>Ordo nouus.</i>
62. Adeodatoe illustri.	LXV.	4. Fantino defensori.	V.
63. Decio episcopo Lilybætano.	LXVI.	5. Mariniano episcopo Ravennæ.	V.
64. Hilario notario.	LXVII.	6. Theodoro curatori.	VI.
65. Populo Presbyteris.... . Mediolanensi <i>Lib. XI. IV.</i>	LXVIII.	7. Sabinella, Columba, etc.	VII.
<i>Lib. IX. Ind. IV.</i>	<i>Lib. XI. Ind. IV.</i>	8. Columbo episcopo Numidie.	VIII.
1. Innocentio praefecto.	V.	9. Castorio notario.	<i>Lib. I. III.</i>
2. Mariniano episcopo Ravennæ.	VI.	10. Anthemio subdiacono.	II.
3. Anatolio diacono Constantinopolitano.	VII.	11. Fantino defensori.	I.
4. Alejandro prætori Siciliae.	VIII.	12. Passivo episcopo Firmano.	II.
5. Leonii episcopo Catanensi.	IX.	13. Passivo episcopo Firmano.	III.
6. Talitano.	X.	14. Oportunus de Apriutio.	<i>Lib. II. LIV.</i>
7. Romano defensori.	XI.	15. Fantino defensori.	III.
8. Cononi abbatii Lirinensi.	XII.	16. Romano defensori.	IV.
9. Sereno episcopo Massiliensis.	XIII.	17. Azimarcho scriboni.	IV.
10. Populo, Præsbyteris Mediolan.	XIV.	18. Azimarcho scriboni.	IV.
11. Anthemio subdiacono Campanie.	XV.	19. Maurilius ex praefecto.	V.
12. Anthemio subdiacono.	XVI.	20. Maurentio magistro militum.	<i>Lib. VII. III.</i>
13. Anthemio subdiacono.	XVII.	21. Eupaterio duci Sardinie.	V.
14. Scholastico defensori.	XVIII.	22. Joanni subdiacono Ravennæ.	V.
15. Scholastico defensori.	XIX.	23. Maurentio magistro militum.	III.
16. Romano defensori.	XX.	24. Maurentio magistro militum.	II.
17. Spesinde presidi Sardinie.	XXXII.	25. Arogi duci.	III.
18. Vitali defensori Sardinie.	XXXI.	26. Gregorio ex praefecto.	III.
19. Joanni tribuno Sipontino.	XXXII.	27. Stephano episcopo.	III.
20. Januario episcopo Caralitano.	XXXIII.	28. Romano defensori.	IV.
21. Pantaleoni notario.	XXXIV.	29. Maurentio magistro militum.	IV.
22. Probo abbatii.	XXXV.	30. Quertino ex praefecto.	IV.
23. Joanni subdiacono.	XXXVI.	31. Promissio cuiusdam episcopi.	V.
24. Joanni religioso.	XXXVII.	32. Columbo episcopo Numidie.	V.
25. Venantio episcopo Syracusano.	XXXVIII.	33. Victorii primati Numidie.	V.
26. Paschasio episcopo Neapolitano.	XXXIX.	34. Joanni episcopo primæ Justinianæ.	V.
27. Mariniano episcopo Ravennæ.	XL.	35. Constantio episcopo Senditanæ.	V.
28. Mariniano episcopo Ravennæ.	XLI.	36. Universi Episcopis concilii Bizacei.	V.
29. Paschasio episcopo Neapolitano.	XLII.	37. Firmino episcopo Histriae.	V.
30. Barberæ et Antoninæ.	XLIII.	38. Ciriaco.	V.
31. Joanni episcopo Syracusano.	XLIV.	39. Desiderio episcopo in Gallia.	V.
32. Romano defensori.	XLV.	40. Bonito defensori.	V.
33. Vito defensori.	XLVI.	41. Romano defensori.	V.
34. Romano defensori.	XLVII.	42. Deusdedit episcopo Mediolanensi.	V.
35. Romano defensori.	XLVIII.	43. Fantino defensori.	V.
36. Joanni episcopo Syracusano.	XLIX.	44. Gennadio patricio Africæ.	<i>Lib. I. LIV.</i>
37. Joanni episcopo Syracusano.	L.	45. Venantio patricio Panormitano.	II.
38. Rusticius patricie.	L.	46. Pantaleoni notario.	II.
39. Theoctista patricie.	L.	47. Romano defensori.	II.
40. Isacio episcopo Hierosolymitano.	L.	48. Romano defensori.	II.
41. Anatolio diacono Constantinopolitano.	L.	49. Joanni episcopo Syracusano.	II.
42. Urbico abbatii.	L.	50. Anthemio subdiacono.	II.
43. Urbico abbatii.	L.	51. Eugenio diacono.	II.
44. Hadriano notario Panormitano.	L.	52. Felici episcopo Portuensi.	II.
45. Universi Episcopis Siciliae.	L.	53. Venantio episcopo Perusino.	II.
46. Domo episcopo Messaneus.	L.	54. Lucido episcopo Leontine.	II.
47. Hadriano notario.	L.	55. Eulogio patriarchæ Alexandrinae.	II.
48. Desiderio episcopo Gallie.	L.	56. Exemplum concessionalis pallii.	<i>ad eadem</i>
49. Virgilio episcopo Arelatensi.	L.	<i>Lib. XI. Ind. VI.</i>	<i>Lib. XII. Ind. VI.</i>
50. Etherio episcopo Gallie.	L.	1. De Phoca coronato, etc. <i>Ad calcem Epis.</i>	III.
51. Arigio episcopo Gallie.	L.	2. Sermo tempore mortalitatis. <i>Ad calcem</i>	
52. Meinæ Telonæ, Sereno, etc.	L.	<i>Homil. tom. I.</i>	
53. Theodorico regi Francorum.	L.	3. Dilectissimis filiis suis Romanis civibus	I.
54. Theodeberto regi Francorum.	L.	4. Adeodato abbatii Neapolitano.	I.
55. Clothario regi Francorum.	L.	5. Adeodato servo Dei.	I.
56. Brunichildæ reginæ Francorum.	L.	6. Januario episcopo Caralitano.	I.
57. Brunichildæ reginæ Francorum.	L.	7. Etherio episcopo.	I.
58. Augustino episcopo Anglorum.	L.	8. Brunichildæ reginæ.	I.
59. Bertha regina Anglorum.	L.	9. Theodorico regi.	I.
60. Edilberto regi Anglorum.	L.	10. Senator presbytero et abbatii.	I.
61. Quirico episcopo, et cæteris Episcopis in	L.	11. Talassia abbatissæ.	I.
Hiberia catholicis.	L.	12. Luponi presbytero et abbatii.	I.
62. Arigio episcopo Galliarum.	L.	13. Maximo episcopo Salonicæ.	II.
63. Virgilio episcopo Arelatensi.	L.	14. Venantio patricio Panormitano.	II.
64. Brunichildæ reginæ.	L.	15. Paschasio episcopo Neapolitano.	II.
65. Candido defensori.	L.	16. Barbaro episcopo Beneventani.	II.
66. Anthemio subdiacono.	L.	17. Plebi Taurianæ.	II.
67. Agapito abbatii.	L.	18. Venerio episcopo.	II.
68. Mariano abbatii.	L.	19. Clero, Ordini et Plebi Panormitano.	II.
69. Eusebio episcopo Thessalonicensi.	L.	20. Passivo episcopo Firmano.	II.
70. Aurelio ex Francis.	L.	21. Joanni subdiacono Ravennæ.	II.
71. Mellito abbatii.	L.	22. Leon, Secundino, etc., opus. <i>S. Leon.</i>	II.
72. Claudio abbatii.	L.	23. Julianus.	II.
73. Petro episcopo Hidruntino.	L.	24. Honorio episcopo Tarentino.	II.
74. Bonifacio defensori.	L.	25. Paschali et Consolantius.	II.
75. Barbaræ et Antoninæ.	L.	26. Rusticianæ patricie.	II.
<i>Lib. X. Ind. V.</i>	<i>Lib. XII. Ind. V.</i>	27. Bonifacio notario Corsicae.	II.
1. Domiuico episcopo Carthaginensi.	I.	28. Philippo presbytero.	II.
2. Anthemio subdiacono.	II.	29. Savino subdiacono regionario.	II.
3. Anthemio subdiacono.	III.	30. Savino subdiacono.	II.
		31. Anthemio subdiacono.	II.

*Ordo Ordo ante.**restitutus. vulgaris.*

- LXXXIII. 81. Januario archiep. Caralis Sardiniae.
 LXXXIV. 82. Hilario [vel Hilario] Monacho Africæ.
 LXXXV. 84. Gennadio patricio Africæ. *Ind. v.*

Liber II. Indict. X.

- I. 1. Petro notario.
- II. 2. Prajectitio episcopo Narbonensi.
- III. 21. Veloci magistro militum. *Ind. viii.*
- IV. 19. Sabino subdiacono. *Indict. vi.*
- V. 10. Felici episcopo Messinensi. *Ind. vi.*
- VI. 3. Clero, Nobilis Neapol.
- VII. 4. Maximiano episcopo Syracusano.
- VIII. 5. Candido episcopo de Urbe veteri.
- IX. 6. Ortini, et Plebi consistenti Neapoli.
- X. 7. Paulo episcopo Neapolitano.
- XI. 8. Clero consistenti Nepes.
- XII. 9. Castorio episcopo de Arimino.
- XIII. 10. Importuno episcopo Attellano.
- XIV. 11. Joanni episcopo Vellitano.
- XV. 12. Paulo episcopo.
- XVI. 26. Maximiano episcopo Syracusano.
- XVII. 13. Paulino episcopo.
- XVIII. 14. Natali episcopo Salonitano.
- XIX. 15. Universis Episcopis per Dalmatiam constituta.
- XX. 16. Antonino subdiacono.
- XXI. 17. Jobino praefecto Illyrici.
- XXII. 7. Universis Episcopis per Illyricum. *Ind. xiii.*
- XXIII. 8. Joanni episcopo prime Justinianæ. *Ind. xii.*
- XXIV. 18. Maximiano episcopo Syracusano.
- XXV. 19. Benenato episcopo.
- XXVI. 20. Joanni episcopo.
- XXVII. 21. Rusticiana patricie.
- XXVIII. 20. Stephano chartulario. *Indict. viii.*
- XXIX. 22. Mauricio et Vitaliano magistris militum.
Indict. vii.
- XXX. 23. Elsedem. *Indict. viii.*
- XXXI. 24. Militibus Neapoliti. *Indict. viii.*
- XXXII. 30. Petro subdiacono. *Indict. viii.*
- XXXIII. 25. Justino praetori.
- XXXIV. 26. Maximiano episc. Syracus. *Ind. vii.*
- XXXV. 22. Joanni episcopo Ravennati.
- XXXVI. 24. Eusebio abbati.
- XXXVII. 23. Joanni episcopo Squillacino.
- XXXVIII. 38. Joanni episcopo Squillacino.
- XXXIX. 27. Clero Crotone.
- XL. 28. Joanni episcopo Ravennati.
- XLI. 45. Castorio episc. Arimin. *Indict. xii.*
- XLII. 41. Luminoso abbati. *Indict. xii.*
- XLIII. 29. Felici episcopo de Acropoli.
- XLIV. 30. Lucillo episcopo de Melita.
- XLV. 51. Benenato episcopo.
- XLVI. 32. Josuni episcopo Ravennæ.
- XLVII. 39. Dominio episcopo Carthaginensi.
- XLVIII. 53. Columbo episcopo Numidie.
- XLIX. 34. Januario episcopo Caralitano.
- L. 35. Joanni episcopo Vellitano.
- LI. 36. Universis Episcopis per Istriam.
- LII. 37. Natali episcopo Salonitano.
- LIII. 27. Honorato diacono Constantinopolit. *Ind. viii.*
- LIV. S. Licinianni episcopi ad S. Gregorium. (*Non dum inter Gregorianas Epistolas edita fuerat.*)

Liber III. Indict. XI.

- I. 1. Petro subdiacono Campaniæ.
- II. 2. Paulo episcopo Nepesino.
- III. 3. Joanni abbati.
- IV. 4. Bonifacio episcopo Regiensi.
- V. 5. Petro subdiaconon Campaniæ.
- VI. 6. Joanni episcopo prime Justinianæ.
- VII. 7. Joanni episcopo Larissæ.
- VIII. 8. Natali episcopo Salonitano.
- IX. 9. Antonino subdiacono.
- X. 10. Savino subdiacono.
- XI. 11. Ordini et Plebi consistenti in Albano.
- XII. 12. Maximiano episcopo Syracusano.
- XIII. 13. Agnello episcopo.
- XIV. 14. Clero, Ordini et Plebi Terracinensi.
- XV. 15. Sollicitatio iudicii Campaniæ.
- XVI. 16. Petro episcopo de Baricis.
- XVII. 17. Gratioso subdiacono.
- XVIII. 18. Thendoro consiliario.
- XIX. 19. Petro subdiacono Campaniæ.
- XX. 20. Gratioso episcopo Numentano.
- XXI. 21. Paschali, Demetiano, etc.

*Ordo Ordo ante.**restitutus. vulgaris.*

- xxii. 22. Antonino subdiacono in Dalmatia.
- xxiii. 23. Proculo subdiacono Campanie.
- xxiv. 24. Leontio episcopo Urbinate.
- xxv. 25. Universis Habitatoribus Ariminii.
- xxvi. 26. Magno presbytero Eccles. Mediol.
- xxvii. 27. Mariniano abbati de Panormo.
- xxviii. 28. Romano patricio per Italiam.
- xxix. 29. Presbyt. Diac. et Clero Mediolan.
- xxx. 30. Joanni subdiacono.
- xxxi. 31. Romano patricio et exarcho.
- xxxii. 32. Honorato archidiacono Salonitano.
- xxxiii. 33. Dynamio patricio Galliarum.
- xxxiv. 34. Petro subdiacono Campanie.
- xxxv. 35. Petro subdiacono Campanie.
- xxxvi. 36. Sabino defensori Sardinie.
- xxxvii. 44. Bonos abbat. *Ind. xiv. et 49. Ind. ii.*
- xxxviii. 37. Libertino praefecto Sicilie.
- xxxix. 38. Universis Episcopis Coriothia.
- xl. 39. Petro subdiacono Campanie.
- xl. 41. Felici episcopo Sipontino.
- xl. 40. Pantaleoni notario.
- xl. 42. Felici episcopo Sipontino.
- xl. 43. Bonifacio episcopo Regitano.
- xl. 44. Andreae episcopo Tarentino.
- xl. 45. Joanni episcopo Callipolitano.
- xl. 46. Clero ecclesie Salonitana.
- xl. 47. Columbo episcopo Numidie.
- xl. 48. Adeodato episcopo Numidie.
- l. 49. Theodoro episcopo Lilybetano.
- li. 50. Maximiano episcopo Syracusano.
- lii. 51. Prisco patricio Orientis.
- liii. 52. Joanni episcopo Constantinopolit.
- lv. 66. Theotimo medico.
- lv. 53. Maximiano episcopo Syracusano.
- lv. 54. Joanni episcopo Ravennati.
- lv. 55. Ejusdem ad sanctum Gregorium.
- lv. 56. Cypriano diacono.
- lv. 57. Secundino episc. Tauromenitano.
- lv. 58. Italica patricie.
- lx. 61. Fortunato episcopo Neapolitano.
- lx. 60. Eutychio episcopo Tyndaritano.
- lx. 59. Fortunato episcopo Neapolitano.
- lx. 76. Chrysantho episc. Spoleitano. *Ind. ii.*
- lx. 62. Mauricio Augusto.
- lx. 63. Theodoro medico.
- lxvii. 65. Lomitano metropolitanus.

Liber IV. Ind. XII.

- I. 1. Constantio episcopo Mediolanensis.
- II. 2. Constantio episcopo Mediolanensis.
- III. 3. Constantio episcopo Mediolanensis.
- IV. 4. Theodelindæ regine Langobard.
- V. 5. Bonifacio episcopo Regiensi.
- VI. 6. Cypriano diacono.
- VII. 7. Geonadio patricio et exarcho Africæ.
- VIII. 10. Januario episcopo Caralitano.
- IX. 9. Januario episcopo Caralitano.
- X. 15. Universis Episcopis per Dalmatiam.
- XI. 11. Maximiano episcopo Syracusano.
- XII. 12. Maximiano episcopo Syracusano.
- XIII. 13. Clementio [vel Crementio] episcopo.
- XIV. 14. Maximiano episcopo Syracusano.
- XV. 8. Januario episcopo Caralitano.
- XVI. 16. Cypriano diacono.
- XVII. 17. Felici episcopo Sipontino.
- XVIII. 18. Mauro abbati a sancto Pateratio.
- XIX. 19. Leonii acolytho.
- XX. 20. Maximo presumptori in Salona.
- XXI. 21. Venantio episcopo Lunensi.
- XXII. 22. Constantio episcopo Mediolanensis.
- XXIII. 27. Hospitonii duci Barbaricinorum.
- XXIV. 23. Zahardæ duci Sardinie.
- XXV. 25. Nobilibus ac Possessoribus in Sardinie insula.
- XXVI. 26. Januario episcopo Caralitano.
- XXVII. 24. Januario episcopo Caralitano.
- XXVIII. 28. Candido defensori.
- XXIX. 29. Januario episcopo Caralitano.
- XXX. 50. Constantinus Augustæ.
- XXXI. 40. Theodoro medico. *Indict. xii.*
- XXXII. 64. Narsæ patricio. *Indict. xi.*
- XXXIII. 51. Anthemio subdiacono.
- XXXIV. 32. Pantaleoni praefecto Africæ.
- XXXV. 33. Victor et Columbo episc. Africæ.
- XXXVI. 34. Leonii episcopo Cataniensi.
- XXXVII. 36. Maximiano episcopo Syracusano.
- XXXVIII. 33. Theodelindæ regine.

*Ordo
restitutus. vulgatus.*

- XXXIX. 57. Constantio episcopo Mediolanensi.
- XL. 58. Marcello scholastico.
- XLI. 59. Clero, Ordini et Plebi Hortone.
- XLII. 40. Valentino abbat.
- XLIII. 41. Bonifacio magnifico Africæ.
- XLIV. 42. Maximiano episcopo Syracusano.
- XLV. 43. Fantino defensori.
- XLVI. 44. Rusticianus patricio.
- XLVII. 1. Sabiniano diac. Constantinopolitano. *Indict. I.*

Liber V. Ind. XIII.

- I. 1. Joanni episcopo Ravennæ.
- II. 2. Felici episcopo, et Cyriaco abbat.
- III. 16. Venantio episcopo Lunensi.
- IV. 17. Constantio episcopo Mediolanensi.
- V. 3. Dominico episcopo Carthaginensi.
- VI. 4. Victori episcopo Panormitanus.
- VII. 5. Venantio episcopo Iunensi.
- VIII. 6. Cypriano diacono.
- IX. 9. Petro notario in Sardinia.
- X. 10. Felici episcopo Sardica.
- XI. 11. Joanni episcopo Ravennæ.
- XII. 12. Petro episcopo Tricalitano.
- XIII. 13. Gaudentio episcopo Nolano.
- XIV. 14. Clero Ecclesiae Capuanæ.
- XV. 15. Joanni episcopo Ravennæ.
- XVI. 14. Domitiano episcopo. *Ind. VII.*
- XVII. 19. Cypriano diacono.
- XVIII. 38. Joanni episcopo Constantinopolitano.
- XIX. 39. Sabiniano diacono.
- XX. 32. Mauricio Augusto.
- XXI. 34. Constantine Augustæ.
- XXII. 47. Nobilibus Syracusaniis.
- XXIII. 23. Castorio notario.
- XXIV. 18. Romano exarcho per Italianam.
- XXV. 20. Severo episcopo Ficulno.
- XXVI. 21. Clero, Ordini, et Plebi Ravennæ.
- XXVII. 22. Cypriano diacono.
- XXVIII. 24. Castorio diacono.
- XXIX. 25. Vincomalo defensori.
- XXX. 2. Mauricio Augusto. *Indict. III.*
- XXXI. 12. Conductoribus massarum. *Ind. VII.*
- XXXII. 13. Cypriano diacono. *Ind. VII.*
- XXXIII. 26. Gaudentio episcopo Nolano.
- XXXIV. 27. Cypriano diacono.
- XXXV. 28. Cypriano diacono.
- XXXVI. 29. Severo scholastico exarchi.
- XXXVII. 30. Fortunato episcopo Neapolitano. *Indict. II.*
- XXXVIII. 30. Helius presbytero Isauræ.
- XXXIX. 37. Anastasio episcopo Antiocheno.
- XL. 31. Mauricio Augusto.
- XLI. 33. Constantine Augustæ.
- XLII. 35. Sebastiano ep. Rhiziniensi [vel Sirmensi].
- XLIII. 36. Eulogio, et Anastasio episcopis.
- XLIV. 42. Leontio episc. visitatori Ariminensi.
- XLV. 4. Andreæ scholastico. *Ind. II.*
- XLVI. 94. Basilio. *Ind. II.*
- XLVII. 95. Mastaloni. *Ind. II.*
- XLVIII. 43. Andreæ scholastico.
- XLIX. 46. Leandro episcopo Hispanensi.
- L. 48. Joanni abbat de Regio.
- LI. 49. Petro et Providentio episcopis.
- LII. 51. Joanni episcopo Corinthiorum.
- LIII. 50. Virgilii episcopo Arelatensi.
- LIV. 52. Universis Episcopis Galliarum.
- LV. 53. Childeberto Regi.
- LVI. 54. Mariniano episcopo Ravennæ.
- LVII. 55. Joanni episcopo Corinthiorum.
- LVIII. 56. Universis Episcopis per Helladiam.

Liber VI. Indict. XIV.

- I. 1. Mariniano episcopo Ravennæ.
- II. 2. Clero et Plebi Ecclesiae Ravennæ.
- III. 3. Maximo.... Salouæ.
- IV. 4. Cypriano diacono.
- V. 5. Brunichildas regiæ Francorum.
- VI. 6. Childeberto regi Francorum.
- VII. 10. Candido defensori.
- VIII. 7. Theodoro, etc., episcopis Epi.
- IX. 8. Dono episcopo Messanensi.
- X. 9. Bonifacio episcopo Regiensis.
- XI. 11. Fortunato episcopo Neapolitano.
- XII. 12. Montana et Thome.
- XIII. 13. Cypriano diacono.
- XIV. 14. Narsæ comiti.
- XV. 15. Joanni episcopo Constantinop.

*Ordo
restitutus. vulgatus.*

- xvi. 16. Mauricio Augusto.
- xvii. 17. Theocrito cognato imperatoris.
- xviii. 18. Joanni episcopo Syracusano.
- xix. 19. Dominico episcopo Africæ.
- xx. 20. Cyriano diacono.
- xxi. 21. Petro episcopo Hydruntino.
- xxii. 22. Petro episcopo Aleriensi.
- xxiii. 23. Anthemio subdiacono.
- xxiv. 24. Mariniano episcopo Ravennæ.
- xxv. 25. Maximo in Salona.
- xxvi. 26. Clero.... Salouæ.
- xxvii. 28. Presbyteris Jaderæ.
- xxviii. 27. Candido episcopo de Urbe veteri.
- xxix. 28. Mariniano episcopo Ravenna.
- xxx. 29. Secundo servo Dei.
- xxxi. 30. Marinianus coepisc..... Ravennæ.
- xxxii. 31. Fortunato episcopo Neapolitano.
- xxxiii. 32. Leoni episcopo Cataeni.
- xxxiv. 33. Castorio notario. *Ind. II.*
- xxxv. 34. Anthemio subdiacono.
- xxxvi. 35. Secundino episcopo Taurominita.
- xxxvii. 36. Columbo episcopo Numidæ.
- xxxviii. 37. Anthemio subdiacono.
- xxxix. 38. Cypriano diacono.
- xl. 39. Dono episcopo Messanensi.
- xl. 40. Rufino episcopo Vibonensi.
- xl. 41. Victori episcopo Paoromitanus.
- xl. 42. Venantio patricio.
- xliv. 43. Joanni episcopo Syracusano.
- lxv. 45. Leontio episcopo Ariminensi.
- lxvi. 46. Felici episcopo Pisauensi.
- lxvii. 47. Leoni episcopo Fanensi.
- lxviii. 49. Urbico abbat.
- lxix. 50. Palladio episcopo de Santonibus.
- l. 51. Brunichildas regiæ Francorum.
- li. 57. Fratribus in Angl. euntibus. *Ind. XIII.*
- lii. 52. Pelagio de Turnis, etc.
- liii. 53. Virgilii episcopo Arelatensi.
- lv. 54. Desiderio Viennensi, etc.
- lv. 55. Protasio episcopo de Aquis.
- lvii. 56. Stephano abbat.
- lviii. 57. Arigio patricio.
- lvii. 58. Theoderico, et Theodeherto.
- lx. 59. Brunichildas regina Francorum.
- lx. 60. Eulogio episcopo Alexandrino.
- lx. 53. Castorio notario.
- lxii. 73. Petro episcopo Hydr. *Ind. IV.*
- lxiii. 61. Gennadio patricio Africæ.
- lxiv. 62. Dominico episcopo Carthaginæ.
- lxv. 63. Mauricio Augusto.
- lxvi. 64. Athanasio presbyt. de Isauria.

Liber VII. Ind. XV.

- I. 1. Fortunato episcopo Neapolitano.
- II. 2. Columbo episcopo Numidæ.
- III. 5. Gennadio patricio Africæ.
- IV. 4. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
- V. 5. Cyriaco episcopo Constantinop.
- VI. 6. Mauricio Augusto.
- VII. 7. Petro, Domitiano, etc.
- VIII. 8. Stephano episcopo.
- IX. 9. Joanni episcopo Syracusano.
- X. 10. Agnello abbat de Arimino.
- XI. 11. Rufino episcopo Ephesi.
- XII. 12. Respectæ abbatissæ.
- XIII. 13. Fortunato episcopo Fanensi.
- XIV. 14. Constantio episcopo Mediolanensi.
- XV. 15. Georgio presbytero..... Constantinopoli.
- XVI. 16. Agnello episcopo Terracinensi.
- XVII. 17. Sibiniano episcopo Jaderino.
- XVIII. 18. Martino diacono.
- XIX. 50. Mariniano arch. Ravennæ. *Ind. II.*
- xx. 31. Clero et Plebi Arimini. *Ind. II.*
- xxi. 52. Sebastianus episcopo. *Ind. II.*
- xxii. 19. Cypriano diacono.
- xxiii. 20. Fortunato episcopo, et Anthemio.
- xxiv. 21. Candido presbytero per Gallias.
- xxv. 22. Gregorius cubiculariæ Augustæ.
- xxvi. 23. Theocritæ patriciæ.
- xxvii. 24. Anastasio episcopo Antiocheno.
- xxviii. 25. Theodo medico Constantinopolitano.
- xxix. 26. Andreæ scholastico.
- xxx. 27. Narsæ religioso.
- xxxi. 28. Cyriaco episcopo Constantinopolitano.
- xxxi. 29. Anastasio presbytero Isauræ.
- xxxiii. 30. Mauricio Augusto.

<i>Ordo restitutus.</i>	<i>Ordo ante vulgatus.</i>	<i>Ordo restitutus.</i>	<i>Ordo ante vulgatus.</i>
xxiv.	31. Eulogio episcopo Alexandrino, et <i>Anastasio</i> episcopo Antiocheno.	34. Constantio episcopo Mediolanensi.	
xxxv.	32. Dominico episcopo Carthaginensi.	35. Fortunato episcopo Neapolitano.	
xxxvi.	33. Dynamio, et Aurelius. ¹	36. Chrysanto episcopo Spoleto.	
xxxvii.	34. Dominicus uxori Joannis.	37. Anthemio subdiacono.	
xxxviii.	35. Dono episcopo Messanensi.	38. Romano defensori.	
xxxix.	36. Joanni episcopo Syracusano.	40. Romano defensori.	
xl.	37. Eulogio episcopo Alexandrino.	41. Julianus scriboni. <i>Ind. vi.</i>	
xl.	38. Cypriano rectori per Siciliam.	42. Agilulpho regi Langobardorum.	
xl.	39. Mariniano episcopo Ravennæ.	43. Felici in Sicilia.	
xl.	40. Mariniano episcopo Ravennæ.	44. Joanni episcopo Syracusano.	
xl.	41. Cypriano discōno per Siciliam.	45. Sergio defensori.	
xl.	72. Claudio abbati. <i>Ind. iv.</i>	46. Savino diacono.	
		47. Paulino episcopo Taurensi.	
I.	2. Petro episcopo Corsice.	48. Anastasio episcopo Antiocheno.	
II.	3. Anastasio episcopo Antiocheno.	49. Anthemio subdiacono. <i>Ind. vi.</i>	
III.	4. Dono episcopo Messanensi.	50. Anthemio subdiacono. <i>Ind. vi.</i>	
IV.	6. Venantio episcopo Lunensi.	51. Secundino servo Dei.	
V.	11. Eusebio Thessalonicensi, etc.	52. Constantio episcopo Mediolanensi.	
VI.	7. Amos episcopo Jerosolymitano.	53. Anatolio diacono Constantinopolitano.	
VII.	8. Leoni episcopo Cataniensi.	54. Fantino defensori Panormitanus.	
VIII.	9. Vitaliano episcopo Sipontino.	60. Fantino defensori.	
IX.	10. Sergio defensori.	61. Prajectæ illustri.	
X.	12. Sabiniano episcopo Jadertino.	62. Martino scholasticus.	
XI.	13. Caudido abbat.	63. Joanni episcopo Syracusano.	
XII.	14. Adeodato et Maurentio episcopis Africæ.	59. Romano defensori, etc.	
XIII.	16. Columbo episcopo Numidie.	Epist. Recharedi regis, ad S. Gregorius (Inter Epistolas Gregorianas hactenus edita).	
XIV.	17. Bonifacio primo defensori.	47. Romano defensori. <i>Ind. v.</i>	
XV.	18. Mariniano episcopo Ravennati.	63. Joanni episcopo Syracusano.	
XVI.	19. Mariniano episcopo Ravennati.	66. Vitali defensori Sardinie.	
XVII.	23. Maurentio magist. militum. <i>Ind. vi.</i>	67. Januario episcopo Caralitano.	
XVIII.	20. Agnello episcopo Terracinensis.	68. Anatolio diacono Constantinop.	
XIX.	20. Maurentio magistro militum. <i>Ind. v.</i>	69. Constantio episc. Mediolanensi.	
XX.	21. Mariniano episcopo Ravennæ.	70. Eusebio Thessalonicensi, etc.	
XXI.	22. Joanni episcopo Syracusano.	71. Maurentio magistro militum.	
XXII.	23. Rusticianæ patricie.	72. Passivo episcopo Firmano.	
XXIII.	24. Fantino defensori.	73. Chrysanto episcopo Spoleto.	
XXIV.	25. Sabiniano episcopo Jadertino.	74. Constantio episcopo Narniensi.	
XXV.	26. Victori episcopo Panormitano.	75. Maurentio magistro militum.	
XXVI.	27. Joanni episcopo Syracusano.	78. Doneello erogato <i>i.</i>	
XXVII.	28. Joanni episcopo Syracusano.	79. Fortunato episcopo Neapolitano.	
XXVIII.	15. Victori, et Columbo episc. Africæ.	26. Clero, Ordini, et Plebi Miseni.	
XXIX.	29. Eulogio episcopo Alexandrino.	55. Anthemio subdiacono.	
XXX.	30. Eulogio episcopo Alexandrino.	70. Eulogio patriarchæ Alexandrino.	
XXXI.	31. Secundino episcopo Taurinensis.	80. Mariniano episcopo Ravennæ.	
XXXII.	15. Scholasticus defensori. <i>Ind. iv.</i>	81. Castorio notario.	
XXXIII.	32. Dominico episcopo Carthaginensi.	82. Maximo episcopo Salonitano.	
XXXIV.	33. Joanni episcopo Squillacino.	83. Anatolio diacono Constantinopolit.	
XXXV.	34. Leontio exconsuli.	84. Fantino defensori Panormitan.	
		86. Benenato episcopo Tyndaritano.	
I.		87. Fortunato episcopo Neapolitano.	
II.		88. Gaudioso episcopo Eugubino.	
III.		89. Clero, Ordini et Plebi Tadinati.	
IV.		90. Severo episcopo Anconitano.	
V.		91. Clero, Ordini et Plebi Æsina civit.	
VI.		92. Fortunato episcopo Neapolitano.	
VII.		93. Victori episcopo Panormitan.	
VIII.		96. Gulfari magistro militum.	
IX.		97. Romano defensori.	
X.		98. Callinico exarcho Italiae.	
XI.		99. Mariniano episcopo Ravennæ.	
XII.		100. Habitatoribus Capreae insulae.	
XIII.		103. Theodoro curatori Ravennæ.	
XIV.		104. Occiliano tribuno Hydrunt.	
XV.		105. Sabiniano episcopo Callipolitano.	
XVI.		106. Sergio defensori.	
XVII.		107. Sergio defensori.	
XVIII.		108. Fortunato episcopo Neapolitano.	
XIX.		109. Fortunato episcopo Neapolitano.	
C.		110. Sereno episcopo Massiliensi.	
CI.		111. Syagrio episc. Galliarum.	
CI.		112. Arigio episcopo.	
CI.		113. Syagrio episcopo Augustodun.	
CI.		114. Brunichilda regine.	
CI.		115. Theoderico et Theodeberto.	
CI.		116. Virgilio episcopo Arelatense.	
CI.		117. Desiderio episcopo Galliarum.	
CI.		118. Syagrio episcopo Augustodunensis.	
CI.		119. Virgilio et Syagrio episopis.	
CI.		120. Syagrio episcopo Augustodunensis.	
CI.		121. Theoderico et Theodeberto reg. Franc.	
CI.		122. Brunichilda regine.	
CI.		123. Vantilono et Arigio.	

- do Ordo ante
stibutus. vulgaris.*
- IX. 124. Asclepiodoto patricio in Gallis.
X. 125. Claudio in Hispaniis.
XI. 126. Leandro episcopo Hispanensi.
XII. 127. Recharredo regi Visigothorum.
XIII. 128. Venantio patricio et Italice.
XIV. 129. Donello erogatori.
XV. 130. Maximo episcopo Salonitano.
XVI. 131. Constantio episcopo Mediolanensi.
XVII. S. Columbarii abbas ad S. *Gregorium*
(Nonum edita inter Epistolas Grego-
rianas).
- Liber X. Ind. III.*
1. Romano defensori Sicilie.
 3. Fortunato episcopo Neapolitano.
 4. Fantino defensori Panormitanus.
 5. Sabino subdiacono Regionario.
 6. Sabino subdiacono.
 7. Theodoro curatori.
 8. Mariniano episcopo Ravennæ.
 9. Mariniano episcopo.
 10. Joanni episcopo Syracusano.
 11. Romano defensori.
 12. Gudiscalco duci Campanie.
 13. Fortunato episcopo Neapolitano.
 14. Romano defensori.
 15. Fantino defensori Panormitanus.
 16. Clementinæ patricie.
 17. Plebi. . . Taurian. *Ind. vi.*
 18. Venerio episcopo. *Ind. vi.*
 17. Clementinæ patricie.
 18. Anthemio subdiacono.
 19. Anthemio subdiacono.
 20. Joanni praeposito.
 21. Leonii episcopo Catanensi.
 22. Hadriano notario.
 23. Fortunato episcopo Neapolitano.
 24. Fortunato episcopo Neapolitano.
 27. Fortunato episcopo Neapolitano.
 28. Zittani, etc.
 29. Fantino defensori.
 30. Constantio episcopo Mediolanensi.
 9. Castorius notario. *Ind. v.*
 31. Libertino exprætori.
 32. Secundino episc. Taurominitano.
 33. Secundino episcopo.
 34. Ecclesio episcopo Clusino.
 35. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
 36. Maximo episcopo Salonitano.
 37. Innocentio Africæ præfector.
 38. Januario episcopo Caralitano.
 42. Eulogio patriarchæ Alexandrino.
 25. Fortunato episcopo Neapolitano.
 26. Anthemio subdiacono.
 6. Eusebio Arch. Thessal. *Ind. u.*
 43. Venantio episcopo Lunensi.
 44. Venantio episcopo Lunensi.
 46. Ecclesio episcopo Clusino.
 47. Joanni episcopo Syracusano.
 48. Joanni episcopo Syracusano.
 49. Leontio exconsuli.
 53. Adeodato illustri. *Ind. ii.*
 50. Domitiano episcopo Metropolitano.
 51. Leontio exconsuli.
 52. Amantino domestico.
 53. Romano defensori.
 54. Dono episcopo Messanensi.
 55. Leontio exconsuli.
 56. Amantino domestico.
 57. Secundino et Joanni episcopis.
 58. Bonifacio episcopo regiensis.
 59. Joanni, et Fortunato episcopis.
 60. Azimarcho scriboni.
 59. Adeodato abbati Neapolitano.
 40. Clero et Nobilibus Neapolitanis.
 41. Dominico episcopo Carthaginensi.
 61. Romano defensori.
 62. Adeodato illustri feminæ.
 63. Décio episcopo Lilybætano.
 64. Hadriano notario.
 14. Opportuno de Aprutio. *Ind. v.*
- Liber XI. Ind. IV.*
16. Joanni abbati. *Ind. vii.*
 45. Palladio de Monte-Sina. *Ind. iii.*
 21. Pantaleoni notario.

- Ordo Ordo ante
restibutus. vulgaris.*
- IV. 65. Mediolanensibus. *Ind. m.*
 - V. 1. Innocentio Africæ prefecto.
 - VI. 2. Mariniano episcopo Ravennæ.
 - VII. 3. Anatolio diacono Constantinopolitano.
 - VIII. 4. Theodoro prætori Sicilie.
 - IX. 5. Leonii episcopo Catanensi.
 - X. 6. Talitano.
 - XI. 7. Romano defensori.
 - XII. 8. Cononi abbati Lirinensi.
 - XIII. 9. Sereno episcopo Massiliensi.
 - XIV. 17. Asclepiodoto patricio. *Ind. vii.*
 - XV. 62. Arigio episcopo.
 - XVI. 10. Mediolanensibus.
 - XVII. 11. Anthemio subdiacono Campanie.
 - XVIII. 12. Anthemio.
 - XIX. 13. Anthemio.
 - XX. 14. Scholastico defensori.
 - XXI. 16. Romano defensori.
 - XXII. 17. Spesindeo præsidi Sardinie.
 - XXIII. 18. Vitali defensori Sardinie.
 - XXIV. 19. Joanni tribuno Sipontino.
 - XXV. 20. Januario episcopo Caralitano.
 - XXVI. 23. Joanni subdiacono Ravennæ.
 - XXVII. 24. Joanni religioso.
 - XXVIII. 38. Augustino episcopo Anglorum.
 - XXIX. 39. Bertha regina Anglorum.
 - XXX. 25. Venantio exmonacho patricio.
 - XXXI. 26. Paschasio episcopo Neapolitano.
 - XXXII. 27. Mariniano episcopo Ravennæ.
 - XXXIII. 28. Mariniano episcopo Ravennæ.
 - XXXIV. 29. Paschasio episcopo Neapolitano.
 - XXXV. 30. Barbaræ et Antoninæ.
 - XXXVI. 31. Joanni episcopo Syracusano.
 - XXXVII. 32. Romano defensori Sicilie.
 - XXXVIII. 33. Vito defensori.
 - XXXIX. 34. Romano defensori.
 - XL. 34. Mariniano episc. Ravennæ. *Ind. vi.*
 - XLI. 35. Romano defensori.
 - XLII. 36. Joanni episcopo Syracusano.
 - XLIII. 37. Joanni episcopo Syracusano.
 - XLIV. 38. Rusticianæ patricie.
 - XLV. 39. Theoctista patricie.
 - XLVI. 40. Isacio episcopo Jerosolymitano.
 - XLVII. 41. Anatolio diacono Constantinopol.
 - XLVIII. 42. Urbico abbati.
 - XLIX. 43. Urbico abbati.
 - L. 44. Hadriano notario Panormitanus.
 - LI. 45. Universis Episcopis Sicilie.
 - LII. 46. Dono episcopo Messanensi.
 - LIII. 47. Hadriano notario.
 - LIV. 48. Desiderio episcopo Gallie.
 - LV. 49. Virgilio episcopo Arelatensi.
 - LVI. 50. Etherio episcopo Gallie.
 - LVII. 51. Arigio episcopo Gallie.
 - LVIII. 52. Menna Telona, Sereno, etc.
 - LIX. 53. Theoderico regi Francorum.
 - LX. 54. Theodeberto regi Francorum.
 - LXI. 55. Clothario regi Francorum.
 - LXII. 56. Brunichilda regina Francorum.
 - LXIII. 57. Brunichilda regina Francorum.
 - LXIV. 51. Agapito abbati.
 - LXV. 58. Mariniano abbati.
 - LXVI. 59. Eusebio episcopo Thessalonicensi.
 - LXVII. 60. Edilberto regi Anglorum.
 - LXVIII. 61. Quirico episcopo, et cæteris episcopis in His-
beria catholici.
 - LXIX. 63. Virgilio episcopo Arelatensi.
 - LXX. 64. Brunichilda reginæ.
 - LXXI. 65. Candido defensori.
 - LXXII. 66. Anthemio subdiacono.
 - LXXIII. 67. Agapito abbati.
 - LXXIV. 68. Mariniano abbati.
 - LXXV. 69. Aurelio ex Francis.
 - LXXVI. 71. Mellito abbati.
 - LXXVII. 74. Bonifacio defensori Corsicæ.
 - LXXVIII. 75. Barbaræ et Antoninæ.
- Liber XII. Indict. V.*
1. Dominico episcopo Carthaginensi.
 2. Anthemio subdiacono.
 3. Anthemio subdiacono.
 4. Fantino defensori.
 5. Mariniano episcopo Ravennæ.
 6. Theodoro curatori.
 7. Sabinellæ, Columba, etc.
 8. Columbo episcopo Numidie.

Ordo	Ordo ante restitutus. vulgaris.
IX.	10. Anthemio subdiacono.
X.	11. Fantino defensori.
XI.	12. Passivo episcopo Firmano.
XII.	13. Passivo episcopo Firmano.
XIII.	15. Fantino defensori.
XIV.	17. Azimarcho scriboui.
XV.	16. Romano defensori.
XVI.	18. Azimarcho scriboui.
XVII.	19. Maurilius exprefecto.
XVIII.	21. Eupatetio duci Sardinie.
XIX.	23. Maurentio magistro militum.
XX.	24. Maurentio.
XXI.	25. Arogī duci.
XXII.	26. Gregorio exprefecto.
XXIII.	27. Stephano episcopo.
XXIV.	22. Joanni subdiacono Ravennæ.
XXV.	28. Romano defensori.
XXVI.	29. Maurentio magistro militum.
XXVII.	50. Quertino exprefecto.
XXVIII.	32. Columbo episcopo Numidie.
XXIX.	33. Victori primati Numidie.
XXX.	35. Constantio episcopo Scorditanus.
XXXI.	34. Joanni episcopo primæ Justinianæ.
XXXII.	36. Universis Episc. concilii Byzaceni.
XXXIII.	37. Firmino episcopo Istriæ.
XXXIV.	38. Ciridano.
XXXV.	39. Desiderio episcopo in Galliis.
XXXVI.	40. Bonito defensori.
XXXVII.	41. Anthemio et Savino subdiaconis.
XXXVIII.	42. Deudedit episcopo Mediolanensi.
XXXIX.	43. Fantino defensori.
XL.	45. Venantio patricio Panormitanus.
XLI.	46. Pantaleoni notario.
XLII.	48. Romano defensori.
XLIII.	49. Joanni episcopo Syracusano.
XLIV.	50. Anthemio subdiacono.
XLV.	51. Eugenio diacono.
XLVI.	52. Felici episcopo Portuensi.
XLVII.	53. Venantio episcopo Perusino.
XLVIII.	54. Lucido episcopo Leontino.
XLIX.	29. Romano defensori. <i>Indict. vii.</i>
L.	55. Eulogio patriarchæ Alexandrinus.

Liber XIV. Indict. VI.

I.	3. Romanis civibus.
II.	4. Adeodato abbati Neapolitano.
III.	5. Adeodato servo Dei.
IV.	6. Januario episcopo Caralitano.
V.	7. Etherio episcopo.
VI.	8. Brunichildus reginæ.
VII.	9. Theoderico regi.
VIII.	10. Senatori presbytero et abbati.
IX.	11. Talassia abbatissæ.
X.	12. Luponi presbytero et abbati.
XI.	13. Maximo episcopo Salonitano.

Epistolas LXIII propriis inductionibus reddidimus; in intra propriam inductionem e suis locis motas ad illa recauimus.

In summa epistola cxxv antiquo, unde exciderant, ordini restituta. Quinque autem epistolis nondum in Registro edita illud auximus.

Ordo	Ordo ante restitutus. vulgaris.
XII.	13. Paschasio episcopo Neapolitano.
XIII.	16. Barbaro episcopo Beneventano.
XIV.	19. Clero, Ordini et Piebi Panormitanus.
XV.	14. Venantio patricio Panormitanus.
XVI.	20. Passivo episcopo Firmano.
XVII.	21. Joanni subdiacono Ravennæ.
XVIII.	22. Leoni, Secundino, etc., episc. Siciliae.
XIX.	23. Julianus.
XX.	24. Honorio episcopo Tarentino.
XXI.	25. Paschali et Consolantius.
XXII.	26. Rusticianus patricius.
XXIII.	27. Bonifacio notario Corsicæ.
XXIV.	29. Savino subdiacono regionario.
XXV.	30. Savino subdiacono.
XXVI.	31. Anthemio subdiacono.
XXVII.	33. Anthemio.
XXVIII.	36. Joanni episcopo Syracusano.
XXIX.	28. Philippo presbytero.
XXX.	37. Deudedit episcopo Mediolanensis.
XXXI.	38. Phocas Augusto.
XXXII.	39. Eusebius patricius.
XXXIII.	40. Zmaragdo patricio exarcho.
XXXIV.	41. Pantaleoni notario.
XXXV.	42. Catulo et Romano.
XXXVI.	43. Chrysantho episcopo Spoleto.
XXXVII.	44. Joanni episcopo Panormitanus.
XXXVIII.	45. Phocas Augusto.
XXXIX.	46. Leonitus Augustus.
XL.	47. Cyriaco patrarchæ Constantinop.
XLI.	48. Eulogio patriarchæ Alexandrinus.
XLII.	49. Eulogio patriarchæ Alexandrinus.
XLIII.	50. Joanni episcopo Panormitanus.
XLIV.	51. Joanni Panormitanus.
XLV.	52, 53 et 56. Joanni defensori.
XLVI.	54. Joanni defensori.
XLVII.	57. Theodoro curatori.

Liber XIV.

I.	58. Paulus scholastico Siciliæ. <i>Ind. vi.</i>
II.	59. Vitali defensori.
III.	60. Joanni episcopo Panormitanus.
IV.	61. Fantino defensori Panormitanus.
V.	62. Joanni episcopo Panormitanus.
VI.	1. Mariniano episc. Ravenæ. <i>Ind. vi.</i>
VII.	2. Alcysoni episcopo Corcyra.
VIII.	3. Bonifacio defensori.
IX.	4. Joanni episcopo Panormitanus.
X.	5. Guduino duci Neapolitano.
XI.	6. Joanni episcopo.
XII.	7. Theodelindus reginæ.
XIII.	8. Alcysoni episcopo Corcyra.
XIV.	9. Felici subdiacono.
XV.	28. Anthemio subdiacono.
XVI.	<i>Felicitis Messanensis episc. ad S. Gregorium [Hactenus inedita].</i>
XVII.	32. Felici episcopo Messanensi.

APPENDIX AD EPISTOLAS S. GREGORII.

- I. Symbolum fidel.
- II. De Laurenti archidiacon depositione. *Olim initio lib. ii epist. ind. x.*
- III. Charta de Litania majore. *Olim initio lib. ii epist. ind. x.*
- IV. Privilegium San-Medardense. *Al. epist. ultima lib. xi, ind. viii.*
- V. Decreta sancti Gregorii papæ. *Al. epist. 44 lib. iv, indict. xiii.*
- VI. Alia sancti Gregorii decretal. *Al. ad calcem lib. xii, indict. vii.*
- VII. Concil. Rom. iii, in quo privilegium monachis con-
- cessum. *Al. lib. vii, indict. i, epist. 18, fere integra.*
- Concil. Rom. iv.
- VIII. De causa Maximi. *Al. in exordio lib. vi, ind. i.*
- IX. Testandi facultas Probo abbati concessa. *Al. epist. ii lib. ix, indict. iv.*
- X. Promissio cuiusdam episcopi heresim ejuravit. *Al. ep. 31 lib. x, indict. v.*
- XI. Exemplum concessionis pallii. *Al. epist. 36 ejusdem libri.*
- XII. De Phoca corouato. *Al. epist. 4 libri xi, ind. vi.*
- XIII. Fragmenta epistolarum quas Gratianus sancto Gregorio tribuit.

CATALOGUS EORUM

Ad Quos scripsit S. Gregorius, et Qui ad eundem scripserunt.

Numeri respondentis qui in *textu crassioribus* notis representati reperiuntur.

- Adeodatus illustri, 1077, 1088.
Adeodato abbati Neapol., 1085, 1215.
Adeodato episcopo, primati provincie Numidiae, 630, 903.
Adeodato servo Del., 1216.
Adiliberto regi Anglorum. *Vide* Edilbertho.
Agapito abbati, 1172.
Agathoni episcopo, 932.
Agilio episcopo, 1144.
Aglulpho regi Langobardorum, 759.
Agnellus, 1183.
Agnello abbati Ariminensi, 836.
Agnello episc. Terracinensi, 497, 633, 863, 908, 947.
Albanensibus, 635.
Albino episcopo Formiensi, 947.
Alysson episc. Eniri, 796; Corcyrae, 1264, 1271.
Alexandro praetori Siciliae, 1096.
Amandino domestico, 1081, 1083.
Amos episcopo Jerosolymitano, 899.
Anastasio episcopo Antiocheno, 494, 507, 516, 784, 707,
5, 883, 894.
Anastazio episcopo Antiocheno juniori, 962.
Anastasio archiepiscopo Corinthi, 517.
Anastasio presbyteru, 879.
Anatolio diacono Constantinopolitano, 973, 982, 992,
36, 1135.
Andreas episcopo Nicopolitano, 898, 983.
Andrea episcopo Tarentino, 636.
Andreas et Theotista. *Vide* Theotistae.
Andreas illustri, 319.
Andreas scholasticus, 775, 776, 875, 952.
Anthemius subdiacono, 506, 528, 530, 544, 547, 549, 553,
1, 714, 808, 820, 822, 867, 950, 951, 955, 964, 989,
53, 1072, 1084, 1103, 1104, 1171, 1182, 1186, 1206,
10, 1235, 1236, 1274.
Antonina et Barbarae, 1118, 1178.
Antonino subdiacono, 583, 632, 639.
Antonio subdiacono, 949.
Aregio seu Arigio patricio Galliae, 833, 1024.
Aregio episcopo, 1011, 1102, 1142.
Arminensis, 549, 641, 865.
Aristobolo exprefecto et Antigrapho, 519.
Arogi duci, 1195.
Ariscino duci, 549.
Asclepiadoto patricio in Galliis, 1025, 1102.
Athanasius presbytero de Isauria, 812.
Augustino episcopo Anglorum, 1109, 1150, 1163.
Aureliae, 883, 1173.
Ausiniensibus, 996.
Azimardo scrivoni, 1083, 1189, 1190.
Faustus episcopo Formiensi, 495, 497.
Balbino episcopo Rosellano, 500.
Barbarae et Antoninae, 1118, 1178.
Barbaro episcopo Beneventano, 1227.
Basilio, 775.
Benenato episcopo, visitatori Cumanae Ecclesiae, 587,
1; episcopo Tundaritano, 994; notario, 642.
Bertharius Anglorum regis, 1112.
Bonae abbatissae, 630.
Bonifacio viro magnifico Africæ, 722.
Bonifacio episcopo Regiensi, 626, 633, 684, 798, 1084.
Bonifacio defensori, 905, 976, 1177; notario Corsicae,
4; diacono, 1266.
Bonito defensori, 1206.
Brunichilde regina Francorum, 794, 838, 833, 936,
4, 1024, 1148, 1149, 1170, 1218.
Butinico exarcho, 933, 998.
Candido abbatis monast. S. Andreas ad clivum Scauri,
1.
Candido defensori, 707.
Candido episcopo de Urbe veteri, 573, 814.
Candido presbytero, 798, 868, 1171.
Capitulare legum imperialium, 1254.
Capreæ insula habitatoribus, 1000.
Ipuanis, 738.
Castor diacono, 735.
Castor episcopo Ariminensi, 576, 602, 603.
Castor notario, 733, 819, 837, 991, 1061.
Castor, 638.
Catalo, Romano, et Vintharith, 1242.
Hildebertho regi Francorum, 785, 793.
- Cibryanto episcopo Spoletoano, 674, 942, 954, 986, 1243.
Ciridano, 945, 1204.
Claudio abbati, 802.
Claudio in Hispaniis, 1026.
Clementina patricie, 498, 1031, 1052.
Clementio episcopo et primati Byzaceno, 693.
Clothario regi Francorum, 1147.
Colonis patrimonii Syracusani, 944.
Columba, 1183.
S. Columbani ad sanctum Gregorium, 1056.
Columbo episcopo Numidiae, 611, 638, 715, 821, 843,
904, 915, 1186, 1198.
Conductoribus massarum per Galliam, 758.
Cononi abbati Lirinensi, 1098.
Consentinus, 1052.
Consolantia, 1232.
Constantius Augustæ, 708, 730, 769.
Constantino episcopo Narciensi, 987.
Constantio episcopo Mediolanensi, 681, 682, 683, 700,
719, 729, 860, 898, 953, 972, 985, 994, 1034, 1060.
Constantio episcopo Scodritano, 1201.
Corsicanus, 563.
Crotonebensis, 601.
Cypriano diacono, 670, 685, 695, 733, 740, 753, 759,
760, 781, 801, 807, 825, 846, 889, 891.
Cyriaco episcopo Constantinopolitano, 847, 851, 878,
1246.
Cyriaco abbati, 727.
Datiano episcopo Metropolitano, 740.
Decio episcopo Lilybetano, 1089.
Decreta sancti Gregorii, *in Appendice*, 1288.
Defensoribus ecclesiastici patrimonii, 978.
Demetiano, 638.
Demetriano et Valeriano clericis Firmanis, 943.
Demetrio episcopo Epiri, 796.
Demetrio episcopo Neapolitano, 500.
Desiderio episcopo Vieunensi, 831, 1006, 1019, 1139,
1203.
Deusdedit episcopo Mediolanensi, 1206, 1258.
Dometio abbati, 949.
Dominicus uxori Joannis, 886.
Dominico episcopo Carthaginensi, 609, 731, 808, 839,
884, 920, 1087, 1181.
Dominico episcopo Centumcellensi, 499.
Domitiano episcopo, 833.
Domitiano metropolitanus, 678, 1077.
Donello erogatori, 988, 1032.
Domo episcopo Measanensi, 798, 823, 886, 896, 1083,
1139, 1250.
Dynatio patricio Galliarum, 647, 885.
Ecclesio episcopo Clusino, 1063, 1075.
Egilberto Anglorum regi, 1164.
Epidio episcopo, 833.
Universis Episcopis, de causa trium Capitulorum, 614.
Episcopis concilii Byzacii, 1202.
Episcopis diversarum regionum et provinciarum: Co-
rinthis, 631; Dalmatia, 582, 689; Epiri, 796; Gallia, 783,
1144; Helladiæ, 789; Hiberia, 1166; Illyrici, 540, 583;
Italiæ, 502; Numidiae, 581; Sardinia, 952; Siciliæ, 483,
536, 898, 1158, 1230.
Etherio vel Etherio episcopo Galliae, 1006, 1141, 1217.
Eugenio diacono, 1210.
Eugenio notario, 976.
Eulogio episcopo Alexandr., 507, 770, 836, 882, 887,
916, 917, 990, 1064, 1068, 1212, 1246, 1247.
Eupatori duci Sardiniae, 1191.
Eusebio abbati, 519.
Eusebio episcopo Thessal., 898, 983, 1072, 1173.
Eusebius patricie, 1239.
Eutychio episcopo Tyndaritano, 672.
Fantino defensori, 725, 912, 975, 974, 976, 993, 1043,
1050, 1059, 1183, 1187, 1188, 1207, 1262.
Faustino defensori. *Vide* Fantino.
Fausto, 951.
Felici in Sicilia, 942, 959.
Felici episcopo de Acropoli, 605; Messanensi, 528, 555,
571.
Felicitis Messanensis episcopi ad sanctum Gregorium,
1274.
Eidem Felici, 1276.

- Felici Pisaurensi, 826.
 Felici Portuensi, 947, 1210.
 Felici Sardice, 735.
 Felici Sipontino, 546, 654, 655, 696.
 Felici episcopo, 727.
 Felici subdiacono, 976, 1275.
 Firmino episcopo Histriæ, 1205.
 Fortunato episcopo Fanensi, 839.
 Fortunato episcopo Neapolitano, 67¹, 673, 763, 799,
 818, 845, 867, 947, 953, 994, 997, 1005, 1043, 1049, 1056,
 1057, 1058, 1071, 1084.
 Fragmenta Epistolarum, in Appendix, 1302.
 Fragmenta de Laurentii depositione, in Appendix, 1285.
 Fragmenta de Litaniis, 1284.
 Fragmenta de Phoca coronato, 1501.
 Fratibus in Angliam euntibus, 829.
 Galliæ. *Vide Agnellæ.*
 Gaudentio episcopo Nolano, 737, 760.
 Gaudioso episcopo Eugubino, 995.
 Gaudioso magistro militum Africæ, 560.
 Gennadio patricio et exarcho Africæ, 550, 558, 559, 568,
 686, 858, 846.
 Georgio presbytero Ecclesiæ Constantinopolitanæ, 861;
 praefecto Italiae. *Vide Gregorio.*
 Gesta synodi habite a beato Gregorio **Rome, 1288.**
 Glorioso episcopo Ostiensi, 947.
 Gratioso episcopo Numentano, 638.
 Gratioso subdiacono, 636.
 Gregoria cubiculariæ Augustæ, 868.
 Gregorio episcopo Antiocheno, 507.
 Gregorio exprefecto, 1193.
 Gregorio præposito Italiæ, 306.
 Guidascalco duci Campaniæ, 1048.
 Guduino duci Neapolitano, 1268.
 Gulfari magistro militum, 998.
 Hadriano notario Siciliæ, 976, 1033, 1137, 1139.
 Helia presbytero et abbatis provinciæ Isauriæ, 763.
 Hilario monacho Africæ, 366; notario, 1089.
 Honorato archidiacono Salonitano, 504, 646.
 Honorato diacono, 543.
 Honorato subdiacono, 619.
 Honorio episcopo Tarentino, 1232.
 Hortensibus, 721.
 Hospitonu duci Harbaricinorum, 701.
 Importuno episcopo Attellano, 577.
 Innocentio episcopo, 952.
 Innocentio Africæ præfecto, 1067, 1095.
 Isacio episcopo Jerosolymitanus, 1155.
 Italicae patricie, 671, 1031.
 Jaderinis, 813.
 Januario episcopo Caralitano, 551, 552, 566, 613, 687,
 685, 703, 705, 706, 898, 920, 926, 927, 929, 931, 981,
 1068, 1107, 1216.
 Joibino Illirici præfecto, 584.
 Joanni abbati, 625.
 Joanni abbati de Regio, 778.
 Joanni abbati de monte Sina, 1091.
 Joanni episcopo Callipolitano, 657.
 Joanni episcopo Constantinopolitano, 489, 507, 662, 741,
 805.
 Joanni episcopo Corinthiorum, 776, 787, 898, 983.
 Joanni Cretensi, 818, 983.
 Joanni episcopo Jerosolymitanus, 507.
 Joanni primæ Justinianæ, 585, 627, 898, 983, 1201.
 Joanni episcopo Larissæ, 628, 898, 983.
 Joanni episcopo Panormitanus, 1243, 1248, 1249, 1262,
 1263, 1268.
 Joanni Ravennati, 527, 598, 602, 607, 665, 727, 736,
 738.
Joannis Ravennatis Epistola ad sanctum Gregorium, 668.
 Joanni Squillatino vel Scillatino, 599, 600, 621.
 Joanni Surrentino, 547, 947, 1084.
 Joanni Syracusano, 806, 825, 836, 887, 910, 915, 959,
 941, 946, 958, 975, 979, 1047, 1075, 1076, 1083, 1118,
 1122, 1209, 1230, 1237.
 Joanni Velitrano, 578, 614.
 Joanni visitatori Ecclesiæ Nepesinæ, 588.
 Joanni de Urbe veteri, 498.
 Joanni episcopo, 1268.
 Joanni præposito Italiæ, 1054.
 Joanni religioso, 1109.
 Joanni subdiacono, 645, 1108, 1104, 1230.
 Joanni et omnibus Crotone. *Vide Crotonebus.*
 Joanni exconsuli, 520.
 Joanni tribuno Sipontino, 1106.
 Joanni defensori, 1250, 1252, 1256.
- * Non videtur alijs a patricio ad quem epistola 6, lib. i.
- Juliano scriboni, 937.
 Juliano, 1251.
 Justino prætori Siciliæ, 487, 596.
 Laurentio episcopo Mediolanensi, 565.
 Leandro episcopo Hispanensi, 531, 777, 1026.
 Leoni episcopo Cataniensi, 716, 818, 899, 1055, 1097,
 1250.
 Leoni episcopo in Corsica, 562; Fanensi, 826.
 Leoni Acolytho, 698.
 Leotius Augustæ, 1245.
 Leonius Urbini, 641, 774.
 Eidem postea facio episcopo Ariminensi, 825.
 Leonius exconsuli, 923, 1076, 1078, 1085.
 Libertino episcopo, 932; Siciliæ præfecto, 651, 945;
 Exprætori, 1061.
Liciniani Epistola ad sanctum Gregorium, 620.
 Licinio episcopo, 1144.
 Lucido episcopo Leontino, 1211, 1230.
 Lucillo episcopo de Melita, 605.
 Luminosus abbas monast. S. Thomæ de Arimino, 604.
 Lupo episcopo Cabilonensi, 1144.
 Luponi presbytero et abbati, 1223.
 Magno presbytero, 642.
 Malchus episcopo Dalmatiensi, 527.
 Marcello scholasticus, 720. Proconsuli Dalmatiæ, 929.
 Marcisno episcopo Locrensi, 962.
 Mariniano abbati, 642, 1173.
 Mariniano episcopo Ravennæ, 787, 791, 809, 815, 817,
 863, 889, 890, 898, 905, 907, 909, 954, 991, 1000, 1013,
 1046, 1096, 1115, 1116, 1121, 1184, 1264; Ep. Turris,
 952.
 Martino diacono et abbati, 864.
 Martino episcopo in Corsica, 583.
 Martino scholasticus, 975.
 Mastaloni, 776.
 Maurentio episcopo, 903.
Maurentio magistro militum, 906, 909, 985, 987, 1092,
 1197.
 Mauricio Augusto, 675, 747, 757, 763, 804, 841, 852, 889.
 Maurilio magistro militum, 590, 591.
 Maurilioni exprefecto, 1191.
 Mauro abbati a sancto Pancratio, 606.
 Maximiano Syracusano, 575, 579, 587, 597, 633, 651,
 665, 690, 692, 694, 717, 725.
 Maximo presumptori in Salona, 698, 798, 810.
 Eidem episcopo, 992, 1033, 1065, 1225.
 Mediolanensis, 644, 1094, 1103.
 Melanthio ep. Rothomag, 1144.
 Mellito abbati in Francia, 1176.
 Menas episcopo Telon., 1144, 1176.
 Mevanensis, 564.
 Misenatus, 989.
 Monachis in Christi-Monte insula constitutus, 545.
Montanæ, 800.
 Narce patricio, 492, 713; comiti, 802; * religioso, 876.
 Natali episcopo Salonitano, 503, 505, 580, 616, 651.
 Neapolitanus, 572, 574, 1086.
 Neapolitanus militibus, 591.
 Nepesinus, 576.
 Nonnoso, 505.
 Occiliano tribuno Hydruntino, 1005.
 Opportuno de Aprutio, 1090.
 Palladio episcopo de Santonibus, 828.
 Palladio presbytero, 1092.
 Pallii concedendi formula, in Appendix, 1301.
 Palumbo episcopo Consentiae, 962.
 Panormitanus, 1227.
 Pantaleoni notario, 934, 1094, 1208, 1241.
 Pantaleoni prefecto Africæ, 714.
 Paschali, 638, 1232.
 Paschasio episcopo Neapolitano, 1113, 1117, 1126.
 Passivo episcopo Firmano, 986, 1187, 1198, 1229.
 Paulino episcopo, 580, 962.
 Paulo episcopo Neapolitano, 578, 579, 624.
 Paulo scholasticus, 488, 1239.
 Pelagio episcopo de Turnis, 850.
Perusinis, 550.
 Petro episcopo, 853.
 Petro diacono. *Vide Petro subdiacono.*
 Petro subdiacono Siciliæ, 496, 502, 525, 529, 533, 541,
 548, 554, 555, 556, 557, 558, 593.
 Petro subdiacono Campaniæ, 623, 628, 637, 640, 114,
 649, 653.
 Petro episcopo Aleriensi de Corsica, 808, 893.
 Petro episcopo de Baricis, 636; in Histræ, 778; Hydruntino, 807, 838; Terracensis, 524; Tricalitano, 757.
 Petro notario, 569, 735.

Petrus Siciliensis, 944.
 Philippus comiti excubitorum, 520.
 Philippus episcopo Epiri, 796.
 Philippus presbytero, 1237.
 Hoce Augusto, 1238, 1244.
 Relecte illustri, 974.
 Trajecto episcopo Narniensi, 569.
 Timero episcopo Nucerii, 947.
 Rivilegium sancti Medardi, in Appendix, 1284.
 Rivilegium monachis concessum, in Appendix, 1294.
 Fisco patricio Orientis, 661.
 Robo abbati monast. sancti Andreae, in Appendix, 17.
 Rocolo episcopo, 962.
 Romissio episcopi, etc. in Appendix, 1300.
 Rotissio episcopo de Aquis Gallie, 832.
 Rovidentio episcopo in Histria, 778.
 Martino ex prefecto, 1197.
 Jurico episcopo Hiberia, 1166.
 Lennatibus, 753, 792, 817.
 Lecharedi regis ad sanctum Gregorium, 977.
 Lecharedi regi Visigothorum, 1028.
 Lespecke abbatissae, 838.
 Romano defensori, 944, 946, 947, 948, 956, 976, 978,
 , 1041, 1047, 1050, 1062, 1068, 1098, 1105, 1120, 1121,
 9, 1197, 1206, 1209, 1213.
 Romano patricio et exarcho Italiae, 521, 643, 646, 754.
 Romano, 1242.
 Romanus civitas, 1213.
 Rufino episcopo Ephesi, 837.
 Rufino episcopo Vivonensi, 823.
 Rusticiana patricia, 389, 734, 911, 1125, 1235.
 Sabellina, vel Savellina, 1185.
 Sabinius episcopo Callipolitano, 1003.
 Sabinius episcopo Jaderiano, 863, 901, 913.
 Sabinius diacono, 725, 746.
 Sabino defensori Sardiniae, 649.
 Salomonis, 637, 812.
 Sardis Nobilibus, 702.
 Savino vel Sabino subdiacono regionali, 571, 633, 961,
 , 1043, 1044, 1206, 1234.
 Scholastico defensori, 930, 1105.
 Scholastico judici Campanie, 633.
 Sebastianus episcopo Risieneus, vel Sirmiensi, 518, 769.
 Sebastianus episcopo, 866.
 Secundino episcopo Tauromentano, 671, 820, 920,
 92, 1063, 1083, 1230.
 Secundo servo Dei, 816, 964.
 Senatori presbytero et abbati, 1221.
 Sereno episcopo Anconitanus, 943, 996.
 Sereno episcopo Massiliensis, 830, 1006, 1089, 1144.
 Sergio defensori, 901, 980, 976, 1004.
 Severo episcopo Anconitanus. Vide Sereno ep. Anc.; Aqui-
 eas, 301; Ficulno, 548, 754; scholastico exarchi, 761.
 Simplicius episcopo Parisiensi, 1144.
 Smaragdo patricio exarcho, 1240.
 Spesindeo presidi Sardiniae, 1106.
 Stephano abbati Lirinensi, 833.

Stephano chartulario, 589.
 Stephano episcopo, 835, 1052, 1194.
 Syagrio Augustodunensi, 831, 1006, 1013, 1020, 1021,
 1022.
 Symbolum S. Gregorii, 1283.
 Symmacho defensori, 545.
 Syracuseus Nobilibus, 752.
 Tadinatenibus, 995.
 Thalassae abbatisse, 1225.
 Talitano, 1097.
 Taurianensis, 1052.
 Terracinenibus, 634.
 Theoderico et Theodeberto, regibus Francie, 834, 1016,
 1023.
 Theoderico, 1143, 1220.
 Theodeberto, 1146.
 Theodelindæ regina Langobardorum, 684, 718, 958,
 1289.
 Theodoro episcopo Epiri, 796; Lilibetano, 660.
 Theodoro episcopo Massiliensis, 541.
 Theodoro diacono Eccl. Constantio, 861.
 Theodoro duci Sardiniae, 642; consiliario, 657.
 Theodoro medico, 677, 711, 874; curatori Ravennæ,
 1001, 1043, 1184, 1237.
 Theotimo medico, 664.
 Theocistus sorori imperatoris, 490, 870, 1126.
 Theotista cognato imperatoris, 803.
 Thomae, 800.
 Trajano episcopo Sicilie, 1230.
 Torritanensis, 1052.
 Urbico abbati Montis S. Hermetis, 827, 1136, 1137.
 Urbico Durrachino, 896, 985.
 Valentino abbati, 722.
 Valeriano et Demetrio clericis Firmanis, 943.
 Vantillo, 1024.
 Veloci magistro militum, 570.
 Venantio episcopo Lunensi, 699, 728, 733, 897, 950,
 952, 1074.
 Venantio Perusino, 1211.
 Venantio exomachus et patricio Syracusano, 522, 821,
 1031, 1114.
 Venantio patricio Panormitano, 1208, 1228.
 Venerio episcopo Vibonensi, 862, 1032.
 Victorii episcopo Numidie, 715, 915, 1199.
 Victorii Panormitano, 732, 824, 914, 997.
 Victorii Phœniciensi, 952.
 Vincentio episcopo, 932.
 Vincenzo defensori, 756.
 Vintaritib, 1212.
 Virgilio episcopo Arelatensis, 544, 780, 830, 1006, 1018,
 1021, 1140, 1170.
 Vitaliano episcopo Sipontino, 899.
 Vitaliano magistro militum, 590, 591.
 Vitali defensori, 926, 980, 1106, 1259.
 Vito defensori, 1126.
 Zebardæ duci Sardiniae, 702.
 Zenoni episcopo Epiri, 796.
 Zittano magistro militum, 1039.

INDEX TITULARUM,

EX REGISTRO EPISTOLARUM S. GREGORII MAGNI EXCERPTUS.

dicem hunc ab illustrissimo ac reverendissimo D. Antonio Carafa, S. R. E. cardinali, summo ingenio summaque in-
 dustria elucubratum, in Registrum Epistolarum beati Gregorii Magni, hoc loco apponere vixum est, ad communem sci-
 entiam studiorum commoditatem et utilitatem, et ad tam viri, atque aedie de re literaria optime meriti, perpetuum
 monumentum.

Antonius Carafa Cardinalis, sanctæ sedis apostolice bibliothec., Lectori.

Inter alia studia, quibus superior etas mea se oblectare consueverat, mirifice quidem epistolarum Gregorii Magi
 actissimum pontificis lectione capiebatur. Quippe animadvertebam posse inde hauriri, cum non injucundam illorum
 nrum quasi historiam cognitionem, tum vero ad hominis cuiusvis ordinis vitam instituendam, prudentiam saluta-
 m: ejus nimurum exemplo, qui et viri patricii, et praefecti prætorio, et monachi, et cardinalis, et legati, summi deni-
 e pontificis personam, turbulentissimi præsertim temporibus, sanctissime semper gessisset. Eo igitur tempore esse-
 im est, ut subcisis horis per aestivos calores quæcumque inter lectitandas eas epistolas notatu digniora videbantur,
 eorum memoria intercederet, in adversaria referrem. Haec porro (qualiacunque sint) pro ea, quam rerum eccle-
 sticarum studiosia præstare debemus, charitate, nobis non invitis excidere nuoc passi sumus: quando etiam cum ipsa-
 m epistolarum editione in publicam prodeunt utilitatem.

iis quo spectant ad exordium pontificatus S. Gregorii
papa 1.

Sanctus Grægorius tantum absit a desiderio pontifica-
 i, ut nolens eligeretur, * 1, 4, 5, 6, 7, 26, 30, 31, 32.
 De Electione ad pontificatum doluit, cum labores ingen-

* Romanus numerus librum indicat, epistolam arabicus. Edit.

tes suscipiantur, et dulcissima quies amittatur, atque etiam
 de periculo in Ecclesia regenda, quam vetustam navem et
 contractam vocat. Ubi redditur ratio cur sibi molesta fuit
 electio ad pontificatum, nempe, quod sub colore episcopatu-
 s ad sæculum fuerit reductus, cum difficile sit post nego-

tia secularia ad cor redire; quodque tantis terrae curis inserviret, quantis se in vita laicali nequaquam deservisse reminisceratur, i, 4, 5, 6, 7.

Per terrenas curas mentis rectitudinem et contemplationis ariem amiserat, i, 6, 26.

Ab amore Dei videbat se penitentem separatum, i, 30.

Quod quanto quis in mundo proficit, tanto ab amore Dei decrescit, i, 31.

Conqueritur de labore in onere pontificatus sub navis putrescentis metaphora, quando ipso negligente crescit sentina vitiorum, i, 43.

Deplorat mentis tranquillitatem amissam, quod aut rara valde, aut nulla eorum in sublimia pena contemplationis levet, ix, ind. ii, 121.

Unde toto pontificatus tempore doluit de suscepto pontificatus onere, cum sub colore ecclesiastici regiminis mundi huius fluctibus volveretur, xi, 1.

Nec ad appetendum locum procas insistere, nec ad repellendum contumax debet aliquis inveniri, licet nolens et cum angore animi pontificatus onera suscipiantur, i, 27, 52.

Regimen summi pontificis ceteris praelatorum munieribus periculosius est, quin verendum in eo ne potius propter negotiorum multitudinem terreni principis quam pastoris officium geratur, i, 5, 25.

Timorem et humilitatem ait in se praecessisse ex injuncto papatus officio, i, 4, 27.

Respondet sibi gratulantibus pontificatum, i, 4, 5, 7, 21, 26, 38, 43.

Statim icto pontificatu se commendavit orationibus sanctorum virorum et totius Ecclesie, i, 4, 21; et 25 ait pro invicem orandum esse. Dum enim nos vobis per orationis operem conjugimur, quasi ambulantes per lubricum vicissim manum tenemus, itque ex magna provisione charitatis, ut eo singulorum robustius charitas perfigatur, quo in alterum alter innitorit.

Idem toto sui pontificatus tempore repetit, ii, 4; v, 38; viii, 2; ix, 67, 74; x, 35, 53, 78.

Significavit prelati primoribus suam electionem, simul eos admonebat de ipsorum officio et moribus, et quomodo in activa vita et contemplativa se gerere deberent, i, 25, 27.

Hortatus est provinciarum episcopos, proponens illis divisionem et districtum judicium, in quo cuncta nou ex prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum meritis examinabuntur, ad mutuam inter se charitatem, utique sint solliciti contra haeresicos, et de proximorum animalibus, et in prædicatione verbi Dei, quoniam Dominus gregum ab illis, quibus commisit, pastoribus fructum multiplicati gregis expectat, ii, 51.

Pontificatus initium non esse a quæstibus inchoandum, i, 6.

Dedit operam in exordio pontificatus ut pravae consuetudines Urbis et Curiæ apostolicis traditionibus contraria tollerentur, simonia extirparetur, apti suis donis familiares, et secreti cubicularii clerici, vel electi monachi constituerentur: ut qui in loco regimini est, habeat tales, qui vitam ejus in secreta conversatione videant, utique ex visione sedula exemplum profectus suant. In Concil. Rom., olim iv, 44, nunc ad calcem Epistolarum.

Cæteros abusus et vitia tollere studuit, ibid.

Nunquam mota non modo non sunt suscitanda, verum etiam quæ prava foris admoventur, modis omnibus sunt sopienda, i, 9.

Legatos per provincias misit, i, 1.

Judicis sui prædecessoris ministris deputatis rationem habuit, non leviter illos ab administratione revocans, i, 1.

Dedit operam ut concilia provincialia senes per annum peragerentur, quibus aliquis sedis apostolicæ nomine præsideret: in quibus tractaretur de utilitate provinciarum et Ecclesiistarum, de sublevanda necessitate pauperum et oppressorum, de monendis corrigendisque excessibus, i, 1.

Advocavit ad so prælates, quibus suis Ecclesiis residere minime licebat, i, 7.

Hortatus est prætores et rectores provinciarum, ut ponerent ante oculos suos rationem, quam reddituri sunt in tremendo iudicio Dei de administranda justitia, ad quam nulla lucra pertrahant, nullus vel minus vel amicitia a rectitudinis itinere deflectant: quia vita brevis, et cuncta lucra hic relinquenda, et solas dispensiorum lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus: quod Dei honorum præ omnibus diligent, nec exerceant similitudes cum Ecclesiasticis, i, 2.

In vigiliavit paci Urbis, et contra communes hostes Christianorum, i, 3.

Curavit frumentum Romam transmitti, ne fame laboraret; quippe cum non unus quisvis homo, sed cunctus simul populus trucidaretur, i, 2, 43, 72.

Aliquando etiam curavit majore cum dispendio Ecclesia, xii, 33.

Annonam juxta publica pretia vendi volutissimam tempore, sive minus, sive plus fromenti nasceretur, i, 44.

Annona ad Urbem ex Sicilia præcipue, et etiam ex aliis locis comportabatur, i, 2, 44, 72; x, 33; xi, 49.

De iis que spectant ad sanctum Gregorium tamquam patricem.

Cogitabat primum quis esset, et sui officii suum. Prædictis enim populi pontifex intercessor elegit, cajus conditio sunt, ut sit familiaris et gratus ei apud quem successor est constitutus, i, 23.

Idem pontificis officium describit sub metaphorâ generationis navis putrescentis, qua ad portum dirigenda spectatur. Nunc, inquit, ex adverso fluctu irruam, sine et latere cumulii spumos maris intumescunt, nunc a tempestate inseguitor: interque hæc omnia turbata ergo modo [Hanc locum emendavimus] in ipa clavu avertate dirigere, modo curva' o navis latere, minus et impetu fluctuum ex obliquo declinare, i, 43.

Quod recte pascere sit, commissum gregem orando, almonendo, boni operis studium ostendendo, ad ziem pascua perdure, xi, 1.

Curabat summopere, ut cogitatione esse nuda, ne manus quæ diluere sordes debet, tanta queque deterius inquinaret: quantumque debeat mundari animadversus, qui ad aeternitatem templum vasa viventia in sua propria conversationis portat. Nec indiscretum quid vel inducit eo cogitandum, qui ad exemplum alii constitutis et privatae semper debet ostendere, quantum in pectora ratem portet, i, 25.

Exempla Patrum præcedentium indecriter intabat, ut irreprehensibiliter gradiretur, i, 25.

Rectorem operatione debere esse principem docet, quatenus vitæ viam subditis vivendo denunciat, et gressus qui pastoris vocem moresque sequuntur, per exempla natus quam per verba gradiriuntur; qui enim loci necessitate erigitur summa dicere, hac eardem necessitate compellat summa monstrare. Illa namque vox libertatis audientia cor penetrat, quam dicentis vita commandat: quia quod loquuntur præcipit, ostendendo adjuvat ut lat, i, 25.

Operatio ejus non solum utilis sit, sed etiam singulariter honore ordinis superat, ita etiam mortis virtus transcendat, i, 25.

Nulla præsens vita appetat, nulla pertimescat: blandimenta mundi, respecto intimo terrore despiciat; temores autem considerato interno dulcedinis blandimento contemnat, i, 25.

In silentio discretus sit, et utilis in verbo, ne tacendi proferat, aut proferenda reticescat, i, 25.

Recte libere loqui non pertimescat, humanum amittere gratiam formidans, ut improvidi rectores, i, 25.

Præconis officium suscepit quisquis ad sacerdotium accedit: ut ante adventum iudicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiriatur, i, 25.

Cum ad loquendum rector se preparat, sub quæc etatib[us] studio loquatur attendat: ne si inordinate ad loquendum rapitur, erroris vulnere audientium corda feratur: et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitas compagnum insipienter abscondat, i, 25.

Contemplationi et actioni ita vacet, ut et singulis passionis sit proximus, et præ cunctis contemplatione suspensus: quatenus et per pietas viscera in se infirmatatem cæterorum transferat, et per speculations altitudinem semel ipsum quoque invisibilium appetendo transecat: ne aut alta patens proximorum infirma despiciat, aut infima proximorum congruens appetere alta desistat; et exinde Mosis crebro tabernaculum intrantis et exiuntis, qui in contemplatione rapitur, foris infirmarium negotiis uritat: intus Dei arcana considerat, foris opera carabat portat, i, 25.

Quomodo in curis exterioribus se occupare debet, i quibus funditus vacare rector non potest: verum tamen in sic vacare oportet, ut non mentis oculi obscurantur, nec prouersus illorum cura relinquantur. Sed in hoc loco, inquit, huic discretionis moderamina video servire non posse: quia tanti quotidie casus immineat, ut meatem sibi obruant, cum vitam corporalem necant, i, 25.

De tumultibus in predicta cura, v, 49.

In rebus dubiis si ambigat, exemplo Mosis, ad tabernaculum recurrat, hoc est orationibus: et intra sacri epi-

paganis Deum consulat, i, 25.

Misericors ita sit, ut talium in compassionem se exhibet, cui subiecti quæcumque sua prodere non erescant, i, 25.

Oppressos ita sublevabat, ut defensionem mulierum

presso defensori commiserit, ix, 63.

Afflictos absentes litteris consolabatur, i, 11.
Et in luctu positos, ix, ind. ii, 33.
Propter excessum quorundam episcopum persecutionis afflictum solator, iii, ind. xi, 2.
Et enim qui morore affribebatur ab verba aspera ab ipso eum prolatâ, consolator, x, 68.
Consolatur tribulationibus mundi oppressum, ne post iussionem rerum, etiam animæ sequantur dispendia, i, 21.
Consolari virum sapientem non est opus, ix, ind. ii, 99.
Infirmis compatiebatur, et præsertim episcopis, quos semper retinebat, iii, ind. xi, 24 et 25.
Episcopum corporis ægritudine laborantem consolatur, monens, quod cum frequenter ægritudo ad emendationem concedatur, gratia agendæ sunt Deo, ut in illa nobis a castigatio ista proficiat, v, 3.
Episcopum gravi morbo afflictum ad se evocat, cuius causa gerere, et custodiâ habere volebat, monetque cum ipsis veniat, quia secum manens in episcopio quotidiana sequia de ipsius Ecclesia habebit. Ut si vel ipse, vel hic us ab Omnipotente fuerit evocatus, inter ejus, qui reneneret manus transire deberet, xi, 33.
Eodem monet, ne jejunet, xi, 40.
Rusticiana patricia, de ejus sospitate corporis se curam pere dicit, pro qua orahat; ut omnia que in ejus corde agerentur, ad saltem anima dirigerentur: ut flâna temporalia aeternam ei quietem prepararent, xiiii, 22.
Mulierem (*Imo duas virgines adhuc in tenera aetate*) plenâ gravissimam ægritudinem patris afflictum consolans, promittens ei, si parens decederet, suam protectionem, xi, 35.
Alterius tristitiam ac injuriam propriam judicabat, ii, x, 36.
Humilitatem et zelum pastoris esse, ut honore suspenso ualem se subditis bene viventibus deputet, et contra versorum culpas ex zelo justitiae exercescat; sicut Petrus erga Cornelium, cuius sanctitas vitæ æqualitatis communionem meruit, et adversus Ananiam et Sapphiram us ultioris vim aperuit potestatis, i, 25.
Summus locus tunc bene regitur, cum is qui præest, is potius quam fratribus dominatur, i, 25.
Sic servanda est virtus humilitatis, ut non solvantur iuramentis, ne dum prælatus quisque plus se quam decet sit, sahitorum vitam restringere sub disciplina vinco non possit. Et sic servanda est disciplina severitas, dum plus quam necesse est zelus accenditur, mansuetus funditus amittitur: quia cum Scripturae sacrae scientia boni rectoris pectori si est virga distinctionis, opus est sit etiam manna dulcedinis, i, 25.
Iudiciorum non est grande lis nos esse humiles, a quibus horamur, quia et hoc sæculares quilibet faciunt; sed illis xime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur, ind. x, 38.
Logavit Leandrum ut ex lectione operum Pastoralem et ralium, deficeret ejus peccata, quia et illis libris idippe re videtur, quod agere prætermiserit, v, 49.
Humilitatis causa opera sua furfurem, sancti Augustini o siliginem nominavit, v, 37.
Prohibuit sua scripta ad mensam legi, ne id quod ille charitate faciebat, sibi vaue gloriae ab aliis deputaret, vii, 9.
Librum in Job se vivente noluit in publicum edi, doluit se ob instantiam imperatoris edidisse Pastoralem, em patriarcha Antiochenus in Graecam lingua vertit, i, 24.
Condemnat seipsum in comparatione pietatis regis Reredi, conversioni infidelium operam dantis, quod nescit id dictum sit ipse in tremendo judicio, si tunc illuc uox venerit quo ipse rex greges post se infidelium cepit, ix, ind. ii, 122.
Humilis in accipiendo sequo animo reprehensiones, i, 37.
In extollendo merita socii, et deprimento seipsum dicebat, non solum se esse indignum in honore præsidentium, et etiam in numero stantium. Loquebatur cum patriarcha Alexandrino, vi, 40.
Conversionem Anglorum aliorum orationibus tribuebat, i, ind. i, 30.
Prostrebatur se esse paratum ab omnibus corripi et iendari, ii, ind. x, 52.
Et in bono imitari etiam suos miliores, quos ab illicitis habebat. Stultus est enim, inquit, qui in eo se primum istimat, ut bona quea viderit, discere contemnat, iv, ind. ii, 12.
Et se cunctorum sacerdotum esse servum, quatenus sacerdotaliter vivunt, v, 20.
Dicit se portare peccata omnium qui sibi commissi sunt, i, 32.

Zelum in retinenda auctoritate et dignitate sedis apostolice habebat: unde asserit se velle vindicare in Dominum Joannem Constantinopolitanum patriarcham, nomen Universalis subripientem, v, 20.

Quare scribens Constantiæ Augustæ, ait: Et si procata Gregorii tanta sunt, ut pati talia debeat; Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur, v, 21.

Canonica distinctione id se velle ulcisci proficitur, v, 21, 18.

Contra Joannem Constantinopolitanum favorem Augustæ imploravit, i, 21.

Potius paratum mori se esse testatur, qnam beati Petri Ecclesiam diebus suis in aliquo degenerare permittat, iv, ind. i, 47.

In tanto se existimet quis omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit, x, 36.

Homines non formidando in causa, in qua Deo placere cupimus, ix, ind. ii, 79.

Non tam in conservandis juribus sedis apostolicae, quam in observandis aliorum juribus zelum habendum. Nam sicut ab aliis, inquit, nostra exigimus, ita siugulis sua jura servamus, ui, ind. xi, 29.

Sicut in contumacia persistentibus severos esse convenit, sic iterum humiliatis et proutientibus locus venie non est denegandus, ix, ind. ii, 81.

Unde in causa Maximi Zalonitani eum in contumacia persistentem insequì non destitit, et ad penitentiam redemptum amplecti non recusavit. Ad quem etiam epistolam ad ipsum consolandum, scribere voluit, ix, 81.

Et iv, ind. i, 47, ait: Mores autem meos bene cognitos habes, quaudiu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado.

Et vii, 31, contra Cyriacum episcopum Constantinopolitanum: Nulli in hac causa nocere appeto, sed humiliatem Deo placitam, et sanctæ Ecclesiæ concordiam custodire.

Et v, 8, de eadem re ad Joannem Constantinopolitanum: Quicquid facere humiliari debui, non omisi; sed quia in mea correctione despicio, restat ut Ecclesiam debeam adhibere.

Prudentia magna usus est, unde aliquando culpam episcopi dissimulans primo aspectu, illam in scriptorem ei familiarem rejecit, non amictia laceraretur, et ille contumax evaderet, iii, ind. xi, 53.

Synodicam epistolam a novo patriarcha Constantinopolitano accepit, non obsante nomine Universalie, inquietus: In suscipienda fratris et consacerdotis nostri Cyriaci epistola synodica, dignum non fuit, ut pro causa profani vocabuli moras facerem, ne virtutem sanctæ Ecclesiæ perturbarem, vii, 27, 34.

Prius egit cum imperatore de abroganda lege iniqua, deinde declaravit episcopis quid in ea re agere deberent, viii, ind. i, 5.

Defensio pauperum debet esse moderata et gravis, ne si quid nimis rigide agatur, homines eum superbire arbitrentur; sed tulis sit, ut humiles protectionem sentiant, et oppressores non facile inveniant quod ex malevola mente reprehendant, x, 36.

Tanto cautius debemus ambulare, quanto nos scimus inter Dei inimicos vivere, x, 36.

Scandalum que ad peccata nos implicant, contemnere oportet, et ea quea placare sine peccato possumus, modis omnibus mitigare, xi, 44.

In scandalis sedandas non debemus uti auctoritate, sed rationibus et humanitate, exemplo sancti Petri in baptismo Cornelii, rationem redditus eis qui erant scandalizati, quod gentilem baptizaverat, xi, 45.

Eorum iniuritati consulendum est, qui imperito zelo aguntur, qui ratione et mansuetudine placandi sunt, xi, 45.

Quedam mansueta corrigenda sunt; quedam vero, que corrigi nequeunt, sequanimiter toleranda, xi, 46.

Duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse ait, quia is qui locum summum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus elevatur. Unde ab aliis in Angliam transmisso, ut Augustinum ad uxare, rescripsit ut nonnulla quea Angli tanquam gentiles faciebant, permittantur, in ordine tamen ad verum Dei cultum, xi, 78.

Mansuetudo et benignitas ejus maxima, cum ipsum factum imperator appellavit, mansuete respondit, declarans, quomodo simplicitas sit laudanda, asserens quod valde iubilite est, si aut simplicitati prudenter, aut prudentie simplicitas desit, confirmans exemplo Domini de serpentis astuta, et simplicitate columbae. Rogat Deum, ut ita ipsum

placere hominibus faciat, ut eternam ejus gratiam nos offendat, v. 40.

Rancorem non retinuit contra nonnullos inobedientes episcopos, sed benignè statimque remisit, inquiens de quodam episcopo: De illo quædam superbæ cognovaram, sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiam, simul meipsum vincendo, consolatus est, i. ind. x. 46.

Nullius offensionis dolorem retinendum esse admonebat, x. 13.

Quam debemus fugere iram, x. 51.

Plus virium habere discretam in correctione remissionem, quam in exequenda ultione distinctionem: adeo ut nonnunquam haec fideliorem atque subjectum, illa vero obstinatum faciat somnum; non autem ut zelo rectitudinis subtrahatur, sed ne tales simus in minimis, quales esse debemus in maximis: nam si qualitas excessus severitatem exigit, agendum est, ut culpam ultio corrigit, et correctis post gratia non negetur, x. 15.

Benigne respondit ei, qui se aspere ab ipso reprehensem eas dicebat, x. 52.

In causis in quibus minus benigne agi oportere cognoscet, desiderabat se non immisceri, sed aliis libentius committebat, ii. ind. x. 60.

Afflictus afflictionem non esse addendam asserebat. Quem enim inquit, divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum est, ii. 34.

Inhumanum credit ipse, si is, qui nos quasi multum timere dicit, in aliquo temperatiorem minime invenire possit, ix. ind. n. 66.

Auctore scandali affirmat nolle se esse, sed eligit potius, ut quæ secutura sunt, per alios exeat, ix. ind. x. 79.

Formidinem talem miscendi se super mortem cuiuslibet hominis habuit, ut Longobardorum etiam internectioni perecerit, inquiens: Quia Deum timeo, in mortem cuiuslibet hominis me miscere formido, iv. 47.

Tales erga subjectos nostros debemus existere, quales nos, si subjecti fuissimus, nostros vellemus esse prepositos, xii. 3.

Injustum est, ait quod bi, qui plus amarunt, sine causa ipsum atrocem contra seipsum sentiant, ii. 34.

Præjudicia nulli non modo inferre intendit, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte res pauperum defendere rationabiliter cogeretur, x. 27.

Ad vigilandum hortatur propter iniurias diaboli, v. 58.

Exempio Jacob in pascendis ovibus Laban, curæ suscepiti ovili solerter invigilandum, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilaniarent, aut maligni spiritus oblectamenta villorum suadentes devastent, ix. ind. n. 48.

Profitetur Ecclesie sollicitudinem se nosse negligere, ita ut quæ ad suam notitiam pervenient, minime propter Deum irrequisita relinquit, xii. 11.

Magnam vigilantiam exercuit in negotiis a se commissis, quorum quærebatur rationem: unde reprehendit episcopum, qui non statim ei indicasset, quid super negotio sibi commiso egisset, vii. 2.

Justitia ita constans administrator fuit, ut a sententia semel justæ dicta discedere nullis precibus suaderi posset, ut de pallio archiepiscopi Ravennæ, v. 56; vi. 53; ix. ind. n. 74.

Et de causa Maximi Salonitanî episcopi sic inquit: Maximus Salonitanus Ecclesie prævaricator, postquam per protestates majores seculi obtinuere nihil valuit, ad minores se contulit, nobisque tam nimietate precum, quam attestatione bonorum operum prævalere contendit, ix. ind. n. 67.

De servando ordine justitiae sic dicit: Si secularibus officiis ordo suus, et tradita a majoribus disciplina servatur; quis ferat ecclesiasticos ordinis temeraria præsumptione confundi, auditis negligere, et emendanda non bene remittendit postponere? ix. 41.

Amicum suum episcopum non servantem canones, se ignorare quis sit, profiteatur, iii. ind. x. 55.

Contra Judæos, qui Christianam religionem polluerant, rescriptis præfecto Siciliæ, ut omnia districtissime sub omni festinatione corrigeret, ut non solum pro hac ei disciplina gratias referret, sed et testimonium de bonitate illius, ubi necesse fuerit, præberet, iii. ind. x. 38.

Nihil ultraque parte inaudita censere voluit, ne alcui præjudicaretur, ix. ind. u. 63.

Peccantes gravissimis minis terrebant, ut resipiscerent; unde scripsit Maximiano episcopo Syracusano: Tanta maledictio subinde mala quæ aguator in ista provincia, nuntiantur, ut peccatis facientibus, quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam perituram credamus, iv. 12.

Vitæ provinciæ significabat illis, qui præsidebant, ut extirpare illa curarent, v. 56.

Pejora prioribus eventura prædixit, ut illos a peccato

distraberet, x. 36.

Publicos peccatores etiam per epistolæ inscrebat, arsenes se loci sui necessitate compelli, ut tanore non debest, i. 34.

Hominibus incognitis passim non esse credendum, ix. 39.

Cautus in judicandis allorum qualitatibus fuit, unde absentiæ qualitates se judicare non posse respondit: sed inquit, se eum velle hortari ut ad ipsam venire festinet, quatenus in præsenti mores et personam ejus subiectus addiscentes, quid de his quæ petit, fieri debeat, sine dubitate aliqua disponamus, xiii. 23.

Quæ objiciebantur non tamere credebat, nec denique querebat, ix. ind. u. 12.

Maximam circumspectionem in delationibus contra personas ecclesiasticas adhibebat, ita ut mala per eas patræ, per litteræ non significaret, ne in publicum manaret, i. ult.

Excusabat eos, contra quos difficile caset fidem adhiber, ix. ind. n. 63.

Nihil se dicere de his, de quibus nihil sibi constat, profitebatur, x. 51.

Justis desideriis nullam afferebat moram, ii. ind. x. 11.

Quoties ea quæ hortari nos convenit, postulamus, non ad concedendum facere non debemus, ne differe haec desideria quæ magis fovenda sunt, videamus, ii. ind. n. 54.

Quod diffinitum est, statim exsequi jubet. Unde patræ pro communi utilitate relictum sine mora dari præcepit. Ratio, inquit, nulla permittit, ut propriis cajusque usibus applicetur, quod pro communi utilitate datum est cognoscitur, ix. 51.

Si quid novum petimus esset, non inconsulto et mali concedere volebat, ix. ind. u. 108.

In adversis, qua ratione navis Petri sit gubernata, i. 43.

Clades, persecutions et tribulationes aquamittere tolerabat, ii. ind. x. 46.

Et præsertim quæ inferuntur ab his qui onera sublevare deberent, quodque tanto magis tolerandi sunt, quanto ne non solum per malitiam mentem, sed etiam per religiū sum habitum perseguuntur, viii. ind. i. 2.

Eadem patientiam habuit in malis a barbarorum gaudiis et a perversitate judicatae inflictis, v. 57, 42; xi. 16.

Non solum in prosperis Deum benedicere recte videntur est, sed etiam in adversitatibus collaudare: cum nobis in cognitione sit ad quod id Creator noster operetur, can fortasse in prosperis Deum offendimus, unde nos clementer amaritudine vult purgare, x. 51.

Quod dolores in hoc ipso sibi vehementer placeat, quæ placere in hoc mundo aliquid non permittunt, v. 42.

Justis in hac vita minime sunt promissa gaudia delectationis, sed amaritudo tribulationis, ut medicinae more per amarum poculum ad dulcedinem æternæ salutis redempti: quia Abel neminem esse suspicabatur, qui Cain non habuisse: boni enim si sine maiis fuerint, perfecti esse non possunt, quia minime purgantur, xi. 43.

Consolatoria in adversis epistola, viii. ind. i. 2; i. 31, elegantissime.

Hortatur ad humilitatem et ad obedientiam, etiam in quæ inuste inferuntur, ii. ind. x. 56; inquit enim: servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparet.

In rebus adversis, potissimum in flagellis a Deo inflatis, litanis omnium ordinum placare Deum iratum combattere: Ejus, inquit, misericordiae supplicants, ut a nostris excessibus purgari aliquatenus mereamur, olim u. ind. x. n. præc. nunc ad Epistolam calcem.

Hortabatur populum tempore pestilentiae, ut omnes importunis fletibus in litanis omnium ordinum instarent, ea ea quæ ingrata est hominibus, importunitas, judicis ventris placeat, et ut levaret corda sua cum manib[us] ad Deum: quippe corda cum manibus levare, est orationis nostra studium cum merito bonus operatio[n]is erigere, et flagella Dei, quæ ventura metuere debuimus, saltem praesentia et experta timeamus, olim xi. 2, nunc ad calcem Epistolam.

Ut litaniae exaudiantur, vigilantes stupendum est, ut voces actibus adjuventur, xi. 51.

Ibidem ponitur causa flagelli et remedium, cum nostri hostibus multitudo nostrorum peccatorum prosperitatem faciat, ibid.

Et u. ind. x. 46; v. 40, ait: Ego homo peccator sum, et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinq[ue]ns, aliquod mibi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagiis ferior.

Tolerantia et patientia in adversis habenda, quia recor-

ari oportet labores precedentium, et dura non erant, ut tolerarem, juxta illud Act. xiv : *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Quomodo enim in labore transire possumus astum hujus saeculi, nos affirmo oves, in quo graviter sudasse novimus arietem? , 38.

Quod pro Ecclesia subeundo sunt adversitates, et unum spumas perseverantiae virtute sustinere, viii, id. 1, 24.

In cunctis adversitatibus gratia agenda sunt Creatori, tque de ejus confidentes misericordia patienter omnia toleremus, quia satis minus patimur quam meremur, iii, 41.

Quod doctrina tribulatio est solamen, viii, 41.

Hortatur ad bona opera peragenda in adversitatibus, ut in flagellis positos flagellis digna committere, contra orientem est specialiter superbi, et savientis acrius racundiam irritare; atque est primum genus dementiae ille quempiam a malis suis juste quiscescere, et Deum in iste a sua velle ultione cessare, x, 63.

Patientia ipsius et mala, quae patiebatur, describuntur, id. x, 46; v, 40.

Hortatur eleganter, ut aequo animo tribulationes perentes in Deum confidant, nec auarum despondeant, ne ostensionem rerum, anima etiam sequuntur dispendia, iii, 21.

Consolationem recipit in adversitatibus, et ad compandum et orandum hortatur, nam inquit : *Vestri miseris ordes non mundabitur, nisi ipsi quoque per compassionem tanum vestri cordis inquietis, cum sordida vascula, ut iuginatione terra careant, cum terra mundari soleant, et quia hoc operando simul et orando agitis, si quid pro obis in vobis terrena actio inquinat, statim aqua orationis lavat, v, 16.*

Consolatur episcopum de interitu hominum suorum, viii, id. 1, 2.

De utilitate ex adversis et prosperis capienda mirifice issuerit, quod nec elevari prosperis, nec frangi debeatus adversis, cum tota vita nostra sit quemadmodum via or, qui modo per plana, modo per aspera graditur, ut iscanus humiliati quidquid delinquens fere : et iterum xaltati adversitatis memoriam quasi humilitatis anchoram in mente teneamus; nec hoc Creatoris nostri ira est dentanda, sed gratia, per quam discimus, ut ejus dona in te servemus verius, quanto humilioris teneamus, iii, id. x, 52.

Infirmitates corporis etiam gravissimas patienter sustinebat, cum biennio podagre doloribus in lectulo detinetur, inquit : *Quotidie in morte sum, quotidie repellor morte : unde instabat, ut orationes pro se ad Dominum fundereantur, ut ex corpore educeretur, x, 35; viii, 22.*

Ex podagre doloribus neque ad loquendum valebat argere, xi, 14.

Et vivere sibi poena erat, et mortem desideranter expectabat, quam ejus gemitibus solam esse posse remedium redebat, xi, 52.

Vita in tantis doloribus gravissima poena sibi videbatur, id. n, 124.

Corporis infirmitatem Dei misericordiam, et dispensationem sue pietatis esse : quia poena praesens si animum inflicti convertit, finis est culpæ praecedentis. Et ut dolores precurrentes terrent, et conversos ad timorem districti judicis ab ejus non animadversione in eternum abscondant. Et quod in ea nihil agendum, nisi delicta nostra d memoriam revocare, atque omnipotenti Deo gratias gere, quoniam qui ex carnis blandimento multa peccamus, ex carnis afflictione purgamus. Et quod indicium a Deo non esse derelictum, est assidue flagellaris. Quod si infirmitas ad timorem Domini minime convertit, initium sit poena sequentis. Denique curandum est, et summonere in fletibus tota mentis conversione vigilandum, ne le tormento ad tormentum transeamus, xi, 30, eleganter.

Quandoquidem cum ex periculo mortis eripimus, ad uid reseremur, incertum est : induciarum tempus ad utilitatem animar convertendum, ut positori venturo judications, causam nostram apud eum lacrymis et operibus puniamus, ut securitatem de iis, que gessimus, accipere mereamur, xii, 1.

Item v, 3, quod ad emendationem aegritudo conceditur, unde Creatori gratiae sunt referenda.

Humanis laudibus non delectabatur : unde dicebat, quod um vindicari in ipsum iniquitas debuisse, laudes pro dicta recipiebat, i, 7.

Et 26 inquit : Considero namque qui sum, et nihil in me x bujus boni signo depreheudo.

Episcopo qui sua bona opera multis nontiavit, dicit ex hoc se collegisse, quod non Dei oculo studebat, sed huma-

no iudicio placere. Nos enim, ait, qui sumus, quibus placari ab hominibus queritur? quid namque aliud quam pulvis et cinis sumus? iii, id. xi, 4.

In humanis laudibus semper ad mentem recurrendum, ut si in ea non inventur bonus, quod de nobis dicitur, magna trikiti generari debeat, xi, 2.

Nullo honore profitetur se specialiter delectari, nisi haudere sedis apostolicae sibi delato, quoniam ejus qui trahuit esse etiam iudicat, vii, 40.

Nomen Universale sibi delatum rejecit, inquiens : Scio qui sum, qui etis : loco enim mihi fratres estis, moribus patres : ego non verbis quero prosperari, sed moribus, viii, id. 1, 30.

Detractat ones nullam ei perturbationem afferebant, quia si nobis est testis in celo, ut inquit Job. xvi : *Ecce in celo testis meus, et testis in corde, juxta Apostolum, II Cor. 1 : Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostræ ; dimittantur sanctis foris loqui, quod volunt, xi, 2.*

Iste xi, 45, inquit : Qui cor in celum fixerunt, verba hominum non debent ea in terra agitare, cum tam maxime in omnipotenti Dei misericordia certe fiducia est, quando pro bona opere adversitatis aliquid in hoc mundo recipitur, ut plena merces in eterna retributione servetur.

Gloriosus titulus non delectabatur, sed ejus humilitas in omnibus relucebat, appellando se servum, sacerdotes fratres et ministros, clericos diversi ordinis dilectissimos filios, laicos dominos, feminas dominas, i, 7; ii, id. x, 12; viii, id. xi, 11; viii, 8, 25, 26. Nec passus est ut Rusticana patricia vocaret se ancillam ejus : dicit enim se factum esse servum per episcopatus onera, ix, 44.

Inter insontes episcopos se prehebat aequalis, ix, id. n, 12.

Honor in dignitate servandus : quomodo autem sit servandus, docut ex verbis Apostoli, Rom. xi : *Quandiu sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, qui rursus I Thess. ii dicens : Facti sumus ut parvuli in medio vestrum. Exemplum, inquit, procul dubio nobis ostendit, ut et humilitatem teneamus in mente, et tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore : quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erectio sit superba, v, 43.*

Reprehendit eum, qui aliter quam decebat, ei rescriptum, v, 4.

Latino Graece scribent noluit respondere, iv, 32.

In auctoritate ecclesiastica non culmen transitorum potestatis, neque exterioris cultus ornamentum querendum est, v, 53.

Ab omni specie avaritiae prorsus erat alienus : unde quod non emebat, nolebat vendere, vii, id. i, 29.

Usque adeo aliena accipere non consueverat, ut etiam quarundam suarum rerum pretium refutaret, viii, id. i, 29.

Patrimonium sedis apostolicae in diversis regionibus existens, in propriis locis expendi utiliter jubebat : nempe in pauperum vestimentis, et infidelibus pueris congregandis, ut baptizati in monasteria tradereantur, et Deo proficerent, vi, 7.

Quæ ad eum mitabantur erganda pauperibus, per illosmet, per quos transmissa erant, ergari jubebat, vii, 9.

Timebat reddere Deo rationem de hujusmodi eleemosynis, sicut de sancti Petri principiis apostolorum substantia, vii, 28.

Eleemosynas non dignabatur recipere, vii, 28.

Pro distributione eleemosynarum rogabat Deum, ut ei concederet illas sine aliquo peccati contagio dispensare, ne unde tribuentes peccata detergebant, ipse inde macularetur, viii, id. i, 26.

Quæ supererant, pauperrimis monialibus ergari iussit, v, 50.

Xenii non delectabatur, sed illa respuebat, i, 66 : alia vero ne transmiserentur jubebat, transmissa venundari jussit, quorum pretium transmittentibus remisit, i, 66; ix, 2.

Alia ad usum pauperum fuisse transmissa asserebat, vi, 56.

Quibus xeniis delectaretur, declarat, vi, 19. Quia sanctitas vestra nudis me verbis alloquiis recusat, epistolis quoque xenia conjunxit, quæ nos cum gratiarum actione suscepimus; sed tamen plus menis vestra affectu, quam rerum copia delectanuntur, vi, 68. Xenia vero temporalia a vobis directa, licet nos talibus non egeamus, tamen debita charitate suscepimus. Ego nam autem debita charitate, atque commissi vobis regimini sollicitudine gratulari, ibid.

Leontio exconsuli, qui ipsi transmisit oleum sancte Crucis et aloes liguum, rescripsit : Munera, que trans-

misiatis, vestris moribus dissimilia non fuerunt, viii, *ind. i.*, 33.

A prelatis principalioribus non recusavit, ut ab Eulogio Alexandrino patriarcha, et benedictionem sancti Marci applicavit, *vu. 40; x. 39.*

Munera vero, quæ a pauperibus recipiebat, benedictiones novocabat: eisque ostendebat quomodo quæ modica sunt, heri possint locupletissima, sic inquiens: Quæ mihi vir Dei pauper spiritu transmissisti, de quibus dicitis: Quid enim det pauper, nisi ea quæ pauperis sunt? sed nisi vos per humilitatem spiritum pauperes essetis, benedictiones vestrae locupletes non fuissent, *viu. ind. i.*, 2.

Et rursus *viu. ind. i.*, 33: Petitis ut hac bona mente suscipiam, sed inter ista ad memoriam cujusdam vidue duo minuta reducite: si enim illa Deo placuit, quæ bono animo pauca obtulit; cur non omnibus placeat, qui mente humili multa dedit?

Principes ob munera sancto Petro transmissa summo-pere laudat, *ix. ind. ii.*, 122; *x. 44.*

Deus in munib[us] non quid datur, sed a quo datur aspici, *ix. ind. ii.*, 123.

Munera monasterio sancti Andreae transmissa probat, *xi. 44.*

Excusavit se apud Rusticianam patriciam, quod vela ab ipsa sancto Petro transmissa non cum illanis, sicut cupiebat, ad Ecclesiam fuerunt deportata, sed si voces, inquit, hominum defuerunt, habet ipsi vestra oblatio apud omnipotentem Deum vocem suam, *vid.*

Libenter recipit munera a mulieribus transmissa: sed reprehendit, quia a iorū labore, non propriis illarum manus elaborata erant, *xi. 78.*

Dolor et gaudium sancti Gregorii in actionibus episcoporum, *ix. ind. ii.*, 4.

Laudabat prelatos et alios superiores bene se gerentes in suo officio, illosque promovebat, cum præpositorum bonitas subiectorum salubris sit regula, *vi. 56; x. 35.*

Similiter reges conversionis in idelium operam dantes, *ix. ind. ii.*, 122.

Defendit prelatum falso calumnias oppressum, *vi. 2.*

Quibus gratulabatur, et qua ratione patriarchæ Antiocheno suam reversionem, ac episcopis ipsi subjectis, *v. 59.*

Novam electionem Constantinopolitanum patriarcham quibusdam episcopis gratulatur, ut cum ille pro omnibus intercedere debat, ita pro eius conversatione et moribus orare omnes debeant, et apud omnipotentem Deum, et ipsi ejus valeant imitatione proficere, et ille ipsorum meritis adjuvetur, *vii. 7.*

Gratulabatur ascendentibus ad dignitatem, *vi. 5.* Admonens de ipsorum officio, et de custodienda charitate, pace et unitate sanctæ Ecclesie, *vii. 4.*

Gratulatur est ei qui imperatoris gratiam recuperavit, eum adhortans ad humilitatem tenendam in prosperis et adversis, *iii. 52.*

Et illis qui ex aliquo emerserant periculo, *ix. ind. ii.*, 33; de infirmitate consolans, quod Deus flagellat omnem illum quem recipit.

Et *xii. 14*, monet erupsum a naufragio, ut gratias agat Deo, ut sicut ab exterioribus periculis, ita ab interioribus eum eripiat Deus.

Episcopo Ephesino incolumitatem corporis, ut sicut in praesenti vita, quæ quodammodo umbra futuræ est, de transitoria præstitit nos Deus corporis incolumitatem gaude, ita etiam in coelesti patria, in qua vera vita est, de perfecta animæ salute gratulari, communique faciat exsultatione gaudent, *vii. 11.*

Episcopo Carthag. valetudinem restitutam post gravissimam infirmitatem, ostendens tempus induciarum ad utilitatem animæ esse convertendum, *xii. 1.*

Patriarchæ Alexandrino redditam sanitatem, cum ejus vita multorum esset salus, *xiii. 41.*

Et aliis gratulatur, quod in medio sollicitudinum aulæ imperialis, minime ab illis ipsorum meas sit oppressa, *vu. 26.*

Schismaticis redeuntibus ad Ecclesie communionem, *ix. ind. ii.*, 97.

Patriarchæ Alexandrino eo quod honorem sanctæ sedi apostolicæ exhibuit, *vu. 40.*

Eidem conversionem bæreticorum, et Ecclesie incrementum, *viii. ind. i.*, 34.

Patriarchæ Antiocheno fidei firmitatem, *ix. ind. ii.*, 49.

Gratulatur episcopo (*Immo vero monach. scilicet Secundo, seu Seuidino servo Dei*), quod imagines sanctorum et spiritualia ab ipso postulaverit, *ix. ind. ii.*, 52.

Episcopo Jerosolymitano quod custodiat fidem a sanctis Patribus semel traditam, *xi. 46.*

Augustino Anglorum episcopo, et regina Anglorum conversionem regni ad Christi fidem, *x. 27, 28.*

Imperatori suam electionem, *xiii. 31.*

Sacre Scripturæ studio vacandum etiam inter exteriora negotia, ut si illa caveri omnimodo non posiat, hoc non omnimodo postponatur, *in. ind. xi.*, 67.

Religiosum virum secum retinuit, cum quo solatium in verbo Dei habebat, *vu. ind. i.*, 16.

Quæstionibus a privatis viris propositis respondere non designabatur. Gregorius cubiculari Augustæ, quæ ut sibi rescriberet petierat, si ei revelatum fuisse, quod se peccati essent sibi a Deo condonata, eleganter respondi, quod rem difficilem et iniutiem postulaverat, *vu. 25.*

Et de anima Ade, quæ in peccato mortua est, et per penitentiam salvata, et quomodo diabolus cor hominis ingreditur, *vu. 34.*

De infantium animabus qui sine baptismō morientur, *ii. ind. ii.*, 52.

Diversos diverse hortatus est ad Dei amorem et proximi: ad compunctionem, et celestis patriæ amorem, *vu. 26.*

De contemnendo obsequio in aula imperiali, et divina contemplationi potius vacandum, quam negotiis reipub. implicari, *vii. 29.*

Quando non est ambigendum de divina gratia jam obtemperata, et de ea appetenda, cum ipsam desiderantes appetere, Dei donum sit. Et de divina gratia ita presumendum, si non simus negligentes in oratione vel opere, sed praedictum orando, querendum legendo, pulsandum operando, *vii. 36.*

Rusticianam patriciam hortatus est ut temporalia omnia quam sint fugitiva, penset: quia dum haec loquimur, et tempus currit, et iudex supervenit, et mundum, quem spouste nolumus, ecce jam prope est, ut inviti relinquamus, *iv. 46.*

Quod diabolus quacum cognoscit Dei servum ferventes inihiare colesti patriæ, tanto deceptionis molimur animus exquirit, ita ut monachus in state quinquagesima constitutus dicat se adhuc juvenilibus desideriis subducere: quia maiores impetus tentacionum monachi patiuntur, quas dum vitam cum pluribus ducunt. Et quod fieri non potest, ut orationibus et Dei laudibus vacemus, sine aliqua interruptione temporis: quia eis intentio continuo prompta est, ipsa tamen humanitatis infirmitas ad semetipsam relabitur, ut aliquando fessa jaceat, atque a suis di exercitatione torpescat, *ix. ind. ii.*, 52.

Declarat ibidem tentationes que, cum otiosi stamus, subrepant, quas tenebras nostri cordis appellat, quas in hac vita volentes nolentesque sustinemus: contra quas nil aliud queri potest, nisi adjutor in opportunitatibus in tribulatione, *vu. ind. ii.*, 52.

De tentationibus diabolis, et quomodo superandarunt est, qui semper munita loca cupit invadere, contra quæ voce cordis clamandum est ad Dominum: Domine, non longe facias auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice, *v. 38.*

Quod qui terrenis rebus adhaerent, quoties congreuuntur juvandi tempus astiterit, nequaquam quod operandum est est differant, *ix. ind. ii.*, 119.

Ad superna meditanda Adeodatam illustrem hortabatur, quia qui ista temporalia diligit, somnum vigilans vide, *x. 49.*

Patriarchæ Constantinopolitano nuper electio propriam infirmitatem accusanti respondet salutare esse propriam infirmitationem cognoscere, cum ille infirmior sit qui suam non valet considerare infirmitatem, *vu. 5.*

Signum sinceritatis dilectio in absentes, et signum beatitudini, qui alteri bono viro placet, *x. 50.*

Ad bona opera peragenda, et ad horas vitae frequentius missas et lacrymis impendendas, atque a carnis castigationem, quæ quando in voluptatibus vixit, animam mortificavit, hortatur, *x. 68.*

Ad spem in Deum ponendam, et quod quæconque beatitudinem solatia vel adversitates fuerint, nulla sunt, nisi ad ejus gratia protegat, aut ejus offensas perturbet, *xi. 78.*

Pro invicem orare hortatur, cum tanto celerius precia nostra in Dominicis pietatis aurem subleventur, quando eas vicissim fusas charitatis ardor exauict, *vi. 19.*

Augustinum Anglorum episcopum ad humilitatem hortatus est contra inanem gloriam in miraculis, quæ per ipsum inter illos Deus faciebat, et gloriandum ostendit, quod nomina vestra, dixit Christus, scripta sunt in celis, *x. 28.*

Intentio sancti Gregorii, neminem gravare, neque amam suam, neque suam Ecclesiam, *iv. 17.*

Debitum honorem aliqui subtrahi non permittebat, *x. 59.*

Decens officium non præteribat, unde excusavit se quod non rescriperit cuidam per eundem, quem ille misera, *ix. ind. ii.*, 78.

Ita neminem offendere curabat, et omnes sovere capi-

1. ut miraretur cur Maurilio exproctus Siciliae de sua
excellente non fecerit ipsum certorem, adhortans, ut
oties scribendi se occasio dederit, id facere non recu-
l. xi, 17.

Offensionem erga Cypriani sibi remitti petuit, cuius
ulta bona se cognovisse affirmabat, xi, 19.

Alios contristari contra equitatem non patiebatur, ix,
d. ii, 5.

Rationes suæ actionis reddere non subterfugiebat, iv,

Quorundam ordinationum rationem reddere non ne-
xit, quas in sancta Romana Ecclesia instituit, ad quo-
ndam murmurationem tollendam, ix, ind. ii, 63.

Personam non accipiebat. Nos enim, inquit, nullum pro-
personalis amore defendimus; sed auctore Deo normam
stitic, postposita cujuslibet persona acceptance, custo-
mus, n, ind. x, 18.

Semper esse utilem docti viri allocutionem, quia aut
icit audiens quod nescire se noverat, aut cognoscit,
id est amplius, id quod se nescisse nesciebat, viii,
d. i, 29.

De iis quæ spectant ad Principes sæculares.

Imperatore pacis Ecclesiastice custodem vocat, vii,

Acclamations fieri jussit in Lateranis Phocæ electo
operatori ab omni clero et senatu his verbis: Exaudi,
briste, Phocæ Augusto et Leontiæ Augustæ vita. Tunc
essit iconam reponi in oratorio sancti Cæsarii martyris
tra palatum: mittebatur enim Roman icona impera-
trix et uxoris, olim xi, 1, nunc ad caleem epist. in ap-
endice.

Gratulatur novo imperatori ipsius electionem, adhortans
eum ad sublevanda ea, in quibus respub. opprimebatur:
t ut coelestis gratia virtus eum inimicis terribilem faciat,
ietas subdit benignum precatur, xii, 31.

Quoniam odo gratulandum iis, qui aliquod reipub. munus
uspiciunt, x, 57.

Quod hoc inter reges gentium et reipub. imperatores
listat, quod reges servorum sunt domini, imperatores
ero reipub. domini liberorum, x, 51; xii, 51.

Quomodo gratulandum principibus principatum, ibid.

Gratulatur regi et reginae Anglorum conversionem re-
gni quod illa Helenam, hic Constantium imitati sunt,
ii, 27.

Reginam hortatus est ad confirmandum suum virum,
bid.

Quodque ipsorum opus ubique audiatur, et ab omnibus
audatur, pro quibus Romani fortius orabant, ibid.

Novos principes laulibus demulcebat, ut audientes
quales esse debeant, fierent mansuetiores, xiii, 38.

Quomodo tractandum sit cum principibus inpler ad fili-
lem conversis, ut rex de regno ad regnum transeat, i,
5.

Libere loquebatur principibus, et summis magistratis,
ut ab erroribus cessarent, iii, ind. xi, 63; iv, 33.
Dicit contra exarchum, qui auxilium cuidam apostolata
ledebat, quod tales iniuriam impunitam remanere
propter Deum nullo modo pati volebat, v, 24.

Ad hoc potestas principibus data est, ut qui bona appen-
tient adjuventur, ut colorum via largius pateat, ut terre-
re regnum coelesti regno famuletur, iii, ind. xi, 63.

Et iv, 24, inquit: Tales ducem Sardinia suscepit, qui
ic sciat quæ terrena sunt, reipub. exolvere, ut bene-
diam noverit omnipotenti Deo obsequia patriæ coelestis
exhibere.

Non prætermisit in memoriam revocare principibus
ennus, licet humile, ut beneficia a Deo in ipsis collata
eminiscentes, ad bene justaque agendum filios provo-
net, iii, ind. xi, 63.

Argumentum probitatis reginæ, educatio filii: unde
psalmus laudavit, quod non solum gloriam temporalium
erum servavit incolumem, sed etiam æternæ vitæ præmia
covidit, dum mentem filii in radice verae fidei materna,
et decult, et laudabilis institutione plantavit: admonens
et filium adhortetur, ut ipsius fidem cum operibus enite-
cat, vi, 5. Et bonam indolem reginæ precatur, xiv, 12.

Laudavimus ex consilium de bonis et Christianis operibus,
ne de ipsis audiebantur, cum terrenis rebus implicatus
asset, mansuelo spiritu ageret, humiliatis arcem per-
sonam custodiaret, et singulis que justa sunt tribueret,
declarans sub similitudine deserviendi coelesti Jerusalem
et Babiloniæ, quando vir probus, et vir malus præficitur,
iii, ind. i, 35.

Laudandus est rex a religione, quia esse regem non
suum est; sed esse catholicum, quod alii non merentur,
loc satis est, vi, 6.

Regem catholicum hortatur ad benignitatem semper

subdiis exhibendam, ut sicut fide ita actione alii reges
vincantur, vi, 6.

Quia tunc vere Regi regum, id est, omnipotenti Do-
mino amplius placebit, cum minus sibi crediderit licere
quam potest, ibid.

Regem autem Deum magnum facit pietas actionis, ibid.

Promovebat et hortabatur principes ad propagationem
et defensionem fidei catholicae et Ecclesiae Romanae, gra-
tias agens pro collatis beneficiis et pro benevolentia, i,
74.

Regem Hispaniam operam dantem conversioni Arianorum
laudavit, ix, ind. ii, 122.

Quod in operibus nobis maxime providendum est con-
tra inanem gloriam: unde hortabatur regem ad cordis
humilitatem; munditia corporis regiam potestatem tem-
perandam, et iram vitandam, ibid.

Quod tenentur principes ad sollicitudinem salutis sub-
ditorum, et eorum conversionem. Ad hoc, inquit, illi vobis
commissi sunt, quotenus et ipsi vestræ utilitatib; valeant
ad terrena deseruire, et vos per vestram providentiam
eorum animabus, et quæ sunt æterna prospicere, iv, 25.

Quod per principes qui ad ecclesiam veniant, multi ad
eamdem veniant, vii, 8.

Illi divinum judicium in quo essent de suis subdictis
redditori rationem, sumpsis proponebat, vii, 25.

Ut Deum timerent, ejusdem judicii signa praecedentia
exponit, quod ideo præmitatur, ut de animabus nostris
debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, ut ven-
turo judicii in bonis actibus inveniamur præparati, xi, 66.

Quod justitiam, quam mente gerunt principes, coram
hominibus luce ope um demonstrent, i, 48.

Hortatus est principes et patricios ad bene agendum,
ex mundi hujus instabilitate et inconstantia, iii, ind. xi,
52.

Et quod ab eis res adverse tolerandas sunt, quia si bo-
nis frui volumus in terra nostra, hoc est in terra viven-
tium, mala hominum in terra aliena portare debemus,
peregrinatio quippe est vita præsens, et qui suspirat ad
patrem, ei tormentum est peregrinationis locus, etiam si
blandus esse videatur, xi, 75.

Reginam Francorum eleganter hortatus est, ut ornem
potes atque sapientia; faciat quod Dei est, quia Deus fa-
ciet quod ius est, cum similitudinem regni sit studium
contra inimicos Christi: quia in domino est quidquid cum
peccato congregatur. In terrenis enim rebus semper
causa danni est origo peccati, et nihil injuste perditur, si
studetur de injustitia nihil haberi, xi, 63.

Quod feliciter regnare sit sceleris in suo regno non
permittere, xi, 69.

Tunc enim stabilitur regnum, cum culpa quæ cognosci-
tur, citius emendatur, ibid.

Unde doluit, ut illic habere pravam contingat actionem
refugium, unde disciplina debet prodire censura, v, 24.

Quod subiectorum culpa, præpositorum deprimit vitam;
et cum in subiecto peccatum non corrigitur, in eos qui
presunt, sententia retorquetur, iv, 25.

Negotia quæ conscientiam et bonam famam, principis
tangebant, non legatis, vel alii agentibus sedis apostolice
commisit, ut illa cum ipso tractarent: sed ipsius familiaribus
viris piis, qui nacti occasionem, cum eo agerent quid-
quid desiderabat, ut eorum fama consulere videbatur, iii,
ind. xi, 66.

Propoundendum principibus, quod Dei flagella declinan-
tur, cum de pravorum hominum correctione Deum placare
festinat, declarans quod Dei flagella sunt bellum et pe-
nis, ix, 11.

Principes quomodo possunt superire hostes, ix, ind. ii,
9. Quod tunc magis principis exercitus contra hostes
crescit, cum Dei exercitus ad orationem creverit, iii,
ind. xi, 65.

Et non carnali providentia, sed magis ad futuras Deo-
largitate victorias orationibus pervenitur, i, 75.

Et iv, 7, sic inquit: Scito excellentissime fili, si victo-
rias queris, si de commissis vobis provinciae securitate
tractatis, nihil vobis magis aliud ad hoc proficere quam
zelari sacerdotum vitas, et intestina Ecclesiarum, quantum
possibile est, bella compescere.

Probabat eorum consilium qui pacem cum barbaris age-
bant, ut ad Christum eos adducerent, iv, 23, 24.

Prudentia regis laudatur, quod libentissime ab orato-
ribus sibi relata accepit, et quod pacem cum republica
trahabat, xii, 7.

Regem hortatus est ad suis regni vitia extirpanda, quæ
omnia ipsi significavit, interminans divinum iudicium,
quod idcirco ipsum admonebat; quia animam ipsius sal-
vari desiderabat, v, 55.

Proponebat principibus proprias salutis pericula, sa-
delicta corrigerne negligenter, cum dissimulans vel ne-

gligens emendare peccata, fiat culpea particeps, xi, 50.
Miratum se esse dixit, quemadmodum principem majorem
domus sua delinquentem non viadicasse, ix, *ind.* ii, 9.
Principes et maximos viros absolvere renuebat, cum
illorum penitentiam non videret, ix, *ind.* ii, 5.
Neque viros clarissimos aliquid illicite committere per-
tiebatur, sed prius paternae admonitioni jubebat, x, 26.
Quod foris inimici affligant, fatus judices costurbebat, x,
36.
Sacrilegos, si opus esset, ab imperatore puniri carabat,
x, 8.
Caesaris propositum contra hereticos laudat, vi, 66.
Hortatus est eundem ibidem ad uiciscendas repellendas
que injurias, et mala illata ab hereticis, episcopis cal-
licis.

Conqueritur, quod ejus leges contra hereticos non ser-
vavit, vi, 66.
Hortatus est reginam Gallias ad stadium revocandi schi-
smaticos, converteundi infideles, nefarios et flagitiosos vi-
ros uicisciendi; ut regnum Regnum Dei effugiat, quia si
belli frigellum declinaverit, non effugiet pestem. Bella
enim, inquit, et pestis ob peccata non punita a Deo im-
minutur, cum Deus correctione sceleratorum hominum
placet, ix, 1t.

Jussit certiori fieri imperatorem, quod schismati ad
unitatem fidei sponte venirent, ix, *ind.* ii, 9.

Commendabat eos qui praecepit studebant ut schisma-
ticci ac gremium ecclesie redirent, illos subhortans ad id
enixius perficiendum. Quia inquit, hac in re tanto com-
moda retributionis accrescunt, quanto stadium laborio
augetur, v, 47.

Schismaticos a Ecclesiis gremiis reversos principibus
commendabat, ut pertinaces etiam huiusmodi exemplo
reverti procurarentur, ix, *ind.* ii, 94, 95.

Contra maleficos a praetore imploravit auxilium, ut se-
verius in illos animadverteretur, v, 51.

Modeste et benigne eum imperatore et principibus se
gessit in principio, iustas leges et contra ecclesiasticam
libertatem feruunt : Ita tamen quod non desit liber
illis sui mala acta improbare, et illas exequi pos permis-
sit, sed ut abrogaretur studuit, iii, *ind.* xi, 68.

Prius egit cum ipsius principibus de iniquis iurisdictionibus:
deinde declaravit episcopis aliquaque inferioribus quid esset
agendum super illis, *ibid.*

Imploravit auxilium magistratus pro delegato sedis
apostolica, inquiete contra nos servantes canones et
statuta Patrum, inquietas, quod tamē libertatis arrupit
correctionem causarum ecclesiasticarum, quanto de illis
secularis potestis pia mente concili, iv, 7. Et ut ep-
iscopos nullam excusationem haberet animadvertoendi in
apostatas a fide, magistratus imploravit auxilium, viii,
ind. i, 18.

Ad regitatem subitatem sē ab obediētia episcopi sui
nuntiis legavit, iv, 4.

Quod imperator in causis clericorum non se immiscebatur,
rescripsit Maximus Salutianus : Postquam, inquit, et nobis
et omnibus notum est pliissimos dominos discipulam diligere,
et ordines servare, canones venerari, et in causis
sacerdotibus non immiscere : instanter exequimur,
quod et illorum juvat animam, atque rempublicam, et ad
quod nos terribilis tremendique judicis respectus impellit,
vi, 23.

Imperatori resistere in illis quā contra causas judica-
bat, non dubitavit, inquietus : Alter autem nos id facere
pro omnipotenti Dei timore omnime non audemus. Et
paulo post : Quod vero ipso fecerit, si cauoniūm est, se-
quimur : si vero cauonicum non est, in quantum sine pe-
ccato nostro valemus, portamus, xi, 47.

Honor ab imperatore sacerdotibus deferendus, v, 40.

Peccatis suis deputabat, quod contumaces episcopi ad
seculares haberent refugium, inquietus ; et si episcoporum
cause mihi commisserem spud pliissimos dominos
aliorum patrocinis disponantur, infelix ego si Ecclesi-
ista-quid facio ? v, 21.

Quod non obstantibus imperatoris interpellationibus, et
episcopis contumax non videntur, distinctionem canonicas
in ilium exercere nullo modo cessaret, *ibid.*

Eundem coram se in honore comparare noluit, non ob-
stantibus imperatoris petitiōibus, *ibid.*

Hortatus est exarchum (*Non Exarchum, se Venantium
Patricium*) ad obediendam Ecclesiam, vi, 43.

Mutua charitas, quae debet esse inter sacerdotem et
principem, *ibid.*

Hortatus est reginam Francorum, ne neophyti vel si-
moniaci in episcopos eligerentur, ix, 11.

Episcopi damnati sententiae et cause revisionem ad in-
cavillium exarchi communisit, ix, *ind.* ii, 10.

Episcopes excusavit apud principes de illis apud ipsum
conquerentes, unde non facile contra illos fidem adhibe-
bat, ix, *ind.* ii, 44.

Principibus bona agentibus suo nomine gratias agere
potissimum super pacem nos praeteribat, ix, *ind.* ii, 99.

Tribunos et magistratus mortales ed gravissimas contra
ecclesiasticam libertatem illata vindicanda, ix, *ind.* ii,
101.

Quod orandum est pro vita imperatoris, cuius vita erat
causa, et orthodoxi ad ordinem perducendam, xi, 46.

Regem Gallie hortatus est, ut congregaretur Synodus
contra simoniam, xi, 59, 60, 61, 66.

Osteedit eidem bona ipsi ventura ex reformatione abu-
suum regni sui, et quae mala ab illis emanarent, xi, 59,
60.

Admetit regem Angliae, ut suum episcopum audiat, si
vult ut Hec pro ipso a Deo audiat, xi, 68.

Beginum Gallie hortatus est ad praedicationem sexuorum
contra impudicitiam sacerdotum, inquietus malos sacer-
dotes rainam eis popolorum, ix, *ind.* ii, 109 ; xi, 69.

Sententia nonnullas quas tulit, non prius publicari
quam imperatori per responsalem significasset, permane-
bat, ne in despectum illius aliquid ageret videbatur : cum
ejus predecessor id contra quod sententiam tulit permi-
serit, xiv, 7.

Ut princeps ad ejus iudicium veniret, rescripsit, xi,
ind. n, 44.

Lauditer imperator et quod servabat diffidat sacer-
dotalem, vii, 6.

Signi quod Deum diligenter principis, et quod sacer-
dotes et Christi famulos diligunt, honoreque afficiunt, vi,
11.

Habenemus ejus ret imperatori redditore nota praebet, qua
illi admirationis affectus poterat : ut de certioritate ipsius
fecit, cur legatos novi patricios apud se misceret trahere
passid non est, vi, 6.

Jussit defensori mandatum vocandi episcopos provin-
ad limina apostolorum praetori provincie dignitatem, et re-
movendam omnium suspectiōnem, ne illorum dissidentes illa
pediretur, vii, 22.

Certiori feuit regnum Domini de reformatore trans-
mittendo : quod si ei placuerit quampli patricti translati
et ut cum illis regit praetori stabilitate obesus querat et
emendet, xi, 69.

Eidem significavit se velle legare affidem, ut sedis
apostolica nomine peracta synodo, perpetrata contra cito-
nes corrigat, xii, 6.

Praedicatoris missis ad conversionem Gallicanorum et
commendat, iv, 23, 24.

Gratiae agendae sunt principibus ob praesentiam chalcidens
legatis sedis apostolicae, xi, 2 ; xi, 61, 62.

Ad manum sancti Petri diem principis invenerat, xi,
ind. n, 9.

Honores viri prioris conferri ab imperatore curavit,
unde cothematavit : respondens enim ibi non habebat totam
petulam necessariam pro emenda charta excommunicata, si
illud opera et aliqua petulam justaret : ita tamen si ter
poterat, absque difficultate, ut apud Imperatorem seu so-
mune non uferet, etiam talis esset vir, cui honor sine
prelio deberet, ii, 33.

Principes hortatus est, ut annodum pris locis debitis
restituere non morarentur : quia quidquid tributarum pre-
petri, si subtili consideratione pensetur, non est utrum, sed mutuum : quia quod datur, multo proficeat
fructu recipitur, x, 21.

Laudatus amor regine Galliarum erga pris loca, xiii, 6.

Commendare se nolle sit Ecclesiastici beatissimi Petri Augusti,
cum Deum diligat : quia quando plus Deum diligat, tanto
ampius dictam Ecclesiam amat, xii, 39.

Petitio Christiani regis non negligenter, v, 23.

Eius preceptis id illi que ad religione speculantur, sedis
factundit, vi, 30.

Legatum ad postulationem regis in suo regno concessit,
v, 25.

Significavit regi matrona legatis, episcopis auxiliis in-
pleravit, ut ea perfringantur, *ibid.*

Quae non concedunt principium preceptis, non est nisi
permittendum, xi, 11.

Quod in aliquo a rigore est recedendum principium g-
fia, *ibid.*

Principibus est defregandum quod non est concedu-
dum, *id.*

Dispensare cum bigamo ad sacros ordines regiam Fran-
corum denegavit, inquietus : *Amen* eul ne vestris (tempore
rebus) in quibus tantū interfici pris de religione agitis, aliud
contra Ecclesiasticum institutum fieri perpendicularis, *ibid.*, 6.

Nou permisit illis secundis fundatis auguriare, i
49. Et idem, 61, Genadio patre, Gregorio Afrone in

quit : Ita igitur, queso, aspirante Domino haec omnia intermissionis nostra præceptio corrigite, ut si non recitidinis contemplatione, saltem formidine nostræ iustitionis, a talibus se gloriose Theodorus, vel homines ejus abstineant.

Pauperes secularibus principibus commendabat, i, 48, asserens, ut salva justitia piis se causis libenter ac commodent, et quidquid his juris ratio tribuit, benignè jubeant custodiare.

Et 76 præsentium quoque latorem, etc., ut in his, quæ sibi necessaria, iustitia tamen præsente; suggesterit, sollicitum ei impudentias effectum.

Hortabatur ut onera et intolerabilia gravamina populo rum tollerent, illorumque calamitatibus sublevaret, cum magna juvetur respub. ex paenit quod colligitur iuste, quam ex multo cum peccato, cum id sit causa, ut tot magna expensas in tantis calamitatibus nihil pro sint. *Illustris epistola contra istos principes acerbos exactores de Sardinia, Corsica et Sicilia*, v, 41.

Quæ colliguntur, sine peccato esse debent; unde eadem epist. dixit : Idcirco fortasse tantæ expense in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixtione colliguntur.

Commendavit provincias principibus, ut ad illas regendas viros probos mittent, nec patenter illos a quoque in ullo contra iustitiam prægravari. Unde commendavat insulam Corsicæ, ut gubernatorem, qui bene illam tractaret, ad eam destinaret, et præsteritum gubernatorem laudavit : et probat, niterum ad eamdem insulam regendam mittetur, vii, 3.

Regi Francorum rescripsit, ut curaret, ut spoliatus episcopos, suis bonis et episcopatu restituueretur, ix, ind. ii, 116.

Praefectis significabat quantum in se esset, se afflictis intercessione sua solūm non negare, x, 37.

Deus bonos ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona sum pietatis impendat, xi, 66.

Felices populi ob regimen boni regis, xiii, 6.

Calamitates provinciarum commendabat Imperatori, præsertim Italiæ, a Longobardis iusticias, xiii, 58.

Hortatus est Augustam ad sublevanda gravamina respub., xii, 39.

Patricium hortatus est, ut apud suum regem, in catosis pauperum suus animus creceret : cum nobilium mentium semiplenum bonum videatur, quod sine adjectione relinquitur, xi, 14.

Nutrices filiorum principum hortabatur, ut talia tunc eis suggerant, quæ postmodum ostendant quam bona fuerint, quæ a nutritoriu suoru ore suixerunt. Nam verba nutrimenti, aut ac erunt, si bona sunt ; aut venenum, si mala, vii, 26.

Laudavit eos qui suum officium egregie præstabant apud suos principes pro fide catholica, ix, ind. ii, 181.

Patriciam hortatus est ad cogitanda ea quæ plus animæ sunt quam corpora, et tremendum Dei iudicium, et quod omnia sunt transitoria, xiii, 32.

Consiliarii officium descripsit, i, 34. Inqulens quod cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis; et si adhendiunt sunt, qui non tua, sed te diligunt.

Et v, 36, qui assistunt principibus, et sinceris erga eos dilectionibus obstringuntur, illa ipsis suadere debent, atque suggerere quæ animam salvent, et opinioni non derogent.

Jussit principibus ut consiliarios schismaticos ad unitatem redire facerent, ix, ind. ii, 9.

Ait quod non est mirum si ibi harreti non possunt adiudi, cum consiliarii sint schismatici; *ibid.*

Quod multorum solamen est, ut prudentes viri regibus adhærent. Nam dum prestanti sibi locum ad antine utilitatem datum intelligent, certa est, quia mercedis causas, ubi inveniunt, non postponunt, xi, 14.

Contra consiliarios, qui contra Dei timorem, et statuta canonum consilium episcopis opo dederunt, jussit excommunicari, sic inquiens : Ut cedentes discent, quatenus incaute ambulare non debeant, ix, 2.

Præfectoris et rectores provinciarum et urbium hortabatur, ut exercerent severitatem in fidei Christianæ hostes, sic inquiens : Ita ergo omnia districti simile sub omni festinatione corrigit, ut non solum pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed et testimonium de honestate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus, iii, ind. xi, 58.

Et ab illis postulavit, ut eorum auxilium pro fidet propagatione impartirentur episcopis, iii, ind. xi, 62.

Judices quos a pravitate convertere nequivat, litteris apud suos principes notabat, v, 41.

Alios supremos apud principes admonuit, ut principibus suggesterent, ne permitterent magistratus prave agere,

xiii, 22

libertates uniuscujusque borbiri judicum insolentias liberæ defendebat, viii, 51.

In eo quod iniuste sit, Deus offenditur, et propria opinio gravatur, et priuilegium tempora fuscantur, x, 51.

Quando Deus offenditur ut placatum bonis redditius hominem, nullo modo hominem placamus, *ibid.*

Nullo modo se passurum inquit, si sibi constarent quæ de quodam iudice cerebantur, qdñ imperatori significaret, cum homines propter iustitiam se diligere profligantur, non autem iustitiam propter homines postponere, *ibid.*

Magistratus in suo munere obediendo, prius Deum oportet ut placatum habeat, deinde cum omni sollicitudine implet principis utilitatem, *ibid.*

Iram in magistratu edemandam, et fugiendam asserit, *ibid.*

Præfectus hortatus est, ut gravissima et vexationes atque violentias iudicium cortigat, oppressisque ex tribulis subleve, xi, 5.

Magistratum admonuit, ne in causis ecclesiasticis se immisceret, qui clericos damnatos, et inobedientes e monasterio egredi se defendebat, ei affirmans se non sine debita ultione præteriurum, v, 21.

Couversionem infidelium præfecto commendavit, ut in hoc opere Episcopum adjuvaret, xi, 22.

Magistratus magistratum non gravabatur, sed pōlius secum condolebat, x, 37.

Quod Dedit et pravis hominibus simul nētio placere potest, x, 36.

Quod grave est, afflicti temporibus locis majoribus præfici : idcirco præfectos hortabatur, ut hujusmodi res aspera fieret mercedis occasio, x, 37.

Gaudere se ait quod præfectus divinis vacaret scriptoris, *ibid.*

Magistrum militum hortatur, ut culpm̄ et iugum sibi remitteret, xii, 19.

Proletarii se nolle misceri, nt aliquis sit præfectus, xii, 26.

Venantium cancellarium Italæ et monachos per episcopum graviter increpavit, i, 54.

De his quæ spectant ad legatos et alios ministros S. R. E.

A sancta sede apostolici non nisi diaconi legabantur ad imperatorem, xii, 58.

Eos legabat, qui principibus provinciae essent grati, i, 2; xi, 69.

Ut debitius honor legatis deferretur curabit, i, 1.

Commendabat illos piis viris, et iis ad quos mittebat, vi, 5; 6; xii, 38.

Viros religiosos admiscebatur, ut frequenter legatum sedis apostolice visitaretur; ut post labores, inquit, quos in causis secularibus patitur, in verbo Dei vobiscum inveniat, et quasi quodam candijs linleo ejusdem laboris terrini sudorem daterat, vir, 30.

Cui legationis munus obediendum erat, vita præfici quibus illa laborabat, declarabat, ut illa extirparet, v, 48.

Concessit facultates legationis, servato proprio honore Metropolitauorum secundum priscam consuetudinem, v, 54.

Legatum ad postulationem regis concessit, v, 54, 55.

Scriptis omnibus episcopis illius provincie, ad quam fuerat legatus destinatus, quod legationem sedis apostolice ad eos decreverat, iv, 54.

Legatio necessaria est, ut unus sit ad quem recurri possit, qui ex charitate et pace pra sit, *ibid.*

Legatus curerit, ut integritas fidelis, et quatuor concilia sollicita derelictione serventur, *ibid.*

Contentiones inter episcopos exortas compescat, *ibid.*

In gravioribus causis, si opus fuerit episcopos congreget competenti numero, *ibid.*

Causam fidei, aut aliquis eminentis negotii dubitatem, quæ pro sui magnitudine ju liio sedis apostolice iudicat, examinet, et ad sanctitatis sue iudicium referat, *ibid.*

Omnes episcopi legato obediunt, ad ejusque vocationem veniant absque canonicu impedimento, *ibid.*

Impediti episcopi militant suo nomine presbyterum, vel diaconum, *ibid.*

Nulius episcoporum ad longinquiora loca sine auctoritate legati abeat, idque affirmat esse ex consuetudine tam legationis, quam seculi apostolice, quæ hoc mandare conseruit, *ibid.*

Scriptis regi de legatione decreta ad ejus regnum v, 53.

Ad regis instantiam dicit se velle decernere legationem propter reformationem quam Ipse rex postulabat, xii, 6.

Auxilium brachii regii invocavit pro legato contra episcopos delinquentes, et quosunque alios, v, 53.

Legatus non permittat via in regno persistere, cum

dia animam regis gravent, *ibid.*

Mandata legato data significavit regi, *ibid.*

Legatum se lis apostolica probabuit cum patriarcha communicare, *vii*, 54.

Quidquid Deligati decreverint, dicit sibi placere, ita tamen, ut perpendant, ne ipse videatur remissius vel cum injuryia sancte Romane Ecclesie agere, *ix*, *ind.* *vii*, 67.

Legatos misit Joannem abbatem, et Hippolytum notarium ad reginam Longobard. ut ei persuaderent unitatem Ecclesie, et obedientiam ejus episcopo, *iv*, 4.

Reformatio cleri legato sedis apostolice cum ordinario loci committitur, *x*, 68.

De iis quae spectant ad Capitulum, sede vacante.

Orationes fieri pro electione facienda episcopi praecipiebat, inquietus: Unauiimes orate fideliter, ut quicunque fuerit ordinandus, et vobis utilis possit existere, et dignum Deo nostro sacerdotale exhibere servitum, *i*, 58.

Ordinationem bonorum Ecclesie vacantes, presertim monachum, per inventarium committiebat, *iii*, *ind.* *x*, 22.

Oeconomum in Ecclesie vacantibus deputabat, *i*, 11, 81, ne detrimentum patretur Ecclesia, nec ab illa permittebat illum discedere, donec electio fuisse facta.

Nihil sede vacante in illa diocesi decerneret: unde monasterium vacans unire noluit quoque in illa civitate suisset episcopus ordinatus, *x*, 61.

Commisit ut causa diu dilata terminaretur, cum Ecclesia suisset ordinata, *x*, 16.

De Postulatione.

Monachum in episcopum ordinatum postulatum noluit concedere, ne ejus quies interruperetur, *xiii*, 15.

Archidiaconom unius Ecclesie in episcopum alterius Ecclesie eligi non permisit sine licentia sui episcopi, *v*, 17.

Cessionem diaconi in episcopum alterius ecclesie postulantem suo nomine non permitti peti: sed eligentium munus esse ostendit ut ab ejus episcopo petant, cum nolit videri aliquid concedere contra illius episcopi voluntatem, *xiv*, 11.

De Electione.

In electione episcoporum sanctus Gregorius antiquum se sit deliberationem habuisse, pro nullius unquam se miscere persona, sed illorum electionem orationibus prosequi, *m*, *ind.* *x*, 29.

In vigiliabat, ut digital in episcopos eligerentur, de quorum moribus et probitate inquisitionem fieri, et bujusmodi viros dignos per provincias querri, et inventos examinari jubebat, et postremo ad ipsum transmitti, *i*, 18; *n*, *ind.* *x*, 24; *x*, 19, inquit, cuius vita vel actus, quia melius possunt illic ubi diu est conversatus, agnosciri, curas tue sit, de eo diligenter inquirere.

Et *xiii*, 15, ait: Persona Crescentis diaconi propterea quod omnino nobis ignota est, prima nobis cura fuit requirere, quemadmodum xenodochium, cui prasulat, gubernasset, ut ex minimis, qualis esse possit in maximo nosceremus.

Permisisit ut eligeretur, cogente necessitate quod melior nou inveniretur, si tamen nul um obisteret canonicum impedimentum; si quem licet bona mentis esset, tamen idoneum ad regendum minime judicabat; aptum vero bujusmodi regimini secreto voluit indicare, *v*, 17.

Electores pre omniis sunt a timore, ut in generali causa utilitates proprias non attendant, *m*, *ind.* *x*, 29; *v*, 25.

Describebat electoribus qualem episcopum eis desiderabat, *m*, *ind.* *x*, 29; *v*, 22.

Quid agendum sit in electione electoribus significabat, inquietus: Talem eligit, cui semper debeatis obedire; judicari namque a vobis ultra non debet semel praefatus, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postea jucundus non est, *m*, *ind.* *x*, 29.

Admonendi sunt electores quid attendere et considerare debeant, ut sibi ante oculos proponant orbis calamitates, et tremendum Dei iudicium, *ibid.*

Electores non debent recedere a laudabili electione designatis, *m*, *ind.* *x*, 47.

Electores episcopi hortatur, ut episcopum quem dignum electione judicarunt, imitentur, et ei obediant, *v*, 8.

Non lorus, sed actio apia perquiritur in electione: quia et ante Deum ille prioris obtinet locum qui in ejusdem oculis, etiamsi hic abjectus sit, bouz actionis instrumento pluerit, *vii*, 10.

Quonodo fieri debeat electio, et quo in ea sunt servan-

da, et is eligendus est, qui nullius incongruae voluntati deseriat, *m*, *ind.* *x*, 22.

Diuturnam cogitationem in ordinatione Ecclesiarum habebat: et ejus non erat animus in ea re otiosus, *m*, *ind.* *x*, 12.

Quod sine mora electio facienda est, quia diu sine proprio rectore Ecclesia esse non debet, *m*, 14.

Et *m*, *ind.* *x*, 35, sic inquit: Qui si fortasse admonitionem tuam quolibet modo differre tentaverint, ecclesiastici in eos vigorem exerce: studebat enim ut electio quaestus fieret, eum amplius illam Ecclesiam sine proprio non patiebatur esse rectore.

Quod ultra tres menses Ecclesiam vacare sacri canones non permittant, *vii*, 42, ne cedente pastore Dominicum gregem antiquus, quod absit, hostis insidiando dilaniat.

Electionem episcoporum cito fieri curabat, *i*, 81; *m*, *ind.* *x*, 6; *m*, *ind.* *x*, 35.

Differit electionem dolet, quia si gregi, loquit, pastoris cura defuerit, facile laqueos insidiatoris incurrit, *i*, 80, atque miratur, inquietus, quod non siue culpa est illius viceprincipis defensor, *x*, 77.

Commisit ut eorum etiam civium voluntas exploraretur, qui extra civitatem reperiabantur ob Barbarorum incursions, in electione facienda, *m*, *ind.* *x*, 30.

Is qui est degremio praeferatur, *i*, 58; *m*, *ind.* *x*, 25; *x*, *ind.* *x*, 27.

Ex laicis episcopi ne elegantur, *m*, *ind.* *x*, 25; *m*, 41; *v*, 59; *ix*, *ind.* *x*, 106. Et quam fuerit osor et insectator huius abusus, *ibid.*, 110; *xm*, 13.

Laicus religiosam vitam duceat in studio psalmodie, et in amore orationis laudavit; eundem monachum, vel subdiaconum fieri bortatus est, ut deinde episcopus eligi possit, *xii*, 12.

Qui favore laici uitur, omnino ab electione repellatur, *xiii*, 14.

Nec ad preces laicorum electio fiat, *ix*, *ind.* *n*, 76.

Electum in episcopum non cogebat, ut acquiesceret electioni, *m*, *ind.* *x*, 15.

Ubi aliquando solubil esse episcopus, præripiebat ibidem ordinari episcopum ob necessitatem conversionis infidelium, *iv*, 29.

Ad episcopatus vacantes viros eximis probitatis invitabat, cum episcopatus minus sic vacare operibus charitatis, *v*, 43.

Primates per provincias ubi constitundi erant secundum consuetudinem, curavit ut constituerentur, *i*, 74, quae ait habuisse originem beato Petro, *i*, 77.

Laudatur is qui non temere quemadmodum in episcopum elegerat, sed caute, sicut decebat, processerat, *x*, 45.

Quod si electores in unum non convenierint, sed in duas, eodem transmitti jubet cum inquisitionibus, ut dignior preficiatur, *x*, 77.

Si nemo inveniretur idoneus, ad se veniret nomine clerici et populi eorum facultate roborati, ut posset inquiriri, et eligi Romae, qui apus repertus fuisset, *xiii*, 15.

Electionem episcopi coram se aliquando fieri præcipiebat, *m*, *ind.* *x*, 40.

Hortatus est metropolitanum, ut Ecclesias sacerdotibus vacantes ordinaret: ita tamen ut non omnes de ejus Ecclesia ad episcopatum eligerentur, ne propria Ecclesia necessario cultu careret, *xvi*, 47.

De Confirmatione Electionum Prelatorum.

Confirmatio electionis episcopi electi, *m*, 22.

Manus temere imponere inexpertis et incognitis non audebat, *x*, 34.

Commisit inquiri de vita et actibus electi, si aliquod canonicum haberet impedimentum, si in opere Dei studium habuit, et psalmos novit, *ibid.*

Quod grave est, quando non ex iudicio, sed ex solo favore fit electio, *x*, 62.

Non incaute quem plam promovebat, sed de vita et moribus electi vigilanti sollicitudine per viciniorem episcopum, et visitatorem Ecclesie vacantis mandabat inquiri, *xv*, 11.

Iuhabilem judicavit eum, qui nimis senex erat, et quis juravit se nolle fieri episcopum, *ibid.*

Iudignum censuit, qui nequam amicum in domum suam vocaverat ad charitatem: ideo jussit queri an id commiserit ex tenacia, vel ex necessitate, *ibid.*

Item indiguum judicavit, qui ignorabat psalmos, *ibid.*

Et *v*, 48, ait: Sed nec Joannem presbyterum Psalmorum nescium presumimus ordinare: quia haec cum res minus sui profecto habere studium demonstrabat.

Iste eum, qui qualis esset interior, omnino ignorabat, nisi prius cognitus non confirmabat, *xiv*, 11.

Duos in episcopum electos pariter rejexit, alterum, quia filium habebat, sic inquietus: Nam quia præsumptio ad episcopatum audet accedere, qui adhuc longam sui cor-

poris continentiam, filiola teste, conviucitur non habere? alterum, quia simplex erat, et insuper, quia pecuniam dederat ad usuram, x, 62.

Indignum electum in episcopum rejectit, et visitatorem decrevit pro electione iterum facienda, i, 57; v, 48; alium dignum eligit, cuius vita sibi notissima erat.

Indignum in episcopum electum suspendit in omnibus, quoque informatus a responsali, statueret quid esset agendum, iv, 20.

Commisit rectori Sicilie examen eligendi alium in episcopum, cum electum tanquam indignum rejecisset, vii, 41.

Electi in episcopum, qui ab ipso erat ordinandus, vestes episcopales, et argentum pro eius usu, ut cum eo deferrentur, admonuit, iii, ind. xi, 33.

Nullum affirmat se datum consensum super illius electionem qui non a catholicis fuerat electus, quia, inquit, Vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur: agebatur enim de electione episcopi Mediolan., xi, 4.

Inquisitionem electi in episcopum commisit, quem non moribus, sed solum specie tenus dicit se cognoscere, ibid.

Nominatos ad se venire precepit, ut dignorem episcopum eligeret, v, 22.

De Consecratione Praelatorum.

Consecrationem electi in Metropolitatum permittit a propriis episcopis fieri, ii, ind. xi, 30; ii, 25.

xi, 4, dicit se ratam habere consecrationem eius, qui fuerit electus episcopus ab episcopis per Illyricum.

Iem vi, 8, approbat consecrationem episcopi Nicometitanæ civitatis.

Roman veniebant episcopi, ut consecrarentur, vii, 19, 20, 21; ix, ind. ii, et alibi, de episcopis electis, ut videre est supra in locis, quod citantur sub titulo *De Electione*.

De Auctoritate et Usu Pallii.

Pallium exigentibus causarum meritis, et fortiter postulant concedendum, ix, 11.

Quibus temporibus uti pallio archiepiscops possit, iii, ind. xi, 56, ubi agit contra archiepiscopum Ravennatus, qui pallium etiam extra missarum solemnia usurpaverat. De ejusdem usu in solemnitatibus et litanis, donec subtillius veriusque aliquid cognoscatur, v, 11.

Et tantum in missarum solemnibus, v, 53, 56.; vi, 8, 9, 18.

Et ix, ind. ii, 108, inquit: Quia omnino rationis ordo nos admonet, ut cum usu pallii aliqua simul, sicut diximus, largiri privilegia debeamus; sed quoniam cum honoris augmento cura quoque sollicitudinis debet accrescere, ut cultui vestium, actionis quoque ornamenta convenient, oportet ut enixius in cunctis se studiis vestra fraternitas exerceat.

Confirmata electione pallium datur, ii, 22.

Post electionem metropolitæ, unus ex coepiscopis comprevincialibus mititur pro pallio, v, 57.

Quod pallium traderetur res ipsit, si tamen promiserit recipiens, decreta reformationis in synodo edita se servaturum, ix, ind. ii, 108, 109.

Sub distributione prohibitione vetuit, ut nihil pro pallio acciperetur, v, 57.

De auctoritate pallii, iv, 53; ix, ind. ii, 109.

Dedit facultatem defensori sedis apostolicæ tradendi pallium, quatenus fuerit fortiter postulatum, ex exigentibus meritis postulantibus, ix, 11.

Ob merita personæ concedit pallium episcopo non metropolitano, et prerogativam supra alios episcopos tribuit, servata tamen prerogativa in omnibus sui metropolitani, ix, ind. ii, 108.

De Translatione Praelatorum, et Commendatione Ecclesiastiarum.

Episcopos Ecclesiastiarum, quæ occupatae ab hostibus detinebantur, transtulit per incarnationem ad Ecclesias vacantes, i, 79, 80; ii, ind. x, 37.

Episcopo unius Ecclesie alias commendavit, ii, ind. x, 16, 58; iii, ind. xi, 15, et causam exposuit.

Heditus Ecclesie commendante decrevit expendi pro reparatione Ecclesie, et subventione cleri: correctionem, et jurisdictionem tamen illius commendavit, ix, ind. ii, 71.

Episcopos episcopatu vacantes ad suæ ditionis episcopatus invitabat, v, 42.

De Renuntiatione.

Voluntarie renuntiant Ecclesiam ob infirmitatis ausam nulli denegabat, eumque de redditibus ejusdem Ecclesie sufficienter nutriendum esse censebat, vii, 19, 20, 21; xiii, 5.

De iis quæ spectant ad Episcopos et Praepositos.

Nuper electum in episcopum de suo officio admonuit, ii, ind. x, 10.

Et eleganter et copiose ejusdem libri ep. 23 inquietus, quod nonnulli pastoris non ad quietem, sed ad laborem suscepti existimandum est: unde exhibendum est in opere quod signatur in nomine.

Quod instructio populi, prælati sit actio. In vobis, inquit, quod diligat, cernat: quod imitari festinet, exemplo vestro vivere doceatur: a recto itinere te duce non deviet, ad Deum vos sequendo perveniat, v, 57, ubi multa, nomine gregem Dei gubernare debet at.

Et ad proprii maneris executionem hortatur, ut unusquisque in suo officio sit sollicitus, et gregem sibi commissum sollicitudine et oratione custodiat, v, 51.

Et viii, ind. i, 10, ibique quibus rebus episcopo studentum sit eleganter ostendit.

Idem copiose, ix, 107, ubi ait, quod episcopus dicitur tutor, quia viam salutis gradiebatibus ostendit. Idem, xiv, 17.

Episcopus irrisiones, dicteria, quæ notorii mores vocant, simulationem et duplicitatem, pomparam et vanitatem fugiat; ita ut non sit honor episcopatus ejus totus fortis in ostensione, sed in mente; nec irascatur, et dum furit, non criminis servis et familiaribus suis imponeat: et episcopum sarcinam vocat. Et de cura pastorali, v, 13.

In habitu nihil inordinate, v, 11.

Id debenus a Deo in orationibus pro episcopo petere ut ejus divina misericordia ei dono concedat, et praedicate quod diligit, et sequi hoc quod per ipsum praedicare cessit, vi, 19.

Episcopus (S. Gregorius, loco indicato non episcopum, sed praefectum Illyrici admonet) nuper electus largitam dignitatem ex solo munere donantis attendat, et ex ipsa concessi regiminis administratione conditorem suum erga se placabilem faciat, ii, ind. x, 21.

Hortatus est episcopau ad vigilandum supra gregem, exemplo terrenorum pastorum, et eleganter de munere pastorali, iv, 33.

Episcopus quomodo in Ecclesia sua conversari debeat, iii, ind. xi, 63.

De grato animo quem episcopus debet habere in electores, iv, 1.

Quod episcopus ametur et simul timeatur, ibid.

Episcopum simplicitati tantum studentem reprehendit, iv, 26.

Episcopatus est vacare operibus charitatis, v, 42.

Episcopus is commendatione dignus est, qui ad episcopatum venit invitus, iv, 45.

Mediocritas ab episcopo servanda, v, 48.

Tot sunt episcopali retributions, quot lucra fuerit operatus animarum, ibid.

Episcopus cum loco et mente mutare debet, vi, 30.

Vacuum nomen tenet episcopi, qui patientibus necessitate non concurrit, nec alienam inopiam suam credit, ibid.

Quod non sufficit in episcopo sola lectio et oratio, et remolum sedere: sed oportet ut largam manum habeat, ibid.

Episcopus non plus pecuniae, quam animabus studeat, cum Christus ab episcopi officio non aurum, sed animas exquirat, vi, 29.

Mirandum est, si is qui vestes habet, argentum habet, cellularia habet, quod pauperibus debeat dare, non habet, vi, 30.

Nihil magis in episcopo quererebat, quam sanctitatem, liberalitatem et sapientiam, ibid.

Episcopus stipendiis Ecclesie sue contentus esse debet, nec de publico aliquid percipiat, v, 41.

Hortatur episcopum ad suum officium, ad pacem, charitatem, vigiliam, celestia auhelare, et terrena relinquare, vi, 63.

Episcopatus sicut desiderantibus est denegandus, ita fugientibus offerendus, vii, 4.

Qui renuit pascere oves Dei, et valet, peccat, vii, 4.

Quod signum dilectionis in Deum est pascere ipsius gregem, ibid.

Quod hieri non potest, ut querat quis mentis serenitatem in episcopatu, vii, ibid.

Qua ratione mentis serenitas in episcopatu sit querenda, ibid.

Quod episcopum oportet seculares curas habere, ibid.

Quando et quatenus oporteat, ibid.

Episcopus statim ac est electus, sicut suam profiteatur et ad papam transmittat, ibid., 4.

Episcopus non debet recedere a solita forma prolixiad fidem, ibid.

Kpiscopus pro suis principibus quoque patriarcha orare debet, vii, 4, 7, 27.

Episcopus non debet deinceps in eo quod potest, etiam si vires nos suppetant, ut suum studium in defensione pauperum et oppressorum Deo pateat, x, 36.

Episcopus in omni eo quoque agit, inspectorem cordis apostolus habere placatum, *ibid.*

Nihil omnium episcopus, ut Deo placeat, cum humani terrores, et gratiae sint similes sumo, qui levi aura raptus evanescit, *ibid.*

Signum est Deo placuisse episcopum, si pravis hominibus dispergisse euangelizans, x, *ibid.*

Laudat episcopum a gravitate, evanescit heretur ad justitiam administrandam, canonum rigorem relinquendum, excessus sacerdotum moresque reformatos, viii, *ind.* i, 12.

Pastoris officium commendatur, cum lux gregis sis flammae pastoris, viii, *ind.* i, 33.

Finis officii episcopi describitur, quando non terrena rerum curam, sed animalium durum se suscepisse episcopus cognoscere debet, ix, *ind.* ii, 2.

Quod illa prepositorum sollicitudo utilis est, et illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nihil vendicat, x, 11.

Officium episcopi est non modo sua, sed etiam aliena defere peccata, xii, 1.

Precessit suadens pro implorando officio episcopi, *ibid.*

Pascere gregem coram Domino est, orando, admonendo, boni operis studium ostendendo, ad exterius vita pascua cum ipso quem pascit gregis pervenire, xii, 1; xiii, 13.

Laudat episcopum (*In uno vero Maurentium magistrum militum*) humana conventicula carentem: quia sepe animus qui renovari in Deo per compunctionis gratiam desiderat, per prava colloquia veterascit, viii, 17.

Episcopus sicut patet in nomine; ita affectu probetur in opere, ii, *ind.* x, 49.

Lectionem librorum gentilium episcopo veluit, quos nugas appellat, inquietans: Quia in uno se ore cum Iovis laudibus Christi laudes non capiunt. Et illum reprobavit, quia grammaticum quibusdam exponebat, xii, 54.

Laudat episcopum (*Non episcopum, sed magistrum militum*) sacre lectioni vacantem, quem ad societatem in sacro eloculo invitat, cum non invenisset, qui sibi in hoc munere alioreretur ob boni paupertatem, quam veheuenenter deporabat, viii, 17.

Gratianatur episcopo causis secularibus occupato, quod sacrae Scripturae det operam, et ad illam hortatur, iii, *ind.* xi, 67.

Regulari pastorealem episcopo postulant transmisit, v, 4.

Reprehenduntur episcopi usurpantes in electione patriarchae verba sacrae Scripturae in personam Christi protulata, *Hoc dies quam fecit Dominus*, etc., vii, 7.

Episcopus sit ambidexter, v, 39.

Remedium de it contra invidiam, quanto scilicet sibi alios invadere quis perpendit, tanto vigilans, ut sibi nihil nocere valeant, in utilitatibus Ecclesiae, et Dei servitio perseveret, ii, *ind.* x, 15.

Laudatur episcopus quod infirmos visitet, et illos in dominum suscipiat, ii, *ind.* x, 35.

Episcopus operam dans injustis convivis reprehenditur, et declaratur quae sunt justa convivia, scilicet ubi nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, ubi non inanes in eis saecularium negotiorum fabulae, sed verba lectionis sacrae audiuntur, ubi non plus quam necesse est servitor corpori: sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercenda virtutis habeatur, ii, *ind.* x, 52.

Episcopus largam habeat manum, necessitatem patientibus concurrat, et alienam inopiae credat esse suam, vi, 30.

Laudatur episcopus eleemosynas Romam transmittens, viii, 9.

Episcopus habeat presbyterum, quem in secreto suo inveniat, ubi requiecat post causarum tumultum, vi, 22.

Hortatur episcopum ad unitatem ei charitatem, quae est mater et custos omnium virtutum, ii, *ind.* x, 47.

De mutua charitate qua coepiscopis respondebat, eos invitans ad orandum pro invicem, vi, 19.

Quod in aliis ex charitate fieri potest sine scandalo, etiam si ab illo nihil reprehendatur, laudabile est, iv, 52.

Qui particeps erat mensa decessoris, incongruum iudicat ut a successore ab illa pulsetur, *ibid.*

Episcopis subministrat necessaria clericis litterarum signaro, vii, 11.

Admonuit episcopum ut in causis ecclesiasticis viriliter ageret, quod nihil aliud quereret nisi ut sub considera-

tione solius omnipotens Dei cuncta saceret, et nullus persona eius a rigore disciplina emolliret: neque vehementius indignatio in rigore, quod absit, aliquo inmoderate distinctionis obdurate, vii, 9.

Admonetur episcopus ut in causis ecclesiasticis ita se gerat, ut a paterna charitatis gratia non recedat, vi, 44.

Sacerdotale studium, lites terminare, vii, 10.

Episcopus filios suos tuetur, ita tamquam ut non maledictis adversariorum occasionem praebeat, ix, *ind.* ii, 23.

Episcopus justitiam administrare non differat, ix, *ind.* ii, 43.

Current potissimum episcopi ut justitiam servent cam illis qui ad Ecclesiam confluunt, x, 38.

Hortatur episcopum ut curet pon solam haereticos redcere, sed ut catholici vel in primis beati vivant, ne intra gremium sanctae Ecclesiae illi allepi nutritantur, x, *ind.* x, 52.

Episcopus minime sollicitus pro conversione iudeorum subditorum redarguitur, et se in illorum amittendis cursum communiat, iv, 26.

Hortatur episcopum, ut fideli confirmet, apostatas reverat, infideles convertat, viii, *ind.* i, 1.

Episcopum ob timorem haereticorum latitantem quart mandat, quem hortari praecepit ut ad limina appellationum veniat, et ei expensas subministrari jubet, ix, *ind.* ii, 94.

Laudat episcopum perscrivantem vitam suorum sacerdotum, eique mandat ut investigata alteri de ejus mandato renuntiet, inquietans: Nulla res ab investigatione praevorum actum, vel insinuatione te revocet: nam quanto vigilantiam tuam modo laudamus, tanto culpabilior invenieris, si huicudi actus qualibet dissimulatione celaveris, iii, *ind.* xi, 50.

Episcopus ignorans quae sunt contra Dei servos, nullam potest habere excusationem, iii, *ind.* xi, 53.

Obijurations in sacerdotes mature facientes sunt ab episcopis, iv, 1.

Episcopos monasteria non gravet, sed defendat, vi, 29.

Episcoporum adventus ad monasteria ita fiat, ut desideretur a monasteriis, viii, *ind.* i, 13.

Episcopus non nisi visitandi exhortandique gratia ad monasterium accedit, *ibid.*

Monasteria ab episcopo non graventur occasione hospitali, *ibid.*

Episcoporum frequens adventus in monasterium non sit metuendus, sed desiderabilis, et quomodo id fiat, *ibid.*

Episcopus non permittat minores a majoribus opprimi, x, 38.

Episcopus sit diligens in eligendis Ecclesiae ministris, quia illis delinquentibus, ipse delinquit, x, 24.

Episcopos in omnibus honorare cupiebat, ii, *ind.* x, 47.

A principibus prægravatos episcopos viriliter defendit, et iniuste dejectos non modo inter depositos non habuit, sed in pristinos gradus restitui curavit, et secum retinebat, i, 7, 28.

Episcoporum causas corum imperatore a responsali se dis apostolicæ suscipi jubet, viii, *ind.* i, 10, 25; xi, 6, 7, 8.

Non sinebat episcopum gravaret inferiores suos clericos, i, 19.

Contra episcopos aliasque personas ecclesiasticas, laicis et clericis libenter administrabat justitiam, iii, *ind.* xi, 36, 44.

Quomodo in controversiis episcoporum se gesserit, i, 20.

In diœcesibus episcoporum nihil ordinabat ipsis incertis, i, 40, 41; ii, 32.

Concedit episcopo presbyterorum alterius Ecclesie, quem ejus Episcopus illi concedere solebat: mandavit autem defensori, ut id illi blande et lepitè persuaderet, vi, 20.

Noluit concedere contra voluntatem proprii episcopi diaconum, ut posset eligi in episcopum alterius Ecclesie, xii, 11.

Desolatum monasterium alteri monasterio alterius diœcesis unire noluit contradicente episcopo, nisi causa legitima, xii, 2.

Episcopum suspensem ob contumaciam reliquis provinciæ episcopis significavit, ii, *ind.* x, 19.

Episcopo damnato alimenta ab Ecclesia, in qua gessit officium, subministrari humanitas igitur jussi, cum nimis impium sit, ut alimentorum necessitatibus post vindictam subjaceat, iii, *ind.* xi, 55.

Episcopo, a quo obedientiam regina et alii episcopi

subtrahere volebant, capitulo et auxilio succurrerit, iv, 2.

Quod episcopos pro sui officii munere facere debet, multo studiosius agri apostolicae auctoritate acoquente, iv, 5.

Durum est, et procul a sacerdotis officio, personam positam sub necessitate negligere, et studio congre-gandi indecanter inihiare pecunias: idcirco archidiacomo a quo episcopus decem solidos abstulerat, restituui mandau, v, 53.

Significavit populo pravitatem sui episcopi, vi, 26.

Valde execrabilis in episcopis, aperte de pati-mone sancti Petri, quod reges pro Ecclesia servant, vi, 53.

Eleganter rescripsit episcopo, quod pro nihile ducent iniquicatas, quas dicebat contraria ob frequentes causas a sede apostolica sibi communissas, doceas quomodo ista tolerandas sunt, et quod tanto constantius est agendum et vigilandum, vii, 2.

Admonet episcopum, ut quanto plus prefectum diligit, tanto plus eum admoneat, ut semper ante cordis oculos Dei iudicium habeat in causis quas tractat, viii, 8.

Reprehendit episcopus quod die Dominico antequam missam celebraret, iverit ad exarandam messem cuiusdam, ix, ind. ii, 1.

A divinis excommunicavit per duos menses consiliarios episcopi, male ipsi consulentes, ibid.

Episcopo ob ejus canos et simplicitatem pepercit, ibid.

Admonetur episcopus ut iustitiam administrare non diffirat, ix, ind. ii, 45.

Admonit episcopum de querelis contra ipsum delatis, ut corrigatur eretur, ibid.

E. cusavit episcopum apud mobilem quemdam, quod actores illius episcopi ipsius possessiones occupassent, ix, ind. ii, 13.

Episcopos Siciliae ad bene agendum adhortans, ait se defensor sedis apostolice injuriasse, ut inordinate acta ipsorum prius secreto corriperat, xii, 23.

Jussit de scandalis datis per episcopum secreto ipsum admonesci, ut adveniente illo infirmitatis impediamento, quo nonnulli scandalizabantur, cesaret ab illo ministerio. Et scandalizati admoneruntur, quod nullatenus pertinaciterent, sed cum omni securitate et fiducia communi-carerent, quis sagittato personae sacri mysterii benes dictione nec mutat, nec polluit, xii, 47.

Episcopum nimis precipitem in ferendas sententias secreto admoneri jubet, xii, 32.

Episcoporum auctoritatem non modo non minuebat, sed roborabat, ix, ind. ii, 64.

Delectarem prohibit ne clericos censimales proprii episcopi defendat: sed si cause meritorum postulat, sit intercessor potius quam defensor; si justa proponuerint, eis non denegetur auxilium, ne clericorum disciplina per illius defensionem solvatur, quin potius unicunquamque episcopi reverentia servetur, ix, ind. ii, 64.

Defensor item reprehendit clericorum causas, de specieis propriis episcopis, coram se trahens, et jussit ut omnes suos episcopos adirent, inquietus: si per sedem apostolicam unicunque episcopo iurisdictione non servatur, quid aliquid agitur, nisi ut per eos, per quos ecclesiasticus custodiri debuit ordo, confundatur, xii, 37.

Clerici praeditantes, a defensor e loco ponitentiae effecti, sine mora a proprio episcopo restituuntur, ibid.

Adversus episcopos nihil ipsius insuditis deceruerat: unde episcopo Neapolitano praecepit, ut ad se transmis-teret, qui suo nomine ad objecta responderet, ix, ind. ii, 104.

Reprehendit episcopus, qui populum ipsius præfudi-cio in duas divisum partes non conciliabat, ibid.

Episcopos dyscolos ad se venire præcipiebat, ut illorum mores componerent: unde episcopum sua ordinatione in Galliam transmissum ob seculares mores ad se reverti jubet, ut sub ea qua dignum est observantia refrrenatus secularis mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis portum atque perniciosum est, ut imitatione ipsius, quæ sedilicari debuerant, desfruantur, in qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non resisterit inventur, ix, ind. ii, 115.

Necessaria episcopis subministravit, unde caballum ut vehi posset, quatuor benedictionem sancti Petri appellans, viii, 43.

Iam episcopo e schismate ad Ecclesiam reverse para-tur unam, xii, 52.

Et vestes episcopis indigentibus, xii, 45.

Reprehendit episcopum habentem societatem cum pra-ve hominibus, quia qui tales recipit, acclera non corrigit,

sed magis alias talia perpetrandi videtur dare licentiam, xi, 13.

Episcopum certiores fecit de his omnibus quae illius legato acciderant, quem excusavit, cum fuerit expere er-roris in quem incidit, xi, 7.

Responsa jussit admonere archiepiscopum Thessalonion, ut desisteret a molestis illatis episcopo Congreg, xiv, 8.

Vexari episcopos et superiores a subdolis suis non permittebat, ostendens malum quod ex his simaseret, xiv, 17.

Episcopum scriter reprehendit excommunicatione injuria-riam propriam vindicantem, ii, ind. x, 49.

Quod episcoporum causa magna cum diligenter sunt perscrutandae, ix, ind. ii, 68.

Episcopus ad opinionem cleri sui debet studare, ut nihil de his pravum, nihil quod ecclesiasticum dedecet, auditur, xv, 5.

Episcopus vigilet in haereticos et in tollendis abusibus. Nam qui, fauit, non corrigit resecanda, committit, x, 42.

Prohibit se velle punire episcopum, qui delingentes non puniebat, si deinceps illos impunitos reliquerit, iv, 12.

Episcoporum promissa clericis facta auctoritate sedis apostolicae robarabat, xii, 44.

Episcopus petiit a sancto Gregorio ut possessam a suo latere deparet, cui causes suas justificare ipsi papa substitueret deberet.

Et contra videntes prave agentes, et tacebtes, sic scripsit: Hæc autem si fieri cognoscis, non taceas, sed instanter obsiste: quoq[ue] si hec aut investigare costasse neglexeris, aut intellecta celaveris, non scimus illos qui hec agunt, peccati vinculum alligabit; sed te hujus rei non levis ante Deum culpa respiciat, vi, ind. xi, 43.

De Residencia.

Episcopum Romanum venire cupientem non permisit, sed ei res ripxit, ut pro ipso Deum oraret, i, 66.

Episcopum extra suam Ecclesiam pro aliquo sedis apostolicae negotio transmissum, noui diu patibatur morari, vii, ind. xi, 35.

Presbyterum privatum ob absentiam duorum spensum ab Ecclesia sua, si ex justa causa absulset, ut asserebat, mandabat restitui in suum locum, iv, 15.

Episcopo non residenti in sua Ecclesia mandat, ut admonescatur ad residendum sub pena destructionis in monasterio, vi, 23.

Non licet episcopis pre casis preppitis, vel aliis, quo cunque voluerint ambulare, sine licentia metropolitanam, nisi ad sedem apostolicam contra eundem, ix, ind. ii, 8.

Episcopos sine epistolis sui peccatis ad comitatum processos, vel ad conventum celebrandum reprehendit, ix, ind. ii, 68.

Clerici suas parochias deserere prohibentur, ix, ind. ii, 65.

Episcopum extra suam Ecclesiam prætoris deservientem ad suam Ecclesiam reverti compulit, veluti annihila-rium sacerdotalem reverentiam in secula:ibus causis, x, 10.

Ut episcopus qui diu a propria Ecclesia absulit, daret purgationis satisfactionem, ut oportebat, defensori sedis apostolicae jussit, xii, 24.

Episcopum quem videre cupiebat, ut ad se veniret, invi-tavit, xii, 45.

Invitavit episcopum ad limina apostolorum, cui se in sacra lectione collegare fore assertit, viii, 17.

Episcopum ob corporis infirmitatem Romam vocat, cui unum de benedictione sancti Petri caballum misit, i, 45; et x, 33, rescriptum eidem, quid in ejus discessu in Ecclesia ordinare debebat.

Episcopum quantius ad se venire jussi, ut dilatatione postposita ad propria reverteretur, ejus rationeis exposuit, vii, ind. x, 20.

De supplenda Negligentia Presbiterorum.

Quod superiore negligentia crescit scutina viatorum, i, 44.

Episcopis negligentibus, scripsit metropolitano, quæ agenda essent, ut suæ provinciæ episcopis significaret, possimimumque id ei commisit, ne ejus horum immi-nueret ipse videatur, iv, 28, 34, 38, 39.

Episcopum in suo officio negligentem redarguit, v, 6.

Episcoporum negligentias subtiliter inquirebat, et districtissimis inquisitionibus emendabat, reprehendens illorum negligentias in corrigendis delictis, asserit que prius ultionem tam nefari delicti, quam delictum ipsut

ad suas aures pervenire debuisse, viii, *ind. i*, 8, 9; ix, *ind. ii*, 115.

Desidiam et negligentiam Paschasi episcopi acriter reprehendit, quod in nulla re agnoscereur episcopus, adeo ut neque Ecclesia ipsius, neque monasteria sive illi Ecclesia, vel oppressi, vel pauperes ejus erga se dilectionis studium sentirent, xiii, 26.

Episcopos Campaniae reprehendit, quod ita negligentes essent, ut immemores honoris sui, neque erga Ecclesias, vel erga filios suos paternae vigilantiae curam exhiberent, vel monasteriorum sollicitudinem gererent, seu in oppressorum vel pauperum se tutionem impenderent, xiii, 27.

Increpat episcopos, quod monachos turpiter viventes non correxit, x, 22.

Episcopus negligens debitam monasteriorum curam, in culpam reprehensionis incurrit, quia monachis delinquuntibus ipse delinquit, et de sua levitate papam contristat, x, 24.

Hortatur episcopum ut sit vigilans, in officio suo cautus et non leatus, et ipsum reprobendit quia non corripuit delinquentes, xi, 71.

Episcopo diligenti vicedominum et majorem domus sibi ordinare jussit, *ibid.*

Quod episcopo sint solliciti in corrugendis subditis: unde verecundum esse dicit, se illum adiungere ut Clericum suum sub rigore disciplinae constringat, ix, *ind. u*, 64.

Precipit defensori, ut admoneat episcopum haberet curam sue Ecclesiae, utilitatesque illius non negligere: eique illam commendavit, ut suum auxilium ad id peragendum imparteatur: quod si etiam episcopus neglexerit, per se ipse defensor perageret, ne Ecclesiarum utilitas illo modo deperiret, xiv, 2.

In quibus Gregorius episcopum dignum reprehensione censeret, *ibid.*

De Visitatione.

Admonet episcopus, ut si potest, visitet dioecesim, ut baptizati inconsignati remaneant, x, 45.

Visitare curavit Ecclesiam in absentia proprii Episcopi, qui in servitio sedis apostolicae erat, ut quodquid in festivitate Paschali solemnitatis posceret, adimpleretur, ii, *ind. x*, 28.

Et in absentia episcopi agrotantis commitit visitatori omnia praeter sacerdotum ordinationem, iii, *ind. xi*, 24, 25.

Reformationem cleri secularis et regularis civitatis Lungenis episcopo Mediolanensi commisit una cum episcopo ejusdem civitatis, qui ad hoc opus coadjutorem posulaverat: ut non permetterent in ea civitate eos esse, qui non gerunt in moribus quod ostendunt in habitu, iv, 22.

Ecclesiastis sacerdotibus et cultu divino destitutis visitare fecit, ut presbyteri, et qui curam animarum haberent, ibi constituerentur, i, 13, 53.

Visitatorem ad Ecclesiam vacantem decrevit, quoniam electionem cuiusdam in episcopum ejusdem Ecclesiae non approbarerat, i, 57.

Decernit visitatorem ad Ecclesiam ob diuturnam vacationem, omniaque ei commisit una cum sacerdotum ordinatione, i, 80.

Benenatio episcopo injuigit visitationem Cumanae Ecclesiae, ut interesset electioni facienda, et curaret ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quicquid illud est, a quoquam presumetur Ecclesiae, ii, *ind. x*, 16, 25, 37, 39.

Idem i, 4, et quod laicam personam eligi non permittant.

Idem ix, *ind. u*, 73, 76, 88, 89; v, 23; vii, 20; viii, 15. Idem vi, 21.

Visitatori permisit, ut si non inveniretur dignus qui esset de gremio Ecclesiae, exterum posset ordinare episcopum, iii, 64, 87.

Et xii, 16, in quibus locis etiam prohibet eligi laicam personam.

Felici episcopo visitationem et curam Ecclesiae destituta commisit, ii, *ind. x*, 43.

Admonuit visitatorem ut res Ecclesiae melius procuraret, v, 4.

Episcopo visitatori centum solidos et unum puerulum orphanum, quem ipse elegerit, pro ipsius labore de eadem Ecclesia visita dari curavit, iii, *ind. xi*, 58.

Quartam quam ejusdem Ecclesiae episcopum oportebat accipere, a die visitationis visitatori quandiu ibi fuit, applicavit, v, 12.

Reprehendit visitator qui de publico annonam percepit, v, 44.

Jussit visitatoribus stipendia ministrari ab Ecclesie quas visitabant, iv, 11.

De Clericis peregrinis.

Archidiaconom ceteroque clericos ad propriam remesse Ecclesiam jubeat, v, 9.

Episcopos a se vocatos non permittebat incommodis temporibus peregrinari, i, 72.

Prelatos etiam summos a suis sedibus expulsos secum vivere volebat, i, 28.

Et ab aliis episcopis suscipi mandabat, cum ipsi in Ecclesiasticis sustentationibus convicturos, donec illos in alius Ecclesias vacantes incardinaret, i, 45.

Clericos ad sacros ordines promotos per incertas sedes vagantes ad petitionem suorum episcoporum a Ecclesiis in qua militaverant redire coegit, iv, 44.

Episcopum fugitivum disciplinam Metropolitanam sui vietantem ad euendum metropolitanum reverti jubet, ix, *ind. u*, 111.

De Clericis agrotantibus.

I. Laudat episcopum a se accersitum non venisse ob infirmitatem: sed postquam convenerit, venire jussit, x, 43.

Multa esse facienda propter infirmitatem, ex quibus, si anni essemus, jure reprehensibiles videbemur, xi, 40. Erubescere enim, inquit, non debemus quod imponit necessitas.

Prohibuit jejunium episcopo agrotanti, xi, 40, 33.

Nulli episcoporum pro qualibet aegritudine, ipso volente, successorem dari permittebat, xi, 47; xiii, 5.

Episcopo infirmitate detento coadjutorum concedit ad ipsius petitionem, remanente tamen victu pro eiusdem episcopo, ex ipsius Ecclesia: ordinationes vero sacrorum ordinum viciniori episcopo commisit, xi, 3, 6.

Episcopum agrotum a vigilis, precibus, ceterisque solennibus ministeris abstinere jubet, xi, 35.

Aegrotis clericis consuela stipendia, quae sani lucratur, deberi decrevit, ii, *ind. x*, 8.

De defensoribus S. R. E. aliisque ministris Ecclesiasticis.

Administratores patrimonii S. R. E. per provincias mittebant, ii, *ind. x*, 21.

Et illorum mihi stros provincialium iudicio eligi reliqua quebat: indicabat tamen illos, quos aptos judicabat, xii, 25.

Defensor constituitur, et de qualitatibus ipsius, ut noui conditioni, vel corpori obnoxius teneatur, nec clericis alterius civitatis fuerit, nec in illo et canonum statuta obviens, v, 29; xi, 34.

Defensori ob remuneracionem privilegium concessit, vii, *ind. i*, 14.

Strenuis demandanda sunt negotia S. R. E., ix, *ind. ii*, 18.

Fidem, soleritatem et operam cuiusdam in rebus agendis, alienam ab omni duplicate defensori commendavit, xi, 39.

Defensoribus pro ipsorum expensis de redditibus bonorum S. R. E. subministrari jubet, v, 28.

Defensoris munus recipue circa pia opera veluti ut legata ad pias causas relicta, in eleemosynam pauperium distribuenda executioni mandentur, et in accipendiis informationibus contra episcopos perverse agentes, et in corrigendis regularium excessibus versabatur, *ibid.*

Injungebat suis ministris, ne angariarent episcopos et ecclesiasticas personas, i, 70.

Defensor sollicite et urbane agat quod agendum est, ix, *ind. n*, 48.

Defensorum proficiscentem in provinciam episcopis illius commendabat, xiii, 17.

Defensor de inordinate actis episcoporum prius secreto eos admoneat, *ibid.*

Defensores falsos districta emendatione compesci jussi, x, 41.

Strenuos et fideles viros sibi ostendi præcipit, ut illos defensores crearet, *ibid.*

Rationes defensoris infidelis videri præcepit, ne ultius administraret, x, 46.

Falsum defensem mitti in exsillum jussit nolentem episcopo otedire, *ibid.*

Defensor gravamen quod intulit, sublevet, xiv, 2.

Tabellarius eligendus de consensu seniorum et clericorum et de ejus munere, xiii, 44.

Præcipuum curam habuit eorum, qui sedi apostolicae deserviebant: bona notarii sedis apostolicae servari jussit conjugi et filiis, et de ejusdem pueris rationem potissimum haberi, xii, 13.

Bona obvenienti notario sedi apostolicae deservienti et absenti, defensori curare jussit, ix, *ind. u*, 46.

Administrationes bonorum Ecclesie prohibuit laicis committi, sed probatis clericis, vii, *ind. n*, 63.

Laudavii archidiaconom reprobantem episcopum suum distractabentem bona Ecclesie in consanguineos, ii, *ind. x*, 19.

Et de vigilancia et distictione in excessibus vivendis, sic scripsit : Si homo es, aut discretionem aliquam habuisses, ita regularis disciplina debuisti custos existere, ut ea quae illic commituntur, ante vindicta corrigeret, quam ad nos ejus nuntius perveniret, viii, ind. i, 9.

De Majoritate et Obedientia.

Ut episcopo suo populus obediret hortabatur, iii, ind. xi, 14.

*Qualiter obedientia vel sit reverentis praepositis exhibenda ex tuis quoque subjectis ipse non ambigis : scripsit Felici episcopo (*Legendum episcopo Sardicae. Nullum jus in Sardinian obtinebat primus Justinianus episcopus*) in Sardinia, qui primum Justinianus episcopo obediens despiciens, v, 10.*

Episcopos metropolitano suo obediens oportet, v, 63.

Et unumquemque suis superioribus, vi, 23, 43.

Ordo graduum ad hoc constitutus est, ne praepositi opprimant subjectos, nec subjecti iterum contra suos praepositos resurgent, viii, ind. i, 7.

Ordo vigoris ecclesiastici confunditur, si temere illicitas presumantur, aut impune non concessa tententur, ibid., 27.

Qui se contra praepositos suos erigunt, ostendunt quia servi Dei esse contemnunt, ii, ind. x, 36.

Nou grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramus : hoc enim et secularis faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur, ibid.

Integerium obedientia prelato praestanda est, cum judicandus a subditis ultra non sit, qui semel prelatus est, iii, ind. xi, 29.

Superioribus et praepositis suis non est detrahendum, cum eorum detractio ad Christianum pertinet : nam facta suorum episcoporum oris gladio non sunt ferienda, etiam cum recte reprehendenda videantur, ii, 30.

De vita et honestate Clericorum.

Diaconom spiritu ambitionis inflatum reprimi jussit, ut ultimum inter diaconos constitueretur, i, 83.

Laurentius primus Diaconus sedis apostolicæ ob superbia et alia mala sua depositus fuit. Olim ii, princip., nunc in appendice Epistolarum.

Contumelia sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri : Nam quod ipsi, inquit, debent exigere, turpiter exigitur, et ad ornatum, et non ad fideitatem actuum eorum pertinere debet officium, iv, 5.

Clerus non relaxetur, sed ad ea quae Dei sunt instantissime compellatur, iv, 5, ubi plura de correctione.

Clerici debitoribus suis satisfaciunt, ix, ind. ii, 101.

Clerici conventus et patronis laicorum raveant, iii, 27.

Sacerdotalis ordo intus cadens, foris stare non potest, v, 53.

Episcopus etiam falsa calumnia pressus apud clerum et populum suum praesens de integritate fidei sue satisfaciat, vi, 2.

Clerici in aliarum Ecclesiarum obsequiis et laboribus non occupantur sed propriae Ecclesiae deserviant, ix, ind. ii, 63.

Grave est clericos in actus laicorum incidere, ix, ind. ii, 70.

Plerumque quod in laicis culpa non est, in Clericis crimen est, x, 4.

Clerici qui multas violentias commiserunt, admonendi sunt : qui si non andierint, excommunicentur, xiii, 56.

Qui seculi actionibus implicati sunt, in clero praeprope suscipiendo non sunt : quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerint, vivunt, nequaquam seculum student fugere, sed mutare, viii, ind. i, 5.

Ruina populi, mali sacerdoti, xi, 69.

Malorum societas, purgatio bonorum est, xi, 45.

Clerici opinioni et cautelae providere debent, ix, ind. ii, 60. Quia, inquit, sicut cœta propositio culparum vias obstruere, et quae sunt noxia declinare novit : ita neglectus patet excessibus, et quae sunt cavenda, solet incurrere, quia sapienter illicita superat, qui dilicerit etiam non ulli concessus.

De Cohabitatione Clericorum et Mulierum.

Prohibentur sacerdotes Corsicas ne cum mulieribus convenerint, excepta duntaxat matre, sorore, vel uxore, que caste regenda est, i, 52.

Communi sunt episcopi qui cum mulieribus degunt, ne illo modo cum illis cohabitent, exceptis eis, quas sacrorum canonum censura permittit ; id est, matre, amita, geriana, et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio : melius tamen facient, si etiam a talium sese cohabitatione continebunt, sicut beatus Augustinus, qui nec cum sorore habitare consueverit, dicens : Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt, ix, ind. ii, 60 ;

xiii, 35, 36. Contra cohabitantes cum extraneis mulieribus.

*Contra sacerdotes impudicos et cum mulieribus cohabitantes implorat auxilium a rege [*Melitus legatur, a Regina*], xi, 69.*

De Praebendis et Dignitatibus.

Presbyterum qui in loco alterius, injuste altero expulso, ordinatus fuerat, si sine datione aliqua ad eundem ordinem pervenisset, ut in simoniacam heresim non incidet, in alia qualicunque vacante Ecclesia ordinari præcepit, iv, 13.

Clericos invitatos crescere non cogebat, i, 19 ; ii, ind. x, 19, 20.

Violenter ordinatos in aliena Ecclesia, ad suam redire permittet, xiii, 28.

Clericorum alienæ parochie suspectum, sed non delinquentem, pietatis intuitu pro sustentanda paupertate in aliena Ecclesia incardinavit, iv, 14. Et expulsum a propria Ecclesia, vi, 11.

Ecclesiam destructam, deinde recuperatam commendavit, cuius redditus pro instaurazione et cultu Ecclesie jubet expendi, iv, 19.

Dignitates et munera Ecclesie inferioribus sunt demandanda, quando is qui ex ordine sequitur, cui competereunt, non esset idoneus : quia non locus, sed utilitas est providenda ; et non locus. sed actio apta perquiritur, vi, 10.

Ille prioris ante Deum obtinet locum, qui in ejusdem oculis, etiam si sit abjectus, bona actionis instrumento placuerit, ibid.

Episcopus clericis litterarum ignaro provideat de lis quæ necessaria sunt ad vitæ sustentationem, vii, 11.

Pensiones debitas clericis solvi jussit, ii, ind. x, 44.

De Regularibus.

Habitus monachorum quid aliud indicat nisi contemptum mundi ? xii, 24.

Abbatis curam et officium describens, ait : Opinio monasteri per ipsius negligientiam non inquietetur : nou frequentier foras egrediatur : in causis exterioribus institutus procuratorem, lectioni et orationi vacet : pauperibus quantum poterit largiatur : de hospitalitate sit sollicitus : fratres similiter orationi et lectioni videntur, iii, ind. xi, 5 ; xii, 12.

Deformitas monasterii, et regulæ monasticæ dissolutio, proveniunt ex inordinato superioris regimine, dum peccantibus leniter blanditur, dumque inordinate et extra modum irascitur, xi, 48.

Visitatorem abbatem ad monasteria deformata, ubi nulla monasticæ regulæ præcepta custodiebantur, deputavit, i, 51, 52 ; v, 5.

Reformationem monachorum episcopo commisit, vii, 35. Et eorum correctionem ad instantiam abbatis ejusdem monasterii, x, 22, 23.

Monachorum antiquo hosti militantium visitationem, reformationem et morum correctionem defensori commisit, xii, 46.

Pueri ante setatem xviii annorum non suscipiantur in monasteriis, i, 30.

Monasteria monachorum non sicut habitacula laicorum fingentur se religiose vivere, v, 1.

Tempus probationis biennium, x, 24.

Reprehendit abbas, qui ante probationem quedam suscepit ad professionem, ibid.

Mulieres in monachorum monasteriis non sint, i, 30.

Mulieres ad monachorum monasteria non accedant, et Monachis eas sibi committentes minime faciant, iv, 42.

Monachos vagantes de monasterio in monasterium ad pristinam regulam abbatis sui revocavit, i, 42.

Et dispersos mandat defensori perquiri, illosque inventos abbas suo restituiri, i, 41, 42. Et alios fugitivos inventos in carcere retrudi, ii, 28.

Clerici effecti monachi ad pristinam suam Ecclesiam reverti prohibentur, i, 42.

Monachus effectus ab episcopo sacerdos, manere debet in Ecclesia, in qua ordinatus est, ibid.

Monachi vel abbates ad clericatus officium, vel ordinem sacrum accedentes, nullam habeant amplius in illis monasteriis potestatem, viii, 43 ; neque licentiam habitandi, viii, ind. i, 15.

Sæcularis clericus non possit esse abbas, qui si abbas esse volunt, designat esse clericus. Satis enim, inquit, incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit expiri, ad utrumque judicetur idoneus : sicutque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monasticæ, et ecclesiasticæ utilitatis regula monachatus impeditur, iv, 11.

Monachi prohibentur in strepitu causarum forensium versari : ne distracta mens per varias causarum curas de-

fluat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat, i, 69.

Negotia monasterii per procuratorem agantur, iii, ind. 21, 5.

Abbatem jam creatum jussit removeri, qui a statu habitus sui lapsu corporis ceciderat, iii, ind. xi, 25.

Item iv, 6, quia qui tot discipulos per suam negligenteriam ad infernum duxit, reliquis unquam preponi non debuit: unde unum ex monasterio reformato jussit in illo monasterio praefici, ut quod illius incuria negligitur, istius sollicitudine servetur.

Ecclesiam secularium regularem reddidit ob negligenteriam Presbyterorum in missis divinis celebrandis populo, dummodo abbas presbyterum pro misa in ea Ecclesia celebraude secum haberet, eidem vite subsidiis praesertim, iv, 18.

Abbas diaconus si lapsus fuerit, si postmodum in penitentia ejus conuersatio meruerit, inter monachos prior constitutur, v, 3.

In monasterio episcopus publicas missas cum sua cathedra non celebet, nisi in die dedicationis vel natalis monasterii: in reliquo diebus per presbyterum ab ipso deputatum, ii, 41; vi, 46; vii, 12.

Servi Ecclesie fieri monachi volentes, prius in laico habitu probentur. *Olim* iv, 44, *nunc in appendice in Decretis sancti Gregorii*.

Episcopus circa monasteria iuvigilet, vi, 11.

Monachos presbyteros ordines permitit ad postulacionem episcopi, ob penuriam clericorum: si tamen digni reperti fuissent, vi, 23.

Episcopi monasteria non gravent, sed defendant, vi, 29; vii, ind. i, 18.

Presbyteri secularares molestias monasteria non afficiant, v, 28; vi, 40; viii, ind. i, 15.

Chorici secularares ad monasteria non accedant, nisi ad ordinandum, vel invitati ad missarum solemnias, viii, 43.

Episcopus occasione hospitii monasteria non gravet, viii, ind. i, 15.

Episcopus nonnulli visitandi gratia vel exhortandi ad monasteria accedat, ut desideranter ipsum aduentus expectetur, *ibid.*

In monasterio monachorum presbyterum ordinari permisit, qui in eo sacra missarum solemnia celebraret, viii, 42.

Venientes ad religionem charitate suscipiendi sunt, et blandi consolationibus refovendi, ut in ea, quam elegerebant conversatione, modis omnibus Deo adjuvante determinent persistere, vi, 48.

Abbas moribus et actionibus bonis officio suo respondet, ut valeat adversus opinionis occasionem auferre, viii, 18.

Magis dignum admiratione monachum judicasset Gregorius, si nunquam allorum ducaum arripere voluisse, cum suscepisset eorum curam, qui species monachorum tenebant, et multa ibi sub sanctitatis habitu secularia agerent, viii, 52.

Hortabatur abbatem ad reformationem suorum monachorum, et ad pacem enim suo episcopo, *ibid.*

Episcopi monachos inobedientes suo abbati non defendant, viii, 58.

Promisit episcopo se daturum ipsi alios monachos, si hi, qui ibi erant, ipsi non placeverint: si tamen talia loca essent, ut esset ibi unde subsistere valerent, viii, 43.

Monacho, qui lectio vacabat, et laborare non poterat, expensas ex sua matris substantia subministrari jussit, ix, 47.

Nullus episcoporum vel sceptrarum de redditibus monasterii vel privilegiis audeat aliquid minuere, viii, ind. i, 15.

Causae quoq[ue] oriuntur inter Ecclesiam episcopi et monasteria, deciderantur ab arbitris ab utraque parte electis, *ibid.*

Extranus non eligatur abbas, sed ex eadem conversatione: quod si apia ibi non reperiatur persona, de aliis monasteriis eligatur, *ibid.*

Cellerari vitam inquiri mandavit, et quatenus dignus repertus, ordinaretur abbas, xii, 24.

Ejicitur ab electione in abbatem qui solus peregrina sine aliquo fratribus suorum ausus est proficisci: ex hoc enim cognoscitur, quod qui siue teste ambulat, non recte vivit, *ibid.*

Nemo viventi abbatii qualibet occasione in suo monasterio preponatur (nisi certis criminibus existantibus), viii, ind. i, 15.

Monachi, invito abate, non transferantur ad ordinanda alia monasteria, neque ad ordines sacros, neque ad officium clericatus promoveantur, *ibid.*

Abbas de monachis qui in monasteriis supersunt ad alia

monasteria ordinanda, aliquos mittere possit: quod si voluerit, episcopus cogat, *ibid.*

Abbas, et nemo alius, attestacionem bonorum inventorum monasterii faciat, *ibid.*

Monachum, quem secum retinebat ob solutionem quod in verbo Dei cum eo habebat, remitti ad monasterium ob monasterii necessitatem, viii, ind. i, 16.

Jussit ut episcopus monasterio restiteret omnia que sub xeni specie ab illo abstulerat, viii, ind. i, 34.

Jussit ut episcopus monachos delinquentes corrigeret, *ibid.*

Monasterium a jurisdictione episcopi eminente exceptum, preterquam in abbatis ordinatione, ii, 41, 42.

Privilegium exemptionis monasterio tribuit ab omni episcopi jurisdictione, praeter diligentiam disciplinae, v, 57.

Monasteria regularium utriusque sexus a nomine perturbantur, sed filiorum causae ab episcopo tantum cognoscantur, ix, ind. ii, 64.

Monachus fiat presbyter, quem unanimis congregatio elegerit propter peccatum sacerdotis, ix, ind. ii, 92.

Presbyter ad monachorum monasterio deservendum postulandus est ab episcopo, nec alius est deputandus, vni, 2.

Transmittit monachum pro gubernatione monachorum episcopo Neapolitano, quem tunc praepositum esse decrebat: quod si ejus vita illi placaret, post aliquantum temporis illorum Patrem ordinaret, non tacuit tamen malum coguoverat in eo, quod valde sapiens sibi videbatur, ix, ind. ii, 91.

Reprehenditur episcopus qui prefeccerat in abbatem, quem non probaverat, x, 24.

Episcopo protectu in locum incognitum quatror vel quinque monachos pro suo solatio dari jussit, arbitrio tamen episcopi ordinarii, xii, 2.

Quo acquisivit abbas episcopus factus postquam ab abbatis remoto est officio, ei dari jussit: sita vero ante dictum tempus esse decretis illius monasterii, cuius fuit abbas: cetera vero ante abbatis officium, illius monasterii esse, in quo conversus fuerat, *ibid.*

Molestias omnes a monasterio auferri Jussit, x, 23.

Commendavit unum monasterium ad tempus, atque alterum univit in perpetuum abbati alterius monasterii, x, 61.

Monasterium aequum principaliter alteri univit hac lege, ut in utroque sufficiens esset cultus divinus, et esset reservata subiectio episcopi, intra cujus fines erat monasterium, quod alteri ip alia digressi uniebat, xi, 72; xii, 2.

Ecclesiam univit monasterio, cuius fructus voltebat, ut in illius reparationem erogarentur, xi, 63.

Laudatur episcopus, qui non permisit monasterium monachorum construi juxta monasterium monialium, xi, 25.

Quod tolerabilius est antiquorem fratrem praeficere in abbatem, quam novum et puerum tolerare, xi, 48.

Abbat petenti tres monachos concedere deoegavit, presentem quendam, quem cognoverat inutiliter fore ob simplicitatem et negligentiam, viii, 45.

Abbatem ad se venire, ut secum per aliquod temporis spatium viveret, invitavit, *ibid.*

Mancipium juris publici monachum effectum factum defensori jussi contradi, xii, 3.

Non permittebat ut impeditur clerici monachi fieri voluntas, etiam si in sacris et senti ordinibus, xii, 35.

Obligatos actionibus publicis, nisi prius essent absoluti, suscipi in monasterio vetuit, viii, ind. i, 5.

Privilegia conceaserit virorum et mulierum monasteriorum a regina Gallorum constructis, xii, 8, 9, 10.

Lapsi monastico habitu dum adhuc in minori essent ordine, nisi correcta vita, et digna precedente posseitate, in abbates non sunt praeficiendi: quod si alteri effectum est, si actus non sunt contra eorum officium, in eo quo sunt ordine perseverent: secundum, aut digni sufficiatur, xiv, 2.

Observantiam regularem in primis commendabat, de qua sic inquit: Esto itaque sollicitus, ne regularis dilectio vel dulitudo aliqua, vel deputatorum remissione latatur, v, 35.

Prohibuit presbyterarum inducere novas consuetudines in monasterium, ii, 28.

Monasteriorum fabricas ad finem perduci carabat, ii, 52.

De laicis qui tonsurari volerant, actionesque sub regule fieri omnino liberter fererat, *ibid.*

Monachi proprii non habebat, i, 49.

Quod monachi esse dicitur, totius in utilitatem monasterii cedere debet, vi, 12.

Rejicitur monachus a dignitate abbatalius, eo quod ha-

beisset proprietatem, que tenetem terrenam Monachū indicat, xi, 24.

Proprietatē a monachis studiosissime extirpanda est, et monasterium a tali peste mundandum : quia si illie pecuniaritas a monachis habebit, nec concordia, nec caritas in congregacione eadem poterit permanere. Quid est autem habitus monachī, nisi contemptus mundi? quomodo igitur mundum despiciunt qui in monasterio positi aurem querunt, *ibid.*

Hortatus est patriarcham Alexandrinum, et monachis restituī ficeret monasterium, hereticis ex eo pulsis, xi, 49.

Monialium præcipuum curam habebat, iv, 9.

Monasterium sanctimonialium consecrari non permittit, nisi prius inspicatur, si dos competens illius monasterii fuerit praesita, x, 60.

Oratorium in monasterio monialium. Sacrificia peragenda. Oratorium ipsorum per episcopum consecrandū. Cura et diligentia disciplina in moniales episcopo committitur. Claustra, procurator et agens, vir prolixus vita et moribus deputandus, cuius etas aliquę locus nihil de se pravae suspicionis obicit. Immunitas et privilegia illis concessa, vi, *ind.* xi, 40; iv, 8; vi, 12.

Morū correctionem et abbatissae et monialium episcopo commisit, vi, 12.

Juvenulas abbatiscas fieri prohibuit, sed sexagenarias probavit, iv, 11.

Quid esset agendum cum virgine, quæ de monasterio exiit, et nupsit, quæ tenuis commisit, et in scriptis ponere noluit, iv, 27.

Monialeū quæ injuste migravit ad aliud monasterium, ad suum reverti jussit, v, 6.

Monialeū, quæ bona monasterii dissipaverat, in aliud monasterium deponi jussit, donec ea de re per defensorē cognosceretur, *ibid.*

Corripitur episcopus tolerans medicum vel quemennaque alium secularem ingredi monasterium monialium, *ibid.*

Abbatissa non extranea, sed de gremio monialium eligatur, vi, 12.

Confirmatio electionis, sive ordinatio ejusdem ad episcopum spectat, *ibid.*

Administratio bonorum ad abbatisam, excluso episcopo, et quibusvis aliis, pertinet, *ibid.*

Cara ipsius et liberalitas in necessitatibus : et abstinentia, numerus atque illarum lacrymæ, ii, 4; vi, 22.

Defensori jubebat, ut illarum statum t' necessitatem ipsi significaret, viii, *ind.* i, 23.

Consecratio monasterij monialium sine dote denegatur, deque describitur, viii, *ind.* i, 4.

Monialeū apostolam iterum in monasterium recludi et habitum regum, et laicos contradicentes excommunicari jussit, viii, *ind.* i, 8, 9.

Hortatur episcopem, ut opem afflaret mulieri vitam religiosam protinē, quæ cogebat uabere, ix, *ind.* ii, 29.

Monialeū transmisit ut in abbatisam præficeretur, x, 43.

Landavit secularem mulierem quæ monasterium monialium construxerat, ut sicut religiosi devotione terrena sanctorum honoribus loca construxit, sic quoque cum eis mansiones pro urare in cœlestibus festinet, x, 65.

Abbatissam ad monasterium monialium novum construendum eum item commendavit notario, quod esset sub ejus protectione, x, 67.

Cum muliere religiosa, quæ monasterium in domo sua construxerat : quia plus blandimentis cum ea agendum est, quam distinctione, defensori precipit, ut cum dulcedine agere studeat : quatenus nec illa preocato proprio auctorū sui debeat postponere voluntatem, et utilitates monasterii valeat salubriter procurare. Et similiter, inequit, pueras suas quas in monasterio antedicta mutata olim ueste convertit, abstrahit ab ea vel iequitari nullo modo patiatur : sed in ea, qua sunt, conversione, Deo protegente, permaneant, xiv, 2.

De bogo castitatis, et conversione conjugatorum.

Viduarum curam gerebat, idque sacerdotale officium esse asserebat, v, 37.

Ipsarum tuitionem et protectionem defensori sedis apostolicae commisit, vi, 38.

Bonum honestarum molierum præcipue curabat, ix, *ind.* ii, 28.

Uxorē habentem ingredi religionem permisit, dummodo ejus uxor similliter converteretur, vi, 48; xi, 45. Conjugia religionis causa non solvuntur : et ibidem de virtute continentie.

Desponsata poterit ingredi religionem, si voluerit, redditis ei omnibus quæ sponsus accepereat, vi, 23.

Uxori reddi jubet virum suum monachum effectum, xi, 50.

De rebus ei peregrinantibus ad loca sancta.

Cito reverenti ex sacris locis rescribit, se non bene de illo suspicari (*Ima de illa, scilicet Rusticana*) : quia quod corporaliter vidit, ex corde minime attendit, iv, 46.

Jussit defensori, ut significaret praetori provinciae mandatum vocandi episcopum ad Iunninā apostolorum, ut omnis suspicio removeretur, ne illo:um discessus impeditetur, vii, 23.

Invitavit episcopum ad limina apostolorum, ix, *ind.* ii, 74.

Post commendationem presbyteri redeuntis ex liminis bus apostolorum præcepit, ut iterum licentiam ei præbeat ejus episcopus, si reverti ad eadem limina voluerit, ix, 69.

Desiderantem venire ad lemnia apostolorum incitavit, xi, 74.

Executioni demandari oportet quamprimum quodcunque pice mentis propositum a Deo suggestum erit, ii, *ind.* x, 27.

De munere Praedicationis, et Magistris.

Gaudet episcopum prædicare Evangelium regi infidei, vii, *ind.* xi, 67.

Landavit episcopum in prædicatione verbi Dei, cuius opera Maria patricia conversa ad fidem fuerat, cuius fidem magnum fructum allataram sperabat, vii, 8.

Defensori Galliae seminarium puerorum anglorum fieri jussit ex patrimonio sedis apostolicae, et ut illos congregaret, et in monasterio deinde traherentur ad fidem recipiendam, ut in illa proliferent, vi, 7.

De Pace et Bello.

Sollicitus fuit tempore belli et pacis nondum firmata, ut custodes civitatum invigilarent, et murorum vigilaret, ix, *ind.* ii, 4, 6.

Ad pacis uitatem cum omnibus semper hortabatur, x, 42. Regi et reginæ Longobardorum gratias egit, ix, *ind.* ii, 42, 45. Ad pacem custodiendam cum Sede Apostolica, vii, 4, 5.

Belli tempore pro salute reipub. invigilabat, nihil eorum quis juvare poterant, prætermittens, unde commisit magistro militum, ut cum aliis magistris milium esset, et faceret quod simul decreverant, ii, 3.

Et ad strenue agendum illos hortatur, ii, 29.

Quod obsides dignos pro pace ab inimicis accepliant: quod si mali securi videantur, quidquid eis videbitur e repub. peragant, xi, 50.

Quod si inimicos viderint arripere cursum, neglecta pace eorum loca deprædarunt jussit, *ibid.*

Hortabatur ut obedirent tribuno militum, *ibid.*

Dabat pacem. [Fortasse operam] peragendæ paci, v, 58.

Pacem inter præsipes inimicis procoropat, eisque justa pacta proponebat, *ibid.*

Muneris transmissio.

Anastasio patriarchæ Antiocheno claves beati Petri apostoli, quæ super ægros positæ multis soleant miraculis corroborare, i, 26.

Andreas de Dibiria clavem sapientissimam sancti Petri apostoli, quæ de ejus catenis interius habet, i, 50.

Joanni exconsuli patricio et questori clavem similem, i, 31.

Theodoro consiliario puerum mancipium natione Siculum, Acosimum nomine, tradi præcepit, it, iii, *ind.* xi, 18.

Columbo episcopo Nymuidiæ clavis beati Petri, in quibus de catenis ejusdem continebatur pro benedictione, vi, *ind.* xi, 48.

Dynamio patricio Galliarum crucem parvulam insertam de catenis beati Petri, et in extremitatibus de craticula sancti Lauretii, vii, *ind.* xi, 55.

Duci Barbaricinorum benedictionem sancti Petri, iv, 23.

Constantiæ Augustæ caput sancti Pauli petenti, dicit se missurum de catenis ejusdem, si limam ducente sacerdote, per eas aliquid pulveris exierit: quia non omnibus conceditur, Deo permittente, iv, 30.

Theodoro medico Constantinopolitano Anatem cum duobus parvulis Atticis, v, 41.

Childeberto regi Francorum claves, vi, 6.

Throtisto clavein auream sancti Petri, vi, 26.

Theodoro medico Constantinopolitano clavem sancti Petri, vii, 28.

Narsæ religioso quatuor camisas, et duo oraria, et puerum, vii, 30.

Eulogio episcopo Alexandrino sex minora pallia Aquitania, et duo oraria, viii, 40.

Leontio ex consuli clavem, viii, *ind.* i, 33.

Secundino servo Dei inclusio duos bomiliarnum codices, exiguum vestimentum, imagines Salvatoris, Deiparae, Petri et Pauli, et Crucem, item clavem sancti Petri, ix, *ind.* ii, 52.

Artigio episcopo, et ejus archidiacono duas dalmaticas, et liceutiam eis utendi, ix, *ind.* ii, 112.

Recaredo regi Hispaniarum clavem parvulam, in qua erat ferrum inclusum de catenis, etc. Crucem in qua erat lignum Dominicæ crucis, et de capillis sancti Joannis Baptista, ix, *ind.* ii, 122.

Palladio presbytero de monte Sina de benedictione sancti Petri cucullam et tunicam, xi, 2.

Episcopo Clusino cabellum qualem invenire potuit, x, 43.

Adilberto regi Anglorum dicit se munera misisse, sed qualia non exprimit, xi, 66.

Savinella clavem sancti Petri cum ferro de catenis, u, 7.

Ecclesio episcopo Clusino mituit amphimaleum, tunicam vel pectorale, xii, 46.

Eulogio Alexandrino patriarchæ crucem parvulam in qua erat de catenis sanctorum Petri et Pauli, xiii, 42.

Theodelinda regina Longobardorum, Adulovelado Theodelinde filie regi misit gesta in synodo tempore Justiniani imperatoris et pro locteria, quæ vocat crucem cum ligno sanctæ crucis Domini; lociones sancti Evangelii Persicae inclusas: sorori regis tres annulos, duos cum hyacinitis, et unum cum albula, xiv, 12.

Asclepiodoto patricio Gallorum clavem, in qua erat de catenis, etc., xi, 14.

De eleemosynis et cura pauperum cuiuslibet ordinis.

Diversos pauperes diversis in locis consistentes per defensores S. R. E. de patrimonio ejusdem juvare fecit: et ita erat per universas provincias promptus illissubvenire, ut præcepérunt discedentes ministris, ut exquirerent, et ipsi signifiqueserint quinam in illis locis egerint. Quod si neglexissent, acriter eos increpabat, i, 39, 46, 67; iv, 28; x, *ind.* ii, 59.

Cosmas multis debitis obligato, u, *ind.* xi, 58; iv, 43. Iudeus conversis ne iuropiam pateretur, iv, 33.

Theodoro medico gratias egit propter pecuniam pauperibus transmissam, iv, 31.

A Libertino ex praefecto petiit ne injuriosum duceret, quia de beati Petri, inquit, apostoli rebus, quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, x, 51.

Zenoni episcopo mille modios tritici, aut si plus levare potuerit, usque ad deo millia dari jubet, pauperibus suæ Ecclesie distribuendos, vi, 4.

In penitentia constitutum victimum et vestitum subministrari curavit, i, 18.

Sanctimonialibus non modo victimum, sed etiam vestitum et lecternia subministrari jussit, i, 24; vii, 26.

Monachis, abbatis et aliis religiosis, ii, *ind.* x, i; v, 32, 38.

Possessiones pro sustentatione monachorum emi jussit, x, 20.

Nobiles egentes suis eleemosynis juvit, ii, 32.

Pro celebranda dedicatione Ecclesiæ eagentis singulis annis subventionem diversarum rerum dari jussit, i, 56.

Mancipia pro utilitate parochia emi jussit, xi, 23.

Xenodochiis necessaria per defensores tribul voluit, xii, 38.

Gerontocomio lectos et lectisternia, xi, 1.

Mandavit ut fabrica pauperrimi monasterii adjuvaretur, xi, 1.

Vestes pro iis qui baptizandi erant, emi jussit, v, 3; viii, *ind.* i, 1.

Schismatics reversis ad Ecclesiæ gremium subveniri mandavit, vi, 39; ix, 11.

Puellam servam redimi jubet, ut ingrediatur monasterium, sicut valde desiderabat, ii, *ind.* xi, 40.

Fideles inuidilibus in eleemosynis sunt præferendi, ii, *ind.* x, 46.

Utilitatem pauperum gravare renuit, sed eis aliquid dari jussit, ii, 32.

Orbitis parentibus, parentum debitum relaxavit, iii, *ind.* xi, 21.

Vaticum volentibus Romam venire dari jussit, iii, *ind.* xi, 36.

Ad bona opera et eleemosynas adhortatio elegans: quod ibi desideria figura sunt, ubi quidquid retribuitur, finem non suscipit, xi, 7.

Quod pauperibus tribuitur, non est donum, sed mu-

taum: quia quod datur, multiplicato sine dubio fructu recipitur, x, 21.

Infirma est cautela pro annonâ, quæ pietatis adjutorio non munitur, *ibid.*

Quod subveniendum est orphao pauperi, ix, *ind.* ii, 26, 40.

Eleemosyna reputanda non est quod ex illicitis rebus accipitur. Qui enim, inquit, hac intentione male accipit, ut quasi bene dispensem, gravatur potius quam juvatur. Et copiose de eleemosyna, ix, *ind.* ii, 106.

Episcopo jussit eleemosynam facere pauperibus, quæ publice petere verecundia non permittit, xi, 34.

De redemptione captivorum.

Cura et diligentia in redimendis captivis ex diversis regionibus, vii, 26; ix, 17. Et ex propriis pecunias modo liberis, sed etiam servis, vi, 35. Commisariatio in illos, v, 50.

Judorum servos Christianos Narbonæ degentes, quæ auctoritate legis liberare non poterat, propria sua pecuna redimi jussit, vii, 24.

Presbyterum transmisit pro redemptione captivorum, iii, *ind.* xi, 16.

Clericum captivum redimi ab Ecclesia cui inseruit, precipit. Valde enim, inquit, durum est, si de Ecclesia cui militat, remedium nullum veniat, iv, 17.

Et alienum contractum a diacono ob redemptioem sui ipsius non valente persolvere de sua substantia, commisit episcopo ut de Ecclesiæ bonis illud persolveret, ii, *ind.* xi, 41.

Consensit episcopo Fanensi, qui mutuam pecuniam accepit pro redemptione captivorum, ut sacra vasa vendaret, vii, 13, 38.

Quos sanctus Gregorius commendari.

Pauperes, potissimum viduas, reliquaque personæ auxiliis destitutas et afflictas et pregravatas, in quibus necessitatibus, apud imperatorem, episcopos et quocunque alios commendavit, i, 50, 62, 64; ii, 15; vi, 17, 40; ix, 34, 69; x, 6, 47; xi, 14, 56, 77; xii, 3, 6, 31, 39.

Defensores S. R. E. quomodo commendat, i, 3; ii, *ind.* ii, 20. Et alios eis, v, 15; xii, 36.

Responsibus apostolicis apud imperatorem, episcopos, presbyteros, monachos, moniales, et quasvis religiosis personas commendavit, ut auxilium et favorem tam ratione suarum Ecclesiarum, quam ipsorummet in omnibus eorum negotiis et necessitatibus apud imperatorem presentarent, i, 43; ix, *ind.* ii, 80.

Regibus et aliis principibus viris, episcopos, patrimonio sancti Petri, et diversos commendavit, vi, 52-53; vii, *ind.* ii, 21; xi, 8, 10, 14.

Religious et laicos diversis episcopis, vii, *ind.* i, 16; ii, 12; xi, 9, 68, 70.

Commendavit quemdam clericum litteras nescientem, tam in his que spectabant ad illius curam spiritualem quam ad temporalem, vii, 11.

Nobiles viros consulares praefectos suis superioribus, ceterosque viros et feminas illustres commendabat, vii, 3; x, 7, 48, 54, cum quatuor sequentibus epistolis, xi, 17.

Judeos qui ad fidem venerant, i, 71.

Schismatics ad fidem reversi, ix, *ind.* ii, 66.

Pauperes vexatos commendavit exarcho, i, 61.

Commendationem suam, protectionem justitiae esse dicit: Quia, inquit, ego homines propter justitiam diligo; non autem justitiam propter homines postpono, x, 31.

Cautus erat in commendationibus, ne patrociniu Ecclesiæ ex indiscreta defensione opinionem sanctæ Ecclesiæ inquinaret, sed quatenus decet Ecclesiæ, intercessio adhiberetur, ix, *ind.* ii, 27.

Commendationes suas ita voluit intelligi, ut earum occasione Ecclesiæ gravamen aliquod non susciperent, ix, *ind.* ii, 35.

Noluit commendare Bonitum virum gloriosum, ut prefecture administratio illi committeretur: nam quod modo putatur utile, certum est, inquit, quia postmodum plenum laboris erit atque dispendii, x, 26.

Defensori tribuit licentiam adeundi imperatorem pro sublevatione suorum provincialium, asserens se illum commendasse responsali apostolico, xiv, 2.

De Judiciis.

Non solum nunquam mota suscitari noluit, verum etiam quæ prava foris admonebat sibi modis omnibus festinat, i, 9.

Si per arbitrios litas terminari non poterant, ad se illas deferunt jubeat, xi, 11.

Causam mulieris vexatae contra justitiam, arbitrorum iudicio terminandam defensori comisit, ix, *ind.* ii, 99.

Episcopum Syracusanum hortatur, ut item omnia cum

alio studeat efficere ut electi arbitri definiant, ix, *ind.*
a, 13.

Cujusvis controversiam cum ecclesia habentis per elec-
tos judices terminari præcipiebat, x, 37.

Præjudicia minima facere intendebat, sed etiam facta
ex quāmītē portare, nisi forte quia res pauperum defen-
dere rationabiliter cogebatur, ne apud omnipotentem
Deum culpabilius inventari valeret, *ibid.*

Quasdam causas medio juramento terminari, *ibid.*

Controversiam super bonis ecclesiasticis inter episco-
pum et privatum personam, vel sine jurgio, vel per arbitrio
terminari præcepit, viii, 58, 59.

Causam inter metropolitanum et ejus suffraganeum ju-
dicio arbitrorum terminandam commisit, viii, 14.

Aliquid de jure suo cessit, ut lites componeret. Grave
obis est, inquit, cum publico litigare, viii, *ind.* xi, 3.

Illarum transactiones confirmabat. Ne forte cujusque
excusationis objectu, inquit, quod a religioso proposito, et
requisite dissentit, aliquid in dubium recidiva contentio
perducat, et gignat ex pace litigium, viii, *ind.* i, 11.

Propter diversitatem assertiorum partium, dicit nihil
indiscussa veritate se potuisse subtiliter respondere, cum
de animalium salute, non de rebus terrenis tractetur: sed
diligenti inquisitione se veritatem velle rimari, ut anima-
rū curae consulere possit, vi, 61.

Causam diu protractam cognita veritate sine dilatatione
terminari jussit, x, 53; xii, 4.

Controversiam inter religiosas personas judicio diligenter
terminari jussit: quia sacerdotialis est, inquit, sollici-
tudinis, ut quando inter religiosas personas de terrenis
rebus controversia nascitur, ita finitur, ut crescere nou-
possit ex mora contentio, xii, 4.

Ab episcopo leviter et præcipitanter agente causam ab-
stulit, et defensori commisit, ix, *ind.* ii, 23.

Nullum sine judicio patiebatur condemnari, x, 50.

De rebus pauperum cum inansuetudine disponendis,
iii, *ind.* xi, 60, ubi inquit: Nihil cum scandalo, nihil cum
forali strepiu vobiscum nos velle de causis pauperum de-
finire sciat; sed illud scire vos volumus, taciturnitatem
atque patientiam nostram futuris post me pontificibus in
rebus pauperum præjudicium non facturam.

De Foro competenti.

Graviores causas coram se discutiendas reservavit, i, 82.
Subdiaconum legavit ad cognoscendum contra quosdam
delinquentes in episcopum, iii, *ind.* xi, 1.

Præcepit inquiri contra episcopum Pisarensem de vita
et actibus eius; si quid vero quod sacerdotii integritatem
maculaverit, repertum fuerit, ad se referri volebat,
v, 28.

Cansas et querelas contra episcopos coram se discuti
voluit, iii, *ind.* xi, 12, 36; xii, 27.

Quod hujusmodi cause magna cum diligentia sunt per-
scrutandæ, ix, *ind.* ii, 58.

Graviores causas comprovincialium episcoporum sibi
reservavit, in ceteris illos per suos metropolitanos admo-
neri voluit, ii, *ind.* x, 55.

Defensor reprehendit clericorum causas despectus
ipsorum episcopis coram se trahens: et jussit ut omnes
sicut episcopos adirent. Nam si sua unicuique episcopo
jurisdictione non servatur, inquit, quid aliud agitur, nisi ut
per nos, per quos ecclesiasticus ordo custodiri debuit, con-
fundatur? xi, 37.

Causam iniuste damnati sibi referendam commisit, iii,
ind. xi, 27.

Controversiam, quæ inter ecclesiasticas personas age-
batur, ecclesiastico judici terminandam commisit: si vero
cum aliis contra quos jurisdictione ecclesiastica non exten-
ditur, jussit probationes accipi, et ad se transmitti: ut
sciret quid respondere deberet, ii, *ind.* xi, 58.

Stuprum commissum a laico, a notario sedis apostolicae
cognosci jussit, iii, *ind.* xi, 41.

Examen cujusdam gravis sceleris ab episcopo et loci
pretore haberi voluit, iii, *ind.* xi, 50.

Misit episcopum ad inquirendam irregularitatem epi-
scopi lapsi, v, 7.

Clericus vel monachus, vel alia ecclesiastica persona
non possit conveniri, nec de eis haberi questio, nisi co-
ram proprio episcopo, vi, 11.

Controversia solum regendorum inter duos abbates,
episcopo una cum defensore sedis apostolice committitur
terminanda, vii, 39.

Episcoporum causas suis consiliariis committebat sibi
referendas, ix, *ind.* ii, 4.

Controversiam inter quosdam ecclesiasticos commisit,
appellante remota perpetuum silentium impotens, ix,
ind. ii, 28.

Tribunum dedit adjunctum episcopo, coram quo causa

erat instructa, et ab ipsis illam terminari voluit, xi, 21.

Non patiatur defensor clericos coram laicis trahi, sed
coram suis episcopis, xi, 77; xii, 45.

Quando episcopus suspectus fuerit, partes concordent
de arbitris, vel defensor deputet, xi, 77.

Commisit episcopo causam alterius episcopi a suo clero
gravissime accusati, ut quæ contra illum sibi delata fue-
runt, inaudita non transirent, xi, 28, 29.

Tulit sententiam Gregorius super bonis Ecclesiae occu-
patis, xiv, 8.

Episcopos oppressos a principibus tutatos est, et ab illis
detentos dimitti, et ipsorum causam coram ecclesiasticis
judicibus discuti jubebat, si ob aliquod crimen ab illis de-
tinarentur, i, 33.

De Judicibus.

Judicis actio sit distincta, et lingua mitis, vi, 61.

Nulla res ab æquitate studio, nulla suspendat potentia
personarum, sed innitens preceptis Dominicis, quæna quæ
sunt certitudini adversa, sunt contemnenda. In defenden-
dis partibus justitia constanter insistendum, odia pro ve-
ritate si qua sunt, sustinenda: ut tanto major in adventu
Redemptoris nosri fructus mercedis inveniatur, quanto
ejus mandata non neglecta in favorem justitiae et defen-
sioni impenunduntur, vii, *ind.* i, 13.

De Arbitris.

Arbitrorum judicium executioni demandandum, ac velut
legis judicium habendum, i, 48.

Cætera vide supra in titule de Judiciis.

De Procuratoribus.

Nihil peragi jussit eorum se sine legitimo mandato,
xii, 11.

De Dilatationibus.

In controversiis et litibus terminandis dilationem prohibe-
bat. Et æquitati procul dubio convenit, inquit, et vigori,
ii, *ind.* x, 40.

Præcepit episcopo Neapolitano, ut agentem coram sua
jurisdictione frustratoris dilationibus exagitari non pater-
etur. Ne ad fatigationem, inquit, et danuum alterius
hæc tibi servasse privilegia videamus, vi, 11.

De restitutione spoliatorum.

Præcepit archiepiscopo Salonitano sub pena primo pri-
vationis usus pallii, deinde excommunicationis, ut archi-
diaconatum restituere ei quemodo priaverat: postremo
in illo integrum restituto, utrumque coram se causam di-
cere mandavit, ii, *ind.* x, 17, 19.

Minister abla a propriis Ecclesiae restitui mandavit.
Quia res, inquit, ecclesiastica causa debent sollicitudine
præsumuniri, ii, 23.

Episcopum episcopatu spoliatum in pristinum statum
restituit, ii, *ind.* xi, 6, 8; viii, *ind.* i, 28.

Episcopi causam in conventu episcoporum discuti man-
dat, iii, *ind.* xi, 8, 9. Et remoto detentore, ix, *ind.* ii, 113, 114.

Episcopo deposito ob patratum delictum, Ecclesiam qua-
privatus fuerat, invadent et diripient, sub pena excom-
municationis et perpetuae in monasterium clausuræ, omnia
restituere mandavit, et cognoci si allegaverit an bona
ea fuerit ante episcopatum ad eius, si quid ex bonis Ec-
clesiae dissipaverit, ut ex illis fieret restitutio, xii, 28, 29.

Confirmavit sententiam latam super spolio; et spoliato-
ribus unam Ecclesiam ad tempus commodari jussit, ut re-
liquias, quæ secum asportarant, in ea recondere posseint,
xi, 7, 13.

Injuste suspensum a sacramento communionis restituit,
iii, *ind.* xi, 26.

Injuste vexatum absolvit jussit, xi, 24.

De Jurejurando

Pactum ubi sacramenta sunt præsuta, inquit, conser-
verunt, et cum dispendio animæ sua temporalia lucra con-
traveniendo non appetat: ne et perjuri crimen incurrat,
et comoda prave desiderata non capiat, x, 26.

De Testibus.

Quales testes, vel cujus opinionis ad testimonium ad-
mittendi sunt, ploribus leges ostendunt, inquit, quæ
peue nulli habentur incognite, quæ etiam sanciunt ut vi-
fissimis testibus sine corporali discussione credi non de-
beat, xii, olim lvi, nunc capitulare, 2, col. 1262.

De Præscriptionibus.

De præscriptione xi annorum servanda etiam contra S
R. Ecclesiam, i, 9.

De Sententia et re judicata.

Sententiam defensoris sedis apostolice per episcopum
vocā moderari jussit, viii, *ind.* i, 7.

Revisionem sententiae contra diversos episcopos commisit, viii, *ibid.* x; ix, 10.

Sententia quamprimum executioni demandabatur. Unde aferat: *Sicut sine iudicio quemquam nolumus contempnari, ita quae diffinita fuerint, nulla patimur excusatione deferri*, x, 30; xi, 32, ait: *Nullus iniquum contentioibus suis impunitur, si impleri ea quae judicata fuerint, differantur.*

Poena in invasore episcopatus, et in episcopis illius ordinantibus statuitur, xii, 43, et in sententia Joannis de *sensoris huius epistolae affixa.*

Nullitates, quibus sententia tedi potest nulla, explificantur, *ibid.*

Revisionem sententiae diaconi condemnati commisit, et quatenus insans repertus fuerit, bona ejus erupta restituiri, nec amplius molestiam ei inferri. *Quod si culpabilis extiterit, non bona eripi, sed contigua plecti poena mandavit*, xiii, 3.

Revisionem sententiae depositionis abbatis commisit, et si injuste depositus esset, restitueretur, et episcopus, qui editi deposituerat, digna reprehensione increparetur, xv, 6.

De Appellationibus.

Appellatur a sententiâ episcopi, et ejus gravamine, ad sedem apostolicam, vi, 28.

De Transactiōibus.

Confirmatio concordiae super controversia inter defensorem et laicum de rebus pertinentibus ad S. R. E.

Quia valde est, inquit, Ecclesiastice moderatione conveniens, ut quae ordinata fuerint vel docies, nulla in posterum debeant refrigeratione turbari, ix, *ind.* ii, 57.

De jure Emphyteotico.

Emphyteoses a se concessas velat executioni demandari, nisi in evidenter Ecclesie utilitate, inquieti defensori: quia nec nos sine ratione aliquid dedisse remissimur, vel dare disponimus, i, 72.

De Testamentis.

Episcopi plarum voluntatum executores sunt, iv, 9; et bortatur eos, ut hoc sollicite et diligenter exsequantur, iv, 8.

Voluntatem defunctorum commutavit circa locum tantum construendi monasterium, iv, 15.

Bona reliqua pro construendo monasterio si non sufficerent, jessu sibi significari, ut scire posset quid esset de illius constructione deliberandum, iv, 9.

Commisit defensori sedis apostolicae, ut testamentum episcopi recognosceret, et inquireret, ne aliquid res Ecclesiae detinimur pateretur, v, 27.

Defensor auxiliu prestat, ut bona relictâ pauperibus quamprimum illis erogentur, v, 28.

Testamentum episcopi examinari jussit, et de bonis Ecclesiae, vel in episcopatu acquisisitis, et non ante, irritum declaravit, vi, 1.

Ecclesiae jussit regitum, v, 21.

Construxit legatum ab episcopo factum pro construendo monasterio, quod ante ei promiserat, vi, 1.

Commisit defensori executorem pia voluntatis pro construendo monasterio, cuius testamenti ipsa et predecessor eius executores erant a testatore relieti, iii, 37; *ibid.* ii, 24.

Piam voluntatem executioni quamprimum demandari ab eo cuius incumbebat, urgebat, ii, 32; x, 3, 5, 18; xii, 10, 37; xiii, 29.

Episcopus tuteatur monasterium juxta voluntatem fundatoris, nec preter illum quidquam fieri patientur, viii, *ind.* ii, 31.

Regulares non habent testandi facultatem, sed monasterio acquirunt, ix, *ind.* ii, 7.

Testamentum abbatis ex irruit et nullum declaravit, licet proponeretur illam nunquam monastica ueste induisse: quod episcopi culpa ascribendum est; bona filius monasterio applicavit præter legata ad plas causas, ix, *ind.* ii, 7.

Pro monasterio monachorum ex voluntate testatoris construendo, ob penuriam monachorum, monasterium monachum erigi jussit, vi, 37.

Quod relictum erat pro construendo monasterio, quod in eum loco ex testatoris voluntate perfici non poterat, commutavit, ut totum erogaretur alteri monasterio desituto, xi, 25.

Xenodochium ex voluntate testatoris construi jussit: quod si relictum non sufficeret, totum alteri xenodochio applicari præcepit, xii, 10.

Quod unius omnia bona ad plas causas relinquere possit, servata tamen prius congrua portione pro filiis, ix, *ind.* ii, 114.

Et jussit episcopo, ut eidem suo Nomine ejus filios comprehendaret, *ibid.*

Dedit facultatem abbati de lis bonis testatoris quæ libe professionem possedit. *Olim ix, in privilegio b*et* sp. 21. Probo abbati, n*on* in apendice.*

Ancillam Dei super bonis ei telicis ab episcopo ac episcopatum acquisitis non molestari jussit, xii, 37.

De Spoliis Clericorum.

Quæ ante episcopatum bona paterna fuisse constat, heredi restituiri mandat, iv, 37.

Et ea quæ sunt acquisita post episcopatum, Ecclesiæ decedentis episcopi adjudicat, xi, 20; xii, 37.

Fructus vacantis Ecclesiæ successori dari præcepit, ii, *ind.* x, 13.

De Accusationibus, paenit, et correctione.

Episcopum accusatum, et deinde purgatum remisit, inquit: quia sicut dignum erat, ut si in aliquo reus esset, culpam in eo canonicâ puniremus; ita dignum non fuit, ut eum adjuvante innocentia diutius retinere vel diligere in aliquo deberemus, xii, 6.

Nou permissit, ut clerici ad sedem apostolicam contra suum episcopum veniret, sed illius querelas defensori cum quatuor episcopis discutiendas communis, ut sublior et diligenter cogosceret, sibique deiade significaret, ut posset quid easet agendum decernere, ix, *ind.* ii, 47.

Cum super episcoporum criminibus fuisse aliquod discutiendum, cum suam distinctione grandique causa uniuscujusque capituli apices querens, quam sententiam magis diliculter quam faciliter promulgabat, iii, *ind.* ii, 8, 9.

Grave sat is est et indecent, inquit, ut in re dubia certa sententia dicatur, x, 29.

Judicium sine favore, aut gratia alicuius peragendum, ne blandimenta moliant, vel a tramite veritatis excusat, xii, 30.

Caput curandum est, si correctione indiget, ne loquim, quod absit, corpus incipiat morbus invadere. Qui sunt laudabile discr̄piumque est, reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus: ita recutidinis et Dei misericordia est, si qua inter eos correctione indigent, nulla dissimulatione postponere, *ibid.*

Ut criminis manifesta vix aut nunquam sic videlicet laxabat, ita in rebus dubiis nunquam certam sententiam proferebat, in, *ind.* xi, 45.

Laicos violentiam miserabilibus personis inferre repressit, iii, *ind.* xi, 5.

Criminis semel studit indiscussa nullo modo praeterit, etiam si accusatus accusatoris redisset in gratiam, iii, *ind.* xi, 29. Quia si id, inquit, non ex charitate, sed ex provocato factum constiterit, majore hoc emendatione plectendum est, v, 28; xii, 30.

Superbius Iosinus Constantinopolitanus profleretur se velle vindicare in Domino, v, 20.

Episcopum reprehendit, qui distilat ponas latere in id o'altas, viii, *ind.* i, 18.

Minima preceverbat, ne majora impune praesudierent, ii, *ind.* ii, 27.

Episcopus sit particeps culpe, si critica non efficiat, vel non investigaverit, vel celaverit, iii, *ind.* xi, 48.

Episcopum dignum morte ob multa facienda episcopij privavit, ii, *ind.* x, 8.

Ob contumaciam episcopum suspendit, ii, *ind.* x, 19.

Exceptis criminibus neminem de sacerdotio depescet, sed pro qualitate delictorum sacra communione plectebat, iii, *ind.* xi, 6.

Viciniori episcopo animadversionem in alium episcopum commisit, iii, *ind.* xi, 48.

Diffi illo excessos, quos ipse episcopos emendare posse non poterat, commisit cum episcopô vicinius determinandos, iv, 22.

Priusquam damnaret episcopum non servantes generaliter consuetudinem Ecclesiæ, præcepit quenam, non extaret privilegium derogatus constitutum, iii, *ind.* xi, 36.

In contemptores canonum, etiam si supremi essent patrati, ut patriarchæ Constantinopolitani, &c. amissi- surum proflerentur, inquit: Si videtur deus apodice canones non servari, dabit omnipotens ille, quod contra contemptores ejus faciam, iii, *ind.* xi, 67.

Clericum in malitia saepè deprehendit affici: quatenus, inquit, secundum apostolicam sententiam ex carnis afflictione spiritus salvos dat, iv, 27.

Conqueritur se non posse punire episcopum variis criminibus obnoxium, &c. imperatoris comitatu latroci. Asserit tamen se illi non obtemperatur, contra tenuitatem Maximi Invasoris sedis Salomonianæ, v, 21.

Maximo Salomonio veniam postulanti, relicto imperiali patrocinio, pepercit, ix, *ind. ii.*, 67.

Et de illius publica poenitentia, quam ipse audiens ad misericordiam rediit, ix, *ind. ii.*, 82.

Post peractam purgationem, consolatoriam ad eundem scripsit epistolam, ix, *ind. ii.*, 82.

Consecratoribus Maximi veniam petentibus pepercit, viii, *ind. i.*, 10.

De his qui confugiunt ad saecularium commendationem pro veniae concesione, v, 34.

Beignitas in ulciscendis delictis, ubi ait, quod prius levi manu vulnera palpanda sunt, quam resecaunda, iv, 21.

Benignitate conjuncta cum severitate utebatur: Quia plus, inquit, misericordia: quam disticta nos convenit operam dare justitiae, v, 52.

In dubiis, inquit, melius est non distinctionem exequi, sed ad benigas potius partes inflecti, ix, *ind. ii.*, 25.

Dolor et gaudium iu correctione proximi: gaudendum de correctione facinoris, dolendum vero de casu fratribus, 5, 58.

Citatur episcopus contumax, et ab ordine suspenditur, et inobedientem prolietur durius paucum iri, vi, 3, 23.

Maxima utebatur circumspectione in ulciscendis criminibus; unde illius delicti penam condonavit, quod a sua personam respiciebat, ne aliquis in illis ob alia delicta puniendis suspicari posset, quod ob laesam auctoritatem moveretur, vi, 23, 26.

Variis molestias a contumace episcopo exigitatos liberavit, et in pristinam libertatem restitut, vi, 25.

Clericos Romanum ac Dominicum sine ipsis benedictione ab urbe discedentes revocavit, eisque benigne prenau condonavit, vi, 29.

Majora mala quando dicuntur, non nisi probata sunt credenda, sed probata citius ulciscenda, ix, 11.

Probatio et cognitio in criminibus ulciscendis Dei exemplo necessaria. Clamor Sodomee et Gomorrhæ ascendit ad me, descendam ut videam, utrum clamorem quem audiri opere compleverit, et ulciscar: an non est ista, ut sciau? vii, 16.

Episcopos ab archiepiscopo episcopatu privarunt, *ibid.*

Mulierem vexatam a quadam Iudeo liberari defensorum commisit, et Judæum inquit, et per eos, quorum intererat, viudicari saceret: ut et Deus placari possit, et alii exemplum correctionis, sicut, vii, 44.

Mitius agendum cum eo, qui facile commissum facinus confessus est, viii, *ind. i.*, 21.

Senior quodam et quoddam increpandis ix, *ind. ii.*, 1.

Et quomodo intelligatur illud Apostoli: *Seniores ne increpaveris. Causis et simplicitat parcerunt*, *vid.*

Commisit depositionem episcopi faciendam coram tribus vel quatuor episopis, ix, *ind. ii.*, 63.

Presbyteros et diaconos complices iniqui mandavit, et reos inventos dejici a dignitatis gradu, et in monasterium ad agendum poenitentiati conjici, *ibid.*

Lacitos vero complices communione privari præterquam in articulo mortis, et litaniis et orationibus vacare, *ibid.*

Quanto delinquentium iniquitas Deum potest ad iracundiam provocare, tanto eum placare emendatione strictissima entendum est, ix, *ind. ii.*, 63.

Quot culpabilis invenitur non modo qui male, et non ex dignitate agit: sed etiam qui malo non resistit, ix, 113.

Contristatus fuit de episcopo, qui tam desés extitit in puniendo sacrilego, ut ante ad eum facti pravitas quam correctio pervenerit, x, 8.

Mandavit instanter agi cum laico defensante sacrilegium detinente moniale a monasterio extractam, ut eam faceret sine dilectione restitu: et si distulisset, publice contestaretur, ut ad urbem regiam de illius ultione scriberet, x, 8.

Reorum causas non in longum finem distracti palebatur, quia scut reis competentes exercenda vindicta est, inquit: ita innocentibus non est absolutio differenda, x, 40, 41.

Gravatum a defensore sedis apostolice defendi jubet, nec permissit subdi gravaminibus vel dannis contra justitiam, xi, 19.

Pro deservientium Ecclesiæ culpa, Ecclesia non est defensanda, et illius utilitas negligenda, x, 22.

Persicas diligere, et vitia persecuti oportet, ne si alter agere fortasse quis voluerit, transal in crudelitatem correctio, et perlat quos emendare desiderat. Sic enim, inquit, vultus debet abscondere, ut non possit ulcerare quod canum est; ne si plus, quam res exigit, ferrum impresseris, noceas cui prodesse festivas: ipsa enim in te

dulcedo cauta, non remissa sit; correctio vero diligenter non severa, xi, 12.

Subdiaconum criminatorem tuusdati Diaconi, offici privari, deinde verberibus affectum mitti in exilium iussit, xi, 71.

Sive senioribus Ecclesiæ contra clericum non est inquendum, xiii, 44. Si quid de quoconque clero ad aures tuas pervenerit, inquit Joanni episcopo, quod te juste possit offendere, facile non credas, *ibid.*

Qui puniri in partibus non poterant, ad se transmuli jussit, vi, 32.

Reprehendit libertos homines, cædi, x, 58.

A sanctis non bona eripi, sed eos condigna pena plecti jubebat. Etsi insons repertus fuisset is, a quo bona erant erepta, omnia ei restitui mandabat, xiv, 5.

Præterire noluit, ut episcopum hostiliter in sequentes impunii remanerent: sed causam et vindictam commisit judici cum subdiacono a curia ad hunc effectum transmisso, vii, *ind. xi.*, 2.

De publica poenitentia et correctione, xiv, 16.

Præpositus in subiectorum pena, fas esse non debet sacerdandi: ideo causa inter episcopum et clericum, qui de excessu episcopi quereretur, coiunxit alteri episcopo cognoscendam, xii, 28.

Accusatum episcopum de gravissimo crimine, et accusatores coram se venire jussit, x, 50.

In poenis infligendis perpetrandam esse, inquit, conversationem, longam statim, ægritudinem diuturnam, et quodvis genus afflictionis: quem enim divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum est, vii, 34.

De Calumniis oribus.

Auctores falsi illati criminis in presbyterorum, nisi objecta probaverint excommunicari jussit, et presbyterum in suum lucum restitut, vii, 27.

Communione xxx dierum spatio privavit episcopum, qui contra leges canonesque alium episcopum condemnaverat, vii, *ind. xi.*, 6.

De Simonia:

Simoniaca heres primum contra sanctam Ecclesiam exorta est, v, 53, 67; ix, *ind. ii.*, 106.

Pro ordinationibus clericorum nuptiis, et virginibus velandis, assertit nihil accipieendum, nisi a sponte dantis bus, iv, 27.

Pro ordinatione, vel pallio, seu charitis atque pastorio euudem qui ordinandas vel ordinatus est, omnino aliquid dare prohibuit. Olim iv, 44, nunc in appendice in *decretis sancti Gregorii*, 53, 58. Oportet, inquit, ut neque per commodum, neque per gratiam, aut quorundam supplicationes aliques ad sacros ordines episcopi permittant adiudi.

Simoniaca in sacris ordinibus condemnatio; et de illius malis, et quod adeptum ex simonia, etiam pauperibus erogetur, nihil proficit, ix, *ind. ii.*, 106.

Simoniaca vitium erat in ordinatibus in Gallia et Germania tempore sancti Gregorii, v, 53, ubi copiose contra simoniam, 53, 58.

Detestatio cupiditatis simoniaca, xi, 40, 49, 50.

Quid sit ingredi per ostium, xi, 46.

Tempore sancti Gregorii in Orientis Ecclesiæ namo ad sacram ordinem nisi præmiorum datione pervenire ferebatur, xi, 46.

Simonia eradicanda: propter hoc enim contigit, ut Ecclesiastici ordinis sanctitas a pluribus cedere. Quia personae non pro vita et actibus, sed pro præmiis ad ordines adducuntur, xi, 41.

Episcopum dantem ordines per simoniam, et recipientem, canonicae ultionis sententia ferenti mandavit, xii, 28.

Ordo ecclesiasticus confunditur, et fit probitas vita despectui, si præmium meriti indignus accepere, *ibid.*

De Hæreticis.

Magna omnipotentis Dei gratia, quod in ipsis hæreticis, quia a sanctæ Ecclesiæ doctrina divisi sunt; unitas non est: quoniam omne regnum in se divisum non stabit, viii, *ind. i.*, 2.

Sancta Ecclesia subtilius in sua semper eruditione instruitur, dum hæreticorum quæstionibus impugnat: ita ut aperte impleatur quod per psalmum dictum est: *Divitias sunt ab ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius*. Nam dum ipse in suo pravo errore dividuntur; cor nobis Dei appropinquat: quia erudit adversitibus intellectum ejus subtilius invenimus, viii, *ind. i.*, 2.

Hæretici a semetipsis feriuntur, quia cum contra soliditatem veritatis loquantur, veluti si acu i gladii mittantur, cum saxum feriunt, fracti resilunt, *ibid.*

Hæresis velut zizania radicibus est vellenda, i, 77.

Episcoporum est festinare, ut seges reddatur ingenua

ab omni zizaniorum scandalo, quatenus ager Domini redditu abundantiore fructificet, *ibid.*

Hæreticis non communicandum, *x*, 49.

Hæretici præcidendi, ut ex modico damno magnum luerum fiat : scia pastor ceterorum se sanitatem non aliter, nisi hujus ejectione posse servare, *ibid.*

Hæretici non sunt admittendi intra domesticas oves, nisi postquam fuerint assati, *ibid.*

Hæretici in fidelibus pejores : minoris enim excessus est veritatem non agnoscere, quam in eadem cognita non manere. Nam aliud est quod ab errante committitur, aliud quod per scientiam perpetratur, *i*, 16.

Episcopum Aquileiensem reum causa fidei ad se venire jussione imperatoris mandavit. *ibid.*

Socios hæretorum magna diligentia perquiri faciebat, *i*, 11.

Dubios in fide, episcopo prius data satisfactione, in recta opinione confirmatos Ecclesie restituebat, *ibid.*

Iis ritibus, qui licet in seipsis boni sint, nec ullum continent errorem, propter hæreticos qui iisdem utebantur, Ecclesiam catholicam uti non debere asserebat, ne ipsi se morem nostrum viciisse gloriarentur, *i*, 43.

Episcopos qui lapsi fuerint in heresim, reversos ad unitatem Ecclesie ad ulteriorem gradum promoveri prohibuit, *i*, 77.

Episcopum corruptum premo Donatistarum, quia alium episcopum fieri permisit, degradari mandavit, *x*, *ind.* *x*.

In vigiliandum contra hæreticos, ne quid pereat, aut si captum forte quid fuerit vocibus, divinorum eloquiorum ad gregem Dominicum reducendum; ut ille qui pas or pastorum est, vigilasse nos circa gregem suum, suo dignetur iudicio comprobare, *ibid.*

Loca hæretorum execrandis erroribus deputata in catholicae religionis reverentiam dedicavit, *m*, *ind.* *x*, 19.

Horatur rectorem Africæ ne sit negligens in reprimendis hæreticis, *v*, 34.

Caulis ovium vigilanti custodia præsumire oportet : quatenus lupus insidiatus undique pastores sibi repugnantibus inveniat, et viam ingrediendi non habeat, *iv*, 33.

Episcopum ex partibus ad se venire mandavit, ut ex eo veritatem cognoscens super hæreticos repullosatis ob negligentiam episcoporum, quid esset agendum in talis facinoris ultiōne disponeret, *iv*, 34, 35.

Quævis bona opera nulla sunt, si in soliditatem fidei beati Petri non flunt, *iv*, 38.

Horatur renueuentem venire ad sedem apostolicam causa fidei : ut veniat, *iv*, 43.

Gesta contra hæreticos probat, et episcopo gratulatur zelum, quem in illos exercuit, *v*, 3.

Sententiam in eos qui hæreticos investigare negligunt sub pena dignitatum, et totius substantiae amissione mitigari desiderat, inquiens : Optimum est igitur, frater charissime, ut in his quæ foris corrigenda sunt, prius charitas interna servetur, et simus mente subjecti, *ibid.*

Accusatos de crimine cuiusvis hæresis, et innocentes repertos, non solum recipiebat, sed catholicos declarabat, *vi*, 13, 66.

Causam fidei in concilio examinabat, *i*, 16 ; *vi*, 13.

Absolvit damnatum de hæresi a patriarcha Constantiopolitano, qui ad sedem Apostolicam appellavit, *vi*, 66.

Legens et tenens hæreticum librum tanquam hæreticus fuit damnatus, *ibid.*

Legens et tenens apud se hæreticum librum, absolutus a suspicione hæresis, professione fidei catholice prius facta, et eodem libro ab ipsoem damnato cum hæresibus contentis et promittens nunquam amplius se illum lecturum, atque attestans illum simpliciter legisse, *vi*, 66.

Fingens libelli professionis fidei et abjuracionis hæresis, *ibid.*

Suspensus de hæresi primo profitebatur generaliter fidem catholicam, deinde detestabatur errores, de quibus erat suspectus, *vi*, 66 ; *x*, *ind.* *ii*, 42.

Notatur episcopus qui in sua synodica epistola professionis fidei catholicæ damnavit quemdam, qui non reperiebatur damnatus in quatuor conciliorum generalibus, *vii*, 54.

Correxit quosdam asserentes hanc hæresimi quod Christus descendens ad inferos, omnes ibi detentos tam fideles quam infideles relaxavit, *vii*, 13.

De his qui imperio zelo agunt, qui alias quasi hæreticos insequeuntur, *xi*, 43.

Horatus est episcopum Thessalitæ ad recipiendum presbyterum, si voluerit abjurare, et publice satisfacere in his omnibus quæ ipsi objiciebantur, et fidem catholicam profiteri : secus vero tanquam excommunicatus haberetur, *xi*, 74.

De Schismaticis et Apostatis.

Hortationibus et rationibus primum agebat cum filiis qui ab unitate Ecclesie recesserant, *ii*, *ind.* *x*, 51.

Promisit se illis satisfacturum, si ad se venire voluerint, concedens illis salutem conductum : quos cum affectu, quo decet, dixit se recepturum, et cum grata sine ulia molestia relaxaturum, *v*, 51.

Schismatici sicut in pravo studio perdurantes objurgandi detestandique sunt, sic ad sinum matris Ecclesie redeuentes consolandi et refovendi, *vi*, 47.

Schismaticis conversis, ne possent post conversionem aliqui necessitatibus succumbere, aliquid de Ecclesia providit annis singulis tribendum, *vi*, 47.

Schismatici redire ad unitatem jussione imperatoris non compellebantur, *ix*, *ind.* *ii*, 10.

Tempore sancti Gregorii schismatici cum omnipotenti Dei solatio et ipsius labore sua sponte reverti lezabant, *ibid.*

Episcopus schismaticus prius monebatur ad redendum sub pena privationis : quia in sua pertinacia perdurasset, alium in ejus locum ordinari mandabat, *ix*, *ind.* *ii*, 10, 97.

Idolorum cultores, aruspices et sortilegos per episcopum admoneri jussit, ut revertentur, et contra nolentes portas gravissimas infligi, *ix*, *ind.* *ii*, 65.

Schismaticos ad Ecclesiam redire etiam concessionem bonorum : quæ Ecclesie competitabant, invitabat, inquiens : Nam nulla occasione excusare se volumus, quæ ad matris Ecclesie sinum redire desiderabiliter exspectamus, *ix*, *ind.* *ii*, 53.

Liberillus adjunctionis episcopi, qui in schisma incidit. *Olim x*, 31, *nunc in appendice*.

Schismatici conversi, auctoritate exarchi, ne ab aliis schismaticis molestaretur, curavit, *xiii*, 35.

Hortatus est exarchum, ut in conversionem schismaticorum incumberet, *ibid.*

Episcopus schismaticum reversum laudavit, et hortatus est ad confirmationem, et ejus necessitatibus subvenit. Quis, inquit, sanctus Petrus ad quem reversi estis, vos deserere non debet, *xii*, 52.

Commendabat atque laudabat eos, qui maxime studabant, ut schismatici ad premium Ecclesie redirent, et eorum simul virtutes extollebat, *ix*, *ind.* *ii*, 94, 95, 96.

Mandavit excommunicari eos catholicos, qui filios, mancipiaque sua, vel alios quos in potestate haberent, in Donatistarum hæresim baptizari consenserunt, *vi*, 36.

De Iudeis et Saracenis.

Judei non vi baptizandi, sed magis rationibus suavitate doctrine, quam violentiis vincendi, *i*, 47.

Neque persequendi, sed mansuetudine et benignitate admonendi atque suadendi ad unitatem fidei, *i*, 33.

Nec inviti adducendi, sed magis hac temperantia circa eos utendum est, ut trahatur ab eis veille non remitti. Sicut Scriptum est : *Voluntarie sacrificab tibi*, *ix*, *ind.* *ii*, 6.

Judeos expulsos ad proprium locum revocari, *i*, 33.

Mancipia Christiana servire Judeis prohibuit, *m*, *ind.* *x*, 38 ; *iv*, 21. Quod grave et execrandum dicebat, *vu*, 21.

Servos et ancillas Judæorum ad Ecclesiam confugientes cause fidei, sive olim Christianus, sive tuic fuerit baptizatus, libertatem consequi volebat, *iv*, 9.

Rustici in infidelitate obstinari, tanto onere pensionis gravandi, ut ad recruditionem vexationis molestia venire compellantur, *iv*, 26.

Si Judei Christiani fieri volebant, aliquid ex pensione debitis eis relaxari faciebat, *ii*, 32.

Judeis conversis victimum subministrari per subdiscounit sedis apostolice faciebat, ne inopia laborarent, *iv*, 33.

Manichæos comprimere, et ad fidem Christianam suscipiendam hortari jussit, *v*, 8.

Judeis rusticis in possessionibus Ecclesie consistentibus aliud ex pensionibus minui, ut ad fidem convertereantur, permisit : quis, inquit, eis ipsi mihi i delito veniam, hi tamen qui ex eis natu fuerint jam fidelibus baptizantur : aut ipsos ergo, aut ipsorum filios luxuriantur, *iv*, 52 ; *ix*, *ind.* *ii*, 38.

Mancipia Judæorum tam Judaica quam pagana, violentia fieri Christiana, nec vendere, nec servire amplius Judeis licebat : sed libera erant. De illis vero quæ mercimonio causa ex exteris finibus deductis sunt, præscriptis certum teruinum : et si constabat illa esse deducta ut venundarentur, pretium volebat, illis dari : secus, si ut eis servirent, *vi*, 52 ; *ix*, *ind.* *ii*, 38.

Regimur Francorum admonuit minime permitti debere Judeos habere Christiana mancipia. Quam diversum est inquit, caput honorare, et membra ipsius hostibus calcanda

submittere? Quid enim sunt Christiani, nisi membra Christi? ix, *ind.* ii, 409, 110.

Nec Samaræis Christianos servire permittebat, viii, *ind.* i, 21.

Nec pagana mancipia ab ipsis Samaræis circumcidendi patiebatur, vi, 53.

Diligentia in conversione infidelium maxima reluet in decernendo Augustino legato cum suis sociis in Angliam pro conversione infidelium, vi, 52, 53, 54, 55, 58, 59.

Seminarium in Gallia construi jussit ex pueris Anglis qui vendebantur, vi, 7.

Monachos misit, ut Augustinum juvarent in conversione Anglorum, illosque commendavit diversis in itinere, xi, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56.

Quinquaginta solidos pro vestimentis eorum qui baptizandi erant, comparandis transmisit, viii, *ind.* i, 1.

Et ad celebrandum eorum baptismum ex ipsorum voluntate permisit, ut Paschalis solemnitas exspectaretur. Quod si longum solemnitatem Paschalem exspectare videretur, preuentius ac abstinentia quadraginta dierum indicata, aut die Domini Iudeo, aut si celeberrima festivitas occurreret, illos baptizari præcepit, viii, *ind.* i, 23.

Magna ipsi erat cura d. Iudeis baptizandis, ut quid de his qui baptizari desiderabant, actum fuerit, sibi subtiliter indicare vellet, *ibid.*

Judeorum privilegia servari præcepit, viii, *ind.* i, 13.

Synagogas illorum ab ipsis non auferri mandavit, ix, *ind.* ii, 6.

Ereptæ synagogæ ab episcopo eis pretium præstari, et codices et ornamenti illis restituvi voluit, ix, *ind.* ii, 53.

Si synagoga sic vicina esset Ecclesiæ, ut etiam voces possidentium, vel aliquid in ecclesia visum fuerit obfuisse, alium locum pro synagoga illis dari jussit, i, 10.

A Judeis bona auferri, et contra ius eos pati non permittet, ix, *ind.* ii, 54, 55.

Quedam quæ juxta ritum gentium fiebant, ne conversi ad Christianam religionem exaperarentur, in cultum Dei vivi et veri converti jussit. Nam duris mentibus simul omnia abscondere impossibile esse non dubium est. Et ponit exemplum de sacrificiis Israelitico populo concessis in exitu de Egypto: ut quod diabolo illi exhibebant, Judei Deo vero offerrent, xi, 77.

Templa, destructio idolis, Deo conserrentur, boves pro sacrificiis occidendi, pro religiosis convivis die dedicationis, vel natalicio sanctorum martyrum, quorum reliquiae illic ponuntur, occiduntur, et donatori omnium satietate sua gratias referant: ut dum eis aliqui exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant, *ibid.*

Tabernacula circa easdem ecclesiæ, quæ ex fanis commutatae sunt, de ratis arborum facere, et religiosis conviviis solemnitatem peragi permisit, *ibid.*

De Restitutione rerum ablatarum.

Monachum cum rebus Ecclesiæ, cuius erat famulus, domino suo mandat restituvi, v, 35.

Ablatas res et parochias occupatas violenter a quadam episcopo sine mora restituvi jussit, viii, *ind.* i, 23.

Argentum Ecclesiæ penes diaconum detentum restitui curavit, ix, *ind.* ii, 16.

Possessionem monasterij cujusdam ab Ecclesia Romana detentam abbati reddi jussit, ix, *ind.* ii, 20; xi, 50.

Servum fugitivum jussit queri et restituvi, ix, *ind.* ii, 102.

Possessionem ab agentibus episcopi occupatam, et puerum ab alia Ecclesia injuste detentum, statim restitui jussit, ix, *ind.* ii, 126.

Injuste detenta reddi voluit, x, 1; xi, 18. Et ablata iuste, x, 23.

Et monasterium patronis reddi, haereticis, qui illud occupant, inde expulsis, xii, 50.

Debita et mercedes statim persolvi jubelbat, viii, 52; xi, 18, 49.

Fines subtractos ab Ecclesiæ actionaris in possessione cujusdam privati reponi jussit, xi, 41, 42, 43.

Vela et codices cujusdam monasterij abbatii mandavit restituvi, x, 14.

De Sacrilegiis.

Sacrilegium in persona monialis commissum cum summa severitate vindicari mandavit, iv, 6, 9; ubi monialis in arcuorem clausuram detrudatur in paenitentiam, jejunis et orationibus vacet; laicus excommunicetur, Clericus deponatur, et in monasterium detrudatur.

Sacrilegos summopere insectari faciebat, x, 8.

Ducem hortatus est, ut in militem sacrilegum monialis raptorem districte animadverteret, significans se ei esse iratum, quod ultio primum quam iuiquitas ad suas aures non perveneret, xiv, 10.

PATROL. LXXVII.

De Usuris.

Illicita lucra fieri non permettebat, neque viris clarissim parcelat: unde commisit episcopo Neapolitano, ut hortaretur virum clarissimum palatinum cessare ab hujusmodi illicitis lucris cum alterius damno: quod si non cesaverit, brachium præfeci civitatis imploraret, ut rationabiliter emendare ficeret, x, 26.

Jussit hortari nobilem, ut lucrum ex alterius damno non exspectaret: sed sicut Christianum decet et nobilem, plus benignus quam rigidus, plus misericors esse deberet quam districtus, ix, *ind.* ii, 58.

De Crimine Falsi, et Mendacio.

Episcopum mentiri turpissimum, et pejus quam non astiuere a carnisibus et aliis, iii, *ind.* xi, 53.

De Sortilegiis.

Laudavit notarium inequentem incantatores et sortilegos, quos districta ultione corrigi jussit, xi, 53.

Maleficos impunitos relinqui non permisit, sed defensori sedis apostolicae commisit eos punire, cum ab episcopo morte prævento hoc crimen puniri non potuerit, v, 52.

De Clerico percussore.

Episcopo jubenti mulierem quamdam crudeliter fustibus cædi, paenitentiam suspensionis duobus mensibus ab officio indixit, iii, *ind.* xi, 45.

Episcopos qui verberibus timeri volebant, damnavit. Nova, inquit, atque inaudita est prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, iii, *ind.* xi, 53.

De Clerico maledico, et de iis quæ spectant ad laudationem vel vituperationem.

Episcopus maledicorum rumores in seipsum conscientia benefactorum diluat, vii, 14.

Nimi e esse levitatis ostenditur, si quis mala gravia credere studeat, quæ probari non possunt, *ibid.*

In cunctis quæ in hac vita adversa proveniunt, sola est, scilicet nostis, omnipotens Dei districtio pensanda, atque ad cor semper proprium recurrendum, ut nullius nos ibi lingua impliceat, ubi conscientia non accusat, vii, 14.

Nulla habenda est offensio in maledicos, x, 13.

Maledici quando aliquid referunt, duo consonant efficere, se illis quasi diletes ostendere, et ut hi quibus referunt, de aliis prave dubitent, *ibid.*

De detractionibus non curandis eleganter, xi, 2.

In verbis hominum, inquit, nec contristandum, neque læstandum. Ad mentem recurrendum inter verba laudantium et vituperantium: et si in ea non inventur bonum quod dicitur, maxime dolendum; et si non inventur malum, maxime læstandum. Detractores vocandi, tranquille admonendi, eisque satisfieri modis omnius us debet. Scientes, inquit, quod de Judeis Veritas dicit: *Ne forte scandalizemus eos.* Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habent consolationem, quam in sancto Evangelio conspicias. *Sinite illos, cæci sunt, et ducas eorum, ibid.*

Pax cum omnibus habenda, *ibid.*

Colloctiones hominum, et murmuraciones parvipendende, x, 61.

Excommunicavit eos, qui famosos libellos etiam contra se scripserunt, et non seipso manifestaverunt: eos vero qui ostenderunt errorem suum, absolvit, vi, 51.

Episcopis ceterisque superioribus non detrahendum. Quoniam, inquit, facta suorum episcoporum vel præpositorum ora gladio non sunt ferienda, etiam si recte reprehendenda videantur: cum enim in præpositos delinquimus, Dei ordinationi, qui nobis eos præstulit, obviamus, de quibus Exod. xvi: *Nos quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum,* xiv, 17.

De Purgatione Canonica.

Purgationem canonicas ad tollendum omne dubium contra objecta crimina, et sinistrum rumorem, peracta prius tamen inquisitione, et nulla reperta culpa, episcopo indixit, "i, *ind.* x, 35.

Ad diluendum omnem suspicionem, et ad plenissimam satisfactionem, canonica purgatione abbatem absolvit, vii, 18.

De Lapsis post veram paenitentiam ad honorem restituendis, vel non.

Bona eorum qui lapsi sunt, applicanda monasteriis pauperim regularium, in quibus paenitentiam peragant, vel ipsorum legitimis parentibus, si tamen paenitentes non sunt ex familia ecclesiastica, vel monachi: ita tamen ut sufficienter stipendiis paenitentibus detur, i, 44.

Lapsi in peccatum carnis post acceptum sacram ordinem, eo ordine carere debent, iv, 26.

Lapsis restitutionem ordinis perbellè denegavit, in-

quiens : Nec vos pro talibus decet petere, ne non rectitudini, sed indiscipline, quod absit, videamini consentire, iv, 40.

Nulla ratione lapsus in sacro ordine aut permanere, aut revocari posse asseruit, viii, ind. i, 24.

Presbyterum post lapsus a sui sacerdotii ordine dejectum, qui ministerium sacerdotum postmodum exequi præsumpsit, communione Domini corporis perpetuo, nisi in articulo mortis, carere, et in penitentia permanere voluit. Si tamen misericordia in poenitentia dignus esset, arbitrio Episcopi remittit inter laicos communionem recipere possit, etiam ante vitæ exitum, v, 7.

Lapsus post dignam satisfactionem ad honorem posse redire credit, ix, ind. ii, 52.

Lapsi vel presbyteri, vel diaconi, nullo modo a sacrum ordinem revocandi, v, 16, 17; ubi reddit ratione, inquietus : Vigor canonice procul dubio frangit disciplinæ, dum pro reversione spe pravae actionis desideria quisque concipere non format. Et paulo post : Ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur eis esse vindicta.

Subdiaconos lapsos inter laicos communionem accipere decrevit, v, 3, 4.

Diaconum ablatum lapsus, si in poenitentia ejus conversatio meruerit, inter monachos in priore loco esse censuit, ibid.

Sollicitudo Gregorii in lapsos clericos, v, 4.

Curam et sollicitudinem monasterii commisit, non tamen ordinis executione resituui, ibid.

Lapsus episcopus episcopatu privatus fuit, i, 41.

De Sententia Excommunicationis.

Excommunicatos publiceque delinquentes incepit pabat, et eos per epistolam monere, et ad resipicendum hortari non est designatum, i, 3.

Excommunicationis sententia non est ferenda pro viadicta proprie injuria, ii, ind. x, 49.

Non præcipitator, nec per iram, sed magna circumspectione sententia excommunicationis ferenda est, ii, 54.

Contumacibus sacerdotibus venire remunentibus post secundam et tertiam admonitionem ministerium sacri officii interdicti jussit, iii, ind. xi, 56.

Eis qui ab ecclesiastica communione suspensi sunt, nullus religiosus secundum canonum præcepta jungatur, iv, 27.

Excommunicatos penitentes absolvit, ibid.

Absolvit populum ab excommunicatione, quia communicaverat episcopo excommunicato, vi, 28.

Excommunicatum a libertatem ecclesiasticam lassam redemptorem absolvi jussit, et in ejus domo missam celebrari, et ejus oblationes suscipi, vi, 43, 44.

Viciniores admonuit excommunicatum episcopum vitare, et illum declinantes laudavit, et communicantes absolvi, et ne de cætero fiat hortatus est, vi, 27.

Episcopos ceterosque religiosos excommunicatis comunicantes, ad se pro absolutione venire jussit, vii, 17.

Non permisit participationem sacrae communionis perseverantem in excommunicatione, nisi in mortis articulo, viii, ind. i, 7.

Excommunicatus a suo superiore, ab altero ad communionem admitti non debet, nisi causa cogita, quod iniuste fuerit excommunicatus : ut nec iniustitia diu insolitus afflictione prævaleat, nec disciplinae vigor aut frangi, aut ex indiscreta valeat præsumptione dissolvi, ix, ind. ii, 57.

Familiam communione privatam propter ejus dominiam absolvi mandavit, x, 32.

Mandavit excommunicari consiliarios, qui iniuste episcopum condemnarent, ix, ind. ii, 1.

Excommunicati et humiliibus Ecclesie ejiciendi, ix, 64.

Principes, et maximos viros, quorum penitentia non videtur, absolvere rengebat, inquietus : Quia si Deo satisfactum non fuerit, quid nostra relaxatio vel gratia poterit certe conferre ? ix, ind. ii, 5.

Qui dicunt, quia compulsus quispiam necessitate si anathematizatus fuerit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt, quia Christiani non sunt : prouta despicendi per omnia, et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur, xi, 45.

A sancti Petri pace segregari, appellat excommunicationem, ix, ind. ii, 68.

De Primatu Ecclesie Romanae, et in eam obedientia.

Quatuor patriarchæ Romani pontificis correctioni subjiciuntur, ix, ind. ii, 12, 59, ait : Nescio quis ei episcopas subjectus non sit.

Ordinatus in Ecclesia Romana ab illa ulterius credi licentiam non habet, v, 38.

Primatus sancti Petri et Ecclesie Romana explicatur in his epistolis, in quibus sanctus Gregorius conqueritur de superbia Joannis Constantinopolitanus episcopi nomen Universalis subripiens, quod Ecclesia Romana a synodo Chalcedonensi oblatum fuit, v, 20, ait : Certe pro beatu Petri apostolorum principiis bona ore per venerandam Chalcedonensem synodum Rounano pontifici oblatum est : sed nullus eorum unquam hoc singularitatis vocabulum assumpit, nec uti consensit, ne dum privatum aliquid dari retur unu, honore debito sacerdotes privarentur universi. Et v, 21, 18, 19 ; vii, 53 ; ix, ind. ii, 68.

De primatu Petri et Ecclesie Romana inquit : Ipsa sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et praesentem vitam linire dignata est, et etrus in successoribus sedet, Petri sedes in tribus locis, nempe in Ecclesia Romana, Alexandrina, Antiochena, quæ unius est unitas Ecclesie, vii, 40.

Constantinopolitanam Ecclesiam sedi apostolica esse subjectam non esse dubitandum inquit, ix, ind. ii, 12.

Ad Romani pontificis sententiam super novis beraeibus exortis recurrunt, x, 38 ; ubi, inquit, laus sit in excelso et gloria, cuius dono adhuc in sede Petri clamat vox Marci.

De diacono sedis apostolica responsali concelebrasio cum patriarcha Constantinopolitano sic inquit : Meus vero Diaconus cum predicto fratre nos ro Cyriaco missarum solemnia celebrare non debet : quia per profanum vocabulum culpam superbiae aut commisit, aut sequitur ; ne si, quod absit, procedit, ei in tali elatione positio vanitatem stulti nominis confirmare videatur, vii, 34.

Nomen Universale a patriarcha Alexandrinico papæ obtutum est, viii, ind. i, 50.

Hereses ab Ecclesia Constantinopolitanæ exortas emeravit, v, 32 ; vii, 27.

Sanctus Ignatius communis Ecclesie Romanae et Antiochenæ, et sanctus Petrus itidem, v, 59, assertores nos habere de scriptis sancti Ignatii, Amen, Gratia, etc.

Appellatio in causis dei ad sedem apostolicam, vi, 13, 66.

Ad sedem apostolicam datur recursus in causis contra Episcopos, vi, 24.

Patriarcha Alexandrinus ad visitandum papam misit, qui illum ad unitatem cum Ecclesia Romana hortatus est. Quadam, inquit, se peculiaritate constrigi erga Ecclesiam Alexandrinæ, cum beatus Marcus Evangelista a sancto Ieronimo magistro suo Alexandrinus transmissus sit : ipsamque admonuit, ut diligenter suas litteras perlegret, quibus non responderat, vi, 60.

Synodica epistola a novo patriarcha statim post electionem ad papam militavit, in qua filium Catholicum proditur, vi, 68 ; vi, 5.

Consuetudo sedis apostolica non scribendoi ad novum patriarcham, antequam synodica epistola ejus nomine papa reddatur, vi, 66.

Ad synodicam epistolam novi patriarchæ Constantinoitali sanctus Gregorius eleganter respondit de cura pastorali, et de custodienda charitate, et unitate sanctæ Ecclesie, viii, 5.

Ab usitata formula professionis fidei patriarcham reverenda non debere admonuit, vii, 34.

Magnam inquit esse protectionem sancti Petri in urbe, in qua sine magnitudine populi, sine adjutoriis militem, tot annis inter glorios illæst Deo auctore servamus, viii, ind. i, 22.

Præcipit patriarcha Hierosolymitanus ut fægitum acoluthum perquiri faciat, et repertum ad ipsum transmitat, viii, ind. i, 6.

Exordium sacerdotalis ordinis in Africa ab apostolica sede, viii, ind. i, 35.

De ordinationibus apostolicis sedis pontificum, an post beatissimum virum Hormisdam aliqua sunt addita requisiens, respondit usque ad Vigiliis papa tempora exposuit ordinaciones præsumptive, ix, ind. ii, 52.

De veritate Ecclesie sic inquit mulieri, quæ schismatis nupsit : Quia talis viri conjugem nec ad modicum esse decuit a communionis unitate disunitum, considerare debuisti quanta multitudo fidelium in matris Ecclesie sua consistat, quoniamque virtutibus sacerdotibus, qui in ista life defuncti sunt, coruscantur : vel quanta adiacet corpora sua miracula faciunt, atque eos non dijudicare, sed plus tamis viris ac sacerdotibus, quam tibi credere debuisti, viii, 57.

De unitate Ecclesie, et quod stantes in ea coelestis patria gaudia contemplantur, ix, ind. ii, 52.

De Episcopis limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli visitantibus.

Convenitudo tenuit, inquit, ut fratres et coepiscopi nostri Romanus semel in triennio de Sicilia convenirent : sed nos eorum labori consolentes constitutimus, ut suam hac

semel in quinque anni praeuentiam exhiberent. Et quia jam diu est, quod huc minime convenerunt, eos hortari te volumus, ut natalem sancti Petri hic, Deo perducente, nobiscum debeant celebrare. Eadem defensori jussit, significari provinciae praetori mandatum suum vorandi episcopos provincie ad limina apostolorum, ad omne suspicione removendam, ne illorum impediretur discessus, vii, 22.

Venientes ad limina apostolorum impediri prohibebat, i, 74.

De Concilio.

Concilium provinciale contra hereticos convocari jussit, i, 74.

In concilio provinciali agendum est de utilitate provinciae et Ecclesiarum. De sublevanda necessitate pauperum et oppressorum. De monendis errantibus, corrigen-
disque excessibus provincie. Ut absit odia, invidia, et discordia: sed concordia et charitas interset. Denique omnia cum matratur et tranquillitate gerantur, i, 1; iii, *ind.* xi, 48, 49; ix, *ind.* ii, 106.

Concilium bis in anno habendum. Inquit: Episcoporum etiam concilia sicut tam tue mos dicitur fuisse proinceps, quam quod sanctorum canonum auctoritate praecipitur, his in anno celebrare te volumus, ut si quis inter eos a sui forma propositi, actionis, atque morum qualitate discordat, sociali possit fratribus increpatione redargui, et pro securitate commissi gregis, animarumque statu, paterna valeat circumspectione tractari, iv, 9.

Concilium bis in anno habendum, ex regulis Patrum permisit, sine excusatione aliqua semel in anno congregari, ix, *ind.* ii, 106; xiv, 17.

De cogendo concilio, et ejus causa sic ait: Volumus nos in unum convenire episcopos, ut de incidentibus causis fiat disceptatio, et salubris de ecclesiastica observatione collatio: quatenus per hoc et preterita corrigantur, et regulam futura suspiciant, *ibid.*

De utilitate concilii sic ait: Nam plerumque etsi non amore justitiae, metu temere examinis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio, ix, *ind.* ii, 106.

Concilium provinciale ad Primate convocare spectat, iii, *ind.* xi, 48, 49.

Peracto concilio provinciali, primas provinciae certiorum facere debet summum pontificem de omnibus actibus illius, iii, *ind.* xi, 49.

Nihil addendum vel minuendum in iv synodo sub anathematis pena, iii, *ind.* xi, 10; sed illius fidem illibatam custodiendam esse, iv, 3; ix, *ind.* ii, 52.

Quatuor synodos sicut quatuor libros sancti Evangelii recipiebat, iii, *ind.* xi, 10.

Concilium sine papae auctoritate et contra ipsius auctoritatem peractum, cassandum, v, 18, 21; ix, *ind.* ii, 68.

Perspicere debent episcopi in synodo convocatis, ne quid contra canones agatur, *ibid.*; ubi assertum se confidere imperatore nihil permisurum contra canones in concilio fieri.

Episcopis Galliae synodus celebrare praecepit per episcopum et abbatem a se transmissum, qui illius acta sibi renuntaret, ix, *ind.* ii, 106; et in scriptis redacta per eundem episcopum ad ipsum transmitterent, ix, *ind.* ii, 107.

Certiores fecit regem et reginam Galliarum de omnibus, quæ in mandatis dedit presidenti sedis apostolicæ super synodum congregatam, illosque hortatus est, ut hoc opus Dei adjuvarent, ix, *ind.* ii, 109, 110.

Ab Ecclesia Constantinopolitana depravata sunt synodi Ephesina et Chalcedonensis, vi, 14; vii, 38; ix, *ind.* ii, 48.

Exemplaria conciliorum apud sedem apostolicam integrâ conservantur, xiv, 13.

De iis quæ ad Sacraenta spectant.

In baptismo omnia peccata dimittuntur, exemplo exiliis Aegypti, xi, 43.

Monachi infantes de sacro fonte non suscipiant, iv, 42.

Baptizati ab hereticis non sunt rebaptizandi, sed cum revertuntur ad simum matris Ecclesiae, aut unctione christmatis ut in Oriente: aut manuum impositione, ut in Occidente: aut sola professione fidei reconciliandi; secus si non essent in nomine sanctissimæ Trinitatis baptizati, tunc essent rebaptizandi, ut Cataphrygæ; Nestoriani vero minime, xi, 67.

Quando dubitatio est, an sit aliquis vel baptizatus, vel confirmatus, si nec scriptis, nec testibus ratio certa habetur, baptizandi vel confirmandi sunt, ne talis dubitatio ruina fidelibus sit: quoniam nou monstratur iteratum, quod non certis indicis ostenditur rite peractum, xiv, 17.

Presbyteri infantes non in fronte, sed in pectore signant, iv, 9.

Permitit presbyteros confirmare posse, ubi episcopi desent, iv, 28.

Sacerdotes per universas dioeceses episcopi in infantibus consignandis non gravent, sed conventiones cum illis factas servent, xvi, 16.

In eremo alii hostes inveiuotur, qui possidentia vincendi sunt, antequam perveniantur ad terram promissionis, xi, 45.

Possidentia est commissa flere, et iterum plangenda declinare, xi, 45.

De Estate et Qualitate Ordinandorum.

Pueri ad sacros ordines nullatenus admittantur; ne tantum periculosus cedant, quanto citius ad alios condescendeant. Nulla sit in ordinatione venalitas, potentia, vel supplicatio personarum. Deus offenditur, si ad sacros ordines quisque non ex merito, sed ex favore, quod absit, aut ex venalitate provehitur, iii, *ind.* xi, 48.

Sed ne unquam illi, qui ordinati sunt, pereant, provideri debet quales ordinentur, ut prius aspicatur, si vita eorum continens in annis plurimis fuit: si studium lectionis, si eleemosyna amorem haberint. Querendum quoque est, ne forte fuerit bigamus, Videndum etiam ne sine litteris, aut obnoxio curia compellatur post sacram ordinem ad exactiorem publicam redire, iv, 26.

Nemo ad subdiaconatum promoveatur, nisi prius continentiam promittat, i, 44.

Subdiaconi sint calibes: quod si conjugati, vel uxoribus earent, vel orlinis executione, iv, 36.

Violenter promotum in pristinum gradum revocavit, u, *ind.* x, 17, 19.

Ordinati non sunt reordinandi, ii, *ind.* x, 46.

Si cum culpa quis ad ordinem accedit, possidentia ei indecunda est, et ordo lamen servatur, ii, *ind.* x, 46.

Mandatum de promovendo pro sacerdote paupere dedit, iv, 14.

In ecclesia ministris carente clericos ordinari ad instantiam magistrorum militum jussit, ix, n, 34.

Viri recti fidei ad ordines perducantur, xi, 46.

De Legibus et Constitutionibus.

I legem iniquam imperatoris, licet publicari fecerit, tandem declaravit non esse servandam, iii, *ind.* xi, 62, 63.

Legem justam imperatoris comprobavit, vii, *ind.* xi, 65, 66.

Professus est se velle servare statuta suorum predecessorum, neque eorum beneficia revocare, quod verecundum et turpe esse existimat, u, *ind.* x, 52; in, *ind.* xi, 60.

Si ea, inquit, destruerem, quæ antecessores nostri statuerint, non constructor, sed evursor justis comprobarer, xv, 17.

Et vi, 12, inquit: Justitiae ac rationis ordo suadet, ut qui sua a successoribus desiderant mandata servari, predecessoris sui procul dubio voluntatem et statuta custodiant.

Nimis est asperum et præcipue bonis sacerdotum moribus inimicum nisi quicunque rationis excusatione, et quæ bene sunt ordinata rescindere, et exemplo suo docere ceteros sua quandoque post se constituta dissolvere, viii, *ind.* i, 14.

De Pelagio predecessor suo contra superbiam Joannis Constantinopolitanus episcopi, sic ait: Cujus non recitudo zelo per omnia inherentes, statuta ipsius sine refragatione Deo protegente servamus: quia dignum est ut regiam decessoris sui viam grexis inoffensu incedat, quem de eodem loco ad reddendam rationem æterni judicis tribunal expectat, ix, *ind.* ii, 68.

Civiles Imperatorumque leges et constitutiones servari mandabat, xiii, 45.

De sacra Scriptura.

Sacra Scriptura Dei epistola est ad creaturam suam, ad cuius studium hortatur, inquiens: Studie, quæso, et quotidie Creatoris tui verba meditare, discere cor Dei in verbis Dei, ut ardentius ad æternam suspires, ut mens vestra ad celestia regna majoribus desideriis ascendatur: tanto runc major ei erit requies, quanto modo ab amore conditoris sui requies nulla fuerit, v, 31.

De ejus utilitate sic inquit: Opto ut sanctam Scripturam legere ametis, ut quandiu vos omnipotens Deus viris conjunxerit, scitis qualiter vivere et domum vestram quomodo disponere debeatis, xi, 78.

In intellectu sanctæ Scripturae respni non debet quidquid sanæ fidis non resistit. Sicut enim ex uno auro ali murenas, ali annulos, ali dextralia ad ornamentum faciunt: ita ex una scriptura scientia expositores quique per inumeros intellectus, quasi varia ornamenta compunant, quæ tamem

omnia ad decorum cœlestis sponsæ proficiunt, iii. *ind.* xi. 67.

Romani codices multo veriores quam Græci, vi. 14.

Novis codicibus non credendum, *ibid.*

Verba sanctæ Scripturæ non sunt usurpanda in usum humnanum: unde reprehendit quodam episcopos, qui illud psalmi cxvii: *Hæc dies quam fecit Dominus*, etc., accommodarunt electioni novi patriarchæ, vii. 7.

Lectionem sancti Evangelii theca Persica inclusit, xiv. 12.

De Consuetudine.

In una Æde, inquit, nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, i. 43.

Consuetudinem contra catholicam sūdem radicitus veluti zizaniam evelli jubebat, i. 77.

Consuetudines ecclesiæ gravantes remittetebat, i. 66.

Consuetudines clerici, ecclesiæ et presbyterorum sine ennatiōne servari jubebat, ii. *Ind.* x. x; *ind.* xi. 56.

Episcopi erga suos metropolitanos consuetudinem servent, ix. *ind.* ii. 8.

Consuetudines veteres inquit se reparasse, novas et utiles constituisse, ix. *Ind.* ii. 12.

Consuetudines novas contra monasterium induci prohibebat, ii. 28.

De Priviligiis.

Privilégium personale episcopo syracusano concessit, ut tanquam sedis apostolicæ delegatus parvulas causas ipsi sedi reservatas propter maris spatis engnoscere et terminaret: majores vero et difficultes ad se referri jussit, ii. *ind.* x. 7.

Privilégia singularium ecclesiæ se servare proficiunt, inquiens: Absit hoc a me, ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet ecclesia infringam: quia mibi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo, ii. *ind.* x. 52.

Exemptum episcopum a jurisdicione metropolitani, et responsali sedis apostolicæ Constantinopolis cognoscere illius causas motas et movendas commisit: arduas vero Judicio sedis apostolicæ reservavit, ii. *ind.* xi. 7.

Allegans privilegium contra generalem Ecclesiæ consuetudinem, de illo docere debet, iii. *ind.* xi. 58; viii. *ind.* i. 28; ix. *ind.* ii. 113.

Obstinentibus Romanis clericis, mappularum usum primis tantum diaconi Ecclesiæ Ravennat. concessit, quibus tantum Romani clerici utebantur, iii. *ind.* xi. 58.

Propter insolentias monachorum baptisterium ab ipsorum Ecclesia jussit tolli, et ibi altare erigi, ii. *ind.* xi. 59.

Privilégium concessit episcopo Ravennat. utendi pallio in litaniis, præter usitatum morem, ne ipsum contristaret, v. 11.

Monasteriorum privilegia servari mandabat, viii. *ind.* i. 34.

Illaque confirmat, de quibus sic ait: qui nova concedimus, vetera libenter reparamus, ix. *ind.* ii. 111, 112.

Privilégia libenter concedebat monasteriis utriusque sexus, p[ro] locis, xenodochiis, a laicis, præsertim regibus constructis: Ut in illorum bonis, inquit, in aliquo ipse particeps haberetur, xiii. 6, 8.

De relaxatione et dispensatione sacrorum Canonum.

Dispensare cum bigamo ad sacros ordines, instantे regina Galliarum, noluit, inquiens: Absit ne vestris temporibus aliquid contra canonicum institutum permittatis, xiii. 6.

Remisit gradus affinitatis in Anglia ob adventum illorum ad fidem, xiv. 17.

Gravissime injunxit custodiri cognitionis impedimenta usque ad sextum gradum, *ibid.*

De Rescriptis.

Omnis controversias sive lites legali ordine finiri mandabat, i. 59. Salva semper tamen iustitia et æquitate in omnibus, ii. *ind.* xi. 34.

Discussionem cause commisit in partibus ob difficultatem probationum propter longinquitatem locorum, iii. *ind.* xi. 36.

Admoniebat eum cui committebatur causa, omnem culpam in ipsum apud Deum rejici, si jus et justitiam non administraret, *ibid.*

Noluit committere causam episcopi accusati in partibus, cum onus probandi accusatoribus incumbat, vi. 24.

Causam episcopi ad sedem apostolicam reclamauit defensori sedis apostolicæ commisit, iv. 37.

Sua rescripta intelligi volebat, si preces veritate niterentur, et si factum alter quam expositum esset, sibi si- guicari voluit, x. 32.

De Ecclesiæ ædificandis et consecrandis, illarumque sacris basis et instrumentis.

Ecclesiæ Minturnensem funditus tam cleri quam plebs desitutam desolatione, Ecclesiæ Formensi univit, i. 8.

Propter vicinitatem et populi raritatem Cumaniam Ecclesiæ aequæ principaliter Misenatæ univit, ii. *ind.* x. 43.

Item de Ecclesiæ Carinensi Ecclesiæ Regitanæ, vi. 10.

Treverensem [Legitur Trium Tabernarum in ep. land.] Ecclesiæ propter desolationem vicine Ecclesiæ univit, ii. *ind.* x. 50.

Ecclesiæ Tarracinensem episcopo Fundano commendavit, iii. *ind.* xi. 53.

Proprier periculum barbaricæ invasionis ad securiorem locum ejusdem diocesis episcopatum transtulit, iii. *ind.* i. 11.

Laudavit ecclesiæ prope suum populum ædificari, viii. *ind.* i. 1.

Oratorium cum debita dote et presbytero cardinali consecrari præcepit, xi. 11.

Sollicitus fuit circa sarta tecla, unde trabes pro ecclesiæ sancctorum Petri et Pauli incidi præcepit, et ad mare deduci, pro quibus bonum xenium promisit, xii. 20, 21, 22, 23.

Pecuniam pro reparatione ecclesiarum, quæ in ruinis erant, dari jussit, x. 44.

Oratorium ab episcopo in aliena diecesi sine ordinarii licentia dedicatum, qui missas publicas etiam in eo celebravit, ordinario loci adjudicavit, xiii. 17.

Metropolitas et episcopos in Anglia constituit, xi. 63.

Quæ jussit preparari ad celebrandam dedicationem oratori, xii. 11.

Consecrationem Ecclesiæ non permittebat fieri, nisi prius sufficiens dos stabilita esset tam pro cultu quam pro deservientibus in illa, ii. *ind.* x. 5, 12; viii. *ind.* i. 6; x. 17, 66.

Nec baptisterium construatur, nec presbyter cardinalis instituatur, ix. *ind.* n. 70; x. 2.

Ecclesiæ in possessione juris sanctæ Romanae Ecclesiæ ædificari jussit pro utilitate illius genit, vi. 22.

Ecclesiæ crematam demum instauratam consecrari concessit cum sancctorum reliquis, vi. 43.

: Sancctorum reliquias pro consecrandis altaris misit, vi. 49.

Sancctorum reliquias Gregorio exprefcio in illorum sancctorum honorem basilicam propriis sumptibus ædificare volenti, ab episcopo illas habente dari mandavit, ix. *ind.* ii. 23.

In simili idem præcepit episcopo Spoleto, et aliis, ix. *ind.* n. 71, 72, 83; xi. 31.

De Brandeo quod sancatarum reliquiarum loco in dedicatione ecclesiæ mittitur sic ait, iv. 50. Cognoscat autem tranquillissima dominia, quia Romanis consuetudo non est, quando sancctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore: sed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sancctorum ponitur, quod levatum in Ecclesia dedicanda debita cum veneracione recordatur: et tanta per hoc ibidem virtutes sunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferrantur.

Ministri Ecclesiæ sacris vestibus nisi pro missis non utantur, viii. *ind.* i. 27.

Con-ecrandi novam ecclesiæ dedit facultatem, xiv. 9.

Baptisterii constructionem confirmavit, xii. 30.

Ecclesiæ est consecranda, dummodo nec scriptis, nec testibus ratio certa habeatur, utrum sit consecrata: sic de baptizato et confirmato, xiv. 17.

Monasteria sine mora construi jubebat, ii. 32; iv. 15.

Sarta tecla ecclesiarum totius provinciæ episcopo comisit, iv. 11.

De Celebratione Missarum.

Missas privatis in domibus celebrari permisit, vi. 43, 44.

Nullam mentionem Maximi prævaricatoris in missa fieri jussit, viii. 17.

De Martyrologio quo utebatur Ecclesia Romana, sic inquit: Preter illa quæ in ejusmodi Eusebii libris de gestis sancctorum martyrum continentur, nulla in archivo bujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanae urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius codicis volumine collecta. Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulis passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidiani diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine, quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomina, locus et dies passionis ponitur, viii. *ind.* i. 29.

Alleluia de Hieronymorum Ecclesia ex traditione besti Hieronymi. Subdiaconi ex antiqua consuetudine spoliati procedunt linceis tunicis. Kyrie eleison non secundum Gra-

cos dicitur. Oratio Dominica in missa dicitur ex traditione apostolorum, qui solummodo ad hanc orationem consecrabant, ix, *ind.* ii, 12.

Cantores ad sacri altaris ministerium non sunt eligendi. Piaconi vocis modulationi non debent inservire, in Synodo Romana, *olim* iv, 44, *nunc in App.*, in *Decr. S. Gregorii.*

In invasionibus litanias recitari jussit, inquit: Omni hebdomada quarta et sexta feria litaniam inexcusabiliter indicatis, et contra barbaricae crudelitatis incursus supernae protectionis auxilium imploretis, xi, 51.

De Feriis.

Episcopi denuntiationem Pasche juxta priscam consuetudinem a metropolitanis petere debent, ix, *ind.* ii, 8.

Tabernacula arborum circa ecclesias, et religiosa convivis fieri, solemnibus diebus permisit, xi, 76.

Prædictantes die Sabbati nihil operandum, quasi Antichristi sunt reputandi. Die Dominicano corpus lavare ob necessitatem non prohibetur: lavari pro luxuria ac voluptate semper prohibitum. Nutrire enim, inquit, et fovere carnem suam cunctis permititur: secus in concupiscentiis, xii, 1.

Dominico die a labore terreno cessandum est, atque omnimodo orationibus insistendum, ut si quid negligenter per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur, *ibid.*

Sabbatum requies dicitur: verom autem Sabbathum ipsum redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum habemus, *ibid.*

De Reliquiis et Veneratione Sanctorum.

Sanctorum reliquias decenter conservari curabat, iv, 30.

Ubi nullum esset corpus humatum, illas condi manda bat, ix, *ind.* ii, 15.

Miracula sanctorum Patrum quærebant, ut scriberet: atque ex eis librum Dialogorum condidit, m, *ind.* ix, 51.

Sanctorum reliquias in monasterio montium debita veneratione condi, ad postulationem ejus quæ monasterium construebat, jussit, ii, 23.

De observantiæ et veneratione sanctorum reliquiarum. Sudari sancti Pauli, cuius catenas limari per sacerdotem permittet, ut parum quid ex limatura petentes, hanc benedictionem accipiant. Quibusdam, inquit, potentiibus dia per catenas ipsas ducitur Ihesus, et tamen ut aliquid exinde exeat, non obtinetur, iv, 30.

Tenacissimus et cautus illarum fuit, illasque postulantibus non dedit. Reliquia sanctorum in Romana Ecclesia non tanguntur, sed tantummodo in pixide brandem mittuntur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponuntur, quod loco reliquiarum habentur, et tantæ per hoc ibidem virtutes flunt, ac si illuc specialiter eorum corpora illata essent, iv, 30.

Aloeum, thymiam, storacem et balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda transmisit, ix, 52.

Imagines Salvatoris et sanctorum habere laudavit, easque misit. Quia illum, inquit, toto corde, tota mente diligis, cuius imaginem præ oculis habere desideras, *ibid.*

Ab re non facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Imaginem Salvatoris non quasi Deum colere debe mus, sed ad recordationem filii Dei, inquit, in ejus amore recalces, cuius te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illum proster nimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione levitat, aut de passione demulcit, *ibid.*

De virtute clavis sancti Petri sic inquit: ut per ipsum a maligiosis defensus, per cuius signum munitum te esse credas, *ibid.*

Laudavit zelum episcopi, qui sanctorum imagines con fugit atque projectit, ne quid manu factum adorari posset: sed reprehendit, quod illas consergerit. Idcirco, inquit, pictura in ecclesiæ adhibetur, ut bi qui litteras nescient, saltem in parietibus videndo legant, quæ lege in codi cibus non valent, ix, *ind.* ii, 405; xi, 13.

Sanctorum reliquias ex una ad aliam ecclesiam asportandæ, non alibi quam in ecclesia deponebantur, xiv, 7, 13.

Sanctus Paulus capite truncatus est apud aquas Salviae, et de illius Ecclesia, xv, 14.

De reliquiis sanctorum Petri et Pauli ad Brunichildam reginam Francorum sic inquit: Ut vestra devolio laudabilis et religiosa magis magisque clarer possit, provi dendum vobis est, ut sanctorum beneficia cum reverentia et debito honore condantur, et servientes ibidem nullis vinceribus nullisque molestis affligantur: ne forsitan neces

sitate exterius imminentia, in Del servitio inutiles segnesque reddantur, et injuriav, quod absit, neglectum que beneficia sanctorum collata sustineant, vi, 50.

Petenti sanctorum reliquias pro dedicacione ecclesiæ quam construxerat, concedere distulit, ut docentibus miraculis, et amor, inquit, vobis cresceret: in veneratione sanctorum, et major fieri exultatio gaudiorum, x, 65.

De Immunitate Ecclesiarum.

Liberatatem ecclesiasticam non impediri curabat, i, 61.

Admonuit episcopos Siciliæ, ne angarias et gravamina patenter a defensoribus prætextu sedis apostolicæ, nec eis obedire, nisi ipse scripserit, i, 70.

Mandavit episcopo libertati ecclesiasticae operam dare, ne clerici a laicis opprimerentur, ii, 26.

Neminem a custodia et vigilis murorum excusari voluit, nec ipsius vel ecclesiæ, nec enim clericos a defensione civitatis exemptos necessitatis tempore censebat, viii, *ind.* i, 18.

Rusticos possessiones ecclesiæ non deserere, ut privato culturam aciperent, mandavit, ix, *ind.* ii, 64.

Mandavit episcopo, ut de'enderet bona sua Ecclesiæ, quam nullo pacto gravari volebat, enijs gratia privilegia transmisit, et protectionem sedis apostolicæ ei promisit, xi, *ind.* ii, 100.

Theoderico et Teodeberto regibus Francorum inquit: Audivimus quia Ecclesiarum prædia tributa nunc præbeant, et magna super hoc admiratione suspendimur, si ab eis illicita querantur accipi, quibus etiam licita relaxentur, ix, *ind.* ii, 110.

Filios defensoris de massa juris ecclesiastici foris alibi in coniugio sociali prohibuit, x, 27.

Ea quæ juri publico a religiosis locis debebantur sine mora defensori committebat, ut super eis indicaret vocan dis, x, 28.

Præpositus Diaconia constituitur, xi, 27.

Contra violatores et invasores ecclesiarum, xiii, 6.

Hortatus est eos qui in septis ecclesiasticis residencebant, ut exirent, x, 50.

Jussit defensori, ut non pateretur clericos coram laicis trahi, sed coram suis episcopis, xi, 77.

De Dispensatione Redituum Ecclesiasticorum, et illorum Cura.

De redditibus Ecclesiæ quatuor juxta consuetudinem oportere fieri portiones scribit visitatori Ecclesiæ Ariminensis. Unam, quæ clero præbenda sit: aliam, quæ pauperis; ut de reliquis autem duabus partibus tres fieri voluntus. Unam sartis tecitis profutram: aliam pro sustentatione sui Castorio proprio episcopo dirigendam: reliquæ tibi me retinetandam, v, 44.

Quartam omnium bonorum ecclesiasticorum, sive de præteritis redditibus, sive de iis, quæ obvenient, vel obvenientibus, secundum distributionem cauonicam clericis dispensari jussit, iv, 11; viii, *ind.* i, 7; xiii, 42, de fidelium oblationibus.

Portionem clerii et pauperum de redditibus episcopatus cum defensoris ab episcopo fieri jussit, quam prædecessor non observaverat, xi, 54.

Lites cum camera apostolica sopiri jnbebat etiam cum detrimenti esmerare. Nos enim, inquit, non solum nunquam mota suscipi nolumus; verum etiam quæ præva foris admoneamus, sopire modis omnibus festinamus, i, 9, 13, 65.

Quando scribebat defensoribus et aliis agentibus sedis apostolicae, aiebat se illos illuc misisse, ut non tantum pro utilitatibus ecclesiasticis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus vice sua fungerentur, et eos magis a coiuslibet oppressionibus vindicaret, i, 20, 53; ii, 32.

Diligens in re familiaris sic erat, ut curaret ne ex iniustis lucris sacculi Ecclesiæ inquinarentur, i, 41, 82.

Defensoris laudavit, quod mensuram frumenti falsam et injustam fregerit, xiii, 34.

Rusticis satisfaci, et compensationem dori, in quibus fuerant injustis mensuris defraudati, curavit, *ibid.*

Inspiciebat ne coloni et rusticæ in agris Ecclesiæ gravarentur, et eorum illorum rationem habebat, et eos, qui ab ipsis erant relicti, benigne tractabat, et juxta vires eos solvere cuin justis ponderibus volebat, i, 44.

Laudavit archidiaconom, qui reprehendit episcopum suum de distractione bonorum Ecclesiæ in consanguineos, ii, *ind.* x, 19.

Inventarium omnium bonorum coiuslibet Ecclesiæ tam mobilium quam statuum fieri Episcopis jubebat, iii, *ind.* xi, 41, 50.

Idem in Ecclesiis omnibus vacantibus, iv, 11.

Et ut ad se transmitteretur, ix, *ind.* ii, 72.

Tempore vendemæ vinum venundari clericis de possessionibus Ecclesiæ jussit, xiii, 44.

Rusticos quod mutuo ab aliis acciperent, ne ab illis gravarentur, a suis conductoribus dari jussit, v, 8.

Rusticos defensori obediens mandabat, ix, ind. n, 19.

De expensis defensoribus dandis, sic ait: Ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiatur, de redditibus S. R. E. qui illic, te providente, aggregati sunt, omnes expensis tuas te facere volumus: et si quid superfluerit, nobis, cum veneris, defer, v, 28.

Quod solutum erat pro utilitate Ecclesie, mandavit restituunt solventi, v, 52.

Titulos urbanicis praedii et rusticis ecclesiasticis propria auctoritate a clericis non prohibebat. Olim iv, 44, nunc in App. in Decr. Gregorii.

Patrimonium sedis apostolicae paupertam expensis profici siebat, vi, 5.

Seminarium Anglorum in Gallia ex patrimonio Sedis Apostolicae fieri jussi, vi, 7.

Donavit manumissum S. R. E. peculium ingredienti monasterium, ut monasterio cederet, et remanenti in seculum, ut si contingenter sine liberis legitimis decedere, ad patrimonium ejusdem S. R. E. devolveretur, vi, 12.

Non prætermisit omni diligentia, bona S. R. E. recuperare: Quia a detentoribus, inquit, existimanda sunt, cuius et qui erogentur, nempe sancti Petri et Christi pauperibus. De quibus cuidam episcopo scripsit, valde esse execrabile, ut quod a regibus gentium servatum est, ab episcopo dicatur ablatum, vi, 53, 55.

Censuaria propter paupertatem et senectutem, medietatem canonis, eius vita durante, relaxavit, xii, 9.

Sellas plectiles fieri, et sibi transmitti jussit, xii, 19.

Rationes numerari S. R. E. sine dispendio terminari jussit, xii, 15, 16.

Bona Ecclesie destituta servari, et sibi deferri jussit, et illis clericis, si forte aliqui remanserunt, necessaria subministrari constituit, xii, 40.

Reditus S. R. E. extra solum accipi voluit, et ubique: ita tamen, ut quod redditur, acciperebatur, xii, 42.

Tempus regredienda pecunia prorogavit, xiii, 21.

Utilites monasterii monialium apud eam, que illud construxerat, blandimentis et dulcedine procurari jussit, xii, 47.

Hortatus est conductores massum S. R. E. in Gallia ad fidelitatem, beneque agendum, sicut decet famulos beati Petri, ut cognoscerent cui inservirent: quia sicut huc appellatio, inquit, clariorem familiam demonstrat, ita reliquos morum caritatem procedere debet, v, 31.

Et illis promisit se transmisurum ad regem hominem cum litteris commendatitiis, qui ipsos tueretur, ibid.

De rebus ecclesiae alienandis, vel ron.

Possessiones ecclesiarum injuste occupatas restitui mandavit, i, 73, ii, 32.

Pro requirendis Ecclesie bonis defensori rescripsit, ut moneret prius eos quorum interest, x, 1.

Povidebat ne ecclesie depauperarentur, et redistractas et venditas, per defensionem S. R. E recuperari jubebat, i, 64.

Distrabeates vero puniebat, ibid.

Propter paupertatem emphyteoticum censem, qui solubebatur a monasterio Monachorum, reduxit ad minorem censem, ii, ind. x, 1.

De bonis S. R. E. monasterium monialium erigi jussit, iii, ind. xi, 17.

Servitium consiliario de Ecclesia bene merito donavit, iii, ind. xi, 18.

Præ judicium suis successoribus in rebus pauperum sua taciturnitate facere solebat. Loquebatur de rebus S. R. E., iii, ind. xi, 60.

Vasa Ecclesie directa undique per Siciliam dispersa re-colligi jussit rectori ejusdem provincie, et ecclesiis propriis restituti, inventario eorumdem vasorum apud se remanente, iv, 16.

Episcopo sacra vasa pro redemptione captivorum vendi

permisit: Ita tamen, ut coram defensore id peragerebatur, et propter exonerationem episcopi, et non propter quantitatem necessariam indebet distraherecatur, vii, 13, 38; ix, ind. n, 17.

Episcopo qui quædam abstulerat a monasterio xenii nomine, sic ait: Pariter questi sunt fraternaliter tuam, quædam a monasterio sub xenii quasi specie abstulisse: necesse est, ut si quid te indecenter reonis accepisse, sine dilatione restituas, ne avaritia graviter te culpa redarguat, quem largum erga monasteria sacerdotalis magis debuerat munificencia demonstrare, viii, ind. i, 34.

De bonis Ecclesie, quas episcopo et clero caret, curam habuit, ut apud defensorem deponetur, ix, ind. ii, 31, 52.

Jussit defensori, ut non pateretur aliquid juris Ecclesiastici super quibusdam praedii subripi, pro quorum twilio privilegia imperatoris transmisit, x, 53.

Bona Ecclesie per episcopum dilapidata ex bonis ipsius episcopi, quæ ante Episcopatum possederat, restituvi voluit, xi, 29.

Agelum servis Dei in monasterio constitutis ob gravissimam necessitatem donavit, xii, 44.

Permutatio in evidenter utilitatem, xiv, 5.

Hortum S. R. E. monasterio ancillarum Dei dari voluit, ii, 4.

In rebus Ecclesie retinendis, sive recuperandis, districtio non est servanda, dum ex præve rei cessione nec Ecclesia gravatur, et pauperi misericorditer subvenitur, ix, ind. ii, 26, notabiliter.

In dubius melius est distinctionem non exsequi, sed potius ad benignas partes inflexi, ibid.

Possessionem juris ecclesiastici sub specie libellorum concedere solet. Et propter malos scribones nec probo viro possessionem juris ecclasiastici voluit committere, x, 64.

Messam apud aquas Salinas cum omnibus fundis suis pro luminibus ecclesie sancti Pauli donavit, xiv, t, 4.

Archidiaconi eccliarum resistabant episcopis dilapidantibus et distractis libellis bona eccliarum, dc: Honorato archidiacono contra Natalem episcopum Salonianum, x, ind. x, 19, 30.

De Religiosis domibus.

Xenodochiorum curam, correctionem, redditum rationes episcopum diligenter curare horatur, iv, 27.

Curam de quibuslibet religiosis domibus cum primis habebat, unde debitam annonam diaconum Neapolitanum per prætorem restitui jussit, x, 21.

Hospitalitatem servantis possessionem S. R. E. reddi jussit, quam prius habebat, sine aliqua pensione, vita ipsius durante, ut etiam ipse in bono handandoque opere illius concurreret, xi, 21.

Exprimitur immunitates concessæ xenodochio a Regina Galliarum et episcopo Augustodum, constructo, xii, 8.

Ad se inquit spectare curam venerabilium locorum, et de illorum utilitate cogitare, iv, 19.

Xenodochii neglectis ob senectutem episcopi, rectorum præficit, ut illorum curam haberet, xii, 47.

Gerontocomico succurrat, xi, 1.

Is qui magis utilitibus in xenodochio, quam mercede studiat, de levitate reprehendit, ii, 52.

Pecuniam legatam in elemosynas pauperum permisit converti in emendis bonis stabilibus pro diaconia, v, 38.

Translatioem civium cum episcopo faciendam super expensis hospitibus dandis, x, 28.

De Sepulturis.

Romani pontificis corpus quando efficerat, nullo legione velari precipit in concilio Romano. Olim iv, 61, nunc in app., inter dec. S. Gregorii.

Pro sepulturis nihil accipendum, viii, ind. i, 3.

Nisi id quod parentes vel proximi vel haeredes pro huminibus sponte offerre voluerint, ix, ind. n, 37.

Tituli, de quibus in excerptis Em. Card. Carafæ juxta b. Gregorii doctrinam peritacatur.

A

De Accusationibus, penitentia et correctione, 142.

De cœlesti et qualitate ordinorum, 143.

De alienandis rebus Ecclesie, vel non, 144.

De Apostatis et Schismatis, 1416.

De Appellationibus, 1421.

De Arbitris, 1420

De Auctoritate et usu pallii, 1401.

B

De Bello et pace, 1415.

C

De Calumniatoribus, 1425.

De iis que speciani ad Capitulum, sede vacante, 1399.

De Captivorum redempzione, 1419.

De Celebrazione Missarum, 1457.

De Castitatis bono et conversione conjugiorum, 1415.

De Clericis peregrinis, 1408.

De Clericis agrotanibus, 1408.

De Clericorum vita et honestate, 1410.

De Clericorum spoliis, 1422.

De Clerico percussore, 1429.
De Clerico maleficio, et iis quæ spectant ad laudationem vel vituperationem, 1429.

De Concilio, 1452.

De Commendatione Ecclesiarum, 1401.
De Cohabitatione Clericorum, et mulierum, 1410.

De Confirmatione electorum Praetorum, 1400.

De Consecratione Praetorum, 1401.

De Consecrandis Ecclesiæ et sedis candidis, 1458.

De Constitutionibus et legibus, 1434.

De Consuetudine, 1455.

De Correctione, et de Accusationibus, 1422.

De Crimine falsi, et mendacio, 1429.

D

De Defensoribus S. R. E. altisque ministris Ecclesiasticis, 1409.

De Dignitatibus, et de Præbendis, 1410.

De Dilationibus, 1420.

De Dispensatione, et de Relaxatione

sacrorum Canonum, 1435.

De Dispensacione reddituum ecclesiasticorum, et illorum cura, 1439.

E

De Ecclesiæ Romane Primatu, 1431.

De Ecclesiæ rebus alienandis, vel non, 1440.

De Ecclesiasticorum reddituum dispensatione et cura, 1439.

De Ecclesiæ edificandis et consecrandis, illarumque sacris vasis et indu-

mensis, 1436.

De Ecclesiæ immunitate, 1458.

De Electione, 1459.

De Eleemosynis et cura pauperum, 1416.

De Emphyteotico jure, 1421.

De iis quæ spectant ad episcopos et præpositos, 1420.

De Episcopis limina SS. Apostolorum Petri et Pauli visitantibus, 1452.

De Excommunicationis sententia, 1450.

F

De Falsi criminis, 1429.
De Feritis, 1437.

De Foro competenti, 1419.

H

De Hæreticis, 1425.

I

De Immunitate Ecclesiarum, 1438.

De Indumentis, et vasis Ecclesiarum. 1436.

J

De Iudeis et Saracenis, 1427.

De Judicibus, 1420.

De Judiciis, 1418.

De Jure, urando, 1420.

L

De Laudatione et vituperatione, 1429.

De Legatis et aliis ministris Ecclesiæ Romanae, 1398.

De Lapsis post veram paenitentiam ad honorem restituendis, 1430.

De Legibus et Constitutionibus, 1434.

M

De Magistris, et de Munere Prædicantis, 1415.

De Majoritate et obedientia, 1109.

De Mendacio, et de crimine falsi, 1438.

De Ministris. Vide de Legatis, 1398.

De Missarum celebratione, 1437.

De Munere prædicationis, et magis-

tris, 1418.

Munera transmissa, 1416.

O

De Obedientia et de Majoritate, 1409.

P

De Pace et bello, 1415.

De Pænis. Vide de Accusationibus et corr., 1422.

De Pallii auctoritate et usu, 1401.

De Pauperum cura, de Eleemosy-

nis, etc., 1416.

De Peregrinantibus ad loca sancta, 1415.

De iis quæ ad Pontificatus exordium spectant, 1580.

De iis quæ ad seipsum Pontificem spectant, 1582.

De Postulatione, 1599.

De Præbendis et dignitatibus, 1410.

De Prædicationis munere, et Ma-

gistris, 1415.

De Prælatorum negligētia supple-

da, 1407.

De iis quæ ad Præpositos spectant, 1402.

De Præscriptionibus, 1421.

De iis quæ ad Principes seculares

spectant, 1592.

De Primatu Ecclesiæ Romanae, et in

eam obedientia, 1435.

De Privilegiis, 1435.

De Procuratoribus, 1420.

De Purgatione canonica, 1458.

Q

Quos S. Gregorius commendavit, 1418.

R

De Rebus Ecclesiæ alienandis, vel non, 1440.

De Reditum Ecclesiasticorum dis-

pensatione, 1439.

De Redemptione captivorum, 1417.

De Regularibus, 1411.

De Relaxatione et dispensatione sa-

crorum canonum, 1435.

De Religiosis dominibus, 1441.

De Reliquiis, et veneratione Sancto-

rum, 1457.

De Renuatione, 1402.

De Rescriptis, 1433.

De Residentia, 1406.

De Restitutione spoliatorum, 1428.

De Restitutione rerum ablatarum,

1428.

De Romanæ Ecclesiæ Primatu, 1229.

S

De Sacra Scriptura, 1431.

De iis quæ ad Sacraenta spectant,

1433.

De Sacrilegis, 1429.

De Saracenis, 1427.

De Schismaticis et apostatis, 1427.

De Sanctorum reliquiis, et venerate-

tione

De Sententia excommunicationis,

1430.

De Sententia, et re judicala, 1421.

De Sepulcris, 1441.

De Simonia, 1425.

De Sortilegiis, 1429.

De Spoliis Clericorum, 1422.

De Supplenda neglētia Praelato-

rum, 1407.

T

De Testamentis, 1421.

De Testibus, 1420.

De Transactionibus, 1421.

De Translatione Praetotorum et com-

mandatione Ecclesiarum, 1401.

V

De Vasis sacris et indumentis, 1436.

De Visitantibus lumina Apostolorum,

1421.

De Visitatione, 1407.

De Vituperatione, et laudatione,

1429.

De Voto, et peregrinantibus ad

loca sancta, 1408.

De Usuris, 1429.

INDEX CANONUM

Qui ex primo tomo (primo et secundo hujus editionis) Operum S. Gregorii desumpti sunt.
Numeri respondentis his qui crassiori charactere in textu expressi sunt, a col. 509 tomi LXXV usque ad ultimum tomi LXXVI.

Ex prima parte Decreti.

Dist. 13. can. 2. Nervi, 1063.

Dist. 38. can. 10. Qui ea, 493.

can. 13. Indignum, 6.

Dist. 44. can. 12. Non liceat, 741.

Dist. 45. can. 9. Disciplina, 641.

can. 14. Sunt namque, 620.

can. 15. Vera justitia, 1600.

Dist. 16. can. 1. Hoc habet, 742.

can. 2. Sunt nonnulli, 539.

Di t. 47. can. 3. Omnes huius, 630.

Dist. 30. can. 17. Quid est hoc, 1250.

can. 18. Ferrum, 575.

can. 53. Considerandum, 1527.

Ex secunda parte.

Causa 1. q. 3. can. 10. Vendentes, 1646, 1648.

C. 2. q. 1. can. 20. Deus omnipotens, 628.

C. 3. q. 7. can. 3. Qui sine, 449.

can. 5. In gravibus, 11.

C. 7. q. 1. can. 48. Adversitas, § 3. Abel, 675, 1259.

C. 8. q. 1. can. 10. Scindunt, 1156.

Ibid. § Obedientia, 1153.

C. 11. q. 3. can. 60. Ipse, 1533.

can. 61. Judicare, 1535.

can. 62. Tunc vera, 1535.

can. 88. Plerunque, 1535.

can. 99. Quid ergo, 1156.

C. 22. q. 2. can. 10. Incende, 813.

can. 19. Si quis per vetus, 559.

can. 20. Si qualibet, 559.

C. 23. q. 4. can. 15. Hæc autem vita, 1637.

can. 16. Cum in lege, 1636.

C. 24. q. 1. can. 22. <i>Quia ex sola</i> , 119.	can. 23. <i>Vasis. § Unde Gregorius</i> , 299.	Dist. 3.	can. 43. <i>Principium</i> , 1071.
can. 22. § <i>Sola quippe</i> , 1148.	can. 6. <i>Penitentium</i> , 1809.		can. 17. <i>In cassum</i> , 58.
q. 3. can. 12. <i>Cum sancti viri</i> , 103.	can. 19. <i>Sicut Achab</i> , 1280.		can. 20. <i>Plus Dominus</i> , 1272.
C. 27. q. 2. can. 45. <i>Sic quippe discipulum</i> , 1536.	can. 40. <i>Ignis successus</i> , 572.		can. 43. <i>Ignis successus</i> , 572.
C. 32. q. 1. can. 10. <i>Apud misericordem</i> , 1570.	can. 47. <i>Cavendum</i> , 1637.		can. 47. <i>Quid est</i> , 491.
q. 4. can. 45. <i>Salomon</i> , 402.	can. 13. <i>Hoc nobis</i> , 1289.		can. 16. <i>De peritus</i> , 1206.
De penitentia.	can. 17. <i>De peritus</i> , 1206.		can. 7. <i>Negotium</i> , 1540.
Dist. 1. can. 82. <i>Si peccatum</i> , 315.	Dist. 5.	can. 23. <i>Quid sit sanguis</i> , 1553.	De consecratione.
Dist. 2. can. 4. <i>Valida</i> , 357.	Dist. 2.	can. 5. <i>Quod autem</i> , 102.	
can. 9. <i>Pennata</i> , 1198.	Dist. 4.	can. 65. <i>Sacerdotes</i> , 1571.	
can. 10. <i>Non revertebantur</i> , 1207.	Dist. 5.	can. 22. <i>Quinque modis</i> , 983.	
can. 15. <i>Cum sanctam</i> , 1329.			
can. 22. <i>Sciendum</i> , 805.			
can. 23. <i>Inter haec</i> , 680.			
can. 44. <i>Citius</i> , 1129, 1250.			
can. 44. <i>Citius, in fine</i> , 884.			

INDEX CANONUM

Qui ex secundo tomo (tertio hujus editionis) Operum S. Gregorii desumpti sunt.

Numeri hujus indicis respondent crassioribus textui praesentis LXXVII tomo insertis.

Ex prima parte Decreti.

Dist. 4. can. 6. <i>Denique sacerdotes</i> , 1302.	Dist. 1. can. 1. <i>Cum vero enixa fuerit mulier</i> , 1138.	Dist. 61. can. 1. <i>Sacerdotale officium vestris in partibus</i> , 1014, 1087.
Dist. 5. can. 1. <i>Testamentum veteris legis</i> , 1161.	Dist. 6. can. 1. <i>Quia sunt culpe, in quibus</i> , 1265.	can. 10. <i>Obitum Victoris Panormitanæ civitatis</i> , 1227.
Dist. 12. can. 8. <i>Nos quidem juxta relationis vestrae</i> , 561.	Dist. 7. can. 1. <i>Ante triennium subdiaconi</i> , 538.	can. 18. <i>Bene novit fraternitas vestra</i> , 1188.
can. 9. <i>Quemadmodum illicita perpetrare</i> , 992.	Dist. 8. can. 2. <i>Si quis est</i> , 103.	can. 19. <i>Quoniam Fuscus Capuanæ Ecclesie</i> , 737.
can. 10. <i>Novit tua fraternitas</i> , 1152.	Dist. 9. can. 3. <i>Subdiaconis vero tuis hoc de Siculis</i> , 683.	Dist. 63. can. 9. <i>Quia igitur suscepit fratrem</i> , 586.
Dist. 15. can. 2. <i>Sicut sancti Evangelii quatuor libros</i> , 315.	Dist. 10. can. 4. <i>Præcipimus autem ne unquam</i> , 600.	can. 10. <i>Quanto op' stolica sedes</i> , 645.
Dist. 17. can. 7. <i>Episcopos secundum ordinationis suæ</i> , 1013.	Dist. 11. can. 5. <i>Mundus sunt hodie manus meæ</i> , 525.	Dist. 68. can. 1. <i>Sicut enim baptizatus semel</i> , 608.
Dist. 22. can. 4. <i>De Constantinopolitana Ecclesia</i> , 941.	Dist. 12. can. 6. <i>Contra fratrem qui propter</i> , 1086.	Dist. 71. can. 5. <i>Fraternitatem tuam a nobis</i> , 799.
Dist. 25. can. 10. <i>Communis filius Petrus</i> , 1012.	Dist. 13. can. 7. <i>Si quis est</i> , 103.	Dist. 74. can. 2. <i>Gesta quæ nobis</i> , 593, 505.
Dist. 28. can. 4. <i>Qualis hinc</i> , 441.	Dist. 14. can. 8. <i>Nullum subdiaconum facere</i> , 538.	can. 6. <i>Quorundam ad nos relatiæ</i> , 1257.
Dist. 28. can. 1. <i>Quia sunt culpe, in quibus</i> , 1265.	Dist. 15. can. 9. <i>Si quis est</i> , 103.	can. 8. <i>Honoratus archidiaconus Ecclesie</i> , 583.
Dist. 31. can. 1. <i>Ante triennium subdiaconi</i> , 538.	Dist. 16. can. 10. <i>Qui ea quæ Dei sunt</i> , 3.	Dist. 60. can. 6. <i>Fraternitatem tuam</i> , 1135.
Dist. 32. can. 2. <i>Multorum relatione comperimus</i> , 716.	Dist. 17. can. 11. <i>Petrus autem item diaconus</i> , 1086.	Dist. 61. can. 29. <i>Archidiaconum vero tuum</i> , 704.
can. 3. <i>Si qui vero clerci</i> , 1151.	Dist. 18. can. 12. <i>Non enim loca, vel ordin</i> , 879.	Dist. 63. can. 3. <i>Nemo quippe in Ecclesia</i> , 4.
can. 9. <i>Subdiaconis vero tuis hoc de Siculis</i> , 683.	Dist. 19. can. 13. <i>Quidam autem de episcopis</i> , 684.	can. 5. <i>Nam consentire videtur</i> , 1020.
' can. 18. <i>Presby' er quidam</i> , 588.	Dist. 20. can. 14. <i>Si quis est</i> , 103.	Dist. 64. can. 1. <i>Pervenit ad nos fratrem</i> , 1255.
Dist. 33. can. 7. <i>Habuisse te siquidem concubinam</i> , 636.	Dist. 21. can. 15. <i>Mundus sunt hodie manus meæ</i> , 525.	can. 2. <i>Nuntiatum nobis est</i> , 1236.
Dist. 34. can. 10. <i>Præcipimus autem ne unquam</i> , 600.	Dist. 22. can. 16. <i>Si quis est</i> , 103.	Dist. 66. can. 5. <i>Cum multa nobis bona</i> , 1139.
Dist. 38. can. 10. <i>Qui ea quæ Dei sunt</i> , 3.	Dist. 23. can. 17. <i>Non enim loca, vel ordin</i> , 879.	can. 6. <i>Fratrem nostrum Marinianum</i> , 818.
Dist. 39. can. 1. <i>Petrus autem item diaconus</i> , 1086.	Dist. 24. can. 18. <i>Non enim loca, vel ordin</i> , 879.	can. 25. <i>Si quid igitur de quoquaque clericis</i> , 1219.
Dist. 40. can. 4. <i>Non enim loca, vel ordin</i> , 879.	Dist. 25. can. 19. <i>Si quis est</i> , 103.	Dist. 68. can. 4. <i>Perlatum est ad nos reverendissimum</i> , 1047.
can. 10. <i>Quilibet occulit loca</i> , 849.	Dist. 26. can. 20. <i>Volamus autem ut memoriam</i> , 1172.	can. 8. <i>Inutile et valde laboriosum</i> , 1198.
Dist. 41. can. 6. <i>Virtutes virtus sepe mentiuntur</i> , 514.	Dist. 27. can. 21. <i>Diagonum vero Ana holium</i> , 498.	Dist. 69. can. 2. <i>Diagonum vero Ana holium</i> , 498.
Dist. 43. can. 1. <i>Sit rector discretus in silentio</i> , 16.	Dist. 28. can. 22. <i>Indicatum eliam nobis est</i> , 982.	Dist. 70. can. 2. <i>In sancta Romana Ecclesia</i> , 1288.
can. 2. <i>Mundus sunt hodie manus meæ</i> , 525.	Dist. 29. can. 23. <i>Miratus autem valde sum</i> , 815.	Dist. 71. can. 2. <i>Miratus autem valde sum</i> , 815.
Dist. 44. Initio <i>Princeps coquorum muros Jerusalem</i> , 61.	Dist. 30. can. 24. <i>Pervenit itaque ad nos dicimus</i> , 915.	can. 21. <i>Pervenit itaque ad nos dicimus</i> , 915.
can. 3. <i>Multis ab urbe tua venientibus</i> , 580.	Dist. 31. can. 25. <i>Illiud autem, quod pro utendis</i> , 668.	can. 22. <i>Illiud autem, quod pro utendis</i> , 668.
can. 6. <i>Conviva autem quæ ex intentione</i> , 617.	Dist. 32. can. 26. <i>Valde necessarium</i> , 483.	Dist. 72. can. 1. <i>Pervenit quoque ad nos quosdam</i> , 705.
Dist. 45. can. 1. <i>Quidam autem de episcopis</i> , 684.	Dist. 33. can. 27. <i>Pervenit</i> , 1007.	Dist. 73. can. 2. <i>Afros passim vel incognitos</i> , 610.
can. 3. <i>Qui sincera intentione</i> , 1220.	Dist. 34. can. 28. <i>Ecce in præstatione epistole quam</i> , 919.	Dist. 74. can. 3. <i>Præca consulebat obitum</i> , 957.
can. 17. <i>Sed illud, in fine</i> , 16.	Dist. 35. can. 29. <i>Norit autem fratrem nostrum</i> , 788.	can. 4. <i>Si quis est</i> , 103.
Dist. 47. can. 4. <i>De Petro insuper ad nos perrenisse</i> , 1086.	Dist. 36. can. 30. <i>In ea synodo quam contra</i> , 1012.	can. 5. <i>Contra morem quippe ecclesiasticam</i> , 865.
can. 7. <i>Bonorum auctori inhærente</i> , 1007.	Dist. 37. can. 31. <i>Illiud tamen, frater charissime</i> , 663.	can. 8. <i>Illiud tamen, frater charissime</i> , 663.
Dist. 48. can. 2. <i>Sicut autem tunc neophyti</i> , 1009.	Dist. 38. can. 32. <i>circa medium, Sed quoniam cum hono-</i>	can. 9. <i>circa medium, Sed quoniam cum hono-</i>
Dist. 49. Init. et can. 1. <i>Cœcus quippe est qui</i> , 11.	<i>ris, 1014.</i>	<i>ris, 1014.</i>
can. 1. <i>Si lapsus ad suum ordinem</i> , 729.	Dist. 39. can. 33. <i>Pallium vobis ex more</i> , 586.	can. 10. <i>Pallium vobis ex more</i> , 586.
Dist. 50. can. 3. <i>Presbyterum vero de quo nos fraternalis</i> , 914.	Dist. 40. can. 34. <i>Scriptorum vestrorum insinuatio</i> , 797.	can. 11. <i>Scriptorum vestrorum insinuatio</i> , 797.
can. 9. <i>Pervenit eliam ad nos</i> , 704.	Dist. 41. can. 35. <i>Non multum temporis</i> , 663.	can. 17. <i>Non multum temporis</i> , 663.
can. 10. <i>Med. Præterea ad Fraternitatis tuæ consulta</i> , 729.	Ex secunda parte Decreti.	
can. 10. <i>Accedens ad Gorgonam insulam</i> , 733.	Causa 1. quest. 1. cap. 2. <i>Quicunque ergo hoc preti sibi</i>	
can. 11. <i>Postquam ergo ad quemquam crimina- liter</i> , 890.	<i>del.</i>	
can. 16. <i>Quia sanctitas tua hoc a nobis</i> , 968.	C. 1. q. 1. c. 4. <i>Benedictio illi in maledictionem</i> , 1003.	
Dist. 53. can. 1. <i>Legem quam piissimus imperator</i> , 898.	c. 15. <i>Cum tiqueat hanc haeresim</i> , 1003.	
Dist. 54. can. 13. <i>Mancipia autem Christiana</i> , 632.	c. 20. <i>Cum omnia avaritia</i> , 1146.	
can. 15. <i>Fraternitatem vestram oportet</i> , 818.	c. 26. <i>Fundamentum aliud nemo potest</i> , 962.	
can. 16. <i>Si quilibet servus Iudeorum</i> , 689.	c. 27. <i>Neque enim eleemosyna repudiana</i>	
can. 23. <i>Multos de Ecclesiastica</i> , 1290.	<i>si pauperibus</i> , 1008.	
Dist. 55. can. 7. <i>Si quis a medicis</i> , 1186.	z. 28. <i>Fertur simoniacâ haeresis, que prius</i>	
Dist. 58. can. 1. <i>Ad ecclesiasticum tamen officium nullus</i> , 906.	<i>contra Dei Ecclesiam</i> , 1016.	
Dist. 59. can. 3. <i>Hoc quoque ad nos perrenisse</i> , 1008.		

Causa 1. quest. 1. cap. 2. <i>Quicunque ergo hoc preti sibi del.</i>	1007.
C. 1. q. 1. c. 4. <i>Benedictio illi in maledictionem</i> , 1003.	
c. 15. <i>Cum tiqueat hanc haeresim</i> , 1003.	
c. 20. <i>Cum omnia avaritia</i> , 1146.	
c. 26. <i>Fundamentum aliud nemo potest</i> , 962.	
c. 27. <i>Neque enim eleemosyna repudiana</i>	
<i>si pauperibus</i> , 1008.	
z. 28. <i>Fertur simoniacâ haeresis, que prius</i>	
<i>contra Dei Ecclesiam</i> , 1016.	

- c. 73. *Superveniente paschalis*, 543.
 c. 95. *Necesse est ut esse munera studeat manus*, 508.
 c. 116. *De ordinacionibus aliquid accipere*, 789.
 c. 117. *Quibusdam namque narrantibus agnoui*, 781.
 c. 117. *Quibusdam namque narrantibus agnoui, quod in illis partibus*, 790.
 c. 117. *Quibusdam narrantibus agnoui, quod in illis partibus nullus ad sacram ordinem*, 797.
 c. 119. *Est ergo præcipue in ordinatione*, 660.
 c. 120. *Pueri ad sacros ordines*, 639.
 c. 121. *Latarem presentium per intercessionem sanctitatis vestrae*, 894.
 c. 132. *Filium vero testrum Epiphanium*, 763.
 q. 2. c. 5. *Antiquam patrum regulam sequens nihil unquam de ordinationibus*, 1290.
 c. 4. *Sicut pontificem non deceat*, 1290.
 q. 6. c. 2. *Ego autem et vestre dilectioni promovens*, 827.
 c. 3. *Sicul autem is qui invitatus*, 1007.
 q. 7. c. 11. *Tanta nequitia*, 925.
 C. 2. q. 1. c. 7. *In primis requirendum est*, 1250.
 q. 2. c. 16. *Sicut omnino grave est*, 887.
 q. 3. c. 6. *Paulum itaque diaconum latorem praesentium, quamvis culpa sua*, 779.
 c. 7. *Euphemium atque Thomam qui pro deserenda*, 780.
 q. 5. c. 1. *Mennam vero reverendissimum fratrem*, 1219.
 c. 8. *Quanto credi tibi a nobis*, 991.
 q. 7. c. 15. *Oves que pastor suo, etc., 39.*
 c. 28. *Paulus dicit: Seniorem ne increpaveris*, 923.
 c. 40. *Petrus potestatem regni caelestis accepit, etc.*, 1129.
 c. 44. *Quae dilectissimus nobis lator praesentium Nemesion*, 1201.
 c. 46. *Sicut laudabile discretumque est*, 1202.
 c. 57. *Admonendi sunt subdit ne plus, etc.*, 59.
 c. 58. *Cum pastoris vita*, 1289.
 c. 59. *Pervenit præterea ad nos fratrem*, 1141.
 C. 3. q. 6. c. 4. *Epiphanium presbyterum quorundam*, 706.
 C. 6. q. 1. c. 11. *Sunt autem plurimi qui vitam*, 1128.
 q. 5. c. 1. *Scriptum est in lege: Per alienam messem transiens*, 1156.
 C. 7. q. 1. c. 1. *Scriptis mini tua dilectio*, 1135.
 c. 3. *Præsentium latoris Addeodati querelam*, 693.
 c. 3. *Illiad autem charitatem tuam*, 691.
 c. 13. *Qualiter ordinati a nobis sacerdotis*, 865.
 c. 20. *Pervenit ad nos Pimenium*, 808.
 c. 40. *Cum vero qui contra justitiae regulam*, 581, 584.
 c. 42. *Pastoralis officii cura*, 599.
 c. 44. *Temporis qualitas admoneat*, 578.
 c. 48. *Adversitas que bonis votis objicitur*, 1029.
 c. 49. *Ibi adunati æquanimiter*, 217.
 C. 7. q. 5. c. 1. *Quod autem postulat*, 811.
 C. 8. q. 1. c. 9. *In scriptis autem vestris vos magnopere*, 847.
 c. 17. *Nec norum, nec reprehensibile est*, 1086.
 q. 2. c. 1. *Illiud quidem præ omnibus tibi curæ sit*, 639.
 q. 2. c. 2. *Itaque vos filii charissimi, officii nostri censura*, 641.
 C. 9. q. 1. c. 1. *Nos consecrationem dicere nullo modo possumus*, 699.
 c. 6. *Nos in hominem qui non a catholice*, 1095.
 C. 10. q. 3. c. 9. *Relatum est nobis sanctæ memorie*, 1231.
 C. 11. q. 1. c. 58. *De persona presbyteri*, 1252.
 c. 39. *Pervenit ad nos quod si quis*, 1120.
 c. 40. *Fratri et coepiscopi nostri Felicis*, 703.
 c. 41. *Sacerdotibus autem non ex terrena potestate*, 786.
 q. 3. c. 3. *Præcipue... scire etenim prælati de-*
 bent, quia, etc., 38.
 c. 52. *In cunctis que in hac vita*, 880.
 c. 55. *Inter verba enim laudantium*, 1093.
 c. 64. *Non debet is paenam sustinere canoniam*, 632.
 c. 67. *Illa præpositorum sollicitudo utilis*, 1018.
 C. 12. q. 1. c. 8. *Quia tua fraternitas*, 1151.
 c. 14. *Quoniam velina buxentina*, 605.
 q. 2. c. 8. *Cum serenissimam Dominam sciām de caelesti patria*, 768.
 c. 11. *Fraternitas tua ex persona*, 1152.
 c. 14. *Et sacerorum canonum, et legalia*, 886.
 c. 15. *Sacrorum canonum statua*, 943.
 c. 29. *Cognovimus namque de redditibus Ecclesiæ noviter acquisitis*, 691.
 c. 30. *Mos autem apostolica Sedis est*, 1150.
 c. 45. *Charitatem tuam commonere curavimus*, 691.
 c. 49. *Sicut Ecclesia proprias*, 665.
 c. 67. *Ecclesiasticis utiliutibus desudantes*, 637.
 c. 68. *Cum Redemptor noster totius Conditor creaturæ*, 800.
 q. 5. c. 1. *Nulli dubium est quia si ut sacerdotibus*, 1206.
 c. 2. *Obitum Theodori episcopi*, 753.
 c. 3. *Quia Joannes quondam successor tuus dum viveret*, 791.
 C. 13. q. 2. c. 4. *Ultima voluntas modis omnibus conservari debet*, 1107.
 c. 17. *Cum vel quos gravia*, 457.
 C. 14. q. 5. c. 7. *Eleemosyna Redemptoris nostri*, 1008.
 c. 11. *Scriptum quippe est vota iustorum placabilis*, neque enim, 1029.
 C. 15. q. 6. c. 2. *Comperimus nullam existisse causam*, 973.
 c. 3. *Qui in furtis publicis implicati sunt*, 948.
 q. 7. c. 2. *Si quid igitur de quoque clerico*, 1249.
 C. 16. q. 1. c. 2. *Nemo potest et ecclesiasticis obsequitis deserire*, 727.
 c. *Cognoscimus*, 535.
 c. 13. *Agapitus abbas*, 498.
 c. 14. *Admonere te volumus, ne pie*, 689.
 c. 32. *Et quia aliquos monachorum*, 531. *Et causa* 27, 39.
 c. 37. *Pro cuiuslibet monachi, vel abbatis promotione*, 890.
 c. 38. *Presbyteros, diaconos, cæterosque*, 691.
 c. 48. *Et temporis qualitas*, 606.
 c. 49. *Postquam hostilis impietas*, 614.
 c. 52. *Frater noster Adrianus*, 628, 630.
 c. 63. *Ad hoc locorum gradus rationis ordo distinxit*, 899.
 c. 63. *Volumus ergo ut quidquid Ecclesie*, 900.
 q. 4. c. 2. *Volumus accedentem te ad Panormitanam*, 496.
 q. 5. c. 3. *Luor præsentium Joannes frater coepiscopus noster indicavit nobis*, 1230.
 q. 6. c. 1. *Consuetudo nova in Ecclesia*, 1289.
 c. 3. *Si autem talen culpan ante dictum episcopum commisisse*, 1252.
 c. 4. *Cognovimus quod si quis*, 535.
 q. 7. c. 34. *Rationis ordo non patitur ut monasterium*, 920.
 C. 17. q. 1. c. 5. *Ananas pecunias Deo vorerat*, 523.
 q. 4. c. 4. *Nam sacrilegium et contra leges est*, 1045.
 c. 41. *Questi nobis sunt prædicti monasterii monachi*, 932.
 C. 18. q. 1. c. 28. *Pervenit ad me quod in Ecclesia*, 727.
 q. 2. c. 7. *Pridem præcipimus ut de monasterio*, 671.
 c. 19. *Cognovimus etiam quod monasteria servorum Dei*, 981.
 c. 20. *Pervenit ad nos quod in monasterio*, 722.
 c. 27. *Dudum ad nos multorum relatione*, 890.
 c. 28. *Visitandi exhortandique gratia*, 907.
 C. 19. q. 3. c. 6. *Monasterii omnibus fraternalitas restra*, 1036.
 c. 7. *Quia ingredientibus monasterium*, 934.
 c. 8. *Perlatum est ad nos Petronillam*, 685.

- C. 20. q. 1. c. 5. *Quia autem dura est in insulis congregatio*, 543.
 c. 12. *Juvenulas abbatissas fieri*, 692.
 C. 21. q. 1. c. 3. *Relatio cleri simul et populi*, 653.
 c. 6. *Illud quoque fraternalitem*, 634.
 C. 23. q. 1. c. 2. *Cum percussio corporalis*, 573.
 q. 4. c. 21. *Oblini nequaquam possunt*, 181.
 c. 27. *Inter querelas autem multiplices, Istidorus*, 613.
 c. 47. *Si quis igitur violentos, si quos adulteros*, 939.
 c. 48. *Sicul excellentiam vestram*, 558.
 c. 49. *Si non ex fidelis merito*, 539.
 q. 6. c. 4. *Jam vero si rusticus latice*, 704.
 q. 8. c. 16. *Petrus qui Tibitum mortuum*, 261.
 C. 24. q. 1. c. 42. *Cepit Ermenegilus rex*, 545.
 q. 3. c. 2. *Comperimus siquidem quod Laurentius*, 612.
 c. 15. *De excommunicationis vero articulo quae*, 619.
 C. 25. q. 1. c. 15. *Hæc enim consona sanctis patribus*, 51. 631.
 q. 2. c. 5. *Justitia ac rationis ordo suadet*, 801.
 c. 7. *In Galliarum episcopos nullani*, 1156.
 c. 8. *Constitutionis nostræ de reta que*, 903.
 c. 9. *De ecclesiastico vero privilegiis*, 611.
 c. 10. *Cum pio desiderium voluntatis*, 1018.
Quod vero dicitis nostris temporibus, 618.
 c. 12. *Ecclesiastica est moderationi conueniens*, 973.
 c. 13. *Imperiali constitutione upere sancitum rsi*, 932.
 C. 26. q. 5. c. 8. *Perrenit ad nos quod quosdam incantatores*, 1139.

- c. 10. *Contra idolorum quoque cultores*, 962.
 C. 27. q. 1. c. 19. *Si homo esces aut districtioem*, 901.
 c. 28. *Si qua autem eorum monacharunt*, 688.
 c. 29. *Eos autem qui in praedictas mulieres*, 707.
 q. 2. c. 19. *Sunt qui dicunt religionis causa*, 1130.
 c. 20. *Mulorum relatione comperitas hanc apud eos*, 716.
 c. 21. *Agathosa latris presentium questa est*, 1137.
 c. 25. *Quia Agatho later presentiam*, 837.
 c. 28. *Decreta legalia desponsalam*, 867.
 C. 33. q. 2. c. 10. *Nec eam quam aliquis*, 1279.
 c. 20. *Quædam lex terrana*, 1154.
 De Pœnitentia.
 Dist. 1. c. 60. *Voluntatis iniqui*, 449.
 Dist. 3. c. 13. *Qui admissa plangunt*, 86.
 c. 14. *Qui admissa plangit*, 86.
 c. 15. *Lavacini*, 87.
 c. 16. *Baptizatur quippe a mortuo*, 87.
 Dist. 4. c. 12. *Consil*.
 D. 7. q. 4. c. 7. *Vix eudem cum propria*, 1160.
Ex tertia parte Decreti. De consecratione.
 Dist. 1. c. 21. *Arianorum Ecclesia*, 341.
 c. 23. *Agapitus papæ vas catholicum*, 1305.
 Dist. 2. c. 73. *Quid si sanguis*, § 1. *Hæc salutis victima*, 472.
 Dist. 3. c. 27. *Peritulum siquidem ad nos fuerat*, 1100.
 Dist. 4. c. 44. *Ab antiqua Patrum institutu*, 1167.
 c. 80. *De trina mersione baptismi*, 552.
 c. 84. *Si vero heretici qui in Trinitate*, 1167.
 c. 98. *Ne quod absit longa dilat*, 912.
 c. 120. *Prestyleri baptizandos urgunt*, 689.

INDEX RERUM ET SENTENTIARUM

QUÆ IN PRÆSENTI TOMO CONTINENTUR.

Revocatur lector ad numeros crassiore tipo expressos qui in textu voluminis reportantur.

A

Aaron rationale in pectore vittis ligatum gerens quid significet, 15. **Aaron coram Domino iudicium filiorum Israel in pectore gestare quid sit**, 14.

Abbas idem sonat ac pater, 724, 997. **Abbas electio monachis permissa**, 602, 603, 641. **De congregazione eligatur**, 602, 603. **Aut, si nullus sit illeonus, de vicinis monasteriis**, 603. **In abate eligendo quam sollicitus Gregorius**, 1194, 1195. **Quæ doles in abate requirantur**, 997, 1294. **Ab episcopo ordinetur**, 997, 1137. **Epicopo suo obediens**, 599. **Abbas quomodo in monasterio se gerat**, 1091, 1098 et seqq. **Sacram lectionem et orationem non negligat**, 626. **Nec hospitalitatem et elemosynam**, ibid. **De fratribus suorum animabus sit sollicitus**, ibid. — **Abbas non sit monasterii qui cuiuslibet ordinis in aliqua Ecclesia clericali titulo gaudet**, 691, 727. **Abbes plurimi leguntur ad Presbyteratum evecti**, 496, 691, 729, 730, 1222, 1223. **Vide Monachi. Abbas a presbyteratum evectus**, cur abbatis officio privari debeat, 1223. **Quod abbas acquirit, non sibi sed monasterio acquirit**, 1042. **Abbatibus an testari licet**, Vide Testamentum. **Invito abbati monachi nec ad ordines sacros, nec ad alia ordinanda monasteria tollantur**, 604, 815, 906. — **Abbas lapsus ab ordine sacro irrevocabiliter depouitur, sed post paenitentiam inter monachos priorem locum obtinet**, 720, 730. **Abbas ob negligientiam longa paenitentia afflictus, restituatur**, 732. — **Abbes ad mororum custodium aliquando tenebantur**, 988. — **Abbas nomine appellantur insigniores monachi in Orientali Ecclesia**, 723. **Abbi vexato et oppresso**

open fert Gregorius, 1048, 1049. **Abbas montis Prænestini**, Vide Prænesti.

Abbatissa quænam eligi debeat, 692. **Virgo non sexagenaria abbatissam fieri prohibetur**, 692. **Quadragesimam eligi permittit concilium Tridentinum**, ibid. **Velari in abbatissam, et velari in Sanctimoniale**, idem non est, 692. **Abbatissa quædam Gregorii tempore quæ monachicam vestem non inducebant**, 931. **Vestibus presbyteraram utebantur**, ibid. **Eiusmodi abbatisse testamentum irritum**, 931, 932. **Ad petulacionem episcope abbatissa a Gregorio præficiunt monasterio**, 1074.

Abel non fuit, qui non haberet Cain fratrem, 1127. **In Abel non offerens a muniberis, sed munera ab offerente placuerunt**, 1029.

Abigail laudabiliter culpam tacuit, Nabai ebrio, quam digesto ei detexit, 58.

Abiectum reduci quid sit, 25.

Abner interpretatur patri lucerna, 58. **Quorum formam exhibeat**, ibid. **Aversa hasta persecutæ ferias**, quid significet, ibid.

Abnormis monachus, qui regulam suam, suique status observantias non curat, 529.

Abraham tres angelos suscipiens, et unum salutans, quid significet, 617. **Abraham seimen per Isaac multiplicare Deus prædestinaverat**, 181, 184.

Abramus Alexandrinus ab Eulogio ad Gregorium missus, 1069.

Abscondi Deo nihil potest, 789.

Absentes non censentur, quorum animus ab alterutra charitate non discrepat, 659.

Absolvere. Purgatus canonice ab objectis criminibus, qua forma absol-

vatur

Absolutio olim dicebatur penitentiarium viaticum, 733. **Hoc viaticum ex antiqua regula defraudandi non erant penitentes**, ibid. **Absolutio dicebatur etiam communio, pax, reconciliatio**, ibid. **Vetus consuetudo**, illi qui ad extrellum vitæ penitentiam differunt, concessa penitentia, denegare communionem, seu absolutionem, 734. **Absolutio, si desit satisfactio, primum prodest**, 929.

Abstinentes qui admonendi sint, 61, 62.

Abstinentia ejus sit meriti, 62. **Abstinentia caco maceretur, dum mens ad precepta charitatis tenditur**, 16. **Costituti famulari abstinentia**, ibid. **Abstinentia insidiatur impatienzia**, 62. **Et superbia**, ibid. **Absintentia noannis ex aliis virtutibus commendatur**, t2. **Jejunium sanctificare quid sit**, 62. **Qui abstinentiam a concordia separat**, Deum in tympano, sed non in choro laudat, 68, 880. **Abstinentiam commendat misericordia in pauperes**, 63. **Abstinentia miraculo approbata**, 153. **lascissum per abstinentiam corpus alteratur**, si inordinatim motibus mens dissipetur, 62.

Abstinere. Abstinent a licitis viri sancti, vel ut merita augeant, vel ut culpas abstergant, 1130 et seq. **Illicita superat qui a concessis abstinet**, 977.

Abundius, Vide Acontius.

Accellus Stephanum octo solidis redimit, 1210. **Vide Stephanus**.

Accusatio ut sit legitima, q. id requirat, 804. **Luce clariores sint criminalium probationes accusationum**, 707. **De prima tergiversantis, qui ab accusatione desistit**, 780.

Accusator si legitimus non fuerit,

non fatigetur accusatus, 847. Accusatoribus non facile credendum, 860, 1238, 1249. Quibus penis seruantur accusatores qui in probando deficiunt, 707. Accusator, si paratus non habet prohaliones, penas calumniatoris luit, 805. Accusantium personae diligenter investigandæ, 1251.

Acephali Synodi Chalcedonensis hostes, 615. A Vigilio papa damnati, *ibid.* Acephali erant Semi-Eutychiani, 616. Acephali dicti sunt Monophysitiæ, *ibid.*

Acephali Monachi quinam, 529.

Acholius Thessalonicensis episcopus, apostolicæ sedis per Illiricum Orientale vicarius, 487.

Acolythus idem sonat ac pedissequus, apparitor, 900. Acolythi aliquando spiritualibus officiis deputati, 894. Acolythum Ecclesiæ Rom. fugitivum comprehendendi jubet Gregorius, ac privatum communione Romanam mitti, 899.

Acontius Ecclesiæ S. Petri mansiarius, magne humilitatis et gravitatis vir, 335. Abundus a quibusdam dictus, 334. Paralyticam sibi a S. Petro missam sanat, 336.

Acosimus puer Siculus pro mancipio Theodore traditus, 637.

Acroama dicitur illud quod suribus excipitur, 1051.

Acropolis olim urbs episcopalís in Locania, 605. Felix episcopus acropolis, *ibid.*

Actacæ vocantur littorum decora seu amoenitates, 713.

Action idem significat ac administratio, 644. Action per Martham significatur, 491.

Actionarius, id est administrationi prepositus, 644, 1121. Actionarii et actores idem sunt, 122. Actionarius seu actionator apud jureconsultos est syndicus, qui res aliorum apud judicem procurat, 593. Fortasse ejusmodi homines tonsurabantur, *ibid.* Actionarii alii erant qui sub rectoribus negotia gerebant, 595. Servi ut plurimum erant, sed tonsura in libertatem vendicabantur, 596. Actionarii publici, 1185.

Activa vita per Liam significata, 491.

Actor dicitur rerum curator, 497. Actor non probante, reus absolvitur, 597. *Vide* Actionarii.

Actuum bonorum probitas sicut lucernæ lumen per loca vicina diffunditur, 380.

Adam quibus bonis fruebatur ante lapsum, 372. Per mulierem deceptus est, 744. Cœcus factus est post peccatum, 372. Non tamen de invisibilibus passus est dubitans, 372. Per peccatum in anima mortuus est, 802, 883. Posterior Adas comparantur pueri in carcere nato, 372. Omnes homines per peccatum Adas in anima mortui sunt, 883, 970. Adam per penitentiam ad vitam rediit, 883.

Adamas contra ferrum durus, hircorum sanguine factus mollis, quid significat, 53.

Addicere, id est condemnare, 503, 570, 571, 726.

Adelphius hereticus in synodo Ephesina damnatus, 802. Monachi Adelphiani heretici, 802, 803.

Adeodata apud Gregorium de Fidentia matre sua queritur, 950.

Adeodata illustris ad temporalium contemptum et æternorum amorem excitatur, 1077. Et reliquie munitur, 1088. Monasterium in sua possessione construit, 1089.

Adeodatus episcopus, Numidæ primus, 639, 660 et seqq. Ejus de eccl-

sastico ordine sollicitudo laudatur et excitatur, 903.

Adeodatus presbyter a suo episcopo ægritudinis causa relaxatus, postulat restituiri, 693.

Adeodatus abbas monasterii sub quo Romanus degebat, 209.

Adeodatus abbas Neapolitanus plurimorum monasteriorum pater constitutor, 1083 et seqq. Ejus monasterio Craterense uniuersum statuit, 1215 et seqq.

Adeodatus Ecclesiæ Ravennatis discorus, 756, 819, 837.

Adeodatus servus Dei, 1216. Ejus donatio ante susceptum monachatum verbo facta, scriptis consignari permittit et firmatur, *ibid.*

Adeodatus civilis Pisaurensis quæ lege tutorum filii suis instituerit, 756.

Adeodatus, 1186.

Adjacum urbs episcopalís Corsicæ, 1177, 1178.

Adorin familiam relaxari petit Gregorius, 571.

Adolescentia aliquando in Scriptura juventus vocatur, 76. Adolescentiam et voluntatem vana esse sapiens asserit, 577.

Ascripti coloni quinam sint, 700.

Ad sedem, quis locus ita dictus, 1173, 1174.

Adulationibus qui delectantur, per eos qui molibus vestiuntur significantur, 1121.

Adulatores dicuntur mortis fautores, 521. Tanto maiores hostes credendi sunt, quanto magis laudibus adulantur, 743.

Adulonvaldus Agilulfī Langobardorum regis et Theodelindæ filius, 1270. Si phylacteria militit S. Gregorius, 1270. Quot annis regnavit, *ibid.* Pellitur et veneno interit, 1271. Ipsi succedit Arioaldus, *ibid.*

Adulterium. Rector adulterii rens est, qui sponsæ Christi, non Christo placere studet, 27. Lapsos carnis in Monialibus cur adulterium dicuntur, 688.

Adversitas apud Gre. orium quid significat, 1019. Utilitas adversitatis cum prosperitatibus periculo comparatur, 5.

Adversitas aliquando utilis sicut tempestas, 519. Adversitas quid nos deceat, 662. Non est ira Creatoris, sed gratia, *ibid.* Dei beneficio adversa contingunt, 78. Eruditæ adversitatibus, intellectum Dei subtilius invenimus, 895. Adversitas quæ bonis votis objicitur, probatio virtutis est, non judicium reprobationis, 1029. Pie viventes bursa adversitates non desunt, 876. Quomodo admonendi qui adversitatis labore fatigantur, 78. Adversitas quæmodo toleranda, 1062. Spe hereditatis æternæ gaudent, qui adversitate humiliantur, 78. Nec adversis frangit, nec prosperis debemus elevari, 662. Studium bona operationis ipsa adversitas augeat, 876. In Deo tunc certa fiducia est, quando pro bono opere adversitatis aliiquid in hoc mundo recipitur, 1128. Adversa patientis eximia consolatio, 1233. *Vide* Afflictio, Flagitio, Dei, Tribulatio.

Adversarius in iudicis admonendus est, ut ad audiendos testes veniat, 1255.

Advocatus causarum patronus vi et subtilitate animæ, morte imminentे, quid prædixerit, 409. Advocati ad clementem olim non admittebantur, 675.

Ædificationis fraudem perpetrat, qui bona qua agit occultat, 95.

Æger. Quæ ægris monita danda, 50, 51. Scelus est ægris medelam, quam possumus, denegare, 74. Ægro quem

medicus desperat, cuncta concedit quæ desiderat, 78. Sanandus vero a multis, quæ appetit, prohibetur, *ibid.*

Ægritudine flagitium Dei est filios castigantis, 50. Salus cordis est molestia corporis, *ibid.* Quantæ sit munera molesta corporalis, 51. In curanda ægritudine medicus ægrotantis consultit debilitati, 98. Sicut corporis, sic et animi ægritudinibus promptiora præsumi remedia, tardiora nocent, 715. Frequenter ad emendationem ægritudine conceditur, 729. Qui ex carnis blandimento multa peccavimus, ex carnis afflictione purgamer, 1114. *Vide* Infirmitas corporalis.

Ægyptus. In Ægypto ubera subigit quid sit, 82. In Ægyptio pubertatis maiorum frangi, quid sit, *ibid.*

Ælius archidiaconus Constantinopolitanus, quomodo ab officio dejectus, 504.

Æs. Quis in æs in medio fornaci vertatur, 53.

Æsina vel Æsis, vel Auxima, urbs in Piceno, 996. Æsinensis Ecclesiæ visitatio Severo Episcopo injungitur, *ibid.*

Æterna nullus sine gratia desiderare potest, 1077. Illa appetenda quæ nec inventa transeunt, nec adepta deficiunt, *ibid.*

Etherius Lugdunensis episcopus fuit, non Arelatensi, 850. Laudatur, 1141. Ad eum scribit S. Gregorius de abolenda simonia, 1142. De privilegiis ejus Ecclesiæ, *ibid.* De S. Irenei scriptis, *ibid.*

Ætna mons Siciliæ, 1035.

Afflictiones quo animo suscipienda, 1087. In afflictione Christi præcepta nos consolentur, 895. Quia prædicta patimur, promissa sperare debemus, 895. In afflictionis tempore servorum Dei humilitas debet apparere, 599. Necessitas gratiae in afflictione, 383. Per impatientiam peccatum nobis ipsa auget correpio peccatorum, 585. *Vide* Adversitas, Flagella Dei, Persecutio, Poena, Tribulatio.

Afri cur ab ordinibus arceantur, 600.

Africa peste affligitur, 1087. In Africa dignitas primatis, non loci ordinis, sed antiquitatæ episcopatos cuiusque episcopi annexa, 559. Hunc singularem Africæ mortuæ abolere tentat S. Gregorius, *ibid.* Ejus conatus obstat episcoporum Africa pars numero, 559. Hanc tamen consuetudinem retineri postea permittit, 561. Carthago huic non erat obnoxia consuetudini, 559.

Africanorum iudicium concussiones, 1095.

Agapes seu religiosa convivia in templis, 1176.

Agapiti papæ encomiū, 1503. Agapitus ad Justinianum imperatorem pergebat, in partibus Græcis, post oblatum missæ sacrificium matutum et claudum sanavit, 284.

Agapitus abbas, 1172. De vexatione suo monasterio illata queritur, 498.

Agapitus subdiaconus oleum sibi in eleemosynam dari postulat, 260.

Agathæ cultus antiquissimus, 547.

Agatho in episcopum Syracusanum electus, 753.

Agatius Panormitanus episcopus Romanus profectus e gravissima tempestate via evadit, 469. Oblato Missæ sacrificio naufragium ab naufragio liberat, *ibid.*

Agatho episcopus in Sardinia, 932.

Agatho in monasterio suspicitor, 827. Is non est qui postea papa fuit, *ibid.*

Agathosa maritima contra voluntate-

tem suam Monachum factum, sibi remittit, 1137, 1138.

Agathus Liparensis episcopus ob criminis depositus, 665. Ejus victui ex Liparitana Ecclesiae bonis provideri Jubet Gregorius, *ibid.*

Aggerem comportari quid sit, 31.

Aghili Langobardorum regis ad fidem, catholicam conversionem, 114. Qua conditione pacem generalem facere non recusaret, 762. Hunc unitus induciis pacem non factorum praedicit Gregorius, 930. Ei de pace composita gratias agit Gregorius, 937. Pactum cum eo subscribere cur recusat, 1002. Pax cum Agilulfo quo anno facta, 1272.

Agilegus notarius, 610.

S. Agileus seu Agilegus martyr Chartagine passus, 1182, 1183.

Agnella abbatissa, 1035.

Agnellam Gregorius hortatur ad bona opera, 1185.

Agnellus Fundensis episcopus, 947, 1291. Urbe ab hostibus pusus, Terracinae incardinatus, 634, 635. Ad eum pro Synagoga Iudeorum alio transversa scribit Gregorius, 497. Ei Formiensis Ecclesiae visitatio committitur, 862. Negligentia in puniendis idolorum cultoribus arguitur, 908.

Agnellus Sutrinensis episcopus, 1287.

Agnellus abbas, 836. Ad reglaris disciplinam custodiām excitatur, 837.

Agnelli, Monasterii S. Gregorii monachi, modis praedicitor, 409.

Agnellus Romanus Ecclesiae notarius, 685. Petronillam conversam stuprat, ac gravidam de monasterio rapit, 685. Hujus crimen examinari ac puniri jubet Gregorius, 686.

Agnitorum error, 1063. Agnitorum Theonistiani dicuntur, *ibid.* Agnouitae sunt secuta Theodosianorum, 1066. Et Nestoriani, 1070. Agnolarum error a Patribus tum Græcis tum Latinis refellitur, 1063. Et a S. Gregorio, 1063, 1069, 1070.

Agnus, Canticum Agno quinam cantent, 83.

Ago Langobardorum rex, 683.

Agrigentum urbs Sicilia maritima, Episcopalis sub archiepiscopo Panormitano, 557. Gregorius hujus urbis episcopus accusatus Romani venerantur iudicandus, 633. Agrigentina Ecclesiae redditum quarta pars Petro episcopo visitatori conceditur, 737. Agrigentini episcopi Gregorius, 537. Eusanius, 717.

Agrimensor. Per Agrimensorum olim quæstiones de finibus absque præsidis cœgitione dirimabantur, 888.

Agrippinus presbyter Ecclesiae Fe-sulanæ, 1074.

Aigulfus episcopus Mettensis, 1144, 1145.

Alamanni Italie partem invadunt, 1061.

Alabastrum. Mulier que alabastrum fudit, sanctæ Ecclesiae typum tenet, 924.

Albanum civitas Latii, 633. Unus e sex episcopatibus cardinalibus antiquioribus, *ibid.* Albanenses episcopi: Andreas, 1287. Homobonus, 1291.

Albinus Reatinæ Ecclesiae autistes, 168.

Albinus episcopus Formia, 947.

Albinus filius Martini coloni, 707.

Albugo in oculo quid significet, 12.

Albula pretiosus lapis, 1272.

Alcissorus episcopus Epiri, 798.

Alcuinus Caroli Magni præceptor quo anno floruit, 107. Dialogorum S. Gregorii testimonia profert, *ibid.*

Alcissor Corcyritanus episcopus, 1261, 1266, 1271.

Aldio magister militum, in sua civi-

tate petit presbyteros et diaconos ordinari, 931.

Aldius vir magnificus, 590.

Aleriensis in Corsica episcopus Petrus, 808.

Alexander Sicilie prætor, 1096.

Alexander vir magnificus, 539, 1098.

Alexander Ecclesiae Alexandrinus diaconus, 1248.

Alexander quem salutat Gregorius, 493, 877.

Alexander Frix Ecclesiae Romanæ colonus, 920.

Alexandra monasterii Neapolitanæ conditrix, 1030.

Alexandria mulier relecta commendatur a S. Gregorio, 823.

Alexandrinam Ecclesiam inter et Romanam speciali nexus charitatis, 836. Alexandrina sedes apostolica dicitur, 836. Cur, 764. Et Petri Cathedra, 888, 889, 1063, 1069. Alexandria sedem Petrus decoravit, in qua Evangelistam discipulum misit, 888. Alexandrinus episcopi: Didymus, 1036. Eulogius, 1288. Vide Indicem Epistoliarum.

Alfredus rex Anglie, 1149.

Algerus Cluniacensis monachus, quo floruerit anno, 107. Dialogos S. Gregorii in suo de sacramento corporis et sanguinis Domini libro citat, *ibid.*

Alienus. Cur alieni a nobis dicantur Spiritus maligni, 49, 74.

Aligernus, 1104.

Alleluia antiquitus non per solos quinquaginta Resurrectionis dies in Ecclesiæ decanatum, 939. Quod extra huc quinquaginta dies Gregorius alleluia in Ecclesia Romana cani præcepisset queritur quidam, 940. Alleluia in exsequiis defunctorum et in quadragesima olim cantabatur, 939.

Allevari. Quisnam cum allevatu, dejiciatur, 1027.

Altare Dei est anima justi, 43. Fossa altaris quid significet, *ibid.* Altare non consecratabit olim sine reliquis saeculorum, 547, 548, 572, 577, 1176. Vide Dedicatio. Altare unicum intras singulas Ecclesias Græci habeunt, 828. Alia apud Latinos consuetudo, *ibid.* Altaria erant martyrum sepulcra, *ibid.* Altaria in privatis ædibus Gregorii tempore, 825.

Altitudo. Super altitudines terræ sustilli quid sit, 491.

Alta quis versicer amet, 1030. In alto stantes casum timeant, 83.

Alfius Tornacensis monachus, quo anno floruerit, 107. Librum ex omnibus S. Gregorii operibus scriptum, *ibid.*

Amalphia et Amalphis urbs olim episcopalis in Campania, nunc archiepiscopalii in regno Neapolitano, 808, 809. Amalphitanus episcopus, Pimenius, 808.

Amandinus presbyter et abbas deponitus, priorem inter monachos locum obtineat, sed ad priorem suum ordinem non revetur, 730.

Amandinus domesticus, 1081. Hic ne Gregorio verbis asperis scriberet, per sonnum prohibitus est, *ibid.*

Amandus episcopus Surrentius, 1052, 1053. Romam venire jubetur, 1053.

S. Ambrosius consules et prefectos pascebat, 580.

Amanitus presbyter præcipue simplicitatis vir, 336. Manum imponendo, ægros quoscumque sanat, *ibid.* Signo crucis serpentes necat, *ibid.* Phreneticum sanat, *ibid.* Eius nomen martyrologio inscriptum, 336.

Ambidexter spiritualiter quid sit, 764.

Ambitio. Ambitus et avaritia idola-

latris, 50. Solus nefas ambitus severissima canonum distinctione damnatur, 698. Ambitiosi a pastoris sunt repellendi officio, 3.

Amicus. Cum amico ad silvam ire quid sit, 32. Malorum amicitias iocante juncti, culpis ligantur, 70. Amici in culpis non palpandi, sed admonendivi, vel etiam libere increpandi, 597, 598. De amicorum amissione quomodo contristandum, 498. Cum amicis omnia tractandi, sed prius de ipsis, 524.

A intera civitas olim Valeræ provinciæ, 164. Amiterninæ civitatis episcopus Castorius, 168.

Ammonia domum Ecclesie Romanæ titulo donationis oblitus, 948.

Ammonius monachus in monasterio Gregoriano, 412. Ab eo quæde Armeniæ referit Gregorius, didicerat, *ibid.*

Amor ex timore nascitur, 533. Amor et potestas magna inter se cognationem habent, 873. Vide Charitas, Dilectio.

Amor proximi. Proximos in Deo diligendas, et Deus in proximo diligendas, 540. Contra amorem proximi peccant, qui bona occulte agendo, mala de se opinari permittunt, 93. Propter errorem odio non habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem, 772. Fratres nostros quantumlibet pauperes et abjectos, in nullo despicerem debemus, 1129 et seqq.

Amos Jerosolymorum patriarcha, 880. Ordine quinquagesimus octavus, 899.

Amphimalum vestis utrinque villosa, 1911.

Amphulla vitrea in sixis projecta, et non fracta, 260.

Amula est vas vinarium, vel arceolum, 539, 540. Amula onychina, 538.

Anæa urbs Carie in Asia minore, 713.

Anagnina civitatis episcopi, Pelagiuss, 1291. Petrus, 1287.

Anagnisticum vel anagnosma dicuntur id omne quod legitur, aut recitat, 1031.

Ananias ob pecunias, quas Deo vorerat, subtractas, morte multatus, 523.

Anas vel Anax urcei genus, 713.

Anastasius Antiochenus episcopus cum Sinaïta ejusdem nominis non confundendus, 494. Neque cum juniore Anastasio, *ibid.* Cur Anastasius hic se et sua sede fuerit a Justiniano dejectus, *ibid.* S. Gregorius petit ei honorem restituti, non jus, quod injuste depositus non amiserat, 493. Jus servabat, sed impediret, *ibid.* Huic apud se Romæ vult detinere Gregorius, 493. Ad eum expatriarcham scribit S. Gregorius sicut et ad alios patriarchas, 507. Anastasio conqueritur Gregorius de onere pastorali, 516. Mortuo Gregorio Antiocheno, restituitur Anastasio, 507, 761. Laudator Anastasius, 873. Utraque manu pro dextera spiritualiter utebatur, 764, 765. Pauper spiritu erat Anastasius, 890. Vocem Universalis a Constantiopolitano episcopo u-ur:atam, non magni interesse cum imperatore sentiebat Anastasius, 873. Anastasio claves B. Petri mittit Gregorius, que miraculis coruscant, 517.

Anastasius Antiochenus episcopus junior dictus, quo anno episcopus factus, 962. Quo anno et quo mortis genere mortuus, *ibid.* Error Nicophori de hoc Anastasio, *ibid.* De recta Idei professione landatur Anastasius, 962. Anastasius Corinthi episcopus, 517. Huic S. Gregorius ordinationem suam gemens indicat, 517, 518. Ob facinora dejectus est Anastasius, 779. Hunc

Anastasii defuncti s̄oministratio, nefanda pollutionis pestis vocatur, 787.

Anastasius Interamnensis episcopus, 570.

Anastasius Thessalonicensis episcopus, Sedi apostolice per Illyricum Orientale vicarius, 487.

Anastasius Tyburtiæ civitatis episcopus, 1287, 1291.

Anastasius presbyter Jerusolymitanus, 879. Laudatur, *ibid.* Ad controversiam inter episcopum et abbatem sedandam excitatur, 880.

Anastasius religiosus juxta Panorum, 596. Huic auri solidos sex erogari mandat S. Gregorius, *ibid.*

Anastasius S. R. E. notarius, 180. Monachus fuit, 181. Et monasterio sanctissime præfuit, 177, 181. Cœlitus vocatus moritur, *ibid.* Defunctus obitum unius e suis monachis a quo fuerat rogatus, obtinet, 181.

Anastasius tribuens, 847.

Anastasius bibliothecarius quo anno mortuus, 107. Laudatur, 1192.

Anastasius medicus ab multa mala in Sanctimonialium monasterio perpetrata, ab ejus ingressu prohibetur, 733.

Anathema inter excommunicationem quid intersit, 613. Non solum causa certa et manifesta, sed et archiepiscopi aut coepiscoporum ad anathema consensus est necessarius, *ibid.* Anathematis vinculo tenetur qui etiam necessitate compulsius, id de quo reprehenditur anathematizavit, 1130, 1133. *Vide Excommunicatio.*

Anatholius diaconus, Vicedominus constitutus, 498.

Anatolius Constantinopolitanus patriarcha Elium archidiaconum sibi inviuit ad Sacerdotium promovendo dejecti, 504.

Anatolius diaconus apud CP. urbem S. Gregorii apocrisiarius, 878, 879, 1096. *Vide indicem Epistolarum.*

Anatolius Alexandrinus vir eruditus, quo floruerit tempore, 1036, 1037. Hujus de paschate canones seculi sunt Scotti et S. Columbanus, 1038.

Ancona urbs olim Piceni suburbicarii adhuc episcopalis, 913. Anconitanus Ecclesia, 1269. Anconitanus episcopus Serenus, vel Severus, 945.

Andegavum, 1146. Hujus urbis episcopus Licienus, *ibid.*

S. Andochii monasterium Augustoduni, 1219.

S. Andreæ monasterium ad clivum Scauri, a S. Gregorio in domo sua constructum, 903, 903, 1124. Ibi S. Apostolus multa operatur miracula, *ibid.* et seqq. In hujus monasterii favorem, transactionem confirmat S. Gregorius, 903.

Andreas Albanensis episcopus, 1287.

Andreas Fundanus episcopus, 289. Incaute servans in episcopio Sanctimoniale feminam, carnis tentatione urgetur, *ibid.* A Judeo qui rem in visione cognoverat monitus, a periculo liberatur, 292. Judeum ipsum baptizat, *ibid.*

Andreas mulio primus, tum diaconus, postea Aquinæ civitatis episcopus, 293.

Andreas Nicopolitanus metropolita, 898, 983, 1265, 1266. Hunc in metropolitanum eligi probat Gregorius, 798.

Andreas episcopus Tarentinus ob suspicionem cum concubina, quam ante ordinationem habuerat, permixtus, quid agere teneatur, 638, 657. Ob mulierem ejus jussu cæsare duobus mensibus suspeditur, 638. Hic cur tarda a Gregorio susceptus, 789.

Andreas diaconus Illyricus, 583.

Andreas monachus inclusus, nequis-simus falsarius, 1174. Supponit S. Gregorio spuria opera, *ibid.* Condemnatur in synodo, 1296.

Andreas illustris apud quem Gregorius de sua ad episcopatum assumptione dolet, 519. Clavem ei, in qua de catenâ S. Petri particulae includebantur, mittit, *ibid.*

Andreas vir magnificus pro usu palii episopis Ravennatisbus obtinendo, Gregorio importunus, 837.

Andreas scholasticus cui Castorium chartularium commendat Gregorius, 775. Et Marinianum Ravennatum, 777. Et ad seculi dignitates obtinendas commendationem suam cur deneget Gregorius, 873. Hunc de infirmitate consolatur, 952.

Anethum. Cur Christus Pharisæis exprobavit quod anethum decimarent, 92.

Angaria, vox Persica, vel Latina ab angendo derivata, 723. Exactiones functiones, opera coacta significat, 604, 724, 725, 735, 1003. Sumit etiam pro præstationibus equorum ad cursum publicum, 723. Huius paraangaria, id est servitores coacti, *ibid.* Angaria aliquando significat vexationes et injurias quaslibet, 735. Usurpant etiam pro servitio et ministerio, 923.

Angelici dicti olim angelorum cultores hereticæ, 673.

Angellii qui fuerint, 672. Unde dicti, 673.

Angelus. Angelii non sunt æquales, sed in potestate et ordine differt alter ab altero, 784. Angelorum cultus ab Apostolo antiquis Patribus omnis non damnatur, 673. Angelis ex parte per superbiam cadentibus, electi tanto robustius quanto humilius steterunt, 308.

Anglia dicta Saxonia transmarina, 1150. Pro Anglicana Ecclesia instituenda quid præcipiat S. Gregorius, 1150. Et tota ep. 64 libri xi, 1163 et seqq., 1161, 1176. Anglicæ episcopatum ordinat, 1161.

Angli. Pueros Anglos ex redditibus Ecclesiæ in Gallia comparari jubet Gregorius, et Romanum mitti in monasterio educandos, 796. Anglorum conversionem negligebant episcopi Gallicani, 834, 835. Angli ante conversionem ligna et laudes colebant, 918. Angli ad fidem conversi, 1110 et seqq. Miracula in hac conversione facta, 1110 et seqq., 1148. Angli neophyti, in gradibus prohibitis conjuncti, non separandi, 1153.

Angulos urbs est Vestinorum in Apulo, 441.

Angulus. Anguli excelsi quid significant, 48.

Anima justi est altare Dei, 43. Prægnantes Galahad cur animæ dicuntur, 72. — Animæ origo incerta, 970. Errores contra immortalitatem animæ et corporum resurrectionem, 114. Confunduntur, 113. De immortalitate animæ multi dubitant, 589. Animæ simul mortalitatis dici potest et immortalis, 452. Quid sit utrum interitum esse hominis et jumentorum, 376, 377. Immortalitas esse animani probat mors quam subiungunt martyres, 581. Probant et miracula martyrum, 584. Animæ quomodo per peccatum mortua dicatur, 802, 883. Opinio quorundam philosophorum de una anima duo corpora informante, 664. Animæ corporeis oculis videt, ceterosque vitales motus per organa corporeia operatur, 581. Animæ natura invisibilis, 580. Vita animæ in corpore ex motibus membrorum comprehenditur, 580. Vita animæ in corpore ab

imo, vita animæ extra corpus a summo perpendiculariter, 381. In hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam invisibilis disponi potest, *ibid.* — Anima disoluta quomodo esurire dicatur, 53.

Anima navi adversum flumen concedenti similis, 94. Quot modis anima extra se ducitur, 217. In quadam melius crepusculo plura nunc de animabus videamus, 443. Animæ quomodo in pulchritudine sua fiduciam habent, 1030. Quomodo in nomine suo forniciantur, *ibid.* Quomodo anima unde pulchrior est, descendat, *ibid.* — Anima in morte. Animæ e corpore egrediens videri potest oculo mentis, sed mundo, 584. Animæ exeunte e corpore visæ, 269, 384, 385, 388. Aliquando animæ meritum non in ipso egressu, sed post mortem declaratur, 404. Ali quando animæ de corpore egressæ per revelationem ventura cognoscunt, 403.

Sua vi et subtilitate mox discessuræ aliquid futurum prævident, *ibid.* Cur in extremis mundi temporibus tam multa de animabus clarescant, quæ anteau latuerunt, 443. Solus quandoque pavor animas in exitu purgat, 453. Quandoque Deus mentes trepidantium in exitu revelatibus roborat, *ibid.* Animæ post mortem saepe expectunt hostiam salutarem pro se offerri, 464. Animæ egressæ quandoque Ecclesia non per somnum, sed vigilando possunt prælibare, 412, 413. Animæ egressura plerunque cognoscit eos cum quibus est in una mansione deputanda, 423, 428. Egrediens animæ cur navis apparuerit, et cur se ad Siciliam duci testata sit, 428, 429. Cur animæ quedam post exitum ad corpus redeant, 429. Exempla quarundam quæ ad corpus redierunt, 432. — Animæ præmium. Animabus e corpore exentiibus quibusdam beatitudinis merces datur, quibusdam differtur, 408. Unde hec differentia, 408. In iudicio animæ Sanctorum quomodo duas stolas habitare siunt, 408, 409.

— Animæ punitio. Animæ iniquorum statim post mortem in infernum detruduntur cruciandæ, 416. Mors immortalis, defectus indeliciens et finis est (animæ dominatae infinitus, 453. Animæ dominatae mortalis et immortalis dicitur, 453). — Animarum cura. Ars artium regimen animarum, 3. Animarum cura juvenibus cur non committenda, 213. Animarum curam renuere cur non licet, 6. Animarum duces esse non possunt qui non didicerunt, 1009, 1014, 1017. Quæ sunt animæ plus cogitanda quam ea quæ sunt corporis, 1240.

Animalia intra parietem quid significant, 50.

Auimus cum dividitur ad multa, fit minor ad singula, 172. Animus inter miracula pre mendus, 1112. Animorum unitas, *Vide Charitas.*

Anio comes Castri Aprutiensis, 1187.

Anua quod poposcerat obtinere meruit, quia post lacrymas in eodem mentis vigore permanxit, 473.

Annatarum ac bullarum quibus de episcopatibus providetur, origo recentior, 700.

Anselmus Lucensis episcopus quo anno mortuus, 107. Dialogorum S. Gregorii testimonia profert in sua catione, *ibid.*

Ansericus Suessorum episcopus, 1288.

S. Anthemii Ecclesia ab hostibus desolata unxit Numentane, 638. Hæc videtur esse episcopatus Curium Sabini, *ibid.*

Anthemius subdiaconus Campanæ,

506, 1103, 1210, 1233. Dicitur defensor, 867. De neglectis pauperibus arguitur, 528. Quod subdiacrum calumniam postea non multaverit, arguitur, 1171. Qualiter cum episcopis negligentibus agere debeat, 1233, 1236. Varia quibus jubente Gregorio monia defunctus est, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Antichristus dicitur vas damnatum, 71. Rex superbæ, 714. Deus se esse mentietur, 881. Antichristi predicatorum et satellitum concordia quam novia, 71. Sacerdotum ei preparatur exercitus, 714. Antichristum præcurrit qui se universalem Sacerdotem vocat, 881. Antichristus veniens diem sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri, 1213. Quam ob causam, *ibid.*

Antigraphus cancellarium aut notarium significat, 519, 630. *Apparatus;* dictator, recriptor, 519. Antigraphi dicuntur etiam scriborum magistri, *ibid.* Antigraphorum functiones apud principes que fuerint, *ibid.*

Antiochia. Antiochenia sedes spalatior apostolica cur dicatur, 764. Petrus firmavit Sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedet, 888. Antiochenus episcopus Sedem Petri tenet, 891. Antiocheni episcopi: Anastasius senior, 494. *Vide Indicem Epistoliarum.* Grægorius, 507. Anastasius junior dictus, 902.

Antiquarii in monasteriis, 169. Antiquariorum labor monachos maxime decet, *ibid.* In antiquariorum labore olim sanctimoniales etiam occupantur, *ibid.*

Antonia Venantii patricii filia, 1115. De imminente morte patris eam consolatur S. Gregorius, 1118. Et patrocinium pollicetur, *ibid.* tandem commendat Joanni Syracusano episcopo, 1119. *Vide ep. 78 lib. xi.*

Antonius subdiaconus rector patrimonii in Dalmatia, 639. Varia quibus jubente Gregorio munia defunctus est, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Antonius defensor, 523, 593, 893.

Antonius subdiaconus xenodochii Romæ praepositus, 949.

Antonius monachus lacrymis quotidiani ad gaudia eterna anhelabat, 453. Per visionem nocturnam iterum iterum vocatus, remissione peccatorum accepta, defunctus est, *ibid.* Qua die ejus memoria celebrata, 456.

Anysius Thessalonicensis episcopus Sedis apostolicae per Illyricum Orientale vicarius, 4-7.

Aperire inquitatem peccantium quid sit, 17, 510. Aperire illatas molestias aliquando utile, 51.

Apices sacri dicuntur litteræ imperatorum, 540. Licitur etiam principales jussiones, divine jussiones, 731. Apices vocali Gregorius epistles, 762, 836, 1096. Apices juris, id est stricta juris ratio, 1097. Erant etiam apices sacerdotales, *ibid.*

Apollonius magister militum, 1076.

Apostate. Monacho e monasterio egresso occurrit draco eum devoratus, 216. Quas a Deo me uant poenas nouarunt apostate, 543. Apostate ad proprium monasterium cogendi, et castigandi, 530. *Vide Monachi fugiti.*

Apostoli sunt pastores primi, 17. Cur super ipsos in linguarum specie Spiritus sanctus inredit, *ibid.* Apostoli membra sunt Ecclesiæ, 743. Dicuntur etiam gregis, 763. Cum multi sint apostoli, pro ipso principitate sola Petri sedes in auctoritate convuluit, 888.

Apostolicus vocabatur jam seculo vi. Pontifex Ieronimus, 109. Sic nuncu-

patur a Græcis, 170, 517. Ecclesiæ multæ sunt apostolice, at Romana præcesteris dicitur Sedes apostolica, 517. Episcopi quicunque vocati sunt olim apostolici, et eorum sedes, apostolicae, 781. Apostolica sedes, *Vide Sedes.*

Apparitor quid significet, 348.

Apparitione nocturnarum possibilis ex Scriptura sacra statuitur, 253. Apparitio S. Petri, 533. Cur post apparitiones aliquando ægrotent ii qui bus facte sunt, 533.

Appellationes ad summum pontificem, 627, 628, 639, 933, 812, 1072. Quia cautela eorum discuteretur causa, qui ad sedem apostolicam appellabant, 1061. Romano pontifici aliorum sententias retractare, jure competit, 1061.—Appellationes ad imperatorem, 637, 639.

Appelles haeresiarcha, 1168.

Appetere. Appetentes aliena, suis citius privantur, 895.

Appia via, 1125.

Apponem salutat Gregorius, 589, 721.

Appicare, idem significat ac apud principem aut judices accusare, 998.

Appositus calix, id est oppigneratus, 537.

Aprutium in Samnio, dicitur Interna, 1090. Aprutium Castrum, 1187, 1188.

Aquam dimittere quid sit, 55. Aquam de cista sua bibere quid sit, 73. In plateau aquas dividere quid sit, 74. Sub aqua gigantes genere quid sit, 849. — Aqua e petra mirabiliter educta, 221, 224, 313. Aqua in lampadibus olei loco adhibita, 173. Aqua in fluviis ex undatione usque ad fenestras ecclesiæ S. Zenonis pervenit, nec tammen intravit, 325. — Aquaustralis unus, et ex usu miracula, 200. In temporiorum dedicatione adhibita, 1176.

Aquas salvias, nomen massa, 1273.

Aqua Sextiæ urbe provincie Gallice, 838. Metropolis provincie Narbonensis secundæ, *ibid.* Aquensis episcopus, Protusius, 832.

Aquileia urbs olim Carnorum clarissima, Venetiæ et Histriæ metropolis, 502. Ejus patriarchatus origo, *ibid.* Varia olim a Gothis et Langobardis calamitates passa, nunc jacet, *ibid.* Sedes ejus patriarchalis Utinum translatæ, *ibid.* Aquileensis episcopus, Severus, 301.

Aquinum urba episcopalis eis Cassinum, 240. Post Constantium episcopum et duos sequentes, barbarorum hostilitate episcopis privata, 293. Aquinenses episcopi: Constantius, 240. Andreas, 293.

Arare. Propter frigus piger dicitur non arare, 36. Romanus arabit Africa, Sardinia, et maxime Sicilia, 488.

Arborum cultores puniendi, 908.

Arca, an ex lignis imputribilibus facia, 1133. Quid sit rectorem exemplum Mosis, coram Testamento arca Domini de dubiis consulere, 18, 512.

Arca tabulas, virgam, simul et manna continens, quid significet, 23, 514. Vectibus Arcam portare quid sit, 31. Quid sit Arcam bitumine linire, 830. Arca significatur cor sacerdotis, 919. Per arcum S. Ecclesia figuratur, 33, 830, 1113.

Archelaus medicus, 946. Cypriano diacono commendatur, 760.

Archater dicitur vel medicorum primus, vel principis medicos, 713, 714. Forma constitundi archatri, 714.

Archidiacus non dum presbyteri dignitate electus, secundi ordinis sacerdos vocatur, 633. Dicitur et antistes secundi ordinis, *ibid.* Penes archidia-

conum erat rerum sacrarum custodia, et bonorum ecclesiasticorum administration, 303. Idque in Occidente, non vero in Oriente, 581. Archidiacos non modo olim presbytero inferior et superior esset, 582. Archidiacos munia impaire tunc presbytero in alicet, sed diacono, 504, 581. Cur episcopus promovendo a chidiacionum ad presbyteratum, eum dejeicerat dicitur, *ibid.* Archidiacos in Ecclesia Salomoniana, quinquennio expletio, mones abdicare cogebatur, 1034. Archidiaci coni cauas malitia morte multata, 298.

Archiepiscopi honor vocular usus Pallii, 518. Ab archiepiscopis ordinationes in episcoporum subditorum dicesis tentare, vel facie, sed coarta emones, 578.

Archipresbyteri tempore Gregorii, 931. Archipresbyter Caralitanus, 1200, 1181.

Archivum quid sit, 916, 918. *Apparatus* erant custodes tabularii, 918.

Aregius, vel Arigius, vel Aridius septimus Vapincensis episcopus, 1011, 1103. Cum Gregorio amicitia coniunctus, 1011, 1103, 1142.

Aregius Gallus patricius, 633. Eius bonitas et mansuetudo laudantur, *ibid.* Et Augustinum ejusque socios, et Candidum commendat Gregorius, 831. Et Hilarium, 1024, 1025. Et conductores massarum per Galliam, 758.

Arelate urbs archiepiscopalis provincie, 542. Arelatensis Ecclesia Vienensis episcopos, locatur Paschasius, 541. Arelatensis episcopos ab antiquis temporibus Pallium accipit, 1156. An semper Arelatenses episcopi pro sancta sede vicari et legali munus in Gallia obierunt, 781. Arelatensis monasterii privilegia a Vigilio concessa, a B. Gregorio confirmantur, 1019. Arelatenses episcopi Theodosius, 511. Vigilius, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.* Paschasius, 541. Lierias, *ibid.* Aurius, 1019. Hilarius, 1101.

Aretbus nobilis fons nata a S. Gregorio commendatur, 1103.

Argentarius mons in Thuisia, inter portum Herculis et Telamonis in mare excurrens, 320. Ex monte argentario monachus venerabilis vita, vitam mortuo reddidit, 320. Declinaudæ laudes gratia, aufugit, 321.

Argentius Lamagensis Ecclesia episcopus Donatistas in Ecclesiis preponi permiserat, 587. In eum inquiri jubet Gregorius, *ibid.*

Argentius colonus Ecclesiæ Romæ ob hospitalitatem laudatus, 1103. Et dono terra lae remuneratus, *ibid.*

Argentum qui Dominus nobis multiplicet, 73. Proprietate argenti ad arsum, 648. In libra argenti sex solidi, *ibid.* Argentum usuale quid sit, 887.

Ariani ad suum errorem exprimendum bina mersione baptizant, 532. Ariani Langobardorum illi in heresi baptizati, ad fidem catholicam conciliandi, 512. Ariani Ecclesia Romæ adhibitis martyrum reliquiæ pro catholicis consecratur, 341. In ipsa de dicatione porcens ex Ecclesiæ clausis, 544. Et facto fragore vehementissimo, dæmones recessunt, *ibid.* Crux missarum solemnis, Dei presentis missastor, *ibid.* Ecclesia quæ Ariani tradenda era, porci repleta videtur, 545. Ecclesiæ ab Arianiis occupatae de novo consecratae, 637, 638. Ariani Langobardorum episcopus Spoleti vim

Ecclesia *factus cedere* percutitur, 541. Foras Ecclesia divinitus panduntur, *ibid.* Ariani quo ritu reconciliandi, 1168, 1168.

Ariotes in gyro ponere quid sit, 51. Ariotes dicuntur apostoli, et Christiani arietum filii, 765.

Arigis secundus dux Beneventanus, successor Zotonis, 609.

Arigius Lugdunensis episcopus, Brunichildis consillorium particeps, in concilio Cablonensi Desiderium Vienensem deponit, 851.

Arigius Vapencensis, episcopus, V. Arigius.

Aricaldus dux Taurinatum Adulvaldo Langobardorum regi succedit, quo anno, 1271.

Ariminum urbs episcopalibus in provincia Aemilia, 549. Subditur Ravennati metropolitano et summo pontifici, *ibid.* Ariminenses de Castori episcopi infirmante accusantur, 641. Leonio visitatori episcopum obedire jubentur, 642. Ariminensis Ecclesiae bona in partes quinque dividuntur, 774. Ariminensis episcopus Castorius, 602. Vide ejus titulum. Ariminensis Ecclesiae visitatio injungitur Severo Ficulno, 548, 519. Leonio Urbinali, 641. Sebastiano, 868.

Aristobolus ex praefectus et antigraphus, dominus regis procurator sub Mauricio, 519. Hunc Gregorius consolatur, *ibid.* Hunc rogat ut in Epistolis suis in Graecum convertendis, non verba, sed sensum reddat, *ibid.*

Ariulphus dux Beneventanus post Faroldum, 607. Ejus immanitas, *ibid.* Hunc jubet Gregorius a tergo insequi, si ad Romanas vel Ravenates partes excurrat, 570, 590, 591. Ariulphus Authori et Nordulphi exercitus duxi, eorum sibi dari precaria postulat, 607. Pacem dolose jurat, 1003.

Armenius episcopus, 943. Ecclesia Anconitanus visitator, 1269.

Armenius orphanus Romano patricio commendatur, 645, 644.

Armentarius vir illustris, 517.

Armentarius puer praecepit simplitatis et humilitatis, 412. Ejus in morte visiones, 413. In sua visione donum linguarum accepit, *ibid.* Rabie corruptus moritur, *ibid.*

Armum dextrum et separatum divina lege in sacrificium Sacerdos accipiens, quid significet, 15, 509. Cur pectusculum cum armo Sacerdoti tributur, 15, 509.

Aroges dux Beneventanus et Langobardorum exercitus, 1002, 1192, 1193.

Arrogans quomodo abominatione Domini sit, 73.

Arrogantiae et impatientiae affinitas, 43.

Arsicinus dux, 549.

Ars nulla doceri presumitur, nisi prius perdiscatur, 2. Ars artium regimen animalium, 3.

Artifices in amplis civitatibus olim in collegia coalescabant, 1058. Hæc institutio ad Alexandrum Severum refetur, *ibid.*

Aruspices non resipescentes quomodo habendi, si liberi sint; quomodo, si servi, 982. Aruspices et arioles observans excommunicatur, 1293.

Asael typum tenet irascendorum, 58.

Ascendere ex adverso quid sit, 17, 510.

Ascidiodotus patricius in Gallis, 1025. Laudatur, 1102. Et Candidum presbyterum commendat Gregorius, *ibid.*

Asculum urbs episcopalibus Marchiæ

Anconitanæ, 1239. Duplex hujus nominis urbe, *ibid.*

Astra non sunt spiritus rationales, 622.

Asylum erant septa ecclesiastica unde neminem extrahi fas erat, 527, 909. Vocalantur claustra dominica, 527. Quid continebant, *ibid.* Ista immunitas ob abusus cessavit, *ibid.* Non eodem modo semper fuit observata, 910. Episcoporum est has immunitates, 1068. Qui ad Ecclesiæ asylum confugerant, nonnisi sponsione ipsi facta, nullam eos violentiam passuros egrediebantur, 1068, 1076, 1078. Qui sponsum irritarat, excommunicabatur, 1070.

Athanasius Iaurizæ presbyter in monasterio S. Mile, 441, 812. Hæresis Manichææ insimulatus, 803, 842. Apostolicam sedem appella, 812. Absolvitur, 843. Hic in ordine suo suscipi jubetur, 664, 844. Ut Orthodoxus commendatur, 852.

Athesis fluvii inundatio mirabilis, 323. Eiusdem fluvii aqua quæ hauriri poterat, disfluere non poterat, *ibid.*

Attianensis episcopus importunus, 1577.

Attica dicuntur vasa fictilia ab Attica regione in qua siebant, 715. Attica regio unde sic dicta, *ibid.*

Auctionari dicuntur qui publice sub hasta vendunt, 833.

Auctor quid significet, 1187.

Auctoritas apud jurisconsultos quid significet, 1044, 1045.

Audeatus scribit contra Manichæos et alios hereticos, 1168.

Augustinus (S.) hac inscriptione, servus servorum Dei epistolas suas aliquando munivit, 481. Cum sorore sua cur noluerit habitare, 977. Quod nam silentium timeret Augustinus, 1031. Ejus opera laudat Gregorius, 1067.

Augustinus (S.) monachus cum sociis in Angliam dirigitur, 829, 834, 835. Ex Aquensis dioecesi socii spe et animo cadentibus, Romanum revertitur, 834.

Augustinus socii suis abbas praticatur, 829. A Gregorio episcopis plurimi commendatur, 830 et seq., 1170. Item regibus Francorum, et Brunichilde reginæ, 834, 835. A Virgilio Arelatenii ordinatur episcopus, 782. Cur dicatur a Germaniarum episcopis consecratus, 918, 920. Presbyteros ex Gallia in Angliam ducere jubetur, 834. In Anglorum conversione multa patrat miracula, 1110. Contra elationem minitur, *ibid.* Anglorum plusquam decem milia in solennitate nativitye Domini baptizavit, 918. De vita communis in Ecclesia sua instituenda monetur, 1131. Pallium accipit, 1163. Primas fit Britanniae, 1164. Laudatur, 1165. Et nulla protestas in Gallia episcopos concessa, 1156. De eo ac sociis ejus monachis, vide indicem viri S. Gregorii.

Augustinus Sapaniorum Neapolitane civitatis delegatus, 1058.

Augustodonus Gallæ civitas, 832. Olim primaria Aeduorum, *ibid.* Primum post Iugdunensem Ecclesiam obtinet locum, 1013. Hinc facta est protothronus, 1014. Augustodunensis episcopus Syagrius, 1288. Vide ejus titulum et iudicem Epist. Augustoduni tria monasteria a Brunichilde condita, 1219.

Augustus viceromes, 1196.

Augustus, 1002.

Aurelia in Thuscia esse conjicatur, 320.

Aureliana vel Aurelia soror Dynamii patricii, non conjux, 838. Haec bonis operibus intentam ad perseverantiam horitur Gregorius, 885. Et consolatur,

1175. Hospitalitati dedita erat, 1176.

Aurelius episcopus Arelatensis, 1019. Concilio. V. Aurelianensi subscripsit, *ibid.*

Aurelius presbyter petens titulum presbyteri vel abbatis, a S. Gregorio auditor et commendatur, 1171.

Aureus solidus quid sit, 189. Aureus numerus aliquando dictus est solidus, 648.

Aurum in sacerdotis habitu quid significet, 15, 16, 509. Auro significatur excellentia sanctitatis, 25. Qui dicatur aurum obscurari, *ibid.* Qui Dominus auro nos ditet, 73. Quæ proportio auri ad argenteum apud Romanos et Francos, 648. Aurum Gallicum longe inferioris pretii erat quam Romanum, 796.

Auser fluvius a proprio alveo deflexus, 235.

Austeritatem Terentiani et Novati Ecclesie repudiavit, 657.

Authoris Langobardorum rex Arianus, a Deo percussus moritur, 502, 607. Filios Langobardorum in fide catholicæ baptizari prohibet, 582.

Auximum urbs Marchiæ Anconitanæ, 998.

Avaritia. Impetiginem habet in corpore, qui avaritia vagatur in mente, 12. Avaritia in servis non refrenata, sine mensura dimittatur, *ibid.* Avaritia idolorum servitus, 30, 1140. Turpe est plus pecunie quam animabus studere, 816.

Avarus, avium more, esca rerum terrenarum devorata, peccati laqueo strangulatur, 65. Avaro divitis non prosunt, *ibid.* Avarus ab eterno patrimonio exhæresa fiet, 66. Avaro quid sit contra se deorsum lutum aggravare, 65.

Axa super asinum sedens quid significet, 353, 871. Suspirans et terram a patre postulans quid indicet, *ibid.*

Azimarchus scribo, 1085, 1189, 1190.

B

B. In antiquis monumentis littera B sepe mutatur in V, 977.

Babylon curata, nec tamen sanata, quid significet, 52. Babylon cives plerumque civibus Jerusalem serviant, 923.

Bacauda Firmensis episcopus, 490, 493. Bacaudæ scribit Gregorius pro Judæorum Synagoga alio transferenda, 497. Bacauda sive Ecclesia clericos bello e sua Ecclesia pulsos, lega canonicum revocat, 723.

Baculus quid significet, 24.

Balaam ab Angelo, assuæ cui incidebat communante, corruptus, quid significet, 50. Balaam homo insanus a subjugali muto corripitur, 51. Balaam vocem mutavit non mentem, *ibid.* Balaam breve fuit compunctionis tempus, 87.

Balbino Rosellano episcopo visitatio Populonensis Ecclesiae committitur, 500, 501.

Baldinu episcopus Rosellanus, 1291.

Balneum Ciceronis, 164.

Balneum regis seu Balneo regium civitas episcopalis Etrurie, 1063, 1064.

Baptismus peccata penitus auferit, 1130 et seqq., 1131. Messianorum de baptismi effectu error, 802. Infantes post baptismum decedentes regnum celorum ingredi credendum est, 400.

Quis post baptismum tangere dicatur mortuum, 87. Petrus baptismu pœnitentiam praemittendam esse docuit, 88. Baptismi ordinarius minister est episcopus, 521. Presbyteri olim extra civitates baptizabant, et in urbe epi-

scopali aliquando, *videlicet* non sine auctoritate episcopi, 532. Laici jus habebant baptandi in necessitate, usum non habebant, 532. Quodmodum baptismi conferendi usus cuiusque reliendus Ecclesiæ, 532. Ariani ad suum errorem exprimendum tria mersione baptizabant, *ibid.* Patres Gregorio antiquiores triam mersionem jure divino esse necessariam videntur docuisse, *ibid.* Trina et unica mersione quid significetur, *ibid.* Baptismus quibus anni temporibus apud Gregorios conferri solitus, 911. Quibus apud Latinos, *ibid.*, 918. Ecclesiæ Romane constans consuetudo, 911, 912. Justa exigente ratione tempus aliquando mutatum, 912. Penitentia baptizandi cur, et qualis imponeatur, 912. Baptismus non iterandus, 608. Baptismi scrutinia, 735. Vetus mos baptizandi Iudeos et infideles, 543. Non sine magna cautione olim ad baptismum admittebantur, 735. Baptismus in Tritiatis nomine etiam ab hereticis datus, validus censetur, 832, 1167. Baptismum hereticorum etiam post synodum Nicænam repudiasse videntur quidam Patres, 822. Ab heresi venientes an rebaptizandi, 835. Baptismus olim dicebatur catechumenorum viaticum, quo defraudandi non erant, 735. Baptismus conferri potest mulieri pregnanti, 1137. Et infantil recens nato, 1138. Baptismi figura in mari Rubro, 1131. Baptismales vestes, et carum usus et forma, 729, 730, 893, 912. Pro baptizandis vestes largitur Gregorius, 729, 912.

Baptisteria olim erant in solis ecclesiis cathedralibus, 521, 572. Pluribus in locis infantes in ecclesia cathedrali baptizantur, 521. Baptisteriorum forma et ornatus, 671, 809. In baptisteriis Eucharistia servabatur, et reliquias sanctorum condebarunt, 809. In oratorio non constitendum baptisterium, 576, 577, 986, 994. Baptisterium cur ex monasterio afferri precipiat, 671. Baptisterii benedictio episcopo commissa, 808. Baptisterio constructo uti permittitur Honorio episcopo, 1232.

Baptizari a mortuo quid sit, 87, 1132. Baptizandi si de quorum baptismo non constat, 1279.

Baraca seu Varaca nauta e naufragio per oblatum missæ sacrificium eripitur, 469.

Barbara Venantii filia, 1113. De imminente patris morte eam consolatur Gregorius, 1118. Et patrocinium suum ei proponet, *ibid.* Eadem commendat Joanni episcopo, 1119. *Vide Epist. 78, lib. xi.*

Barbaricini. Sardinie incolae, 701, 702, 1106, 1108. His ethnica præterat Hospito Christianus, 701.

Barbastianus in abbatem cooptandus, si cautus sit et humilius, 237. Præcipitationis nimiae et imprudentiae accusatur, 1056.

Barbarus Beneventanus episcopus Ecclesiæ Hortensis visitator instituitur, 721. Et Panormitanus, 1237. Ab aliquibus tertius episcopus Teatinus putatur, 722.

Barce olim civitas Africæ, Libyæ metropolis, 636. Hodie dicitur Barca, *ibid.* Corrupte Barcias dicitur, *ibid.* Apud urbem Barcis captivi veniam exponi solebant, 636. Hojus urbis episcopus Petrus, *ibid.*

Bardocuculli vestes apud Aquitanos et Sauctones olim notissimæ, 899.

Barcias. *Vide Barce.*

Barjona, quid significet, 1056.

Barbatæ. Solis imperatoribus tributum illud nonnen, 278.

Basilica rotunda antequam conse-

cretur, 571. In basilicis olim missæ et processiones factæ, 572. Basilica monachorum quomodo dedicanda, 1013. *Vide Dedicatio, Oratorium. Basilicae Julii Romæ, 1503. Basilica S. Marie, 1209. Basilica SS. Petri et Pauli instaurandis operam dat S. Gregorius, 1192, 1193 et seqq., 1194.*

Basilius Capuanus episcopus, 1047. Procuratoris forensis munus exercendo, vilescebat, 1048.

Basilius. Ejus pro Ecclesiæ unitate contra schismaticos zelus laudatur, 773. Non erat episcopus, 776.

Basilius Iudeus, 953, 954.

Basilius magus monachus factus, 164. Ejus hypocrisia detegitur, *ibid.* E monasterio expulsus, Roma postea igne crematur, 165.

Batiola seu Baciola, vel Batiolica est quoddam vasculi genus, 536, 537.

Beatiudo æterna per dexteram Dei exprimitur, 77. Electos beatitudine testificat, 416. Una est beatitudine, sed dispar retributio, 429. Tanto major in beatitudine erit requies, quanto hic amore Creatoris nulla requies fuerit, 712. An a gloria differantur iusti, 403. Nihil ignorant beati, ubi scientem omnnia sciunt, 425.

Beatiudo titulus honoris episcopis datum, 1061, 1069, et alibi passim.

Beator comes privataram, 1233. Perversa moliens coercendus, *ibid.*, 1234.

Beda ecclesiastica historie Anglicanae scriptor, 1149. Quo anno floruit, 106. Dialogorum auctorem vocat Gregorium, *ibid.* Quid de quadam S. Gregorii epistola dicat, 1150.

Bellum. In bello cum peccato et periculo partium, rusticorum sanguis, quorum labor utriusque profici, funditur, 939.

Benedictæ (S.) monialis mortis dies a Petro apostolo revelatur, 393.

Benedictio in sacra Scriptura pro munere sumitur, 618, 712, 783. Et apud Gregorium, 888, 917, 918. Benedictionem vocalis Gregorius crucem in qua particula de catenæ S. Petri recordatur, 618, 639, 702. Benedictio vocalis eleemosynam, 836.

Benedictus (S.). Ejus patria et studia, 208. Mundum cum flore jam quasi aridum despici, *ibid.* Studi relicitis Roma fugit, *ibid.*, 209. In loco Enfide dicto primum miraculum facit, *ibid.* Desertum petit, 209. Veste monachali a Romano monacho indutus in specu arctissimo tribus annis latet, *ibid.* Die Paschæ a presbitero colitus monito invisitur, 212. Deinde a pastoribus et incolis vicinis, *ibid.* Gravem carnis tentationem quomodo vicerit, 213. Multorum discipulorum fit magister, *ibid.* Abbas invitus eligitur, 216. Venenum sibi oblatum crucis signo detectum, *ibid.* Solitarius secum habitat, *ibid.* Quæ fuerit Benedicti secum habitantis solitudo, 217. Potuitne S. Benedictus eos monachos deserere quos semel suscepserat, *ibid.*, 220. Duodecim monasteria sedificat, 220. Vagantem monachum virga percussum, a dæmonie liberat, 221. Fontem et petra educt, 221. Rudes et idiotas ad conversionem admittit, 224. Ferrum e profundo aquæ velut alter Elius revocat, *ibid.* Placidum in aquis periclitantem dividitus cognoscit, 224. Inter S. Benedictum et S. Maurum bimilitatis contentio, 225. Benedicto panem veneno infectum mittit Florentius presbyter, 225. Fraudem pestilentialis divinitus detexit Benedictus, *ibid.* Invidie Florentie cedit Benedictus, 228. Inimici mortem deflet, *ibid.* Cassinum migrat, ubi simulacris eversis, oratoria construit, 229. Et

Cassini incolas ad fidem adducit, 245. Oratione diabolum saxo incidentem fugit, 132. Phantasticæ coquinas incendum dissipat, *ibid.* Puerum monachum parietis rota contractum oratione sanat, 233. Spiritu prophetice futura prædicta, absentia et praesentia vidit, 233, 236, 237, 240, 245. Totius Gotborum regi futura, mortisque tempus prænuntiat, 240. Clericum a diu monio ad tempus liberat, *ibid.* Cassini eversionem prædictit, 244. Secretam monachi cogitationem cognoscit, 248. Famis tempore ducenti tariæ modi ante Benedicti cellam investigator, *ibid.* Tarracinensis monasterii loca regularia in visione disponit, 249. Ipsa S. Benedicti locutio quam vim habenerit, 252 et seqq. Sanctimoniales propter lingue incontinentiam excommunicat, 253. Quæ post mortem ab excommunicatione solvit, *ibid.* Monachum puerum quem terra projiciebat, per Eucharistiam reconciliat, 256. Puerum ab elephantino morbo curat, 257. Solidis miraculo inventis debitorem a creditore liberat, *ibid.* Veneno inficium sanat, *ibid.* S. Benedicti effigie in eogeno liberalitas miraculo renoverata, 260. Parcum et inobedientem celierarium increpat, *ibid.* Monachum a domine liberat, 261. Zallam Gotham ferocem domat, 264. Hominem ligatum suo solo aspectu solvit, *ibid.* Agri operibus vacat, *ibid.* Rustici cujeadam filium a mortuis suscitat, 265. Omnia justorum spiritu plenes erat Benedictus, 229. Miracula vel prece vel protestate faciebat, 264, 265. Ejus in partandis miracolla humilitas, 265. Ejus cum S. Scholastica contentio sancta, 268 et seqq. Omnum mundum velut sub uno sole radio collectum conspicit, 269, 384. Germani episcopi animam in celum deferri videt, *ibid.*, 272. S. Benedictus doctrina conspicuus, *ibid.* Regulam scriptis discretione præcipuum, sermone luculentam, *ibid.* S. Benedicti regula sub nomine regulæ monachorum laudatur, 1157. Non aliter docuit quam vixit, 273. Martino monacho mandat ut eum tenet non catena ferri, sed catena Christi, 317. Diem sui obitum prædicti, 273. In oratione stans animam Deo reddit, *ibid.* Absentibus fratribus ipso mortis sue momento obitum indicat, *ibid.* Quo loco sepultus, 273. Post mortem miraculis coruscat, *ibid.*

Benedictus monachus, ætate juvenis, sed moribus grandevus, 324. Hunc in cella et in cibano cremare Gothi frustra moluntur, *ibid.*

Benedictum seu ecclesiasticam officium num aliquando licet petere, 1171. Benedictus non hominibus, sed homines beneficis dari convenit, 837. Beneficiorum unio quibus de casis facienda, 493. Tribus modis sunt ejusmodi uniones, 493, 496. Beneficiorum unio, excepto episcopatu, episcopis permittitur, *ibid.* Uniones beneficiorum. Vite Uniones. Clerici a suo episcopo secundum canones antiquos ordinabantur, jure stipendiariam concessa, 578. Gregorii ætate minora beneficia conferebantur in diocesi aliena, *ibid.* Episcopatus et abbatia olim pœris quinquennibus concessa, 639. Beneficiorum collatores quid attendant, *ibid.*

Benenatus Miseni episcopus. Huic visitatio Cumanæ Ecclesiæ delegatur, 587. Ciceronem monachum lapsum tanquam Ecclesiæ suæ famulum sibi restituji jubet, 761. Benenati episcopi causa Romam evocatur, 961. Argenti pro Castro construendo dati partem

- apud se retinet, 964.
 Benenatus Ecclesiae Rom. patrimonii Panormi carandi causa loco Petri suffectus, 393. Huic Victoris episcopi causa examinanda committitur, 612, 645.
 Beneventanas episcopus barbarus, 721. *Vide* ejus titulum.
 Benevoli quoniam admonendi, 43.
 Benevolus non sit otiosus beneficorum laudator, *ibid.*, 46.
 Benignitas patientia comes, 44. Benignitas resipisci non neganda, 1271.
 Benignitate temperaudus justitiae rigor, 1265, 1266.
 Berno Augiensis abbas quo anno, 107. In suo libello aliqua de Gregoriis dialogis afferit, *ibid.*
 Bertha Anglorum regina, a quibusdam Adiubera dicta, 1112. Ad Anglorum conversionem plurimum confert, 1113 *et seqq.* Helene comparatur, *ibid.* Ad regis conversionem procurandam excitat, *ibid.*
 Bethel. De morte viri Dei qui Bethel missus fuerat, 405. Munc cur leo occiderit nec tamen occisum contingere ausus fuerit, 408.
 Bigamus, aut qui virginem non est sortitus uxorem, non est ordinandus, 704, 1220. Bigami ab ordinibus, ne sacramentum corrumpant, arcantur, 632.
 Bigerrimae vestes vilissimas apud Aquitanos olim in usu, 889.
 Birrus aliquando pro vili ueste, aliquando pro pretiosa sumitur, 530, 989. A quibusdam pro pallio breviori, *ibid.*
 Bisacum provincia Africæ in qua nunc regnum Tunetanum, 977, 1202, 1203. Concilium Bisacense provincie contra suum primatum inquirat, *ibid.* Bisacenus primus Clementius, 693.
 Blanda urbe olim Lucaniæ, episcopalibus, 605.
 Blaundus Hortensis episcopus ab exarcho detentus, vel in synodo judicandus, vel ad suam Ecclesiam remittendus, 521, 532.
 Blera urbs olim Tusciæ, episcopalibus, 1210, 1211. Bleranæ civitatis episcopus Romanus, 1291.
 Blidin unus ex tribus qui Totiles semper adhærebant, 237.
 Bona cardinalis laudatur, 1167.
 Bonæ abbatissæ ad aliud monasterium cum sua congregatione transire permittitur, 650, 651.
 Bonifacius Ferentinus civitatis officio et moribus episcopus, 184. Adhuc puer suis uestibus nudos operiebat, 189. Ejus precibus vinum in vasis pece vacuis redundat, 185. Joculatoris mortem prædictit, 188. In pauperes largus erat, *ibid.* Duodecim aureos precibus imperiat, 189. Constantio poenam avaritiae prænuntiat, *ibid.* Ejus in celandis miraculis humilitas, 185. Varia ejus miracula, 189.
 Bonifacius Rheiensiæ episcopus de suo clero in officio continendo moneatur, 684, 685. In operibus suis bonis humanam iudem appetens, capitur, 626. Ad eum Gregorius pro Stephanianæ rebus a decessoribus sui actoribus occupatis restituendis scribit, 635 *et seqq.* Ecclesias Carinenis episcopus instituit, 799. Ejus cum suo clero causa, 962.
 Bonifacius Placentiæ episcopus, 1288.
 S. Bonifacius Moguntinus episcopus, 1149.
 Bonifacius monasterii S. Lucia Syracusæ præpositus, 625.
 Bonifacius Gregoriani monasterii monachus, 341.
 Bonifacius notarius Ecclesiae Romanae, 654, 726. Bonifacius defensor Anatasio Antiocheno et Anastasio Corinthi episcopis commendator, 517. Bonifacius Corsicae defensor, 1177. Notarius Corsicae, 1234. Dicitur defensorum primus, 1244. Fit diaconus et Constantinopolim mittitur, *ibid.* Ecclesiae dispensator dicitur, 325. Et chartularius, 1247. Cyrilico patriarchæ commendatur, 1246.
 Bonifacius diaconus, 548, 546, 682, 858.
 Bonifacius numerarius, 1189, 1190. Partem hæreditatis relinquit xenodochio, *ibid.*, et 1191.
 Bonifacius vir magnificus Africæ, 729. Romanum de fide sua responsurus jubetur, 723.
 Bonifacius vir clarissimus se ab episcopio Panormitanum injuste communione privatum queritur, 643.
 Bonifacius puer horreum in pauperum eleemosynas exhaustum oratione tritico implet, 192. Aliud ejus miraculum, *ibid.*
 Bonitus quartus post B. Benedictum abbæ, sub quo Lateranense monasterium constructum, 208.
 Bonitus defensor, 1206. Bonito profecturam ambienti, cur S. Gregorius opem negavit, 1198.
 Bonosiaci heretici quales fuerint, 1168. Bonosiaci rebaptizandi, *ibid.*
 Bonum propter seipsum, non propter pœna metum amandum, 52. Bona imperfecta non adjuvant, nec nocent mala non consummata, 87. Qui bona nequidem inchoant, quomodo admonendi, 95. Quomodo corripiendi qui bona publice et mala occulite agunt, 95. Qui bona occulite agenda malum de se opinari sinunt, quibus argumentis deterrendi, *ibid.* Multa videntur bona nec sunt, 196. Bonum facit qui bona volentibus open sibi, 1022. Bonum quod placet non imitari, culpa est, 797. Bona etiam in inferioribus imitari debemus, 941. Bona dum vivimus agenda, 472. Bona agenda esse ut potestas non timeatur, cur Paulus dixerit, 98. Bonum in corde Conditoris dono conceptum, celeri devotione comprehendit, 589. Peccatum est, si bonum quod valet fieri, negligitur ut fiat, 1128. Qui mundi bonis abutuntur, si justus damnantur, 78. Bona temporalia calamitatis solatia sunt, non præmia, 77.
 Bonus non potest quisquam esse invitus, 703. Boni pravorum odia sustinere solent, 816. Boni cur substrahuntur, aut paucissimi sint, 365. Non tamen boni omnes substrahuntur, 368. Bono viro nisi bonus homo placere non potest, 1078. Velut unguentum, bonorum fragrat opinio, 1026. Boni si sine malis fuerint, boni esse perfecte nequeant, 1127. Boni malis semper despiciunt, 1026.
 Bonus servus Dei, cuiusdam monasterii fondator, 1136. Hunc Lucusiani monasterii abbatem fieri, non consensit Gregorius, *ibid.*
 Boves duodecim æneum mare portantes, quid significent, 19, 20, 512.
 Brandeum seu prandœum appellabantur panni qui sautorum reliquias applicati, fidelibus dispercebantur, 709, 838. Brandeum a S. Leone incisum, sanguinem fudit, 710.
 Brevis dicitur inventarium, seu chartula summarium quarumcunque rerum continens, 655, 889, 890.
 Britanniam insulam a primis seculis fides Christiana pervaserat, 1111.
 Brixia urbs episcopalibus in Italia, 460. Dicitur etiam Brixia, 439. Vulgo Brescia, 719.
 Brundusium urbs archiepiscopalibus in
- provincia Hydruntina, 808. Hujus Ecclesiæ visitatio Petro Hydruntino committitur, 807.
 Brunichildis Athanagildi Gothorum regis filia Sigiberto Francorum regi nupsit, 794, 1218. De recta Childeberti filii sui educatione laudatur, 794. Ob alias virtutes laudatur, 828, 938, 936, 1024, 1148, 1149, 1219, 1220. Quo jure eam laudare potuerit Gregorius, 794. Plures historicæ famam ejus a sceleribus purgare conantur, *ibid.* Brunichildus Augustinum in Gallias euentum commendat Gregorius, 835. Et Candidum patrimonii rectorem, 836. Et Hilarium, 1024. Augustinum amauerit, 938. De abolenda simonia, et de neophytis ab ordinum susceptione prohibendis monetur, 937, 938, 1149. De idololatria coercendis, 938. Et de corrugendis pravis sacerdotibus, 1170, 1171 *et seqq.* De synodo contra Simoniacos cogenda rogatur, 1015. Codicem ei transmittit Gregorius, 939. Duo monasteria et xenodochium Augustoduni construit, 1219. Ipsius obtinet priuilegia, *ibid.* Legatum a S. Gregorio ad synodum faciendam postulat, 1220, 1221.
 Brutii Italie populi, 1192.
 Buccellinus Theudeberti regis Francorum dux, 137.
 Burchardus Wormatiensis episcopus quo anno vixit, 107. Plurima in decreta suis ex Gregorii dialogis testimonia adducit, *ibid.*
 Burdatio quid sit, 533. Burda, id est prædiuum, *ibid.*
 Burdegalensis episcopus Sutellius, 1288.
 Burgoaldus Brunichildis legatus, 1219, 1220. Et Theoderici, 1221.
 Burgudie patricij dicuntur rectores pagi Transjurense, 493.
 Busa famulus, 737.
 Buxentum vel Buxentium, urbs olim episcopalibus in Lucania, 319, 605.
 Buxus seu pixis, sic dicta a buxo ex quo siebat, 709.
 Byssus torta coco bis tincto adjuncta in superhumerali, quid significet, 16, 510.
 Byzacum. *Vide* Bisacum.

C

- Cabillontum urbs Burgundia, 1145. Cabilloni episcopus, Lopus, 1144.
 Cæcus pastor quis dicatur, 11. Coram cæco offendiculum ponere quid sit, 96. Cœco lumen miraculo restitutum, 198. Cœcitate percussus episcopus Arianus, 341.

Cælebs. Monita cælibem vitam agentibus danda, 81. Cælibes terrenis soliditudinibus implicati, onera conjugij non evadunt, *ibid.* A fornicatione imprimis caveant cælibes, *ibid.* Si procelles tentationum vincere nequeunt, conjugij portum petant, *ibid.* Cælibibus conjugij licitum, nisi voto sint obstricti, *ibid.*

Cæsares Cappadociæ episc. Theodorus, 616.

Cæsarius abbas monasterii S. Petri apud Baïas, 887.

Cæsarius Lirinensis monachus et Arelatensis episcopus, 1101.

Cæsenas castrum, 1264. Cesena episcopi, Concordius, *ibid.* Natalis, *ibid.*

Cain invidia incitatus fratrem occidit, 48. Ixor sacrificiæ fuit seminarium fratricidii, 46.

Calabria. In hac provincia magna ad sedilecum materie copia, 1192.

Calamitatis solatia sunt bona temporalia, non præmia, 77. Calamitates ab amore sæculi nos separant, 1173.

Calaris, *Vide Caralis*.
Calcenterus, quid significet, 1056.
Calcei olim vari pro cuiusque statu ac conditione, 237.
Chalcedonaensis synodi hostes qui fuerint, 815. Trium capitulorum famosorum contentioni occasionem dedit synodus Chalcedonensis, *ibid.* Ad hanc synodus non pertinet quidquid extra aut ultra Idei definitionem statutum est de personali, aut alia negotiis, 632, 730. An crediderit Gregorius non fuisse in hac Synodo de tribus capitulis judicatum, 730, 967. Chalcedonais fides in V. Synodo viesta non fuit, 632, 633, 684. Fidei definitioni in Chalcedonensi synodo factae, nihil detrahit, nihil addit. Gregorius neque Romana Ecclesia, 633, 683, 644, 718, 938. Chalcedonensem synodum tuerunt ac venerantur Orientales Ecclesiae, 966. Chalcedonenses capaces sive S. Leo I impugnaverit, 883. Chalcedonensis synodus universalis episcopi titulum Romano pontifici obtulit, 745, 749, 771. Haec synodus ab Ecclesia Constantinopolitana in uno loco falsata est, 803. Qui agendum erga eos qui hanc Synodum relictunt, 1073.

Calciarium est pensio in viatos ac vestitus subsidium, 528.

Caleca, Emmanuel Caleca Graeus, libris Dialogorum S. Gregorii contra suos in concilio Lugdunensi usus est, 104.

Calidus dicitur qui bona studia et erripit et consummat, 94. Cur calidus aut frigidus quisque esse queritur, *ibid.*

Caliga et caligula, calceamenti aut vestimenti monachorum genus, 157, 169. Caliges dievulari tam de caloeis quam de tibialibus, 326.

Calix, Calicis nomine passionis populum signatur, 337. Quae esset olim calix ad patensam proportionem, 997.

Calixenus, 948.

Calinicus Italicus exarbus, 876. Capitanæ insulæ habitatores ad Ecclesiæ unitatem competit, 935. De schismatis ad Ecclesiæ non compellendis decretum imperatoris accipit, *ibid.* De Justino ad coasilium amplius non adhibendo monetur, 934. Ejus precibus communio Maximo Salontiano redditur, 992. Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ei commendat Gregorius, 999.

Callipolis urbs episcopalibus Calabriæ, 637. Juris erat Ecclesiæ Romane, 1003. *Vide Gallipolis*. Callipolitanus episcopi : Joannes, 637. Sabinius, 1003.

Calumnia dicitur iustitia vexatio, et bonorum spoliatio, 497. Quo ad peccatum antiquis hostis impellere non valet, horum opiniones falsa simulando dilacerat, 596. Triatis est et dura calumnia, licet magnam habest mercudem, 861. Calumnia quomodo sustinenda, 589, 860, 861. Majora mala cum dicuntur, nisi probata credi non debent, 860. *Vide Detractio*.

Calumniantes ad vindictam posse similitudo supplicii, 707. *Vide Accusatio*. Calumniator, etsi subdiaconus, quibus poenis afficiendus, 1171, 1172 et seqq.

Calumniosus episcopus, 1105.

Camelum glutire quid sit, 92.

Camisia pro veste apud Graecos recentiores sumuntur, 878. Tunicam interiorem significat, *ibid.*

Campegius, calceamenti genus, 915, 916. Quae sit eorum forma, 917. Diacomit Calanense omnes uti solebant, 915. Solis Ecclesiæ Messianensis diaconis his uti permisum, *ibid.*

Campania patricia, 539, 636.

Campanianus magister militum, 536. Campie, locus sex milliaribus distans a vetusta Nursia, 383. Cancellarius idem erat ac scriba seu notarius, 535, 536. Cancellarius cur sic dictus, *ibid.* Cancellarii officium dicitur militia eorum, *ibid.*

Candidus episcopus Urbis veteris, 573, 814.

Candidus Fulginensis episcopus, 1291.

Candidus abbas monasterii S. Andreas ad Clivum Scauri, 902. Reliquias petet et obtinet, 1115.

Candidus presbyter patrimonii Romanæ Ecclesiæ in Gallia rector, 1140, 1171. Commendator, 794, 795, 830, 836, 1102 et seqq. 1103. Pueri Auglos, et pauperum usum vestimenta enere jubetur, 796. Et Christianos quatuor a Judais detentos redimere, 863. Albito lumenibus orbato eleemosynam erogare monetur, 707. Judeo post solutum ab eo pretium, chiogramma reddire cogitur, 974.

Canis reversus ad vomitum quid agnoscit, 86. Canes muti qui dicuntur, 16, 510.

Canon quid sit, 420. Canon frumentarius quid sit, 488. Augusti tempore est conditus, *ibid.* Canone regitur Ecclesia, 1203. Erga canonum observationem quantus S. Gregorii zelus, 635. Canon et CP. concilii disciplinam spectantes Monacha Ecclesia non recepit, 882. Canone tertio CP. violatam sextum Nicomaum censebat Monacha Ecclesia, 883.

Canonici quinam olim dicerentur, 420.

Canonicus. In canonicerum numerorum non referantur, nisi sciant legere, latine loqui et intelligere, 838. Canonici membra precipua senatus Ecclesiæ, *ibid.* Canonicus ordo leges Canonum significat, 1257. Canonici solidi unde dicti, 420. Canonica ultio que, 1203. Canonicanum preceps qui absoluto triplio recitat, canonem primus appellavit Gregorius, 1202.

Cautele maleficū genus, 759.

Canonicum singulariter Agno cantant virgines, 85. Canticum angelorum, 26. Gloria in excelsis.

Canusium urbs episcopalibus Apulia, 240, 546. Ecclesia i anasina reditus in Clericorum et futuri episcopi substantiamque iussumendi, 537. Hujus Ecclesiæ visitatio episcopo Sipontino commissa, 516. Ejus sedes unita est archiepiscopatu Barense, *ibid.* In hac Ecclesia duo presbyteri parochiales ordinandi, 547.

Capelice alias sunt cum teeto, alias apud paganos sine teeto, 435.

Capilli in capite significant cogitationes in mente, 27, 314, 849. Capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperant, et recessant ne oculos claudant, 830.

Capisterium est ventilabrum vel crimum, 209. Capisterium fractum S. Benedictus oratione reparat, *ibid.*

Tria capitula quia sint, 618. Ad fidem eum pertineant, *ibid.* Damnantur in synodo, unde ortum schisma, 813, 681, 682. Horum damnatione fides Synodi Chi leondonensis non fuit labefactata, 682, 694. An crediderit Gregorius de tribus capitulis non nisi post fidem Chalcedonensis synodi fuisse iudicatum, 720. Ob trium capitulorum causam Hispania schismate non fuit divisa, 614. Cautione juratoria scripto exacta pro trium capitulorum damnatione adhibita, 682. Huic cautioni Gregorius adhuc prætor Urbanus subscripsit, et Laurentius Mediolanensis

episcopus, *ibid.* Episcopas et cives Brixie volant ut Constantius Mediolanensis episcopus juret se non damnastra tria capitula, 719. Id prelibet Gregorius, 731. In trium capitulorum defensores invenitur Gregorius, 967.

Capitulana monasterii conditrix, 1042.

Capitulare est casuositorianum, 525.

Sed scriptum capitula distinctum, 530. Capitulare primum, 1230. Secundum, secundum imperium legum collectio, 1232 et seqq.

Capraria insula maris Tyrrheni, 729. Capricana dicitur, 1236. Melius Caprica, 1237.

S. Caprius Lirinensis monachus, 1101.

Capris seu Caprea insula Campanie adjacens, 547. Capreanorum pro ecclesiastica unitate amor, 1004.

Capritana insula in istimo recessu sinus Adriatici, 933, 934. Capritana episcopus, Joannes schismatics, 935. Capritana insula ad Ecclesiæ unitatem reddit, 933.

Captivi cujusdam, quoties pro eo sacrificium offerebatur, toties vinculi ejus reliquerant, 409. Captivi in Africam deportabantur, ut pro servis vendarentur, 636. Captivis succurrerentur esse iubea canores et ancillæ leges, 686. Quanta cura captivorum redemptionem Ecclesia procuraverit, 647. Pro captivis redimendis quanta sollicitus Gregorius, 820, 872, 846, 847. Ecclesiæ vani vendi perirent, 659, 886, 837. Id canoribus ac legibus permittebatur, 945. Quæ ad Ecclesiæ in redemptionem captivorum erant impensa, haec a redemptis non repetenda, *ibid.* 944. Clerici captivi primæ Ecclesiæ sumptibus redimendi, 634, 696. Pretium servi redimendi non excedebat duodecim solidorum summam, 697.

Capuanæ Ecclesiæ visitatio Gauden-
tio Nolano injungitur, 737, 758. Ecclesiæ Capuanæ clero Romæ degenti scribit Gregorius, 738. Capuanæ clericis Neapolit consistentibus quarta pars Capuanæ Ecclesiæ redditum distribuenda, 760. Capuanæ episcopi, Fuscus, 737. Basilius, 1047, 1213.

Caput radere eis sacerdotes in lege prohiberentur, 27, 314. Caput siue quondam sit, 1244.

Carabus est parva Scapha ex vimine et corio confecta, 470.

Caralis seu Calaris urbs primaria Sardinie, 544. Carallito metropolite subiecto erant sex episcopi, *ibid.* 532. Carallitanus episcopus, Janarius, Vide ejus titulum et indicem alphabeticum Episcoporum.

Cardinalis nomen vetus, nova dignitas, purpura recentior, 601. Cardinalis, idem est ac titularis, principalis, proprius, 1203, 1266. Idem etiam ac praepucius, 801. Sacerdos cardinalis est episcopus proprius et titularis, 501, 565. Cardinales episcopi ad tempora tantum dabantur, 563, 375. Joannes episcopus Lissitanus eur et qua conditione Squillaceas Ecclesiæ incardinatus, 609. Presbyter cardinalis, et diaconus cardinalis erant primi sui ordinis aliquo titulo affixi, 501, 563, 635. Diaconum in Ecclesiæ cardinali, seu cardinalem constitui, quid sit, 799. Erant enim prefaci cardinalis, et principes cardinalis, 501.

Cardo idem est ac titulus, 501. Carina Italie urbs olim episcopalibus, 698, 1227. Carnensis Ecclesiæ Regitane unitur, 597, 799. Carinenses episcopi : Joannes, 798. Bonifacius,

Carriges non credunt nisi quod vident. 372.

Caro quid significet, 46. Peccata carnis expertis, quae sint monita danda, 81, 82. Preterita peccata deflant, futura devitent, *ibid.* *Carris leutacionibus obnoxii non praesint, sed subsint,* 213. Severe olim ab Ecclesiis contra carne lapsos actum est, 503.

Carseoli Italie populi, 639.

Carterius sanctimonialem raptam uxorem duci, 536. Hujus oblationes resonuantur, 537.

Carthagene in Hispania episcopus, Liciianus, 620.

Carthago in ecclesiasticis et civilibus rebus Africae caput, 559. Primaria provinciae proconsularis, 609, 610. Episcopi ejus totius Africæ primates existentur, 610. *Carthaginensis episcopus, Dominicus,* 609, 1282. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Casa erat tenuissima possessio, 554. Hinc disserimen inter casatos et manuarios, *ibid.*

Casales quid sint, 1105, 1107.

Cassianus duo cenobia extra Masalia mores condidit, 558. Aliud sub ipsius S. Cassiani nomine exstructum, privilegioris donatur, *ibid.*

Cassimum castrum ex quo S. Benedictus idolatriæ reliquias exterminavit, 223. Situs castri Cassini, *ibid.* Ibi oratoria multa ab eadem construenda, *ibid.*

Cassiope castrum sub Corcyrae episcopi jurisdictione, 1263, 1266, 1271.

Cassius Narvensis episcopus Spellarium Tolite a demone cruce signo liberat, 289. Quotidie missa sacrificium devotissime celebrabat, 468, 674. Dieru mortis sua præscius, felicitus obit, 468. Qua die ejus memoria celebris, 468.

Castiliense monasterium a Cassiodoro prope Squilacium conditum, 920. Illud ne in laicorum potestatem veniat prohibet Gregorius, 920. Neve ejus privilegia leduntur, 921, 922 et seqq.

Castigare. Qui alios ex officio castigant, caveant quo animo id facient, 433.

Castitas per byssum significatur, 16, 510. Castitati famulatur abstinentia, 16. In studiis bouze actionis custodienda inuiditia corporis, 1030.

Castorius Amiterninus civitatis episcopus Basilium quandam magnum, de episc., Equito abbaii commendat, 164.

Castorius Ariminensis episcopus ob infirmitates Roma a Gregorio detenus, 641. Ejusdem infirmitatis causam in Ariminenses cives rejicit Gregorius, *ibid.* Ob infirmitatem omnis episcopale deprecatur Castorius, 865, 866. Illud deponit, 898, 895. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Castorius Diaconus. Huic episcopi Pisauensis ac presbyterorum ejusdem loci vita examinanda committitur, 755, 756.

Castorius sedis apostolice notarius, 658, 778. *Chartularius dictus,* 778. *Andreas Scholastico commendatur,* *ibid.* Et Basilio, 773. Si multa circa Mariniani negotiis facienda jubentur, 819, 837, 838. *Castorius sententia in Maxima Salomonis executione constituitur,* 983. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Castorius magister militum, 168. Post multos in obsidione Roma perpessos labores accusatus a Gregorio excusat, 767.

Castorio orphano Urbici patris substantia Ecclesie licet obligata redditur, 638, 639.

Castra contra Jerusalem erigere, quid sit, 31. Per medium castrorum trancire quid sit, 75.

Castrum vulgo Lamentana dictum successit Numento urbi olim episcopali, 638.

Castus. Qui sint monendi peccata carnis ignorantes, 83. Promissa caste viventibus, *ibid.* Casti in Scriptura vocatione eunuchi, *ibid.*

Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imperatoris dux, 758. Prisco patricio commendatur, 652.

Casus. In alto stantes casum timeant, 83. Akerius casus, alterius solet esse cautela, 789.

Catacumba quid sint, 710.

Calaphryge qui fuerint, 1168. *Cataphyrgae rebaptizantur,* *ibid.*

Catana Sicilia urbs celebris, 487, 507. *Diacoui Catanienses Campagis uil volentes prohibuntur,* 915. *Catanienses episcopi, Elpidius,* 1055, 1056. Leo, 557. *Vide ejus titulum et indicem alphabeticum Epistolarum.*

Catechumena dicuntur loca reis detinendis idonea, 759.

Catella vidua episcopo Caralitano commendatur a Gregorio, 551, 552. Ejus iudicio prefata vidua causa flendi committitur, 552, 553.

Catella ancilla cuiusdam Felicis, conversionis gratia, prelio redimi jubetur, 655.

Catellus monachus, 1157.

Catellus palatinus, 726.

Catellus quem Gregorius Fortissimo et Autem commendat, 867, 868.

Cathedra vel judicis vel praesidealis esse solet, 91. In cathedra pestilem sedere, quid sit, *ibid.* Qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum cathedrae ceciderunt, 797. *Cathedraturus exercitio quid significet,* 1007. *Cathedra episcopi posita signum est ejus jurisdictionis in eodem loco,* 827, 899. *Cathedra Petri dicitur Alexandria sedes,* 888, 889.

Catholica Ecclesia una est quia ex singulis particularibus coalescit, 377.

Catulus, 1242.

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cautela. Plerunque alterius casus, alterius solet esse cautela, 789. Infirma omnino cautela est, quae pietatis adjutorio non munitur, 1054.

Cautio pro chirographo sumitur, 974. *Cautionum plurima sunt genera,* 682. *Cautio juratoria, scripto exarata et subscripta in trium capitulorum damnationem usurpata,* *ibid.* *Cautio juratoria,* 730.

Cella aliquando pro mansionibus, aliquando pro reconditorio sumitur, 536. *Cella carnis,* id est separulorum, *ibid.* *Cellæ vocabulum pro mansione monachi seu monasterio usurpatum,*

Cella contra Jerusalem erigere, quid sit, 31. Per medium castrorum trancire quid sit, 75.

Castrum vulgo Lamentana dictum successit Numento urbi olim episcopali, 638.

Castus. Qui sint monendi peccata carnis ignorantes, 83. Promissa caste viventibus, *ibid.* Casti in Scriptura vocatione eunuchi, *ibid.*

Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imperatoris dux, 758. Prisco patricio commendatur, 652.

Casus. In alto stantes casum timeant, 83. Akerius casus, alterius solet esse cautela, 789.

Catacumba quid sint, 710.

Calaphryge qui fuerint, 1168. *Cataphyrgae rebaptizantur,* *ibid.*

Catana Sicilia urbs celebris, 487, 507. *Diacoui Catanienses Campagis uil volentes prohibuntur,* 915. *Catanienses episcopi, Elpidius,* 1055, 1056. Leo, 557. *Vide ejus titulum et indicem alphabeticum Epistolarum.*

Catechumena dicuntur loca reis detinendis idonea, 759.

Catella vidua episcopo Caralitano commendatur a Gregorio, 551, 552. Ejus iudicio prefata vidua causa flendi committitur, 552, 553.

Catella ancilla cuiusdam Felicis, conversionis gratia, prelio redimi jubetur, 655.

Catellus monachus, 1157.

Catellus palatinus, 726.

Catellus quem Gregorius Fortissimo et Autem commendat, 867, 868.

Cathedra vel judicis vel praesidealis esse solet, 91. In cathedra pestilem sedere, quid sit, *ibid.* Qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum cathedrae ceciderunt, 797. *Cathedraturus exercitio quid significet,* 1007. *Cathedra episcopi posita signum est ejus jurisdictionis in eodem loco,* 827, 899. *Cathedra Petri dicitur Alexandria sedes,* 888, 889.

Catholica Ecclesia una est quia ex singulis particularibus coalescit, 377.

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

Cause absque lite, saltem absque mora liquidae, 1250. Ibi intenduntur nubata sunt, nisi suspecti sint judices, aut causa ipse maiores sint, 809, 810, 1053, 1054. *Cause maiores quamdam dicuntur,* 574. *Cause private aliquando maiores dicuntur,* 575. *Cause fidei aut difficultores quammodo siendi sunt,* 787, 788. *Cause maiores apud Judæos quomodo fluuntur,* 785. *Christianorum cause olim non apud laicos judices, sed apud episcopos agebantur,* 491. *Cause laicorum cum episcopis, aliquando defensoribus compunguntur,* 946. *Causa Fortunati cum Theodoro et Rustico,* 1037. *Causas difficultiores ad se evocabat Gregorius,* 573, 914, 964. *Pro argento Ecclesie restituendo, episcopi committuntur,* 943. *Cause Clericorum, et episcoporum.* *Vide Clerici, Episcopi, Judicia ecclesiastica.*

ctione charitatis, 71. In radice charitatis vivere aliter non valemus, nisi mente et actu humilitatem teneamus, 1246.

Charta paricula quid sit, 507, 508. Charta in unum volumen convoluta codex et tomus olim dicebantur, 793.

Chartularius dicitur qui chartis inservit, 489. Chartularii erant in Ecclesia, in palatio, in exercitu, *ibid.* Magnus chartularius quis fuerit, *ibid.* Idem fuit in Ecclesia Rom. Chartularii et Notarii officium, 561. Chartularii marinorum partium que essent munia, 789. Sententiae in episcopum executio Chartulario commissa, 983.

Childebertus junior, Austrasiorum rex Sigiberti regis et Brunichildis filius, 783. Catholicae fidei studium in eo laudatur, 795. Praecellere eius gesta in Italia, 794. Ex Hispania rediens pretiosissima vasa detulit, 697. Ad eum petitionem vices suas, et pallii usum Virgilio Arelatensi commitit Gregorius, 781, 783. Eadem mittit Gregorius claves S. Petri in collo deferendas, 798. Sub ejus regno episcopi erant sere omnes Gallicani, 783. Childeberto iubente monasterium intra muros Arelatenses conditum, 1019. Illud auctoritate apostolica confirmari petit Childebertus, *ibid.* *Vide Indicem alphabeticum Epist.*

Chlamis. David oram chlamidis Saulis silenter incendens quid significet, 39.

Chorde in cithara diversimode pulsata quid significet, 35.

Chorepiscopi aliquando per presbyteros significantur, 563.

Chorus. Quid sit Deum in tympano et chorus laudare, 68, 80.

Xylo, quid sit, 308.

Christus Syracusanus episcopus, 496.

Chrismatis consecratio ad solum Episcopum pertinet, 705, 706. Presbyteris Afris aliquando concessa, *ibid.* Chrismatis applicatio quibus permitta. *Vide Confirmatio, Chrismatis unctione qui reconciliuntur haeretici, 1167.*

Christianissimus principum Mauricii a Gregorio dictus est, 804, 809.

Christianitas, titulus quo a Gregorio compellantur Galliae reges, 1024.

Christianitas. Ad Christianam religionem infideles qui adducendi, 525. Christiani suis praefatus subdit, filii arietum appellantur, 765.

Christitorus Theoctisti filia sororis Mauricii maritus, 877.

Christus per naturae nostrae consortium proximus noster, 32. Leo de tribu Juda, 448. Granum synapis, 771. Fermentum satis tribus farinae immisum, 773. Lapis parvus de monte abscessus sine manibus, *ibid.* Lapis ab adiunctibus reprobatus, 854. Dies quam fecit Dominus, *ibid.* Fons patens in ablationem peccatorum, 869. Christus verus Deus est, ac verus Dei filius, 1168, 1169. Christus cur in carne venerit, 4. Ad hoc formam infirmitatis nostras suscepit ut superbum non esse hominem doceret humilius Deus, 744. Christi adventus hominis tenebrae per spiritum sanctum discussa, 373. Christus Verbum divinum quomodo caro factum, 1168, 1199. Christus quomodo et quando a spiritu sancto uncus, *ibid.* Christus prospera fugere adversaque non timere nos docet, 5. Ante annum sua etatis tricesimum magister noluit fieri hominum, 76. Christus puer in medio doctorum sedens, nou docet; sed interrogat, *ibid.* Christus eum miraculum faciens taceri voluerit, nec potuerit, 185. Quinque panibus hominum pacifico quinque milia, 361. Christus cur in monte orationi inhaeret, et miracula in urbibus exerceat,

19, 312. Cur rex fieri voluerit, et ad crucis patibulum sponte venerit, 4. Deus post tergum stans nos admonuit, 82. — Christus quomodo judicii diem ignoraverit, 1069, 1070. Nihil ignorare potuit, 1070. An locum in quo Lazarus fuit positus ignoraverit, *ibid.*, 1071.

Ad patientiam nos cogit Deus tot et tanta ab hominibus patiente, 51. Superborum et humilium circa passionem Domini mentes oppositae, 229. Redemptionem nostram Dei humilitas est operata, 39. Sometipsum humiliavit Christus, ut nos ad viam vitae per humilitatem reduceret, 744. Quia originem perditionis nostra se prebuit superbia diaboli, instrumentum redemptionis nostra inventa est humiliatio deus, *ibid.* Christi et Patris una est voluntas, 81. Christus non a semetipsa quemquam judicat, *ibid.* Christus moriendo, resurgendo, ascendendo librum septem sigillis signatum aperuit, 448. Christus ad inferos descendit, quos inde liberaverit, 861, 862. Christus est fundamentum nostrum, 1133. Quibus Christus sit fundatum, 962. Ecclesia caput et pontifex, 775. Hoc sepe fit in membris quod factum scimus in capite, 548. Christus quod egit nobis in exemplum prebuit, 185. Propositione regulae nostre actioni sunt facta veritatis, 338.

Chrysanthus Spolestanus episcopus, 674, 942, 1245.

Chrysorii dedit superbi et voluptatis dedit horrendus exitus, 410.

Cibus. Cibo vetito vescentes dia-bolo traduntur puniendi, 165. Pitorum quinam suaves cibi, 269.

Cicatrix est figura vulneris sanati, 966. Cicatricem putrescere quid sit, *ibid.*

Cicerio monachus lapsus dominio Misenatis Ecclesiae restituendus, 761. Cillanes inducas se servatorium spondet, 1241.

Cimelia sunt vasa, ornamenta, res que Ecclesia, quarum cura penes archidiaconum erat, 505, 535, 987. Cimelia dicuntur mobile, 987. Cimiliarium locus in quo reconducuntur hujusmodi mobilia pretiosa, 661, 1032.

Cinciana massa, 538.

Cingulum quid sit, 1067, 1068. Cingulum deponere quid sit, *ibid.* Honor cinguli, *ibid.*

Ciridanus, 945, 1204.

Cisternam fodens, cur eam aperire jubeatur, 99. Quid sit praedicatorum aquam de cisterna sua bibere, 73.

Citonatus sic dicitur quem rito ac facile sua enixa est mater, 488. Iude multi citonati dicuntur, *ibid.*

Cives Babylonie et Jerusalem, qui, 925.

Civitas. Quid significant tres civitates refugii a l'quas confugiebant incauti homicidii rei, 32. Civitates munitae quid significant, 48. Civitates munitas cardere quid sit, *ibid.* In civitate sedere quid sit, 76.

Clamor. Peccatum cum clamore, qui differat a peccato cum voce, 89. Cur dicitur Deus descendere, ut sciatur utrum Sodomae clamor sit opere complectus, 860.

Clarissimus titulus nunc passim unicuique oblaus, at non sic olim, 1046.

Classis oppidum, sive novus portus, 906. Classitanum monasterium privilegio donatur, 906 et seqq.

Claudius Abbas monasterii SS. Joannis et Stephani in Classitana civitate, 609, 908, 1194. Gregorio carissimos, 906. Ejus causa cum Ravennatis episcopo, cur Roma, non vero Ravennae examinanda, 809, 810. Ravennati epि-

scopo impense commendatur, 907. Romanum venire jubetur, 892. Ejus luctationes, 1183.

Claudius vir summa dignitatis in Hispaniis, 1026. Ex virtutis fama Gregorio carus, *ibid.*

Claudius pastor quis dicatur, u. Claudius sanatus, 284.

Claves Ecclesiae quibus date, 253.

Clavis S. Petri miraculum, 872. Claves S. Petri, quae de catena ejusdem particulas habebant inclusas, mituit Gregorius Anastasio Antiocheno, 517. Andreas illustri, 519. Joanni excoassali, 520. Columbo episcopo, 639. Childeberto Regi, 796. Leontio excoassali, 924. Secundino servo Dei, 972. Theocista patricia, 872. Theodoro medico, 874. Recharedo, 1031. Haran clavum virtus ad negros sanandos commandauit, 517, 520. Haec claves collo suspensae presidii et custodie causa portabantur, *ibid.*; 1185, et passim.

Clastra dominica, quae, 537.

Clavum in mari amittere quid significet, 90. Clavi dalmaticarum et tunica rum quid sint, 1012.

Clementina patricia ob castitatem Gregorio carissima, 1051. Hanc Gregorius consulatur, 498. Et ad offensas nobiliter remittendas bortatur, 1051. Clementina manuscia seditionem in Paulum Neptunum episcopum conmoverant, 625. Ammadam presbyteram a Surrentinis episcopum electum apud se retineat Clementina, 1052, 1053.

Clerici dicuntur Ecclesie milites, 580, 646, 886, 980. Clerici olim nulli ordinabantur, nisi alicui titulo addicti, 501. Non ex aliena, sed ex propria Ecclesia, nisi forte dignus nullus reperiatur, ordinabantur, 588, 589, 604.

Publicis administrationibus implicatus ab ordinibus arctet Mauritius, 675. Hanc legem probavit Gregorius, *ibid.* A clericatu prohibebantur advocati, milites, officiales, histriones, et publicis ratione obnoxii, *ibid.* Quae ad monasterium invitabat delicta, a clericatu arcebant, 675. *Vide Ordines.* — Inter clericos qui prius servi Ecclesiae fuerant et ingenuos, quaeam distinctio, 558. Inter unius Ecclesiae clericos ordo et gradus non aliunde sumendus, quam ex ordinationis die, 565, 566. Clericis vetitam versuras facere metatione praelati, et episcopo clericos alienus adoptare, 566. Roma sacrum ordinem adeptus ex ea Ecclesia non habet egrediendi licentiam, 763. Praxis bujus origo incerta, *ibid.* Acolythus ordinat Gregorius, quem ob necessitatem ad Episcopum remittit, 894. Ita Clerici olim sue Ecclesiae addicti, ut nisi missione ab episcopo proprio obtenta, in Episcopos alterius Ecclesiae eligi non possent, 741. Quae fuerit state Gregorii praxis de propriis cuiusque Ecclesiae clericis, 807. Ecclesiae unius clericis, in alia irradiari quando permitti, 799. Clerici qui Roma sine benedictione discederant, poenitentia digni, 816. Acolythus Romanus Ecclesiae fugitivis comprehendendus, ac Romanam communionem privatus mittendus, 899. Clerici suum Ecclesiam deserentes, etiam alterius causarum cause, coercendi, 980, 981. — Clericis conductores esse alienarum possessionum olim vetitum, 606. Comitis tamen justas ob causas videtur quandoque suis dispensatum, 606.

1043, 1043. Clericorum quals debat esse vita, 685. Clerico qui nescit legere, episcopi lingua sit illi codex, 858. Monachus in clericorum allegendus, si litteras sit assecutus, secus vix ostiarii ministerium possit implere, 857. Clericum litteras nescientem Episcopo Ephesino commendat Gregorius, 858. Clericus laxans coronam ex eo munatur, 1293. — Clericis penitentiae vel morum conversionis gratia licet ad monasteria confugere, 530. Clerici ad monachismum conversi ad Ecclesiam propriam redire, nisi episcopo suo votante, prohibentur, 530, 531. Ecclesiasticus ordo vite monachice, et Ecclesiasticis utilitatibus regula monachalis moeim conveniunt, 691, 727. Cur monasteriorum clericorum non praeficiendi, 727. Mediolani clericorum mensa erat communis, 720. — Clericorum bona per economos administranda, 640. In quatuor partes dividenda, 691, 737. *Vide* Ecclesiae bona. Clericis Ecclesiae fideliter reserventibus stipendia debentur, 828, 1151. Clerico agrotanti consueta non negentur stipendia, 575, 574. Clerici captivi proprie Ecclesiae sumpnus redimendi, 654, 696. Clerico ab schismate reverso stipendia assigantur, 823. De quibus bonis clericorum testari possint, 791. — Clerici extra sacros ordines uxores ducere possunt, 1131. Clericis sacris mulierum contubernia interdicta, 289, 1010, 1011. Quasiad tamen mulieres secum retinere possunt, 548, 976, 977, 1040. Clericis sacris uxores relinquere olim praecipit, 588, 545, 546. Hac disciplina in Italia, si turpis abesset suspicio, olim non vibegat, *ibid.*, 977. Quae fuerit Ecclesiae Gallicanae de clericorum celibatis saeculo sexto disciplina, 546. — Clericorum et episcopi mutua officia, 1263. Disciplina clericis ab episcopo tenenda, 704, 707, 1151. Clericorum correctio ad episcopum pertinet, 688. Clericorum Laudensium correctionem metropolitano episcopo committit Gregorius, 700, 701. Clerici contumaces suspendendi, 667. Idem coercendi, 980, 981. Clerici ad laicorum patrocinia non configunt, 707. Clericorum cause ad Episcopum pertinent, 667, 1071, 1120 *et seqq.*, 1178. Presbyterorum causa subdiacono defensori examinanda committitur, 1041. In causa clericorum cujusdam, cum illius Episcopo judex sit subdiaconus rector patrimonii, 1072. Presbyterorum causas diffringentes ad se evocabat Gregorius, 667. Presbyterorum causa ad canonum normam definenda, 713. Mulieres testes producuntur adversus clericos, 650, 651. — Clerici ob maleficium in carcere conjicendi, et gravibus poenis afficiendi, 707, 759. Clerici qui pro deserenda accusatione episcopi ab eodem fuerant ordinati, irrevocabiliter deponuntur, 780. Clericos sacros carne lapsos irrevocabiliter deponunt antiqui canones, 704. Idem statuit S. Gregorius, 503, 704, 729 *et seqq.* 730, 890, 914. Inter laicos communionem accipere debebant, 72. Non solum propter crimina publica, sed et propter occulta irrevocabiliter deponebantur Clerici, 969. Presbyter qui post depositionem ad monasterium accedere ausus est, communione usque ad mortem privatur, 733. Clerici stupratores deponuntur, et in monasterio penitentiam acturi includuntur, 654, 688. Cur libellatici, heretici et schismatici Clerici non deponebantur irrevocabiliter, 503. Presbyter in idolatriam et Sodomiam lapsus in carcerem retrudendus, 1044. Clerici

lapsi ante Bonifacium VIII non macerabantur in ergastulis, sed in decanis detinebantur, 527. Quandoque monasteriorum carceris loco eis assignatum fuit, *ibid.*, 979, 980. In monasteriis pauperimis, sed regularibus includebantur, 537, 538. Inde tamen monasteria non gravanda, 538. Quae de clericis lapsi ordinis suo post satisfactionem restituendis continet epistola quinquagesima secunda libri noni, non sunt S. Gregorii, 967, 968. Et contra synodos et Patres pugnant, 968, 969. Presbyterorum tamen post peractam penitentiam, de monasterio coram gerere posse definitiv Gregorius, 729. Is poemam canoniam sustinere non debet, contra quem canonica non est prolatam sententia, 632. — Clericorum immunitatibus causam dedit iuge servitum, 829. Clericorum immunitates per incarcerationem violatae, 551. Pro Clericorum immunitate legum imperialium collectio, 1252 *et seqq.* Clerici coram laicis in ius non vocandi, 799. Diversa hac in re tum Eccl size, tum Imperii disciplina, 7:9. Ultim ab omni tributo immunes erant clericorum possessiones, 1017. Clerici aliquando a vigilis et excubis non erant immunes, 903, 910, 998.

Clematius lector, 780.

Clementius episcopus et primas Bizenatus, 693.

Clementelæ quid significet, 1039.

Clotharius Francorum rex, 1147. Quia sit, *ibid.* Ad eum scribit S. Gregorius de cogenda synodo, eique monachos in Angliam euntes commendat, *ibid.* *et seqq.*

Clusum urbs episcopalis in Etruria, 1064. Clusinus episcopus, Ecclesius, 1063.

Coccus bis tintos in sacerdotis habitu quid significat, 16, 509, 510.

Cochlearies et circulos sibi oblatus suscipit Gregorius, 833.

Cucus. Princeps cocorum quid significet, 61.

Codex. Codices veteres Ephesinae synodi requirit Gregorius non credens uovis, 803. Romani codices cur multo superiores sint Graeci, *ibid.*

Colom. In celo boni bonus agnoscunt, et haec notitia eis est ad latitudinem, 421. Cognoscunt etiam bonos quos nunquam viderunt, 425. In celo una est beatitudo, sed dispar retributio, 429.

Cogitationes terrenæ quibus animantibus similes, 30. Cogitata afflictio mentem tertit, quam cogitata tantum iniquitas inquinavit, 86. Qui per cogitationis motum ultimum extra se ducitur, non est secum, 217. Cogitationes nostras in hoc saeculo vicissim minime videmus, secus in futuro, 445.

Cognata apud Gregorium pro fratribus uxore usurpat, 1154. Cognatus apud Graecos consanguineum significat, 1155.

Cognitum quid sit, 889, 890.

Cointiti sententia de inscriptione cujusdam Epistolæ Gregorianæ expeditur, 1143.

Colatum quid sit, 889, 890, 891.

Colloquium. Saep animus renovari per compunctionem desiderat, sed per prava colloquia iterum veterascit, 909.

Collyrio oculos inungere quid sit, 12.

Coloni alii originarii, alii ascripti, 700. Jus coloarium quid sit, *ibid.* Coloni agrorum Ecclesie certum modiorum frumenti numerum annuatim reddere tenebantur, 533. Korum quoque erat hujus frumentariae pensionis transvectio Romanum impensis et periculis facienda, *ibid.* Secus si culpa aut negligencia defensoris peribat frumentum, *ibid.* Nummos pro frumento nondumquabat, 533. Injustis exactionibus Ecclesie colonus vexari detestatur S. Gregorius, 533 *et seqq.*, 534. Quar in usum rectoris veniebant, ex summa pensionis ad colonorum lamen accipienda, 534. Pondera injusta pensione exigendorum frangenda, *ibid.* A colonis supra justa pondera nihil exigendum præter vilia quedam cibaria, *ibid.* *et seqq.* Quae a colonis patrimonii ecclesiastici pro burdationis tributo solvabantur, ex ipso patrimonio ministranda, 533. Colonis, a quibus burdationis tributum bis fuerat exactum, quingeni septem solidi restituendi, 536. Colonii dominis suis ut licet nobis munus offerebant, quod unius solidi summam noluit excedere Gregorius, 533. Ecclesie coloni humarer a Prepositis tractandi, 639. Colonio cuiusdam Ecclesiae Romane merces juxta laboris modum solvenda, 930.

Color optimus quid significet, 25. Qui mutetur color optimus, *ibid.*

Columbae simplicitas serpentis astuta acuenda, 47. Pennæ columbae degentata quid significent, 896. Columbas vendere est de Spiritu sancto commodum temporale percipere, 782, 788, 790, 797, 1007, 1134. Qui in templo Dei columbas vendere præsumperunt, eorum, Deo judice, cathedrae cedderunt, 782, 788, 790.

Columbanus mortuatur Gregorius ad bona opera, 1183.

S. Columbanus. Columbanus secundum nomen quid significet, 1036. Columbanus Barjonæ nomen assumt, 1036. Modo columbam, modo palumbum, et micrologum se vocat, *ibid.* An ad S. Columbanum scripsit Gregorius, 1035, 1036. Columbanus Scotorum morem in Paschatis celebrationis sequendum esse contendit, 1036, 1057, 1038. Circa nonnulla Gregorium consulit, 1038, 1039. Quem videre summopere desiderat, 1039. Pastorem Gregorii laudat Columbanus, 1040. Ejus in Ezechielum et Cantica expositionis postulat, *ibid.* Eum, ut Zacharias prophetiam exponat, obsecrat, *ibid.*

Columbus Numinis episcopus, mortuus vite conspicuus, 658, 660. Apostolicæ sedi devotus, 658. Laudatur, 821, 904. Synodo a se collecta præsent, 639. Ejus adversus Donatistas zelus excitatur, 716. AJ pastoreum vigiliam incitatur, 846. Quod frequenter Gregorii epistolæ accepere, multorum inimicitias patitur, 846. Maximianum Pudentianum episcopum deponat, 611, 612. Columbo privata negotia privatim delinienda committuntur, 612. Vigilet ne pueri ad sacros ordines admittantur, neve favore humano, aut potentia vel supplicatione quisquam ordinetur, 639. In canonum transgressores inquirat, 686. Catholicorum filios, aut principia a Donatistis baptizari non permittat, 822. Huic Petri episcopi causa judicanda committitur, 821, 822. Et Donateli diaconi, 1186. Paulus episcopus ei commendatur, 904. Columbo claves B. Petri cum catenarum particulis mittit Gregorius, 639. Valentionem ad reddendas quas abstulit ecclesiastis compellat, 915. *Vide* Indicem alphabeticum Epistolarum.

Columbus Lanensis presbyter, 1099. Huic Regulus pastoralis codicem mitit Gregorius, 729.

Columna fulgida supra Gregorium latitatem apparuit, 805.

Comam cur sacerdotes nutrire prohibentur, 27, 514.

Comes dicitur qui e comitatu suo Aula ad praeceptas urbes gubernandas mittebatur, 813. **Variae** erant comitatum species, 499. Comitus origo ad Hadrianum imperatorem referunt, *ibid.* et 500. Qui senatores fuerint facti comites, 499. Unde tantus comitum numerus, 500. Gregorii Magni actio comites singularium civitatum erant perfecti, 847.

Comitatus Caesaris dicebatur sensus imperatoris domesticus, 500, 975, 976.

Comitatus de Romana Ecclesia bene meritos Mauretio militum magistro commendatur, 909.

Comitatus executior, 1044.

Comitatus gloriatus, 1251, 1252.

Comitatus velgo comitis dignitas, 499. Est etiam comitata administratio quaedam questio, quae atque a palatio poterat committi, *ibid.* Comitatum varia erant species, *ibid.*

Comitatem spiritalem ducent excommunicatur, 1205.

Comitatus schismatis, 936.

Commodum pro stipendiis, metrode, seu letioris premio usurpatum, 173. **Commodum nuptiarum**, est munus quod coloni dominis solvebant ut licet subire, 533. Hoc non in utilitatem Ecclesie, sed conductorum debet cedere, *ibid.* **Commodalia** dispendia, quid sint, 551.

Communicatoris littera ab episcopis recens ordinatis ad coepiscopos mittebatur, 541, 542. Hic consuetudo ab episcopis Romanis praesulibus non pretermittebatur, *ibid.* Hujus mortis initia et antiquitas, 490. Etiam regibus sue fidei indices epistolae mittebant Romani pontifices, *ibid.*

Communio membrorum unius corporis, imago societatis fidelium, 46. Rona que facere non possumus, amando nostra factum, *ibid.* Communio olim celebatur absolutio, pax, reconciliatio penitentibus concessa, 73. Nunc communio pro sola fere Eucharistia sumitur, *ibid.* Jus communiois quomodo olim comparatum, 254. Jus communiois a quo vivus quis excederet, qui post mortem recuperaretur, *ibid.* Ob simoniae crimen iure communiois privatar episcopis, 612. Et qui sacrificio non obedit canonicus, 651. **Communio pro Eucharistia** sumpta, *Vide Eucharistia.*

Communio laica quid sit, 751. Secundum Gregorium communio laica, est ipsa Eucharistia, quam inter laicos clericis a ministeris depositi percipere poterant, 729, 750, 755, 756. Ad latram communioem clericis sacri lapsi, et ab officio depositi reducebantur, 729, 750.

Compunctione rector debet esse singularis proximus, 18. Comparsio Deum nobis clementem reddit, 534. Neque pii homines in terra, neque sancti in celo compatiuntur reprobis in inferno patientibus, 482.

Compromissum quid sit, 960.

Compunctionis duo sunt primaria genera: unum quod eternas penas metuit; aliud quod de colestibus praemis suspit, 353, 870, 871. Perfecta compunctionis formidans mentem trahit ad compunctionem dilectionis, 353, 871. Quibus utraque compunctione in Scriptura scorsa adumbretur, 533, 871. Laetiarum gratia quo studio petenda, 353. Post compunctionem oratione quanto studio mens custodienda, 472. In Dei praesencia nullus locus compunctione anima non est secretus, 870. Fontem sapientie habent, qui compunctionis gratia sufficiuntur, 871.

Compurgatores quinam olim dio-

reant, 884.

Concum urba antiqua Iasabrie, zona duces Mediolanensis, 971.

Conciliorum necessitas et utilitas, 486, 487, 1010. Concilis Spiritus sanctus audeo, 1010. Conciliorum robur et auctoritas a sanctorum communione et catholico consensu fuit, 518, 516. Quae via in conciliis vitanda, 486. Oppressorum ac pauperum negotio in conciliis terminanda, *ibid.* In conciliis sedebant episcopi et presbyteri, non vero diaconi, nec clerici, 1288. Concilia in Sardinia bis in anno cogi habuit Gregorius, 688. Concilia quae bis in anno cogi debebant, semel cogenda delimit, 1010. Concilia provincialia bis in anno olim cogi solita, quilibet triennio settimana cogenda esse statuit concilium Tridentinum, 688. Concilia quoties necessare putabat Virgilius Arciensis in Gallis cogere poterat, 781. Cui concilio Galliarum episcopi per se, vel per presbyterorum aut diaconorum adesse debent, *ibid.* Episcopale concilium quadam dicatur, 487. Justiciaria imperator edicto cavit ut quatuor conciliorum fidem ab universis episcopis subscriberetur, 515. Quatuor concilia generalia tanquam quatuor. Evangelia Gregorius veneratur, *ibid.*, 633, 718. Quos haec Concilia damnabant, et ipse damnat; quos vero absolverunt, et ipse at solvit, 513, 718, 779. Sanctorum quatuor synodorum integritas servanda, 784.

Concilium generale v ad tria capitula demandanda coactum, 613. In hoc concilio nihil de fide oavulum aut immunitum, nihil contra quatuor synodos constitutum, sed de personis quibusdam actitatum, *ibid.*, 632, 633, 694, 720. De his personis in Chalcedonensi concilio alii continuerunt, sed post conditos canones, de his actio ventilata, 720. In v synodo de personis nihil aliud actuum, quam quod in synodo Chalcedonensi, 633. Concilium in Chalcedonensis synodi in omnibus sequax, 967. Cur occasione concilli v multi maxime in Africa et Istria ab Ecclesiis communione secesserint, 691. Concilium v veneratur Gregorius, 515.

Concordia. Qui linguam non refrenat, concordiam dissipat, 55. Ad unam vocacionem spem non pertingiter, si ad eam unita cum proximis mente non curratur, 68. Concordia donum maius, quo dona cetera utilia fiunt, *ibid.* Concordando sibi irrationalis natura, indicat quantum malum per discordiam rationalis natura committat, 69. Cum pravis hominibus concordia non tenenda, *ibid.* Inter malos concordia quam noxia, 71. Qui iniquos pace sociali, iniquitatis vires administrat, *ibid.* Concordia qua ratione servanda, 1259. Concordia inter episcopos necessaria, *Vide Episcopi.*

Concordius Crescens episcopus, 1264.

Concupiscentia cum uxore ante infantis ablacionem prohibitus, 1138. Et cum menstruata non intret statim, nec prius quam sit lotus aqua, 1159, 1160. Concupiscentia vix sine culpa, 1100, 1161. Concupiscentia si solummodo huiusmodi creandorum gratia fiat, tunc conjuges de Ecclesiis ingressu et de Eucharistia participatione suo relinquantur iudicio, 1161.

Concupiscentia. Quando vivimus concupiscentias incendium metaendum, 588. Quid illis qui concupiscentia repentina peccant, faciendum, 89, 90. Suplicium concupiscentia preparatum per factorem et nebulae designationem, 452, 453, 456, 457. Mulleri vir-

maester, quando illis istis concupiscentias zenus in cogitatione per delectationem conjungitur, 1160.

Coudelementi nulla debet sine iudicio, 1078.

Couditio quid significet, 736, 737. Couabit conditioni obnoxios ab ordinatione sacra repellendus, 600.

Couductores. Conductorum morientem successorem in usum Ecclesie cedere soluit Gregorius, 535. Conductoris licetie massae per communum locum prohibitum, 536. Massa. Conductore possessio clericis veatum, 606.

Conduma quid sit, 1103, 1107, 1229. Confessio vicaria quae, 830. De se confessi, super aliorum conscientias interrogari nos debent, 851. An confessio pro venialibus calpis a monachis olim frequentata, 997.

Confirmatio consignatiois vocabulo designatur, 1075. Baptizatis infantibus consignare debet episcopus, 689, 705, 1075. Cur episcopi infantes bis in frontibus signare prohibeantur, 649. Presbyteri Sardi in fronte christiane prohibeantur, 669. Id eis postea, absente episcopo, permittitur, *ibid.*, 703. Quae fuerit olim in Hispania, Gallia, et nunc in Orientalibus Ecclesiis circa confirmationis ministrorum praxis, 706. Confirmandi ii de quorum confirmatione non constat, 1279. Ad consignandas infantes egredientes episcopus, ne subiectos presbyteros ultra modum gravet, 1231.

Confusio utilis proterrvia, 41.

Conjugium. Qui sunt admodum conjugi, 79, 80. Sic quisque placere student conjugi, ut non di-plecat Creatori, 79. Animus conjugum Christianorum et infirmus et fideles, *ibid.* Quid sit uxorem habere, et tanquam non habentem esse, *ibid.* Conjuges curam carnis ex necessitate tolerant, aeternis ex desiderio intendant, *ibid.* Conjuges patientes sint, *ibid.* Conjuges meminerint se scipiendo prolis causa conjunctos, 80. Jura conjugij qui transceduntur, *ibid.* Apostoli indulgentia non tam sania, quam infirmis concessa, *ibid.* Culpa esse inimicuit quod indulgeri perhibetur, *ibid.* Qui conjugio utantur in concupiscentia remedium, veniam digni, *ibid.* Crebris orationibus delectant conjuges, quod in pulchra copula specie admixtis voluptibus fecundat, 80. Ex conjugis terrena sollicitudines prodeunt, 81. Uno corpore conjugum facto, incongruum est partem converti, et partem in saeculo remanere, 827. UXorem a suo coniuge, causa servitutis, abjectam, probata libertate, lice recipere tenetur, 848. In prohibente consanguineorum conjugio diversa saeculorum praxis, 1155, 1156 et seqq. Conjugium an solventum. *Vide Matrimonium.*

Conjuratores quinam olim dicentur, 864.

Cono abbas Lirinensis, 1098, 1099, 1100.

Consanguineorum conjugium. *Vide Conjugium.*

Conscientia. Quem conscientia defudit, inter accusationem liber est: Liber, et sine accusatione non est, quem sola conscientia accusat, 860. Conscientia sola contra calumnias sufficit, 1093, 1126, 1427.

Consecratio ab excommunicatis celebratur, nulla est, 689.

Consentia urba olim Brutiorum in Italia, 961, 962. Consentia episcopus, Palambus, 896, 962.

Consilierius verus quis, 534. Consiliarius mali debet evocari, 763, 764.

Consiliarius principis ad quid teneatur, 752.

Consilium. In perversi cathedra consilio quis sedeat, 91. Consilium vita a fautoribus mortis aliquando queritur, 524. A quibus audiendum salutis consilium, *ibid.* In rebus summis citum non oportet esse consilium, 574.

Consolans. 1252.

Consolatio adversa patientis, 1235. **Consolatio sola mortis exspectatio,** *ibid.*

Congressio quid sit, 37, 97, 288, 392.

Constantia. Cor sapientum sibi constat, secus cor stultorum, 60. Amor pacis lumem et constantiam non inficit, 69.

Constantina Augusta, Tiberii imperatoris filia, 708. Ejus mors, *ibid.* Hanc S. Pauli caput postulantem deterret Gregorius, *ibid et seqq.* De catenis 8. Pauli particulas liru excusas eidem mittit, 711. Quae in gratiam Corsorum ac Siculorum inique vexatorum facere debeat, suggeruntur, 768, 769. **Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.**

Constantina abbatissa monasterii S. Laurentii, 800.

Constantina puella, priusquam nubaret, ab hujus mundi illecebris erupta, 873.

Constantinopolis. Synodi Chalcedonensis et Ephesina, ab Ecclesia constantinopolitanana in aliquo loco falsata, 803. Clerici Romani non ferebant episcopi CP. simbria dilatari, *ibid.* Ex Ecclesia CP. haeretici et haeresiarche prodiere, 873. Quid de synodo CP. prima ab Ecclesia Romana admissum, quid reprobatum, 882, 883. Constantinopolitanana Ecclesia sedi apostolica subjecta, 941. CP. concilium II. **Vide Concilium quintum.** Constantinopolitanos episcopos ab imperatore olim videbatur nominatus, 833. Constantinopolitanii episcopi, Anatolius, 504. Joannes, 489. Vide ejus titulum. Cyriacus, 584. **Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.** An Gregorii tempore aliquis fuerit CP. episcopus nomine Eusebius, 941.

Constantinus Magnus. De ejusdem imperatoris baptismo Roma celebrato historia Gregorii aeo nouum disseminata, 177. Constantini erga episcopos reverentia, 767. Constantinus idōfōrum cultum tollit, 1165.

Constantinus Scodritanus episcopus, 1201.

Constantinus papia cur gradu suo dejectus, et ordinaciones ab ipso factae irrita, 608.

Constantinus primus post B. Bene- dictum Casinensis abbas, 208.

Constantinus Aquensis episcopus, 240. Prophetiae spiritu ditates, 293. Cultus ab Ecclesia, 240, 293.

Constantius Mediolanensis primo diaconus, 365. Omnium votis episcopos eligitur, 644, 645, 646, 681, 1298. Vir irreprehensibilis, 614. Gregorio familiariæ conjunctus, 646, 683. Pallium ei mittitur, 682. Cur ab ejus communiione episcopi i schismatici se segregant, 682, 683. Quid in negotio trium capitulorum jurare debeat, quid non debeat, 719. Hunc monet Gregorius ut Venantium episcopum in cleri sei- emendatione adjuret, 701. Gregorii ad Theodelindam Epistolam cur transmittere noluerit Constantius, 688, 720. Quod nomen Joannis Ravennatis episcopi ad altare nominet, scandalizantur plurimi, 719. Et causa Maximi Satoniani committitur judicande, 983. Constantius mors ac virtutes, 1093. **Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.**

Constantius vel Constantinus Nar- nensis episcopus, 1268, 1291. Et visitatio Ecclesiæ Interamnoe injungitur, 987.

Constantius presbyter, Bonifacii episcoopi Ferentini nepos, 181. Ejus avaritia multata, 189. Pecuniam pro episcopatu adipiscendo parabat, *ibid.*

Constantius Monachus in abbatem electus, car a Gregorio rejectus, 1194.

Constantius Ecclesiæ Pudentianæ diaconus, 611.

Constantius Ecclesiæ S. Stephani juxta Anconam Mansionarius, sanctitate venerabilis, 173. Aquam pro oleo in lampada adhibet, *ibid.* Ejus humilitas, 176 et seqq.

Constantius praefectus, 886.

Constantius tribunus, 592.

Constantius defensor, 951.

Consuetudo quid sit, 383. Quæ ser-vantes consuetudines, quæ abrogandæ, *ibid.* Multa in Ecclesiam inveniuntur, quæ nunc exigi velant justitia, pruden-tia, vel canones, *ibid.* In dubiis veteri adhaerendam consuetudinam, 719. Consuetudinis robur, 822. In una fide nihil olluit sanctæ Ecclesiæ consue-tudo diversa, 532. Consuetudines di-versa Ecclesiarum non reprobandæ, sed que meliores eligenda, 1152.

Consulatum a Justiniano abolitum frustra restituere tentavit Justinus, 489, 620, 1283.

Consulares et Consules siebant ali- quando per codicilos, 489.

Contemplativa vita per Rachelem significata, 491. Et per Mariam, *ibid.* Rector sit contemplatione suspensus, 18, 51.

Contentiones di de terrenis habere indiguum est religiosis, 949. Contentiōibus finis nos imponit, si ea quæ judicata fuerint compleri differantur, 1139. Contentio inter duos abbates de agrorum suis, quomodo fluenda, 887. Controversia de terrenis rebus quomodo finienda, 1210, 1217, 1261. Conteaseratio ejusdem Iudei et com-munionis inter patriarchas olim pro more lovebat, 490.

Contestari quid significet, 1046, 1047.

Contestatio diei libellus fatiosus, 817. Ejusmodi contestatio auctor, nisi veritatem probet, vel cùm con-fiteatur, communione privetur, *ibid.*

Continentia templum adaequabitur ne-cessaria, 193. **Vide Concupitus.** Con-tinentiam professi a seminariorum co-habitatione abstineant, 289. Ad conti-nentiam non cogantur Subdiaconi in Sicilia jam ordinati, sed ordinandi deinceps eam promittant et servent, 538. Vita continentium plenarque ac-tione secularium confunditur, 83.

Continentia. Vocis hujus variae sunt sigificationes: similiter enim pro conte-nimento seu conditione alliciunt, 490, 491. Pro amore, benevolentia, et favore, 490, 749, 763. Pro subsi-dio, 502, 539, 644, 765, 1242. Pro sti-pende clericali et sportali, 780, 781. Annuas continentia, id est annuapensio in vita subsidium, 538.

Continere idem est ac sovere, ju- vare, sustentare; contineri, idem ac subsidio soveri, 540, 640, 757, 1231, 1232. Continere aliquem, id est con-tinentia facere, 396.

Controversia. *Vide Contentio, Lites.*

Contumacia secundum canones suf-ficit ut quis communione privetur, 811, 812.

Contumelia. Hostis callidus bellum movei in fereunt et patientem con-tumelias, 45. Qualis quisque apud se lateat, contumelia illata probat, 176.

Contumeliosus episcopus, 501.

Conventions. In conventionibus sacerdotum Gregorii assensus requirebatur, 974.

Conventus inter et cōventicula quid distet, 377. Quis sit ordinarius legitimusque conventus, *ibid.* Publicus omnium fidelium conventus ad celebrandas cum suo episcopo in Ecclesia matrice præcipuas festivitates, 579.

Conversatio idem est ac conversio, 209.

Conversio. Ad veram conversionem quid requiratur, 95. Qui converti desiderat, is manu correctionis evertendus, ut ad statum recte operationis postea erigatur, 94. Converti idem signat ac conversionis habitu indui, 653, 677, 678. Conversio peccatoris maius est miraculum, quam resurrectio mortuorum, 521.

Conviva quæ laudanda, 617. Ire ad domum lucras, quam ad domum convivit melius, 377.

Copiosus medicus frater Justi mo-nachus, 463. Qui fratrem suum a proprietatis vitio in extremis vite curaverit emendandum, *ibid.* Copioso ap-pareat frater defunctus, 468.

Copula solum suscipienda pro his gratia concessa, 80. Post copulam etiam licitam olim nelas adire Ecclesiæ, 193. Et Eucharistiam sumere in-terdictum, 194. **Vide Concupitus.**

Cor inter humana verba defluit, 33. Nihil in nobis corde fugacius, 53. Cor sapientum sibi constat, secus cor stultorum, 60. Cor non solum conterendum, sed etiam humiliandum, 88. Mundi corde a Deo facile exaudiuntur, 312. Ad cor redire quid impedit, 491. Qui negat diabolum in cor hominius ingredi, Pelagianus est, 884. Corda carnalia per mundum designantur, 1093.

Corypha insula provincie Nicopoli-anæ, Epiro adjacens, 1264, 1268. Ecclesia Coryphiana, 1266. Coryphitanus episcopus, Alcyon, 1264, 1266, 1271.

Corinthus urbs sita in Isthmo, 517. Bimatis dicitur et Bithalassus, *ibid.* Corinthi Episcopi. Anastasius, 517. Johannes, 779. **Vide Indicem alpha-beticum Epistolarum.**

Cornelium seu forum Cornelii urbs Italæ, juris summi pontificis, 872.

Cornu. Quid sit delinqentes exalte-tare cornu, 88.

Corona est candelabrum in coro-modum, 535. Corona titulus honoris quo olim compellabantur summi po-tifices et episcopi, 622.

Corpus ab anima motum accipit, 381. Corporis resurrectionis minus miraculum quam mentis, 521. Corpore obnoxius, sive homo de corpore quis sit, 756, 737. Corporis munditia diligenter custodienda, 1030.

Correctio fraternalis. Hujus utilitas duplex, 54. Qui proximum sicut se diligunt, unde eum juste reprehenderit, non tacet, *ibid.* Correctionem proximi qui negligit, ipsius mortis auctor est, *ibid.* Videndum ne humanæ pacis amor ab auctoris nostri pace nos disjungat, 69. Quanta culpa cum possimis per tenetur, 70. Qui ad correctionis verba proposit, pacem intrinsecus teneat, *ibid.* Asperum poculum liberenter accipiatur, quod intentione salutis offertur, 1022. Sapientis viri est, et breviter auditu latius pensare, et quæ Deo displicant in celeritate corriger, 1081. Corrigi nolle quam grave sit, 1236, 1237.

Correctio et correpctio. Clavis ap-

tionis est sermo correptionis, 17, 510. Qua mente correpio facienda, 22. Correpio vehemens sit circumspecta, 32. Pastor in corripiendo Samaritanum imitetur, 514. Ita insequatur culpam corripiendo, ut personam diligat, 524. In his quae foris corrigenda sunt, prius charitas interna servetur, 732. Rese- canda vulnera prius leui manu pal- panta sunt, 742. Corrigenda quedam sunt mansuetae, quaedam patienter tol- leranda, 1135, in corrigendis malis disretio servanda, 1177. Gaudensum de correctione facinoris, dolendum vero de case fratri, 789. Plerumque plus virium habet discreta in corre- ptione remissio, quam in exsequenda ultione districtio, 1051. Si severitatem excessus qualitas exigat, culpam ul- tio corrigat, et correctis gratia non negetur, *ibid.* Quando et unde ad correctionem teneamus, 617, 618. Erranti consentire videtur, qui corri- genda non corrigit, 1020. In culpam correctione ira non debet menti praesire, sed post rationis tergum fa- mulari, 1030, 1080. Qui resecanda non corrigit, peccat, 1074, 1203. Su- perior inferiori debet correptionem non solum charitatis, sed etiam justi- tiae debito, 618. Contra culpas discreta indiguo quo fuerit tarda, eo am- plius timenda, 681. Quem divina dis- ciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum, 597. Quomodo per correptionem ex minimis vitiis cognoscantur majora, 29. Qui aut ignoran- tia vel infirmitate delinquunt, leniter corripiendi, 50. Quinam sint vehe- menter increpandi, 31. Qui prava stu- det agere, et ad hanc vult ceteros ta- cere, plus veritate se appetit diligi, 28. Correctio etiam iusta patienti- sime toleranda, 683. *Vide Castigare, Incipatio.*

Corrus dicitur fidejussor, 1108.

Corsica insula maris Tyrrheni, 561, 562. Corsica Sardiniae conjuncta Praefecto Africæ parebat, 848. Sacerdotes Corsicani cum mulieribus conversari prohibentur, 546. Monasterium in Corsica construendum, *ibid.* Corsicani exactiōnibus oppressi, filios suos ven- dere cogebantur, 768, 769. Corsicanus Episcopus, Leo, 562.

*Corvus de manu S Benedicti anno- nam quotidianam accipiebat, 228. Pa- nem veneno infectum foras projicere jubetur, *ibid.**

Cosmas ex Monacho Subdiaconus, deinde Presbyter, 1237.

Cosmas Diaconus Thebanus ob frau- des de rebus Ecclesiasticis factas de- positus, 629.

Cosmas are alieno oppressus, pro quo ex Ecclesia patrimonio solvi ju- bet Gregorius, 670. Solidos sexaginta pro eo persolvendos mittit Gregorius, 724.

Creatura omnis angusta est videnti Creatorem, 273.

Credi non potest quod videri pos- test, 381.

Creditor. A creditoribus res alienæ injuste non defraudentur, 537. Creditoris jus in debitorem vaie a legibus variis statutum, 670, 724. Filium de- bitoris a creditoribus teneri vetant leges, 724. Creditores non urgeant filios debitoris, cuius hereditatem te- duerunt adire, 821. Quibus penitus plectantur creditores qui personam liberam pro debito retinuerint, 724.

Clementius primus Bizacenus arcu- satus, a consilio Bizaceno judicandus, 1203.

Crescens diaconus Panormitanus, 1228.

Crescentius clericus ob Ecclesie sa- cram supellectilem Judæo venditam penitentiam addicetus, 551, 553.

Crescentius vicarius praefecti Urbis, 1075, 1077.

Crescere nemo compellitur invitus, 504.

Cretensis episcopus, Joannes, 898. Vide ejus titulum.

*Criuen. Criminum socii testificari non possunt, 631. Crimina ulciuntur, sub salutis propriæ periculo, ad quos pertinet, 668. Criminis ex- ploratio per poenas. *Vide Tortura.**

Criminatores justi distinctionem ju- ris exhorrant, 631.

Criminos aliquando passive apud autores sumuntur, 631, 632.

Crisconius Afer episcopus de ablatis ex sua parochia Ecclesie et bonis que- ritur, 916.

Crispus Phocæ gener, 663.

Crotone seu Crotone urbs alias Bru- torum in magna Græcia, 601, 602. Duplex est hujus nominis urbs, 538. Crotoniensis Ecclesie visitatio Joanni Squillacino episcopo committitur, 600, 602. Crotone super mare Adriaticum, a Langobardis capta, 872.

Cruidelis cur dicatur angelus apo- stata, 49. Annos suos crudeli tradere quis dicatur, 49.

*Crux. Crucis signum a veteribus Christianis frequentissime usurpatum, 196. Crucis signo lumen circa restitu- tum, *ibid.* Vas vitreum confactrum, 216. Venenum haustum non nocet, 288. Serpentes necati, 558. Crucis si- gnatum pani divinitus impressum, 204. Crucis signi efficacia, 197, 292. Crux parvula cum particulis catenaria S. Petri mittitur, 648. Crucis Dominicas lignum Recharedo mittitur, 1031. Ex Dominicas crucis ligio oleum olim manabat, quod per modum reliquia- rum mittebatur, 934.*

*Cubicularius dicitur qui assidet cu- biculo, vel ad limina, 898. Aliquando dicitur Secretarius sacretorum, *ibid.**

Cuculla dicitur melotes et cappa, 225. Cuculla quid sit, 1093.

Culicula unde sic dicta, 1092.

Culicem liquare quid sit, 92.

Culminis potestas est tempestas mentis, 10.

Culpa. Tres culparum modi, sug- gestione, delectatione, et consensu, 85. Culpm flere quid sit, 87. Culpa solubiles vel insolubiles quæ dicantur, 472. Minores culpe quæ negantur, non ulciscendæ, 667. Filium patria culpa non ingravet, 717. Culpe non in substantia, sed in personis, absque commodi spe vindicande, 535. Culpa per sanguinem significatur, 1027. Cul- pas quasdam non punire culpa est, 1263. Omnes homines natura geniti aequales, sed alios alii culpa postpo- nit, 20.

Cumæ, urbs olim Campaniae, 587, 588. Cumana Ecclesie visitatio Benenato Episcopo Misena committi- tur, 587, 588. Cumana et Misena Ecclesie uniuersit, 606. Cumanus episcopus. Liberius, 587.

Cumquodeus abbas in Africa, 884.

Cupiditas omnium malorum radix, 1007.

*Cura. Mens curis exterioribus occu- pata in itinere obliviscitur quo ten- debat, 5. Mens multa cogitare scit se nesciens, *ibid.* Animi secularibus ne- gotiis occupati angor et sollicitudo, 152. Quanto quis proficerit in curis rerum secularium, tanto amplius in amore Dei decrescit, 510. Ilos flu- mina operiunt, quos actiones hujus seculi mentis perturbatione confun-*

dunt, 849, 875. Cura rerum secu- riū pastori quam noxia, 24. Qua cau- tione temporalibus Pastor vacare de- beat, 514.

Curator civitatis quid sit, 1001, 1237.

Cures, urbs primaria Sabinioram, 658.

Curalis cuiusdam impudici posse, 421. Curiales qui sint, 421, 675. Cu- riales dicuntur minor senatus, 421. Curiae obnoxii non sunt ordinandi, 704.

Cynimum. Car Pharisæis exprobra- verit Christus quod Cynimum decima- rent, 92.

*Cypriana vel Cyprianica dicitur S. Cypriani festum, 594. Cypriana vel tempestatem horridam, vel hyemem significabat, *ibid.**

*Cyprianus diaconus Siciliae rector, 670. Ecclesie vasa per Siciliam dis- persa colligere ac servare jubet, 693, 696. Res Ecclesie Lilybetane ipsi examinande commituntur, 735. Variis quo ei per Gregorium negotia commissari sunt. *Vide Indicem alpha- beticum Epistolarum.**

Cyriacus abbas, 923, 928. In Sardi- niam pro Barbaricinis convertenda missus, 703, 705. In monasterium a Theodosio exterritum monachos introducere jubetur, 727, 728. Ad Syagrium mittitur Cyriacus, et Sereno Massi- liensi episcopo commendatur, 1006.

*Cyriacus Constantinopolitanus Epis- copus ad regimen veat, propensor ad conteropitonia quietam, 848. Epis- copus factus Synodicum ex more S. Gregorio uituit, 830. Diu post mortem Joannis eligitur, 853. De ejus electione letatatur Gregorius, 847, 851, 853. In administrandis ecclesiasticis rebus pluri- um sollicitus Cyriacus, 853. Lan- datur, 854, 876. Universalis episopii titulum retinet invito Gregorio, et communione servata, 884, 1246. Eum ab hoc titulo dehortatur Gregorius, 850, 878, 879, 1246. Cyriaci responsa- les ad communionem admittit Grego- rius, et suum diaconum Cyriaco com- municare non vult, 881, 882. Cyriacus per profanum universalis episcopi ro- cabulum culpm superbius aut commis- tit aut sequitur, *ibid.**

Cyriacus post obsequium Petro sub- diacono fidelier exhibita, defensor constituitur, 593.

Cyrillus Alexandrinus episcopus in synodo Chalcedonensi catholicus re- putatur, 968.

D

*Dalmatia olim Illyrici proprie dicti pars, 528. Post primum bellum Dal- maticum in provinciam redacta est, *ibid.* Dalmatia episcopi redarguntur, 689, 690. II episcopum Salona ordi- nare abeque Gregorii conseco probi- tor, 690.*

Dalmaticarum formæ, 1012. Dalmat- icarum usus diaconi a quo concessus, 1011. Episcopo Vapinc-ni et ejus archidiacoно permittit, 1012.

*Damasus papa. Falsa est quæ sub- ejus nomine circumfertur epistola quarta ad Stephanum et episcopos Africæ, 481. Hinc falsum est a Da- maso titulum hunc servus servorum Dei, fuisse usurpatum, *ibid.**

Damnati quomodo semper viventes, tamen sine fine moriantur, 376. A die exitus sui igne cruciantur, 416.

Daniel in lacu leonum prandio refi- citur, 252. Terribilem videt visionem ex qua per dies multis ægrat, 333.

Daratilii, populi sunt regiois Dara, 560.

Dare pro dominum transferre usurpatur, 857.

Dariua Gothorum dux, 137.

Datio. Per dationem acquiritor proprietas, per traditionem sola possesso, 637.

Datiui quinam sint, 560.

Dauianus, *Vide* Domitianus.

Datus Mediolanensis episcopus demones ab domo fugat, 285.

David in persecutione Deo placuit, in pacis otio peccavit, 5. Deo amabilior fuit in servitio, quam cum ad regnum pervenit, 78. Ad veniam flagellis revocatur, 3. David a Nathan arguitur, 37. Subdit corripitionem humiliiter audit, 28. Per Davidem signatur humilis vita sanctorum, 36. Saulis vesaniam David rithara pulsat, *ibid.* Cur Sauli David in spelunca pepererit, 59. Eju-dem quod oram chlamydis Saulis praeviderit, penitentia quid significet, *ibid.* David bonos subditos representat, *ibid.* David licet propheta, Jonathas filium innocentem deceptus condemnat, 172. Cur Davidis peccatum superbie populi strage fuerit vindictum, 885. Cum malis concordiam non tenuit, 69. Quomodo David se Dei iudicia nosse asseruerit, 241, 244. Sibi per penitentiam remissa peccata agnoscit, 969. Aquam sibi alitam cur bibere nolens, eam Domino libaverit, 1029, 1151.

Debere, quid apud Gregorium significet, 215, 359.

Debitoribus variae ab legibus et Imperatoribus poena inflicte, 670. Eos nimis habendos esse docent SS. Pares, *ibid.* Debitoribus olim clericatus et honor quis interdictus, 676. Hos posse fieri monachos voluit Gregorius, 675. At suam postea mutavit sententiam, 676. Debtores fisci, *Vide* discus.

Decanica dicuntur appendices temporali, in quibus clerci quandoque detinebantur, 527, 739. Decanica cum leptis ecclesiasticis non sunt confundenda, 527.

Decima Ecclesiae ad firmam non ollis clericis danda, 606.

Decimata est dolium seu mensura, 541.

Decius Forensis presbyter, episcopus Lilybetaeus, 1059, 1089. Ecclesiam suam reformatre initit, 801. Eius causa Joanni Syracusano episcopo et Leontio excousuli commititur, 577.

Decreta majorum servanda, 618, 149, 637. Decretu S. Gregorii, 1288.

Dedicatio. Ecclesiae cum martyrum reliquis dedicari solita, 541, 571, 58, 808, 826, 828, 897, 947. Eleemosynae in Ecclesiae dedicatione pauperibus facit, 548. Epula in dedicatione lim fieri solite, 549. Basilica non dedicanda, nisi constituta prius legitima et secura ejus dote, 571, 577, 897, 95. Basilicas ab hereticis occupatae, et Catholica tradita denuo consecranda, 637, 638. Ecclesia, si de ejus dedicatione legitime dubitetur, consecranda, 1279.

Defendere. Nihil ad defendendum uritate iutius, 47. Mentes fallaci defensione semper circumdatæ, per citates multitas signantur, 48.

Defensor. Defensores Ecclesiae qui terint, quod eorum officium et institutio, 193. Defensores olim erant vel olitici vel ecclesiastici, 247. Quæ fuerint utriusque generis defensorum iuria, *ibid.*, 517. Defensor, procurator syndicus dicitur, 517. Quidam rrant judges, *ibid.* Defensores ab imperatoribus petebantur, *ibid.* Defeu-

sores non tantum ecclesiasticis utilitatibus, quantum pauperum uecessitatibus sublevandis incumbeant sub Gregorio, 547. Defensores inter minores ordines Ecclesiasticos describuntur, 639. Defensoribus dignitas in presbyterio concessa, 593. Defensoris instituendi formula, 736, 944, 1120. Codicilis defensoris officium committebatur, 979. Defensorum nome usurantes coercentur, *ibid.* Quinam in defensores eligendi, 736, 979, 1120. Defensorum schola erat, 1121. Dilectio clero vel episcopo, defensores rerum Ecclesiae curam gerebant, 951, 1089. Defensorum filii extra massam in qua nati sunt, matrimonio non jungendi, 1197. Defensores septem honore regionariorum decorat Gregorius, 905. Quodnam eorum privilegium, *ibid.* — Varia quibus iumento Gregorio defensores munia functi sunt: circa pauperes sublevandos, vel ab oppressione defendendos, 528, 547, 556, 891, 993, 1178. Circa elemosynas dispensandas, 502, 506, 541, 548, 549, 554, 707, 714, 785, 796, 823, 912, 916, 1105, 1182, 1186, 1210. Circa oppressos defendendos, 1082, 1104, 1209. Circa captivos redimendos, 654, 820, 868, 1210. Nonnisi in defensoris praesentia pro captivis redirendis, vasa Fanensis Ecclesiae vendi permisit Gregorius, 859. Circa xenodochia administranda, 1187, 1207, 1259, 1261. Circa viduas defendendas, 626, 822, 1103. Circa orphanos, 1044. Circa ære alieno oppressos, 670, 723 — Circa Ecclesiae bona administranda, vel iura defendenda, 525 et seqq., 533, 535, 536, 537, 538, 592, 623 et seqq., 6, 9, 695, 735, 753, 801, 944, 951, 961, 1004, 1041, 1045, 1083, 1188, 1208, 1234, 1261, 1273. Circa Ecclesiae colonos, 734, 920, 944, 980, 981, 1241. Circa varia negotia Ecclesiastica, 637, 746, 807, 819, 837, 866, 928, 978, 991, 999, 1171, 1172, 1234. — Circa Episcopos eligendos, 503, 639, 645, 649, 653, 753, 758, 889, 990, 1053, 1094, 1177. Circa episcopos, 632, 1261. Defensor episcopi in reformando Ecclesiae statu opem fert, 801, 1234. Episcopum inopem sublevat, 1105. Circa episcoporum correctionem, 808, 976, 977, 1047, 1048, 1235, 1256, 1262, 1263. Circa episcoporum causas vel disputationes, vel iudicandas, 649, 630, 916, 961, 1059. Causa inter Episcopum et defensorem de bonis Ecclesiae mora, alteri defensori iuncta commititur, 1059, 1060. — Circa clericorum causas, 1072, 1171, 1172. Aliquando in causis clericorum judices cum episcopis sedebant defensores, 981, 980, 1041. Clerici a defensoribus quomodo tuendi, 980, 981, 1130. Circa clericos criminosos puniens, 759. Circa presbyters vel iudicandos, vel in officio continentados, 514, 1044, 1243. — Circa monachos et montiales vel adjuvandos, vel corrigitdos, vel in officio continentados, 529, 550, 514, 545 et seqq., 569, 590, 760, 761, 901, 1046, 1083, 1137, 1182, 1206, 1236. Circa abbates, 610, 1200. Circa monasteria, 533, 571, 590, 685, 686, 761, 867, 946, 947, 950, 981, 1012 et seqq., 1043, 1050, 1053, 1056, 1061, 1089, 1260. — Circa lites compendendas, 496 et seqq., 618, 1098, 1121, 1183, 1189. — Circa reos poenis afficiendos, 654, 683, 1159. Circa haereticos aut Iudeos, 733, 912, 973, 974. — Circa testamenta, 946, 947, 936, 960, 981, 989, 1044. — Circa varia negotia sæcularia, 619, 935, 964, 1004, 1082, 1104, 1106, 1197, 1212, 1274.

Defensoris unius causa alteri defensori committitur judicanda, 974.

Defensores: Bonifacius in Corsica, prius defensorum dictus, 905, 1177. Bonitus, 1206. Candidus, 707. Eugenius notarius, 976. Fantinus Panormitanus, 723. Felix subdiaconus, 976. Hadrianus notarius, *ibid.* Hilarius notarius, 1089. Joannes, 1232, 1248, 1236. Optatus, 1245. Pautale notarius, 1094. Petrus, 1197. Sabinius, 649. Scholasticus, 1101. Sergius, 901. Sisinius defensor Ecclesiae Messenianae, 897. Symmachus, 543. Vitalis, 926. Vetus, 1120. Hos omnes vide sub proprio titulo. *Vide etiam* Rectores patrimoniorum, in verbo Patrimonium.

Desigere manum suam apud extraneum, quid sit, 38.

Defunctus. Preces pro defunctis apud antiquos Patres passim occurruunt, 464. *Vide* Sacrificium. Tuitius est ut quisque per se agat, dum vivit, quod post mortem suam sperat agi per alios, 472. Pie defunctorum voluntatis non irritandæ, 689. Defuncti an lugendi. *Vide* Mortui.

Dejicio. Quis cum allevatur, dejiciatur, 1027.

Delegatus iudex Ecclesiasticus Subdiaconus, 617. Quinam in judices possint delegari, *ibid.* Delegari possunt cause minores, 630.

Delphinis ornabantur et fulcabantur candelabra in Ecclesiis apposita, 553.

Demetiano orphano patris substantia, Ecclesiae licet obligata, redditur, 638, 639.

Demetrianus Firmanus Ecclesiae Clericus, 913.

Demetrias urbs Thessalica, 639, 630.

Demetrius Epiri Episcopus, 796.

Demeirius Episcopus Neapolitanus, 500. Ob gravia criminis depositus, *ibid.*, 572.

Demetrius Thebanus Ecclesiae Diaconus, Proconsuli traditus tortura vexandus, 628, 630.

Denarius. Cur omnes laborantes nonnulli unum denarium accipiunt, 429. Denariorum sex millia olim so idem faciebant, 648. Denarii quadranginta duas argenti uncias faciebant, *ibid.*

Deponere de cole manna, pluviam, etc., modus loquendi Gregorio familiaris, 1111, 1112. Deponendus est qui alterius locum invadit, 881. Depositus injuste, restituendus, 1264.

Depositum reddendum, 1014.

Dertona, *Vide* Tortona.

Desideria Abbatissa, 1217.

Desideria bona non differenda, 589. Desiderare in melius proficere, Dei donum est, 885. Qui velle concedit, vires obtinendi indulget, *ibid.*

Desiderius Vienneus Episcopus agenti Brunichil te Episcopali iudicio depositus, lapidibus obrutus, 831. Desiderio Candidum Gregorius commendat, 832. Desiderius Pallium et privilegia suis prædecessoribus concessa petit confirmari, 1019. Desiderius quod grammaticam doceret, increpatur, 1140 et seqq. Excusatur, *ibid.* *Vide* Indicem alphabeticum Epistoliarum.

Desidit mentis effectus, 53, 56.

Vnde hujus viti excusationes, 53.

Deponsata monasterium ingresso, rei ablato restituendæ, 867. Omnia deponata si monasterium ingred vellet, duplum id quod acceperat reddere tenebatur, 868.

Desusreptum significat chirographum, rerum susceptarum indicem,

catalogum, 661, 662, 666, 668, 681, 1047, 1073.

Detractioines qua mente audiendas, 860, 1093, 1126 et seqq. Quanta electorum utilitate Deus detractiones permittat, 1128. Detrahentes quid frangerent, 1093. Quia ratione satisfacere deberent, *ibid.*, 1124, 1125.

Deus. Dei sinistra et dextera quid significent, 77. Hostes Dei in sinistra eius proficiunt, in dextera fraguntur, *ibid.* Ante faciem Dei stare quid sit, 82. Deus aliquid humano more loquitur, 1069. Dei posteriora videret quid sit, 967. Deo invisibili invisibilita obsequia ministrant, 380. Vis divina implet omnia quae creavit, 380. Deo nibil absconditum, 789. Cur Deus dilectus descendere, ut quae essent facta in Sodomis cognoscere, 860. Qu modo cognoverit Deus quod Abraham eum timeret, 1069. Coram Deo innocentia amittitur, ante cuius oculos desiderio peccatur, 52. Una Patris, et Filii in Deo est voluntas, 61. Deo sponte subdi debemus, cui et adversa omnia subdilectam invita, 529. Deus omnipotens aspirando vel implendo ea quae ratione stabuntur, et vivificat, et movet invisibilis, 381. Dei providentiae humana voluntas humiliter accommodanda, 517. Deus aternis vicibus homines ponit et consolatur, 1239. Quis sit Dei, quis non sit, 76. Deo et pravis hominibus placere nullus potest, 1066. Mira Dei erga peccatores misericordia, 82, 969. Hominem ante peccatum quid faceret, quidque non fateretur, monuit, 82. Hunc post peccatum ad gratia recuperationem vocavit, *ibid.* Quanta debent esse spes de Dei misericordia, 85. Semper Deus eo citius peccata coridis abhui, quo hinc extre ad opera non permittit, 86. Quam sit facilis venia, 86. Semper debentus de Dei misericordia confidere, et de nostra infirmitate formidare, 202. Dei misericordia in flagellis et percussionibus eluet, 385. Deus non est ita misericors asserendum, sed in fallax predictetur, 419. Quinam Dei justitiam venalem putent, 68. Justitia divina est ut nonquam cœteat supplicio, qui in hac vita unquam volunt carere peccato, 449. Pius Deus non pascatur cruciatu miserorum, sed iustus non cessabit in iterante ab ultione peccatorum, *ibid.*

Deus dedit Episcopum Mediolanensis, 1208, 1258. In Episcopum eligitur, 1094. De ejus ordinatione S. Gregorii sollicitudo, *ibid.*, 1093.

Deus dedit venerabilis senex Gregorio admodum familiaris, 420.

Deus dedit sutor ob eleemosynas a Deo remuneratus, 456.

Deus dedit viduum opprimens coercet, 627.

Autropio quid significet, 153.

Dexter posterior beatitudinem significat, 77.

Diabolus princeps terræ dicitur, 679. Diaboli sunt incorporei, 417. Diabolus iuvidia peccavit, 46. Quid sit diabolus in serpente, pectori, et ventre reperi, 61. Diabolus igne corporeo cruciantur, 417. Perditionem nostram diaboli superbia operata est, 59. Nullam diabolas potestatem habet in hominem, nisi a Deo concessam, 316, 329. Diabolus in cor hominis aliquando ingreditur, 884. Diabolus latenter oppugnat, 789. Contra vigilantes et resistentes aerius dimicat, 885, 963, 1030, 1099. Sub specie pretatis iustitius supplantare, 1008. Per somnia homines illudit, 458. Diabolo nihil desiderabilius est extincione caritatis, 71. Quanto majora in hominibus dona conspicit, tanto haec

austerre subtilioribus instidis exquirit, 1050. Quid tunc agendum, *ibid.* Adam per mulierem decepit, 741. Malitiam contra Job excitavit, *ibid.* Ejus astutiae in tentando, 773. Bonas intentiones quantum potest impedit, 589. Puniens vitrum securitatis pestifera blanditias seducit, 83. Semper praesto est cum factis corporalibus, quam cogitationibus nostris, 513. Multa vera quandoque predicti, ut ad extremum animam futilitatem decipiat, 467. Quos ad peccatum impellere non valet, eorum opiniones falsas simulatio dilacerat, 500. Dominicarum ovium Pastores, quo factius gregem rapiat, aggreditur, 611. Malignus spiritus cogitationi, loent ori, et operi nostro semper insitit, 523. — Diabolus sub mercede specie 8. Benedicte impuram cogitationem suggesti, 213. Sub specie nigri pueruli Monachum ab oratione avocet, 21. Sub serpentis specie Martinum Monachum terrere co[n]atur, 318. Sub porci figura Ecclesiastem Qeo recent dicatam deserit, 344. Diabolus e corporibus fugatur, 189, 193, 210, 261, 289, 324, 352. Diabolus e locis fugatur, 243, 344. In porcum intrare permittitur, 328. — Diabolus illi sunt qui iuris sefendant, 71. II a cantis zelom habentibus in sequenti, qui maligni spiritus adjutor res fuerint, 679.

Diaconatus. Hæc vox Archidiaconus significatur, qui solo Diaconi competa, 304.

Diaco[n]i Cardinales quinam dicentur, 501. Diaconi plurimi ad Episcopatum promoti, 664, 645, 646, 653, 657, 1064. Cor olim Diaconi ut plurimum ad episcopale munus assumerebunt, 691. Diaconorum autoritas et arrogatio, *ibid.* Diaconi prædicationi et elemosynis vident, 1288. Diaconi vestimenta in Ecclesia cantare, 1288. Quantitate Diaconi Evangelium inter Missionarium solemnis cantato cooperint, 1289. Diacones Ecclesie Marsorum gladio Langobardorum occundens, is a quo periculus fuerat dæmoni traditur, 403. Diaconus captivus sue Ecclesie sumptibus redimendus, 634. Diaconus Roma ordinatus, egredendi alio licentiam non habet, 763. Diaconi Regionarii septem Roma erant, 957. Archidiaco[n]o subfribebant, *ibid.*

Diaconia, loca erant in quibus per Diaconos regionarios, pauperes, vidua, pupilli, etc. alebantur, 736, 937. Diaconis etiam sumuntur pro ipsa elemosyna, 1109, 1111. Sumuntur etiam pro collecta que ut pauperum causa, 1111. Diaconis nomen tribuitur sacelli et oratoriis domorum hospitalium, 756. Diaconi Prefecti, Diaconi Cardinales vocati sum, *ibid.* Non Romæ dumtavat erant Diaconis, sed et in aliis urbibus, 736, 1031. Diaconis Neapolitanis annonam subtractam reddi mandat Gregorius, *ibid.*

Diaconicum quid sit, 304.

Diatyposes dicuntur a Grecis definitiones Ædei, 720. Diatyposis significat etiam mandatum, constitutum, 1031, 1053.

Didimus Alexandrinus cur dictus Calcenter, 1036.

Dies quondam erit perfectus, 1028. Dies Iustus cur datur, 1070.

Die Dominico corpus necessarium causa lavari potest, 1214. De feriatione ab operibus eo die primus legem Constantinus, *ibid.* Quodnam opus illo die vetum, *ibid.*, 1215. Vide Antichristus.

Dignitates ex corde fugienda, licet invite subeundæ, 7, 875. Ut quis in

dignitate appello[n]da non se illudat, quid faciendum, 9. In dignitatum culmine pericitatam humilitas, 21. In alto stantez etiam timeant, 85. Humilitas tenenda in corde, et ordinis dignitas servanda in honore, 771. Sacra diuitates cur contemnendas, 875. Non loca, vel ordinis Creatori nostro nos proximos faciunt, sed merita bona, 879. Vide Honores.

Dilectio mater costosque virtutum, 610. Hobet dilectio auctoritatem suam, 886. Dilectionis testimoniam est cura pastoris, 6. Vide Charitas.

Dilectio titulus Presbiteris et Diaconi dates a Gregorio, 674, 687, 710, 746, et alibi. Abbatissus, 1136, 1137, 1177, et alibi passim. Et ipsi episcopis, 1268, 1271, 1272.

Diligere nemo potest quos non vult videre, 911. Quænam sint diligenda, 1077.

Diminutoria littera ofi[n]m in uso non erant, 501, 600. Olim sine diminutoria litteris latei ordinari a quoque Episcopo poterant, 566. Sine diminutoria promoti videantur ad sacros ordines Clericis, 786. Sine litteris diminutoria Clericos alieni juri et privilegio ad mittebant Episcopi Constantinopoliensium et Carthaginensium, 866. Usu moderno Episcopi soli notaria requiriunt diminutoria litteræ, *ibid.*

Dimittere. Si ex corde non dimittimus, etiam illud a nobis exigitur quod dimittimus, 473.

Dina typus animæ torpantis, diaboli artibus decepta, 85. Dina raptae arte gorica et tropologica et replicatio, 679.

Dioecesis aliquando sumitur pro Ecclesiastica illa provincia cuius Roma Metropolis erat, 1020.

Diplychi seu tabella, altera vivorum et mortuorum altera, 719. Ex diplychis nomina in signum communione recipabantur, *ibid.*

Discalceati dominus quid significet, 7.

Disciplina iura sic exercenda, ut pietas non deseratur, 23. Usus disciplina canonica dicitur medicina corruptionis, 667. Proprium disciplina est ab illicitis prohibere, et excessus calpas salutriter resecre, 934. Disciplina non negligenda, *ibid.*, 667. In servanda disciplina contra hereticos inter se Episcopi non dissentiant, 732. Antiqua Ecclesiæ disciplina extincta in Ecclesia oecumenica pone delecto, 610. Quæ divina disciplina converti, et humanus flagellum addi superfluum, 597.

Discordia. Quibus rationibus oppugnandi qui concordiam non servant, 68, 69. Dissidentium oblationes Deus respicit, 69, 473. Discordie malum, 71. Discordia Deo humilica, 501. Scandalis generat, 572. Illa magis cœvenda est discordia, cui satellitum præbet exterior, 671. Orationum sacrificia ex dissensione maculantur, 880.

Discretio per natus exprimitur, 11, 90. Discretio medici tam corporeum quam animalium valde necessaria, 97. Quanta discretio et necessaria in somniis examinandis, ut illusions et revelationibus discerpantur, 457. Discretio necessaria Sacerdoti ad prædicandum, 511. Discretio in virtutibus servanda, 514. Mira Praesterorum in puniendo discretio, 669. Discretio in corrigendis malis servanda, 1177. Vide Correctio.

Dispensatio commoda, id est romani dorum seu bonorum temporalium dispensia, 531.

Dispensacionibus frequentiores canonica enarratur disciplina, 657. Saientur et villescent canones, 1263.

Dispensatio aliquando idem est ac iunioratio, 993, 995.

Districtus idem significat ac servus, 739.

Dives. Dives qui sint monendi, 36. **Dives sui eis saepe blande hortantur**, ibid. **Dives solerter propria sententia a Pastore feriendus**, ibid. **Exemplum Nathan Davidem redarguntur**, 37. **Sæpe ut dives sit humilis, et pauper superbus**, 36. **Divitis superbi, et volupitatis dediti horrendus existus**, 440.

Divitiae et gloria cur in sinistra portantur, 77. **Divitiarum amator ex misericordia non capit**, 66.

Doclea urbs, 1201, 1202. **Docleatus Episcopus**, Paulus, 1201.

Doctores in Scriptura quare Prophetæ dicuntur, 17, 510. **Quemodo alia vide redarguntur**, 17, 510. **Quid sit doctores sibi sumere latorem**, 31. **Cur in latere coram se posito juventur describere Jerusalem**, ibid. **Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum**, 33, 34. **Doctores per vectes arcu significantur**, 34. **Doctores animarum dicuntur vasorum ustodes**, 213.

Doctrinam vita commendet, 18. **Doctrina est virtutum nutrix**, 43.

Doctus. Docti viri allocutio cur sit itilis, 916. **Tanto minus quis est doctus, quanto minus est patiens**, 43.

Doloris morsus viso significatur, 23. **Dolores in hac vita ad smorem cestum impellunt**, 770.

Dometricorum fuero multa genera, 081.

Dometius Abbas et Presbyter, 949.

Dominatio Pastoribus interdicta, 13. **Vide Pastores. Summus loci bene regitur**, cum is qui præest, viiis potius quam hominibus dominatur, 32, 313.

Dominica, 493, 714. **Dicitur monasterii cuiusdam Praeposita**, 877.

Dominica uxor Joannis cuiusdam, ad Ecclesiæ unitatem reddit, 886.

Dominicus Charteginensis Episcopus Gregorio gratularum de ipsis ordinatione per Episcopos duos, Diaconum et notarium Epistolam mittit, 609. **Dominicus Gregorii amicus**, 1181. **Ejus in Donatistas zelus**, 731. **Severiorem adversus Episcopos qui haereticos negligenter in Concilio Africane sententiam tulit**, 731, 732. **Dominici caritas ac sollicitudo pastoralis laudatur**, 806, 807. **Ejus in apostolicam Selein reverentia**, 921. **Domini uici orationes postulat, et suas ei promittit** Gregorius, 806, 807. **Vide Indicem alphabeticum Epistolorum**.

Dominicus Centumcellensis Episcopus, 499.

Dominicus Presbyter ut Ecclesiæ uidam diocesis Atellanæ præsidenti vititur, 377, 578.

Dominiale Ecclesiæ Romane Clericus, 816.

Dominicus vir magnificus, 1057.

Dominicus secretarius, 537.

Dominicus pro quatuor fratribus suis, qui de captivitate redempti adhuc retinebantur, ad Gregorium confugit, 364.

Dominus. Qui domini sint admonenti, 40. **Christiani domini famulos ergotis domo pellentes arguntur**, 324. **Domini servis suis salutis auxilia procurare tenentur**, 703. **Dominus rei possessor et colono seu conductore difficit**, 696. **Dominus fundationi monasterii in suo fundo factæ non consentit, ne obventionibus fundi censu**lis privetur, 693.

Domitianus Mellitus Episcopus, Ar-

senes Ecclesiæ consuetudo diversa, menis Metropolitus, Mauricii imperatoris consanguineus, 678. **Laudator**, ibid. **Filiorum Mauricii tutor designatus**, 678. **Causis secularibus licet occupatis, Scripturas meditator**, 680. **Imperatori Persorum fidem Christianam prediavit**, 690. **Utrum idem sit qui alibi dicitur Datianus**, 740. **Hunc rogal Gregorius ut sibi aliis compatiatur**, ibid. **Vide Indicem alphabeticum Epistolorum**.

Dominianus Episcopus in Oriente, quod in Cyriaci ordinatione clamaverat. **Haec dies quam fecit Dominus**, ar- guitur, 854.

Dominii Presbyter et Abbas Iucuciani monasterii, 1156.

Dominii vir magnificus, 1197.

Domina Abbatisa monasterii S. Stephanii, in territorio Agrigentum, 912.

Domnillus Erogator, Gregorio ca

rissimus, 988. **Hunc egrum consolatuf**

Gregorius, 1032. Vide Indicem alphabeticum Epistolorum.

Domitus et Domus, pro, **Domitus et** Domina, 489, 493, 494. **Domus illius honoris Abbati seu ab ipso Gregor**io concessus, 504.

Donadeus Diaconus, si flagiti reu

ni, in penitentiam detradendus, 1186.

Donatio directa sic inter vivos, 1211.

Donatistæ in Catholicos Sacerdotes aviant, et baptizatos iterum baptizant, 613, 714, 718, 716. **Donatistarum** factio per trecentos annos usque ad Gregorii ætatem recruduit, 715. **Do**natis Episcopis, ut ad Ecclesiæ uni

taem redirent, suas cathedras ac Sedes obtulerunt Episcopi Catholici, 973.

Panteleonis et Episcoporum Africae zelum aduersus Donatistas excitat Gre

gorius, 715, 716. **Adversus eos Conci**lium cogi jubet, ibid. **Korum facinora plenius vult cognoscere, ut talius**

comprimat, ibid. **Leges in Donatistæ**

negligi queritur Gregorius, 841.

Episcopi non patientur filios catholicorum vel eorum mancipia a Donatistis

baptizari, 823. **Maximianus Pedentianus**

Episcopus, quod in sua urbe Episcopum alterum Donatistam ordinari por

miserit, deponendum, 611.

S. Donatus Aretinus Episcopus pro Martyre colitur, 180. In Cassiopio

castro S. Donati corpus recondi per

mittitur Episcopo Eusebe, 1263, 1272.

Qua conditione, ibid.

S. Donatus Abbas discipulus Facundi

Hermianensis, Hispanias adit, 614.

Donatus Episcopus Afer, 609.

Donatus Presbyter Cataniensis, 900.

Donatus Archidiacus ob culpas

episcopatu indignus judicatus, 776,

777.

Donatus officialis Theodori Sardiniae Ducus, 543. **Hunc in judicium**

cum Abbatisa Julianæ, pro possessione

monasterii peit Gregorius, ibid.

Donatus quidam a S. Gregorio commandatum, 1104.

Donum. Doni Dei in nos collata, 73.

Opus ex dono est, non donum ex opere, 168. **In Dei judicio, non quid da**tur, sed a quo datur aspicitur, 102.

De donis coelestibus et timendo gaudendum, et gaudendo pertimescendum, 1110. **Donis Dei non debemus ita**

delectari, ut data danti præferamus, 1113.

Donus Messanensis Episcopus. **El**

Pallium conceditur, 798. **Ea que in**

juste retinebat, Ecclesiæ sue restituere non tu, 846, 877. **Vide Indicem alphabeticum Epistolorum**.

Dormire et dormitare qui differant,

58. In medio mari dormire quid sit,

90. Prelatis dormire et dormitare quid sit, 58.

Dorsum. Quinam dicuntur dorsa in corpore Ecclesiæ, 3. **Quorum dorsum incurvatur**, ibid. **Qui supra dorsum Pastoris fabricant peccatores**, 29, 1133.

Draco in morte Monachum devorare contendit, sed preciosus Monachorum fugatur, 440. **Alius a dracone devoratur**, 441.

Droculus vel Droctulus Langobardus ad Romanorum partes deliciens commendatur, 568.

Dromones naves sunt celestimas; unde sic dicta, 1087, 1088. Dromonarii quaiam dieantur, ibid.

Dux. Duobus modis extra nos decimur, 217.

Dulcidus Diaconus, 971.

Dulcinus Locrensis Episcopus, 1063.

Dulcitus Episcopus S. Achimi, Episcopus Sabaeus dictus, tribus Romanis Synodis subscriptus, 658.

Duplex et duplicitas. Quantus duplicitatis labor, 47. **Duplicites hominis callide se defendentes ericio signif**icatur, ibid. **Speciale duplicitum malum quodam sit**, 48. **Quanta duplicitibus mala impendant**, ibid. **Corda duplicitia per excelsos angulos exprimuntur**, ibid.

Durandus Troarnensis Abbes quo anno floruerit, 107. **Gregorii Dialogos in suo de corpore et sanguine Christi libro citat**, ibid.

Dux. Etate S. Gregorii Duxes universæ proviæ preclsi solebant, 817.

Dynamius Patricius Galliarum, Recitor provinciæ Massiliensis, 493, 647. **Gallicanum Ecclesiæ Romanae patri**monium rexit, 647, 648. **Illiud curare desit**, 793. **Nulum Massiliæ intrusit Episcopum sed Ucatæ duos**, 647. **An uniuersa uxore sua, cum fratre religio**sa vitam duxerit, ibid. **Reliquum vi**te tempus piis actibus impedit, 793. **Dynamius et Aurellana soror ejus do**num monasterio Massiliæ dedicando vel reparando dederunt, 888. **Dyna**mium ad perseverantiam hortatur Gregorius, 885. **Elige crucem reliquias refartam mittit**, 648. **Ai omni ministerio cur uoluntus Dynamius**, 793.

Dynamus, 720.

Dyrrachium sive Epidamnum, urbs Macedonia, 898. **Dyrracitanus episco**pus, Urbitius, 898, 983.

E

Eboraca civitas Londoniensis non sit subjecta, 116. **Eboraca Ecclesia die** de primatu desertavit, ibid.

Ecclesia per Arcu. adumbratur, 35, 31, 1133 et seqq., 772, 850. **Per Ga**laad significatur, 72. **Sanctæ Ecclesiæ typum tenet mulier que alabastrum sudit**, 921. **Ecclesia qui dicatur in hor**ris habitare, 73. **Amicos vocem Ecclesiæ auscultare quid sit**, ibid. **Ecclesia, est corpus Christi**, 68. **Christus Ecclesiæ caput essentialia**, Papa vero caput ministeriale, 773. **In prima ætate Ec**clesiæ multi prædicatores leguntur in proviæ a S. Petro, id est a Sede apostolica missi, 526. **Ecclesiæ status labore quinto seculo, et toto sexto** decurrente, 114. **Extra Ecclesiæ unitas** non est, 893. **Ecclesiæ unitas dicitur locus peues Deum**, 967. **Ecclesiæ unitati prospicitur**, 577, 784. **Ecclesiæ universalis unitas est compago corporis Christi**, 610, 772. **Cum redeontibus ad Ecclesiæ unitatem quanta lexitate agendum**, 500. **Aliiter pagani ad Ecclesiæ redeuentes suscipiuntur, aliiter haeretici**, 503. **In una fide nihil offici**,

352. Ecclesia canonibus regitur, 1263. In Ecclesiis per ostium intrare quid sit, 1133, 1134. In Ecclesia cur diversos ordines dispensatio divina constipiterit, 783, 784. In corpore Ecclesiae qui sint oculi, qui dorsi, 3. Quid sit nasus Ecclesiae, et cur similis turri quae est in Libano, 90. Membrorum corporis Ecclesiae conexio, 610. An Ecclesia ex solis fortibus constet, 1133, 1134. Sancti ante legem, sub lege, et sub gratia omnes Christi corpus perficiunt, 743. Omnes Apostoli sub uno capite membra sunt Ecclesiae, *ibid.* Ecclesia sub Episcopo constat Clericis et laicis, 666. Ecclesiae milites dicuntur Clerici, 691. *Vide Clerici. Ecclesiae filii dicuntur laici*, 668. *Vide Laici.* Ecclesia una est quae ex particularibus coalescit, 577. Ecclesia matrix seu mater, senior et cathedralis dicitur, cuius filiae baptisatae sunt in recta linea, ceterae in transversa, 572. In festis præcipuis ad Ecclesiam matricem ex tota diocesi confluant Clerici et laici, 579. Ex Synodorum sessionibus et subscriptionibus nihil pro Ecclesiarum et Sedium dignitate statui potest, 1014. — Ecclesia bona. Ecclesia de lucis turpibus datur non debet, 536. Res alienas non appetat, 533. Nec invadat, 635. Nec retineat, 595, 638, 941, 942. Qui Ecclesie stipendiis subsistit, ad lucra propria non anhelet, 539. Ecclesia bona res sunt pauperum, 638, 640, 834, 835, 1039, 1232. Ecclesiae servientes de bonis Ecclesiae sustentari debent, 760. Ecclesia bona vel in Ecclesiarum reparacionem, vel in cleri sustentationem impendenda, 887. Vel in Clericorum captivorum redemptionem, 634, 696, 943. Olim in hospitibus suscipiendis impendebantur, 1039. Horum bonorum dilapidatio in gratiam consanguineorum prohibetur, 582. Ecclesiastici reditus in quartuor partes dividendi, 691, 737, 900, 1150, 1131. Aliquando in quinque partes divisi fuere, 774. Tam novorum quam antiquorum ecclesiasticorum redditum quartuor partes juxta canonicam distributionem dispensandu, 691. Haec distributio Clericis secundum cujusque merita fiebat, 760. Vel labore, 900. Bous Ecclesiae quae detinerat Episcopus qui dividenda, 1117. — Ecclesiasticum bonorum cura in Oriente olim erat penes Presbyteros, in Occidente penes Archidiaconos, 503, 581. Ecclesia bona a propriis Clericis sunt regenda, 774. Ecclesia viduata committitur Visitator qui res ejus temporales maxime curet, 561. *Vide Visitator.* Defuncti Episcopi bona successori ejus reservanda, 561. In continentia et disponendis Ecclesia bona Episcopus diligens existat, 600. Ecclesiarum prædia a tributis persolvendis olim libera erant, 1017. Clericorum res propriæ a rebus Ecclesiae olim distinguebantur, 791. Proprias donare poterant vel legare, secus de Ecclesiae rebus, *ibid.* Has tamen dum vivebant moderate erogare poterant, *ibid.* Ecclesia sola in bonis ab Episcopo in episcopatu acquisitis succedit, 1103. Ecclesia in suis bonis damnum non sustineat, 943. Bona Ecclesiae auferrens puniatur, 1041, 1042. Legata nisi locis retinere, sacrilegium est, 1043. Ecclesia bona ablata restituenda, 696, 931, 982, 1041, 1045. Tales restitutions restituentibus molestæ non sint, 951. Res Ecclesiae quomodo requirendæ, 1214. Per vim non defendenda, 1289. Sine augumento Ecclesias res sibi ablatas recipiat, 1153. Dona-

tiones Ecclesiae facit, sed onerosæ, reddende, 1060. Quæ ad Ecclesias iura pervenerunt, alienari lex non permettit, 947. Aliquando tamen in gratiam pauperum lex ista temperari potest, 948. — Ecclesiæ uniones ut sunt quæ sint cause legitimæ, 498, 606, 607, 799. Quot modis sunt hujusmodi uniones, 495, 496. Cuius fuerit olim unire, dividere vel ampliare Ecclesias, 607. Beneficiorum unio episopis permittitur, episcopatum vero uno solo Romano pontifici, 496. Cumana et Misenates ecclesiae uniuntur, 606. Ecclesia trium tabernarum unitur Veleriana, 614. S. Anthemius ecclesia unitur Numentana, 638. Minturnensis Formiensis unitur, 495, 496. Fundensis et Terracensis uni et eidem episcopo committuntur, 634. Camrensis unitur Regensi, 597. — Ecclesia nulla in Sicilia et Italia abe Gregorii consensu dedicata, 826. Ecclesia nulla dedicandæ, nisi constituta eis legitima et secura date, 571, 577, 897, 993. De ecclesiæ dedicatione si legitime dubitetur, est consecranda, 1279. Ecclesia consecrandæ episopodatur facultas, 1268. *Vide Dedicatio.* In quibusdam ecclesiæ Missæ publicæ prohibentur, 986, 994. *Vide Oratorium.* Ecclesia immunitates. *Vide Asylum.* Post crimen ecclesiæ ingredi olim prohibitum, 421. Ingressus Ecclesiæ cum sumptu corporis Domini comparatur, *ibid.*, 1161. — Ecclesia pastore destituta miser status, 563. Ecclesia ultra tres menses vacare non debet, 861, 890. Ecclesia cujus episopus infirmatur quomodo providendum, 641, 1217 *et seqq.*, 1219. — Ecclesiasticae discipline custodia ad Episcopum pertinet, 916, 917. Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut temere illicita præsumuntur, aut impune non concessa tententur, 915. Negligenter ea quæ male usurpantur omitendo, excessus via allis aperitur, *ibid.* In rebus ecclesiasticis ordo servandus, 1022. Si prava rei aditus, antequam diu patescat, non clauditur, usu fit latior, 1025. *Vide Disciplina.* Secularem habitum deserens, et ad ecclesiastica officia festinans, mutare vult seculum, non relinquere, 675. Ecclesiastes, id est Concionator, 376. In Ecclesiaste multas personas agit Solomon, *ibid.* Ecclesiæ episopus Clusinus, 1063. Eius in deligendo episopio cautela laudatur, 1075. Ecclesia frigore labrant hyemeales vestes mittuntur, 1211. Ecclæ semina, 547. Edancius magister militum, 544. Edilberthus Anglorum rex, ut fidei Christianæ propagandæ incumbat, rogaratur, 1164, 1165 *et seqq.* De ejus nomine inquiritur, 1164. Eum nondum nonversum, filius Gregorius vocat, 1113.

ΕΓΚΑΙΖΙΤΟΙ apud Graecos qui dicantur, 966.

Elatio. In cogitatione se animus elevans, iram judicis provocat, 5. Occulta elationis cogitatione reprehensione multata, 6. Qui parva caevent, ad majora perpetrandæ ipsa sua elatione impelluntur, 92. Optimum contra elationem remedium, perpendere quid sis, 101, 102. Mala sua ad memoriam revocare, 1030, 1110. Omnis elatio nihil aliud habet quam ruinam, 668. Ad elationem impelli diabolus, 1030. Ex elatione multi rami peccati prodeunt, 97. Elatio multata in Eleuthrio magna sanctitatis viro, 352. *Vide Superbia, Vanitas.*

Elatus. Elati per Saulem significantes, 56. Quis sit monendi elatos modus, 58. Qua arte utiliter corripiantur elati, 59. Qui ad proficiendum impellantur, *ibid.*, 60. Elati non sint plus quam detinet ad increpandum liberi, 59. Elate menti diabolus dominator, 101. Sub Jerusalem specie, virtute superbies anima reprobatur, 100. Quid accidat animæ quæ de confidencia virtutis intumuit, 101. Anima de bonis actibus suis elata, fiduciam in pulchritudine sua habet, 1030. In nomine suo fornicatur, *ibid.* Unde pulchrior est, inde descendit, *ibid.* Dum per occultum tuorem extollitur anima, ejus qui datum tribuit, gratia privatar, 1030. *Vide Superbia.*

Electio ad munia ecclesiastica. *Vide Episcopi electio.*

Electi cur dure aliquando moriantur, 406, 408. Omnes electos subtrahi non credimus, 568. Electi non promittuntur gaudia, sed amaritudines et tribulationes, 1127. Electis, ne laudibus extollantur, detracções utiles, 1128.

Eleemosyna. Qui sunt monendi qui eleemosynas largiuntur, 65. Ne cogitatione tunida super eos quibus terra nullius in Sicilia et Italia abe Gregorii consensu dedicata, 826. Ecclesia nulla dedicandæ, nisi constituta eis legitima et secura date, 571, 577, 897, 993. De ecclesiæ dedicatione si legitime dubitetur, est consecranda, 1279. Ecclesia consecrandæ episopodatur facultas, 1268. *Vide Dedicatio.* In quibusdam ecclesiæ Missæ publicæ prohibentur, 986, 994. *Vide Oratorium.* Ecclesia immunitates. *Vide Asylum.* Post crimen ecclesiæ ingredi olim prohibitum, 421. Ingressus Ecclesiæ cum sumptu corporis Domini comparatur, *ibid.*, 1161. — Ecclesia pastore destituta miser status, 563. Quæ cautio in eleemosynis adhibenda, *ibid.* Contra quæ sint vita menienda qui sua in eleemosynas largiuntur, *ibid.* Peccata eleemosynis redempta ne iterent, 65. Sunt qui suadent Deo, et se diabolo, *ibid.* Qui monendi sint qui aliena non appetunt, nec sua largiuntur, 66. Hi in proximorum nece grassantur, *ibid.* Quod a domino positos temporalium subsidiorum dispensatores, *ibid.* Eos non tumor sublevet, sed premit timor, 64. Quæ cautio in eleemosynis adhibenda, *ibid.* Contra quæ sint vita menienda qui sua in eleemosynas largiuntur, *ibid.* Peccata eleemosynis redempta ne iterent, 65. Sunt qui suadent Deo, et se diabolo, *ibid.* Qui monendi sint qui aliena non appetunt, nec sua largiuntur, 66. Hi in proximorum nece grassantur, *ibid.* Quod a domino positos temporalium subsidiorum dispensatores, *ibid.* Una denegantur eleemosynam excusatio, 67. Dives epulo, non quod aliena rapuerit, sed suis infrauctuus usus fuerit, damnatus, *ibid.* Deo concta nobis danti aliquid in persona pauperis retribuendum, *ibid.* Incassum se incontinentes putant, qui accepta non tribuunt, 66. Qui aliena rapientes faciunt eleemosynas, qua admonitione coercendi, 67. Eleemosyna ex forto non facienda, *ibid.* Qui indigentibus subtrahit quæ Deo largitur, quasi victimam filium in conspectu patris, 68. Hic mitit congregatas pecunias in sacrum pertusum, *ibid.* Aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata contrittere, 1008. Eleemosyna reputanda non est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, 1008. Quenam eleemosyna Redemptoris oculis placet, 1008. Episcopus arguit quod eleemosynas suas prædictæ, 620. Nihil illi infelicius quibus de largitate nascitur araritia, 67. Exhortatio ad eleemosynam, 1185 *et seqq.* Quod superest in eleemosynam distribuendum, 1132. Eleemosyna opus est iustitia non misericordia, 66. Cur quidquid pauperi tribuitur, non sit donum, sed mutuum, 1054. — Eleemosyna jejuniū reddit Deo seceptum, 65. Eleemosyna nobis aurea domus in celo ædificatur, 433, 436. Flujus domus operatores sunt pauperes, *ibid.* Eleemosyna ad aures Dei secretas clamat, 874, 1124. Eleemosyna a Deo remunerata, 248. Eleemosynarum fructus, 874. Eleemosynarum in ultimo die utilitas, 433, 1185. Eleemosyna hic auctorem suum adjuvat, et optatum et premium in die retributionis apparet, 643. — Eleemosynarum sapienter facienda distributio, 1117. Non omnibus equaliter est præbendum, 1118. Utrum pauperi peccatori

eleemosynas præbenda, 65. Prius fidelibus, deinde Ecclesiæ hostibus facilius, 699. Eleemosynæ ex vani honoris sensu, ab his qui indigent, non repellendæ, 599. Concessa per aliquod tempus in eleemosynam, tanquam debitum non sunt exigenda, 985, 986.

Elevatio pravorum ruina est, 492.

S. Eleutherius martyr Probo Reatiensi episcopo mortuenti apparebat, 389. Eleutherius abbas, 301, 328, 349. Vir fuit viris simplicitatis et compunctionis, 349. Orando mortuum suscitatur, *ibid.* Puerum a daemonie liberat, 332. A quo propter Eleutherii elationem iterum vexatur, *ibid.* Iterumque liberatur, *ibid.* Gregorio segniori Klentherius jejunandi virtutem impetrat, *ibid.* Eleutherii nomen in sacris tabulis legitur, 349. Ab Eletherio plurima quæ in suis Dialogis adserit Gregorius, didicerat, 301, 328, 423.

Eliae cultus non improbus, 632. Eliae templum a Zenone imperatore constructum, *ibid.* In Ecclesia Latina usque ad S. Bernwardi tempora dies festi non fuit S. Eliae decretus, *ibid.*

Eliseus aquæ Jordaniæ Eliae magistri sui pallio divisit, 160. Elisei mentem spiritus prophetæ non semper irradiabat, 219.

Elogium quid significet, 687, 1063.

Eloquii divini verba divinæ sunt epulæ, 617.

Elpidius episcopus Orientis, quod in Cyriaci ordinatione clamaverat: Hæc dies quam fecit Dominus, arguitur, 854.

Elpidius Catanensis episcopus, decessor Leonis, 1055, 1056.

Eminentia, titulus quo judices compellat Gregorius, non vero episcopos, 1054, 1067.

Emissarius pro admissario usurpatur, 1207, 1208.

Emulitana Ecclesia, 1235.

Enfide, locus in quo primum miraculum fecit S. Benedictus, 209.

Ense quid significet, 495.

Ensem ponit super femur quid sit, 90.

Ephesus Metropolis Asiae minoris, 857. Pseudo synodi Ephesinæ capitula a Joanne CP. pro veria Gregorio missa, 883, 884. Ephesinæ synodi recentiores cortices falsatos suspicatur Gregorius, 802, 803. In gratiam Pelagianorum facta est hæc corruptio, 963, 965. Ephesinus episcopus, Rutonus, 837.

Epidamnum. *Vide* Dyrrachium.

Epidaurus urbs Dakinatimæ, 631. Epidauritanus episcopus, Florentius, 631.

S. Epiphanius scripta Gregorio non ignota, 851.

Epiphanius archipresbyter Caralitanus, 931, 1260.

Epiphanius presbyterum accusatum sibi mitti jubet Gregorius, 650. Innocens remittitur, 706.

Kipphanus diaconatu Romana Ecclesiæ alligatus, 765, 761, 1248, 1262.

Epiphanius subdiaconus ad inquirendum de seditione in Paulum episcopum commota militavit, 623, 625.

Epiphanius lector Ecclesiæ Caralitanæ monasterium in domo sua construi petiit, 1107.

Epirus duplex, vetus et nova, 796.

Episcopatus quomodo bonum opus dicatur, 3. Quomodo laudabile sit episcopatum desiderare, 8. Quidam episcopatum appetendo, non boni operis ministerium, sed honoris gloriam querunt, 9. Quantum ponderis quantique periculi sit episcopatus, 489, 490. Plures pereunt sacerdotes, quam qui salvantur, *ibid.* Episcopatus onera nec

procaciter appetenda, nec contumaciter repellenda, 521, 621. Quos ab episcopato canones re-puant, 575. Episcopatus nomen est operis, non honoris, 621. Episcopatum unio soli Romano pontifici reservata, 496. Inter ejus et honorem episcopatus quæ distinctio, 495.

Episcopum quid sit, 894. Anatholii diaconi Vicedomi arbitrio episcopum committitur disponendum, 498. Vix sedem episcopi licetabat episcopum seu sedem mutare, 894.

Episcopus. Episcopi nomen quid sigillicet, 621. Episcopi vacuum nonne habere quid sit, 817. Episcopi proprius ac titulatus sacerdos cardinalis dicitur, 301, 634, 635. Per sacerdotes fere semper intelliguntur episcopi, 613. Olim iidem dabantur episcopi qui presbyteri, 635. Apud Gregorium vix nomine presbyteri episcopus designatur, *ibid.* Episcopi Patres sunt in nomine, 613. Episcopi in Ecclesia quomodo sunt astra et nubes in celo, 743. Arietes vocantur, 763. Membra sunt Christi, 1006. A quo non debent separari, 1007. Animæ fortes dicuntur, 1133, 1134. Oculi Domini, 1276. Episcopi olim apostolici vocabantur, 764. Episcopi dignitas alii dignitatibus videatur eminere, 1020. Episcopi se sedis apostolicae gratia episcopos profientes, quid intendant, 526. — Episcopi electio. Electio qui differat a postulatione, 602. Eligi, peti, postulari, desiderari pro eodem sumuntur, 631. Postulare tamen maius est quam petere, *ibid.* Ad ceterum, nobiles, ordinem, et plebem episcopi electio pertinet, 572, 601, 634, 635, 639, 642, 644, 711, 753, 733, 8-8, 863, 866, 1064, 1088, 1087, 1094. Unde principibus ius in promotione episcorum, 700. In electionibus episcoporum aliquando consensus imperatoris adhibitus et requisitus, 583, 586, 699. Summi pontifici etiam consensus adhibitus, 583, 586. Romanus pontifex ab imperatore olim confirmabatur, *ibid.* An episcopi Romano pontifici subjecti ab imperatore confirmari deberent, 700. In electione et ordinatione episcoporum plebs acclamabat, 853, 854. Nec novum nec reprehensibile est in eligendo episcopo populi se vota in duas partes distribuere, 1086. Eligendus, quantum fieri potest, ex Ecclesiæ ipsius viduatae gremio eligatur, 588, 601, 863, 989, 995, 1082, 1222. Si non adsit idoneus, quid agendum, 1229. Grave cleri opprobrium quando ex ejus gremio non assumuntur episcopus, 1087. Ex clero vel monasteriis episcopos sumi jubet Gregorius, 303. De vita et moribus eligendorum in episcopos inquirendum, 1095, 1188, 1228, 1229, 1268, 1269. Electorum episcoporum examinatio alii episcopis aliquando commissa priusquam ordinarentur, 863, 866, 889, 1064. Aliqua commissa subdiacono rectori parvimonii Ecclesiastici, simul et episcopis, 1035. Duo vel tres ex clero Neapolitano sibi mitti postulat Gregorius, qui vice omnium, episcopum elegit, 649. Duos a Syracusanis ad episcopatum electos petit, ut quem utiliorem judicaveit, ordinet, 588, 733. Clerus Lilybetanus licentiam eligendi Episcopi accipit, quem postea a Gregorio consecrari postulavit, 801. Electio Episcopi sumptibus Ecclesiæ fieri debet, 639. Non libero judicio præferandam sibi personam examinat mens quam cupiditas ligat, 644. Gregorius ad peccitantiamhortatur cives episcopum electuros, 645. Qua relevatione debebat fieri episcopi electio, 733. Cujuslibet patrocinium ab ele-

cione cur excludendum, 639. Dona a patricio commendatum Gregoriu ab episcopatu ecludit, 777. Quis diligentum affectus esse debeat, 644,

645. In eis unanimis consensu requiritur, 563, 572, 573, 583, 586, 639, 642, 646, 690, 1094. In electione, vita ac morum decus attendendum, 539, 642, 644. Juxta meritum plebium solent superno iudicio personæ provideri pastorum, 643. Viri sibi notissimi electionem sollicitare non audet Gregorius, 644. Eligentes propria commoda non prospicant, 644, 753. Eligentes in suis actibus Deo placeant, 645. In electione non interveniant præmia, 639, 786. Nec venalitas, 753. Nec personarum acceptio, 643. Electus pretio indignus efficit sacerdotio, 786. Episcopus ad aliam vacantem Ecclesiam non eligendus, sed postulandus, 602. — Episcopus quis eligendus, vel quis non eligendus: sicut locus regiminis desiderantibus negantur est, ita fugientibus offerendus, 848, 1007. Nullus invitatus episcopus dandus est, 573, 700. Quinam ab episcopatu per canones respiciatur, 753. Laici cuiuscunq; meriti sint ab episcopatu arcedi, 601, 602, 722, 782, 786, 808, 863, 989, 995. Et neophyti. *Vide* Ordines. Non largus præmii, sed dignus meritis eligatur, 753. Qui longam corporis sui continentiam non habet, eligi non debet, 1086. Nec qui sceneratur, *ibid.* Nec simplex, *ibid.* Nec ille cuius vita est reprehensibilis, 1064. Nec criminibus obnoxius, 889. Psalms memoriter teneat, 777, 1064, 1269, 1270. Sit in eo divina Scriptura scie-tia, 785, 786, 1228. Ignorantia canonum in episcopo culpabilis, 583. Psalmodes et orationi vacet, 1188. Nunc pauperibus ad episcopatum aditus praeclusus videtur, 649. An olim ad episcopatum per singulos ordinum gradus ascendere præceptum esset, 1065. — Episcopi ordinatio. An episcopus ab uno tantum episcopo possit ordinari, 1153. Quot episcopi adesse debeant ut testes in episcopi ordinatione, *ibid.*, 1156. Ordinatio illa est legitima, *ad omnium suffragio fuerit examinata*, 573. Cur in episcoporum consecratione Evangelio-rum codex super caput consecrai potatur, 1228. Episcopi contra canones ordinati poena, 1250, 1251. Episcoporum contra canones ordinantium poena, 1250, 1251. Electus ordinetur si in eo quæ in heptatico morte multata sunt, minime reperiatur, 863. Recens ordinatio episcopi litteras communicatorias ad alios episcopos mittebant, 541, 542. Ordinationis episcopi dies anniversarius solemniter ritu olim celebribatur, 737. Episcopi a Barbaris sede sua pulsi, Ecclesiæ vacantibus incardinabantur, 563, 600. Quid fieret de iisdem, si sedem suam primam recuperarent, *ibid.* S. Gregorii tempore Siciliae, et aliarum provinciarum Italiae episcopi a Romano pontifice consecrabantur, 486, 587, 601, 639. Episcopum Salonæ absque suo consensu ordinari prohibet Gregorius, 690. — Episcopi jura, privilegia, et dignitatis. Episcopis debetur obedientia, 618. Quænam, 1100, 1102, 1278. Episcopi onus secundum rationem humilitatis sunt æquales, nisi culpa exigat, 976. Episcopi in conciliis secundum ordinatio-nis tempus sedent, et subscriptant, 1013. Episcopi jura Gregorius iudicere cavit, 529. Justa motus ratione præbteriæ in alienam diocesim mittit, 577, 578. Gregorius ita sua defendit jura, et Ecclesiæ jura illæsa esse velit, 611. Episcopos per omnia hono-

rare cupit, *ibid.* Injuriam sibi facere, si fratribus suorum jura perturberet, existimat, 619. Episcoporum iura tuerentur alii pontifices, 619. Nullus episcopus in Ecclesia remanet, si unius universalis episcopi nomen obtineat, 775. Si sua unicuique Episcopo jurisdictio non servatur, ecclesiasticus ordo confunditor, 1120. Qua mente episcoporum privilegia illasa esse voluerit Gregorius, 800. An minus deceat episcopos a simplici clero judicari, 647. Episcopos monasterium consecrat jubente metropolitanu, 1229, 1268. Episcopos oratorium in aliena dioecesi consecratis improbat, 1250. —Episcopi mores. Quae sit episcopi irreprahensibilitas, 8. Qui episcopus sacris nescit obediere canonibus, nec sacris administrare altaris, vel communionem capere sit dignus, 651. Mensa episcopi qualis esse debet, 580. S. Martinus et S. Ambrosius de convivis sententia diversa, *ibid.* Meuse episcopi lectio non desit, 836. Episcopus eleemosynas suas praedicas arguitur, 626. Procul a sacerdotis officio, studio congregandi, inhibere pecunias, 760, 774, 775. Episcopis multum a familiaribus timendum, 745, 747. Credulitas nimis episcopis quam noxia, 680, 1249. A duplicate caveant, 739. Episcoporum peccata multorum sunt causa malorum, 747, 1020. Episcopus scandalum datum auferre debet, 1100. Casu ad exemplum vivat episcopia, 610, 1020. Ab episcopi societate et contubernio pravi homines removendi, 1101. —Episcopi virtutes et officia, 610, 640. Deam in omni quod gerunt episcopi, attendant, 586. Episcopus suo primati canonicam exhibeat obedientiam, 733. Nihil in episcopali cervice splendidius quam humilitas, 666. Ad hoc in episcopatus gradu constitutur aliquis, ut aliorum animas ad humilitatem reducat, 743, 744. In tantum proficit episcopus, in quantum sibi non studuerit derogando fratribus arrogare, 742. Humilitate episcopi cunctorum fratrum concordia, et universalis Ecclesiae unitas custoditur, 742. Humilitatem teneat in mente, et ordinis dignitatem servet in honore, 771. Illuminitas est officii sacerdotalis erector, 665. Injuria constantiam episcopi nec frangat, nec a via veritatis avertat, 623. Correctionem etiam injustam patientissime toleret, 668. Visceribus charitatis fratres et inimicos complectatur, 840. Sapientia polleat, 509. Duplēcē habeat charitatem, Dei et proximi, *ibid.* Omnes ejus virtutes charitate decorentur, *ibid.* Favores humanos fugiat, 509. Episcopi modestia qualis esse debet, 759. Innocens simul et doctus sit, 621. —Episcopi officia, 586, 631, 644, 677, 708, 798, 840. Monita episcopis utilia, 739, 783, 788, 797, 902, 1012, 1014. Nomen pastoris non ad quietem, sed ad laborem suscipit episcopus, 586, 587. Episcopi sicut patres in nomine, ita affectu probentur in opere, 586, 613. In Scriptura non tam rectores, quam pastores appellantur, 963. Episcopus non ad principatum vocatur, sed ad servitatem totius Ecclesiae, 1123, 1124. Qui praeesse diligit, et non prodesset, episcopus non est, 681. Ager Domini episcopis est creditus, 840. Quomodo pro Domino negotientur, 610. Episcopi pastores sunt a quibus fructum multiplicati gregis Dominus exspectat, 582. Episcopos Dominus non ex prerogativa sublimioris gratiae, sed ex operum meritis approbat, 582. Veniatio iudicii, animarum non peritura munera procurat, 587. Animarum lucris non commodis

vite praesentis intendant, 600. Curam sui ordinis solerter agant, si ad auctorem suum alios trahere carent, 618. Non hereticos solum ad Ecclesiam, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad rectitudinem vite revocent, 618. Cum bonor crescit, sollicitudo, vigilancia ac vita merita excrescant, 781, 787. Sacerdos praerogativa sollicitis in honore, negligentiibus autem erit in onore, 686. Contumela sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri, 684. Ministerium verbi cum asiduitate dispenset episcopus, 675, 676, 610. Subjectos ad sui amorem potius provocet, quam timorem, 686, 587. Populus sacerdotalem affectum impendat, 823. In culpa lapsos eruat, 902. Errantibus regrediendo viam ostendat, *ibid.* —Episcopus unitati ac concordie populum studiat, 1003, 1073. Malum non facie credit, 1249. In iugitu et contentioibus qui se gerat, 1155. Afflictis subveniat, 527. Proximo dilectionem et compassionem in infermitatibus debet, 686. Populi necessitatibus pia compunctione succurrat, 681. Patrem se sciat esse episcopum, non dominum, 587. Superbia in episcopo culpabilis, 755. Conversis episcopale debet adesse solatium, 980. Quid bonor genitusque episcoporum postulet, 1238. —Episcopi officia circa egenos, viduas, orphantos, et oppressos. Episcoporum est viduas desolatas consolari, et sacerdotali tuitione favere, 493, 581, 827, 832. Afflictis subvenire, 527, 821. Orphanis ac viduis, 551, 638. Ab imperatoribus et regibus pauperum viduarumque opprassarum causas tueri episcopis est concessum, 627. Rerum piarum administrative episcoporum curse olim erat commissa, 706. Episcopus erga egenos parcus, vacuum Episcopi nomen habet, 817. Non res suas, sed res pauperum dispensandas habet, 1232. Necesitatem patientibus pontificale convenit adesse subsidium, 707, 760. Vexatis et opressis opera ferræ debet episcopus, 910, 930, 1054, 1075, 1066, 1068, 1076, 1082, 1084, 1085. Quomodo res pauperum defendere debeant episcopi, 1039, 1232. Quia ratione eos qui flagellis percutiuntur debent consolari, 1087, 1088. Pro reis intervenire debent, 949. Non tamen omnibus indiscretis ecclesiastica potestinia impendenda, 948. Exscrutabile est ut quod a regibus gentium servatum est, ab episcopis dicitur ablutum, 857. Episcopi ab hostibus sede pulsi, ab aliis episcopis suscipiantur in vita sustentationem, 840. Hospitalum cura episcopis olim ineuauit, 1059, 1116, 1131, 1280. —Episcopi officia erga Ecclesiam. Pro delictis populi a Domino intercessor eligitur episcopus, 507, 813. Ecclesiae fuxit canonies regat, 583, 585. Erga bonos et malos qui se gerat, 672. Sollicitudine non caret, 787, 902, 903. Ecclesiae rebus continentis et disponendis diligens existat, 600, 1235. Ecclesiae jurisdictionem tueatur, 928. Necon et eiusdem Ecclesiae filios ae negotia, 646. Ad synodus vocatus episcopus venire tenetur, aut aegritudine impeditus presbyterum et diaconum mittat, 784. In synodis quid agere debeat episcopi, 985. Errantes a fidei veritate ad Ecclesiam revocent, 673. Episcopos ad curam de hereticis habendas urgunt canones Africani, 731, 732. Servata inter episcopos concordia comodius heretici debellantur, 733. Erga errantes qui se gerat episcopus, 1073. Erga idololatras, aruspices ac sacrilegos, 962. Episcopus idolatriam enire se-
gligo, sacrilegii causa excommunicatur, 909. —Episcopi et clericorum multas officia, 1263. Episcopos clericos suis in officio continet, 981, 982. Disciplinam eis tenet, 704, 707, 739, 1151. Subjectos clericos ne ultra modum gravet, 1231. Clericorum correctione ad episcopum pertinet, 668. Et eorum causa, 667, 1071, 1120 et seqq., 1178. Dissidia inter episcopum et clericos quoniam componeantur, 1198, 1210. Quia clericis suis premissis episcopis, exhibeat, 1249. In clericorum causa, praesentibus Ecclesiae senioribus veritatem perscrutetur, *ibid.* —Episcopi officia erga monasteria. Monasteria disciplina levigata debet episcopas, 790, 1021, 1046, 1053, 1056. Graviter obligatur episcops, quod virginem e monasterio egredi et ad seculum securi passus sit, 908. Monachorum actibus debet invigilare episcopos, 922. Monachos vagos non defendat, 664. Monasterii tuitionem impendere debet, 818, 921, 922, 1049, 1053, 1063, 1074. Monasteriorum causas et utilitates debet disponere, 981. Monasteria privilegia concessa conservare debet illæsa, 1019. Monasteria nec graves ipse, nec a suis clericis gravari permittat, 498, 816. Nihil juris licetiosis in monasterio habeat praeter Abbatis officiis ordinatiouem, 604, 697, 1056. Res monasteriorum non describat, 603. In monasteriis missas publicas non celebret, 604, 826. Inde monachos ad ordinem sacros aut clericatum invito abbatu non tollat, 604. Nullam ibi ordinacionem quacumque levissimam facere presumat, *ibid.* Vide Monachorum exceptiones. Episcopo a barbaris e monasterio quod regebat palmo, alterius regendum committitur, 528. —Episcopis officiis circa causas. Clericorum, monachorum ac religiosarum persecutio causa ad episcopos pertinet, 667, 769, 800, 1071, 1072. Ad Gregorius episcopum in causa propriorum clericorum judicem delegaverit, 661. Causa de filiis inter duos Abbatibus erat, episcopo dirimenda committitur, 887. In proferendis sententiis episcopus non sit præcepit, 594, 597. Si episcopus alteri contendeat sit suspensus, ipse det illi judicem, 760, 897. Fustatoris dilationibus non fatiget litigantes, 780. In causa judicandis episcopum nulla res ab aquitatis studio, nulla suspendat potentia persecutaram, 901. Ode pro veritate sustinere non renuat, *ibid.* Abeque aliorum invidia causas liniat, 944, 942. Episcopum ascendat zelus aquitatis, et jus ita rectudo, 916. Inter cuius et innocentium sollicitum distinctumque se exhibeat, *ibid.* Episcopi iudicio standum, 1063. Episcoporum contra canones judicantium posse, 1251. —Episcopus qui culpas et excessus corrigitur debet, 583, 732, 904. Episcopus circa criminis peccata negligenter arguitur, 693. Ad correctionem eorum qui sibi vicini sunt, cur teneatur, 663. Erranti consolato videatur, qui corrigenda non corrigit, 1080. Silentium episcopatimendum, 1081. Vita matura corrigit, 681. Quidquid ultima diguignit est, non ad imitatioem, sed ad exemplum debet correctionem adduci, 1010. Sacerdotalis indignatio viri sit admixta dulcedo, 681. Episcopi pastores sunt, non persecutores, 684. Nova et inaudita episcopi predicatione, que verberit, exigit fidem, *ibid.* Resecunda non prius leni manu sunt palpitata, 712. Absit a sacerdotali animo, ut in aliorum causa privato zelo monasteria, 812, 814. In sacerdotio iuster fangi

interiora omnia a se occupata involvit, 812. Quedam mansueti corrigat, quædam quæ corrigi nequeunt, æquanimiter toleret, 1133. — Episcopi zelus imminente vel grassante mortalitate, 502. Episcopus si disciplinæ zelo strictus, 586, 856. Tacere non debet, sed clamare, 525. Commissis animabus solerter invigilat, 600. Pastores terrenos imitetur, 613. Canones sacros observet, 663, 664. Sit in lingua ejus sermo, sit zeli fervor in animo, 840. Ejus lingua sit ignea, *ibid.* Iacipienti iniuritali non resistere, quam grave malum, 718, 716. Honorem quem pro predicanda veritate suscepit episcopus, exigente necessitate secundum pro eadem veritate relinquit, quam tenet, 774. Bonis sacerdotum meritis inimicam est, quæ bene sunt ordinatae respondeat, 903. Episcoporum negligencia perstringit, 586, 587, 856, 900, 1021, 1233, 1236, 1263. — Episcopo quam noxiæ rerum secularium sollicitudo, 24. Mosis exemplo negotiis terrenis non deservant, 25. Negotia sæcularia ex compassione toleranda, nonquam ex amore requirenda, 26. Episcoporum rerum temporalium administratione cesserat, et multa iudea bona sequentur, 610. Non terrenorum rerum curam, sed animarum se suscepisse cognoscat, 928. Ea non debet usurpare quæ monachorum sunt, 935. Curæ secularares episcoporum viles reddunt, 1047, 1048, 1253. Episcopi quidam vi- lioribus ministeriis occupati leguntur, 1048. Christianorum causa olim apud episcopum agebantur, 491. — Episcoporum residentia quam necessaria, 564. Qualis debet esse episcopi residenzia, 578. Qui procuranta, 610. Episcopi quidam suas dioeceses exori, assiduitatem in eis instar exsili habent, 575. Episcopus ad residendum cogiturn, non parent, in monasterium detrudendus, 800. Episcopi Galliarum pergere longius sine auctoritate primatis sui, prohibentur, 783, 785. Sardinia episcopi absque metropolitani sui litteris transfretare non poterant, nisi contra eundem metropolitani sedem apostolicam adirent, 953. Ad comitatum non pergant episcopi, sed diaconos illuc mittant, 556. Ad comitatum sine primatis litteris proficisci non poterant, 875. — Episcopatum sedium translatio non nisi majoribus de causis, nec sine auctoritate summi pontificis facienda, 578. Nec sine consensu principis, *ibid.* Agnelius Fundensis ab hostiis expulsa Terracinam transfertur, 653. Nisi urgeret necessitas, episcopo non licet olim hospitium seu episcopium restare, 894. Quibus de causis episcopo domus permulanda licentia deter, 1262. — Episcopus conceubitur per mixtus depositur, et penitentiae addicitur, 896. Quas episcopis mulieres domi retinere licet, 976, 977. — Episcoporum unio diabolo timenda, 797. Episcoporum unitas in fide Ecclesiæ firmat unitatem, 850. Concordia inter sacerdotes necessaria, 1010. Reipublicæ pax ex universalis Ecclesiæ pace pendet, 747. — Episcoporum causæ magna cura et vigilancia perseruantur, 975. Absque dilatione linende, 1084. Cause inter episcopos ortæ quomodo finienda, 785, 784. Episcoporum causas sibi esse commissas asserere videatur Gregorius, 752. Episcopi in synodo judicandi secundum canones, 567, 612, 632. Aut certe a duodecim episcopis, 631. Ea fuit praxis S. Gregorii ac Romanæ et Gallicanae Ecclesiæ, 567. Episcopi causam alii episcopo judeicandam committunt imperatores, 627.

Kiam pecuniarium, 629. Criminalis vero cause discussionem episcopo quidem committunt, at judicium sibi reservant, *ibid.* Episcopus ab imperatoribus simul et sedis Romanae legalis judicatur, 650. Episcopi causes minores suis responsabilibus, majores vero sibi definiendas reservat Gregorius, *ibid.* Episcoporum accusatos Romam ut se purgent, vel judicentur, venire jubet Gregorius, 557, 650, 795, 811. Qui adesse recusat, ut contumax judicandus, 793. Episcoporum causes quædam Romani evocantur a Gregorio, 809, 810, 839. Episcopos qui cum Maximo episcopo intruso communicaerant ad se jubet venire Gregorius, ut absolutione doceuntur, 861. Episcopos accusatos, ut se purgarent, imperatori se sistere permittit, 846. Episcoporum cause alii episcopis commissa, 821, 822, 902, 916, 936, 985, 991. Judicibus sæcularibus simul et episcopis commissa, 623, 975, 978, 1077, 1078. An deceat clericum, vel subdiaconum, vel aliquem episcopis inferiorum judicem episcoporum constituit, 647. Victoris episcopi causa Mariniano abbati et Beuenato notario judicanda committitur, 642, 643. Victor, si reus sit, in monasterium retrudendus, *ibid.* Episcopi causa subdiacono discutientia et definienda committitur, 617. Alterius episcopi causa aliis episcopis et uni subdiacono commissa, 961, 962. Episcopi ac presbyterorum Ecclesiæ Pisaurensi vita discutienda Castorio diacono commissa, 755, 765. Sententia in episcopum executio, chartulario injungitur, 985. Episcopis licitum contra suum metropolitanum sedem apostolicam adire, 953. Episcopus nec ab episcopis alieni econstituit, nec a sæculari judice judicandus, 1253, 1254. Deficiente metropolitano vel patriarcha a sede apostolica judicetur, 1254. — Episcoporum accusatio. Diaconus ab officio depositus contra episcopos testari non potest, 629. Clerici qui ut ab accusatione episcopi desiderent sacris sunt initiali, ad pristinum gradum revocentur, 780. Urum licet clericis et laicis suos episcopos accusare, 780. Accusatores episcopi non legitimi rejiciantur, 846, 1254. De personis episcopum accusantium subtiliter inquirendum, 1251. Episcopum in Ecclesiæ injuriis capitale pena plectendus, 1253 et seqq. Episcopis factæ injuria vindicantur 623, 630. — Episcopi corrugatio vel depositio. Episcopus ob mulierem suo iussu cæsam a missarum celebratione per duos menses suspenditur, 636, 637. Episcopus ob simoniam depoendus, 612, 1199. Si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, depoendus, 636, 637. Episcopus in alterius locum intrusus ab omni ecclesiastico ministerio amovendus, 699, 1250, 1256. Qui eum ordinaverunt depoendendi, 699. Vel communione privati penitentiam in monasterio agant, 1250, 1251, 1256. Qui defunctus episcopo intruso in ejus locum ordinatur, quo modo habendus, 1250, 1251. Quomodo habendi ille episcopi qui metu judicis alium episcopum condeinmant et depoendunt, 1250. Episcopus non iure sed auctoritate depositus, ab exilio revocetur, ejusque causa ab episcopis discutialur, 631. Causa episcopi depoendendi districtius trutinanda, *ibid.* Episcopus non depoendatur nisi justis ex causis, et unanimi episcoporum consensu, 631. Ob solum crimen depoendatur, 1217, 1218, 1219. Episcopus nec ab uno promoveri, nec ab uno debet deponi, 861. Ad depoendum episcopum quatuor episcopi adhibeantur, 979. Ab episcopatu depositus revocari non potest, 890. Si ad episcopatum denuo aspirare praesumperit, in monasterium detrudatur, 1202. Episcopatus bona non auferat, 1041. Impium nimis est, si alijmopiorum necessitatibus episcopis depositis subjaceat, 685. Ex concilio Calchedonensi episcopi depositi habeant dignitatem episcopatus, et subsidia necessaria, 495. Aliud est episcopum in sedem suam restituiri, aliud in honorem, *ibid.* — Episcopus in alterius locum non substituiatur, nisi eo degradato, 522, 572, 980. *Vide supra* Episcopi depositio. Episcopo viventi successorem dare canonibus interdictum, 1022, 1023. Episcopus ob infirmitatem non depoendus, nisi ipse velit, 1153, 1218. Vel scripto petierit, 1156, 1219. Episcopo ob infirmitatem deposito sumptus de eadem Ecclesia ministrandi, 1218. Episcopo agrotante, nec officio suo fungi valente, quid faciendum, 641, 1153, 1217, 1218, 1219. Episcopus in locum defuncti quantocius ordinandus, 840, 755, 755, 990. Ultra tres mensas Ecclesiam vacare canonibus interdictum, 861, 890. Episcopum In locum schismatici Gregorius non vult ordinari, nisi prius admoneatur schismatiscus ut ad Ecclesiam suam redeat, 953. — Episcopi bona et testamento. Mortuo episcopo rerum ejus et Ecclesiæ inventarium gratis faciendum, 639, 691, 892. Administratione bonorum episcopi defunctorum rationes episcopo successori reddenda, 610. Res vestiariorum non episcopi, sed Ecclesiæ erat propria, 649. Bonis episcopi decadentis olim a laicis diripiebantur, 758. Episcopū mortui hæreditas ad quem pertineat, 1103. De bonis hæreditariis, vel ante episcopatum acquisitis testari potest episcopus, 717, 791, 990. Secus de bonis in episcopatu acquisitis, que nec legare, nec alienare, nec vendere potest, 717, 791, 1063, 1208, 1207. Si sue Ecclesiæ res dum viveret minorerit episcopus, ex ejus bonis debent reparari, 753. Testamenta episcopi in Ecclesiæ damnum facta irrita, 791, 792, 990. Si episcopus liberos habuerit, de bonis ante episcopatum acquisitis in favore in Ecclesiæ non potest testari, nisi salva legitima liberorum portione, 717. Episcopus propriis non contentus stipendiis et ex fisco annonam accipiens carpitur, 774. Episcopi qui in concilio Ariminensi hospitiis sibi ab Augusto oblati uti noluerunt, laudantur, *ibid.* — Episcopi Afri linguis abscessis pro defensione veritatis loquuntur, 549, 549. Ex iis duo ob luxuria peccatum hoc favore privantur, *ibid.*

Epistolam synodicanam Gregorius ad patriarcham CP. pollicetur, 490. Mittit Anastasio Antiocheno, 517. Olim recons ordinati patriarchæ synodicanam super fidem invicem ad alios patriarchas mittebant, 490, 515. Unde hic mos inoleverat, 513, 516. Epistole a paribus que dicuntur, 507, 508, 563, 661, 850, 851, 834. Epistole particulis que sint, 507. Epistola Gregorii, *Vide Gregorii Opera et Praefationem.*

Epulo dives cui linguan suam aqua gutta refrigerari petat, 61. Hic non quod aliena rapuerit, sed quod propriis infractione usus fuerit damnatus percibetur, 67. Illic plenius mala recipit, quia hic fuerat nec per bona conversus, 78.

S. Equitus multorum monasteriorum pator, 164. Gravibus caro tentationibus vexatus, oratione continentiam obtinet, *ibid.* A monialium colloquio monachos arcit, 165. Ancillam

Dei febricitantem verbo sanat, *ibid.*
 Aliam a demone liberat, *ibid.* Sacris ordinibus non initiatus, missione divinitus accepta, prædicat, 168. Viles munditiæ cum studio predicationis concordabat, *ibid.* Quo apparatu prædicando discurreret, *ibid.* De eius prædicatione apud summum pontificem expositulant clerici, *ibid.* A quo accersitur, 169. Ferrum secat, *ibid.* Clavatis uitur caligis, *ibid.* Futura prædicta, 172. Romanus pontifex divinitus admonitus Equitum libere prædicare sinit, *ibid.* Sepulcrum eius ab irreverentia miraculo vindicatur, 173. Invocato Equiti nomine monachi a Langobardis liberantur, *ibid.*

EQUITUS CIVIS ROMANUS Maurum filium suum S. Benedicto tradit, 220. Equus rabiosus miraculo sanatus, 197.

ERICIUS soveam habet in reprobis, 48. Ericio similis qui dissimilanter agit, 47.

Erogatores et Erogatori unde sic dicti, 608, 998.

Errori nascenti obstandit, 716. Propter errorem odio non habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem, 772.

Erubescere. Qui adhuc erubescitur, minus amat, 1231.

Eruca ex horto miraculo expulsa, 189.

Erychia, 493, 877.

Esse secum quid sit, 217.

Etherius non fuit Arelatensis, sed Lugdunensis episcopus, 830. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Dicitur Arelatensis episcopus, 1287.

Eucharistia olim super pectus defunctorum in sepulcro ponebatur, 253, 258. Mortuis Eucharistiam dare prohibillum, at non super ipsorum corpora eam ponere, 258. Mos Eucharistiae servandæ et in peregrinationibus defensanda, 358. Eucharistiae veritas, 472, 1161. Eucharistia in viaticum moribundis data, 273, 397, 425. Eucharistiae sumptioni pacis osculum præmitti solitum, 357. Post copulam licitam ad Eucharistiam accedere legibus Ecclesiæ interdictum, 194. Eucharistia quantum exigat corporis munditiam, 1161, 1162. Eucharistia ad canonica purgationem quandoque adhibita, 598.

Eucherius Lirinensis monachus, et postea Lugdunensis episcopus, 1101. Euchete heretici quinque, 802.

Eudochium salutat Gregorius, 493, 877.

Eudoxius Germanicæ episcopus sedis Antiochenæ et Constantinopolitanæ invasor, 831, 883. Ab eo Eudoxiani et Economiani, 831. Quid pro Ariana heresi fecerit, *ibid.* Cur hunc inter hereticos recenseri Gregorius voluerit, 831, 882. Quoniam dicere potuerit Gregorius de Eudoxianis nihil hactenus agnovisse Ecclesiam Romanam, 833. Eudoxius a Patribus confutatus, 884, 919.

Eudoxius vir gloriosus dictus, 589, 912.

Eugenius diaconus, 1210.

Eugenius notarius, 976.

Eugubium urbs olim Umbriæ, 993.

Engubinus episcopus, Gaudiosus, 995.

Eulogia, 1137. Eulogia idem ac benedictio, 1249. Eulogia S. Marci, 1248.

Eulogius episcopus Alexandrinus, vir iustigia pietatis et scientie, 770, 771. Gregorio charissimus, 836. Ejus in oppugnandis hereticis zelus, 888, 918. Ejus precibus Anglorum conversionem tribuit Gregorius, 918, 919.

Dei organum dicitur Eulogius, 1085. Veritatis minister et Petri sequax, 1069. Contra Agoitas scripsit, 1063, 1069. Gregorii Epistola adversus Joannem CP. cur non responderit, 837, 990. Eusebii librum de martyrum gestis postulat a Gregorio, 916. Et numeru mutat Gregorius, 837, 888. Ejus orationes postulat, 1064, 1065, 1071. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*, et 1288.

Eunomopliana, seu Orphiana, vel Orpharia insula maris Tyrrenhi, 544. De monachis eam incolentibus cur ad rectorem Campanie scribatur, *ibid.*

Eumophilus, praemunita alterius morte obiit, 428. Ejus visio explicatur, *ibid.*, 429.

Eunuchi qui in Scriptura dicuntur, 83.

Eupaterius magister militum, 930.

Eupator dux Sardinie, 1191.

Euplio ab episcopo ante ordinacionem genito bona matris et patris reddi jubentur, 717.

Euplius conductor, 537.

Euphemius pro deserenda accusatore sacram ordinem accipit, 780. Unde a tali ordine in perpetuum depunitur, *ibid.*

Euria urbs Epiri, 1206. Euris episcopus Joannes, 1271. Lector, Petrus, *ibid.*

Europæ calamitas Gregorii tempore, 718.

Eusanius Agrigentanus episcopus, 717. Eusanius lapsus, cur omnia ejus bona Ecclesiæ remanere debeant, *ibid.*

Eusebia Rusticianæ patricia filia, 911, 1239, 1240. Hanc salutat Gregorius, 589, 724.

Eusebius abbas ab episcopo Syracusano excommunicatur, 594, 597. Episcopus hortante Gregorio reddit abbati gratiam et communionem, 599. Ob utramque rejectam Eusebius superbias arguit, *ibid.* Huic auri solidos centum dari jubet Gregorius, 596, 599.

Eusebius Cæsariensis episcopus de actis martyrum duplum edidit librum, 918. Prior excidit, *ibid.* Romae Gregorii tempore hujus libri codices nulli erant, 916.

Eusebius Thessalonicensis episcopus, 898, 985. Ad pacem sovendam excitatur, 1073 et seqq. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Eutherius vir dicitur magnifice memoræ, qui titulus honoris episcopo non congruit, 497, 498.

Euthymius S. Gregorium dialogum cur cognominari, 107.

Euthychius Tyndaritanus episcopus, 673. Ut in convertendis idolorum cultibus perseveret, excitatur, *ibid.*

Euthychius presfetus, 1205.

S. Euthychius vir sanctæ conversationis in provincia Nursiæ, 508. Ejus pro animabus ad Deum adducendis zelus, *ibid.* In abbatem eligitur, *ibid.* Ejus post mortem miracula, 313. Plures in Italia sub ejus nomine Ecclesiæ consecratae, 313.

Evangelium olim collo suspendere apud Christianos solitum presidii et custodis causa, 520, 1272. Et capitii apponere, *ibid.* Evangelium in judicis medium collocabatur, 906, 907, 961. *Vide Judicium.* Evangelium olim a lectoribus in Ecclesia legebatur, 1289. Per quatuor Evangelia jurare olim licitum, 1300. *Vide Juramentum.*

Evangelius diaconus captivus sumptibus Ecclesiæ liberari jubetur, 634. Hujus filia a Felice stuprata, 634, 635.

Evesa insula, nunc Ivica dicta, 451.

Eventius diaconus Mediolanensis 972.

Exactionem canonis agere quid sit, 420. Pro exactionibus solvendis Coriscani filios suos veniundabant, 768. Exactiones cum peccato factæ, non prorsunt, 769. Exactionibus injustis colpos Ecclesiæ vexari prohibet Gregorius, 534, 535. Exactiones injustas in colonis Ecclesiæ non cedant Ecclesiæ commendo, 536.

Exarchus quid sit, et quo ejus dignitas, 521. Ad idem esset exarchus et Italiæ praefectus, *ibid.* Primus exarchi nomen obtinuit Longinus, 521. Exarchus Ravenna cur dictus, *ibid.* Exarchi in Italianam a Mauricio missi per impotentiam et avaritiam Italii dannos majus quam hostes ipsi intulerunt, 1238. Inter episcopos olim quinam exarchi dicereatur, 548. Monachi etiam suos exarchos habuerunt, *ibid.*

Excedere manibus qui dicantur, 1079.

Excellentia honoris titulus quo nuntiatur Gregorius erga reges, regias, exarchas, et alios summæ dignitatis viros, 506, 686, 712, 999, 1123, et aliis passim.

Excommunicatio quibus competit, 581. Excommunicatio culpantium in regia S. Benedicti statuta, sicut canonica, 253. Inter excommunicationem et anathema quodnam discrimen, 613. Pro propria injury viadcindens, excommunicatio ne adhibetur, 613. Excommunicatio post secundam et tertiam monitionem ferenda, 619. Insontibus excommunicationis non est irroganda vindicta, 642. Excommunicatio iusta non ligat, *ibid.* Excommunicatus ab uno episcopo, ab aliis ubique terrans esse vitandos, vetus est institutum, 707. Cum excommunicatis non communicandum, 813, 814. Qui a communicatione prohibitus, Eucharistiam percibebat, anathemate percutiebat ab Ecclesiæ corpore separabatur, 817. Quos communione privatis Gregorius, hoc, si casus mortis urgeret, viatico privari nolebat, 899, 926, 980. Ne presbyteri monachos ab excommunicatione solvant, cavelur, 935.

Exconsul dicitur vel qui consulatum gesserat, vel qui codicillo excoasse creatus fuerat, 489, 520, 537. Nudem erat honoris nomen, 620.

Excubitorum comes quis esset, 520, 1044.

Excusi nulla occasione, id est nullam excusationis occasionem habere, 972.

Exemplare, est describere ex authenticō, 507.

Exemplum virtutis proximo debet iusti, 93, 185. Exempla plus movent quam verba, 152. Sanctorum exempla quam utilis, 153. Krempa sanctorum pastor sequatur, 508.

Exemptionum causa precipua fuit oppressio subditorum, 498. *Vide Monachi.*

Exhibere, id est se vel alium presentem sistere, 1002.

Exhilaratus Siciliæ episcopes, 1261.

Exhilaratus, 726. Seoundicerius dicitur, 880.

Exhilaratus duo lignæ vascula defensæ ad S. Benedictum, unum abscondit, 243. Quid ipsi acciderit, *ibid.*

Ejusde, sumptus, expensis, redditus, 406.

Exlex, id est qui legibus non vult parere, 929.

Experientia, titulus quo compellat Gregorius subdiaconos patrimonii re-

ctores, 497, 511, 633. Notarios, 1058, 1061, et alibi passim.
Explere, id est explicare, 677.
Exprefectus quis dicatur, 527.
In exsecutione, id est, jussa exse-
quendo, 789.

Executor ille dicitur, qui alterius
jussa exequitur, 169, 897.

Exsilium olim iudicio ecclesiastico
contra clericos decretum, 1172. Nunc
ad regiam potestatem spectat, 1173.

Exsuperantius episcopus, 1230.

Extranea Dei ancilla, cui pensionem
assignari jubet Gregorius, vel donatio-
nem quam fecit, redi, 539.

Extranei blande suad at fidem alli-
ciendi, 1226.
Ezechias alienigenis aromatum cellas
ostendens, cur iram Dei incurrit,
5.

Ezechiel personam representat pre-
positorum, 29, 31. Cur Ezechiel illus
hominis vocetur antequam ad coelestia
contemplanda ducatur, 101, 102.

F

Fabius episcopus Firmianus Passivi
decessor, 913.

Facies. Ante faciem Dei stare quid-
sit, 82. In faciem Deus monuit huma-
num genos ante peccatum, 82. Sed
nomo Dei in faciem terga peccando
redit, *ibid.*

Facio. Se fecit, id est ivit, abiit,
109. Facio et facessi idem significant,
ibid.

Facundus Hermianensis episcopus
le tribus capitulis ad Justinianum scri-
xit, 614.

Falerinæ civitatis episcopus; Joans-
es, 1291.

Fama bona, odor bonus, 924.
Famis tempore Deus subvenit mo-
nasterio S. Benedicti, 248.

Fantinus defensor rector patrimonii
Panormitani, 974. Defensor Neapolita-
ni, 1030. Faustinus dictus est, 911.
Iur valuerit monachi testamentum in
avorem Fantini et Siricæ testamentum
in favorem xenodochii non valuerit,
139. *Vide Indicem alphabeticum Epis-
tolarum.*

Fanum. In Italia urbes hujus nominis
durimæ, 609. Fanum Fortune, Fanum
impliciter dicta urbs in Umbria epi-
copalis, *ibid.*, 610, 827. Fanense
episcopi; Leo, 826. Fortunatus, 839.

Fanum. *Vide Templum.*
Fasagnates patricius quo tempore
Ireniem rexit, 493.

Fausiana. *Vide Phausiana.*
S. Faustinus martyr ex sua Ecclesia
Valerianorum patricium virum lubricum
iumentum auferri jubet, 460.

Faustinus Meriensis Ecclesiae miles,
186. Queritur a patre suo nonnulli Ecclesiae
Messanensi, quæ juris alieni
erant, reliqua suis, 896.

Faustus ex praetore Cancellarius,
155, 1121, 1122.

Faustus vir magnificus, 1037.
Faustus filius Constantii defensoris,
151.

Favor principum quantus acquiritur
ab toribus et anxietatibus possidetur,
173. Humani favores fumo similes sunt,
1066. Deo et pravis hominibus placere
nullus potest, *ibid.*

Febricitans puerilla verbo sanata, 165.
Felicianus presbyter, 571.

Felicissimus Lamagensis Ecclesiae
laconus, 566.

S. Felix Nolanus tria macri jugera
uris conduxit quæ propria manu co-
uit, in verba non in sensum canonum
seccans, 606.

Felix papa III atavus S. Gregorii,

PATROL. LXXVII.

397. Amitam de imminente morte in
visione admonet, *ibid.*

Felix Acropolensis episcopus, cui
trium Ecclesiarum visitatio injungitur,
605.

Felix Messanensis episcopus, 528.
Circa multa consulti Gregorium, 1274.
Huic respondet Gregorius, 1276. Hæc
responsio S. Gregorio asseritur, 1275.
*Vide Indicem alphabeticum Epis-
tolarum.*

Felix Pisauensis episcopus, 826.
Huic missas publicas in monasterio ce-
lebrare prohibet Gregorius, *ibid.*

Felix Portuensis episcopus, 947,
1288, 1291. Ex Sabineusi provincia or-
tus, 460. Ab eo plurima didicerat Gre-
gorius, quæ in Dialogis refert, *ibid.*,
464. Huic Joannem juris ecclesiastici
famulum donat Gregorius, 1210.

Felix Sardicæ episcopus primati suo
obedire nolens arguitur, 735, 736.

Felix Sipontius episcopus, 546.
Huic Canusinæ Ecclesiae visitatio com-
mittitur, *ibid.* *Vide Indicem alphabeticum
Epistolarum.*

Felix episcopus ad Barbaricinos
convertendos in Sardiniam a Gregorio
missus, 702, 703. In monasterio a
Theodosio fundatum monachos intro-
ducere jubet, 727, 728.

Felix diaconus et schismate ad Ec-
clesiam reversus, a S. Gregorio com-
mendatur episcopo Syracusano, 694,
695.

Felix subdiaconus rector patrimonii
Appiæ, 976, 1273. Felix defensor, 633.

Felix abbas cui Gregorius mille et
quingentas plumbi libras erogari man-
dat, 544, 545.

Felix monasterii Fundensis præpo-
situs, 161.

Felix vir nobilis in provincia Nursiæ,
168.

Felix vir consularis, Chartularius
Maximiano Syracusano commendatur a
S. Gregorio, 587. Vir magnificus in Si-
cilia, 941, 942, 935. De Joanne epi-
scopo Syracusano queritur, 959, 960.

Felix domus Viviana maritus, 528.

Felix domæ Campanæ conductor,
539.

Felix de Orticello, 627.

Felix nepos Felicis Sipontini epi-
scopi, an fuerit clericus, 634. Filium
diaconi a se stupratam vel ducere, vel
in monasterio castigari jubetur, 634,
635.

Felix jugalis hæres a Rustica fe-
mina institutus, 916.

Feminæ qui sint admonendæ, 33.

Femur. Super femurensem ponit
quid sit, 90.

Ferentia urbs in Etruria, cui suc-
cessit Viterbum in sede episcopali,
189. Ferensis episcopus, Marianus,
1291.

Ferentinum urbs episcopalies Latii,
367. Ferentini episcopi Bonifacius,
184 et seqq. Redemptus, 368. Lumino-
sus, 1291.

Fericinatus quædam Ecclesiae Ro-
manæ legit, 1105.

Ferrum quid significet, 32. Quis ser-
tum fiat in fornace, 53. Ferrum ex
profundo aquæ reversum, 224.

Festus Capuanæ civitatis episcopus
ob avaritiam a suis despctus, 648.

Fesulæ urbs olim Thuscæ clara,
1075.

Fetor carnalem concupiscentiam si-
gnificat, 436.

Fibula aurea, magni pretii munus
quod Imperatores largiebantur, 896.

Ficulnea. Quid sit ficulneam sine
fructu terram occupare, 67. Ficulnea
in qua Christus fructum quæsivit, quid
significet, 1069.

Ficulum vel Ficole urbs in Italia
754. Ficulinus episcopus, Severus,
548.

Fidejussor quid sit, 1108.

Fidentia femina, 930.

Fideles unius corporis sunt mem-
bra, 46.

Fides. Credi nequit quod potest vi-
deri, 381. Visibilis per invisibilia vi-
dentur, *ibid.* Fides suadenda est, non
extorquenda, 524. A lide alienos ad-
monendo, suadendo oportet adducere,
525. Pagani et Judæi aut compellendi,
aut aliciendi, non suasionibus tantum,
sed vi indirecta, 525, 703, 734. *Vide*
Judæi. Rusticos in sua idolatria ob-
stinatos pensionis onere gravari jubet
Gregorius ut convertantur, 704. Fidei
necessitas, 373. Sicut rami sine virtute
radicis arentur, sic opera bona a file
sejuncta nulla sunt, 718, 967. Fides
nostra non nititur novis revelationibus,
822. Quoniam lide aberraverint quinto et
sexto sæculo, 114. Illa fidei confessio
est suspicienda, quæ non vi, sed sponte-
taria sit voluntate, 842. Infidelis non
vivit sine fide, 373. Multa certo credi-
mus quæ videri nequeunt, 380. Nullus
salvatori potest ex his qui fidem Christi
tenent, et vitam fidem non habent, 861.
Fidem perdit qui in vocabulo univer-
salis consentit, 747.

Fiducia magna securitas est sim-
plicitas actionis, 48. Fiducia et securi-
tas de meritis sunt animæ corruptiæ,
100.

Fili Ecclesiae dicuntur laici, 666.
Vide Laici. Filii cogniti dicuntur qui
ex legitimo coniugio sunt nati, 801.

Floridanus vir magnificus, 1046.

Finis. Ad finem sive volentes, sive
noles quotidianè tendimus, 875.

Firmianus Tergestinus episcopus,
1203. Huic a schismate reverso gratu-
latur Gregorius, *ibid.* Eumdem contra
tentationes munis, 1204. Eique subsidia
pollicetur, *ibid.* A schismatis multa
patitur Firmianus, 1240. Smaragdo
exarcho commendatur, 1241. Ejusdem
Firmiani videtur esse illa hæresis eju-
ratio quæ inter Epistolas Gregorii re-
pertur, 1300.

Firmum urbs in Italia, 944. Firmani
episcopi. Fabius, 943. Passivus, 1287,
1188.

Fiscalia dicuntur tributa, 687, 688.

Fiscus. Fisci debitorum bona etiam
antiquitus, signo principis apposito, ei-
dem custodienda vendicabantur, 1119.

Flagella Dei metuentes, et propte-
rea innocenter viventes, quomodo ad-

monendi, 52. Flagella Dei misericordia
mitigantur, 385. Ex Italæ flagellis
non recte infertur quod peccaverit,
615. Flagellati ad pénitentiam revo-
camur, 51. Diligitur a Deo qui ejus
meretur, sustinere flagellum, 615.

Dei flagella et verbera quo animo su-
cipienda, 1114 et seqq. Flagella pro-
bant nos a Deo non esse derelictos,
ibid. Inter flagella consolatio facilis
quænam, 1028. Inter flagella positi
flagellis digna committere, est contra
fieriem superhire, 1088. Qua ratione
ii qui flagellis percutiuntur consolandi,
1087, 1088. *Vide* Adversitas,
Afflictio, Tribulaio.

Flagellatio publica olim judiciis ec-
clesiasticis adversus clericos decretis,
nunc prohibita, 1172.

Flaminea, seu Flaminia porta veter-
is Romæ, 1125.

Flamma in tribus pueris uno eodem
que tempore habuit virtutem ad so-
latum, et non habuit ad tormentum,
324.

Flavius Remorum episcopus, 1288.

Flora non flendo quid sit, 79.

Flora abbatis donum cum hortis in perpetuum donat Gregorius ad monasterium construendum, 636.

Florentinus Asconitanus archidiabonus in episcopum electus, 1269.

Florentinus vel Florentinus Ravennatus Ecclesie diaconus, 819, 1096. Ad episcopatum **Anconitaneum** eligitur, 1269.

Florentinus Dei famulus sex uncias monasterio S. Lucie Syracusia restituere iubetur, 626.

Florentinus Epidauritaeus episcopus. Hujus **injuste depositi causa** in synodo examinanda, 631, 632. Sabiniano **deris** episcopo committitur discutienda, 902.

Florentinus Ecclesie S. Laurentii Romae presbyter, 420.

Florentinus presbyter avus Florentii subdiaconi, 225. **Eius in S. Benedictum odium et invidia**, *ibid.* Ejusdem ad perdeodas monachorum **animas commentum**, 228. **Maliitia sua poenas dat**, *ibid.*

Florentinus subdiaconus a Neapolitanis electus episcopus, fugit, 635.

Florentinus vir religiosus in provincia **Nursia**, 303. Ei ursus **ministrat**, 309. Perversis monachis ob ursum **cussum maledicit**, et statim ultio divina illos percussit, *ibid.* Horum mortem luget, *ibid.* Eremum a serpentibus orstionte purgat, 312. Inter patronos Ecclesie **Fulimi solitus**, 513.

Florianus, 625.

Floridus Tiburtinus episcopus vir veritatis amator, et **asceticitate insignis** 300, 336.

Florus Lugdunensis Ecclesie magister probat ignem inferni corporeum esse, 111.

Florus vir magnificus, 1262.

Fluviorum inundationes miraculo sedate, 293, 296.

Fontes derivare foras quid sit, 74.

Foramen in pariete quid significet, 30.

Formæ quid sint, 1196. **Formarum cemes quis esset**, *ibid.*

Formæ urbs in Italia, 493. **Formiensis Ecclesia unitur Minturnensif**, *ibid.* Utraque **denuo Cojetam cum corpore S. Krasmi translata**, *ibid.* **Formiensis Ecclesie visitatio Agnello Terraciniensi episcopo committitur**, 862. **Formientes episcopi : Bacauda**, 490, 493. **Vide ejus titulum**. **Albinus**, 947.

Fornicationem atrocioribus criminibus Paulus anaumerat, 81. Ob fornicationem quomodo separantur conjuges, 1062. Quomodo cum muliere quæ ob fornicationis suspicionem a marito discessit, et ad eum postea rediit, agendum, *ibid.* Num ob fornicationem viro licet uxorem dimittere, 1158.

Fortuna Judæa ad fidem conversa, 714.

Fortunatus episcopus Fapensis, 839.

Fortunatus Neapolitanus episcopus electus post Demetrii depositionem, 673. **Concilium Romano subscriptum**, *ibid.*, 1288, 1291. Quomodo in Ecclesie sua conversari debat, 672. **Eius zelus pro Christianis mancipiis laudatur**, 953. **Ei Misenatis Ecclesie visitatio injungitur**, 988, 989. Quod ejus culpa Neapolitani invicem dissiderent, carpitur, 1005. **Eius erga monasteria negligenter argultur**, 1036. Plurima ei ad Ecclesie regimenter spectantia injunguntur a Gregorio. **Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.**

Fortunatus episcopus Tudertinus in effugandis malignis spiritibus valde potens, 192, 193, 196. Crucis signo lumen cæco restituit, 196. Equum rabi-

dum crucis signo sanat, 197. Mortuam ad vitam revocat, 201. A Gotho sua impune contemnit, 197. Gothus poterit, et Fortunatus misericordiam implorans, aqua benedicta aspersus sanator, 200. Multa miracula ad Fortunati sepulcrum facta, 200.

Fortunatus abbas monasterii Balneum Ciceronis dicti, 184, 175, 201.

Fortunatus abbas monasterii Cesennatis inuste depositus restituendus, 1264.

Fortunatus vir nobilis, 183, 188.

Fortunatus ad mensam Ecclesie Mediolanensis per multos annos sedet, 720. **Eius causa Roma finienda**, 730, 731.

Fortunatus ab defensoris officio amo-vendus, 979.

Fossa altaris quid significet, 43.

Quare unius cubiti fuerit, *ibid.*

Fracturam ligamen astringit, cum culpam discipline deprimit, 23.

Franci cur aliquando Germani appellati, 918, 920. **Francorum reges merito Christianissimi appellantur**, 798. Ab orthodoxa fide nullus regum Francie usque nunc deflexit, *ibid.* Olim Francie reges hoc titulo, **Vir illuster**, gloriabantur, 519.

Frater defunctus sine filii, uxore relicta, quid significet, 7. **Frater superest uxorem defuncti remuens accipere quis sit**, *ibid.* **Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus**, 4153.

S. Frigidanus Lucensis episcopus, vir mira virtutis, 293. **Fluvium a proprio alveo oratione et jussu derivavit**, *ibid.*

Frigidus dicitur qui bona consumanda nec inchoat, 94. **Cur frigidus vel calidus quicunque esse postuletur**, *ibid.*

Frontinianista qui fuerint, 1067.

Frumenta a Domino accipere quid significet, 75. **Frumenta abscondere quid sit**, 74. **Frumentarius canon quis sit**, 483. **Frumenti eractiones**, 533.

Frunkendus Hydrantius Ecclesie debitor ad solventum cogendus, 1004.

Fugere. Prohiberi fugere hyeme vel Sabbato, quid sit, 325.

S. Fulgentius hac inscriptio servus servorum, etc., aliquando suas epistolas munivit, 481.

S. Fulgentius Utriculensis episcopus, 300. **Totaliter jussu intra circulum inclusus, mirabiliter liberatur**, *ibid.*

Fumus quomodo impiorum felicitatem denotet, 492.

Fundi urbs episcopalis in Latio, 153, 289, 633, 634. **Fundenses episcopi : Andreas**, 289. **Agnellus**, 634, 947, 1291.

Fur serpentis ope deprehensus, 161.

Fures miraculo a furio revocantur, 304, 305, 329. **Forum pena**, 1152. **Furto ablatu ex Ecclesiis quomodo restituenda**, 1133. **Furtum in monacho quomodo punitur**, 1124.

Fuscus Capuanus episcopus Romæ mortuus, 737, 738, 760.

Fuseus abbas monasterii Nepoli plurima pro suo monasterio impetrat, 1049, 1050 et seqq.

Fuseus archiatere, 534.

Futurum sæpe per revelationem præscient moritri, 409, 413.

G

S. Gabinus. Vide Gavinius.

Gairaldus abbas S. Medardi Suessi-nensis, 1285.

Galaad interpretatur acervus testi-monii, 72. Per Galaad Ecclesia exprim-

itur, *ibid.* **Prægnantes Galini** qui sint, *ibid.*

S. Gallia Symachi consuls filia, 591. **Eadem esse creditur ad quam S. Fulgentius scripsit**, *ibid.* **Vidua**, se-cundas nuptias respuit, *ibid.* **Monasti-cam vitam amplectitur**, *ibid.* **A beato Petro de proxima morte sua et du-rua sororum admonetar**, *ibid.*

Galla vidua, 428.

Gallia quare dicta Germania, 781, 782. **Gallicana Ecclesia cum Romanis soboles**, 781. **Gallicarum patricii vocan-tur rectores provincie Arelatensis et Massiliensis**, 483. **Ab Gallicarum pro saecula sede legalio Arelatensis episcopis semper fuerit commissa**, 781. **Gallici regnum sub Childeberto quale eset**, 783. **Gallici reges**, *Vide Franci.*

Gallicopolis seu Callipolis urbs Cala-briae episcopalis, 657, 808. **Gallicoti-tana Ecclesia Petro Hydrantino episco-po visitanda costruuntur**, 807. *Vide Callipolis.*

Gallus in nocte profunda altos edens cantus quid significet, 100. **Gallus ar-tequam capite alas excutientis, usque seipsum feriens, quid signet**, *ibid.*

Garperus canonicus regularis S. Vi-toris Parisiensis quo anno vixit, 110. **Opus elucubravit Gregorianum dicunt**, *ibid.*

Gaudentio Nolano episcopo Capuana Ecclesia visitatio committitur, 737. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Gaudentius presbyter, 164.

Gaudioso Eugubino episcopo Tadi-natis Ecclesie visitatio injungitur, 996.

Gaudiosus presbyter, 800.

Gaudiosus magister militum in Afri-ca, 560. **Eius mensa sinceritas laudatur**, *ibid.* **Eigae Hilarius patricium rector commendatur**, 561.

Gaudiosus primicerius responsalis provincia Ravena defunctus, 667.

Gaudiosus defensor, 956.

Gaudiosus quidam de violentia sibi ab Ecclesia Rom. actoribus illata apud Gregorium questus est, 547.

Gaudium veritatis discipulis quale esse debeat, 1110. **Non gaudiendo gaudere quid sit**, 79.

Gavinia abbatissa monasterii SS. Gavini et Luxorii in Sardinia, 931.

S. Gavinus martyr Turribus in Sar-dinia, 931.

Gehenna Ignis corporeus est, 417.

Unus est, sed non uno modo omnes cruciat peccatores, 448. **Sine fine ru-probos cruciat**, 449.

Gelasius subdiaconus lapetus, 596.

Genium aliquando ornatum, splen-dorem, decus sive privilegium signifi-cat, 914.

Genius antiquitus daemones signi-ficare solebat, 1300. **Per genium ju-re num licium**, *ibid.*

Gennadius patricius Africae exar-chus, 550, 558, 641. **Ob victorias re-portatae laudatur**, 558, 559, 560. **Eius zelus pro Ecclesia**, 686. **Varia de qui-bus eum Gregorius pro Ecclesia ro-gavit**, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Gennadios scholarius patriarcha CP. in synodo Florentina contra Græcas Dialogorum Gregorii libris usus est, 104.

Gentilis car dictator princeps Was-dalus Arianus, 280.

Gentio scribo, 1088.

Genua urbs Liguriæ celeberrima, 481, 646.

Georgius presbyter Constantiopo-litanus, 847, 853. **Eius error circa dura-**

natos ab inferno per Christum libera-
tos, 861.

Georgius Italus praefectus, 527.

Georgius quidam Domo Messanensi
episcopo commendatur, 823.

S. Georgii antiqua Ecclesia, 1173,
1174.

Germania. Quid intelligendum per
Germanie partes, 781. Germania Lu-
gduensis, 782, 920.

Germanus Capuensis episcopus cuius
animam in celum ab angelis deferri
vidit S. Benedictus, 269.

Gerontius monasterii Gregoriani
monachus in visione de sua et fratrum
suorum morte fit certus, 409, 412. Pa-
schasmus diaconum a purgatorio pre-
cibus liberat, 444, 445.

Gerontocoria sunt hospita senum,
1091. Gerontocomium in monte Sina a
quo constructum 1092.

Gesta et facta utram differant,
377.

Gibbus quid significet, 11.

Gigantes sub aquis gemere quid sit,
839.

Gildas cognomento sapiens, scriptor,
1038.

Gladium à sanguine prohibere quid
sit, 75. Gladium super femur ponere
quid sit, 90.

Gleba affixus, seu corpori obnoxius,
et conditione servilis, 757.

Gloria in excelsis Deo hymnus in
lætis rebus et gratiarum actionibus
adhibitus, 764, 765, 1029, 1109, 1111,
1237, 1238.

Gloria vanæ et inanis cupidus de-
pingitur, 9. In Del oculis jacent qui
apud alios per manus gloriæ appetitum
tunent, 172. Ille vere gloriosus, qui
non de temporali potentia, sed de
Christi passione gloriatur, 850. Fugi-
tiva mundi gloria studium vite æternæ
solet præpedire, 1077.

Gloria vestra titulus honoris quo
Gregorius compellat reges et impera-
tores, 513, 684. Magistros militum,
909, 983, 988, 998. Patricios, 834,
1023. Praefectos, 1068. Advocatos seu
scholasticos, 721. Domesticos, 1081,
1083. Erogatores, 1032, 1033. Femini-
nas illustres, 1077, 1088. Subdiaconi-
num, 1274. Et quo compellatur ipse
Gregorius a rege Recharedo, 978.

Gloriosa uxor Andrea scholastici,
932.

Gloriosus episcopus Ostiensis, 947,
1288.

Godiscalchus vir dignissimus, 511.

Godiscalcus Campaenæ dux, 1048.

Gordia sive Gurdia soror Mauricii
quæ Philippo duci Orientis nuptui data
est, 877.

Gorgona vel Gorgonia insula maris
Tyrreni, 343, 346, 729. Monachis ibi
degentibus visitandis Horosius abbas
committitur, 316.

Gothi. Quare pro Gothis aliquando
Wandali sumuntur, 115. Per reges
gentium intelliguntur Gothorum reges
qui Galliarum partem occupabant, 831.
Gothi Benedictum monachum frustra
cremarē moluntur, 321.

Gradus insula, quo sedem transtulit
Severus Aquileiensis, 502, 1240.

Gradus sublimior apud Deum non
probabitur, sed vite meritum, 562.

Gradus prohibiti in matrimonio con-
trahendo ad quotam generationem ex-
tendantur, 1154 et seqq., 1273, 1277 et
seqq., 1279. De hac re quid Romana
lex permettit, 1153, 1154.

Greci schismatici locum Dialogorum
Gregorii ubi de processione Spiritus
sancti a Filio agitur, depravarunt, 118,
275. Greci sermonis Interpretæ de-
esse sibi Gregorius queritur, 1071.

Grammaticam episcopo docere non
liceat, 1140, 1141.

Gratiae necessitas ad flagella Dei
patienter toleranda, 185. Omne opus
Dei dona præveniunt, et ex subse-
quenti opere ipsa dona succrescant,
168. Illius gratia postulanda, sine quo
nusquam absque culpa, cum quo nus-
quam sine justitia, 849. Ita debemus
gratia præsumere, ut non simus
negligeentes in opere vel in oratione,
883. Sine Dei auxilio hostis mister
vinci non potest, 790. Sine divina
gratia, humana dilectione apud nos am-
plius nocet, 957. Sine divina miseri-
cordia gratia nullus ad æternæ anhe-
lare potest, 1077.

Gratia humana. *Vide* Favor.

Gratianus vel Gratosus Numentanus
episcopus, 638, 1291.

Gratianus Ecclesiam Venetiane dia-
conus Neapolitanæ incardinasandus,
799.

Gratirosa abbatissa, 673.

Gratiosus subdiaconus, 636.

Gratiosus notarius, 1046.

Gravinius diaconus, 602.

Gregoria, 589. Gregoria Augustæ
cubicularia rem difficilem et inutilem
petit a S. Gregorio, 869.

Gregoria virgo Romana et sanctimo-
nialis, 301.

Gregorius Thaumaturgus montem
moveat, 180.

Gregorius Nazianzenus. Ejus senti-
tientia de exhortatione facienda, 33.

S. Gregorius Magnus an fratrem
habuerit, 1002, 1004. Monachum se
fuisse indicat, 172, 368, 403, 417, 453.

Qualis in monasterio fuerit, 149, 152, 491.

— Gregorius pontificatus delitescente
fugit, 1, 517, 849. A pontificatu quam
abhorret, 489, 516, 520. Quo animo
pontificatum subierit, 505, 517, 521,
849. Sæcularia negotia procellos mari,
occupationes vero solitudinis littori
comparat, 152. Quietem solitudinis litor-
get sua ad pontificatum promotione
auissam, 149, 152, 488, 491, 492, 516,
531, 1027. Se dolet curia seculi obru-
ptum in pontificatu, 494, 516, 519, 520,
531, 1027. E contemplationis delecta-
tione dejectum, 491, 492, 493. Et ab
anore Dei peine separatum, 519. Non
tamen hierarchicas functiones deprimit,
491. Procellos suum in ponti-
ficatu vitam se amare conqueritur, 531.
Sacerdotium grave pondus dicit, 610.

Recens ordinatus litteras synodicas
aliis patriarchis scribit, 490, 517. Et
principiū sedium antistitibus, 517,
541. In pontificatu quot annos vixerit,
478. Quo sensu se non Romanorum
episcopum esse, sed Langobardum
dicat, 520. — Gregorius sicut quatuor
Evangelii libros, sic quatuor priora
concilia se venerari prohetatur, 613,
653. Quintum quoque concilium par-
ter veneratur, 515, 957. Chalcedonien-
sis synodi fidem illibatae custodie se
prostiterit, 683. Urbanam praefectureum
generis cautioni juratoria de trium cap-
titulorum damnatione subscripti, 682.

Quid de processione Spiritus sancti a
Patre et Filio senserit, 118. Ejus erga
SS. Patres veneratur, 1063. — Grego-
rius curæ animarum negligentiam
quam timuerit, 500, 522. Erga Ve-
nentii patricii ex monachi salutem
quam sollicitus, 523 et seqq. Veteris et
ecclesiastice disciplina tenax, 529,
721, 793, 913, 916. Gregorii de cano-
num observatione sollicitudo, 529, 665,
664, 686, 701, 715. De episcopi ad
meliorē frugem conversione lætatur,
609. De culpa alterius vehementer af-
fligit, 615. In culpa aliorum crucia-
batur, et in bona actione lætificabatur,

928. Episcoporum correctionem ad se
pertinere existimat, 617. Vivere se
dicit si episcopi stent in Domino, 626.

Imperatoris legem tanquam divinas
contrariam redarguit, 676, 677, 678.

In causa Joannis CP. nihil nisi omni-
potentem Dominum metuere se dicit,
746. Mori parsitorem se dicit, quam

B. Petri Ecclesiam diebus suis dege-
nerare pati, 725. Ea subi xenta ju-
cunda esse dicit que sacerdotalis piz
conversationis fuerint suavitate con-
dit, 841. Cunctarum curam Ecclesie
rāu sibi esse injunctam credit, 865.

Ownes magnos esse capit, quorum
tamen honor honori Dei non detrahit,
879. In his quæ episcopis nocere scit,
uritur, 1022. Zelus suum contra Do-
pistas episcopo inspirare conatur,
812. Gregorii pro schismatis ad Ec-
clesiam revocandis zelus, 608, 614,
615 et seqq., 632, 683, 684, 778. Ad-
versus haereticorum conatus Magna-
lum opem implorat, 539. Donatistarum
haeresim propagari gemit, 612. Pro
haereticis et Judæis convertenda quid
fecerit, *Vide* Agnoite, Manichei,
Photini, Judei. Pro idololatria ad
fidem vocandis sollicitus, 701, 702,
703. Circum animas a veritate aberrantes
Gregorii sollicitudo, 501. — Gregorii
circa Ecclesias pastoribus desitutas
sollicitudo, 503, 614, 674, 708. Epis-
coporum electionem diuinus nobis
diffiri, 530, 563, 564, 572, 633, 649.
Eius in eligendis Ecclesie præsulibus
animus non otiosus, 579, 645. Summa
eius in episcopis ordinandis cauta,
1064, 1087. Nullius licet sibi amicis-
simi electionem sollicitare voluit, 644.
Suæ sedis honorem et prærogativam
tuetur intrepidus, 725. Sicut Ecclesie
sua, sic omnium iura Ecclesiarum vult
esse illæsa, 611, 619, 643. Sedem apo-
stolicam vice Petri gubernandam su-
cepit, 611. Nihil in aliena dioecesi
absque proprii episcopi notitia voluit
fieri, 539. Gregorii circa alienas die-
ceses sollicitudo, 683. Episcopum mo-
net ut occasione suis populos ad pos-
tentiam et fidem adhortetur, 569, 570.
Episcopos a suis clericis despici se-
regat, 704. Qualiter se habuerit erga
episcopos inuste dejectos, 628, 630,
631, 632, 663. Qualiter erga episopos
injuria affectos, 623, 624, 625, 639.
Episcopos ab hostiis expulsis quo-
modo subvenierit, 510, 634, 638. Erga
episcopos vel presbyteros delinquentes
aut inobedientes quomodo se ges-
serit, 636, 637, 689, 735, 736, 739,
756. Qualis erga negligentes, 693, 900.
Erga resipescentes episopos qualis,
991, 992. Episcopum ex bonis operibus
humana laudem querentem carpit,
626. Episcopos fratres non vero filios
vocat, 1017. — Gregorius se rerum
pauperum defensorem dicit, 1039. Et di-
spensatorum, 1232. *Vide* Patronum.
Varia ejus eleemosynæ, 502, 506, 538,
541, 546, 548, 549, 550, 574, 596, 599,
707, 756, 793, 872, 936, 1062. Epis-
copos pauperibus subvenit, 534, 1211.
Episcopo non habent unde pauperes
aleret, tritici modiorum duo milia
erogat, 794. Pro egenis baptizandis
vestes mittit, 893. Pro Ecclesiarum
reparatione viginti solidos dari preci-
pit, 1073. Pro mercatore qui jauctauram
fecit, ne promissa ab eo pecunia exigeatur,
episcopum et subdiaconum in-
tervenire jubet, 933, 938. Pro debito-
ribus solvit, 670, 724. Captivos redi-
mit, 609, 636, 820. Timet ne sua elec-
mosyna ab indigente ex vani honoris
sensu respiciatur, 599, 1062, 1232.
Pauperibus in provinciis subveniri
mandat, ne si Romanum venirent, iti-

nere magis gravarentur, 627. Non vult apocrisiarium suum in causa quæ pauperes gravarent miseri, 995. Aliorum elemosynas erogandas timendo suscipit, 872, 874, 911. Lectos et lectisteria mittit in gerontocomico repnendo pro peregrinis, 1092. *Vide Xenodochium.* — Gregorius orphanorum ac viuarom patrem se credit, 351, 352, 353. Viduis subvenit, 528, 636, 627, 823. Orphanis substantiam patris Ecclesiae obligatam reddi iubet, 638, 639. Armenian orphanum Romano patricio commendat, 643, 644. Oppressos et vexatos tuerit, 342, 543, 547, 548, 850, 851, 538, 768, 769, 821, 1025, 1033. Alios contristari contra æquitatem non patitur, 973. In compendonis dissidio quæ sollicitus, 537, 648, 619, 632, 633, 824, 825, 840, 887, 939, 960, — Gregorii circa Italiam quam Langobardi devastabant, sollicitudo, 570, 590, 591. Circa Romanum cui iudeum imminebant, 607. Circa Neapolim, 609. Ejusdem erga Sardos, Corsicos et Siculos sollicitudo, 768, 769. Pro pace laborat, 816. Romanum frumenti copiam mitti imperat, 537, 960. — Gregorii erga monasteria liberalitas, 913. Testamento pro monasteriis construendis facit, adimpleri curat, 687, 689. Theodosia monasterium construere cogitanti, opem ferri vult, 693. Monachos in hoc monasterium introduci jubet, 728. Mancipia monasterio ablata restituti præcipit, 761. Gregorii pro disciplina regulari in monasteriis servanda sollicitudo, 733, 735. *Vide Monachi, Monasteria.* Gregorius lucrum reputat, si apud Deum mercedem magis quam divitias congregate, 526. Quæcunque contra aquitatem fuerant in Ecclesia Romana utilitatem conversa jubet restitui, 523. Donationem ancillæ Dei lapsæ monasterio restituti imperat, 539. Ecclesia Romanae patrimonium fraudibus et fortis noluit augeri, 533, 534, 535, 536, 533, 593, 633, 636. Xenii pretium restitui præcipit, 926. Donatam Ecclesiæ sua domum, misericordia in pauperem feminam motus reddi vult, 948, 950. Massam monasterio restituti jubet, 630, 931. Res Ecclesiæ injuste et cum aliis detrimento legatus restituti imperat, 896. Mancipia aliena ab Ecclesiæ injuste detinueri non vult, 897. — Gregorius xenii non delectatur, 533, 536, 841. Vester sibi ab episcopo dono datas vendi jubet, et earum pretium eidem episcopo restituti, 534. Pro munilibus a se missis pretium accipere recusat, 917. Eos qui causas Ecclesiæ agunt labore suo defraudari minime patitur, 539, 637. Erga bene de Ecclesia meritos gratum se præbet, 992, 993. Vana eum superfluitas non delectat, 526. Episcopos Siciolos ad ordinationis sua diem celebrandam venire prohibet, *ibid.* Episcopum Romanam venire cupientem hortatur ut tanti itineris laboribus parcat, 534. — Gregorius a Itibus quam alienus, 497, 625, 671, 672. Ecclesiæ bona tanquam pauperum bona, non manu, sed ratione defendi vult, 526. Singulis sua iura servabat, 645, 646. Sicut in judicis laicorum privilegia turbari noluit, ita eis præjudicantibus auctoritate restituti, 826, 837. Conscientiae stimulis pungitur, quod Dei servum a se pro culpa non gravi repulerit, 594. Cum nullo hominum scandalum habere voluit, 663. A summo ad ultimum nulli hominum dare scandali occasionem voluit, 879. — Gregorii justitie zelus qualis fuerit, 987. Quæ aquitas, 619. Qua æquitate causes voluerit examinari, 528, 643, 822. Causis indiscussis nihil definit,

627, 643, 973. Nec contra inauditum partem, 942, 959, 1061. Quæ semel definita sunt, ea sine dilatatione impleri vult, 1078. Nullius querelam neglixit, 960. In causa aliorum privato odio non moverit, 812, 813, 814. Pro personali amore neminem defendit, 581, 582. Pro nullo unquam, nisi favente justitia, protectionem postulat, 1079. Turpe esse credit hoc defendere quod sibi prius non constat justum esse, 1080. Homines propter justitiam diligunt, non justitiam propter homines postponit, *ibid.* Apud eum nulla subrepatio locum invenit, 579. Personam non considerat, 844. Preceptis evangelicis, institutionibus canonum, utilitatibus fratribus personam nunquam præponit, 746. — Gregorius prudens medicus, 977. In omnibus causis, præsertim in his quæ Dei sunt, ratione magis, quam potestate homines stringere solet, 723. Sic ea quæ sunt justitiae foris ex æquitate, ut ea quæ intus amoris et dilectionis erant minime postponat, 832. Facinora dissimilare et impunita dimittere non vult, 633. Quod allorum culpas corrigat, non ex asperitate sed ex fraterna dilectione descendit, 928, 1080. — Gregorii mira humilitas, 1027, 1028. Pastoris mores describendo, ait se pictorem fodiū depinxisse pulchrum hominem, 102. Homuncionem se dicit, 152. Errori se obnoxium fateatur, 172. Ait se multa ignorasse quæ ab alio monacho didicit, 321. Primus omnium hoc humilitatis titulus, Servus servorum Dei, num se exoravit Gregorius, 481, 482, 525, 1213, 1234. Se pontificatus imparem agnoscit, 492, 507, 514. Ægre fert se laudari, 494, 516, 618, 715, 833. Pulverem se et indignum Dei famulum nominat, 524. Pulverem ac vernum se dicit, 676. Pondus propriæ infirmitatis expavescit, ac reddendam rationem timet, 610. Culparum suarum pondere in profundo premi se dicit, 680, 879. Ab omnibus corripit et emendari paratum se esse ait, 617, 618. Indignum se profletur qui pro aliis oret, 712. Vel cui revelatio divinitus fiat, 869. Minus se affligi dicit, quam meretur, 712. Ait se non agere quod scire videtur, 778. Se semper malis moribus fuisse dicit, 875. Præ monachis se humiliat, 877. Presbytero cuidam se inferiorem dicit, 879. Indignum se in honore præsidentium et in numero stantium agnoscit, 888. Ait se nihil negotiari posse, *ibid.* — Gregorius scripta sua ad mensam coram extraneis legi prohibet, 836. Scripta sua in comparatione Augustini Scriptorum furem vocat, 1067. Non probat sua in Job commentaria ad vigilias publice legi, 1195, 1196. De fide sua aliis episcopis rationem reddere paratus est, 779. Inferiores suos in bono imitari paratus est, 941. Anglorum conversionem tribuit Eulogii Alexandrini precibus, 918, 919. Episcopos loco sibi fratres esse dicit, moribus vero patres, 919. Cunctorum sacerdotum servum se dicit, in quantum ipsi sacerdotialiter vivunt, 749. Episcopus universalis dici recusat, 919. Honorem suum aut esse honorem universalis Ecclesiæ et fratrum suorum, *ibid.* Se per episcopatus onera servum omnium factum esse profiteret, 1123. Pigrum se et inutilem, et inertim otio torpentem dicit, 1028. Rusticianam rogat ne deinceps in epistolis Gregorii ancillam se nomine, 1123. Aitiorum orationes postulat, 806, 807, 874, 971, 1001, 1093, 1116. Se a Matricio simplicem et fatuum appellatum queritur, 765, 766. Quomodo sit fatuus, *ibid.* —

Gregorius in condonandis iniuriis quam facilis, 618, 817, 818. Non solum præjudicia non facit, sed sibi facta æquanimiter portat, 1059. In morte Langobardorum se miscere noluit, 726. Eius pro amicis sollicitudo, 524, 1079, 1080, 1081. Ejus constantia invicta, 725, 749. Eius pro lectione sacra studium, 908. Opus sanctum in aëris dilit, 1029. Et suum quodammodo reddit, *ibid.*, 1031. Ad celustum patriam anhelat, 1032, 1064, 1083. Sola eius consolatio, mortis expectatio, 1234. — Gregorius sabato sancto jejunare non valens, precibus Eleutherii jejunandi virtutem impetrat, 352. Coli morbo laborat, 107. Eius infirmitates, 352, 963, 990, 1053, 1053, 1064, 1065, 1114, 1115, 1116, 1123, 1124. Variae ejus calamitates et dolores, 713, 763, 767, 770, 856. Adversa qualibet pati paratus est, modo cum salute animæ sue ea patiatur, 767. Hujus vita doloribus ad amorem cœlestium impellitur, 770. In his quæ abit patiuntur conturbatur, 1066. Grægorii elogium, 484, 621. Pulcherius Ecclesiæ decor dicitur, 1036. Totius Europa flaccantis augustissimus flos, *ibid.* Egregius speculator, *ibid.* Spiritualis vena fons vivi, 1039. Viva unda scientiae, *ibid.* Sanctissimus apostolicus papa, 1292. Cujus *opus gratia sancti Spiritus successum*, 1293. Gregorius nec Græce noverat, nec aliquid Græce scripsit, 714, 879, 1174. — Gregorius quos in Job libros scripsit, prius per homilias dixit, 532. Hoc opus regal Leandro Hispaniensis episcopi edidit, 533. Eique mittit, 777. Hæc in Job commentaria publice ad vigilias legi ægre fert, 1193, 1196. Librum Regule pastoralis cur scripsit, 1, 103. Hujus libri encomium, 620, 1040. Hunc librum imperatori oblatum, et ab Anastasio Autiocheno in Græcam lingua translatum, ægre suscepit Gregorius, 1196. Hunc Columbo presbitero mittit, 729. Et S. Leandro, 777. Venantio episcopo illum promittit, 729. — Gregorius a Græcis Dialogus dictus ob Dialogorum libros ipsius charissimos, 103. Qua occasione hos libros ediderit, 103, 116, 149, 152, 661. Quo tempore, 103, 116. Quo loco, 116. Hos cum Petro diacono per interrogations et responsiones compositus, 107. Quinam hos libros Gregorio tribuant, 106, 107, 532. Qui nam abjudicent, 113. Quinam illos approbarint, 108. Hi libri Gregorio asseruntur, 105 et seqq., 113 et seqq. Hi libri a quo in Græcum translati, 105, 107, 111, 112, 121. Quare inter horum librorum versiones differentia tanta, 112. Variae Dialogorum interpretationes, 116, 117, 118. A Græcis schismatis corrupta fuit versio Græca, 118, 273. Langobardorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani dialogi, 114. Insignia virtutum exempla continent, 113. In his multis fidei dogmata exponuntur et astrinxuntur, *ibid.* In his nonnisi de sanctis qui in Italia floruerunt, Gregorio loqui mens fuit, 116. Miracula narrando, historias leges servat Gregorius, 114. Quæ in his narrat Gregorius, ea a bonis et fidibus viris audierunt, vel per semel ipsum didicerat, 152, 153. Falsi aliquid in his Dialogis obrepit, 115. Quis in Dialogis cum Gregorio colloquistur, *ibid.* Quia gratulatione exceptum illud opus, 116. Quid in hac hujus operis editione sit præstitum, 117, 118, 119. — Gregorii Epistolæ præstantia, 477. Registro Epistolæ quid detractum, quid additum sit, 480. Epistolæ argumenta quare multa, *ibid.* Epistola ad Venerium Caralita-

num omnino rejecta, 1503, 1504. Tot Epistolarum libros scripsit Gregorius, quot annos in pontificatu vixit, 478, 479. Ex Epistolis Gregorianis duos Decretalium libros collegit Hadrianus papa I, 479.

Gregorius in Cantica scripsit, 140. Alia eius opera, 1195.

Gregorius e monte Sina monachus quo anno et qua occasione Antiochenus episcopus factus, 507. Vir fuit magnus virtutis, *ibid.* Antiochenam Sedem anni xxii rexit et successor suo reliquit, *ibid.* Quæ de illo Gregorio in syndo Joannis CP. acta sunt, rata habuit Pelagius II, 984.

Gregorius Agrigentinus episcopus, Romanus, ut se purget, accessit, 357. Romæ accusatores suos exspectat, 634. Quos Romanus cito mitti Gregorius præcipit, 633.

Gregorius Portuensis episcopus, 1287.

Gregorius presbyter abbas monasterii S. Theodori in Sicilia, 496. Ejus negligientia omnes pene monachi huius monasterii lapsi, 732. Longam post penitentiam loco suo restituuntur, *ibid.*

Gregorius monasterii S. Benedicti prope Terracinam monachus, 381. Fratris sui Speciosi monachi animam vidit e corpore exenteum, 383.

Gregorius Italæ præpositus, 506. Urbis præfector, 521. Dicitur ex præfectus, 947, 1193. Basilicam in honorem martyrum construit, 947. Post multos labores in obsidione Romæ perpessos a Mauricio accusatur, sed a Gregorio Magno excusat, 767. Ad Ecclesiæ asylinum confugit, 1078. A Gregorio Magno variis tum episcopis, tum judicibus commendatur, 1082, 1083, 1084, 1085. Quod tardius in Siciliam venerit excusat, 1083.

Grex ad precipitum sequitur pastorem per abrupta gradem, 4. Qui gregem Dei renuit pascere, legitimate vocatus, summum pastorem convincitur non amare, 6. Grex vocatur populus sub præsule, 13. Grex per exempla pastoris melius quam per verba graditur, 15. Grex dominicus per pastoris lapsum vel mortuum non debet manere destitutus, 503, 564, 572. *Vide Pastor.*

Grumentum urbs Lucanæ, 1209. Grumentina parochia, 1209.

Crussingi familiam Gregorius petit relaxari, 371.

Gudiuinus dux Neapolitanus, 1268.

Guitmundus Aversanus archiepiscopus Gregorii Dialogos in suo de veritate Eucharistiae libro citat, 107.

Gulæ dediti qui admonendi, 61, 62, 63. Gulæ vitium comites sunt loquacitas, levitas operis, et luxuria, 61, 62.

Gulfar magister militum, 614, 998. Ejus pro schismaticis ad Ecclesiam revercandis zelus, 998.

Guminarit Langobardorum dux, 297.

Gundeberga Adulouvaldi soror Arioaldo nupsit, 1271.

Gurgites altos fluminum parvæ, sed innumeræ, replent pluviarum guttæ, 91.

A

Habitate secum quid sit, 216, 217.

Hadrianus papa I in sua ad Carolum Mag. epistola Dialogos sub Gregorii nomine citat, 107. Ex Epistolis Gregorianis duos tantum Decretalium libros collegit, 479. Missis ad Carolum Mag. reliquis per revelationem terretur Hadrianus, 708.

Hadrianus imperator comites instituit, 493, 500.

Hadrianus Thebanus episcopus Injuriam ab episopis passus Romam confudit, 627, 628, 629. Injuste depositus, a Gregorio restituitur, 628, 630. De multis criminibus apud imperatores a diaconis depositis accusatur, 629. Objecta sibi capitula de pecuniaris, licet falsa, confiteri cogit, *ibid.* Hunc a jurisdictione Larissæ metropolita exemerat Pelagius II, 630. Iterum eum eximit Gregorius, *ibid.* Hadriani cum ejus accusatoribus reconciliationem examinare vult Gregorius, 633.

Hadrianus notarius Siciliæ, 976, 1053, 1137. Quod incantatores et sortilegos insectaretur, laudatur, 1039. Chartularius dicitur, 1231. *Vide Indicum alphabeticum. Epistolarum.*

Hæreditas. Ad hæreditatem non pervenient filii, nisi per flagella disciplinae, 50. Qui ab hæreditate parentum se abstinet, onera hæreditaria sustinere non debet, 820. Hæreditas jacens dicitur, quæ nondum adita est, 821. Hæreditatis auditur aut dicto aut facto, *ibid.* Hæreditas omittitur, cum hæres se tempore exclusi patitur, *ibid.* Repudiatur, cum is ad quem delata est, adire recusat, *ibid.*

Hæres ad solvendum cogitur, si autor ejus aliena legaverit, 896. Hæres ex esse quid sit, 990. Hæres in octo vel in quatuor uocis quis dicatur, 990. Hæres in unam uinciam quid sit, 1189, 1190.

Hæresis a catholicis zelo impotenti aliis catholicis falso imputata, 803. Veritas ab ejusmodi in idis ita neglecta, ut nec ipsam hæresim quam imponunt, sciant, 803, 804. Sub prætextu hæresis affligi quempiam veram fidem profitement non permisit Gregorius, 803. Veraciter proflitent non credere, nou est hæresim purgare, sed facere, 803. Qui rectæ professioni credere nou consentit, in eo quid alium improbat, se accusat, 804. Infidelitas est idem fidibus non habere, 803. Athanasium presbyterum post fidem sua professione orthodoxam, catholicum declarat Gregorius, 843, 844. Hæresis insimulati quid facere debeant, 1129. Hæresis, quæ recens exorta Constantinopoli credebatur, capita, 1130 et seqq. A S. Gregorio refellitur, *ibid.* Hæresis prima in Ecclesia fuit simoniacæ. *Vide Simonia.*

Hæretici per prægnantes Galaad figurantur, 72. Quomodo legem Dei in satanæ sacrificium vertant hæretici, 73. Dona Dei in nos collata offerunt diabolo, *ibid.* Hæretici quæ mouita danda, 73. De præceptis pacis discordiam faciunt, *ibid.* Hæreticorum vasis ablatis, et Ecclesiæ oblatis, sicut et illorum templi Deus dicitur non delectari, 697. Alia fuit mens Gregorii et Honorati episcopi Novariensis, *ibid.* Hæreticorum questionibus qui eruditur Ecclesia, 893. Hæreticorum contra Ecclesiam catholicam persecutio et malitia, 539. Magna Dei omnipotens gratia est, quod inter hæretices unitas non sit, 895. Eorum pravitatem lex persequitur, 714. Hæretici a catholicis sacerdotibus vigore semper rationeque compescendi, 731. Hæreticos insectantes, aliquando hæreses faciunt, 1132. Hæretici sub Mauricio Imperatore obmutescere coacti, 1154. De hæretico baptismō inquiritur, 1167, et *tota epist. 67, libri xi.* Hæretici ad Ecclesiæ unitatem redeentes quanto lenitate suscipiendi, 500. Hæreticorum reconciliandorum vari modi, 1167 et seqq. Forma hæresium abjurani, 1500 et seqq.

Halitarius episcopus Cameracensis,

1149.

Harenata locus sic dictus, in quem episcopatus Veliranus a Gregorio est translatus, 578.

Hebdomum quid significet, 1301.

Hebetes qui sint monendi, 40.

Helena Constantini matris opera Deus ad Christianam fidem corda Romanorum accedit, 1113.

Helena a S. Gregorio commendatur, 1104.

Heli erga filios falsa pletas, ipsi et illis perniciosa, 23.

Helias presbyter et abbas Issuriæ, 765. Ipsi Evangelia mitit Gregorius, *ibid.* Ejus modestiam subsidii petitionem liberalitate vincit Gregorius, *ibid.* Ipsique bona omnia spiritualia praecatur, 764.

Hæreditas seu Hellas est proprie Achaiæ, 789. Helladiæ episcopi ex antiquis consuetudine episcopo Corinthi erant subditi, 790.

Heptaticum vel Heptateuchus septem priores sacrae Scripturae libros significat, 596, 597, 863, 867.

Herbes, quæ hæc animalia nutrunt, alia occidunt, quid significant, 53.

Herculanus vir sanctissimus et monasterio ad Perusinæ civitatis episcopatum assumptus, 300. Totilæ feritus in sanctum Episcopum, 301 et seq.

Hericius. *Vide Ericius.*

S. Hermenitæ monasterium in Panormitana civitate situm, forte unum ex sex Gregorianis in Sicilia fundatis, 824, 826.

S. Herminigildus regis Wisigothorum filius ab Leandro episcopo convertitur, 545. Hortante Ingunde Sigiberti Francorum regis filia, *ibid.* In odium fidei a Patre suo rebus omnibus spoliatus in carcere retruditur, *ibid.* Communione de manu Ariani episcopi percipere renuit, 545. Ejus post mortem sanctitas miraculis comprobatur, 545.

Herundo solitaria super montes Pränestinos vitam admirabilem duxit, 596. Hiberia. *Vide Iberia.*

Hieracium urbs episcopalis Calabriae, 871.

Hierarchicus, id est oeconomus, vel episcopus visitator, 691, 692.

Hilaritas in sanctis et in ipsis monachis laudatur, et cum pœnitentia conciliatur, 360.

S. Hilarius Itinensis monachus et archiepiscopus Arelatensis, 1101.

Hilarius quem Gregorius Branicidius reginæ commendat, 1024. Vantilonio et Arigio, *ibid.*, 1025. Quis sit ille Hilarius, incertum, 1026. De eo adhuc mentio, 648.

Hilarus papa universis Galliae episcopis statim post suam ordinacionem litteras communicatorias misit, 542.

Hilarus vel Hilarius Africæ monachus et chartularius, 561, 566, 612, 1068, 1183, 1199, 1201. Notarius dicitur, 1089. Sedit apostolicæ legatus concilium cogit, cui præsedit, 567. Patrimonii rector dicitur, et Gennadio Africæ exarcho commendatur, 560.

Hilarus subdiaconus calumnior, quibus pœnas afficiendus, 1172.

Hilarus ex Tauromenia civitate, 821.

Hincmarus metropolita Remensis visitatores episcopos delegabat ad Ecclesiæ sua provinciæ desolatas, 501. Plurima in operibus suis ex Gregorianis dialogis testimonia profert, 107. Et ex aliis, ejusdem Patris operibus, 1156, 1253.

Hippolytus clericus Mediolanensis, 644.

Hippolytus notarius, 683, 684.

Hispalis urbs Hispanie Andalusiae metropolis, 531. Hispalensis episcopus S. Leander. *Vide* eius titulum.

Hispania olim dicta Iberia, 451, 1167. Ob trium capitulorum causam Hispania non fuit schismate divisa, 614.

Histrionis episcopi in causa trium capitulorum schismatis, 608. *Vide* Schismatis, Histrionis episcopos, Providentia, 778.

Histriones a clericatu arcentur, 675.

Homicida quo annis puniter debet, 1293.

Homiliarum suarum codices duos Secundino transmisit Gregorius, 971.

Homo. Omnes homines natura genuit aequales, sed aliqui alii culpa postponit, 20. Opus Dei homo est, opus hominis vitium, 772. Ita conditus est homo, ut ratio animam, anima possidat corpus, 45. Homo medium inter angelum et brutum animal a Deo creatus, 375. Immortalitatem cum angelo communem, cum bruto communem habet mortalitatem, *ibid*. Hominem ante peccatum sanctum Deus in faciem monuit, lapsum vero post tergum, 82. Quanta hominis ante peccatum in paradiiso felicitas, et post peccatum miseria quanta, 372. Homo post peccatum infanti in carcere nato et educatio similis, *ibid*. Hominis anima per Adam mortua est, 802, 885. Homo peccando in faciem Dei terga dedit, 82. Quomodo unus sit interitus hominis et iumentorum, 377. Quid homo amplius jumentis habeat, *ibid*. Hominum variis ordines, 788.

Homobonus Albanensis episcopus a Gregorio ordinatus, 635.

Honor noster quis sit, 49. Quis alienus det honorem suum, *ibid*. Distinctio inter jus et honorem episcopi, 495. Honor hic intelligitur usus pallii in archiepiscopo, 518. Honore ex superbia arripientes Gregorius tolerare non potest, 739. Qui vult honorari contra Deum, nullum meretur honorem, 879. Dum exterius ab hominibus honor tributur, ad imam animus mergitur, 880. Qui honoribus prolicet et moribus cadit, allevatur cum delicitur, 1027. Honors praeium vita sit, 1142.

Honorata ancilla cum filio suo Romanum accersit, 596. Ob secundas nuptias in monasterium detrusa, inde revocari jubetur, 716, 717.

Honoratus Novariensis episcopus idolorum templum in Ecclesiam convertit, 697.

Honoratus presbyter cui Mevaniensis Ecclesie viduate cura committitur, 588.

Honoratus archidiaconus Saloniensis, ut e diaconatus officio deiciatur, ad sacerdotium promovetur, 504, 581, 582, 583. Gradus suo restituji jubetur, 504, 581, 583, 584. In ejus custodia res Ecclesie Saloniense erant, 503. Honoratus Romam a Gregorio vocatur, 581, 583, 584. Natali Saloniensis episcopo mortuo, Honoratus ab objectis sibi capitulis absolutus, in sui ordinis gradum restitutor, 617, 812. In episcopum Saloniensem eligitur, 637. Sed Maximus hanc Sedem invadit, 638. Cui non communicat, 812, 813. Honoratus Maximo commendatur, 1034.

Honoratus diaconus Romanae Ecclesie in aula imperatoris apocrisiarius, 513, 544, 619. Hoc mandat Gregorius ut apud imperatores pro Sardis vexatis agat, 543. Ei Venantius pro chartis exrousalibus obtineendis commendatur, 619. Ad discutiendum Hadriani episcopi causam deputatur, 628, 630.

S. Honoratus monachus et abbas

Lirinensis, 1101. Ex ejus nomine Lirinus dicatur insula S. Honorati, *ibid*.

Honoratus silentii et abstinentiae studiosissimus, 153. Hujus abstinentia miraculo comprobatur, *ibid*. Monasterium Fundense amplissimum construit, cujus et abbas existit, *ibid*. Monasterium illud ab imminentis rupi easa liberat, 156. Solo sancti Spiritus magisterio eductus, *ibid*. A Libertino discipulo suo colitur, 157. Ejus calligrapha puer a mortuis revocatur, 160.

Honoratus S. Benedicti discipulus, 208, 240.

Honorius papa I Ecclesiam S. Pancratii via Aurelia condidit, 697.

Honorius Tarentinus episcopus, 1232.

Horosius abbas sub cujus obedientia et regula monachos in Christi monte insula viventes subdit Gregorius, 543. Huic monachorum insulae Gorgonias correctio commititur, 546.

Horrearium qui sunt, 1203. Horreum quid sit, *ibid*.

Hortanum vulgo Orta urbs olim Etruria, nunc oppidum patrimonii S. Petri, 531. Hortensis Episcopus, Blanus, *ibid*.

Hortona urbs in Italia, 721. Hortensis Ecclesie visitatio Barbaro epis-

copus committitur, *ibid*. Hortulanus monachus sanctitate insignis serpentem horti custodem constituit, 161. Furem quomodo deprehendit, *ibid*. Ejus erga furem benignitas, 164.

Hortulanus xenodochii fundator, 1361.

Hortus. In hortis Ecclesia habitare qui dicatur, 75.

Hospito dux Barbaricinorum in Sardinia, 701. Hunc monet Gregorius ut Felici et Cyriaco in convertendis Barbaricinis opem ferat, 701, 702.

Hospitum cura olim fidibus, et maxime episcopis incumbebat, 1039, 1116, 1131, 1269.

Hostes Dei in sinistra ejus proficiunt, dextera franguntur, 77. Idem sonat hostis quod exercitus, 568, 591. Hostibus gladiis arma spiritalia opponenda, 1138 et seqq.

Hostia vere pro nobis erit Deo, cum nos ipos hostiam fecerimus, 472. Saltari hostia post mortem non indigebimus, si ante mortem Deo ipsi hostia fuerimus, 473.

Huanilum vel Huelinum quid significet, 1039.

Humiles per Davidem significantur,

58. Humiles quomodo admonendi, 58. Humiles sunt Dei imitatores, 59. Non sint subjecti plus quam expedit, *ibid*. Latere appellant, sed ut pro sint aliis, prodantur inviti, 185. Grande non est illi esse humiles a quibus honoremur, 599. Qui sibi minimus est, apud Deum magnus est, 21. Sicut superbi honoribus, sic humiles sua despectione gloriantur, 176. Ille veraciter alta amat, qui mentem suam ab humilitatis radice non desecat, 1030.

Humilitas est officii sacerdotalis exercitio, 665. Humilitas oritur ex cognitione meliorum se, 153. Ad humilitatem solam edocendam Deus usque ad passionem mortis parvus factus est, 744. Humilitatis vera effectus, 7. Quantum valeat humilitas in exhibendis miraculis, 160. Humilitas est signum Spiritus sancti mente inhabitanter, 156. In custodia Dei sunt qui seipsos despicerne neverunt, 172. Sicut superbi honoribus, sic humiles sua despectione gloriantur, 176. Cur Christus coram humilibus voluit resurgere, qui volunt coram superbis mori, 229. Tanto

notris haec potiores sumus, quanto cum Deo unum per humilitatem efficiuntur, 329. Quis sit humilitas feta, 7, 23. Ignavia sub humilitatis specie velatur, 59. Cur Paulus superstitioni humilitatis speciem jagat, 62. Humilitatis et charitatis conexio, 852. Humilitatis et superbie collatio, 744.

Humilitati pertinacia opponitur, 7. Humilitatis custos paupertas, 181. Ad humilitatis custodiā sanctis quemlibet reprehensibilia relinquuntur, quibus magna gratia dona tribuntur, 308.

Servorum Dei humilitas afflictio tempore debet apparere, 599. Illis maxime bimiles esse debemus, a quibus aliqua patimur, *ibid*. In dignitatem culmine periclitatur humilitas, 21. Humilitas in virginitate servanda, 83. In prosperis et in adversis, 662. Humilitatem rectitudine condat, rectitudinem humilitas blandam reddat, 526. Mente subjecti simus etiam personis dignitatis minoribus, 731, 732. Humilitas non sit timida, 771. Charitati substantiarum quasi fundamentum, aut accedit quasi condimentum, 852. Humilitas fiduciam habeat adjunctam, 1112. La radice dilectionis vivere aliter non valimus, nisi mente et actu humilitatem teneamus, 1246. Humilitate nihil sublimis, 59. Humilitas Christi. *Vide* Christus. Humilitas praetorium. *Vide* Praetor. Humilitas praedicatoribus quam necessaria, 1110 et seqq.

Hunnericus Wandalorum rex quo anno regnare coperit, 548. Hyacinthus in habita sacerdotis quid significet, 15, 509. Qui se habeat Hyacinthus ad carbunculum, 84. Hydruntum seu Hydrus urbs Calabriae in Italia, 807. Juris erat Ecclesie Romanae, 1003. Hydruntini a Viatore extribuno vexati, *ibid*. Hydruntinus episcopus Petrus, 807.

Hyeme fugere quid sit, et cur prohibetur, 523.

Hypocrita est qui simulatione discipline subdit dominatur, 23. Hypocrite parva caveat, majora peccata committunt, 92. Mala occulta, ei bona publice agentes sepulera sunt debata, 93. Pro humano favore bene operantes, rem infiniti pretii vili vendunt, *ibid*. Hypocritae vivunt alii, et sibi moriuntur, *ibid*. Monachi hypocritae horrendus exitus, 441. Confessionem sue hypocrisy sibi insulem, astantibus fratribus et nobis utilem fecit, *ibid*.

Ibas in concilio Calchedonensi a legatis summi pontificis orthodoxus declaratus est, 516. Ejus epistola eidem synodo adveratur, 968.

Iberia Asia regio, 1167. Iberia olim Hispania vocabular, 431, 1167. Iberia Episcopis scribit Gregorius, 1166.

Icon. *Vide* Imago.

Idalius Narciensis episcopus quo anno floruit, 106.

Idololatria ad Ecclesiam redeuntes, quomodo suscipiendi, 893. Qua poena olim multati idololatria, 909. Cujusmodi esset idololatria Gregorii tempore, 908, 938. Diu post ipsum idololatria reliquias in Gallias remanserunt superstites, 909. Idololatria quomodo coerendi si liberi sint, quomodo si servi, 982.

Idolum in pariete depictum quid significet, 50. Idolorum tempia in Dei cultum consecrata, 239.

Ignatius Antiochenus episcopus, 765. Antiquitas Epistolarum quae sub eius nomine vulgariter, *ibid*.

Ignavia sub humilitatis specie velatur, 59.

Ignis nomine tribulatio significatur, 414. **Ignis inferni.** *Vide Infernus.*

Ignorantiae peccata unde provenient, 5. **Ignorantiae peccata etiam post mortem gravant,** 414. **Ignorantiae peccata leviora sunt quam ea quae per scientiam perpetrantur,** 501. **Ignorantia litterarum ab ordinibus excludit,** 60^a, 70^b.

Ileofonsus Toletanus episcopus in suo de scriptoribus ecclesiasticis libro Gregorii Dialogos memorat, 106.

Illicita ut vitentur, etiam a licitis abstinentium, 388.

Illustris titulus honoris quem assumere aut tribuere non licet, nisi facultate a principe concessa, 432. **Illustratus concedendi formula,** *ibid.* **Illustris titulus quibus datus,** 319. **Francorum reges a summis pontificibus illustres dicebantur, antequam Christianissimi fuerint appellati,** *ibid.*

Ilyricum Orientale quibus provinciis constabat, 487. **Ui episcopi Ilyrici episcopos ab hostibus expulsi suscipiant in vita sustentationem, monet Gregorius,** 540. **Ad ipsos scribit Gregorius,** 585.

Ilva insula mari Tyrrheni, 297.

Imaginum usus legitimus, 971, 1006. **Gregorii locus epistolæ 52 libri ix a multis antiquis citatur,** 971. **Imagines sancctorum non confingenda, nec adoranda,** 1006, 1099, 1100 *et seqq.* **Quomodo calendæ,** *ibid.* **Variae circa imaginum cultum habite synodi,** 1003, 1006. **Imagines admisit antiquitas,** 1100, 1101. **Doctrina S. Gregorii de imaginibus propugnatur,** 1101, 1102. **Imagines seu icones imperatorum Romanorum quodammodo excipiuntur,** 1302.

Imbreviare, id est in breves redigere, 633.

Imitari. Frustra aliorum recte facta laudat, qui non imitatur, 43. **Nimis turpe est non imitari quod sumus,** 46. **Apud homines culpa est, et apud Deum præno, nolle imitari bonum quod placet,** 797.

Illuminare apud Gregorium sumitur pro urgere et instare, 440, 632, 639, 911, 1039. **Et pro saege,** 645.

Inmissio quid significet, 918, 907.

Immunitas clericorum. *Vide Clerici.*

Impatientes qualiter admonendi, 42. **Charitas virtutum mater et custos, et doctrina que virtutum est nutrix, per impatientiam amittuntur,** 43. **Bona opera per impatientiam disperguntur,** *ibid.* **Impatientia et arrogancia affinitas,** 43. **Culpa impatientia quanto sit,** *ibid.* **Impatientia impellente agitur ut totus foras spiritus proferatur,** 44. **Perturbatio impatientia festora est,** *ibid.* **Aliqui non statim, sed diu post illatas injurias impatientia succumbunt,** 44. **Qui differat impatiens ab iracundo,** 57. **Impatientia abstinentie insidiatur,** 62. **Per impatientiam peccatum nobis ipsa suget correptione peccatorum,** 385.

Imperatorem Gregorius rerum Domini vocat, 501, 502. **Imperatorum litteræ.** *Vide Apices sacri.* **Imperialium officialium olim undecim praepositi erant scholæ,** 905. **Inter imperatores Romanorum et reges gentium quodnam discrimen,** 1079. **Imperorum icones Bomæ exceptæ,** 1302.

Imperialia sacra, vel sacra simpliciter, sunt Rescripta seu jussa imperatorum, 544.

Imperitia pastorum vox veritatis in crepat, 3.

Impetu quoq; significet, 12. **Cujus sit natura,** *ibid.*

Impiæ vellent sine fine vivere, ut possent sine fine peccare, 449. **Impio-**

rum felicitas sumo comparata, 492. **Et rotæ,** *ibid.* **Impi cur in æternum punientur,** 449.

Importunus episcopus Attellanus, 577. **Quid de ejus testamento statutum,** 989.

Importunus Palatinus, 1108.

Impudentes qui sint monendi, 41.

Impunitas licentiam alit, foveat nimis remissio disciplinæ, 657.

Impuri seu versipelles quomodo admonendi, 47. **Per ericum designantur,** *ibid.*, 48.

Incantatores puniuntur, 1139. **Incantatores observans excommunicatur,** 1293.

Incardinare est episcopum, abbatem, presbyterum vel diaconum in aliquam Ecclesia instituere, 501, 634, 635, 1188. *Vide Cardinare.*

Incarnationis mysterium probatur, 1168 *et seqq.* *Vide Christus.*

Incedere dicunt de regibus cum

majestate ambulantibus, 669.

Incedendum miraculo extinctum, 177.

Incestuosus. Erga Corinthium incestuosam magna Pauli indulgentia, 503. **Incestuosorum nullum est conjugium,** 1279. **Incestuosi excommunicandi,** 1280.

Inclusus quid significet, 964, 966.

Inclusi cujusdam anima e corpore egredievis visa est in cœlum ferri, 383.

Incolamus. *Vide Sanus.*

Inconstantes qui sint monendi, 60. **Inconstantes ex levitate oritur,** *ibid.*

Inconstantia remeda, 61.

Incontinentia in majoribus clericis car olim diceretur casus, 640. **Abbas ob incontinentiam e gradu suo dejectus,** 641. **Episcopus incontinentis deponitur,** 636, 637. **In anima sua periculo ministrat qui incontinentia regna est,** *ibid.*

Increpare. Ab increpandis vitiis quioscere, quanta culpa, 70. **In increpatione pax intus servanda,** *ibid.* *Vide Correctio.*

Indictio quid sit, et quis eius auctor, 483. **Quis ejusdem usus apud ecclesiasticos et propriaos scriptores,** 486. **Indictio unde sit dicta,** *ibid.* **Indictiones aliquando dicuntur tributa,** *ibid.*, 488. **Indictio quotuplex,** 486. **Indictione Constantinopolitana Gregorius in suis epistolis utilit,** *ibid.*

Indiferenter, id est absque dilatatione, 503, 535, 944.

Indisciplinatus quid significet, 950.

Inducere nobis datæ ad penitentiam, 1181.

Infantes baptizati, in ipsa infantia morientes, regnum cœlorum ingrediuntur, 400. **Non omnes parvuli qui loqui possunt salvantur,** *ibid.* **Parvulus quicunque annorum blasphemare asealus, patre non corripiente, diabolo blasphemans est traditus,** 401. **Non nullus parvulus regni cœlestis aditus parentibus clauditur,** 400. **Infantes quomodo educandi,** 871. **Verba nutrimenta infantes aut lac sunt, si bona sunt; aut venenum, si mala,** *ibid.* **Cur olim infantes sine baptismō frequenter moriebantur,** 521.

Infernus ubi esse credendus sit, 448. **Infernus superior et inferior,** *ibid.* **Vel mortuos vel viventes in infernum descendere quid sit,** 89. **Quinam descendant in infernum viventes,** *ibid.* **Ignis inferni corporeus est,** 109, 110, 111, 416, 417. **Non tamen lignis eget ut sit ignis,** 421. **Qui anima incorporeta torqueatur ab igne corporeo,** 417, 416. **Iniquorum anima statim post mortem in infernum descendant cruciæ,** 446. **Malorum supplicium in inferno erit**

æternum, 449, 452. **Cur culpa in se finita sine fine punitur,** 449. **Cur peccatores æternis suppliciis erunt depati,** 449. **Ignis inferni unus est, sed non uno modo peccatores cruciat,** 448, 449. **Qui eorumdem peccatorum sunt rei, iisdem penitentiæ sunt sufficiendi,** 429. **In inferno mali malos agnoscent, et hoc eis ad supplicium,** 424. **Ad correctionem viveuntum Deus voluit ostendi loca tormentorum,** 429. **Inferni supplicia ostenduntur aliis ad adjutorum, aliis testimonium,** 433. **Quibusdam ad ædificationem propriam, quibusdam ad ædificationem alienam,** 437, 440, 441. **Aliis ad exemplum formidinam,** 421. **Hæresis eorum qui dicebant Christum in suo ad inferos descensu, inde liberasse omnes qui confessi fuerant eum,** 862.

Infidelis sine fide non vivit, 373.

Quomodo ad fidem gratiam infideles provocandi, *ibid.* **Infidelitas est fidem fidelibus non habere,** 805.

Infirmitas. De nostra infirmitate semper debemus formidare, et de Dei misericordia confidere, 292. **Prima virtus est cognitio infirmitatis,** 853. **Ille infirmior est qui suam considerare non valet infirmitatem,** *ibid.*

Infirmitas corporalis vel pro vindicta contingit, 573. **In infirmitate gratis Creatori referende,** 729. **Infirmitas est divini amoris pignus,** 952. **Qui infirmos visitat, Deum sibi reddit debitorem,** 598.

Infirmis offendiculum fieri studiose vitandum, 96.

Ingenium aliquando sumitur pro commento vel artificio quolibet, 818, 819, 1197.

Ingratitudine pro offensione usurpatur, 582, 929, 958, 992, 1120.

Ingundis Sigiberti filia, 343. **Hermigildum conjugem suum ad fidem allicit,** *ibid.*

Inimicorum dilectio. Virtus est coram hominibus adversarios tolerare, ut coram Deo etiam diligere, 44. **Odio perfecto inimicorum Dei odisse quid sit,** 69. **Non fratribus tantum sed et inimicis subsidia corporalia conferre præceptum æterni principis est,** 340.

Iniquus. Qui iniquos pace sociat, iniquitati vires administrat, 71.

Injuria. Aliqui non statim, sed diu post illatas sibi injurias ultionem inquirunt, 44, 45. **Hi quibus similes, sunt,** 45. **Recte delicti sui veniam postulat, qui prius hoc quod in ipsum delinquit, relaxat,** 473. **Injuriam sibi facit qui fratrum suorum jura perturbat,** 619. **Major merces est, in veritatis tramite etiam post injurias permanere,** 625. **Injurie condonanda,** 1081. **Injurias pro Christo pati indignum non est,** 1128.

Inobedientia morte multata, 408.

Innocentes non puniendi, 643. **Contra potentes defendendi,** 904. **Sicut reis competens exercenda vindicta est, ita innocentibus non est absolutio differenda,** 1072.

Innocentia amittitur coram Deo, ante cuius oculos ex desiderio peccatur, 32. **Innocentia torpenti præfrena fervens ponitentia,** 83, 84.

Innocentius I papa an lapsis reconciliationem in extremo vite penitentibus denegari, 733.

Innocentius episcopus in Sardinia, 952, 1217.

Innocentius Africæ præfector, 1067. **Ei ob Ecclesiæ Romanae patrimonio impensum patrocinium gratias agit Gregorius,** 1068. **Ad eum scribit idem Gregorius de coercendis iniquis judicibus,** 1095.

Inscriptio ut sit legitima, quid continet debet, 805.

Inspiratio. Sapientia deserit quos diu renuentes vocavit, 49.

Instare opportune et impotente quid sit, 18.

Institutio quid significet, 800. Iustitio puerorum. Vide Infantes.

Insulae aliae undis undique alliuntur, aliae sunt in urbibus, 1082.

Intentione qualiter dirigenda, 542. Ex intentione perversa non sequitur nisi opus pravum, licet rectum esse videatur, 196.

Interamna urbs Umbriæ in Italia, 987, 1090. Interamniam quo anno Totila excendi jussit, et quo anno reparata, 570. Interamnensis Ecclesiæ visitatio Constantii Narniensi Episcopo commissa, 987. Interamnensis Episcopus, Anastasius, 570.

Intercessor ad Deum non accedit, qui per culpam dispicet, 10, 11, 307. Et qui familiarem ei per vitæ meritum se non agnoscat, 307. Nulli intercessori sit licet Ecclesiæ cui intercessor seu visitator datus est Episcopum fieri, 573.

Interitus hominum et jumentorum quonodo unus sit, 377.

Interpres non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu debet reddere, 319. Dum proprietas verborum attingitur, sensum virtus amittitur, ibid.

Interstitia. Vide Ordines.

Invidi quomodo admonendi, 46. Invidorum cœcitas quantitas, ibid. Alienæ felicitate torquent, ibid. Invidi dia-bolo similes, ibid.

Invidia ad gravissima scelera viam patrat, 46. Virtutes omnes eneat, ibid. Qui dicatur putredo ossium, ibid. 47.

Invisibilia. Quia carnales invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrum sint, 372. Qui invisibilita non credit, inuidelis est, 373.

Iracundi, rectitudinis zelo saepe falluntur, 57. Iracundi damnum perturbationem, ibid. Iracundi et impatientis differentia, ibid. Iracundi magna cau-tione corripiendi, 58.

Ira stimulus aliquando zelus justitiae putatur, 57, 812. Ira duplex species, 57. Ira perturbatis patientia ad sanc-tionem mentem revocat, 57. Menti ira commotæ perversum videtur quidquid ei rectum dicitur, ibid. Iugnus iram significat, 62. Ira justorum quam me-tuenda, 188. Sancti ab ira sibi caveant, 397. Ira in vindictam malorum sequi debet rationem, non preire, 1030, 1080. Ira in prælatis et præpositis cur fugienda, 1048. Ira a judicibus quam cavenda, 1080.

S. Irenezi scripta et acta diu Grego-rius requisivit, nec invenire potuit, 1142. An S. Ireneus sit martyr, ibid.

Irregulares ad ordines suscipiendo quinam, 600, 704. Vide Ordines.

Irriguum superius et irriguum inferius quid significant, 353, 871.

Isaac. Multiplicatione generis Abra-hæ per Isaac prædestinata, cur steri-lem accepit conjugem, 184. Isaac post epulas benedictus filio suo quid signi-ficet, 616, 617.

Isaac servus Dei ex Syria in Italiam venit, 301. Ejus assiduitas orandi, 304. Paupertatis amanuissimus, ibid. Propheticæ spiritu et miraculis illustris, 504, 505. Virtutibus ejus et dotibus nonnulli reprehensibile admistum, 505.

Isacius patriarcha Jerosolymitanus Synodicam S. Gregorio epistolam mis-serat, cui respondet Gregorius, 4133 et seqq.

Isaias laudabiliter appetit prædica-

tions officium per altaris calculum an-ti-purgatus, 8, 848. A verbi ministe-rio tacit, sed voce poenitentie se reprehendit, 75. Cur se pollutum la-biis dicat, 312.

Iauritia monachi heretico accusati, a Joanne CP. damnati, a S. Gregorio sunt absoluti, 883.

Isidorus diaconus Alexandrinus, 837, 1948.

Isidorus vir clarissimus a Januario Caralitanu excommunicatus, 613. Ejus causa contra Caralitanum Ecclesiæ Romaæ examinanda et finienda, 650.

Isidorus vir illustris memorie, 1187. Israelitæ. Cur Israëlitarum adver-sarii potestibus exterminatis, Philistæ et Chanaonæ diutius reservati, 304.

Italia suos simul habebat Exarchos et Praefectos, 521. An idem simul erat Italiæ praefectus et exarchus, ibid. Italiæ causas Philippo excubitorum comiti commendat Gregorius, 520. Italia sub Langobardis captiva, 740, 746, 766, 767. Peste affligitur, 1087.

Italica patria Venantii uxoris, 671. 672.

J

Jacob videns angelos ascendentess et descendentes, quid signet, 19, 312. Jacob filii de vindicta in Sichimilitas reprehenduntur, 670.

Jacobus filius Zebedæi in passione occubuit, 337.

Jadera urbs archiepiscopalil Illyrici, 813, 815. Jadertius episcopus Sabi-nianus, 863. Hunc et alios Maximo ad-barentes, data securitate, Gregorius vocal examinando, 884. Jadertius scribit Gregorius, 813.

Jammus Judeus, 974.

Januarius ecclesiasticum patrocinium imploranti succurritur, 993. Orato-rium in suo fundo construxit, 994.

Januarius Caralitanus metropolita sui populis apud Gregorium agit, 543. Ejus iudicio causa Catellæ vidua terminanda committitur, 551. Pompejanæ religiosæ femina negotio ejus tutioni commendatur, 552. Januarius criminibus accusatus Romam accersi-tur canonice judicandus, 650. Quod nulla nisi proprie injuria causa, Isidorum excommunicaverit increpator, 613. Ejus in convertendis rusticis ido-lolatrias arguitur negligenta, 704. Monasterium avaritia sua ac turbulentia perturbat, 727, 728. Ob violentias alteri illatas carpitur, 913, 928. Ejus consiliarii communione privantur, 925, 926. A Clericis suis despiciunt, 704. Pompeia ei pro Ecclesiæ disciplina et subditorum bono facienda injunguntur, 687, 688, 689, 703 et seqq. Aliquid pro sepultura accipere prohibetur, 927. Vide Indicem alphabeticum Epistola-rum.

Januarius Malacitanus episcopus cu-jus causa examinanda Joanni defensori committitur, 1230, 1232. Absolvitur, 1233, 1236 et seqq.

Januarius subdiaconus Ecclesiæ Mes-sanensis basilicam in honorem SS. Martyrum construxit, 571.

Jejunium sanctificare quid sit, 62. Non Deo, sed sibi ipsi jejunare quid sit, 63. Jejunium etiam a pueris parvulus Sabbato sancto Gregorii tempore servari soli-tum, 382. Jejunium a Quinquagesima clerici ouenes incipiunt, 1302. Jejunium vomitu sanguinis laborantibus noxiom, 1117, 1121.

Jeremias laudabiliter officium prædi-cationis expavit, sed plene non resti-tit, 8, 848.

Jericomia sunt presbyterorum et

clericorum hospitis, 1001.

Jerusalem cives plerumque civibus Babyloniz in angaria serviant, 923.

Jesus Christus verum Sabbathum, 1214.

Jethro socii Moysis sapiens consi-lium, 25. Moyses ducem Jethro requi-rebat in via, ut dux ei fieret ad vitam, 60.

Joanna Cyriaci uxor ex Judea Christiana Petro subdiacono commendatur, 556, 557.

S. Joannes Baptista solo Spiritus sancti magisterio edocitus, 156. Ejus corpus post mortem incensum, 1128.

S. Joannes a Langobardis magni ve-neratione colitur, 384. Theodelinda Langobardorum regina basilicam in honorem S. Joannis aedicat, ibid.

Sanctulus carnificis securi suppositus, invocato S. Joanne liberatur, ibid.

S. Joannis reliquie milituntur, 709, 1031.

S. Joannes Evangelista quomodo ca-

licem martyri biberit, 337. Ejus tunica

Romam jubente Gregorio translati,

miraculisi corsuſat, 625.

S. Joannes Damascenus cur Grego-rium Dialogum conguominari, 107.

Joannes papa I, 281. Equus cui inse-derat S. pontifex mulierem sibi insi-dentem ferre recusat, 284. Cæco lu-men reddit, ibid. A Theodorico occi-sus Joannes, visus est cum Symmacho patricio Theodoricum in æterna supplicia deducere, 420.

Joannes papa III, quo anno sedera-cepit, 293. Quo anno mortuus, 241.

Joannes Callipolitanus episcopus, 637.

Joannes episcopus Capitanæ insulae, schismaticus, 935.

Joannes Carinensis episcopus con-cilio Lateraneus sub Martino I sub-scriptis, 798.

Joannes Jejunator dictus quo anno Constantinopolitanus episcopus factus, 489. Joannes vir magistrum virtutum et doctrina celebris, ibid., 490, 507.

Vir magnæ humilitatis et abstinentie, 743, 773. Sauctissimus vocatur a Gre-gorio, 842. Apud eum queritur Grego-rius quod electione suam ab imperatore confirmari procurasset, 489. Ejus orationes postulat Gregorius, 490. Per-cussonis et simulate ignorantie ar-guitur Joannes, 662. Ejusdem cum ju-volano scelesto familiaritas culpabilis, 663.

Ad canonum observantiam exci-tatur, ibid., 664. Joannes cum Gre-gorio de presbyteris quibusdam contenter, 715. Joannem rogat Gregorius et Athanasius et Joannes presbyteri in suis ordinibus suscipiantur, 664. De iisdem Joannes ad Gregorium scriptis, 746. Joanni Sabinianum diaconum ap-ecrisiarum commendat Gregorius, 664.

Et Joannem presbyterum, 804. Joannes episcopatum fugit, at Episcopos factus ambitiosum episcopi universalis titulum usurpat, 741, 984. Synodi il-lus, in qua universalis nomen assump-tis, acta irritavit Pelagius II, 741, 751, 771, 984. Apocrisiarum suum Con-stinopoli missarum solemnia cum Jo-anne celebrare prohibuit idem Pelagius, 742, 771, 984. Idem prohibuit Grego-rius Sabiniano Diaconi, 742. Joannes hac episcopi universalis appellaticæ cunctia Christi membra sibi et supponere conabatur, 742. Hac temeraria presumptione pax totius turbator Ec-clesiæ, ibid. Ecclesia sciuditur, 743. Piæ leges, venerandas synodi, ipsius Christi mandata Joannis ambitione tur-bantur, 748, 751. Angelum superbie-tem imitatur Joannes, 742, 743, 751, 773. Quæ soli Christo cohærent, per elationem arrogat sibi, 773. Illud no-

men nemo hominum nec sanctorum ante Joannem usurpare ausus est, 743, 748. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere, 747, 873. Joannis describitur hypocrisis, 747. Joannes Antichristum præcurrit, 773. Illiusque propinquia esse tempora designat, 751, 984. Mauricio imperatori callide persuasit Joannes, ut Gregorium ad pacem secum servandam hortaretur, 746. Causam suam cum Joanne Gregorius vocat causam Dei et Ecclesie, 748. Negotium illud ab Imperatore judicari desiderat Gregorius, 749. Ad insequendam Joannis superbiam Eulogium Alexandriae, et Anastasium excitat Gregorius, 772, 773.

Joannes Corinthiorum archiepiscopus, 779, 983. Ei pallii usus conceditur, 788. Ejus pro simonia et sibi subjectis locis extirpanda zelus excitatur, 788. Varia ei monita dat Gregorius, 787, 788. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Cretensis episcopus, 898, 983.

Joannes episcopus Euræ, 1271.

Joannes episcopus civitatis Falerinæ, 1291.

Joannes Jerosolymitanus, 507.

Joannes episcopus primæ Justinianæ Illyrici, 983. Unanimi consensu in episcopum electus, 585, 586. Hanc electionem Gregorius confirmat, *ibid.* Et pallium ei mittit, ac vices sedis apostolice committit, 585, 586. Vices Gregorii gerit Joannes, 1201. Causa Hadriani Thebani episcopi sibi commissa non examinata, testes adversus Demetrium diaconum in damnationem episcopi producunt, 627. Demetrium ordine suo dejicit, ac proconsuli tortura vexandum tradit, 628. Hadrianum injuste deponit, 628, 630. Unde a Gregorio per Iriquit dies communione privatur, 628. Joanni Felix Sardicae episcopus obediens renuit, 738. Quid contra Paulum episcopum in corpore crimen lapsum agere debeat Joannes, prescritur, 1201, 1202 *et seqq.* Joannem ob ægritudinem capitis deponi postulat Imperator, sed dissentit Gregorius, 1135. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Larissæ episcopus, 789, 983. Hadrianum Thebanum episcopum injuste condemnat, 629. Sine ulla jurisdictione, 630. Diaconorum et gradu suo dejectorum testimonium adversus Hadrianum recipit, 629. Hadrianum ut objecta sibi crimina confiteatur, cogit, *ibid.* Res Ecclesiæ Thebanae quas habebat, restituere cogitur, 631. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Lauriniensis episcopus, 396.

Joannes Panormitanus episcopus, 1243. Huic pallium conceditur, *ibid.* *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Ravennæ episcopus. Ei cur librum sumus Regulæ Pastoralis nuncupet Gregorius, 1. Se in Ecclesiæ Romanae gremio nutritum profiteret Joannes, 668. Ait se pro conservanda Ecclesiæ Romanae auctoritate multorum odium in se excitasse, 669. Ecclesiæ suæ privilegia defendit, ac ne minuantur postulat, 669 *et seqq.* Pallii usum sibi in litaniis interdictum molestè fert, illudque sibi per civitatis suæ nobiles postulat restituiri, 736. Quinque in illo, quibus episcopatum dederat, arguitur, 738, 739. De usu pallii sub Gregorio præsumit quod nondum præsumperat, 739. Monasterium prope Ecclesiæ S. Apollinaris construit ac dotavit, 791. Quid in Jo-

anni testamento ratum, quid irritum esse debeat, 781, 792, 813. Plura de eo, *Vide in Indice alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Squillacinus episcopus, 599. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes quintus episcopus Surrennus, 530, 917, 1288, 1291. Quo anno in episcopum electus, et quo anno mortuus, 530. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Syracusanus episcopus, 1288. Catanensis archidiaconus in episcopum Syracusanum a Gregorio designatur, 741. Joannes successor sui Maximiani virtutum hæres, 806. Ei pallium mittit Gregorius, *ibid.* Laudatur Joannes, 824. Maturi pro idique consili sacrorum dicitur, 975. Ejus erga Romanam sedem amor, 976. Patrimonii Romani curam gessit, 979. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes Velitrinus episcopus, 1287, 1291. Ex Ecclesia Velitrana ob immobiles hostes in alium locum transferitur, 878. Ecclesiæ trium Tabernarum desolatae præficitur, 614.

Joannes episcopus Ecclesiæ Neapolitanae visitator, 588.

Joannes episcopus de urbe veteri, 498.

Joannes episcopus, 1268.

Joannes Chalcedoneensis Ecclesiæ presbyter ab adversariis hæreticus habitus, 803. Judices ei in causa fidei dati districte profident nolunt credere, *ibid.* Accusatores ejus profiterunt se nescire heresim de qua eum insinulant, *ibid.* Joannes in synodo Romana orthodoxus declaratur, 804, 805, 1292. Hunc ut orthodoxum Gregorius commendat, Joanni CP., 804. Mauricio imperatori, 805. Theotisto Mauricii cognato, *ibid.* Et Cyriaco episcopo CP. 832, 883. Hunc in ordine suo suscipi jubet Gregorius, 684.

Joannes presbyter ob ignorantiam, maxime Psalmorum, ab episcopatu ecclesiæ Ravennatis prohibetur, 777.

Joannes Romanae Ecclesiæ presbyter oratorium Romæ construxit ac dotavit, 630. Ejus voluntatem compleri vult Gregorius, *ibid.*, 631.

Joannes diaconus Neapolitanus in Episcopum, quod castus non sit, non eligendus, 1086.

Joannes Siciliae diaconus, 731.

Joannes Thebanus diaconus pro corporis lubrico ab officio depulsus, 629.

Joannes diaconus vita S. Gregorii scriptor quo floruit tempore, 106. Pluribus in locis Dialogorum Gregorianorum meminit, *ibid.*

Joannes Subdiaconus Ravennæ, 1230.

In Siciliam ad patrimonium Ravennatis Ecclesiæ curandum mittitur, 1097. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Joannes subdiaconus Genuam mittitur, ut Mediolanensem vota pro episcopo sibi eligendo scrutetur, 643, 646. Romam reddit, 681.

Joannes Ravennæ clericus, 1234.

Joannes abbas, 683, 684.

Joannes abbas de Regio ad monasterium S. Andreae monachos vitiros coercitus mittitur, 778.

Joannes abbas in Sardinia, 1108, 1217.

Joannes abbas montis Sina, 1091. Eiusdem sanctitas et humilitas, *ibid.*

Joannes abbas S. Lucia Syracusis, 585, 887. Negligentie arguitur, 625.

Ad solitudinem, hospitalitatem et elemosynam excitatur, 626.

Joannes abbas in Sicilia, 1211.

Joannes monachus Eleutherii frater

de die exitus sui monetur, 425. In ipso mortis articulo alterius monasterii monachum vocat, qui eodem momento moritur, 425, 428.

Joannes monachus in Gregorii monasterio, 456. De morte futura præmonetur, *ibid.* Biennio post a fratre mortuo de sepulcro vocatus moritur, 456. Colitur, *ibid.*

Joannes monachus Fantinum defensorem hæredem suum reliquit, 539.

Joannes agrimensor 887.

Joannes argentarius, 1108.

Joannes vir eloquentissimus, Georgii prefecti consiliarius, 527.

Joannes Ecclesia Romanae defensor et Notarius, 613, 630. In Hispaniam mittitur, 1250. Ejus sententia, 1255.

Joannes Dux Bituricensis, Joannis regis tertius filius, 116.

Joannes exconsul, patricius et quæstor, cuius opera Gregorius ad pontificatum pervenit, 520.

Joannes fundator monasterii apud Pisaurum, 826.

Joannes notarius Campaniæ magistris militum, 537.

Joannes notarius Mediolanensis, 730.

Joannes Romanæ urbis praefectus, 1045.

Joannes praefectorum urbis vicarius, 296, 460.

Joannes praefectorum vices Mediolani agens, 953.

Joannes Italiae praepositus, 1034.

Joannes Palatinus, 1058. Saponarios plurimum vexat, *ibid.* Eorum erat defensor, *ibid.*

Joannes regionarius, 1019.

Joannes religiosus diaconæ praefictritur, 1109.

Joannes schismaticus ad Ecclesiæ reversus, 823, 826.

Joannes servus et actor Venantii, 1113.

Joannes tribonus, 324, 1106.

Joatha femina, 534.

Job. Cur diabolus occisis filiis Job, infirmari mulierem ei reliquerit, 741. Sua in Job commentaria legi ad vigilias non patitur Gregorius, 1195. Qui dā locū hujus commentarii a S. Gregorio emendatur, 1196.

Jobinus diaconus et abbas lapsus irrevocabiliter suo officio privaturs, 730.

Jobinus Illyrici praefectus, 540, 584. Joculatoris poena a S. Bonifacio episcopo Ferentino prænuntiata, 188.

Josaphat de suis cum rege Achab amicitiis pene periurus increpat, 70.

Joseph patriarcha, qui civis erat Jerusalem, Babyloniam servire cogitur, 923.

Joseph Judæus Gregorii tempore, 524.

Jovinus fullo Aquinæ civitatis, ac postea ejusdem urbis episcopus, 293.

Judas civis Babyloniae, servit Jerusalem, 923.

Judei Romanis legibus vivere permisit, contra rationem non gravandi, 497, 498. Judeis permittitur synagogam quam Terracinae habent alio transference, 497, 498, 525. Judeis synagoga ablata restituenda, 930: Si synagogæ ablata fuerint consecrata, non restituuntur, sed pretium earum solvatur, 973, 974. Judeis novas synagogas erigere prohibitum, at veteres habere licitum, 930. Judei in his quæ ipsi concessa sunt nullo incommmodo afficiendi, 914. A solemnitatibus suis celebrandis non arceantur, 1226. Cur cum paginis et hæreticis alter actum, *ibid.* Nelas est Christianos a Judæis in servitio detineri, 498, 652, 700, 866, 1016, 1018. Idque legibus humanis

1531

etiam prohibitum, 633, 910. Christiana mancipia a Iudeis jussu judicum empta vel ipsis judicibus tradenda, aut Christianis intra quadragesimum diem vendunda, 933, 934. Mancipia Christiana in domo Iudei non maneat, 934. Iudei tamen aliquando mancipia Christiana habere, concessum, 1018. Iudeorum servi ad Ecclesiam conformatientes in libertatem vindicentur, 688, 689, 910. Non tamen ubique viguit praxis ista, 688. Iudei si servos suos Christianos vel perverterent, vel in odium fidei vexarent, eorum amissionem multabantur, *ibid.* Christiani qui dum terras Iudeorum colebant, eas colere pergent, 700. Iudeorum mancipia ad fidem converti si felint, redditio pretio in libertatem vindicentur, 818. Pagana mancipia a Iudeis circumcidit leges vetant, 819. Haec in libertatem, non redditio pretio vendicanda, *ibid.* — Iudei non vi, sed praedicationis suavitate ad fidem adducendi, 542, 930. Monitis ac blandimentis, 1226. A Chilperico Neustris rege plures ad baptismum vi adacti, 543. Et a Childeberto, 543. Et a Sisibuto Hispaniarum rege, 543. Id fieri vultum Concilium Toletanum iv, 543. An Dagobertus et Heraclius imperator Iudeos ad baptismum coegerint, 543. Quae fuerit Gregorii et aliorum Patrum de talium conversione sententia, 523, 703, 734. Qui ex Iudeis Christiani flebant, eis aliquantulum peasi relaxari voluit Gregorius, 592, 734. Vetus mos Iudeos baptizandi quis fuerit, 543. Ad baptismum non sine magna cautione admittebantur, 735. Iudeos conversis providerit Ecclesia de victu, ne laoplam patientur, 714. Joannam ex Iudea Christianam Petro subdiacono commendat Gregorius, 536, 537. Jamne Iudeo chiarographum post solutum debitum reddi jubet, 974. Iudeos Christianos ritus simulare interdictum, 632. Iudeorum ficta conversio ad idem unde procedat, 525. — Iudei cuiusdam in templo Apollinis pernoctantis visio, 289, 292. Baptizatur, *ibid.*

Iudaizat qui diem Sabbathi colit, 5213.

Judex. Qui sunt in Ecclesia contemnibles ad judicandum constituendi, 23. Olim, sicut nunc, judices ecclesiastici et laici de eodem simulo negotio cognoscabant, et ultione digna vindicabant, 623. Praeculae judicibus salutis monita data, 487, 488. Justitiam quam mente gerunt, coram hominibus ostendere debent, 512. Quaecunque perpetram eumodi cognoscunt, celeri prohibitions compescant, 550. Largitam sibi dignitatem ad Dei donantis gloriam revocent, 584, 585. Apud judices pravorum audacia correptionis debet aculeos magis quam defensionis inventire solutum, 734. Judices gratia ducti sunt inflames, et parti læsa tenentur in astimationem iitis, 503. In causis Iudicandis solus Deus attendendus, 836. In dubiis melius est distinctionem non exequi, sed ad beignas potius partes inflecti, 948. Quid mereatur qui causas Dei in terra agit, 998. Nihil in Ecclesia Dei innoxium relinquere debet, 1007. Judices quomodo cum iis qui in rebus publicis fraudem fecerunt agere debeant, 1079 et seqq., 1081. Judices negligentes non sine peccato sunt, 1080. Ab ira quantum cavere debant, *ibid.* Quandoque tamen ira ostendenda, et non exhibenda: aliquando exhibenda, sed non sequenda, 1080. Apud justos judices commendatione opus non est, 1085. Malorum hominum verbis assensum judices non

probant, 1082. Quemam ab eis qui judicibus assistunt suaderi et suggeri debeant, 761, 762. Judgei utrique litigantium parti communem se exhibere debet, 959. Pons judicum iusti episcopos judicant, 1251. Judicum discretum, 1263. Judgei delegatus, *Vide Delegatus.* Judicum Africanorum violentiae, 1005.

Judicum in rebus ambiguis absolutam esse non debet, 635, 1060. Ea implenda que sunt judicata, 1139. Judicum olim arbitris, quos partes eligere poterant, permissam, 933, 941, 942, 1261. In Judicio Ecclesiasticis sacra-santa Evangelia in medio posita, 906, 907, 961, 962, 1004, 1045, 1060, 1236. Judges ecclesiastici num alia utantur formula, 1046. *Vide Judice.*

Judicium Dei non scrutandum, sed metuendum, 413, 517. Judicia Dei quomodo a sanctis noscantur, 311, 244. Quomodo incomprehensibilia sunt, et quomodo non sunt, *ibid.* Judicia Dei incerta et a nostris longe diversa, 768.

Judicium extremum. Qualis hinc quisque egreditur, talis in judicio presentatur, 441. Quantus anima tremor damnationis sententiam metueatis, 453. In judicio extremo Sanctis novus et gloria camillus, 408, 409. Distributus judex non ex praeceptorum sublimioris gradus, sed ex operum meritis unumquemque approbabit, 562. In examine resti judicis mutua merita ordinum qualitas actionem, 84. Quis in judicio securus stabili, 645, 656. Judicii diem quomodo Christus nescivit, 1089, 1070. Judicium extremi consideratio sua necessaria qui officia publica obeant, 487.

Judicia hominum vana sunt et contemnda, 95.

Judiciorum. Jedicari non potest absens, 1234. In ferendo judicio quemam adhibenda cautions, 1250, 1251, 1252, 1263. Quemam sequenda leges, 1252, 1253, 1254, 1255.

Juliana abbatissa monasterii S. Viti in Sardinia, 542.

Julianus Apostolata lege lata milites in monasterio converti prohibuit, 678. Xenodochia per singulas civitates construi precepit, 708. In odium religionis Christianae clericos senatorum muneris fungi jussit, 1047. Ad crucis signum in discrimine confugit, 196.

Julianus Ecclesie Rom. defensor, et postea Ecclesie Sabinensis episcopus, 169, 193, 417.

Julianus Toletanus episcopus prognosticon futuri seculi edidit, in quo plura ex Gregorianis Dialogis reserat, 106.

Julianus Iudeus ad fidem conversus.

714. Julianus Scribo, 937. De ejus iniuritate queritur Gregorius, 1086.

Julianus, 1231, 1242.

Juliomagus urbs episcopalies Galliae Celticae, 1146.

Jumentum. Quomodo unus sit interitus hominis et jumentorum, 377. Quid habeat homo amplius jumentum, *ibid.*

Juramentum super Evangelia aut reliquias ad canonicam purgationem cur introductum, 597. Juramenta ad corpus S. Petri, 397, 861, 1241. Ad corpus S. Apollinaris, 857, 858. In manu jurare quid sit, 864. Juramentum per quatuor Evangelia, 1300. Per genium jurare catholicis non licetum, *ibid.* Neque per vitam regis aut filiorum ejus, *ibid.*

Jurgia . seminibus que monita danda, 71. Hi sunt diaboli discipuli et filii, 71. Jurgia seminans cur homo apostata dicatur, *ibid.* Hic in uno malo

immanere pargit, *ibid.* Hosti Dei militat, *ibid.*

Jurisdictiones licorum et clericorum distincte suis quoque finibus contineri debent, 627. Jurisdictionem alienam usurpantes damnantur, 1265. Jurithicum quid sit, 890.

Jus summum summa iuris, 638. Singulis sua jura servanda, 615. Jus et bonus in quo differant, 193. Jus et vis aliquando separantur, 522. Jus et vis opponuntur, 693.

Jussiones principales, seu divise jussiones dieuntur imperatorum litterarum, sacri apices, 731.

Justianus prima urbe olim Macedonie, 585, 627. Metropolitico jure ornata, et dignitate vicaria Romanæ sedis, 586. Cur dicta prima, *ibid.* Justinianus primus episcopos Joannes, 983. *Vide eius titulus.*

Justinianus Imperator quo anno regnare coepit, 548. Urget concilii vocationem, et trium capitularum damnationem, 615. Edicta jussit et sanctorum quatuor conciliorum fides ubique terrarum at episopis subserberetur, 515. Ejusdem novellis auctoritatibus seculi medium non parerant Franci, 1021. Justiniani chartophylacium Gregorii tempore iam incassum, 1034.

Justinus imperator quare senior dicitur, 281.

Justinus Sicilia prætor, 487, 591. In Judicum sceleratissimum vindicare avaritie ductus neglexit, 652.

Justitiam quam mente gerit judex, aperibus etiam demonstrat, 542. Justitia colere sumnum in regibus honestum est, 1023.

Justi sape innoxie tentantur, 87. Justorum ira car adeo timenda, 198. Justi devictis magnis hostibus, ne erigantur, adversarii etiam minimis fatigantur, 308. Iniqui in quibusdam bonis, et justi in testationibus ad malum inter se comparantur, 87.

Justus clericus Surreitanus, 550.

Justus monachus ut vitium proprietatis severe a S. Gregorio punitus, 465 et seqq. A peccatis purgatoriis qua ratione liberatur, 468.

Jutum et Jutus significant adjatum et adjutus, 642.

Juvenalis (S.) martyr Probo Braniensi episcopo morienti apparuit, 389.

Juvenes qui sunt admonendi, 35.

K

Kyrie eleison aliter in Ecclesia Romana aliter apud Graecos dicitur, 940. Ad Matutinos et Vespertas olim decantatum, 959.

L

Laban vigilantis pastoris imago, 955. Labia sacerdotis custodiam scientiam, 310. Labia polluta que sint, 312, 513.

Labina religiosa femina monasterium in Corsica construxerat, 545.

Lac. A lacte in jejunio abstinentum, 1303.

Lacrymæ. Divisa ex oculis aquas deducere quid sit, 84. Sordida sunt lacrymæ plangentis peccata que ne deserit, 86. Lacrymarum grauia quo studio petenda, 355. Lacrymæ si uincunt per irriguum superius et iuncti, *ibid.*, 536.

Lactucam comedentis monialis pena, 163.

Læna quid sit, 1092.

Læti qui sunt monendi, 57. Habent læti ex propinquio luxuriam, *ibid.* Voluntas propria ad luctitiam pertinet, 62.

Laicus cuiuslibet meriti ad episcopatum

tum aspirare non presumat, nea aliqui gatur, 588, 601, 602, 989, 995, 996, 1227, 1228. Laici vocantur a Gregorio Ecclesie filii, 666, 787, 795, 888, 987. Ei laicis honorarios dicuntur ab eodem, Ordo; ceteri vero, plebs, 350, 376, 634. Nulli laicos appellavit Gregorius viros Dei, 298. Laicorum violentiae coercenda, 636, 637. Laici ad ecclesiastica obsequia non admittendi, 1289.

Lamigia Numidiae civitas, 566, 567. Duplex hujus monius episcopatus, *ibid.* Lamigenensis episcopus, Argentinus, 567.

Lampadion usus in ecclesia, 341, 344. Lampas virea fracta miraculo reintegratur, 180. Lampades nostrae sunt opera bona, 1126. Oleum in vasis cum lampadibus semere quid sit, 1126, 1127.

Lafrancus Cantuariensis archiepiscopus in suo de corpore et sanguine Domini libro argumentum sumit ex Gregorianis Dialogis, 107.

Langobardorum conversionem non mediocriter promovere Gregorii Dialogi, 114. Langobardi in monachos S. Equitii servientes ab immundis spiritus vexantur, 173. Quadraginta rusticos cibos venitos manducare renuentes occidunt, 537, 540. Cepidorum maximam multitudinem, quod caprae caput adorare nolent, gladiis interficiunt, 540. Langobardorum episcopus Arianus Ecclesiae Catholicae vim facturos, cecitate percutitur, 341. Langobardorum gladium Sanctius mirabiliter evadit, 564. Langobardi post visionem Redempto episcopo factam, Italiam invadunt, 368. Korum violentiae et immunitates, *ibid.* Monachos duos in ramis arboris suspendunt, qui post mortem audiit suum psallere, 404. Langobardus diaconum quedam perimens immundo spiritui, traditur, 405. Suramus abbas a Langobardis occiditur, *ibid.*

Langobardorum Ariorum filios in haeresi baptizatos vult. Gregorius ad fidem catholicam conciliari, 502. Se Langobardorum, non Romanorum episcopum Gregorius dicit, 520. Eis aliquid quotidie ab Ecclesia Romana datur, ut inter eos vivere liceret, 751. Sub Langobardis Italia captiva, 766, 767, 858. Pax cum Langobardis sequis conditionibus quas ipsi acceptant, non est ab exarchio recusanda, 762. A quo tempore Italiam occuparint, 1214. Inductae sunt cum Langobardorum rege, 1067.

Lapis parvus de monte abscissus sine manibus Christus, 772. Lapis ab edificantibus reprobatus Christus, 834. Lapidès sanctuari quid significant, 25, 26. Qui dispersantur in capite omnium platearum, 25. Cur non in plateis sed in capite platearum dicuntur dispersi, 26.

Lapei dicuntur vel in idolatriam, vel heresim, vel schisma, vel mechilam habentes, 503. Lapsorum clericorum gravior pena, quo in majori gradu culicis fodi, *ibid.* Sacerdotes et alii inferiores clerici lapsi, in monasteria in quibus viget disciplina, retrudantur, 888. Lapsorum res his pauperibus monasteriis proficiant, vel lapsorum parentibus dentur, stipendio ipsis assignato, *ibid.* Ancilla Dei lapsa et in monasterium retrusa, citius res eius colligantur in stipendum ipsis, 539. Gregorius sibi semper constat, cum de lapsis Ecclesie ministris loquitur, 729. Lapei clerici irrevocabiliter deponuntur. *Vide Clerici.*

Larissa urbs Thessaliae in Graecia, 627, 628. Larissaeus episcopus Joannes

jurisdictione in Hadrianum Thebarum episcopum privat, 630, 631. De eodem Joanne, 789, 983. *Vide Ejus titulum.*

Lateranense monasterium post dirutum Cassinense conosibum sub Bonito abbate constructum, 208.

Latina via, 1125.

Latua. A latere misus, id est ex comitatu et familia; modus loquendi antiquissimus, 758, 928. *Vide Legatus.*

Lavare. Mos lavaudi corpora ante sepulturam, 400, 416. An Dominicu die corpus lavari possit, 1214. Lavandi consuetudines variae, 1139. Mos iste lavandi ab aliquibus Patribus improbat, 1160. Vir cum propria conjugi dormiens, nisi lotus aqua, non intret Ecclesiam, 1160. Judei hodierni cur corpus non lavent, 1139.

Lauda urbs. *Vide Laus Pompeia.*

Laudare. Frustra laudat abhorrum facta qui ea non imitantur, 45. Qui laudant illicita que faciunt, quomodo arguendi, 88. In laudem creaturae non debet dari vox illa, qua soli convenit Creator, 854. Laudantes et vituperantes quo animo audiendi, 1093.

Laurentii (S.) sepulcro aperto omnes qui eius corpus viderunt, intra decem dies defuncti sunt, 709. De Laurentii critica particulae militantur ad Dynamum, 648. Et de eius reliquiis ad Palladium episcopum, 828. S. Laurentii monasterium, 1261.

Laurentius antipapa, 444.

Laurentius Mediolanensis episcopus, 1103. A Childeberto in epistola vocata Patriarcha, 563. Causa inter Laurentium et Ecclesiam Romanam mota quomodo dirimenda, *ibid.* Magnum suæ Ecclesiae presbyterum injuste communione privat Laurentius, 642. Cautio nem pro tribus capitulis damnandis subsignatum Romam mittit, 682. Ejusdem cautionis iuramenta servavit, 719.

Laurentius presbyter unus ex S. Augustini sociis commendatur, 1140.

Laurentius Rom. Ecclesiae archidiaconus deponitur, 1233.

Laurentius vir clarissimus, 1190, 1191.

Laurinensis episcopus, Joannes, 596.

Laurio monachus, 177.

Laus Pompeia, nunc Lauda, urbs Insubriae, 701.

Lazarus a mortuis excitatus, 321.

Lander (S.) Hispanensis episcopus Gregorio familiarissimus, 545, 551, 552. Gregorii ad euudem epistola testimonis fulcitur, 531. Leandri opera S. Hermenegildus ab Ariana perfidia ad Catholicum fidem adductus, 545. Et frater eius Recharedus, 551. A Liuvigildo vehementer fuerat afflictus Leander, 548. Magna Leandri charitas in ejus epistola relucet, 1027. Ex ejus humilitate sermonis, cordis altitudo patet, *ibid.* Podagra laborat, 1028. Aliquis codices ei transmittit Gregorius, 552. Item Expositionem in Job, et librum Regulae Pastoralis, 777. Et pallium, 1028. Ejus orationes postulat Gregorius, 1027.

Lectiones in Ecclesia a quibus cani debeat, 1289.

Lectisterni quid sint, 1091, 1092.

Lectores olim Evangelium legebant in Ecclesia, 1239.

Legatorum triplex species, 928. Legatos a latere olim mittebant non tantum summi Pontifices, sed imperatores et reges, 738, 928. Sedis apostolicae legatus per Africam Hilarus Monachus constitutus, 507. Duo monachi Cistercienses contra Albigenses sedis ejus-

dem legati, *ibid.*

Legislatores ecclesiastici et civiles plerisque sua potestate abatuntur, 1299.

Lenitas cum severitate malacula,

Vide Mansuetudo. Leo Magnus (S.) brandeum incidit, ex quo sanguis effluxit, 710. S. Leonis epistola ad Flavianum dicitur tonus, 597, 633. S. Leonis fidem tueatur Orientales Ecclesie, 966.

Leo Catanensis episcopus, 1097. Acquisitus Romanum venire jubetur, 537. Catani omnino purgatus reddit, 597, 633. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Leo episcopus in Corsica, 562. Huic Sacione Ecclesie visitatio committitur, *ibid.*, 564. Huic obedire jubentur Corsican, 564.

Leo Fanensis episcopus, 826.

Leo archidiaconus Ecclesie Miriensis, 738.

Leo acolythus cojus curæ Ecclesie S. Agathæ in Subura committitur, 698.

Leo chartarius, 1062.

Leo exconsul, 489, 537.

Leontia Augusta, 1501. Huic de adepto imperio gratulatur Gregorius, 1245.

Leontius Urbini episcopus, 641, 774.

Postea Ariminensis episcopus, 825.

Leontius Neposius civitatis praefectus a Gregorio constitutus, 576.

Leontius exconsul, 946. Ejus virtutes laudantur, 925 *et seqq.* Dicitur gloriosissimus, 1190, 1191. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Leuparieus Santonensis presbyter, 826, 829.

Levitæ qui manus suas Deo consecrare dicuntur, 70. Levitas a viginti quinque annis ministrare, et a quinquagesimo fieri vasorum custodes, quid significet, 213.

Levitæ mens sananda, et inconstans vincenda, 61. Levitas operis et mentis gula comes, 61, 62. Nimis levitas est mala gravia credere quod significet, 860.

Lewigildus Wisigothorum rex Herminigildum ob suscepit fidem catholicam regno privat et occidit, 545. Mortens Recharedum filium commendat S. Leandro episcopo, 518.

Lex Dei idcirco data est, ut sacrificia satanae prohibeat, 75. Lex Christi est charitas, 45, 79. Qui lex Christi adimplatur, *ibid.* Deus u hominem a peccato revocaret legem ei dedit, 82. Legis Iudiciale figuralia præcepta juxta literam servari non possunt, 1213. Leges Ecclesiastice nimis dispensationibus aut gratis vilescent, 637. Quæ contra leges sunt, non solum inutilis, sed pro infectis habenda sunt, 932. Leges humanæ cum divina connexæ obligant, 1299. Leges principum recte aliquando iu subsidin canonum adducuntur, 1233. Et ipsa canonum auctoritate commendantur, 1234. Legum imperialium in Ecclesiastico iudicio servandarum collectio, 1232 *et seqq.*

Lia activæ vita symbolum, 491.

Libellatica dicuntur a libellis quibus agrorum locationes scribebantur, 536, 1088. Sumuntur pro ipsis locationibus, 536. Libellario nomine, 569.

Libellatici cur olim secundum disciplinam severiore non castigati, 503.

Libellus famosus. *Vide Contestatio.*

Liber septem sigillis in Apocalypsi signatus quid significet, 448. Libros prohibiti potestas in summis porticibus, 843.

Liberatus diaconus cojus ambitus

comprimitur, 568.

Liberius negotiator, 558.

Liberius Cumanus episcopus, 587.

Liberius Patricius monasterii in Campania fundator, 269, 946. Praefectus fuit praetorio Galliarum sub Theodosio et Athalarico, 988.

Libertas. Quæstio de libertate an quis sit liber vel servus requirit maiores judices, 940.

Libitanus in Sardinia episcopus, 932, 1917.

Libertinus Fundensis monasterii praepositus, 153, 156. Ejus patientia, 157, 160, 161. Ejus orationis efficacia, 157. A Francis quæsusit per intratubam non invenitur, 157. Mira inter ejus humilitatem et maternam pietatem pugna, 160. Puerum a mortuis revocat, *ibid.* Ejus humilitas, *ibid.*

Libertinus Siciliae praefectus, 631. An praetor fuerit, 632, 759. Quo anno Siciliae praetor esset, 946. Dicitur ex-præfector, 945. Exprætor, 1061. Hunc adversa patientem consolatur Gregorius, 1063. Libertino ad Siciliæ præfecturam accedente universa provincia gratias retulit, 1079.

Libertinus vir magnificus, 867.

Libra ex duobus et septuaginta solidis condatur, 570, 618.

Licinianus episcopus Carthaginæ in Hispania, quo tempore floruit, et quo mortis genere obiit, 620. Librum Regule pastoralis impius laudat, 620 *et seqq.* Contendit minus peritos aliquando ad ordines promovendos esse, 622. Gregorii libros in Job et alios morales postulat, *ibid.*

Licius Andegavensis episcopus, 1144. Ejus genus, 1146. Quo tempore claruit, *ibid.*

Ligandi et solvendi potestas quibus data, 253.

Ligna in silva succidere quid significet, 32.

Lilia coronarum ornamenta, 553.

Lilybaum urbs Sicilie, 661. Clerus Lilybetanus licentiam episcopum eligendi accipit, quem postea a Gregorio consecrari postulat, 801. Lilybelani episcopi : Paschasius 661. Theodorus, 660. Decius, 801. *Vide* Ejus titulum.

Limina apostolorum, 1205. Sanctorum basilice cur limina dicebantur, *ibid.*

Lingua discrete frenanda, non semper liganda, 54. Qui linguam non refrenat, concordiam dissipat, 55. Lingua intertemporantia inimicos conciliat, 1274. Lingua intertemporantia a S. Benedicto excommunicatione percussitur, 253. Valde difficile est ut lingua secularium non inquietet mentem quam tangit, 513. Mira in puer illitterato omnium peritia linguarum, 413. Lingua ignea quid signet, 840. Linguis radicibus abscissis pro defensione veritatis loquuntur episcopi, 348, 349.

Lipara urbs episcopalnis in insula ejusdem nominis, 580. Liparensis episcopus, Agathus, 665.

Lippia vel Lupiæ oppidum Calabriae, 808. Lippiarum Ecclesia Petro Hydruntino episcopo visitanda committitur, 807.

Lipus quid significet, 12.

Lirinus insula Gallæ, 1099, 1100. Lirinus cur dicatur insula S. Honorati, 1101. Lirinense monasterium episcoporum et sautorum virorum seminarium, *ibid.*

Lissus urbs Illyrici, 600. Joannes Ecclesia Lissitanæ ab hostibus pulsus, Squillacina Ecclesia præficitur, ea conditione ut ad priorem, si liberetur,

redeat, 599.

Litanie unde sic dicta, et quid significet, 1158. Male dicitur Letania, 1284. Litanie apud autores antiquos dicuntur solemnes cleri et populi ad locum iudicium processiones, 736, 819. Quot litanie solemnes ab antiquo fuerint, 819, 857. Litanie majores et minores an differant, 1283. Litanie septiformis quid sit, *ibid.* Litanie major eadem ac septiformis, 1284. Litanie Mamertus restauravit, *ibid.* Litanie usus antiquus, *ibid.* Litanie contra barbarorum incursions inducuntur, 1158.

Litigare vetat S. Gregorius, 1122, 1159, 1183. Bona legata relinquere mavult quam litigare, 1190. Lites ab electis judicibus seu arbitris finiantur, 1122. Item inter abbatem et subdiaconum auctoritate sua componit Gregorius, 949.

Litteræ dimissoriæ. *Vide* Dimissaria.

Liturgia. *Vide* Missa.

Locri urbs Brutiorum in Græcia, 891. Locrenses episcopi Dulcinus, 1063. Marcius, 962, 1063.

Locus penes Deum quis sit, 967. Locorum gradus diversi cur constituti, 899. Loca occulta sine Dei gratia animam salvare non possunt, 849. Non loci vel ordinis Creatori nostro nos proximos faciunt, 879.

Locutio. In mente audientis semen est securæ cogitationis auditæ qualitas locutionis, 18.

Locutio seu locutio quid significet, 187.

Locutio seu locutio est oraculum seu resonum divinum oratione soluta, 508. Locutio, id est disertus, eloquens, vates, *ibid.*

Londonium urbs Anglie primaria, 1153. Quid de Londoniensi episcopo decernatur, *ibid.* Londoniensis episcopus Mellitus, 1287.

Longinus primus exarchi nomen habuit, in Italiam missus a Maurice imperatore contra Langobardos, 521.

Longinus Mauricij imperatoris Strator, 675.

Loquacitas rectoribus cavenda, 18. Loquacitas mala quanta sint, 55. Mentis justitia desolator quando ab inmoderata locutione non parciatur, 35. Loquacitas gulæ comes, 61, 62.

Loqui. Quis ex Deo et coram Deo loquatur, 73. Bene loquitur qui perfecte vivit, 873. Episcopi linguis radicibus abscissis pro veritatis defensione loquuntur, 348, 349. Uni eorum ob luxuriam facultas hac adempta, *ibid.*

Loth Sodomam fugiens ardenter, et Segor inveniens quid significet, 80. Cur ad montana recta non perverterit, *ibid.* Loth in ipsa perversa civitate fuit justus, in monte peccavit, 849.

Luca urbs Hetruriæ, nunc respublica, 293. Lucensis episcopus S. Frigidanus, 293.

Lucania Italæ provincia, 635.

Lucas Thessalonicensis presbyter concilium Calchedonense rejicit, 1073. Hæresis suspectus quid faciat, 1174.

Lucianus monachus scribendis libris sacris operam dabant, 169.

Lucidus Leontinus episcopus, 1211, 1230.

Lucifer Lucianiani monasterii Cellerarius, 1137. Postea praepositus, 1136.

Lucillus Melitensis episcopus, 603. In cœtu quatuor episcoporum depositus, 979. Res Ecclesiæ sua quas abstulerat, restituere jubetur, 1041.

Lucius III papa schismaticos ad Eccle-

siam redeuntes iterata ordinationecepit, 608.

Lucius episcopus Regitanus Bonifacii decessor, 636.

Lucrum. Quæ lucra in hac vita querenda, 487, 488.

Luctus. Ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, melius est, 577.

Luculanum Castrum insula Campavia, 506. In eo Castro monasterium S. Severini Noricorum apostoli est edificatum, 624.

Lucusianum monasterium a S. Gregorio fundatum, 1136. De dissoluta huic monasterii regula conqueritur, *ibid.* Ejus Abbas Dominus Presbyter, *ibid.* Et praepositus Lucifer, *ibid.* Quomodo hodie vocatur illud monasterium, 819, 950.

S. Ludovicus causis sacerdotum immiscere se noluit, 639.

Lucindenses episcopi Eucherius, 1101. Etherius, 830, 1217, 1219.

Luminaria in ecclesiæ adhiberi solita, 333, 341, 344, 1273 *et seqq.* Et in defunctorum exequis, 927.

Luminosa femina, Zemarchi tribuni relicta, 499.

Luminosus episcopus Ferentinus, 1291.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreae et Thomæ Ariminii, 602, 603, 604.

Luminosus Ecclesie Grumentine servus, 1209.

Luna urbe Etruriæ, 700. Lunensis episcopus, Venantius, 293.

Lupo abbas S. Martini Augustodensis, 1225.

Lupus caulis ovum insidians undique vigilante inveniat et repugnante pastorem, 715.

Lupus episcopus Cabilensis, 1144. S. Lupus Lirinensis : onachus et episcopus Trecensis, 1101.

Lutum. Avaro quid sit contra sedens lutum aggravare, 65.

Lux gregis flamma est pastoris, 921.

Luxorius (S.) martyr in Sardinia, 931.

Luxuria. Fetus et nebula carnalem concupiscentiam significat, 436. Leti ex propinquio habent luxuriam, 37. Et gula oritur luxuria, 61. Per luxuriam virtutes animæ destruantur, *ibid.* Quibus monitis indigent peccatorum carnis concisi, 81. Præterita peccata deflant, et futura devitent, 82. Qui culpam plangunt luxuriae, cur sentire non debeat aspiratatem disciplinæ, 679. Quos hic adhuc carnis fetus delectat, eosdem nebula fetus obsidet, 436.

Lycaonia regio Asie minoris, 482. Constantinopolitano patriarchæ subrat Lycaonia, *ibid.*

M

Macedonius. Ejus hæresis, 748. Roma Ecclesia id solum recepit ex synodo Constantinopolitanâ, quod contra Macedonium deluitum est, 892.

Machinae ad immensas moles in sublimi levandas olim in uso, 381.

Magalonensis Ecclesia in Montem pessulanum auctoritate pape et Francisci I regis consensu translata, 518.

Magdalena soror Lazari et mulier percatrix, 869. Ejus peccata quomodo dimissa, 869. Ex ejus ore Christi resurrectio discipulis nuntiata, *ibid.*

Magister fieri non debet, qui discipulus non fuit, 136. Magistri dignitas summa erat inter patricios, 726. Inter plures præcipuus erat magister officiorum, *ibid.* Dignitas magistri debatur magisteria, *ibid.*

Magisterium a quibus onus leve creditur, 2. Imperiti ad magisterium venire non audeant, *ibid.* Magisterium utile adversitas, 3. Sunt qui per magisterium spiritus intrinsecus docentur, 156. Quis sit ad virtutis magisterium idoneus, 213.

Magnitudo titulus quo judices aliquando compellat Gregorius, 975, 1032, 1033, 1085. Et Duces, 1048, 1057, et alio.

Magnus presbyter, 644, 1095. A Laurentio Mediolanensi episcopo inuste excommunicatus, absolvitur, 642.

Magulianensis massa, 631.

Majestatis titulus quo nunc Reges gaudent, Gregorii tempore non erat in uso, 684.

Major domus ab episcopo instituendus, 1172. Vel ab omni clero, si negligat episcopus, *ibid.* Quodam erat eius officium, *ibid.* Vide Vicedominus.

Major populi quis esset, 1005, 1057.

Majorica insula, 1236.

Malaca urbs regni Granatensis, 1231. Malacitanus episcopus, Januarius, 1230.

Malchus episcopus Dalmatiae patrimonii Sedis apostolicae in Dalmatia procurabat, 527. Romam accersit ut sive administrationis rationem reddat, 584, 609, 640. Ne se in rebus Ecclesie Salonitanas immisceat, prohibetur, 640, 658. Romae subito moritur, 726. Eiusdem mortis conscientia esse Gregorium Maximus calamitatur, 726.

Maledictio grave peccatum, etiam si fiat ex lingue incuria, 312.

Malefici puniendi, 759, 891, 1139, 1239.

Malitia vitiorum mater, 44. Malitia in corde, tristes in oculo, *ibid.*

Maloin familiam relaxari petit Gregorius, 571.

Mala punica fidei unitatem significans, 48, 511.

Mala non consummata non nocent, 87. Qui mala occulite agunt, et bona publice, quomodo corripiendi, 95. Sepulcra sunt dealbata, 95. Qui mala de se opinari, occulite bona agentes, permittunt, quantum delinquant, 96.

Mali. Juncta cum malis amicitia bonis nociva, et a Deo reprobata, 70. Inter malos concordia noxia, 71. Malis boni semper displicent, 1026. Cum bonis semper misit, 1127, 1128. Malorum societas purgatio bonorum est, 1127. Mali adunati æquanimiter a pastore portandi, si qui adsint, qui ab eo juventur boni, 217. Mali in inferno malos vident in iisdem penitis, et bonus in regno, 421.

Mamertus (S.) Litanias solemnes restituit, 1284.

Mamma. In Egypto mammae pubertas frangit quid sit, 82.

Mancipium Christianum non potest habere Paganus, Judæus, vel hereticus, 852, 700, 868. Mancipium a Domino recedens, et ad ecclesiasticos transiens, Domino suo reddendum, 526. Mancipium juste adversus dominum suum conqueri potest, et ad Ecclesiam confugere, 624. Causa fidei mancipia, iuvitis dominis, in libertatem asserebantur, nullo dato pretio, 688, 818. Hæc facultas non ubique viguit, *ibid.* Duodecim solidorum pretio mancipium redimitur, 689. Paganum mancipium a Judæis circumcisum in libertatem, sine ullo redemptionis pretio, asseratur, 819. Mancipia ab episcopo inuste detenta, reddenda, 897. Mancipiis olim monasteria ute-

bantur, 898. Mancipiis ea lege manmissis ut monachi fierent, monasterium descrevere non licet, 953. Mancipa cur olim in praesentia ecclesiasticorum vel judicium venderentur, 1015.

Mandator, vox in jure varia significans: hic significat judicem qui emptionem injunxit, 934.

Manduco. Qno sensu a Paulo dictum: Qui non manducat manducantem non judicet, 617.

Mane seu in matutino, pro mature, 893.

Mansfeldonia urbs Italæ Sipontum novum dicta, 546.

Manichæorum variæ insanie, 734. Manichæi ad fidem catholicam poenis sunt revocandi, 734.

Manipoli usus in missis successit mappulis seu lineis sudaris, circa decimum seculum, 668.

Manna quid significet, 24.

Mausionarius, Ecclesie dicitur qui ejus est custos, et assiduus in eam ministrat, 174, 333, 336, 709.

Mansiones in celo multæ sunt, 429.

Mansueti quomodo monendi, 56. Sollicitudinem amplectantur, 57.

Mansuetini vicinus torpor, 58.

Mansuetudo justitia juncta sit, 514.

Mansus. Vide Massa

Manus Pastoris fracta quid significet, 11. Manus sit munda, quæ diluere sordes curat, 13, 508. Manum diligere apud extraneum quid sit, 38. Purgare se in tertia, quinta, vel septima manu, quid sit, 804. Manus semper fidelis symbolum fuit, *ibid.* Manu utraque pro dextera uti, quid significet, 764, 765.

Manumissio servorum quotuplex, 737, 800. Servos manumittere, erat eos liberos ac cives Romanos efficere, 800. **Manumissio** servorum libertati hominum favens non debet ab Ecclesia revocari, 548. **Manumissiones** ut in Ecclesia fierent indulsit Constantinus Magnus, 585. Idem legi lata concessi omnibus clericis ut famulos possent in libertatem asserere, 800. Olim servos libertate donare difficultum, *ibid.* **Manumissionis** forma cum adjunctis donationibus et conditionibus, 800, 801.

Mappulas seu sudaria a monacho accepta et occultata S. Benedictus spirui novit, et reum corrumpit, 243. **Mappularum** usus conceditur primis duotaxat Ravenenibus diaconis, cum episcopo suo celebranti ministrant, 668. **Mappulis** in missa successerunt manipuli, *ibid.*

Marato nomen massæ, 590.

Marbodus vita S. Licinii scriptor, 1146.

Petrus de Marca. Ejus sententia de cuiusdam epistole inscriptione probatur, 1166.

Marcellinus Anconæ episcopus in cendium compescuit, 177.

Marcellus vel **Marcellinus** Dalmatæ proconsul, 640, 929, 993. De Ecclesia Romana hene meritus, 993. Ob favorum Maximo Salonitano episcopo præstatum, carpitur, 929. Cur ab imperatore vocatus, statim non paruerit, 993.

Marcellus scholasticus, 720, 914.

Marcellus monasterii Gregoriani monachus, 409.

Marcellus Tudertinæ urbis civis ad vitam revocatus, 201.

Marcellus libertus, 1044.

Marcha quid significet, 1013.

Marcianistæ vel **Marcionistæ** hæretici, 803, 804.

Marcianus presbyter diœceseo Taurianensis in episcopum Locrensem designatus, 889. Idem Locrensis episcopus factus, 962, 1063.

Marcus Evangelista (S.) Alexandrnam fundavit Ecclesiam, 889. Renecio S. Marci dicitur benedictio S. Petri, 917.

Marcus Scribo a Mauricio Imperatore ad rationes exigendas in Siciliam missus, 1078.

Mare. Profundum maris quid significet, 4. Per vocem maris quomodo Sidon ad verecundiam adducitur, 83.

In medio mari quis dormiat, 90. Aqua maris sicut in utre congregata quid significet, 1134. Mare sœnum ante fores templi ad ingredientium manus abluendas quid indicet, 19, 512. **Mare** haluum, id est, mare vitreum, cæruleum, 1039.

Maria quomodo ancilla et mater Domini sit, 1169. Maria Musæ virginis brevi morituræ apparebat, 400.

Maria sedens ad pedes Domini, contemplativam vitam significat, 491. Vide Magdalena.

Maria patricia, 836.

Marianus, 1060.

Marianus Ravennæ episcopus, 1230, 1287, 1291. Hic diu in monasterio cum Gregorio conversatus communis consensu Ravennæ episcopus eligitur, 777, 787. Invitus ad episcopatum venit, 777. Andreas Scholastico eum commendat Gregorius, *ibid.* Huic Pallii usus quomodo concedatur, 787.

Eius fides, 792, 793. Arguitur quid monasterium inique gravati, vel a clericis suis graveri permittait, 815, 816. Eius erga pauperes immisericordia, 816. Gregorii monita legere detrectat, 817. Ei Maximi Salonitani episcopi causa discutienda committitur, 936, 983, 991. Plura de eo vide in indice alphabeticò Epistolatarum.

Marinianus Turritanæ civitatis in Sardinia episcopus, 530, 932.

Marinianus abbas Panormitanus, 548, 593, 1173. Ei Victoris episcopi causa examinanda committitur, 642, 643.

Marinianus defensor Ecclesie Mediolanensis, 861.

Marinus Gurdiae sororis Mauricii maritus, 877. Hunc salutat Gregorius, 493.

Marsorum provincia eadem est ac Valeria in Latio, 405.

Martha activam vitam significat, 491, 869.

Martia sanctimonialis e suo monasterio in aliud inuste translata revari jubetur, 732.

Martianus Ferensis episcopus, 1291.

Martianus defensor cur in exsilium pellendus, 979.

Martianus monachus, 1035, 1056.

Martianus tabularius, 1122.

Martius (S.) Turonensis episcopus a convivis quam alienus, 380. S. Martinus monasterium Augustodunum, 1219. Eiusdem privilegium, 1223.

Martinus Tainatensis episcopus obduratus Ecclesiam suam in Saonest Ecclesia Incardinalatus, 563, 564.

Martinus diaconus et abbas, criminibus infamatus, et canonice purgatus, innocens declaratur, 861.

Martinus scholasticus, 975, 976.

Martinus solitarius, 313. Precibus aquam e rube obtinet, *ibid.* Cum serpente, in quem ingressus fuerat diabolus, tribus annis habitat, 316. Mulierum consortium fugit, *ibid.* Ejus precibus parvulus in praecops actus non vulneratur, 316. A rupis evulsa casu cella ejus intacta servatur, 317.

Catena sibi pedem ligaverat, quam
jabente S. Benedicto solvit, 317.

Martians colonas, 707.

Martyres non facit poena, sed causa, 615. Martyris modicū certi cultus est prohibendus, 1157. Qui pacis Ecclesiæ tempore Martyres dicendi sicut, 537. Plurimi sub Langobardis martyres effecti. *Vide Langobardi*.

Martyrii duo sunt genera 537. Martyrii meritum in oculi est, cum virtutis ad passionem prompta flagrat in animo, *ibid*. Martyrium calicis nomine signatur, *ibid*. Ad martyrium ducit asperiora vita via, 340. Martyril palma non est humanae voluntatis sed divinæ electionis, *ibid*.

Martyris aliis Valerii, alias Lyconiae monachos, 201. Ab illo Martyrio divinitus impressum pani crucis signum, 204.

Martyrologium. An Gregorii tempore quod Romæ Martyrologium legebatur, esset illud quod nunc Romænuum vetus dicimus, 916, 918. Martyrologium sub nomine S. Hieronymi editum non est ejusdem sancti, 918. In Martyrologio quod Romæ sub Gregorio legebatur, quid contentam, 916, 917.

Martyrum mors Ecclesiæ quantum proposita, 348.

Martyrium aliquando subeunt qui in pace Ecclesiæ despicibilis videbantur, 340. Ali quando idem deserant in persecutione qui in pace Ecclesiæ fortiter stare credebantur, *ibid*.

Mascator Armentarii viri illustris nepos, 317.

Massa seu manus, vel manus est ager certi modi et measure, 534, 758. Massa respondet possessione sua fundo, 534. Discrimen inter massam et causam, *ibid*. Conductores in massis Ecclesiæ non flant per commodum, 536. Massarum conductorum filii, extra massam in qua nati sunt, matrimonio non jungantur, 1197. Massarum conductores per Galliam moneantur ut irreprehensibiliter vivant, 758. Et Ariogatio patricio obediunt, *ibid*.

Massilia. Ad Massiliam, vel in ipsa civitate saeculo sexto quatuor erant monasteria, 858. Massilienses episcopi, Theodorus, 541. Paschasius, ibid. Serenus, 656.

Mastalo pro Ecclesiæ unitate adversus schismatics zelantisimus, 776.

Matricula quid sit, 656. Matricula: ii quinam dicantur, *ibid*, 657.

Matrimonium non est culpa, 1160. In matrimonio voluntas debet esse libera, 693. Matrimonium, si unus conjugum servilis sit conditionis, dirimentum, 845. Matrimonium sub obtentu religionis non solvendum, 1150 et seqq., 1151. Matrimonii indissolubilitas, *ibid*. Quia sit mundana lex hinc indissolubilitati contraria, 1150, 1158. Matrimonii impedimenti uade, 1154. Matrimonium intra quos gradus consanguinitatis et affinitatis contrahere licet, 1253, 1184. Matrimonium incestuosorum nullum est, 1279. Quos et quas in conjugium ducere non licet, 1293 et seqq. Angli neophyti in gradibus prohibitis coniuncti, non separandi, nec communiione privandi, 1153.

Matthews vir clarissimus eleemosynis S. Gregorii sustentatus, 1192.

Maurentius Africae episcopus de Ecclesiastici ordinis sollicitudine laudatur, 903.

Maurentius chartularius, 505, 506, 858. Vir magoicus dicitur, 489.

Maurentius magister militum, 903, 936. Gregorio charissimus, 908, 1184.

De sacra lectionis studio laudatur, 908. Litani habens a Gregorio commendatur, 1183. Et precarium petens, 1184. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Mauritius imperator, vocatur Christianissimus rerum dominus, 501. Christiauestrus principum, 804. Ejus et animi doles, 675. Serenissimus Dominus a Gregorio dicitur, 494, 495. Manricus dictus est fibrius, 1188. Mauricii virtutes, 677, 678. Se in causis sacerdotalibus misere non solebat, 699. Faci Ecclesia studiosissimus, 747. Ejus erga pauperes charitas, 757. Ejus fidei rectitudine, 804. Pro fidei custodia zelus, 841. Ejus temporibus obmetesere coacti beretici, 1154. Ne qui publici administrationibus implicatus erat clericus foret, prohibuit Mauritius, 675. Neve in monasteriis suscipientur, *ibid*. Item ne milites monachi ferent, legem tulit, 675, 676, 677, 678. Ut hanc legem temperet vel humeret postulat Gregorius 677. Jubet ne schismatice ad Ecclesiæ unitatem redire compelerentur, 834, 835. Insignis de Persicis victoriam reportavit, et Chosroem Persarum regem restituit, 677. Gregorium fatum et simplicem appellat, 765, 766. Mauricii inmanis avaritia, 1238. Quod ab eo Gregorius mala passus sit, 766, 767. Mauricio imperatori non iniquus S. Gregorius, 1238. Mauricius cum tota familia occidens, 1301, 1302. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Mauricius monachus, 1066.

Mauritio ex prefectus, 1191. Huic in sepiis ecclesiasticis residenti open ferti vult Gregorius, 537.

Maurilius magister militum, 570, 571. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Maurus ad S. Benedictum adducitur, 220. Sicco vestigo super aquas gradiens Placidum liberat, 223. Quod de Florentii morte iactari videbatur, corruptus, 228. An Maurus hic idem sit cum Mauro Aquitini filio, *ibid*.

Maurus monasterio S. Pancratii Romæ Abbas praeficitur, 697.

Maurus servus, 1038, 1058.

Maximinianus Pudentianæ Ecclesiæ episcopus, quod in sua urbe episcopum Donatistam ordinari permiserit, depонendus, 611, 612.

Maximinianus abbas monasterii S. Gregorii, deinde episcopus Syracusanus, 105, 357, 421, 573, 1237. Unus ex comitibus S. Gregorii Constantiopolis a Pelagio missis, 357. A naufragio mirabiliter liberatur, *ibid*. A Gregorio sedis Romane vicarius in Sicilia institutus, 487, 488. Non loco, sed personæ vices suas tunc commisit Gregorius, 574. Ab illa nonnulla quæ suis Dialogis inseruit Gregorius, didicit, 108, 177, 661. Plurim ei ad Ecclesiæ disciplinam spectantia injunguntur, 690, 691, 692. Quo anno mortuus, 105, 573. De ejus obitu dolet Gregorius, 741. Ipsi defuncto praeculum Syracusani testimonium reddunt, 703. Clericos quosdam propter maleficium in carcere conjecit, quos morte præventus punire non potuit, 759. Episcopus sanctæ memoriae dicitur, 897. Colitur ab Ecclesia, 337. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Maximinianus presbyter Illyricus, 585.

Maximilla pseudoprophebitissa, 1168.

Maximus Constantinopolitanus. Ejus ordinatio, et ordinationes ab ipso collatae cur nullæ, 608.

Maximus Lirkensis monachus et

postea Reiensis episcopus, 1101.

Maximus in Satonehem sedem violenter intressus, 698, 699. Satoniamæ Ecclesiæ præsumptor dicitur, 793. Arrepior, 810. Et prævaricator, 983. Hunc ordinari prohibet Gregorius, 696. Imperator non consentit, 725. Maximus et ordinatori ejus ab omnibus officiis, præseruit ab altari removetur, 699, 721. Spreta excommunicatione missas celebrat, 752, 812. S. Gregorii Epistolam sciendi publice fecit, 723. Quot vitis ipsa et ordinatio ejus laboraret, 699, 725, 732. Melchum episcopum a Gregorio in custodia trucidatum calumniatur, 726. Romam citatur, 793, 811. Venire renuit, 813, 814. Contumax si persistit, privatar Domini corporis et sanguinis communione, 812, 833. Imperator jubet Maximum Romam venientem cum honore sascipi, 752. Pauci ab ejus communione abstinent, 813. Jaderinos hortatur Gregorius ut a Maximi communione se suspendat, 844. Ejus causa Constanti Mediolanensi episcopo judicanda committitur, 983. Et Mariniano Ravennæ episcopo, 991. Ejus artes ut veniam oblinetur, 988. Humiliter satisfact, ac penitentia se submitit, 992, 1236. Quibus conditionibus communio illi redditur, 991, 992. Et de plena satisfactiose gratiatur Gregorius, 1033. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Maximus subdiaconus, 539.

Maximus monachus Chrysostomi viri dediti filius, 440.

Maximus palatinus privatarum, 1047.

Maximus pater Probi Razensis episcopi, 389.

Medardi (S.) monasterio privilegium concessum, 1281.

Medicina sive corporis, sive mentis indivise adhibita servire divisibiliter debet, 98.

Medicus. Quorundam temeritas qui ignari vulnerum animalium se medicos profitentur, 3. Aliorum medicus non sit, qui in facie vulnus portat, 10. Imperitus est medicus qui suum nesciens, alienum vulnus vult curare, 73. Medicus agro quem desperat cuncia que concupiscit concedit, 78.

Mediolanenses episcopi : Dalmus, 283. Laurentius, 535, 1103. *Vide ejus titulum*. Constantius. *Vide ejus titulum*. Deusdedit, 1206, 1238. Mediolanenses episcopi circa Romani pontificis consensum non ordinabuntur, 643, 646, 1094, 1035. Episcops Mediolani Metropolitanus era, 646. Mediolanensis episcopi electionem a Langobardis et Angilulfu factam reprobatur Gregorius, 1033. Clericorum Mediolanensis mensa communis, 729. Mediolanensis Ecclesiæ reditus in Sicilia et alibi, 1093.

Megalitis femina, 900.

Melania junio sacris libris desribendis operam dabit, 169.

Melanthius episcopus Rodemagensis, 1144. Præte latto in exilium trans substitutur, 1145. Sed eodem restitu-to, pellitur ipse, 1146.

Melellius episcopus in concilio Niceno depositus solum dignitatis nomen retinet, 493.

Melita insula maris Mediterranei, 605. Melitensis episcopus Leclius, *ibid*. *Vide ejus titulum*. Trajanus, 1042.

Melitine urbs Armenia minoris, 678.

Melitine episcopus Domitianus, 678. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum*.

Mellitus abbas in Anglia unius commendatus, 1140 et seqq. Idem Londoniensis episcopus, 1287.

Melitti monachi visio in morte, 412.

Melotes seu cucula vestimenti genuis monachorum, 225.

Membra sic unius corporis, ita et unus societas per officium diversa, at invicem congruentia unum flunt, 46.

Menax monachus solitarius in Samnio, 536. Ejus arcta paupertas, et mirum in bellum imperium, ibid. Ejus contra via zeus, 536. Spiritus prophetie pollet, 537. Raptoris sacrilegi oblationes respicit, 536.

Menax Telesinus in Campania episcopus apud Gregorium accusatus Romanum revertitur, 1030, 1220. Ad corpora beati Petri jurejorando satisfacit, et purgatas in Galiam remittitur, 1219.

Mendacium dicere pejus est, quam carnes comedere, 863.

Menna Telioas episcopus, 1144.

Mens ventris nomiae signatur, 51. Mens humana aquae comparatur, 54. Mens multa cogitare scit, se neccens, 5. Qui mens a cura suae sollicitudinis dormiens verberetur et non doleat, trahatur et non sentiat, 90. In coramdis mentis infirmis, ea opus est discretionis ut languori simul obviciat et debilitati, 98.

Mensa. In mensa episcopi antiquum Patrum dieta legatur, 838.

Mentis patiens. Vide Miser.

Mensura. Per mensuram tritici exprimitur modus verbi, 99.

Menthum decimare quid sit, 92.

Mercenarius pastor veniente lape fugit, 510.

Merces quandoque opponitur damnis, 625. Quandoque sumitur pro beneficio, 625, 646, 1242. Quandoque pro preARIO et superARIO, 1232. Quandoque pro misericordia, Gallice mercy, 636. Religiosi de mercede, id est qui captivis redimendis destinantur, ibid.

Meridianus somnus ex Regula S. Benedicti concessus, 1125.

Meriemis Ecclesia in dioecesi Constantina, 886.

Merium. In examine recti iudicis mortal merita ordinorum qualitas actionum, 84.

Mersio. Vide Baptismus.

Merulus locus prope Romanam, 297.

Merulus monachus lacrymis et orationibus intentus, 455. De morte admonetur, ibid. Colitur ab Ecclesia, 456.

Messanensis Ecclesiae privilegia confirmantur, et novo episcopo pallium remittitur, 798. Solis Ecclesia Messanensis diaconis compagis uti permisum, 915. Messanensis episcop: Felix, 929. Vide Indicem alphabeticum Epistolarum. Donus, 798, 1250. Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.

Messaliapponi errores qui fuerint, 802. Qui eorum dices, et que adversus eos synodi, ibid.

Messianus Clericus Salonianus, 1034.

Metroni porta Romæ, 1125.

Metropolitanorum iura per canones statuuntur, 953. Metropolitanus episcopi obediens debet, 797. Episcopi disciplinam fuga declinantes, ad metropolitanum remittuntur, 1020. Ad metropolitanum sedem constituendam quot requirantur civitates, 1165, 1164. A Metropolitum ordinationem in Episcoporum subditorum dioecesis facta leguntur, 578. Metropolitanus Caralitanus erat festum Paschæ denuntiari, et episcopis ex insula egredientibus lit-

teras dare, 933. Metropolis Arelatensis secundum priscam consuetudinem vicarius Sedis apostolice in Gallia delegatur, 783. Vide Primas.

Mettas urbs Lotharingia, 1145. Mettensis episcopus Aigillus, 1144, 1145.

Metus. Qui metu tenentur, ad charitatem proficiant, 53. Vide Timor.

Mevania urba episcopalibus Umbriae, 564, 674. Mevanienses, ut in episcopi electione unanimis sint, hortatur Gregorius, 564, 565. Mevaniensis Ecclesiæ cura Honorato presbytero interea committitur, 565, 674. Chrysanthus Spoletanus episcopus ad presbyteros in Ecclesia Mevainensi ordinandos, et infantes consignandos mittitur, 674.

Michaelius defensor Ecclesiæ Romanæ, responsalis provincia Ravennæ missus, 667.

Migrare aliquando sumitur pro transire, 732.

Miles Ecclesiæ Romane dicitur subdiaconus qui in ejusdem clero militat, 646. Vide Clerici. Milites notis erant signati, 676. Sex militi necessaria, ibid. Militum coaversio in monasterio ut plurimum sincera et perfecta, ibid. Militibus monachos fieri prohibet Mauricius imperator, 675, 676, 677, 678. Milites qui monachi velleant fieri, per triennium probandi, 898. Milites abeque suo consensu in monasteriis saccihi prohibet Gregorius, 1057. Milites olim a clericis excludebantur, 663. Militis cujusdam, post visa penitentia et beatitudinis loca, resurrectio, 432, 433.

Ministeria Ecclesiæ, id est vasa et sacra supplex, 533, 605, 695, 696, 697, 733, 931.

Minturnae urbs Latii, 495. Minturnensis Ecclesia unita Formensi, et utraque demum Cajetanum translata, 495.

Minulfus Langoberdus vir orationi et eleemosynis deditus, 872.

Miracula. Potestas miraculorum ex veteri et novo testamento Ecclesiæ vindicatur, 109, 113, 114. Miracula in sacra Scriptura signata sicut omne superant, 113. Certiudo miraculorum coram Langobardorum exercitu faciunt, 114. Miracula a S. Gregorio narratis similia referunt sancti Patres, 115. Miraculorum necessitas quinto et sexto seculo, 114. Sancti miracula faciunt aut prece aut potestate, 261. Qui Deo familiarius servant, mira aliquando ex potestate faciunt, 264. Corpora miracula per reliquias, quam per corpora sunt, 276. Vita animæ post mortem in sanctis pensanda ex virtute miraculorum, 580, 594. Frequenter miracula ad martyrum sepulcris, eorum animas vivere probant, 384. Quid miracula vilibus in rebus facta nos doceant, 192. Miracula quandoque a reprobis sunt facta, 1111. In exhibendis miraculis quantum valeat humilitas, 160. Inter miracula cur animæ premeundus, 1112. Miracula anteponenda virtutum exempla, 115. Per miracula Patrum intelligi possunt tam stupenda virtutum opera, quam signa, 116. Vita Christiana non ex signis, sed ex operibus testimanda, 203. Miraculum magis est peccatoris conversione quam resurrectione mortuorum, 521. Miracula facta in morte quorundam Dei famulorum. Vide Langobardi.

Miriensis Ecclesiæ ministeria abla-
ta, episcopo hujus Ecclesiæ reddenda,
755.

Misenum urbs Campaniae in Italia, 600, 988. Misenatis Ecclesia visitatio

Fortunato Neapolitano injungitur, 988. Misenatum episcopus, Benenatus, 587.

Misericordia in proximum qua mercede donetur, 1025. Duplex misericordia impenditur dum animæ consu-
litur, et necessitatibus corporæ subveni-
tur, 823. Misericordia et disciplina separari non debent, 514. Misericordia Del. Vide Deus.

Missa. Oblatum pro mortuis missæ sacrificium, eos a penit' liberat, 464, 465, 468. Origo trinitatis missarum pro defunctis celebrari solitarum, 468. Missæ sacrificium pro vivis in angustia positis efficaciter oblatum, 469. In-
cruentum missæ sacrificium cruentum crucis sacrificium imitatur, 472. Qua cordis dispositione missam audire vel celebrare debeamus, ibid. Missæ celebra-
tionem et communionem quaduo impedit nocturna pollutio, 1161, 1162. Missa unde sic dicta, 1152. Mis-
sam fieri quid significet, ibid. Diversa olim erat Romanae et Gallicanae Ecclesiæ in celebranda Missa consuetudo, 1152. Missa quæ dicatur publica, 577, 827. Missa publica in oratoriis non celebrande, 576, 577. Vide Orato-
rium. Neque in monasteriis, 1295. Quandoque tamen in ecclesiis quæ ti-
tularum honore carebant, celebrata, 698. In monasteriis plures olim dies liturgia carebant, 674. Quotidiana missæ frequensatio septimo seculo non erat in usu, ibid. Laudantur ta-
men nonnulli qui tunc temporis quo-
tidie missam celebrarent, ibid. Missas publicas in monasteriis celebrare cur episcopis aliquando prohibuit, 827.

Missam quonodo dicantur populi ce-
lebrare, 697, 698. Olim inter missa-
rum solemnia nomina vivorum etiam extraneorum in signum communionis recitari solita, 719. Hæc recitatio qui vocabatur, ibid. Antiquius longæ
preces in liturgia celebrationē recita-
bantur, 940. Oratio Dominica quo mis-
sa tempore olim dici solita. Vide Ora-
tio Dominica, Missæ privatae in priva-
tis adibus Gregorii tempore, 825.

Misso quæ dicitur facta a S. Petro predicatorum in varias provincias, in-
tellegitur a sede apostolica facta, 526.

Modestia hominis impellit alio ad eum diligendum, 487.

Modestus (S.) martyr. Ejus translatio quando facta, 709.

Modius erat librarum Romanarum viginti quatuor, seu unciarum duodeci-
mum, 533. Item sexdecim sextariorum, 533, 1241. Modii frumentorum a colo-
nis Ecclesiæ accipendi, plusquam decem et octo sextariorum non sint, 533. Percepta ex injusto modo summa colonis pauperibus distribuitur, 1212.

Mollibus vessuri dicuntur qui adulata-
tiones et laudes amant, 1127.

Momentum et proprietas quid sint, 959, 960. Momentaria possessio, quid sit, ibid. Momenti causa quid sit, 960.

Mola asinaria quid significet, 4.

Molestias illatas aperire, aliquando utile, 54.

Monachi, Pates vocantur, 393, 724. Hic monachorum titulus repperit apud scriptores Graecos et Latinos, 724, 725. Mos iste a S. Hieronymo impro-
batus, 725. Monachus non est qui in

terra possessionem querit, 504. Mo-
nacho nonius amor parentum ninius, 236. Habitus monachi contemptus mundi significat, 1195. Monachis vita quies, 152, 1091. Monachi sacre le-
ctioni non vacantes arguntur, 626.

Monachis peccatum magnum ex aliena oblatione vivere, et mandata Dei ne-
gligere, 626. Multis est ad salutem

necessaria professio et vita monastica, 676. Ex regulâ sua præscripto vivant monachi, 693. Monachi ad cumulum coepit perfectionis ascendat, 837. Vota monastica. *Vide* Votum. Monachos humilites maxime decet, 599. Veiterum pauperibus superbis, *ibid.* Monachi hypocritæ horrendus exitus, 441. — In insula Palmaria et aliis adjacentibus pueri ante decimum octavum ætatis annum in monasteriis non suspiciantur, 545. Monachi per biennium ex Gregorio probandi, 1036. An inde concludatur illos monachos non fuisse Benedictinos, 1057. Monachi in laico hab. tu probandi, 1290. Servi sine domini consensu ad habitum conversionis non admittendi, 633, 634, 676. Contrariam legem tulit Justinianus, 676. Servus Ecclesiæ professione monastica jugum domini excutiebat, 761. Publicis administrationibus implicatos a monastica vita prohiberi, improbat Gregorius, 675. At mutata sententia eos voluit prius a rationibus publicis absolviri, 676, 898. Milites ad conversionem admitti vult Julianus apostata, 676, 678. Et Mauricius imperator, 675, 676. Quod omnino improbat Gregorius, 676, 677. Milites habitum monasticum non induant nisi prius per triennium probentur, 898. Eos absque suo consensu suscipi vetat Gregorius, 1057. Vir in monasterio noui suspiciatur si uxor ejus converti noluerit, 827. Compuncti ad conversionem venientes benigne suscipiendi, 827. Mancipiis ea lege manumissis ut monachi fierent, monasterium deserere non licet, 955. — Monachus quidam de monasterio levitate animi discedens, draconem in itinere inventit, 256. Hujus timore perculsus ad monasterium reddit, 257. Cicero monachus apostata Ecclesiæ Misenati restituendus, 761. Monachi fugitiui perquirendi, et ad monasterium reducendi, 590, 761, 884. Tales ab episcopis defendi non debent, 885. Monachi e monasterio fuga elapsi miraculo deprehenduntur, 1125 *et seqq.* Monachi instabiles coercendi, 550. Sicut et acephali et abnormes, 529. Monachii vitiiosi coercendi, 545, 558, 778, 1256, 1257. Monachus lapsus non fiat abbas, 1260. Si factus fuerit, quid agendum, *ibid.* Pro culpis olim excommunicabantur monachi, 954, 955. hi tales a presbyteris diocesis communione non donentur, 951, 955. Ne injuste quandoque excommunicarentur monachi, episcopus de causa excommunicationis cognoscere poterat, 955. — Monachos a monialium colloquio arcebat Equitus abbas, 165. Qui corpus suum continentiae dedicant, habitare cum feminis non præsumant, 289. Monachi qui uxores duxerint excommunicantur, 522. Matrimonium monachi invalidum, *ibid.* Monachi uxoriati ad sua monasteria retruduntur puniendo, 551. Digna emendatione corrigantur, 1033, 1056. Ab insula Eumorphiana mulieres, ne cum monachis amplius habitent, arcantur, 544. Monachi feminas in monasterium non introducant, 604, 722. Nec sibi commates eas faciant, 722. Monachi a divisione ministerialis per negotiorum curas non retardentur, 553. Monasterii lites ac negotia perito et laicos viri committenda, *ibid.* Monachi ad laicos judices non pertrahantur, 556. Lites monachorum qui ieiundi, 605. Plenum vituperationis est inter personas Deo militantes de sæcularibus negotiis contendere, 949. Monachis olim testari et hereditatem adire licitum, 539, 1217. Eorum testamenta qua ratione

valida, 1297 et seqq. Jure Gallico monachi non sunt heredes, 1217. *Vide* Testamentum. Monachus. proprietas rem post mortem quomodo puniendus, 463. Aliquid habere proprium monachis non licet, *ibid.* Monachi peculium habentes corripiendi, 550. Qua pena multandi, *ibid.* De mappularum receptione corripitur monachus, 215. Monachus ob furtum quoniam punitus, 1124. — Monachos labor antiquiorum maxime decet, 169. Huic labori vulgo operam dabant monachi, *ibid.* Monachi nec mendicando, nec manibus laborando victim ab ordinis B. redicti initio compararunt, 263, 304. Monachos extra monasterium labore cur nolehat Nonnosus, 180. Monachi ex oblationibus fidelium sustentabantur, 338, 337. Monachi a murorum custodia non eximebantur, 988. — Monachi semper in abbatum suorum potestate maneat, 604, 1293. Nullus sine abbatis consensu ad aliquem gradum promoveatur, *ibid.*, 1223, t294. Monachorum Ecclesiae absque missis publicis, baptisterio, et presbyterie cardinali dedicandae, 1043. Missas si petant monachi, presbyterum ab episcopo postulent, *ibid.* — Monachi clericorum officii aggregati, et ex monastica vita clericatui magis idonei, 727. Monachi sedis apostolicae legati, 367. Pro minoribus ordinibus et ideo subdivisa, aut saltem pro interstitiis ordinum habita est vita monastica, 727, 1188. *Vide* Indicem Vitæ. Ex clero vel monasteriis episcopos sumi jubet Gregorius, 303. Episcopo permittitur monachos cum abbatis consensu ad presbyteratum evehendos assumere, 815. An olim in monasteriis nullus, aut unus tantum, et hic asciitimus esset presbyter, 697, 698. Plures in monasteriis presbyteri et diaconi Gregorii ætate, 824, 835, 834, 881, 997. Monachus pro monasterii utilitate factus presbyter in eo jugiter perseveret, *ibid.* Hic a congregatione eligendus, *ibid.* Domine abbas et presbyter, 949. Clericius ad monachos transire nosquam fuit interdictum, 691. Monachi clerici facti cur nullam in monasteriis nude prodierunt, potestatem habere debeat, 890, 906, 907. Monachis quam periculosum transire ad clericorum vivendi genus, 530. Clericus factus monachus ad clericatum nou redeat, nisi a suo episcopo ad sacerdotium promotus allicui Ecclesiæ praeficiatur, *ibid.* — Monastica disciplina in monasteriis servanda, 529. Hæc collapsa secundum canones restauranda, 692, 693. Facile a recto itinere deviant monachii, si custodia disciplinae non perviglet, 837. In monasterio districtione non potest tenere, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere, 727. Monachi sine socio foras procedere non solent, 1124. Nec debent, 1195. Monachi foris revertentes, cur ad orationem accederent, 1124. Monachi qui contra regulam extra monasterium moderantur, corripiuntur, 236. — Monachorum puerulum sepultum cur terra pluries projecterit, 236. Monachus quidam pulvere altaris exhibito vitam mortuo reddit, 320. Declinans laudis gratia aufugit iste monachus, 321. Duo monachii a Langobardis in arbore suspensi, post mortem auditu sunt psallere, 404. Monachus quidam Gregoriani monasterii in ipso mortis articulo tres Prophetas videt, 423. Monasterium olim clericorum delinquentium cancer, 527. In monasterio se recipit episcopus penitentiæ causa, 902. Non criminiosus solum, sed etiam clericis et sacerdotibus ad conversionem patent monasteria, 550. Vir honorati loco penitentie publicæ, ob criminia sua, more clericorum, in monasteria relegandi, 643, 654, 979. Monasteriorum cura aliqua episcopis visitatoribus commissa, 601, 808. Monasterium non potest fundari in alieno prædio, invito domino, 695. Monasteria plurima sub uno abbatie a Gregorio uniuntur, 1085, 1086, 1156, 1172. Haec unio illæsa episcopi auctoritate facienda, 1113. Monasteria monialium virorum canobis colixerere non debent, 1107 et seqq. Baptisterium de monasterio jubetur alterri, ut monachis opus Dei securius licet celebrare, 671. Monasterium ab inquietudine adventientium liberari vult Gregorius, 1049. Romæ monasterio Ecclesia S. Pancratii unitur, 697. Monasterium Castellense ne in laicorum potestate veniat, obstat Gregorius, 981. Monasteria in ipso ordinis S. Benedictini exordio prædiis et redditibus amplissimis dotata, 263, 922. Monachi quibus ad necessaria vita possessiones assignatae, non vituperandi, 304. Jure communis conversorum bona in ipsa monachi professione monasterio acquiruntur, 685, 686, 1021. Monasterio cedebant monachi bona, consequentes et debita, 673, 676. Quod semel monasterii dominio est sociatum, alterius acquisitionis jus effugit, 1042, 1051. Accepta ad possessiones pro monasterio emendas pecunia, in alios usus non expendenda, 1033. Questio de possessione qua monasterio concessa dicebatur, quomodo judicanda, 1061. Monasterium non consecrandum nisi assignata prius donatione legium, 1089, 1229. Res mulieris monasteriorum ingressæ a sponso ejus non detineantur, 867, 868. Res mouasterii quolibet titulo segregari prohibent leges et canones, 922. Rustica feminæ in favorem monasterii voluntas diu neglecta, adimplenda, 916, 947. Monasterio bona ablatæ ipsi restituenda, 930, 931, 981. Bona monasterio et xenodochio communia dividi jubentur, 1050. Monasteriorum bona episcopis aut alii non immixuantur, 1294. Quæ abbas acquirit, non sibi, sed monasterio acquirit, 1042. Abbatis episcopo facto redduntur quæ postquam ab officio abbatis amotus est, acquisivit; non vero ea quæ duab abbas esset acquisivit, *ibid.* Monasterio cuidam Ecclesiæ possessionem tradit Gregorius, 658, 657. Canenses monasterio solidos annos decem dari jubet, 1252. Navem pro monasterii sustentatione missam, ab omni angaria vel onere immunem esse præcipit, 1089. Monasteris præcipit quidquid ipsis a fideliibus fuerit oblatum, 763. — Monasteriorum exemplio. Præcipua exemptionum causa fuit oppressio subditorum, 498, 906, 1294. Vel arra-ritia prælatorum, 728. Exemptiones monasteriorum Gregorio Magno longe antiquiores, 499. In Africa frequentes, *ibid.* Monasteria quibuslibet obsequiis secularibus nullo modo subjaceant, 604, 1295. Monasteriorum causas, utilitatesque disponit episcopus, 981. Nihil molestia monasterio lateral episcopus, præter diligentiam disciplue, 674. Monasterii exemplio ab episcopis jurisdictione, disciplue regulari fa-veat, non vitiorum impunitati, 605. Mortuo abbate, res monasterii nec describant, nec administrarent episcopi, 602, 603, 504, 1294, 1295. Causæ si quæ oriuntur, ad electos abbates et Patres Deum timentes deferantur, 605. Si descripçio rerum monasterij sit fa-

INDEX RERUM ET SENTENTIARUM.

cienda, abbas loci, aliis abbatis comitibus, eam faciat, 604, 906, 1294. Missas publicas in coenobio episcopus ne celebret, 603, 604, 1295. Cur hoc ipsi interdictum, 603, 604, 605, 820, 827, 1295. Episcopo non licet cathedram suam in monasterio collocare, *ibid.* In monasteriis nullam potestatem in perandi, vel levissimam aliquam ordinationem faciendi habeat episcopus, nisi ab abate rogatus, 604, 1295. Hoc statutum ab omnibus epis copis observandum, 604, 1295. Episcopus ad monasteria frequentius non accedit, ne graventur, 907. Episcopo abbatis electi ordinatio reservata, 604. Monasteria a clericis non graventur, 815, 816. Ad monasteria non accedant clerici, nisi ad sacra mysteria peragenda fuerint invitati, 890. Presbyteri Neapolitani in monasterio S. Martini missas celebrare jubentur, at ne ab eis aut ab episcopo molestiae quidquam inseratur monachis, prohibetur, 763. Quæ pro monachorum quiete sunt concessa, non sunt violanda, 1018. Novæ in monasteriis consuetudines non inducantur, 590. Monasterium S. Cassiani Massiliæ ab episcopi dispositione eximitur, 858, 859. Attamen circa vitam et actus ancillarum Dei in eo degentium invigilet, ac culpas corrigit, 859. Monasterium classitanum ab omni episcoporum jurisdictione eximitur, 906 *et seqq.* Privilegium illud ad omnia monasteria in concilio Romano extensem, 906. Monasterium Montis-Majoris extra muros Arelatensis civitatis a Viggio papa concessa privilegia, a Gregorio confirmantur, 1019.

Monastriæ et Ascetriæ dicuntur a Græcis Moniales, 873.

Moniales non statim post emissum virginitatis votum olim velabantur, 692. Moniales olim sacris libris describendis operam navabant, 169. Virgilibus Deo dicatis aliquæ possessiones a parentibus assignabantur, 328. Monialibus vicinis monachi prædicabant verbum Dei, 243. Moniales presertim statim proœcere a Gregorio Matres appellantur, 393. Monialium monasteriorum vir probatus et industrius deputetur, qui negotia earum curet, 688. Curat Gregorius ne necessitatim aliquam patientur Moniales, 571. Earum sanctitate Romam censem esse servatum, 872. Milites in earum monasteriis non habitent, 1003. Earum monasteria virorum coenobii non cohærent, 1107 *et seqq.* Sanctimoniales propter linguae incontinentiam excommunicantur, 253. Post mortem quomodo communioi restituantur, *ibid.* Virgo quædam Spoletona invito Patre conversationis sanctæ habitum suscepit, 328. Ejus exemplo plures Deo virginitatem vovent, *ibid.* Solo imperio dæmonem ab homine ejicit, et in porcum intrare permittit, 328. An porcum immundo spiritui concedere debuerit, *ibid.* Sanctimonialis quædam femina cur dimidia concremata apparuerit, 460. Moniales non nubant, 1293. Earum conjugia vetita interposita excommunicationis et aliquando mortis pena, 686. Moniales si nuperint puniendæ, 754. Adulteræ reputantur, 688. Qui Moniale duxerunt post actam dignam penitentiam communione donantur, 707. Moniales vagæ coercenda, 688. Ad sæculum reversæ jubentur ad religiosum habitum revocari, ac districte in monasterio custodiri, 901. Si quis obsistat, communione privetur, *ibid.*

Mons-Chrísti insula in mari Tyrrheno, 545. Monachis abnormibus hanc insulam incolentibus Herosio abbati

obedire jubet Gregorius, *ibid.*

Monophysite heretici quo ritu reconciliandi, 1167, 1168. Ab eorum errore conversi commendantur, 1212.

Montana Ecclesiæ Romanæ famula libertate donatur, 800.

Montanus ex Phrygia prodit, 1168.

Morbo elephantino laborans puer sanatur, 257. Morbis Gregorii tempore totus pene orbis affligebatur, 1052. In morbis quid faciendum, *ibid.*

Morena femina, 547.

Mori. Morientes futura prædicunt, 409, 425. Morienti homini appetat auctor vita, 397. Aliquando animæ meritum non in ipsa morte, sed post mortem declaratur, 404. Monachus moriens tres prophetas sibi occurrentes videt, 423. Cur dure aliquando moriantur electi, 403, 408.

Mors sanctorum sæpe coelestibus laudibus celebratur, 393. Mors duobus modis accidit, aut absentiæ vivendi, aut qualitate vivendi, 802, 882. Qualis hic quisque egreditur, talis in judicio præsentatione, 441. Miracula facta in morte quorundam Dei famulorum. Vide Langobardi. Mortis expectatio sula S. Gregorio consolatio, 1253, 1258. De morte gaudium, 1237.

Mortui ad vivos revocati, 160, 201, 204, 233, 263, 320, 349. Mortuorum signa sicut pro exercitatione viventium, 301. Mortui non diu a Christianis lugendi, 1011. Mortui ad corpus redeuntes, 429, 432. Mortuorum dispositio modis omnibus servanda, 1107.

Moyses præesse noluit multitudini, et tamen obedivit, 8. Iustus Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat, 19, 512. De rebus dubiis semper ad tabernaculum recurrens, exemplum rectoribus reliquit, 19, 512. Moyses etsi cum Deo loquatur, Jethro reprehensione judicatur, quod terrenis negligi deserviat, 25. Eiusdem consilium sequitur, *ibid.* Qua charitatis usus arte ut Jethro cognatus et gentilitate ad populum Dei converteret, 60. Deum populo irascentem videns, quid fecerit, 75. Moyses a secreto Dei exiens, et facie velata populo loquens, quid sicut, 99. Ab Angelo eductus fuit in eremo, 136. Multa miracula facit, 1111 *et seqq.* Et tamen ab ingressu terra promissa prohibetur, *ibid.*

Mulier prægnans baptizari potest, 1157, 1158. Menstrua patiens ab ingre-*su* Ecclesiæ non arcenda, 1158. Nec a communione, 1159. Abstinentes tamen laudantur, *ibid.* Mulieres quæ natu non lactant improbandunt, 1158. Mulieres etiam sanctissimæ a sanctiorum virorum consorts removendæ, 1159. Item mulieres extraneæ a sacerdotum contubernio, 1212, 1213. Mulieres testes producuntur adversus clericos, 650, 651. In causis criminalibus mulierum testimonium non recipitur, *ibid.* Jure canonico et Gallico admittuntur mulieres ad ferendum testimonium, *ibid.* Mulier insana sanitatur, 273.

Multa pecuniaria peccata puniri vetat Gregorius, sed in peccantes jubet vindicari, 553.

Multiloquii censura, 54. Hosti nudos nos obicit multiloquium, *ibid.* Multiloquio obnoxius recititudinem justitiae tenere non potest, 55.

Mundus. Post lavacrum quis mundus esse negligat, 87.

Mundus. Stulta mundi sapientia, 40. Hujus mundi figura qui prætereat, 79, 875. Mundus ipse ab amore suo nos deterret, 369. In hoc mundo nihil stabile, sed omnis prospera adversa confunduntur, 662. A fluctibus mundanis

ad quietis Christianæ littus revocamus, 875. Quid nos doceat hujus mundi vi-

cissitudo, 662. Mundi pompa qui diligunt, somnum vigilans vident, 1077. Pro magno diligere non debet quidquid sine concludit, *ibid.* Mundi pompa mens despicat, 1233. Mundus corda carnalia designat, 1093. In hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam disponi potest, 381. Cur quæ hujus mundi sunt nondum perfecte cognoscamus, 445. Mundus miser status Gregorii tempore, 744. Ruina mundi in ipsius causarum effectibus comprobatur, 498. Ex terrarum plagiis, mundi finem imminere creditur Gregorius, 445, 645, 703, 744, 875, 879, 984, 1032, 1166.

Municipalia gesta quæ sint, 577. Municipiis oppidis olim erat suus tabellio, *ibid.*

Munitioes circa laterem adiucari quid sit, 51. Munitioem plenariam a creditore dari debitori quid sit, 724. Munitio quid significet, 1109, 1111, 1272.

Munus nostrum pro culpa sumit Deus, si fratrem in nos aliquid habentem prius humilitate placaverimus, 475. Munera plus sunt quam xenia, 587. Munera neque omnia, neque omni tempore, neque ab omnibus accipienda, *ibid.* Inhumanum a nemore accipere; sed passim, vilissimum; omnia, avarissimum, *ibid.* Munera non respicit Decs, sed cor, 1029.

Murum pro domo Israel pastorem opponere quid sit, 17. Muri Jerusalém virtutes anime pacem supernam desiderant significant, 61. Qui a cocorum principe muri Jerusalém destruantur, *ibid.* A murorum custodia immunes non erant clerici, 909, 910. Nec monachi aut abbates, 988.

Musam pueram B. Virgo per visionem vocat ad cœlum, 400.

Municius abbas monasterii Agilitani, 728.

Mustellus Ecclesiæ Pudentianæ diaconus, 611.

Mutabilitas. Omnes creature mutabilitati obnoxiae, 661, 662.

N

N. Unde littera N. fuerit olim inserta his vocibus totiens, quotiens, etc., 364, 583.

Nabal culpam cur Abigail tacuit, 57, 58.

Nabuchodonosor ob superbiam in bellum versus, 6.

Narbona seu Narbo urbs Gallia, 868.

Narnia urbs Umbriæ, 288, 570. Nar-

nientes episcopi: Cassius, 289. Prä-

jectus, 380. Constantius, 1288, 1291.

Narses dux strenuus qui Justiniani Augusti temporibus Gotbos in Italia debellavit, 412. Langobardos postea accersivit, *ibid.*

Narses patricius cuius virtus adversus Persas Mauricio imperante eniuit, 492. A Phoca ad curiam evocatus, igne crematus est, *ibid.* Comes dicitur, 802. Et religiosus, 876. Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.

Nasus Judeus sceleratissimus altare sub nomine Elie construit, et Chris-

tianos decipit, 632.

Nasus discretionem significat, 41, 90. Nasus grandis et tortus signat immoderatam discretionis subtilitatem, 41.

Natalis Cæsena episcopus, 1264.

Natalis Salomonanus episcopus de assiduis convivis et neglecta pastorali cura increpat, 580, 581, 616. Sua convivia quomodo excusare conetur, 616, 617. Sacra lectionis negligientiam

male Scripturæ testimonio defendit, 618. Honoratum archidiaconum ad sacerdotium promovet, ut e gradu illum dejectat, 581, 582, 618. Hunc in gradum pristinum restitu jubetur, 503, 581, 583, 384. Pelagi II et Gregorii sententiam sprevit, 618. Antoninus subdiaconus ad poenæ contra Nataliem indicæ executionem committitur, 583. Jobius Illyrici prefectus a Gregorio rogatur, ne Natalis partibus faveat, 583. Ad ordinem postea redit Natalis, 618. Florentius episcopum absque concilii iudicio depositum ab exilio revocare jubetur Natalis, 631.

Nathan solerter Davidem propria sententia serit, 37. Ad agrum medicus venerat, secundum vulnus videbat, de patientia ægri dubitabat, *ibid.* Nathan prius consentit templum a rge construi, et postea prohibet, 249.

Nativitas parva, id est paucæ seges, 557.

Natura omnes homines genuit sequentes, 20.

Navi adversus flumen descendenti anima similis est, 94. Navis aqua plena ad portum pervenit, 557.

Neapolis juris erat Romanae Ecclesiæ, 592, 1003. Eju dem urbis privilegia confirmantur, 980. Neapolitanorum civium jura tuerit Gregorius, 1082. Neapolitanæ Ecclesiae boni quæ detinuerat episcopus quod nodo dividenda, 1117. Neapolitanæ elegant episcopum absque mora et discordia, 572, 573. Neapolitanæ Ecclesiae visitatio Paulo Nepsinio episcopo injungitur, 573. Paulum bunc subi episcopum incardinari postulant Neapolitani, 574. Romanum duo vel tres et clero Neapolitano mittantur, qui episcopum elegant, 649. Neapolitanæ civitatis custodia tribuno committitur, 582. Neapolitanæ episcopi: Demetrius, 500. Fortunatus. *Vide ejus titulum.* Paschavius, 1115.

Neas Ecclesia, 1134. Cum Ecclesia Jerosolymitana litigat, 1135.

Nebula et fetor carualem concupiscentiam significant, 456.

Neglectus excessibus patet, et quæ sunt cavenda solet incurrire, 976. Negligentia ecclesiasticae sollicitudinis annuabat, 937.

Negotiari propter Dominum quid sit, 610. Negotiatores lucri nimio plus cupidi arguantur, 723.

Nemeion Docleatinus episcopus in locum Pauli episcopi depositus ordinatus, ab eo ejicitur, 1201, 1202.

Neophytus dicebat olim qui noviter erat in fide plantatus; nunc, qui novus est in sancta conversatione, 782, 1009. Neophyti ab ordinibus arecentur, *Vide Laici, Ordines.*

Nepa melius Nepet, urbe Hebruriæ, 576. Hæc urbs patrimonii Ecclesiæ Romanae videtur, esse, cui Gregorius praefectum constituit, *ibid.* Nepsinæ Ecclesiae visitatio Joanni episcopo committitur, 388. Nepsinus episcopus Paulus, 573, 1291.

Neptem duces excommunicatur, 1293.

Nereida femina, 926.

Nescio. Qui ea quæ Domini sunt nesciunt, a Domino nesciuntur, 3.

Nestorius haeresiarcha, et ejus haeresis, 748. Confutator, 1168, 1169. Nestorius anathematizandus, 1174. Nestoriani quo ritu reconciliandi, 1168. In propriis ordinibus recipiendi, 1169. Nestoriani Iudeis similes, 1168.

Nicopolis urbs Epri, 796. Nicopolitanus episcopus, Andreas, 598. *Vide ejus titulum.*

Nicotera urbs Calabriæ, 823, 825. Nicoteras episcopus, Proculus, 962.

Nisi quandoque significat, sed solum, 790.

Nobilitas generis mentis nobilitati caro raro conjuncta, 252. Nobilitas hanc subi legem imponit, ut debere se quod sponte tribuit, estimet, 1102. Nisi in beneficiis suis creverit, nihil præstisset se reputat, *ibid.*

Nola urbs episcopalnis in Italia, 277, 506. Nolani episcopi: Paulinus, 115. *Vide ejus titulum.* Gaudentius, 737.

Nomen. Nomina a Deo desumpta Afris erant familiaria, 884. In nomine suo forniciari quid sit, 1030.

Nomenum. *Vide Numentum.*

Nomino us monasteri in monte索
racte præpositus, 177. Et postea abbas ejusdem forte monasterii, 663. Ejus virtutes, 177. Et miracula, 180. Cur dominus vocetur, 661, 663.

Nonnosus, 503.

Nordophilus, 607.

Notarius scriba s notis ita dictus, 333. Diversi erant notariorum ordines, *ibid.* In Ecclesia Romana notari et chartulari idem erat officium, 561. Notarii inter minores ordines describuntur, 639. Suos notarios habebant episcopi, 1299.

Notitia, indicem, catalogum, inventarium significat, 696, 697, 820. Usurpatum etiam pro exemplo instrumentum donationis polypictis inserti, 936.

Nova, urbs seu Castellum Italæ, 933.

Novelle. *Vide Justinianus.*

Novatianorum error quis, 733.

Novacum duces excommunicatur, 1293.

Nox cœcius nostræ infirmitatis significat, 90.

Nubes qui a ventis impellantur, 55.

Nubium nomine designatur pravorum hominum oppugnationes, *ibid.* Quid s. considerautem nubes, nunquam mettere, *ibid.*

Nuceria urbs Campanæ, 653. Nucerensis episcopus Primarius, 934.

Numentum vel Nomentum urbs episcopalnis Valeria, 538. Numentæ Ecclesiae unitur Ecclesia S. Anthemii, *ibid.* Numentanus episcopus, Gratianus, 1291.

Numbrarius quid sit, 1189, 1190.

Numerius diaconus, 653.

Numerus. Esse in numero idem est ac esse in cohorte, 428. In numeris militare quid sit, 720. Numeri militares sunt cohortes, turmæ, 898.

Numidia Africæ provincia, 539. Nullus ex Numidiæ concilio ad sedem apostolicam venire volens, impeditur, *ibid.* Numidas episcopos Gregorius hortatur ad pacem et ad animarum salutis zelum, 562.

Nummus aureus sub Constantino solidi nome obtinuit, 648.

Nuper aliquando de longiori tempore dicitur, 244.

Nuptiae spirituales a luctu incipiunt, et ad gaudia perducunt; secus carnales, 392. Nuptiarum commodum est munus quod exigebatur ut liceret nubere, 553.

Nurum dicens excommunicatur, 1293.

Nursia urbs olim episcopalnis in Sabiniis sita, 208. Primarius Nursiensis episcopus, 1288. Nursini sacerdotes cum extraneis mulieribus habitabant, 1242.

O

Obdurati acerbis verbis sunt pugnati, 52. Aliquando dulci admonitione mulcendi, 53.

Obedientiam subjectis non imperet, quam prælati non novit exhibere, 156, 735, 756. Obedientia miraculum in S. Mauro, 225. Inobedientium humum duritia confunditur, 296. Stupenda subditorum in patiendo obedientia, 609.

Oblationes fidelium olim frequentes, et canonibus statuta, in desuetudinem fore abierunt, 826. Oblationibus olim quomodo jus communionis comparatum, 261. Oblationes excommunicatorum nou recipiebantur, 825. Oblationes in victimum solitariorum factæ, 556, 557. Coronæ oblationum quid sint, 464. Oblatio sacra multum juvat. *V. Missa.* Oblationes dissidentium respuit Deus, 69.

Obreptio et subreptio sunt cum permissione narrationem aliquid extorqueat, 579.

Observare apud quosdam auctores, est suo fungi munere, 899, 937. Item assidue alicui ministrare, 899, 930. Item causæ ad esse, 927, 1018.

Observatio sumit pro actione forensi, 1018, 1060.

Obsidione ordinari circa laterem quid sit, 31.

Occidit fratrem, et amicum, qui in crepitacionis gladio nec eis quos diligit, parcit, 75.

Occitatus tribunus Hydruntinus, 4003.

Oclentinos in episcopum Arimine sem non eligendus, 548, 549.

Oculi in corpore Ecclesie qui sint, 3. Qui obscuratis oculis dorsum incurvatur, *ibid.* Oculi qui sint lippi et quid significant, 12. Collyrio oculos intangere quid sit, *ibid.* Oculi per se non vident, 381. At per oculos ipsa anima videt, *ibid.*

Odio perfecto inimicos Dei odisse quid sit, 89.

Odo Cluniacensis abbas, Gregorii Dialogos in compendium rededit, 110, 116.

Odor bonus Christi quomodo esset Paulus, 924.

Oticoni officium Ecclesie et epis copis adeo necessarium, antiquis sanctis canonicis nunc omnino suppressum, 840. Quot et quanta inde scandala, *ibid.*

Officialis judex ecclesiasticas ordinarii a presbytero esse debeat, 647.

Officis publicis addicti a sacris ordinibus arecentur, nisi ex consensu principis, 675. Haec legem probavit Ianoceutius I, instauravit Mauritius imperator, laudavit Gregorius, *ibid.* Officii cujuslibet valde omnibus oculosa est novitas, 777.

Officium divinum opus Dei a S. Gregorio dictum, 697, 1086. Seculo sexto in locis ubi sanctorum reliquie asserbantur officia divina per proprios aut vicinos clericos persolverebant, 697, 698.

Oleo signatur mollities pietatis, 23. Qui Dominus oleum suum nobis tribuat, 73. Oleum divinum multiplicatum, 180, 260, 560. Oleum in vasis cum lampadibus sumere quid sit, 1126, 1127.

Omophorium Latini pallium interpretatur, 518. Omophorium figuram agai referebat, *ibid.* Omophorium aliquid patriarchale, aliud episcopale, *ibid.*

Oniromantia quid sit, et de ea quid judicandum, 455.

Onus invicem portanda, 79. Ille levius alienum onus portat, qui suum ab alio portari meminerit, 80. Onus portabile quam formidandum, 507.

Opes qui augere ambit, vitare peccatum negligit, 65.

Opilio diaconus ob sacram Venationem Ecclesie supellectilem Judaeo videntiam paupertatis adductus, 554, 555.

Opilio patricius, 619.

Opportunus abbas monasterii S. Leontii, 838.

Opportunus, 1090. Opportunus laudatur et ad episcopatum eligendus propositur, 1188.

Opotus defensor in Nursino territorio, 1243.

Optatus Salomonense Ecclesiae defensor, 1225.

Optio ita dicitur qui militaris ducis vires agit, vel Centurioni adjutor est datus, 428, 677, 720.

Opus mortuorum quid sit, 1132. Benevolum operam dum prevenitur tempus, meritum amittitur, 56. Qui suac bonis operibus non exsudat, frustra regni adiutum postulat, *ibid.* Vita Christiana in virtute est opus, non in ostentatione signorum, 206. Nulla opera bona, si a soliditate Idei disjungantur, 718. Fideles sine operibus bonis non salvantur, 862. Operibus bonis, dum tempus est, vacandum, 1067. Opera exteriora virtutis nos eminentes in hac vita constituant, 560. Perseverantia boni operis laudatur, 905. Bonis operibus auxilium praestans mercede est particeps, 1106. Pro humano favore bene operantes rem iniuncta pretiis vendunt, 95, 826. Opera bona occultanda, ne laudemur; revelanda, ut laudetur Deus, 96. Bonum opus et est in occulto, cum sit publice; et est in publico, cum agitur occulte, *ibid.* Luce operum demonstranda justitia quemadmodum geritur, 542. Opera bona per impatiens dispersiuntur, 43. Opera mala lugentibus quid consiliis dandum, 84. Opus Dei quodam sit, 772. Opus peccatoris quodnam, *ibid.*

Oraculum iudea ac oratorium, 229, 230.

Orare. Pro reprobis et damnatis nec Sancti in celo, nec viventes in terra orant, 432. Orandum pro imperatoribus, 874, 963.

Orarium quid sit, 878. Ex eius forma oblonga stola dicta est orarium, *ibid.*

Oratio. Verbum in oratione iterare quid sit, 87. Orationis hora post expletam psalmodium in conventu a S. Benedicto constituta, 231. A Deo facile exaudiuntur mundi corde, simplices, et silentio studentes, 312. Efficacia orationis fratrum simul pro salute animarum intentius orantum, 440. Orationis quae sit pro invicem utilitas, 515. Praedestinatio precibus quo pacto impetratur, 181, 184. Orationis via, 268. Orationis effectus mirabiles, 318, 352, 364, 440. Cur Deus in se sperantiam preces etiam in rebus vilibus exauferiat, 192. Inanis sit oratio, ubi prava est ratio, 1138. Orationis magno pulsu a Deo petendum, 1181. Diabolus visus est monachum tempore orationis ex oratorio foras trahere, 221. Otiosa vel noxia locutio magna orationis impedimentum, 312, 313. Qui Dominum recipientem non audit, is a Dominatione auditur, 315. Orationibus ac Dei modibus incessanter vacare pro humanitate infirmitate non possumus, 65. Oratio pro mortuis fidelibus apud intercos patres passim occurrit, 464. Orationis studium in episcopo laudatur, 188.

Oratio Dominica in missa ante Gregorium dici solita, 910. Hanc post canorem dici statim Gregorius, *ibid.* Hanc ad Eucharistie consecratioem

sufficere creditit Amalarius, at postea sententiam mutavit, *ibid.* Alter apud Graecos recitat illa oratio in Liturgia, alter apud Latinos, 941.

Oratorium dicitur aliquando oraculum, 229, 230. Cuique sua domi oratoria privata habere, 577, 823. In his missae publicae non celebrande, 577. Nec presbyter in his incardinandus, *ibid.* Episcopo tamen permittente possunt extra praecipias festivitates celebrari, 577, 823. Oratoria privata sub quinque sunt conditionibus dedicanda, 576, 577, 986, 994, 1187. Oratorium monasterii absque missis publicis conservandum, 898. Pro missa in oratorio celebrandis presbyter ab episcopo postulandus, 577, 986, 994. Oratoria cum reliquiis dedicari solita, 577, 986, 987, 994.

Orca vox Hispanica quid significet, 548. In oris conditos cimores servare Romani solebant, 549.

Ordinatio manuum impositione designatur, 1064.

Ordines. Ordinis sacri nomine aliquando intelliguntur tam maiores quam minores ordines, 240, 704. Subdiaconatus in sacris ordinibus Gr. gorli aeo non numerabatur, 538. Ordines non debent reiterari, 608. Ordinationes ab hereticis, aut schismaticis aut etiam catholiciis sed contra canones date aut suscepimus an olim pro validis fuerint habitat, *ibid.* Cur diversos ordines in Ecclesia dispensatio divina constituerit, 783, 784. Ordinum sacrorum viri terreni actibus ex desiderio non inserviant, 26. In sacris ordinibus constituti, carne lapsi irrevocabiliter dependent, 704. Non desperatione indulgentia, sed rigore discipline, 703. Aliquid tamquam isti severitatis ob emergentes occasiones detrahi potest, *ibid.* Qui ordinum sacrum in Ecclesia Rom. accepit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet, 763. Quanta cum deliberatione et cautela, et de quibus examinandi ii qui in sacro sunt ordine colloquendi, 501, 547, 562, 660, 704. Nulli ad ordines sacros nisi aetate proiectiores, et mundi opere admittantur, 660. Nec illi quorum vita reprehendi potest, 690. Quas praecipua conditiones in ordinandis Gregorius requiret, 600, 704, 798. Quas concilia olearum requirent, 704. De quibus nunc examineantur, 704. — Ab ordinibus quinque arceri debeant, 600, 1188. Arcendi bigami aut qui virginem non est sortitus uxorem, 600, 622, 704, 1220. Corpore viatimi, 600. Curia aut cuiilibet conditioni obnoxii, 600, 704, 898. Ignorantes, 600, 704. Penitentes, 600. Afri, quia Manichei sunt aut rebaptizati, *ibid.* Pueri, 659. Neophyti, *ibid.* Laici a i sacros ordines non statim promovendi, 588, 589, 782, 783, 786, 934, 1008, 1009, 1014, 1015, 1017. Ab episcopatu reperellitur non castus et fornicator, 1086. Ab sacris ordinibus pauperes non arceantur, 1017. Non ex favore aut venalitate, sed ex merito quisque promovendus, 630, 660, 790, 798, 964, 1007. Homo licet inculpati sui meriti, antea tamen per distinctos ordines in ecclesiasticis officiis debet exerceri, 1000. Ordinante ad ordines ascendendum, *ibid.* Au olim per singulos ordinum gradus ad episcopatum pervenire canonibus preceptum, 1063. Ordinatus per violentiam, ipse et ordinatores ejus ab officio suspenduntur, 699. Qui pro sceleris premiti sunt ordinati, ii a tali suscepto ordine in perpetuum depomendus, 780. Simonizans ordinari. *Vide* Simonio. Certa inter gradus ordinum intervalla servanda,

680. Oh canonica ordinum interstitia non servata Constantinus papa e gradu suo dejectus, et ordinationes ab ipso facte nullae declaratae, 608. Multi olim sive litteris dimissoriis, a non suis episcope ordinati, 586. Hodie ad ordinem aliquem suscipiendum dimissoriis episcope solo natalis littera requiruntur, *ibid.*

Ordinem Gregorius appellare solet honorarios ex laicis, 580, 576, 634. Per ordinem a nobilibus distinatum, intelligunt honorarios cives, vel magistratus, 571, 572, 601. In examine recti judicis mortalium merita ordinum qualitas actionum, 84. Quidam in meliori ordine deteriores, et quidam in deteriori sunt meliorea, *ibid.* Non ordinis vel loca Creatori nostro nos proximos faciunt, sed merita bona, 879.

Orientales Ecclesiae, nullis ab hereticis sub Mauricio imp. turbatis, 1136. Sed simonia laborant, *ibid.*

Origenes cur dictus calcaneus, 1036.

Origiorum qui dicantur, 700. Orphanis ac viduis qui opem fert, Domum sibi debitorem facit, 551. Maximam laudem et mercedem sibi acquirit, 644. Orphanorum gubernator ac protector Deus est, 1118.

Orpharia insula. *Vide* Eumorphiana. Ortona. *Vide* Hortona.

Orvieto urbs Etruria, 408.

Ori cur non paries, sed ostium pro neundum, 51.

Osculum pacis Eucharistiae sumptioni praenuntiatur, 337.

Ossa quid significant, 46. Ossa per inviadum putrescere quid sit, 47. Ossa mortua in miraculis vivunt, 329.

Ostia Tiberina cur sic dicta, 948. Ostiensis episcopus, Clemens, 947, 1288.

Ostium quid significet, 30. Ostium ori ponendam quod aperitur et claudatur, 51. Intrare per ostium quid sit, 933, 1134.

Oticium verbum quid sit, 54. A verbis otiosis ad noxia pervenitur, 54, 55.

Oves aquam pastorum pedibus turbata bibere quid sit, 4.

Ovum. Ab ovis quibus diebus abstineendum, 1303.

P

Pacati qui sint monendi, 69, 70. Pacifici quibus monitis sint munendi, 71, 72.

Padum exandantem compescit Sabinius episcopus, 296.

Paganis si converti molerint, mecum onere gravanti, 515, 704. Paganorum puerorum salutem consiliter, 796.

Palacenia locus in urbe Romm, 804.

Palatina Urbiot reflecta eleemosynis S. Gregorii sustentator, 528, 549, 550.

Palatini sunt inferioris ordinis comites, 510. Palatini in largitiones et priuationes distinguuntur, 1047.

Palladius decimus Santonensis episcopus, 826. Cur a rege Guatichrammo vexatus, *ibid.* Ecclesiam aedificavit in qua tradecim altaria colllocavit, 828.

Palladius presbyter de Monte-Sins, 1092.

Pallia vestes sunt sacerdotales et sacrae, quae etiam in monasteriis erant pretiosae, 535. Pallia in sacra supellecili saepe commemorantur, *ibid.*

Pallium qui distinguuntur ab omophorio Gracorum, 518. Au eadem fuerit materia, et forma pallii in Oriente et Occidente, 586. Quis primus Romanus pontifex pallium dederit, 836. Quibus

olim concederetur, 518, 936. Citra consensum imperatoria quandoque non concedebatur, 518, 936, 937. Non nisi exigeatibus meritis, et fortiori postulantibus dabatur, 937. Et pristino fidelitatis sacramento, 518. Pallium Syagri mittere recusat Gregorius, eo quod ille qui accepturus venerat, schismaticus esset, 937. Quibusdam, sed non omnibus episcopis Graecis pallium dabant Gregorius, 588. Graeci patriarchae suis subditis, Roma non repugnante, illud concedebant, *ibid.* Pallium usi dato commodo olim non dabatur, quod amplius fieri prohibetur, 788. Pallium humilitatem indicat, 182. Et alias virtutes, 1034. Episcopus pallio superbo utens increpat, 666. Pallium transmittendo Gregorius qualiter esset vivendum monebat, 1028, 1034, 1244. Qua mente suscipi debeat, 781, 787, 798, 801, 1014. Gregorii aetate nondum inducta erat pallii necessitas, nec ab illo pendebat potestas ecclesiastica, 781. Gregorii VII aetate nullus archiepiscopus sine pallio sua sinebatur obire munia, 518. Cur pallium in missa solum usque ad Evangelii recitationem episcopus gestare consuevit, 665, 785. Cur in litanis non gestandum, 666, 739. Pallium a nullo olim extra missarum solemnia defererebatur, 666, 1013. Pallio extra Ecclesiam non utebantur episcopi Ravennates, nisi in translatioibus reliquiarum, 739. Pallium in secretario induendum, 737. Ejusdem concedendi formula, 1301.

Pallium a Gregorio mittitur Constantino Mediolanensi episcopo, 682. Virgilio Arelatensi, 781, 783, 785. Joanni Ravennati, 737. Mariniano Raveninatu, 787. Joanni Corinthiorum archiepiscopo, 788. Andrea Nicopolitanu, 797. Dono Messanensi, 798. Joanni Syracuseo, 806. Maximo Salonitano, 992. Pallium ab antiquis temporibus Arelatensi episcopo concessum, 1138.

Palmaria insula maris Tyrrheni, 545. In ea insula et vicinis pueri ante decimum octavum aetatis annum in monasteriis recipi prohibentur, *ibid.*

Palmatianæ vestes quid sint, 535. Palmatia vestis olim apud Romanos in pretio erat, 534. Per Palmatianas Baronius significari putat uvas seu vinum Palmatianum, *ibid.*

Palmiten infrauctosum tolli, et fructuosum purgari quid significet, 982.

Palpebras dormitare quid sit, 38. Qui palpebrae gressus prevedant, 56.

Palumbus Consentias episcopus, 896, 962, 1254.

S. Panceratii Ecclesia Roma ab Honorio condita, presbyteris commissa, deinde monasterio unita, 697. Monasterium illud postea Carmelitis discalceatis ce-sit, *ibid.* Haec Ecclesia cur tituli honorem non habuerit, nec cardinalem presbyterum, 698. In hac Ecclesia opus Dei quotidie peragendum, 697. S. Pancratii reliquias Palladio episcopo mittit Gregorius, 828.

Pancratius diaconus a monastica vita non revocandus, 1203.

Panis quadratus, 201. Panes signo crucis signari consueti, *ibid.* Panis trilidus in S. Trinitatis memoriam, 202. Panis per decem dies miraculo multiplicatus, 361.

Panormus urbe Siciliæ, 557. Panormitani episcopi: Agatho, 469. Victor, 557, 1237. Joannes, 1243. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Pantaleo notarius sedis Romanæ, 653, 960. Ei ut Ecclesie vasa a clericis Siculis vendita requirant, præcipitur, 913. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Pantaleo Africae prefectus, 714. Papa. *Vide Romanus pontifices.* Papyrus quid sit, unde oriatur, et in quem usum adhibeatur, 173.

Paradisus. Fons de medio paradisi surgens et irrigans faciem terræ, quid signet, 877.

Paralytica sanata, 536.

Paratura quid sit, 1204.

Parangariæ. *Vide Angaria.*

Parens etiam ad cognatos extenditur, 382. Parvulus aliquando regni colestis aditus a parentibus clauditur, 400. Quantum peccant parentes qui liberos peccantes non corrugunt, 401.

Pares. Epistola a paribus quæ sint, 507, 508, 563, 831, 834, 661, 830. A pari aliud facere desuceptum, 661.

Paricula vel paricla liuerae quæ sint, 507.

Paries duritiam significat subditorum, 29. Parietem fodere quid sit, *ibid.*

Parochia seu parœcia et diœcesis passim apud veteres in differenter usurpantur, 577, 578, 808, 1263. Unde diœcesis episcopi aut curionis districtus nomen parœciae habuerit, *ibid.* Parochia dicta sunt a Gregorio vici vicinae Ecclesie, 367. In una urbe aetate Gregorii plures parochiae, 674.

Pascha. De Paschate questio diu et multo agitata, 932. Paschatis denuntiatio pontifici Romano commissa, 933. Die Epiphanie liebat ista denuntiatio, *ibid.* In Sardinia Paschatis denuntiatio ad metropolitanum pertinebat, 932, 933. In assignanda Paschatis die Scotti ab Ecclesia disdebat, 1036, 1037 *et seqq.*, 1038. Gallicana Ecclesia Cyclum Paschalem Anatolii primum amplexa sunt, 1037. Victor papa cum Iudeis Pascha celebrari prohibuit, 1037. At non paruerunt Orientales, *ibid.*

Paschalis orphanus, 638.

Paschalis, 1232.

Paschasius episcopus Lilibætanus in concilio Chalcedoneus S. Leonis papæ legatus, 661.

Paschasius episcopus Massiliensis Virgilium inter et Licerium locatur, 541.

Paschasius episcopus Neapolitanus, 1115, 1172. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.* Jubetur instituere vice dominum et majorem domus, 1172.

Paschasius sedis apostolicæ diaconus vir miræ sanctitatis, 444. Eius sunt duo libri de Spiritu sancto luculentissimi, *ibid.* Citor fuit pauperum et sui contumctor, *ibid.* Laurentii antipapæ partes errore deceptus tuetur, *ibid.* Post mortem penitus adductus ob errorum, a Germano Capuano episcopo liberatur, 445. Ad ejus corpus demoniacus sanatur, 444. Cur ejusdem sancti miraculo probata, et culpa penitus purgata, 443.

Paschasius Radbertus Corbeiensis monachus in suo de corpore et sanguine Domini libro Gregorii Dialogos laudat, 107.

Paschasius vir magnificus, 1209.

Passivus episcopus Firmanus, 943. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Passivus, 589.

Pastellus quid, 1290. Pro pastello nihil accipendum, 1290.

Pastor. Huic oculis infirmo annuum alimentum præberi jubet Gregorius, 554.

Pastores dicuntur præcones, 17, 511. Quid sit pastorem aquam limpidissimam bibere, 4. Universus ordo pastorum

duodecim bobus mare portantibus significatur, 19, 312. Hamilitas accessum ad curam pastoralem, cum necesse est, non fugiat, 1. A pastoris officio repellantur ambitiosi, 3. Nemo per concupiscentiam culminis ducatum suspiciat perditionis, 4. Qui vacat, pastoralem curam non expetat, et qui excepti, adeptum timeat, 1. Pastorale officium declinari pertinaciter non debet, 8, 621. Etiam jubente Deo non nisi cum formidine suscipiendum, 8, 507. Ad casum properat qui illud appetit, *ibid.* Quando illud deserere licet, 217, 220. Qui valet Dei oves pascere, et renuit, ostendit se pastorem summum minime amare, 6, 848.

Pastorius cura testimonium est dilectionis, 6. Pastor electio diutius dilata gregi quantum damnosa, 584. Invitis non est præficiendus pastor, 573, 615.

Sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus, 848. Pastori per osium intrare quid sit, 963, 1134. — Pastoris boni effigies, 13, 308. Pastoris vigilans imago in Laban, 963. Si pro grege se obicit, murum pro domo Israel opponit, 17, 510. Qui muudi blandimenta terroresque bonus pastor despiciat, 309. Pastor bonus gubernatori navis comparatur, 849. Lux gregis est pastoris flamma, 921. Pastor eligitur pro delictis populi intercessor, 507, 550.

Eius doctrinam et magisterium vita commendat, 2, 13. In ejus pectore virga sit et manna, 23. Quæ verba prædicat, moribus non impugnat, 3. Virtutum sit expers, 11. Eius oculi non sint lippi, 12. In sanctorum Patrum vestigiis oculos ligat, 14, 508. Carteros morum integritate superet, 15. Sacri eloquii præcepta meditatur, 33. In dubiis sacri eloquii paginas reuirat, 19, 512. Illis oculi animalibus sit similes, quæ oculis in circuitu et intus plena erant, 39. Operatione sit præcipuus, 13, 508. Sanctos pastores eur viuis majoribus superatis, minimis obnoxia relinquantur, 102. — Pastor quibus virtutibus fulgeat, 6, 10, 15, 509, 510, 810. Recto incessu gradiatur, 11. Discretione pollet, *ibid.* Gravissimum præ se ferat, 14, 508. Aliorum medicus non sit qui in facie vulnus portat, 10. Ad Deum intercessor non accedit, qui per culpam displicerit, 10, 11. Mundus sit cogitatione qui in aliorum cordis maculas tergit, 508. Verbo et exemplo doceat, 17, 511. Ita sit in silentio discreetus, ut sit utilis in verbo, 16, 510. Sermones suos sale discretionis et sapientia condit, 17, 511. Prava nullo modo, sed ne recta quidem nimis et inordinate proferat, 18. Subd los morum virtute transcendit, 509, 511. Veritatem non deserat, 622. Zeilo serfreat, 31. Non tamen inmoderate, sed circumspetio, 32. Hamilitas pastoribus necessaria, 852. Boni pastores subditis argui gaudent, 28.

Omnes pastoris virtutes charitate decorentur, 16. Pastore munus ex charitate exercitat, 840. Dominicarum ovium pastores, quo facilius gregem capiat, diabolus aggreditur, 611. — Pastoris nomen non suscipitur ad quietem, sed ad laborem, 586. Pastores vasa Domini ferre qui dicantur, 508. Redemptor noster non querit aurum, sed animas, 816. In multis pastoralis animarum cura, aut levis, aut nulla, 834, 836. Si pastoris cura defuerit,

grex per avia graditur, et ipmici laqueos incurrit, 350, 584. Pastoris est ex adverso ascendere et in prelio stare, 17, 510. Pastoris est oves congregare, lupi dispergere, 580. Pastori

servanda in corde humilitas, et in opero disciplina, 22. Pastor ut interiora possit infundere, etiam exteriora provisere necesse est, 26. Sollicitudo subditis sub certa mensura impendatur, 27. *Gratia major acquiritur, si de commissis oibis lucrum offerat Dominus sollicitudo pastoris, 1074.* Pastor singulis sit compassione proximus, 18, 311. Ad Deum ascendat per contemplationem et ad infirmos descendat per compassionem, 18, 19, 311, 312. Bene agentibus sit per humilitatem socius, et contra delinquentes per zenum justitiae erectus, 20, 21, 22, 313. Zelo pastorali humilitas non officiat, ut vice versa, 314. Qua intentione a subditis diligenter studeat, 28. Mater subitorum sit, non dominus, 313. Vitiis potius quam fratribus dominetur, 22, 313. In eo sit juste consulens misericordia, et pie seriens disciplina, 314. Subditos ad amorem potius quam ad imorem provocet, 386. Pastor quamlibet recta denuntians, si non diligenter, libenter non auditur, 28. In lingua pastoris vitam esse aliam plebs ignorat, 586. Pastoris doctrina subditis sit gratius coercitionis stimulus, et ita imitationis exemplum, *ibid.* Quid diligenter, quid timeant subditi, sermo ejus aperiat, *ibid.* Pastoris nouum omnibus abortionem adhibeat, 33. — Pastor qui ingrediatur ut abominationes aspiciat, 30. Quid sit agerem in pastore comportari, et munitiones edificari, 31. Quid castra ab eo erigi contra Jerusalem, et arietes in gyroni, *ibid.* Doceat pastor quae aperta priuia prælia, quae sint metuenda occulta, 31. Quid sit sartaginem ferream, et murum ferreum ponit inter pastorem et subditos, 32. Pastor quae locet exequatur, 38. Prius opere quam voce doceat, 100, 308. Nec dorminet, nec dormiat, *ibid.* Pastores mansueti habeant simulationem justitiae, iracundi mansuetudinem adjungant simulationem, 37. Pastor sollicitus contraria singulorum vulneribus medicamenta opponat, 96. Qui moneat eum qui vitiis contrariis est obnoxius, 97. Summa ejus in instrundis singulis discretio, *ibid.* In pastoris lingua et moribus exhortationis divinae pascua inveniant subditi, 614. Inexcusabilis est pastor, si ipso ignorante, lupus ovem comedat, 663. An pastoribus per se vel per substitutos partes suas expiri sit licitum, 694. Sæpe ex culpa præsidentium dexter fit vita subiectorum, 853. — Pastor bene viventium subditorum sit socius, erga perversos jura rectitudinis intrepidius exerceat, 20, 27. Sciat super culpas erigi humiliis pastor, 21, 22, 51. Qui contra culpas minus acceditur, earum reus ipse tenetur, 31. Iram Dei, si tacet pastor, meretur, 17, 311. Væ pastoribus cunctis, 75. Increpato delinquentes negligens, eos tacendo occidit, 523. Cum in subiecto peccatum non corrigitur, in eos qui presunt sententia retroqueritur, 703. Peccantium iniquitas in crepando aperienda, 17. Pastor culpas insequeatur, sed personas diligat, 524. Sic jura discipline exerceat, ut pietatis viscera non amittat, 23. Ipsi miscenda lenitas cum severitate, 23. Si districtio est virgæ quæ seriat, sit consolatio baculi quæ sustentat, 24. Si in crepando excesserit, ad penitentiae lamenta recurral, 32. Quædam vitia subitorum prudenter dissimulanda, 29. Quædam etiam aperte cognita, toleranda, *ibid.* Et quædam licet occulta, perscrutanda, *ibid.* Delinquentium ex ignorantia vel infirmitate correptiones

ex seipso discat pastor esse moderandas, 50. — Pastor quæ caveat, 1, 509. Ne opera ejus bona tumor elationis extinguit, 2. Superbia non cœcultur, 12. Pastoribus interdicta dominatio, 23. Caveat ne dum subectorum inopiam satiat, se mucrone ambitionis occidat, 26. Dominationem et arrogantium fugiat, 594. Pastorum imperitia voce veritatis increpatur, 3. A nimia quæstionum subtilitate abstineat, 11. Quid sit pastorem fracto pede vel manu esse, 11. Præ carnalibus operibus non caliget, 12. Carnis petulantia non laborebit, *ibid.* Turpibus cogitationibus non delectetur, 13, 14. Avaritia non laborebit, 12. Terreæ sollicitudinis pondere non deprimit, 11. Rerum sæcularium sollicitudo pastori quam noxia, 24. Ejus oculos mundanus pulvis non obscurat, 25. Sæcularia negotia ex compassione toleranda, nunquam ex amore requirienda, 26. Metuat pastor ne dum cura ab eo exterior agitur, ab interna intentione mergatur, 26, 27. Pastoris mentem curarum multiplicatas devastat, 172. Tanto ei in re qualibet subripitur, quanto latius in multis occupatur, *ibid.* Qua cautione temporalibus vacare debet, 514, 849, 850. Veniente lupo, pastor silendo non fugiat, 16. Pastoribus ab elatione et adulatione timendum, 21. Viglet pastor, ne se cupido placendi hominibus pulset, 27. Sic curam regimini temperet, quatenus subditi sic in libertatem vocis prodat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat, 28. Pudeat pastores cum conculcent, quid respondeant adiscire, 34. Caveat pastor ne subditos juvando, se deserat, 99. — Pastori occulta piaacula temptationes aperiantur, 19, 20, 312, 313. Cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad pastorem mentem quasi ad sinum matris recurrent, 19. Auditis etsi pulsetur pastor, non inquinatur, aut subvertitur, sed a propriis potius temptationibus liberatur, 20. Languente capite frustra membra vigent, 21. Subditi non libenter predicationis verbum a pastore suscipiunt, a quo sua exteriorum indigentia non subveniatur, 26. Mens subitorum in vocis libertatem sic prodeat, ut in superbiam contra pastorem non erumpat, 28. Subditi pastorum vitam temere non judicent, 39. Si quæ prava pastoris videant, de reverentia et obedientia ei debitis nihil minuant, *ibid.* David Saulum reveritus optimos subditos significat, *ibid.* Illatas molestias aliquando aperire utile, 34. Vulnera clausa plus cruciant, *ibid.* Greci melius per exempla quam per verba graditur, 508. Subditorum obedientia pastori debetur, 643. Juxta meritum plebiu[m] solent superno iudicio personæ provideri pastorum, *ibid.* Subditorum culpe pastoris imperitia et vitia tribuuntur, 3. Sæpe ex merito plebiu[m] delinquit vita pastorum, 853. Tenentur plebes pro suis pastoribus orare, *ibid.* — Pastores mali per Sanl signantur, 39. Quid sit pastorem aquam peccibus perturbare, 4. Pastores mali lutum pro aqua oibis propinuant, 4. Pastores mali nec ipsi in regnum intrant, nec alios intrare permittunt, 10. Pastor caveat ne dum loco deflectatur gloria, dat subditis auctor ruiæ, 11. Gregi videt falsa et stulta pastor malus, 17, 310. Pastores muti ac timidi carpuntur, 16, 17, 310. Pastor hypocrita simulatione disciplinæ ministerium regiminis vertit in usum dominationis, 25. Pastores cariales alii adulant, 27. Alius dominatione terrent, 28. Perversa pastorum exempla quot mortibus digna, 38. Plura de

pastoribus. *Vide Episcopus, Prælatus, Recto.*

Pastoralis. Vide Regula.

Patens cur primis sæculis grandiores essent, 897.

Pater. Patrum exempla indesinenter debet intueri sacerdos, 14. Patres nostri antiqui, non reges hominum, sed pastores fuere pecorum, 20. Patris appellatio divina est, 1080. Paternum aliquoquin aliiquid bonis mentibus semper addit, 1025.

Pateria S. Gregorii amita, cujus indigentia larga eleemosyna subvenit, 528.

Paterius Rom. Ecclesiæ notarius et Secundicerius, ex Gregorii operibus librum Testimoniorum edidit, 106, 757.

Pati. Minus patimur quam meremur, 1087.

*Patiens eligit mala perpetui, quam per ostentationem bona sua occulta cognosci, 45. Qui vir patiens melior expugnato urbium, 43. Patientes quibus consiliis muniendi, 44, 45. Patientes diligenter studeant quos tolerant, 44. Quibus similes sint patientes, 45. Unde cavere debeant, *ibid.**

*Patientia est custos nostræ conditionis, 43. Qui in patientia animas nostras possideamus, *ibid.* Bonorum patientia altaris fossa signatur, 43. Viro quam digna patientia victoria, *ibid.* Patientia comes benignitas, 44. Virtus est coram hominibus adversarios tollere, sed virtus coram Deo diligere, *ibid.* Ad patientiam nos cogit Deus tot et tanta ab hostibus patientio, 51. Irruptos patientia ad mentem saiuorem revocat, 57. Patientia miraculæ anteponenda, 160. Patientie ad flagella utiliter toleranda, quanta necessitas, 385. Novit levigare patientia, quod grave est, et constantia superare quod sevit, 913. Adversa sæculi patientia supererat, 1233.*

Patriam coelestem suam potantibus, in hac velut aliena labores tolerandi, 50. Qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, 1175.

Patriarchæ in Ecclesia quem inter se ordinem servent, 507. Honor patriarchis omnibus denegatur, universalis patriarchæ nomine ab uno usurpat, 773. Patriarchæ recens ordinati olim ad se invicem synodicam fidei suæ epistolam mittere solebant, 490, 515, 516, 844, 850, 962, 966.

Patriciatus summa dignitas quæ sola morte solvatur, 492. Inter insignia patriciatus numerantur chlamys et calcei Romani, 493, 520.

*Patricii a quo instituti, et quæ eorum origo, 492, 493, 686. Patriciorum quæ sit dignitas, 493. Rectores provinciarum sepe patricii nominantur, *ibid.* Patricii sæpe consules vocali, *ibid.* Galliarum patricii erant provinciæ prefecti, et supremi in bello duces, 647. Patricii suum habebant Stratorem, 678.*

Patrimonia Ecclesiæ Romanae in diversis provinciis erant, 487. Duæ stationes erant patrimonii ejusdem Ecclesiæ in Sicilia, una Panormi, altera Syracusis, 593. Petro subdiacono committitur cura patrimonij in Sicilia, 488. Ante B. Petri corpus ejusdem patrimonii curam suscepit, 558. Patrimonium S. Petri in Gallia in possessionibus maxime consistebat, 758. Hunc patrimonium regibus Galliarum commendatum, 1102. Hujus patrimonii redditus S. Gregorius vult expendi in Angloriu[m] pauperum emptione, 796. Patrimonii Gallicani redditus ad se mitti postulat Gregorius,

648, 851, 852. In pauperum expensis proficiebat illud patrimonium, 794. Patrimonium Ecclesiae vocatur res pauperum, 854, 855. Patrimonii cura episcopis aliquando commissa, 978. Patrimonium Ecclesiae iocis non committendum, 982. Cur Gento Scriboni locanda non sit Ecclesia possessio, 1088. Patrimonium Ecclesiae Ravennatis in Sicilia, 1097. Rectores patrimonii S. Petri : Appia, Felix subdiaconus, 976, 1275. In Campania, Petrus subdiaconus Campanie. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* In Calabria, Sergius, 901, 960, 976, 1004. In Corsica, Bonifacius notarius, 976, 1234. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* In Dalmatia, Antoninus, 583, 632, 639. In Gallia, Candidus presbyter, 796. *Vide ejus titulum.* Panormi, Benenatus, 933. *Vide ejus titulum.* Fanfonus, 975, 976, 1265. Savinus, 1268. Salone Antonius subdiaconus, 647. In Sardinia, Vitalis, 926. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* In Sicilia, Petrus subdiaconus Siciliæ. *Vide exemplum indicem.* Cyprianus diaconus. *Vide secundum indicem.* Romanus, 944, 956, 976. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Sabinius, 976. Hadrianus notarius, 1053, 1251, 1252, 1242. In Tuscia, Eugenius diaconus, 1210. In usum rectoris quadam vertebarunt, quæ ex summa pensionis scipi debebant, 534.

Patrocinium ecclesiasticum laicis concessum, 935. Ad laicorum patrocinia clerici non confagiant contra Ecclesias disciplinam, 707. Per sanctorum patrocinia eorum aspe intelligantur reliquie, 276.

Paula femina, 691.

Paulinus Notarius episcopus captus non a Wandaliis, sed a Gothis, 115, 277. Quomodo in potestatem Wandalorum venerit, 115. Ejus elemosynas remunerare, 248. Egenis omnia distribuit, 277. Et seipsum tradidit ut captivum redimeret, 280. Quomodo liberatur, *ibid.*, 281. Paulinus a Delphino Burdigalæ baptizatus, a Lanius Barcinone ordinator, 506. Nulli Ecclesias ordinatione sua alligatus, 765. A S. Augustino petit Paulinus utrum prostrat sicut quod corpus ejus in terra sepelitur, 467.

Paulinus Taurinensis episcopus, 983. Prelatior monasterio S. Theodori in Sicilia, 528, 539. Ecclesie Lipariane ad Syracusam episcopo praefector, 590. Ei Taurinensis Ecclesie visitatio committitur, 580. Paulinus in Siciliæ peregrinus, 580.

Paulinus Tegeensis episcopus in clero sacerdtes, et sacros ordines vendens, coercendus, 1198 et seqq., 1199, 1200 et seqq.

Paulinus episcopus Maxime Salontiane sedis invasori non communicat, 812, 815.

Paulinus presbyter monasterii S. Krasni, 506.

S. Paulus apostolis animarum rector præstantissimus, 9. Cur Paulus ab Areopagitæ dictus sit semiavverbius, 18. Paulus singulis fuit compassione proximum, præ cunctis contemplatione suspensus, 18, 321, 311. Charitatis compage omnibus simili et insimilis junctus, 19, 521, 513. Judæis factus tanquam Judæus, non amittendo Ædem, sed extendendo pietatem, 19, 312. Qui Paulus omnibus placere studeat, et non studeat, 28. Paulus sapientibus debitor et insipientibus, qui utrosque doceat, 40. Qui protervos Corinthios confundat, 41. Thessalonicenses pusillanimis fandibus origit, 42. Cur pa-

tientiam Timotheo, Tito emulacionis studium commendet, 57. Magnus susceptæ Ecclesie colonus Paulus, *ibid.* Petri et Pauli virtus dispar in miraculo, quorum meritum dispar non est in celo, 205. Paulus ter rogat Deum, nec postulatum imperat, 265. Scientia Pauli Christus crucifixus, 321. Cur Dominas Paulo prostrato et correpto statua facienda nou dixerit, 93. Persecutor immanis diu destructus debuit jecere, ut eo solidius post in bonis surgeret, 94. Ex Pauli conversione quanta secuta sint miracula, 321. — Paulus ex charitate personam infidelium in se expressit, 19, 512. Paulus fratribus bene agentibus prælatum se nesciens, cum peccantibus summum se esse recoluit, 22, 513. Paulus ardenti zelo velut sartagine frixus, 32. Provida ejus sollicitudo, 57. Ejus constantia ex devicta mentis levitate, 61. In hamfrago navis cordis ejus integra stetit, 1029. Pauli prudentia prædicationem verbi pro infinitate auditorum moderans, 99. Raptus in cosudem, autue timet ne reprobus efficiatur, 809. Eius erga incestuosum Corinthium iudicantis, 505. Dominici corporis membra ipsius apostoli partialiter subiecti nolunt, 742. Quomodo Christi bonus edor esset, 924. Cui Paulus bona agenda esse dicit, ut protestas seculi noui uteretur, 98. Quomodo iudicia Dei incomprehensibiliæ esse dixerit, 241, 244. Paulus a Pharisæis et Saduceis utilitis oppressus, malam eorum concurham solvit, 71, 72. Cur se a sanguine omnium mundum esse dixerit, 78, 525. Tentatione in bono robustior fucus, 87. Cur Damasci persecutionem clam fugerit, 220. Virgis caditur pro Christo, quem gladiis insequebatur, 321. Ingressum strem ad populos vacoem dixisset, si contumelias non pertuleret, 876. Vir quidam essa quæ prope B. Pauli sepulcrum erant, levare volente, subita morte moritur, 709. Corpus B. Pauli in Ecclesia sua miraculi et terroribus coruscat, 708, 709, 88. Petri et Pauli corpora quando translate, 710. De catenis S. Pauli particulae linea excusse per modum reliquiarum mittuntur, 711. Miraculum omnino singulare in earam distributione quandoque factum, *ibid.*

Paulus Samosatenus uarectus, 1168.

Paulus Africanus episcopus a S. Gregorio Romanum vocatur, 715, 716. Ne profiscatur ab exarcho Africa prohibetur, 839. Ejus causam Gregorius vult cognoscere, *ibid.* Multa pro defensione catholice filiei tum a Douatista, tum a catholicis passus est, 839. Ut se purget, imperatori seipsum sibi permititur, 846. Paulus a Gregorio commendatur, 904.

Paulus Docleatinus episcopus ob flagitia puniendus, 1201 et seqq., 1202 et seqq.

Paulus Neposianus episcopus, 1291. Neapolim visitatoris munus exercendi causa missus, 373. Hunc Neapolitanus in episcopum suum postulavit, 574. Hunc prius probandam censet Gregorius, 574, 576. Rediutum ad suam Ecclesiam mediantem hortatur Gregorius ut in Neapolitanâ perseveret, 578. At postea ei revertendi facultas conceditur, 649. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Paulus episcopes in monasterio patientia causa inclusus, 661.

Paulus diaconus Corinthius promisus deceptus ab accusatione episcopi sui desistit, 779. Huic cur Gregorius parcat, 780. Ei consueta stupenda dari rebatur, *ibid.*

Paulus diaconus S. Gregorii vias scriptor quo anno vivebat, 106. Diatogos pharibus in locis Gregorio tribuit, *ibid.* An solis Gregorii Magai quas ad Adherardum abbatem Epistolas misit, colligere potuit, 965, 966.

Paulus clericus Sardus in maledictis depreheensus in prisonem datur, 707.

Paulus scholasticus, 1239. De hoc queritur Gregorius quod sibi de postulatu fuerit gratulatus, 488.

Pauperes qui moezi sicut, 56. Pauperes consolandi, *ibid.* Personæque fit ut dives sit hemile, pauper vero superbus, *ibid.*, 599. Utrum pauperi peccatori danda elemosyna, 65. De spoliis pauperum non facienda elemosyna, 68. Pauperum res dispensandas habet Episcopus, 1232. Rura Ecclesias dicunt bona pauperum, 638, 640. Pauperibus honestis ac verecundis ampliores quam mendicantes partes distribuenda, 1117. Res pauperum cum mangosteinae disponeantur, 673.

Paupertas humilitatis oratio, 184. Paupertatis securitas dicitur prefrenda, 304. Paupertatem simulantes deluduntur, 303.

Plusulanensis in Sardinia episcopus, Victor, 932.

Pax. Qui servare pacem ea curat, ferre fructum spiritus recusat, 68. Pacis cultoribus que monita dedita, 69. Pacis amor zelum et constans nos infectat, 69. Pax duplex, al. era quam Dominus reliquit, altera quam dat, *ibid.* Pace presenti quomodo ali beiemus, 69. Pax tristitia est vestigium pacis aeternæ, *ibid.* Qui Christus venerit non pacem mittere, sed gloriam, 70. Quanta culpa pax cum pessimis tenetur, 70. Pax in correctione proximi qui subsistere possit, *ibid.*, 773. Perversorum acquisiti in pace juncta, eorum malis actibus rotar erugatur, 71. Pax similitas malorum, 671. Cur pacem Redemptor noster in magno munere discipulis suis reliquerit, 1073. Pax, si fieri potest, cum omnibus habendo, 1093. Pax excellentia, 1446. Ad pacem servandum necessaria humilitas, *ibid.* Pax spondet Cillianus, 1241. Pax recusat, *ibid.* Pax cum Langobardis. *Vide Agilulfus.*

Peccare est a Deo fugere, 877. Aliud est quod ab errante committitur, aliud quod per scientiam perpetrat, 801.

Peccator qui dicatur exaltare cornu, 88. Nemo hominem in hoc mundo nisi peccato est, 877. Cum peccatoribus pacem tenere, eorum vita dissimilando, quanta culpa, 70. Mira Dei piezas ad se peccatorem revocata, 82. Peccatoris presens prosperitas fume et rota comparata, 492. Qui repetitam concupiscentiam vici peccant, quibus monitis aujuvandi, 80. Quæ consueta peccatibus ob oculos poenam, 91. Qui consueta peccata, saepe in desperationem aguntur, *ibid.* Ad peccandum nec tenebras querere, quanta impudentia, 89. Non tam præve facta, quam pravitatis studia Domines inseguuntur, 91. Qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, spiritu et carne sine fine morientur, 376. Peccatoris conversione maior est miraculum resurrectione mortuorum, 321. Peccata experta quid timendum, 81. Transactis ad memoriam culpas reverent, quatenus pollui in futuris erubescat, 82.

Peccata cordis etiæ homines, non tamne Deum intent, 6. Peccata cordis

Deus eo citius ablit, quo bæc exire ad opera non permitit, 86. Peccata ex infirmitate et peccata ex certa malitia in quo differant, 91. Peccata præcipitationis leviora sunt peccatis ex studio factis, *ibid.* Parva cæventionum, et majora perpetuantur peccata reprehensio, 92. Elatione minoris justitiae via fit ad foveam gravioris culpe, *ibid.* Peccatum tribus modis impletur, suggestione, delectatione et consensu, 85, 1162, 1163. Primum per hostem, secundum per carnem, tertium per spiritum perpetratur, 86. Peccata cogitationum qui siant, et facta qui ignorantur, 5. De quibus moneri debent qui cogitatione sola peccarum, 85. Advertant utrum delectatione vel etiam consensu deliquerint, *ibid.* Non est cogitationis culpa, sed operis, quando intus consensionis opere voluntas implevit, *ibid.* Qui desiderio peccati innocentiam coram Deo amittit, 52. Suggestione peccatum agnoscimus, delectatione vincimus, contentus ligamus, 85, 86. Qui illicita quæ faciat laudant, plus ore quam opere delinquunt, 88. Hi quid facere debent, *ibid.* Peccatum cum voce et peccatum cum clamore quid sit, 89. In factis peccare et in studiis qui differant, 91. Peccatis aliorum consenserunt, reus est, 839.

Peccatum Originale. Per primum hominum omne genus hominem in mortis et corruptionis poena damnatum, 883. Per secundum hominem nodo a morte animæ, et postea ab omni corruptione carnis nos liberans confidimus, *ibid.* Ante baptismum omnis anima originalis peccati vinculis iuncta, 970.

Peccatum veniale. Qui minimis, sed crebris culpis sunt obnoxii, quonodo moneundi, 91, 92. Ex levium peccatorum multitudine quantum peccatum impendat, 91. Qui peccata minima negligit devitare, a statu iustitiae non repente, sed partibus totus adit, 92. Car sepe in parva deterius quam in majori culpa peccamus, *ibid.* Parva et minima peccata possunt in otio sæculo relaxari, 444. Venialia peccata signantur lignis, feno, stipula, *ibid.* Paschasius diaconus a peccato ignorante post mortem liberatus, 45.

Peccata pesa in inferno est æterna, 419, 452. Cur peccatum quod in se est iniunca, pena puniatur æterna, 449. Qui eorumdem peccatorum sunt rei, isdem penias sufficiendi, 429. In peccatorum penias Deus corda hominum, non facta pensat, 449. Peccata eleemosynis redempta non iteranda, 65. Id peccata post penitentiam non releundum, 1131. Non tantum universa, sed etiam singula peccata sunt delenda, 84.—Peccata operum quomodo clangenda, 84, 85. Item peccata cogitationum, 85. Non prodest peccatum lesserere, nisi flebilis mundetur, 87. Quid peccata talentibus nec cæventionis dicendum, 89. Hi quo melius violent malum quod faciunt, eo deterius percunt, *ibid.* Suo testimonio sunt condemnandi, *ibid.* Tardius peccatum solvit, quod et per consilium solidatur, 91. Quædam peccata in futuro seculo possunt relaxari, 441. Sed ne cæminima illuc remittentur, nisi bonis locis actibus hic adhuc positus, ut illic obtineat, promereatur, 444. *Vide Peccatum veniale,* aliena peccata remittenda ut nostra remittantur, 473. Peccata dimissa quandoque redeunt, *ibid.* Peccata, si non puniantur, iram Dei provocant, 642. Non debent reliqui

impunita, se ex hoc cæteri audaciam somant, 1201. Peccata manifesta non sunt occulta correctione purganda, 1200. De peccatis remissis homo securus fieri non debet, 869.

Peculiaritas in monacho damnanda, 1194, 1195.

Peculium dicitur a pecunia, quasi parva pecunia, 800. Quid et cuius sit peculium, *ibid.* Peculium servitutis, seu dominicum quid sit, *ibid.*

Pecunia dicitur quidquid habent homines in terra, et cuius domini sunt, 1242. Pecuniam in sudario ligare quid sit, 10. Pecunia a Deo precibus impetrata, 189.

Pelagius papa I recens ordinatus pro more veteri confessionem fidei saepe ad Childebertum regem misit, 490. Ad Saupadum Arelatensem, 512. Lovos Occidentalis episcopis quod synodus quintam recuperet, 682.

Pelagius papa II. Ab eo didicerat Gregorius quæ de Martino monacho in suis Dialogis narrat, 313. Liber missus a S. Gregorio ad schismaticos Histræ est Pelagi epistola septima, 616. Pelagi conatus ad schisma extinguebantur irriti, 682. Argentum quod erat super corpus B. Petri mutare volens, terretur, 708. Synodi acta in qua episcopi universalis titulum assumpsit Joannes, dissoluti, 741.

Pelagius Anagninus civitatis episcopus, 1291.

Pelagius episcopus de Turnis, 830.

Pelagius diaconus et Theodorus Cæsareæ Cappadociæ episcopus fuerū cœusa scandali ex trium capitulorum damnatione orti, 616.

Pelagius hereticus et in Ephesina synodo damnatus ut nos a Christo vacue redemptos assereret, negavit per Adamum nos in anima mortuos esse, 802. Pelagianus est qui negat diabolum in cor hominis ingredi, 884.

Peltrasius, 896.

Penne columba deargentata, quæ, 896.

Pensio dicitur id quod pro aliquibus rei usu datur, 606. Merces dicitur inhabitationis alienarum ædium, *ibid.* Est etiam redditus quisque annuus, *ibid.* Dicitur onus possessiois, 734. Pensiores in concilio Chalcedoniensi probatae, 1218. Ut tuta conscientia exigantur, multa cautione opus, *ibid.*

Per. Aliqui volunt hanc præpositionem idem significare ac durante, etc., 745, 749, 750.

Peregratio clericis causa correctionis pro gravioribus culpis olim licta, 661. A quo exercenda, *ibid.* Publicæ virgarum percussioni adductus ab episcopo clericus, *ibid.* Episcopus qui feminam cædi jusserset doobus mensibus ab officio suo suspenditur, 656, 657.

Peregrinatio est vita præseus, 1173. Quibusnam peregrinationis locus sit tormentum, *ibid.* Peregrinations aniversariae religionis causa susceptæ, 320.

Peregrinus presbyter dicitur qui non est cardinalis seu titulatus, 697, 698.

Peregrinus B. Benedicti discipulus, 257.

Perfectio. Cæteræ virtutes perfectionem generant, sed eas etiam charitas ligat, ut ab amantis mente dissolvi nequeant, 781. Anima navi adversum flumen concidenti similis, 94. Cur noviuem Deus in hac vita perfectum esse velit, 308.

Neposæ erant visitatores non Epi-
copi, 501.

Persarum imperium quomodo impe-
ratori Mauricio subditum, 678. Persa-

rum imperator Domitiani episodi prædicatione non est ad fidem conversus, 680.

Perscrutari aliquando passive sumi-
tur, 973, 976.

Persecutionem frustra se pati glo-
riantur schismatici, 615. Persecutio, dum non rationabiliter sustinetur, ne-
quaquam proficit ad salutem, *ibid.* Persecutiones sunt pie viventium, 876. Minus pie vivit, qui minus perse-
cutionem pertulerit, *ibid.* Persecutio
pro fide. *Vide Martyrium.*

Perseverantia. Quid prædicandum his qui inchoata bona non consumunt, 94. Qui copta bona districte non exequitur, dissolutione negligentia manum destruentis imitatur, *ibid.* Melius bona non incipere, quam ab his quæ copta sunt cogitatione retrorsum redire, 829. Perseverantia incertitudo san-
ctos tenet anxios et humiles, 834.

Persica theca quid sit, 1270.

Personarum acceptio in judicibus mala, 582. Personarum acceptio prohibetur, 643. Personæ publicæ sunt magistratus, officiales, tabellarii, 687.

Persuasio Thessalica quid sit, 735.

Pertinacia humiliati opponitur, 7. Qui monendi sunt pertinaces, 60, 61. Pertinacia ex superbia generatur, 60. Ejus remedia, 60.

Perversus. Non ita omnes boni sub-
trahuntur, ut soli in mundo perversi remaneant, 388. Perversorum adver-
sitatis lacerari solent divinis intenti operibus, 846.

Perusia urbs Etruriæ, 300, 530. Marcus Antonius in hac urbe ab Augusto obsessus, fame coactus deditio-
nem fecit, *ibid.* Hæc eadem urbs a Gothis capta anno obsidionis septimo, *ibid.* Perusini episcopi : Herculanus, 300. Venantius, 1211.

Pes fractus quid signet in pastore, 11. Pedem habens fractum olim a sa-
cerdotio repulsus, 11.

Pestilentia sub specie sagittæ visa est Romanos ferire, 432. Pestilentia flagellum quo animo suscipiendum, 1087 et seqq. Qua ratione ii qui hoc flagello percutiuntur consolandi, 1087, 1088.

Peti, postulari, desiderari, eligi, pre eodem sununtur, 634. Postulare tamen majus est quam petere, *ibid.*

Petronilla monasterio, in quo con-
versa erat, omnia quæ habebat titulo donationis contulit, 685. Ab Agnello notario usurpata e monasterio rapitur, *ibid.* Penitentia in eodem monasterio amandari jubetur, 686.

Petronius notarius sanctæ Romanæ Ecclesiæ, 533.

S. Petrus apostolus a petra Petrus dictus, 888. Petrus Ecclesiæ principatum tenens, contra solos malos ere-
ctus est, 21. Petrus apostolorum coryphaeus, 202, 743. B. Petri miles quis dicendus, 526. Petrus et sedes apo-
stolica reciproce dicuntur, *ibid.*, 831, 832. Ire ad B. Petrum, idem est ac ire ad summum pontificem Romanum, 619. Primatus Petri et Ecclesiæ Ro-
manæ, 668, 669, 743, 748. Petro Ec-
clesiæ cura commissa, 748. Ecclesiæ in apostolorum principis soliditate firmata est, 888. In principatu sola apostolotum principis sedes in auctoritate convaluit, *ibid.* Ipse Petrus in cathe-
dra sua nunc usque in successoribus suis sedet, *ibid.* Beati Petri Sedes in tribus locis una est et unius sedes, 888, 1247. Petri prærogativæ, 1129.—
Petri humilitas erga Cornelium, zelus contra Ananiam et Sapphiram culpam, 21, 22, 513. Petrus increpationem Pauli libenter accipit, 28. Qui potesta-

tem regni coelestis acceperat, quere fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, 1129 et seqq., 1130. Petri et Pauli virtus dispar in miraculo, quorum meritum non est dispar in celo, 203. Petrus ab angelo liberatus, qui ad se reversus dicatur, 217. Cur Iudeos prius increpavit de his quae fecerant, quam moneret quid facerent, 83. Petrus Tabitham orando suscitavit, Ananiam et Sapphiram morti increpando tradidit, 281. Clavum S. Petri virtus ad segnos sanandos 517, 519, 520, 872. Crux parvula cui de Petri catenis particula sunt inserita mitterit, 618, 1248. Ejus virtus, ibid. Quandoque particulae de catenis S. Petri non possunt lima excuti, 711. Argentum quod erat supra caput B. Petri mutare volens Pelsius II terretur, 708. Corpus S. Petri in Ecclesia sua miraculis et terroribus coroscat, ibid. Orientales corpora SS. Petri et Pauli levare non possunt; Romani vero ex Domini pietate ea levare merentur, 710, 711. SS. Petri et Pauli corpora quando translata, 710. Eorumdem reliquias mittit Gregorius Palladio episcopus, 826. Et Brunichildi regiae, 839. S. Petri apparitiones diversa, 333, 389, 392.

Petrus Aleriensis episcopus in Corsica, 808. In convertendis Corsicauis incumbit, 893.

Petrus Anagniae episcopus, 1287.

Petrus episcopus de Baricis, 636.

Petrus Histriae episcopus, 778.

Petrus Hydruntinus episcopus, 807.

Trium Ecclesiarum visitatio ei injungitur, 808. Visitator erat Brundusina Ecclesiae, 838.

Petrus Numidiæ episcopus, cuius causa Columbo dirimenda committitur, 821, 822.

Petrus in Oriente episcopus, 833. Quod in Cyriaci ordinatione clamaverat, Hoc dies quam fecit Dominus, carpitur, 834.

Petrus Terracinensis episcopus, 524, 634.

Petrus Tricalitanus episcopus, 1137. Ecclesiae Agrigentiae visitator, 737.

Petrus diaconus Neapolitanus, quod sit sacerdos, in episcopum non eligendus, 1086.

Petrus diaconus responsalis provinciae Ravennæ defunctus, 667.

Petrus diaconus, 579.

Petrus diaconus cum Gregorio in Dialogis collocutor, an fuerit monachus, 113. Videtur esse ille Petrus subdiaconus ad quem saepe et familiariissime scribit, ibid.

Petrus subdiaconus Romanæ sedis vicarius et rector patrimonii S. Petri in Sicilia instituitur, 486, 488, 489. Synodi quotannis in Sicilia celebrandæ moderator constitutur, 486. In pluribus negotiis sive ecclesiasticis, sive laicis a Gregorio adhibetur, tum in Sicilia tum in Campania. Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.

Petrus notarius in Regio, 569, 733.

Petrus defensor, 1197.

Petrus acolythus Sabiniæ diaconi apud Constantinopolim apocrisiarii minister, 899.

Petrus clericus Neapolitanus accusatus, Sedem apostolicam adiit, 1072.

Petrus lector Ecclesiae Eurianæ, 1271.

Petrus abbas, 453.

Petrus monachus unus ex S. Augustini sociis, 1113.

Petrus Iberice monachus sanctitate conspicuus, 452.

Petrus ecclesiasticae familie maior cur in inferno magno pondere religa-

tus ac depresso visus sit, 433.

Petrus monasterii cuiusdam fundator, 689.

Petrus vir clarissimus Vicedominus Rusticianæ, 1122.

Petrus Siciensis, 944.

Petrus conductor, 536.

Petrus Lucilli Melitensis episcopi illius res Ecclesie atlatis restituere jubetur, 1041.

Petrus Iudeus, Christianus factus postridie sui baptismatis synagogam Judeorum occupat, 950.

Petrus, 1263.

Phanum. Vide Fanum.

Pharisei resurrectionem mortuorum admittebant, 71. Inter hos et Sadduceos cur Paulus dividere studuerit, ibid., 72. Pharisei liquabant culicem, et canem glutinabant, 92.

Phausiana urbe Sardinie sub archiepiscopo Turritano, 708. In hac urbe quo diu vacabat, episcopos ordinandus, 708. Phausianensis episcopus, Victor, 1095.

Phasæus vestis sacra ad usum episcopi et presbyteri, 190. Est etiam idem ac penula, genus vestis vilioris, ibid.

Philagrius luminibus orbatus et vexatus plurimum commendatur, 1034, 1035 et seqq.

Philaster librum scripsit de heresiibus, 862.

Philipps comes' excubitorum, 521.

Philipps episcopus Epiri, 796.

Philipps presbyter, 1237.

Philistæos cur diutius Deus reservavit, 508.

Phinees zelus quantum Deo placuit, 70.

Phocas. Phocca imperium adeunica, reipublicæ fausta omnia sperat Gregorius, 1239. Phocca non adulatur, 1239.

Phocas clementiam primum et liberalitatem fingit, 1239. Apud Phocam diaconi apocrisiarii absentiam excusat Gregorius, 1244. Bonifacium mittit, ibid. Auxilium Phoca adversus Langobardos implorat, ibid. Phocas coronatur, 1501.

Photiniani sic dicti a Photino, 1066. Dicti etiam Bonosiaci, 1168. Quomodo erga eos se gesserit Gregorius, 1066.

Photius patriarcha Constantinopolitanus Gregorium tanquam auctorem Dialogorum laudat, 107. Ab eo creditur depravatus locus Dialogorum Gregorii, ubi de processione Spiritus sancti agitur, 118.

Phræneticus sanatus, 356.

Phylacteria sumuntur pro sacris Reliquiis in auro, vel argento, vel crystallo cælatia, 1270, 1271. Quæ phylacteria a conciliis prohibita, 1271.

Piceni provincia, 1194, 1195.

Pictura hoc idiotis cernentibus præstat, quod legentibus scripture, 1100.

Pietas falsa quæ et rujus sit, 25. Sic iura disciplinae exercenda, ut pietas non deseratur, ibid. Oleo signatur pietatis molliities, 25.

Piger. Qui monendi sint pigri, 55.

Vane pigræ excusationes, 56. Qui dicitur piger aseitate frustra mendicatus, ibid.

Pigritia prævi effectus, 83. Qui pigræ soporem immittere dicatur, ibid. Frigoris nomine pigritia intelligitur, 56.

Pimenius Amalphitanus episcopus ad residentiam cogendus, 808, 809.

Pisa urbs Etruriæ, 1241.

Pisaurensis urbs Umbrie in Italia, 755. Pisaurensis episcopus arguitur quod monachorum quietem turpare, sua in eorum monasterio posita cathedra, 826. Pisaurensis episcopus, Felix, 826.

Piscis miraculo inventus, 153. Pisces minores ad infirmitatis solatium in jejuno permittantur, maiores vero prohibentur, 1503.

Placentia urbs episcopalibus sub archiepiscopo Bononiensi, 295, 296. Placentini Episcopi : Sabinus, 296. Bononiæ, 1288.

Placendum soli Deo, 626.

Placidus puerulus a Tertullo patre S. Benedicto traditus, 220. Benedicuum e petra fonte educente comitatur, 221. In aquam lapsus a Maero liberatur, 225. Quo tempore martyrium pausus, 239.

Placidus vir magnificus, 1139.

Placitum vox juris et fori cujas significatio multiplex, 806.

Plancho vir clarissimus, 1209.

Platearum nomine præsentis vite latitudine figuratur, 25. A latitudine plateæ dictæ sunt, ibid.

Plebs. Cur ad pastoris electionem plebis consensus requisitus, 573. Junta ineritum plebium solent superero judicio personæ provideri pastorum, 645.

Plumbum quis in fornace inventatur, 53.

Pluvia quibusdam locis divinitas parcens, 297, 300.

Poculum amaræ potionis mellis dæcedine temperatum quid significet, 59.

Pœna. Eos non potest absolvere per pœna, quorum dispar est causa, 617. Quomodo pœna præsens finis si culpæ præcedens, et quomodo initium pœna sequentis, 1114.

Poenitentes sic de spe fiduciam habent, ut securitate non torpescant, 85. Quibus fallaciæ diabolus animam poenitentem decipere conetur, 85. Adversus poenitentes peccata sua plangentibus durior disciplina non est adhibenda, 679.

Poenitentes. Flagellati ad poenitentiam revocamus, 31. Mira Dei erga peccatores misericordia poenitentia est incentivum, 83. Innocentie temporis præponit servans poenitentia, 85, 84. Quid sit dare potum in lacrymis in mensura poenitentibus, 84. Quo quis sua respicere non cessat peccata, eo ipsa a Deo minus respiciunt, ibid. Peccati modum adæquet modus poenitentia, 86. Quibus monitis excitandi, qui peccata quæ deserunt, non plangunt, 87. Ut scriptor cessans scribere non propterea scripturam delevit; ita qui desinuit peccare, nec peccata fetibus delet, ibid., 88. Poenitentiam baptismò præmitendam credidit Petrus, 88. Nemo a peccatis debet esse securus, donec ea plangendi tempus præterierit, 889. — Poenitentia sine emendatione inanis est, 86. Qui monendi sunt, qui peccata plangunt, quæ non deserunt, ibid., 87. Qui admissa plangit, nec ea deserit, prout gravioris culpa se subjicit, 86. Malo sepe inaniter compunguntur, 87. Poenitentia non est mera cessatio a peccatis, 87. Poenitentiam vere agere est commissa plangere, et plangenda declinare, 1152. Cor non solum contendum, sed etiam humiliandum, 88. Post lavacrum mundus esse negligit, qui post lacrymas vita inobedientiam non custodit, 87. Peccata fætida, nec carentibus quid dicendum, 88. Sua sunt testimonio condemnandi, ibid. Viventes in infernum descendunt, ibid. Poenitentis in judicio securas stabit, 645, 656. Poenitentia veniam meretur, 969. Quænam poenitentia contra peccatum valeat, 1132. Inde nobis ad poenitentiam data, 1181. Post poenitentiam per trienium actum non

licet perverse vivere, 1130, 1131, 1132. Honorati viri et episcopi aliquando penitentiae agenda causa, in moasteria retrusi, 643.

Penitentia ut sacramentum. Potestas ligandi et solvendi quibus data, 263.

Penitente. Quid facere debeant qui peccata deplorant operum, 84. Singula queque admissa considerent, ut se totos lacrymis mundent, 84. De quibus monendi qui sola cogitatione peccarunt, 85, 86.

Pollutio nocturna quando communionem et celebrationem missae impediat, 1161 *et seqq.*

Polypticum est Commentarius in quem acta referuntur, 593. Est etiam tabula plures habens plicas, 986.

Pompeii mundi. *Vide* Mundus.

Pompeiana religiosa femina, 545, 1107. Pomponiana dicitur, 1260, 1281.

Pompeianus abbas unius ex iis quæ Benedictus construxit monasteriis, 221.

Pompeins episcopus injuste condemnatus, 1060.

Pomponiana. *Vide* Pompeiana.

Ponderis vitium quid sit, 13.

Ponderosus quid sit, 13.

Pons. Cur in visione per pontem justi transire ad amœna loca visi sint, 432, 433, 436.

Pontifex. *Vide* Episcopus.

Pontifex Romanus. *Vide* Romanus.

Populonium civitas Etruriæ, quæ diversa habet nomina, 296, 500. Hujus Ecclesiæ visitatio Balbino episcopo Holziano committitur, 500. In ea fere omnino destituta presbyteri ac diaconi ordinandi, 501. Populoni episcopus, Cerbonius, 296 *et seqq.*

Porcus. In porcum ingredi permititur diabolus, 328. Sub porci figura diabolus Ecclesiam Deo recens dicatam deserit, 344. Porcorum multitudine repleta visa est Ecclesia quæ Arlanis cedenda erat, *ibid.*

Porta. Quid sit de porta usque ad portam ire, 73. Porta Flaminea Roma, 1125. Porta Metroni Roma, *ibid.*

Portare. Onera invicem portandas, 79. Levius portat qui se portari meminerit, 80.

Portitor. Hæc vox antiquissima, 1121.

Portus Romanus, seu Portus Augusti, urbs Etruriæ, 947. Portuenses episcopi: Felix, 947, 1288, 1291. Gregorius, 1287.

Portus Venetus urbs Liguriæ, 739. Possessionis onus est pensio a colono debita, 734. Possessio triginta annorum in secularibus rebus sufficit, et olim valebat in Ecclesiasticis, 496. Videlut primum extensa a S. Gregorio ad quadraginta annos pro Ecclesiasticis, *ibid.* *Vide* Præscriptio. Possessio qui interrumpatur, 497. Quibus possessio probetur argumentum, 666. Possessio emphyteutica quid sit, 536, 1088. Bona juris Ecclesiæ in emphyteusim non danda, nisi ad maiorem ejusdem Ecclesiæ utilitatem, 537. Monachus qui in terra possessionem querit, monachus non est, 304. Non tamen vituperandi monachi, quibus ad vitæ necessaria possessiones assignatae, *ibid.* Virginibus Deo dicatis aliquæ possessiones olim a parentibus assignatae, 528.

Possessor non est dominus, sed jus in re habet, 695. Inter dominium et possessorem distinctio est, 696.

Postulantum desideria quando implenda, 1249, 1262.

Postulari dicitur, qui communis cleri et populi decreto ad eviscopatum eli-

gitur, 601, 808, 866, 996. Postulatio qui differat ab electione, 602, 634. Postulare magis est quam petere, 634. Postulari, peti, eligi, desiderari pro eodem sumuntur, *ibid.* Postulatio quid sit apud canonistas, 808, 809. Si postulatio cum electione concurredit, quid agendum, 809.

Potentia. Plerumque etiam justos cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo culpa comprehendit, 78. Potentiam bene regit qui et tenere illam noverit, et impugnare, 21.

Potestas. Quot in potestatis culmine tempestates, 10. Potestas regia sanctorum, 16. Potestas Christianorum qualis, 509. Potestas principibus a Deo data ut colorum via omnibus largius pateat, 676. Ut intestina Ecclesiarum bella compescant, 686. Potestas et amor magnam inter se cognitionem habent, 875. Potestas sub ratione restringenda, 1048. Potestatum sacerdotalium erga religionem Christianam reverentia, 3.

Præcepta Dei majora quam præcepta principum, 540. Præcepta Domini regibus custodienda, 1180.

Præceptio et præceptum significant Regum et illustrium personarum mandata scripta tradita, 936, 937.

Præcipites qui sint admonendi, 55, 56. Nihil præcipiti judicio decernendum, 597.

Præconis officium suscipit quisquis ad sacerdotium accedit, 17, 510.

Prædestinatio quo pacto precibus impetraret, 181. Tunc precibus impletur, quando est prædestinatum ut precibus obtinerentur quæ fuere prædestinata, 184.

Prædicare. Nonnulli quod verbis prædicant, moribus impugnant, 4. Prædicare præ nimia humilitate fornicantes, qui admonendi, 74 *et seqq.* Qui ad prædicandi officium immaturi prosiliunt, qui admonendi, 76 *et seqq.* Inter terrenas curas prædicare difficile, 491. S. Benedictus ad prædicandum vicinis Sanetimonialibus fratres suos mittebat, 245.

Prædicationis officium quidam laudabiliter appetunt, quidam laudabiliter coacti ad illud pertrahuntur, 7, 848. Scelus est verbi panem esurientibus denegare, et segris medelam, 74. Frustra abscondere est prædicationis apud se verba retinere, *ibid.* Scelus quoque est mentium vulnus verborum sectione non curare, *ibid.* Gladium a sanguine prohibere, est prædicationis verbum ab intersectione vitæ carnalitæ retinere, 75. Qui talentum erogare noluit, cum sententia damnationis amisit, *ibid.* Cui se vox æterna insinuat, clamando alios qui ipse rapti rafrah, 75. In illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui torporis vitio non tenetur, *ibid.* Se esse Dei denegat, qui, iu quantum sufficit, increpore vitam carnalium rescusat, 76. Qui litteras nesciunt, prædicatione debent instrui, 634. Non una omnibus adhortatio adhibenda, 33. Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis, 34, 35 *et seqq.* Infirmis mentibus non debent alta prædicari, 99. Per mensuram tritici exprimitur modus verbi, *ibid.* Qui ad officium prædicationis excubant, a sacra lectionis studio non recidunt, 53, 54.

Prædicator gallo similis in nocte voce diversa clamanti, 99, 100. Bobus comparantur prædicatores, 836. Quis prædicator Dei sit, quis non sit, 76. Qui prædicator sanctus edificet munitio-nes, 51. Qui aggerebunt comportet, *ibid.* Qui castra erigat, et arietes in gyro

ponat, *ibid.* Qui ex Deo et coram Deo loquatur prædicator, 73. Prædicatorem de cisterna sua aquam bibere quid sit, 73. Eundem foras derivare fontes suos quid sit, 74. In plateis aquas dividere quid sit, *ibid.* Et si fluenta putei bibere, quid, *ibid.* Prædicator vocatus alios vocet, 75. Quid sit prædicatorem indui virtute ex alto, 76. Prædicatores futuros in civitate sedere quid sit, 76. Prædicatoris officium quam difficultate laboriosum, 96, 97. Gravis prædicatori labor si uni e contrariis vitiis serviens prædicare compellatur, 97. Quid debeat facere, quid cavere, *ibid.* Sic morbum curerit, ut ægrotantis debilitati consulat, 98. Aliquomodo leviora vita relinquat, ut graviora subtrahat, 98. Prædicatori pestis illa ardentius est insequenda, quæ periculosius premit, 98. Auditoris sui animum ultra vires non trahat, 99. Caveat ne alios erigens ipse cadat, 99. Qui infirmantium in se personam suscipit ex charitate, morem egregii prædicatoris imitatur, 580. Qui super montem excelsum prædicatur ascendere debeat, 509. Quandam seniores arguerre debeat, 923.—Prædicator qui admoneat abstinentes, 61, 62. Adversa patientes, 78. Ægros, 50.—Qui admoneat henevolos, 48. Qui eos qui mala occule, et bona publice, agunt, 95. Quibus argumentis deterreat eos qui bona occule faciunt, et quædam mala de se opinari permittunt, 93. His qui bona nequidem inchoant, quæ det documenta, 93, 94. Quid dicat his qui inchoanta bona non consumant, 94.—Prædicator qui admoneat cœlibes, 81. Qui conjugatos, 79, 80.—Prædicator qui admoneat discordes, 68, 69. Qui divites, 36. Qui dominos, 40.—Prædicator quid dicat clatis, 58, 59. Quid eleemosynas largientibus, 65, 68. Quid eis qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, 66. Quid iis qui sua tribuant, et aliena rapere non desint, 67.—Prædicator qualiter admoneat feminas, 33. Qualiter eos qui flagella metunt, 52. Qualiter eos qui flagella non compescunt, 52.—Prædicator quomodo admoneat gula deditos, 61, 62.—Prædicator quibus verbis moneat hebetes, 40. Quibus humiles, 58, 59.—Prædicator qui admoneat impudentes, 42. Impudentes, 41. Incolentes, 49. Inconstantes, 60, 61. Inopes, 36. Invulos, 46. Iracundos, 56, 57. Jurgia seminarites, 71. Juvenes, 35.—Prædicator quomodo admoneat latos, 37. Quomodo eos qui sacrae Legis verba non recte intelligunt, 72.—Prædicator manuetos qui moneat, 56, 57. Qui eos qui mala occule agunt, 95. Qui eos qui mala de se opinari permitunt, *ibid.*—Prædicator qui pacatos moneat, 69, 70. Qui pacificos, 71, 72. Qui patientes, 44, 45. Qui eos qui carnis peccata sunt experti, 81, 82. Qui peccata carnis ignorantes, 83. Qui operum peccata lugentes, 84, 85. Qui eos qui peccata cogitationem deflent, 85, 86. Qui eos qui admissa plangunt, nec tam de serunt, 86, 87. Qui eos qui peccata de serunt, nec tam plangunt, 87. Quid dicat prædicator illis qui sua peccata laudant, 88. Quid iis qui peccata fatentur, nec tam devitanti, 89. Qui admoneat eos qui repentina concupiscentia vici, peccant, 89. Quæ consulto peccantibus ob oculos prædicator ponat, 91. Qualiter admoneat eos qui minimis, sed crebris peccatis sunt obnoxii, 91, 92. Qualiter admoneat eos qui parva cavent, et graviora committunt, 92. Qualiter moneat pertinaces, 60, 61. Qualiter pigros, 53. Qualiter potentes,

56, 57. Qualiter præcipites, 55. Quomodo admoneat eos qui officium præcations nimis humilitate detrectant, 74. Quomodo eos quos ad prædicatio-nis officium impellit præcipitat, 76. Quomodo lo-moneat prælatos, 37, 38. Quomodo eos qui in hoc mundo pro-sperantur, 77. Quomodo protervos, 41, 42. Quomodo pusillanimes, 41, 42. —Prædicator qualiter eos moneat qui aliena rapiunt, 65, 66. Qualiter eos qui sua tribunt, et tamen aliena rapere non desistunt, 67. —Prædicator qui moneat sapientes, 40. Qui seces, 53. Qui servos, 10. Qui simplices, 47. Qui subditos, 37, 39. —Prædicator qua-liter moneat taciturnos, 53, 54. Qualiter tristes, 57. —Prædicator quomodo verbo-sos moneat, 54. Quomodo vere-cundos, 41. Quomodo versipelles, 47. Quomodo viros moneat, 35. —Prædi-catores sancti doceant quæ aperta vi-tiorum prælia, quæ occulta metuenda, 31. Ad cor suum redeat prædicator, 73. Summa discrecio ei necessaria, 97. Prius opere doceat, quam voce, 100. Vox libentius cor auditorum penetrat, quam dicentes vita commenda, 509. Subditos morum virtute transcendat, 509. Prædicatores contra elati nem humilitate sunt muniendi, 1110. Quæ debeat esse prædicatores scientia, 783. Verbi semen facile germinat, quando hoc in audiens pectore pietas prædi-cantis rigat, 26. Quem fructum sibi consequitur qui strenue prædicatoris fungitur officio, 73. Etsi prædicator effectum non consequatur conversio-nis, non tamen careat mercede sue prædications, 680. Manifestatur virtus prædictantium, ubi surgit ages anima-rum, 876. —Prædicatores malo similes sunt medico imperito, qui suum nesciebas, alieno uulnus vult curare, 73. Qui monendi sunt qui sacrum Scriptorium recte intelligentes, non humili-lier prædicant, 73. Qui in verbo Dei propriam gloriam querit, ius dantis invadit, *ibid.* Caveant prædicatores Satanæ servire per elationem, 74.

Præsse volentes sibi licta bonorum operum promissione blandiuntur, 9. Caput subjectorum sunt cuncti qui præ-sunt, 25. Præsse non audeat, qui subesse non dicerit, 156. Aliqui tam-en ab hac regula eximuntur, *ibid.*

Præfectus cardinalis quinam olim dicetur, 501. Præsectorum locum servans, id est vicarius præfecto um, 160. Præfectus ab exarcho distinctus magistratus, 521. A prefecto apono-ratione exigebat urbis præfectus, *ibid.*

Prægnantes Galaad cur dicantur ani-me, 72.

Prægentes clerici quiuam sint, 4117.

Præjecta illustris femina, 974.

Præjectus Narvensis episcopus, 569.

Præjudicium significat damnum, dispendium, 959, 973, 974, 1077.

Prælature apparetum temperet ti-mor, 2. Omnis prælatura non ex ætate, sortibus, aut fortuitis, sed ex eo quod præstantius est, fiat, 692. Quantu sit momentu ad prælaturas electio aut no-minatio, 853. Semper est utilitas com-munis attendenda, non privata, 857.

Prælati qualiter veniat ad culmen regimini, 1, 10. Non elatione ad hu-militatis acredat magisterium, 5. Actio prælati debet tantum transcendere actionem populi, quantum distat a grege vita pastoris, 13. Occupatus rebus diuinis prælatus terrena subditis ge-renda relinquat, 25. Sæcularia negotia ex compassione toleret, non tam ex

amore requirat, 26. Plerumque in oc-cupatione regimini boni operis usus perditur, qui in tranquillitate teneba-tur, 9. Præsilio montem curcum den-sitas devastat, 24, 172. Tanto ei in una qualibet re subripitur, quæcum latius in multis occupatur, *ibid.* Prælati tem-peranter præsent, 37. Que docent exequantur, 38. Qui alii presunt, non ordinis potestatem considerent, sed regulatim conditionis, 20. In dignitatem culmine pericitat humili-tas, 21. Sciat super colpas erigi præla-tus, 21. Quoniam ab elatione et adulatione sibi metuore debeat, 21. Ipsi in corde humilitatis servanda, et in ope-re discipline, 23. Prælatum ex suscep-to regimine elatum, quæ moneat poena, 23. Prælati boni a subditis gaudent ar-gui, derident mali, 28. Sanctos Deus prælatos, vitios majorib[us] devictis, in munus humilitatis causa derelinquit, 102. Prælati qualisque errori se ob-noxios debent interi, 172. Zelo pasto-rali humilitas non officia, aut vice ver-sa, 314. Prælati nec humilitas remissa sit, nec auctoritas rigida, 526. —Præ-latus curam populi suscipiens, quasi medicas ad agrum acredit, 10. Prælatus dicitur vasa Domini ferre, 13, 508. Non præsse hominibus gaudent sed prodesse, 20. Quando terrorum subditis mentre debeat, 20, 31. Lingue libertas erga prælatorum sic subditis concedatur, ut vite ab his humilitas non amittatur, 28. Prælati pro subditis spondentur, 38. Qui verbis oris sui prælatus illaqueantur, *ibid.* Prælati vi-gilare non sufficit, si subditum a peccati torpore non disjungit, 38. Prælati dormire vel dormire quid sit, *ibid.* Oculos perigiles intus et in circuitu habeat, 39. Prælati mansueti ample-ciantur sollicitudinem, tracludi dampnem perturbationem, 57. Prælati stu-dient plus amari, quam timeri, 886. Sic ut patres in nomine, sic affectu' probentur in opere, 613 Ob hoc subditos corripiant, ut eos faciant potto-res, 669. Cum in subiecto peccatum non corrigitur, in eos qui presunt senten-tia retorquetur, 702. Ad hoc populi sublimioribus commissi, ut dum illis ad terrena serviant, ab eis que sunt æternae accipiant, 703 —Prælatus fa-cile se estimat cunctis amplius sapere, quibus se videt amplius posse, 21. Vi-tis dominiorum prælatum oportet, non hominibus, 22. Iræ prælatorum pessimi effectus, 57. Præcepit furor in prælati despiciunt, 681. Perversa prælatorum exempla quot mortibus diuina, 38. In prælatis ignavia sub humilitatis specie velatur: superbia rectitudinis amorem mentitur, 59. Sibi regnatum merita connectuntur et plebium, 853. Quantum sit in prælati malum credulitas, 860.

Prælium. In prælio stare in die Do-mini quid sit, 17, 310.

Prænesti urbs episcopalis Latii, 531, 532, 596. Abbas monius Prenestini vite venerabilis, 332. Diem sue mor-tis præscit, *ibid.* Prænestini episcopi: Sergius, 1287. Proculus, 1291.

Præpositus qui secundas partes vel in spiritualibus, vel in temporalibus in monasterio obtinet, 155, 625, 732. Quod alibus incuria negligitur, præpo-siti sollicitudine servari debet, 732. Bonitas præpositorum salus est subdi-torum, 797, 853. Præpositus monasterii quid curet, 857. Quibus virtutibus ornatus esse debet, *ibid.* In ordinan-do præposito non locus attendendus, sed utilitas prævidenda, *ibid.* Unum-quodque tum sublittere com, letur offi-cium, cum fuerit unus ad quem possit

recurreri præpositus, 784. Præpositus ira-fangienda, 1018. Præpositus qualis erga subiectos esse debet, 1237. Qui in præsipitum mercanti in Denia peccant, 59. Qui se contra præ ositos erigunt, servi Dei eas contineant, 599.

Præsacre. Quos Deus intra simon Ecclesiae coadunando esse præscrivit, hi de ejus manu rapi non possent, 1000, 1001.

Præscriptio una est exceptionem, que ex lapsu temporis sumitur, 496. An prescriptio centenaria anti Neu-ria Ecclesie sit reservata, *ibid.* Prescriptio quadriginta annorum in con-tentione de limbis agrorem inter duos abbatibus prevalit, 887.

Præsumptio. Qui de confidentia vi-tium mordinare securi sunt, per negli-gentiam inopinatè moriuntur, 99. Qui adiutus se forte presumunt, derelictus infortiitatem agnoscit, 101. Inculta presumpcio que sit, 977.

Præsumptor, id est invaser et usur-pator, 793.

Prætextatus Rothomagensis episco-pus, 1145.

Prætor ab antiquis dicebatur qui-cunque militem Imperator, 1048. Pre-tor a quibus in provicia obeada ca-vere debeat, et quæ integritate justi-tiam debeat reddere, 487.

Prætorii varia significatio, 1048.

Prævidere. Quæ futura prævi-de-tor, cum praesentia fuerint, minoris virtutis fiunt, 90.

Precarium secundum etymon quid significet, 607. Idem videtur esse ac ministrari roga suu pecunia, *ibid.*, 1034, 1181. In jure canonico contractus pre-cario quid sit, 607. Precario de quin-que annis in quinqueannum removande, *ibid.*

Preces. Cor Deus in parvis et vil-ibus rebus preces exadiat, 192. Os nostrum a Deo tanto minus exadiut in prece, quanto amplius inquinatur stulta lorutione, 313. Preces nostras tanto celerius in Dominica prælati au-rem sublevantur, quæcumq[ue] eas viresim pro nobis fusas charitatis ardor ex-att, 807.

Presbyter dicitur vir secundae Sedis, sen throni secundi, seu Sacerdos se-cundi Ordinis, 496, 563. Prioribus se-culis episcopi dicebatur presbiteri, secus apud Gregorium, 653. Quære-tanta olim fuerit in Ecclesia presbiterorum penuria, 500. Nulli olim ordina-bantur presbiteri, nisi aliqui Ecclesie aut titulo addicti, 501, 694. Presbyteri cardinales quinam dicerant, 501. Presbyter in alterius locum necessitate non culpa missus, ab illa Ecclesiæ amovendus, et in alia vacante ordinan-dus, 694. Pancitas presbyterorum omnia utilis, turba nunc nocet disciphise, 694. Gregorii tempore uniu[er]tit[us] presbyteri plures ascripti, 697, 698. Presbyteri cardinales in oratorio non debet constitui, 576, 577. In quibusdam ta-men oratoriis presbiteriorum licet habere cardinalium, 1188. Presbyter pe-rigrinus, is est qui non est cardinalis seu titulus, 607, 698. Quoniam in presbyteros ordinantur, 547. Cor olim ex presbyteris paucissimi ad episcopatum assumuti, 681. An olim in mo-nasteriis nullis, aut non tantum, et hic adscititatis esset presbyter, 697, 698. Presbyterorum uxores converte-dicebantur, 598. Presbyteros post con-jugium ordinatos cum uxoriis suis conuersari velant multa Gallize encia-lia, 546. Nondum tamen in Italia id omnino prohibitorum Gregorii tempore, *ibid.* Presbyteri pos: ordinationem uxores ut sorores diligent, *caveant ut*

ostes, 388. Presbyteri Sardi in fronte brisare prohibentur, 389. Quid tamen postea facere permittuntur, 703. Presbyteri accusatores, si in probatione efficiunt, excommunicantur, 706, 707. Ie ab excommunicatione monachos absolvant, cavelur, 933. Presbyteri in synodis sedebant, 1288, 1297. Presbiteri iuris in concilio Chalcedoneus sederent, 1288. Presbyteri a iugio nisi vocantur, 1297. Presbyter uxorem dicens, et mulier presbiterum dicens excommunicantur, 1295. Presbyterorum cause. Vide Clerici. Presbyteri debent residere. Vide Residencia.

Presbyter quidam in provincia Valleriae furem ad sepulcrum suum sisit, 529.

Presbyter quidam Nursius quomodo cum coniuge post ordinationem novam vixerit, 388. In sue mortis articulo eam a se recedere jubet, ibid. Unde SS. apost. Petri et Pauli visio et colloquio recreatus, moritur, 589.

Presbytera dicitur conjux presbiteri, 388, 931. Conversa etiam dicebatur, 388. Et seniores viduae, ibid. et 332. Quibus vestibus inducuntur, non iquet, 931.

Presbyterium aliquando manus clericale significat, 383. Sepe pro clericorum cœtu, aliquando pro dignitate presbiteri, ibid. Contrahit presbyterium, est synodus cogi, ibid. Aliquando presbyterium significat partem regimini, honoris, officii, et curæ Ecclesiae, 333. Per presbyterium intelligit Gregorius consuetum clericorum stipendum, 393, 760. Significat etiam donativum seu pecuniam quam recente creatus pontifex singulis e clero et senatu erogabat, 393. Significat etiam ergo ratione illam pecunia que certis per annas solemnitatibus fiebat, ibid. Defensoribus dignitas in presbyterio concessa, 393.

Pretiosus propositus monasterii cuius S. Gregorius erat abbas, 465. Tricenarium missarum juvente Gregorio celebratur pro anima Justi monachi, 468.

Pretiosus servus Dei, 394.

Primus seu metropolitanus in Africa ex more antiquo erat episcopus senior provinciae, 389. Unde sepe minus idoneus vel episcopus vel locus dignitatis, ibid. Hanc consuetudinem abolere tentat Gregorius, ibid. Quam postea retinere concedit, 361. Qui fuerit Donatista ad primatum pervenire non valeat, ibid. Quae sunt circa ordinarios primatissimis officiis, 660. Sine primatis epistolis non poterant Episcopi nec ad comitatum proficisci, nec conventus facere, 973. Primus secundum canones ab Romanis pontifices judicandus, 976. Vel a concilio provinciali, 1203. Vide Metropolitanus.

Primerius episcopus Nuceris, 947. Primerius Nursiensis episcopus, 1288.

Primerius confusus ordinis primas in cera tabula notatus, seu catalogo inscriptus, 639, 640.

Primum genitus notarius, 1188. Ecclesiam Romanam relinquit heredem, ibid.

Primus. Stultus est qui in eo se primum existimat, ut bona que viderit, discere contemnet, 941.

Principes. Erant olim principes cardinales dicti, 301. Principibus ad quid super omnes homines potestas constituta data, 676.

Principalis jussio et iussu principis, 540, 1206.

Principia pro principis tabernaculo sumuntur, 1048.

Priscilla pseudo-prophetissa, 1168.

Priscus patricius Orientis, id est dux Orientalis exercitus, 661, 663. Is in bello Persico egregia gessu facinoris, 663. Non fuit gener Phocæ, sed Phocæ fuit strator Prisci, ibid.

Privilegium. Romani pontifices omnium Ecclesiastiarum privilegia illibata servare prolinetur, 561, 611. Privilegia quæ æqua, quæ vero sint iniqua, 611. Privilegium quodam sit suspicuum, 666. Privilegia monasteriorum Augustodomeusibus conedit S. Gregorius, 1219, 1221, 1225, 1226. Hanc concessionem gestis publicis inseri jubes, 1220. An spuria sint illæ privilegia, 1221, 1223. Contra privilegia venientium poenit, 1223, 1225. Cur poenias adeo graves minetur S. Gregorius, 1222. Gravissimarum comminationum in privilegiorum violatores exempla, ibid. et 1223. Privilegium monasterio S. Medardi concessum, 1234 et seqq. Aliud privilegium omnibus monasteriis concessum, 1294 et seqq.

Probabilis, id est probatus, bonus, laudabilis, 633.

Probatio. Qui in probatione flant aës, stannum, ferrum et plumbum, 52. Probatio certior est in partibus illis ubi res acta, 1264.

Probatus Hispanensis presbyter, 777, 1209.

Probus Reatinus episcopus in articulo mortis SS. martyrum Juvenalis et Clemetis visitatione dignatus, 389. Eius nomen legitur in Martyrologio, ibid.

Probus abbas a quo plurima quæ in suis Dialogis referunt Gregorius, didicrat, 389, 400, 401, 440. Idem Probus, 938, 1237. Eius enim testandi facultas concessa, 389, 1297 et seqq.

Procedere quid significet apud SS. Patres et ecclesiasticos autores, 193, 421, 669, 882, 1282.

Processio est concursus populi, populorum conventus, 377. Aliquando provectionem et promotionem apud Gregorium significat, 305. Solemnies cleri et populi processiones sepe ab auctoribus Hispanis appellantur, 736.

Prochonus, 376.

Prochonius insulae caesas Maurentius commendat Gregorius, 986.

Proculus Nicoteræ episcopus, 982, 1234.

Proculus civitatis Praenestinae episcopus, 1291.

Proculus Ecclesiae Asculana disconus, 1229.

Prodigus qui dicatur ad se reversus, 217.

Prodicere. In via virtutis non prodere, ut facere est, 94. Prodiceret est ad altiorum gradum promoveri, 1200, 1261.

Prodigari id est disponi, 562. Sec propugnari, 996.

Produlphus comes, 321.

Propheta contra Somariam missus ob inobedientiam a leone occiditur, 408. Eius inobedientia morte purgatur, ibid. Leo peccatoris vitam necavit, justicadaver custodivit, ibid. Prophetæ cur doctores in sacra Scriptura quandoque dicuntur, 17, 510.

Prophetæ dominum Ecclesiam assertor, 115. Prophetæ spiritus car prophetarum mentes non semper irradiet, 248, 249. In hoc seculo caligt qui deo aliquid prophetat, 617. Prophetæ spiritum habentes, 253, 256, 257, 240, 245, 297, 304, 305, 337, 420, 423, 428.

Proprius dicitur suscepitus vel cliens

alterius, 1123, 1124.

Proprietatis vilium qua in monacho poena multatum, 463. Vide Peculiaritas. Proprietas et momentum quid sunt, 959, 960.

Prosper responsalis Domini Carthaginensis episcopi, 731.

Prosperitas damna cum fractibus adversitatis comparatur, 5. Qui sunt mouendi qui prosperis rebus utuntur, 77. Hi caveant ne peregrinationem pro patria diligant, ibid. Qui se totos prosperitati dederunt, increpantur, ibid. Utendum rebus prosperis, non fruendum, ibid. Prosperitas per sinistrum Del significatur, 77. Secundæ res ad meliorem vitam nos provocent, ibid. Spem posterioris boni roborant, 78. Illis abutentes iustus dominantur, 111. Unde exteriores proficiunt, inde ab intimis cadunt, ibid. Prosperitas temporalis multis est obnoxia periculis, ibid. Nec elevari prosperis, nec frangi debemus adversis, 662. Quanta poena, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere, 875. Prosperitas quia nos docet, 662. Quantalibet sit prosperitas, habet finem suum terminum mortis, 998.

Prolatius ex vicelordino Arelatensis Ecclesia, factus est decimus Aquensis episcopus, 832. Ejus in Romanam Ecclesiam amor laudatur, ibid.

Protervi qui sunt admonendi, 31. Protervi confusio utilis, ibid. Qui sunt protervorum mores, ibid.

Provectiones promotiones sunt clericorum, 388. Alii per provectiones stupide clericorum intelligunt, ibid.

Providentius Histriae episcopos, 778.

Provincia ecclesiasticae quot civitates habent debet, 1163, 1161.

Proximi saluti procurande locumbeandum, 7. Proximi malum qui respicit et negligit, ejus mortis auctor fit, 54. Proximi angustias, si non ex omnibus, saltē aliquibus sustentaculis sublevemus, 54. Proximi necessitatis qui subvenit, clementem Dominum in suis necessitatibus reperit, 549, 534.

Prudentes et simplices cur Christus servos suos esse voluerit, 766.

Prudentius Trecensis episcopus in suo de predestinatione libro plura ex Gregorianis Dialogis profert testimonia, 107.

Psalmi. Ad episcopatum, aut aliisque quilibet gradum quibuscum in locis nullius olim prov. habetur, qui saltem memoriter nos teneret, 777. Veteris consuetudo psalmos uenoribus cantaudi in Ecclesia diu viguit, et adhuc in quibusdam Ecclesiis viget, ibid. Commentaria in Psalmos ad vigilias legi Gregorius suadet, 1198. Psalmi in Ecclesia per sublacones et minores ordines canantur, 1289.

Psalmodie studium in episcopo iudicatur, 1188.

Psalmi quid sit, 233.

psalmi, domus alienis pauperibus destinata, 1107.

Publicani seu publici homines, unde dicti, 1097, 1098.

Pudentiana urbs Numidie episcopalis, 611. Hujus urbis episcopus Maximianus in provinciali Numidie synodo ob simoniam deponendus, 612.

Puer quidam ex monte actus in praecipuis miraculo servatur, 316. In tribus pueris Hebrais flamma virtutem suam habuit ad solatium, sed non ad tormentum, 324. Regis pueris mutua charitas inspiranda et mansue-

tudo in subjectos, 871. Verba nutriendi aut lac erunt, si bona sunt, aut venenum, si mala, *ibid.*

Pugnus ad iram pertinet, 62.

Pulcheria Augusta Isudator, 1243.

Pulchritudo in manus inimici qui tradatur, 101. Quandonam fiducia sua pulchritudinis animos attollatur, 100. In pulchritudine sua fiduciam habere quid sit, 1030.

Pulvillo sub omni cubito manus consuere, quid sit, 27.

Pupilla albuginem tolerans quid significet, 12.

Purgare se in tertia, in quinta, vel in septima manu, quid sit, 864.

Purgatio canonica quæ et quotplex sit, 597, 864. Sacra Eucharistia olim ad purgationem exhibita, 598. Purgationis canonica exempla, 597, 991, 1219. Presbyter olim purgare se debet præstito juramento, tactis Evangelii, 864. *Vide Juramentum.*

Purgatorium testimonii et rationibus asseritur, 115, 411. Paschiasius diaconus a Germano Capuano episcopo a penitentia purgatori liberatus, 445. Oblatum pro mortuis sanctum sacrificium a purgatori poenis eos liberat, 461, 468. Quibus animabus in purgatorio patientibus sacrificium illud propositum, 472. Tutius est bona agere dum vivimus, quæ speramus per alios agi pro nobis post mortem, *ibid.* Beatus est liberum hinc exire, quam post vincula libertatem querere, *ibid.* Minima tantum peccata igne purgatorio expiantur, 441, 443. Ut mihi illa peccata purgari possint, nonnisi bonis actibus obtinetur, 444.

Purpura auro et hyacintho permixta in habitu sacerdotis, quid signet, 16, 509.

Pusillanimes qui monendi sint, 41. Pusillanimes cuius sint ingenii, *ibid.* Aliquando laudibus erigendi, 42.

Puteoli urbs olim probe culta Campanie, 1083.

Q

Quadra est frustum panis, 201.

Quadragesima quomodo observanda, 1303. A quinquesima propositum ieiunandi suscipiant clerci, 1302. Dominica die laicos cibis carnium se ingurgitare improbat Gregorius, 1302, 1303.

Quadragesimus Buxentina Ecclesia subdiaconus gregem paschalat, 320.

Quantus pro quo, 1169.

Quertinus ex prefectus, 1297.

Quies appetenda, sed pro multorum lucro aliquando postponenda, 848. Quies monastica et pastoralis de laicis curæ non convenient, 727.

Quintianus episcopus, 693.

Quiricus episcopus Toletanus, 106. Dicitur Hiberia episcopus, 1166, 1167.

Quodvultdeus episcopus Afer, 609. Quotiens olim, non quoties die, batur, 364. Unde mutatio facta, *ibid.*

R

Racana vel Rachana quid sint, 1092, 1179, 1180.

Rachel contemplativa vitam significat, 491.

Redere caput cur sacerdotes prohibentur, 27, 314.

Raptores sunt qui non vocati a Deo, sed sua cupidine accensi ad culmen regiminis accident, 3. Que moniti alienorum honorum raptoribus danda, 63. Eterna pena digni sunt qui sua non largiuntur, quanto magis qui rapiunt aliena, *ibid.* Hi quibus sacrae Scripturæ testimonij urgendi, *ibid.*

Qui sua tribuunt et aliena rapiunt qua admonitione coercendi, 67. Occasio rapendi subtrahitur, si bene prius jus possidendi disponatur, *ibid.* Raptorum avaritia qui corrigitur, 68. Uxor alienæ raptor districte puniendus, 693. Virginem rapiens, et ipsi faveutes excommunicantur, 1293.

Ratio quamvis evidens, apud nolentes antium obstaculum esse soleat, 723.

Rationale Aaron quid significet, 13, 14, 508, 840. Duodecim Patriarcharum nomina in eo descripta quid significent, 14, 508. Rationale judicium cur vocetur, 14.

Ravenna Sedes erat exarchorum Italie, 521. Fastus episcopi Ravennatis circa pallii usum corripitur, 668. Privilegium a Joanne summo pontifice Ravennati Ecclesie pro pallii usum concessum, 669. Pallio extra Ecclesiam non utebantur olim Ravennates episcopi, nisi in reliquiarum translationibus, 739. Jubet inquiri Gregorius quot litaniæ solemnes antiquitus fuerint, in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur, 819. Quid in pallii usu olim a Ravennatis episcopis fuerit servatum, Gregorius vult jurari a fidelibus et gravibus viris, et illud postea servandum, 857, 858. Juris iurandi illius forma, 858. Primitus tantum Ecclesia Ravennatis diaconis mappularum usus conceditur, 668. At contentit Ravennas episcopus cunctos Ecclesias sua presbyteros et diaconos in solemnitatibus iis esse usos, 669, 670. Ravennatem Ecclesiam Gregorius honorare desiderat, 739. Ejusdem Ecclesiae privilegia confirmat, 787. Ravennatis Ecclesiae visitatio Severo episcopo Ficulino committitur, 751, 753. Ibidem examinanda et finienda, 810. In electione Ravennatis episcopi, quinque de prioribus presbyteris, et quinque de praecedentibus cum clericis quibusdam sibi mitti jubet Gregorius, 753. Causa inter episcopum Ravennæ et abbatem Romam jure evocata, *ibid.* Examinauda et finienda, 810. Ravennatis Ecclesiae patrimonium in Sicilia, 1097. Ravennatis episcopi: Joannes, *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum. Marianus*, 1250. *Vide ejus titulum et eundem indicem.*

Reate urbs Umbriæ in Italia, 943. Reatinenses episcopi: Albinus, 163. Probus, 389.

Recharedus non patris, sed fratris sui Herminigildi martyris exemplum secutus, ejusq; Ariana pertidus, ad fidem conversus, 348. Wisigothos ad eamdem fidem adduxit, nullum sibi subditum, Dei hostem, passus, *ibid.* 1028. Recharedi conversio fructus martyri Herminigildi, 348. De ejus conversione congaudet Gregorius, 532. Abbes Recharedus ad Gregorium mittit, 978. Et calicem aureum *ibid.*, 1029. Gregorii ad Recharedum epistolæ excellenta, 1028. Oblatum sibi a Judæis pro lege rescindenda pecuniam respuit Recharedus, 1029. Quomodo antiqui hostis insidias fugere debeat, 1030 et seqq. Reliquias ei mitit Gregorius, 1031. Pactorum chartas quas ex imperatoris chartopacio petebat Recharedus, cur non obtinuerit, 1031.

Rector apud jureconsultos sumitur pro eo qui provinciam quovis titulo regit, 593.

Rector animalium cogitatione sit mundus, 13, 508. Aliorum communis, non suis studeat, 14. Nihil infirmatius humanae patiatur, 14. Non sine timore

subditos regat, *ibid.*, 15. Operationes sit præcipuas, 15, 508. Loquacitatem caueat, 18. Singulis compassione sit proximus, *ibid.* Sit bene agentibus per humilitatem socius, 20, 513. Contra delinquentum vitia per zelum sit erectus, 20, 31, 513. Rector auditus alienis tentationibus, licet pulsaret, non inquinatur, 20, 513. Rectorem subditum et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina, 23, 513. Rector dum foris immense favore circumdatur, lotus veritate vacuatur, 21. Ne se a solidis magis, quam veritatem, diligi querat, 27, 28. Qui querit placere sponsæ Christi, non Christo, adulterii reus est, 27. Amor proprius in rectore perniciosus, *ibid.* Rectores carnales potentibus blandi, debilibus ovibus austeri, 28. Quomodo rectores boni placere dominibus debeant, 28. Rector virtutes ac vita vigilanti cura discernat, 29. Sacri eloqui, præcepta quotidie meditetur, 33. Rectores dormire vel dormire, quid sit, 38. Rectorum mentes cur Deus etsi magna ex parte perficiat, imperfecta; tam magua ex parte derelinquit, 38. Sibi regentium merita connectant et plementum, 853. Diu sine proprio Rectore esse non debet Ecclesia, 861.

Rectores patrimonii Ecclesie Romanæ titulos fisci more sua sponte non impriment, 1289. *Vide Patrimonium.*

Redempta sanctimonialis clara sanctitate, 396.

Redemptionis pretium dare quid sit, 696. De redimenti captivis sacramonum canonum et mundanarum legum sanctio edxit, 696. *Vide Captivus.*

Redemptus Ferentinæ civitatis episcopus, 368.

Redemptus defensor, 926, 927.

Redemptus Iudeus ad fidem conversus, 714.

Redemptus, 595.

Redubere est reddere quod debeas, 537. Interdum absolute sumitur pro reddere, 563, 1004.

Redditus Ecclesie quomodo exigendi, 1209. Illorum quarta pars clericis distribuenda, 1249. *Vide Ecclesia bona.*

Regimen animalium, ars artium, 3. Culmen regiminis non assequuntur, sed rapiunt ambitiosi, 3. Nemo per concupiscentiam culminis ducatus suscipit perditionis, 4. Occupatio regiminis soliditatem sepe dissipat, 5. Periculum eorum qui a Deo ad animalia regimen vocati, venire renunti, 6, 848. Pollens virtutibus coactus ad regimen perveniat; virtutibus vacuus, nec coactus accedit, 10. Quisquis ad regimen venire debet, 10. Ad regimen accedit expers vitiorum, 11. Disciplina et misericordia se invicem in regimine non separantur, 23. Quæ sunt regiminis pastoralis virtutes, 24. Locus regiminis desiderantibus negandus, fugientibus et offerendum, 848. Multos homines patit Deus uno in regimene 1239. Quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero, 20.

Regino Prumensi abbas quo anno mortuus, 107. In suis de ecclesiasticis disciplinis libris historiam ex Gregorio Dialogis desumptam narrat, *ibid.*

Regionarii Regionario honore notarii et subdiaconi ante Gregorium decorati, 903. Defensores decem eodem honore sub Gregorio dignati, 903, 937. Regionarii diaconi septem locis erant, 937. Archidiacone subiectebantur, *ibid.*

Registrum sive Regestum quid sit, 481. Vox antiqua, 483. Regestum quidam vocant a verbo regero, id est in tabulis refero, *ibid.* Regestum etiam aliquando sumitur pro conclavi, *ibid.*

Regnum terrenum coelesti famuletur, 678. Regnum tunc bene regitur, cum regnandi gloria aitudo non dominatur, 1030. *Vide Rex.* Regna transuersit Deus, 1238.

Rego. Summus locus quandonam bene regatur, 22, 313. Tanto rectius servientes reguntur, quanto dominatori omnium verius deseruntur, 1243.

Regula sancti Benedicti a sancto Gregorio sub nomine Regulae monachorum laudata, 1137.

Regula Pastoralis. Libri Regulae Pastoralis antiquitas et utilitas, *Praef.* p. 1. Quando praeconceptus, *ibid.* et p. 2. Quando editus et qua occasione, *ibid.* et p. 2. Graecis et Latinis acceptissimus fuit, *ibid.* Galilis maxime, *ibid.* Ipsum commendaverunt plura in Gallis celebrata concilia, *ibid.* Quæ, *ibid.* Mauicci imperatoris jussu in lingua Graecam translatus est, *ibid.* In Saxoniam vero ab ipso Alfredo Saxonum occidentalium rege, *ibid.* A quo tempore versio Graeca deperit, *ibid.* Gallice multoties, antehac editus, nuper eadem lingue prodit, *ibid.* Eodem argumento ac simili occasione scripsierunt SS. Gregorius Nazianz. et Joannes Chrysostomus, *ibid.*

Reiensis episcopus, Maximus, 1101.

Relaxare, id est dimittere, 490.

Relaxationum usus olim non frequens erat; nunc afflentibus remissionibus inundat peccatum, 657.

Relicta, id est vidua, 1363.

Religio Christiana. Ad religionem Christianam blaudimentis, non asperbitatis adducendi extranei, 1238.

Religiosus. Vox ista non solum monachis, sed et clericis et aliis fidibus attributa, 531, 701, 707, 782, 822.

Religiosus, id est pius vir, 1140. A Religiosis etiam tributa persolvenda, 1039.

Reliquiae. Car sancti martyres plura ostendunt miracula per reliquias suas, quam per corpora sua, 276. Per sanctorum patrocinia, intelliguntur eorum reliquiae, *ibid.* Sancti Eutychii unica religiose levata, et per agros circumlata, pluvia impeatur, 313. Cultus reliquiarum antiquissimus, 547. Sine reliquiis vix ullum olim altare consecratum, 577, 695. Reliquiae sanctorum in baptisteriis condi solebant, 309. Super sepulcrum et reliquias martyrum et confessorum altaria olim erigebantur, 828. Sexto saeculo ineunte, ibi erant reliquiae, sanctorum ibi officia divina persolverebant, 697. Reliquiae non collocandæ ubi alia corpora humata jacent, 547, 518, 571, 573, 577, 897, 943, 986, 991. Reliquiae quae mente suscipienda, 826, 829, 1038. Reverentia reliquiis sanctorum Petri, Pauli et Laurentii terribilium saeculorum signis, 708, 709. Sanctorum corpora tangere sacrilegum, et tangentium non remanet multa temeritas, 710. Sub Gregorii pontificatu vix au-debant Latini sanctorum corpora tangere, 829. Sed brandea mittebant, 709, 711, 829, 838. Non sola tamen lunc brandea mittebant, sed sanctorum reliquia, 625, 638, 709, 828, 830, 913, 994, 1031. Hadrianus I. papam missis ad Carolum Magnum reliquias in revelatione terretur, 708. Graeci quidam monachi Romæ corpora mortuorum effodiunt, tanquam reliquias sanctorum in Graeciam asportari, 710. Falsæ reliquiae aliquando pro ve-

ris adhibitæ, 709. Igne admoto quibusdam in locis reliquiae probabantur, 709. De cateuis sancti Petri et craticula sancti Laurentii particulae in cruce inclusæ, ad collum deferendæ, 648. De catenis sancti Pauli particulae lima excussa, et per modum reliquiarum missæ, 741. Reliquiae sanctuaria appellantur, 1115, 1188. *Vide Sanctuaria.*

Remunero. Deus pro temporalibus actibus æternæ præmia remuneratio-nis parat, 750.

Reparatus vir spectabilis, 420. Ejus visio de poena cujusdam presbyteri, *ibid.* et 421.

Repetundarum reus in sua substantia cœdi debet, non in libertate, 1079.

Reprehendere. Reprehendi a subditis gaudent rectiores boni, 28. Amicus est qui reprehendit, 617, 618. Cum reprehendimur, reprehensorum nostros ratione humili placere debeamus, 1130.

Reprobi. Foveam habet ericus in reprobis, 48. Reprobi unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt, 78. Caro in reprobis inter supplicia non perfecte deficit, sed semper deficiendo subsistit, 376. Reprobi in sanctos sacerviendi potestatem accipiunt ad majorem suam damnationem, 408. A die exitus sui reprobi igne inferni cruciantur, 416. Reprobi miracula quandoque faciunt, 1111.

Reptilia inter parietem quid significant, 30.

Requies tanto major nobis erit in celo, quanto nunc amore Conditoris nulla nobis fuerit, 712.

Res. Rerum privatarum comes, 499. Rerum dominus imperator vocatur, 501, 502.

Rescripta seu jussa imperatorum dicuntur, sacri apices, sacra imperialia, seu sacra simpliciter, 514.

Residentia. Presbyter a sua Ecclesia per duos menses absens, excluditur, alteru in ejus locum suffecto, 692. Sed quia sola infirmitatis causa abuerat, restituti jubetur, 694. Unde presbyterorum a suis Ecclesiis absentia frequens, 694. Nisi olim presbyteri adesent assidui, populus se destitutum querebatur, *ibid.* An pastoribus per se vel per substitutos suas partes expiere sit licitum, *ibid.* *Vide Episcoporum residentia.*

Resipiscienti non neganda benignitas, 1271.

Respecta. Abbatissa, 838.

Respectus diaconus Salonianus, 640.

Respondere vel responsum dare, idem est ac debitum persolvere, 1039.

Responsalis dicitur nuntius seu cursor epistolæ ferens et referens, 533, 611, 619, 731. Responsalis Ecclesiæ Thessalonicensis, 1267.

Re-publica. Ad rempublicam venire, idem est ac reipublica partes sectari, 568.

Restitutio rerum Ecclesiæ furto ablatarum quomodo facienda, 1035, 1153. Restitutio citius facienda, 556. Restitutio etiam schismaticis facienda, 972.

Resultare, id est, resilire, resistere, 505, 576.

Resurrecio. De resurrectione corporum multi tempore. Gregorii dubitavere, 114, 369. Dubitavit et ipse Gregorius, 114. Resurrectio corporum animæ a peccato resurrectione minus miraculum est, 321. Caro iubændo spiritui servatur in perpetuum:

spiritus iubændo carni servatur in Dau, 376. Resurrectiones nonnullæ, 432.

Reverendissimus, olim reverentissimus, pro usurpato, 573. Reverendissimus, est honoris titulus quo episcopos aliquando compellat Gregorius, 846, 1063, 1093.

Reverti ad se' quid sit, 217. Quot modis extra nos ducamur et ad nos revertamur, 217.

Reus. In reis plectendis discrimen velut palati et Ecclesia, 759.

Rex. Reges eorum que salutem spectant monendi, 678. In causis sacerdotalibus se immiscere non debent, 699. Pro regibus corumque familiis orare debent subditi, 853, 855. Prævorum correctio ad reges pertinet, 939, 1018. Quos consilio regum exterriri, perire interior non permittant, 1014. Summum in regibus bonum est sua cuique jura servare, 1023. Equitatem sacerdotibus custodiant, 1024. In regni regimine virtus justitia, et potestas eget æquitate, *ibid.* An regibus omnia justa et honesta, 1025. Quid facere debeant ii qui terrenis regibus adhaerent, *ibid.* Regni gubernacula erga subiectos temperanda, 1030. Regibus ira fugienda, 1030. Regnum tunc bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur, *ibid.* Reges patris appellatio decet, 1080. Reges barbari subditos quasi servos habent, *ibid.* Regum doles, zelus et mansuetudo, 1245. Per reges gentium intelliguntur reges barbarorum, 831, 1079, 1080. Reges gentium domini sunt servorum, 1239.

Rex. Quid. apud Graecos media: attatis significat illud nomen, et quibus datum, 278.

Rhegium urbs Brutiorum in Italia, 628. Rhigienses episcopi: Lucius, 656. Bonifacius, 684. *Vide ejus ita tum.*

Rhemorum episcopus, Flavius, 1288.

Rhisinum urbs Dalmatiae, 517, 518. Sedes ejus episcopalis Castrum Novum translatum subest archiepiscopo Ragusino, 517. Rhisiniensis episcopus, Sebastianus, 518.

Riggo Totilæ Spatharius qui se Totilam simulat, 237.

Rimarii unde sic dicti, 1036.

Roga significat donativum, honora-rium, stipendum, 608, 757, 1032. Significat etiam stipendum in Ecclesia militantium, et eleemosynam, 608. Rogalia erant dies quibus rogæ dabantur, *ibid.* Rogatores sunt suspendarii, *ibid.*

Rogatianus diaconus in Numidia, 821.

Romanus pontifex ministeriale totius Ecclesiæ caput est, et unitatis Ecclesiasticae centrum, 773. Caput Idei, 1214. OEcumenicus in concilio Chalcedonensi vocatus, 743, 749, 771. Quia sancti Petri successor, quatuor patriarchis jure divino præpositus est, 618. Unicuique episcopo jurisdictionem servare debet, 619. Ejus erga episcopos cura quæ esse debeat, 983. Ad natalem Romani pontificis celebrandum olim ex Sicilia Romam conve-niebant episcopi, quod fieri vetat sanctus Gregorius, 320. Ejus electio ab imperatore olim confirmata, 699. Statim post electionem suam synodican fidei sue indicem regibus mittebat Romanus pontifex, 490. Et aliis patriarchis, 844. Episcopos Italæ, Siciliæ, et vicinarum provinciarum ordinabat, vel de ejus licentia ordinabatur, 587, 601, 722, 1053, 1087. Gregorii tempore plurimæ urbes Ecclesiæ

Romanæ dominio subditæ, 392, 1003. Ecclesiæ proprio pastore viduatis visitatores delegabat Romanus pontifex non solum in provinciis sibi ut metropolitanus subditis, sed et aliquando in aliis, 562. In concilio Lateranensi ordinarius ordinariorum pronuntiatus est, 578. Venire ad B. Petrum, idem est ac venire ad summum pontificem Romanum, 619, 723. Bonifacius vir magnificus Afri sc̄., aliique nonnulli ad beati Petri limina, de fide sua responsori, venire iubentur, 723. In Romano pontifice antiqua libros aliquos prohibendi potestas, cui parere tenebantur etiam Orientales, 813. De primatu in causa juxta canones debet cognoscere, 978. Romani pontificis in concedendis privilegiis auctoritas, 1019. Ei aliorum sententias retractare iure competit, 1061. Corona, titulus honoris quo olim summi pontifices et alii episcopi compellabantur, 622. Celsitudo titulus etiam honoris summo pontifici datus, 978. Ad secreta summi pontificis servitia non laici, sed clerici aut monachi admittantur, 1289. Pontificis Romani defuncti corpus olim tectum dalmaticis, quas pro sanctitatis reverentia populus scindebat, 1290. Id fieri velat sanctus Gregorius, *ibid.*

Romanus Blerane civitatis episcopus, 1291.

Romanus monachus sancto pueri Benedicto mundum fugienti obiam factus, 209. Eum habitu regulari induit, *ibid.* Et in specu ubi latebat tribus annis aliuit, *ibid.*, 212.

Romanus Ecclesiæ Romanæ diaconus, 816.

Romanus defensor, 392, 393. Patrimonii Ecclesiæ Romanæ in Sicilia defensor constitutus, 944. Varia quæ jubente Gregorio gessit. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Romanus patricius, et tertius Italiae exarchus, in locum Smaragdi a Maurice imperatore sussecutus, 521, 645, 646. Quo anno mortuus, 521. De hoc Romano queritur Gregorius, 607, 608, 770. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Romanus vir spectabilis memoriae Neapoli in domo sua monasterium aedicavit, 1043.

Romanus vir magnificus, 533.

Romanus, 1242.

Romæ variae calamitates a sancto Benedicto prædictæ, 240. Inter gladios apostolorum Petri et Pauli protectione servatur, 911. Roma diversi atriti languoribus, 1032, 1033. Romana Ecclesiæ per antonomasiæ sedes apostolica dicitur, 317. Aliquando sub nomine sancti Petri intelligitur, 831, 832. Ecclesiæ Romanae primatus, 668, 669. Petrus subiungit sedem in qua quiescere, et vitam præsentem finire dignatus est, 888. Ecclesiæ Romanae a sanctis quatuor synodis definita recipit, condemnata reprobatur, 1270. Romana synodus, 1287. In ea sedent episcopi et presbyteri, astantibus diaconi et clero, 1288.

Romula monialis. Ejus virtutes, 398. Ejus mors mirabilis, *ibid.*, 397.

Romulus centum ex senioribus electos, senatores vocatos, instar habuit consilii publici, 493.

Rosellæ vel Rusellæ, urbs olim Hetruria pridem eversa, 500. Rosellani episcopi : Balbius, 500. Baldinius, 1291.

Rota, quomodo peccatoris felicitatem significet, 492.

Rubigo vitiorum igne tribulatioonis non purgata mentis obdurate signum, 53.

Roderic unus e tribus qui Totiles semper adhaerere consueverant, 237. Rudes in sacra doctrina qui sunt monendi, 72.

Ruferius comes, 847.

Rufinus Ephesi episcopus, 823.

Rufinus Vivonensis episcopus, 857.

Rupes loco cedere cogitur, 177.

Rustica patricie recordationis fundat monasterium ancillarum Dei, 673. Ejus voluntas circa hoc monasterium conserendum diu neglecta, 946.

Rusticana patricia, 589, 1119. Columnam qui sustinere debet, *ibid.* Ob nimis festinum de Monte Sina redditum arguitur, 721. Ejus in captivos redimendos charitas, 941. Eam se ancillam sancti Gregorii dicere, ipse non patitur, 1125. Munera offert sacerdos Petro, *ibid.* Ejus se proprium asserit sanctus Gregorius, quasi vassallum, *ibid.*, 1121. Eleemosynam facit Romano sanci Andreae monasterio, 1124.

Rusticianus, 539.

Rusticulae funus quo anno curatum, 541.

Rusticus diaconus ob ignorantiam Psalmorum ab episcopatu Anconitanus repulsus, 777, 1269.

Rusticus vir clarissimus, 1057.

Rusticus. *Vide Colonus.* Rustici agricole patrimonii Ecclesiæ Romanae in Sicilia, 533. Burdationem a rusticis solitam cuidauit Theodosio, cujus substantia non sufficiebat, aī solvendum Ecclesiæ, vetat Gregorius iterum ab rusticis ipsis exigit, 536. Rusticus Siciliæ mutuos solidos cur dari Gregorius præcipiat, 734, 735. Rusticorum cura nobilibus a Deo commissa est, 703. Rusticos paginos converti nolentes pensionis ouere gravandi, 704. Rustici quadraginta a Langobardis trucidati quod cibos veitos comedere noluerint, 537. Rusticus a Goito alligatus et plurimum vexatus per sanctum Benedictum solvitur, 264. Rusticus a dæmon liberatur, 328.

S

Sabanum est hincum cuius usus erat in excipiendis e sacro fonte baptizatis et exsiccandis, 320, 415, 461, 730.

Sabbatius Armeniæ patricius sub Justiniano Rhinotmeto, 493.

Sabbatum. Sabbati dies non iuxta litteram custodiendus, 1213, 1214. *Vide Antichristus.* Sabbatum quomodo custodit Christianus, quomodo violat, 1214. Sabbati Christianorum, seu diei Dominice observatio quando ad Ecclesiæ vel ab imperatoribus præcepta, 1214. Quenam hac die fieri prohibeantur, 1215. Sabbatho fugere quid sit, et cur prohibeatur, 23. Sabbatho sancto pueri etiam parvuli Gregorii ævo jejunant, 352.

Sabina Italæ provincia, 459, 460.

Sabinorum populorum fines, 460. Sabinorum regio olim longius quam nunc Sabina extendebatur, 638. Sabinensis episcopus, Julianus, 169, 193, 417.

Sabinianus episcopus Callipolitanus, 1003.

Sabinianus episcopus Jadertianus, 863, 1034. Cum Maximo Salontiano communicat, 863. Ab eo postea detiens, ut absolutionem percipiat Roman accersit, 863, 864. In monasterium poenitentia causa se recipiens communione donatur, 902. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Sabinianus episcopus Tudertinus, 1288.

Sabinianus diaconus apud imperatorem S. Gregorii apocrisiarius, cui in pontificatu successit, 725, 740, 742, 746, 837. Prisco patricio commendatur

a Gregorio, 662. Joanni Constantinopolitano, 664. Theotimo medico, 665.

Sabinianus vir clarissimus Ecclesiæ Lilybetane per decimam tertiam et primum indictiones defensor, 1059.

Sabinus vel Savinus Caninus episcopus, 210. Huic futuras Romæ roinas sanctus Beudecicus preannuat, *ibid.* Prophetæ spiritu pollens Sabinus, 285. Vnam veneno infectum, signo crucis præmisso, securus bibit, 288. Ejus archidiaconus sceleris auctor eo momento moritur, quo sanctus episcopus calicem venenatum haurit, *ibid.*

Sabinus Placeatinus episcopus mira virtutis, 296. Scripta epistola Padum exundatam comprimit, *ibid.* et seqq.

Sabinus vel Savinus subdiaconus regionarius, 1043, 1192, 1193, 1194. *Vide indicem alphabeticum Epistolarum.*

Saccus. Quid sit mittere pecuniam in sacrum peritus, 68. Sacculum Ecclesiæ ex lueris turpibus sanctus Gregorius non vult inquinari, 356. Sacculus, saccellus, sacellarius, saccellarius, saccularius, sacco, saccarius, pro loculis, ærario, thesæuro, etc. passim usurpantur, 335.

Sacella et Sacellariorum voces a sacco deductæ, 533, 620. Sacellarius et Sacellariorum idem significant, 533. Sacellariorum si a sacro deducitur, aliud significat, 533, 620. Sacellariorum alti maiores, ali minoris dicti, 533. Sacello consuetudines offere, id est consuetum zerario publico offerre, 819, 620. Sacellariorum dicti Quæstor qui zerario præficitur, 731, 752.

Sacerdoles diocentur qui fidibus præsumt, 27. Per sacerdoles intelligenti fere semper episcopi, 613, 614, 633. Sacerdos tamen aliquando dicitur simplex presbyter apud Gregorium, 294. Sacerdos alii primi ordinis, alii secundi ordinis, seu majores vel minoris ordinis, 565. Sacerdoles cardinales quinam essent, 501, 563. Quid sit sacerdotem gestare in pectori judicium filiorum Israel in conspectu Domini, 14. Cur armam cum pectori scuto hostia Lex tribuat sacerdoti, 15. In otroquo humero super humerali tegatur sacerdos, *ibid.* Sacerdos ingrediens et egrediens sanctuarium, moritur, si de eo sonitus non audierat, 17. Cur sacerdoles caput prohibeantur raderet, et comam nutrire, 27, 514, 850. Sacerdotiale cor cogitationis fluxæ non possideant, 14, 508. Sacerdotiale cor cur sit arca testamenti, 919. Praeconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, 17, 511. Sacerdos predicationis recessus est præceo multus, *ibid.* Iram Dei si latet, meretur, 17, 511. Opera sacerdotis cum lingua sonitu clamet, 511. Sacerdoles lapides sunt sacerdariorum, 23. Quem in finem, 25. Qui in capite plœtearum dispersantur, *ibid.*, 26. Sacerdotis vestimenta sunt bona opera, 17, 511. Ejus sermones quo sae condidiunt, 511. Verbo et exemplo doceat, 17, 508. Innocentiam meritorum et s. ieiuniorum fidei docendæ ac tuendæ simul habent, 621. Sola humilitas est offici sacerdotialis erectio, 665. Superbia in sacerdotibus non su-tinendis, 668. Sacerdoti gravis injuria, ut veritati seruens fallax credator, 766. Sacerdoles a regibus sunt honorandi, *ibid.* Etsi a principibus paganis sacerdoles idolatrii non honoriati, 767. Sacerdoles in Scriptura angelii et dñi appellantur, 766. Sanctorum sacerdotum virtutes et miracula ad fidem provocant, 866. Sacer-

detem decet moribus et vita claresce, 921. Bonum decet sacerdotem nihil facere unde justa sit reprehensione, 930. — Sacerdotes mali causa sunt ruinae populi, 4, 1171. Quanta pena cruciandi, 4. Qui sacerdos sit ut populus, 23. Sacerdotes mali non sunt lapides sanctuarii in ornamento pontificis, 26. Quidam militant cervici elationis, qui positi sunt ut ducatum praebant humilitatis, 744. Sacerdos eadem cum subditis peccata committens, non eadem, sed multo graviora patitur, 1043. Sacerdotes cum extraneis mulieribus habitate, grave valde et indecens, 1242. Habitantes qua ratione emendandi, 1245.

Sacerdotium. Praeconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, 17, 311. Quid attendant sacerdotiorum collatores et patroni, 659.

Sacramentum. Effectus sacramentorum non pendet a ministris vel bonis vel malis, 234. Sacramentum seu iurandum. *Vide Juramentum.*

Sacrificium nostrum sola charitas reddit Deo acceptum, 44. Sacrificium novae legis pro vivis atque defunctis oblatum, 115, 464, 463, 468, 472. Captivi vincula in carcere oblati pro eo sacrificio soluta, 469. Nauta a naufragio divinitus eripitur virtute sacrificii pro eo oblati, *ibid.* Sacrificium oblatum pro mortuis septimo, trigesimo, et quadragesimo die, 464. Quibus defunctis prosit illud sacrificium, 472. Hujus quanta sit virtus, *ibid.* Hoc sacrificium offerentes, debemus imiteri quod agimus, *ibid.* Sacrificium celebrans, si ægritudinem frequenter patitur, quid agendum, 1261.

Sadducæorum error de resurrectione mortuorum, 71. Inter Sadducæos et Phariseos cur Paulus dividere studuerit, 71, 72.

Sæcularium consortium servis Dei quam noxiun, 313.

Sæculum. In hoc sæculo cogitationes nostras vicissim non videmus, at in futuro videbimus, 445.

Sagona. *Vide Saona.*

Sal verbi sapientiam designat, 17, 511, 880. Sal sine pace, non virtutis est douum, sed damnationis argumentum, 68.

Salaria via, 1125.

Salarius Ecclesie Romanæ notarius, 973, 1137. Chartularius dicitur, 1242.

Salgamarii quibus sint, 651. Salgamarii fuisse ordinatus episcopos queritur concilium Chalcedonense, *ibid.*

Salgamum. Salgami nomine intelliguntur quæcumque sale, vel alii salis vim habentibus condita, ad cibum in vasis servabantur, 651. Intelligitur enim cella salgamaria, *ibid.*

Salomon prosperis rebus male utens in idolatriam cadit, 78. Hunc saientia deseruit, quem nulla tribulatio quis disciplina custodivit, 78.

Salona Dalmatica metropolis, 301. Ex ejus ruinis crevit Spalatum, *ibid.* Salonitanis arguantur quod ex illis viri duo a Maximi intrusi communione abstinerint, 813. Cur Dalmatæ episcopi Salonæ episcopum ordinare absque Gregorii consensu, prohibeantur, 690. Salonitanis episcopi: Natalis. *Vide ejus titulum.* Maximus, 698. *Vide ejus titulum.*

Salpingus Judeus, 537.

Salus. Salutis propria et proximum procurandæ incumbendum, 7. Salute corporis ad bene operandum vi debemus, 49. Quia incurrat damnatio qui valetudinem corporis virtutibus exercens non impedit, *ibid.* Salus meoris est corporis infirmitas, 50.

Salustius vir clarissimus, 1209.

Salutatorium dicitur locus in quo episcopus fiduum salutationes ante missam excipiebat, 504, 787. In salutatoris erant mansiones, 501.

Salvari nullus potest, qui viam fidei non habet, 861.

Samarei qui fuerint, an Samaritani, an potius Iudei, 819, 910.

Samaritani vino simul et oleo vulnera curantur exemplum sequuntur pastores, 23, 314.

Samsonis quedam facta allegorice expositurum se pollicetur Gregorius, 1208.

Sammonialis. *Vide Monialis.*

Sancitas titulus honoris episcopis, presbyteris et diaconis olim communiter datum, 531. Hunc Gregorius episcopis tribuit, 532, 608, 680, 831, 976, 1035, 1075. Aliquando etiam abbatibus sacerdotio decoratis, at nequam monachis aut abbatibus qui presbyteri non essent, 967, 968. Nunc summo pontifici reservatur, 531.

Sancitaria dicuntur etiam velut aliquod seu brandeum, 838.

Sancitulus presbyter vita et fide venerabilis, 308, 360. Jocundi erat et vultus et animi, 360. Ejus miracula, *ibid.* et 361. Mira ejus charitas, 361, 361, 368. Munera a Langobardis ex præda facta accipere resuit, 365. Licet presbyter, litterorum elementa vix noverat, *ibid.* Ejus ignorantia quam docta, *ibid.*

Sanctus. Sanctorum regia potestas, 16. Provida sanctorum discretio per nosum Ecclesie exprimitur, 90. Cur sanctorum magnis virtutibus parva quedam virtus admista, 308. Hilaritas in sanctis laudatur, 360. Sanctorum culpæ etiam minimas aliquando morte plectuntur, 403, 408. In sanctorum vitam reprobi aliquando sive ieiuniis potestatem accipiunt, ad suam maiorem damnationem, 408. Sancti nec prosperis elevantur, nec franguntur adversarii, 663. Quo fructu ultrisque utatur, *ibid.* Sanctorum vitas scriptis tradere, quam utili, 121. Sanctorum exempla quam utilia, 132, 133. Sanctorum modica contemptu labore quam periculose, 197, 200. Quomodo sancti consiliarij Dei sine participes, 261. Sciri possunt a sanctis Dei consilia ab eo in Scriptura prolatæ; occulta non possunt, 241, 244. Trum sancti cuncta quæ postulant, impetrant, 265. Sanctiores viri cum feminis etiam sanctissimis non habitent, 289. Sanctorum plurimi cum conjugibus contiuentem vitam duxerunt, et ad Ecclesie regimen sunt assumpti, 1130. Cur boni quiq; subtrahantur, aut paucissimi sint, 363. Sancti aliquando mira ex potestate faciunt, 261. — Sanctorum perfectorum animæ e corporibus exentes statim in celo recipiuntur; imperfectorum vero animæ differuntur, 408. Singulæ vel binæ sanctorum stole quid significant, 409. Sancti in celo cognoscunt bonos secum in regno marentes, 424. Malos quoque in inferno, *ibid.* Ad cumulum gaudiorum hæc visio ut beatis, *ibid.* Sancti nihil in celo nesciunt, qui scientem omnia sciunt, 425. Sanctorum in celo corda sanctis invicem patent, 445. Non solum pro gaudio sempiterno quo fruuntur, sed et pro æterno malorum supplicio quod evaserunt, Deo gratias agunt, 419. Cur sancti pro reprobis in inferno patiuntibus non orient, 452. Sanctorum incertæ memoræ non horreuntur, 710.

Sanguis culpam significat, 1027. Quomodo sanguis sanguinem tangere dicitur, *ibid.* Sanguinis vomitu laborantibus jejuniū est noxiū, 1117, 1121. Et exasperatio, 1121.

Sani qui sunt admonendi, 49.

Santoues, seu Mediolanum Santonum, urbs episcopalis Gallie, 898. Santonensis episcopus Palladius, *ibid.*

Saona vel Sagona medio ævo civitas Corsicæ, nunc destruta, 562. Saonenensis Ecclesie visitationem Leoni episcopo commitit Gregorius, *ibid.* Martinum episcopum constituit, 563, 564.

Sapientes qui monendi sunt, 40. Sapientem Dei stultitiam discant, *ibid.* Cor sapientum sibi constat, secus cor stullorum, 60. Quomodo sapiens ut sol pernaneat, 834. Sapientis viri est, et breviter audita latius pensare, et quæ Deo displacent, in celeritate corrigerere, 1081.

Sapientia deserit quos diu renuentes vocavit, 49. Sapiens Dei stultitia, et stulta mundi sapientia, 40. Sapientia quæ desursum est qui pudica et pacifica, 69.

Saponarii Neapolitanæ civitatis jam Gregorii ævo in collegium coalescabant, 1038.

Sardica urbe olim Dacie novæ Metropolis, nunc Bulgariae caput, 733, 736. Sardicæ episcopus, Felix, 735.

Sardinia Italia ingens insula sub domino Hispanorum, 542, 543. Sardinia erat septima et ultima diœcesis Africæ provinciæ, 543, 848. Sardinia subjecta praefecto præf. clorii Africæ, 550. Vandals Africam occupantibus prebant Sardinia, Corsica, et aliae insulae, 847, 848. His devictis Sardinia Africæ accensa, 848. Sardinia nobiles incipiunt quod rusticos suos ab idolorum cultu noua avertant, 702, 703. Pro convertendis i dololatriis in Sardiniam episcopum mittit Gregorius, 768. Sardi, ut sibi licet i oīs, immolare pecuniam judici persolvēbant, et hanc post baptismum susceptum persolvere cogebantur, 768. Ab iterala in Sardiniam incursione Gregorius jubet caveri, 928. Et i ca quedam muniendo, 930. Sardinia incolat tandem ad Christi fidem conversi, 1106. Sardinia episcopi: Agatho, 932. Vincitius, *ibid.*

Sardis Ecclesie. Cur buic Ecclesie angelus jubeat confirmare bona quæ fecerat, 91.

Sartago fixuram mentis significat, 32. Sartaginem ferream murum posse inter prophetam et civitatem, quid sit, *ibid.*

Sarzana urbs Genuensis ditio[n]is, in episcopali dignitate Lunæ successit, 700.

Satisfactio Deo et hominibus, qui devia ad rectitudinem, et præsumptiva ad humiliatis normam reducit, 923.

Satisfactio apud jurisconsultos est pignoris vel iudejussoris exhibitio, 821.

Saturninus presbyter ad sacrum ordinis ministerium accedere prohibitus, cui monasteriorum quorundam cura committitur, 729, 730. Quia post depositionem ministratore præsumpsit, communione usque ad mortem privatur, 733.

Saturninus, 539.

Saul humilio culmen regimini fugit, in regimine positus intumuit, 5. Saul dum reprehendi publice poluit, ejus regnum Deus scidit, 5. Saul per humiliatem prælatus est, per superbiam reprobatus, 21. Saulis a spiritu malo agitati vesania David citara sedebat, 38. Per Saulem potentum elatio-

signatur, *ibid.* Et mali pastores, 39.
Saul ventrem purgans quid significet,
ibid.

Sculus. *Vide Paulus.*

Sava. Quoniam ejus haeresis, 802.

Savinella ad bona opera excitatur,
1185.

S. Savini monasterium, 1299.

Savini abbas S. Stephani in insula
Capris, 547.

Savinus subdiaconus. *Vide Sabinus.*

Savona urbs episcopalnis Liguriæ,
1297.

Saxonia transmarina, seu Anglia,
1150.

Saxum ingens dum caderet mirabiliter fixum, 156.

Scabies quid significet, 13.

Scandali occasionem infirmis prebere, omnino vitandum, 96. Scandalum quam grave malum, 831. Jurat Gregorius se nulli hominum occasionem scandali dare veile, 879. Scandala quædam despicienda : secus alia, 1128, 1129.

Scandinavia ex qua Gothi, Wandali et Langobardi prodiere, officina gentium, et vagina nationum dicitur, 368. Scrophylacium locus reis delinensis inserviens, 750.

Schisma. In schismate opera bona cur pereant, 718, 987. Schismatis ejus formula, 1300 *et seq.*

Schismatici in causa trium capitulo rum, quid contenderent, 937. Quis eorum finis, 938. Nec quid defendebant, nec quid sequerantur, intelligebant, 938. Schismatici ad Ecclesiam revocantur, 615, 718. Schismatici ad Ecclesiam redeunibus subvenientibus, 823, 826, 827, 999, 1000. Quid pro iis ad Ecclesiam unitatem revocandi facere partus esset Gregorius, 972. Schismatici ad Ecclesiam reversi ab episcopis schismaticis vexantur, 982. Iis open ferri vult Gregorius, 983. Felix diaconus a schismate reversus in Syracusana Ecclesia incardinatur, 694, 695. Episcopi schismatici ad Ecclesiam redeuntes in suis ordinibus suspiciuntur, 1001.

Schola idem est ac collegium, ordo, corpus, 903, 1121, 1122. Officialium imperialis undecim præcipue scholæ erant, 905.

S. Scholastica S. Benedicti soror Deo ab infancia consecrata, 265. Ejus cum fratre sancta colloquia, 268. Quanta ejus orationis efficacia, *ibid.* In columba specie anima ejus de corpore egreditur,

Scholasticus dicebatur quivis eloquens et politioris litteraturæ studiis eruditus, 488, 721, 940. Advocatus, judex, et assessores judicis dicti sunt scholastici, 488, 977. Scholasticis Gregorius titulum Glorie tribuit, sicut prefectoris, patricii, exarchis et regibus, 721. Scholasticus dicitur assessor et consiliarius exarchi, 761. Causa episcoporum aliquando scholasticis simul et episopis commissa, 975, 976.

Scholasticus defensor, 920, 1103. Episcopi cuius filius erat bona sibi vendicari, *ibid.* Quæ Ecclesiæ restituere jubetur, *ibid.*

Scholasticus Campaniæ judex, 635. Huic causa Pauli episcopi committitur, 623, 625.

Sclavi seu Sclavini, vel Slavi populi in Septentrionem et Orientem effusi, et servire coacti, 933, 934. In Italianum irrumpunt Sclavi, 1065.

Scodra civitas olim episcopalnis, postea Praevalitana provincia metropolis, 528, 898. Scodrenses episcopi: Stephanus, 527. Senecius qui Ephesino

concilio subscriptus, 528. Constantinus, 1201.

Scoti in assignanda Pa-chatis die ab Ecclesia universa dissidet baut, 1036.

Scribendi vanitas nulla est, ubi necessitas cogit, 1036.

Scribo est prefectus seu comes domesticorum, equitum et peditum, 757. Sumitor etiam pro excubitorum palati, *ibid.* Scribonum munus erat in provinciis tirones legere et probare, 504.

Scriinia sunt capse, loculi, armaria, in quibus acta asservantur Ecclesie, 662. Scrinarius, seu chartophylax, id est chartularius, *ibid.* Varia erant scrinia, *ibid.*

Scriptura sacra. Qui admonendi qui sacram Scripturam non recte intelligunt, 72. Sacra Scriptura in nocte vita presentis est lucerna, *ibid.* Male intellecta in tenebris vertitur, *ibid.* Superbia non intelligentum recte Scripturam sacram, *ibid.* Hanc haereticum in sacrificium satanas vertunt, 73. Est liber septem sigilli signatus, 418. Qui Christus Leo de tribu Juda hunc librum aperuit, *ibid.* Verba sacri eloqui divinis sunt epulæ, 617. Afficti in lectio Scripturæ sacrae consolati onem suam querere debent, 618. In intellectu sacrae Scripturæ respui non debet, quidquid sane fidei non resistit, 680. Ex una Scripturæ intelligentia expositoris quique per innumerous intellectus, quasi varia ornamenta componunt, 680. Scriptura sacra est epistola quædam Dei ad suam creaturam, 712. Ardenter legends, *ibid.* Oportet discere cor Dei in verbis Dei, *ibid.* Scripturæ loca non sunt ad personas infecta, neque ad sensus insolitos aut prophanos, 854. S. Gregorius sape Scripturæ sacrae sensum usurpat, non verba, 869. Ad hanc legendam nobiles poellas hortatur, 1180. Scriptura sacra antiquitus apud Judæos in variis sectionibus distributa, 1271.

Scrupulus. In solido quatuor erant scrupuli, 648.

Scrutinia baptismi, quæ, 735.

Sculæ, id est custodie, excubitores, 591, 592.

Sebastianus Rhisiensis episcopus, 518, 769.

Sebastianus episcopus, 866.

Sebastianus antigraphus ad examinationem Hadriani episcopi causam deputatus, 630.

Secare prægnantes Galaad quid sit, 72.

Secretarium apud jurisconsultos locum dicunt in quo judices causas audiunt, 503. Apud scriptores ecclesiasticos dicitur pars quædam templi secreta, 504. Dicitur et diaconium, et saluatorium, *ibid.* Secretarium cur saluatorum diceretur, 787.

Secundianas in palatum, an tribunal, 1301.

Secundicerius, seu secundocererius, 880, 881. *Vide Primicerius.*

Secundinus Turonenitanus episcopus, 558, 1291. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Secundinus episcopus, 789. Aequitas ejus et sollicitudo in causa discutienda et finienda laudatur, 779.

Secundinus post lapsum abbas factus, deponatur, 640, 641.

Secundinus vel Secundus servus Dei Ravennæ, 816. In lusus dicitur, 964. Monomachus, 963. Et fortasse iste qui abbas dicitur, 1270, 1271. Ejus scripta laudantur, 964. His cur non responderit Gregorius, 1270. Secundi bunitas, 963. Ei thymiamata transmittit Gregorius, 970. Duos codi-

ces Homiliarum, vestimentum et imagines, 971.

Securum de manu fugere, et ferrum de manubrio prosilire quid sit, 32.

Securitas incauta penitentibus ca vanda, 83. Securitatis malum, 99. Securitas de meritis, anime corruptela, 102. Homo ex paradiso, et angelus de celo, licet securi, cediderint, 849. Mater negligentia solet esse securitas, 869, 870.

Securus de suis peccatis nemo debet esse dum ea potest plangere, 869.

Sedere. Prædictores futuros in ci tate sedere quid sit, 76.

Sedes apostolica et S. Petrus reciprocè dicuntur, 526, 832. Multi prædictores leguntur in variis provinciis a S. Petro missi, id est ab apostolica sede, 526. Sedem apostolicam de unitate in sacerdotum mentibus custodienda curam gerere justum est, 685. Sed apostolicæ episcopi omnes, si qua culpa in eis inventur, subjecti sunt : se cur vero æquales, 976. Sine se is apostolicæ auctoritate, quæ in syo dis agunt vires non habent, 984. Sedes apostolica omnium Ecclesiarum caput est, 1254. *Vide Romanus Pontifex.*

Seducere est seorsum ducere, 686.

Segor civitas fugientem salvat in firmum, 80. In ea parva civitate conjuges ab ignitis quomodo defenduntur, *ibid.*

Semen. Vir seminis luxum patiens, quid significet, 18. Semina messium geni cooperta fertilius germinatio, quid signet, 876.

Semina angusta est quæ dicit ad vitam, 4, 6.

Senador presbyter et abbas xenodochii Augustodunensis, 1221.

Senecius episcopus Scodrensis concilio Ephesino subscriptus, 528.

Senex. Senes qui sint admonendi, 33. Senum colloquia Gregorio semper grata, 197. Senior quando arguendus, 925. Senex aut aeger non objurgandus, 1260. An in Africa præster metropolitano, episcopus aliquis diceretur senex, 539.

Sententia sine scripto dicta, nomine sententia habere non meretur, 1253. Exemplum sententia ecclesiastice pro episcopo, *ibid.* 1256.

Sentina latenter crescens hoc agit quod patenter procolla seviens, 91.

Septimum, *Vide Hebdomum.*

Septum. Septa ecclesiastica, *Vide Asylum.*

Sepulcrum. Sepulcris dealbatis similes sunt hypocrite, 93. Sepulcrum sibi parandi pia consuetudo, 273, 332. Humana corpora loco moveri non sinebant leges, 547.

Sepultura jus in Ecclesiis quorum olim fuerit, 253. Sepultura laicorum in Ecclesiis, 409, 457. Mos lavaudi corpora ante sepulcrum, 400, 416. An pro sit animabus, si eorum corpora in Ecclesiis fuerint sepulta, 457. Quos gravia peccata deprimit, hi ad majorum damnationis cumulum in Ecclesia sepeluntur, 460, 461. Femina sanctionalis in Ecclesia sepulta, dimidia apparuit concremata, 460. Quod Vierianum patricium virum lubricum in Ecclesia sepelisset, morte subita multatus episcopus, 460, 461. Valentini Ecclesiæ Mediolanensis defensoris corpus in Ecclesia sepultum, demones nocte ex Ecclesia trahunt, 461. Corpus tinctoris cuiusdam in Ecclesia sepultum, exhumatum divinitas et in sepulcro minime inventum, *ibid.* Pro sepultura pretium exigere vetitum, 897, 927. Si quid tamen pro luminibus offeratur, accipere licitum, 927.

umaria in sepulchris adhibita, 927. Eternum mos, mortuos vestitos separe, 1290.

Serenitas titulus honoris quo Mauicium Imperator et filium ejus heodosium Gregorius compellat, 494, 93, 804, 805, 841.

Serenus episcopus Anconitanus, 43. Severus dicitur, 996. Huic visitatio Aesina Ecclesiae committitur, *ibid.*

Serenus episcopus Massiliensis, 830. *Vide Indicem alphabeticum Epistolam.* Qua mente imagines frergerit serenus, 1006. De iis confactis arguir, 1100 et seqq. Et de pravis in societatem receptis, 1141. Commandantur i monachi in Angliam pergentes, 850, 144.

Serenus diaconus Anconitanus, 943. Sergius Prænestinus episcopus, 287.

Sergius defensor. *Vide Indicem alphabeticum Epistolam.*

Sermo. Sermones sacerdotum saliscretionis et sapientiae condit, 17. Iermo doctorum pro qualitate audiendum debet formari, 35. Sermo pœnalis est, qui a bonitate utilitatis vacat, 12.

Sermocinari Deo quid sit, 48.

Seronatus is dicitur quem tarde et ab orio genitrix peperit, 488. Inde nulli Seronati nucupati, *ibid.*

Serpentis astutia columbas simplicite temperanda, 47. Serpens horiustos miraculo constitutus, 161. Serpentes eremorum servi Dei aggredientes mirabiliter necantur, 312. Sub serpentis specie diabolus Martinum monachum terrere conatur, 316. Serpentes crucis signo necati, 336.

Servandus diaconus et abbas S. Benedicti amicus, 269. Praefuit monasterio S. Sebastiani, *ibid.*

Servandus diaconus Ecclesiae Fesuane, 1074.

Servator loci dignitatis genus est, 160. Locum præfectorum servans, id est vicarius præfectorum, *ibid.* Servatores erant vicarii seu locum tenentes, 593, 594. Servator prætor est ejus vicarius, 661, 663.

Servitus. Ad servitudinem liberi pueri non cogantur, 547. Servitus matrimonii impedimentum, 845.

Servulus paralyticus rebus pauper, meritis dives, 593. Ejus charitas, *ibid.* Ejus mors mirabilis, *ibid.*

Servus Qui sint admonendi servi, 40. Servi possunt justa conqueri adversus dominios suos, 624. Possunt aliquando justa de causa, dominis invisis, libertate donari, aut aliis vendi, *ibid.* Servos ægrotantes domo sua nonpellant Christiani, sed eos de necessariis provideant, *ibid.* Servi in ægritudine derelicti libertate legibus gaudent, *ibid.* Servos, invitisi dominis, ad habitum conversionis admitti vident leges naturæ, 633, 634, 676. Canonica et civilis, *ibid.* Hos tamen recipi permisit Justinianus, nisi eos aut furti aut criminis alicuius reos esse constaret, 676. Servos converti volentes prelio redimi fuit licitum, 634. Servi olim in manu signati erant, 676. Servus Ecclesiae professione monastica in libertatem asseritur, 781. At si professionem manu deserat, priori conditioni restituantur, *ibid.* Servi juris publici, 1183. An in Galliis jampridem nulli servi proprie dicti fuerint, 1197. Gregorius servum servorum se dicit, 1213. *Vide* Gregorius. Servi Judeorum, *Vide* Iudei, 539, 716, 1231.

Servus Dei diaconus, Romana Ecclesiae diaconus, 539, 1231.

PATROL. LXXVII.

Severianus Gabalorum in Syria episcopus multa scripsit, 1071.

Severius (S.) Noricorum apostolus cuius corpus in castrum Lucullanum translatum, 623, 638. In ejus honorem celebre monasterium ibidem adificatum, 623. S. Severini reliquias sibi mitti petit Gregorius ad Ecclesiam Romæ consecrandam, 637. Et ad oratorium dedicandum, 1115.

Severinus episcopus Ecclesiae Mihiensis ministeria secum detulit, 735.

Severus. Cum severitate miscenda lenitas, 23.

Severus haereticus, 1174.

Severus Anconitanus episcopus, *Vide* Severus.

Severus Aquileiensis episcopus schismatis Romanum venire jubetur, 501. Dicitur totius schismatis caput, 1240. Cur Gradensis episcopus dictus, 502. Aquileia incensas edem Gradum transmutat, 609, 1240.

Severus Felicinus episcopus, Ariminensis Ecclesiae visitator constitutus, 548, 549. Et Ecclesiae Ravennatis, 754, 755.

Severus presbyter Valeria provincie, 204. Egroti quem vocatus adire distulerat, mortem sibi adscribit et luget, *ibid.* Ejus lacrymis Deus mortuum ad vitam revocat, *ibid.*

Severus scholasticus seu assessor exarchi, 761.

Severus vir magnificus, 1097.

Sextariatum erat onus quod exigerat a colonis supra singulos sextarios, 533. Inde dicitur onus adjectivus, *ibid.* Hoc onus ut iniquum a colonis Romanæ Ecclesiae exigi prohibet Gregorius, *ibid.*

Sibilus lenis equos mitigans, catulus instigans quid significet, 33.

Sic hemi illius Henor Dinam vi opprimit typus diaboli animam negligenter corruptentis, 85.

Sicilia. In Sicilia loca quædam flammæ et incendia vomunt, 429. Loca tormentorum his locis videntur aperi, *ibid.* Singulis trienniis episcopi Siculi Romanum venire tenebantur, quibus ut semel unoquoque quinquennio venirent, indulget Gregorius, 469, 867. Idem Episcopi aut singulis annis, aut triennio, aut quinquennio ad concilium Romanum venire cogebantur, 486. Eis mandat Gregorius ut semel in anno cum Petro subdiacono conveniant, 486. Item moris erat ut ad natalem papæ singulis annis celebrandum Romanum convenient, 526. Hunc momentum vanæ et stultæ superfluitatis abrogat Gregorius, *ibid.* In Sicilia nullus erat metropolita Gregorii tempore, 486, 487, 867, 898. Cur in Sicilia vices suas subdiacono communiserit Gregorius, 487. Sicilia maxime Romanis frumenta suppeditabat, 488, 537. Ex quo Romano Imperio adjuncta fuit Sicilia, aratores Siciliæ decimam frumentum quod colligebant Romanis pensitabant, 533. Sæpe frumenti loco, ejus premium nummis, unde gravabantur, solvabant, *ibid.* Ne quid simile in Siciliæ patrimonio ad Ecclesias actoribus erga aratores fiat, caveretur, 533. A dictorum defensorum angariis quomodo Siciliæ episcopi sibi caveant, 536. Siculi episcopi sibi caveant, 536. Siculi episcopi sibi caveant, 536. Siciliæ imminentibus hostibus preces indicit S. Gregorius, 1138. In Sicilia malefici plurimi Gregorii temorte, 1259.

Sidon qui per vocem maris ad venerandum adducatur, 83.

Signum crucis a veteribus Christianis frequentissime usurpatum, 196.

Ejus efficacia, *ibid.* *Vide* Crux. Signis in celo hastarum et igneorum exercituum praesignantur clades et cædes a Langobardis in Italiam inferendas, 368.

Silentium. Violenta silentii custodia quandoque noxia, 53. Qui lingua frenat, non mentem, eo periculosius quo securius peccat, *ibid.* Si illatus molestias tranquille lingua aperiret, a conscientia dolor emanaret, 54. Lingua discrete frenanda, non semper liganda, *ibid.* Quæ murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis, *ibid.* Silentio studentes simplices et mundi corde a Deo facile exaudiuntur, 312.

Siliqua aurea quid sit, 1103, 1107. In solido siliqua viginti quatuor, 648, 933. Cavel S. Gregorius ne a rusticis ultra justi ponderis libram siliqua exigitur, 534.

Siliquatricum quid sit, 534.

Silve Candidæ episcopus Tiberius, 1287.

Simonia haeresis dicta, 586, 587, 782, 786, 788, 790, 793, 798, 1007, 1247. Quam grave facinus, 937, 1015, 1016. Leibale vulnus infigit, 1017. Arcendi a sacris ordinibus Simoniaci, 659, 783, 786, 788, 789, 790, 798, 937, 963, 1007. Maximi in Constantinopolitanum episcopum ordinatio nulla, et ordinationes ejus irritæ, quia pro pecunia ordinatus, 608. Simoniaci presbyter ordinatus ordine suo privetur, 694. Simoniaci sacerdotium quo sensu in sacerdotio non deputatur, 1134, 1135. Simonia a Christo damnata, 1007, 1134. Et ab apostolis, 1008, 1016, 1134, 1148. Et a Patribus, 937, 1007. Simonia in Oriente grassatur, 1134. Et in Galliis, et aliis diversis provinciis, 781, 782, 788, 790, 797, 1007, 1140 et seqq., 1141, 1142, 1143. Quot et quanti Gregorii conatus ut e Galliis simonia labes tolleretur, 782. Contra hanc synodus in Gallia cogi postulat, 1010, 1012, 1014, 1015, 1018, 1141, 1142, 1143, 1145, 1146, 1148, 1149. Hanc et ipse in synodo profligat, 788. A simonia reges avertere conatur, 1007. Christum accepta pecunia vendere dicitur, qui præmio corruptus episcopum fieri permisit, 612. Pro ordinationibus, matrimoniis, vel pro velandis virginibus aliquid accipi prohibetur, 707. Item pro sepultura. *Vide* Sepultura. Simonia species omnis damnatur, 1290. Sub specie pietatis simonia quandoque committitur, 1008. Quæ fit eleemosyna ex pecunia pro ordinibus accepta, non proficit, 1008.

Simplex. Qui admonendi sunt simplices, 47. Falsa nunquam dicant, at vera quandoque reticeant, *ibid.* Magna simplicium securitas, 48. Dei sermocinatio cum simplicibus quid sit, *ibid.*

Simplices et puri corde a Deo facile exaudiuntur, 312. Cur Christus velit servos suos esse simplices sicut columbae, 766.

Simplicitati prudentia adjungenda, 47. Simplicitas in sacra Scriptura sæpe prudentia ac rectitudini sociatur, 766.

Simplicius Parisiensis episcopus, 1144.

Simplicius tertius post S. Benedictum abbas, 208.

Simplicius, 1092.

Simulatio idem significat ac simulatas, 487.

Sina mons ubi celebre monasterium, 1091. Frequentes ad illud monasterium peregrinationes, *ibid.* Ibi celebre gerontocomium, 1092.

Sincerus ab socii sui creditoribus vexatur, 821.

Sinistra. Divitiae et gloria quare in sinistra ponantur, 77.

Sipontum urbs olim Apulice episcopalis, sed excisa, cui successit Manfridouia, 516. Sipontinenses episcopi, Felix, 546. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Vitalianus, 900. Vitudinus, 1287.

Sirica abbatissa, 931. Ejus testamentum, licet monasticam vitam non induerit, irritum declaratur, *ibid.*

Sirica uxoris Gaudiosi, 547.

Sisinius presbyter idolatrie et sodomiae accusatus, in carcere de- trudendus, 1044.

Sisinius defensor Ecclesie Messenensis, 897.

Sisinius judex cui inopia laboranti anno subdio subvenit Gregorius, 596.

Sitonicum aliquando certam frumenti mensuram significat, aliquando horum publicum, 488, 1204. Sitonici curator, 1205.

Sixti (S.) martyris reliquias perit Augustinus Anglorum apostolus, et consequitur, 1137.

Sixtus Senensis cum Gregorio ignem inferni corporeum esse creditit, 111.

Smaragdus exarchus ecclesiasticae unitatis studio flagrans, 1240. Zelum illius accedit Gregorius, 1241.

Societas nulla in qua non sint pravi homines inter bonos, 1127, 1128.

Sodomam ardente fugere quid sit, 80. Sodoma suum peccatum praedicavit, 89. Cur incendo et fetore perierint Sodomitae, 437. Cur Dominus dicatur descendere, ut que sua facta in Sodoma cognoscatur, 860.

Solarium quid sit, 228.

Solatium idem ac aditorium, auxilium, 338, 646, 980, 1206. Usurpatum aliquando pro pensione vel redditu qui persolvitur proprietario ratione fundi, 922.

Solidus aureus quid sit, 189, 569. Aureus nummus Constantino Magno imperante solidi nomen obtinuit, 648. Quot in libra solidi, *ibid.* Sex in uncia solidi, *ibid.* In solidi quatuor scrupuli, siliqua viginti quatuor, *ibid.* Denarii quadraginta, 570. Discriben Gallicani solidi a Romano, 648. Solidus Romanus quarta parte minor Ludovico nostro aureo, 707. Cur solidi Gallicani Roma expendi non poterant, 796. Solidi per miraculum debitori redditi, 257.

Solitarii cur ab antiquo hoste singularius impetrantur, 968, 966.

Solitudo secum habitans que sit, 217. Olium sanctum querit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis, 621, 848. Quaelibet occulta loca sine Dei gratia, animam salvare non possunt, 849.

Somnagogi, satelles, custos corporis, 1045.

. Somnia an observanda, 456. Somniorum sex modi et cause, *ibid.*, 457. Somnis tanto difficulter credi debet, quanto ex quo impulsu venient facilius nou eluet, 457. Sancti viri iuter illumines et revelationes intima sapore discernunt, *ibid.* Quidam per somnum illusus, accepta longa vita premissione, brevi et subita defunctus est, *ibid.*

Somnum oculis dare quid sit, 58. Somnus meridianus ex Regula S. Benedicti concessus, 1125.

Soracte mons, nunc mons S. Silvestri dictus, 177. Soracte mons in Hetruria, 506.

Sorilegi quomodo coercendi si servi, quoniam o si liberi, 984. Sorilegi ab Iladriano notario puniti, 1159. Plurimi

tunc erant sortilegi, *ibid.*

Sozomeni historiam cur reprobet Ecclesia Romana, 883. Hic historia quintae synodo de tribus capitulis contradicit, *ibid.*

Spalatum urbs quae ex ruinis Salona civitatis crevit, archiepiscopatus, 504.

Spatha, id est ensis, 237, 288. Langobardorum Synthicia Spathae sunt, 520. Spatham Ravenna relicta sibi mitti petit Gregorius, 810, 838.

Spathariorum muuas quod sit, 237.

Spathariorum comes erat custodium corporis regis praefectus, 500.

Species aliquando opponitur numerata pecunia, aliquando significat suppellectilem quamlibet pretiosioreum, 692.

Speciosus Gregorii compresbyter, a quo quae de Romula transitu refert, didicerat ipse Gregorius, 596.

Speciosus presbyter episcopo suo Romani Exarchi auctoritate freatus resisti, 731.

Speciosus monachus, S. Benedicti discipulus, 384. Ejus animam e corpore egrediente videt illius frater, 385.

Speciosus subdiaconus Cataniensis ut uxore uiri licet a ministerio suo abstinet, 718. Notarii officium gerit, *ibid.*

Spectabilis erat titulus honoris, 420. Non culibet collatus, 1043, 1044. Spectabiles inter comites primi ordinis censebantur, 420. Formula conferebatur huc titulus, *ibid.*, 1043.

Spes. Non modo spe ad res, sed etiam rebus ad spem trahuntur, ut ad fidem aeternorum certius roboremur, 78. Spes in homine non ponenda, 1178.

Spes Abbas per quadrangula annos cecus, 383. Visum recipit, 388. Cum fratribus psallendo moritur, et ejus nomen in columba specie egrediens ab omnibus videtur, *ibid.*

Spesindeus Sardiniae praeses, 1106.

Spiridon Cypriorum episcopus miraculo furem deprehendit, 161.

Spiritus vultus tres sunt a Deo creati, 573. Mobilioris naturae est Spiritus, quam corpus, 232.

Spiritus sanctus cur fuerit visus in columba et ignis specie, 57. Qui Spiritu sancto repletus, mansuetudini zelum conjungit, *ibid.* Processio Spiritus sancti a Patre et Filio, 118, 276. Graci schismatice locum dialogorum ubi de processione Spiritus sancti a Filio agitur, depravauit, 118, 275. Cur se Filius recessum dicat, ut Spiritus sanctus veniat, qui a Filio nunquam recedit, 276. Qui Spiritum sanctum accepimus, de vita invisibilis non dubitamus, 373. Cur Spiritus sanctus in lignarum specie super pastores primos incedit, 17, 51. Virtus et humilitas signa Spiritus sancti mentem inhabitantis, 136. Spiritus corda qua implet levat, 870. Inter tumultus hominum solitudinem in mente facit, *ibid.* In ejus praesentia nullus locus compunctionis anima non est secretus, *ibid.* Spiritum sanctum vendere quid sit, 937, 1007, 1013. *Vide Colamba.*

Spiritus maligni qui dicantur alieni, 49, 74. Malignus Spiritus sub specie peregrini hospitio exceptus, hospitio sui filium invadit et necat, 198.

Spoletum urbs episcopalis Umbriae, ducatus Spoletini caput, 942. Spoletinus episcopus, Chrysanthus, 674, 912, 1243.

Spondere pro amico quid sit, 38.

Sponsalia, id est dos, 801.

Sportula, id est stipendium quo honorantur Ecclesie ministri pro cujus meritis, 760, 781.

Squillacium urbs olim Brutiorum,

600. Principatus titulo gaudet, *ibid.* Ob iteratam olim episcoporum cedem, episcopali sede privata est, *ibid.* Squillacinus episcopus, Joannes, 599. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Stannum quid significet, 53. Quis factus stannum iu fornace, *ibid.*

Stare nemo potest in via virtutis, sed si non poterit, deficit neceesse est, 94. In alto stantes casum timeant, 83.

Statio aliquando pro taberna usurpatur a Gregorio, 1108, 1109.

Statuta majorum non facile infringenda, 618, 619.

Stephania res ab Ecclesie Regitana actoribus occupatae restituantur, 633, 636. Stephania queritur donum ab sua sororu Ecclesie suis inuste donatum, 918.

Stephani (S.) monasterium in Agri- gentino territorio, 911, 912.

Stephanus in Hispania episcopus, 1251, 1253, 1255.

Stephanus Scodreensis episcopus, 527.

Stephanus episcopus ob assiduam predicationem laudatur, 835.

Stephanus episcopus, 1032, 1194.

Stephanus Valerii provincie presbyter, 323. Huic diabolus caligas et libii traxit, *ibid.*

Stephanus abbas Lirinensis monasterii cuius vigilantia laudatur, 833. Ad maiorem vigilantiam et sollicititudinem excitatur, 833.

Stephanus abbas monasterii S. Maci proprie Spoleto, 950.

Stephanus diaconus Salomonis, 1033, 1034.

Stephanus diaconus Thebanus cuius vita turpissima, 629.

Stephanus vir Dei nihil in hoc manu propter unum Deum possidens, aut requirens, 401. Virtutes ejus *ibid.* Mesis jacturam aequo et leto fert animo, *ibid.* Ejus mors, 404. Ab eo quo de morte presbyteri cuiusdam refert Gregorius didicerat, 588.

Stephanus vir illustris et mortalis ad vivos revocatus, 432. At sine fructu, 433. In ea mala carnis cum eleemosynis certarunt, *ibid.*

Stephanus vir magnificus, 820.

Stephanus chartularius, 589, 625. Siculus graviter opprimit, 769.

Stephanus optio ipsi ab amico sue Eumorphio moriente praenuntiata morte, moritur, 428.

Stephanus primicerius, 640.

Stephanus Caralitanus civis moriens monasterium construi precipit, 687, 693.

Stephanus ab errore ad ecclesiam rediens, leniter excipiens, 500.

Stephanus Ferrarius mortuus, 453.

Stephanus Neapolitanus civis, deponentes sibi monasterium ingresses ablatas restituere cogit, 867.

Stephanus ex captivitate redemptus, 1210.

Stephanus quid significet, 190.

Stimulus, id est infensus et malevolus animus, 1051.

Stipendia dicuntur almoniorum suffragia, 828. Stipendiis Ecclesie minister subsistens ad lucra propria non anhelet, 539, 755. Clerico agrotanti consueta stipendia non neganda, 373. Nonnulli militibus in Ecclesia dentur, aut certe ita cupientibus, ut per ipsos non stet quin militent, 574. Pro cujusque meritis stipendia distribuenda, 760, 828.

Stola. Singula aut binæ sacerdotum stolas quid significant, 409.

Stopaulus libertas, 1044.

Strategius, 912. **Ensebiæ patriciæ filius**, 1210.
Stratiotæ qui dicantur, et quid significent, 195.
Strator dicitus is qui imperatorem in equum inferret, eique equum sternebat, 673. Patrici suum quique stratom habebant, *ibid.*

Stultus Stultorum cor sibi meti ipsi dissimile est, 60.

Stuprator virginis aut eam ducere, aut corporaliter castigari. In monasterio jubetur, 654, 655. Quam ponam meruisset, 655. Ancilla Dei stuprator districtissime puniendus, 1268.

Suprumpa in laicos excommunicatione, in clericis depositione plectitur, 688.

Suana vulgo Soana urbs Etruriæ episcopalis, 591.

Subdiaconatum an suppletat monachatus, 1188, 1189. *Vide Indicem Vocabulorum.*

Subdiaconus. Subdiaconi Ecclesiæ Romane continentaliam servabant, 538. Contraria in Sicilia vigebat consuetudo, 716. Pelagii II constitutione sanctum ut aut a conjugum usu, aut a ministerio suo abstinerent, *ibid.* Hanc Pelagii constitutionem moderatur Gregorius, 538. At prohibet deinceps illum in Sicilia subdiaconum ordinari, qui continentiam non promittat, 538, 717. Idem et de subdiaconi Ecclesiæ Regiensis statuit, 683. Subdiaconi cœlibatus lege imposita, factum est ut ad sacros ordines proprios accesserint, et eis sacrarium ingredi, et vasa sacra tangere fuerit licetum, 538. Subdiaconi lapsi, irrevocabiliter deponantur, et inter laicos communione accipiunt, 729, 730. Subdiaconos spoliatos procedere, antiqua Ecclesiæ Romanae consuetudo, quam anti quam restauravit Gregorius, 910. Subdiaconi Siculi in tunicis lineis procedebant, 910. Subdiaconi presentes in Ecclesia, et quæ legenda sunt ipsi legant, 1289. Subdiaconis episcoporum cause commissa, et ipsa episcopi punio, 584, 1230. Subdiaconus cum episcopis alterius episcopi judex sedet, 961. Clerici etiam judex cum episcopo sedet, 1072. Subdiaconi regionario presbyteri lapsi causa discutienda committuntur, 1013. Subdiaconus in causa archidiaconi-judex delegatur, 617.

Subditus. Subditorum culpa pastoris imperitia et vitia tribuuntur, 5. Subditi admonendi ut humiliter subjaceant, 37. Subditorum stipenda in patiente obedientia, 669.

Subjectorum culpa præpositorum deprimunt vitam, 702.

Subducens, locus desertus, in quem Benedictus puer se recepit, 209.

Subreptio fit cum per mendacem narrationem aliquid extorquatur, 579. Rescripta per subreptionem impetrata funditus non valent, *ibid.* Subrepta Imperatoris jussio per ipsum rescindenda, 1267. Subreptio a magnis difficile caretur, 579.

Substantia, id est summa, quantitas, totalitas, 820. **Substantia modus** quid apud Gregorium et Jurisconsultos significet, 689, 690.

Subtiliter apud Gregorium id valet quod curiosius, diligentius, 653, 654.

Suburbicariae provinciae decem erant, 1076.

Subura est urbis Romæ regio, 699. Ecclesiæ S. Agathæ in Subura Romæ sita, 341, 698. In antiqua Subura non est sita hodierna S. Agathæ Ecclesia, 699. In hac Ecclesia Ariani Gothi suas habebant synaxes, *ibid.* Hujus Ecclesiæ cura temporalis Leoni Acolytho

commandatur, 698.

Suessorum episcopus, Anserius, 1288.

Suffragium pecuniam significat quæ aulicis suffragatoribus datur honoris adipiscendi causa, 768. Suffragia despota quid sint, *ibid.* Suffragium sumit pro almonia et sustentatione, 828.

Suffragor per translationem significat fævo, auxilio, 828.

Superbia hominum in bellum vertit, 6. Rectitudinis amorem mentitur, 59. Abstinentia insidiatur, 62. Quod vulneravit elatio superbiæ, curet affectio humilis vita, 88. Superbia in humili conditione magis damnata, 399. Superbia in episcopo quam culpabilis, 733, 736. Contra elationem tumorem judicia superna vigilant, 715. Superbiæ diabolus in primo homine ante omnia usus est, et nunc eam hominem ponit in fine virtutem, 775.

Superbire. Qui humi jacens superbri, exaltatus humiliatem non potest addiscere, 9. Contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri, 20. Superbi sunt imitatores diaboli, 59. Cur Christus coram superbis voluit mori, et coram humilibus resurgere, 229.

Superbumerale quo sacerdos ornatur quid significet, 15, 509, 840. Significatio eorum ex quibus superbumerale contextum, 15, 509, 510.

Superscribere terram qui intelligatur, 1197, 1198.

Superstitioni cur Paulus humilitatis speciem jungat, 63.

Seppontonia locus in quo monasterium exstabat, 177, 181. Quare sic dictus, 181.

Suppositorium, vel suppostorium duplex, 537. Suppostorium pignoris loco datum restituendum, *ibid.*

Sura vel Sora urbs Latii, distincta a Surrento Picentiorum urbe, 405. A Gregorio provincia dicitur, *ibid.*

Suranus abbas sua suoruunque omnia pauperibus erogat, 405. A Langobardis occiso illo mons vicinus Ingenui motu concutitur, *ibid.* Colitur ab Ecclesia, *ibid.*

Surdo maledicere quid sit, 96.

Surrentum urbs episcopalis in Campania, 530. Surrentinus episcopus, Joannes, 530, 947, 1288, 1291.

Surtaria vestis genus, vel scutum, ubi sunt pictæ imagines, 971.

Sus lata in volutabro luti quid significet, 86.

Susceptus, id est cliens, 712. Medici pretorios suos vocant susceptos, 712.

Advocati clientes suos vocant susceptos, 713.

Suspenderere aliquando significat avertere, 935.

Sustoli super altitudines terræ quid sit, 391.

Sutellius Burdigalensis episcopus, 1288.

Sutrinensis episcopus, Agnellus, 1:87.

Syagrius post religiosam vitam professam marito violenter juncta, 1021. Res suas piis causis impendere desiderat, *ibid.*

Syagrius ex civi Augustodunensi factus episcopus, vir summarum virtutum, 831. Summa actorum ejus, *ibid.* Sacerdotis nomen operibus implet, 937. An fuerit cognatus vel frater Brunichildis reginæ, 1015. Ei Pallium mittit Gregorius, 937, 1015. Qua conditio, 1012, 1013. Cur prius non miserit, 937. De navata Augustino Taurinum laudatur Syagrius, 1013. Adversus simoniam et neophitorum ordinan-

tiones synodus cogere iubetur, 1012, 1014, 1015. Negligentia arguitur, 1021. Privilegio monasterii S. Medardi per Gregorium concessa subscripta, 1288. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Symbolum fidei S. Gregorii, 1283. Symmachus papa quo anno electus, 444.

Symmachus patricius a Theodosio trucidatus, 420. Ipse et Joannes papa I Theodosium Regem Gothorum dampnum in supplicia deducere visi sunt, *ibid.*

Symmachus vir magnificus, 1123. Symmachus defensor in Corsica, 515.

Synodica. *Vide Epistola.*

Synodus. In synodis novitas doctrinæ configenda, mores corrugandi, lites episcoporum judicandæ, 487. Actorum synodalium robur unde, 515, 516. Quæ statuta fuerint in Synodis a vicario sedis apostolice coactis, ea inconclusa firmitate serventur, 781. Sine sedis apostolice auctoritate, quæ in synodis aguntur, vires non habent, 984. Qualiter in synodis agant episcopi, 985. Synodorum utilitas et necessitas, 1280. Synodos quas universalis Ecclesia recipit, recipere se profiteant Nestoriani ad Ecclesiam redeuntes, 1169. Ex synodorum sessionibus et subscriptionibus cur non licet quidquam de seditum dignitate statuere, 1014. Synodi autoritatem ac jussione principum cogetur, 1013, 1018, 1143, 1146, 1149, 1149.

Synthetica pacta sunt et conventiones, 520.

Syracusæ urbs Siciliæ episcopalis, 487. Syracusani episcopi electio Gregorio a Syracuseus commissa, 752. Duos a Syracuseis ad episcopatum electos sibi militi postulat Gregorius, ut quem utiliorem judicaverit ordinet, 588, 733. Syracuseus Ecclesiæ privilegia confirmantur, 806. Syracuseus Episcopi : Chrestus, 486. Maximianus. *Vide ejus titulum.* Joannes, 1288. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

T

Tabulae dicebantur clavi dalmaticæ rom et tunicarum, 1012.

Tabularius, 1122. Tabulariorum via genera, 1123. Tabularius idem ac numerarius, 1190. Tabularius, dispensator reddituum Ecclesiæ, 1249, 1250.

Taciturni qui sint monendi, 53, 54.

Tadinum urbs olim Umbria, 996. Hujus Ecclesiæ visitatio Gaudioso episcopo Eugubino injungitur, 995.

Taius vel Taio Cesaraugustus episcopus collectaneum ex operibus S. Gregorii edidit, in quo plura de Dialogis ejusdem refert, 106.

Talentum abscondentes poena, 75.

Talitanus publici patrimonii curator, 1097.

Tanatem seu Tainates urbs episcopalis insula Corsica, tempore S. Gregorii destructa, 563. Tainatensis episcopus, Martinus, *ibid.*

Tarentum urbs olim Salentinorum, nunc regni Neapolitani, 683. Tarentini episcopi, Andreas, 636. Honorius, 1232.

Tarracina. *Vide Terracina.*

Taurianum, locus in quo exstat Ecclesia B. Joannis, 464.

Tauriounum urbs Italæ, 1022. Plurimi Taurinensis diecenses parochias destructæ assignantur Ecclesiæ Mauriennensi, 1023. Taurinensis episcopus, Ursicinus, *ibid.*

Taurominium urbs olim episcopalis Siciliae, 538, 820. Tanromitanus episcopus, Victorinus, 538. Secundinus, 1291.

Taurus urbs olim episcopalis Brutiorum, 529. Taurianenses monachii a barbaris dispersi, *ibid.* Taurianensis Ecclesiae visitatio committitur, 1052. Taurianensis episcopus Paulinus, 528. *Vide ejus titulum.*

Tecla abbatissa monasterii S. Mariae Neapoli, 1088.

Tegeσis urbs Africæ, 1198, 1199, 1200.

Telesia urbs Samnitum, 1297. Telesinus episcopus, Menas, 1218, 1220, 1297.

Telo urbs antiqua Gallie, 1141.

Templum. In constructione templi Salomonis lapides alibi dolati quid signent, 30. Templum adeuntibus continentia necessaria, 193. Hæreticorum et idolorum templo in Ecclesiæ converti improbarunt quidam, quidam vero probarunt, 697. Hæc destruenda censuit Gregorius, at mutavit sententiam, 1163, 1176. Ea de re quid senserit Augustinus, 1175. Quomodo hæc templo consecranda, 1176.

Temporalia bona calamitatis sunt solatis, non præmia, 77. His utendum, non fruendum, *ibid.*, 875.

Tenaces, instar tculneæ terram sine factu occupant, inutiliter servant quæ multis prodesse poterant, 67.

Tenor seu Regestum, liber in quo describentur expense, 595. Per temorem alii intelligent tenementum seu possessionem certis oneribus obnoxiam; alii testamentum, 595.

Tentatio. Humanum est temptationem in corde perpetui, dæmoniacum in certamine temptationis superari, 12. Diabolus bellum movet contra duos, inferentem, et patientem contumelias, 45. Qui in campo victores, intra mœnia aliquando capiuntur, 45. Tentationes diaboli per ventum signantur, 53. Tentationi aliquando ex ratione, aliquando ex deliberatione resistitur, 85. Justi sepe innoxie tentantur, 87. Idcirco tentantur, ut in bono ex infirmatis cognitione solidentur, 87. Sancti bellatores easem super femur habeant, 90. Tentationes quæ prævident futuræ, praesentes minoris sunt virtutis, 90. Hostis prævisus enervatur, 91. In temptationibus dormire, est in mari procellis clavum navis amittere, 90. Crescente virtute, plerumque bella temptationis augentur, 31. In juventute carnis tentatio fervet, 213. Ab anno quinquagesimo calor corporis frigescit, *ibid.* Tentationes quæ per carnem flunt ordo et gradus recensentur, 1162, 1163. Tentationibus carnis obnoxii præsse non debent, sed subesse, 213. Ilujusmodi temptationem qui vicevit S. Benedictus, *ibid.* Diabolus robustum cor irrumperè non valens, subiunctis infirmis personis, quasi scalis appositis contra alæna ascendit, 744. Mox ut otiosam mentem invenerit, ad eam sub quibusdam occasionibus locuturus accedit, 965, 986. Nullus locus a temptatione liber, 1093. Non timendum diabolus, si custodiam nostram non nobis, sed gratiæ tribuamus, 328. Sine Dei auxilio vincit non potest, 790. Tanto nostris hostiis potentiores sumus, quanto cum Deo unum per humilitatem efficiamur, 529. Contra omnes hostis insidias quiske debet esse sollicitus, 789. Si mens vigilans, undique suspecta, ubique sollicita, ut laqueos præcaute insidiantis, 885. Oratio contra inimicum nostrum adhibenda, 885. In temptationibus Deum adjutor querendus, 966.

Tepidus. A calore teporem redditur ad frigus, 94. Sicut ante teporem frigus sub spe est, ita post frigus tepor in desperatione, *ibid.* Aut calidus quisque esse, aut frigidus queritur, ne tepidus evomatur, *ibid.*

Terge-tum vel Tregestum urbs Histriae, 1240. Tergestinus episcopus Firminus, 1203. *Vide ejus titulum.*

Tergum. Deus hominem peccatorem post tergum quomodo admonuit, 82. Terga in Dei faciem mittere quid sit, 82.

Terminus suum dilatare quid sit, 72. Terminos noitis a patribus affixos transcendere grave est, 668.

Terra cunctis hominibus communis, omnibus communiter prolerit alimenta, 66. Super terra altitudines sustollit quid sit, 391. An terra vite a terra viventium distinguatur, 1175. Qui in terra viventium bona querit, mala hominum in terra aliena portare debet, *ibid.*

Terracina Anxur prius dicta, urbs Latii, 249, 524. Monasterii Terracinensis fabrica a S. Benedicto in visione disponitur, 249. Monasterium illud dirutum, et Casinensi unitum, *ibid.* Terracinensis Ecclesie Agnello Fundens episcopo sic committitur, ut Fundens Ecclesiæ jura ac potestas illi non subtrahantur, 634. Terracinensis episcopus Agnellus, 524, 634, 1291.

Terrenarum rerum cura ab animarum rectoribus fugienda, 24, 25. Plus de animæ salute, quam de terrenarum rerum utilitate debemos esse solliciti, 1233.

Terrorem subditis quando incutere debeant Prelati, 20. Terres humani similes sunt, 1066.

Tertu lis cubic Romanus Placidum filium S. Benedicto tradit, 220.

Testamentum aliquando summittit pro scripto adulbitis testibus firmato, 1073. Monachis nulla testandi licentia, 931. Attamen legibus humanis illis aliquando id fuit licitum, 539, 931. Possunt etiam testari ex dispensatione summi pontificis, 931. Joannes monachus Fanum defensorum moriens reliquit in sex uncias hæredem, 539. At abbatissæ testamentum irritum declaratur, licet monachicam vestem non induerit, 539, 931, 932. Qui Syagria post emissam professionem testari poluerit, 1021. Testari potest episcopus de bonis ante episcopatum acquisitis, secus de iis quæ in episcopatu acquisit, 1206, 1207. *Vide Episcopus.* Testamenta in Ecclesiæ dannorum facia irrita declarantur, 701, 792. Testamentum presbyteri in gratiam cuiusdam, qua lege confirmatum, 801. Rusticæ testatrix voluntatem diu neglectam adimpleri curat Gregorius, 946, 947. Mortuorum dispositio in omnibus servanda, 1107.

Testes sacramentales qui sint, 864. Dicebantur conjuratores et compurgatores, *ibid.* Testes in judicio quales esse debeant, 1233. Qui sine teste ambulat, recte non vivit, 1193.

Testimonium ferre non possunt criminum socii, 631. An mulieres id possint. *Vide Mulier.*

Thalassia Augustoduni abbatissa, 1219, 1223.

Tharsilla amita S. Gregorii, 397. Eius virtutes, *ibid.* De morte sibi imminente a Felice papa III in apparitione monetor, *ibid.* In ipso mortis articulo Jesum venientem videt, *ibid.* Post mortem in ejus corpore longioris orationis nota visus sunt, 400.

Thibæ urbs Thessalia in Græcia, 627, 628. Thebanus episcopus Hadrianus, 627. Injuste damnatus Sedi sue

restituitur, 628. A jurisdictione episcoli Larissæ eximitur, 630.

Theca Persica quid sit, 1270, 1172. Ita apud Græcos idem ac papa, *apud,* 1272.

Themistius Agnoitarum sectæ et disciplinæ princeps, 1086.

Theocista soror Mauricii imperatoris, 490. Ejus virtutes, 870, 1132. Ejus erga captivos liberalitas, 872. Clavis S. Petri ei transmittit Gregorius, 872. Ad eam scribit Gregorius de detractionibus fortiter tolerandis, et de murem sedando, 1136 et seqq. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Theocista filia sororis Mauricii Augusti, 877.

Theodebertus rex Francorum Theoderici frater, 834, 1146. Ejus pro subditis ad fidem adducendis zelus laudatur, 834. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Theodelinda Garibaldi Bajoariorum regis filia, 683. Uxor Autharis Longobardorum regis, *ibid.* Authari extincto, nupsit Agilulfio, *ibid.* Mulier insignis piætatis, *ibid.* Hoic Gregorius Dialogos suos direxit, 106. His usa est ad catholicam fidem tum regi, tum suis subditis persuadendam, 114. Decepta, ad tempus a communione Constantii Mediolanensis episcopi se suscepit, 683, 684, 718. Et reliquias militit Gregorius, 709. Et quod in pace facienda laboraverit, gratias agit, 958. De sociato catholicæ fidei ejus filio gratulator Gregorius, 1270. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Theodericus Francorum rex, 834, 1143. *Vide Indicem alphabeticum Epistoliarum.*

Theodora Augusta a Vigilio papa damnata, 615, 616.

Theodora vidua Petronii notarii, 533. Theodora Sabini defensoris vidua, 1103, 1104.

Theodoreetus. De eo in concilio Chalcedonensi judicatum, 719.

Theodoricus Gothorum rex in Italia moritur, 420. Ejus damnatio Solitario in insula Lipari revelata, *ibid.* Locis quidam Theodorici infernus dictus, 419, 420.

Theodori (S.) xenodochium Panormi, 1187.

Theodorus Cæsareæ Cappadocie episcopus et Pelagius diaconus fueri causa scandali ex damnatione trium capitularum orti, 616. Damnatus est a Vigilio Theodorus, *ibid.*

Theodorus Epiri episcopus, 796.

Theodorus Lilybetanus episcopus, 660, 733, 801.

Theodorus Massiliensis episcopus sanctitatem conspicuus, 541. Cur multa a rectoribus Massiliæ sit percessus, 541. Auditæ Gregorii ordinatione ad eum litteras gratulatorias scripsit, 541.

Theodorus episcopus diœcesis Mediolanensis, Metropolitani disciplinam declinat, 1020. Apud Gregorium querelas suas detulerat, 1238.

Theodorus Mopsuestenus justæ in synodo damnatus, 615. A Sozomeno laudatur Theodorus ut doctor Ecclesiæ usque ad mortem, 883. Impia Photini dogmata renovavit, 1066.

Theodorus Tropeanus episcopus actioni quartæ concilii Constantinopolitanæ sexti subscripsit, 569.

Theodorus diaconus Constantinopolitanus, 847, 853. Arguitur quod dixerit Christum Jesum ad inferos descendenter, omnes qui eum confiterentur a penitenti liberasse, 861.

Theodorus consiliarius, 929. Ei mancipii scripta donationem facit Gregorius, 637.

Theodorus vir consularis, 579.
Theodorus curtor. Ravennæ pacis studiosissimus, 1001. Hunc consolator Gregorius, 1012. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

Theodorus magister militum, dux seu praefectus Sardiniae, 543. Insulare Sardinæ sibi subditos vexabat, 543, 544. Sicut et pauperes et Ecclesiam, 550, 551. Pecunia corruptus Theodorus obstat ne primas Byzacenos Romanum judicaturus veniat, 976.

Theodorus major populi, 1005, 1007.

Theodorus Mauricii imperatoris medicus, vir ingenio sagax, et eloquens, 677. Architector et expræfector, 713. Magnificis eum gloria et excellentiæ titulis compellat. Gregorius, 711, 712. A Prisco patricio missus est Theodorus ad Avarum regem felici exiit, 677. Pecuniam in redemptionem captivorum Gregorio mittit, 712. Secularibus causis indesinenter astrictus, Scripturæ sacre lectionem negligit, 712. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.* Theodorum salutat Gregorius, 493, 877.

Theodorus Palatinus, 499.

Theodorus Ecclesiæ S. Petri Romæ mansionarius, 333. Noctu ei appetat beatus Petrus, *ibid.*

Theodorus Ecclesiæ Thessalonicensis factor, 1173.

Theodorus puer inquietus frater monachi in monasterio sancti Gregorii vixit, 457. Quomodo in mortis articulo conversus, convaluerit, et religiose conversus obierit, 457, 440.

Theodorus Iudeus maleticus, 891.

Theodosia religiosa femina ad postulationem contra Januarium episcopum admittitur, 650, 727. Huic Stephani voluntate de construendo monasterio adimplere desideranti, opem ferri vult Gregorius, 695, 728.

Theodosiaci erant milites legionis quæ a Theodosio Mauricii Augusti filio nomen acceperat, 608.

Theodosianus diaconus Cataniensis, 900.

Theodosius Arelatensis episcopus, 541.

Theodosius in abbatem monasterii sancti Martini in Campania eligitur, 641. Tres monachos fugitivos insequistur, 781. Mancipia ex suo monasterio ablatâ restituat postulat, *ibid.* Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedicari postulat, 762. In murorum vigilis se vehementer affligi queritur, 987, 988.

Theodosius Mauricii imperatoris filius, 1302. Quando in societatem imperii ascitus, 676.

Theodosius burdationis exactor, 536.

Theodosius, 539, 776.

Theodulfus diaconus urbis Parisiorum de resurrectione quæstionem sacerdotis novit, 114.

Theophilanus comes urbis Centumcellensis hospitalitati et aliis misericordiæ operibus deditus, 413. Magis ex officiis debito, quam ex intentione curis terrenis occupatus, *ibid.* Miracula in morte et post ejus mortem facta, 416.

Theoprophus monachus pro vita merito saucto Benedicto familiaris, 214. Theoprobo mandat sanctus Benedictus ut requirat de Germano episcopo quid agatur, 269.

Theotimus medicus, Gregorii familiaris, 668.

Theotistus Mauricii Augusti cognatus, 803.

Thessalonica urbs Macedonix, 898. Thessalonicenses episcopi, Acholius,

Anastasius, Anisias, 487. Eusebius, 898, 1267. *Vide Indicem alphabeticum Epistolarum.*

This. Græce τις amitam significat, 528.

Thomas episcopus, 693.

Thomas Coriuthius pro deserenda accusatione sacræ initiatus, 780. Unde a tali ordine in perpetuum depositus, *ibid.*

Thomas xenodochii fundator, 1281.

Thomas Salonitanæ Ecclesiæ defensor, 1225.

Thomas Ecclesiæ famulus libertate a Gregorio donatur, 800. Notarius efficitur, ac legatis sibi factus frui permittitur, 801.

Thomas in Pisauensi civitate tutor filiorum ab Adeodato instituitur, 756.

Tiberis inundatio quo anno contigit, 116. Tiberis exundans supra muros urbis influit, 324. Ecclesiæ horrea subvertit, 488. Hujusmodi exundatio non semel accidit, 524.

Tiberius Silva candidæ episcopus, 1281.

Tiberius unus ex filiis Mauricii Augusti, 841, 1302. Imperator non est renuntiatius, 1287.

Tibur urbe episcopalibus in Latio, 338. Urbs episcopalibus Campania Romanæ, 638. Tiburtini episcopi : Floridus, 500, 558. Anastasius, 1287, 1291.

Tiburtius Romanus presbyter vitiis carnalibus addictus, post mortem visus est ingenti rogo superpositus concremari, 420.

Timarchus excubitor, 1081.

Timor hominis, non in homines, sed in bruta anima constituitur, 20. Contra naturam superbire est, ab aequali velille timeri, *ibid.* Ignorans mens gratiam libertatis quam ligat servitus timoris, 52. Qui sint timores nocturni, 90. Ex timore nascitur amor, 333. Solus quandoque pavor animas in exitu purgat, 453. In hac vita semper timere debemus, 870. Inculta presumptionis est quod fortis pavet, minus validum non timere, 977. Timendum in bonis quæ operarum, 1110.

Timothea oratorium a se fundatum in honorem sanctæ Crucis desiderat consecrari, 576.

Timothei zelum Paulus moderatur, 57.

Tinctoris corpus post mortem in Ecclesia sepultum divinitus exhumeratur, 461.

Tintinnabula quibus sacerdos tabernaculum ingrediens ambiebatur, quid significant, 17, 311, 1063. Cur tintinnabula vestimentis sacerdotis inserta, 17, 511. Mala punica cur tintinnabulum addita, 18, 511. Diabolus tintinnabulum quo ad monendum sanctum Benedictum utebat Romanus, fregit, 212.

Tirones. Tironum collatio erat onus provinciarum propter possessiones et prædictas, 594.

Tituli sunt tabulæ ligneæ in possessionis signum prædiæ seu urbanis, seu rusticæ apposite, 533, 769. Titulus ponere quid sit, 1289. Titulus seu Ecclesiæ uni plures Gregorii tempore ascripti presbyteri, 697, 698. Tituli basilicis extramuranis non dabantur, 698. Tituli abbatum, *Dilectio*, 1177. Abbatum presbyterorum, *Sanctitas*, 53, 698. Advocatorum, *Gloria*, 721. Defensorum, *Experiencia*, 1200 et alibi. Diaconorum, olim *Sanctitas*, 531. Diaconorum Rectorum, *Dilectio*, 740, 746. Dux, *Gloria*, 545. *Magnitudo*, 973, 1032, 1048, 1268. Episcoporum, *Beatiuitudo*, 1064, 1069 et alibi. *Corona*, 622. *Dilectio*, 1265, 1271, 1272. *Fraternius*, 1035, 1036,

1209. *Reverendissimus*, 816, 1063. *Sanctitas*, 531, 532, 608, 680. Exarchorum, *Excellentia*, 1240. Imperatorum, *Clementia*, 1239, 1244. *Pietas*, 1214, 1267. *Serenitas*, 494, 495, 804, 803, 841. *Judicium*, *Eminentia*, 1054, 1067. *Magistratum*, *Excellentia*, 506, 686. *Illustris*, 519. *Magnitudo*, 973, 1032, 1048 et alibi. *Magistrorum militum*, *Gloria*, 909, 983 et alibi. Notariorum, *Experiencia*, 1036, 1061. Papæ : *Celsitudo*, 978. *Corona*, 622. *Sanctitas*, 531. *Presbyterorum*, *Dilectio*, 1237. *Sanctitas*, olim, 531. *Præfectorum*, *Gloria*, 1068. Regum ac Reginarum, *Excellentia*, 506, 786, 795, 1146. *Gloria*, 684. *Illustris*, 519. Subdiaconorum rectorum patrimonii Ecclesiastici, *Experiencia*, 497, 541, 655 et alibi. Quavis dignitate spectabilium, *Gloria*, 834, 1033, 1081, 1088, 1237, 1258, 1280.

Titus. Titu animal mansuetum Paulus stimulo impelliit, 57.

Tomus voluntari aut codicem significat, 793. Tomus idem ac truncus et scapus, seu ramus ex arbore recisis, *ibid.* Tomus sancti Leonis, id est epistola sancti Leonis, *ibid.*, 1270.

Tonsura clericalis differt a ritu tonsandæ solemniter capillaturæ, 376. Tonsura clericalis seorsim dari solita ante sacrum septimum, *ibid.* Multi olim sine dimissori litteris tonsurati leguntur, 566.

Tonsuratores quinam dicantur, 978, 979.

Torpor mansuetudini vicinus, 56.

Tortona urbs episcopalæ Italæ, 1033. Dertona dicta, *ibid.*

Tortura. Quinam jure scripto a tortura excipiuntur, 629. In Gallia punci ob ea immunes, etiam in foro ecclesiastico, si crimen sit atroc, *ibid.* Quam per afflictionem liebat criminis exploratio a Gregorio improbatur, 1060, 1061.

Totila Gothorum rex, prophetæ spiritum quo pollebat sanctus Benedictus, experitur, 237. Totila a sancto Benedicto de malis factis increpat, sibi que ventura, accipit, 237, 240. Quo anno contigerit ille sancti Benedicti cum Totila congressus, 239. Cerbonium episcopum ursis exponi jubet, 297. Et Fulgentium episcopum vinculis constringi, 500. Miraculo mitigatur Totila, *ibid.* Totila et Gothorum feritas, 501.

Trabes pro Ecclesiæ sanctorum Petri et Pauli Romanæ adveni jubet Gregorius, 1193.

Traditio est datio possessionis, 637. Acceptans traditionem nullum jus acquirit, 637.

Trajanus ex abbate episcopus Melitensis factus, 1042, 1230. Monachi ei in solium conceduntur, sed cum licentia episcopi diecesani, 1042.

Trajanus vir bonæ mentis, sed ad episcopatum urbis Syracusanæ idoneus non judicatur, 741.

Tranquillitas. Ob tranquillitatem temporalem sepe presentia delectant, et non inquiruntur aeterna, 69. Magni est animi inter caussarum turbas, non fuisse turbatum, 834.

Transjurense pagi et Scutinorum Burgundia rectores, nunc duces, sepius patricii nuncupantur, 493.

Translatio corporum SS. Petri et Pauli a Cornelio papa facta, 710. Translatio reliquiarum. *Vide Reliquie.* Translatio de Latino in Graecum quando fieri debeat, 877. Translatio episcopatum medium, 498, 578.

Trecala, vel Tricala, vel Triocata urbs olim episcopalæ in Sicilia, 737. Trecalanus episcopus, Petrus, 737, 1137,

Tregestum. *Vide Tergestum.*

Tremissis tertia pars solidi aurei, 570, 707, 731. *Aequivalebat fere scuto nostro argenteo.* 708.

Tres-Tabernæ urba olim Latii, 614. Sedes ejus unitur Ecclesie Velitranae, 613.

Tribulatio. Ignis tribulationis vitium rubiginem non purgans animum obduratum ostendit, 53. In summa tribulacione positis sola est consolacio misericordia Cretoris, 1062. Deus electis suis in hac vita non promisit gaudia delectationis, sed amaritatem tribulationis, 1127. Tribulatio vires non opprimat, 1233.

Triburiense concilium anni 895. Historiam ex Gregorii Dialogis de sumptu refert, 107.

Tribunorum variis erant ordines, 499.

Tribunus clericus, 696.

Tributa minus ad utilitatem proficiunt, si cum peccato colligantur, 769. Olim ab omni tributo immunes erant ecclesiasticorum possessiones, 1017. Tributa ab religiosis etiam personanda, 1039.

Tricala. *Vide Trecala.*

Triceparii missarum origo, 468.

Trinitas. Abraham in tribus angelis uacum salutem, Trinitatis subsistentias unius substantiam esse declaravit, 617. In Trinitatis nomine baptismus conferendum, 1167. Secus, nullus est, 1168.

Tripedica quid sit, 261. Tripedica instructus diabolus appetet sancto Benedicto, *ibid.*

Tristes qui sint admonendi, 37. Tristes ex propinquio habent iram, *ibid.*

Triticum. Per tritici measuram modus verbi exprimitur, 99. Triticum miraculo multiplicatum, 192.

Trompœus quid significet, 426.

Tropaea urbe Calabria, 569. Tropæanis monachis, si religiose vivant, subvenientum, *ibid.*

Tudertum urbs episcopalibus in Umbria, 192. Tudertini episcopi Fortunatus, 190. *Vide ejus titulum.* Sabinius, 1283.

Tullianus magister militiae, 900.

Tulitus, id est ablatus, 608, 973, 974, 1033, 1107, 1108.

Tunica. Per tunicam Romani ordinis distinguebantur, 1012. Tunicae a Dalmaticis in quo differant, *ibid.*

De Turnis episcopus Pelagius, 830.

Turris civitas episcopalibus, in Sardinia, 830. Ejus Ecclesia visitatio committitur, 1032. Turritanus episcopus, Marinianus, 830, 952.

Tutores dari pupillis conducentorum Ecclesie, qui eorum bona regant, jubet Gregorius, 555. Tutor prohibetur ducere pupillum, 575.

Tympanum. Deum in tympano, sed non in choro laudare quid sit, 68. In tympano et choro Deum laudare, quid sit, 880.

Tyndaris urbo olim episcopalibus in Sicilia, 673, 994. Tyndaritanus episcopus, Eutychius, 673.

Tyrrapse, quid significet, 433.

U

Ubera in Ægypto subigi quid sit, 82.

Uina aliquando sumitur pro cubito, aliquando pro spatio in quantum ultra que exteaditur manus, 671.

Ultio. Aliqui non statim sed diu post illatas injurias ultionem inquirunt, 41, 45. Hi quibus similes sint, 43. Plus virium habet discreta in correctione remissio, quam in exsequenda ultiione districtio, 1051.

Unanimitas multa prelatorum Ecclesie studiosius est fovenda, 879.

Uncia est quingentorum septuaginta sex granorum, 703. Sex in uncia solidi, 618, 708. Novem unciae, hoc est tres alicujus rei quadrantes, 537. Haeres in sex uncias, id est haeres mediae partis successoris, 537, 539, 636. Haeres in octo uncias, is est qui a tribus partibus duas consequitur, 577, 990. Haeres in quatuor uncias, is est qui unam tantum partem a tribus consequitur, 673, 990. Haeres in unam unciam, 1189, 1190.

Uniuersus Ecclesiarum causa est utilitas aut necessitas Ecclesie, 493. Quot sicut Ecclesie alteri uiuenda rationes, *ibid.* Tribus modis uniuersit Ecclesie, *ibid.* Caricensis Ecclesie unitur Negitanæ, 997, 799. Cumana unitur Misenati, 806. Formianus unitur Minturnensis, 493. Trium Tabernarum Ecclesie unitur Velitranae, 614.

Unius quod studio procuranda, 972.

Universalis episcopi nomen dicitur a Gregorio, erroris nomen, 742. Stylum ac superbum vocabulum, *ibid.* Perversum vocabulum, 742, 743. Nesudum vocabulum, 743, 830. Scellestum vocabulum, 747. Nomen blasphemie in quo omnium sacerdotum honor admittitur, 749, 771. Verbum superbie, per quod grave scandalum in ecclesia generatur, 878. Hoc vocabulo universam Ecclesie *ibidem* corrupti dicit, 873. In hunc titulum inventori Gregorius, 749, 881, 984. Arguitur male Gregorius, tanquam pro nulla causa daret locum scandalo, 873, 881. Universalis episcopi titulus in Chalcedonensi synodo in aliquot libellis supplicibus Romanis pontificibus est oblatus, 743, 749, 750, 771, 919. Sed nullus eorum bunc usurpare sibi voluit, 749, 771, 919. Hadrianus papa in synodo vñ cum Tarsasio de hoc titulo contendit, 710. Hunc sibi oblatum respexit Gregorius, 771, 919. Quo sensu Graeci suo patriarchæ cœcumeni titulum tribuerint, 749, 772.

Uroscopœus quid significet, 190.

Urbanus abbas monasterii extra Camilius, 1107.

Urbicus praepositus, 590, 733. Dicitur abbas monasterii sancti Hermæ Panormi, 821. Quis fuerit, 1136. Impudentia arguitur, 1136 *et seqq.* A Gregorio durius increpatur, 1157. *Vide indicem alphabeticum Epistolorum.* Urbicus in Panormitanum Episcopom electione probatur, 1226. Reluctans cur non cogatur, *ibid.*

Urbicus defensor, 659.

Urbicus domnae Palatinæ maritus, 528.

Urbinum urbs Umbriæ, 641. Urbinatum episcopus, Leontius, 641, 774.

Urbinus Diracitanus episcopus, 898, 983.

Urbis vetus episcopalibus urbs Hetruria, 498. Urbis veteris episcopus, Joannes, 498.

Urgere apud antores profanos sumitur quandoque pro imminentia, 410.

Ursicinus Cadurensis episcopus, cui deposito jus servatum est, sed nullum et restrictum, 495.

Ursicus Taurinensis episcopus, 1022.

Ursicino parochias ablatas restitul postulat Gregorius, 1022, 1023.

Ursicinus qui contra Joannem Ravennatem Episcopum scripsit, coerendus, 720.

Ursus monachus ab altero monacho motiente, quamvis longe distans, vocatus, moritur, 423, 428.

Ursus Florentio Dei servo ministrat,

309. Oves poscit, *ibid.*

Ustica Sicilia insula, una ex Eoliis, 469.

Usura jure divino et canonico prohibita, 933. Quænam vero usura, et qui bus, non ita certum, *ibid.* Placet Gre gorio ut colonis Ecclesie in necessitate, mutua detur sine fevere pecunia, 734, 735.

Usus et jus quandoque separantur, 532.

Utilitas pro occupatione sumitur, 591, 592.

Utinum urbs in provincia Foroja liensi sedem habens patriarchalem, Aquileiam translata, 512.

Utriculum oppidum Umbriæ, 299. Varia eius noainus, *ibid.* Utriculanus episcopus, Dominicus, 1291.

Uxorem defuncti fratris frater accipere renuens quid signet, 6. Mulierem spuere in faciem nolentes se accipere, quid sit, 7. Uxorem quasi non habendo habere quid sit, 79.

V

Valdarichus, 1191.

Valentinianus primus monasterii Lateranensis abbas, 208.

Valentinianus Gregoriani monasterii monachus, cuius mors predicitur, 409.

Valentius abbas sub quo Gregorius vitam professus est monasticam, 172.

Valentius abbas, 732.

Valentius Ecclesie Mediolanensis defensor, vir valde lubricus, 461. Corpus ejus sepultum in ecclesia B. Syri martyris dæmones nocte exhumatum extra ecclesiam traxerunt, *ibid.*

Valentius presbyter monasterii, 934.

Valentio episcopus Afer, 916.

Valentio primum abbas monasterii in Valeria provincia, deinde monasterii S. Gregorii Rome, 404. Ab eo dicit Gregorius quæ de presbytero quodam in suis Dialogis referit, 329, 404. Ejus memoria quæ die celebris, 404.

Valeria regio Latii, 164. Unde sic dicitur, 1042. Provincia Marsorum dicta est, 405.

Valerianus presbyter Romanus pro captiis redimendis Barcam in Africa missus, 636.

Valerianus Firmanæ Ecclesie clericus, 943. Ejusdem Ecclesie notarius oratorium in suo fundo construxit, 988.

Valerianus monachus, 788.

Valerianus Romæ advocatus, 412.

Valerianus patricius pravis moribus modum ponere contemnit, 460. Huic quod episcopus Brixensis post mortem in ecclesia sepelisset, subita morte multatus, *ibid.*, 461.

Valerudo. *Vide Salus.*

Vanga quid sit, 304.

Vanitas. Quid attendere debeant qui mala occule, et bona publice agnui, 93. Sepulcra sunt dealbata, 93. Rem inditum pretli vili vendunt, *ibid.* Aliis vivunt et sibi moriuntur, 93. Qualiter videnda, et qualiter videnda non esse opera nostra Christus dixerit, 96. Si appetitus placidem hominibus subrepit, omnis labor boni operis incassum fit, 620.

Vantilonus, 1024.

Vapincum vel Vapincum urbs Galilee, 1011. Vapiuenensis episcopus, Are gius, *ibid.*

Varmaricarius Brunichildis legatus, 1219, 1220. Et Theoderici, 1221. *Vide Burgoldus.*

Varronianæ massa, 537.

Vasa Domini qui ferre dicantur, 13,

508. Qui custodes vasorum, 213. Vasa sacra sunt fidelium mentes, *ibid.* Vasa sacra Venafrae Ecclesiae clerici Judoæ vendiderunt, 554. Vasa sacra pro captivorum redemptione distrahi permittunt leges et canones, 859, 886.

Vecta comes, 985.

Vectes de lignis Sethini deaurati et circuli arcæ inserendi quid significant, 31. Cur vectes auro operiri jubeantur, *ibid.* Cur semper in circulis esse debent, *ibid.*

Vel habet vim copulativa Et, 702

Velia urbs olim Lucanæ Episcopalis, 603.

Velitræ urbs Campania in Italia, 578. Sedes Velitrana a S. Gregorio in tutoiem locum translata, 578, 879. Velitrana Ecclesiae unitur Ecclesia Trium Tabernarum cum omnibus iuribus et emolumentis ejus, 614. Veli-tranus episcopus, Joannes, 1287, 1291. *Vide* ejus titulum.

Velox magister militum, 570.

Velum, Virgines olim non statim post emissum virginitatis votum, velum accipiebant, 692. Veli benedictio ad episcopum pertinebat, 693, 754. Velum olim solemniter ad altare solebat dari virginibus, 695. Solemnior erat veli abbatissæ, quam cælerarum Monialium benedictio, 692. Antiquissima velendarum virginum consuetudo, 754. Velatarum depondere nefas est, 754. Vela in ecclesiis suspensa, 1123, 1124.

Venafra urbs Campania in Italia, 554. Hujus Ecclesiae clerici sacra suppellecilem Judoæ vendiderunt, quam S. Gregorius jubet restituí, et clericos pénitentiae subjici, 555.

Venalitas in ordinationibus non reperiatur, 639, 660. *Vide* Simonia.

Venantius episcopus Lunensis, 293, 296, 297, 461. *Vide* Indicem alphabeticum Epistolarum.

Venantius episcopus Perusinus, 1211.

Venantius episcopus, 1238.

Venantius patricius et exmonachus, 153. Cancellarius non fuit, 522. Huno Gregorius hortatur ut citius ad monasticam vitam redeat, 523. Uxorem duxit Venantius ex qua Barbaram et Antoniam filias suscepit, 522, 1033. Eundem morti proximum Gregorius conatur ad habitum monasticum revocare, 522. Ei concilium offert congregandum in quo causa ejus disceptetur, 524. De salute ejus desperat Gregorius, nisi a coniugio recedat, ac monachum induat, 525. De ejus salute quam sollicitus Gregorius, 1119 et seqq. *Vide* Indicem alphabeticum Epistolarum.

Venantius patricius Panormitanus, 1183, 1208, 1228.

Venantius Opilionis patricii nepos, 619.

Venenum haustum post crucis signum non nocet, 288. Veneno infestum sanat S. Benedictus, 257.

Venerari aliquando passive a Gregorio sumitur, 579, 330.

Venerius episcopus Caralitanus, 1303. An quæ ad eum Gregorii Epistola circa uferunt genuina sit, 1304.

Venerius episcopus Vibonensis, 962. Iluvi visitatio Taurianensis Ecclesiae committitur, 1053.

Venia peccatorum cogitationis facilis, 86. Veniam delicti sui recte postulat, qui in se commissa prius relaxat, 473. Veniae facilitas perniciosa, 657.

Venire ad rempublicam quid sit, 766.

Vennianus, 1039.

Venter. Ventris nomine mens significatur, 51. Venter signatur nomine principis coquorum, 61. Ventri serviens vitorum laqueis astringitur, 62. Ventus quid significet, 56. Quid sit observantem ventum non seminare, *ibid.*

Verbosi qui moxendi sint, 54.

Verbum Dei aliud scriptum, aliud traditum; utrumque fidelibus pariter venerandum, 515. Verbum divinum quomodo caro factum, 1168. Inter humana verba cor defuit, 33. Verbis oris sui illaqueari quid sit, 58. Ab otiosis verbis ad noxia pervenitur, 54, 55, 515. Verbum otiosum quid sit, 55.

Verecundi qui monendi sint, 41.

Veritas. Nihil ad dicendum veritate facilius, 47. Minoris excessus est veritatem non cognoscere, quam in eadem cognita non manere, 501.

Versipelles qui sint admonendi, 47, 48.

Vesuncensium episcopus, Vitalis, 1288.

Vestiarium accipitur vel pro armari vestium, vel pro re ipsa vestiaria, 630. Vestiarus, qui curam gerit vestiarii, *ibid.* Est etiam secundus a vestario; et supremus vestiarii praefectus, *ibid.*

Vestigium. Apud vestigia imperatorum demorari, 1130.

Vestimenta sacerdotis quid significent, 17, 511. Cur tintinnabula (vestimenti) sacerdotis inserta, *ibid.*

Veteranus Salomonæ Ecclesiae presbyter, 1065, 1223.

Viam angustum in pace Ecclesiae tenentes ad martyrium præparantur, 340. Via acta justorum per pontem in visione significata, 452, 453, 456.

Vaticanicum pro Eucharistica communione usurpatum, 397, 753. Pro abolutione, 397. Veteres id omne dicabant viaticum, quod ad securum ex hac vita discessum proderat, 753, 926. Viaticum imminentे morte pœnitentiam agentibus non denegandum, 1230.

Viator diaconus Catanensis, 900.

Viator extrubus, 1005.

Vibo urbs olim episcopalis Brutiorum, nunc castrensis provinciae Calabriae ulterioris, 825.

Vicarius idem aliquando significat ac successor, 1095, 1300. Hujus vocis aliae significaciones, 1104, 1105, 1106. Papa solebat olim vicarios suos instituere metropolitis vel episcopos in remotis extra Italiam provinciis, 487. In Sicilia subdiacono vices suas committit, *ibid.* Vicariorum magnorum imago, 565. Dicti sunt sacerdotes et episcopi secundi ordinis, *ibid.* Sedis apostolicae vicariatus aliquando loco tributur, non personæ; aliquando personæ, non loco, 573. Arelatensi episcopo qui vicarius hic olim datus fuerit, 781. Virgilii Arelatensis Gregorius vices suas in Galliis committit, 781. Quæ fuerit ejus potestas, 785. Solus nihil definiebat nisi in levioribus causis, 784. In causis fidei aut negotiis majoribus qui se gerere debebat, *ibid.* Vicarii seu locum tenentes olim senatores dicti, 593, 594. Alius erat ab Urbis vicario praefectus, 1076. Sub vicario Urbis decem erant provinciae, *ibid.*

Vicécomes quid sit, 909.

Vicedominus. Varia erant Vicedomi-ni munia, 498. Eorum dignitas, *ibid.* Vicedominus hodie maior domus appellatur, *ibid.* Ab economis ali quando distinguabantur Vicedomini, *ibid.* Eorum cura quæ esset, 493, 852.

Vicedominus ab episcopo instituen-dus, 1172. Vel ab omni clero, si epi-scopus negligat, *ibid.*

Victor primas Numidiæ, 713, 913, 1198, 1199, 1200.

Victor Panormitanus episcopus Romam, ut se purget, venire jubetur, 557. Ejusdem causa Mariniano abbati et Benenato notario examinanda com-mittitur, 642, 643. Si reus sit, communio privandus, et in monasterium retrudendus, 613. Negligentia circa monasterium arguitur, 732. Pro Jua-dæorum Synagogis injuste occupatis ac temere consecratis pretium solvere jubetur, 973, 974. *Vide* Indicem alphabeticum Epistolarum.

Victor Phausianensis in Sardinia episcopus, 932, 1093. In Sardis idolatria convertendis incumbit, 1106.

Victor diaconus Carthaginensis, 609.

Victores in campo intra mœnia qui-nam capiantur, 43.

Victoria. Sine labore certaminis, non est palma victoria, 325. Victoria non militum virtuti, sed Dei voluntati tribuenda, 678. Excellentior nascitur ex desperatione victoria, quæ fuerit laboris nimis adepia sudoribus, 776.

Victoria, rebus monasterii S. Martini in Sicilia dispersis, prioratus et postea abbatisse locum ambebat, 752. Hanc Gregorius jubet examinari, ac relatis quæ dederat, in aliud monasterium dimitti, *ibid.*

Victorianus presbyter, 1044.

Victorinus episcopus Taurominitanus, 538.

Victorinus diaconus Numidiæ, 699, 660.

Victorius cyclum Paschalem sæculo v mediante composuit, 1037. Hunc cyclum Scotti et S. Columbanus rejecerunt, 1037. Hunc recipi ab Ecclesia Romana postulat Columbanus, 1058.

Viduarum cura ad episcopos pertinet, 499. Earum causas tueri episcopis ab imperatoribus et regibus est con-cessum, 627. Viduas clericorum, mor-tuis conjugibus, vetant canonem iterum nubere, 716. Haec lege non tenetur vidua cuius maritus a ministerio suo abstinuit, 717. Cur secundæ nuptiæ clericorum viduus interdictæ, 716.

Vienna urbs Galliarum, Ecclesia Arelatensis aliquandiu æmula, 851.

Vigiliante lorica nudatum pectus ja-culic patet, 89, 90. Mens vigilans, simili gubernatori navis, 90. Mens a cura sue sollicitudinis dormiens verberatur, et non dolet, 90. Trahitur et non sentit, 90. Sub protectione Dei vigilandum, 338. Cauta provisio culparum quam utilis, 976.

Vigili familiam relaxari petit Gre-gorius, 571.

Vigilius papa de concilio v et tribus damnandis capitulis ambiguus, 615. Schismati occasionem dedit, aut vires addidit, 682. Theodoram Augustam et Acephalos damnavit, 615. Et Theodo-rum Cesareum Cappadociæ episcopum, 616.

Vigilius vices præfecturæ Mediolani ante Joannem egit, 953.

Vincentius episcopus Sardiniæ, 932.

Vincentius Lamagensis Ecclesiae dia-conus de episcopo suo Argentio apud Gregorium questus est, 566, 567.

Vincentius Lirinensis monachus, 1101.

Vincomalus defensor Ecclesiae con-stituitur, 756, 823.

Vintarit, 1242.

Viuum quid significet, 23. Qui Do-minus viuum suum nobis præstet, 75.

Vinum cum oleo vulneribus a Samari-
tano infusum quid significet, 514. Vino
quomodo in diebus jejunii utendum,
1503. Vinum precibus crescit, 185,
189.

Violenter, id est ægre, invite, 693.

Violentos coercere non est, contra
leges agere, sed legi subsidium ferre,
627.

Vir. Viri quomodo sint admonendi,
53.

Virga, quid significet, 23.

Virgilius ex abbe vel Lirinensi vel
Augustodunensi Arelatensis episcopus
factus, 511. Auditæ Gregorii consecra-
tione, ad eum litteræ congratulatorias
scripsit, 511. Usus pallii, ac sedis aposto-
licæ vicariatus juxta morem antiquum
illi conceduntur, 781, 783, 784, 785.
Ei episcoporum causæ etiam majores
in prima instantia committuntur, 783,
784. Concilia convocare quoties ne-
cessæ duebat, ei licitum, 784. Negli-
gentiae arguitur, 1021. *Vide Indicem
alphabeticum Epistolarum.*

Virginitas. Humilitas in virginitate
servanda, 83. Virginitas qui sit ver-
bum quod non omnes capiunt, 83.
Quidam in meliori ordine deteriores
sunt, et quidam in deteriori melhores,
83. Virgines fatuæ oœcum non accipien-
tes, et sapientes quid signent, 1126.

Virgo. Virgines dicuntur Eunuchi,
83. Virgines singulariter Agno cantant
canticum, *ibid.* Qui monendi sint pec-
cata carnis experti, 83. Virginem rapiens,
et ipsi faveentes excommunican-
tur, 1293. Virginum stupratores quo-
modo habendi. *Vide Stuprator.*

Virgautinus monachus cui opem
fieri præcipit Gregorius, 726.

Virtus. Quæ virtutum munitiones
necessariae, 51. Virtutes animæ per
luxuriam destruantur, 61. Priusquam
virtutes inserantur, virtus sunt extir-
panda, 93, 94. Si virtus non creverit,
oportet ut decrescat, 94. In via virtutis
retro abire periculosisimum, *ibid.*
Fovea mentis est memoria virtutis, 99.
Virtus cum vitiis remittitur, 99. Virtus
quomodo in captivitatem tradatur, 101.
Virtutum exempla miraculis antepo-
nenda, 115. Virtutis sectatores non
sibi soli lucrum comparant, 121. Fa-
cile est simulare virtutem, difficile
habere virtutem, 1269. Virtus nihil est
nisi summus Dei amor, *ibid.* Virtus ple-
rumque virtutes se esse mentiuntur,
28, 59, 514.

Vis et jus opponuntur, 693. Quæ vi-
flunt, iure habentur infirma, 842.

Visibility per invisibilia videntur,
381.

Visionibus cur plerique justorum in
morte fruantur, 389. Visiones qui ex-
aminandæ, *ibid.* Visiones quibus sancti
quidam in mortis articulo dignati sunt,
389, 392, 393, 396, 397, 400, 404, 408,
420, 425, 432. Visiones nocturnæ quibus
monachi vitæ sanctæ sunt dignati,
453, 456.

Visitator. Metropolitæ erat visitato-
res delegare episcopos ad Ecclesiæ
desolatas, 501. Alii erant visitatores
non episcopi, *ibid.* Episcopo mortuo
vel aliter deficiente, onus visitationis
suscepit alius episcopus in eadem
Ecclesia, 501, 562, 823, 824. Visita-
tores aliquando a rege sunt designati,
562. Visitator Ecclesiæ in ejusdem
episcopum non eligatur, 575. Clerico-
rum promotionibusse immiscere visita-
tor non poterat, sine speciali mandato,
588, 600, 601, 1227. Visitatoribus da-
tur licentia ordinandi presbyteros et
diaconos in ecclesiis sibi commissis,
501, 562, 575, 603, 721, 824. Leontius
Ecclesiæ Ariminensis visitatori dene-

gatur eadem licentia, 641. Et postea
ei conceditur, 774. Visitatori manusi-
ciones celebrare conceditur, 573. Vi-
sitatoris erat aliquem, qui defuncto
episcopo succedere dignus esset, ex-
quirere, 588, 722, 808, 862 et *alibi.*
Cojus electionem testimonio suo robo-
rare debebat, 601, 720, 808, 1052,
1227 et *alibi.* Nullum de altera Eccle-
sia eligi permittere debebat, nisi forte
nullus dignus reperiatur, 588, 601,
1227 et *alibi.* Visitatoris erat bona epi-
scopi et Ecclesiæ viduate custodiæ ac
defendere, 588, 600, 737, 738, 739,
774, 808, 862, 987, 988, 993, 1032.
Monasteriorum etiam curam gerebat
episcopus. Visitator, 601, 808, 1227.
Visitatoris munus in spiritualibus, 737,
738, 808, 937. Visitatoribus obediens
deebant populi tanquam episcopis
propriis, 642, 738, 753, 989, 996,
1228 et *alibi.* Visitatoribus et eorum
clericis tribuenda stipendia, 692. Paulo
Nepesino visitatione sedentem pro
laboro centum solidos cum uno man-
cipio dari jubet Gregorius, 649. Quarta
pars bonorum Ecclesiæ episcopo assi-
gnatae, visitatori, stipendiij loco, cedat,
737. Visitatio injungit Ecclesiæ :
Agrigentia, 737. Ariminensis, 548.
549, 641. Brundusii, 807. Capuanæ, 737.
Crotoniensis, 600. Cumane, 587. Ec-
clesiarum trium, 605. Formiæsis, 862.
Galilopolis, 807. Hortonæ, 721. Inter-
amne, 987. Ipparum, 807. Neapolitanæ,
575. Nepesina, 588. Panormitanæ,
1227. Populonensis, 500. Ra-
vennatis, 754. Saonensis, 562. Tadi-
natis, 993, 996.

Vita. Vita Christiana non ex signis,
sed ex operibus testimonia, 205. Pon-
dere humanarum miseriarum pressi
in hac vita genuendum in agis homini-
bus quam lætam, 854. Vita nostra
naviganti similes, 875. Vita præsens
est peregrinatio, 1175. — Vita com-
munis in Ecclesia Cauatensi, 1151.
— Praxis vitæ communis qua lego
præscripta, *ibid* et *seqq.* — Vita spi-
ritualis exercitia et tranquillitas, 875.—
Vita activa et contemplativa. Per vitam
contemplativam, Deo; per activam sa-
luti vacamus proximi, 8. Isaías illam,
Jeremias hanc laudabiliter appetiit,
ibid. et 848. Vita contemplativa per
Rachelem, activa per Liam significatur,
491. Item per Mariam et Martham,
ibid. Magdalena in contemplativa vita
suspensa, jam activam transcederat,
quam adhuc Martha tenebat, 869.
Utium sanctum querit charitas veri-
tatis; nō gotium justum suscipit neces-
sitatis charitatis, 621.

Vitanianus episcopus Sipontinus, 900,
1107. Graviter objurgatur quo: vir-
ginem, projectis religiosis vestibus,
ad sacculum reverti passus sit, 900.

Vitananus expreßbyter in Siciliam
penitentia agendæ causa mittitur, 750.

Vitanianus magister militum, 570,
590, 591.

Vitalis Vesonensis episcopus, 1298.

Vitalis tertius post S. Benedictum,
abbas Cas:ni, 208.

Vitalis defensor Caralitanus, 926,
980, 1106, 1239.

Viterbum urbs in Hetruria quæ in
episcopali sede Ferentia urbi suc-
cessit, 189.

Vitium. Qui a vitiis non abstinent,
diabolo faciunt deditiōnem, 49. Quæ-
dam vitia ex se ipsis alia gigant, et
ex aliis oriuntur, 60. Vitia quædam
prudenter a pastore dissimulanda, sed
qui dissimulantur indicanda, 29. Quæ-
dam aperte cognita sunt toleranda,
ibid. Alia licet occulta sunt perscruta-
nda, 29. Quædam durius arguenda,

30. Ab increpandis vitiis quiescere
quanta culpa, 70. A porta usque ad
portam ire, est a vitio ad vitium incre-
pando discurrere, 73. Dei est qui ad
ferienda vitia zelo divini amoris exci-
tatur, 76. Dei se esse denegat, qui
vitam carnalium increpare recusat,
ibid. In incertitudine vitiorum, cum
vitiosis pax intus servanda, 70. Vita
oppositis medicamentis curanda, 88.
Prius extirpanda vitia, quam virtutes
inserantur, 93, 94. Vitium in quo
maxime periclitamus, acrius, etiam
aliis dissimilatis, impugnaendum, 98.
Sic vitia curanda, ut Pastor noui in-
ficit subitum in opposit, 97, 98.
Vitia virtutes se esse speminentiuntur,
28, 514. Duni vitium virtus creditur,
sine metu culpa cumulatur, 57.
Vitrum vas crucis signo confractionis,
216.

Vitula monasterium S. Viti in Sardi-
nia construxit, 543.

Vitulensis Sipontensis episcopes,
1287.

Vituperantes quo animo audiendi,
1093.

Viti (S.) monasterium in Sardinia a
quo constructum, 512, 543.

Vitus defensor creatus, 1120.

Vivere. Aliud est beatæ vivere, aliud
essentialiter vivere, 452.

Viviana Felicis relata, cui largum
subsidium Gregorius offerri jubet, 533.

Viulandus, 602.

Vocales litteræ longæ qui olim a
brevis distinctæ, 564.

Vocare. Sapientia deserit quos dia-
renuentes vocavit, 49. Humanum ge-
nus ante peccatum Deus quomodo mo-
nuit, 82. Post peccatum quomodo eum
volet, 82.

Voluntas propria ad laetitiam perti-
net, 62. Voluntates piæ defunctorum
non infringendæ, sed implendæ, 687,
889, 947. Voluntas ultima defuncti in-
terdum potest mutari, 1107. Voluntas
in matrimonio debet esse libera, 693.
Voluptas et adolescentia vanæ sunt,
577.

Votivus, id est expeditus, optabilis,
589, 590.

Votum castitatis illicitum reddit vo-
venti conjugium, 81. Qui bonum magis
subire proposuit, bonum minus quod
licuit, illicitum fecit, *ibid.* Castitatem
et paupertatem olim expressis verbis
non volebant monachi, licet monastico
statui essentiales forent, 1021.

Vox viva cor plerumque strictius so-
let trahere, quam lectio dicta per tra-
nitum, 858.

Vulnus. Vulnera animorum difficiles
curantur quam vulnera corporum, 3.
Mala abstergit livor vulnus, 51. Vul-
nus clausa plus cruent, 54. Peccant
qui dum cognoscant vulnus mentium,
curare ea negligunt sectione verbo-
rum, 74. Qui dolorem nou sentit vul-
neris, remedia non requirit salutis, 93.
Vulneribus inferendis melius obisti-
tur, quam curentur illata, 716.

Vulpes gallinam ablatam referre mi-
raculo cogitur, 192.

Vult, unus e tribus illis qui Totila
semper adhaerebat, 237.

Vulturnum, urbs Campania in Ita-
lia, 951.

Wandali. Arianiorum Wandalarum in
catholicos persecutio in Africa sub
Hunnerico, 348. Episcopis linguam am-
putant, *ibid.* Campaniam depopulant,
277.

Warnilfrida Ariulphi a secretis,
1002.

Wisigothi ad fidem catholicam sub
Recharedo rege conversi, 347, 348.

Wicani insula, 778,

Xenia sunt munera missa, 300, 328.
Xenia munus quod hospitibus datur, 387. In jure xenia pro munusculis accipiuntur, *ibid.* Grægorio non omnia xenia videntur repellenda, 586, 587, 807. Quoniam ipsi xenia jucunda essent, 841.

Xenodochiorum administratio ex veteri more fuit penes episcopos, 706. Unde xenodochia dicuntur Ecclesiastum, *ibid.* Xenodochiorum cura clericis nocte probatio committi jubet Gregorius, 706. Subdiaconis aliquando commissa, 949. Qui xenodochia præsunt quales esse debeat, 706. Xenodochia negligi non patitur Gregorius, 1259, 1260. Xenodochium Jerosolymis faciendum, 1237. Xenodochii Augusto-

dunensis privilegium, 1221, 1222, 1223.

Z

Zabarda dux Sardinie, 702.
Zacharias papa quo tempore rexit Ecclesiam, 111, 118. Cur Dialogos sancti Gregorii in Graecum transtulerit, 107, 111, 121. Forte bis eos traduxit, 112.

Zalla Gothus Arianus catholicorum et ecclasiasticorum imprimis hostis infensissimus, 261. Hunc serocem domat sanctus Benedictus, 261.

Zelus boni pastoris quantus esse debeat, 31. Zelus Dei excruciat mentem boni pastoris, 32. Zelus non sit immoderatus, sed circumspectus, *ibid.* Pacis amor zelum et constantiam non inflectat, 69. Zelo pastorali humilitas

non officiat, aut vice versa, 514. Zelus honoris Dei in reos gravissimi criminis punieandos, 759. Absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur, 812. Carpuntur sacerdotes, quidam, qui nullo animarom, quas in heresi aut vitios perire vident, zelo inveniuntur, 834.

Zemarchus tribunus, 499.

Zeno. (S.) De S. Zenonis martyrio dubitatur, 325. Athesia exundans usque ad fenestras ecclesie S. Zenonis peruenit, et in eam non intravit, 325. S. Zenonis monasterium, 1264.

Zeno episopus, 794.

Zeno Epipi episopus, 796.

Zillanus magister militum, 1059.

Zizania in fasciculus alliganda quid significet, 429.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Præfatio in librum Regulæ pastoralis.

LIBRI REGULÆ PASTORALIS PARS PRIMA. 13.

CAPUT PRIMUM. — Ne venire imperiti ad magisterium audiatur. *Ibid.*

CAP. II. — Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt, quæ meditando didicerunt. 13

CAP. III. — De pondere regiminis; et quod adversa quæque despicienda sunt, et prospera formidanda. 16

CAP. IV. — Quod plerunque occupatio regiminis solidatem dissipet mentis. 17

CAP. V. — De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiant. 18

CAP. VI. — Quod hi qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tum vere sunt humiles cum divinis iudiciis non reluctantur. 19

CAP. VII. — Quod nonnunquam prædicationis officium et nonduli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter easciit perfringuntur. 20

CAP. VIII. — De his qui præesse concupiscunt, et ad usum sua libidinis instrumentum apostolici sermonis arripiunt. 21

CAP. IX. — Quod mens præesse volentium plerunque sibi licet bonorum operum promissione blanditur. *Ibid.*

CAP. X. — Qualis quisque ad regimen venire debeat. 23

CAP. XI. — Qualis quisque ad regimen venire non debeat. 25

LIBRI REGULÆ PASTORALIS SECUNDA PARS. 25.

CAPUT PRIMUM. — Is qui ad regimen ordinata pervenit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere. *Ibid.*

CAP. II. — Ut rector cogitatione sit mundus. 27

CAP. III. — Ut rector semper sit operatione præcipius. 28

CAP. IV. — Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo. 30

CAP. V. — Ut sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus. 32

CAP. VI. — Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra deliuquentium vitia per zelum justitiae erectus. 34

CAP. VII. — Ut sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minueat, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens. 38

CAP. VIII. — Ne placere rector suo studio hominibus appetat; sed tamen ad quod placere debeat intendant. 42

CAP. IX. — Quod scire sollicite rector debet quia plerisque virtutis se esse mentiuntur. 44

CAP. X. — Quæ esse debet rectoris discretio correptionis et dissimulationis, fervoris et mansuetudinis. *Ibid.*

CAP. XI. — Quantum rector sacrae legis meditationibus esse debeat intentus. 48

LIBRI REGULÆ PASTORALIS TERTIA PARS. 49.

CAPUT PRIMUM. — Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis. 50

CAP. II. — Quomodo admonendi sint inopes ac divites. 52

CAP. III. — Quomodo admonendi læti et tristes. 53

CAP. IV. — Quomodo admonendi subditi ac prælati. 54

CAP. V. — Quomodo admonendi servi et domini. 56

CAP. VI. — Quomodo admonendi sapientes et hebetes. *Ibid.*

CAP. VII. — Quomodo admonendi impudentes et verecundi. 57

CAP. VIII. — Quomodo admonendi protervi et pusilliennes. 58

CAP. IX. — Quomodo admonendi sint patientes et impatientes. 59

CAP. X. — Quomodo admonendi sint benevoli et invidi. 63

CAP. XI. — Quomodo admonendi sint simplices et versipelles. 64

CAP. XII. — Quomodo admonendi sint incolumes et ægri. 66

CAP. XIII. — Quomodo admonendi qui flagella metuant et qui contemnunt. 70

CAP. XIV. — Quomodo admonendi taciturni et verbosi. 71

CAP. XV. — Quomodo admonendi pigri et præcipites. 74

CAP. XVI. — Quomodo admonendi mansueti et iracundi. 75

CAP. XVII. — Quomodo admonendi humiles et elati. 77

CAP. XVIII. — Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes. 79

CAP. XIX. — Quomodo admonendi qui intemperantius et qui parcus cibo utuntur. 81

CAP. XX. — Quomodo admonendi qui sua distribuant et qui rapiunt aliena. 83

CAP. XXI. — Quomodo admonendi qui aliena non appetunt, sed sua retineunt; et qui sua tribuentes aliena tamen rapiunt. 87

CAP. XXII. — Quomodo admonendi sunt discordes et pacifici. 89

CAP. XXIII. — Quomodo admonendi qui jurgia serunt et pacifici. 93

CAP. XXIV. — Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles. 93

CAP. XXV. — Quomodo admonendi qui officium prædicationis nimia humilitate detrectant, et qui præcipiti festinatione occupant. 96

CAP. XXVI. — Quomodo admonendi quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla. 99

CAP. XXVII. — Quomodo admonendi conjugati et celibates. 101

CAP. XXVIII. — Quomodo admonendi peccata carnis experti, et coram expertis. 104

CAP. XXIX. — Quomodo admonendi qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum. 107

CAP. XXX. — Quomodo admonendi qui a peccatis quas deflent, nou abstinent; et qui, cum abstineant, non deflent. 109

CAP. XXXI. — Quomodo admonendi qui quorum sunt consciit laudant; et qui, condemnantes, minime tamen cauunt. 113

- CAP. XXXII. — Quomodo admonendi qui subito motu et qui consulto peccant. 113
- CAP. XXXIII. — Quomodo admonendi qui minimis, sed crebris, noxiis, et qui, minimas carentes, gravibus aliquando immerguntur. 113
- CAP. XXXIV. — Quomodo admonendi qui bona nec inchoata, et qui inchoata non absolvunt. 117
- CAP. XXXV. — Quomodo admonendi qui mala clam et bona palam faciunt; ac qui vice versa. 119
- CAP. XXXVI. — De exhortatione multis exhibenda, ut sic singulorum virtutes adjuvet, quatenus per hanc contraria virtutibus vita non excrescat. 121
- CAP. XXXVII. — De exhortatione que uni exhibenda est contraria passionibus laboranti. 122
- CAP. XXXVIII. — Quod aliquando leviora vicia relinqua sunt, ut graviora subtrahantur. 123
- CAP. XXXIX. — Quod infirmis mentibus omnino non debent alta predicari. 124
- CAP. XL. — De opere prædicationis et voce. *Ibid.*
- LIBRI REGULÆ PASTORALIS QUARTA PARS.** — Qualiter prædictor, omnibus rite peractus, ad semetipsum redeat, ne hunc vel vita vel prædicatione extollat. 125
- Argumentum in quatuor libros dialogorum S. Gregorii Magni.* 127
- Vindiciae Dialogorum S. Gregorii Magni, auctore Petro Gussanvilleo.* 129
- Præfatio in libros dialogorum S. Gregorii. 137
- DIALOGORUM LIBRI QUATUOR.** 140-151
- Præfatio in Epistolas S. Gregorii Magni.* 151
- EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.** 151
- Epistola prima (ad universos episcopos Siciliæ). — Suas intra Siciliam vices Petri subdiaconi commissas declarat. Ut provincia illius episcopi semel per annum convenienter statuit. Ipsos quid in concilio cavendum, quid agendum sit monet. 141
- Epist. II (ad Justinum prætorem Siciliæ). — Justinum amice ac serio hortatur, ut paci cum sacerdotibus, æquitati erga omnes studeat; utique integrum frumenti annuum curat transmitti. 443
- Epist. III (ad Paulum scholasticum). — Paulum, quod de pontificatu sibi gratuletur, arguit. Maurentium illi et Petrum subdiaconum commendat. 446
- Epist. IV (ad Joannem episcopum Constantinopolitanum). — Quod electionem suam ab imperatore confirmari procurasset conqueritur. Eius orationibus se commendat. Syndicatum spondet epistolam. 447
- Epist. V (ad Theoclastam sororem imperatoris). — E contemplationis quiete ad negotiorum tumultus se raptum gemit. Contemplativam vitam Racheli et Marice, activam Lie et Martha comparat. 448
- Epist. VI (ad Narsem patricium). — E contemplationis delectatione se dejectum dolet. 450
- Epist. VII (ad Anastasium episcopum Antiochenum). — Agre fert se multis occupationibus deprimit, et ab eo laudari. 452
- Epist. VIII (ad Bacaudam Formiensem episcopum). — Minturnensem Ecclesiam desolatam Formieni unit. 454
- Epist. IX (ad Petrum subdiaconum). — Ut disceptatio de agrorum finibus quadraginta annorum possessione componatur. 455
- Epist. X (ad Bacaudam et Agnellum episcopos). — De synagoga Iudeorum transferenda, si ecclesiæ officia impedit. 457
- Epist. XI (ad Clementinam patriciam). — Eam de morte Eutherii consolatur. *Ibid.*
- Epist. XII (ad Joannem episcopum de urbe veteri). — Ne monasterium vexare perget admonet. 458
- Epist. XIII (ad Dominicum episcopum Centumcellensem). — Commendat Luminosam viduam Zemarchi ut ei committiva servetur. 459
- Epist. XIV (ad Demetrium episcopum Neapolitanum). — Ut quosdam prius in fide dubios, jam vero catholicam communionem repetentes excusat. *Ibid.*
- Epist. XV (ad Balbinum episcopum Rosellanum). — Ut Populonensem Ecclesiam visitet, ac presbyteros diaconosque ordinet, præcipit. 460
- Epist. XVI (ad Severum episcopum Aquileiensem). — Præcipit ut Romam veniat cum sequacibus suis in synodo judicandus. 461
- Epist. XVII (ad universos episcopos Italiam). — Ut filii Langobardorum in haeresi Ariana baptizati ad fidem catholicam concilientur. 462
- Epist. XVIII (ad Petrum subdiaconum). — Ut Marcello ad victimum et vestitum necessaria provideat, pastores in lapsorum locum et vicem curet substitui. 463
- Epist. XIX (ad Natalem episcopum Salonianum). — Honoratum archidiaconum suo gradu restitut; deinde, si manet controversia, Romæ causam dicant. 464
- Epist. XX (ad Honoratum diaconum Salonianum). — De contentione ipsius contra episcopum suum, et de custodia rerum Ecclesiæ. 465
- Epist. XXI (ad Natalem episcopum Salonianum). — De pontificatu gratulanti animum aperit, atque orationis deposit subsidium. 466
- Epist. XXII (ad Nonnosum). — Maurentium de possessione quam pellit dicit se exauditurum. 467
- Epist. XXIII (ad Gregorium præpositum Italiam). — Mutilum testatur dilectionem. *Ibid.*
- Epist. XXIV (ad Anthemium subdiaconam). — Ut quibusdam ancillis Dei, Paulino presbytero, et duobus monachis certam solidorum summam eroget. *Ibid.*
- Epist. XXV (ad Joannem episcopum Constantinopolitanum, et caeteros patriarchas). — Pastoris onus, doles, officia late prosequitor, ac demum fidem ad conciliorum normam profluetur. 468
- Epist. XXVI (ad Anastasium patriarcham Antiochenum). — Conqueritur de onere pastorali. 479
- Epist. XXVII (ad Anastasium archiepiscopum Corinthi). — Ordinationem suam gemens indicat, et Bonifacium defensorem commendat. 480
- Epist. XXVIII (ad Sebastianum episcopum Rhisiensem). — Ut Anastasi patriarchæ a sede sua pulsi, quem secum in honore suo vivere cupiebat, animum exploreat. 481
- Epist. XXIX (ad Aristobolum exprofectum et antigaphum). — Illum consolatur, et rogat ut in epistolis suis e Latino in Graecum convertendas, non verba, sed sensum reddat. 482
- Epist. XXX (ad Andream illustrem). — De sua ad episcopatum assumptione dolet; clavem a corpore sancti Petri transmittit. 483
- Epist. XXXI (ad Joannem exconsulem, atque patricium et quæstorem). — Clavem sancti Petri, et de catenis ejus transmittit. *Ibid.*
- Epist. XXXII (ad Philippum comitem excubitorum). — Episcopatu cur tandem consenserit exponit; Italiam causas commendat. 484
- Epist. XXXIII (ad Romanum patricium et exarchum Italiae). — Blandum episcopum, aut in synodo judicari, aut in Ecclesiam suam reverti concedat. *Ibid.*
- Epist. XXXIV (ad Venantium exmonachum patricium Syracusanum). — Venantium, quod monasticum habitum dimiserit, increpat; ut quantocum resipiscat, hortatur; quoniam consilia ipsi audiendi sint, docet. 485
- Epist. XXXV (ad Petrum episcopum Terracensem). — Concessum prius Judei locum restitut. A Christiana religione discordes benigne alliciendi. 489
- Epist. XXXVI (ad Petrum subdiaconum). — Commonitorum sibi datum assidue relegat. Quidam addit monita summata spirantia æquitatem ac prudentiam. *Ibid.*
- Epist. XXXVII (ad Joannem episcopum Ravennatum). — Monachum exprofecto opem ferat. 492
- Epist. XXXVIII (ad Malchum episcopum Dalmaticum). — Stephanum episcopum ad judicium compellat, et quod iudicatum fuerit exequatur. *Ibid.*
- Epist. XXXIX (ad Anthemium subdiaconum). — De negligenti pauperibus eum arguit. Dominis Pateris, Palatini et Viviane largum et liberale subsidium offeri jubet. 495
- Epist. XL (ad Felicem episcopum Messanensem). — Ut Paulinus peregrinus episcopus sancti Theodori monasterium regat. *Ibid.*
- Epist. XLI (ad Petrum subdiaconum). — Dispersos per Siciliam monachos in Messanensi sancti Theodori monasterio congregate. 496
- Epist. XLII (ad Anthemium subdiaconum). — Monachos vagos, peculiaritatis studentes et uxoratos coerecat; e clericato vero ac monachismum convertores Ecclesiastis in qua militarunt repete non sinat. 495
- Epist. XLIII (ad Leandrum episcopum Hispalensem). — De onere episcopali gemit. Licitur de Recharadi regis conversione. Inductum ab Hispanis ex Arianorum occasione uniuersi in baptismis mersionis ritum probat. Nominales mituit Codices. 496
- Epist. XLIV (ad Petrum subdiaconum Siciliæ). — Plurima contra jus facta emendari jubet. De subdiaconorum celibitate decernit. 498
- Epist. XLV (ad universos episcopos per Hyrcum). — Ut episcopos ab hostibus expulsos suscipiant, eisque necessarii subministrent. 508
- Epist. XLVI (ad Petrum subdiaconum). — Ut Godisraelchi filio Inopi et caeco ad victimum necessaria suppeditet, præcipit. *Ibid.*
- Epist. XLVII (ad Virgilium Arelatensem, et Theodorum Massiliensem episcopum). — Iudeos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter extandos. 509
- Epist. XLVIII (ad Theodorum ducem Sardinie). — Ut

officiale suum cum Julianæ abbatissæ judicium subire præcipiat. Pompeianam vero in plâ causa salvo jure protegat. 511

Epist. XLIX (ad Honoratum subdiaconum). — Quid imperatorius pro Sardinie incolis suggestum sit. 512

Epist. L (ad Anthemium subdiaconum). — Ne cum monachis habitent mulieres. Ne in quarundam insularum monasteriis pueri ante 18 aëtatis annum suscipiantur. 513

Epist. LI (ad universos monachos in Christi monte insula constitutos). — Abnormes illos monachos Horosio abbati obediunt. *Ibid.*

Epist. LII (ad Symmachum defensorem). — De constructu in Corsica monasterio; de corrigendis monachis in Gorgonia; de sacerdotum cum mulieribus conversatione. 514

Epist. LIII (ad Felicem episcopum Sipontinum). — Causam ecclesiam visitare, atque in ea duos parochiales presbyteros ordinare præcipit. 515

Epist. LIV (ad Joannem episcopum Surrentinum). — Ut in sancti Stephani monasterio sanctæ Agathæ reliquias solemniter collocet. *Ibid.*

Epist. LV (ad Anthemium subdiaconum). — Ut neque pauperes opprimi, neque liberæ mulieris filium ad servitatem cogi patiatur. 516

Epist. LVI (ad Petrum subdiaconum). — Quid ad celebrandam dedicationem dare debeat ad erogandum pauperibus. 517

Epist. I. VII (ad Severum episcopum). — De eligendo Ariminensi episcopo. *Ibid.*

Epist. LVIII (ad Arsacium ducem, clerum, ordinem, et plebem Ariminensis civitatis). — Ne Ocleatinum in episcopum elegant. 518

Epist. LIX (ad Anthemium subdiaconum). — Palatia annos triginta solidos pro sustentatione tribuat. *Ibid.*

Epist. LX (ad clerum, ordinem et plebem consistentem Perusiae). — Ne episcopi electionem diutius differant. 519

Epist. LXI (ad Gennadium patricium et exarchum Africæ). — Ut Theodorum magistrum militum a pauperum et Ecclesiæ vexatione abstineret. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Januarium archiepiscopum Caralis Sardiniae). — Ut a quorundam molestiis Catellam, salva justitia, tueretur. 520

Epist. LXIII (ad Januarium episcopum Caralis Sardiniae). — Pompeianam, ne contra sequitatem gravetur, commendat. 521

Epist. LXIV (ad Januarium archiepiscopum Caralitum). — Catellam religiosam feminam commendat. *Ibid.*

Epist. LXV (ad Anthemium subdiaconum). — Injuste titulatam Petronii domum, Theodoræ illius viduæ restituendam. 522

Epist. LXVI (ad Felicem episcopum Messanensem). — Quæ servandæ sint consuetudines, quæ abrogandæ. Ne munera sibi mittat, aut Romanum veniat, amice monet. *Ibid.*

Epist. LXVII (ad Petrum subdiaconum). — Ut Pastori oculis indirimo annum præstet alimento. 523

Epist. LXVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Sacram suppellecitem Venafraæ Ecclesiæ, quam clerici Judeo vendiderant, restituì curet, ac feos ad penitentiam compellat. 524

Epist. LXIX (ad Petrum subdiaconum Siciliæ). — Monasterii lites ac negotia omnia perito e laicis viro committenda. 525

Epist. LXX (ad universos episcopos per Siciliam). — A factorum defensorum angariis quomodo sibi caveant. *Ibid.*

Epist. LXXI (ad Petrum subdiaconum). — Ut Cyriacum et Joannam conjugem ejus ex Judæa Christianam tueatur. 526

Epist. LXXII (ad Petrum subdiaconum). — Ne ante hiemem Siculi episcopi omnes Romanum veniant. Frumenti copiam ultra solitum comparet Petrus, ac congruo tempore in Urbem transmittat. *Ibid.*

Epist. LXXIII (ad Petrum subdiaconum). — De restituendis Tauronitana Ecclesiæ possessionibus atque pecuniis. 527

Epist. LXXIV (ad Gennadium patricium et exarchum Africæ). — Illum ad comprimendos hæreticorum adversus Ecclesiæ conatus incitat. Ne primas ex ordine loci eligatur. Ne extra civitatem resiedat. Ne qui Romanum veire voluerint Numidæ episcopi impedianter. 528

Epist. LXXV (ad Gennadium patricium, et exarchum Africæ). — Gennadium impense laudat, quod non errore consilio, sed ut Christiana religio propagetur, gentes expugnet. De datis Romanæ Ecclesiæ patrimonio nolis gratias agit. Hilarius ejusdem patrimonii rectorem commendat. 529

Epist. LXXVI (ad Gaudiosum magistrum militum Africæ). — Post officiosa verba, commeniat Hilarium. 530

Epist. LXXVII (ad universos episcopos Numidie). — Quod prius notebat, jam ex antiqui moris reverentia con-

cedit, seniorem episcopum eo ipso in primatem eligi. Donatistam excipit. Numidas antistites hortatur ad pacem, ad Ecclesiæ defensionem, ad sollicititudinem de proximo rum animabus. 531

Epist. LXXVIII (ad Leonem episcopum in Corsica). — Visitationem injungit Saonensis Ecclesiæ. 532

Epist. LXXIX (ad Martinum episcopum in Corsica). — A Tainatensi Ecclesiæ ad Saonensem transire concedit. 533

Epist. LXXX (ad clerum et nobiles Corsicæ). — Quod episcopi electionem minimum distulissent, instituit ipse Martinum. Interea dum hic adveniet, Leoni curam visita tionis injungit. *Ibid.*

Epist. LXXXI (ad clerum, ordinem et plebem Mevaniensem). — Ut tandem in episcopi electione consentiant hortatur. Interea Ecclesiæ curam Honorato presbytero committit. 534

Epist. LXXXII (ad Laurentium episcopum Mediolanensem). — Ut aliquem cum quo de postulata pecunia lis orta dirimiratur instituat. 535

Epist. LXXXIII (ad Januarium archiepiscopum Caralitanum). — Comprimentum Liberati diaconi ambitum, neque illum absque solemni episcopi sui cessione ullatenus incardinandum. 536

Epist. LXXXIV (ad Hilarum monachum Africæ). — Ut coacto quamprimum concilio, in Argentium Lamigensem episcopum inquiratur. 537

Epist. LXXXV (ad Gennadium patricium Africæ). — Drocum of hostibus reversum commendat. 538

EPISTOLARUM LIBER II. 539

EPISOLA PRIMA (ad Petrum notarium). — Tropæanis monachis, si religiose vivant, modis omnibus subvenientium. *Ibid.*

Epist. II (ad Praejectum episcopum Narnensem). — Ex mortisere suis occasione, cives ad pœnitentiam et fidem hortandos. *Ibid.*

Epist. III (ad Velocem magistrum militum). — Ut Ariulphum Langobardorum ducem, si ad Romanas vel ad Ravennates partes excurrat, a tergo insequatur. 540

Epist. IV (ad Sabinum subdiaconum). — Hortum Feliciani monasterio ancillarum Dei tradendum. *Ibid.*

Epist. V (ad Felicem episcopum Messanensem). — Basiliacum, percepta prius legitima et secura dote, conservandum. 541

Epist. VI (ad Neapolitanos). — In Demetrii ob nefanda crimina depositi locum, absque mora et discordia, episcopum eligant. 542

Epist. VII (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Viæ suas in Sicilia gerat, reservatis tamen majoribus causis. 543

Epist. VIII (ad Candinum episcopum). — Ne ægrotanti clericis couisa negentur stipendia. 544

Epist. IX (ad Neapolitanos). — Paulum experiantur diutius; humili charitate ipsi jungantur; quem tandem, si fructum animalium fecerit, atque ita Deus inspiret, episcopum obtinebunt. 545

Epist. X (ad Paulum episcopum Neapolit.). — Sic interea fungatur episcopalibus muniis, ut Neapolitanorum testimonia et vota firmantur. 546

Epist. XI (ad Nepesinos). — De Leontio illuc transmiso, ut ei obediant. 547

Epist. XII (ad Castorium episcopum Ariminensem). — De oratorio sanctæ crucis consecrando. 548

Epist. XIII (ad Importunum episcopum Attelanum). — Suffraganeum episcopum monet de presbytero a se, ut in quantum diocesis illius ecclesia præsit, depu ato. 549

Epist. XIV (ad Joannem episcopum Velitranum). — Episcopi sedes in tutiore locum transferatur. *Ibid.*

Epist. XV (ad Paulum episcopum). — Paulum, cui Neapolitanam Ecclesiæ commiserat, de reditu citius cogitant, ut ibi perseveret hortatur. De Petro diacono respondet, nihil illi timendum, nullumque apud se fore locum subreptioni. 550

Epist. XVI (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Paulinum Taurianensem episcopum Ecclesiæ Liparitanæ præficit. 551

Epist. XVII (ad Paulinum episcopum). — In Liparitana Ecclesia resideat, Taurianensem vero opportuno tempore visitet. 552

Epist. XVIII (ad Natalem episcopum Salonianum). — Increpat de assiduis conviviis Natali, ut Honoratum archidiaconum suo loco restituit jubet. *Ibid.*

Epist. XIX (ad universos Dalmatiae episcopos). — Quid in causa Natali et Honorati actum sit explicat. 554

Epist. XX (ad Antoninum subdiaconum). — Exposita sterum eadem causa, Antonino præcipit ut ad Honoratum loco suo restituendum Natalem hortetur: hunc, ni paret, primum uero pallii, deinde communione privet. Restituto tandem Honorato, personam militat episcopus; ipse ver-

archidiaconus Romanum veniat, uterque causam dicturi. Ad vocularum etiam pro Malcho episcopo tudejussor. 535

Epist. XXI (ad Jobinum lilyrici praefectum). — Vastata a barbaris provinciam ejus regimine recreari gaudet. Patrimonii rectorem commendat. Natali episcopo ne opem contra justitiam ferat hortatur. 537

Epist. XXII (ad universos episcopos Illyrici). — Joannis episcopi ordinationem confirmat. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Joannem episcopum). — Gratulatur quod unanimi omnium consensu electus sit. Ipsum ex amore pallio donat, et vicariatu apostolicae sedis. Ad pastore munus summa prudentia et charitate implendum hortatur. 538

Epist. XXIV (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Ut laudatum a Felice presbyterum diligenter examinet, eumque Romanam, si episcopatu dignum perspexerit, mittat. 539

Epist. XXV (ad Benenatum episcopum). — Cumane Ecclesie visitationem delegat, ut tum Ecclesiam illam tueatur, tum ex ipsius clero idoneum sacerdotem eligi procuret. 541

Epist. XXVI (ad Joannem episcopum). — Ecclesie Neepesiae visitationem iungit. 542

Epist. XXVII. (ad Rusticiam patricium). — Bonum quod dono Conditoris in corde concipitur, celeri ac firma devotione comprehendum. Si quis contra nos calumnias molitur, ad Deum tota spes mentis inflectenda. *Ibid.*

Epist. XXVIII (ad Stephanum chartularium). — Monachos duos sui status desertores jubeat retrudi; monasterio consuetudines novas impozi non sinat. 543

Epist. XXIX (ad Maurilium et Vitalianum). — Ariulphum, si Roman perget, a tergo insequantur. 544

Epist. XXX (ad Maurilium et Vitalianum). — De dubia Suanensis fide, ac de parato Ariulphi exercitu monet. *Ibid.*

Epist. XXXI (ad cunctos milites Neapolitanos). — De obedientia Constantio tribuno exhibenda. 545

Epist. XXXII (ad Petrum subdiaconum Siciliæ). — De patrimonii regimine plurima præcipit, in quibus eluent justitia, religio, prudentia, et liberalis erga egenos amicus; familiaris quoque in Petrum dilectio facile advertitur. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Justinum prætorem). — Ut, deposita omni suspicione, Leoni episcopo a falsis criminationibus plenissime purgato charitatem omnem et congruum reverentiam exhibeat. 547

Epist. XXXIV (ad Maximianum episcopum Syracusanum). — Eusebium abbatem, quem imprudenter affixerat, consoletur. 548

Epist. XXXV (ad Joannem episcopum Ravennatem). — Gratulatur ob exhibita Castorio episcopo infirmo charitatis officia. Hunc ad se per Siciliam transmitti petit. Suffraganeorum antistitut, quoniam a Roma dividebant hostes interpositi, Ravennati curam commitit. 549

Epist. XXXVI (ad Eusebium abbatem). — Ipsum de superbia arguit, quod redditum a Maximiano episcopo gratiam et communionem respueret. Eadem erogat solidos centum. 550

Epist. XXXVII (ad Joannem episcopum Squillacini). — Joannem ea lege Squillacinum episcopum instituit, ut ad Lissitanam Ecclesiam revertatur, si illam ab hostibus liberam effici contigerit; abstineat ab illicitis ordinationibus, susceptumque pastoris officium digne gerat. 551

Epist. XXXVIII (ad Joannem episcopum). — Crotonensis Ecclesie, post antistitut obitum, visitationem et curam mandat. 552

Epist. XXXIX (ad clerum, ordinem, et plebem Crotonæ). — Ut Joanni episcopo visitatori obediant, atque idoneum sibi postulent sacerdotem. 553

Epist. XL (ad Joannem episcopum). — Ut de causa Vinaldi contra Gravonianum, amota dilatione, judicet. *Ibid.*

Epist. XLI (ad Gaistorium episcopum). — Ne Castorius episcopus ejusse successores, mortuo Ariminensi abbate, res monasterii describant aut administrent: ne alium ab eo quem congregatio poposcerit abbatem ordinent, ne in monasterio missas publicas faciant. 554

Epist. XLII (ad Luminosum abbatem). — Scribit omnia gravamina a monasterio illius oblata, ut ibi divinum opus summa tranquillitate ac devotione peragatur. 555

Epist. XLIII (ad Felicem episcopum). — Trium vacatio Ecclesiarum visitationem injungit. 556

Epist. XLIV (ad Lucillum episcopum). — Ut clericos suos terrarum Africani Ecclesias unit, ac utriusque pontificem constitutum Benenatum. 557

Epist. XLV (ad Joannem episcopum). — Quod ejus

epistolis non responderit, morbum causatur. Hortatur ut Romani animum ad pacem cum Ariulpho incundam inclinet. De schismatis Istriae episcopis ad unitatem compellendis, se ad impp. scripturam asserit. Ordinatum non esse iterum ordinandum. Monendum de Neapolitanis urbis periculo exarchum. Misericordiam prius fidelibus quam Ecclesiæ hostibus faciendam. Se de Natalis episcopi rectore ratione desposit. 558

Epist. XLVII (ad Dominicum episcopum). — Gratulatrix de ordinatione sua epistola dilationem eximia charitate compensari. Virtutum hanc matrem quam variis effert laudibus inconcussa stabilitate, tenetam. Ut Romane Ecclesiæ privilegia defendit, sic singulis quibusque Ecclesiæ sua jura servat. 559

Epist. XLVIII (ad Columbum episcopum). — Maximum Pudentianæ Ecclesie antistitem adunato cociblo, deponendum, si, pecunia corruptus, Donatistam episcopum in civitate sua fieri permisit. Alia quedam privata negotia privatim definienda. Donatistarum haeresis dilatari gemit, ac ne ad illam Catholicæ deflere permittatur, succedit pastoralis zelum. 560

Epist. XLIX (ad Januarium archiepiscopum). — Auchis de Januario episcopo querelis, Joannem notarium mittit qui partes ad judicium compellat, et quæ judicata fuerint exequatur. Januarium ob id maximè increpat, quod salvi, nisi propria injuria causa, Isidorum excommunicaverit. 561

Epist. L (ad Joannem episcopum). — Desolatam ab hostibus trium Tabernarum Ecclesiam unit Velitræ. 562

Epist. L.I. (ad universos episcopos). — Frustra de persecutione gloriari, schismaticos. Damnatis tribus cunctis, nihil in fide immutatum. Ex Italæ flagellis, quod ipsa erraverit, non recte inferri. Pelagi librum mittit, quem si puro corde perlegant, illos ad Ecclesiam filios suos invitantem reversuros confidit. 563

Epist. LII (ad Natalem episcopum). — Profana quibus indulgebat convivia, et sacre lectionis negligientiam non bene ab ipso excusat. De exhortationis studio gratis latratur. Se latratum dolet. Non modo ad Ecclesiam haereticos, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad vite recitudinem revocandos. De spreta sua et decessoris sententia queritor, parit tamen ad ordinem reverso, summamque in judicanda illius causa sonder equitatem. 564

Epist. LIII (ad Honoratuni diaconum). — Ut Venetio chartas exconsulatus, oblati xxx auri libris, postalanti apud impp. faveant. 565

Epist. LIV (incipit epistola sancti Liciniani episcopi de libro regularum, ad sanctum Gregorium papam urbis Romæ directa). — Librum Regule pastoralis laudat: objectum tamen non fore qui sacra mysteria celebrent, nisi ordinantur nonnunquam minus periti. Libros in Job, alias morales a Gregorio conscriptos postulat. 566

EPISTOLARUM LIBER III.

Epist. PRIMA (ad Petrum subdiaconum). — Epiphemum subdiaconum mittit, qui de seditione in Paulum episcopum commota inquirat. Ut illum in reos agentem adjuvet, absque ulla dilatione aut personarum acceptione, precipit instantius. Ad civitatis ecclesias revocanda mancipia. *Ibid.*

Epist. II (ad Paulum episcopum). — Illum de accepta injuria consolator. 567

Epist. III (ad Joannem abbatem). — Bonifaci in præsumptione ordinationem probat. Sancti Joannis tunicam petit. In causa cum Floriano vult aliquid cedi, ut ad compositionem perducatur. Abbatem arguit quod tum ipse, tum fratres sacram lectionem et orationem negligant. Illum hortatur ad sollicitiorem de fratribus animabas, de hospitibus, ac de pauperibus curam. 568

Epist. IV (ad Bonifacium episcopum). — Vitandini in operibus bonis humanæ laudis desiderium. 569

Epist. V (ad Petrum subdiaconum). — Ut viduam in omnibus causis ad iniquorum violentiæ tueatur. *Ibid.*

Epist. VI (ad Joannem episcopum). — Sacra eum communione privat, ob damnatum injuste Adrianum episcopum, quem in locum et ordinem suum restituji jubet. 570

Epist. VII (ad Joannem episcopum). — Iniquam Adriani damnationem Joannis metropolitanæ machinationibus procuratalem fuisse ostendit, ex judicis ordine. Hunc exinde ab omni in illum jurisdictione abstinere statuit, et sacra communionis, nisi pareat, privationem minatur. 571

Epist. VIII (ad Natalem archiepiscopum). — Florentium episcopum, absque concilii judicio depositum, ab exilio revocandum; causamque illius, convocatus episcopis, retractandam. 572

Epist. IX (ad Antoninum subdiaconum). — Ut Florentio, si aconveniatis episcopis absolvatur, res suas omnino restituji. 573

- Epist. X (ad Savinum subdiaconum). — Ut Evangelii qualior libros, sic quatuor concilia suscipit ac veneratur Grægorius Chalcedonensis fidem in quinta synodo violatam non fuisse declarat. Savino proinde ad Ecclesiæ unitatem remeandum. 613
- Epist. XI (ad ordinem et plebem Albanensem). — Ordinatum ipsi episcopum. *Ibid.*
- Epist. XII (ad Maximianum episcopum). — Agrigentini episcopi accusatores et ad ejus causam spectantia documenta Romam mittat. 614
- Epist. XIII (ad Agnellum episcopum). — Agnellum Terracensis Ecclesie ita prælicit, ut Fundensis Ecclesie iura protestatione illi non subtrahat. *Ibid.*
- Epist. XIV (ad Terracinenses). — Hostatur ut Agnello episcopo suo in omnibus obdiant. 615
- Epist. XV (ad Scholasticum judicem). — Cum Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopatum fugia declinavit, de alio eligendo cogitandum. 616
- Epist. XVI (ad Petrum episcopum). — Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum advenientem commendat. *Ibid.*
- Epist. XVII (ad Gratiosum subdiaconum). — Floræ abbatisse domum cum hortis et hospitiis ad construendum monasterium tradat. 617
- Epist. XVIII (ad Theodorum consillarium). — Acosimi pueri donationem, jam Theodoro factam scripto firmat. 618
- Epist. XIX (ad Petrum subdiaconum). — Ut sancti Severini reliquias ad ecclesiæ consecrationem mittat. *Ibid.*
- Epist. XX (ad Gratiosum episcopum). — Sancti Anthemii Ecclesiam unit Numentane. 619
- Epist. XXI (ad Paschalem, Demetianum et Castorium). — Orphanis patris substantiam Ecclesie obligatam reddit, debitaque ab illo pecunias omnino condonat. 620
- Epist. XXII (ad Antoninum subdiaconum). — Salona episcopum curet eligi, qui Romæ ordinetur. In electione solum vitæ ac morum decus attendendum moneat. Descriptas Ecclesiæ res selectis viris custodiendas committat. Ab illis abstineat Malchus episcopus, Romamque administrati patrimonii rationes tandem expleturus venire festinet. *Ibid.*
- Epist. XXIII (ad Petrum subdiaconum). — Deponendum ob criminis Secundinum abbatem, postulatumque a congregazione ordinandum Theodosium. 622
- Epist. XXIV (ad Leontium episcopum). — Ut insermo et absente Castorio episcopo, Ariminensem Ecclesiam regat. *Ibid.*
- Epist. XXV (ad Ariminenses cives). — Illos de episcopi sui infirmitate accusat, ut Leontio in omniibus obdiant jubet. 623
- Epist. XXVI (ad Magnum presbyterum). — Quem Laurentius quandam episcopum immergit excommunicaverat, absolvit. Ipsius hortatur ut Ecclesiæ suæ pure ac diligenter ministret, clerumque ac populum de idoneo episcopo absque dissensionibus eligendo admoneat. *Ibid.*
- Epist. XXVII (ad Marijanum et Benenatum). — Ut in Bonifacium inquirant; qui, si inventus fuerit reus, sacra privetur communione, atque in monasterium retrudatur. 624
- Epist. XXVIII (ad Romanum patricium). — Ut Armenio orphano agenti ac nobili, locum vel operam provideat, unde quotidianis stipendiis sustentetur. 625
- Epist. XXIX (ad presbyteros et clericum Mediolanensem). — Ad Constantii, quamvis sibi notissimi et amici, electionem non sollicitat. Qualis esse debeat pastor, quis eligentium affectus, egregie depingit. Ex terrarum plagiis mundi finem ac iudicium proximum suadet. 626
- Epist. XXX (ad Joannem subdiaconum). — Ut Mediolanensium apud Genapum scrutetur vota; quæ si in Constantium consentiant, hunc a propriis episcopis faciat consecrari. 627
- Epist. XXXI (ad Romanum patricium). — Constantium sibi amicissimum commendat. 628
- Epist. XXXII (ad Honoratum archidiaconum). — Ejus absolusionem Irmam, Ea vero de quibus erat conquestus, Antonino discutienda committit. *Ibid.*
- Epist. XXXIII (ad Dynanium patricium). — Quadringenitos solidos de redditibus Ecclesiæ Romanæ se acceperisse significat. Mittit crucem sacræ reliquiæ refertam. 630
- Epist. XXXIV (ad Petrum subdiaconum). — Ut Festum episcopum civibus suis conciliet. 631
- Epist. XXXV (ad Petrum subdiaconum). — Ex clero Neapolitano mittendos Romam duos vel tres, qui vice omnium episcopum eligant. Futuro episcopo deferenda necessaria. Iulo secedenti dandos pro labore solidos centum cum mancipio uno. *Ibid.*
- Epist. XXXVI (ad Sabinum defensorem). — Ut Januarium episcopum et Epiphanium presbyterum criminibus accusatos Romam perducat. Pompeianam vero, Theodo-
- siam et Isidorum adjuvet Romam venire cupientes. 632
- Epist. XXXVII (ad Bonam abbatisam). — Monasterium construere præcipit, et omnia a Joanne presbytero ipsi legata confirmat. 633
- Epist. XXXVIII (ad Libertinum praefectum). — Ut Nasam Judæum seductorem puniat, nec non Christians mancipia ab illo comparata liberet. 633
- Epist. XXXIX (ad episcopos Corinthios). — Diaconum mittit, qui de auditu Adrianum inter et episcopos ejus accusatores reconciliatione inquirat. 636
- Epist. XL (ad Petrum subdiaconum). — Numerum diaconum, si episcopatu dignum judicet, Romam mittat consecrandum: Catellam servam, si animo sincero monasticum habitat petit, a Felice redimat. *Ibid.*
- Epist. XLI (ad Pantaleonem notarium). — Stuprorum virginis aut eam ducat, aut corporaliter castigatus in monasterium detrudatur. Diaconus captivus Ecclesiæ sumptibus redimatur. 637
- Epist. XLII (ad Felicem episcopum). — Ecclesiæ ministeria, pecunia, etc., Ecclesiæ Sipontinæ describantur, quorum index Romam mittatur. 638
- Epist. XLIII (ad Felicem episcopum). — Episcopum de illato a nepote stupro arguit, ipsique imponit latè in reum sententia executionem. 639
- Epist. XLIV (ad Bonifacium episcopum). — Stephanus res a decessoris sui actoribus occupatas restitut. *Ibid.*
- Epist. XLV (ad Andream episcopum). — Ut sacerdotium ipse deponat, si peccati cum concubina sit conscientia, hortatur. Quod mulierem fustibus cædi jusserrit, a missarum celebratione per duros menses abstinere jubet. 640
- Epist. XLVI (ad Joannem episcopum). — Andream episcopum, si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, a ministerio prohibendum. Suspendendum eundem et missarum celebratione ob cæsam fustibus mulierem. Expedendas quoque clericorum de illo querelas. 641
- Epist. XLVII (ad Clerum Ecclesiæ Salonitanæ). — Honora electionem in episcopum approbat. 642
- Epist. XLVIII (ad Columbum episcopum). — Præmissæ singularis benevolentia testimonio, illum ne pueros ordinari, neve ordines ex favore aut ex venalitate conferri sinat, atque ut sibi concilii statum indicet, hortatur. De catene beati Petri aliquid clavibus inclusum mittat. *Ibid.*
- Epist. XLIX (ad Adeodatum episcopum). — Post amicam salutationem, eum hortatur ad expellendum officium; imprimis ne ullos nisi provectiones ælate et mundos opere ordinet; ne sit in ordinatione venalitas. Maximant episopfi utatur consilio. Tandem peracta synodo, se de ejus concordia certiore faciat. 644
- Epist. L (ad Theodorum episcopum). — Ipsum laudat quod sacerdotum vitam sollicite perscrutetur, ac renuntiet. Paulum episcopum in monasterio ad penitentiam permanere præcipit. Hujus describendas res ac servandas. De Bonifacio graviter accusato inquirendum. 645
- Epist. LI (ad Maximianum episcopum). — De miraculis Patrum in Italia factis scribere cogitans, Maximianum rogat ut ea quorū meminist indicet. 646
- Epist. LII (ad Priscum patricium). — Ex prosperitatibz adversitatis vicissitudinibz humilitatem suadet. Gratulatur de recuperata impp. gratia. Sabinianum et Castum commendat. *Ibid.*
- Epist. LIII (ad Joannem episcopum). — Responsionem de causa Joannis et Athanasii presbyterorum simulata, ineptam, ac Joannis episcopi sanctitati nullatenus congruentem, sceloste juveni tribuit, ad cuius consilia nimis ille inflectebatur. Ut dicta causa juxta canones finiat, instat acerrime. Sabinianum apocrisiarium suum commendat. 647
- Epist. LIV (ad Theotimum medicum). — Post amicissimam salutationem commendat Sabinianum. 649
- Epist. LV (ad Maximianum episcopum). — Agathonis episcopi in quem districte fuit vindicatum sustentationi providerit. 650
- Epist. LVI (ad Joannem episcopum). — Ne in plateis pallium ulterius ferat, nisi a Romanis pontificibus id sibi concessum ostenderit. Ne in secretario ipso cum pallio deinceps sedeat. In quosdam e clericis suis inquirat; contumacibus interdicat sacro ministerio. Primis duotaxat Ravennatis Ecclesiæ diaconibus mappularum usum concedit. *Ibid.*
- Epist. LVII (Joannis Ravennatis episcopi ad Gregorium papam). — Singulis sibi objectis, submissæ respondet, et Ecclesiæ suæ privilegia ex consuetudine tuerit; quæ non minuantur postulat. 654
- Epist. LVIII (ad Cypriani diaconum). — Si non habet Cosmas unde solvat, cum illius creditoribus pasciscatur; atque ejusdem filios, pactam summam perseverat, libaret. 656
- Epist. LIX (ad Secundinum episcopum). — Baptisterium

de monasterio auferatur, ut monachis licet opus Dei servari celebaretur. 687

Epist. LX (ad Italicum patricium). — In ipsis pauperum causis, ne litigis immisceatur, silentium eligit. Cypriano potestatem facit ut cum Italica, si id ipsa velit, salvo pauperum iure, causam abeque lite finiat. 16d.

Epist. LXI (ad Fortunatum episcopum). — Quomodo in Ecclesia sua conversari debeat. 688

Epist. LXII (ad Eutychium episcopum). — Ut in convertebundis idolorum cultoribus perseveret hortatur. Ipsi praetoris postulat patrocinium. 689

Epist. LXIII (ad Fortunatum episcopum). — De monasterio Gratiosam abbatis consecrando. 690

Epist. LXIV (ad Chrysanthum episcopum). — Mevanensi Ecclesiae querat episcopum, presbyteros ordinet, ibique consignet infantes. 691

Epist. LXV (ad Mauricium Augustum). — Precatur ut legem temperet vel immutet, qua tum publicis rationibus implicatos, tum milites, in monasteriis suscipi prohibuerat. 692

Epist. LXVI (ad Theodorum medicum). — Ostensa latè legis iniquitate, Theodorum hortatur ut epistolam suam imperatori offereat, ipsi de revocanda lege suadeat. 693

Epist. LXVII (ad Domitianum metropolitanum). — Allatam dudum a se rapta Dinæ, Genes. xxxiv, juxta spiritalem sensum expositionem propagnat. Domitianum gratulatur, tum quod secularibus causis occupatus Scripturas meditetur, tum quod Persarum imperatori fidem praedicavit. 694

PISTOLARUM LIBER IV.

Epistola prima (ad Constantium episcopum). — Quid concordi omnium assensu fuerit electus, gratulatur. Monet respondendum suorum affectibus, necessi atibus succurrerendum, corrigenda mature vitia. In bonis profectum precatum. Pallium mittit. 695

Epist. II (ad Constantium episcopum). — Theodelindam reginam et tres episcopos, ob tria capitula a Constantio divisos, susceptis epistolis suis, ad illius communionem reversuros sperat. Pacem cum Langobardis exoptans, petit ut se de Frasorum cum Langobardorum rege gestis faciat certiorem. 696

Epist. III (ad Constantium episcopum). — Nullam a Constantio datam de tribus capitulis cautionem. Chalcedonensis synodi fidem in Romana Ecclesia integrum servari. Divisus protidate episopis ad unitatem redeundum. 697

Epist. IV (ad Theodelindam reginam). — Quod sese a Constantii communione suspenderit, dolet. Nihil contra Chalcedonensis synodi fidem Justiniani temporibus actum asserit. Hortatur ut Constantii ordinationem suscipiat, ei que communione jungatur. 698

Epist. V (ad Bonifacium episcopum). — Cleri sui mortibus et famæ consultat. Id de subdiaconis ejus decernit, quod supra de Siculis, lib. 1, epist. 44. 699

Epist. VI (ad Cyprianum diaconum). — Petronillæ conversæ et Agnelli ejus corruptoris facinus discutiunt, et punit, atque ablata monasterio curet restituunt. Ibid.

Epist. VII (ad Gennadium patricium). — Columbo episcopo in Numidie concilium inquirent, et pravos corrumpo faveat. Compescat intestine Ecclesiarum bella. 700

Epist. VIII (ad Januarium episcopum). — Stephani defuncti voluntatem de monasterio construendo curet admitti. 701

Epist. IX (ad Januarium episcopum). — Singulis ancillarum Dei monasteriis probatus vir deputandus, a quo sic procurent negotia, ut monialibus exinde vagari non licet. Illarum lapsibus decernuantur poenæ. Concilia bis in anno celebrantur. Judæorum servi ad Ecclesiam fidei causa fugientes in libertatem vindicentur. Ne in baptizatorum frontibus iteretur chrismatio, solum pectus unguit presbyteri, deinde episcopi frontem. Monasterium iuxta Petri defuncti voluntatem construatur, si congrua adsit reddituum quantitas. 702

Epist. X (ad universos episopos Dalmaticæ). — Ne absque consensu et permisso suo ulium Salona episopum ordinent. Si tamen in aliquem alium a Maximo consenserint omnes, consecretur. 703

Epist. XI (ad Maximianum episcopum). — Etiam novorum reddituum quartæ partes juxta canoniam distributionem dispensanda. Presbyter aliisque clericus abbas non fiat, nisi relicta Ecclesiæ cui ministrabat cura. Defuncto episcopo, Ecclesiæ res diligenter, at gratis, describendæ. Visitatoribus et eorum clericis tribuendum stipendum. Virgo nondum sexagenaria non fiat abbatissa. 704

Epist. XII (ad Maximianum episcopum). — Punierendum facinus quo ablata est cujusdam uxori, et alteri venientia data. 705

Epist. XIII (ad Clementium episcopum). — Adeodatus presbyter, si sola ægritudinis causa Ecclesiæ suæ defuerit,

in locum suum restituendus.

Epist. XIV (ad Maximianum episcopum). — Ut Felicem diaconum in sua Ecclesia suscipiat. 692

Epist. XV (ad Januarium episcopum). — Theodosiæ monasterium in domo sua construere cogitanti, concurredat. 693

Epist. XVI (ad Cyprianum diaconum). — Dispersa, quæ in Siciliam detulerant Itali sacerdotes, Ecclesiarum vasa colligantur, ac summa cautione serventur. 694

Epist. XVII (ad Felicem episcopum). — Solidos duodecim quibus Tribunus clericus redemptus fuit, redemptori restitutus ex Ecclesiæ pecunia. 695

Epist. XVIII (ad Maurum abbatem). — Dat monachis in perpetuum ecclesiam sancti Pancratii, tum ne missarum celebratio deinceps negligatur, tum ut ad martyris corpus opus Dei peragatur quotidie. 696

Epist. XIX (ad Leonem acolythum). — Ecclesiæ sanctæ Agathæ in Subura commendat. 697

Epist. XX (ad Maximum presumptorem). — Maximum violenter intrusum, ejusque ordinatores episcopos, ob omni sacerdotali officio submovet, donec de imperatoria iussionis veritate constituerit. 698

Epist. XXI (ad Venantium episcopum). — Christianum mancipium retinere Judeis non licet; qui vero Judeorum terras dudum colunt Christiani, peragan; colere jure colonario. 699

Epist. XXII (ad Constantium episcopum). — Hortatur ut Venantium Lunensem episcopum in cleri sui ac ceterorum religiosorum emendatione adjuvet. 700

Epist. XXIII (ad Hospiotonem ducem Barbaricorum). — Felici et Cyriaco in convertendis ab idolatria Barbaricini laboribus faveat. 701

Epist. XXIV (ad Zabardam ducem Sardiniaz). — Gratias agit quod eo pacto cum Barbaricini facere pacem disponat, ut Christo servant. 702

Epist. XXV (ad nobiles ac possesores in Sardinia). — Quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant arguit; Id præstare si nequeunt, saltæ Felici et Cyriaco ad hoc opus missis opem ferant. Ibid.

Epist. XXVI (ad Januarium episcopum). — Clericos, a quibus despiciebatur, ad disciplinam cogendos. Rusticam in intelléctu pertinaciam pensionis onere premendam. Clerici carne lapsi irrevocabiliter deponantur. Accurate, antequam ordinentur, examinandi. Sardinæ presbyteris id concedit quod veterat, ut nempe, quos baptizabant, si episopii desint, chrismate in frontibus tangant. 703

Epist. XXVII (ad Januarium episcopum). — A xenodochis rationes exigat; si sint notæ probitatis atque industrie clerici. Qui Epiphanius presbyterum scriptis epistolis accusavit, si in probatione deficit, communione privetur. Paulus clericus in maleficiis reprehensus detur in penitentiam. Gratias ordinentur, vel connubio jungantur clerici; gratis veleント virgines. Ad laicorum patrocinia clerici non confugiant. 704

Epist. XXVIII (ad Candidum defensorem). — Ut Albino luminibus privato singulis annis duos treuisses præbeat. 705

Epist. XXIX (ad Januarium episcopum). — Phausiana que pridem habuerat episopum, nunc quoque habeat. Ibid.

Epist. XXX (ad Constantium Augustum). — Ut Constantini caput sancti Pauli postulantem deterreat, varia recenset prodigia. Adit hanc esse Romanis consuetudinem, ut reliquias petentibus brandea solum concedant. Ad obiectum Grecorum consuetudinem respondeat. Tandem a catenis sancti Pauli particulas lima excutientes promittit. Ibid.

Epist. XXXI (ad Theodorum medicum). — Gratias referit de transmissa in pauperes pecunia. Ad sacre Scripturae lectionem hortatur. Commendat Narsetem: Militit munera tabulari. 706

Epist. XXXII (ad Narsem patricium). — Causam presbyterorum cum Joanne patriarcha se ad canonum normam omnino exactiorum declarat. Commendat s' se Theodoro Narsetem. Epistola brevitatem excusat, quod tribulatiōibus prematur. 707

Epist. XXXIII (ad Anthemium subdiaconum). — Judais conversis tribus det solidos singulis annis. 708

Epist. XXXIV (ad Pantaleonem praefectum). — Ut Donatistarum audaciam comprimat, et Paulum episopum Romam quantocius mittat, hortatur. Ibid.

Epist. XXXV (ad Victorem et Columbum episopos). — Coacto concilio, Donatistis prompte ac surriter obsistant. Mittant ad se Paulum episopum, quo edocente, Donatistarum facinoribus planius cognitis, de illis punientis se comprehendendis tutus decernat. 709

Epist. XXXVI (ad Leonem episopum). — Ne subdivi-
zioni cum suis uxoribus misceantur. Speciosi subdivi-
zioni, ut monasterium ob secundas nuptias detrusa, ui-

mittatur.

Epist. XXXVII (ad Maximianum episcopum). — Eupio patris et matris bona reddi jubet.

710

711

Epist. XXXVIII (ad Theodefondam reginam). — Ab imperitis seductam dolet. Sanctarum quatuor synodorum, maxime Chalcedouensis, fidem in Romana Ecclesia integrum servari profiterit. Hortatur ne extra Constantii episcopi communionem maneat.

712

Epist. XXXIX (ad Constantium episcopum). — Brixianis civibus non juret se tria capitula minime dannasse, sed in epistola integrum Chalcedonensis synodi fidem profliteatur. Joannem Ravennatem intra Missarum solemnia non nominet, nisi id postulet antiqua consuetudo, aut ab illo soleat ipse nominari. Theodelindæ iterum scribebam, jam quintas synodi non meminit, quæ tamen contra priores quatuor statuit nihil. Compescat Fortunatum. Ursicinum e status sui conditione non pulset.

713

Epist. XL (ad Marcellum scholasticum). — Pro Maximo indulgentiam postulanti amice indicat id rectitudinem discipinæ non pati.

714

Epist. XLI (ad clerum, ordiuem et plebem Hortonæ). — Barbarum visitatorem delegat. Ante omnia monet ne laicam personam in episcopum eligant.

715

Epist. XLII (ad Valentium abbatem). — Ne monachis feminis in monasterium inducant, aut eas sibi commatres faciant.

716

Epist. XLIII (ad Bonifacium virum magnificum). — Venit Romanam, de fide sua, jam non per epistolam, sed per semetipsum responsurus. Qui cum eo dubia patiuntur, secure venire posse, cum non potestate, sed ratione erga ipsos usurus sit.

Ibid.

Epist. XLIV (ad Maximianum episcopum). — Quosdam e Bacaudæ episcopi clero, ad sacros ordines in Sicilia promoto, ad ipsum illos repetenter transmittat.

717

Epist. XLV (ad Fantinum defensorem). — Solidos sexaginta, mittit pro Cosma persolvendos.

Ibid.

Epist. XLVI (ad Rusticianam patriciam). — Festinum nimis illius e monte Sina redditum reprehendit.

718

Epist. XLVII (ad Sabinianum diaconum). — Maximus, qui Gregorii scripta publice scindi fecerat, superbiam comprimendam. Ejus calumnia de Malcho episcopo occiso quid respondendum. Monendum de duobus Romanum.

720

PISTOLARUM LIBER V.

721

Epistola prima (ad Joannem Ravennatem episcopum). — Non præponendo monasteriis clericos Ecclesiæ deservientes.

Ibid.

Epist. II (ad Felicem episcop. et Cyriacum abbatem). — Introduceados in monasterium a Theodosia fundatum servos Dei.

723

Epist. III (ad Venantium episcopum). — Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui se luxuria criminè maculaverint suo gradu in perpetuum dejecti maneant. Peracta penitentia communione accipiunt inter laicos. Saturnino expresbytero monasteriorum quorundam curam suscipere concedit. Mittit baptizandæ mulieri vestem, et Columbo presbytero Codicem regulæ pastoralis.

Ibid.

Epist. IV (ad Constantium episcopum). — Id de lapsis decernit quod amicentium epistola. Constantio scribit ut Joannem puniens iram caveat. Ut ejusdem Constantii fama consulatur. Finiendam Rome causam Fortunati.

725

Epist. V (ad Dominicum episcopum). — Gratulatur quod pastorali zelo Donatistas coercere studuerit; severiorem tam in episcopos id negligentes Africani concilii sententiam non probat.

726

Epist. VI (ad Victorem episcopum). — Gregorium abbatem longa, ob negligentiam, pœnitentia afflictum restitut. Martiæ sanctimonialem revocet. Tradatur Victoria Fantino diligenter examinanda. Anastasius medicus ne in monasterium virginum deinceps ingrediatur.

727

Epist. VII (ad Venantium episcopum). — Saturninum expresbyterum, si post lapsum ministraverit, communione privet usque ad diem obitus.

728

Epist. VIII (ad Cyprianum diaconum). — Persequatur Manichæos. Iudeis vero qui ad Christum fuerint conversi minuenda pensionum onera. Mutuos det rusticis solidos.

729

Epist. IX (ad Petrum notarium). — Miriensis Ecclesiæ tunc reddenda ministeria, cum ibi ordinatus fuerit episcopus.

731

Epist. X (ad Felicem episcopum). — Districtam, nisi primæ Justinianæ episcopo primati suo pareat, minatur correctionem.

Ibid.

Epist. XI (ad Joannem episcopum). — Pallio in litaniis omnibus uti, quatuor duntaxat per annum diebus, cedit.

732

Epist. XII (ad Petrum episcopum). — Agrigentinæ Ecclesiæ reddituum quartam partem in visitationis stipendum

assignat.

Epist. XIII (ad Gaudentium episcopum). — Capuanæ Ecclesiæ visitationem injungit,

733

Epist. XIV (ad clericum Ecclesiæ Capuanæ). — De visitatione Ecclesiæ Capuanæ Gaudentio commissa.

Ibid.

Epist. XV (ad Joannem episcopum). — Quinque in illo carpit. Ravennatem Ecclesiæ honorare desiderat, sed honorem ex superbia abripi non patitur.

735

Epist. XVI (ad Datianum episcopum). — Amice rogat ut sibi affilio compatiatur.

736

Epist. XVII (ad Cyprianum diaconum). — Dolet de Maximiani episcopi obitu. Joannem Catanensem archidiaconum in successore indicat.

737

Epist. XVIII (ad Joannem episcopum). — Quid cum Joanne tum ipse, tum decessor Pelagius, egerint, ob usurpatum episcopi universalis titulum. Ab hoc ut abstineat rogar, multisque urget momentis. Cavendum ipsi ab adulatoribus.

738

Epist. XIX (ad Sabinianum diaconum). — Epistolam superiorem, ob reverentiam imperatoris, suavitate respernam, det Joanni episcopo. Principi is callide persuaserat ut Gregorium ad pacem secum servandum hortaretur. Sabinianus adversus ejus superbiam animum excitat Gregorius.

743

Epist. XX (ad Mauricium Augustum). — Laudat imperatoris zelum pro Ecclesiæ pace. Joannis episcopi hypocrisim depingit. Ambitiosus quem usurpabat titulum Ecclesiæ totam, venerandas synodos, pias leges, ipsius Christi mandata turbari; illius proinde superbiam imperiali auctoritate constringendam. Se vero, nisi humiliter ac sua vipter admonentem audiat Joannes, illi cum Deo invicta restitutum.

744

Epist. XXI (ad Constantiam Augustam). — Ut Joannis ambitione se opponere perget hortatur. Perstringit illius hypocrismus, perversitatem ac superbiam. Conqueritur imperaorem illi et Maximo patrocinari. Huic, ob principis reverentiam, quod nesciente se ordinatis sit induget, alia ejus facinora discutienda et judicanda reservat.

748

Epist. XXII (ad nobiles Syracusanos). — Cum episcopi electionem Gregorii arbitrio commisissent, tamen eis ordinare studet, qui Maximianum decessorem imitetur.

751

Epist. XXIII (ad Castorium notarium). — Ad eligendum quantos episcopum Ravennates hortetur. Non largum præmiis, sed dignum meritis eligant.

Ibid.

Epist. XXIV (ad Romanum exarchum). — Ne Speciosum presbyterum episcopo suo resistenter tueatur, neque patrocinetur sanctimonialibus ad seculum reversis.

752

Epist. XXV (ad Severum episcopum). — Visitationem Ecclesiæ Ravennatis commendat.

753

Epist. XXVI (ad Raveantes). — Commissam Severo Ravennatis Ecclesiæ visitationem.

Ibid.

Epist. XXVII (ad Cyprianum diaconum). — Attendant num res Ecclesiæ minoritæ defunctus episcopus. Ad successoris electionem clerum et populum hortetur.

Ibid.

Epist. XXVIII (ad Castorium diaconum). — Pisauensis episcopi aliorumve sacerdotum vitam perscrutetur; si quid sinistrum invenierit, renuntiet. Tutorum tueatur, ut quæ sibi pro pauperibus injuncta sunt valeat exequi.

754

Epist. XXIX (ad Vinculum defensorem). — Illum institutum Ecclesiæ defensorem.

755

Epist. XXX (ad Mauricium Augustum). — Imperatoribus pro trinitate libris auri in eleemosynam missis gratias agit. Scribae laudat, tuni de titeli sunna: illius distributione, tum de rogis milijum liberali manu factis.

Ibid.

Epist. XXXI (ad conductores massarum). — Donec adveniat Gallicani patrimonii rector, Arigio patricio obediant.

756

Epist. XXXII (ad Cyprianum diaconum). — Defuncto Maximiano episcopo, nonnullos et clericis ab eo propter maleficium in carcerem conjectos, gravibus afficiat penitus.

757

Epist. XXXIII (ad Gaudentium episcopum). — Capuanis clericis Neapolii ministrantibus quartam distribuat. Archidiaco non inopie restitut solidos deceat.

759

Epist. XXXIV (ad Cyprianum diaconum). — Ciceronem monachum lapsum Misenati Ecclesiæ, cuius fuerat famulus, restitut.

Ibid.

Epist. XXXV (ad Cyprianum diaconum). — Monachos tres ad monasterium sancti Martini cogat redire; faveat ejusdem monasterii procuratoribus; eidem reddat mancipia.

760

Epist. XXXVI (ad Severum scholasticum). — Componetam cum Agilulpho Langobardorum rega pacem exarcho persuadeat.

Ibid.

Epist. XXXVII (ad Fortunatum episcopum). — Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedicet, in quo missas celebrent presbyteri ibi deservientes; mo-

nachis tamen proficiat quidquid a fidelibus offerri contigerit. 761

Epist. XXXVIII (ad Eliam presbyterum et abbatem). — Excusationem ejus accipit; mittit Evangelia; Epiphanius diaconatu Romanae Ecclesiae alligat; modestam subdil petitionem liberalitate vincit. 762

Epist. XXXIX (ad Anastasium episcopum). — De ejus in Antiochenam sedem restituzione gratulatur, et suas Italicæque calamitates strictius narrat. 763

Epist. XL (ad Mauricium Augustum). — Conqueritur quod satius appellatus sit, quod de Ariulphi ad pacem animo plus alii credatur quam sibi; quod interim captiva ducatur Italia. Imperatorem, ut debitum sacerdotibus reverentiam impendat, multis hortatur. Quas accepit ipse enumerat plagas. Gregorium prefectum et Castorum magistrum mihi excusat. Diversum fore ab imperatorio divinum iudicium. 768

Epist. XI (ad Constantinam Augustam). — Imperatori suggerat Corsos ac Siculos inique ac nimium gravari. Etsi minus in Italiam expensas habetur pecunia, compescendos tamen oppresorum gemitus. 768

Epist. XLII (ad Sebastianum episcopum). — Ad amorem celestium se bujus vitæ doloribus impelli. Quos patitur recenset. Sebastianum, quo oblate ab Anastasio Ecclesiae regnum suscipere noluerit, laudat. Si ad hoc unquam consentire decreverit, petit ut in amore sibi alium non preponat. 769

Epist. XLIII (ad Eulogium et Anastasium episcopos). — Tum Pelagii successoris sui, tum suas ad Joannem, titulum universalis episcopi sibi arrogantem, epistolas mittit. Hortatur enixe ut communis consilio atque uno spiritu illius superbiam iacequantur. 770

Epist. XLIV (ad Leontium episcopum). — De visitatione Ariminensi melius procuranda. 774

Epist. XLV (ad Andream scholasticum). — Castorum chartulariorum commendat. 773

Epist. XLVI (ad Basilium). — Laudat ejus zelum pro Ecclesiæ unitate. Ipsum excitat ne a procuranda schismatistarum reversione deterreatur. 776

Epist. XLVII (ad Mastalonem). — Ipsius pro Ecclesiæ unitate zelum laudat. A procuranda schismatistarum reversione non deterreatur. Ibid.

Epist. XLVIII (ad Andream scholasticum). — Exclusis ob culpas Donato, ob ignorantiem Joanne, Marinianum sibi probe notum invitum ordinatum esse, quem Andreæ commendat. 777

Epist. XLIX (ad Leandrum episcopum). — Libros in expositione beatæ Job, et librum Regule Pastoralis transmittit. 778

Epist. L (ad Joannem abbatem). — Ad monasterium sancti Andreæ proficiatur, vitirosos coerciturus ac puniatur. 779

Epist. LI (ad Petrum et Providentium episcopos). — Scribit de fide eis satisfactiorem se, promittitque Romanum venientibus nullam molestiam illaturum. Ibid.

Epist. LII (ad Joannem archiepiscopum). — Laudat Secundinum episcopum quod Anastasii causam recte discusserit ac finierit. Clericis qui ab Anastasii accusatione destiterant, Paulo quidem et Cleinatio, ignoscit, Kuphemio vero atque Thomæ sacris ordinibus quos pro sceleris premio percepérant in perpetuum interdicti. Singulis conuentis stipendia vult erogari, et Paulo restitui quidquid in Ecclesiæ utilitatem expenderat. 780

Epist. LIII (ad Virgillum episcopum). — Vices illi suas in regno Childeberti concedit. Monet ut simoniacam labem prohibeat, et ne ex laicis repente liuant episcopi. De pallii usu, et quatenus vices apostolicas obire debat. 782

Epist. LIV (ad universos regni Childeberti episcopos). — Virgilio Arelatensi, cui vices suas commisit, obedient; ab eo vocati veniant ad synodum; nec ad longinquæ loca sine illius auctoritate pergent. 783

Epist. LV (ad Childebertum regem). — Virgilio se vices suas et pallium regis petiti concessisse; hortatur vicissim ut illi faveat in prohibenda simonia, et ne ex laicis repente fiant episcopi. 787

Epist. LVI (ad Marinianum episcopum). — Pallii usum concedit, firmat privilegia Ravennatis Ecclesiæ. 789

Epist. LVII (ad Joannem episcopum). — Post nequissimumdecessorem Anastasium, Corinthios sic regat, ut praecedentis contagii omnes absterget maculas. Concedit pallii usum. Hortatur ut in subjectis sibi locis simoniam compescat. 790

Epist. LVIII (ad universos episcopos per Helladim). — Gratulatur de Anastasi correctione, cujus casus sit illis cautela. Joanni illius successori obedient. Non patiantur, aut dato premisso, aut alicuius gratia vel supplicatione clericos ordinari vel promovere. 794

EPISTOLARUM LIBER VI.

Epistola prima (ad Marinianum episcopum). — In Joannis successoris ejus testamento quid ratum esse debeat. Ibid.

Epist. II (ad clerum et plebem Ravennæ). — Recitat omnino esse Mariniani episcopi fidem testatur. 795

Epist. III (ad Maximum Salonianum). — Maximes de simonia et de aliis multis accusatus Romanus ritatur. Ibid.

Epist. IV (ad Cyprianum diaconum). — Modicorem tritici duo milia det Zenoni episcopo egenis distribuenda. 796

Epist. V (ad Brunichildem reginam). — Laudat illam a recta filii educatione. Candidum presbyterum patrimonii quod erat in Gallia rectorem designatum commendat. Ibid.

Epist. VI (ad Childebertum regem). — Laudat in illo studium fidei catholicae, Candidumque commendat patrimonii rectorem, Dynamii patricii loco, designatum. 797

Epist. VII (ad Candidum presbyterum). — Jubet ex redditibus patrimonii pueros Anglos, et in usum pauperum vestimenta emere. 799

Epist. VIII (ad episcopos Epiri). — Andreæ in metropolitani electione probat. Hortatur ut illum imitentur, illi obdiant, illi sint concordes, atque ut gregi suo invigilant singuli. Promovendi apud illos clerici non pecunia, non personæ ullius gratia, sed moribus suis commendatur. Ibid.

Epist. IX (ad Donum episcopum). — Pallio, quo ipsam decorat, morum ornatum adjungendum monet. Antiqua Messanensis Ecclesiæ privilegia firmat. 801

Epist. X (ad Bonifacium episcopum). — Regiensi Ecclesiæ unit Carinensem. 802

Epist. XI (ad Fortunatum episcopum). — Gratianum Venetianæ Ecclesiæ diaconum Neapolitanum incardinari permittit. Vetat ne coram laicis in jus vocentur clerici, ne ea causarum iudicium ipse differat. Hortatur ad pastores vigilantiam. Ibid.

Epist. XII (ad Montanam et Thomam). — Montanam et Thomam Romanam Ecclesiæ fauulos manumisit. Eosdem a Gaudioso presbytero haereses institutos, legatis frui coedit. 803

Epist. XIII (ad Cyprianum diaconum). — Decio Lilytanum episcopo in reformando Ecclesiæ suæ statu open ferat. 805

Epist. XIV (ad Narsem comitem). — Athanasium presbyterum in Manichei dogma cecidisse, Joannem vero ab haeresi immunem declarat; Pelagianum esse qui negat mortuam, cum peccavit, Adam animam. Ephesini synodi recentiores Codices falsatos suspicatur, requirendo nonnet velutinos. Ibid.

Epist. XV (ad Joannem episcopum). — Joannem presbyterum inique damnatum absolvit, atque ab omni haereses labore purum denuntiat. Eudem commendat Joanni episcope Constantiopolitano. 807

Epist. XVI (ad Mauricium Augustum). — Joannem presbyterum prorsus innocentem affligi denuo velut haeresi obnoxium non permittit. 808

Epist. XVII (ad Theotistum). — Joannem presbyterum, ab imposito sibi haereses crimen facto concilio absolutum, tueatur ab omni molestia. 809

Epist. XVIII (ad Joannem episcopum). — Pallii usum concedit et antiqua firmat privilegia. 810

Epist. XIX (ad Dominicum episcopum). — Ut mutua ipsorum dilectio celeste gaudium acquirat, mutuis sece orationibus adjuvent. Ibid.

Epist. XX (ad Cyprianum diaconum). — Persuadeat Leonini Cataniensi (episcopo ut Joanni episcopo Syracusano quendam presbyterum cedat. 811

Epist. XXI (ad Petrum episcopum). — Commendat Ecclesiæ tres proprii episcopis destitutas. 812

Epist. XXII (ad Petrum episcopum). — Ut Ecclesiæ et baptisterium-consecret. 813

Epist. XXIII (ad Anthemium subdiaconum). — Amalphianum episcopum in Ecclesia sua residere cogat. Ibid.

Epist. XXIV (ad Marinianum episcopum). — Probat non nullos immerito conqueri quod causa inter Ravennatem Ecclesiam et Claudium abbatem Romæ discutiatur; sequam spondet sententiam. 814

Epist. XXV (ad Maximum Salonianum). — Obediat tandem, ac post triginta dies, omni excusatione omisso, Romanum veniat, ubi illius cause juxta canones finis imponeatur. Interim sacra communione ob superbiam privatus mandat, nec Paulino episcopo, nec Honorato archidiacono sit molestus. 815

Epist. XXVI (ad Salonianos). — Se non privato odio contra Maximum moveri; mirari autem se quod ex illis viri pauci a Maximis communione abstinuerint. 817

Epist. XXVII (ad clericum et populum Jaderæ). — Se contra

Maximum solo justitiae relo moveri asserit. Hortatur ut a Maximi communione se suspendant, atque ab illis sacram communionem percipient quos Maximo non communicare noverint. 818

EPIST. XXVII (Ad Candidum episcopum). — Aptos ad presbyterale officium monachos cum consensu abbatis assumat, et presbyteros ordinet. 820

EPIST. XXIX (Ad Marinianum episcopum). — Ne contra decessoris sui dispositionem, supra, epist. i, firmatum, monasterium gravet. Ne male suadentes audiat. Ne plus pecunia studeat quam lucrandis animabus. A clericis monasteria molestiam pati non sinat. *Ibid.*

EPIST. XXX (Ad Secundum). — Pacem cum Agilulpho rege procurare festinet. Marinianum episcopum ad misericordiam in pauperes excitet. 821

EPIST. XXXI (Ad Ravennates). — Qui adversus Castorium contestatores libellos de nocte posuit saera communione sit privatus, nisi publice aut contestatio veritatem ostendat, aut errore suum confiteatur. 822

EPIST. XXXII (Ad Fortunatum episcopum). — Si Iudicium aut paginam mancipium ad Christianam fidem converti desiderat, in libertatem vindicetur. 823

EPIST. XXXIII (Ad Leonem episcopum). — Si pagana mancipia circumcidenter Samarei, in libertatem illa vindicet, non redditio Samarei pretio. 824

EPIST. XXXIV (Ad Castorium notarium). — Inquirat quot ab ultima antiquitate litaneie solemnes fuerint in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur. 825

EPIST. XXXV (Ad Anthemium subdiaconum). — Pecuniam militi in captivorum redemptionem, cui studiose jubet incumbe. *Ibid.*

EPIST. XXXVI (Ad Secundinum episcopum). — Sincerum, si a socii sui quececeatione abstinuerit, ab hujus creditoribus vexari non sinat. Illi vero, ut vita subsidium reperiat, liberam procuret quo voluerit eundi licentiam. 826

EPIST. XXXVII (Ad Columbum episcopum). — Rogatiamo ejus diaconi scripta ad rectorem patrimonii Siciliae dedisse, ut causa quedam citius finiatur. Petrum quandam Numidias episcopum ad Columbum a se mitti, quem cogita ibi melius causa, canonice cum conciis judicet. Catholicorum filios aut mancipia baptismi Donatistarum infici non ferat. 827

EPIST. XXXVIII (Ad Anthemium subdiaconum). — Alexandria relictam Vincenali commendat. 828

EPIST. XXXIX (Ad Cyprianum diaconum). — Reversum a schismate Joannem commendat, cui det annos octo solidos. 829

EPIST. XL (Ad Donum episcopum). — Georgii, si rectius ille vixerit, sustentationi subveniat. *Ibid.*

EPIST. XLI (Ad Rufinum episcopum). — In Ecclesia Massa Nicoterae presbyterum ordinandum, qui episcopi in poenitentiam deputati vice, baptizet ac celebret Missas. 830

EPIST. XLII (Ad Victorem episcopum). — Ut in monasterio presbyterum ordinet. *Ibid.*

EPIST. XI. III (Ad Venantium Patricium). — Contristatum se de illis et Joannis episcopi discordia; huic reverentiam exhibeat, cauesque suas agant, illissa charitate. *Ibid.*

EPIST. XLIV (Ad Joannem episcopum). — Hortatur ut Venantio pristinam ostendat benevolentiam. 831

EPIST. XLV (Ad Leontium episcopum). — Facultatem tribuit Ecclesiam dedicandi. Fundatorum illius donationes confirmat. 832

EPIST. XLVI (Ad Felicem episcopum). — Cathedram suam e monasterio faciat amoveri, nec illic missas publicas deinceps peragat. *Ibid.*

EPIST. XLVII (Ad Leonem episcopum). — Reversum ab Histicorum schismate Joannem tueatur, et annuo refovet subsidio. 833

EPIST. XLVIII (Ad Urbicenna abbatem). — Agathonem monasterio suscipiat, si illius uxor similliter converti voluerit. *Ibid.*

EPIST. XLIX (Ad Palladium episcopum). — Mittit reliquias ad dedicationem quatuor altarium in basilica quam Palladius construxerat. 834

EPIST. L (Ad Brunichildem reginam). — Reliquias mittit, quas postulahat. Hortatur ut eorum qui his deseruent quieti propiciat. 835

EPIST. LI (Ad fratres in Angliam eentes). — Hortatur Augustini socios ut coepit in Angliam peragant iter. Augustino quem illis abbatem constituit obediunt. 836

EPIST. LII (Ad Pelagium et Serenum episcopos). — Commendat Augustinum in Angliam eumentem cum sociis, et Candidum rectorem patrimonii. *Ibid.*

EPIST. LIII (Ad Virgilium episcopum). — Commendat Augustinum ac simul Candidum presbyterum; monetque ut huic patrimonii pensiones restituant quas collegerat ipsius decessor. 837

EPIST. LIV (Ad Desiderium et Syagnum episcopos). — Augustinum et Candidum commendat. 838

EPIST. LV (Ad Protasium episcopum). — Ut Virgilium

Arelatensem de pensionibus Romam mittendis urgeat, et Candidum habeat commendatum. 839

EPIST. LVI (Ad Stephanum abbatem). — Laudat de ordine congregationis, quem ut servet sollicite, hortatur. Gratias agit de cochlearibus ac circulis. 840

EPIST. LVII (Ad Arigium patricium). — Commendat Augustinum, ejusque socios, et Candidum. 841

EPIST. LVIII (Ad Theodericum et Theodebertum). — Augustinum, cui injunxit ut aliquos secum e vicino presbyteros ducat in Angliam, commendat, et Candidum Ecclesiastici rectorem patrimonii. *Ibid.*

EPIST. LIX (Ad Brunichildem Francorum reginam). — Ut Augustino in Angliam eunti et Candido rectori patrimonii tuitionem et auxilium impendat. 842

EPIST. LX (Ad Eulogium episcopum). — Speciali charitatis vinculo ambos ipsos constringi observat: hinc dolenti congemiscit; ac ne illius dolorem augeat, reticet mala quae a Langobardis patitur. Miratur quod epistola adversus Joannis Constantinopolitanus superbiam non responderit. Mutua mittit munera. 843

EPIST. LXI (Ad Castorium notarium). — Quod in palli uso olim servatum juraverint Ravennates viri graves ac fideles, id Ravennae servandum. 844

EPIST. LXII (Ad Petrum episcopum). — Opportuno ab batti sancti Leontii reliquias concedat. 846

EPIST. LXIII (Ad Gennadium patricium). — Queritur impeditus Paulum episcopum ne Romanum veniret. Se, ubi primum ex morbo convalesceret, in cause illius cognitione versaturum. *Ibid.*

EPIST. LXIV (Ad Dominicum episcopum). — Pastorale manus ex charitate exercendum. Quod illud ita exerceat Dominicus, ipsi gratulatur, ac de xeniis gratias agit. 847

EPIST. LXV (Ad Mauricium imperatorem). — Africanos quosdam episcopos Roma Constantinopolim mittit, qui Mauricio ipsi testator imperatori contra Donatistas leges negligi. Mauricij animum adversus legum suarum contempores excitat. 848

EPIST. LXVI (Ad Athanasium presbyterum). — Ipsum ab omni heresecis labe purum pronuntiat, idque se Constantinopolitanus episcopo scripturam spondet. 849

EPISTOLARUM LIBER VII.

EPISTOLA PRIMA (Ad Fortunatum episcopum). — Uxorem, que libera approbata est, viro suo restitut; neque hic de illa iterum adjicenda cogitet. *Ibid.*

EPIST. II (Ad Columbum episcopum). — Dimissum jam in regiam urbem Paulum episcopum. Tardius ad se Columbum scripasse. Ejus excusationem confusat. *Ibid.*

EPIST. III (Ad Gennadium patricium). — Rogat ne occupato aulmo de Rulerio comite ac concubibus ad se vocatis ferat sententiam. Anastasium tribunum loco suo restituти petat. 853

EPIST. IV (Ad Cyriacum episcopum). — Appetendam quietem; sed pro multorum lucro aliquando postponendam. Curandum episcopo ne cogitationum perturbatio, quæ funditus repelli non potest, animum obrust. Vicaria fidei confessione, ac mutua ipsorum charitate, Ecclesie unitam firmari. Abstinendum ab universalis episcopi titulo. Hereticis accensendum non fuisse Eudoxium. *Ibid.*

EPIST. V (Ad Cyriacum episcopum). — Laudem tribuit, quod humiliiter ac modeste de se sentiat; inde fortem illum esse conciit. Amicissime hortatur, ut sublata occasione scandali, quæ pacis et dilectionis sunt custodiat. Commendat udem Joannis et Athanasi. 858

EPIST. VI (Ad Mauricium Augustum). — De Cyriaci electione gratulatur. 859

EPIST. VII (Ad Petrum, Domitianum, et Elpidium). — Illos reprehendit quod in Cyriaci ordinatione clamassent: *Hoc dies, quam fecit Dominus.* Pastorum culpas subjectis, subiectorum pastoribus nocere. 860

EPIST. VIII (Ad Stephanum episcopum). — Invitum laudanti laudes rependit pro assida illius praedicatione, qua Maria patricia aliisque multi ad Ecclesiam revocati. Horandum Constantinum praefectum ut Dei iudicium semper ante oculos habeat. 862

EPIST. IX (Ad Joannem episcopum). — De missa Romana eleemo, quia gratias agit. In causis judicandis solum Deum consideret. Ne ad mensam scripta sua deinceps faciat legi. 868

EPIST. X (Ad Agnellum abbatem). — Præpositum ex vita merito eligat. Fraatribus sollicite invigilet. 864

EPIST. XI (Ad Rufinum Ephesinum episcopum). — Commendat clericum quemdam litteras nescientem. 865

EPIST. XII (Ad Respectum abbatis). — Monasterium sancti Cassiani privilegiis donat. 866

EPIST. XIII (Ad Fortunatum episcopum). — R. sacris vasis tantum coram Joanne defensore vendat, quantum pro capitatis redimendis erit opus. 867

EPIST. XIV (Ad Constantium episcopum). — Obrectationibus non moveatur. Depositum a se episcopi loco alium

intra tres menses ordinet.

Ibid.

Epist. XV (ad Georgium presbyterum). — Descendentem ad inferos Iesum Christum, solos illos liberasse, qui etum et venturum esse crediderunt, et precepta ejus vivendo tenuerant. 869

Epist. XVI (ad Agnellum episcopum). — Formiensis Ecclesie visitationem delegat. 870

Epist. XVII (ad Sabinianum episcopum). — Exposita Maximi contumacia, Sabinianum ab illo jam dissidentem aliosve Maximo adherentes Romam vocat; quibus securitatem omnia, necnon, si id iustitia patitur, absolutionem spondet. 871

Epist. XVIII (ad Martinum diaconum). — Illum de objectis criminibus canonice purgatum loco suo et ordinis restituit. 873

Epist. XIX (ad Martinum archiepiscopum). — Deprecante oru episcopale ob infirmitatem Castori, alium Ariminensibus ordinandam episcopum. Huic a clero et plebe eligi, a Ravennate episcopo examinari, atque, ut consecratur, Romanum mitti jubet. 873

Epist. XX (ad clericum et plebem Ariminensem). — Proprietas episcopi sui infirmitatem alium qui dignus sit, elegit. 874

Epist. XXI (ad Sebastianum episcopum). — Ut clericum et plebem Ariminensem ad idonei autistitis electionem urgeat. 873

Epist. XXII (ad Cyprianum diaconum). — Siciliæ episopos olim tertio quoque anno, jam quinto Romam profici, eis solitos, ad Natale sancti Petri convenire sic procuret, et inde nulla prætori orfatur suspicio. Monet quoque Liparitanum et Regitanum episcopos. Libertinum consolator. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Fortunatum et Anthemium). — Stephanum, ut desponsate sibi monasterium ingressu res ablatas restituat, hortentur. Si renata, indicent, ut reddere cogatur. 876

Epist. XXIV (ad Candidum presbyterum). — Christianos quatuor redimat, qui in Judeorum servitio Narbonæ detinebantur. 877

Epist. XXV (ad Gregoriam). — Peccata sua confessam, at de filiorum remissione anxiam, consolatur, allato peccati, quam Marthæ sororem putat, exemplo. Divinam venie revelationem frusta postulari ostendit. *Ibid.*

Epist. XXVI (ad Theocistam patriciam). — Gratulatur quod inter hominum tumultus studeat lectio, atque ad eternam suspirat. Utrum eadem sint Augusti studia querit. De compunctione duplice agit fustus. Theocistam hortatur ut regorum puerorum institutioni studiose invigile, mutramque illis inspirat charitatem et mansuetudinem in subjectos. Pecunias, quam Theocista miserat, dimidia parte captivos redemit; reliqua fovet moniales, quarum sanctitate serratas conset Romanum. Mittit clavem a corpore sancti Petri, de qua miraculum narrat. 879

Epist. XXVII (ad Anastasium episcopum). — Universitas vocabulum a Constantinopolitano episcopo usurpari, non magni interesse sentiebat cum imperatore Anastasio. Gregorius hocce vocabulo universam Ecclesie fidem corrumpti contendit. 882

Epist. XXVIII (ad Theodorum medicum). — Missas in captivos et pauperes eleemosynas laudat. Clavem a corpore sancti Petri vicissim mittit. 883

Epist. XXIX (ad Andream). — Contemnendas sacculi dignitates, ut celestibus liceat studiis vacare. 884

Epist. XXX (ad Narsam religiosum). — Afflictum consolatur. A Christiano adversa non recusanda ostendit. Cur monasteriorum incolis, aliis et Constantinopoli degentibus non scribat. Gaudet de Esychiæ transitu. Domine Dominica quid agendum. Mittit munuscula. Anatolium commendat. 883

Epist. XXXI (ad Cyriacum episcopum). — De submundo profano vocabulo, ut pax Ecclesie conservetur, et scandalum multorum auferatur. 888

Epist. XXXII (ad Anastasium presbyterum). — De contentione tollenda quæ inter patrem monasteri, quod Neas dicitur, et Jerosolymorum episcopum exorta erat. 889

Epist. XXXIII (ad Mauricium augustum). — Contendit se temere indiscretum nominatum fuisse, quod Cyriacum episcopum Constantinopolitanum, qui universalem se nominat, reprehenderit. 891

Epist. XXXIV (ad Eulogium episcopum). — Roma suscepitos et ad communionem admissores Cyriaci responsales; suum vero Diaconum Cyriaco, intolerabilis superbæ reo, communicare non debuisse. Orthodoxam quidem ejus synodicam; sed in ea damnatum Eudoxium quendam, hactenus. ut ipse putat, damnatum. Isauria monachos, sub Joanne Cyriaci decessore, de heresi inique damnatos ostendit. 892

Epist. XXXV (ad Dominicum episcopum). — Corripit monachos regularem disciplinam fuga eludentes atque impune vagantes. Episcopos ab illis defensandis deterreat. 893

Epist. XXXVI (ad Dynamium et Aureliam). — Orationi, lectioni, et operibus bonis semper intenti, ad meliora pro-

ficiant. Codicem pollicetur.

Epist. XXXVII (ad Dominicam). — Qued ad Ecclesiæ unitatem redierit congaudet. Hortator ut Romana ad virum suum veniat. *Ibid.* 896

Epist. XXXVIII (ad Donum episcopum). — Fæcundis quindecim argenti libras, aut ex Ecclesiæ poena, aut e sacris vasis, in filiarum redemptioem tribuat. 897

Epist. XXXIX (ad Joannem episcopum). — Exortum inter abbates duos de agrorum finibus contentiones, ita præsente, agrimensore adhibito finiendam. *Ibid.*

Epist. XL (ad Eulogium episcopum). — Sancti Petri secundum Romæ, Alexandriæ, et Antiochiae, unius esse atque unam; inde singularem episcoporum ibi sedentium esse nem. Laudat quod haereticos oppugnat. Ligna offert. Mittit viciniis munera. *Ibid.* 898

Epist. XLI (ad Cyprianum rectorem). — Ecclesiæ Locrensi idoneum episcopum ordinari procreet. *Ibid.* 899

Epist. XLII (ad Marinianum episcopum). — Casu neque lapsum episcopum loco suo restitui, neque ultra tres monses Ecclesiæ vacare permittant casones, Coruchi ordinat episcopum. *Ibid.*

Epist. XLIII (ad Marinianum episcopum). — De subveniente clericorum domino in monasterio. *Ibid.* 903

Epist. XLIV (ad Cyprianum diaconum). — Caret ne Theodorus maleficus, aut Messanensis clericorum aliquis Paulæ adverteretur. *Ibid.*

Epist. XLV (ad Claudium abbatem). — Romana quotidianus veniat. *Ibid.* 903

EPISTOLARUM LIBER VIII.

Epistola I (Roma) (ad Petrum episcopum). — Horvatur ut ab idolorum cultu incolas pergit avertire. Pro baptizandorum vestimentis mittit solidos quinqquaginta. *Ibid.*

Epist. II (ad Anastasium episcopum Antiochenum). — Ipsi aduersus haereses animos addit. Laudate motus chartatis vinculo, et commemoratio amici maneribus, distractum illi precatur vitam. *Ibid.* 905

Epist. III (ad Donum episcopum Messanensem). — Nequam vendendum humandi corporis locam. Restitutio quendam mancipia. *Ibid.* 907

Epist. IV (ad Venantium episcopum). — Ut monasterium consecret concedit. *Ibid.* 908

Epist. V (ad plurimos metropolitas et episcopos). — Publicis rationibus obligatos, neque in cleso, neque in monasterio suscipiendo; milites vero per triacanthos prius probando quam monachicum habitum induant. *Ibid.* 909

Epist. VI (ad Anos Jerosolymitanum patriarcham). — Petrum Romane Ecclesiæ acolythum fagiatis jubet comprehendi, ipsumque sacra communione privatum Romanum militat. *Ibid.* 910

Epist. VII (ad Leonem episcopum). — Segregatum ex ecclesiæ sua redditum quartam portionem eternæ iure laboris meritum dividat. *Ibid.* 911

Epist. VIII (ad Vitalianum episcopum). — Tulliani magistri militum filium ad religiosum habitum reveret; detruit in monasterio; obistentes a sacra communione suspedit. 912

Epist. IX (ad Sergium defensorem). — De filia Tulliani magistri militis ad religiosum habitum resumendum cogeta. *Ibid.* 913

Epist. X (ad Sabinius Jaderæ episcopum). — Se quantum illius cum Maximo communione offensum, tantum penitentia mitigatum. Commendat responsali suo illius in urbe regia causam. Hortatur ad pastoraliter sollicitudinem. Ipsi de Florentiæ episcopi causa inquisitionem mandat. *Ibid.*

Epist. XI (ad Candidum sancti Andreæ abbatem). — Confirmat concordiam et transactionem inter monasteriorum sancti Andreæ, et Maurentium magistrum militis. *Ibid.* 914

Epist. XII (ad Adelodatum et Maurentium episcopos). — Filiorum de ecclesiastico ordine ac rectitudine carum hreditat; ut perseverent hortatur. Commendat Prelatum episcopum. *Ibid.* 915

Epist. XIII (ad Columbum). — Psalms episcopum commendat. *Ibid.* 916

Epist. XIV (ad Bonifacium primum defensorem). — Defensores septem honore regionariorū decoratis statuit. 917

Epist. XV (ad Marinianum Revenens episcopum). — Monasterio sanctorum Joannis et Stephani multa concessit privilegia. *Ibid.* 918

Epist. XVI (ad Marinianum Revenens episcopum). — Redundantem Roma Claudium abbatem impeste commendat. *Ibid.* 919

Epist. XVII (ad Maurentium). — De scoto lectio studio gratulatur. Sic studentium deficitur ruritatem; se collegam spondet. *Ibid.*

Epist. XVIII (ad Agnellum Terrecinensem episcopum). — Perquisitos idolorum cultores puniat; a muororum vigiliae neinuenienti patiatur excusari. *Ibid.* 920

Epist. XIX (ad Maurentium magistrum militum). — Conmilitio de Romana Ecclesia bene merito pristinam impietatem favorem. *Ibid.* 922

Epist. XX (ad Marinianum episcopum Ravennæ). — *Ibid.*

Commendat uxorem Joannis, quæ in controversiam suæ conditionis vocabatur. *Ibid.*

EPIST. XXI (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Felicem Christianis parentibus natum, a Samaræi servitio liberet. 925

EPIST. XXII (ad Rusticianam patriciam). — Ut Romanam veniat hortatur. Gratias agit pro decem auri libris in captivorum redemptionem expendens. *Ibid.*

EPIST. XXIII (ad Fantinum defensorem). — Ut Iudeos ad Christianam fidem accedentes juvet, pergit Agrigentum. 924

EPIST. XXIV (ad Sabinianum Jaderæ episcopum). — Gratulator quod ubi obediendum est, obediat; ubi resistendum, resistat. Ipsi animum firmat adversus Maximini odiu. Presbyterum nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanente aut revocari posse declarat. 926

EPIST. XXV (ad Victorem episcopum Panormitanum). — Iudeos in his quæ ipsi concessa sunt nullo incommmodo alliciendos. 927

EPIST. XXVI (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Quæ clerici vasa sacra vendiderant Pantaleo notarius requirat. 928

EPIST. XXVII (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Ne Catalanenses diaconi campagis calceati procedere præsumant. *Ibid.*

EPIST. XXVIII (ad Victorem et Columbum episcopos). — Valentionem episcopum occupatas ex Crisconii parochia Ecclesiæ, necnon ablatas defuncti parochiæ hujus episcopi res, Crisconio restituere compellant. 929

EPIST. XXIX (ad Eulogium episcopum Alexandrinum). — Ignotum sibi, quem postulabat Eulogius, Eusebii librum de martyrum gestis. Car brevia ligna miserit. Spondet longiora; pretium recusat. 930

EPIST. XXX (ad Eulogium episcopum Alexandrinum). — De Alexandriæ urbo hereticis conversis atque de fidelium concordia gratulatur. Scribit viciissim de Anglorum conversione. De Eudoxio heretico aliisve fætetur sibi ab Eulogio factum satis. Universali papæ titulum a syodo Chalcedonensi sui decessoribus oblatum, sed rejectum, respuit. 931

EPIST. XXXI (ad Secundinum). — Ne patiatur Monasterium in latice personæ potestatem venire. 934

EPIST. XXXII (ad Scholasticum defensorem). — Ecclesiæ sim colonæ mercedem juxta laboris modum solvat. *Ibid.*

EPIST. XXXIII (ad Dominicum). — Modestum illius charitatem, atque apostolicas sedis reverentiam laudat. *Ibid.*

EPIST. XXXIV (ad Joannem Episcopum Scitulanum). — Castellensis monasteri privilegia servet illæsa. Quædam sub xeni specie ablatæ reddat. Monachorum actibus invigilat. Monasteri jura tueatur. Donatum sibi ab Abbatे agrum restitutum. (Vide sup. ep. 31.) 935

EPIST. XXXV (ad Leontium exconsulem). — Jerusalem cives nonnunquam Babylonis servire, et viciissim. Laudat Leontii mansuetudinem, humilitatem, justitiam. Ipsi pro munieribus gratias agit, et de catenis sancti Petri scobem clavæ inclusam largitur. 937

EPISTOLARUM LIBER IX. 939

EPISTOLA PRIMA (ad Januarium episcopum Caralitanum). — Illum increpat quod dominico die, ante missarum solemnia, cuiusdam messem invertisset sulcis, et, peracto sacro, terminales lapides ipse effodisset. *Ibid.*

EPIST. II (ad Vitalem Sardiniae defensorem). — Decretam adversus Januarii consiliarios excommunicationem exequatur. Restitut integrum xeni premium. 940

EPIST. III (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Pro concesso sepulture loco exigendum nihil. Si vero pro inministrari aliquid offeratur, hunc accipere. *Ibid.*

EPIST. IV (ad Januarium caralitanum episcopum). — Dοneç ordinata cum Agithophlo pax confirmetur, cavendam ab iterata in Sardiniam incursione. Januarium de exarata reesse iterum ex fraterna dilectione objurgat. 941

EPIST. V (ad Marcello Dalmatico proconsulē). — Illum redargit ob præstitum Maximo favorem. Docet qua ratione in gratiam secum redire possit. 945

EPIST. VI (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Occupatam a Petro recente baptizato synagogam Iudeis restituendam; hos ad fidem non cogendos. Conciliandos inter se hostium metu ciuium animos, ac muniendam fortius ciuitatem. 944

EPIST. VII (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Etsi monachicam vestem non indueret abbatissa, irritum tamen ex imp. lege illius testamentum, reddenda proinde monasterio quæ alii illicite donavit Sirica. 945

EPIST. VIII (ad episcopos Sardiniae). — Paschalem denuntiationem, ex more, a metropolitano suscipiant; nec absque illius licentia ex insula egressiantur. 947

EPIST. IX (ad Callinicum Italæ exarchum). — Gaudet de schismatis ad Ecclesiam redeuntibus. De hoc monendos imperatores. Id unum ab illis vetitum, ne schismatis ad unitatem compellantur. Conqueritur de majore domini Callinici. Hunc rogat ne Justinum schismaticum deinceps in

consilium vocet. 948

EPIST. X (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Capitanæ insulae ordinet episcopum, nisi Joannes, ab ipso admisionis, ad Ecclesiæ unitatem et ad propriam plebem, revertatur. Maximi causam discutiat ac finiat, adhibito, si opus sit, Constantio Mediolanensi. 950

EPIST. XI (ad Brunichildem reginam). — Pallium Syagrio episcopo concedit. Dé sacrâ ordinibus præmix vel gratia non conferendis eam admonet, et ne ex laicis re-pente fiant episcopi. Laudat ejus erga Augustinum charitatem, hortaturque ut schismaticos ad concordiam revocare atque idolatriæ reliquias, et alia in regno suo vita coercere studeat. De codice ad ram transmisso agit. 951

EPIST. XII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Se (ut querebant nonnulli) in ordinandis missa ritibus qui, huiusmodi Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudines non fuisse imitatum. 955

EPIST. XIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Ecclesiæ ejus actores, cum Felice, absque dilatione, judices eligant. 958

EPIST. XIV (ad Felicem in Sicilia). — Se ad Joannem episcopum scripsisse, ut actores Ecclesiæ sua deputet, qui cum Felice ipso sine mora judicium subeant. 959

EPIST. XV (ad Chrysanthum episcopum Spoletanum). — Martyrum reliquias in basilica Reatina collocet. *Ibid.*

EPIST. XVI (ad Serenum Anconitanum episcopum). — Se verum diaconum suum de restituendo Firmanæ Ecclesiæ argento admoneat. 960

EPIST. XVII (ad Demetrianum et Valerianum). — Statuit ne impensa in illorum redemptionem Ecclesiæ pecunia ab illis aliquando repetatur. *Ibid.*

EPIST. XVIII (ad Romanum defensorem). — Patrimonium Ecclesiæ in Sicilia commendat. 961

EPIST. XIX (ad Syracusani patrimonii colonos). — Ut obediant Romano defensori. *Ibid.*

EPIST. XX (ad Petrum in Sicilla). — Romano Syracusani patrimonii regimen aduenti anxiuum ferat. *Ibid.*

EPIST. XXI (ad Libertinum exprofectum). — Novum defensorem Romanum consiliis juvet. 962

EPIST. XXII (ad Cridanum). — Romano defensori faciat. *Ibid.*

EPIST. XXIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Commisus a Romano defensori causa Leontii adversus Leonem episcopum, et Arobelam medieum. 963

EPIST. XXIV (ad Romanum defensorem). — Neglectam per plurimos annos Rusticæ testatrix voluntatem tandem adimpleri curat. *Ibid.*

EPIST. XXV (ad Joannem Surrentinum episcopum, etc.). — Gregorio exprofecto basilicam ædificare cupient reliquias concedent. 964

EPIST. XXVI (ad Romanum defensorem). — Donatam ab Ammonia Romane Ecclesiæ domum, Calixeno illius nepoti, Stephanio filio, reddat. *Ibid.*

EPIST. XXVII (ad Romanum defensorem). — Ecclesiastica patrocinio non omnibus indiscretæ impendenda. 965

EPIST. XXVIII (ad Antonium subdiaconum, et Dometium abbatem). — Concordie reconciliationem xenodochium inter et monasterium sua auctoritate firmat. 966

EPIST. XXIX (ad Venantium Lunensem episcopum). — Fidentiam aut Adeodata filie recente conversa facere satis suadeat, ant hanc apud judices adjuvet. 967

EPIST. XXX (ad Anthemium subdiaconum). — Monasterio sancti Marci Massam Veneris restituendam curet. *Ibid.*

EPIST. XXXI (ad Faustum). — Ecclesiæ Vulturnæ ministeria apud Anthemium absque dubitatione deposita. 968

EPIST. XXXII (ad Anthemium subdiaconum). — A Fausto Ecclesiæ Vulturnæ ministeria suscipiat, in tuto habeat, et describat. *Ibid.*

EPIST. XXXIII (ad Andream). — Ut illum de infirmitate consoletur, ipsam divini amoris pignus ac fructuost palmitis purgamentum esse ostendit. 969

EPIST. XXXIV (ad Venantium episcopum). — Presbyteros vel diaconos in Aldionis civitate ordinet, atque ipsos ad infidelium conversionem adhortetur. *Ibid.*

EPIST. XXXV (ad Constantium Mediolanensem episcopum). — Joannem prefecturæ vices acturum commendat; ea tamen lege ut (quod contigerat in Vigilio) inde non gravetur Ecclesia. 970

EPIST. XXXVI (ad Fortunatum Neapolit. episcopum). — Reversis a Gallia Iudeis negotiatoribus, Christiana quæ adduxerint mancipia aut iis tradantur qui emptionem injunxerant, aut Christianis intra quadragesimum diem veundentur. Caveat a Bastilio Judeo filii suis Christianis mancipia donante. *Ibid.*

EPIST. XXXVII (ad Chrysanthum Spoletanum episcopum). — Ne confugientibus ad illius dicesim monachis communio nem indiscretæ reddi patiatur. Mancipia ea lege manomisso ut monachus fieret, monasterium deserere non licet. 971

Epist. XXXVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Apud Fe-
nem agat, ut recepta a Mauro pretiis sorte sit contentus. 972

Epist. XXXIX (ad Romanum in Sicilia defensorem). —
Gaudioso inopis solidos sex singulis annis tribuat. 973

Epist. XL (ad Romanum defensorem). — Ut, omni cun-
cillatione et excusatione abjecta, id exequatur quod
supra epist. 26, fuerat mandatum. *Ibid.*

Epist. XLI (ad Julianum scribonem). — Se humanis ratio-
nibus a justitia zelo non revocari; inquisitorum proinde in
Maximum, et juxta canones laturum sententiam. 974

Epist. XLII (ad Agilulphum Langobardorum regem). —
De pace composita gratias agit. Petit ut ducibus suis pre-
cipiat ne pacem turbent. 975

Epist. XLIII (ad Theodelindam Langobardorum regi-
nam). — Gratias refert quod ad faciendam pacem se stu-
diosius impenderit. *Ibid.*

Epist. XLIV (ad Felicem in Sicilia). — Ipsam de Joanne
episcopo quasi iudicium refugiente immerito conqueri,
cum illud ipse distulerit. Ad finiendam cito judicii censura
item hortatur. 976

Epist. XLV (ad Joannem Syracusanum episcopum). —
Mala Felicis fide exposita, hortatur ut motam ab illo con-
troversia ab qua mora jubeat finiri. 977

Epist. XLVI (ad Sergium defensorem). — Obvenientem a
Joanne Pantaleonis sociri bæreditatem describat, dum hic
Ecclesiæ negotiis destinetur. Relictam quoque apud Joannem
sacram supellecilem diligentissime inquirat. 978

Epist. XLVII (ad Sabinum subdiaconum). — Regitani
cleri adversus episcopum suum querelas una cum episco-
pis quinque persecutur, ut, illorum relatione certior fa-
ctus, ipse Romæ decernat. 979

Epist. XLVIII (ad Paulinum Taureensem episcopum, etc.). —
Regium una cum Savino pergaat, de cleri adversis
episcopum quereli inquisituri. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Anastasium Antiochenum episcopum). —
Gratulatur ob rectam fidem professionem. Agendae Deo
gratias quod soli ad ordinis promoteantur orthodoxi. Pro
imperatore bæreticos comprimente orandum. Inquirendam
Anastasii genuinum Ephesiæ synodi exemplar. Arcendos
a sacris ordinibus simoniacos. 980

Epist. L (ad Anthemium subdiaconum). — Benenatum
facinus abnegantem, Romam cum accusatore aliisve per-
sonis mittat. 982

Epist. LI (ad Anthemium subdiaconum). — Reliquum
pecuniae pro castro construendo data apud Benenatum per-
quirat, eamque in illud ipsum ex loto curerit impendi. *Ibid.*

Epist. LII (ad Secundinum). — Scripta illius laudat,
veritatem, charitatem atque humilitatem spirantia. Solita-
rios quasi moumoschos abantique hostie singularius impeti.
Orientales Ecclesias uno sensu integrum sancti Leonis et
Chalcedonensis synodi fidem sequi. In defensores trium
capitulorum inebitur. Epistolam Ibae definitioni sanctæ
synodi adversari probat. Incertam animæ originem: statim
originali peccato donec baptizetur certissime obstringi.
mittit imagines earumque legitimum usum exponit. *Ibid.*

Epist. LIII (ad Constantium Mediolanens. episcopum). —
Clericis Comans, si ad Ecclesiæ unitatem redeant, se
controversam possessionem concedere paratum. 992

Epist. LIV (ad Anatolium diaconum Constantinopolit.). —
Constantii episcopi homines commendat. 993

Epist. LV (ad Fantinum defensorem Panormitanum). —
Pro Judæorum Synagogis irrationabiliiter occupatis et con-
secatis premium solvat Victor episcopus. *Ibid.*

Epist. LVI (ad Fantinum). — Candidum defensorem,
Joanni Judæi ex navis pretio doibili soluti chirographum
restituere compellat. 994

Epist. LVII (ad Projectam illustrem). — Gesta inter ipsam
et Fantinum defensorem approbat. *Ibid.*

Epist. LVIII (ad Martinum Scholasticum). — Se ab illo de
episcoporum causis levius instruunt sententiam proferre
non posse. Agat cum Joanne Syracusano episcopo. 995

Epist. LIX (ad Joannem episcopum Syracusanum). —
Indicat quid Bizacenus primas egerit, ne a Romano epi-
scopo judicaretur. De illius causa, quod placuerit, loqua-
tur cum Martino Scholastico. *Ibid.*

Epist. LX (ad Romanum aliosve patrimonii ecclesiastici
defensores). — Ne mulieres cum episcopis aut clericis in
sacris ordinibus constitutis habitent; ea lege, ut uxores
non relinquant, sed caste regant. 996

Epist. LXI (incipit epistola Recharedi regis Gothorum
ad beatum Gregorium Romensem episcopum directa). —
Excusat quod ipsam non ante quatuor annos de conver-
sione sua monuerit. Mittit aureum calicem. Venerationem
sumnam ac benevolentiam testatur. Leandrum Hispanem
sum commendat. 997

Epist. LXII (ad Romanum defensorem). Defensorum no-
men usurpantes compescat. Fortunatum amoveat ab Eccle-
sie negotiis. Marianum Joanni episcopo, Romanæ Eccle-
sie patrimonium curanti, inobedientem expulse cogat. 999

Epist. LXIII (ad Joauem episcopum Syracusanum). —
Ad deponendum Lucillum episcopum quatuor episcopos
adhibeat. Sacerdotes vel diaconos criminis conscientes, gradu
suo dejicit, laicos sacra privet communione, Melitenses
ad episcopi electionem hortetur. *Ibid.*

Epist. LXIV (ad Vitalem Sardinie defensorem). — Sic
tueatur clericos, ut neque episcopi reverentia, neque illo-
rum disciplina solvatur. Ne Ecclesiæ rura a cultoribus
deseri, aut monasteria, quæ sois subsunt episcopis, ab
aliis perturbari sinat. *Ibid.*

Epist. LXV (ad Januarium Corallitanum episcopum). —
Continendos in officio clericos contumaces. Relictam mo-
nasterio vidue substantiam a clericis restituendam. Coer-
cendos tum dehortationibus, tum corporalibus penit ido-
lorum cultores, aruspices, atque sortiligos. Res Ecclæsiæ,
non laicis, sed probatis clericis committendas. 1001

Epist. LXVI (ad Anatolium diaconum). — Ex Iuris
schismate ad Ecclesiæ unitatem reversis taveat. 1003

Epist. LXVII (ad Constantium Mediolanensem episco-
pum). — Ut cum Mariniano Ravennate de Maximi Saloni-
tani causa judicet. *Ibid.*

Epist. LXVIII (ad Eusebium Thessalonicensem, etc.). —
Neque Constantinopolitano episcopo ecumenica titulum
sibi arroganti, ullo modo consentiant: neque in Synodo, si
de rebus aliis agatur, statuta vetera sinant coevelli. *Ibid.*

Epist. LXIX (ad Maurentium magistrum militum). —
Arguit quod Neapolitanum episcopum ea quæ patroni ci-
vitatis erant usurpatum non cobibet. Hortatur ne con-
cessam per aliquot annos eleemosynam jam quasi debitis
patiatur exigi. Neapolis privilegia et Prochyta insula
causas commendat. *Ibid.*

Epist. LXX (ad Passivum Firmianum episcopum). —
Oratorium sancti Savii consecrat. *Ibid.*

Epist. LXXI (ad Chrysanthum episcopum Spoletanum). —
Sanctuaria sancti Savini Valeriano notario Firmianus
concedat. *Ibid.*

Epist. LXXII (ad Constantium Narniensem episcopum). —
Ecclesiæ Interamna jam Visitatori administrationem
integrum committit. *Ibid.*

Epist. LXXIII (ad Maurentium magistrum militum). —
Theodosium abbatem commendat, ne gravies in murorum
vigliis affligatur. *Ibid.*

Epist. LXXIV (ad Domnellum erogatorem). — Siage-
larem testatur benevolentiam. Excusat quod, Castorio ad
ipsum veniente, non scripserit. *Ibid.*

Epist. LXXV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). —
Misericordia Ecclesiæ visitationem injungit. *Ibid.*

Epist. LXXVI (ad Misenates). — Fortunato Visitatori
obediant, atque idoneum sibi eligant episcopum. 1010

Epist. LXXVII (ad Anthemium subdiaconum). — Import-
tuni, Attellanæ civitatis episcopi, testamentum disculat.
Tum Attellæ, tum Cumis aptum episcopum quantocies
eligi procuret. *Ibid.*

Epist. LXXVIII (ad Eulogium patriarcham Alexandri-
num). — Commendati ab ipso hominis finite clavis nego-
tia. Queritur quod de Constantinopolitani episcopi ar-
gentaria nihil rescribat. Ligna cur non miserit longiora. 1011

Epist. LXXIX (ad Marinianum Ravennatem episcopum). —
Ipsi et Castorio de Maximo commendat judicium, cujus
modum præscribit. 1012

Epist. LXXX (ad Castorium notarium). — Dei Maximo
epistolam suam redditæ communionis et gracie testem;
modo purgatus ille ac penitentes Sabinianum et alios in
charitate suscipiat. *Ibid.*

Epist. LXXXI (ad Maximum Salonianum episcopum). —
Obedienti, penitenti, ac purgato reddit gradiam et
communionem, atque usum pallii concedit. 1013

Epist. LXXXII (ad Anatolium diaconum Constantinopol-
itanum). — Marcellino de Romana Ecclesia bene merito
faveat, atque ipsum apud imperatorem excusat. *Ibid.*

Epist. LXXXIII (ad Fantinum defensorem Panormita-
num). — Januariam ab Anastasi et Bonifaci molestis
tueatur. *Ibid.*

Epist. LXXXIV (ad Benenatum Tundaritanum episo-
cum). — Ut oratorium in honorem sanctorum Severini et
Juliane consecrat. *Ibid.*

Epist. LXXXV (ad Fortunatum Neapolitanum). — Janu-
arie reliquias sanctorum Severini et Juliane dare jubet. *Ibid.*

Epist. LXXXVI (ad Constantium Mediolanens. episco-
pum). — Reliquias ea lege concedit, ut prius servientium
almonis provideatur quam dedicetur locus. *Ibid.*

Epist. LXXXVII (ad Gaudiosum Eugubinum episcopum). —
Tadinatis Ecclesiæ visitationem delegat. *Ibid.*

Epist. LXXXVIII (ad Tadinates). — Gaudioso episco-
povi visitatori obediant, atque idoneum sibi eligant sacer-
dotem. *Ibid.*

Epist. LXXXIX (ad Severum Anconitanum episcopum).

- *Æsinæ civitatis visitationem injungit.* 1017
Epist. XC (ad Æsinenses). — Severo episcopo visitatori obdiant, dignumque sibi eligant episcopum. *Ibid.*
Epist. XCI (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Barbalianum, si cautus sit in regimine et humiliis in suo sensu, abbatem instituat. 1018
Epist. XCII (ad Victorem Panormitanum episcopum). — Prechoritano monasterio presbyterum ex ipsis monachis ordinet. *Ibid.*
Epist. XCIII (ad Gularem magistrum militum). — Post laudum illius in schismaticis ad Ecclesiam reducendis zelum, ad perseverantium et revertentium protectionem bortatur. 1019
Epist. XCIV (ad Romanum defensorem). — Istrs quos-dam, ut in Siciliam ad episcopum suum cito perveniant, adjuvet. Episcopum ipsum ut Romam veniat adhortetur, atque itineris expensam præbeat. 1020
Epist. XCV (ad Callinicum Italiam exarchum). — Quos-dam Ecclesia unitati redditos ac Roma in Istriam redeutes commendat. *Ibid.*
Epist. XCVI (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Eosdem commendat quos supra. 1021
Epist. XCVII (ad habitatores insulae Capreae). — Gratulatur de imperturbata ecclesiastice unitatis amore. Mariniano mandatum de constituendo illis episcopo schismatis inimico. *Ibid.*
Epist. XCVIII (ad Theodorum Ravennæ curatorem). — Pacis in eo studium laudat. Monet juratam dolose ab Ariulfo pacem. Pactum ipse sua manu subscribere recusat. Augusti causam ad justitiae leges finium am. Miserentem consolatur Theodorum, ad quem mittere respon-salem parat. 1022
Epist. XCIX (ad Occilianum tribunum Hydruntinum). — Hortatur ut gravatam a Viatore extribuno Hydruntinam civitatem levet. 1024
Epist. C (ad Sabinianum Callopolitanum episcopum). — Ne patiatur Callopolitanos angaris prægravari. 1025
Epist. CI (ad Sergium defensorem). — Præfuscentum Ecclesiae Hydruntinæ debitorem, si sponte non solvat, cogat ad judicium. *Ibid.*
Epist. CII (ad Sergium defensorem). — Mancipium ab ipsius Gregorii Germano Hydruntinum fugiens curet comprehendit, ac navi Romam deferri. 1026
Epist. CIII (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ne milites in monasterio virginiu[m] hospitentur. *Ibid.*
Epist. CIV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ut Neapolitani cives ad concordiam redant, virum ap-prime instructum Romanu[m] mittere festinet. *Ibid.*
Epist. CV (ad Serenum Massiliensem episcopum). — Cyriacum abbatem ad Syagrium eumtum commendat, mon-net imagines in Ecclesiis esse servandas. 1027
Epist. CVI (ad Syagrum, Ätherium, Virgilium et Desiderium episcopos). — Contra simoniacos, ac neophytes, et vetita mulierum contubernia, nec non synodorum, que quotannis haberi debent neglectum, stylum acuit; atque ut synodum quotannis fiant. De his omnibus in synodo tractari jubet, et ad se per Cyriacum abbatem referri. 1028
Epist. CVII (ad Aregium episcopum Vapincensem). — Eum de suorum obitu consolatur, hortaturque ut sollicite suo munere fungatur. Dalmaticarum usum illi, et archidiacrono ejus permittit jureque ut synodo per Syagrium cogendæ interst. 1033
Epist. CVIII (ad Syagrium episcopum). — Laudat eum ob operam Augustino navatam; pallii usum concedit; statut ut Ecclesia Augustodunensis primum in ea provincia post Lugdunensem locum obtineat; de synodoiterum. 1033
Epist. CIX (ad Brunichildem reginam Francorum). — De iis qui ex laicis repente sunt episcopi, aut per simoniam ordinantur. Ut synodus ad hæc extirpanda cogi ju-beat, atque editio constituat ne Judæis Christiana mancipia habere liceat. 1037
Epist. CX (ad Theodericum et Theodebertum reges Francorum). — Quod multi res simoniam ordinantur, tributa a prædictis ecclesiasticis exigantur, ex laicis repente fiant episcopi. Synodus ad hæc emendanda celebrari cu-rent, statuantque ne Judæis Christiana mancipia habere liceat. 1039
Epist. CXI (ad Virgilium episcopum Arelatensem). — Confirmat privilegia per Virgilium papam Arelatensi monasterio concessa. 1041
Epist. CXII (ad Desiderium episcopum Gallie). — De pallio ipsius prædecessoriis concessa nibil in Ecclesia Romanæ scrinio reperi. Mittat proinde, si quid in Ecclesia sua chartis invenerit. 1043
Epist. CXIII (ad Syagrium episcopum Augustodunensem). — Ut Menatem et Theodorum episcopos in Italianam redre compellat. *Ibid.*
Epist. CXIV (ad Virgilium et Syagrium episcopos). — De suscipienda causa Syagrie, quæ religionem professam esse, marito violenter juncta dicebatur. 1044
Epist. CXV (ad Syagrium episcopum Augustodunensem). — De parochiis episcopo Taurinensi subtractis, et episcopo in iisdem constituto, ut eas illi restituendas eret. 1045
Epist. CXVI (ad Theodericum et Theodebertum reges Francorum). — Ut episcopo Taurinensi restituantur ipsius parochiæ in regno Francorum sitæ, in quibus ordinatus fuerat novus episcopus. 1047
Epist. CXVII (ad Brunichildem reginam Francorum). — Hilarius commendat, ut illum tuilone sua protegat. 1048
Epist. CXVIII (ad Vanilorum et Arigium). — Hilarius commendat, ut illi suum patrocinium impendant. *Ibid.*
Epist. CXIX (ad Asceliodatuum patricium). — Hilarius commendat, ut ejus patrocinium suscipiat. 1049
Epist. CXX (ad Claudium in Hispanis). — Eum laudat, ex virtutis fama sibi dilectum. Ut in luce veritatis atque cœlestis patriæ amore proliciat hortatur. Cyriacum abbatem et legatum suum commendat. 1050
Epist. CXXI (ad Leandrum Hispalensem episcopum). — Epistolam illius, charitatis calamo scriptam, ex humilitate sermonis altitudinem cordis ostendere. Se nulla dignum laude, cuius mores deprimit honor onerosus, qui victus pondere culpis culpis jungit, qui e monasterii tranquillitate raptus, mentis naufragium passus est. De podagro doloribus ple consolatur. Pallium mittit. *Ibid.*
Epist. CXXII (ad Recharedum Visigothorum regem). — Regem laudat de conversa ad fidem Gotorum genti, de oblatis beato Petro numeribus, de cont. mpt. Judeorum pecunia, qua legem in ipso latam rescindi deprecabantur. Haec Dei laudi monet tribuenda, cœwendasque cordis humilitate, munditas corporis, atque animi levitate, aniqui hostis insidias. Reliquiasmittit. 1052
Epist. CXXIII (ad Venantium et Italiam). — Morbis afflictum ex suis ipsis molestis atque ex generali totius orbis percussione, quæ mundi finem proximum indicat, consolatur. 1056
Epist. CXXIV (ad Donellum erogatorem). — Ægrum consolatur. Gaudet de militari toga illi denivo imposita. Quam exarchus motu accepérat pecuniam restituendam monet. Romanæ civitati præcipua cura subveniat. 1057
Epist. CXXV (ad Maximum Salomonum episcopum). — Gratulatur de plena satisfactione. Pallium mittit. Quod eo significatur moribus exprimat. Cum Sabiniiano episcopo, Honorato archidiacono, Massiano clericu[m], jam non ex officio sed ex charitate agat. 1058
Epist. CXXVI (ad Constantium Mediolanensem episco-pum). — Ne Philagrum, aut ab Ecclesiæ sue hominibus, aut a collecte exactoribus, aut a Dertoneusi episcopo, injuste gravari patiatur. 1059
Epist. CXXVII. — In celebratione Paschæ, rejecto Vi-ceto in cyclo, scotorum morem sequendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. De episcopis per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore diaconatus; ac de monachis monasteria sua deserentibus consultum sanctum Gregorium, quem videre summopere cupit. Laudat ejus Pastoralem librum, petitque expositiones in Ezechiele et in Canticis. 1061
EPISTOLARUM LIBER. X. 1065
Epistola PRIMA (ad Romanum in Sicilia defensorem). — Ablatas, tum a Lurillo quandam episcopo, tum a Petro ilius filio, res Melitensis Ecclesiæ jubet restitut. Trajanus jam episcopo monachos in solarium ita concedit, ut idipsum reservet diecesans episcopi arbitrio. Quæ idem Trajanus, dum erat abbas, acquisivit, nou ejus, sed monasterii esse declarat. Alia quædam ut tollat permittit. *Ibid.*
Epist. II (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ecclesiam pro monachis, absque missis publicis, baptiste-rio et presbytero cardinali consecret. 1068
Epist. III (ad Fautium defensorem). — Colligit Romanu[m] mancipia, atque illorum laboris fructus ad constructum a Romano ipso monasterium mittat. *Ibid.*
Epist. IV (ad Savinum subdiaconum regionarium). — In Savianum presbyterum de idolatria et sodomia accusatum inquirat diligentissime. Illum, si adsint indicis, destruet in carcere. Kumdem cogat ad reddendum or-phaniis Victoriani presbyteri illis depositum. 1069
Epist. V (ad Savinum subdiaconum). — Moneat Mariam ut voluntatem patris sui tanDEM impleat, et relicta, tum libertas, tum ecclesiæ sancti Georgii duas uncias substan-tiæ, vel invita persolvat. 1070
Epist. VI (ad Theodorum curatorem). — Joannis præ-fecti uxorem commendat. *Ibid.*
Epist. VII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Joannis præfecti uxorem commendat. 1071
Epist. VIII (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Se contristatum value, quod moniale[m] et monasterio item abductam revocare neglexerit. Ut velunc id prestat

impense hortatur.

Epist. IX (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Basilio Capuano antisiti, pro Cethego et Flora, auri libras decem per Maximum solvat. 1072

Epist. X (ad Romanum defensorem). — Basilium episcopum forenses causas actitantem ultra quatuor dies in Sicilia morari non sinat. 1073

Epist. XI (ad Godisca'cum ducem). — Arguit quod iratus monasterii janus frangi et bona diripi fecerit. Monachi ad hostem fugam non imputandum abbati. Ut monasterio et abbati adversari desinal, imo ut tutionem impendat, hortatur. *Ibid.*

Epist. XII (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Fuscum abbatem, et monasterium eius commendat. 1075

Epist. XIII (ad Romanum defensorem). — Fuscum abbatem juvet, ut absque mora qua monasterii sui sunt recipiat. *Ibid.*

Epist. XIV (ad Fantinum defensorem). — Fusco abbati, monasterii sui Codices et vela restituunt faciat. 1076

Epist. XV (ad Clementinam patriciam). — Nullum sibi odit vel iracundia circa illam scrupulum, sed paternam omnino directionem inesse significat. Ut offensas nobiliter condonet hortatur. *Ibid.*

Epist. XVI (ad Turritanos et Taurianenses). — Venerio episcopo visitatori obedient, idoneumque sibi eligant sacerdotem. 1078

Epist. XVII (ad Venerium et Stephanum episcopos). — Sub coosueta formula visitationis munus injungit. *Ibid.*

Epist. XVIII (ad Clementinam Patriciam). — Ne Amandum a Surrentini ad episcopatum electum detineat. *Ibid.*

Epist. XIX (ad Anthemium subdiaconum). — Inquirat de Amandi vita in episcopum electi, eumque Romanum quamprimum mittat. 1079

Epist. XX (ad Anthemium subdiaconum). — Ne acceptam ad possessiones emendas pecuniam, in alios usus expendant Surrentini monachi. *Ibid.*

Epist. XXI (ad Joannem Italiam praepositum). — Conqueritur de subracta Neapolitanis diaconie annona. 1080

Epist. XXII (ad Leonem Cataniensem episcopum). — Sancti Viti monasterium tueatur a quorundam molestiis; junctos vero mulieribus monachos dignat emendatione corrigat. 1081

Epist. XXIII (ad Adrianum notarium Sicilie). — Agat quoque, tum ut puniatur supradictorum monachorum scelus, tum ne quis illorum bona invadat. *Ibid.*

Epist. XXIV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Ejus erga monasteria negligenter arguit. Mauricii aliquorum monachorum fugam dolet. Vetus ne monachii deinceps, nisi per biennium probati, tonsurentur. Neve milites absque suo ipsis consensu in monasteriis suscipiantur. 1082

Epist. XXV (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Theodoro portas, et Rustico aqueductum tandem restitutat. Causam deinde adversus illos moxat, si voluerit. 1083

Epist. XXVI (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — Joannem polatinum hortetur ut neque saponarios affligat, neque ipsum nonnullis favet a pactione juramento firmata recedentibus. Hortautem si non auderit Joannes, accedit praefecti auctoritas. 1084

Epist. XXVII (ad Zitanum magistrum militum). — Fatur persolvenda etiam a religiosis tributa. 1085

Epist. XXVIII (ad Fantinum defensorem). — Causas Sabiniensem inter et Theodorum episcopum, tum de impensis in hospites, tum de aliis suo iudicio definiat. *Ibid.*

Epist. XXIX (ad Constantium Mediolanensem episcopum). — Dubiam adhuc Pompeii episcopi causam certa sententia finiri nondum posse. 1086

Epist. XXX (ad Castorium notarium). — Iterum monet ut de possessione qua monasterio concessa dicebatur quod justum est faciat. 1087

Epist. XXXI (ad Libertinum expraetorem). — Hortatur ut adversa patienter sustineat, et vestes ad suorum usus suscipiat lubens. 1088

Epist. XXXII (ad Secundinum episcopum Taurominatum). — Benignius agendum erga Leonis uxorem, quæ ob adulterii suspicionem a marito discedens, cum religiosam vestem induisset, ad ipsum, iocundus Secundino, redierat. *Ibid.*

Epist. XXXIII (ad Secundinum episcopum). — Si revera Dulcinius episcopus substutæ sua sex uncias Ecclesia Locrensi et sex monasterio sancti Christophori reliquerit, nullam jam dicto monasterio molestiam irrogari patiatur. 1089

Epist. XXXIV (ad Ecclesium Clusinum episcopum). — De Joanne Diacono a Balneoregiensibus in episcopum electo sollicite inquirat. 1090

Epist. XXXV (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). — Quod citius non responderit biennii causatur podagrum. Palastinos monachos, qui de Agnoitarum errore interrogarent, non Rioni, sed Constantinopolim adiisse. Se ad Anatolum in Agnoitas idipsum ex Latinis Patribus scripsiisse, quod ex Gracis ad se Eulogius. 1091

Epist. XXXVI (ad Maximum Salonicum episcopum). — Se de Selavis irruptionem facientibus affligi. Adversus iniquos judices defendat strenue, sed modeste, pauperes atque oppresos. Photinianistas ad Ecclesie simum reicare pergit. 1092

Epist. XXXVII (ad Innocentium Africam prefectum). — Se Innocentii praefectura gaudet ex dilectione; dolet ex gratitate munera, quam illi aeterna mercedit occasionem illeri perperat. Factas indicat cum Langobardorum rege inducas. Suos in Job postulanti laudat Augustini libro. De protecto Romana Ecclesie patrimonio gratias agit. 1094

Epist. XXXVIII (ad Januarium Caralitanum episcopum). — Curet ut nec violentiam patiantur qui ad ecclesiam refugierint, nec ii qui bactenus sunt oppressi damna sustineant. 1095

Epist. XXXIX (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). — Quæ ex Scripturis Agnoite sumebant argumenta singula dissolvit, atque in ipsos disserit ubrius. Deesse sibi peritos Graci sermonis interpres queritur. 1096

Epist. XL (ad Fortunatum Neapolitanum episcopum). — A pueris Petrum de tentatione aceleris accusantibus veritatem accusatus exigat, Petro ipso id postulante. 1099

Epist. XLI (ad Anthemium subdiaconum). Illati Petro criminis veritatem una cum Fortunato episcopo diligenter inquirat. 1100

Epist. XLII (ad Eusebium Thessalonicensem archiepiscopum). — Commendato pacis studio hortatur ne a quibusdam Chaleedonensem synodum respuentibus orthodoxorum animos patiatur offendi. *Ibid.*

Epist. XLIII (ad Venantium Lunensem episcopum). — Ad illius petitionem mittit ancillam Dei, quam monasterio praeficiat, cui maximum ipse prestat curam. 1101

Epist. XLIV (ad Venantium Lunensem episcopum). — Fesulais solidos viginti, vel etiam plures, in Ecclesiarum reparacionem tribuat. 1102

Epist. XLV (ad Ecclesium Clusinum episcopum). — De infirmitate condolet. Gratulatur de prudenti episcopi electione. Equum mittit. Baptizatos consignatur ad Ecclesias accedit. *Ibid.*

Epist. XLVI (ad Joannem episcopum Syracusanum). — Agat ne apud Leontium exconsulem injustam aliquid patiatur Crescentius vicarius. 1103

Epist. XLVII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Apollonium magistrum militum commendat. *Ibid.*

Epist. XLVIII (ad Leontium exconsulem). — Apollonium commendat. 1104

Epist. XLIX (ad Adeodatam illustrem). — Illius animos ad temporalium contemptum, aeternorum vero anores confirmat. Joanni et Leontio commissam indicat Decii episcopi causam. *Ibid.*

Epist. L (ad Domitianum metropolitanum). — Nondum Romani venisse Leontium. Se illi suffragatum in exequendis imperatorum jussis. Commissam eidem ac Joanni episcopo Theodori episcopi causam. 1105

Epist. LI (ad Leontium exconsulem). — Se nulli unquam protectionem, nisi favente justitia, postulasse. Emi in rebus publicis fraudem fecerit Liberinus, substantiam ejus cedi debuisse, non libertatem. Iram in vindictam malorum sequi debere rationem animi, non praevire. 1106

Epist. LII (ad Amandinum domesticum). — Se ad illius volum, et missa suscepisse, et pro Joanne praefecto scriptisse ad exarchum. Quæ vero ad ipsum de Libertino scripti, non moleste debuisse suscipi, sed ut cadiode ab amico scripta. 1109

Epist. LIII (ad Romanum defensorem). — Admonet Leontium ne adversus Neapolitanorum civium jura maleficorum hominum verbis assensum prebeat. 1110

Epist. LIV (ad Donum Messanensem episcopum). — Gregorium expraefectum commendat. *Ibid.*

Epist. LV (ad Leontium exconsulem). — Gregorium expraefectum commendat. 1111

Epist. LXI (ad Amandinum domesticum). — Gregorium expraefectum commendat. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Secundinum et Joannem episcopos). — Gregorium expraefectum commendat. *Ibid.*

Epist. LXIII (ad Bonifacium Regensem episcopum). — Gregorii cum Ecclesia sua causam absque dilatione fuit ipsiusu homines habeant commendatos. 1112

Epist. LXIV (ad Joannem et Fortunatum episcopos, et Anthemium subdiaconum). — Gregorii homines ac possessiones commendat. *Ibid.*

Epist. LX (ad Azimarchum scriptionem). — Quod tardius ad Siciliam venerit Gregorius, non studio factum, sed corporis infirmitate. 1113

Epist. LXI (ad Adeodatum abbatem Neapolitanum). — Illius monasterio Gazarensis quoque Neapoli ordinetur apostolis, Puteolanum vero in perpetuum unit. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Neapolitanos). — Neque Joannem in episcopum eligendum fuisse, quod non castus; neque Petrum, si incensus sit ac fenerator. Alium igitur ex Ecclesiis sua clero aptum sibi provideant. 1114

Epist. LXIII (ad Dominicum Cartbaginensem episcopum). — Docet quo animo suscipiendo sit pestilentiae flagellum; quis fructus ex eo colligendus; qua ratione qui percutiuntur consolandi. 1115

Epist. LXIV (ad Romanum defensorem). — Scribonii quavis bono nou locandam Ecclesiae possessionem, sed amis singulis in offereendum Gentioni quod ex locatione fuisset lucratus. 1116

Epist. LXV (ad Adeodatam). — Excusat moram in dandas reliquias, quas tandem iniuit. *Ibid.*

Epist. LXVI (ad Decium Lilybetanum episcopum). — Solitis cautionibus adhibitis, constructum ab Adeodata monasterium consecratur. 1117

Epist. LXVII (ad Hilarium notarium). — Missam pro sustentatione monasterii navem in cunctis tueri praecepit. *Ibid.*

Epist. LXVIII (ad Opportunum). — Ob asperam correctionem contristatum lenit, atque ad perfectam conversionem hortatur. 1118

EPISTOLARUM LIBER XI.

Epistola prima (ad Joannem abbatem). — Ejus se orationibus commendat, eterna bona ipsi praecatus. Mittit leticos et lectisteria in peregrinorum usum. *Ibid.*

Epist. II (ad Palladium presbyterum). — Oblloquentum verbis contristatum solatur. Docet quid erga detraheutes agendum sit. Orationes petit, mittit vestes. 1119

Epist. III (ad Pantaleonem notarium). — Deusdedit diaconum in Mediolanensem episcopum faciat ordinari, atque illic Romanae Ecclesiae utilitates sollicite disponat. 1121

Epist. IV (ad Mediolanenses). — Laudato post obitum Constantio, gratulatur quod Deusdedit in episcopum elegerint. Alium respuit a Langobardis electum. 1122

Epist. V (ad Innocentium Africæ praefectum). — Victoria Phausianensis episcopi querelas ad ipsius desert, ut Africanorum judicium vexationes colubeat. 1123

Epist. VI (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Florentium ejus diaconum Anatolio apud Constantinopolium diaconum suo commendat. Propositio ordinationis assentitur. Exprobriat in commissa quadam causa negligentiam. *Ibid.*

Epist. VII (ad Anatolium diaconum). — Marijanus episcope diaconum commendat. 1124

Epist. VIII (ad Alexandrum Sicilie praetorem). — Joannem diaconum Ravennatis Ecclesiae patrimonii in Sicilia Rectorum commendat. *Ibid.*

Epist. IX (ad Leonem Catanensem episcopum). — Severum commendat. 1125

Epist. X (ad Talitanum). — Talitanum, publici patrimoni curatorem, hortatur ut a publicanorum molestiis Romanæ Ecclesiae patrimonium defensat. *Ibid.*

Epist. XI (ad Romanum defensorem). — Apud Alexandrum agat, ut causa illius cum Tecla abbatis absque mora et contentione finiatur. 1526

Epist. XII (ad Cononem Lirinensem abbatem). — Qua cura et solertia monasterium sibi commissum regere debet. Commendat Columbum presbyterum. *Ibid.*

Epist. XIII (ad Serenum Massiliensem episcopum). — Non confringendas fuisse sanctorum imagines; non adorandas quidem, sed ad instructionem permittendas. Hac ratione demulcendos, quos fractis imaginibus alienaral, fidelium animos. Pravos homines a conturbernio et societate sua removendos. 1128

Epist. XIV (ad Asclepiodotum). — Gallicanum romanæ Ecclesiae patrimonium commendat, et clavim mittit cum reliquiis. 1130

Epist. XV (ad Arigium episcopum Vapincensem). — Post amicissimam salutationem Candidum presbyterum commendat. 1031

Epist. XVI (ad Mediolanenses) — Redeunti Mediolanum Arethuse charitatem impendunt, agantque ut illius causa mox ordinatio episcopo finiatur. *Ibid.*

Epist. XVII. (ad Anthemium subdiaconum). — Theodoram viduam commendat, ne, ob ingratum filii animum, cui nubenti sua donaverat omnia, inopiani patiatur. 1032

Epist. XVIII (ad Anthemium subdiaconum). — Helenas homines a Romanæ Ecclesiae actoribus injuste detineri non sinat. *Ibid.*

Epist. XIX (ad Anthemium subdiaconum). — Donatum

commendat. 1133

Epist. XX (Ad Scholasticum defensorem). — Calumnioso episcopo inopis, ultra datam condumnam, vineolam loget. Eadem episcopum restitut, non ablatis inde quæcessor episcopus pater suus acquisierat. Ipsi tandem legati partem tradat. *Ibid.*

Epist. XXI (Ad Romanum defensorem). Argentio, hospitali viro, terrule modiorum decem usum et fructus ad liberaliorem hospitalitatem concedat. 1134

Epist. XII (Ad Spesindeo Sardinias praesidem). — Victoris episcopo in Sardinis convertendo ac baptizandis concurreat. *Ibid.*

Epist. XXII (Ad Vitalem Sardinias defensorem). — Bonificium in Barbaricinis mancipiis comparandis adjuvet. 1135

Epist. XXIII (Ad Joannem tribunum Sipontinum). — Hortatur ut cum Vitaliano episcopo de epistola hujus latroris libertate decernat. *Ibid.*

Epist. XXV (Ad Januarium Caralitanum episcopum). — Laudat quod virorum monasterium in domo ancillarum Dei monasterio cohærente construi noluerit. Monachos tamen aut in ipso monialium discedentium loco, aut in destinatio quodam monasterio constitui jubet, ipsiusque Januarii commendat. *Ibid.*

Epist. XXVI (Ad Joannem subdiaconum). — Apud prefectum agat pro Joanne argenterio. 1136

Epist. XXVII (Ad Joannem, religiosum). — Joannem mensis pauperum et exhibendas diaconis prepositum rationibus homini reddendis immunem declarat; sed rationem Deo posituram hortatur, ut opus suum impleat solerterius. 1137

Epist. XXVIII (Ad Augustinum Anglorum episcopum). — De Anglis conversis latari Romanos omnes. Latandum et Augustino de dono Dei; sed cavedendum ex operatione virtutum cordis elationem. Miracula, tum a Moise nondum culpa soluto, tum a reprobis ipsis edita. In his non suam, sed Dei gloriam querat et animalium salutem. De uno in nobis signo gaudendum, scilicet dilectione. 1138

Epist. XXIX (Ad Bertham Anglorum reginam). — De Anglorum conversione gratulatur. Ne regis animum ad perfectam Christianam fidem dilectionem succendere diutius negligat, hortatur impense. 1141

Epist. XXX (Ad Venantium exmonachum patricium Syracuseum). — Tum suæ, tum illius podagræ occasione docet vitæ hujus penas esse Dei verba peccatores ex misericordia corrigit. In illis prouide revocanda in memoriæ delicta, agendas Deo gratias, prævercentum paucitatem Dei iudicium. 1143

Epist. XXXI (Ad Paschasium Neapolitanum episcopum). — Venantio sancti Severini reliquias ad oratori consecrationem concedat. 1144

Epist. XXXII (Ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Concessas Candido abbati reliquias. Se tot ac tantis ægritudinibus affectum, ut vivere poena sit. Preces apud Deum petit, ut flagella mitiget, et patientiam concedat. *Ibid.*

Epist. XXXIII (Ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Hortatur ut disposita Ecclesia Romam contendat, ubi quietus, Gregorio ipso curante, a vomiti sanguinis scari possit. Interim abstineat a jejuniis, vigiliis et concienciaibus. 1145

Epist. XXXIV (Ad Paschasium Neapolitanum episcopum). — Quam illius decessor ex pecunis Ecclesie determinauerat cleri vel pauperum portionem, ipse juxta præscriptum in hac epistola modum distribuat. 1146

Epist. XXXV (Ad Barbaram et Antoninam). — De imminente patris morte vehementer afficias consolatur. 1147

Epist. XXXVI (Ad Joannem Syracusanum episcopum). — Sum de Venantii desperato morbo dolorem testatur. Agendum in primis ut ad monasticum habitum vel in extremitis redeat. Se, quod imperatori ipsi filias suas jam commendet Venantius, plorinum impediri. Illas quoque eius facere poterit tueatur Joannes. Huic Romam congruo emporie venire amice permittit. 1148

Epist. XXXVII (Ad Romanum defensorem). — Defendendas ad episcopos clericorum causas, ne episcopalis iurisdictio violetur. 1149

Epist. XXXVIII (Ad Vitum defensorem). — Illum Ecclesias defensorem instituit. 1150

Epist. XXXIX (Ad Romanum defensorem). — Vitum defensorem constitutum commendat. *Ibid.*

Epist. XL (Ad Marinianum Ravennatem episcopum). —

Epist. XL (Ad Romanum defensorem). — De possessione Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Ob eruptionem sanguinis temperet a jejunio, atque ab omni exasperatione caveat. 1151

Epist. XLII (Ad Joannem episcopum). — De possessione Fausti finibus injuste pervasis. *Ibid.*

Epist. XLIII (Ad Joannem Syracusanum episcopum). — Dilectam diu Rusticiam causam de invasa possessionis sue finibus tandem finiat. 1152

Epist. XLIV (Ad Rusticianam patriciam). — Rogat ne deinceps in epistolis se illius ancillam vocitet. Suspensa jam quæ besto Petro obtulit vela. De illius podagra, et tristatur, et gaudet. Monasterium sancti Andreæ, cui et ipsa eleemosynam miserat, ab hoc apostolo diligentissime custodiri probat ex variis miraculis. *Ibid.*

Epist. XLV (Ad Theoctistam patriciam). — Multis ostendit ejus animum detract onibus turbari non debere, secundum tamen tranquilla et humili ratione obloquentium murmur. Ostendit etiam, primo religionis causa conjugia non debere dissolvi; secundo peccata omnia in baptimate funditus dimitti; tertio post penitentiam triennio factam licentiam non esse peccandi; quarto etiam illum anathematis vinculo teneri qui, necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Plerisque falso in quatuor illis capitulis imperito zelo accusates, placandas tamen accusatores illos ratione et mansuetudine, idque Theoctistæ ipsi erga suos agendum. 1156

Epist. XLVI (ad Isacium Jerosolymitanum episcopum). — Synodicae illius epistola respondens, Ecclesiam arcæ confert, extra quam salus nulla. Laudat Isaci fidem, quam proficitur suam. Gaudet compressa sub Christianissimo imperatore hæreticorum ora. Isacium hortatur ut in Ecclesiis suis compescat simoniam, ac quedam compescendo, quedam tolerando iurgia mitiget. 1164

Epist. XLVII (ad Anatolium diaconum Constantinopolitanum). — Neque Joannem, neque episcopum alium ob corporis infirmitatem deponendum. 1167

Epist. XLVIII (ad Urbicum abbatem). — Inconstantiam ac temeritatem illius increpat. Quis in Lucusiano monastrio abbas, quis præpositus esset elebat, ipse præcipit. *Ibid.*

Epist. XLIX (ad Urbicum abbatem). — De Lucusiani monasterii pecunia Petro Tricalitano episcopo det solidos xl. 1168

Epist. L (ad Adrianum notarium). — Agathosse maritum suum, nolente ipsa tonsuratum et monachum, reddi jubet. 1169

Epist. LI (ad universos Siciliæ episcopos). — Adversus imminentem hostium invasionem binas per hebdomadam litanias indicant, et fideles a sæculari perversitate dehortentur. *Ibid.*

Epist. LII (ad Donum Messanensem episcopum). — Id compleatetur quod Placidum inter et Messanensis Ecclesie actores judicatum est. 1170

Epist. LIII (ad Adrianum notarium). — Incantatores et sortilegios insequei pergit. 1171

Epist. LIV (ad Desiderium Galliæ episcopum). — Quod episcopus grammaticam artem docere non debeat. Quos cum Laurentio et Mellito mituit in Britanniam monachos commendat. *Ibid.*

Epist. LV (ad Virgilium Arelatensem episcopum). — Ut synodus ad eradicandam simoniam cogitat insiat. Serenum episcopum a pravorum hominum societate cohabeat. Monachos ad Augustinum euntes habeat commendatos. 1172

Epist. LVI (ad Ætherium episcopum Lugdunensem). — Ut insitat ad synodum cogendam. De privilegiis Ecclesie sœti mittat exemplaria. Irenæi scripta non inveniri. Commendat monachos ad Augustinum in Angliam missos. 1173

Epist. LVII (ad Arigium episcopum Vapincensem). — Damnamæ in concilio simonis operam impendat. Favat monachis ad Augustinum euntibus. 1174

Epist. LVIII (ad diversos episcopos Galliæ). — Commendat monachos in Angliam ad Augustinum euntes. 1176

Epist. LIX (ad Theodoricum Francorum regem). — Hortatur ad synodum convocandam, et monachos eosdem commendat. 1179

Epist. LX (ad Theodebertum Francorum regem). — Hortatur ad synodum congregandam et eosdem commendat monachos. 1180

Epist. LXI (ad Clotarium Francorum regem). — Monachos ad Augustinum euntes commendat. Hortatur ad congregandam synodum adversus simoniacos. *Ibid.*

Epist. LXII (ad Brunichildem Francorum reginam). — Monachos in Britanniam euntes commendat. 1181

Epist. LXIII (ad Brunichildem Francorum reginam). — Ut ad evellendam simoniam synodum congregari præcipiat. 1182

Epist. LXIV (ad Augustinum Anglorum episcopum). — Ad varia dubia, de quibus ab Augustino consultus fuerat, respondet. — 1. De quadripartita honorum ecclesiasticorum divisione. — 2. De clericis post clericatum uxori ducentibus. — 3. De diversis constitutudinibus diversarum ecclesiærum non improbandis. — 4. De penitentia furum et restitutione ecclesiasticorum rerum. — 5. Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus. — 6. Qui sunt in con-

trahendo prohibiti gradus consanguinitatis et affinitatis. — 7. Neophyti in gradu prohibito junci, nec separandi sunt, nec sacra communione privandi, sed admonendi ut abstinent. — 8. Quot sunt necessarii episcopi in episcopi consecratione. — 9. Qualiter metropolitanus in altera provincia se habere debeat. — 10. Quid mulier prægnans et paenitentia possit baptizari. Quæ menstrua patitur ab ecclesia ingressu non prohibetur, sed post concubitum conjuges ab ecclesia ingressu se abstinere debeat. — 11. Quando nocturna pollio celebrationem et communionem impedit. 1183

Epist. LXV (ad Augustinum Anglorum episcopum). — Pallii usum concedit. Idem spondet Londineusi, quem a synodo propria statuit ordinandum. Eboracensem integro metropolitanu houore vult perfrui. Augustinum Britanniam totius primatum instituit. 1200

Epist. LXVI (ad Edilberthum Anglorum regem). — Hortatur ut in subjectis sibi populus Christianam fidem extendaat. Augustinum libenter audiat et adjuvet. Docet cur imminent mundi hujus termino signa præmittat Deus. Multæ xenia, fundit ad Deum preces. 1204

Epist. LXVII (ad Quiricum episcopum, etc.). — Eos qui in haeresi cum Trinitatis invocatione baptizati sunt, si ad Ecclesiam revertentur, non baptizandos; sed aut impositione manuum, aut christismis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redeentes Nestorianos veram de incarnato Verbo fidem docendos, quam hic ipse firmat ex Scripturis; atque si Nestorium anathematizent, si quas recipit Ecclesia synodos venerentur, suscipiendo in propriis ordinibus. 1204

Epist. LXVIII (ad Virgilium Arelatensem episcopum). — Commendat Augustinum episcopum, si ad eum venerit. 1208

Epist. LXIX (ad Brunichildem Francorum reginam). — De corrigendis sacerdotibus qui vitam prave instituerint. 1209

Epist. LXX (ad Candidum presbyterum rectorem patrimonii). — Aurelium presbyterum commendat, ut ei oratorium vel locum aliquem committat. 1210

Epist. LXXI (ad Anthemium subdiaconum). — Illum aliosve in causa Joannis Diaconi judices arguit, quod Hilarius subdiaconum calumniatorem nulla poena afficerint. Hunc privatum officio, ac verberibus publice castigatum, jobet exsulare. Eligendum Paschasio episcopo vice domini et majorem domum. Ibid.

Epist. LXXII (ad Agapitum abbatem). — Illius monastrio aliud unit a monachis ob hostilitates prorsus desertum. 1211

Epist. LXXIII (ad Marinianum abbatem). — Ecclesia sancti Georgii curam Mariniano ejusque successoribus committit. 1212

Epist. LXXIV (ad Eusebium Thessalonicensem episcopum). — Falsatam ab Andrea monacho nequissimo illius epistolam. Nonnullos Gregorio ipsi ab eodem suppositis sermones. Exigendam a Luca presbytero suspecto fidei confessionem. 1212

Epist. LXXV (ad Aurelium). — Consolatur eum de morte fratris et tribulationibus quas patiebatur. 1214

Epist. LXXVI (ad Mellitum abbatem). — Dat mandata Augustino, quem adibat, exhibenda, ad faciliorem Anglorum conversionem. 1215

Epist. LXXVII (ad Bonifacium in Corsica defensorem). — Aleria et Adjacii episcopos quantocius eligi curvet. Neque opimari pauperes, neque clericos a laicis judicibus teneri patiatur. 1217

Epist. LXXVIII (ad Barbaram et Antoninam). — Divinas protectionem eis adprecatur. Quod Romanum venire cupiant gaudet. Commendatas Joanni episcopo ac Romano defensori illarum causas. Accepta libenter xenia. 1218

PISTOLARUM LIBER XJI.

EPISTOLA PRIMA (ad Dominicum Carthaginemensem episcopum). — Quod ex gravi morbo convalescerit gratulator. Monet stepe nobis vita inducias concedi, ut paratiores ad jurisdictionem veniamus. Ibid.

Epist. II (ad Anthemium subdiaconum). — Det Mattheo viro clarissimo in sustentationem solidos duodecim. 1220

Epist. III (ad Anthemium subdiaconum). — De paero quodam et Sicilia Misæcum ducto, ubi monachi habitum suscepérat. Ibid.

Epist. IV (ad Fautinum defensorem). — De finienda Maurenti contra Panormitanum Ecclesiam causa monachorum. 1221

Epist. V (ad Marinianum Ravennatem episcopum). — Maurenti homines commendat. 1222

Epist. VI (ad Theodorum curatorem). — Commendat Maurentii homines. Ibid.

Epist. VII (ad Savinellam, Columbam et Agnellam). — Idem ad singulas scribens, hortatur ut largioribus eleemo-

- synis coelestes comparent thesauros.** 1223
Epist. VIII (ad Columbum Numidiæ episcopum). — De gravi Donadei adversus Victorem episcopum suum querala inquirat sollicite, ut congruum det peccatum reus. 1224
Epist. IX (ad Anthemium subdiaconum). — Adeodato seni, si revera pauper sit, relaxet ex annuis solidis duobus unum. *Ibid.*
Epist. X (ad Fantinum defensorem). — Isidori hrederibus instet ut xenodochium construant, aut jam constructum tribuant legatum. 1225
Epist. XI (ad Passivum Firmam episcopum). — Mandat oratorium consecrare, percepta prius donatione legitima, atque illic presbyterum cardinalem constituere. *Ibid.*
Epist. XII (ad Passivum Firmam episcopum). — Opportunum hortetur ut in bonis studiis crescat; tum monachus fiat aut subdiaconus, ac tandem Apruiti pastor. 1226
Epist. XIII (ad Fantinum defensorem). — Defuncti Primogeniti notarii res absque mora in tuto colloctet, ne Romanæ Ecclesie aliisve hæreditibus pereant. 1227
Epist. XIV (ad Azimarchum Scribonem). — E maris periculo eruptum hortatur ut divina misericordia nunquam non meminerit. *Ibid.*
Epist. XV (ad Romanum defensorem). — Laurentium juvet in finiendis Bonifacii numerari rationibus. 1228
Epist. XVI (ad Azimarchum Scribonem). — Laurentio Bonifacii quondam numerari rationes apud Leontium exponten faveat. 1229
Epist. XVII (ad Maurilioneum expræfectum). — Amicis hortatur ut ad se scribat sœpius. *Ibid.*
Epist. XVIII (ad Eupatorem ducem Sardiniae). — Valdichirico commendat. 1230
Epist. XIX (ad Maurentium magistrum militum). — Plecates sellas virginis quatuor petiat. *Ibid.*
Epist. XX (ad Maurentium magistrum militum). — Ad Arogem mittat epistolam suam de juvando in vebendis ad mare trahibus Savino subdiacono. *Ibid.*
Epist. XXI (ad Arogem ducem). — Ut Savinum incisas pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli trahes ad mare trahentem juvari præcipiat, xentum spondet. 1231
Epist. XXII (ad Gregorium expræfectum). — Ad vescendas trahes viginti homines suos ac boves commonet Savino. *Ibid.*
Epist. XXIII (ad Stephanum episcopum). — Homines cum bobus ad Savinum juvandum mittat. 1232
Epist. XXIV (ad Joannem subdiaconum Ravennæ). — Jubet, reprobat Constantio, Mauum, sed genus inveniatur, abbatem ordinari; peculiaritatibus peste mundari monasterium; Claudiu abbas scripta ex ore suo excepta, sed a suo sensu in multis aliena, ad se mitti. Non probat sua in Jobum commentatori publice ad vigilias legi. Magis expedire ut legantur Psalmorum commenta. Nolle se, dum in hoc corpore versaretur, opera sua in publicum facile prodire. Albinum et Augustum commendat. 1233
Epist. XXV (ad Romanum defensorem). — Non jungendos matrimonio extra massam in qua nati sunt Petri defensoris filios. 1233
Epist. XXVI (ad Maurentium magistrum militum). — Ne dimissis alii, Domitii filium retineat. 1236
Epist. XXVII (ad Quertinum expræfectum). — Cur pro Bonito præfecturæ administrationem experte agere nolit. *Ibid.*
Epist. XXVIII (ad Columbum episcopum Numidiæ). — Coercendum Paulinum antistitem, qui in clerum suum sevierat, et sacrilega nundinatione sacros ordines vendebat. 1237
Epist. XXIX (ad Victorem episcopum). — Ut Paulini seviria in clerum et simonia puniatur ac reprimatur, concilium cogat, ad id vocato, si opus sit, Hilario. 1239
Epist. XXX (ad Constantium Scodritanum episcopum). — Quod in sequenti ad Joannem epistola adversus Pauli flagitium statutum exequatur ipse, si potest; sin vero, Joanni ut id exsequatur inquit. 1240
Epist. XXXI (ad Joannem primæ Justinianæ episcopum). — Expositis Pauli Doleatini episcopi flagitiis, prescribit remedia. 1241
Epist. XXXII (ad universos episcopos concilii Bizacii). — De Clementio ipsorum primate graviter accusato strenue ac diligenter inquirant. 1242
Epist. XXXIII (ad Firmum episcopum Istrizæ). — Gratulatur de illius ad Ecclesiam unitatem reditu. Ut Satanæ jaculis constantie scutum opponat, aliisque, secum revocet, hortatur. Spondet subsidia. Paraturam mitit. 1243
Epist. XXXIV (ad Ciridanum). — Cum pro Sitonico id prestitum sit quod ipse jusserat, non perférendum jam ab Ecclesia illius detrimentum. 1244
Epist. XXXV (ad Desiderium Viennensem episcopum).
- Ne Pancratium diaconum suum a monastica vita revocet. 1245
Epist. XXXVI (ad Bonitum defensorem). — Monachis fugitiva mancipia sua colligentibus opem ferat. 1246
Epist. XXXVII (ad Romanum defensorem, Anthemium, et Savinum subdiaconos). — Romani exprætors homines ac possessiones commendat. *Ibid.*
Epist. X (ad Deusdedit Mediolanensem episcopum). — De bonis ante episcopatum acquisitis testari posse episcopum; prolixe ob legatum ex dcessoris illius testamento Luminosam ancillam Dei non molestandom. *Ibid.*
Epist. XXXIX (ad Fantinum defensorem). — Ex Servidei diaconi hæreditate, xenodochio tradat equas decem Luninoes ancillæ Dei quatuor. 1247
Epist. XL (ad Venantum patricium). — Spondet se, ubi convaluerit, facta quædam Samonis allegorice expositum. 1248
Epist. XLI (ad Pantaleonem notarium). — De Ecclesiis quarundam superstitibus tum pecuniis, tum clericis, tum rebus aliis. *Ibid.*
Epist. XLII (ad Romanum defensorem). — Salustum admonet ne posthac Luminoso Ecclesiæ servo sit molestus. 1249
Epist. XLIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Sic exigendos ait redditus, ut neque contristentur debitos, neque Romana Ecclesia damnum sustineat. *Ibid.*
Epist. XLIV (ad Anthemium subdiaconum). — Accelero, qui ab hostibus captivum Stephanum solidis octo redemerat, restitutum pretium. 1250
Epist. XLV (ad Eugenium diaconum). — Servis Dei egentibus duas terræ portiones ad annos triginta sex concedit. *Ibid.*
Epist. XLVI (ad Felicem Portuensem episcopum). — Joannem famulum donat. 1251
Epist. XLVII (ad Venantium Perusinum episcopum). — Ecclesiæ episcopo frigore laboranti hiemales vestes absque mora mittat. *Ibid.*
Epist. XLVIII (ad Lucidum Leontinum episcopum). — Quem e congregatione sua Joannes abbas delegerit, ordinat pro monasterio presbyterum. 1252
Epist. XLIX (ad Romanum defensorem). — Palatii urbis Roma ministris annobam ab imperatore concessam postulantibus apud Leontium faveat. *Ibid.*
Epist. I (ad Eulogium Alexandrinum patriarcham). — A Monophysitarum errore conversos commendat. *Ibid.*
EPISTOLARUM LIBER XIII. 1253
Epistola PRIMA (ad Romanos cives). — Non custodiendum juxta litteram Sabbati diem. Corpus Dominico die necessariis causa lavari posse. *Ibid.*
Epist. II (ad Adeodatum abbatem). — Illius monasterio Craterense unit. 1253
Epist. III (ad Adeodatum monachum). — Permittit donationem ante susceptum monachatum verbo factam scriptis consignari et firmam haberi. 1256
Epist. IV (ad Janarium Caralitanum episcopum). — Desideriaz abbatissæ et Joannis abbatis contentionem, adhibitis episcopis duobus, finiat. 1257
Epist. V (ad Etherium episcopum Lugdunensem). — Qua ratione providendum sit cum episcopus in infirmitatem incidit et officio suo fungi non potest. 1258
Epist. VI (ad Brunichildeum Francorum reginam). — De privilegiis monasterio et xenodochio concessis, legatis ejus auditis, Menna episcopo absoluto. De episcopo qui capitis infirmitate laborabat. De digamo non ordinando. Missurio se in Gallias qui synodo interstit. Privilegia que mittit actis publicis inserenda. 1259
Epist. VII (ad Theodericum Francorum regem). — Pletatem regis ac prudentiam laudat. Agit de privilegiis iisdem, de illius legatis, de pace cum imperatore stabilienda. 1262
Epist. VIII (ad Senatorem abbatem). — Privilegium Xenodochii. *Ibid.*
Epist. IX (ad Thalassiam abbatissam). — Privilegium monasterii sanctæ Marie in urbe Augustodunensi. 1263
Epist. X (ad Lupouem abbatem). — Privilegium Ecclesie sancti Martini in subi bano Augustodunensi. 1265
Epist. XI (ad Maximum Saloutanum episcopum). — Illius hominibus non creditur se deinceps, nisi mandatum legaliter subscriptum habeant. 1267
Epist. XII (ad Paschasiun Neapolitanum episcopum). — Non arcendos Judeos a solemnitatibus suis, sed monitis ac blandimentiis ad conversionem accendendos. *Ibid.*
Epist. XIII (ad Barbarum Beneventanum episcopum). — Ipsum Panormitanæ Ecclesie visitatorem sub consueta formula instituit. 1268
Epist. XIV (ad Panormitanos). — Barbaro episcopo visitatori obedient. 1269

Epist. XV (ad Venantium patricium Panormit.). — Urbicum abbatem electum merito in episcopum, sed reluctantem non cogendum. Crescentis diaconi scrutando mores. Si neque in hoc, neque in alio consentiant, mittendos Romanum legatos. 1270

Epist. XVI (ad Passivum Firmianum episcopum). — Passivo ut monasterium in honorem sancti Savii consecrat mandat sub consueta formula. 1271

Epist. XVII (ad Joannem subdiaconum Ravennæ). — Marinianum episcopum hortetur, ut causam cum Joanne episcopo abeque lite jubeat finiri. Alioquin iudicium ipse urgeat, et sententiam exequatur. Oratori constructionem ac dedicationem ab Exuperantio episcopo in Joanne dicces factam improbat. 1272

Epist. XVIII (ad quosdam Sicilie episcopos). — Adrianum patrimonii rectorem commendat. Episcopos admonet ne, cum ad infantes consignando egrediuntur, subjectos suos ultra modum gravent. 1273

Epist. XIX (ad Julianum). — Diesimulata ab illo ex veracundia inopum queritur, constructio Cataniæ monasterio dat solidos annuos decem. 1274

Epist. XX (ad Honorium Tarentinum episcopum). — Constructio baptisterio uti permitit. *Ibid.*

Epist. XXI (ad Paschalem et Consolantiam). — Data restituenda pecunia inducas prorogat. In adversis peccatos consolatur. 1275

Epist. XXII (ad Rusticiam patriciam). — Infirman illius valetudinem se dolere significat. Suorum dolorum pertusus, exoptat mori. Agat ipsa apud impp. ut Beatorem perversa molientem coerceant. *Ibid.*

Epist. XXIII (ad Bonifacium notarium Corsice). — Joannem clericum hortetur ut Romam cognoscendus veniam. 1276

Epist. XXIV (ad Savinem subdiaconum). — Proculo episcopo ex qua per absentiam suam fuerant neglecta reparanti opem fera. 1277

Epist. XXV (ad Savinem subdiaconum). — Monachus Palumbum episcopum ut res Ecclesiarum ueatur diligenter, sin minu: partes illius ipse explicat. *Ibid.*

Epist. XXVI (ad Anthemium subdiaconum). — Paschassi epise. negligientiam coram selectis testibus reprehendat. 1278

Epist. XXVII (ad Anthemium subdiaconum). — Campanie episcopos offici sui immemores conuocet, atque ut vigilantius agant moneat. Si quem postea doverit d. sidem, mittat illum Romam. 1279

Epist. XXVIII (ad Joannem Syracusanum episcopum). — Cosmam presbyterum, ex qualitate loci ad quem assumptus fuerat afflictum, restitutum priori loco. *Ibid.*

Epist. XXIX (ad Philippum presbyterum). — Gavissim se de Andreæ obitu, quod ad eterna gaudia pervenerit. Philippum rogat et idem sibi a Deo impetrat. Ipsi mittit solidos quinquaginta. 1280

Epist. XXX (ad Deudedit Mediolanensem episcopum). — Theodorum cum Defensore ad Venatum mittat, de Theodori expostulationibus inquisiturum *Ibid.*

Epist. XXXI (ad Phocam imperatorem). — Peccatos reges ad populi peccata punienda, optimus ad subditorum consolationem constitui. Hortatur ut afflicte reipublice subveniat. 1281

Epist. XXXII (ad Eusebius patricium). — Hortatur ut plus ea quæ anime quam que sunt corporis cogitet. 1282

Epist. XXXI (ad Smaragdum exarchum). — Ut Firmianum episcopum ad Ecclesias unitatem reversum, a Severi molestiis defendat hortatur. Servaturum triginta dierum inducas Cillanem, at Pisano pacisci noluisse. 1283

Epist. XXXIV (ad Pantaleonem notarium). — Quod ad justam mensuram modum quo Ecclesia coloni frumenta debant redigerit laudat. Jubet perceptam ex iusto modo pecuniam colonis pauperioribus distribuiri. 1284

Epist. XXXV (ad Catulum et Romanum). — Optatum defensorem in amovendis a sacerdotum contubernio extraneis mulieribus adjuvet. 1285

Epist. XXXVI (ad Chrysanthum Spoletanum episcopum). — Habitantes cum extraneis mulieribus Nursinos sacerdotes coerceat. *Ibid.*

Epist. XXXVII (ad Joannem Panormitanum episcopum). — Pallii usum concordit. 1287

Epist. XXXVIII (ad Phocam imperatorem). — Diaconi sui absentiam ingentiose excusat. Mittit Bonifacium. Adversus Langobardos auxilium implorat. *Ibid.*

Epist. XXXIX (ad Leontiam imperatricem). — Gratulatur de adepto imperio. Divina illi precatur gratiam. Romanam Ecclesiam commendat. 1288

Epist. XI (ad Cyriacum patriarcham Coconstantinopolitum). — Hortatur ut pacis studio a superbo Universali titulo abstineat. Commendat Bonifacium diaconum. 1289

Epist. XII (ad Eulogium Alexandrinum patriarcham). — Eulogium ad simoniam evel lendam hortatur. 1290

Epist. XIII (ad Eulogium patriarcham Alexandrinum). — De non amiso oculorum visu, ac de aucto dominico grege gratulatur. Monet susceptas illius eulogias, necnon parata esse grandiora ligna, quibus si eget, scriba Boni. 1291

Epist. XIV (ad Joannem Panormitanum). — Quem videre peroplabat, manere in Sicilia concedit, ob navium periculum. 1292

Epist. XLIV (ad Joannem Panormitanum episcopum). — Quæ clericis suis justa petentibus promisit exhibeat. 1293

Epist. XLV (ad Joannem defensorem). — Quid in Januarii, Malacitani episcopi, cuiusdam illius presbyteri, necon Stephani episcopi agendum sit. 1294

Epist. XLVI (ad Joannem defensorem). — Dissoluto Capricornæ insulae monachos in viam reducat. 1301

Epist. XLVII (ad Theodorum curatorem). — Petrum ejusquo matrem amanter commendat. 1302

EPISTOLARUM LIBER XIV. 1303

EPYSTOLA PRIMA (ad Paulum scholasticum). — Gratulatur tum de illius cum Leone episcopo reconciliacione, tum de zelo in maleficos. *Ibid.*

Epist. II (ad Vitalem defensorem Sardinie). — De negligenti xenodochiis. De protegenden apud imperatorem Sardis. De quibusdam post lapsum ordinatis in abbates. De constructio in domo Pomponianæ monasterio. De requiriendis Ecclesiarum et monasteriorum rebus. De Januarii episcopi infirmitate, tempore sacrificii. *Ibid.*

Epist. III (ad Joannem Panormitanum episcopam). — Positam Romanæ domum cum Epiphanius Romanæ Ecclesie diocesano permuteare concedit. 1305

Epist. IV (ad Fantinus defensorem Panormit.). — Exhibilari episcopi actibus invigilet, tum ut ille clero suo charitatem, tum ut obedientiam illi cleris exhibeat. 1306

Epist. V (ad Joannem Panormitanum episcopum). — Causam Petri cum Fantino defensore perquirat diligenter faciatque judicium. 1307

Epist. VI (ad Marinianum Ravennatum episcopum). — Furtunatus abbatem injuste depositum restituit, et episcopum reprehendat quod a predecessore ordinata abeque causa mutaverit. 1308

Epist. VII (ad Alcyonem Coreyraum episcopum). — Cassiopi castrum sub Coreyrae episcopi jurisdictione permaneat; ex illo tamen non efficiatur Euriae sacerdos. *Ibid.*

Epist. VIII (ad Bonifacium diaconum). — Apud imperatorem agat ut, subreptam de Cassiopi castro iussionem rescindens, sententiam suam servari præcipiat. 1310

Epist. IX (ad Joannem Panormitanum episcopum). — Basilica consecrandam dat facultatem. 1312

Epist. X (ad Gudinum ducem). — Ancilla Dei stupratum militem puniat. *Ibid.*

Epist. XI (ad Joannem episcopum). — De trius in episcopos electorum personis, moribus, ac scientia requirat. 1313

Epist. XII (ad Theodelindam Langobardorum reginam). — Gratulatur de sociis catholice fidei filio. Quod Secundo non responderit, causat episcopum. Habitam sub Justiniiano synodus mittit. Romanæ Ecclesie orthodoram tuerit. Regi de facta pace gratias refert. 1314

Epist. XIII (ad Alcyonem Corcyraum episcopum). — Beati Donati corpus in Cassiopi castro recondi sint, salva Ecclesie sue jurisdictione. 1317

Epist. XIV (ad Felicem subdiaconum). — Ecclesie sancti Pandi ad forena lamiaria amplius concedit radius. 1318

Epist. XV (ad Anthemium subdiaconum). — Exarchum temere loquente monest. et ipse per epistolam Romanorum malis speratam proceret levante. 1319

Epist. XVI (ad Felicem Messanensem episcopi ad S. Gregorium). — Quærerit de consanguinitatis gradibus in quibus nobera licet; de episcoporum vexatione a subditis, ac de ecclesiis quarum dedicationes sunt dabat. 1320

Epist. XVII (ad Felicem Messanensem episcopum). — Interrogatus respondet de coasseveracionum conjunctione, de vexatione episcoporum a subditis, ac de dubia ecclesiastis consecratione. Segregari incorrigibilis, et synodus quotannis congregari præcipit. 1322

APPENDIX ad sancti Gregorii Epistolas. 1327
Epistolarum sancti Gregorii variae tabulae. 1351